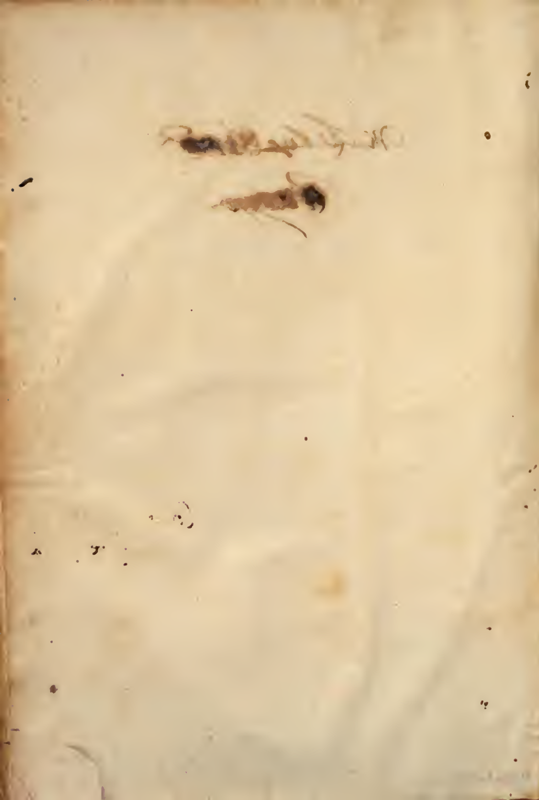

13
6 1
44

FR.

DOMINICI SOTO,
SEGOBIENSIS,

THEOLOGI,

ORDINIS PRAEDICATORVM,
CAES. MAIESTATIS A SACRIS CONFESSIONIBVS,
SALMANTINI PROFESSORIS

LIBRI DECEM

De Iustitia & Iure.

Nunc postremò post omneis omnium editiones summo studio, fide, exactaq; diligentia recogniti. Quibus recens accessit Liber Octauus, DE IVRAMENTO, ET ADIVRATIONE, *Septimo nimirum in Sextum reiecto.*

Cum Indice Quæstionum & Articulorum locupletissimo.

VENETIIS,
Apud Gratiosum Perchacinum,
1568.

FR. DOMINICI SOTO SEGOBIEN. THEOLOGI, ORD. PRAEDICATORVM, CAES. MAIESTATI A SACRIS CONFESSIONIBVS, SALMANTINI PROFESSORIS LIBRI DECEM

De Iustitia & Iure.

PROOEMIVM.

Iustitia in commun.

ILLVSTRISSIMA *Iustitia virtus, Fidei nostræ legitima proles, spei robur, charitatis pedissequa, cæterarumq; virtutum clarissimum iubar: quã cùm profana, tum cũ primis Diuina oracula super æthera tollunt: utpote quæ hoĩes, ciuile aĩal, in vnum congregat, ab iniurijs vindicat, amore conciliat, in pace retinet, virtutibus ornat, ad æternam deniq. fœlicitatẽ diuino munere subuehit: hæc inquam virtus est quam præsenti Opere elucidare, ac pro nostri ingenij tenuitate pertractare instituimus. At quoniam huius fulgentissimi syderis munus est (vt ipsa nos iura docent) ius suum iuxta legum normas vnicuique tribuere, legitimum duxi titulum Operi, de Iustitia & Iure, inscribere. Fert nanque animus augustam virtutis huius dignitatem amplificare, & elemẽta constabilire, eiusq; leges, mẽbra, species, & quotquot illi aduersantur iniquitates, fraudes, et violentias, pro eis quæ mihi diuinitus vires suppetunt, quà latissimè patent, perlustrare, ac suis cuiusq; numeris depingere. Nũ etsi haud me lateat, quãta cum dignitate & copia Theologorum Iurisq; prudentium plurimi argumentum hoc locupletauerint: peperit tamen humana libido per temporum iniquitatem, partu vitiq; in dies nouas fraudulẽtiæ formas, quibus cõtra ius et fas suũ quisq; expleat insatiabilem auaritiã. Quapropter nihil aliud quàm operæpretium arbitrandũ est si iniqua pacta & conuenta, & cambia, tãq; adeò multa vsuræ simoniæq; recentia genera, in animum nobis induxerint noua de re veteri volumina edere. Præterquã quòd quãto plura a præcessoribus in re quaque inuenta sunt, tanto posteris, si vllo valent ingenio, vberiorem syluam subministrãt excogitãdi noua. Accedit, quòd nemo tam fœliciter scholasticam rem, quæ implexa per se est, tractauit, quin posit vigilantiori diligentia (non de mea loquor) firmiùs exactiusque cõstabiliri, ordinatiùs disponi, atq; emunctiùs perpoliri. Hac igitur de caussa, cùm me, qui post multos annos in hisce Scholarum Cathedris insumptos alijs publicis negotijs distractus Vale huic prouinciæ renuntiaueram, ab illisque post negotijs extricatus sacris me literis addixeram, iam nunc Scholariũ vota, nihil minus cogitantem, ad eandem prouinciam repetierint, meq; Patres Cõscripti olno renitentem accersiuerint, meiq; maiores inuitum coegerint, ac deinde publico suffragio hæc mihi prælectio de Iustitia obtigerit, postulare ex me instãtissimè cœperunt, ut quæ in Scholis dictassem, prælo committerem, quò et præsentes scribendi labore leuarentur, et absentes sudore fruerentur nostro, annui lubentissimè: nam iam diu hunc ipse parturiebam partum: tanta erat eorum improbitas qui me diuersis scrupulis ac nouorum in dies contractuum consultationibus frequentabant. Neq; verò est quòd Theologis vitio detur, hanc sibi assumere prouinciam quæ Iurisperitis accommodatior videri potest, quandoquidem Canonica iura ex visceribus Theologiæ prodiere: Ciuilia verò ex media morum Philosophia. Theologi ergo est iuris Canonici decreta ad normam Euangelicam exigere, philosophiq; Ciuilia ex principijs philosophiæ examinare. Vnde Cice. de leg. lib. 1. non à prætoris edicto, neq; à. 12. tabulis, sed penitus ex intima philosophia hauriendam censet iuris disciplinam. Immo verò litigiosa, inquit, legum ratio, ignoratio iuris potius est, quàm scientia. Et Iurisconsf. ff. de Iust. et Iure. l. 1. Veram, ĩquit, philosophiam, non simulatam, affectamus. At quamuis institutum profitendi meum in scholis sit, Sententiarum Magistrum, Diuumq; Tho. Commentarijs illustrare, consultius tamẽ duxi rationem paululum mutare scribendi, non quòd diuersam ab hoc inter Diuos diuino auctore doctrinã moliar, sanè quem, tum de cunctis alijs, tum præsertim de hisce moralib. disciplinis meritissimò tanquam emicantissimum sydus Scholæ uniuersim adorant, sed quod cùm eius aliorumq; documentis imbutus multa fuerim alia cõmentatus, cõgruentius existimauerim nouum cõflare opus, ĩ quo dispositiùs cuncta cõponerem, quàm si eius textui mea seorsum circũscriberem. Distribuimus autem opus ĩ libros decem, quorum duo primi sunt de Iure, hoc est, de legibus, quæ supremæ sunt Iustitiæ regula. Tertius de iure, quatenus obiectum est Iustitiæ, deque uirtutis huius substantia & sibi annexis usq; ad Iustitiam distributiuam. Quartus de præambulis ad commutatiuam, nempe de dominio ac de restitutione. Quintus, de iniustitia quæ ex iniuriosa actione nascitur, nempe de homicidio & reliquis. Sextus, de vsura, contractibus, & cambijs. Septimus, de uoto. Ac deniq; octauus, de iuramento & adiuratione. Nonus, de decimis ac de simonia. Decimus deniq; de statu deq; residentia Prælatorum, ut opus de Iustitia, quæ decem præcipuè Decalogi mandatis cõprehenditur, librorum ẽt Decade absoluatur. Libros aũt singulos per suas qões atq; articulos scholastico stylo distinctos curabimus. Vt quàm possimus rarissimè, et præter rerũ amplificationem, minimè ab ordine S. Tho. discedamus. Cuncta tamen asserta nostra censurã subeãt sacrosanctæ matris Eccl. ac subinde syncere iudicantium limam. Deus ergo maximus conatibus aspiret nostris ad suã ipsius gloriam.*

Auctoris institutum.

Cicero.

Partitio operis.

Titulus operis.

Nomen Ius bifariã usurpatur.

Isido. lib 5. cap. 3.

Primus liber de legibus.

De iustitia ergo et Iure sermonem, fauente Deo, ineuntibus nobis à Iure inchoandum est. Bifariam nanq; vsurpatur nomen hoc. uno scilicet modo pro eo quod est lex, quem modum Isidorus libro. 5. Etymo. inter decreta dist. 1. relatus ait, Ius, generale esse nomen: legem autem, iuris speciem: altero autem modo accipitur vt obiectum est iustitiæ, nempe pro æquitate, quam iustitia in rebus constituit. Et alterutro accipias modo, ad notitiam iustitiæ, eius notio prærequiritur. At quia uirtus quæque ad suas regulas exigenda est, cõdecet eas primùm omnium præforibus affigere, atque adeò duobus primis libris de legibus ante omnia dicere. In priori scilicet, de lege æterna, naturali, & humana, & in posteriori de Diuina. Liber autem primus septem quæstionibus absoluetur. Et quoniam (ut sæpè in Officijs citatus Cicero auctor est) à rei substantia, quæ definitione deprehenditur, omnis est auspicanda ordinata institutio: prima quæ mouetur quæstio est de lege in commun.

INDEX, BREVIBVS COMPLECTENS TVM LIBRI CVIVSQVE, TVM ETIAM QVAESTIONVM ET ARTICVLO-RVM ARGVMENTA.

LIBER Primus edisseris de iure seu legibus, quæ supremæ sunt iustitiæ regula, hoc est, de lege naturali & humana, ab æterna deriuatis, per quas homo ad finem naturalem destinatur.

LIBER SECVNDVS.

SECVNDVS, de lege diuina, quæ ad supremam felicitatem promouemur, in quæstiones finditur nouem. pag. 22.a

LIBER TERTIVS.

LIBER QVARTVS.

Quartus,

Qvæs-

LIBER SEPTIMVS.

LIBER OCTAVVS.

LIBER NONVS.

Quartus

LIBER DECIMVS.

Indicis Librorum, Quæſtionum, & Articulorum, Finis.

QVAESTIO PRIMA. DE LEGE IN COMMVNI.

S. Thom. 1.2. quæstio 90.

ARTICVLVS I.

Vtrùm aliqua definitionum legis, quæ à Doctoribus constituuntur, legitima sit.

Variæ definitiones legis.

CVm multæ uariæq; definitiones tam apud Oratores, quàm apud Theologos ac Iureconsultos reperiãtur, nullam tamen aut nia nllam comperio, quæ legi, quatenus in uniuersale genus est congruat, præter illam quam Diuus Thom. 1.2. quæst. 90. artic. 4. colligit, si paululo componatur limatiùs.

D. Thomas. *Cicero.*

Nam illa Ciceronis lib. 2. de leg. Lex, est æternum quoddam, quod uniuersum mundum regit, imperandi prohibendiq; sapientia: sempiternæ Dei legi peculiaris est: illa uerò quam præposuerat lib. 1. Lex, est ratio summa insita in natura, quæ iubet ea quæ facienda sunt, prohibetque contraria: extra leges naturales non extenditur: sed illa. ff. de leg. & sena. consul. l. 1. Lex, est commune præceptum, uirorum prudentium consultum, &c. legi tantùm adscribitur humanę. Sicuti & illa Arist. in Rhetoricis ad Alexandrum, ca. de gen. delib. Lex, est cõmunis ciuitatis consensus qui scriptis præceperit quomodo unumquodq; agendum sit. Quò alludit illa Isidori lib. 5. Lex, est cõstitutio scripta.

Aristot. *Isidorus.*

Igitur si nastã eius amplitudinẽ quàm latè patet spectes, Lex est nihil aliud, quàm quædam rationis ordinatio & pręceptiu in cõmune bonũ, ab eo, qui curã reipublicę gerit, promulgata.

Legis definitio.

In hac. n. oratione & genus legis exprimitur, & finis, & causa, & positionis forma. At uerò ad einsdẽ definitionis explicationẽ de singulis quatuor particularũ, quibus cõstruitur, ex ordine disputare opus est.

Primus quæstionis articulus.

Quatuor ergo articulos quęstio hæc desiderat. Horũ primus erit de genere definitionis, quo scilicet examinãdũ est, utra in potentia existat lex: nempe utrùm intellectus sit, an uolũtatis actus. Asserere enim nisi sumus esse opus intellectus, ubi diximus q̃ sit rationis ordinatio ac pręceptio. Sunt aũt in cõtrarium argumẽta nonnulla.

Argum. 1.

Primũ: Cùm in intellectu nõ sit nisi habitus & actus, nõ apparet uternam istorũ sit lex.

Argum. 2.

Secundò: Legis est mouere subditos: nam Rex per leges mouet: uolũtatis aũt est mouere, qm̃ animal nõ mouetur, nisi ab appetibili sub aliqua ratione boni, ut 3. de Anima tex. 39. auctor est Arist. bonũ uerò obiectum est uoluntatis.

Aristot. *Tertium argumentum.*

Accedit huc tertio loco & auctoritas quorundam recentium auctorũ non infimæ notæ, sic definientium legis substantiam: Lex, est recta uoluntas eius, qui uicem populi gerit. &c. Quibus nimirum adstipulari sibi uidetur, tum August. lib. 4. de ciuitate dicens, antiquitus arbitria Principum, pro legibus fuisse, & Iurisconsultus. ff. de constitu. Prin. l. 1. quæ & refertur. Insti. de iure. natu. & gen. ubi ait, quod Principi placuit legis habet uigorem.

Augustinus. *Paulus.*

Quartò & reclamare Paulus uidetur Roma. 7. ubi inquit: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, etenim quę in membris est lex, non modò in intellectu non extat, uerùm & ratione caret. In contrariũ tamen pugnat legis uirtus, quæ est præcipere, ut ait l. legis virtus. ff. de legibus, hoc nanque prudentiæ munus est, ac subinde intellectus.

An quæstionem istam duabus conclusionibus respondetur. Prior est: Lex in intellectu tanquã proprium eius opus insidet.

Nomen legis uariè à scriptoribus deducitur. *Isidorus.* *D. Thomas.*

Hic aũt de numine statim adnotandũ est, q̃ nomen legis ob res uarias uirtutes & qualitates ab aliis aliter atq; aliter deducitur. Isidorus enim lib. 5. Etymo. ca. 3 à legendu illud trahit, eò q̃ scripto profertur, ut legatur ab omnibus. At uerò cùm hoc illi accidentariũ sit, congruentius D. Tho. & Theologorũ schola à ligãdo dici autumant: utpote quæ ui polleat obligandi. Quamuis Cice. 1. de legib. à legendo sensit deriuari: pro eo quod est, eligere.

Cicero.

Ait quippe q̃ etsi Græci legẽ à tribuendo appellent (nam quod nos legem, ipsi νόμον, appellãt à νέμειν, quod est tribuere: ideo q̃ unicuiq; quod suũ est tribuat) ego tamẽ inquit, à legẽdo, id est, deligendo eã nomino. Et subdit: Nã ut illi æquitatis, sic nos, hoc est Latini, delectus uim in lege ponimus, & propriũ tamen utrũq; legis est. Hæc ille. Igitur cũ istæ oẽs uirtutes legi competant, parum refert a qua illarũ nomen deducas. Attamen etsi Theologorũ Etymologiã minimè repudiẽ, perplacet tamen Cice. sententia: ut lex idẽ sit quod legendi, hoc est, eligendi regula. Nam regula dirigendo docet eligere.

Magis probatur legis Etymologia tradita a Cicerone.

Vndecunq; aũt nomẽ trahatur, patentissimũ est, rem esse intellectus. Id quod ex utraq; eius uirtute cõmonstratur. Habet. n. & q̃ sit regula, & q̃ sit obligatoria præceptio. Quapropter cũ S. Tho. tantũ unũ in eius definitione ponat, nos tamen ambo loco generis cõposuimus: uidelicet ordinatio & præceptio. Haud. n simpliciter ordinat aut dirigit, uelut: qui tantũ uiã monstrat, sed ordinãdo præcipit, præcipiẽdoq; ordinat.

Primum argumen. pro conclusione.

Ex priori ergo mẽbro arguitur. Lex, est æquitatis iniquitatisq; regula, agendiq; mensura: sic enim ferme habetur. l. nam. ff. de legib. ubi lex dicitur iustorũ regula & iniustorũ, regula aũt mẽsuraq; nostrarũ actionũ est ratio: nã regula actionũ est quæ in finẽ dirigit, quod solius est oculatæ rationis munus: ad quem finẽ uoluntatẽ, quæ cæca potẽtia est, ducit: ergo rationis functio est legẽ ponere.

Cõfirmatio.

Adde q̃ sicut in naturalibus id quod est primũ est ceterorũ mensura, ut unitas in numeris, & motus primi mobilis respectu motuũ inferiorũ: sic quia finis (ut Philosophus. 2. Phy. docet) principiũ est humanarũ actionũ, fit ut rationis actio ordinantis media in finẽ, sit mẽsura, atq; adeò lex.

Secundũ argumentum.

Ex posteriori aũt membro arguitur secundò sic: Legis munus est præcipere & prohibere, ut habetur l. legis uirtus. ff. de legi. & sena. cõsul. & forma ipsa legis prę se fert. Vnũ cole Deũ; Ne iures uana per eũ, quin adeò hoc receptissimũ est atq; oĩbus inconfesso, ut hac ratione leges, præcepta atq; mãdata nuncupemus: imperare aũt est rationis; ergo lex à ratione elicitur, atq; adeò in intellectu consistit. Minorẽ huius syllogismi, s. præcipere esse intellectus actũ per prudẽtiã, edocet S. Thom. 1.2. q. 17. artic. 1. & q. 57. artic. 6.

S. Thomas.

At parũ cõsideratiuũ est hãc opinionẽ impugnare tanquã S. Thomę; quippe qui nõ uideãt nõ esse eius inuentũ, sed planissimã atq; cõstantissimã sentẽtiã Arist. 6. Ethi. ca. 10. distinguit enim tres uirtutes intellectus practici. s. eubuliã, quæ est uirtus bene cõsulendi, hoc est, indagandi media ad finẽ accõmoda; nam de fine nulla cõsultatio est, eò q̃ omnes suapte natura, fœlicitatẽ suã expetunt: & synesin, quam Latini uocant sagacitatẽ, quæ est uirtus rectè iudicandi. Sunt. n. qui ingenio acuti sunt ad disquirendũ media, nõ tamen ita iudicio ualẽt, ut illis inuentis rectè de optimo sentiant. At præter hos requiritur postremus prudentiæ actus qui est imperiũ, in quo differt ratio practica ab speculatiua. Illa enim quia non ordinatur ad opus præcisè habet duos actus, qui sunt discurrere & iudicare; practica uerò insuper opus habet imperio, ad quod præcedentes duo actus ordinantur. Et ideo Arist. ait inter omnes hunc esse summũ ac perfectissimũ, à quo potissimum prudentia nominatur uirtus.

Aristot. *Præcipere, est actus intellectus.*

Neque uerò solius est Aristo. sententia, immo philosophorũ omnium, quotquot eum uel præcesserunt, uel subsequuti sunt. Quin uerò rerum ipsa natura & mos humanus hanc nos planè ueritatem

Suadetur hoc ipsum fa cili ratione.

edocet. Clarum enim est imperare, esse loqui uidelicet, fac, ne facias; loqui autem, intellectus negotium est; quippe cuius conceptus uoce & scripto significantur; ergo ad ipsum pertinet præcipere. Etenim cùm uel Deus angelis, uel alius eorũ inter se alijs quidquã præcipit, profectò nõ uoluntatis, sed intellectus loquela id efficit. Pari ergo lege, si in potentijs nostris intimis præceptum est, quod negari nõ potest, ad intellectũ pertinet, nõ utique ad uoluntatẽ. Et cõfirmatur hæc ratio. Cùm quis mente orat Deũ; Fiat uoluntas tua: Panem nostrũ quotidianum da nobis hodie; planum est nõ uoluntate sed intellectu, loqui; ergo si aliqua potentia alijs imperat, illa sanè intellectus est per similia uerba. Tertiò ex humano usu arguitur, legem, nõ uoluntatis, sed intellectus esse propriũ opus.

Tertium argumentum principale.

Volitio & nolitio, qui tantùm actus in uoluntate sunt, nullũ secum afferunt imperiũ. Enimuerò licet ego certò sciam prælatũ meũ optatissimè uelle, ut ego prædicem, aut quidpiã aliud faciã; parere tamen non teneor, quousque id mihi loquẽs præcipiat, locutiones autẽ signa sunt conceptuum. Atque hinc sumitur ab interna nostra opera analogia. Quamuis enim quis post rationis iudicium eligat bonum opus; nihilominus capessimur post talem electionẽ esse homines uecordes & segnes ad idem iocundum opus. Multi enim mente elegerunt uitam persanctè instituere, qui tamen segnitia imperantis prudentiæ tardissimè id aggrediũtur. Præterea arguitur.

Quarta ratio.

Tenentur homines conformare se & obedientes esse sempiternæ legi Dei, ut in primo sentẽtiarũ, distinctione. 45. latè disputatur; non tamen tenemur conformari eius uoluntati beneplaciti; nam etsi ego sciam Deũ uelle mortem patris mei, licet mihi, quinetiã honestum est, de illa contristari. Et uice uersa. Præcepit Abrahæ, filium immolare, cui legi Patriarcha ille obtemperare astrictus erat, & tamen Deus non habebat uoluntatem beneplaciti ut id exequeretur, ergo lex Dei non in eius uoluntate, sed in intellectu est præcipientis, aut prohibentis.

Detegitur error cõtrariæ opinionis.

Per hæc & commentum cõtrariæ opinionis retunditur, quo aiunt uoluntatẽ non esse ancillam intellectus, sed reginam: intellectũ uerò seruũ. Longè quippe secus se res habet.

Prima rõ.

Nam regere, est functio illuminatoris ac dirigentis; lumen autem nõ in uoluntate, quæ cæca est potentia, sed in intellectu existit. Siquidẽ non uoluntatis lumen, sed intellectus dicitur.

Psalm. 4.

De quo nimirũ Dauid: Signatũ est super nos lumen uultus tui Domine; unde Arist. 1. Poli. cap. 3. expressè ait, mentem imperare appetitui; quo etiã nomine uoluntatem complectitur; licet non imperio dominico, ut anima corpori, sed politico, ut Rex ciuibus, imperat.

Aristo.

Plato.

Vnde sapienter. 3. de leg. Plato; Non inquit, precandum conandumq́;, ut uoluntatem nostram cuncta sequantur, sed ut prudentiã nostrã, uoluntas.

Secunda rõ.

Ad hæc; Rex à regendo dicitur, qui est actus prudẽtiæ, cuius ideo uirtutis functio est leges sancire, hoc enim est potissimũ eius munus, qui ad regni gubernaculũ sedet.

Cicero.

Quocirca Cicer. lib. 1. de leg. post illã legis definitionẽ suprà citatam, scilicet, Lex est ratio insita in natura; subdit. Itaque arbitrantur prudentiam esse legem, cuius ea uis sit, ut rectè facere iubeat, uetet delinquere.

Aristo.

Et Arist. 10. Ethic. cap. 9. Lex, inquit, uim habet cogentem, quę quidem est sermo ab aliqua prudentia atq; mente profectus. Ecquis ergo unquã ambigere quiuerit legem esse prudentiæ, ac subinde intellectus opus, quod uniuersi dictamen practicum appellant? Atque hic est legitimus sensus illius, Prouer. 8. Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernũt.

Per me Reges regnant. Prouer. 8.

Nam in hoc quod ait, regnãt, potestas regum designatur, quoniã omnis potestas à Domino Deo est, ut ad Ro. 13. refert Apostolus. In hoc autẽ quod subdit, & legum, &c. intelligitur eiusdẽ potestatis usus. Vnde, Per me, inquit, id est, per prudentiæ uirtutem, quæ de meo fonte dimanat, Reges, & leges condunt rectas, & rectè illis utuntur.

Secunda conclusio.

Secunda conclusio; Lex est uniuersalis propositio ac dictamen rationis practicæ quæ per modum habitus inest. Conclusio hæc assertio est S. Thomæ. 1. 2. quæst. 90. Hanc uerò sic expositam accipito: In intellectu sunt & simplices apprehensiuæ propositiones atque aliæ iudicatiuæ, lex autem non est tantùm apprehensio, uerùm præceptum, quæ iudicium sequitur, non qualecunque, sed quod de omnibus fertur. Illud quippe iudicium appellant practicum. Priùs enim per primã prudentiæ uirtutẽ, scilicet eubuliam, conquiruntur illa quæ expediunt, mox per synesin, quæ secunda uirtus est, iudicio probantur; tertiò uoluntate eliguntur, ac subinde sequitur imperium prudentiæ, quod non est propositio indicatiui modi, sed certè imperatiui, faciendum est, aut uitandum. Hæc enim uerba si uim nominis habeant, puta dignum est ut fiat, factuúe indignum, speculatiuæ propositiones sunt, & nondum uim legis obtinent. Dum uerò uim habent participij futuri, tũc censentur dictamina practica. Et si sint in Principe promulgenturq; populo, tũc leges existunt. Requiritur tamen prætereà ut per modũ habitus insint; hoc est hæ sint & perpetuò permanẽtes. Nam temporales præceptiones, quæ per modũ actus transeũt, quia uniuersales nõ sunt, sed singulari psonę, loco, & tẽpori accõmodatæ, fac, ne facias, nõ habentur pro legibus, sed legũ sunt applicationes; ut articulo proximo uidebitur.

Soluuntur argumenta.

Per hanc ergo conclusionem ad primum argumentum ante quæstionem respondetur, quippe qua assertum est, legem esse propositionem per modum habitus inhærentem; nam etsi lex actu feratur, manet tamen habitu impressa scriptaq; in mente. Atq; hinc proditur quorundam Neotericorum fallacia contendentium contra sanctum Thomam nullo opus esse intellectus præcepto ad operandum, neq; attendentiũ nõ Thomæ, sed Aristoteli se apertè contradicere.

Neotericorum fallacia.

Arguit enim quidam in suis Moral. cap. 2. de pruden. hoc pacto, Si præceptum, propositio intellectus est, tunc aut apprehensiua aut iudicatiua. Apprehensiua quidẽ non sufficit ad opus, si uerò sit iudicatiua, ipsa per se sufficit absque alio imperio; nam cùm primùm quis iudicat bonum esse hoc aut illud facere, statim eligere potest; in qua electione iam est meritũ; atq; adeò statim potest operari, absque alia imperandi ui. Quapropter uel ipsa uoluntatis electio imperiũ est, uel nullum est aliud. Et addit, nescio unde motus, hanc esse cõmunem opinionem; cuius tamen auctores ullo pretio æstimandos non memini me uidisse. Bino nanq; peccato ostendit se Aristotelẽ de hac re nõ consuluisse. Primùm enim negamus imperium propositionẽ esse aut simpliciter apprehensiuam aut iudicatiuam. Istæ nanque, propositionis indicatiui modi differẽtiæ sunt; imperatoria uerò non indicatiua est, sed iudicium prærequirens.

Soluit primum motiuum Neotericorum.

Atque inde detegitur altera horum fallacia. Imperiũ enim (ut Aristoteles planè docet) non est iudiciũ illud quod electioni antecedit, sed iussio, quæ electionem subsequitur. Cõcedimus ergo iudiciũ, quod est synesis actus, sufficere ad electionẽ, in qua quidpiam inesse põt meriti; electio tamen non satis est ad usum & opus, nisi ipsam subsequatur imperiũ.

Aliud argumentum eiusdẽ auctoris.

Sed tamen exurgit ex hoc argumẽtũ tertiũ eiusdẽ auctoris; si electionẽ cõsequitur intellectuale imperium, aut sequitur ex necessitate, aut liberè. Non ex necessitate, nam tũc nulla opus esset uirtute prudentiæ ad imperandũ, quod est contra Aristotelẽ & ueritatẽ. Si autem sequitur liberè, tunc cõsequi uidetur, solã electionẽ uoluntatis nõ sufficere ut moueat intellectũ, sed requiri prætereà alium actum; quem tamen neque Arist. neque sanctus Thomas, neque ullus philosophorum unquã posuit. Immo omnes fatentur ꝙ electionẽ subsequatur imperium. Hoc argumentum plus iusto nos contorsit. 1. 2. quęst. 17. art. 3. Diluere tamen illud iam mihi facile uidetur, respondens ꝙ imperium neq; sequitur necessariò ex electione, neque tamen alium prærequirit in uoluntate actum præter eandem electionẽ.

Diluitur prætertia ratio.

Sed est notandum ꝙ cùm ut aliqua potentia ab altera moueatur, opus sit ut utraq; sit bene disposita; consequens fit ut nisi electio sit satis radicata, atq; intellectus per prudentiã bene paratus, non sequatur ex electione imperiũ. Igitur ubi electio solida ac ualida fuerit, & intellectus per prudentiã satis obsequens, sequetur protinus ad electionem imperium,

Solutio tertij argumenti principalis.

rium, aliàs uel morosè uel nunquam. Ad tertiū argumentum concesso regis esse mouere, conceditur quoque uoluntatem esse motricē tam intellectus quàm reliquarum potentiarum, Haud tamen inde colligitur, aut ipsam esse reginam, aut intellectum seruum. Voluntas etenim non mouet tanquam dirigēs & cognoscens, quod requisitum est ut esset regina. Hoc siquidem nomen ipsum, regina, auribus exhibet, sed mouet impellendo admonendoque potentias ad sua officia. Quam quidem ab caussam actiones humanæ, uoluntariæ dicuntur, hoc est à uoluntate promanantes. Exempli gratia. Præfixa intentione finis, ut puta uolo ditari, uoluntas applicat intellectum uestigandis medijs. Postquàm autem hæc iudicat, illa porrò eligit, ac subinde per electionem commouet eum rursus ad imperandum, in quo ratio regendi consistit. Quò plenè alludit uerbum legis secundæ. ff. de legib. quam legem Martianus non erubuit à Chrysippo Stoico mutuari: ubi ait quòd lex est omnium diuinarum ac humanarum rerum regina.

Soluitur postrema obiectio cū confirmationibus.

Existimo ergo satis illis factum qui aiunt legē esse uoluntatem eius qui uicem populi gerit: nam, ut suprà ostendimus: nulla Principis uoluntas obligat nisi edicto præcepta fit. Et hunc in modum intelligendū est uerbum legis suprà citatæ de const. princ. Quod Principi placuit legis habet uigorem. Insinuatur enim hoc duntaxat ꝙ nulla existit in intellectu lex, nisi in uoluntate præcedat electio: attamen neque uoluntas est lex, sed si id quod Principi placet, mente prius, deinde uoce præcipiat, illud est lex. Est ergo sensus hic. Quod principi placuit edicere, legis habet uigorē: quo pacto eadem lex seipsam statim sub his uerbis exponit. Quodcūque igitur Imperator per epistolam, uel subscriptionem statuit, uel cognoscens decreuit, vel de plano interloquutus est, vel edicto præcipit, legem esse constat.

Cicero.

Quare neque erat cur Cicero ex libr. 1. de legib. accersiretur ad probandum legem esse in uoluntate, propterea quòd secundum ipsum dicatur ab eligendo. Haud enim cēset electionem esse legem, sed quòd lex electionem Principis sequitur, & eligere docet subditos inter æqua & iniqua, unde statim subdit, quod lex est mens ratioque prudentis, Iurisq; atque iniuriæ regula.

Explicatur locus Pauli.

Quartum autem argumentum alterius est negotij. Vocat enim Paulus membrorum legē alio longè significatu. Distinguit inquam leges quatuor; scilicet legem peccati repugnantem legi Dei, & legem membrorum legi mentis aduersantem.

Vide Auctorem super 7. capi. Epist. ad Rom. in illa uerba, Video aliā legem &c.

Et quāuis quibuspiam uideri eadem possit lex peccati & membrorū, sicuti & inter se lex Dei & lex mentis, nonnihil tamen uisum nobis est in Cōmentarijs differre. Lex enim mentis, est effectus legis Dei eiusq; impressio in mente nostra, sicuti uestigium in puluere, est effectus pedis. Lex autem membrorum, est naturalis inclinatio sensualitatis in sua obiecta, secundum totum naturæ pondus & impetum, qui effectus est amissionis iustitiæ originalis, qua eadem sensualitas in rationis obedientia infrænata retinebatur. Lex autem peccati, uel est effectus eiusdem inclinationis, putà facere contra Dei uoluntatem, uel fuit prima parentum præuaricatio, per quam dissoluta sunt membra, ex qua dissolutione procedūt peccata. Lex ergo membrorum non est uera lex, quia non inclinat ad bonum, sed dicitur lex per metaphoram, quia est natura iustitia originali destituta, ac subinde obliqua regula à recta nos uia deflectens.

Obiectio. Solutio.

Sed arguis. Si est regula, quomodo est extra intellectum? Respondetur, legē per se primo tanquam in regulante & mensurante existere in intellectu; dicitur nihilominus esse per participationem in potentijs, & membris quæ mouet, tanquā in regulato. Sicuti Sol dicitur esse in aula propter eius effectū; & ars in statua. Pari ergo modo lex peccati est in membris.

ARTICVLVS II.

Vtrùm Lex semper ad bonum commune ordinem habeat.

Consequitur articulus secundus, quo secunda definitionis particula exponenda uenit, quę legis finem designabat. Sunt enim argumenta quòd legem non sit necessarium in bonum commune ordinari.

Argumē. 1. Isidorus.

Primum, ut ait Isido. lib. 5. Etymo. Si ratione lex constat, lex erit omne quod ratione constiterit; ratione autem constat, non solùm quod in bonum commune dirigitur, sed & quod in particulare refertur; nihil ergo derogat rationi legis si non in cōmune bonum ordinetur.

Argumē. 2.

Secundo, Præcepta (quemadmodum suprà dictum est) uim habent legis, utpotè cuius uirtus est pręcipere & prohibere: pręcepta autem dantur etiam de singularibus actionibus, in quibus mores nostri constituuntur: ergo satis est leges in particulare bonum ordinari. In contrarium autem est idem Isido. eod. 5. lib. vbi ait, quòd lex est nullo priuato commodo, sed pro communi utilitate ciuium conscripta.

Conclusio responsiua.

Ad quęstionem una conclusione respondetur: Lex omnis, quo solida sit & firma, in commune bonum debet subditos promouere. Conclusio hæc duplici ratione affirmatur, secundum ꝙ commune bonum aut pro naturali felicitate usurpatur, quam hoc seculo adipiscimur, quæ est quietus tranquillusque & pacificus reipublicæ status, aut pro illa supranaturali, quæ in altero seculo ueluti supremus finis noster nos manet, in quem & seculare omne bonum suapte natura refertur. Enimuerò si rationem primam communis boni spectes, hoc modo demonstratur conclusio.

Argum. 1.

Pars omnis ad suum totum naturali ordine dirigitur sicuti imperfectum ad perfectum, quicunq; autem ciuium partes sunt ciuitatis, lex ergo illis præscripta in bonum cōmune totius ciuitatis debet eos instituere; ueluti partes unius corporis quæ ad seruitium totius ordinē habent.

Aristot.

Concinit huic rationi Aristot. Ethicor. 8. ubi ait, Iusta legalia, hoc est ciuiles leges, factiua esse conseruatiuaque felicitatis particularumque eius.

Plato.

Et Plato dialogo primo de legibus, ubi ait: Legumlatorem pacis publicæ gratia debere omnes leges condere. Quapropter Lacedæmoniorum morē refellit, qui leges omnes in eum scopum dirigebant, ut bella strenuissimè gererēt.

Aristot. Cicero.

illis enim prudētius Aristot. Ethicor. 10. Bellum, inquit; gerimus ut in pace degamus. Et Cicero libr. 2. de legib. Cōstat, inquit, profectò ad salutē ciuiū ciuitatumq; incolumitatem, uitamque omnium quietam & beatā, conditas esse leges.

Secunda ratio.

Si uerò summam beatitudinem, quæ Deus est, altiùs speculemur, secundam possumus eandemque optimam rationem subnectere. Lex enim (ut nuper dicebamus) regula prima est nostrarum actionum, regulæ uerò munus, ac potissimum primę, est in supremum finem & scopū regulata dirigere, reliquum ergo fit, ut in cōmune bonū & legislatoris propositum & lex ipsa debeat intendi.

Tertia ratio. Philosophus.

Sumitur & tertia ratio ex alia cōditione legis. Ait enim Philo. 5. Ethic. legem omnem, uniuersalē esse, hoc est, in uniuersum omnibus hominibus positam, ac de omni uirtute. Idemque ab illa citata lege docemur. Lex est cōmune præceptum. ff. de leg. & l. iura. eo. Iura nō in singulas personas, sed generaliter constituuntur. Inde ergo fit consequens ut in supremū finem, qui omnibus cōmunis est, sit dirigenda, & nō ad particulares accōmodanda.

Aristot.

Bene igitur ait eodē lib. c. 1. Arist. Ipsæ leges de omnibus dictant, coniectantes, aut cōmunem omnium utilitatem, aut optimatum, aut Principū. Vbi tres insinuat respub. s. democratiam, aristocratiam, & regnum. Quo fit ut legalis iustitia, uniuersas cōplectatur uirtutes.

Postrema ratio.

Adde si lubet & rationē supremam. Fons & origo legū omnium ęterna lex & diuinę mētis. Deus aūt cuncta in seipsum ordinauit ac retulit, leges ergo uniuersę sic lege illa regulādę sunt, ut in eundē tendāt scopū.

Plato.

Id quod & diuinum Platonem Dial. 1. de leg. minimè latuit, ubi ait, oportere ut legumlator eum ordinem sequatur, ut humana ad diuina ubique referantur. Ex his fit consequens, ꝙ dum legislator leges in suum particulare commodū cōstituerit, tyrannum se esse intelligat.

Primum corollarium. Secundum.

Sequitur subinde ꝙ in unaquaq; republica, ut puta in toto uno regno leges omnes ad finē totius sint referēdę. Non ꝙ nō singulis ciuitatibus pro earū cōditione permittēdę sint particulares, sed ꝙ debēt oēs ciuitates, ueluti membra unius corporis, sibi copulari. At uerò regna diuersa, ēt si sub uno sint rege, nō debent sic guber

dari, ut unius res, diuitiæ scilicet & politia, in utilitatem alterius inæqualiter pertrahantur: sed per se quodlibet ob suum ipsius commodum administretur. Verbi gratia. Si non alia ratione transmarina regna acquirerentur, nisi ut omnia eorum bona Hispaniæ obuenirent, eorumq; leges in rem nostram deflecteremus: uidelicet, uti si nostra essent mancipia, non seruaretur æquitatis decor. secus si commerciorum ratione uicarijs sibi operis inseruirent. Hæc de legum fine: nam de eius effectibus, qui sunt facere ciues bonos, ac de alijs quibus ipsa felicitas nobis agitur, quæstione. 3. dicturi sumus.

Ad primũ. Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd etsi contingat legem, quæ ad singulare cuiuspiam bonum ordinatur, ratione consistere: illa tamen consistentia illic cõnititur ꝙ illud singulare bonum ad cõmune refertur: ueluti in speculatiuis nulla ueritas particularis conclusionis solida est, nisi quę in prima principia resoluitur. *Ad secundum.* Et per idem soluitur argumẽtum secundum; nempe ꝙ pręcepta circa singularia bona inde uim habent legis ꝙ singularia illa in commune bonum ordinantur. Haud tamen præcepta huiusmodi leges propriè dicenda sunt, sed legum applicationes ad particularia. Leges enim (ut dictum est, legibusq; monstratum) uniuersales esse debent. Exempli gratia; Lex est, Vnum cole Deũ, quæ neque tempus neq; locũ præscribit, neq; uerò singularem alloquitur personam. Præceptum autem esset, si prę latus hodie cuipiam insta ratione iuberet sacrum facere, aut urbem preces fundere cogeret. Item lex est, charos honorare parentes, & ut parentes filios alant. Præceptũ autem est, cùm iudex te iubet aut parenti, aut filio in tali necessitate alimoniam suppeditare. Itaque cùm lex in genere de actionibus nostris generaliter iubeat, quæ sunt circa singularia, inde fit ut præcepta sint earum applicationes ad singula. Quo circa etsi lex una specialius alteram explicet, non ilico desinit esse lex, quatenus semper manet uniuersalis; est enim lex, ut dies Dominicos atq; Apostolicos ab opere feriemus, licet sit explicatio illius generalioris, Sabbatha sanctifices,

ARTICVLVS III.

Vtrum cuiuslibet ratio sit legis effectrix.

De auctoribus legum. Primum argumentum. ARTICVLVS tertius tertiam definitionis particulam occupabit, quæ erat de auctoribus legum. Arguitur enim quòd unicuique priuatim competat leges suo ordine condere. Primùm ex dicto Apostoli ad Roman. Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt; ipsi enim sibi sunt lex. hoc autem de singulis mortalium asseuerat, quatenus naturæ luce ducti sibi quisque nouit bonum & malum discernere. *Secundum argumentum.* Secundo arguitur. Intentio legislatoris est ut suos ciues ad uirtutẽ inducat; unusquislibet autem potest alium ad uirtutem inducere; ergo uniuscuiusliberratio legem ferre potest. *Tertium argumentum. Aristot.* Et tertio loco accedit eiusdem Arist. sententia. x. Ethico. circa finem, ubi patrem familiàs in sua domo comparat Principi in sua republica; ut uelut hic ciuitatem, ita & ille domũ gubernet; ergo sicut Princeps ciuitati, ita & paterfamiliàs suis leges ponere ualet. *Isidorus.* In contrarium est Isidorus codẽ li. 5. Etymol. & refertur dist. 5. ubi ait; Lex est constitutio populi secundum quam maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt. Quibus uerbis docere uidetur non esse cuiuslibet scribere leges.

Solutio quæstio proposita unica conclusione. Deducitur conclusio ex antecedente. Aristot. QVAESTIO pręsens unica, uelut superior, conclusione absoluitur. Leges condere, non cuiusque, sed reipublicę est, eiusq; uicem gerentis seu curam habentis. Conclusio hæc ex ea quæ proximè constituta est facilè hoc modo colligitur. Lex est regula dirigens in commune bonum; dirigere autem in commune bonum proprium est reipublicæ, cuius eiusmodi bonũ proximus finis est; ergo penes ipsam tantùm ac penes illũ, qui eius habet curam, potestas est ferendarũ legum. Minorem per Arist. doctrinam. 1. Ethicor. facilè intelligas. Effectrices enim caussæ proportionem habent ad finales: ut quo effectrix est altior, sit & eius quoque finis sublimior. Finis enim proximus militis, est singularẽ locum defendere, Ducis uerò, uictoria, Regis autem pax; & ideo ad regem pertinet inferiora cũcta in illum supremũ finem ordinare. Eadem ratione quia frænefactiuè artis finis ad equestrem refertur, sit ut ars etiam equestris frænefactiuæ operationem dirigat. Igitur quia commune bonum, peculiaris est reipublicæ finis, & leges illoc nos ducunt; proprium erit reipublicæ illas condere, quibus nos eodẽ perducat. Vnde Plato in Dialogo de regno; Regis, ait, munus esse leges condere. *Plato. Aristot.* Idemq; Arist. Ethic. 10 constituit. & l. si Imperialis. C. de legibus & cõsti. soli Imperatori concessum legitur leges, tum condere, tum adeò interpretari. *Secunda ratio.* Subnectitur autem & secunda ratio lex enim uim habet coerciuam, ut auctor est Arist. Ethicor. 10. & Papinianus in l. 1. de legib. ubi legem appellat coerctionem. Vis autẽ hæc & uigor in sola republica & Principe existit, sicuti totius animalis uirtus est, membra mouere. *Pulchra consideratio.* Est autem consideratione discernendum inter eos qui leges sciscere possunt, & illos quorum consilio sciscuntur. Iuris enim consulti leges ex uisceribus naturalis philosophiæ ratione & iudicio eliciunt; firmitatem tamen & coercendi uigorem nemo illis, nisi qui iurisdictione pollet, ualet apponere. Vnde ut prudẽtium consulta pondus per se non habent legum, ita neque princeps sine eorum maturo consilio eas debet edicere. *Obiectio.* Obuiũ tamen in promptu sit huic conclusioni argumentum. Deus Princeps omnium est legumlatorum; & tamen neque respublica est, neq; eius uicem gerens; quippe qui non à republica auctoritatẽ mendicauit. *Solutio.* Responsio tamen est; Non eo sensu impræsentiarum asseri quemcunque gubernatorem uices reipublicæ gerere, ac si uicarius eius existat. sed satis est curam illius habere, seu tanquam uicarium, seu tanquam eius auctorem ac dominum, cui curæ est publica gubernatio. Pariformiter & de Christo, etiam inquantum homo erat, sentiendum est, utpote qui ceu Redemptor ac rex regni cælorum, legum conditor noster fuit. Ac subinde eius uicarius Põtifex maximus. Is enim non gerit ecclesiæ uices quasi ab illa auctoritate nactus, uerũ quasi Christi uicarius, cuius uice fungitur; à quo utique solo, licet per ecclesiã eligatur, auctoritatem suscepit. Idemq; est de episcopis iudicium ac prælatis ab ipso institutis. Sæculares autẽ reges ac monarchæ secus habent. Haud enim à Deo proximè, & quod aiunt, immediate creati sunt pręter Saulem ac Danidem, eiusque prosapiam, cui sceptrum ipse commisit; sed ut habetur. l. quod placuit. ff. de cõsti. prin. reges ac principes à populo creati sunt, in quos suũ transtulit imperium ac potestatem, ut infrà. q. 6. & copiosius lib. 3. q. 4. patebit. Vnde uerbum illud apud Sapientẽ ex Prouerb. 8. suprà citatum, Per me reges regnant &c. non aliter intelligendum est, quàm ꝙ ab ipso tanquam naturalis iuris auctore donatum mortalibus est, ut unaquæque respublica seipsam regendi habeat arbitrium; ac subinde, ubi ratio, quæ spiramen etiam est diuini numinis, postulauerit, in alium suam transmittat potestatẽ, cuius legibus prouidentiùs gubernetur. *Quid senserunt scriptores de primis legislatoribus.* De primis autẽ legislatoribus, uariè referunt sæculares historię. *Plinius.* Plinius nanque lib. 8. Naturalis historiæ, cap. 56. ait. Cererẽ inter omnes primam leges dedisse: ut autem alij putauere Rhadamantum. *Iosephus.* At uerò Iosephus aduer sus Appionem apertissimè ac disertissimè ueritatẽ ostẽdit. Nempe inter mortales Moysen prius sacras promulgasse leges, ut diuinitus sibi traditas. *Isidorus.* Nã pòst multo tempore illi extiterũt legislatores quos Isidorus initio. 5. lib. refert. Phoroneus enim, inquit, rex Græcis primus leges constituit: Mercurius Trismegistus Aegyptijs; Atheniensibus Solon: Lycurgus Lacedemonijs: ac denique Romanis Numa Pompilius, qui successit Romulo.

Ad argumenta partis negatiuæ.

Ad primũ. AD primum igitur argumentum respondetur legem in hominẽ bifariã existere: uno modo tanquã in regulante, quo pacto est in legislatore: atq; altero tanquã in regulato: quẽadmodũ esse cõtingit in singulis hominibus: iuxta uerbũ Psalm. Signatũ est super nos lumen uultus tui. *Psalm. 4.*

Vnde

Vnde & illic Apostolus subdit, Qui ostendunt opus legis scriptũ in cordibus suis: scriptum, scilicet à Deo ipso summo legum conditore. *Ad secũdũ argumentũ.* Ad secundum uerò respondet Philosophus. 10. Ethicor. cap. 8. ubi ait legem uim habere coerciuam. Potest ergo priuatorum quisque unumquemlibet ciuium ad uirtutis officia consilijs ac monitis inducere: haud tamen perfectè, scilicet ipsum cogendo: ob idque talia monita non habebunt legum uirtutem ac robur. *Ad tertium argumẽtum.* Ac simili fermè modo exemplo ibidem respondet ad tertiũ: fatetur enim patremfamiliâs nonnulla statuere posse in sua domo præcepta, eademque sub aliquibus pœnis, quas exigere paterna auctoritate poterit, etiam usque ad uerbera. At uerò sicuti dominus non est perfecta respublica, ita neque eius præcepta absolutam habent uim legis: ut puta cùm neque in carcerem conijcare potest suos, neque in exilium mittere, neque alijs id genus supplicijs afficere: ut lib. 5. q. 2. fusiùs patebit, ubi de patria potestate copiosiùs.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm promulgatio sit de ratione legis.

SVPEREST demùm ut quartus articulus postremam definitionis particulam patefaciat, qua legis ponendi forma notabatur. *Prima ratio ad partẽ negatiuam.* Arguitur ergo non esse necessariam promulgationem legis ut suam sortiatur uim. Primùm lex naturalis obligat uniuersos, quæ tamen nulla indiget promulgatione, cùm neque in statu innocentiæ, neque post naturam corruptam ante Moysen talis fuerit lex promulgata. *Secunda ratio.* Secundò: Lex uetus diuina, ut 1. 2. q. 103. art. 4. *S. Thomas.* auctor est S. Tho. cessauit illo Christianæ mortis articulo quo Redemptor dixit, Consummatum est, ac subinde tum nouæ obligatio cœpisse credenda est: nam cessatio ueteris fuit alterius incoboatio: alias mundus absque lege obligante diuina per aliquam temporis morã existeret. Et tamen promulgatio legis non fuit tunc facta, sed sub festum Pentecostes: ergo obligatio legis non pendet ex promulgatione. *Tertia ratio.* Et tertiò: Lex ciuilis obligat loco absentes coram quibus non promulgatur, & pariformiter tempore futuros: apud quos non est amplius necessaria promulgatio. Contrarium aũt legimus, dis. 4. c. in istis. ubi habetur leges tunc institui, dũ promulgantur.

AD QVAESTIONEM respondetur duabus conclusionibus. *Prima conclusio.* Prima, Nulla lex ullum habet uigorem legis, ante promulgationem: sed (ut citatum decretum asserit) tunc instituitur, dum promulgatur. Itaque nullam (ut quidam arbitrantur) exceptionem conclusio hæc permittit. Et probatur ex natura ipsius legis. Est enim regula & mensura nostrarum actionum; regula autem nisi operantibus applicetur, uana est: applicari autem nequit nisi per eius notitiam: nam qui regula utitur, eam intueri necesse habet. Fit ergo consequens ut ante promulgationem qua subditis innotescit, non eos obligando perstringat, sed tunc præcipi quando promulgatur. Vnde. l. leges. C. de legibus & consti. Leges sacratissimæ quæ constringunt hominum uitas intelligi ab hominibus debent. Et in Authentic. ut factæ nouæ constit. &c. tunc ualere leges iubetur, cùm in commune factæ sunt manifestæ. Idem habetur iure canonico, ut extrà, de postulation. præl. cap. ad hæc. & de constitutio. *Parua dubitatio.* cap. cognoscentes. Dubitas autem quid nomine promulgationis censendum sit. Vtrùm nondum lex uelut promulgata sit habenda quousque in omnium notitiam fuerit dispersa. *Ratio hæsitandi.* Apparet enim ratio modò facta id persuadere. Etenimuerò si lex per sui notitiam applicatur, sit ut quousque sit cunctis nota, non obliget, atque adeò nec promulgata censeatur. *Cõfirmatio.* Et confirmatur inde ꝙ ille quem lex latet, ignorantia excusatur: quod non contingeret, si legis uinculo innodaretur. *Secũda conclusio.* Huius argumenti gratia statuitur secunda conclusio. Lex ut promulgata censeatur, non exigit ut in omnium notitiam perueniat, sed tunc promulgatur dum solenniter in principis curia, uel in prouincia primo præconio uel alia legitima uia edicitur. Sic habetur cap. 1. citato, de postulation. præl. Et in allega. Authentic. Et ratio est, quia tunc promulgatur lex, dum sub præcepti forma constituitur. Tunc autem fit præceptum, cùm primùm publicitùs edicitur: ergo ubi primum solenniter fit manifesta, censetur promulgata, omnique induit præcepti. *Scrupulus.* Restat autem scrupulus, Nunquid cùm primùm, uerbi gratia, in Curia Cæsaris promulgatur lex, tenentur illa omnes regni indigenæ? Videtur enim hoc rationi contrarium; nam tunc neque remotissimi, ad quos nondum potuit fama pertingere, excusarentur ignorantia, quod assertu nefarium est. De hoc, licèt ad nomen uideatur spectare, tamen iuris utriusque doctores secùs loqui uidentur quàm ratio docet. *Panormita.* Panormita. enim & reliqui super dicto cap. cognoscentes. extrà, de constitu. *Ioan. And.* & Ioan. Andr. super illo uerbo, data Romæ lib. sexti, postremo. *Baldus.* Et Bal. super l. etiam citata, Leges sacratissimę. C. de legibus licèt fateantur tunc legem promulgari, quando solenniter edicitur; neminem tamen obligari ea putant, antequam illam audierit, nisi crassa culpabilique ignorantia hominem accuset. Et ratio eorum est quòd putant idem esse quempiam ignorantia excusari, & non obligari lege. Contra hos autem statuitur tertia conclusio. *Tertia conclusio aduersus præfatos auctores.* Cùm primùm lex solenniter est promulgata, in Curia uel in regni Metropoli, obligat uniuersos, tametsi circa culpam ignorantes à culpa excusentur. Probatur utraque pars conclusionis. *Prima probatio.* Nam lex in uniuersum promulgatur. Haud quippe dicit, Præcipimus ciuibus istius urbis, sed, uniuersis sub ditione nostra degentibus. ergo uniuersos tunc obligat. *Secunda.* Secundo arguitur dum concionator, uerbi gratia, uel alia persona priuata admonet me legis positę, tunc iam deinceps nõ me excusaret ignorantia, & tamen nuntius ille non me obligauit; ergo promulgatio solennis quæ præcesserat, me obligauerat. *Tertia.* Et tertiò arguitur. Si non statim à solenni promulgatione essent uniuersi lege ligati, sequeretur ꝙ neque ignorãtes propriè dicerẽtur excusari: excusatio enim est ab obligatione quã quis habet: & secundum contrariã opinionẽ ignorantes nondũ obligantur: dicendum ergo utrunque est, ut nostra asserit conclusio: uidelicet quòd lex statim cunctos tam audientes quàm absentes obligat, à cuius nihilominùs nexu inscij excusantur. *Quæstio incidens.* At uerò pressiùs quis fortè percontetur, utrùm satis sit uno loco solenniter legem promulgari, ut uniuersi illius iurisdictionis statim legi subdantur. Exempli gratia: Si Cęsar plurium regnorum dominus legem Toleti promulgaret, qua Belgas, Flandros, atque Italos, Indosque comprehenderet. Atque si Papa Romæ, uel uniuersale Concilium solenniter ferret legem, utrùm inde tunc protinus stringeret uniuersos. Et quò dubitationis neruus lucidiùs pendatur, proferamus exemplum legis irritantis inualidantisque materiam contractus. Si nunc Papa prohiberet quintum gradum matrimonij, uel fac nondum esse positam legem irritantem actiones pupilli alienantis sua bona, sed nũc primum poni: Vtrùm ex illo tunc irriti essent tales contractus, etiam inter ignorantes celebrati? Nam quantum ad culpam & pœnam, iam satis dictum est, eos qui per inscitiam postmodùm contraherent excusari: sed utrùm ualeret matrimonium, pariter & contractus pupilli. *Solutio.* Ad hoc primum respondetur, non satis esse Cęsarem in uno regno legem edicere, ut omnia obliget quousque in singulis promulgetur, ac si diuersorum essent regum: quoniam ob id quòd in eiusdem ditionem inciderint, non censentur una respublica. Quin uerò si sint diuersæ prouinciæ longè separatę, non existimatur lex promulgata, antequàm in singulis edicatur. Non enim æquum esset ut lex Toleti promulgata ex tunc perstringeret Indos. Saluberrima ergo est, sanctio Authen. citati, ut factæ nouæ &c. ut Romanorum Imperatorum leges post duos menses ualere inciperent in republica, & tractari. Quòd si, ualere, idem sit quod, uigorẽ tunc præcepti obtinere, sit ut neque anteà scientes obligarentur;

si verò intelligatur iuxta formam tertiæ nostræ conclusionis, scilicet quòd licèt à tempore promulgationis obligent, nihilo minùs vsque ad duos menses posset se quisque ignorantia protegere: tunc intelligendum est quantum ad forum exterius: nam quantum ad conscientiam, & illi qui anteà resciuissent, continuò excusatione nudarentur & illi qui citra culpam diutius ignorassent, excusarentur. De legibus autem eorum qui sunt principibus inferiores cùm angustioribus prouincijs præsideant, non est censendum tam longas inducias requiri, ut sint obligatoriæ. At uerò de summo Pontifice asseruit Panor. c. nouerit. de sen. excom. satis esse, si eius leges Romæ publicentur: quem nonnulli sequuntur, dicentes Pontificem Summum plumbeos habere pedes, quibus discurrere nequit. Et Sylvester uerbo, lex. q. 6. dicit sic seruari in practica. Verum est, tamē eundem Panor. super c. cognoscentes, de constit. sic se secundum communem opinionē exponere, ut asserat legem, non quantum ad culpam & pœnam, sed tamen quantum ad recisionem contractus ab articulo statim promulgationis vigorem habere. Vt si in Concilio lata esset lex, ne deinceps illegitime nati sacerdotia reciperent: aut quòd tales præbendæ non nisi tali hominum sorti prouiderentur: omnes ex illo momento, contrà factæ collationes haberētur irritę. Quod ego facilè credo. Attamen quia matrimonia non possunt dissolui sine iniuria, & si quæ sunt alia id genus pacta, certè non debent lege interdici, nisi quæ uigere incipiat dū fuerit in prouincia promulgata: alias esset periculis plena. De ceteris autem quæ irritatoriæ non sunt, parùm refert si dicimus statim Romæ latas obligare. Hoc siquidem non obstante, ignorantes excusantur à culpa & pœna. Crediderim tamen, nisi Papa aliter sua lege expresserit, nunquam intendere obligare nisi à tempore promulgationis in prouincia. Etenim quando ob culpam uel alium defectum vult inhabilem personam reddere, expresѕè addit ex nunc, uel ex tunc: ut cap. cùm singula, de præben. lib. 6. constituit duas obtinentem præbendas ex tunc reddi inhabilem. Et simile habetur, Clementi. nolentes. de hæretic. Hoc autem pro certissimo hic admonitum sit, quòd leges priuilegiorum reuocatorię vim non habent quoadusque promulgatę sint, non solùm in prouincia, uerùm in diœcesi. Exempli gratia, dum indulgentiæ reuocantur aut suspenduntur, quousque in Metropoli Ecclesia sit reuocatio promulgata, quicūque potest concessis priuilegijs citra culpam vti. Neque hoc tātùm, uerùm etiam si quis vsque ad illum articulum priuilegio indulgentiarum fuerit à reseruatis sacramentaliter absolutus, absolutio est valida. Ecce definitionem legis in fronte quæstionis propositam, cunctis ea partibus, quæ quatuor erant, expositam: ac subinde illam. ff. de legibus & senatusc. quam sapientissimè Papinian. ex alijs quatuor membris constituit. Ait enim, Lex, est commune præceptum: vbi eius substantia primusque actus exprimitur: quoniam præceptio, actus prudentiæ est, & in cōmune omnibus debet poni. Virorum prudentium consultum; quibus verbis declaratur quemadmodum præceptio nulla est in intellectu, quam non consilium antecedat, quare neque Rex sine prudentium consultatione debet leges condere. Delictorum, quæ sponte uel ignorantia contrahuntur, coercitio. Ecce uirtutem eius ac uim coercitiuam maleficiorum, qui vel scientia vel ignorantia vincibili delinquunt. Communis reipublicæ sponsio, qua tandem particula eleganter ingenium legis exprimitur. Per leges nanque respublica & princeps constituitur fideiussor, vt securè tutoque vbique uiuatur. Spondet enim nullum fore pacis perturbatorem, neque vllis qui iniuria ausurus sit ciuem lædere, Quòd si ullus extiterit, ipse princeps pœnas reposcet.

Panormita.

Syluest.

Papa non intēdit obligare sua lege nisi à tēpore promulgationis, nisi aliter expresserit.

Leges reuocatoriæ priuilegiorum nullā uim habent quoad fuerint promulgatæ nō solū in prouincia, sed in diœcesi.

Epilogus ante dictorum.

Explanatur alia legis definitio.

Primum argumentum.

Ad primum igitur argumentum de lege naturæ; respōdemus, naturali luce & instinctu esse promulgatam; nempe inscriptam mortalium mentibus. Quapropter in statu innocentiæ clarescente naturæ luce nulla fuit alia opus promulgatione talis iuris. Neque uerò posteà quousque caligine iam obducta hominum mens necesse habuit, ut per legem scriptam explicaretur et Decalogus. Quo sit vt de primis principijs naturalibus nulli mortales per ignorantiam prætexere sibi poterunt excusationem. De alijs verò quæ attentiori discursu indigent, ut de libera Venere, forsan se poterant excusare. Pari ratione, Si qui barbari matrimonia vsque adeò contra naturam fœda contraxisse inuenirentur, vt etiam se parentes filiabus commiscerent, talia matrimonia dirimerentur; quia non poterat nisi crassa inscitia nefaria illa turpitudo ignorari. Secus si contraxissent in secundo & alijs gradibus, qui Iudæis duntaxat olim, Christianisque præcuè, modò interdicuntur. Ad secundum de diuina lege respondetur, non censeri promulgatam eo quòd Deus singulari personę eam reuelauerit, quousque idem eius minister solenniter eam euulget. Exempli gratia. Abrahæ præcepit Deus ut suos masculos circuncideret, quæ lex posteris suis esset solennis. Hæc autem lex non omnes (præter ipsum) statim obligabat vsquequo Abraham nomine Dei eam promulgauit. Idem pariformiter de lege Mosaica, quantum ad ceremonias iure naturæ adhibitas & iudicialia, existimandum, videlicet quòd nullus contraheret cum vxore patris aut patrui, qui enim postquàm lex reuelata est Moysi ante eius promulgationem contraherent in tali gradu non modo à culpa excusarentur, verùm neque separarentur. Secus post promulgationem, postmodùm enim etiam ignoranter contrahentes, licet à culpa liberi essent, dissociarentur. Ratio huius est quòd Deus hominibus secundum eorum naturam & ingenium per homines sui generis constituit leges promulgare. At verò lex Christi vbi primum fuit Hierusolymis post eius Passionē ac Resurrectionem promulgata, vniuersum obligauit orbem: quoniam prędicatio Discipulorum non obligabat de nouo, sed ostendebat legem cui Christus mundū subiugauerat: atque adeò tollebat ignorantiam illucusque excusantem. Vt autem ad formam argumenti tertij respondeamus, conceditur illo tunc articulo, quo Christus animam expirauit, mortuā esse legē veterē, licet non fuerit statim mortifera, ac subinde vim statim habuisse sacramenta nostra. Quin verò baptismus iam anteà baptizato Christo virtutē habebat; ut 3. part. quæst. 66. auctor est S. Thom. At uerò de legis totius euāgelicæ obligatione, etsi Scoto in 4. dist. 3. quæst. 4. uisum fuerit non incepisse nisi à die Pentecostes, quando Apostoli confirmati virtute ex alto eam prædicare cœperūt: tamen aliter forte est sentiendum. Enimuerò anteà iam Christus Apostolis iusserat, Ite prædicate Euangelium omni creaturæ: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Ex quo idcirco tempore ait, loco modo citato S. Thom. vim habuisse præcepti. Et quia susceptio baptismi professio est totius legis, dicendum forsan secundum eundem sanctum Doctorem, ipsum tunc primò Christū suam promulgasse legem. Attamen hoc concesso consequens sit ab articulo passionis vsque ad illud temporis momentum mansisse orbem sine obligatione vllius diuinæ legis: nam vetus expirante Christo cessauit. Cui autem duriusculè hoc insonuerit, dicere uerò proximè potest quòd Christus in mortalibus agens suam promulgauit legem, quæ tunc inciperet obligare, quando ipso expirante ueterem consummauit. Nam tunc in ara Crucis nouo sacerdotio uetus antiquauit: & translato sacerdotio, ait ad Hebręos Paulus, necesse est ut legis translatio fiat. Quanuis nihil absurditatis habeat quòd in triduo tantilloque tempore post Resurrectionem non obligaret lex noua. At uerò prior mihi respondendi modus multò probatior est, ut libro proximo q. 5. monstraturi sumus: ubi materia hæc à cessatione legalium ad amussim est examinanda. Ad tertium argumentum respondetur, quod cùm lex scripto debeat promulgari, illa scriptura absentibus & futuris loquitur: qua ratione autem Isido. legem esse constitutionem scriptam, & à legendo uocari,

Ad secūdū.

Quo tēpore lex Christi cœpit obligare.

S. Thomas.

Scotus.

Ad tertium argumentū.

uocari, eo quòd legenda proponitur. Quamuis illud de ciuili tantùm intelligatur; nam lex naturæ in mente scripta est, & ius gentium eadem mente collecta.

QVAESTIO SECVNDA DE LEGIS EFFECTIBVS.

S. Thom. 1.2. quæstio. 92.

ARTICVLVS I.

Vtrum effectus legis sit præcipiendo ac uetando facere homines bonos.

Quatuor in lege aduertenda.

QVAESTIO præsens duos habet articulos, alterum de effectu legis, atque alterum de eius actu. Oportet enim in præsentiarũ quatuor consideratè discernere: finis enim legis est adeptio cõmunis boni, in quo posita est fœlicitas: de quo 2. artic. dictum est: effectus autem est probitas & honestas per quam illuc tenditur; actus uerò quem legis uirtutem appellant, est præcipere & uetare; sed potestas & neruus est obligare & coercere: de quo quæst. 6. dicendum est. Arguitur ergo q legis effectus non sit facere homines bonos; uirtus enim est secundum Philosophum 2. Ethic. quæ bonum facit habentem & eius opus bonum; uirtus autem munus Dei est, ut illa celebris habet diffinitio Augustini, quę ex 2. lib. de libero arbit. colligitur; Virtus est bona qualitas mentis &c. quam Deus in nobis sine nobis operatur: lex ergo non est quæ bonos facit habentes. Secundò, lex non facit bonos nisi qui sibi sunt obedientes; illud ergo obedientiæ bonum non est à lege sed ei præsupponitur. Tertiò, lex ut dictum est, in bonum commune reipublicæ refertur; ergo effectus eius solùm est facere bonos ciues, puta obedientes legibus & magistratibus in commune bonum; hoc autem non satis est ut simpliciter sit homo bonus; nam potest esse malus in his quæ lege ciuili permittuntur. In contrarium autem est ipse idem Philosophus, qui initio 2. Ethic. ait uoluntatẽ cuiuslibet legislatoris esse ut faciat homines bonos.

Prima ratio Aristot.

Augustin⁹.

Secunda rõ.

Tertia rõ. Aristot.

Prima conclusio.

Prima ratio.

AD QVAESTIONEM hanc respondetur duabus cõclusionibus. Prima est. Effectus legis, quẽ potissimè aspicere habet legislator, est bonos facere homines sibi subditos, per quam bonitatẽ finem humanũ adipiscantur, quæ est nostra fœlicitas. Conclusio hæc facile ex decisione superioris quęstionis colligitur. Finis enim legis, est cõmune bonum in quo nostra consistit beatitudo; illum autẽ nemo, nisi per uirtutũ exercitium, assequitur, quæ bonum faciunt habentem, eo uel maximè q (ut Philosophus docuit) fœlicitas ipsa huius seculi in uirtutũ usu posita est; ergo legis effectus est homines facere studiosos & probos. At uerò quoniã ratio hæc de lege tantùm procedit quæ ueram habet legis rationem, S. Tho. 1.2. q. 92. aliam excogitauit rationem, quæ legem omnem, etiam metaphoricam, amplexatur. Lex, inquit, cùm rationis dictamen sit, quo præsidens subditos gubernat, ad hoc ordinatur ut ei subditi bene obtemperent: hic enim est cuiusque præceptionis propositum: uirtus autem eius propria qui alteri subditur, est bene superiori obtemperare (ut in calce. 1. Poli. auctor est Arist.) quemadmodum uirtus appetitus sensitiui est, ut probè & promptè rationi obediat. ergo intentio legis, est subditos ad suam ipsorum propriam uirtutem inducere; utpote per quam ei obsecundent: hæc autem uirtus bonum facit habentem, & eius opus bonum: ergo cuiusque legis effectus est facere homines bonos. Quòd si intentio legislatoris ad id, quod est uerè ac simpliciter bonum, feratur, tunc lex ipsa pari modo imbuet subditos uera bonitate: sin uerò non fuerit simpliciter bonum, sed utile aut delectabile sibi, repugnans autem iustitiæ, tunc lex faciet subditos non bonos simpliciter, sed in ordine ad illum finem: ut si sit lex conquirẽdi diuitias, instruet illos probè ad illum finem: & si fuerit lex latrocinandi, faciet illos bonos latrones: nam & in malis inuenitur obedientia legis, quæ effigiem habet boni, non honesti, sed uel delectabilis uel utilis. Hæc autem ratio non satis uidetur rem demonstrare: cõclusio enim nostra est, legem efficere bonos homines: ratio uerò solùm cõcludit q efficiat bonos subditos, quod minus est. Arist. enim Polit. 3. cap. 3. dinoscit bonum ciuem à uiro bono. Ciuis enim inde dicitur bonus, q sit bonus subditus, hoc est legis dicto audiens: uir autem bonus plus obtinet probitatis: nam cùm multa ciuili lege impunè permittãtur, potest quis bene auscultare legibus, & nihilominus prauus esse, puta auarus, fornicarius, &c. ut suprà argumentabamur. Igitur nõ sat est legem facere bonos subditos ut faciat simpliciter bonos homines. Caietan. eodem loco defendere conatur rationem Sancti Thom. hoc pacto, q licet qui subditur est uni cuilibet particulari legi, utputa humanæ, non illicò sit uir bonus: tamen qui bene paret omni in uniuersum legi, puta naturali & diuinæ, non potest nõ esse simpliciter uir bonus: eò q tales leges de omni uirtute præcipiunt. Hæc autem expositio, nisi ego hallucinor, non est menti sancti Thomæ germana. Etenim si hoc ipse cogitasset, collectim simul dixisset, legum uniuersitatem facere homines bonos: cùm tamen non hoc tantùm asserat, sed q ille sit effectus cuiuscunque per se legis. Sic enim ait: Ad hoc enim ordinatur unaquęque lex, ut obediatur ei à subditis. Genuinus ergo sensus Sancti Thomæ est, effectum cuiuscunque legis esse, facere homines bonos suo ordine & gradu, scilicet respectu peculiaris finis eiusdẽ legis: ut puta legis iustitiæ, facere iustos: legis fortitudinis, fortes: & temperantiæ, temperatos, &c. Et ideo optima erat collectio, q si facit bonum subditũ, facit bonum hominem in tali materia. Ex quo fit ut lex æterna & naturalis quæ omnẽ docent iubentq; uirtutem, faciant homines undequaque absolutos. Hærebit hic autem forsan de hac conclusione quispiam, utrùm usque adeò sit uniuersalis, ut legislatorem secularem eiusque leges suo ambitu complectatur, an uidelicet principum regumq; munus sit, bonos secundũ animam facere ciues. Existit enim contra apparens argumentum, quòd hoc differat inter Ecclesiasticos antistites & seculares principes, q illi spiritualibus attendentes, curam gerere debeant animarũ: isti uerò tantùm pacis quieti, pacatiq; status reipublicæ. Si namque uulgus arbitrari fortè poterit. Mox arguitur ex Arist. 1. Polit. cap. 2. ubi ait, cõstitutam esse ciuitatem uiuendi gratia, scilicet, propter sufficientiã uitæ. Ex domo enim propagatur pagus, & ex pagis coalescit ciuitas, ut scilicet diuersis artibus diuersisq; mercimonijs sibi ciues mutuò sufficiant: ergo à secularibus legibus non est quippiam altius desiderandũ. His tamen nihil obstantibus proculdubio auscultanda est conclusio uniuersaliter: philosophi enim affirmãtes scopum legislatoris esse ciuium probitatem atque honestatem morum, nihil de Ecclesiastica institutione cogitabant, sed de regibus id asserebant. Quam ob rem meminisse oportet discriminis inter alias uirtutes, & intellectuales artes & scientias. Ars enim facere potest pictorem bonũ, & bonum statuarium, & scientia Theologum bonũ, bonumq; Iureconsultum, bonum autem uirum sola perficit moralis uirtus. Quapropter leges omnes ciuiles siue de reliquis artibus, siue de rebus alijs edicantur, omnes ad bonũ animę, quo nostra fœlicitas agitur, instituendæ sunt: ob idque loco modò citato Arist. peregregiè dixit q ciuitas constituta quidẽ est gratia uiuendi; existit uerò bene uiuendi gratia. Enimuerò non modò ciuium congregatio ad uitam corporalem emolumenta adfert, atque cõmoda, sed præcipuè ad spiritualem. Nequirent enim dispersi homines ac solitarij ignorantes docere, coercereq; malefactores; consilijsq; & salutaribus monitis mutuò se ad fœlicitatem

S. Thomas. Secunda ratio.

Aristot.

Obijcitur cõtra propositã rationem. S. Thomas.

Caietanus nititur defendere rationẽ S. Thom.

Solutio Caieta. non est ad mentem. S. Thomæ.

Genuin⁹ sensus S. Thomæ.

Dubitatio.

Argum. 1.

Argum. 2. Aristot.

Satis fit dubitationi propositæ.

Probatio.

Aristot.

Secunda ratio.

uirtutum actibus. Respectu uerò aliorum secundi generis est uetare:ut, Ne iures uana per eũ. Non occides. Sed respectu actionum tertij ordinis est permittere:ut, cui libuerit, negotiari fas sit lucri gratia. At uerò quoniam lex dictamen rationis est quo homines ad officium inducuntur, sit ue instar rationis speculatiuæ, quæ per unũ aliud concludit, subditos per pœnam a uetitis arceat, atque in officio cõtineat: hac ergo ratione & quartus ei actus adiũgitur, qui est, punire. Sed tamen contra singula huius inductionis membra obijcitur. Primum legibus non ea solùm præcipi consuescunt quæ genere suo sunt bona, uerùm etiam ea quæ per legem constituuntur uirtutum loco: neque solùm uetantur ea quæ genere suo sunt mala, uerùm quædam quæ per legis prohibitionem efficiuntur mala. Hinc enim illa celebris distinctio orta est. Alia sunt prohibita, quia mala: alia uerò mala, quia prohibita. Diẽ enim, uerbi gratia, cuipiam diuo festiuiter dicare, quem prius feriati indifferens erat, lege sola fit religionis uirtus. Et armatos noctu ciues obambulare, quod prius erat indifferens, prohibitione legis fit uitium. Respondetur autem quòd ubi diximus præcipiendi actum circa ea uersari quæ sunt genere suo bona, ampliandum uerbum est et ad illa quæ certa ratio indicat esse bona: nihil enim lex præcipere debet nisi quod ratio pro tẽpore & loco ostendit esse bonum: Et pariformiter neque quidquam uetat, nisi quod uel genere suo uel circunstantijs loci aut temporis ad bonum finem ordinatur. Sed rogas, illa quæ genere suo sunt bona uel mala quid nam alia opus habent aut præceptione aut prohibitione? Respondetur, Ea quæ genere suo iusta sunt lege naturæ præcipiuntur: & quæ genere suo sunt mala, eadem lege prohibentur. Nihilominus caussa amplioris luminis uoce etiam in mãdatis proferuntur, scriptisque referuntur: ut Decalogus exemplũ est. Præterea aduersus tertium membrum est argumentum: quia lex humana non ea tantùm permittit quæ indifferentia sunt, vt otiari & quatenus eutrapeliæ uirtus indulget ludere & uenari, uerũ & quæ mala sunt, ut scortari, & ioci caussa mentiri, atque id genus reliqua. Respõdetur quod quantum ad legem humanam indifferentia quoque dicuntur ea quæ non sunt ualde mala: ut potè ex quibus nulla emergit iniuria aut grauis absurditas: quæ quidem bona caussa vt impunè fiant permittit: haud tamen approbat, quasi licita: id enim facere nequit: quoniam lex diuina & naturalis nihil tale permittit. Item arguitur. Permittere conuenit personis etiam priuatis quibus cùm incumbat filios vel proximos corripere, contingit eis tamen conniuere: ergo non est proprium uel principis uel legis. Respondetur quòd id permittere quod commode uindicari non potest, hoc conuenit legi: permittere autem ex ignauia aut iniqua indulgentia, quod uetare quis tenetur, hoc priuatim accidit. Qui uerò corripere non obligatur, is permittere non censetur.

Quæstio parua. Solutio.

Argument.

Solutio.

Altera ratio ad idem. Solutio.

A d primum igitur argumentum respondetur quòd & si largo modo præcepti appellationi prohibitio etiã supponatur: eo quòd cessare à malo quod prohibitio curat, inchoatio est boni, quò præceptio tendit: nihilominus clarioris explanationis gratia distinguuntur. Ad secundum respondetur quòd consulere cùm uim non habeat coerciuam, nõ hẽt rationem legis: & ideo nõ est proprium principis munus, sed cuique priuatæ personæ cõpetere potest. Quare ineptè Accursius super eandem legem, Legis virtus, adnotauit, consulere esse quintam uirtutem legis: oculatius enim Bar. id negauit. Apparentior autem ratio suasisset quintam uirtutem legis, esse præmiare: Nam, ut Solon & Democritus aiebant, duo diuina lumina cuncta gubernant, præmium scilicet, & pœna: Quod iurisconsultus l. 1. de Iustitia & iure. consultissimè animaduertit. Et ratio naturalis est, quòd, ut auctor est Aristot. Ethicor. 10. duobus homines maximè afficiuntur, scilicet uoluptate & dolore: quare ex una parte alliciendi sunt homines præmijs, ex altera terrendi supplicijs. Attamen propterea punire potius legi tribuitur, quàm præmiare: quòd punire, coactiuam uim habet, quæ idcirco soli principi conuenit: præmiare uerò non est cogere, & ideo priuatis etiam personis conceditur. Tametsi & alteram possimus caussam subijcere, quod uirtus honestatis gratia est persuadenda, & satis est ipsa sui ipsius præmium: pœna autem prauis eò necessaria est, quòd cùm sint uoluptatibus mancipati, contrarijs doloribus sunt arcendi. Ad tertium autem argumentum iam suprà responsum est, quòd etsi metus pœnæ non sit simpliciter virtus, est tamen (ut ait August.) ueluti seta quæ amoris filum inducit: & ideo expedit timore pœnæ corruptos homines & à tramite deuios in uiam retrahere, ut inde uirtutum assuetudine earum officia illis dulcescere incipiant. Præterea quando perditis illis, qui supplicia perpetiuntur, nihil soluta pœna proderit, cedet tamen in aliorum commodum, qui illius admonitione temperatiùs uiuent.

Ad primum argumentum principale.

Ad secundum.

Solon. Democritus.

Prima ratio quare puniendo potius legis opus quàm remuneratio.

Secunda ratio.

Ad tertium argumentum.

QVAESTIO TERTIA.

DE LEGE AETERNA.

S. Thom. 1.2. quæstio. 93.

ARTICVLVS I.

Vtrùm lex æterna à naturali humanaq; & diuina distinguatur.

Constitutis legis definitione, effectu, & actu, debita series poscit ut de legum diuersitate dicamus. Arguitur autem a parte negatiua quòd nõ sint quatuor legum species, quas doctores connumerant: scilicet, æterna, naturalis, humana, & diuina. Lex idem est quod ius, ius autem non diuiditur nisi in naturale & positiuum: ut libro tertio, quæstione statim j. uidebimus. Vnde cùm ius positiuum diuidatur in ius gentium & ciuile, hæc tantùm tria distinguũtur iura, scilicet naturale, gentium, & ciuile, ut est uidere. Inst. eodem titu. & ff. de iust. & iure. & in Decretor. dist. 1. Non ergo quatuor sunt legis species. Præterea est & lex fomitis quam Paulus (ut suprà citauimus ad Rom. 7.) appellat legem membrorũ repugnantem legi mentis nostræ; plures ergo sunt quàm quatuor. In contrarium est quod ait Sapiens, Prouerb. 8. de lege æterna, quæ sapientia Dei est. Dominus possedit me ab initio viarum suarum; antequam quidquam facerem a principio, ab æterno ordinata sum. Et infrà. Quãdo legem ponebat aquis, cum eo eram cuncta componens. Et de naturali ait Paulus ad Rom. 2. Gentes, quæ legem non habent, naturaliter, quæ legis sunt faciunt. Et de humana ad Rom. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Et de diuina Hieremias. 31. Dabo legem meam in uisceribus eorum & in corde eorum scribam eam.

Prima ratio ad labefactandam partitionem legis.

Secunda ratio.

Sapiens.

Paulus.

Hieremias.

P r o quæstionis huius intellectu recolendum est discrimen illud quod in capite huius libri adnotauimus inter ius acceptum pro lege quæ est iustitię regula, & acceptum pro iusto quod est eiusdem uirtutis obiectum. Hoc enim supposito facilè ad præsentem quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior est; Quatuor sunt legis species, quæ in titulo quæstionis proponuntur. Lex enim (ut suprà exponentes dicebamus) nihil aliud est quàm regula & præceptio prudentiæ, per quam qui curam gerit Reipublicæ illam gubernat & administrat; gubernatorum autem primus supremusque est Deus, unde omnis potestas deriuatur. Secundus uerò, homo qui eius minister est, perq; eius auctoritatem institutus, ergo secundum conditiones & modos gubernandi tam in Deo quàm in homine rimandus est sumendusque legum numerus. Quod autem hac ratione quatuor distinguantur legis species, sic patet. Deus in primis uniuersalis gubernatór, ab æterno uniuersorum ordinem ac dispensationem & regimen mente concepit: cuius conceptionis in-

Prima conclusio.

stas

ftat leges omnes constituendæ sunt: illa ergo ordinatio & præceptio lex æterna secundum naturam suam nuncupatur. Mox quia idem Deus auctor est naturæ singulis rebus suos indidit instinctus & stimulos: quibus in suos fines agerentur: sed homini præcipuè naturalem normam mente impressit, qua se secundùm rationem, quæ illi naturalis est gubernaret: atque hæc est lex naturalis: eorum scilicet principiorum quæ absque discursu lumine naturali per se nota sunt ut, id facias aliis, quod tibi fieri uis: & similia. Deinde & eidem homini facultate tribuit, ut pro temporum, locorum, ac negotiorū qualitate per eandem legem naturæ quas aliàs expedire iudicaret, ratiocinando constitueret: quæ ideo leges ab auctore suo humanæ nuncupantur. Attamen quia non ad finem tantùm naturalem, qui est pacificus quietusque reipublicæ status, conditi sumus, ad quem finem prędictæ leges sufficerent, verum & ad supernaturalē fœlicitatem creati, aliā Deus nobis insuper posuit supernaturalem legem, tam veterem scilicet, quàm nouam, quæ ad illum supernaturalem finem nos perduceret. Et hæc est lex diuina. At quia de horum singulis scorsùm perspicatiùs facturi sumus sermonem, satis est hic numerum explicuisse. Adhibetur tamen secunda conclusio, quæ superioris corollarium est. *Secūda conclusio.* Non eodem modo species istæ legum differunt, æterna enim differt a ceteris tribus, quòd ipsa fons illarum est et origo, non utique lata, sed ferens, non impressa, sed imprimens, nō denique alterius participatio, sed lex, cuius aliæ sunt participationes. Reliquæ uerò inter se hoc distant, quòd lex naturalis, est impressio facta in ipsa creatione naturæ: lex verò humana, est regula ab homine posita per facultatem sibi diuinitus collatam: lex uerò diuina, est lumen infusum homini, quam ideo Hieremias uocat legem scriptam in cordibus. Igitur quanuis lex æterna, diuina etiam sit, differt tamen a diuina positiua, quod illa in Deo ab æterno existit, hæc uerò ī nobis ex tēpore.

Ad primum argumentum. RESPONSIO ergo primi argumenti ex his, quæ dicta sunt, facilè colligitur. Etenim quia ius, pro eo quod est iustum, æquitas illa est, quæ in temporariis rebus constituitur, nullum est ius hoc modo æternum, licet sit lex æterna. Iustum autem hoc aut constituitur à rerum ipsa natura, in qua lex naturalis uersatur, uti mutuum aut depositum reddere: aut constituitur à lege positiua. Et hoc appellat Aristoteles quinto Ethic. iustum legale, scilicet quòd anteà nihil referebat, sed postquam positum est refert. Hoc autem legitimum iustū aut a lege humana instituitur aut à diuina, de qua neque Isidorus in initio Decretorum, neque Ius ciuile meminit. Et ideo non digno scunt nisi ius naturale, & humanum, quod in ius gentium & ciuile subsecatur. *Ad secundum argumentum.* Ad secundum respondetur, legem fomitis nō esse propriè legem. ut quæ suapte natura rationi non subditur, neque est in mente, sed in membris. Dicitur autem per metaphoram lex, quia inclinat in sensualia obiecta, de qua articulo tertio latiùs.

ARTICVLVS II.

1 *Vtrùm lex æterna sit summa ratio in Deo existens.*

Lex æterna. Argum. 1. à parte negatiua. RESTAT ergo ad singulas legis species descendere. Et primò in hoc secundo articulo exponitur æterna substantia & natura, an uidelicet sit ratio summa in Deo existens. Arguitur ergo in primis, nullam esse legem æternam. Lex enim illis ponitur, quibus promulgatur, nulli autem æterni fuere homines, quibus aut poneretur, aut promulgaretur, ergo.

Præterea lex importat ordinem in finem, nihil autē æternum ordinari potest in finem, quia referri nequit in aliud, ergo nulla est lex æterna. Tertiò arguitur, non existere in Deo. *Argumen. 3.* Si lex ulla æterna est in Deo, idem est quod rerum ratio. rationes autem in ipso non una, sed plures sunt, dicente lib. 83. quæst. August. quòd Deus singula fecit propriis rationibus, ergo lex æterna non est una. *Augustinus.* Vel negandum est idem esse in Deo quod ratio. In contrariū est Aug. lib. 1. de libero arbitrio, ubi ait, lex quæ summa ratio nominatur, non potest cuipiam intelligenti nō incommutabilis æternaque uideri, cui semper obtemperandum est, æternum autem & incommutabile in solo Deo existit.

Conclusio responsiua. AD istam quæstionem hac unica conclusione respondetur, quam Aug. modò citatus affirmat. Scilicet æternā legem esse rationem summam in Deo existentem. Eandē quippe S. Thom. 1. 2. q. 93. lucidè, ut pleraque omnia, hoc pacto demōstrat. *Elegans ratio S. Tho. pro conclusione.* Deus ut auctor est primus omniū, ita, & uniuersorum summus gubernator. in artifice autē necessariū est rationē ordinis rerū faciendarum præformari, quæ ars seu exemplar est; & in gubernatore rationem quoque pręexistere eorum, quæ agenda sunt, quæ sit veluti omnium regula & norma, ergo in Deo necesse est & rerum omnium creandarum faciendarumque sapientiam extare, & omnium etiam gubernandarum regulam. At qui vt sapientię ratio, qua cuncta creat, rem nomēque habet artis & exēplaris & idearū, ita & eiusdē sapiētiæ ratio quæ cuncta in suos debitos fines ordinat, disponit, ac promouet, rationē legis obtinet. Igitur cū lex (ut suprà dictū est) nihil aliud sit, quàm dictamē rationis practicæ in Principe qua cuncta sibi subdita gubernat, fit, ut lex æterna in Deo nihil aliud sit, quàm sempiterna ratio suæ sapientiæ, qua mundi uniuersitatē regit. Etenim vti sua substātia & natura, sic & quicquid attributorū in ipso existit æternū est, vt ipsa de se sapiētia, Prou. 8. prędicat. Ab ęterno ordinata sum, & ea antiquis antequā terra fieret. &c. vsqueadeò hæc fuit semper cōclusio, lumine etiā naturali resplendens, vt ipsi etiā Philosophis innotuerit. vnde Cicero lib. 2. de legib. *Cicero* Hanc, inquit, uideo sapiētissimorum esse sententiam, legem neque hominum ingeniis excogitatam, neq; scitū esse aliquod populorū, sed æternū quiddā, quod vniuersum mundū regeret, imperandi prohibendique sapientia. Ita principem legem illam & ultimam, mentem esse dicebant omnia ratione aut cogentis aut uetantis Dei, ex qua illa lex (naturalem adnotat) quam Dij humano generi dederunt, rectè est laudata. Hæc ille. Ex hac conclusione fit consequens non conuerti legem æternam ac diuinam, quam uocant positiuam, ut articulo proximo expositum reliquimus. *Deductio.* Qualis fuit tam Moysi quàm Euangelica.

Ad primum argumentum. Ad primum igitur argumentum respondetur rationē illam, quæ lex est, ab æterno extitisse in Deo, sola. s. ratione ab eius substantia differentem, qua futura cuncta, ut sibi præsentia inspectabat. Etenim ut ad Rom. 4. Apost. auctor est, uocat ea quæ non sunt tanquàm ea quæ sunt. Promulgatio autem eius & uerbo præcellenti ordine, & scripto fit. At quoniam promulgatio & loquutionem denotat promulgantis, & subditorum auditum, ratio prioris æterna fuit, nēpe diuinum uerbum expressamentis cōceptione genitum, & liber uitæ, sempiterna quoque mēte conscriptus. Ratio uerò posterioris esse nequiuit nisi tēporalis, nam æternus nemo fuit qui audiret. Cœpit ergo lex illa innotescere in mundi primordio per legem naturalem, & antiquis patribus præscriptā, ac deinque nobis per Euangelicam, quam Verbū ipsum, homo factū, nobis promulgauit. *Corollariū:* Ex hoc fit consequēs, legem æternam solis post angelos hominibus, eisdemque uniuersis, esse notā, illis scilicet fœlicibus cœlicolis per essentiam, quam facie ad faciē intuentur, nobis autē per irradiationē, sicuti sol uidetur in aula, eandemq; plus minusve susceptam. Nulli .n. mortaliū existūt quibus nō cognitio quæpiā ueritatis effulgeat, ueritas autem omnis (ut libro. de uera relig. auctor est Aug.) irradiatio quædā est & participatio legis ęternæ, oibus ergo est, licèt gradib⁹ inæqualibus, nota. *Augustinus* Et per hęc concordia conciliatur inter illud Pauli 1. ad Corin. 2. *Conciliātur duo Pauli loca.* Quæ sunt Dei nemo nouit nisi spiritus Dei. atque alterum ad Rom. 1. Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Diuinorum enim cognitio in seipsis soli Deo propria est, & beatis, quibus ipse præsens refulget: nobis autem eandem donatur æternam legem per effectus conspicere. Nemo autem præter ipsum po-

test

tcst ea comprehendere. Quare de isto comprehensario iudicio loquebatur eodem libro de vera relig. August. vbi aiebat, Lex æterna est de qua homines iudicare non possunt. Sunt enim iudicia eius (vt ait Paulus) incomprehensibilis abyssus.

Ad secūdū. Ad secundum autem principale argumentum respondetur non esse legi necessarium in finem alium referri; sed ut per ipsam subditi referantur in finē: Lex ergo æterna non refertur; sed per ipsam Deus cuncta quæ fecit in seipsum refert, qui est A. & ω. principium & finis.

Ad tertium. Ad tertium denique respondetur quòd sicut in Deo ars factibilium ratione differt ab æterna lege, qua agibilia gubernatur: sic & rationes rerum quæ sunt ideę, hoc est exemplares formæ, quas diuina mens contuetur in rerum fabrica, ab eadem æterna lege ratione differūt. Est ergo lex vna; rationes uerò illæ de quibus August. loquebatur, tot quot sunt rerum species. Differunt enim ratione in ordine ad ipsarum effectus.

ARTICVLVS III.

Vtrùm leges vniuersæ ab æterna promanent.

Prima ratio ad partē negatiuam. Paulus. Esaias.

CONSEQVITVR hoc tertio articulo vt videamus vtrùm leges reliquæ omnes ex hoc fonte luminū deriuentur: & arguitur à parte negatiua. Est lex fomitis, quam (ut suprà audiuimus) ait Pau. repugnare legi Dei: sintque & iniquæ hominum leges de quibus Esa. 10. Væ qui cōdunt leges iniquas; Leges autem legi æternæ aduersantes, atque ab illa deflexæ nequeunt ab illa deriuari: ergo non omnis lex ab æterna deriuatur.

Secunda ratio. Secūdò arguitur. Leges humanæ (vt 1. de liber. arb. auctor est August.) multa permittunt quæ æterna lege prohibentur: vt meretricia & mendacia: ergo eiusmodi leges non possunt ab illa emanare; In contrarium autem est illud Prouerb. 8. Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.

Satis fit quæstioni agitatæ vnica cōclusione. Augustin⁹.

AD quæstionem, hac verissima eademque lumine naturali compertissima conclusione respondetur. Omnis in vniuersum lex, præter æternam, qua ratione iusti quippiam continet, ab illa æterna deriuatur. Assertio est August. eodem lib. 1. de lib. arb. ubi ait, Nihil est iustum ac legitimum quod non ex æterna lege homines deriuauerunt. Atqui natiuam huius caussam partim superiori quęstione articulo de legislatoribus attigimus, & nunc enucleatius captimamus oportet. Est enim ordo in natura caussarum ita dispositus, vt inferiores non nisi superiorum uirtute admotæ moueant.

Aristot. Ratio conclusionis.

Vnde (ut 8. Phisi. auctor est Aristot.) necesse est primum motorem confiteri à quo inferiores reliqui dependeant. Si enim primus non moueret, reliqui neutiquam mouere valerent. Eundem ordinem & 1. Ethicor. inter artes ostendit. Illa enim quę maximè est architectonica reliquis veluti Princeps imperat: igitur in legibus quibus mundus gubernatur, idem est ordo meditandus & confitendus. Nempe ut omnium sit una suprema quæ caput earum sit & origo. Hanc autē appellamus (ut ipsa est) æternam.

Quæstio. Responsio.

Quod si sciscitaris an eò præcisè dicatur æterna, quòd neque initium habuit, neque habitura sit finem? Respondetur non idcirco solùm, uerùm ob hoc maximè quòd nulla sit ratione mutabilis, nec vlli varietati subiecta, sed sicut in naturalibus primus motor, qui immobilis est, caussa est motuum sub se longè differentium: sic lex æterna, immota persistens, caussa est ut mortalium leges, eorum variabili conditione mutata, permutentur. Ipsa enim vniformis ac maximè una iussit ut natura integra, omnia essent communia: corrupta uerò, inter diuersos dominos distribuerentur.

Obiectio.

Quo fit ut lex hæc à nulla sit alia deriuata, nec verò à seipsa: talis enim assertio secum pugnaret. Quòd si quis arguat contrà, non omnem legem ab illa deduci: nam lex diuina puta Euangelica non apparet quomodo inde descendat: cùm non uideantur esse duæ.

Solutio.

Iam proximo articulo responsum est, diuinam positiuam, esse effectum ac participationem illius æternæ. Ob id enim dicitur positiua: quòd posita est nobis: hoc differens à naturali, quæ eiusdem ęternæ est etiam participatio, quòd naturalis ordinat nos proximè ad finem naturalem: diuina uerò ad supernaturalem, ut paulò inferius euidentiùs fiet.

Ad primum argumentū.

AD primum igitur argumentum de lege fomitis quā Paul. existere in membris ait, legique mentis repugnare iam suprà diximus existere in ipsis, non tanquàm in regulante, sed tanquam in subiectis naturali appetitus inclinationi. Quæ dicitur lex fomitis seu fomes ex priuatione iustitiæ originalis derelictus: qui quidem nihil aliud est quàm sensualitatis pondus. Bifariam nanque inclinatio aliqua dicitur lex. Vno modo inquantum per ipsam directè legifer promouet subditos in finem honestum, atque altero modo inquantum in pœnam eos destituit permittitque naturæ impetu ferri. Vnde ille sensualitatis insultus in sua obiecta, quæ brutis animalibus esset naturalis, lex, nempe naturæ suæ consonans, hominibus est obliquitas ac deflexio naturæ suæ quatenus est rationalis, cui quidē rationi motus ille recalcitrat. Et quia per iustitiam originalem idem sensualis appetitus quasi fræno continebatur, ne à ratione exorbitaret, & eandem iustitiam homo per peccatum amisit, ac subinde à Deo destitutus est, dicitur inclinatio illa, fomes ac fauilla ignei peccati, atque adeò distorta lex per quam similis bestijs factus est homo: secundum illud Psalmi, Homo cùm in honore esset non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus & similis factus est illis, hoc est sensuali legi subiectus, quæ illi cum bestijs communis est.

Ad secūdū.

Vt ergo ad argumentum adaptetur responsio, distinguitur prior pręmissa. Conceditur inquam fomitem peccati esse legem, non directè inclinātem in uerum bonum, sed in id quod est sensuale bonum, hoc est, quod est delectabile aut utile. Et pariter distinguitur cùm subsumitur, non deriuari à lege æterna, fatemur id inquam quatenus à ratione deuiat, negatur verò quatenus inclinat in bonū quodpiā, scilicet sensuale. Ac præcipuè qua ratione est pœna peccati, nam intentio Dei fuit per illam desertionem liberi nostri arbitrii punire peccatum Adæ. Ad secundum eodem propè modo respondetur. Leges enim iniquæ quatenus a ratione declinant (ut 2 de legibus ait Cicero) non modò leges habendę non sunt, sed nec appellandæ quidem. Quare hac ratione ab æterna non emanant. At uerò quatenus nonnihil similitudinis legis retinent: videlicet inquantum potestatem imperandi designant quodammodò insinuans sunt diuinæ potestatis. Nam (vt ait Paulus) Omnis potestas à Domino Deo est. Vnde vt q. 6. & latiùs lib. 3. q. 4. innotescet, etiam potestas infidelium principum à Deo deriuatur: iuxta verbum Christi ad Pilatum, Non haberes aduersum me potestatem vllā, nisi tibi datum esset desuper.

Ad tertium.

Ad tertium denique respōdetur quòd lex humana quæ malum permitteret approbando vt bonum: ut illa quæ fornicationem pronuntiaret esse bonam, nequaquam ab æterna defflueret. Illa autem quæ impunè eam permittit, quia omnia non potest coercere flagitia, in hoc quòd non conatur ad id quod perficere nequit, recta ac prudens est, atque ideo à lege æterna descendit: licet eam tanquam debilior perfectè non adęquet.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm creata cuncta, tam necessaria quàm contingentia æternæ subijciantur legi.

SVbsequitur vt quarto huius quæstionis articulo explorcmus, an tota creaturarum uniuersitas subdita sit æternæ legi. Et quidem de affirmatiua conclusione non solùm sacrosancta fides, uerùm nec ratio Physica ambigere sinit. Vt enim Domini est terra & plenitudo eius, quantum ad creationem: sic & quantum ad gubernationem (vt ait ipsa Sapientia) attingit à fine usque ad finem, disponit omnia suauiter. Et cap. 14. Tu pater gubernas omnia prouidentia. Vnde non modò Iob eos irridet, qui Deum negabant nostra curare, sed aiebant inter

Triplex genus rerum quæ in præsenti nomina quæstionum. cardines cœli cõtineri; verùm & Cicero initio de Natura Deorum vehementer eosdem obiurgat Philosophos, neque eos suo nomine dignos cẽset. Nam si diuinam prouidentiam de medio sustuleris, nulla in nobis inesse potest erga Deũ amicitia, pietas, sanctitas, aut religio. Ad interrogata hæc quæstio est vt quorũdam dubietates explanemus. Sunt autem tria hæc de quibus dubitatur, scilicet necessaria, contingentia, & humana; nimirum homine superiora, eodemque inferiora, & sua ipsius opera.

Primum argumentum. Arguitur ergo quòd necessaria non subsint æternæ legi. Lex omnibus imponitur, vt à malis cohibiti recta incedant, ac subinde reliquas res humilioris ordinis vt tramitem quoque naturę suæ non deserant: necessaria autẽ, cùm impossibile sit aliter se habere, nequeunt à natura sua declinare, aut deficere: atque adeò nulla indigent cohibitione: ergo legi æternę non subijciuntur. *Secũdum argumentum.* Et secundò arguitur. Diuina non sunt subiecta eidem legi, videlicet neque personæ diuinæ, nec attributa; quia vbi est summa æqualitas, nulla esse potest subiectio; ergo non omnia necessaria subduntur eidem legi. *Tertium.* Tertio arguitur, quod neque omnia contingentia mutabilia & caduca homine inferiora supponãtur eidem legi. Lex non ponitur (vt suprà visum est) nisi quibus promulgatur; rebus autem rationis expertibus nulla valet promulgari lex: quippe quam cognoscere nequeunt: immo neque legi parere possunt. *Philosoph⁹.* Nam ut auctor est 1. Ethi. Philosophus, ea quæ legi parẽt, ratione participant; ergo illa nulli substernuntur legi. *Quarta ratio.* Quartò ad idem arguitur: eiusmodi contingentia sæpe à sua deficiunt regula, ut patet in monstris naturæ, & infortunijs casibus; ergo non omnia eadẽ gubernantur lege. *Quinta.* Quintò arguitur de humanis nostris actionibus. Homines enim aut iusti sunt apud Deũ, aut iniqui. *Paulus.* Iusti autem, quia filij Dei sunt, spiritu Dei aguntur (vt patet ad Rom. 4.) &, ut legitur ad Galatas 5. qui spiritu Dei aguntur non sunt sub lege; iniquos verò prudentia carnis exercet; quæ (vt eodem loco ad Romanos subditur) cùm inimica sit Deo, legi eius non est subiecta: nulla ergo restat mortalium sors quæ subdita sit æternæ legi. *Sexta ratio.* Sextò dẽnique arguitur: lex æterna (ut lib. 1. de liber. arb. ait Augustinus) est illa qua mali miseriam, boni autem vitam beatam mereantur; beati autem & damnati exempti sunt ab statu merendi ac demerendi; ergo non subiacent æternæ legi. Ex quo consequẽs apparet vt nullus angelorum subiectus eidem sit: siquidem nullus est nisi aut beatus aut damnatus. In contrarium autem est illud Hester 13. Domine Rex omnipotens in ditione tua cuncta sunt posita, & non est qui possit tuæ resistere voluntati. *Augustin⁹.* Vnde Aug. 9. de Ciui. Dei; nullo modo aliquid legibus summi Creatoris ordinationique subtrahitur, à quo pax vniuersitatis administratur.

Ad quæstionem hanc, tribus conclusionibus secũdum dubitationum numerum respondetur. *Prima conclusio responsiua.* Prima est, cuncta necessaria, prętcr Deum eiusque attributa, æternæ legi subiecta sunt. Conclusio fidei nostræ documentis satis cõperta est; *Prima probatio conclusionis.* atque eiusdem sapientiæ præconio Prouerb. 8. Quando præparabat cœlos, aderam; quando certa lege & gyro vallabat abyssos, quando æthera formabat sursum, & librabat fontes aquarum &c. Vbi necessaria, nempe elementa & cœli legis æternæ dispositioni subiungantur, sed tamen & natura magistra id Arist. 2. Metaphy. *Arist.* tex. 4. & lib. 5. perscrutatus est. Vbi ait ęternorũ esse caussam. Et. 12. Metaph. tex. 24. vbi ait primam caussam esse omnium caussam. Et 8. Physi. vbi unum summumque motorem constituit ex quo omnia pendent, non solùm in mouendo & operando, verùm in essendo. Necessaria enim non idcirco talia censenda sunt, quòd caussam nõ habeant, sed quòd natura sua sic procedunt ex necessaria caussa, ut sint prorsus per naturam incorruptibilia, veluti angeli & cœli. Exemplum Arist. profert in scientija. Huius enim quod est, hominem esse risibilem, caussa existit, quòd est animal rationale, etsi tam necessarius sit effectus, quàm caussa. Et sicut se habet res ad esse (ait ibidẽ) sic ad veritatẽ. Hac gratia interpretandi Aristot. dixerim, qui cùm opinatus fuerit cœlum atque intelligentias, immo verò mundum, ab æterno fuisse, sunt qui intelligere nequeant quomodo quantum ad esse, primo motori subijciantur. Nam secundùm fidem, Deum confitentem creatorem cœli & terræ, peruium est quo pacto eius gubernatui cuncta obtemperent naturalia, ut cœlorum elementorumque motus, quę sic manu omnia tenet ac dispensat, vt si dimitteret, in nihilum abirent cuncta. *Obiectio* Sed arguis contrà, veritates perpetuæ, ut hominem esse animal rationale, quatuor & tria esse septẽ, quæ ait August. antequàm fieret mundus, vera fuisse, non subduntur æternæ legi, ergo conclusio non est vniuersalis. Probatur antecedens, per nullam potentiam aut vera esse cœperunt, aut desinere esse vera possunt, ergo non regũtur illa lege. *Solutio.* Respondetur. Primùm, in hoc sunt à Deo dependentia, quòd existere in rerum natura cœperunt per diuinam creationem, & per annihilationem possunt esse hoc existentiæ amittere, nam quantum ad huiusmodi existentiam re vera creaturæ sunt. Attamen quãtum ad perpetuam veritatem, quæ dicit connexionem indissolubilem prędicati ad subiectum, ea præcisa ratione procedunt ab ęterna veritate, qua radius luminis perpetui à perpetua luce, veluti hominem esse risibilem, germen illius est quod est esse rationalem. *Nihil diuinum subest æternæ legi, cùm non sit ibi aliqua inæqualitas.* Excepimus autẽ Deum ac diuina ab hac subiectione ęternę legis propter rationem suprà factam, quia vbi nihil excogitari potest inęqualitatis, neque cõminisci quidquam possumus subiectionis. Quare filius & si à patre procedat, nullatenus ei subditur, nisi inquantum homo, qua scilicet ratione minor est patre. vnde 1. ad Corint. 15. Paul. subiectus erit Deo patri, cùm tradiderit ei regnum. Quòd si quis de voluntate pariter diuina argumentetur. Quidquid est rationabile rationi subditur, voluntas diuina est rationabilis, lex autem eius est summa ratio, vt dictum est, ergo volũtas eius eidem rationi subditur. *Obiectio secunda.* Perdoctè S. Thom. respondet, de diuina voluntate bifariam nos loqui, uno modo, secundum suam, in qua subsistit, naturam, & sic nõ est tam propriè rationabilis, quàm ipsa ratio per essentiam. *Solutio S. Thomæ.* rationabile enim participationem dicit rationis. Altero modo, quantum ad illa quæ circa nos disponit, & in ordine ad tales effectus conceditur esse rationabilis, quia cuncta secundum suam rationem ordine dispensat & administrat. *Secunda conclusio. S. Thomas.* Secunda conclusio, omnes creaturæ irrationales insensibilesque & vitæ expertes, quæ continuò mutabilitatis fluxu oriũtur & occidunt, ęterna Dei lege aguntur. Hanc S. Tho. dilucidat per intercapedinẽ inter humanam diuinamque legem, quam sic expositam accipito. *Aperitur ratio S. Thom.* Creaturę irrationales, quia non agunt per cognitionem finis, nequaquam se in ipsum mouent, sed appulsę agũtur ab alio. Quapropter cùm homo legem subditis non ponat nisi regulam eorum mentibus sigillando per quam se moueant, fit vt eius leges non se extendant nisi ad homines rationis participes. Cetera verò humanis actionibus suis mouet & gubernat, nempe; fręno & calcaribus, & reliqua inanima, per alia instrumenta. Ridiculus enim esset qui iumentis legem præscriberet quãdo & quomodo debeant comedere, dormire, arare, currere &c. Ac multò magis stupidus, qui herbis crescere imperaret; aut arboribus fructus ferre, aut lapidi quo se pacto in ædificio collocaret. Tum etsi cicures animantes, ut canes & simię, soleant instar quadantenùs legis ad iocos assuefieri: Deus autem non solùm regulam tam rationali quàm intellectuali creaturæ mente imprimit qua se moueant, verum & toti rerum vniuersitati suos indidit appulsus & instinctus quibus agunt in suos singulorum fines: ut api ad mellificiam; hirundini ad struẽdum nidum; & terræ proferendi fuges: & reliquis suas pariter virtutes agendi. De quo rerum omnium instinctu & virtute intelligitur illud Psalm. Præceptum posuit & nõ præteribit: *Psal. 148.* Ex quo fit, Deum nõ omnia parimodo administrare ac disponere, sed actiones hominum & angelorũ per regulas quibus se in finẽ moueant; reliqua vero per virtutes & instinctus quibus mouentur. In quibus &

homines

homines connumerandi sunt quantũ ad naturales actiones; vt sunt nutritio, & augmentatio, & similes. *Tertia conclusio.* Tertia cõclusio. Actiones humanæ, videlicet liberæ omnes subijciuntur legi æternæ, ac longè melius ac perfectius sub eius ordine cõprehenduntur, quàm reliquo delectioris ordinis. *Probatio.* Conclusio hęc patentior est quàm prætedẽtes. Actiones enim humanæ sunt quæ ex cognitione finis prodeunt, id ipsumq́ue referuntur; in vtraque autem parte, scilicet tam cognitionis quàm appulsus, substernuntur æternæ legi; ergo perfectius quàm alij illi subdũtur. *Altera ratio.* Probatur secunda præmissa. Veritas omnis (vt suprà dicebamus) participatio quædam est veritatis sempiternę, diuinæ, ac subinde quæcunque cognitio finis. Prætereà sicuti ceteris rebus ad suos fines, sic homini, immo præstãtius indita est à natura, quæ opus Dei est, inclinatio quædam & pondus ad id quod legi æternæ consonat. *Aristot.* Sumus enim (vt 2. Ethic. Arist. docuit) ad virtutes nati; hoc inquam natiuum est rationali creaturę, ut secundum rationem viuat; ergo tam secundum cognitionem, quàm secundum propensionem in bonum, liberis motibus necessarias, actiones humanæ substratæ sunt æternæ legi. *Aliter probi atque improbi sunt sub iugo legis æternæ.* Est tamen discrimen inter iustos atque iniquos; q̃ in malis ac prauis vtrunque principium corruptum ac deprauatum est. Nam & sydus agnitionis naturalis terrenis effectibus tenebrescit, & naturalis affectio boni corruptis habitibus obteritur ac debilitatur. Tametsi neutrum prorsus extinguatur. In bonis aũt ac iustis, cùm nemo hoc nomine, nisi qui in grã Dei agit, dignus sit, utrunq; augetur ac vegetatur. Nã & naturali lumini adhibeť fidei radius, & naturali inclinationi speciale Dei auxiliũ. Quo fit ut quantum ad actionem longe perfectius ac excellentius iusti subijciantur æternæ legi quàm iniusti. Consideratè *S. Thom.* hoc tamen S. Tho. adnotauit, q̃ quanto defitiẽtius atque imperfectius per actionem se summittunt imperatrici legi æternæ, tãto per passionẽ atrocius subiecti sunt eidem vltrici. Nam quantum facere omiserunt in meritis, tantum in tormentis patiuntur acerbius. *Augustin⁹.* Vnde August. lib. de catechizandis rudibus: Deus, inquit, ex iusta miseria animarum se deserentium conuenientissimis legibus inferiores partes creaturæ suæ nouit ordinare.

Ad primum argument. Ad primum argumentum respondetur q̃ etsi necessaria aliter per naturam se habere nequeant, tamen & producta sunt, & annihilari à Deo possunt. Prætereà & q̃ à sua natura nequè deficere nequè deuiare possint; cohibitio est & coercitio legis æternæ, eademq́ue multo vehementior quàm cohibitio voluntatis humanæ, quæ à tali lege exorbitare solet. *Ad secundũ.* Secundi autem conclusio conceditur; nempe in diuinis nihil esse subiectum legi; sed cuncta esse eandẽ per essentiam legem. *Ad tertium.* Ad tertium respõdetur q̃ brutis & insensibilibus rebus, quantum ad sua naturalia opera, promulgatur lex ęterna per sigillationẽ instinctuum & virtutum ad agendum; sicuti nobis promulgatur lex naturalis per consignationem luminis in mentibus nostris. Sed tamen quantũ ad earundem rerum usus hominibus posita est lex, qua debent illis vti. Et per hoc respondetur ad secundam partem eiusdem argumenti. Nam etsi creaturę irrationales rationẽ humanã non participent, ut possint humanis legibus obtemperare; participant tamen rationẽ diuinã quæ latius patet. Vnde sicuti membra dominio despotico obediunt animæ, vt *Aristot.* auctor est in Poli. Arist. sic res irrationales obediunt Deo. Hoc tamen dictũ est q̃ quia non sunt per se rationis compotes, instinctus illis impressi non habent propriam naturã legis, velut in nobis lex naturalis. *Ad quartũ.* Ad quartũ respondetur q̃ nec monstra neque casualia præter ordinem diuinæ regulę accidunt: sed dicitur monstrũ respectu causæ particularis quæ rem integrã intẽdebat: & casuale respectu hominis, cui præter intentionem imprudenti ac nescienti contingit; diuinæ aũt rationi causæ ipsæ monstrorũ & casualium prospectæ sunt. Quare Deo nihil est casuale nec fortuitũ. *Ad quintũ.* Ad quintũ autẽ iam responsum est, hominũ tam iustorũ quàm iniquorũ actiones diuinę legi subditas esse. Quod aũt adducitur; Qui spiritu Dei aguntur, eos nõ esse sub lege, in hoc sensu legendũ est, q̃ legis põdere non premuntur: quia non seruili, sed filiali timore legis dicto audientes sunt, atque adeò Spiritus sancti ductu potius quàm legis coactu viuunt, quasi à lege liberi; Vnde illud, Iusto non est lex posita; & illud 2. Cor. 3. ubi spiritus Domini, ibi libertas. Ad aliud aũt de carnis prudentia itidem concessum est in quos, quantum ad actiones, non subijci diuinæ legi imperanti, recidere tamen per passiones in eandem vindicantem. *Ad postremum argumentum.* Ad sextum demum respondetur quòd cùm eisdem caussis res & moueantur in finem & in ipso conseruentur, consequens fit ut non modo in hac militantium vita, uerum & in alia omnes sub eadem diuina lege degant; nempe dum beati seu homines consideres, seu angelos, illa sempiterna fœlicitate diuina ordinatione perfruantur; damnati verò tam dæmones quàm homines in illis carceribus ordinationem diuinæ iustitiæ perpessi durent.

QVAESTIO QVARTA.

DE LEGE NATVRAE.

S. Thom. 1.2. quæstio. 94.

ARTICVLVS I.

Vtrum lex naturalis sit habitus in nobis existens.

Ost legem æternam consequitur vt de alijs, quæ ab illa deriuantur dicamus. Et primum hac quæstione quarta de lege naturæ. Atque hoc primo articulo de eius substantia, an sit habitus nobis inhærens. *Primum argumentum partis negatiuæ.* Arguitur ergo cõtra id quod supponitur, Lex æterna secũdum Aug. lib. 1. de libero arb. est, qua iustum est vt omnia sint ordinatissima: ergo per illam satis homo abundeque gubernatur; cùm ergo natura in superfluis non redundet, non opus est nobis alia lege præter æternam. *Secundum.* Secundò arguitur; Homo aliter in suum finem tẽdit quàm bruta, vtpote qui se in finem liberè mouet per eius cognitionem, rationis ductu: bruta autem nulla se ratione agunt, sed aguntur naturali instinctu: ergo homo nõ mouetur lege naturæ, sed tantum bruta. *Tertium.* A parte autem affirmatiua quæsiti arguitur tertiò q̃ sit habitus. Tria (vt 2. Ethicor. auctor est Philosoph.) sunt in anima nostra, scilicet potentia, habitus, & passio: lex autem naturalis neque potentia est, neque passio, vt liquidò constat: quia tam potentia quàm passio indifferens ad contraria est, scilicet ad bonum & malum; lex verò dictamen boni est: ergo est habitus. In contrarium autem est quod ut suprà quæstione prima ostẽdebamus, lex est rationis dictamẽ; quod sonat actum, videlicet hoc aut illud faciendum est.

Prima conclusio. Ad quæstionem hanc tribus conclusionibus respõdetur. Prima, Lex naturalis in mentibus nostris insculpta est & impressa. *Suadetur conclusio.* Probatur, Lex quæ (vt dictum est) regula existit & norma actionum nostrarum, duplex (vt dicebamus) habet subiectum. Inest enim & in regulante, & in regulato: in altero tanquam mouente & in altero tanquã moto: actiones autẽ humanæ (ut proxima quæstione definitũ est) subduntur legi æternæ, ergo Deus, qui cuncta suauiter disponit, veluti naturæ auctor impressit mentibus nostris lumen, per quod legem eius æternam participantes, actiones nostras ad debitum finem quò suapte natura feruntur, dirigeremus. *Psalm. 90.* De quo lumine Dauid interrogantibus, quis ostendit nobis bona, ad Deum conuersus, respondet, Signatum est super nos lumen vultus tui. Dicitur. n. significantissimè Dei vultus, lumen suæ sapiẽtiæ & rationis facies, per quam, sicuti homo de vultu cognoscitur. Hęc autem naturalis impressio appellatur lex naturalis, secundum illud Pauli ad Rom. 2. *Paulus.* Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt. *Glossa.* Vbi gloss. si non habent legem scriptam, habent tamen legem naturalem, qua quilibet intelligit, & conscius est

Secunda cõclusio. quid sit bonum & quid malum. Secunda conclusio. Lex
naturalis neque potentia neque passio est, neque secun-
S.Thom. dum substantiam est habitus. Conclusio est S.Tho. 1.2.q.
Iuniorum placitum. 94. quam quia rari percipere curant, rari credunt. Arbi-
trantur.n. vulgo recentiores Philosophi habitus intelle-
ctuales esse propositiones ac iudicia habitualia: ob id q
ex assensibus frequentatis relinquantur habituales assen
sus, quibus posteà efficiantur actuales. Sed re uera Philo
sophia hæc non est syncera: quoniam habitus non est iu-
dicium, sed qualitas quædam & uirtus eliciendi iudicia.
Probatio cõclusionis. Ex hac ergo veritate probatur conclusio nostra. Lex est
dictamen (vt suprà dictum est) q ratio de agendis consti-
tuit; vt Non furandum, Non mœchandum &c. Veluti iu-
dicia speculatiua, sunt etiam opus intellectus, habitus au
tem (vt diximus) neque est iudiciũ neque propositio, sed
virtus talia efficiendi: lex ergo non est habitus per essen-
tiam, sed dictamen quod formã habet præcepti. Ex quo
fit legem naturæ non esse idẽ quod synderesis. Hanc.n.
Corrolariũ. idem Doctor sanctus 1.p.q.79. docuit esse habitũ: nempe
S. Thomas. virtutem mentis quæ nos inclinat ad assentiendum prin
cipijs practicis: sicuti habitus intellectus est propensio &
appulsio ad assentiendum principijs speculatiuis. Atque
hac ratione synderesis dicitur instigare ad bonũ & mur
murare de malo. In summa, sicuti habitus intellectus
non est principiorum collectio, sed virtus assentiendi il-
lis, sic neque synderesis est lex naturalis, sed est virtus as-
sentiendi illis principijs ac dictaminibus practicis, quæ
sunt lex naturalis. Vnde vbicunq; legatur synderesis esse
lex intellectus nostri, vt est apud Basilium, intelligendũ
est non per essentiam, sed q synderesis est habitus conti-
nens legem naturæ: quippe cuius virtute principia illa
iudicamus. Hæc in gratiam eorum dixerim qui Physicæ
Secunda cõclusio. meditationi dediti sunt. Secunda conclusio. Lex natura
lis inest nobis per modum habitus. Probatur. Præcepta
Probatio. naturalia non solùm actu à ratione considerantur, dum
actu quis præcipit, aut præceptum auscultat, sed per mo-
dum habitus, hoc est, per modum permanentis in absen-
tia actus. Itaque sicuti scriptura sacra dr̃ fides nostra:
quia est collectio eorũ omnium quibus per habitũ fidei
assentimus, ita collectio principiorum agendarum rerũ
dicitur habitus quia virtute synderesis illis assensũ præ-
Quæstio incidens. bemus. Quòd si quæras quidnam est hoc quod per modũ
habitus permanet præter synderesim? Respondetur, esse
Solutio. species in memoria derelictas. Contra hoc tamen Philo
Obiectio. sophiæ studiosus insurget. Lex naturalis indita est natu-
ræ nostræ in ipsa eius conceptione: tunc autem nullæ in-
generãtur species rerum, sed illas postmodum sensuum
Responsio. adminiculo acquirimus. Respondetur, propterea legem
naturæ dici nobis à natura inditam & impressam, quòd
apprehensis terminis boni & mali illico virtute syndere
sis intellectus efformat iudicia hæc & dictamina: Bonum
est amplectendum, & malum repudiandum, ac similia,
quæ scilicet eiusdem intellectus lumine innotescunt.
Quare nulla opus fuit specierum infusione; sed illę po-
Altera obiectio. steà nullo negotio acquirnntur. Emergit nihilominus
argumentum aliud contra hanc synderesis impressionẽ.
Augustin⁹. Habitus enim (vt in lib. de bon. coniu. auctor est Augu.)
est quo aliquid agitur cùm opus est: synderesis autem nõ
est huiusmodi, quoniam paruuli ante vsum rationis, ne-
que verò damnati uti possunt naturalibus principijs. Re
Solutio. spondetur, Augustinum solùm depromere habitus natu
ram, vbi non impeditur. Nihilominus quando ratio liga
ta est, vt in dormientibus, nequit habitus suo fungi mune
re. De hac autem synderesi, deque habitu intellectus er-
ga principia speculabilia per se nota vinci hoc sæpè ar-
gumento solo, q non sint qualitates ab intellectu distin
ctæ; nam habitus ad hoc adhibentur, ut cùm potentia in-
differens sit ad duo contraria, determinetur per eosdem
& coarctetur ad vnum. Hoc enim pacto appetitus concu
piscibilis per temperantiam determinatur ad bonum
virtutis: intellectus autẽ per se ipse determinatus est ad
illa quæ lumine naturali sunt nota: utpote qui suapte na
tura tales veritates amplexatur: nõ ergo opus habet ali
qua qualitate vestiri, sed ipsæ sui suo inclinationes natu-
rales dicuntur inditi habitus. Cui autem oppositum pro
batum fuerit, aliam rationem ꝯcedet. At iam plus iu
sto in Metaphysicam mergimur.

Ad primum igitur argumentum respondetur, q etsi *Ad primum argumentum principale.*
æterna lege gubernemur, id tñ fit per naturalẽ, quę par-
ticipatio illius est; sicuti lux Solis per lumẽ nos nobis ir-
radiatum illuminat: igitur cùm lex naturalis non sit ex
æquo ab æterna distincta, sed eius participatio; nequa-
quã superfluit. Ad secundũ, concesso antecedenti, puta q *Ad secundũ*
nos liberè, bruta vero naturaliter mouẽtur, negatur ta-
men consequentia, dũ infertur hominem non moueri le
ge naturali: nam actionum libertas in aliquo principio
naturali fundatur: nihil enim homo appetit nisi sub ra-
tione boni; nempe illo subnixo naturali principio. Bonũ
est appetendum. Attamen propositio hinc bono secundũ
rationem, inde altero sensuali, liberè potest quod ma-
luerit alteri præferre. Quin vero (vt proxima quæstione
dicebamus) inde Lex naturalis in nobis, præ brutorum
instinctu, legis rationem habet, q ratione nos ipsi duci-
mur: illa uerò per impetum forinsecus aguntur. Ad ter- *Ad tertium.*
tium respondetur q Arist. loco illo Ethic. 2. non recen-
suit omnia quæ insunt in anima. quia nihil de actu uel
intellectus uel voluntatis, nec uerò de speciebus memi-
nit: sed tantùm connumerauit principia, quorum virtute
intellectus operatur; Lex autem naturalis non est talis
virtus, sed opus ipsum, scilicet rationis dictamen, quę mo
do exposito per modum habitus inest.

ARTICVLVS II.

Vtrum lex naturali plura contineat præcepta.

CONsequenter articulo secũdo interrogat S.Tho.
vtrum lex naturalis plura contineat præcepta.
Quem titulum qui oscitanter audierit, ridiculã
iudicabit quæstionẽ: nã cùm Decalogus aliaque illi mul
ta annexa præcepta à lege naturæ ortum ducant, quisnã
ambigere poterat plurima esse præcepta iuris naturalis?
At uerò S. Tho. meditatè vbique secundũ Philosophiam
loquitur. Præcepta.n. illa absolutè dicuntur legis natu-
ræ, quæ illius sunt propria quatenus ab humano diuino-
que iure distinguitur, nẽpe illa principia quę nullo indi
gent discursu, sed per se sunt lumine naturali nota. Illa
videlicet de quibus modò definitum est, esse nostræ natu
ræ cõgenita. De his ergo nõ est vanũ quærere sint ne plu
ra. Arguitur.n. non esse nisi vnũ. Lex (vt suprà dictũ est) in *Primum argumentum pro parte negatiua.*
genere præcepti collocatur, si ergo plura sunt præcepta
naturæ, plures sunt eiusdem leges, cùm tamen vulgo nõ
ponamus nisi vnã legem naturæ. Secundò arguitur. Hu-
mana natura est vna, vnaque humani generis ratio, ergo *Secundum.*
vnicũ est primum eius præceptũ. Quod si dixeris præce-
pta multiplicari secundum naturarum numerum ex qui
bus homo cõstat, vt aliud sit eius naturale præceptũ in-
quantum est ens, aliud inquantum animal, atque aliud
inquantum homo, tunc inde sequeretur, ea ẽt quæ ex in-
clinatione cõcupiscibilis appetitus nobis cõtingunt, ad
legẽ naturæ pertinere, q cùm intra rõnis lineã non cõti
neantur, absurdum videtur. Tertio arguitur cõtra præce *Tertium argumentum.*
pti nomẽ. Lex nulla obligat nisi qua rõne à superiore edi
citur; natura át non est nobis superior nec iudex nr̃, sed
Deus atque eius ministri homines: ergo lex naturæ, nisi
adesset diuinum ius aut humanum, nullã haberet vim
obligandi, vt eius transgressio esset peccatum. In contra-
rium est quòd perinde se habent huiusmodi præcepta le
gis naturæ circa principia agibilium, ut principia in spe
culabilibus, sed hæc sunt plura, ergo & illa.

Ante quæstionis huius responsum, cùm iam præmoni
tum sit sermonem hic haberi de præceptis legis naturę,
nõ quibuscunq;, sed proprijs, puta quæ nullo discursu, vt
ius humanum, nec superiori reuelatione, vt diuinum in- *Duplex genus propositionis per se notæ.*
diget, sed per seipsa nota sunt, adnotãdum est dupliciter
dici propositionẽ per se notã, vno modo secundum se, &
altero, relatione ad nos. Illa.n. propositio est primi mo-

do per se nota, cuius prædicatũ est de intrinseca ratione subiecti, vt Deus est, homo rationalis. Etenim qui naturã subiecti penetraret, nullo indigeret medio vt propositionis veritatem deprehenderet. Quo ad nos verò tales propositiones non sunt per se notæ: quoniam extremorum naturam non plenè percipimus. Vnde iuxta sententiam Boetij in lib. de Hebdom. Quædam sunt propositiones simpliciter per se notæ, quippe quarum termini omnibus sunt patentes; vt omne totum est maius sua parte. Aliæ verò sunt per se notę solis sapientibus, qui terminos percipiunt, ut Angelus non est circumscriptus loco. Intelligenti namque non esse corpus, illico patescit nullo circumscribi loco. Ad propositum descendẽdo sicuti primum quod rationi speculatiuæ offertur, est ens (hoc enim de rebus uniuersis primum percipimus) sic primum quod rationi practicæ de appetibilibus & agibilibus offertur, est bonum; nam sicuti primum obiectum intellectus est ens, sic & primum voluntatis, est bonum. Quare sapienter Philosophus Ethicorũ initium ab hoc sumpsit principio; Bonum est, quod omnia appetunt. His præiactis duabus conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prior est: præcepta propria naturalis ius, hoc est prima per se nota principia, sunt plura. Probatur; principia naturalia (vt nomẽ auribus intonat) sunt illa quæ natura nobis impressit; natura aũt hominis ex pluribus partialibus constat. Est.n. ens, quę vtiq; natura cõis illi est cũ vniuersis rebus. Mox est cum viuentibus uiuens, deinde inter animalia animal, ac demum homo, ergo secundum omnes hos naturæ gradus peculiaria habet prima præcepta. Exempli gratia, quatenus est ens, hoc est generalissimum ei omnium præceptorum: Bonum est expetendum & prosequendũ, malum aũt respuendum ac fugiendum. Hoc.n. præceptũ cunctis mundi rebus commune est, idq; adeò omnium finis appetibilium in quod suasibilia omnia tanquã in primũ principiũ reducuntur: sicuti in speculabilibus, quodlibet esse aut non esse, vt 4. Meta. text. 9. auctor est Arist. Mox quia primum naturalium bonorum est esse, inde statim cadit particularius aliud principium quod est, Esse proprium cuique conseruandum est. Omnia enim appetunt se conseruare suisque contrarijs obsistere. Et ratio est illa generalis; quia illud est cuique bonum: hoc uerò malum. Neque alia expetenda est caussa; siquidem hoc (vt modò dicebamus) est primum principium in quod omnes appetitiones resoluuntur. Quidquid.n. homo vel quæuis res mundi appetit, id concupiscit sub ratione boni, vel veri, vel apparentis. Atque hoc vtique appetitu hominẽ, cùm sit omnium perfectissimus quæ sub cœlo sunt, inferiorem ceteris modo quodam video, eo quòd ex duabus constet diuersis naturis. Nam res vniuersæ id solum bonum appetunt, quod illis verè est bonum: homo verò illud etiam, quod licèt sensui est bonum, rationi tamen, quæ sua est natura, existit malum.

Boetius.

Prima conclusio.

Suadetur cõclusio.

Primũ principium practicum idem que generale congruens homini quatenus ens est.

Arist.

Secundum principium practicum. Quod sit caussæ vt homo non tantum verum bonum, sed speciem boni expetat cum id in ceteris rebus secus euenire compertum sit.

Deinde descendendo deriuatur aliud principium legis naturæ ac præceptum hominis inquantũ est animal, quod ad commixtionem masculi ac fœminæ attinet. Hic enim existit animalibus peculiaris modus conseruandi speciẽ. Nã etsi in arboribus, ut in Palmis & Lauris quędam deprehendatur imago masculi & fœminæ, atque in herbarum quibuspiam, tamen ueram masculei seminationem in solis animalibus agnouit Philosophia. Ex his demum trahitur aliud principium hominis inquantum est rationalis, qua utique ratione inclinationem habet ad cognitionem Dei ac virtutis bonum. Ex quo rursus ei conuenit appetentia ad societatem & ciuilitatem, vnde illud; Id facias alijs quod tibi fieri vis: idq; ne facias, quod non tibi vis fieri. In summa: generalissimum illud, bonũ est appetendum, ac malum repudiandum, in homine fit peculiare legis naturalis principium, scilicet honestum virtutis bonum exoptandum & amplectendum contrariumque uitiorum malum refellendum, vt ad fœlicitatẽ peruęniatur. Secunda conclusio. Lex naturalis nihilominus est una: Probatur: quia vnitas legis à fine desumitur; est autem horum præceptorum, vt vnum principium, quod est ratio; ita & finis vnus & scopus, qui (vt dicimus) est bonum in genere. Per hæc ergo iura tam Canonica, quam Ciuilia innotescunt, quę de iure naturali loquuntur. Isidorus enim (vt habetur dist. 1. can. ius naturale.) nihil de generalissimo meminit, quod rebus vniuersis cõmune est, sed de illo tantùm quod est commune omniũ natiuum, ut viri & fœminæ coniunctio. Quamuis & hoc certius expressit Ius ciuile. Inst. de iur. na. & ff. de iust. & iure, scilicet. Ius naturale est quod natura omnia animalia docuit. Doctrinam enim appellat naturalem instinctum à natura inditum. Alioquin docere propriè discursum denotat rationis, quod ad ius gentium propriè attinet & ad ciuile.

Tertium homini principium quatenus animal est.

Postremum atque peculiare hominis principium.

Secũda conclusio.

Ratio conclusionis.

Explanantur aliqua iura ciuilia et canonica.

Ad primum igitur argumentum respondetur non esse idem prorsus præceptum quod lex. Diximus enim legem esse quid vniuersalius; quare ratione vnius finis & principij, plurium pręceptorum collectio & ordo pertinent ad unam legem; sicuti tota scriptura sacra ad vnã fidem. Ad secundum autem cõceditur, inclinationes omnes, etiam appetitus sensitiui ad legem naturæ pertinere ratione tamen diuersa, nam quatenus considerantur, non vt rationi obedientes, sed tendentes in sua sensualia obiecta, dicuntur præcepta naturalia ea ratione qua in brutis: sed quatenus ratione gubernantur, sunt peculiaria præcepta hominis. Ex quo fit quòd in homine, vt duæ sunt naturæ diuersæ, sic & duę leges; sed quia sensualis sumitur à genere animalis quę materialiter se habet in homine respectu rationalis naturæ, quæ est eius forma, speciem constituens, inde fit quod peccata omnia, quia sunt rationi contraria, licèt sint secundum sensualem naturam, dicantur simpliciter contra naturam hominis, vt c. 4. de diui. nomi. auctor est Dionysius. Ad tertium argumentum, quod præcipuum est, per distinctionem respondetur. Enimuerò in prauis moribus, licet re uera connexa sint ambo, duo tamen considerantur; scilicet ratio mali, & ratio culpæ. Et quidem ratio naturalis mali, etiam si per impossibilis cogitationem loquendo nec Deus esset neque alius superior, solus ipse peruersus rationis ordo esset caussa vt homicidium & furtum & similia essent mala moralia: sicuti claudicatio est malũ naturale, quia obliquitas est à gradiendi regula. Attamen ratio culpę, quæ dicit inimicitiam & supplicij meritum, non intelligitur nisi vbi est superior cui obedire tenemur. Vnde optimè definit Augu. peccatum per hoc quod sit contra legem Dei. Responsio ergo argumenti est quod sola quidem natura obligaret ut transgressio esset mala, licet non culpa, veruntamen quia natura effectus est Dei, ita quæ naturalis deriuatio diuinæ legis æternæ, fit vt præcepta naturæ obligent ut transgressio eorum sit, non solùm mala, sed uera culpa.

Ad primum argumen.

Ad secũdũ.

Ad tertium.

ARTICVLVS III.

Vtrum omnes virtutes actus sint de lege naturæ.

Duabus conclusionibus superioris articuli duos alteros adhibere operæpretium est, ut inspiciamus, tum qualiter ex illis principijs naturalibus virtutes omnes veluti earum conclusiones promanent; tum etiam quo pacto vna sit lex naturæ, eademque apud omnes. Interrogatur ergo in hoc tertio articulo, Vtrùm omnes virtutes sint de lege naturæ? Arguitur enim à parte negatiua. Lex æterna iam suprà constituta est origo & fons omnium legum, virtutes autem lege aliqua diriguntur, omnes ergo inde virtutes ortum ducunt, sed lex naturalis alia est quàm æterna, ergo actus virtutum non sunt omnes de lege naturæ, sed de lege æterna. Secundò arguitur, quæ sunt secundũ naturam cunctis conueniunt quippe cùm vna sit omnium natura, virtutes autem non omnes omnibus congruunt, nam abstinẽtia & inedia quę vni est temperantiæ moderatio, in altero qui imbecillior est, eidem aduersatur virtuti, ergo non omnes virtutes sunt eiusdem legis germina. Eò vel maximè quòd lex omnis (vt dictum est) in commune bonum ordinatur, uirtutes autem quæpiam, ut temperantia, nõ ordinatur nisi

Prima ratio.

Secunda ratio.

Tertia. in patticulare bonum personæ. Tertiò, officia quæ secundum leges ciuiles fiunt, sunt veræ virtutes; leges autem ciuiles nō sunt eædem apud omnes: nam optima quæque respublica suis peculiaribus legibus communitur; illę ergo virtutes nō legis naturæ, quæ vna est apud omnes, sed iuris humani sunt. *Quarta.* Quartò arguitur. Lex Diuina, vt Enāgelica, non descendit à naturali, quippe qua excelsior est: ergo virtutes illi conformes, vt susceptio baptismi & sacramentalis confessio, neutiquam dici possunt de lege naturæ. *Quinta.* Quintò, si virtutes oēs humanæ ciuili essent ac cōclusiones iuris naturæ, cōsequens prorsus fieret cuncta vitia esse cōtra naturā: sunt aūt quædā, quæ peculiariter censentur contra naturam; non ergo omnes fiunt secundum legem naturæ. *Damascenus.* In contrarium autem est sententia Damasceni lib. 2. vbi ait; virtutes omnes esse secundum naturam; vitia verò vniuersa contra naturam;

In quo sensu differatur quæstio proposita. Ad eūdem modum quo suprà definitum est, leges omnes ab æterna deriuari, eidemque subinde actiones humanas subdi, disputamus modò an uirtutes omnes humanæ ad normam naturalis legis fiāt? Et seruit quæstio hæc ad esplicandam radicem distinctionis virtutum de lege naturæ, & de humana, & de diuina. Est ergo hic secundū argumentorū exigentiā opus distinctione. Virtus enim & secundum eius generalem rationem ac formam considerari potest, & secundum particulare obiectum; Virtus *Distinctio virtutis.* inquam inde habet generalem virtutis formam & nomē quod opus est secundum rationem. Et iuxta hanc consi- *Prima conclusio.* derationem constituitur hic prima cōclusio; Omnes humanæ virtutes sunt secundū hominis naturam. Probatur: Virtus est nihil aliud quàm habitus operatiuus secūdum rationis normam; naturalis autem hominis propensio, inquātum est animal rationale ad operandū tendit s̄m rationem. Nā cùm forma, à qua res speciem sortitur, tribuat ei naturalem inclinationē, fit vt sicut grauis natura est secundum suam formam ad centrum cadere, natura verò ignis, secundum suā sursum ascendere: sic natura animalis, cuius anima rationalis existit; fit s̄m rationē *Cicero.* viuere. Vnde Cicero lib. 2. de Inuen. Virtus, inquit, est animæ habitus, naturę modo (hoc est ad naturę modum) consentaneus rationi. Et de offic. lib. 3. Magis inquit, secundum naturam est virtus, puta comitas, iustitia, liberalitas, quàm voluptas, quàm vitia, quàm diuitiæ. Denique virtus nullo significantius pacto definiri potest (vt 1. de legib. ipse ait Cicero) quàm q̄ sit perfecta & ad summū perducta natura, &c. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio: si virtutum actus s̄m earum materias & species contempleris, nō omnes sunt de lege naturę. *Prima ratio.* Prima statim huius conclusionis ratio est hæc: Lex humana à naturali, vno omnium consensu, distinguitur: virtutes autem ratione generali sunt omnes de lege naturæ, vt priori conclusione patet: necesse ergo est virtutes legis humanæ, & illas quæ sunt legis naturæ ratione peculiarium obiectorum distingui *Secunda ratio.* quibus sortiuntur species. Probatur autem secundò, vt legitima pandatur caussa. Illę virtutes dicuntur de legē naturæ, ad quas statim natura inclinat: nō solùm tanquā ad prima principia, verum tanquam ad conclusiones ex eisdem principijs absque humano discursu pullulantes: illæ autem sunt humanæ; quæ secundum leges pro temporum, locorum, ac negotiorum varietate humana ratione inuentas, fiunt. Peruia sunt exempla. Præcepta Decalogi sunt de iure naturæ; nam ex illo principio q̄ bonum est diligendum, atque ex altero q̄ vnaquæque res suum esse & vitam diligit, statim absque longo rationis discursu prodeunt præcepta primæ tabulæ, scilicet q̄ Deum Optimum Maximum, cuius beneficio & sęculari vita donati sumus, & sempiternam expectamus, amemus, neque eum iurandi abusu contemnamus, sed feriatis diebus colamus & veneremur. Ex alio autem, Id facias alijs quod tibi fieri vis, idque ne facias, quod tibi non cupis: deducūtur mandata cuncta secundæ tabulæ, quæ omnia in officijs iustitiæ posita sunt. Quare (vt infrà dicemus) nulla super his fieri potest dispensatio, nullaque obtendi excusatio per ignorantiā. Sed hæc inferius sunt enunctius perpendenda. Præter hæc autem secundum diuersas rerum circunstantias humana ratio diuersas excogitauit leges. Vt post naturam corruptam ius gentium fecit rerū diuisiones; & vnaquælibet respublica pro suæ gentis, ac loci qualitate instituit suas leges; vt puta præscriptionis venditionis, aliorumque humanorum contractuum; ad quæ non nuda natura primùm inclinabat. Hæc duo scite Aristot. dignouit Ethi. 7. vbi distingit iustum naturale ac legitimum, puta humanū seu ciuile, nēpe q̄ naturale sit quod vbique vim habet eandē, nō qui videtur, vel nō videtur. i. non quia humana ratio ita de circunstantijs ratiocinatur; ciuile āt quod à principio nihil refert, sic an aliter habeat, cùm verò positum fuerit refert; quale est, mina captiuos redimi, vel caprā Dijs, sed non duas oues mactare. *Aristot.* Idē de legibus ecclesiasticis, utpote de delectu ciborū, deque his aut illis diebus festiuiter feriādis. Tametsi his instituēdis ius diuinū radices iecit. Hæc in genere dicta sint, in qōne proxima & subsequētibus collimanda.

Ad primum. Ad primum igitur argumentum respondetur minimè secum pugnare q̄ leges oēs ab æterna dimanēt, & tn̄ virtutes humanę sint de iure naturæ, quatenus omnis virtus rōni concors est; nā lex naturalis non est ab ęterna diuersa, sed eius participatio. *Ad secundum.* Ad s̄m autē r̄ndetur q̄ etsi diuersę virtutes diuersis congruāt personis, omnes tn̄ pensatis circunstātijs fiunt s̄m rationē: atque hac generali caussa censentur de iure naturæ. Neque obstat aliquas ordinari in bonum personæ; nam in indiuiduis conseruatur bonum vniuersale naturæ. Per rectum. n. eduliorum vsum ac venereorū sustentatur naturæ. Et præterea per particulares virtutes fit ad cōem fœlicitatem progressus. *Ad tertium.* Ad tertium respondetur, Quòd etsi virtutes humanarum legum secundum suum genus, scilicet quia secundum rationem fiunt, dicantur de lege naturæ: simpliciter tamē appellantur de lege humana; quia vnumquodque à sua atoma specie denominatur. *Ad quart.* Et ad eundem penè modum respondetur ad quartum. Virtutes. n. conformes diuinæ legi non dicuntur simpliciter de lege naturæ, sed potius supernaturales: licet quodam pacto etiam secundum genus dicantur de iure naturali. Non quidem sicuti humanę, quia lex diuina nullatenus deriuatur à naturali, sicut humana; sed quia ratio naturalis diuina luce illustrata quodam modo etiam inclinat ad virtutes diuinas. Supposito. n. q̄ homo sit creatus ad fœlicitatem supranaturalē, cōsentaneum rationi est, vt officijs ēt exerceatur supranaturalis legis. *Ad quintū.* Ad quintum respondetur secundum superiorum doctrinam. Etenim cùm in homine duplex sit natura; altera propria, quæ est secundum rationem viuere; altera verò generica & cunctis animalibus communis, quæ est per commixtionem maris & fœminæ speciem propagare; consequitur vt sicuti omnes virtutes secundū propriam naturam nostram, hoc est secundum rationem fiunt, ita & omnia vitia sint contra naturam, hoc est contra rationis præscriptum. Attamen ea quæ non solùm contra rationem nobis propriam patrantur, verùm & cōtra genericam naturam animalium, dicuntur per antonomasiam contra naturam. Itaque simplex fornicatio est contra naturam, hoc est, contra rationem, quæ dictat parentibus cognoscendas esse proles, vt debitè ab illis educentur, & moribus instituantur, quod homini proprium est, nefandum verò crimen, eò insuper q̄ inuehitur contra fundamētum generationis cunctis animantibus cōe.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum lex naturæ cunctis sit mortalibus vna.

NOn satis est constituisse legem naturalē in singulis vnā esse, vt art. 2. dictū est, nisi exploremus an eadē sit apud oēs. Arguitur. n. nō esse in toto humano genere eandem. *Primum argumentum. Gratianus.* Ait enim Gratianus in capite Statim Decret. ius naturale esse id quod in lege & in euangelio continetur. Euāgelio aūt non oēs obediunt (vt ait ad Roma. 10. Paulus) ergo lex naturalis non est eadem apud omnes. *Secundum argumentum. Aristot.* Secundò arguitur. Lex est secundum quam aliquid iustum esse dicitur. Aristot. autem 5. Ethicor.

cap.

c. 7. ait nullum esse tam naturale iustum, quin aliquo modo sit apud diuersos variabile, nam & dextera manus natura validior est læua, & in quibusdam hoc deficit. Tertiò, quodcunque bonum, ad quod natura propendet, ad legem attinet naturæ; inclinationes autem ac propensiones naturæ vasta inter homines varietate distant; alij nanque ad honores nati sunt, alij ad voluptates, atque alij ad res alias: lex ergo naturæ non est eadem apud omnes. In contrarium autem est Isidorus lib. 5. quod quidem Decretum extat dist. 1. Ius naturale est commune omnium nationum: nam quod ff. de iusti. & iure. lib. 1. scribitur, scilicet, Ius naturale est, quod natura omnia animalia docuit: non de iure tantùm hominibus proprio, sed de coniunctione maris & fœminæ generaliter intelligitur.

Tertium.

Ad huius quæstionis enodationem recolenda est superior distinctio inter naturalia principia, atque eorum conclusiones; secundum enim hanc distinctionem duabus conclusionibus facilè respondetur. Prior est Lex naturalis quatenus ad sola principia extenditur, eadem est apud omnes mortales: non modò quantum ad rectitudinis veritatem, verùm & quantum ad cognitionem. Principia nanque rationis practicæ similia hac parte sunt principijs speculabilium, quæ vbique & inconcussa pollent veritate: & lumine naturali perspicuè clarescunt. Nusquam enim vllus esse potest mortalium eousque sylnestris ac barbarus, si modo compos sit mentis, cui non sint huiusmodi veritates peruiæ: Bonum est appetendum, ac malum vitandum. Id facias alijs, &c. ac reliquæ, quas articulo secundo denarrauimus. Posterior conclusio: Lex naturalis quantum ad eius conclusiones, etsi plurimum sit eadem apud omnes, & quantum ad rectitudinem, & quantum ad cognitionem: deficit tamen & respectu prioris propter particularia quorundam impedimenta, & respectu posterioris, propter rationis nubila quibus ob consuetudinem prauam excæcatur. Demonstratio huius conclusionis sumitur ex discrimine inter rationem practicam & speculatiuam: nam etsi principijs vtraque per se notis vtatur, non tamen simili ratiocinatione discurrunt. Etenim ratio speculatiua, quia circa necessaria plurimùm ac potissimum negotiatur, puta circa ea quæ nequeunt aliter se habere, absque vllo defectu veritatem comperit in conclusionibus, quam in principijs intuebatur. In ratione autem practica ex necessarijs principijs discurrit ad contingentia, in quibus actiones humanæ consistunt, necesse est quandoque defectus contingere: & tanto plures quanto inferius ad particularia descenditur. Ex his ergo deducitur nostra conclusio: nempe quòd licèt in conclusionibus demonstrationum speculabilium eadem sit rectitudo veritatis apud omnes: in conclusionibus uerò operabilium contingit quandoque defectus. Exempla patent. Ex illo namque per se noto principio, Id facias alijs, quod tibi vis fieri: ratio practica elicit hanc legem. Depositum cùm primum petetur, reddendum est. Quæ quidem lex plurimum verum habet: deficit tamen deficiente petitionis opportunitate ac rectitudine: puta dum qui penes te arma deposuit, furore correptus, ut faciat homicidium, ea repetit. Pari modo ex illo principio, In pace & tranquillitate hominibus viuendum est, quod cunctis tanquam per se bonum notissimum est: sequitur hæc lex, Abstinendum est armorum strepitu. Deficit tamen quando hostis rempublicam inuadit. Similiter ex eodem principio colligitur lex, vt quisque promissorum fidem seruet; deficit tamen, dum caussa emergit ob quam promissum implere turpe est. At quæris fortè utrum quantum ad cognitionem earundem conclusionum, quippiam sit discriminis inter rationem practicam & speculatiuam. Nihil enim apparet quo differant, nam sicuti conclusiones practicæ non omnibus sunt æquè notæ, ita neque speculatiuæ. Tam vera inquam est illa conclusio: Omnis triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis, quàm illud principium, Omnes duæ lineæ, vbi concurrunt, constituunt angulum: tamen non est æque nota. Respondetur. Hactenus nullum esse discrimen; differt tamen quòd speculabilium necessariorum ignorantia accidit ob defectum doctrinæ, scilicet, quia non didicisti: ignorantia verò in practicis contingit (vt dictum est) ex praua consuetudine rationem obtenebrante. Ex his fit consequens postrema conclusionis particula, nempe quòd quanto conclusiones practicæ magis ad particularia coaptantur, minus innotescunt. Patet exemplo. Ex illo principio: Id ne facias alijs, quod tibi non vis fieri; proximè infertur mandatum illud Decalogi, Non mœchaberis: nam id fieri non potest sine coniugis iniuria: Si tamen rem arctius perstringas, videlicet, Nec simpliciter fornicaberis: hoc licèt illic pariter prohibeatur, tamen quia non habet connexam iniuriam, non est tam vniuersaliter notum, quin inter gentes incultas, licet non pessimè institutas, ignorari queat. Immo nescio an apud aliquos barbaros fidei nostræ inscios, ignorantia esse posset prorsus excusatoria. Similiter ex eodem principio palam sequitur. Non falsum testimonium dices, quod cùm iniuriam vetet, omnibus est compertissimum. Si autem strictius inferas, Neque vllum proferas mendacium, non est ita notum. Immo inuenies in plebe qui putant iocosum & officiosum nullam afferre culpam. Atque hæc est ratio ob quam omnes prohibitiones secundæ tabulæ, quo patentiores essent: illorum sint expressè criminum, quibus iniuria proximis irrogatur. Tametsi vt homicidij nomine omnis læsio prohibetur; sic & nomine adulterij omnis turpitudo, & nomine falsi testimonij omne mendacium. Preceptorum autem Decalogi ignorantia nulli mortalium excusari vnquam potuerunt, etsi sua scelera fuco aliquo linirent. Sicuti illi qui religionis gratia contra interdictum homicidij humana cæde cogitabant Deos suos placare ac venerari. De quibus Psalt. Immolauerunt filios suos & filias suas dæmonijs. Et Cicero in oratione quadam commemorat sua ætate Gallicas gentes eodem ritu pollutas, eademque feralis immanitas fertur & populis Noui orbis esse solennis. Dæmones enim humani generis hostes illa cæcitate homines dementant, vt humano sanguine suam expleant inuidiam. Et Iulius Cæsar lib. 6. de bello Galli. narrat olim apud Germanos latrocinia nullam habuisse infamiam, quæ extra fines cuiusque ciuitatis erant. Sed tamen facinori obtendebant quòd iuuenes illo exercitio desidiam & torporem excuterent, belloque se gerendis appararent. De his autem in præsentiarum satis.

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Demonstratur conclusio.

Discrimen inter rationem practicam & speculatiuam.

Aperitur exemplis ratio.

Quæstio.

Responsio.

Cicero.

Cæsar.

Ad primum igitur argumentum respondetur non esse Gratiani verba sic truncatè legenda, Ius naturale est quod in lege & in euangelio continetur. Ac si doceat quidquid est in euangelio ad ius naturale pertinere. Sed iunctim cum verbis sequentibus, Ius naturale est quo quisque iubetur id facere quod sibi vult fieri, &c. id quod in euangelio continetur, vt verba hæc parenthesis sint, docens ius naturale plenè in euangelio contineri, non tamen id solùm, sed & ius insuper diuinum. Ad secundum quod est Arist. iam responsum. Non quidem principia naturæ, sed conclusiones nonnunquam deficere. Ad tertium autem conceditur inclinationes naturæ quæ homini competunt, inquantum sensibile animal, ad legem attinere fomitis, hoc est appetitus sensitiui originali iustitia destituti. Si autem considerentur quatenus hominis sunt propriè, tunc legi naturæ subduntur, puta rationi, ceterarum potentiarum moderatrici, quæ cunctos affectus debet intra suas lineas continere.

Ad primum argumentum.

Ad secundum.

Ad tertium.

ARTICVLVS V.

Vtrum lex naturæ mutari aboleriúe possit.

POst hæc facile est hoc quinto articulo duo perspicere, quæ superiorum corollaria sunt, nempe, vtrùm lex naturæ aut mutabilis sit, aut ab humana mente eradicabilis. Arguitur ergo quòd sit mutabilis. Legitur enim Ecclesiast. 17. Addidit eis disciplinam, & legem vitæ, vbi circunscribitur glossa, legem scilicet literæ quantum ad correctionem legis naturalis. Et

Primum argumentum a parte negatiua.

Secundum argumentum

Isidorus. Tertium. Tentatur alterum membrum quæstionis duobus argumentis.

Isidorus lib. 5. (quod est dist. 1. c. ius naturale) ait commu nem omnium possessionem & libertatem esse de iure naturæ; cùm tamen iam iore gentium, tum rerum diuisio, tum etiam seruitus inducta in orbem sit: est ergo lex naturæ mutabilis. Sed & q. à nostris cordibus auelli possit, arguitur primò ex his quæ dicta sunt. Multæ enim fuere gẽtes adeò hebetes & morũ prauitate tabefactę, vt leges naturæ cõtrarias ædiderint. Vnde super illud ad Rom. 2. Cùm gẽtes quæ legẽ non habẽt, &c. ait glossa, quòd in interiore homine per gratiam innouato lex iustitiæ inscribitur, quam deleuerat culpa. *Glossa. Quartum argumentum.* Et quartò arguitur. Lex gratiæ efficacior est quàm lex naturæ, gratia verò deletur per culpam; ergo multo facilius deleri potest lex naturæ. *Gratianus. Augustinus. Distinctio. Prima conclusio.* In contrarium autem est decretum Gratiani dis. 5. cap. 1. Ius naturale non variatur tempore, sed immutabile semper permanet, & sententia Augustini secundo libro Confess. Lex tua scripta est in cordibus hominum, quam nec vlla quidem delet iniquitas.

Ad hanc quæstionem facillima est per distinctionem responsio: supposito enim primo inter uallo, quod inter principia, eorumque cõclusiones interiectum est, bifariã lex naturæ censeri potest mutabilis. Vno modo per additionẽ, quæ ei fiat: atq; altero per distractionem. Statuitur ergo prima cõclusio. Nihil vetat legem naturæ priori modo esse mutabilem. Adiecta enim est illi lex diuina tã vetus q̃ noua duobus præcipuè cõmodis. Vno scilicet, quia iam obscurata erat in mortalium mentibus & caligine obducta, vt innouaretur. Nempe ut constaret nõ solùm externos actus, uerùm & internos esse ad legis normam cõponendos: neque solùm iura naturæ amicis deberi, verùm & inimicis. Altero, ut ea consilia quæ illi deerant, supplerẽtur. Et hoc est quod glos. Ecclesiast. 17. in primo argumẽto citata appellat correctiunẽ legis naturæ, quæ facta est per legẽ literæ. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio. Lex naturæ non est quantum ad prima principia posteriori modo mutabilis, ut scilicet quod prius fuit legis naturæ desinat esse talis iuris. At uerò quantũ ad secunda præcepta, quæ sunt velut proximæ conclusiones, licet primum immutabilis sit, põt nihilominus quãdoque sed raro mutari propter humana impedimẽta, vt articulo proximo expositũ est. Nã & circa necessarias cõclusiones speculabiliũ contingit ob mentis lippitudinem nonnunquã hallucinari. Quocirca mutatio hæc non tã in lege fit, quàm in rebus ipsis; veritas. n. illius generalis præcepti, Depositum reddendũ est, aut illius fides promissa custodiẽda: nõ mutatur nisi mutatis rebus ex quarũ mutatione cõtraria nascitur veritas. Quoniã & hęc lex, Esua carniũ, vtriq; potua salubris est hominibus, ob id in particulari mutatur, q. homo febri correptus est; cui talis victus nocuus fit. Vnde Arist. 5. Ethic. c. 7. Ius, inquit, naturæ immutabile est, sicut ignis vbique vrit; quod de primis principijs intelligit: de conclusionibus autẽ subdit, posse mutari, non tamen apud Deos, qui immutabiles sunt: sed apud nos, qui mutari possumus. Quo fit, leges triũphantiũ in regno cęlorum nullatenus mutari posse; quia neque fœlices illi mutantur. Auctoritas autem Isidori nõ sic intelligenda est, vt lib. 3. q. 4. dicturi sumus, ac si cõmunẽ possessionẽ præcipiat, aut seruitutẽ interdicat; alias ius gẽtium non potuisset tales leges reuocare; sed dicũtur hæc negatiuè de lege naturæ, quia illa nec diuisionem fecit, nec seruitutem iussit. Restabat hic tamen tractare, an huiusmodi præcepta naturæ sint dispensabilia, cuius omnium inde coniecturæ sunt, q. Deus Abrahæ necem filij præcepit, & Oseæ vt fornicaretur, & filijs Israel vt deprędarẽtur Aegyptios; hæc autẽ dubitatio inferius q. 2. art. 8. propriã habitura est sedẽ. *Tertia conclusio.* Tertia cõclusio similis est huic proximæ. Lex naturæ quantũ ad prima principia & præcepta, non potest ab humana mente stirpitus eradicari; potest tamẽ, licèt nõ plurimum, sed raro quantum ad cõclusiones & secunda præcepta in aliquibus hominibus deleri. *Suadetur conclusio.* Conclusio non alio indiget testimonio, quàm q. à superioribus petitur. Possunt enim barbari tãta morum vitiositate peruerti atque errorum peruersitatibus offuscari, vt pro peccatis non ducant, quæ lex naturæ vetat. Neque id solùm in conclusionibus quæ longe à principijs distant, vt est officiosum mẽdacium, & simplex fornicatio; verùm & in his quoque quæ propinquiores, indeque lucidiores existunt. Sunt enim (vt à fide dignis accepimus) reperti inter illos mortales Noui orbis, qui nefandam turpitudinem contra naturam non solùm impunè permittebant, verùm nulla culpa denotabãt. Qua vtique ratione fieri potest vt respublicæ & principes leges contra naturam instituant secundum verbum Isaiæ, Væ qui condunt leges iniquas. Et secundum hoc intelligenda est illa glossa ad Rom. 2. quæ ait culpam deleuisse legem iustitiæ ab infidelium cordibus. Restant ergo duo superiorum argumenta soluta. *Ad tertium argumẽtum principale.* Ad tertium autem respõdetur, quòd etsi gratia sublimior sit atque efficacior, quàm natura, non est tamen nobis ingenita, & innata, atque adeò neque tam penitus infixa: & ideo facilius per culpam nostram eradicatur, quàm lex naturæ.

QVAESTIO QVINTA.

DE LEGE HVMANA IN GENERE.

S. Thom. 1. 2. quæstio. 95.

ARTICVLVS I.

Vtrum præter legem naturæ necessaria nobis fuerint humanæ.

TErtium legum genus est humanarum, de quibus maiores extant disputandi rationes: quęritur ergo primò, an prętet legẽ naturalẽ necessariæ sint etiã humanæ? *Primum argumentum partis negatiuæ.* Et arguitur à parte negatiua. Primò, quia (vt Augustinus quem ex 1. de libero arbi. q. proxima citauimus, ait) per legem æternam sufficienter omnia sunt ordinatissima, illa autem satis abundeque nobis per naturalem communicantur; ergo humanæ redundant. *Augustinus. Secundum.* Secundò, lex mensura est (vt suprà diximus) nostratum actionũ ratio autem non est rerum mensura; sed ipsa potius rerũ natura, quã ratio inspicit (vt 10. Meta. auctor est Arist.) ergo cùm leges humanæ à ratione proficiscantur, nõ habent legitimam rationem legum. *Tertium.* Tertiò mensura, qualis est lex, debet esse (ut ibidem Arist. docet) certissima; certitudo autem humanæ rationi de rebus gerẽdis, quæ singularia sunt ac mutabilia, competere non potest, secũdum illud Sapientiæ 9. Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ nostræ, ergo à ratione humana nulla proficiscitur lex. *Quartum argumentum.* Quartò altera via arguitur. Esto, humana ratio certa esse posset regula nostrarum actionum, multo commodius respublica viua hominum voce gubernaretur, quàm positis legibus. *Aristo.* Enimuerò cùm iudex (ut 5. Ethic. cap. 4. auctor est Arist.) sit animatum iustũm, facilius congruentiusque fieret ad illum recursus, quàm ad legem surdam & mutam. Nam cùm actiones in singularium vsu consistant, non potest humana lex (ut q. sequenti videbimus) de omnibus prouidere, singularesque circunstantias prospicere, ut faceret sua prudẽtia iudex. *Isidorus.* In contrarium autem est Isidorus lib. 5. Etym. cap. 20. & refertur inter Decreta distinct. 4. ubi ait, factas esse leges vt earũ metu humana coerceatur audacia, tutaq; sit inter improbos innocẽtia, & in ipsis improbis formidato supplicio refręnetur audacia, & nocẽdi facultas.

Quęstionis huius solutio facilè ex ipsa rerum natura, & humana conditione colligitur. Respondetur ergo duabus cõclusionibus. *Prima conclusio.* Vna est. Necessariũ prorsus fuit præter legem naturæ alias humanas pro rerũ varietatibus, emergentibusq; casibus ac negotijs, condi. *Prima ratio.* Conclusio hæc ex duabus radicibus cõstat, videlicet & ex discursiuo ingenio nostro, & ex rerũ indigentia. Enimuerò sicut in speculabilibus, sic & ĩ practicis innata nobis vis est ex vniuersa-

uniuersalibus principijs & indemõstrabilibus conclusiones deducere, easdemq; in duplici differentia. Alias quippe necessarias demonstramus, ut in Mathematicis, alias uerò propter euidentiã consequẽtiæ sub opinione colligimus pro qualitate cuiusque scientiæ. Pari modo in practicis ex primis principijs (ut dictum est) præcepta Decalogi, quasi necessarias cõclusiones exprimimus, & ideo sunt de iure naturæ. Sed tamẽ quia actiones nostræ in singularibus uersantur, necesse est ex eisdẽ principijs obseruatis circunstantijs loci & temporis ad particularia descendere. Quapropter illæ regulæ hunc in modũ constitutæ, quia non necessariò ex solis principijs naturalibus pullulant, sed rationis adminiculo cõstituuntur, humanæ leges nuncupantur. Vt sunt leges quæ in uenditionibus & cæteris rerum cõmutationibus positæ sunt: sine quibus genus nostrum uitam nequiret transigere.

Obiectio. Sed exurgat hinc quispiam fortasse aduersus Dei, Naturæque prouidentiam. Nunquid non prouidentius nobis fuisset cõsultum, si lex ipsa naturæ usque ad singularia doceret nos omnia? Arguitur enim hoc fuisse cõueniens: eo ꝙ ratio affectibus sæpe obscuratur: cùm tamen lex naturæ semper sit perspicua. *Solutio.* Respõdetur omnia esse disposita secundũ naturam nostram. Rationis enim ingenium ac natura, est discurrere, & ideo sapiens Deus, Naturaq; sagax semina in nobis tũm posuit: quæ rationis cultura uenirẽt ad frugem. Idque tam in speculabilibus quàm in practi[c]is, uidelicet tam in artibus, quam etiã in moribus. *Secunda ratio pro conclusione.* Hinc ergo secũdò colligitur nostra cõclusio. Etenim ut quantũ ad scientias creatus intellectus est cum principiorũ lumine ex quibus ad diuersas scientiarũ proles & opiniones discurreret, diuersasq; artes in lapide, ligno, & lana, alijsque materijs, nobis conducentes meditando excogitaret, nempe quibus uestimur, tegimur, nutrimur & oblectamur. Pari modo (ut auctor est initio 2. Ethic. Arist.) semina uirtutum moralium in nobis iecit, quæ nostra disciplina & consuetudine culta ad messem albescerent. Disciplina aũt morũ potissima ac efficacissima est legum humanarum positio: ergo præter legem naturæ, quæ sementem facit, necessariæ sunt leges humanæ, quibus uberiùs prouenian[t] segetes. *Tertia.* Tertiò eadem conclusio cõprobatur. Lex naturæ licèt regula sit morum uniuersalis, nõ tamen pœnas adhibet compulsorias, quæ tamen hominibus pro statu naturæ lapsæ necessariæ sunt: ergo præter legem naturæ operæpretium est pœnales leges adhiberi. *Aristot.* Doctrina est Arist. 10. Ethic. cap. 9. ubi ait, alios natura, & alios cõsuetudine, atque alios disciplina fieri bonos. *Probatio.* Natura quidem non est in nostra potestate, sed Dei dono quidam tales nascuntur, quales uirtutum chorus genuisse uidetur. Alij uerò consuetudine statim ab infantia boni fiunt. Sed tamen disciplina non omnes satis institui possunt, nisi illi tantùm qui cõsuetudine sunt præmoliti. Sicuti nouale antequàm excipiat semina, curuo opus habet aratro, ergo aduersus illos qui ad malum procliues sunt, ad bonum uerò duri ac proterui, qui scilicet honesti gratia adduci non possunt, necessarius est metus, ut ui cohibeantur à malo, & sic alijs uitã quietã relinquant, & sibi mens inquieta, metu cauere iubeat. Est enim homo (cuius 1. Polit. ca. 2. auctor est Aristo.) ut perfectione suscepta optimum cunctorum animalium: ita si alienus fiat a lege, & à iudicijs, omnium pessimum. Sæuissima enim est iniustitia tenens arma, homo uerò arma tenet per innatam prudentiam: quæ ideo legibus dirigenda est, metuq; coercenda. Atque hac de causa (ut quæst. 1. diximus) leges condere non potest nisi uel respublica, uel qui eius fungitur auctoritate. Eademque ratione natura hominem genuit ciuile animal: nempe ut in societate legibus septus uiueret.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum respondetur, ꝙ etsi lex naturæ participatio sit æternæ, haud tamen humana ratio totam uirtutem principiorum naturalium apprehendere potest: nisi, quæ sua natura est, discurrendo. Haud enim quæ in principijs uniuersalibus delitescunt, simplici intuitu, ueluti intellectualis angelus, cernit: sed ratiocinando aliud ex alio deducit. Obidque ut in speculabilibus æterno lumine: sic & in practicis æterna lege dupliciter illuminamur. Primùm suscipiendo generalia principia: secundò, ut discurrendo ex eisdem principijs alias particulares leges eliciamus, quæ cùm in eadem æterna lege præeminenter existant, non satis per naturalem explicantur. Et hæc quantũ ad uim directiuam legum: Sed & quantũ ad coerciuam eadẽ penè ratio est. Lex enim naturæ malefactorum conscientias exulcerat, corroditq; & percellit: atque, ut ait ad Romanos Paulus, cogitationibus satis accusat, ut possent cordati homines metu illo percussi & turpitudinis horrore deterriti satis emendari. *Paulus.* Ait enim 1. Cõfessio. Augustinus: Iussisti Domine, & sic est, ut pœna sua sibi sit omnis inordinatus animus. *Augustin.* At quia sunt alij usque adeò sensuum uoragine submersi, ut non nisi quæ oculis objiciuntur extimescãt, accumulari debuerunt humanis legibus sensualia supplicia. Obidque ait Paulus iusto non esse legem positam; *Paulus.* nimirum ꝙ lex naturæ, fidei radio illustrata ei abundat ut à malo retrahatur, alliciatur ad bonum. *Solutio secundi argumenti.* Atque hinc planè colligitur solutio argumẽti secundi. Concedimus enim rationem non esse regulam primã, sed naturalem legem, quæ est æternæ imago: nihilominus illud exemplar ratio prospiciens leges exprimit humanas. *Ad tertium.* Circa tertium autem diffiteri non possumus, leges humanas nõ ea uigere certitudine, quã speculatiuas conclusiones; eo ꝙ non circa necessaria, sed circa singularia contingentia, uarietati subiecta statuuntur. Neque opus est omnẽ mensuram infallibili certitudine pollere, sed satis est ut unaquæque secundũ ingenium suæ materiæ fida sit. Et hæc est ratio quare leges humanæ non sunt, uti naturales, immobiles. *Ad quartũ.* Quartum argumentum grauioris est ponderis. *Aristot.* Quæstio enim est quam Aristoteles 3. Polit. cap. 11. tetigit: An scilicet respublica meliùs ab optimo homine, quàm optima lege gubernetur. *Prima ratio quare meli[us] lex quàm homo dominetur.* Definit autem meliùs legem, quàm hominem dominari. Id quod & 5. Ethic. ca. 6. cõmemorauerat. Nempe quia facilius est unum aut paucos prudentes inuenire legũ conditores, quàm iudicum multitudinem. Etenim qui leges ferant, pauci in uno seculo satis sunt, qui uerò ius dicant, impendio quamplurimi sunt necessarij. *Secunda ratio.* Deinde quoniam leges longi temporis consideratione feruntur; iudicia uerò breuissimè cogitantur, & ideo faciliùs hic, quàm illic error contingit. *Tertia ratio.* Præterea maximè ꝙ cùm leges de uniuersalibus & futuris constituantur, neque personas singulariter tangant, non ducuntur personarũ respectu; senator uerò & iudex, quia cum singularibus personis agit, odio percelli potest & amore; ac potissimũ auaritia corrumpi. Quare melius est, ut quàmmaxime fieri possit, cuncta legibus explicentur; iudicibus autem non nisi minima, quæ lege determinari nequeunt, relinquantur. Vnde ait ꝙ qui legem præesse iubent, Deũ præesse iubent, & leges (utpote à quo ipsæ promanant;) qui aũt hominem iubẽt præesse, adiungit bestiam sæuam, quia libido atque ira obliquos agit etiã uiros optimos, dum sunt in potestate. Iudices ergo non leges ipsi, sed (ut 5. Ethic. ait Arist.) legum debent esse fidi custodes. Et per hæc respõdetur ad quoddã argumentũ, quod sibi Arist. ibidem de artificibus opposuit. *Aristot. Argumentum Arist. ubi supra.* Conducentius enim ait, ad corporis salutẽ apparet ut medicus prudẽtia sua, quàm literarũ præscriptis alligatus ægroto medeatur. Nam multò sagius particulares circunstantias morbi sic habebit perspectas; ergo eadem ratione salubrius singulari hominũ prudẽtia, particularibus euentibus informata, poterit gubernari respublica, quàm præscriptis legibus. *Solutio prima.* Responsum inquã duplex est. Primũ enim negatur, medici prudentiã quidquã ualere nisi per artẽ medicam fuerit instructa; certius enim per artem quàm sine ipsa fit curatio. *Solutio secunda.* Deinde medicis nõ tam crebro accidere potest ut corruptum habeãt animũ ad necandũ infirmũ, quàm iudicibus ad sententiã ferendam uel in fauorẽ unius partis uel in perniciẽ alterius. Et ideo periculosius est iudicis arbitratui iudicia permittere quàm medici. Nihilo secius cùm de fide medici timeatur,

meatur, nempe dum in ſuſpitionẽ uenit ꝙ pretio corruptu› uel odio ſaluti infirmi inſidiatur, oculatius obſeruandus eſt ut artis præſcripta ad unguem ſeruet. Quin uerò(addiderim periculoſum eſſe maximè & temerariũ ut medici ſuas proprias opiniones & exiſtimationes ſciẽtiæ & arti anteferant. Sed quò ad iudices reuertamur: Accedit huc quartò ꝙ(ut idẽ ait Philoſophus 10.Ethi.) lex dum probitatem iubet, licèt hominẽ à uoluptatibus cohibeat, nemini moleſta eſt aut odioſa, quemadmodum iudex, qui facile in ſuſpicionẽ uenit, an odio aliouè affectu fuerit infectus. Quaproptar (ut hinc ego colligo) principũ pædagogi & cõſiliarij hac uti debẽt cautela, ut quãdo ipſi nõ audent patronos ſuos reprehendere, leges uirtutũ hiſtoriasq; legendas porrigant, quæ inuidiã non generant, & mores inſtituunt. Ad reliquã aũt argumenti difficultatã reſpondẽtea fatemur minutiora illa, quæ legibus cõprehendi nõ ualent, iudicis eſſe arbitratui relinquenda, ut ff. de legibus l. nõ poſſunt. ſancitur. Eò ꝙ dum omnia legibus cõplecti nõ poſſumus, quædã negligimus, ne cunctorũ iacturã faciamus, eorũ inſtar, qui ingruente tẽpeſtate, quædã in aquas ioſanas exonerant, ut naui reliqua ſeruent. Quocirca iudex pręter animi rectitudinem apprime ſcientiæ ac prudentiæ indiget ut legum uniuerſalia dextrè ualeat ad ſingularũ euentus accõmodare.

Periculoſum & temerariũ eſt medicum ſuas proprias opiniones atque exiſtimationes artis anteferre.
Quarta ratio.

ARTICVLVS II.

Vtrùm omnis humana lex à naturali deriuetur.

Primum argumentum à parte negatiua.
Ariſtot.
Secundum.
Ariſtot.
Iſidorus.
Tertium argumentum.
Quartum.
Cicero.

SEcundus articulus eſt, utrùm omnis humana lex à naturali deriuetur. Arguitur enim primò à parte negatiua, Iuſtum ciuile (ut 5. Ethi. ca. 7. ait Ariſto.) eſt illud quod à principio nihil refert ſic uel aliter fiat; id autẽ quod ea lege naturæ dimanat, etiã antè legẽ humanam referebat: nõ ergo omnis lex humana à naturali deriuatur. Secundò, ius poſitiuum (ut illic ait Ariſt. & 5. lib. Iſid.) contra naturalem diuiditur; ea autẽ quæ à naturali lege deſcendunt, non diuiduntur contra ius naturale, immo ſunt eius germina; ergo leges humanæ minimè à naturali deriuantur. Tertiò, lex naturæ (ut ibidem ait Ariſt.) eandem uim habet apud omnes; leges autẽ humanæ non item; ſed unaquęque reſpublica ſuis proprijs fulcitur; ergo non oẽs à lege naturæ oriuntur. Quartò, omnium quæ à lege naturæ fluunt, naturalis ratio reddi poteſt; non autem omnium quæ à maioribus conſtituta ſunt; ut Iulia. ait. ff. de legib. l. nõ omnium. Non ergo omnes humanæ leges à naturali deriuantur. In contrarium autem faciunt Ciceronis uerba lib. 2. de Inuentio. Res à natura profectas & à conſuetudine probatas legum metus & religio ſanxit.

Prima concluſio.

Ad quęſtionem quatuor concluſionibus reſpondetur, Vna eſt; Omnis lex humanitus poſita, ſi recta eſt, à lege naturæ deriuatur. Quinimo tantũ habet rectitudinis rationisq; legis, quantũ à lege naturæ recipit. Lex etenim (ut arti. proximo latiùs patebit) niſi iuſta fuerit, lex non eſt. Immo (ut ait 1. de libero arb. Auguſt.) in tantũ habet legis uirtutẽ inquãtũ participat rationẽ iuſtitiæ. Ex hoc ſic arguitur; iuſtum & rectum in rebus humanis ſecundũ rationis regulam exiſtimandũ eſt; rationis autem regula (ut nuper dicebamus) eſt rerũ natura, quam ueluti exemplar intueri in ſuis cunctis actionibus debet; ergo leges humanæ (ut quæ ab ipſa ratione fabricantur) à naturali cunctæ naſcuntur. Neque uerò (ut ſuprà diximus) uetat leges humanas duabus menſurari regulis, ęterna ſcilicet & naturali; quarũ hæc participatio illius eſt. Enimuerò ut architectus ex cõcepta forma domus lineas in lapide aut ligno ducit, quæ miniſtro regulę ſunt, quas cudendo & ſerrando ſequi debet; ſic Deus æternã ſuã legẽ nobis impreſſit, quæ eſſet ſicut certum illius ſignum. Quapropter dum legẽ naturæ imitamur, æternã tenemus. Vnde Cicero lib. 2. de legib. lex, inquit, eſt iuſtorũ, iniuſtorũq; diſtinctio, ad illã antiquiſſimã & rerũ omniũ Principem expreſſa naturã, ad quam leges hominũ diriguntur, quæ ſupplicio improbos afficiunt, defendunt ac tuentur bonos.

Auguſtinus.
Argumentum pro concluſione.
Cicero.

Secunda concluſio.
Declaratur concluſio.

Secunda concluſio. Bifariam quippiam à lege naturæ deriuatur. Vno modo, ceu cõcluſio ex principijs deducta; atq; altero, ut ſpecifica determinatio alicuius cõmunis generis. Ex illo enim principio, Quod tibi nõ uis, id nemini facias, ſequuntur illæ concluſiones; Non occides; non furtum facies, &c. ſed ex illo quod eſt, Omnis uirtus præmio digna eſt, & uitium pęna; lex humana ſanxit ſicarium latronemq; ſuſpendi, hæreticumq; comburi. Vbi cõmune ſupplicij genus ad particulare trahitur. Quemadmodũ artifex formã domus in cõmuni conceptã ad peculiares fabricas accõmodat, ut hæc ſic, illa aliter cõſtruatur. Et patet inter hos deriuationis modos latum diſcrimen. Prior enim fit, per uiam ſyllogiſmi. Cuius utraque præmiſſa eſt naturaliter nota, ſcilicet, Quod tibi nõ uis, alteri ne facias, nolles occidi, neq; tuis bonis expoliari, nec in tua uxore iniuriam pati; ergo non homicidiũ, non furtum, non adulteriũ facies. Poſterior uerò non fit hoc pacto. Ex hoc enim ꝙ omnis malus eſt puniendus, rectè inſtruitur ſyllogiſmus, ꝙ ſi iſte eſt malus, iſte puniatur. Hoc tamen uniuerſale, id eſt ſumptum cũ diſtributione non eſt illud quod per legem poſitiuam ſecundo modo determinatur; ſed uniuerſale genus, quod ad ſuas applicatur ſpecies. Vt ſi improbus pœna plectendus eſt, talis, ſcilicet fur, puniatur tali pœna, quod nõ ſequitur per ſimilem ſyllogiſmum, ſed per humanã exiſtimationẽ, qua culpæ admetimur pœnam. Fit enim ſic collectio: Omnis malus eſt puniendus: latroni aũt congruens ſupplicũ, eſt ſuſpendiũ, hæreticoq; incendium; ergo ſic ſunt puniẽdi. Poſterior uerò aſſumpta non eſt naturalis cognitio, ſed humanũ arbitramentũ. Hinc ſequitur concluſio tertia.

Tertia concluſio.
Explanatur concluſio.

Deriuatio legis humanæ ex naturali, quæ fit per uiã concluſionis, non eſt conſtitutio noua talis operis in genere uirtutis, ſed explicatio uirtutis quæ in principijs naturalibus latebat. Etenim, Non fornicaberis, Depoſitum redde, & Decalogus, ante humanã ratiocinationẽ erant uirtutes, latentes tamen in principijs naturalibus; ſunt autẽ explicitius poſita ne quis ſibi eorũ ignorantiã prætexeret. Secunda uerò deriuatio eſt noua cõſtitutio operis in eſſe uirtutis. Iure enim naturæ nõ erat uirtus latronẽ occidere aut hæreticum; nam lex naturæ tantũ dicebat ut punirentur; ſed lex humana fecit eorũ interfectionẽ eſſe uirtutẽ. Pari modo lex naturæ, ueluti generale principiũ eſt. Temperatè & frugaliter uiuendũ eſt, quatenus corpus expeditius poſſit animo inſeruire; ex quo nõ propalam ſequitur abſtinendũ eſſe à carnibus, aut ſemel tantùm in die reficiendũ; ſed tamen lex humana inde id arbitrando deduxit qualis debet eſſe temperãtia, & ideo humana lex cõſtituit abſtinentiã carnium ſub uirtute temperantiæ, ubi ante non erat. Eodem modo, Sabbatha ſanctifices, determinauit ad hoc uel illud feſtũ colendum, atque ad ſacra audienda. Quo fit, ut, quemadmodum ait S. Thomas, leges humanæ prioris generis uigorẽ habeãt ſuum in lege naturæ; illæ uerò poſterioris ordinis, minimè. Quòd ſi ſupremã huius rationem perſcruteris, hæc eſt, ut reor, ꝙ concluſiones in ſuis principijs actu continentur; ſpecies autẽ in genere nõ niſi in potentia; ut patet in Prædicab. Animal enim non continet oẽs ſpecies actu, aliàs quodcunq; animal eſſet omnium ſpecierum. Obidq; leges illæ quæ per contractionem generis ad ſpeciem cõſtituuntur, uigorẽ non habẽt, niſi in illa minori, quam ratio humana cõſtituit, ſcilicet uiuendũ eſt tẽperatè; huic aũt tempori & genti hæc tẽperantia congruit, ergo in Quadrageſima à carnibus abſtinendum eſt.

D. Thomas.
Abſolutiſſima ratio concluſionis.

Ad primum argumen.
Ariſtot.

Primum igitur argumentum per hanc proximam ſententiam diſſoluitur. Appellauit enim Phil. 5. Ethic. iuſtum legale id quod eſt merè ciuile, id eſt, quod ſecundo modo deriuatur ex naturali; quod ideo antequã ſtabiliretur, non erat uirtus; ac ſubinde neque referebat ſic uel aliter fieri. Secus de altero deriuationis modo. Vnde per hanc diſtinctionẽ articulo quarto diuidemus ius humanũ in ius gentiũ & ciuile. Pariq; modo reſpondetur ad ſecundum argumentũ, ius humanũ, non quodcunque

Ad ſecundũ argum.

ſed

sed ciuile,quod secundo modo deriuatur à naturali, diuidi contra ius naturale. *Ad tertium.* Ad tertium autem respondetur,ius naturale, quod Arist.ait eandem habere potentiam apud omnes, consistere in principijs: nam conclusiones,& præsertim specificas determinationes,ipse ibidem agnouit variari apud varias nationes. *Ad quartū.* Ad quartum respondetur,ꝙ Iurisperitus in lege citata non negat,eorum quæ à iure naturæ per modum conclusionū eliciuntur,posse rationem reddi:eorum autem quę secundo modo deriuantur, quia seniorum consultatione per experientiam & prudentiam statuta sunt, ueluti uniuersalium specificæ determinationes, non est semper exigenda ratio,sed eorum experientiæ, & prudentiæ habenda fides:vt 6.Ethicorum auctor est Aristoteles. *Aristo.*

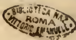
ARTICVLVS III.

Vtrùm legis humanæ qualitates reċte ab Isidoro describantur.

Circa alias legum species nihil opus est qualitates perscrutari in quibus earum rectitudo posita sit: videlicet circa legem æternam,naturalem,& diuinam. Nam illæ innata natura sua bonæ & rectæ sunt. At verò de humana, quia ratio nostra hallucinari solet, explorare necesse est quibus debeat lex conditionibus exornari,vt sit bona. *Isidorus.* Easdem autē Isidorus lib.5.cap.21. hoc ordine ponit: Erit,inquit,lex honesta,iusta,possibilis,secundum naturā, secundum patriæ consuetudinem, loco temporiq; conueniens,necessaria,utilis, manifesta quoque, ne aliquid propter obscuritatē in captione cōtineat,nullo priuato cōmodo,sed pro cōmuni ciuium utilitate conscripta. Et refertur dist. 4.can.Erit autē. *Argum.1.* Arguitur autem non esse necessariam tam longam qualitatum seriem:nam suprà cap.3.compendiosiùs dixerat,lex erit omne quod ratione constiterit,duntaxat quod religioni congruat,quod disciplinæ conueniat, quod saluti proficiat:superuacanea ergo fuit prolixior oratio. *Argum 2.* Secundò, cōsuetudo distinguitur à lege scripta, vt auctor est idem Isidorus dist.1.ergo lex non fertur secundum consuetudinē. *Argum.3.* Tertiò, necessarium dupliciter usurpatur. Vno modo; pro eo quod impossibile est aliter se habere, de quo nō est necessaria lex. Ridiculum enim esset legē sancire, vt quæ in vtero habet,partū ædat:necessarium aūt ad cōsequutionē finis idē est quod vtile:repetitio ergo eiusdē fuit dicere, Vtilis & necessaria. *Argum.4.* Quartò denique arguit. Nonnunquā iniquum est ad legis rigorē iudicare:sed est operæpretium eā veluti Lesbiā regulā ex æquo & bono ad rerum euentus inflectere, vt 5.Ethi.cap.10.auctor est Arist.ergo non est vsqueadeo legi necessarium, vt sit iusta. In contrarium autem facit auctoritas Isidori.

Conclusio responsiua. Ad quæstionē respondetur vnica cōclusione. Optimè Isidorus bonitatē legis suis numeris circumscripsit:prius quidem compendio,post verò explicatius. Duo nanque est in lege cōsiderare,penes quæ conditiones bonæ legis exigendæ sunt,& examinādæ. Est enim lex & præscripta forma quæ humanas actiones in debitum finem ducit, & prætereà mensura & regula ad exemplar æternę naturalisq; legis posita. Si autem cōsideretur ut forma ducens in finem,necesse est vt talis sit,qualis ad eundem cōducit finem secundum Philosophum 2.Physi.ferrę nanq; talis est necessaria forma, qualis fuerit ad serrandū aptissima. *Aristo.* Si autē consideretur ut regula & mensura, debet esse ad æternā & naturalē expressa. Finis autē humanæ legis est hominum vtilitas: vt ff.de leg.l.Nulla.refertur: hoc est salus eorum, morumq; suorum institutio vt tranquillè & fœliciter viuant. Prima ergo bonæ legis cōditio ad legem spectat æternam, quæ fons est totius rectitudinis. Et hoc est quod ait Isidorus religioni congruens:nempe qua Deus colitur, qui primus statuendus est finis nostrarum actionum. Hoc enim ipsum & Plato.1.de legibus agnouit. Secundū quod legi humanæ tribuitur est in ordine ad naturalē quæ alterum est eius exemplar. Et hoc est quod illic subdit,dicens, Quod disciplinæ cōueniat. Disciplina enim(vt Plato 2.Dialogo de legi.docet) est puerorum educatio,morumq; nostrorum institutio. Idē ergo est disciplinæ conuenire, quod regulā esse moribus componendis appositam. Quæ quidem disciplina trahenda hominibus est secundum eorum naturā. Restat ergo tertium respectu finis vt lex saluti incolumitatiq; hominum proficiat. Vocatur enim hic salus,optima animi dispositio,qua ab ingruentibus affectionibus & morbis,qui nostra sunt calamitas,præseruamur incolumes. Sic enim ait Paul. Nunc enim propior est nostra salus quàm cùm credidimus. Ad has tres qualitates(vt auctor est S.Thomas)reducitur aliarum numerus. *Legis omnes qualitates reducuntur ad tres. D. Thomas* Explicatiùs tamen oratorum more per illum depingitur legis figura & pulchritudo. *Explicantur sigillatim legis conditiones.* Enimuero cùm regula sit uirtutum, quarum præmium est honor, nihil est legi antiquiùs, quàm ꝙ sit honesta. Et quia verus virtutis honos diuinitus experendus est,optimè quod dixerat,religioni congruens,honestatis verbo explicuit. Tametsi & hoc quoque eadem voce doceatur,vt ne sit turpis,videlicet, quæ oculos & aures offendat:vt erant apud miseros illos Ethnicos ritus & leges suorum templorum. *Lex honesta.* Videlicet lex Bacchanaliorum, quæ crapula celebrabantur, & obscœna hominum nuditate. Esset prætereà inhonesta lex,quæ ingenuos ac illustres magnates eodē infami supplicio, quo latrones, puniret. Deinde,vt quod dixerat,disciplinæ cōueniens, declararet, quod ad legem naturæ diximus pertinere, subiungit:Iusta,possibilis &c.In tribus enim humana disciplina posita est. Primùm vt rationi sit adæquata,eius in cunctis lineam tenens: in quo ratio iustitiæ consistit. *Iusta lex & possibilis.* Quòd si arguas nihil esse honestum quod non sit iustum, & ideo esse frustraneam repetitionem, honesta & iusta: *Argum.* Respondetur, si iustum vniuersaliter accipias pro omni virtute,idē est quod honestum;attamen iustitia,specialis virtus est pars, hoc est,vna ex quatuor speciebus honesti:vt secundum Arist. ait Cicero 1.de Offic. *Solutio. Cicero.* Est enim honestum idē quod moralis virtus, quæ in quatuor diuiditur cardinales. Dicere ergo honesta & iusta,specificatio est generis per speciem. Secundò,Humana disciplina in hoc consistit,ꝙ sit in nostra facultate, amore,& vsu,legis pręscripta sequi. Ex hoc est quod ait,possibilis secundum naturā; hoc est secundum conditionē eorum quibus lex ponitur. *Alter scrupulus.* Sed ais,nomine ipso iustitiæ includitur possibilitas; Nam quod impossibile est, iustum esse nequit. Respondetur, ꝙ hoc etiam concesso,necesse fuit depromere qualis sit possibilitas legis. *Responsio.* Nempe quæ sumi debet ex ciuium ingenio & conditione:Vnde possibile hoc loco accipitur pro eo quod est non difficile. Bifariam enim Philosophus 1.de Cœlo accipi ait impossibile. *Aristo.* Vno modo simpliciter,& altero pro eo quod nō bene, non facilè factibile est. *Gemina acceptio impossibilis.* Debetq; possibilitatis ratio pro personarum qualitate pensari, quam Isidorus naturam vocat. Non enim pueris & ætate nondum firmis,seniove confectis eadē imperari exercitia debent & laborum grauamina,quæ alijs firmioribus & validioribus. Neque tot ieiunia aut spiritualia officia sunt lege à secularibus exigenda,quot à religiosis monachis. Tertiò requiritur ad debitam disciplinam, vt lex sit omnibus circunstātijs vestita. Circunstantiæ autem sunt, tempus & locus. *Lex debet esse loco et tempori congruens.* Et ideo ait secundum consuetudinem patriæ, loco,& tempori conueniens. Nam cùm rerum natura mutari non possit,quæ in diuersis regionibus diuersa fert hominum ingenia, & mores & morbos, debent leges moribus regionis adaptari. Sunt enim Germani(vt verbi gratia dixerim) minùs mortis timidi, ferriq; magis & truces,& ideo inter illos nonnulla scelerum genera atrocissimis supplicijs vindicantur,quæ Hispanis non sunt præ nimio eorum horrore congruentia. Cetera verò quæ sequuntur ad finem legis,humanam scilicet salutem spectant. *Lex necessaria & utilis.* Debet enim lex homines & à malo retrahere, & in bonum promouere. Propter primum, dicitur necessaria, scilicet ad cauendum incōmoda, & nocumenta quibus peruertimur;propter secundum dicitur,vtilis. Vtile enim idem est quod medium ad finem accommodum. Quare, necessarium

in pro-

in proposito non usurpatur simpliciter, sed hoc pacto differt ab utili, quòd respectu sunt diuersorum effectuum. Vnde id maximè legiferi deberent cõsiderare ne legum multitudine subditos obruerent: sed illis essent tantùm contenti, quæ sunt penitus necessariæ: nam ipsa multitudo fit statim impossibilis. Vnde illico efficiuntur ueluti aranearũ telæ, quibus muscæ arcentur, non leones. Legũ inquã immodica turba hoc solùm præstat, ut boni & mites, qui legibus nõ indigent, circumsepti uiuant: pertinaces aũt & indomiti leges plures habeant, quas pessundẽt ad suas explendas libidines. Sed ad eundem finem legis perquàm maximè decens est, ut nulla sit obscuritate obuoluta, ne ad capiandos ignorantes muscipula fiat, sed sit usque adeò manifesta, ut transgressorum nemo possit nõ eam intellexisse. Vnde eodem titulo de legibus & cõstitutione legimus, Leges sacratissimæ quæ constringunt hominum uitas, intelligi ab hominibus debent: ut uniuersi præscripto earũ manifestiùs cognito, uel inhibita declinent, uel permissa sectentur. Denique ut eundẽ legũ finẽ palam Isidorus indicaret, quasi omniũ compendiũ conclusit dicens: Nullo priuato cõmodo, sed pro cõmuni ciuium utilitate conscripta. Etenim ut inter regem ac tyrannũ hac sola ratione interest, quòd ille in cõmune bonũ, hic autẽ in suum priuatũ cuncta refert: sic & inter legem bonam & malam hoc idem est interstitium. At uerò cùm alijs modis & respectibus leges possint pro priuato commodo cõstitui, ille esset omniũ pessimus ac pestilentissimus, si lucri gratia conderentur. Videlicet, ut uel transgressorũ mulctis, uel dispensationũ frequentia, legislatorum ærarium ditesceret, aut aulicorum res augerentur. Optimè ergo ait 1. de lib. arb. August. quòd lex iniusta nõ est lex. & eleganter 2. de legibus Cic. constat profectò ad salutẽ ciuium, ciuitatumq; incolumitatem, uitamq; hominũ quietam & beatã, conditas esse leges: eosq; qui primum eiusmodi scita sanxerũt populis, ostendisse ea se scripturos atque laturos, quibus illi scriptis susceptisq; honestè beateq; uiuerent; queq; ita cõposita, stataq; essent, eas leges uidelicet nominarũt. Ex quo intelligi par est eos qui perniciosa & iniusta populis iussa descripserint, cùm contrà fecerint quàm polliciti professiq; sint, quiduis potius tulisse quàm leges: ut perspicuũ esse possit, in ipso nomine legis interpretãdo inesse uim & sentẽtiã iusti & iuris colendi. At quid opus est testibus? Lex, regula est; regula autem nisi recta sit, suam non retinet naturam: lex uerò iniusta, obliqua est: nihil ergo minus quàm lex.

Legum multitudo nociua.

Isidorus.

Augustinus.
Cicero.

Primum igitur, tertiumq; argumentũ, quæ suprà obiecimus, plane soluta sunt. Ad secundum aũt respondetur. Quòd consuetudo, antequã scripta sit, uim habet legis, ut ff. de leg. l. diuturna. & l. sed ea, ait Iurisconsultus. differt tamen à lege quæ reipublicæ consensu scribitur. Debet autem lex poni quæ cùm patria consuetudine nõ pugnet: nisi consuetudo abiectu digna sit. Ad quartum argumentum respondetur, quòd cùm humanarum rerum casus tantæ sint uarietati subiecti, nullatenus queunt leges tãta constitui certitudine, quin quandoque sint ex æquo & bono interpretandæ. Nam & lex ipsa naturalis de reddendo deposito deficit, dum ab eo petitur qui nocere parat. Pari modo lex quæ capite punit homicidam, deficit, cùm quis uxorem occidit in adulterio deprehensam. Quapropter (ut eodem citato loco ait Arist.) defectus huiusmodi non sunt in lege, sed in rebus ipsis humanis, quarum casus nequeunt certius cõprehendi. Qua utique de causa appositissimè lex comparatur regulæ Lesbiæ. Erat enim insula ubi lapides præ sua intractabili duritie, nequibant cudendo quadrari ut adaptarentur ad regulam. Et ideo uice uersa regula, quæ idcircò non ferrea sed plũbea erat, flectebatur ut gibbositati lapidis adaptaretur; quòd secundum regulæ curuitatem deprehenderetur in muro sedes, uel sterneretur locus tui aptius insideret. Vnde fit consequens ut tùm lex ob necessitatem ex æquo & bono accommodatur rebus, illam Arist. obliquitatem non tribuerit uitio, sed laudi, propter inconstantiam rerum humanarum. Sed tamen extra talem necessitatẽ meritò malè audit regula Lesbia. Puta dum lex uel ad principum uoluntatem inflectitur, uel alias ob causas, non mores ad legem collimantur, sed lex ad morum corruptelam detorquetur.

Ad secundum.

Ad quartũ.

Aristot.

Lex similis regula Lesbiæ.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm conuenienter Isidorus & qui illum sequuntur, ciuiles leges iusq; humanum diuidat.

TAndem in hoc postremo quæstionis articulo uidendum est utrùm diuisiones humani iuris conuenienter fiant. Et arguitur à parte negatiua: Ius humanum diuidunt tam Isidorus quàm leges ciuiles in ius gentium & ciuile: ut patet dist. 1. & ff. de Iustitia & Iure. Vbi post ius naturale, quod cõtra humanum opponitur, subsecatur ius gentium & ciuile. Ius autem gentium potius ad naturale pertinere uidetur quàm ad ciuile: quandoquidem conclusio est naturalis iuris: quare Isidorus ipse qui dixerat, ius naturale esse cõmune omniũ nationũ, subdit ius gentium inde sic appellari, quòd ipso omnes ferẽ gentes utuntur; ergo inepta est diuisio. Secũdò arguitur. Fit alia legum diuisio in leges sacerdotũ & militum, quę quidẽ sumitur ex diuersis officijs; igitur tùm pene innumera sint officia, opificiaq; reipublicæ, in infinitũ producenda esset illa diuisio. Tertiò arguitur: ius ciuile diuiditur in Senatusconsulta, & plebiscita, & alia id genus: hęc autem tantùm materialiter differre uidentur, uidelicet tanquã leges à pluribus uel paucioribus positæ; non autẽ formali ratione iubendi; materialis uerò diuisio non cadit sub arte, quia procedere potest in infinitũ. sicut si dicas leges Atheniensium uel Lacedæmoniorũ uel Romanorũ: illa ergo nequaquã est artificiosa diuisio. Et eodẽ modo impugnatur partitio alia, qua leges diuiduntur in Corneliã, Iuliam, Semproniã, & alias quę à solis auctoribus sortiuntur diuersa nomina. Cùm enim absq; numero sint auctores, absque arte fit talis diuisio. In contrariũ facit tum Isidorus tum etiã legis prodentium auctoritas.

Prima ratio a parte negatiua.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

Isidorus.

Quæstio præsens unica conclusione dissoluitur, quæ est hæc: Ius humanũ, ut idem sit quod lex humana, quadrifariam ex arte diuiditur. Vnumquodq; enim genus secundum id quod in eius ratione cõtinetur per se diuiditur, & (quod aiunt) formaliter; nõ aũt penes id quod sibi forinsecus accidit: sicuti animal, quia in se continet animam, quæ ratione intrinseca, uel rationalis est uel irrationalis, per se diuiditur in rationale & irrationale; non tamen in album & nigrũ, sicut coloratum; in ratione aũt legis humanæ quatuor per se includuntur; ergo tot modis potest in species diuidi. Primũ namq; quod legi humanæ per se competit, est deriuari (ut art. 2. diximus) à iure diuino: idque dupliciter cõtingit; scilicet & per modum naturalis illationis, & per modũ arbitrariæ determinationis; igitur penes has differentias primùm omniũ distribuitur ius humanũ in ius gentiũ & ciuile. Dicitur enim ius gentiũ quidquid mortales ex principijs naturalibus per modum conclusionis ratiocinati sunt. Exempla sunt manifesta. Statuamus illud naturale principiũ, Vita humana in pace & tranquillitate sustentanda est & conseruanda. Inde subsumpta altera præmissa quòd natura corrupta in cõmuni uiuens neq; agros coleret diligẽter, neq; in pace uiueret, gentes intulerunt diuidendas esse possessiones. Ex eodẽ itidem principio elicuerunt seruitutis legem; nam aliter seruari nequiuerat hostis in bello. Rursus ex eodẽ principio, subiuncta altera præmissa, scilicet quòd homines, ciuile animal, sustẽtare se nequeunt nisi uicarijs se operis mutuò iuuent, intulerũt leges omnes uenditionis, locationis, impignorationis, aliarumq; commutationũ, pactorum & conuentorum; ut habetur ff. de Iust. & Iure l. Ex hoc Iure, quibus humana societas colligatur & sustinetur. Quidquid uerò per modũ determinationis generis per speciẽ constitutũ est, ius appellatur ciuile. Vnaquæque enim ciuitas, aut respublica sua sancit particularia scita. Vt ex illo naturali principio, Deus

Conclusio responsiua.

Ostenditur conclusio.

sacrificija

sacrificijs colendus est, diuersa instituta sunt sacrificia, boum scilicet aut caprorū, & (ut ait 5. Ethic. Arist. ca. 7.) *Aristot.* capram dijs, sed non duas oues mactare. Sacrificia uerò antiquæ legis diuinitus instituta sunt, & sacrosanctū nostrum Eucharistiæ, ab ipso redemptore, qui factus est pro nobis hostia & sacrificiu. Leges etiā (ut dicebamus) pœnarum quibus diuersis maleficiorū generibus diuersa sunt supplicia decreta, ad ius ciuile pertinent. *Discrimen inter ius naturale, gētium ac ciuile.* Itaq; ius naturale absque ulla ratiocinatione scriptum est in mentibus nostris; ius autē gentium naturali ratiocinatione, absque hominū conuentu, & longo consilio inde elicitū; ius aūt ciuile arbitratu hominū in vnum coeuntium concilium cōstitutū, Vnde Isidorus lib. 5. ca. 5. quod refertur dist. 1. *Isidorus.* Ius, inquit, ciuile est, quod quisque populus uel ciuitas sibi propriū diuina humanaq; causa cōstituit. Vnus hinc tamen oboritur scrupulus, responso dignus. *Scrupulus.* Consequens enim ex his fieri uidetur præcepta Decalogi esse de iure gentium; quandoquidē (ut suprà uisum est) ex principijs naturalibus, ceu conclusiones eruuntur. Consequens aūt hoc falsum est: nam quantum ad radicem de iure naturæ censetur; quantū uerò ad explicationē & positionem, de iure Diuino, tum antiquo, tum etiā Euangelico. *Ad primum argum.* Ad hoc tamen respōdetur q ratione originis omne ius gentium dicitur de iure naturæ, licet ratione illationis ac positionis nuncupetur ius gentiū, obidq; nihil uetat si ante legem scriptam Decalogus censeretur posteriori modo de iure gentiū. Tametsi propter euidentiā proximæ illationis, forsan non sortiretur nomen nisi iuris naturæ. Nam est Decalogus adeò patens, ut principijs naturalis iuris sit proximus. At uerò quoniā caligante iam mortalium mente præcepta illa digito Dei in tabulis exarata sunt, nomen obtinuerunt diuini iuris. Non q supra naturām sunt, sed quia Deo auctore exposita. Per hæc soluitur argumentū primū. Ius enim gentiū sic nō negatur quodam modo esse naturale, ut tamen censeatur ab illo differre propter illationē; tunc præsertim dum longiùs cōclusio a principijs distat. *Secunda humanæ legis conditio.* Secunda conditio humanæ legis est ordo ad cōmune bonum. Et secundū hunc ordinē diuiditur respectu diuersorū officiorū ac ministrorū, qui egregias operas nauant cōmuni bono; ut est lex sacerdotum, qui religionis cultui consecrantur. *Solutio secundi argumentum.* Et leges militum, qui publici sunt custodes; legesq; magistratuū, qui iustitiæ administrandæ præficiuntur. *Tertia, unde iuris humani tertia diuisio ducitur.* Haud tamen inde fit consequens (ut secundo loco ante quæstionē arguebatur) multiplicandā esse hanc diuisionē ad opificum numerū qui sunt in republica. Nam alij nō sunt publici eius ministri cōmuni bono deputati, sed particularibus necessitatibus inseruientes. Tertiò conuenit legi humanæ ab illis instituti, qui publica funguntur administratione reipublicæ; generis aūt reipublicæ (ut suprà iam secundum Arist. in Polit. diximus) multæ sunt species. *Prima. Aristocratia.* Alia etiā est Aristocratia, id est optimatum principatus; quare leges quæ ab illis eduntur, nuncupantur Senatusconsulta, respōsa prudentū &c. *Secunda. Oligarchia.* Secunda regiminis species est, Oligarchia, id est, paucorum diuitumq; & potentum principatus. Et secundum hoc sumitur ius prætoriū, quod etiā dicitur honorarium. *Tertia Democratia.* Tertium regimen est Democratia, hoc est, popularis potentia; cuius leges dicuntur plebiscita. Aliud autē dicitur regimen tyrannicum, de qua specie propter eius corruptionē nullum sumitur legū nomen. *Quarta regiminis species.* Sed quartum regiminis institutū, est regnū. Et secundū hoc sumitur species legum, quæ dicuntur cōstitutiones Principū. De quibus extat titulus 1. lib. Digestorum; Cuius prima lex est, Quod Principi placuit, legis habet uigorē. *Aristot.* Arist. autē ex his uidetur aliud cōminisci, quod ei forsan optimum iudicatum est. *Isidorus.* Et ex hoc (ut auctor est Isido.) natæ sunt leges, quas maiores natu simul cum plebibus sanxerunt. *Ad tertium argum.* Et per hæc satisfactū est tertio argumento. Haud enim harum differentiæ legum ob numerū tantū legum latorum discernuntur, immo ob species regiminis diuersas. *Quarta conditio legis humana.* Quocirca non est eadem ratio diuisionis legum in Romanas, Athenienses, Lacedæmones, &c. Hæc enim nō specifica, sed prorsus numerica est. *Ad quartū.* Quartum, quod lex humana sua ratione includit, est cōponere humanos mores, diuersosq; animi insultus compescere. Ex hac ergo parte sumitur diuisio legum in legē Iuliam de adulter. & Cornel. de sica. & Aquiliam, & alias; quæ licèt à suis auctoribus nomina traxerint, tamen non solū hac ratione discrepāt (quod quarto argumēto impugnabatur) sed propter specificā actionū distantiā, de quibus latæ sunt. Restant ergo omnia argumenta soluta. Hæc autem satis dicta sint ad exponendum iuris diuisiones. De quibus, præter loca citata, copiosa fit mentio ff. de orig. iuris.

QVAESTIO SEXTA.
DE POTESTATE LEGIS HVMANAE.

S. Thom. 1.2. quæstio. 96.

ARTICVLVS I.

Vtrùm lex humana in communi debeat constitui.

POST legis humanæ necessitatē, qualitatemq; & diuisiones, sequitur de eius potestate, & uirtute. Et initio ab eius generalitate sumpto quæritur primò, utrùm debeat in cōmuni constitui? *Argumē. 1. partis negatiuæ.* Et arguitur à parte negatiua. Primùm ex Philosopho 5. Ethica. 7. ubi ait; de singulis etiā legi iuberi, ut sacra Brasidæ facere; idq; distinguit contra ea quæ publicis decretis instituuntur. *Aristot.* Inde enim colligitur, leges non in cōmuni tantùm, sed in singulari quoq; poni. *Argum. 2.* Secundò, leges sunt de actionibus nostris; quæ tamen in singulari sunt; ergo debent in singulari ferri. *Argum. 3.* Tertiò, lex est mensura nostrarum actionū, & mensura, ut 1. Metaphysi. docetur, debet esse certissima; actiones autem nostræ lubricæ incertæq; sunt; cōgruentiùs ergo leges de singularibus casibus decernerentur, quàm in cōmuni. *Pomponius.* In contrarium est Pomponius Iurisconsultus ff. de legib. ubi ait; Iura cōstitui oportet in his, quę accidūt, hoc est, in his quę usu uenire solēt; nō tamen in his quæ præter opinionē & insperatò cōtingunt. Idq; tribus subsequentibus legibus inculcatur.

Cōclusio unica responsiua quæst. Responsio facilè per unicam cōclusionem instituitur; Lex debet in cōmuni cōstitui; hoc est, nō debet præcipere, Si talis aut talis occiderit, uel tali de causa; aut cū tali circūstātia, capite plectatur; uerū in cōmuni, Quicūq; occiderit. Accidentariæ enim illæ circūstātiæ nequeunt lege cōcludi, at per prudentiā sunt posteà perpendēdæ. Enimuerò ut in speculatiuis, quēadmodū iubebat Plato, quiescendum in speciebus est, eò q de singularibus, quæ caduca sunt, nulla est sciētia, sed experientia; sic & in practicis de singularibus, quæ fortè accidunt, nulla esse pōt lex, sed sola prudentia. *Probatio cōclusionis.* Probatur aūt præterea cōclusio tum ex hac legis, tum ex alijs, quæ illi adhærent. Iam enim in quæstione proxima assertū est legem deberi pro cōmuni utilitate ciuium sciscī. Inde ergo fit ut debeat talis condi, qualis cōmuni expediat bono; cōmune aūt bonum ex multis constat, tam personis quàm negotiorū uarietate. Sunt inquā qui legibus parere coguntur, senes & iuuenes, potētes & debiles, sapiētes & ignorātes; quibus multa possunt negotia contingere. Debet ergo legifer hisce omnibus prospicere. quod fieri aliter nequit, quàm si lex in cōmuni ponatur. Deinde ponitur (ut 1. de Ciuita. Dei, ait August.) nō ut paruo tēpore duret, sed ut longis seculis. *Augustinus.* Graue.n. respublica accipit detrimentū frequenti submutatione legū; si aūt de singularibus casibus poneretur, illis demutatis mutari & ipsa subinde deberet. Ex præsenti cōclusione elicitur illud axioma, Lex nō respicit ea quæ rarò, sed ea quæ ut plurimū contingunt. Quod Iuriscōsultus uerbis citatis pronūtiat. *Primum peccatum eorū qui singulis casibus peculiaribus legibus subueniunt.* Cōtra hāc igitur legū naturā grauiter peccāt qui singulis casibus legibus occurrere cōtendunt. Extat (ut exēpli gratia dicā) lex de ambitu; nempe qui candidati ambire prensareq;

prohi-

prohibentur. Vt autem hic murus firmior sit, alia communitur lege, uidelicet, ne quis domos ipsorum adeat, ne ipsi obambulent, ne ullus cum altero colloquatur. Quòd si scholaris contra fecerit, iure suffragandi priuetur: si uerò candidatus, ipse ius quoque amittat petendi cathedram. Reuera hoc plus iustò est irretire humanos animos. Contra eandem itidem doctrinam delinquunt, qui in condendis legibus non alia tempora longiùs prospiciunt, quàm quod præsens est. Sunt inquam qui exiguum numerum personarum cõsiderantes charitate feruentium, graui legum onere religionum familias premunt, quas cùm posteri ferre nequicant, ceruicibus excutiunt. Verissima ergo doctrina est, quòd leges debent sic in communi ferri, ut multis temporibus, personarumque qualitatibus & casibus coaptari possint.

Secundũ peccatum eorũ qui in condendis legibus ad id solum quod adest, prospiciunt.

Ad primum argum.

Ad primum igitur argumentum respondetur, tres gradus impresentiarũ distinguẽ præceptionũ ac prohibitionum humanarum.

Primus gradus.

Primus est omnino generalis, nempe quando instituta nõ in gratiã alicuius singularis, sed in bonum totius reipublicæ fiunt, & hæc propriè dicuntur leges: ut: Qui cædem fecerit, capite plectatur. Magistratus nõ pretio creentur: Iudicia iudices ne pretio uendãt: Et istæ sunt propriè leges.

Secund⁹ gradus.

Alia uerò sunt, quæ in gratiã singularis personæ conceduntur. Et istæ non tam leges, quàm priuilegia seu dispẽsationes dicuntur. ut cùm Rex militi strenuè se in bello gerenti iura nobilitatis cõfert. Et eleemosynas in subsidiũ belli cõtra Turcas largientibus singularia Pontifex impartitur priuilegia. Hoc autẽ perspectè audiendũ est.

Potest uera lex ferri in gratiam singularis personæ,

Potest enim uera lex in gratiam singularis personæ ferri, ut sunt leges festorũ, quæ in honorem Virginis sacræ, aut alius cuiusque diui solenniter ferlamusnam istæ etiã in cõmuni omni populo indicuntur. Priuilegia aũt non præferunt talem uniuersalitatis speciẽ: aliàs enim inducerent formã legis: ut est illa, quæ totam nobilitatẽ à soluendis tributis eximit, & illa generalis, Qui tot annis militauerit, emeritus sit miles.

Postremus gradus.

In postremo aũt gradu sunt sententiæ iudicum, quæ (ut suprà dictum est) nõ leges, sed legum sunt applicationes ad singularia.

Ad secundum argum.

Secundi autẽ argumẽti responsio facillima est. Nam cùm lex mensura sit, nõ debent esse tot leges, quot actiones: sed sicuti una regula artifex plurimos disponit lapides, & eadem ulna plurimas metimur quantitates: sic una communi lege plurimas regulamus actiones.

Ad tertium.

Tertio aũt argumento fatemur nõ posse humanas leges tanta pollere certitudine, quanta est in naturali: sed tamen neque in omnibus exigenda est eadem certitudo. ut 1. Ethic. ait Arist. Et ideo satis est humanis legibus, si plurimùm sint usu rectæ, licet nonnunquam deficiant.

Aristot.

ARTICVLVS II.

Vtrùm ad legem humanam pertineat omnia uitia cohiberi.

Prima ratio.

POstquam de generali forma legis uisum est, in cõmuni esset ferendam, sequitur ut de eius latitudine uideamus, an omnia uitia debeant humanis legibus prohiberi. Existit enim statim in foribus ratio affirmatiua. Enimuero si leges (ut suprà nos Isidorus docuit) in hoc humanitus positę sunt, ut earum metu coerceatur iniquorum audacia, cùm aliter coerceri nequeat, quàm si omnia prohibeantur uitia, consequens fit, ut omnia humanis legibus notari debeant.

Isidorus.

Secunda ratio.

Secundò, cùm etiam ex Aristotele iam audiuerimus illud esse legislatoris propositum, ut bonos studiososq; faciat ciues; id autem nequeat, nisi homines ab omnibus uitijs refrenando, fit, ut debeat legibus omnia cõpescere uitia.

Tertia ratio.

Tertiò, lex humana (ut etiã uisum est) à naturali deriuatur; legi aũt naturæ cuncta repugnant uitia: ergo legibus humanis omnia caueri debent.

Augustinus.

In contrariũ est Augu. lib. 1. de libe. arb. ubi ait humanã legem multa concedere, ac impunita relinquere, quæ per diuinam prouidentiam uindicantur.

Prima conclusio.

Responsio huius quæstionis more & usu patentissima est, quæ duabus conclusionibus constat. Prior est, Leges humanæ non omnia prohibent uitia. Fulcitur aũt hæc naturali ratione: Lex (quod identidem resumimus) mensura est humanarũ actionũ: mensura aũt (ut 10 Metaphysi. auctor est Philosophus) homogenea esse debet, hoc est eiusdem rationis rebus ipsis quas metimur. Enimuerò quantitates continuas ulna metimur, aut pede, aut palmo; quæ quantitates itidem continuæ sunt; liquores uerò & grana metimur modio; sed pondera libra; idque in singulis generibus obseruamus. Fit ergo consequens, ut leges hominũ humanę sint conditioni adaptandæ. Id quod Isidorus illic admonuit, ubi iussit legẽ debere esse possibilem secundum naturam & secundum consuetudinem patriæ. Conditio autem humana id postulat, ut leges nõ sint summo rigore uitiorum uindices; ergo tales debent institui. Quod autem hoc nostra conditio & ingenium capostulet, sic accipito, Leges toti multitudini ponuntur; in multitudine autem longè plures sunt qui uirtutum habitibus non sunt imbuti, sed cum prauis corruptisq; affectibus colluctantur, quique adeò potentes non sunt præclara uirtutum opera assequi; nam studiosi habitus sunt quibus facultatem nanciscimur studiose agendi; ergo sicuti leges non eædem pueris, quæ uiris, neque eædem secularibus quæ religiosis ferendæ sunt; sic neq; toti multitudini illa sub pœnæ interminatione prohibenda sunt, à quibus tota multitudo pro humana fragilitate abstinere non potest, sed ea prorsus quæ plurimi cauere possunt.

Suadetur cõclusio naturali ratione.

Postrema cõclusio.

Posterior conclusio; Ea potissimùm uitia, flagitia, & scelera, debent leges humanæ prohibere, quæ rempublicam de sua pace & quiete deturbant: qualia sunt crimina, quæ iniuriam habent annexam: puta illa, quæ sunt contra commutatiuam iustitiam, ut homicidia, furta, adulteria, fraudes, & insidias, atque id genus reliqua.

Probatio.

Enimuerò, tranquillitas hæc & reipublicæ serenitas, scopus est & finis omniũ qui leges condunt. Quin uerò alia quæ impune permittunt, ut hæc euitentur sinunt, nempe meretricia, ut adulterijs obuietur, usuræ, ut caueantur furta.

Corollariũ.

Hinc fit, crimina & scelera non quò grauiora sunt coram Deo, duriùs in republica uindicari, sed quò paci sunt magis inimica. Periuria enim quæ peiora sunt furtis, & blasphemiæ, quæ homicidia sua immanitate exuperant, non prohibentur capitali supplicio, sed Deo reseruantur castiganda. Veruntamen illa quæ substantiam religionis concutiunt, ut hæreses & apostasiæ, atq; illa quæ sua fœditate aures inficiũt, licèt nõ sint hominibus iniuriosa, acerbiùs nihilominus sunt uindicãda.

Ad primum argum.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd Isidorus, dum ait, legum metu coercendam esse hominum audaciam, seipsum exponit, quòd debeant legibus prohiberi iniuriæ, quas contra iustitiam impuri audacesq; homines reipublicæ inferunt; haud tamen arbitratur necessarium cunctas subinde culpas, in quas debilitas humani generis collabitur, earundem rigore ulciscendas.

Ad secundum argum.

Ad secundum autem respondetur, homines ad uirtutem alliciendos esse ac promouendos more suo, ut scilicet gradatim eorum imperfectione ad perfectionem appulsa, promoueantur. Ob idque non sunt legibus, quæ omnibus debent esse communes, illa iniũgenda egregia officia, quæ solis integris uiris, & uirtute progressis possibilia sunt, sed illa prorsus, quæ etiam imperfectiores adire ferreque possunt, ut illis facilioribus imbuti, ad alia, quæ ardua sunt, ualeant sua sponte conscendere; ac non citiùs usu ueniat, ut dum nimia legum angustia sepiuntur, in deteriora prosiliãt. Nã (ut legitur Prou. 30.) Qui nimis emungit, elicit sanguinem. Et Matth. 9. Si uinum nouum, id est ardua, & calore feruentia mandata, mittatur in utres ueteres, id est, in homines impuros corruptisque affectibus laceros, uinum effunditur, hoc est, præcepta contemnuntur, & ex contemptu iniqui in peiora prorumpunt.

Prouer. 30.

Matth. 9.

Ad tertium argum.

Ad tertium respondetur, quòd etsi lex humana à naturali deriuetur, non tamen illam ad unguem adæquare debet; neque ideo (ut loco citato ait August.) quòd non omnia uetet, quæ uetat & iubet, improbanda sunt.

Articulus

ARTICVLVS III.

Vtrum lex humana omnium uirtutum actus praecipiat.

VT circa malorũ ꝓhibitionẽ, & sic circa uirtutũ ꝓceptionẽ uidẽdũ est, quã latè lex humana se extẽdat, vtrũ .s. omniũ uirtutũ actus debeat ꝑcipere? Et arguit a parte negatiua. *Argum. 1. partis negatiuæ.* Virtutũ officia, uitiorũq; opera cõtraria sũt: lex humana nõ oĩa ꝓhibet uitia: ergo nec oẽs ꝑcipit studiosas actiõẽs. Secũdo, uirtutis opus a uirtute ꝓcedit. *Argum. 2.* Virtus autẽ finis est legis: nã, vt diximus, finis legislatoris est, bonos studiososq; facere ciues: ꝑcepta uerò legis, nõ finis, sed media sunt ad cõsequẽdũ finẽ: ergo uirtutum opera nõ cadunt sub præcepto legis. In cõtrarium autem est auctoritas Philosophi 5. Ethi. cap. 1. vbi ait: *Aristo.* Leges ob cõmunem omnium vtilitatẽ de omnibus dictare. Quare præcipit, inquit, lex & ea agere, quæ ad uirum ꝑtinent fortem, & item ea quæ sunt temperantiæ, & etiam ea quæ sunt mansueti, & in ceteri identidem uirtutibus atque uitijs alia iubens, atque alia uetans.

Ad ꝑsentẽ quæstionẽ perinde atq; ad ꝓcedẽtẽ duabus cõclusionibus respõdetur. Prior est. *Prima conclusio.* Nulla est uirtutis species, de cuius actibus uõ aliquos ꝑcipiat lex humana. Cõclusio est nõ solũ Arist. loco citato, uerũ & Platonis Dialog. 1. de legibus. *Aristot. Plato.* vbi ait eos q de diuina republica disseruni, nõ ad particulã uirtutis & ꝓsertim ad deiectiorẽ, sed ad uniuersã ipsos uirtutẽ respexisse putãdũ, & ꝑ singulas earũ species leges quæsisse. *Ratio cõclusionis.* Ratio autẽ quã nos natura docet, quãque sanctus Thom. dilucidat, hæc est: Virtutũ species ratione obiectorũ distinguuntur, nullũ autem est uirtutis obiectũ, q nõ ad bonũ referri possit cõmune, quin uerò sæpissimè idẽ etiã ad priuatũ, ut ea quæ fortitudinis sunt, & ad ꝓtectionẽ, seu ꝓpriæ ꝑsonæ, seu amici accommodari contingit, & rursus ad tutelã reipublicæ. Et quæ sunt tẽperãtiæ, ad bonũ priuati hominis ualetudinem, & rursus ut habilior ciuis ad cõtẽplationẽ fiat eorũ quæ bono publico cõducũt. Et simile est in ceteris. Cùm igitur lex omnis humana (ut dictũ est) ob cõmunẽ mortalium utilitatẽ cõstituatur, consequens fit, ut nulla sit uirtutis species, de cuius actionibus lex humana nõ iubeat. Quòd si des fortè priuatã aliquã, infrà tibi respõdebitur. Posterior cõclusio. *Vltima conclusio.* Leges humanę nõ de singulis actibus singularũ virtutum ꝑcipiunt. Itaq; ꝑcipiũt de singularum uirtutũ aliqbus actionibus, non tñ de singulis oĩum. Vt si verbigratia dixerimus, in materia fortitudinis præcipit lex humana rẽpublicã defendere ẽt cum mortis periculo, nõ autẽ sic defendere amicũ, sed hoc relinqt legi naturę. *Explanatur conclusio.* In materia tẽperãtiæ ꝑcipit Ecclesia certis diebus ieiunia, non autẽ in reliquo tẽporis annomoderatè comedere, q facit lex naturę. In materia religionis iubet certos dies diuinis dedicare, ac sacris interesse, non autẽ ad alias cogit orationes liberas. In materia iustitię & liberalitatis præcipit in graui necessitate & parentibus alere filios secundũ suũ statũ, & nonnunquã filiis uice uersa parentes. Extra illos autẽ casus reliqua ad legẽ naturę & diuinam remittit de honore parentibus deferendo. In summa, lex humana ea dumtaxat præcipit officia, quę ad bonũ commune referũtur, uel ꝑ se, & proximè, ut ad publicum bellũ arma indui, uel mediatẽ (ut aiunt) ut illa quæ ad bonã attinent disciplinam, per quam ciues ad bonum iustitiæ & pacis instituuntur. *Quæstio.* Quæris ergo, quid si aliqua esset virtutis species quæ nullatenus ad bonũ publicũ referri posset? *Solutio.* Respondetur nullã esse prorsus, cuius nõ saltẽ aliqs actus ad idẽ bonum quoq; referri ualeat. Neq; uerò generalis hæc cõclusio mortales tãtum uirtutes amplexatur, uerum & intellectuales. Legibus nanq; humanis, & artes iubẽtur in republica & sciẽtiarũ cõtẽplationes. *Argumentum.* At uerò si ita res habet, ut etiã uirtutes intellectuales cõclusio cõprehẽdat, emergit statim argũ q nõ sit in uniuersum uera. Nã obiectum supremæ uirtutis intellectualis, in qua sũma posita est nostra fœlicitas, cũ Deus ipse sit ꝑ essentiam in nullum aliud commune bonum est referibile. *Responsio.* Respondetur autem q etsi per se Deus in nullum aliũ referatur finem, eò quod ipse sit uniuersalis omnium, idemque summus: tamen quatenus faciali uisione à nobis attingitur & possidetur, refertur quidem, tum in nostram fœlicitatem ac beatitudinem, tum etiam in suam ipsius gloriam, quæ per eandẽ uisionem fit in beatis illustrior.

Ad primum igitur argumentũ respondetur, q sicut lex humana nõ ꝓhibet singulos uitiosos actus, ita neque præcipit studiosos uniuersos. *Ad primũ argum.* Sed est tamẽ differentia q quãtũ ad uirtutes nulla est species cuius non aliquã ꝑcipiat actũ, tamẽ quãtũ ad vitia, nihil uetat aliquã esse speciem cuius nullũ actũ ꝓhibeat. Et ꝓpterea ꝓcedenti articulo respõsum est ad uniuersalitatẽ negatiuẽ, pręsenti uerò affirmatiuè. Nullum.n. prohibet aut iocosum aut officiosũ mendacium, neq; ullã simplicẽ fornicationẽ, nisi circunstãtiã habeat speciẽ uariantẽ in genere moris; ut adulteriũ, incestũ, &c. Ad secundũ respõdetur, q actus bifariã dicitur uirtutis; uno mõ quantũ ad substantiã, quia. s. sit ẽm rationis normam, siue ex habitu procedat, siue ab eo fiat q nõ est habitu ꝑditus. *Ad secundum argumentum.* Alio uerò mõ qa ex habitu ꝓficiscitur, atq; adeò prõptè & delectabiliter fit; lex ergo nihil de habitibus præcipit, sed de actibus, q media sunt ad cõparandũ habitũ. Præcipit inquã ꝓ republica pugnare, nihil curãs an ex habitu id fiat; agere autẽ ex habitu, nõ ẽ ꝑceptũ legis, sed finis; nã iubẽdo nobis operari, intẽdit legifer habitus i nobis ingenerare, qb. studiosi efficiamur.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum lex humana imponat subditis necessitatẽ in foro cõsciẽtiæ.

POstquam uisum est de potestate legis humanę quãtũ ad extensionẽ, uidere restat quantũ ad eius uim, an usque ad cõscientias attingat, quas ligare possit? Est enim statim in propatulo argumentũ à parte negatiua. *Argum. 1.* Potestas inferioris non attingit usque ad superioris forum, ut in eius iudicio obligare possit, potestas leges ferendi humana est inferior diuina, ergo non potest conscientias ligare quãtũ ad diuinũ forũ. Secundò arguitur, *Argum. 2.* quòd inde sequeretur & patremfamilias suis liberis posse itidem leges sciscere, quæ conscientias obligarent in foro Dei. Nam sicut præceptum est obedire superioribus, ita & honorare parentes, ubi & obedientia comprehenditur: consequens autem uidetur esse cõtra id quod suprà dictum est, nempe citra uim coercitiuam, quæ in patrefamilias non existit, leges non posse condi. Tertiò, iudicium conscientię ex diuinis pendet mandatis, quæ indicia sunt & documenta diuinę uoluntatis; *Argum. 3.* contingit autem leges humanas cum diuinis pugnare, secundum illud Matth. 15. Irritum fecistis mandatum Dei, propter traditiones uestras, ergo non omnis lex humana obligat in foro conscientiæ. Quin uerò quartò arguitur, *Argum. 4.* Sententia iudicis (ut suprà diximus) est quædam legis applicatio, eiusmodi autem sentẽtia non semper obligat, etiam si in foro exteriori iusta sit, ut puta dum iudex secundum allegata & probata contra ueritatem innocentem condemnat. Immo quandoq; condemnatus nullatenus potest sentẽtię parere, ut si clàm quis duxit uxorem unam, & palàm alteram; tunc enim iustè & iuridicè debitum iubetur reddere secundę, & tamen potiùs mori debet quam obtemperare, esset nanq; fornicatio, ergo neq; lex iusta obligat in conscientia.

Quintò, leges humanæ frequenter solẽt calumniã, ac subinde iniuriam hoĩbus irrogare, secundum illud Isaiæ 10. *Argum. 5. Isaias.* Væ qui cõdunt leges iniquas, & scribẽtes, iniustitias scripserũt, ut opprimerẽt in iudicio pauperes, & uim facerẽt caussæ humiliũ populi mei, oppressionẽ autẽ ac tyrãnidẽ repellere cuiq; fas est. In cõtrarium est Apost. Pet. *Petrus.* in sua prima Cano. c. 2. Vbi postquam oẽs Christianæ familiæ admonuit, ut subditi essent dominis, non tantùm bonis, sed etiã discolis, quia sic erat uoluntas Dei, subdit: Hæc est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniustè; dicẽs autem propter cõsciẽtiã Dei, insinuat cõsciẽtiã ciuilibus legibus ligari.

Quæstio est, in qua aliquanto plus dubietatis, ac difficultatis quàm in superioribus inest. Ad cuius utrique intellectum

tellectum, distinguendum est inter leges iustas atque iniustas. Tribus ergo conclusionibus ad quæstionem respondetur.

Prima conclusio. Prima, lex humana tam ciuilis quàm canonica, si iusta sit, auctoritate uiget, utque pollet obligandi subditorum conscientias.

Probatio. Probatur: Lex omnis humana (ut dictum est) ab æterna per naturalem deriuatur: secundùm illud Prouerb. 8. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. ubi (ut suprà discernendo notauimus) priori membro designatur regnandi potestas diuinitus principibus collata: iuxta illud Pauli. Omnis potestas a domino Deo est: posteriori uerò prudentia, per quam leges condunt & executioni mandant: ergo ex eadem æterna lege uirtus ad easdem subinde leges deriuatur, quę sint in conscientia apud Deum ipsum obligatoriæ.

Paulus. *Ad legis iustitiam omnes eius causæ accedant necesse est.*

Existimatur autẽ legis iustitia ex omnibus eius causis, scilicet finali, efficiẽte, materiali, atque formali. Finali inquam, ut pro cõmuni bono sit condita: eadem enim differentia, ut diximus, quæ inter tyrannum & regem, inter leges quoque dignoscitur: nempe ut quæ pro communi utilitate sit lata, iusta habeatur: quæ uerò pro particulari, tyrannica. Secundò, ex parte agẽtis: utpote quòd qui illam tulerit, suam non fuerit facultatem transgressus. Tertiò, ex parte materiæ. Quoniam, ut quæ pro tempore & loco bona sunt, prohiberi non debent: ita neque opera mala materia præceptionis sunt. Quartò ex parte formæ. Nam cum lex, regula sit, ea debet rectitudine & æquitate splendere, ut talem seruet tã in honoribus quã in oneribus proportionẽ ad ciues, qualem ipsi habent ad corpus reipublicæ, sunt quippe ceu partes in toto: ob idque sicut partibus diuisa sunt à natura munera, sic & onera secũdũ proportionẽ facultatũ ciuiũ imperanda singulis sunt, atque honores secũdũ proportionẽ dignitatum impartiẽdi. Igitur quæ lex his fuerit numeris absoluta, obligatoria erit.

Secunda conclusio. Secunda cõclusio: Lex humana iniusta non obligat in foro conscientiæ. Conclusio ex superioribus fit notissima. Nam lex iniusta, cùm recta non sit, regula esse nequit, atque adeò neque lex: quæ autem nõ est lex, obligat neminem.

Probatio. *Legis iniustitia unde sit pensãda.* Legis autem in iustitia duobus pẽsatur modis. Primò, si bono aduersetur humano: utputa ratione aliqua cuiuspiã prædictarũ quatuor contraria, uidelicet ex defectu aut debiti finis, aut agẽtis, aut materię aut formæ. Altero mõ, si cõtraria sit bono diuino. Et quãuis nequeãt Deo esse contrariæ nisi ratione materiæ, uel alterũ prædictarum caussarum, notatur tamen distinctio hæc, ut ad tertiam conclusionem sternatur aditus, quæ talis est:

Tertia conclusio. Leges illæ, quæ humano tantũ bono aduersantur, licẽt in conscientia de se nõ obligẽt, ligãt tamẽ quandoque ratione scandali: quæ uerò diuino bono impiẽrepugnant, nullatenus: sed apertè est illis obuiandũ. Prius membrum patet. Nam in his quæ pręse non ferunt manifestariam tyrannidem, resistere potentibus non est citra scandalum possibile, & ideo ferendi interim sunt quousq; liniori uia in mẽtem satiorẽ adducatur. Huc.n. pertinet Christianum consiliũ, Matth. 5. Qui angariauerit te mille passus, uade cũ eo & alia duo; & q abstulerit tibi tunicã, da ei palliũ.

Matthæus.

At uerò si tyranni uel ad idololatriã nos suis legibus inducerent, uel à nostris arcerent sacramentis, uel ad alios mores aut ritus fidei cõtrarios propellerẽt, nullũ esset formidãdũ scandalum, sed illud esset grauissimum, si illis non statim posthabita uita obsisteremus. Hic enim est legitimus sensus illius, Actu. 5. Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Sic nanq. respõdit Petrus principi sacerdotũ præcipiẽti ne in nomine Christi prædicarẽt. Hisce iniustitiæ formulis ex arte dispositis uniuersæ cõprehenduntur. quas iuris interpretes ad duodecim uel plures congestim multiplicant, ut est tum apud alios Summistas uidere, tum apud Syluest. uerbo, lex. §. 9.

Actu. 5. *Syluester.*

Quæstio. Vt autem hæc accuratiùs collimentur, speculandum primum de prima conclusione est, quo sit gradu tenenda. Ad quod respondetur, non esse tam sublimi, tamẽq; firmo certitudinis gradu constabilitam de ciuilibus legibus, quàm de ecclesiasticis, ob idq; de ecclesiasticis, Papæ potissimum ac conciliorũ, adhibetur quarta

Solutio.

Quarta conclusio. conclusio. Tanquam fides catholica confitendum est ecclesiasticas sanctasq; leges obligare in foro conscientiæ genere suo sub reatu mortalis maculæ. Irrepsit.n. olim Vualdensium error, postque Ioãnis Vuicleff, eorundẽq; tandem legitimi hæredis Lutheri, quòd neq; in Pontifice Maximo, neq; in tota ecclesia potestas ulla est condendi, aut articulos fidei aut morũ leges. Sic.n. habet. 17 eius artic. inter exhibitos ad Leonẽ. Quare (ut aiunt) sola illa mandata obligant in consciã quæ in Euang. explicata sunt. Extant autẽ apertissima testimonia, quibus illi confutantur. Vt est illud Luc. 10. Qui uos audit, me audit, & qui uos spernit, me spernit. Et Matth. 18. Si peccauerit, &c. dic ecclesiæ, si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Vbi cõpertissimum est iurisdictionem ecclesiæ designari. Item, quodcunq; ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis. Et Io. 20. Data est mihi omnis potestas, in cœlo & in terra, sicut misit me uiuẽs pater, & ego mitto uos. Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remissa erunt, & quorum retinueritis, retenta erunt. Quid euidentius, quàm illic (ut ait Chrisost.) collatã fuisse a Christo Apostolis ac subinde ecclesiæ potestatem, quam ipse attulerat a Patre? Eo præcipuè quòd retinere peccata, functio est habentis ptãtem obligandi. Et Deu. 17. lex extat, q qui non obediret sacerdoti, morte moreretur: morte autẽ nemo plectitur nisi ob graue pctũ mortale, ergo fortiori ratione lege noua, quam & Christus instituit, & Spiritus sanctus gubernat eadem est auctoritas confitẽda. Idq. uerba illa palàm ostendunt Actu. 15. Visum est Spiritui sancto & nobis nihil ultra imponere uobis quam hæc necessaria. &c. Re uera cùm ecclesia suis legibus obligare nos intelligat sub reatu mortalis culpæ, & Christus suam sit curam pollicitus, & Spiritus sancti regimen quem ad hoc se missurum promisit à patre, ne in rebus tam arduis falli posset, certissima colligitur fides, in hoc eandem ecclesiam non deseri, sed certa pollere auctoritate obligãdi.

Vualdẽses. *Ioãnes Vuicleff.* *Lutherus.* *Refutantur heretica sacrarum literarum oraculis.* *Luc 10.* *Matt. 18.* *Ioan. 20.* *Chrysost.* *Deut. c 7.* *Actu. c 15.*

Ratio in hæreticos. Iam id demum de ratione finis conuincitur. Enimuerò cùm mortalium status nunquam sit firmus, sed pro temporum locorumq; diuersitate lubricè uarietur, non satis Christus legibus a se positis ecclesiæ in perpetuum consuluisset, nisi potestatẽ reliquisset in ecclesia nouas pro tempore condendi, quæ in suo ipsius diuino foro obligare ualerent. Hæresis autem hæc iam in cõcilio Viennensi, ut habetur Cle. ad nostrã. de heret. & in Constãtiensi, ac deinceps a Leone X. merito suo condemnata est.

Concilium Viennense. *Concilium Constant.* *Leo decimus.*

At uerò de potestate ciuili non est tanto robore conclusio firmã, quin sint in contrarium argumenta nonnulla. Primum obligare ad culpam in foro conscientiæ, cùm animas uulneret, uidetur spiritualis potestas, qualis in ecclesia est, non autem in potestate ciuili. Secundò potestas ciuilis non illucusq; protenditur, ut possit peccata remittere, consequens ergo apparet, ut neq; possit in peccata conijcere. Iniquum enim censere quis posset ut qui religare nequit, ligare ualeat, ecclesia nanq; utrunq; potest. Tertiò, finis proximus ciuilis potestatis est temporarius reipublicę status, ergo ad æterna supplicia nõ se dilatat. Quartò, Potestas quæ in cõscientia reũ culpę punire nequit, ęterna pœna non potest sub reatu talis culpæ obligare, potestas autem ciuilis in foro conscientiæ nullam potest imponere pœnam, sicuti spiritualis, quæ illas in sacramento decernit pœnas, quas si hic non psolueris, patieris ĩ altero seculo. Postremò arguitur ut articulus neutrũq; materiæ detegatur, Aut obligatio ad culpã est in arbitrio principis ferentis legem, aut pręter suã uoluntatem sequitur ex natura legis. Si prius dederis, fit, ut nunquam lex ciuilis obliget sub reatu culpæ, quia nulla est lex quę talem circunstantiam exprimat. Si autem posterius concesseris, scilicet ut obligatio sequatur ex natura legis, consequitur ut princeps nullam possit condere legẽ, quæ nõ obliget sub reatu culpæ, quod tamẽ creditu durũ est; quãdoquidem in religionibus, præcipuè in nostra, multæ sunt leges nullo nos ligantes culpæ reatu. Verunt amen his nihil obstantibus conclusio quæ secundũ

Argum. 1. *Argum. 2.* *Argum. 3.* *Argum.* *Postremum argum.* *Leg. ciuiles ligãt in conscientia.* *Probatio.*

mentem

mentem D. Tho primo loco asserta est, suam etiam inconcussam retinet ueritatem in ciuilibus legibus: quippe quæ ad culpam obligãt, & de genere suo ad mortalem. Enimuerò sicut reipublicæ ecclesiasticæ, sic & ciuili necessaria fuit ratione finis potestas seipsam gubernandi, atq; adeò leges pro temporum regionumque uarietate instituendi: licèt hæc potestas (ut lib. 4. sub tit. de dominio, fusiùs differendum est) aliter quàm ecclesiastica a Deo defluxerit. Illam enim Christus per se contulit ecclesiæ diuina lege: hæc autem per legem naturæ descendit: qua quælibet respublica seipsam administrãdi auctoritatem habet, quã & regibus conferre potuit. Itaq; quia respublica ciuilis, familia quoq; Dei est, fit ut sicuti qui contra suas leges proximum offenderit, ante eius tribunal reus habeatur: qui uerò secundum easdem fuerit erga eosdẽ proximos beneficus, dignus habeatur præmio. sic prorsus & qui leges humanas p potestatẽ, ab ipso collatã cõditas, uel uiolauerit, uel custodierit. Et hoc est obligare in cõsciẽtia. Sed cõfirmatur etiamnũ eadẽ conclusio. Facere cõtra legẽ Principis, est malũ morale, ergo peccatũ apud Deũ. Antecedens est notũ, quoniã si lex iusta est, regula rationis existit, prætergredi autẽ rationis lineã, obliquitas est, ac subinde peccatũ. Consequentia nihilominus indeclaret, quòd quidquid mali in moribus est, peccatũ existit, ut egregiè S. Tho. 1.2.q.21. disseruit. Deinde lex humana à naturali (ut dictum est) deriuatur, quæ constituit id quod generale est in particulari specie uirtutis, ut genus pacis ad hoc, quod est armis non uti nocturnis, ergo leges humanæ obligant in foro cõscientiæ. Ac demum postremum adhibetur argumentum peculiariter de lege ciuili. Prĩcipis finis, licèt proximus sit, quietus status reipublicæ, supremus tamen est sempiterna fęlicitas, ad quam ille temporalis finis tendit, ergo potest suis legibus per uirtutem sibi cælitus donatam in illo supremo fato obligare. Colligamus ergo, quòd licèt non sit manifestaria hæresis, hanc auctoritatem & uigorẽ ciuilibus legibus, ueluti ecclesiasticis denegare, esset tamẽ profectò temerarium & contra doctorũ consensum, qui præcipuũ habent nomẽ. At uerò unus Ioannes Gerson, uir alias egregiæ notæ, reuocare nos hũc cogit in disputationem, utrum huiusmodi humanæ leges per seipsæ obligent inquantum humanę sunt, idest, inquãtũ potestate hominibus concessa conditæ, an uerò eatenus prorsus quatenus diuina lege stabiliuntur? Sustinet enim tract. de uit. spe. lect. 4. opinionẽ de hac re singularẽ, nempe quod nulla lex neq; ciuilis neq; ecclesiastica, immo neq; naturalis uim habet obligandi in conscientia ad culpam, sed sola lex diuina est, quæ obligat, humana uerò inquantum est illius interpres. Quę quidem opinio nõ tãtũ nomine (ut quidã putant) à cõmuni differt, sed re certè latissimè. Non inquã hoc tãtũ ait, q leges humanæ idcirco obligẽt quòd tales potestates diuinitus sunt hominibus collatæ, hoc enim nos fatemur, sed ait nullã esse potestatẽ creatã à Deo cõcessã obligãdi sub reatu culpæ, sed tãtũ exponẽdi, & declarãdi diuinum ius. Itaq; Papa, secundum ipsum annalẽ præcipiens confessionẽ, nõ obligat potestate sua, sed ius duntaxat declarat diuinum, quoniã, inquit, ante eius sanctionẽ ius Dei erat, annuatim confiteri, sed quia nobis erat ignota, excusabat nos ignorãtia. Pari mõ uisi ius, inq, fuisset diuinum, Quadragesimã ieiunare, præceptum Papæ obligaret ad culpã, at q a tale ius erat, illud p Papã declaratum nos ligat. Et multò (ut cẽset) uehemẽtiori rõne leges principum, nisi declarationes sint diuini iuris anteà ignorati, nullatenus ad culpã obligant. Sicuti pceptum medici qui decumbẽtẽ iubet à nociuo cibo abstinere, non est obligatorium ad culpã, sed propterea ægrotus illã incurrit, q trãsgrediť diuinã phibitionẽ homicidii, q Medicus declarat esu talis cibi pperrari. Atq; isto ordine infert usq; ad quatuordecĩ mirabilia corollaria. In summa uult, q sicut ecclesia articulos fidei cõdere nequit, nisi illos explicãdo qui in sacra scriptura latitabãt, ita neq; põt cõdere leges. Quin verò ait, neq; legẽ naturalẽ ullo pacto obligare, nisi ius explicando diuinum. Ecce opinionẽ Gersonis à q paucissimis intellectã, & ideo ab aliquibus creditã. Ratio illius est: quia sicut omnino nisi solus Deus põt cõferre gratiã, ita neq; illã auferre, atq; adeò neq; obligare ad culpã p quã tol itur. Itẽ sicut ecclesia legẽ de actibus internis ferre nequit, quia neq; illos punire ualet: sic quia æternã pęnã infligere nõ põt, quæ culpæ debeť, fit ut neq; ualeat ad culpam obligare. Atq; hac inquit de caussa August. definiuit peccatum, q sit dictum uel factũ, &c. cõtra legẽ Dei, quia. s. contra nullam aliam peccare contingit. Attamen si fas est sic de doctore catholico loqui, perparum differt ab hæresi Lutherana mõ impugnata, quæ omnẽ aufert ab ecclesia potestatẽ condendi leges. Immo Gersonem sibi Lutherani contra Catholicos patronum obtẽdunt, licèt hoc initiùs dicat, q põt Papa diuinas leges declarare. Præterea, dicere q ante sanctiones ecclesiasticas anua confessio, quadragesimalisq; abstinentia, esset de iure diuino, gratis sanè dictum est, quin uerò temerariè, quia nullo est pacto suasibile. Erat quidem pceptum confessionis, sed tamen temporis præscriptio, ecclesiæ prudentiæ erat commissa. Ad hæc, cùm ecclesia hoc aut illud sub pœna excommunicationis præcipit, ut puta comparere in iudicio, & similia, quis dicere ausit illud fuisse ius diuinum, nisi quia a Deo data erat Põtifici talis cogendi potestas. Item Io. 20. Propterea præmisit Christus, Data est mihi omnis potestas, ut subdens, Accipite Spiritum sanctum, intelligeretur eandem ecclesiæ conferre. Ac postremò quomodo Papa esset uicarius Christi, nisi leges eius familiæ & urgentia præcepta ponere posset? Est ergo certo certiùs in Ecclesia existere potestatem non solum declarandi diuinum ius, uerum condendi humanum, quod ideo sic nuncupatur, quòd à potestate humana proficiscitur, licèt diuinitus recepta. Etenim sicuti licèt arbores & animalia à Deo receperint uirtutes generãdi, nihilominùs creaturæ ipsæ per propriam uirtutem generant & operãtur, pariter homines per suam potestatem condunt leges, quæ anteà non obligabant, sed propterea obligant, quia positæ sunt ab hominibus, ut 5. Ethico. cap. 7. ait Arist. Iam uerò ius naturæ ecquis neget per se obligare? Alma. in q. de potesta. Ecclesiast. cap. 12. concedit potestatem Ecclesiasticam obligare posse ad culpam mortalem, quia Papa est uicarius Christi, negat id tamen de ciuili, nisi Gersonico modo. Nihilominus uerissimum etiã est de ciuili, ut suprà expositum est ac demonstratum. Vnde ad argumenta Gersonis & ad ea quæ nos adiecimus, facile est respondere. Etenim licèt Deus solus gratiam conferat, non tamen ipse aufert, sed nos per scelera nostra, & ideo nihil obstat quo minùs homines ex sua ipsius institutione leges constituant, quarum transgressores de gratia eius decidant, eò quòd suis ministris non obtemperarunt, ob idque quam homines nequeunt æternam pœnam infligere, ipse, ueluti summus omnium iudex, infligat. Neque obstat quòd potestas ciuilis non se extendat ad remittenda peccata, quia diuersa sunt ministeria Dei, ut ait Paul. ubi autem August. dixit peccatum esse contra legem Dei, legem æternam insinuauit, à quo omnes deriuantur, etiam humanæ, quo ideo uno latissimo nomine omnes comprehẽdit. Ad intellectum autem alius argumenti, uidelicet quomodo leges principum obligent ad culpam, utrum scilicet pro arbitrio suo, an uerò ex natura legis. Notandum est discrimen inter Ecclesiasticã potestatem & ciuilem. Ecclesiastici enim Prælati, quia spiritualium iudices sunt, possunt leges condere, non modò constituendo opera i specie certa uirtutis aut uitij, uerum etiã discernendo inter ueniale & mortale, atq; adeò decernendo trãsgressionẽ suę legis esse mortale crimen: seculares autem principes id nequeunt definire, s. ut leges suę sub culpa ueniali aut mortali seruentur, sed duntaxat constituunt opera in specie uirtuti aut uitij. An uerò transgressio uel omissio mortalem labem transgressori impingat, ex rerum natura examinandum est. Dicamus exempli gratia, Pręcipit Rex tẽpore famis frumentũ non asportari a regno, aut tẽpore instãtis belli

Cõfirmatio eiusdem conclusionis.

S. Thomas.

Altera ratio ad idem.

Postremũ argum.

Gersonis placitum.

Motiuum Gersonis, Alia ratio eiusdem.

Gerson. pessimo parum differt ab hæresi Lutherana.

Prima ratio in Gersonem.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

Postrema ratio.

Aristot.

Almain.

Ad primũ. argum. Gersonis.

Ad secundum argum.

Ad postremum argumentum.

Discrimen inter Ecclesiasticam potestatem et ciuilem.

arma indui. Constituit ergo illa opera in specie obedientiæ; & secundum speciatim in uirtute fortitudinis. Et quia magni referunt, mortale est tunc non obtemperare. Præcipit autem aut non equitare mulas, aut sericis non indui, quod inde incipit esse temperantiæ virtus; aut non ferre arma, quod iam inde est uirtus pacis: si parui referunt, erit inobedientia non grauior quàm uenialis. Sed soluenda tunc restat alia superior obiectio nempe quòd tunc Princeps non posset leges ferre, quæ non obligarent ad culpam, quod est falsum: cùm in religionibus tales sint leges in vsu. Negatur autem consequentia. *Quæstio.* Sed sciscitaris iam signum quo dignoscendum est quænam lex obliget ad culpam, quæ verò minimè. *Iurisconsultorum sententia.* Sunt inter iuris interpretes qui aiunt leges quibus subnectitur pœna, non obligare ad culpam, hoc autem statim articulo proximo repudiabitur. *Caietanus.* Caieta. autem in materia de ieiunio, ait non satis constare legem ieiunij obligare ad mortale: quia non est lata cum illo additamento, sub mortali reatu, ubi insinuat legem quæ id non explicat, non obligare ad culpam. porrò autem (nisi ego fallor) grauissimè de hoc ipse falsus est. Leges enim nunquam ferri consueuerunt cum tali accessione. *Error Caietani.* Præcipimus sub reatu culpæ mortalis uel uenialis, sed ex operis natura & grauitate illud est perpendendum. Quocirca fidissima regula est: Omnis lex, quæ absolute fertur, hoc est quæ contrarium non explicat, obligat ad culpam, uel venialem vel mortalem secundum pretium operis. Et ratio est liquida, quoniam lex secum affert obedientiæ præceptum: obedientia autem per se est uirtus, & inobedientia peccatum. *Pulchra regula.* Quo fit, ut quicunque legem ferre voluerint, siue seculares Principes, siue Ecclesiastici præpositi, quæ non obliget ad culpam, illud debent explanare. *Ratio regulæ.* Neque aliud potest constitui signum. Documento sunt constitutiones nostræ, in quarum capite sic habetur. Regula nostra & constitutiones non obligant nos ad culpam, sed ad pœnam: nisi propter præceptum uel contemptum. *Postremum dubium.* Quod quidem, documentum est, quòd nisi illa fieret adiectio, non posset non obligare ad culpam. Supremum autem dubium in calce quæstionis superest: Vtrum eatinus leges humanas sub reatu lethalis maculæ obligare ualeant, ut mors etiam sit etiam anteà subeunda, quàm uel omissione uel transgressione uioletur? *Ratio dubitandi.* Apparet enim non tantum inesse virium in legislatoribus humanis: cùm non sint domini uitæ & mortis. *Caietanus.* Caieta. 1.2. q.96. art.4. constituit regulam quòd omnis lex humana quæ obligat ad mortale, obligat subinde pro sui obseruatione mortem perpeti, nisi casus aliquis benignitate legum excipiatur. *Fundamentum Caie.* Ratio eius est, quòd mors animæ fugienda est prorsus antequam corporis, ob idque cùm lex humana obligat ad mortale, citiùs succumbendū est gladio quàm legi obuiandum. Imò inquit, perinde est dicere, legem humanam non posse obligare ad mortem pro sui obseruatione, ac non posse constituere actum in culpa mortali. *Quo sensu Caietani opinio uerum habeat.* Appendet deinde aliqua exempla. Potiùs enim debet homo interire, quàm cum consanguinea matrimonium contrahere: Et in cap. Sacris. de his, quæ ui met. de caus. fi. au Innoc. quod cùm pro nullo metu debeat quis peccatum mortale incurrere, nullo obstante metu licet cum excommunicatis communicare. *Regula Caietani non est uniuersalis.* Arbitror tamen sic uerum esse, humanam legem ualere tanto cum rigore obligare, ut tamen Caiet. responsio censura indigeat. Igitur primum omnium certum est, tanti referre posse reipublicæ id quod præcipitur, ut lex pro sui obseruatione ad mortē vsque obliget. Etenim cùm Princeps in bello militi præcipit locum seruare, unde præsentaneum periculum reipublicæ existit, uitam potiùs quam locum deserere debeat. *Soluitur ratio Caie.* Immo quoties quidpiā sub pœna capitis iubet, periculum subeundū est capitis pro legis custodia. Nam etsi Princeps non sit absolutè dominū uitæ, uti Deus, tamē accidēte caussa potest subditos exponere morti, sicut totū partes. Nihilominus nō est usque adeo uniuersalis regula Caietani. Neq, idē est obligare ad mortale, & obligare non obstante periculo mortis: nam lex ieiunii procul dubio sub reatu mortali obligat, & nihilominus si tyrānus mortē alicui minaretur, nisi ieiuniū frangeret, nulla porrò esset culpa illud frāgere, nisi dū tyrānus in cōtēptū legis ad id cogeret: tunc enim teneretur Christianus potiùs mori. *Leges Ecclesiastica non obligāt cum discrimine mortis.* Enimuerò quāuis potiùs sit moriēdū, quam peccādū nihilominus nō præsumitur lex tam rigidè semper cogere. Et ideò an lex obliget ad mortē oppetendam necne, examinādū est ex operis grauitate. Quin uerò neque lex diuina cū illa acrimonia nos ubique obligat. Nemo enim tenetur uel se uel filiū cū periculo mortis baptizare, aut alia suscipere sacramenta. Quin uerò crediderim Ecclesiasticas leges nunquàm obligare tanta cogendi uehementia, nisi quando uel contemptus eiusdem legis interueniret, uel iniuria fidei. *Ratio dicti.* Et ratio est, quia qui metu mortis contra legem facit, non delinquit ex inobedientia, sed metu: sicut qui fame frangit ieiunium, non formaliter peccat contra obedientiam, sed contra temperantiā. Quòd autē nullo metu possit quis contrahere cū consanguinea, hoc est, quia non est materia matrimonii, nec fieri potest per metum: sed talis concubitus esset fornicatio. *Satisfit aliis argumentis Caieta.* Illud autem caput, Sacris, citatū omnes intelligunt de cōmunicatione in sacris, & interueniente scandalo. Si enim dū sacerdos corā notoriis excōmunicatis celebrat, plebs acciperet scandalum, suspicans leges Ecclesiasticas nullius esse ualoris, aut illū esse manifestariū inobedientē: in tali casu potiùs deberet mori, quàm id facere. Alias communicare cum excommunicatis ad fugiendum periculum mortis, non esset lethale crimen.

Restat ergo respondere ad argumenta in capite quæstionis proposita. *Ad primum argumen.* Primum autem iam solutum est sic, scilicet, quòd licèt homo per se potestatem non habeat in foro Dei, tamen tanquam eius ministerio fungens præcipere id potest, cui qui restiterit, resistit eius ordinationi, & ipse sibi damnationem acquirit, secundum *Paulus.* Paul. ad Rom. 13. *Ad secundū argumen.* Secundò autem argumento conceditur patrēfamiliàs obligare posse suos liberos ad mortale. Vt si rem illis eximii ponderis æquissimè & seuerissimè præciperet. Nā & eorū potestas à Domino Deo est; nimirū pcipiēte liberis honorare parētes. Vnde August. *Augustinus.* super Psal. 70. Vbi iubet pater, q contra Dominum non sit, sic audiēdus est quemmodo Deus, & Salom. Prouerb. *Salomon.* 6. Conserua fili mi præcepta patris tui. Et Apostolus ad *Paulus.* Rom. 1. aliis criminibus annumerat, nō obedire parentibus. Super quibus uerbis Ambrosius. *Ambrosius.* Quanta, inquit, insolentia arrepti sunt, ut neq; parētes suos quos auctores in natiuitate habēt, agnoscerent, hoc enim est esse sine intellectu, sine charitate scilicet Dei; peccatū autē charitati Dei aduersum, mortale est. Et Deut. 21. Pęna mortis decernebatur filio qui cōtumax esset & proteruus, neque audiret patris aut matris imperium, & coercitus obedire cōtēneret. Verba sūt legis. Quin uerò & inter omnes naturales obediētias (ut 1. Poli. Arist. docet) *Aristo.* hæc est prīa q̄ parentibus debet. At & uxor quādoq; teneret sub tali reatu obedire marito, tametsi eius pcepta, q̄ a ui coercitiua carēt, uim nō habeāt legū. An uerò in famulos & reliquā familiā eadē fungat auctoritate, nō facilè crediderī. *Ad tertium argumen.* At tertiū respōsum est in tertia conclusione, quòd leges diuinis aduersantes, nō habent legum robur, sed sunt potiùs conculcandæ. *Ad quartum.* Et ad eundem propè modum respondetur ad quartum, quòd sententię, quæ ideo penitus iustę sunt, quod secundum tātum externum forum in falsa præsumptione fundantur, non obligant in conscientia, quia cùm sint ueritati contrariæ, lex naturalis ac diuina aliud cōtinet. Diuersimode tamē cōsiderātur. Nā dum sententia diuinę legi nō est omnino cōtraria, tunc cōdēnatus, licèt possit quomodocunque, citra scandalum & uim iudici illatam, iudicio se eximere, potest nihilominus & eidem auscultare. Vt cōtingit quando innocens cōdēmnatur. Quando uerò diuina lex omnino est contraria, ut dū quis cogitur illā cognoscere quæ uerè non est sua, citiùs debet mori quā obedire. *Ad quintum.* Et pari modo respōdetur ad quintum. Quando enim leges humanę iniquæ sunt in subditos, si citra scandalum fieri potest, non est in conscientia eis obediendū. secus si tale scandalum oriretur.

ARTI.

ARTICVLVS V.

Vtrùm omnis pœnalis lex obliget ad culpam.

Prima ratio.

DVoa hic articulos adhibere est operæpretium de lege pœnali, in qua non nihil subest singularis ambiguitatis. Et primò quæritur, utrum humana lex quæ obligat ad pœnam, pariter obliget & ad culpam? Et arguitur à parte negatiua. In primis leges pœnam irregularitatis continentes non omnes obligant ad culpam: nam iudex qui iustè est causa sanguinis, irregularis fit, ut patet in titulo de homicid. uoluntario: & Can. aliquaotos. dist. 51. Et bigamus fit similiter irregularis: ut patet 34. distinct. cap. si cuius & tamen nulla illic inest culpa. Nam hæc una fortè est caussa. ob quam regula iuris exceptionem fecit. Sine culpa (nisi subsit caussa) non est aliquis puniendus. unde illud collectum est axioma: Etsi sine caussa non potest infligi pœna, potest tamen sine culpa.

Secunda ratio.

Secundò in religionibus (ut de nostra iam suprà dictum est) extant leges obligantes ad pœnam sine culpa: ergo quotiescunque princeps pœnam adnectit legi, non potest censendus obligare ad culpam, sed pœna esse contentus, ne oraculo illi aduersetur Naum Prophetæ cap. 1. Non consurget duplex tribulatio.

Naum.

Tertia ratio.

Tertiò, innumeræ sunt leges tam diuinæ quam humanæ quæ nullam induunt præcepti formam, sed tantũ pœnæ: ut illa Exod. 22. Si quis furatus fuerit bouem aut ouem &c. quinque boues ꝓ uno boue, & quatuor oues pro una oue restituet. Et 2. q 3. Qui non probauerit quod obiecerit, pęnã quã ipse intulerit, patiatur. Et l. capitali ff. de pęnis. Sic habent leges: Incendiarii capite puniuntur. Fęnerarii capite puniendi sunt, & multæ sunt similes, quibus nihil prorsus præcipitur, aut prohibetur, sed pęna tantum statuitur, illæ ergo non obligant ad culpam, sed prorsus pęna. In contrarium est Canonicum ius: Cano. Satis peruersum. 56 dist. ubi habetur, satis esse peruersum, ut quis suis officiis priuetur, quẽ sua culpa uel facinus a suo gradu nõ deiicit. Et idẽ notatur l. si putator. ff. ad leg. Aqui.

QVAESTIO hæc, si natura pęnæ satis perpenderetur, uon erat cur reuocaretur in dubium: adeò res per seipsa liquet. Sed quia uulgus nescio quo colore ait legem quæ obligat ad pęnam, non obligare ad culpam, necesse est errore hunc elidere. Respondetur ergo unica generali cooclusiooe. Nulla prorsus est lex pęnalis, si legitimè sit pęnalis nominanda, quæ non obliget ad culpam, nisi contrariã inteotionem expresserit, dicendo, Non intendimus obligare ad culpam, aut quid simile: ut superiori q. expositum est.

Conclusio responsiua. S. Thom. Ratio quæstionis.

Conclusio est S. Th. 2. 2. q. 108. ar. 4. ubi eam, ut pleraq; omnia, luculenter dilucidat: & est lumine naturali notissima. Pęna enim, uel ipso attestante nomine, tam cognatam habet connexionem ad culpam, ut pęnæ neque rem habeat, neque iustum nomen, nisi sit pro culpa posita. Loquimur enim hic de pęna iuridica, pro eo quod est ultio & uindicta. Nam accipitur pęna quoque physicè pro cruciatu, quem quis patitur uel a febre, uel ab alio quouis morbo afferẽte dolorem. Neque opus porrò est alia probatione præter nominis significationem. Vindicare enim & ulcisci, & supplicium poscere, atque adeò pęnam infligere, neutiquam nisi pro culpa fas est. Quocirca nisi culpa adsit, impropriè, & præter uerborum significatum usurpatur: fit enim per pęnam iusta repensio culpæ: ne mpe ut qui suæ obsequens uoluntati deliquit (nam secundum August. ubi non est uoluntarium, non est peccatum) cootra eandem suam uoluntatem patiatur.

Secunda ratio.

Secundò id probatur: Leges humanæ (ut proximo articulo constitutum est) si absque pęnæ comminatione absolutè ponaotur, ad culpam obligant: at cõminatio pęnæ legi apposita non est contrarii signum, ergo tunc etiam eadem manet obligatio ad culpã. Probatur minor: quia comminatio pęnæ natura sua illuc spectat, ut obseruantiùs lex custodiatur. Ea nanque ratione in illo artic. de legis actibus dictum est uoum legis finem esse punire: quòd sicut in speculabilibus per principia inducuntur conclusiones; ita & in practicis per comminationem pęnæ inducitur obseruantia præcepti: ergo non solùm pęna non est indicium oblatæ culpæ, uerùm contrà, apertum est testimonium grauitatis ipsius, quæ de transgressione omissioneq́ue legis contrahitur.

Tertia ratio.

Tertiò arguitur: Huius caussa quòd maior minorve aut maxima assuatur legi pœna, non alia afferri potest, quã proportio culpæ iuxta illud Deut. 25. iuxta mẽsurã delicti erit & plagarum modus. cuius simile est. c. Eaiuit. extrà, de his quæ fi. a ma. par. ca & c. Felicis. de pœ. lib. 6. ergo quæcunque pœna testimonium est culpæ.

Quarta ratio.

Accedit quartò & diuinum exemplum. Illa enim lege, quã Deus primam posuit parentibus nostris in statu innocentiæ, quia eius præuaricatio tam lõgè grauissima erat, & enormissima, truculentissimam pœnam comminatus est, dicens: In quacunque hora comederis ex eo, morte morieris. Quo factum est ut mors, morbiq́ue ac ceteræ calamitates & ærumnæ, quæ si in puris essemus naturalibus conditi, non pœnæ, sed natura nobis essent, iam nunc ob culpam Adæ expoliantis nos originali iustitia, quæ nos ab his seruasset incolumes, pœnæ & dicuntur & sunt: propterea quòd modo quodam eius nos parentis uoluntate peccauimus. Punitur ergo nemo nisi ob culpam, siue suam propriam, siue suorum parentum, quorum, pars quodam modo existit. Vnde illud Exod. 20. Ego sum Deus zelotes uisitãs iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem, Fateor nos quidem quandoque a Deo flagellari, non solùm ob delicta præterita, uerũ ut in futurũ cautiores uiuamus: illa uerò flagella nõ tã pęna sunt, quã præseruatoriæ medicinæ. Præterea & l originis culpã cũcta resoluũtur.

Probatur conclusio exemplis sacrarum literarum. Exod. 21. Leuit. 20.

Deinde & aliis Dei exemplis eadem conclusio cõfirmatur. Etenim Exodi uigesimo primo & Leuitici decimo, iuxta grauitates scelerum pœnas statuit: Qui maledixerit patri suo uel matri: morte moriatur. Si mœchatus fuerit quis cum uxore alterius, morte moriatur, &c. Quapropter etsi in euangelio præceptis Decalogi nulla sit adiuncta pœna, tamen per humanas leges adhibitæ sunt: ut scilicet homicida, & fur, & reliqui nequam impuriq́ue homines mortis metu ab illorum uiolatione cohibeantur. Et est profectò cauillosum diuerticulum dicere; aliud esse in legibus diuinis, quàm in humanis, cum potiùs leges humanæ diuinarum esse debeant imitatrices. Ecquis prætereà dubitet, quin cum Rex pœnam capitis comminatus militi, iubet ne locum deserat, mortalis sit culpa inde referre pedem? Quin uerò infallibilis regula est quòd in neminem potest princeps pœnam capitis, aut mutilationis, aut exilii, aut omnium bonorum publicationis decernere, nisi pro trãsgressione uel omissione legis, quæ sit lethalis culpa Profectò non uideo unde hæc plusquàm uulgaris opinio prodire potuit, quòd leges obligãtes ad pœnam, nõ obligẽt ad culpam: cum pęna suapte natura, tum genuinus effectus, tum & apertum iudicium sit culpæ. Sed tamen qui eam inuexerunt, non sunt illi qui de natura rerum philosophantur.

Aliorum opinio. Henricus.

At uerò alii doctores hac parte doctiores licèt conclusionem nostram non prorsus denegent, moderantur tamen hac distinctione, quam ex Henrico Gandensi quolib. 3. q. 22. desumũt. Ille nanque fortasse fuit qui uulgari opinioni, quam modò impugnabamus, ansam porrexit: tametsi ipse moderatiùs opinatus est. Distinctio eius est hæc: Legum pęnaliũ aliæ sunt quę præceptum explicant, uel prohibitionem, cui pęnæ comminationem adiungunt; & has qui illam defendunt, appellant pęnales mistas, hoc est obligantes ad culpam pariter & pęnam; sed aliæ sunt quę nullam exprimunt nec pręceptionem, nec ꝓhibitionem, sed tantum penam sub cõditione, quarũ figurã in tertio argumẽto ꝓposuimus. Atque has appellãt purè pęnales.

Exploditur præterita opinio.

Aiũt ergo illas mistas obligare ad culpã, has uerò puras, minimè. Verũtamẽ (ut salua id auctorũ existimatione dixerim, qui digni sunt ꝓ tio) callere mihi nõ uideur uim huius distinctionis, immo incõcussã arbitror uniuersalẽ ueritatẽ nostrę cõclusiõis, oẽpe ꝙ nihil habere põt rationẽ pęnæ, nisi ubi subest culpa, propter rationes factas. Sed absente culpa, id

quod fert imaginem pœnæ, potiùs, uel pactum, uel quid aliud, ut statim in solutione ad tertium patebit.

Ad primum argumentũ. Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd irregularitas, quæ ponitur pro non delicto (nam de illis secus res habet) neutiquam rationem induit pœnæ, sed indecentiæ cuiusdam, quę hominem ad sacros ordines sacrorumq; functione reddit inhabilẽ. Ecquis enim dicat, si iudex iustissimè addixit hominem supplicio, ueluti pœnam illi statui, ne possit ad sacros ordines promoueri. Ecquis inquam egregię uirtuti pœnam unquã opposuit? Sed est indecorũ atque indecens (ut lib. 5. q. 1. dicturi sumus) ut qui sanguine contaminatur, sacramenta innocentissimi agni dispenset. Pari nanq; ratione bigamus, non in pœnam, sed propter significationem, quia Christus unicam sibi ecclesiam desponsauit, fit irregularis. Quemadmodũ & consanguinei cõtrahendo matrimonio inhabiles sunt & inidonei: non certè in pœnam, sed propter rei absurditatem. Quapropter regula iuris uniuersalem continet ueritatẽ, quòd sine culpa non est aliquis puniẽdus. Nam interiecta parenthesis (nisi subsit caussa) si glossam auscultes, solùm docet, ubi interuenerit citra culpam caussa, cõtingere posse ut homo propter indecentiam, quam irregularitatem uocant, ab aliqua dignitate repellatur, quanuis eadem parenthesis aliter a diuo Tho. loco citato, quã à glossatore, intelligatur: uidelicet de flagellis iã memoratis diuinis, quæ non tam in pœnam commissorum criminum, quàm con medicinæ in futurum infliguntur.

Ad secundum argumentum. Ad secundum responsum satis est, quod ubi lex suam expresserit intẽtionem non obligandi ad culpam, salua res erit. Inde tamen non sequitur, ut ubi absque tali expressione subiungitur pœna, tollatur subinde culpa. Nam uerbum prophetiæ Naum nihil ad rẽ attinet: haud enim duplex illic tribulatio, idem est quod culpa & pœna. Sed illa sententia misericordiam Dei designat, qui pœna semel ad iustum persoluta, nunquam alteram reposcit.

Ad tertiũ. Circa tertiũ argumentum: illi qui distinctionem Henrici defensant, contendunt leges illas commemoratas non obligare ad culpam. Neque illarum ullam quæ extant Leui. 20. Si mœchatus quis fuerit cũ uxore alterius, mœchus & adultera morte moriantur, &c. breuiter, nullam seu Canonicam seu ciuilem quę ponitur sub hac conditionis figura, obligare putant ad culpam, sed illas pręcisè quæ iubendo explicant quidpiam fieri, aut non fieri sub pœnæ comminatione, ut est illa, Omnis utriusq. sexus. de pœnit. & remiss. Qua præcipitur, ut omnis semel in anno peccata sua confiteatur, & saltem in die Paschæ Eucharistię sacramentum suscipiat, alioquin & uiuens ab ecclesiæ ingressu arceatur, & moriens ecclesiastica careat sepultura.

Duo aduertenda. Primum. Hic autem duo adnotauerim. Vnum, quod & si uera sit hæc opinio, nihil ueritati conclusionis nostræ detrahitur, quoniam illæ pœnæ non statuuntur nisi pro culpis, quę uel illis, uel aliis legibus uetantur.

Secundum. Alterum est, quod illas ego leges pœnales, siue diuinas, siue canonicas, siue ciuiles, quę delictis pœnas decernunt, negare non auderem, quin obligent ad culpam. Nam quanuis illa delicta aliis mãdatis nõ essẽt prohibita in illis certè satis exprimitur, pœnas illas & maximè capitales ad cohibendas culpas illic insinuatas institui, quæ ideo culpę illic uirtualiter prohibentur.

Distinctio. Vtẽdum ergo arbitror hac distinctione, Quando pœna applicatur culpæ, uti in dictis legibus, obligatio fit sub reatu culpæ: quando uerò lex formam habet potiùs concessionis aut dispensationis, tunc talis lex non obligat ad culpam, sed tamen neque id quod sub imagine pœnæ subiungitur, habet ueram rationem pœnæ, sed pretii aut conuentionis. Subdamus exempla. Hæc lex, Qui frumentum è regno euexerit, illud perdat, aut talem luat pœnam, re uera obligat ad culpam. Attamen si intentio Regis non esset distractionem frumenti prohibere, sed illa ratione pecuniam colligere, lex tunc non obligaret ad culpam, sed tamen conditio subiuncta non esset pœna, sed concessionis pretium ut qui uellet euehere, tantum contribueret. Sicut & respublica potest & uetando legem hanc ferre, Quia ligna in nemore cęciderit, tali plectatur pœna, & rursum sinendo pro pretio, Qui ceciderit, tantum soluat. Eodem modo, Si quis mulam equitauerit, illam perdat, profectò (ut reor) ad culpam obligat, sed si post latam legem ciues dispensationem procurarent, uellentque eam pretio redimere, tunc lex hæc, Qui mulam equitauerit, tantum soluat, non est pœnalis, quia neque prohibitoria, sed potiùs concessoria.

Obiectio. Quod si contrà nobis obiiciantur instituiones nostræ, aliarumque religionum, in quibus sic habetur, Nolumus obligare ad culpam, sed ad pœnam, ubi pœna sine culpa nominatur,

Responsio. Respondetur tales non esse propriè ac legitimè pœnas, sed sunt quasi conuentiones & pacta, quia monachi tali se uolunt toto astringere, ut si hęc fecerint, illa patiantur. Dicuntur autem non ineptè pœnæ, quia propter res uetitas exiguntur, ac rependuntur. Cuius instar in nostro libello de Abusu iuramentorum cauendo, dicebamus quòd citra obligationem ad nouam culpam potest quisque se astringere ut quotiescũque iuramento fuerit abusus, tantum pendat.

Altera obiectio. Alleget hic quispiam contra nos forsan leges aliquas ciuiles statuentes pœnas, ubi non apparet subesse culpa; quales sunt illæ de effractoribus carcerum ut fugiãt. ff. de effract. l. de iis. &. ff. de cust. & exhib. reo. l. in eos. cùm tamen liceat citra culpam cuicunque uincto id facere.

Solutio. Sed de his lib. 5. q. 6. respondebimus, quòd uel est illic, uel præsumitur culpa.

ARTICVLVS VI.

Vtrùm lex pœnalis in foro conscientiæ ante iudicis condemnationem obliget ad pœnam.

Articvlvs proximus, quo definitum est legem pœnalem & ad culpam simul & ad pœnam obligare, in hanc nos disputationem mittit eidem agnatam, utrùm sicuti ad culpam, ita & ad pœnam ante iudicis condemnationem obliget? Et arguitur à parte affirmatiua;

Primum argumentum affirmatiuæ partis. Leges huiusmodi (ut dictum est) non habent minorem uim obligandi ad pœnam, quàm ad culpam, & ideo legis uirtus; tam est punire (ut suprà dictum est) quàm imperare, ad culpam autem absque iudicis sententia obligant; ergo & ad pœnam pari modo obligare possunt.

Secundum. Secundò arguitur, Iudex uigore legis per suam sententiam obligat ad pœnam, ergo maiori ratione lex per seipsa. Aliter minoris esset uigoris lex, quàm iudex: cùm tamen contra tota sententiæ uirtus à lege dimanet. Quin uerò quisque etiam potest se ad pœnam obligare, quam absque ulla sententia tenetur exoluere, ut dum quis uouit, si certum admiserit crimen, tali se pœna ultum ire; cur ergo lex id non possit?

Tertium. Tertiò arguitur, Leges diuinę ante iudicis sententiam obligant ad pœnam; possunt ergo & similes humanitus condi, postquam auctoritas humana à diuina deriuatur. Extabat enim antiquitus Leuit. 15. lex, ut qui mulierem tetigisset fluxu sanguinis pollutam, immundus esset usque ad uesperam; quæ quidem immunditíes absque ulla sententia contrahebatur. Et similes ferè extabant leges de leprosis aliisque infectis hominibus, qui ipso facto tenebantur ab aliorum se arcere contubernio. Item & sacrificia quæ ad expianda piacula iubebantur offerri, tenebantur delictores in conscientia sacerdotibus exhibere. Et modò eadem ratione ecclesia, potest pro aliquibus peccatis statuere pœnas, sicuti quadragesimale ieiunium indixit, quas nos meritò pœnitẽtias tenemur perpeti, ergo lex obligat in conscientia. His accedit & lex Christi Matth. 16. Qui dimiserit uxorẽ suam, excepta fornicationis caussa, facit eã mœchari. qua insinuatur licere dimittere adulterã, quãtũ ad tori separationẽ in cõsciẽtia antequã caussa in iudiciũ deferatur, quã quidẽ pœnã ipsa tenetur pati.

Quartũ argumentum. Quartò & de legibus multis humanis arguitur. In primis potest defunctus usumfructũ prædii legare uxori ea lege si pudicè uixerit, aut si ad secũdas nõ trãsierit nuptias, quã idcirco cõditionẽ cũ primũ fregerit, tenetur legatũ heredi remittere. Et potest pari ratione qui collegium aliquod de sua

sub-

substantiam instituit, leges condere, ut quicunque collegarum hoc aut illud admiserit crimen, priuatus sit collegij iuribus, aut quod à collegio receperat, restituat. quæ quidem leges absq; alia iudicis sententia in conscientia obligant. Et potest Rex tali lege iudices ministrosque iustitiæ ad munera respublicæ assumere: ut quicunque iudicium uendiderit, aut munuscula susceperit, eo ipso nulla alia spectata sententia tali aut tali pœnæ subiaceat. Quales sanè leges in Hispania alijsq; bene institutis prouincijs extant. quæ quidem profecto conscientiam perstringunt. Et in nostra Vniuersitate statutum est, ut scholaris qui in petitione cathedræ prensauerit, seu ambierit (quod subornare uocant) ipso facto sit suffragaturia uoce priuatus.

Quintū argumentum. Præterea quintò, cùm Rex lege pretium statuit frumenti uel quarumcunq; aliarum mercium, adijciens transgressori, pœnam, obligat ad eandem pœnam in conscientia. Et inter omnes extant leges præscriptionis, quarum uirtute possessor bonæfidei absque ulla iudicis sententia in conscientia acquirit in decennio rerum mobilium dominium, & numero quadraginta annorum, rerum etiam immobilium: ut late patet utroque iure, sub eisdem titulis de præscript. hæc autem lex est pœnalis: ob negligentiam quippe illius qui tanto temporis interuallo rem suam neglexerit, priuatur eius dominio: ergo lex pœnalis ante iudicis sententiam obligat in conscientia.

Sextum argumentum. Sextò arguitur ex c. si qui. de præscr. lib. 6. ubi duo distinguuntur modi, quibus potest quispiā rebus possessis priuari, scilicet aut per sententiam, aut ipso iure. Etenim nisi lex per se ante iudicis sententiam reum mulctaret, inanis esset illa distinctio: quia non superesset nisi unus puniendi modus, scilicet per sententiam.

Septimum. Septimò leges iure sub diuersa forma statuuntur pœnales. Aliæ quippe sunt, quæ explicant sententiam ferendam: illæ scilicet quæ tantum sunt monitoriæ: ut habetur in gloss. super c. unico, de sagitta. uidelicet quoties dicitur, Præcipimus sub pœna seu sub interminatione, uel excōmunicationis, uel anathematis, uel suspensionis. Vnde illud uerbum capituli, Dolentis. de celeb. Mis. sub pœna suspēsionis penitus inhibemus, sic glossatores legunt, ut ipsum intelligant solùm illic ferēdam sententiam comminari. Et expressius c. relatum. de iure patro. post uerbum, sub anathematis interminatione prohibere curetis, continuò subnectitur: Si quis autem prohibitionis uestræ contemptor extiterit, excommunicationi subdatis. Aliæ uerò extant urgentiores leges: puta quę pœnas non admonēdo comminantur, sed castigando infligunt. Quarum utique quatuor habentur cap. cùm secundum leges de hæret. lib. 6. Prima, ut contrahentes incestas nuptias, naturæ nefarias, hoc est, turpitudine se contra naturam polluentes, ipso facto suarum rerum dominium perdant. Secunda, ut rapta mulier quę cōtra uoluntatem parentum raptori nupserit, omnia bona ipso iure amittat. Tertia, ut illi etiam qui arma uel species ad hostes fidei transuexerint, earūdem specierum & rerum proprietate hoc ipso priuentur. Ac præ omnibus Quartò, ut hæretici ipso facto priuentur bonis suis: quæ fisco adiudicentur, quæ quidem priuationes ipso facto (ut illic refertur) sunt secundū ciuiles leges. His insuper quintus adhibetur casus in crimine lęsæ maie. ut habetur l. fi. C. ad le. Iu. maie. Et sextus iure Can. aduersos eos, qui uel Romanæ ecclesiæ Cardinalē percusserint, uel ceperint, ut patet in c. Felicis. de pęnis. Nam hi reputantur ecclesię maiestatem læsisse. Et septima est lex similis in eos, qui mutilant, uulnerant &c. Romipetas, uel peregrinos in Hierusalem: ut patet ex more Romano, quo in cœna Domini omnes illi declarantur excommunicati atque suis priuati bonis. Vniuersos inquam hoc genus criminosos legibus sancitum est ipso facto rebus suis multari. Vnde fit consequens, leges obligare ad pœnā in foro conscientiæ: nam aliàs nullum superesset interstitium inter huiusmodi leges atque alias monitorias. Et confirmatur ratio: quia pœna excommunicationis, suspensionis & irregularitatis ipso facto ante iudicis sententiā incurritur.

Octauum argumentum. Octauò longe urgentiùs arguitur ex cap. pro humani. de hom. uolunt. lib. 6. Illic enim in eos qui per assassinos quēpiam occiderint, illa profertur sententia, ut excommunicati, omni honore & ordine & officio & beneficio ipso facto priuentur, eademque liberè alijs conferantur. Itaq; postquam scelus probabilibus argumentis cōstiterit, nullatenus alia sententia requiratur. Verba legis sunt. Accedit & uehementiori tenore *Paulus secundus.* Pauli II. Decretalis Extrauagans, Ambitiosę. in qua aduersus illos qui ecclesiastica bona alienauerint, truculentior denuntiatur censura: nēpe ut ipso facto absque declaratione aliqua, sint suis beneficijs & dignitatibus priuati. In contrarium autem facit, quod in eodem cap. cùm secundum leges. post illud uerbum, Bona hæreticorum ipso iure decernimus confiscata, subiungitur, Confiscationis tamen huiusmodi executio, uel bonorum ipsorum occupatio fieri non debet per principes, aut alios dominos tēporales (ut iuxta Gregorij Papæ prædecessoris nostri declarationem) antequam per Episcopum loci uel aliam personam ecclesiasticam, quæ super hoc habet potestatem, sententia super eodem crimine fuerit promulgata.

Fit planus quæstionis titulus. Quæstionem præsentem pluribus quàm fortè par esset, dissertam curabo, eò quòd uiri egregiè docti illā controuertunt. Quorum est Alfons. Castro Franciscanus, de litteris certè & religione bene meritus, ac mihi perinde obseruandus. Nam quanuis tum in alijs, tum etiam forsan & in hoc certiùs me, rem coniectauerit, uideor mihi tamen paulò aliter sentire. Respondebo ergo more nostro ad quæstionem quinque conclusionibus: ac perinde rationibus ac testimonijs quæ contrà objiciuntur, pro meo captu satagam respondere. Neque uerò tanti disputationem fecissem, nisi tanti familiæ Christianæ referret conscientias de hac re informari. Quo autem perspicua sit lucidaque oratio, ex multis quæ de lege pœnali disputantur, hoc solū ad rem potissimum scire pertinet: Vtrum eo ipso quòd quis transgreditur legem, quæ in ipso facto transgressorem suis bonis priuat, teneatur in conscientia fisco eadem bona mancipare: an uerò citra culpam possit ea retinere usque ad iudicis sentētiam: uel ob id quod illuc usque dominium retinet: uel quia possessionis seu concessionis iure potitur? Hæc nanque quæ caussam interrogat, noua est quæstio.

Prima conclusio. Prima ergo est conclusio; Lex pœnalis ob id ꝙ dicat ipso facto uel ipso iure, aut quid simile, non obligat ad pœnam ante sententiam à iudice latam, sic ut reus teneatur in conscientia bona sua statim cōmissa culpa à se abalienare. Sed si quæ lex taliter obligat, aliunde arbitrandum est. Hanc ergo cōclusionē Abbati Panormitano, salua eius auctoritate, è regione con*Panormitanus.*traponimus. Cuius regula est super c. Canonum. de constit. & c. dilectis. de arbi. quòd ille cuius bona sunt ipso facto confiscata, non potest illa cum bona conscientia retinere: quia statim sunt, inquit, acquisita fisco. Verba eius sunt in dict. c. Canonum. Et quoniam testimonia naturalibus rationibus elucescunt, ab eiusmodi rationibus exor*Præfata cōclusionis naturales rationes assignantur.*diar, eò præsertim quòd patroni contrariæ sententiæ illi principio utuntur, quòd nullum (ut aiunt) ius uel humanum, uel diuinum, uel naturale sententiam nostrā adstruit, cùm tamen licèt lex nulla, humana aut diuina, expressè hoc asserat, naturales rationes legis naturalis sint interpretes. Quare prudenter idē religiosus auctor Theologos curauit admonitos, ne citationibus Doctorum essent contenti. *Prima ratio pro conclusione.* Ratio ergo prima est hæc. Pœna (ut nomen ipsum sonat) inde dicitur, quòd passio est, natura autem abhorret ut idem sit agens & patiens, ergo lex quæ ministrum meipsum faceret executorem meæ pœnæ, non esset naturæ conformis, atque ideò cùm (ut suprà dictum est) humanę leges à naturali deriuentur, nulla sic est obligatoria. *Explicatur præterita ratio.* At quoniam patronis contrariæ opinionis perquam debilis apparet hæc ratio, perpendamus quanti sit ponderis. Lex, regula est inanimis nostrarum actionum, quæ per iustitiæ ministros applicanda subditis est. ergo ad ministros pertinet suos subditos ad legis obseruantiā cogere, coactio autem fit per pœnæ inflictionem, ergo talis animaduersio ad iudicem pertinet, & contra naturam

in scip.

in seipsum committeretur. Ob id nanque Arist. 1. Ethic. appellauit iudicem iustum animatum, qui debet ex lege agere in reum. Quapropter si ego bene coniicio, lex pœnalis duobus membris ad diuersos loquitur. cùm enim iubet ne quis quid faciat, subditos alloquitur. cùm uerò addit, contrà faciens eo ipso dominiũ rerum perdat, aut ipso iure bona amittat, aut bona eius sint confiscata, non tam cum subditis loquitur, quàm cum iudicibus, iustitiæ executoribus, quibus talem imperat animaduersionem.

Secundũ argumentum. Secundò (quod mihi urgens argumentũ est) quantumuis lex pœnã cõminetur, æquissimũ tamẽ naturæ ius illæsum seruat, quod est ut delinquens audiatur. Hinc nanque illa

Gregorius. emanauit cõstitutissima firmissimaq; sententia Grego. de cau. pos. & propr. c. susceptis. Nos contra inauditã partẽ nihil possumus definire. Non ait solũ, non uolumus, sed nõ possumus: Natura scilicet id uetante. Enimuero cùm lex ut suprà monstratũ est, in cõmuni feratur, neq; singulares cõtingentiũ circunstantias potuerit prospicere, munus hoc delegatũ est iudici, ut eisdẽ perspectis sententiã ferat. Potest siquidẽ reus allegare uel ignorantiã, uel infirmitatem, uel uehementissimã occasionẽ, uel fortasse q̃ non tam grauiter in legẽ impegerit, ut dignus sit totius pœnæ acerbitate. Quapropter etiã in crimine hæreseos, quod omnium est impientissimũ, & execrabilissimũ, auditur hæreticus quouis modo uoluerit suũ factũ excusare. Et cõtingit sæpissimè iam tenue esse delictũ, ut nõ agatur in ipsum toto rigore iuris, atq; adeò neq; expolietur omnibus suis bonis. Et pari ratione, immo æquiori in crimine læsæ maiestatis atq; in alijs quibuscunq; perpendẽda est causa in particulari, & secundũ grauitatẽ aut leuitatẽ iudicandũ: etiam si lex millies dicat ipso facto, & eo ipso facto, & eo ipso. quoniam ἐπιείκεια nulla potest lege à iudicijs ablegari. Quapropter quod lex ait, ipso facto idẽ est, quod ex natura, & genere facti; quod non obstat quo minùs de quantitate & modo facti sit rursus expendenda pęna, quemadmodũ ab ipso legislatore, si præsens esset, fieret. Et inde quoq; alia sanctissima lex dimanauit, ut nemo nisi uel cõfessus condemnetur, uel conuictus; ut habet Can. Nos in quenquã. & Can. Iudex. 1. q. 7. Quòd si ratio hæc suscipitur, uide in quas angustias miserũ delictorẽ coniicias, si ante sententiam iudicis teneatur bona ipse sua (ut habet contraria opinio) fisco tradere. Profectò nõ solùm eum cogis ut executor sit legis aduersum seipsum, quod natura non fert, uerùm & iudicem cõstituis: nempe ut ipse perpendat an delictũ suum tantam mereatur pęnam. Fac exempli gratia, hominẽ scientem ac prudentẽ leuem hæresim secum tum mente cõcepisse, tum etiã protulisse ore, in qua diem tantùm uel præcisam horã priuatim durauit: Vtrum statim eũ in cõscientia cogere debes, ut amplissimã suã substantiã, etiã dum ditissimus est, fisco offerat; quãuis in mentẽ redactus firmus sit iam in fide. Re uera atrocissima esset censura; neq; ullus, nec secularis, nec ecclesiasticus iudex talẽ pronuntiasset sententiã, tantùm abest ut essec priuatim in cõscientia cogendos. Et tamen si uera esset cõtraria opinio, maxime eorũ qui tenẽt etiã pro occulto crimine quod nullatenus probari põt, incurri in pęnã iuris, cogendus esset, quoniã qui nullã sibi potest ignorãtiã prætexere, uerè hæreticus est. Immo ut ex

Alterum argumentum. usu aliud capiamus argumentũ, quis unquã sacerdotũ in illas angustias pęnitentẽ adegit, ut ante condemnationẽ

Tertia ratio. sua publicaret bona? Accedit prætereà tertiò, q̃ leges humanæ (ut suprà ab Isidoro docti sumus) debent esse tole-

Ratio aduersariorũ debilis. rabiles, atq; ad hominũ imbecillitatẽ accõmodatæ, quas etiã illi qui nõ sunt adeò uirtute progressi, ferre possint; si tamen lex homines sic distringeret, ut sua substantia quantũuis locupleti, sua se sponte nudarẽt, intolerabilis esset, & suaui leuiq; iugo Christi longè dissimilis. Neque aduersariorum ratio concludit, qua aiunt hoc modo cautiùs obseruari leges; nam talis debet adhiberi cautela custodiendæ legis, ut tamen nõ fiat obseruatu impossibilis.

Quartum argumentum. At quoniam de occulto hæretico tetigimus cuius nullus est testis, inde sumamus argumentũ quartũ, quod sit hoc Dilemma; Aut uis occultũ hæreticum, scilicet qui absque ullo teste protulit exteriùs hæresim incurrere ciuiles pęnas iuris (nam de excomunicatione à nemine dubitatur) uel secus: prius durissimũ sanè est opinatu: si tamen non incurrit nisi quando protulit coram testibus, inde sumitur manifestum argumentum quòd ante condemnationem nõ tenetur pœnas luere; nam cum testes nullatenus sunt necessarij, nisi propter iudicium; qui negat sententiã iudicis esse necessariam ad priuationem bonorum, gratis dat testes esse necessarios ut hæreticus sit reus pęnæ iuris. Hoc argumentum licèt non fecerit prænominatus auctor, occultè tamen prospexit, dum q. 15. a. libri concessit cum suo Panormitano occultum hęreticum incurrere pęnam iuris: nam secundum suam opinionẽ ad hunc effectum superflui sunt testes. Fundamentum autem quod

Præfata assertionis fundamentum parum solidum. huic assertioni suæ subiecit, non solùm non uidetur solidum, uerùm contrariæ potiùs sententiæ suffragatur: fundamentum sumitur ex c. accusatus de heret. lib. 6. ubi Papa præcipit confiscationem fieri bonorum hæretici defuncti, cuius hæresis, ipso uiuente, nondum innotuerat. Attamen ex illo apertiùs colligitur hęresim illam nõ fuisse occultam: siquidem post mortem patuerunt testes. Et re uera condemnare hominem delinquentem simpliciter occultum, contrarium esse uidetur non solùm capitulo. Secundum leges confiscationem uetanti ante sententiam iudicis, uerùm & toti ordini iuris; quo sancitum est ut nemo nisi uia uel inquisitionis, uel denuntiationis, uel accusationis puniatur: quia semper iura id quod probari nequit, non esse sui fori reputarunt; excepta excommunicationis censura; quæ natura sua cognitionem causæ non requirit, sed solam iuris præmonitionem. Sed quin-

Quinta ratio. tum hic peculiariter argumentum adhibeam, ut dicta præfati doctoris intelligam. In secundo suorum lib. quibus egregiè de iusta hæreticorum punitione disputauit. cap. 6. dixit quòd non omnis proferens hæresim incurrit pęnam iuris, sed tantùm hæreticus; ut habetur in dicto c. secundum leges; Puta ille qui hæresis pertinax est. Aut ergo appellas pertinacem eum qui contra solam legem rebellis est, puta qui consultò negat id quod scit esse contra scripturam, uel contra sanctam ecclesiam; aut nondum reputat pertinacem quoadusque in iudicio admonitus mordicus hæresim retineat. Si priùs dicat, non intelligo cur adhibuit in distinct. c. 6. quòd illi qui admoniti statim reuocant & damnant errorem suum, non pęna iuris, sed arbitranda puniendi sunt. Nam illic propalàm loquitur de admonitione, non iuris sed iudicis. Si autem illic intellexit, ut planè uidetur intellexisse, non incurrere hæreticum pęnam iuris nisi in illo articulo quo in iudicio admonitus nõ resipiscit, tunc tota eius machina ruit. Primum enim falsum est occultum hæreticum cuius nulla haberi potest probatio, priuatum esse suis bonis. Quin uerò palàm sequitur neminem ipso iure & facto priuari quousque in iudicium trahitur, ubi non solùm de hæresi sed de pertinacia condemnetur. Prætereà tota practica

Altera ratio. inquisitorum negatur. Nam quicunque manifestariam hæresim secum absque arbitris affirmauit, nisi ignorantia excusetur, censetur hæreticus, scilicet excommunicatus tanquam pertinax cõtra admonitionem legis. Et ideo licèt nunquam fuerit admonitus ab homine, si in iudicio post conuinceretur, iure possent eius omnia bona confiscari, & confiscantur; nisi ob hæresis leuitatem aliqua ei remittantur. Tametsi dum ueniam petit nõ relaxatur, sed reconciliatur. Secus de illo qui tantùm est suspectus de hæresi, in quem nõ habet pęna iuris locum, sed abitraria. Hæc dixerim non ad reuincendum auctorem, sed ad hoc per eius dicta confirmandũ quòd occultus hæreticus non tenetur tradere bona sua quoadusq. sit in iudicio de cri-

Sextum argumentum. mine conuictus. Id q̃ prætereà sextò inde maximè confirmatur, quòd si quis nemine sciente, hæresim consultò secum ore asseruit, & absque ulla denuntiatione, sua sponte se patribus sancti tribunalis offert, licet excommunicatus ipso facto sit, mulctari non solet omnibus suis bonis nec diffamari. Re uera ad hoc nescio quomodo respon-

Septimum argumentum. deri posset. Accedit septimo loco & famigerata illa sen-

tentia

Chrysost.

tentia Chrysostomi super epistolam ad Hæbreos, quę refertur de pęn.di.1.Can.Quis aliquãdo.Nõ dico ut te prodas: ex qua fit cõsequens quòd nemo tenetur se prodere, nisi quem infamia, uel inditia, uel accusatio, iudicis auctoritate compulsum prodiderit; si tamen occultus reus teneretur bona sua fisco offerre, cogeretur subinde se prodere: nam si esset insignis persona, qui aliter fieri posset ut illa traderet? Sed trifariam contendunt aduersarij hanc rationem debilitare. Primo, illam in nos ipsos recutientes. Nam pariter inquiunt, sequeretur quòd neque fur qui clam fiscum compilasset, teneretur restituere ne se proderet. Secundo aiunt quòd debent tunc restituere secretè per tertiam personam. Et tertio, quòd si non potest citra infamiam, cessat necessitas restitutionis. Prima autem responsio, fuga est potiùs quàm solutio. Lata est enim differentia inter pœnam & restitutionem. quod enim ait Chrysosto. toto concordante iure, est quòd nullus reus ea caussa ut puniatur, tenetur se prodere; illa nimirum ratione quòd nemo esse tenetur agens & patiens. Quòd autem tu alteri surripuisti, non in pęnam, sed ratione iustitiæ commutatiuæ perstringeris restituere; etiam si necesse fuerit teipsum cum aliqua infamia prodere, si secretò non potes. Illa quippe regula, ut nemo cum detrimento suæ famæ debeat restituere pecuniam, lib.4. sub titu. de resti. patebit, quàm sit fallax, quamque intolerabilis & perniciosa, si sic uniuersaliter, ut iacet, absque temperamentis & exceptionibus intelligatur. Nã certè qui expilasset fiscum aut magnam pecuniam cum detrimento etiam famæ, deberet restituere. Secus de periculo uitæ. Ad rẽ ergo, profectò si nemo tenetur ut pęnam subeat, se prodere, consequitur, ut neque illam in consciẽtia debeat. Huc accedit argumentum ex l.aut facta.ff.de pęn.§.nonnunquam. ubi habetur, quòd supplicia exacerbantur quoties opus sit exemplo esse multis. Debent ergo pęnæ exemplares esse, & non occultę. Octauò denique arguitur: Lex (ut in c.Secundum leges persistamus) permittit reo sua bona possidere usque ad condemnationem; quin uerò uetat illa surripi: ergo idem reus bona fide possidet. Scio fautores contrariæ opinionis, & hoc argumentum imbecille existimare. Congerunt enim fallentias cõplures consequentiæ huius, Fiscalis iudex non potest exigere rei bona; ergo reus ipse non tenetur sua sponte conferre. Vt enim habetur.ff.de alea.l.1. qui furatur in domo, ubi alea publicitus luditur, restituere quidem tenetur domino, sed tamen domino in pęnam, quia receptat lusores, non datur actio in iudicio. Atque inde inferunt, quod permittitur reo ipso iure damnato sua possidere, nõ illa permissione quæ culpam tollit, sed illa quæ pęnam non exigit. sicut meretrices permittuntur. Attamen fallentiæ in primis, quas adducunt fallere nequeunt argumentum. Debet enim natura permissionis ex subiecta materia perpendi. Etenim cùm quisque antequam crimen admittat, dominus sit, legitimusque suorum bonorum possessor, & lex statim post positionem pęnæ priuationis subiũgat, ne cõfiscatio ante sentẽtiam iudicis executioni mandetur, apertè uidetur reo concedere suorum bonorum usum. Secus, si furaris. Neque opus est aliam adducere legem aut rationem huiusmodi concessionis, ut reus bona fide possideat, Qua utique ratione, ut habetur de præscrip. lib.6.cap.ultimo, hæredes defuncti bona ipsorum pręscribunt. Quanuis hoc bene uideam perparum urgere. Nam etsi hæretici bona fide non possiderẽt, possent tamen illam habere hæredes ad præscribendum propter ignorantiam criminis, sicuti & latronis hæredibus usu uenire potest. Profectò licet non sim usq; adeò mei amator iudicij, tñ rõnes istæ, ubi uel scriptura sacra, uel expressus textus iuris mihi non obstaret. uti re uera nõ obstat, efficaciùs mihi rem persuaderent, quàm longa Doctorum phalanx, qui simplices aliorum assert[i]ones absque ulla perspicientia perlustrant. quamuis neque probatissimorum testimonia nobis desunt. Est enim in primis S.Tho.2.2.q.62.art.3. qui expressè ait, neminem ante condemnationem per iudicem ad pęnam teneri. Cui & Conrad.tract.1.de cõtract. q.7., subscribit. Et Adria. quoli.6. articu.1. Neque uerò, ut quidam putant, oppositum censuit in 4. ubi de his quæ ludo acquiruntur, quæstionem disputat. Illic enim hoc ait duntaxat, quòd quis ea, quæ ludo iure prohibito perdidit, soluitq;, potest ante sententiam iudicis recuperare, si potest; cuius quidem ratio longè diuersa est; quia lex ludorum non est pęnalis, sed putat Adrianus impedire dominij translationem. Caieta. itẽ & eodem loco.2.2. & in sua summa, uerbo, pęna; & Syluester in uerbo, hæresis.1.§.8. sed latiùs in uerb. Assasinus. & inter Iurisconsultos Archidiac. super eodem c. cùm secundum leges. lib.6. eandem probat sententiam. Cui Ancha. & Philip. Franc. & alij adhęrescunt. Quin uero & Ioannes Andr. c. pro humani. de homi. lib.6. & Bart. l. eius qui delatorem. ff. de iure fisc. Et Glossa c. Fraternitas. 12. q.2. At parum ad rem refert, quàm sit numerosa citatio, ubi ratio non adhibetur noua. Hoc tamen unum admonere non negligam, quòd licet quantum ad alia puncta, an uidelicet, quando lex dicit ipso facto, statim reus priuetur rerum uel dominio uel possessione, alia sit plurium opinio, alia uerò paucorum, tamen quòd teneatur protinus ea reddere, non solùm non est opinio communis Iuristarum, uerùm neq; est cur inter eos habere dębeat auctoritatem. Primùm, quia ad ipsos non attinet de foro conscientiæ censere. Secundo, quòd inter antiquos unius tantùm fuit Panormitani opinatio. Nam Felinus & alij non alia ratione eam amplectuntur, quàm quòd ille dixit. Quare non opus plures citare. quia uno nominato omnes connumerasti. Et tertiò, Syluest. solertissimus Doctorum iuris explorator, in uerbo, Assasinus, ait Abbatẽ in hoc non teneri. Secunda conclusio; Sententia excommunicationis, utpote quę spiritualis est & ecclesiastica, ligare ipso iure potest & solet. Conclusio hęc solenni ecclesię usu propatula est. Excommunicantur enim ipso iure clericorum percussores, ut patet 17.q.4. & Assasinorum receptores; ut cap. proximè citato, de homicid. uolun. lib.6. Et cùm primis hæretici, ut c. ad abolendam. de hæreti. sed non opus est in re non dubia testibus uti non necessarijs. Trahiturque conclusio ex forma euangelica: Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Quare qui uel à iudice uel à iure præmonitus inobediens est, ipso iure ab Ecclesiæ suffragijs excluditur. Sunt autem (ut Caieta. loco citato,) qui inter hanc atque alias ciuiles pœnas hoc tantùm discriminis constituant, ut hæc liget, illæ uerò non. Item quòd hæc est mera priuatio & passio, ad quam reus ipse non debet ueluti agens concurrere; aliæ uerò ut pęna corporalis aut pecuniaria requirunt actionem, ac subinde executorem. Haud tamẽ arbitror hanc discriminis rationem satis esse; quoniam sequeretur inde condemnari reum posse, ne de carcere aufugeret, & paratum cibum non gustaret, quousque fame strangularetur, quia non fugere & comedere, non est agere. Quòd si dicas eodem reduci, non comedere, & se hominem occidere, uti ait S. Thom. sequeretur saltem, quòd posset delinquens ipso facto priuari ante sententiam iudicis priuilegio aliquo aut iure, quod habet eligendi, utendi, uel fruendi re aliqua; quoniam non eligere, & non uti, non est agere, quod tamen, si nostra uera est opinio, falsum est. Ratio ergo quare Ecclesia excommunicare potest ipso facto, absq; caussæ cognitione & iudicis sentẽtia est, quia dum priuat hominem suis suffragijs aut susceptione sacramentorũ, non priuat eum bonis suis proprijs, quæ iure peculiari possidet, ut tradere per actionem teneatur, sed communibus, quorum ipsa est dispensatrix. Ac si dixisset, Qui talem admiserit culpam, non sit nostrorum sacrificiorum, ac sacramentorũ ac consortij particeps. Veluti, si paterfamiliàs suos admoneret, dicens, Quicunque me odio prosequitur, nolo illum meo uesci pane. Et ex hoc capite multa, quæ contra nos facere uidentur argumẽta, pauló pòst diluentur. Atque hanc ob caussam diximus in prima conclusione legem quę ipso facto obligat in conscientia, non inde habere illam uirtutẽ, quia dicit, ipso facto, sed aliunde. Tertia conclusio. Quando ipso facto pęnam decernit,

tunc

Triplex eua-sio præteri-tæ rationis.

Refelluntur aduersario-rũ rationes.

Aduersario-rum solutio.

Impugna-tio.

S. Thomas. *Conradus.* *Adrianus.*

Caietanus. *Syluester.* *Archidiaconus.* *Ancharanus.* *Philippus Francus.* *Ioannes Andreas.* *Bartol.* *Glossa.*

Felinus. *Syluester.* *Secunda cõclusio.* *Probatio cõclusionis.* *Matth. 18.* *Caietanus.* *Exploditur discrimen Caietani.* *Ratio quare excommunicatio ligat ipso facto, absque præuia causæ cognitione.* *Tertia conclusio.*

tunc sententia iudicis non est necessaria, ut feratur super pœnam, sed super crimen: satis inquã erit, ut hæreticus cõdemnetur de crimine: puta q scìens & prudens id asseruerit, quod nouerat scripturæ aut Ecclesiæ determinationi aduersari. Nam tunc (ut modò dicebam) iam condemnatur tanquam transgressor legis, per quam fuerat admonitus. Et ideo ex tali condemnatione sine alia noua expressione pœnę oritur ex natura rei condemnatio ad pœnã iuris. Cõclusio hæc expressa iacet in ultimis uerbis dicti c. Secundum leges, scilicet q confiscationis executio fieri non debet antequàm sententia super eodem crimine fuerit promulgata: quasi dicat, Inde enim sequitur cõdemnatio pœnæ taxatæ à iure: nisi criminis leuitas (ut diximus) supremo iudici misericordiæ aditum pandat. Et hic mihi est legitimus sensus uerbi ipso facto, scilicet ipso facto per sententiam prodito. Nam quantum ad pœnam, quandiu latet, non habetur pro facto: ex damnatione autem facti incurritur pœna huiusmodi legum. Qua propter non mihi displicet eorum loquendi modus, qui aiunt sentẽtiam huiusmodi facti esse tantùm declaratoriam criminis: sed tamen minimè subinde concesserim cum Pannormit. in c. cùm non ab homine. de iudic. q ubi crimẽ est notorium, non opus est expectare iudicis sententiam: quoniam non alia manifestatio criminis sufficit, quàm iuridica per sententiam; ut pręcipitur eodem cap. & rationes à nobis factæ ostendunt. Et per hoc etiam proditur imbecillitas argumenti, quod contra nos fit, uidelicet, q si tantùm requiritur sententia tanquam criminis declaratoria, quid opus est reo, cui compertissimum est, sententiã expectare, ut teneatur bona sua reddere? Hærẽt enim semper isti in eadem salebra; quibus ideo respondemus non requiri sententiã solùm propter declarationẽ, sed propter talem declarationẽ, scilicet condemnatoriam. Alioquin lex ipsa illam fecisset exceptionẽ.

Probatio conclusionis. *Pannormitanus.*

Quarta conclusio. Quarta conclusio; Cõdemnatio illa retrò agitur usq; ad articulũ, quo hæreticus omni ignorãtia nudatus, hæresim studio asseruit; qñ nulla alia admonitio ab homine (ut dictũ est) requiritur ut cẽseatur hęreticus. Nam quantũ ad ueritatẽ articuli satis erat admonitus uel per notã sibi scripturã, uel per determinationem Ecclesiæ. Assertio est Ioannis And. in dicto c. cùm secundum leges. sed nulla opus est auctorũ citatione: nam lex est expressa, Post diui Marci. C. ad leg. Iul. maiesta. contra eiusmodi impios. Et uniuersalis usus & practica sancti senatus Inquisitionis sic habet: nempe secundum normam directorij, lib. 3. ti. 9. Habetq; eousque uim talis sententia, ut omnes contractus, nempe donationis, uenditionis, atque alij, etiam caussa dotis, quos hæreticus ab illo articulo fecerint, habeãtur pro infectis. Etsi apud hæreticum non inueniantur pretia, nihilominus fiscus nullo emptoribus restituto pretio sibi adiudicat dicta bona. Dixerim, si hæreticus uendiderit, donauerit &c. nam si cibum uestitumq; citra fraudem emerit, talia pretia à uenditoribus non appetuntur; quia iure naturæ sibi licebat uitã suã sustentare. Hæc aũt non sunt super præsentes loci pressius tractare.

Io. Andr. *Probatio.*

Argum. aduersariorum Ex hac autẽ quarta conclusione, sustinentes alteram opinionem, ineluctabile, ut putant, informant argũ aduersus nostram primã. Supponunt enim cum Arist. 6. Ethi. c. 2 ad pręteritum non esse potentiã, quoniã neq; in Dei potestate est ingenita facere, quæ facta sunt. Dilemma ergo suum est hoc. Aut hæreticus ab articulo patrati criminis priuatus est bonorum suorum dominio, aut secus. Priùs si dederis, iam ipso facto ante iudicis sententiã priuatus est. Si autem usque ad sententiã erat uerè dominus, non potuit per sententiã effici ut dominus nõ fuerit; quia nulla est ad præteritum potẽtia. Si aũt sentẽtia id facere nequit, sit ut neque potuerit, contractus illos libera hæretici uoluntate celebratos, infectos reddere: ut pote qui ueri domini uoluntate bona fide firmati sunt. Et quo urgentiùs argumentum appareat, simile fieri potest de possessione. Si enim responderimus, ab illo hæreticum articulo caruisse dominio, retinuisse tamen legitimã possessionem; arguitur similiter. Sententia facere nequit, ut usque ad illum articulum nõ habuerit legitimã possessionem; ergo neq; potest contractus rescindere, ut emptores fraudentur suo pretio. Nã qui à legitimo possessore emerit, non est cur pretium perdat. Argumentum autem certè non est tanti momenti, quanti à suis auctoribus ęstimatur.

Solutio argumenti. Do enim in primis hæreticum uerè fuisse dominum usque ad condemnationem, ac subinde sententiam non posse facere, ut non fuerit dominus; negatur tamen cum infers. Ergo non potest præteritos contractus rescindere, ac pro infectis pronuntiare; quoniam ab arti. commissi criminis impediebatur bona sua alienare. Veluti possessor primogenituræ, & pupillus ante legitimam ætatem, & collegium ac monachorum conuentus, licèt domini sint suorum bonorum, sunt tamen lege legati, ne possint illa abalienare; q si fecerint, contractus non ualent, cassique habentur.

Solutio. 2. Secundò prætereà nihil repugnabo, si quis dicat ab illo articulo amissum esse dominium, dummodo hoc non negetur quin iure fuerit hęretico permissa possessio, abalienatione tamẽ cohibita.

Instantia. Sed instas, Postquam dominio perditũ est, ex cuius natura sequitur in reo obligatio restituendi, qua lege fingitur concessa possessio?

Responsio. Respondetur, ipsa eadem, quæ executionem usque ad prolatam sententiam uetat, dicens. Confiscationis autem executio non fiat &c. Neq; opus est aliam disquirere, nam si lex uoluisset sic ipso facto reos punire, ut ex tunc tenentur tradere sua bona, id profectò expressisset. Etenim capi. Cùm singula. de præb. lib. 6 quia retinentem duas præbẽdas uult Papa inhabilem esse ut eligatur, ait; Ex isto eo ipso efficiatur ineligibilis. Nam inhabilitas (ut infrà dicemus) ipso facto contrahitur. Attamen licèt habens unã præbendam cum cura animarum, & alterã recipiẽs ipso facto priuetur priori, nihilominus priuatio non est faciẽda nisi reus audiatur, ut ibidem cauetur cap. Licet Episcopus. Vnde nõ debile à nobis stat argumentum.

Quæstio. Rursus aũt sciscitaris. Vnde colligitur impeditum esse hæreticũ ab alienando si uel dominium habet, uel legitimã possessionem?

Solutio. Respondetur. Ex commissione ipsa peccati, cui lege decreta est pena. Quòd si inde inferas, Iã nos ergo concedere aliquo modo puniri reũ ipso facto ante sententię prolationẽ, id nos ingenuè fatemur. Id enim tantùm hactenus negauimus, quòd sic puniatur ipso facto, ut teneatur ipse in conscientia executor esse: & inde simpliciter non punitur. Si tamen cum temperamẽto dicas, punitur quodammodo, uerum sit. Et hanc arbitror esse mentẽ legis ultimæ. C. ad leg. Iul. Maie. ubi habetur q Maiestatis læsos & defunctus cõdemnetur, successoriq; eius eripiantur bona: Cuius caussa his uerbis exprimit; Nã ex quo scelleratissimũ quis cõsiliũ cępit, exinde quodãmodo sua mẽte punitus est. Quę aũt sit illa quędã punitio, declarat sin diuos Seuerũ & Antoniũ: ne alienare neq; seruos manumittere possit, neq; debitores ei soluere teneantur. Vnum hic aũt adnotato opus est & admonito, q ubi malefactorem quẽpiam uel infamia denotatũ, uel insinuatũ indicijs, uel semiplena probatione præuia iudex interrogaret, ille uerò negaret: quia iam tunc fateri tenebatur, & ideo iudicium per iniustitiam impediuit, inde fieret reus pœnæ cuius iustè condemnandus esset. Attamen si fiscalis, dum solus ipse crimen nouisset, quod probare non posset, neq; uerò infamia notatum esset, bona hæretici clanculum acciperet (quod aliud est aduersariæ partis argumentum) certè contra ius faceret & ad restitutionem teneretur.

Quinta conclusio. At ne hoc impræsentiarum desideretur, quintam adhibeamus conclusionem, eandemq; generalem de sententia iudicis: Quotiescunque iudex iusta, iuridicaque sententia reum condemnat ad pœnam quæ non est mortis, corporalisve læsionis inflictiua, tenetur reus parere, etiam si aliquid debeat agere, ut puta uel pecuniam soluere, uel in exiliũ secedere, uel in carcere etiã perpetuo permanere. Secus autem, si corporali supplicio addicatur, tunc enim tantùm tenetur pati, agere uerò minimè.

Probatio prioris partis. Prior pars inde patet, quòd unusquisque debet potestatibus obediẽtiam nisi iure aliquo diuino aut naturali excusetur, illic autẽ nulla est excusatio. Quare nõ alius requiritur legis executor, quã iudex ipse sententiã pronuntians, illa nanq; ubi

non est de corporali supplicio, legitima est executio, Posterior autem ratione contraria comprobatur. Nam ius naturæ nobis concessum tuendi uitam propriam, excusatos nos habet, ne ulla nos obedientia cogere possit, ut in nos ipsos ultrices manus conijciamus. Neque hic Caietanum protegere dissimulabo, cui falsò imponitur negasse in art. 3. 2. 2. q. 60. postquā quis à iudice pecuniaria mulcta condemnatus est, teneri eam soluere. Id quippe nunquam negauit, sed quod à lege ipso facto nemo potest ad hoc condemnari, neq; ad id prorsum ad quod requiritur eius actio. Quare nullatenus sibi contradicit, dum q. 69. ar. 4. ait, q̄ cōdemnatus ut uel in exilium abeat, uel mulctam soluat, syncerè obtemperare tenetur. Neque uerò hoc prætereundū hic silētio arbitror, q̄ caussa quare nullus damnari potest ut seipsum uel interimat, uel alio supplicio afficiat, nō est, quia nemo est dominus propriæ uitę. Ridiculum enim esset, si hanc caussam iudici tune obijceres dum tibi id iuberet. In promptu enim ipse hoc haberet responsum: Neque ego idcirco tibi iubeo, ut te ipse interficias, q̄ tu sis dominus uitæ tuæ, sed quia ego potestatē eius habeo & arbitriū. Etenim carnifex nihilo plus habet dominij in reū, quàm ipse in seipsum; & tamen iudicis auctoritate illum interficit. Ratio ergo ut nemo sic possit obligari, est q̄ nō potest illo beneficio naturali priuari, quod homo habet, protegendi uitam suam. Idcirco enim licèt ui nemo possit tali casu resistere, non tamē potest cohiberi ne aut fugiendo aut alia uia mortem sibi caueat. Obidq; quādo supplicium ex eorum esset numero, quæ homines religionis ac pęnitentiæ gratia sumere ipsi solent, nulli aduersaretur iuri: quanquam præfectus in religionibus monacho, vel Episcopus sacerdoti præciperet, ut idem ipse suis manibus susciperet, puta ut è seipso flagello vapularet.

Probatio alterius partis.

Protegitur Caietanus.

Falsa caussa praetermissa cō clusionis.

Vera ratio eiusdem conclusionis.

Superest ergo ad argumentorum seriem, quæ tum longa est, tum etiam nodis difficilibus implexa, respondere. Primū autem iam solutum est. Nam etsi lex tam ad pœnā obliget, quàm ad culpam, diuersimodè tamē. Quoniam cùm sit regula, eo ipso q̄ quis ab ipsa deflectit, peccat: culpa enim non est aliud quàm deflexio à lege, quæ ab æterna diuinaq; deriuatur. Ad pœnam autem obligat, illā statuendo: & in hoc sensu legis uirtus dicitur punire. Applicare tamē pœnā, pertinet ad iudicem. Ad secundū respondetur, q̄ etsi obligatio ad pœnam ante iudicis sententiam non emergat, non inde fit maioris esse uirtutis iudicem quàm legem: tum q̄ iudex operatur tanquam minister legis per eius uirtutem: tum potissimùm, q̄ lex per se obligat ad culpā. Sed id solùm sequitur, q̄ uirtus punitiua legis nō pertingit ad reū, nisi ministerio eius ministri. Qua ratione ab Arist. appellatur iustū animatū. Quod autem de cuiusque uoluntate, in calce argumenti subditur, per quā potest homo transferre suorum bonorū dominium; nihil ad rem. Habet enim quisque suarum rerū liberam facultatem, ut possit seipsum sua sponte obligare; respublica tamen non, nisi pręscriptis formis & modis, uidelicet, ut dum legi rebellis extiteris, possis à iudice cogi. Ex legibus autem diuinis tertio argumento allatis nullum aduersum nos extruitur ualidum argumētum. Etenim mulier, quæ fluxum patiebatur, iure naturæ tenebatur abstinere à uiro, ne illum morbo inficeret, licèt fluxus non esset culpa: immunditieis autem legalis eius qui illam cognoscebat, per culpā ipsam cōtrahebatur. Quare sicut modò ille qui peccat, eo ipso coinquinatur, tenetuq; pœnitentiæ fructibus satisfacere; sic ille qui antiquitus inquinabatur. Nam illa corporalia, figura nostrorum erant spiritualium. Et per hæc patet respōsio ad leges diuinas, quibus pro diuersis peccatis diuersæ statuebantur sacrificiorum ac purificationum ceremoniæ. Deus. n. in quē offensa cōmittitur, reposcere potest quā uoluerit satisfactionem; quā absq; alio iudicio tenetur peccator exoluere. Pariq; ratione nunc Ecclesia potest ieiunia, elemosynas, & orationes instituere, quibus quisq; tenetur sua expiare piacula. Quod autē additur de leprosis, nihil ad rem: nam iure naturæ tenētur mortiferi homines ab aliorum cœtu sese abstrahere, ne illos contagione inficiāt, licèt morbus culpa nō sit: neq; talis abstractio, pœna. Neq; permissio euangelica, quæ fit uiro separādi torū ab adultera, rē cōtra nos urget, nā separatio illa nō tantùm existimāda est ut pœna, sed tanquā conuentionalis licentia, quæ ex fracta coniugis fide nascitur. est. n. pactum inter cōiuges, data utrinque acceptaq; fide, ut uterque alterius torum immaculatum seruet. Et ideo dū unus suā fidē fregit, liber fit alter à uinculo soluendi ei debitū. Sicut si ego tibi ea lege meas operas pollicerer, ut tu mihi tuas obstringeres, cadēre te à fide tua, non teneor ego ampliùs stare meæ. Et pari fermè modo respondetur ad mēbra omnia quarti argumenti. Primùm enim de illo, qui uxori quidpiam legauit sub cōditione, longè à nostro proposito distat, neque opus fuerat Caietano in sua Sum. uerb. pœna, talē exceptionē facere quā eiusmodi cōditio neutiquā est lex pœnalis. Defunctus enim, si persona erat priuata, nō poterat legem condere, sed est cōditionale pactum, Do ut facias. Obidque si tu conditionē non imples, teneris mihi meum restituere. Similis est ad secundū mēbrum responsio. Enimuerò qui collegium suis bonis instituit, statuta facere potuit, ut si collegarum quisque aut foris pernoctaret, aut matrimonium duceret, aut aliud quiduis faceret, ipso facto in conscientia iura collegij perdet: quæ quidem lex uim haberet in conscientia: quia institutor potuit, si libuit, sub illa conditione bona sua largiri. Tametsi profectò nemini consulerem tales condere leges; sunt enim conscientiarum illaqueatrices, hoc est enim nimium emungēdo sanguinē elicere. Satis namq; familię consulitur, si huiusmodi leges particulares instar cōmunium cōstituātur, ut si delinquentes uia regia comperti puniātur. At quoniā præsumitur præfectorum negligentia, huiusmodi rigor permittitur. Atq; huic pręterea affine responsum est tertij mēbri de legibus, quibus Reges solēt manus ministrorum iustitiæ uincere, ne munera captēt. Enimuerò cùm illos sua libera uoluntate, & tāquā suos ministros eligant, ac de suo ærario stipēdia illis decernāt, suoq; mādato illis iura soluantur, possunt tali cōditione illos eligere, ut in cōscientia obligētur pœnas suorū delictorū pendere. Et ideo si conditionē uoluerint accipere, tenentur implere. Atq; eā ob caussam iureiurando stringuntur, q̄ aliàs lex per se illos non posset cogere ad pęnā ante condemnationē. Quamuis uerbum illud: In cōsciētia teneantur soluere fateor me approbare nō posse: quia nullum in re cōmuni reperitur eius exēplum. Nam principes seculares nō debēt de conscientia iudicare. Neq; uero in illo aureo authētico, Vt iudices sine quoquo suffragio fiant: quo acerrimè inhibetur iudicū auaritia, ulla fit de conscientia mentio. Tametsi ubi eorum corruptio adeò esset inuerecunda, nō omnino huiusmodi rigorē legum reprobassem. De legibus autem pœnalibus nostræ Vniuersitatis, quibus pēsatores & ambitores seu subornatores ipso facto priuātur eligēdi uoce, semper arbitratus sum nō obligare in cōscientia ad pęnam illam ad cōdemnationē, nisi illum qui de ea re infamia laborans, dum iuridicè interrogatur, ueritatē negat. Nam de hoc perinde hac parte censerem, acsi esset condemnatus: ut suprà de hæretico dictū est. Atque idem censeo de alijs electoribus in Ecclesijs & collegijs. Et pręter rationes suprà declaratas, est hic alia particularis, q̄ alioqui uix ulla esset tuta electio; quod perniciosissimum esset reipublicę. Et ideo si eiusmodi leges contēderent in conscientia ante condemnationē ligare, tanquam periculosæ non essent ferendæ. Ad quintum respondetur oculatè perspiciendum esse in lege, quidnam habeat propriè rationem pœnæ, quid uerò pretij, aliusve rei. Enimuerò cùm legem pretium statuitur uel frumenti, uel alius mercis, adiecta pœna, si quis carius uendat, ad restitutionem excessus ipso facto tenetur in conscientia, quo legitimum pretium excessit: non tamē ad pœnam antequam cōdemnetur ut ait sanctus Thom. loco citato, q. 62. Ad alterum uerò membrum de legibus præscriptionis, respondetur, eiusmodi leges nō esse merè pœnales licèt pœna dns negligētis bona sua, sit, ut eorum ius perdat,

Ad primum arg.

Ad secundum.

Ad tertium arg.

Ad confirmationes eiusdem argumenti.

Ad quartū argum cum suis mēbris.

Caietanus.

Collegiorum fundatores.

Ad tertium membrum.

Iudicium auctoris de legibus pœnalibus Salmātinæ uniuersitatis.

Ad quintū arg.

Ad alterum membrum eiusdem argumenti.

sed

ſed precipuè in bonũ pacis conditæ ſunt, & ut uiæ litibus occludãtur. Hac enim de cauſſa princeps poteſtatem habet transferendi dominia. Quocirca lapſus ipſe legalis tẽporis abſque ulla ſententia poſſeſſorem bonæ fidei dominum rei facit. Quare nulla fit inde conſequentia, ut lex merè pœnalis uelit ut reus ſuis ſe rebus ante cauſſæ cognitionẽ expoliet.

Ad sextum arg.

Ad sextũ reſpondetur, differentiã illius ei tati capituli inter pœnam ab iure, & illam quæ eſt ab homine; liquidã eſſe. Pœna enim iuris eſt illa, quã ius ponit, quãq; iudex tenetur infligere niſi patentiſſima adſit ratio miſericordiæ arbitrãdi ex æquo & bono. Pœna aũt ab homine poſita eſt, quã iudex arbitratu ſuo, uel ſuis adhibet mandatis, uel poſt patratũ delictũ rei infligit.

Ad ſeptimũ.

Ad ſeptimũ reſpõdetur, hãc eſſe differentiã inter leges monitorias atque alias, quæ dicũt, ipſo facto, ꝙ qui contra priores inobediens eſt non ſolùm declarandus eſt facto deliquiſſe, uerùm & ad pœnã cõdemnandus: cùm autem quis in alteras ſecũdi ordinis impegerit, ſatis eſt, ſi cõdemnetur illas fuiſſe transgreſſum. Tunc.n. abſq; ulla alius ſententiæ explicatione pęnæ cenſetur addictus. De excõmunicatione aũt iam dictũ eſt cur ipſo facto obliget. Suſpenſio uerò & irregularitas, quia nõ eſt niſi contaminatio quędã & commaculatio, ac ſubinde indignitas (ut ſuperiori articu. dicebamus) ad tractandũ ſacra, actu ipſo culpæ cõtrahitur. Quin uerò aliquãdo citra culpam, ut patet in iudice qui ſpontanea cauſſa eſt mortis. Quare nulla indigent ſententia iudicis.

Ad octauum.

Sed leges quæ octauo argumento citatæ ſunt, fateor uehementiorẽ aculeum adhibere: nihilominus reſpõdetur, ꝙ neq; in c. citato de homicid. lib. 6. ſimpliciter habetur, ꝙ qui Aſſaſinorum crimẽ incurrit, teneatur ante ſententiã pœnã ſoluere, præter excõmunicationẽ, quã ipſo facto patitur: ſed ait, ꝙ poſtquàm probabilibus conſtiterit argumẽtis, nullatenus alia excõmunicationis uel depoſitionis ẽt ſententia requiratur. Non ergo negatur, quin ſententia requiratur ſuper crimine. Quin uerò propterea præmittitur. Poſtquam probabilibus conſtiterit argumentis, id eſt, quibus res probari in iudicio poſſit. Nam nulla priuata perſona iudicare poteſt, an ſint probabilia argumenta, niſi ſolus iudex.

Siniſtra quorundam interpretatio.

Quapropter ſiniſtra eſt eorum gloſſa, qui aiunt propterea dici, probabilibus argumentis, ꝙ nulla alia exigitur ſentẽtia. Immo dexterius cenſet Archidiaco. (ut ait Syluester) ꝙ ẽt tunc requiritur declaratoria facti.

Archid. Syluest.

Textus aũt ſolùm dicit, ꝙ nõ requiritur ſentẽtia ſuper pœna. Et quod hæc ſit eius mens, egomet mihi ſic lucidè perſuadeo. Extat & Aſſaſinorũ pœna, ut quiſq; poſſit eos liberè interficere: at uerò ſi cui priuatim id liceret, antequam cõdemnati eſſent, de crimine, occaſio daretur cuicunq, fingendi hũc aut illum eſſe Aſſaſinum, ut quẽ uellet interimeret: exitioſa ergo eſſet talis licentia: ideoq; certo certius eſt ante iudicis ſententiã nemini id liberũ eſſe: ergo neq; exſpoliare ſuis bonis eos fas eſt, aut alios qui eorũ miniſterio utuntur, ante eandẽ ſententiã.

Poſtremus ſcrupulus.

Reſtat igitur poſtremus ſcrupulus ex Extrauagan. Ambitioſè. Pauli 2. ubi habetur ꝙ clericus qui bona eccleſiæ alienauerit duntaxat, ipſo facto priuatus exiſtat beneficiorum eccleſiaſticorum: illaq; abſque declaratione aliqua uacare cenſeantur.

Diſſolutio prima

At uerò ex his uerbis ſolidiſſimum in primis à nobis ſtat argumentum. Etenim exprimens ſummus Pontifex declarationẽ in hoc caſu nõ eſſe neceſſariam, palàm docet, ꝙ ſi hoc uerbum non adiecisſet, nõ ſatis illi fuiſſet dicere, ipſo facto, ut teneretur reus in conſcientia relinquere ante ſententiam ſua beneficia. Quod nos hactenus conſtituere contendimus.

Secunda.

Secundo reſpondetur illo modo, quo de principe diximus, poſſe illum priuare quem eligit, ſi fecerit contra conditionem, quam cum ipſo pepigit. Videlicet ſi acceperit munera. Enimuerò cùm ſummus Pontifex collator diſpenſatorq; ſit beneficiorum, declarat per illam Extrauagan. illa lege & tacita conditione quemcunque ſacerdotum ſacerdotio eccleſiæ recipere, ut dum eius bona alienauerit, eiſdem ſacerdotijs priuatus cenſeatur. Tametſi porrò neſcio an ſuper crimine requirenda ſit etiam tunc aliqua declaratio ad pacandas conſcientias. Attamen de hoc ad uſum me refero eccleſiaſticum.

ARTICVLVS VII.

Vtrùm omnes ſubijciantur legi.

IN auctoritate & uirtute legis etiamnum perſiſtẽtibus ſcire præterea reſtat hoc ſeptimo loco, utrùm omnes ſubijciãtur legi.

Primum argum à parte negatiua. Paulus. Vrbanus.

Et arguitur à parte negatiua ex Apoſtolo 1. ad Timotheum 1. Iuſto non eſt lex poſita. quod Vrbanus Papa confirmat decima quæſtione ſecunda, Canone, Duæ ſunt. ubi ait, qui à lege priuata ducitur, ſ. Spũs ſancti, nulla ratio exigit, ut lege publica, puta humana, quæ uniuerſis poſita eſt, conſtringatur: non ergo omnes lege tenentur.

Secundum argum.

Secundò ad idem facit l. princeps. ff. de leg. ubi ait Vlpianus Iuriſconſult. ꝙ princeps legibus ſolutus eſt. In cõtrarium eſt quod Apoſtolus ad Roma. 13. ait: Omnis aĩa poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit, nemo aũt poteſtati ſubijcitur niſi eius ſit legibus ſubiectus.

Præſenti quæſtioni ſecundũ duas legis uirtutes tribus concluſionibus fiet ſatis. Monſtratum.n. iam ſuprà eſt, legem tum regulam eſſe actionum directricem, tum etiam ui pollere coerciua. Et utroque modo cõtingit quẽpiam legi ſubmitti.

Prima concluſio. Probatur concluſio.

Sit ergo prima concluſio; Vniuerſi qui ſubditi ſunt poteſtati, legibus ſubinde ipſius, quin uerò & princeps quantum ad uim directiuam ſubijcitur. Res eſt clara, nam alteri ſubdi idem eſt quod parere eius mandatis ac ſubinde legibus. De principe autem conſeſtim dicemus.

Corollariũ.

Dixerim uniuerſi ſubditi, quoniam nullius lege illi cõprehẽduntur, qui ab eo extranei ſunt. Lex quippe Gallorum nihil ad Hiſpanos. Et prętereà ſi qui ſuperioris priuilegio ab inferiori exempti ſunt, non ſubmittuntur inferioris mandato, quo ſe priuilegium extendit. Hac.n. rõne clerici ſecularium legibus ſubdiri nõ ſunt: tunc pręcipuè, dum lex de rebus eccleſiaſticis decernit quæ principibus nõ ſubduntur, ut patet c. Eccleſia. de conſt. At ſi in odium clericorum poſita ſit, aut ſi non pari iure pertineat ad clericos, ut prohibitio utendi ſericis, non obſtat quò minùs in ſacris poſſint illis indui. Et prohibitio equitandi mulas ciues, belligeri ut fiant, nihil ad ſacerdotes. Cæterùm leges de rerum pretijs, & ne merces diſtrahãtur à regno, atque aliæ id genus, ex æquo clericos cũ ſecularibus obligant. De hoc autem Summiſtas conſule in uerbo, Lex, & uerbo, Clericus.

Secunda concluſio.

Secunda concluſio. Quantum ad uim coerciuã iuſti, qui uirtutum habitibus ducuntur, legi nõ ſubdũtur, quia nihil coactè quod ad uirtutem attinet, ſed omnia ſua ſponte perficiunt.

Probatio. Ariſtot.

Enimuerò ut 2. Ethicorum auctor eſt Ariſtotel. Virtus facit vt ſtudioſus promptè & cum delectatione operetur.

Tertia concluſio. Probatio.

Huic autem ſubijcimus ſimilem ei tertiam, princeps quantum ad uim coerciuam non ſubditur legi. Concluſio eſt aperta, quoniam coactio eiuſdem ad ſeipſum eſſe non poteſt, non enim eſt intellectu poſſibile, ut uim quiſpiam ſibi ipſi inferat, atque adeò ſe ſua lege cogat. Quapropter unus idemque non pernitendus eſt ſenſus illius Regij uerbi; Tibi ſoli peccaui. ut Deum illic ſolum agnouerit ſuperiorem. Quaſi diſiſſet, in terris nullum habeo, cui rationem erratorum meorum debeam, & ideo tibi ſoli peccaui. Quamuis & alter genuinus etiam ſit, ꝙ nullum malum eſſet peccatum, niſi quia contra legem Dei.

Ratio diſſimilis ſecunda ac tertia cõcluſionis.

Eſt ergo ſimilium concluſionum ratio diſſimilis. Quod enim iuſtus non ſit legi ſubditus, ab ipſo eodem ſumitur ratio, qui. ſ. coactione non indiget. Intelligitur enim concluſio non de quibuſlibet iuſtis ſed de illis qui ſunt iam abſolutæ uirtutis. Nam quandiu colluctatio, quæ nobis cum affectibus eſt, perſtat, pariter durat pęnarum metus, ac perinde nonnulla coactionis ratio. Et eſt ſecunda hæc concluſio ſic Pauli teſtimonio fulcita, ut Philoſophos non latuerit.

Ariſtot.

Ait enim Ariſtot. 10. Ethic. c. 9. ob id legibus in omni uita omnino opus eſſe, ꝙ multitudo neceſſitati potiùs, & pœnis quàm honeſtati paret. Et ideo legiſlatores & honeſtatis gratia ad uirtutẽ prouocare debent. Nam ij, qui probi ſunt, ob conſuetudinem præcipuè obtemperabunt. Aduerſus autem inobedientes & hebetiores ingenio caſtigationes pœnasq; inſtituere.

mere. Et. 5. Polit. c. 9. Excellentes, inquit uirtute & potentia nō sunt legibus astringendi, quod tā ad secundā quàm ad tertiam conclusionē referri potest; nempe ut uirtus ad moralē probitatē, potentia uerò ad principatum referatur: sed sunt, inquit, ipsi lex: obidq; inter homines ut dij æstimandi. Quòd aūt sua principē lex non cogat, non inde uenit, ꝙ ipse nō egeat, sed ꝙ lex natura sua nequeat. *Regis tertia conclusionis.* At uerò hanc principes exemptionē nō inter priuilegia ducere debent, immo est illius iniqua cōditio. Subditi.n. qui non solùm legis luce ducūtur, uerùm etiā eius pœnis stimulantur, duobus subsidijs ad uirtutē utūtur; princeps autē altero destitutus est, dum nullus est, qui illum cogere possit, aut reprehendere audeat: immo uix ullus qui ueritatem doceat. *Pulchra interpretatio loci sacri.* Quo circa illius Prouerb. 21. Sicut diuisiones aquarū, ita cor Regis in manu Domini; dexter sensus est, ꝙ cùm priuatorū corda sic in manu Dei sint, ut per suos iustitiæ ministros ea gubernet & cogat: cor tamen Regis in solis diuinis manibus positū est. Vt sicut ipse solus posset ingentē amnē & rapidū suprà naturā alio rsum diuertere, quàm alueus ducit: sic solus ipse Regem, qui suæ mancipatus est uoluntati, potest, uel remorari, uel in aliam uertere mentem. *Apposita similitudo.* Quapropter Rex, quo eum Deus liberiorē fecit, legumq; coactioni longiùs exētum, eò debet ipse rōni uigilantiùs diuinoq; nutui audiens esse, ac subinde legibus, quas alijs ponit, ipse auscultare: ne in illum Christi improperium impingat: *Saluiferum consilium.* Qui dicunt & non faciunt: & qui alijs onera grauia imponūt, ipsi neq; digito uolunt ea mouere. Matthæi 23. Vnde extrà de cōstitut. c. Cùm omnes. quod quisque iuris in alterū statuit, ipse debet uti eo. ubi & citatur Sapientis auctoritas: Patere legē quam tu ipse tuleris. Et C. de leg. & constitutio. lib. 4. aiunt imperatores ipsi: Digna uox est maiestatis regnantis, legibus alligatum se principē profiteri. At nondum tota rei difficultas exhausta est: Statuimus nanq; sic in uniuersum conclusionē primā, ut unà & iustos quoq; & principē ipsum comprehendat, qui ueluti reliqui ui directiua legū obligantur. Enimuero licèt princeps sibi subditus nō sit, nil tamen uetat quo minùs suæ subdatur legi, nam dum alios illuminas, & sibi ipsum quoq; lumē præbet. *Dubitatio.* Haud tamen hoc dubitatione caret ad intelligēdum. Videtur.n. secū pugnare, ut princeps legi sit subditus, absque eo ꝙ lege cogatur. Ponit Papa leges de ieiunijs, de audiendis sacris, de annali confessione, easdē.n.q; sub pœna excōmunicationis. Et Cæsar pariter, ne quis sub certa pœna peieret: *Prima ratio dubitandi.* Arguitur ergo sic: Si princeps subditus est legi quantū ad uim directiuā, fit ut cū ipsam transgreditur, peccet: ergo ipsum obligat: obligatio autem uis est coërciua. *Secunda.* Secūdo, si uim coërciuā a lege excluseris, rationē legis sustulisti. Nam (ut suprà diffinitum est) propterea leges à solo fungēte reipublicæ uicibus cōdi possunt, ꝙ sine ui coërciua non sunt leges; igitur si princeps non subditur coërcioni legis, nec subditur legi. Sed potest ipsam sequi ac si esset sententia alicuius sapientis, puta aut Platonis aut Senecæ, quæ non obligant ad culpā; & sicut sua lex obligaret extraneos qui suæ non sunt iurisdictionis, & nos possumus Gallorū scita auscultare. *Tertia ratio* Tertio quæritur, à quo princeps obligatur, cùm legē condit? Non.n. à Deo; quia lex illa non est diuina; neq; à seipso; quia lex ipsa non est uotum, quo homines obligare se solent. Et quo argumento robortescat, demus illum nolle sua lege alligari. Hæc autem conclusionem licèt oppugnent, non tamen expugnant. *Diluitur prima dubitatio.* Considerandū.n. primum est, ꝙ princeps nō est extra rempublicā, sed membrum eius, puta caput. Secundu id ea superioribus recolendū est, ꝙ lex humana obligat in conscientia, eò ꝙ ab æterna per naturalem deriuatur. Ex his potest statim deduci uis obligatoria. Ex illo scilicet naturali principio, Ius quod tibi non uis, alteri ne statuas. *Primum documentum.* Cōtrarium.n. reprehēdit Christus, dicens: Quòd imponunt alteris onera, quæ ipsi non tangunt. eo ergo ꝙ princeps statuit legē, iure naturæ illi submittitur. *Secundum.* Sed furtè clariùs id sic deducitur, Legislator (ut dictū est) legē condens, opus tale constituit in certa uirtutis specie, ut ferens Papa legē ieiunij, constituit illud, uirtutē obligatoriā abstinētiæ. Et præcipiens seruare aliquod festū, illud collocat in uirtute religionis. *Probatur rursus prima conclusio principalis.* Constituto aūt uirtutis opere, tota respublica, atq; adeò ipsum caput tenetur secundum illā agere. Quòd si sciscitaueris cur non subinde & pœna cogat principē, perspice latum discrimē. Lex.n. eo ꝙ regula est, facit ut deflexus ab ipsa sit culpa absque alia execution uel legis applicatione, pœna autē adhibetur legi obseruationis caussa, quæ idcirco executione & applicatione indiget; executor aūt est princeps ipse, cui repugnat ut seipsum cogat, licet possit pœnam, si uoluerit, soluere. *Quæstio. Solutio.* Quando aūt statuimus, principem legibus subdi suis, intelligimus de legibus, quæ ex æquo ad ipsum perinde atque ad subditos spectant. Præcipit Rex neminē gladio succincto incedere, aut sericis indutum, non est par ratio cur ipse eisdē abstineat. Indicit aūt Papa ieiunium aut festi solennitatem, eadem est æquitas in ipso, nisi iusta de caussa secum, ueluti cū alijs, dispensauerit. At uerò ut ad secundā reuertamur conclusionē, absit ut quis inde Lutheranū imbibat sensum. *Lutheri error.* Fuit enim ille hæresiarcha eo usq; uesaniæ collapsus in suo libro de Libert. Christiana, ut iustū hominē, cùm primùm Deo fidē præbet, cui soli ipse iustificationē tribuit, docere contēderet ab omni esse l. liberū, quia per fidē, inquit, totā impleuit legem. Itaque nullo ampliùs alligatur legis uinculo, sed omnia deinceps ex amore perfecit. Hāc aūt erroris absurditatē lib. 3. de Natur. & gra. c. 1. suis depictam coloribus abundè expugnauimus. *Auctor lib. de Natura & gratia.* Nemo.n. in hac uita, et si sit ut Apostoli cōfirmatus liber est à lege. Quin verò si per impossibile ipsi Apostoli contra legē fecissent, peccassent, licèt confirmati essent ut non facerent. Nā & iustis illis dictū est. Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Immo ut ait ipse ueritatis Magister, seruus qui cognouit uoluntatē domini sui & non fecit, uapulabit multis. *Prima ratio in Lutherum* Prætereà sic hominē à lege eximere, est ipsum impeccabilem facere, quæ absurdissima est hæresis. Paulus enim qui alibi putabat nullā esse potestatem quæ illū posset à charitate Dei separare, alibi nihilominus fatebatur se corpus castigare suum & in seruitutē redigere, ne cùm alijs prædicabat, ipse reprobus efficeretur. *Secunda. Mens Pauli* Et ne magnitudo reuelationum eum in superbiam extolleret, angelum Satanæ, qui eum colaphizabat, sustinebat. Non enim sic Paulus intelligit iusto non esse legem positam, quin si illam transgrederetur, eandem iustitiam amitteret, sed ingenium gratiæ fauorisque Dei duntaxat explicuit: nempe quòd ubi charitas foras mittit timorem, hominem quem possidet obsequentissimum legi facit. Atque hic est sensus uerborum Pontificis in dicta distin. 19. quæstio. 2. Appellat enim legem priuatam singularem ductum Spiritus sancti, contra quem nemo tenetur obedire legibus communibus. Ille tamen est etiam Spiritus sancti ductus, ut subditorum quisque suis præfectis obtemperet, neque omni spiritui credat contra prælatorum obedientiam intus obloquenti, ne sit fortè angelus Satanæ, quem lucis esse putat.

ARTICVLVS VIII.

Vtrùm subditos liceat præter uerba legis agere.

POSTREMVS articulus uirtutis legis est, utrùm omnia epieikeia sit subditis interdicta, an uerò liceat subditos contra uerba legis agere? Et arguitur ꝙ nemini subditorū id liceat. *Primum argumentum Augustini.* Ait enim Augustinus libro de uera religione. In temporalibus legibus quāuis homines iudicent de his cùm eas instituunt, tamē qn̄ sunt institutæ & firmatæ, non licebit de ipsis iudicare, sed secundum ipsas, qui autem legis uerba prætermittit arbitratus intentionem legislatoris seruare, is de lege iudicare uidetur, ergo subditis id non licet. *Secundum.* Secundo, Ei prorsus competit legum esse interpretem qui est earum conditor, solus autem princeps potest leges condere, nemini ergo aliorum liberum est illas interpretari, sed secundum eas agere.

Tertium. Tertio. Qui leges condiderunt, sapientiæ lumine illustrati censendi sunt: Quæ ait Prouerbio. 8. Per me reges regnant & legum conditores iusta decernunt: ergo de intentione legislatoris nō aliter iudicare licet, quàm per legis uerba. *Hilarius.* In contrarium autem est Hilarius 13. de Trinit. Intelligentia dictorum ex caussis est assumenda dicendi: quia non sermoni res, sed rei debet esse sermo subiectus. Ex quibus uerbis colligitur prudentius esse ad caussam attendere, quæ legislatores induxit, quàm ad legis uerba.

Quæstio præsens materiā ἐπιεικείας in disputationē producit: an uidelicet aliquo casu subditis ea sit licita? Nam q̄ principi competat, ambigit nemo, iuxta doctrinā *Aristot.* Aristot. 5. Ethic. ca. 10. Ad quam idcirco quæstionem tribus conclusionibus respondendum est. *Prima conclusio generalis.* Prima est generalis, Lex quæ à communi bono deficit, nullam habet obligandi uim. Hęc iam suprà ex eo demonstrata est, q̄ lex omnis debet esse pro communi salute ciuium instituta. Vnde. ff. de legib. l. Nulla ait. Modest. Nulla iuris actio aut benignitas patitur, *Probatio.* ut quæ salubriter pro hominum utilitate introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum producamus ad seueritatem. *Secūda conclusio.* Secunda conclusio: Quanuis lex in communi lata casibus plurimùm contingentibus utilis sit: nihilominus quo casu nocitura aduersari cōmuni saluti, non est obseruanda. *S. Thomas.* Exemplum diui Thomæ est; In ciuitatis obsidione saluciferum est lege caueri ne portæ aperiantur: nihilo secius si tunc ciues, quorum uita saluti reipublicæ conducit, hostes fugientes in urbem se uolunt recipere, contra legis uerba aperiendæ sunt illis ualuæ: quoniam illa est legis mens, quippe quàm si adesset legislator, haberet. Conclusio hæc *Deducitur conclusio ex priori.* protinus ad primā consequitur. Enimuerò lex (ut suprà dictum est) ideo ponitur in communi, q̄ casibus particularibus prospicere satis nequit; ut habetur l. Neq; leges, & l. Non possunt. ff. de legibus; fit ergo inde consequens, ut quoties casus occurrerit, quem si legislator prospexisset, exceptum iudicaret, nō sit obseruanda. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio. His duabus assertionibus nihil obstantibus huiusmodi legis ἐπιείκεια more & ordine ad solum principem spectat, nisi illis duntaxat casibus, quibus adeò instat subitū periculum, ut si ad principem uel ad eius uicē gerentē recurrendū esset, damnum interim timeretur. Tunc enim licitum est subdito contra uerba legis agere. Illa quippe necessitas est, quæ legem non habet. *Dubitatio circa secundam conclusionem.* Atqui in conclusione prima nihil dubitationes latet, in secunda uerò nōnihil. Videtur. n. sanctus Thomas nimium illam stringere, dum ait, illo præciso casu, quo legis obseruatio in exitium uergeret cōis salutis, non esse seruandā, cùm tñ neque in priuatam interniciem sit seruanda. Etenim ille, cui palàm esset, obseruationē legis esse sibi lethalē, constaretq; ex natura legis non esse eius mentē in tantū periculum adigere subditos, *Ratio hesitandi explicatur.* neutiquā tenetur legē custodire. Vt si mihi constaret, hostes mihi in uia insidias parasse, non teneor die festo ire ad sacrum. Respondetur neque hoc negare *S. Thomas.* sanctum Thomā, sed loqui in reipublicæ periculo. Obsessa. n. ciuitas non tenetur unicuilibet ciui fugienti portas pandere cū suo periculo; & ideo neq; ianitori aperire fas est. *Solutio.* Immo licèt essent personæ quàmplurimùm tuendæ urbi utiles, si certum esset q̄ hostiū turma simul cum illis intrò irrueret, quę ciuitatē caperet, non tenentur. Secus, ubi non esset tantū periculū: nam tunc imminenti periculo clauiger ipse posset aperire. *Obiectio in tertiam conclusionem.* Tertia uerò conclusio non est usqueadeò clara. Dum enim asserit subitò imminente periculo licere subdito agere contra legē inconsulto magistratu, alioqui uerò ad ipsum recurrendum; aut intelligit quando subditus de legis mente ambiguus est, aut quando proculdubio certissimus est, non quādo hæret in dubio: nā tunc (ut ait in solutione secundi) debet absque ulla interpretatione uerba legis seruare. Quando uerò omnino est certus, etiam si nullum sit in mora peri- *Solutio.* culum, non tenetur Prælatum consulere. Cui. n. in die ieiunij nullus alius suppetit cibus, quàm carnium, absque ulla superioris consultatione potest, ne fame pereat, illas comedere; etiā si citra periculum posset ipsum adire. Ad rei huius intellectum, etsi Caietanus quatuor hic mēbra *Caietanus.* dignoscat, perspicacior tñ hęc fuerit trimembris diuisio. *Partitio trimembris.* Aut. n. subdito (de hoc enim loquimur) palàm liquet occurrenti casu non esse legis mentē ut seruetur, & tunc nulla *Primum membrum.* opus est sub diuisione: sed siue subitum sit periculū, siue tempus suppetat adeundi præfecti absque illius prorsus consilio, licet facere contra legem; ut casibus proximis à nobis explicitis patet. *Secundum.* Aut per aliud extremū eiusmodi subditus in dubio hæret utrinq; æquali. Itaq; neutrius partis assensum habet, liceat'ue facere cōtra legem nec'ne. Et tunc si uacat ad superiorem recurrere, recurrendum est: si uerò repentinum periculum id non permittit, ad literā seruāda est lex. *Tertium membrum.* Atq; hic est casus sancti Thomæ in solutione secundi; quoniā subdito in tali casu legē interpretari non licet. Si uerò medio modo se habeat, ita ut neq; certus omnino sit, neq; prorsus ambiguus, sed in illā partem propendeat, q̄ potest facere cōtra legem, itaque illius partis opinionem habet cū formidine alterius, tunc si mora datur qua possit magistratum consulere, id facere tenetur; sin uerò per subitaneum periculū id non licet, tutò facere potest contra legem. Atque hic est casus tertiæ conclusionis. *Quæstio incidens.* Quòd si sciscitèris utrùm illa sit sufficiens ratio ἐπιεικείας ut subditus faciat contra legem; q̄ ratio legis in particulari persona & casu deficiat? *Responsio.* Respondetur q̄ si tantū deficit in particulari, non sufficit. si autē in toto genere caussa cassauerit, tum & lex quoq; cassare debet. Veruntamen antequàm princeps uel consuetudo illam abroget, uim suam nō amittit. Lege (ne exemplum proferamus) cautum est ne quis arma noctu deferat; quāmuis ergo pacificus sis neq; ullum à te timeatur digladiationis periculum, nō potes contra legem facere. Attamen quoniā de ἐπιεικείᾳ alibi Doctor sanctus disputat, nempe secunda secundæ, q. 102. extra chorū hic saltare- *S. Thomas.* mus, si longior nos disputatio remoraretur. Hæc autem sunt hic adnotatu propria. *Primum aduertendum.* Primùm, etsi liceat nonnunquam propter ἐπιείκειαν cōtra uerba legis secundum eius mentē agere, tamen uice uersa extra tales casus seruare in cortice uerba, corrupta legis mente, præuaricatio legis est. Sic enim habet lex contra. ff. de legib. In fraudem legis facit, qui saluis uerbis legis sententiā eius circumuenit. Et l. sequenti. Fraus legi fit, ubi fit quod fieri noluit, fieri autem non uetuit. *Exemplum.* Prohibet lex, ne adulter filium spurium hæredem instituat; concedere ergo alteri hæreditatem qui det filio, est uerba legis, non autē mentē seruare. Prohibet & altera lex, ne sacerdos sacerdotiū in fauorē filij renuntiet; alter autē confert alterius filio, ut ille suo uices rependat, iniquitas est ἐπιεικείᾳ è regione aduersa.

Ad primum argumen. Et per hæc, argumentorum patent solutiones. Ad primum enim respondetur, q̄ qui in illo postremo necessitatis casu agit contra uerba legis, nō iudicat de l. ipsa, sed singulari casu, in quo cernit nō esse seruandā. *Ad secundum arg.* Et pari modo respondetur ad secundū. hic. n. idem subditus non interpretatur legē simpliciter, sed in casu quo manifestum est legislatorem aliud intendisse, secus si anceps hæsitet, ut dictū est in secūdo casu. *Ad tertium argum.* Ad tertium autē respondetur quòd quantacunq; legislatores sapientia uigeant, nulla tamen sufficit, ut casus omnes occurrentes prospiciant.

QVAESTIO SEPTIMA, DE MVTATIONE ET VARIETATE LEGIS HVMANAE.

S. Thom. 1. 2. quæst. 97.

ARTICVLVS I.

Vtrùm lex humana debeat quoquo pacto mutari.

POSTREMA demum quæstio legis humanæ est ut explicetur quàm debeat esse firma, & fixa. Et ideo primò quæritur, an debeat aliquo pacto mutari? Apparet enim id minimè licere; lex enim humana (ut suprà diximus) à naturali deriua-

tur

Prima ratio ad partem negatiuam. tur, hæc autem immutabilis est, ergo & illa. Id etiam secundò colligitur ex natura regulæ, qualis est lex, quæ secundum Arist. 5. Ethic. c. 5. solida esse debet, & perstans:
Secunda ratio. lex autem regula est, ergo immobilis. Item tertiò, Lex iusta & recta esse debet, quod autem iustum semel est, sem-
Arist. per tale existit. Accedit & testimonium Nicolai Papæ,
Tertia ratio. distin. 12. Ridiculum est & satis abominabile dedecus, vt traditiones, quas antiquitus à patribus suscepimus, infrin-
Confirmatio. gi patiamur. In contrarium verò sunt argumenta nihilo
Nicolaus Papa. pauciora. Ratio enim exposcere videtur, vt quoties melius quidpiam occurrit, toties lex humana mutetur. Le-
Primum argumentum negatiuum. ges quippe humanæ, veluti & ceteræ artes, humana ratione excogitatæ sunt & inuentæ, reliquæ verò artes occurrente eo, quod melius est, submutantur, ergo idem est in
Argum. 2. legibus obseruandum. Secundò, de præteritis sumenda est ratio & cautio futurorum, contingit autem leges aliquas rudiores esse minusq; politas, quàm succedentibus moribus conuenirent, ergo nisi quotiescunq; meliores inuentiones occurrerent, legibus pristinis antiquatis aliæ
Argum. 3. innouarentur, incommodum esset. Tertiò, leges humanæ, quia circa lubricum singularium fluxum versantur, nequeunt nisi temporis experientia exactè institui. Experientia enim (vt 2. Ethic. auctor est Arist.) tempore indiget: ergo quoties temporis curriculum meliùs quid attulerit, expediens est leges submutari. Accedit demum
August. & August. 1. de lib. arb. vbi ait, Lex temporalis quamuis iusta sit, commutari tamen per tempora iustè potest.

Postremum argum. Argumenta præsentis quæstionis rem in duo diuersa extrema distrahunt. Nam illa prioris ordinis contendũt humanam legem prorsus esse immutabilem. Reliqua verò per alterum extremum, quòd vbiuis meliùs aliud occurrerit, sint mutandæ, & ideo duabus conclusi. respondendum
Prima conclusio. est, quibus ambo extrema moderemur. Prior est, Licitũ quandoq; est, decens, & sanctum legem humanam mutari. Veritas conclusionis huius ex duabus nascitur radicibus, videlicet, tam ex natura rationis humanæ, qua leges conduntur, quàm ex natura nostrarum actionum, de qui-
Suadetur cõclusio duplici via. bus statuuntur. Etenim cùm natura nostra rationalis sit, hoc est, discursiua & successu quodã veritatis indagatrix, non potest, ceu intellectualis Angelus, qui naturalia omnia simul nouit, subitò intima veritatis penetrare. Vnde quemadmodum in scientiarũ speculatione decursu quodam temporis Philosophi ex imperfectis ad perfectũ sciẽ-
Prima ratio: tias promouerunt, vt 1. Phys. Primoq; de Anima, alijsq; libris Arist. testimonium extat, sic & in morum composi-
Aristot. tione ratio practica negotiatur. Quapropter sicut Thales ille Milesius alijq; illius ætatis sex sapientes, scientias illucusq; rudes & incomptas contemplatione polire cœperunt, quas post Plato & Arist. expoliuere, sic & Lycurgus, & Solon, & apud Romanos Numa Pomp. suas respublicas, anteà barbaras & agrestes, politioribus legibus instituerunt, quæ deinceps temporum incrementis exactiùs
Secunda ratio. sunt accuratiusq; & emunctiùs cultæ. Accedit ratio secunda ex nostrarum actionum conditione, quæ & regionum diuersitati & temporum sic subiecta est, vt nunquam
August. in eodem statu permaneat. Exemplum est August. lib. 1. de libero arbit. vbi ait, quòd si populus bene sit moderatus, & grauis, communisq; vtilitatis diligentissimus custos, rectè lex fertur, qua tali populo liceat creare sibi magistratus, per quos respublica administretur, porrò si paulatim ille populus deprauatus habeat venale suffragium, & regimen flagitiosis sceleratisq; committant, rectè adimitur populo talis potestas dandi honores, & ad paucorum bo-
Secunda cõclusio. norum redit arbitrium. Secunda conclu. quam D. Tho. sanctissimè constituit, quæq; legislatoribus perspectissima
D. Thomas. esse debet, est: Non ob quamcunq; caussam melius quidpiam afferentem mutanda est lex, sed tunc penitus quando vsq; adeò excedit, vt damna detrimentaq; compenset,
Ratio conclusionis. quæ legis mutatio suapte natura affert. Ratio conclu. sic habet: Cùm leges humanæ pro communi vtilitate & salute (vt dictum est) sint institutæ, eadem prorsus ratione mutandæ sunt, nempe quando mutatio in augmentũ est communis boni. Mutatio autem suopte ingenio per se ipsam detrimentum affert, quia cùm consuetudo seruandæ legis fuerit quodam pacto in naturam versa (nam consuetudo, altera natura est) mutatio ipsa legis quædam est mutatio naturæ. Quin fit, vt quæ contra consuetudinem fiunt, etiam dum leuia sunt, grauia existimentur. Atque eandem ob caussam veneranda legis canicies amore retinet humanos animos, quia ideo extincta nouitas alterius nescio quid inuidiæ secũ trahit. Dum igitur de legis mutatione agitur, hæc debent in statera pẽdi, ne scilicet mutetur nisi tanta ab ea parte propendeat caussa, quæ hæc valeat mala compensare. Quod quidem tunc prorsus continget, quando vel maxima, euidentissimaq; vtilitas ex noua lege prouenerit, aut ingens necessitas consuetam legẽ ob manifestam eius iniquitatem antiquare compulerit, vt ff. de constit. prin. l. 2. ait Vlpianus. In rebus nouis constituendis euidens esse vtilitas debet, vt recedatur ab eo
iure quod diu æquum visum est. Hæc ergo regula tum *Regula proxima tum in seculari,*
in seculari respublica, tum maximè in ecclesiastica, ac potissimùm in his quæ ad sacra pertinent, obseruantissima *tum in Ecclesiastica*
esse debet, ne scilicet ratio persoluendi officium, qua clerus assuetus est, pro quacunq; ratione demutetur, etiam si *republica obseruanda est.*
egregia videatur. Et multò minùs sacrorum ratio, quæ ad cultum diuinum attinent, quibus videlicet populus oculos habet immersos, & affectos animos. Haud enim id absq; detrimento & scandalo fieri posset. Nihil aduersus nouitatem Breuiarij obmurmurandum est, postquã sanctissimus Papa id permittit, tamen finis ille, ob quem mutatio facta est, videlicet, vt statas soluentes horas memoriter, Psalterium discant, nõ est ille, quem sancti patres horis dicendis canonicis præfixere. Cantus enim Ecclesia- *Cantus Ecclesiastici*
stici non studij gratia, sed tantùm diuinæ laudis instituti *non studij*
sunt, vt melodia militantis Ecclesiæ instar triumphantis *gratia, sed*
institueretur. Vbi nõ cessatur clamari quotidie, Sanctus, *tantùm di-*
Sanctus, &c. Atq; huic scopo admetiebantur patres Anti- *uinæ laudis*
phonas, Responsoriaq; & Psalmodiam. Immo (vt est in *instituti*
priscorũ historijs) angelos eas etiã de cœlo attulisse fer- *sunt.*
tur. Præterquam quòd sacerdotibus permittere, vt alter officium domi pendant, quàm in ecclesia, est illis manifestã porrigere occasionem, ne in Ecclesia cũ alijs concinant, sed velut muti stipendia sua faciant. Adde, quòd periculum inde imminet, vt eadem horarum ratio in Ecclesiã publi-
citùs inducatur, quòd grauiter populi aures offenderet. Hęc *Auctoris*
mihi imp̃ræsentiarum in mentem venere, quia pro mei *censura de*
captu ingenioli ardenter desidero, vt vnica esset ratio Bre- *Breuiarij*
uiarij in toto Christianismo. Nam varietas Ecclesię, qua *pluralitate.*
tanquam regina circumamicta à dextris sponsi sedet, in varietate religionum aliarumq; cæremoniarũ Christia-
næ familiæ satis splendet. Quòd autem ad horas canoni- *Dubitatio.*
cas in lingua Latina tanta diuersitas obtinuerit, nullum forsan, si fas est dicere, decus est. Ceterùm non ab re hic dubitatio occurrit, vtrùm legislator pro suo libito absq;
vlla intercedente caussa, leges valeat commutare? Et ap- *Argum. partis*
paret à parte negatiua argumentum, quòd non aliter licet le- *negati-*
ges mutare, quàm condere, si aũt non pro communi vtili- *uæ.*
tate conderentur, non essent leges, ergo neq; si alia rõne mutentur, valida erit mutatio. In responsione aũt multa
sunt membra. Primum, si legislator, penes quem summa *Prima asser-*
est potestas, legem sine caussa tolleret, facinus teneret, hoc *tio, qua partim satisfit*
est, nullam haberet deinde vim legis, nisi quatenus vim *dubitationi*
retineret iuris, seu naturalis, seu diuini, tametsi dũ lex rei- *proposita.*
publicæ conduceret, graue crimen committeret, Videli- *Probatio*
cet, si Papa tolleret annuam confessionẽ, maneret ius tan- *præfatæ as-*
tùm diuinum confessionis, & si Cæsar abrogaret legẽ su- *sertionis.*
spendendi fures, maneret duntaxat naturale ius, vt puniantur saltẽ. Res est clara, quia lex nisi vim hẽat coërcitiuã, non est lex: hanc aũt vim habet à Principe vel à republica. Quapropter sicuti ẽt dũ respublica legibus indigeret, tñ nisi eas poneret, nulla esset: ita si quã tolleret, non
esset ampliùs lex. Secundum mẽbrum est, Lex quam no- *Secunda as-*
uam conderet, vel in quam alteram mutaret, si non esset *sertio.*
pro communi bono, vel esset intolerabilis, non haberet
vim legis. Enimuerò licèt quam ipse abrogaret, re vera *Ratio.*
esset abrogata, non tamen tantũ potest in legumlatione,

vt quam ipse tulerit, statim sit firma & valida, nisi (vt dictum est) iusta fuerit. Hæc autem de omni potestate tã seculari quàm ecclesiastica dicta sunt, quibus tamen de ecclesiastica tertium peculiare adhibemus membrum. Nempe ꝙ neque Papa neq; Concilium in his legum positione & mutatione, quæ familiæ Christianæ necessariæ sunt, vtpote ꝙ Spiritu sancto reguntur, errare non poterunt, nunquam scilicet permittetur diuinitus Papa aut cunctas leges ieiuniorum tollere, aut legem confessionis in decennium prolatare: quia impendio quàm maximè huiusmodi leges reipublicæ referunt. Neque rursus præcipere permittetur, vt cùm primùm quisq; conscius sibi fuerit mortalis culpæ, ad aures sacerdotis cõfessurus aduolet: quia lex esset intolerabilis.

Tertia assertio de potestate Ecclesiastica.

Ad primum arg. eorum quæ priori ordine iacta sunt.

Respondere autem restat ad vtranque argumentorum seriem. Ad primum ergo prioris ordinis respondetur ꝙ lex naturalis, quæ participium quoddã æternæ legis est, immobilis perseuerat: quia deriuatur ab illa per diuinã rationem illam instituentem, quæ quidem diuina ratio etiam est immobilis. Lex autem humana deriuatur à naturali, per rationem humanam trahentem genus ad speciem: Et quia ratio humana non omnia futura satis prospicit, ex hac parte fit lex ipsa mutabilis. Accedit prætereà, ꝙ lex naturalis continet principia vniuersalia, quæ abstrahunt à singularibus: leges autem humanæ fundamentis nituntur particularibus, quę in actionibus contingentibus & caducis sita sunt. Et per hoc respondetur ad secundum, ꝙ mensura debet esse immutabilis quatenus fert natura materiæ: mensura autem mutabilium rerum solidiorem non suffert perpetuitatem. Ad tertium eodem ferè modo respondetur, ꝙ rectitudo in quantitatibus corporeis non dicitur respectiuè in ordine ad aliam, sed est in se absolutè recta: quia eius extrema non exeunt à medio: rectitudo autem humanæ legis non est absoluta, sed sumitur in ordine ad commune bonum, cui non semper res eandem habent proportionem. Quocirca illis mutatis mutatur rectitudo & iustitia legis. Auctoritas autem iuris 12. dist. solùm admonet in fauorem secundæ conclusi. ridiculum esse citra caussam vrgentissimam patrum sanctiones infringere: secus dum caussa adest legitima. Nihilominus & reliqua in contrarium argumenta temperanda sunt & eneruanda, quatenus cum 2. conclu. pugnant. Ad primum ideo consideratissimè respondet S. Thomas aliud esse artium ingenium, aliud vero legum. Artes enim ex sola ratione vigorem habent & efficaciã, & ideo quotiescunq; melius quidpiam intellectui occurrerit, mutari debent: nam nullum est periculum, quin mutentur in melius, eò ꝙ totum negotium in intellectu contineatur. Leges autem vim maximam obtinent ex consuetudine, vt Philosophus 2. Polit. ait: adeò vt diuturna consuetudo (vt ff. de legibus Vlpianus ait) pro iure sit habenda. Obidq; non tantùm perpendendum est in mutatione legis illud bonũ, quod noua adfert, verùm & detrimentum quod vetus consuetudo patitur. Reliqua verò duo cùm Augustini sententia id tantùm comprobant, ꝙ leges mutare liceat, non id tamen, ꝙ quacunque de caussa, etiam si aliquo pacto congruentiùs quidpiam suadeat.

Ad secundũ argum.

Ad tertium argum.

Ad postremum arg.

Ad argumẽta posterioris ordinis.

Ad primum. S. Thomas.

Arist.

Facilis solutio cæterorũ argum.

ARTICVLVS II.

Vtrùm consuetudo vim legis obtinere valeat.

NOn est impertinẽs sermoni de mutatione legum articulum intexere de consuetudine, per quam & mutari solent. Quæritur ergo, vtrùm consuetudo vim queat obtinere legis? Existunt enim à parte negatiua argumenta. Primùm, Lex humana ab æterna per naturalem deriuatur, contra illas autem nulla præualere potest consuetudo, ergo neque vlla valet humanas mutare. Secundò, egregiè arguit D. Thom. ex multiplicatis malis nullum conflari potest bonum, immo malum, quo multiplicatiùs, eo peiùs, qui autem primo contrà legem agere incipit, malè agit, ergo similibus accumulatis actibus nihil boni confici potest: lex autẽ cùm regula sit nostrarum actionum, egregium bonum est, nulla ergo consuetudo migrare in legis naturam potest. Tertiò, Leges condere munus est solius publicæ potestatis, consuetudo autem priuatis ciuium actibus inualescit, nulla ergo consuetudo auctoritatem legis abrogare potest. In contrarium autem est Aug. in Epist. ad Casulanum, vbi ait, Mos populi Dei & instituta maiorum pro lege sunt tenenda, & sicut præuaricatores legum diuinarum, ita & contemptores consuetudinum ecclesiasticarum coercendi sunt.

Argum. 1. à parte negatiua.

Arg. 2. D. Thomæ.

Arg 3.

Augustinus.

Quæstioni præsenti vnica, sed tamen trimembri conclusione fit satis. Conclusio autem est, Consuetudo trina virtute pollet, videlicet vt & antiquam legem tum interpretetur, tum etiã immutet, ac subinde vim obtineat nouæ. Probatur, Ratio voluntasq; legislatoris promulgata non solùm interpres legis est, verùm & veteris abrogatio, & nouæ constitutio, eiusmodi autem rationis voluntatisque promulgatio, non solùm verbo, verùm & facto fieri consueuit. nam quod quis opere foris præstat, intus mente probare censetur, quando aũt princeps quos subditos cohibere potest, identidem longoq; temporis interuallo operari sinit, permissu illo rationem suam & voluntatem aperit, ergo sicuti verbali promulgatione edictum ponit, sic & eiusmodi permissione ciuium consuetudinem pro lege ducit, quæ subinde aut vetustæ interpres sit, vel certè abolitio. Ad pleniorem autem rei intellectum nosse operæpretium erit quid nomini consuetudinis supponatur. Subobscurus enim apparet Isidorus lib. 5 Etymolog. qui refertur in Decretis dist. 1. vbi ait, Mos est longa consuetudo de moribus tantùm tracta. Videtur quippe in definitione repetitionis vitium committere, Mos de moribus. Notato ergo vocem, Mos, trifariam vsurpari. Accipitur enim primò pro singulari humano actu, puta liberos: actiones enim brutorum, nisi per metaphoram, mores non dicuntur. Et ab hac acceptione dicitur philosophia moralis, id est, humanorum actuum. Secundò accipitur pro habitu ex frequẽtia similium actuũ genito, quemadmodum dicimus hominem bene aut male morigeratum. Et istæ acceptiones ad rẽ non faciunt. Tertiò ergo accipitur, vt idem sit quod consuetudo, & hoc modo nihil aliud est quàm frequentia longi temporis similium actuum in aliqua republica, puta vel in regno, vel in vrbe aut in collegio. Nihil ergo ineptè dixit Isidorus. Dicens enim morem esse consuetudinem de moribus tractam, priori loco accepit tertio modo, posteriori verò, primo. Consuetudo ergo, rationi cõsona atq; à principe concessa, vim habet legis. Quin verò eo tantùm à lege differt, quòd lex scripto traditur, consuetudo verò vsu. Sic enim ait Isidorus. Lex est constitutio scripta, mos autem longa consuetudo. Et subdit, Consuetudo autem est ius quoddam moribus institutum, quod pro lege accipitur, vbi deficit lex. Et l. diuturna. ff. de legibus consuetudo pro iure & lege, in his quæ non ex scripto descendunt, obseruari solet. Atque inferiùs Paulus Iurisconf. Immo magnæ auctoritatis, inquit, hoc ius habetur, quod in tantum probatum est, vt non fuerit opus scripto comprehendere. Hoc ergo memoriæ commendandum est, quòd consuetudo de seipsa vim legis non habet, sed quatenus à principis consensu dimanat. Itaque vt Arist. Platonisve aut alius philosophi, quin verò omnium Iurisconf. saluberrimæ ẽt sententiæ, nunquam vim legis haberent nisi consensu principis stabilirentur, sic neque consuetudo eandem aliter obtineret virtutem. Exempli gratia, Nunquã Bal. opi. ꝙ pro triplici furto suspenderetur fur, obtinere potuit vim legis, nisi princeps illã scripto sanciret, vel per consuetudinem approbaret. Quapropter vbi lex exprimeret, nullã consuetudinẽ contra legẽ valiturã, decretum hoc consuetudinem irritat, vt per illã lex nunquã abrogetur, quia tunc cõsuetudo nihil operatur, eò ꝙ nunquã indicium est talis voluntatis principis. Tametsi tã longa põt esse in cõtrariũ, maximè in seculo aliorũ principum, vt decretum ẽt illud irritans euincat.

Satisfit quæstioni vnica conclusione trimembri.

Probatio.

Quid veniat nomine consuetudinis.

Isidorus.

Moris nomẽ trifariã vsurpatur.

Prima acceptio.

Secunda.

Tertia.

Isidorus.

Quid intersit inter morem & consuetudinem.

Doctrina memoriæ cõmendanda.

euincat. Sed est præterea animaduertendum, q consuetudo non solùm obligat tanquam signum promulgationis legis nouæ: verùm aliquãdo est signum ac testimoniũ q olim talis extiterit lex, licet non reperiatur scripta. Quàm verò longum tempus in consuetudine spectãdum sit, antequam vim obtineat legis, non est iure certum. In aliquibus (vt aiunt) duo actus sufficiũt, in aliquibus tres, in aliquibus decem. *Regula.* Sed re vera nulla esse potest cordatior regula, quàm quę c. cùm tanto. de consue. statuta est: vbi habetur, q nunquam consuetudo positiuo iuri præiudicium generare debet, nisi fuerit rõnabilis & legitimè præscripta. Vbi in verbo, rationabilis, animaduertendũ est, q ad hoc vt robur nanciscatur legis, habere debet cõditiones bonæ legis, suprà constitutas. Et secundò, in verbo, præscripta, considerandum, q tunc consuetudo vim adipiscitur legis, qñ communi hominum iudicio & arbitratu peccatum esset facere contra illã. *Sana admonitio.* Quapropter admonere hic non præteribo quantũ creetur periculi, dum in aliqua republica semel aut bis quidpiam permittitur. Enimuerò ad id persuadendum, quod nouum petitur, in caussam adducitur, q vnus actus nihil nocere põt, posteà verò similitudine illius alter persuadetur, ac subinde consuetudo vires nanciscitur. Idem existit periculum inter viros potentes. Vt si semel vasalli vrbanitatis ac beneuolentiæ gratia domino ac patrono suo munuscula obtulerint, statim vrbanitas in consuetudinem rapitur, & gratia in ius debitum. *Quæstio.* Sed nunquid quæcunq; inueterata consuetudo legem abrogat? *Ratio.* Ratio. n. id videtur persuadere. Nam dum Princeps dissimulat, suam existimatur interpretari voluntatem. *Solutio.* Respon. nihilominus minimè sic esse. Immo quandiu vsus contra legẽ, non aliunde quã ex negligentia principis oritur, aut ex eo q potens non est ad sumendam de malefactoribus vindictam, nunquã contra legẽ pręscribit: sed tunc penitus qñ & potens est abusum cohibere, & non ex vecordia, sed oculata dissimulatione illum permittit. Neq; verò antequã longæuus mos auctoritatem nanciscatur: nam cùm lex prudentia & iudicio condi debeat, iudicium aũt tempus requirat, fit vt consuetudo breui tempore non vsq; ad vigorẽ legis irroborescat. *Gallorum mos.* Hac enim fortasse rõne inoleuit mos in Gallijs vescendi carnibus in Sabbathis inter Natale Domini & Purificationem Virginis: & in Hispanijs animaliũ intestinis. Qñ aũt dicimus dissimulationem Prælati in caussa esse vt consuetudo lex fiat, intelligitur de illo Prælato, qui est legislator: nam etsi Pretor in vrbe, vel prælatus conuentus, aut prouinciæ dissimulent legum trãsgressiones, eiusmodi consuetudo nunquã vires legis consequitur: quia non est signum voluntatis supremi Prælati, qui est legislator. *Alia quæst.* Verùm aũt quicunq; vsus in consuetudinem versus, obligatoriam legem constituat, ambigere quisq; posset. Solet. n. vsu venire, vt hoĩes pietatis gratia incipiant, vel diem festum colere, vel ieiunium seruare, non quidem tanquã de præcepto, sed ex animi pietate, & (vt aiunt) ex deuotione, vt si mõ in aliqua prouincia inciperent feria quarta à carnibus abstinere, vtrũ propterea postea præceptum esset? Rñdetur, perpendendum esse quo talis religio fuerit seruata. Si enim tñ ex deuotione libera, nunquàm illud vertitur in præceptum, nisi posteà religio crebrescere incipiat tanquàm præceptum. *Solutio.* Suspicio enim me semper tenuit, morem soluendi statis horis officium Dominæ nostræ, in initio non habuisse vim præcepti, neq; illã vim obtinuisse ante 40. hinc annos. Alioqui in ordine nostro non esset nobis iussum surgentes in [illegible] illud soluere. Veruntamen posteà adeò religio inualuit, vt vix [illegible] sit qui audeat negare præceptum.

Ad primum arg. [illegible] argumentorum frontis q̃onis respondetur, longè esse aliam rationem legum naturalium ac diuinarum, quàm sit humanarum. Illæ enim à voluntate diuina statutæ sunt, cui nulla humana voluntas neq; consuetudo obsistere valet. Immo verò quantò consuetudo contra diuinam legem & naturalem fuerit inueteratior, tantò grauioris est caussa peccati, tantum abest, vt consuetudo quidpiam vigoris detrahat illis legibus.

Ad secundũ argum. Ad secundũ autem respondetur, q cùm (vt sæpe dictum est) leges humanæ in aliquibus casibus deficiant, põt consuetudo cõtra legem per actus licitos inchoari, qui quidem frequentati actus vim obtinebunt legis, eò q per illos ostenditur legem antiquam fuisse inutilem. Quãdiu verò ratio legis durauerit, nequibit eam vlla consuetudo superare, quia consuetudo tunc non erit rationabilis, sed lex potius erit semper victrix, nisi forsan cõsuetudo ostẽderit legem, licet non inutilem, tamen non conformem naturæ patriæ, hoc enim & sufficiet ad ipsam abolendã. *D. Thomas.* At verò S. Tho. videtur curtè respondisse. Docuit enim quemadmodum consuetudo possit per actus licitos inchoari, non tamen respondit, quid si inchoetur per illicitos. *Caietanus.* Caietanus respõdet q etiam dum per illicitos incipit, potest temporis lapsu auctoritatem obtinere. *Censura auctoris.* Arbitror autem operæpretium distinguere. Nam quantum ad hunc effectum, vt lex pristina antiquetur, consuetudo &t illa quæ illicitum habuit ortum, potest, licèt non apud eosdem homines, tñ apud posteros vim obtinere. Cœperunt inquam (vt exempli gratia dixerim) antecessores nostri prauè agere contra aliquam legẽ, nos autẽ in nostro seculo inuenimus consuetudine abrogatam, non tenemur scrutari de consuetudine illa, qualia habuerit initia, sed liberi sumus ab eadem lege. *Distinctio.* At verò quantum ad alterum effectum, qui est obligare, consuetudo non sortietur vim legis quandiu per actus illicitos increbuerit, ob rationem iam suprà dictam, quia lex debet esse æqua & iusta. *Ad tertium.* Ad tertium respondetur, q multitudo priuatorum hominum introducentium consuetudinem, duplicis conditionis esse potest. Aut. n. liberam constituunt rempublicã, quæ seipsam sine principe gubernat, & tunc mos populi erit constitutio legis. Si tñ sub rege aut alio principe degat, tunc (vt dictum est) consuetudo nõ per se est lex, sed quatenus interpretatiua est voluntatis principis.

ARTICVLVS III.

Vtrùm rectores multitudinis in legibus dispensare possint.

POSTQVAM in calce superioris quæstionis diffinitum est, non licere subditis nisi in repentino periculo *epieikeia* vti, videre nunc restat vtrùm saltem gubernatores multitudinis dispensare possint in lege, illis casibus, quibus iudicauerint expedire? *Primum argum. partis negatiuæ.* Et arguitur à parte negatiua, Lex (vt suprà ex Isidoro monstratum est) fertur pro bono communi, bonum autem commune non est pro priuato intermittendum, siquidẽ (vt Philosophus 1. Ethi. auctor est) bonum gentis diuinius est quã bonum vnius hominis, *Arist.* ergo non licet cum aliquo dispensare vt contra legem faciat. *Argum. 2.* Secundò, Deut. 1. præfectis hoc ponitur documẽtum, Ita paruum audietis vt magnum, neq; accipietis cuiusquam personã, quia Dei iudicium est. Alicui autem id indulgere quod toti reipublicæ denegatur, acceptio est personarum, ergo id minimè licet. *Arg. 3.* Tertiò, in legem diuinam & naturalẽ nulla cadit dispensatio, lex autem humana debet illis esse conformis, vtpote quæ ab illis deriuatur, ergo neq; in ipsã cadit. *Paulus.* In contrarium ait Apostolus 1. ad Cor. 9. Dispensatio mihi credita est.

S. Thom. AD q̃onis intelligentiam notandum cum S. Thoma q dispensatio propriè importat commensurationem alicuius communis ad singula, hac enim ratione paterfamilias dispensator dicitur, q vnicuique pondere quodam & mẽsura tum operas imperat, tum & necessaria ex communi penu distribuit. Pari ergo modo ille in republica dicitur dispensator, cui incumbit ordine & rõne disponere qualiter cõis lex sit à singulis obseruanda. Duabus ergo conclu. ad quæstionem respondetur. *Prima conclusio.* Prior est, Ille, cui regimẽ incumbit multitudinis, potestatem habet dispensandi super lege humana in casibus certis & cum certis personis. *Suadetur conclusio.* Conclusio ex illo principio sæpè anteà resumpto colligitur, lex enim humana quia in communi posita est, comprehendere non potest caussas oẽs singulares, obidq; vsu venire potest, vt quæ in cõmuni ac plurimis

congruens est, in persona certa & casu deficiat: quippe q eius obseruantia vel obstaculum sit meliori bono, vel alicuius mali occasio. Quamobrem cùm ille, qui curam reipublicæ gerit, vniuscuiusq; saluti debeat consulere, efficax ratio præcipit, vt facultatem tunc faciat tali personæ faciendi contra legem.

Secunda conclusio.

Secunda conclusio: Quando caussa non occurrerit rationi consentanea atq; in bonum commune relata, tunc Prælatum pro suo libito dispensare, peccatum est, aut infidelitatis, aut imprudentiæ. Infidelitatis inquam, dum bono communi non prospicis, sed suo aut alterius priuatæ personæ: imprudentiæ autem, si zelum quo affectus est boni publici, prudentia non exornat, ne antequam exploratam hēat perspectamq; caussam, contra legē dispenset. Quam ob rem Christus redemptor noster, vt Lucæ 12. scriptum est, difficile arbitrabatur, vt ambæ virtutes in dispensatore cōiungerentur. Aiebat enim: Quis putas est fidelis dispensator & prudens: quem constituit dominus super familiam suam? Quò hæc autē lucidiora fiant, nonnulla hic sunt consideranda.

Quorundam fallacia confundentium ἐπιείκειαν cū dispensatione.

Insinuat se enim hic primum oium fallacia, quæ nonnullos deuincit: nempe idē esse dispensationem, quod est ἐπιείκεια: eò q dispensator nihil eis aliud videtur efficere, quàm legem in tali casu ex æquo & bono interpretari. At verò secus res habet. Differunt enim significato quatuor hæc respectu legis: Irritare, abrogare, ἐπιείκεια interpretari, & dispensare.

Quid irritatio.

Irritare enim est legem aut votum impedire & cassare, ne robur obtineat obligandi. Vt si legē à ciuibus constitutā Rex non probaret neque confirmaret, sed cassaret. Quemadmodum & pater potest votum filij irritare, super quo, si solidum esset, dispensare nō posset.

Quid abrogatio.

Legem verò abrogare, est postquàm vim habet, in totum tollere. quanuis si vsq; ad præfinitum duntaxat tempus posita erat, tunc nō tam propriè dicitur tolli, quàm impleri. Quo vtiq; inter alios sensu ait Christus, Non veni legem soluere, sed adimplere.

Quid legis interpretatio.

Interpretari autem per ἐπιείκειαν est ipsam declarare, in tali casu locum non habere.

Quid dispensatio.

At verò dispensare est quempiam subditorum à lege excipere, cōcessa illi licentia & facultate sine qua legi esset obnoxius. Patet ergo discrimen q ἐπιείκεια non est subditum per licentiam eximere casu quo teneretur, sed explicare quod in illo casu non tenebatur, dispensatio autem est licentiam concedere. Quare ἐπιείκεια non solùm Prælatis, verùm subditis (vt dictum est) competit, dispensatio verò tantùm Prælatis.

Obiectio.

Sed arguis contrà, si Prælatus non potest sine caussa dispensare, fit, vt dispensatio nihil aliud sit, quàm declaratio caussæ ob quam ratio legis in tali casu deficit.

Solutio.

Negatur consequentia. Nam etsi ratio legis in hac persona deficiat, non ideo protinus à vinculo legis enodatur. Aliud enim est, q obseruatio humanæ legis rationi sit cōtraria, vbi ἐπιείκεια locum habet, aliud verò q ratio legis in hac persona deficiat, vbi nihilominus necessaria est dispensatio. Exempla sunto, Si carnes die vetita non comedere caussa mihi esset vt fame perirem, possem ἐπιείκεια vsus comedere, tamen licèt ego castigatione carnis non indigerē, ob quā ieiunium indictum est, immo abstinentia & inedia aliquod mihi esset impedimentū studij, non ideo liber à lege fio, sed est caussa vt mecum Prælatus dispenset, non quidem interpretando q tunc me lex non comprehendit, sed etiam si me comprehendat, præbendo mihi gratia maioris commodi licentiam, vt nō sit mihi culpa non ieiunare. Item dum vetaret lex ignobiles homines & infames equos ascendere, si occurreret eorū cuipiam casus, vt nisi se equo eriperet, in manus hostium incideret, tunc ἐπιείκεια eum docet lege se illo casu non obligari. At verò etsi contingeret quempiam illius classis hominem vtilem esse bello, non subinde equo liceret vti, sed tamen ratio dispensationis emergeret. Et pari modo loquendum est de voto.

Corollariū.

Ex quo fit, q dispensare non solùm est mutare vnam obligationē in aliam, sed potest ēt fieri per remissionē ac relaxationem, saltē in parte. Alioqui non esset dispensatio, sed mera commutatio. Vouisti difficilem peregrinationem Hierosolymitanā, occurrit autē caussa publica Ecclesiæ, in cuius subsidium eleemosynis opus est. potest illud votum Papa in aliquā pecuniam commutare, etiam minorem quàm essent itineris expensæ.

Quæstio.

At verò sciscitaris fortè vtrùm penes solum Principem & Legislatorē situm sit dispensandi munus?

Argumentum.

Est enim hoc argumentum à parte affirmatiua, q dispēsatio legis, est quædam particularis eius abrogatio: abrogare autem legem, eiusdem est functio cuius est condere.

Responsio.

Respondetur nihilominus eiusmodi potestatem in leges, licet plenaria ad solum legislatorem pertineat, nihilominus, vt præfata ratio persuadet, in casibus nonnullis penes inferiores quoque gubernatores sitam esse. Primùm potestate à superiore delegata, quam vel iura inferioribus concedunt, vel consuetudo interpretatur: Vt dispensare in voto simplici, tribus exceptis. Mox facultate ordinaria, tam in suis proprijs legibus, quàm etiam in legibus superioris. Potest, inquam, Episcopus in legibus Papæ dispensare, vel iuris concessione, vel consuetudine. Præterea, in triplici rerum ordine: nempe si vel materia leuis est, vel frequens casus, vel lex proprium bonum suæ ciuitatis vel diœcesis respicit.

Caietanus.

Sententia est Caietani 1.2.q.97.art.4. quam suo sale conditam credo esse veram.

D. Thomas.

Nam & hac de caussa D. Thom. non interrogauit strictè, an princeps & legislator, sed latiùs, an rectores multitudinis possint in legibus humanis dispensare? Rectores enim non solùm principes sunt, verùm & qui ad gubernaculum cuiusque multitudinis sedent. Leuia autem censentur illa, quæ non præcepto propriè dicto obligāt ad mortale, sed statuto posita sunt. Qua ratione Prælati nostri etiam Priores cōuentuales dispensare possunt in esu carnium, in induendis lineis, & in id genus ceteris. Frequentia deinde casuum caussa est, vt possit Episcopus dispensare, Vt in ieiunijs: licèt sit lex superioris: quoniam grauissimum esset onus quoties quis dispensatione ieiunij egeret adire Papam.

Temperatio superioris assertionis.

Hoc autem sic temperarem, q possit Episcopus in diem aut in breue tēpus cum assistente caussa, super eiusmodi legibus dispensare, tamen pro vita tota, nescio. Et eadē ratione si alter coniugum per incestum cum alterius consanguinea, inhabilis ad exigēdum coniugale debitum fiat. Atque tunc præsertim dum vel ob personæ pauperiem, vel alia de caussa non pateret ad Vrbem accessus. Secus, si impedimentum antecederet matrimonium quod subinde contrahendum impediret, in quo solus Papa dispensare potest. Præterea, si peculiaris lex vrbis extat, ne vel vinum vel frumentum extrinsecus aduehatur, vt proprij vrbis fructus dispendantur, posset credo Prætor dispensare, secus tamen Episcopus in matrimonijs & ordinibus ad bonum publicum pertinentibus.

Caussæ dispensationis legitimæ.

Caussas verò quibus dispensator adduci ad dispensandum debet, explicant sancta Decret. 1.q.7 per totum, scilicet tempus, vtilitas, persona, qualitas. In summa, quò cunctas complectaris, dispensatio fieri non debet, nisi in commune bonum cedat, pro quo lex omnis constituitur. Nam quantum periculi reipublicæ inde consletur, vnde legum dispēsatio, alijs priuatis respectibus & silēdis caussis fieri cœperit, locus in quo Ecclesia Dei iacet, apertissimo documento est. Nam si leges nihil aliud emolumenti in rempublicam conferant, quàm quòd sint principi fructuosæ, pernities sunt potiùs & labefactatio boni publici. Fit enim inde, vt soli pauperes legibus coërceantur: sed qui illis indigent, subijciantur nulli. Absit ergo (quod anteà diximus) leges in hoc condi, vt sint legislatori peculium. Sed cùm primùm ratio ob quā latæ sunt, cessauerit, abrogandæ sunt, ne à ciuibus sit pretio dispensatio redimenda.

Dubitatio.

At si percontaris, vtrum caussa sit dispēsandi satis idonea, q qui votū facit, nequit illud sine graui difficultate & molestia implere (hæc enim est quæ frequentiùs obtendi consueuit) respondetur, q si difficultas in re ipsa sit, quia scilicet quis inconsulta prudentia nec re satis perpensa, lōgum ieiunium in pane & aqua vouit, aut pedestrem peregrinationem, suis cruribus imparem, temeritas illa caussa est dispēsandi.

Dissolutio.

At verò dum difficultas non ex rei natura, sed ex prauo habitu vouentis proficiscitur,

eiscitur, cùm difficultas ipsa abstinendi ab iniqua consuetudine caussa fuerit vouendi, non est eadem in caussa dispensationis reuocanda. Si verò postquam votum (vt exempli caussa dicamus) aut Hierosolymitanæ peregrinationis, aut etiam religionis emisisti, perpetuus tibi acciderit morbus, aut debilitas, quæ tibi impedimento sit iuris, absolutus à voto es. At verò de voti dispensatione, peculiaris nobis institutus est octauus liber. *Postremum dubium.* Postremum ergo dubium restat, vtrùm ille cum quo sine caussa dispensatur, tutus in conscientia maneat? *Solutio Iurisconsultorum.* Respondent Iurisconsulti, vt ex Innocentio colligitur in cap. Cùm ad monasterium. de statu. mon. & ex Panor. in c. non est voti. de voto. *Innocentius. Panormitanus.* q si cùm Pontefice Summo inferior sine caussa dispensat, dispensatio non tenet: quia sub hoc limite illis concessa est dispensandi facultas. Si verò Papa dispenset, tunc distinguendum est. Nam in his, quæ de iure diuino pendent, quale est votum & iuramentum, si absque caussa dispenset, dispensatio nô tenet. Secus in his, quæ sunt meri iuris positiui, quia à suo prorsus arbitrio pendent. Et quidem prior distinctio forsan non tanta veritate pollet: nam in leges quæ à sua merè pendent ordinaria potestate, non est cur Episcopus non fungatur facultate qua Papa in suas. *Refelluntur præfati auctores.* Posterior verò distinctio impendio quàm maximè probabilia est. Et ideo in his quæ pendent de iure diuino, non solùm dispensans peccat, verùm & formidanda dispensatio est: veluti cassa & nullius apud Deû valoris. *Probatur posterior distinctio iurisconsultorum.* Quapropter dum in pluralitate beneficiorum dispensatur, & dum infans aut puer curam permittitur gerere animarum, & laicus monachis in Abbatem præficitur, & solenniter professus (vt Panor. infert) ad laxiorem ordinem, illum præsertim qui tantùm habet ordinis nomen, reuocatur, verendum est ratum non esse, & validum apud Deum. Quocirca tam qui eiusmodi dispêsationes alijs procurant, quàm ipsi qui petunt, grauiter delinquunt. Immo etiam si dispensatio sine caussa teneret, non solùm dispensare, verùm & petere & procurare, peccatum est graue. In his autem quæ meri sunt positiui iuris, dispensatio sine caussa, à peccato non excusat, verumtamen dispensatio tenet. *Caietanus.* Tametsi Caietanus loco citato & in sua Summa, in verbo, dispensatio, neque in hi pacatas censet eorumq conscientias, cum quibus sine caussa dispensatur. Et ratio eius est, q licèt tollatur ius positiuum, superest nihilominus legis naturalis vis, quæ est, ne quis absque caussa reipublicæ se oneribus subducat. *Nô satis certa Caietani sententia.* Hoc autem nondum equidem mecum constitui quâtum valeat. Enimuerò si exoneratio mea, oneratio esset aliorum, vt cùm quis priuilegium procurat quo se tributis soluendis absque caussa subtrahat, vnde aliorum vergit aggrauatio, peccatum esset mortale. In ieiunijs autem non est tam planum: nisi vbi exemptus scandalum daret. Illo autem cessante, forsan culpa non esset peior quàm venialis.

Ad primum arg. AD primum igitur argumentum iam responsum est, q nihil dispensatio cum priuata persona legi obstat, etiâ si pro bono communi sit lata: quia talis dispensatio fieri non debet, vt bono communi noceat, immo vt in eius augmentum cedat. *Ad secundum arg.* Ad secundum verò respondetur, q nulla est acceptio personarum, licèt non semper æqualia personis inæqualibus imperentur. Immo verò nihil iniquius æqualitate, vbi personæ non sunt æquales. *Ad tertium arg.* Ad tertium iam suprà responsum est de legum mutatione. Lex enim naturalis quantum ad præcepta communia & generalia, nullam potest habere fallentiam, & ideo indispensabilia sunt: in conclusiones autem naturales inualena vim habet, cuius vtique virtute qui in deposito arma custodit, furibundo domino non confert. Dispensare autem in eisdem soli Deo competit, qui antiquitus dispensauit, vt plures vnus matrimonio sibi coniungeret. In legibus autem diuinis positiuis, quæ non sunt de iure naturæ, ipse quoque dispensare potest, vel cui ipse specialiter commiserit. Specialiter inquam, quia Papa, licèt sit Christi Vicarius, potestate ordinaria non potest super iure diuino dispensare. Apostoli verò speciali ipsius cômissione dispensarunt in forma baptismi, vt fieret in nomine eius. Et Actuum 15. tolerarunt, vt Christiani abstinerent à suffocato & sanguine: cùm ritus illos iure diuino Christus abrogasset: qui salus est & redemptio nostra, benedictus in secula.

FINIS LIBRI PRIMI
DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER SECVNDVS De Iustitia & Iure.

PROOEMIVM.

ARGVMENTVM hoc quod de legibus instituimus, non modò quòd non potest nô esse prolixum, verùm quòd hac ratione erit distinctius, in duos libros distribuendû duximus. Igitur cùm in Primo de lege naturali & humana, ab æterna deriuatis, per quas homo ad finem naturalê ordinatur, satis disputatum pro captu nostro à nobis fuerit, sequitur vt in hoc Secundo de lege diuina disseramus, per quam ad supernam fœlicitatem promouemur. *Materia secundi libri.* *Nam quanuis materiam hanc, potissimùm legis veteris, Diuus Thomas peregregiè, vt pleraque solet omnia, locupletauerit, non tamen erit omnino superuacanea, si Deus dederit opera nostra.*

QVAESTIO PRIMA
DE LEGE VETERI.
S. Thom. 1. 2. quæstio. 98.
ARTICVLVS I.

Vtrùm præter naturalem legem & humanam, quæ ab æterna deriuantur, fuerit diuina hominibus necessaria.

RIMO ergo quæritur in genere, vtrũ necessaria fuerit hominibus lex aliqua diuina supernaturalis? Hanc enim q. D. Thom. q. 91. disputauit. nos tamen in hunc locum, vbi de lege diuina initium dicendi facimus, reposuimus. *S. Thomas.*

Primum argum. partis negatiuæ. Arguitur ergo à parte negatiua: Lex naturalis, est quædam, ut dictum est, æternæ participatio: lex autem æterna est diuina: ergo præter naturalem non opus erat alia diuina. *Arg. 2.* Secundò, Deus, vt Eccle. 15. legitur, dimisit hominem in manu consilij sui, quod est rõnis actus: ergo non opus habuit lege, quæ ratione sua esset superior, sed satis humanis gubernari poterat, quæ per rationem constituuntur: eò præsertim q humana natura, cùm sit irrationabilibus præstantior, sufficientior sibi est quàm brutis sua: *Confirmatio.* irrationales aũt creaturæ præter naturalem sibi inditam non indigent aliori lege: ergo neq; homines. *Arg. 3.* Tertiò arguitur: Esto, diuina lege opus nobis fuerit, abundabat tamen vna: tum q regnũ cœlorum vnum est, ac regis unius, secundum illud Psal. Rex omnis terræ Deus, & intentio legis vna, vult enim per eã Deus (vt ait 1. ad Timoth. 2. Apostolus) omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. *Paulus.* Atque ob id maximè, q lex naturalis ab æterna descendens, una est, ac perinde diuina, quo propinquior est æternæ, deberet esse magis una. In contrarium est postulatio illa Dauidica: *Psal. 118.* Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum. Vbi indignitatem humanã designauit, quæ cùm naturali lege sibi non sufficiat, altiorem exoptat. Sed & q fuerit bipartita, ait ad Heb. 7. Paul. *Paulus.* Translato sacerdotio, necesse est vt legis translatio fiat.

Partitio diuinæ legis. AD intelligentiam quæstionis, ex superioribus recolendum est, quemadmodum diuina lex, duplex dignoscatur, videlicet æterna & positiua. Aeterna. n. est sua ipsius essentia: quæ fons est abyssusq; luminũ, vnde omnis scientia, lexq; promanat: diuina verò positiua, est illius participatio, nobis porrò data, inq; nostris cordibus, vti ait ad Corin. Paulus, scripta. Et de hac instituitur præsens qõ. Ad quam duabus respondetur cõclusionibus: *Prima conclusio.* Prior est: Præter naturalem legem & humanam necessarium fuit vt altior alia nobis poneretur (vt ait Dauid) quæ ideo dicitur positiua, & significantiùs diceretur posita. Hanc conclusionem quatuor rationibus fundauit S. Tho. quas ex illo Dauidico oraculo luculenter elicuit in Psal. 18. *D. Thomas.* Lex Domini immaculata, conuertens animas: Testimonium Domini fidele, sapiẽtiam præstans paruulis. *Prima ratio.* Prima enim ratio sumitur ab hominis fine. Enimuerò si nostra natura altiùs non fuisset sublimata, quàm ad finem naturalem: qui eius non exuperat vires, neq; sublimiori alia indigeret speculatiua cognitione, neq. lege: attamẽ cum eo q nos Deus ad suam imaginem creauit, atq; adeò capaces suiipsius per eius visionem fecit: quem scopum nostris viribus contingere nequimus, necessaria nobis fuit, primùm in intellectu speculatiuo fidei cognitio, quæ scopum nobis illum, sperandaq; bona (vt ait Paulus) ostenderet, quò nostra est dirigenda vita: sicuti sagittario necesse est signum intueri, quod ferire parat: mox & in intellectu practico lex quoq; naturali excelsior, quæ nobis esset officiorum regula, quibus eandem fœlicitatem adipisceremur. Ac perinde in voluntate specialius singulariusq; auxilium, quàm quo rerum natura gubernatur, per quod affectus nostros illuc valeremus referre ac promouere. Atque hanc intentionem tetigit Psal. membro illo postremo, Sapientiam præstans paruulis. Homo siquidem in sua existimatus natura pusillus est, atque imbecillior quàm vt possit merã illam pertingere, nisi supernè sufficeta nobis esset supernaturalis sapientia. *Secunda conclusio.* Secunda conclusionis ratio sumitur ea necessitate informandi humana iudicia. Enimuerò, cùm actiones nostræ circa singularia contingentia versentur, quæ lubrica fallentiaq; sunt, ac subinde diuersis ingenijs varia iudicia progignunt, inde nascitur legum humanarum diuersitas apud diuersas nationes, vt aliud fuerit Atheniẽsium ius, aliud Romanorum, atque aliud Hispanorum sit, & Gallorum aliud. Igitur necesse fuit, vt diuinitus nobis illucesceret lex, quæ fidissima esset, certissimaq; norma ad quam omnes humanæ exigerentur & collimarentur: & per quam scire homo certò posset quid sibi congruens esset, quid verò nocens. Talis enim est decalogus, in tabulis à Deo insculptus, ac Euangelium in nostris impressum mentibus. Atque hac de caussa Dauid appellauit legẽm, testimonium fidele. Etenim humana lex nulla existit vsque adeò certa & stabilis. *Tertia ratio.* Tertiò, eadem lex fuit nobis necessaria propter absolutam nostram iustitiam. Hæc enim non tam in externis officijs posita est, quàm intus in animo. *Matth. 15.* Nam ex corde, vt ait Christus, exeunt cogitationes prauæ, atque inde opera, putà adulteria, homicidia, &c. homines autem, quia alienorum cordium latebras nequeunt inspectas habere, non valẽt suis legibus internos actus repurgare. Necessaria ergo fuit lex Dei, quæ nõ solùm manum, verùm & animum prohiberet, vtpote quæ non furtum tantùm atque adulterium, verùm & istorum concupiscentiam compesceret. Et hoc significatur, illo secundo membro Dauidicæ sententiæ, Conuertens animas, nimirum q diuina lex, non modò operum prauitatem cohibet, verùm & penetralia cordium perpurgat. *Quarta ratio.* Quarta demum caussa diuinæ legis fuit, q, vt auctor est 1. lib. de libero arb. August. *Augustinus.* leges humanæ nequeunt vitia cuncta, quamuis extera, cohibere; immo neq; debent. Nam si cuncta supplicijs coërcere satagerent, tum multa impedirent bona, tum & ciues in peiora truderent flagitia, Videlicet, si omnia mendacia acri supplicio vindicarent, non esset qui loqui auderet, & si meretrices abigerent, ansam porrigerent ad peiora. Necessaria ergo fuit lex quæ ante Dei tribunal vniuersa vetaret, quippe quẽ vniuersa punire, nullum est periculum, sed æquissima iustitia. Atqui hoc sonat primum eiusdem Psalmi verbum, Lex Domini immaculata, id est, neq; minimas turpitudinis sordes admittens, sed cunctas detergens. *Vltima conclusio.* Posterior conclusio, Hãc diuinam legem in duas esse diuisam, quæ non prorsus duæ essent species, sed veluti imperfectum ac perfectum eiusdem speciei distarent; conuenientissimum fuit ac diuina sapientia dignissimum. *Ratio cõclusionis.* Ratio autem conclusionis, licẽt S. Thom. eam missam fecerit, tamen & ex legis celsitudine, & ex hebetudine naturæ nostræ planè colligitur. Enimuerò cùm lex diuina tam longè pusillitatem ingenij nostri exuperet, genusq; nostrum veluti per omnes ætates adoleuerit, nõ debuerunt tam alta

mysteria

mysteria humano generi pueritiam agēti concredi: nam illa tunc non caperet: sed operæpretium fuit Prophetarum oraculis, futurorumq; figuris, ac demū ceremoniarum significationibus, quasi sub pædagogo imbui, donec illis assuetum ad iustam perueniret ætatem, quæ Deum factum hominem tam lōga expectatione optatum agnosceret, ac de Trinitatis arcanis prædicante idoneè audiret, ac demum tanquam olim sibi promissum, susciperet. Expediens ergo fuit, vt vmbratilis illa lex veritatem nouæ antecederet. Atque hæc est Apostoli doctr. ad Gal. 3.

Paulus.

Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo. At vbi venit fides, iam non sumus sub pædagogo: omnes enim filij Dei estis per fidem. Et cap. 4. Cùm essemus paruuli, sub elementis huius mundi eramus seruientes, at vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, &c. Hic autem ab imperfecto progressus ad perfectum ex triplici capite perpenditur, nempe ex fine, quò lex ducit, ex iustitiæ ordine, quem constituit, & ex modo, quo subditos cogit. Ex fine inquam, quòd illa bonum sensibile ac terrenum pro brauio proponebat. Sed de hoc discrimine luculentiùs quæstione proxima, art. 3. Secunda distantia, qua lex illa veluti puerorum ac seruorum pędagogia, à nostra, Euangelio fruentium, elongabatur, est q illa non sicut nostra internam cordium iustitiam explicabat. non quòd malas cupiditates non refrænasset, erat enim in Decalogo, Non concupisces rem proximè tui, non vxorē, &c. verùm quòd Euangelium cogitationum prauitatem explicatiùs retundit: Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est. Et qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Obidq; ait. Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarum & Pharisęorum, non intrabitis in regnum cœlorum. Tertium interuallum est in modo cogendi. Illa enim pœnarum potissime metu veluti pueros ac seruos vrgebat, nostra verò amore quo pectora nostra Christus infundit, nos allicit. At verò & de hoc pariter articulo citato q. seq. commodior dabitur dicendi locus.

Ad primum arg.

Ad primum ergo argumentū iam responsum est, quomodo hæc positiua Dei lex differat ab æterna, & qua ratione sit præter naturalem nobis necessaria, nempe quòd naturalis, quæ naturæ nostræ capacitatem non excedit, ordinet nos in finem naturalem, sed diuina, per quā æterna altiori modo nobis participatur, euehit nos ad supernaturalem.

Ad secundum arg.

Et pariter respondetur ad secundum, quòd licèt consilium, opus sit rationis, necesse tamen est supernaturali lege informari. Atque in hoc præclariùs nobiscum & excellentiùs factum est, quàm cum irrationabilibus animantibus. Nam illa ad naturalem duntaxat finē, qui humilis est, ordinem habent: quem etsi suis viribus adipiscantur, nihil egregium est. Nos verò ad supernaturalem fœlicitatem creati sumus, quod quidem ineffabile beneficium præ cunctis corporeis creaturis Deo debemus, quò ideo per se natura nostra pertingere nequit. Sed tamen cum Aristotele auctore, id quod per amicos possumus, per nos ipsos quodāmodo possimus, hoc quoque hominis excellentia patescit, quòd sic est Deus paratissimus nobis suppetias ferre, vt nunquam nisi ob nostram culpam nobis desit.

Ad tertium arg.

Tertium autem argumentum id præcisè probat, quod incongruens fuisset duas ab vno dimanare Deo leges, sic prorsus distinctas, vt sunt leges diuersarum gentium, fuit nihilominus expediens ac decorum, vt vnus Deus ad eundem finem alia præcepta poneret imperfectis hominibus, quibus pueritiam quasi sub pędagogo conueniebat degere: alia verò ad ætatem iustam prouectis, eò potissimum quòd salus nostra, quæ finis est legis, per Christum nobis erat obuentura, cui perinde competebat perfectam legem ponere. At nihilominus oportebat & per alteram mūdum ad eius susceptionem (vt dictum est) præparari. Lex autem naturalis, quia vniuersalia continet præcepta, eademque adeò cunctis mortalibus cuiuscunque sint conditionis communia, nequit nisi vna esse.

ARTICVLVS II.

Vtrùm lex vetus fuerit bona.

QVoniam eousq; solet humana natura labefactari, vt non defuerit Manichæorum caterua, qui contra veterem legem ceu malam, à maloque Deo conditam oblatrasset, quæritur an fuerit bona? Et arguitur à parte negatiua: Multa scripta sunt in veteri lege, nouæ repugnantia, vt primum ipsum verbum: In principio creauit Deus cœlum & terram.

Prima ratio a parte negatiua.

Cuius contrarium asseritur Ioan. 1. Mundus per ipsum, s. verbum, factus est, & sine ipso factum est nihil. Mox & illic legitur requieuisse die 7. Deum ab omni opere quod patrauerat: & tamen Ioā. 5. ait Christus, Pater meus vsq; modò operatur, & ego operor.

Secunda ratio.

Secundò, Deus ipse fatetur Ezech. 20. dicens: dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus nō viuēt: lex autem de præceptorum qualitate existimatur: ergo lex illa non fuit bona.

Tertia ratio.

Tertiò, Ad bonitatem legis duo sunt potissimum requisita, vt suprà nos Isidorus docuit. Primùm, vt communi animarum saluti consulat: mox vt sit obseruatu non difficilis, humanęq; consuetudini accommoda: neutrum autem istorum erat in illa lege. Ait enim quantum ad 1. Paul. ad Rom. 5. Lex subintrauit vt abundaret delictum. & c. 7. Sine lege peccatum mortuum erat, ego autem viuebam sine lege aliquando, sed cùm venisset mandatum, peccatum reuixit, ego aūt mortuus sum.

Paulus.

Et de secunda qualitate ait Petrus Actuum 15. Quid tentatis ponere iugum super ceruicem discipulorū, quod neq; nos, neq; patres nostri portare potuimus? Lex ergo illa non erat bona.

Petrus.

Quarta ratio.

Quartò, Si lex illa bona fuisset, eò maximè q Dei sanctio fuit, Deus autem non apparet fuisse eius conditor. Primùm, quia vt habetur Deut. 32. Dei perfecta sunt opera, lex autem nihil ad perfectū adduxit, vt ad Hebr. 7. auctor est Paulus. Mox quod deberet esse perpetua, Lex autem illa cessauit, vt ibidem Paulus docet, propter eius infirmitatem. Immo quia (vt dictum est) occasio erat peccati, ergo non fuit à Deo lata, atque adeò neq; inde eius potest probitas colligi.

Paulus.

Quinta ratio.

Quintò, Si Deo latore bona esset, condecens fuisset, vt per Angelos, qui (vt est in Psal.) sunt Dei ministri, fuisset lata, at verò non per Angelos, sed ore Dei prolata fuit. Legitur enim Exod. 20. Loquutus est Dominus sermones hos. Et statim, Ego sum Dominus Deus tuus. Quòd si vllius ministerio visus est, ille fuit Moyses, secundum illud Ioan. 1. Lex per Moysen data est. Et illud Exod. 33. Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem. Nil ergo restat vnde probitas illius legis elici possit. In contrarium autem est Paulinum oraculum ad Rom. 7. Itaque lex quidē sancta est (loquebatur autem de veteri) & mandatum sanctum & iustum, & bonum.

Paulus.

Ad quæstionem hanc tribus conclu. respondetur. Prima, Lex vetus (vt ait Paul.) fuit sancta, & iusta & bona, atque omnibus suis causis congruentissima, tametsi non vndequaque absoluta & perfecta.

Prima conclusio.

Probatio.

Conclusio hæc per omne caussarum genus asseritur & confirmatur. Primùm, ex ratione vtriusq; obiecti, scilicet tam materię, de qua pręcipiebat, quàm formæ & figuræ præcipiendi. Fuit enim tum morum compositrix, tum & futurorum vmbra, & vtrinque bona. Enimuerò cùm duplex sit in nobis ratio, sicuti veritas speculatricum scientiarum inde perpenditur, q sit rationi speculatiuæ consona, ita & legis bonitas eò q sit concors rationi practicæ, lex autem vetus, qua parte erat morum regula, egregiè propellabat tum operum prauitatem, tum & cupidines cum ratione colluctantes. Decalogus enim ille, quem Deus Moysi in tabulis exarauit, compendium fuit substantiaq; & flos totius naturalis legis, quippe qui (vt q. 3. latiùs patebit) hominem & ad Deum referebat, & cum hominibus conglutinabat, neq; solam manum, verùm & cor etiam illo mandato cō pescebat, Non concupisces rem proximè tui, non vxorem, &c. Vnde Paul. ad Rom. 7. Consentio, inquit, legi, quoniam bona est. Et rursum, Condelector legi Dei secundum

Paulus.

eundem interiorem hominem. Quo sanè verbo ostendit legis virtutem eã fuisse, vt sensualibus cupiditatibus obsisteret, quæ exteriorem, hoc est, sensualem hominem deuexant. At verò quoniam legis sanctitas per ordinem ad finem expenditur: finis autem diuinæ legis non est sicuti humanæ, temporalis tranquillitas & quies reipublicæ, sed sempiterna fœlicitas, quę in eius conspectu posita est, illa censetur perfecta lex, quæ vsque ad illum perducit finem: illa autem bona quidem, non tamen simpliciter absoluta, quæ licèt illuc dirigendo ducat, non tamẽ perducit: hoc autem discrimine vetus illa à nostra differebat.

Discrimen inter veterem & nouã legem.

Enimuerò cùm finis ille vires excedat naturæ, nullius legis opera nisi gratia supernè iuuante sufficiunt illuc quenquam perferre, secundum illud ad Roma. 6. Gratia Dei vita æterna.

Paulus.

Et quoniam gratia per Christi redemptionem, qui fuit Euãgelicus legislator, collata fuit vniuerso mundo, lex vetus quæ per se gratiam hanc non continebat, eatenus bona erat nimirum præcipiens virtutum officia, vt tamen non esset perfecta, sicut nostra, quæ per eandem legiferi nostri gratiam ad suum finẽ nos perducit.

Paulus.

Vnde Paul. ad Titum 3. Cùm benignitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiã saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritussancti, quem effudit in nos abundè &c. Et Ioan. 1. Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Christum facta est. Et eodem attinet, quod ait ad Hebr. 7. Nihil ad perfectum adduxit lex. Hanc differentiam iam diximus repetendam nobis q. 7. Tantisper tamen, ne pendulus Lector hæreat, rem aperiamus, est enim intellectu non facilis.

Obiectio aduersus traditum discrimen.

In contrarium quippe est argumentum hoc: In circuncisione antiquæ legis conferebatur gratia virtute fidei Christi illic protestatæ, qua gratia remittebatur originale, sicuti in nostra per baptismũ virtute eiusdem Christi. Rursus, qui opera legis per eandem gratiã tunc implebant, condignè merebantur æternam vitam, sicuti nos.

Solutio.

Et sicuti illi extra gratiam implentes legem solùm præstabant opera moraliter bona, non tamen quæ essent beatitudinis merita: ita & nobis accidit. Quid ergo discriminis restat inter illam & nostram? Respondetur non hoc esse, sed aliud: Nempe q̃ caussa illius gratię, qua illi in amicitiam Dei recipiebantur, non fuit exhibita nisi per Christum latorem legis nostræ, nam caussa illa, vna eius fuit passio secundum illud Pauli ad Colos. 1.

Paulus.

Nunc per mortem & sanguinem suum reconciliauit vos, cùm aliquando alienati, & inimici &c. Itaque vt de contrito inter Theologos fertur, quòd licèt ante confessionem à suis sit per gratiam Christi absolutus delictis, nihilominus quia virtute propositæ confessionis, quæ sacramentum est passionis eius, contritio illa operatur, fit, vt quando ad pedes confessarij accedit, tunc verè absoluatur. Sic de iustorum vniuersitate, Christi passionem præcedentium, censendum est, videlicet quòd erant veluti in deposito quoadusq; Christus veniret, qui pretium redemptionis soluens, cuncta expiaret piacula. & ideo occlusæ illis erant cœlorum valuæ, quasi non essent digni qui admitterentur in possessionem filiorum Dei.

Paulus.

Atque hoc est quod ait Paul. ad Roma. 3. Deus proposuit Christum propitiatorem in sanguine ipsius ad ostensionem iustitię suæ propter remissionem præcedentium delictorum, in sustẽtatione Dei ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore. Ecce quomodo fons totius gratiæ fuit Christi passio etiam respectu præcedentium.

Quo sensu proposita differentia saluetur.

Est ergo differentia, q̃ illi non per legis opera salui fiebant, sed per fidem Iesu Christi futuri, cuius passione nitebantur iustorum merita. Nos verò per fidem eiusdem Christi præsentis in nostra lege, nempe qui gratiam nobis eo temporis articulo meruit, qua idoneè digneq; impleremus legem, quo articulo lex nos eius obligare cœpit. Et hæc est profectio, qua lex nostra veteri præstat, quantum ad moralia præcepta.

Ostẽditur bonitas legis diuinæ ex ratione caussæ finalis.

Mox bonitas eiusdem legis ratione caussæ finalis ostenditur, Fuit enim condita vt viam in terris venturo Messiæ prepararet & communiret. Hæc autem præparatio in duobus consistebat. Primum, vt esset futurorum præconium & præsagium, mox & Euangelicæ quasi inchoatio. præconium scilicet per Prophetarum oracula, vnde Christus Luc. vltimo. Oportet impleri omnia quæ scripta sunt in lege, & in psalmis, & prophetis de me.

Ioan. 5.

Et Ioan. 5. Si crederetis Moysi, crederetis & mihi. Præsagium verò, per ceremonialia, quæ vmbra erant futurorum, secundum illud 1. ad Corinth. 10.

Paulus.

Omnes patres nostri in Moysi baptizati sunt, & in nube & in mari, & omnes eandem escam spiritualem mãducauerunt, & omnes eundem potum spiritualem biberunt. Hæc enim omnia in figura facta sunt nostri. Fuit deinde quasi inchoatio Euangelicæ, quatenus sub illa lege semotus est peculiaris ille populus à reliquo orbe, & ab idolorum cultura coercitus, atq; cultui vnius Dei addictus.

Paulus.

Vnde Paul. ad Galat. 3. Priusquam veniret fides sub eadem lege custodiebamur, conclusi in eam fidem, quæ reuelanda erat. Et hæc de 1. conclu. Sed vt ratione quoque efficientis caussæ bonitas eiusdem legis corroboretur, apponitur secunda,

Secunda conclusio.

Deus fuit auctor eiusdem legis, vt patet Matt. 15. Irritum fecistis mãdatum Dei propter traditiones vestras. Erat quippe Christo tunc sermo de illo mandato: Honora patrem tuum & matrem tuam, quod scriptum erat in lege.

Ratio quæstionis.

Et ratio colligitur ex superioribus, sic: Lex illa, vt dictum est, præparamentum erat Euangelicæ, cuius porrò neq; Manichæi negare poterant Deum fuisse auctorẽ, igitur cùm eiusdem sit, & finem proponere, & disponere media, idem Deus per se suosq; ministros legem illam tulit. Diabolus enim nunquã, vt diabolico ore Manichæus blasphemauit, legem illam constituisset, per quam Christus præsignabatur colebaturq;, à quo erat ipse victus expellendus. Atq; hunc sensum exhibebat ipse redemptor Matth. 12. Si Satanas Satanam eijcit, diuisum est regnum eius. Animaduertenda tamen est assertio huius conclusi. quippe quæ non tantùm Manichæorum blasphemiam retundit, delirantium ac mentientium fuisse opus principis tenebrarum: verùm & docet nõ fuisse legem alicuius Angeli vel hominis, sicuti sunt leges humanæ, sed sicuti noua, ita illam à Deo latam esse ac subinde diuinam censeri. Ita enim vbiq; habet, Loquutus est Dominus ad Moysen, dicens. Et Exod. 24. Postquam Moyses retulit ad populum legem responderunt, Omnia quæ loquutus est nobis Deus, faciemus. Et infrà dũ sanguinis aspersione eandem legem ceu testamentum stabiliret in figuram Christi, qui suo sanguine confirmaturus erat nouum, ait, Hic est sanguis fœderis, quod pepigit vobiscum Deus. Id quod & Paul. ad Hebr. 9. retulit. Quando ergo ait Ioan. Lex per Moysen data est, non intelligit fuisse suã, sed eius ministerio promulgatam, sicut lex Euangelica nõ fuit Apostolorum, sed Christi, ipsorum diuulgata prædicatione. At verò, quò nihil legis illius defensionem prætermittatur, tertia adhibetur conclu.

Tertia conclusio.

Lex illa à Deo per Angelos posita est, secundum verbũ Pauli ad Galat. 3.

Paulus.

Lex data est per Angelos in manu Mediatoris. Huius testimoniũ perhibet Stephanus Actu. 7. dicens, Accepistis legẽ in dispositione Angelorum.

Dionysius.

Et Dionysius 4. cap. Cœlestis Hierarchiæ, congruere docet, vt diuinorum arcana ad homines Angelorum ministerio deferantur. Hæc autem ratio nõ peculiariter de antiqua, sed & de lege nostra curreret, quæ tamen non per Angelos, sed per Christum lata est.

S. Thomas.

Et ideò S. Tho. peculiarem adhibet eiusdem prouidẽtiæ analogiam, quam ab architectis mutuatur. Architectus enim nauis nõ per se, sed per suos ministros ligna dolat, ac præparat, ipse tamen compingit nauis fabricã. Idemq; videre est in architecto domus. Condecens ergo fuit, vt Deus legem illam quæ ad Euangelij perfectionem sterne bat viam, per cœlestes suos ministros permitteret: Euangelicam verò ipse factus homo conderet, suoq; sanguine consecraret,

Paulus.

Atq; hoc interuallum dignouit Apostolus ad Hebr. 1. vbi excellentiam euangelij inde commẽdat, q̃ per illud loquutus Deus est nobis in filio, qui melior est Angelis, quos fecit spiritus ministrosq; suos in ministeriũ missos propter eos qui hæreditatẽ capient saltis.

Argumenta

Manichæi.

Argumenta in contrarium obiecta, Manichæorum arma erant: quorum inter alias hæreses hæc quoque fuit, ut legem ueterem conuitiis proscinderent, & tanquam a principe tenebrarum conditam repudiarent. De qua quidem hæresi meminit Augu. lib. de hæres. cap. 46. & in eius repulsam scripsit preter alios, contra Faustum libros nigintitres.

Augustinus. Cerdo.

Quamuis hæresi huius Cerdo feratur primus auctor Marcionis magister, cui post centum annos successit Manichæus. Isti enim non intelligentes malum per se nullam habere caussam, sed esse boni priuationem, neque uerò bonum Deum effectorem esse malorum, in illam sunt primùm uesaniam collapsi, ut duo ex æquo rerum principia adstruerent; principem scilicet lucis, bonorum auctorem; principem autem tenebrarum, inuentorem malorum. Atque inde rursum cùm legem ueterem in malorum prædicamento collocarent, inuentum esse dixerunt illius principis tenebrarum.

Argumenta Manichæorũ contra legẽ veterem.

Argumentorum uerò capita, quę contra legẽ moliebãtur, hęc fermè sunt: Primũ, ratione sui, qui omnium est caussarum prima, improbabant illã, q̃ non nisi terrena promitteret.

Argum. 1. Faustus.

Vnde Faust. lib. 4. ait se eò testamẽtũ vetus nõ accipere, q̃ in eo non est hæreditas sicuti in nouo, obidque negabat esse ambas eiusdem Dei leges.

Solutio.

Ad hoc tamẽ iã superiùs responsum est, Deum illis tanquam pueris terrena fuisse pollicitum, tum ut in illis futura delinearet, tum ut palàm faceret quam esset fidus suorum promissorum seruator.

Argum. 2.

Secundum caput argumentorum suorum erat, quòd dictis multis lex illa cum Euangelio pugnabat, ut primo nos argumento tetigimus.

Solutio Augustini.

Ad quod tamen Augustinus latissimè in libro cõtra Adimantum respondet: ea nimirum conciliando, quę pugnantia uideri poterant. Haud enim repugnat, cuncta esse à Deo facta: quare ait Moyses, Creauit Deus, & tamen illa condidisse per verbum, ceu per suam artem: quare ait Ioannes, Per ipsum facta sunt.

Ad primum argum. principale.

Neque obstat, ut factus fuerit homo ad imaginem Dei secundum naturam, ut illic habetur: & tamen secundum morum malignitatem dixerit Christus Iudæis, Ioannis 8. Vos ex patre diabolo estis. Neque aduersantur ut quieuerit die Sabbatho ab opere creationis mundi: & tamen semper operetur, ipsum conseruando & gubernando.

Ad cõfirmationes.

Tertiò inculpabant legem, ut in secundo argumento insinuabamus, quod contineret præcepta mala, & in primis crudelia, ut est illud, Oculum pro oculo, dentẽ pro dente, quod idcirco Christus Matthæi quinto ceu iniquum respuit, dicens, Ego autem dico uobis, Diligite inimicos uestros.

Ad secũdũ argum.

Mox & charitati aduersantia, qualis erat libellus repudij & usurarum permissio, Nam Deuteronom. 23. permittebatur fœnerari alienigenis. Et illud quod refertur Matthæi quinto. Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Quæ quidem testimonia sunt, non esse legem utranque eodem Deo latam. Ad hæc uerò eodem fermè modo respondetur, nempe quòd cùm populus ille tam iniuriarum esset tenax, tamque diuitiarum sitiens, atque ad charitatem durus, permisit illis Deus illam talionis uindictam, & uxorum repudiationem, atque usurarum modum, ut ab immanioribus illos arceret. Adueniente autem lege gratiæ superstruxit Christus celsiores charitatis gradus. Tametsi illud uerbum, Odio habebis inimicum tuum, nõ extabat in lege, ut patet Leuit. 19. sed erat Pharisæorum interpretatio.

Adnotatio Fabri minimè tuta.

Quapropter Fabri Stapulensis adnotatio super eundem locum Euangelij minimè tuta est. Ait enim, quod illud ex ueteribus scripturis apertè cognoscebatur, quæ passim mala imprecantur inimicis, ut in Psalmo 53. Auerte mala inimicis meis. Et 82. Erubescant & conturbentur in seculum seculi,

In Fabrũ uehementia sacra.

est enim impius error hanc notam legi inurere, quòd præciperet inimicorum odium. Nam quòd iuberentur illi Chananæos & Iebusæos perdere, non erat odij iussio, sed executio iustitiæ. Immo Prouerb. 25. præcipiebatur, Si esurierit inimicus tuus, ciba illum.

Solutio arg.

Illæ autem Psalmorum phrases, expositore ubique Augustino, non sunt malorum imprecationes, quasi Dauid optasset mala inimicis suis, sed futurorum propheticæ, ac si dixisset, Auertes mala inimicis meis.

Ad secundũ argum.

Igitur ad secundum argumentum respondetur, quòd quando Deus fatetur dedisse eis præcepta non bona, ceremonias denotat, quę non appellauit mala, sed non bona, idest, non perfecta, neque ad uitam per se sufficientia, quia nõ conferebant gratiam peccatorum lotricem, quæ quidem peccata eisdem ceremonijs illi confitebantur, nam gratia in circuncisione a sola permanebat fide. Et ideo subiunxit, & iudicia in quibus non uiuent, scilicet uita gratiæ; Ac postea. Et pollui eos in muneribus suis, hoc est, Per illa munera quæ pro peccatis offerebant, ostendi eos esse pollutos. Quartò denique hoc super omnia iidem Manichæi improperabant legi, quòd tum obseruatu erat difficilis: tum & peccatorũ existeret caussa, quò tertium nostrum argumentum tendebat.

Ad tertium argum. Auctor in Cõmentarijs super Epistolam ad Romanos. Paulus.

Veruntamen super eisdem locis Pauli ad Romanos. 5. & 7. citatis, satis à nobis expositum est, legem non fuisse caussam, ut peccatum uiueret, & gratia emoreretur, uelut effectricem & positiuam, quin uerò hanc maculam abstergit eidem legi idem Paulus dicens quòd esset sancta. Et 1. ad Timoth. 1. Scimus autem quòd bona est lex, siquis ea legitimè utatur. At quia malum uetabat, docebatq; adeò quid esset peccatum, ex hac parte, primùm tollebat excusationem, secundò, quia, ut ait Lyricus, nitimur in uetita, inde homines occasionem captabant, ut maiori impetu ferrentur in malum, & quia gratiam non conferebat, ex hac parte negatiuè erat caussa peccati, idest, non satis iuuans ad illud cauendum. Vnde non ait, Occasione data, sed occasione accepta, idest, quam non lex dedit, sed homines inde acceperunt, peccatum scilicet originale, cuius fomes carnis in nobis relictus est, per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Quare in capite quinto ubi dixerat peccatum intrasse, ut abundaret delictum particula, ut, non dicit caussam. Haud enim illa fuit uoluntas Dei ferentis legem ut per eam concitaret homines ad malum, sed tantùm dicit consequutionem. Ex hominum nanque infirmitate consequutum est ut data lege, peccata cumularent.

Ad quartum argum.

Ad quartum satis responsum est, ubi rationem exposuimus tam imperfectionis legis, quàm etiam cessationis. Cùm enim esset signra legis gratiæ, nihil uetat, quin à Deo fuisset lata, & nihilominus non absolutam obtinuisset perfectionem. Erat enim præparamentum Messiæ, auctoris gratię, quæ est legis perfectio, quapropter consequens erat, tum ut usque ad ipsum nũ adipisceretur suam perfectionem, tum ut per eiusdem Dei præsentiam illa antiquaretur.

Ad quintum argum. Duplex dubitatio. Prima. Augustin.

In quinto autem argumento non una tantùm dubitatio dissoluenda petitur. Vna enim est de locutionibus illis antiquis qua Deus dicebatur loqui Moysi, vtrùm scilicet per se ipse loqueretur, an uerò Angelus nomine ipsius? August. nanque 2. de Trini. cap. 12. &. 13. super Genes. ad literam cap. 27. huc propendet quòd unus Angelorum per dispensationem personam domini sui gerebat. Quemadmodum scriba dum nomine iudicis sententiam refert, Nos, &c. mandamus. Et quo pacto sacerdos ait loco Christi, Hoc est corpus meum.

Roboratur sententia.

Et astipulatur eius assertioni modus loquendi scripturæ. Enimuerò Exod. 3. ubi nos legimus quòd apparuit de rubo dominus Moysi in flamma ignis, Septuaginta habent, apparuisse Angelum domini. Et sic legit August. Nihilominus tamen qui apparuit, dixit. Ego sum Deus patris tui, &c. Et Genes. 32. Ille qui luctabatur cum Iacob, ait ad illum; Cur quæris nomen meum, quod est mirabile? Angelus ergo loquebatur in persona Dei.

Augustini Ratio assertionis præteritæ.

Et caussa est huiusmodi. Cùm uoces illę sensibiles essent, liquidum est fuisse factas in aere uerberato, quo homines audiunt, atque adeò Angelorum ministerio, quo Deus utitur, intonuisse. Et ideo censetur Angelus loqui in persona Dei. Tametsi nos super illo paterno uerbo Ioannis 3. Hic est filius meus dilectus, non sumus ueriti dicere uocem fuisse Dei propriam patrique attributam: nempe quòd uel Deus se solo uerberasset aerem, uel quod Angelico fuerit functus obsequio: quasi instrumento, ceu nos utimur lingua. Hac ergo ratione dicitur lex data per Angelos seu in dispositionem Angelorum,

quòd dum Deus Moysi in mõte loquebatur, uox illa Angelorum opera auribus eius insonabat. Sed tamen hinc secunda emergit quæstio, quòd Exod. 33. assergitur dominus facie ad faciem Moysi loquutus. Respondetur tamen secundum Augustinum locis citatis, hoc esse intelligendum secundum opinionem uulgi. Nam paulò pòst optatissimè cum Deo expostulabat, dicens; Ostende mihi gloriam tuam, nempe quam nondum uiderat. Igitur utrùm pòst uiderit Dei faciem, ut Paulus in raptu, an solùm posteriora, hoc est, aliquid in quo ei gloria illius illuxit, sub iudice est. Veruntamen quando in monte legem suscepit, uoce per Angelos fabricata loquebatur ei Deus. Quid ergo est quod ait Ioannes, Lex per Moysen data est, qua sanè de caussa dicitur Mosaica? Respondetur quòd sicut Christus per seipsum reuelauit Apostolis legem, quam ipsi orbi promulgarent, sic Deus per Angelos ipse tradidit Moysi, ut ipse denuntiaret populo. Et ideo dicitur Moysis, tanquàm promulgatoris.

Secunda quæstio. Solutio.

Alia obiectio. Dissolutio.

ARTICVLVS III.

Vtrùm lex illa soli debuerit populo Israel poni illumq; duntaxat obligare.

POstquam de bonitate caussisque ueterǽ legis satis a nobis dictum est, subsequitur ut de eius subditis sermonem adhibeamus. Quæritur ergo, an fuerit expediens populo Israel peculiariter põni, eumque duntaxat obligare? Et arguitur à parte negatiua; Lex illa, ut dictum est, figura fuit præparatioque euangelicæ, figura autem & oĩa debet suo fini similitudine respondere: sed lex euangelica non Iudæis tantùm, uerùm & Gentibus vniuersis futura erat in salutem secundum oraculum illud Isaiæ. 46. de Christo præcantatum: Parum est ut sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & faces Israel conuertendas: dedi te in lucem Gentibus, ut sis salus mea vsque ad extremum terræ, ergo & lex uetus debuit uniuerso mundo promulgari, eò uel maximè, quòd ut legitur Act. 10 non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente, qui timet eum & operatur iustitiam, acceptus est illi. Secundò, si lex illa in Iudæos tantùm obligaret, deterrima fuisset grauissimaque eorum conditio inter omnes mortales. Illi enim non poterant sine legis obseruantia pertinere obtinere salutem. Extat enim Deut. 27. Maledictus omnis qui non permansit in sermonibus legis huius. neq; eos opere perficit. Reliqua uerò Gentium uniuersitas extra illam legem solo iure naturæ seruari poterat. Amplior ergo salutis uia patebat Gentibus quàm Iudæis. In contrarium autem est sententia Pauli ad Rom. 3. Quid ergo amplius Iudæo? multùm per omnem modum. Primùm quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei. Et Dauid, Non fecit taliter omni nationi: & iudicia sua non manifestauit eis.

Primum argum. à parte negatiua.

Secundum

Paulus.

Quæstio, ut inter arguẽdum insinuatum est, duo petit. Primùm, an singulari illi populo congruens fuerit legem illam edi? Alterum, an solum illum obligabat? Nam posset quis cogitare, quod licèt Iudæis fuerit promulgata, nihilo secius cùm lex Dei esset, qui Rex est vniuersi orbis; ad quoscunque fama illius penetraret, tenerentur illam suscipere. Quinque ergo conclusionibus cõstabit responsio. Prima: Conueniens fuit legem illi tantùm populo dari. Conclusio hæc ex superioribus colligitur. Nam cùm opus Dei fuerit, cuius summa sapientia attingit a fine usque ad finem, & disponit omnia suauiter, dubium nullum relinquitur, quo minùs fuerit consultissimum ac decentissimum. Attamen quia ratio hæc nimis generalis est, ex ipso rerum fine exploranda est alia, cui animus acquiescat: puta, quæ rõne diuinæ sapientiæ referet. Est autẽ aliud quærere, cur selectus est aliquis populus, cui daretur & nõ potius toti mundo inuulgaretur; aliud uerò, cur ille Hebræorũ. Sit ergo secunda conclusio; Rõ cur delectus alicuius populi ex cunctis mortalibus factus est, sumitur à fine eiusdem legis, qui fuit aduentus Messiæ. Inde enim duplex accipitur ratio. Vna, quòd cùm sublimitatem tam excelsi mysterii totus mundus capere non posset, quippe in quo quamplurima essent hominum ingenia, tum naturali hebetudine, tum morum peruersitate caliginantia, condecens fuit, ut pusillus quidam populus peculiariter seligeretur, cui tam alta, tamque recondita mysteria initiò concrederentur. Nam si sparsim fuissent statim per orbem euulgata, ludibrio citiùs haberentur, quam eis adhiberetur fides. Sic enim solent cordati homines & prudentes arcana sua non temerè publicare, sed illos deligere, quorum fidei committant, iuxta illud Ecclesiasti. 6. Multi pacifici sint tibi, consiliarius unus de mille. Qui in verò nuntium rei grauissimæ non audes in initio in uulgus propalare, ne ridiculus uidearis, sed in quorundam aures primùm susurras, quousque fama vires accipiat. Poterat quidem Deus talia facere hominum ingenia, ut omnes statim caperent, sed tamen more naturæ cuncta suauiter disponit. Docet enim nos experientia mille quingentorum annorum non dicam quàm sint mysteria nostræ fidei captu difficilia, sed quàm sit humanum ingenium tardum, quàmq; ad optima capessenda indocile: cùm minimus orbis angulus fidem retineat, eandemque tam multis ex partibus laceram. Altera ratio est ex eodem eidem fine sumpta, quòd decuit selectam esse stirpem, ex qua Christus genus duceret. Quemadmodum enim Romanorum gens & Athenensium, ut uerbi gratia dicamus, sua celebrarunt numina, ita condecuit Christi prosapiam ac genealogiam, illustrem in mundo fuisse: At qui vtraque ratione circuncisionis charactere insignitus ille populus fuit, ut à reliquo dignosceretur orbe. Fuitque insigne illud in membro illo iussum, ut illius genitura significaretur, qui unà cum reliquis delictis labem generatione contractam erat abstersurus. Et quemadmodum inter Romanos illustriores familiæ, ut Cæsares, Camilli, Scipiones &c. sic etiam ex illo populo selectus est Dauidicus truncus, ex quo diuinus flos germinaret. Quapropter, ut super primum capit. ad Romanos recolimus, nuncupatus est Christus filius Dauid. De alio uerò proposito membro, scilicet cur ille potius Hebræorum populus fuerit electus, statuitur tertia conclusio: Ratio huiusmodi electionis neque potest neque debet ex aliqua caussa uel merito illius populi captari, sed in meram Dei misericordiam est referenda. Duas quippe caussas comminisci posses populo illi congruentes. Quarum vna esset, quòd cùm reliquis orbis Gentibus in idololatriæ impietatem immersis, soboles illa Abrahæ in uero cultu unius Dei perstiterit, iustum erat illam particulariter in peculium Dei eligi. Sed tamen ratio hæc non est conuincens. Nã post susceptam legem in eandem idololatriam irruerunt, quod multo illis iniquius absurdiusque fuit, quam Gentibus. Vnde Exod. 33. & Amos. 5. Nunquid hostias & sacrificium obtulistis mihi in deserto quadraginta annis domus Israel? Et portastis tabernacula Moloch Deo uestro imaginem idolorum uestrorum sydus Dei uestri quæ fecistis uobis? Secundam ergo rationem effingere quis fortè posset, quòd licèt fuissent posteà idololatræ, tamen aliquibus iustitiæ officiis uel ante uel post legem floruerunt, quorum merito data est illis lex. Veruntamen planè legitur Deutero. 9. Scito quòd non propter iustitias tuas dominus tuus dedit tibi terram hanc in possessionem, cùm durissimæ ceruicis sis populus. Ratio ergo proxima fuit promissio facta Abrahæ, Isaac, & Iacob, ut eodem cap. legitur. Vbi adnotandum est Abraham antecessisse legi & Moysi quingentis annis. Cui, ut legitur Genesis 12. & 22. promissa est Chananæorum terra, simul & futurus Messias. Et quoniam lex præsagium erat, ut diximus, præparatioque eiusdem Messiæ, in eadem promissione insculpebatur lex eius soboli promulganda. Obidq; loco citato Deuter. Non propter iustitias tuas & æquitatem cordis tui ingredieris ut possideas terras earum, scilicet gentiũ, sed quia illæ egerũt inique, introeũte te deletæ sunt, & ut compleret uerbum suum dominus quod sub iuramento pollicitus est patribus tuis Abraham, Isaac, &

Gemina quæstio clausa in quæstione proposita. Prima. Secunda. Prima conclusio qua satisfit primæ quæstioni. Prima probatio conclusionis. Secunda conclusio. Duplex ratio conclusionis.

Secunda ratio.

Tertia conclusio. Duplex ratio non sanè apta.

Refellitur prima.

Explodiтur secunda caussa.

Ratio uera conclusionis.

Explanatur posita ratio.

Iacob,

Iacob. Itaque expulsio Gentium fuit propter eorum peccata, sed tamen introductio Iudæorum atque adeò collatio legis fuit propter promissiones Dei. idque Apostolus ad Gala. 3. docens. ait: *Paulus.* Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius. Et non dicit seminibus, quasi in multis, sed quasi in vno. Et semini tuo, qui est Christus; ergo lex data est illi populo propter promissiones. Illæ autem ob id factæ sunt, ut populus ille ex quo Christus carnem induturus erat reliquo orbi sanctitate præstaret: secundum illud Leuiti. 19. Sancti eritis, quia ego sanctus sum. *Obiectio.* Veruntamen licèt hæc fuerit proxima caussa, non tamen in illa animus requiescit. Nam respondendum restat, cur selectiorem Deus habuit Abraham ac suam progeniem, cui mysteria Christi reuelaret, atque ex suo sanguine gignendum polliceretur, quàm vnum quemlibet alium mortalium, vtrùm merita eius fuerint in caussa? Re verà minimè, sed, vt conclusio asserit, Dei misericordia. *Merita Abrahæ minimè in caussa fuere vt præ cæteris illius populus seligeretur vnde Christus originem duceret, sed hoc ipsum in misericordiã diuinã referendum est. Ratio prosã se assertionis.* Hoc nanque in primis astruit oraculum illud Isaiæ 41. Qui suscitauit ab oriente iustum, vocauit eum vt sequeretur se. Nam de terra Caldæorum vocatus fuit ut Gene. 12. legitur, quæ quidem regio terræ promissæ Orientalis erat. Mox & ratio idem demonstrat. Nam cùm gratia, qua grati Deo reddimur, non cadat sub meritum, fit vt neque eius initium & caput promereri vlla possit creatura; initium autem fuit Christus, ergo eius aduentum neque intemerata Virgo mereri valuit; quantò minus priscorum quispiam? cùm lex fuerit Christi figura, neque illam vel Abraham, vel eius progenitores, aut posteri meruerunt. Quocirca mera fuit Dei clementia, quòd ipse eiusque prosapia inter omnes mortales eligeretur. Neque vlla potest humana designari caussa, sed in radicem prædestinationis, quæ nullã præter Dei voluntaté habet, referẽda est talis electio; iuxta illud celebre Aug. axioma super. Io. Quare hũc trahat, & illum non trahat, noli velle iudicare, si nõ vis errare. Veruntamẽ quod de Deipara Virgine confitemur, & de Abrabam quoq; suo gradu censendum est. Etenim etsi Virgo non meruit Christũ incarnari, tamen fixo illo diuino proposito, fecit eam Deus dignam quę ipsum conciperet; secundum illud quod ecclesia canit: Quæ dominum omnium meruisti portare. Et simili modo in suo inferiori gradu fecit Abraham inter mortales dignum, cuius sanguinem nascituro filio suo deligeret. Hæc autem electio primùm in sacro canone designatur: Genes. 10. Vbi cùm peruentum est ad enarrandum progeniem Sem filij Noe, ait scriptura: Sem quoque nati sunt patre omnium filiorum Heber, &c. Quod utique verbum consideratissimè meditatus est 16. de ciuita. Dei Augustin. *Augustin⁹.* Filij enim Heber dicti sunt Hebræi. Obidque quamuis non fuerit progenitus eiusdem Sem; tamen ob hanc dignitatem primus nominatus. *Electio Abrahæ in sacro Canone designatur.* Non ergo ab Abraham quasi Abrahæi, vt quidam Iudæorum autumant; sed ab Heber nomen traxerunt. Vixit nanque pater ille sub ætatem Nemrod, quando facta est linguarum diuisio; obidque appellauit nomen filij sui Phaleg, vt ibidem legitur, quod est diuisio, eò quòd in diebus eius diuisa sit terra. *Augustin⁹.* Inde ergo diuinitus separatus est Heber à reliquis, qui cùm Nemrod aduersus Deum ipsum coniurauerant. A quo Heber sextus fuit Abraham, quem Deus (vt legitur Genesis 12.) præcepit exire de terra sua, & de cognatione sua. Et hæc de priori quæstionis membro. *Distinctio præceptorũ legis antiquæ.* De posteriori verò, puta de legis obligatione, an extenderetur ad gentes, subiunguntur duæ aliæ conclusiones; hac distinctione præmissa: In lege quædam erant præcepta de lege naturæ, vt Decalogus & moralia reliqua; quædam verò eidem naturali iuri adiecta, vt ceremonialia & quædam legalia. Sit ergo conclusio ordine quarta: *Quarta conclusio bimembris.* Cuncti mortales tenebantur seruare illa quæ sunt legis naturæ, non quidem ob vinculum Mosaicæ, sed id eadem iubente natura. Reliquorum verò obseruantia nemini extra illum populum necessaria erant ad salutem. *Probatio prioris membri.* Prior pars notissima est, quoniam & ante aduentum legis totum humanum genus lumine diuini vultus illustratum seruare stringebatur cuncta, quæ natura docebat, tum ad cultum diuinum, tum & ad humanam societatem referre; lex autem scripta neminem ab huiusmodi iugo exemit. De his ergo naturæ præceptis in lege conclusis ait ad Roma. 2. Paul. *Paulus.* Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt, faciunt. *Probatio posterioris membri.* Posterior autem pars ex dictis planè colligitur. Etenim qui ad sublimiorem religionis ordinem assumuntur, pluribus religantur quàm reliqui laxioris vitæ, vt in clericis & monachis videre est; populus autem ille selectus fuit ad excelsiorem sanctitatis gradum, qualis decebat populum, ex quo erat Christus nasciturus, & qui figuram eiusdem Christi gerebat; ergo ad peculiaria illa instituta, legi naturæ superaddita, solus ille populus erat obligatus. Vnde Deuteronom. 18. Perfectus eris & absque macula coram domino Deo tuo. Quam ob rem veluti arctioris religionis cultoribus quædam professionis imago illius legis erat iniuncta; secundum illud eiusdem lib. capitul. 26. Profiteor hodie coram domino Deo tuo &c. Hinc demum colligitur quinta conclusio: *Quinta conclusio.* Tam currente illa lege, quàm ante ipsam potuerunt sub lege naturæ homines salutem obtinere. In lege inquam naturæ; non tamẽ per eiusdem naturæ vires. Nã Dei gratia sex est supernaturalis, quã idcirco sine intellectus aliqua fide, ac subinde diuina ope volũtatis motrice adipisci nemo vnquam valuit. Et in hoc sensu intelligitur Dionysi. 9. c. cœlest. Hierarch. *Dionysius.* vbi ait multos Gentiles per Angelum fuisse in Deum reductos. Et Ecclesiasti. 17. In vnamquamque gentem proposuit Deus rectorem: ac perinde ea, quę ad salutem sufficiebant. Nam in omni lege voluit omnem hominem saluum fieri vsque ad euangelicam, quæ omnibus est necessaria. *Quid sentiendum de exitu Socratis, Platonis, atque Aris.* Igitur si de Socrate, Platone, Aristotele, Catone, Seneca & id genus ethnicis præcipui nominis explorare cupis, fuerintne ingressi salutis viam, perpendendum tibi primum est, an aliqua vitia admiserint, tam apertè cum naturali ratione pugnantia, vt nullum sibi possent ignorantiæ clypeum obtendere. Nam quos tales inueneris, impietas esset suspicari fuisse seruatos. Quare nullus idololatrarum excusari potuit. Neque eorum qui adulteria & furta ac peiora flagitia ignorarunt. Secus de fornicatione simplici; cuius ignorantia probabile est Ethnicorum aliquos ante scriptam legem potuisse excusari. Sicuti & Socratem, & si venenum epotauit, quod re uera non est licitum, potuit tamen ignorantia excusari, nimirum credens legem illam qua condemnatus est, fuisse bonam. Et simile dicendum de Seneca; cui data à tyranno fuit mortis optio. At neque Catonem, neque aliorum quempiam qui mortem sibi consciuerunt, legitima ignorantia excusat; lumen enim naturæ planè docet nemini licere sibi mortem consciscere. *Augustin⁹.* Platonem autem Augustin. in libro De vera religio. valde commendat, quòd perpetuam seruauit continentiam. *Verisimile est Platonẽ in Dei gratia fuisse.* Et certè est per quàm verisimile in Dei gratiam fuisse receptum. Hæc autem quæ in coniecturis posita sunt, non est quòd nos remorentur.

Ad primum argum. Ad primũ igitur argumentũ capitis quæstionis respõdetur, quod non oportuit legé, quæ figura erat nostræ, tanta similitudine et respondere, ut esset tã vniuersalis. Immo decuit rõne iã dicta peculiari populo præscribi, ex quo Christus nasceretur: secũdum illud ad Ro. 9. Quorum. s. Iudæorum, est adoptio filiorum Dei, & testamentum, & legislatio; quorum patres, ex quibus Christus est secundũ carnem. *Paulus.* Neque subinde Deus fuit personarũ respector. *Augustin⁹.* Nam cùm nemini debitor sit, cui vult indulget. Vnde Augu. lib. de prædesti. sanctorũ. Omnes, inquit, quos Deus docet, misericordia docet; quos aũt nõ docet, iudicio nõ docet: hoc enim venit ex damnatione humani generis pro peccato primi parentis. Suppositis autem nostris meritis, quæ ex eius gratia pullulant, citra personarum acceptionem reddit vnicuique (vt ait Paulus) secundum opera sua. *Ad secundum arg.* Ad secundum, negatur deteriorem fuisse

Iudæorum conditionem, quàm Gentilium; immo tantò fuit præstantior populus ille, quantò Dei legi & cultui districtius mãcipatus. Quemadmodum & inter Christianos quo arctius se homines religionum votis perstringũt, fœlicius viuunt. Vnde Deut. 4. Quæ est alia gẽs sic inclyta vt habeat ceremonias iustaque iudicia? Quocirca vt Exod. 12. scriptum est, quicunque Gentilium voluisset in Iudæorum familiam commigrare, ac nomen suum in legem illam adscribere, circuncisus admittebatur; vt in vsu illis nunc est qui religiones profitentur.

Hæsitatio. Suadetur pars affirmatiua.

Quòd si quis hic hæreat, vtrum poterant Gentilium quique particulam legis recipere absque totius professione & præcipuè an poterant circuncidi extra legem viuentes? Videtur nanque ratio partem affirmatiuam persuadere. Nam inter Abraham & Moysen durauit quingentis annis absque lege circuncisio. Respondetur quòd nihil Gentiles vetabat quo minus possent ceremonias aliquas quæ sibi placerent, à Iudæis mutuari. Sicuti Romani nonnullas leges ab externis Gentibus receperunt. Attamen nisi profiterentur legem, non esset illis propriè diuina. Quin verò arbitror post datam legem, circuncisionem nemini ad salutem conduxisse, nisi totam profiteretur. Erat enim sicut nobis baptismus, professio legis. Quo apertè ad Galat. 5. docet Paulus sub illis verbis: Testificor omni homini circuncidenti se, quoniam debitor est vniuersæ legis faciendæ.

Paulus.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum lex vetus congruenter data fuit tempore Moysi.

Restat postremò, temporis datæ legis rationem reddere. Et ideo quæritur vtrùm tempus illud quo data fuit Moysi, negotio conueniret? Et arguitur à parte negatiua, primò ex his quæ dicta sunt. Erat enim salutis præparamentum, quæ erat per Christũ conferenda, statim autem homo lapsus remedio indiguit salutis: ergo illicò debuit in mundi primordijs ferri. Secundò; Data fuit in sanctificationem eorum ex quibus Christus progignendus erat; illa autem sanctificatio cœpit in Abraham; vt legitur Genesis duodecimo ante Moyseo quingentis annis, cui facta fuit promissione, qui quę (vt ait ad Rom. Paul.) credidi Deo & reputatum est illi ad iustitiam. Ergo illi, vt circuncisio iussa est, ita & lex poni debuit. Tertiò: Quemadmodum nuper dicebamus, sicuti Abraham ex vniuerso orbe selectus fuit, vnde Christus originem traheret: sic posteà ex illo populo Dauid vnde peculiare genus duceret, quare nuncupatus est filius Dauid: ergo sub Dauide qui post Moysen annis pluribus quàm quadringentis natus est, congruentius fuisset lata. Contrarium autem colligitur ex Paulo ad Galat. 3. vbi ait, Legem fuisse ordinatam per Angelos in manu mediatoris, ordo nanque Dei temporis quoque opportunitatem denotat.

Primum argumentum. Secundum. Paulus. Tertium. Paulus.

Quęstio perfacili negotio expeditur, si ex sola Dei voluntate ratio petatur. Nam cùm illa non habeat priorem caussam, neque quidquam humano generi debeat, legem dedit, quãdo per suam sapientiam decere cognouit. Attamen exploranda restat caussa ex parte hominum, ob quorum salutem data est. Et ideo statuitur conclusio affirmatiua: Illo temporis articulo data est, quod in rem erat maximè humano generi. Etenim tanquam iniquorum medela condita est ad emolliendam eorum duritiam eorumq́ue edomandam superbiam; & tanquam bonorum iuuamen, ad promouendam eorum salutem. Atque ex his duabus radicibus duæ conclusionis rationes ducuntur. Enimuerò si priorem spectes, humana superbia de duobus extollitur, naturali scilicet sapientia, & potentia; id quod versutus serpens in sua posuit suggestione, dum Euam adortus est. Eritis enim, inquit, sicut dij, scientes bonum & malum. Eadem enim procella eũ cœlo depulerat. Ea re ergo humani generis fuit, vt Deus illud longis seculis suo tenore desereret; porrò ut longo experimento cognosceret quàm esset suapte natura & ad cognoscendum, quod sibi expediret, ignarum, atque ignauum ad agendum. Hac ergo de caussa mortales destituit duabus integris ætatibus, vna scilicet, annis mille quingentis, & eò amplius ante diluuium, quo mũdum scelerum flagitiorumq́ue fœtore pestiferum submersit. At verò nõ sic prorsus destruit, quo minus in linea, quę Christi genealogiam ducebat, nõnullos egregia sanctitate insigniret: vt Abel, Enoch, & tandem Noe, in cuius suorumq́ue iustitia seruatum est mundi semen. Atque inde quasi nouas ei inducias indulgens, expectauit hominem secunda ætate ferè annorum quingentorum vsque ad Abraham, quem pessimus Nemrod, contra Deum rebellans centum quinquaginta annis antecessit. Ninus autem Babylonicus, per quem idolatria in orbem irrepsit, quinquaginta. Et quia peccatum contra naturam idololatriæ atque infidelitatis pœna est, vt ad Roma. 1. disertè Paulus docuit, paulò post nefanda Sodomorum turpitudo aerem infecit, sub quod vtique tẽpus delegauit Deus Angelos ad Abraham, vt Gene. 18. refert historia, qui Christum in salutem humani generis suo illi nomine pollicerentur. Vbi non est mysterium illud prætereundum, nempe quòd Angeli ipsi, qui veluti inferno igni vrbes illas incensum venerunt, nuntium simul attulerunt futuræ salutis. Itaque clamor & fumus Sodomorum cœlum ascendens, Deum & ad iustitiam irritauit, vt de nefandis illis vltionem sumeret, & vnà ad misericordiam commouit, vt hominibus in futurum prospiceret. Vnde & ijdem Dei legati mundo patefacerẽt quàm sit dominus ad misericordiam quàm ad iustitiam propensior, propter decem quos inuenirent iustos, veniam corruptissimis vrbibus promittebant. Nam ob octo animas quas tũpore diluuij iustas inuenit, non prorsus vniuersum deleuerat orbem. Inde tamen charactere circuncisionis obsignatam, Abrahæ familiam tertiam aliam ætatem annorum quingentorum annorum assuefecit, vt ad suscipiendam legem esset paratior. Tanti erat periculi statim diuina illa præcepta orbi concredere. Enimuero cùm ei tantùm suæq́ue soboli facta fuerit promissio, lex autem quæ non vni familiæ, sed iusto hominum numero, qui populum faceret, tradi debuit, expectauit quousque eadem progenies augeretur in populum. Et prætereà ne derepẽte susceptam legem veluti rem nouam non facile susciperẽt: Ecce moras quibus Deus tardauit legem ferre vsque ad initium quartæ ætatis sub Moyse, anno ab orbe condito bis millesimo quadringentesimo quinquagesimo octauo. Tunc ergo data est lex ad retundendam humanam superbiam, qua parte ex naturali sapientia nascitur. Erat enim iam tunc naturale lumen vsque adeò obtenebratum, vt vix homines dignoscere possent inter bonum & malum, sed dicerent (vt ait Propheta) malum bonum; & bonum malum. Officium igitur legis fuit, hoc docere, explicandu naturæ principia. Vnde Paul. ad Roman. 5. Per legem est cognitio peccati. At uerò restabat eosdem docere homines, quòd neque cognitio peccati eidem superando & conuincendo sufficiebat, nisi diuinitus vires ei suppeditarentur ad agendum. Obidq́ue reliquit Deus mundum sub lege scripta tribus alijs ætatibus: nempe mille quingentis annis vsque ad Christum, vt longo rerum vsu eandem suam infirmitatem atque imbecillitatem discerent, vt eum optatius susciperent.

Conclusio responsiua. Prima ratio conclusionis. Prima mundi ætas. Secunda ætas. Paulus. Mysterium. Tertia ætas. Sub initium quartæ ætatis vetus lex lata est. Paulus. Mundus fuit sub lege scripta tribus ætatibus.

Per hæc soluuntur argumenta in contrarium, quando quidem reddita est ratio cur non decuit statim in mũdi primordijs legẽ ferri, neque eandẽ dari Abrahæ. Quòd autem non debuit differri vsque ad Dauid, inde constat quòd nõ solùm familiæ ex qua Christus nasciturus erat, sed toti circunciso populo descendenti ab Abraham fuerat promissa. Quãuis illis qui præcisi fuerãt à trũco & recta linea,

Soluuntur argumenta.

sta linea, vt Ismaelitis, & Idumæis descendentibus ab Esau,lata non fuerit. At verò contra hæc quæ dicta sunt, restat argumentum simile illi, quod fit de aduentu Christi. Ait enim ipse Matth. 11. Quòd si in Tyro & Sydone factæ essent virtutes quas ipse faciebat inter Iudæos, pœnitentiam egissent. Et ideo remissius futurum esset illis gentibus in die iudicij. Simile inquam quis cogitare posset de lege veteri. videlicet quòd si vel alium populum Deus elegisset,vel alio tempore scripsisset eis legem, obseruantior fuisset ei præstita obedientia, quàm tunc ab illo populo,qui statim ad idolatriam peruersus fuit. Respondetur autem quòd illas non rationes ignoramus sicuti mysterij illius quod refert Paulus ad Rom. 11. nempe cæcitatem contigisse in Israel donec plenitudo gentium intraret. Obidque caussas reddimus, quas congruere coniectamus. Et non est dubium, quin licet alij fortasse fuissent tunc obedientiores: tamen ad finem vniuersalis redemptionis ex alia parte concurrerint congruentiores caussæ, cur Deus illam gentem & tempus elegerit. Tametsi demum caussæ omnes ad fontem prædestinationis referendæ sint. Ex quo primum argumentum præcedentis articuli dissoluimus.

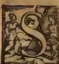
Argumentū contra hactenus asserta. *Solutio.* *Paulus.*

QVAESTIO SECVNDA, DE PRAECEPTIS LEGIS VETERIS IN GENERE.

S. Thom. 1. 2. quæstio. 99.

ARTICVLVS I.

Vtrum lex vetus vnicum tantùm contineret præceptum.

EQVITVR quæstio secunda de legis antiquæ præceptis in genere. Et arguitur,quòd non fuerint plura,sed vnum tantum: tum ex illo ad Roma. 13. Si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur. Diliges proximū tuū sicut teipsum: quod vnicum est, tum ex illo Matth. 7. Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, hæc & vos facite illis: hæc est enim lex & Prophetæ. Lex namque vetus nō erat amplior quàm quæ lege & Prophetis cōcludebatur, ergo tota lex vetus vnicum erat præceptum. In cōtrarium est Apostolus,qui ad Ephes. 2. appellat illam legem mandatorum,quam Christus decretis Euangelicis euacuauit.

Argum. 1. *Paulus.* *Paulus.*

In ingressu statim præceptorum legis generalissimus articulus est, an fuerint plura. Similē nāque suprà de lege naturæ,quæsiuimus, similìque hic modo conclusione dissoluetur: quæ est hæc: Præcepta veteris legis vnū quodammodo sunt ratione ordinis ad eundem finem:simpliciter tamen plura,secundum peculiares obiectorum rationes quæ eiusdem finis assequendi media existunt. Et ratio est per se lucida. Cùm enim præcepta de actionibus humanis sint earum rerum quæ fieri debēt: necessitas autē cuiusque operis & officij à fine sumatur: finis verò legis(vt suprà monstrauimus)sit bonos facere ciues, fit verò per ordinem ad hunc finem cuncta præcepta quodammodo dicātur vnum,sicuti lex vna. At verò quoniam ad hunc eundem finem multa sint officia necessaria,de quorum singulis speciebus operæpretium est edici singula præcepta,ut simpliciter sint plura. Sed porrigit nihilominus nobis vtrunque membrum dubitandi ansam. Prius inquam,quòd legis veteris non vnus tantùm,si præcedentium memineris,constitutus est finis; sed vnus præceptorum moralium,qui erat subditorum probitas, atque alter ceremonialium,puta Christus, qui illis præsignabatur. Quare neque ratione finis vnum erat præceptum. Respondetur tamen, quòd finis diuinæ legis vt articulo proximo patebit, non est sicuti humanæ, amicitia tantùm & charitas inter homines; sed illa quę nobiscum est cum eodem ipso Deo: de qua vtique legitima charitate illud 1. Timo. 1. intelligitur, Finis præcepti charitas. Hāc autem amicitiam nulla legis opera (vt dictum est) conciliare absque Dei gratia possunt. Concedimus ergo duos fuisse particulares fines legis,ad vnum tamen relatos. Finis enim moralium,erat mores componere: finis autem ceremonialium, venturus Christus, auctor gratiæ: quorū vtrunque ad veram salutem animæ exigitur,qui vnicus est legis finis: nam per Christi gratiam eius efficimur membra; in ipso autem compaginati per legis officia progredimur ad vitam æternam. Alterum verò dubium est huic contrarium. Apparent enim omnia præcepta, nō solum (vt aiunt) secundum quid per ordinem ad vnum finem, sed simpliciter esse hoc vnum; diliges dominum Deum tuum. Enimuerò dilectio Dei nihil aliud est, quàm eius seruare mandata; iuxta illud Io. 14. Si quis diligit me,sermonem meum seruabit,& Pater meus diliget eum. Et 1. Io. 2. Qui dicit se nosse Deum & mandata eius non custodit; mēdax est. Qui aūt seruat verbū eius,verè in hoc charitas Dei perfecta est. Et cōfirmatio sententiæ huius est, q per cuiusque præcepti,quod vere est præceptū,trāsgressionē,amittitur Dei charitas. Quod certè non cōtingeret, nisi cuiusque transgressio in transgressionem dilectionis Dei incurreret;omnia ergo præcepta simpliciter vnum sunt. Nanque si hoc neges, cùm negare nequeas quin cuiuslibet præuaricatio fit etiā violatio huius præcepti diuinę dilectionis, consequens tibi fit, vt nullum sit simplex peccatum, sed cuncta sint dupla; vt cùm hominē occideres, vnum esset contra charitatem proximi, puta occidere; & alterum,contra charitatem Dei. Et cùm furtum vel adulterium faceres, similiter. Respondetur ergo,non vnum, sed plura esse, quorum distinctio à distinctis rationibus obiectorum sumitur, vt quęst. seq. patebit. Sed tamen omnia sunt quædam explicationes illius generalis, quod est diligere Deum. In hoc enim constituit nostrum erga ipsum amorem,vt ipsum in primis coleremus,mox nos diligeremus inuicem. Quocirca conceditur, hominem occidere, esse quandam transgressionem diuinę dilectionis, sed tamen non sunt duo peccata, sed vnum quòd à proximo obiecto nuncupatur homicidiū, sicut aliud,furtum,atque aliud,adulterium. Itaque ratio illa generalis diligendi Deum cōtrahitur per diuersas species; sicuti ratio animalis. Vnde sicut homo & animal non sunt duo,sed vnum quod est homo, sic occidere ac dilectionem Dei violare. An verò præter hoc generale sit speciale dilectionis mandatum quod suum habeat peculiare obiectum, S. Tho. docet 2. 2. q. 44. & quæst. sequenti recolendum nobis superest.

Conclusio responsiua. *Ratio conclusionis.* *Prima dubitatio.* *Solutio.* *Secunda dubitatio.* *Cōfirmatio.* *Alia confirmatio.* *Responsio.* *S. Thom.*

Ad primum igitur membrum argumenti in contrariū respondetur, q sicut modò dicebamus, generale diuinæ dilectionis mandatum specialibus cunctis præceptis participari;ita & hoc, Diliges proximum tuū sicut teipsum, finis est omnium quę erga proximum implentur; quin verò genus per reliqua speciatim expositum. Nihil enim aliud est diligere proximum, quàm illum non lædere, puta non occidere, non furari, &c. quod verbum Paulinum, instaurari, designat. Inter alios nāque significatus, quos nos illic agnouimus, hunc præcipuè probauimus, quod est, recapitulari, ac repeti. Qui enim iubet proximum diligere, in virtute præcipit non mœchari, non furari, &c. In dilectione autem proximi includitur dilectio Dei; eò quòd cum vniuersos mortales pro filijs ducat, in hoc vult amorem nos sibi exhibere, vt nobis inuicē exhibeamus. Vnde Io. 4. Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem suum. Atque hac ratione hoc solo mandato, Diliges proximum tuum sicut teipsum, complexus est Paulus ambo illa quæ Christus Matthæi vigesimosecundo distinxit de dilectione Dei & proximi, in quibus duobus pendere docuit omnē legem

Ad primum argum. *Auctor in c. 13. Epistolæ ad Rom.* *Ad secundū argum.*

legem & Prophetas. Et eodem relabitur solutio secundi membri. Cùm enim 9. Ethic. c. 8. auctore Aristot. ab ipso eodem homine ea omnia quæ ad amicitiam attinent, ad ceteros perueniant, quod est, ex eo quòd se quisque deamat, alios subinde amare, cuncta amicitiæ iura ac perinde præcepta, quæ inter amicos ac proximos seruantur, hoc vno concluduntur, vt ita se quisque ad alios habeat quemadmodum ad seipsum: idque comprehenditur illo generali præcepto: Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, hæc & vos facite illis.

Aristot.

ARTICVLVS II.

Vtrum præceptorum legis veteris trina sit differentia, videlicet, moralium, ceremonialium, atque iudicialium.

CVm mõstratũ nobis fuerit, præcepta moralia esse plura, ordo poscit vt exploremus verũ eiusdẽ sint speciei, an verò trina differẽtia distinguantur, vt alia sint moralia, alia ceremonialia, alia verò iudicialia. Et arguitur cõtra hanc trimembrem diuisionem. Præcepta moralia, vt in subsequentibus visuri sumus, omnia sunt de iure naturæ: ergo non opus fuit in tabulis legis veteris scribi. Probatur consequentia: quoniam lex diuina illic debet nobis suppetias ferre, vbi natura succumbit: Si ergo ratio naturalis decalogum mortales docebat quidnam opus erat lege diuina explicari? eò potissimè, quòd lex vetus dicitur litera occidens; vt patet 2. ad Corin. 3. morum aũt præcepta, non occidunt, sed viuificant: secundum illud Psalmi, In æternum non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis viuificasti me. Secundò arguitur, si præcepta moralia scriptu necessaria erant, nihil opus erat ceremonialia adijcere. Moralibus enim, vt nomen sonat, humani mores informantur, inter quos præcipua pars est diuinus cultus: vt gentes vniuersæ sub lege naturæ agentes more & vsu vbique docuerunt, ceremonialia autem ad diuinum cultum pertinent. Vnde Cicero in sua Rheto. Religio, inquit, diuinæ naturæ cultum ceremoniamque affert. Cõcluduntur ergo religionis ceremoniæ sub moralibus præceptionibus. Quòd si dicas, gratia præmonstrandi Christi fuisse instituta, id sanè, potius verbis demandari deberet, quàm rebus. quippe cùm verba, vt 2. de doctori. Christ. auctor est Aug. principem teneant significãdi locum. Tertiò ex eodem fonte arguitur; Iudicialia præcepta ad iustitiam prorsus pertinent: nam iudiciũ actus iustitiæ est: quod & Dauid in Psalmo significat vbi ait: Quoadusque iustitia conuertatur in iudicium: officia autem iustitiæ, perinde atque aliarum virtutum sub moralibus præceptionibus comprehenduntur: nulla ergo necessitas postulabat, iudicialia mandata moralibus adhiberi. Quartò arguitur, si oportuit tres istos præceptionum ordines distinguere, necessariũ quoque fuerat plura adijcere, nempe testimonia. Nã Deut. 6. legitur, Custodi præcepta Domini Dei tui, & testimonia, & ceremonias. Deinde mandata: quoniam eodẽ lib. cap. 11. quatuor distinguuntur, vbi legitur, Obserua præcepta, & ceremonias, & iudicia, & mandata. Ad hæc & iustificationes, iuxta illud Psal. In æternum non obliuiscar iustificationes tuas. Item quia præcepta moralia, vt infra de Decalogo videbitur, omnia pertinent ad virtutẽ iustitiæ; debuerunt subinde alia adhiberi de virtute & temperantia & alijs virtutibus. In contrarium est illud Deut. 6. Hæc sunt præcepta, nempe moralia, per Antonomasiam, ceremoniæ, atque iudicia. Et cap. 14. Decem verba scripsi in duabus tabulis lapideis; & mihi iniunxit in illo tempore, vt docerem vos ceremonias & iudicia quæ facere debeatis. quibus locis tria hæc præceptorum genera designantur.

Argum. 1. — Paulus. — Argum. 2. — Cicero. — Solutio. — Replica. — August. — Argum. 3. — Argum. 4. — Deut. 6.

Quoniam de singulis præceptorum generibus singulæ inferius repetendæ sunt quæstiones, ad præsentem, quæ generalis est, quatuor conclusionibus breui compendio respondetur. Prima est: Necessarium fuit præcepta moralia lege illa veteri explicari, vt Exod. 20. vbi decalogus scriptus habetur; & alijs locis, quibus alia scribuntur, comprobatur. Enimuero vt præcipua humanæ legis intentio est, homines mutua inter se beneuolentia deuincire; ita & Dei propositum est per suas leges eosdem secum arctissima amicitia copulare. Quare non est eius intentio, vtcunque bonos nos efficere humano more, sed sibi gratos; cùm autem similitudo sit mutui amoris fons, secundum illud Eccle. 13. Omne animal diligit sibi simile, fit vt optimo Deo nemo gratus acceptusque esse possit, nisi ei suo gradu sit bonitate similis. Et cùm, auctore Arist. 2. Ethic. Virtus sit quæ bonum facit habentem, & eius opus bonum, intentio diuinæ legis est, homines virtutibus sibi gratis imbuere, morumque ornamento decorare. hoc autem non fit nisi per morum præcepta, nam inde dicuntur moralia; ergo illa fuerunt in lege necessaria. Atque hinc fit lucidus earum monitionum sensus, quibus amantissimus noster Deus ad virtutes nos diuinarum imitatrices allicit. Vt Leuitic. 19. Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. Et in Euangelio Christus: Estote misericordes, sicut Pater vester misericors est. Luc. 6. & Mat. 5. Estote ergo & uos perfecti, sicut & Pater vester cælestis perfectus est. Ac si dicat, Aliter ei grati esse non valetis, nisi sitis imitatrice virtute assimiles. Quòd si contra præceptorum istorum numerum arguas. quòd non fuerit sufficiens, propterea quòd vt patet in Decalogo, precisè sunt præcepta iustitiæ, quę est ad alterum, cùm tamen sint & alię hominis virtutes in ordine ad seipsum; vt fortitudo, & temperantia, atque id genus plures. In subsequenti quæstione tibi affulgebit responsio, vbi patebunt præcepta alia; quę tamen omnia in Decalogum reducuntur. Secunda conclusio; præter moralia condecens fuit ac necessarium, vt lex vetus ceremoniarum præceptiones explicaret. Nomen enim ceremonia, siue à Cerere dicatur, quam frugum deam colebant, quòd Cicero 1. in Verrem his verbis annuere videtur: Sacra Cereris, summa maiores nostri religione confici, ceremonijsque voluerunt. Siue (quod Valerius libentius recipit) à Cere oppido, vbi Roma à Gallis direpta, religionis sacra recondita sunt; tamen eos significat ritus, qui ad diuinum attinent cultũ. Veruntamẽ diuinus cultus, vt Diuus Tho. hoc loco scienter docuit, differenter altiusque diuinis legibus instituitur quam humanis. Etenim cum lex humana, ut nuperrimè dicebamus, rebus duntaxat humanis consulat (nil de Ecclesiasticis in præsentia definimus) nõ altiorem cultum Dei instituit, quàm quem ad commune temporarium bonum conducere iudicat: Deus autem hominem ad seipsum pertrahens, eum sui cultum suis legibus edocet, quo homines, terrenis posthabitis, ad ipsum animis subleuentur. Et cùm non solùm per internos actus credendi, sperandi, & amãdi, verùm & per exteras protestationes profiteamur nos eius famulos, necessarium fuit ceremonias illas diuina lege institui. Emergunt autem ex hac conclusione dubia duo. Primum, quòd negare videmur ceremonialia ad morum informationem pertinere; quandoquidem à moralibus huiusmodi præcepta secernimus. cùm tamen in morum compositione pars illa pręcipuum habeat momentum, quæ diuino cultui dedicatur. Quapropter sicuti nos orantes, psallentes, thurificantes, atque hoc genus cultus offerentes, sic & patres illi suis ceremonijs, ceu per alios mores, bene de Deo merebantur. Secundũ dubium est quòd quasi iustum, approbamus morem humanarum legum, diuinum cultum ad suum ciuilem finẽ cescerentium; cùm tamen peruersitas appareat, qua fruendis vtimur. Dubij autem prioris responsio est, ceremonialia præcepta non sic esse à moralibus diuersa, vt species ex æquo distincta: sed differunt vt generis determinatio ad speciem. Id quod facilè perspicias, si discrimen memoria repetas, quod lib. 1. q. 5. constituimus inter ea, quæ sunt iuris merè positiui, & ea, quę sunt iuris naturę. Nam licèt omnis lex & pręceptũ à naturalibus principijs deriuetur; alias, vt illic monstrauimus, neque legis vigorẽ habe-

Prima conclusio. — Probatio. — Aristot. — Lucidus sensus monitionum diuinarum quibus mortales ad virtutes diuinarum imitatrices allicit. — Secunda conclusio. — Cicero. — Valerius. — S. Thom. — Prima dubitatio. — Secunda dubitatio. — Moralium, ceremonialium, ac iudicialium discrimen.

haberet, neque præcepti, est tamen deriuatio diuersa. Nam ex eisdem vniuersalibus principijs, quædam deriuantur per modum conclusionum, perinde atque in scientijs speculatiuis: quædam verò per modum determinationis formæ vniuersalis ad specialem. Ad hunc ergo modum moralia ceremonialiaque mandata differunt; nempe, vt illa deriuentur priori modo; hæc verò posteriori. Exempli gratia: Id ne facias alijs, quod tibi fieri non vis, principium est per se notum. Mox quòd occidi ab altero nolis, aut tua dispoliari substantia, aut torum tuum commaculari, eodem etiam lumine naturali clarescit. Ex quibus naturali itidem consequentia colliguntur moralia præcepta: Non occides, Non furtum facies, Non adulterabis. Et ad hunc ferme modum dicemus infra de alijs quę sunt extra Decalogum; nam sunt plures gradus. Lex autem humana & omnis positiua, nó naturali collectione, sed humano arbitramento determinat genus ad speciem. Exemplum; Deum esse colendum, principium est naturale. Quòd autem hoc vel illo modo, natura non docet, sed ab ecclesia Euangelica per humanas leges, puta canonicas, ab Apostolis deriuatas sancitur; puta, quòd talia feriemur festa, hisque aut illis ritibus religionem profiteamur. Quòd autem negotium ecclesiæ iam sanctitate prouectæ Christus commisit, hoc Deus rudi illi populo, quem ex toto orbe volebat esse illustrem, per se exhibuit. cuncta inquam veluti pueris delineauit. Quare idem naturale cultus principium speciatim explicuit per illa animalium sacrificia, aliosque ritus, quos natura non clarè docebat. Et hæc sont ceremonialia præcepta; tametsi hoc fuit legi illi peculiare, quòd cum esset vmbra futuri Messiæ, qui futurus erat verus Deus, talia decuit iubere sacrificia & ceremonias, quibus sub nube & figura eundem Messiam cultores eius profiterentur.

Ad secundũ dubium.

Ad secundum verò dubium respondetur bifariam contingere diuinum cultum ad ciuilem finem & humanum referri. Vno modo, vt humanus, tanquam supremus existimetur. Et hæc esset peruersitas utendi fruendis fruendique vtendis. Attamen diuinum cultum referre ad temporalem finem non tanquam ad supremum, sed tanquam ad illum qui rursus refertur in Deum nulla est peruersitas. Quin verò per hoc profitemur cuncta nobis diuinitus obuenire. Qua ratione ecclesia preces fundit, sacrificiaque & missarum solemnia offert pro temporalibus bonis; lex ergo humana hoc modo refert diuinum cultum ad suum finem; quamuis Canonicę & Ecclesiasticæ, diuinarum sequaces, ciuilibus debent hoc præstare, vt animos hominum à terrenis diuulsos, ad Deum promoueant. Gentilium autem superstitiosa religio eatenus est inculpanda, quòd ritus in primis suos dijs falsis dicabant. Mox quòd dęmoniacis illusionibus sedocti extorum inspectione animalium, aliorumque superstitione auguriorum contendebant futura prænosse. Tertiò, quòd spurcis ceremonijs utebantur. Ac demum quòd quasi fœlicitatem in terrena prosperitate collocantes, non alia ratione deos videbantur colere, quàm quòd eorum ope indigebant. Quare aliam colebant frugum deam, alium vini, atque aliũ bellorum, qui cùm ipsis egebant, tunc pręcipuè placare curabant.

Tertia conclusio.

Tertia conclusio: Præter hæc duo præceptorũ genera, necessarium rursus fuit iudicialium tertium. Huius enim ratio similis illi est, quam de proximis ceremonialibus informauimus. Cùm enim lex diuina homines primùm in ordine ad Deum, mox ad suam inuicem amicitiá pacemque instituat: quorum vtrũque naturalis lex in genere præcipit; consequens fuit, vt ambo in specie Deus explicaret. Atque adeò sicuti ceremonialia præcepta peculiariter de diuino cultu instituit, sic etiam debuit & iudicia constituere, quibus beneuolentia & pax inter homines constaret. Collige ergo differentiam horum trium generum præceptionum; reliqua enim duo à moralibus deriuantur, quæ dictamina sunt iuris naturæ; nempe ceremonialia respectu diuini cultus: iudicialia verò respectu tranquillitatis humanæ. Quocirca ut in solutione primi auctor est S. Thom. lex vetus aliquid addebat supra ius naturæ; nimirum eo modo, quo leges humanæ adiectiones sunt ad idem ius. Habemus etenim & sub noua lege ceremonialia, vt dictum est; vt psalmodiam, processiones, thurificationes, & alia huiusmodi. Et iudicialia, est excommunicationes, suspensiones atque irregularitates, &c. Et antiquas Canonum pœnitentias: Sicuti & iura ciuili iudicialia supplicia malefactoribus decreta. Nisi quòd ratione suprà dicta Christus hæc in Euãgelio non expressit, sed ecclesiæ & reipublicæ ciuili commisit. Deus autem in lege veteri cuncta explicuit.

Primum discrimen inter tria genera præceptorum moralium scilicet ceremonialium, & iudicialium.

S. Thomas.

Hinc subsequitur alterum discrimen, nempe quòd præcepta moralia sunt simpliciter de iure naturæ, puta præcepta, quia bona; aut prohibita, quia mala. Reliqua verò, de iure positiuo diuino, sicut ceremoniæ & iudicia nostra, de positiuo humano: nempe bona, quia præcepta; vel mala, quia prohibita. Quemadmodum Aristot. 5. Ethicor. cap. 7. distinguit iustum naturale, hoc est natura sua tale; & legitimum, quod ante quàm positum esset, nihil referebat, sed postquàm positum est. Atqui ad hæc tria genera fortè allusit Paul. ad Rom. 7. dicens, quòd lex est sancta, quantum ad ceremonialia, eò quòd illud est sanctum, quod Deo dicatum est. Et mandatum iustum, quantum ad iudicialia; & bonum, hoc est honestum, quantum ad moralia.

Secundum discrimen.

Aristot.

Paulus.

His demum adiungitur quarta cóclusio. Quãuis alia inueniantur in veteri lege nomina, scilicet mandata, testimonia, & iustificationes; cuncta tamen ad hæc tria genera reducuntur. Ratio conclusionis sic habet; Quædam in lege existunt quæ ceu agendorum præcepta edicũtur. Alia verò adhibentur quasi robur ad eorum custodiam. Illorum ergo sunt tria genera iam posita; horum autem altera tria. Nam quòd ad legis obseruantiam conducit, primum est legislatoris auctoritas: secundum verò legis vtilitas, quæ est vel consequutio præmij, vel supplicij cautio. Illa ergo quibus auctoritas maiestasque legislatoris commendatur, dicuntur testimonia; vt Deuterono. 17. Audi Israel, Dominus Deus tuus vnus est. Et legis caput, quo pronuntiatur creator cœli & terræ. Et in Psal. Tu terribilis es, & quis resistet tibi? Et, Omnipotens nomen eius, & similia. Illa verò, quibus vel præmia vel supplicia proferuntur, dicuntur iustificationes; vt Deuterono. 18. Si audieris vocem Domini Dei tui, faciet te excelsiorẽ cunctis gentibus. Et Isaiæ. 1. Si audieritis, bona terræ comedetis. quòd si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos. Nam per hæc diuina iustitia commendatur. Mandatum autem forsan idem est quod præceptum. Sed quoniam loco citato uidentur ab inuicé secerni, fortasse præcepta referũtur ad ea quę ad salutẽ sont necessaria; mãdatũ verò ad illa, quæ per charitatem supererogantur, cuius generis sunt & Euangelica consilia. Atque illud Exod. 2. Si pignus acceperis vestimentum à proximo tuo, ante solis occasum reddas ei. Vel fortè præcepta sunt, quę Deus in tabulis scripsit: vt Decalogus; mandata verò, quæ Moysi reuelauit, vt populo promulgaret. Tametsi & ipsæ iustificationes, testimonia etiam sunt diuinę iustitiæ. Vniuersa autem reducuntur ad tria priora generalia. quandoquidem alia (vt dictum est) non tam præcepta sunt, quàm ad eorum custodiam pertinentia.

Quarta conclusio.

Ratio conclusionis.

Ad primum argumẽtum

His hoc pacto constitutis, ad primum argumẽtum in contrarium respondetur, quod etsi præcepta moralia nihil aliud sint, quàm quod lex naturæ dictat, & serena ratio docere potest, operæpretium nihilominus fuit, ut Deus non tantùm in supernaturalibus, uerum & in naturalibus tali prudentia illis opem ferret. Nam etsi nunquam rationis synderesis eousque extingui ualeat, quin prima principia naturalis iuris ei refulgeant; tamen ea potest caligine obduci, vt circa eorum conclusiones hallucinentur oberretque. Idque non solum in speculabilibus, verum & in moribus. Mirabile enim est dictu, quanta de speculabilibus sapientium vetustorum deliramenta memoriæ prodita sunt. Et in moribus non solùm fornicatio simplex, verùm & grauiora pro licitis ducebant. Atque illo maximè tempore, quo lex data est, hanc

mentium nebulam, credibile est mortales obtenebrasse. Eadem enim de caussa & supernaturalis fides non solum de supernaturalibus articulis nos erudit, verùm & de alijs quos natura docet, vt quòd Deus est vnus, atque omnium caossa, quodque anima sit immortalis, & de similibus. Id autem quod in eodem argumento adiectum est, nempe, id quod est literam legis occidere, moralibus præceptis non competere, negatur. Immo, vt Aug. lib. de Spiritu & lite. c. 14. auctor est, nosque ab ipso instructi super tertium caput ad Rom. fusè tractauimus, præcepta ipsa Decalogi sunt, de quibus Paulus ait literam occidere, atque iram operari. Non quidem quòd id directa intentione (vt iam dictum est) facerent, sed quia ostendendo peccatorum opera nudabant subditos omni excusatione: & tamen lex illa gratiam non conferebat. Attamen qui ex fide venturi Christi iustificati illa præstabant, iustitiam suam augebant apud Deum. Et ideo appellabat eadem opera Dauid iustificationes. Secundum etiam argumentum solutum est, vbi declarauimus quemadmodum ceremonialia ad mores quoque & merita pertineãt; sed tamen quia naturali lumine non eliciuntur ex dictamine naturæ, sed humano arbitramento vel diuino, à moralibus secernuntur. Itaque Deum colere, præceptum morale est; hoc autem vel illo ritu, ceremoniale.

Ad confirmationem eiusdem argumenti. Augustin⁹

Auctor in c. 3. Epist. ad Roma.

Ad secundum arg.

Ad aliud autem quod illic subijcitur, respondetur, quòd etiam si verba commodiora sint ad significandum, nihilominus, vt Dionys. 1. c. Cœlestis Hierarch. auctor est, natiuum est hominibus rerum similitudinibus sensibilibus spiritualia intelligere. Obidque decuit tales illi populo ceremonias iuberi, quibus venturum Christum profiterentur. Ad tertium pariter, vt de ceremonialibus respondetur, quòd etsi actus iustitiæ in genere ad moralia præcepta pertineant; tamen hæc vel illa in particulari iudiciorum præcepta dicuntur iudicialia. Quemadmodum quòd omnis malefactor puniendus sit, præceptum est morale; quod autem fur sit suspendendus, & hæreticus comburendus, iudicialia sunt. Vnde cùm iudicialia partim cum moribus cõueniant, scilicet quòd à ratione deriuantur, ad moresque pertinent, & partim cum ceremonialibus, in hoc scilicet quòd vtraque, speciales sunt determinationes generalium præceptorum, consequens factum est, vt nonnunquàm connumerentur inter moralia; vt Deut. 5. Audi Israel ceremonias atque iudicia; quandoque verò inter ceremonialia, vt Leuit. 18 Facietis iudicia mea, & præcepta mea seruabitis. In priori enim loco iudiciorum nomine comprehenduntur moralia; & in posteriori ceremonialia. Quartum verò suprà solutum est: præter illam particulam de virtutibus moralibus distinctis à iustitia: quarum vtique præcepta statim quæstione proxima constabit, quomodo ad iustitiã reducãtur; eo quòd præceptum dicit semper rõnẽ debiti.

Ad confirmationem. Dionysius.

Ad tertium arg.

Ad quartum arg.

ARTICVLVS III.

Vtrum lex vetus ad sui obseruantiam per temporalium promissiones et comminationes debuit suos subditos inducere.

POst veteris legis præcepta, sequitur in tertio articulo vt dicamus de eius præmijs & pœnis, quibus eius cultores & alliciebantur ad eius obedientiam & à transgressione deterrebantur. Quæritur, inquam, vtrum docuerit promissiones illas & cõminationes esse temporales? Et arguitur à parte negatiua. Intentio diuinæ legis est, homines Deo amore, & timore subijcere; secundum illud Deut. 10. Et nunc Israel quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in vijs eius, & diligas eum? temporalis autem cupiditas à Deo animos longè abducit: secundum illud Augustini lib. 83. quæstionum, q. 36. venenum charitatis est cupiditas. ergo illectamenta illa ac terrimenta minimè diuinam legem decebant. Secundò. Leges humanæ inde apparent desectiores, quòd per hæc lubrica, perennitatiaque temporalia ad bonum ciues promouent; lex ergo diuina quæ ad immortalem fœlicitatem mortales ducit, non deberet similibus munusculis ac deterriculis vti; atque eò minimè, quòd tẽporaliũ prosperitas cõis est iniustis cũ iustis, atq; aduersitas iustis etiã cũ iniustis; secundũ illud Eccl. 9. Vniuersa tẽporalia hæc eueniũt iusto & impio; bono & malo; mũdo & immundo; immolãti victimas, & sacrificia cõtemnẽti; ergo tẽporalia bona vel mala incongruenter statuũtur, vt præmia vel pœna mandatorũ legis diuinæ. In contrarium autem est illud nuperrime citatum Isai. 1. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis quòd si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos.

Argum. 1.

Augustin⁹. Argu. 2.

Adnotandus est in primis quæstionis titulus. Haud enim in dubium reuocatur, quin custodes illius legis per fidem & gratiam Iesu Christi præmia consequerentur æterna; transgressoresque afficerentur perpetuis supplicijs sicut Euangelicæ professoribus contingit. Essolsebat namque antiquis illis alterius vitæ lumen; vt patet Genes. 37. Descendam ad filium meum lugens in infernum. Sic enim appellabant decessum vitæ præsentis: proptereà quòd illis nondum cælestes fores patebant; quare etiam iusti descendebant ad limbum. Et Ezech. 37. aperta extat futuræ resurrectionis prophetia in campo illo, quem prophetice cernebat plenum ossibus. Nam dictum est ei, Putasne viuent ossa ista? Et sequitur; Ecce ego mittam in uos spiritum & uiuetis. Et Iob. 19. Credo quòd Redemptor meus viuit. Et Act. 23. mentio fit opinionis Sadducæorum negãtium resurrectionem mortuorum contra fidem quam reliquus populus sustinebat. Et Dauid in Psalm. 101. In memoria æterna erunt iusti. Et Sap. 5. Tũc stabũt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt. Et de miseris supplicia luentibus subditur: Videntes turbabuntur terrore horribili, &c. Igitur quod in quæstionem producitur non est cur non fuerint illi patres aut præmiati aut puniti nisi tẽporaliter; sed cur, cùm eadem illos sicuti nos, præmia & supplicia manerent sempiterna, non fuerint in lege scripta nisi tẽporalia. Respondetur ergo vnica conclusione. Condecẽs fuit & illi populo congruẽtissimum, vt illis pollicitationibus & comminationibus temporalium adduceretur. Iam enim superiori libro monstratum est legis ad sui obseruantiam suppliciorum metu præmiorumque spe homines attrahere; instar scientiarum speculatiuarum, quę per principiorum cognitionem ad conclusionum assensus permouent. Quapropter ea esse debet legislatoris prudentia, vt secundum ingenia ciuium tam præmia statuat quàm supplicia; populum autem illum Paulus ad Galat. vt q. præcedenti meminimus, puero confert dum sub pædagogo eruditur, sed naturale puerorum ingeniũ est, solis illis munusculis allici, quæ sunt ante oculos, ob ea quæ absunt, mente percipere nequeunt. Et eadem ratione præsentiũ timore deterrẽtur. Expedientissimũ ergo fuit, vt lex illa quæ, vt dictum est, tãquã imperfecta quędã ad perfectionẽ Euãgelij gẽtẽ illã præparabat, infimo illo præmiorũ pœnarũq; genere vteretur. Quapropter Paulus ad Philip. 3. Euangelicã familiã veluti filios iam Dei charitate prouectos atque in hæreditatem missos exemplo suo commonefacit, dicens. Quæ quidem retrò sunt, obliuiscens, ad ea quæ priora sunt, extendẽs me ipsum, ad destinatũ persequor, ad brauiũ supernæ vocationis in Christo Iesu. Quicunque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus, &c. Ecce ergo cur Exod 30. vbi Deus apparuit Moysi, quem ad seniores populi in Aegyptum delegaret, quibus daturus erat legem, hoc tãtùm eis pollicetur, quòd adducet eos in regnum Chananæorum, terram scilicet fluentem lacte & melle. Christus autem Matth. 5. lator legis nouæ, nõ inferius regnum, quàm cælorum nobis proponit. Illic bona terræ promittuntur in Euangelio verò vita æterna. Et Deut. 28. Si audieris, inquit, vocem Domini Dei tui, &c. faciet te Dominus Deus tuus excelsiorem cunctis gentibus, quæ versantur in terra: venientque super te vniuersæ benedictiones illæ. Benedi-

Sensus propositæ quæstionis.

Conclusio responsiua.

Probatio prima conclusionis.

Paulus.

Paulus.

Benedictus tu in ciuitate, & benedictus in agro, &c. Matth. autem 5. Beati pauperes spiritu, quoniã ipsorum est regnum cœlorũ. Beati mites, quoniã ipsi possidebunt terram. Non vtique inferna Chananæorũ, lacte & melle fluentem, sed supernã Angelorum, diuino nectare exuberante. At verò huic quæ contraria ratio est, altera eidẽ proxima subiungamus ex radẽ pullulante radice. Cùm illa inquam quæ Christus mundo promissurus erat, vix præ sua celsitudine ab hominibus credi poterant, quia neque in cor hominibus ascenderant, consultò Deus voluit fidelitatẽ suam in illis temporalibus declarare, vt certiore arrogaret apud nos fide, dum postmodũ inuisibilia promitteret. Hac enim de causa populum illum in exilium Aegyptiacũ ire sinit, vt inde eum postea internam promissam optima fide cum tam ingentibus signis & portentis reuocaret: nempe vt in illis, tum cœlestium futuras promissiones depingeret, tum etiã, vt quam esset in suis pollicitationibus fidelis, humano generi persuaderet. Atque hac, vt reor, de causa Augu. 4. lib. contra Faustum, illud appellat testamentum vetus, hoc verò nouum: scilicet nõ ob id tantùm q illud huic præfuit: verùm & q illius promissiones rerum erant cum tempore senescentium: in nostro verò illa promittuntur, quæ sunt in æternum permanentia. Simile est & inter supplicia illius nostræq; legis discrimen. Patet enim tum alibi sæpè, tum luculenter Leuit. 26. vbi post tẽporalia præmia, videlicet, Si in præceptis meis ambulaueritis, &c. dabo vobis pluuias in tẽporibus suis, vt terra germinet semen suum, & id genus plurima: subdit, Quòd si non audieritis me, visitabo vos velociter in egestate & ardore, qui consumat oculos vestros, & consumat animas vestras. Frustrà feretis semen, quod ab hostibus deuorabitur. At verò nõ sic de hoc interuallo hallucinandum est, vt quis credat neminẽ illic opera fecisse, nisi metu pœnæ. Sancti enim illi patres, vt Moyses & Abraham & prophetæ timore filiali Deum reuerebantur. Et vice versa in Euangelio multi timore seruili pertrahuntur. Quin verò vt Apostolus ad Rom. 1. nos admonet, longè apertiùs nobis Christus in Euangelio cõminatus est Dei iram de cœlo reuelatam: nempe infernorum tormenta. Sed discrimen est, q illic nõ cõminabatur Deus nisi temporalia supplicia: nobis autem comminatur æterna. Ait enim Deus per Esaiam. Si audieritis, bona terræ comedetis, q si nolueritis, gladius deuorabit vos. Ait verò Christus: Et ibunt hi in supplicium æternum: iusti autẽ in vitam æternam. Præterea, Lex illa plena erat timore, quare data est in monte cum tonitruis & coruscationibus: quod Exod. 20. exponens Moyses ait: Vt probaret vos venit Deus, & vt terror illius esset in vobis. Nostra verò lex in igne amoris effulsit in die Pentecostes. Quod quidem discrimen edisserit ad Hebr. 12. Paul. Quare in illam legẽ peccantes, statim in supplicium rapiebantur: vt patet in conflatione vituli: vel tradebantur Philisthæis aut Babylonijs, aut alijs hostibus quibus vindicibus iratus Deus vtebatur. Vnde Dauid Psal. 77. Cùm occideret eos quærebant eum & reuertebantur. Nobis autẽ (quod notatu dignum est) nullum in Euangelio cõminatus est Christus temporale supplicium: sed cuncta nos manent in altero seculo. Qua de causa multò quàm illi deberemus acerbiora expauescere. Sed de discrimine inter ambas leges accuratiorem habebimus quæst. 7. Interim loremq; sermonem, vbi de lege Euangelica dicendum nobis restat.

Altera ratio conclusionis.

Augustinus.

Paulus.

Paulus.

Ad primum igitur argumentum respondetur, tres esse hominum ordines quantũ ad temporalium cupiditatem distinctos. Vnus enim est perfectorũ, qui neutrum oculũ ad huiusmodi fluxibilia bona coniecerũt, sed illis prorsus abiectis Deo infixi sunt. In quo ordine non erat ille populus: licet quidam rarissimi hunc gradum pertingerẽt: quorum ait ad Hebr. Paul. dignum non fuisse mundum. Alius est extremus ordo peruersorum, qui finẽ suum in huiusmodi lubricis bonis statuunt. Atque horum cupiditatem asserit August. esse charitatis venenum: quibus ideo periculosa esset lex, quæ temporalia promitteret.

Ad primum argum.

Paulus.

Augustinus.

Sed tertius est medius imperfectorum gradus: qui scilicet bona temporalia sic cupiunt, vt viã iudicent ad æternorum fruitionem; quare istis salutare est per hæc temporalia ad amorem Dei pellicere. Nam vt est in Psalmo, Confitebitur tibi cùm benefeceris illi. Ad secundũ respondetur, q præstantia diuinæ legis præ humana inde deprehenditur, q humana proponit præmia ab hominibus cõferenda: Deus autem, illa quæ ipse est collaturus. Obidque optimo iudicio illa largitur iustis & subtrahit iniustis; nisi quandoque ratio contrarium popoScerit. Vnde si historias veteris instrumenti perlustres, semper ille populus quandiu Deo legiq; parebat, temporalium prosperitate affluebat, & contrà dum ab eius gratia decidebat, tunc cœli atque hostium aduersitatem experiebatur. Quòd si iustos aliquos, quos ait ad Hebr. Paulus angustiatos & afflictos mala fuisse perpessos, eiusmodi aduersis exercebat, hoc faciebat, vt eis ad maiorem coronam cederet. quamuis & nonnullos qui exteriùs legem colentes interim cor in temporalibus sentiebat infixum, secundum illud Esa. 9. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. Sinebat quidem ad cumulationem ipsorum condemnationem illis frui.

Ad secundũ argum.

Paulus.

QVAESTIO TERTIA, DE MORALIBVS PRAECEPTIS.

S. Thom. 1.2. quæstio. 100.

ARTICVLVS I.

Vtrùm omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturæ.

HActenus de legis præceptis in genere: Descendendũ ergo iam est ad species singulas. Inter hæc aũt primum ac principem locũ moralia obtinẽt. De quibus duas adoriamus quæstiones; nempe hanc, de omnibus in genere; atque alteram speciatim de singulis. De his ergo primũ interrogatur, vtrùm omnia pertineant ad legem naturæ. Et arguitur à parte negatiua. Primò, Eccle. 17. Præcepta moralia dicuntur disciplina; de illis enim dicitur, Addidit illis disciplinam, & legem vitæ hæreditauit illos. Disciplina autẽ, cùm per doctrinam acquiratur, contra legẽ naturæ diuiditur; quæ vtpote non addiscitur, sed naturali instinctu percipitur; non ergo omnia præcepta moralia sunt de lege naturæ. Secundò: Lex diuina perfectior est quàm humana: Lex autẽ humana legi naturali multa accumulat bonorum operum documenta. Vnde fit, vt cùm ius naturæ idem sit apud omnes; humana tamen morum instituta sint apud diuersos diuersa; ergo multò fuit æquius vt diuina lex aliqua naturali insuper adderet. Tertiò: Non solùm naturalis ratio, verùm & fides ad morum institutũ cõducit. Vnde Paulus ad Galath. 5. Fidem ait per dilectionẽ operari; fides autem sub naturæ lege non comprehenditur, quippe quæ super naturalem rationem extollitur; ergo non omnia præcepta moralia legis diuinæ ad legem naturę spectant. In cõtrarium est illud Apostoli ad Rum. 2. Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt; vbi moralia præcepta designabat.

Argum. 1.

Argum. 2.

Argum. 3.

Paulus.

Paulus.

Quæstio præsens non tantum monetur de præceptis Decalogi, verũ vniuersim de cunctis quæ per se ad mores pertinent. Ad quam duabus cõclusionibus respondetur. Prior est; Vniuersa moralia præcepta nõ solũ quæ veteri testamento scripta sunt, immo si quæ sint alia, sunt de lege naturæ. Probatur cõclusio: Præcepta moralia, sic definitum est, à ceremonialibus iudicialibusq; distare, q per se, hoc est natura sua, quacunq; seclusa positiua lege, ad mores pertinent; nam ceremonialia atq; iudicialia non per se, sed quia per arbitrariã legẽ posita sunt, ad mores attinet. Probitas aũt morum per ordinẽ ad rationẽ naturalem, quæ humanarũ actionum proprium principiũ est, existimari

Prima conclusio.

Probatio.

existimari debet. Sicuti lapidis aut ligni rectitudo per hoc, q normæ cōmensurātur: nempe vt illi mores dicantur, sintq; probi, qui rationi concordant: reprobi aūt, qui ab eadē discrepāt: rationis aūt iudicium, tam practicum, quàm speculatiuū ex principijs ad cōclusiones procedit: hoc enim ipsum est ratiocinari. Fit ergo cōsequēs vt omnia præcepta moralia, siue principia sint, siue conclusiones, sint de iure naturæ: ius enim nihil aliud est, quàm regula. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio: Præcepta id genus moralia in triplici gradu sunt de iure naturę, secundū tres diuersos *Triplex modus quo moralia præcepta à naturalibus descendunt.* modos, quibus ab eisdē primis naturæ principijs descendunt. Quædā enim sunt cōclusiones, quæ protinus nullo ferè negotio, sed qualicunq; consideratione quisque per eadem vniuersalia principia approbat aut reprobat. Et hæc sunt in primo gradu. Sicuti, Honora patrē tuū & *Primus.* matrē tuam: Non occides, Non furtum facies, & huiusmodi. Ex illo nanq; principio, Id facias alijs quod tibi fieri vis, subsumpta hac, naturaliter quoq; per se nota, q velles à filijs tuis honorari, sequitur q & tu debes honorare parentes. Nisi mauis ex illo id deducere, q qui beneficium recipit, beneficiū debet: summū quippe temporaliū beneficiū est, quod à parentibus recipimus. Rursus ex illo, Id ne facias alijs quod tibi fieri non vis: subsumendo statim q nolles ab alio lædi vel in persona, vel in bonis, *Secundus.* colligitur: Non occides, Non furtū facies, Non adultera- *Tertius.* bis. Alia verò sunt quæ nō statim cuiusq; ratio ex eisdē principijs colligit, nisi subsidio adiuta sapientum, quorū est penitùs res meditari. Veluti illud Leuit. 19. Coram cano capite consurge & honora personā senis. Hoc enim nō est adeò notum, quàm debitum honorandi parentes. Et illud Euangelij: Ne dicas fratri tuo, Racha; quod non tam manifestū est quàm prohibitio nō occidēdi. Sed alia sunt, quæ licèt sint rationi naturali consentanea: tamen non potest per seipsa ratio nisi diuinitus illustrata attingere. Cuius ordinis multæ sunt quæ ad diuinum cultum pertinent: Non facies sculptile: Non assumes nomen Dei tui in vanū. Hæc enim & similia eadē ratio naturalis nisi *Obijcitur aduersus præfatam veritatem.* diuino fulgore irradiata, non medullitus callet. Quò autem hæc plusculum lucis accipiant, arguitur contra, & primò, Præcepta moralia atque iudicialia, vt quæstione proxima dictū est, deriuātur quoque à iure naturæ: nam sunt etiā rationi congruentia: aliàs nō haberent rationē legis, vt superiori libro monstrauimus; deberēt ergo collocari in aliquo gradu iuris naturę. Mox, pręcepta Decalogi, vel censentur principia vniuersalia iuris naturæ, *Prima ratio.* vel conclusiones. Primum dici non potest, quoniam, vt S. Tho. docet, nō sunt nisi cōclusiones inde proximè pullulantes; si ergo sunt cōclusiones, quomodo collocantur *Secunda ratio.* in primo gradu? Item illa, quæ supra naturā Deus nos docet, non sunt de lege naturæ; cur ergo illic constituimus tertiū gradum? Ad primū ex superioribus colligitur re- *Tertia ratio. Ad primam obiectionē.* sponsio. Etenim etsi ceremonialia ac iudicialia à iure naturæ descendāt, nō tamen per cōsequentiā & illationem naturalem, sicut cōclusiones ex principijs, sed per determinationem generis ad speciem, legislatoris arbitratu. Et ideo potiùs ponuntur in altero ordine à lege naturæ semoto, quàm collocentur in eius recta linea. Obidque hæc non permanserūt sub lege Euangelica, sicuti mora- *Ad secundam.* lia, sed abolita sunt. De materia verò secundi argumenti, variè à doctoribus opinatur. Nam in 3. senten. dist. 37. *Scotus.* Scotus & Scholasticorū nonnulli vniuersalia principia naturæ cōstituunt in primo gradu, conclusiones aūt tam secundæ tabulæ Decalogi quàm aliàs, in secūdo. De istorum aūt opinione infrà arti. 8. pressiùs, disputandum est. Interim tamen perspectè animaduertenda est sententia S. Thomæ, ne quis fallatur, arbitratus Decalogum cōstituere inter vniuersalia principia, pro eo q ipsum statuit in primo gradu. Enimuerò prima per se nota principia non faciunt gradum, sed sunt radix & fons: gradus enim idē est, quod gressus, vnde sicut in linea consanguinitatis stirps & radix nō est gradus, sed fratres inde proximè cadentes sunt in primo; sic in iure naturæ principia nō sunt gradus, sed quæ inde consequentia descendunt. Et per elongationem ab eisdem principijs ceteri gradus discernuntur. Itaq; cùm in Decalogo sint duæ tabulæ, septem posteriora, quæ sunt in secunda, collocantur in primo gradu, in secundo verò illa quæ sunt extra Decalogum. Qualia sunt præcepta honorandi seniores, & alia quæ non pertinent ad iustitiam. Sed in tertio cōsistunt præcepta primæ tabulæ. Igitur non statuuntur in tertio ordine, propterea q non sint omnium dignissima, immo propterea iudicantur à principijs naturæ elongatiora, q ob suam sublimitatē ratio nostra illa non plenè inde elicit, nisi diuinitus adiuta. Sicuti & in illis secundi gradus sapientium indiget disciplina. Alter igitur dignoscitur inter hæc dignitatis ordo, alter verò cognitionis. Quid enim naturæ amiciùs consentiens, quidve dignius, quàm præcepta primæ tabulæ, quippe quæ ad cultū vnius Dei spectant: Et tamen quia ab humana cognitione sunt remotiora, nullum inter Ethnicos scelus tam latè percrebuit, quàm idololatriæ impietas. Nam circa alia præcepta secundæ tabulæ minimè erratum est. Et circa illa, quæ sunt in secundo gradu, minùs quàm circa primā tabulam. Atq; hic ordo cognitionis est, quem scientissimè S. Thom. per gradus distribuit. Quærat autē hic fortasse *Quæstio.* Lector, verū omnes gradus illi prohibiti Leuit. 18. essent de iure naturę? Respondetur verò, q illi qui per lineam *Solutio.* rectam ascendebant, iure naturæ erant prohibiti: vt, Turpitudinem matris tuæ non reuelabis. Et cum filia & cum nepte; præpterea cum nouerca & cum sorore. Alia verò ad latus posita, vt cum sorore matris aut patris, aut cum vxore fratris, nō erant prohibita, quia mala, sed mala, quia prohibita iure diuino positiuo. Quocirca illa quidē erant moralia; hęc verò iudicialia. Ac proinde isti posteriores gradus non sunt in Euangelio prohibiti: essentq; iure naturæ liciti, nisi Ecclesia humano iure illos interdixisset propter deformitatē, quā præ se ferunt, sed de his latiùs arti. 8. inter agendū de istorū dispensatione.

Et per hęc patent argumentorū solutiones. Dicuntur *Ad primum argum.* enim pręcepta moralia, disciplina; propterea q non sunt prima vniuersalia principia per se nota, sed quæ dilucidatione nōnulla indigent. Et ad secundū respondetur, *Ad secundū argum.* q sicuti leges humanę aliqua adijciunt iuri naturę, sic & diuina adiecit ceremonialia & iudicialia. Atque ad ter- *Ad tertium argum.* tium respondetur, q etsi fides sit lumen supernaturale, nihilominus necessaria est ad dilucidandū nonnulla naturalia præcepta, quæ licèt colligantur ex iure naturæ, tamen propter suam celsitudinem indigent supernaturali radio, vt vniuersis mortalibus clarescant. Qua ratione fides articulum vnius Dei inter alios connumerat, qui tamen naturali lumine sapientibus innotuerat. Ex quo fit, in illo superiùs asserto, nempe præcepta moralia esse, quæ per se ad bonos mores attinent, vocem, per se supernaturale lumen nō excludere, sed duntaxat positiuam aliam legem, vt expositum est. Itaque etsi nulla esset lex positiua, naturale tamen ius præciperet vnum coli Deum, & reliqua primæ tabulæ; tamen nisi lumen fidei mortalibus irradiasset, non omnes ea planè perspexissent.

ARTICVLVS II.

Vtrùm præcepta moralia legis sint de omnibus actibus virtutum.

SEquitur in secundo articulo, vt sufficientiā eorundem pręceptorum perpendamus. Et arguitur q nō *Argum. 1.* sint de omnium virtutū actibus. Obseruatio illorū dicitur iustificatio, secundū illud Psalmi, Iustificationes tuas custodiā. iustificatio aūt est actus iustitiæ: ergo in sola hac virtute versanē cuncta. Secūdò ad idē arguitur ex *Argum. 2.* nōie ipso pręcepti, quod rationē debiti significat; debitū nanq; ad nullā aliā virtutē attinet, quàm ad iustitiā, per quam vnicuiq; ius suū redditur. Et accedit huc tertiò, q *Argum. 3.* lex (vt suprà dictū est) ob bonum cōmune ponitur, quod vt 5. Ethico. auctor est Aristoteles obiectum est iustitiæ. *Aristot.*

In con-

Augustinus. In cōtrarium est, quod August. ait, peccatū nihil aliud esse, quàm dictum vel factum vel concupitum cōtra legem Dei. *Ambrosius.* Et Ambros. transgressionem esse legis diuinæ & cœlestium inobedientiam mandatorum; peccata verò cunctis virtutibus aduersantur; ergo & moralia præcepta legis ad vniuersas protenduntur.

Articulus præsens non solùm ob id in quæstionē prolatus est, vt cōstet quàm latè virtus diuinæ legis protendatur, quæ de vniuersis virtutibus iubet: verùm vt humanarū collatione eius præstātia innotescat. *Prima conclusio.* Tribus igitur cōclusionibus dissoluitur. Prima: Leges humanæ de solis iustitiæ actibus primaria intentione præcipiunt; de reliquis verò virtutibus nō nisi quatenus ad iustitiā referuntur. *Suadetur cōclusio.* Conclusio hæc superiori libro, q. 6. sua fuit genuina ratione demonstrata; quæ hic tamen in gratiā diuinæ legis recolenda est. Legis inquā cuiusq; præcepta (vt suprà ostensum est) ad cōmune bonū ordinē habent. Quapropter (vt 3. Polit. Arist. docet) secundū diuersas politias diuersæ statuuntur leges; aliæ scilicet in democratia, aliæ in aristocratia, atq; aliæ in regno; quoniam diuersimodè sibi proponunt cōmune bonū; leges autem diuina & humana, iam suprà monstratæ sunt fine differre. Nam humana solū proponit humanū bonum, quod ad pacē amicitiamq; inter homines spectat; homines aūt amicitiæ fœdera per sola extera illa officia retinent, quæ sunt virtutis iustitiæ; per quā scilicet vnicuiq; quod suū est, tribuitur; lex ergo humana primario proposito ad iustitiæ virtutē attendit. Et si quæ alia de fortitudine, deq; temperantia iubet, non nisi quatenus ad suum cōmune bonū referuntur. Præcipit inquā fortitudinem, nō quæ tibi necessaria est ad tuas propulsandas iniurias, sed quę rei bellicæ necessaria est, puta, ne locū in acie deseras. Iubet item temperantiæ moderamen; nō tamen quo nō siv aut tecū, aut cum tua vxore intemperans, sed quò adulterium nō cōmittas. Sententia est Aristo. 5. Ethic. cap. 1. vbi ait leges de omnibus dictare, coniectantes aut cōmunē omniū vtilitatē, aut optimorum, aut principum; vbi tria genera politiæ distinguit.

Secunda conclusio. Secunda conclusio; Lex diuina non de iustitiæ tantùm actibus, sed de vniuersarum virtutum operibus, ex æquo prætepta ponit. Probatur ratione cōtraria; Finis diuinarum legum nō est illa, quæ inter homines est beneuolentia, sed ipsorum cum Deo amicitia, ac subinde familiaritas, tum in præsenti seculo, tum demum in futura æternitate; homo aūt non solùm per officia iustitiæ specialis virtutis fit Deo charus, verū & per vniuersas studiosas actiones, quibus homo secum rectè viuit, nō modò exterè, verùm etiā interna mente, in qua Deus suam impressit imaginē. Præcipit ergo lex diuina actu fortitudinis, temperantiæ, mansuetudinis &c. non solū in ordine ad iustitiā inter homines, sed insuper quatenus in homine ipso diuinā imaginē exornant. Quare ex æquo primariaq; intentione tam intellectuales virtutes, quę sunt rationis lumina, quàm morales, quæ appetitum eidem rationi subijciunt, iubet. Nempe tres in primis Theologicas, fidem, spem, & charitatē; mox & quatuor morales, secundū illud Sapien. 8. de eadē diuina lege & sapientia assertum; Sobrietatem & sapientiā docet, & iustitiam, & virtutē; quibus vtilius nihil est in vita hominibus.

Tertia conclusio. Tertia cōclusio; Non omnia virtutum opera eodē cogendi rigore proponit; sed illa quæ ad necessarium rationis ordinem spectant, sub reatu culpæ iubet, *Communis dubitatio.* reliqua verò, quæ ad cumulatiorem virtutum perfectionem ornatumq; attinent, sub forma consilij admonet. Qualia sunt illa, quæ pertinent ad inimicorum dilectionem; vt Prouerb. 25. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum. *Prima ratio dubitandi.* Et reliqua præcepta misericordiæ, vt cap. 3. De primitijs omnium frugum tuarum da pauperibus. *Secunda ratio.* Duplex autē, licèt exigua, dubitatio ex his fit reliqua. Vna scilicet differentia inter humanam legem, ac diuinam constituta. Apparet enim in contrarium, quòd diuina perinde atque humana Principem intentionem dirigat ad iustitiam. *Ad primam dubitationē.* Nam præcipuè exigit obedientiam, quæ est generalis iustitia. Præterea quidquid iubet, eò refert, vt vel particularem iustitiam, quæ est inter homines, cōsoneat; vel illam, qua appetitus rationi subditur; ergo nunquam exit iustitiæ tramites. Ad hoc autem facile respondetur, In hoc discrimen consistere, quòd humana lex habet pro fine iustitiam specialem virtutem, qua humana societas fidesq; constat; lex autem diuina simpliciter cuiusq; perfectionē. Nam obedientia, quæ pertinet ad legalem iustitiā, non est finis legis, sed est virtus, quæ subijcit ciues principi; finis enim legis est per obedientiam facere bonos ciues. Illa autem subiectio appetitus ad rationem, etsi ad finem legis pertineat, eò quòd in illa consistit humana perfectio; tamen cùm non ordinet hominem ad alium, sed ad seipsum, non habet propriè rationem iustitiæ, sed (vt ait 5. Ethic. Philosophus) *Aristo.* metaphoricam; pro quanto appetitus & ratio eiusdē suppositi considerantur vt duo. *Secunda dubitatio.* Altera vero dubitatio est, quòd non videtur lex vetus vniuersas instituisse virtutes. Nam (vt legitur Matthæi 6.) Christus collatione facta inter ambas leges ait. Audistis quia dictū est antiquis; Non occides: Ego autem dico vobis. Qui irascitur fratri suo &c. *Ratio hæsitandi.* Et ideo præmisit. Nisi abundauerit iustitia vestra plus, quàm Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. *Solutio.* Respondetur quòd quidquid Christus expressit, quod veram habeat rationem præcepti, concludebatur in lege veteri, sed Pharisæi erant, qui eam obnubilauerant. Nam si Christus prohibuit inimicorum odium, idem etiam prohibebatur Leuit. 19. vbi legitur. Non oderis fratrē tuum in corde tuo. Et si Christus concupiscentiam cordis compescuit, idem scriptum erat Exodi 28. Non concupisces vxorem proximi tui.

Ad primum argum. Ad primum igitur argumentorū respondetur, quòd vbi diuina mandata appellantur iustificationes, nō trahitur nomen à iustitia speciali virtute, quæ est inter homines, sed à iustitia qualis esse debuit inter hominem & Deum, quæ est legalis generalisq; virtus: inde scilicet, quòd debemus proprias voluntates rationi semper ac perinde diuinis eius iussis habere conformes, qua ratione in eius amicitia persistimus. *Ad secundum argum.* Et pari modo respondetur ad secundū. Nam etsi omne præceptum rationē debiti præ se ferat, non tamen debiti specialis iustitiæ, sed debiti, quod est voluntatis ad rationē, atq; hominis ad Deum; quidquid enim obedientiæ rationi debitum est, debetur & Deo, qui rationis est auctor. Et hæc est obedientia generalis. *Ad tertium argum.* Tertium denique iam solutum est. Nam etsi omnis lex in bonum commune referatur, commune tamen bonum aliter lex humana prospicit, aliter verò diuina.

ARTICVLVS III.

Vtrùm omnia præcepta moralia veteris legis ad decem Decalogi reducantur.

CVm definitum sit legem veterem de omnīū præcepisse virtutum actibus, & tamen in Decalogo non extent nisi decem præcepta iustitiæ, quærendum supererat, verùm reliqua aliarum virtutum ad hæc decem reducantur? Et arguitur à parte negatiua. *Argum. 1.* Prima omnium capita, vt Matth. 22. legimus, sunt: Diliges dominum Deum tuum, & Diliges proximum tuum; hæc autem nec sunt in Decalogo posita, nec videntur ad ipsum posse reduci; ergo non omnia reducuntur ad ipsum. *Argum. 2.* Secundò arguitur; Tertium præceptum, Memento vt diem Sabbathi sanctifices, apparet ceremoniale; moralia verò non reducuntur ad ceremonialia, sed potiùs econuerso, cùm moralia sint conclusiones naturalis iuris, ceremonialia verò, minimè; ergo non omnia reducuntur ad Decalogum. *Argum. 3.* Tertiò: Præcepta moralia non solùm sunt de actibus iustitiæ, sed patent prætereà ad reliquas virtutes, quæ ad mores pertinent; in Decalogo autem non extant nisi iustitiæ præcepta, ergo non omnia illuc reducuntur. *Glossa.* In contrarium autem est glossa super illud Matth. 5. Beati estis cùm vos maledixerint homines,

homines, dicens, quòd Moyses decem præcepta proponens, posteà per partes explicuit.

Quæstio hæc inferiùs arti. 11. vbi in particulari aliorum numerus præceptorum refertur, lucidiùs patebit: nunc ergo tantùm in genere duabus conclusionibus absoluetur. Prior est discrimen inter Decalogum ac reliqua præcepta, hoc est potissimum, quòd decem illa Deus Angelorum ministerio, (vt dictum est) in tabulis Moysi insculpsit: alia verò dedit per Moysen. Est ergo meditatè speculanda differentia, quòd solùm Decalogum homo à solo doctus est Deo: reliqua verò ab hominibus.

Prima conclusio.

Rationi autem consonantissimum erat, vt Deus tanquã naturæ auctor illa per se duntaxat doceret, quæ vel naturalis ratio perexigua adhibita consideratione ex primis naturæ principijs elicit, vel ex infusa fide protinus innotescunt: quorum hæc sunt in prima tabula, illa verò in secunda, vt inferiùs patebit. Et quoniam inter omnes virtutes patentissima est iustitia, in hac explicanda virtute totus Decalogus versatur. Quapropter duo præceptorum genera prætermisit: illa scilicet, quæ tanquã per se nota principia in mentibus nostris consignauerat: hæc enim nulla præterea editione indigebant: vt, id ne facias alijs, &c. Mox & illa quæ vigilantiorem exigunt sapientum indagationem, quæ scilicet Moysi & alijs deinde sapientibus docenda reliquit. Hinc ergo colligitur posterior conclusio. Nempe quòd omnia ad Decalogum reducantur. Nam illa generalia principia continentur in Decalogo, sicut principia in proximis conclusionibus: quoniam, Non occides, Non furtum facies, &c. nihil aliud est, quàm Id ne facias alijs, quod tibi fieri non vis. Reliqua verò continentur in eodem Decalogo, sicuti conclusiones in suis principijs. Vt illud Leuit. 19. Coram cano capite consurge: virtute continetur in illo, quod est Honorare parentes: &, Non fornicaberis, ad id quod est, Non mœchaberis: & illud: Non fœnori dabis, ad id quod est, Non furaberis. Attamen quia copiosiùs ac luculentiùs artic. 11. explicanda hæc sunt, illuc vsque reliqua sunt expectanda.

Ratio conclusionis.

Secunda conclusio.

Ad primum argum. Ad primum igitur argumentum respondetur, ideo illa principia de dilectione Dei & proximi non esse in Decalogo expressim posita, quòd nulla editione opus habebant, eò quòd sint per se nota; sed Decalogus fuit illorum explicatio. Prius enim statim per fidem fit notum: vt articulo proximo patentiùs fit. Quicunq; enim fatetur esse Deum, eadem ipsa confessione competentissimum habet eundem à se esse diligendum. Neq; quidquã esse potest rationi naturali apertiùs consentiens. Attamen quia diligendi modus, cùm res sit supernaturalis, non sit cunctis mortalibus incomperto, eundem expressit in præceptis primæ tabulæ, ad quæ ideo præcepta reducitur, tanquam principium in suis conclusionibus contentum. Ac pari modo secundum de dilectione proximi, reducitur ad præcepta secundæ tabulæ.

Ad secundum argum. Ad secundum argumentum tam suprà dictum est, præceptum sanctificandi festi in genere, puta vt tempus aliquod diuinis meditationibus offeramus, non esse ceremoniale, sed morale; in particulari autem esse ceremoniale.

Ad tertium argum. Tertij quoque responsio itidem explicata est. Enimuerò cùm Decalogus illa tantùm contineat præcepta, quæ Deus per se tulit: ipsum autem non nisi manifestas naturæ conclusiones exprimere decuerit, & præceptum omne præ se ferat rationem debiti, quæ quidem ratio in virtute iustitiæ patentior fit, in reliquis verò latentior, consequens est, vt Decalogus ea tantùm præcepta complectatur, quæ pertinent ad iustitiã. Reliqua verò de fortitudine déque temperantia ac de ceteris, qua parte includunt rationem debiti, ad eundem Decalogum reducuntur.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum præcepta Decalogi conuenienter distinguantur.

Post tres superiores articulos de præceptis moralibus in genere disputatos, descendendum est peculiariter ad Decalogum. De cuius dispositione adhibentur alij quatuor: nempe de distinctione eorum, deque numero, ordine & traditionis figura. Quæritur ergo vtrùm præcepta Decalogi vti iacent Exod. 16. sint conuenienter distincta in tria primæ tabulæ, & septem secundæ? Et arguitur à parte negatiua: Fides quæ intellectualis est habitus, & latria, quæ est religionis adoratio, duæ sunt virtutes distinctæ: ergo distincta sunt præcepta fidei, & latriæ, vt illud: Non habebis Deos alienos coram me, pertineat ad fidem, quod autẽ subditur, Non facias sculptile, spectet ad latriam. Ex quo fieret consequens esse quatuor primæ tabulæ. Secundò: Illud primum verbum, Ego sum Dominus Deus tuus, est affirmatiuum, quod autem sequitur, Non habebis Deos alienos coram me, est negatiuum: præcepta autem affirmatiua distinguuntur à negatiuis: ergo sunt duo; ac perinde resultabunt quinque primæ tabulæ, nempe adiunctis duobus alijs. Ne iures vana per eum: &, Sabbatha sanctifices. Tertiò: Concupiscentiam non nisi vnam ponit Apostolus ad Ruma. 7. vbi ait, Concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret, Non concupisces: ergo vnica est concupiscentiæ prohibitio, atque adeò distingui non debet in vnam cõcupiscentiæ vxoris alienæ, & alteram aliarum rerum. In contrarium est auctoritas Augustini super eodem loco Exodi, distinguentis tria præcepta primæ tabulę, & septem secundę.

Primum argumentũ pat te negatiua.

Argum. 2.

Argum. 3. Paulus.

Augustinus.

De præceptis Decalogi, nemo negare potest esse decem: nomine id planè proclamante. Quare de hoc vna est omnium concors sententia. Item eodem consensu affirmant in prima tabula fuisse scripta præcepta pertinentia ad dilectionem cultumque Dei; in secunda verò illa quæ dilectionem proximi explicatè continent.

Gemina asser tio de qua in ter omnes cõ stat.

At verò quot sint tam hęc, quàm illa, non inter omnes vnanimiter constat. Sunt enim tres opiniones. Prima Isychij super illud Leuit. cap. 26. Ita vt decem mulieres in vno clybano coquant panes, qui ponit quatuor in prima tabula, & sex in secunda, vt primum sit illud affirmatiuum, Ego sum Dominus Deus tuus. Secundum, Non habebis Deos alienos coram me. Atqui Hiero. Oseę 10. super illud, Cùm corripientur propter duas iniquitates suas; eodem modo duo hæc secreuit. Tertium ponit Isychius, Non facies tibi sculptile, & quartum, Non assumes nomen Dei tui in vanum. Illud autem de obseruatione Sabbathi, illic insertum, non censet connumerari inter præcepta; neque intelligendum esse secundum literam; eò quòd cùm mutatum fuerit apud Christianos in diem Dominicam, non illud connumerat inter præcepta moralia. Illa nanq; immota permanserunt. Sed ait, intelligi secundum Spiritum; vt nullum mundi huius opus vnquam faciamus. In præceptis autem secundę tabulę nonum ac decimum compingit in vnum. Quare non facit, nisi sex. Secunda opinio est Origenis eodem loco, itidem distinguentis quatuor primę tabulę; paulò tamen differentiùs ab Isychio. Illud enim: Ego sum Dominus Deus tuus, non facit distinctum præceptum, sed pro eodem illud existimat, atque subsequens, Non habebis Deos alienos; secundum verò arbitratur, Non facies sculptile; ac tertium, Non assumes nomen Dei tui in vanum; ac denique quartum, Memento vt diem Sabbathi sanctifices. Reliqua verò sex cogitur veluti Isychius connumerare. His tamen non obstantibus statuitur certa conclusio, quę est Augustini eodem loco. Præcepta Decalogi distinguuntur in tria primę tabulæ, & septem secundæ. Ad horum autem perspicuam intelligentiam notandum est duarum tabularum primam haberi mentionem Exod. 31. vbi postquã coartantur præcepta, quæ Deus dedit Moysi in monte, subditur; Dedit quoque Dominus Moysi completis huiuscemodi sermonibus in monte Sinai duas tabulas lapideas scriptas digito Dei. Vbi neque nominantur prima & secunda, neque memoratur quid in alterutra fuerit scriptum; Hebræorum autem confessio est, in vtraque fuisse sculpta quina præcepta. Est quippe sententia Ioseph legis peritissimi, libro

Triplex opinio.

Prima Isychij.

Hierony.

Secunda opinio Origenis.

Conclusio.

Tertia opinio Augusti.

Primum documentum.

Ioseph.

libro tertio antiqui. capite sexto. Illic inquam ait in vtraque quina verba fuisse scripta, in vna scilicet quatuor de dilectione Dei; seiungit enim in duo, Ego sum Dominus Deus tuus: &, Non facies sculptile; ea quo Origenes & posteà Hieronymus illam opinionem ebiberunt. Et in eadem priori tabola quintum collocat mandatum de honore parentibus deferendo; eam fortè ob rem, quòd cùm Deus sit ex quo omnis paternitas deriuatur, voluit, vt sui instar parentes nostros honore coleremus. Atqui est verò quàm simillimum, sic fuisse distributa pariter præcepta; quoniã tabulæ æquales erant. Et est nata ex illis coniectura, in secunda tabula non extitisse nisi quinque negatiua: Non adulterabis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices. Non concupisces. Nam præcisè hæc consultò connumerat Paulus ad Roma. 13. vbi ait: Hæc omnia instaurari illo verbo, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Nam quod addit. Et si quod est aliud mandatum, non adhibuit nisi propter illa, quæ extra Decalogum vagantur. *Paulus.*

Alterum documentum. At verò quoniam duo isti ordines in duo capita de dilectione Dei & proximi resoluuntur, non tam ad numerum, quàm ad mysterium alij patres attendentes, illa quæ dilectionem Dei referunt, appellant primam tabulam; illa verò quæ dilectionem proximi, secundam.

Probatio prioris membri positæ conclusionis. Mox & hoc recolendum, quòd primum præceptum trina habet in Exodo membra, scilicet, Ego sum Dominus Deus tuus. Non habebis deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile. Atque hoc ansam præbuit varia de ipso opinandi. His ergo præhabitis, quia asserta conclusio duo habet membra, probatur quòd in prima tabula tria sint tantùm præcepta. *Isychius.* In primis Isychius violenter nimis à Decalogi numero præceptum detruncauit obseruandi Sabbathi. *Prima ratio in Isychium.* Primùm, quòd cùm reliqua in sensu literali, ceu ad mores pertinentia, fuerint illic conscripta, absurdum est dicere illud solùm in sensu spirituali fuisse permistum; cùm tamen eadem serie sint omnia disposita. *Secunda ratio.* Deinde, quòd cùm in illa tabula de diuino cultu homines erudirentur, curta fuisset nisi tempus aliquod eidem diuino cultui dicasset, quem cultum præceptum illud explicat. *Tertia ratio.* Præterea, quòd cùm illa fuerit explicatio naturalis iuris, & nulli essent mortalium qui dijs suis non statos dies feriassent, necessarium erat, vt Deus suæ familiæ & festum, & eius rationem explicaret. *Quarta ratio.* Ad hæc, quòd sensus spiritualis abstinendi à peccatis, parum illic ad rem attinebat; de quo latiùs quæstione sequenti. *Soluitur fundamentum prædicti auctoris.* Argumentum autem in contrariũ suprà in simili solutum est. Enimuerò cùm præceptum diuini cultus, morale sit, ritus verò in particulari, ceremonialis sit, vt vnum seruare festum, sit morale, quòd autem hic aut ille dies, pertineat ad ius Ecclesiasticum. *Argumentũ Augustini in Origenem.* Contra opinionem verò Origenis arguit Augustinus quod idem sit, vnum colendum esse Deum, & non habere deos alienos. Nam cùm nemo possit duobus dominis seruire, vnum cole Deum, accipitur exclusiuè. Quod autem adijcitur, Non facies tibi sculptile, perfectiùs id explicat quod dixerat, Non habebis deos alienos. Facere nanque sculptile, non est interdictum, nisi quatenus idololatriæ impietas est. *Alia eiusdẽ ratio.* Nam Exodi. 25. capite, imagines Seraphin præcipiebantur in templo collocari. Igitur cùm totum illud, vnum sit, & secundum, Non assumes nomen Dei tui in vanum, ac tertium, Memento diei sabbathi; fit vt secundum trinitatem personarũ, tria quoque sint præcepta illius tabulæ. Rursus meritò arguit quòd prohibitio concupiscendæ vxoris alienæ diuersa sit ab alia concupiscendi res alienas. Non secundum Peripateticum principium, actus distinguuntur per obiecta, & clarum est muliebrem vsum diuersum esse obiectum à rerum possessione, quare alterum ad luxuriam pertinet; alterum verò ad auaritiam.

Ad primum argum. His nihilominus constitutis dubium ingerunt argumenta initio quæstionis obiecta. Est enim primum in fauorem dicentium duo esse præcepta. Non habebis deos alienos; &, Non facies sculptile. Nam prius apparet fidei; posterius verò latriæ. Ad quod non ita multùm perspicuè S. Thom. respondet. *S. Thomas.* Ait quippe non fuisse necessarium, vt præceptum fidei exprimeretur in Decalogo; nam illud præsupponitur tanquam principium. Sicuti articulo præcedenti dictum est de generali præcepto dilectionis. Vnde Pau. ad Hebr. 11. Accedentem, inquit, ad Deum oportet credere, quia est. Quare non indigebat noua promulgatione, sed tamen oportuit addere præceptum latriæ, quæ est protestatio fidei. *Solutio sancti Thomæ videtur mutila.* At verò non explicat vtrum illorum duorum sit habendum pro præcepto primæ tabulæ. Neque verò explicat sitne illud præceptum negatiuum, an affirmatiuum. Et iden certè solutio eius videtur mutila. Nam inferiùs articulo septimo ad primum, in præceptis primæ tabulæ solùm vnum agnoscit affirmatiuum, de sanctificatione Sabbathi; insinuans duo priora esse negatiua, & tamen in forma communi ecclesiæ primum præceptum est. Vnum cole Deum. *Mens sancti Thomæ.* Sic ergo accipito mentem eiusdem sancti Doctoris, quam arbitror esse verissimã. Ex illis inquam tribus membris primi præcepti illud quod est in capite, dominus Deus tuus vnus est, non est morale præceptum; sed fidei veritas, quam confiteri tenetur quicunque ad eum accedit. Quapropter cùm illi qui legem Dei accipiunt, iam tunc se profiteantur eius subditos, præsupponere debent, confessionem fidei, vt ait Pau. *D. Thomas Paulus.* Atque hoc est quod Sanctus Thomas dicit fidem præsuppont ante Decalogum. Secundum autem, scilicet; Non habebis deos alienos, licet sit expressio eiusdem fidei, pertinet nihilominus ad latriam & cultum. Igitur licèt Sanctus Thom. in argumento duo illa proposuerit, Non habebis deos alienos, Non facies tibi sculptile; quasi prius ad fidem pertineret; posterius verò ad latriam; responsio tamen eius est, eiusmodi distinctionem negare. *Primum Decalogi præceptum licet negatiui formã præ se ferat; affirmatiuũ tamen complectitur.* Immo prius censent esse primum mandatorum Decalogi ad latriam pertinens; posterius verò nihil aliud quàm eius explanationem. Sed arguis; Ergo secundum eum nullum est præceptum fidei; quandoquidem à Decalogo illud excludit. Negatur consequentia; immo expressè 2. 2. quæstione prima, art. 8. illud affirmat. Quin etiam hic; sed ait quòd tale præceptum non est intra Decalogum, sed eius præambulum, sicut præceptum dilectionis. Quo quidem præcepto & antiqui etiam tenebantur; quin verò & omnes in lege naturæ quantum ad illam fidem, qua ait Pau. Quia Deus est, & quia remunerator est. Quo fit, vt primum Decalogi præceptum, sit in forma negatiuum; sed tamen affirmationem comprehendens, vt ait statim in solutione secundi. Quare non fuit operæpretium duo secerni, sicuti; Honora patrem & matrem; &, Non occides. Quocirca non repugnat vt affirmatiuè quoque proponatur, Vnum cole Deum. Tametsi huius peculiaris consideratio quæstione sequenti redibit. *Ad tertium argum.* Ad tertium iam responsum est, vbi designata est discriminis ratio inter concupiscentiam mulieris, & auaritiam aliarum rerum. Attamen quoniam ambæ in vnam generalem rationem appetendi coeunt, sub eodem nomine Paulus vtranque complexus est.

ARTICVLVS V.

Vtrùm præceptorum Decalogi numerus congruat.

IN articulo præcedenti de distinctione tantummodo præceptorum primæ & secundæ tabulæ definitum est; ita quòd ilicò subsequitur de numero disputare, videlicet, an denarius congruerit? *Argum. 1.* Et arguitur à parte negatiua; Peccatum, vt suprà ex definitione tam Ambr. quam Augus. patuit, est transgressio diuinæ legis; *Ambrosius. Augustinus.* peccata autem triformia sunt; nempe, quibus quis peccat aut in Deum, aut in proximum, aut in seipsum. cùm ergo in Decalogo nullum præceptum tertij generis existat, puta quo homo in seipso componatur, diminutum est. *Argum. 2.* Secundò; & in præcepto tertio primæ tabulæ apparet curtus;

ret curtus; cùm ex tam multis solennitatibus ac sacrificijs, quibus Deus colebatur, de vno tantùm Sabbatho mentionem fecerit. Atque idem fit argumentum contra secundum, vbi tantùm cautum est, ne nomen Dei assumatur in vanum: cùm tamen præter periurium passim oboriantur blasphemiæ, falsæque doctrinæ, quibus Deus ab hominibus dehonestatur. Atque adeò simile obijcitur contra quartum præceptum. Nam vnusquisque naturali fœdere non solùm parentibus dilectionem debet, verùm & filijs, ac cæteris, seu sanguine, seu quauis alia necessitudine coniunctis; ergo cùm auctore Paul. 1. ad Timoth. 1. finis præcepti sit charitas, de horum singulis debuerunt singula scribi præcepta.

Argum. 3. Tertiò arguitur: Quodcunque peccati genus priùs corde, quàm opere committitur. Nam, vt ait Christus, Ex corde exeunt cogitationes prauæ, adulteria, &c. sed in mœchia & furto seorsum, post operum prohibitiones, Non mœchaberis, Non furtum facies: explicantur peccata cordis: Non concupisces rem proximi tui: &, Non concupisces vxorem proximi tui: ergo eadem regula debuit & in reliquis obseruari.

Postremum argum. Et quartò postremoq; arguitur: Appetitus sensitiuus in irascibilem & concupiscibilem diuiditur, quarum vtraque pars sedes est corrupti affectus: ergo sicut concupiscibilis singularibus præceptis infrænata est, ita debuit & irascibilis compesci. In contrarium est illud Deut. 4. Ostendit vobis pactum suum quod præcepit vt faceretis. Et ecce verba quæ scripsit in duabus tabulis lapideis. Quæ quidem decem sunt prorsus.

Conclusio responsiua. Quæstio facillima est. nempe ad hoc tantùm mota vt argumentorum dubia dilucidentur. Est ergo conclusio, competentissimum esse numerum Decalogi, quæ non solùm generali illa ratione patet, quòd Dei perfecta sunt opera, verùm & peculiaribus, à fine legis oblatis.

Prima ratio pro conclusione. Dictum enim est finem diuinæ legis esse hominem, tum in ordine ad Deum instituere, tum deinde in ordine ad proximos: Deo autem cùm primis fidelitatem debemus: quæ in hoc consistit, vt eius honorē nemini præter quàm ipsi deferamus; hoc ergo primo præcepto cauetur, Non habebis deos alienos.

Secunda ratio. Mox debemus eidem reuerentiam, quæ in hoc posita est, vt nihil in eum iniuriæ iaciamus, quod cauetur præcepto secundo: Non assumes nomen Dei tui in vanum. Præterea, ob beneficia quæ in nos tamampliter collocauit, debemus ei obsequium, ac famulatum, nempe vt tempora quædam succidamus, quæ eius meditationi donemus: de quare tertio præcepto commonemur. Et quoniam inter beneficia hæc primum fuit creationis opus, designatus fuit dies Sabbathi, quo, illo opere absoluto, requieuit Deus. Ordo autem hominis ad hominem vel peculiaris est, vel generalis. Peculiare autem debitum, atq; omnium illustrissimum est, quo filij tenentur parentibus obsequi, à quibus, secundum Deum, vitam quæ bonorum omnium basis est, susceperunt. Et ideo statim post tertium de famulatu, qui Deo debetur, subsequitur quartum de honore parentibus deferendo: adeò, vt sicut paulò anteà dicebamus, non sit verò dissimile in priori tabula fuisse conscriptum. Generalem autem homo ordinem habet ad reliquam mortalium vniuersitatem, quibus iure naturæ socius est, quibusq; perinde id debet, vt nemini neque opere, neque ore, neque corde sit nocuus. Opere autem primo nocumentum infert quis alteri in propriam personam, adimendo ei vitam, quæ omnium est temporalium bonorum maximum. Idque adeò prohibetur præcepto quinto, Non occides: vbi læsio omnis corporea interdicitur. Secundò, in personam sibi coniunctam, quod prohibetur sexto, Non mœchaberis. Tertiò in bona exteriora, quod inhibetur septimo: Non furtum facias. Ore autem nocet, qui ciuis famam lædit; quod vbique vetatur præcepto octauo: Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. Sed corde iniurius quisque est in quemlibet per concupiscentiam. siue quæ ad luxuriam pertinet, quæ nono præcepto, sexto respondenti infrænatur, Non concupisces vxorem proximi tui. Aut secundum auaritiam, quæ decimo tandem præcepto compescitur. Non concupisces rem proximi tui. Nam tales cupidines iniuriosæ existunt: vtpote quæ radices externorum operum sunt, secundum verbum Christi: De corde exeunt cogitationes prauæ, adulteria, &c.

S. Thomas. Atque vt scitè S. Thom. adnotauit, tres isti ordines in præceptis primæ tabulæ dignoscuntur. Nam primum, Non facies tibi sculptile, opus exterius inhibet. Non assumes nomen Dei tui in vanum, oris impudentiam: sed, Memento diei Sabbathi, pro fine habet internam mentis contemplationem. Et quoniam statim artic. 11. videndum est, quemadmodum alia præcepta ad hæc decem reuocentur, & quæstione sequenti de singolis sit resumendus explicatior sermo, satis impræsentiarū fuerit summatim cuncta verbis fermè sancti Thomæ retulisse.

Ad primum argum. Ad primum igitur argumentum, quo dubitabatur, cur in Decalogo nullum fuerit præceptum adhibitum de virtutibus quæ hominem in seipso peculiariter componunt, sed tantùm illa quæ ad iustitiam, qua humana societas retinetur, fuerint illic expressa.

Prior solutio. S. Thomas. Prior responsio D. Thomæ eademque biformis est, quòd cùm præcepta cuncta sint ad dilectionem relata, illa opus fuerit prorsus exprimere, quæ caligans ratio non clarè perspiciebat: proprius autem amor nemini vnquam mortalium non innotuit: adeò est naturæ inditum, vt res omnis seipsam diligat, seque omnino conseruet. Vel fortè, quòd cùm in Decalogo iubeatur homo Deum & proximum diligere, illic satis planè præcipitur sua cuique dilectio. Nam rectus hominis suipsius amor, est debitum ordinem ad Deum tenere, & ad proximum. Qui enim Deum diligit, cunctas in se passiones extinguit, siue concupiscibilis siue irascibilis appetitus, quibus ratio perturbatur, quæ nos Deo subiectos continet.

Altera solutio. At verò posterior responsio plausibilior est: nempe quòd Decalogus, vt suprà diximus, hoc à reliquis præceptis distat. quòd ipsum Deus per se nos docuit: iuxta illud Deutero. 10. scripsit in tabulis iuxta id quod priùs scripserat, verba decem quæ locutus est ad vos Dominus. Deum autem ceu naturæ auctorem illa nobis decuit per se prorsus iubere, quæ statim naturali lumine humanæ menti promicant, vbi idem lumen non est caligine obductum. Vnde cùm præceptum omne rationem habeat debiti: ratio autem debiti ad iustitiam spectet, quæ est hominis vel ad Deum, vel ad alium hominem (nam iustitia est ad alterum) congruentissimum fuit, vt præcepta tantùm iustitiæ quæ primæ sunt naturæ conclusiones, Deus nobis in Decalogo exprimeret. Ratio namque debiti hominis ad seipsum non ita naturali luce clarescit. Primo enim aspectu apparere cuique potest, in his quæ ad seipsum pertinent liberam habere potestatem: obidq; in virtutes fortitudinis ac temperantiæ, quæ hominem respectu suipsius moribus instruunt, Moysi & reliquis sapientibus commisit, quas mortales doceret. De his nimirum eos erudientes, quę sibi quisque propriè debet.

Ad secundū argum. Ad secundum eadem ratione respondetur, quòd non fuit condecens vt vniuersa Deus particulatim exprimeret, sed per capita: ad sanctificationem autem Sabbathi reliquæ omnes solennitatum obseruationes referuntur. Omnes enim erant institutę, tum in memoriam alicuius præteriti beneficij, tum in figuram alicuius futuri. Præteritorum autem caput fuit, creatio mundi, quæ per sabbatha in memoriam reuocabatur, & inter futura præcipuum est mentis quies in Deo, quæ in præsenti seculo fit per gratiam, atque in futuro per gloriam: secundum illud Isaiæ 58. Si auerteris à sabbatho pedem tuum, vocaberis sabbathum Domini delicatum, & sanctum Domini gloriosum: hæc autem quiete sabbathi præsignabantur. Reliqua verò, vt celebratio Phase, quæ commemoratio erat beneficij liberationis populi de Aegypto, & vmbra futuræ passionis Christi: atque id genus cuncta ad hunc ordinem referebantur. Et pariter ad aliud membrum respondetur, quòd prohibitione assumptionis

diuini

diuini nominis in unam, reliqua omnia uitia, seu falsæ doctrinæ, seu blasphemiæ comprehenduntur. Ac simile subinde modo respondetur ad tertium membrum eiusdem argumenti, quòd omnia alia amoris debita in quarto præcepto quodammodo continentur. Explicatum enim est, cur in Decalogo ea tantùm continentur præcepta, quæ manifestam repræsentant rationem debiti. Quòd autem homo neminem lædat, manifestum debitum est: & ideo uniuersaliter nocumenta sex præceptis prohibita sunt: uidelicet, ut nemini nemo illa inferat. Attamen quòd quis quidpiam alteri, ceu debitum conferat, non sic est lumine naturali notum. Sed id tantùm quod parentibus liberi genituræ lege debent, rationeque educationis & disciplinæ. Quapropter Deus illud in Decalogo expressit. Reliqua uerò beneficia, quæ ob alias necessitudines & naturæ coniunctiones debentur, Moysi & prudentibus ceteris, ut suprà dictum est, explicanda demandauit: ut quod parentes debent filijs: quæ quidem debiti ratio nō est quasi aliquid ab illis susceperint, sed quòd sunt aliquid ipsorum, & amando seipsos suas amant proles, ut 8. Ethicor. auctor est Arist. Sed de his reductionibus aliorum præceptorum in Decalogum, arti. 11.

Ad tertium argum. Ad tertium uerò respondetur, quòd etsi quacunque prohibitione condemnatur opus, unà interdicatur & eius affectus, nihilominus differentia est, quòd in his, quæ natura ipsa abhorrescit, ut homicidium & falsitas: quia eorum cupido non est per se allectiua, sed propter alias passiones, puta propter uindictam uel auaritiam, satis fuit opus ipsum inhiberi. In illis uerò, quæ sunt sensui læta, ut sunt uenerea & rerum affluentia, quoniam eorum appetitus per se ipse delectat, decuit non solùm opera prohiberi, uerùm seorsum appetitus, utpote in quo uincēdo peculiaris est difficultas, sed de hoc iterū quæstione proxima.

Ad quartū argum. Ad quartum denique respondetur, quòd cùm ex passionibus concupiscibilis appetitus illæ resulteot, quæ sunt in irascibili; nam ex amore illius, quod obiectat, nascitur contrariorum repulsio, sedato concupiscibili nulla prætereà opus fuit prohibitione irascibilis.

ARTICVLVS VI.

Vtrùm præcepta Decalogi debito sint ordine disposita.

Post distinctionem & numerum præceptorum, sequitur de eorum ordine meditari, an fuerit lucidus.

Primum argumentum partis negatiuæ. Arguitur ergo à parte negatiua. Primùm quòd cùm cognitio nostra à sensu incipiat, & delectio proximi expositior sit sensui quàm dilectio Dei, secūdū illud 1. Ioannis 3. Qui fratrem suum quem uidet non diligit, Deū quē nō uidet, quomodo potest diligere? posterior tabula quæ ad dilectionem proximi spectat, debuit loco præesse priori, quæ pertinet ad dilectionem Dei.

Argum. 2. Boetius. Mox, quòd cùm præceptis negatiuis prohibeantur mala, affirmatiuis uerò instituantur bona, & uia naturæ (ut comment. prædicam. auctor est Boet.) priùs sint extirpanda uitia, quàm inserantur uirtutes: secundum illud Psalmi: Declina à malo, & fac bonum. Et illud Isaiæ, Quiescite agere peruersè discite benefacere. unde & Lyricos,

Virtus, est uitium fugere: & sapientia prima,
Stultitia caruisse.

Argum. 3. Consequitur ut præcepta negatiua deberent affirmatiuis anteire. Ac perinde præcepta cordium cogitationes inhibentia, illis quæ manus ab operibus arcent: quandoquidem radix operum cor est.

Paulus. In contrarium est quòd Decalogi ordo dispositio Dei fuit; cuius, uti ad Romanos 13. ait Apostolus, ordinata sunt opera.

Facilima est quæstio, sed tamen scitu digna, ad quam quatuor conclusionibus respondetur.

Prima conclusio. Prima est: Præceptorum ordo exigebat, ut priùs homines respectu Dei instituerent, quàm ipsos inter se inuicem.

Ratio pro conclusione. Probatur ex illo præiacto fundamento: nempe quòd Decalogus ea prorsum debuit continere mandata quæ naturali lumine illucescūt. Inde enim protinus colligitur, ut quo ordine sunt quæq; rationi propinquiora, eorumq; contraria eidem magis dissona eodem deberent in serie esse priora; finis autem supremus nostrarum actionū primum se omnium rationi offert: & peccatum in ipsum grauius est quàm circa media; fit ergo consequens, ut præcepta quibus Deo, qui finis est noster, proximè subdimur, primæ sedi congruunt. Qualia utique sunt tria prioris tabulæ.

Confirmatio. Et confirmatur analogia ab exercitu sumpta. Priùs enim debent milites in ordine ad principem institui, quàm inter se: nam & grauiùs peccatur in ipsum, quàm si miles in militem delinquat.

Secunda cōclusio. Secunda conclusio; Inter præcepta prioris tabulæ illud debuit esse primum, quod ad latriam, id est ad cultum unius Dei attinet; secundum quo ei reuerentia exhibetur; ac perinde tertium quo eidem impenditur famulatus.

Probatio. Primum enim fundamentum & basis militiæ est, ut fide à milite data, sacramentoque firmata, soli principi militet, pactum omne & conuentū cum inimicis abiurans. Quare hoc est grauissimum omnium scelus, si talis fracta fide ad hostes desciscat. Quocirca primū præceptum est, nō habeamus deos alienos. Hic autem proximum de reuerentia, quæ soli Deo debetur; ac tertium de famulatu eidem præstando. Grauiùs enim in honorem principis peccat, qui eum dehonorat, quàm qui ei non obsequitur. Quapropter secundum præceptum est, ne nomen Dei uane usurpetur; ac demum tertium, ut eius Sabbatha celebremus.

Tertia conclusio. Tertia conclusio; Ea præceptis, quibus inter se homines amicitia conglutinantur, illud debuit esse primum, quo iubentur parentibus honorem exhibere.

Ratio conclusionis. Ratio iam suprà facta est, nempe quòd licèt nemini ullus debeat nocere, tamen beneficium conferre non omnis omnibus debet, sed solis parentibus. Quapropter ratio debiti, quæ in omni præcepto inest, apertior est respectu parentum, atque adeò præceptum illud debuit ceteris negatiuis præponi.

Quarta conclusio. Quarta conclusio; In negatiuorum serie ille seruari debuit ordo, qui est inter malorum grauitates, quæ eisdem prohibentur; grauiùs autem homo læditur opere, quàm uerbo, & uerbo quàm corde.

Series præceptorum negatiuorum. At qui opere tunc maximè, cùm uita priuatur, quæ omnium est bonorum temporalium summum. Mox si lædatur in persona coniuncta, unde prolis certitudo perit, ac tertiò si dispendium bonorum patiatur. Obidque quintò prohibetur homicidium, sextoque adulterium, ac septimò furtum, atque octauo falsum testimonium; nonò uerò concupiscentia alieni tori, sed decimò auiditas aliarum rerum. De quibus sigillatim quæstione proxima dicēdū est.

Ad primum argum. Ad primum igitur argumentorum quæstionis respondetur, quòd etsi ad sensum notior nobis sit dilectio proximi, quàm Dei, tamē uice uersa hæc est illius ratio & caussa, & præceptorum series debuit sequi dignitatis ordinem.

Ad secundum argu. Et eodem modo respondetur ad secundum, quòd etsi circa eandem materiam quantū ad executionē priùs sit à uitijs cessandum, quàm studiosè agendum, neque possit studiosus habitus generari, nisi uitioso depulso; tamen in intentione legislatoris prior occurrit uirtus, propter quam expelluntur uitia, atque adeò dignitatis ordine etiam in eadem materia debuerunt præcepta uirtutum anteferri prohibitionibus contrariorum uitiorum. Sed prætereà quando præcepta in diuersis materijs instituuntur, excellentior debet præferri; præcepti autem de honorandis parentibus diuersa materia est ab illis, quę præceptis negatiuis subijciuntur, eademque præstantior, atq; adeò suo merito est prælata.

Ad tertium argum. Sed ad tertium respondetur, quòd etsi peccata cordium caussa sint operum, atque adeò priora in executione; tamen, quoniam opera grauiùs offendunt, eorum prohibitio citiùs occurrit rationi.

ARTICVLVS VII.

Vtrùm præcepta Decalogi congruenti modo tradantur.

Primum argumentum à parte negatiua. IN hoc denique articulo septimo adhibetur sermo de forma & figura præceptorum, utrùm scilicet perspicuus fuerit ac debitus tradendi modus? Et arguitur à parte negatiua: affirmatiuis præceptis

instituimur ad colendas uirtutes: negatiuis uerò ad uitia cauenda: in quacunque autem materia opponitur uirtuti uitium; in quacunq; ergo debuerunt congeminari præcepta affirmatiua & negatiua uidelicet ut non solùm iuberemur non occidere, uerùm & uitæ proximi consulere, atque in alijs pari modo. *Argum. 2.* Secundo, Cùm lex omnis ratione constet, non erat cur tantùm primo atq; tertio præceptis subderetur præceptionis ratio, sed debuit omnibus pariter subscribi. *Argum. 3.* Tertio: Cùm præceptorum obseruatio, sit præmiorum meritum, nulla apparet ratio quare solis primo & quarto propositum fuerit præmium. *Argum. 4.* Quartò: postquā pœna, ut dictum est, caussa est obseruandæ legis, præsertim apud priscos, cùm testamentū illud lex esset timoris: debuit ergo omnibus supplicij commemoratio adhiberi: quæ tamen nō nisi primo & secūdo adhibita est. Ac denique quintò arguitur; Cuncta diuina præcepta sunt altissima memoria retinēda, secundū illud Prouerb. 3. Describo ea in tabulis cordis tui. Respondendū ergo est, cur non nisi tertium præceptum sempiternæ memoriæ fuerit inter cetera singulariter commendatum. In contrarium autem est, quòd Deus, ut Sapien 2. legimus, omnia fecit in numero, pondere, & mensura; id ergo præcipuè de eius pręceptis credendum est.

Conclusio responsiua. Præsens quæstio nihilo obscurior est præcedēti, ad quam ideo indobitata conclusione hac respondetur; Decalogum, ut est congruentissima distinctione, numeroq; & ordine digestus, ita esse & luculentissima forma traditum. Splendet nanque in præceptis diuinæ legis sapientia maxima, secundum illud Deut. 4. Hęc est uestra sapientia & intellectus coram populis: sapientis autem est cuncta & ordinis luce disponere, & congruenti forma adaptare. Quę (ut pręcedentibus liquet) in Decalogo sunt luculēter obseruata. At uerò cōmota est quæstio ut ad argumentorū quæsita, quę quinq; sunt numero, respōderetur.

Difficultas primo argumento praeatae. In primo igitur argumēto quæritur, cùm suum unicuique uirtuti opponatur uitium, cur nō in una qualibet materia combinatum est negatiuum præceptum cum suo affirmatiuo? *Solutio.* Responsio autem est, quòd omnis affirmatio negationem includit: sequitur nanque si est album, non est nigrum; eò quòd contraria non sunt cōpossibilia. Econuersò uerò non omnis negatio infert affirmationē. Haud enim quod non est nigrum statim est albū; eò q inter contraria interstant media. Pari ergo ratione & modo non omnibus quibus tenemur nō nocere, subinde obligamur lege iustitiæ benefacere. Nam latiùs patet malorum prohibitio, quàm bonorum præceptio. Atque hac de caussa nulli sex prohibitionum secundæ tabulę opponitur affirmatiuum præceptū. Tenemur inquā neminem occidere, neminēq; suis bonis expoliare, non tamē alienam uitam aut bona omnibus conseruare: nisi urgens ingruat necessitas: quæ non comprehenditur lege iustitiæ, sed misericordię. Hęc ergo pręcepta, quia nō sunt naturę luce adeo peruia, sapientibus docenda cōmissa sunt. Quibus autem obedientiam obsequiumque debemus & honorem, sunt Deus, & parentes, à quibus suo utriusque gradu esse recepimur. Et ideo suppositis duobus negatiuis præceptis respectu Dei, quibus cauetur ne fidem, quam illi soli debemus, in falsos deos traducamur, & ne reuerētiam illi debitam uanis iurationibus obscuremus, adhibetur tertium affirmatiuum de die seruando Sabbathi, quo famulatum Deo exhibeamus, & quartum de honoratione parentum. Quibus non opus fuit negatiuas contrarias adiungere, eò quòd affirmatio obsequendi & honorandi, negationem infert dehonestandi ac rebellandi. Hic autē multa nos dubia occuparent, nisi quæstione proxima accōmodatiorem nancìscerentur locū, quibus disputentur. *Prima dubitatio.* Enim uerò dum S. Tho. in priori tabula unum tantùm agnoscit affirmatiuū pręceptū, docet duo priora esse negatiua. *Solutio.* At tamen iam suprà tetigimus, & posteà perspectiùs uidebimus quemadmodum primū, scilicet, Non habebis deos alienos, affirmationem includat unius colendi. Item dubitatio hinc emergit de tertio præcepto, quod astruit esse affirmatiuum, cùm tamen si Ecclesiasticam sanctionem de sacro audiendo excluseris quantum ad ius diuinum attinet, non uideatur esse nisi negatiuum, quo scilicet opere seruili interdicimur, sed de his & similibus quæstione sequenti.

Ad secundū argum. In secundo argumento percontabamur, cur non sua singulis præceptis annexa fuerit ratio? Ad quod respondetur quòd moralia patentiores secum afferunt rationes, quàm ut eas oportuerit explicare. Sed tamen ubi uel aliquid ceremoniale cōmiscetur, vel commune præceptum morale ad aliquid peculiare speciatim applicatur, tūc operępretium fuit rationem illius subnectere. Obidque cùm primo præcepto eliminauerit Deus alienos deos, omnemque proscripserit idolorum sculpturam & ceremoniam, condecens fuit, ut rationem subiungeret, dicens, Ego enim sum dominus Deus tuus. Et pariter in tertio, ubi morale præceptum sibi seruiendi ad requiem Sabbathi contraxerit, necessarium fuit rationem subdere, quod tali scilicet die à mundi structura requieuerit.

Ad tertium argum. Tertium argumentum adiectum est ad explorandum, cur non omnibus præceptis sua proposita sint præmia, quandoquidem sua singulis debentur? Ad quod pari modo respōdetur, quòd in quibus res ipsa per se lucescit, non opus erat præmia adhibere, sed ubi res latet. In præceptis autem negatiuis secundæ tabulæ manifestum est, quòd qui ab iniurijs inferendis se cohibet, supplicia cauet, quæ in propatulo est malefactoribus decerni. At uerò dū non solùm cauere mala iubemur, sed bona etiam facere (quia natiuum nobis est nihil nisi intuitu præmij & commodi agere) opus fuit, ut ubi nulla utilitas apparebat, uel commodum impediri uidebatur, id Deus nobis exprimeret. In honorandis autem parentibus nullum uidebatur nobis emolumētum agi, propterea quod cùm in recessu sint uitæ, potiùs uidentur nobis impedimento esse suis fruendi bonis. Hac ergo de caussa præcipiens nobis honorare parentes, non satis duxit in memoriam nobis reuocare suscepta generationis & educationis beneficia, sed nouum quoque secularé præmium pollicitus est: Ut sis, inquit, longæuus super terram. Et habet præmium hoc energiæ plurimum. Nam cùm uitam à parentibus recipiamus, debemus eis suam sustentare & prolatare. Quare qui obedientiam eisdem nōn rependit, eiusdem punitur breuitate uitæ, quam parentibus uel imprecatur, uel molestijs fatigat. Pari modo quia primo præcepto quo homines à cultu deorum arcentur, uideri poterant beneficijs orbari, quæ falsi dij apparent hominibus impertiri, subiungit præmium, dicens se facere misericordiam in millia, his qui ipsum diligūt, & custodiunt pręcepta eius.

Ad quartum argu. Similiter ad quartum respōdetur de pœna, quòd cùm non sit eius comminatio necessaria, ut Ethicor. 10. auctor est Aristoteles, nisi ubi procliuior est ad malum pronitas, in illis peculiariter apponi debuit pœna, in quibus patētior est præcipitatio in culpam. Et quia tum ob consuetudinem cum Gētilibus proni erāt Hębręi ad idololatriam, tum etiam propter effrenatam iurandi consuetudinem erant quoque ad periuria proni, primo tertioque præceptis annexa fuit supplicij cōminatio. Ac denique ad quintum respondetur, quòd cùm præceptum Sabbathi in memoriam statutum sit celeberrimi beneficij creationis; peculiariter sub illa forma positum est, Memento ut diem Sabbathi sāctifices. Vel fortè, quòd illa determinatio singularis diei nō erat de iure naturę, sed cęremonia eidem iuri superaddita, atque adeò metus erat ne faciliùs quàm moralia, memoria decideret.

ARTICVLVS VIII.

Vtrùm præcepta Decalogi sint dispensabilia.

Primum argumentum a parte affirmatiua. Post hæc examinare superest Decalogi uim, utrùm scilicet super aliquo eius præcepto sit possibilis dispensatio? Et arguitur à parte affirmatiua: Si non essent mādata Decalogi dispēsabilia, maximè quia sunt de iure naturæ, attamen (ut 5. Ethic. cap. 7. auctor est Arist. *Aristo-*) nonnulla sunt de iure naturæ quæ uariari possunt, ac

Argum. 2. perinde sunt dispensabilia. Secundò; Sicut legislator humanus se habet ad suas leges, sic & Deus: humanus autem princeps super suis dispensare potest, ergo & in suis Deus. eò presertim quòd Apostolus 2. Corint. 2. tāquam *Paulus.* Dei dispensator ait: Nam & ego si quid donaui, propter uos, donaui in persona Christi. Vnde fit nō solum Deum, uerùm & eius prælatos posse in diuinis legibus dispensare. *Argum. 3.* Tertio: In Decalogo uetitum est homicidium, sed in hoc præcepto dispensat iudex malefactorum uindex: Dispensauitque Deus cum Abraham ut charissimū filium immolaret. Et cum Samsone, Iudic. 10 ut sese cum Philistæis occideret. Et cum Eleazaro. 1. Machab. 6. qui ab elephante quem occidit oppressus occubuit. Subinde eruuntur argumēta de fornicatione & de furto. Permisit enim, quin uerò præcepit Oseæ ut uxorem fornicariam acciperet: & filijs Israël ut Aegyptiorum uasa surriperent: ergo *Argum. 4.* huiusmodi præcepta dispensabilia sunt. Quartò arguitur: Connubium inter fratres iure naturæ prohibitum est: super quo nihilominus instrumento ueteri legimus dispensatum: ut inter Adæ filios usu uenisse certum est, & inter *Argum. 5.* Abraham & Saram perquàm probabile. Denique quintò arguitur: Obseruatio Sabbathi est unum præceptorū Decalogi, idemq; Iudæis sanctissimum: sed in hoc fuit cum Machabæis olim dispensatum. Sic enim legitur lib. 1. c. 2. Et cogitauerunt in die illa dicentes: Omnis quicunq; uenerit ad nos in bello in die Sabbathorum, pugnemus aduersus eum. ergo præcepta Decalogi, sunt dispensabilia. *Isaias.* Contrariū perhibetur apud Isaiam testimonium, cap. 24. ubi quidam ideo reprehenduntur q̃ mutauerunt ius, dissipauerunt fœdus sempiternum; quod de illo potissimùm iure intelligitur, quod in Decalogo continetur.

Quęstio est inter eos, quę de Decalogo disputantur, scitu digna; ut pote per quam constat quanta sit eius auctoritas. Etenim sensus eius non est hic tantùm, utrùm homo aliquis auctoritatem habeat super huiusmodi præceptis dispensandi: sensus enim hic nemini in dubium cadere potest; quippe cùm publica confessio sit, neque penes summum Pontificem talem esse ordinariam potestatē; quia inferior superioris leges mutare nequit, ac multò mini- *Quæstionis sensus.* mè naturales, quæ in nostris sunt pectoribus impressæ. At dubium est, utrùm simpliciter eò sint usque indispensabilia, ut neque ab ipso Deo per eius absolutam potestatem fieri talis possit dispensatio? Vbi ex postremo articulo superioris libri recolendum discrimen est inter tria hæc, legem interpretari, & in lege dispensare, quod nihil aliud est, quàm manente in genere eius ratione, & uigore, eandem in particulari casu, certisque personis relaxa- *Triplex opinio de quæstione.* re. De hoc ergo quæstionis intellectu tres, ut plerunque solet, uersantur opiniones; duæ scilicet extremæ, & una media. Prima per unum extremum opinio est Occham. *Prima opinio Occham.* 2. senten. distinct. 19. ubi ait non modò omnia præcepta Decalogi esse dispensabilia, uerùm & Deum posse contraria præcipere. Quo ideo contrà præcipiente, laudabile, inquit, esset ac meritorium, contra illa operari. Quin uerò ait Deum ex se solo posse in nostra uolūtate sui ipsius odium ingignere, & nobis quoque, ut odio eum prosequamur, præcipere. Et utroque modo fatetur idem odium esse laudabile. Neque uerò tam insignia dogmata aliter quàm ex suo familiari Achille sibi habet persuasa; uidelicet, Quidquid non implicat contradictionem, Deus po- *Ratio uulgaris Ocham.* test facere; secundum illud Angeli, Lucæ primo, Nō erit impossibile apud Deum omne uerbum. hæc autē, innuit, nullam implicant. At uerò opinio hæc adeò se apertè rationi aduersam obijcit ac subinde absurdam, ut sit repul- *Articulus Parisiensis.* su facillima. In primis articulus Parisiensis eos condem- *Prima ratio aduersus priorem opinionem.* nat, qui affirmauerunt posse quenquam per odiū Dei mereri. Neque eiusmodi articulus illam glossam admittit, ut intelligatur de potentia Dei ordinaria. Nam de illa nulla unquam potuit esse cōtrouersia; articulus autē non est definitus nisi ad aliquam dirimendam. Sed præter articulū arguitur. Illud in primis Nominaliū axioma, Quidquid non implicat contradictionem, Deus potest facere, perperàm à nonnullis illorū defenditur. Nam si intelligatur, quòd quidquid non apertè duas contradictorias intulerit, Deus facere possit, falsum est. Negant enim ijdē ipsi duas inde colligi contradictorias, quod sit homo equus; & tamen id Deus non potest facere. Neq; uero Angelicus sensus alius fuit quàm quod quidquid Deus pollicetur, seu quod quidquid factibile sit, Deus potest perficere. Hoc nāque dicitur Dei uerbum, utpote qui dicendo operatur. Secundo arguitur, Id re uera dicitur implica- *Secunda ratio.* re contradictionem, quod, supposita natura unius partis contradictionis, ex cōcessis infert alteram. Et quia immutabilis natura rationalis animalis est non esse hinnibilem, si concederetur Deum facere posse hominem esse equum, esset hinnibilis. Ad propositum ergo, Deum odio haberi, tam intrinseca ratione est malum, puta sempiternæ eius legi absonum, quàm est intrinsecum hominē esse rationalē, ergo tam repugnat, id esse licitum, quàm hominem esse eundemq; irrationalem. Atque adeò repugnat, Deum odiū sui uel efficere uel præcipere. At quò res perspectiùs deprehendatur, fac, uerbi gratia, uirum iustum iussu Dei eum ipsum odio habere, sequeretur tunc simul esse in eius gratia, atque in eiusdem inimicitia qua nulla esse potest apertior contradictio. Nam quòd permaneat in eius amicitia, palam est, postquam nihil aliud facit, quàm eius obsequi uoluntati. Quòd autem sit pariter ini- *Tertia ratio.* micus, docet eius odium, quo Deum prosequitur. Nam hoc negare, est negare naturam ipsius actus, cùm amicitia ab amore dicatur. Item Deus seipsum odisse non potest. Quis nāque intellectus cōtrarium capere posset? Et tamen tota ratio repugnantiæ est, quòd odium Dei adeò habet innatā malitiam, ut nulla recta uoluntate possit illud optari, ergo similis repugnantia est, ut Deus idem alteri pręcipiat. Esset enim præcipere ut alter faciat secundum suam regulā & uoluntatem, & simul faciat contra. Nam quid aduersantius esse potest diuinæ regulæ, quàm summam bonitatē odio haberi? Negatur ergo hoc non implere contradictionē. Est igitur secunda opinio Sco- *Secunda opinio Scoti.* ti 3. Sententiarū, dist. 17. non quidē tam extrema, sed medio incedens modo. Ait quippe bifariàm quidpiā esse iuris naturæ. Vno modo tanquam principium practicum ex terminis notum, uel conclusionē quæ inde fit, necessariò consequens. Alij eius scholares in duos distinguunt hos gradus, sed tamen eorū præceptor pro eodem ducit ambos, quantum ad rationem dispensationis. Et in talibus inquit, quæ strictissima sunt de lege naturæ, nulla esse potest dispensatio. Alia uerò sunt quæ neq; principia existūt necessaria, neq; cōclusiones inde necessariò illatæ, atque adeò neque necessariam habent connexionem ad consecutionē ultimi finis. Secundum eius assertū est; Præcepta secundæ tabulæ sunt istius secundi ordinis, ob idq; sunt per diuinā auctoritatē dispensabilia: præcepta uero primæ tabulæ sunt prioris ordinis, quæ ideo dispen- *Tertia opinio S. Tho.* sari, neq; à Deo ipso ualent. Tertia nihilominus opinio. *Altissiodorensis.* est S. Thomę loco pręsenti, eademq; fuit Altissiod. lib. 3. tract. 7. quęstio. 5. & antiquorum, secūdum quam statuuntur duę conclusiones, quibus soluitur quęstio. Prior est, *Prima conclusio.* Vniuersa præcepta Decalogi tam secundę quàm primæ tabulę sunt prorsus indispensabilia, usqueadeò, ut neque Deus possit super illa dispensare. Hęc enim plana mens est S. Tho. ut tum toto artic. tum clarè in solutione secundi patet. Aliàs q̃ō non esset digna tanta disputatione. Po- *Secunda conclusio.* sterior conclusio, alia pręcepta quę extra Decalogum uagantur, neq; in ipso implicitè continentur, et si sint iuris naturę, nihil uetat quominùs sint dispensabilia. Deniq; neq; ulla principia, neq; uerò conclusiones primi, secundi, aut tertij gradus, qui suprà artic. 1. sunt designati, ullā dispensationē admittunt. Illa uerò præcepta quæ intrinsecè non continēt rationem ipsam iustitiæ, sed speciales modos ipsum seruandi, dispensari possunt, puta illa quę in Decalogo neque explicitè sunt, neque implicitè, ut infrà luculentiùs liquebit. Quarta, si uis, opinio est Durandi in 1. Senten. dist. 47. quęstio. 4. qui tenet quartum duntaxat & quintum pręceptum esse dispensabilia. Cuius hallucinationem infra reprobabimus. Probantur

Prima probatio utriusque conclusionis.

ergo ambæ conclusiones S. Tho. ista bimembri ratione: In illis preceptis, ut artic. ulti. primi libri monstrauimus, fieri potest dispensatio, per quæ si tali casu ad literá seruarentur, obuiaretur intentioni legislatoris. sed per nullum præceptorum Decalogi ullo unquam casu & ratione potest intentioni Dei obuiari: quin uerò quotiescunque contra præceptum fieret, contradiceretur eidem intentioni: ergo nullatenus eorum dispensatio est licita. Maior usqueadeò nota est, ut neque aduersarijs ipsis sit dubia. sed probatur minor, de qua est controuersia. Intentio legislatoris præcipuè, tanquam in finem, fertur in bonum commune: hoc enim est ab eius intentione inseparabile. Deinde respicit ordinem iustitiæ & uirtutis quæ media sunt assequendi tenendique eundem finem. Igitur quando precepta per se intrinsecè continet eandé ipsam rationé & conseruationé boni cómunis, uel ordinem ipsum iustitiæ ad idem bonú, eadé subinde præcepta per se intrinseca ratione sic continent legislatoris intentioné, ut non sit ab ipsis semouibilis; atque adeò nec sint dispensabilia: quia nunquam contingere potest ut facere contra illa, non aduersetur intentioni legislatoris. Exempla rem ipsam patefaciunt, si iussio legis reipublicæ esset hæc; Nemo destructor sit labefactorq; Reipublicæ: uel hæc, Nullus iniustè agat, profectò rationi intrinsecæ & natiuæ talium legum repugnaret dispensatio; implicatio enim est contradictionis, licere cuipiam iniustè agere, aut bonú cómune impugnare, ad cuius custodiá omnes leges referuntur. Si auté lex diceret, Nemo fores urbis (dú obsessa est) pandat, quia hoc non est salus ipsa reipublicę, sed modus ipsam seruandi, nulla esset repugnantia ut aliqua de caussa fieret dispésatio: puta dum fugiens dux se illuc uellet recipere. Præcepta auté Decalogi sunt prioris ordinis. Ná præcepta prioris tabulæ innatum ordinem habent ad boná commune, quod est Deus: præcepta uerò secundę, ad boná commune hominú; ut scilicet nemini iniuria fiat, sed cuiq; ius seruetur suum: quod licèt non sit tam perfectum, est nihilominus tam intrinsecè bonum, quàm quod debetur Deo, immo cùm rationem ipsam iustitię expresè cótineat, in Deum ipsum intimè refertur. Qui enim dicit, Non furtum facies: idé dicit quod, Non iniustè, aut licitè, aut malè facies. Sic enim, uti ait sanctus Tho. intelligenda sunt præcepta Decalogi. Atq; in hoc hallucinatus est, salua eius existimatione, Doctor subtilis, discriminans quantum ad hoc inter præcepta primæ ac secundæ tabulæ.

Secunda ratio.

Secundo, quò rationis uis luculentiùs pandatur, arguitur sic: Hoc quod est adulterium facere, quod est in Decalogo, & mentiri aut fornicari, quę implicite illic latitát (nam de ambobus intelligitur prior conclusio) tam intrinsecè mala sunt (ut de odio Dei proximè arguebamus) quàm est homini esse rationalem: ergo naturę suæ iustitia repugnat ac probitas: Deus auté dispensare nequit nisi ubi aliqua est ratio æqui & boni: ergo in his dispensare non potest; aut (quò temperantiùs loquamur) dispensabilia non sunt: perinde atque homo non est factibilis irrationalis. Et hoc est quod S. Tho. cogitabat, dum dixit huiusmodi præcepta per se continere rationem communis boni, atq; adeò intentionem legislatoris. Nam naturale est Deo, nihil nisi bonum uelle; & naturale est huic, quod est furari aut mentiri, esse malum.

Probatio pecularis secunda conclusionis.

Atqui ut opposita iuxta se posita fulgentiùs elucescant, probatur secunda conclusio; Illa præcepta quæ non per se continent bonum cómune, quod est legis finis, sed medium aliquod, puta ordinem iustitiæ ad ipsius consequutionem, possunt quádoq; deficere ab intentione eiusdem boni cómunis; ergo tunc corú dispensatio nihil eidé fini officeret, essentque subinde dispensabilia. Exempli gratia; Lex ad seruandum fidelitatis bonum, est ut reddatur depositú; nihilominus dum Vesano domino suú gladium denegas, non utique eidé fini aduersaris, sicut in exéplo nuperrimè posito patet de aperienda obsessa urbe contra legis uerba. Et pariter si lex sit, ut ciues per uices excubias sustineant, dispensare iusta de caussa cum aliquo, non est contra commune bonum. Præterea, ad eandé conclusionem arguitur argumento eiusdé Scoti, quod re uera minimè soluit;

Altera ratio ad idem. Paulus.

Præcepta secundæ tabulæ omnia secundum Paulum ad Roman. 5. includuntur in illo præcepto, Diliges proximum tuum sicut teipsum; dilectio autem proximi sequitur ex præcepto dilectionis Dei. Ná ut ait Ioánes; Si hominem quem uides non diligis, Deum qué non uides, quomodo potes diligere? præceptum autem dilectionis Dei, ut Scotus fatetur, est indispensabile; ergo & præceptú dilectionis proximi, atq; adeò præcepta secúdę tabulæ.

Solutio Scoti.

Ad hoc argumentum prætermissis alijs solutionibus respondet Scotus distinguendo de dilectione proximi, Hæc enim dilectio, qua tenemur, inquit, uelle proximo, ut Deum diligat, sequitur ex dilectione Dei. Ná qui uerè diligit Deum, omnes uelle debet ut eundem ipsum diligant; ac perinde dilectio hæc proximi indispensabilis est. Attamen dilectio, inquit, qua proximo uolo temporalem uitam & honoré, temporaliaque bona & immaculatum torú & similia, non sequitur necessariò ex dilectione Dei, neque habet connexionem necessariam ad cósequutionem ipsius ultimi finis. Quapropter dispensare Deus mecú potest ut occidendo, furando, inhonorando parentes, &c. non peccem, immo assequor ultimú ipsum finem.

Contra solutionem.

Contra solutionem autem est argumentum, ex cótrarijs principijs ortum. Dilectio enim proximi, quæ est de iure naturæ, est illa, quæ ex dilectione Dei sequitur, qui est auctor institutorque naturæ; hæc autem non solùm est illa qua ei uolumus ut Deum diligat; nam hæc plus habet dilectionis ipsius Dei, sed illa quoque qua illi cupimus bona naturalia quæ ad mutuum uicariumque amorem pertinent. Ecquis enim dicat non aliud nobis pręcepisse naturam, ac Deum ipsum, quàm ut ipsum diligeremus? Immo uerò cùm omnes simus factura Dei, sic nos conglutinauit, ut inter nos ipsos custodiremus iustitiá ac fidem, unde Ioannes, Qui uiderit fratrem suum necesse habere, & clauserit uiscera sua, quomodo charitas Dei manet in illo?

Responsio ad Scotum.

Respondetur ergo Scoto quòd hæc dilectio proximi necessariam habet inseparabilemq; iustitiam, ac proinde tanquam ex dilectione Dei necessariò consequens necessariam habet connexionem ad consequutionem ultimi finis. Quare perinde esset Deum dispensare in homicidio, aut furto, atque si dispensaret, ut iustitia ipsa iustè perturbaretur, quod est contradictionis implicatio.

Solutio ad aliud argumentum Sco.

Ac per idem soluitur aliud Scoticum argumentum, nempe quòd si præcepta secundæ tabulæ non essent dispensabilia, sequeretur, quòd Deus necessariò aliquid extra se uellet, sic ut non posset uelle contrariú; ut puta honorare parentes, & ne quis bona aliena furaretur, &c.

Deum uelle aliquid extra se stat dupliciter.

Respondetur inquam per distinctionem quòd Deum extra se quidpiá uelle, stat dupliciter. Vno modo ut uelit existentiá illius rei, & hoc modo nihil necessariò extra se uult, quia uniuersa liberè tú condidit, tum etiam sustinet ac seruat. Alio modo ut uelit connexionem extremorum. Atque hoc pacto necessariò fatendú philosophis est, aliqua necessariò uelle, puta cúcta illa, quæ sunt perpetuæ ueritatis, ut hominé esse animal rationale; &, uti ait August. quatuor & tria, esse septé, quæ quidé, etiam si mundus non fuisset nec res existerent, uera essent. Hoc ergo pacto, non est occidendum, non est furandú, non est mœchandum, &c. necessaria sunt diuinæ uoluntatis obiecta, quia perpetuæ ueritatis. Horum ergo cótraria neque præcipere potest, neque permittere, ut iustè fiant.

Deus aliqua necessario uult.

Quod Scotus ipse necessitate cópulsus cócedere habet de primis principijs naturę quę ipse agnouit esse indispensabilia, ut, Id alijs faciendum, quod sibi homo uult fieri, & de dilectione, qua homines Deum diligunt, quæ res creata est, ex qua sequuntur præcepta primæ tabulæ, quę ipse indispensabilia fatetur.

Ad primum argumentú.

Et per hęc soluuntur arguméta in contrarium. Ad primum enim respondetur, quòd Arist. loco citato loquitur de iusto naturali, quod non includit finem ipsum, ordinémque iustitię, sed determinatum modum ipsam seruandi. Exempli gratia, quòd fides ciuibus seruanda sit, adeò est intrinsecè bonum, ut in ipsum nulla cadat dispensatio. Quòd uerò hoc uel illo modo seruetur, uariari potest

ac super

ac super ipso dispensari. Qua ratione furioso non est reddendus suus gladius, quoniam per hoc nõ peruertitur humana fides.

Ad secundum argumentum.

Ad secũdum respondetur, latam esse differentiam inter humanum legislatorẽ & Deum: nam leges humanæ non habent intrinsecam natiuamque à natura iustitiam, sed sunt bona, quia per legem posita: & mala quia uetita: obidque etiam si in aliquo casu relaxentur, non peruertitur finis. Vt si die per Ecclesiam uetita non ieiunes, aut si fur iusta de caussa non suspendatur. Et pariter Deus potest dispensare in suis legibus positiuis. Potest enim quemlibet à præcepto baptismi absoluere & à præceptis aliorum sacramentorum. Ac perinde potuit super omnibus ceremonialibus & iudicialibus antiquis dispensare: sed tamen præceptis naturalibus, quæ innatam habent iustitiam, repugnat ex parte rei dispensatio. Et ideo quia ipse est ipsissima iustitia, si super ipsis dispensaret, seipsum negaret: eò quòd ordinem iustitiæ subuerteret: & tamen ut 2. Thimoth. 2. ait Paulus: Deus fidelis est, qui seipsum negare non potest.

Ad tertium argum.

Tertium autem argumentum est, quod rem pressius urget: uidetur enim Deum homicidium Abrahæ, & filijs Israel ut Aegiptios deprædarentur, & Oseæ fornicationem præcepisse. Et iudex præcipit malefactorem occidere.

Caietani solutio.

Ad hæc ergo Caietan. distinguens respondet: nempe quòd præcepta Decalogi secundum ordinem iustitiæ, quem continent, sunt indispensabilia. At uerò secundum applicationem ad aliquem singularem actum sunt per Deum dispensabilia. Illa tamen, inquit, dispensatio non est præcepti relaxatio, sed est facere quod iste actus non sit homicidium. uidelicet dum præcepit Abrahæ, ut filium immolaret, non relaxauit naturæ ius: ueluti cùm Papa dispensat in ieiunio, suam relaxat legem in tali casu: sed fecit ut ille actus non esset homicidium, propterea quòd à suprema auctoritate iubebatur sine qua fuisset homicidium. Nam homicidium non quamcũq; occasionem significat, sed iniustam. Responsio autem hæc obscura est & lubrica, & quæ subinde uidetur principium petere.

Solutio Caiet. obscura.

Primùm enim dicere, ꝙ præceptum nõ est dispensabile inquantum includit ordinem iustitiæ, nihil aliud sonat quàm si dicas, Non est dispensabile permanens contra iustitiam; sed quòd ait loco citato Duran. coniunctim, id est non potest Deus præcipere aut permittere, ut iustè fiant mala, dum mala sunt in sensu composito. Quòd quidem cùm nullatenus sit dubitabile, nihil ad rẽ attinet. Dubitatio autem solùm est, utrùm hoc quod est accipere alienum inuito domino, aut hominem occidere, qualiter id natura negat, possit permissione Dei fieri licitũ? Et respondere quòd est dispensabile per applicationem ad singularem actum est principium petere, nisi lucidiùs explanetur. Ne ergo rem offuscatiùs obnubilemus, hæc una distinctio mediatè audienda est, quam nemo ut arbitror, qui perspexisset, potuisset, neq; Scotus ipse sententiam nostram inficiari.

Deus duas habet potestates.

Deus, inquam; duas habet potestates in uniuersum orbem: unam, quòd iure creationis est Dominus, non solum bonorum omnium exterorum, uerùm & corporum & ipsius etiã humanæ uitæ: & Angelorum quos tanquam sua opificia in nihilum redigere potest. Altera uerò est, quòd est legislator atq; adeò uniuersalis omniũ iudex. Et claritatis caussa opus est alterã ab altera seorsum considerare. Hoc supposito dicimus, quòd si non esset rerum Dominus, sed tantùm legislator & iudex, neutiquam posset dispensare, ut quis rem alienam inuito domino si innocens esset, licitè usurparet: quia hoc adeò est intimè iniquum, ut fieri iustè nequeat. At uerò quia est dominus, potest cuicunq; rem alteri tradere ipso inuito. Quod quidem nullam habet dispensationis rationem. Cùm enim tu rem tuam alteri tradis, non dispensas in furto. quia capiens non furatur. Et si pater uestem paruuli filij eo inuito traderet amico, nõ dispensat in furto: licet inuitus filiolus expolietur, quia pater est uerus dominus: sicut neque prælatus meus dispensaret in furto, si me uel inscio uel inuito facultatem alteri faceret capiendi meos libros. Pari ergo modo

Aegipij.

licèt Deus uasa Aegyptiorum tanquã dominus tradidisset Hebræis, eisdemque posteà terra promissam, neutiquam dispensasset in furto. neque illud esset furtum: nam licèt peculiares domini inuiti fuissent priuati, à supremo tamen Domino fuisset facta donatio. Idque inde confirmatur, ꝙ licèt per impossibile Deus non fuisset legislator, neque ulla in leges potestate fungeretur, legitima fuisset usurpatio illa; quod testimonium est nihil illic dispensationis interuenisse.

Deus legitima iudicis auctoritate usus est, uasa Aegyptiorum Hebræis tradendo.

Locutus tamen sum hic sub cõditione; quoniam Deus in traditionibus illis non absoluta potestate domini usus est, sed legitima iudicis auctoritate. Nam quoniam de laboribus, quos Aegyptijs Hæbræi impenderant, nullam recepissent mercedem, iusto iudicio illam eis Deus persoluit. Et ut legitur Deute. 9. propter execranda Chananæorum scelera, pepulit eos suis sedibus, in quas Israëlitas induxit. Et quando iudex criminosum, licèt inuitum suis bonis priuat, neutiquam in furto dispensat; prohibitione enim illa furandi solùm interdicitur id, quod ius naturæ uetat, nempe innocentem inuitum auctoritate priuata suis bonis nudare, ut q. 3. li. 5. patebit; Pari modo Deus tanquam corporum Dominus, non tanquam legislator potuit meretricis facultatem facere Oseæ, ut illa uteretur etiam inuita.

Oseas.

Nam licèt cõsensus particularis iure ordinario requiratur ad matrimonium; tamen ubi Deus duos renuentes coniungeret, tã legitima esset coitio, immo multò magis, quam si ipsi consentirent. Tametsi, neque illic Deus credendus est absoluta potestate usus, sed cùm omnia disponat suauiter, forsan conciliauit amborum animos, ut in matrimonium consentirent.

Credit Auctor Deum cõciliasse animos Oseæ & mulieris fornicariæ, ut in matrimonium consentirent.

Sed in hoc sensu iussus est Oseas facere filios fornicationis, ꝙ illius iussus est suscipere prolem, quę tunc fornicaria erat. Nam etiã si nullũ aliud fuisset per particulares consensus matrimonium, concessio Dei, quia Dominus est corporum, sat esset ut copula illa non fuisset fornicaria. Similiter ergo dicendum est de historia Abrahæ: iubens nanque ei Deus immolandum filium, neutiquam in homicidio dispensauit; quia si nõ esset nisi legislator, id neutiquam potuisset facere, sed quia est dominus uitæ, potuit illam tradere in potestatem Abrahæ: sicuti pecoris dominus potest eius uitã, cui uoluerit, concedere.

Abraham.

Atq; hac ratione illic non fuit homicidium; quia, ut dictum est de prohibitione furti, interdicto homicidij solũ prohibetur id, qđ lex naturalis abhorret. Quare cùm iudex tradit reũ carnifici, non dispensat in homicidio: quia prohibitio non extenditur ad occasionem illam, immo illam præcipit. Sicuti neq; est dispensatio ꝙ quisq; inculpata tutela inuasorem interficiat; quia id natura non uetat. Vnde si homo esset dominus uitæ suæ sicut suæ pecudis, citra dispensationẽ posset alteri facere facultatem, ut se occideret. Et quia isto modo Deus est Dominus, citra dispensationem potuit filium patri tradere iugulandum. Quin uerò ut peracutè diuus Tho. rem tetigit, nõ solùm tanquã dominus, sed tanquàm iudex potest innocẽtem à culpa actuali occidere.

S. Tho. peracuta sententia.

Nam ratione præuaricationis Adæ omnes incurrimus pœnam mortis: quã idcircò morbis & fortuitis casibus à nobis in dies poscit. Veruntamẽ & de hoc quoque diuina laudatur misericordia, ꝙ noluit ut Abraham trucem illam innocentis necem executioni mandaret.

Discrimẽ inter S. Thomam & Scotum.

Discrimen ergo inter diuum Thomam & Scotum hoc est, ꝙ Scotus putat furtum permanens sub ratione furti, posse dispẽsatione diuina licitè fieri, sicut fractionẽ ieiunij, sed sanctus Tho. id negat, concedit tamen ꝙ ceu Dominus facere potest acceptionẽ rei, quæ anteà nõ erat tua, non esse furtũ.

Duran. deceptio.

Per hæc plenè proditur deceptio Durandi negantis dispensationẽ furti factã fuisse à Deo cũ Hebræis in expoliatione Aegyptiorum, aut cũ Osea in fornicatione, & tamen concedentis, ꝙ cum Abrahã dispensauerit in homicidio filij deceptus inquam inde fuit ꝙ non perspexerit, quemadmodum sicuti bona Aegyptiorum potuit tãquam dominus tradere Hebræis, ita & patri tradere uitam filij, atq; adeò sicut illud nõ erat furtũ, ita neq; hoc homicidium, à natura uetitũ, quod in malũ sonat. Neq; uerò minori mẽtis lippitudine captus est dũ

Duran. falsò arbitratur in quartum præceptum posse cadere dispensationẽ.

concessit in quartum præceptum cadere posse dispensationem: arbitratus non inesse in illo mandato tam intrinsecam iustitiæ rationem, quàm in cæteris: cùm tamen contrà stet ueritas. Est enim naturæ intimum, ut à quibus esse receperis, eisdem honorem debeas; cuius ideo contrarium non magis fieri iuste potest, quàm furtum. At uerò de Samsone, uel dicendum est, ꝙ tanquam uir fortis

De Samsone.

absq; ulla seu reuelatione seu dispensatione potuit, ut hostes perimeret, periculo sese obijcere extremo: uel quod libentiùs cũ Augustino adstruxerim, id reuelatione Dei fecit: quippe cuius fortitudo naturalis non erat, sed supernaturalis in coma latitans: quam quidem fortitudinẽ, ut eius historia refert, in illo aggressu à Deo repetijt.

De Eleazaro.

De Eleazaro autẽ facile id fatebor, ꝙ ueluti strenuus miles elephantem posthabita propria salute impetiuit. Quartũ argumentũ nihil mirum, si maioris apud quospiã habeatur momenti.

Probabilius est Abrahã & Saram fuisse fratres, quàm fratrueles.

In primis de Abraham & Sara mihi cũ Caietano & quibusdam alijs longè fit probabilius fuisse fratres, quàm fratrueles: primùm ꝙ non solùm Gene. 12. uerùm & cap. 20. maritus appellauit coniugem sororẽ: cùm ad cauendũ periculum satis fuisset ei persuadere, ut diceret se suam esse fratruelem. Quin uerò secundo loco litera Hebræa habet, uerè soror mea est. Et quanuis fratrueles dicerentur etiam fratres ut Iacobus fratres Domini: tamen, uerè soror maiorem habet emphasin. Illud autem potissimum est argumentum, ꝙ si tantùm significare uoluisset esse fratris filiam, non tanta uerborum explicatione uteretur, dicens: Filia patris mei & non filia matris meę. Filia enim patris durũ est, pro eo usurpare quod est, Neptis aui mei: maximè, cũ tã significanter subiungatur, Et non filia matris meæ. Hoc enim totũ positum esse uidetur ad explicandum rationem, qua esset soror. Nam fortè quando soror erat, non uterina, sed tantùm paterna, non erat interdictum coniugium.

Iosephus.

Attamen Iosephus, quia hoc forsan non intellexerat, primus fuit, qui lib. 2. Antiquit. cap. 15. dixit Saram fuisse filiam Aram, sororemque Loth, ac subinde fratruelem Abrahæ. Quem au-

Augustinus.

ctorem diuus August. super Gene. sequutus est ac deinceps alij. At uerò non est hic locus hoc uel pressiùs discutiendi, uel certiùs definiendi. Nam quantum ad rem attinet præsentem, satis est filios Adæ inter se fratres matrimonia contraxisse, quod certo certius est, atque adeò in hoc naturæ interdictu fuisse dispensatum. Respõdetur ergo, ꝙ S. Tho. solùm negat posse fieri dispensationem, aut super Decalogo, aut super aliquo præceptorum, quæ illic implicantur, continentium in se rationem ipsam iustitiæ uel iniustitiæ; qualia sunt; Honorare maiores, fornicatio, &c. Prohibitio autẽ connubij inter fratres, non est propter iniustitiam aut iniuriã, quam alter eorum pa-

Fieri põt ut & pater filia, & filius matri licitè possent cõnubio iungi.

teretur, sed propter naturalem indecentiam. In qua quidem ratione finis etiam naturalis, puta propagandi humani generis, qualis fuit in filijs Adæ aut propter alium, poterit absque ulla absurditate dispensari. Nam etiam secundus gradus cõsanguinitatis quoddam præ se fert indecorum naturale ad matrimonium contrahendũ, siquidem propter hoc est ab ecclesia uetitus, & tamen dispensationem admittit. Patrem autem filiæ aut filium matri matrimonio commisceri, usqueadeò fœdum est, ut nõ sit dispensabile. quanuis si contingere posset, ut totum humanum genus in patre & filia fieret superstes, non prorsus probabilitate caret, quin possent cõnubio iungi.

Ad quintũ argumen.

Denique ad quintum sanctus Tho nihil aliud respõdet, quàm quòd illa Machabæorum cogitatio in Sabbatho pugnandi non fuit dispensatio, sed ἐπιείκεια; de qua suprà loquuti sumus; non enim tenemur festum seruare cum mortis periculo, ut Matth. 12. Christus nos docuit; nempe ꝙ opera charitatis diem festum non uiolãt. Haud tamẽ rei satis uidetur facere, Quidquid enim hoc præcepto continetur, nempe cessare à seruili opere & adire sacra, dispẽsationem recipit; non solùm quæ à Deo fiat, uerùm quam potest etiã facere Ecclesia. Qua ratione, ut superiùs uidimus, Isychius non adnumerat hoc in Decalogo tanquam ius naturæ. De hoc autẽ quæstione proxima, articulo 3.

ARTICVLVS IX.

Vtrùm modus charitatis cadat sub præcepto.

Post hęc de pręceptorum firmitate dicta sunt, consequitur, ut uideamus de eorum ui obligandi; an scilicet uirtutis modus cadat sub præcepto legis? Et

Primum argumentum à parte affirmatiua.

arguitur à parte affirmatiua; modus uirtutis est iustè quæ iusta sunt operari, iuxta illud Deut. 16. Iustè quæ iusta sunt exequeris, atque eadem ratione strenuè ac fortiter, quæ sunt fortitudinis, & temperate quæ sunt temperantiæ. Iuste autem & strenuè facere, non contingit sine uirtutis habitu; ergo talis modus cadit sub præcepto.

Argum. 2.

Secundo, Nihil magis ad uim attinet præcepti, quàm quò fertur legislatoris intentio, hic autem, ut 2. Ethico ait Aristot.

Aristo.

intendit studiosos efficere ciues, sed studiosus nemo est, quousque habitum genuerit, ergo agere ex habitu cadit sub præcepto.

Argum. 3.

Tertio. Modus uirtutis est prumpto lætoque animo uirtutis officia præstare, hoc autẽ in Psal. 99. iubemur, Seruite Domino in lætitia. Et 2. Corinth. 9. Non ex tristitia, hilarem enim datorem diligit Deus. ergo omnes isti modi cadunt sub præcepto. In contrarium est argumentum, quòd studiosus (ut modò dicebamus) nequit nisi habitu imbutus uirtutũ munera dignè perficere. Quapropter si hic modus uirtutis caderet in præceptum, quicunque absque tali habitu legem impleret, censeretur eius transgressor, ac perinde reus esset pœnæ legis, consequens tamen inde constat esse falsum. ꝙ ob id lex comminatur pœnam ut eius metu custodiatur & sic ciues consuetudine habitum generent.

Sensus quæstionis explicatur.

Ad intelligentiam huius quæstionis discernendus primùm est modus uirtutis, de quo hic agitur à modo charitatis, de quo in subsequenti articulo. Charitas enim est habitus infusus, gratiæ gratum facientis indiuiduus comes, habitus autẽ uirtutis esse potest acquisitus ac informis. non ergo hic quæritur utrùm ad satisfaciendum pręcepto requiratur habitus gratiæ, sed utrùm requiratur ut operetur homo ex habitu, saltem informi? Secundo me-

Tres conditiones requisita in studioso, ex Aristote.

minisse oportet trium conditionum quas Aristoteles 2. Ethicorum. c. 4. in studioso requirit, quę sunt, Vt sciens faciat. Deinde, eligens propter hoc, puta ex electione in ordine ad finem, Et tertio, ut firmo ac immutabili animo id eligat. Indoctè enim quidam in duo dissecant, Eligens, &, Propter hoc. Nam sine coniunctione unica est conditio eligere propter uirtutis finem. Atque hęc simul, tria, non sunt tres, sed unus uirtutis modus; una enim deficiente deficit modus. His ergo pręhabitis perfectè notandum est quòd modus iste uirtutis, ut tres habet partes, ita trina differentia consideratur à diuina lege & humana. Nã partim ab utraque perpenditur, partim uerò à sola diuina, non autem ab humana, sed partim ab utraque illarum. Eapropter tribus conclusionibus ad quæstionem respondetur.

Prima conclusio.

Prima est, Scientiam, quæ prima pars est modi uirtutis, tam humana lex, quàm diuina respicit ac iudicat. Quod enim quis ignorans facit, id non simpliciter uolens facit. Quocirca ignorantia utroque iudicio tam diuino quàm humano culpã, uel in totum, uel in partem excusat.

Secunda conclusio.

Secunda conclusio, Illa cõditio secunda ut opus fiat ex electione propter finem, non quidem ab humana lege, sed tamẽ à diuina consideratur.

Ratio conclusionis.

Radix autem huius discriminis est distantia cognitionis humanæ à diuina. Enimuerò lex quælibet, ut suprà dictũ est, & 10. Ethicor. capit. 9. Aristoteles meminit, pœnæ metu ad sui custodiam urget, pœnam autem legislator à nemine exigere potest, nisi de illa re, quæ in suã potest uenire notitiam. Nam de alijs iudicare non ualet: homines autẽ qui, ut 1. Regum 16. legitur, ea duntaxat, quę patent, uident, de intimis cordium censere nequeunt, sed ut est in Psal. solus Deus corda scrutatur & renes. Hinc ergo palam fit, ꝙ neque de hominis intẽtione, neq; de eius uoluntate lex humana iudiciũ ferre potest, atq; adeò neq; obligare, ut opera tali intentione aut uolũtate fiant: lex autẽ diuina non solùm illam, uerùm eam potissimùm suis bilãcibus pẽdit,

ac pro

ac pro illis præm a suppliciaque decernit. Lex inquam humana internam iram etiam si firmum pariat nocendi propositum, punire nequit, secus autem diuina. Ait quippe Christus Matth. 5. Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: &, Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam iam mœchatus est eam in corde suo. Pari ratione qui creditori debitam pecuniam vel gladium corrupta intentione reddit, nempe vt vel vsuram exerceat, vel homicidium faciat, legi humanæ non est aduersus: persoluet tamen Deo supplicium.

Tertia conclusio.

Tertia conclusio: Tertium illud, quod ad uirtutis modum requiritur, puta firmo stabilique animo operari, quod propriè ad habitum pertinet, & de quo præsens præcipue quæstio instituta est, sub præcepto non comprehenditur, neque humanæ legis, neque verò diuinæ. Qui inquam parētibus honorem debitum impendit, etsi habitum non habeat pietatis, legi nihilominus satisfacit humanæ: & nisi alia circunstantia vitietur actus, similiter satisfacit diuinæ, ut peccatum effugiat. Emergunt autem ex his nonnulla dubia explicatu digna.

Primum dubium circa primam conclusionem.

Et primùm circa primam conclusionem, qua asseritur scientiam & ignorantiam utraque lege ad culpæ pondus atque ad leuamen existimari. Est dubium, an idem sit prorsus quantum ad rationem virtutis, vtrùm scilicet, qui ignorans facit opus legis, eidem satisfaciat. Vt si quis, exempli gratia, in ebrietate audiret sacra, nesciens prorsus quid faceret, vtrum præceptum expleret? Videtur nanque ratio id suadere. Nam postmodum rationis luce potitus, nō censeretur reus culpæ, quamuis iterum non audiret. Et confirmatur ratio. Nam qui obnixè reluctans inuitus pertraheretur in ecclesiam, cogereturque interesse sacris, uidetur præceptum implere. Sicuti & ille qui in die ieiunii per uim arceretur à cœna. Et rem facit probabiliorem, quòd si pœna ulla, seu excommunicationis, seu alius generis decreta esset in huiusmodi præceptorum transgressores, istos non ligaret.

Nullū præceptum impletur per actum nullam libertatem habentem.

Respondetur nihilominus, nullum præceptum, vt reor, impleri per actum qui nullam habet libertatis rationem. Nam alias & puerum ante rationis usū censeres implere præcepta, cùm tamen hac ratione nulla eos lex comprehendat: quòd cùm non sunt arbitrii sui cō potes, nondum capaces sunt legalis uinculi: lex nanque hominibus ponitur, & ideo humano more non brutorum implenda est.

S. Thomas.

Et hoc arbitror S. Tho. punctim designasse, ubi ait scientiam ab utraq; lege considerari. Nam ignorātia, sicut ob id quòd uoluntarium tollit, excusat a culpa: eadem ratione tollit impletionem præcepti.

Argumentum.

Sed arguis contrà, vel disputationem esse tantùm de nomine, uel sic ignorantem implere legem. Nam qui præcepti tempore vel somno vel mero captus est, vel alia ratione mentis inops, illo tēporis articulo nō transgreditur præceptum: ergo perinde est, ac si impleret.

Solutio argumenti.

Negatur consequentia. neque est disputatio de solo nomine. Nam & si illo tempore per ignorantiam excusetur, tenetur nihilominus si antequam tempus præcepti labatur, in mentem redeat, ipsum implere, alias reus esset pœnæ iuris.

Replica.

Qui inuitus vapulat, nō satisfacit, si illi in pœnitentiā flagella sint iniuncta.

Et idem est de illo, qui inuitus facit: quamuis iste, quia usum habet rationis, liber esset à pœna iuris. Ille autem, qui metu implet, legi satisfacit; idest, nouam euitat culpam, quoniam talis impletio, actus humanus est, ac liber. Quòd si rursus insurgas. Sicut in pœnitentiam iniunctus esset dies ieiunii, & ui, ut pœnitentiam impleret, priuaretur cibo, verè debitū solueret. Nam si pecuniam alia ratione deberet & creditor ui ab illo eriperet, satis restitueret, ergo eadem est ratio de aliorum præceptorum debito. Fortasse sunt, qui primum antecedens concedant, ego uerò id minimè faciam, quoniam impletio præcepti pœnitentiæ, deberet esse humanus actus. Quare si flagella essent mihi iniuncta, & ab alio inuitus vapularem, non facerem satis; quia illa non est actio, sed solùm passio, præcepta verò affirmatiua per actionem implenda sunt. Neq; est simile de illo, qui tantùm debet pecuniam, quoniam quomodocunque illa in manus creditoris veniat, liberatur debitor.

Primum argumentum contra secundam conclusionem.

Contra secundam conclusionem, qua diximus Intentionem non pensari, neque existimari à lege humana, binum existit argumentum. Primum, quòd exemplum Sancti Thomæ, quod adduximus, non apparet ad propositum pertinere, videlicet, quòd qui mente proponit nocere, sed re non nocet, non punitur lege. Nam hoc est considerare actum interiorem per se absolutè, & tamen quæstio est de ipso quatenus caussa est externi operis, quod re uera fit.

Argum. 2.

Ad cuius claritatem secundò arguitur. Si quis hominem occidat non plenè deliberata intentione, sed subitaneo motu; uel si metu cesset Ecclesiam adire, uel aliud præceptum implere, isti actus interioris voluntatis perpenduntur humano iudicio ad remittendam uel augendam pœnam, ergo conclusio secunda non est omnino uera.

Ad primum argum.

Ad prius istorum respondetur, quòd exemplum Sancti Thomæ optimum fuit ad explicandum, quommodo peccatum interius lex humana non affert in suum tribunal. Nam inde colligitur, quòd quando re uera est caussa operis, non punitur nisi ratione eiusdem operis. Et quando externum opus est iustum, nihil de actu interiori curat, ut dicebamus de illo, qui mala intentione debitum soluit. Et idem est de iudice, si ex odio latronem suspendat, solus enim Deus illius cor iudicabit.

Ad secundū argum.

Ad aliud uerò respondetur, quòd si ille qui ex metu uel subita ira peccat, aliquatenus humana lege excusatur, nō est, quia non intendit facere, sed quia quodammodo facit ignorans, uel quia caussa faciendi libertatem minuit.

Ad primū argum.

Ad primum igitur capitalium argumentum respondetur, quòd modus uirtutis qui præcepto iubetur, est, ut officium secundum ordinem iuris præstes. Hoc enim est iustè quod iustum est, exequi, nempe ut de latrone, aut homicida nemo, nisi iudex publicus uindictam sumat, idéq; legitimè cognita caussa.

Ad secundum argumentum.

Egregia regula.

Ad secundum superiori libro, cum de legis actibus ageremus, respondebamus, quòd intentio legislatoris primum fertur in finem, qui est bonos facere ciues, id quod nemo nisi firmato habitu assequitur, medium uero & uia ad eundem finem consistit in actuum exercitio, nam ex actibus gignitur habitus, finis autem legis non cadit sub præcepto, sed medium, quo ad eundem peruenitur. Quæ quidem regula inter canones moralis philosophiæ egregia est. Quare præcepta non de habitibus, sed de actibus instituuntur, in quibus ratio peccati & meriti consistit. Negatur ergo primum antecedens scilicet id cadere sub præcepto quo præcipuè intentio legislatoris fertur.

Ad tertium argum.

S. Thomas.

Ad tertium respondet S. Tho. quod uirtutis officium, absque tristitia fieri, sub præcepto continetur, eò quòd agens ex tristitia, nō agit simpliciter uolens. Itē, læto hilariq; animo operari, si lætitiam denotet, quæ ex dilectione dimanat, ad uim etiam præcepti pertinet; sicuti & dilectio ipsa. si uerò illam quę procedit ex habitu, non ad præceptum, sed ad finem eius uirtutisq; spectat. Et ne cui obscura appareat responsio, prius membrum de sola lege diuina intelligendum est, quæ internorum etiam actuum rectitudinem exposcit. Qui enim ex tristitia operatur, intus remurmurat aduersus legem, quod porrò Deo ingratum est, lex autem humana non se item cordibus scrutandis immergit. & ideo licet ex tristitia illam impleas, eidem satisfacis. Et eodem modo intelligitur secundum uidelicet, sub præcepto comprehendi lætitiam quę ex dilectione manat. Nam quò diuinę legi satisfacias, requiritur, ut ex electione in ordine ad finem operis scilicet propter honestatem uirtutis, quæ quidem electio hilaritatem quandam habet annexam, eo quod non fit coactè. Hilaritas autem quę ex habitu enascitur, alius est generis: nempe quod cum habitus reluctantes passiones compescat, tristitiam pellit, promptumque reddit animū, atque adeo lætū: quod iā dictum est, non præcepto iuberi, sed finem illius esse & ad genitam pertinere uirtutem.

ARTICVLVS X.

Vtrùm modus charitatis cadat sub præcepto diuinæ legis.

QVoniam negatum est, modum uirtutis cadere sub præcepto, inuestigare subinde restat, an præcepto diuinę

Primum argumentum partis affirmatiuæ.

diuinæ legis charitatis modus comprehendatur? Et arguitur à parte affirmatiua. Ait enim Christus Matthæ. 18. Si vis ad uitam ingredi, serua mandata. Vbi astruere videtur mandatorum custodiam per se sufficere ad obtinendam ęternam vitam: virtutum autem officia minimè ad id sufficiunt, nisi ex charitate oriantur, secundum illud 1. ad Corint. 13. Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest: ergo modus charitatis cadit sub præcepto.

Argum. 2.

Secundò: Præceptum est omnia nostra opera in Deum referre. iuxta illud 1. ad Corint. 10. Omnia in gloriam Dei facite. hæc antê relatio pertinet ad charitatis modum; quippe cuius proprium obiectum est Deus, quò cuncta refert; ergo ad talem modum vis extenditur præcepti.

Argum. 3.

Tertiò. Si modus charitatis sub præceptum non veniret, posset quisque præcepta extra charitatem implere, atque adeò extra gratiā, quæ eius est indiuiduus comes: hoc autem in Pelagianorum errorem impingitur Augusti. lib. de hęres. cap. 88. docet: ergo absque tali charitatis modo nullum impletur diuinum præceptum.

August.

In contrarium autem est, quòd si modus charitatis necessarius esset ad implēdum præceptum, quicunque eadem esset orbatus esset orbatus charitate, quæcunque opera, etiam genere suo bona exerceret, transgrederetur præceptum, ac perinde mortaliter peccaret, quod est concessu absurdissimum.

Quæstio præsens nō sicuti præcedens, de omni uirtute tam humana quam diuina, sed peculiariter de diuina mouetur, quoniam de humana nulla est controuersia. Nā cùm (vt modò definitum est) ad intrinsecos voluntatis motus, quæ sedes est charitatis, non pertingat, non obligat ad talem charitatis modum, qui nos Dei facit amicos; sed illum habet proximum scopum, vt pax inter homines extrinsecus constet.

Sensus quæstionis propositæ.

At uerò cùm proximus finis diuinæ legis sit amicitia Dei, quæ in actibus interioribus consistit, & ipse paratissimus sit tali charitate, nisi per nos steterit, nos suffundere, meritò quæritur, an suarum obligatio legum eò pertingat, ut teneamur illa ex charitate implere.

D. Thomas Distinctio.

Modus nanque charitatis est, Dei iussa ceu eius filii facere vel per actum quo constituamur eius filii. Et sanctus Tho. recitatis duabus opinionibus contrariis, easdem reconcilians, respondet duabus conclusionibus; quæ hac distinctione clarescunt, Actus charitatis bifariàm consideratur. Vno modo, vt est quidam singularis actus peculiaris virtutis amandi, sicuti est alius actus sperandi atque alius credendi, nempe cuius contrarium est formaliter odisse. Et iuxta hunc modum statuitur prior conclusio.

Prima conclusio.

Actus charitatis cadit sub singulari præcepto, nempe sub hoc. Dilige Dominum Deum tuū, & proximum sicut teipsum. Altera verò ratione consideratur, non vt est singularis obiecti, sed vt est vniuersalis conditio & modus omnium virtutum. Paulò enim antè explicuimus, Non habere deos alienos, Non peierare, Sabbatha sanctificare, nil aliud esse, quàm Deum diligere. sicuti honorare parentes, non furari, non occidere, &c. nihil aliud quàm diligere proximum, non quidem formaliter, ut aiunt, sed materialiter. Exemplum est in uirtute iustitiæ. nam alia est singularis commutatiua, atque alia generalis, quæ est modus vniuersalis obedientiæ, omni virtute communis, ac proinde dicitur legalis, quoniam per omnem virtutem obedimus legi.

Secunda conclusio.

De hac ergo charitatis ratione statuitur posterior conclusio, Modus talis charitatis non cadit sub præcepto, quod est dicere, In hoc præcepto, Honora patrem & matrem, non includitur vt sint parentes ex Dei charitate honorandi, sed quòd exhibeatur eis exterior reuerentia. Quare licèt eam præstes in peccato mortali, non ideo sis præcepti transgressor. Probatur conclusio, Charitas Dei ideo est generalis modus omnium uirtutum, quod est finis ad quem lex diuina ordinat, iuxta illud suprà citatum 1. ad Timoth. 5. Finis præcepti, charitas. Et ad Roma. 13. Plenitudo legis est dilectio, finem autem iam definitum est non cadere sub præcepto legis, sed actiones, quibus illuc tenditur.

Ratio conclusionis. Paulus.

quare bene ait S. Tho. intētionem finis esse modum formalem superioris ordinis. Quod est dicere, non includi in pręceptorum substantia. Et hoc pacto conciliat dictas opiniones, nempe vt quæ affirmat modū charitatis cadere sub præcepto, intelligenda sit de singulari dilectionis præcepto, negans verò, interpretanda sit de aliis. At uero quoniam ista quęstio plurimis scatet ambiguitatibus, accuratiore postulat, ac perinde paulo ampliorem disputationem. Et, quo faciliora prius expediamus, præter opiniones duas, quas hic D. Tho. recitat, existit tertia, quæ in istarum cōcordiam pertrahi non ualet.

S. Thomas.

Sunt enim qui secundam conclusionem sancti Thomæ aduersentur, dicentes singula præcepta Decalogi atque omnia diuina includere modum charitatis. Itaq; legis officia nisi in gratia fiant, non solùm non sunt meritoria, uerum sunt peccata, vt pote eorundem præceptorum transgressiones. Hæc inquam opinio non modo est Lutheranorum, ut lib. 3. de natura & gratia, adnotauimus, & infrà hic lib. 8. repetituri sumus, verùm & fuit olim opinio doctoris alias celebris Dionysii Cisterciensis in suo 2. Sententiarum, dist. 17.

Dionysius Cistercien.

Is nanq; hallucinatus ex fallaci illa cōsequentia est. Quibuscunq; nos Deus pręceptionibus suis intendit ad suipsius amorem pertrahere, ergo ex eodem amore tenemur cuncta perficere.

Ratio Dionysii.

Et adducit pro se illud Petri Apostoli, Omnia opera uestra in charitate fiant, atque aliud Bern. Omne quod præcipitur, in sola charitate solidatur, atque Augustini similia. Hæc autem opinio nō solum falsa, uerum & errori quàm proxima est, Tridentina Synodo, can. 7. aduersus Lutheranos damnato, nempe cuncta opera, quæ extra gratiam Dei fiunt, esse peccata. Contra quem nos errorem lib. de nat. & grat. cap. 19. & quatuor subsequentibus depugnauimus.

Auct. lib. de natu. & gratia.

Nam ut illa mittamus opera quę ex subiecto & circunstantiis sunt mala, cetera aut sunt præcepta, aut consilia, aut indifferentia, puta comedere & ambulare, quæ bene maleq; fieri possunt.

Prima ratio in Dionysium.

Si ergo pręceptorum obsequia cuncta extra gratiam peccata sint, illa quoque erunt peccata quæ sub consilio militant. Nam si pręcepta Deus nos obligat ex charitate implere, uidetur id pariter & de consiliis iussisse atque adeò de aliis naturalibus operibus, quę iure nobis ad uitam viuendam licent. Nam omnia sunt a Deo ueluti a naturę parēte instituta. Atque adeò omnia opera, quæ in peccato fiunt, peccata essent.

Secunda ratio.

Deinde arguitur; Si uniuersa mandatorum officia tenemur ex charitate exhibere, uel hoc esset ob communem illorum obligationem, uel ob singularem charitatis præceptionem. Non quidem ob generalem omnium, nam per illa non imperantur nobis aut prohibentur nisi opera, vt paternus honor, & ab iniuriis abstinere quibus amicitia violatur. Quod si in honore parentum charitas aliqua includatur, certè illa satis erit, quæ naturaliter inter homines initur. Singulare autem charitatis Dei mandatum, cùm affirmatiuum sit, non obligat (ut aiunt) pro semper, sed certis opportunisq; temporibus, extra quę ideo tempora non est cur obligemur cetera ex charitate pręstare.

Tertia ratio.

Insuper arguitur. Si illud singulare pręceptum in cunctis aliis esset obseruatu necessarium, sequeretur, quod cuiusq; transgressio duplicatum esset delictum, scilicet & contra peculiare obiectum, uerbi gratia, furari, & contra diuinam charitatem. Prætereà, sequeretur quod ubiuis in materiam cuiuscunq; pręcepti incideremus, teneremur conscientiam discutere, ut in Dei gratiā reciperemur.

Quarta ratio.

Quin age, sequeretur insuper quod nemo ad sacramentum confessionis dignè accedere posset, nisi qui gratia iam potiretur. Nam illud etiam, confessionis pręceptum deberemus implere in gratia, Immo neque ad baptismum posset dignè accedere adultus nisi iam factus membrum Christi.

Quinta ratio.

Quare neutiquam sacramenta possent primam conferre gratiam. At non opus est pluribus contra huiusmodi opinionem dimicare, quippe contra quam loco citato de natura & gratia, plurima coniecimus. Sed concludamus cū Theologis distinguentes bifariàm posse Dei pręcepto satisfieri.

Distinctio.

Vno modo, quantum ad substantiam operis, quod est, sic ipsum implere, ut transgressionis peccatum, aut omissionis caueatur,

altero

alterò verò modo quantum ad intentionem præcipientis, idest cum finem & metam attingendo, quò præcipientis intentio dirigitur: quæ est vita æterna. Illuc nanque nos Deus per suas leges perducere proposuit, secundum illud, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Vnde vt legi priori modo satisfaciamus, non est necessaria charitas, sed ut eam posteriori ratione impleamus. Quo fit, vt ad illum priorem implendi modum nulla sit opus relatione operis in Deum per specialem eius succursum, ceu in finem supernaturalem: quod Gregorii Ariminensi in 2. Sentent. distinc. 26. & sequentibus placitum fuit, sed satis est in ipsum referri tanquam in finem naturalem, in quem sanè quodcunque per se opus, quod nulla praua circumstantia vitiatur, natiuam habet relationem. Deus nanque naturæ conditor ad se cuncta dum condidit, retulit. Quocirca eiusmodi mandati impletio naturali Dei instinctu fieri potest: iuxta illud Pauli ad Rom. 2. Gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt, faciunt. Tametsi tota lex absque speciali gratiæ subsidio impleri nequeat, vt longo tempore absque peccato viuamus. Hæc autem lib. 2. de nat. & grat. cap. 20. satis discussimus.

Gregorius Ariminensis.

Paulus.

Discutitur prior conclusio.

De priori autem conclusione sancti Thomæ nempe de singulari præcepto charitatis acriora sunt dubia: scilicet tam de eius necessitate, quàm de eius materia, & modo. Dictum est enim finem legis non cadere sub præcepto, cùm ergo charitas & Dei amicitia, finis sit diuinæ legis, non oportebat singulare de illa præceptum institui. Est enim brauium quod per aliorum præceptorum obseruantiam obtinetur.

Prima rō.

Secunda ratio.

Mox arguitur: Charitas est donum supra naturale Dei, præceptum ergo illius assequendæ nequit à nobis naturali facultate impleri; quia neque ipsam valemus naturaliter assequi: Cùm ergo fidelis Deus nihil nobis impossibile præcipiat, non debuit nobis tale mandatum iniungere, atque ideò minimè, quòd cùm nemo sciat an odio vel amore dignus sit, nullus posset certior fieri an illud impleuerit. Quare neque vllus posset conscientiam de hac suam pacare.

Tertia ratio

Prætereà, cùm sit affirmatiuum, dignoscenda tempora restant, quibus obligat: hæc autem non sunt deprehensu facilia. Nam si dixeris satis esse semel in uita, idq; in articulo mortis implere, profectò longè à naturâ eiusdem præcepti aberras. Cùm enim præceptum hoc cæterorum omnium sit præambulum, & ut ait Paul. finis (nam finis præcepti charitas) ridiculum esset dicere, quòd liceat transigere totam vitam antèquàm nos obliget.

Paulus.

Confirmatio prima.

Solutio.

Refutatio.

Confirmatio secunda.

Præthereà, si ab humanis exemplum petamus, miles dum nomen suum in militiam dat, tunc se in amicitiam principis addicit: præceptum ergo, si ullum est charitatis, ab initio statim vitæ obligat. Quòd si dicas statim elucēte rationis lumine obligare, certè hoc non est omnibus, sed paucissimis notum. Immo neque vllus unquam huiusmodi omissionem sacerdoti confessus est. Ad hæc, sanctus Thomas loco præsenti alia tempora huic præcepto consignat, vtpote qui in fine articuli docet transgressionem eiusdem præcepti contingere posse, vbi alia violantur. Quòd si cum Scoto in 3. dist. 27. respondeas tempora huius præcepti esse omnes dies festos, sanè quibus homo tenetur se Deo commendare & gratias agere, in contrarium est argumentum, quòd hoc non exprimitur in præcepto sanctificandi festum, quippe quo duntaxat iubemur à seruili opere cessare. Et quamuis finis eius sit vacare Deo, tamen finem iam dictum est non cadere sub præcepto, quod in talem ordinatur finem, de qua re quæstione sequenti art. latiùs. In summa, hoc in præsentiarum desideratur, quidnam tali præcepto nobis iubeatur, vtrùm uide licet interna sola dilectio, an verò externum etiam opus?

Scotus.

Ad postremum argumentum.

Opinio sancti Thomæ.

Responsio horum argumētorum à postremo auspicanda est. Præceptum inquam dilectionis non præcisè ad internum affectum obligat, sed certè ad exernum opus. Affectus enim bonus propter bonum opus est. Obligat enim primum omnium charitatis lex, si diuo Thomæ fidem tribuas, vt dum quis primùm rationis lineam ingreditur, se & sua in Deum referat. Cùm primùm, inquàm, non eodé temporis momento, sed cùm incipit homo plenè deliberare, & unum esse primum rerum parentem noscit. Et certè non absq; ratione hoc astruxit. Nam cùm ad hoc nos Deus creatos duxerit, ratioque naturalis cùm nobis, vnā fuisse omnium primam caussam ostendat, quàm maximè sit rationi consentaneum, vt tunc homo ipsius amore à malo recedere debeat proponere, atque agere bonum. hoc enim est Deum pro tunc super omnia diligere. Quare præsente tunc eius speciali auxilio, fidem homo & gratiam reciperet, qua ab originali mundaretur. Quidquid autē de hoc sit, arbitror, vt cū homo rationis cōpos baptismo intingitur, vitam in Deum suam referre debeat, sicuti enim tunc præcepto fidei tenetur credere, ita & quæ credit sperare, & à quo illa sperat, diligere, vt libro secundo de natura & gratia capite 12. & subsequenti monstrauimus, instar illius, qui in militiam nomen suum dat principi. Ac subinde crediderim, quòd qui tunc non se ad gratiam disponeret, peculiariter contra charitatem delinqueret, veluti contra fidem si non crederet.

Ratio sancti Tho.

Quando præceptum dilectionis Dei ligat.

Neque in his tantummodo casibus, verùm fortè quoties opus aliquod egregium inceptamus, vel caussa subeundi martirii nobis offertur, vel illustre aliquod beneficium a Deo suscipimus, vt dum nos à pręsentissimo mortis periculo eripuit, non esset temerarium asseuerare, sed certè prudentia, vt eodem quoque præcepto teneamur Deum diligere, etiā quantum ad modum, hoc est pręparare nos quantum in nobis est ad ineundam cum Deo gratiam. Hoc tamen hic adnotato opus est, quòd vt reliqua, sic & singulare quoq; pręceptum charitatis potest quātum ad substantiam operis impleri absque eius modo. Exempli gratia: Arbitror pręceptum hoc hominem perstringere, vt quoties nomē Dei blasphemari viderit, eiusq; honorem pessundari ac lacerari, à parte ipsius stet, eiusque tueatur inaccessam maiestatem. Quo tamen articulo non subinde crediderim teneri suorum criminum pœnitere, vt Dei sibi amicitiam conciliet. Quare neque hoc pręceptum vniuersum obligat ad suum ipsius modum, sed quando occurrit articulus internè diligendi, nam in hoc commemorato casu solùm est necessitas exterioris protectionis.

Documentū.

Casus aliquo idem præceptum obligat.

Et per hæc soluta restant penultimum vltimumque argumenta. Ad primùm autem respondet sanctus Thomas Secunda Secundę, quęstione quadragesimaquarta, quòd etsi charitas finis sit aliorum pręceptorum, atque adeò non cadat sub ipsorum vinculo, nihilominus decuit singulare eius pręceptum cunctis aliis præmitti, tanquam eorum præambulum. Et ideo illud, sicut neque alterum dilectionis proximi, non est in Decalogum inclusum, sed extra in radice pręfixum, in quod reducuntur pręcepta primę tabulæ, sicuti in alterum, pręcepta secundę.

Ad primum argum.

S. Thomas.

Ad secundum autem facilè respondetur, per illud Aristotelicum axioma: Quę per amicos facimus, per nos ipsos facere videmur. Nam quamuis per nos ipsos pręceptum & modum charitatis nequeamus implere, tamen Deus paratissimus est, nisi per nos steterit, opem nobis ad id perficiendum ferre.

Ad secundum.

Verum tamē minimè prętereunda est ultima clausula sancti Thomæ in responsione quęstionis. Ait enim, quod qui parentes ex Dei charitate non honorat, non est transgressor præcepti de honorandis parentibus, licèt sit transgressor præcepti, quod est de actu charitatis, propter quam transgressionem meretur pœnam. Ex his enim uerbis nonnulli ex nostris hanc inferunt mentem sancti Thomæ, quòd vbicunque occurrit materia aliorum præceptorum, concurrit pariter charitatis mandatum, contra quod subinde peccatur, si cetera non impleantur ex charitate. Intellectus autem iste contrarius est diuo Thomæ, quippe qui definiens modum charitatis non includi in aliis præceptis, docet neque semper cum eis concurrere, sed, cum sit affirmatiuum, habere sua definita tempora, ut in solutione secūdi euidētius edocet. Mēs ergo eius est, q͏ si illo tēpore, quo præceptum charitatis, eiusque modus obligat, concurrere accidat aliorum quolibet, tunc illud aliud implendum sit ex charitate, non propter illius obligationem, sed propter huius uinculum.

S. Thomas.

Superest autem, ut argumentorum in capite quęstionis

obiectorum

obiectorum responsa subiiciamus. Respondetur ergo ad primum, quòd cùm vnum præceptorum sit ipsum charitatis & modi eius, quicunque vniuersa seruat, est in gratia.

Ad primum argumentum principale.

Sed arguis contrà: Stat homini existenti in peccato nunquam afferri tempus præcepti dilectionis: tunc ergo cuncta ille poterit seruare quantum ad substantiam operis, et tamen non ingredietur vitam. Propter hoc argumétum sunt qui affirmét existenti in peccato præceptũ esse côuerti in Deũ: q̃ quia peccatur nó impleri, nó ingreditur vitã. Attamé licèt hoc problema sit: nuoquã mihi tamen persuasum est pluribus præceptis ob id precisè hominem teneri quòd lapsus est, quam obligatur, dum existit in gratia. Sed est ei necessariũ conuerti necessitate finis, si vult habere vitam æteruam. Quidquid autem de hac re teneas, argumentum presens non uincit.

Obiectio.

Solutio.

Respondetur ergo; quòd verbum Christi intelligitur de illo, qui est in gratia. Ille enim si seruat cuncta mandata, saluus erit. Qui autem per vnius traosgressionem a gratia decidit, ille nó seruauit mandata. Et ideo non satis habet deinde seruare cetera quousque violati pœniteat. Ad tertium respondetur, quòd hoc quod est omnia in Deum referre, ad præceptum peculiare charitatis pertinet. Ob idqoe quoties tépus euisdem præcepti occurrit, tenemur cuncta, quæ tunc facimus, in Deum tanquam in finem supernaturalem referre. Quare illo temporis articulo, qui parentibus extra charitatem obsequeretur, licèt non esset violator quarti præcepti, esset tamen trãsgressor præcepti charitatis. Sub dit autem diuus Thomas quòd cùm hæc sint duo præcepta affirmatiua non obligantia ad semper, possunt pro diuersis temporibus obligare, & ita potest contingere quod aliquis implens præceptum dilectionis non tunc transgrediatur præceptum modi charitatis. Vbi plenissimè dilucidat, quòd super proximis verbis in calce quæstionis nuperrimè adnotauimus. Tunc ergo secundum ipsum non est peccatum non referre illud opus in gloriam Dei tanquam supernaturalis finis. Igitur verbum Pauli duplicem exhibere potest sensum: uidelicet & præcepti & consili. Si sit præceptum, non obligat pro semper, si autem consiliũ, sensus est ut procuremus nos semper in Dei gratia per impletionem omnium mandatorum afferere. Tametsi & qui in peccato opera exequitur moraliter bona, eadem in gloriam Dei facit naturali modo. Quare tertius sensus eorundem uerborum est ut nulli operi alium finem quã Deum præstituamus, sed cuncta eo fine exequamur ad quem creata sunt, quod vtique præceptum quantum ad substantiam operis etiam extra gratiam impletur.

Ad tertium.

S. Thomas.

Ad tertiũ. Solutio.

Ad tertium respondetur quòd cùm nemo ualeat complere præcepta, nisi & ipsum quoque charitatis, quando occurrerit, expleat. & hoc absque gratia perfici nequeat, fit vt neque sine illa possimus implere omnia. At verò quanuis hic, ubi de modo charitatis sanctus Thomas tractabat, hac fuerit contentus solutiooe, nihiluminus neque alia vniuersa mandata potest homo post lapsum naturæ per peccatum Adæ absq; speciali Dei munere implere. Sumus enim sicuti infirmi qui possunt aliquot passus gradi, non tamen plurimos progredi. Et ideò licèt possimus vnum aut alterum nostrapte natura morale bonum præstare, diu tamen stare non ualeamus, quin decidamus. Hoc autem lib. 1. de natu. & gratia, cap. 22. latissimè ex dictis Augustini Conciliorumque Mileuitani & Arausicani constabiliuimus, perque doctrinam eiusdem sancti doctoris 1. 2. q. 109. explicauimus.

S. Thomas extenditur.

Auctor lib. de natu. & gratia Augustinus Cõ. Mileui.

ARTICVLVS XI.

Vtrùm alia præcepta moralia quæ extra Decalogum uagantur, congruenter tum distinguantur, tum etiam ad eundem reducantur Decalogum.

Primum argumentum ad partem negatiuam.

HIc articulus superioribus sæpe desideratus est ac insinuatus, quò explicetur numeri sufficiẽtia Decalogi, eique annexarum moralium præceptionum. Arguitur ergo, quòd non fuerint alia moralia præcepta præter decé illa necessaria. Omnis enim lex & prophetæ, vt Matthæi vigesimo secundo asserit Christus ex duobus illis pédet: charitatis Dei & proximi. Prius auté illorũ abũdè priori tabula explicatur: posterius verò posteriori ergo nulla sunt insuper necessaria. Secũdò arguitur. Si aliis opus fuisset preceptis, hoc esset vel tanquam generalibus, vel tanquam specialium ipsorum determinationibus: non quidem tanquam generalibus, quia maxima illa duo non erant explicitu necessaria, sed sunt, ut dicebamus, decalogi præuia principia, conclusiones autem generales, omnes sunt in Decalogo. Neq; verò opus erat moralibus aliis tanquam generalium determinationibus, nã vt anteà ostensum est, determinationes moralium præceptorum ad ceremonialia pertinent, atque ad iudicialia.

Secundum.

Tertiò arguitur côtra sufficientiam eorundem præceptorum. Præcepta moralia (ut supra constitutum est) debent institui de vniuersis virtutum actibus, ergo sicut in lege extant preter Decalogum precepta pertinentia ad liberalitatem, misericordiam, castitatem, & latriam, ita etiam deberent adhiberi precepta de fortitudine, de temperantia, & de huiusmodi uirtutibus, quæ sunt hominis ad seipsum: tamen non inueniuntur, ergo non satis lege veteri de omnibus cautum est. In contrarium facit Dauidicum illud testimonium, Lex Domini immaculata conuertens animas. Quo docetur, uniuersa prohibuisse mala, quibus anima maculatur, uniuersaq; præcepisse bona quibus conuertitur, ergo cùm non sint cuncta in Decalogo, fit ue sparsim aliis in locis habeantur, quę in ipsum reducũtur.

Tertium.

Psalm. 18.

Initium huius soluendę questionis ex superioribus sumendum est. In primis supponenda est distinctio ceremonialium, iudicialiumque à moralibus, nempe quòd ceremonialia & iudicialia ex sola diuina institutione uim habent, sicut in republica leges humanæ. Non enim sunt de illis, quæ sunt iussa, quia bona, aut prohibita, quia mala, sed de his quæ antequam iubeantur, aut prohibeantur, nihil referebant. Sed (ut ait 5. Ethic. Aristo.) quia constituta sunt, referunt, idest, eo sunt bona, quia iussa, & mala, quia prohibita. De quibus ideo impræsentiarum nullus habetur sermo. Moralia uero non ex institutione solùm, sed dictamine naturalis rationis, seclusa alia lege, uim habent & energiam ligandi. Sunt autem in triplici ordine. Quædam enim existunt communissima ac perinde patentissima principia, quę ideo nullius indigent editionis, sicuti mandata de dilectione Dei & proximi, atque illud, Id facias aliis, quod tibi fieri uis, & similia. Quæ ideo nó sunt in Decalogo, sed sunt sicuti eius finis. Alia uero sunt non usqueadeo uniuersalia, sed eorundem principiorum conclusiones, quę quisque per se etiam plebeius facilè potest perspicere. Veruntamen quia ob morum peruersitatem & rationis nebulam potest nonnunquam eorum iudicium peruerti, editione indigent. Atque huius secundi ordinis sunt cuncta præcepta Decalogi, quanuis illa secundæ tabulę, quia nullo indigent fidei lumine, constituta suprà sunt in primo conclusionum gradu: præcepta uero primæ, quia illo indigent in tertio. Sed tertius ordo est eorum, quę non ita quisque facilè rationis luce perspicere potest, at sapientum indiget adminiculo. Quę ideo articulo primo in secundo conclusionũ gradu collocauimus. Et hęc sunt extra Decalogum per Moysen & Aaron suggestione diuina superaddita. At quoniam ea quę minùs cognoscuntur, per illa quę patentissima sunt, innotescunt, precepta huiusmodi tertii ordinis ad Decalogum, quo implicita sunt, reducuntur, singulis scilicet ad singula respondentibus. Exempla patent. Cum enim primo Decalogi precepto alienorum deorum cultus proscriptus condemnatusque sit, cuncta quæ ad idololatricam superstitionem spectant, ad ipsum referuntur, quale est illud Deuter. 18. Non inueniatur in te, qui lustret filium suum aut filiam suam, ducens per ignem, nec sit maleficus atque incantator, neque qui Phytones consulat, neque diuinos, & quærat a mortuis veritatem. Rursus, quia secundo mandato periurium cauetur, eodem reducitur prohibitio blasphemiæ, quę Leuit. uigesimo quarto extat, ubi

Aristot.

Triplex ordo moraliũ. Primus ordo.

Secundus ordo.

Tertius ordo.

Præcepta tertii ordinis ad Decalogum reducuntur omnia.

Primũ præceptum. Secundum. Tertium. Quartum. Quintum. Sextum.

blasphemus

blasphemus iubebatur lapidibus obrui. Et prohibitio falsæ doctrinę: cuius Deuteronom. 18. fit mentio: ubi falsi prophetæ refelli iubentur. Ad tertium autem præceptum de sabbathi sanctificatione cuncta reducuntur ceremoniarum instituta. Sicuti & ad quartum de honore parentibus deferendo applicantur omnia, quibus iubemur seniores, & magistros honestare. Quale est illud Leuit. 19. Coram cano capite consurge, & Honora personam senis. Pari iure quintum præceptum, quo homicidium condemnatur, iura omnia comprehendit, quibus corporea quæuis proximi læsio inhibetur: quin verò & internum odium. Qualia illa sunt eiusdem capitis, Non stabis contra sanguinem proximi tui. Et rursus, Ne oderis fratrem tuum in corde tuo. Ad eundem modum sexto præcepto, quæ prohibitio est adulterii, implicatur genus omne luxuriæ. In primis, simplex scortatio, & nefandum crimen, atque bestialitas: secundum illud Deute. 14. Non erit meretrix de filiabus Israel: neque fornicator de filiis Israel. Et Leuit. decimooctauo: Cum masculo non commiscebe ris: cum omni pecore non coibis. Atque eodem tenore

Septimum. septimo præcepto, quo furtum vituperatur, affine est aliud, Deuteronom. vigesimooctauo, quo prohibetur usura: Nō fœnerabis fratri tuo ad vsuram. Et prohibitio fraudis, secundum illud Deuteronom. vigesimoquinto, Non habebis in sacculo diuersa pondera. Ac perinde uniuer-

Octauum. sa technarum & calumniarum genera. Denique eodē pacto ad octauum præceptum, quod prohibitio est falsi testimonii, adiungitur & prohibitio falsi iudicii, atque omnis mendacii species ac detractionis. Legitur enim Exod. 23. Neque in iudicio plurimorum acquiesces sententiæ, vt a ueritate deuies. Et infrà, Mendacium fugies. & Leuit. 19. Non eris criminator & susurro in populis. Postremis

Nonum & decimum. autem duobus, vtpote quibus omnis cohibetur sinistra cupido, nullum aliud superest, quod adhibeatur. Circa hæc

Dubiolum vnicum. non nisi vnicum simplex dubiolum restat. Etenim in hac reductionum serie multa recensita sunt grauiora, quæ ad leuiora reducuntur, vt blasphemia, ad periurium: & ad adulterium, infanda, bestialiáque flagitia: ac denique rapina ad furtum, cùm tamen ratio suadere videatur, vt quæ leuiora sunt, ad acerbiora reducantur. Huius autem ra-

Ratio Caietani. tionem Caietanus hanc subiungit, quòd cùm illa leuiora, communiora, vt inquit, sint & frequentius in vsu, ad illa referuntur alia, quæ rariùs contingunt. At verò ratio hæc non plenè videtur dubium diluere. Nam illa ratione fornicatio simplex, quæ latius inter homines serpit, deberet in Decalogo prohiberi ad quam reduceretur adulteriū. Ratio ergo non est, nisi quam suprà sæpenumero adnotauimus, nempe quòd cùm in Decalogo illa deberent penitus conscribi, quæ sunt patentissima, & inter virtutes omnes iustitia, atque adeò inter iniquitates iniuria sit cunctis notissima, in prima tabula posita sunt illa, quæ palam est nos Deo debere. In secunda verò non nisi illa quæ iniuriam in proximum annexam habent, quale est mœchia. Nefandum enim crimen, & bestialitas, etsi sint fœdissima ac subinde grauiora, tamen non sunt peccata contra iustitiam, sed in corpus proprium. Tametsi in furto & rapina uerùm sit, quòd per minoris cautelam prohibetur maius.

Per hæc igitur argumenta facilè soluuntur. Ad pri-

Ad primum argumentū. mum enim respondetur, quòd etsi tota lex pendeat ex illis duobus mandatis, nihilominus alia euidentiùs ex illis inferuntur, & hæc in Decalogo copulata sunt. Alia uerò

Ad secundum. minùs euidenter, & hæc commissa sunt sapientum doctrinæ. Ad secundum autem respondetur, quod ceremonialia & iudicialia, ut dictum est, sunt generalium determinationes, non per uiam illationis, sed per uiam arbitramenti quo generalia speciatim determinantur: quare illa non reducuntur ad Decalogum, sed illa prorsus, quæ vi naturalis instinctus inde sapientes ratiocinando eliciunt.

Ad tertiū. Ad tertium autem per id, quòd sępè dictum est, respondetur, uidelicet quòd in Decalogo illa tantùm sunt prohibita quæ manifestariam inferunt iniuriam, seu in personam præsentem, ut homicidium, seu in futuram prolem, vt adulterium. Reliqua uerò quæ hominem in ordine ad seipsum componunt, ut fortitudo & temperantia, quia eorum contraria non sunt adeò manifesta crimina, commissa sunt aliis edocenda, vt ducibus in bello, qui doceāt non esse fugiendum, Deuter. 20. Nolite metuere, nolite cedere. Et patribusfamilias qui suos instruant temperatè viuere, vt eodem libro cap. 21. Monita nostra audire contēnit, comessationibus uacat & luxuriæ, atque conuiuiis: est enim hæc reprehensio atque correptio, qua parentes in filios vti debent.

ARTICVLVS XII.

Vtrum præcepta moralia ueteris legis iustificarent.

CVm quęstio præsens in præceptis moralibus legis ueteris dilucidandis uersetur, quęritur postremo articulo de eorum vigore, vtrum videlicet eorum obseruantia iustificaret? Videtur enim Paulus ad Ro- *Primum argumentum ad partē affirmatiuam. Paulus.* manos 2. id affirmare, vbi ait, Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis, hoc est, legis mandata complentes, iustificabuntur. Secundo, & id ipsum asser- *Secundum.* tum esse uidetur verbis illis Leuit. 18. Custodite leges *Tertium.* meas, atq; iudicia, quæ faciens homo uiuet in eis, vita scilicet spiritali, in qua iustitia apud Deum consistit. Et ratio id tertio persuadere videtur. Lex enim vetus, vtpote diuinitus lata, excellioris erat uirtutis quàm humana, lex autem humana iustos facit homines. Nam, vt suprà dictum est, propositum legislatoris est bonos facere ciues: boni autem non sunt nisi per virtutes, quarum vniuersitatem Aristoteles appellat legalem iustitiam, ergo lex uetus iustificabat. In contrarium est illud Pauli 2. ad Corinth. 3. Litera occidit. Quod secundum Augustinum in *Augustinus.* lib. de spiritu & litera, cap. 4. & proximis de præceptis moralibus ad literam intelligitur.

Quæstio hæc tempore Sancti Thomę licèt contra Pelagianos satis fuisset, tum ab aliis, tum præcipuè ab Augustino discussa, tamen postquam Lutherani eatenus fidei iustificationem adscribere moliti sunt, vt operibus omnem denegauerint iustitię uim, celebrior facta est. De quo penè argumento tripartitum nos opus de natura & gratia ad sanctum Concilium Tridentinum edidimus. Hic ergo nimis operosum esset tam vastam disputationem ingredi, sed satis erit præsenti loco inseruire. Et quidem diffiteri non possumus, quin articulus hic apud Sanctum Thomam, pressior sit atque implicatior, quam *S. Thomas.* sua esse solet lux ingenij, quia cùm illo tunc temporis res erat constitutissima, non duxit necessarium præsenti loco eam enoluere. Accedit quod uniuersa eius exemplaria expositorum chalcographorumque subinde negligentia mendosa hoc loco sunt. Igitur vt tum S. Thom. tum res ipsa aperiatur, notandum est, quod sicuti iustitia duplex est, scilicet infusa & acquisita, sic & iustificatio altera fit apud Deum, atque altera apud homines. Quare dicendum priùs de illa, quæ est apud Deum, *Auctor lib. de natura & gratia.* quæ simpliciter est iustitia, ac deinde de altera, quæ tantum dicitur iustitia humana. Iustificatio ergo (vt 2. libro citato, cap. 6. dicebamus) si propriè & per se primò nomen accipias, idem est quod iustitiæ factio, puta opus quo quis ex iniusto fit iustus. Sicuti calefactio est actio qua frigidum fit calidum. Nam huiusmodi nomina mutationem inter duo extrema significant. Accipitur nihilominus paulo extensius pro augmento, & quod Physici dicunt, intensione eiusdem iustitię. Nam in formis quæ latitudinem habent, non solùm inceptio, uerùm & progressio idem sortitur nomen. Dicitur enim aqua calefieri quanto tempore fit calidior. De priori significatione ait Paulus ad Romanos quarto, Credenti in eum qui iu- *Paulus.* stificat impium, hoc est, ex iniusto iustum efficit. Et cap. sexto, Qui mortuus est, iustificatus est a peccato. Est ergo iustificatio priori modo nihil aliud, quàm peccatorum remissio per gratiam Spiritus sancti, secundum illud ad Corinthios, Iustificati estis in nomine Domini nostri Ie-

su

su Christi, & in Spiritu Dei nostri. Quapropter iustificatio in proposito non deriuatur à iustitia particulari virtute, qua unusquisque alteri ius suum tribuit, sed ut importat totius hominis rectitudinem respectu Dei. Enimuerò sicuti in rebus corporeis illud dicitur alteri iustificari quod eidem adæquatur, vt lapis normæ: sic ille apud Deum iustificatur, qui eius uoluntati subiectus ad eius legem & regulam sua opera admetitur. De secundo autem iustificationis modo ait Ioan. Apocal. 22. Qui iustus est iustificetur adhuc. Et Ecclesiast. 18. Non verearis vsque ad mortem iustificari. Et Iac. 2. Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum. Quibus verbis aduersatus fuisset Paulo dicenti: Arbitramur hominem iustificari per fidem, & non ex operibus, nisi Paulus de infusione diuinæ gratiæ loqueretur, Iacobus autem de eius incremento. Quo fit ut vtroque prædictorum modo iustificatio cùm opus sit supernaturale, non nisi per gratiam Dei perque infusam iustitiam fiat. Sed est differentia, quod prima iustitiæ infusio in paruulis quidem per solum fit sacramentum, in adultis uerò per proprias dispositiones, puta vel per voluntariam susceptionem baptismi, vel per contritionem, quæ licèt non sit meritum gratiæ, alias, ut ait Paulus, non esset gratia: est tamen præparamentum absque quo nemini eam Deus confert. Quare ad conuersionem prima dispositio requiritur fidei: nam, accedentem ad Deum, ait Paulus, oportet credere quia est. Deinde requiritur spes, iuxta illud ad Romanos 8. Spe salui facti sumus. Denique motus charitatis, secundum illud Ioannis 4. Translati sumus de morte ad vitam: quoniam diligimus fratres. Et secundum illud Saluatoris, Qui diligit me, diligetur à patre meo. At verò postquàm diuinitus iusti facti sumus ac Dei filij constituti, per infusas ab ipso cum gratia uirtutes, ac per diuinum eius fauorem operamur opera, hoc est merita vitæ, augendo iustitiam. Prior ergo iustificatio est acquisitio seu assequutio iustitiæ: posterior verò est eiusdem executio. Iustitia autem acquisita, quæ est apud homines, una est secundum rei ueritatem, quando scilicet homo re uera facit legis opera, quam appellat Paulus ad Roma. 3. legem factorum. Et dicitur iustitia operum, vt illic nos adoptauimus, quia est humana rectitudo, quæ per naturalem facultatem in moribus constituitur secundum legum normam. Ac differt à iustitia fidei, quòd talis rectitudo, licèt substantiam operum faciat moraliter bonam: non tamen personam iustificat per remissionem præteritorum peccaminum: iustitia uerò quæ fundatur in fide, ideoque nuncupatur iustitia fidei, per gratiam iustificat priùs personam à delictis præteritis, vt deinde iusta exequatur opera, quæ sint Deo grata. Sed est præterea humana iustificatio in foro exteriori, quando secundum allegata & probata iudex reum absoluit. Quo sensu ait Sapiens prouerbiorum 17. Qui iustificat impium, & condemnat iustum, abominabilis est vterque apud Deum. De hac autem acceptatione nihil ad præsens. Quapropter & respectu etiam acquisitæ iustitiæ apud homines, uno modo usurpatur iustificatio pro acquisitione & assecutione habitus iustitiæ, puta cuiuscunque virtutis, nam generali etiam nomine accipitur hic iustitia: atque altero modo pro executione & exercitio studiosorum operum. Hæc igitur præmeditati ad literam sancti Thomæ descendentes, quinque conclusionibus ad quæstionem respondeamus. Mouet enim peculiariter quęstionem de pręceptis moralibus legis ueteris, propterea quòd de illis peculiariter tractatur in hac quæstione, uidelicet; utrùm iustificarent, hoc est hominem facerent iustum apud Deum, ac dignum vitæ æternæ? Pro cuius decisione supponit quòd sicuti sanum propriè accipitur pro animali quod sanitate formaliter est sanum, secundariò uerò pro signo uel caussa sanitatis, quemadmodum vrinam dicimus sanam ac medicinam, sic iustificatio propriè & formaliter accipitur pro receptione & custodia iustitiæ, quæ est peccatorum remissio, secundariò uerò pro dispositione atque adeò pro significatione eiusdem iustitiæ. Quo supposito statuitur prima conclusio. Pręcepta legis, secundo impropriòque modo iustificabant, tum inquantum disponebant homines ad gratiam Christi iustificantem, tum etiam inquantum eandem futuram Christi misericordiam significabant, nam vt ait contra Faustum Augustinus, uita illius populi prophetica erat, & Christi figuratiua, secundum illud 1. ad Corinth. 10. Omnia in figura contingebant illis. Percontaris autem vtrùm hoc peculiare erat pręceptis illius legis, ac moralibus singulare? Nam & opera nostra, pręparamenta etiam sunt ad gratiam. Respondetur in hoc nihil interesse discriminis inter opera illius legis & nostra, quod pertinet ad cuiusque personæ iustificationem. Immo sicuti opera nostra extra gratiam possunt esse moraliter bona, atque adeò cum auxilio speciali dispositio ad gratiam, sic opera illorum tam ceremonialia & iudicialia, quàm moralia. De hoc autem est differentia, quod cùm gratia & misericordia per solum Christum nobis obueniat, per opera illius legis disponebatur populus ad suscipiendum eundem Messiam, eiusque legem euangelicam, quam & ceremoniæ etiam significabant, ob idque conclusio cuncta legis opera comprehendit. Opera uero nostræ legis non disponunt ad suscipiendum significandumue Christum, sed quem iam suscepimus, per ea colimus. Si autem loquamur de iustificatione propriè dicta, puta de receptione & cultu iustitiæ, tunc, vt paulo anteà admonebamus, distinguendum est. Nam iustificatio uel usurpatur pro acquisitione & assequutione iustitię, uel pro executione eiusdem acquisitæ, puta pro exercitio operum uiri iusti. At uero uirtutum aliæ sunt acquisitæ, aliæ infusę, quarum priores nostrorum operum usu & consuetudine, secundum Aristot. 2. Ethicor. ingenerantur, posteriores uero diuinitus cum gratia infunduntur. In quibus simpliciter uera iustitia consistit, quę est apud Deum, puta remissio peccatorum, secundum illud Pauli ad Roma. 4. Si Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam, scilicet apud homines, sed non apud Deum. Atqui de hac uera iustificatione quæritur impræsentiarum. De qua idcirco statuitur secunda conclusio negatiua, eademque generalis: Pręcepta moralia, quibus humani actus instituuntur, nequaquam efficere tunc poterant, neque uerò in nobis modo possunt eiusmodi iustitiam. Haud enim conclusio peculiariter intelligenda est de pręceptis illius legis, sed de omnibus generaliter, etiam nostræ, quæ ad mores pertinent. Atqui hoc est argumentum, quod Paulus tum in alijs epistolis, tum præsertim ad Romanos, atque ad Galatas demonstrandum curauit aduersus Iudæos, qui suam salutem suis legis operibus adscribebant. Constituit inquam nemini unquam salutem nisi per fidem Iesu Christi, obtigisse. Et rationem sępè assignauimus, nempe quod cùm iustificatio opus sit supernaturale, uigorem nostrorum operum excedit, ut ab ecclesia contra Pelagium iampridem sancitum est. Quare altera, ut diximus, nuncupatur iustitia operum quæ est apud homines, altera vero fidei, quæ personam a piaculis emundat. At uero diuus Thomas conclusionem ad præcepta moralia eo coercuit, quod de ceremonialibus sacramentis dubium restabat, an sicuti nostra, gratiam efficerent. Ab hac statim conclusione litera Sancti Thomę non solùm implexa est, uerum & mendosa. Subduntur namque duo membra eorundem uerborum, hæc scilicet. Si uero accipiatur iustificatio pro executione iustitiæ. Quę rursus uerba statim repetuntur. Quare necesse est, ut in priori legamus, pro acquisitione uel assecutione. Nam illud fuerat prius membrum superioris distinctionis. At uero non subinde patefit litera. Nam cùm negasset opera moralia iustitiam apud Deum efficere, consequens fit, ut neque eisdem acquiramus aut assequamur iustitiam, & tamen protinus subiungit, quod præcepta moralia iustificabant inquantum continebant id, quod est secundum se iustum. Dicendum ergo est S. Thomam tria membra insinuare,

Differentia inter paruulos et adultos quantum ad iustitiæ infusionem.

Iustitia acquisita apud homines.

Suppositum pro decisione quæstionis.

Prima conclusio.

Augustinus.

Aristot.

Paulus.

Secunda conclusio.

Ratio conclusionis.

S. Thomas.

scilicet

scilicet efficere iustitiam, assequi iustitiam, & exequi iustitiam. Et de primo statuit secundam conclusionem negatiuam. *Tertia conclusio.* De secundo autem subiicitur tertia: Præcepta moralia iustificant si iustifiatio accipiatur pro assecutione & acquisitione, hoc est per eorum opera omnes assequebantur iustitiam, tum naturalem, quæ generatur assuetudine operum bonorum moraliter, tum etiã illam, quæ est apud Deum. Non quidem in ratione meritorum: hoc enim est Pelagianum, & secunda conclusione negatum: sed tamen in ratione dispositionis per speciale auxilium. In quo (ut nuper dicebamus) opera nostra ab illis non differebãt. Sunt enim vtraq; moraliter bona ex obiecto. Et hoc est, quod ait D. Thomas. Inquantum continebant id, quod est secundum se iustum. *Quarta conclusio.* Quarta conclusio: Ceremonialia legis opera, nempe priscorum sacramenta non conferebant gratiam, sicuti nostra. *S. Thomas. Paulus.* Conclusio hæc non est propria præsentis loci, sed ad doctrinæ complementum inserta. Constituit eam tamen D. Thomas 3. parte, q. 62. art. 6. iuxta verbum Pauli ad Galat. 4. Conuertimini iterum ad infirma & egena elementa, hoc est, secundum glossam, ad legem. Quæ quidem dicebatur infirma, eò quòd perfectè non iustificabat. Vbi non negatur in circuncisione conferri fuisse tunc solitam gratiam: attamen non conferebatur ui sacramenti, sed per fidem, quam per illam ceremoniam populus ille protestabatur. Et ratio discriminis est, quòd tunc, cùm nondum fuisset exhibita passio, sola intentione per modum finis applicabatur per fidem. Quare ceremoniæ illæ non erant passionis instrumentum, sed præcisè testimonium. At uerò cùm per euangelium exhibitam iam passionem profiteamur, nostra sacramenta non tantùm eiusdem testimonia, verùm & instrumenta censentur, in quorum perinde applicatione uirtus latet, effectrix gratiæ. Igitur vt ad rem redeamus, si iustificatio pro exercitio & executione iustitiæ usurpetur, adiungitur quinta conclusio. *Quinta conclusio.* Omnia præcepta legis iustificabant, Nam extra gratiam erant moraliter bona iustificantia apud homines. In his autem qui per gratiam Dei iustitiam fuerunt apud ipsum adepti, uera erant merita digna fœlicitatis ęternę. Neque in hoc vllum erat interuallum inter nostra & illorum opera. Agnoscit autem S. Thom. nonnihil discriminis inter ceremonialia præcepta & reliqua, seu moralia, seu iudicialia, quòd ceremonialia, inquit, ideo iustificabant, hoc est erant meritoria, quòd continebant iustitiam secundum se in generali, ob id scilicet, quod per ea exhibebatur Deo cultus, sicuti nos modò per thurificationem & alias ecclesiasticas ceremonias Deum colimus. At uerò in speciali, idest propria ratione obiecti, non continebant secundum se iustitiam, nisi ex sola determinatione legis diuinæ. Quod est dicere, litare certa animalia. nempe uitulos, aut caprus, aut agniculos, aut passeres destinato numero, linireque altaris cornua sanguine, & id genus alia, secundum eorum naturam nihil iustitiæ continebant, magis quàm occidere canes aut certè mures. Continebant tamen iustitiam ex determinatione diuinæ legis, porrò quia diuinitus erant instituta. Et ideò inquit de huiusmodi præceptis dicitur quòd non iustificabant nisi ex deuotione & obedientia facientium. Attamen præcepta moralia generaliter continebant, id quod erat secundum se iustum, nempe Dei proximique amorem, quæ est generalis iustitia, omnem uirtutem secundum Aristo. 5. Ethic. comprehendens. *Aristot.* Præcepta uerò iudicialia continebant specialem iustitiam, hoc est, determinationem generalis rationis præceptorum moralium ad aliquam speciem, modò suprà exposito. Est enim genus moralis præcepti, ut malefactor in supplicium adigatur; iudiciali autem in particulari decernebatur, ut qui furaretur ouem, quatuor solueret, & fur nocturnus occideretur, & adultera lapidibus obrueretur.

Ad primum argum. Per hæc ergo clarescunt argumentorum solutiones. Verbum enim Pauli ad Romanos 2. quòd factores legis iustificabuntur, intelligitur secundum sententiam quintæ conclusionis de executione iustitiæ, nempe quòd implentes legem extra gratiam exequebantur opera moraliter bona, in gratia uerò opera de condigno meritoria. *Ad secundum.* Aliud autem Leu. 18. nempe quod faciens homo iudicia legis viueret in eis, non intelligitur, quod per se ipsa opera uitam donarent spiritualem, sed quod qui legem custodiret, nõ incurreret mortis pœnam, quam semper lex comminabatur. quanuis & in eis ob id uiueret spiritualiter, quod iustus seruando legem conseruaret Dei amicitiam. *Tertium.* Tertiùm autem argumentum solùm probat, quod opera humanarum legum iustificant iustitia acquisita, quæ est apud homines. Conclusio uero secunda quæ est principalis huius articuli negat ulla per se opera iustificare apud Deum.

QVAESTIO QVARTA, DE PRAECEPTIS DECALOGI.

IN SINGVLARI.

S. Thom. 2. 2. quæst. 122.

ARTICVLVS I.

Vtrùm præcepta Decalogi sint præcepta iustitiæ.

VAESTIONI præcedenti, qua de mandatis Decalogi in genere dissertum est, hanc quartam subnectendam duximus de singulis præceptorum in particulari: ut de eorum cognitione nihil amplius desideretur. Nam species & indiuidua suo generi supposita lucidiora fiunt. Quam ob rem eandem quæstionem ex sancto Tho. 2. 2. q. 122. nempe postrema de iustitia, huc accersiuimus. Decalogus etenim quatenus pars est ueteris legis, ad legum tractatum in communi attinet: quem diuus Thom. 1. 2. collocauit. Quatenus uero ad iustitiam spectat, in 2. 2. in particulari tractatur. Nos uero propter innatam affinitatem, quam species habent & genus, simul ambas coniunximus. Igitur quanuis superiori quæstione satis hoc fuerit inculcatum, nihilominus quia hic proprius est locus, quæritur primo, utrùm cuncta præcepta Decalogi partes sint speciesque iustitiæ? Et arguitur à parte negatiua: *Primum argumẽtum à parte negatiua.* Proposito legislatoris, ut Arist. 2. & 5. Ethic. auctor est, hoc fertur, ut ciues faciat bonos: hoc autem perficere nequit nisi omnium illos uirtutum officiis imbuat. ob id enim dictum est de uniuersis uirtutibus præcipere, Decalogus ergo qui totam legem complectitur, non solius iustitiæ præceptiones debuit continere. *Secundum.* Secundo: Lex etiam præcepta iudicialia tradidit, & ceremonialia, ac denium alia de actibus iustitiæ pertinentibus ad commune bonum, puta de publicis magistratibus, ut quomodo essent creandi sacerdotes templi, & iudices populi. Hæc ergo debuerunt quoque in numerum redigi, & non illa solùm decem, quæ uirtutes instituunt priuatas. *Tertium.* Tertio: Duæ decalogi tabulæ in dilectionem Dei & proximi, ut suprà dictum est, resoluuntur, ergo sub charitate potiùs quàm sub iustitia cõtinẽtur. In contrariũ est, quod sola iustitiæ uirtus est aut illi annexa, per quam unus ad alterum ordinatur, pręcepta autem Decalogi, si illa inspexeris, cuncta respectum habent unius ad alterum, ergo omnia pertinent ad iustitiam.

Quæstio facillima est, ac satis superque soluta. Respondetur ergo unica conclusione: *Vnica conclusio.* Omnia præcepta Decalogi ad iustitiam oportuit pertinere. *Ratio conclusionis.* Probatur: Decalogus continere debuit nõ nisi prima legis principia, nã cõclusionũ multitudo usqueadeo est numerosa, ut nequeat certo numero cõprehendi: principia autem decet sic habere manifestã rationẽ debiti (nã præceptũ, debiti rationẽ dicit) ut quã facillimo negotio unusquisq; id uideat:

ratio autem debiti in sola ratione iustitię, luculentissime apparet: debitu enim respectum ad alterum palam affert. Nam cùm vnusquisq; sui sit suorumque dominus, non ita compertum est hominem sibi ipsi aliquid debere: fit ergo consequens, ut cuncta deuenerit ad iustitiam pertinere. Quocirca pręcepta primæ tabulæ, ad religionem Dei attinent, quæ potissima est pars iustitiæ: quartum verò ad pietatem, quę illi est proxima: sed tamen subsequentia ad iustitiam, quæ est inter æquales. Hic nihil adnotandum superest, quod superiori quęstione non fuerit definitum, nisi si quis hoc fortè ambigeret quòd uidetur S. Thomas sibi ipsi contrarius. Etenim superiori quęstione articu. 1. præcepta Decalogi non dixit esse prima principia, sed proximas conclusiones, quare præcepta secundę tabulæ eò posuit in primo gradu, quòd modica consideratione approbantur per illa communia & prima principia: nempè, ne facias alijs quod tibi fieri vis, &c. hic autem ait esse prima principia. At verò nulla est contradictio. Non enim hic ait pręcepta Decalogi esse simpliciter prima principia, sed cum restrictione, prima principia legis, hoc est intrinseca legi. Lex enim est præceptorum numerus, quę edita sunt & posita: præcepta autem, quæ ponuntur ex primis eliciuntur principijs naturæ per uiam conclusionis, ob idque nihil repugnat, ut Decalogi mandata conclusiones sint primorum principiorum naturæ, quæ sunt legi extrinseca, quasi fons eius & origo: & tamen eadem præcepta sint primo per legem lata, ex quibus alia deducuntur, quę sunt extra Decalogum. Quòd fit ut sicut in speculatiuis primorum principiorum cognitio dicitur intellectus: conclusionum autem scientia, quæ ad discursum rationis pertinent, sic & uniuersalia morū principia nullo ratiōis discursu egeāt, sed in simplici sint intellectu cōscripta, simplicique actu uisa, decalogus uerò nonnullo opus habeat rationis negotio. Ob idque sanctus Tho. non ait, quòd Decalogi pręceptis statim intellectus assentit, sed ratio, quæ illa ex primis principijs colligit. Rursus ubi ait religionem, potissimam esse iustitiæ partem, id intelligito propter excellentem obiecti dignitatem: tametsi hoc deficiat a iustitia, quòd per ipsam ęquale non reddimus. Hic enim defectus potiùs excellentia est. Nam propter eminentissimam Dei excellentiam & beneficiorum exuberantiam, quę ab ipso suscipimus, æquale ei debitum reddere nequimus.

Dubium sub ortum ex S. Tho. doctrina.

Concordantur loca S. Tho.

Ad primum. Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd etsi intentio Dei fuerit, homines bonos facere, id tamen ordine quodam executus est. Dedit quippe nobis per se Decalogi mandata, ceu legis capita, sapientibus autem commisit, ut de alijs non erudirent. *Ad secundum.* Ad secundum quantum ad iudicialia & ceremonialia, iam artic. 1. superioris quęstionis dictum est, cur non ad Decalogum pertineant, quia scilicet non eliciuntur ceu conclusiones ex primis principiis naturæ, immo neque ex ipso Decalogo. Quare ad ipsum non reducuntur, sed sunt determinationis generalium ad ius positiuum pertinentes, ceremonialia scilicet quantum ad diuinum cultum, & iudicialia, quantum ad ciuiles mores. Alia uerò de publicis magistratibus ob id non erat opus in Decalogo explicare, quod cum non ad omnes pertinerent, sed ad quosdam hominum status, aptiùs iudicialium albo adscribuntur. *Ad tertium.* Tertium autem argumentum id tantùm conuincit, quod præcepta Decalogi ad charitatem quasi ad finem referantur, sunt tamen propriè de operibus iustitiæ.

ARTICVLVS II.

Vtrum primum præceptum Decalogi congruenti sit modo traditum.

Primum argumentum. CONstituto ergo Decalogo sub uirtute iustitiæ, seriatim singula eius præcepta exploranda sunt ac perpendenda. Quæritur ergo de primo, an sit congruenter traditum? Et arguitur a parte negatiua, Homo arctiori uinculo tenetur Deo, quàm patri secundum carnem, iuxta illud ad Hebr. 12. Quantò magis obtemperabimus patri spirituum & uiuemus, sed præceptum paternæ pietatis constituitur affirmatiuè, uidelicet, Honora patrem tuum & matrem tuam, ergo & primum religionis præceptum, qua Deum colimus, debuit affirmatiuè poni, eò præsertim quòd affirmatio est prior negatione. *Secundum.* Secundò, Primum præceptum Decalogi ad religionem spectat, quæ cum una sit uirtus, unum habet actum: unico ergo debuit & non trino illo uerbo designari, Non habebis deos alienos coram me, Non facies tibi sculptile, Nō adorabis ea, neque coles. *Tertium.* Tertiò, Per hoc præceptum, ut August. in lib. de decem chord. auctor est, excluditur superstitionis uitium, multò autem plures sunt superstitionum peruersitates præter idololatriam, ergo trunca fuit forma illa eiusdem præcepti. In contrarium est scripturæ auctoritas. Exod. 20.

pro parte negatiua.

Vnica conclusio. Ad quæstionem unica conclusione respondetur, Forma primi præcepti per trinam negationem congruentissimè fuit expressa, scilicet, Non habebis deos alienos, Non facies tibi sculptile, Non adorabis ea, neque coles. Probatur conclusio, Si illud prius substernamus sæpissimè assertum, uidelicet, legislatoris finem esse, bonos facere ciues. Hic nanque bonitatis progressus naturalem generationis ordinem imitari debuit: in ordine autem generationis duo sunt attendenda. *Ratio conclusionis.* Primum, ut pars illa, quę est initium uitæ, primò constituatur. Nam si naturam consulas, prima pars quæ in anima uiuit, est cor: si uero artē, primum struendæ domui iacitur fundamentum: in morum autem decursu fundamentum primum est recta uoluntatis intentio circa finem: inde enim omnes actiones circa media suam sortiuntur bonitatem. Cùm ergo finis noster supremus, Deus sit, primum in nostra institutione fundamentum iaci debuit religionis, qua Deum coleremus. Secūdum autem in ordine generationis animaduertendum est, quod naturaliter priùs impedimenta tollenda sunt, quam uirtutum semina iacienda, agricolarum porrò more, qui priùs agrum expurgant, quàm serant, secūdum illud Hierem. quarto. Nouate uobis nouale, & nolite serere super spinas & tribulos. Fit ergo ex his duobus consequens, primum omnium pręceptum legis illud esse debuisse, quo religionis impedimētum amoueretur, quod cùm potissimùm sit dijs falsis addici, congruentissima ratione primum illud præceptum fuit positum sub forma trinæ negationis. Hic igitur primum omnium error uulgi repellēdus est. Existimant enim plebei primum mandatum esse illud maximum dilectionis, ut scilicet unus diligatur Deus, cùm tamen, ut suprà dictum est, nō sit Decalogo inclusum, sed ante illud suppositum tanquam finis fundamentumque omnium primæ tabulę, quę certè non sunt nisi quædam illius explicationes, sicut sex secundæ tabulæ explicationes alterius de dilectione proximi. Rursus neque est præceptum fidei. Nam & hoc præmissum est toti legi, secundum uerbum Pauli, Accedentem ad Deum oportet credere quia est, & quia remunerator est. Quocirca, ut suprà articulo quarto adnotauimus, Exodi uigesimo, in capite Decalogi habetur, Ego sum Dominus Deus tuus, Non habebis deos alienos, &c. Cuius primum uerbum non habet formam præcepti, sed admonitionis. Ac si dixisset, Accendens ad legē meam admonitus sit me esse Dominum Deum suum. Qua præfixa fidei cōfessione, inde exorditur legem, subdēs, No habebis deos alienos, &c. Igitur ut articulo quarto superioris quæstionis docuit sanctus Thomas, primum Decalogi præceptū est latrię, hoc est diuini cultus, qui nō modò religionis Christianę, uerùm & naturalis iuris primum est caput. Quare nulla fuit unquam inter Ethnicos tam barbara natio, quæ non primum suarum legum fundamentum & basim in Dei cultu posuerit. Cultus hic autem in hoc consistit, ut unicus tantùm credatur, habeatur, adoretur, uenereturque Deus. Huic igitur primo præcepto è regione opponitur impietas idololatriæ

triæ. Obidque sub forma negatiua ponitur: Non habebis deos alienos. Cùm enim meridie sit cunctis mortalibus perspectius, Deum esse, non opus erat affirmatiuè illud ponere, sed negatiuè, puta non esse vdo plures. Ex quo fit, formam huius præcepti esse negatiuam, vt superiori quæstione articul. 4. & 7. secundum sanctum Thomam adnotauimus, & hic expresè docet.

Dubium ortum ex Catechismo ecclesiastico.

Huic autem doctrinæ contraire cuipiam apparebit Ecclesiasticus Catechismus: quippe cùm in nonnullis ecclesiis affirmatiuè exponatur, Vnum cole Deum: Ne iures vana per eum, &c.

Solutio dubij ex S. Th. Bonauentura.

Ad hoc autem eodem artic. 4. citato respondit San. Thom. negatiuum hoc præceptum includere affirmationem vnius Dei. Vnde diuus Bonauentura in 3. distin. 37. ait q licèt secundum formam sit negatiuum: tamen secundum rem est affirmatiuum. Id quod illo à nobis modo constituto syllogismo fit notum. Supposito nanq; ex naturali lumine Deum esse, negatio plurium deorum est vnius affirmatio: vt tantũ valeat, Non habebis deos alienos, ac si dixisset: Vnum Deum tantùm proprium domesticumq; habebis.

Ad primũ.

Ad primum igitur argumentum respondetur, q sicut in secunda tabula vnum est præceptum affirmatiuum, sic & in prima circa religionem Dei, ordine tamen inuerso. Nam in secunda secundum ordinem dignitatis, quo affirmatio prior est negatione, affirmatiuum reliquis præpositum est: in prima autem seruatus est ordo executionis, quo negatio affirmationem antecedit. Quocirca prioribus duobus præceptis expurgatur animus, scilicet ab infidelitate, ne plures agnoscat deos, atque ab irreuerentia, ne nomen eius indignè vsurpet. Demum tertio loco adiectum est affirmatiuum præceptum Sabbathi, quo famulatus Deo debitus instituitur. Et sunt, qui ordinem trium horum mandatorum secundum diuinarum personarum attributa meditentur: nempe vt primum respondeat Patri, cui attribuitur vnitatis maiestas. Est.n. principium sine principio, cui ideo maiestati hæc fides debetur, vt nullus cum ipso admittatur Deus. Secundum autem respondeat filio, cui tribuitur veritas, atque adeò debetur, ne testis falsi producatur. Tertium verò Spiritui sancto, cui tribuitur bonitas, & sanctitas, debeturque adeò per famulatum sanctificatio. Quòd si ad tria nostra officia spectare lubet, primum respondet fidelitati cordis, secundum veritati oris, ac tertium operis probitati.

Ad secundum.

Ad secundum respõdetur, quòd etsi verè religionis actus vnus sit, eius tamen violatio non vno sed pluribus fit modis. Fuere nanque inter gentes qui absque vlla imaginis effigie creaturas pro dijs mente colebant.

Varro.

Refert enim M. Varro Romanos absque simulacris aliquandiu deos coluisse. De quibus Paulus ad Rom. 1. ait, Diuinos honores ad volucres, serpentes, & lapides deuoluisse. Et contra hos dicitur, Non habebis deos alienos. Alij verò suis delubris imagines ponebant quas adorabant, contra quos subditur, Non facias tibi sculptile, neque coles ea.

Ad tertiũ.

Ad tertium deniq; respondetur, q cuncta superstitionum figmẽta eodem præcepto abacta intelliguntur & explosa.

Dubium de imaginibus.

Circa secundum autem membrum huius præcepti, Nõ facias tibi sculptile, dubiũ tractari assolet de imaginibus, sintne religione germanæ? Videntur enim hic, veluti idololatriæ materia prohiberi. Et Deuter. 4. explicatissimè, vbi ait Moyses. Non vidistis aliquam similitudinem in die, qua loquutus est vobis Dominus in Oreb de medio ignis: ne fortè decepti faciatis vobis sculptam similitudinem, aut imaginem masculi vel fœminæ, &c. vbi sanctissimè illi populo vetitum fuit similitudinem aliquam astrorum rerumve aliarum cœli aut terræ adorandam efformare. Horum igitur similiumque occasione oraculorum sacræ scripturæ non defuerunt hæretici, qui imaginum religionem ab Christiana familia relegandã, proscribendamq; contenderint. Quæ quidem hæresis adeò fuit antiqua, vt non satis constet quisnã eius fuerit primus parens.

Platina.

Quod enim Platina in vita Adriani primi hãc hæresim Felicianam appellat, intelligi non põt ac si Fœlix illius temporis fuerit primus eius auctor; nam antea præcesserat Leo 3. Imperator imaginum destructor, & multò priùs Damascenus eiusdem hæresis confutator. Primus ergo quẽ de hac re legerim, est ante Hieronymi ætatẽ antiquissimus Epiphanius. Is enim Thom. 2. lib. 3. in hæresi Collyridianorum statuas & imagines humanas earumq; adorationẽ acriter flagellat: Quas & in epistola ad Ioannem Hierosolymitanum iterum vellicat. Hic autem forsan, q ignorantia excusatur, eò q contra idololatras id scriberet, nõ adnumeratur hæreticis.

Damascenus.

At verò Damascenus illi ætati propinquus, lib. 4. cap. 17. hunc errorem, ceu hæreticum expugnat. Post illam autem ætatem annis fermè trecentis, quippe anno 720. Leo tertius Imperator Roma. eandem hæresim suscitauit ingenti nimirum edictorum rigore omnes imagines à templis excludens.

Gregor. 3.

Quẽ tunc errorẽ, Gregorius tertius in concilio Romano nonaginta trium Episcoporum, vt Sigisbertus refert, condemnauit. Ac postmodum de eadem re indictum fuit secundum cõcilium sub Hirene Augusta, vbi à trecentis Episcopis eadem fuit hæresis anathematis mucrone perẽpta: posteaq; ab Adriano, vt refert Platina, in concilio Franconiæ contra Felicem explosa, ac deinde in 6 synodo Constantinopolitana, vt refertur de consec. distin. 3. Can. Venerabiles. sancitum est venerabiles imagines esse colendas, quàm Synodum Adrianus suscepit, vt ibidem patet, Can. Sextam Synodum.

Vviclef.

Post multa verò secula pestilentissimus ille Ioannes Vviclef, in concilio Constantien. condemnatus, eandem hæresim inducere molitus est. Cõtra quem solennis auctor Vvalden. tomo 5. de sacram. c. 150. multa congessit testimonia:

Lutherus.

Denique temporibus nostris Lutherani templa sua, quod non sine ingenti animi angustia & mœrore vidimus, cunctis imaginibus expoliarunt.

Triplex de imaginibus consideratio.

Igitur de imaginibus adorandis triplex habenda est consideratio. Prima, si adorentur adoratione latriæ, hoc est cultu Deo debito, ac si numen in ipsis diuinum insit. Et hęc est idololatrię impietas: quę hic & loco citato Deut. prohibetur tanquam infandum crimen, primo præcepto contrarium. Ob idque simul cumponitur, Non facies tibi sculptile, neq; adorabis ea, id est non facias ut tanquã Deum adores.

Text. Greg. interpretatur.

Et hoc pacto intelligendus est text. Gregorij ad Serenum Massiliensem episcopum, qui refertur de cõsecra. distin. 3. can. Perlatũ. ubi laudat Serenum, quod imagines adorare vetuerit, insimulat autẽ q illas infregerit. Adorabantur enim tanquam dii, ideoq; munus erat episcopi docere non sic esse adorandas, frangere autẽ nequaquam. Secundò, huiusmodi adoratio consideratur tã quã periculo exposita idololatriæ. Et hac ratione Deus antiquum populum ab huiusmodi imaginibus vehementissime absterrendum duxit, quippe quem nouerat ad id uitium propensissimum, non ob id solùm quòd leuis erat ac sensibus deditus, atq; adeò sensualibus simulacris: uerũ q tum in Aegipto fuisset nutritus, ubi astra cęli & infima terrę animalia adorabantur, tum & inter Chananęos & Iebusæos aliosq; idololatras uitam ageret. Item, quia illo tunc temporis cùm Deus non sicut nobis in forma humana apparuisset, nulla tunc, ut Damas. scilicet lib. 4. cap. 17. adnotauit, exprimi poterat sensuali effigie. Et ideo neque sacrorum simulacrum ullum tunc permittebatur, sed tantum illa, quibus diuina maiestas cum terrore conspectui illius sensualis populi obijceretur. In hoc enim munus illa Cherubin Exod. 25. præcipiebantur ex utraq; parte oraculi effingi, nõ inquam ut sicuti a nobis modò angelorũ imagines tanquam aduocati nostri adorantur, susciperentur, sed ut tremenda diuina maiestas fieret illis uenerabilior. Tertia deniq; imaginũ cõsideratio est, quatenus in illis Deus ipse & sãcti repręsentãtur. Sunt nãque ueluti quædã uulgariũ scripturæ, diuos ipsos in memoriam nobis reuocantes, tum ut ipsos de suis claris gestis ueneremur, tum etiam ut nos ipsos eorum exẽplis informemus. Atque hac ratione nihil aliud est quam officium, bonaq; religionis pars imagines adorare, nobis præcipue, qui Deum ipsum hominem factum colimus & profitemur. Etenim postquam nobis sensuali forma apparuit, fas est diuos ipsos sensualibus imaginibus ex-

primere. Neq; ullus est metus ut tãquam dij à nobis adorentur: quemadmodum in suprà citato Cano. Venerabiles. sancta Synodus ait. At verò hoc impræsentiarum silendum non est, q non tantùm nobis seruiunt quasi scripturæ, in memoriam nobis diuos ipsos reducentes. Nam scripturas & sanctorum nomina non adoramus, sed Deũ & sanctos qui per illa repræsentantur. De imaginibus autem longè aliter sentiendum. Non enim nos tantùm eleuant, vt diuos adoremus, in hunc enim vsum nullus hæreticorum imagines abnegauit, sed easdem ipsas debemus adorare. Haud quippe tantùm ait Ecclesia, Te Christum adoramus: sed, tuam crucem. Eidemq; cruci ait, O crux, aue spes vnica. Non autem adorantur inquantum lapides sunt aut ligna, aut quæuis alia materia: sed inquantũ Dei sanctorumve formæ in illis existunt. Quo fit, vt vnaquæque imago eodem sit cultu adoranda quo res ipsa. Vt imago Dei & Christi, adoratione latriæ, imago verò Virginis aliusve cuiusque Diui adoratione duliæ.

ARTICVLVS III.

Vtrùm secundum præceptum conuenienti sit forma positum.

Primum argumentum ad partem negatiuam.

SEcundum locum obtinet præceptum, quo prohibetur assumptio diuini nominis uana. Et arguitur q non sit congruenti modo positum. Illud præceptum aliter exponit glo. Exod. 20. scilicet non existimes creaturam esse filium Dei, qua utique glossa error prohibetur circa fidem. Aliter verò Deuter. 5. Non assumes nomen Dei tui in vanum: hoc est nomen Dei ligno & lapidi tribuendo: quo prohibetur falsa confessio, quæ est infidelitatis actus: fides autem præstantior est religione, cùm sit eius fundamentum, & infidelitas prior superstitione. ergo secundum illas expositiones non secundo, sed primo loco debuit constitui.

Argum. 2.

Secundò arguitur: Eodem loco Exod. 20. exponitur idem verbum, Non assumes nomen Dei in vanum: hoc est pro nihilo, vbi ideò tantùm videtur vana iuratio caueri, hoc est illa, quæ absque iudicio fit & prudentia, sed multò grauius est periurium, hoc est falsa iuratio, quę veritate caret, & iniquum iuramentũ, quod iustitia vacat: ergo curta fuit forma illa prohibendi.

Argum. 3.

Tertiò, Blasphemia scelestior est impietas & enormior, quã vana iuratio: ergo illa expressiùs prohiberi debuit quàm vanum iuramentum. In contrarium autem est scriptura.

Vnica conclusio.

Ratio conclusionis.

Ad quæstionem vnica conclusione respondetur: Præceptum hoc optimo est modo & loco positum. Conclusionem autem pulchra ratione explicat D. Tho. Enimuerò cùm, vt iam præloquuti sumus, priùs decuerit obstacula veræ religionis excludi, quàm affirmatiuum eius pręceptum ederetur, secundum numerum eorum quæ religioni obstant, ponenda erant negatiua præcepta. Eiusmodi autem impedimenta, duo sunt. Alterum scilicet per excessum, ut si religionem soli Deo uero debitam, falsis cõmunices. Alterum uerò quasi per defectum, ut si Deo quẽ solum adorare, non pro eius dignitate reuerearis. Primo ergo præcepto exclusum est uitium prius, scilicet, ne plures colamus deos, qui enim cum uero falsum deum colit, non uerè eum colit, qui uerus est. Vnde Isaiæ 28. Coangustatum est stratum, scilicet deorum, ita ut alter decidat, uidelicet de corde hominis, nempe aut uerus aut falsus, & pallium breue, hoc est iusta religio, utrunq; operiri nõ potest. Restabat ergo, ut secundo præcepto irreuerẽtia caueretur, qua agnitus verus Deus quantum in nobis est, dehonoratur. Prius enim est, unum Deum colendum suscipere, quàm eum non dehonestare.

De iuramenti usu et abusu.

De iurandi autem usu & abusu præter Commentaria super illud Matthæi, Nolite iurare omnino, libellum edidimus, quo pleraq; ferè omnia disputauimus, quæ ad rem hanc pertinebant. Nihilominus necessarium est expositioni præsentis loci satisfacere.

Secundum præceptum non est prorsus negatiuum.

Animaduertendum hic ergò primùm omnium, secundum hoc præceptum non esse sic prorsus negatiuum, ut nullatenus diuinum nomen in testimonium ueritatis liceat usurpare, sed ne id assumamus in uanum. Immo verò sicuti primum præceptum duo in se contraria amplexatur membra, expressam scilicet negationem idololatriæ, quæ affirmationem veri cultus, vti expositũ est, includit. ita & hoc sic excludit iurandi abusum, vt simul implicet iurandi religionem. Quocirca sicuti deierans hanc transgreditur prohibitionem, sic legitimè iurans uirtutem exercet, quæ ad hoc reducitur præceptũ. Quòd enim legitimè iurare religio sit, patet Deuterono. 6. Dominum Deum tuum timebis, & illi soli serutes, ac per nomen illius iurabis. Et Hierem. 5. non conqueritur Deus quòd filij Israel iurassent, sed quòd iurassent in his qui non erant dij. Colligimus ergo, iurare, si legitimè fiat, virtutem esse, non vnam quamlibet, sed re vera religionis: quippe qua Deum profitemur supremum veritatis fontem, cuius vtique testimonio omne verum constat. Objicies tamen nobis verbum Christi Matthæi 5. vbi citans antiquam legem, videtur eam omnino aut reprobasse aut emendasse, dicet, audistis quia dictum est antiquis. Non periurabis (nam sic erat scriptum Leuic. 19.) reddes autem Altissimo vota tua, hic quippe erat sensus illius Deuteronom. 6. Et per nomen illius iurabis, Ego autem dico vobis, Nolite iurare omnino: vbi omne prorsus iuramentum videtur condemnare.

Hieronym.

Hieronymus respondet, non prohibuisse omnino iurare, sed iurare per creaturas, idololatrarum more, qui in ipsis diuinum numen inesse putabant. Sed re vera, vt in libello illo cap. 3. satis discussimus, sensus non est nisi simplex vt iacet, vt neque per Deum neque per creaturas iuremus, nisi vbi ratio naturalis religioque expoposcerit, vt patet ex verbo Iacobi 5. Ante omnia fratres mei nolite iurare, neque per cœlum, neque per terram, neque aliud quodcunque iuramentum, hoc est, neque per Deum neque per creaturam. Ad intelligentiam ergo mandati Christi, id quod suprà tetigimus, recolendum est, nempe præcepta omnia Decalogi cunctaq; moralia quæ in illis sunt implicita, nihil aliud esse, quam explicationes naturalis iuris. Quapropter naturæ luce veniunt illustrandæ præcepit, verbi gratia, Non occides: illic autem non prohibetur nisi homicidium, quod natura vetat. Vnde dum vel iudex reum patibulo affigit, vel se quisque legitimo moderamine defendens aggressorem occidit, quoniam lex naturæ alterum iubet, alterumque permittit, nulla pro tunc fit mandati exceptio, quia neque istos casus vetabat. Pari modo dicens Christus, Nolite iurare omnino. neutiquam nobis interdixit nisi iuramentorũ abusum. Nam vbi ratio iusiurandum exigit, natura est mandati interpres. Adiecit autem, Omnino, ad abstergendum ignorantiam, ne quis falsò crederet iurare per creaturas etiam vanè, non esse periurium. Itaque vocula, Omnino, non excludit casus omnes iurandi, sed formas vniuersas vanè iurandi. Id quod per subiunctam expositionem Christus ipse explanauit: neque per cœlum, neque per terram, &c.

Iurandi officium nõ est per seipsum virtus.

S. Thomas.

Est autem deinde animaduertendum, iurandi officium non per seipsum virtutem esse, vt luti est charitas & iustitia, sed necessitas illud intra lineam virtutis constituit. Illud enim S. Thom. secundo, secundę quęstionis 89. iuramentum secundum se licitum est & honestum, intelligendum est secundum suos indiuiduos comites, scilicet veritatem, iustitiam, & necessitatem. Enimuerò si status ille innocentiæ, de quo nos parẽns noster eiecit, perdurasset, quia nulla illic potuisset esse fraus, sed sancta esset inter homines fides, nulla fuisset virtus, iurare: sed tamen quia inde deiectus, factus est omnis homo mendax, fidesq; subinde humana adeò est debilitata, vt non per se satis sit ad animum creditoris confirmandum, beneficio Dei concessum nobis est iuramentum, quod eidem fidei nostræ roborandæ necessariũ erat. Vnde quod ait Christus, Sit sermo vester, Est Est, Non Non, id est, quod verum est, simpliciter affirmate, & quod falsum, simpliciter negate, syncceritatẽ in qua Deus naturam nostrã creauit, & quam nos semper deberemus imitari designat. Quòd aũt subiecit. Quod amplius est, à

malo

malo est, Augustino interprete, non sonat malum culpæ, quasi citra delictum nunquam iurare liceat, sed malum pœnæ, idest iuramentum ab illa originis labe descendere, per quam homines auctoritatem suam perdiderunt, vt non illis habeatur citra iuramentum integra fides.

Augustinus. Quocirca iuramentum, ut ait Augustinus à iure dicitur. Nam qui iurat, ius, inquit, ueritatis Deo reddit, Vel quod forsan nomine germaniùs alludit, iusiurandi nomen inde deriuatur, quòd id quod iuratur pro lege habendum est, ac uelut ius, sic sanctè seruandum, eò quòd Deum ipsum *Iuramentum a iure trahitur.* pro teste ueritatis constituis. Quo fit, vt Deo ipsi iniuria fiat si post iuramentum testimonium aliud exquiras. Vnde Paulus ad Hebreos sexto. *Paulus.* Iuramentum inquit, est omnis controuersiæ finis ad confirmationem. Quare Iurisconsult. in cap. tituli, de iureiurando. ff. Maximum, inquit, remedium expediendarum litium in vsum venit iurisiurandi religio. *Cicero.* Et in libro de Officijs Cicero: Nullum vinculum ad stringendum fidem iureiurando maiores arctius esse voluerunt. Habemus ergo sensum huius præcepti sic esse negatiuum, ut legitimam iurandi religionem permittat. Superest ergo explicare comites, qui iuramentum intra lineam virtutis atque honestatis custodiunt.

Tres comites iuramenti. Hiero. Hi nanque tres sunt numero, quod Hier. capit. quartò diuinitùs afflatus deprompsit, ubi ait, Iurabis, Viuit Dominus in veritate, & in iudicio, & in iustitia. Vbi Hieronymus, animaduertendum inquit, quòd iusiurandum hos habet comites, veritatem, iudicium, atque iustitiam. Ob idque vbicúque istorum aliquod abfuerit, periurium est, tametsi diuersa ratione. Enimuerò iusiurandum, cui deest ueritas, maximè propriè est periurium, cui autem abest iustitia, id, licèt verum sit, nihilominus est iniquum, ideoque subinde periurium, quod qui rem iniustam sub iuramento pollicetur, id iurat quod non debet implere. eademque sit ratione periurus, siue posteà adimpleat, siue secus. Attamen iuramentum quod absque discretione & iudicio fit, quanuis sit uerum ac de re iusta, est nihilominus temerarium, quod ob peierandi periculum nomen etiam meretur periurij. Ad rem ergo vt proximè accedamus, vbi assũptio, diuini nominis uana prohibetur, tres vanitatis gradus certo ordine subnotantur. *Tres gradus uanitatis.* Vanum enim est, quod fit frustrà, hoc est, quod suo caret fine: iuramentum ergo falsum in primo est gradu vanitatis, caret enim veritate, quæ medulla est, & substantia iuramenti: atque adeò sic uanum est, ut auellanæ testa, nucleo uacua. Iuramentum autem iniquum, nempe cùm res iuras te facturum iniustas, vt homicidium, aut furtum: eò uanum est, quòd ornamento iustitiæ uacat. Quocirca non solùm non obligat, immo peccatum est illud implere. Ob idque tota eius iniquitas de qualitate iustitiæ, quæ est in obiecto, pensanda est. Vt si iurasti peccatum mortale patrare, iuramentum est mortale, siue id perpetres siue non perpetres. Si autem iocose mentiri iurasti, iuramentum est veniale, eò quòd illud implere, non peius quam ueniale est. *Obiectio.* Quòd si arguas: Si quis non impleat, falsum iurauit, iurare autem falsum in quocunque indiuiduo est mortale, ergo iuramentum de re ueniali erit mortale.

Solutio. Negatur Minor, nam iuramentum promissorium non implere, tunc prorsus est peccatum, quando est obligatorium, quando uerò non obligat, licèt non implens tunc ostendat & efficiat iuramentum fuisse falsum, tamen quia tunc nullatenus peccat, non inde pensanda est malitia iuramenti, sed ex ipso actu iurandi: qui, si eius obiectum peccatum est ueniale, nõ erit peior, quàm veniale. At uerò iuramentum temerarium, scilicet quod uerum est, & de re iusta, sed iudicio prudentiaque uacat, ea ratione uanum est, quod necessitate caret, quę iuramẽtum facit esse nitidum. Sed ob hoc solùm dicitur periurium, quod *Series & ordo grauitatis inter uanitas periuria.* qui uanè iurat, in periculo uersatur iurandi falsum. Per hoc grauitatem culpæ trium horum peierandi graduum rimari quisque facilè potest. In primis periurium primi generis, hoc est assertorium iuramentum falsi, non modò genere suo & obiecti ratione lethale crimen est, uerùm in quocunque indiuiduo. Quòd enim genere suo sit mortale, commune illi est cum reliquis Decalogi mandatis. Nam cùm omnia ad iustitiam pertineant, reipublicæ necessariam sit, ut omnium obseruantia sit de necessitate salutis. At uerò quòd in quocunque indiuiduo sit etiam mortale, singulare illi est inter omnia. Etenim licèt furtum genere suo sit mortale, tamen leuitate materiæ, ut si obolum fureris, sit ueniale. Attamen falsum iurare, etiam in re minima, vt si peieres te non tangere calamum quem manu tenes: & pro quacunque necessitate id facias, utpote pro salute totius mundi, peccatum nihilominus mortale est: nam tam falsum est te non tangere calamum, quàm si iurasses rem aliam grauissimam falsam. Adducere autem Deum in testem falsi, mortalis irreuerentia est. Iuramenti autem promissorij grauitatem iam nuper diximus ex obiecto esse perpendendam. Iuramentum autem temerarium, idest, quòd nullam habeat aliam uanitatem, quàm quòd citra necessitatem & circunspectionem fit, non est genere suo mortale, sed tantùm veniale, ut si dum in conspectu omnium pluit, cum iuramento id affirmes, aut cùm res est leuissima, quam credere aut non credere nihil refert, aut de qua alius citra iuramentum tibi adhiberet fidem. In iuramentorum autem frequentia præsentissimum inest periculum peierandi. Ob idque omni cura & uigilantia cauenda est immanis hæc bestia. At uerò per falsos iurare deos, quantumcunque ueritas & humana iustitia insit, peccatum est idololatriæ. *Augustinus.* Vti autem infidelium iuramento, vt ait ad Publi. August. in casu necessitatis licitum est.

Ad primum argumentum. Ad primum igitur argumentum respondetur, expositiones illas interlineales non esse literales, sed mysticas. Vnde in odium Arrianorum expositum est, nomen Dei in uanum usurpari, cùm Verbum incarnatum, quod per substantiam est nomen Dei, asseritur esse creatura. Altera uerò expositio Deuteronom. quinto, ad infideles refertur, quorum impietas illa retunditur, quòd per saxa et ligna iurant, ac si sint dii. *Ad secundum argumentum.* Ad secundum iam responsum est, nomen Dei non tunc solùm pro nihilo usurpari, quando temerariè citra iudicium & prudentiam iuratur, uerum & tunc peiùs, dum falsè aut iniustè peieratur.

Ad tertium argumentum. Ad tertium denique respondet Sãctus Thomas, quod sicut eis qui scientia aliqua primum eruditur, communia triuialiaque documenta primùm exhibentur, sic & ordo requirebat vt communia statim & quæ in vsu frequentiora sunt prohiberentur, per quæ homines sese intelligerent grauioribus interdictos. Immo uero arbitror Deum idcirco exhorrẽdas blasphemiarum formas non expressisse, quòd illas tacẽdo apertiùs expressit eò vsque esse abominabiles, ut neque in lege essent nominandæ. Etenim qui Deum uerum non cognoscit, nihil mirum, si ad falsos peruertatur, quod tamen qui uerum adorat, blasphemijs illum dehonestet, citra vllam legis positionem patet, quàm sit nefandum. Quin adde & hoc in uerbis huius præcepti meditandum, quod ad exaggerandam maiestatem diuini nominis non solùm prohibetur, ut per ipsum non peieretur, uerùm ne uanè ore assumatur. Quare non solum sub forma iurãdi, uerùm neque in triuialibus colloquijs obloquendum de Deo est uane, eius sãn nomen sine caussa depromendum. Et quanuis multa sint diuina nomina, tamen quia omnia sunt eiusdem uirtutis, singulari numero dictum est, Non assumes nomen Dei tui in uanum, Tametsi Hebræi alium sensum ex hoc præcepto eruant, nempe quòd illud nomen longè celeberrimum, Adonai, adorandum esset, non tamen proferendum. Qua de caussa illud nuncupabant Græcè τετραγράμματον id est; nomen quatuor literarum.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm tertium præceptum de sanctificatione Sabbathi, sit recte positum.

Consequenter de tertio præcepto, quòd est ultimum primæ tabulæ, pari modo quæritur, an

Primum argumentum a parte negatiua. *Ambrosius.*

sit congruenter positum? Et arguitur à parte negatiuà: Aut intelligitur secundum spiritualem sensum, aut secundum literalem. Secundum spiritualem non est speciale, sed generalis omnium ratio. Ait enim Ambrosi. Luc. decimo tertio de Archisynagogo qui indignabatur Christum curare Sabbatho: Lex in Sabbatho non prohibet hominem curare, sed seruilia opera, idest, peccatis grauari, quod omni præcepto prohibetur. Secundum autem literalem sensum est ceremoniale. Legitur enim Exod. 31. Videte ut Sabbathum meum custodiatis: quia signum est inter me & uos in generationibus uestris: hoc est rememoratiuum conditi à me mundi. præcepta autem Decalogi non sunt generalia aut ceremonialia, sed specialia & moralia: ergo hoc præceptum minimè Decalogo congruit.

Argum. 2. Secundò, Pręcepta Decalogi omnia tanquam iuris naturæ lege etiam Euangelica obseruantur: Euangelici autem neque Sabbathum seruamus, neque uerò Dominicum diem Iudaico more, quippe qui & cibos paramus & alia huiusmodi exercemus, quę illis non licebant: ergo non propriè præceptum hoc ad Decalogum pertinet.

Argum. 3. Tertiò, Cuiuscunq; pręcepti Decalogi transgressio est genere suo mortale piaculum: in ueteri autem lege licebat citra Dei offensam Sabbathum violare, circuncidebantur enim die octaua, etiam si incidisset Sabbathum. Et Helias dum iter quadraginta dierum perfecit, non cessauit Sabbathis. aliaque id genus fiebant licitè, ergo non est præceptum Decalogi. Contra uerò stat scripturę sacræ testimonium.

Ad quæstionem tribus conclusionibus respondetur.

Prima conclusio. Prima est, Præceptum sanctificationis Sabbathi congruenter tertio loco positum est, idque affirmatiuum est.

Probatio. Probatur, In institutione religionis, vt dictum est, priùs debuerunt negatiuis præceptis impedimenta veræ religionis radicitus conuelli: quę quidem impedimenta sunt, idololatria atque irreuerentia: illis autem conuulsis consequens erat, ut pręceptum religiosi famulatus adhiberetur, hoc autem est præceptum sanctificandi Sabbathi, ergo congruenti loco collocatum est.

Secunda conclusio. Secunda conclusio, Eodem tertiò mandato pręcipitur exterior Dei cultus, puta corporalis requies ad famulandum Deo.

Ratio pro cõclusione. Probatur. Diuinus cultus, tam interior est, vt meditatio & mentalis oratio, quàm etiam exterior, vt sacrificiorum oblatio: interior autem sub exterarum rerum similitudinibus nobis qui sensibiles sumus, proponitur, vt per ceremoniam thurificandi instruimur quemadmodum orantis mens sit in Deum eleuanda, secundum illud Psal. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo: ergo & exterior cultus decuit pari modo per aliquod signum nobis significari.

Tertia conclusio. Tertia conclusio. Præceptum idē tertium appositissimè propositū nobis est sub signo creationis mūdi cōmemoratiuo, vt scilicet quemadmodū tūc die septima requieuit Dominus ab opere quod patrauerat, sic nos septima quaque die ab operibus seruilibus cessantes, tempus feriemus quod recolendis diuinis beneficiis sit dedicatum.

Ostenditur conclusio. Probatur, Nam cùm bonorum omniū fundamentum sit, esse, sit ut beneficiorum primū, unde cęliqua omnia nobis prouenere, fuerit nostri plasmatio, mundiq; fabricatio, nostrę gratia conditi. Quapropter eiusdem memoria beneficii uiam nobis pandit ad reliqua commemoranda. Vnde Exod. 26. præmisso præcepto de sanctificatione Sabbathi, pro caussa subditur, quia sex diebus fecit Deus cælum & terram, & septima die requieuit. Veruntamen haud desunt circa harum singulas cōclusiones dubitādi argumēta.

Ratio contra primam conclusionem. Etenim cōtra primā, quatenus asserit pręceptū hoc esse affirmatiuum, offertur forma ipsa præcepti, quæ uidetur nō affirmatiua, sed negatiua, sicuti duorū præcedētiū. Iubemur nanque per illud in sensu literali nihil aliud, quàm cessare ab opere seruili: cessare autem est abstinere ab opere, idest, non operari, sicuti ieiunare, est abstinere a cibo, quod est non comedere.

Solutio. Sed ad hoc respondetur præceptum esse affirmatiū, .s. diem sanctificare, idest, sancto famulatui dedicare. Vnde Exod. 20. affirmatiuè ponitur. Memento ut diem Sabbathi sanctifices. Sed forma sanctificādi subditur. Nō facies omne opus in eo, scilicet seruile, ut diuinis uacare queas. Idque Ecclesiæ instituto confirmatur, quæ generalem illum sanctificandi modum speciatim expressit, iubens ut festis diebus audiremus sacra. Difficiliores autem ambigendi occasiones nobis offert secūda conclusio.

Prima dubitatio. Etenim prima omnium dubitatio verùm hoc præceptum exteriorem nobis tātùm cultum iubeat, an uerò simul internum opus? Est enim Scotus, qui lib. 3. dist. 37. sentire videtur hoc nos præcepto iuberi diebus festis bonum habere mentis actum circa Deum, nempe eius dilectionem. *Scotus.* Id quod explicatius asseruerat eodem lib. dist. 27. dicens, singulare tempus implendi præceptum dilectionis Dei contineri isto præcepto, vt scilicet tali tēpore manere unusquisq; debeat apud se, recolligendo se & ascendendo ad Deum suum. Vnde fit consequēs ut teneatur tunc quisq; conteri, ut modum etiam charitatis seruet, Consequiturque subinde secundum hanc opinionem, ut nomine seruilis operis a quo requiescendum est, non solum intelligantur mechanica opera, idque genus alia quibus homo homini seruit, uerum potissimè peccata, quibus homo mancipium fit dæmonis. Nam qui facit peccatum, seruus est peccati. Opinio fuit Isychii, quam superiori articulo impugnabamus quod hoc pręceptum solum faciat spiritualem sensum de cessatione a peccatis. Isti autem etsi non illum tantùm, tamen illum putant esse pręcipuum. Itaque qui in die festo peccat, præter culpam, quam in alio profesto die contraheret, peccat rursum festum contaminando. Quare duplici peccati macula inficitur, ac perinde utranq; confiteri tenetur, perinde ac ille, qui in ecclesia homicidium facit, atque ille qui monialem uitiat. Sententia est Alex. Halen. 3. parte, q. 32. membro 5. artic. 2. ubi expressè in solutione ad quartum ait, fornicationem in die festo duplicem habere malitiam. *Alexander Halensis.* Atqui ab illo egregio doctore hanc opinionem discipuli eius docti sunt. Immo eadem apparet esse sententia Diui Thomæ in hoc articulo, inter soluendum tertium argumentum, ubi distinguit triplex seruile opus, scilicet quo homo seruit peccato, & quo secundum corpus seruit homini, & quo seruit Deo. *D. Thomas.* Et subdit, quod opera seruilia primo & secundo modo contrariantur obseruantiæ Sabbathi, inquantum impediunt applicationem hominis ad diuina. Et subinfert, quod quia magis homo impeditur a rebus diuinis per opus peccati, quam per opus corporale alias licitum, magis contra hoc præceptum agit, qui peccat in die festo quàm qui aliud corporale opus licitū facit. Cui pręterea sententiæ patrocinari apertè uidetur Ambrosi. loco citato in primo argumento super Lucam, *Ambrosius.* & Augost. in lib. de decem chordis, ubi ait, Melius faceret Iudæus in agro suo aliquid utile, quam si in theatro seditiosus existeret, & melius fœminæ eorum die Sabbathi lanā facerent, quā quod tota die in neomeniis suis impudice saltarent. Et, quod rē uehementius urget subdit, Tibi autem, idest Christiano, dicitur ut obserues spiritualiter Sabbathū in spe futurę quietis, quā tibi promittit Dominus, spes autem hæc non fit nisi per internam dilectionem. *Augustinus.* Et certè ratio eidem opinioni non tenuiter apparet fauere.

Prima ratio. Primùm, quòd cùm sit affirmatiuum, ut dictum est, ad famulatum pertinens, famulatus autem Deo gratior sit ille, qui intus in mente exhibetur, ad hunc potissimùm non obligare uidetur.

Secunda ratio. Adde quòd cùm iure diuino aliquam sanctificationem, ut nomen sonat iubeat, necesse est illā etiā seclusa Ecclesiæ sanctione designare, quæ tamen alia designari commodius nequit, quā diuina dilectio per quā intus sanctificatur.

Solutio primis dubij. His uerū tamen nihil obstātibus respōsio dubitationis huius legitima est, uim istius præcepti non ad internam dilectionem aut contritionem, sed ad exteriorem cultum extendi, ut cōclusione 2. quā S. Tho. est adstruximus.

Probatur assertio prefata. Probatur: Reliqua cuncta Decalogi præcepta, pręter octauum & nonū in quibus concupiscentiæ nomen expressum est, externa tantū opera iubent & prohibent, ergo & hoc pariter.

Nulla

Nulla enim est ratio cur istud à generali regula excipiatur; quandoquidem hic nulla fit mentio interni motus. Secundo id apertè monstrat ecclesiasticum institutum, quo cultus hoc præcepto iussus per hoc determinatur, quod est missas audire; ut patet de conse. dist. 1. can. Missas. Quæ quidem præceptio à traditione usque & Canone Apostolorum originem duxit, ut ibidem patet, can. Omnes fideles. Cùm ergo Ecclesia cultum hoc præcepto inclusum perinde suo statuto exprimeret; atque diuini præcepti confessionis tempus ut semel in anno fieret determinabat, & hæc sui præceptio ad cultum nos tantùm externum arctet, palam est, iure diuino non esse illic alium contentum; quoniam aliàs, nisi illum explicaret, non fuisset fida diuini iuris interpres. Dixerim; Ad cultum tantùm externum, ut illum tamen interiorem actum non excludam, à quo exterior proficiscitur, scilicet uelle audire missam cum decenti reuerentia & attentione, ut sit actus humanus; non tamen nos cogit ad aliam seu dilectionem seu contritionem. Et confirmatur hæc ratio; quia ut receptissimus Ecclesiæ usus habet, præter cessationem ab opere seruili, nullus cultus est in præcepto diebus festis præter illum quem Ecclesia exprimit; temerarium ergo est ligamen aliud superaddere. Tertio arguitur; Præceptum dilectionis Dei, ut suprà dictũ est, nõ est in Decalogo inclusum, sed extrà in fronte præfixum tanquam omnium finis; ergo præcepta Decalogi distincta sunt prorsus à præcepto dilectionis. Quartò arguitur. Finis præcepti, ut suprà monstratum est, non cadit sub præcepto; quia præcepta non dantur nisi de medijs; sicuti præceptum ieiunij non obligat ad carnis macerationem, sed ad abstinentiæ modum ab Ecclesia præscriptum, licèt maceratio illa sit finis. Cùm ergo finis præceptorum Decalogi sit diuina dilectio, fit, ut illa sub nullo illorum comprehendatur. Et quintò eadem confirmatur conclusio; quia eiusmodi præcepta non obligant ad charitatis modum, sed possunt quantum ad substantiam operis extra charitatem impleri, ita ut euitetur peccatum. Absq; ulla ergo ratione, immo contra rationem singulare hoc ascribitur huic præcepto, quòd obseruari non possit sine modo charitatis, & tamen contraria opinio id contendit, asseuerans quòd in die festo tenetur se homo ad gratiam disponere. Sextò arguitur quòd hoc præceptum non obliget ad contritionem. Est enim citra cõtrouersiam religionis mandatum; contritio autem non est actus religionis, sed pœnitentiæ, quæ singularis est uirtus, iustitiæ annexa. Præterea, septimò occurrit sanè mihi ingentissimum argumentum contra hanc opinionem, quòd si hoc nos præceptum ad contritionem obligaret atque ad ueram dilectionem Dei, impendiò quàm periculosum esset quòd tot Ecclesia multiplicaret, festa; esset enim hoc Christianorum animos irretire & in arctissimas angustias conijcere; nempe quòd tam crebrò ad rem tã arduam teneremur. Deinde octauò arguitur, quòd hoc præceptum nõ obliget ad non peccandum in die festo, obligatione alijs mandatis adiecta. Præcepta omnia moralia non in sensu spirituali & metaphorico, sed secundum planam literam intelligenda sunt, ut conctis est confessissimum; quia stylus mores instituendi non debet esse traslatitius, sed planus; peccata uerò non dicuntur seruilia opera in sensu literali, sed per metaphoram. Cùm ergo iubemur cessare ab opere seruili, non cohibemur nisi ab operibus, quę communi uulgo seruilia nuncupantur, puta quibus homines hominibus seruiunt. Et hoc inde confirmatur, quòd quantum ad ius diuinum attinet, eadem est substantia præcepti huius nobis modò, quę olim Hebręis; illi autem ad nullum actum interiorem obligabantur, sed ad illos externos cultus; ergo neque nos nisi ad nostros. Sed ais, proptereà quòd dies festus tempus est sacrum, quocunque peccato contaminatur sicuti & locus sacer. At contra hoc est manifestum argumentum, quòd sacrilegium non committitur nisi uel in personã ratione noti; ut si monachus uel sacerdos fornicarius fuerit; uel ratione ecclesiastici statuti, ut si in loco sacro uel sanguis uel semen effundatur. De tempore autem nulla extat lex. Accedit præterea, neque quòd locus sacer quolibet peccato contaminatur, nisi duobus his modis nominatis. Nam etsi in ecclesia blasphemes uel peieres, non committis sacrilegium: cur ergo si id perpetres in die festo? Colligamus ergo peccatum in festo commissum non esse sacrilegium: atque adeò circunstantiam festi non esse confessu necessariam: licèt accidentariè aggrauet, & ideo consilium sit eam cõfiteri. Neq; tale præceptũ obligat ad aliũ actũ interiorẽ, quàm ad illum qui propter exteriorẽ est necessarius: scilicet uerè audire Missam ea attentione, ut sit actus humanus. Tametsi cùm internus amor & diuinorum meditatio, finis huius præcepti sit, ad hoc maximè sunt Christiani festis diebus animandi & alliciendi; & ut à peccatis caueant. Sunt hic autem, qui claritatis (ut censent) gratia duos finis præcepti huius dignoscant, nempe alterum immediatum, qui est audire Missam, ad quem tenemur: alterum uerò mediatum, qui est mentis eleuatio per charitatem: ad quem minimè obligamur. Ego uerò, licèt disceptatio in nomine uideatur uersari, illũ priorem, non finem appellauerim, sed substantiam præcepti. Habet enim duo membra: alterum negatiuum, quod est cessare à seruili opere, alterum uerò affirmatiuum, quod est, cultus ab ecclesia præscriptus. Et hoc secundum est finis, non tam præcepti, quàm prioris eius membri. Igitur ad auctoritatem S. Thomæ respondetur, quòd cùm ait peccata aduersari obseruantiæ Sabbathi, non intelligit quantũ ad substantiam præcepti, sed quantum ad eius finem: refertur enim præceptum hoc ad uacandum Deo & diuinis, cui quidem fini pugnantius obsistit peccatum quàm opus seruili: obidq; peius est fornicari in die festo, quàm cauare. non quòd per fornicationem uioletur festum, sed quòd peius per se peccatum sit & intentioni Dei repugnãtius. Et hoc ipsum est quod ait August. Quod autem ibidem subdit, scilicet Christianis obseruandum esse Sabbathum spiritualiter, non dicit, quasi illa sit substantia præcepti, ut qui sic nõ seruauerit, transgressor eius sit: sed quòd ille sic modus, si seruandum est ad intentionem præcipientis, ut seruetur in spe futuræ quietis, quam nobis promittit Dominus, & quòd iste sit sensus, patet manifestè: quoniam confert Christianum illic cum Iudæo, dicens, quòd Iudæus seruabat illud in figura: nos autem seruare debemus in spiritu. Et tamen quantum ad substantiam præcepti, eodem modo tenebantur illi sicut nos. Fit ergo, ut ille sensus spiritualis, non sit de substantia præcepti. Ad uerbum antem Ambrosij patebit suo loco responsio, ubi & mens D. Tho. apertior fiet. Ratio autem prior, quam contrariæ opinioni subiecimus id tãtùm euincit, quòd internus famulatus per charitatem sit finis præcepti, inde tamen non consequitur, ut cadat sub præcepto. Ad posteriorem autem negatur, aliũ sub hoc præcepto contineri cultum, quàm quem ecclesia determinauit. Circa tertiam conclusionem id tantùm animaduertendum est, quòd hoc præceptum partim morale est, partim uerò ceremoniale. Iam enim suprà dictum est morale pręceptum elici, ut conclusionem de iure naturæ. Vnde cùm eodem iure teneantur quicunq; mortalium Deum colere, consequens inde fit, ut tempus aliquod debeant de alijs negotijs succidere, eidemque muneri dedicare. Nam secundum sapientem cuicunque rei naturæ iure, suum debetur tempus, ut refectioni, somno, & alijs officijs. Quin agè, suauitatem perpende & lenitatem præceptorum Dei, & si nulla nos lex colẽdi Deum requiem indixisset aliquorum dierum, ratio ipsa naturæ, quæ lucem, ad laborem retulit, & tenebras ad quietem, deposcebat, ut dies aliquot feriaremur, quibus labores interpellando recrearemus animos. Cui ergo dies illos negotio mancipare melius ualuissemus, quam Deo nostro colendo? Et ideo super hoc nulla potest esse ecclesiæ dispensatio. Potest inquam ecclesia, quæ iure positiuo dies festos stabiliuit omnes, ut suprà diximus, uel tollere, uel mutare: saltem factum teneret, licèt Spiritus sanctus id non permitteret: quia pernicies esset. Haud tñ ulla fieri unquam potest dispensatio, quin homo

tempus

Altera ratio eiusdem assertionis. — *Confirmatio* — *Argum. 3.* — *Argum. 4.* — *Argu. 5.* — *Argu. 6.* — *Argu. 7.* — *Argu. 8.* — *Confirmatio* — *Ensio.* — *S. Thomas.* — *Tertium Decalogi præceptum partim est morale, partim ceremoniale.*

tempus aliquod seu dies seu horas teneatur diuino cultui deputatos impendere. Quod autē dies isti aut alij, festi fiant, ceremoniale est: in quod subinde ecclesia ius habet. Ceremonia autem omnis, figura est, aut commemoratiua aut præsignatiua. Significabat ergo præceptū hoc in sensu literali creationis beneficium, tanquam illius memoriale. In sensu autem allegorico præsignabat requiem Christi in sepulcro: quæ dies etiam fuit Sabbathi: quasi tunc ab opere redemptionis requieuerit. Sed & in sensu tropologico, qui ad mores per metaphoram pertinet, significat cessationem à peccatorum operibus. Quare secundum illum sensum non erat speciale præceptum: sed referebat generalem rationem omnium, quibus ab hac seruitute peccati arcemur. Ac demum in sensu anagogico significabat sempiternam requiem, quæ nos manet in cœlo. Constituitur ergo in Decalogo secundum literalem moralemque sensum. Vnde ob tam multi iugam Sabbathi significationem, cùm aliæ complures essent in lege festorum solennitates, de hac sola in Decalogo mentio habita est, qua reliquæ comprehenduntur. Nam ceterarū singulæ ob particulare beneficium fuerunt institutæ: illud autem creationis fuit uniuersale: De festis autem illius legis, & quemadmodum illorum singulis singula nostra respondeant, uidebimus quæstione proxima. Atqui per hęc ratio liquet, cur fuerit ab ecclesia catholica à seculo usq; Apostolorum in diem Dominicam mutatum. Nam ratio illa literalis commemorādi beneficium creationis, altius mutata est beneficium recreationis, quæ facta est à Christo per gratiam: hoc.n. Dominica die resurgendo absoluit, quæ fuit in statu gratiæ lux prima, infinitum prestantior illa, de qua tunc dixit Deus, Fiat lux. Præterquàm quòd & dies illa prima creationis mundi, Dominica etiā fuit quandoquidem septima fuit Sabbathum. Figura autem allegorica Christi quiescentis in sepulchro, præsente ueritate cessauit. Sensus autem anagogicus perpetuæ quietis cœlestis multò aptiùs congruit Dominicæ diei. Volubilitas enim huius mundi curriculo hebdomadæ significatur, immutabilis autem fœlicitatis æternitas significantiùs exprimitur Dominica die.

Ratio abolitionis Sabbathi & mutationis in diem Dominicam.

Altera ratio.

Ad primum argum.

Ad primum igitur argumentum quod de authoritate Ambrosij procedebat, respondetur, patrem illum mysticorum sensuum amatorem, intellectum eiusmodi Iudæis obiecisse, propterea quòd opera misericordiæ in Sabbatho fieri non ferebant; & ideò cùm dixit illo præcepto peccatorum opera prohiberi, non id intellexit in sensu literali, in quo sita est specialis præcepti substātia, sed in sensu tropologico, qui generalis est, omnium præceptorum uirtus. Ad secundum respondetur, quòd Sabbathi obseruatio apud Iudæos erat figuralis; & ideo strictiore religione illud seruabat; adeò ut neq; cibos igne possent parare; ut patet Exod. 16. & 35. nempe ut illam cessationem Dei à mundi fabrica ad uiuum exprimerent. Nam figura, cùm sit rei signum, debet ueritatem usque ad minima fidelissimè referre. Nos autem non ob illum figuralem ritum, sed institutione Ecclesię tum dies Dominicos, tum festos alios feriamur. Quapropter congruentiùs naturali iuri eiusmodi festa colimus; nempe ut & uictui necessaria naturali more paremus. Et nobiscum super reliquis quæ necessitati naturæ seruiunt, faciliùs dispensetur. In tertio igitur argumento uastissimus aperitur campus eorum, quæ nobis diebus festis, tum licitè permittuntur, tum dispensatione indulgentur. Sunt enim usqueadeò multa, ut uix queant sub numero comprehendi; ideoque tantummodo eorū capita teneri memoria possunt. Et primùm cùm in hoc præcepto aliquid sit negatiuum, ut dictum est, id est cessare à seruili opere, atq; alterum affirmatiuum; quod est sacrum audire; circa utrunque perpendenda illa sunt, quibus citra iniuriam uiolatur præceptū. Vnde primùm omnium supponenda est illa suprà tacta distinctio sancti Thom. quòd operum seruilium alia sunt peccata, quibus dæmoni seruitur. Et hæc sunt per omnia mandata uetita: significata uerò hoc singulari in sensu morali metaphorico. Alia uerò sunt, quibus secundum corpus homo homini seruit; ut mechanica. Et hæc sunt isto præcepto ad literam interdicta. Sed alia prætereà sunt quibus seruimus Deo, nempe quæ ad eius cultum attinent. Et hæc adeò non respuuntur isto præcepto, ut sint ad eius finem impendiò conducentia. In hoc enim ab alijs seruilibus abstinemus, ut inseruiamus Deo. Sex ergo capita sunt; per quæ illa indicare possumus quæ Sabbathis licét. Primum est hoc, quod modò diximus; scilicet, si sit ad Dei cultum pertinens. Inter hęc autem sunt gradus. Primum obtinent spiritualia, quę ab spiritu increato supernaturaliter nobis donantur, ut est sacramentorum administratio, quibus gratia confertur, in qua uita spiritualis consistit. Quapropter & antiqui circuncisionem ministrabant in Sabbatho, si octaua tunc incidisset dies. Vnde Christus Ioannis 7. Circuncisionem homo accipit in Sabbatho, ut non soluatur lex Moysi. Et nos quoque omnia administramus sacramenta. Atque illa insuper quæ ad altaris ministerium attinent, exercemus, scilicet prędicamus, oramus, & ea legimus, quę ad meditationem & animi refectionem conferunt. In secundo gradu sunt illa corporalia, in quibus cultus etiam per se consistit, ut erat antiquis arcam testamenti deferre, & nobis baiulare sanctorum statuas, crucem, & huiusmodi in processionibus. Ad hæc organis canere & alijs instrumentis, de quibus operibus illud intelligitur Matth. 12. Sacerdotes in templo Sabbathū uiolant, id est corpore labores exercent, & sine crimine sunt. In tertio gradu locantur illa, quę sacrorum sunt preparatoria. Sed hęc tripertita. Nam quędam adeò sunt propinqua cultui, ut sine illis fieri nequeat, ut antiquitus sacerdotes animalia, quę Deo litabantur, mactabant & torrebant, & nunc campanę pulsantur. Alia uerò sunt quę possunt pręcedenti die fieri, & hęc nō sunt sine cā in festo facienda, sed anteà prępa randa, ut hostias coquere, & monumentorum apparatus extruere, nisi forsan continuatio festorum exigat, ut in festo fiant. Sed tamen alia sunt, non quidem per se, sed accidentariè ad diuinum cultum spectantia, ut colere agros pauperculę Ecclesię uel hospitalis, aut ad eius structuram uectare lapides. Et hæc neque sine necessitate fieri in festo debent, neque sine Prælati facultate, quandoquidem opera sunt uerè seruilia, ideoque licét lex misericordiæ in caussa sit dispensandi, fieri tamen non debent absque episcopi dispensatione, uel saltem Parœciani, ubi sic habet usus. Secundum autem genus operum, quæ in festo licent, est spiritualium actionum quæ ab spiritu nostro proficiscuntur, ut docere, consulere, & id genus alia. Seruile enim opus idem est, quod corporale. Nam corpus est, quod animæ seruit, quare quæ ad animam attinent, non connumerantur seruilibus. Attamen non inde infertur, mechanicarum artium exercitium in festo esse permissum, etsi artes illæ intellectuales quoque sint. Quoniam non de suo tantùm principio, uerùm & de fine pensanda est spiritualium ratio. Scientię ergo quarum finis est intellectum illuminare, spirituales sunt, illæ uerò, quarum finis in fabricato opere positus est q manibus conficitur, ob idq; ue mechanicæ dicuntur, seruiles habentur. At uerò sunt nonnulla spiritualia quæ ecclesia bona caussa in festis interdixit, ut ius dicere, & caussas agere, & iuramentū solenniter in iudicio, nisi caussa pacis præstare, ut patet extrà, de ferijs, cap. omnes dies, & cap. conquestus. Tametsi hæc ingruenti atroci extraque ordinario crimine dispensationem quoque admittant. Vt si publicus latro, aut maiestatis læsor caperetur in festo, liceret eum subitò in supplicium rapere. Et religionis gratia hęretici in solēni festo solent igni admoueri. Tertium genus & caput eiusmodi licitorum operum est, quæ quanquam sint corporalia, non tamen sunt propriè seruilia. Nam inter corporalia quædam extant genere suo seruilia, quorum exemplum in mechanicis positum est: quædam uerò genere suo libera, ut artium liberalium opera, qualis est musica, & figuras geometricas in abaco ducere, quæ certum est licere in festis. Quædam autem sunt & liberis & seruis communia,

Distinctio.

Sex capita unde possis internoscere quæ liceant diebus festiuis.

Primum.

Secundum genus operū quæ in festo licent.

Tertium genus.

de

de quibus dubium est, an liceant, ut sunt scribere, itinerari, uenari, &c. Et quidem si scribere ad id duntaxat reducatur, quod est cũ absentibus loqui, ut scribere epistolas, aut orationes habendas ad populum, aut prælegendas lectiones, liquet esse licitum, si autem ad opus seruile uergat, ut stata mercede transcribere, aut alia ratione calamo mereri, id minimè fas est, itinerari autem audita Missa, maximè illis qui in itinere sunt, mos quarundam prouinciarũ admittit. Sed animi gratia uenatũ ire, claret non esse seruile opus.

Quarta caussa. Quarta caussa ob quam nefas non est operari in festo, subiungitur necessitas. Primum illorum, quæ ad diurnum uictum pertinent, hoc est ad condiendos cibos ignéq; parandos: qualis est coquorum opera, & eorum, qui pastillos farciunt, & laniorum ac macellariorum. Pistores autem non excusantur, neque furnarij: nam panis potest pridie festi confici, nisi tantus esset festorum concursus, qui id exigeret. Secundò ex necessitate salutis corporeæ excusantur medici, pharmacopolæ, & sanguinis missores. Et qui fugiunt propria pericula, exemplo Heliæ, qui fugit in Sabbatho à facie Iezabel. Vnde Christus Ioan. 7. Mihi indignamini quia totum hominem sanum feci in Sabbatho? At verò pharmacopolæ non excusantur nisi secundum necessitatem diei præsentis. Est enim seruilis ars, quàm sola necessitas facit in festo licitã. Tertiò & necessitas communis salutis reipublicæ excusat milites in bello: & qui illis aggeres & uallum ducunt, & qui quusuis alios labores perferunt. Qua ratione ut legitur 1. Mach. 2. Machabæi hostile prælium sabbatis propulsare prudenter decreuerunt. Deinde & propter particulares necessitates licita sunt opera in festo. Vnde Deute. 22. Non uidebis ouem fratris tui aut ouem errantem & præteribis, sed reduces fratri tuo. Cui allusit Christus Matth. 12. Quis erit ex nobis homo, qui habet unam ouem, & si ceciderit in sabbatho in foueam, non'ne tenebit & leuabit eam? Et per id excusamur, dum conflagrationibus occurrimus, & inundationibus. Quin etiam tempore messis flante aura iustè perpurgantur grana. Immo uerò ubi aeris inclementia timetur, possunt & areæ teri: atq; etiam, licèt hoc non tam facilè sit permittendum, & segetes meti. Quanuis in his casibus, vbi ambigitur an necessitas urgeat, consultius est antistitem adire uel saltem parœcianum, per quem hæc liceant. Atqui ex hoc capite excusantur etiã illi, qui munia reipublicæ necessaria exercẽt, quæ non pñt sine graui iactura festis oĩbus interpellari: qualia exercent nautæ, cursores, muliones, & qui istis seruiunt, ut marescali ueterinarij, qui soleis ferreis bestias calceant, & qui furnos conflandi nitri accẽdunt. Sunt qui & eandem facultatẽ illis faciunt, qui lateres coquunt & calcem. Sed in his non idẽ uideo necessitatis. Adde, quod & ꝓpter reipublicæ ornatũ licet opificibus in festis operari, ut in torneamentis: tametsi salubrius semper sit dispensationem procurare. Atqui sicut necessitas immunes facit à transgressione legis communis, sic & à transgressione particularis. Licet enim aduocatis in festo iudices informare, & instante necessitate etiã scribis aliquos actus agere.

Quinta caussa. Quinta caussa quæ à transgressione festi operarios excipit, est Ecclesiæ concessio. Indulget enim Alex. 3. c. licèt. de ferijs. ut possint in festis piscatores haleces piscari. Et idem est de thinnis atque alijs piscibus, qui solo uno anni tempore eodemq; breui capiuntur. Sextum deniq; excusationis caput est consuetudo. Prohibetur in dicto cap. omnes de ferijs. mercatus fieri in festo. Sed iam creberrima consuetudo est nundinas in festo celebrari. Consuetudines autem tunc à culpa liberant, quando sunt rationi congruentes, & prælatorum consensu introductæ, & antiquitate receptæ.

Quibus de caussis possit quis citra noxam die festo non interesse sacris. Ecce de membro negatiuo huius præcepti, quod est cessare ab opere seruili. Affirmatiuum autem, quod est audire sacrum, ueneranter ùs obseruandum est, neque quacunque de caussa omittendum, nisi sit ualde urgens, ut si caussa sit fugiendi periculum mortis, aut seruiendi infirmis, qui citra periculum relinqui soli nequeunt, aut si timeretur puellæ raptus, & similia: quanuis & in hoc inualescere possit consuetudo. Vbi enim in more est nubiles puellas non exire in publicum, nullam contrahunt culpam non prodeuntes in templum. Quin uerò si mater aduersum quidpiam filiæ timeret, posset domi manere eius custos. Et prætetea si maritus zelotypia æstuans, uxorem cohibeat ne in sacrũ progrediatur, parere ipsa tenetur. Et pariter serui & famuli dum herus uel iter eis imperat, uel aliud negotium, licèt sacrum non audiant. In ipsum autem herum refundetur noxa si absque caussa seruum impediat, quo minùs Missam audiat. Id autem quod impræsentiarum occasionem quibusdam hæsitandi offert, est, utrùm illa omnia quæ dicta sunt in die festo licere, illicita ob id fiant, quod pro mercede exhibentur? Inuenias enim nonnullos hac opinione captos, quòd qui præcipua intentione ob mercedem operantur in festo, ipsius sunt transgressores, si autem officium suum propter necessitatem potissimè præstent, licèt eis accessorium stipendium recipere. Immo alij censent, quòd qui diues est, tenetur in festo gratis opera misericordiæ facere.

Quorundã scrupulus. Istorum autem scrupulus hoc habet, si ullum habet fundamentum, quòd opus seruile est illud, quod fit in obsequium alterius: qui autẽ mercede operatur, alteri ceu seruus obsequitur, fit ergo illud opus seruile. Nam quando necessitas in caussa est, ut opera in festo sint licita, eò est, quòd illa tunc opera liberis cum seruis communia sunt. Si ergo pacta mercede efficiuntur seruilia, fient subinde illicita.

Ratio dubitandi. *Caietanus.* At uerò citra ullum scrupulum, quod articulo præsenti etiam Caietanus agnouit, quoduis opus quod uel propter necessitatem, uel propter consuetudinem, vel propter quamcunque caussarum, quæ modò à nobis recensitæ sunt, licitum in festo est, manet perinde iustum: quamuis non fiat nisi præcipuo mercedis intuitu. Spes enim lucri non facit opus seruile: siquidem & liberorum opera, qualis est negotiatio, & musica, & uenatio, & militatio, & similia, propositam sibi habent mercedem. Et uice uersa seruile opus gratis etiam impendi consueuit, ut opus mechanicum. Neque hoc quod est alteri obsequi, constituit seruile opus. Nam & liberorum opera fieri solent in obsequium alterius, & econuerso seruilia in obsequium ipsius artificis.

Prima rõ. Prætereà arguitur: Famuli stipendia recipiunt pro famulatu etiam in festo impenso: quin uerò musici præcipuè seruiunt in festis atque in Ecclesijs pro mercede.

Secunda ratio. Posthæc arguitur: Quanuis opera in die festo sint necessaria, non tamen opifices & artifices tenentur illa gratis prẹstare, quia non sunt necessaria propter inopiam personarum, sed ex natura rei, ut in superioribus exemplis patet: ergo illa licitè possunt solùm propter mercedem exequi, aliter non facturi: possuntq; perinde de pretio pacisci. Nullatenus ergo ratione mercedis aut præmij perpendendum est quodnam sit seruile opus, quod verò minimè, sed per capitales caussas paulò antè commemoratas. Itaque si docere scientiam licitum de se est in festo, licebit etiam operarum pretium exigere, & pariter aduocatus si consilium respondeat in festo. Idemque censeto de medicis & de alijs infirmorum administris. Ex quo fit, neque studere in die festo lucri caussa, illicitũ esse. Nam alias etiam scholares ius uiolarent si in festo literis uacarent: nam plerique id faciunt spe lucri. Et nihil refert lucrum'ne post longum tempus expectes, an in præsenti recipias. Neque refert doctor'ne & aduocatus diues sit, an pauper. Tametsi diuitibus consilium sit, dies festos aut diuinis dicare, aut caussis pauperum largiri.

ARTICVLVS V.

Vtrùm quartum præceptum de honorandis parentibus, congruè tradatur.

Argum. 1. Diutius nos præcedentes quæstiones remoratæ sunt. Hæc autem de quarto præcepto facillimæ expeditionis est. Arguitur nihilominus de more, quod non fuerit congruè positum. Præceptum, quantum ad pietatem attinet, quæ est pars iustitiæ, non quidem di-

recta eius species est, sed potentialis. Sunt autem multæ aliæ similes iustitiæ partes, vt habes apud S. Tho. 2. 2. q. 80. vt obseruantia, gratia, veritas, &c. non ergo hoc tantùm debuit poni affirmatiuum præceptum, sed similium virtutum insuper alia. Secundò, Non solùm parentibus, verùm & patriæ & sanguine coniunctis debetur ex pietate cultus: ergo mancum fuit præceptum, quòd solos parentes colere iubet. Tertiò, Neque parentibus solus debetur honor, verùm & sustentatio: ergo & in hoc fuit etiam mutilum, quòd solum honorem expressit. Quartò, Neque caussa illi subiuncta, videlicet quòd parentibus morigeri erunt longæui super terram, vt legitur Exod. 20. in vniuersum verũ habet: inuenias enim parentibus obedientes, eosdemq; tenera ætate luce sublatos, videasque contrà multos rebelles qui longo fruuntur senio non ergo congruenter positum est. In contrarium facit scripturæ auctoritas.

D. Tho. *Arg. 2.* *Argum. 3.* *Arg. 4.*

Conclusio responsiua. Probatio. Quæstioni vna satis est conclusio breuissima. Congruentissimè tribus præceptis dilectionis Dei, proximè quartum de reuerendis parentibus, subiunctum est. Probatur: Præcepta primæ tabulæ dilectionem Dei, vt dictũ est commendant, & præcepta secundæ, dilectionem proximi, inter proximos autem maximè proximi sunt parentes, quippe quibus id, quod sumus, secundum Deum debemus. Sunt enim particulare principium nostri, sicuti Deus vniuersale omnium: ergo locus huic præcepto debitus, proximus loco est diligendi Deum. Est enim pietas in parentes illi, quæ Deo debetur, adeò affinis, vt 8. Ethicorum Aristot. compositè dixerit, Dijs & parẽtibus neminem posse æqualia rependere. Et Cicero in Oratione post reditum: Parentes, inquit, charissimos habere debemus, quòd ab his nobis vita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita est, in primis autem Deum, cuius beneficio hæc omnia tenemus.

Aristo. Cicero.

Ad primum argumentũ. Circa materiam ergo primi argumenti id animaduertendum est, quod in cap. lib. 8. luculenter exposuimus; videlicet partes iustitiæ alias esse specificas, vt distributiuam, & commutatiuã, alias verò potentiales, hoc est illi annexas, vt puta quæ cũ non integram habeant rõnem iustitiæ, non directè ei subduntur, sed tamẽ propter aliquid vtrique commune reducuntur ad illam. Ratio nanq; iustitiæ est, esse ad alterum, cui æquale debito redditur: religio ergo conuenit cum iustitia, quia est ad alterum, puta ad Deum, cui tamen nequimus æquale reddere, atque in hoc deficit à iustitia. Ad religionem autem spectant præcepta primæ tabulæ, quæ est virtus annexa iustitiæ. Pari ratione pietas, quæ est ad parentes, quibus æquale reddere non possumus, est pars potentialis iustitiæ. Et similiter obseruantia: quæ est reuerentia hominibus ob virtutem exhibita. Nã neq; virtuti æquale præmium reddi ab hominibus valet, vt 2. Ethic. est apud Arist. Quare hæc virtus ad quartum præceptum reducitur, sicut suprà in illo verbo adnotauimus, Leuit. 19. Coram cano capite consurge. Liberalitas autem alio poplite claudicat, ne sit prorsus iustitia: nempe, quòd in beneficijs conferẽdis versatur, quę non sunt debita, sicuti & gratia quæ non ratione debiti, sed ratione honestatis beneficia repensat. Hæc ergo omnia reducuntur ad hoc præceptum. Iam.n. superiori quæstione dictum est in Decalogo, illa præcise debuisse locari; quæ absque vllo sapientum officio, elicere ex naturæ principijs ratio posset, nisi vbi nubila esset: hęc autem nonnullo sapientum adminiculo opus habẽt, quo plenè percipiantur: præterquam quòd filiorum debitum ad parentes, cunctis est mortalibus commune: reliqua verò, specialia. sub generali verò specialia militant.

Ad secundũ argum. Ad secundum ad eundem propè modum respondetur, quòd ratio quare patriæ, & sanguine agnatis, atque alijs necessarijs nostris debitores sumus, parentes fuere, qui nos tali loco & sanguine genuerunt, & ideo cùm præcepta Decalogi, vt dictum est, sint prima legis principia, abundè parentes pro cunctis nominati sunt.

Ad tertium argum. Et eodem reducitur solutio tertij argumenti, nempe quòd honor parentibus à cunctis filijs per se debetur, siue locupletes sint siue egeni. Sustentatio verò accidit, vt debeatur dum parentes egent: ad ea aũt quæ sunt per se, ea reducuntur quę accidunt.

Ad quartum argu. Ad quartum demum respondetur, congruentissimum, vt superiori quõne exposuimus, propositũ fuisse huic mandato præmium longæuæ vitæ, transgressoriq; supplicium breuis. Vnde Paul. 1. ad Timot. 4. Pietas ad omnia vtilis est: promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futuræ. Nam cũ vitam à parentibus secundum Deum susceperimus, qui gratus illis est, meretur non solùm æterna potiri, verùm & temporalem sibi augeri: qui verò ingratus, illa orbari. Obidq; adeò Solon, vt Cicero pro Sex. Amerino refert, nullum parricidijs supplicium constituit: cuius caussam interrogatus respondit, se id neminem facturum putasse. Romani aũt intelligentes, nihil esse tam sanctũ, quod aliquando non violaret audacia, supplicium in parricidas quàmmaximè congruens excogitarunt, nempe vt in culeum insuti in flumen deijcerentur: vt his rebus omnibus deremptè carerent: nempe elementis ac bestijs, ex quibus omnia nata esse feruntur, videlicet ne cœlum viderẽt, nec solem, neq; verò aquam tangerent, neq; aerem ad respirandum, neque terræ eius cadauera mandarentur, neque adeò obijcerentur feris aut bestijs; ne videlicet tactu suo aut elementum aliquod aut bestiam polluerent, qui sese immanissimo scelere polluissent. At verò quoniam neq; præsentia hæc labentiaq; bona sub merito cadunt, neque aduersa mala satis sunt ad expianda piacula, fit, vt Deus occulto iudicio quandoq; sinat vt boni exiguo hoc præmio careant, & mali, supplicio; quippe quos auctiora in altero manent seculo.

ARTICVLVS VI.

Vtrùm sex reliqua præcepta conuenienti ordine & modo tradantur.

De reliquis sex præceptis satis suprà dictum est, sed ne ab ordine illa excludamus, arguitur quòd non sint sufficienter tradita. Primùm sic, Alia sunt præter homicidium, adulterium, furtum, & falsum testimonium nocumenta, quæ ciuibus inferuntur, diminutus ergo fuit numerus. Secundò, Concupiscentia in nono & decimo præceptis aut accipitur pro sensualitatis motu, secundum illud Iacobi 4. Vnde bella & lites in vobis? Nonne ex concupiscentijs, quę militant in membris vestris? Aut pro voluntatis consensu, vbi peccati ratio consummatur, & pariter virtutis ac meriti, secundum illud Sapien. 6. Concupiscentia sapientiæ perducit ad regnum perpetuum, sed prior quidem prohiberi non potuit; quia naturæ corruptæ naturale est cum ratione pugnare, secundum illud Pauli, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, aliàs sensualitatis commotiones essent mortalia peccamina, quod est falsum. Secunda verò vno quolibet præcepto prohibetur. Qui enim prohibet homicidium, vnà prohibet & eius voluntatem, nihil ergo opus habuit peculiari mandato. Tertiò denique. Homicidium adulterio & furto grauitate antecellit, non autem seorsum prohibita est eius cupiditas, non erat cur aliorum concupiscentiæ seorsum inhiberentur. A parte contraria pugnat auctoritas ipsa legis.

Arg. 1. *Arg. 2.* *Arg. 3.*

Conclusio responsiua. Probatio. Ad quæstionem post ea, quæ superiùs explicata sunt, perfacilis est responsio, quæ vnica conclusione continetur, Sex præcepta debita ratione prohibitionis tenore posita sunt. Probatur, Duæ sunt partes iustitiæ, facere bonum, à maloq; recedere. Primum autem non cunctis promiscuè per se debetur, sed personis certis, cui autem potissimùm debetur, est Deus. & secundum illum, parentes, sed tamen iniurijs & vi minimè lædere, omnibus debitum est, obidque post primam tabulam quartumq; mandatum, quibus ea præcipiuntur quæ Deo parentibusq; debentur, optimè nocumenta respectu omnium in vniuersum prohibentur. De distinctione autem, numero, ordine, & traditione eorum, deque singulorum grauitate,

satis

Scrupulus. satis superque quæstione superiori differtum est. Quòd si de numero adhuc hæreas, eò quòd cùm alia multa præter quàm parentibus & consanguineis, alijs etiam debeâtur, secundum uerbum Pauli, Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum, &c. debuerint & alia adbiberi affirmatiua præcepta: *Solutio.* respondetur, q cùm Decalogus primordia solummodo contineat legis, nõ dicebat in ipso nobis tradi nisi ea quę uniuersis mortalibus cõi ratione debita sunt; & talis est honor, quem debemus parentibus. Ad reliquos uerò non una, sed diuersis rationibus contrahuntur debita, & ideo non erat illis opus speciali præcepto: sed satis erat generalis, iustitia, quæ præcipit unicuique ius tribui suum. Atque per hoc documentum liquet id quod quæstione tertia contra Burgensem super Leuiti. decimonono adnotauimus, qui contra Sanctũ Thomam, immo contra planam ueritatem præceptum dilectionis proximi negat esse omnibus commune atq; notissimum, propterea scilicet q auaritia, non fuit Philosophis comperta respectu omnium, sed tantùm respectu studiosorũ. Est enim mens Diui Thomæ & rei ueritas, quòd cùm pręceptũ dilectionis proximi, includat & benefacere, & non malefacere, priùs est notissimum: non quidem respectu omnium proximorum, sed respectu certi generis, scilicet parẽtum; posterius uerò respecta omnium, & ideo ex eodem principio solùm elicitur quartum præceptum affirmatiuum, & reliqua negatiua.

Ad primum argumentũ. Ad primum igitur argumentum respondetur, q cùm nocumenta, atque iniuriæ quibus alter in alterum nocuus & iniurius est non potuerint certo numero colligi, consultum fuit, ac perinde decorum, capita tantùm poni, quibus alia cohærent membra. Quidquid enim detrimenti alteri inferas, aut personæ illud impingis, & id rerum genus, ad homicidium reducitur: aut personæ cõiunctæ per modum libidinis, & hæc referuntur ad adulterium. Damna autem in rebus data, siue per usuram, siue per aliam fallaciam, omnia ad furtum propendent. Sicuti & iniuriæ omnes quibus infra uerba peccatur, ut sunt mendacia, & detractiones; & uerbales contumeliæ, ad falsum testimonium. *Ad secundum argu.* Ad secundam respondetur, nomine concupiscentiæ non prohiberi sensualitatis insultas atque illecebras: sed uoluntatis consensus, ubi subest peccatum, secundum uerbum Christi. Qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Et quanuis uno quolibet pręcepto unà & res & eius cupido prohibeatur: exposcebat tamen singularis necessitas, ut speciatim concupiscentia alienæ uxoris, atque alienarum rerum exprimeretur propter rationem, quam superiori quæstione, articulo 5. declarauimus, nempe q aliorum peccatorum obiecta non per se ad concupiscentiam illectant: sed ob alias affectiones cupiuntur; ut homicidium propter uindictam, quę ex odio nascitur, & propter iram. Quare in illis sufficit res ipsas prohiberi; ea uerò quæ ad concupiscentiam carnis & oculorum spectant, per se animum pelliciunt; atque adeò non solùm in abstinendo ab illis difficultas est, uerùm & noua in refrænanda concupiscentia, obidque præter opus, consultum fuit & cupidines singularibus prohibitionibus interdici.

QVAESTIO QVINTA, DE PRAECEPTIS CEREMONIALIBVS.

S. Thom. 1.2. quæst. 101. & 2. & 3.

ARTICVLVS I.

Vtrùm ceremonialia præcepta quadrifida fuerint, scilicet sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantiæ.

ETsi functio nostra fuerit, D. Tho. explicando amplificare; tñ in his ceremonialiũ ac iudicialium qõnibus diuersa erit. Adeò. n. copiosè & disertè cuncta ipse explanauit, ut nequeat doctrina eius uel extendi ampliùs uel elucidari. Igitur ut summatim compendium faciamus, primò quæritur, an ceremonialia quadrifida partitione diuidanť, scilicet in sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantias? *Primum argumen.* Et arguitur à parte negatiua: Si hac ratione distribuerentur, id maximè esset q ceremonialia ad diuinum attinebant cultum, ut nomina ipsa sacrificiorum & sacrorum designant. Erãt autem aliqua ceremonialia, quæ nihil ad cultum Dei referre uidebantur, ut abstinentia ciborum, quæ præcipiebatur Leuit. 11. & abstinentia à uestimentis, scilicet ne uestem duobus contextam, hoc est lana & lino, ullus indueret, ut Leuit. 19. cautum erat: ergo non omnes ceremoniæ cultui seruiebant. *Argu. 2.* Secundò, Si sacrificia illa, & sacramenta, atque obseruantię alicui erant usui accõmoda, maximè ut rerum aliquarum essent figuræ, secundũ uerbum Pauli, Omnia in figura cõtingebant illis; *Paulus.* id autem nequaquam legi congruebat, utpote quæ ut *August.* August. 4. de doctrina Christiana auctor est & suprà citatus Isidorus, manifesta esse debet & cunctis peruia; cùm illa quæ figurarũ mysterijs tecta sunt, theatricam potiùs ænigmaticamq; repræsentationem præ se ferant, quàm legis claritudinem. haud ergo decuit esse figuralia. *Argum. 3.* Tertio, Legis synceritas simplicitatis pręceptorum amatrix est, multitudinisq; expultria. Est enim præceptorum multitudo sarcina potiùs & ruinæ occasio quàm adminiculum ad uirtutem; secundum illud Petri Act. 15. Quid tentatis demum imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus? Caueri ergo illa debuit ceremoniarũ turba. *Argum. 4.* Quartò, ceremoniæ illæ, Christi erant umbra & prognosticum; sacrificia autem abundè præsignabant Christum, qui secundum Apostolum ad Ephe. 5. sacrificium se obtulit & oblationem & hostiam. in noua autem lege sacrificium ipsum altaris simul est & sacramentum, idemq; potissimum, atque idipsum dicitur sacrum, omniaque sacrificia & sacramenta, sunt quædam obseruantiæ; non ergo opus illa est quadrifaria distinctione. Aliàs deberent & alia superaddi membra; puta solennitates, oblationes, atque id genus multa. In contrarium autem est; quod lex illa de his omnibus meminit.

Prima conclusio. Ad quæstionem iuxta numerum argumentorum quatuor conclusionibus respõdetur. Prima est; Ceremonialia illa cuncta ad Dei cultum pertinebant. sic cum quęst. 2. tres præceptorum ordines secreuimus, q moralia ex principijs naturæ, ceu conclusiones eliciuntur. Ceremonialia uerò & iudicialia, non conclusiones, sed speciales determinationes sunt generalium præceptorum, quæ arbitramento quodam statuuntur. Ceremonialia quidem circa religionem, quę nos ordinat in Deum, iudicialia uerò circa pacem & tranquillitatem ciuium secundum charitatem proximi. Est enim naturale præceptum, ut Deus colatur, quod autem uel hoc uel illo modo, arbitramentum est humanum uel diuinum, sicuti ait Aristo. 5. Ethic. *Aristot.* Litare enim hęc aut illa animalia, nihil natura sua refert nisi quia lege positam. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio, Cultum illum diuinũ in lege ueteri condecens fuit prognosticum figuramChristi eiusq; Euangelicæ legis præiuisse. *Probatio.* Probatur, sicuti homo, & anima constat & corpore, ita & cultus tã interior est, quàm exterior. secundũ illud Psal. Cor meũ & caro mea exultauerunt in Deũ uiuum. Et sicut corpus ad animam relatum est, sic & exterior ad interiorem refertur. Cultus autem animę in hoc positus est, ut Deo suo coniungatur, obidque secundum diuersam eius coniunctionem diuersam esse congruit externum cultum. Quo fit, ut in statu sempiternæ beatitatis, ubi anima secundum intellectum atque affectum Deum habet pręsentem, nullo opus sit umbratili figuratiuoque cultu, sed omnia perficiantur laude secundum illud Esaiæ 55. Si gaudium & lætitia inueniuntur in ea, gratiarum actio & uox laudis. In statu autem præsentis uitę, ubi absentes ab illo conspectu exulamus, necesse habemus radijs eiusdem diuinæ ueritatis sub sensilibus figuris illustrari, ut 1. cap. Cœlest. hierarc. auctor est Dionysius, *Dionysius.* diuersimodè tamen secundum

dum diuersum statum conditionis humanæ. Nobis quippe sub lege degentibus Euangelica, quia etsi ueritas ipsa non per se elucescat, tamen uia iam patula est, & per Christum reuelata, nullis alijs opus est figuris, quàm æternæ illius beatitatis, quæ nos etiamnum futura manet. Veterem autem populum, cui non solùm diuina per se ueritas, uerùm & uia quæ futurus erat Christus, uti ad Hebr. 7. ait Apostolus, nondum erat propalata, quàm maximè decebat in illo uersari exteriori cultu, qui non solùm figura esset sempiternæ ueritatis in patria contuendæ, uerùm & Christi etiam, qui futurus erat uia, ueritas, & uita: nempe ut tam diuturno tamque celebri rerum usu populus ille assuetus & admonitus uenientem posteà ueritatem promptissimè reciperet. Vnde Pau ad Hebr. 10. quò discrimen antiquæ legis & nostræ insinuaret, umbram, inquit, habens lex (scilicet uetus) futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum: uidelicet qualem nos habemus. Elongatior enim à ueritate est umbra, quàm imago, quæ eam germaniùs exprimit. Tertia conclusio: Condecens etiam fuit, ut non una tantùm ceremonia, sed multiiuga earũ ueritate populus illi occupatus esset diuinoque cultui mancipatus. Congruitas enim huius tam ex iniquorum necessitate quàm ex iustorum perpenditur. Illi enim, qui ad idololatriam procliues erant, quoniam idololatrarũ superstitiones mult fidæ erant, necesse habebant econtrariò ceremoniarum multitudine instrui, ut in illis occupati, non illa auerent quæ inter Ethnicos cernebant. Sed & boni atque ad diuinorum contemplationem acclines, nihilominus congeminatis ceremonijs erant imbuendi: tum ut assiduitate illa in diuina contemplatione persisterent, & uarietate recrearentur: tum ẽt ut Christi multiiuga mysteria multiplici ceremoniarũ cultu identidẽ prospectarent. Quarta cõclusio: Etsi uariæ fuerint multiplicesq; priscorum ceremoniæ; ad quatuor tñ capita reducũtur, quæ sunt sacrificia, sacra, sacra, & obseruãtiæ. In cultu nanq; tria est cõsiderare. Primũ quidẽ, in quo eius substantia posita est: uidelicet sacrificiũ, quod ad Dei reuerentiam offertur. Secundo, instrumenta: vt templum, uasa aliaq; eiusmodi. Et hæc dicuntur sacra, hoc est anathemata: puta diuino cultui mancipata & consecrata. Tertio, cultores ipsi, in quibus duo dignoscuntur: uidelicet consecratio uel totius populi, uel singularium ministrorum. Et hæc sunt sacramenta, quibus uel populus sanctificatur, uel consecrantur ministri. Et rursus singularis eorum habitus & famulatus: quo ab exteris secernuntur, qui non sunt eiusdem religionis, tum quantum ad cibos, tum etiam quantum ad uestimenta. Atque hæc dicuntur obseruantiæ. Hæ igitur quatuor species sub uno ceremoniarum genere concluduntur.

Paulus. *Tertia conclusio.* *Quarta conclusio.* *Ratio conclusionis.*

Et per hęc patet argumentorum solutio. Ad primum enim respondetur, quòd illa ciborum abstinentia uestimentorumq; habitus ad diuinum cultum conferebant: nõ quidem per se primò, ut sacrificia, sed quasi præparatoria ornamenta; quamobrem sub genere etiam ceremoniarum continentur. Ad secundum respondetur, quòd diuinorum arcana non sunt quibuslibet inuulganda. Quocirca à mussitando atque à labiorum compressione, mysteria dicuntur. Aliàs, uti Christus admonuit, esset margaritas porcis inculcandas proijcere. Namque homo non capit, illicò spernit. Obidq; figurarum schemata & rerum typi non sunt scripturæ sanctæ incongrui. Immo sicuti in theatris homines sensili repręsentatione contuentur, quæ nudo intellectu capere nequeunt: sic & in scriptura est operæpretium. Ad tertiũ respondetur, quòd sicuti ægroto corpori dum una non sufficit medicina, alia ac subinde alia adhibetur: ita & in illis ceremonijs, quæ ut suprà diximus, de se non iustificabant, sed egena erant & infirma elementa, fieri necessum erat. Et ideo tanquam sapiens legislator consultius Deus duxit transgressiones aliquas multitudinis ceremoniarum permittere, quàm, ut si otio populus ille uacaret, in idulolatriam collaberetur. Ad quartum denique iam reddita est ratio distinctionis illorum quatuor. Nostrum enim sacrificium Christum ipsum continet: quod est proinde sacramentum; non sic autem sacrificia ueteris legis. Ideoque alia erant sacramenta, quibus suo gradu purgabatur expiabaturque populus, atque alia sacrificia. Item solennitates quodammodo ad sacra pertinebant; sicuti templa sacra. Offerebantur enim sacrificia, sicut in loco certo, ita & statis temporibus.

Ad primũ argumen. *Ad secundum argumentum.* *Ad tertium argum.* *Ad quartũ argum.*

ARTICVLVS II.

Vtrùm singulis illis ceremoniarum speciebus reddi possint legitimæ caussæ.

SVbsequitur in secundo articulo, ut de caussis ceremoniarum cursim saltem dicamus. Quæritur ergo, an caussas habuerint ullas? Et arguitur à parte negatiua; Super illud ad Ephes. 2. Legem mandatorum decretis euacuans, ait glossa, decretis Euangelicis ob id esse euacuatas obseruantias antiquæ legis, quòd ex ratione sunt. illæ ergo per contrarium sensum ratione carebant; præsertim quòd si ratione pullerent, moralia fuissent. Nam quidquid ratione constat, ex principijs naturæ deducitur, ex quibus morales pręceptiones oriuntur. Secundo arguitur; Quòd saltem nullam haberint literalem caussam. Enimuerò si ceremoniæ uniuersæ non nisi signi figuręque rationem habebant, non alia in illis existebat ratio, quàm per res illas futura præsignare, atque adeò nullam habebant caussam, quæ secundum primæuum significatum literæ existeret. Idque ex ipsis legis uerbis confirmatur. Nam si qua erat ceremonia, quæ caussam haberet literalem, maximè uel circuncisio uel Phase Paschæ. De priori autem legitur Gene. 17. Vt sit in signum fœderis inter me & uos. De posteriori uerò Exod. 13. Erit quasi signum in manu tua, & quasi monumentum ante oculos tuos, ergo alia multò minùs habebant literalis caussæ. In contrarium autem est, quod non solùm sacramenta & sacrificia figuram gerebãt Christi, uerùm & historiæ ipsæ: ut transitus maris rubri, peregrinatio deserti, atque id genus reliqua. De his quippe ait Paulus 1. ad Corinth. 10. Omnia in figuram contingebant illis, sed in historijs præter mysticum intellectum inerat etiã literalis. ergo & ceremoniæ caussam habebant literalem.

Primum argumentum. *Glossa.* *Argum. 2.* *Paulus.*

Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior, uniuersus ceremoniarum ritus Mosaicæ legis ex debito fine ducebat suas caussas. Conclusio hæc in comperto cuicũque est, qui crediderit legem illam opus fuisse Dei, quod suprà contrà Manichæos iam constitutum est. Nam cùm Deus, cuncta sua sapientia gubernet, sapientis autem secundum Philosoph. 1. Metaphy. sit, res ordine disponere, fit ut quæcunque à Deo procedunt, ut Apostolus ad Rom. 13. inquit, ordinata sint; ordo autem cuiusque rei duo exigit: Prius, ut debito sit fine instituta. Nam illa quæ uel non seriò fiunt, sed ioco, uel non consultò, sed præter finis intentionem eueniunt, ob defectum ordinis ad finem dicuntur inordinata & temerè facta. Secundo etiam oportet & id quod ad finem quempiam refertur, proportionem ad illum habere debitam. Quemadmodum enim 2. Physicor. ait Aristot. formam dentatæ serræ ex fine sumi, sic in practicis mediorum ratio ex fine ducitur. Igitur cùm lex opus sit diuinæ sapientię, fit ut utrunque rationis ordinem habeat. Quapropter Deuter. quarto. Hęc, inquit auctor ipse legis, est sapientia uestra, & intellectus coram populis. Posterior conclusio; Nullam credibile est fuisse ceremoniam antiquę legis, quę non habuerit utrunque sensum & caussam, nempe & literalem & mysticam. Ad cuius intellectum notandum est, ut inter proloquia super Matth. fusiùs explicuimus, sensum literalem & mysticum sic differre, quòd literalis est, quo literę ex sua institutione uel primęua uel metaphorica res ipse significant; mysticus uerò est, quem res per literas significatę rursus significant. Exempla sunto; Hi-

Prima conclusio. *Suadetur cõclusio.* *Philosophus.* *Paulus.* *Aristot.* *Vltima cõclusio.* *Discrimen inter sensum literalem & mysticum.*

storia

storia illa Genesis, quod Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla & alterū de libera, ad literam res gestas enarrat. Rerum autem historia Paulo ad Galat. interprete, duo per allegoriam significabat testaměta. Rursus illud Esaiæ 7. Ecce virgo concipiet, &c. in sensu literali proprio conceptum prænuntiabat Deiparæ Virginis. Illud autem cap. 11. Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet; in sensu itidem literali, sed tamen improprio, hoc est per metaphoram, eundem Virginis partum significabat. Sed virga Aaron, quæ vt refertur Nume. 17. effloruit, in sensu mystico & allegorico typus erat & figura eiusdě rei.

Probatio conclusionis. Hoc præhabito interpretamento, probatur cōclusio: Cultus antiquæ legis hoc, vt suprà dictum est, à nostro differebat, quod noster non est vmbratilis, tametsi imaginem gerat triumphantis Ecclesiæ; ille verò ad duos erat institutus fines; nempe & ad exhibendum Deo honorem debitum, & ad prænuntiandum futurum Messiam. Quemadmodum enim prophetarū oracula prædicationes futurorū erant: sic & tota legis illius historia nihil aliud apparebat, quam theatrum quoddā, vbi futurorum comœdia agebatur. Hinc ergo fit totum illum ceremoniarum apparatum, & causam habuisse sensumq; literalem, sed ad euitandam idololatriæ impietatem, siue ad commemorandum beneficium aliquod, vt obseruatio sabbathi. Et præterea figuralem, quemadmodum esus agni & beneficij liberationis ex Aegypto præsagium vmbraque erat, & occidendi Christi figura.

Ad primum argum. Ad primum igitur argumentū respondetur, eatenus ceremonias illas cum nostris collatas censeri non habuisse rationem, quod natura sua nihil referebant; impertinens enim erat hæc aut illa mactare animalia, vestemq; non texi ex lino & lana; sed totam causam habebant ex institutione. Lex autě nostra, quia in charitatis officijs posita est, à natura ipsa rerum rationem ducit. Ob idque illa non dicuntur moralia, non quod nullam habuerint rationem, sed quod eorum probitas & laus non fuerit de natura rerum deprompta. *Ad secundum.* Ad secundum respondetur, quod sicut sensus metaphoricus nihilominus est literalis, quam proprius; quia vterque per literam significatur, sic quod res institutæ sint ad beneficium commemorandum, non tollit literalem sensum. Quapropter nil vetat, quo minùs causa literalis circuncisionis illa fuerit, vt monumentū esset fœderis pacti cum Abraham, causaque esus agni, vt esset memoria liberationis populi: licet per allegoriam aliquid præterea in nostra futurū præmonstrassent. Causas ergo vtriusq; generis doctissime ac locupletissimè diuus *D. Thomas.* Thomas sigillatim in singulis ceremoniarū enarrat. 1.2. quæst. 102. artic. 3. & tribus sequentibus, discurrendo per quatuor suprà dispositos ceremoniarum ordines; *Duplex causa literalis sacrificiorū antiquæ legis.* sacrificiorum enim literalis causa duplex erat: videlicet, vt per illa mens humana in Deum subleuaretur ad rependenda beneficia de eius largitate suscepta; ideoque offerebatur genus ferè omne victualium, nempe animalia, panis, vinum, oleum, & mel. Thus præterea & sal, quibus nos Deus pascit, secundum illud 1. Paralipo. 29. Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Sed quia donorum omnium maximum fuit Christus, sic enim Deus, vt est apud Ioan. dilexit mundum, vt filium suum vnigenitū daret, vt omnis qui credit in ipsum, nō pereat, sed habeat vitam æternam; causa mystica illorum sacrificiorum idem erat Christus. Vnde ad Hebr. 10. sacerdos veteris legis easdem offerebat hostias, quæ nunquā possunt auferre peccata. Christus autem pro peccatis obtulit vnam in sempiternum. Offerebantur autem ex animalibus tres quadrupedum species, scilicet, oues, boues, & capræ. Ex auibus verò turtur & columba. sed ex piscibus, quia extra aquas viuere nequeunt, nullus reputabatur sacrificio idoneus. Occidebantur autem in figuram Christi, qui in cruce erat immolandus. Quare & modus præscribebatur occidendi, vt à Gentibus differrent. Offerebanturque, tum vt holocausta in honorem Dei, tum etiam ad expianda peccata, eundemque ipsum pacandum ac propitiandum. Vnde illæ dicebantur hostiæ pacificæ, hæ verò pro peccato. *Ratio literalis pariter ac mystica sacrorum templi.* Sacrorum quoque, nempe templi, vasorumque ac solennitatum, in quibus sacrificia offerebantur, causa quoque vtraq; assignatur, scilicet tam literalis, quàm mystica. Habuit enim populus ille quando per desertum vagabatur, portatile tabernaculum; posteà verò in possessionem missus terræ promissę, templum. Nam ad literam, neque oberrantes fixum habere poterant templum, neque quiescentes decebat tabernaculum habere mutabile. Sed quantum ad figuram, tabernaculum significabat militantis peregrinantiumq; in hoc mundo Ecclesiam; templum verò sempiternum cœlestium cœtum. Vbi sicuti neque in extructione templi nullus vel mallei sonitus vel securis audiebatur, nullus erit luctus, neque clamor, neque strepitus, sed quemadmodum in hac militia, charitatis iustitiæque officijs ac pœnitentiæ fructibus, per Dei fauorem se quisq; exercuerit, dolaueritque & expoliuerit; sic omnes diuina dispositione collocabuntur. Quòd autem non nisi vnicum illis templum concessum fuerit, rationem Sanctus Thomas assignat, vt à diuersis lucis atque aris diuersorum deorum, quos Ethnici colebant, abstinentes, vnum verum profiterentur. *Alia ratio templi secundum Chryso.* At verò subticenda alia non est, quam Chrysosto. in homi. aduersus iudæos disertè meditatus est. Prohibebantur enim Pascha & festa nisi Hierosolymis, vnoque templo celebrare, vt Deutero. 16. & *Iosephus.* apud Iosephum lib. 3. cap. 13. constat, eam inter alias ob causam, vt eodem posteà per Titum & Vespasianum diruto, neque vnquam deinceps reædificato, palàm fieret legem illam cessasse. Hac enim de causa dum in Babylone captiui rogarentur Hebræi sua celebrare festa, respondebant, Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? quasi dicerent, Nefas nobis est alibi quàm Hierosolymis solennitates nostras peragere. Id nunc ergo si meditarentur Iudæi, facilè adducerentur vt crederent legem illam esse abolitam; quippe cuius sacrificia, sublato templo, antiquata sunt. De vasis candelabrisque ac reliquis, vide apud *S. Thomas.* S. Thom. ac subinde de solennitatibus; quæ præter quotidianum festum quo mane & vespere immolabatur agnus, vt Nume. 28. & 39. *Numerus veterum solennitatum.* legitur, septem erant; videlicet, *Sabbathum.* Sabbathum hebdomadibus singulis. Et *Neomeniæ.* Neomeniæ in singulis mensium initijs; & solennissima celebratio *Pascha.* Paschalis agni, quæ fiebat in memoriam liberationis de Aegypto. Et quinquagesimo inde die *Pentecoste.* Pentecoste, in memoriam datæ legis. Et quinta, *Festum tubarum.* festum tubarum in mense septimo, scilicet Septembri. Nam Martius erat primus, in memoriam liberationis Isaac per arietem, quem Abraham vidit inter vepres, vt legitur Genesis vigesimosecundo cornibus hærentem; illa quippe cornua tubis illis referebant. Et *Festum Scenopegiæ.* festum Scenopegiæ, hoc est tabernaculorum, ad commemorandum beneficium diuinæ protectionis per desertum. Ac demum septimum *Festum collectarum.* collectarum festum; quando scilicet colligebantur expensæ diuino cultui necessariæ. *Causæ sacramentorum.* Tertio loco & sacramentorum quoque causas ambas facile est assignare. Nam per circuncisionem totus populus ab originali mundabatur, instituebaturq; ad Dei cultum. Quare & quod nobis baptismus, illis erat circuncisio; nempe legis professio. Mox succedebat esus agni Paschalis, quo nostrum refectionis sacramentum significabatur. Et præterea victimarum solutio, esusque panum propositionis, quæ peculiaris erat sacerdotum cultus. Atque in figuram aliorum quæ nobis sunt sacramenta, erant purificationes & ablutiones. *Causæ obseruantiarum.* Demum neque obseruantiarum, scilicet ciborum delectus ac vestium tam populi quàm sacerdotum, deerant suæ causæ, siue literalem consideres, siue mysticam. Hæc autem omnia peregregia mentis attritione vigilantissimaque diligentia & explicatione diuus Thomas loco citato edisserit. Quapropter cùm nihil nos ei lucis adhibere valeamus, molestiæ potiùs onerisque Lectori essemus, quàm oblectamento, si longiorem hic moram traheremus.

ARTICVLVS III.

Vtrùm legis antiquæ ceremoniæ, vel ante legem extiterint, vel sub lege iustificarent.

SVbsequitur, vt de ceremoniarũ tam tempore quàm virtute consideratione superioribus adiungamus. Arguitur enim, quòd ceremoniæ fuerint ante legem.

Primum. Primùm, quòd vt legitur Gene.4. Cain & Abel obtulerunt munera Domino: quod genus sacrificij erat atque holocausti in honorem Dei. *Secundum.* Item & Noe, vt legitur Gene.8. & Abraham, vt habetur ibidem cap.22. Et quantum ad sacra, Abraham etiã Gene.13. & Iacob Gene.28. extruxerunt altaria. *Tertium.* Item tertiò: Circuncisio, quæ fuit sacramentorum summum, ante legem datam præcepta fuit Abrahæ Gene.17. & Melchisedech in lege naturæ, vt legitur ibidem cap.13. erat sacerdos Dei summi.

Quartum. Præterea, quòd sub lege ceremoniæ illæ iustificarent, videtur colligi ex illo Leuit.10. Quomodo potui placere Domino in ceremonijs mente lugubri? Vbi Aaron excusauit se apud Moysen quòd propter mœstitiam occisorum filiorum non poterat sacrificio suo Deo placere. Colligitur ergo contrarius sensus, quòd aliquando placebat. Qui autem Deo placet, iustificatur apud ipsum. Acceditq; & verbum Dauidicum: Lex Domini immaculata conuertens animas. In contrarium autem est Apostolus ad Galat.2. Si data esset lex quæ posset iustificare, Christus gratis mortuus esset, id est sine causa. Quod blasphemum esset concedere.

Ad quæstionem quatuor conclusionibus respondetur: dummodò duo ante legem discernamus tempora: scilicet quod Abrahæ antecessit, & quod ab ipso vsque ad Moysen successit. Duæ enim illæ ætates quæ defluxere ab orbe condito vsque ad diluuium, & inde vsque ad Abraham, statum Gentium continebant merè naturalem: nam cum Abraham cœpit Deus peculiariter de salute humani generis tractare. *Prima conclusio.* Sit ergo prima conclusio: Nulli fuerunt vnquàm mortalium quibus non suę essent diuini cultus ceremoniæ & ritus. Non inquam authoritate positæ supernè diuinæ legis, sed ratione naturali magistra. *Ratio conclusionis.* Cùm enim natura genus nostrũ doceat Deum esse colendum, inde diuersæ nationes diuersos cultus pro ratione suæ fidei, quã de ipso concipiunt, instituunt. Sicuti ex instinctu, quo illectantur ad quietum statum reipublicæ, iudicia quoque legibus sanciunt. Iam enim sæpè suprà dictum est, ceremonialia & iudicialia nõ concludi ex primis principijs naturæ, sicuti moralia, sed arbitramento humano constitui. Atque inde fit, vt cùm ius naturæ atque gentium idem sit apud omnes, ceremonialia tamen ac iudicialia non sint nisi varia. Et cùm cultus non nisi per sacerdotes administretur ac dispensetur, iuxta verbum Pauli ad Hebr.8. Omnis pontifex ad offerendum munera & hostias constituitur: nulla fuit perinde natio, quæ suos non haberet sacerdotes. Quod quidem sacerdotium vel iure primogenituræ succedebat: vt de Melchisedech fertur, qui fuit Sem primogenitus Noe: & in historia Iacob adnotatur, qui ab Esau primogenito ius primogenituræ ob id coemit, quòd sacerdotium illi, tametsi minori, Deus tribuerat: iuxta illud Malachiæ 1. Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Quin verò non esset futilis cogitatio, si & hanc quoque causam meditaremur indignationis Cain aduersus fratrem, quòd cùm ipse esset maior natu, ac perinde legitimus sacerdos, nihilominus fraterna oblatio præ sua haberetur Deo grata. Inter Romanos autem non ita constat iure primogenituræ sacerdotes successisse: nam creabantur à populo. Et de Aegyptiorum insuper sacerdotibus retulit historia sacra Gene.41. Quod autem de cultu affirmamus, de quatuor subinde ceremoniarum speciebus intelligimus. Habuit enim vna quælibet gens sua sacrificia, quibus diuinum honorem profitebantur: suaq; altaria, & aras, & locos eisdem sacrificijs sacratos. Insuper & sacramenta, saltem illud commune, quo ab originali se & suos pueros emundabant. Non inquam sic commune, vt vnum esset cunctis gentibus: nam cùm illud neque diuinitus fuerit toti orbi reuelatum, neque ex principijs naturæ illatum, cùm originis labes, vt 1. lib. de natura & gratia diximus, non fuerit naturaliter cognita, sed erat ceremoniale: consequens fit, vt non fuerit idem apud omnes; sed vbi ratio naturalis suam obtinebat lucem, oblationes institutæ erant pro paruulis. Vbi verò erat obnubilata, nullum habebãt tale sacramentum. Ad hæc & suas quoque religionis obseruantias vnaquæque natio habuit: vt Ethnicorum quoque historiæ perpetuæ memoriæ prodiderunt. *Secunda conclusio.* Quin verò secunda subnectitur conclusio: Supra naturalem instinctum fuerunt insuper nonnulli proceres inter gentes, quibus præclariùs diuinus radius affulsit. Vt de Iob nos confitemur, & de Sibyllis, & de Hermete Trismegisto traditur; quorum vtique sapientia eiusmodi ceremoniæ instituebantur. Hæc nihilominus, quia non diuina lege scripto sancita erant, non simpliciter censentur ceremoniarum nomine, sicuti sacramenta scriptæ legis. *Ad primum argum.* Et per hoc respondetur ad primum argumentorum ordinem de Cain & Iacob & Abraham: præterquàm ad illud circuncisionis, quod quidem sacramentum fatendum est, non pertinuisse ad legem scriptam, quantum ad eius institutionem, sed quantum ad eius tantùm obseruantiam: nam institutum fuit ætate Abrahæ multò ante Moysen. Vnde Christus Ioan.7. Non ex Moyse est circuncisio, sed ex patribus. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio: Sacramenta legis veteris à solis carnis sordibus, &, quas dicunt, irregularitatibus corpus emundabant, non tamen à culpis animam. Erant quippe legales immunditiæ plurimæ, vtputa leprosus, & qui morticinium tangeret, & puerpera, & quæ profluuium sanguinis pateretur, & similes, in quorum ablutionem illa erant sacramenta instituta: ob hoc enim appellat *Paulus.* illas Paulus ad Heb.9. iustitias carnis, quæ vsque ad tempus correctionis imponebantur. Nam sanguis, inquit, hircorum & taurorum, & cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis. Secundum autem conclusionis membrum vltimo articulo quæstionis tertij attactum est. Illic enim rationem ostendimus cur præcepta moralia illius legis non iustificabant: in quo & nostra cum illis conueniunt, id est, per se non remittebant peccatoris delicta: quoniam opera sunt naturalia; remissio verò peccatorum per gratiam Dei fit supra naturam. Illius tamen nostræq; legis sacramenta hoc distant, quòd cùm Christus tunc nondum fuisset passus, cuius mors fons perennis est totius gratiæ, sacramenta illa non erant instrumenta, quibus realis passio applicaretur; sed applicabatur per fidem per modum finis, in quem omnia illarum opera referebantur. Obidque non circuncisio, sed fides per illam protestata sanctificabat. Neque oblationes hostiarum, sed eadem ipsa fides, secundum illud Leuit.4. & 5. vbi dum earundem oblationum habetur mentio, subditur: Orabit pro eo sacerdos, & dimittetur ei. Quasi noxia non sacrificiorum vi, sed per fidem & Dei gratiam condonaretur. Et ideo appellabat ad Galat. Paulus sacramenta illa, infirma egenaq; elementa; nempe quòd non illa, sed fides iustificabat. Atque hoc mihi Paulus illo verbo docuisse videtur: Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Ostendit inquam quemadmodũ iustitia illius legis non circuncisione, quæ Abrahæ præcepta fuit, sed fidei nitebatur per illam professæ. Nobis autem passio iam exhibita per sacramenta applicatur, quibus ideo ceu eius instrumentis iustificamur. At verò gratia illi iustificati, perinde atque nos, per cuncta legum opera merebantur, seu ceremonialia essent, seu moralia, seu iudicialia.

Quarta conclusio. Quarta conclusio: Expurgatio illa sacramentorum illius temporis à lue corporalium sordium, etsi rationem aliquam haberent naturalem: tamen potissima erat in nostro mysterio posita. Literalis inquam in leprosis atq; alijs, qui venenosis morbis inficiebantur, erat, vt eorum caueretur contagio. Hac enim ratione è castris pellebantur,

bantur, neque recipiebantur nisi iudicio sacerdotum essent mundi. Illi autem qui morticinium tangebant, licèt non eijcerentur è castris: propter horrorem tamen non admittebantur in templo, nisi loti. Attamen princeps profectò causa fuit, præmonstrare mundationem per Christum futuram à peccatorum tabe: vt Apostolus ad Hebr. 7. vsque ad 10. latè differit. Est enim in illo ritu complura animaduerte, quæ nisi figura essent nostri, pro miraculis haberentur. Primùm leprosorum, aliorumque contagione laborantium frequentia, qualis non est inter nos. Mox diuina cura impensaque cautio in illis abigendis atque euitandis. Tertiò, quòd illorum iudicium sacerdotibus esset mandatum, sine quorum sententia non admitterentur in templum. Quod Christus adeò duxit sanctum, vt quibus ipse medebatur ad sacerdotes nihilominus remitteret: cùm tamen negotium illud medicorum potiùs quàm sacerdotum munus esse videretur; atque eò potissimùm, q ceremoniæ illæ nullam vim habebant naturalem curandi lepram aut sanguinis fluxum. Quin verò non adhibebantur quousque leprosus mundus iam censebatur. Sic enim audiendum est verbum Leuit. 14. Hic est ritus leprosi quando mundandus est, id est quando iudicandus est esse mundus. Subsequitur nanque, Cùm sacerdos egressus de castris inuenerit lepram esse mundatam, præcipiet ei, qui purificatur, id est, pronunciatur esse sanus, vt offerat, &c. Quare non constituebantur, vt medici ad sanandum, sed vt iudices adferendum sanitatis sententiam, quo ideo credendi sunt testimonio medicorum fuisse vsi. Quare leprosi non nisi naturali via sanabantur & medica opera. Rarissimè autem per miraculum, vt de Maria Moysis sorore legitur Nume. 13. quæ septem diebus cooperta fuit lepra, vt nive. Quod enim vulgari opinione fertur, quando sacerdotes errabant iudicantes quempiam non esse leprosum, tunc, licèt non virtute oblationis, tamen beneficio Dei eum miraculosè sanari, apocryphum est. Ille ergo sacramentorum ritus ad significandum munus Christiani sacerdotij in expiandis piaculis fuit institutus. Ad postremum igitur argumentum respondetur, q opera legis si ex gratia fiebant, tanquam Dei placita conuertebant animas; tamen legales ceremoniæ neque adhibebantur ad mundandum corpora, neque ad animas purificandas.

Paulus.

Perplura vt portes in ritu veteris legis, quæ nisi figura essent nostri, prodigiosa censerentur.

Ad postremum argumentum.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm ceremoniæ veteris legis sic in Christi morte cessauerint, vt inde citra mortale crimen nequeant obseruari.

SEquitur in hoc quarto articulo de ceremoniarum abolitione. Et arguitur, quòd ceremoniæ illæ cessare non debuerint in morte Christi; ita vt deinceps citra mortale crimen nequeant obseruari. Legitur Baruch 5. Hic est liber mandatorum Dei, & lex quæ est in æternum; in qua tamen legum ceremoniæ etiam comprehendebantur. Id item documento Christi comprobatur; qui etiam dum legem nouam prædicabat, leprosum mundatum (vt modò dicebamus) quasi veteres ceremonias approbans, ad legales sacerdotes remisit. Præterea, ceremoniæ antiquæ, vt dictum est, non modò mysticas, verùm & literales causas habebant; illa ergo ratione erant permansuræ. Secundò arguitur, q post ipsum euangelium licet illa seruare. Apostoli, quos post confirmationem Spiritus sancti ex alto non est credendum peccasse, more seruarunt prisca legalia. Nam, vt legitur Act. 16. Paulus circuncidit Timotheum. Et 21. ca. habetur, consilium auscultans Iacobi, assumptis viris purificatus est. Et Petrus, vt ad Galat. 2. idem Paulus refert, subtraxit se Gentilium consortio; de quo non veretur affirmare Pau. eum vt reprehensibilem insimulasse. Quin verò vt Act. 15. memoriæ proditum est, Apostolorum concilium imposuit Ecclesiæ, vt abstinerent ab immolatis simulacrorũ, & sanguine, & suffocato, quæ inter ceremonias illius legis habebantur, ergo nefas Christianis non est huiusmodi ceremonias obseruare. In contrarium tamen est admonitiu Apostoli ad Galat. 5. Si circuncidimini, Christus nihil vobis proderit. Christi autem redemptioni obicem ponere, non potest non esse lethale peccatum; ergo circuncidi aliasq; subinde ceremonias facere post Christi passionem, peccatum est idemque graue, vtpote Christo iniuriosum.

Primum argumentum.

Secundum.

Superiores articulos, tum q prolixum postulabant sermonem, tum præcipuè, q apud diuum Thom. optima erant & luce conspersi, & amplificatione ditati, cursim perfunctorieq; tetigimus: hic autem ampliorem exigit scholasticam disputationem, cui ideo explicando impensiorem nauabimus operam. Ad plenam ergo quæstionis responsionem quatuor sunt conclusiones necessariæ. Prima: Lex Moysi per legem Christi cessare debuit, atq; adeò omnino cessauit. Conclusionem hanc multis in locis asseruit Paulus, cui Deus inter Apostolos negotium interpretandi legem veterem potissimè demandauit; vt ad Heb. 7. Translato sacerdotio necessa est vt legis trãslatio fiat. Et cap. 8. Nouum testamentum veterauit prius. Et ad Ephesios 2. legem mandatorum decretis euacuãs. Sed non opus est in articulo fidei testimonia multiplicare. Rationem autem iam suprà artic. 2. aperire cœpimus inter reddendum rationem cur debuit lex illa esse figuralis. Cùm enim exterior cultus causa interni declarandi ac profitendi sit institutus, secundum triplicem statum trifarius est cultus. In patria nanque, vbi nihil speratur futurum, nihil opus est cultu futurorum prognostico. Legi verò euangelicæ, cui præsens est Christus, qui nobis illuc communiuit viam, illa tantùm competit, qui imaginem illius triumphantis Ecclesiæ gerat, quò fide & spe tendimus. Sed tamen antiquis, quibus non præsens, sed promissus Messias erat, ille congruebat cultus, qui vmbra illius esset, per quem erant ad eandem beatitudinem promouendi. Quo vtique assueti idonei essent atq; prompti ad ipsum suscipiendum. Igitur sicuti præsente veritate cœlesti fides prorsus spesque cessabit, atque adeo figuralis noster cultus; ita præsente veritate sole, nempe Christo, necesse fuit eius vmbram aboleri. Enimuero lex illa non erat in perpetuum posita, sed quousque veniret plenitudo temporis, vt auctor est ad Galat. Paulus. Quare vt lib. 1. quæst. vlti. diximus, ille vnus est sensuum Christi in illo verbo. Non veni soluere legem, sed adimplere; id est non veni illam abrogare aut infringere aut tollere, quasi esset perpetua; sed adimplere, id est ad complendum tempus quousque erat posita, perficiendasq; veritates quarũ gerebat vmbras, vt eaoleuisse noscatur. Secunda conclusio: Non modò lex quantum ad ceremonialia & legalia cessauit; verùm si vim illius obligatoriã spectes, tota tunc temporis antiquata fuit. Enimuero absq; vllo exceptionis modo ait Paulus, translato sacerdotio, translatam esse legem, & nouum testamentum prius inueterasse. Et Christus simpliciter dixit, Consummatum est. Hanc secundam conclusionem in hoc subiecerim, vt plana fiat intelligẽtia illius vulgati axiomatis: Lex cessauit quantum ad ceremonialia & iudicialia, non autẽ quantũ ad moralia. Etenim si hunc sensum inde hauseris, q obligatoria vi antiquæ legis tenemur nos seruare decalogũ vel præceptũ aliud morale, falsissimũ est. Illa enim lex illi duntaxat populo posita fuit, à cuius vinculo nos Christus liberauit, vt Aposto. ad Rom. 7. docuit, Exemplo viduæ, quæ mortuo coniuge iure matrimonij libera est. Vbi nullã facit moraliũ exceptionẽ. Sensus ergo illius vulgaris asserti est, q moralia non cessarunt ob id, q erant de iure naturæ, quæ vniuersos obligat mortales; quibus etiam tenebantur olim gentes; licèt non virtute Mosaicæ legis. Itaq; nullum testimonium veteris legis potest adduci Christiano quantũ ad vim obligandi, sed tanquã testimonium legis nostræ. Ob hoc nanque vetus instrumentum in sacro canone reueremur ac veneramur. Tertia conclusio: Ceremonias legis veteris nullatenus iam modò licèt post euangelij

Prima conclusio.

Paulus.

Ratio conclusionis.

Paulus.

Secunda conclusio.

Paulus.

Tertia conclusio.

Colligitur cõclusio ex superioribus.

promulgationē obseruare; sed esset mortale peccatum, atque adeo hæresis contra facere. Conclusio ex superioribus plana illatione colligitur: Ceremoniæ enim, vt diximus, protestationes quædam erant venturi Messiæ. Nam confessio fidei non modò verbis, verùm & significatorijs factis fit: fides autem, quam nos de Christo confitemur, eadem est prorsus quam profitebantur antiqui; non modò quia de eodem est Christo, verùm q easdem veritates ambo populi confitemur; nempe eius natiuitatem, passionem, resurrectionem &c. tamen per enunciationes diuersi temporis. Fatebantur enim illi veritatem illam Isaiæ: Ecce Virgo concipiet, & pariet filium. Nos autem similem euangelicam, quòd concepit & peperit. Igitur sicuti qui modò adstrueret Christum nasciturum, passurum, & resurrecturum, impius esset in fidem, quoniam falsitatem fidei contrariam affirmaret; sic & ille, qui ceremoniarum gestis idem assereret. Vnde contra Faust. August. Iam non promittitur nasciturus, passurus, resurrecturus; quod illa sacramenta quodammodo personabant; sed annunciatur, q natus sit, passus sit, & resurrexit; quod hæc sacramenta quæ à Christianis aguntur, iam personant. At verò de hac legalium cessatione multa meditanda sunt, de quibus neque inter antiquos patres, neque inter scholasticos vndequaque conuenit.

August.

Prima dubitatio.

Versatur enim in lite quo temporis puncto & lex vetus fuerit abolita & euangelica suam fuerit vim nacta.

Secunda.

Tertia.

Rursus; verùm legalia illa cùm primùm fuerint mortua; fuerint perinde mortifera? Et verùm lex nostra anteà fuerit in cõsilio, quàm vim obtinuerit obligādi? August. nanque, vt in epistola 19. videre est, Hieronymum de hac re in litem euocauit. Inter quos hoc deprehenditur discrimen, q Hiero. duo tantū dignouit tempora antiquæ legis; alterum scilicet, quod vsque ad passionis articulum defluxit, quo legalia cuncta vitam habuere, vigoremq; suum obligandi retinebant. Alterum verò ab eodem passionis momento vsq; ad finem seculi decurrens, quo & mortua sunt & mortifera. Itaque cùm primùm extincta sunt, lethifera esse cœperunt. Quapropter negauit vllum Apostolorum post Christi ascensum seruasse legalia; sed id tantùm asserit simulasse. August. verò tria secernit tempora. Primum, quo cum Hieronymo conuenit, scilicet quod ante passionem viuentia fuerint ac proinde obligantia. Secundum verò quo fuerunt mortua, sed tamen non mortifera; puta intercapedinē illam à passione vsq; ad diuulgationem euangelij. Tunc nanq; vt omni erant vi ac virtute destituta, tamen non erant seruatu illicita; non quidem q in eis spem liceret salutis statuere, sed q mortuam iam tunc synagogam honore illo humari deceret. At verò post sufficientem euangelij promulgationē, quod secundum August. tertium tempus est, vsq; ad finem mundi, & mortua sunt & lethifera.

Dissidiū Augu. & Hieronymi.

Adrianus.

Conciliū Florentinum.

Atque hæc August. sententia non solum in scholis plurimùm obtinuit (licèt Adria. 4. sent. q. 1. Hieronymū pro virili defendat) verùm & à Florentin. Concilio ad literam videtur recepta. Vbi postquā sancitur legalia cessasse in aduentu Christi, subditur: Non tamen negat: (scilicet sancta synodus) à Christi passione vsq; ad promulgatum euangelium illa potuisse seruari; cùm tamen minimè ad salutem necessaria crederentur: Quod miror Adria. non inspexisse antequàm ab Augustino descisseret. Ex eodem ergo August. documēto quod D. Thomas cum Theologorū cœtu amplexatur, inferuntur de mente eiusdem S. Thomæ, quatuor asserta.

Quatuor asserta de mente S. Thomæ.

Primum.

Primum: Etsi à baptismi institutione vsque ad Christi mortem circuncisio & tota lex vetus permaneret in præcepto, nihilominus baptismus erat in consilio. Baptismus nanque, viuente Christo non solùm institutus fuit, verùm & in vsu habitus. Nam Ioan. 3. & 4. refertur q discipuli Christi baptizabant, & nō baptismo Ioannis, vt notum est. Quoniā de hoc murmurabant discipuli Ioannis q plures discipulos Christus faceret, & baptizarent; sed baptizabant Spiritu sancto; de quo ipse Dominus dixerat Nicodemo, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Quamuis tunc illū non instituit; quandoquidē priuatim id Nicodemo dixit; Sed est mihi perquā verisimile, sacramentum illud instituisse dum baptizatus est à Ioanne, non quidem facto illo, vt aliqui putant; nam ille baptismus nō erat sacramentum euangelicum, sed tantum verbo; licèt non fuerit in euangelio scriptum. Et monet me verbum illud Baptistæ, Ioan. 1. Ego nesciebam eum; sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris Spiritum sanctum descendentem, & venientem super eum, ipse est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei. Si ergo tunc Ioan. cognouit q Christus baptizaturus esset in Spiritu sancto, verisimile fit tunc instituisse baptismum. At satis nobis impresentiarum est fuisse tunc in vsu.

Verisimile est baptismū institutum à Christo, cum à Ioanne baptizatus est, non ipso facto, sed verbo.

Secundum assertum.

Secundum assertum: Statim à passione Christi vel à resurrectione (nam hoc inferiùs explicabimus) sicut circuncisio & tota lex, neque in præcepto superfuit, neque in consilio, neque vllam vim retinebat ad salutem, quia iam erat extincta; sic baptismus & tota lex noua non solùm in consilio, verùm in præcepto esse cœpit sicuti est modò.

Tertia assertio.

Tertium assertum: Nihilominus vsque ad sufficientem promulgationem licitè seruabantur legalia, saltem inter conuersos ex Iudaismo, vt ait S. Thom. vt synagoga honorificè traderetur sepulturæ: Nam inter Gentiles non erat eadem ratio. Sed & de hoc inferiùs rursus fiet mentio.

Quarta.

Quartum denique assertum est: Post sufficientem promulgationem legem veterem nulla prorsus ratione citra impietatis crimen seruari posse. Atque in his omnibus assertis schola ferè doctorū diuum Thom. sequitur, vt Richard. in 4. dist. 3. art. 5. q. 3. & Duran. dist. 1. quęst. 9. atque alij. Veruntamen Scotus lib. 4. sent. dist 3. quæst. 4. non prorsus cum ipso consentit, sed quadantenus ab eo discrepat, nempe in tribus.

S. Thomas.

Richardus.

Durandus.

Scotus in tribus punctis deuiat à sancto Thoma.

Primum quantum ad baptismum. Quòd enim nos dicimus ab eius institutione vsque ad passionem Christi fuisse in consilio; à passione verò ilicò cœpisse esse præceptum, ipse negat. Immo ait ab eadem institutione vsque ad promulgatum euangelium mansisse in consilio. Itaq; in articulo passionis nihil de baptismo discriminatum est, sed cœpit esse in præcepto post promulgationem. Secundò differt quantum ad legalia. Nam quòd nos dicimus perdurasse quantum ad vim obligandi vsque ad passionem, ac tunc fuisse, & quantum ad virtutem & quantum ad obligationem mortua, ipse abnegat; sed ait circuncisionem non obligasse nisi vsque ad institutionem baptismi, & exinde simul in consilio cucurrisse cum baptismo vsque ad promulgationem euangelij. Itaque quiuis Iudæorum audiens euangelium, posset filium suum vel circuncidere vel baptizare, & vtrumlibet ei sufficeret. Qui verò nihil de euāgelio audisset, tenebatur circuncisionis lege ac perinde omnium legalium. Et in hoc tertio differt à diuo Thoma, quòd negat legem veterem fuisse in passione extinctam; immo ait obligasse vsque ad sufficientem promulgationem euangelij, quæ quidem promulgatio cœpit, inquit, in Pentecoste, & durauit per aliquod tempus. Itaque vbique tenebantur Iudæi seruare legalia quousque ad illos euangelicum præconium personaret. In summa, cùm antiqua lex secundum ipsum non fuerit antiquata vsque ad promulgationem euangelij, neque noua cœpit nisi tunc esse in præcepto. His ergo prænarratis, quarta est conclusio nostra: Legum confinium, quo vetus desijt ac noua cœpit, fuit tempus passionis. Est autem intelligenda conclusio cum suis annexis, cum ceteris scilicet assertis, quæ ei proximè circumscripsimus.

Quarta conclusio.

Probatio primæ conclusionis.

Probatur conclusio: Legalia, figura erant & vmbra futuræ per Christum redemptionis; vmbra autem, si de visibilibus documentum petamus, non durat nisi vsque ad veritatis lucem; veritas verò redemptionis in morte & resurrectione Christi perfecta fuit; ergo tunc vmbræ illæ legaliū, dicēte Christo, Consummatū est, virtutem suam amiserunt, vimq; exhalauere obligandi, quin verò tota lex, vt paulò anteà dicebamus. Huc nanq; refertur

secundum

secundum omnes expositores, illud Ioannis 19. Consummatum est; &, velum in duo scissum, vt Matth. 27. legitur. Omnes inquam illic agnoscunt confinium vtriusque testamenti: nempe abolitionis alterius, atque alterius obligationis. Indecens enim erat & diuinæ prouidentiæ absonum, vt mundus absque vlla legis obligatione per tempus aliquod duraret, atque adeo si in morte Christi ruptum est antiquæ vinculum, illic cœpit ligare noua, vel in resurrectione. *Secunda.* Secundò etiam vis argumenti roboratur ex illatione *Paulus.* Pauli ad Rom. 7. vbi ex eo q sumus liberati à peccato, infert q sumus pariter & à iugo legis exempti. Cùm ergo in morte Christi liberi facti simus à peccato, fit vt tūc fuerimus etiam liberi à lege. *Tertia.* Tertio loco accedit eius exemplum: Ait enim q sicut mulier in morte viri libera sit matrimonij lege; ita & synagoga in morte Christi à legis obligatione. *Quarta.* Quartò denique id confirmatur verbo eiusdē Apostoli suprà citato, Translato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat, vbi rerū consequentiam denotauit: Christus autem in morte transtulit sacerdotium Mosaicum in sacerdotium euangelicum secundum ordinem Melchisedec: vt ibidem Pau. edisserit, docens quemadmodum Christus assistens pontifex futurorū bonorum, introiuit semel in sancta, æterna redemptione inuenta. Quod quidē sacrificium in ara crucis obtulit; ergo tūc facta est legis translatio. *Refutantur assertiones Scoti.* Per hæc ergo labefactantur omnia tria membra opinionis Scoti: videlicet (vt à secundo exordiamur) quod circuncisio nō obligauit nisi vsque ad institutionem baptismi, quam ipse institutionē fatetur antecessisse passionem, nam si lex non fuit extincta vsque ad passionem, atque adeò cetera omnia legalia illuc vsque obligabant, falsum est circuncisionem non eò etiam vsque eandem vim retinuisse. Id quod præterea confirmatur ex verbo Christi, Non veni soluere legem, sed adimplere. Nam cùm eam vsque ad mortem non impleuerit, si anteà rupisset circuncisionis vinculum, iam legem, antequā impleret, infregisset. Atque inde pariter repellitur tertium eius dictum, nempe q eadem circuncisio & lex post passionē Christi obligabat Iudæos inscios euangelij. *Prima ratio, in Scotum.* Nam tota lex fuit in passione & resurrectione consummata. Item & primum eius assertum refutatur; scilicet q baptismus post passionem non erat nisi in consilio. Nam vbi prioris obligatio legis desijt, posterioris cœpit. Aliàs mundus esset sic liber à lege diuina positiua, vt nulli teneretur. Præterea, *Secunda.* ad idem arguitur: August. & Hierony. licèt aliter dissentiant, tamen in hoc vnanimes sunt, q lex vetus in Christi passione primùm fuit mortua, tam virtute quàm obligatione, & quòd tunc noua obligare cœpit; affirmare ergo q circuncisio ante passionem desijt obligare, & post passionem ignorantes legem obligabat, & negare baptismum statim à passione Christi obligare, palam est cum ambobus sanctis patribus prælium inire. Audi verba August. in epistola citata: Vbi, inquit venit fides, quæ priùs illis obseruationibus pronuntiata est, post mortem & resurrectionem Domini reuelata, illa sacramenta vetera amiserunt vitam officij sui. Atque in hoc libenter se fatetur adhęrere Hieronymo. *Glossa.* Adde & glossam super illud ad Hebr. 8. Hostiam & oblationem noluisti, quæ ait, Noluisti, scilicet à tempore passionis. Nam tunc illa displicere cœperunt, quando est completa veritas, cuius erant figuræ, vt ait ipse August. super Psalmum 39. *Prima ratio contra fundamentū Scoti* Præterea arguitur contra fundamentum illud eiusdem Scoti. Arbitratur enim tunc legis obligationem incipere, quando in notitiam venit subditorum; quod profectò falsum est; sed tunc incipit obligare, cùm primùm publico edicto à principe ponitur. Enimuerò prædicatio Apostolorum non fuit positio legis; quia ipsi non erant legislatores euangelij, sed Christi promulgatores, licèt particulares possent alias leges ponere. Vnde in festo Pentecostes non fuit data lex orbi, sed virtus facultasq́; Apostolis ad illam promulgandam. Nam anteà dixerat Christus, Ite, prædicate Euangelium; docete omnes gentes, baptizantes eos, quod signum est iam tunc obligasse baptismum. *Secunda.* Item ad idem arguitur: Si lex neminē obligaret quoadusque legem audiret, impropriè ignorantia diceretur excusare; nam excusatio non est nisi ab eo ad quod homo tenetur; si ergo ignorantia excusat, signum est, vinculum de se legis ad omnes extendi; sed ignorantia protegit ignorantem à culpa. *Tertia.* Et tertiò ad idem arguitur. Sequeretur, si quis nondum audiuit, non obligatur, q neque dum ignorantia fieret vincibilis, ita vt sua culpa nō audiret, obligaretur. Nam quæro, quando cœpit obligari? Ad quod certè responderi non potest, nisi, Quando data est lex. *Quarta.* Et quartò ex eodem modo opinandi sequeretur q postquàm quis religatus esset à lege veteri & obligatus nouæ, contingere posset sine nouæ mutatione legis, vt rursus absolueretur à noua & teneretur veteri. Enimuero si Iudęus à Hierosolymis distans post Pentecosten audisset legē Christi obligare, cui antequā signa sufficientia videret, fidem daret, non tamen leuiter, quod fieri poterat, iam tunc non obligaretur ad antiquā, & teneretur nouæ. Si verò posteà pseudoprophetæ contrarium ei dicerent, adhibendo signa & testimonia falsa, ita vt citra culpam rediret ad priorem fidem, rursus eximeretur à nouæ obligatione, & subditus fieret veteri. Et per hoc dissoluitur eius argumentum quo ait: Nullus aliter se habet ad aliquam legem, quàm prius, nisi quia est sibi aliter promulgata; sed ante passionem non tenebantur homines ad baptismum; ergo neque tenebantur quousque eis fuisse promulgatus, quod vsu non venit statim à passione. *Solutio argumenti Scoti.* Distinguitur nanque prior præmissa. Si enim intelligat, nullum ante promulgationem aliter se habere ad legem quantum ad vinculum obligandi, id abnuendum est. Immo statim vt lex solenniter à principe edicitur, obligat. Si autem intelligat q nemo constituitur in culpa antequàm legem sciat, equidem fatemur; cum temperamento tamen, nisi per se steterit quo minus illam audiret. *Ratio vrgentissima contra aliud assertum Scoticum.* Sed contra aliud assertum Scoti, nempe q post passionem vsque ad sufficientem promulgationem, vtrunque, scilicet circuncisio & baptismus, sic concurrerint sub concilio, vt optio fieret Iudæo vtrùm suscipere mallet, vrgentissimè (vt arbitror) arguitur. Aut enim id intelligit de Iudęo ignorante euangelium, aut de audiente, qui illud tenebatur suscipere; de priori id non potest dici; nam ille manifestè tenebatur circuncisione; præsertim secundum ipsum Scotum, qui ait legem veterem obligasse vsque ad nouæ promulgationem. Si autem id intelligat de posteriori, ratio contrariū demonstrat. Nam cùm ille iam nulla excusaretur ignorantia, tenebatur profiteri Christianā religionem; professio autem Christiana fit in baptismo; ergo tenebatur baptizari, atque adeò baptizare paruulos suos sicut modò tenentur Christiani. Alioquin manifestè sequitur, quòd nullus vnquam Iudæorum etiam si post biennium fidem susciperet, teneretur baptizari, neque suas baptizare proles, quod esset concessu absurdissimum. Profectò fateor me opinionem Scoti in hac parte non deprehendere. *Primum argumentum Scoti.* Sunt nihilominus contra istas assertas veritates argumenta non modò Scoti, verùm & alia solutu digna. Et vt ordinę successionis temporum procedamus, arguit Scotus, quòd ante passionem cùm primū baptismus cœpit esse in consilio obligatio circuncisionis versa est pariter in consilium. Præceptum inquit baptismi totaliter aufert circuncisionem, reddendo eam prorsus inutilem ac perniciosam; ergo & consilium eiusdem baptismi tollit eius necessitatem, relinquendo eam sub consilio. *Solutio.* Consequentiam inde probat, quòd si alicuius rei præceptum, prohibitio est alterius rei, eiusdem consilium tollit saltem necessitatem eiusdem rei. Consequentia autem fallacissima est. Tenet enim illic prorsus vbi res illæ secum pugnant; vt in virginitate patet & matrimonio. Cui enim præcipitur virginitas, omnino interdicuntur nuptiæ. Et ideo consilium virginitatis tollit nuptiarum præceptum. At verò vbi res vtraque alteram secum patitur, consequentia non valet. Haud enim orationis consilium in Quadragesima tollit præceptum

ieiunij. Cùm ergo lex vſque ad veritatem redemptionis eſſet poſita, non eſt cur peculiariter circunciſio dicatur per conſilium baptiſmi vim amiſiſſe obligandi.

Secundũ argumentum eiuſdem Sco. Secundò ad idem arguit: Si Iudæus paruulum ſuum ante paſſionem fide noſtra imbutus baptizaret, nõ autem circunciderct, paruulus ille euolaret ad cœlum: ergo circunciſio non erat in præcepto. Sed neque hæc conſequentia valet: quia pater ipſe peccaret non item circuncidendo: non quidem propter neceſſitatem gratiæ filio conferendæ, ſed propter neceſſitatem implendæ legis. Quemadmodum & Scotus ipſe probè concedit, ꝙ etſi puer Hebræus ante octauum diem per ſacrificium naturale in mortis periculo adhib tum obtineret gratiam, nihilominus ſi in octauo eſſet ſuperſtes, erat vi legis circuncidendus. Sicuti etſi quis modò per baptiſmum flaminis Spiritu ſancto ſuffundatur, nihilominus habita copia aquæ tenetur ipſa tingi.

Argumentũ alterum. Sed reſtat argumentum contra illud noſtrum aſſertum, ꝙ baptiſmus ante paſſionem tantùm erat in conſilio, Iudæus tunc ſufficientia expertus miracula & verborum Chriſti energiam, tenebatur eius legem ſuſcipere. Nam ſi non veniſſem, inquit, & locutus eis non fuiſſem, peccatum non haberent. Chriſtiani autem effici non poterant niſi per baptiſmum; ergo tenebatur baptizari, atque adeò baptiſmus iam tunc erat in præcepto, ſubindeq́; circunciſio prorſus ceſſauerat.

Reſponſio. Ad argumentum hoc reſpondetur; illa præmiſſa perempta, ꝙ non poſſet tunc Iudæus percipere legem euangelicam ſine baptiſmo; quandoquidem non percipiebatur niſi pro tempore ſuccedente paſſione. Et ideo Iudæi omnes qui legem priùs ſuſceperant, ſtatim poſt reſurrectionem ad prædicationem Apoſtolorum tenebantur baptizari.

Replica. Sed arguis: Ergo Gentiles ſi ante paſſionem conuerterentur, non tenebantur ſtatim baptiſmate ablui, negatur conſequentia; immo cùm illi circuncidi non poterant, tenebantur baptizari; quamuis indubiè credendum ſit Iudæos quoque ante paſſionem conuerſos ilicò ſacro fonte intingi, vt Chriſtianorum charactere inſignirentur.

Solutio. Id quod euangelico teſtimonio ſuprà citato comprobatur, quo habetur Apoſtolos Chriſti, viuente Magiſtro, baptizaſſe.

Argumentũ, Alia verò Scoti argumenta ad probandum legem veterem poſt paſſionem vſque ad promulgationem euangelij duraſſe, poſt illa quæ dicta ſunt, nullum retinent vigorem. Si enim arguas, Iudæus poſt paſſionem inculpabili ignoratione euangelij laborans, tenebatur ſuos liberos circuncidere; ergo circunciſio, atque adeò lex tota obligabat.

Solutio. Negatur prior conſequentia, ſi obligandi rigorem perpendas. Nam cùm ſimpliciter poſſet citra culpam non circuncidere, vtputa ſi euangeliũ audiſſet, non ſimpliciter cenſendus erat obligatus. At ſi non placet tam ſtricto rigore loqui, adhibetur altera reſponſio, ꝙ tenebatur, non quidem vi præcepti, ſed propter ignorantiam qua laborabat, ſicuti qui hodie crederet feriam eſſe ſextam, teneretur à carnibus abſtinere, quamuis feria ſecunda ſit.

Elucidatio præteritæ ſolutionis. Et dilucidatur perſpicaciùs reſponſio hæc: Si lex dum Deus Abrahæ circunciſionem præcepit ſic iuſsiſſet. Omnes tui poſteri circuncidentur vſque ad punctum temporis quo Meſsias paſſus reſurrexerit: certè nemo aſſeuerare poſſet poſt illum temporis articulum legem obligare, & nihilominus qui articulum eum ignoraſſent, deberent etiam poſtea circuncidi propter ignorantiam. Figurauerim caſum ſub conditione, quæ re vera ita in virtute contigit. Non enim poſita fuit lex vetus niſi vſque ad illud temporis momentum, quo Chriſtus dixit: Conſummatum eſt, & reſurrexit.

Replica. Quòd ſi vrgentiùs arguas: Si Iudæus poſt paſſionem vel leuiter motus, vel ex malitia credens legem veterem abrogatam, nollet ſuum circuncidere infantulum, peccaret quidem, & nõ contra conſcientiam; ergo contra legem qua tenebatur.

Solutio. Reſpondetur ꝙ peccaret contra conſcientiam quam ante ſufficientem promulgationem euangelij tenebatur habere. Veruntamen eſto, circunciſionis ſtatim à paſſione obligatio eſſet extincta, videtur tamen retinuiſſe ſanctitatis virtutem. Nam ſi Iudæus euangelij ignarus filium circunciderct, fieret infans ille ſaluus.

Altera ratio. *Solutio.* Reſpondetur quòd fieret ſaluus non circunciſionis virtute, quæ iam vanida erat, ſed parentum fide: Itaque circunciſio tunc nihil ampliùs valebat quàm ſignum quo lege naturæ proteſtatio fieret ſanctæ fidei, & quo Iudæi ante octauum diem vtebantur.

Dubium autem quod moleſtiùs hic premit eſt, Si Iudæus tunc qui euangelij prædicationem audiſſet, & miraculorum intuitus eſſet virtutem, quem iam ideo culpabilis ignorantia non excuſaret, perſiſtens nihilominus in ſua perfidia puerum circunciderct, vtrùm puer ille ab originali macula ablueretur? Facit enim pro parte affirmatiua, ꝙ ſi ab alio inuincibiliter ignorante idem applicaretur ſacramentum, puer, vt modò dicebamus, ſalutem obtineret, & tamen iniquitas circuncidentis non eſt cur miſero infantulo noceret. Nam ſi quis modò puerum baptizaret, intendens id facere quod Chriſtiani perficiunt, licèt minimè in baptiſmum crederet, prodeſſet puero. Nihilominus reſpondetur nullatenus circunciſionem illam puero quidquam profuiſſe. Et ratio eſt plana: nam circunciſio de ſe nihil iam tunc proderat niſi per fidem applicantis; qui antè tenebatur credere euangelio, iniquè applicabat fidem. Alioqui concedendum eſſet ꝙ etiam Iudæi circuncidentes liberos ſuos, illis ad ſalutem proſunt; quod concedere abſurdiſsima eſſet hæreſis. Qui autem inuincibiliter ignorans illo ſacramento vtebatur, rectè ſuam fidem applicabat. Negatur ergo ꝙ in tali caſu iniquitas circuncidentis nihil noceret puero. Aliud autem eſt de baptiſmo noſtro, qui in ſe continet ſanctificandi virtutem à quouis applicetur. At verò præter iſtas rationes alia ſupereſt maioris energiæ: Chriſtus in paſſione nullam tulit legem; ergo tunc lex euangelica non cœpit obligare.

Reſponſio. Legitima verò reſponſio hæc eſt, ipſum dum inter mortales ageret, legem tuliſſe pro illo tunc temporis articulo, quo myſterium ſalutis perficeret, in alteraq́; reſurgeret immortali vita.

Dubitatio Sed tamen reſtat nihilominus dubitatio, vtrùm lex ab eodem puncto obligare cœperit quo moriens antiquam aboleuit? *Ratio dubitandi.* Nam ſi id conceſſeris, videberis euangelio contrarius; quandoquidem poſt reſurrectionem præcepit Apoſtolis, Ite, prædicate &c. baptizantes eos. Matthæi 28. vbi videtur legem quaſi ex tunc obligantem tuliſſe. Item neque ratio permittere videtur vt ſtatim à momento paſſionis lex cœperit obligare. Nam myſterium ſalutis quæ duos habet terminos, ſcilicet mori peccato, & reſurgere in nouam vitam, non in puncto paſsionis abſolutum fuit, ſed in reſurrectione, ſecundum illud Pau. ad Roma. 4. traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram; quemadmodum illic à nobis expoſitum eſt. Si autem concedamus quòd lex vetus ceſſauit, dicente Chriſto, Conſummatum eſt: noua tamen non cœpit niſi poſt reſurrectionem, incidimus in hanc foueam quòd tempore aliquo fuerit orbis ſine obligatiua legis præter naturalem, ſicuti erat ante legem ſcriptam. Quod tamen mihi duriſsimum fit, imò videtur naturæ amborum teſtamentorum palam repugnare. Nam ſicut in naturalibus corruptio vnius eſt generatio alterius, ita & antiquum non fuit abolitum niſi per obligationem noui, ſicuti aboletur vmbra per præſentiam ſolis. Hoc enim exemplum vniuerſis ſcripturæ interpretibus celeberrimum eſt. Quin verò Paulus ad Hebræos, id ex profeſſo cap. 7. & 9. & 10. videtur conſtituere. *Paulus.*

Reſponſio. Reſpondetur ergo, quòd ſancti, quin verò Apoſtolus, articulum ceſſationis vnius legis & obligationis alterius non in puncto conſtituerunt, ſed totum triduum pro vno reputarunt articulo. At verò ad rigorem loquendo, primum pro certo habendum eſt propter rationem modò factam, quòd obligatio vnius quaſſauit alteram. Quare ſi altera ceſſauit, vbi Chriſtus dixit, Conſummatum eſt, inde incepit noua, nam tunc perſolutum eſt redemptionis pretium, apertumq́ue regnum cœlorũ. Statim enim patres viderunt Chriſti diuinitatem. Sed enim quia lex

vetus

vetus non solùm illud, sed resurrectionem quoque in noua vita præfigurabat, dicere optimè possumus quòd non cessauit vsque ad resurrectionem, & inde incepit noua. Vnde Sanctus Tho. 3. parte, q. 66. artic. 2. Baptismus, inquit, virtutem accepit, quando Christus baptizatus fuit. Sed necessitas vtendi hoc sacramento indicta fuit hominibus post passionem & resurrectionem; tum quia in passione Christi terminata sunt figuralia sacramenta, quibus succedit baptismus & alia sacramenta nouæ legis; tum etiam quia per baptismum configuratur homo passioni & resurrectioni Christi; inquantum moritur peccato & incipit nouam iustitiæ vitã. Et ideo oportuit Christum prius pati & resurgere, quàm hominibus indiceretur necessitas se configurandi passioni & resurrectioni eius. Vnde quòd post resurrectionem dixit Christus, Ite, prædicate &c. non est signum latę tunc legis, sed Apostolis tunc iussit vt illam quæ iam obligabat, vniuerso orbi promulgarent; vti 4 sent. dist. 3 art. 5. ait Sanctus Tho. Immo Christus id ipsum significat, subdens, Docentes eos seruare omnia quęcunque mandaui vobis. Itaque Christus ante passionem legem condidit, quæ post eius mortem obligaret; sed post resurrectionẽ præcepit Apostolis ipsam diuulgare: & in Pẽtecoste misit eis virtutem ex alto, quæ ad eandem functionem erat necessaria. His tamen sic constitutis respõdendum est ad aliud dubium, quod sententia Augustini secum affert. Enimuero si statim post passionem vel resurrectionem lex mortua fuit, consequitur, vt continuò esset mortifera; quare neque liceret eam vlla ratione seruare. Consequentia probatur per rationem, qua probauimus conclusionem tertiam, quæ est S. Tho. Ceremonialia illa iam inde tunc erant mendacia, ergo qui illa seruaret facto ipso mentiretur, sicuti qui assereret, quòd Christus foret nasciturus, passurus, aut resurrecturus: mendacium autem semper est peccatum. Et dum est perniciosum, sicuti hoc, fit lethale; atque adeò sententia Hierony. est præferenda quòd non licebat ea seruare. At nihilominus standum est Augustino, cui concilium Florentinum (vt dictum est) subscripsit; & respondendum quòd ceremoniæ tunc non seruabãtur tanquam futurorum signa, sed in honorem sepulturæ synagogæ. Quòd si sciscitaris, quænam esse illius honoris caussa: respondetur quòd vt internosceretur inter legem veterem & Gentilitatem. Nam si lex vetus sic derepente, vt Gentilitas fuisset eiecta, in suspicionem veniret quòd nõ fuisset Gẽtilitate sanctior. Et fuit hoc consque congruens, vt illa, quòd arbitror, ratione celauerit Deus aliquanto temporis Apostolos ipsos mysterium illud quòd legales ceremoniæ essent per euangelium ambigendæ: nempe vt securius illa seruarent. Id quod historia illa Actu. 10. contestatur, qua narratur Petrum ostenso sibi vase linteo, de cœlo summisso, communium animalium pleno, manducare iussum, respondisse Absit Domine, quia nunquam manducaui omne commune & immundum. Illa autem caussa honorandæ synagogæ cessante, iam nullatenus licet easdem ceremonias obseruare. Quòd si interroges, quantum temporis durauit sufficiẽs euangelij promulgatio, qua licuit illa seruare legalia; respondetur certum esse à Pentecoste cœptum esse promulgari. Quo autem temporis puncto omnino fuerit lex extincta, & mortifera, non constat. Forsan, ut ait Sco. durauit vsque ad destructionem Hierosolimitanam; quæ quadraginta ferè annis contigit post Christum passum. Crediderim nanque viuentes ipsos Apostolos omnimodam abolitionem legis prædicare cœpisse. Quidquid autem de temporis puncto sit, certum est, quam longissimè ante tempus Aug. omnino cessauisse; vt eadem ipse epistola 19. aduersus Hiero. docet. Quocirca iam inde nefas est ad alias regredi ceremonias. Neque in sententiam profectò hic contrariam consentire cum Caietano possum, qui 3. parte super quęst. 37. approbare non renuit Indorum morem; qui sese baptizatos circuncidunt; non tanquam antiquum secuantes ritum, sed vt religione illa Christum imitentur. Enimuero patres nunquam ausi sunt id post passionem concedere, nisi ob caussam Augustini. Et Concilium Florentinum simpliciter id negat licere. Et Paulus simpliciter dicit: Si circũcidimini, Christus nihil prodest. Et imitari in hoc Christum, est imitari legem, cuius gratia id passus ipse est. Neque excusari potest quin habeat speciem mali. Neque verò ad hæc abunde Caietanus respondet. Secus, si sanitatis gratia pelliculam illam quis tolleret.

Dubium alterum.

Solutio.

Sententia Caietani.

Prima ratio in Caie.

Secunda.

Tertia.

Postrema.

Restat igitur ad argumenta in capite quæstionis obiecta respondere. Et quidem auctoritas Baruch Prophetæ intantum sibi vult quòd lex esset in æternum secundum moralia præcepta per se duratura: secundum verò ceremonialia, non nisi per futuras veritates, quas præfigurabant. Factum autem Christi, qui leprosos à se mundatos ad sacerdotes misit, non probat post passionem legẽ fuisse permansuram, sed illuc vsque duraturam; atque adeò ante passionem, prædicante Christo, vnà cum euangelio currebat; quod à nobis iam suprà assertum est.

Ad primum argum.

Et ad tertium eiusdem argumenti membrum respondetur, quòd rationes literales ceremoniarum ad diuinũ cultum referebantur; qui tamen cultus in passione Christi erat in alterum migraturus. Vnde circuncisio mutata est in baptismum, & sabbatum (vt dictum est) in diem Dominicam: & festum Paschalis agni in festum Resurrectionis. Festum autem Pentecostes permansit. Nam & eodem fuit nobis quodammodo lex data, hoc est Apostolis facultas eiusdem promulgandæ collata: sicuti & antiquę Moysi. Ad duo autem priora membra secundi argumenti per sententiam suprà expositam Augustini responsum est. Illa enim ratione licuit Paulo Timotheum maternè Iudæum circuncidere, & seipsum purificare: nempe ne videretur perinde legem atque Gentilitatem abiectè consepelire, & ne teneris conuersis nondumque satis instructis scandalum offerre. De tertio verò membro, puta de lite, quam Paul. ad Gala. 2. commemorat sibi intercessisse cum Petro, discordes, vt diximus, fuere proceres illi, diui Hieron. August. & historia notissima est & solẽnis, quæ Antiochiæ contigit, vbi Petrus cum Christianis è Gentilitate neophytis communicabat; non tantùm colloquio, quia inde nullam scandali occasionem nanciscerentur Iudæi; sed etiam mensa, vescendo cum illis suillis carnibus, alijsque communibus cibis lege vetitis; quod iam in linteo sibi ostenso cognouerat esse licitũ. At cùm quidam illuc peruenissent recentes ex Iudæis Christiani, quos Iacobus ad illum miserat, ne scandalum eisdem obijceret, subtrahebat se à commercio Gentilium, abstinebatque eisdem illegitimis cibis. Vnde cùm tunc fortè contingeret vt illuc Paulus applicuisset, resciuissetque tumultum Christianorum ex gentilitate, qui ex facto Petri colligebant, legalia in Christianismo esse seruanda, in conspectu omnium eum reprehendit; quia, inquit, reprehensibilis erat. Hieron. ergo opinatus legalia protinus à passione fuisse lethifera, negat Petrum illa seruasse; sed tantum ait simulasse; ac subinde ait Paulum non verè, sed simulatoriè eum in gratiam Gentilium obiurgasse. Augustinus autem contrà, in vtroque opinioni Hieronymi reclamat. Primùm in hoc, quòd ait Petrum licitè potuisse seruare, seruasseque adeo legalia. Secundò, & in hoc quoque, quod ait verè fuisse tum reprehensibilem, tũ perindè reprehensum. Sunt autem qui Hieronymi patrocinium suscipientes, inter quos est Adrianus in 4. dist. t. adducunt in eius tutelam id quod Paulus ipse ait. scilicet Iudæos & Barnabam concessisse in illam Petri simulationem: quo verbo excludi videtur veram fuisse obseruantiam. Quocirca duplex, aiunt, usu venit simulatio. Vna, quando fingitur aliquid fieri quod non fit: qualis est in comœdijs; vt si quis fingeret se circuncidere & non circũcideret. Et hæc si fiat intentione fallendi, est peccatum, quoniam mendacium. Alia verò accidit simulatio, quando res verè fit, non tamen ea ratione quam alij putant, vt si quis pelliculã sibi abscinderet sanitatis gratia: quã circunstantes abscindi crederent religione Iudaica. Et isto modo, aiunt, Paulus finxit circuncidere Timotheum

Ad tertium membrum eiusdem argumenti.

Ad duo mẽbra secundi argumenti.

Ad tertium eiusdem mẽbrum.

Paulus.

Hieronim⁹.

Augustinus

Adrianus.

Duplex simulatio.

Perperam intellectus ab Adriano, August.

ad euitandum scandalum; & Petrus à communibus cibis abstinuit. Et ait Adrianus nunquam Augustinum à Hieronymo dissensurum fuisse, si eum intellexisset. Ego vero dixerim minus fuisse Augustinum ab hoc doctore intellectum, quàm ipse Hieronymum intellexerit: Augustinus enim non arbitratur culpam Petri fuisse mendaciũ; nẽpe q simulauit id quod non fecit. Immo credidit absq; simulatione verè potuisse seruare legalia, & seruasse, modo suprà exposito, sed quòd plus iusto illa seruasset. Et facit pro Augustino quòd Paulus non incusabat Petrum, quòd legalia seruasset; sed q Gentes cogeret iudaizare; puta quòd vsque adeò nimiam in eorum obseruationem adhiberet diligentiam, vt conuersos ex gentilitate in eã opinionem pertraheret, quòd essent seruanda ea ratione & fine, quo in lege veteri, ac si non cessassent. Et primum, quòd seruare legalia nullum esset crimen, probatur; nam alias re vera propter solum euitandum scandalum nunquam Paulus circuncidisset Timotheum, neque se suasu Iacobi purificasset; immo potius docuisset non esse licitum.

Inficiari non potest, citra iniuriã scripturæ,

Petrũ fuisse reprehensibilem.

Porrò autem quòd Petrus fuerit reprehensibilis, re vera citra grauissimam iniuriam scripturæ negari non potest. Enimuerò si tantùm Paulus eum simpliciter reprehendisset, potuisset vtcunque commentari id fecisse simulanter: vbi autem tanta cum emphasi dixit, In faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat; negare fuisse verè reprehensibilem ac proinde reprehensum, est sacræ scripturæ contradicere.

Cauillus. Io. Maioris

Quod enim Ioannes Maior in quarto, dist. 3. quæst. 1. ait in scriptura nõ haberi, quòd Petrus esset reprehensibilis, sed quòd hoc Paulus dixit, cauillus est nihilominus scripturæ iniurius, quam scripturam abnegare. Nam cùm id fides catholica confiteri cogat, quòd quidquid Apostoli affirmarunt, sit diuinum oraculum, fit vt tam verum sit, Petrum fuisse reprehensibilem, quàm est, Paulum illud affirmasse.

Ratio in Maiorem. Augustinus

Alioqui si permitteretur, vti ait Augustinus, negari scripturæ sensum, qui planè est literalis, tota eius auctoritas ilicò deperiret.

Obiectio.

Quòd si quis inferat, culpam Petri fuisse mortalem; nam pertrahere alios in tam falsam opinionem, graue erat peccatum in fidem; quod tamen Apostoli post confirmationem committere non poterant.

Solutio.

Respondetur, quòd Petrus nõ putauit tantum oriturum scandalum, & iden consideratiu illa fuit culpa venialis.

Hierony.

Quid ergo ad illud pro Hieronymo adductum respondebimus quòd Paulus actionem illam Petri appellauit simulationem? Respondetur, non eam sic ideo appellasse, quòd non fuisset verum opus Iudaicum, sed quòd non fuit factum intentione ac fine Iudaico, tanquam futurorum signum retinens virtutem suam. Et est discernendus effectus quem Petrus fecit in cõuersis è Iudaismo, & in conuersis è Gentilitate.

Ad argumẽtum vetrò infirmatum.

Illos enim & Barnabam adduxit vt in eius simulatione cõsentirẽt, id est simul se subtraherent Gentiliũ consortio: Gentiles autem cogitabant iudaizare, hoc est credere, quòd tenerentur & ipsi abstinere à suilla carne, atque ab alijs communibus cibis. Quapropter exaggerationis gratia dixit, & Barnabam etiam secum duxisse. Nã cùm ille esset ad euangelizandum Gentibus segregatus, minus ei licebat Gentilium se contubernio subducere.

Scrupulus.

Vnus tamen ex his fit reliquus scrupulus, quòd distinct. 15. cano. Sancta Ro. Hieronymus honorificè suscipitur, eiusque dogmata approbantur, quæ aduersus Ruffinum atque alios definit. Quomodo ergo Augustinus de hac re per censuram etiam Concilij Florentini præfertur?

Responsio ad postremum membrum secundi argumenti principalis.

Respondetur, nullatenus secum ista pugnare. Etenim in Canone, Sancta Romana, meretissimè delata est Hieronymo palma aduersus illos, quos, ceu errantes in fide, debellauerat. Et iden tanquam solennis Ecclesiæ doctor receptus est. Haud tamen in his cunctis quæ contra August. cuius illic etiam doctrina simili honore suscipitur, disputauit, prælatus est illi. Ad postremum aũt mẽbrum eiusdẽ secũdi argumenti, quo sensus queritur Apostolici Concilij actu. 15

Triplex solutio Diui Thomæ.

Diuus Tho. tres attulit solutiones. Prima est quorundam, qui arbitrabantur sanctiones illas Concilij minimè in sensu literali intelligendas, sed in spirituali: vt scilicet in prohibitione sanguinis intelligatur prohiberi homicidium. in prohibitione verò suffocati prohiberi violentiam & rapinam: sed in prohibitione immolatorum, idololatria.

Vna interpretatio eorum qui sanctiones apostolici Concilij spiritualiter intelligunt.

Hic autem interpretandi modus, vanus est. Nam cùm illa crimina, tum apud Gentiles illitita haberentur, tum etiam in Decalogo essent explicata, non erat cur rursus super illis Concilium cogeretur. Secunda ergo erat aliorũ opinio, quòd in sensu literali sunt illic prohibita: non quidem ad legis obseruantiam, sed ad reprimẽdam gulã. At verò cùm alia essent maiora irritamenta gulæ, quorum illic non est habita mentio, non est credendum illam fuisse prohibitionis caussam. Ecquod enim gulæ illectamentum in suffocatis & idolo immolatis reperitur? Legitimam igitur solutionem historia nos ipsa docet. Enimuerò cùm cõuersi è Iudaismo & præcipuè Pharisæi mordicus contenderent circuncisionem & reliquas ceremonias vna cũ euangelio retinere, in Concilium Apostoli de re illa considentes, decreuerunt circuncisionem & legalia non esse à Gentilibus obseruanda, neque honoris gratia sepulturæ synagogæ deferendi: sed tamen ob improbitatem Iudæorum quatuor illa eisdem Gentibus interdixerunt: non quidem quasi necessaria esset legalium obseruãtia, sed vt posset inter Christianos vtriusque populi iniri cõmercium.

Exploditur secunda expositio.

Vera interpretatio ex historia deprompta.

Prohibitum ergo illis est, vt à carnibus idolis immolatis abstinerent: videlicet ne apud conuersos è Iudaismo in suspicionem venirent idololatriæ. Quare falsò nonnulli opinati sunt probibita illic esse idololatriã. Nam illam in confesso cunctis erat esse euangelio execrabilem. Veruntamen quia sacerdotes Gẽtilium macellum habebant immolatorum idolis, prohibiti sunt Chrĩstiani illis vti escis. Secundò prohibiti sunt vesci sanguine & suffocato; quæ quidem adeò Iudæi exhorrebant, vt nauseam illis facerent quicunque in eorum conspectu talibus vterentur epulis. Fornicatio autem vetita illis est peculiariter; non quòd non esset lege naturæ interdicta, sed quòd illi caligine mentis obtecti nullam in libera Venere agnoscebant culpam, neque erat in Decalogo expressa. Contra hanc autem solutionem existunt argumenta.

Primum argumentum contra proximam solutionem.

Primùm, quòd si non erant illa ad legis obseruantiã prohibita, non satisfiebat quæstioni Iudæorum, qui contendebant ut legalia cum euangelio simul currerent.

Secundum.

Secundò, quia in ipso Concilio habetur; Visum est Spiritui sancto & nobis, nihil vltrà imponere vobis quàm hæc necessaria. Si ergo erant necessaria, necessitas ex lege procedebat.

Tertium.

Tertiò, quia si illa ratione probibebãtur sanguis & suffocatum, pariter deberet prohiberi esus suillarum carnium & aliorum communium.

Ad argumẽta facta.

Ad hæc autem respondetur, Apostolos Pharisæis non ad eorum mentem respondisse; sed quòd illa ad ipsorum pacandum seditionẽ ac tumultum indulserunt; atque ad hunc finem censuerunt illa esse necessaria. Prohibuerunt autem illa duo, scilicet sanguinem & suffocatum, quæ magis erant Iudæis exosa; nõ autem suillas carnes atque alia venationum ac piscium genera; quia esset Gentibus per quàm molestũ propter Iudæos illorum vsu priuari. Et ideo ait sanctum Concilium, Nihil vltrà imponere vobis oneris, quàm hæc necessaria. Atqui tota hæc doctrina ex verbis Pauli facilè colligitur 1. Corinth. 8. vbi docet q esus carnium idolis immolatarum, sed propter scandalum infirmorũ; quo pacto sanctionem Concilij declarauit. Idemque docet ad Rom. 14. vbi ait omnes cibus esse mundos nisi propter scandalum aut conscientiam. Et Matth. 15. ait Christus. Non quod intrat per os, coinquinat hominem.

Corrolariũ.

Et ex his sequitur illam prohibitionem non fuisse in perpetuum factam, sed in tempus, idemque perexiguum dum Christianus populus coalesceret, & Iudæorũ gens horrorem illum ciborum deponeret. Quare vel seculo ipso Apostolorum vel proximè vix expirauit illius Concilij.

Argum.

Huic nihilominus sententiæ obstare videtur Canon Cõcilij Gangrensis, si quis. dist. 30. vbi habetur omnia manducare licere præter idolothyta: vbi glossa expresiè tenet, quòd nunquam licuit, neque modò quidem licitum

Concilium Gangrense

est ido-

est idolothytis vesci; quamuis nulla detur scandali occasio; immo non magis licere eorum esum, quàm in Quadragesima carnium. Et allegat pro se dictum Aug. in lib. de bono coniug. quod refertur 33. quæst. 4. cano. sicut satius. vbi inquit satius esse fame mori, quã idolothytis vesci.

Augustinus

Solutio.

Ad textum autem Concilij respondetur, illud fuisse habitum proximè tempus Apostolorum, quando nondum eorum Concilium prorsus cessauerat; obidque glossator falsissimè inde intulit opinionem quòd modo non liceat illa edere. Immo Paul. 1. ad Timoth. 4. generaliter absque vlla exceptione cõdemnat eos, qui in nouissimis temporibus loquentes mendacium, prohibituri erant à cibis, quos Deus creauit, abstinere. Et forsan tempore Augustini nonnulla durabat eiusdem Concilij obseruantia. Nisi dicere malueris, quòd fortè respexit ad elapsum tempus, quando vigor Concilij durabat.

Paulus.

QVAESTIO SEXTA, DE IVDICIALIBVS MANDATIS.

S. Thom. 1. 2. quæstio. 104. & 5.

ARTICVLVS I.

Vtrum præcepta iudicialia rectè à ceremonialibus distinguantur.

TERTIVM præceptorum genus, vt in superioribus constituimus, est iudicialium. De quibus primò quæritur, quibus modis à ceremonialibus distinguantur? Et primò arguitur non in hoc differre, vt suprà dictum est, quòd ceremonialia pertineant ad diuinum cultum, iudicialia verò ad pacificum conuictum, qui est inter ciues: tum quòd iudicialia, vt nomen sonat, sunt illa, quæ in foro tractantur coram iudice; & tamen extra forum sunt alia, quæ ad eundem pacificum statum conferunt: tum etiam quòd sunt inter ceremonialia, aliqua erant quæ hominem ad seipsum ordinabant, vt delectus ciborum & vestimentorum; ita & inter iudicialia decebat esse aliquam præceptionem quæ ad ipsum singulariter hominem pertineret. Non ergo omnia ad iustitiam attinebant, quæ est vnius ciuis ad alterum.

Primum argumentum.

Secundum.

Secúdò arguitur contra aliam differentiam, quę inter hæc præcepta constitui solet, nempe quòd ceremonialia constituta erant vt signa figuraque essent & vmbra futurorum: iudicialia verò minimè; nam glossatores iudicialium. Exod. 21. & 22. cuncta etiam interpretantur allegoricè & moraliter.

Tertium.

Atque inde tertium colligitur argumentum aduersus tertiam differentiam, quæ adhiberi consueuit, scilicet ceremonialia non licere amplius obseruari, secus autem de iudicialibus; nam si erant futurorum signa, pari modo debuerunt cessare sicut & ceremonialia. Vnde Apostolus generaliter ait ad Hebræos 7. Translato sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat. In contrarium autem est, quòd tres istas differentias interpretes legis solent inter eiusmodi præcepta internoscere.

Paulus.

Hæc ferme omnia in superioribus discussa sunt & definita: sed vt eorum summa oculis obijciatur, repetuntur. Supponamus ergo discrimen, non semel in præcedentibus explicatum inter moralia ex vna parte, atque alia duo genera ex altera. Moralia enim iam diximus esse illa, quæ ex principijs naturalibus per modum illationis colliguntur; ceremonialia verò ac iudicialia, quæ non nisi arbitramento quodam ex generali præcepto per modum specificationis constituuntur; vt si exempli gratia dicamus, Deus est colendus; ergo, hoc vel illo modo. Malefactor est puniendus; ergo, tali aut tali supplicio. Ad quæstionem ergo tribus conclusionibus respondetur, trinum exprimentibus discrimen inter ceremonialia & iudicialia.

Prima conclusio.

Prima conclusio; Ratio iudicialium præceptorum in duobus consistit, primùm, vt non inferatur ex principijs naturæ tanquam eorum conclusio; & in hoc differunt à moralibus, conueniuntque cum ceremonialibus. Secundò, ad conuictum hominum inter inuicem spectent; & in hoc à ceremonialibus elongantur. Enimuerò sicut ex illo principio, quòd Deus est colendus, arbitratu diuino instituta sunt hæc & illa sacrificia, quæ natura sua nihil ad mores referebant; sic ex illo, quòd pax est in republica pro viribus custodienda, collecta sunt iudicialia; vt qui vnam furaretur ouem, quatuor solueret: & quòd fur nocturnus in flagranti delicto interficeretur, diurnus vero, minimè &c. Hæc autem conclusio adeo est hactenus frequentata, vt permolestum sit in ipsa, veluti in salebra diutius hærere.

Secúda conclusio.

Secúda conclusio: Præcepta iudicialia secundò à ceremonialibus hoc discriminantur, quòd ceremonialia instituta erant in figuram vmbramque futurorum; iudicialia verò non nisi ex consequenti. Discrimen nanque hoc ex prima conclusione originem ducit.

Deducitur conclusio ex priore.

Etenim cùm cultus ille priscorum patrum ad populi sanctitatem pertineret, quæ quidem sanctitas ex mediatore Christo dependebat, condecens erat ac necessariũ, quod suprà expositum est, vt per easdem ceremonias eundem venturum profiterentur. Attamen cùm iudicialia nõ ad diuinum cultum, sed ad iustitiam & æquitatem inter ciues conciliandam instituerentur: ratio non postulabat, vt prognostica essent eiusdem futuri Messiæ. Nihilominus quia totus ille status populi in expectatione erat eiusdẽ venturi Dei, ex consequẽti eadem iudialia aliquam eius præferebant umbram: iuxta verbum Pauli 1. ad Corint. 10. Omnia in figuram contingebant illis. Exempla; Decimarum solutio significabat perfectionem, quæ vltima denarij vnitate designatur, Christo tribuendam. Atque illud Exodi 21. quòd seruus Hebræus post seruitiũ sex annorum esset septimo anno liber, figurabat post militiam huius mũdi subsequuturam fore libertatem cœlestẽ, quę erit perfectum sabbathum. Quapropter Gentilium iudicia, veputa Græcorum & Romanorum, nullum recondebant mysterium, sicuti Hebręorum leges.

Tertia conclusio.

Tertia conclusio: Etsi iudicialia præcepta sic prorsus fuerint euacuata & extincta, ut post Christi resurrectionem nullatenus sint obligatoria: differunt tamen & in hoc tertio à ceremonialibus, quòd quanuis ceremonialia nullatenus iam seruare licuerit; nihilominus liceat iudicialia iteratò instituere. Prima pars conclusionis huius iam satis suprà demonstrata est; vbi ostẽdimus totam prorsus legem, quãtum ad Mosaicam vim cessasse. Secunda verò pars ex secunda conclusione, sicuti secunda ex prima, colligitur.

Probatio cõclusionis.

Ratio enim quare ceremonialia reuiuificare modo non licet, iam suprà assignata est, quòd cùm signa fuissent prognostica futurorum, præsente veritate, facta sunt falsa mendacia. Cùm ergo hæc ratio in iudicialibus non reperiatur, quia non per se instituta sunt ad significandum, nihil periculi inest, si iterum constituantur in noua lege. Hac igitur ratione constitutæ ab Ecclesia sunt decimæ, quæ quantum ad quotam iudiciales erant; institutæque sunt quandoque talionis leges, & reddere quadruplum pro simplici furto, & similia. Hæc omnia facillima sunt, & ex superioribus liquida.

Ad primum argum.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd licèt iudicialia è iudicio nũcupentur, propterea quòd rempublicam instituere ad principem attinet, penes quem potestas est iudicandi, nihilominus quia eidem principi incũbit non modo litigia dirimere, verùm & quæ ad spontaneos contractus attinent, deliberanter sancire, fit vt non solùm illa quę in foro tractantur, verum & quæ in domo & in ciuium commercijs, iudicialia nuncupentur.

Ad secundũ

Ad secundum autem membrum eiusdem argumenti respondetur, diuersam esse rationem ceremonialium ac iudicialium. Nam cùm cultus ad Deum pertineat, ad quem homo tanquam in proprium finem ordinatur fit vt ad eundem cultum referatur, vt minister ipse seipsum compo-

natia

nat in cibo & vestitu; quare & de hoc erat ceremoniale præceptum; homo autem non ordinatur ad proximum sicut in finem, sed sunt sicut duo membra; & ideo nullo opus erat iudiciali præcepto hominis ad seipsum, sed omnia ipsum ordinabant in alterum. Aliorum autem solutiones satis ex superioribus clarescunt.

ARTICVLVS II.

Vtrum iudicialia præcepta conuenienter sint in quatuor genera dispertita.

POst distinctionem iudicialium à ceremonialibus, subsequitur vt de ipsorum à se inuicem partitione dicamus; verum scilicet quadrifariam fuerint distributa; nempe vt alia extiterint, quæ principes in ordine ad subditos informabant: alia verò quę inter se inuicem subditos: & tertia quæ populum in ordine ad exteras gentes instituebant. atque alia demum quæ domesticã inter se familiam conciliabant. Arguitur enim primò: Suprema potestas reipublicę est in spiritualibus summus Sacerdos cum alijs sibi assistentibus, & in temporalibus, Rex; nam secundum Arist. 7. Poli. hoc est reginimũ optimũ; vtpote quod in vnitaté maximè resoluitur, atq; adeo expressissimam diuinæ gubernationis similitudinem gerit; ergo circa has duas potestates debuerũt primùm omnium congruentes leges institui, hoc autem non sic institutum legimus in lege veteri. Nam sicut Aaron Deus ipse per se elegit, vt patet Exod. 28. Leuitisque decimas in eorũ sustentationẽ solui iussit, vt Leuit. vltimo scriptum est: sic debuit & per seipsum regẽ creare; quod tamen nõ fecit, sed populo id commisit. Habetur enim Deut. 17. Cum dixeris, Constituam super me regem, eum constitues quem Dominus Deus tuus elegerit. Neque regibus stipendia designauit. Immo populus à Moyse vsque Saulem; quadringentis annis mansit cum sacerdotibus absq; rege. quem tũc demum in malum ipsius populi Deus permisit; vt 1. Reg. 8. commemoratur.

Primum argum. — *Aristot.*

Argum. 2. Secundò arguitur, quòd neque de conuictu inter se ciuium congruenter fuerint iudicialia instituta. Præcipiebatur enim Num. 27. vt hominis absque filio defuncti hæreditas transiret ad filiã: & tamen Aristot. 2. Polit. ca. 7. ait, Regna inde & possessiones perditum iri, quòd ad mulieres transeunt. Et Leuit. 25. habebatur, quòd anno Iubilæi omnes venditæ possessiones ad pristinos possessores remearent; quod firmitati contractuum obstare videbatur, sine quibus tamen mortales conuenire nequeunt. Et Exo. 21. instituta fuit talionis pœna; vt oculum pro oculo reus redderet, ac dentem pro dente; cuius nimiam acerbitatem denotauit Christus Matth. 5. Atque aliæ erãt in illo populo legales sanctiones, quæ uidebantur absurdæ.

Aristot.

Argum. 3. Tertiò & erga exteras gentes incongrua videntur illa quæ illic extant iudicia. Habetur enim Deut. 23. Ammonites & Moabites etiam post decimam generationem non intrabunt in Ecclesiã Domini in æternum. Et tamen econuerso subditur, Non abominaberis Idumæum, quod certè videtur ad respectum personarum attinere: qui tamen, vt habetur Actu. 10. non est apud Deum. Et Exod. 20. cautum est, Aduenã non cõtristabis, neque affliges eum. Et nihilominus 23. permittebatur idem populus pecuniam alienigenis ad vsuram mutuare; quæ quidem duo præcepta sibi inuicem videntur repugnare.

Argum. 4. Quartò, neque circa domesticas personas videntur iudicialia præcepta satis esse rationi cõsentanea. Nam cùm primis de seruis legitur Exod. 21. Qui percusserit seruum suum vel ancillam virga, si vno die superuixerit, non subiacebit pœnæ, quia pecunia illius est, permittere autem homicidam impunem, natura ipsa abhorret: quare leges humanæ etiam dominos seruorum occisores grauius puniunt. Et de filijs videtur dura illa lex Deute. 21. videlicet quòd pater duceret filium suum ad seniores ciuitatis puniendum. Ac demum de vxoribus lex, quæ vt Deut. 24. habetur, libellum repudij permittebat, videtur in naturam matrimonij perniciosa; vtpote quòd ad educandas proles debet esse perpetuum. In contrarium autem est quod Sapientia diuina Prouerb. 8. ait. Iusti sunt omnes sermones mei. Non est in eis prauum quid, neque peruersum. Et Dauid, Iudicia Domini vera, iustificata in semetipso.

S. Thom. Quæstionem istam non intelligas in hoc à nobis submotam, vt quàm amplè ipsa patet, sit nobis differenda; id enim diuino penè ingenio D. Thomas, quòd omnibus est in confesso, absoluit 1. 2. q. 105. Sed tamen ne filum dicendi nostrum rumperemus, transitum per hæc summatim nos facere decuit.

Conclusio responsiua. Vnica ergo conclusione duximus respondendum; Præcepta iudicialia legis veteris in quatuor oportuit membra distribui. Enimuero cùm prudentia ferendarum legum, ars quædam sit illustrissima; ars autem ordine ac dispositione præluceat, condecens fuit ut iudicialium numerus quibus respublica instituebatur secundum insignes eiusdem reipublicæ partes atque ordines disponeretur.

Quadruplex ordo inter reipublicæ partes. Ordines autem isti quatuor sunt numero: Principis scilicet ad subditos, subditorumque inter se, totiusque reipublicæ ad exteros, ac partium inter se vnius familiæ. Igitur de principibus latæ sunt diuinitus leges, quemadmodum, tum creãdi essent, tum etiã & se erga populum gererent; ac subinde quemadmodum vicissim à populo colerentur. Mox circa ciues latæ sunt leges emptionum & venditionum, aliorumque contractuum, qui liberè inter homines fiunt; decretaque perinde iudicia in malefactores, qui iura violarent. Deinde leges adhibitæ quemadmodum se populus tum in bellis gerendis, tum in suscipiẽdis peregrinis erga externas gẽtes deberent conuersari. Ac demũ circa domesticã familiã superadditæ sunt & aliç de seruis, deq; vxoribus & filijs.

Ad primum argum. Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd cùm in gubernãda republica duo sint habẽdi respectus, prior scilicet, ut ciues omnes creandorum [illegible]atuum gerendæque publicæ curæ participes fiant. Nam hac ratione ut 2. Poli. auctor est Arist. æquitas constat ac subinde pax in republica. Posterior verò ut regimen eligatur optimum; quòd secundum eundem Philosophum 3. Pol. ex tribus speciebus, scilicet Aristocratia, Democratia, & Regno, hoc vltimum est præstantissimum, diuina Deus prudentia hæc omnia circa populi principes custodiuit.

Aristot.

Primum enim quia peculiarem curam illius populi gerebat, iuxta illud Deut. 7. Te elegit Dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris, sibimetipsi electionem regis reseruauit. Vnde sicut summum ipse creauit sacerdotem, sic & de rege ait loco citato Deut. Cùm dixeris, cõstituã super me regẽ, eum constitues quẽ Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum. Qua ratione diuino mandato à prophetis vngebantur. At uerò quoniam regnum, vt est optimum regimen, dum rex idoneis virtutibus pollet, sic fit & pestilentissimum, dum in tyrannidem corrumpitur: & populus ille tum crudelis erat, tum etiam auarus ac libidinosus, quibus potissimum vitijs rex corrumpitur, quadringentis annis distulit regem illis dare cum plenitudine potestatis. Gubernauit tamen populum instar regni per vnum, puta per Moysen, perque eius successores iudices: quousque populus, quasi excutiens diuinum regimẽ, voluit sibi creare regem. Vnde 1. Reg. 8. ait Deus ad Samuelẽ, Non te abiecerũt, sed me, ne regnẽ super eos. Ecce quàm fuerit Deus solers in sustinendo optimo regimine regni. Quocirca quàm contra eius uolũtatẽ fuerit absoluta regis potestas introducta, ipse rei euentus ostendit, Nam statim sub Roboam diuisum regnum suimpsius dẽsolandi caussam attulit, iuxta uerbum Christi, Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur. Quãtum uerò ad Aristocratiam, quæ est optimorum potentia, iussit eligi septuaginta uiros de senioribus Israel; ut patet Num. 11. unde Deut. 1. Tuli de uestris tribubus uiros sapientes & nobiles, & constitui principes. Democratiã uerò, quæ est popularis potẽtia, eatenus seruari uoluit quòd & totus populus magistratus crearet, & de oĩbus tribubus eligerẽtur. Vnde; Exo. 18. Prouide de omni plebe viros sapientes. Et Deu. 1. Date ex uobis viros sapiẽtes, &c. Quòd aũt sacerdotibus decimę fuerint

rint adiudicatę, non aũt principalis, illa ratio fuit, q̃ facerdotes vt in maiori haberẽtur reuerẽtia, decuit ex vna singulari tribu institui, quæ ideo ab alijs alẽda erat: Principes verò seculares ex oĩbus promiscuè tribubus eligebã tur, quibus possessiones erant decretæ. Et prætereà eorum stipendia pro bellorum indigentia crescebant, & tunc natura ipsa docebat populares contributiones esse illis augẽdas. Circa materiã secundi argumenti notandum sequitur, iudiciales leges, ciuibus ad humanum conuictum inseruientes, in duos ordines secari, secundum duas, quæ in populo sunt, communicationes rerum ac commutationes. Alia enim communicatio fit publica auctoritate principis; alia vero priuata cuiusque voluntate; homines quippe subditi sunt principi: possessiones autem ad dominium priuatorum pertinent. Quare iudicia, quibus homines iura seruare coguntur, & supplicia quibus maleficia vindicantur, principis auctoritate instituuntur: donationes autem rerum & commutationes, priuata cuiusque voluntate celebrantur. Et de vtroque ordine leges Deus optimas iudiciales edixit antiquo populo. Constituit enim quantum ad primum iudices, & magistros, vt patet Deut. 16. ac testium numerum, pœnasque diuersas pro diuersis delictis. Et quantum ad secundum vt pax firmius inter illos stabiliretur, diuisit eis terram promissionis. Vnde Nume. 34. Ego dedi vobis terram in possessionem quam sorte diuidetis vobis; pluribus dabitis latiorem, & paucioribus angustiorem. Sed quantum ad vsum voluit quodammodo fructus esse communes: secundum illud Deut. 23. Ingressus vineam proximi tui comede vuas quantum tibi placuerit. Aliaque deinde multa pulcherrimè cõstituit, vt est apud D. Tho. videre.

Ad secundum argu.

Ad formam argumenti. Ad formam ergo argumenti respondetur, quòd eatenus in hæreditatis successione legem Deus naturæ seruauit quòd noluit fœminas, nisi deficiente masculo, ius hæreditarium adire. Successio nanque patrimonij sequi naturam debet generationis, per quam species propagatur; generationis autem virtus in lumbis viri residet: cui vtique fœmina, ceu natura substernitur. Quapropter ratio naturalis docet vt in masculinam prolem, in quam virtus generatiua traducitur, transeat hęreditas, quam cum sanguine ad suos posteros transmittat. Et hãc arbitror omnium caussarum naturalium primam, quare iura primogenituræ in rebuspublicis bene institutis masculina serie transfunduntur, neque fœminę neque masculorum defectu admittuntur. Cui accedit & ratio secũda, quòd viri prudentia, muliebri præstat; tum in alijs, tum etiam in augenda re familiari. Vnde Aristot. 3. Polit. capitu. 3. viri inquit est acquirere, mulieris autem seruare. Quocirca Ethi. 8. censuerat regna in manu fœminę deperire. Accedit tertiò, quòd cùm viro competat substantiæ administratio, quando hæreditas filiæ obuenit, tunc gener non est tam solers ad augendam substantiam soceri eiusque amplificandum nomen, quàm si esset filius. Quapropter cùm res quæ transit in filiam, subinde transeat in generum, quodammodo censetur in alienum sanguinem transmigrare. In lege autem veteri illud fuisse necessarium, ut possessionum partitio, quæ facta est inter tribus, non confunderetur. Quamuis tali euentu cautum erat, ne hæres fœmina alij quàm viro suæ tribus nuberet. Neque verò inter Christianos vsque adeo longè à successione ejci filiæ debent, vt neque deficientibus filijs admittantur. Nam hac ratione longius solent abalienari primogenituræ, quàm si mulieres succederent. Eadem ratione adiecta fuit & lex alia anni Iubilæi: Nam si venditiones in perpetuum fierent; non fuisset perpetua diuisio possessionum inter tribus. Quin verò & ratio naturalis profectò ab hoc non abhorret: nam illa ratione, vt loco proximè citato admonet Aristot. nempe si possessiones in perpetuum diuendantur, solent diuitiæ in vnum aceruatæ alios deserere pauperes. Lex autem talionis vindicatrici illi genti minimè fuit incongrua; vt per illam, quæ duriuscula videbatur, coercerentur, ne acrius sese de hostibus vindicarent; licet Christus docuerit benignitati Christianę non competere. De reliquis autem vide apud sanct. Thom.

Potissima ratio quare ius primogenituræ masculina serie transfunditur.

Aristot.

Ratio legis anni Iubilæi

Ratio legis talionis.

Ad tertium argum. Circa tertium argumentum itidem admonendum est, bifariam se rempublicam gerere posse erga extraneos; nempe aut iure pacis, si commercium cum illis nectat: aut iure belli, si sint hostes. Et iure quidẽ pacis tripliciter exteræ nationes ad Iudaicum populum accedebant. Primò vt transitum quasi peregrini facerent; erga quos lex extabat Exod. 23. Peregrino molestus non eris. Secũdo modo, vt tanquam aduenæ apud illos habitarent. de quibus etiam capite 20. præmissum erat, Aduenam non contristabis. Tertio modo, quia volebant prorsus in eorum ritum & consortium admitti. Inter quos secundum naturalem rationem ordo dignoscebatur. Admonet enim tertio Polit. Philosophus, extraneos non esse temerè in rempublicam recipiendos, nisi sint vel ab auo vel ab atauo oriundi; alias multa ab illis pericula imminerent reipublicę. Ob idque quia Idumæi ab Esau fratre Iacob descenderant, & ipsi Israelitæ apud Aegyptios peregrini plures ducentis annis egerant, iubebantur pacifice illos recipere, & proselythos qui vellent eorum religionem profiteri, charactere circuncisionis insignirẽt. At uero quoniam Amalechitæ perpetui hostes eorum erant, secundum illud Exod. 17. bellum Dei erat contra Amalec à generatione in generationem. Et pariter Ammonites & Moabites de terra promissionis fuerant expulsi, citra personarum acceptionem potuit eos Deus à sua republica abigere. Sed & de bello contra hostes tam offerendo, quàm sustinendo sanctissima erat scripta lex, Deut. 20. vt primò pacem eis offerrent. Secundò vt fiduciam suam in ipsum Deum reijcerent. Tertiò, vt in idoneos, qui impedimento esse possent, domum remitterent. Quartò denique, vt victoria modestè vterentur: fœminis parcentes a pueris.

Ad quartum argu. Ad quartum denique argumentum respondetur, quòd cùm familia in tribus ordinibus consistat, scilicet viri ad vxorem, parentis ad filios, ac domini ad seruos; de omnibus tribus Deus creauit optimas leges sanciri. Et primò de seruis, quod ad mitigandos eorum labores pertinebat, præceptum erat Deu. 5. vt die Sabbathi sicuti & domini requiescerent. Item in memoriam liberationis ex Aegypto, vbi ipsi seruierant, & in præsagium Christianæ libertatis, & præcipuè propter fraternam charitatem cautum erat Exod. 21. vt ex filijs Israel nemo esset perpetuo seruus; sed septimo anno egrederetur liber, cum omnibus quæ asportauerant, adhibito insuper viatico: vt Deut. 15. legitur. Neque quantum ad eorum vindictam fuit Deus negligens: immo & eodem capitul. 21. statuit, vt Dominus qui seruum mutilaret, liberum dimitteret, & ancillam quam in vxorem duceret. Illud autem quod argumento obiectum est, scilicet occisorem serui impunem euadere, intelligebatur quando correctionis gratia virgula, non intentione vulnerandi percussisset: neque posteà certum esset an ob tale vulnus obijsset mortem. Nam si protinus moreretur, tunc Dominus reus fiebat. Et erga filios etiam Exod. 22. iubebantur parentes vt eos religiosè instruerent, quos etiam paternè castigare poterãt. At uerò quia, vt Philosophus 10. Eth. docet, pater vim non habent coerciuam in filiũ, quando eorum crimen id postulabat, iubebatur, vt argumentorum est, filium publicæ potestati puniendum permittere. Sed & de vxoribus tã ducendis quàm gubernandis optimæ extabant leges. Attamen libellus repudij ob eorum duritiam, qui perpetui erant odiorum memores, permissus illis fuit, ut per illud minus malum à maiori continerentur: videlicet, ne vxores enecarent.

Leges seruorum.

Leges filiorum.

Aristot.

Leges vxorum.

QVAESTIO

QVAESTIO SEPTIMA, DE LEGE EVANGELICA QVANTVM AD EIVS SVBSTANTIAM.

S. Thom. 1.2. quaestio. 106.

ARTICVLVS I.

Vtrum lex noua sit lex scripta, an potius cordibus indita.

QVATVOR legum genera circa initium superioris libri distinctè monstrauimus, uidelicet aeternam, naturalem, atq; humanam, de quibus lib. 1. disseruimus, ac demum diuinã, quam in hoc sumpsimus elucidandam. Hanc autẽ in veterẽ partiti sumus, ac nouã. Vnde cùm de priori hactenus dictum sit, subsequitur ut de noua quae Euangelica est, sermonem subtexamus. Haec enim si aeternam excipias, lex legum est, cuius gratia mundus creatus fuit, ad quam ferendam Deus ipse de coelo descendit, quaeque eiusdem Dei digito scripta est in cordibus nostris, per quam denique solam vniuerso orbi & inferi clauduntur, & ad aeternam foelicitatem coeli reserantur. Vt ergo hanc supra coelestẽ legẽ de cunctis suis numeris ac dignitatibus perpendamus, quaeritur primò sitne scripta dicenda, vt leges humanae & vetus diuina, an verò sicut naturalis, à natura, sic supernaturaliter mẽtibus nostris impressa? Nam ꝙ sit scripta, sunt argumẽta nonnulla. Primùm, Lex haec ipsissimum est Euangelium; de quo tamen Ioan. 20. cap. ait: Haec autem scripta sunt, vt credatis. Secundò: Si lex haec non esset scripta, sed indita, nihil à naturali distaret; quippe de qua ait Propheta, Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Tertiò; Lex Euangelica, Christianorum est propria; lex verò indita vniuersis communiter nationibus patet. Legitur enim Sap. 7. ꝙ diuina sapientia per nationes in animas sanctas se transfert; amicos Dei & Prophetas constituit: ergo lex noua non est lex indita. Contrarium autem attestatur Hieremiae vaticinium cap. 31. Vbi Deus nostrã designãs legem, ait: Ecce dies venient, dicit Dominus, & consummabo super domum Israel, & super domum Iacob testamentum nouum. Quod quidem testamentum declarans subdit, Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Idque Paulus ad Hebr. 8. ad hoc ipsum propositum allegat. Et 2. ad Corinth. 3. latius edisserit.

Primum argumen.
Argu. 2.
Argum. 3.
Hieremias.
Paulus.

Quaestio haec ex his modò citatis scripturae testimonijs inter catholicos doctores originem duxit, qua prima legis nostrae excellentia commendetur. Statuamus ergo cõclusionem, quae cunctis est catholicis receptissima: Lex nostra hoc à veteri differt, ꝙ cùm ipsa scripta esset in tabulis lapideis, nostra tamen in cordibus insculpta est. At verò conclusionis sensum patefacere, non est vsqueadeò peruium. Aug. n. lib. de spiritu & liter. cap. 21. huc tantũ pertinere arbitratur, ꝙ charitas Dei, quae secundum Paulum, & plenitudo & finis legis est, per Spiritũ sanctum, vt ait idem Apostolus, diffusa est in cordibus nostris. Quẽ quidẽ D. Tho. secutus, sic conclusionẽ interpretatur. Vnaquaeque, inquit, res, vt 9. Ethic. auctor est Arist. illud esse videtur, quod in ea est potissimum, hoc autem in lege noui testamẽti est gratia Spiritus sancti, quae datur per fidẽ Christi: virtusq; est implendi legem, iuxta illud ad Ro. 8. Lex spiritus vitae in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis. cùm ergo gratia haec intus infundatur à Deo in corda nostra, fit vt lex ipsa principaliter sit in cordibus infixa. Tametsi illa quae credenda sunt & agenda, in sacra nobis pagina proponantur. Qua ratione secundario potest dici scripta. Opus est tñ haec locupletius exponi; quoniam statim offerrentur è regione argumenta. Primum, ꝙ legis virtus est intellectũ instruere ac dirigere, mentesque illustrare; haec aũt virtus per scripturã patescit in Euãgelio sicuti antiquis in suo canone. non est ergo cur nostra non dicatur scripta, sicut illa. Secundum argumentum est ꝙ & charitas & gratia tã antiquis quam nobis diuinitus infundebatur in corda, cuius virtute legẽ obseruabant; non est ergo cur illa minus dicatur indita quàm nostra. Ad huius ergo pleniorẽ intellectum discernendae sunt duae legis virtutes; altera directiua, qua. s. intellectus illuminatur, vt recta ire sciat, atque altera volũtatis affectiua & motiua ad operandũ. Et secundũ vtramque lex Euãgelica singulariter est intus menti insculpta. Doceri. n. homo potest legẽ dupliciter. Vno modo scripturã legendo, atque altero viuã audiendo vocẽ. Atqui hic est praestantior modus; quoniã auditus, vt lib. de sensu & sens. ait Philosophus, sensus est disciplinae. Et quidẽ antiquis priori modo data est lex; nẽpe in lapideis tabulis scripta, quã illic subditi intuentes sequerentur; nostrã verò nõ sic scriptã Deus nobis de coelo misit, sed ipse inde delapsus viua voce in aures mortaliũ inuulgauit, mentique impressit: hoc est sermonis energia, miraculorumque potentia persuasit. neque verò humano tantũ more illam nobis in dies insculpit, verũ & assensum fidei, quae superna nobis indicat, supernaturaliter nobis ingenerat. Itaque cùm generãda fides duo exigat. s. & vt proponantur credẽda, & vt intellectus assẽsum illis praebeat, vtrũque nobis Christus absque scripto perfecit. Tametsi ad illud prius officiũ administros sibi adiunxit: nempe Apostolos eorumque successores, qui adminiculo illi essent ad praedicandã eandem fidẽ & legẽ. Et hoc est quod 2. ad Cor. 3. ait Apostolus. Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris: hoc est per charitatem cordibus nostris infixa. Quemadmodum aũt essent epistola, explanãs subdit: Manifestati ꝙ epistola estis Christi, ministrata à nobis, hoc est: Quamuis nos verbis credẽda proposuerimus, Christus tamen est qui fidei assensum in vobis insculpsit. Igitur quantũ ad intellectus illuminationem, quae prima legis est virtus, propterea per se primò lex nostra scripta est nobis in mente, ꝙ assensio fidei opus est Dei. At quia illa quae intellectui proponuntur in absẽtia Christi & Apostolorũ, labi memoria possent, per accidens est scripta. Si. n. vox Domini semper auribus nostris insonaret, nulla nobis opus esset scriptura. Quare vt Chrysostomus in prologo super Matthaeum auctor est, librorũ vice gratia Spiritus sancti deberemus vti; sed quia illam excussimus; literae sunt inuentae: Christus nanque nihil Apostolis scripto tradidit. Sed & quantum ad alteram legis virtutem, quae est voluntatem ad agendum afficere ac permouere, pariter scripta est intus; quoniã legem ad finem praecipientis implere, nisi per gratia & fauorem Dei, nõ possumus. Lex etenim tantùm ostendit quid agere debeamus; tollens subinde, ut suprà diximus, excusationẽ; qua ratione ait Paulus literam occidere: sed virtus operandi per gratiam nobis & charitatem suppeditatur. Qua de causa subdit, Spiritus sanctus viuificat. Et hoc est quod ait Ioannes, Lex per Moysen data est, puta scripta in tabulis, in quibus nulla inerat agendi vis; sed gratia & veritas (ad purificandum corda, qui finis est legis) per Iesum Christum facta est.

Conclusio catholica
Augustinus
D. Thomas.
Aristot.
Primum argumentum contra praedicta.
Argum. 2.
Duae virtutes legis.
Aristot.
Paulus.

His ergo constitutis facillimae sunt argumentorum solutiones. Ad primũ. n. respondetur, ꝙ tam in lege veteri quàm in noua scripta ea sunt, quae ad fidem gratiamque Spiritus sancti attinent; nempe tũ illa, quae ad cognoscendum diuinitatem Dei, & humanitatem Christi conducunt, quàm agenda quibus charitas confouetur; quae quidem fides & charitas tam sub illo testamento illis donabatur in cordibus, quàm sub nostro imprimitur. Attamẽ cùm tã illic, quàm hic virtute vnius mediatoris illa fiebat impressio, differentia est ꝙ cùm illic nondum ille mediator praesens esset, nempe neq; per se ipse praedicasset, neque sacramenta illius legis virtutem passionis eius nõdum exhibitae ad conferendam gratiam induissent, nostrã verò & ipse Christus tradidisset nobis & Spiritus sanctus Apostolis declarasset, ac perinde sacramenta eãdem charitatem nobis & gratiã infundant; lex nostra meritò prae illa censetur in cordibus ingenita, sicuti illa erat in tabulis. Vnde Paulus non ait simpliciter in cordibus, sed in

Ad primum argum.

cordibus

cordibus carnalibus, vt alluderet ad lapideas tabulas, duritiem cordium illius populi significantes: cùm tamen per charitatē nouæ legis corda, vt carnea, remollescant.

Secundum argum. Ad secundum autem argumentum respondetur, quòd lex naturæ indita est in cordibus naturali via: lex verò gratiæ supernaturaliter. *Ad tertium argum.* Atque ad tertium iam responsum est, quòd non solùm sub lege scripta, verùm neque sub lege vnquā naturæ quispiam recepit Spiritus sancti gratiam, nisi per fidem Christi. Et ideo licèt eadem sapientia fidei cunctos qui ab Adam vsque iusti fuere, iustificauerit; peculiariter tamen propter præsentiam eiusdem auctoris gratiæ, censetur cordibus inscripta.

ARTICVLVS II.

Vtrùm lex noua iustificet.

Secunda excellentia legis nostræ ab eius effectu peritur: atq; ideo quæritur, vtrùm virtutem habeat iustificandi? *Primum argumentum à parte negatiua.* Arguitur namq; à parte negatiua: Nemo nisi per diuinę legis obedientiā fit iustus, secundum illud ad Hebr. 5. Factus est Christus omnibus obtemperātibus sibi causa salutis æternæ: Euangeliū autem nō id vniuersum præstat, vt ei obediatur, testante ad Roma. 10. Paulo nō omnes obedire Euangelio: ergo lex noua nullam præ antiqua virtutē habet iustificādi. *Argum. 2.* Secundò per id Paulus ad Rom. probat legem veterē non iustificasse, q ea adueniente præuaricatio creuit. Ait enim ca. 4. Lex iram operatur. Vbi enim nō est lex, nec præuaricatio: sed multò peius lex noua præuaricationem aggrauat: eò q maiori pœna dignus est, qui post legem nouam, diuinā voluntatem apertiùs notificantem, delinquit: secundum illud ad Heb. 10. Irritam quis faciens legē Moysi, sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quantò magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit; ergo lex noua minùs, quàm vetus iustificat. *Argum. 3.* Tertiò, iustificare munus est peculiare Dei, secundum verbum Pauli ad Roma. 8. Deus est, qui iustificat: lex autem vetus perinde ac noua Deo auctore lata fuit; ergo non est cur noua excellentiùs, quàm vetus iustificet. *Paulus.* In contrarium aūt est idē ipse Apostolus ad Rom. 1. Non erubesco Euangeliū, virtus enim Dei est in salutē omni credenti. Vbi singulare quidpiā in Euangelio agnouit: salus aūt & iustificatio idē est; fit ergo vt virtus Euangelicæ legis sit iustificare, ac perinde saluos facere credentes.

Quæstio hæc diutius locupletata est apertiusq; explicata quæst. 3. arti. vlti. cuius solutio tribus cōclusionibus continetur. Est enim in lege, secundum id quod proximè dicebamus duo cōsiderare, nempe documēta ipsa, & mandata exterius ad credendū & operandum scripta, & præterea interna gratia fauorque Spiritus sancti ad opera eiusdē legis exequenda, atq; ad eius assequendum finem. *Prima conclusio.* Quo habito prima cōclusio est: Lex euangelica, si pura documenta & mandata atq; operum substantiā consideres, nō magis per se iustificat, q̄ vetus, vel lex ipsa naturę. Iam enim loco citato expositum reliquimus, quemadmodum verbum Pauli, Non ex operibus, sed ex fide & gratia hominē iustificari; non tantùm de operibus legis veteris, verū etiā de nostris intelligi. Sicuti & id quod ait, Literā occidere, Spiritū aūt viuificare, interprete in lib. *Augustinus.* De Spiritu & litera, Augustino, de Decalogo etiam ipso esse intelligendū. *Probatio conclusionis.* Nam de ipsa cōcupiscentia in Decalogo prohibita subiungit, Concupiscentiā nesciebam esse peccatū, nisi lex diceret: Non cōcupisces. Lex enim nihil aliud præstat quàm docere quid sit peccatum: mundare autē à peccato, quia virtus est supernaturalis, soli gratiæ per fidem Christo adscribitur. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio: Lex Euangelica, si internam eius virtutem mediteris, hominem iustificat. At verò quoniam eadem virtus nō solùm Euangelicos, sed & antiquos patres & qui sub lege naturæ iustè viuebant, iustificabat, adhibetur tertia cōclusio: *Tertia conclusio.* Lex Euangelica ob id præ alijs censetur iustificare, quòd auctor ipse gratiæ, cuius fide olim agebatur salus, lator fuit nostræ legis, quam suo sanguine confirmauit, cuius pretio saluificam gratiam per eius sacramenta obtinemus. Hæc autem iam satis suprà exposita sunt.

Ad primum argum. Quocirca primæ obiectioni conceditur nemini obuenire salutem nisi per obedientiā Euangelij; inde tamen solùm colligitur legem nouam quantum ad substantiam operum externaq; mandata & documenta non per se iustificare; sicut neq; antiquā, quod prima cōclusione concessimus. *Ad secundum argu.* Ac perinde respondetur ad secundum. Gratia enim Euāgelica eatenus subditos iustificat, vt tamen minimè illos sic confirmet, vt peccare nequeant; immo qui contra eandem gratiam legem violauerit, eò fit maioris reus supplicij quo apertiùs nouit voluntatē domini sui. Nihilominus hoc est adnotatu dignum, q verbum Pauli scilicet, Lex iram operatur, nō perinde Euangelicæ conuenit, atq; Mosaicæ. Nam lex vetus cōmuni nomine, non gratiam, sed meram literam significat, quæ tantū ostendit quid sit peccatū atq; adeò occasio sit peccandi, vnde nascitur ira Dei. Lex autem Euangelica non tantùm literam, sed gratiam, eiusque sacramenta comprehendit. Quare non est lex iræ, sed benignitatis ac misericordiæ. *Ad tertium argum.* Ac subinde ad tertium eodem penè tenore respōdetur; nempe q etsi idem Deus vtriusq; fuerit auctor legis, diuersimodè tamen. Nam illam tantùm scripsit in tabulis; nostram verò, modo exposito, vt ait Paulus in cordibus carnalibus. *Paulus.* Quare expositore eodē libro De Spiritu & litera, Augustino, legē illam extra hominē scriptā appellat, idem Apostolus ministrationē mortis & damnationis; nostram verò, ministrationem spiritus & iustitiæ. *Augustinus.*

ARTICVLVS III.

Vtrùm lex noua debuerit dari à principio mundi.

Svbsequitur vt quemadmodum de veteri disputauimus, sic de Euangelica inuestigemus, cur non fuerit statim in mundi primordijs posita. *Primum argumentum.* Arguitur enim id maximè condecuisse. Deus vt habetur ad Rom. 2. non est personarū acceptor, & tamen vt habetur statim ca. 3. Omnes homines peccauerunt, & egent gratia Dei; ergo debuit Euangelico lumine, statim homine lapso, orbem perfundere, vt oēs viam salutis ingrederentur. *Argum. 2.* Secundò arguitur: Legem Euangelicam nō minus congruit fuisse vniuersalem quo ad tempus, quàm quo ad locum; vult enim Deus omnes homines saluos fieri; voluit autē hac ratione vt patet Matth. & Marc. vlti. Euangelium prædicari in vniuerso mundo; ergo debuit illud vniuersis seculis notum facere. *Argum. 3.* Tertiò denique arguitur: Consultius fuerat homini ad spiritualem vitam & æternā, quæ præstantior est, necessaria prouidere, quàm ad corporalem, quæ temporalis est; ab initio autē in temporalibus prouidentissimè homini prospexit, tradendo ei cuncta, quæ creauerat in suam ditionem, vt patet Genes. 1. ergo debuit & lege Euangelica, quæ maximè necessaria erat ad spiritualem salutem, mortales ilicò ab initio mundi instituere. *Paulus.* In contrarium faciunt Apostolica testimonia. Non prius quod spirituale est, sed quod animale. Et ad Galat. 4. Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, &c.

Conclusio responsiua. Ad quæstionem facillima negatione respondetur: Non decuit statim ab initio mundi Euangelicam legem mortalibus affulgere, sed multò fuit consultius per tot differri secula. *Duplex quæstionis sensus.* Ad intelligentiam autem conclusionis huius prænotandum est duplicem esse quæstionis sensum; vnum scilicet, supposito quòd edi non debuit nisi per Christum, cuius sanguinis effusione erat confirmanda. Et tūc idem est quærere, ac si quæratur vtrùm debuit Christus statim in mundi exordio carnē induere? *Triplex ratio conclusionis.* Hunc autem sensum non est præsentis loci discurere. Disputatur nanque à D. Thom. 3. part. quęst. 1. Nosque artic. vlt. huius lib. rationes eiusmodi dilati tēporis adducemus. Alter verò sensus est, vtrùm decuit legem Euangelicam dari ante Christi aduentū, vel ante eius redemptionem.

Et in hoc sensu respondetur nõ expedisse. Cuius tres rationes assignat D.Tho. *D. Thomas.* Prima est: Lex noua, vt iam modò dicebamus, potissimũ est gratia Spiritus sancti: quã scilicet, vt ait Paulus. Spiritus sanctus abundè in nos effudit: abundãtia verò gratię effundi nõ debuit nisi impedimento sublato quod ꝑ peccatũ ei obstat. vnde Ioan. 7. Nondũ erat Spiritus datus (videlicet exundãs) quia Iesus nondũ erat glorificatus: impedimentũ aũt illud per Christi mortem sublatũ est: ergo vsq; ad ipsum passum nõ decebat legem gratiæ dari. Atq; hãc rationẽ Paul. ad Ro. 8. edisserit: vbi ait, Deus filiũ suũ mittens in similitudinẽ carnis peccati, de peccato, hoc est de carne, quę licet non in suo supposito, infecta tñ erat peccato, damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis. Est enim illa mirabilis antithesis per quã diuina potentia patefit: nempe ꝙ Deus nõ quomodocunq; damnauit peccatũ, sed per carnem ipsam, in cuius natura peccatum & cõmissum fuit, & serpebat in oẽs. Lex ergo gratiæ, qualis est Euãgelica, à morte Christi debuit vigorẽ sumere. *Secunda ratio conclusionis.* Secunda ratio sumitur ex ꝑfectione legis. Seruauit nãq; Deus naturæ ordinẽ, quæ ab imperfecto progredit ad ꝑfectũ, sicuti per puerilẽ ætatẽ progreditur ad virilẽ. Ad quod alludit Apostolus in illo citato verbo, Nõ prius quod spirituale est, sed quod animale. *Aristot.* Nam embryo, vti ait Philosophus, priùs viuit vita animali q̃ rationali. Et hanc rationẽ declarat idẽ Apostolus ad Galat. 3. *Paulus.* Lex pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur. At vbi venit fides, iam nõ sumus sub pædagogo. Itaq; sicut magister pręstantior est pædagogo, sic & lex nostra lege veteri. Pædagogus quippe clientulũ in tenera ætate, q̃ non est doctrinæ idonea, metu terroreq; arcet à malo: magister verò prouectiorem discipulũ docendo veritatẽ allicit ad bonum. *Tertia ratio.* Tertia ratio inde sumitur ꝙ lex nostra est lex gratiæ, & ideo oportuit vt homo sub lege veteri relictus collabendo in peccatũ suã agnosceret infirmitatẽ, ac subinde quã esset gratiæ indigens. Quam quidẽ causam aperuit nobis Pau. ad Rom. 5. *Paulus.* vbi ait, Lex subintrauit vt abũdaret delictum; vbi aũt abundauit delictũ, superabũdauit & gratia. Atqui hæc ratio non solùm de Euangelio probat ꝙ esset differendum, verùm de ipsamet Christi redemptione

Ad primum argum. Ad primum igitur argumentũ respondetur, ꝙ cùm humanũ genus per peccatum Protoplasti nostri iustè fuerit auxilio gratiæ spoliatũ, nihil ei ampliùs Deus debuit, & ideo quos non seruauit, ex iustitia perierunt, quibus aũt per gratiã opitulatus est, ꝑ misericordiã succurrit. Vnde *Augustinus.* August in lib. de perf. iust. infert nullã esse personarum acceptionẽ apud Deũ: vtpote, ꝙ vbi nulla est ratio debiti nullũ obtinet locũ. *Ad secundum argu.* Ad secundũ respondetur, ꝙ diuersitas locorũ, statũ hominũ nõ variat, & ideo dum Christus legẽ dedit, in oẽm locum prolatari voluit: diuersitas verò temporũ diuersas distinguit in genere nostro ætates: quorũ non oẽs fuerunt Euãgelij capaces: tametsi suis singulæ legibus fuerint institutæ; quibus potuerũt obtinere salutẽ. *Ad tertium argum.* Ad tertiũ denique respõdet, aliã esse rationẽ prouidentiæ in his, quæ ad naturã pertinent: aliã verò in his quæ ad gratiã. Bona enim naturæ nõ ordinãtur ad tollendum peccatũ, sed ad sustentandã vitã, ideoq; homini statim in eius creatione debuerunt cõferri: at verò qm̃ gratia ad tollendũ peccatum confertur, lex abundantis gratiæ dari non debuit nisi peccati impedimento submoto.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm lex noua sit vsque ad finem mundi duratura.

Argum. 1. CVm lex vetus aduentu nouæ fuerit repudiata, meritò quis dubitet verũ alia sit prætereà superuentura, per quam Euãgelica aboleatur. Et arguitur à parte affirmatiua: Dominus, Ioan. 16. pollicitus est discipulis venturũ Spiritum sanctũ, qui docturus eos esset omnẽ veritatẽ: at nondũ ecclesia cuncta cognouit diuina mysteria nam multa in dies sanctis concilijs reuelantur; ergo expectanda est alia lex, per quam Spiritus sanctus nos oẽm doceat veritatẽ. Secundò, Matt. 24. ait Christus, *Argum. 2.* Prædicabitur hoc Euangeliũ regni in vniuerso orbe, & tunc veniet cõsummatio; sed Euangeliũ Christi iam prædicatũ est, neq; tñ consummatio peruenit; ergo aliud nobis est operiendum Euangeliũ Spiritus sancti, aliaq; lex, qua peruulgata, continuo fiat consummatio. In cõtrariũ facit verbum eiusdẽ redemptoris eodem ca. 24. Dico vobis quia nõ præteribit generatio hæc, donec omnia fiãt. Quod Chrysost. de generatione fidelium interpretatur, *Chrysost.* quorum status ad finem vsque mundi perdurabit.

Ad quæstionẽ tribus conclusionibus respondetur, quę ex hac distinctione dimanãt. Duobus modis status mundi variari contingit. Vno, secundũ legis diuersitatẽ, atq; hoc pacto non ampliùs variabitur lex nostra, sed vsq; ad finem mundi persistet. *Prima conclusio.* *Probatio.* Probatur cõclusio; Si Euangelica hæc nostra antiquæ successit, eò fuit ꝙ perfectior est illa; nulla autẽ esse potest hac Euangelica in hoc mundo præstantior; ergo nulla est illi successura. Prior pręmissa iam satis supra declarata est; lex enim tantò est perfectior, quãtò suo propinquior fini; legis aũt finis, vt habetur ad Roma. 10. Christus est. *Paulus.* & ideo quò lex vetus elongatior erat à Christo, q̃ nostra, eò erat imperfectior; nostra autẽ adeò est propinqua eidẽ fini, vt ipsum habeat præsentẽ; ergo nulla esse potest perfectior. At ne quis cauilletur Christum posse aliã perfectiorẽ ferre, arguitur secundò: Legis perfectio ex fine tandẽ vltimo existimanda est; puta ex cœlesti fœlicitate, ad quã lex omnis nos ducit; nulla autem in hoc seculo perfectiùs nos illuc ducere potest, q̃ quæ homines omni labe perpurgat, quæ impedimẽto nobis est ingrediendi regnum, Deiq; ipsius corpore pascit ac sanguine potat, subindeq; valuas eiusdẽ regni cunctis expandit, hæc autẽ est lex nostra. *Secunda conclusio.* idq́ue Christi ipsius testimonio constar, qui initio suæ pręedicationis agentibus pœnitentiã regnum cœlorũ pollicetur: ergo nulla restat alia præstolanda. *Obiectio.* Quòd si verbum huc nobis Apostoli obijcias 1. ad Corint. 13. *Solutio obiectionis.* Cùm venerit quod perfectũ est, euacuabitur, quod ex parte est, nihil obstat qm̃ illic de perfectione quæ nos in patria manet sermo habetur ab Apostolo, vbi fidem propter suã obscuritatẽ appellat cognitionem ex parte, quæ visionis fulgore euacuabitur. Videmus enim nunc per speculũ in ænigmate, tunc autẽ facie ad faciẽ. *Secunda conclusio.* Secundo modo potest status hominũ variari per hoc, ꝙ diuersimodè se habeant ad eandẽ legem. Et de hoc modo adhibetur secunda cõclusio: Nihil vetat quò minus status legis nouæ, perinde atq; status veteris, mutetur. Quod est dicere: Sicuti lex vetus quandoque accuratiùs obseruabatur, quãdoq; verò segniùs ac negligentiùs, sic & in statu Euangelico vsu venit. Aliquando enim latiùs multò ac fusiùs patuit Christianus cultus, quandoq; verò idem Christianismus strictior fuit & angustior. *Ratio conclusionis.* Ratio autẽ huius conclusionis, non quidẽ Deus est, qui paratissimus est oẽs homines saluos facere, sed humana libertas. Nam enim gratia Euangelica, vt dictũ est, habentes non confirmet in bono, sed suo relinquat arbitrio, vsu illis proinde venit, vt eandẽ gratiã abijcientes ac despicientes, carnalibus desiderijs mancipentur. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio. Etsi status Christianismi latior patentiorq; expectetur, nullus tñ futurus est, vbi gratia copiosior sit & abundantior, q̃ hactenus præcessit. *Probatio prioris partis.* Prior pars inde patet, ꝙ, vt Christus testatus est, quousq; Euangeliũ in vniuersum mundum prædicetur, non erit finis. *Paulus.* Et ad Rom. 11. Apostolus ait cæcitatem in Israel contigisse vt plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Quo loco declaratũ reliquimus, quemadmodũ ante finem mundi ab omnibus sit lex Christi exosculanda. *Probatio posterioris partis.* Posterior verò conclusionis pars probatur. Nam quando nulli antecessissent Sancti præter Deiparam Virginem atque Apostolos, qui Spiritus primitias acceperunt, nõ est cur alios expectemus tam ingẽtis sanctitatis. Quibus nihilominus numerosissima Martyrum, Confessorumq; atque Virginum copia adhuc per Dei gratiam successit. Quocirca etsi sub Antichristi tyrannide defuturi non sint sanctitate proceres, qui eius truculentissimã rabiem

perpessi,

perpessi, pro fide Christi atrocissimas mortes appetant, tamen priscorum excellentiam non adæquabunt.

Circa primũ igitur argumentũ notandum est non defuisse hæreticos, qui negarent missionẽ Spiritus sancti, quã Christus pollicitus est, cõpletã fuisse in die Pentecostes. Vnde Manichæi aiebãt in suo magistro fuisse completã:quem(vide blasphemiã)Spiritũ paracletũ appellabant. Montanus aũt & Priscilla nõ vsqueadeò blasphemabant: dicebant nihilominus in illis fuisse completa: vt Augustinus cõtra Faustũ meminit. Attamen inconcussa stat catholica veritas, in illis fuisse cõpletam, neq; aliam deinde sperare licere. Iussi namq; fuerunt sedere in ciuitate, donec induerentur virtute ex alto: vt patet Luc. 24. promissumq; illis est, vt baptizarentur Spiritu sancto, vt Act. 1. legitur, quod cõpletum est, cùm illis idẽ Spiritus linguis igneis affulsit. Vnde Ioan. 6. Nondũ erat Spiritus datus, quia nondũ Iesus erat glorificatus. Vbi rerũ consequentia denotatur, nimirũ q̃ protinus Christo p resurrectionẽ & ascensionẽ glorificato, Spiritus fuerit plenissimè datus. Ad argumentũ ergo vt respondeamus, negatur Ecclesiã nondũ cognouisse oẽm veritatẽ iuxta Christi pollicitationẽ. Intelligitur nãq; promissio illa de omni veritate, quæ est ad salutẽ necessaria: quã quidẽ plenè fuerunt Apostoli docti, ipsiq; Christianã familiã docuerunt: sm illud. Ite & baptizate oẽs gentes, docentes eos seruare quęcunq; dixi vobis. Quocirca vbi Petro Christus promisit q̃ sua fides nõ esset vsq; ad finẽ seculi ecclesiam defectura, illic pollicitus est q̃ esset necessariã omnem veritatẽ cognitura. Vbi tñ illius cognitione indiget ret. Quare nõ simul omnia nouit, sed nouis obortis hæresibus, temporũ curriculo, sicut aurora consurgens, magis ac magis illuminatur. Sunt tñ alia quæ non sunt de necessitate salutis. Et hæc nõ decuit Apostolos, aut doceri, aut docere. Vnde eodẽ cap. Act. 1. Non est, inquit, vestrũ, nosse tempora vel momenta quæ Pater posuit in sua potestate. Ad secundũ respondetur, q̃ cùm Christus Euangelium suum appellauerit Euangeliũ regni cœlorũ, stultissima hæresis esset aliud præstolari. Verbũ autẽ Christi August. in epistola 3. ad Esychium, quæ est 80. multis modis exponit. Primũ enim Redemptor nihil aliud sibi voluit q̃ q̃ nõ esset finis mundi venturus, antequã Euangelium prædicaretur in vniuerso mundo: quanto aũt tempore post eiusmodi prædicationẽ esset venturus, non declarauit. Secundò, vt Chrysostomus & alij interpretantur, non tam de fine mundi q̃ de Hierosolymitana euersione illic loquebatur. Vnde statim subdit: Cùm ergo videritis abominationẽ desolationis, &c. tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes. Quocirca idem Chrysostomus ante illã subuersionẽ op. natur Euangelium fuisse prædicatũ in vniuerso orbe, secundũ Propheticũ verbũ quod ad Rom. 10. citauit Apostolus: In oẽm terrã exiuit sonus eorũ. Nam si non intelligeretur tunc iam cõpletũ, nullũ esset argumentũ Pauli, quo volebat Iudæos excusatione denudare, quam sibi prętexebat, q̃ nõ recepernt fidem, quam nõ audissent. Tametsi August. in eadẽ epistola contendat nondum tunc temporis Pauli impletum fuisse vaticinium illud, quãuis per verbum præteriti fuerit prolatum. Quoniã & Propheta similiter illud protulit, & tamen ætate sua nondũ erat impletum. Cui simile & illud est alterius Psalmi, Foderũt manus meas & pedes meos. Et certè citra stupendũ miraculum nõ potuisset in totũ terrarum globum tuba Euãgelica tam breui intonuisse: vt latiùs loco citato super Paulum scriptum curauimus. Hieronymus autẽ super eundem locum Matthæi, litem per hanc distinctionẽ conatur dirimere. Euangelium duplicter intelligi potest diuulgari. Vno modo ita vt fama Christiani nominis euolet. Et hoc modo fieri potuit, vt Apostolorum seculo eadẽ fama à gente in gentẽ per ora uelata in vniuersum permanauerit orbẽ: non tamen cũ illa energia vt Christi fides vniuersis persuaderetur. Alio ergo modo contingit vt cum effectu sic prædicetur fides, vt in culpa oẽs constituat, qui eam non recipiunt. Et hoc modo tenendum est cum Augustino, q̃ nondum fuerit Euangeliũ vniuersò urbi euulgatum. Vnde infert S. Thomas, q̃ si priori modo prædicatio Euangelij intelligatur, subintelligendum est cum Chrysostomo tunc subsequutũ esse finem, hoc est, Hierosolymorũ excidiũ. Postq̃ verò posteriori modo vniuersum orbem compleuerit, tunc demum subsequetur mundi consummatio. Nam negari non potest, quin eodem loco Christus de vtroque fine & termino permistim loqueretur.

Manichæi. *Montanus.* *Augustinus.* *Veritas catholica.* *Ad primum argum.* *Ad secundũ argum.* *Augustinus.* *Prima interpretatio eius loci.* *Secunda.* *Chrysost.* *Paulus.* *Augustinus.* *Hieron.*

QVAESTIO OCTAVA, DE COLLATIONE LEGIS NOVAE CVM VETERE.

S. Thom. 1. 2. quæst. 107.

ARTICVLVS I.

Vtrùm lex noua sit veteris complementum.

POSTQVAM lex diuina in veterẽ & nouam est distincta, scire expedit, quibus modis hæc ab illa distinguatur. Et arguitur primò à parte negatiua, q̃ nullo distinguantur modo. Vtraq; lex data est colentibus Dei fidẽ: vt pote sine qua, vt ad Heb. 11. ait Paulus, impossibile est placere Deo: eadem aũt est nostra antiquorumq; fides, vt suprà expositum est; ergo eadẽ est lex. Secundò arguitur, q̃ noua non sit veteris cõplementum. Complere enim huic opponitur, quod est euacuare, & inueterare: lex autẽ noua euacuauit antiquã, secundum illud ad Ephe. 2. Legẽ mãdatorũ decretis euacuãs: itemq̃ inueterauit, hoc est, antiquauit, secundũ illud ad Heb. 8. Nouum testamentum veterauit prius. Quod præterea & Christus facto ipso monstrauit: nam multa cõtraria illi legi, tum docuit, tum etiã fecit: vt est illud Matt. 5. Audistis quia dictũ est antiquis, &c. Ego aũt dico vobis. vnum autẽ contrariũ non cõplet alterũ: ergo noua veterem nõ cõpleuit. Tertiò: Si noua esset veteris cõplementum, sequeretur, q̃ in illa fuisset cõtenta tanq̃ veritas in figura: multa aũt credenda nobis tradita sunt & agẽda in noua lege, vt sunt sacramẽta & cõsilia, quæ in veteri non extabãt; ergo nostra nõ cõtinebat sub illa; atq; adeò neq; illã cõpleuit. Contrariũ asserit Christus Matt. 5. Non veni soluere legem, sed adimplere. Vnde & subdit: Iota vnum aut vnus apex non præteribit; donec omnia fiant.

Primum argumentum. *Argum. 2.* *Argum. 3.*

Et hæc quoq; quæstio in superioribus tacta fuit & bona ex parte definita. Sed vt recentes adhibeantur rationes, tribus etiamnum conclusionibus sm argumentorum numerũ diluetur. Prima: Lex Euãgelica neq; prorsus est alia ab antiqua, neq; omnino eadẽ, sed sic ab illa distãs, vt perfectum ab imperfecto. Probantur partes oẽs: Cùm vnaquęlibet lex finẽ habeat peculiarẽ, illæ sunt omnino diuersæ quæ in diuersos tendunt fines; sicuti leges reipublicæ per Regẽ administratæ aliæ essent à legibus alterius, quæ per aristocratiã gubernaretur, atq; à legibus illius, quæ regeret per democratiã. Illæ autẽ leges quæ ad eundẽ ordinantur finẽ, quarum tñ vna propiùs ad eundẽ accedit finem, q̃ altera, nõ latiùs differunt q̃ sicut perfectum ab imperfecto sub eodẽ fine, vt leges quæ adultis perfectisq; viris ponuntur, atq; illæ quibus instituuntur pueri. Exemplũ est in motibus naturalibus. Motus enim sursum alius est à motu progressiuo, sed tamẽ intensior calefactio non est omnino diuersus motus à remissiori. Ad propositũ ergo, cũ lex noua & antiqua ad eundẽ tendant finẽ; nam idẽ est Deus vtriusq; testamẽti, qui illos vt pueros sub pædagogo ad vitã æternã educabat, nos verò tanq̃ viros prouectos ad eundẽ beatitudinẽ instituit, sm illud Roma. 3. Vnus Deus est, qui iustificat circuncisionẽ ex fide, & præputiũ per fidẽ: nõ sunt omnino diuersæ; sed differunt sicuti lex timoris, quasi ferula coercẽs pueros, vt ad Galat. 3. significat Apostolus, & lex charitatis, quæ est vinculum perfectionis, qua nos Christus peculiariter instituit, vt expositũ est. Hanc conclusionẽ q̃ sit. 1. art. 1. huius

Prima conclusio. *Probatio.*

huios libri fusiùs luculentiusque expositam reliquimus: nempe quemadmodũ lex nostra eò sit antiqua pfectior, q modò per eius sacramenta gratia cõferatur, per quam solã supremũ finẽ legis adipisci possumus. Nam illi non per legẽ, sed p fidẽ & gratiã einsdẽ nostri auctoris seruabantur. Et ideo nõ opus hic nobis est ampliùs immorari.

Qualiter discrimen positum sit accipiendum.

At verò quia diximus illã fuisse legem timoris: nostrã verò charitatis & amoris, qua breui differentia ait Augustinus cõtra Adamã. Manichæ. legẽ nouã à veteri diuersificari, nõ est id memoria prætereundũ, quod in præcedentibus adnotauimus, nõ defuisse in illa lege quosdam, qui ducerent amore. Nam illis etiã præceptũ erat Leuit. 19. Diliges proximũ tuum. Et Deute. 6. Diliges dñm Deum tuum. Et in nostra aliqui cõtra trahuntur timore; nam & nobis cõminatus est Christus ignẽ æternũ. Discrimen ergo nõ est sumendũ ea cõditione singularũ personarũ, sed ex conditione statuum ambarũ legum in genere. Etenim qm̃ ille erat puerorum status, qui metu potiùs arcentur à malo q̃ ratione ducantur ad bonũ: noster verò status sit liberorum, quos Christus à lege & morte, vt habetur ad Roma. 8. liberauit, & liberi amore potiùs filiali q̃ seruili metu ducanẽ, nostra dicitur lex amoris: illa verò timoris.

Paulus.

Ac pari modo de alia censendũ est differentia, quã idem August. cõtra Faustum lib. 4. inter easdẽ leges cõstituit: nempe q illud testamentũ ideo dicatur vetus q præmia tm̃ temporalia caducaq; promittebat quæ senescunt; nostrum verò, nouũ; eò q sempiterna pollicetur, quæ semp virescunt: nõ inquã sentiendũ est discrimen inter psonas: nã & illic aliqui alliciebãtur æterno præmio, & hic vice versa nõnulli pelliciũtur tẽporali. Etenim & Marci 10. promittitur relinquentibus domos & fratres, q centies in hoc tpe accipient, præter vitã æternã; sed hęc differentia inter status est dignoscenda. Nam pueri præsentibus munusculis inescantur, quæ ideo illic erãt freqnẽtissima: nobis aũt rarissima. vtpote qui tanq̃ viri ad absentia potius, sed tñ sempiterna inhiamus.

Augustinus.

Qua ratione lex vetus appellatur lex factorum, noua verò lex fidei.

Horum etiã instar intelligendũ est discrimen aliud quod Apostolus ad Ro. 4. internoscit; vbi legẽ antiquã, appellat legẽ factorũ; nouã verò, legẽ fidei. Haud. n. denegandum est quin & illic locum etiã haberet fides Christi, per quam illi q̃ nos iustificamur. Neq; vice versa negandum, quin & lex nostra cõtineat facta, tam moralia, sm̃ illud Matt. 5. Benefacite his qui oderunt vos, q̃ ceremonialia; vt sunt sacramenta, sm̃ illud Luc. 20. Hoc facite in meã cõmemorationẽ. Sed tñ quia lex illa plurimũ præsertimq; in factis illis, puta in ceremonijs posita erat, quæ non, vt nostra sacramentã iustificabãt, neq; verò moraliũ opera, sed sola fides Christi salutem operabatur, nostra verò lex præcipuè, vt expositum est, consistit in interna fide & gratia, quam abundè Spiritus sanctus in nos effudit, lex illa dicebatur lex factorum; nostra verò per antonomasiam lex fidei & gratiæ.

Secunda conclusio.

Vide auctorem in ca. 3. Epistole ad Roman.

Quot modis lex noua fuit complementum veteris.

Secunda cõclusio: Lex nostra fuit antiquæ cõplementũ. Omne. n. perfectum id quod imperfectũ est, cõplet, eius supplendo defectus. Hunc aũt supplendi modum in calce expositionis ca. 3. ad Romanos super illo verbo, Legẽ ergo destruimus per fidem? Absit; sed legẽ statuimus, fusè dilucidauimus. Est enim in lege duo cõsiderare, s. & finẽ, & præcepta; finis aũt legis illius duplex erat. Vnus cõis illi & nostræ, qui est per iustitiã perducere in vitã æternã; alter verò illi peculiaris, puta futuras veritates præfigurare. Præcepta verò erant in triplici genere, morali scilicet, ceremoniali, ac iudiciali. Et quantũ ad hæc omnia, absolutissimè lex nostra cõpleuit veterẽ. Primũ omniũ quantum ad finem illum supremũ, qui est, iustificare, illã cõpleuit, id quod illa nõ valebat, perficiendo. Nam cùm opera illa de se nõ iustificarent nisi in fide Christi, quare quotquot iusti vita defungebãtur, in limbo, seu in deposito tenebanẽ reconditi, aduentum eius præstolantes, qui aditum illis ad regnum panderet, & lator nostrę legis beneficiũ illud quod illi expectabant, exhibuit, meritò lex nostra hac ratione illã cõpleuit. Vnde Paulus ad Ro. 8. Quod impossibile erat legi, Deus filium suum mittens in similitudinẽ carnis peccati, damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis (id est, quã expetebat lex) impleretur in nobis.

Paulus.

Deinde & alterũ eiusdẽ legis finẽ scilicet significare, quod proprium erat ceremonialiũ. impleuit, exhibendo veritatum lumina; quarum lex illa vmbrã gerebat. Vnde ad Coloss. 2. ait Paulus ceremonias illas fuisse futurorum vmbram, corpus aũt Christi hoc est eorum veritatẽ, pertinere ad Christum. Obidq; lex illa dicebatur lex vmbræ & figuræ: nostra aũt lex veritatis. Secũdò & præcepta ipsa perfecit cõpleuitq; Christus lege noua, & facto & verbo: facto scilicet, seruando legem: nã & circuncisus est & oblatus templo, & alia persoluit legalia, iuxta illud ad Galat. 4. Factum sub lege. Verbo aũt tripliciter eadem impleuit, hoc est perfecit præcepta. Primò, scilicet legitimũ intellectum depromendo; vt homicidij & adulterij, quorum sensus Pharisæi deprauauerant, docentes tm̃ prohiberi illic manum, nõ animum. Christus nanq; docuit animi etiã affectiones illic cõpesci. Secũdò & cautelas adhibuit tutiùs illa seruandi; vt nõ iurare omnino, neq; per cœlum, &c. nisi necessitate intercedente. Et tertiò superaddẽdo cõsilia: vt patet Matt. 19. vbi iuueni asserenti seruasse præcepta, consuluit vt si esse pfectus vellet, diuenditis quæ haberet, sequeretur se. Cùm ergo Christus his modis legem impleuerit, meritò illã absoluit, ac subinde ostẽdit per Euangelium esse exclusam: nõ tñ destructã, vt ait Paulus, quia pmanet in testimonium nostræ.

Paulus.

Tertia conclusio.

Tertia cõclusio: Lex noua cõtinebaẽ in veteri: nõ quidem actu, sicuti locatum in loco, sed virtute, vt perfectum cõtineẽ in imperfecto, puta animal in embryone, & actus in potentia: videlicet species in genere, & arbor in semine. Conclusio ex dictis palàm fit manifesta. Quo quidẽ sensu intelligitur illud Ezec. 1. Rota erat in rota, hoc est, Gregorio interprete, nouũ testamentũ in veteri. Vnde Chrysostomus exponẽs illud Marci 4. Vltrò terra fructificat, primùm herbã, deinde spicã, deinde plenum frumentum in spica, ad tria id genera legum accõmodat. Lex enim naturæ tm̃ herbescere valuit: Lex verò Moysi, spicas protulit, quas Euãgelica pleno frumẽto cõpleuit.

Gregorius.

Chrysost.

Ad primum argum.

Ad primum igitur argumentum respondetur q licèt eadem fuerit fides antiqui & noui testamenti, inde tñ solùm colligitur, q fuerint vna lex ex parte finis; attamen quia fides eadẽ alterum tunc habuit statum, quo scilicet sperabanẽ futura, alterũ verò in nostra, quo illis potitur præsentibus, quadamtenus sunt diuersæ leges.

Ad secundũ argum.

Ad secundum verò negatur impletionẽ, quemadmodũ expositum est, euacuationi & antiquationi esse cõtrariã; immo ceremonialia p hoc q veritate impleta sunt, fuerunt euacuata, hoc est mendacia deinde facta; moralia verò non fuerunt euacuata, sed neq; iudicialia sic, quin institui rursus possint. præcepta verò Christi, vt Augustinus Faustum docuit, nõ erãt antiquis cõtraria. Lex enim, verbi gratia, libelli repudij, nõ præcipiebat vxorem repudiare. Tunc enim cõtraria esset ei repudiandi prohibitio, sed id permittebat, docens tamen, vt nõ facilè dimitterentur vxores. Cui quodammodo concinuit lex Christi, docens vt nõ dimitterẽtur nisi fornicationis causa. Correxit tñ antiquã legem vt nõ dimitterentur nisi quo ad torum. Pari modo dicendum de prohibitione iuramẽti, & de mitigatione legis talionis, aliqua enim duro illi populo & peruicaci indulgenda erant, quæ Euangelicis non decebat permitti.

Ad tertium argum.

Ad tertiũ denique respondetur, q omnia quæ in nouo testamẽto proponuntur explicitè credenda, implicita latitabant in veteri, immo & omnia quæ præcipiuntur agenda, quãuis excelsiora videantur, q̃ quæ illic palàm extant, quantum ad substantiã, illic omnia penè recondebantur. Sed quia nõ ab omnibus erant percepta, luculentiùs sunt ac locupletiùs per Christum exposita.

ARTICVLVS II.

Vtrùm lex noua grauior sit quàm antiqua.

Argum. 1.

POstremò comparanda est lex nostra ad veterem in grauitate, & arguitur q sit grauior, tum q non solũ externos actus, verùm & internos prohibet, in quibus

bus comprimendis angor & labor est; tum etiam q illa accedentibus ad Deum prosperitatem temporalē pollicebat, nostra verò tribulationes, s̄m illud 2. ad Corin. 6. Exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus & angustijs. In cōtrarium autē est testimonium Christi Matt. 6. Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis; nempe, secundum expositionem Hilarij, oneribus legis, quorum meminit Petrus Act. 15. Vnde & subdit, Iugum meū suaue, & onus meum leue.

Hilarius.

Distinctio.

Ad quæstionē supposita distinctione duabus cōclusionibus respondetur. In lege enim duplicem est cōsiderare difficultatē & laborem, s. tam ex parte obiecti, quàm ex parte modi agendi. Sit ergo prior cōclusio: Si difficultas ex parte obiecti perpēdatur, multò erat grauior antiqua lex quàm noua; nempe q̄ non solum Decalogū, verùm & numerosissimā importabilemq;, vt ait Petrus, ceremoniarum iudiciorumq; sarcinā humeris illius populi imponebet. Sic enim cōgruens erat indomitā illā gentem & ad nouitates procliuem exercere, ne otium eis malorū occasionem offerret. Cùm t̄n nostra præter ipsissimā naturæ legem nō nisi sacramenta, eademq; in bonum nostrū imperauerit. Posterior conclusio: Si difficultatem ex modo agendi æstimes, & illa q̄ Christus expressit, animaduertas, grauior est quodammodo nostra; illis t̄n præcipuè qui nō sunt virtutū habitibus imbuti. Expressit enim nobis vt animi etiā motus cōponeremus, quos vt 5. Ethic. auctor est Arist. reprimere carentibus habitu, q̄ difficillimum est. Ait enim operari iusta facile esse, sed t̄n operari iustè, hoc est, animi prōptitudine & alacritate, perquā difficile, quousque per ingenitos habitus virtutes dulcescant. Vnde super illud Matt. 5. de minimis mandatis ait Chrysost. Mandata Moysi in actu facilia sunt: vt, Nō occides, Non adulterabis; mādata verò Christi, scilicet, Non irasceris, Non cōcupisces, in actu difficilia sunt. At verò August. sup illud 1. Ioan. 5. mandata eius grauia nō sunt. Grauia, inquit, non sunt amanti, sed non amanti sunt grauia. Circa priorē conclusionē hoc nō est, quin admoneamus, dissimulandum, q etsi in Euangelio facultatē Christus ecclesiæ reliquerit superaddendi sanctiones nouas; eadem t̄n facultate Antistites q̄ temperatissimè & moderatissimè vti debent, ne Magistri iugū, quod leue suaueq; ipse esse voluit, molestū atq; acerbum reddāt. Quare permūn oīum in hisce legibus condendis id debet sanctissimè eis esse perspectū, vt nulla condatur lex nisi quam ad tutiorē custodiā Euangelij duxerint necessariā. Est enim Euangelium murus Syon, quē ecclesia circundare decet antemurali. Mox cauendū est, ne legum multitudo ipsas vilipendio exponat, atque adeò causa sit, vt nō opere expleantur, sed pretio redimantur, ac subinde dirupto antemurali concutiatur murus. Vnde Augustinus ad inquisitiones Ianuarij de eiusmodi legum multiplicationibus, Ipsam, inquit, religionē nostrā quā in manifestissimis & paucissimis celebrationum sacramētis Dei voluit misericordia esse liberam, seruilibus premunt oneribus, adeò vt tolerabilior sit cōditio iudæorum, qui legalibus sacramentis, nō humanis præsumptionibus subijciūtur. Circa posteriorē verò cōclusionem & hic quoq; notato, q non adstruximus etiā quantū ad modum operandi grauiorem simpliciter esse legē nostrā, sed quo ad expressionem, q̄ antiquā; tum q etiam illa sanè intellecta internos quoq; animos cōpescebat. Dum enim homicidium prohibebat & adulterium, affectiones quoq; eorū admonebat ex animo conuulsas irritum; maximè q qui incōpositos corruptosq; patitur animi motus, multò difficillimè potest à prauis operibus abstinere. Vnde licèt rigida videat̄ prohibitio interni motus, suauior t̄n est ad cauendum opus. In summa, vide q̄ fuerit lex Christi leuis ac dulcis. Tria tantùm cōtinet; moralia scilicet præcepta, sacraméta, & consilia. Et moralia quidem idcirco iussit, q cùm sint de iure naturæ, nequiuit non iubere, sacramenta verò, licèt superaddita videantur, in hoc t̄n præcepta nobis sunt, vt per gratiam quam conferunt, opitulentur nobis ad implendum legem, quam porrò per nos implere non sufficimus. Quare & in hoc lex nostra leuior est, quàm vetus, quandoquidem ad eleuandum legis onus, sacramenta nobis adhibuit, quæ illis erant onera. Sed consilia sic nos Christus docuit, saluberrima nobis esse, vt tamen noluerit præcepti necessitatem habere.

Prima conclusio.
Secunda conclusio.
Probatio conclusionis.
Aristot.
Chrysost.
Augustinus.
Pulchra admonitio rectoribus Christiani populi suscipienda.
Augustinus.
Illustratur posterior conclusio.
Lex Christi leuis ac dulcis.

Ad argumentū igitur in cōtrarium respōdetur, q aduersitates & angores quos lex noua diligentibus Deum offert, ea spe regni iam nobis patētis, & filiali amore dulcescunt. Est igitur operæpretiū in calce quæstionis præsentis quæ de differentijs inter legē veterem & nouā instructa est, omnium pro nostra facultate epilogum colligere, quæ sunt numero duodecim. Prima sumitur à dignitate legislatoris ministrique legis. vetus enim per Moysen data est; noua verò per Deū ipsum hominē factū lata & inuulgata. Quare illa dicit̄ lex Moysi: hæc vero Christi. Secunda attenditur ratione subiecti. Illa nanq;, vt proximè dicebamus, extra hominem in tabulis scripta est; hæc verò intus in anima. Quapropter illa dicitur corporalis & scripta, hæc verò spiritualis atq; indita. Tertia cōsideratur ratione temporis. Illa quippe tēporalis erat, id est per tempus duratura; nostra vero vsque ad finem mundi. Quocirca illa dicitur temporalis, nostra verò perpetua. Quarta, ratione vniuersalitatis. Illa siquidē vni peculiari populo data erat; nostra verò vniuerso mundo. Quamobrem illa dici pōt particularis; nostra verò vniuersalis. Quinta differentia patet ratione figuræ. Quandoquidē illa, vmbra erat & figura nostræ, nostra verò illius veritas, qua de causa illa vmbratilis erat, nostra verò patens. Sexta, ratione significationis: nā etsi eadē fides esset illis nobisq; necessaria ad salutem: t̄n quæ illi implicitè credebāt futura, nos gesta iam explicitè cōfitemur. Septimū vtiq; discrimen idemq; potissimū ex parte perfectionis atq; effectus expenditur. Nam etsi neq; nostra neq; antiquorum opera sine gratia iustificent: t̄n quia passio illis non erat exhibita, neq; sua sacramenta gratiā, vti nostra, cōferebāt, lex Euāgelica iustificat, quod illa de se præstare nō poterat. Quapropter illa dicit̄ lex operum, nostra verò lex fidei & gratiæ. Vnde octaua differentia sumitur ex natura pceptorum. Illa quippe grauior erat, nostra verò leuior ac suauior. Nona differentia: Lex nostra explicatiora atque adeò ampliora cōtinet præcepta q̄ illa, vt puta, quæ actus interiores expressiùs prohibet. Ac decima, q consiliorum perfectionem illi superaddit. Vndecima, q illa temporalia promittebat & cōminabatur, quare dicitur Lex timoris & seruorum: nostra verò sempiternam hæreditatem nobis pollicetur. Quare dicitur Lex filiorum ac libertatis. Sed duodecima supremaque differentia est, q illa cœli portas non aperiebat, nostra verò id nobis præstat. Quocirca illa lex temporalium regnorum dicebatur, quæ Deus promisit contulitque illi populo: nostra verò lex regni cœlorum.

Ad argumentum factum.
Epilogus discrepantiarum legis veteris ac nouæ.
Prima differentia.
Secunda.
Tertia.
Quarta.
Quinta.
Sexta.
Septima.
Octaua.
Nona.
Decima.
Vndecima.
Duodecima.

QVAESTIO NONA, DE HIS QVAE IN LEGE NOVA CONTINENTVR.

S. Thom. 1. 2. quæst. 108.

ARTICVLVS I.

Vtrùm lex noua actus exteriores sufficienti ordine instituerit.

POstrema quæstio de lege noua atque, adeò de tota legum materia mouetur de his quæ eadem Euangelica lege constituta sunt, quorum sunt tria genera, nempe præcepta, sacramenta, & consilia, quibus instituimur, tam quantū ad externa opera, quàm etiam quantum ad internos animi motus. Quæritur

ergo primò, vtrùm exteras actiones probè instituerit? *Primum argumentum à parte negatiua.* Et arguitur à parte negatiua, quòd circa huiusmodi actiones nihil debuit Euangeliũ cõstituere. Lex Euangelica est lex Regni cœlorũ, vt patet in Christi prædicatione, Appropinquauit regnũ cœlorũ. Et Matt. 24. Prædicabitur Euangeliũ regni: regnũ aũt huiusmodi nõ consistit in externis operibus, sed in intimis, ſm illud Luc. 17. Regnum Dei intra vos est. Et ad Rom. 14. Non est regnum Dei esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudiũ in Spiritu sancto. Quare inter leges veterẽ & nostrã illa suprà posita internoscitur differentia, q̀ illa cohibebat manũ, hæc verò animũ. Accedit, q̀ & ad Rom. 8. dicitur lex spiritus. Et 2. Corin. 3. vbi Spiritus Domini, ibi libertas; nõ est autem libertas vbi homo ad exteriora opera vel facienda, vel cauenda obligatur; ergo nil debuit de exterioribus officijs decernere. *Argum. 2.* Secundò principaliter arguitur contrario modo, q̀ manca fuerit & minus sufficiẽs circa eiusmodi exteriora opera. Lex enim Euãgelica ad fidẽ pertinet quæ per dilectionẽ operatur: ſm illud ad Galat. 5. In Christo Iesu neq; circuncisio aliquid valet, neq; præputium; sed fides quæ p charitatẽ operatur. De fide aũt plura explicuit credenda quæ nõ erãt explicita in lege veteri; ergo debuit etiam de charitate moralia superaddere mãdata; quod tñ non fecit; quia solũ Decalogũ, sicut illa nobis iussit. Itẽ & circa ceremonias ad diuinũ cultũ pertinentes angustior videtur & breuior; quia tantũ sacramẽta nobis tradidit: cultus aũt ecclesiæ reliquit instituendos, sicuti & cùm iudicialia multa illic per se Deus edixerit; nulla tamen nobis tradidit, sed reipublicæ tam ciuili q̃ ecclesiasticæ hoc permisit; est ergo circa exteriora minùs sufficiens minusq; prouida q̃ antiqua. In contrarium est illud Matth. 7. Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabitur viro sapienti qui ædificauit domum suam supra petram. sapiens autẽ ædificator nihil eorum prætermittit, quæ sunt ad fabricam conducentia.

In hac quæstione altissima est meditãda Dei prudẽtia ac benignitas in condẽda Euangelica lege. Primũ igitur *Fundamentum.* omniũ ex superioribus hoc recolendũ est fundamentũ, q̀ lex Euangelica nõ solùm altior est quã humana, quippe quæ nõ ad finẽ tantũ naturalẽ, sed ad supernaturalẽ nos instituit: verũ & q̃ Mosaica inde præstantior, q̀ fidẽ gratiam, quã illa præfigurabat, per Christi passionẽ exhibet; per quam gratiã introducimur in regnũ cœlorũ. Ex hoc enim fundamento colligiť, nihil de operibus nostris eandem legẽ stabilire, q̃ quæ ad eandẽ gratiã ordinantur ac referũtur. Atq; eo gradu & ordine vnũquodq; prohibet ac consulit, quo ad eandẽ gratiã confert. Hoc præhabito *Prima conclusio.* ad quæstionẽ quatuor cõclusionibus respondetur. Prima est: In operibus exterioribus primũ oĩum lex Euãgelica ceu fundamenta prouidentissimè iecit septẽ sacramẽta. Tria enim operum genera in fronte quæstionis tetigimus, s. sacramenta, & moraliũ præcepta, & cõsilia. *Probatio conclusionis.* Probatur cõclusio: Gratia, in qua legis substãtia cõsistit, bifariã cõsideratur: videlicet quantũ ad eius generationẽ & acquisitionẽ, & rursus quantũ ad eius vsum & exercitium, generatio autẽ eius & infusio, munus supernaturale est, quod nobis Deus per mediatorẽ, puta per filiũ suũ hominem factum cõmunicat: quare ipse prius ſm humanitatẽ plenus fuit absq; gratia mensura eandemq; subinde per eandẽ humanitatẽ in pondere & mensura nobis impartitur: ſm illud Ioã. 1. ca. Verbum caro factũ est. &, Vidimus eum plenum gratiæ & veritatis. &, De plenitudine eius nos oẽs accepimus. Et qm̃ Deus supernaturalia ipsa ea suauitate disponit vt ad modũ naturæ nostræ nobis participẽtur, nostra aũt cognitio à sensibus incipit, decuit eandem gratiã per exteriora nobis signa suppeditari; vt per illa tum certi pro captu nostro efficeremur nostræ salutis, tum etiã noster excitaretur animus ad diuinũ cultũ. Et hæc sunt septẽ Sacramenta, de quorum sufficientia nõ est præsentis loci dicere. Quapropter necessariũ fuit vt Christus ipse tanquã auctor gratiæ, per se, tum illa institueret, vt Baptismũ, Eucharistiã: tum pariter crearet eorundẽ sacramẽtorũ ministros: nempe Apostolos ac discipulos, totumq; subinde sacerdotalẽ ordinẽ. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio: Non decuit maiestatẽ ac libertatẽ Euangelicæ legis vt alia sacra, & obseruantiæ, & ceremoniæ per ipsam instituerentur, q̃ quæ eisdẽ administrãdis sacramentis necessariæ erãt; sed hoc debuit ecclesiæ prudẽtiæ cõmitti. *Ostenditur conclusio.* Probatur cõclusio ex differẽtia inter statũ antiquæ legis & nostrũ: Populus. n. ille, vt identidẽ ex Apostolo adnotauimus, erat sicut in puerili ætate sub pędagogo, nondũ virili prudentia præditus, & prætereà figuras vmbrasq; gerebat futurarũ veritatum: vtriusq; ergo ratione condecens erat, vt Deus p se illũ de cunctis etiã minutioribus per suas leges erudiret, neq; reipublicæ eorũ institutiones committeret. Christiana verò familia, tum ætate & prudentia prouectior, atque adeò idonea cui traderetur hæreditas, tum etiam eius per suas ceremonias nõ alium Messiam deberet præfigurare, non erat cur de eiusmodi ceremonijs tam peculiariter erudiretur, sed id muneris ecclesiæ concrederetur: atque eò potissimùm, q̀ munus illud Christus Spiritui sancto dimisit, quẽ venturum pollicitus est, vt eandem sanctam ecclesiã doceret omnẽ veritatem. Ecce de operibus quibus gratiam diuinã assequimur. Illa autem quæ ad eius vsum pertinent, sunt charitatis officia, quæ erga Deum & proximũ exercemus, quibusque adeò per diuinum fauorem eadem nobis augetur gratia. Horum autem operum quædam sunt vel ad eius custodiam necessaria, vel eidem necessariò cõtraria; alia verò libera sine quibus in eadem Dei gratia permanere possumus. *Tertia conclusio.* Sit ergo tertia conclusio: Necessarium fuit vt lex Euangelica opera, quæ necessariã habent connectionem ad gratiam per se præciperet, & quę illi obstant prohiberet: hæc autem sunt quæ Decalogus nobis exhibet, & quæ ibi simpliciter continentur: hoc est necessaria consequentia inde colliguntur, quorum quæst. 3. tres gradus distinximus. Conclusio est manifesta: nam legislatoris prudentia in necessarijs non debet deficere. *Quarta conclusio.* Quarta conclusio: In alijs autẽ quæ hanc non habent necessariã connexionem ad gratiam, non fuit congruens Euangelicæ legi, vt illa in particulari per se Christus definiret: sed, sicut dictum de ceremonialibus est, ita & iudicialia reipublicæ tam ciuili quàm ecclesiasticæ committeret. Iam enim sæpe dictum est, ceremonialia & iudicialia à moralibus differre, q̀ non eliciuntur ex principijs naturæ, sed arbitramento quodam generale præceptum ad speciale contrahunt. Et sicut ceremonialia ad cultum diuinum attinent, ita & iudicialia ad quietum reipublicæ statum. *Ratio conclusionis.* Ratione ergo iam proximè assignata, nempe q̀ Euangelicus populus prudentia progressus est, & quasi liber ad hæreditatẽ admissus, relinquendus in his iudicialibus erat suæ reipublicę, vt contractuum leges & malefactorum supplicia, quę illic per se Deus constituebat, Antistites Euangelici & seculares Principes suo arbitratu sancirent. *Altera ratio cõclusionis.* Accedit & altera huius ratio, q̀ lex illa vni eidemque pusillo populo posita est: nostra verò vniuerso orbi: ille ergo populus cuncta illa seruare poterat, Christianis verò pro diuersitate temporum, regionum, atque hominum sunt iudicia constituenda. Quare Christus nihil nobis cõminatus est neque pollicitus nisi inferna, & cœlestia, & sufficientiam vitæ: hoc enim illud sonat, Centuplum accipietis, & vitam æternam possidebitis. Alia verò supererogationis opera neque præcepit, neque omnino voluit vt cuncta ab ecclesia præciperentur: sed aliqua, vt ieiunia quadragesimæ, & quædã festa. Reliqua verò consuluit & vniuscuiusque optioni reliquit, vt arti. 3. videbimus. *Trina ratio quare lex euangelica appellatur lex libertatis.* Ex his ergo trina ratio colligitur cur legem nostram Iacob. cap. 1. appellauerit legem perfectæ libertatis. Primò, quia tanquam adultis filijs & iam à pædagogia exeuntibus hæreditatis possessionem nobis tradidit. Secundò, quòd neque ad ceremonialia aut iudicialia Christus nos, vt antiquos, coarctauit: sed liberè illa reliquit præfectis ac magistratibus pro conditione locorum ac temporum instituenda. Sed Tertiò, quòd illa noluit ut quasi serui metu impleremus sed ex habitu gratiæ, vt liberi filij.

Primum argum. Ad primum igitur argumentum respondetur, q etsi regnum Dei in intimis cordium præcipuè consistat, puta in iustitia, pace, & gaudio spirituali: nihilominus ex consequenti & ad illud regnũ illa pertinent exteriora opera, quæ vel extrinsecis motibus foras promanant, vt Dei cultus, & parentũ; vel sine quibus cõseruari nequeũt eadem spiritualia, vt homicidia, furta &c. Quocirca etsi lex nostra præcipuè prohibeat animum; eum nihilominus en hibere debet ab illis actionibus, quæ ipsum perturbant. Sicuti vice versa prohibẽdo antiquis manũ, ex eoo sequẽ ti prohibebat animũ. Ea verò quæ necessariam nõ habẽt connexionem ad gratiam, lex euangelica per se non constituit vt vetus; Qualia sunt esca & potus, de quibus Paulus loquitur; vtputa delectus ciborũ & ieiunia; quæ non Christus, sed ecclesia eius authoritate sancinit. *Ad aliud membrum eiusdem argumenti.* Ad aliud aũt mẽbrũ eiusdẽ argumenti satis responsũ est, vbi explicuimus cur lex euãgelica dicatur lex perfectę libertatis. *Ad secundum argu.* Ad sm verò principale respõdetur diuersã esse fidei rõnẽ ac moraliũ pręceptorũ, nã cùm fides naturali rõni excellat, quam ideo nisi per grãm apprehendere non possumus, necesse fuit, vt lex abũdantioris gratiæ cumulatius nobis expressiusq; mysteria eiusdẽ fidei detegeret: moralia ãt præcepta sunt de iure naturæ: quæ ideo iactis in decalogo fundamẽtis potuit respublica Christiana intelligere. *Ad aliud membrum secundi argumenti.* Ad aliud quoq; eiusdẽ argumẽti mẽbrũ respõdetur, q cùm sacramẽta nouę legis gratiã cõferãt, necesse fuit, vt auctor ipse gratiæ illa institueret: sacramentorũ autẽ ritus atq; ecclesiasticas ceremonias, quia nõ sunt ad gratiã necessarię, ecclesię Christus cõmisit, cuius suprà rõnẽ adduximus. Quòd si obijcias redẽptorẽ ipsũ cerẽmonias aliquas Apostolis tradidisse, vt patet Lucæ 9. & 10. Nolite possidere aurũ, neq; argentũ, neque pecuniã in zonis vestris. Respondetur illa ad ceremonias non pertinere, sed fuisse vel permissiones, vel institutiones pro illo tẽpore *Obiectio.* Apostolis necessarias. Permissiones inquã, sm expositionẽ Aug. in lib. de cõsen. Euãg. Nã cùm Apostoli & verbi *Solutio August.* prædicatores ius habeãt exigendi alimẽta, illud, Sine pera, sine pecunia &c. nõ iã pręcepti formã habet, sm Aug. quã concessionis: hoc est, non opus est uobis viaticũ prouidere, siquidẽ ius habetis alimẽta petẽdi. Vnde subdit, Dignus est. n. operarius cibo suo. Reliqui verò sancti dicunt esse pręcepta, nõ ceremonialia, sed moralia; necessa enim tunc habebant qui in discipulatu Christi recentes erant, neque in paupertate satis assueti, ad eandem mẽdicitatẽ erudiri. Vnde iã prouectioribus ait idem Redẽptor Lucæ 22. Quando misi vos sine sacculo, & pera, & calceamentis, nunquid defuit aliquid vobis? & respondentibus, nihil, adiecit: Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter & perã. Quasi iam tunc statum perfectæ libertatis esfent ingressi, qñ iã relinquẽdi erãt arbitratu suo viuere.

ARTICVLVS II.

Vtrum lex euangelica interiores nostros actus sufficienter composuerit.

Primum argumentum. POst actus exteriores subsequitur de interioribus cernere, quẽadmodũ per legẽ euangelicã Christus illis prouiderit. Arguitur ergo de more, q non fuerint ab ipso abũdo compositi. Primò, vt Matth. 5. videre est, etsi decẽ sint præcepta decalogi: tria tamen præcisè quantùm ad eorũ internas affectiones exactè expressẽq; emendauit videlicet homicidium, prohibendo irasci in fratrem: atque adulteriũ, vetando mulieris conspectũ ad concupiscendũ eã: & circa periuria omnẽ resecans iurandi voluntatẽ, Dico vobis non iurare omnino. Igitur cùm septẽ alia subticuerit, nõ satis hac parte compleuit perfectẽque abundantiã iustitiæ nouæ legis super illã veteris. *Secundum.* Secundò arguitur: Præter præcepta Decalogi quæ moralia sunt, erant & iudicialia & ceremonialia. de iudicialibus autẽ tria tantùm eodẽ capite correxit. s. repudium vxoris, talionisque pœnam, & inimicorũ odium. Sed de ceremonialibus nihil meminit: ergo non satis humanos *Tertium.* affectus cõposuit. Tertiò ad legitimã animi cõpositionẽ pertinet vt nihil homo præter humanũ finẽ faciat. Sunt autem alij humani fines præter inanem gloriã atque mũdanum fauorem, itẽ & alia multa opera præter ieiuniũ, orationem, & eleemosinã. Christus autẽ vt eodem loco videre est, hæc tantum tria fieri cauit, ob inanem mundi gloriam: ergo breuis nimis in eiusmodi institutione fuit. *Quartum.* Quartò, solicitudo humana circa ea, quę necessaria sunt, adeò est à natura indita: vt sit etiã brutis animantibus nobiscum cõmunis. Vnde Sapiens Prou. 6. ad formicã mittit pigrum à qua doceatur prouidere in æstate, quæ sibi sint in hyeme necessaria; institutio autem fidei naturam non tollit sed perficit: non ergo debuit nobis Christus tã solicitè humanã solicitudinẽ interdicere, vt neque in crastinũ nobis prospiciamus. *Quintum.* Quintò denique ac postremo arguitur, q cùm iudicium sit actus iustitiæ, secundum illud Psal. Quousque iustitia conuertatur in iudicium, nõ erat cur nos tantopere absterreret, ne iudicaremus. *August.* In contrarium autem est sententia Augustini in Sermone Domini in monte; vbi super illis verbis, Qui audit verba mea hæc, ait, illis Christum verbis significasse, sermonem illum diuinum omnibus præceptis quibus Christiana vita formaretur, esse perfectum.

Conclusio responsiua. Ad quæstionem quãnam àlia conclusione respõdeam, quàm q in illo Sermone quo Christus leges vniuerso orbi tulit, vniuersos humanos mores intus & in cute perfectissimè informauerit? Singula aũt verba singula deposcebant capitula, quibus exponerentur. Verùm cùm eorum expositio tam latè apud sanctos pateat, quibus nos pro modulo nostri ingenij in eorum Commentarijs me- *Explanatur conclusio.* ditationes nostras appẽdimus, perfunctoriè tenuiterque hic transibimus. Dominus enim illic vt sapientissimus architectus primum fundamentum totius Christianę fabricæ iecit, quod in moralibus est finis, quo cuncti referuntur in mores. Finis autẽ nostrorum morum est beatitudo & felicitas; quẽ ideo primum omnium cõtra vanam philosophorum opinionem constituit. Beati pauperes spiri- *Aristot.* tu, contra illos qui fœlicitatem, vt 1. Ethic. ait Aristo. in diuitijs collocauerunt. Beati mites, contra illos, qui illã statuerant in honoribus. Beati qui lugent; aduersus eos, qui illam posuerant in diuitijs. Mox constituto sibe, Apostolorũ pectora instruxit, quos orbi præfecerat, vt tanquã duces & lumina mundi ab vniuersis terrenorum affectibus tam essent abstracti, quàm illius opus erat, qui ceu sal terræ & lux mundi, vniuersum orbem deberent & ab infectione temporalium præseruare, & ad cęlestem patriã perducere. Deinde intus nostros animos, vnde operũ radix procedit in ordine ad seipsos, quantum ad duo quæ virtuti sunt necessaria, instituit. Primũ ex parte obiecti; nempe vt nõ solùm à malis operibus, qualia sunt homicidiũ, adulteriũ & similia, abstineremus; verũ & ab ipsorũ affectibus simus perpurgati. Qui irascitur fratri suo, &. Qui viderit mulierẽ, &c. nã scrutator cordiũ Deus, interna pectora prę cunctis operibus habet grata. Prętereã & intentionẽ finis, vnde laus maximè aut vituperiũ operis emanat, rectificauit? nimirum cauere iubens, ne quid caussa humanæ gloriolæ agamus, ne mercedem, quã ipse nobis optat cumulatissimã conferre, ab hominibus præstolantes potissimo frustremur præmio. Prætereã, descẽdit ad imbuẽdum homines, quibus officijs erga proximũ se debeant gerere. Primum, ne officium vsurpantes Dei, de occultis eius gestis iudicemus, quod quidẽ iudicium cùm caussam nobis offerat proximũ nostrum aut odiendi aut contẽnendi, iniuriũ est ac nocuum. Mox vt neq; in sacrorum iniuriam, quę ad Deum pertinent negligẽtes simus, nẽpe ne ineptis illa atque indoneis, ceu porcis cõmittamus. Et super omnia adeò curauit nostrã dilatare charitatem, vt vsque ad inimicos pertingeret. Postremò denique docuit quemadmodũ absque diuino fauore sanctissimæ legis mandata implere nequimus. Vnde ait, Petite & accipietis, pulsate & aperietur vobis. Cautelamque adhibuit, vt contendamus per angustam portam intrare. nam virtutis semita, quippe quæ media est inter duo extrema, angusta est, deuiandi autem campus, latissimus.

ſimus. Vnde Ariſtot. ſcopum inquit, pertingere, vno tantùm contingit modo; aberrare verò, infinitis. Quapropter & falſis prophetis cauere etiam nobis iuſſit, qui nos à recta diuertunt. Multa denique alia illic reſplendent mãdata, quæ anguſtia præſentis loci exponẽda nõ capit.

Ad primum argum.

Ad primum igitur argumentum reſpondetur, illa tria peculiariter præcepta ob id Chriſtum explanauiſſe, quòd illa perperam Phariſæi populo interpretabantur. Cenſebant nanque in ſolo opere ineſſe culpam, non aũt in effectu; eò (vt ait S. Tho.) quòd apparebat illis motus iræ ac Veneris eſſe naturales. Et pręterea fortè (vt reor) quia cùm non viderent per internas animi commotiones, quæ in opus non prorumpunt, vllũ irrogari proximo damnum, nullã in illis agnoſcebant iniuſtitiam. Chriſtus aũt edocuit illas eſſe prauas: non modò quia cauſſa ſunt operũ, verùm quia per ſe ſunt iniurioſæ. Odio enim habere proximũ, iniuria eſt. Prohibitioni aũt periurij adhibuit etiã iurandi frænum: fortè quia iurare verũ, nullum putabãt eſſe peccatum; etiam ſi temerè & abſq; iudicio fieret, immo id pertinere ad reuerentiam Dei, vt aliqui nunc blaſphemi autumant, inquiẽtes quòd qui bene. i. multum iurat, bene credit.

Ad ſecundum argu.

Ad ſecundum pari modo reſpondetur, ſuppoſito illo diſcrimine ſuperius inter ceremonialia & iudicialia conſtituto, nempe quòd iudicialia non ſic prorſus lex noua reiecit, quin rurſum poſſint inſtitui; ſed ceremonialia ſic conſopiuit, vt nullatenus valeant reuiuiſcere. Hac enim de cauſſa iudicialia quidem Chriſtus correxit, ceremonialia verò minimè, ſed ablegauit.

Duplex error Phariſæorum circa iudicialia.

Bifariam autem Phariſæi circa iudicialia hallucinabantur. Primum nanque nonnulla, quæ permiſſiones erant, arbitrabantur eſſe per ſe iuſta & imperata: vt repudiũ vxoris; & uſuris ab extraneis corradere. Quare vtrunque illos dedocuit. De repudio n. declarauit non eſſe præceptum, tanquam ęquũ: ſed ob eorum duritiam permiſſum, quaſi minus malum. Sed & vſurarum exactionem inhibuit Luc. 6. inquiẽs, Date mutuũ, nihil inde ſperantes, quem tamen locum lib. 6. emunctius ſumus expoſituri. Secundo modo errabãt, exiſtimantes quæpiam quæ lex facienda propter iuſtitiã inſtituerat, eadem exequanda fore vel appetitu vindictæ, vel temporalium cupiditate, vel odio inimicorum. Quocirca tria præcepta in contrarium ſenſum Chriſtus operæpretium duxit explanare. Iudiciale enim illud talionis, quod datum fuit, vt iuſtitia ſeruaretur, ipſi vindictæ cauſſa putabãt exequendũ: quẽ ideo Dominus errorem ex eorum animis reuulſit; docẽs paratos debere nobis eſſe animos vbi charitas popoſcerit, non reddere malum pro malo: ſed percutienti vnam maxillam, alteram, ſi oportuerit, præbere. Pari modo ad iudicium aliud rependendi quatuor oues pro vna, animos eorum ad cupiditatem irritabat; & ideo docuit vt promptiſſimus animo volenti nobiſcum in iudicio de tunica contendere, permittere & pallium. Tertiò denique ex legibus illis, quæ ipſis bella aduerſus Chananæos & Iebuſæos gerere præcipiebãt, colligebant odium aduerſus inimicos, eſſe præceptum. Et ideo docuit leges illas iam ceſſauiſſe, ſed inimicos potius eſſe diligendos. De ceremonialibus autem, cauſſa iam dicta, nihil meminit; ſed vnico verbo cuncta confodit. Nam vbi Ioan. 4. Samaritanæ dixit, Veniet hora quãdo neque in monte hoc neque in Hieroſolymis adorabitis patrem; ſed veri adoratores adorabunt patrem in ſpiritu & veritate, docens templum deſtructum iri; docuit pariter omnia illa temporalia ſacrificiorum impedimenta in ſpirituale cultum abitura.

Ad tertium argum.

Ad tertium huiuſmodi reſponſio ſubiungitur. Cuncta quæ in mundo expetere mortales poſſunt, ad illa tria reducuntur, quæ Io. in 1. cap. 2. adnotauit, inquiens, Omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, hoc eſt corporales delitiæ ac voluptates; concupiſcentia oculorum; puta diuitiarum auiditas; & ſuperbia vitæ, puta honoris ambitus, & gloriæ cupido. In antiqua autẽ lege non promittebantur delitiæ, immo ab illis populus arcebatur. Quare Chriſtus non opus habuit populum ab illis abſterrere. Promittebatur tamen honoris celſitudo, diuitiarumq́ue exuberantia. Legitur enim Deute. 28. Si audieris vocem Domini Dei tui, faciet te celſiorem cunctis Gentibus. Et infrà, Abundare faciet te omnibus bonis. Hæc ergo duo conſultum Chriſto fuit corrigere, obidque vanam gloriam à tribus operum generibus expulit, ad quæ cuncta officia reducuntur. Quidquid enim homo facit, aut ſui ipſius gratia peragit: & id ſignificatur ieiunij nomine, quo homo ſuas ſedat voluptates; aut amore proximi, cuius generis eſt eleemoſyna; aut propter diuinum cultum, qualis eſt oratio. Ex his enim tribus, eò quòd opera ſunt ſupererogationis, ſolent homines mundi auram ambire. Ne autem aliquid facerent auaritiæ cauſa, prohibuit ſtatim dicens, Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra.

Ad quartũ.

Ad quartum reſpondetur, Deum non interdixiſſe nobis neceſſariam ſolicitudinẽ, ſed ſuperfluã; quæ in quatuor cõſiſtit; ſcilicet, dum quis finem in rebus temporalibus conſtituit, Deo propter tẽporalia ſeruiẽs, pluris ſcilicet ea æſtimans, quàm ipſum. Et ideo ait Nolite theſaurizare vobis. Nam qui theſaurizat, in theſauro finem conſtituit; obidq́ue ſubdit, Vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt cor tuum; id eſt intentio, qui eſt actus circa finem. Secundò, ne ſimus ſic circa temporalia ſoliciti, vt de auxilio diuino diffidamus; cui cura eſt noſtri etiam in temporalibus: Ideoque adiecit, Scit enim pater veſter quid opus ſit vobis antequàm petatis eum. Tertiò, ne homo ſic ſit ſolicitus quaſi ſibijpſi confiſus; obidq́ue ait neminem poſſe ad ſtaturam ſuam quidpiam adijcere. Quartò, ne plus iuſto, ſolicitudo nos futurorum pręoccupans, angat. Propter quod ait, Nolite ſoliciti eſſe in craſtinum. Pari modo neque iudicium publicum prohibuit ſine quo homines vitam tranſigere nequeunt, ſed temerarium; puta, ne de occultis ſine cauſſa leuiter præcipitetur.

ARTICVLVS III.

Vtrum congruè lex Euangelica conſilia nobis quædam adiecerit.

VLtimum, quod in lege euangelica conſiderare reſtat, eſt cõſiliorum ordo, quo nos Chriſtus ſuper omnes mundi nationes ad beatitudinis culmen euexit: Quęritur ergo, vtrum congruè ſint conſilia per legem euangelicam nobis adhibita? Et arguitur primò, quòd nulla ſint conſiliorum opera.

Primum argum.

Vniuerſa enim quæ homo reddere Deo poteſt, eidem virtute præcepti dilectionis, quo ipſum ſuper omnia tenetur diligere, debet: vtpote quòd ex nihilo nos cõdidit; qua ratione quidquid ſumus, ac ſubinde poſſumus, illi debemur. Vnde 1. Paralip. 29. Tua ſunt, inquit Sapiens, omnia; & de his quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. nullum ergo reſtat ſupererogationis opus, quod ſit conſilij.

Secundum.

Secundò arguitur; Si in rem mortalium erant conſilia, non erat cur Deus non eadem antiquis traderet, ſicuti nobis, in antiqua autem lege talia conſilia non legimus: nõ ergo Chriſtus ea debuit ſuperaddere.

Tertium.

Tertiò; Conſilia dãtur de his quę ſunt ad finem expedientia. non autem eiſdem hominibus omnia expediunt, ergo non debuit Dominus noſter conſilia determinare, ſed vel cuiuſque arbitrio relinquere, vel ſapientum prudentiæ, qui quos noſſent idoneos, conſiliorum opera admonerent.

Quartum.

Quartò. Si aliqua eſſent cõſilia, maximè illa quæ ad perfectionem vitæ pertinent, illa autem inter præcepta Chriſtus poſuit Math. 5. vt inimicorum dilectionem, & præbere alteram maxillam vnam percutienti. In contrarium eſt illud Sapien. Prouerb. 27. Vnguento & varijs odoribus delectatur cor, & bonis amici conſilijs anima dulcoratur. Chriſtus autem, vt eſt ſapientiſſimus, ita & nobis maximè amicus. ergo eius conſilia maximum nobis afferunt emolumentorum pondus.

Solutio quæſtionis tribus concluſionibus continetur.

Prima concluſio.

Prima eſt. Multa ſunt conſilia de iure naturæ, quæ nõ ſolùm ſub lege ſcripta, verum & ante illã ſemper fuerunt virtutis officia.

Probatio cõcluſionis.

Probatur, nam miſeris, etiam citra caſum grauis neceſſitatis occurrere, ſemper fuit officium, & vo-

luptatibus

luptatibus mundi parcius uti, quàm lex permitteret ob aliquam bonam caussam. In summa, illis renuntiare quæ licèt homo posset facere, consilium semper sapientes duxerunt. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio: Congruentissimè in lege noua non modo naturalia illa cōsilia explicita sunt, verùm & alia recenter adhibita, quæ non erant in veteri. Probatur: Hoc inter consiliorum opera, & ea quæ sunt in præcepto, interest, quòd præceptorū opera sunt de necessitate salutis; opera verò consiliorum sunt supererogationis officia, per quæ expeditius ad charitatis perfectionem peruenitur. Cùm ergo inter legem veterem & nouam hoc fuerit interstitium, quòd illa erat lex seruitutis & timoris; nostra verò, lex libertatis; fit consequens, vt & illi congruerit non ponere nisi præcepta; & nostræ, vt cōsilia adhiberet, quæ liberè quisque exequi posset. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio: Consilia euangelica atque adeò omnia naturalia ad tria reducuntur genera; scilicet, paupertatis, continētię, & obedientię. *Suadetur conclusio.* Probatur: Consilia, vt proxima conclusione assertū est, sunt illa per quæ homo expeditius ad charitatis perfectionem progreditur; est autem homo inter spiritualia bona, quibus charitas comparatur, & temporalia, quibus eiusdem charitatis via impeditur, sic constitutus, vt quò illis propius accedit, à temporalibus eò lōgius absit, & vicè versa; temporalium autem, vt nuperrimè adnotabamus, tria sunt genera: scilicet, concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ. Quapropter qui in huiusmodi sic finem constituit, vt regulas vitæ secundum istorum affectum instituat, prorsus fit charitatis expers: obidque per præcepta instituimur, vt debitè ac iustè illis ex præscripto vtamur, animos verò ab illis prorsus euellere, non est cunctis, immo neque multis in hoc seculo possibile. Quare sub consilio Christus id cuicunque reliquit, vt qui capere posset, caperet. Per paupertatem autem abdicamus à nobis oculorum concupiscentiam, hoc est facultates ac diuitias: per continentiam verò concupiscibilia oculorum, hoc est tactus delitias; sed per obedientiam oculorum, superbiam, hoc est honores, & mundi fastus. Illa ergo tria in capite statim suarum legum Christus proposuit; videlicet, Beati pauperes spiritu, Beati mites, Beati qui lugent. Quę quidem Apostolis ratione status, vt super eisdem verbis scriptum reliquimus, necessaria erant: reliquis autem relicta sunt in cōsilio. Vnde, vt Matth. 19. legitur, ait Petrus: Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? Quamobrem Apostolici viri, hoc est qui apostolicum institutum imitari contendunt, hæc tria vota suscipiunt, iuxta documentum Christi ad iuuenem, Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me. Vbi verbo sequelæ, obedientiā expressit, quæ votorum supremum est, atque aliorum finis. Ob hoc enim seculo vale dicimus, vt Christū expeditiores sequamur. Hæc igitur simpliciter sub consilio collocantur; ad quæ capita cuncta reducuntur. Nam eleemosynam extra caussam necessitatis erogare, ad consilium attinet paupertatis; & licitis voluptatibus abstinere, ad cō silium continentiæ; & aliquando hominem suam non sequi, vbi licuerit, voluntatem, ad cōsilium quodammodo obedientiæ; vt offensam remittere, cuius posses vindictā exigere. *Quæstio.* Quòd si interrogas, quæ sint noua illa quæ adhibita sunt in noua lege? *Solutio.* In primis virginitas vsque ad Deiparam virginem non legitur fuisse in consilio. Et præterea vt prorsus homo cuncta confirmato voto relinqueret; quod cùm Christus iuueni obtulit, quasi de re noua stupuit. Quò alludit & illud Petri, Quid ergo erit nobis? quasi quid fecimus, quod nemo hactenus fecit. Tametsi & in legem naturæ, licèt non religionis gratia, sed philosophandi, de Diogene & multis Pythagoreorum, historiæ tradunt opulentiam splendoremque humanum abiecisse. Et vt nos super c. 3. Matth. in descriptione deserti quo Ioannes pœnitentiam prædicauit, enarrauimus. Fuit etiā inter Iudæos Essenorum collegium, quorum Iosephus lib. 18. antiquitatum meminit. *Iosephus.* Et Solinus c. 48. qui à communi hominum conuictu semoti; absque vxoribus anachoretarum vitam degebant. *Solinus.* De his autem latius in lib. 6. sub titulo, De voto.

Primum argumentum. Ad primum igitur argumentum negandum est, quidquid nos facere possumus, Deo deberi ratione præcepti. Consultissimus nanque & in nos pientissimus Deus in obligando nos suis legibus non tantum eorum rationem duxit, quæ nos illi deberemus: sed eius, quod imbecillis nostra natura præstare posset. Vnde Pau. De virginibus, inquit, præceptum nō habeo; consilium autem do. Quia verò præter sacramentorum præcepta nihil amplius nobis iussit, quàm quod in iure naturæ positum est: hoc autem iure nemo tenetur quantum potest semper facere; sed consilia non contemnere, & nihil animo admittere quod dilectioni Dei sit aduersum: hoc est enim diligere eum ex toto corde & ex tota mente. Et sic est intelligendum illud Ecclesi. 9. Quodcunque potest manus tua, instanter operare. Nam si sensum faciat consilij, nihil contra nos. Si autem vim habeat præcepti, intelligitur ut quicunque pro suo statu faciat quod debet. Neque verò ex contemptu & consiliorum vilipendio omittat ad perfectionem tendere, vt S. Thom. 2. 2. q. 186. artic. 2. expositor est. *S. Thomas.* Quocirca neque qui consilia sequuntur, ad altiorem gradum charitatis obligantur, quàm alij; sed præstantiori via secūdum suam professionem ad charitatem tendere; quæ est præceptorum finis. Sed hæc non sunt præsentis speculationis; libro enim octauo, qui est de voto, iterum hæc pressius attingemus. *Ad secundum argu.* Secundum autem argumentum secunda conclusio dissoluit; vbi reddita est ratio cur decentius lex euangelica quàm vetus consilia tradiderit. *Ad tertium.* Ad tertium respondetur, quod Christus proponens consiliorum opera, ob id ea nemini præcepit, quòd videbat non cunctis expedire, sed reliquit cuiusque optioni, ut Matthæi 19. Si uis perfectus esse, &c. Et rursus: Qui potest capere, capiat. *Ad quartū.* Ad quartum demum respondetur, quòd illa consilia quæ sunt de iure naturæ, sæpe accidit ut sint in præcepto. Obidque quantum ad animi præparationem, tenemur prompti esse, ubi necessitas exigerit, illa implere. Quamobrem Christus præceptorum numero eadem adscripsit: sed tamen extra necessitatis casus sunt in consilio.

FINIS LIBRI SECVNDI
DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER TERTIVS
De Iustitia & Iure.

PROOEMIVM.

Gemina acceptio iuris.

D Iustitiam, de cuius virtute præsens à nobis opus institutum est, ius pertinet: quapropter de Iustitia & Iure illud inscripsimus. Ius autem bifariam, vt in fronte pimi Libri dicebamus, vsurpatur: videlicet & pro rationis regula, prudentiaqúe dictamine, per quam regulam æquitatē iustitiæ perpēdimus: quales sunt leges. Præterea pro æquitate ipsa quæ obiectū est Iustitiæ: nēpe quā Iustitia in rebus constituit. Igitur cùm de iure priori modo hoc est de legibus, duos hactenus libros absolutos dederimus, subsequitur, vt ad definitionē Iustitiæ propius accedentes, de Iure dicamus, posteriori modo accepto nomine, vtpote per quod eadē constituenda est Iustitiæ definitio. Cōtinet.n. liber præsens, ordine tertius, iustitiæ tractatū in genere, eiusq́; diuisiones in legalem & particularem, inq́; distributiuam & commutatiuā: prioremque eius speciē, scilicet distributiuam: vbi de acceptione personarum disputamus. Quam materiā edisserit Sanctus Thomas 2.2.q.57. & infrà.

Partitio libri.

S. Thomas.

QVAESTIO PRIMA.
DE IVRE.

S.Thom.2.2. quæstio.57.

ARTICVLVS I.
Vtrùm ius sit obiectum iustitiæ.

Primum argumentum partis negatiuæ.

VAERITVR ergo primò, vtrùm ius sit obiectū iustitię? Et arguitur à parte negatiua ex verbo Celsi Iurisconsulti lib.1.de Iust.;& iure. Ius est ars boni & æqui, ars.n. nō est obiectū virtutis iustitiæ, quæ est in voluntate: sed per se virtus intellectualis, vt 6. Eth. auctor est Aristo. Secundò, Iustitia præcipuè nos Deo subijcit, secundū illud Aug. 10 lib. de morib. Eccles. Iustitia est amor tātùm Deo seruiens;& ob hoc bene imperans ceteris, quæ homini subiecta sunt: ius aūt ad diuina non pertinet, sed ad humana. Sic.n. Isido. lib. 5.c.2. distinguit inter fas & ius, q fas sit lex diuina; ius aūt, humana; ergo ius nō est obiectum iustitiæ: In contrariū autē est tam idē Isidorus quàm Philosophus. ait.n. ille ibidem, quòd ius dictum est quasi iustum. Et refertur dist. 1.can.ius. Et Philosophus in principio 5. Ethi. Omnes, inquit, talem habitum volunt dicere iustitiā, à quo operatiui iustorū sunt.

Aristot.

Secundum argum.

August.

Isidorus.

Aristot.

In vestibulo statim quæstionis primum omnium supponendum est, iustitiā vno modo accipi generali nomine pro virtute. Sic enim acceptam Philosoph. 5. Ethic. c.1. appellat illam, totam virtutem. Vnde & iustos idem est quod studiosos, quacunque sit insignitus virtute. Et ratio amplissimi huius significatus est, q in omni virtute extat obedientiæ ratio legi debitæ. Quidquid autem rationē debiti claudit, iustitiæ formā induit. Quo vtique significato accepit Christus Matth. 5. & 6. iustitiæ nomē, Nisi abūdauerit iustitia vestra. &c. Et, Attendite, ne iustitiā vestrā faciatis coram hominibus. & Pau.1. ad Timo.1. Iusto nō est lex posita, Atq; hoc pacto non tractamus hic de iustitia, neq; habet peculiare obiectū, sed suū cuique virtuti est propriū: nēpe id quod legitimū est; sed accipitur vt est particularis virtus moralis atque vna quatuor cardinaliū, cuius officiū est facere iustū. Secundò, ne quis nobis ordinis peruersionē improperet, q prius de iustitia, quàm de iure dicendū nobis esset, nouerit doctrinam esse Arist. 2. de anima, tex. 33. q qui de potentia vel habitu tractaturus est, exordium auspicari debet ab obiecto, vnde habitus speciē sortitur, & per id quod describi debet: vt qui de sensibus disputationem init, prius debet de

Diuisio iustitiæ.

Philosoph°.

Paulus.

Solutio tacitæ obiectionis.

Arist.

sensibili disputare. Oculus.n.non per hoc propriè defini tur q fit sensus sic aut sic cōpositus.sed q sit sensua perci piendi colores & pariter auditus q sit sensus percipien di sonū;& serra est instrumentū secandi ligna: & tēperan tia,habitus quo rectè delectabilibus tactus vtimur. Pa ri ergo modo loco citato 5.Ethic. Aristo. definit iustitiā per iustū;nempe q sit habitus quo iustū volumus & iustū operamur. Et Vlpianus.ff.de iustitia & iure. Iustitia est, inquit,cōstans & perpetua voluntas ius suum vnicuique tribuens. Cùm ergo iustitia per ius definiatur, meritò à iure est nobis proficiscendum. His ergo præhabitis, ad quæstionem vnica conclusione respondetur: Ius est obie

Conclusio responsiua.

ctum iustitiæ. Conclusio ex auctoritatibus Isidori, & Phi losophi,& Iurisconsulti modò citatis,appellantiū ius,iu stum illud, quod iustitia in rebus constituit, satis con stat;nihilo secius ratione amplius demonstratur quæ su mitur ex differentijs iustitiæ à reliquis virtutibus. Sunt enim ordine tres. Prima: quòd cùm propriū sit omnium virtutum rectū perficere opus, rectitudo tamen reliqua rum virtutum existimatur in ordine ad ipsum agentem,

Ratio conclusionis.

iustitia verò in ordine ad alterum. Et ratio est, q iustitia est virtus ordinans habentem ad alium, reliquæ verò ip sum ordinant ad seipsum. Exempli gratia: Temperantia

Primum discrimen iustitiæ singulariter distincta à ceteris virtutibus.

versatur circa rectum usum delectabilium tactus:& ideo ponit medium inter duas affectiones ipsius tēperati:scili cet, ne in ciborum venereorumue vsu à ratione exorbi tet,neque verò minus sumat quam sustentatio vitæ po stulat. Et pariter fortitudo inter timorem & audaciā mo dum constituit. Iustitia verò facit equalitatem inter de bentem,& alterum,cui quidpiam debet. Vt si vterque no strum habebat quinque, mutuò verò mihi dedisti vnum, cuius caussa tantùm habes quatuor, ego verò sex, iustitia postulat vt tibi vnum refundam, vt uterque nostrum ha beat quinque,quod est medium inter quatuor & sex. Pa ri modo,si tuas mihi operas locasti,iustitia poscit vt mer ces mea easdem adæquet. Quocirca & res duæ iustificari dicuntur,dum adæquantur; vtputa cùm architectus lapi dem ad normam iustificat, & sutor calceum ad pedem.

Secunda differentia.

Secunda ex hac nascitur differentia, quòd in materia re liquarum virtutū nihil verè ac legitimè censetur rectū, nisi respectu agentis. Exempli gratia. Si auarus parca vta tur mensa, nō ut temperatè viuat,sed ne pecuniam dispē dat,opus illud nō censetur rectum, neque virtuti admen suratum. Si verò debitor quantum æris debet, tātum cre ditori persoluat,sinistra tamen intentione, nempe vt il lud dilapidet, vel si gladium quem in deposito habet,do mino restituat,sciens in malum vsum esse ab illo repeti tum,tunc tale opus iustum simpliciter censetur: quia est debito æquale;licèt non sit opus virtutis, neque qui sol

Tertia differentia.

uit,sit studiosus. Atqui ex hac rursus exoritur tertia dif ferentia, nempe q meritò Doctores virtuti iustitiæ per se obiectum adscribunt quod ius appellant & iustum: nō autem reliquarum vlli,eo videlicet,quòd in virtute iusti tiæ iustum ipsum ex natura rei constituitur; in reliquis verò non nisi ex recta intentione agentis. Quapropter

S. Thomas.

diuus Tho.(quod meditatè considerandum est) tractatus aliarum uirtutum, nimirum fortitudinis aut temperan tiæ,non ab earū obiectis exorditur,sed à uirtutibus quæ faciunt rectitudinem in opere;tractatum verò iustitię ab obiecto:quod in rebus ipsis consistit. Quin verò in alijs uirtutibus non tam propriè dicitur obiectum, quàm ma teria,circa quam uersatur uirtus,ut materia fortitudinis est periculum belli;& materia temperantiæ,delectabilia tactus; in quibus uirtus medietatem inter duos affectus constituit;sed uirtutis iustitiæ propriè est obiectū, æqua litas ipsa rerum,in quam uirtus tendit, sicuti uisus in co lores. Habemus ergo conclusionem quòd ius est obiectū iustitiæ. Veruntamen non desunt,qui hoc discrimen su

Buridanus.

perficietenus cernentes impugnent. Buridanus inquam quinto Ethi quæstione prima,aduersus hanc doctrinam

Ratio Buridani contra diuum Th.

sic insurgit. Aut loquitur,inquit diuus Thomas, de recti tudine operis quatenus est rectitudo uirtutis,aut de eius rectitudine absolutè,licèt nō fiat à uirtute. Si priori mo do,tunc uti officia aliarum uirtutum, sic neque opus iusti tiæ rectum est, nisi in ordine ad agentem. Docet enim

Aristot.

Aristot. secundo Ethico. capite quarto, nullum esse opus uirtutis, nisi fiat ex electione propter legitimum finem, quare,ut modò dicebamus, qui gladium reddit uero do mino, ut homicidium faciat non est studiosus. Si uerò loquatur de operis rectitudine absolutè, non quatenus à uirtute proficiscitur, tunc in materia quoque aliarum uirtutum eiusmodi reperitur rectitudo siue ordine ad agentem, ut si quis per hypocrisin ieiuniorum legem ob seruet, aut propter uanam gloriam strenuè se gerat in

Solutio rationis factæ.

bello. Respondetur,tamen differentiam constitui in re ctitudine absolutè considerata. Et est hæc, quòd cum re ctitudo iustitiæ in rebus ipsis natura sua sit reperibilis, qui soluit æquale debito mala intentione & fine, facit quidem opus iustum, cùm ius alteri suum tribuat, licèt non sit iustus, id est studiosus, quia non operatur quan do, ubi, & quomodo oportet. In reliquis uerò uirtuti bus, si unam quamlibet tollas uirtutis circunstantiam, nulla restat moralis rectitudo, hoc est, ieiunium illud non erit opus temperatum, neque aggressus in bello, opus strennum, quia talia opera non habent aliam recti tudinem quàm in ordine ad uirtutis habitum.

Ad primum arg.

Buridanus.

Refellitur.

Buridanus.

Igitur, ut ad obiecta capitalia respondeamus, circa materiam primi argumenti idem Buridanus & non nulli minus nominis significatum callentes, negant no men ius accipi pro obiecto iustitiæ, sed aiunt idem esse quod legem, secundum uerbum Isidori quod refertur distin.1. Ius generale nomen est, lex autem iuris species. At uerò qui hoc negat, ueritati se auctoritate omnium armatæ, contrarium obijcit. Enimuerò quod Philoso phus appellauit iustum, ubi dixit iustitiam esse habitum iustorum effectricem, Iurisconsultus planè nuncupauit ius dicens, Iustitiam esse uirtutem ius suum cuique tri buendi. Si ergo iustitia facit ius & iustum, quis abnuat ius esse obiectum iustitiæ. Immo crediderim per Apoco pen, hoc est per amputationem syllabæ in fine dictionis, iustum, dictum esse, ius sicut pro eo quod, potestis, dici mus, potes. Vnde Græcè δίκαιον idem promiscuè signi ficat, quod iustum, & ius. Quare eidem ipse Isidorus eo dem loco statim subdit, ius dictum esse, quia iustum est. Quapropter lex ipsa ideo dicitur iusta, quia iustum in re bus constituit. At uerò quoniam opificiorum artificato rumq́ue nomina ad significādum quoque artes transferū tur, sicuti nomen medicinæ, quæ est res per artem com posita, ad artem ipsam accommodatur, nomen iustum deriuatum est, primum ad significandum artem cogno scendi quidnam sit iustum, & exinde rursus ad significan

Non sunt idem lex & ars boni & æqui.

dum legem. Cauendum namque tibi est idem esse cen seas artem boni & æqui, & legem: ars enim non est di ctamen, sed scientia potius moralis, qualis est in Iurecon sultis ad inuestigandum quidnam æquum sit lege sanci re. Lex autem est regula prudentiæ, seu dictamen pra cticum inde constitutum, puta, fac, ne facias. quæ quidē est in principe, vt libro. 1. quæstio. 1. declarauimus. Quo

Isidor mens.

circa ubi ait Isidorus legem esse iuris speciem, non acci pit speciem, quasi quid generi directe subiectum, ut est homo animali, siquidem subdit, ius id esse quod iustum, sed quia est regula præceptioq́ue iuris scripta. Ius enim aliud est naturale menti nostræ inditum, atque aliud scri ptum, & secundum Isidorum lex est constitutio scripta. Et per hoc detegitur sensus uerborum Celsi. Ius est ars

Accursii lapsus.

æqui & boni. Vbi hallucinatus Accursius, ait non idem esse æquum quod bonum, fingens nescio quid discrimi nis inter illa membra, cum tamen ęquum & bonum, ut

Budæus.

doctè illic Budęus adnotauit, & nos suprà lib. 1. quæstio. 6. artic. ultim. declarauimus, loco simplicis nominis ac cipiatur pro eo quod est ἐπιείκεια puta legis interpreta tio, casu quo palàm est legislatorem si adesset, noluisse legem secundum scripturæ rigorem seruari, ut colligi tur ex. l. nulla. ff. de legibus. Nam leges non possunt in omnes singulares casus prospicere, ut habetur l. neque leges. & l. non possunt, eodem titulo. Quo fit, ut cùm

ait Iu-

ait Iurisconsultus ius esse artem boni & æqui, ius accipiatur, nó pro scripto, sed pro naturali: vtpote quòd iudex faciens contra uerba scripti iuris, mentem eius seruat illæsam, in qua ius naturale conseruatur. Quare ars æqui & boni idem est quod ars tuendi naturale ius, vbi scriptum apparet iniquum. Habetur enim Insti. de succes. liber. §. 1. Prætoris edicto hæc legis iniquitas emendata est & ff. quod quisque iu. &c. l. si quis; ait Vlpianus. Si quis iniquum ius aduersus aliquem impetrauerit, ipse eo iure vtatur. Vnde etiam illud emanauit axioma, Summum ius summa iniuria. Atqui ea his ipsis quæ dicta sunt, colligitur intellectus Vlpiani in eadem lege; vbi ait ius à iustitia appellatum est. Enimuerò si ius pro obiecto iustitiæ, vt dictum est, accipias, falsum quidem est. Nam potius econuersò iustitia dicitur à iure; quandoquidem habitus ab obiecto sortitur speciem. Prætereaquam quòd per grãmaticorũ regulam longior dictio à breuiori deriuatur. Accipit ergo Iurisconsultus ius pro arte & scientia de iure naturali iudicandi. Illa enim ob id nascitur ex iustitia, quòd ille solus, qui iustus est, prudentia viget, vt ait 6. Ethicor. Aristot. ad rectè de agendis iudicandum. Vt ergo dictorum faciamus epilogum, ius est in rebus: ars verò æqui & boni in intellectu docente iustum operari, sicuti ars fabrilis. Sed lex est regula intellectus practici per prudentiam constituta; atque adeò ratio iusti, hoc est factiua & constitutiua iusti: iustitia denique, uirtus uoluntatis, quæ secundum legem iustum in rebus constituit. Quo fit, vt cùm dicitur ius alicui reddi, non aliter accipiatur, quàm vt est obiectum iustitiæ. Tametsi sanctus Thomas nonnihil discriminis internoscat; nempe quòd ius reddere, sit sententiam in fauorem alicuius pronuntiare, siue secundum rei veritatem, siue secundum allegata & probata: etiam dum secundum veritatem iniquum sit. Quòd autem subdit, ius quunque accipi pro tribunalis loco, ut dum reus dicitur in iure comparere, fortè ex Paulo Iureconsulto accepit, qui l. penultima. ff. de iustitia & iure; ait ius accipi pro loco. Nescio tamen an satis aptè dictum sit; nam quando quis dicitur de iure comparere, eodem modo videtur ius accipi, quo quando dicitur in ius vocari; in ius autem vocari, vt ait Iureconsultus. ff. de in ius uocando, est iuris experiundi caussa vocari: nempe vt actor rei nomen deferens, experiatur an ius sibi patrocinetur, vbi ius accipitur pro iure ipso vel pro lege. Ad secundum argumentum respondetur, Augustinum, vbi ait iustitiam esse amorem Deo seruientem, non denotare iustitiæ substantiam; immo verò cùm Deo æquale reddere nemo possit, nulla est inter nos & Deum propria ratio iustitiæ; sed dicit iustitiam esse amorem, id est, ex amore seruiendi Deo nasci, & ad eundem tendere finem. Quapropter, fas, idem est quod pium & religiosum; nempe fari dignum; quod quid excelsius est, quàm iustum.

Vlpiani sensus. *Epilogus ante dictorum.* *S. Thomas* *Ius non satis aptè accipitur pro loco tribunalis.* *Ad secundum.*

ARTICVLVS II.

Vtrum diuisio iuris in ius naturale & positiuum, sit generi congruens.

POstquam visum est quidnã sit ius, sequitur de eius diuisione, utrum cõgruè hoc genus, ius, in has duas species, naturale scilicet & positiuum, diuidatur. Et arguitur à parte negatiua: Nullum est in hominibus ius naturale, ergo diuisio supponit falsum. Probatur antecedens; Ius naturale est immutabile atque idem apud omnes, vt habetur distin. 1. cano. ius naturale: in rebus autem humanis nihil est immutabile, quia omnia humana in aliquibus casibus deficiunt: ergo nullum est ius naturale. Secundò arguitur: Nullum est ius positiuum; ius enim positiuum est quod humana uoluntate & arbitrio ponitur, vt 5. Ethicor. capitul. 7. ait Philosoph. & eadem distinct. Isidorus: vbi inquit ius ciuile esse quod quisque populus sibi constituit. Ex hoc autem quòd humana voluntate ponatur, non sequitur id esse rectum, atque adeò neque vt sit ius; ergo nullum est ius positiuum. Tertio: Ius diuinum neque positiuum est, cùm humanæ auctoritati non innitatur, neque verò naturale, quia naturam excedit: ergo diuisio non est sufficiens. In contrarium autem est auctoritas Philosophi loco citato 5. Ethic. cap. 7. vbi ius politicum, puta ciuile, diuidit in naturale & positiuum, quod appellat legitimum.

Primum argum. *Secundum.* *Aristot.* *Isidorus.* *Tertium.* *Aristot.*

Hic primum omnium nosse oportet eisdem prorsus diuisionibus ius distribui, siue illud pro lege accipias, siue pro iusto, quod est iustitiæ obiectum, nam et iure, quod iustitiæ obiectum est, & iustitia rationem habet virtutis, & lex rationem regulæ. Quapropter cuncta, quæ libro primo, quæstione quinta, de diuisionibus iuris accepti pro lege, dicta sunt, & in hunc quoque locum competunt, ac perinde breuior hic erit disputatio. Secundò & hic quoque cautè obseruandum, quòd ius non statim ex æquo, vt ferè iurisperitorum schola arbitratur, diuidendum est in tria, scilicet in ius naturale, gentium, & ciuile; licèt id Isidorus videatur censere, vt sequenti articulo patebit. Neque, vt alij putant, in quatuor, scilicet in hæc tria, & ius diuinum. Sed si autem diuidendi consulas, ius, vt commune est ad diuinum & humanum, diuiditur in duo, scilicet naturale & positiuum; & pariter ius diuinum: ac deinde ius positiuum humanum, in ius gentium & ciuile. Vnica ergo conclusio ad quæstionem respondet: Ius primò diuiditur in naturale & positiuum. Probatur conclusio; Ius seu iustum, idem est quod æquale & adæquatum: hoc autem fieri non potest nisi altero duorum modorum; videlicet aut ex natura rerum, aut ex condicto humanæ uoluntatis, dimittamus enim tantisper diuinam legem, de qua statim similiter censendum est. Exempli gratia: Vt qui aliquid credito recepit, tantundem restituat, natura rerum docet, & ideo ius naturale est, sicuti & quòd fœmina uiro generationis gratia adiungatur. Quòd autem frumenti modius quinque siclis væneat, certe non natura fecit, sed humanum condictum; puta reipublicæ consensus aut principis. Nam cùm ad rationem legis vis requiratur coerciua, non omne condictum vim nanciscitur legis, sed quod est reipublicæ. Vnde quod priuatim inter ciues intercedit, non lex, sed pactum est. Pari modo, quòd consanguinei in quarto gradu matrimonium ineant, natura non vetuit, sed humana uoluntas. Cùm ergo his tantum duobus modis vsu venire possit æquum & iustum, fit vt duo membra genus ipsum iuris absoluant. Igitur cùm audis ius naturale esse illud, quòd est à natura, bifariàm id intelligito, nempe & à natura id docente, & ab eadem ad ipsum instigante. Vnde Vlpianus. l. 1. ff. de iustitia, & iure. Ius, inquit, naturale est commune omnium, eò quòd vbique instinctu naturæ, non constitutione habetur aliqua. Vbi è regione opponens naturalem instinctum & constitutionem, nostram bimembrem diuisionem insinuat. Eodemque refertur Ciceronis diuisio libro de Inuentio. inquientis: Naturale ius est, quod nobis non opinio, sed quædam innata vis affert. Omnes itaque definitiones istæ per caussam efficientem constituuntur. At verò Aristoteles quinto Ethicorum capite iam citato, per caussam id formalem philosophico more definit, dicens: Ius naturale est quod vbique eandem vim habet, & non quia videtur, id est quod vbique natura sua necessarium est, & non quia humano iudicio & arbitramento ponitur. Etenim vt qui decem accepit, totidem reddat, non est iustum, quia hominibus ita existimatum, sed natura sua, sicut ignis est calidus: quòd autem frumentum tanti vendatur, vinum uerò tanti, atque hoc vitium, tali vindicetur supplicio, & hoc aut illud offeratur sacrificiũ, & similia non natura, sed humana volũtas iustũ fecit. Quare ait illic Philosoph. iustũ legitimũ antequam esset positum, nihil referre, sed postquã positũ est. In summa,

Primum fundamentum. *Secundum* *Conclusio responsiua.* *Probatio.* *Cicero.* *Aristot.*

diuisio hæc præsens in idem cum illa coincidit, qua Doctores distinguunt, alia esse vel iussa quia bona, vel prohibita, quia mala, alia verò vel bona, quia iussa: vel mala, quia prohibita. *Prima obiectio aduersus definitionem iuris naturalis.* Offert se nihilominus nonnihil ambiguitatis circa definitionem illam iuris naturalis per caussam efficientem: Si enim ius naturæ est, quod natura docet, nemo illud posset ignorare, & tamen multa sunt de iure naturæ, quæ barbaræ gentes ignorant, vt de fornicatione simplici ex concilio apostolico adnotauimus, Act. 15. quæ ideo prohibita fuit conuersæ gentilitati, ne per ignorantiam excusarentur. *Secunda.* Rursus: Si ius naturæ est illud ad quod natura instigat, fit ius omne naturale esse necessarium: quod tamen videtur esse falsum, cùm super aliquo, vt suprà diximus, dispensari possit. *Ad primam obiectionem.* Ad horum prius respondetur, quod non quidquid natura docet, omnes capiunt, sed illi prorsus, qui serenam habent rationem & ab omni nebula liberam. Nam qui in vitia immersi, caligine illam obduxerunt, naturæ radios non satis perspiciunt. Posterior verò dubitatio tacta est inter arguendum in fronte quæstionis.

Ad primum arg. principale. Respondetur ergo ad primum argumentum, vbi idem mouebatur scrupulus, concesso ius omne naturæ esse simpliciter necessarium natura sua. Quapropter præcedenti libro, q. 3. diximus esse indispensabile. Quin verò Scotus ipse quamuis censeat præcepta secundæ tabulæ dispensabilia esse, negare non debet quin sint natura sua necessaria. Sed fortè diceret, quod Deus natura superior poterit super illis dispensare sicuti angeli & cœli, licèt sint res natura sua necessariæ, possunt supernaturaliter annihilari. Tametsi satis demonstratum sit neque id de eisdem præceptis esse possibile: vtpote cùm prorsus eorum naturæ repugnet esse licita, sicuti homini esse irrationalem. At verò id quod natura sua est necessarium, potest mutatis rebus mutari. Necessitas quippe vniuscuiusque rei secundum eius naturam perpendenda est. Si enim natura rei immutabilis est, tunc & ius eius erit simpliciter immutabile: vt, quia cœlum res est immutabilis, eius motus est immutabilis: sed quia aqua est res mutabilis, licèt simpliciter illi sit naturale infrigidare, nihilominus quando est calida, calefacit. Pari modo, quòd depositum sit domino reddendum, per se consideratum est simpliciter necessarium, sed quia homo est mutabilis dum dominus prauè affectus suum gladium petit ad occidendum, non est illi reddendum: quia sicut sanus existeret, ius esset ei reddere, ita dum insanus sit, ius est non reddere. Eodem modo ius per se simpliciter necessarium est, quidquid debes vt soluas: quando verò soluendo non es, ius non te ligat. Hæc ergo mutatio non tam fit in iure, quàm in hominibus ipsis. Atqui ex hac radice in fine primi libri rationẽ deduximus, quare expedit leges humanas nonnunquam mutari, nempe quia res mutantur. Et lib. 2. q. 3. commonstrauimus, in illas leges, quæ rationem ipsam iustitiæ & finem continent, dispensationem cadere non posse, in illas verò, quæ non finem, sed media secum afferunt, cadere posse, *Aristot.* hoc enim naturalium genus est, quod Aristoteles loco citato ait posse mutari. Nam etsi dextera naturaliter validior sit, aliquando deficit, & est sinistrum brachiũ robustius. *Ad secundum.* Ad secundum respondetur, concesso non esse regulam generalem, vt quidquid voluntas constituat, cõtinuò sit iustum. Nam siquid contra ius naturæ constituat, nunquam vim legis obtinebit, vt suprà dictum est, reclamante propheta. Isa. 10. Væ qui cõdunt leges iniquas. Sed quando res est non solùm naturæ non repugnans, verùm pro loco & tempore congruens, tunc voluntas humana, si publica auctoritate polleat, id potest constituere, quod quia constitutum est, fit iustum, & vt ait Aristoteles quod non referebat, iam inde refert. *Ad tertium.* Ad tertium denique respondetur, vt suprà insinuauimus, quòd ius diuinum non condiuiditur eadem diuisione contra ius naturale & positiuum; immo verò similiter diuiditur. Itaq; , vt perspicua sit diuisio, primùm omnium diuiditur ius in diuinum & humanum, deinde vtrunque membrum eadem prorsus diuisione subsecatur, vt ius diuinum alterum sit naturale, atque alterum positiuum. Vniuersum enim ius naturale est diuinum; eò quòd Deus est auctor naturæ, ac subinde cuiuscunque eius iuris, sed ius diuinum positiuum est, quod suprà naturam est ab ipso positum, vt sacramentorum iura Christianæ familiæ, & ceremonialia ac iudicialia antiquæ legis. Præcepta autem primæ tabulæ decalogi non simpliciter dicuntur ius diuinũ positiuum, licèt, vt suprà dictum est, per fidem sint explicita, quia ex rerum natura pullulant; licèt, nisi opitulante fide, non ab omnibus agnoscantur.

ARTICVLVS III.

Vtrùm ius gentium sit idem cum iure naturali.

CVm duo tantùm membra in proxima diuisione posuerimus, dum genus iuris naturale tantùm & positiuum distinximus, dubium de iure gentium restat, vtro'nam illorum membrorum comprehendatur? Et arguitur quòd contineatur sub iure naturali. *Primum argumentum.* Ius enim illud, in quo omnes homines conueniunt, esse non potest nisi naturale, quod, vt proximè dicebamus, commune est omnibus, iure autem gentium omnes gentes conueniunt, secundum illud Vlpian. l. 1. ff. de iustitia & iure. Ius gentium est, quo gentes humanæ vtuntur. vt Iostit. de iure naturali &c. Ius gentium omni humano generi commune est, ergo ius gentium & naturale idem sunt. *Secundum.* Secundò arguitur, Seruitus est de iure gentium, vt habetur distinct. 1. can. ius gentium, & Institutio. modò cita. & ff. de iustitia & iure. l. manumissiones. sunt autem, *Aristot.* vt Philosophus ait 1. Politicorum multi naturaliter serui; ergo ius gentium est naturale. *Tertium.* Tertiò, Ius diuiditur in naturale & positiuum, sed nunquam vniuersæ mundi gentes conuenerunt vt ius aliquod statuerent; ergo natura idem ius docuit, atque adeò est naturale. *Isidorus.* In contrariũ autem est Isidorus distinct. 1. can. ius autem. vbi distinguit ius gentium à naturali, dicens, ius autem naturale est, aut ciuile, aut gentium.

Conclusio responsiua. Ad quæstionem vnica conclusione respondetur, Ius gentium & à iure naturali distinguitur, & sub iure positiuo comprehenditur. *S. Thomas.* Hanc cõclusionem etsi expressè hic Sanctus Thomas non ponat, tamen argumenta eius quibus initio quæstionis arguit ius gentium esse naturale, insinuant eius esse mentem id negare, affirmareq; subinde esse ius positiuum. Præterquàm quòd, 1. 2. quæst. 95. articulo quarto, id planè affirmat, vbi ius positiuum diuidit in ius gentium & ciuile, quod nos libro primo, quæst. 5. exposuimus. Et ratio quam hic adducit, id ipsum patefacit. *Probatio cõclusionis.* Probatur ergo conclusio, Ius naturale (vt articulo proximo diximus) est illud quod ex rerum ipsa natura adæquatum est & alteri commensuratum. Hoc autem dupliciter contingit. Vno modo, secundum absolutam rerum considerationem; sicuti masculus & fœmina absoluta natura sua coaptantur in vnum generationis officiũ, & pater curat filium alere. Alio modo quidpiam est alteri commensuratum, non secundum absolutam eius naturam, sed in ordine ad certum finem & per certas circunstantias consideratum. Exempli gratia, Quòd hoc prædiũ ab hoc proprio domino possideatur, & aliud ab alio, natura rerum absolutè existimata non magis exigit, quàm vt omnia in communi possideantur. Attamen si ager idem consideretur, vt ad ferendos fructus colendus, atque in pace possidendus, & pro statu naturæ corruptæ in quo homines segniores existunt, ad impendendas proprias operas, quæ in commune bonum cessuræ sunt, & alienorum sunt auidi, ratio statim colligit omnino conducere vt possessionum diuisiones fiant, quemadmodum *Philosophus* Philosophus secundo Politic. docet, & libro nos quarto, quæstione de rerum diuisione, monstraturi sumus. Ex hac ergo distinctione elicitur conclusionis ratio. Rem nanq; absolutè apprehendere non solùm hominibus, verùm

& ceteris etiam animantibus naturali instinctu cōuenit: & ideo ius quod simpliciter est naturale, vt societas masculi & fœminæ, ac prolium nutritio, cunctis est animalibus commune. At uerò de rebus in ordine ad finem sub certisq; circunstantijs iudicare, non omnibus animalibus competit, sed peculiariter homini uirtute rationis, cuius est unum ad aliud conferre. Id ergo ius quod per talem collatiuam rationem constituitur, dicitur ius gentium, id est ius quod gentes uniuersę, quatenus rationales sunt, sibi constituerunt. Per horum ergo intellectum clarescunt Iurisconsultorum uerba, quorum explanatio morali Philosopho incumbit. Ait enim Vlpia. l. 1. ff de iusti. & iur. ius gentium à naturali recedere: idque inde licere facilè intelligere, quòd illud omnibus animalibus, hoc solis hominibus inter se commune est. Et Caius l. omnes populi. Quod naturalis, inquit, ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes peræquè custoditur, vocaturq; ius gentium. Non ait, Quod simplex lux naturę: sed, Quod ratio, quæ hominibus propria est, constituit, id est ponit. Atq; hic denuo argumentum sumitur aliud conclusionis. Ius enim naturale est simpliciter necessarium, id est, quod non dependet ex humano consensu: ius autem gentium obligat: quia uidetur, id est, quia ab hominibus sic iudicatur, nunquam autem rerum possessiones diuiderentur, nisi homines consentirent ut isti illas, alij uerò alias possiderent: ergo ius gentium non est simpliciter naturale, sed positiuum. Quòd si conclusionem nostram hoc argumento concutias, q inde fieret consequens, ius gentium idem esse quod ciuile, vt luculentior tibi fiat responsio, differentiam accipito inter has iuris species. Primùm omnium, ius gentiū & ciuile à naturali differunt, eò q naturale simpliciter est necessarium secundum absolutam rerum considerationem, ut dictum est, & ideo cunctis animantibus commune: ius verò tam gentium, quàm ciuile humana ratione est positum. Ius autem gentium & ciuile in primis hoc basilari discrimine differunt, quod lib. 1. q. 5. arg. 4. ex mente D. Thom. deprompsimus: nempe q ius gentium ex principijs naturalibus rerum consideratarum in ordine ad aliquem finem & circunstantias per uiam conclusionis elicitur, ut dicas, Agri colendi sunt, & homines negligentiores sunt ad cōmunia, quàm ad propria, ergo priuatim possideantur. Ius autem ciuile colligitur ex uno principio naturali, & altera præmissa arbitratu humano posita, & ideo non colligitur per uiam illationis, sed per determinationem generalis principij ad specialem legem, ut de ceremonialibus & iudicialibus identidem dictū est, ut si dicas, Res iusto pretio uendantur, iustum autem tritici pretium pro ratione præsentis loci & temporis est quinque siclorum: minor enim non est de iure naturę. Et pariter malefactor est plectendus: ergo suspendendus latro. Ex hac prima differentia sequitur secunda, q ad constituendum ius gentiū non requiritur hominum conuentus in unum locum: quoniā ratio ad singulos per se docet, sed ad constituendum ius ciuile, requiritur reipublicæ concilium, aut principis auctoritas, ut ultrò citroq; habito consilio cōstituatur. Atq; ex hac rursus sequitur tertia, uidelicet q ius gentium est gentibus omnibus commune, ut dictum est, ius autem ciuile est, ut ait Isidorus, quod quisque populus vel ciuitas sibi proprium constituit. Quare aliud est ius Atheniensium, aliud verò Romanorum, &c. vt habetur Insti. de iure natu. & gent. §. sed ius. De iure autem gentium omnes penè contractus introducti sunt, vt emptio & venditio, locatio, &c. sine quibus humana societas constare non potest, ut patet eodem, Instit. §. ius autem. & ff. de iusti. & iure. l. ex hoc iure. Isidorus ergo quia nouit ius gentium & à naturali differre, & à ciuili, ne tot faceret diuisiones, distinxit ius in hæc tria membra. Artificiosius ergo diuiditur in ius naturale & positiuum, ac deinde ius positiuum humanum, in ius gentium & ciuile. Est autem admonito opus, ne quenquam diuisio Aristotelica fallat, lib. 5. Eth. cap. 7. ubi ius politicum diuidit in naturale & legitimum. Haud enim politicum pro eo prorsus vsurpat, quod iuris prudentibus est ciuile: nam ius naturale non est species ciuilis, sed illi contrà positum. Appellauit ergo generaliter ius politicum, ius omne, quo ciuitas utitur, quo nomine tam naturale quàm gentiū, quàm etiam ciuile comprehenditur. At uerò non omnes scrupuli extincti sunt, qui ex hac conclusione succrescunt: videntur enim iura contrà extare. Ait quippe Pomponius, l. ueluti. ff. de iustit. & iure religionem erga Deum, & vt parentibus & patriæ pareamus, esse de iure gentium. Et Florentinus, l. vt uim. iniurias propulsare, ad idem spectare ius, hæc tamen omnia sunt de iure naturæ. Nam præceptum religionis & honorandi parentes in decalogo sunt: qui, vt suprà satis demonstrauimus, germen est naturalis iuris. Et propulsare iniurias, conclusio est illius principij. Vnaquæque res appetit se conseruare, ergo ius gentium idem est, quòd naturale. Et secundò id ipsum arguitur. Libro proximo hanc sæpe repetiuimus differentiam inter moralia præcepta ex vna parte, & ceremonialia, atq; iudicialia, & ius ciuile ex altera, q moralia inferuntur ex principijs naturæ per modum cōclusionis: non autem reliqua, ut modò declarabamus. Qua de caussa diximus decalogum esse de iure naturæ. Si ergo ius gentiū infertur ex eisdem principijs per modum conclusionis, fit, vt sit pariter de iure naturæ.

Elucidātur varia Iurisconsultorum verba. — *Alia ratio pro conclusione.* — *Scrupulus.* — *Solutio.* — *Primum discrimen iuris ciuilis ac gentium.* — *Secunda differentia.* — *Tertia.* — *Contractus ferè omnes iure gen. introducti sunt.* — *Primum argum. contradicta.* — *Secundum.*

Ad primum argumentum respondetur iuris prudentes nimium extendere ius gentium. Censent nanque tali appellatione comprehendi quidquid cūctis mortalibus est commune, & ius naturale id duntaxat esse, quo etiam bruta cum hominibus cōueniunt, cùm tamen multa sint naturalia iura, quæ peculiariter conueniunt humanæ naturæ & non brutæ, vt est decalogus, & quæ ibi implicita sunt. Differentia ergo non est, sed quam nos posuimus, scilicet quòd ea quæ inferuntur ex absoluta rerum natura, & consequentia necessaria, pertineant ad ius naturale: illa uerò quæ non ex absoluta consideratione, sed modo exposito in ordine ad certum finem, sint de iure gentium. Quare Decalogus non de iure gentium, sed de iure naturæ est. Et ex hoc elicitur solutio secundi argumenti. Quando enim diximus ius gentium elici ex principijs naturæ per viam illationis, non intelligitur, quòd illatio sit omnino necessaria, sed rei naturæ in ordine ad talem finē conueniens. Haud enim ex necessitate colendi agros vel pacificæ eorum possessionis consequitur tam necessariò dominiorum diuisio, quàm ex illo principio, Id ne facias alijs &c. elicitur, Non occides, quia est illi fini congruentissimum atq; expedientissimum. Hic autem oboritur postremum dubium, utrùm in ius gentium cadat dispensatio, an verò perinde atque ius naturale sit indispensabile? Respondetur sub distinctione: Aliqua enim sunt de iure gentium adeò conducentia ad humanum conuictum, ut nullatenus fas sit super illis dispensari, immo forsan dispensatio esset irrita, vt diuisio rerum, de qua modò dicebamus. Nanq;, nisi inter religiosos, intolerabilis esset communis rerum possessio. Alia verò sunt eiusdē iuris, quæ sunt pro caussa dispensabilia. Seruitus enim est de iure gentium, & tamen dispensatum est, ne Christiani capti in bello, pro seruis habeantur. Et nonnulli contractuum ciuilium, etiam qui sunt de iure gentium, possunt dispensari. Est enim de iure gētium seruare fidem hostibus, ut seruare legatos in bello, tamen si caussa fidei contrarium posceret, non esset seruandū, immo si corrupta dogmata disseminarent, exurendi essent, neque dispensatione opus esset.

Ad primū. — *Ad secundum.* — *Postremum dubium.* — *Solutio.*

Primum igitur argumentum capitale iam solutum est, negatur enim omne illud in quo oēs gentes conueniunt, esse ius naturale. Et ad secundum respondetur, quòd Philosophus quando ait homines esse iure naturæ seruos, nō accipit ius naturæ simpliciter, nam absolutè humana natura pensata, non est cur magis vnus seruiat quàm alter, sed si perpendatur in ordine ad finem, puta vt doceatur quis ab alio, & ut seruetur in bello. Et ideo potiùs est iuris gentium, tametsi seruitus illius qui rudior est, ut à sapientiori moribus imbuatur, non est libertati contraria,

Ad primum arg. capitale. — *Ad secundum.*

ut lib. 4. in propria quæstione dicturi sumus: & ideo est magis naturalis, id est naturę indiuidui congruens. *Ad tertium.* Ad tertium itidem responsum est, ꝙ licèt ad ius gentium requiratur consensus hominum, non tamen conuentus uti ad ius ciuile: nam dispersim uniuersæ gentes ratione naturali id iuris perdocentur.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm ius paternum ac dominatiuum & à iusto politico & inter se ulla ratione distinguantur.

Primum argumentum a parte negatiua. RESTAT ex superioribus dubium circa quasdam iuris species, qualis est paterna & dominatiua, quæ non uidentur sub rationibus superiorum prorsus comprehendi. Quæritur ergo, utrùm ius paternum & dominatiuum & à politico & inter se distinguātur. Et arguitur ut moris nobis est à parte negatiua: Ad iustitiam in genere pertinet unicuique quod suum est reddere: cùm ergo ius sit obiectum iustitiæ, fit, ut pari modo unumqueque æqualiter aspiciat. Quare non est distinguendum aut inter patrem & filium, aut inter dominum & seruum. *Secundum.* Secundò Lex quæ, ut arti. 1 diximus, ratio est & regula constitutiua iusti, ad bonum commune totius ciuitatis spectat, non ad ullius personæ priuatum: pater autem & filius, dominusq́; & seruus ad priuatam pertinent familiā: nō ergo distinguitur ius paternum & dominatiuum à politico. *Tertium.* Tertio; Si hæ species iuris essent discernendæ, pari ratione & distinguendæ essent aliæ plures secundum gradus diuersos, qui sunt inter ciues: utputa ius militare & sacerdotum &c. In contrarium autem est auctoritas Philosophi 5. Ethico. capi. 6. distinguentis ius paternum ac dominatiuum à politico. *Arist.*

Articulus hic in hoc solùm adhibitus est, ut locus hic citatus Aristot. exponatur. Ad hunc igitur tribus breuissimis conclusionibus respondetur, quibus sententia Aristot. summatim exponitur. *Prima conclusio.* Prima est; Inter patrem & filium non est simpliciter iustum politicum, sed secundum quid. Et memento nō usurpare nos hic politicum pro eo quod est ciuile, ut distinguitur à iure naturali & gētium; sed vt proximè dicebamus, pro eo quod est ius inter ciues custoditum. Sic enim accipit Aristoteles ut etiam naturale comprehendat. *Probatio cōclusionis.* Probatur ergo conclusio; Iustum, ut hactenus dicebamus, idem est quod adæquatū & cōmensuratum alteri. Intercedit. n. iustitia; non nisi inter duos aut plures, est tamen unus homo alter ab altero dupliciter, Vno modo, quia simpliciter ab illo distinguitur, ut ciuis quilibet ab altero ciue. Alio modo, secundū quid, nempe quia quodammodo est alter, puta alterum suppositum, quodammodo uerò idē, uidelicet pars alterius. Filius autē non est simpliciter alter à patre, sed secundum quid, utpote pars eius; ut habetur Ethicor. 8. nempe semen ab illo decisum; ergo inter patrē & filiū non est simpliciter iustum, sed secundum quid. quod peculiariter dicitur iustum paternum. *Secunda conclusio.* Pari ratione constituitur secunda conclusio; Inter dominum & seruum nō est simpliciter iustum: *Ratio conclusionis.* Quoniam, ut 1. Polit. ait Philos. Seruus nō est simpliciter aliud à domino: imo quicquid est, domini est, puta instrumentum, ergo sicut inter instrumentum & artificem non est propria ratio iusti, neq; artifex iniuriam facit instrumento si ad libitum suum illo utatur, sic neq; inter dominum & seruum, sed secundum quid, id est herile. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio, Inter uirum & uxorem maior est ratio iusti quàm inter patrem & filium, & quàm inter dominum & seruum. Conclusio hæc adiecta superioribus est ad conciliandum cū Apostolo Philosophum. *Paulus.* Si enim Apostolum audias ad Ephes. quinto inquientem, uirum & uxorem ad idem pertinere corpus, *Ratio conclusionis.* secundum illud Genes. 2. Erunt duo in carne una, facilè inde tibi colligere uideberis minorē rōnem iusti interesse inter uirum & uxorē quàm inter patrem & filium, eò quòd minùs uideantur esse duo, nihilominus Aristote. loco citato plus inter eos iusti internouit. Et ratio est, quòd ambo, licèt non ex æquo, ordinem tamen habent ad communem familiæ dispensationem. Quare & filij & serui eodem pene iure obedire tenentur matrifamiliás, quo & patri. Nam & si uxor obedire teneatur uiro, cui ad eiusdem prolis generationem coniungitur, obidq́ue dicatur esse quodammodo idem corpus, id est idem corporale principium, qua ratione prima mulier de costa uiri plasmata fuit, tamen non quæcunque singularis mulier eo modo pars est mariti quo filius patris. Immo, si ita loqui liceret, compars eius est, nam ambo sunt partes unius carnis, obidq́ue dicuntur duo in carne una. Ac multò minus se habet ad uirum, vt seruus. *Arist.* Quare Philoso. 1. Politi. barbariei tribuit, ut fœmina & seruus eodē gradu habeātur, obidq́ue inter uirum & uxorem œconomicū iustum est. *Explicatio primæ conclusionis.* Circa primam conclusionem in primis notandum, quòd cùm asseritur inter patrem & filium non esse simpliciter iustum, sed secundum quid, illud secundum quid, quanuis rationem iusti diminuat, non tamen minuit rationem debiti & naturalis uirtutis, sed potiùs auget. Etenim cùm iustitia & ad alterum sit, & debitum insinuet, & æqualitatem constituat, ex defectu cuiusque illarum trium rationum deficit, ratione iustitiæ. Nam inter patrem & filium deficit ratione prima, quia non est simpliciter ad alterum. Præterea, ratione tertia, quia parentibus æquale reddere nō possumus, non autem ratione secunda, quia plus patribus debemus, quàm ceteris. Quocirca caue putes ius paternum minus habere naturæ, quàm politicum, immo magis naturale est, etsi minus habeat iustitiæ. Atqui rationes istæ multò iustiùs nobis competunt respectu Dei. Primùm, quia quodāmodo aliquid ipsius sumus, non quidem partes, sed tamē effectus, & ideo multò minus sufficimus ei æquale reddere, quàm parentibus. Liberalitas autem deficit à ratione iustitiæ, quia non uersatur circa debitum. Fit ergo ex his consequens, illud secundum quid iustum, quod est patris ad filium, quidpiam excellentius esse, quàm est simplex iustitia, utputa pietatem. *Quæstio.* Sciscitaberis autem forsan, utrum cùm diximus inter patrem & filium non esse simpliciter iustum, intelligatur ex utroque termino, scilicet tam patris ad filiū, quàm filij ad patrē? *Solutio.* Respondetur utrinque intelligi, licèt non æqua ratione. Filij enim ad patrē non est iustum simpliciter, non solùm quia pars est, sed quia æquale reddere non potest; patris autem ad filium, non propter rationem secundā, sed propter primam; nempe quia se habet sicut totum ad partem. Vnde sicut inter hominem & suà membra non est propria ratio iusti; quia non sunt simpliciter duo, sic neque patris ad filium. Nam quidquid in illum confert, sibiipsi quodammodo confert, & prosperitas atque aduersitas filij patrem ipsum attingit, Vnde Seleucus Locrensiū monarcha, ubi filio uterque erat eruendus oculus, supplicium ex æquo partitus est, ut utrique alter erueretur, quasi ambo unus essent homo. Huic autem ueritati forsan quis hoc obmoliatur argumentum. *Primum argumentum.* Esto ita sit, ꝙ filius quandiu est sub cura parentum, aliquid sit patris, tamen postquam emancipatus est, iam inde, sua quadra uiuens; fit ciuis, sicuti est pater, cui deinceps publici magistratus pariter decernuntur. *Secundum.* Immo quandoque est patre superior, puta uel prætor, uel consul, uel dux belli. Item inter patrem & filium possunt tunc celebrari contractus emptionis, uenditionis, & alij, in quibus iuris ratio æqua libra utrinque pendet, ergo inter patrem & filium interuenire potest perfecta ratio iusti. *S. Thomas.* Atqui hoc annuere uidetur diuus Thomas in solutione secundi argumenti, ubi ait quòd pater & filius, dominus & seruus, considerari possunt ut sunt homines; & ut unus est aliquid alterius; & ideo etiam dantur aliquæ leges de patribus, quomodo se debeant habere erga filios. Caietanus contendit quomodocunque considerentur filij, non esse ius simpliciter inter ipsos & parentes, sed secundum quid. Nam ius, inquit, quod est inter eos quatenus homines, modificatur per il-

lud, q̃ unus est pars alterius. Et ideo sit ius secundũ quid, puta paternum. *Caietani solutio.* At uerò si meum iudicium ullius est momenti, distinguerem potiùs q̃ quantum ad naturalia iura *Auctoris responsum.* semper inter filios, etiam emancipatos, & parentes, manet ius paternum: puta quantum ad honores illis deferendos, & quantum ad aliqua obsequia & iuuamina, dum opus illis fuerit filiorum opera: sed quantum ad ciuilia, ius simpliciter & iustum est inter illos.

Ad primum igitur argumentũ conceditur ad iustitiam pertinere reddere unicuique quod suum est: supposito tamen quòd sit alterius simpliciter ad alterum. Cùm enim quis sibijpsi quidpiam tribuit quod sibi debetur, puta cibum aut uestitum, non facit simpliciter iustum, ac perinde cùm pater alit filiũ. *Ad primũ argumen.* Secundi quoq; responsio ex superioribus elicitur. Nã etsi iustitia ad bonum cõmune spectet, non obstat quò minùs inter patrem & filium non habeat rationem perfectam. Attamẽ quia partes domus ad bonum etiam commune referuntur, iustitia quoque leges ponit tam patribus respectu liberorum, quàm dominis respectu seruorum. *Ad secundum.* Ad tertiũ, non negatur quin etiam in republica distinguatur ius militare, & ius sacerdotum. ut libro primo, inter exponendas legum diuisiones, concessum est, & declaratum. Tamen illa iura nulla ratione deficiunt à perfecta iustitia, sicuti paterna: quia est alterius simpliciter ad alterum. *Ad tertium.* Omnia enim reipublicę membra immediatum ordinem habent ad bonum commune; & ideo tam iustum & inter principem & ciuem, & inter quemcunque magistratum & subditum, quàm inter reliquos ciues; sed differunt illa iura penes diuersa officia, ut loco citato declaratum est.

QVAESTIO SECVNDA, DE IVTSITIA.

S. Thom. 2.2. quaest. 58.

ARTICVLVS I.

Vtrum definitio iustitiæ à Iurisconsultis sit rectè constituta.

IVris igitur natura præfinita, sequitur, ut uirtutem ipsam iustitiæ, de qua præsens opus instituimus, & definitione monstremus, & omnibus suis numeris circunscribamus. Quęritur ergo utrũ definitio Vlpiani ff. de iust. & iur. qua ait, Iustitia est constãs & perpetua uoluntas ius suum unicuique tribuendi, naturam iustitiæ absolutè declaret? Et arguitur à parte negatiua: *Primum argumen. Arist.* Philos. 5. Ethicor. ait iustitiam esse habitum quo iusta operamur & uolumus; non ergo est uoluntas, quæ est potentia. *Secundum.* Secundò; Sola Dei uoluntas est perpetua; ergo uel iustitia non est perpetua uoluntas, uel non est in hominibus. *Tertium.* Tertiò; Perpetuum & constans idem est alterum, ergo in definitione redundat. *Quartum.* Quartò, Ius reddere, munus est principi proprium non ergo id habitui iustitiæ competit. In contrarium est auctoritas Iurisconsulti.

Conclusio responsiua. Ad quęstionem unica respondetur affirmatiua conclusione. Definitio illa sanè intellecta bona est Etenim cum *Probatio Aristot.* uirtus omnis sit habitus electiuus, ut 2. Ethicor. ait Arist. & habitus ab actu sortiatur speciẽ, sicuti & actus ab obiecto, illa est optima uniuscuiuslibet uirtutis definitio, quæ per propriũ actũ & obiectum naturam rei exprimit. Quoniã sicut anima rationalis forma est hominis, sic & actus est forma habitus: iustitia autem, ut suprà sæpe dictum est & inferiùs est demonstrandũ, est uirtus quæ habentẽ ordinat ad alterum, inter quos æqualitatem constituit dati & accepti. Quare actus proprius iustitiæ est reddere ius unicuique suum. Sunt autẽ & tres conditiones omni uirtuti communes, quas Arist. 2. Ethic. declarat; scilicet ut *Aristot.* sciens quis operetur, atq; eligens propter finẽ. & tertiò, ut perpetuò & constanter in omnibus actionibus, ut oportet, operetur. nã unus aut alter uirtutis actus nõ facit studiosum; sicut neq; una hirũdo uer. Vbi ergo Iurisperitus ait, Iustitia est uoluntas, non accipit nomen pro potẽtia, sed pro eius actu. nam nomen potentiæ aliquando tribuitur actui, quemadmodum principiorum cognitio, dicitur intellectus. Neq; uerò est prædicatio idẽtica, sed caussalis; iustitia.n. est habitus, quo fit uoluntarius actus, quẽadmodum August. super Ioan. ait, Fides est credere quod nõ uides, id est, est habitus credendi. Quare uolũtas ponitur loco generis. Oratorio autem modo Iurisconsultus usus est nomine, Volũtas, ad exprimendũ in primis proprium uirtutis subiectum, sanè q̃, ut alicò dicturi sumus, est uolũtas. Dinde ad exprimẽdũ uirtutis opus, quod debet à sciẽte & eligẽte spontaneè proficisci, nam quod per ignorantiam uel per uiolentiã fit, quia non est uoluntariũ, nõ est officium. *Anselmus* Et eadem ratione Anselmus, quando in lib. de ueritate dixit, q̃ iustitia est rectitudo, non fecit propositionem quã dicunt ideoticam, sola.n. diuina uoluntas est sua rectitudo, sed usus est propositione caussali, propterea q̃ iustitia efficit in opere rectitudinẽ. Quòd autẽ Vlpian. adiecit, Perpetua, seruit ad depromendam tertiã cõditionem uirtutis. *Duplex modus perpetuitatis.* Perpetuum enim dupliciter sumitur, Vno modo, ratione actus, qui nũquàm intersumpitur, atque hæc perpetuitatis ratio soli Deo competit. Alio modo, ratione obiecti, ut scilicet quisque proponat in omni euentu debitè & secundum legem operari, & hæc conditio necessaria est omni uirtuti. Sapienter tamẽ apposuit, Constans, quod non est idem quod Perpetuum. Nam Perpetuum, solùm dicit propositum atque intentionem sic semper operandi, Constans autem, addit eiusdem propositi firmitatem, nempe ut homo tali proposito nõ mutet & uacillet, sed fixum id gerat. Quæ quidem constantia nemini obtingit antequã omnem sit adeptus uirtutem, scilicet ut neque propter auaritiam, neque propter metum, neq; propter aliquam uoluptatem, aliamúe ullam effectionem à iustitiæ rectitudine deflectat. Vnde Constans, idem est quod vndique, quasi tessera, quadratus stãs. Quot enim reperias habentes propositum semper studiosè agendi, qui tamen quia firmis radicibus uirtutis non nituntur, identidem dilabuntur. Hactenus ergo genus uirtutis iustitiæ definitum est. Quod autem adhibuit, Ius suum unicuiq; tribuendi, differentiæ locum obtinet, iustitiam à ceteris uirtutibus discernens, atque adeò eius speciem complẽs. *Buridani hallucinatio.* Ex quo fit Buridanum præter rationem 5. Ethicorum q. 5. negare prædictam definitionem congruere iustitiæ quãtum ad omnes suos actus. Subdit nanque ibidem Iurisperitus, Iuris præcepta sunt hæc, Honestè uiuere, Alterum non lædere, Suum cuique tribuere. Ait ergo Buridanus definitionem hanc soli tertiæ parti iustitiæ conuenire. Porrò autẽ hoc falsum est, imò exprimit totã iustitiæ substantiam. Est enim propria eius functio ius cuique tribuere, ac perinde neminẽ lædere. Nã, Non occides, Non furtum facies, &c. rationes iustitiæ explicat. Prima autẽ pars Iurisconsulti, scilicet, Honestè uiuere, non est peculiaris actus iustitiæ, sed generalis omnium uirtutum. Nam iam dictum est omnem uirtutem generalem habere rationẽ iustitiæ, ut inferiùs hic amplus explicabimus. Et ideo illa pars non includitur in definitione, quæ particulari iustitiæ ascribitur. *Absoluta definitio iustitiæ.* Est ergo optima definitio Iurisconsulti, immo explicatior quàm illa Arist. scilicet, Iustitia est habitus iustorum operatiuus, quia hæc non explicat specialem rationem iusti, quæ est, Ius alteri reddere. Si aũt conciliare ambas libet & luculentiùs elucidare, colligito cũ sancto Thoma definitionem hanc, Iustitia est habitus quo quisq; perpetua cõstantiq; uoluntate ius suũ unicuiq; tribuit. Neq; obstat q̃ & hoc principi etiã & iudici cõpetat. Nam princeps ius reddit, imperãdo, & dirigendo tanquã

custos

Obiectio. Solutio.

custos iusti: uirtus autem iustitiæ, cuiusq; animum promptum reddit, siue princeps sit, siue subditus tanquam obediens rationi & legi, ut reddat unicuique quod debet. Per hæc ergo soluta restant argumenta in capite quæstionis obiecta.

ARTICVLVS II.

Vtrùm Iustitia sit uirtus quæ habentem ad alterum ordinat.

Constituta iustitiæ definitione, subsequitur ut eius substantiam, atque innatas qualitates singulatim exploremus; idq; examinando singulas definitionis particulas. Queritur ergo circa eius ultimam differentiam, quæ est, ius suum unicuique tribuere, utrùm iustitia propriè sit ad alterum; Et arguitur à parte negatiua, ex illo Apostoli ad Roma. 3. Iustitia Dei est per fidem Iesu Christi: fides nanque non dicitur per comparationem unius ad alterum. *Primum argumentum à parte negatiua.* Secundò, Iustitia Dei est æterna, & tamen ab æterno non habuit à se alium ad quẽ eadem referretur: ergo iustitia non est ad alterum. *Argum. 2.* Tertio, Officia iustitiæ etiam si ad alterum sint, moderamine nihilominus egent & rectificatione in ordine ad agentẽ: nam auarus ægrè ab se indicat æs quod habet alienum. Quare ut est Prouerb. 11. iustitia simplicis diriget uiam eius: ergo iustitia non solùm circa ea, quæ sunt ad alterum, uerùm & in moderandis affectionibus ipsius habentis uersatur. *Cicero.* In contrarium est Cicero lib. 1. de Offic. inquiẽs iustitiam eam esse rationem, qua societas hominum inter ipsos & uitæ cõmunitas continetur. Qua porrò descriptione insinuatur ordo ac respectus unius ad alterum.

Quæstio facillima est, duabusque conclusionibus contenta. *Prima conclusio.* Prior est: Iustitia propriè dicta duo requirit diuersa supposita, inter quę æqualitatem constituat. *Arist.* Conclusio est Philosophi. 10. Ethico. cap. ulti. quæ porrò ex ipso nominis significato dilucidè patet. Iustitia enim idem est, quod æqualitas seu æqualitatis habitus; æqualia autem, nisi abusiuè aut per metaphoram, non nisi duo dicuntur, ut patet in quantitatibus ad eandem normam iustificatis. *Ratio conclusionis.* Rursus iustificari, si ad mores accõmodetur, non conuenit nisi humanis actionibus: actiones uerò, ut 2. de animã auctor est Philosophus, nõ conueniunt naturæ uel partibus, sed tantùm supposito: *Arist.* humanitas enim inquit non net, neq; uerò digiti aut manus, sed mulier: neq; uerò manus aut per iniuriam propriè percutit, aut per iustitiam debitum soluit, sed homo: nisi fortè per similitudinem, seu tanquã instrumenta cõiuncta. Consequens ergo fit, ut iustitia non solùm inter duo qualitercunq; distincta, sed inter duos supposita sua exerceat munera. *Posterior conclusio.* Posterior conclusio: Nihil uetat quo minus iustitia metaphoricè dicta inter partes eiusdem suppositi existat. Et hanc quoque conclusionem subdit eodẽ loco Philosophus. *Explanatur conclusio.* Et patet exemplum inter duas hominis partes. Primùm enim iustitia est inter mẽbra; dum scilicet oculi pedes suo lumine ducunt, & uicissim pedes sua opera illos portant. Præterea, pars sensualis, puta irascibilis & concupiscibilis, dum rationi obsequio despotico obediunt, iustitiam custodire dicuntur; & dum rebellant, iustitiam perturbare. *August.* Vnde August. in lib. de moribus Eccle. Ad iustitiã, inquit, pertinet ob hoc, quòd quis Deo seruit, bene imperare ceteris, quæ sunt homini subiecta. Est autem rationi appetitus subiectus, secundum illud Gene. 4. Super te erit appetitus eius, scilicet peccati, & tu dominaberis illius. Res est facilima, quę nullius eget amplificatione. nisi forsan si quis interroget *Quæstio.* an tanta sit ratio iustitiæ inter has partes eiusdem hominis, quanta inter patrem & filium? *Ratio hæsitandi.* Apparet enim ita esse; nam quia filius est aliquid patris, diximus nõ reperiri inter illos iustum nisi secũdum quid. *Solutio.* Respondetur tamẽ diuersam esse rationem. Nam cùm pater & filius duo sint supposita, uerè ac propriè constituitur inter eos ratio iustitiæ; licèt quodammodo minuens intra latitudinem eiusdẽ rationis; sed tñ inter rationem & appetitũ, quippe quæ nõ sunt duo supposita, nõ est iustitia nisi metaphorica.

Ad primũ argum. Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd cùm ait Paulus iustitiam esse per fidem, non accipit iustitiã, ut est specialis uirtus moralis, quæ facit opus iustum, id est, adæquatum alteri homini; sed ut hominem ipsum à peccato liberat rectificando appetitum, ut sit rationi obsequens. Et secundum hanc rationem est iustitia metaphorica. Tametsi, ut suprà diximus, eadem pariter hominem iustificat respectu Dei, reddendo eum illi subditum, gratum, & acceptum; eiusq; uoluntati commensuratum. Et secundũ hoc propriè etiã dici potest iustitia. *Ad secundum arg.* Ad secundũ uerò argumentum respondetur, iustitiam Dei esse æternam secundum propositum, in quo eius substantia consistit; tametsi secundũ effectũ ab æterno non habuerit, in quibus eã iustitiã exercuisset, sed postquàm mundũ condidit. *Ad tertium argum.* Ad tertiũ denique arti. 4. patebit fulgentiùs responsio. Interim autẽ respondetur, quod passiones quæ operibus iustitiæ obsistunt, per alias uirtutes reprimuntur, quibus mitigatis per iustitiam fit electio recta, ut loco citato elucidabitur.

ARTICVLVS III.

Vtrùm iustitia sit uirtus.

Circa genus definitionis, quod dictum est esse habitum iustè operandi, quæritur vtrùm iustitia sit uirtus? Et arguitur à parte negatiua; Ait Christus, *Arg. 1.* Cùm feceritis omnia quę præcepta sunt uobis, dicite, Serui inutiles sumus; quod debuimus facere fecimus, opus autem uirtutis non est inutile. *Ambrosius.* Ait enim Ambros. 2. de Offi. utilitatem non pecunialis lucri æstimationem dicimus, sed acquisitionem pietatis; ergo facere quod quis debet, in quo iustitia consistit, non est opus uirtutis. *Arg. 2.* Secundò; Quod fit ex necessitate, non est meritorium; reddere autem cuiq; suum, quod est opus iustitiæ, est necessarium, ergo non est meritorium, atq; adeò neque uirtus, quandoquidem uirtutibus omnibus per Dei fauorem meremur. *Argum. 3.* Tertio; Omnis uirtus moralis est circa agibilia: ea autem quæ exteriùs constituuntur, non sunt agibilia, sed factibilia, ueluti sunt artium opificia, ut 9. Mataphy. *Aristot.* auctor est Aristote. Cùm ergo iustitiæ munus sit, exterius opus iustum perficere, fit ut non sit uirtus. *Gregorius.* In contrarium est Greg. 2. Moral. ubi quatuor cardinales uirtutes distinguit. scilicet, temperantiam, prudentiam, fortitudinem, atque iustitiam. Quin uerò & sapientia ipsa, ut patet cap. 8. easdem se uirtutes docere prædicat.

Conclusio responsiua. Ad quæstionem unica conclusione respondetur: Iustitia est moralis uirtus. Probatur. Virtus secundum Aristo. 2. Ethicorum, est quæ bonum reddit habentem, & eius opus bonum: Iustitia autem est huiusmodi: ergo est uirtus. *Probatio conclusionis.* Probatur Minor: Bonum hominis est operari secundum rationis regulã: nam cùm homo natura sua sit rationalis, secundũ rationẽ actiones nostræ probæ iudicantur: iustitiæ aũt hoc ipsum munus incumbit, ut secundũ rationis lineam æquitatem constituat inter duos, fit ergo, vt sit uirtus; eademq;, ut Arist. ait, non qualiscunque; sed tantò *Arist.* ceteris rutilantior; quantò Hesperus reliquis astris firmamenti splendore antecellit. *Cicero.* Quod & Cicero 1. de Offi. repetit, ubi ait in habitu iustitiæ uirtutes splendorẽ esse maximũ, ex qua uiri boni nominantur. *Hæsitatio.* Posset quis impręsentiarũ hæsitare, an à uirtute iustitiæ alter dicantur uiri boni, quàm à ceterarum qualibet? Virtus. n. quæcunq; facit bonũ hominem simpliciter. Ars inquã pictoria facit bonũ pictorem; & ars medica, bonũ medicũ neutra tñ bonũ uirum. Et uirtus intellectualis, puta scientia, efficit uirum doctum; non tamen pertingit ut constituat uirũ bonum, sed sola est uirtus moralis, quæ cùm faciat hominẽ, cuius natura est rationalis, uiuere secundum rationẽ, constituit uirum bonũ. Sed præter hanc acceptionem, usurpatur etiam bonitas, ut idem sit quod benignitas, & fertilitas, qua. s. homo est alteri beneficus: sicut terra dicit. benigna & bona, quia fertilis. De iustitia ergo posset quispiã affirmare utraq; rõne hominem denominare bonum; eò quod iusti, non solùm studiosi sunt, sed & alijs boni & utiles.

ad uerò res medullitus inspecta non sic habet. Bonitas enim, hoc est benignitas & fertilitas, non est quomodocunque tribuere: sed tribuere non ex debito, quod liberalitati & magnificentiæ conuenit. Quin uerò Aristot. & prodigum, quod est nomen uitij, non ueretur appellare bonum, hoc est benignum & frugi, quia sua effundit. Iustitia uerò nõ tam dat, quàm reddit. Unde Cicero eodem loco, secundum bonitatem, non iustitiæ, sed beneficentiæ tribuit. Ait enim, Et huic, scilicet iustitiæ, coniuncta est beneficentia; quam eandem uel benignitatem uel liberalitatem appellare licet. Unde iustitia solùm facit bonum habentem, & bonum opus, bonitate eiusdem generis quo reliquæ uirtutes. Et ideo ubi ait Cicero à iustitia bonos uiros nominari, accepit iustitiam, ut est generale nomen omnium uirtutum; licèt iustitia inter cardinales fastigiũ ob hoc teneat, q ordinat hominem ad alios, atque adeò non potest non se protinus exercere, atque in publicum prodire. Et re uera qui iustus est, ut unicuique quod suum est, promptissimè reddat, is proximus est, ut sit beneficus ac liberalis.

Cicero. *Vera solutio dubitationis propositæ.*

Ad primum igitur argumẽtum optimè S. Tho. respondet, q qui facit quod debet, nihil utilitatis affert, hoc est, nihil auget lucri ei, cui debitũ reddit, sed tantum ab eius damno manus abstinet; at sibijpsi utilis est, quatenus spõte sua faciens quod debet, præmium meretur apud Deũ. Sumus ergo respectu Dei non sicut serui respectu mortalium dominorum, serui quippe quidquid sunt, domino rum sunt; & ideo quidquid operis exequuntur, domino accrescit in lucrum. Obidq; sunt utiles; nam utile est bonum propter aliud. Obsequia uerò quæ nos Deo impendimus, nihil ei lucri accumulant; quia bonorum nostrorum non indiget; sed in nos ipsos utilitas redundat; Deo autem, non nisi gloria. Et ideo dicimur serui inutiles, hoc est, nihil accumulantes Deo, propterea q non facimus ni si id quod de iustitia debemus. Attamen quia id quod debemus, uirtus iustitiæ est, quã Deus nobis præcepit, fit ut facientes qđ debemus, apud ipsum promereamur præmiũ.

Ad primum argumen.

Ad secundum respondetur, duplicem esse necessitatem. Alia quippe est coactionis, & hæc tollit meritum & laudem, ac pariter uituperium, ut in fine 5. Ethic or. ait Aristo. Altera uerò est necessitas præcepti & finis, quem sine tali medio consequi non possumus. Et hęc rationem uirtutis extrudit, quatenus id homo, quod debet, sua uoluntate agit, unde tatio laudis exoritur. Excludit tamẽ meritum supererogationis, quale est in operibus consilij. Unde Pau. 1. ad Corinth. 9. Si euangelizauero, non est mihi gloria. Ad tertium argumentum respondet S. Tho. quòd iustitia non consistit circa exteriores res quãtum ad hoc quòd est eas facere, quod pertinet ad artem, sed quantum ad earum usum, qui alteri est debitus. Hæc autem uerba quidem adeò multis elucidare satagunt, ut potius obnubilent, res enim est clara. Iustitia inquam non est ars factibilium, quia functio sua non est pecuniam cudere, aut fabrefacere domum, sed uti pecunia, soluendo illam debitori. Unde cùm architectus recepto pretio ædes ædificat, etsi per artem eas extruat quales debet, tamen iustitia est quæ eum applicat ad ædificandum, ut debitum soluat.

Ad secundũ argum. *Paulus.* *Ad tertium argumen.* *S. Thom.* *Mens sancti Thomæ.*

ARTICVLVS IIII.

Vtrum Iustitia sit in uoluntate.

Circa aliam definitionis particulam, qua dictũ est iustitiam esse uoluntatem, quæritur, utrum uoluntas sit eius subiectum? Est enim argumentum q sit in intellectu. Subiectum ueritatis est intellectus, iustitia uerò sępissimè dicitur ueritas, ut in Psal. Misericordia & ueritas obuiauerunt sibi, iustitia & pax osculatæ sunt. Eò nel maximè quòd iustitia, ut dictum est, dicit ordinatã ad alterum, ordinare autem opus, rationis est. Et secundò arguitur: Si non est in intellectu, illa est caussa, quòd non est uirtus intellectualis, sed moralis; at uerò

Primum argumen. *Argum. 2.*

inde colligitur neque esse in uoluntate, sed in appetitu irascibili uel concupiscibili, quos Aristot. 2. Ethic. docet esse sedes uirtutum moralium; ergo non est in uoluntate. In cõtrarium est Anselmus, qui definiens iustitiam, ait esse rectitudinem uoluntatis propter se seruatam.

Aristo. *Anselmus.*

Ad quæstionem unica conclusione respondetur, Iustitia est in uoluntate, tanquam in subiecto. Conclusionem hanc insinuat Aristot. in initio Ethico. ubi ait iustitiam esse habitum quo homines iusta agunt, & uolunt iusta. Et insuper ut diximus, ubi ait, Iustitia est uoluntas. designauit habitum per proprium subiectum. Et ratio est hæc, quæ per sufficientem exclusionem aliarum potentiarum procedit. Unaquæque uirtus in ea est potentia, cuius est actus, quem rectificat; iustitia autem non rectificat actum intellectus aut alicuius alterius cognoscitiuæ potentiæ. Haud enim iusti dicimur, quia iusta cognoscimus, id siquidem etiam prauis commune est, sed quia iusta, ut ait Arist. operamur & uolumus. in nulla ergo est potentia cognoscitiua. Fit igitur, ut sit in aliquo appetitu, qui principium est proximum uolendi & agendi, appetitus autem alter est sensitiuus in irascibilem & concupiscibilem diuisus, atque alter rationalis qui est uoluntas, in sensitiuo autem existere non potest. Iustitia nanque ordinem, ut dictum est ad alterum dicit, ordinem autem eiusmodi nullus sensus cognoscit, quem sequitur appetitus sensitiuus. Colligitur ergo ex hac inductione, nullam superesse potentiam, in qua iustitia considere possit, præter uoluntatem. De hac conclusione nemo est qui dissentiat, de hoc autem inter Doctores disputatur, utrum propriè sit iustitiæ inter cardinales uirtutes, esse in uoluntate, iustitiæ inquam & aliarum sibi annexarum; quales sunt religio, liberalitas, & similes? Scotus nanque (quod in superioribus tetigisse meminimus) in 3. Senten. dist. 33. atq; Occham quęst. 10. quos Neotericorum plerique sequuntur, & præcipuè Burida. 1. Ethicorum, quæstione ultima, mordicus tenent, non modò iustitiam, uerùm & fortitudinem & temperantiam in uoluntate residere. Quorum ratio ea est potissima, q cùm propriũ uirtutis opus sit rectam facere electionem circa finem, ut 2. Ethic. cap. 4. Arist. docet, in illa potentia insidere debet, cuius proprium est electionem facere; hęc autem est uoluntas, ex qua laus uituperiumq; operis proficiscitur, ergo illa est omnium uirtutum sedes. At uerò quanuis disputatio hęc apud D. Thom. non hic, sed 1. 2. quæstio. 56. sita sit, tamen quantum ad rem attinet præsentem, istorum doctrina Aristoteli è diametro obuersatur, qui quidem 2. Ethic. cap. 3. ex professo demonstrare contendit uirtutes morales, nempe fortitudinem & temperantiam in reprimẽdis uoluptatibus ac doloribus & tristitijs uersari, cuius fundamentum contrarium illi est quo isti nituntur. Enimuerò uoluntas, cùm proprius sit appetitus hominis, & cuiusq; rei appetitus per se sit in bonum ipsius rei, nisi aliunde impediatur, propensus, & rectè agere secundum fortitudinem & secundum temperantiam, bonum sit proprium ipsius hominis, nullo ad hæc prorsus idiget uirtutis habitu, sed cùm uirtus sit circa difficile, illi est potentiæ necessaria, ex qua animi perturbationes oriuntur electioni uirtutis obsistẽtes, quas quidem perturbationes ipsa per se potentia compescere non sufficit; ob id enim indiget opitulante sibi habitu. Cùm ergo tota difficultas rectè aggrediendi expectandique in bello à timore & nimia audacia existat, irascibilis est quæ uirtute indiget. Et pariter concupiscibilis ad reprimendas uoluptates, quibus pacatis affectibus uoluntas rectã faciat electionem. Negatur ergo istorum maxima, puta in ea potentia debere esse uirtutem, quæ rectam facit electionem. Nam quando per se potentia id potest, non indiget uirtute, sed illic est necessaria unde nascitur difficultas atque obstaculum rectè eligendi ad sibinde agẽdi. Quo fit, ut præter rationem negauerit illic Sco. habitus appetitus sensitiui mereri propriè uirtutum nomẽ, cùm sint cardinales, quoniam per illam expressionem sensualium affectionum sunt verè principia & caussæ rectæ electionis.

Conclusion *ponitur.* *Aristo.* *Ratio conclusionis.* *Arist.* *Quæstio controuersa.* *Scotus.* *Burida.* *Ratio pro sima Scoti atq; Burid.* *Arist.* *D. Tho.* *Sententia præfata Aristoteli è diametro obuersatur.* *Ad argumenta illorum.*

Et

Ad aliud argumentũ Buridani.

Et per hoc produntur omnium argumentorum fallaciæ, quas Buridan. accumulat, quorum vnum est: Voluntas sæpè inclinatur versus appetitum, neque sine difficultate consentire potest rationi: ergo indiget habitu inclinante eam versus rationem.

Argum.

Negamr quippe antecedens: per se enim non vergit in appetitum, sed propensissima est in bonum ipsius suppositi, quod est bonum rationis. Quòd si quandoque sequitur appetitum, est quia ab eo prauè affecto pertrahitur: non ergo ipsa in se, sed io appetitum habitu indiget, affectionem extrudente per quam vincitur. Attentatur sententia hæc isto argumento: Intellectus per se inclinatur ad verum, & nihilominus scientiarum habitibus eget.

Solutio.

Respondetur tamen, diuersam esse rationem. Propositio nanque nostra intelligitur, quando potentia inclinatur ad bonum per modum appetitus, hoc est per modum potentiæ actiuæ, quia fertur in ipsum. tunc enim quia per se propendet in obiectum, nullo instigante indiget, potentia verò cognoscitiua non est actiua, ut feratur in obiectum: sed passiua, idest, apta in se obiecti imaginem recipere. ob idque sicut cognoscere ipsum non potest nisi per species ab ipso profusas, ita neque rectè iudicare nisi per habitus, veritatem rei demonstrantes, atque adeò applicantes intellectum ad iudicandum. De iustitia autem diuersa est ratio, ut suprà diximus, nam per se voluntas non est perinde in bonum alienum propensa atque in proprium. Ob idq; quanuis nullam pateretur affectionum violentiam, indiget nihilominus habitu inclinante ipsam ad reddendum alteri quod suum est. Quocirca paulò inferiùs monstraturi sumus iustitiam non uersari circa passiones.

Alia ratio.

Quòd si arguas, ius alter tribuere, est bonum proprium tribuentis, nam virtus est bonum studiosi, cùm bonum faciat habentem: ergo neque ad hoc uoluntas eget habitu. Respondetur, quòd quanuis iustitia sit formaliter bonum habentis: tamen eius obiectum est bonum alienum; uersatur enim circa hoc quod est reddere alteri, quod suum est. Et in hoc stat aliarum dissimilitudo.

Ad primũ argum.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd iustitia non est ueritas, quæ dicit adæquationem rei ad cognitionem, sed vt significat rectitudinem, quam ratio, quæ ueritas dicitur, in appetitu constituit, atq; imprimit, nam propter propinquitatem effectus ad caussam, nomen caussæ per Sinecdochen effectui tribuitur.

Ad secundum argumentum.

Ad secundum respondetur. Ob id, quòd uoluntas sequitur rationis ordinem, uelle aliquid in ordine ad alterum, quare non obstat quin ordinare, sit proprium actus rationis, & nihilominus competat iustitię, quæ est in uoluntate.

Ad tertium argum.

Ad tertium autem iam responsum est, quòd Philosophus loco citato 2. Ethic. solùm constituit, uirtutem moralem esse in subiecto, quod est rationale per participationem, id autem non solùm conuenit irascibili & concupiscibili, in quibus sunt fortitudo & temperantia, verùm & uoluntati, quatenus rationi obedit, id quod iustitia inclinat in ordine ad alterum modo exposito, tametsi uoluntas plus rationis participet, quia propinquiùs illi adiungitur.

ARTICVLVS V.

Vtrùm Iustitia sit generalis uirtus.

NOn satis est constituisse iustitiam esse virtutem, nisi examinetur sit ne specialis virtus, an generalis.

Primum argumentum.

Et arguitur quòd nulla sit iustitia generalis, Iustitia est una cardinalium uirtutum, ut patet Sapien. 8. sobrietatem & iustitiam docet, prudentiam & uirtutem, hoc est fortitudinem, generale autem non condiuiditur speciebus.

Confirmatio.

Et confirmatur, quia temperantia eò quòd est cardinalis virtus, non est generalis, sed speciali.

Argum. 2.

Secundò arguitur. Iustitia est ad alterum, fortitudo autem & temperantia hominem componunt in ordine ad seipsum; istæ autem sunt rationes diuersæ, ergo iustitia non sic est generalis, ut ad temperantiam & fortitudinem protendatur.

Argum. 3.

Tertiò arguitur; Si iustitia esset generalis uirtus, esset omnibus eadem per essentiam, quod 5. Ethic. cap. 1. insinuare uidetur Aristo. ubi ait, iustitiam esse totam virtutem; hoc est, eadem omni virtuti, hoc autem est falsum, nam tunc iustitia diuideretur in fortitudinem & temperantiam, de illisque prædicaretur sicuti animal de homine & equo, quod tamen absurdum est dictu; quoniam ratio iustitiæ, quæ est, esse ad alterum, non potest sic esse per essentiam genus omnium virtutum, quę non sunt ad alterum. Quare absurdissima esset diuisio iustitię in alias virtutes cardinales tanquam in suas species.

Aristot.

Argum. 4.

Quartò arguitur. In virtutibus, vtpote quæ ex inclinatione naturæ procedunt, nihil est superfluum, sicuti neque in aliis naturæ operibus; si ergo generalis iustitia abundè hominem in bonũ commune refert, superflua erit particularis iustitia, atque eò potissimùm quòd vnum & multa, nõ diuersificant speciem, instituere autem hominem in ordine ad bonum commune, est instituere in ordine ad multa, instituere uerò in ordine ad particularem personam, est ordinare ad unum; non est ergo quòd duas iustitiæ species hac ratione distinguamus. Alioqui & tertiam effingere deberemus mediam; quæ partes eiusdem familiæ ad bonum domus instituat, quippe quod medium est inter cõmune & priuatum.

Aristot.

In contrarium autem est uerbum citatum Aristote. nempe, Iustitia est tota virtus, hoc est, Omnis uirtus est quædam iustitia. Cui sententiæ accedit non modò vulgaris sermo, verùm & Euangelicus, Nisi abundauerit iustitia uestra, &c. Vbi omnis uirtus censetur iustitiæ nomine. Vnde fit ut omnis studiosus dicatur iustus.

Prima conclusio.

Ad plenam quæstionis responsionem, quinque opus est conclusionibus. Nam arbitrati sumus tres articulos Sancti Thomæ sub uno titulo luculentiùs ac subinde commodiùs posse decidi, Prima; Optimè iustitia primùm omnium diuiditur in iustitiam generalem & particularem.

Probatio.

Probatur conclusio, Iustitia, quod identidem repetere oportet, est hominis virtus per comparationem ad alium, comparatio autem hæc duobus modis fieri potest. Confertur enim homo vel ad alium, ceu singularem ciuem consideratum, vel ad alium consideratum, ut publica præditus est auctoritate, qua bonum commune administrat. Nam respublica, ac princeps eam administrãs respectum habet ad omnes ciues, atq; ad ipsum singuli. Itaque sicut in corpore humano membrum vnum comparatur, & ad alterum & ad totum, ad quod partes ipsæ ordinantur, sic & in republica se habent ciues. Ex utraque ergo comparationem sumi potest ratio iustitię. Quocirca iustitia quæ ordinat ciuem ad ciuem, tanquam unã partem ad alteram, est particularis, sub qua militant contractus omnes emptionis, locationis, restitutionis mutuati, solutionis mercedis, &c. Altera uerò quæ ordinat ciues in bonum commune, est iustitia generalis, quæ quidem sic nominatur, tum ab obiecto & fine, nam bonum commune est omnium generale, tum etiam ab effectu & proprio munere, nempe quòd uirtutes omnes ordinat ad tale commune bonum, uidelicet vt uir fortis strenuè pugnet in bello ob commune bonum, & uir temperatus abstineat ab alieno toro, ob conseruationem eiusdem communis boni. Et quoniam ordo iste partium ad commune bonum fit per leges, quibus princeps uniuersos ad idem bonum instituit, eadem iustitia nominatur etiam legalis.

Dubitatio.

Secũda conclusio, qua satisfit dubitationi iã modo positæ.

Restat autem dubium, quod tertio argumento quęrebatur, vtrùm scilicet hæc generalis uirtus sit singulis uirtutibus eadem per essentiam? Itaque sicut animal quòd est genus per essentiam, prædicatur de singulis speciebus, sic & prudentia & fortitudo sit iustitia. Ob idque subiungitur secunda conclusio. Iustitia legalis ac generalis nõ est eadem per essentiam singulis uirtutibus, sed est specialis uirtus, cunctas per proprium imperium referens in commune bonum.

Dilucidatio conclusionis.

Dilucidatio conclusionis abundè illam demonstrat. Bifariàm enim res dicitur generalis; Vno modo per prædicationem, sicut animal est genus ad suas species, & quod hoc modo est generale, ad essentiam eorum pertinet quibus est generale. Quare essentialiter de

singulis

singulis prędicatur: nam genus est de essentia specierum. Alio modo quidpiam dicitur generale secundum virtutem: videlicet quia caussa est inferioribus influens; quemadmodum sol respectu omnium inferiorum caussarum. Et quod hoc modo est generale, non est particularibus idem essentialiter, neque de illis prædicatur. Ignis namque non est sol. Ex hac diuisione colligitur conclusionis ratio.

Ratio conclusionis.

Iustitia generalis seu legalis nullatenus est genus respectu aliarum virtutum, sed hac duntaxat ui pollet, vt cunctas referat in bonum commune, ergo non id idem illis essentialiter, sed est quædam specialis virtus ceteris imperans. Exemplum nobis accommodatissimum elucet a charitate, Hæc enim virtus specialis est, secundum propriam rationem à fide atque spe distincta, nihilominus per eius imperium uniuersa aliarum uirtutum opera refert in Deum tanquam in finem supernaturalem. Dum enim quis aut strenuè agit in bello, aut cum moderamine tangibilibus vtitur propter naturalem honestatem, opus illud fit à solis virtutibus. Si autem eadem exhibeat opera propter Deum, relatio illa fit à charitate. Quemadmodum vbi quis furatur propter fornicationẽ, furtum elicitur ab iustitia: imperatur autem à luxuria. Pari ergo modo, si quis in officijs particularium virtutum sese exerceat, propter peculiares earundem fines, officia illa non excedunt limites illarum virtutum: dum verò eadem præstat officia propter custodiam & cultum boni communis, & ut publicis legibus obtemperet, relatio illa fit à iustitia legali, quæ ideo dicitur generalis. Quòd si interroges quidnam sit unam virtutem alijs imperitare, respondetur nihil aliud, quàm ceu caussam uniuersalem illas ad opus admonere, atque vnà cum ipsis ad idem opus concurrere.

Tertia conclusio.

Tertia conclusio. Iustitia hęc generalis & legalis potissimùm residet in principe quasi architectonice, ac deinde in subditis, qua probè afficiuntur, vt promptè legibus ac principi obtemperent.

Probatur conclusio.

Enimuero sicuti architectus lapides omnes & ligna disponit qualiter ad fabricam est necessarium: sic debet princeps ciues omnes ad bonum commune instituere ac referre.

Quarta conclusio.

Quarta conclusio: Vnaquæque virtutum considerata vt à iustitia legali imperatur, potest denominationem suscipere, ut legalis dicatur: quẽadmodum omnis virtus secundum rõnẽ qua à charitate imperatur, dici pt quodãmodo charitas. Hæc conclusio ad interpretandum Arist. adiecta est. Quòd. n. ait, Iustitiam esse totam uirtutem, hunc exhibet sensum, quòd quælibet virtus imperata a iustitia legali quodãmodo est iustitia legalis.

Quinta conclusio.

Quinta conclusio: Præter iustitiam legalem quæ modo exposito generalis est, requiritur particularis.

Probatio conclusionis

Probatur sic: Virtutes, vt sæpe dictum est, per obiecta discernuntur, præter rationem autem obiecti iustitiæ legalis, quæ est reliquarum virtutum opera in bonum commune referre, est alia particularis ratio reddendi vnicuique quod suum est: ergo ad hoc necessaria est particularis iustitia.

Confirmatio

Et confirmatur hæc ratio, Præter legalem iustitiam requiruntur aliæ virtutes particulares, scilicet fortitudo & temperantia ad eliciendos actus circa sua particularia obiecta, non obstante quòd idem actus ab eadem legali iustitia referantur in bonum commune, ergo pari iure requiritur iustitia particularis ex qua eliciatur opus circa suum obiectum quod quidem aliquando imperatur ab eadem iustitia legali, aliquando verò minimè. Potest enim quis mutuatũ reddere, aut mercede soluere operario, nõ propter obediẽtiã legis, nec propter bonum commune, cuius nullum habet amorem, sed ut seruet suam fidem propter seipsum, & tunc talis actus emanat à sola iustitia particulari. Si autẽ id faciat ꝑpter bonũ cõmune, & ut legi auscultet, tũc imperatur a legali. Qua rõne non solũ Philosophus locis suprà citatis duas

Aristot.

species ponit iustitię, & 5. Ethic. c. 2. expressè ait sermonẽ facere de iustitia, quæ est pars virtutis, hoc est, particularis iustitia; verùm & sacri Doctores eandem ubique notant distinctionem.

Chrysost.

Vnde Chrysost. super illud Matth. 5. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, aut uniuersalem uirtutem ait illic designari, aut particularẽ, auaritiæ contrariã, Prima conclusio extra ullam controuersiam cunctis est doctoribus receptissima, nam omnia tam sacra quàm prophana appellant quemcunque studiosum iustũ, ac perinde quamcũque uirtutem quodammodo iustitiã.

Neotericorum sententia.

De secunda autem nõ omnes Neoterici D. Thomam auscultant, immo ab ipso resilientes negant iustitiam generalem ac legalem, esse specialem virtutem, sed aiunt esse rationem quandam omni virtuti per essentiam communem.

Buridanus

Inter hos est Buridan. qui 5. Ethico. q. 4. hanc statuit sententiam aduersus S. Thomam. Itaque secundum istos temperãtia, quatenus hominem mouet ut moderato utatur cibo & potu propter particularem honestatem, aut ratione studii aut sanitatis, rem habet & nomen temperantiæ; sed quatenus ad idipsum hominem inclinat ut legi obediat & principi, est iustitia legalis. Et æqua ratione fortitudo, atque aliarum una quælibet. Arbitrantur namque singulas per se uirtutes illam habere innatam rationem obediendi legi.

Motiuum primum Buridani.

Probationem suam Burid. ex penu Nominalium depromit. Superfluè enim, inquit, multiplicantur virtutum habitus, vbi non sunt necessarii. Singulæ autem virtutum suopte ingenio appellant hominem ad studiosè agendum, non solùm ob particulares fines, verum & propter bonum commune, & ad parendum legibus: ergo superuacanea est alia specialis virtus, cui hoc muneris tribuatur.

Aristot.

Secunda præmissam uidetur sibi ipse colligere ex Arist. 2. Eth. cap. 4. vbi docet omnẽ uirtutem id perficere, ut fiat opus ex electione propter finem honestum, bonum autem commune & legis obedientia est honestissimum, ergo quæcunq; uirtus in illam rationem finis inclinat.

Secunda ratio eiusdem authoris.

Mox omnis uirtus perficit habentem, vt perpetuò operetur, quando, vbi, & quomodo oportet, sed sępenumero occurrit agendum esse propter bonum commune, atq; ad obedientiã legis, ergo quælibet tũc uirtus, si uirtus est, id per se præstare poterit.

Aristot.

Accedunt huc & Aristotelica testimonia, ait quippe 4. Ethic cap. de Magnificentiam, magnificum non esse in seipsum sumptuosum, sed in communia. Et lib. 3. de Fortitudine ait, illam uirtutẽ potissimum uersari circa pericula belli, bellũ autem, ut iustum sit, geri non potest, nisi ob commune bonum, ergo particulares uirtutes rationem habent generalis iustitiæ, atque adeò non est alia specialis necessaria. At uerò argumenta hæc non sunt tãti roboris, quã isti existimãt. Immo & ratio cũ primis, & deinde Arist. documẽta è regione illis obsistũt.

Primum argumentum contra Buridanum.

Primũ enim hoc ipsi nobiscum postulatũ suscipiũt, q ratiò legalis generalisq; iustitiæ est agere ꝑpter bonũ cõmune, & proter obediẽtiã legis. Ex hoc autem loco emergit cõtra istos manifesta ratio. Stat enim quẽpiã probè esse uirtute affectũ ad operãdũ ꝑpter particularẽ finem, non autem propter cõmunem, & uice uersa. ubi autem sunt difficultates diuersæ agẽdi, diuersis opus est uirtutibus, ergo iustitia legalis alia est a particulari. Antecedens experientia cõpertũ est. Videas nanque abstinentem hominem, qui propter honestum particulare bonum frugaliter viuit: & tamen nullo ducitur legis respectu, immo forsan odium eius habet quia odio habet prælatum. Ob idque si opus aliam non haberet honestatis rationem nunquam propter legem illud exequeretur.

Secunda ratio.

Rursus, opus virtutis facere propter obedientiam, aliam rationem habet quàm illud facere propter alium honestum finem, sicuti & ieiunium frangere propter famem, aut ex contemptu legis, diuersa sunt uitia, ergo & obedientia & temperantia diuersæ sunt virtutes. Aliàs profectò si quam impugnamus opinionem, uera esset, nulla opus est speciali uirtute obedientiæ, sed sufficerent uirtutes aliæ, in quarum materijs obedientia uersatur.

Aristot.

Accedunt & Arist. testimonia. Primùm ait 5. Ethi. complures in proprijs posse uti virtute, qui tamen nequeunt in ordine ad alterum. Et 3. Poli. cap. 3. ait non esse eandem uirtutem uiri boni & boni ciuis: bonus autem ciuis est, qui bono publico probè inseruit. Alia est ergo legalis virtus, quæ ad hoc inclinat ab aliis particularibus. Quin age, Arist. expressè 5. Ethico. cap. 1. duas distinguit iustitiæ virtutes, legalem & particularem ex diuersitate obiecti, quarum

quarum posterioris obiectum dicit esse iustum legitimum & legale: posterioris uerò, æquum, quod est ad priuatam personam. Sicuti in naui alia est virtus remigeri, puta industriè remigare, etiam si de salute nauis nihil cogitet: alia verò gubernatoris eandem procurantis salutem: ergo iustitia legalis non solùm dicit rationem generalem omnium virtutum, sed etiam specialem virtutem. Vnde

Ad primũ argumentũ Buridani.

ad primum Buridani argumētum, negatur particularem virtutem ad bonum commune per se suum referre opus: sed hoc illi præstat iustitia legalis: sicuti particularis uirtus non est charitas, nisi quatenus à charitate refertur in

Ad aliud ex Aristo.

Deum. Et ad priorem Aristo. auctoritatem respondetur ipsum nō affirmare, quòd magnificentia operetur ob bonum commune, sed ait esse vtilem multitudini. Neque verò fortitudo in idem per se inclinat commune bonum. Aliud enim est, quod bellum non sit principi indicēdum aut suscipiendum nisi propter cōmune bonum: aliud uerò quòd cuiusq; militis fortitudo ad idē se referat bonū.

Ad primum argum. principale.

Ex his ergo facilis fit descensus ad principalium argumentorum solutiones, Ad primum enim respondetur, iustitiam quæ numero ponitur cardinalium, non esse legalem & generalem, sed specialem. Quòd autem aliarum nullam, puta neque temperantiam neque fortitudinem diuidamus in generalem & particularem, ratio est, quòd sunt, ut suprà diximus, in appetitu sensitiuo, qui non se extendit ad commune bonum, sed circa particularia versatur: iustitia verò quæ est in voluntate intellectualem sequente cognitionem, ad idem protenditur commune bonum.

Ad tertium argum.

Ad tertium respōdetur, quòd quia peculiare cuiusque bonum referri in commune & publicum potest, fit vt legalis iustitia omnibus imperet singularibus virtutibus, ac perinde omnium opera dicantur æquitates, sicut & cuncta vitia, iniquitates: secundum illud 1. Ioan. 3. Omne peccatum est iniquitas.

Ad quartum argum.

Ad quartum tripartitum argumentum respondetur, quòd etsi legalis iustitia abundè sufficiat per suum imperium cuncta uirtutum opera referre in bonum commune, nihilominus requiritur iustitia particularis ad eliciendum actum respectu sui proprij obiecti, sicuti & requiruntur virtutes aliæ particulares. Neque verò bonum commune & priuatum ea sola ratione differunt, qua vnum & multa: sed quia alia est ratio communis boni, atque alia singularis: sicuti alia est ratio totius, atque alia partis.

Aristot.

Quare Aristoteles 1. Poli. eos subsannat, qui putabant ciuitatem non aliter à domo differre, quàm differunt multum & paucum. Attamen quia inter partes eiusdem familiæ, ut suprà dictum est, non est propria ratio iusti, non distinguitur tertia species iustitiæ.

ARTICVLVS VI:

Vtrum Iustitia particularem habeat materiam, an uerò circa aliarum passiones & materias uersetur.

QVoniam dictum est particularem iustitiam esse specialem uirtutem, quę habet peculiarem rationem obiecti, quæritur, vtrùm peculiarē sibi quoq; vēdicet materiam?

Primum argumentum. Augustin.

Et arguitur à parte negatina: August. lib. 83. quæstio. ubi uirtutes animi quibus in hac uita spiritualiter uiuitur, distinguit in quatuor, quæ sunt Temperantia, Prudentia, Fortitudo, Iustitia, subdit quòd iustitia per omnes diffunditur: cui consonat glossa super il-

Glossa.

lud Gene. 2. Fluuius quartus ipse est Euphrates, quod interpretatur frugifer: quæ dicit ob id non meminisse scripturam cōtra quos perfluat, sicut dixit de ceteris tribus, quòd iustitia quę quartum locum inter uirtutes tenet, ad omnes animæ partes pertinet.

Argum. 2. Aristot.

Secundò arguitur; Si iustitia peculiarē sibi uēdicaret materiā, eò esset q̄ ꝓpriè circa operationes versatur, reliquæ uerò circa passiones. At tamē Philosophus 2. Ethicorum, moralem uirtutem circa uoluptates & tristitias uersari docuit, ergo & iustitia uersatur circa easdem, eò potissimùm, quòd operationes iustitiæ, ut suprà dictum est, corruptis affectionibus impediuntur. Nā turpis cōcupiscētia originē & fomētū adulterio ministrat, q̄ est iniustitia, & auiditas pecunię impedimento est uirtuti iustitiæ, ne debitum persoluat: ergo iustitiæ non est ascribenda particularis materia.

In contrarium est quod Aristot. 5. Ethicorū, ponit iustitiam, quæ est pars uirtutis, hoc est specialis uirtus, quæ uersāt in actionibus, puta in cōmercijs hoīnū emēdādis.

Quæstio hæc nihil ad legalem iustitiam attinet, nam si cunctis uirtutibus imperat, inde fit consequens ut omnium materiæ sint sibi subditæ, quanuis eius oculus ad operationes potiùs aspiciat. Ait enim 5. Ethicorum Philosophus, quòd lex fortia opera præcipit, & quæ temperati, & quæ māsueti, &c.

Aristot.

Sed quæstio est de iustitia particulari. De qua duæ conclusiones statuuntur.

Prima conclusio.

Prior est; Iustitia non uersatur circa totam materiam omnium uirtutum, sed solùm circa externas actiones & res.

Probatio. conclusionis

Probatur, Vniuersa rerum sylua quæ nostro subsunt arbitrio, atq; ad rationis normam emendari possunt, est materia moralium uirtutum. Inde enim uirtus dicitur moralis, quod morum est compositrix & cultrix. Sunt autem tria genera quæ nostræ subduntur voluntati, nempe affectus animi, actionesque externæ, ac demū res ipsæ, quæ in nostrum ueniunt usum, homo uero ad alterum per actiones tantùm ordinatur & res, nam passionum moderatio & mitigatio ad hominis in seipso propriè rectitudinem pertinet. Cùm ergo iustitia hoc a reliquis uirtutibus distet, quod reliquæ hominem in seipso componunt, iustitia uero inter plures æquitatem constituit, fit ut propria materia iustitiæ sint operationes & res, puta honorem debitum alteri deferre, & à contumelijs abstinere, pecuniam & uel quamcunque aliam rem creditori debitam reddere.

Vltima conclusio.

Posterior conclusio, Iustitia non uersatur circa passiones internosq́ue animi affectus. Hæc ex superioris ratione colligitur, explicatur autem duabus alijs.

Prima ratio conclusionis.

Primo ex parte sui subiecti, quod est uoluntas. Enimuero uoluntatis actiones neque rem habent neque nomen passionum, ut 1. 2. q. 22. art. 3. inde S. Tho. ratiocinatur, quod passio

Secunda.

secum affert corporalem transmutationem, quæ propriè in solo est appetitu sensibili. Cùm ergo iustitia non sit nisi in uoluntate, non uersatur circa passiones. Item quia materia iustitiæ, vt modo diximus, in eo posita est, quod est ad alterum, cùm ergo latentes passiones non proximè ordinentur in alterum, fit ut hæc uirtus non sit circa passiones. Conclusiones istas non tantùm apud diuum Thomam, uerùm & planè apud Arist. 5. Ethicorum inuenias. Quare illorum qui eius doctrinam studio contemplati sunt, nemo est qui eas inficietur. Nihilominus nonnulli

Buridanus.

Nominalium, ut Buridan. 5. Ethi. q. 1. miratur quòd diuus Tho. talem constituat differentiam inter materiam iustitię & aliarum uirtutum. Immo ut omnes, inquit, uirtutes in uoluntate sunt, ita & omnes, ac pariter iustitia, reprimere habent passiones quę suam cuiusque electionem impediunt. Et uice uersa ceteræ uirtutes circa operationes quoque ac res uersantur. De quo tamen doctore magis esset mirandū, quod tātum in superficie legerit Arist.

Ratio Buridani.

Turma autem argumentorum eius ad illud principium resoluitur, cuius iam suprà falsitatem aperuimus. Principium uerò est hoc, Cuicunque uirtuti incumbit rectam facere electionem circa suum obiectum, sunt autem passiones multæ iustitiam perturbantes, ne debitum cuique reddat, ut amor, odium, auaritia, turpis cupido, & similes, ergo iustitiæ munus est passiones has reprimere. Versatur ergo iustitia circa passiones. Et uice uersa, fortitudo & temperantia non solùm circa passiones, uerùm & circa actiones ipsas exteriores & res uersantur. nam comedere ac bibere, quando & ubi oportet, sunt operationes exteriores, & tamen sunt temperantiæ. Atque adeò esca & potus sunt res circa quas eadem uirtus uersatur, non ergo tantùm circa internas illecebras, uerùm & circa operationes uice sua fungitur. Pari modo strenuè pugnare, est exterior operatio, quæ tñ à fortitudine proficiscitur, ergo ꝑmista est materia iustitiæ & aliarū uirtutum; atque adeò defendi non potest, q̄ iustitia uersetur circa operationes externas, aliæ uerò circa passiones. Et arguitur

tur prætereà in gratiã istorum cõtra fundamẽtum sancti Thomæ: Si iustitia nõ uersaretur circa passiones, maximè q̃a p illas homo ordinẽ non habet ad alterũ: hoc autẽ est falsum: quia ira & cõcupiscentia alienæ uxoris sunt iniuriosæ proximo, ut suprà diximus; ergo illa reprimere pertinet ad iustitiã. Par etiã argumẽtũ currit de tẽperãtia & fortitudine.

Altera ratio in Sanctum Thomam

Etenim si virtutes illæ non versarentur circa exteras operationes, maximè q̃a per illas nõ bene homo afficitur erga seipsum, hoc autẽ est falsum: quia cibo & potu ex uirtutis præscripto vti, hominem respectu suijpsiua adornãt, ergo tẽperãtia uersatur circa illas operationes. Hinc ergo isti colligũt unãquãque uirtutẽ in duas esse secãdã, uidelicet ut una iustitia sit in appetitu ad reprimendũ passiones, atque altera in voluntate ad faciendam electionẽ. Et simili ratione una sit tẽperantia in concupiscibili, & alia in uoluntate, unaque similiter fortitudo in irascibili, atque in uoluntate altera. At uerò quã isti pugnanter Aristoteli aduersentur, oculatissimus quisque iudex esto.

Aristot.

Etenim 2. Ethicorum nullum adscribit subiectum tẽperãtiæ & fortitudini nisi appetitum sensitiuum. & lib. 3. capite 10. expressè id de tẽperantia confirmat. Et lib. 5. cap. 1. non aliud designat subiectũ iustitiæ quàm uoluntatem, ubi ait esse habitũ uolẽdi iusta.

Ratio efficax contra præfatam opinionem

Sed quãdo Aristo. id nõ docuisset, ratio ipsa efficax est, quã tã suprà declarauimus. Enimuerò tẽperãtia uniuersas affectiones appetitus cõcupiscibilis reprimere sufficit, quocũq; illas cõsideres: siue ut sunt impedimẽta ipsius tẽperãtię, siue iustitię, siue cuiuscunq; alius uirtutis: quapropter superuacaneũ est aliã illic ponere virtutẽ ad easdẽ sedandas. Et idẽ est de fortitudine respectu irascibilis: nulla ergo illic collocanda est iustitia, quãdoquidẽ reliquæ ei satis ancillãtur. Quod profectò nemo inficias ire possit, qui Aristotelem intellexerit 5. Ethicorum, ubi medium iustitię non ait esse medium rationis inter affectus, sed medium rei, ut illicò dicturi sumus.

Altera ratio ad idem.

Itẽ manifestissimè arguitur cõtra istos, Affectiones appetitus concupiscibilis sicut sunt uirtuti iustitiæ impedimẽto, ita & nonnunquã uirtuti fortitudinis, ergo si illa ratione ponenda est iustitia in concupiscibili, eodẽ iure ponẽda est & illic fortitudo, & æqua ratione in irascibili temperantia, quod esset cunctas indoctè cõmiscere uirtutum sedes. Igitur ut semel istorum Achillẽ in ipsos obuertamus, nihil in uirtutum ordine admitti debet superuacaneum; tẽperãtia autẽ sufficit in concupiscibili, & fortitudo in irascibili, ergo illic nulla opus est uirtute iustitiæ. Rursus, sedatis passionibus appetitus sensitiui, voluntas ex se sola rectam facit electionẽ, quia per se inclinatur ad opus bonum, ergo in uoluntate ad hoc munus non opus est aut temperantia, aut fortitudine, sed tantum iustitia respectu alieni boni. At uerò ne ullus tibi reliquus fiat scrupulus, quando dictum est nullas per se passiones ad iustitiam attinere, intelligitur tanquam eius materiam, nam tanquam eius effectum & quodammodo finem, certum est, quòd illam sequitur gaudium, sicuti iniustitiã tristitia. Ait quippe Aristo. 5. Ethicorum, Non est iustus, qui non gaudet iustis operationibus. Et libro 8. Delectatio, inquit, est uirtutis finis, ob quã studiosi operãtur. sicut & qui prauè agunt, tristitia ideò premuntur. Ex quo fit illud 2. Ethicorum, q̃ aduersarij nobis obijciunt, uidelicet moralẽ uirtutem circa uoluptates & tristitias esse, si intelligatur tãquã circa materiã, solis uirtutibus appetitus sensitiui congruere, si tamen sic intelligatur, quòd nulla sit moralis uirtus, quę non lætitiam generet & mœstitiam pellat, iustitiæ etiam commune est.

Vt autem solutiones argumentorum contrariæ opinionis clarescant, respondetur ex ordine ad uniuersa.

Ad primũ argum.

Ad primum ergo in fronte quæstionis positum respondetur, quod iustitia particularis, licet essentialiter ad vnã partem animæ, puta ad uoluntatem, in qua sita est, pertineat, tamẽ quia uoluntas reliquas partes mouet atque ad suu officia applicat, fit ut iustitia non quidem directè, sed tamen per quandam redundantiã ad omnes effundatur.

Augustinus.

Et hoc quantum ad glossam, de Euphrate, qui cõparatur iustitię ad omnia diffluẽti. Nã Augustinus loco citato aliter secundum intellectum diui Thomę distinguit illas quatuor uirtutes animi. Virtutes enim cardinales dupliciter vsurpantur, Vno modo ut sunt speciales uirtutes, suis obiectis distinctæ: Alio uerò, ut quatuor designant modos unicuique uirtuti competentes. Ait enim, quod prudentia est cognitio rerum appetendarum & fugiendarum. Temperantia uerò est refrænatio cupiditatis ab his quæ temporaliter delectant, Fortitudo est uirtus animi aduersus ea, quæ temporaliter molesta sunt, Iustitia est quæ p ceteras diffunditur, dilectio Dei & proximi.

Ad secundum argu.

Secũdi argumenti responsio materiam luculenter dilucidat. Enimuerò inter internos affectus atq; exteras actiones & res ipsas talis est ordo, quòd actiones medio sunt loco inter affectus qui earum sunt principia, & res quæ sunt earundem materia. Passiones ergo, scilicet ira, cupiditas, auaritia, &c. per seipsas neq; prosunt quidem proximo neq; nocent, atq; adeò sic consideratæ nihil attinent ad iustitiam: ob idq; diximus talium per se mitigationem affectuum ad ipsum habentem in seipso attinere, nocent autem aut prosunt proximo per externas operationes. At uerò quòd quis alteri nociuus sit aut iniurius, ex duplici defectu oriri assolet, nempe uel ea uoluntatis iniquitate, uel ex praua affectione sensitiui appetitus, Exempli gratia: Potest quis alteri rem aliquam surripere aut damnum dare, non quidem ea cupiditate habendi, sed ex uoluntate nocendi. Immo posset quis isto modo uiolare alterius torum, non ob uoluptatem carnis, sed tantùm ut noceat. Et econuerso, ut plurimum consueuit, potest quispiam rem eripere alterius, non quidem ex animi iniquitate, quia mallet non nocere, sed ex cupiditate. Discerne ergo virtutum officia, suumq́ue cuique tribue. Emendatio rectificatioque operationis quatenus æquitatem ad alterum important, functio iustitiæ est. Quatenus uero ex corrupto affectu iniquitas oboritur, pertinet ad alias virtutes: vt ad liberalitatem, quæ auaritiam moderatur, & ad temperantiam, quæ restinguit cupiditatem, &c. Attamen quoniam exteriores actiones non sortiuntur speciem ab internis motibus, sed à rebus ipsis, fit ut eædem actiones potiùs sint materia iustitiæ, quã aliarum uirtutum.

Obiectio.

Quod si demum scisciteris, quid opus erat accumulare actiones & res, nam cùm in actione intelligatur obiectum, & per obiectum designetur actio, satis erat alterum ponere.

Solutio.

Respõdetur non esse otiosè dictũ, nã aliquæ sunt actiones, quę nõ proprię uersãtur circa res, hoc est, circa possessiones ut honoratio & dehonoratio, murmuratio, laudatio, &c atque aliæ quæ consistunt in rerum usu sicuti pecuniæ donatio, ablatio, rerũq; quarũlibet restitutio, & omnia hæc sunt iustitiæ materia.

ARTICVLVS VII.

Vtrum medium iustitiæ sit medium rei, eiusq; actus, ius unicuique suum tribuere.

QVoniam definitum est iustitiam esse virtutem, & virtus omnis consistit in medio, quod suo actu constituit: consequitur, vt perscrutemur an medium iustitiæ sit medium rei: eiusque actus, ius suum vnicuique tribuere.

Argum. 1.

Et arguitur à parte negatiua: Definitio generis, scilicet moralis virtutis, vniuersis speciebus æqua ratione conuenit. Aristot. verò 2. Ethic. c. 6. definit virtutem esse habitum electiuum, qui in mediocritate cõsistit ea quæ est ad nos, definita ratione. Et subdit hanc mediocritatem consistere inter duo vitia, puta inter duas affectiones: quarum altera exuperãs est, altera verò deficiẽs: ergo & medium iustitiæ inter passiones constituitur.

Arg. 2.

Secundo arguitur: In his quæ sunt simpliciter bona, non est accipere superfluum aut diminutum, atque adeo neque medium: cuius exemplum Aristot. 2. Ethicorum in virtutibus ponit: virtus enim quò maior, eo melior.

Aristot.

iustitia autem, vt habetur 5. Ethico. cap. 1. versatur circa id, quod ẽ simpliciter bonum: hoc est absolutè in se bonum, quales sunt honores ac diuitiæ: ergo tale obiectum iustitiæ non cõsistit in medio.

Argum. 3.

Tertio: in prædicta diffinitione virtutis

propterea

propterea dixit Arist. virtutem esse habitum in mediocritate consistentem, prout in ordine ad nos ratio definierit, quod non respectu quorumcunq; hominum idem est medium: nam quod alteri in cibis multum est, alteri est parum: hæc autem discrepantia pariter iustitiæ conuenit: non enim eodem supplicio plectitur, qui in principe manus cõiecit, quo qui plebeium vulnerauit: ergo medium iustitiæ non est rei, sed rationis. *Argum. 4.* Quartò denique arguitur: Si medium iustitiæ esset medium rei, maximè quia eius actus est reddere vnicuiq; quod suum est, hoc autem non est in vniuersum verum. *August.* Nam Augustinus 14. de Trinitate, tribuit ei etiam, subuenire miseris. Et suprà citatus *Cicero.* Cicero lib. 1. de Offi. ait beneficentiam ac liberalitatem ad iustitiam pertinere: per misericordiam verò & per liberalitatem non ius tribuitur, sed beneficium impenditur. *Arist.* Contrarium autem docet Philosophus 5. Ethicor. cap. 3. & 4.

Quæstio hæc perfacilis est, breuissimisq; diluitur duabus conclusionibus, quæ ex proximè dictis planè colligũtur. *Prima conclusio.* Prior est: Medium, quod est obiectum iustitiæ, non est medium rationis vt in ceteris, sed medium rei. *Aperitur titulus quæstionis.* Loquimur enim hic de iustitia particulari: nam generalis non ad hoc obiectum peculiariter angustatur, sed vastè ad omnes diffunditur virtutũ materias, vt dictum est. Oportet autem priùs terminos intelligere. Sunt enim qui res in præsentia distinguunt contra passiones, nempe quòd cæteræ virtutes moderentur passiones: iustitia verò cõstituat medium in rebus. Attamen etsi perparum ad rẽ referat, non distinguitur nisi contra rationem: vt per probationẽ fiet liquidum. *Probatio cõclusionis.* Probatur ergo conclusio ex his quæ dicta sunt. Hoc nanq; discrimen inter iustitiam & reliquas passiones constitutum est, quòd illæ versantur circa passiones, hæ verò circa actiones & res: inter passiones autem non constituitur medium virtutis ex ipsa natura rerum, sed rationis iudicio. Exempli gratia: Temperantia consistit in mediocritate passionum: nempe vt non plus minusve sumas quàm oportet: hoc autem plus & minus non perpenditur ex natura rerum, vt scilicet libram oẽs sumant, aut tali certa hora &c. sed prout expedit cuique valetudini pro loco & tempore. Quare quod parcissimo Diogeni multum erat, voraci Miloni, qui, vt est in fabulis, integrũ edebat bouem, erat parum. Medium autem iustitiæ, quia consistit in rerum æqualitate ad alterum, non ex illo rationis perpendiculo & arbitramento: sed ex ipsa natura rerum sumitur. Emis domum, verbi gratia, aut conducis operas alienas: debet pretium rebus ipsis æquari. Sicut duæ quantitates natura sua sunt æquales. Denique iustitia non dicitur constituere mediũ rei vt res distinguitur cõtra rationem, eò quòd tale medium non sit rationi cõsonũ: immo est maximè. Nihil enim magis docet aliud ratio quàm vt debito æquale creditori reddas, sed quia ratio pendet à rerum natura, propterea inquam quod constituitur æquale in rebus, illud sit rationi conforme. Neque verò medium aliarum virtutum ideo dicitur medium rationis, quòd non constituatur in rebus: immo constituitur inter appetitum sumendi multum, & appetitum sumendi parum: sed quia, vice versa, tale medium à ratione dependet tanquam à caussa. Non enim libram panis comedere est mihi medium, nisi quia ratio prudentiæ, pensata natura & conditione mea arbitratur hoc mihi congruere. Vide ergo quàm ex arte D. Thomas quasi mathematico more rem tractet. Viderẽnim poterat, sicuti impugnatoribus suis visus est, ineptè constituere differentiam quòd reliquæ virtutes versentur circa passiones, iustitia verò circa operationes & res, & tamen id necessarium fuit vt sic sterneretur via ad demonstrandum discrimen inter medium iustitiæ & medium aliarum virtutum. *Argumen.* At vnum tamen posset quispiam ex Theologiæ tyronibus cogitare contra hoc argumentum. Videtur enim tẽperantia quandoque constituere medium rei modo exposito, videlicet dum coniunx operam dat liberis quando & vbi oportet, nempe vtendo sua & non aliena, nam in hoc seruat illi fidem quam debet, & vtendo aliena irrogat ei iniuriã, candem frangendo fidem. *Solutio.* Ex superioribus autem facilis est responsio, quòd dum quis alieno toro abstinet, concupiscentiam refrænando, pertinet ad temperantiam; dum verò id facit, vt ius coniugi seruet, pertinet ad iustitiam. Hanc autem iustitiæ mediocritatem quæstio 5. latiùs explicabit, & ideo hic supersedendum est. Illic enim elucidabimus, quemadmodum hoc medium rei aliter in distributiua iustitia constituatur, atque aliter in commutatiua. Illa nanque sequitur medietatem geometricam, hæc verò arithmeticam. *Secunda conclusio.* Posterior conclusio præsentis articuli est de actu iustitiæ, Proprius inquam eius actus est reddere vnicuique quod suum est. *Ratio conclusionis.* Conclusio hæc annexa est, germanaq; superiori. Si enim obiectum iustitiæ est medium in rebus constituere, quo æqualitas inter homines constet, æqualitas autem idem est, quod iustum, iustum verò, vt suprà diximus idem prorsus quod ius, consequens apertissimè fit, vt actus iustitiæ sit, ius suum vnicuique tribuere, vt Iurisconsultus in definitione suprà posita affirmauit. *Ambrosius.* Cui & Ambrosius 1. de Offic. concinit, vbi ait, Iustitia est, quæ vnicuique quod suum est tribuit, alienũ non vendicat, vtilitatem propriam negligit, vt communem equitatem custodiat. Quod, vt in subsequentibus patebit, vtrique speciei iustitiæ particularis conuenit, scilicet tam distributiuæ quàm commutatiuæ. Nam iustitia generalis, vt supra diximus, multò habet latius officiũ, quippe quæ non habet peculiare obiectum, atque adeò actus eius non est hic tantùm, sed, vt dictum est, virtutes omnes in commune bonum referre. In hoc autem quod dicimus, ius vnicuique tribuere, includitur & hoc quod est, neminem lædere, quod Ambrosius ait, alienum non vendicare. Iustitia nanq; licet priùs conueniat commutationibus voluntarijs in quibus vterq; contrahentium alteri tribuit. deriuatur tamen ad inuoluntaria, quibus alter tantùm ab altero inuito quidpiam aufert.

Ad primum arg. Ad primum igitur argumentum principalium respondetur, quòd cùm medium rei, vt expositum est, sit etiam rationi consonum, hac ratione definitio virtutis moralis in iustitia quoque seruatur. *Ad secundum argumentum.* Ad intellectum autem secundi, meditare priùs, bonum duobus modis simpliciter dici bonum. Priori scilicet, quia sic est omnimodè bonum, vt nullam possit admittere rationem mali. Quemadmodum est gratia & gloria ac subinde virtutes. *Gemina acceptio boni.* Et isto modo quantò bonum maius est, tantò excellentius. Quare sicut modus amãdi Deum est ipsum sine modo deamare, quia amatur tanquam finis, & sic & ista bona concupiscenda sunt & procuranda. Id quod & Philosophi de sanitate sentiũt, quæ non, vt medicina præscripto modo sanitati commensurato, sed absolutè est deamanda. Quocirca virtus non dicitur sic simpliciter bona, vt in suo obiecto non possit contingere superfluum & diminutum, sed quòd augmentum ipsius habitus nunquam erit superfluum. Alio verò modo aliquid dicitur simpliciter bonum, quia absolutè secũdum suam naturam consideratum est bonum. *Arist.* Et hoc modo ait Arist. iustitiam versari circa simpliciter bonum. Nam honores, & possessiones secundum suam naturam sunt bona vtilia, nempe ad fœlicitatem conducentia. Attamen bonum vtile debet commensurari fini secundum dispositionem subiecti, sicut medicus pharmacum ægroti commoditati admetitur. Hac ergo ratione res ipsæ, vt per se sint bonæ, tamen dum veniunt in nostrũ vsum, excedere possunt ac deficere. Quamobrem iustitia medium in illis constituit, vt scilicet non minus reddas, quã debes, neque verò plus repetas, quàm est id, quod tibi debetur. *Ad tertium arg.* Ad tertium respondetur, quòd etsi iustitia mediũ rei consideret, tamen, quia iniuria ratione personæ, cui irrogatur, crescit, qualitates etiam personarum contemplatur, vt secundum quantitatem debiti repensatio fiat. *Ad quartum arg.* Ad quartum demque argumentum respondetur, quòd vbi Augustinus iustitiæ adscribit subuenire miseris, non censet iustitiæ quatenus dicit rationem debiti, per se id propriè competere, sed liberalitati & misericordiæ, quæ ea ratione, qua sunt ad alterum, reducuntur ad iustitiam tanquam partes eius potentiales, vt alibi suprà diximus, &

Cicero. & lib. 8. explicatiùs dicturi sumus. Id quod Cicero loco citato significantiùs asserit, dicens iustitiæ coniunctam esse beneficentiam, quam eandem, vel benignitatem vel liberalitatem appellare licet.

ARTICVLVS VIII.

Vtrùm Iustitia inter morales virtutes sit eminentissima.

POstremo denique articulo quæstionis huius conferēda est iustitia cum reliquis moralibus virtutibus, quærendumq; adeò, sitne omnium præstantissima? Et arguitur à parte negatiua: *Primum argum.* Largiri hominem de suo id, quod nemini debet, præstantius est & rarius, quàm id reddere cuius est debitor, tum quia vbi minus est obligationis, maior est virtutis vis ad conferendum, tum quia in hoc maximè assimilamur Deo, qui non ex debito, sed ex benignitate confert: liberalitas ergo præstantior est quàm iustitia, ac potissimum magnificentia, quæ vt 4. Ethic. ait Philosop. omnium virtutum ac pariter iustitiæ ornamentum est. *Argum. 2.* Secundò arguitur, quòd neque cardinalium virtutum sit iustitia illustrissima. Prudentia nanque est vna quatuor cardinalium virtutum, & tamen est excellentior quàm iustitia, quod ex parte obiecti perpenditur, atque adeò ex parte subiecti. *Aristot.* Edocet enim ex professo Arist. 10. Ethicorum, cap. 7. intellectum esse potentiarum omnium excellentissimam, atque adeò voluntate excelsiorem, eò quòd verum dignius est obiectum, quàm bonum: nempe vniuersalius, ac subinde à materia abstractius. *Argum. 3.* Tertiò arguitur: Temperantia quæ vna est virtutum cardinaliū, multò est nobis vtilior, quàm iustitia: ergo & eminētior. Probatur antecedens: Nam plura nobis commoda affert, videlicet & corporis salubritatem, & mentis tranquillitatem, voluntatisq; libertatem. Hæc enim omnia nobis intemperantia vitiat: quæ tamen tria commoda omnium virtutum fundamenta sunt, scilicet tam intellectualium ad contemplandum, quàm iustitiæ ad legibus obsequendum, quàm etiam aliarum omnium, quæ corporis exercitio exhibentur. *Argum. 4.* Quartò & de Fortitudine arguitur. Proprium nanque virtutis ingenium, vt 2. Ethi. auctor est Philoso. est ad difficile ac bonum conniti: Fortitudo autem circa difficilius versatur, quàm iustitia: nempe circa pericula mortis, quæ omnium est terribilium maximum: ergo Fortitudo iustitiæ præstat. In contrarium autem est loco citato Cicero. *Cicero.* vbi ait, In iustitia virtutis splendor est maximus, ex qua boni viri nominantur.

Primum omnium expendendus est quæstionis titulus. Haud enim iustitię vel ad omnes virtutes fit comparatio, vel tantùm ad cardinales, sed ad omnes præcisè morales. *Prima virtutis partitio.* Primùm enim omnium virtutis amplissimum genus diuiditur in illas, quæ ratione obiecti supernaturales sunt, quales habentur Theologicæ, atque alias, quarum obiectum est naturale. Et quidem Theologicas, puta fidem, spem, ac charitatem, esse omnium optimas atq; maximas, citra controuersiam est cunctis confessum, quippe quæ Deum habent pro obiecto. Sed naturalium virtutum alię sunt intellectuales, aliæ verò morales: quarum moralium multitudo ad quatuor reducitur cardinales. Quæstio ergo ad sui elucidationem quatuor exposcit conclusiones. *Subdiuisio.* *Prima conclusio.* Prima est: Virtutes intellectuales dignitate moralibus antecellunt. Conclusio est S. Thom. 1. 2. q. 66. art. 3. *S. Thom.* Et probatur primò ratione subiecti. *Prima ratio.* Nam cùm virtutis propriū sit rationales actiones dirigere, illa quæ est in potentia, quæ per suam essentiam est rationalis, præstantior est illa cuius subiectum est rationale per participationem, intellectus autem est essentia ipsa rationis: voluntas autem eò est rationalis, quòd rationem participat ei obediendo, vt 1. Ethic. planè Aristot. docet: *Arist.* ergo intellectuales virtutes præstantiores sunt. *Secunda.* Secundò id patet ex obiecto. Etenim quia verum præstantius fit bono, inde patet, quòd verum abstrahit à rerum existētia, perficitur enim satis intellectus per veritatis cognitionem, siue res sint, siue nulla existat: bonum autem nemo appetit nisi vt habeat quod existentiam secum affert: existentia autem cōditio est materialis, recipitur quippe natura in supposito, dum esse incipit: quò autem quidpiam defæcatius est ac purificatius à materia, eò præstantius est. Cùm ergo verum sit intellectualium virtutum obiectum: bonum autem moralium, fit, vt intellectuales sint dignitate sublimiores. At verò hanc rationem, quia rari intelligunt, rari credunt. *Elucidatur proxima ratio.* Haud enim negamus quin intellectus singularia etiam & rerum existentias cognoscere possit, neque negamus quin vice versa voluntas possit quoque appetere bonum in communi, sed in hoc positum est discrimen, quòd cùm intellectus sit potentia apprehensiua & iudicatiua, in hoc perficitur quod est verum cognoscere: appetitus autem, quia fertur in obiectum, nihil appetit nisi illo fruatur, illudq; possideat. *Argum.* Fallax ergo argumentum est, si arguas: Melius comparatiuum est boni, cùm ergo bonum sit obiectum voluntatis, fit vt suum obiectum sit melius quàm verum. *Solutio.* Fallax inquam paralogismus est: quoniam verum ipsum est quoddam bonum, idemq; omnium præstantissimum. Quare in patria in illa intuitione Dei, qui est omnium veritatum abyssus, posita est nostra fœlicitas. Accedit huc & doctr. Philosophi 10. Ethic. cap. 10. vbi sex rationibus *Arist.* construit supremam felicitatem in rerum contemplatione consistere: hallucinando nanque odorabatur legitimam beatitudinem: licèt rem punctim non attingebat. Probat inquam felicitatem in intellectualium fruitione consistere, quoniam virtutes intellectuales primùm in potentia sunt nobiliori, nobilioris; sunt obiecti. Secūdò, quia intellectualis operatio magis est continua, nam morales, quæ in rebus corporeis versantur, perdurare nequeunt. Tertiò, quia contemplatio suauiori dulcedine delectat quàm moralium exercitium. Item, quia contemplatio perpetuò manebit in patria, nō autem moralis virtut. Accedit prætereà, quòd ob easdem rationes vita contemplatiua actiuæ præcellit, pulchriorq; adeò est, veluti Rachel quam Lia, atque adeò constantior atque vberior, pauciorib usq; indigens: cuius Maria sedens secus pedes Domini, documento fuit, cùm Martha erga plurimam disturbaretur. Conclusionem hanc eò tam multis confirmatam studuerim, quòd mirari eos satis nequeo, qui plus dignitatis moralibus virtutibus deferunt, quàm intellectualibus. Quibus ansam opinio illa porrexit, quam Sco. in 4. distinct. 49. q. 4. asseuerare pertendit. *Scoti opinio.* nempe voluntatē potentiam esse intellectu præstantiorem. Vnde inferunt non modò morales virtutes esse anteferendas, ex quo pariter sequitur neque vitam contemplatiuam actiuæ præstare, neque felicitatem in contemplatione consistere, verùm subinfertur & ex moralibus, iustitiam altioris esse gradus, quàm prudentiam. Cùm tamen corollarium nostræ conclusionis sit, prudentiam inter morales virtutes primas obtinere, vt D. Tho. eadem q. 66. art. 1. affirmat. *Prudentia inter omnes virtutes morales primas obtinet.* *S. Thom.* Et profectò præter rationem generalium aliarum intellectualium virtutum prudentia etiam si consideretur, qua parte moralis est, pretiosior est alijs. *Ratio sancti Thomæ.* Virtus enim moralis à ratione tanquam à primęua radice probitatem suam ducit. Cùm ergo prudentia rationem ipsam perficiat, ceteræ vero appetitum, optima omnium est. Secundò prudentia est ceterarum omnium doctrix atque imperatrix. Nam ceteræ virtutes etsi rectam pariant intentionem finis, vt fortiter, temperatè ac iustè agere, tamen eundem finem solo prudentiæ officio, media disponentis, assequūtur. vt 6. Ethic. c. 12. auctor est Arist. Excellit ergo alias ratione simili, qua dux ceteris militibus imperat. Immo verò adeò illi ceteræ sunt connexæ, vt sine illa nulla obtinere possit virtutis gradum. Anteà verò quā hinc progrediamur, operæpretium est conclusionem hanc argumentis tentare minimè inidoneis. *Primum argum.* Primum, Propria ratio virtutis, vt vel de nomine ipso deprehenditur, est applicare potentiam ad vsum, hoc autem non conuenit intellectualibus, sed moralibus. Nam intellectualis virtus tantùm præstat facultatem agendi, puta cognitionem, vt 1. 2. q. 57. art. 1. scienter Doctor sanctus docuit, virtus au-

tem

tē quæ est in appetitu, applicat sciētiā ad usum, tā speculandi, quàm operandi: habitus autem est propter usum, nam sine vsu otiosus est & superuacaneus: ergo intellectualis virtus est propter moralem, atque adeò moralis, vt quę rationem habet finis, præstātior est. *Arist.* Secundò, uirtus moralis est, ut ait Arist. 2. Ethi. quæ bonum facit habentē. Vnde, vt suprà diximus, neq; artes, neq; sciētiæ simpliciter faciunt hominē bonum, sed sola moralis virtus. Quare maiori est laude digna: vtpote p quā apud Deum meremur, atq; ad beatitudinē gressus facimus. Cùm intellectuales virtutes esse possint sine vsu, probis, atq; improbis sunt communes. Est ergo uirtus moralis intellectuali perfectior.

Ad argu. Distinctio. S. Thomæ. Argumenta hæc eos qui rē in cortice summis labris attingunt, p multū mouēt: est tamen peregregia D. Tho. distinctio in eadem quæstione citata, per quā facilè diluitur. Ait enim nihil obstare quo minùs id quod simpliciter melius est, secundum quid non sit alicui propter necessitatem melius. Philosophari nanq; melius est simpliciter, quā ditari: inopi verò melius est ditari. Pari ergo ratione, licèt uirtutes intellectuales meliores sint ratione obiecti, penes quod simpliciter excellentia gradus existimatur: uirtutes tamen morales plus participant generali rationi uirtutis, quæ est in ordine ad actum & vsum, propterea quòd sunt in appetitu, cuius est alias potentias mouere appellareq; ad opus. Vnde 2.2. quęst. 47. art. 4. elicuit prudētiam præstantiorē esse hac ratione ceteris uirtutibus intellectualibus: nempe quia non tantùm uerùm considerat, quod est intellectus obiectum, sed illud ordinat ad bonum sub ratione boni, puta ad usum operū, quo homo fit bonus.

Alterū argumentum Solutio. quorundā. Refellitur proxima solutio. At uerò arguat quis fortè: Si uirtus moralis plus habet de ratione virtutis, fit ut sit nobilior virtus. Hoc enthymemate nonnulli discipuli D. Thomæ seducti, arbitrantur eius mentem fuisse, virtutes intellectuales esse nobiliora entia, nobilioresque habitus, sed tamen morales esse nobiliores uirtutes. Hic autem sensus manifestè reluctatur eius menti: quippe qui ait intellectuales esse simpliciter nobiliores virtutes: nam de uirtutum substantia & natura loquebatur. Et ratio est aperta: quia si sunt nobiliores habitus, cùm sint habitus uirtutis, fit ut sint quoque nobiliores uirtutes. *Ad argum.* Respondetur ergo consequentiam hanc nullam esse. Ratio generalis uirtutis plus conuenit moralibus. ergo sunt simpliciter nobiliores uirtutes: quoniam uirtutis nobilitas non ex ratione uirtutis simpliciter perpenditur, sed ex ratione obiecti. Exemplum tibi esto: Docet nos Arist. 1. de anima, scientiam de anima esse nobiliorem ceteris: quia de nobiliori obiecto, & tamen ratio scientiæ, quæ est euidentia, illustrior est in mathematicis, quæ ideo non simpliciter, sed secundum quid sunt nobiliores scientiæ. Et pari ratione Theologia est nobilior simpliciter sciētia quàm Musica. Argumenta ergo facta hoc tantum concludunt. quod virtutes morales plus habent de ratione uirtutis: & ideo faciunt habentem simpliciter bonum, & sunt magis vtiles, ac subinde cumulatioris laudis, &c.

Replica. Sed contra; Dignitas simpliciter uirtutis per ordinem ad supremam felicitatē perpendenda est, ad eam autem nos propinquiùs morales permouent, ergo sunt digniores.

Responsio. Concessa maiori cū minori, negatur consequentia. Nam etsi in ordine ad felicitatem sint virtutes æstimandę, tamen digniores sunt illæ in quibus consistit felicitas, quam illæ per quas illuc tendimus. Et licèt per uirtutes morales illuc progrediamur, tamen contemplatione Deo perfruimur. Itaque in hac uita intellectuales sunt propter morales, nam cognoscere est propter operari, sed tamen simpliciter morales sunt media, quibus ad supremam contemplationem progredimur. Ob idq; etsi morales sint magis laudabiles, tamen intellectuales sunt præ illis honorabiles. Laus nanque debetur vtilibus medijs, honor uerò fini.

Corollariū. Ex quo fit, quòd cùm intellectuales moralibus præferimus, intelligendum est comparando genus ad genus, supremumq; intellectuale, puta visionem Dei ad supremum morale, uidelicet ad amorem. Sed si comparatio in indiuiduo fiat, pretiosior est charitas, immo & iustitia, quàm una scientia naturalis.

Secunda conclusio. Secunda cōclusio, Iustitia generalis & legalis earum omnium moralium est præclarissima quæ in appetitu consident. Quod apposuerim, ut prudentiæ suus seruetur honos. *Probatio Arist.* Probatur ex illa sentētia Arist. 1. Ethi. Bonum commune diuinius est particulari, legalis nanq; iustitia, ut suprà dictum est, omnes uirtutes quæ ad particularia bona hominem instituunt refert in commune bonum, est ergo architectonica uirtus, perindeq; ceteras omnes gubernans atq; architectus ministros, dux que exercitum, ac princeps rempublicā. *Cicero.* Quapropter de illa loquitur Cicero, ubi ait quòd in iustitia est splendor maximus. Et Arist. ubi inquit quòd est sicuti Hesperus inter cetera astra. Quin uerò ceu sol est inter humanas uirtutes, instar charitatis inter uniuersas, nam vt sol reliquis lumen infundit, sic & iustitia legalis, per hoc quòd ad bonum commune cunctas refert, ad quod omnes referendę sunt partes, maximè illas illustrat. Qua utique ratione, ut suprà diximus, uniuersæ uirtutes nomen sibi uendicant iustitiæ. *Opinio Buridani.* Ex quo fit, ut extra rerum naturam philosophentur, qui conclusioni huic maculam impingere moliuntur, in quibus est Burida. 5. Ethi. q. 6. Contendit enim prestantiorem esse per se uirtutem, que hominem bene afficit in ordine ad seipsum, quàm illam, quæ in ordine ad bonum commune eum instituit. *Exploditur Buridanus.* Natura enim, inquit, & charitas plus inclinat hominem diligere seipsum, quàm commune bonum. Quod si pars, puta manus, appetit conseruare totum. hoc, inquit, est quia inde dependet sua ipsius conseruatio. Est enim hæc philophiæ adulteratio. Immo sagax natura, cui maior incumbebat totius cura, quam partium, eas propter totius conseruationem produxit, quibus adeò instinctum impressit conseruandi totum potiùs, quàm seipsas. Vnde experientia docet, brachium ictum excipere qui in caput dirigebatur, etiam si ipsius abscissio subsequatur. Quo fit, ut Deus sit a nobis plus, quàm nos ipsi diligendus, quia est totum respectu nostri, atque adeò in republica ciuili plus laudis meretur, qui bonum commune curat, quàm proprium, ac perinde illa uirtus præstantior est & apud Deum & apud homines.

Tertia conclusio. Tertia conclusio: Virtus iustitiæ etiam perticularis omnium est moralium præstantissima, quę sunt in appetitu, ut semper prudentiam habeamus exemptam. Probatur medijs quàm plurimis. *Prima ratio pro conclusione.* Primò ratione subiecti. Insidet enim rationali appetitui; puta uoluntati, quæ sensitiuo, cui alię insunt, supereminet. *Secunda.* Secundò ex parte obiecti, nam uirtus est circa arduum ac difficile: difficilius autem est probè esse hominem affectum ad alienum bonum conseruandum, ad quod natura nostra non est adeò propensa, quam ad custodiendum bonum proprium, ad quod, nisi ubi prępedita est, per se est inclinata. Cùm ergo ceteræ uirtutes circa proprium uersentur bonum, iustitia uerò circa alienum, fit, ut sit robustior ac præstantior. *Arist.* Vnde Aristo. 5. Ethic. cap. 1. Complures in proprijs inquit, uti quidem uirtute possunt, sed in his quæ sunt ad alium, nequeunt, quia res est magis ardua. Quapropter sententiam illam Biantis probat, Magistratus uirum ostendit, eo scilicet quod iam inde homo habet respectum ad alios. Experientia enim constat complures priuatam agentes uitam, studiosos esse, qui tamen ad episcopales functiones, ad aliósue magistratus assumpti, ubi iustitiam administrare debent, indigni habeantur. Vnde infert Arist. illum esse pessimum, qui ad seipsum & ad amicos utitur prauitate: illum uero esse optimum, non qui ad seipsum tantum, sed qui ad alium utitur ipsa uirtute, hoc enim, inquit, est opus difficile. *Tertia.* Tertiò id ostenditur ex effectu iustitiæ. Cùm enim homo sit politicū animal, natum scilicet in societate conuiuere, illa in eo fulgentiùs emicat uirtus, per quam pax & tranquilitas publica tutius protegitur, hoc autem omnium maximè præstat iustitia, atque adeo conuentorum pactorumque fides, quæ vt 1. Offic. ait Cicero, eius fundamentum est. *Cicero.* Quocirca, uel ob hoc præcipuè iustitia Hespero assimulatur, quod fulgentissimam reipublicæ pulchritudinem affert.

affert. Enimuerò cùm lubrica hæc tẽporalia bona perexigua sint perq; angusta, possideri nisi per partes nequeũt, atque adeò nisi auiditates humanæ legibus, ceu limitibus circunscribantur: vt vnusquisque intra suum ius coërcitus manus ad alienum non porrigat, ex quo legitimum possessorem deturbet. Facit ergo iustitia ceu quadratos lapides, sic homines dignitatibus, ordinibus, diuersisq; iuribus distinctos speciosissimam rempublicam extruere.

Quarta ratio. Atque hinc quarta elicitur ratio: Illa est præclarior uirtus, quæ omnibus atque in omni tempore est necessaria, quàm aliæ magis particulares: iustitia autem, ut 7. Poli. cap. 15. & 1. Rhet. ait Philosophus, *Arist.* necessaria est in bello & in pace: cum fortitudo in bello tantùm suis fungatur uicibus. *Quinta.* Quintò, Illa est nobilior ac magis necessaria virtus, qua seruata omnes possidentur, hæc autem potissimùm est iustitia. Nam cum temperantia & fortitudine necessaria nihilominus est iustitia. Si tamen hæc nullibi vulneraretur, omnes aliæ incolumes essent. *Sexta.* Sextò, Illa est pretiosior uirtus, & è re maximè mortalium, cuius maior esse debet cura legislatoris in republica: hæc autem est iustitia, ut locò citato 7. Polit. ait Philosophus. *Confirmatio.* Et quò summatim cuncta complectamur, inde maximè res confirmatur quòd in decalogo, vt suprà monstratum est, nullum Deus præceptum posuit præterquàm iustitiæ. Et in republica ciuili nullis vitijs tãta sunt, tamq; acerba supplicia decreta, quàm criminibus iniustitiæ, si hæresim modò nefandumq; scelus excipias. *Scrupulus.* Vnus autem ex his scrupulus enasci potest, vtrùm scilicet eousque constituamus iustitiam perfectiorem esse ceteris moralibus, ut quicunque eius actus sit excellentior quocunque aliarum. *Quorundam placitum.* Nam multi ex nostris citra scrupulum ita censent. Quod profectò nulla probabilitate defendi potest. Ecquis enim dicat, quòd vendere pisciculos iusto prætio, aut misera holera, eò quòd sit actus iustitiæ, maioris sit laudis & meriti, quàm maximus fortitudinis actus aut temperantiæ? profectò ridiculus meritissimò habeatur. *Ratio in præteritam opinionem.* Quando ergo comparamus virtutem vnam ad aliam, collatio tantùm fit, ut nuperrimè dicebamus, inter genus & genus: aut inter maximum actum unius, & maximum alterius. Quod tum nihil uetat, quo minùs propter rei tenuitatem, id quod est genere superius, in indiuiduo sit inferius. *Quarta conclusio.* Quarta conclusio: Aliarum duarum uirtutum moralium fortitudo est præstantior quàm temperantia. *S. Thomas.* Conclusio est S. Thomæ loco citato. 2. 2. quæst. 66. art. 4. *Probatio conclusionis* Quæ primò probatur ratione obiecti & subiecti. Nam temperantia uersatur circa delectabilia tactus, qui omnium est sensuum maximè materialis, vtpote omnium fundamentum. Prætereà, ex parte actus: Fortitudo nanque versatur circa pericula uitæ in bello, à qua cuncta temporalia bona promanant: temperantia verò circa illa, ex quibus quidem uita dependet, uel indiuidui, quantum ad escas, uel speciei, quantum ad uenerea. Sed tamen quia in illis non imminet adeò præsens atque horrendum periculum mortis, non inest tantum difficultatis, neque uirtutis, quæ circa difficile uersatur.

Ad primũ argum. Primum igitur argumentum trimembri responso diluit S. Thomas. Esto enim liberalitas hoc iustitiam exuperet, quòd liberalis id tribuit quod non debet: tamen iustitia propinquiùs accedit ad commune bonum: tribuit enim cuique quod suum est, quo seruatur publica pax, ad quam liberalitas non est tam necessaria, sed respicit bonum priuatum, quod est diffusiuum sui. Secundò: iustitia latiùs extenditur, nam respectu omnium est necessaria, quod liberalitati non conuenit. Item, quia liberalitatis fundamentum, iustitia est. Nemo enim liberalitatis nomen meretur largiendo quod non debet, nisi iustus priùs sit, soluendo quod debet. Et idem est de magnanimitate. *Dubium de misericordia.* Dubium autem hic superest de misericordia, quæ etsi sit moralis uirtus, præclarior tamen apparet quàm iustitia: ut sanctus ipse Doctor 2. 2. quæstio. 30. confitetur, eò *S. Thomas* quòd sit propria Dei uirtus. Ad hoc autem respondetur, quod si misericordia accipiatur, ut est tristitiæ alienæ miseriæ moderatrix, inferior est, quàm iustitia, quandoquidem in appetitu est concupiscibili. *Solutio.* Si uerò accipiatur ut non dicit ordinem ad sensualem affectum, puta ad commiserationem, sed tantùm uoluntatem leuandi alios a miseria, multo est præclarior, quam iustitia, eo quod est uirtus suopte ingenio diuina; uelle enim ac posse miserijs cunctis & defectibus tam publicis quàm priuatis succurrere, subiectum supponit, quod nulli esse possit calamitati defectuiue obnoxium, quod soli potest inaccessæ maiestati Dei congruere. Quamobrem & eius quoque effectus est omnium præclarissimus, nempe absque ullo debito indigentias subleuare ac prorsum tollere. Nam si liberalitatem inferiorem iustitia fecimus, ratio erat, quod in iustitia fundatur, neque ad commune bonum tam propinquè accedit, neque ad omnes extẽditur: misericordia autem in suo culmine, puta ut in Deo existit, iustitiam non præsupponit, immo priùs per misericordiam res produxit, quam illis aliquid deberet, & ad publicum spectat bonum, ad totamq; rempublicam prolatatur. Et ideo cùm uirtus sit diuina, comparatio iustitiæ non extenditur ad illam. *Obiectio.* Quod si obijcias, iustitiam etiam esse uirtutem diuinam, atque adeo non excedi a misericordia, negatur consequentia: *Responsio.* nam iustitia sic est diuina, ut secundum propriam rationem, puta debitum soluere, possit esse humana, misericordia uero quatenus nullam secum patitur miseriam, ob id quod omnes tollit, est Deo maximè propria, atque adeo in ipso illustrior ac rutilantior, quam iustitia. *Ad secundum.* Secundo autem argumento sua est conclusio concessa, nempe prudentiam dignitate esse superiorem. Comparamus enim tantum iustitiam ad uirtutes morales, quæ sunt in appetitu. *Ad tertium.* Ad tertium de tẽperantia respondetur, quod etsi illa nobis commoda afferat, quam ob rem Arist. septimo Polit. cap. 15. tali ratione *Aristot.* iustitiæ illam adæquet, ubi temperantia, inquit, sicuti & iustitia tempore belli & pacis est necessaria, simpliciter tamen propter allatas suprà rationes iustitia est anteferenda. *Quæstio quarto argumento pratacta.* De fortitudine autem, quę quarto argumento contendebatur iustitiæ proponi, maior superest ambigendi ratio. Habet enim strenua hæc ingenuaque uirtus argumenta multa, sibi in hac caussa patrocinantia. Primũ, si à nomine eius encomium auspiceris, fortitudo nomen virtutis videtur per excellentiam obtinere. Sic enim legitur Sapien. 8. Sobrietatem & iustitiam docet, pruden- *Ratiõ prima dubitandi.* tiam & uirtutem, idest fortitudinem. Et ratio ipsa uirtutis, quæ est animum ad usum applicare, eximio fulgore splendescit in illa, puta quæ hominem præsentissimæ morti omnium horrendissimæ, obijcit. *Secunda* Et tertio eius excellentiam splendor commendat: *Tertia.* quo habetur in republica. Magnates enim & sanguine præclarissimi inde maximis facultatibus cumulantur atque honoribus suspiciũtur, quod fortitudinis uirtute rempublicam tuentur. Ob idq; nunquam prosapiæ consueuerunt compendiosiori uia in republica nobilitari, quàm per bellicam fortitudinem. Id quod uel Gentium, nempe Lacedemoniorum, Romanorum, & Græcorum Historiæ perpetuæ memoriæ prodiderunt. Hæc enim uirtus, ut Hercules, ac Theseos, & quos poetæ fabulantur, mittamus Alexandros, Cæsares, SciPiones, atque alios id genus toto orbe celeberrimos fecit. *Quarta.* Quin age ut profana missa faciamus, uirtutis maiestatem (ut paulo anteà dicebamus) ex maximo eius actu debemus perpendere, optimus autem fortitudinis actus (quale est martyriũ) & laude & merito excellentior est quàm supremus iustitiæ. Nam maiorem charitatem nemo habet, quàm ut animã suam ponat quis pro amicis suis, ac potissimum pro Deo in testimonium fidei: *Quinta ratio.* ergo fortitudo fastigium inter morales uirtutes obtinet. Ad hæc, cũ summum hõis bonũ naturale, sit libertas, illa erit uirtus omnium maxima, per quam libertas præsertim, uendicatur, hæc autem est fortitudo. Nam ut 7. Polit. ait Arist. qui pericula belli non superant, serui sunt. *Postrema.* Adde illam esse pretiosissimam quæ est rarissima, hæc autem est fortitudo, rariùs enim fortes inuenias, quàm alijs uirtutibus præditos. In summa, fortitudinis ingenium & uis est alios uincere sibique suppeditare, quod Dei

uirtutem

Solutio propositæ conclusionis. uirtutem & potentiam proximè præ se fert: unde fortes atque animi robustos cuncti perimescunt, omnesque uenerantur ac reuerentur. His ueruntamen nihil obstantibus, incunctanter est in sententia persistendum. Satis enim pro sua laude fuerit fortitudini, iustitiam in litem de prælatura uocasse. Quando enim rationes alias suprà commemoratas sileremus, hęc pro iustitię uictoria abundat, quòd fortitudo nullatenus est, nisi ad iustitiæ præsidium & custodiam necessaria. Scientissimè nanque apud *Plutarchus.* Plutarc. Agesilaus, dum ceu iudex hanc quæstionem interrogaretur, utra scilicet harum uirtutum alteri præstaret, respondit: nihil utique fortitudine indigeremus, si omnes iusti essemus. Enimuerò nisi iustitia uiolaretur, neutiquam bellis daretur occasio, in quibus fortitudo *Primum argumen.* reipublicæ seruit. Respondetur ergo ad principale argumentum quod etsi fortitudo sit circa difficiliora, tamen iustitia est circa id quod est melius. Præclarius nanque est, ut pax & tranquillitas humani generis per iustitiam seruetur, quàm uita priuati hominis. Quare iustitia, ut diximus, utroque tempore & pacis & belli refulget. Neque ad pacem necessaria est fortitudo, nisi iustitia profligata. Pa *Ad secundum.* ri modo respondetur ad id quod de nomine obiectum est. Vendicauit enim sibi fortitudo uirtutis nomen, non simpliciter per excellentiam, sed quia qualitas illa, ac uis uirtutis, quæ animum robustum efficit, & constan *Ad tertium* tem, præcellit in ipsa. Ad aliud autem de nobilium splendore, quibus nomina fortitudo fecit præclara: Respondetur, quòd si fortitudo tales illis honores peperit, id tamen non fecit nisi tanquam miles ministraque iustitiæ: quia neque uirtutis rationem assequi ualet, nisi quatenus est iustitię custos ac propugnatrix. Enimuerò cum honos soli uirtuti, ut Arist. 1. Ethicor. inquit, debeatur, ac potissimùm iustitiæ, ubi homines aliter quàm iustitiam tuendo animi robur exercent, non sunt aliter fortes, quàm truces tauri, ferocesque ursi, atque immanes tigres. Constituit ergo respublica magnates atque illustres ut sacrosanctam iustitiæ uirtutem sua fortitudine strenuè protegerent: nempe non ut sua potentia iniuriam *Ad quartum.* alijs offerrent, sed ut undique propulsarent. Ad aliud autem quod de martyrum fortitudine maiori cum probabilitate obiectum est, respondetur quod etsi actus martirij, qui apud Deum preclarissimus est, à uirtute fortitudinis sit elicitus, non tamen inde totam suam laudem nanciscitur; sed quia à supremo charitatis conatu imperatur, qua nemo maiorem habet quàm ut animam suam ponat pro Deo suo. Quare & religionis uirtus, quę præstantior est quàm iustitia, suis illic uicibus fungitur. Quo fit ut ponere uitam pro alio quolibet amico, non adæquaret supremum actum iustitię. Ad aliud negatur *Ad quintum.* fortitudini maximè esse proprium libertatem asserere. Immo hoc præ cunctis uirtutibus iustitiæ competit, quę, ut suprà diximus, parens est pulcherrimæ pacis, sed iustitia perturbata; necessaria est ad libertatem fortitudo. *Ad sextum.* Ad aliud etsi concederem, hac ratione ratam esse fortitudinis uirtutem, quòd circa truculentissimam mortem, quam homines maximè extimescũt, uersatur: tamen profectò si ingentissimam mortalium auiditatem honoris atque splendoris spectes, quem per fas atque nefas persequuntur, multò crediderim esse rariorem iustitiæ uirtutem: quæ non modò in minimis aut in medioeribus, sed in his quæ ad amplissimas dignitates maximè referunt, constantissimè uigeat. Ad postremum *Ad ultimum.* denique negatur per fortitudinem maximè nos Deo assimilari: licèt fortes uires suos suppeditent. Non enim hoc est in Deo summum: sed cuncta per iustitiam subiugare: ac potissimùm per misericordiam creare ac recreare.

QVAESTIO TERTIA,

DE INIVSTITIA.

S. Thom. 2. 2. quæst. 59.

ARTICVLVS I.

Vtrùm iniustitia sit speciale uitium.

VM contrariorum, ut 1. Topic. auctor est Aristo. eadem sit disciplina, *Arist.* opus hoc nostrum quod de iustitia & iure inscripsimus, non solùm circa iustitiæ uirtutem, sed plurimùm circa iniustitiæ uitia in subsequentibus uersabitur. Ob idque post explicatam naturam iustitiæ, necesse est de contraria iniustitia proximum adhibere sermonem. Quæritur ergo vtrùm iniustitia sit speciale vitium? Et arguitur more nostro à parte *Primum argumen.* negatiua. Omne peccatum, ut 1. Ioan. 3. habetur, est iniquitas: iniquitas autem idem quod iniustitia: utpote inæqualitas: ergo iniustitia non dicit speciale uitium, sed generalem omnium conditionem. Secundò arguitur: Nul- *Secundum.* lum speciale peccatum uniuersis opponitur uirtutibus; iniustitia autem opponitur cunctis uirtutibus, nam iniustitia quæ in adulterio committitur, opponitur castitati; & quæ in homicidio, mansuetdini; & quæ in contumelia, urbanitati, &c. ergo non est speciale uitium. Tertiò; *Tertium.* Iniustitia opponitur iustitiæ quæ est in uoluntate, sed omne peccatum, Augustino auctore, est uoluntarium; ergo omne peccatum est iniustitia. In contrarium est quod iniustitia contrariè opponitur iustitiæ, hæc autem est specialis uirtus, ergo iniustitia speciale uitium.

Quæstio quàm facillima est. Nam per regulam topicã quot modis dicitur unum contrariorum, dicitur & reliquum. Quo fit ut sicut iustitia alia est generalis uirtus ac legalis, alia uero specialis: sic & iniustitia alia sit generalis, alia uero specialis. Quapropter duabus conclusio- *Prima conclusio.* nibus ad quęstionem respondetur. Prior, Iniustitia illegalis quæ iustitiæ legali è regione aduersatur, est uitium, speciale quidem per essentiam, intentione autem atque *Ratio conclusionis.* imperio, generale. Vtraque pars simillima ratione patet qua idem est de iustitia demonstratum. Enimuerò sicut legalis iustitia bonum habet commune pro obiecto, ob idque specialis uirtus est per essentiam, nihilominus ceteris omnibus imperat, omnesque ad suum refert finem, sic & de iniustitia censendum. Est enim illegalis iniustitia legum inobedientia, boniqúe communis despectio, et ideo est speciale vitium. Sed tamen per reliqua omnia grassatur. Potest enim quis adulterari ex contemptu legis, occidere, furari, &c. Posterior conclusio; Iniustitia *Secunda conclusio.* quæ æqualitatem, quæ ad alterum est corrumpit, inque inęqualitatem peruertit, puta prout homo plus habere volt aut rerum aut honorum, minusque malorum, cariùs scilicet uendendo, aut uiliùs emẽdo &c. speciale uitium est, Idque inde patet quod materiam habet specialem & obiectum. Conclusiones ambæ expreßè apud Arist. 6. *Arist.* Ethic. cap. 1. constitutæ sunt, ubi bifariàm aliquem dicit esse iniustum, uidelicet & qui a legibus exorbitat, & qui plus capit atque iniquus est. sicuti & iustus quoque dupliciter, & qui legitimè facit, idest legibus obtemperat, & ad commune contuetur bonum, atque ille qui æquus est, idest qui unicuique quod suum est tribuit.

Ad primum argum. Responsio autem primi argumenti rem ampliùs elucidabit. Respondetur enim quod sicut iustitia legalis dicitur per comparationem ad bonum commune humanum, sic & iustitia diuina dicitur per comparationem ad bonum diuinum, cui cum omne peccatum repugnet, merito in genere definitur quod sit dictum uel factum contra legem Dei. Atque hac subinde ratione omne peccatum est iniquitas. Dubitas autem an iniquitatis ratio il- *Dubitatio.* legalis formaliter conueniat uniuersis peccatis; Apparet

nanque ita esse: quandoquidem peccatum nullum sit nisi contra leges fiat. Responsio nihilominus est, quòd etsi commune peccatum materialiter sit illegalis iniquitas: non tamen id uniuersis eis conuenit formaliter. Exempla enim suprà iam sæpè posita sunt. Enimuerò si furtum facias, non ceu Dei leges despectui habens, sed vt cupiditati tuæ obsequaris, vel homicidium perpetres, non vt bonum perturbes commune, sed quia potis non es tuæ cedere iracundiæ, materialiter quidem illegalis es, quia diuinæ legis transgressor: non tamen formaliter, quia id non habes in intententione. sed es nihilominus iniquus atque iniustus contra particularem iustitiam. Si autem hæc scelera in contemptum legis & contra commune bonum committeres, tunc illegalis esses ac peruersus ciuis. *Ad secundum.* Ad secundum respondetur, iniustitiam, quia circa omnes actiones, peculiari nihilominus ratione uersatur, non quidem directè, sed tamen indirectè & materialiter omnes uirtutes oppugnare; quippe quæ per diuersas corruptas *Ad tertium.* affectiones, ius alienum violat. Ad tertium denique respondetur, quòd etsi voluntas, sicuti & ratio ad materiam omnium uirtutum se dilatet: nihilominus iustitia suam habet peculiarem rationem: ideoque non omne peccatum est iniustitia.

ARTICVLVS II:

Vtrùm quicunque iniustum facit, continuò censeatur iniustus.

CVm uirtus, auctore Arist. sit quæ bonum facit habentem, scrutari decet, utrùm vice versa quicunque iniustum facit, continuò sit censendus iniu- *Primum argumentum.* stus & prauus? Et arguitur a parte affirmatiua: Habitus à suis obiectis nanciscuntur speciem, proprium autem obiectum iustitiæ est iustum: propriumque adeò iniustitiæ, *Secundum.* iniustum. ergo & ex hoc quòd quis iustum facit, iustus est habendus: & ex hoc quod iniustum, iniustus. Secundò arguitur: Omnis vitius eodem se habet modo ad proprium actum, eadem ergo erit ratio de omnibus uitijs; quicunque autem facit aliquid intemperatum, est intemperatus: ergo & quicunque facit iniustum, erit iniustus. *Tertium.* Tertiò: Quicunque iniustum facit, peccat genere suo mortaliter. Nam facit contra æquitatem, vel occidendo, vel adulterando, vel furando, &c. quæ omnia sunt genere suo mortalia: peccatum autem mortale reddit hominem iniustum apud Deum, sicuti gratia reddit eum iustum; ergo quicunque facit iniustum, est iniustus.

Arist. In contrarium est Philosoph. 5. Ethi. cap. 8. ubi edisserit quemadmodum contingat, vt quis iniustum faciat, qui tamen non subinde fiat iniustus.

Quæstio hæc in gratiam Arist. mota est, nempe ut eius hic locus modò citatus exponatur. Cuius quidem doctrina una bimembri conclusione summatur. Cui alteram adhibebimus, vt quartum articulum sancti Thomæ, hu- *Prima conclusio.* ius germanum, simul absoluamus. Sit ergo prior conclusio, Non quicunque iniustum facit dicendus est subinde *Fundamentum.* per se iniustus, puta si vel ex ignorantia, vel ex passione id faciat, sed ille tantùm qui ex habitu & ex electione id audet. Quò autem conclusionis sensum tyrunculus etiam percipiat, meminerit ad rationem uirtutis exigi, ut quis sciens ex electioneque faciat propter honestum & perpetuò, ut ex 2. Ethi. suprà citatum est. Quare si quis uel casu uel quadam repentina affectione unum de se præstet *Ratio conclusionis.* uirtutis actum, non subinde studiosus est, quia nõ per se, sed per accidens bonum facit. Id ergo ipsum Arist. docen- *Bifariã contingere potest quempiam iniustum patrare, neque tamen fit iniustus.* dum duxit & in uitijs. Requiritur enim ut quis iniustus dicatur, non tantùm quòd iniustum faciat, sed quòd id ex animi morbo efficiat, puta ex habitus corruptione. Patefacit autem rationem hanc diuus Thomas hoc modo: Sicuti obiectum iustitiæ est iustum, ita & obiectum iniustitiæ, iniustum, puta inæquale; radix autem propria, unde iniustum oboritur, est habitus, quo potentia afficitur ad obiectum. Quare qui ex electione & habitu operatur, ille propriè iniustus est. Potest ergo duobus modis vsu venire, vt quis iniustum patrando, non sit iniustus. Primo, propter defectum relationis actus ad obiectum, scilicet quia operans illud non intendit: nam actus ex intentione fit spontaneus, ac subinde humanus. Vnde quomodolibet quis non ultrò faciat, excusatur ne sit iniustus: & cùm uoluntariũ ignorantia, visque tollat, si quis, inquit Arist. per ignorantiam iniustum faciat, uel ui compulsus, nemini iniurius est: vt si quis tuam manum moueat, qua alium pulses: tũc .n. neque animus neque uerò actio refertur applicaturque ad iniustũ, sed fit iniustũ per accidẽs. Quare nullũ est vituperium: sicuti neque quidquã cõparares laudis si illo modo iustum faceres. Secũdo verò modo contingit, ut iniustũ faciens, nõ sit iniustus ex defectu relationis actus ad habitũ: nẽpe quòd licet obiectum sit uolũtariũ & intentũ, atque adeò operatiu referatur ad obiectum, tamẽ actio non nascitur ex habitu. Vt si quis alioqui mitis homo & probus subitanea iracundiæ procella alium uulneret, tũc nõ operatur ex electione; quippe quam necesse est ut deliberatio præcedat; atque adeò neque ex habitu. Colligitur ergo ex his nostra conclusio: nempe, ad hoc quòd quis meritò nominetur iniustus, requiri, ut per se faciat iniustum: nam ubi id per accidens fecerit, non erit iniustus. Et cùm habitus per actionẽ referatur ad obiectũ, duplex est relatio & applicatio necessaria, ut per se faciat quisque iniustũ, fiatque iniustus, uidelicet, ut operatio per intentionem referatur ad obiectũ, hoc est, quòd obiectũ sit uolitum: & prætereà ut eadẽ operatio per electionem referatur ad habitũ, hoc est nõ ex passione, sed ex habitu procedat. Hic nihil ambiguitatis superest, si modò mens Aristotelica patescat. Enimuerò quòd qui aut ignorãter aut ui coactus quidpiã admittit, neque iustus fit neque iniustus, euidentiam rationis habet: quia actio, quæ spontanea nõ est, minimè est humana: Attamen quòd qui sciens & pru- *Argum.* dens ex animi ægritudine, puta ira uel alia passione delinquit, nõ fit iniustus, falsum apparet. Triplex enim peccatorũ genus distinguitur: scilicet ex ignorantia uincibili, puta quæ non in totum excusat: & ex passione, quod peius est: & ex malitia, puta studio & electione, quod genere suo pessimum habetur. Arist. ergo malè non admittit *Respõdetur.* hũc tertium gradum. Respondetur, aliter Philosophum censere de homine iusto atque iniusto, quam apud Deũ existimatur. Deus nanque non habitus, sed actus ponderat, & ideo quicunque delinquit, quantumuis alioqui iustissimus, fit, habeturque apud ipsum iniustus. Sicuti quicũque unico actu bene facit, etiam si nullo sit uirtutis habitu præditus, bene de ipso meretur. Neque uero Aristoteles negat quin actus a passione profectus, sit uituperandus, sed hoc tantùm censet, quod nomina hæc, Iustus & Iniustus, non cõnotãt nisi habitus. Quocirca ait, id quod extra rationẽ, idest, per ignorantiã fit, infortunium esse, quod autẽ malũ ex scientia procedit, sine tamẽ uitio, hoc est sine habitu, peccatum inquit est, uitium autẽ, nõ actus sed habitus nomen est. Et profectò uulgari sermone ita loquimur: Etenim sicut una hirundo non facit Ver, ita neque uno aut altero actu dicitur quis studiosus, aut prauus, sed quando ex habitu operatur, ac perinde studio & electione. Qua ratione & Theologorum scholæ hunc dũ- *Postrema conclusio.* taxat censent peccare ex malitia, atque adeò propriè hũc solum haberi dicique malum. Ex his ergo colligitur po- *Probatio.* sterior conclusio. Quicunque sciens ac prudens iniustum facit, hoc est non per ignorantiam, quæ prorsus sit operis caussa; quantuis ex passione id sine habitu faciat, mortaliter genere suo peccat. Clarissima est conclusio. Est enim peccatum mortale, quidquid charitati aduersatur. peccatum autem iniustitiæ, quia uirtutem iugulat, quæ ad pacem reipublicæ necessaria est, charitati generi suo reluctatur, est ergo suopte ingenio mortale. Dixerim, si non procedat ex ignorantia, quæ prorsus est caussa operis; hoc est, quæ omnino tollit culpam, nam ignorantia iuris non tolleret. neque omnis ignorantia facti, *Arist.* licèt digna sit uenia, ut 5. Ethi. auctor est Arist. Quin uerò Paul. Misericordiam, inquit, consecutus sum,

quia ignorans feci. Adieci, genere suo, tũ ad differẽtiã ꝓdigalitatis, & gulæ, atq; aliorũ peccaminum, quę genere suo non sunt mortalia nisi ex circunstãtijs, tum etiã ad denotandum, contingere posse contra iustitiã ob materiæ tenuitatem, peccare uenialiter. Horum autẽ examinatio ad alium pertinet locum. Ac per ista, quæ dicta sunt, intelligendum est, quod illic ait Aristo. cap. 9. nempe falsam esse eorũ opinionẽ, qui existimãt in potestate hominis esse, ut statim faciat iniustũ, uidelicet ex electione, & quòd iustus non minùs quàm iniustus possit facere iniustum, scilicet per se. Errant, inquit, quoniam qui optimis est habitibus imbutus, etiam si uelit nõ potest facilè iniustum eligere, tametsi posset ignoranter aut subito motu iniustum facere. Vnde ortum habuit illud axioma, Nemo repentè pessimus.

Interpretatio Aristot.

Ad primũ argum. Ad primum igitur argumentum respondetur, habitus & actus speciem sortiri ex obiectis formaliter, ut aiunt, ac per se uolitis, quando autem materialiter ac per accidens, hoc est, ex accidenti ignorantia aut passione id fit, non sufficit actus hominem, philosophorum idiomate, aut iustum denominare aut iniustum. *Ad secundum argu.* Ad secundum respondetur, latam esse differentiam inter iustum, quod est obiectum iustitiæ, & temperatum, aut strenuum, quæ sunt obiecta aliarum virtutum. Iustum enim & iniustum, quia per se inuenitur in rebus, licèt per accidens fiat, dicitur iustum & iniustum. Quapropter in hac peculiariter uirtute ingeniosè constituit Arist. posse quenquam facere iniustum, etiam si non sit iniustus: obiectum autem temperantiæ, quia non est in rebus secundum earum naturam, sed per ordinem ad agentem, quando per accidẽs fit, nullatenus dici potest temperatum, ob idque in illa virtute nulla opus erat distinctione, sed quicunque facit tẽperatũ, est tẽperatus, quia non erit opus vt sit tẽperatũ, nisi per se sit intentum. Quare si quis casu abstinuit, ut non est temperatus, ita neq; facit opus temperatum, quoniam non facit quando, & vbi, & quomodo oportet. Et pari ratione quãdo Loth, verbi gratia, præ ebrietate cognouit filias, ut non fuit intemperatus, ita neque fecit opus intemperatum. In summa, distinctio hæc siue iusti siue iniusti materialis ac formalis, locum non habet in obiectis temperantiæ vel fortitudinis. *Ad tertium.* Tertium autem argumentum satis solutum est, ubi ostendimus, quòd etsi quocunque actu iniustitiæ perdatur Dei gratia, atque adeò apud ipsum fiat homo iniustus, hoc est peccator, non tamen inde sequitur, ut inter morales philosophos, apud quos formales denominationes non ex actu, sed ex habitu perpenduntur, dicatur omnis peccator iniustus aut prauus.

ARTICVLVS III:

Vtrum quis possit iniustum pati uolens.

Primum argumentum. POstquam uisum est de eo, qui iustum facit, sequitur, ut de illo dicamus, qui iniustum patitur, vtrùm scilicet quis possit iniustum pati volẽs? Et arguitur a parte affirmatiua, Iniustum idem est, quod inęquale: recedit autem quisq; seipsum sua spõte lædẽdo perinde ab æqualitate, ac si alium læderet, ergo & uolens potest iniustum atque adeò iniuriam pati. *Secundum.* Secundò, Nemo supplicio plectitur nisi ob iniustitiam. Plectũtur autem ciuiliter illi qui sibi mortem consciscunt. Ait enim Aristotil. 5. Ethicor. capit. ultimo, quòd ignominia quædam instituta erat aduersus eos, nempe quòd sepultura interdicebantur; ergo uolens quis patitur iniustum. *Tertium.* Tertiò, Facere, patique iniustum, relatiua sunt, atque adeò nemo iniustum facit nisi alius iniustum patiatur. Contingit autem, ut quis iniustum faciat uolenti illud pati, ut si cariùs iusto uendat aut pecuniam sub fœnore mutuet, ergo potest quis uolens, iniustum pati. In contrarium est, quod iniustum pati contrarium ei est, quod est facere iniustum, sed vt præcedenti articulo definitum est, nemo iniustũ facit nisi uolens, ergo nullus id nisi nolens patitur.

Et hic quoq; articulus gratia interpretandi Arist. adhibitus est, qui 5. Ethi. cap. 9. & sequentibus constituit, neminem iniustum pati seu iniuriam, dum sua id sponte patitur. Doctrina autem eius per duas cõclusiones patescit. *Prima conclusio.* Prior est, Nemo per se & formaliter loquendo, iniustum neq; facere potest, nisi uolens, neq; pati, nisi nolens. Conclusio est, quæ luculenta fulcitur naturali ista ratione. Quemadmodũ de ratione intrinseca actionis est ut ab agẽte procedat, sic & de intrinseca ratione passionis, ut ab alio fiat, passo non conferente uim. *Ratio conclusionis. Arist.* Ex quo Arist. 3. & 8. Physic. colligit, non posse idem esse omnino agens & patiẽs, immo omne quod mouetur, ab alio moueri. Principium autem hominibus agendi proprium est uolũtas. Vnde illud propriè dicitur homo facere, quod à sua egreditur uoluntate, idq; à cõtrario pati, quod renuente eius uoluntate de ipso fit. nam pati est uinci ac superari. Vbi autem quis uolens patitur, vim ad id confert & caussam, ac subinde agere potiùs dicitur, quàm pati; sit ergo ut per se formaliter loquendo nullus nisi nolens quidpiã patiatur. Immo hoc ipsum est pati, quod uiolẽtiæ obnoxium esse. Posterior cõclusio, Nihil vetat quo minus quilibet per accidẽs ac materialiter loquẽdo, uolẽs patiatur iniustũ, sicuti & uolẽs ꝑ accidẽs põt facere iustũ. *Probatio cõclusionis.* Probatur cõclusio, Vt si quis ignorãs id fieri de se cõsentiat q̃ sibi malũ est, ut cùm ebrius Loth à suis filiabus deceptus, incestum perpetrauit, & Iacob ignorãs stuprum admisit, aut cum necessitate coactus, mutuũ sub fœnore recipit. *Secunda conclusio.* Circa has conclusiones primũ omnium adnotauerim, q̃ licèt ius & iustũ idẽ sit, tamẽ usuato more loquendi, iniuriam pati, non eandẽ ferre uidetur distinctionẽ, quã iniustum pati. Non inquam ita propriè quis dicitur iniuriã pati materialiter, sicut iniustum pati. Immo iniuriam pati semper pro eo usurpari videtur quod est iniustum per se pati, puta nolentem ac renuentem. Atqui hinc originem duxit illud iuris axioma, Scienti & uolenti non fit iniuria. Sicuti neq; iniuriam irrogare nemo dicitur, nisi qui sciens ac prudens iniustum facit. *Argum.* Contra hanc autem conclusionẽ offert se ilicò argumentum, quod si nullus uolens iniuria afficeretur, consequens inde fieret, ut nemo quantis metu in aliquod pactum consentiret, posset de iniuria conqueri; quod tamen falsum est. Nam matrimonium, quòd per consensum metu mortis extortum contrahitur, iura propter iniuriam dissoluunt. *Solutio.* Quod si quis uim argumenti repellere cogitauerit, dicens eum qui metu consentit sub cõditione id nolle, cõtra eum stare uidetur Aristot. *Replica.* qui 3. Ethicorum ait, Eum qui in genere nollet, in particulari tamen uult, simpliciter uelle, ut qui in naufragio merces eiicit, licèt nollet, nihilominus simpliciter uult. *Responsio.* Respondetur nihilominus conditionem illam, quã Scholastici nolleitatem appellant, satis esse, ut quis censeatur iniuriam passus, tametsi simpliciter uelit, dummodo consensus ille contra ius extorqueatur. Nam iniuriam pati idem est, quod proprio iure priuari. Quocirca dum quis iure in supplicium rapitur, quantumuis sit nolens, nullam patitur iniuriam. Et si tunc optio illi offerretur, ut si uellet, exẽpli gratia, meretricem ducere, aut triremibus addici, donaretur uita, nulla ei fieret iniuria, etiã si mallet mortem absque illa conditione euadere. Ex quo rursus fit, vt qui astu & fraude seductus iniustum patitur, iniuriam quoque per se patiatur, ac si ui consentiret: quia non facit ultroneus.

Ad primum argu. Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd nemo sua sponte erogans bona, quæ non debet, ullam facit iniustitiam neque inæqualitatem, nam cum sua sit uoluntate suorum dominus, eadem potest & donare sua, & pati ut expolietur. *Replica.* Sed arguis, Si quis bona sua decoquat, uidelicet si alendam habens familiã, prodigè suam substantiam effundat, illi qui accipiunt, iniuriã ei irrogare uidẽtur, & tamen ipse absolutissima uoluntate eã elargitur. *Solutio.* Respondetur, quòd quãuis prodigus ille delinquat, nihilominus accipiẽs nullã illi facit iniuriã, sed fortè familiæ ad quam quodammodo illa bona pertinebant.

At verò non his pressiùs tractandis locus est hic accommodus. *Ad secundum argumentum.* Secundi autem argumenti vulgata responsio est, singularem personam bifariam posse cōsiderari: uno quidem modo secundum se absolutè. Qua vtiq; ratione nullam sibi potest iniustitiā facere. Cùm enim seipsum quispiam vel infamat, vel mutilat, vel occidit, facit quidem contra charitatem, qua seipsum diligere tenetur: minimè tamē cōtra iustitiā, tū quòd iustitia nō est nisi ad alterū, tū quòd sciēs ipse ac volēs patitur. Secundo modo potest considerari inquantum est reipublicæ membrum, Deique figmentum & imago. Atque hac ratione, qui seipsum occidit, iniuriam irrogat tum ciuitati, tum præcipuè Deo. Ac proinde tam ciuili quàm diuina lege supplicium pendit. Sententia est Arist. 5. Ethi. cap. 11. Attamen non inde inferendum est, rempublicam dominium habere vitæ & mortis perinde ac Deum: neminem enimque ceu dominus occidere potest, quemadmodū vnusquilibet sine caussa suum potest armentum aut pecudem mactare: sed tanquam iudex propter culpam: de quo latiùs libro proximo, sub titulo, De dominio, & rursus libro quinto, sub titulo, De homicidio. Eodem modo qui alium, id quidem optantem ac deprecantem, interfecerit: cuius exemplum in armigero habes, qui Saulis iussu ipsum interemit, iniuriam etiam facit, non id iubenti, sed Deo qui vitæ dominus est, & reipublicæ, quæ custos est vitæ. *Quæstio parua.* Sed nūquid poterat Rex ille alteri iubere, ut se occideret? quādoquidē supremam habet potestatē. Respondetur neutiquam principem potestatē habere interficiendi innocentem, ac multò minùs præcipiendi homicidium sui: si tamen tantam exercuisset tyrannidem, posset iudicem super se constituere, qui se iure perimeret. *Ad tertium* Ad tertium denique respōdetur, quòd agere patique iniustum, si materialiter accipiatur, vbique se vt correlatiua consequuntur. Nemo enim facere iniustum potest, nisi alicui qui id patiatur: neq; verò pati, nisi ab aliquo qui id faciat. At verò si locutio sit formalis, quoniam hoc perpendendum est ex voluntate agentis & renitentia patientis, potest contingere, vt quispiam iniurius alteri sit, & tamen alter nullam patiatur iniuriam. Vt si quis, verbi gratia, aliquid alteri faciat animo lædendi & nocendi, quod tamen alteri nihil nocet: vt si alteri uendas rem pluris, quā ualet, animo fallendi: tamen alter sciens & prudens vult ex sua liberalitate illud dare. Nā si ex egestate emere cogitur, aut ad usuras accipere, licèt simpliciter dare velit: tamen quia dare nollet, iniuriam, vt dictum est, patitur.

QVAESTIO QVARTA, DE IVDICIO.

S. Thom. 2. 2. quæst. 160.

ARTICVLVS I.

Vtrùm iudicium sit actus iustitiæ.

VANDOQVIDEM de habitu iustitiæ dictum est, deque eius contrario iniustitiæ. habitus verò sit propter habitum, subsequitur, vt de eius potissimo actu dicamus, qui est iudicare, vtrùm sit actus iustitiæ. *Primum argumen. Arist.* Et arguitur à parte negatiua: Vnusquisque, inquit 1. Ethi. Arist. bene iudicat, quæ cognoscit: ergo iudicium ad uim cognoscitiuam attinet. Vis autem cognoscitiua in moralibus per prudentiam perficitur: ergo iudicium *Secundum.* functio est intellectualis prudentiæ potiùs, quàm iustitiæ, quæ est in uoluntate. Secundò, Apostolus 1. ad Corinth. 2. Spiritualis, inquit, iudicat omnia: homo autem per charitatem fit spiritualis; quæ p Spiritū Sanctū cordibus nostris infusa, illa à terrenorū affectu perpurgat: ergo iudiciū officiū est potiùs charitatis, quàm iustitiæ. *Tertium.* Tertiò, Vniuscuiusque uirtutis propriū est rectū in sua ꝓpria materia iudicium perficere. Nā ut 3. Ethi. cap. 4. ait Philosoph. studiosus qui que est regula eorum quæ facienda sunt. *Aristot.* Illæ nanque res, inquit iustæ ac temperatæ dicuntur, quæ tales sunt quales uir iustus agit ac temperatus. Non ergo iustitiæ propriom est iudicare. *Quartum.* Quartò: Iudicare nō nisi ad iudices & principes spectare videtur, iustitia autem vniuersalis etiam subditis communis est: ergo iudicium non est propriè iustitiæ munus. In contrarium est illud Psal. Quousque iustitia conuertatur in iudicium.

Quæstio unica dissoluitur conclusione. Iudicium actus est maximè proprius iustitiæ. *Conclusio. responsiua Probatio.* Conclusio ex ipso nominis sonitu & compositione fit manifesta. Iudiciū enim idem est, quod dictio iuris: & iudicare, idem quod ius dicere: & iudex, idem quod ius dicens. Quo fit ut iudicare proprius sit actus circa ius. Ius autem, ut suprà dictum est, est obiectum iustitiæ, puta iustum illud, quod per iustitiā constituitur in rebus: ergo iudicare secundum suam primæuam ac natiuam significationem, idem est, quod decernere ac definire id quòd iustum est & ius. rectè autem censere ac definire rem aliquam, procedit ex recto affectu atque habitu, quo quis se habet erga eandem rem. *Aristot.* Nā vt 3. Ethic. cap. 5. ait Philosoph. qualis vnusquisque est, talis sibi videtur finis: ut qui castus est, bene iudicat de venereorum abstinentia: & qui sobrius, de abstinētia ciborum: ergo eadem ratione proprius actus iustitiæ, est iudicium rectū, hoc est recta determinatio iusti. Vnde Arist. 5. Ethi. cap. 4. ait omnes ad iudicem tanquam ad iustū animatū cōfugere. Est enim iudex quasi uiuēs ac loquēs iustitia.

Nulla in conclusione latet dubitādi ratio præter illas, *Ad primū argumentū* quas argumenta facta petunt. Primùm igitur scrupulos atque ex Dialecticis emergentes fallere posset, utpote quibus re in cortice aspecta apparere posset iudicium secundum suam genuinam significationem esse potiùs actum rationis, quam iustitiæ, eò quòd iudicare idem est, quod ius dicere: dicere autem est loqui, q nō volūtatis, sed intellectus munus est: uoces enim sunt signa conceptuum: atque adeò quales loquutiones voce proferuntur, tales intellectus prius format. At uerò res penitiùs inspecta aliter se habet. Enimuerò cùm nomen iudicij a iure descendat, fit, ut primum fuerit impositum, ad significandum rectam definitionem iustorum. Sed deinde deriuatum est ad significandam in vniuersum rectam definitionem aliarum virtutum circa propria obiecta, tam in speculatiuis, quā in practicis: puta rectam definitionem in materia temperantiæ, ac fortitudinis, &c. Ac perinde in scientijs id, quòd dicit adæquationem obiecti ad intellectum. In omnibus autem ad rectum iudicium duæ sunt uirtutes requisitæ, *Duæ virtutes requiruntur ad rectum iudicium.* scilicet & quæ iudicium proferat, & quæ potentiam iudicantis disponat, ut idonea sit atque apta ad iudicij rectitudinem. Prius autem proprium est rationis, cuius est loqui, vt modò ostendebamus: posterius verò proprium est habitus bene afficientis potentiam ad obiectum. Qui quidem habitus de rebus speculatiuis, ē speculatiuus existēs in intellectu: in practicis autem est habitus afficiens appetitum; nempe in materia temperantiæ, habitus temperantiæ, in materia fortitudinis, habitus fortitudinis. Nemo enim rectissimè iudicabit aggredi, quando oportet, esse bonum, nisi qui fortis est; neque censebit melius, moderamine ciborum vti, quàm illis immergi, nisi qui temperatus sit. Eadem ergo ratione iudicium est opus iustitię tanquam inclinantis hominem ad rectum iudicium, prudentiæ autē, tanquā proferentis. Hæc enim virtus in omnibus uirtutum materijs iudicia profert, At uerò ut recta sint, habitus morales affectum præparant. *Quæstio. Solutio.* Quòd si rursus sciscitens, vtri ergo harum uirtutum magis est propriū munus iudicare? Respondetur, quòd propinquiùs conuenit rationi & prudentiæ à qua profertur, sed tamen potissimùm conuenit iustitiæ, unde habet ut sit rectum. Quocirca Philoso. 6. Ethi. cap. 12. Virtus, inquit, moralis est, quæ propositum ipsum efficit rectū; prudentia verò quæ circa media negotiatur. *Philosophus Ratio quare uirtutes cum ea prudentiæ* Atqui per hæc ratio claret cur omnes virtutes prudētiæ connectuntur. Nam cum prudentia sit, recta

dic conuellitur.

recta in omni materia morali iudicia proferre, quam rectitudinem à morali uirtute recipit, non potest esse prudens, nisi qui sit omnibus uirtutibus præditus: neque uice uersa, ulla moralis uirtus statum habebit uirtutis sine prudentia, quippe sine qua nequit suum exequi propositum.

Ad secundum argumentum.

Secundum argumentum hoc euincit, quòd charitati competit rectè iudicare circa diuina, erga quæ afficit appetitum ut per donum sapientiæ rectum feratur iudiciũ: iustitia uerò afficit erga iustum naturale & humanum uoluntatem, ut iustus per prudentiam idoneum quoq; proferat de ipsis iudicium.

Ad tertium.

Ad tertium uerò responditur, quòd etsi omnibus sit uirtutibus commune affectum parare ad rectum iudicium circa sua propria obiecta: est tamen differentia, quòd cùm reliquæ uirtutes, ut crebrò dictum est, hominem ordinent ad seipsum, iustitia uerò ad aliũ: & unusquisque sit suorum dominus, non autem eorum quæ sunt ad alterum, fit, ut in ceteris uirtutibus non sit requisitum iudicium nisi particulare ipsius studiosi; in materia autem iustitiæ necessarium sit prætereà superioris, qui inter duos litigatores diiudicet. Quapropter iudicium peculiarius uirtuti iustitiæ adscribitur, quàm aliarum cuipiã.

Ad quart.

Ac perinde respondetur ad quartum, quòd etsi priuatim iudicare etiam conueniat subditis iustitia pollentibus: tamen quia hęc uirtus architectonicè in principe præsidet, in suisque ministris, eis propriè congruit eiusdem uirtutis potissimus actus, qui est iudicare, iusque dicere.

ARTICVLVS II.

Vtrum iudicare sit licitum.

Primum argumentum.

COnstituto cuiusnam sit uirtutis iudicare, subsequitur ut perscrutemur an sit licitum. Et arguitur à parte negatiua: Pœna non infligitur nisi pro culpa: decernitur autem iudicantibus ea pœna, quòd iudicabũtur, secundum illud Matth. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini. ergo iudicare illicitum est.

Secundum argum.

Secundò: Peccatori iudicare non licet, secundũ illud ad Rom. 2. Inexcusabilis es ò homo omnis qui iudicas: in quo enim alterũ iudicas, teipsum condemnas. Eadem enim agis quæ iudicas, Nemo autem est à peccato immunis. Nam si dixerimus, ait Ioannes, quòd peccatum non habemus, nosipsos seducimus: nemini ergo licitum est iudicare. Contrariũ nos autem cohortatur illud Deut. 16. Iudices & magistros constitues in omnibus portis tuis, ut iudicent populum iusto iudicio.

Cum articulo proximo definitum fuerit, iudicium esse actum iustitiæ, inde fit consequens iudicare esse licitum. At uerò non ideo otiosus est præsens articulus: quippe qui non tam adhibetur ad id demonstrandum, quàm ad enarrandas constituendasque conditiones, quæ ad iudicium requisitæ sunt, ut sit rectum. Quapropter conclusio non tam titulo ad formam respondet, quàm ad æquitatem recti iudicij.

Conclusio responsiua.

Conclusio autem est: Vt unum quodlibet iudicium rectum sit, tria exiguntur, nempe ut procedat & ex iudicis auctoritate, & ex iustitiæ affectione, & ex prudentiæ rectitudine: quorum quolibet deficiente iudicium erit uitiosum, ac subinde illicitum.

Probatio cõclusionis.

Probatur conclusio; Iudicium, ut dictum est, eatenus est rectum ac perinde licitum, quatenus actus est iustitiæ. Ad hoc auté ut sit actus iustitiæ, tria hæc commemorata requiruntur: ergo eadem omnino sunt ad rectum iudicium necessaria. Probatur posterior præmissa: Propria enim iustitiæ uis est coactiua: cogere autem nemo potest alterum nisi illi sit subditus. Quod naturalium exemplo constat. Agens nanque passum non uincit, nisi sit sibi intra suæ actiuitatis periodum subiectum; requiritur ergo principis iudicisq; auctoritas.

Paulus.

Vnde Paulus ad Romanos decimoquarto: Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? Domino suo stat, aut cadit. Atque adeò cùm sit uniuersalis omnium Dominus, nemo inter mortales legitimus est iudex; nisi qui ab ipso iudicandi auctoritatem acceperit. Quocirca ad Romanos decimotertio. Non est, inquit, potestas nisi à Deo. &, Qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit. Et infrà quemcunque iudicem ait esse Dei ministrum, uindicem in iram ei qui malè agit. Quomodo autem hæc potestas à Deo in homines per legem naturæ deriuetur, Libro proximo sub titulo, De dominio, elucidabitur. Secundum, ut proximè dicebamus, quod ad rectitudinem iudicij requiritur, est ut proficiscatur ab affectione & inclinatione iustitiæ; quod nulla alia indiget probatione, quàm quòd iudicium est proprius huius uirtutis actus, tã quam animum ad iustum afficientis. Quocirca si quis iudicum iuri alterius partis quidpiam adimat, quod alteri tribuat, substantiam iustitiæ subuertit. Tertium autem, quod iudicij rectitudo postulat, est officium prudentiæ; cuius munus est iudicium proferre. Quapropter qui ius dicit, iustumque inter litigantes constituit, non tamen quando, ubi, & quomodo secundum leges oportet, hac parte demolitur iustitiæ uirtutem. Vnde iudicium, cui auctoritas deest præsidentis, dicitur usurpatum; cui autem iustitiæ substantia nuncupatur iniquum; sed quod fit absque prudentia, si absit iuris ordo, censetur suspectum; si uerò ex leuitate & absque legitimis probationibus proferatur, est temerarium.

Documentum.

Circa harum autem conditiones singulas hoc primùm animaduertito, quòd singularum defectus genere suo facit mortale peccatum; Iudex inquã qui uel nullam habens auctoritatem, uel alienam usurpans, eum iudicat qui sibi non subditur, lethaliter peccat; ut si iudex secularis in clericorum caussas se inferat; etiam si à iure excommunicatus nõ esset, ipso facto mortali culpa commaculaceretur, perinde ac si priuata esset persona; immo & eò grauiùs, quòd obtentu publicæ auctoritatis id facit. Et si clericum bonis suis priuaret, uerè esset latro, & si occideret, uerè homicida.

Aliud aduertendum.

Secunda etiam conditio est oculatè perpendenda. Assertum enim illud quòd iudicium debet ex affectione & inclinatione iustitiæ procedere, amphibolum est, trinumque potest exhibere sensum. Primus est, ut non fiat contra iustitiam. Atque hic est legitimus; ut scilicet unicuique syncerè tribuatur, quod suum est. Cuius idcirco defectus reddit iudicium iniquum. Secundus est ut iudicium procedat ex affectu iustitiæ. Atqui huius defectus nunquam est peccatum mortale. Enimuero si iudex iustam ferat sententiam, licet hoc non faciat ex habitu uel amore iustitiæ, quia improbus homo est, non peccat mortaliter, sed esset ueniale delictum. Nã iudex cùm sit iustitiæ custos, eius affectu debet semper iudicare. Tertius denique sensus est, ut iudicium non feratur ex alio prauo affectu, scilicet odio, amore, uel cupiditate. Atque huius defectus, peccatum erit secundùm affectum ex quo procedit. Exempli gratia: Si iudex eum qui uerè latro est, ac legitimè talis comprobatus, patibulo afficit ex odio, non quidem peccat contra iustitiam, sed tamen contra charitatem: & si cupiditate pecuniæ id faciat, non quidem iniquus, sed auarus erit: & si cupidine inanis gloriæ, tunc erit uanus, & uenialiter peccabit. Quocirca licèt ex odio occidat, non censebitur homicida; sicuti si esset priuata persona; quandoquidem ius habet occidẽdi. Defectus etiam tertię conditionis erit peccatum mortale. Vt si regulas & circunstantias iuris prætermittat; & dum persona priuata leuiter ac temerè de occultis iudicat. Potest autem fieri ueniale ex leuitate materiæ, ut si iudex leues aliquos terminos iuris missos faciat; aut si quis quempiam de re leui leuiter iudicet, ut in articulo proximo dicturi sumus.

Ad primum argumen.

Augusti.

Ad primum igitur argumentum uariè à sanctis patribus respõdetur. Augustinus enim in sermone Domini in monte, ait illic prohiberi iudicium temerarium; quod est de cordium intentione, aut de rebus incertis & occultis, de qua temeritate articulo proximo ineundus est sermo.

Hilarius.

Hilarius uerò ait prohiberi diuinorum iudicium; quæ cùm captum exuperent nostrum, non sunt à nobis humanis regulis iudicanda, sed simpliciter credẽda.

Chrysost.

Sed Chrysostomus ait prohiberi iudicium ex animi amaritudine, de quo modò dicebamus. Et quamuis istæ omnes expositiones osculandæ sunt; illa tamé Augustini genuina esse

censetur

Ad secundũ argum. S. Thomas.

censetur textul. Ad secundum argumentum diuus Thomas distinguens, respondet, uidelicet iudicẽ qui est in graui peccato publico, non posse iudicare alios qui similium aut minorum rei sunt; precipuè quando illa peccata sunt publica. Et allegat pro se Chrisostomum id exhortantem super illud Mat. 7. Nolite iudicare, & nõ iudicabimini. Si uerò iudicis peccata occulta sint, poterit quidem similes peccatores condemnare, si id cũ humilitate faciat. Quod sententia Augustini confirmat, qui in libro de Sermone Domini in monte, ait; Si inuenerimus nos in eodem uitio esse congẽmiscamus, & ad pariter conandum nos inuitemus. In hac autem responsione primùm adnotandũ est

Vvicleff.

fuisse Vvicleff eiusq; asseclas, qui asseuerauerunt per quodcunque mortale peccatum unà cum Dei gratia amitti & rerum dominium & omnem iudicandi potestatem; quæ Dei largitate recipiuntur; de qua hæresi libro sequenti sub titulo, De dominio, nonnullam sumus facturi mentionem.

Opinio quorundam.

Sed hac tamen prætermissa hæresi, fuerunt, suntque catholici, qui aiunt ei iudici qui delictis sordescit, crimen esse sententiam in aliũ ferre peccatore; non solùm si in peccato sit publico, propter scandalum, uerùm etiam si sit in occulto; quia officium iustitiæ ex affectu eiusdem uirtutis non præstat.

Ratio prima proxime opinionis.

Qui enim in uno est scelere, omnibus orbus est uirtutibus, atq; adeò iustitiæ habitu caret. Vnde citatus Paulus, Inexcusabilis es ò homo (scilicet peccator) oĩs qui iudicas, &c.

Secunda.

Et secundò ad idem arguitur. Cùm iudex sit Dei minister, debet ei dum alium iudicat, assimulari, secundum illud Leuit. 19. Sancti eritis, quoniam ẽgo sanctus sum.

Tertia. Philosoph.

Immo & ratione naturali id ipsum confirmabitur. Docet enim Philosophus 2. de anima, uisum qui de coloribus iudicat, ab omni esse colore alienũ: aliàs colorem quo inficeretur, in nullo posset obiecto percipere.

Quarta.

In summa, quicunque sacerdos, in peccato existens, quantumuis occulto, si munus sacerdotale in administrandis sacramentis exerceat, mortaliter peccat: ut cum alijs Theologis diuus etiam Thomas consentit 3. parte, quæst. 64. articulo 6. ergo eodem modo qui in peccato potestatem iurisdictionis exercet. Nam sicut potestas ordinis, ita & iurisdictionis, ut ait Paulus ad Romanos 13. à Domino Deo est.

Paulus. Postrema ratio. S. Thom.

Accedit & cap. quæsitum, de temporibus ordinandorũ. ubi id admoneri uidemur. Fuit ergo adeò celebris hæc opinio, ut etiam sanctus Thomas ei aliquando subscripserit: nempe in 4. distinct. 19. q. 2. art. 2. ubi indiscriminatim siue peccatũ iudicis publicum sit, siue occultum, asserit, peccatum esse mortale, alium peccatorem solenniter condemnare. Quapropter & Caietanus quolibeto 2. quæstio. 14. de hac re disputauit.

Caietanus. Prima propositio de mẽte S. Tho.

Veruntamen his nihil obstãtibus meritò diuus Thomas sententiam in summa emendauit: hic scilicet & loco citato tertia parte, quæst. 64 ut occultum peccatorem qui iudex est, non censeat mortaliter delinquere iudicando. Colligimus ergo sententiam hisce propositionibus.

Ratio præfatæ assertionis.

Prima, Iudici qui occulto irretitus est scelere, quantumcunq; grauissimo, nisi excommunicatus sit uel suspensus, subditos condemnare, siue de eodem crimine siue de alio dissimili, licèt.

Solutio. quarti argumenti.

Ratio est, quòd nihilominus eiusmodi iudex habet iudicandi titulum. Est enim hæresis id negare. Itẽ potest habere prudentiam, & animi seruandi unicuique ius suum; nihil ergo illi deest quo minùs potestate iudicandi utatur. Secus si esset hæreticus, qui ratione excommunicationis iudex sedere non potest. Neque est simile de sacerdote, qui in peccato sacramenta administrat, nã ad hoc munus requiritur potestas ordinis, in cuius collatione confertur gratia, per quàm dignus efficiatur atque idoneus administrandi sacramenta, quibus gratia confertur. Et ideo sanctitate, ut aiunt, quam alijs præstat, urgere debet. Et hoc præcisè decretum est in cap. quæsitum. Aliter autem censendum de potestate iurisdictionis. Reliqua uerò argumenta id tantùm euincunt, quòd sit, quædam decentia ut qui alios iudicat, talem se gerat, quales subditos uult esse quos condẽnat: & ideo forsan erit ueniale peccatum, cùm peccator peccatorem condemnat. Nam, ut suprà diximus, facere iustum non ex habitu iustitiæ, non est peccatũ, si fiat ex affectione eiusdem uirtutis, perq; eius actum: & peccator, quamuis careat iustitia infusa, potest tamen habere acquisitam. Sed erit ueniale peccatum, eò quòd cùm quis alium iudicat, profitetur se mundum esse à crimine: & ideo si non est talis, est quodammodo hypocrita: quem taxat illic Christus; Quid uides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non uides? Hypocrita, eijce prius trabem de oculo tuo, &c. Sed quia iniuriam non facit, non peccat mortaliter.

Ad alterum argum. eorundem opinionis.

Illud autem apostoli ad Rom. 2. In quo alterum iudicas teipsum condemnas; non sic intelligitur (ut ait sanctus Thomas) ac si simile peccatum committat, sed q̃ alium condemnando, ostendit se dignum esse, qui simili sententia condemnetur, iuxta uerbum Domini, Luc. 19. Ex ore tuo te iudico serue nequam.

Postrema propositio.

Postrema propositio sancti Thomæ est, quòd publicus peccator alios condemnans, mortaliter propter scandalum peccat; nam tunc iustitia in uilipendium uenit apud populũ; nempe qui uidet non habere eãdem uim in iudice quã exercet ipse in subditos.

Ratio.

At uerò licèt in genere suo peccatum sit mortale; potest nihilominus fieri ueniale ex leuitate materiæ. Et ideo adiecit sanctus Thomas si sit in grauioribus criminibus, & præcipuè si sit in similibus, ut si esset ipse publicus latro, & nihilominus latrunculos persequeretur; aut si publica admitteret adulteria, & adulteros nihilominus iudicio premeret. Nam si esset, uerbi gratia, fornicarius, & latrocinia homicidiaq; ulcisceretur, non esset mortale scandalum, immo quando crimen non esset infame, nullum esset scandalum, ut si præ auaritia non esset eleemosynarius quando deberet.

ARTICVLVS III.

Vtrùm iudicium temerarium, puta ex suspicione procedens, sit licitum.

IN superioribus articulis de iudicio iudicis, quemadmodum sit licitum, disputatum est. In hoc autem sequitur ut de iniquo iudicio, quod non solùm publico iudici, uerùm & priuatis uniuersis contingere ubique assolet, dicendum sequitur, utrum scilicet dum temerè ex suspicione procedit, sit illicitum? Stant enim à parte negatiua argumenta.

Primum argumen. Aristot.

Primum: Suspicio uidetur esse opinio incerta de aliquo malo. Ait enim Philosophus 6. Ethic. suspicionem se habere & ad uerum & ad falsum; de singularibus autem contingentibus haberi à nobis opinio nequit nisi incerta. Cùm ergo humanum iudicium de humanis actibus singularibus & contingentibus concipiatur, si nullum licitum est iudicium ex suspicione, nullatenus iudicare licet.

Secundum.

Secundò; Per omne iudicium illicitum irrogatur alteri iniuria; nam cùm iudicium rectum sit actus iustitiæ, sit ut corruptum, sit actus iniustitiæ: per suspicionem autem quæ intus in mente latet, nulla proximo irrogatur iniuria; ergo non est illicita.

Tertium.

Tertio: Si iudicium ex suspicione esset illicitum, atque adeò, ut modo dicebamus, actus iniustitiæ, cùm iniustitia genere suo sit peccatum mortale, fieret ut omne temerarium iudicium esset genere suo lethale crimen. Consequens tamen est falsum, nam ut glossa Augustini habet super illud 1. ad Corinth. 4. Nolite ante tempus iudicare: suspiciones uitare non possumus: ergo iudicium ex suspicione non est illicitum.

Glossa. Chrysosto.

Contrarium autẽ unanimiter doctores confitentur cum Chrysostomo super illud Matt. 7. Nolite iudicare, &c. ubi ait, Dñs hoc mandato non prohibet Christianos beneuolentia alios corripere, sed ne per iactantiã iustitiæ suæ Christiani Christianos despiciã, solis plerũq; suspicionibus odiẽtes ceteros & cõdemnãtes.

Fundamentum dilucidæ quæstionis approbatio.

Quæstio hæc præcipua est, & ad humanos usus intellectu necessaria: quã ideo ut perspicuè definiamus, animaduertendũ est, temerariũ iudicium multis nominibus esse existimandũ. Primum, de sua ipsius substantia, scilicet utrùm de alterius malo addubites: an uerò suspiceris per incertam opinionẽ, uel fortè certã sententiã feras. Secundo de eau

fis,

fis, quibus ad sic iudicandum affectus es. Tertio, ex coniecturis quæ in talem te suspicionem pertrahunt. Et quartò denique ex obiecto: nempe ex quantitate illius mali, quod alteri iudicando impingis. Hæc ergo ut lucidè euoluamus, rem ab ipsa iudicij substantia exordiamur. Igitur etsi D. Tho. tres duntaxat dignoscat: tamen, quo perspicacior sit oratio, quatuor gradus operæpretium est discernere temerarij iudicij: si tū dubietatē illi annumeres.

Quatuor gradus temerarij iudicij.

Primus est dubietas, dum scilicet animus pendulus est; neutri parti contradictionis assensum perhibens. Ve si anceps hæreas, an proximus tuus aliquo sordescat crimine: nullum tamen proferens assensum aut affirmatiuum aut negatiuum. Quare gradus hic non eò attingit, ut sit iudicium temerarium, quoniam nullum secum affert iudicium. Secundus gradus est suspicio, quæ est assensus unius partis contradictionis cum formidine alterius: quam Dialectici cum Philosopho 6. Ethicor. appellant Opinionem.

Quid suspicionis nomen designet.

Attamen impræsentiarum tria connotat Suspicionis nomē. Primùm, ut dictum est, assensum cum formidine, id est quòd ita assentias uni parti ut non sis omnino firmus, sed uacilles circa alteram. Secundo, qualitatem obiecti. Nam etsi opinio indifferens sit ad bonum & malū, tamen suspicio Latinè in malum sonat. Dicitur enim quis in suspicionem uenire, aut suspicione laborare, quando sinistra de illo cōcipitur, habeturve opinio. Etenim si sit de re bona, potiùs dicitur bona existimatio. Tertio connotat eādem nasci ex leuibus caussis: puta cùm de secretis cordium aut de occultis tenues coniecturas habemus, quę suspicionem generare per se non possunt, nisi ob nostram leuitatem, aut infectum animum: quæ ideo suspicio lineam iam inde ingreditur temerarij iudicij. Temerarium enim prudentiæ opponitur; obidque idem est, quod sine legitima caussa inconsultò conceptū iudicium.

S. Thomas.

At uerò diuus Thomas hos duos gradus absq; discrimine sub primo complexus est. Discernit nanque, uti dicere cœpimus, tres solos suspicionis gradus. Quorum primus, inquit, est, dum homo ex leuibus indicijs de bonitate alicuius dubitare incipit. Et hoc ait esse ueniale peccatum. Veruntamen inter dubitare & suspicari profectò non parum interstat interualli: nam dubitare est pendulum absque ullo assensu habere animum: suspicari autem, si Philosophum 6. Ethic. auscultes, est uni assentiri contradictionis parti cum alterius formidine. Dubitamus nanque certum astrorum numerum, de quo minimè suspicamur. Igitur sanctus Thomas eò non tam anxiè uerborum rigorem obseruauit, quòd cùm neutrum sit peccatum mortale, idem est utriusque morale iudicium. Atque adeò siue nullus habeatur assensus, siue formidolosus sit, utrunque & dubitationis & suspicionis appellatiōe denotauit. Tertius ergo gradus, qui apud sanctum Tho. secundus habetur, est cùm quispiam pro certo malitiam alterius æstimat ex leuibus indicijs. Atque hunc gradum, quanuis generali nomine appellat diuus Thomas suspicionem, plus tamē est quam suspicio quartus denique gradus, qui illi est tertius, peculiariter ad publicum spectat iudicem, nempe dum ex tali suspicione absque legitimis testimonijs sententiam condemnationis in quempiam profert. His ergo præmissis tribus conclusionibus, ut ultima D. Thomæ non egrediamur, ad quæstionem respondetur.

Prima conclusio.

Prima: Suspicio primi ac secūdi generis, ut nomine suspicionis dubietatem, breuitatis gratia cum S. Thom. complectamur, est genere suo peccatum; non tamen peius quàm ueniale, nisi ex suis caussis uel aliunde usq; ad mortale procedat.

Primæ probatio.

Etenim quòd sit peccatum, inde patet, quòd unusquisque iure hoc gaudet naturali, ut bonam apud quousque habere debeat sui existimationem, quousq; legitima testimonia sua prodant delicta. Quare eiusmodi suspicio, quippe quæ tale ius quadantenus, hoc est sub dubio, uiolat, nonnihil habet iniuriæ; etiam dum citra assensum dubitas; ut inferiùs fiet euidentius.

Secunda.

Adde quòd est etiam & quodammodo nocua; tum quod caussa est ut minoris æstimes proximum quàm decet; & quem despectui habes, periculū est ne & odio prosequaris; tum etiā, quòd periculosa est ut eundē infames. Alias autē caussas inferius subijciemus. Quod autē genere suo nō sit mortale, ex his liquet. Primùm, quòd genere suo nō expellit charitatem; mox, quòd ad humanā tentationē pertinet, sine qua uita nostra non ducitur; ut glo. citata habet super illud 1. ad Corint. 4. Nolite ante tempus iudicare. Vnde Aug. infert eiusmodi suspiciones uix nos posse uitare. Quapropter leuioris est culpæ sine assensione hęsitare, quā per illam suspicari. Quod autē ex caussis fieri possit mortalis, probatur; Triplici n. de caussa eiusmodi suspiciones quas legitimæ coniecturæ nō generant oriuntur in homine.

Triplex radix unde uniuersæ suspicionis oriuntur.

Primùm ex sua ipsius prauitate. Qualis enim quisque est, tale fert de alijs iudicium; ut mirū de sua conscientia alios æstimans; secundum illud Ecclesi. 10. In uia stultus ambulans, cùm ipse sit insipiēs, omnes stultos æstimat. Secunda radix eiusmodi suspicionis esse potest odium, quo quis alterum habet. Est enim ingens uis, qua uoluntas in intellectum uiget ad ipsum labefactandum. Quemcunq;.n. in quē uel odio, uel ira uel inuidia affectus sis, continuo spernis; contemptus autē paratissima est caussa ut sinistrū quodlibet de illo facilè credas. Tertia deniq; caussa sic suspicandi est longa experiētia.

Philosoph.

Qua utiq; ratione philosophus 2. Rhetoric. ait senes impendiò esse quàm suspiciosissimos eò quòd multoties sint hominū defectus experti. Et quanuis tertia hæc caussa nō tantùm habeat culpæ, pro eo quòd experientia certitudinē auget; quę est contra suspicionis naturā: nihilominus leui saltem culpa non caret. Attamen aliæ prioris ambæ manifestariam continent peruersitatem. Atque adeò secunda potissimùm sæpenumero facit ut suspicio sit peccatū mortale, quale est odium, uel inuidia, uel ira, quæ illi fomentum ministrauit. An uerò etiam ex obiecti grauitate peruenire etiam possit ad mortalem culpā, statim disputabitur.

Secunda conclusio.

Secunda conclusio: Suspicio tertij gradus quā diuus Tho. secundo loco cōstituit, genere suo est peccatū mortale, si sit de re graui.

Ratio conclusionis.

Probatur: Quoniā eiusmodi certus assensus, si temerarius est, hoc est ex leuibus indicijs emanans, non infirmā affert iniuriam: pro quāto qui certo de aliquo malè iudicat, nō potest non ipsum contemnere ac subinde odisse.

Confirmatio

Et cōfirmatur mortale esse crimen, eò quòd suspicio prioris generis tentatio sit, quam ægrè recutere ualemus; firmitatē tamen assensus facilè uitare possumus quando cōiecturæ non nimiùm urgent. Vnde Augustinus in cōmemorata glossa; Etsi suspiciones, inquit, uitare nō possumus, quia homines sumus; iudicia tamen, id est, definitiuas, firmasque sententias continere debemus. Obidque tale iudicium suopte ingenio aduersatur charitati, in quo consistit ratio mortalis criminis, & nonnihil præterea præ se fert latentis iniustitiæ.

Tertia conclusio.

Tertia conclusio; Suspicio tertij gradus apertissimum est peccatum mortale iniustitiæ, tantoque grauius, quantò iudici, qui custos est iustitiæ, scelestius est quempiam nisi legitimis testimonijs condemnare.

Dubitatio.

Circa has autem cōclusiones etsi ueridicas, nihilominus primùm omnium ambigitur, utrum testimonio euangelico satis apertè corroborentur.

Ratio dubitandi.

Afferūt enim in hanc sententiam plerique Doctorum illud Matth. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Qui tamen locus non ita multùm perspicuus est ad condemnandum internum iudicium temerarium, de quo impræsentiarum sermonem habemus. Illic nanq; Dominus eos tātùm subnotare uidetur, qui cū maioribus illaqueati sint criminibus, suos proximos minorum redarguunt. Subsequitur enim protinus, Quid uides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non uides? Hypocrita, eijce priùs trabem ex oculo tuo, & tunc uidebis eijcere festucam de oculo fratris tui. Infamat ergo illic hypocrisin eorum, qui ceteros reprehendentes profitentur se uirtutibus pollere, quas non habent.

Hieronymus

Vnde Hieronymus, De his, inquit, loquitur, qui cùm ipsi mortali crimini sint obnoxij, minora peccata fratribus nō concedunt, culicem quidem liquantes, camelum uerò deglutientes. Profectò si Doctorum sententias perlustres, hūc sensum omnes agnoscunt, tamen conclusiones nostræ aduersus iudicia temeraria, non solùm sensum illum, sed & hunc faciunt, quòd

iudicare de occultis in uniuersum peccatum est, etiam illis qui non sunt hypocritæ, sed alioqui probi. Immo uerò

Chrysost.

Chrysosto. Opere imperfecto (si illius fuit Diui) ait eo loco euangelij iudicare, pro eo accipi quod est, iniurias uindicare. Quod quidem non abs re asseruit, si uerba attentè auscultes, Nolite iudicare, & non iudicabimini, quibus non iudicanti præmium proponitur, q non iudicabitur. Enimuero si iudicare illic, ut nos uolumus, usurparetur pro eo quod est non suspicari, non cohæreret tūc præmiū: scilicet q nec de nobis habebitur suspicio. Egregium nanque quidpiam uidetur ibi Christus polliceri; nempe q si nostras iniurias remiserimus, condonabuntur etiam nobis & nostræ. Vnde apud Lucam simul componuntur: Nolite iudicare, & nō iudicabimini: Nolite condemnare, & non condemnabimini: Dimittite & dimittemini.

Solutio.

His nō obstantibus, conclusio non solùm uerissima est etiā extra hypocrisin, uerùm & eodem loco asseritur:

Augustinus.

qui etsi alias permittat expositiones, tamen August. lib. 2. de sermone Domini in monte, expositore, & hunc quoque gratanter admittit. Ait enim idipsum illic præcipi, ut facta quæ dubium est animo fiant, in meliorem partem interpretemur. Quin uerò & hoc ipsum uerba ipsa, Nolite iudicare & nō iudicabimini: ostendunt. Iudicare enim condemnationem includit. Exhortatur ergo nos Christus ut neminem condemnemus, ne in iudicio finali nosipsi condēnemur. Immo si ab hoc iudicio abstinuerimus, misericordiā promereamur.

Paulus.

Adiūgitur & illud ad Rom. 14. Qui non manducat: manducantem non iudicet. Vbi non solùm hypocritæ qui in maioribus sunt criminibus, uerùm & uniuersi aliàs probi iudicare prohibentur: id enim sonat, Non manducans non iudicet. Et ut connexionem denotaret horum quæ sunt iudicare, & contemnere, priùs dixit, Is qui manducat, non manducantē non spernat. Denique subiunxit, Et qui non manducat, manducantem non iudicet. Quanuis non sine caussa in priori loco dixit, spernere, & in posteriori, iudicare: ut illic adnotauimus. Accedit deniq; & in eodem sensu illud 1. ad Corin. 4. Nolite ante tempus iudicare, quoadusque ueniat Dominus qui illuminabit abscōdita tenebrarum. ubi caussam, ne iudices, non illā designat, q & tuipse delictor sis: sed q incerta sunt & obscura quæ tu pro certis ducis & claris. Fulcitur ergo conclusio non solùm rationibus quas de rerum natura deprompsimus, uerùm & sacrorum oraculis. Supersunt autem circa singulas conclusiones dubiola minoris momenti. Et primùm circa secundā, qua assertum est iudiciū temerarium genere suo esse peccatum mortale, animaduertēdum est tria esse ad id requisita.

Tria requiruntur, ut iudicium temerarium sit peccatum mortale.

Primùm, ut sit certum: secundū, ut ex leuibus colligatur coniecturis: & tertium, ut sit de re graui. Certum autē iudicium unam tantùm conditionem in speculatiuis dicit, ut puta quòd nihil prorsus habeat formidinis aut ambiguitatis admistum, quod ad scientiam spectat & ad fidem tam humanam quàm diuinam: in moralibus autē, parum pro nihilo reputatur: & ideo ubi ita firmus es in sententia ut ferè nihil dubites, quasi certum iudicare censeris: obidq; mortaliter peccas. Dum tamen tale iudicium non sit repentinum, quod certè in moribus etiam est perpendendum. Enimuero si cùm uides iuuenem cum puella absque arbitris colloquentem, subitò ad iudicandū raperis, non est cur culpam mortalem timeas: sed quando sedato animo & facto reflexionem eandem deliberando sententiam confirmas. De caussarū autē leuitate, quæ culpā facit mortalē nulla potest stabiliri certa regula. Et quidem S. Thom. in solutione ad primū, nullas alias caussas

D. Tho.

uidetur approbare excusantes iudicium à culpa, nisi quādo quis per idoneos testes probatur malus: tunc enim ait licitè iudicare quempiam posse, alterum esse malum. Ad uerò id intelligendum est respectu iudicis, qui non debet rei euidentiam expectare, sed humanam certitudinē, quæ habetur per idoneos testes; citra quam tamē neutiquā debet præcipitare sententiā. Nihilominus citra talia testimonia potest quisq; tā iudex quàm priuatus excusari à culpa, etiam dum mente apud se certum fert iudiciū. Laudi namque Salomoni tribuitur tertio Regum 3. q ex uerbis mulierum quarum altera annuebat puerum medium discindi, altera uerò renuebat, iudicium elicuit, utra illarū puerum peperisset. Haud tamen tale iudicium alteram puniuit, sed ueræ matri suum natum tradidit. Nulla ergo regula dari potest certior quàm quòd illæ coniecturæ & indicia à culpa excusant, quæ uirum prudentem & probū ad sic iudicandum perducerent. Video hominem noctu scala fenestras conscendere, profectò absq; culpa possum de illo certò malum iudicare. Vides etiam iuuenem & puellam secretò obscuroq; loco petulanter se amplexantes: nulla est culpa sinistrum de illis ferre iudicium. Nam uti 2. de anima auctor est Aristoteles, cogitare possumus cū

Arist.

uolumus, opinari uerò non: hoc est, abstinere à iudicando non est semper in nostra potestate. Tametsi iudex ex tali iudicio, quanuis ut priuatus homo possit illud absque culpa concipere, non debeat ad punitionem procedere; sicuti nec Salomon processit. Poterit tamen princeps atque prælatus abstinere, ne talem suspectum ad magistratum & ad ecclesiæ administrationem assumat. Quo fit, ut quantò coniecturæ sunt leuiores, tantò ceteris paribus peius ingrauescat peccatum: & quantò sunt ipsæ grauiores, tantò magis attenuetur. Atque inde fit rursus consequens quandoq; non posse certò definiri utrùm iudicium mortale sit an ueniale. Pari modo censendum est de grauitate illius mali, quod alteri iudicādo inuris. Etenim Sūmistæ illud solùm iudicium esse censent de graui malo, quando quis iudicat quempiam esse in peccato mortali.

Summistarum regula non est uniuersalis.

At uero quanuis regula plurimùm uera sit: non tamen est omnimodè certa, sed potiùs aspiciendum est ad infamiā. Nam inde perpenditur iudicij grauitas. Quocirca ubi peccatum nō esset tam infame, iudicare quempiam esse in illo, non esset mortale, ut si facilè certoque iudicares aulicos uel alios perditos iuuenes turpes amores cum muliereulis gerere, aut militem duello alium interfecisse; quoniam ipsos hæc commisisse nullatenus pudet. Et econuerso, quanuis malum illud non esset peccatum, sed naturale, nihilominus iudicium illius posset esse delictū. Vt si de uiro qui egregio loco & existimatione habetur, leui de caussa certo iudicares esse infami sanguine natum. Nā & in hoc grauiter illi iniurius es. Quare neque de hoc potest certa constitui regula, sed speculandum est an tale sit malum, quod alter ægriùs ferret de se audire, quàm si esset peccatū mortale. Ex his ergo gradum retro faciamus ad primam conclusionem; inuestigantes utrū usqueadeo sit uerùm, suspicionem citra certitudinem non esse genere suo mortale crimen, ut nunquam illuc usque possit crescere?

Altera dubitatio.

D. enim Thomas sic sentire uidetur, & Caiet. sic sentit, dicens nullum iudicium citra certitudinem esse nisi ueniale.

D. Thom. Caietanus. Solutio.

Porro autem contrarium uidetur persuadere ratio; nam etsi id pro regula merito sit habendum, est nihilominus excipiendum quando grauissimū malū de honestissima persona suspicaris. Regulæ enim morales non sunt tenore metaphysico expendendę, sed ex iniuriæ quantitate. Et re uera si prudentium iudicium consulas, plus iniuriæ irrogas Petro si cū formidine opineris incestuosum esse cum matre, aut cum filia, aut cum sorore, quàm si certo crederes esse fornicarium, multoq; uilius eū sperneres, qui apud te in suspicionē ueniret hereticę prauitatis, aut proditionis reipublicæ, aut aliud immanis sceleris, q eū quem certo crederes minoribus criminibus irretiri. Denique postrema dubitatio est de illo qui citra assensum de bonitate alterius dubitat, quem in prima cō-

Postrema dubitatio.

clusione complexi sumus sub nota peccati uenialis. Nulla enim apparet huius sententiæ ratio: quandoquidem ille nullum fert mali iudicium. Immo uero uirtuti potiùs dandū est, q quis animum suspensum teneat, ubi aliquæ coniecturę proximum notant. Respondetur nihilominus

Responsio.

q etsi non sit tanta culpa quàm suspicari, immo sæpenumero, ubi coniecturæ ad prauum iudicium inclinant, laude dignum sit iudicium suspendere; tamen tam leues esse possunt ut illa etiam animi suspensio sit culpa. Nam, ut suprà diximus, ius habet quisque non solùm ut non ha-

beatur

beatur de illo sinistra suspicio, uerùm ut quisque de illo existimationem habeat bonam. Et confirmatur hoc inde, quòd certè si Petro qui de Ioanne bonam habet existimationem, eandem illi adimeres, malè faceres: malum ergo est & te ex leuissima caussa mere neganter habere circa proximum. Quin uerò posset nonnunquam esse peccatũ mortale. Ecquis enim ambigat quin si uidentes honestatẽ uitamq; integerrimam Ioan. Bap. sacratissimæ Virginis, ut de Deo eius filio sileamus, de eius bonitate dubitarent, graue committerent peccatum? re uera non est in dubium reuocandum.

Ad primum argumen. Ad primum igitur argumentum iam responsum est, ꝙ licet humanum iudicium non possit de singularibus omnino esse certum: potest tamen quisq; humano more, scilicet dum idonea sunt testimonia, citra iniuriam malè de altero iudicare. *Ad secundum argumentum.* Ad secundum respondet D. Thom. nihil aliud quàm ꝙ iudicium temerarium, licet nõ prodeat in publicum, nihilominus in mente est perniciosum: quia est caussa contemptus. At uerò quo res apertiùs pateat, caussas perscrutemur malignitatis eiusmodi interni iudicij, *Quæstiuncula circa materiam secundi argumenti.* utrum quando est certum genere suo, sit per se peccatũ mortale. Apparet.n. pars negatiua inde uera quod cùm proximus per illud nihil detrimẽti patiatur, neque in sua persona, neque in rebus suis, non est cur tanta nota condemnetur. Reperias respondentes satis esse ut sit mortale peccatum quod est à Deo prohibitum, qui pro sua libertate potuit quæcunque uoluerit prohibere: Isti autem non pependunt hoc non esse malum quia prohibitum, immo eò prohibitũ quia malum. Est enim ex his quæ sunt *Suadetur pars negatiue.* contra ius naturæ, quæ quidem in Euangelio præter sacramenta quæ ad religionẽ pertinent, Christus nobis duntaxat præcepit. Neque satis est si respondeas, iudiciũ esse *Solutio quorundam.* illud malum, quia ordinem habet ad exterius, damnum, puta ad infamandum. Enimuero cùm sit speculatiuũ, non habet ordinem proximum ad opus, & ideo respondetur ꝙ quanuis nũquam exiret foras, in suis latebris per se malum est mortale. Primùm, ut diximus, quia caussa contemptus & odij. Secũdò id patet, quia per ipsum infamas proximum tuum apud teipsum, quandoquidem malam de ipso concipis existimationem. Ex quo subsequitur argumẽ*Reprobatio. Solutio nostra.*tum ad id tertiũ. Si enim suspicio quam de Petro habeo sinistram, peccatum mihi nunquam esset mortale, sequeretur ꝙ neque illam in aliorum mentes dispergere, dummodò nullum aliud consequeretur damnum, nam si mihi mentalis suspicio non est peccatũ, neque illis esset sua, atque adeò nec mihi esset peccatũ illam seminare. Quod tamen falsum est. Præterea, est argumentum quod iudicare de occultis, est id usurpare quod est Dei proprium, secundum illud Pauli, Tu quis es qui iudicas alienũm seruum? At uerò dubium restat si tale iudicium, peccatũ est *Ad alterum dubium.* genere suo mortale, utrum sit contra iustitiam, an uerò solùm contra charitatem? Quod quidem D Tho. tractat in solutione tertij argumenti, quo quærebat an genere suo sit mortale, & respondet subobscurè. Ait enim, quod cùm iniustitia sit circa exteriores operationes, tunc iudicium suspiciosum directè ad iniustitiam pertinet quando ad actum exteriorem procedit, & tunc est, inquit, peccatum mortale. Subdit uerò, Iudicium autem interius pertinet ad iniustitiam secundum quod comparatur ad exterius iudicium, ut actus interior ad exteriorem, puta sicut concupiscentia ad fornicationem, & ira ad homicidium. Manet ergo obscura ac subinde dubia hæc litera, quia nõ clarè ait, iudicium quod non procedit ad exteriora, esse peccatum mortale. Nihilominus proculdubio tenendum est eiusmodi iudicium esse genere suo mortale pecca*Explicatur S. Thom.*tum, idq́ue contra iustitiam. Distinguit autem D. Thom. duo illa membra, quòd iudicium imperatiuum actus exterioris, scilicet infamandi aut condemnandi, est directè contra iustitiam, ut in tertia conclusione expressum est. Sicuti uolitio efficax occidendi reducitur ad homicidiũ, iudicium autem speculatiuum quo non imperatur exterius opus, non pertinet directè ad iniustitiam exteriorem. Et in his stat differentia, uidelicet, directè, & indirectè. Sed nihilominus est peccatum mortale, ut in secunda conclusione dictum est. Sicuti ira & concupiscentia uxoris alienæ cum consensu in delectatione, licèt non procedatur ad opus, est mortale. Enimuerò non solùm efficax uolitio occidendi, mortalis est, uerùm & internum desiderium mortis proximi, aut grauis detrimenti, licèt tu nolis damna illa dare.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm dubia sint in meliorem partem interpretanda.

NOn satis est nosse, iudicium temerarium iniquum esse, sed explorare oportet utrùm dubia debeamus semper in meliorem partem interpretari. Et *Primum argum. a parte negatiua.* arguitur à parte negatiua. Iudiciũ cùm sit rationis opus, cuius perfectio in ueritate consistit, de illis potiùs ferri oportet, quæ plurimùm accidunt, ut rariùs fallamur, sed pluries accidit homines improbè agere, quàm probè; nã cùm sensus hominis ad malum ab adolescentia sua proni sint, ut Genes. 8. legitur, fit, ut quemadmodum habetur Eccle. 1. stultorum infinitus sit numerus. consultius ergo est dubia in malum quàm in bonum interpretari. Secun*Argu. 2.*dò, Ille piè & iustè uiuit, auctore Augustino, qui rerum integer est æstimator, in neutram partem declinando, ille autem qui rem dubiam in partem saniorem decernit, in alteram inclinat partem, ergo minimè id licet. Tertiò, *Argum. 3.* Homo eo modo debet diligere proximum, quo seipsum, sed circa seipsum salubrius est dubia in deteriorem partem iudicare, secundum illud Iob 9. Verebar omnia opera mea; *Paulus.* ergo & pariter nos debemus erga proximum gerere. In contrarium autem est illud ad Romanos 14. Qui non manducat, manducantem non iudicet, glossa est dubia in meliorem partem esse interpretanda.

Articulus hic adeò est superiori annexus, ut per illum sit plurimùm intellectus. Respondetur ergo unica con*Ratio conclusionis.*clusione quæ ex superioribus colligitur. Vbicunque manifesta iudicia non apparent, quæ malum proximi indicent, debemus cuiusque bonam habere existimationem, atque adeò in meliorem partem id quod dubiũ est interpretari. Conclusio inquam ex superioribus colligitur. *Probatio conclusionis.* Vnusquisque ius habet ut bona de se ubique habeatur existimatio, quousque sua delicta eũ legitimè probant, ergo qui citra idonea testimonia sinistram alterius concipit opinionem, iniurius illi est, atque adeò in meliorem partem tenemur ambigua signa decernere. Conclusio nulla *Dubitatio.* præter superiorem indiget disputatione, nisi hoc forsan sciscitéris, vtrùm dubia teneamur in meliorem partẽ positiuè interpretari, id est assentiri meliori parti; an satis est negatiuè, id est nõ malè iudicare? Enimuerò cùm aliqua experior ambigua indicia alieni uitij, difficile profectò est contrarium habere assensum. Si autem dicas satis esse animum suspendere, in contrarium emergit statim argumentum, quòd intellectum continere difficile quoque est. Caieta. hic arbitratur satis esse negatiuè nos habere. *Caietanus,* Nihilominus id nemini suadere auderem. Immo uix potest regula constitui certa, sed confugiendum est ad prudentiam. Distinguendum inquam in primis an illum cu*Solutio propositæ dubitationis.*ius dubia signa apparent, anteà noueris, an uerò sit tibi ignotus. Si enim in bona est apud te existimatione, peccatum esset propter signa dubia illam mutare, maius scilicet minusue secundum signorum conditionem. Si autem eum non noscis, tunc arguit hic Caieta. ꝙ nõ est prudẽtia in tali casu assensum melioris partis concipere; eò ꝙ illa neutra signa natura sua talem assensum non generant, & ideo nulla, inquit, est obligatio bene assentire. Quare cõsultò ait, negatiuè dixit Christus, Nolite iudicare, & nõ dixit, Bene semper iudicate. Attamen contrarium citiùs *Reprobatio Caieta.* crediderim, responderimq́ue illi, quòd etsi tales cõiecturæ bonum assensum non generent, ius tamen naturæ nos cogit non solùm ne malè de homine ullo opinemur propter dubia signa, uerùm ut de omnibus, non obstantibus amphibolis indicijs, opinemur bene. Igitur cõclusio

intelligenda

intelligenda est positiuè, nisi casu quo indicia usqueadeò urgerent in sinistram partem, ut satis esset utriusque assensum cauere. Tunc enim consilium est mentem ab eiusmodi cogitationibus dimouere. Quando uerò indicia iam non sunt dubia, sed eousque efficacia ut uirum prudétem & probum mouerét, nulla est obligatio in meliorem partem illam interpretari. Christus ergo non ideo dixit negatiuè, quia satis sit assensum suspendere, sed quia bonam existimationẽ, quã iure naturæ tenemur de uno quolibet habere, nõ debet in nobis leuibus caussis extingui.

Ad primũ argumen.

Ad primum igitur argumentum respondet S. Tho. ꝙ etsi qui dubia in meliorem partem interpretatur frequentiùs fallatur: tamen meliùs est frequentiùs falli per bonam opinionem de aliquo malo homine, quàm rariùs falli habendo malam de aliquo bono: quia ex hoc nascitur iniuria: ex illo autem nulla.

Replica.

Sed contrà, Falsitas est malum intellectus: ut puta qui ad omnium ueritates iudicandas natus est, nemo autem tenetur malum sibi proprium seu procurare, seu incurrere ad euitandum malum proximi: ergo consultius est in sinistram partem iudicium deflectere.

Solutio Caietani.

Caiet. putat se per hoc satis respõdere, quod sanctus Thom. non absolutè ait eũ qui in partem saniorẽ iudicando propendet, in pluribus casibus falli: sed quod pluries fallitur quàm si in sinistrã partem uergeret; cum quo stat ꝙ non frequenter fallatur bene iudicando.

Refellitur Caietanus.

Hanc ego tamen solutionem non intelligo. Nam ad uim argumenti satis est id quod ipse cum Diui Thomæ concedit. nempe quod pluries fallimur bene iudicando quàm falleremur iudicando malè;

Solutio autoris.

& ideo responsio est ꝙ bonũ uirtutum moralium non est pensandum secundum bonum intellectus simpliciter, sed in ordine ad agendum, cuius proximum principium est appetitus: homo enim, ut suprà diximus, non dicitur bonus propter uirtutes intellectuales absolutè consideratas, sed propter morales quæ circa actiones uersantur. Quo fit ut nonnunquam iudicium falsum speculatiuum generet uerum dictamen practicũ; ueluti Iacob ex illo falso, Hæc est Rachel, intulit illud uerum, Hæc est à me cognoscenda; quod quidẽ ob ignorantiam inuincibilem uerum fuit. Quocirca dum iudico Petrum esse bonum, licèt speculatiuè fallar, tamen quia iudicium est conforme appetitui recto, fit ut moraliter atque adeò simpliciter bonum fit. Obidq; cùm homo secundum moralem regulam iudicium intellectus informat, non eligit simpliciter malum, sed secundũ quid; simpliciter autem bonum. Hãc enim ob caussam suprà diximus iudicium esse actum potiùs iustitiæ, bene afficientis animum ad proximum, quàm rationis illud proferentis. Quocirca non satis digna responsio illa mihi apparet Caietani & aliorum, ꝙ quia ex duobus malis minus est eligendum; etsi falsa opinio malum proprium sit, nihilominus quia minus est, ea est eligenda. Non inquam uerũ est esse simpliciter minus malum.

Noua ratio in Caietan.

Nam bonũ intellectus, puta intellectualis uirtus, ut suprà demonstrauimus, simpliciter est melior bono uoluntatis; sed tamen quantum ad mores attinet, iudicium cũ periculo falsitatis formare ad cauendam iniuriam, non solùm minus est malum; immo simpliciter non est malum, sed secundum quid; scilicet malum speculatiuum. Eò potissimùm ꝙ error circa singularia contingentia non est simpliciter malum intellectus; sicuti neque ad eius perfectionem simpliciter attinet cognoscere eorum ueritates, sed uniuersalium, quibus non potest subesse falsum, ut statim ait sanctus Thomas in solutione secundi. Adde quòd neque eligitur tale malum. Nam quando indicia sunt clara, non est prudentia bonum formare iudicium, sed quando sunt dubia, id tantum est uerum, quod intellectus exponitur falsitatis periculo.

Ad secundum arg.

Ad secundum respondetur diuersam esse rationem iudicandi de rebus ab illa quæ est iudicandi de personis. Cùm enim de rebus speculatiuè iudicamus, nihil nocumenti imminet proximo, obidque simpliciter est tunc ueritas indaganda, quę bonum est intellectus. Ac perinde in rebus dubijs suspendendum est iudicium, ne præcipitio falsitatis intellectum obijcias. Et de hoc loquitur Augustinus.

Augustinus.

Quando autem iudicium est de personis, tunc quia bonum malumq́ue attenditur secundum illum de quo iudicatur: nempe de eius honore aut contẽptu, ad cauendam citiùs iniuriam debemus esse attenti: præsertim quòd error circa singularia, ut iam modò dicebamus, non è regione opponitur bono simpliciter intellectus. Ex his prudentiam collige, qua discernas iudicium rei merè speculatiuum, non esse mortale peccatum, nisi dum illud ad personam applicas, licèt enim dum uideas cadauer occisi hominis, iudices mortale fuisse peccatum illum occidere; & quanquam dum audis talem propositionem, quæ hæretica est, fuisse assertam, iudices peccatum fuisse illam ex animo asseruisse, nullum tamen peccatum admittis; sed quando sine caussa legitima iudicas hunc fuisse aut homicidam aut hæreticum.

Ad tertium argum.

Tertium argumentum peregregiam regulam qua sibi respondeatur expostulat. Interpretari nanque quidpiam in deteriorem partem, suspicãdo scilicet ex leuibus caussis, bifariàm usu uenit; scilicet uel definitiuè uel suppositiuè. Prior modus est quem dicimus esse illicitum. Posterior uerò scilicet non definiendo sententia, sed ex suppositione, si fortè ita est, non ad lædendum, sed ad obuiandũ periculo uel proprio uel proximi, non iniustitiæ, sed prudentiæ opus est. Vides hominem quẽ suus habitus subindicat esse furem, etsi non debeas definitiua sententia id credere, neque uerò suspicari ad nocendum, licet tibi tamen non illi tuam domum credere. Sicuti dum filiam habes uirginem, licet tibi iuuenes ab eius colloquio abigere. Et pari modo ĩ re propria. Dum uidentur tibi opera tua nitida esse in conspectu Dei, quę quidem opinio periculosa semper est, debes illa timere ne aliqua macula sint infecta. Aliena uerò opera, bona iudicare, nulli nos offert periculo.

Corollarium

Ex his sequitur, ꝙ etsi dum malè de aliquo suspicaris qui in promptu est ut ad aliquã dignitatẽ eligatur, posses tu illi refragari tuam subticendo suspicionem; tamen illam in aures aliorum disseminare, ut hominem infamia respergas, minimè fas est, nisi suspicio legitimis de caussis esset tibi certa; & uideres in perniciem reipublicæ talem electionem uergere; tunc enim, nisi secretum esset sacramentalis confessionis, liceret illam impedire. Et uice uersa, tam leuis esse potest tua suspicio ut neque teipsum debeat cohibere quo minus eum eligas, si aliàs idoneus est.

ARTICVLVS V.

Vtrùm semper sit secundum leges scriptas iudicandum.

CVm iudicium, ut dictum est, actus sit iustitiæ; regulæ autem iustitiæ sint leges: meritò quæritur utrùm semper sit secundum leges scriptas iudicãdum.

Primum argumen.

Et arguitur à parte negatiua. Iudicium iniustũ ubique cauendum est & uitandum, quandoq; autem scriptæ leges iniquitatem continent; secundum illud Isaiæ 10. Vę qui condunt leges iniquas, & scribentes, iniustitias inscripserunt; ergo non semper est secundum scriptas leges iudicandum.

Argum. 2.

Aristot.

Secundò, Iudicium oportet esse de singulis euentibus: lex autem scripta, ut Philosophus 5. Ethico. c. 10. auctor est, non potest singulos comprehendere: ergo quandoque necesse est contra legis uerba agere.

Argum. 3.

Tertio; Lex ad hoc scribitur, ut legislatoris mens fiat subditis manifesta; quandoque autem usu uenit ut si legislator præsens adesset, aliter iudicaret: ergo tunc licet contra scripturam mentem legislatoris sequi.

August.

In contrarium est sententia August. in lib. de uer. relig. ubi ait, In istis temporalibus legibus quanquam de his homines iudicẽt cùm eas instituerint: cùm tamen fuerint institutæ & firmatæ, non licebit iudicibus de eis iudicare.

Quæstionem hanc plenariè lib. 1. discussimus quæstio. 6. art. 8. Sed quoniam præsenti loco congruenter iterum eam mouet S. Thom. opus est ad idem respondere: quoniam non deerit quod præter illic definita adnotari etiã hic possit.

Distinctio

Respondetur ergo per distinctionem duabus

conclusio-

Distinctio.

conclusionibus. Supponendum namque in primis, iudicium nihil aliud esse quàm quandam iusti definitionem & constitutionem. Est autem iustum duplex, vt in superioribus sæpè dictum est, & Arist. 5. Ethic c. 7. docet, scilicet aliud naturale, nempe quod ex natura rerum absolutè consideratatum pullulat. Aliud verò positiuum, quod Philosophus appellat legitimum: nempe quod humano condicto & arbitramento positum est.

Aristot.

Prima conclusio.

Sit ergo prior conclusio: Quando lex scripta ius naturale continet, nequaquam licet neq; principi neq; subditis cõtra illam agere, sed semper est secundum eam iudicandum.

Ratio conclusionis.

Et ratio est in promptu: quñ eiusmodi leges non sunt illius iusti constitutiuæ, sed tñ declaratiuæ. Quare earum iustum, non ex legibus, sed ex rebus ipsis totum suum habet robur. Vt patet in præceptis Decalogi, & in his quæ necessaria consequentia illic implicantur: ideoq; adeò sancta sunt & firma, vt neq; Deus, quatenus legislator super illis valeat dispensare, vt lib. 1. c. 3. disputabamus. Atqui hac de caussa non huc simpliciter in quæstionem profertur, verùm sit semper secundum leges iudicãdum. Nam de naturalibus quarum lumen Deus consignauit in mentibus nostris, nequaquam hæsitare licet, quo minus sit semper secundum illas iudicandum: sed peculiariter quæsitum est de legibus scriptis inter quas connumerantur humanæ.

Vltima conclusio.

Subditur ergo posterior conclusio: Quñ lex scripta est humana, necessarium nihilominus est eam principi quàm subdito secundum illam iudicare, quatenus iuri naturæ non repugnat.

Probatio cõclusionis.

Probatur: Quñ leges eiusmodi etsi non sint declaratiuæ naturalis iusti, sunt tamen constitutiuæ iusti quod humano condicto secundum regiones temporumq; conditiones visum est expedire. Et ideo inquit Arist. ꝙ quanuis antea quàm ponerentur nihil referebant, tamen postquàm positæ sunt, iam referunt.

Explanatio superiorum conclusionũ.

Conclusiones istæ non solùm inferiores iudices, sed & principem ipsum comprehendunt, qui quidem secundum leges iudicare tenetur, non solùm secundum naturales, verùm & secundum illas quas ipse suiq; maiores sanxerunt: quandiu caussa nõ incidit vt mutentur. Tametsi discrimen intersit, ꝙ inferiores iudices neq; dispensare in legibus possunt, neque illas interpretari. Quod tñ in facultate principis positum est. Vnde quo casu potest super legem dispensare, potest etiã & contra legem iudicare. Vt si capitis condẽnatus, quàm commodissimus esset reipublicæ, posset ob illam publicã commoditatem illum donare vita. Hæc autem omnia lib. 1. satis ac super pro captu nostro, tum discussa sunt, tũ etiam definita.

Dubiũ Theologicum.

Quod autem hic dubium Theologicum, ceu in proprio loco dirimendum restat, est, vtrùm sententia iniusta, hoc est contra leges lata, obliget in conscientia, hoc est vt tam reum verè absoluat, quàm actorem iure suo despoliet?

Ratio hæsitandi.

Est enim argumentum à parte negatiua, ꝙ cùm iudex sit iusti custos, ad quem, vt 5. Ethic. ait Philosophus, tanquam ad viuentem loquentemq; iustitiam confluunt, & hæc omnia quæ in foro exteriori peraguntur, ad pacem reipublicæ, ac perinde ad pacandas conscientias referantur, consequens fieri videtur, vt solennis sententia eius qui publica pollet auctoritate, tutas sedatasq; reddat easdem conscientias: eò vel maximè, ꝙ sæpè humanum ius in conscientia obligat, tametsi mera lex naturæ non obligaret, vt patet in lege præscriptionis, qua dominium transfertur in possessorem.

Solutio.

Nihilominus respondetur, nullam sententiam quæ contra leges iustas profertur, obligare in conscientia. Conclusio est manifesta, & iuris etiam doctoribus confessa, vt apud Inno. & Panor. videre est c. quia plerique. de immun. eccl. quia cùm sententia nullum habeat robur, nisi quia est iuris declaratiua, vbi non est recti iuris interpres, nulla est in conscientia. Dixerim iniustam contra leges, nempe quę ab vno aufert quod re vera suum erat, & alteri tribuit cuius non erat. Nam si alicui id adiudicetur quod verè erat suum, licèt alter prætermisso toto ordine iuris fuerit priuatus, bona conscientia possidebit quod sibi adiudicatum est: siquidẽ re vera suum erat. Et prætermissio ordinis iuris, quanuis peccatum sit in iudice, & iniuriosa parti, tamen non constituit in mala conscientia eum qui quod verè est suum, possidet: idq; planissimo exemplo patet. Si tu quod tuum est aut fraude surripias, aut vi auferas à possessore, quanuis delictum mortale fortè committas dum priuata auctoritate exequeris quod publica deberes, nihilominus ad restitutionem non obligaris illius quod accepisti. Reuertamur ergo ad principale assertum, ꝙ iniusta sententia ius neq; tollit, neq; confert. Fit enim ex illa consequens, vt etiam si dum litigabas bona id fide faciebas, nihilominus cùm primum certò resciueris sententiam in tuum fauorẽ latam non fuisse iustam, restituere teneris quod tibi adiudicatum est, licèt non expensas, si bona fide litigasti: idq; siue reus fueris, siue actor. Et dico iniustam contra rei veritatem, etiam si iudex secundum allegata & probata in foro exteriori rectè iudicauerit.

Argum.

Quid autem si pars læsa non appellauerit? Videtur enim eo ipso consensisse, atque adeò suum à se ius ablegasse: quapropter posteà non admittitur in iudicio ad repetendum.

Responsio

Respondetur ꝙ et si non appellauerit, non censetur renuntiare iuri suo. Sed hoc tantùm patitur quòd in foro exteriori non ampliùs repetens audietur. Atque hæc veritas non solùm ratio naturalis comprobat, verùm & ex l. Iulius. de condict. in de. colligitur. Quòd autem non appellans præscripto tempore à tribunali posteà repellatur, sunt qui dicant caussam esse in pœnam eius negligentiæ. Ego verò non hanc tantùm crediderim, verùm illam potiorem, quæ est ad obuiandũ litibus; ad quod leges sanctissimæ fuerunt semper attentæ. At verò si quis rem sibi aut suis maioribus iniusta sententia adiudicatam, bona fide legitimoq; rem pore præscripserit, bona deinceps conscientia possidebit: quia titulum habet legitimum, hoc est lege præscriptum.

Dubium alterum de beneficijs ecclesiasticis.

Dubium autem molestius est in beneficijs ecclesiasticis: quando quis scilicet per iustam sententiam expoliatur sacerdotio quod alteri confertur, vtrùm possessor deinceps tuta conscientia possideat? Id quod inter ceteros iuris interpretes Panormitanus cap. primo, de concessio. præben. & Innocen. in cap. quia plerique. de immunit. Eccle. scienter tractant.

Panor.

Innocen.

Distinguendum ergo est de sententia: nam altera est declaratiua: nempe dum inter partes de iure aliquo, aut alia de re, aut de præbenda litigatur, & sententia declarat vtrius illorum sit.

Solutio dubij:

Et tunc citra dubium, sicuti neque in alijs secularibus rebus, sententia non ligat. Et ideo dum possessor sciuerit non fuisse iustam, tenetur renuntiare. Alia verò est sententia priuatiua quando prælatus officio propter crimen quempiam sacerdotio multat, quod alteri confert, & tunc censent præfati doctores ꝙ si reus non appellauerit, quia eo ipso consentire videtur, alter tuta conscientia possidet. Secus si reus appellauerit; nam tunc licèt iniustè non fuerit auditus, non censetur consensisse. Ego verò profectò, salua eorum existimatione, non sic absolutè crediderim, sed cum distinctione. Si inquam prælatus sciens & prudens illum iniquè condemnauit, arbitror sententiam non tenere. Et ideo quotiescunque possessor id intelligit, renuntiare tenetur, & prælatus alteri restituere. Si verò bona fide secundum allegata & probata illum condemnauit, etiam si falsò fuerit accusatus, sententia tenet, ac perinde alter tutò possidet; nisi tamen ille fuerit criminator qui falsò accusauit. Nam hunc omnes doctores Canonici iuris meritò tenent inhabilem esse ad possidendum. Item hoc solùm crediderim in beneficijs ecclesiasticis quę prælatorum auctoritate conferuntur. Nam in alijs etiam si secundum allegata & probata sententia sit iusta, si tamen processit ex falsa præsumptione, non ligat in conscientia, vt Innocentius probè adnotauit in eodem capit. quia plerique. Quo fit, vt si cuius nomen de hæresi falsò defertur, suis bonis priuetur; cùm primùm fiscus resciuerit, per calumniam fuisse delatum ac condemnatum, tenetur eum in suorum possessionem restituere. Hæc ergo de hac re satis dicta sint.

Ad primum argum.

Ad primum igitur argumentum respondetur, ꝙ sicut lex scripta nihil roboris præstat naturali iuri, immo ab illo ipsa vim accepit, sic neque potest eius robur quo-

quo pacto diminuere: nam homines, qui eas leges scripserunt, non sunt naturæ domini. Quo fit vt quando lex scripta legi naturæ aduersatur, nullam habeat vim, atque adeò neque sit secundum illam iudicandum. Quare tunc non leges, sed legum corruptiones censentur. At verò quãdo lex scripta à iure naturæ permittitur, scilicet quia ei non obstat, tunc iudicandum est secundum leges, etiam si forsan melius esset contrarium esse lege positum. Hoc enim maximè notandum est, vt loco suprà citato explicauimus: nempe q non est necessarium ad vigorem scriptæ legis, melius id esse quod ipsa decernit, quàm cõtrarium. Hoc.n. pensandum est & consilio agitandum quando ponitur: sed quando posita est & vsu firmata, non debẽt hoc subditi arbitrari, sed secundum illam agere, quousq; princeps aut respublica illam mutet. Immo verò neque mutandæ sunt leges, vt suprà diximus, quacunque de caussa quæ meliorem præ se ferat. Est posita lex, verbi gratia, ne merces foras euehantur è regno, & fortasse iam cessat caussa, quare posita fuit, tunc etsi principi incumbat illam mutare, tamen subditis non licet contrà facere, dum ius naturæ id permittit, nisi iam esse inciperet cõtra ipsum aut contra religionem, s. si legibus Ecclesiasticis aduersaretur. *Ad secundum argum.* Ad secundum pari modo respondetur, q sicut potest lex quandoq; iuri repugnare naturæ, & tunc non est seruanda, sic quanquam rectè sit posita, si tamen in euẽtibus particularibus est contra ius naturæ, licet contra illam facere. Nam, vti ait Modestinus. ff. de legib. & se. con. nulla ratio iuris aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ salubriter pro vtilitate hominum introducta sunt, ea nos duriore interpretatione produceamus ad seueritatem. Tunc enim legislator si adesset, aliter censeret quàm scripsit. Et per hoc dissoluitur argumentum tertium.

ARTICVLVS VI.

Vtrùm vsurpatum iudicium sit semper peruersum.

TRia suprà diximus ad rectum iudicium esse requisita, & iudicis auctoritatem, & iustitiæ æquitatem, & prudentiæ ordinem. Et quidem de hoc tertio, puta de ordine & processu iuris, nihil ad Theologum, sed res est caussidica. Igitur cùm de secundo in proximis articulis dictũ sit, subsequitur vt de primo disputemus. Vtrũ vsurpatum iudicium, scilicet ab eo qui non est iudex, sit vbique peruersum? *Primum argumentum.* Et arguitur à parte negatiua: Institia est quædam agendorum rectitudo, nihil autem veritati deperit à quocunque pronuntietur, sed à quocunq; est amplectẽda: ergo neque quidquam iustitiæ officit à quocunque sententia proferatur. *Argu. 2.* Secundò, Bona pars iudicij est peccata punire: cum laude autem referuntur nonnulli priuati qui peccata aliena vindicarunt, ut Moyses qui, vt legitur Exod. 2. Aegyptium interfecit, & Phinees Eleazari filius qui Zambri occidit, vt Nume. 25. scriptum est. quod, vt habetur Psal. 115. reputatum est ei ad iustitiam: ergo licèt priuatis citra auctoritatem publicam iudicare. *Argum. 3. Paulus.* Tertiò: Potestas spiritualis quæ à temporali distinguitur, nõnunquam se ingerit ad iudicandum seculares: ergo vsurpatum iudicium non est ubique prauum. In contrarium est illud ad Roma. 14. Tu quis es qui iudicas alienum seruum?

Conclusio responsiua. Ad quæstionem vnica conclusione respondetur. Iudicium vsurpatum, hoc est, absq; legitima auctoritate super eum in quem fertur prolatum, non solùm peruersum est, verùm & nullum. *Probatio.* Probatur: Iudicium est legis ad personas applicatio cum vi coactiua: hæc autem fieri non põt absque publica auctoritate: ergo si aliter fiat, vitiosum est nullum. Probatur Minor: Eiusdem est legem cõdere atq; eam interpretari & declarare: sed applicatio legis ad personas est quædam eius interpretatio, id est, declaratio, quod talem personam in tali casu ligat: ergo sicut lex ab illo solo condi potest qui publica pollet auctoritate ad cogendum ciues, ita & eius solius est, habentisq; eius auctoritatem, ius dicere. Conclusio clara est, & 1. libro, q. 1. decisa. Hoc tamen est hic animaduertendum, q inter ea quæ ad rectum iudicium publicum exiguntur, primum est auctoritas iudicantis. Nam etsi alia deficiant, nempe prudentia & iustitia, nonnunquam sententia tenet, saltem dum fertur secundum allegata & probata, vt proximè dicebamus, & semper timenda est, & tamen si emanet à non iudice, adeò nulla est vt neq; sit timenda. *Gregorius.* Vnde scitè Gregorius: Sententia, inquit, pastoris siue iusta siue iniusta, timenda est, secunda quæst. tertia. Duo enim ponit vt sit timenda, etiam si sit iniusta videlicet ut sit pastoris, & ue sit sententia, id est quæ non manifestarium intolerabileq; errorem contineat. *Primum corollarium.* Ex quo fit primùm quòd qui per tyrannidem regnum inuasum occupauit, neq; legem ferre ullam potest, neq; ius dicere quo ullo pacto ciues in conscientia obliget, nisi forsan præscriptione aut reipublicæ consensu legitimi fuerint tandem principes; ut de Francis apud Gallos legitur, & apud Hispanos de Gotthis. *Secundum* Secundò subsequitur, quòd qui semel legitime magistratum adeptus est, etsi posteà crimen commiserit ob quod meritò sit illo abdicandus: tamen quousq; iuris ordine priuetur, sententia eius ligat, nisi sit ipso facto excõmunicatus. Vt quanuis prætor crimen læsæ maiestatis admiserit, ob quod à magistratu expellendus iure est, nihilominus quoadusq; iuridicè priuetur, sententia eius tenet. Secus si esset hæreticus: nam tunc ipso facto est excõmunicatus, atq; adeò licèt non priuatus officio, tamẽ eius functione suspensus. *Dubium de iudicibus arbitrarys.* De arbitris autem forsan quis dubitet: nam iudicium eorum ligat tam in foro exteriori quã in conscientia. Tamen nulla videntur pollere auctoritate publica: quia non habent nisi quam à partibus acceperunt, quæ tamen non habebant nisi priuatam. *Solutio.* Respondetur autem quodammodo habere publicam. Nam cùm vnusquisque teneatur fidem alteri seruare, iure gentium conditum est, vt qui sequestri fuerint ab aliquibus constituti, vim habeant per suam sententiam ligandi, licet executio ad principem pertineat, qui vim habet coactiuam, & eius ministros.

Ad primum argumen. Ad primum igitur argumentum respondetur, q etsi pronuntiatio veritatis à quocunque sit suscipienda; tamẽ vis coactiua nõ nisi à principe, quam iudicium importat. Et ideo nisi ab habẽte auctoritatem proferatur, liberum est unicuique eam suscipere aut repudiare. *Ad secundum argumentum.* Secundum argumentum; Quantum ad historiam Phinees, nullam habet difficultatem. Nam cùm Moyses, vt illic legitur, auctoritate diuina iussisset ut unusquisq; fratrem suum quẽ reum sciuisset interimeret, eadẽ ille auctoritate vsus est. Historia verò Moysi anceps est. Legitur enim quòd cùm vidisset Aegyptium percutientem quendam de Hebræis, eum enecauit. Quocirca cùm illum Aegyptium in flagranti delicto occuparet, potuit eum occidere per modũ defensionis; nam vnusquisque ius habet vim vi repellendi, non solùm à seipso, sed à fratre suo. *Ambrosius.* Et hac via Ambrosius libro de Offic. Moysen excusat à culpa. Si autem vel iam cessauerat Hebræum percutere, vel occisio non erat ad defensionem necessaria, necesse est dicere quòd in vindictam illum occidit. Et re vera hoc gratius annuere videtur historia. Sed tunc cùm publicam non haberet auctoritatem, non potest à culpa excusari; nisi dicatur id reuelatione diuina fecisse. Atque hanc rationem approbare videtur illud Act. 7. quòd percusso Aegyptio existimabat Moyses intelligere fratres suos, quoniam Dominus per manum ipsius daret salutem in Israel. Et quanuis non expressè dicatur percussionem illã iussisse, sed Moysen sic existimasse seruaturum populum, tamen profectò videtur illic percussio excusari, quare vtraque istarum solutionum potest optimè defendi. *D. Tho. Augustinus.* At uerò sanctus Thomas Augustini sequacissimus cum libentius amplexari videtur, qui in quæstione super Exod. non excusat illum à culpa, sed eũ potius cõfert cũ benignissimo nouali, quod cùm primò feritur, de herbarum quoque inutilium luxuriæ ac fertilitate laudatur, propter spem quam promittit futuræ frugis. Et sic interpretatur illud Act. 7. quòd

cùm

cùm animo plenus esset, ad liberandum populum, illa ratione arbitrabatur rem perfecturum. *Ad tertium arg.* Ad tertium denique respondetur, quòd cùm spiritualis potestas supereminea t seculari, potest Ecclesiasticus Prelatus seculares iudicio cogere in his quæ ad gratiam & ad gloriam pertinent.

QVAESTIO QVINTA, DE DIVISIONE IVSTITIAE.

S.Thom. 2.2.quæst.61.

ARTICVLVS I.

Vtrùm particularis iustitia rectè in distributiuam & commutatiuam diuidatur.

POSTQVAM de iustitia in genere, deq; suo contrario, iniustitia. atq; de eius annexis, iure scilicet & iudicio, quantum res postulabat, differtũ est: superest vt ad illam eius celeberrimã diuisionem descendamus, qua in distributiuam & commutatiuam dispartitur. Est ergo quæstio ordine 5 huius lib. vtrùm particularis iustitia rectè in distributiuam & commutatiuam diuidatur? Quæstio hæc autem quatuor articulis absoluetur. Quorum primus diuisionis rationem docet: secundus, vtriusq; medium: tertius, materiæ diuersitatẽ. quartusq; tandem formam. *Primum argumentum.* A parte ergo negatiua quæstionis arguitur primò: Cùm tres sint reipublicæ ordines: nempe totius ad partes, partium ad totum, & partium inter se, pulchriùs atq; ad artem propius fieret ex æquo trimembris diuisio, nimirum in legalem, quæ primum instituit ordinem, & distributiuam, quæ ad secundũ spectat, & commutatiuam, quæ circa tertium versatur: ineptè ergo fit bimembris. *Arg. 2.* Secundò arguitur: Si vlla esset huius diuisionis ratio, ea vel inde oriretur quòd habent distincta subiecta: nempe quòd distributiua est in principe, cui incumbit bona publica distribuere, cõmutatiua uerò in subditis, quorum pax & tranquillitas hac ratione continetur, quòd quisque ius suum alijs seruat: hoc nanq; discrimen prima fronte videtur hæc diuisio insinuare, at verò quæcunque iustitiæ species tam in subditis est quàm in principe, in hoc nimirum ad gubernandum, atque in illis vt gubernentur, vt quæst. 1. de legali dictum est: nam commutatiua eadem ratione est in omnibus: ergo ex hac differentia non potest sumi diuisionis ratio. Quòd si dicas differentiam inde sumi, quòd distributiua iustitia pensatur in ordine ad plurimos quibus facienda est distributio commutatiua, verò est vnius ad alterum, contrà facit, quòd vnum & multa speciem non mutant. Eiusdem quippe speciei est vnus homo cum duobus atq; cum tribus. *Arg. 3.* Deinde arguitur tertiò, quòd diuisio manca sit. Iustitia enim vindicatiua neque sub distributiua neq; sub commutatiua comprehendi videtur: nam si respondeas contineri sub distributiua eò quòd princeps, vt premia probis, sic & supplicia reprobis decernit: in contrarium est, tum quòd & persona particularis potest licitè vindictam petere, tum etiam quòd uindicta debet fieri ad æqualitatem delicti, quod officium est cõmutatiuæ iustitiæ. Quòd si hac ratione victus pertinere dixeris ad commutatiuam, reclamare hæc ratio videtur quòd soli principi incumbit, pœnas exigere pro culpis, quòd speciem gerit distributiuæ iustitiæ. *Arist.* In contrarium est auctoritas Philosophi 5. Ethic. distinguentis duas iustitiæ species, quarum altera est distributionum directiua, altera verò commutationum.

Quò responsio quæstionis lucidior fiat à terminorum expositione proficiscamur. Cùm iustitia in genere, auctore Arist. 5. Eth sit virtus qua quisq; iustus dicitur, fit vt iuxta nomina sua, iustitia distributiua dicatur particularis iustitia, qua homo in bonorum communium distributione iustus sit. Commutatiua verò sit illa itidem particularis, qua quisq; in commutationibus iustus est. His facilè intellectis tali respondetur affirmatiua conclusione. *Conclusio responsiua.* Iustitia particularis suapte natura in hæc duo dissecatur membra, specie differentia, quæ sunt commutatiua & distributiua. *Aristot.* Conclusio est Arist. 5. Eth. c. 2. cuius ideo auctoritate fulcitur. *Probatio cõclusionis.* Probatur nihilominus & ratione: Distinctio habituum, si specifica sit, ab obiectorum natura deriuatur: nam habitus distinguuntur per actus, & actus per obiecta: est autem in republica, in qua iustitia æquitatẽ constituit, duplex ordo, idemq; particularis ac diuersus, videlicet totius ad partes, & partium inter se: ergo per illos duos ordines duæ etiam species iustitiæ discernuntur. Illa autem, quæ est totius ad partes, puta quæ communia bona ciuibus bene dispensat, nominatur distributiua, altera verò quæ æquitatem seruat inter partes, nuncupatur commutatiua: sunt ergo duæ distinctæ species. At licèt conclusio hæc non solùm S. Tho. verùm & Arist. sit plana cõfessio, non desunt tamen Arist. interpretes qui contrarium opinentur. *Buridani sententia.* Buridanus enim in eundem locum 5. Ethico. q. 7. non arbitratur virtutes has specie distare. Neq; vllo prorsus argumento vtitur, præterquam quòd rationes, inquit, partis contrariæ non sunt satis validæ. Hæc autem argutio nullum philosophum hominem contra Aristot. mouere deberet, nisi validioribus ipse niteretur, præterquam quòd ratio hæc facta abundè rem monstrat in philosophia morali, à qua non est expetenda mathematica demonstratio, ut statim in princ. Ethic. Arist. docuit. *Secunda ratio in Buridanum.* Arguitur autem secundò ad eandem conclusionem; Iustitiæ munus est debitum unicuique reddere: est autem diuersa ratio debiti in distributiua iustitia ab illa, quæ est in commutatiua; ergo virtutes ipsæ specie differunt. Minor patet, Dupliciter aliqua res dicitur hominis. Vno modo simpliciter, quia propria eius possessio, altero verò secundum quid, vt aiunt, quia. s. non est sua propria, nisi quatenus est totius, cuius homo est pars. Etenim quæ sunt totius, quodãmodo sunt partium. Et ex his nascitur diuersa ratio debiti; alia quippe ratio est, quia res propria erat creditoris; alia verò quia erat totius reipublicæ. Igitur cùm commutatiua iustitia circa debitum posterioris generis versetur, distributiua uerò circa priùs, fit consequens esse virtutes diuersas. *Tertia ratio ad idem.* Et ex hoc 2. arg. informatur tertium. Illic opus est distincta uirtute specie, ubi operandi difficultas est etiam specie distincta, sed experimur aliam esse gradum difficultatis in effundendis bonis cõibus, quæ princeps habet in sua potestate, neque unquam fuerunt ciuium, quàm sit in refundendis illis quæ ab alijs recepimus; ergo distinctæ exiguntur virtutes. Minor patet; nã quòd quisq; reddat quod ab alio accepit, ratio hæc protinus & inclinatio naturalis deprecatur. Non erat tuum, sed alter tibi dedit, pessimus esses si non redderes. Attamen quando princeps aut communiũ dispensatores penes se habent illa bona, ęgerrimè adduci possunt vt distribuant si sibi vsurpare possunt. Hoc porrò nos longa experientia edocet in principibus & in præfectis. *Confirmatio Aristot.* Et confirmatur hæc ratio auctoritate Arist. 2. Polit. dicentis, homines propensius affici ad bona propria quàm ad communia. Altera ergo uirtus est distributiua, & altera commutatiua.

Ad primum arg. Ad argumentum ergo primum ante q. sic respondetur. Diuisiones vt exactè fiant, debere fieri in paucissima membra, atque adeò inter se opposita. Obidq; cùm obiectum iustitiæ sit bonum, idq; primò diuidatur in commune & particulare, fit vt iustitia primùm omnium diuidatur ab Aristot. in legalem, quæ est vniuersalis, & particularem, vt iustitia legalis sit illa quæ respicit ordinem partium ad totum, ordinando ciues in commune bonum, particularis uerò quæ versatur circa particularia bona. Et hæc est, quæ subsecatur in distributiuam & commutatiuam. *Scrupulus.* Sed nunquid distributiua iustitia non uersatur etiam circa cõmune bonum? Respondetur, quòd etsi circa illud uersetur, tñ non habet illud pro obiecto vt legalis, quæ illud curat augere. *Solutio.* Sed materia distributiuæ est, illa bona distribuere ac diffundere inter particulares ciues, & quia habitus denominatur à termino ad quem, sicut calefactio à ca-

lore qui gignitur, non à frigore quod abijcitur, ideo distributiua iustitia est particularis: vtpote quæ communia bona facit particularia, legalis nanq; particularia ordinat in commune. Atqui veluti legalis iustitia non solùm in principe est ad regendum, verùm & in subditis ad obtemperandum: sic & distributiua est etiam in ciuibus, vt citra responsationem sint contenti. Præterquam quod potest & priuato cuipiam, puta patrifamiliàs alicuius amplę familiæ vsu venire, vt ipse etiam inter suos distribuat bona sua.

Ad secundum arg. Ad secundum autem, quo indagabatur differentię radix inter has species, per hæc quæ dicta sunt, satis responsum est. Haud enim differentia hæc colligitur vel ex parte subiecti, vel ex parte numeri, sed illam præscrutamur, tum ex ordine diuerso, vt dictum est, tū ea diuersa ratione debiti quia commutatiua reddit id quod est simpliciter debitum, distributiua verò id quod est quodammodo debitum.

Ad tertium arg. Ad tertium argumentum respondetur, bifariã contemplari posse iustitiam vindicatiuam, vno videlicet modo quatenus ad publicam iustitiã pertinet, quæ ciues ordinat in bonum commune. Et hac ratione actus est à commutatiua iustitia elicitus: imperatus autem à iustitia legali, quæ est in principe, eiusq; ministris. Iudex enim non tantùm accusante reo, verùm ex proprio (vt aiunt) officio ob tranquillitatem reipublicæ crimina vlciscitur. Aio autem esse hoc munus iustitiæ commutatiuæ, propterea quod nulla fit ibi bonorum distributio, nec propriè malorum, quia mala non sunt deposita vt distribuantur, sed fit vindicatio ad æqualitatē sceleris, infligendo supplicium, quæ quidē forma est cōmutatiuæ iustitiæ, ut confestim videbimus: licèt hanc habeant imaginē distributiuę, quod nequiores acrius puniuntur. Imperatur aūt à iustitia legali, cuius est per leges & beneficiorum collationē, pœnarumq; inflictionem rempublicam administrare, & particularibus virtutibus in hunc finem imperando vti. Si autem vindicatio consideretur respectu particularis personę ad tollendum eius nocumentum qualiter vindicatiua non solùm est in principe, sed & in particulari ciue iniuria affecto, cui licitum est more & ordine vindictam petere, non vt malum pro malo reddat, sed vt repensatio sibi fiat, quanquam illã, nisi per publicam potestatē exequi nequeat, tunc vindicatio non est iustitiæ actus, sed specialis per se virtutis, quæ ad cōmutatiuam iustitiam reducitur. Doctr. est S. Tho. 2.2. q. 108. art. 2. Sed interrogas, cur vindicatiua ob commune bonum, cōmutatiua est iustitia, siue in principe siue in ciue: illa aūt vindicatio quę ad bonum particularis personæ refertur, sit specialis virtus? Respondetur, quod respublica per vltionem æqualem crimini, & reddit malefactori quodammodo æquale, & suum recuperat honorem, quæ vera est iustitiæ commutatio. Quando verò persona particularis vindicatur, nihil pro amisso bonore vel fama recipit, sed alter patitur sicuti & ipse fuerat perpessus, ideoque non attingit metas iustitiæ commutatiuę, sicuti attingit, cùm uirtute restitutionis resarcitur eis honor, vel eius loco rependitur vel alius fauor uel pecunia. Vnde S. Tho. comparat hanc virtutē alteri speciali gratiarum actionis pro beneficio suscepto. Illa nanq; neq; simpliciter liberalitas est, quia aliqua illic subest imago debiti, neque uerò simpliciter iustitia, quia non est debitum legale, sed morale: obidq; est uirtus specialis quæ iustitiæ adhæret. Est hic demum principibus aduotandum circa distributiuam iustitiam, quod cùm sit virtus inter duo extrema, vtrinq; coarctatur. Quare neque tantam sinit bonorum effusionem, vt publicum ærarium, quod quàm maximè necessarium est, exhauriatur: neq; vero permittit principem ea esse parcitate in bonis distribuendis, vt nullam habeat apud ciues gratiam, quibus necesse est sæpissimè indigere. At verò hoc cùm primis cauendum vbiq; esset, ne publica tributa & vectigalia quæ in publicos usus statuta sunt & populo decreta, abalienarentur. Inde nanq; tum respublica grauiter periclitatur, tū et & miser populus molestissimè aggrauatur & premitur: quippe cū illud in caussa sit, ut tributa in dies auctiora exigantur. Sed hoc in 6. q. seq. latiùs.

ARTICVLVS II.

Vtrum idem sit medium distributiuæ ac commutatiuæ Iustitiæ.

SEquitur hoc secundo articulo de medio inuestigando harum uirtutum, utrùm uidelicet eodem modo in utraque accipiatur? *Primum argumentum.* Est enim argumentum à parte affirmatiua, quod cùm moralium uirtutum medium secundum rationem inter duo extrema limitetur, vt in fortitudine & prudentia cernitur, & iustitia sit earum potissima, consequens esse uidetur, & ipsum eodem pacto in omni iustitia designari. *Arg. 2.* Mox cùm utraque tam distributiua quàm commutatiua sit particularis iustitia, utpote quæ ad particulares personas refertur ac terminatur, apparet medium in utraque sumi secundum æqualitatem rei ad rem, puta in distributiua meriti ad præmium, & in commutatiua rei quæ redditur ad eam, quæ recepta fuit. *Arg. 3.* Tertiò denique arguitur, Distribuere communia bona, idem esse uidetur officium, quod collatis beneficijs compensare obsequia, & seruitia quæ ciues in rempublicam impendunt: hoc autem iustitiæ commutatiuæ munus est, ut eodem loco 2.2. quæst. 108. astruit Diuus Doctor, eò quod fieri debeat secundum æqualitatem rei ad rem, sicuti & suppliciorum inflictio, licèt utrunque per imperium fiat iustitiæ legalis: ergo nihil restat, quo differat iustitia distributiua a commutatiua. *Aristot.* Contraria est Aristot. sententia, eodem loco constituentis medium in distributiua secundum proportionem Geometricam, & in commutatiua secundum Arithmeticam.

Ad quæstionem hanc respondetur duabus conclusionibus. *Prima conclusio.* Prior est, Veriusq; iustitiæ tam distributiuæ quàm commutatiuæ medium secundum æqualitatem, quę in rebus exterioribus fit, constituitur. *Arist.* Conclusio est Aristo. 5. Eth. cap. 3. & 4. *Ratio conclusionis.* Hanc enim differentiam q. 1. huius lib. inter reliquas morales uirtutes & iustitiã secundum earum naturam meditati sumus, quod cùm reliquæ mores cōponant hominis in ordine ad seipsum, iustitia uerò in ordine ad alium, medium aliarum uirtutū inuenitur inter duas extremas affectiones, quas uirtus moderatur & rectificat. Vt fortitudo inter timores & audacias, & temperantia inter exorbitantes concupiscentias & tristitias, quæ de absentia delectabilium tactus oboriuntur. Iustitia verò, quia in uoluntate residet, ubi nullæ sunt passiones, nō est earum moderatrix, sed solùm illi incumbit mediū ponere in rebus, quæ alijs debentur. Etenim licèt quandoq; cupiditas & auaritia impedimento sint officijs iustitiæ, non tamen ad ipsam pertinet illam auaritiam reprimere, sed ad liberalitatem, quæ circa tales uersatur affectiones. *Postrema conclusio.* Posterior conclusio est eiusdem Arist. eod. loco, Aequalitas, quæ medium est iustitiæ distributiuæ, non est eiusdē prorsus rationis atq; in commutatiua; immo in distributiua est Geometrica, & in commutatiua Arithmetica. Aequalitas.n. arithmetica sumitur secundum excessuum æqualitatem numerorum, sumiturq; minimum in tribus terminis: quorum tū medius bis resumitur. Habet siquidē respectum duplicē. Qualis.n. est proportio Arithmetica duorum ad quatuor, talis est quatuor ad sex: quia excessus sunt pares, licèt maior sit proportio Geometrica quatuor ad duo, quàm sex ad quatuor; nã illa est dupla, hæc uerò sesquialtera. Et dicitur proportio Arithmetica, quod est inter numeros tanquam inter proximos propriosq; terminos, nam ἀριθμὸς numerus est, licèt sit pariter inter continuas quantitates. Aequalitas aūt Geometrica attenditur per æqualitatē proportionū, ut proportio quæ est inter octo & quatuor, æqualis est illi quæ existit inter quatuor & duo, quia utraq; est dupla, tametsi excessus sint inæquales. At quia medius terminus bis sumitur, ait Arist. hanc proportionum habitudinē consistere minimum in quatuor terminis, ut qualis sit proportio a, ad b, talis sit c, ad d. Nã Arithmetica proportio inter tm̄ duo fit, ut inter unum & duo. licèt proportionalitas, hoc est, proportionum æqualitas (ut dictum est) tres postulet. Vnde in cōmutationibus

tionibus per rerum duarum æqualitatem æquantur duæ personæ. Patefit ergo conclusio hoc pacto. Vbi princeps decreuerit decem talenta ciuibus distribuere, debet in tot partes illa partiri, quot sunt ciues: tali tamen ratione, vt qualis sit proportio meritorum Petri ad merita Pauli, talis sit & proportio præmij illius ad præmium huius. Si enim merita Petri sunt vt sex, & Pauli vt tria, quæ est dupla proportio, & confertur Paulo præmium vt duo, debetur tunc Petro præmium duplum, scilicet vt quatuor. Nam tunc fiet, vt qualis sit proportio meriti Petri ad suum præmium, puta sesquialtera, talis sit quoque meriti Pauli ad suum præmium à permutata proportione. Videlicet, si a, se habet ad b, sicut c, ad d, tunc sicut a, se habet ad c, se habebit & b ad d. Fac a & b, esse merita, c verò & d. præmia. Et hoc est inuenire medium geometricum. Sed quæris cur nõ statuimus talia exempla vt præmiũ esset æquale merito? Respondemus hoc nos consultò fecisse: quoniam accidentarium est iustitiæ distributiuæ, &, quod aiunt, impertinens, vt præmium sit merito æquale: alter hac ratione non differret à commutatiua. Enimuerò nõ semper æqualis bonorum summa distribuitur ciuibus, etiam si semper haberent paria merita: quoniam respublica humana quandoq; in bonis plus, quandoque minus habet. Nunc enim, verbi gratia, distribuit 30. talenta, quã ab hoste prædam eripuit, alio tempore viginti, atq; alio decem. Et ideo non potest semper militi obuenire æquale præmium suo merito. Atq; idem comperitur in publicis fructibus, qui nunc benignius, nũc verò malignius proueniunt. Et in lege Agraria de diuidundis agris. Quocirca nõ debet haberi respectus nisi ad geometricam æqualitatem. At verò in distributione diuinorum bonorum quæ à Christo in die iudicij futura est, quia infinita illa sunt, & quæ exhauriri nequeunt, distributio fiet, non solùm secundum proportionem geometricam, vt quo quisque longiùs antecellet alteri meritis, excedat & præmio, verùm etiam secundum arithmeticam, vt quisq; tantũ recipiat in præmio quantum habuit in meritis, quæ ex diuina gratia processerunt. Ecce de distributiua iustitia. In commutatiua verò alia est habenda ratio: nempe vt sit æqualitas inter rem acceptam & eam quæ redditur. Verbi gratia: Antequam duo mercatores societatem inirent, vterq; habebat quinq;. Petrus verò per contractũ aut mutuo aut quomodocunque dedit Paulo vnum, habet ergo tunc Paulus duo plura quàm Petrus: itaq; est proportio arithmetica: puta quatuor quæ habet Petrus, ad quinque quæ ambo habent, & quinq; ad sex quæ modò habet Paulus, quorum medium est quinque: est ergo facienda per commutatiuam iustitiã taliter restitutio, vt Paulus quoq; reddat Petro vnum, qua ratione ambo sint in medio, nulla personarũ qualitate aut conditione existimata. Enimuerò siue inter magnatem & plebeium, siue inter probum virum & reprobum, siue inter amicos, siue inter inimicos contractus & conuenta more & lege celebrentur, nihil subinde commutatiuæ iustitiæ variatur. Hac præmissa declaratione probatur conclusio: Medium iustitiæ, cuius munus est, debitum cuique suum reddere, attendendũ est & perpendendum per formalem rationem debiti, à qua virtus speciem sortitur: rationem verò debiti distributiuæ & commutatiuæ variam esse monstratum est. ergo secundum illam varietatem variatur & medium. Varietas autem hæc est, quòd id quod debetur in distributiua, non debetur, quia propriũ possessum fuit à ciue, sed quia pars ille est reipublicæ, & quod est totius, quodammodo est partis: ergo quo quisque principalior est pars, eadẽ proportione plus debet bonorum recipere. Exemplum nobis natura perhibuit in stomacho, qui commune est corporis membrum: haud enim idem alimentum subministrat pedibus, quod oculis: neque idem iecori, quod spleni, sed vnicuique pro sua natura & dignitate. Debitum autem in commutatiua inde exurgit, quòd res fuit possessio alterius; ergo nullo habito meritorum personarum respectu, debet unicuiq; tantum referre quantum ipse contulerat. Quòd si contrà sic arguas; In commutatiua iustitia perinde atque in distributiua pensatur nonnunquam personarum conditio & dignitas. Nam sicuti qui alapa percutit principem, maiori per uindicatiuam iustitiam supplicio plectitur, quàm si percuteret popularem, ut Arist. quoque adnotauit 5. Ethic. cap. 5. ita dum per restitutionem compensatio fit, plus debet qui honestum ciuem & nobilem cædit, quàm qui simili plaga plebeium læderet; ergo hac parte non differunt illæ iustitiæ. Respondetur, qualitatem personæ in utraq; iustitia perspici, attamen in distributiua per se, ut scilicet per augmentum personæ augeatur proportio ad alium, cumulatioris nãq; meriti est in uiro ingenuo comitas & humilitas, quàm in homine inferioris sortis, sed tamen in iustitia commutatiua duntaxat attenditur persona quatenus inde augetur quantitas iniuriæ, quæ ad æqualitatem resartienda est.

Aperitur conclusio. *Obiectio.* *Solutio.* *Suadetur conclusio.* *Argum.* *Arist.* *Responsio.*

Per hæc ergo superiorum argumentorum solutio clarescit. Ad primum enim priori conclusione responsum est, secundum differentiam iustitiæ à reliquis uirtutibus. Et pariter secundum solutum est conclusione posteriori. Concedimus enim utriusque iustitiæ medium constitui secundum æqualitatem in rebus quæ inter duas personas uel plures componitur, diuersimodè tamen; quia mediũ in distributiua attenditur secundum æqualitatem inter duas proportiones, scilicet meritorum inter se inuicem, & pariter præmiorum: in cõmutatiua uerò secundum æqualitatem inter res acceptam & redditam. Ad tertium autem respondetur, quòd beneficiorum collatio nõ fit nisi pro receptis obsequijs & laboribus, obidque habet quandam mercedis rationem, atque adeò commutatiuæ iustitiæ munus est. Vtcùm quis strenuè egit in bello seu egregium consilium princi pi dedit, uel insidias coniurationesve detegit. Is namque etiam si nullum talibus constitutum esset stipendium, dignus est cui iusta beneficio pro obsequio conferantur. Distributio uerò bonorum communium non est compensatio, sed nuda attributio eorum, quæ totius corporis sunt ad partes. Quapropter partium merita non eodem pacto in omnibus rebus publicis æstimantur, ut Arist. loco citato meminit, Nam ubi respublica per Democratiam, id est, per popularem potentiã gubernatur, nulla alia merita librantur, quàm libertas, ut scilicet quia omnes æqua libertate fruuntur, æqua suscipiãt. Nisi forsan libertinis, qui mancipia erant, minus; illis autem qui ingenuitate clariores sunt, plus obtingat. Sed in Oligocratia, hoc est paucorum potentia, secundum diuitiarum quantitatem fit æstimatio, ut quò quisque plus habeat, eò plus recipiat, quæ iniquissima est omnium distributio. At uerò in Aristocratia, hoc est, optimorum potentia, usus distributionis est secundum uirtutum merita. Et talis debet in regno perspici, quod rex optimus regit. Nam cùm honos alat artes, nullum inter mortales ualentius est uirtutum incitamentum & fomentum, quàm, cuique pro meritis honores deferre. Etenim qui solo uirtutis amore, futurum inspectantes seculum, ad officia accenduntur, impendiò quàm rarissimi sunt. Obidque Cato admonere Patres Conscriptos consueuerat, ut bene consultarent, quibus uirtutibus præmia ponerent: quoniam non aliàs poterat iuuẽtus persequi, quàm quibus possent statos sibi honores assequi.

Ad primum arg. *Ad secundum arg.* *Ad tertium arg.*

ARTICVLVS III.

Vtrum eadem sit materia distributiuæ & commutatiuæ Iustitiæ.

DE materia autem harum specierum quęritur hoc 3. art. utrum eadem sit utriusque iustitiæ, quæ in has tantùm species specialissimas diuiditur? Apparet enim primùm esse eãdem materiam, aliàs essent usqueadeò uirtutes ipsæ diuersæ, ut non continerentur sub una cardinali uirtute iustitiæ: diuersitas. n. materiæ tẽperantiæ, & fortitudinis, constituit duas per se uirtutes cardinales: cõsequẽs aũt est falsum & cõtra Arist. sñiam, atq;

omnium quatuor duntaxat discernentium cardinales virtutes. Mox arguitur contra id, quod quæstio latenter etiã interrogat. Iustitia commutatiua diuiditur in species multas: ergo istæ non sunt specialissimæ atque atomæ. Antecedens patet: Aristoteles connumerat diuersas materias, quin verò formas commutatiuæ iustitię, altera quippe est commutatio voluntaria, atque altera inuoluntaria: quæ rursus diuiditur in inuoluntariam per vim, & inuoluntariam per fraudem: non ergo vtraque specialissima species est. In contrarium est Aristo. eo loco vbi ait distributiuam distributiones dirigere: commutatiuam verò commutationes: cuius tamen commutatiuæ nullas distinguit species.

Arist.

Quæstio duas habet particulas, ad quam perinde duabus operæpretium est conclusionibus respondere. Prior sit hæc: Materia quam remotam appellant, eadem est vtriusque iustitiæ: proxima verò, diuersa. Prior pars sic ostenditur: Materiæ remotæ harum virtutum sunt tam personæ inter quas, quàm res in quibus fit distributio & commutatio: hæc autem eadem sunt: fit enim tam distributio, quàm commutatio exteriorum rerum, nempe frumenti, vini, olei, & pecuniæ inter eosdem ciues. Posterius itidem conclusionis membrum est etiam liquidum. Materia siquidem proxima est, rerum vsus: & constat distributiuam iustitiam dirigere vsum illum, qui est res adiudicare ciuibus ratione debiti, non quod proprium erat singulorum, sed quod erat totius reipublicæ, ad quam (vt diximus) functionem alia ratio exigitur, aliaq; existit difficultas, quàm in commutatiua. Facultas autem commutatiuæ est vsum rerum moderari in reddendis debitis singulorum peculiaribus. Vnde patens fit ad prius argumentum responsio. hæc nanq; vsuum diuersitas, etsi diuersitatem specierum virtutis constituat: non tamen tantam quò minus ambæ contineantur sub specie iustitiæ particularis, quæ in rebus versatur extrinsecis, earumq; vsibus circa particulares personas. Secus autem de temperantia & fortitudine: quippe quarũ altera versatur circa tactus delectationes, eorum sensibilium, quæ nos ad se alliciunt & pertrahunt: altera verò circa obiecta irascibilis appetitus, quæ sua nos arduitate & horrore conterritant & à seipsis auersantur. Est enim hæc tanta diuersitas, vt diuersas constituat cardinales virtutes. Posterior conclusio est: Materiæ varietas quæ commutatiuæ iustitiæ subijcitur, neutiquam eandem virtutem in species plures disiungit, sed est vnica eademq; atoma. Huius autem veritatem conclusionis hac diuisionum serie venari sanè possumus. Prima enim diuisio sumitur ex commutationum diuersitate per ordinem ad voluntatem. Commutationum nãque altera est voluntaria: altera verò inuoluntaria. Inuoluntaria quippe commutatio est, quando quis rem sibi alienam vsurpat, vel personam, vel opus inuito domino: vt in furto; voluntaria verò, quando quis rem à domino volente & consentiente suscipit, vt in mutuo. Vbi adnotandum subinde est, commutationis nomen non simplicem denotare vel dationem, vel receptionem; vbi enim res gratis datur, donoq; recipitur, nulla est commutatio: sed tunc datio propriè est commutatio (vti nomen clamat) quando alter dat vt recipiat, alter verò recipit vt reddat: vt patet in mutuo, in deposito, in venditionibus, conductionibus, reliquisque id genus ciuilibus pactis. Quocirca commutatio in vniuersum spontaneam quampiam atque voluntariam actionem ex vtraque parte significat, videlicet tam conferentis, quàm recipientis. Contraria ratione inuoluntaria commutatio inuoluntariam supponit actionem, tam ex parte patientis, quàm ex parte auferentis. In furto nanque neque dominus dat vt recipiat, neque fur capit vt reddat, sed ille contra suam voluntatem patitur, hic autem liberè accipit quod nollet vnquam rependere. Attamen dum posteà restituit, nihil refert, vltro'ne reddat pœnitentia ductus, an à publica potestate compulsus. A priori nanque radice acceptionis, puta ab inuoluntaria ablatione nuncupatur commutatio inuoluntaria vel voluntaria. Nam & vbi fuit acceptio voluntaria, potest etiam redditio esse inuoluntaria: vt puta quando infidus emptor vi cogitur pretium soluere. De donatione autem dubium est, verùm vtriusque partis exigatur assensus, videlicet non solùm dantis, verùm & accipientis, an scilicet si Petrus animo suo vel verbo inscio Paulo quidpiam donaret, donatione illa teneretur antequàm alius acceptaret. Et videtur teneri, quia cùm quis Deo apud se quidpiam vouet, illicò obligatur. pariformiter ergo ligari videtur qui donauit. Respondetur tamen, quòd cum datio relationem dicat ad accipientem, non videtur oriri obligatio antequàm alter acceptet. Et ideo reuocari fortè potest, etiam absque vlla iusta caussa. Secus de voto Deo facto, quia ipse, si iustũ est, semper acceptat. Si autem solenniter coram testibus donatio fiat absenti, tunc standum est iuri ciuili. Arbitror enim absque donatarij consensu, vel legitima caussa iura reuocationem non sinere. Quòd si ita est, nec conscientia id permittit. At verò quoniam Arist. 3. Ethic. duabus de caussis accidere docet inuoluntarium, scilicet aut vi & metu, aut ignorantia, subdiuidit in 5. Eth. inuoluntarias commutationes in duo, scilicet in eas quæ occulte & ignorante domino per fraudem fiunt, & eas quæ per violentiam manifestè. Atque vtraque denarrat illic Arist. locupletius autem S. Thom. 2. 2. q. 61. art. 3. vtraque enim cadere potest, aut in rem tuam aut in tuam personam, aut in tuos, scilicet in eos qui aliqua sunt tibi necessitudine connexi. Res igitur tuæ aut subdolè tibi & occultè surripiuntur, quod vocatur furtum: aut manifestè, & id appellatur rapina. In tuam autem personæ substantiam committi potest homicidium, læsiove alia, aut occultè, vt per veneficium seu per insidias, manifestè autem per apertam vim. Et rursus personæ dignitas imperi potest aut clanculum, vt per falsa testimonia, perq; latentes detractiones, quibus fama æstimatioq; deteritur, & corroditur; manifestè autẽ aut per calumniam in iudicio, aut per conuitia, quibus honori detrahitur. In persona autem sibi coniuncta potest cuipiam iniuria fieri, vel in vxore per occultum adulteriũ, vel in seruo, qui vt fugiat seducitur. In quibus etiam potest & manifestarijs quis iniurijs onerari, tametsi quod de seruo dictum est, rapinæ habeat aut furti rationẽ. Commutationes itidem voluntariæ per sua quoque membra articulatim subsecantur. Enimuerò primùm, dum quis rei suæ dominium in alium transfert non animo quidquam recipiendi, vt puta dono aut legato, non est propriè commutatio, vt iam modò dicebamus. Quapropter neq; ad iustitiam commutatiuam hæc actio pertinet, sed ad virtutem liberalitatis: quoniam nulla illic subest ratio debiti. Commutationum ergo diuisio quæ sponte fiunt, sic in genere habet. Aut enim est mutuatio, puta vbi quis rei vsum gratis alteri concedit cum pacto recuperandi rem suam si præter rem aliquid pro vsu recipiat, tunc in his quę vsu consumuntur, vt pecunia, frumento, & similibus, vsura est, ad rapinam pertinens; in his autem quæ vsu non consumuntur, locatio aut conductio. Si autem quis rem suã tradit non ad alterius vsum, sed vt ipsam rursus recipiat, tunc si id fiat conseruationis gratia, depositum est, si autem vt alterum tutum reddat, tunc aut impignoratio est aut fideiussio. Dum autem quis rem suam in alterius dominium transfert, non animo eam rursus recipiendi, sed eius tantùm pretium, tunc est venditio. His ergo præcursis probatur secunda conclusio, Species virtutum, vt dictum est, distinguuntur per obiectorum rationes & formas, ratio autem debiti, quod obiectum est iustitiæ commutatiuæ, eadem in his omnibus materijs existit; ergo vnica est species iustitiæ ad omnes patens. Probatur Minor, quoniam iustitia commutatiua tantùm hoc respicit in radice debiti, quòd res sublata, propria fuerit possessio domini, hoc enim differt à distributiua. Quòd autem res illa iustè vel iniuria, per fas aut per nefas fuerit sublata, nihil ad ipsam. Etenim quantum ad restitutionem spectat, ad eandem æqualitatem fieri debet. Et per hoc patet secundi argumenti solutio. Negatur enim antecedens. Neque Arist. ait, voluntarium & inuoluntarium in commutationibus

Prima conclusio. *Probatur prior pars conclusionis.* *Probatio partis posterioris.* *Primum argum.* *Secunda conclusio.* *Duplex commutatio.* *Dubitatio.* *Solutio.* *Diuisio spontaneæ commutationis.* *Arist.* *S. Thom.* *Multiplex genus commutatio.* *Probatio conclusionis.* *Ad secundum arg.*

tationibus duas discernere species iustitiæ, sed duas partes. Nam etsi illæ differentiæ duas species distinguant in genere morum respectu voluntatis, eò quod inde nascitur distinctio inter iniuriam & iustitiam: tamen ratiò iustitiæ commutatiuæ minimè in illam diuersitatem fertur.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm eadem sit vtriusque Iustitiæ forma.

SVperest denique, vt quarto locò exploremus, an forma iustitiæ perinde ac remota materia, eadem sit in vtraque virtute? Id quod potissimùm in gratiã Aristot. interrogamus: quippe qui 5. Ethic. cap. 5. disputat, an iustitiæ forma sit quædam repassio? *Argum. 1.* Et arguitur à parte affirmatiua ex finali iudicio, vnde maximè sumenda est regula. Illic enim (vt ait Paul.) debet vnusquisque recipere prout gessit in corpore, & Christus Matth. 7. in quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini, & in qua mensura mẽsi fueritis, remetietur vobis. Quibus verbis colligitur vnumquemque repassione plectendum, secundum quantitatem actionum quibus prauè egit. *Argu. 2.* Item arguitur secundo loco: In vtraque iustitia attenditur repensio quędam scilicet in distributiua præmij ad meritum & dignitatem personæ, & in commutatiua rei ad rem: siue iniuria aliqua intercesserit siue nulla, vt in superioribus dicebamus: Idẽ autem esse videtur repassio quod repensio, siue boni siue mali, pro eo, quod quisque recipit, seu vi abstulerit, seu domini voluntate. Consistit ergo cuiusque forma iustitiæ in repassione, vel quod minùs Latinè dicitur, in contrapassione. *Arist.* Contrarius est Arist. eod. 5. Eth. contra Rhadamanthum, asserens quodlibet iustum in simplici repassione consistere.

Quid repassio significet. Vt responsio quæstionis huius lucidius instituatur, prę meditanda enim S. Thom. est nominis significatio repassionis, seu vt ipse ait, contrapassionis. Primæua enim huius verbi significatio ad id tantùm accommodatur, quòd quis contra suam voluntatem patitur: pati enim, violentiam sonat, est autem violentum, secundum Arist. Ethic. 3. cui passum non confert vim. *Arist.* Obidq; in moribus iniuriam significat, quam quis inuitus accipit. Quapropter repati idem est, quod tantundem pati, quantum quis vi aut fraude alteri intulit, siue fiat in persona, quod maximè proprium est, siue in rebus, quod suam etiam propter inuoluntariam proprietatem habet. Idquod antiqua lege vtroque modo iustum erat, secundum illud Exod. 21. Reddet animam pro anima, oculum pro oculo, &c. Et cap. seq. Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, & occiderit vel vendiderit, quinque boues pro vno boue restituet, & quatuor oues pro vna oue. repassio ergo furis nõ erat reddere simplum, nam hoc simplex restitutio postulabat: sed vt pro iniuria pœnam lueret. De hac autem propria significatione, nomen ad spontaneas commutationes decidit, in quibus nomen passio non seruat suam iustam significationem, sed est abusus quidam, disputationis tamen gratia vsu receptus. *Conclusio responsiua de mente. Arist.* His leuiter præhabitis, Aristot. vnica respondet conclusione, qua negat iustitiã vniuersim sub repassionis forma seruari. At verò explicatius tribus conclusionibus fiet quæstioni satis. *Altera conclusio.* Prima, In distributiua iustitia nulla est repassionis forma: quoniam (vt dictum est) non habetur illic ratio, vt ciuis quantum contulit recipiat, aut quantum iniuriæ intulit, luat; nam etsi ciues nihil in rempublicam contulissent, præterquam quod viri sint probi, confertur singulis secundum proportionem suorum meritorum (vt expositum est) nulla pensata qualitate inter rem & rem. *Secunda.* Secunda conclusio; Neq; in commutatiua iustitia fiere semper iusta repassio, vbi idẽ præcisè perpeteretur reus quod auctor ab illo perpessus fuerat, potest nihilominus vtriusq; æstimata qualitate fieri iusta. *Arist.* Conclusio est Arist. vbi sententiam Rhadamanti corrigit. Aiebat enim ille:

Si quæ fecerit, hæc etiam patietur & ipse:
Iudicium fuerit perrectum, atque exitus æquus.

Redarguit eum tamen Arist. quòd si quis magistratum gerens percusserit quempiam, aut si rex etiam contra iustitiam ciuem vulnerauerit, non est rationi consentaneum, vt idem ipse vulnus accipiat. *Ratio Arist. pro conclusione.* Et conuersim vbi priuatus homo temerarias manus in regem conijceret, non satis supplicij solueret, si par illi plaga infligeretur, sed qui regi, verbi gratia, manum amputaret, capite plectendus esset, & si quem ipse capite truncaret, nõ ideo corporis deberet, vllo mutilari membro; non ergo iustum commutatiuæ iustitiæ in eiusdem recompensatione consistit. At verò forsan Rhadamanthus non iret huic æquitati inficias. Enimuerò res ipsa quæ aufertur, qualitate personæ augmentum suscipit aut decrementum. Etenim vt atrocior iniuria est, quæ principi irrogatur, ita leuior est coram hominibus, quam ipse infert. Quapropter cùm iustum in æqualitate consistat, augeri debet supplicium in percutiente principem, in ipso autem principe pœna diminui. Neque in iniurijs tantum corporalibus res sic habere debet, verùm & in exterioribus rebus. Qui enim vi alteri in suis rebus incommodauit, non facit satis idẽ simplum reddendo, ac si per eiusdem domini voluntatẽ res suscepisset easdem, sed lege insuper in ipsum agendum est pro iniuria, quemadmodum fit in fure. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio, In commutationibus voluntarijs (eo modo quo illic repassionis vtimur nomine) non seruabitur iustum, si quis conferens rem suam aut suum proprium opificium, recipiat ab altero id simplum, quod ipse habet vel quod sua arte præstare potest. *Ostenditur conclusio.* Conclusio etiam est Arist. nam fieri potest, vt res diuersorum ciuium & artificũ nõ sint æqualis pretij. Exempli gratia, Sutor indiget domo quã alius sibi artifex ædificat, non satis est pro ædium fabrica, vt reddat vnum duove calceorum paria, sed deberet tot illi accumulare quanti erat domus fabrica. Pari modo, indiget vnus agricola, qui frumento abundat, vino vel oleo alterius, non semper vsu venit vt modius frumenti eiusdem sit æstimationis cũ modio vini; debent ergo illa quæ villoris sunt æstimationis, per multiplicationem adęquari rei, quæ præstabilior est. Atque hac ratione poterit iustum in repassione consistere, aliàs minimè. Ex his ergo inquit Arist. orta est numorũ necessitas. *Numismatum origo.* Est enim numus seu numisma, quasi id quod lex & norma, νόμος enim Græcè idem est quod regula & lex, Duo ergo sunt numismatis vsus, prior vt sit mensura, res omnes adæquans. *Duplex pecuniæ vsus.* Non poterat fabrica vnius domus ad amussim calceis vel caligis vel alijs opificijs æstimari, vendat ergo tot calceos sutor vt pecuniam conficiat, qua possit domum coëmere. Præterea, iste qui modò rebus alterius non indiget, forsan indiget alijs, vel egebit eisdem futuro tempore, vel in alio loco, numus ergo illi est pro vade, qui ei fide iubet. Nam vbicunque & quandocunque talem exhibueris numum, rem habebis indigentiæ tuæ accommodam. *Vnde dicta moneta.* Quapropter & moneta dicitur quasi monitoria lex, & pecunia à pecude, qua Romani auctore Plinio lib. 33. pecudũ nota signarunt, eò quòd pecuniæ (vt ait Sapiens) omnia obediunt, & in mundi primordijs mobilia bona & commutabilia plurimum pecus, & pecora, armentaq; erant. Ex his rursus consequitur numi valorem (vt eodem loco Philosophus ait) non prorsus ex natura rei æstimandum esse, sit'ne videlicet, æs, argentum, an aurum, sed statuto & signo reipublicæ, aut principis, qui suam in tali nũmo sculpit auctoritatem tanquam fideiussor pro omnibus. Vnde necessitatis tempore in quacunque materia, etiam vilissima, vt in ferro, & in corio, cudi potest, aut sculpi. tametsi pro regionis natura & facultate metallum illud diligendum huic muneri est, quod solidius sit & quadam vigens perpetuitate. *Plinius.* Hac enim ratione Plinius libro eodẽ selectum esse aurum asserit inter metalla, non quidem ratione coloris, qui in argento, inquit, clarior est, magisq; diei similis, neque ratione ponderis, aut materiæ facilitate, cùm cedat per vtrunque plumbo, sed quia rerum vnũ nihil igne deperit, tutò etiam in Incendijs rogisque durante materia. Hæc ille. Etenim cùm ignis rerum omnium maximèq; actiuorum edax voraxque sit, eo præstantius

tius

tius est aurum quo ab hoc periculo tutius est. Fit etiam *Aristot.* consequens (quod Aristoteles illic prudenter adnotauit) *Numorum æstimatio ad modum legis fixa & firma esse debet.* vt quamuis vlla ingruente necessitate augeri minuiq; possit numorum æstimatio: id tamen impendiò quam rarissimè fieri fas sit. Quin verò hac ratione debet pecunia legis naturam imitari, vt fixa semper firmaq; sit. Enimuerò cùm per numum (vt diximus) respublica & princeps cunctis fideiubeat, non parum deteritur eiusdem principis ac reipublicæ fides, quum ciues huiusmodi submutationibus absque ingenti necessitate defraudantur.

Ad primum arg. Ad primum igitur argumentum, quod de finali iudicio factum est, respondet *S. Thom.* S. Thom. artic. 4. q. 61. futurum esse secundum rationem commutatiuæ iustitiæ, prout scilicet recompensat præmia meriti, & supplicia peccati. *Obiectio Caietani aduersus S. Tho.* Caietanus autem obijciens argumentum ad hominem, videlicet qui 1. par. q. 21. artic. 1. & 4. sen dist. 46. art. 1. negat in Deo iustitiam commutatiuam, respondet tam punitionem quàm remunerationem illic fieri secundum *Solutio Caietani.* iustitiam distributiuam: nam (vt legitur de Iuda, Act. 1.) vnusquisq; illic mittetur in suum locum. Habebit autem, inquit, & formam quandam cõmutatiuæ iustitiæ pro quanto res pro re datur: puta, præmium pro meritò, & pœna pro offensa. Veruntamen non idem ego, nisi fallor, arbitror sentiendum, neq; secundum S. Tho. neq; secundum veritatem de remuneratione bonorum, & de malorum vltione. Collatio nanq; præmiorum procul dubio iustitiæ distributiuæ functio est: tametsi, vt art. 2. dicebamus, hæc *Exploditur Caietani responsio.* illic conspiciatur ratio commutatiuæ, quòd cùm diuina bona infinita sint, ita redditur omnibus secundũ proportionem meritorum geometricam, vt adæquetur quoque ad vnguẽ præmium merito, quod in republica humana, vbi curta nonnunquam sunt bona, obseruari semper nequit. At verò non idem est de iustitia vindicatiua in delinquẽtes. Talis enim iustitia neutiquam ad distributiuam per- *S. Thomas.* tinet. Id quod expressè affirmat S. Tho. 2. 2. q. 108. art. 2. elicitur enim vindicta à iustitia commutatiua: imperatur autem à legali, vt art. 1. huius quæstionis nos suprà adnotauimus. Nam punitio, non est sicut bonorum distributio. Distributiua namque iustitia non attendit quid ciues contulerint vt rependatur eis, sed quid in se quisque mereatur: punitio verò per se aspicit quam quisque iniuriã irrogauerit vt pari plectatur supplicio. Quare non primùm attendit ad delictorum proportioné, sed ad cuiusq; quantitatem, quod munus est commutatiuæ iustitiæ, ex consequenti autem seruatur in supplicijs eadem proportio quæ erat in criminibus. Itaque vindicatio (vt loco citato art. S. Thom.) respondet, non distributioni bonorũ, sed collationi beneficiorum pro susceptis seruitijs, quæ actio pariter est iustitiæ commutatiuæ, imperatæ tamen à legali. Quapropter diuersa est ratio remunerationis & punitionis: illa namque per se seruat proportionem geometricam inter proportionem meritorum & alterã præmiorum. Sed ex cõsequenti, vbi est bonorum copia, quẽadmodum in Deo, custoditur æqualitas rei ad rem, scilicet præmij ad meritum: punitio autem è diuerso prius vbique respicit æqualitatem supplicij ad delictum, ex cõsequenti autem seruat proportionum habitudinem geo- *Paulus.* metricam. Atque huic consonat quod ait Paulus, In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus iudex, scilicet per iustitiam legalem, quæ cùm sit generalis virtus, imperat ceteris, atque adeò tam commutatiuæ iustitiæ, quàm distributiuæ. At verò probè denegat S. Tho. iustitiam commutatiuam esse propriè in Deo, pensata eius formali ratione: idcirco quòd nihil ipse à nobis accepit, quod illi accrescat. Nam quis prior, inquit Ioan. dedit illi, & retribuetur ei? neque nos quidquã ab Ipso qui immutabilis est, propriè adimere possumus. Sed si boni sumus, nobisipsis, inq; rem nostram, boni sumus ad

Ad secundum. gloriam Dei. Ad secundum autem argumentũ satis perspicuè per conclusiones responsum est. Prima enim declarauit quemadmodum in iustitia distributiua nulla est repassio, propterea quòd nulla illic habetur consideratio ciuis, an quidquam præstiterit aut egerit, cuius æquale recipiat, In cõmutationibus autem potest seruari repassionis figura, modo iam exposito.

QVAESTIO SEXTA, DE ACCEPTIONE PERSONARVM.

S. Thom. 2. 2. quæst. 63.

ARTICVLVS I.

Vtrùm personarum acceptio iustitiæ distributiuæ contraria, crimen genere suo sit mortale.

POST diuisionem iustitiæ in distributiuam & commutatiuam, rectus ordo poscit, vt de iniustitia priùs, quę distributiuæ aduersatur disputemus. Nam iustitia distributiua, vtpote quæ in principe potissimùm prominet, qua bona communia singulis ciuibus adiudicat, præstantior est quàm commutatiua. Quapropter ab ordine D. Tho. digressi sumus. Habebit autem q. art. 7. Primus ac præcipuus est de hac iniustitia, quã acceptionẽ personarum appellant, sit'ne genere suo mortale crimen. *Primum argumentum.* Et primùm omnium vt à diuina lege, quæ fons nostrarũ est & exemplar, exordiamur, Deus in gratia & gloria dispensandis videtur personas respicere; nam personarum respectus tunc accidit, dum nullus meritorum habetur. Deus autem neminem ob nostra merita in gratiam suam recipit, vt Pelagij impietas cogitauit. Vnde Matth. 24. Duo erũt in lecto, & vnus assumetur & alius relinquetur. Ergo neque inter homines vitium est personas respicere. *Secundum.* Secundò arguitur, Paupercula quæ duo minuta in gazophylacium coniecit, ideo ceteris, ampliora mittentibus, ore Christi prælata est, quòd indiga erat, & qui publicum magistratum gerens, præcipuè spiritualem, idem admittit crimen quod populares, acriori erit supplicio dignus ob suã ipsius dignitatem. Personarum ergo acceptio non est ceu iniqua vituperanda. Contraria est Dei sententia Deute. 10. de seipso Deus magnus, fortis, & terribilis, &c. qui *Paulus.* personas non accipit neque munera. & Paul. ad Roma. 2. Non est acceptio personarum apud Deum. Vnde & Deus ipse (vt eod. lib. Deuter. cap. 1. patet) idem cautum etiam esse voluit hominibus, dicens: Nulla erit distantia personarum. Itaque audietis paruum sicut magnum, neque accipietis cuiusquam personam.

Nomen hoc. personarum acceptio, tametsi Ciceroni & priscorum Latinis non sit ita vsu frequens, est iam nihilominus apud sacrorum interpretes Latinitate donatum. Neque verò à Græca compositione abhorret, est.n. Græce προσωποληψία à λαμβάνω, seu λήψω, quod est accipio. Vnde ad Gal. 2. Deus personam hominis non accipit, vbi idem est verbum Græcum. Quamuis cùm idẽ quoque polleat, præsertim in compositione, quod, respicio, optimè dicitur personarum respectus vt persona pro facie accipiatur. Est ergo decora metaphora, dũ iudex inhibetur faciem personarum in iudicio spectare, vt per Pau. ad Ro. 2. adnotauimus: nempe ne vel à genere, sexu, ætate, alijsve id genus qualitatibus suum sinat animum affici in iudicio. Eodemque alludit illud Leui. 19. Non consideres personam pauperis, neque honores vultum potentis. Et de Areopagitis refert in Hermotimo Lucianus, ideo noctu & in tenebris iudicare fuisse solitos, ne ad dicentes respicere possent, sed ad ea quæ dicerentur. Et Socrati ad æquitatis cumulum apponitur, quòd neque vxorem neque liberos in iudicium voluit adducere ad excitandã iudicum commiserationem. Et Arist. Rhet. 1. illã Orato- *Arist.* riæ partem quæ ad commouendos affectus exposita est, condemnat, Areopagum Atheniensium hac maximè ratione commendans, quòd illam partem à suo iudicio relega

tam

tam haberent. Ex his ergo de nomine prænotatis colligitur acceptionis personarum descriptio. Est enim iniustitiæ crimen, quo in distributione non caussæ ad rē pertinentis, sed personæ aliarumq; eius qualitatum habetur ratio. Quò alludit glo. super illud ad Ephe. 6. Personarum acceptio non est apud Deum. Deus iustus index. caussas, non personas discernit. Et ratio nominis est q cùm iustitia distributiua nuda synceraq; meritorum momenta suis bilancibus perpendat: merita autem sint quæ ex voluntate rectè instituta procedunt, quidquid ad huiusmodi meritorum cumulum nihil confert, ad natiuas personæ conditiones attinere censetur. Itaq; personæ nomine, natura intelligitur cōtra rectam voluntatem distincta, atq; adeò actiones alias, quæ extra caussam sunt.

Definitio acceptionis personarum.

Glossa.

Conclusio responsiua.

Conclusio ergo quæstionis sit: Acceptio personarum genere suo est peccatum mortale.

Probatio.

Probatur, Quidquid aduersatur iustitiæ, est genere suo lethale scelus, vt suprà q. 34 huius lib. ex S. Tho. definitum est: nam cū iustitia necessaria sit virtus, quidquid illi obsistit, contrarium est charitati, atque adeò genere suo mortale: acceptio personarum obsistit iustitiæ: quippe quæ impedit legitimam seruari rationē debiti: ergo est mortalis.

S. Thom.

Quocirca licèt S. Tho. q. 63. ar. 1. tantùm asseruerit personarum acceptionem esse peccatum, reliquerat tamen q. 69. art. 4. constitutum, peccatum iniustitiæ censeri in mortalium genere: tametsi in rebus exigui momenti contingat esse tantùm veniale, vt si quis amicum minùs dignum præstantiori præferret in electione ad officium, quod parum reipublicæ refert. Nā & qui minutam pecuniam furaretur, non subinde esset mortalis criminis reus. Qua vtique ratione temperamento hoc vsi sumus genere suo.

Corollariū.

Hinc fit consequens, cunctas caussas & qualitates quæ nihil ad dignitatem referunt illius rei, magistratus, vel sacerdotij, aut præfecturæ, quæ per distributionem confertur, connumerari cum personis, vt ad earū acceptionem attineant. Potest namque eadem caussa in vnius distributione legitimè animaduerti, quam in distributione alius rei nullomè pendere licet. Qui.n. consanguineis ratione generis aliquid bonorum suorum donat aut legat, non est personarum respector: qui autem illa caussa sacerdotium ei conferret, in tale crimen impingeret. Pari modo qui virum egregiè doctum, non tamen vsqueadeò compositorum morum, sancto viro, ignaro tamen, in optione ad Cathedram anteferret, nō haberetur personarum acceptor, veluti si illum præferret in alia electione, vbi vir exigeretur probitate conspicuus. Sed de huiusmodi meritis in seq. articulis emunctiùs.

Ad primum arg.

Per hæc ad primum argumentum patet responsio. In Dei namq; distributionibus altera habenda est consideratio, dum hominem (siue in puris eum naturalibus contemplemur, siue peccati labe maculatum) in suam gratiā primùm recipit: altera verò, dum iam in eandem admissum, eius perpendimus virtutum opera. In priori nanque modo cùm nulla illic insit ratio debiti, nullum locū habet iustitia distributiua, quę (vt dictum est) debitum quodam pacto præsupponit, & ideo neque illic subnotari pōt personarum acceptio sed est mera liberalitatis donatio, sicut si princeps bona sua propria, quibus liberet, impartiret. Nemo. n. (vt ait Ioan.) prior dedit Deo, vt retribueretur ei. Vnde in euangelica parabola. Matth. 20. An nō licet mihi quod volo facere? Tolle quod tuum est, & vade.

Paulus.

Quod quidem Paulus in altitudinem incomprehensibilem diuitiarum scientiæ Dei refert. In posteriori autē modo iustitia effulget distributiua, de qua ideo ait Paul. Qui reddet vnicuiq; secundum opera sua. Et alibi, Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisq; propria corporis prout gessit, siue bonum, siue malum. Nam qui per Christi gratiam eius facti sunt membra, bene subinde de Deo merentur. Quapropter neq; illic Deus est personarum acceptor, sed reddet vnicuique secundum meritorum pretium, quæ de diuina gratia promanant.

Ad secundum.

Ad secundum autem respondetur, quòd quando personæ qualitas meritum auget aut crimē, tunc nulla est acceptio personarum illam inter caussas præmij adscribere. Paupertas enim illius euangelicæ viduæ, in caussa fuit, vt tenuis eius eleemosyna maioris esset pretij, quàm si diues tantundem largiretur: obidq; cumulatorē præmio digna fuit. Et vice versa quoniam delinquentis præeminentia & locus culpam delicti aggrauat, fit vt dignitatis illius consideratio nihil vindicet Dei iustitiæ officiat, si acriùs in eum animaduertat.

ARTICVLVS II.

Vtrùm in spiritualium dispensatione possit acceptio personarum contingere.

PRæmissa natura & qualitate acceptionis personarū, quæ cùm iustitiæ sit contraria delictum mortale est, subsequitur vt videamus in quibusnam materijs versetur, & primò in hoc 2. art. vtrùm in spiritualium dispensatione locum habeat?

Primum argumentum.

A parte enim negatiua arguitur. Sacerdotia & spirituales præfecturæ non tam sub iustitia sunt distributiua quàm sub commutatiua: acceptio autē personarum, vt dictum est, distributiuæ aduersatur: non ergo in huiusmodi spiritualibus locum habet. Prior assumpta probatur: quoniam sacerdotia hæc & ecclesiasticæ præbendæ, &, vt aiunt, personatus, non habent rationem præcisam bonorum communium, sicuti prouentus reipublicæ, qui eò quòd sunt totius, sunt quodammodo partium, sed sunt stipendia populi ministris ecclesiarum constituta: debentur ergo personis dignis non propter seipsas, sed quia personæ tales debētur ecclesijs: hoc est dispensantur personis in mercedem pro seruitio per eam iustitiam, qua dignus est operarius mercede sua: hęc autem iustitia, non distributiua, sed planè commutatiua est.

Secundum.

Secundò arguitur: Christus redemptor noster visus est in suorum Apostolorum optione, quæ ad vitam spiritualem quàm maximè referebat, personas respexisse & accepisse: quoniam nulla eorum merita perpendens, à piscatoria, & campsoria, alijsq; id genus vilibus artibus, solus infirma abiectaq; huius mundi, vt ait Paulus, eos euocauit. Quin verò in hoc prætereà visus fuit personarum acceptor, q non nisi Galilæos ex patria sua, cognatosque suos assumpsit; nam vt legitur Act. 1. de hoc turbæ mirabantur, q varijs linguis loquentes Galilæi essent, Christi autem opera, exēpla nobis sunt, Nullum ergo hoc vitium est.

Tertium.

Tertiò arguitur; Iure etiam Canonico videtur non solùm permissa, sed iussa in electionibus, personarum acceptio, vt patet eod. tit. c. cùm nobis olim, vbi licèt electus non esset eminentis literaturæ, probatur electio. Et cap. cùm dilectus, pariter approbatur, licèt fuissent in eadem ecclesia (vt illic legitur) alij digniores.

Quartum.

Quartò arguitur, Ecclesiasticis etiam decretis sancitum est, vt non fiat electio, nisi ex personis eiusdem ecclesiæ, dummodo illic dignus inueniatur; etiā si alibi foris inueniantur digniores, vt patet distinct. 61. cap. nullus. & cap. obitum. & dist. 63. cap. metropolitano. Quin verò, vt ait glo. in cap. cùm inter canonicos. de elect. non valet postulatio ex aliena ecclesia nisi duabus partibus consentiētibus. Et debet fieri à Pontifice Maximo, vt latè patet in tit. de postul. præl.

Confirmatio

Non ergo explorandi sunt semper digniores, etsi facilè in alienis ecclesijs inueniri possent. Adhæc & nobis hoc vsus ecclesiasticus palàm facit. Cernimus enim in Episcoporum electionibus non tam meritorum quàm personarum, aut generis, aut potentiæ rationem duci. Adde, q & in suprema electione Pontificis Maximi iam pridem vsus inoleuit, vt nemo nisi è Reuerendissimis Cardinalibus assumatur, cùm tamen possent quandoq; extra illum ordinem alij disquiri, quorum fortè electio gratior Deo esset & acceptior.

Quintum.

Quintò ac postremò arguitur; Papa, vt aiunt, est beneficiorum, bonorumq; ecclesiæ dominus; ergo non arcetur digniores eligere, sed potest quibus libuerit, eadem largiri. In contrarium autem est Iacobus Apostolus 2. c. suæ Canonicæ, Nolite in acceptione personarum habere fidem, Domini nostri Iesu Christi.

Ad quæstionem hanc decem conclusionibus respondetur.

detur. Si tamen priùs adnotemus, quid hic noīe spiritualium intelligamus, quod lib. sub tit. de simonia, emunctiùs dilucidabimus. Haud. n. intelligimus cuncta quæ in intellectu sunt: nam scientia & artes doceri pretio possunt, sed intelligimus illa quæ gratis nobis à Deo donantur, non peculiariter tñ in vtilitatem recipientium, sed in vtilitatem cōem, de quibus ait Christus, Gratis accepistis, gratis date, vt sunt sacerdotia, sacerdotales ordines, & sacrorum vsus. Priùs ergo circa materiam primi arg. prænosse oportet, ista ecclesiastica sacerdotia non solū ratione distributiuæ iustitiæ pendenda esse, verùm commutatiuę lineam ingredi. Sit ergo 1. conclusio: Negari non debet quin sacerdotia & ecclesiæ præfecturæ specimen habeant distributiuæ iustitiæ, pro eo ꝙ illis honorificentiora & pinguiora debentur, qui præstantioribus sunt meritis, & ideo in 9. conclusione adstruendum nobis est in huiusmodi electionibus digniorem esse ceteris anteferendū. Huic nihilominus cōclusioni subtexitur secunda. De ecclesiasticis beneficijs sacerdotalibusq́; muneribus ac dignitatibus, quæ ad ecclesiarum obsequia pertinent, per iustitiæ commutatiuæ regulas præcipuè cēsendum est. Probatur: Decimæ quas populus Christianus persoluit, non conuenit vt præmia sint meritorum personarum, instar honorū quæ in reipublicæ deposito existunt, sed vel ad hoc solū, vel ad hoc præcipuè institutæ sunt, vt stipendia sint ministrorum ecclesiæ. Itaq; religio Christiana, nisi ecclesias haberet necessarias, nunquam Christicolas cogeret decimas contribuere. Idemq; inferiùs dicturi sumus de secularibus tributis, vt inter quæ & sacerdotia hoc solùm discriminis interstat, ꝙ illa stipendia sunt pro secularibus administrationibus iustitię, hæc aūt pro spiritualibus ecclesiarum functionibus. Fit ergo ex hoc consequens, rationem illam distributiuæ iustitiæ, quæ in hisce dispensationibus reperitur, ad commutatiuam ordinari, quæ est inter pontifices, tam Maximum, quàm reliquos dispensatores ac prouisores bonorum ecclesię ab vna parte, & ecclesias ex altera. Enimuerò quia ob id ciues decimas pendunt vt sibi sacramenta administrentur, verbum Dei exponatur, & ecclesiastica iustitia seruetur, per iustitiā commutatiuam debentur eis idonei horum munerum ministri, veluti operarij vineæ Domini, neq; obstat decimas (non dico quotam) esse de iure diuino. Nā censendū hic arbitror instar principis, qui certa stipendia perpetua statuit famulis ac ministris domus suæ, præcipiēs vt dignioribus qui haberi possent dispensarentur. Hic. n. profectò plus cōmutatiuæ iustitiæ subest, quàm distributiuę. Sicut facta beneficij collatione, eadem iustitia constituitur inter ministrum & suam ecclesiā. Itaq; vt explicationis gratia dicā, ratio distributiuæ iustitiæ in istis habet se materialiter ad rōnem commutatiuæ. Nam ideo electores tenentur secundum merita personarū sacerdotia distribuere, non quia præmia sunt meritorū ipsorum, sed quia electores tales ministros debent ecclesijs, & ministri talia eisdem obsequia, pro stipendio sibi repenso. Conclusio hęc sic exposita non solùm ratione, quæ manifesta est, verùm & sacris oraculis comprobatur. Et primò, vt à lege veteri initium sumamus, Leuitis simili rōne decimæ erant decretæ. Sic. n. legimus Num. 18. Filijs Leui dedi oēs decimas in possessionem, pro ministerio quo seruiunt mihi in tabernaculo fœderis. Sic & paulò inferiùs de decimis subditur: Quia pretium est pro ministerio quo seruitis in tabernaculo testimonij. Et Lucæ 10. dum Christus Apostolos tāquam operarios & messores dimisit in orbem, subiunxit, In eadem aūt domo manete, edentes & bibētes quæ apud illos sunt: Dignus est. n. operarius mercede sua. Merces aūt per iustitiam commutatiuam redditur. Et Apostolus 1. Corin. 9. in eandem sniam ait, Neminem suis stipēdijs militasse vnquam, citans illud Deut. 25. Non alligabis os boui trituranti. dicens propter nos illud fuisse scriptum: vnde subdit, Si nos vobis spiritualia seminamus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus? Quibus verbis cōmutatiuam iustitiam insinuauit. Et 1. ad Timo. 5. Qui bene, inquit, præsunt presbyteri, duplici honore digni sunt. Nō ait, qui boni sunt: ne quis fallatur ꝙ personis ipsis ob sua merita per iustitiam tñ distributiuam debeantur honores ac præbendæ, sed qui bene præsunt, vt discamus beneficium dari potissimùm propter officium: quasi ad normā commutatiuæ iustitiæ, secundum uerbum eiusdem eodē loco: Qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt, & qui altari deseruiunt, cū altario participant. Idq; confirmatur ex iure Cano. Nam capitulo, secundum Apostolum, de præb. Inno. 3. hæc fermè Pauli verba citās, ait. Cùm secundum Apostolum, qui altari deseruiunt, de altario viuere debeant, & qui ad onus eligitur, repelli non debeat à mercede, patet a simili, vt clerici uiuere debeant de patrimonio Iesu Christi, cuius obsequio deputantur. Accedit & uerbum iam modo citatum toto iure solēnissimum, Beneficium non dari nisi propter officium. de rescr. c. si. Igitur ecclesiæ bona non intuitu personarum vt ipsis tanquam præmia suarum uirtutum ac literarum instituta sunt, ceu per meram distributiuam iustitiam illis deputanda: sed re vera tanquam ministrorum merces pro obsequio ecclesijs impenso. Ex quo infrà illaturi sumus, eligendorum qualitatem, meritorumq; momenta nō absoluiè, sed in ordine ad prouinciam suam & functionem esse pensanda. Accedit & huc proximè, ꝙ Christus in ecclesia (vt habetur ad Eph. 4.) quosdam dedit Apostolos, alios autem Pastores & doctores &c. in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi: ergo ecclesiastici ceu ministri recipiunt subsidia stipendiaq; populi. Atqui cōclusio hęc reuisenda est, dum lib. seq. sub tit. de restitutione, in dispensationem protulerimus, is qui prætermissis dignioribus aut dignis per acceptionem personarum sacerdotia confert, cui debeat damnum restituere, ecclesijs'ne an personis ipsis prætermissis. Tertia conclusio ad quæstionis titulum: Acceptio personarum in spiritualibus genere suo peccatum mortale est, tantoq; grauius ac pestilentius quantò spiritualia temporalibus antecellūt. Conclusio hæc clarius liquet, quàm vt multis egeat testimonijs. Spiritualium enim nomine censentur ecclesiastica sacerdotia, quibus Christiana respublica ad sempiternam felicitatem promouetur: sacerdotum enim ministerio sacris Christiani initiantur, per quæ diuinam gratiam, tum ineunt, tum etiam recuperant, eorumq; ope & auxilio eandem gratiam colunt. Igitur cùm nihil nobis tanti referat quàm per eandem gratiam ad Dei gloriam promoueri, nihil nobis in exitium esse potest præsentius crimine illo, per quod in hoc progressu vel impedimur vel remoramur, quale est personarum acceptio in huiusmodi sacerdotibus & ministris optandis. Attamen quoniam non satis est huiusmodi personarum acceptionem condemnare, nisi eligendorum merita explicentur, notandum est cum diuo Thoma duobus modis considerari posse cuiusque merita ac dignitatis excellentiam: uidelicet aut absolutè & simpliciter secūdum indiuiduam personam: quemadmodum Aristo. 5. Ethico. cap. 3. considerat virum bonum. Secundo modo, quemadmodum illic considerat bonum ciuem, vt puta si personam contempleris in ordine ad munus illud, & magistratum ac functionem ad quam assumitur. Sit ergo 4. conclusio. Dignitas personæ perpendenda est, & exigenda in ordine ad talem finem, qui electionis scopus est. Hoc clarissimum est, quia à fine sumenda est mediorum ratio, & 1. Corinth. 12. ait Apostolus, Vnicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem, scilicet ad commodum Christianæ reipublicæ. Adnectitur autem conclusio quinta. Primum ac potissimum quod in eo qui in spiritualibus præficiendus est populo, æstimandum venit, est morum compositio, virtutumq; ornamentum. Hanc eandem conclusionem de reliquis ciuilibus magistratibus in subsequentibus cōstituemus, est enim omnibus communis, at uerò præcipuum robur habet in ecclesiasticis prelatis, cuius ratio patentissima est. Enimuerò finis proximus ciuilium magistratuum est tñ naturalis; nempe tranquillo statu & pace rempublicam conseruare, licèt ille ad diuinam quoque felicitatem ordinem habeat, finis aūt & sco

pus

Prima conclusio.

Secūda conclusio.

Probatio conclusionis

Suadetur conclusio ex testimonijs sacrarum literarum.

Confirmatio prima.

Confirmatio secunda.

Tertia conclusio.

Documentū.

S. Thom.

Aristot.

Quarta conclusio.

Quinta conclusio.

Ratio conclusionis.

pua proximus prælatorum ſpirirualium eſt ſempiterna fe licitas, ac ſubinde eorum munus, auxiliares eſſe Chriſti miniſtros, iuxta verbum Pauli: Sic nos exiſt met homo ſicut Dei miniſtros. Quibus idcirco vna cura eſſe debet, Chriſti ſanguinem colere, eiusq; redemptionem promouere, atq; ad diuinum amorem ſubditos prouocare, & ad Dei charitatem referre omnia; nihil eorum cogitantes, quæ cum mundo diſpereunt, ſed ſempiterna illa quæ nox in cœlis manent. Hæc autem nemo curare poteſt, & pro dignitate adminiſtrare, niſi in quo idem Chriſti ſanguis ferueſcat, idemq; inardeſcat amor.

Paulus.

Sexta conclusio.

Sexta concluſio: Præter charitatem & honeſtatem morum requiritur ſtatim ſacrorum ſcientia, prudentiaq;, & ſolertia, & reliquæ animi virea, ac dotes ad gubernandum neceſſariæ: iuxta verbum domini, Quis putas eſt fidelis ſeruus & prudens? Matth. 24. Adeò ut liceat nonnunquam expediatq; huius gratia, eo qui ſimpliciter moribus præſtantior eſt poſthabito, alterum vita inferiori præeligere: dum tamen prauus non ſit & corruptis moribus, nam cui refragatur vita, nulla alia ratio ſatis ſuffragatur, vt fas illum ſit ad eccleſiæ gubernaculum admouere. Hoc planè cõſtat.

Probatio conclusionis.

Eſt enim primum prælati, ſacra docere, & per eorum doctrinam & exempla ſubditos ad diuinorum amorem allicere ac promouere. Mox, quia regimen, opus eſt prudentiæ, vt 6. Ethic. Ariſt. auctor eſt, & vt ibidem ſubdit, cùm pruden tia uirtutes omnes connectantur, cunctis huiuſmodi dotibus præſtare debet. Enimuerò ut niſi quod ignitum eſt, calefacere nequit, ita niſi qui charitate ardet, vel lucere alijs poteſt, uel uirtutum calorem excitare. At verò quoniam ex his dubium hoc loco præcipuum relinquitur, an ſcilicet ut ab hoc crimine acceptionis perſonarum caueatur, neceſſarium ſit præſtãtiorem digvioremq; ſemper eligere,

Septima conclusio.

ſtatuitur ſeptima concluſio: Acceptio perſonarum tunc affert manifeſtarium crimen, quando prætermiſſo idoneo eligitur indignus: tunc enim imprudenter, & contra iuſtitiam commutatiuam in eccleſiam peccatur, & cõtra diſtributiuam in eum, qui dignus eſt.

Probatur conclusio.

Concluſio eſt omnibus extra controuerſiam in confeſſo. Vnde de præben. cap. graue. Alex. 3. in concilio, Graue, inquit, nimis eſt & abſurdum, ꝙ quidam eccleſiarum prælati cùm poſſint viros idoneos ad eccleſiaſtica beneficia promouere, aſſumere non verentur indignos: quibus neque morum honeſtas, neque literarum ſcientia ſuffragatur: carnalitatis ſequentes affectũ, non iudicium rationis, vnde quanta eccleſijs damna proueniant, nemo ſanæ mẽtis ignorat.

Octaua conclusio.

Subtexitur deinde huic octaua concluſio: Ad hoc vt ſecundum exterum iua fori canonica ſolidaq; ſit habenda ac valida electio, ſatis eſt el gere dignum. Concluſionem hanc confirmant Canones tertio argumento ante quæſtionem adducti: eorum autem rationem S. Thom. & Doctores hanc reddunt, ꝙ aliàs vnaquælibet electio calũniã pateretur: haud enim tali foro facilè expendi poſſunt librariq; meritorum momenta, vt conſtet quis eſt optimus. Vnde dum Rex aut quiuis alius iure patronatus eum eligit dignum, cui iura non refragantur, nequit vel Papa, uel inferior Prælatus electionem in fauorem dignioris perimere. Addiderim hic, ꝙ qui dignum elegerit, non tenebitur ad reſtitutionem nec digniori, nec eccleſiæ, vt lib. ſequ. ſubtit. De reſtitutione, videbimus.

Nona conclusio.

Nona concluſio: Quo ad culpam, in foro conſcientiæ & poli, præceptum eſt eligere digniorem. Et primùm, ne quis exiſtimet ſolius eſſe opinionem S. Tho. qui eam incunctanter, veluti rem conſtitutiſſimam, adſtruit 2. 2. q. 63. art. 2. & in quolibet. q. 6. & 8. quem ſui ſequuntur. Fuit quoq; Alex. de Hales 2. par. q. 136. membro 2. & Nicol. de Lyra, Ioan. 21. Neq; verò Mendicantium vtriuſque ordinis, verũ & Henri. & Godofr. in ſuis quolib. Fuitq; Hadrian. poſteà Papa in materia de reſtit. & ex Doctoribus iuris Can. Archid. & aliorum. Hos denique Maioris poſtmodum in 4. diſt. 24. q. 8. & 9. ſequitur. Patroni autem contrariæ ſententiæ, ſi tamen contrariam tueantur, ſunt Hugo & Apparatus ſuper cap. licet ergo 8. q. 1. & cap. Monaſterium. 16. q. 7. quibus referente Adriano, acceſſit Ioan. And. Dixerim ſi contrariam tueantur, quia illi forſan id duntaxat contendunt, ꝙ in foro exteriori non ſit electio refellenda: nam de foro interiori nihil decernere debuiſſent.

S. Tho. Alexander Halen. Nicolaus Lyranus. Henricus. Adrianus. Archid. Maiores. Hugo patronus contrariæ opin. Ioan. And.

Quòd ſi ſententia diui Thom. vera eſt, per nullam poteſt deſuetudinem vel contrariam conſuetudinem abrogari. Eſt enim de iure diuino; contra quod vſque adeò nullo tempore præſcribitur, vt quò longior fuerit eius abuſus, eò fiat delictum grauius. Neq; in his ſatis eſt auctores numero æſtimare, aut dicere, hoc tenent Canoniſtæ, hoc verò Theologi, ſed auſcultãdæ ſunt ſacrorum auctoritates, rationesq; examinandæ.

Prima ratio in gratiam primæ opinionis.

Arguitur enim primò ex iure naturæ; Eccleſiaſtica beneficia (vt ſecunda concluſione afferebamus) ex bonis communibus populi, veluti ſtipẽdia, inſtituta ſunt, & eccleſiæ miniſtris propoſita. Ex hac ergo parte contra iuſtitiam commutatiuam fidem populo & eccleſiæ frangit, qui non optimum ei miniſtrum abſq; fraude & dolo prouidet.

Secunda.

Mox peccatur & contra iuſtitiã diſtributiuam, eadem enim uirtus quæ iuber ſeruare in præmijs proportionem, quæ eſt in meritis, ſubinde admonet vt optimus qui rationabili diligentia inueniri poteſt, ceteris præferatur.

Tertia.

Deinde accedit tertiò, ꝙ Antiſtites tenentur beneficia gratis conferre, qui autem meliori poſthabito confert minus digno, ille certè alia cauſſa mouetur humana, alioqui illud non faceret; atque adeò neque dat gratis, neque ab acceptione perſonarum manet incolumis. Ad hæc, qui ex duobus ſacerdotijs pinguius cõfert ſacerdoti minus digno, manifeſtè iuſtitiam diſtributiuam acceptione perſonarũ præuaricatur; nam id patrare non poſſet niſi reſpiciendo perſonam, puta qualitatem extra cauſſam, ergo eadem labe contaminaretur, qui unicum beneficium minus idoneo adiudicaret.

Quarta. Paulus.

Prætereà, horum collatores munerum, diſpenſatores ſunt, uti ait Paul. 1. ad Corin. 4. miniſteriorum Dei, in quibus, vt inibi ſubiungit, fides ſyncera requiritur ſecundum verbũ Dominicum citatũ. Quis putas eſt fidelis diſpenſator & prudens? principis autem œconomus & diſpenſator, qui quoa poſſet optimos ſeruos eodem ſtipendio non aſciſceret in ſeruitium domini, reua profectò eſſet aut defractæ fidei, aut neglectæ prudentiæ. At verò ius diuinum eſt quod huic concluſioni firmiorem adſtruit fidem. Atq; in primis exemplum Chriſti, Ioan. 21. in electione Petri, quod abundè rem patefacit. Ille quippe qui nemini iniuriam irrogare potuit, nempe qui non merus diſpenſator, ſed dñs rerum erat, non alium ſelegit, qui ſuus ſibi vicarius ſuccederet, quàm omnium tunc temporis Apoſtolorum optimum. Neq; verò ſatis duxit eum inſtituere quem ipſe nouerat eſſe præſtantiſſimum, ſed id prius uoluit ut omnibus innoteſceret. Hac enim, vt arbitrõr, tñ de cauſſa ter publicè Petrum rogauit, an ſe plus ceteris diligeret (qui numerus iudicialibus monitionibus ſolennis eſt) vt cunctis liquidum fieret, iure & ordine optimum eligere, doceretque perinde eos vt eandem legẽ in ſimilibus electionibus ſanctiſſimè cuſtodirent. Quapropter abſq; vlla cunctatione aſſerere ſoleo illo tunc temporis articulo quo Petrus electus eſt in Chriſti uicarium, omnium fuiſſe Apoſtolorum optimum, neque tñ arbitror hoc denegare. Liquet n. ſolam Dei charitatem, eſſe normam, per quã iudicare licet bonitatis gradus apud Deum. Prætereà, neque hoc negare licet, quin eo gradu quo quis diligit Deum, diligitur ab illo. Si ergo Petrus Chriſtum plus tunc ceteris Apoſtolis amabat, plus & ab ipſo amabatur, atque adeò optimus erat. Quod. n. præ ceteris tunc Chriſtum diligeret, ambigi nequit, qm̃ Chriſti interrogatio non oriebatur ex dubio, quippe quo ipſe non tenebatur, ſed erat velut aſſertio. Et quamuis Petrus ad comparationem reſpondere citra temeritatem non valuit, eò ꝙ neque ſuorum erat, neque alienorum meritorum ponderator, tñ ſuum reſponſum, Tu ſcis quia amo te, Chriſtus pro cõparatiuo iuxta ſuã ipſius interrogationẽ accepit, & ideo à tertio reſponſo continuò ſubiunxit, Paſce agnos meos. Dico ſtetiſſe optimum tunc ſimpliciter: quia nihil obſtat quo minus Ioan. indulgentius diligeretur, alioq; fortè tempore fuiſſet melior: nam de intemerata Virgine hæſitare nefas eſſet,

set, longè meritis cunctos antecessisse Apostolor. Secundo loco accedit & apostolicum testimonium 1. ad Timo. 3. Qui episcopatum desiderat, bonũ opus desiderat: hoc est, Ipse consultè videat, quantum sibi oneris imponat: quia omnium est optimum munerũ quæ in ecclesia sunt, atq; adeò gubernatu difficilimum. Vnde subdit, Oportet enim Episcopum irreprehensibilem esse, &c. Vbi tam amplam tamq; diuitem virtutum supellectilem ab Episcopo desiderat, vt licèt nullam faciat comparationem, vix illæ possint nisi in eo qui præstantissimus est, acervari. Quapropter inferius cap. 5. eundem admonet discipulum, vt nemini citò manus imponat. Vbi porrò docet quantum debeat examinis præcedere antequam huiusmodi sacerdotia distribuantur, vtpote quæ discussio illam finalis iudicij imitari pro humana fragilitate deberet, vbi æquissima meritorum trutina vnicuiq; remetiendum est. Accedit tertio loco, Ius canonicum sanctorumque decreta, & in primis Hieronymus super Leuit. cap. 8. qui refertur. 8. q. 1. cap. licet ergo. Refert nanque illic Leuitica historia, quòd quando Aaron iussu Dei in sacerdotem vnctus fuit, congregata fuit omnis turba ante fores tabernaculi. Super quibus verbis ait Hieronymus, quòd licèt Dominus de constituendo principe præcepisset, singularemq; elegisset, tamen conuocatur etiam Synagoga. Requiritur ergo, inquit, in ordinando sacerdote etiam populi præsentia, vt sciant omnes & certi sint quòd qui præstantior est ex omni populo, qui doctior, qui sanctior, qui in omni virtute eminentior, ille eligitur ad sacerdotium: & hoc attestante populo: secundum illud Pauli, Oportet autem illum & testimonium habere bonũ ab his, qui foris sunt. Hæc Hieronymus. Et est allusio ad exemplum Christi, qui in præsentia Apostolorum testimonium tulit excellentiæ Petri. Hac tamen non obstante verborum inculcatione Hieronymi, temperat illic eius sententiam, immo denegat Hugo, dicens satis esse eligere dignum. Cui Apparatus adhæresit. Veruntamen nisi intelligant in foro duntaxat exteriori, non sunt contra tex. audiendi. Sunt & verba acerbissima August. super verbo Iacobi citato, dicentis, Non est putandum leue esse peccatum in personarum acceptione habere fidem Domini gloriæ. Quis. n. ferat eligi diuitem ad sedem honoris gloriæ ecclesiæ, contempto paupere instructiore & sanctiore? Ausculta verbum, ad sedem honoris gloriæ ecclesiæ. Consentit & Leo Papa, Cano. Metropolitano. dist. 63. vbi docet, quod sit eligendus optimus. Sed est Chrysost. sententia, lib 2. de sacerdotio, quàm maximè meditanda. Admonet enim de suo nomine ecclesiasticos pastores, quod tanto debent meritorum interuallo antestare gregi, quanta præstat excellẽtia pecori pastor. In cuius sententia Bernar. De consideratione ad Euge. permulta, eademq; peregregia cõgerit. His vnicum illustreq. adiungitur c. extrà, ve ecclesia. benefic. sine dist. confer. vbi in reprehensionem Episcopi apponitur, quod non ex affectu carnali, sed stricto iudicio debuit ecclesiastica beneficia in persona magis idonea dispensare. Atqui in pragm. conci. Basil. habetur hæc forma iuramenti eligentium; Ego N. iuro & promitto omnipotenti Deo, & sancto, cuius nomini dedicata est hæc ecclesia, eum eligere quem credam esse in spiritualibus & temporalibus meliorem. Neque tantùm Canonicum, verùm & Ius Imperatorium idem sanctissimè admonet, vt est videre in Auth. de monachis. §. ordinationem. Iubet quippe eum Imperator, qui priùs optimus inter monachos apparuerit, præfici in pastorem. Quòd si monachus optimus est præficiendus, profectò multò est sanctius eadem regula in episcopis obseruanda, vt quorum ordo sit instituto monachorum excellentior. Atqui argumenta hæc si in primordijs etiam ecclesiæ, & quando illustribus pollebat personis vim suam tenebant, quantò nunc maiorem, quando illa laboramus personarum inopia, vt vix optio permittatur: immo citra dignissimum vix possit reperiri dignus. Tempore Aug. Amb. Mart. Nicolai, atque id genus mortalium, non esset immane scelus non perquirere digniorem: modò autem vt digno conferas, dignissimum debes inquirere: adeò omnia iacent. Et quando eorum quæ facta sunt argumenta nullum existeret, hoc rem ineluctabiliter conuincit, quod postquàm in dispensatione beneficiorum non habetur exacta meritorum ratio, nemo est qui literarum studia sequatur, nemo qui alijs imbuatur moribus, quàm qui ad Curiam fuerint aptiores. Vnde quanta detrimenta ecclesiæ Christi eius sanguine fundatæ succreuerint, & hæresum pestes, & animarũ neglectus apertissimè testantur. At verò antequam decimam conclusionem statuamus, operæpretium est nonnulla dubiola, quæ hinc emergunt, diluere. In primis non contendimus in has angustias timoratos animos conijcere, vt quãdo munus ad quod persona eligitur exigui momenti est, censeatur peccatum mortale, digniorẽ prætermittere. Mox neq; est tale peccatum timendum etiam in rebus maioris momenti quãdo meritorum excessus non est tantus, vt videatur ad rem multùm referre: quẽadmodum & furari exiguam monetam, non est peccatum mortale: neq; nos Deus cogit tam anxiè personas explorare, sed secundum prudentiã pro rei qualitate & conditione. Prætereà, maximè adnotandum, non esse attendendum ad caussas metaphysicæ possibilitatis, sed vt materia moralis exigit, ad id quod secundũ prudentiam speratur futurum. Enimuerò licèt occurrat vir literis clarissimus & prudentia conspicuus, est tamen vecors, vel alijs implicitus negotijs, de quo non est tãta spes quod prædicabit aut gubernabit secundum suas dotes, vel fortè etsi sit optimè moratus, publicis tamen est negotijs ineptus: huiusmodi certè hominibus ille præferẽdus est; qui licèt huiusmodi dotibus non sit tam potens: speratur tamen curam solicitius habiturum, diligentiamq; adhibiturum ad suum exequendum munus. Euentus autẽ rei qui præter eligentium spem obsequuntur, nihil electionem vitiant, vt si negligens postmodum reperiatur, qui diligens credebatur. Emergit autem ex superioribus contra hanc nonam conclusi. argumentum primum: Dictum est iustitiam distributiuam in his sacerdotijs ad cõmutatiuam referri, dum aũt prælatus tribuit ecclesiæ curatum vel alium ministrum pro rõne suarum decimarum dignũ, quia scilicet habet exilia subsidia, per illum satisfacit iustitiæ commutatiuæ: non ergo tunc tenetur alium eligere qui cumulatioribus meritis polleat. Rñdetur duo. Primum, non seruaretur tunc rõ distributiuę iustitiæ, nisi fortè in breui expectaretur locupletior præbenda pro illo digniori. Deinde, quantum ad iustitiam commutatiuã, cùm dignitas personę non habeat certam pręscriptã mensurã, fit vt vbi alius est dignior, vix inferior cẽsendus sit dignus: præterquam quod fides dispensatoris ministeriorum Christi expostulat vt cuicunq; ecclesiæ ascribat ministrum optimum illorum, qui illo stipendio haberi põt: nam ecclesia si loqueretur, talem eligeret: licèt hæc culpa non sit tãta vt ad restõnem obliget, si secundum existimationẽ dignus eligatur, vt suprà diximus. Hinc aũt exurgit argum. secundum contra eandem nonam conclusi. quod sequeretur ex ea nonnunquã vt elector esset perplexus. Verbi gratia: duobus vacantibus beneficijs quorum quod uberius est & pinguius, nullam habeat animarũ curam: alterũ verò, quod fructibus est sterile, eandem hẽat annexam, vel plures habeat sub se parœcios, plusq; doctrina indigentes, vt ecclesia nũc Toletana, quæ locupletissima est, vacante, & simul Granatensi, quæ licèt sit pauperior: habet tñ multos ex Mahometismo neophytos, perplexus tũc esset & Papa & Rex. Nam si distributiuam iustitiam spectes, debet tũc illud quod est ditius, digniori attribui: si aũt publicã ecclesiæ necessitatẽ, potius deberet illi maior cura animarum demandari. Ad hoc respondetur, pluris semper esse habendam rõnem publicæ necessitatis ad quam nos Christi charitas arctius adstringit. Et ideo animarũ cura digniori est commendãda, neq; inde damnũ de sua dignitate reportare censetur. Nã etsi bene præsidentes presbyteri, auctore Paulo, duplici sint honore digni: ille tñ qui apud Deũ nos manet, in primis æstimãdus est, eò vel maximè, quod (ut dictũ est) hæc sacerdotia in ecclesiarũ commodum sunt instituta. An verò illa digniori acceptare tenetetur,

alterius

Secundus locus ad idẽ. *Hieron.* *Augustinus.* *Leo Papa.* *Chrysost.* *Bernardus.* *Concilium Basiliense.* *Positiua ratio.* *Prima limitatio conclusionis.* *Secunda.* *Primum argumentum.* *Solutio.* *Secundum argumen.* *Responsio.*

alter ius disputationis est. Et tanta esse posset necessitas vt teneretur. *Dubium.* Verùm ex hoc tamen aliud enascitur dubiũ vtrùm lex hæc eligendi dignioris, vsque ad illos etiam extendatur, qui iam sunt suis ecclesijs collocati: videlicet vtrum vacante pinguissimo beneficio uel episcopatu debeat Rex & Papa quospiam suis locis dimouere, vt omnes per gradus euehat? *Dilutio.* Videtur enim nonæ conclusioni concors. Respondetur de hac re non posse certam stabiliri regulam. Enimuerò mutationes istæ & ascensus quàm fieri possit maximè cauendi sunt: tum quòd fomẽtum ambitioni subministrant, sunt enim in caussa vt episcopi semper sint animi pendentes; & sicuti prima materia, nunquam sua forma contenti. Quare neque charam habere possunt sponsam neque iustam illius gerere curam; tum quòd non est pastori ætas in cognoscendis submutandisque nouis ac nouis gregibus transigenda. At verò neque hoc nimium cauendum est: quandoquidẽ expediens nonnunquam sit & condecens, vt episcopus ad aliam sedem commigret. Non enim vanus est titulus de postula. prælato. *Dubium alterum de electionibus.* Sequitur post hęc dubium de electionibus, siue dum religiosi & Canonici prælatum eligunt, siue dum Scholastici publicum prælectorem Cathedræ, vtrum teneatur quisque semper eligere meliorem; etiam si videat nihil se suo suffragio profuturum. Ad hoc respõdetur, semper in electionibus animaduertendum esse, opus vanum non esse opus charitatis; omnesque ideo leges ad mores, prudentiæ iudicio esse applicandas. *Responsio.* Sit ergo prima responsio: Indigno nemo debet suo calculo suffragari; etiam si constiterit illum à reliquis omnibus optari: quoniam talis non nisi per nequitiam obtruditur, cui nullo colore fauendum est, neque assentiendum. Si tamen qui eligendus speratur, dignus est, tunc licet ac decet dignissimum qui eligi non potest, prætermittere, vt dignior eligatur. Sũt tres, quorum Petrus dignissimus est, Paulus medius, Ioannes verò infimus. Quòd si ego in Petro persisto, neque ipse, neque Paulus, sed Ioannes eligetur: me autem accedente ad Paulum, ipse vincet. Hoc ergo consilium sequi debeo; etiam si iureiurando me adstrinxerim eligere digniorem. Intelligitur nanque iuramẽtum inter possibiles. Hoc autem, similique cessante casu, semper eligẽdus est dignior; nam præter quàm quòd ei seruandus est honor, & legi dignitas, ad hoc etiam prodest, vt electus admoneatur æquos electores non ei fauisse. *Primum argumentum.* Sic enim fiet in regendo cautior. Cõtra hæc tamen continuò se offert argumentum, quòd si semper dignior eligendus esset, sequeretur quòd si minus dignus electionem acceptaret, perinde peccaret atque collator quoniam videtur caussa esse rei illicitę. Ad hoc autem respondetur non esse rationem parem; nam recipienti non incumbit conferendi cura; obidque neque censetur iniquę collationis caussa, perinde atque conferens; & maximè si sit dignus. *Solutio.* Quinimo in re dubia non tenetur ipse seipsum examinare, sed ille qui confert. Quare licèt episcopatum ambire, delictum sit; oblatum tamen citra culpam suscipi potest. Enimuerò licèt quis prætermisso charitatis ordine eleemosynam porrigat, non patri indigenti, sed extraneo; vel præteritis pauperibus prodigat in histriones, obidque delictum faciat; illi tamen qui recipiunt, non irretiuntur eodem delicto. Mox alia uia arguitur ex cap. monasterium. 16. quæstio. 7. quo habetur, quòd vbi quis dominus instituerit Oratorium uel Capellaniam, possit cuicunque presbytero dare. *Secundum argum.* Arguitur ergo; Potest quis ea lege sacerdotium instituere, vt suis suis agnatis aliusue designatæ prosapiæ in perpetuum obueniat; nam quicunque quorumlibet bonorum dominus potest ea pro suo libito dispensare ergo tali casu non est necessarium, immo non licet digniorem exquirere. *Solutio quorundam.* Sunt qui dicant etiam in tali casu inquirendos esse digniores, si opus fuerit, extra illam familiam. *Reprobatio.* Attamen & vsus & ratio in contrarium reclamant; satis enim est inter illos designatos & vocatos præstantiorem eligere, nisi unus sit tantùm, vtputa sanguine proximus appellatus. Nam cùm tali institutori ac fundatori non incumbat munere suo & officio distributionem facere, & illa sint sua bona, non adstringitur rationem habere dignioris. Haud tamen erat cur Hostensis & Abbas ex hoc dissimillimo textu iniustum argumentum traherent ad distributiones bonorum communium ecclesiæ: nempe quòd satis semper sit eligere dignum. *Hostiensis. Abbas.* Duo hic tamen illius textus moderamina recolẽda sunt. *Duo moderamina textus citati.* Prius, quòd si qui designatus est, fuerit omnino indignus, alius substituendus uenit, quia nemo neque de sua substantia potest sacerdotium contra naturale ius ac diuinum creare. Secundum est, quòd si institutio illa annexam habeat curam aliquam animarum vel gubernationem, tunc iniquissima est, & non ferẽda, quatenus obsistit ne dignior eligatur. Vt si quis prouentibus suis monasterium fundaret eo vinculo, vt Prior vel Abbatissa non nisi ex suo genere aut patria crearetur, non est in contumeliam Euangelij lex illa seruanda. *Alterum dubium.* Enascitur autem hinc præterea dubium de beneficijs patrimonialibus, ad quæ non recipiuntur, nisi ciues, uel qui inde sunt oriundi. Videtur enim sententiæ nonæ conclusionis derogare, siquidem possent præstantiores aliunde quandoque acciri. *Responsio.* Respondetur leges illas æquissimas esse, quas vtinam de beneficijs saltem parœcialibus, quibus annexa est animarum cura, vbique sanciret ecclesia; quemadmodum & in Tridentino Concilio summo omnium consensu, me præsente, consultabatur. Esset enim illis decretis conforme, quæ in quarto argumento accersita sunt, decernentibus vt electio ex eadem ecclesia fieret. Nam vt modò dicebam, non paruì æstimandus est ingenitus amor, quem quisque ad natiuum solum habet: Præsertim quòd licèt possent nõnunquã inueniri extranei meritis præstãtiores; multò esset in ecclesiæ conducẽtius, vt ambitionibus & litibus sibi molestissimis ac pestilẽtissimis obuiaretur; præterea vt incolæ spe illa animarẽtur, liberos & literis & moribus informare. *Quæstio tribialis.* His ergo absolutis dubijs, ad decimam conclusionem descendamus, qua ad illam triuialem respondeamus quæstionem, vtra scilicet facultas alteri præferenda sit in deligendo episcopo, Canonici scilicet iuris, an Theologiæ. Neque verò erat cur assertio hæc in controuersiam vocaretur; sed Hostien. cui Abb. Panormi. subscripsit, super cap. 1. de cõsan. & affini. fuit, qui nescio quo iure hanc contestatus est litem. Aiũt enim quòd ubi hęreses pullulant, præferendus est Iurisconsulto Theologus; alibi verò econuersò. Et quanuis mea me professio in suspicionem de hac re adducere possit; haud tamen idcirco his maximè temporibus, dissimulãda est rei veritas, ego enim minimè de me ipso ignoro quàm sim talium meritorum expers. In primis si mea opinio illius esset momenti, quæ in consilium admitti deberet, mallem vt post morum honestatem prudentia viri, roburque animi mansuetudine insignitũ, atque in agilibus dexteritas perpenderetur, quàm scientiæ eminẽtia: dummodo illa doctrinæ mediocritate polleret, quæ pondus ei auctoritatis adiungeret. Itaque persona æstimanda cùm primis est, non hęc aut illa scientiæ facultas. Tametsi ille, quem hæc omnia ornamenta doctrinæ illustrarent, maiori iure esset super ecclesiæ candelabrum erigendus. Sed tamen quòd ceteris pariter concurrentibus Theologia sit peculiaris Episcopi scientia, quam hic cõclusionem decimã facimus, nescio quis ambigat. *Decima conclusio.* Nam vt ab ipso pastoris nomine, quod Episcopi proprium est, exordium sumamus, ecquis dubitet præcipuum pastoris munus esse sacrorum eloquia reuoluendo, recolere ac meditari, vnde doctrinæ pabulum gregi subministret? Sẽtentia est Hieronymi in Leuitico trigesimasexta distinctio. canone. si quis. vbi ait: Duo sunt pontificis opera, ut à Deo discat legendo scripturas diuinas: & sæpius meditando, ut populum doceat. *Hieronym.* Et distinct. 38. can. omnes admonetur Antistes, ut in promptu legem habeat; videlicet tam sacros Canones & sanctum Euangelium, quàm diuinum apostolorũ librum & omnẽ diuinam scripturam: Canones scilicet Conciliorum, vt statim subditur. c. placuit. Vnde Aug. in epistola ad Paulinum, quæ est 59. illud Pau. ad Eph. Quosdã autẽ dedit pastores & Doctores, *August.*

pro eodē vsurpat: nempe quòd Episcopi eò sint pastores quòd doctores. Quid ni? nunquid non Apostolorum successores sunt? ergo proprium eorum est, vt quam fidem ipsi diuulgarunt, populum doceant, eiusque mores secūdum euangelicas normas componant, & veluti canes cōtra vitia indefessè oblatrent. Sed quid in re non dubia testibus vtimur nō necessarijs? Nō interrogabātur olim dū

Prima ratio pro cōclusione.

infula insigniebantur, an ius nossent vtrūque, sed an vtrū que scirent testamentū: vt Richard. quolib. 4. & Syluester in verbo, Episcopus, adnotarunt, licet iā collapsis rebus, non interrogentur nisi an velint se diuinæ scripturæ sensibus accommodare, & quæ inde hauserint, plebem docere. In cuius signum confertur eis euangelium: quod admonentur populo sibi commisso prædicare. Adde, quòd ex priscis Episcopis neminem nisi theologum cōperias. Nam iura canonica theologi in Concilijs sanxerunt, & Pontifices maximi ex sacris collegerunt oraculis. Quapropter si nominis etymologiam inspicias, quam Augu. (vt refertur 8. quæst. 1. cap. qui episcopatum.) interpretatus est, nempe vt idem sit episcopus quod superintendēs; in hoc etiam deberet superintendere canonico iuri, licèt nō illud memoria retineret. Enimuerò cùm ex Theologia ius ecclesiasticum promanauerit, per eandem facultatem debent legitimi sensus canonum examinari: præsertim cùm illa iura quæ ad munus episcopale quidquam referunt, Theologi, si modò secundum nomen sciētia polleant, oculatius emunctiusque callere debeant. Quòd si minus calleant, multò est Episcopo dignius, vt veluti de Moyse, Exod. 18. legitur, viros idoneos audiendis secularibus caussis exponat, quò ipse sacrosanctæ meditationi & Christianæ doctrinæ incumbat, quàm vt vice versa, à dulcedine scripturæ auulsus secularibus implicetur. Vide ergo quàm longè ab scopo aberrent qui episcopi munus nō aliud existimant, quàm hæreses extirpare, cū alia præterea sint multò illis magis peculiaria, quàm caussas audire: eò vel maximè quòd si tunc sunt necessarij, quando hæreses pullulant, fit subinde vt magis sine semper necessarij, ne vnquam ferantur. Chirurgi sunt & caussidici, qui cùm litibus vescerent, nollent iurgiorum caussas præscindi. Cura autem episcopalis longè alia esse deberet; nempe vt populus adeò esset semper fide instructus, moribusque compositus, vt neque hæresibus neque litibus vlla relinqueretur ansa. Quapropter non solùm vbi hæreses pullulant, sed vbi litium dissidia serpūt, illic optatior esset Theologus episcopus, aut certè vir probitate insignis, qui lites absque prolixis terminis iuris componeret ac rescinderet. Video enim, proh dolor, plures foueri lites in foro ecclesiastico quàm in ciuili: cùm totus conatus Episcopi esse deberet internas hominum conscientias sarcire, discordiarum gramina conuellere, & non illuc curam extendere, ut pueros poma ficusque hortorum suffurantes (quia hæc est officialium sagina) excommunicationis internecione ferire; quod adeò est absurdum, vt excusare se iam ecclesiastici iudices nequeant nisi affirmantes propositum non gerere ligandi.

Postrema ratio.

Sed & ob hoc deberent esse Theologi vt cognoscerent quantò illis esset habenda maior ratio ne populus inobedientiæ crimine, quàm excommunicatione ferretur: nam quamuis iudices tale non habeant propositum: populus tamen qui illud nescit, nihilominus conscientiam sibi vulnerat, dum fictæ non paret excommunicationi. Sed de hoc satis in præsentia. Nam Theologos & episcopos eandem video ire viam.

Ad primum arg.

Ad primum ergo argumentum quæstionis prima conclusio respondit; nimirum concedens personatus istos, quos vocant, & sacerdotia, plus commutatiuæ iustitiæ respectu ecclesiarum habere, quàm distributiuæ.

Ad secundum.

Ad secundum inter probandam nonam conclusionem responsum est, vbi commonstrauimus, vsqueadeò à Christo abfuisse personarum acceptionem, vt Petrum tunc Apostolorum optimum, atque ad regimen accommodatissimū, elegerit, & matrem filiorum Zebedæi petētem filijs suis sedes ad dextram & ad sinistram repulerit. Quòd autem plebeios homines & literarum rudes ad functionem euangelicam asciuerit, bina fuit caussa. Prior, quòd ipse eos & docere potuit, & tales efficere, quales ad rem decebat; electores autem humani, quia dignos eos facere nequeunt, quos eligant, eos debent ad eligendum conquirere, quos dignos inuenerint. Mox, quòd expediebat supernaturalem fidem non ab hominibus promulgari, qui essent humana doctrina illustres, ne in suspicionem veniret quòd de humana scientia procederet. Ideo enim iussi sunt coram regibus ac præsidibus non cogitare quo modo aut quid loquerentur: sed quę Spiritus sanctus suggereret, illa diuulgarent. Quòd autem Galilæos ceteris mortalibus prætulerit, mysterium fuit, de quo fuerat Isaias vaticinatus: cuius ideo prophetiam Matth. cap. 4. citat: Terra Zabulon & terra Nephthali n, &c. Galilęę gentiū. Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. Et Dauid: Principes Zabulon & principes Nephthalim (hęc enim erat Galilæa) duces eorum.

Ad tertium.

Ad tertium, quod aduersus nonam conclusionem intendi videbatur, itidem satisfactum est, dum concessimus secundum forum exterius satis esse digno conferri ad succidendas calumnias, secus autem in foro interiori.

Ad quartū.

Ad quartum respondetur, iura sanxisse, dignitates & præbendas personis eiusdem ecclesiæ concedi ob hanc caussam (vt ait Cę-

Cælestinus.

lestinus eo. cap nullus. 61. distinctio.) quòd vnusquisque suum fructum militię habeat in ecclesia, in qua suam per omnia officia transegit ætatem. Cui & alteram S. Tho.

S. Thomas.

caussam subnectit, quæ mihi est probatissima; videlicet, quòd plurimum vnusquisque propēsiorem habet animū ad suam propriam ciuitatem & ecclesiam in qua nutritus est, qua vtique ratione vtilior esse poterit. Vnde Deut. 17. Non poteris alterius gentis hominem facere regem, qui non sit frater tuus. Et ideo licèt non exquiratur extraneus dignior, per hæc fit compensatio.

Ad quintum argum.

Quintum autem argumentum omnia, quæ dicta sunt, conuincunt. Etenim si vera est quorundam opinio, ne dicam assentatio, cui sanctissimus Papa nunquam assensisse credendus est, videlicet quod est dominus beneficiorum, pugnantissimum extruitur inde argumentum quòd non teneatur digniores eligere; immo quòd possit super hoc cum inferioribus prælatis dispensare. Responsio ergo non est alia, quàm quòd nullatenus est dominus. Alias profectò sicuti de illo dictum est qui de suis proprijs bonis sacerdotium creat, liberum ei esset tanquam vero domino conferre cui mallet; quod nemo auderet asseuerare. At nullo opus est argumento vbi apostolica tuba canit: Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. 1. ad Corinth 4. Quin verò & Christus Lucæ 12. Quis, inquit, putas est fidelis dispensator & prudens quem constituit Dominus super familiam suam? Neque verò sacri Canones transuersum vnguem ab hoc euangelio discrepant, quia neque discrepare possunt. Quare non pigebit iuris hic uerba audire: De præbend. libro 6. capitul. 2. sic habet, Licèt ecclesiarū, personatuū, dignitatū, aliorumq. beneficiorū ecclesiasticorum plenaria dispositio ad Romanum noscatur pontificem pertinere. Non dicit dominium, sed plenaria dispositio. Et Cle. vt lit. pend. nihil inno cap. si duobus. hoc modo. Salua tamen in pręmissis omnibus Romani Pontificis potestate; ad quem ecclesiarum, personatuum, dignitatum, aliorumque beneficiorum ecclesiasticorum plena & libera dispositio ex suę potestatis plenitudine noscitur pertinere. Perspice ergo quò pertingit pontificię potestatis plenitudo; certè non ut dominus sit, sed ut plenariam habeat dispositionem. Nam, quod ait, libera, hoc tantùm significat quòd nullum agnoscit in terris superiorem. Idem patet ex superioribus. Commonstratum enim reliquimus hęc bona ecclesiastica, stipendia esse populi pro ministris, quorum idcirco Papa merus est dispensator. Immo arbitror illos, qui dominum beneficiorum eum appellant, propriam vocem ignorare. Nam si dominus est, retinere sibi potest, & in proprios usus conuertere, ac pro libitu eis uti; quod ta-

men

men nemo sanæ mentis admittet. Si autem pro libito nō potest vti, sed tenetur ratione dispensare, non est dominus. Quocirca sanctus Thom. 2. 2. q. 63. art. 2. vbi ait prælatum ecclesiasticum non esse dominum, sed dispensatorem, Pontificem etiam maximum complectitur: vt Cardinalis etiam Caieta. Lateralis Papæ scitè adnotauit. Sed heu, quanta mala ex contrario, eodemque falso principio ecclesia quotidie patitur. Cum tamen quo sanctissimus Papa ceteris honore & dignitate in Ecclesia Dei præstat, fortiori nexu teneatur digniores semper optare. Nisi fortè (vt ad calcem quarti argumēti respondeamus) Cardinales in Pontificis electione ob eandem summam vicarij Christi dignitatem sanctiori fide perstringuntur optimum eligere. Quapropter nunquam rumorem illū persuadere mihi potui, videlicet statutum illis esse, non posse deligere nisi ex suo gremio. Et tandem ab ipsis Dominis Cardinalibus audiui falsum esse. Enimuerò quòd actiuas voces ad ipsum sacrum senatum ecclesia retulerit, decentissima ratio persuasit 23. distinct. cano. In nomine Domini. & cap. licet. extrà, de electi. &, vbi periculum. eo. lib. 6. videlicet, ne tantus episcoporum cœtus, à remotissimis regionibus Romanam ad eligendum cogeretur. Attamen cùm tanti referat, optimum episcoporum orbis ad summam sedem euehere, quòd intra paucos vrbis pastima electio coerceatur, licèt sit credibile inter eos nunquam defore dignum, certè synceritas euangelica, non permittit. Vnde in eo cap. In nomine Domini. si in Romana ecclesia non inueniatur idoneus, ex alia sumi iubetur. Igitur conclusio noua suis radicibus fixa perstat, quæ non solùm in antistitibus creandis, verùm & in alijs dispensandis sacerdotijs, quibus iniuncta est animarum cura, sanctè seruanda est: nam in alijs qui tali cura vacant, licèt præteritis dignioribus contra iustitiam distributiuam delinquatur, non tamen subest tantum periculi. Atqui eam ob rem aut nunquam aut perquàm rarò peccatum illic mortale committitur, dummodo non concedantur indignis. Ex hac autem definita conclusione dubia nonnulla suboriri videntur: quæ idcirco necesse est ut per ordiné examinemus. Primum est, quòd proximis verbis de beneficijs cura animarum carentibus appendet, an scilicet pensiones annuæ quæ à quinquaginta hinc annis percrebuerunt in ecclesia, tutò & imponātur beneficijs, & recipiantur ab ijs quibus exhibentur? Ad hoc primum omnium respondetur, pensiones huiusmodi non habere annexos ecclesiasticos titulos: quia pensionarius non sit beneficij possessor, sed tantum possidenti imponitur onus soluendi. Et potest imponi vel personæ quandiu possederit, vel quod multo est vsu frequentius, ipsis fructibus beneficiorum. Qua de re neque aliam habent annexam curam, neque canonicum persoluendi officium. Atque hac vtique ratione huiusmodi reditus tutissimi existimantur, nempe q̄ nulla sint cura onusti. Ego vero, licèt de plenaria Pontificis potestate in dispensandis beneficijs nihil ambigam, semper tamen arbitratus sum hæc esse periculosissima omnium beneficiorum; idque propter eandem rationem, qua alij censent esse tutissima. Nam si uerum est, quod paulo ante commonstrare uitebamur, nempe summum pontificem non esse dominum, sed dispensatorem beneficiorum, quæ sunt ecclesiarum stipendia, consequens inde fit, vt illa adiudicare nequeant nisi pro altaris (vt ait Paulus) ministerio, uel tanquam mercedem pro aliquo seruitio ecclesiæ, etiam si non esset spirituale, vtputa duci aut militi, qui ecclesiam tempore necessitatis propugnat; qua de caussa decimarum tertiæ Regi Hispaniæ tributæ sunt. Et congruentius possent illi concedi qui negotia ecclesiæ gereret, vel in concilio, uel in curis, vel alibi; sicuti olim mos erat his qui prælatis in adiutorium adhibebantur, prouentuū quotam impertiri. Præterea, quando dubia lis super alieno sacerdotio dirimi aliter non posset, liceret aliquam portionem parti cedenti in bonum pacis addici. de quo uno pensionum genere unicus est textus in toto iure ca. Nisi essent. de præben. At quod citra hunc casum absque vllo titulo & obligatione bona ecclesiæ possint hoc modo dispendi, non apparet quomodo intra limites dispensationis contineatur. Et re uera rei nouitas eam in suspicionem uehementer adducit. Alterum dubium est de illis, neque eligunt neque beneficia conferūt; nihilominus sunt caussa vt vel dignitate inferioribus vel prorsus indignis cōferantur, vtrùm delictum illis sit? Et peculiariter fit interrogatio de resignatoribus. Resignat quis sacerdotiū suū in manibus Prælati: sed tñ in fauorē cōsanguinei, vel alterius certæ personæ indignæ, & non alias: videtur ille extra culpam esse; nam Prælatus est, cui collatio incumbit. Respondetur tamen Prælati delictum non excusare resignantem, vtpote qui verè est caussa iniquæ collationis. Vbi de hoc maximè admonere non prætereo, videlicet quàm sit cauendum ne pueris beneficia præbeātur; nam etsi contingat, vt optima sint indole, non solum ius Canonicum, verum neque naturalem reputat eos dignos. Dignitas enim non spem, sed rem dicit. Atqui plurimum vsu venit, vt qui de se pueri bonam fecerunt spem, quam, si absque diuitijs ecclesiasticis manerent, ad vberē frugem perducerent; cùm primum ditantur, superbire se ferocire incipiūt. Permulta alia dubia impræsentiarum prætermus, ne extra rem & caussam distrahi videamur.

S. Thomas. *Caietanus.* *Falsum est non posse eligi pontificem nisi è cardinalium cœtu* *Prima dubitatio de annuis pensionibus.* *Auctoris lima de proposita quæst.* *Dubium alterum.* *Responsio.* *Beneficia pueris minimè conferenda.*

ARTICVLVS III.

Vtrum beneficiorum pluralitas sit iure permissa.

SVperiori articulo annexum est in hoc tertio de beneficiorum pluralitate disputare, vtrum sit quoquo pacto iure permissa? Pugnant enim à parte negatiua Canones plurimi, tam conciliorum quàm sanctorum patrum. In primis est decretū Synodi 7. Cōstantinopolitanæ, vt refertur 21. q. 1. c. clericus. Clericus ab instāti tēpore nō cōnumeretur in duabus ecclesijs; negotiationis.n. hoc est & turpis lucri proprium commodum, & ab ecclesiæ consuetudine alienum. Vbi citatur verbum Domini, Nemo potest duobus dominis seruire. Et 70. dist. cap. sanctorum. ait Vrbanus, Omnino in duabus ecclesijs aliquē intitulare non liceat, sed vnusquisque in qua intitulatus est, in ea tantum canonicus habeatur. vnde extrà, de præbend. cap. quia, perhibetur præbendarum multitudinem canonibus esse inimicam. Secundò allegantur à sancto Thoma quol. 9. artic. 15. sanctorum dicta. ait enim Chrysostomus. Quod tenebra erubuit, lumen erubescat: quod figuræ non fuit concessum, rei reor esse illicitum; figuræ autem, hoc est, legi veteri, non fuit inter Leuitas concessum vt qui capiebat in Bethlehem, caperet in Hierusalē. cùm nos ergo perfectiores esse debeamus, qui capit in Tyro, non capiat in Damasco. Hæc Chrysostomus, & Bernardus. Qui non vnum, sed plures est in beneficijs, non vnum, sed plures erit in supplicijs. Item id esse videtur contra rationem & ius naturale, & diuinum iam modò citatum: Nemo potest duobus dominis seruire. Cui insuper accedit iuramentum quo quisque iure antiquo fidem suam adstringit seruire ecclesiæ, cui se mancipare constituit. In contrarium faciunt iura quæ plura beneficia eidem personæ indulgent: vt tum alibi, tum 21. q. 1. frequentes Canones docent.

Primum argum. *Secundum Chrysosto.* *Bernardus.* *Tertium.*

Quæstionem hanc differit diuus Thomas quolibet. 9. citato ar. 15. At quia rei huius abusus nimium in perniciem ecclesiæ obrepsit, non erit superuacaneum rem denuò ac sedulò examinare. Nam cùm (vti ait illic S. Tho.) ius hic naturale ac diuinū implicetur, & humanū quantū ad duo priora, rei huius definitio ad Theologos pertinet; licèt quātū ad tertiū, spectet ad Iurisconsultos. Placet ergo ueluti primū fundamentū, distinctio illa S. Thomæ: triplex est actionum ordo; scilicet aut quæ deformitatē habent inseparabilem, vt mendacium; aut quæ indifferētes sunt, vt deambulare. aut tertiò, quæ licet per se nudè & absolutè cōsideratæ, deformitatē quandā repræsentēt, circunstantijs tamen nestitæ licitè fieri possunt. ut hominem occidere, quod iudici, & defendenti se licèt. His præ

D. Thomas.

iactit respondetur ad quæstionem septem conclusionibus.

Prima conclusio.

Prima: Habere plures præbendas, non est res primi ordinis. Hæc conclusio inde fit liquida, quòd multis casibus super hoc sancta iura dispensant, vt statim patebit.

Suadetur conclusio. Secunda.

Secunda: Neque est secundi ordinis. Non enim est perinde indifferés atque habere plures vestes; hoc quippe absolutè consideratum, nullam implicat aut malignitaté aut indecentiam: habere autem plures præbendas, si nudè spectetur, statim sonat quasdam ordinis peruersiones.

Probatio.

Primùm, quia ratio docet vt vnicuique ministario suus propriè deputetur minister, alias vnus plurimum personas induit. Secundò: Cultus diuinus detrimentum patitur. Tertiò, cùm bona hæc (vt diximus) stipendia sint ecclesiarum, suo dafraudantur iure. Id quod rerum vsus & experiétia docet, Aggeratis siquidem præbendis multis ad personarum paucitatem, vix vlla restat ecclesia, cui pro ratione suarum decimarum seruiatur dignè. Et quartò inde sequitur distributiuæ iustitię præuaricatio, videlicet vt digni multi egeant, alij vero exundent. Quintò esca & fomentum ambitionis inde subministratur; ná interdicta præbendarum accumulatione, sacerdotes non tam auidè sitirent atque ambirent bonis ecclesiæ ditari. Et sextò, id in caussa est, vt literarum studia neglecta iaceant; vtrinque etenim spes bonorum debilitatur, scilicet & quòd meritorum ratio non habetur, & quòd auida ditiorum auaritia impedimento est, ne inopes promoueantur. Quin uerò septimò, & transgressio quædam est illius Paulini præcepti, Vnusquisque in ea vocatione qua vocatus est, maneat. Atque illius prætereà ad Rom. 12. Sicut

Gregorius.

in vno corpore multa membra habemus. quod Gregorius ad hoc propositum citauit 89. distinct. c. singula. vbi ait, Singula ecclesiastici iuris officia singulis quibusque personis sigillatim committi iubemus. Sicut enim in vno corpore multa mébra habemus, omnia autem membra non vnum actum habent: ita in ecclesiæ corpore multa membra sunt; & ideo distincta officia esse debent, & ecclesiæ diuersis personis commendandæ; alias totum corpus esset oculus; aut totum auditus; aut unus multorum corporum oculus.

Tertia conclusio

Tertia conclusio: Habere plures præbendas res est tertij ordinis; scilicet, quòd licet per se absolutè librata in malum sonet, vt proximé nunc rationes comprobabát; potest nihilo secius talibus circunstantijs exornari, vt fiat licitum.

Distinctio.

Ad huius autem lucidam intelligentiam distinguere de beneficijs operæpretium est. alia enim sunt, quæ residentiam habent annexam: alia verò quæ liberiora sunt, vt simplicia sacerdotia, quæ præstameriæ vulgò dicuntur. Atq; illorum quibus residentia annectitur, alia sunt quibus iniuncta subinde est animarum cura; vt episcopatus & parœciæ: aliæ verò, quæ hoc onere sunt immunes. De his ergo non arbitror eodem esse pacto censendum. Hoc supposito sex casus notatur vigesimaprima quæ. prima in Súma iuridici, quibus licite compati se duæ præbendæ valent in eadem persona.

Primus casus.

Primus ratione tenuitatis: quia non possunt singulæ singulos alere sacerdotes, vt habetur 10. quæstio. 3. vnio. Qui quidem casus verus est etiam in his sacerdotijs, quæ curæ subduntur animarum, Quinetiam posset idé & in episcopatibus licere. Possent inquam esse adeò tenues (quales frequenter sunt in Italia) vt neuter posset episcopum pro sua dignitate sustétare: possentque esse tam proximi, vt ab eadem valerent persona administrari. Et est textus 21. quæst. 1. cap. illud. vbi conceditur vt idem sit Archiepiscopus Tarraconensis, & Episcopus Fundensis.

Secundus.

Secundus casus, quando vna est ecclesia ab altera dependens, ut legitur cap. eam te. extra, de æta. & qualitate & ordi. præfici. Quomodo autem fiat ecclesiarum vnio, patet extrà, de rel. dom. cap. quia monasterium. Neque quis fallatur, arbitratus in eundem casum recidere, nam primus intelligitur etiam vbi ecclesiæ non sint vnitę. Potest siquidem Papa sine unione adiudicare duas ecclesias propter tenuitatem vni sacerdoti, etiam cum titulo vtriusque.

Admonitio.

Est tamen hic consultè animaduertendum, quòd in hac tenuitate meditanda, non est respectus habendus personæ, sed communis vtilitatis ecclesiæ, in quem cuncta hęc referenda sunt. Enimuerò si persona supra dignitatem suam & conditionem, contendit amplam familiá splendoremque vitæ sustentare, non illa lance æstimanda est prouentum tenuitas, sed ad hoc spectandum quid ecclesiæ conducat. Prętereà, cauendum maximè, ne prębendarum vnio in fauorem personæ fiat, & fraudem ecclesiæ. Est illustris quispiam pluralitate beneficiorum pressus, qui ad eximendum sibi scrupulum conscientiæ procurat per annexioné cuncta in vnú coadunare. Profectò is arbitratu meo, dum hoc sophismate fascinare cogitat diuinos oculos, grauius turpiusque delinquit, quàm si plurimum figuram retineret, debet enim unio ecclesiarum in emolumentum ipsarum absque dolo malo fieri, ut sit legitima.

Tertius casus.

Tertius casus est propter paucitatem clericorum, ut vigesimaprima quæstione prima, cap. clericus. adnotatur. Quamuis illic non dicatur nisi propter inopiam hominum, quod referri potest ad incolarum raritatem. Veruntamen raritas etiam sacerdotum necessitatem inducit demandandi uni plures ecclesias. Atqui iudicanda est paucitas, quando rari sunt digni. Qua porrò de caussa non inhiberem in prouincijs probitate & doctrina sacerdotum destitutis, unum pluribus ecclesijs deputari, etiam cum cura animarum; quippe quòd in rem ecclesiæ felicius cederet, quàm sacerdotes penitus inidoneos populo Christiano præficere.

Quartus casus.

Quartus casus plura litem excusans occurrit, quando quis unam habet prębendam in titulo, atque alteram commendatitiam; vt habetur eadem caussa & quęstione, cap. qui plures.

Qualiter præfatus casus sit intelligendus.

Admonendum tamen est de intellectu huius textus. Enimuero iuris prudentes, qui ad forum iudiciale penitus attendunt, tutam forsan arbitrantur cuiuslibet conscientiam hoc pacto possidentis duas præbendas, at uerò qui penitius iudicium diuinum introspiciunt, aliter censebunt. Etenim eædem caussæ, immo (ut reor) iustiores cogere debent ne quis dignè in conspectu Dei altera fruatur præbenda sub titulo, altera verò sub commendatione, quàm si ambas haberet in titulo. De commendationibus quippe loquor perpetuis, quæ hoc ætatis habétur in usu. Est lex prohibens, ne Cardinales qui Romæ resident, fiát Episcopi, & ne huius fiat præuaricatio legis, commendátur illis ecclesiæ perpetuò, nihilo differentius, quàm si titulus illis inscriberetur. Profectò si fas esset ita loqui, hic commendationis prætextus præuaricatio est legis, et si personata; & fortè eò criminosior, quo fit magis in fraudem legis. Nam in fraudé legis facit, qui salvis legis uerbis, sententiam eius circumuenit. l. contra. ff. de legibus. & C. eodem titulo. Non dubium est in legem committere eum, qui uerba legis amplexus, contra legis nititur uoluntaté. l. non dubium. Etenim si caussa ferédæ legis fuit necessaria Episcopi residentia in sua ecclesia, quidnam quęso refert commendatariusne absens sit an uerus Episcopus? ratio nanque quæ iustam faciat ac legitimam cómendationem hæc esse debet, quòd haberi tunc persona non potest, cui legitimè sub titulo adscribatur, non auté cómendatarium ditare. Haud quidem inficias ierim, quin possit Episcopus Romam à Pontifice Maximo ob publicas caussas acciri, tamen quòd illic perpetuò maneat, nihil obmurmuro; sed tamen neque ambigo quin multò sanctiori fide & diuino mandato teneatur Episcopus Cardinalis præsens esse ecclesiæ suæ, quàm Romæ; siquidé Episcopi iure diuino instituti sunt, Cardinales uerò post Apostolorum seculum creati.

Quintus casus.

Quintus casus est quando Papa pluralitatem concedit. ut habetur eadem quęst. c. relatio.

Sextus.

Et sextus si dispenset episcopus, ut habetur septuagesima distinctione canone, sanctorum. Hi autem duo casus ad normam quarti modo expositi auscultandi sunt, uidelicet, quòd quantum ad forum externum censantur legitimè possidere, tamen ut Deo dispensatio sit accepta, debet legitimis caussis circumuestiri. Quanuis iam non est in usu, ut Episcopus possit super præbendarum pluralitate dispensare, quia cap. dudum ecclesiastica. extra, de election. uidetur ius antiquum abrogatum;

nempe

nempe vt solus Papa dispenset; vt illic notauit Panormitanus. Tametsi hoc intelligendum sit sub ambarum titulo; quia commendare ob necessitatem bene potest Episcopus, dum non patet ad curiam aditus. Septimus casus additur extraordinarius propter sublimes & literatas personas, quæ maioribus beneficijs sunt honorandæ; vt verbis vtamur cap. de multa. de præbend. sublimes enim (vt aiunt) refertur ad sanguinem. Attamen neque illud ad illustrium commodum est referendum, sed ad ecclesiæ splendorem. Ecclesia enim dum vagiebat in cunis, & potentia seculari premebatur, opus habebat illustrium viribus suffulciri, qua de caussa indulgebatur vt aliquantò plus stipendiorum sortirentur. Iam verò hoc ætatis, si fas est dicere verum, nescio an eadem dispensationis caussa tam legitima existat. Porrò cùm rerum vsus palàm doceat, sublimium potentatum ita grassatum esse in ecclesiastica sacerdotia, vt hæc fuerit non minima caussa ruinæ in qua modò iacet ecclesia: tametsi nunquam negabo, quin si ingenui & natalibus præclari, moribus sint cùm primis, mox literis ornati, plurimum splendoris ac roboris reipublicæ ecclesiasticæ afferant. Subsequitur hic randem dubitandi ratio, an præter hos casus licitum sit Papæ dispensare, & compatibiles facere plures præbendas & personatus? Hoc in disputationem produxerim propter multa & varia, quæ à doctoribus iuris Canonici affirmantur; vt videre quisque poterit apud Syluestrum, in verbo, Beneficium quarto. Ait enim in primis Archidiaconus casus istos superiores coercedos esse ad præbendas, quæ absque cura sunt animarũ, sed profectò nulla hoc ratione probatur. Quin verò episcopatus pro caussa, vt suprà citauimus, c. illud. vigesimaprima q. prima, possunt eidẽ permitti, ne dum parœciæ si proximæ sunt & tenues, quamuis tunc decentius esset vniri. Alij dicunt extra hos casus nemini licere plures habere præbendas. Intelligendum est tamen absque legitima dispensatione alioqui dubitare non licet, quin eadem potestas quæ superioribus casibus dispensauit, si occurrerint alij nondũ cogitati, æqui tamen & iusti, possit dispensare. Consule si lubet de hac re Syluestrum & alios Summistas. Duo tamen hic restant dubia. Prius, verum absque dispensatione duo possint beneficia ab eodem possideri? Posterius, vtrùm vbi dispensatio requiritur, ille qui absque legitima caussa dispensationem nactus est, tutam habeat conscientiam? De priori dubitatione distinguendum est inter beneficia, quantum ad residentiam & curam. qua distinctione præhabita statuitur conclusio, quæ sit huius articuli ordine quarta: nam tres suprà præmisimus. In beneficijs simplicibus, scilicet, neque habentibus curam, neque residentiam exigentibus, qualia sunt præstameræ, nulla est necessaria dispensatio, vt plura eadem persona obtineat. Scio glossas sacrorum Canonum multas in contrariũ ire: sed tamen nõ solùm iam receptus vsus, verum & ratio nostra conclusionem edocet. Est enim adnotandum fundamentum, quod ex sancto Thoma suprà desumpsimus: videlicet in his spectandum esse trinum ius, scilicet diuinum, naturale, & humanum: quorum hoc vltimũ per desuetudinem legis aut cõtrariã consuetudinem abrogatur: Quòd autẽ quis duo habeat simplicia beneficia, non est vsqueadeò contra naturale ius & diuinum, vt cõsuetudo illud nequeat abrogare. Hoc patet, quoniam licèt habendus etiam oculus in istis sit ad iustitiam distributiuam, potissimum tamen ad commutatiuam, per quã ecclesijs de ministris prouidendum est; vbi autem residentia non est requisita, ibi ecclesia non læditur ob præbendarũ pluralitatẽ. Verũ est Adrianũ mitigare verbũ, dicẽdo hanc nõ esse propriè abrogationẽ, sed derogationem; propterea quòd talis prouisio non potest fieri absque vlla prorsus caussa, sed aliqua interueniente. At verò iam nunc profectò licet nulla interueniat ratio; conferuntur ab inferioribus Prælatis sine vlla dispensatione. Quinta conclusio: In his quæ residentiam requirunt, sed curam non habent, vt sunt canonicatus; nondum ius abrogatum est, sed manet vsus vt absque dispensatione non aceruentur eidem, facilius tamen potest in istis procurari concedique dispensatio, quàm in habentibus curam. Quin verò in beneficijs canonicatu minoribus quæ seruitio etiam interessendi sacris obnoxia sunt, nullus est dispensandi vsus. Addiderim autem conclusionẽ sextã, quòd huiusmodi beneficiorũ coaceruationes siue per dispẽsationẽ fiãt, siue secus, carere nõ possunt culpa etiã quãque mortali, atque graui scãdalo, in ecclesiarũ detrimentum, idque potissimè, vbi nimium accumulantur, & personis deputantur indignis. Conclusio hæc inter probandam conclusionem secundam consistit. Iam enim nulla spectãtur aut desiderantur merita, sed perinde, quinetiã turpius atque impudentius quàm secularia & profana, ambiuntur, cãbiũtur, veneunt, hæreditantur, regressantur, profanantur, ac dilapidantur. Septima conclusio; Parœciæ & id genus sacerdotia, quæ in animarum curam instituta sunt, vsqueadeò non possunt absque legitima dispensatione ab eadem obtineri persona, vt si legitima nõ fuerit, nequeant tutò in foro conscientiæ apud Deum possideri. Non solùm sententia est S. Thomæ quolibeto citato, atque Adriani in De plural. beneficio. verùm & sacri canones id insinuant, eiusque interpretes apertè pronuntiant. Quin verò doctores conclusionem non moderantur, vt de illis solis intelligatur, sed de cũctis (quod verissimum est) quæ dispensatione indigent, vt possideantur. Est tamen enormitas turpior in his quæ curam habẽt animarum. Itaque & Papa sine legitima caussa dispensans grauiter delinquit, & eius delictum non liberat ambientem, obtinentem, & retinentem à culpa. In primis, quòd Papa delinquat sententia est Apostolĩ suprà citati: Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispẽsatores ministeriorum Dei. Et subdit: Hic iam quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur. Quin verò Christus Lucæ 12. Quis putas est fidelis dispensator & prudens? Et re vera nullibi tanta fides exigitur quàm in committendis concredendisque animis Christi sanguine redemptis, illius curæ, qui præsens semper gregi suo prospiciat. Vnde Bernard. de consi. ad Eugenium libro secundo cap. 6. ait, potius Pontificem summum, qui spiritualis est, omnes iudicans & à nemine iudicatus, debere non sua voluntate pro lege uti: sed Christum præ omnibus imitari, qui non suam, sed patris voluntatem venit facere; vt omnia non pro sua vtilitate, sed pro communi commodo dispenset. alias vt dissipator censendus est. Nã etsi iura suprà citata plenariam ei tribuant potestatem dispensandi; id tamen intelligunt, quia non habet superiorem in terra, à quo possit iudicari; mittimus consiliũ in caussa hæresis. Attamen apud Deum & exactissimè respondere tenetur, si fidem in dispensatione defregerit. Ratio ergo conclusionis est hæc, Sacerdotia quæ curam habent annexam, rectè nequeunt administrari sine præsentia; tanta est vigilantia quæ animabus custodiendis ac prospiciendis necessaria est; residere autem simul nemo potest in ecclesijs pluribus; ergo sine vrgentissima caussa eademque ecclesiæ necessaria non potest citra atrocem culpam super hoc dispensari. Sed ait fortè ille, cum quo dispensatum est, Papa dispensauit, ipse sibi viderit: ego immunis sum. Hic tamen cauillus securos multos reddit, tutum verò neminem; quoniam Papa non est Dominus, vt identidem dictum est, sed dispensator, ideoque qui iniquam dispensat, nem petit, iniquitatis caussa est, & qui ea vtitur, eadem semper irretitur iniquitate. Accedit ius Cõcilij Lateranensis, de quo extrà, de preben. c. De multa. & cap. Dudum ecclesia de election. ubi nullatenus permittitur duas simul possideri parœciales ecclesias. Et Hostiensis & Panormitanus, & reliqui super capitul. extirpandæ. de præbend. indubiè consentiunt, residentiam similium curatorum non posse per vicarium suppleri. Et ratio est, quia cùm beneficium conferatur intuitu personæ, ob suam scilicet ipsius dignitatem, illa suppleri non potest per pauperem mercenarium, qui ut plurimum indignus est, & quàmlibet dignus esset ut locum haberet mercenarij, non tamen

Septimus casus. *Dubitatio.* *Syluester.* *Archidiaconus.* *Solutio.* *Alterum dubium.* *Distinctio.* *Quarta conclusio.* *Probatio conclusionis.* *Quinta conclusio.* *Sexta conclusio.* *Contra abusum in cambiendis beneficijs.* *Septima conclusio.* *D. Thomas.* *Adrianus.* *Papa delinquit sine caussa dispensans.* *Paulus.* *Bernardus.* *Sensus illius* *Papa plenariam habet dispensandi potestatem.* *Ratio conclusionis.* *Inanis ac stulta obiectio.* *Concilium Lateranen.* *Hostiensis.* *Panormit.* *Ratio secundæ conclusionis.*

pro ratione fructuum beneficij. Soluit ecclesia iusta stipendia pro viro docto & graui, qui si præsens adesset, suis eleemosynis, consilijs, fauoribusque auctoritate posset suo gregi prospicere ac deseruire: non ergo hæc possunt per mercenarium perfici. Miraculum est, quòd liceat curato ob eam solum curam & onus quod uicarium vilius quàm potuit, sibi substituit, amplitudinem fructuũ percipere; reclamante Paulo, Qui non laborat, non mãducet. Sed ais, satis est laborare per alium, profecto si non debet manducare nisi qui laborat, fit, vt qui non per se, sed per alium laborat, non debeat ipse manducare, sed contentus esse, si loco illios alius manducet. Ait fortasse parœcius, beneficij possessor, satis est huic ecclesiæ hunc vicarium substituere. Responderet autem Ecclesia si fari sciret: Ergo satis est ei hæc quam tu illi tribuis, merces: Cur ergo reliquum ex me absque vllo seruitio surripis? Insinuabat se huc de residentia Episcoporum sermo; sed hic adeò amplus est, vt illo totum ferè librum nonum cõpleuerimus. Audiant ergo interim supremum Pastorem suum, qui animam suam dedit pro ouibus suis, eos admonentem, quemadmodum mercenarius & qui non est pastor cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem, & admittit oues, & fugit.

Paulus. 2. Timo. 3. Qui per aliũ laborat, per alium manducet.

Sententia auctoris de residentia Episcoporũ.

Argumenta.

Ad argumenta ergo in contrarium conclusiones respondent. Commonstrant enim illa iuxta naturam & ingenium rei, vbi nudè præbendarum aceruus consideretur; ut secunda conclusione explicitum est; cui tamen tertia nõ repugnat; népe vt ob legitimas circunstantias id fieri possit licitè. Et pariter respondetur ad sanctorum dogmata, ac subinde ad rationem tertio loco adiectam.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum in collatione secularium magistratuum subesse possit crimen acceptionis personarum.

POst hæc, quæ de ecclesiasticis bonis dicta sunt, continuo in hoc quarto articulo similis se insinuat disputatio de secularibus magistratibus, publicisque officijs ac muneribus, quæ administrandæ iustitiæ ereari consueuerunt in republica, nempe utrùm in illis conferendis ac dispensandis subesse quoque possit crimen acceptionis personarum: Arguitur enim primò à parte negatiua: Bona hęc (veluti de ecclesiasticis diximus) sunt stipẽdia erecta & stata ministris Reipublicę; qui illa mercede sua quisque obsequia impendit; ergo non pertinent ad distributiuam iustitiam; sed Respublica uel rex in quẽ publica potestas translata est, ueluti propria bona potest cui libuerit elargiri, ueluti conductis operarijs; ac subinde fit consequens vt nullum ibidem locum habeat personarum acceptio. Immo apertius ex eadem radice secundò arguitur: Respublica atque adeò rex non solùm illa publica stipẽdia, verũ & iura quæ quisq; soluit, ministris iustitiæ pro suo placito instituit; ergo nulla ratio vetare videtur quin magistratus ipsos & officialiũ loca vendere possit, tantùm abest, vt in eorũ prouisione peccare possit personarũ respectu. In contrarium reclamat vox populi.

Primum argumentum. a parte negatiua.

Argum. 2.

Quæstio huius articuli per ea, quæ in proximo dicta sunt, perquàm facilè definitur. Est enim prima cõclusio secundæ superioris simillima; Bona hæc secularia ministrorum iustitiæ, licèt imaginem, & rei nonnihil gerant iustitiæ distributiuæ, non tamen tali solum ratione æstimãda sunt, sed uelut materia iustitiæ cõmutatiuę. Enimuerò nõ sunt ea lance libranda ac si essent reipublicę bona; ea tantùm ratione applicãda ciuibus q sint prouẽtus publici; aut tali ratione ac si sint præmia proposita honestis viris, probis, & sapientibus, pro suis virtutibus & exhaustis laboribus per literarum studia; sed tanquam stipendia publicis ministris iustitiæ decreta, pro suis obsequijs quæ reipublicæ impendunt. Hæc conclusio potentior etiam est quàm quæ de ecclesiasticis bonis asserebatur. Enimuerò nisi necessaria esset iustitiæ administratio, nunquàm ob præmium virtutum aut literarum contributa essent à populo, vel impẽsa ex ærario regis. Quapropter rex per iustitiam commutatiuam debet tales ministros regno pro tributis quę populus illi numerat. Debet enim suis ciuibus protectionem ab extero hoste: mox iustitiæ custodiam aduersus internos malefactores. Hinc subsequitur conclusio secunda: Licèt in collatione huiusmodi magistratuum atque officialium illa inspiciẽda sit facies distributiuæ iustitiæ, vt dignioribus maiora conferantur, illa insuper seruanda est iustitia commutatiua, vt tantum stipendij cuique reddatur, quanti penditur eius labor, cura, & functionis qualitas. Conclusio hæc compertior per superiorem fit, quàm vt alio præterea egeat testimonio. Tertia conclusio superioribus agnata; Personarum merita quibus publicæ administrationes & munera demandantur, non sunt æstimanda præcisè sicut in distributiua iustitia secundum eorum absolutam considerationem in ordine ad seipsos; sed respectu finis & functionis ad quam assumuntur; an scilicet sint ad subditos accommodi, & ad magistratum illum gerendum idonei. Ex his fit consequens, quòd si indigna sit assumptio huiusmodi classis hominum, non tam pensanda est iniuria, quę fit dignioribus, quàm illa quæ fit ciuitati, vel genti cui talis persona præficitur, uel toti regno, si sint Regiæ curiæ, vel præsidentes, uel assistentes. Etenim sola (vt inculcanter repetam) populi necessitate instituti illi sunt honores, & stipendia decreta, quæ illis obueniunt; & non propter personas ipsas, quibus deferũtur: sicuti bona quæ per distributiuã iustitiam cõmunicantur. Ex hoc ergo cõsequitur quarta cõclusio. Quando digni non obtinent istos honores & stipendia, acceptionis personarum crimen committitur, vinculumque inde adeò restitutionis oritur; non tamen quę facienda sit ipsis, qui obtinere deberent, sed certè populo qui damnum accepit & incõmoda. Hęc inquam conclusio ex superioribus liquido patet, quia in populum tunc peccatur contra commutatiuã quæ militat sub legali vniuersalique iustitia principis. Licèt denegandum non sit, quin contra iustitiam distributiuam iniuria fiat etiam & dignioribus; porrò qui cum illo intuitu literis virtutibusque insudent, quodam pacto defraudãtur. Bene enim consulteque & Solon & Democritus aiebant duo hæc diuina numina cuncta gubernare, præmium scilicet & pœnam, quibus ideo omnis respublica continetur. Secundum quos philosophos, Vlpianus de Iustitia & Iure. lib. 1. Bonos, inquit non solùm metu pœnarum, verùm etiam præmiorum quoque exhortatione efficere cupimus. Illud tamen personarum qualecunque ius non induit restitutionis ligamen, quæ illis sit facienda. Habet nihilominus (vt dicebam) locum & in istiusmodi distributionibus personarum acceptio. Vt verbi gratia, si Rex Salmantinos tantùm ad publica munera accerserit, aut ad alias præbendas, ea tantùm ratione, quòd Salmantini sunt. Secus autem, si hoc argumento vteretur ad explorandum eorum merita. Sed roget quis fortè, quænam merita libranda sunt & conquirenda tam in publicis magistratibus quàm in alijs ministris inferioris ordinis, vt sunt scribæ, & alij huius classis, vtrùm sola eorum probitas? Hanc interrogationem pernecessariam hic diximus, cuius, ideo gratia hanc appendimus longiusculam meditationem. Statuitur ergo quinta conclusio: Nemo qui imprubis est moribus, quacunque uel scientia vel prudentia, quæ potius in viro prauo erit astutia, prępolleat, ad huiusmodi prouincias est prumouendus. Enimuerò artes quæ solo intellectu consistunt potest quidem vir nequam probè exercere; vt fidibus dulciter canere, pulchrè pingere, adfabrè sculpere; illam verò practicam quæ in iustitiæ administratione posita est, nemo nisi virtutũ vniuersitate præditus exequi valet iustè. Cuius ratio in promptu est, quòd (vt 6. Ethico. Arist. auctor existit) regere atque imperare, prudentiæ munus est; prudentia autem secum habet cunctas virtutes connexas, & potissimùm prudentia iudicis. Est nanq; (vt 5. Ethic. docetur) iustitiæ custos: haud tamen iniquitates oẽs reipublicæ

Prima conclusio.

Secunda cõclusio.

Tertia conclusio.

Propter populi necessitatem instituti sunt magistratus.

Quarta conclusio.

Solon. Democritus.

Vlpianus.

Quinta conclusio.

Ratio cõclusionis.

Illustratur fusius conclusio.

blicæ exagitare potest, ac secundū leges vindicare, nisi fuerit virtutum omnium decore peromatus: nam qualis vnusquisque est, talis sibi finis esse videtur; obidq; de officijs non potest quis iudicare bene, qui malignè illis affectus est. Quin verò (vt rerum vsu & experientia constat) corruptus animus non potest nō æquitatē iustitiæ labefactare. Qua vtique de causa Arist. Polit. 3. postq̄ disseruit non idem esse, vt quis bonus sit ciuis, atque bonus iudex, exceptionē statim subdit videlicet eum ciuem, qui præsides est & princeps, virtutibus omnibus viri boni indigere. Quin age, hac ratione 5. Ethic. asseruit magistratū ostendere virum, ꝙ cùm virtutes reliquæ hominē in seipso componant, iustitia verò ipsum ad alios ordinet, facilius est virtutes reliquas colere quàm iustitiā, obidq; nō satis virtus dignitasq; psonę habetur explorata, quousq; magistratum ineat. Ad hæc, cùm iustitiæ ministri, membra sint principis, in ipsis debet suam ipsius pulchritudinem exhibere ciuium oculis. Nulla enim de re certiùs perpenditur qualis sit princeps, quàm de ministrorū integritate aut corruptela. Neque enim quidquā illi aliud, seu diuinum ius spectes, seu naturale, seu humanū, arctiùs iniunctum est, quàm vt iustitiam custodiat; quæ non tam legum vi, quàm ministrorū prudentia, & cum primis charitate & probitate custoditur, tuetur, & vegetatur. Adde ꝙ dum hominis iniquitas auctoritate publica coarmatur, nihil esse reipublicæ pestilētius potest. Ecquid enim iniquius atque peruersius, quàm eadem auctoritate quæ in custodiā iustitiæ diuinitus creata est, in eius exitium & internecionem abuti? Quàm hæc omnia prudenter vnico verbo 5. Ethic. Arist. conclusit: vbi iudicem pronunciauit debere esse iustum ipsum viuens, hoc est iustitiæ spiritu cuncta disponens. Quare leges vt sint ipsæ sanctissimæ, tamen sine recto iudice cadauera sunt defunctę rationis: præterquàm ꝙ dum subiectus populus videt iustitiæ custodem impunè delinquere, non solùm iustitiam despectui habet, delinquendiq; ansam inde nanciscitur, verùm in odium virtutum pertrahitur, quam sic pessum ire videt. Inter iudicū antè vitia, auaritia nihil est pestilentius. Quod autben. Iustiniani, Vt iudices sine quoquo suffragio fiant, disertissimè pandit. Vbi ait imperator se non sufficere, cōsiderare & exponere quāta ex furto prouincialium iudicum fiant pessima. Sanctissimū Oratoribus fuit, vt nemo in illum ordinē admitteretur, nisi imprimis vir bonus esset, ac mox dicendi peritus. Quāto ergo Christianis hoc debet esse sanctius in iudicibus creandis? Scopum profectò optimè ille coniectauit Moysis socer, dum genero huiuscemodi consilium dedit, Exod. 18. Prouide ex omni plebe viros potentes & timentes Deū, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiā, & constitues eos tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populū omni tempore. Huic aūt propositioni sextam adhibeamus. Non solū præter morum honestatē scientia, prudentia, & solertia, atq; in primis animi robur necessaria sunt ei qui futurus est iudex, verùm etiam expedit nonnunquā eum, qui non est tam ornatis moribus, alteri qui illis abundat, anteferri propter alias dotes, quibus præditus est, ad regendū accōmodas. Atq; hoc suo gradu in inferioribus etiam ordinibus ministrorum iustitiæ obseruandum est. Quin verò in magistratibus nonnullis creandis & generis nobilitas æstimanda est, quæ non solùm splendorem, verum & auctoritatis pondus secum affert.

Aristo. — *Aristo.* — *Auaritia inter iudiciū delicta primas tenet.* — *Iustinianus. Iudices.* — *Sexta conclusio.*

Per hæc solutum restat argumentū prius. Conceditur enim stipendia publica ministrorū iustitiæ, esse reipublicæ, vbi seipsa gubernat, atque adeò regis, vbi regnum est; nihilominus rex debet reipublicæ per iustitiam cōmutatiuam idoneos ministros propter tributa quæ illi contribuuntur; quos si non dederit, tenetur illi damna sarcire. Sed ingerit se statim dubitatio secundi argumenti nō facilis, an videlicet rex possit huiusmodi magistratus & officia vendere? Obijcere se enim videtur statim verbo ipso venditionis, horribilis quædā turpitudo ac deformitas. Quæstionem igitur opus est euoluere, de suisq; principijs deducere. Est enim D. Tho. qui (vt legitur Opusculo, quod inter sua est. 21.) interrogatus à fœmina Duce Brabantiæ, an liceret illi huiusmodi officia vendere, vel mutuò à Baliuis & Officialibus aliquid certum recipere, donec ex officijs suis eandem summā reficeret? Cui respondit, licere quidē, minimè tamen expedire aut decere. In quam sentētiā Caietan. propendet in Summa, verbo, Vænalitas. At quia solutio quæstionis huius in diuersa extrema trahitur, dum alij existimant ex natura rei esse illicitam venditionē, ac si stipendia illa iuraq; officialium sua essent propria iure hæreditario acquisita vel acquirenda. Alij verò rem nimiū relaxantes eadem officia vænalia perinde arbitrantur, atque prædiorum fructus. Mediam sententiā, nescio an falsus, constituere curabo, quæ subiectis cōclusionibus patebit. Prima: Si omnia hæc, magistratus & officia per se, nudè & absque circunstantijs, quæ vsu veniunt, speculatiuè tantū, vt aiunt, existimentur, scilicet vt verè dignis personis venderentur, qui iustitiā recta, bonaq; fide administrarent, neque vllum eis offerretur periculum petendi quidquā aut recipiendi præter ius suum, nihil in se habent quo minùs licitè vænalia sint. Probatur: Venditionis huiusmodi iniustitia aut inde existeret, ꝙ spiritualia sunt, & ideo veluti ecclesiastica beneficia gratis conferenda: impedimentum autē hoc palàm est nihil loci imprę̄sentiarum obtinere; si quidē merè secularia sunt, aut quia sunt bona communia, veluti præmia eorū, qui literis & probitate pollent, atque adeò illis propter seipsos peculiariter debita, sicuti prouentus reipublicæ, vel sicuti in die iudicij bonis debentur præmia. Et hoc iam modò exclusum est: nimirum dum monstrauimus nō esse nisi stipendia & mercedem pro seruitijs & obsequijs eorum, qui reipublicæ inseruiunt. Alia aūt ratio nō apparet iniquitatis huiusmodi venditionis, si nullus aliarum circunstantiarū habetur respectus; ergo est per se licita. Secundò & maioris claritatis gratia arguitur. Demus rempublicā quæ seipsam, verbi gratia, per consules regit. Illa facultatem habet & arbitrium constituendi ex suo ærario singulis magistratibus & officialibus stipendia, tanta vel tanta; ergo quando personā quamlibet huic aut illi officio deputat, cùm illa persona nullū prorsus habeat acquisitum ius, potest ei stipendium vel augere vel minuere; ergo eadē ratione poterit illi imponere in tributū quotam partem eiusdē stipendij quam soluat reipublicæ. Et eadem ratione potest illam quotam prætio taxare, atque adeò officiū illi vendere. Posset autē hanc nostram conclusionem quis hoc pacto inficiari: Respublica debet æqua iura constituere ciuibus, quæ soluant officialibus. Verbi gratia, pro tali scripto tantum, pro sigillo tantum, pro subscriptione, &c. Quòd si pretium exuperat qualitatē officij, imperare debet ciuibus minora iura, & ideo nihil eximere potest ab illo stipendio, atque adeò neque illud vendere, sed remittere ciuibus. Porrò autem exceptio hæc & responsio nō eneruat argumentū nostrum. Enimuero contingere potest, vt expediens ac decens sit tanta iura imponere litigantibus ad resecandas lites atque ad arcendos à tribunalibus ciues; vel quia illud est vnum iustū tributum pro republica. Hoc aūt supposito fortè ex altera parte nimiùm crescunt scribæ, verbi gratia, aut prætoris prouentus, ita vt pro dignitate personarum redundent. Illo ergo casu nō video cur nequeat respublica in suam propriam vtilitatē quotam illorum stipendiorū vertere, atq; adeò vel locare officium, vel vendere. Exemplū in hisce nostris scolijs patet. Iura scribæ ampla sunt, & aucta Vniuersitate decet illa persolui; factum est tamen plus nimio fructuosum officiū: obidq; constituit Vniuersitas sibi capere iura illa, & tabellario certā consignare pecuniam. Profectò nō video dum officium prouidetur, quidnam iniuriæ sit, illa conditione ministrum suum recipere. Si vis tantùm; sin verò, abi; alius accipiet. Quòd si hoc licitum est, licuit etiam totum officium cum sua amplitudine, vel locare, vel vendere. Aliam verò prætereà exceptionē forsan quispiam obijciat. Esto, respublica

Ad primum argum. — *Dubium circa secundum argum.* — *Argumentū à parte negatiua.* — *D. Thom. interrogatus à Duce Brabantia.* — *Caietanus.* — *Prima conclusio.* — *Probatio cō clusionis.* — *Argumentū princeps pro auctore.* — *Obiectio.* — *Dilutio obiectionis.* — *Alia obiectio.*

Soluitur du bitatio.

blica quæ per se regitur, hoc possit, rex tamen nō item: quoniam merus est dispensator officiorum. Et ideo non poterit quasi sua illa vendere, sed tenetur quasi reipublicæ officia dispensare. Attamen obiectio hæc nisi fallor, nullatenus conclusionem nostram expugnat. Rex enim non tanquā dispensator, sed tanquā ipsa eadem respublica reputandus. Enimuero non est æstimandus tanquam reipublicæ vicarius, sicuti Venetorum Dux, qui semper est è republica pendens, sed tanquā plenissimam habens potestatem reipublicæ, eandem scilicet quam ipsa habebat. Sic enim expressè habet lex illa, Quod principi. ff. de consti. princ. Quod principi placuit, legis habet vigorem. vtpote cùm lege regia quæ de imperio eius lata est, populus ei & in eum omne suum imperiū & potestatem contulerit. Hac enim lege atq; hac de causa non potest illum vllo pacto dimouere, neq; filios iure hæreditario regnandi expoliare, si illud semel illi contulerit, nisi vbi aperta tyrannide regnum pessundaret. Et tunc solo beneficio naturalis iuris quo vim vi repellere licet. Itaque regnum est suum, sicut cuiusq; ciuis sua est domus: atque adeò quæcunque facultas & ius reipublicæ penes ipsum est: licèt non respublica propter ipsum, sed ipse propter rempublicā sit institutus, & ideo omnia debet in publicum cōmodum referre. Hinc fit, ꝙ magnates & domini qui sub ditione regia sunt, non habeant ex naturali iure eandem facultatē officia vendendi; quia Ducatus, verbi gratia, vel Marchionatus non censentur tanquam per se respublica: neq; ad illū absolutè pertinet iura quæ subditi soluunt instituere, sed dependenter à rege. At tenentur ministros iustitię decenti stipendio cōducere. Verum est, ꝙ oppida & vassalli sunt vera eorū possessio, & ideo si expedierit in bonum cōmune populi sui quotam aliquā eximere ab illis officijs, nulla esset iniquitas. Sed est differentia inter regem & illos, ꝙ quidquid rex reciperet vel exciperet ab istis officijs, reputatur esse in bonū publicum: siquidē illi incumbit regnū protegere, sicuti si ipse esset respublica: secus autē domini inferiores; non enim quidquid sibi vsurparent ex huiusmodi officijs, reputaretur cedere in bonū publicum, nisi ipsi ad tale bonum applicarent; puta ad reparationem murorum aut pontium, &c. Igitur nullā iniustitiā deprehendere inde valeo si dum rem nudè speculemur, rex iura officialium pro bono publico venderet; vt præturam, verbi gratia, aut scribæ officiū suis aulicis donaret, qui possunt alios substituere à quibus aliquā partem susciperēt, si fructuū vbertas id ferret; dummodo cunctis incōmodis bona fide obuiaretur; scilicet vt qui officium administrarēt digni essent, neque fraudes neque latrocinia facerent, quibus prætium quod impenderant, corraderent.

Qui possunt vendere hæc officia.

Discrimen inter regem & alios proceres republicæ.

Secunda conclusio.

Secunda conclusio: Si res hęc non ita speculatiuè, sed practicè & per applicationē ad vsus atque ad affectuū absurditatem, qui fermè necessariò inde sequuntur, consideretur, nō solùm nunquā aut expedit, aut decet, verùm secundū moralem prudentiam neq; licet.

Ostenditur conclusio.

Conclusio hæc multis modis demonstratur. Primùm eo ipso, ꝙ officium res sit venalis, non penditur persona cui venditur meritis, sed pecunia quo nihil potest iniquius esse. Obueniunt enim tunc plurimū magistratus viris ambitione & auaritia corruptis, sanguine infimis, absque prudentia & literis; quo nihil in republica pestilentius est; præterquā ꝙ magistratus inde vilescunt. Mox & hac ratione via sternitur ad diripienda ciuium bona; nam eadē de causa auaritiæ vitium palliatur. Etenim qui gratis officium receperunt, nisi impudentia insignes fuerint, non audent vltra suū ius pro suo ministerio petere, qui verò coemerūt, occasionē saltem fucatam habent dicendi ꝙ quæ priùs emerunt, vendere iure possunt ad redimendam vexationē suam; quāuis re vera nullam habeant excusationē. Nam cùm iura taxata sint, sua culpa est, si officium emunt, ex quo legitimè nō possunt & prętium & victum cōficere. Quòd si officiales huiusmodi & iustitiæ ministri repetundis pecunijs ac rebus, quas contra ius extorquent, sint populo graues, quomodo audebit qui læsus est principem aut dominū conquestus adire? immo quomodo dominus nō erubescet ministrum corripere, à quo ipse pecuniam priùs extorserat, quam ille à plebe depredatur? Existit præterea & aliud damnum, quod huiusmodi venditiones afferunt, porrò ꝙ homines diuertit ab alijs artibus, quas exercere possent vt splendidiùs de rapina viuant. Præterea, & leges ipsæ & iura hac ratione violantur & pessum eunt. Nam scriba, aut prætor, aut quiuis alius officialis, qui pretium empti officij extorquere debet à miseris ciuibus, quònam putas modo non violabit fidem suā? quam non iniuriam intentabit, vt miserorum pecuniam emungat? Præter hæc demum, quādo hæc scilicet cuncta cessarent, cùm princeps inferioresq; domini pro stipendijs quæ à populo recipiunt, iustitiam administrare teneantur, ita se gerere, vt non solùm non eam gratis administrent, verùm neq; contenti litigatorum contributionibus pro ministris, imperare nouum quoque lucrum ex administratione iustitiæ sibi extorqueant, profectò nō potest culpæ absurditate vacare. Hæc omnia sanctissimè Imperator Iustinianus in Authentico illo aureo: Vt iudices sine quoquo suffragio fiant. quo maximè ambæ nostrę conclusiones corroborātur, luculentissimè disseruit. Illic enim persanctè iubet, vt personę quæ publicis officijs adducuntur, singulis sine mercede percipiant; nihil omnino dantes neq; occasione suffragiorum. Verba sunt Authentici. Tamen in caussam non adducit, ꝙ illa natura sua vendibilia non sint, sed omnibus, inquit, manifestū est; quoniā qui aurum dat, & ita administrationē emit, non hoc solùm, sed & aliud extrinsecus addit amplius occasione cōmodi. Et sic vno principio illicito dato, multæ subsequuntur rapinæ. Legitur præterea iure cōmuni eadem prohibitio l. Hæc lex. ff. ad legem Iuliam, de ambi. Quapropter & secundū ius cōmune Catholici Hispaniarum Reges lege etiam prohibent (vt inter eorum Pragmaticas extat) ne electiones officiorū & potissimùm scribarū, pretio fiant: eademq; Pragmatica, auctoritate etiā inuictissimi Cæsaris confirmata est.

Authenticum autem Iustiniani.

Reges Catholici.

Cæsar.

Tertia conclusio.

Quæ officia turpius venduntur.

Tertia cōclusio: Cunctis alijs hoc esset pestilentius decorem reipublicæ turpiùs offendens, atq; adeò scandalosum, si iudicatus venderentur, aut loca eorum qui regi sunt à publicis consilijs; vt audiui in quadam prouincia extra Hispaniam fieri. nam inde præsentissimū periculum existeret iugulandi præuaricandiq; omnia iura. In locis aūt Senatorum vendendis, quos vulgò Rectores vocant, eò minus absurditatis apparet, ꝙ non vsqueadeo sunt iustitiæ administratores. At verò quia & vrbem suo ordine regunt, & multa publica munia gerunt, aliaq; dispensant, & nonnunquā in consilium iustitiæ adhibentur; non potest non esse incongruum, si nō meritorū sed pretij æstimatione eligantur. Hoc autem est hic apprimè considerandū, ꝙ etsi necessitas, legis nescia, principem quādoq; cōpulerit huiusmodi loca diuendere: emptores tamen, neq; vllus alius, vendendi ius habent. Hoc enim esset munus eligendi senatorem vsurpare; quod rex nemini cōmisit. Quapropter nisi facultate regis obtenta, ad quem electio pertinet, nemini licet quantouis pretio emerit, in alterum, vel nummis, vel gratis transferre. Neque translatio, nisi pòst regis assensu rata haberetur, vllius esset valoris. Quòd si quis à rege facultatem transferendi locū suum petierit, non explicando venditionē, arbitror sic peccare vendendo vt ad restitutionē pretij teneatur: quia nemini fas est vendere, nisi regi. Vbi autē rex eandem largiatur facultatem, cessat restitutionis obligatio: nō tamen ratio peccati, postquàm venditio non fit in bonum publicum. Subiecerim præterea quartam conclusionem: Senatores vrbium, quibus concessum est scribarū functiones eligere, non solùm propter incōmoda quæ secunda ac tertia conclusione expressa sunt, nequeunt vllo pacto pretio suffragia vendere, verùm naturæ & conditioni suæ functionis illud repugnat. Itaque etsi regi iuxta tenorem primæ conclusionis aliquando forte liceret, illis tamen nequaquā pretium recipere fas est. Ratio est, quia ipsi nō sunt in quos respublica potestatē publicā transtulit,

veluti

veluti in tegem: sed sunt meri dispensatores, & ex privilegio simpliciter electores: quorum ideo singulariter talem ausum cohibet Pragmatica illa regni citata. *Pragmatica regni.* Ex quo fit, vt neque possint stipendia iuraque scribarum per modum pensionis dispertiri: aut cogere scribam, vt tantum alteri soluat. Ita enim solet inter istos senatores conuenire. Eligamus tuum hominẽ, qui tamen meo aliquid rependat. Re vera non auderem tutas asserere talium cõscientias; hoc enim est pretio æstimare suffragiũ. Quapropter tota pecunia restituenda est electo scribæ, tanquã per iniquitatẽ extorta. *Quinta conclusio.* Quinta postremaq́, nostra conclusio sit; Inter hos oẽs iniustissimè ac fœdissimè ecclesiastici Antistites huiusmodi munia vænundãt. Nam prærer absurda, quæ superiùs numerata sunt, scandalo Christianos oculos offendunt. Gratis enim acceperunt, gratis dent; non solùm spiritualia, sed secularia quæ ad custodiam spiritualium instituta sunt. Haud equidem me latet, neque verò negauerim, quin aliqua iura & munera Antistitibus obuenire possint, quæ antiquissima consuetudine bona fide firmata sunt; vt cap. statutũ. Clementina de electionibus. adnotatur; vbi habetur, quidquid emolumenti episcopo prouenerit ex iurisdictione & sigillo curiæ Ecclesiasticæ vel secularis, futuro successori fideliter reseruandum. Neque denegandum, quin fortè litigantibus etiã in curia ecclesiastica æquum sit aliqua minutissima iura imperare ad obuiandum litibus. Id tamen multò est moderatiùs faciendum, quàm in foro seculari. Fieri enim non potest citra scandalum, immo forsan neque citra iniuriam, vt sigilli prouentus & subscriptionum tam immodici sint; cùm illa testimonia, si ampli episcopatuum fructus spectentur, episcopi videantur gratuitò debere subditis. In illos enim multò vehementiùs militat argumentũ superius, q cùm gratis debeant administrare iustitiam, contenti sint exiguam pecuniam pro ministris à litigantibus extorquere, absq; eo q inde sibi aliud lucrum augeant. *Ad secundũ argum.* In calce denique quæstionis postremum hoc verbum adhibuerim, quòd auctiora iura litigantium vel imponere vel dissimulare & permittere eo intuitu, vt officium pluris vendatur, scelestius esset iniustitiæ crimen. Ex his ergo solutum restat argumentum secundum.

ARTICVLVS V.

Vtrùm in iudicijs dicendis interuenire possit personarum acceptio.

POst hæc quæ de magistratibus, deq́ue alijs reipublicæ muneribus, atque adeò de iudicantibus instituendis ac dispensandis dicta sunt, consequitur in hoc quinto articulo, vt examinemus an etiã in iudicijs dicundis crimen quoque acceptionis personarum committi accidat? Videtur enim nullum illic locum attingere. *Primum argumentum à parte negatiua.* Nam dictum est vitium hoc iustitiæ distributiuæ contrà pugnare: Dictio autem iuris ad iustitiam cõmutatiuam pertinet, siue illam partẽ spectes, qua inter particulares personas æquitas seruatur, vt quisq; quod contulit, recuperet, siue alteram malorũ vindicatricem quæ ad æqualitatem vicissitur mala, vt suprà quęstione proxima declarauimus. *Argum. 2.* Prætereà, secundò arguitur. Arist. 5. Ethic. pręcipit, vt iniurię magistratibus irrogatæ acriori animaduersione vindicentur, quàm quæ in personas inferioris classis inferuntur. Et Eccle. 4. iubetur, In iudicando esto pupillis misericors. Vtraq; autem præceptio videtur personas respicere; non ergo in huiusmodi personarum acceptione vitiũ æstimatur. *Argum. 3.* Tertiò, si in iudicijs acceptio personarum versari posset, nunquam deberet quidquã illuc admitti, quod ad gratiam attineret: nam certè cùm iudex gratuitò quidpiam concedit alteri partium, videtur personæ respectu illud facere; consequens tamen falsum apparet. nam primùm videtur ratio postulare, vt vbi iudici compertum est innocentẽ dolo malo deferri, possit in eius fauorem multa tum indulgere, tum dissimulare, quæ in fauorẽ nocentis non posset legitimè. Adde q & extra hunc casum in arbitrio iudicis apparet esse positum vt infra latitudinem iuris possit terminos quandoq; protendere, quandoq; perstringere, hisque & alijs modis, & parti vni præ altera fauere in his quæ lex non vetat. Et tertiò, supremus princeps potest vitam nonnunquã vni reo donare, quam alteri simili deneget, esto vterq; condemnatus esset capitis. *Argum. 4.* Quartò demũ arguitur: Occurrit nõnunquã ius dubiũ de quo variè inter doctores opinatur, tunc ergo facultatẽ videtur iudex habere vt amicitiæ causa nunc secundũ vnam opinionẽ sententiã ferat, pòst verò cõtrariè secundũ alteram, intuitu etiam personæ. ergo personarũ acceptio non semper est in iudicijs illicita. In contrarium aũt est illud Prou. 18. Accipere personam in iudicio non est bonum.

Vnica conclusio. Quæstio hæc facilis expeditionis est, porrò quę vnica absoluitur conclusione: Acceptio personarũ in iudicijs dicundis sæpenumero cõmittitur; eademq́, scelus est, & immane crimen. *Probatio cõclusionis.* Probatur: Iudicium est recta iudicatio iusti atque iniusti, puta qua rei duntaxat causis, syncera & candida ratione perpensis, æqualitas tam inter personas quæ per dationem & receptionẽ inæqualia habebãt, constituitur, quàm inter crimina atq; supplicia. *Iudicium quid sit.* Hoc autem iudicium corrumpi cõsueuit quoties nõ ad causam, sed ad personã, eiusve preces aut pretium, aut ad odium vel fauorẽ coniicitur oculus; sed hoc est personã accipere seu respicere; potest ergo tale vitiũ in huiusmodi iudicatus obrepere. Quocirca præiudicium inde nomen trahit, q iudicium ante caussarum legitimam cognitionem præcipitatur. *Immanitas criminis huius.* Immanitas autẽ huius criminis inde proditur, q cùm iudex (vt 5. Ethic. auctor est Arist. vnde id Cicero lib. de Legibus, desumpsit) custos sit vsqueadeò iusti, vt eundem iustitiã ipsam appellauerit animatam: *Arist.* nulla esse potest portentosior peruersio, quàm à iudice iustitiam corrumpi. Est enim perinde acsi ipsa se iustitia suis manibus dilaniaret, aut certè si ratio ipsa cõtra seipsam ageret. *Cicero.* Debet enim iudex (vt ibidem ait Cicero) nõ vt homo, sed vt ratio dominari; vtpote ad quem ita concurritur, vt ad viuam ipsam rationem, atque adeò ad loquentem æquitatis normam. Obidq́; (vt in arti. 1. ex eodem Aristotele dicebamus) neque admittenda est in iudicium ratio illa cõmouendi affectibus iudicis animum, neque ille debet nisi clausis corporeis oculis iudicare, ne personarum aspectus eum commoueat. tantum abest, vt vel aures precibus, vel largitionibus manus ei liceat aperire. Quapropter nulla est bene instituta respublica, in qua non sint acerrimæ pœnæ in iudices decretæ, qui largitionibus vitiari se corrumpiq; sinunt.

Ad primum argum. Ad primũ ergo argumentũ respõdetur cum D. Thom. *D. Thomas.* q iudicium, si rem ipsam iudicatam spectes, vtriusq; iustitiæ rationi cõmune est: potest enim iudicio definiri & quemadmodũ bonorum cõmunium facienda sit restitutio, & quo quisque pacto aliena repenset; sed tamen si formam consideres, & ipsa etiam iustitia cõmutatiua imaginem quandã distributionis gerit; quatenus iudex ab altero capit, quod alteri tribuit, & ideo illic potest acceptio personarum latitare. *Ad secundum argum.* Secundum aũt argumentum iam superiùs dilutũ est: nam acerbior vindicatio iniuriæ principi magistratuive illatæ nihil cum acceptione personarum habet cõmune: immo cùm personæ dignitas quantitatem iniuriæ augeat, æquitas est, vt suppliciũ cumulatius sit. Sententia verò Ecclesiastici per alterã Exod. 23. moderanda est. Debet enim iudicem cõmiseratio pauperum nonnihil mouere; hoc tamen intra iustitiæ limites: nempe vt tanta sit misericordia in pauperẽ, quanta sufficit eũ à potentia diuitis protegere. Sed quia potest etiã cõmiseratio exorbitare, admonemur Exod. 23. Pauperis quoque non misereberis in iudicio. *Ad tertium argum.* Solutio autẽ tertij argumenti meditatiorẽ desiderat considerationẽ: haud enim dubiũ est quin vsq; ad gratuita valeat nonnunquã inserpere personarũ acceptio. Gratuita nanque appellamus illa, quæ iudici iure licent. Sunt autem huiusmodi nonnulla: nempe quæ cùm lege non sint determinata,

Ad primum membrum. suo arbitrio relinquuntur. Igitur ad primum membrum illic designatũ, respondetur: primùm, quòd re dubia an accusatus, innocens sit, non licet iudici in eius fauorem contra tenorem iuris perpendere: tum quòd aliàs periculo se errandi exponeret: tum etiam, quòd esset ansam iudicibus porrigere ad libitum suũ arbitrandi, ac subinde callide innectendi fraudem. *Prima propositio.* Vbi verò rei innocentia in propatulo illi sit, non solùm poterit, sed etiam decebit in gratuitis, quæ iure non sunt cohibita, innocenti quàm fieri maximè poterit, citra scandalum tamen, fauere. Non tamen liberum illi erit legis necessaria prætermittere aut dissimulare: propterea quòd cùm sit legum custos, debet secundum allegata & probata iudicium ferre. *Secunda propositio.* Adiecerim tamen huic secundam propositionem, quòd prætermittendo aut violando iura in fauorem manifesti sibi innocentis, licèt delinquat, etiã nonnunquã mortaliter, tum contra officium suum legem præuaricando, tum etiam propter scandalum: ad restitutionem tamen nequaquã tenetur actori; quia nihil quod suũ esset, illi abstulit. *Tertia propositio.* Tertia propositio: Nunquã neq; in gratuitis inclinare liberum est iudici cõtra innocentem: hoc enim esset iniquitatem fouere. At verò vbi iustitia vtrinque dubia sit, tunc non est apertum vitium in his, quæ merè sunt gratuita, alteram partium alteri anteferre: dummodò citra scandalum fiat, & citra alterius damnum. Nam si in fauorem amici tempus probationis, aut alios terminos prorogauerit, vt alter expensas maiores faciat, aut temporis diuturnitate lassatus lite abeat, iniuria est. Quòd si gratuitum huiusmodi beneficiũ pecunia vendat, hoc quidem, præterquã quòd semper est iniquum, insigniter fœdum est. Quin verò addiderim, nisi id quod lege conceditur, temperatissimè fiat, ilicò in acceptionem personarum vergere. *Obiectio.* Quòd si contrà arguas, huiusmodi vitium nõ existere nisi contra iustitiam, id negatur; *Dilutio.* immo & contra æquitatem cõmittitur, & iniquitate non caret, quòd gratuita omnia in fauorem vnius partis congerantur: restitutio autem non habebit locum nisi vbi lex conculcatur. *Ad tertium membrum.* Ad tertium denique membrum respondetur, neque carere semper acceptione personarũ, vbi princeps gratis quibuspiã condemnatorum vitam, aliudve supplicium remittit, quod similimis denegat. Enimuerò quãuis non iustitiæ rigor, æquitas tamen violatur, atque id consideratiùs prælatis, præfectisque Ecclesiasticis, & maximè in religionibus animaduertendum est, ne in legum dispensationibus etiam quæ iure illis licent, aut in pœnis relaxandis sint personarum acceptores; nam profectò & in his quoque culpa hæc obrepere assolet. *Ad quartũ membrum.* Ad quartum argumentum eodem fermè pacto respondetur: haud enim dubium, quin & vsus ille impingere possit in acceptionem personarum. Igitur in primis necessarium semper est, sententiam secundũ probabiliorem opinionem subscribere, etiam si altera sit probabilis. *Prior propositio.* In speculabilibus nanque scholarum disputationibus nullum inde conflatur periculum quòd quispiam minùs probabilia ingenij gratia defendat; in practicis verò quæ aliena iura respiciunt, nefas est iudici infirmiorem opinionem sectari; sicuti & medico in practica, ex qua salus pendet infirmi; ac multò magis Theologo in his, quæ sunt fidei. Quin verò iudex aliter faciens, restitutioni fieret obnoxius. Ex quo fit, pessimè sibi communiq; bono consulere iudices atque etiam medicos, qui postquàm semel vnam opinionem imbiberint, nulla ratione possunt ab illa dimoueri; cùm tamen ne iniuriam alijs intentarent, posthabere tenerentur honorem proprium, & ad alteram, cùm primùm probabilior appareret, commigrare. *Posterior propositio.* Secunda propositio sit: Vbi pariles esse omnino cõtigerit opiniones, non est apertum scelus, nunc vnam nunc alteram opinionem amplecti; vix tamen carere potest scandalo. In his autem cunctis vigilanter cauendum est, ne vel amicitia vel quicunque alius affectus caliginem intellectui offundat, vt eam opinionem probabiliorem iudicet, quam pro sua libidine mallet.

ARTICVLVS VI.

Vtrùm in priuatis honoribus deferendis interuenire possit personarum respectus.

Primum argumentum. NOn satis est de publicis cõmunibusq; honoribus dixisse, nisi in hoc 6. artic. de illis etiam sermonem subijciamus, qui à priuatis personis sibi inuicem deferuntur. Videtur enim nulla in his posse vsu venire personarum acceptio. Enimuero cùm hoc vitium solius sit iustitiæ inimicum, videtur non protendi vsque ad gratuita; qualis est vrbanitas & comitas in multis honoribus. Quoniam si quis dignis honorem deferat, nemini iniuriam facit; duntamen eosdem honoris nutus ac titulos erga indignos quoque vrbanitatis gratia ostendat. *Argum. 2.* Secundò arguitur: Etsi honor, vt omnis philosophia proclamat, soli debeatur virtuti; tamen multi sunt praui quibus honor lege defertur; vt prælati, parentes, senes & illustres, etiam si corruptis sint moribus. Contra hæc nihilominus nos Iacobus 2. cap. suæ Canonicæ, sub hisce verbis instituit. Si introierit in cõuentum vestrum vir aureum anulum habens in veste candida, intrauerit autem pauper in sordido habitu, & intendatis in eum, qui indutus est veste præclara, &c.

Hanc quæstionem ob hunc præcipuè locum Iacobi subinnuimus, vt exploremus quale peccatũ sit indignis personis ob humanas seculares q; causas honorem exhibere. *Prima conclusio.* Sit ergo prima conclusio: Etsi honos reuerentia sit cuique ob suã excellentiã exhibita, tamen id cui propriè & singulariter honor debetur, est virtus. *Arist.* Huius sententiæ 4. Ethi. cap. 3. auctor est Arist. vbi ideo subiunxit, honorem, maximum esse externorum bonum, quo re vera solus bonus dignus est. Atq; eandem ob rem lib. 1. docuerat à viris probis elegantes honorẽ expetere in testimonium virtutis. Obidq; honor à voce, Honestũ, descendit; honestas autẽ vni cõperit virtuti. *Marcus Marcellus.* Quapropter Romanus ille Marcus Marcellus ea lege Honori in media vrbe templum erexit, vt nemini illuc nisi per ædes Virtutis pateret aditus. Et de Christo præcinit regius Psaltes: Gloria & honore coronasti eum Domine. *Paulus.* Et Paul. 1. ad Timot. 1. Regi seculorũ, immortali &c. honor & gloria. Atque eisdem duobus membris ad Roma. 2. sempiternæ illius felicitatis qualitatem expressit dicens: His qui secundum patientiam boni operis, gloriã & honorem, &c. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio: Nihilo seciùs præter virtutem sunt quoque aliæ excellentiæ, quarum ob causas hoc seculo mortalibus honores debentur: nempe primum, propter diuinam representationem; veluti Principibus & magistratibus qui Dei personam gerunt. *Arist.* Vnde Arist. eodem loco 4. Ethi. cap. 3. honore digni censentur, qui in potestatibus sunt constituti. Et lib. 5. cap. 6. Honor est merces & præmium magistratus. Eundemque dominis serui debent. *Paulus.* iuxta verbum Pauli ad Timot. 6. Quicunque sunt sub iugo serui, dominos suos honore dignos arbitrentur. Non debetur honor in testimonium alienæ virtutis. Qua ratione honoramus illustres & sanguine ingenuos; quippe quorum maiores arbitramur virtutis gradibus sublimem conscendisse locum. Et multò iustiùs parentibus, qui nos genuerunt, & senibus. Nam Leui. 19. præcipitur, Coram cano capite consurge; &, Honora personam senis. Tametsi legamus Sapien. 4. Senectus venerabilis est, non diuturna neque annorum numero computata. Cani autem sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita est immaculata. *Explicatur locus Prouerbiorum elegantissime.* His igitur honorem deferre, etsi virtus eisdẽ absit, nulla est personarũ acceptio; quia causa non deest honoris. Quocirca Prouer. 26. sicut qui mittit lapides in aceruum Mercurij, ita qui tribuit insipienti honorem. Id quod non modò S. Thomas verùm & alij sui ordinis egregij auctores sic interpretantur, vt aceruus Mercurij calculorũ congeries censeatur, quibus in subducendis rationibus dati & accepti negotiatores vtuntur; propterea quòd eiusmodi rationum Mercurius habebatur Deus. In huiusmodi nanque supputationi-

bus

bus pro libito, immo casu vt manui occurrerit, lapillus qui modò valet vnum, instituitur in denariū, ac subinde vt centum valeat aut mille. Sic licèt quispiam absque meritis ad magistratū euehatur: locus tamen facit eum honore dignum. tametsi secundū Hebraicam lectionem sensus longe sit diuersus. Habetur enim apud Hebræos: Sicut qui mittit lapidem in palma fundæ, videlicet vt vi eum sursum contra eius naturam eijciat: sic qui insipienti, hoc est, meritis vacuo, honoré tribuit. Tertia conclusio, quæ mentis Iacobi interpres sit: Etsi diuites ratione loci honorare quem in republica sublimem habent, officium sit: tamen intuitu tantùm diuitiarum eisdem bonorem deferre peccatum est acceptionis personarū. Prior pars tum ex superioribus colligitur, tum etiam & Arist. assertio est 4. Ethic. ca. 3. vbi coniunctim affirmat honore dignos censeri eos, qui in potestatibus sunt, & diuites. Secunda tamen particula asseritur à D. Thom. 2. 2. q. 63. art. 3. vbi tamen nullā subiunxit causam, quàm quod ei elici videtur ex verbis Iacobi, licèt quol. 10. artic. 12. emunctiùs eam exponat. Sed re vera neq; ratio deest naturalis quæ illi patrocinetur. Enimuerò diuitiæ seorsum existimatæ nullam præ se ferunt excellentiā honore dignam: honorabile enim & laudabile (vt 1. Ethic. cap. 12. Arist. differit) penes hoc differunt, quod sola illa quæ sunt per se bona, quippe quæ honesta dicuntur, honore sunt digna; vtilia verò, sunt illa, quæ non per se, sed ad aliud relata, bona sunt, & ideo laudari quidem possunt, honorari verò, non item; diuitiæ autem nihil boni obtinent præter vsum. At verò expedit acerbitatem conclusionis temperare. Intelligenda quippe est non de his extrinsecis quibuslibet honoris signis, sed de veris honoribus. Honor enim legitimus est, quando signa hæc extrinseca, vt capitis detectio, & humiliatio, tanquā testimonia exhibentur intrinsecæ existimationis; atque hæc esset personarum acceptio, videlicet si diuiti aliorū omnium meritorum vacuo, taliter ex animo haberemus honorem. Et hoc est quod Iacobus condemnat. vnde subdit: Nonne iudicatis apud vosmetipsos, scilicet dum pauperibus diuites præfertis, & facti estis iudices cogitationum iniquarum? Ecce ergo peccatum, iudicare diuitem ob suas diuitias pauperibus vera dignitate præstare. Ostendere autem diuitibus extrinsecus citra internum iudicium talia signa, vt loco cedere, caput aperire, inuitare, &c. nullam habet rationem culpæ, sed est triuiali vrbanitati conuenire. Quod nisi faceres, insolēs habereris. Vnde August. gloss. ibidem, Si hanc distantiam sedendi & standi ad honores Ecclesiasticos referamus, vt diuites pauperibus (in conferendis scilicet sacerdotijs) anteferantur, non est, inquit, putandum leue esse peccatum. Et infrà: Si autem de quotidianis consessibus loquitur, quis non id peccat? Non tamen peccat nisi cùm apud semetipsum intus ita iudicat, vt ei tantò melior, quantò ditior videatur. Hoc enim videtur significasse, subdendo, Nonne iudicatis apud vosmetipsos, &c. Hæc in glossa.

Alter explicatio iuxta Hebræos. *Tertia conclusio.* *Prior pars probatur.* *Aristo.* *Posterior pars probatur.* *D. Thomas.* *Arist.* *In quo differunt laudabile & honorabile.* *Temperatur posterior pars conclusionis.* *Augustinus.* *Explicatur planè locus diui Iacobi.*

Ad primum argum. Ad primum ergo argumentum respondetur. Primò, quòd non est in gratuitis habendum, sed contra iustitiam interpretandum, quòd diuites vel alios quoslibet in quibus nihil virtutis aut legitimæ excellentiæ existit, quispiam animo reputet secundum rei veritatem alijs anteferendos, qui virtute pollent, aut alia dignitatis excellentia. Secundò, & hoc quoq; mente speculandum est, quod & in gratuitis honoribus acceptio contingere potest personarū. Nam illos honoris titulos qui dignis debentur, sic euulgare ac demittere vt indignis quoque adscribantur, nō caret iniuria, quæ dignis irrogatur. Enimuerò cùm honor in excellentia consistat, quando honoris nomen ex æquo in commune omnibus inuulgas, facis tunc illud nō esse honoris nomen, ac subinde dignos iure suo depellis. Verbi gratia, si eodem titulo & Antistitem salutares quo simplices sacerdotes: eodemque magnatem atque plebeium, magistrum ac discipulum, nobilem & ignobilem. *Ad secundum argum.* Secundum autem argumentū conclusio secunda abundè dissoluit. An verò regi honores pro libito inter ciues impartire liceat, & quartus partim articulus declarauit, & subsequens id faciet pleniùs.

ARTICVLVS VII.

Vtrùm in tributis exigendis peccari possit acceptione personarum.

SVperest postremò in hoc 7. artic. de tributis verbum adijcere, Vtrùm & in illis quoque vsu venire possit personarum acceptio? Existit enim à parte negatiua primum argumentum. Acceptio personarum in bonorum distributione cōmittitur; tributorum aūt exactio bonorum communium collectio est & accumulatio; potiùs ergo (vt nomen sonat) est contributio quàm distributio. Atque adeò illic nulla esse videtur personarum acceptio. Secundò arguitur: Cap. licet multum. extrà, de censib. iubetur rationem haberi æui, ne tributorū iugo affligetur, & ff. eo. titu. l. ætatem. sancitur quoque & ætatem esse considerandam: nempe vt neque pueri, neque senes census soluant. Et tertiò arguitur: Nobiles tributorum exactione liberantur, quos rex pro suo arbitratu creare potest; ergo acceptio personarum nō est in huiusmodi tributorum exactionibus illicita. In contrariū tamen est, quod principes populū tributis vexantes, neq; tam ob causas legitimas, quàm propter odia vel fauores, eadem exigentes, non solū apud Philosophos & seculares historiographos, verùm & in sacris pessimè audiūt. Hanc enim ob rem (vt 3. Reg. 12. sacra refert historia) Roboam maxima fuit regni portione mulctatus, quod præ patre suo moliebatur plebi graue iugum imponere.

Primum argumentum à parte negatiua. *Argum. 2.* *Argum. 3.* *Roboam.*

Quamplurima tributorum nomina iuris prudentes multiplicant; quæ inter alios Syluester sub verbo, Gabella, propemodum connumerauit: vt pensio, quæ dicitur à pendendo, hoc est soluendo; guidagium, &c. Quatuor tamen ad rem spectantia hoc accersiuimus. Primum est census, quod à censendo deriuatur; eò quod recenseri facultates debent, quò inde tributa pro earum ratione soluantur; vt habetur l. forma. de censibus. At verò peculiare nomen sit ab alijs distinctum, pensionem illam singulariter significat, quam ciues viritim pro capite principi pendunt. Hoc enim est de quo iudæi Christum sciscitabantur, vbi quærebant, an liceret Cæsari censum soluere? Tributa enim quæ pro defensione & gubernatione Reipublicæ imperabant, tribuere nihil recusabāt, sed illud, quod iugum subiectionis designabat; à qua ipsi se liberos arbitrabātur tanquā filij Abrahæ. Vnde alibi, Nòs filij Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquam. Huiusmodi autem census inter Christianos principes non est vsu frequens, eò quod ad superbiæ tumorem potiùs & ad auaritiæ sitim attineat, quàm ad publicorum sumptuum necessitatem. Satis nanq; se ciues subditos profitentur, cùm alia iussa capessunt. Illam ergo ob caussam Cæsares describi orbem iubebant. Vnde Dauid (vt secundæ Regum vigesimoquarto memoriæ proditum est) inde tam acerbas dedit pœnas numerati populi. Atque huc referebatur quod Christus interrogauit, Cuius est imago hæc? scilicet numismatis, quasi solùm in signum subiectionis & adorationis Cæsaris, illud exolueretur. Tributum autem (vt nomen ipsum sonat) à tribuendo seu contribuendo dicitur: eò quòd quisque stipem tribuat. Et quoniam antiquitus illa stipum contributio nō fiebat nisi ad alendum publicum militem, inde etiam stipendium deriuatum est. Vtrunque habetur l. Ager. ff. de verb. & rer. signi. Differt ergo tributum à censu tam ratione materiæ, quàm ratione finis. Tributum enim de terræ nascentibus in subsidium Regis vel Reipublicæ contribuitur; census verò de capite ad profitendā subiectionem. Tertium autem genus pensionis est vectigal, ab vtroque differens, fine pariter & materia. Soluitur enim de mercimonijs quæ vehuntur negotiationis gratia, ad murorum, pontium, aliorumq; id genus publicorum operū refectioné. Dicitur ergo à vehendo vectigal, idemq;

Syluester. *Quatuor tributorum nomina.* *Census.* *Quod tributum erat a quo se iudæi exonerare cupiebant.* *David.* *Tributum.* *Differentia inter tributum & censum.* *Vectigal.* *Interstitium inter vectigal, censum, atque tributum.* *Vectigal à vehendo dicitur.*

idemq́ue à portu, portorium; quia portitori ſoluitur. Quare in oratione de prouincijs conſularibus vtrunque Cicero coniungit, vectigal ac portorium: indeq́; Hiſpanè *Portazgo*. Quartum tributum eſt pedagium, materia idem vectigali, quia ex mercimonijs ſoluitur, ſine tamen diſtans; quia cuſtodiæ viarum, quæ latronibus aut hoſtibus ſepiuntur, dicatum eſt. De his ergo cunctis ſit prima concluſio: Hæc omnia penſionum genera ſi ob prædictas cauſas imponantur, iuſtæ ſunt, debenturque adeò principibus à ciuibus in conſcientia, iuxta verbum Pauli ad Roma. 13. Ideo neceſſitati ſubditi eſtote, non ſolùm propter iram, ſed etiam propter conſcientiam. Ideo enim & tributa præſtatis: miniſtri enim Dei ſunt. Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum: cui vectigal: vectigal. Et refertur ad hoc propoſitum in decreto Auguſtini. extrà, de cenſibus. ca. Omnis. Adiecit ergo Paulus Dei eſſe miniſtros; vt intelligamus ab eius numine deriuari legé ſoluendi tributa ad alendos principes. At verò (vt illic bene Diuus Thomas adnotauit) nihil in præmium debent expetere; ſed ſolùm ad ſuſtentationem ſtatus & neceſſarios ſumptus. Nam (vt ait Ariſtoteles 5. Ethic. cap. 6.) proprium præmium principis; eſt honor, quo qui non eſt contentus, tyrannus eſt. Honorem autem illum Chriſtiani non ad humanum, qui vanus eſt, ſed ad diuinum, qui in cœlis nos manet, referre debent. Secunda concluſio eſt: Si tributorum onera non pro ratione cuiuſque facultatis & ſubſtantiæ, aut pro ratione vectiniæ, aut negotiationis, aliusve legitimæ cauſæ, ſed alius intuitu, quæ ad rem non pertinet, exigatus, acceptio eſt perſonarum. Id quod non tam crebrò principi contingere poteſt, quàm ciuitatis quæſtoribus & ſenatoribus, qui ideo reſtituere tenentur ſi fraude aut vi vtantur vlla. Principi enim aliud periculum imminet, nempe auctiora exigendi quàm pro regni neceſſitate. Hæc enim ſemper penſanda eſt, vt ceſſante tributi cauſſa, ceſſet & tributum. At quò aliquod ſpecimen legitimæ formæ tributorum exhibeamus, ſit tertia concluſio: Tributa facultatibus potiùs, poſſeſſionibus, ac negotiationibus imponenda ſunt, quam perſonis; nempe vt quò quis bonis locupletius abundat, aut plus lucratur, plus ſoluat, non quò plus indiget. Cauſa autem huius explicandæ concluſionis, illud tributi genus, quod non modò Hiſpaniæ, verùm & in alijs quoque prouincijs in vſu eſt, explicemus. Id noſtrates *Alcaualam* vocant. Hæc enim tributi forma à centum paulove pluribus hinc annis ortum apud nos habuit, idque iuſta de cauſa: nimirum dum Rex Alphonſus regnum Granatæ bello petebat. Poſt verò non modò durantibus, verùm creſcentibus bellorum malis, factum eſt perpetuum. Et habet quidem nonnullam vectigalis imaginem, pro eo quòd ex mercimonijs quoque ſoluitur. Differt tamen latiori materia; quia non ſolùm ex illis quæ à loco in locum tranſuehuntur, ſed ex rebus quibuſque venditis corraditur, à cuius prætereà ſolutione neque nobiles eximuntur. Quin & fine quoque differt. Quoniam non tantùm reficiendis muris ac pontibus adſcriptum eſt, ſed publicis regis ſumptibus. Haud tamen inde iniquitatis condemnandum eſt, quòd nouum ſit. Nam dum tributa alia facultatibus ciuium & negotiationibus impoſita alendo regi ſuſtentandæq́; reipublicæ non ſufficiunt, neceſſe eſt alia via id prouidere. Neque verò ideo arguendum eſt iniuſtitiæ, ꝙ nobiles etiam comprehendere. Enimuerò cùm plebs reliqua potis non ſit tam immodicos ferre ſumptus, æquitas fert vt nobilium auxilio eleuetur. Hoc tamen iniuſtitiæ ſpecimen præ ſe fert, quam lex Vniuerſi C. de vectiga. cauere in tributis iubet; nempe ne pro his rebus quæ ad vſum proprium pertinent, exigantur. Enimuerò ꝙ coemptores, qui vt reuendãt, coemunt, quotam venditionis exoluant, rationi profectò conſentaneum eſt. Illis enim idem eſt lucrum, quod agricolis, fructus: ſed tamen ꝙ qui vt propriæ neceſſitati ſuccurrat, domum ſuam, aut rem aliam vendit, tributum pendat, & lex illa, & ratio reclamare videntur. Nam tunc non qui plus habet, plusve lucratur, ſed qui pluris eget, ampliùs ſoluit. Ceterùm, re vera niſi bellorum neceſſitas in cauſa fuiſſet, vt fructus huius tributi diuenderentur, via erat paratiſſima ſuſtentandi regni, regiſque ærarium. Id tamen non poteſt non monſtrum apparere, ꝙ ciues ciuibus tributum ſoluant, illudque maximè quod regi penditur in commune bonum. Cui & aliud adiungitur incommodum, videlicet, ꝙ miſeri ciues, quibus ſeruitia imperantur, inde grauius premuntur. Nam quantum venditur, tantum ipſi replere coguntur. Etenim cùm ſumptuum neceſſitas in dies magis ac magis Regi creſcat, neceſſe eſt populū multis nominibus in dies moleſtiùs vexari. Adde ꝙ domini quibus huiuſmodi tributum venditur, ad rigorem illud exigunt, vt decimum quemque nummum exactiſſimè expoſcant, cùm tamen rex vix vnquam vigeſimum percipiat. Et profectò quamuis decima ſit conſignata, tamen niſi vbi vrgens regni neceſſitas illud poſtularet, nimis graue eſſet, tributum hoc ad rigorem exigere. Quod quidem rex ſanctè animaduertens, de huiuſmodi quota ſolet cum regno componere ac paciſci, vt remiſſior fiat penſio ac tolerabilior; quod tamen inferiores domini non faciunt. Huic autem & aliud accedit damnum, quòd cùm leges exigendi huius tributi, ſi regij tantùm quæſtores exiſterent, tolerabiles ſint; tamen reliqua quæſtorum turba in fraudem populi illis abutitur, vt illa vexatione non decimam tantùm, ſed pluſquā octauam extorqueant. Nihil contra regum neceſſitatem obmurmuro, quæ legem non habet, & eorum iuſtos animos cogere poteſt; ſed rei tantùm naturam explico, vt ſi poſſibile eſſet alijs vijs publicæ neceſſitati proſpici, ab huiuſmodi alienationibus publici ærarij caueretur. Puteus enim quotieſcunque opus fuerit exhauriendus eſt: venas tamen fontium præſcindere, ius naturæ non ſinit. Quòd ſi quis inſtantiùs ſciſcitetur, an hæc tributa ſic in conſcientia debeantur, vt quiſque neq; à quæſtore neque à portitore requiſitus teneatur vltro ea offerre? Reſpondetur primùm, nemini licere latenter exactorem eludere, niſi vbi patentiſſima eſſet vectigalis iniuria. Secundum membrum reſponſionis ſit, ꝙ dum hæc magno cum rigore exiguntur, ſatis eſt ꝙ quiſque dum tributum petitur, ſoluat obedienter, maximè vbi debitum non eſt magni momenti. Quarta concluſio: Nulla eſt perſonarum acceptio, ſi nobiles & id genus à tributorum ſolutione eximantur, tum ob maiorum clara geſtorum ſtemmata, tum quia reipublicæ tuendæ deſignati ſunt. Quin verò & aſſertioni huic ſubiecerim, ꝙ poteſt rex vrgente regni neceſſitate huiuſmodi honores vendere, ſi tamen duo caueantur. Primum, ne adiunctam habeant iuſtitiæ functioné aut adminiſtrationem aliam, aut gubernationem; vt articulo quarto de ſenatoribus dicebamus. Mox, ne id fiat in aliorum iniuriam. Poteſt inquam tali ingruente neceſſitate ruſticos & humiliter natos pretio tributorum libertate donare. Nihil enim inde iniuſtitiæ contrahitur. Et fauere videtur l. hoc iure. ff. de donationibus, & l. ſi pollicitus. ff. de pollicitatio. quibus permittitur pollicitatio, quæ gratia obtinendi publici honoris ſit: ſed tamen hoc cauendum eſt, ne tributum, quo vnus leuatur, onerentur reliqui oppidani; ſed excipiatur à ſumma quam oppidum ſoluit.

Per hæc ergo ſolutum eſt primum argumentum in frontiſpicio ante quæſtionem obiectum. Enimuerò vt in diſtributionibus, ſic & in contributionibus exiſtere poteſt perſonarum acceptio. Ac ſubinde diluta ſunt reliqua duo argumenta; quoniam æquitas miſericordiæ cæcis ac truncis patrocinatur, ne miſeris afflictio addatur. Et de nobilibus quarta concluſio reſpondit.

Cicero. Pedagium. Prima concluſio. Paulus. Auguſtinus. D. Thomas. Ariſt. Secunda concluſio. Tertia concluſio. Tributum quod apud Hiſpanos Alcauala vocatur. Rex Alphõſus. Intereſt inter hoc tributi genus & vectigal. Iniuſtitia huius tributi. Perquàm apta ſimilitudo. Dubitatio. Solutio. Quarta concluſio. Ad primum argum. Ad alia duo argumenta.

FINIS LIBRI TERTII.

LIBER QVARTVS
De Iustitia & Iure.

PROOEMIVM.

E altera iustitiæ specie, quæ è regione ad distributiuam ponitur, nempe de iustitia commutatiua, sermonem nobis ineuntibus operæpretium priùs est de duobus eius præambulis, videlicet primùm de rerum dominio, mox de earum restitutione, hoc quarto libro disserere. Enimuerò dominium huiusmodi rerum, earúmque diuisio, basis fundamentúmque est omnium contractuum conuentorúmque & pactorum, quæ per commutatiuam iustitiam celebrantur. Ac perinde cuncta quæ huic virtutis aduersantur uitia, uiolationes quædam sunt & corruptelæ dominiorum, rerúmque possessionum. Quæ subinde iniuriarum genera contractaq́; debita restitutionis beneficio repensari debent. Quinque ergo conuenit de rerum dominio disputare quæstiones. Primam, de re ipsa, deq́; eius subiecto. Secundam, de eius obiecto nempe quotuplex sit, & quarum rerum. Tertiam, de dominiorum diuisione ac legitima translatione. Quibus subinde de singularibus quorundam dominijs quarta adhibetur disputatio. Ac demum quinta de dominiorum translationibus. Sit ergo primus quæstionis titulus.

Partitio libri.

QVAESTIO PRIMA,
DE DOMINIO IN GENERE
ARTICVLVS I.

Vtrùm dominium idem sit quod ius & facultas rerum.

VAESTIO præsens in duos articulos secari se postulat: quorum alter definitioné dominij, alter uerò subiectum nobis constituat. Quæritur ergo, an dominium idem sit quod ius facultasq́ue rerum? Et arguitur à parte affirmatiua: Ius idem est, quod facultas disponendi de rebus, libereq́; illis utendi. idem autem prorsus uidetur esse dominium. Secundo; Mendicantes monachi quoniam ius habent utendi cibis, uestimentis, atque alijs utensilibus usq; ad rerum ipsarum consumptionem, dicuntur esse earundem rerum domini, ut Ioan. 22. in Extrauagan. ad conditorem, concludere sibi uidetur: nulla ergo restat ratio discriminis inter ius & dominium. In contrarium autem est quod dominus & seruus sunt correlatiua: Instit. autem de iure persona. distinguuntur homines in liberos & seruos: ergo illic denotatur quòd qui liberis præest, licèt habeat ius illis imperandi, non tamen habet eorum dominium.

Primum argumentum. Argum. 2. Ioan. 22.

Duo proposita argumenta duo nobis mẽbra designãt. Est autem ilicò in quæstionis introitu adnotandum hanc uocem, Dominium, non esse tam usu frequentem apud oratores & priscos Latinos, quàm dominatus, ac dominatio, quæ quidem duæ uoces in malum crebriùs apud illos, quàm in bonum usurpantur. Significant enim quandam tyrannidis effigiem, uidelicet quando quis in rem suam abutitur sibi subditis. Vnde Cicero Tuscul. q. lib. 5. de Dionysio: Dũ, inquit, duo & uiginti natus annos dominatũ occupauisset, &c. Et li. 2. de Oratore; Brutus populũ Ro. dominatu regio liberauit. Nã illa quorũ homines domini sunt, facultates dicũtur Latinè, ac substantiæ, & possessiones. Sed Iuriscõsulti sunt, qui hac uoce utũtur, ad significandũ id quod pariter uocãt proprietatẽ rerum: quæ ab earũ possessione distinguitur, atq; ab usu & usu fructu. Neq; uerò uox hæc secundũ hunc significatũ, ceu barbara aut inusitata habẽda est. Versatur nanq; inter illustres Latinos ut apud Varron. de re rustica, li. 2. In mercãdo & in emptionibus & traditionibus dominiũ mutãt. & habet, in

Dominium dominatus dominatio. Cicero.

sacris literis, ut Thobiæ 8. Fecit hanc scripturam, ut pars dimidia quæ supererat, Thobiæ dominio deueniret. Et 1. Mach. 11. Rex Ptolemæus obtinuit dominium ciuitatũ. In iure autem usurpatissimum uerbum est. Extant quippe in Digesto Nouo, lib. 3. distincti tituli, de acqui. rer. domi. & de acquir. uel amit. pos. *Quid sit dominium.* At uerò circa uocis descriptionem plus operæ insumunt iuniores, quàm opus esset; utputa Gerson de potesta. Eccle. considera. 13. & tractatu De uita spirituali, lect. 5. cui plurimum astipulatus Conrad. tracta. 1. de contract. & aliorum nonnulli in 4. dist. 15. *Gerson. Conradus.* Primum enim omnium aiunt isti, ius bifariàm accipi. Primò pro lege: quo significatu dicimus, Ius ciuile, & Canonicum. Secundò, pro legitima potestate, qua quis fungitur in personam aliquã uel rem. Deinde aiunt dominium idem esse prorsus, quod ius secundo modo acceptũ. *Aliena dominij definitio impugnatur.* Quapropter dominium, inquiunt, est potestas seu facultas propinqua assumendi res alias in suam facultatem, uel usum licitum, secundum iura rationabiliter instituta. Sic isti de dominium loquuntur, an uerò propriè, id perpendamus. Primò, pro eodem usurpari iuris nomen ac dominij, reuera uoces ipsæ ægrè ferunt. Ius nanque (ut suprà uisum est) idem est (ut ait lib. 5. Isid.) quod iustum. Est enim obiectum iustitiæ puta æquitas quam iustitia inter homines constituit: dominium autem facultas est domini (uti nomen sonat) in seruos uel in res, quibus suo arbitratu, ob suumque commodum utitur. Fit ergo, ut ius non conuertatur cum dominio, sed sit illi superius & latiùs patens. Habet enim uxor ius quoddam in maritum: iuxta illud Pauli 1. ad Corint. 7. uir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. *Paulus.* Et filius in parentes, qui curam suorum habere tenentur: ac serui in dominos, à quibus pasci sustentarique debent. Et eadem ratione subditus ius habet in prælatum, à quo est instituendus & gubernandus: & tamen nullus illorum quantumuis nomen extẽdas, dominus est, appellariue potest sui superioris. Sed ait Conra. *Obiectio.* Saltem negari non debet, quin propriè ius quodcunque superioris in inferiorem, dominium sit censendum; ita ut dominium ultra ius præcisè addat superioris ratione. At profectò neque hoc ego istis facilè concredam. *Dubitatio.* Enimuerò pater ius habet in filios: dominium autem si propriè fandum est, non item. Est inquam æquũ & iustũ atq; adeò ius, ut pater filijs imperet ob suũ ipsorũ bonum, quos propter ipsos diligit, instituit, & educat. Dominium autẽ non quodcunque ius & potestatem significat, sed certè illam, *Definitio propria dominij.* quæ est in rem, qua uti pro libito nostro possumus in nostram propriam utilitatem, quamque ob nosipsos diligimus. Id quod palàm nomen ipsum auribus exhibet. Domini siquidem correlatiuum est seruus: qui quidquid est, totum est domini, ueluti pecus. Nisi quòd seruus occidi non potest: quia solus Deus est uitæ dominus. *Aristot.* Vnde Arist. 1. Poli. c. 3. distinguit inter imperium ciuile seu regiũ, & despoticũ, quod est dominicũ: dicens, aiam habere in corpus dominicũ principatum, mentẽ uerò in appetitũ, non nisi ciuile & regium: quod non est dominicũ. Et 5. Ethi. c. 6. distinguit inter ius herile & paternũ: pater nanque possidet filium ante legitimam ætatem, non tanquam dominus seruum, sed tanquã partẽ sui: & ideo ius illud non est dominicum: herus autem possidet seruum tanquam instrumentum quo utitur. *Obijcis Ricardus.* Arguitur uerò contra Richardus; Si quis aut filiũ patri, aut marito uxorem raperet, diceretur fur: furtum autẽ nõ committitur nisi inuito domino, ergo & pater filij dominus est, & maritus uxoris. Ad hoc tamen lib. sequenti, quæstione de furto respondebitur, raptũ filiorum, aut uxoris non esse propriè furtum, sed captiuitatem, uel aliam iniuriæ speciem, sed seruum surripere, propriè est furtum. Præterea, satis est ad rationem furti, quòd fiat uel inuito domino, uel eo inuito, ad quem res pertinet, etiam si non sit dominus, sed alio iure possidens. *Solutio.* Quapropter Institu. de iure personarum distinguuntur statim hoĩes in liberos & seruos; quoniam ius in liberos nõ propriè dicitur dominium, sed in seruos. Princeps enim licèt dominus sit urbium ac possessionum; ciuium tamen non est dicendus nisi Rex, aut Dux, &c. Immo uerò cùm dominatu agit in subditos, utendo scilicet illis ad suam propriam utilitatem, tyrannus fit. Quare neque iudex neque prælatus, etsi ius habeat in subditos, dicitur propriè eorum dominus. Et hoc notauit Christus Matth. 20. Principes gentium dominantur eorum, &c. non ita inter uos. *Dominium.* Etenim (ut in summa iam dicamus) dominium solùm est ius, quo quis utitur ad suum proprium cõmodum: ius autem non hoc solùm significat, sed amplectitur ius etiam, quo superior ac præfectus in subditorum rem & bonum ipsis utitur. Quocirca ius tanquã superius genus ponẽdum est in definitione dominij; tantum abest, ut conuersim dicãtur. De uiro autem respectu uxoris mo*Dubitatio.*uere quempiam fortè posset illud Gene. 3. Sub uiri potestate eris, & ipse dominabitur tui. *Solutio.* Haud tamen hoc ad dominium ciuile referendum est. Immo Arist. loco citato illud ius uiri in uxorem innominatum esse ait; Sed dicitur dominari, primùm quantum ad usum coniugalem; quia cùm natura integra sine ulla fuisset turpitudine, laborisque molestia; post peccatũ, quia in dolore paritura mulier erat, dicta est esse sub uiri potestate. Præterea, quia innocentia superstite nullus esset ignorantiæ locus, utpote quę peccatũ subsecuta est: ideo quantũ ad regimen dominari dicitur uir uxori, quam docere debet; sicut infrà dicturi sumus, elegantiores rudibus dominari; non quidem legali dominio, in bonum proprium dominorum, sed urbano, in rem ipsorum, disciplinæ egentium. *Statuitur ac declaratur dominij definitio.* Hinc sequitur neq; istorũ definitionem, quã dominio adscribunt, legitimam esse, neq; exactè constructã. Et quia (ut 1. de Anima tex. 85. auctor est Aris.) ex recto ipsum obliquũ cognoscimus, rectam pro captu nostro statuamus definitionem, per quam de altera iudicemus. *Facultas unde deriuetur.* Dominium ergo, si secundum autem describas, est propria cuiusque facultas & ius in rem quamlibet, quam in suum ipsius commodum usurpare potest quocunque usu lege permisso. Positum est ergo loco generis, facultas potiùs quàm potestas; non utique ratione illa Ioan. Gerson cap. 3. De uita spirituali, uidelicet quia facultas dicitur à fas, quare potestas latronis utendi aliena re, non est facultas. Etenim facultas non à fas, sed à facile, deriuatur; ut sit quasi facilitas. Sunt etenim contraria, facultas & difficultas. Obidq; potestas genus est plura comprehendens, quàm facultas. Potest quippe tyrannus abuti ciuium bonis, non tamen habet facultatem id est, facilitatem; quia id sine licentia & facultate domini aut iusta intercedente caussa, nõ potest. Quare minimè opus est addere propinqua; nã facultas hoc ipsum sonat. Potestas siquidem remota utendi aliena re, non est facultas. Addiderim autem, propria, ut dominium distinguatur à mera possessione, usu, & usu fructu. Etenim qui tãtùm habet usum, aut usum fructum, non habet propriam facultatem, sed dependentem à uero domino, uel à iudice id permittente. Itaq; quod non soli barbari, uerùm & Latinissimi iuris prudentium more, iã proprietatem dicunt, id magis Latinè dicitur propria facultas. Neq; opus est addere cum Gersone, assumendi res alias. Nam & homo per propriam uoluntatem, quæ motrix est omnium potentiarum, utitur etiam suis proprijs membris; in quæ (ut paulò antè ex Aristo. citatũ est) habet anima dominicum imperium. Adiectum tamen est definitioni, quòd dominium sit facultas ad proprium utentis commodum, quo differat ab alijs iuris speciebus, quibus superior inferiores ob suum ipsorum bonum gubernat. Addictum esse deinde uniuersaliter, quemcunque usum, ut distinguatur dominium ab usu & usu fructu. Est enim dominium facultas non solùm utendi fruendique re, uerùm & ipsam distrahendi, donandi, uendendi, negligendi, &c. Veruntamen adhibitus est modus, ut usus ille sit lege permissus, ad dissoluendam obiectionem, qua quis tentaret infirmare definitionem. *Obiectio cum sua dilutione.* Enimuero pupillus ante ætatem legitimam dominio rerum suarum pollet; quarum tamen potiundi liberam facultatem non habet, cùm talia bona neque donare ualeat, neque uendere; quoniam lege humana prohibetur ea dilapidare. Nam cùm dominiũ fundetur in libertate, licèt ante usum rationis uerè sit,

dominus,

dominus, quia uerè liber, & non seruus; usus tamen dominij ei ob bonum suum interdicitur, quoadusque rationis lux illi affulgeat. Vnde ut ait Paul. quandiu hæres paruulus est, nihil differt à seruo: non quidem quantum ad dominium, sed quantum ad usum: & ideo est sub tutoribus. Et simile fit argumentum de illo, cuius bona uinculo primogenituræ obligata sunt: qui cùm sit uerè eorum dominus, illa tamen non potest ratione aliqua alienare, eò q ciuili sit lege prohibitus. Nam quòd uerè sit dominus, inde patet, quòd aliàs illa bona carerent domino. Præterea, cùm rex, cuiuspiam postulationi annuens, bona eius uinculo primogenituræ alligat, quæ priùs erant libera, nullum ei adimit dominium, neque postmodum quando possessori facultatem concedit alienandi, nouam illi confert proprietatem aut dominium, ergo semper est dominus, prohibitus tamen sicut pupillus. Absit autem de lilis hic næuijs meminisse, utrùm dominium sit res ipsa quæ possidetur, an dominus, an potiùs relatio? Hoc ueruntamen admonere non prætereo, ut philosophi caueant barbaras illas Terminis tarum loquutiones. Ecquis enim audire ferat, dominiũ equi esse, vel equum, uel equitem? Est enim dominium illa rerum habitudo inter possidentem & possessum, puta facultas possidentis in rem possessam. Obidque definitur per suum actum, qui quidem modus definiendis potẽtijs peculiaris est. Etenim ut uisus est potentia sentiendi colores, & auditus potentia sentiendi sonos, sic dominium est facultas utendi re, fruendique, &c. Ad hæc adnotandum est diuersam rem esse, titulum dominij ab ipso dominio, id quod negligentiùs quidam Parisiensium considerant, arbitrantes cum suo cancellario eandem facultatem, quæ est dominium, esse & titulum. Enimuero titulus, basis dominij est, seu radix ex qua pullulat. Est autem dominiorum titulus, uel natura, uel lex, uel contractus, uel electio, &c. Exempli gratia, Titulus dominij naturalis, quod homo habet in terræ nascentia, est naturalis uita, quæ sine illis conseruari nequit, ratione cuius Deus & natura homini dedit unà cum appetitu seruandi se, ius etiam utendi necessario alimento, ueluti titulus iuris (non dicam dominij) quod parentes habent in suas proles, est naturalis genitura. Titulus autem quo quisque propria possidet, est ius gentium, quo facta est rerum diuisio. Titulus uerò episcopi est electio. Et titulus quo quis possidet domum, est uel natiua hæreditas, uel emptio, uel præscriptio, &c.

Titulus à dominio distat bis per omnia.

Quid sit titulus.

Ex hac constituta definitione dominij colligitur differentia inter ipsum, & usum, atque usumfructum. Dominium enim est facultas in substantiam rei, usus fructus uero nõ nisi in eius qualitate & accidentia. In substantiam inquam rei, quia si est usu consumptibilis, ueluti cibus & uestitus, potest eam dominus cunsumere, sin minus, potest illam donare & vendere, ut domum & seruum, quin verò & occidere, ut pecudem. At uerò usus fructus est ius alienis utendi ac fruendi rebus, salua eorum substantia, ut habetur ff. de usufruct. & insti. eod. tit. Nam qui habet usumfructum agri uel hortorum, potest non solùm fructus edere, uerùm etiam & uendere, quin uerò & agrum alteri locare. Nudus autem usus est ius rebus alienis utẽdi salua earum substantia, non tamen fruendi. Quocirca ut habetur Institu. de usu & habita. minus iuris est in usu, quàm in usufructu. Fruitur enim ille re, qui in fructus habet plenam potestatem, quos scilicet non solùm edere, uerùm quomodocunque alienare potest. utitur autem, cui tantùm illis uesci licet: uel sua alere armenta, haud tamen illos aliter distrahere, ut qui habet nudum usum agri, potest illuc intrare, comedere poma, & fœno iumenta sua & pecudes pascere, uendere tñ fructus aut locare non item. Quapropter in utraque definitione dictum est, alienis rebus quoniam uerus dominus non dicitur usuarius aut usufructuarius, sed ille qui præcisum habet usum uel usumfructum, tametsi emphyteuta dicatur habere dominium utile ad differentiam dominij directi, quod simpliciter est dominium. Hæc ast nõ sunt nostræ modò speculationis. Attamen quoniã mendicantium religionem profitemur, institutio nos admonet nostra circa hanc constitutam definitionem quadamtenus disputare, an in rebus usu cunsumptibilibus possit usus à dominio distingui? Res enim usu non consumptibiles sunt, quarum usus non est consumptio, ueluti prædium, domus & huiusmodi. Res autem usu consumptibiles sunt illæ, quarum usus non est nisi distractio rei uel consumptio, ueluti est pecunia, cuius usus est illam in alienum dominium transferre, & panis, cuius usus est ipsum comedere. De his enim quæ unico actu consumuntur (ut grauius sit dubium) sermo nobis est in proposito, nam in ueste, licet usu atteratur, tamen quia non unico actu contrita perit, posset utcunque discerni usus à dominio. Mouemus autem potissimè dubium propter institutum eorum, qui sub sancta Regula diui Francisci degunt, & eorum, qui ex nostris in eodem instituto perseuerant. Aiunt enim Minores omne abdicasse dominium, adeò ut neque pecuniæ, neque panis, neque eduliorum quibus uescuntur dominio fungantur, ut possint dici (si suo uti licet uerbo) proprietarij. Neque uerò tantum inter Theologos lis hæc controuersa est & contestata, uerùm & à Summis Pontificibus uariæ sunt de hoc pronuntiatæ sententiæ. Extat enim Constitutio Nicolai III. in cap. exiijt qui seminat. de uerb. sig. lib. 6. ubi declarando dictã Gregorij aliorumque Pontificum luculenter affirmat, permultisque adiectis uerbis confirmat, Fratres Minores nullum habere dominium, neque in cõmuni, neque in particulari utensilium, aut uictualium, sed meros esse vsuarios. Dominiũ autẽ pecuniæ semper apud erogãtes remanere, cibariorũ uerò & utensiliũ apud Summum Põtificem. Eadẽ ferè extat sententia Clementis V. clemen. Exiui de paradiso. eodem titu. Contrariam uerò sententiam his obiecit Ioann. 22. in Extrauagan. Ad conditorem. & cùm inter nonnullos. &, quia quorundam. de uerb. signi. ubi indubius asserit, in rebus usu consumptibilibus usum minimè distingui à dominio, neque ullo pacto posse ab illo separari. Res certè est difficilis. Et primùm, ut ab ipsa natura rerum initium contrà arguendi sumamus, apparet q cùm usus huiusmodi rerum sit earum consumptio, nemo possit re uti nisi tanquam uerus dominus. Verum enim dominium, si eius definitionem suprà constitutam recipias, in hoc consistit, quòd in omnem vsum res possit assumi, postquàm autem consumitur, nullus fit ei reliquus usus. Vnde S. Thom. 2. 2. q. 78. art. 1. pro constanti habet, in vino, & in pecunia, & in rebus huiusmodi neutiquam cõputari seorsum posse vsum præter rem ipsam, sed cuicunque conceditur vsus, eidem concedi rem, atque adeò eius dominium. Et tamen si vsus huius generis rerum à dominio secerneretur, fieret inde apertè consequens posse locari vsum, distincto pretio ab illo, quo res æstimatur, vt quis mihi daret pro esu tantũ, & insuper pro capone quantum ualet. Secundo loco iuris auctoritate arguitur, nam ff. de usufru. earum rerum, quæ usu consu. l. 2. cautio fit, pecuniæ usumfructum non posse legari absque ipsa pecunia, neque aliarum rerum, puta uini & olei, quæ usu consumuntur, quia nemo potest his uti nisi consumendo, obidque quantum ex illo titulo syncerè colligitur, usus fructus harum rerum ad genus quoddam mutuationis spectat. Ille enim cui usus fructus pecuniæ uel frumẽti legatur, tenetur cautionẽ dare quòd totam rem restituet legitimo hæredi. Et ff. de usu fr. & quemadmod. quis utatur. l. omnium. §. constituitur. prohibetur usumfructum perpetuum esse, ne inutilia sint dominia, nam frustra esset res dominium, qua nunquam liceret uti. Ex his ergo sumitur argumentum, Si panis & uini mendicãtium usus est apud illos, & talis usus, ut nunquam rem teneãtur restituere, compertissimum fit & dominium esse penes eosdem. Respondent autem hac distinctione usus. Aiunt inquam, ut habetur in dicto ca. exijt. duplicem esse rerum usum, alterum uidelicet iuris, atque alterum facti. Vsus iuris est concessio legis, & hic in hisce rebus non separatur à dominio, hoc tamen aiunt carere mẽdicantes. Vsus autem facti est actio ipsa comedendi & bibendi, atq; hic tantùm illis cõcessus est. Sic aut Nicolaus

Discrimen inter dominium, usum ac usumfructum.

Vsusfructus.

Vsus nudus.

Emphyteuta.

Quæstio grauis.

Nicolaus. 3

Clemens. 5.

Ioan. 22.

Primum argumentum à parte negatiua.

S. Thomas.

Secundum argum.

Pontifex eodem cap.exiijt. At verò distinctio hæc non est intellectu tam facilis, quàm dictu. Nā usus iuris non alius intelligitur, quàm quod ius ex uoluntate domini permittit. Legauit mihi quisquam usumfructum pecuniæ, inde fit, usum esse mihi legitimum. Si ergo legitimus est, ergo iure concessus. Pari modo, si erogas mendicanti panem, cur usus ille mēdicantiū non erit iuridicus: Accedit huc, quod eodem loco ait Papa, perinde illis cōcedere usum, *Ioan. 22.* ac si essent uerè domini: quin uerò Ioannes 22. palam ingenueque fatetur nullum se habere dominium rerum mendicantium: & si quod habet, libentissimè renunciare. Hisce tamen minimè obstantibus, si quæstio non tantùm de nomine est, statuitur conclusio in gratiam Mendi- *Secūda conclusio.* cantium, quæ sit huius articuli secunda: Vsus rerum comestibilium & utensilium distinguitur quodam pacto à dominio: ita, ut mendicantes absque ulla (ut aiunt) proprietate illis utantur. *Probatur conclusio.* Probatur; Ad uerum dominiū non sufficit ut cui liceat rem consumere: sed requiritur præterea ut possit ipsam (quod in definitione positum est) in omnem usum absumere: puta alienare, uendicare in iudicio, legare, negligere, &c. Minoritæ autem non possunt neque conuentu iuncti, talibus modis rebus suis uti. Quin uerò qui pecunias illis largiuntur, possunt pro libito amouere quoties libuerit tanquam ueri domini. Aliorum uerò utensilium, atq; alimentorum Papa se dominum pro- *Similitudo quam adposita.* nuntiat. Itaque quemadmodum dum quis amicos conuiuio excipit, non facit eos dominos esculentorum & poculentorum, quibus mensa extruitur; quia neque illis facit facultatem illa surripiendi, ut in proprias domos importent; sed tantùm ut sedentes uescantur illis; eodem penè modo Papa inuitat quotidie fratres, quibus tantùm facit facultatem edendi ac bibendi, uesticodi, &c. Quare etsi eis illa de medio tolleret, nullam eis faceret iniuriam; neque esset habendus tanquam fur & latro, sed tanquam dominus qui sua repetit. Facit in fauorem huius conclusionis illud Actuum 2. vbi habetur, Omnes credentes habuisse omnia communia. quod de illis intelligendum est, qui Hierosolymis agebant; omnia ergo usq; ad alimēta erant illis communia, & gerebant se ueluti cōuiuæ ad mensam conuiuatoris. Præterea, egomet mihi hac ratione idem *Secunda ratio conclusionis.* adstruxerim. Fatentur nanque impugnatores huiusmodi paupertatis, posse monachos habere proprium in communi, licet nemo illud habeat in particulari. Vtamur ergo confessione sua; Possum ego particularis monachus uesci communibus, quāuis nō sim particularis eorum dominus; potest ergo pari modo totus conuentus & totus ordo, eisdem uti, tametsi omni careat dominio. Neq; multùm mouere debet uerbum Ioannis 22. dicētis se abdicasse tale dominium. Primùm, quia id non fecit legitimè, & si fas est dicere, nec iustè, sed certè in odium forsan Occham & aliorū sui ordinis, qui fuerunt ei infestissimi. Deinde quia suam renuntiationem successores eius in eadē sede nondum probarunt, sed exemplo suorum antecessorum idem retinent dominium. Eandem conclusionem corroborat Lex, Deutero. 23. quia ingredientibus uineam proximi permittebatur vuarum usus absque dominio. Ait enim, Ingressus uineā proximi tui, comede vuas quantum tibi placuerit, foras ne efferas tecum. Non ergo faciebat vuarum, ut posset uendere, aut pro alia recambire, sed tamen ut tanquam conuiua pasceretur. Item Insti. de usu & habita. ei, qui fundi nudum habet usum, nihil ulteriùs conceditur, quàm ut oleribus, pomis, floribus, &c. ad usum quotidianum utatur. Videtur ergo usum illic distingui à dominio. Ad idem pertinet, quòd qui extrema laborat necessitate, potest alieno pane sibi succurrere, nō tamen ut illum uēdat quare profectò non uidetur illic transferri dominium, sed alieno legitimè uti; Tametsi ubi quispiam laboraret inopia pa- *In extrema necessitate non trāsfertur dominium.* nis, posset rem aliam capere, quàm cum pane permutaret. Et firmitur coniectura, quod non transferatur dominium in extrema necessitate, ex eo q̄ aliàs ille, qui sub illum articulum misero non succurreret, maneret restitutioni obnoxius, nam si tenebatur transferre dominium in alterum, perinde habuit ac si retineret rem alienam. Hæc profectò rem faciunt multùm probabilem, ex quibus modo aliquo clarescit id quod ait Nicolaus Papa, scilicet quòd Minores habent usum facti, & non iuris, puta usum in actu, & non in habitu. *Vsus facti. vsus iuris.* Vsus enim iuris seu in habitu est, quando talis usus non potest à domino impediri, qualiter non est apud Mendicantes, sed tantùm dum actu uescuntur. Secus autem res habet in pecunia, nam cùm talis usus sit illam alienare, assumitur in omnem usum, atque adeò nemo ea legitimè utitur, nisi uerus dominus. Et per hæc respondetur ad rationes in contrarium. *Ad primam rationem.* Ad primum enim dicendum, quòd etsi post consumptionem harum rerum nullus alius restet usus: non tamen continuò sequitur ut assumatur in omnem usum, quod ratio dominij desiderat. Sed arguit instan- *Obiectio.* tiùs: Si mendicantes non possunt illas alienare, illud est quia sunt lege prohibiti, sicut pupilli, & primogeniti, nō ergo obstat, quo minùs sint ueri domini sicuti illi. *Dilutio.* Negatur antecedens: quoniam nulla ciuili lege prohibentur illa uendere uel donare: &c. Sed quia uerus dominus eiusmodi facultatem eis non permittit. *Ad secundam rationem & ad D. Thom.* Ad iura autem superiùs allegata, & ad auctoritatem diui Thomæ, negantis in hisce rebus posse seorsum computari usum ac dominium, respondetur, solùm illis iuribus constitui, quòd non possit seorsum pretium sumi pro usu aliud à pretio rei. Haud tamen negant quo minùs dominus possit usum restringere ut alter illo duntaxat modo utatur, & non omnibus modis, qui requiruntur ad uerum dominium.

Ad primum argument. principale. Argumenta in capite quæstionis obiecta satis liquidò soluta sunt. Primi enim secunda præmissa, falsa est, nempe dominiū & ius æquipollere: immo ratio dominij plus ponit quàm ratio iuris: & inde, ius, generalior uox est. Et pariter responsum est ad aliud, nempe non sufficere ius illud Mēdicantium in cibos & utensilia, ut sint eorum domini. *Ad secundum argum.* Secundi autem utraque præmissa uera est, ut secunda conclusio ostendit: scilicet mēdicantes alimenta uestimentaque consumere, quorum tamen non sunt domini: non tamen inde fit consequens definitionē nostram non esse legitimam. Immo per eandem docetur non esse illarum rerum dominos: quippe cum nequeant illa abalienare.

ARTICVLVS II.

Vtrum tantùm Deo, intellectualibus que ac rationalibus creaturis competant rerum dominia.

PRæfixa ergo dominij definitione, subsequitur articulo secundo eius subiectum explorare: uidelicet inquirere quibus propriè competat rerum dominium: an scilicet solis post Deum angelis atque hominibus? *Primum argumentum a parte negatiua.* Arguitur enim quòd brutis animalibus suo ordine congruat dominium, utputa herbarum, quæ, ut legitur Gene. 1. concessæ illis sunt in pabulum. Quin uidetur Dux apum dominium in suum gregem obtinere: & inter grues illa quæ aciem ducit, apparet ceterarum esse regina. Et inter feras ferocissimus Leo dominari uidetur reliquis bestijs: & accipiter dominatum pariter gerere in miseras aues. *Secundum argumentum.* Secundo ad idem arguitur de inanimis cœlis qui huic sublunari mundo dominantur; utpote cui calorem, uirtutemq́ue influunt, quibus fouetur ac uegetatur. *Arist.* Vnde Arist. 1. Meteor. Necesse est mundum hunc inferiorem subiectum esse lationibus superioribus, ut eius inde uirtus gubernetur. Vnde Gene. 1. creatus legitur esse sol ut præsit diei, lunaq́ue ut præsit nocti. In contrarium tamen est, quod eodē loco Gene. 1. solis hominibus adiudicatur orbis dominium. Faciamus, inquit, hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & præsit piscibus, &c.

Io. Gerson. De hac quæstione Neoterici, Gersonem ducem sequuti, multa comminiscuntur rationi parùm consona. Ille nanque, grauis alioqui auctor, complures dominiorum species locis suprà citatis multiplicauit. Inter quas

& multa

& multa tribuit dominia brutis, multaque subinde insensilibus rebus, ut argumentis suprà formatis explicatū est. Hæc autem (bona uenia dixerim) an tam ratione & iudicio inuenta sint, quàm pro libito asserta, examinare oportet. Etenim rerum naturā consulentibus ilicò fiet cōpertum, rationem dominij non tam latè patere. Sit ergo hæc prima conclusio: Solis illis, qui intellectu & libero arbitrio uigent, conuenit dominandi ratio; illisque adeò solis habere rerum dominium, nempe cùm primis Deo, mox, intellectuali naturæ angelicæ, deinde rationali homini.

Prima conclusio.

Deus inquam, cuius (ut ait Psalm.) terra est, & plenitudo eius, iure creationis dominium gerit ac principatum rerum omnium, quas ipse condidit; ut habet Sapientis illa confessio; Dominus uniuersorum tu es. Fuit quidem ab æterno, potestate Dominus; ab orbe tamen condito, usu & actu. Nam anteà nullæ erant res quæ illi parerent. Est enim nefas eousque abuti nomine (quod quosdam non depudet) ut dominium inter diuinas personas nominetur; quippe cùm nihil in Deo sit eodem ipso inferius, sed quidquid illis est, infinitum existit. Neque uerò filius ullo pacto subijcitur patri, utpote cui summè æqualis est. Obidque tota Trinitas par habet dominium, idemque absolutum creaturarum, non solùm quantū ad usum, uerùm & quantum ad eorum naturas; ut puta cui non modò pro suo arbitratu cunctis uti liceat, uerùm & earū naturas creare, annihilare, ac præter naturæ leges alterare. ut ignem, ne calefaciat, impedire; aquam absque igne calefacere; & tanquam dominus uitæ & mortis, non solùm reliqua animalia, uerùm & hominem uita priuare.

Quarum rerum Deus habeat dominium.

Angeli autem dominium habent suarum tantùm naturalium actionum, mundi uerò huius non perinde atque homines. Quandoquidē propter ipsos, qui nullo egent corpore, nequaquam creatus est; sed propter solos homines quibus angeli sunt administratorij spiritus; tametsi ipsorum Hierarchiæ per suos Principatus ac Dominationes sint distributæ; alijque adeò alijs imperent. Hoc autē perparum ad rem nostram attinet.

Angeli quibus rebus dominentur.

Descendamus ergo ad genus nostrum, cui soli competere demonstremus sublunarium dominium. Primo, Dominus, nisi ineptissimè uoce abutamur, ille solus est, in cuius facultate est situm, re sic, aut aliter in suum commodum uti; hoc autem nisi per intellectum ac uoluntatem nemini congruit, solus ergo homo in terris dominij ratione fulget.

Conclusio ostenditur.

At quò res clariùs eluceat, arguitur secundò, Dominium exteriorum rerum nemini nisi hac ratione conuenit, quòd sit ipse suarum actionum dominus; dominium enim quod quisque habet in suos actus, caussa ē & radix eius quod habet in alias res; est autem solus homo suarum actionum dominus (ut 1.2. quæst. 1. auctor est S. Thomas) per intellectum & uoluntatem. Eadem ergo ratione ius illi soli conuenit ut dominus sit aliarum rerum. Minorem huius argumenti præter S. Tho. uel usus ipse loquēdi hominū demonstrat. Deū enim quis mēte capitur, dicitur non esse sui ipsius dominus, sed sui impotens. Maior autem in ratione naturali posita est. Etenim qui sui nō est dominus, esse nequit aliorum.

D. Tho.

Sed & testimonio suprà citato scripturæ sacræ, quæ interpres naturæ est, eadem conclusio tertiò comprobatur. Dixit enim Deus Gene. 1. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostrā; & præsit piscibus maris, & uolatilibus cœli, & bestijs, &c. Hoc est, in hoc eum faciamus ad nostram imaginem, ut reliquæ creaturarum uniuersitati, quę nostra caret imagine, dominus constituatur: fieri autem hominem ad imaginem & similitudinem Dei, est fieri intellectu & uoluntate liberum; hæc enim est facies Dei. In reliquis nanque creaturis uestigium eius tantùm relictum est, sicuti humani pedis relinquitur in puluere, per quod eiusdem hominis facies agnosci nequit. Igitur quia duæ istę potentię, intellectus & uoluntas, communicatæ sunt homini, per hoc conditus est ad imaginem Dei, indeque adeò ius sortitus est dominandi in ceteras animantes rationis expertes. Haud equidē ignoro quosdam distinguere inter dominium regale & naturale, dicentes ad priorem speciem libertatem requiri: non autem ad secundam. ueruntamen hoc gratis dictū est: quia natura ipsa nemo est dominus rerum nisi qui dominus est actionum suarum, & ideo neque rerum.

Tertia ratio conclusionis

Quartò arguitur; Dominium quempiam rei gerere (ut suprà ostendimus) est ipsa uti; brutæ autem animantes uti neutiquam possunt; ergo neq; ullum habere dominium. Minor est sancti Thomæ 1.2. quæst. 16. ubi docuit brutis non competere usum, secundum illud August. lib. 83. quæstionum. Vti aliquod non potest animal, nisi rationis particeps. Et ratio est, quòd uti est rem in finem ordinare, quādoquidem uoluntas est finis, usus autem mediorum ad finem; & pecudes nihil agunt propter finem, quippe quem non cognoscunt; sed aguntur potiùs naturæ instinctu.

Quarta ratio conclusionis.

S. Thomas.

August.

Et simili insuper ratione id confirmatur; Domini enim est imperare; hoc autem idem est quod rem in alium finem ordinare; quod ideo à brutis alienissimum est, ut idē sanctus Thomas quæstione statim 17. commonstrauit.

S. Thom.

Quintò ad eandem conclusionem arguitur. Quicunque dominium habet cuiuslibet rei iniuria afficitur dum illi aufertur. Bruta autem animalia neque iustitiæ capaces sunt, neque iniuriæ, neque, quam non cognoscunt, felicitatis; ut patet ex Aristot. 10. Ethicorum cap. 8. Cuius ratio est, ꝙ cùm non sint libera, nō sunt sui iuris; sed quidquid sunt, hominis sunt, propter quem Orbis conditus est. Et ideò qui iumento & armento uel pabulū sustulerit, uel uitam, nullam ei irrogauit iniuriam sed domino; & qui equo regis loco cedit, nullum ei honorem defert, sed regi; nullum ergo pecudes habēt dominium neque ius in herbas, sed tantùm appetitum naturalem; atque etiam potestatē. Quòd si brutis nullum potest dominiū competere, liquidò fit, multò minùs cœlis ac rebus inanimis conuenire posse. Est ergo homo hac ratione medius inter Deum & bruta. Nam irrationale animal nullum habet dominium, Deus uerò supremum; nempe & quantum ad usus, & quantum ad naturas rerum: sed homo quantum ad usus, attamen quantum ad naturam, minimè; utpote quas mutare non potest, nisi applicando actiua passiuis.

August.

Ad primum igitur argumentum respondetur perimendo totum antecedens. Haud enim bruta ullum habent herbarum dominium, quod eadem ipsa Gene. auctoritate contra citata comprobatur. Haud enim leguntur ibi herbæ pecoribus & iumentis concessæ, sed solis hominibus. Ecce enim, inquit, dedi uobis herbam afferentem semen super terram, &c. ut sint nobis in escam & cunctis animantibus terræ. Ius ergo herbarum non est concessum brutis, sed nobis pro illis quæ nobis seruiunt. Neque in apibus est nisi metaphoricus rex; quia neque examen in finem ordinat, sed instinctu naturæ una præit, reliquusq; exercitus sequitur. Multoque minùs aut feræ bestiæ aut rapaces aues dominantur ceteris, licèt illis uelut alimento utantur. Mox ad secundum pariter respondetur, cœlos longè minùs propriè dominiū habere eo significatu quo nomen impræsentiarum usurpamus: sed dicuntur prædominari: quia eorum influxu hæc inferiora coalescunt, fouentur, alterantur, ac submutantur: sicuti & in singulis elementis illa qualitas dicitur prædominari, quæ alteri præeminet.

Ad primum arg.

QVAESTIO SECVNDA, DE REBVS QVARVM HOMO EST DOMINVS.

ARTICVLVS I.

Vtrùm rerum omnium quæ sunt in mundo, sit homo iure aliquo dominus.

POSTQVAM constitutum nobis est homini solùm in creaturis corporalibus dominium rerū congruere, cōsequēs est, ut disputemus quotuplici, quarúq; rerum dominio fruatur. Et habebit quæstio duos articulos. Prior erit generalis; posterior uerò de duobus dñija peculiaris. At arguitur à parte negatiua, ꝙ

non omnium prorsus quæ condita sunt in terrarum orbe, sit dominus. Etenim aut illi naturali iure conueniret, aut diuino, aut humano. Non naturali, quia uniuersale dominium concessum est ei à Deo in eius creatione. Neque prorsus diuino, quoniam tunc iure charitatis esset homo dominus cuiuscunque rei indigeret, eademque charitate amissa, eodem decideret iure, nam Deum solis amicis suis condecet bona sua elargiri. Consequens autem est falsum & contra humanum morem, etiam Christianorum, in quibus multi iusti rerum egestate premuntur, omnium dominio orbati, multique contrà iniqui & praui bonis huius mundi, secundũ leges, quæ à diuina regula non exorbitant, potiuntur. Quòd autem iure merè humano non sit homo dominus, patet, quoniam antequam leges humanæ essent, Deus nostro generi indulserat rerum dominium, quod fundamentum est humani iuris quo earum dominia diuisa sunt. Secundo arguitur, Homo non est dominus elementorum neque cœlorũ, quia illa non sunt nominata Genes. 1. ubi homo constitutus est rerum dominus. In contrarium est quòd omnia facta sunt propter hominem, ut 1. Politi. auctor est Aristoteles. Et Dauid Psalm. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius.

In hac quæstione illi recentiores Magistri, quorum superiori. q. meminimus, quàm plurima consarcinãt dominiorum genera. Ioannes enim Gerson sex connumerauit, alij uerò usque ad nouem. Sed Conrado tracta. 1. quæst. 6. uigintitria collibuit recensere. Aiunt enim aliud esse dominium beatificũ, quo beati potiuntur gloria, & aliud gratificum, quod habent iusti in res omnes creatas, ut illis iure charitatis uti possint, iuxta illud ad Rom 8. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Et aliud est naturale, & aliud euangelicum, &c. Isti autem (ut salua eorum existimationem dixerim) duplici sinistra caussa hæc dominiorum genera gratis multiplicant. Primo, quia perseuerant credentes, idem esse dominium, quod ius, mox, quòd dominia ex parte materialium obiectorum dissecant, quæ quidem sectio, quia arte caret, in infinitum posset abire. Discerni quippe debent duntaxat secundum titulos, ex quibus oriuntur. Sit ergo prima rei huius conclusio, Dominium quadruplex tantùm est, scilicet naturale, diuinum, & humanum, quod diuiditur in duo, scilicet in illud quod de iure gentium oritur, & alterum quod acquiritur iure ciuili. Conclusio hæc firmior per se apparet, quàm ut pluribus confirmari indigeat. Dominia enim iure aliquo introducta sunt, ius autem (ut superioribus libris ambobus uisum est) non est nisi naturale, & gentium, & ciuile, quibus & diuinum additur positiuum, hoc est, quod non conuenit homini ex debito suæ naturæ, sed est et diuinitus ad naturam superadditũ. Hoc enim dicitur diuinum positiuum, contra naturale distinctum, cuius etiam Deus auctor est. Igitur quòd non sint plura quàm hæc dominiorum genera, inde patet, q nullo præter hæc potest iure quispiam ullum obtinere dominium. Nulla ergo ratio permittit distinguere dominium originale, & beatificum, &c. Nã ius quo Adam defunctus est in lignum uitæ, quod isti uocant originale, diuinum erat positiuum, hoc est supra naturam concessum. tametsi statui illi naturale quodammodo existebat, nempe quo possent homines non mori. Multò autem debiliori occasione nona species fingitur dominij Gratifici, operũ enim gratiæ non habemus dominiũ, quia non per nos, sed Dei fauore supernaturali ea exequimur. Et idem est de iure beatorum. Nam primum, licèt ius habeant gloria perfruendi, illud tamen non propriè est dominium, sed ius merum concessum à Deo, qui Dominus est gloriæ. Aliàs cùm gloria in Dei uisione consistat, eadem facultate diceretur beatus dominus esse Dei. Secundò, & ius illud, quando permitteretur dominium dici diuinum, est positiuũ. Ius enim huiusmodi diuinum in rebus præcipuè est super naturalibus, ne hoc nũc dictũ, & ius euangelicũ, quo ministri ecclesiæ habent absoluendi à peccatis, conferendique alia sacramenta, docendique fidem. Quod re nera ineptè dicitur dominium, sed est ius ministrorum Dei. Quis enim mortalium dicatur sacramentis dominari? Extenditur etiam ius diuinum positiuum ad res naturales. Quale est ius decimarum, quod ijdem habent sacerdotes, scilicet metendi (ut ait Paulus) temporalia pro spiritualium seminatione. Quanuis & hoc ius fundamento innitatur naturali, quòd dignus est operarius mercede sua, ideo nanque exemplum à triturante boue Apostolus attulit. Ius item ac dominium quod Dauid habuit ad regnum, diuinum etiã fuit positiuum: quippe cùm à Deo fuerit electus, non sicut ceteri. Reges à republica. Et dominium quo populus Israël in terram promissam positus est. Quin uerò & in angelos sunt qui cogitent nos dominio fungi, propter assertũ Pau. ad Hebræos primo. Nõ'ne omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capient salutis? At uerò abusus esset uocis homines angelorum dominos appellare, quod uni homini Christo proprium est: sed funguntur hac parte ministerio Dei. sicuti neque inferorum dæmones tam domini sunt animarum quas cruciant, quàm diuinæ iustitiæ executores per supplicia, quæ ipsi quoq; perferunt.

Prima conclusio.

Dominium tantum quadruplex.

Secunda conclusio.

Secunda conclusio, Homo dominium habet naturale, non solùm in omnes terræ fructus, uerùmetiam quodam pacto in elementa celestesque orbes, qui uelut tectũ sunt sui domicilij. De terrenorum dominio patet Gene. 1. Faciamus hominem ut præsit, &c. Et rursus: Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & subijcite eam: & dominamini piscibus maris, &c. Illud enim dominium non censetur positiuum diuinum, sed naturale. Hæc enim iura & dominiorum genera non differunt ratione auctoris: nã hac de caussa omnia dominia dicerentur diuina: cum omnis potestas à domino Deo sit; sed differunt per hoc, q naturale, est naturæ debitum: alterum uerò super naturã adhibitum & dominium rerum congruit homini priori modo. Nam quatenus homo, corporeus est, debentur illi ea quæ ad uitã eius sunt necessaria. Hac enim ratione collegit Aristoteles, omnia corporea esse facta propter hominem. Itaque quemadmodum licet Deus per miraculũ creauerit homines: nihilominus membra & potentiæ naturales naturæ suæ debita sunt: sic illa collatio dominij rerum fuit explicatio quædam naturalis iuris, ueluti debita humanæ naturæ, supposita eius existentia, quam ei per creationem gratis contulerat. Et pari ratione dominium habet quodammodo in cœlos, qui sunt uelut tecta suarũ ædium: atque in elementa, inque solis calorem, & lucem qua utitur, & in alias influentias: atq; in pluuiam & niuem quæ illi naturali iure seruiunt ad uitam seruandam, atque ad alimenta terrena ope paranda. Dictum est autẽ cum moderamine, dominium nos habere in cœlos, & elementa; quia non possumus, aut illa consumere ut terræ nascentia, aut eis uti ut animalibus.

Tertia conclusio.

Tertia conclusio: Iure etiam humano, quod superiori libro in ius gentium & ciuile partitum est, multis abundat homo dominijs. Iure enim gentium (ut paulò pòst dicemus) propria dominia diuisa sunt: ut Meum, & Tuum, audiretur in orbe. Iure autem ciuili, hoc est cuiusque ciuitatis seu regni proprio, multa quoque mortales possidentur iure præscriptionis, iure hæreditario, iure primogenituræ, &c. Hæc autem omnia clara sunt & patentia. Illud autem quod Gerson, & latiùs Richardus tractat. 1. q. 2. de dominio gratifico disseruit, animaduersione opus habet. Bifariàm enim & per utrumque extremum peccare de hac re contingit. Isti quippe nominati auctores aiunt, eos qui in amicitiam Dei per eius gratiam recipiuntur, dominio fungi in res, quæ alio ab ipsis titulo non possidentur: utpura in res omnes cuiuscunque possessoris, quia iure charitatis possint omnibus uti.

Gersonis opinio impugnatur.

Quarta conclusio.

Contra hos autem statuitur quarta conclusio: Qui est in gratia Dei, nihilo plus habet aut dominij aut iuris utendi re aliena, quàm qui est in peccato: uterque enim in extrema necessitate uti potest rebus sibi necessarijs, cuiuscunque sint possidentis: neuter tamen extra illam. Cuius porrò contrarium & falsum est & asseru periculosum. Enimuerò titulus quo mortales dominio rerum donati sunt, non est charitas, ut Vuicleff, & lib.

10. Arma.

Charitatem non esse rerum possessarum titulum.

10. Armachanus, falsò arbitrati sunt; sed ius (ut diximus) naturale aut humanum. Deus nanque solem suum oriri facit super malos & bonos, & pluit super iustos & iniustos, & ideo quanuis quisque charitate polleat, nullum tamen ius nouum in res has caducas & lubricas acquirit, sed in regnum cœlorum, de cuius tantùm hæreditate ait Paulus, Si filij, & hæredes per Christum. Neque mos & usus reipublicæ Christianæ admittit, ut charitatis titulo quis ualeat aliena rapere: immo uerò per hoc ab eadem charitatis virtute decideret. Quin etiam Christus hæc omnia contemnere nobis iussit. Neque Paulus ipsi sanctis euangelij contionatoribus alio titulo concedit posse temporalia metere, quàm uelut laboris mercedem, quia spiritualia seminant. Illud autem quod pro se illi adducunt, Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, nullo colore eis patrocinatur: quoniam Paulus nihil aliud uoluit, quàm quòd diligentes Deum, nullis superantur turbulentis incursionibus huius mundi, sed cunctis utuntur ceu virtutum suarum adminiculis. Et quod adijciunt, amicis omnia esse communia; hoc tantùm conuincit, quòd amicis Dei communia sunt eius sempiterna bona. Nam hæc temporalia non sunt digna quæ velut præmium ipse charis suis impartiatur. Tametsi iustos (ve ait Psaltes) in necessarijs non derelinquat. Hoc autem per eleemosynas prouidet, aut alia uia legitima. Nam si charitatis titulo ius cuipiam faceret usurpandi res alienas, paci tunc & tranquillitati reipublicę offendiculum poneret. Horum enim temporalium tituli debent esse in foro exteriori patentes: ut quisque palàm sciat quid à se iure, quidque iniuria petatur, Charitas autem in pectore delitescit. Parū profectò hæc abest opinio ab illa Lutheranorum, quam cap. 4. super epistolam ad Romanos impugnauimus. sanè qui ex illo verbo Pauli de iustu Abraham & semine eius, ut hæres esset mundi, illum exprimunt sensum, quòd liceat iustis quocunque mundi cibo, & uestitu, ornatuque ac delicijs frui. Sed de hac falsitate nihil ad præsentem locum. Ex eadem radice, nempe charitatem esse rerum possessarum titulum, Vvicleffistæ, in quos (vt dicebamus) Armachanus lib. 10. cap. 4. impegit, illum exprimunt sensum, quòd nemo extra charitatem ullum retinet uel spiritualium ius, vel temporalium dominium. Est autem hæc fatua hæresis, sæpe ac sępius condemnata. Nam licet iniquus per modum meriti non sit dignus pane, quo vescitur, neque qua uiuit uita (ut Augustinus & reliqui sancti aiunt) perstat tamen in eò naturæ ius, ot sole fruatur, quem Deus oriri facit etiam super malos. Celebrat enim scriptura sacra multos reges etiam dum erant in peccato, non solùm Gentium, vt Nabuchodonosor, & alios tam Chaldæorum quàm Persarum, uerùm & Hebræorum, ut Saulem, Salomonem, quin & ipsum Dauidem. Missum præterea facimus quanta incertitudinis nebula obtenebratā sanctam ecclesiam fuisque deque uesania hęc confunderet. Nam huiusmodi oppugnatio non est pręsentis loci. Haud tamen eadem nota Gersoni & Richardo inurenda est, qua denotantur hæretici, quoniam secundum illos, licèt ille qui gratia Dei decidit, ius charitatis amittit, amittat fruendi alienis rebus: retinet tamen naturæ ius, quo sua propria possidet, atque alia iura, siue ecclesiastica, siue ciuilia.

Ad primum argum.

Argumenta igitur non alia noua indigent responsione. Iam enim negata est illa consequentia primi argumenti: uidelicet, Dominium rerum fuit homini a Deo donatum, ergo non est ei naturale, quoniam fuit, non

Ad secundum.

tanquam naturæ adhibitum, sed tanquam naturæ debitum. Ad secundum etiam respondetur, quod licèt substantiæ cœlorum non sit homo dominus, ut possit eos alterare, est tamen dominus, qui eis utitur tanquam domicilio, & ad alia naturalia commoda. Et multò melius est elementorum dominus, ut aëris ad respirationem, & maris ad nauigationem, & terræ ad culturam, & ignis pariter ad metheoras impressiones.

ARTICVLVS II.

Vtrùm homo hominis dominus esse possit.

Consequitur in hoc secundo articulo de hac singulariter dominij specie dicere: an uidelicet esse possit homo alterius hominis dominus? Et arguitur contra affirmatiuam partem: Nullum ius potest naturali derogare: naturali autem omnes homines nascuntur liberi, id legis ipsis latoribus planè confitentibus: Institu. de iure perso. & ff. de sta. hominum. Libertas, quę seruitus fit, qua quis dominio alieno contra naturā subijcitur. Et Gregorio idem asserente, ubi ait contra naturam esse homines hominibus dominari: ratione que idem monstrante, nam homo eò ceteris animantibus præstat, quòd ratione uiget & libertatis arbitrio; ergo nullo iure in genus nostrū obtrudi seruitus potuit. Fecit enim Deus hominem rectum, ut habetur Ecclesiasti. 15. & posuit eū in manu consilij sui. Atque hac de caussa homo, cùm primùm creatus fuit, ceteris iure Dei prælatus est creaturis, non autem homini. Secundò, id præcipuè confirmatur in Christianis. Haud enim decet vt quos Christus in filios Dei adoptans, libertate donauit, serui esse permittantur, nam ut ipse Dominus intulit Matth. 17. Liberi sunt filij. Contrarium decernunt iura titulis citatis de statu hominum. & in Institu. & præterea Aristote. Poli. 1. quibus locis multiplex seruitutis species distinguitur & approbatur.

Prima conclusio.

Duplex seruitus ex Arist.

Ad hanc quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima est, Homo tam iure naturę quàm iure gentium potest esse alterius hominis dominus. Duplicem enim seruitutem scitè Aristot. dignouit 1. Poli. Alteram quidem naturalem, alteram uerò legalem. Naturalis est, qua homines elegantioris ingenij reliquis hebetibus ac rudibus dominantur. Enimuerò, ut in eodem homine anima corpori, ita & in toto humano genere, homo homini (ut ait Comicus) longè præstat. Quocirca sagax ipsa natura alios homines ingenio ad imperandum dotauit, alios uerò corporeis neruis ac membris irroborauit ad seruiendum. Et quod ista dominatio naturalis, recta sit, probatur. nam hominis natura est ut secundum rationem uiuat, eique adeo eidem obtemperet, ergo sicut perfectio appetitus sensitiui in homine est rationi parere, ita & inter homines perfectio agrestium scientiarumque rudium, est sapientum gubernatui subdi. Altera est seruitus legalis. Et hæc est duplex, ut Institu. de iure perso. refertur. Alij enim sunt serui, qui liberè tùm ætatem uiginti annorum excesserint, uendunt sese, caussa participandi pretium. Cuius quidem seruitutis usus fuit in lege ueteri.

Seruitus legalis duplex.

Legitur enim Exod. 21. Si emeris Hebręum, sex annis seruiet tibi; in septimo autem egredietur liber. Et Leuiti. 25. Si paupertate compulsus uendiderit se tibi frater tuus, non opprimes eum seruitute famulorum. & infrà, Serous & ancilla qui in circuitu uestro sunt, hoc est ex Gentilibus, hos habebitis famulos & hæreditatis iure transmittetis ad posteros, ac possidebitis in ęternum. Fratres autem uestros, filios Israël, non opprimatis per potentiam. Interiectum ergo erat discrimen, quod serui ex gentibus esse poterāt perpetui, Hebræi uerò minimè, sed temporarij. De hac ergo seruitute ponitur secunda conclusio; Talis seruitus est licita. Nam etsi homines facti sunt à Deo liberi, tamen tam innatum est animantibus cunctis desiderium ac ius seruandi uitam, vt possint se eius gratia uiseri in seruitutem adigere. Nam licet.

Secunda conclusio.

Non bene pro toto libertas uenditur auro;

Vendi tamen pro uita fas est, quæ omni est pretiosior auro. Immo & parentes egestate compulsi, liberos suos antiquo iure uænundare permittebantur, ut eodem loco Leui. 25. memoriæ proditum est. Et cap. de patribus qui filios suos distraxerūt. l. 2. & Insti. de patria potesta. in glossa, licèt iam inter Christianos huiusmodi leges non sint in usu. Aiunt tamen apud Aethiopes eundem adhuc uigere morem, quo ad eorum mercatum Lusitani adnauigant.

gant. Quod si liberè væneunt, non est cur mercatura illa crimine ullo denotetur. Veruntamen si, quæ iam percrebuit, uera est fama, diuersa est ferēda sententia. Sunt enim qui affirmant fraude & dolo calamitosam gentem seduci: inescariq́ue nescio quibus iocalibus, & astu pellici versus portum, & nonnunquam compelli: & sic neque prodentes, neq; quid de illis fiat opinantes, huc ad nos transmitti & uenundari. Quæ si uera est historia, neque qui illos capiunt, neque qui à captoribus coëmunt, neq; illi qui possident, tutas habere unquam conscientias possunt, quousq; illos manumittant, etiam si pretium recuperare nequeant. Nam si qui rem alienam possidet, etiam si mercatu uel alio iusto titulo eam acquisierit, cùm primùm alienam esse resciuerit, tenetur cùm pretij etiam dispendio domino reddere, quantò magis liberum natum hominem, per iniuriam manu captum, adstringitur in suam restituere libertatem? Quod si quis id sibi prætexere cogitauerit, quod preclarè cum illis agitur, dum pro seruitute beneficium eis Christianismi rependimus, in iurium se nouerit esse in fidem, quæ summa est libertate docenda ac persuadenda, tantum abest, ut eorum excusationem Deus admittat. Tertia seruitutis species est etiam legalis. Vnde (ut lege citata & ff. de statu homi. l. libertas. docemur) seruitutis nomen deriuatum est, uidelicet quod Imperatores bello captos uendere, neque occidere solent, sed seruare Et isti dicuntur mancipia, quia uictores, quos gladio transfigere possent, manu capiunt, ut seruent.

Tertia conclusio.

Ac de ista seruitute subditur tertia conclusio: Non modo est licita, uerùm de misericordia profecta. Si enim quis gratia sustinendę uitæ libertate se priuare potest, satius quisq; ducere debet seruituti quàm morti tradi. Est autem latum inter has seruitutis species interuallum. Nam genus illud dominij seruitutisq́ue naturalis non plenam attingit rem, quam nomen sonat, secundum ea, quæ præcedenti quæstione explanata sunt. Seruus enim secundæ ac tertiæ speciei, quia liber non est, quidquid est, domini est, neque dominus eo nititur in bonum ipsius serui, sed ad suam propriam utilitatem, sicuti iumento. Vnde Institu. Per quas personas nobis acqui. §. item nobis. & de acquirendo rerum dominio. l. etiam inuitis. quidquid seruus acquirit, adiudicatur domino. Quanuis & inter duas istas seruorum species nonnihil mihi uidear discriminis inspicere. Illi enim qui se inopia pressi seruituti manciparunt, quia liberè se pretio uendidere, fugere iure nequeunt, sicuti neque furari quem uendidissent equum, seruos autem bello captos non auderem in has cogere angustias. Est quidem glossa super c. ius gentium. dist. 1. quæ ait seruos in genere non posse aufugere, quam sententiam elicit ex cap. si quis seruus. 17. q. 4. sed tamen illud caput solùm prohibet ne quis seruum ut recedat, solicitet, quod de emptitijs intelligi potest. Neque (vt reor) discrepantia est inter Christianos atque infideles, quoniam ius gentium gentibus cunctis æquale est. Quanuis Christianis etiam a Christianis captiuis congruentiori ratione fugere liceat, nisi pollicitus quis non fugere suam impignorauerit fidem, quam porrò seruare constringitur. Pariformiter mihi uideor uerè ac legitimè inter has seruorum species distinguere quantum ad ea, in quibus tenentur dominis seruire. Christiani nanque à Christianis bello capti, nō tenentur ut mancipia seruire; neque eorum bona, nisi quæ tunc in bello in prædā deuenerint, sunt dominorū. Immo neq; mancipia quæ ab infidelibus Christiani iure belli arripuit, sic arbitror, quidquid sunt, dominorum esse, vt quidquid uel dono susceperint, uel hæreditario iure, uel licito ludo fuerint lucrati, teneantur inconscientia dominis exhibere: quoniam cùm non sua sponte in illam conditionem inciderint, non est eorum miseria tanta afflictione coërcenda, quandoquidem, ut est in Regulis iuris, Fauores ampliandi sunt, pœnæ uero restringendæ. De illis autem qui seipsos uendiderint, aliquantulò est ratio apparentior, quòd quidquid sint, domini sint, iuxta præscriptum legum, quas nuperrimè citauimus, tametsi de horum omnium iudicio, iuris prudentibus deferendum est. Verontamen de prima specie seruitutis longè aliter speculandum est. Etenim qui natura est dominus, nequit natura seruis ueluti rebus possessis in suum ipsius commodum uti: sed tanquam liberis suiq́ue iuris hominibus in rem ac bonum ipsorum, eos scilicet docendo moribusq; instituendo. Quapropter neque illi tenentur, veluti mancipia eis seruire: sed æquitate quadam & honestate naturali, nisi ubi essent mercede conducti. Et per hæc satisfieri illis debet, qui sciscitantur vtrùm iure naturalis dominij possimus Christiani infideles armis infestare, qui pro suorum morum ruditate, naturales uidentur esse serui? Nullum enim inde ius contra eos acquirimus ui illos subiugando, eò quòd seruitus illa libertatem non tollit, ueluti illorum conditio, qui uel se uendiderunt, uel bello capti sunt: & cùm fundamētum dominij sit libertas, nullum amittunt suarum rerum ius. Aristoteles enim non solùm constituebat illam seruitutem inter unam nationem & aliam, verùm inter personas eiusdem urbis, & eiusdem domus. Sunt enim in eadem Christianorum urbe natura serui, qui tamen non subinde possunt suis expoliari, etsi parere natura dominis renuant: In eo autem quod idem ait Aristoteles primo Politicor. cap. 3. scilicet, quòd sicut bestias uenari, ita contra eos homines, qui ad parendum nati sunt, possumus bellum moliri, eatenus audiendus est, quòd illos qui ferarum more palantes oberrant, nulla seruantes gentium fœdera, sed aliena petentes, quocunque grassantur, possumus ui abigere & subigere, & in ordinem cogere. Sed de hoc latius in libello nostro De ratione promulgandi Euangelium, ubi de dominio & iure, quo catholici Reges in nouum Orbem Oceanicum funguntur, amplior patebit dicendi locus.

Ad argum.

Ad argumentum ergo in contrarium respondetur, per seruitutem non contrairi aut propriè derogari naturali iuri. Haud enim ius naturæ prohibet seruitutem, tanquam peccatum, alias nunquam esset licita. Sed (ut. 4. senten. dist. 36. auctor est sanctus Tho.) bifariam aliquid est à natura intentum. Vno modo, secundum intentionem primam, quemadmodum generationem intendit, corruptibilis naturæ conseruatricem. Altero modo, quantum ad secundam intentionem: quo pacto corruptionem intendit ut generet. Vnde Arist. 2. cœli, tex. 37. senium ait esse præter naturam. Simili ergo ratione aiunt iura, seruitutem esse contra naturam: nempe contra primam naturæ intentionem, qua cupit omnes homines secundum rationem studiosos esse. Attamen illa deficiente intentione, ex culpa subsequuta est pœna, quæ est conformis naturæ corruptæ. Atque inter pœnarum genera unum est legalis seruitus. Nam ex peccato originali subsequuta est egestas & bellorum turba, quæ homines in seruitutem adigunt. Quare neque Christianis eiusmodi seruitus repugnat. Christus enim liberos à lege nos tantùm peccati & mortis fecit, ut ad Rom. 8. ait Paulus. Nulli tamen nos iuri gentium exemit. Immo ad Titum 3. admonet seruos obedire dominis: & Petrus addit, etiam discolis: scilicet infidelibus, qui extra ecclesiam uagantur. & 1. ad Corint. 7. monet, vt qui seruus uocatus est, seruus maneat. Verum est tamen, quòd propter decentiam Christianæ libertatis consuetudo iampridem obtinuit, ne Christiani bello capti more mancipiorum seruiant: ut Barto. adnotauit in l. hostes. de capt. & postl. reuer. Seruitus autem naturalis non incidisset in statum innocentiæ, uti modò existit, quia nulli essent rudes & ignari: tametsi infantes & pueri non omnia scirent, quæ adulti. Neque fuissent omnes eodem ingenij acumine nati. Fuit ergo seruitus per idem peccatum ingressa, per quod (ut ait Paulus) introiuit mors. Quòd autem Ambro. ait (ut refertur d. 35. can. sexto die.) per ebrietatem obrepsisse seruitutem in orbem, fateor me non intelligere, nisi seruum appellet ebrium, qui rationis vsu orbatus, sic sicut iumentum. Videri autem cuipiam possunt iura suprà citata secum pugnare. Asserunt quippe ex una parte, seruitutem

iure

Quando liceat seruis fugere.

Quibus rebus possint serui uti tanquam proprijs, et qui seruis hoc possint.

Intentionum distinctio.

iure gentium esse constitutam: ex altera verò Imperatorum esse sanctionem. Haud tamen ullam habent contrà pugnantiam. Exstitit enim seruitus de iure gentium, ut expressè habet Canon Gregorij: cùm Redemptor. 12. q. 2. vbi ait, homines quos ab initio natura liberos protulit, ius gentium iugo substituit seruitutis. Dicitur enim ius gentium, propterea quòd ratio naturalis omnes gentes illud ius docuit. Dicitur verò & imperatoria constitutio, eò quòd Imperatores tum ratum illud habuere, tum more & usu confirmarunt.

ARTICVLVS III:

Vtrùm homo sit uitæ suæ ac famæ dominus.

RESTAT in hoc tertio articulo de dominio propriæ vitæ ac famæ tãtillum sermonis adijcere: Vtrùm scilicet homo suæ propriæ uitæ ac subinde honoris & famæ dominio fungatur? Arguitur enim de uita, quòd sit suæ quisque dominus, ex illo Ecclesiasti. 15. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu sui consilij. Relinquere nanque in manu consilij sui, nil aliud esse apparet, quàm facere eum dominum sui, atque adeò suæ propriæ uitę. Secundò: Propter quod unumquodque tale (ut est in Poste. Analyticis) & illud magis, est autem homo dominus reliquorum bonorum, propter vitam: ergo excellentiùs est dominus uitæ. De fama autem arguitur tertiò à parte negatiua, quòd non sit homo suæ propriæ dominus, ex illo Sapientis præcepto, Ecclesi. 41. Curam habe de bono nomine: ubi custodes instituti uidemur famæ, non domini, vt pecuniæ. Cui & illud accinit Prouerb. c. 22. Melius est bonum nomen, quàm diuitiæ multę. Quartò arguitur auctoritate Augustini de bono viduitatis: cap. 20. quod refertur 11. q. 3. c. Non sunt audiendi. vbi in reprehensionem eorum qui propriam negligunt famam, subdit, Quia nobis necessaria est uita nostra, alijs verò fama nostra. Quibus verbis insinuare uidetur dominium famæ nostræ non esse penes nos, sed penes rempublicam. Item 1. de Ciuita. Dei. cap. 20. ait, illo præcepto, Non falsum dices testimonium, prohiberi quemq; aduersum se falsè testari, sicut aduersus proximum. Quemadmodum alio præcepto, Non occides: unà & proximi homicidium & proprium prohibetur. Ex hoc ergo arguitur: Pariter hæc duo præcepta prohibent tam testimonium aduersus propriam famam, quã proprium homicidium: & ex hoc secundo colligitur hominem non esse dominum uitæ: ergo ex altero pariter elicitur neminem esse dominum suæ propriæ famæ.

Contra partem autem affirmatiuam prioris membri extat illud Sapien. 16. Tu es Domine, qui uitæ & mortis habes potestatem: & deducis ad portas mortis, & reducis. vbi solus Deus insinuatur uitæ dominus. De fama autem in contrarium facit, quod ipsa & honor connumerantur in bonis proprijs acquisitis, quibus ad felicitatem utimur, ergo sicut quisque uti potest facultatibus suis & possessionibus, sicut in alienando nemini faciat iniuriam, ita uti potest honore & fama, atque adeò simili modo talium bonorum homo est dominus.

Etsi duo hæc quæsita contrarijs responsionibus dissoluantur: coniugauimus tamen ambo sub una disputatione, ut contrariæ ipsorum rationes è regione oppositæ apertius res ambas elucidarent. Ad quæstionem ergo respondetur quatuor conclusionibus. Prima est: Homo nõ est suæ uitę dominus. Probatur primò tam auctoritate Sapientiæ modò citata, quàm ex illo Deutero. 32. Ego occidam, & ego uiuere faciam. Quibus locis probatur dominium uitæ nostræ Deum sibi reseruasse. Deinde ab effectu probatur ratione, quæ a definitione dominij supra exposita colligitur. Dominus rei cuiusque ille est, qui citra iniuriam, quæ cuipiam irrogetur, potest illa, ut libuerit, vti, etiam usque ad eius dispendium & consumptionem: homo autem occidere se non potest, lege iustitiæ id uetante, ergo nemo est suæ uitæ dominus. Meminerim legis iustitię, ne quis obijciat legem etiam prohibere, ne quis bona sua exteriora absque ullo fructu dilapidet, quorum nihilominus est dominus. Enimuerò licet lex charitatis, qua se quisque & sua diligere tenetur, id prohibeat, non tamen lex ulla iustitiæ: & ideo citra iniuriam potest talia bona effundere tanquam uerus dominus. Præterea, pupillus alienare uetatur bona, quorum est dominus: nõ tamen lege iustitiæ, ut qua prohibetur aliena furari: sed ut propria custodiat. Secus autem de uita, lege enim iustitiæ prohibetur homo se occidere, sicut & alios, quia non est magis dominus suæ, quàm alienæ uitæ. Sed ais, hoc est principium petere. Inde enim monstratur, præceptum ne se homo interficiat, esse præceptum iustitiæ prohibentis rem alienam auferre: dicere enim quis potest esse tantùm iussionem charitatis similem alteri qua prohibemur bona nostra per prodigalitatem decoquere. Arguitur ergo secundò, ne petitio principij censeatur. Si homini dominium concessum est propriæ uitæ, hoc esset, ut aliquando posset illam dispendere & à se alienare, sicut potest iustis de caussis alia bona, nam frustra est potentia & facultas quæ nunquam exire potest in actum: homo autem nullam ob caussam, quouis colore censeatur iusta, potest se uita priuare, ergo signum est non esse dominum. Tertio arguitur à priori & a legitima caussa, Si aliquo iure homo esset uitæ dominus, id esset naturale, aut diuinum, aut humanum: naturale autem non, quoniam primum naturalium appetituum, atque adeò temporalium summum est, quo unaquæque res appetit se conseruari in esse, iuxta illud dæmonis, sed tamen uerum apud Iob, Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet, dabit homo pro anima sua. Quare nulli rei natura tribuit, seu qualitates seu instrumenta quæ in suam essent internecionem: sed illa quibus conseruaretur: ut igni calorem, & aquę frigiditatem, & cunctis animantibus suas debitas qualitates, ergo ius naturæ neutiquàm permisit homini se interimere, atque adeò nec ei tribuit uitæ dominium. Cùm autem ius naturæ effectus munusque Dei sit, fit ut nec iure diuino positiuo concessa sit talis facultas. De iure autem humano clarum est; eo uel maximè, quod nec diuinum, nec humanum de re hac usquàm legitur uerbum. Nam Gene. 1. ubi factus est homo omnium dominus, etiam animalium quæ idem in suos usus mactare potest, non simul tradita ei est suæ uitæ potestas. Ecce conclusionis origo Cùm vita sit fundamẽtum bonorum omnium temporalium, quã quidem uitam homo non per se acquirit, sed Dei beneficio parentumq; opera recipit, non decuit illi concedi eius dominium; sed ut Deus eius auctor id retineret, ut nefas homini esset, iniussu ipsius de uita, in quam ipse per se non ingreditur, exire. Id quod & lumine naturali notum fit. Sic enim ait Lyricus, Nemini iniussu Regis de uita exeundum. Sed de hoc iterum lib. seq. sub titulo De homicidio. Constitutus ergo iure naturali ac diuino homo est suæ uitæ custos, porro quam sustentare tenetur, non autem dominus. Quod si contra obiicias, hominem posse etiam priuata auctoritate uitam pro amicis exponere, immo etiam ad defendendum sua propria bona, posseque membrum salutis gratia abscindere, cùm tamen membra sint pars uitæ, quæ omnia attestari uidentur dominium penes hominem esse suæ proprię uitæ. Respondetur, nequaquam id consequi, nam membra abscindere non licet nisi in custodiam uitæ, & uitam exponere pro amico uel bonis temporalibus non ad hoc reducitur, quod est hominem se occidere, id quippe illic non intenditur, sed ad hoc quod est mortem perpeti, ne homo deserat uirtutum officia, quod tam diuinum quàm naturale ius approbat. Secunda conclusio, Non solùm homo priuatim, uerum nec respublica, nec princeps absolutum habet dominium uitæ subditorum, sed solus Deus. Hoc paret, quoniam princeps non potest innocentes ulla ratione interficere, sed solùm nocentes, aut qui tales fuerint legitimo testimonio probati ad uindicanda crimina id quod non arguit principem esse dominum uitę, sed iudicem malefactorum. Potest præterea in bello ciues

Prima conclusio.

Secunda conclusio. Solus Deus est dominus uitæ.

objcere

Respublica tamen uitæ custos. obijcere periculo mortis ad defensionem reipublicæ. sed nec hoc iudicium est dominij uitæ, sed huius prorsus quòd sit reipublicæ custos. Igitur quoties audieris qui se uel alterum necauerit, iniuriam facere reipublicæ, quod Arist. ait lib. 5. Ethic. cap. 11. neutiquam id eò referas, quòd dominium uitæ sit penes rempublicam: sed eò, quòd ei custodia ac tutela uitæ ciuium commissa est: ipsaq; sola potest homines uita mulctare. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio, Deus est absolutus uitæ dominus, nempe qui non solùm tanquam iudex puniendo, uel tanquam custos defendendo, sed absolutè tanquam humanæ uitæ auctor potest homines morti tradere, sicut unusquilibet iumentum suum. sua tamen inenarrabilis misericordia est, quòd nunquam hac absoluta domini potestate usus est, nec in uitam nostrã, nec in reliqua bona. Etenim si Hebræis iussit ut expoliarẽt Aegyptios, iusto id iudicio fecit: quoniam Aegyptij mercedem eis debebant pro seruitio luti ac lateris. Et si Oseæ præcepit, ut ex meretrice filios tolleret, quod tanquam dominus corporum poterat, credibile tamen est Prophetam illam priùs duxisse in vxorem, ut eam iure etiam humano cognosceret. Etsi Abrahæ tanquam dominus uitæ præceperit vt filium in sacrificium immolaret, id tamen post non permisit. Et si Exod. trigesimo secundo, præcepit per Moysen, ut unusquisque occideret fratrem suum, id iussit tanquam uindex conflati uituli. Vide ergo quàm contra naturam sit immanitas illa (si uera fama est) Turcę, & quorundam barbarorum principum: *Fera cæcitas.* qui in ea sunt cæcitate, ut se dominos existiment uitæ subditorum, ita ut possint illos absque ulla uel culpa uel caussa, uelut pecora, trucidare. De fama autem, quia id copiosiùs in nostra relectione tegendi & detegendi secretum, tractauimus, unica hic conclusione, quæ sit ordine quarta, satis est respondere, contraria illi quæ asserta est de uita. *Quarta conclusio.* Homo dominium obtinet honoris sui & famæ, nempe ut possit illis uelut pecunijs uti, licet pretio sint maiori æstimanda. Scio equidem multos, etiam ex nostris, ut Caietanus diuer am secunda secundę quæstione septuagesimatertia, & in sua Summa, sequi sententiam, semper mihi tamen hæc gratiùs arrisit. Ad intelligentiam autem huius conclusionis adducenda est in iudicium contraria sententia, ut opposita iuxta se posita magis elucescant. Triplex est nostrorum bonorum genus: Primum est uita, postremum temporalia bona, medium honor & fama. Et quidem de extremis nulla est deceptatio, quin omnium est confessio, neminem esse uitæ suæ dominum, ut possit se ullam ob caussam citra iniuriam necare: sed esse iniustitiæ scelus. Et per contrarium extremum fatentur esse quemcunq; bonorum exteriorum dominum: sanè quę potest citra cuiuspiam iniuriam alienare ac dispendere. *Opinio Caietani.* Opinio ergo nostræ contraria, collocat honorem & famã in ordine uitæ, nos autem in *Opinio auctoris.* ordine bonorum exteriorum. Et ratio nostra prima est superiori contraria: Homo uerè ac legitimè est suorum bonorum omnium dominus, ut citra cuiuspiam iniuriã, quæ propriè sit contra iustitiam, possit illa dispendere ac negligere, illisq; uti, honor & fama sunt propria hominis bona, ei iure naturali concessa, atque ab ipso acquisita & aucta: neque ulla iustitiæ lege, si est priuata persona, prohibetur illa dispendere, ergo nemini iniuriam facit, si illa reijciat, atque adeò est uerè eorum dominus. Dixerim nulla iustitiæ lege, quo uerbo res tota detegitur. Prohibemur enim charitatis lege, qua nos & nostra diligere tenemur, prodigos esse honoris & famæ (sicuti & cæterarum facultatum) ne absque caussa ea negligamus, ut patet locis suprà citatis, Curam habe de bono nomine, &c. nulla est tamen lex iustitiæ quæ nos uetet eadem expendere tã quam aliena. Atque hoc est quod probare intendimus. Enimuerò de uita extat (ut nuperrimè dicebamus) Deuteronomij capite uigesimotertio: Ego occidam & ego uiuere faciam. & Sapien. decimosexto, Tu es Domine, qui uitæ & mortis habes potestatem. Ex quibus colligitur minimè nos esse uitæ dominos. Atque his accedit naturalis ratio. Vita nanque fundamentum est omnium bonorum temporalium, quam homo ipse non acquirit, sed diuino beneficio, parentumque opera recipit. De honore autem & fama nullibi tale legitur. Immo ratio naturalis contrarium docere uidetur. Honorem enim & famam, ut proximè dicebamus, nosipsi post receptam uitam acquirimus & comparamus. Adde quòd honor, ut primo, et decimo Ethicorum ait Aristo. præmium uirtutis est: uirtus autem naturalis saltem proprium opus est nostrum, per concursum generalem Dei: sicuti & uirtus supernaturalis, quodammodo etiam nostra per eius singulare auxilium. Item honor & fama, ut ibidem ait Arist. pars sunt fœlicitatis: fœlicitas autẽ propriũ nostrũ bonũ est: sumus ergo eorum domini, ut si uelimus illa prodigere, nemini faciamus iniuriam, nisi quis persona esset publica. Loquimur enim secundum rei naturam omnibus circunstantijs nudam. Et confirmatur hæc nostra sententia auctoritate diui Thomæ, secunda secundæ, quæstione sexagesimaquarta, articulo quinto, vbi ait quòd occidẽs seipsum non solùm facit contra charitatem, sed contra iustitiam respectu reipublicæ, cuius est uita hominis. De fama autem nihil simile subinfert. Quin uerò in solutione ad tertium contrarium de ipsa sentire uidetur. Ait quippe licitè posse hominem de seipso disponere quãtum ad ea quæ pertinent ad hanc uitam, quę hominis libero arbitrio regitur, sed transitus de hac uita ad aliam fœliciorem, non subiacet libero arbitrio hominis, sed potestati diuinæ, & ideo nemini mortem oppetere licet. Videtur ergo uniuersa hominis bona subiecisse eius dominio prçter uitã. Secundò, conclusio hæc lucidiùs probatur ex his proximis uerbis sancti Thomę; Si non essemus aliter domini famæ & honoris quàm uitæ, sequeretur quòd nullo fine neque propter ipsam uitam spiritualem ad euitandum peccata & consequendum uitam æternam possemus honorem famamque postponere & abijcere; quod planè absurdum est. Consequentia patet, quoniam (ut loco modò citato auctor est diuus Thomas, & libro primo de Ciuitate Dei capite uigesimo Augustin.) nec caussa fruendi æterna fœlicitate liberum est homini mortem sibi consciscere; atque adeò neque qui cognosceret uitam temporalem esse sibi pestiferam ad salutem animæ, manifestamque inferni caussam, posset se illa priuare. Longè tamen secus de honore & fama. Ecquis enim ambigat quin si persona priuata resciscerer famam sibi & honorem impedimento esse ad uitam ęternam, posset talia bona subterfugere, & oblata negligere? Quin uerò etiam si esset persona in dignitate constituta posset magistratu excedere, honoresque ac famam posthabere, ergo est homo dominus honoris & famę, aliter quàm uitę. Id quidẽ, diuo Ambrosio teste, confirmatur; si eius uera est historia, ubi legitur fœminas in cubiculum inclusisse ut per illam infamiam eriperet se ne in antistitem eligeretur. *Factum Ambrosij dubium.* Et Augustinus multa suorum peccatorum detegit, & Ansel. amissam uirginitatem lamentabiliter deplorat. quod illis profectò nefas esset, nisi propriæ essent famæ domini. Tertiò idem patet, quia uitam nemo potest, ubi inuaderetur, sibi adimi permittere, saltem ubi illam seruare posset sine alterius detrimentu, puta fugiendo uel alia simili uia, famam uerò quiuis potest, modò sit persona priuata, cùm sibi aufertur relinquere ac deserere, etiam ubi illam possit tueri. *Priuatus potest famã relinquere, et eam tueri potest.* Sententia est sancti Thomæ secunda secundę, quęstione trigesimaseptima, articulo quarto, ad primum, ubi ait quod in cuiusque arbitrio est detrimentum suę famæ pati, nisi hoc uergat in periculum aliorum. Nequiuerat profectò apertiùs affirmare hominem esse dominum suæ famæ. Quarto, arguitur; Etsi fama & honor pręstantiora sint bona quàm pecunia, tamen ingens aceruus pecunię pluris æstimatur humano usu quàm tenuis honor & fama, quare potest repensatio honoris & famæ fieri per pecuniam, ergo si homo est pecuniæ dominus, est etiam & famæ. Quinto id confirmatur Redemptoris auctoritate, qui nos splendorem omnium bonorum temporalium, honorum scilicet & gloriæ humanæ, despectui habere admonuit, nempe ut honores, &

primae

primas sedes, & secularem factum fugeremus: tantùm abest ut nos illa obligaret seruare, perinde atque uitam. Hunc articulum in hac materia dominij adhibere operæpretium duximus, qui esset, plurium aliorum locorum huius nostri operis fundamentum. Hinc enim quæstione sexta elicienda est responsio illius quæsiti, an liberum sit homini restitutionem remittere suæ famæ, quod contra aduersam sententiam concedemus. Item lib. sequenti in materia de detractione, per hoc examinabimus quale quantumque committat crimen qui seipsum infamat: & utrùm id aliquando liceat. Enimuerò ut perfunctoriè impræsentiarum hæc prælibemus, cùm persona priuata per sui criminis detectionem se infamat, nullatenus contra iustitiã peccat, neque ulli iniuriam irrogat: quare genere suo nõ nisi ueniale contra sui ipsius charitatem, licèt grauius quam pecuniam prodigere: quia fama pretiosius bonum est. Potest tamen fieri mortale si de sua se iactando turpitudine id faciat. Vnde Dauid, Quid glorias in malitia? Et Esaiæ tertio obiurgantur qui peccata sua sicut Sodoma prædicant. Item si sit persona publica, qui famam suam & bonam existimationem in bonum subditorũ obligatam habet, contra iustitiam mortaliter peccaret. Attamen qui non in uanum, sed bona caussa tale occultum crimen suum propalaret: ut si latro quò acerbitatem tormẽtorum euaderet, certè nihil delicti committeret, quin fortè probè id ageret. Immo uerò si mentiẽdo se tunc infamaret, quanuis culpam mendacij admitteret: non tamen esset perniciosum, atque adeò neque genere suo mortale. Secludimus tamen semper personas publicas: præterea absurdissima nefandaque flagitia quæ aures exhorrescunt: nam de illis se hominem infamare, vix posset à lethali scelere excusari.

Ad primum arg. Ad primam igitur Ecclesiasti. auctoritatem respondetur sensum esse, quod Deus fecerit hominem dominum suarum actionum: hoc est enim relinqui in manu sui consilij, non tamen inde sequitur esse dominum uitæ. *Ad secundum.* Ad secundum negatur illud axioma Philosophi, Propter quod unumquodque tale, &c. aptè ad rem præsentem accommodari. Esse enim nos rerum dominos propter sustentandam uitam, solùm arguit nos esse custodes uitæ, non autem dominos. Sumus etenim domini actionum propter amicitiam Dei comparãdam, tamen non sumus eiusdem gratiæ diuinæ & amicitiæ Domini. Auctoritas autem Ecclesi. tertio loco allata de fama id prorsus cõuincit quod tenemur præcepto charitatis nostri curam habere, honoris, & famæ, non tamen quod contrarium delictum in persona priuata sit iniuria contra iustitiam, sicut si quis se occiderit; quo utique scelere & in Deum iniurius esset, penes quem dominium est uitæ, ac subinde in rempublicã, *Optimus in quærendis honoris mod.* quę eiusdem est custos. Adde quòd modus procurandi bonum nomen, ille est penitus ut curam habeas colendi uirtutes, quas, ueluti vmbra sequitur honor & fama. Et ideo in bonum uirtutis possumus illa, si opus est, dispendere, tanquam ueri illorum domini. Auctoritas autem *Ad priorem argumenti locum.* prior argumenti nihil nos oppugnat, nam si ex illo secundo membro, quod fama nostra est alijs necessaria, inferre contenderes dominium eius non penes nos, sed penes rempublicam esse, pariter ex priori quo ait uitam nostrã esse nobis necessariam, inferes dominium uitæ nostræ penes nos esse, quod Augustinus non concederet. Hoc ergo præcisè nos admonet ut non simus negligentes propriç famæ, qua possumus reipublicæ seruire, ut sine legitima caussa illam despiciamus, & maximè quando sine scandalo non possumus illam prodigere. Loquebatur enim mulieribus quibusdam, quæ cùm egregio sanctitatis loco haberentur in populo, moliebantur humilitatis pretextu sinistram de se suspicionem generare, ut uiliùs *Ad posteriorem argumenti locum.* çstimarentur, per quod scandalum dabant. Posterior uero eius auctoritas primo de Ciuitate Dei, quæ paulò urgentior est, hoc solùm conuincit, quod illo præcepto, Nõ falsum dices, prohibemur testimonium aduersus nosipsos dicere, quia hoc est contra charitatem, ut subiuncta eius uerba docent, non tamen inde consequitur, ut sit perinde peccatum iniustitiæ, ac si te occideres, aut falsum testimonium proximi proferres, detegeresve secretum crimen. Quocirca ex illa precisa forma præcepti, Non occides, non colligitur proprium homicidium esse contra iustitiam, sed esse peccatum. Aliç nanque nos rationes erudiunt, quas suprà instruximus, non esse nos dominos uitæ. ex quibus concludimus esse contra iustitiam.

QVAESTIO TERTIA,

DE RERVM DIVISIONE.

ARTICVLVS I.

Vtrùm humano iure rerum dominia fuerunt olim diuisa.

POST constitutum tam subiectum quam obiectum dominiorum, ordo postulat ut tertio loco de eorum diuisione disseramus. Atque a parte negatiua more nobis consueto arguitur, ut suprà de seruitute, Iuri naturali nullum humanum contrauenire potest, quod autem bona huius mundi in commune possideantur, constitutio est naturalis iuris, ut patet Gene. 1. vbi homini in commune concessa est rerum possessio. Idemque affirmat Isidorus lib. 5. quod refertur distinct. 1 c. ius naturale. Neque uero tunc tantùm integra natura, uerùm & posteà iam corrupta, simile legimus Gene. 9. Noë dictum & filijs eius, Crescite, & multiplicamini, & ingredimini super terram, & implete eam. Vbi Deus nihil uidetur uoluisse fore diuisum. Secundo id apertiùs confirmatur sententia Clementis in epistola 4. quæ refertur 12. q. 1. cano dilectissimis. ubi legitur, Communis usus omnium quę sunt in hoc mundo omnibus esse hominibus debuit, sed per iniquitatem alius hoc dixit esse suum, & alius istud; & sic inter mortales facta est diuisio, iniquitas autem contraria est iuris equitati. Tertio loco accedit & charitatis ratio. Nam si omnia in commune possiderentur, multo esset firmior inter mortales amoris nexus. Nam cùm ubi est thesaurus tuus, ibi sit et & cor tuum, si nihil haberent diuisum, nihil restaret cur animis diuiderentur. Vnde in primordijs Hierosolymorum ecclesię, quo feruentiùs omnium amor coalesceret (quod in Acta Apostolorum relatum est) in communi uiuebant, atque hoc exemplo monachorum uitæ institutæ sunt. Quare August. in Regula, Sit uobis anima una & cor unum in Deo, & non dicatis aliquid proprium, sed sint uobis omnia communia. Innuens cordium unitatem non aliter negetari posse quàm ablegatis, Meum, ac Tuum. Id quod nec Christianum illum Poëtam latuit, qui ait,

Si duo de nostris tollas pronomina rebus
Prælia cessarent, pax sine lite foret.

Atque hac de caussa illud axioma celebratissimum semper fuit, Amicorum omnia sunt communia. Qua utique ratione sancti patres illo idiomate semper loquuntur, ut omnia sint communia, ut Augustinus super Ioan. tract. 6. & habetur distinct. 8. can. quo iure. Et Ambro. 47. dist. sicut hi; Nemo dicat proprium, quod commune est. Chrysosto. super Lucam cap. 6. A Deo percepimus omnia, quod autem dicimus, Meum & Tuum, mendacij sunt uerba. Neutiquam ergo licuit diuisionem rerum facere.

Contraria est sententia Christi Redemptoris nostri, Matthæ. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo.

De hac quæstione etiam inter philosophos depugnatum olim fuit. Enimuero Plato (cui Aristoteles hanc rempublicam in fronte 2. Politic. adscribit) omnia contendebat debere esse communia, non modo possessiones,

uerùm

Vxores et liberos cómunes esse uolut in republica Plato.

verùm & uxores & natos. Quanuis Socrates apud alios feratur talis reipublicæ primus auctor, quem Plato in Timæo inducit loquẽtem, idemque ipse Aristoteles statim capite 4. insinuat. Meminit quoque idem Plato de huiusmodi republica. 5. dialogo de republica. Hanc autem nimiam rerum communitatem ea ratione conabantur persuadere, quam modo nos formabamus: nempe ut omniũ corda in unum maximè coadunarent ac compingerent. Isti autem eò non erant digni, qui audirentur, quòd naturam nostram in ea prorsus innocentiæ syncetitate contemplabantur, in qua à Deo per misericordiam creata fuit: nescientes à parente nostro per iniustitiam fuisse inde depulsam. Responsum ergo huius quæstionis quinque conclusionibus constat.

Prima conclusio.

Prima est: Vt statut innocentiæ concors erat rerum possessio in communi, præterquam uxorum, quam possessionis figuram ius naturæ docebat, sic & conditioni naturę corruptæ vsqueadeò congruens est dominiorum diuisio, ut citra miraculum neutiquam posset aliter genus humanum longo seculo durare. Prior pars per se ipsa liquet: Tunc enim temporis, terra, uel inculta, sua spõte fructus tulisset, uel illa indignisset perparua cultura, quam refugisset nemo, ut sic illud intelligamus Genes. 2. Tulit Deus hominẽ, & posuit eũ in paradiso uoluptatis, ut operaretur & custodiret illũ. Et prætereà nemmem rerũ tunc auiditas exercoisset. Nam post peccatum dictum est, In labore uultus tui uesceris pane tuo. Illum quippe ætatis florem olfaciebat illic Ethnicus ille,

Ipsa quoque immunis, rastrò que intacta nec ullis
Sancia uomeribus, per se dabat omnia tellus.
Contentíque cibis, nullo cogente creatis.

Quapropter nullum extitisset periculum aut quòd fructus terræ deficerent, aut quòd vlla inter felices illos oriretur discordia: Posterior autem pars ex duabus contrarijs radicibus probatur. Illa enim seu Socraticam seu Platonicam vxorum natorúmque communitatem non opus est multis hic concuti, vt eius appareat absurditas. Primũ enim eadem charitas, quæ per illam curabatur fulciri, per eandem labefactatur. Aiebant enim illi Philosophi, quòd tunc omnes uiri uocarẽt quãcunque mulierẽ, Mea uxor, & pueros omnes, Mei filij. & iuuenes seniorẽ quẽlibet, Meus pater. Id autẽ optime Aristoteles redarguit. Si enim intelligerẽt nomẽ, Omnes, collectiuè, verũ esset: cõplexim nãq; omnes senes essent patres illorũ filiorũ. Attamẽ perparum id ad charitatem referret. Esset enim tunc tenuis exilisque ille amor in tota republica, sicuti mellis tantillum in multa aqua, quam dulcorare nequiret. Immo inde citiùs languesceret amor, nemo cognosceret suum proprium, seu filium, seu patrem. Si autem intelligerent diuisiuè de singulis, nempe quod singuli essent singulorum filij, id certè plurimum ad amorem conduceret, sed tamen est impossibile: quia unus nequit esse nisi unius matris filius: & fortè nisi unius patris. Quin etiam inde fieret neglectus filiorum: quod rarò quis cognosceret suum proprium. Ad hæc, sæpe de lineamentis uultus deprehenditur proles, cuius sit patris: ob idque tunc nõ posset non esse propensior animus illius hominis in suos liberos, quam in alienos. Itaque natura ipsa illi confusæ communitati reclamabat: præterquàm quòd post collapsam naturam fieri non posset minùs quin inter homines iurgia oborirentur, ac subinde inter incertos patres & natos, tum impiæ fierent cædes, tum nefandi inirentur amores & coitus. In summa, adeò est naturalis uxorum, natorúmque distinctio, ut etiam natura integra, ubi nullus patebat locus prauis istis affectibus, non fuisset intrusa absurda illi uxorum permistio, sed quisque haberet suam. Nam erunt, inquit, duo in carne una. Expediebat nanque etiam tunc, ut quisque nosset qua esset necessitudine & sanguinis glutino cum aliis coniunctus. Et quanuis lex prisca, gratia propagandi peculiarem Dei populum in hoc dispensauerit, nũquam tamẽ ut una uxor duobus nuberet uiris, sanè ut caueretur prolium incerta turba. Hac ergo delira cõmunitate prętermissa, reuertamur ad demonstrandum quàm sit congruens naturę corruptæ possessionum diuisio, Idque ex duabus corruptis radicibus, nempe ex humana negligentia, & ex cupiditate. Etenim dum terra ex una parte ob hominis rebellionem ei ipsi rebellans, spinas & tribulos ferre cœpit, sudoreq; humani vultus indigere, vt hominẽ ipsũ aleret, atq; homo ex altera post esũ ligni vetiti tã multis fuit cupiditatibus oppletus: ea fuit rerũ possessio necessaria, quæ rei utriq; cõmodissimè seruiret, s. & terræ colẽdę, ne fructus deficerẽt, & reprimẽdæ humanę auaritiæ quę uix satiari potest, talis autẽ possessio esse non potuit in cõmuni, ergo necessaria fuit diuisio. Probatur hæc postrema subsũpta.

Triplex rerum communitas urgugnatur.

Nã (uti ait loco citato Aristo.) trifariã intelligere possumus hanc in communi possessionem, nempe quod uel fundi essent proprij, fructus uerò communes, uel cõtrà, ut agri essent communes, post uero fructus diuisi, aut quod & agri & fructus essent communes. Si primum largiris, tunc ansam porrigis discordijs: quia tunc labores essent impares, nã qui plus haberet soli plus laboraret, fructus tamen pariter cunctis pro cuiusque necessitate obuenirent: & tamen nemo æquanimiter ferret, non tantò plus fructuum percipere, quantò plus hausisse laboris. Si autem agros uellent esse communes, inde occasionem homines nanciscerentur ignauiæ & socordiæ: nã ineffabile est quã sit ardẽs amor ad ꝓpria, quãque deses & lãguẽs ad communia, sicuti dum multi sunt serui, eò peiùs seruitur, quod quisque alios expectat, ut faciat quæ ipse erat facturus. Hunc quippe in modum tali reipublicæ usu ueniret. Qua utique ratione maligne prouenirent fructus. Idemq; sequeretur incommodum, si & fructus & fundi essent communes. Ac subinde aliud, quòd præ humana rerum siti sic pro se quisque contenderet, quantum posset fructuum arripere. Per quam uiam necesse erat pacem & tranquillitatem ciuium, &, quam illi philosophi fauebant, amicitiam perturbari. Secunda ratio sumitur ex debito ordine in republica, qui aliter nequiret cum decoro seruari. Necessarij quippe sunt diuersi ordines, diuersǽque classes hominum, ut Socrates ipse agnouit.

Tres hominum ordines secundum Socratem necessarij.

Tres enim ordines constituebat, scilicet agricolarum, quibus connumerandi sunt opifices, & custodum, nempe militum ac nobilium, tutamini reipublicæ adscriptorum. Et tertiò legum prudentum, qui ius dicant, & de rebus dubijs respondeant. Hinc ergo arguitur; Si omnia essent communia, unusquisque recusaret agricolarũ onus, anhelaretque ut esset miles. At imminenti bello, nisi propria essent stata præmia, omnes se periculo subducerent; quot. quot denique possent ad gubernacula inhiarent. Mox, cùm isti supremæ classis pluribus indigerent, succederet ut alijs maiora onera, alijs uero maiores honores decernerentur. Quod, nisi essent dominia diuisa, non posset non uehementer Respublica inquietari. Tertio eadem patet conclusio; Quemadmodum concessa uxorum communitate tollitur temperantiæ uirtus, qua quis abstinet ab alieno toro, sic concessa possessionum communitate tollitur & uirtus liberalitatis, quod non infimum est reipublicæ lumen. Qui enim proprium non habet, liberalis esse non potest; & qui omnia possidet, alienæ liberalitatis non eget. Et sic periret uirtus suscipiendi hospites, & peregrinos, succurrendique miseris, ac subinde animorum gratitudo pro susceptis beneficiis.

Heresis est negare rerum diuisionem.

Est ergo assertio diuisionis rerum eo gradu certa, ut eius negatio hęretica sit: ut ait August. in lib. de hæred. Vbi 40. loco Apostolicorum hæresim refert, qui illo se nomine iactabant, eò quòd in suam communionem non reciperent utentes coniugibus, & res proprias possidentes. Et in Concilio Constan. de hoc etiam damnatus est Ioannes Hus: qui clericos posse negabat proprium quidpiam possidere. Quòd si arguas, per rerum diuisionem nõ satis itũ fuisse obuiam huiusmodi malis ac reipublicæ incommodis, nam & sunt modò propter hominum ignauiam incultæ terræ, & homines ambitione, ac rerum siti inferentes se in aliena iura, & id genus reliqua mala: Respondetur nõ esse necessariũ ad æquitatem legis ut perfectè finẽ asse

quatur

quatur suum: satis quippe est illa pro sua facultate stabilire, quę ad illum finem accōmodantur: nam effrænis hominum libertas nulli potest habenis in totum compesci.

Secunda conclusio. Secunda conclusio: Etsi conueniat res quantum ad proprietatem & dominium diuisum possideri, vt suū quisq; iustitiæ lege cognoscat, ab alienoq; manus abstineat: tamen quantum ad vsum, debent per misericordiæ & liberalitatis benignitatem esse cōmunes, vt qui abundat, det egenti: & qui eget, gratias illi referat. Hac enim ratione mortaliū amicitia faciliùs coalescit, quàm si omnia communi dominio possiderentur. Hinc nanque elicitum illud axioma est, Amicorum omnia sunt cōmunia.

Tertia conclusio. Tertia conclusio: Prima rerum externarum diuisio facta fuit iure gentium: licèt posteà iure ciuili plures accesserint. Iam enim primo libro quæstione quinta, ius humanum in hæc duo sectū est. Patet hac ratione conclusio. *Dominium cœpit à principio orbis.* Porrò dominium ab orbe condito (vt suprà diximus) cœpit. Tunc enim primùm Deus habere cœpit quibus dominaretur, ac perinde tunc tam angeli quam homines suaptè natura & iure cœperunt esse domini suarum actionum, vt illa libertate creatori seruirent. *Dominiorum diuisio iure naturæ constans.* Quo fit, vt aliqua dominiorum diuisio iure naturali facta fuerit, nempe hæc actionum, & quod homo habet proprij honoris & famæ. Haud enim iure gentium, sed naturali factum est cuique proprium. Possessionum autem (vt prima conclusio docuit) non fuit facta distributio ante peccatum, sed pòst statim: nam inde (vt diximus) enata est ratio diuisionis. Quocirca confestim legimus inter duos fratres diuisa esse pecul

ia; obtulit quippe Cain de fructibus terræ, & Abel de optimis sui gregis. Quòd si sua nō essent cuique propria, nullam mereretur, vel Abel laudem, vel Cain vituperationem. Dicitur autem diuisio facta iure, non naturali, sed gentium. propterea q; ius naturale nulla indiget ratiocinatione, sed scriptum est in cordibus, vt coniunctio maris & fœminæ: ius verò gentium est aliud *Quid ius gentium.* quod collatis principijs ratio cuiusque infert. Et ideo dicitur gentium, id est hominum; quibus proprium est ratiocinari. Enimuero ex principijs naturæ corruptæ docta fuit statim familia Adæ ac deinceps in vniuersum gentes, vt suum quisque possideret. Quòd si quæras, quis primùm huiusmodi diuisionem fecit? sunt qui respondeant, *Adam princeps eo ipso iure quo & primus parens, quin et dominus totius orbis.* Adam primum fuisse diuisorum; veruntamen alij contrà arguunt, ipsum non habuisse regiam potestatem, auctoritatemve reipublicæ coerciuam; sed tantùm fuisse patremfamilias, qui non potuit filijs distribuere nisi proprium peculium. Attamen argumentum hoc non est ita multum vehemens; tum quòd forsan (licèt nullibi legatur) auctoritatem habuit principis, ipso forsan iure, quòd fuit primus solusq; parens humani generis. Nam verisimile non est vt aliquo esset tempore mundus absque humano principe, qui posset malefacta vlcisci: tum etiam quòd iure etiam paterno potuit suas facultates, quibus amplissimis affluebat, distribuere filijs. Immo neque esset absurdum dicere, fuisse dominum totius orbis; quandoquidem mundus propter hominem factus est, & tum ipse fuit solus. Neque erat mundus tam frequens hominibus, quin posset illos per suos ministros regere. At verò quantum ad diuisionem de iure gentium, non est nobis necesse hisce angustijs coerceri. Illa enim, quæ tali iure statuuntur, neque indigent principe, neque vllo reipublicæ conuentu. Hac nanque ratione ius gentium differt à ciuili, quòd scilicet ratio ipsa singulos seorsum homines illud docet. Quare ex condicto poterant fratrum singuli, ac deinceps nepotes ac pronepotes singulos fundos & agros occupare, & peculium augere; ipsa docente ratione, vt res dominorum nesciæ, primò occupanti cederent, ab eisdemque alij abstinerent; vt habetur Institu. de iure person. §. feræ. Quod enim, inquit, antè nullius fuit, id naturali ratione occupanti conceditur. Et in hoc quod dicit, naturali ratione, intelligit ius gentium, id ex principijs naturalibus colligentium. Sic enim legitur, Cain vrbem ædificasse, & Genesis decimo, dispersam esse progeniem Noe ad diuersas regiones & insulas orbis. Sic statim capite 11. disgregatam progeniem Nemrod, & eorum multitudinem, qui cum eo conspirauerant, vt turrim extruerent. Sic & statim Genesis 13. legitur diuisio pacto facta inter Abraham & Loth: Ecce vniuersa terra coram te est; recede à me obsecro; si ad sinistram ieris, ego dextram tenebo; si tu dextram elegeris, ego ad sinistram pergam. Ex quo fit, non solùm diuisionem in genere, verùm & quòd istæ nationes hanc regionem possideant, & aliæ aliam, esse de iure gentium. Contra quam Caietanus secunda secundę, quęstione 99. articulo secundo, opinatus est. Etenim sanctus Thomas dicit in solutione ad primum, quòd diuisio rerum pertinet ad ius positiuum, & tamen quæst. 57. dixerat esse de iure gentium; existimans Caietan. diuersa esse dicta, intulit quòd diuisio in genere est de iure gentium; appropriatio tamen in particulari, de iure positiuo, hoc est ciuili. Attamen sancti Thomæ ius positiuum extendit ad omne ius humanum, vt includat ius gentium. Secundum autem conclusionis membrum, nempe iure postmodum ciuili, hoc est singularium ciuitatum & regnorum multa esse adiudicata particularia dominia, clarissimum est. Inde nanque temporum lapsu respublicæ imperium suum & regnorum dominia in reges transtulerunt, vt habetur l. Quod principi placuit. ff. de constitu. princip. Atque inde per legem Agrariam cōmunes agri diuisi: & iure diuino positiuo (vt suprà diximus) promissa est, donataque Chananæorum regio Israelitis, ac Sauli Dauidiq; regnum, & post Leuitis decimæ, & nunc Ecclesiasticis.

Quarta conclusio. Quarta conclusio: Complura manserunt communia iure naturæ, quorum dominia ius gentium dispertiri nequiuit: Puta locus, vt ait illic Arist. nempe ciuitas, Itinera. &c. Et (vt refertur eodem, Institut.) elementa; videlicet aer, aqua, littora, & portus, pisces, feræ, aues, &c. Iure enim naturali, & permissione iuris gentium, piscatio & venatio communes sunt; licèt iure postea ciuili, forsan non tam æquitate, quàm licentia & consuetudine, plus nimio interdictæ sint.

Quinta conclusio. Quinta conclusio eademque facilis est. Translatio dominiorum omni iure fieri potest. Primùm enim suppositis per rerum diuisionem peculiaribus dominijs & possessionibus, iure naturali libertatis, quo liber est homo, suorum dominium in alium transfert. Tum spontanea donatione, tum etiam quacunque alia libera commutatione; scilicet vendendo, cambiendo, &c. vt libro proximè præcedenti adnotauimus, & in subsequentibus fusiùs expendetur. Præterea & hæreditariam successionem filiorum in bona paterna iure gentium arbitror fuisse constitutam. De hoc enim ratio naturalis statim vniuersitatem gentium erudiuit; scilicet vt in filijs & substantia quodammodo patris permaneret, & nomen, & bonorum ius. Deinde ius ciuile particularium regionum adhibuit iura primogenituræ, præscriptionis, & alia, quibus dominia transferuntur. Præterea contra domini voluntatem transferuntur dominia in vindictam & vltionem criminum. Priuantur enim homines suis bonis, ob hæresis impietatem, ob crimen læsæ maiestatis, & ob alia id genus multa. Item caussa rescindendarum litium, vt in præscriptione.

Ad primum argum. Ad primum argumentum varij existunt respondendi modi. Sunt enim qui axioma illud, Iure naturali omnia sunt communia, non vniuersaliter, sed strictim intelligant; scilicet aut in necessitate extrema, aut inter amicos. Huic autem sensui neque res ipsa neq; Iurisconsulti applaudunt. Intelligunt enim illud de illa generali cōmunitate, quæ posteà iure gentium diuisa fuit; vt patet loco citato apud Isidorum, & distinct. 9. capite differt apud Gratianum. *Scotus.* Scotus autē 4. dist. 15. quęst. 2. scitè illud vniuersaliter recipiens, ait post naturam corruptam idem ius naturæ derogatum esse. At verò, salua Doctoris auctoritate, minùs hoc rationi congruens apparet. Primùm, quia naturale ius immobile est; vt

patet per Isido. distin. 6. cano. Non est peccatum. §. Is itaque. Inde enim colligit præcepta Decalogi esse immutabilia, quòd sunt de iure naturæ. Item aut fuit præceptum iuris naturæ quòd res in cōmuni possiderentur: aut nullum fuit tale. Si prius dederis membrum, tunc vel illud præceptum vniuersale fuit pro quocunq; statu: & hoc nemo sanæ mentis fatebitur; nam error esset sic dictare, vt in natura collapsa perseueraret idem possessionis modus, aut fuit particulare pro illo statu innocentiæ, & illius nulla est facta derogatio; nam q diuisio fiat in nostro statu illi æquitati non derogat, vt perdurante innocentia cōmunis possessio perduraret. Responsio ergo legitima extat apud S. Thomam quæst. 66. arti. 2. licet enucleatiùs per distinctionē respondebitur. Est enim in rebus considerare & dominium & vsum. Et quantum ad dominium, ius naturæ nunquā præcepto inhibuit rerum diuisionem, q per contrariam legem fuerit derogatum: sed eo sensu negatiuo dicitur cōmunis possessio de iure naturæ, q nunquā lex naturalis eandem præcepit diuisionem, sed permisit hoc vel illo modo possideri, quo pacto diuersis hominum statibus cōmodius esset & expeditius. Quare ius naturale non est mutatū, sed res. Sententia est Augustini lib. 3. confes. quam optimo exemplo clarificat. Est inquit, medicinalis regula, vinum esse hominibus congruum; hæc autē minimè derogatur dum infirmo potus vini interdicitur; sed mutatio fit in homine, cui perpetua illa regula non congruit. At verò quantum ad vsum, potest quodammodo affirmari ius naturæ præcipere omnia esse communia in necessitate.

Ad secundum argum. Ad secundum argumentū, quod ex dictis Clemen. in can. Dilectissimis. factum est, mirabilis est expositio glossæ Ioannis Teuthonici. Ait textus vsum omniū rerum omnibus esse debuisse cōmunem, sed per iniquitatem alius dixit hoc esse suum, alius istud. Ait verò glos. per iniquitatem, id est per consuetudinem iuris gentium, æquitati naturali contrariam. Profectò si iuri gentium iniquitas esset, neutiquā iuris appellatione censeretur. Planus ergo sensus est, per iniquitatem, id esse, quod per originale peccatum; quo dissoluta libertas contineri non poterat nisi facta rerum diuisione. *Ad tertium argum.* Ad tertium negatur q corrupta natura, firmior fuisset amoris nexus inter mortales rebus in cōmuni possessis, vt conclusionum serie satis liquet. Exiguus enim monachorū numerus, monasteriorum claustris circunseptus, potest quidē pacificè in communi viuere: vastæ tamen mortaliū respublicæ, quarum ciues ad res seculares tam anhelant auidè, non item. Dictum autem Poetæ, quod duo pronomina, Meum ac Tuum, litium præliorumq; semina existunt & fomenta, ingenuè fatemur: multò tamen oborirentur plura, si omnia in cōmuni possiderentur. Sancti verò loquuntur de rerum vsu quando proximi pauperes indigent: tūc enim iam dictum est, vsum debere esse communem, quatenùs ad liberandam miserorum inopiam satis fuerit.

QVAESTIO QVARTA, DE PECVLIARI QVORVNDAM DOMINIO.

ARTICVLVS I.

Vtrùm hominum quispiam totius sit orbis dominus.

OST disputationem de dominio in genere, sequitur vt peculiariter de singulariū quorundā dominijs disseramus. Primū enim de Christo Seruatore nostro arguere pro parte affirmatiua possemus. Extat enim Ioānis auctoritas Apocalyp. 9. Qui vidit in vestimēto & in fœmore sedentis super equum album: hoc est super eius innocentissimā, eandemq; candidissimam humanitatem, cuius virtute veluti fœmoris, filios progenuit cœlestis regni hæredes scriptum, Rex regum, ac Dominus dominantiū. Mox & de Pontifice Maximo idem sentiendū apparet: vtporē quem idem Redemptor vicarium in terris sibi substituit, qui sua fungeretur potestate. Attamen quia in præsentia de Imperatore peculiariter disputatio instituitur, arguitur primò q nullus sit legitimus rex. Deus (vt in Ecclesiastico citatum est) reliquit hominem in manu consilij sui, hoc est liberum; quem vtique ab initio constituit rerum dominum, nemini autē subiectum: ergo nemo esse legitimè potest aliorum princeps. Mox arguunt, qui hoc sequuntur cōmentum; neque ante diluuium, neque post aliquo tempore vllius sit memoria principis vsque ad Nemrod, qui per tyrannidem & vim, potestatem regnandi obtrusit in orbem; nulla ergo regnandi est via legitima. Quare eos qui Reges Roma exegerunt, & qui Iulium Cæsarē enecarunt, laudibus Romani Annales efferūt. Accedit, aiunt, deinde q præter Saulem & Dauidem, quos Deus creauit reges, atque Dauidis successores, nemo legitur diuino iussu ascitus in regnum, intrusi ergo sunt omnes contra ius. Adiungunt denique in suum patrocinium peculiariter de Christianis illud Christi, Matth. 17. Reges terræ à quibus accipiunt tributum vel censum? nam respondente Petro, ab alienis, intulit Dominus: Ergo liberi sunt filij. In contrarium autem est ad Roma. 13. Paulus: Omnis potestas à Domino Deo est.

An Christus fuerit totius orbis dominus. In hac quæstione de tribus esset nominatis personis disputandum; nempe de Christo Redemptore nostro, deque eius vicario Pontifice Maximo, ac demū de Imperatore. Enimuero de Christo, qui rem superficie tenus cogitant, inficias ire non audent, quin fuerit inquantum homo, in temporalibus orbis dominus. Neq; tamen alia ratione mouentur, quàm q erat Deus. Sic habet Ioānes Faber egregius auctor super lege, Cunctos populos. C. de sum. Trini. Et Burgen. additione tertia super capite 1. Matthæi. Ex quo principio doctores plurimi canonici iuris idem Summo Pontifici tribuunt temporalium dominium ac plenissimā potestatem: addentes insuper eundem Imperatorē ab illo imperialē suscipere, ac subinde reges omnem regalem. Attamen de Christo hic non disputabimus, neque de eius vicario, eò q in Cōmentarijs nostris super Matthæum suis (vt reor) numeris easdem quæstiones pro exiguitate nostra absoluimus; nempe de Christo super cap. 1. & de Summo Pontifice super vigesimo. Impresentiarum autem non de spiritualibus illis quæstionibus, quæ Euangelij Cōmentarijs aptiùs accommodantur, sed de secularibus differendum instituimus. Quòd si iudicium nostrum, quod illic abundantiùs ac locupletiùs patefecimus, summatim audire libet, persuadere ibi cōtendebamus, vtriusq; quæstionis, scilicet tam de Christo, quàm de Papa, negatiuam partem. *Neque Christus, neq; Papa est totius orbis dominus.* Primùm inquàm supposuimus fidei confessionem. Porrò quòd Christus in quantum Deus, dominus sit, non modò terræ, & plenitudinis eius; tam in spiritualibus quàm temporalibus; verùm & cœlorum cœlestiumq; spirituum; eo iure quo cuncta ex nihilo condidit, & in nihilum redigere potest. *Exponitur quomodo Christus fuerit rex in quantum homo.* Deinde quantum ad eius humanitatem pariter secundùm eandem fidem catholicam agnouimus, eundem quatenus hominem iure redemptionis voicum fuisse regem regni cœlorum; quippe cui incumbebat cuncta, quæ ad sempiternam hæreditatem attinent, dispensare, administrare, ac disponere; nempe ecclesiam fundare, sacramenta instituere, magistratus ecclesiasticos creare, leges condere, ac demum omnes iudicare, & cuique pro meritis præmia æterna ac supplicia decernere. Subindeque reges vniuersos, vt suis legibus parerent, cogere, eorumque leges, qua parte suis aduersarentur, abrogare; vniuersa denique temporalia, quoties ad suum spiritualem finem opus esset, in suum vsum assumere. Ceterùm quantum ad secularem potestatem contrarium arbitrati sumus, videlicet, quatenus hominem, non fuisse regem; non quòd non potuit, erat quippe Deus; sed quia neque eum decuit, neque subinde voluit.

voluit. Enimuero cùm non venerit in mundum (vt confessio habet catholica) nisi tanquam Redemptor propter nos homines, & propter nostram salutem, nullam huius mundi potestatem assumpsit, nisi quæ illi negotio deseruiret: nihil enim honoris illi, qui Deus erat, futilia hæc & lubrica regna accumulabant: sed omnia contempsit vilipensaq; abiecit. Regnum autem quod illi tribuunt hæreditarium, per Dauidis prosapiam descendens, illud quidem particulare erat super tribus Israel, idq́ue iam prorsus in Ioachim filio Iechoniæ, seu in eius patruo Sedechia cessauerat, iuxta vaticinium Hieremiæ 22. Deinceps nanque non in regibus, sed in sacerdotibus, & in Machabæis perstitit sceptrum Iuda vsq; ad Christum, atque hac ratione (vt illic meminimus) impleta est prophetia Iacob, Non auferetur sceptrũ de Iuda, & dux, &c. (dux inquit, non rex) donec veniat qui mittendus est. Constat præterea, nullam talem potestatem vsu exercuisse, vt contrarij fatentur: in vanum ergo eam assumpsisset. Et ideo in Psal. 2. Ego, inquit constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctũ eius: id est super ecclesiam: prædicans præceptum eius, & Matth. 28. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, &c. Regnum ergo eius fuit prædicare & docere fidem. Vnde ad Pilatum, sic non negauit se regem, vt tamen fateretur nõ esse regem, veluti reges mundi. Regnum enim, inquit, meum non est de hoc mundo. Docens (vt Esaias cap. 9. prædixerat) regnũ suum in sempiternum duraturum, & (vt est in Psalm.) regnum omnium seculorum: nullum ergo habuit caducum ac temporale. Erat nihilominus (vt ait Ioannes) Rex regum, & Dominus dominantium; quia spiritualis eius scopus fini temporali omniũ regum præeminet, & ideo cunctis poterat ad illum finem vti. Quòd si ipse tale regnum non assumpsit, citra cõtrouersiam certissimum est, neq; illud reliquisse vicario suo Pontifici Maximo: sed illam prorsus potestatem qua ipse functus est, illi cõmisit; nempe vt quoties ad illum finem necessarium esset, regibus cunctis imperaret, leges eorũ corrigeret, vniuersa denique temporalia vsurparet. Sunt nihilo seciùs spiritualis, secularisq; potestates vsque adeò distinctè, vt secularis nõ deriuetur ab spirituali, sed illa præcisa ratione ab illa dependeat; ita quòd si ab illa per rebellionem exorbitauerit, possit coerceri ne diuinas & ecclesiasticas præuaricetur leges, quod quàm proximè declarabitur. Et hæc est plana sententia ipsius Summi Pontificis eodem cap. Solitæ. vbi ait se esse Solem, qui spiritualium diei præest: Imperatorem verò Lunam, quę præest secularium nocti. Quare in spiritualibus asserit se illic superiorem: præcellere autem Imperatorem fatetur in temporalibus. Et idem ferme habetur 96. distinct. canon. Duo sunt. Horum omnium fundamenta, cui placuerit, vbi prædictos cõmentarios nostros in Matthæum citauimus, fusè firmiterq́; corroborata potest inspicere. His ergo non tam impresentiarum prætermissis, quàm alibi pro virili nostra constabilitis, duobus articulis quæstio hæc absoluetur. Prior est, vtrum ciuilis, tam Imperialis scilicet, quàm Regia potestas diuinitus sit instituta? Posteriori autem explorabimus, vtrum Imperator vniuersale dominium habeat totius orbis? Et quidem quantum ad primum, duæ sunt inter se per extrema diuersæ sibi opiniones, de quibus nõ est cur hic latè disputemus. Sunt inquã qui Imperatori nõ solùm iurisdictionem orbis tribuunt, verùm & dominium ac proprietatẽ bonorum omnium, eumque adeò appellantes proprietarium dominum. Quin verò Hostien. in titulo de præscript. §. quæ autem. omnes principes facit hoc modo proprietarios. Et afferunt pro se verbũ l. Bene à Zenone. C. de quadri. præscr. Omnia sunt principis. Et aliud in Authen. vt de cetero, &c. colla. 5. vbi habetur, quòd Imperium potest aliquando aliquid accipere venerabiliũ domuum dum voluerit. Est tamen inopinabilis opinio. Quare vt bene adnotauit Iuannes Fab. super eadem l. Codicis, communis opinio est in contrarium. Et hæc sit prima hic nostra conclusio: Neque Imperator neque principum vllus est hoc pacto proprietarius. Turca enim est, qui, vt fertur, illa dominatur tyrannide, vt cunctas subditorũ substantias, tanquã suas proprias sic possideat, vt pro libito, vniuersa sibi, vt putat, possit vsurpare. Iure autem naturæ, etsi transtulit respublica in principem potestatẽ suam, & imperium, ac iurisdictionem; non tamen proprias facultates; quibus ideo princeps vti nequit, nisi quando eidem reipublicæ tuendæ & administrandæ necesse fuerit. Quod autem lex ait, omnia esse principis; de his quæ fisco aut publico ærario obueniunt, intelligitur. Aliorũ præterea Christianorũ opinio est per aliud extremum: Quòd principes omnes per tyrannidẽ respublicas obtinent; illis scilicet rationibus argutantes, quas à parte negatiua quæstio obiecimus. Hic autem, non opinio, sed manifestarius error est, totiusq; reipublicæ peruersio. Quin verò contraria veritas vt meridies lucida est, quam secundam hic ideo conclusionẽ statuimus: Nempe regiam Imperatoriamq́; potestatem, ceterorumq́; principum auctoritatem, non hominum esse inuentum, sed Dei sanctissimam ordinationem; aliam tamen à potestate spirituali. Hanc enim per se ipse Christus immediatè instituit, cui ceu caput vicarium suum præfecit, eidemq; subinde vicario potestatem suam contulit, perpetuò in ecclesia duraturam. Itaque potestas illa neque facta est à republica, neque per rempublicam deriuata, sed à solo per se Christo. Potestatem autem ciuilem Deus per legem naturalem, quæ suæ sempiternæ participatio est, ordinauit. Hoc autem sic patet: Deus per naturam dedit rebus singulis facultatem se conseruandi, suisq; resistendi contrarijs, non modò quantum ad incolumitatem temporalis salutis, verùm & per eius gratiam quantum ad prosperitatem spiritualis. Hanc autem homines facultatem cùm exequi cõmodè dispersi nequirent, adiecit eis instinctum gregatim viuendi, vt adunati alij alijs sufficerent: congregata verò respublica neutiquã se poterat gubernare, hostesq; propulsare, malefactorumq́; audaciam cohibere, nisi magistratus deligeret, quibus suam tribueret facultatem: nam aliàs tota congregatio sine ordine & capite, neque vnum corpus representaret, neque ea prouidere posset, quæ expedirent, ergo eadem ratione doctæ diuinitusque instructæ respublicæ, aliæ annales Consules, aliæ alias publicarum administrationum formas sibi instituerunt. Atque eodem iure quælibet potuit ac debuit, vbi expedire cognosset, totam suam potestatem & imperium in vnum regem (qui secundum Aristotelem optimus genere suo est principatus) transferre, vt lege sæpe citata, Quod principi placuit, sancitur; penes quem summa esset rerum. Ecce quemadmodum publica, ciuilis potestas, ordinatio Dei est: nunquam respublica non creauerit principes, sed quòd id fecerit diuinitus erudita. Vnde illud Sapien. 14. Tua Pater prouidentia ab initio cuncta gubernat; per leges naturales intelligendum est, tam per illas quas rebus irrationalibus ingenuit, vt mari & ventis, quàm per illas, quas indidit hominibus. Et ideo Pau. ad Roma. 13. auctoritatem principum non in rempublicam tantùm, sed in Deum ipsum refert. Omnis, inquit, anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi à Deo, quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt: itaque qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Et ad Titum 3. Admone illos, principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedientes. Neque verò potestates tantum Christianorum principum verum & quæ sunt penes infideles, à Domino Deo sunt, quia fides naturã non destruxit, sed perfecit. Et per illas potestates gubernare possunt plebes in his, quæ sunt naturalis iuris. Sic enim Dan. 2. legitur, Deum cœli regnũ & imperiũ tradidisse Nabuchodonosor. Sic & Christus ait ad Pilatũ, Nõ haberes potestatem aduersum me vllã, nisi tibi datũ esset desuper. Vnde etsi in primordijs Ecclesiæ omnes fermè principes, infidelitate tenerentur, præcipit nihilominus Petrus Christianis prima Petri secundo, vt subiecti essent omni humana

Spiritualis, & secularis distinctæ sunt potestates omnino licet hæc illi vtcunque subsit.

Articul. 1.

Prima conclusio.

Secunda conclusio contra secundã opinionem.

Potestatẽ ciuilẽ lege naturali constare optime probatur.

manæ creaturæ propter Dominũ: siue regi, inquit, quasi præcellenti, &c. Et infrà: Serui subditi estote in omni timore dominis; non solùm bonis & modestis, sed etiam dyscolis. At hinc fit, vt lib. 1. quæst. 6. dicebamus, principem potestate fungi ferendarum legum, quibus rempublicam coerceat. Fitq; præterea, vt non solùm singulis reipublicæ membris superior sit, verùm & totius collectim corporis caput; totiq; adeò sic emineat, vt totam etiam simul punire valeat. Quare neque per rempublicam Rex potest regni iure expoliari, nisi fuerit in tyrannidem corruptus. Per hæc denium id quod supra diximus, clarescit, videlicet potestatem ciuilem non sic dependere à spirituali, vt ab illa instituatur, suamq; accipiat facultatem; ab illave possit vel amoueri rex, vel cogi, vel corrigi, nisi quando à diuinis legibus fineq; spirituali rebellaret. Nam etsi ambæ à Deo procedant: non tamen altera per alteram, sed modis varijs, prior scilicet à Deo immediatè; posterior verò mediante lege naturæ per ciuilem rempublicam. Atque hoc pacto intelligendum est verbum Authen. de instru. caut. & fid. col. 6. Imperium Deus de cœlo constituit, Atq; aliud Authen. quomodo oportet episcopos, &c. vbi legitur, sacerdotium & imperium dona esse Dei à superna collata clementia. Hæc ergo nõ animaduerterunt qui aiunt rempublicam ciuilem ab spirituali, scilicet à Summo Pontifice facultatem suam mendicare. Quorum est Bart. super Extrauagan. Ad reprimendum.

Respublica non potest regem regno spoliare nisi ob tyrannidem.

Argumenta ergo in contrarium nullo sunt pondere: nam etsi homines naturaliter liberi creati fuerint: eiusdem tamen naturæ instinctu, ceu ciuilia animalia, quo se pro naturali appetitu conseruent, Reges ac Principes sibi præficiunt, quibus obtemperantes, tutiùs feliciusq; viuant. Et quãuis in Biblijs ante Diluuium nullus legatur princeps, est tamen verò proximum, illos Patriarchas illic recensitos, monarchias extitisse, vt lib. 15. de Ciuitate Dei, ait de Cain August. qui ciuitatem condidit, vel gentes illas Aristocratiam, aliamve gubernationem habuisse. Quod autem de Nemrod subijcitur, fatemur & à tyrannis inuasas respublicas. Nam etsi potestas principum, ordinatio Dei sit: vsurpatio tamen earum, quando violato iure fit, non est à Deo præcipiente, sed tamen id in punitionem subditorũ permittente. De quibus per Oseam cap. 4. ait Deus: Regnauerunt, & non ex me: principes extiterunt, & non cognoui. Et Iob. 34. Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. Et Prouer. 28. Propter peccata terræ, multi principes eius. Quemadmodum & potestatis vsus, quando legitime fit, ipsi tamen Dei est. De hoc enim vsu peculiariter illud intelligitur Prouer. 8. Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt: nam de alijs (quod lib. 1. citauimus) lamentatur Isaias ca. 10. vbi ait, Væ qui condunt leges iniquas; quæ re vera Deo non auctore, sed permissore instituuntur. Ad aliud de Saule & Dauide cõceditur, quòd etsi illos tantùm diuino iure positiuo Deus instituerit, ordinauit tamen iure naturæ, vt alij à republica eligerentur. Quod autem de Christo afferunt, qui asseruit filios esse liberos, neutiquam sic audiri potest, vt Christianos omnes principũ potestate liberauerit: quandoquidem eius Apostoli nos admonitos curauerint, vt eisdem obsequeremur; sed id peculiariter sacerdotibus competit. Quod ad præsens nihil attinet negotium.

Ante diluuiũ fuit etiã aliqualis principatus.

ARTICVLVS II.

Vtrùm Imperator sit dominus orbis.

POstquam fundamenta Reipublicæ ciuilis perfunctoriè iecimus, sequitur vt hoc artic. 2. ad id quod de Imperatore proposuimus, descendamus: an scilicet sit dominus totius orbis? Et arguitur à parte affirmatiua: In primis (vt extrà de maio. & obedien. cap. solitæ. habetur) Summus Pontifex & Imperator duo sunt in orbe luminaria magna. Summus autem Pontifex vnus est totius orbis in spiritualibus, quia decuit vniuersæ corporis Ecclesiæ vnum esse caput; ergo eadem fuit ratione congruens, vt in temporalibus esset vnum caput, quod nequit aliud fingi, quàm Imperator. Accedit huc tam ius canonicum, quàm ciuile. Est enim tex. Hiero. 7. q. 1. canon. In apibus. vbi ait, quòd sicut in apibus vnus est princeps, & inter grues dux vna; sic Imperator vnus. Et cap. de bonis quę lib. &c. l. cùm multa. Imperialis fortuna, omnes supereminet alias. Et ad leg. Rhodiam de iactu. l. deprecatio. ait Antonius, Ego mundi dominus. & Extrauagan. Ad reprimendum. quomodo in læsæ maiesta. &c. ait Henricus Cæsar In tranquillitate Romani Imperij totius orbis regularitatem requiescere. In contrarium autem facit lex, Conctos populos. C. de sum. Tri. & fide catho. vbi Iustinianus ait, Cunctos populos, quos clementiæ nostræ regit Imperium. quibus verbis limites Imperio suo circunscribit.

De hac quęstione bipartiti sunt vtriusque iuris doctores. Nam Hostien. & Ioan. Andreas, & (vt fertur) Itali opinionem sustinent, quòd sit vniuersalis orbis dominus. Et peculiariter Bal. super lege citata, cunctus populos. Et Bar. l. Hostes. ff. de ca. & postli. reuer. Vbi addit, forsan qui negauerit, hæresim incurrere, eò quòd Lucæ 2. legitur edictum à Cæsare Augusto exisse, vt describeretur vniuersus orbis. Et in fronte tract. super Extrauagan. Ad reprimendum idem repetit veluti de fide. At verò Faber super eandem l. Codicis, & Vltramontani, contrariam tuentur sententiam. Veruntamen quia de re hac sola legum citatione controuersantur, quę amphibolis loquuntur verbis, opus est, rationibus earum mentem eruere. Est ergo huius articuli cõclusio: Licèt imperatoria maiestas donum institutioq; Dei sit: tamen quòd totius orbis imperio fulgeat, nulla sit ratione credibile. Prius membrũ satis suprà confirmatum est, posterius ergo commonstrare restat. Et ne verbi significatio anceps nos teneat, orbem appellamus, totum terrarum, aquarumq; globum & ambitum; nam orbem Romani appellabant illam terræ portionem sibi cognitam, quam suo Imperio subiugauerant; de quo alia est quæstio; sed in sensu, quem verba faciunt, probatur conclusio. Et loquimur (vt suprà diximus) de dominio iurisdictionis; nam de rerum proprietate iam id priore cõclusione superioris articuli negatum est. Igitur quãuis neganti hanc imperij infinitatem, opinionẽ suã probare non incumbat; sed qui asseruerit, prouinciam subeat tale ius demonstrandi; nihilominus pro asserta cõclusione arguitur: Si Imperator esset Vniuersi dominus; aut id sibi iure diuino cõpeteret, aut naturali, aut humano, gentium videlicet, aut ciuili. nullo autem istorum; ergo &c. Primùm, quòd de iure diuino positiuo vt à naturali distinguitur, arguamus, Saul quidem, Dauidique, & eius prosapiæ sacra referunt oracula concessa fuisse regna quippe quos Deus ipse ore suo instituit, præterea nemini. Ius autem naturæ nudè consideratum, nullum mortalium ceteris dominio prætulit. Omnes enim nascuntur liberi, vt iam monstratum est. Confirmatur autem hæc veritas: Si vagi homines dispersiq; viuerent, nullus esset ceterorum dominus; dum ergo in vrbes & oppida sese receperunt, nullus iure naturæ erat reliquis superior legali dominio, quo reliquos posset legibus cogere, sed tantùm naturali, quo ingenio præstantes rudibus dominantur; qui (vt dictum est) vi non vigent coerciua; ergo si aliquis est dominus orbis, is creatus est auctoritate & concessu reipublicæ, quo pacto dictum est diuinitus esse ordinatam potestatem ciuilem. Quòd autem hoc modo non fuerit creatus, probatur. Ad hoc, quòd aliqua respublica Regem sibi vel Imperatorem instituat, in quem suam transferat potestatem, requiritur publicus eius consensus, vt saltem maior pars in talem consentiat electionem. Vniuersus autem terrarum ambitus nunquã talem fecit conuentum, nec verò pars decima, si mentis oculis Antipodas, cunctasq; nationes in gyrum lustraueris; ergo nunquã vnus extitit dominus orbis. Neq; Romanorum Cæsarum nomen & fama vsque

Sententia auctoris.

ad

ad Antipodas & Insulares à nobis repertos vnquã penetrauit. Secundò arguitur: Dato, vniuersas mundi nationes vel in vnum locum cumuenire possent, vel per literas conueniri, vt vnum eligerent Monarcham; id tamen minimè iure naturæ expediebat. Aristo. nanque Polit. 7. cap. 4. docuit rempublicam non esse meliorem eò quòd maior: sed tantam debere sub vno Principe agere, quantam ipse per se vel per suos posset cõmodè administrare. Veluti nauis neq. iusto minor nauigationi apta est, nec si duorum esset stadiorum, posset commodè gubernari. Et August. lib. 4. de Ciuitate Dei cap. 15. Iniquitas, inquit, ampliora fecit regna. Et perdomitis gentibus dilatare regnum, malis videtur felicitas, bonis necessitas: nempe q̃ hostium iniquitas cogit, vt bello supprimantur, nostroque adhibeantur Imperio. Hæc fermè ille. Est enim Rex anima regni; vnde sicut auctore 2. de Anima, eodem Philosopho, non potest quæuis anima quantumcunq; animare viuificareq; corpus; sed quorumcunq; natura constantium præfinita est methodus & mensura, quia neque formica ad hominis proceritatem augeri potest, neque homo ad illam, quæ est elephantis; sic neque princeps calore suo totam potest rempublicam nationibus ac regionibus vastissimè dispersam fouere, vt valeat, quæ quaque prouincia fiunt, nosse, emendare, corrigereq; ac disponere: vnus nanque non potest vndecunque vbi bis nuntios breui tempore suscipere; neque quocunq; gentium prætores suos, ministrosq; alios dimittere, & quæ vbique fiunt, castigare; immo neque eius metus ad tam vasta locorum spatia potest pertingere. Igitur cùm potestas sit propter vsum, si vsus amplissimæ huius potestatis non est possibilis, fit, vt vana fuerit talis institutio: Deus autem & natura nihil faciunt frustrà. Sed sit, qui contra hoc insurgat: Christus prudentissimè instituit vniuersalem vicarium mundo, vt in primo argumento dicebamus; cur ergo non potuit per vnum idem mundus in temporalibus gubernari, sicuti in spiritualibus?

Aristot. Princeps in eos tantum rectè imperat, quos cõmodè administrare potest.

Respondetur multò esse rationem disparem. Nam Christus fuit vniuersalis Redemptor, ac subinde Rex vnicus Regni cœlorum toto orbe diffusi, qui sua infinita virtute cuncta disponit. Et ideo potest per vnum vicarium totum regere orbem; eò vel maximè, quòd sub illo vicario constituit ordinarios Patriarchas, Archiepiscopos, aliosq; Antistites, ac sacerdotes, qui afflatu Spiritus sancti spiritualia administrarent; de quibus rebus non est necesse tam crebrò in vniuersale Conciliũ omnes coire, sed satis est eius sanctiones quocunque dimitti. Reges autem qui à suis regnis potestatem recipiunt, non est cur ab vno omnes dependeant in toto orbe. Tertiò arguitur: Si vnus est orbis vniuersalis in temporalibus monarcha, vel hoc introductum fuit iure naturæ ante Christianismum, vel iure Euangelico. Non primum, quia ante natum Christum viguerunt tres illæ monarchiæ, scilicet, Chaldæorum, Persarum, & Græcorum: quibus, seculo propemodũ Christi successit quarta Romanorum; has quippe in illa statua inspexerat Daniel, vt legitur cap. 2. suæ prophetiæ. Nulla autem illarum fuit totius orbis domina, sed nationum quæ certis erant limitibus circunseptæ. Christus autem in Euangeliu de ciuilibus monarchis nihil disposuit, aut mutauit; quare neq; Papę hoc commisit, nisi ratione prædicta, in quantum spiritualium finis id exigeret. Quartum ergo mihi sumo validum argumen. ex cap. per venerabilem; qui filij sint legit. Vbi Innocentius 3. fatetur, Regem, superiorem in temporalibus minimè recognoscere. quod licèt gloss. id de facto intelligat, non autem de iure, profectò nõ probat, quia caput quod citat, in apicibus id non concludit, vt confestim patebit. Et quãuis interpretes verbum peculiariter intelligant de Rege Franciæ, textus tamen hunc non patitur limitem, nam absolutè de rege loquitur quatenus rex est. Haud quidem negauerim Imperatorem Christianis regibus esse superiorẽ. Est enim fidei protector ac propugnator, per Pontificem ad hoc coronatus, & ideo in causas fidei, scilicet tam ad inimicos crucis arcendos & abigendos, quàm ad restinguenda schismata, potest Christianos Reges conuocare. Quòd autem in ordinarijs causis ad illum fiat prouocatio, non est in vsu nisi in ciuitatibus, nationibusq; ac prouincijs imperialibus. Existit autem argumentum, quod ceteris vrgentius censetur contra hanc (quam arbitror) veritatem; idque sumitur ex Augustino, lib. 5. de Ciuitate Dei, cap. 12. & 15. Vnde multi existimant elici de iure diuino Imperatorem esse mundi dominum. Ait enim quòd cùm diu fuissent regna Orientis illustria, voluit Deus & Occidentale fieri, quod tempore esset posterius sed Imperij latitudine & magnitudine illustrius; idque Romanis contulit, qui pro suo modo boni erant. Deus ergo illis dedit Imperium (vt etiam Opuscu. de regimin. princip. lib. 3. ait sanctus Thomas) ob suas scilicet morales virtutes, quanquam illi non promeruissent felicitatem æternam; potissimùm propter amorem patriæ, zelumque iustitiæ, ac ciuilem beneuolentiam.

Notanda differentia inter principatum Ecclesiæ & ciuilem.

Nemo superior rege in temporalib⁹.

Quomodo Imperator sit Christianis regibus superior.

Vnde elici aut quidam Imperatorẽ esse mundi dominum iure diuino Romanorum dotes.

Accedit autem, veluti huius sententiæ robur, quòd neq; Syluest. Christianissimo Constantino, neque Theodosio Ambrosius scrupulum iniecerit vllum, vt imperium abdicassent. Ad hoc autem non vno respondetur modo. In primis sæpè adnotaui, quàm fuerit August. hoc loco sinistrè vulgo intellectus: haud enim asserere cogitauit, quòd Deus quasi præmium suarum virtutum Imperium Romanis adiudicauerit. Ex professo nanque ambobus capitulis citatis monstrare contendit, quidquid illi faciebant, intuitu mundanæ gloriæ, suique nominis ampliandi gessisse; quare aut neminem aut vnum aut alterum censet fuisse verè studiosum pro eo quòd appetitus ille peccatum erat, saltem veniale. Quapropter licèt Catonis, inquit, virtus propinquior esset veræ virtuti, quàm virtus Cæsaris: neutra tamen fuit propriè virtus; ob peccatum autem Deus nullum repensat præmium. Sed ait Deum illud iusto iudicio permisisse, eo modo quo ait Christus eos qui iustitiam suam faciunt coram hominibus, recepisse mercedem suam; nempe ab hominibus ipso permittente ac res naturali cursu disponente. Vnde post verba citata in calce cap. 12. ait: Quia pro vno isto vitio, id est amore laudis, pecuniæ cupiditatem & alia multa vitia comprimebant, concessit illis Deus illud Imperium. Si ergo pro vitio, non aliter intelligitur concessisse quàm permittendo. Denique ad idem propositum cap. 15. sic cõcludit: Non est quòd de summi & veri Dei iustitia conquerantur, quia perceperunt mercedem suam; ad Euangelium nimirum alludens, de his qui ob vanam gloriam operantur. Haud ergo eos Deus fecit dominos, vt Saulem aut Dauidem reges; sed vel iure belli, vel per suam tyrannidem id permittente. Prætereà, quamuis prauè super hoc intelligeretur Augustin. ac si, vellet Deum tanquam legitimarum virtutum mercedem contulisse Romanis Imperium, non de alio loquebatur Imperio, quàm de illo quod anteà fuerat Orientale, in Chaldæis scilicet, & Persis, & Græcis: illud autem nunquam fuit vniuersale totius orbis, sed regionum quarundam. Et ideo subdit Romanorum Imperium fuisse extensius non tamen totius globi. Scio Bar. tracta. illo citato suprà, extrà cap. 5. Ad reprimendum. contrariam tenere sententiam, scilicet, regem Nabuchodonosor, regem fuisse vniuersalem orbis; citans illud Dani. 2. Tu rex regum es. Deus cœli regnum, & fortitudinem, & imperium, & gloriam dedit tibi. Illud autem hoc tantùm significat, quòd erat regum tunc cognitorum maximus, vti ait Nicolaus: haud tamen quòd dominium, & Imperium in totum haberet mundum. Profectò si fundamentum Imperij Christiani firmius non esset, quàm quod Orientales subindeque Romani vsurparunt in orbe, exilius esset & infirmius, quàm vt tutas reddere possit Imperatorum conscientias. Ambigere nanque nemo potest quin ius potissimum habuerint in armis, atque adeò potentatu potiùs, quàm iure perterritas gentes suppeditauerunt. Nam etsi aliquæ nationes

Ius imperatorum antiquorum potissimum in armis fuit.

legantur ob fœdera rupta, bello ab ipsis lacessitæ: fuerãt tamen fœdera illa extorta, quæ frangere nefas non erat. Quid enim iuris habebant in remotissimas gentes? & vt alias mittamus, in terram Israel? quam Deus illis promiserat & concesserat, & quibus lege prohibuerat (vt legitur Deut. 17.) ne regem facerent alienigenam. Neque verò Christi verbum, Quod est Cæsaris, date Cæsari; in contrarium vllo aculeo pugnat. illic enim non approbauit Cæsaris dominatum, sed eximere se volens ab illo iudicio, ius tantùm naturæ retulit: Si quid Cæsari debetis, soluite: sed in primis Deo, quod illi debitum est. Sed hoc est quod multi non animaduertunt, nempe q cùm ob peccata forsan illarum nationũ permisisset eas Deus sub iugum Romanorum venire, inferant iure ipsos illas subegisse; cùm re vera nulla sit consequentiæ vis. Tradidit enim Deus sæpè Israeliticum populũ in manus Philistinorum & Chaldæorum, & tamen error esset apertissimus affirmare ius factum fuisse illis debellandi illum populum, & in captiuitaté redigendi. Adhæc, Iulius Cæsar priuata auctoritate rempublicam peruasit, ac subinde per iniuriam eius obtinuit dominatum, de quo supplicium capitis pertulit. Ius ergo legitimum Christiani Imperij, hoc est quod vel in Augustum, vt fertur, vel in Christianos post successores, vt in Constantinum respublica consensit; cuius consensu legitimus est Christianorum Imperator. Hic ergo priùs à Græcis eligebatur; postea verò anno Domini septingentesimosexto pontificia auctoritate translata est electio ad Germanos; vt ad perpetuam memoriã scriptũ est, cap. venerabilẽ. de electio. Igitur vt rem summatim concludamus, iure optimo est vnus Christianorum Imperator, felicissimus & inuictissimus. Quòd tamen totius sit orbis dominus, neque ratio neque ius patrocinatur; nam pars quæ consensit, pere exigua erat respectu totius orbis. Quare iure reclamante naturæ non potuit illa Antipodibus reliquisq; regionibus Imperatoré præficere. Papa verò, quia vt arc. proxi. dicebamus, auctoritate Christi non est rex in temporalibus, nisi quatenus ad finem spiritualem sunt necessaria, nusquam legitur tale Imperium ampliasse.

Christus non probauit dominatum in Iudæos.

Iulius Cæsar per iniuriam dominatus est Ius Christiani Imperij.

Imperatoris electio a græcis in germanos transfertur.

Ad argumenta.

Ad argumenta in contrarium, vt doctoribus respondere incipiamus, re vera Bald. (si quæ dicta sunt, respexeris) ne quidquam conatus est contrariam sententiam in iure naturæ fundare; neque verò mirum hoc est, cùm ad iuris prudentes non attineat ius naturæ perpendere. Sed multò (vt cũ bona venia dixerim) absurdiùs Bartol. ad ius Euangelicũ supra suam facultatem gressum fecit; vbi hæresim censuit, negare, propter verbũ Lucæ, Imperatorem esse dominum orbis. Euangelista nanque hanc tantùm historiã nudè retulit q exierit edictum à Cæsare Augusto vt describeretur vniuersus orbis: nullatenus tamen affirmat edictum illud legitimo iure prodijsse. Perinde est si inferas: Regius Psaltes affirmauit, Dixit insipiens in corde suo, non est Deus; ergo affirmauit, non esse Deum. Quinimò si mysterium mediteris, apertiùs videtur Euangelista edictum illud condemnasse. Apparet nanque spumosam illam Augusti insolentiã in hoc retulisse, vt admoneret, nõ ipsum (vt se iactabat) sed illũ qui nascebatur, esse orbis Dominũ: quippe quem, & legibus vniuersum obligauit, & in iudicium est demum conuocaturus. Præterea, neque illic nomine vniuersi orbis intelligitur totus globus. Haud enim tam fuisset Augustus mentis inops, vt iuberet describi Antipodes atque alias tot milliaribus à se distantes, sibique inauditas nationes; sed vocabat vniuersum orbem, vniuersam ditionem suã, quæ latissimè patebat. Quo idiomate & nos Insulas & Continentem vastissimis spatijs iacentem, Nouum orbem, Nouumq; mundum appellamus. Sic enim frequenti erat Latinis in vsu appellitare orbem, orbis portionem: Vt Lucanus in tertio.

Ignotum vobis, Arabes venistis in orbem.

Peiùs autem in supradicta Extraua. idem Bar. ad reprimendũ, impingit in Paulũ. Ait enim Apostolus Rom. 13. nihil aliud quàm, Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Refert verò ipse eos, qui Romano Imperio non obtemperant, diuina præcepta demoliri; vt pote quibus iubetur. Omnis anima Romanorum Principi sit subiecta. Paulus enim non loquebatur de Romano principe, sed in genere de omnibus potestatibus, vt suis singuli præfectis obtemperarent. Adiectio ergo illa, præuaricatio fuit sacræ scripturæ. Ad illud auté in fronte quæstionis citatum, cap. solitæ. iam satis responsum est. Vbi explicuimus, quomodo potestas spiritualis, ac ciuilis duo sunt luminaria: Sol tamen totius orbis immediatè à Christo oriens diuino iure positiuo: Luna verò ab eodem Deo mediante iure naturæ per rempublicam dimanans, quæ tamen non potuit vnum eligere totius orbis, sed Christianismi. Illud auté Hieronymi can. in apibus. hoc tantùm docet q sit vnus Imperator vnius reipublicæ; haud tamen affirmat vniuersum orbem sub vno Imperatore degere in temporalibus; sed quòd in toto Christianismo est vnus; ad quem etiam Imperia Turcarum & Saracenorum regna, quæ Christiani iuris fuerint, attinent. Quia neque inter apes vnicus est dux omnium, quę sunt in orbe, sed cuiuslibet aluearis vnus. Quòd autem ex. l. cùm multa. citatur Imperialem fortunã ceteris antecellere, id fatemur ingenuè; quia est omnium præstantissima: haud tamen inde fit, cunctis totius orbis vnicum dominari. Est enim regalis dignitas excellentior Ducatibus, ac Marchionatibus omnibus: non tamen Rex vnicus cunctis præest ducibus orbis, sed illis qui in regno suo vitam viuunt. Verbum autem Antonini in l. deprecatio. negari non potest arrogantiã redolere; quis enim citra talem notam dicere potuit: Ego mundi dominus? vni nanque Deo est illud proprium. Et ideo illius assertio nullam facit fidem. Modestiùs nanque longè ait in contrarium citatus Iustinianus: Cunctos pupulos quos clementiæ nostræ regit imperium, quia quidquid glossematum comminiscantur interpretes, syncerus tamen sensus est, q voluerit suum Imperium non solùm de iure, sed de facto limitibus circunscribere. Et l. In nomine Domini. C. de offi. præf. præt. Afri. terminos quoque nominat regionum suarum. Et insti. qui. modis ius patriæ potest. solu. §. si ab hostibus. ponitur limen imperij, vnde deriuatur nomen postliminium. & l. Mercatores. C. de commer. distinguit inter suos & Regis Persarum subiectos. Et Clemen Pastoralis. de sententia & re iudi. videtur Papa præscribere terminos Imperij. Illi ergo qui respondent quosdã aut præscriptione aut priuilegio esse exemptos, deberent priùs fundare vniuersale eius dominium in totum orbem, vt inde inferrent quotquot modò extra Imperium agunt, particulari iure esse exemptos. Super alia verò lege citata in Extraua. Ad reprimendum. multa Bart. comminiscitur: Imperatorem affirmans esse vniuersalem Orbis dominũ: atq; hoc per Pontificis summi institutionem, quod profectò neque vnquam vllus Cæsarum admisit, neque docet ratio: nam, vt suprà dictum est, per electionem ciuilis reipublicæ descendit ciuilis potestas. Sed eodem modo intelligendus est hic totus orbis, quo suprà dictum est: scilicet amplitudo portionis illius mundi tunc notæ, quæ Romano Imperio parebat. Vel fortè vult dicere Cæsar, quòd per regularitatem Imperij Romani non solùm eius subditi in tranquillitate erant; verùm & extranei reges metu eius deterriti conquiescebant. Haud enim oculatè inspexit Bart. quemadmodum ciuilis potestas per ius naturæ, perque ideo reipublicæ constitutionem à Deo descenderit, atque adeò neque ante aduentum Christi vnum fuisse totius orbis monarcham: neque verò eundem Seruatorem nostrum ius gentium hac parte demutasse. Deposcere hic series videbatur, vt de singulari dominio, quod Catholici Reges erga infideles illos occidentales à quinquaginta hinc annis inuentos habent, quæstio adhiberetur: fuisset tamen nimis longa; quam ideo in libello de ratione promulgandi Euangelium, quem paratum habemus, disputandam seposuimus.

QVAESTIO QVINTA, DE TRANSLATIONE DOMINIORVM.

ARTICVLVS I.

Verum sua quisque voluntate, naturali iure valeat rei suæ dominium in alterum transferre.

VARSTO hæc demum postrema de dominiorum translatione, ad materiam iã restitutionis proxime appropinquat. Obligatio nanque restituendi ex ratione & modo quo translatum fuerit dominium, dependet. Quæritur ergo primò, verùm sua quisque voluntate naturali iure rei suæ dominium valeat in alterum transferre? Et arguitur á parte negatiua primò:

Primum argum. Si pro sua quisque voluntate transmittere posset dominium, sequeretur actu quoque solo mentis interno id posse: quia mentalis cõceptus vera loquutio est, cuius voces secundum Aristot. 1. De interpretatione, sunt signa: qua vtique ratione votum Deo mente factum ualidum est. Si ergo voce quisque donare potest, fit vt & mente possit, cõsequens tamen uidetur falsum: nam matrimonialis consensus per quem uterque coniugum alteri se tradit, nisi voce extrà aut nutibus explicetur, minimè solidus est.

Argum. 2. Secundò: Si id vnicuilibet ius naturale indulgeret, vt suę esset arbiter volũtatis in rerũ suarũ dominijs trãsferendis, sequeretur eiusmodi uolũtatẽ neutiquã ciuili lege posse cohiberi: nã humanæ leges, vt li. 1. & 3. monstratum est, nullũ obtinent contra ius naturæ vigorem, consequens autem creberrimus vniuscuiusque bene institutæ reipublicæ status ostendit esse falsum. Prohibentur nanque minores ætate vigintiquinque annorum sua alienare bona; vt patet ff. eodem titulo. l. 1. Item legibus quorundam regnorum particularibus sic sunt maioratuum iura instituta, vt eorum possessores nequeant vinculata bona dispendere. Item neque ecclesiæ bona alienare prohibito potest aut Prælatus, aut Capitulum, nisi certis de caussis, certisque præscriptis modis, ut patet ex decreto Leonis 12. quæst. 2. can. sine exceptione. & toto titulo de reb. Eccles. non alien.

Argum. 3. Tertiò: Si vnusquilibet posset suo arbitrio rem suam alienare, sequeretur eundem perinde posse pretij mercedisque dominiũ pro re turpi in alterũ traducere. Cõsequẽs itẽ est falsum. Nã qui corrũpendo iudici aut assassino, vt hominem occidat, aut per vsurã, aut per simonias quidquam confert, etiam si vltrò id faciat, dominium non transfert; vt iura sanctè decernunt: ergo ius naturæ non est, vt quisque possit liberè sua donare. Neque verò desunt qui idem de meretrice sentiant, quæ merito sui corporis nullius potest

Argum. 4. mercedis dominium recipere. Quartò arguitur: Iura nõnulla particularia in Hispania atque in alijs quibuspiã regnis animum cohibent parentum ac pręcipuè sacerdotum, ne spurijs suis filijs quidquam suorum bonorum impertiantur, & tamen si ius naturale libertati cuiuscũque concederet suam distrahere substantiam, leges illæ nulla se æquitate protegerent: ergo libera alienatio non est iuris naturæ. In contrarium est iuris auctoritas, Instit. de rerum diuis. §. Per traditionem. & ff. de acquiren. rerum dominio. l. qua ratione. §. literæ. qua habetur, nihil esse tam conueniens naturali æquati, quàm voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre, ratã haberi.

Quæstio, vt dicebamus, perquàm necessaria est cognitu ad materiam non modò restitutionis, verum & totius iustitiæ commutatiuæ. Ad cuius intellectũ primùm omnium nosse operępretium est, duobus tantùm modis posse transferri dominium: nempe aut domini volũtate, aut

Domini uoluntate, aut lege. Dico duobus tantùm, nam loquor non de acquisitione quacunque dominiorum, sed peculiariter de translatione. Dominium nanque non solùm per translationẽ ab vno in alterum transit, sed iure quoque gentium per diuisionem atque per inuentionem, ut titulis modò citatis ff. & institut. patet. Enimuerò res quæ primo occupanti conceduntur, non acquiruntur per translationẽ. Quapropter nullam hic mentionem facturi sumus de rebus inuentis, in cuius veniant dominium: sed vsque ad quintum librum, sub titulo de furto, id nobis est differendum.

lege transfertur dominiũ aliqs vero titulis acquiritur de nouo.

Translatio ergo dominij, est transmissio rei ab eo quĩ prius legitimè possidebat, in alterum, qui perinde incipit esse dominus. Hæc ergo non fit nisi aut uoluntate legitimi domini, aut lege in ipsum potestatem habentis.

Definitio trãslationis dominij. Secundò notandum, quòd lex non solùm diuina, verùm & humana duplicem vim habet in translationem dominiorum. Potest enim translationem impedire tam cohibendo domini uoluntatem, ne det, quàm adimendo alteri facultatem, ne recipiat: Et secundò potest translationem facere inuito domino, tam in pœnã criminis, quàm in subsidium tuendæ reipublicę. De his itaque tribus mẽbris dicendum est quæstione pręsenti, uidelicet de uolũtaria translatione, deque legali impedimento, ac de trãslatione itidem legali. His ergo præhabitis duabus conclusionibus ad quæstionem respondetur.

Prima conclusio. Prior: Vnusquisque mortalium ius habet naturale donandi & quomodocunque alienandi res, quarum uerè ac legitimè dominus est. Conclusio hęc ex superioribus elicitur. Diximus nanque fundamentum dominij rerum naturale ac diuinum esse humanam rationem ac libertatem. Enimuerò quia Deus hominem ad sui imaginem condidit, hoc est, rationalem ac liberum, per quam rationem & uoluntatem dominium habet suarum actionum, inde factus est rerum dominus: secundùm illud Genes. 1. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, ut præsit piscibus maris, &c. Qua utique de caussa soli homini demonstrauimus inter sublunares creaturas competere, ut sit rei alicuius dominus. Si ergo per uoluntatem constituitur dominus, per eandem potest dominiũ ab se quodcunque abdicare. Secundò id probatur; Res vniuersæ propter hominem conditæ sunt, atque adeò illis quas ipse possidet, ad libitum potest uti. Quin uerò, vt in definitione dominij suprà posita videre est, nihil aliud est dominium rei, quàm facultas & ius eadem vti, quocunque vsu lege permisso; puta donandi, vendendi, consumendi, & quomodocunque alienandi. Res est clarissima. Quin vero non modò res quisque suas, uerùm & seipsum potest vendere, ut suprà assertum est. Nam etsi nemo sit vsqueadeò sui dominus, ut ita se valeat iure priuare; est tamen eius custos, ut quò uitam seruet, seipsum uendere queat.

Secũda conclusio. Posterior conclusio: Eodem naturali iure nihil obstante, lex potest tum uolũtatem domini cohibere, tum etiã ipso inuito suorum dominio priuare. Conclusio hæc nihilo obscurius quàm superior ex naturæ principijs colligitur. Est enim homo naturaliter animal ciuile; coalescere autem in unum mortalium uita non potest, nisi a publica auctoritate in pace contineantur; quæ quidem auctoritas tum custos est reipublicæ, tum & iustitiæ iudex.

Quare respublica ciues in rectis vsibus contineat. Ad legitimam uerò custodiam primum necessarium est, ut ciuibus prospiciat, ne antequam eorum libertas pleno iudicio rationis ducatur, sua bona dilapident. Quam ob rem prohibentur pupilli de bonis suis disponere; sic vt eorum alienatio irrita sit & nulla. Secundò & necessarium est sumptus eidem reipublicæ necessarios à ciuibus colligere. Nam iure naturæ, partes sunt propter totum. Ac demum tanquam iudex custosque iusti ad eum spectat maleficia ulcisci; quare sicuti vita, ita & bonis potest quemlibet ciuium expoliare. Vide ergo duas conclusiones, quæ primo aspectu secum potius pugnare uidentur, quàm sint eodem naturali iure parente progenitæ. Est inquam ius naturale, vt quisque sua voluntate possit de suis bonis disponere, sed tamen quando uoluntas possit ratione duce non errare. Quocirca eadem l. 1. de minoribus. Pręcor inquit naturalem æquitatem secutus, &c. cauit, ue pueri quorum consilium infirmum est, mul-

torumque

torumque insidijs expositum, suam dispensarent substantiam. Quare etsi l. 1. de pact. idem Vlpia. æquitatem quoque naturalem appellasset, vt pactorum fides seruaretur; subdens, Quid enim tam congruum fidei humanæ, quàm ea seruare, quæ inter homines placuerunt? non est tamen veritus & æquitatem quoque appellare naturalem, vt qui in tenera ætate de rebus suis paciscuntur, fidei suæ stare non obligentur.

At verò quanuis conclusio vtraque liquidò constet; argumenta tamen in contrarium ambiguitate non carent. *Dubium.* Et quidem primò, dubium est, quo fortè quispiam moueatur, vtrum per actum interiorem possit transferri dominium? hoc autem libro 8. sub titulo De voto, vbi D. Thomas ait promissionem non fieri inter homines, nisi per actus exteriores, emunctius examinabitur. Interim *Ad primum argum.* autem per hæc dicta ad argumentum respondetur. Primum, translatio est duplex. Alia scilicet, quæ per transactionem fit & contractum, nempe quo, vt ait Iurisconsultus l. Labeo 2. ff. de verbo. signifi. vltrò citroque nascitur obligatio. Et de hac nemini dubium quin absque extera significatione fieri non possit; quandoquidem illic nō est simplex datio, sed hypothetica: mutua scilicet, do vt des; vt patet in emptione & venditione, & similibus. Ac præcipuè in contractu matrimoniali, cuius ideo consensus nullus est, nisi extrinsecus explicetur. Alia verò est simplex translatio, qualis est donatio, quæ nullam ab altera parte obligationē expostulat. Et de hac est dubium. Etenim si ego firmato consensu mente do aut polliceor rē aliquam, postquam illa est uera assertio, videtur hominem ligare. Quare nullum est quorundam argumentum (inter quos est Almayn in 4. distinctio. 15. quæstione secunda.) qui ea hoc, q coniugalis consensus expressionem externam requirit, inferunt nullum posse dominium per mentalem donationem in alterum traduci. Sed arguis; dare, correlatiuum huius est, quod est accipere; ergo vsquequo alter accipiat, nulla fit translatio. Respondetur, argumentationem hanc verissimè concludere, hoc tamen est de quo controuertimur, vtrum qui mente apud se dixit, Do tali inopi puellæ hanc dotalem eleemosynā, aut tali hospitali tātam pecuniam; teneatur posteà illis quibus interest, mentem patefacere suam: quam si acceptauerint, obligetur implere. Nam si votum fieret Deo, non est dubium, quin teneret; vnde aliquanta cum probabilitate infertur ut teneatur etiam patefacere hominibus, quæ illis pollicitus est; teneatur inquam lege naturæ in conscientia. De iure nanque ciuili palàm est, neminem cogi posse per actum interiorem quoadusque foris explicitus sit. tametsi perquam probabile quoque sit ut talis mētalis donatio anteà quam alteri innotescat, possit mutari fortè pro libito. Id quod loco citato, lib. 8. pluribus rationibus vtrinque disputauimus. *Ad secundum argu.* Ad secundum secunda conclusione respōsum est: vbi reddita est naturalis ratio, cur expedierit ne in ætate pupillari committeretur puero suorum dispensatio. Sed neque de primogenituris ratio deest naturalis, cur fuerint illo vinculo colligatæ, ne dispendi possent. *De primogenituris.* Nam etsi ex vna parte argumētum sit haud infirmum iuri naturæ repugnare, proptereà quod omnes liberi eorundem parentum æqua sorte nascuntur, ac perinde æquo iure nutriri debent atque educari; propter quam rationem multæ respublicæ iura primogenituræ non sic augent, vt in totam substantiam paternam primogeniti succedant. tamen ea alia parte id non solùm in decorem reipublicæ, verùm & in eius emolumentum & firmamentum cedit. *Institutionis maioratuū ratio.* Haud ergo arbitrētur magnates ipsorum caussa maioratus esse institutos, scilicet vt eorum prosapiæ perpetuò durarent, sed in bonum reipublicæ. Expedit nanque, vt eius commune corpus ossa habeat & neruos, quibus fulciatur. Obidque decretum est, vt tanquam reipublicæ robora aliquę persisterent illustres domus, tùm vt à consilijs essent, tum etiam ut tempore belli eius essent sustentacula. Et quoniam, vt ait Lyricus, *Horatius 2. Serm. Sat. 5.*

Et genus & virtus, nisi cum re, vilior alga est,

Visum meritò est regibus, domorum perpetuitati sic consulere, vt domus in primogenitum descenderet; reliquę verò proles suis essent alimentis contentę. Similis nanque ast agricolarum prudentia, qui arbori & viti minores ramunculos circuoquaque amputant, ut præcipuū germen in truncum excrescat. Fit ergo, ut tam primogeniti, quam illi qui legitimam non sunt ætatem ingressi, sic iure & merito cohibeantur bona sua abalienare, ut alienatio irrita nullaque fit: utpote per quam nullum transfertur dominium. *De bonis ecclesiasticis nō alienādis.* De Ecclesiasticis autē bonis aliæ liunt non inferiores rationes: nam cùm Ecclesiasticum seruitium, non minus necessarium quàm religiosum, sine bonis quæ hominum pietas huic muneri mancipauit, perdurare nequeat; & ex vna parte Capitulum & Prælatus non tantam illorum curā gerant, quàm si essent Propria; sed ex altera secularis auiditas quocunque se inferat, consultissimum fuit arctissimè cauere, ne eiusmodi facultates Ecclesiasticæ, nisi iustissimis caussis, consultissimisque formis alienarentur. *Ad tertium argum.* Ad tertium paulò differētius respondetur: Princeps enim sicuti quia reipublicæ custos est, cogere potest ciues vt ubi opus fuerit, contribuant; sic quia iustitię iudex, potest & propter crimina tum dominos bonis suis priuare, tum alios, ne recipiant inhabiles efficere. Atque hac ratione & qui vel corrumpēdo iudici vel assassino pecuniam offert, eadem mulctatur; &. quibus offertur, inhabiles meritissimò fiunt, ne eius dominium acquirant. De qua re quæstione septima explicatior habebitur sermo. Et idem censendum de simoniacis, nisi quòd ratio restituendi paulò est differentior, vt in calce sexti libri disputabitur. De lucro autem meretritio, quæstione eadem septima idque diuersa ratione dicendum nobis restat. *Ad quart. argum.* Quartum autem argumentum præcipuam mihi ambiguitatem offert, saltem de filijs sacerdotum. Sunt enim spuriorum atque eorum, qui non ex legitimo matrimonio nascūtur quatuor genera; quæ notantur capit. Nisi cùm pridem. de renuntiatio. sunt inquam manzeres, qui ex ignoto scorto, puta ex vaga meretrice, quæ omnibus exposita est, nascūtur. *Spuriorum quatuor genera.* Spurij autem qui ex peculiari concubina sustolluntur. Et isti dicuntur naturales, quanuis si Etymologiam Græcam sequamur, spurius idem est, quod sine certo patre natus; atque adeò melius conueniret illis, qui uago concubitu generantur. Nothus uerò, ut Quinct. libro tertio inquit, est ille, qui ex uxore non legitima natus est nempe ex adulterio. Nam quia Latinum nomen non habemus; peregrino vtimur Græci nāque quidquid illegitimum est, id legem non seruat, Nothum appellant: vt febrem notham dicunt illam quæ legitimam periodum & terminum non seruat. Inpresentiarum autem manzeres & spurij eodem gradu æstimantur, quantum ad successionem hæreditatis. Enimuero eiusmodi spurij non succedunt in hæreditatem neque patris neque matris, si filios habeant legitimos. Nam testator non videtur alienas successiones proprijs anteponere. l. cùm acutissimi. ff. de fideicommiss. vnde l. 9. Taur. originem duxit: quę spurios ab hæreditate repellit. Potest tamen illos mater ex 5. parte assis heredes instituere. Si autem mater legitima careat prole, succedunt illi ab intestato: non tamen patri, quia non est certus. Si verò sint ex damnato concubitu nati ea parte matris, puta ex incestu, aut stupro, & potissimum ex adulterio, non succedunt neque ex testamento neque ab intestato, non tamen prohibetur quin tam mater quàm pater possit illis quintam etiam partem legare. Hæc autem extra vllam sunt cōtrouersiam. Quod aūt in litē hue vocamus, est, vtrum pater uel mater extra testamentū possit illis aliquid in cōscientia relinquere contra legis prohibitionē, uel amici fidei cōmittere, qui illis posteà tradat? Et de vtroq; respōdendū est, s. an sit peccatū mortale, tā patri quàm amico, quàm etiā filio recipienti: Et vtrùm eiusmodi bona sint restituēda, & cui. In eiusmodi ergo casibus discernendum est naturale ius à ciuili. Si enim ad merum ius naturale spectemus, dubiū non est, quin pater possit sua bona notho filio, sicuti cui-

cunque

cunque donare citra culpam; & alter etiam potest illa absque culpa possidere; nisi forsan alios haberet liberos, quos illa caussa in pauperiem adigeret; quod ad præsens negotium nihil attinet. Sed dubium est, vtrùm lex ciuilis sic fecerit inhabiles eiusmodi nothos ad fruendum paternis bonis, vt nullatenus possint dominium acquirere; vel vtrùm solum per modum pœnæ eiusmodi bonis illos priuet? Permultum enim refert: nam si inhabiles sunt, quemadmodum pupilli ad dandum, & simoniacus ad suscipiendum, nulla spectata sententia tenentur illa restituere. Si uerò lex tantùm est pœnalis, tunc, vt libro primo latissimè disputauimus, ante latam in iudicio sententiam potest ea filius cum bona conscientia possidere. Et ne longius disputationem protrahamus, arbitror sub distinctione respondendum de filijs nothis secularium, & de filijs clericorum aut religiosorum. Enimuerò de iure communi nihil expressum reperitur, quo prohibeātur parentes extra testamentum aliquid illis, aut viuentes donare, aut morientes relinquere. Sed leges particulares regni sunt, quæ rem in dubium reuocant. In legibus autem regni nihil arctius contra filios nothos seculariū decretum inuenitur, quàm quod lege tertia definitur, ti. 15. part. 4. nempe quod non possunt hæreditario iure succedere in bona paterna. Et l. prima fori, titulo de hæredita. successi. item prohibentur, ne possint in hæreditatem succedere: quod & lege 9. Taur. citata confirmatur. De istis ergo assereuerim, quòd si pater aliquid bdei amici cōmittit, quod det suo filio ex adulterio susceptu, amicus ille tenetur ius naturale seruare, hoc est dare filio; & filius potest recipere perinde ac si esset extraneus. Itaque omnia sua bona potest illi pater dare, si filius non habet legitimos: si autem legitimos habet, non potest illos exhæredare, nisi vsque ad quintam. Neque arbitror vllum interuenire peccatum. Cùm autem fiscus petierit, standum est iuri exteriori. Conclusionem hanc mihi eò persuadeo, quòd lex illa, cùm sit in odium filiorum, non est ulterius dilatanda, quàm sonat: non autem prohibet nisi esse hæredes; ergo pater extra testamentum bona sua donans non facit contra rigorem legis; neque verò in eius fraudem: quia lex pœnalis tantum ad id obligat, quod sonat. Dubium autem intricatius restat de filijs clericorum, hoc est, sacris initiatorum, & de filijs religiosorum. De his nanque licèt non in iure communi, tamen in iure particulari regni verba habentur multò significantiora atque strictiora. Extat enim lex 22. libro primo titul. 3. & l. secunda titul. 3. libro quinto regalium ordinamenti, in hanc formam: Quò nulla offeratur occasio, vt ulla mulier clericorum concubinatui addicatur, si clericorum filij in eorum bona hæreditario iure succederent, constituimus & præcipimus, vt eiusmodi clericorū filij. & l. 9. Tauri extenditur perinde ad filios religiosorum, neque habeant, neque hæreditent, neque hæreditare possint bona suorum parentum, neque aliorum consanguineorum. Et sequitur, Neque suscipiant. Hoc enim Hispanè sonat vox, *Ni ayan*, neque potiri possint quocūque legato, aut donatione, aut alia collatione quæ illis fuerit facta. Quæ quidem verba non solùm eos excludunt ne hæredes esse possint, verum etiam videntur eos facere inhabiles & incapaces ad ullo pacto possidenda paterna bona, nisi peculiari regis concessione. Et quòd tam strictam legem rex possit facere, non est ambigendum; nam ut libro primo decisum est, leges humanæ obligant in foro conscientiæ, quando sunt iustæ; eiusmodi uerò odium in clericorum sobolem, æquum est. Quare profectò mihi est probabile, eandem legem non modò esse pœnalem, verùm & impeditiuam translationis dominij, sicut si vel pupillus donaret, vel simoniacus vel assassinus, susciperet. Nihilominus pater tenetur eum alere, quādiu uiuit & educare, quia ius illud naturæ non est reuocabile, Potestque adeò ei viuens donare vnde vitam sustentet. Ad casus ergo consuetissimos vt respondeamus, nempe cùm sacerdos uel clericus in sacris bona sua amici fidei concredit, vt det suo filio, primùm quantum ad culpam fortasse mortaliter peccat contra legem illo rigore obligantem. Secundò, pro captu meo censuerim, illum fideicommissarium nullatenus teneri eadem bona filio clerici adiudicare, etiam si pollicitus fuerit id facere. Nam fidem contra ius ciuile impignoratam, lex naturæ seruare non cogit. Quæritur ergo quantum ad restitutionem, quid de illis bonis agendum sit? Respondetur, si meum iudicium vllius est momenti, quòd si clericus amico det, non sub conditione vt reddat filio, sed absolutè, neque alter sub illa conditione recipiat loco filij, sed tanquam sua, etiam si clericus fiduciam certam conceperit, quòd amicus esset traditurus filio, & alias non illi relinqueret, nihilominus ille amicus potest tutò in conscientia bona illa possidere tanquam sua. Et ratio nostra est, quòd etsi lex filium inhabilem fecerit ad suscipiendum illa quæ nondum possidebat, priuare tamen clericū suis bonis non potuit nisi in pœnam, quæ ante iudicis cō demnationem, vt libro primo dictum est, non obligat; & ideo donatio facta amico tenet, quousque per condēnationem priuetur. Immo nec per fiscum condemnari ille potest nisi probetur præsumptio, quòd recepit vt redderet filio clerici. Quòd si tunc amicus tanquam propria bona vult donare eidem filio clerici, etiam tenebit donatio: Si uerò clericus dedit amico non absolutè, sed sub conditione, vt daret filio, neque ille suscepit nisi sub illa conditione, tunc neque donatio facta amico tenuit, quare ipse retinere non potest, neque verò ipse potest date filio clerici. Arbitror ergo de illis bonis antequam cō demnatio fiat, in conscientia censendum esse ac si ab intestato legitimum relinquit, sua sunt: sin minus, eroganda essent in pios vsus, si modò ille fideicommissarius tutus esset, nunquam id in notitiam fiscalis peruenturum; nam si id metueret, consultius esset fisco patefacere. Hæc tam multis expressetim, quia crebertima de hoc consilia petuntur.

Quid possit pater in vita cum filiis nothis.

Quid lex ciuilis de filijs nothis secularium statuat.

De filijs clericorum & religiosorum.

ARTICVLVS II.

Vtrum per ludum dominium transferatur.

Circa hoc membrum ciuilis potestatis, qua dominiorum translationem irritare potest, disputandum sequitur de his, quæ ludo acquiruntur. Videtur nanque nullum earum rerum acquiri dominium, sed nulla expectata sententia restitutioni esse obnoxias. Est enim ludus, potissimum alearum ac perinde quicunque id genus fortunæ subiectus, vtroque iure prohibitus clericis, videlicet iure canonico, vt patet, De uita & honestate clericorum, cap. clerici. secundo; & distinctione decimaquinta, can. episcopus. vbi & laicus iubetur aut à ludis desistere, aut communione priuari. & in Authentica de sanctissimis episcopis. §. interdicimus. Ac perinde laicis iure ciuili vt videre est. l. alearum vsus. C. de religiosis. & l. solent. ff de aleatoribus. Et præterea particularibus regni legibus. Hæc autem prohibitio eiusdem argui tur esse generis, quo pupilli vetantur sua alienare bona, & quo, ut proximo articulo dicebamus, clericorum filij adeundis hæreditatibus redduntur inhabiles. Nam pariter in odium ludi illæ sancitę sunt leges. Secundò id confirmatur: In ludo tot coeunt vitiorum genera, ut meritò sit dominiorum per ipsum translatio interdicenda; quoniam vt habetur eadem lege, alearum. licèt res esset antiqua, prodit tamē pro tempore in lachrymas; nam quidam ludere nescientes, proprias substantias perdiderunt. consequenter autem ex hac inordinatione blasphemare conantur. Et præter illa, quæ illic commemorantur, ille, qui ludit, tam suorū profusus est ac prodigus, quàm alienorum auidissimè cupidus: generat enim ludus insatiabilem lucrandi sitim; quòd adeò ad auaritiam attinet, vt in furtum vergere videatur. Vnde Aristot. 4. Ethi. cap. 1. aleatores cum latronibus componit, deque auaritia infamat & illiberalitate; quippe qui ab amicis eripiunt quod potius illis deberent elargiri. Denique tertio

tio arguitur ex uerbis legis citatæ, Alearum. C. de relig in. ubi habetur quòd si cõtrà factum fuerit, id est, si quis ludo fuerit quidpiam lucratus, nulla sequatur condẽnatio, qua scilicet cogatur qui perdidit, soluere: quòd si soluerit, solutum reddatur. In contrarium autem est quòd iure naturę quisque potest per laudũ sua bona alteri tradere: quare non est ciuilis cohibitio latiùs extendenda quàm ratio persuadet, & legum verba sonant, & iudiciorum vsus habet. Hæc autem non aliud videntur contendere, quàm quòd qui perdidit, repetitionem habeat in iudicio, vt ilicò monstrabitur. Obidque dum ille non repetit, lucrator legitimè possidet, atque adeò verum habet dominium.

Ad quæstionem hanc, de qua plus fortè Doct. iusto reperias controuersos, quatuor conclusionibus respondetur. *Prima conclusio.* Prima: Ludus, si in genere nomen accipias, rem de se licitam iure naturæ sonat: quin & virtus esse potest, vt S. Thu. 2. 2. q. 168. auctor est. Enimuerò etsi homo ad laborẽ natus in sudore vultus vesci debeat pane suo; haud tam est cum corruptibilis sit, in labore durare potest nisi animi nonnunquam recreatio laborem interpolet, sudoréque abstergat. Licèt ergo animi leuandi gratia nonnunquam ludere, dummodo moderamen non absit. Quo fit, vt sicuti alias animi recreationes moderato pretio licet pro cuiusque statu procurare, ut venationem, & similia; sic nunnunquam liceat, quin verò & virtus etiam esse possit, in pecuniam ludere. Hoc patet: quia sicut in cibos honestos quibus corpus refocillatur, licet sumptus erogare; sic cùm & lusibus quoq; & animus vegetetur & corpus, non est cur & in illis non liceat aliquid expendere, quod maiori necessitati non subtrahas. Vnde Aristot. 2. Ethi. cap. 6. vt in ceteris virtutibus, sic & in ioco mediocritatem constituit, quã εὐτραπελίαν vocat; nos autem iucunditatem dicere possumus: quare & deficere quoque censet nonnunquam homines à lusibus; quos ideo agrestes appellant. Et Cicero lib. 1. de offi. ait, ludo & ioco vti quidem licere, sed sicut somno & quiete: quæ ob seipsa non sunt necessaria, sed vt recreati vegetiores ad laborem resurgamus. *Secũda conclusio.* Secunda conclusio: Ludus vt ex multis accidentibus honestatur, sic & ex plurimis vitiatur. Prior pars probatur. Primùm, vt ea mittamus, quæ in solennitatibus ecclesiasticis, ut in festo sacratissimi Corporis Christi, instar Dauidis coram Arca Domini saltantis quod 1. Regum 6. legitur, permittuntur, leges etiam ipsæ id contestantur. Lex enim citata, Solent. qua ludus in pecuniam probibetur, permittit hastiludium, luctamina, atque alia pugnæ simulachra, bellorumque meditationes: quòd virtutis, inquit, hoc est fortitudinis, exercendæ caussa fiunt: quæ quidem exercitia. l. alearum. nominibus Græcis iterum referuntur. Quare & pila ludere nulla respublica prohibuit. Quin verò ad neruorum cõsolidationem membrorumque agilitatem comparandã nobilibus decori est. Hæc autem ad rem modò nihil attinent. Accidentia verò quæ ludos illicitos constituunt, *Quæ ludum dehonestant.* quàm plurima sunt. Primum est periculum; qua ratione prope titulum de homici. adhibiti iure Canonico & alij sunt, quibus torneamenta & sagittariorum ars anathematis interminatione vetantur. Secundò, præcipuè ludus dehonestatur ex gestibus aut verbis turpitudinem præ se ferentibus: quales potissimũ gentibus in vsu erãt. Qua vtique ratione in sacris literis malè audiunt ludi. Vnde Thob. 3. Nunquam cum ludentibus miscui me. & Hieremi. 15. Non sedi cum ludentibus in consiliũ. Quare passim apud sanctos conuitia legas quibus ludos vituperant. Adeò vt Chrysostom. hom. 6. super Matthæ. in hæc verba proruperit: Non Deus dat ludere, sed diabolus: sedit enim, inquit, populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Tertiò accidit, vt ludus sit peccatum propter scandalum personæ: qua ratione clericis ob eorum honestatem interdicti sunt ludi alearum; debent nãque esse luctui potius dediti quàm effusis gaudijs. Hæc autẽ atque his similes circunstantias, puta loci, vt si in ecclesia fiant, aut tẽporis, veluti ad rẽ præsentẽ parũ attinẽtia, missa hinc faciamus. At id quod modò in cõtrouersiã adsciuimus, nõ est nisi vt de ludo acquisitia examinemus quidnã iniria in se habeant. Aliud ergo accidens quod ludos facit esse reprobos, est, quòd & homines facit & sua propria prodigere & alienis inhiare. Vnde multa alia suboriuntur mala, atque id potissimum vbi nihil artis aut exercitamenti inest, sed multum desidiæ, & secũdum humanum iudicium fortunæ plurimum. De hoc ergo ludi genere sit ad nostrum propositum tertia conclusio: Alea ludere reliquisque lusibus lege prohibitis quæ à populo recepta est, neque per consuetudinẽ abrogata, est peccatum. *Tertia conclusio.* Probatur conclusio; Nam lex iusta nihil, vt lib. 1. diximus, prohibere potest, nisi quòd ita decere iudicatur. Quod ergo lex prohibet, illicitum facit, atque adeò culpam ad quam absque dubium lex ciuilis obligare potest. Huiusmodi autem ludi prohibiti sunt, quia perniciosi reipublicæ iudicari: ergo peccatum est huiusmodi leges violare. Neque obstat, quòd pœnę sint transgressoribus positæ; quin verò, vt illic abundè, vt reor, commõstrauimus, pœna si id nominis mereatur, poni non potest nisi pro culpa. Et quamuis iure communi chartarum ludus non sit interdictus; prohibetur tñ iure regni, vt patet eo. tit. de collusoribus. An uero genere suo sit peccatũ mortale nõ facilè decreuerim. Hoc. n. ex natura & grauitate operis, vt eo. li. dicebamus, perpẽdendũ est. Et quidẽ eiusmodi ludi, si cunctis suis prauis qualitatibus eos denudes, cùm non sint genere suo aut contra charitatem aut contra iustitiam, non apparent mortali charactere denotandi. Quin verò vel ad conuiuia ludere, vt habetur. l. quod in conuiuio. de alea. vel in paruam pecuniam virtus esse potest. Vix tamen dum ampla pecunia exponitur, absque prauitate exerceri possunt puta absque litibus, periurijs, atque blasphemijs. Præterquam quòd illa vna est omnium paratissima via ad dilapidanda bona, demoliendasque illustres domos Vnde Lyricus:

Quem damnosa Venus, quem præceps alea nudat.

Quam obrem vsqueadeò receptores aleatorum innidiam in republica odiumque cõtraxere, vt olim qui eos, aut verbo, aut verbere, aut alio damno dato læsissent, impunè id facere permitterentur, vt habetur l. prętor. de aleato. Sacerdotibus autem vix citra mortale vti licet ludis vetitis: ac præsertim religiosis, & Antistitibus; quoniam ludus illis non qua ratione secularibus, sed quia cõtra eorum est honestatem, prohibitus est. *Quarta conclusio.* Vt autẽ simul ambæ mutuò se dilucident, subiungitur quarta conclusio. Illa quæ ludo acquisita sunt, in dominium lucrantis transeunt; quapropter antequam qui perdit, repetat, nõ sunt restitutionis vinculo alligata. Ad conclusionis euidentiam ius prius naturale consulendum est; vt inde fiat ad ciuile descensus. *Iure naturali potest quis bona sua per ludum in alium transferre.* Enimuerò, quòd iure naturali vnusquisque possit per viam ludi bona sua in alterius dominium traijcere, nemini potest in dubium cadere. Nam vt suprà diximus, nulla est dominiorum translatio, naturæ germanior, quàm quæ libera domini voluntate fit. Sed secundò id explicatius probatur: Si eiusmodi dominij traductio iure naturali esset inhibita, id maximè vel ex forma, uel ex obiecto, uel ex affectu, uel aliunde. Primùm ex forma non uitiatur iure naturæ, nam præterquam quòd posset uterque ludentium gratis donare, illa nõ est simplex donatio; sed quędam pactio, Do ut des, nempe meam pecuniam periculo expono, vt tu uicissim exponas tuam. Et tanti æstimatur periculum unius, quanti alterius. Neque uero condemnanda est, quia res antipiti fortunę committitur, hoc est euẽtui, cuius caussa nescitur nisi à Deo; hoc enim modo nihil absurdi sonat inter Christianos fortunę nomen. Enimuerò multa sunt alia humana negotia licita, quę dubiæ illi uarietati committuntur. *Diuisoriæ sortes licitæ.* Primum diuisoriæ sortes, uidelicet, cùm qui de re qualibet diuidunda conuenire non possunt, rem sorti committũt; quod S. Thomas ex sententia Augustini secunda secundæ quęstio. 95. licitum censet. Mox & depositiones, uidelicet dum de aliqua re decertantes, sequestrum faciunt, quòd illi obueniat, à quo steterit ueritas. Atque

alud

aliud fortium genus, dum pecunia multorum congesta iocalia coemuntur, quæ inter eos sors prolata distribuit.

Assecuratio ms contractus licitus secundum omnes Doct.

Et (de qua lib. 6. dicturi sumus) contractus assecurationis maritimarum mercium vno Doctorum consensu tanquã licitus habetur, in quo tamen plurimum dominatur humano loquendi more fortuna. Neque obstat, quòd in ludo ille, qui perdit, nihil recipit emolumenti pro sua pecunia. Nam vt diximus, illud sua sponte dedit pro spe si sibi alea caderet. Quod autem rem quibusdam magis facit dubiam, est auaritia: puta immanis cupiditas rei alienæ. Sed neque ista peccatum per se est caussa mortalis, tantum abest, vt oneri restitutionis lucrãtem subijciat.

Auaritia duplex.

Auaritia nanque, vt diuus Thomas secunda secundæ, quæstio. 118. doctè admonuit, duplex est. Altera, quę opponitur iustitiæ; videlicet quando quis contra ius appetit alienum. Et hęc genere suo mortale est. Altera verò quæ opponitur liberalitati, Latineque dicitur Illiberalitas: scilicet ardens illius cupiditas, qui tamen nihil contra ius vult recipere: & hæc non est genere suo peccatum mortale, nisi eousque animum occuparet, vt opera charitatis necessaria impediret. Ad propositum ergo quòd collusor lucrari exoptet, nullum est peccatum, non solùm eò, quòd pugnanti victoria dulcis est, verum & amore lucri.

Lucri cupiditas si citra fraudem se contineat nõ est mortalis.

Neque si ardentissimè id cupiat, duntamen iustitiæ iura non violet, peccatum mortale est: vtpote dum cum illo non ludat, qui sui iuris non est, ad alienandum bona sua: neque vim inferat, nec fraudem nectat, ut sanctus Thomas secunda secundę, quæstione secunda, articulo septimo, auctor est. Quocirca non aliter necesse est moderari cupidinem, quàm secundum iustitiæ limina, ut non sit genere suo lethale crimen; quanuis eximia sitis bonorum temporalium de se sit peccatum veniale. Neque verò ludentium prodigalitas genere suo est peccatum mortale, nisi ea prodigantur, quæ vel alendæ familiæ necessaria sunt, vel ad implendum præcepta Dei.

Secundũ ius naturæ in ludo nec peccatũ est mortale, nec restituendi obligatio.

Igitur secundum merum ius naturæ, neque peccatum est mortale ludere, neque vlla inde nascitur restituendi obligatio. Quocirca seculares, si qui sunt imperialibus legibus exempti, ludendo non peccant. Nam ut ibidem sanctus Thomas de hac ipsa re loquens, ius ciuile non omnes obligat, neque illi, apud quos eiusmodi leges per contrariam consuetudinem abrogatæ sunt. Quo fit, vt si aliquod interueniat peccatum, aut restituendi uinculum, hoc è iure ciuili pẽdeat, vel communi, vel particulari. De his igitur videndum est quomodo prohibeant ludum. Etenim si traductiones dominij uetant, clarum est eum, qui lucratur, perinde ac usurarium nulla expectata sententia, restitutionis lege teneri. Si autem lucrans non nisi per modum pœnæ lucro priuetur, aut ad alterius repetitionem, tunc ad nullam anteà restitutionem tenetur: quia uerè acquirit dominium. Et quidem quòd prohibitio illum faciat priorem sensum, hoc vnicum inuenio verbum iuris quodammodo insinuare in citata lege, alearum. quod inter arguendum retulimus; videlicet si contrà factum fuerit, nulla sequatur condemnatio, scilicet perdentis ut soluat, sed solutum reddatur. Si ergo reddẽdum est, uidetur dominium non transferri. Hoc tamen verbo nihil obstãte, certò credo non esse tantum rigorem legis. Primum, quia hoc quod dicit, solutum reddatur, statim Imperator exponit, subdens: Et actionibus competentibus repetatur ab ijs qui dederunt. Debet ergo reddi si petatur: alias qui perdidit, verum dominium transtulit. Et ratio id profectò egregiè persuadet. Nam cùm illic nulla interueniat vis aut fraus, sed libera pactio, non est cur cohibendi essent animi colludentium, ne possent in se mutuò transferre dominium.

Sententia Paludani restitutione lucro

Satis. n. est, q̃ dentur perdenti induciæ ad repetẽdũ. Itẽ si lucrãs teneretur ad restitutionẽ, vel teneretur domino qui perdidit, vel pauperibus. Paludanus in 4. dist. 15. q. 3. adstruit q̃ debet restituere pauperibus antequam sit à iudice condemnatus. Nam iure, inquit, naturali tenetur pauperibus; & solo iure ciuili repetenti. Quare si prius dedit pauperibus, potest posteà in iudicium vocatus excipere coram iudice, se iam ius naturæ seruasse. Quòd autem iure naturæ teneatur indigenis, probat ipse: Quia colludentes dant operam rei illicitę; & ideo qui perdidit, amisit dominium, & alter nõ acquisiuit. Veruntamen opinio hæc nullius est prorsus probabilitatis. Immo iure naturæ nemo prohibetur illa via omnino alienare sua bona. Quare lucrans nulli teneretur restituere.

Quãdo pauperibus rei alicuius dominium acquiratur.

Et si teneretur, id deberet facere vere domino, nam mendici iure naturæ non succedunt, nisi vbi non haberetur copia domini. Cum ergo ipse sua spõte dederit, nulla restat restitutionis obligatio, nisi idem ipse iure ciuili repetat. Hęc demum omnia liquidò confirmãtur, tum lege particulari regni, tum etiam vsu.

Leges quæ de collusoribus extant.

Extant enim leges tit. 10. regalium ordina. qui est de collusoribus, nempe prima de militibus dum sub vexillis agũt, quòd quicunque ab illis quidquam tunc lucratus fuerit, teneatur eisdem protinus restituere; vbi certè insinuatur impediri translationem dominij, quod non videtur ab æquitate longè distare, in fauorem militis agentis in bello. De alijs autem generaliter sequitur 2. lex Ioan. 2. uerbis à priori deferens sub hac forma; Præcipimus vt quicunque aliquid ludo perdiderit, possit ab eodem repetere qui fuit lucratus, duntamen id faciat intra terminum octo dierum, quòd si illo termino nõ petierit, possit quicunque alius id petere: atque alio deficiente, iudex ipse & prætor officio suo id repetat. Et hæc est lex quę usu habetur. Ex quo fit, vt si non repetatur, optimè qui lucratus est, possidere potest, neque restituere tenetur.

Dubium ex verbis sancti Thomæ.

Restat hic tamen ambiguitatis nonnihil ex verbis S. Thomæ loco iam his citato 2. 2. q. 32. art. 7. Ait quippe, quòd circa illa quę per aleas acquiruntur, aliquid est illicitum iure diuino & naturali, scilicet, quòd aliquis lucretur ab his, qui rem suam alienare non possunt, ut sunt minores & furiosi: & quòd aliquis trahat aliquem ex cupiditate lucrandi ad ludum, & quòd fraudulenter ab eo lucretur. Et in his, inquit casibus tenetur lucrator ad restitutionem. Adnotandum hic tamen primum de minoribus & pupillis, quia id scholaribus sæpe vsu euenit, quòd illos, quos patres in studio vel in curia sustentant, credibile est posse paruam aliquando quantitatem respectu sui status ludere, vt qui centum ducatos quot annis exponit si quatuor aut quinque ludo dispendat, vero simillimum est patrem suum habere ratum, nam probè sciunt vix iuuenes posse sine illis dispendijs uiuere. An uerò scholasticus hoc est scholarum magister, qui est non solum cõstitutionum, sed legum omnium custos, possit rem hanc arctius constringere? prohibet quippe, verbi gratia, ne cui vltra duos argenteos ludo perdere liceat, utrum obliget? Ad hoc non simplex sed multiplex est responsio. Primum. n. penes huiusmodi magistratum nulla est potestas condẽdi leges: hoc enim ad solam pertinet Vniuersitatem, sed hoc tãtum iuris habet, ut leges, tam Vniuersitatis quàm alias custodiri à scholaribus faciat. Quo fit, ut non possit ipse nouam legem facere de ludo; nempe prohibere ne scholaris qui sui iuris est, ultra quàm ipse præscribit, dominium ludendo transferat, Immo si iuri communi, & regni id licet, non obstãte eius lege fiet translatio, etiã si bona sua cuncta ludat. Habebit autem repetionem. At uerò potest per suam legem nouas pœnas legibus tã Vniuersitatis quàm alijs adhibere, ut cautius seruetur (puta excommunicationes atque alias pecuniarias.) Quare si quis ultra eius præscriptum ludat, ad solam tenebitur pœnam, si condemnetur, quamuis & nonnullam cõtraheret inobedientiæ culpam, & quidem mortalem, si pœna adhibeatur excommunicationis, sed tamen qui lucratur quantamuis maiorem quantitatem, ad nullam tenetur restitutionem, nisi fiat repetitio, aut nisi ille qui perdit, fuerit filiusfamilias. Aliud dubium est, utrum si filiusfamilias aliquid ab alio lucretur plus quàm ipse perdere poterat, teneatur ipso facto ad restitutionem? Apparet enim non teneri, nam scienti & uolenti non fit iniuria; quare cùm ille qui cum illo ludebat probè sciret se non posse quidpiam à filiofamilias legitimo iure lucrari, & nihilominus ludere uoluit, uisus est sua spõte donatio-

nem

nem illius facere quod ipse perderet. Et ita forsan res potest sustineri. Nihilominus probabilius est, quòd nisi re vera alter extra conditionem ludi donationem fecerit, filiusfamilias non acquirit dominium illius quod lucratur. Debet enim colludentium vtriusque cõditio par esse: quare nulla est æquitas ut filiusfamilias plus possit in conscientia lucrari, quàm perdere. De illo autem qui alium ad ludum trahit, an restituere teneatur, licet id *Adriani sententia D. Th. aduersa* Diuus Thomas affirmet, meritò ambigitur. Vnde Adrianus qui 4. in materia de restitution. cap. quia in superioribus. hactenus nobiscum consentit; videlicet quòd lucrãs non teneatur ad restitutioné: in hoc tamen deserit Diuũ Thomam. Quoniam qui alium trahit, nihil facit contra iustitiam. Respondetur autem, Sanctum Thomam non id *Exponitur sententia D. Thomæ.* censere de quocunque tractionis genere. Nam propterea quòd quis alium inuitet, & quadamtenus ad ludum moueat, nullo se grauat restituendi onere, dummodo alter sua sponte veniat: vtpote qui alias paratus erat, vel facili negotio adductus est. Sed tractionis nomine intelligit, quando quis alterum inuitũ trahit: scilicet aut vim ei infert, aut fraude eum inescat. Tunc enim clarum est ad restitutionem teneri, quia ab inuito lucratur. Neque solus censendus ille est inuitus trahi, qui simpliciter vi illata ludit, sed ille etiam qui improbis precibus & verbis eousque instigatur, ut nisi luderet, pudore suffunderetur, & haberetur tanquã inurbanus & ignobilis. Est, verbi gratia, ingenuus quispiam uel optima existimatione habitus, & homo, qui aliquo splendore vitæ viuit, quem alter tum verborum improbitate pudore suffundit, nisi ludat, qui tamen constitutissimum habebat non ludere: profectò tenetur tunc tractor ille ad restitutionem. Nã ludus debet esse prorsus liber, vt qui perdit transferre dominium videatur. Aliud uerò uerbum quod illic subdit S. Tho. scilicet, quòd qui legibus ciuilibus sunt astricti, tenentur restituere, contrarium uidetur nostræ quartæ conclusioni. Attamen uel intelligit, quando lex ciuilis exprimeret non transferri dominium. Aut intelligit quòd restituatur si repetatur. Alias profectò durissimum verbum esset. Vnum autem non est hic in calce silẽdum, *Dubium de his, qui ludunt in absentem pecuniam data fide.* videlicet vtrum qui non in præsentem pecuniam, sed in absentem & creditam impignorata fide ludit, teneatur soluere? Apparet enim pars affirmatiua uera iure naturę postquam pollicitus est, neque uerò lege ciuili prohibitus dare. Respondetur nihilominus q dum non nisi simpliciter pollicitus est, non est censendus renuntiare iuri suo, quod habet beneficiu ciuilis legis, repetẽdi. Et ideo sicut si soluisset, nihilominus potuisset repetere: ita qui pollicitus est, potest in conscientia iudicio se defendere, vt non soluat. Neque facit contra ius naturæ, licet inter nobiles daretur ei opprobrio. Si autem expressè pollicitus est se non vsurum beneficio legis repetendi, credo potuit sua sponte ab suo abscedere iure, ad minus, si iurauit, tenetur stare iuramento: nisi tanta esset bonorum ia- *Dubium notandum.* ctura, ut posset dispensationem petere. Sit autem postremum verbum: Est verbi gratia qui amplam pecuniam ludo perdidit, veretur tamen publico iudicio id repetere, vtrum posset latente via id ab altero suffurari aut recópensationem sibi facere aliorum debitorum, quæ alias illi forsan debet? Et quidem loco citato Adrianus id litere censet: nam postquam ille potest publico iudicio petere, potest, inquit, & alia uia recuperare. Nescio tamen, salua auctoritate uiri, an adeò sit certum vt ipse arbitratur. Nam postquam uera fit translatio dominij, non potest alia uia recuperare quàm vtendo beneficio legis, in primis infra terminum lege præscriptũ: puta infra octo dies in Hispania. Nam quòd lege alearum iubetur, ut horum præscriptio ante quadragesimum annum non fiat, nullibi est iam in usu. Deinde forsan debet repetere in iudicio. Alias alter in conscientia non teneretur: quia le- *Additio auctoris.* ges nihil aliud decernunt, quàm quòd detur illis iudicialis actio. quamuis de hoc non sum usqueadeò certus. Hęc secundum leges hactenus relatas. Nam edita fuit postea lex Matriti, vt nemini liceat in creditam pecuniam lude-

re; qua non modo prohibetur executio cuiuscunque obligationis, & promissionis, uerum etiam eiusmodi permissiones & obligationes pronuntiantur omnino nullæ & cassæ. Vbi non solum in foro exteriori, verum & interiori prohibetur, ut reor, translatio dominij, sicuti in actione pupilli. Quare qui promisit, non tenetur soluere, & si soluerit, alter in conscientia ante repetitionem tenetur restituere. Neque valeret, si ludens legi renuntiaret; quoniam data est non solùm in fauorem illius, sed & in bonum commune. Posset tamen fieri libera donatio; quanuis semper suboleret fraudem.

Ad primum argum. Ad primum igitur argumentum, nempe ad iura, iam satis responsum est, quomodo id prohibeant. Neque clerici, si lucrentur, neque alij, qui lucrantur ab illis, aliter teneri videntur ad restitutionem, quàm sit inter seculares. Nam etsi propter scandalum ac propter suam honestatem grauius peccent, tamen obligatio restitutionis nõ est alia, quàm inter seculares. Quæ enim sacerdotes lu- *Sacerdotes, Episcopi non possunt ludere, ut alij.* dendo perdunt, facultatem habent perdendi: etiam Episcopi, ut lib. 9. patebit, sunt enim suorum bonorum domini. De religiosis autem diuersa est ratio. Negatur ergo leges prohibentes ludere, perinde prohibere translatione dominij atque pupillis & simoniacis. Ad secundum *Ad secundum argu.* autem respondetur, quod etsi illa vitia, quæ ludis permiscentur, mortalia esse possint, nulla tñ inde oboritur restituendi obligatio, nisi modo exposito. Enimuerò licet prodigalitas nonnullum peccatum sit, prodigus nihilominus dominium transfert. Et ad uerbũ Aristo. coniungentis aleatores cum latronibus, respondetur, non id fecisse quasi eadem sit vtriusque ratio, sed quia aleatores illiberales sunt, & contra ius amicitię delinquent es. Debet enim homo cum amicis ludere, quibus potius debet elargiri sua, quàm eorum bona ab illis corradere.

Ad tertium argum. Ad tertiũ denique ẽt responsum est, ubi exposuimus verbum illud iuris: solutum reddat, scilicet si repetatur.

ARTICVLVS III.

Vtrum per contractum, qui nullus est iure ciuili, transferatur dominium.

Circa idem membrum ciuilis potestatis quo uoluntas domini cohibetur transferre dominium, examinare pertinet, verum contractus qui est nullus iure ciuili, sit etiam in conscientia nullus, ita vt uerè dominij translationem impediat? Et arguitur à parte negatiua: Vbi finis ciuilis legis cessat, lex ipsa vim suam amittit, atque adeò standum est tunc naturali iuri: finis auté legum, contractuum solennitatem iubentium est, vt fraudibus & dolis eatur obuiam: ergo vbi constat nullam interuenisse fraudem, contractus tenebit in conscientia. Secundò ad declarationem prioris præmissæ arguitur: Lex diuina cessante fine non obligat; ergo tantò minus humana, quantò inferior est. Probatur antecedens in præcepto correptionis fraternæ; quòd ubi nulla est spes correctionis, quæ correptionis finis est, non obligat. ait quippe August. de pœnit. dist. 7. canon. si quis ij. si scirem non tibi prodesse, non terreré, non te admonerem. Pari ergo modo, vt exempli gratia dicamus, vbi ciuilis solennitas testamento defuit, constat tamen testatoris voluntas standum est iuri, non ciuili, sed naturali, vt eadem impleatur uolũtas. Tertiò arguitur Si illo rigore seruandum esset ciuile ius, usu sæpe veniret, ut nullatenus moriens posset explere voluntatem, utputa si legitimi testes haberi non possent. Quod tamen concessu uidetur absurdum. In contrarium tamen est, quòd leges ciuiles, ut lib. 1. dictum est, obligant in foro cõscientiæ; per quas tamen absolutè stabiliuntur contractuum solennitates, sub illo verborum rigore, vt alias contractus pro infecto habeantur, vt de testamento patet. l. hac consultissima. C. de Testamen.

Sententia Innoc. Quæstio præsens non est magnopere inter Doctores agitata: sed Innocent. in c. quia plerique. de immu. eccle.

unum ait obiter uerbum, scilicet quòd qui per contractum, cui deficit solennitas iuris, aliquid possidet, tenetur ad restitutionem. Vbi docet contractum minùs solennem esse nullum in conscientia. Subdit autem exemplum de contractu, qui per uoluntatem pupilli sine assensu tutoris factus est. Panormitan. uero super eodem capite, Antonio de Butrio adhærens, contrariam est sententiam amplexus: uidelicet quod ubi fraus abest & dolus, standum est naturali iuri, ut contractus teneat, non obstante ciuili lege. Atque in hanc sententiam subscripsit Syluest. in uerbo, Alienatio. §. 12. & uerbo testamentum. 1. §. 5. Et posteà Adria. quolib. 6. ar. 1. propter rationes quas modò in fronte quæstionis recitauimus. Et quidem Antonius de Butrio, sic asserit consuluisse ut legata illegitimi testamenti nihilominus seruentur. In quorum consequentiam addit in suo tractatu Minoritano, quod legatum minoritæ factum, licet iure humano inhabilis ille sit ad recipiendum, est nihilominus persoluendum in conscientia. Hęc ergo est opinio communis. Sunt tamen profectò argumenta in contrarium adeò multa, eademque non infirma, ut contrariam sententiã maiori cũ probabilitate cõfirmẽ. Audiui ego iampridẽ in his nostris scolis contrariam, sententiã ceu multo probabiliorem defensari, nempe contractum nullum iure ciuili, esse etiam in conscientia nullum. Haud tamẽ ego tam absolutè opinionem hanc asserere audeo, ubi casus huiusmodi mihi occurrunt, sed mediam sententiã utrinque temperatam pro captu meo amplector. Ad cuius explicationem notandum est, rempublicam & principem secularem bifariàm posse dominiorum translationem impedire. Vno quidem modò absolutè, cuius exempla in pupillo ante legitimam ætatem, & in maioratus possessore produximus, per quos idcirco proculdubio, dominium non transmittitur. Altero uerò modo nõ simpliciter & absolutè, sed per modum contractus ad obuiãdum fraudibus præscribendu, sicut respublica ciuilis iubet testamentorum solennitates, & ecclesiastica, formas contractuum quibus ecclesiæ bona alienantur. Et de istis ad quæstionem hac conclusione respondetur. Contractus, cui deest essentialis solennitas iuris, licet in consciẽtia non sit ipso facto simpliciter nullus, ueluti ille, qui fieret à pupillo illegitimæ ætatis, eatenus tamen est nullus, ut bona conscientia possit quisque legis beneficio in tali casu uti. Exponitur conclusio: Vbi frater meus liberis orbus per testamentum minùs solenne, puta cui ea solennitas iuris deest, cuius defectu in iudicio meritò pronuntiabitur tanquam nullum (nam cui minor solennitas defuerit, pro legitimo est habendum) ubi inquam frater meus, cuius ego ab intestato hæres sum, per tale testamentum extraneum nuncupauit hæredem, ego tuta conscientia possum hæreditatem adire, & defendere me nullitate testamenti, quamuis sciam absq; fraude in fratrẽ meum aliter disposuisse. Ac proinde dum mihi in foro exteriori adiudicabitur, possum optima fide hæreditatem possidere. Eodem modo, si pater meus per huiusmodi testamentum legata fecit (pia modò missa faciamus) ego non teneor in conscientia legata implere. Cur autem fuerim conclusionem sic moderatus, quod non penitus translatio dominii in his euentibus ipso facto irritatur & annullatur, dicam in calce probationum conclusionis. Neque uero conclusionem sic audeo asserere, ut contrariam omnino existimauerim improbabilem, quoniam ubi assertionem nostram apud alios non inuenio paulò soleo esse cunctantior ad asserendum. Nihilominus argumenta subiiciam, quæ mihi profectò multò probabiliorem hãc faciũt opinionem, quã est cõtraria. Et si ego inter Theologos ullius essem auctoritatis, profectò iudiciũ iuris naturalis, ac potissimùm conscientiæ, non alijs quam Theologis est deferendum. Supponamus ergo ciuilium legum tenorem, In testamento, uerbi gratia, nuncupatiuo, puta ubi sine tabellionis subscriptione uerbo nuncupantur hæres & testes, requiruntur septem testes, ut habetur Instit. de testamentis. §. finali. Et pariter in testamento subscripto, sed tamẽ occluso & obsignato, ut habetur l. citata, Hac cõsultissima. C. de testamẽtis. & l. peculiari regni 3. Tauri. Tametsi in testamẽto apertè scripto sufficiãt tres testes cũ tabellione, & quinq; sine illo, quãuis antiquo iure quãdoq; requirãtur plures, quãdoq; pauciores; ut in testamẽto Imperatoris, & in testamento militis, & in testamẽto cæci, &c. ut in glossis super eisdẽ titulis Instit. & C. & ff. latè à Doctoribus adnotandũ est. Requirũtur etiã testes legitimi, puta ut neq; mulier, neq; surdus, neq; mutus, neq; infamis admittatur, ut l. eodẽ Institutio. §. testes cauetur. Quanuis de hoc nihil hic definimus, sed id ad iudiciũ seculare deferimus. Similiter iure pontificio cautissimum est, ne res ecclesiæ ne tribus contractibus distrahantur, ut decima quæstio. secunda, can. ea enim. & 12. quæstione 2. can. sine exceptione. & de rebus eccles. non alienan. a Doctoribus adnotatur. Ait ergo contraria opinio, quod etiam si in foro exteriori testamentum pronũtiaretur nullum, standum tamen est in conscientia uoluntati testatoris, ubi non interfuit fraus. Et pariter dum in alienatione bonorum ecclesiæ defuerit contractuum solennitas. Nos autem in contrarium hæc subiicimus argumenta. Supponamus enim primò ex libro primo, leges ciuiles obligare in conscientia, ut ipse idem Panormitan. eodem loco cum eodem Innocentio planissimè consentit. Tunc inquam arguitur sic, Leges eiusmodi nullã prorsus exceptionem faciunt, sed absolutè aiunt, ubicunque defuerit talis solennitas, nullum esse contractũ. Sic enim concludit dicta lex Codicis, Hac consultissima. ubi testamentum non fuerit subscriptum, pro infecto haberi conuenit. Et rursus ex imperfecto autem testamento uoluntatem tenere defuncti non uolumus nisi inter solos liberos a parentibus utriusque sexus habeatur: uidelicet nisi liberi in sola diuidanda hæreditate uoluntatem habeant patris, ut ait glossa. Et Institution. quibus modis testamẽta infirmentur. §. ex eo. ait Iustinianus: Imperfectum testamentum sine dubio nullum est. Et posteà ait se uelle eisdem legibus uiuere. Et l. regni citata 3. Tauri. habetur q ubi testium numerus iustus non fuerit, testamentum nullã fidẽ faciat, neq; in iudicio neq; extra. Et in can. citato, sine exceptione. habetur, quod alienatio inconsulto facta rerum ecclesiasticarum, sit irrita. Cum ergo lex eandem uim habeat, quam uerbis personat, fit, ut sine ullo interpretamento sit illi obediendum. Sed ais, Leges non adhibẽt uerbũ, in cõsciẽtia: Hic autẽ cauillus est: nã nõ est in more legislatoribus talia adijcere uerba, sed ex natura legũ sequitur obligatio in conscientia. At quo rei punctum patentius fiat, arguitur secundo sic, Lex, ut solennissimum habet Doctorum axioma, accidentarios casus nõ respicit, sed ea, quæ ut plurimum contingunt; Iura enim, uti ff. de leg. Pomponius ait, constitui debent in his quę accidunt, & usu uenire possunt, non tamen in his, quę præter opinionem & insperato cõtingunt. Igitur licet ratio istarum legum fuerit, ut fraudibus dolisque obuiaretur, nihilominus etsi in aliquo casu finis ille deficiat, lex suum retinet uigorem. Exempla sunt frequentissima ac patentissima, quæ demirandũ est Panormitanum & suos non inspexisse. Prohibet lex, ut artic. 1. dicebamus, pueros sua propria sponte bona sua alienare, cuius utique finis est, ne per eorum imprudentiam malè dilapidẽtur. Contingit esse puerum decem uel duodecim annorum, qui sapienter & in rem suam possit de suis bonis disponere, utrum propterea contractus inconsulto tutore ab ipso factus, tenebit in conscientia? Profectò nõ tenebit. Item legis ieiunii finis, est corporũ maceratio, Vtrũ propterea quod quis illa maceratione non indigeat, fiat exẽptus à lege? minimè gentium. Prohibet etiam lex arma nocturna, utrũ qui pacificus est, possit illa deferre? Nequaquam. Eodem modo in proposito, licet in aliquo casu nullus interfuerit dolus, nihilominus uis legis non extinguitur. Et ratio huius est patẽtissima, quia alioquĩ leges scrupulos pusillorũ conscientijs inijcerẽt. Sæpe. n. obscurum & ambiguum esset, utrum tanta esset fraus ut sufficeret ad parẽdũ ciuili legi, an uerò tã parua, ut pro

Sententia Panor. contraria Imm. quae communis est.

Documentũ auctoris

Sententia auctoris.

Solennitas testamentorum describitur.

Opinio auctoris patet.

Ratio secunda.

Solutio.

pendendum esset in ius naturæ. Noluit ergo legislator ciues esse horum iudices, sed quòd syncere auscultarent legi, quandiu nō esset contra ius naturę. Sed ais. Contra ius naturę est, vt si quis sic uoluit disponere de suis bonis propter defectum solennitatis, non impleatur eius uoluntas. Profectò non est. Imò quàm maximè eidem naturæ consentaneum: nempe ut fraudes tollantur & deceptiones, quas in defunctos humana fallacia extrueret. Hac enim de caussa articulo primo dictū est, posse rēpublicam naturalem uoluntatem ciuium cohibere in suis dispensandis rebus: atque adeò modūm illis præscribere. Immo uerò arbitror, quòd si ex occulto modo soluēdi debita fraudes crebrescerent, posset princeps leges sancire, ut solutio quæ coram testibus non fieret, non ualeret: adeò ut in conscientia posset, quod contra leges solutum esset, iteratò peti. Sed quidquid hoc ueritatis habeat, ambigendū nō est, quin possit conscientia pro infecto haberi illegitimus contractus, etiam si fraus nō interfuerit, ob id, quia interesse potuit. Quod si id potest, nescio quàm efficacius verborum significatione efficere potuit quàm istorū. Sit testamentum nullum; habeatur pro infecto. Et si fuerit imperfectum, uoluntatem defuncti non teneat, sit irritū, nullam fidem faciat, neque in iudicio neque extra. Tertiò arguitur; Qui testamentum reliquit illegitimum, perinde decedit ac si absque ullo prorsus moreretur. quandoquidem iure illud nullum est, ergo sic prorsus de tali defuncto censendum est ac si intestatus decessisset. Si autem quis absque ullo testamento legata fecisset, aut heredem nuncupasset, profectò hæres ab intestato non teneretur in conscientia illa implere, etiam si nulla interfuisset fraus, ergo neque ubi testamentum non est iuridicum. Exempli gratia; Si quis absque liberis moriens præsente fratre, diceret; Ego constituo talem hæredem extraneū, aut tale facio legatum, quòd non esset donatio, frater tamen non polliceretur id ratum habere, immo renueret, & haberi non posset copia tabellionis atque testium, ut secundum leges conderetur testamentum, profectò ille frater legitimus hæres licet optimè nouisset defuncti uoluntatem, neque ullam iniectam fuisse fraudem, non teneretur in conscientia aut alteri hæredi cedere, aut legata implere, non obstante iure naturę; Nempe quia lex iustè ad euitandas fraudes uoluit, ne defuncti uoluntas ulla esset, nisi per testamentum constaret. Quin uerò & id iustè potuit facere in pœnam negligentiæ testatoris, ut statim de pscriptione dicemus. Ergo ubi testamētū nō fuerit iuridicū, idē erit iudicium. Quartò arguitur; Idem est penitus iudicium in foro conscientiæ, quod in foro exteriori ubicunque res gesta constat, ut iudicium exterius non procedat ex falsa præsumptione, si quis autem intestatus decederet, licet legitimus hæres ab intestato fateretur in iudicio alium fuisse institutum hæredem, aut talia defunctum fecisse legata, sine testibus tamen talis hæres ab intestato non compelleretur hæreditatem alteri concedere, neque legata implere. Ergo idem debet iudex pronuntiare, quando testamentum est illegitimum, quandoquidem iure est nullum, atque adeò ille ab intestato hæres manet tutus in conscientia, quādoquidē sentētia nō emanauit ex falsa præsumptione. Scio equidē de hoc uariatū nonnunquàm esse inter iudices, quando. s. hæres fatetur uoluntatē defuncti. sed pfectò crediderim perinde pronuntiādū esse, ac si nihil defunctus disposuisset. Sed ais, tales sententiæ solùm tenent in foro exteriori, nō aūt in foro conscientiæ. Immo uero si non obligarent in conscientia, tunc leges illæ conscientiarum essent illaqueatrices, nec deberent ab ecclesia tolerari, secundum uerbum illud in cap. quoniam. de præscrip. Quod absque peccato mortali non potest obseruari, derogandum est. Enimuerò si dum iudex non ex falsa præsumptione procedēs, sed secūdū eius cōfessionē, qui reus sit, eū absoluit, nō manet in cōsciētia tutus, iniqua est lex, cum tñ meritò nō sint abrogatæ; sed approuatæ. Quintò arguitur; Ex contraria huic nostrę opinione consequitur nīu uenire posse, ut qui spiam absque ulla sua culpa, nullaque alia illata ui, sed ob solum teoorem legis euitare aliter peccatum mortale non posset, quam grauissimam faciendo suorum bonorum iacturam. Sit enim pupillus ab intestato defuncti hæres, qui alium extraneum per testamentum illegitimum hæredem nuncupauit. Tunc tutor si hæreditatem pro suo pupillo non petat, reus ipse fiet in iudicio, & ob negligentiam condemnabitur, ut pupillo refundat quæ sua caussa perdidit. Si autem petat, manifestè peccat secundum opinionem nobis aduersam, quandoquidem sciens & prudens petit quod non est pupilli. Supponimus enim ei constare nullam interfuisse fraudem. Hoc autem non est concedendum. Sexto denique ac postremo arguitur; Nisi eiusmodi leges in conscientia obligarent, non satis esset illi fini prouisum ob quem institutæ sunt. Prouidit, exempli gratia, ecclesia, ne eius bona nisi cum tali solennitate & cautione alienarentur; si ergo ab illo qui aliter emit, non possent rursus clerici ac religiosi bona conscientia repetere, frustranea fuisset cautio legis. Nunc igitur explicatio opus est, cur dixerimus, non prorsus per tales contractus impediri dominij translationem. Causa enim est, quod tunc si ille nuncupatus hæres per inualidum testamentum fortè hæreditatem possideret, deberet absque ullo iudicio & petitione illa restituere hæredi ab intestato. Et pariter, si legatarius legatum possideret, deberet illud protinus eidem hæredi reddere, quod tamen esset nimio rigore leges intelligere. Crediderim ergo, quod qui possidet rem aliquam per contractum minus solennem sibi acquisitam, dummodo fraus omnis, uis, & dolus abfuerit, non tenetur restituere nisi uocatus in iudicium & cōdemnatus. Et eodem modo, si quis iusto pretio emit bona ecclesiæ, sine dolo & fraude, licet non interuenisset solennitas contractus; iustè potest, ecclesia tacente, possidere, sed & ecclesia etiam potest bona conscientia repetere. Et ratio mea est, quod iura humana nihil aliud uolunt, quam quod in iudicio tales contractus habeantur nulli, non autem quod ipso statim facto translatio sit nulla. Quare etsi ille cui competit repetitio ob ignorantiam non petit, nempe quia nescit testamētum aut contractum non fuisse legitimum, quamuis possessor id sciat, non tenetur ei reuelare. Si autem exempli gratia (de quo ego ipse consultus fui) defunctus per illegitimum testamentum nuncupauit extraneum hæredem, & neque ille neque frater ab intestato succedens possessionem adiuit, sed uterque est ea probitate, ut nolit possessionem capere nisi sibi ius faueat, absque dubio nuncupatus hæres debet cedere & posthaberi, & succedere ab intestato hereditate potiri. Hæc etsi non pro demonstratis duxerim, crediderim tamen esse uerissima. Si quis autem contraria teneatur opinione, illam aut respuat aut sequatur: quoniam qui contra conscientiam agit, prauus est, secundùm illud, Quod non est ex fide, peccatum est. Veruntamen nihilominus huic nostrę assertioni nōnihil ambiguitatis obmoliri quispiā posset. Primū, Panor. pro se in contrarium adducit regulā eiusdē Innocentij, cap. quod sicut. de elect. Vbi ait electionem quæ iuri naturæ consentit, licet non seruentur iuris solennitates, tenere. At uero profectò, salua existimatione solennis Abbatis, & eius sequacium, nō est ab illo syncerè & candidè intellecta, neque uero citata regula Innocentij. Ipse enim non loquitur ubi electio nulla est iure positiuo. sed ubi esset infirmāda, ut ait text. si in iudicium deferretur. Subdit enim exemplum, ut si aliquis electorū ex cōtēptu non fuisset uocatus: tunc enim si electio fit a maiori parte, illo connumerato, tenet quidē iure tam humano, quàm naturali. Quamuis contēptus ille possit agere ad infirmandam electionē. In tali inquā casu ait electum tutum esse in conscientia quousq; quassetur electio. Quę quidem sententia adeò non est contra nos, vt non sit etiam pro nobis: nam licet iure naturæ fateatur Innocentius electionem ualere, dicit quòd potest iure humano infirmari. Haud ergo credendus est Innocentius sibi ipsi contradixisse. Neque alia regula eiusdem illic, Panormitani quidpiam contra nos impræsentiarum

Potest lex solutionibus modum statuere.

Tertia ratio.

Quarta ratio.

Quinta ratio.

Postrema.

Argumentum contra sententiam auctoris.

Secundum.

præsentiarum agit: nempe quòd quãdo ius ciuile aliquid disponit contra ius naturæ, standum est iuri naturæ. Hęc enim legis dispositio non est contra ius naturæ, sed eius moderatio & restrictio pro bono pacis. Quod autem omnium vehementissimè contra nos pugnare uidetur, est c. cùm esses. de testa. vbi Alexander III. uidetur contrarium decernere. Fuit enim de consuetudine interrogatus quæ erat in Episcopatu Hostien. vbi nullum testamẽtum nisi secundùm leges humanas, puta septem aut quinque testibus subscriptum, admittebatur: & respondit, tales leges à diuina lege, & sanctorum patrum institutis, & à generali ecclesiæ consuetudine esse alienas, & ideo standũ esse contra illas iuri naturali: secundum quod in ore duorum uel trium stat omne uerbum. Et ideo ubi qui parocianorum coram presbytero suo & tribus & duobus alijs testibus testamentum ediderit, valere decreuit. At uerò (ut cum debita reuerẽtia ad textũ respõdeamus) licet ius naturæ sit, vt duo vel tres testes sufficiant; nam ubi homines naturali, synceritate uiuerent, ille sufficeret numerus, tamen nullatenus negari potest, quin vbi humanæ fraudulentiæ in rempublicam serperent, neque tuta esse fides, sanctissimum sit numerum testium lege augere. Nam ius naturæ non est prohibitiuum, scilicet ne plures exigantur testes, sed synceritatis humanæ expressiuum: nempe quod uel tres sufficiant: qui ideo numerus, licet plurimum in causis tam ciuilibus quàm ecclesiasticis sufficiat, tamẽ merito in aliquibus requiruntur plures, ut lib. nos. 5. tractabimus. Vult enim eadẽ ipsa ecclesia, ut patet 2. q. 5. canon. Præsul. in nonnullis causis plures testes esse necessarios. nẽpe ad cõdemnãdas psonas Curiæ insignes: utputa Cardinales, presbyteros, &c. Cùm ergo eadẽ sancta ecclesia, quæ ob personarum dignitatem, quorum crimina difficilè creduntur, voluerit augeri testium numerum, non est cur leges repellat ad confirmandam defuncti uoluntatem: qui, si calletur pro se loqui non potest: ampliorem quoque numerum requiri: precipuè ubi testamenta aut non sunt subscripta, aut sunt occlusa; nam in apertius ius naturæ seruatur trium testium cum tabellione, Igitur illic Pontifex summus non est credendus leges eiusmodi abrogasse, quia non habet auctoritatem in leges principum, nisi quatenus sunt contra ius diuinum, vt ipse Papa fatetur, can. cùm ad uerum. & can. duo sunt. 96. dist. neque abrogationis uerbo illic utitur, neque talis abrogatio recepta vnquam à principibus fuit. Igitur licet alijs præterea duobus modis glossa illic textum interpretetur, satis sit nobis altero duorum modorum respondere, scilicet aut quòd id restringendum est ad pia legata, ut explicatur cap. statim proximo, relatum. quæ quidem legata minorem exigunt solennitatem. Vel fortè meliùs, quòd cùm episcopatus Hostiensis esset in territorio ecclesię, potuit Papa præcipere ut non seruarentur leges ciuiles. Nam profectò neque in pijs caussis ubiq; admittitur iure legatum illegitimi testamenti, tametsi hæredes de honestate illa doceat implere.

Tertium ex c. cum esses. de testamen.

Exponitur illud, in ore duorum uel trium, &c. Respondetur ad cap. cum esses.

Personæ in dignitate cõstitutæ non facile criminibus notandæ.

Alia solutio ner c. cum esses.

Argumenta autem in capite quæstionis obiecta nullius sunt ponderis. Respondetur enim ad primum, finem legis dupliciter cessare posse: scilicet aut generaliter in republica, aut in particulari casu: & quando cessat primo modo, cessat lex: quando uero non nisi in particulari, non cessat: ut latè expositum est. Quòd autem Adrianus subdit de correptione fraterna, nulla similitudine pugnat. Præceptũ nanque correptionis fraternę non habet pro fine cõmune bonum, sed particularem emendationẽ fratris: & ideo quando ille cessat, superuacanea esset correptio. Finis autem legum annullantium illegitimos contractus, est bonum commune, quod nunquam cessat. Item pręceptum correptionis fraternę est affirmatiuum, quod non obligat nisi quando & ubi oportet, leges autem illæ sunt generales. Ad tertium demum respondetur, nullum esse inconueniens, vt quis citra suam culpam & negligentiam ob fortuitum euentum cohibeatur de suis bonis disponere, ut pax tuta sit in republica. Leges nanque non ualent singularia cuncta cauere.

Ad primum principale in principio cõclusionis.

Ad tertium.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum præscriptio dominium in possessorem transferat.

Expediuimus membrum prius publicæ auctoritatis, quę cohibere potest legitimum dominium, ne sua bona pro suo libito dispendat. Sequitur ergo secundum, quod est ad auferendum quoque ciuibus eadẽ ipsa bona. Et peculiariter id disputabimus in præscriptione, de qua quęritur utrum præscriptio dominium ab inuito domino auferat, & conferat possessori? Et arguitur de more à parte negatiua, Respublica, nisi quando ipsa indigueris neminẽ ciuium expoliare potest inuitum sua substantia, præterquàm ratione delicti, usu autem uenire potest ut absq; ulla prorsus domini culpa, aut negligentia quispiam triginta quadragintaq; annis possideat alienũ: ergo tunc nulla est caussa cur eiusmodi possessor dominium acquirat. Secundò; Si præscriptio tanta polleret ui, sequeretur ut possessor malæ fidei præscriberet. Nam si caussa legis fuit dominium ob negligentiam punire, non est dignus minori pœna, dum possessor mala fide possidet, quàm dum possidet bona. Tertiò arguitur; Si mala fides intra tempus præscriptionis ad restitutionem obligat, sequitur quod etiam quando possessor dubitat an res quam possidet, sit aliena, ius præscriptionis impediatur. Consequens tamen uidetur esse contra August. 34. q. vnica. can. si uirgo. ubi ait, Tamdiu quẽque possessorem bonæ fidei rectissimè dici, quandiu se possidere ignorat alienum. In contrarium autem est auctoritas Gelasij 16. q. 3. can. Præsulum. & can. quicunque. can. placuit 1. quibus decernit præscriptionem triginta annorum, etiam inter episcopos & ecclesias uim obtinere.

Secunda pars humanæ potestatis, qua princeps reipublicæ tam ecclesiasticæ, quàm ciuilis potest ab inuitis tum bona sua auferre, tum etiam in aliorum transferre dominium. Primum ratione subueniendi reipublicæ, ut art. 1. dictum est, uim suam exercere potest, nempe ut dum ei opus est ciuium subsidio, eos ad contributionem cogat: quoniam sumus, ut ait Paul. ad Rom. 12. membra unius corporis, & ideo tenemur succurrere corpori nostro. Secundo pręterea ratione delicti potest malefactores bonis suis multare. Etenim quod per quodcunque peccatum mortale ipso facto delictor suis sit priuatus bonis, iam suprà tanquam hæreticum est. De alijs autem modis quibus princeps hac fungitur potestate, nihil ad præsentem locum, solum enim de præscriptione nobis est quæstio. Igitur præscriptio nomẽ iuris est, idem nimirum significans, quod per possessionem præscriptio a lege tempore protractum, dominium rei acquiret. Et quanuis non solùm inter Doctores, uerùm & quandoque in iuris contextu explicationis gratia distingui cõsuescat inter pręscriptionem & usucapionem, quod præscriptio sit rerum immobilium, usucapio uero mobilium, tamẽ crebrò etiam iura ambabus promiscuè utũtur uocibus. Vsucapere enim nihil aliud est, quã usu uendicare: hoc est per usum legitimo tempore continuatum rei dominium acquirere, ut legitur ff. de usucap. l. usucapio. idque ipsum est præscribere. Loquendum autem est ut plures & sentiendum ut pauci. & ideo non est, cur nõ eadem utamur distinctione. Itaque usucapio duobus modis differt à præscriptione, scilicet & ratione materiæ, ut modò dicemus, & ratione temporis, ut dicere pergimus. Igitur quoniam hic tãtum de foro cõsciẽtiæ disputamus, supponamus tam Imperatorum, quàm Pontificum leges. Vsucapio nanque rerum mobilium triẽnio fit, aut quadriennio, ut habetur Instit. de usucapio. & C. eodem. l. quas actiones. Præscriptio uero altera est longi tẽporis, altera uerò longissimi. Præscriptio longi temporis per decẽnium inter præsentes, & per uiginti annos fit inter absentes, ut eod. Insti. subsequitur. & ead. l. C. & C. de præscriptio. longi tempo. l. malæ fidei. Ratio enim postulat ut pręsentium negligentia, nempe, qui in eadẽ pro

Quibus titulis possit respublica, ab inuitis ciuibus bona auferre.

Præscriptionis definitio.

Quanto tempore fiat usucapio.

Præscriptio longi temporis, et longissimi.

uincia, vel in eadem vrbe commorantur breuiori tempore puniatur, quàm absentium, ad quos non tam citò penetrare potuit rerum notitia. Præscriptio autem longissimi temporis est triginta annorum inter presentes, & quadraginta inter absentes, quæ in rebus ecclesiasticis est necessaria. De qua ideo præscriptione plura extant capitula 16 q.3. Et l. citata, quas actiones. hæc omnia distinguuntur: scilicet quòd decennalis & vicennalis præscriptio in secularibus sufficiat, triennalis autẽ & quadragenalis cõpetat religiosis rebus: Vsucapio verò triennio fiat inter præsentes, aut quadriennio inter absentes. Atque hoc propriè loco vsucapio à præscriptione distinguitur. Romana verò ecclesia, vt illic subiungitur, gaudere debet tẽpore centũ annorũ: itaque cõtra illã breuius non præscribitur. Quocirca etsi Imperator precedenti lege, Vt inter. omnibus ecclesijs hoc tempus cẽtum annorum indulsisset: modo tamen sola ecclesia Romana illa gaudet, iuxta tenorẽ eiusdẽ authentici, quas actiones. ut habetur 16. q. 3. ca. nemo. His ergo prænotatis quæstio nostra est, an in conscientia qui præscriptis temporibus rem possedit, quãuis posteà resciuerit eam esse alienã, tutò illam possideat? De qua re tres sunt diuersæ opiniones: duæ nimirũ extremæ. quarum altera tenet, quod semper est iudicandum secundum leges concedentes præscriptionem cum mala fide. Et hæc est glossa cap. finalis, de præscriptionibus. Altera uerò, quod quamuis bona fide toto tempore legis quis rem possideat: nihilominus quotiescunque resciuerit eam esse alienam, etsi in foro exteriori res sibi possessa adiudicetur, tamen in conscientia nunquàm est tutus quousque eam restituat. Et hæc est summa Rosella, in uerbo, præscriptio. Inter has ergo nos media uia incedentes, duabus conclusionibus ad quæstionem respondemus. Prior est: Nemo beneficio humanæ leges sana conscientia præscribit, nisi toto præscriptionis tempore bona fide possideat. Cõclusio est expresse asserta in illa regula Iuris, Possessor malæ fidei nõ præscribit. Est autẽ recolẽdum secũdũ ciuiles leges olim possessoribus etiam malæ fidei rem possessam fuisse adiudicari solitam, ut Gratianus adnotauit. 16. quæstione 3. canon. dilectio. §. potest. Ex expresse habetur cap. uigilanti. de præscriptio. ubi refertur Ephesinum legislatorem propter vitandam miserorum segnitiem, & longi temporis errorem & confusionem, primum omnium tricennalem vel quadragenalem præscriptionem lege sanxisse. Alexand. uerò tertius, eod. cap. easdem leges uel confutat, uel saltem moderatur, quantum ad hoc quod possessoribus malæ fidei non faueant: eandemque reuocationem seu moderationem Innocentius tertius in Concilio Lateranen. confirmauit eodem titu. cap. fina. Et ratione probatur: Possessor malæ fidei dicitur ille, qui conscius est aut dubius rem, quam possidet, non esse suam. Accipitur enim hic fides pro conscientia, secũdùm illud Pauli, Quod non est ex fide, idest conscientiæ concors, peccatum est. Qui autem contra conscientiam rem alienam possidet, in peccatu perdurat: & qui addubitat, scrutari tenetur ueritatem: peccatum autẽ nemini suffragatur. ergo eiusmodi possessori nullum patrocinatur ciuile ius. Atque hanc rationem huius conclusionis assignat eodem capite Innocen. Quare glo. quę dicit non credere Papam potuisse leges illas reuocare, nullius profectò est probabilitatis. Nam etsi potestas Imperialis distincta sit à Pontificia, neque sit (ut illi aiunt, quos supra refellimus) simpliciter & absolutè illi per omnia subdita: tamen quia quantum ad animarum regimen spiritualis temporali diuinitus est prælata, potest leges ciuiles delictorum fautrices de medio tollere: qualis certè est, quæ possessoribus malæ fidei faueret. At quò res patentior fiat, uel glossa illa uult leges ciuiles possessoribus malæ fidei in conscientia tradere rem possessam. Et iste esset intolerabilis error: esset enim contra naturam quod latro aut qui mutuum accepit, propterea quòd decem aut uiginti annos in mora sit soluendi, dominium acquirat. Aut uult id tantùm, vt sentire uidetur & sanctus Thomas quolib. 12. articulo 25. interpretari, quod negligenti domino post illud tempus nõ detur petẽdi ratio; quemadmodum decepto citra dimidium iusti pretij denegatur in iudicio actio, licet alter teneatur in conscientia excessum iusti restituere. Sed neque hic sensus ulli est ęquitati consonus; quoniam in emptionibus & uenditionibus præsumptio legis est, quod cùm pretia rerum non sint ita planè omnibus comperta, posset quis ignoranter & bona fide sesquialtero pretio rem uendere ultra iustum, & ideo denegatur alteri actio ad rescindẽdas lites. Quòd autẽ nefarius latro, aut usurarius, aut qui mutuum accepit, per manifestum diuturnumque peccatum ius acquirat, ut legum beneficio protegatur, ne cogatur soluere, nulla fert ratio, etiam si alterius negligentia id commereretur. Posterior conclusio, Possessor bonæ fidei elapso legitimo tempore, tuta conscientia rem tanquam propriam possidet, quoniam lex ciuilis dominium ipsum re uera constituit. At, ne per ignota ulteriùs progrediamur, explicare cõgruit, quænam sint ad bonã fidẽ requisita. Ad quod respõdetur, exacta esse quatuor. Primùm omnium requiritur substantia ipsa fidei; hoc est scientia vel credulitas quod res sit tua. Vbi enim fundamentum hoc non adest, tota pręscriptionis machina labascit. Secundò requiritur possessio. Nã ut habet regula iuris, sine possessione non pręscribitur, neque usucapitur, ut ff. de vsucapio. l. sine possessione. Quapropter cùm ius spirituale laicis non competat, licet laicus ius alleget possedisse exigendi decimas quadraginta uel quinquaginta annis, nunquam pręscribit, quia non est possessionis capax, neque res illa est præscriptibilis. Potest inquam laicus decimas recipere ex concessione, non tamen quòd penes ipsum sit ius exigendi, hoc est imperandi earum solutionem. Pariter neque seruus, neque Mendicantium religiosus possidere potest, atque adeò neque præscribere. Tertio deposcitur titulus uel naturalis, uel iure legitimus, uel præsumptus. Qua ratione fur, & usurarius nullo tempore præscribit, quia possidet sine titulo per uim. Eadẽ ratione neque mutuatarius. Nã licet titulo mutuationis acquisiuerit dominiũ, illo tamen pacto ut redderet. Si autẽ latronis filius bona fide hæreditatem paternam adiuit, nimirum credens bona illa legitimè fuisse acquisita, & toto tempore præscriptionis illa fide possidet, transacto illo quamuis innotescat fuisse aliena, tutus manebit in conscientia. Et pari modo qui a latrone bona fide rem alienam emit, ut habetur ff. de usuca. l. si aliena. Nam licet ille titulus nõ sit uerè naturalis, est tamẽ lege præsumptus. Eadẽ ratione in calce superioris libri diximus, quod esi sententia iniqua nemini in conscĩa ius auferat, aut cõferat sit, vt qui per talẽ sententiã mala fide rẽ acquisiuit, nẽpe quia quando lata fuit, sciebat esse iniustam, nullo tempore præscribat. Nam perinde recipit ac latro. Si autem arbitratus esse iustam, possidere cœpit, sed tamen infra tempus præscriptionis in notitiam sibi uenit sententiam fuisse iniquam, tenetur restituere. Attamen ubi legitimum tempus præscriptionis transierit, licet posteà id nouerit, non tenetur. Nam postquam legitimo titulo, hoc est lege præsumpto, rem bona fide possedit, factus est eius dominus. Quartò requiritur eandem bonam fidem toto tempore absque interruptione cõtinuari, ut expresse habetur c. fina. de præscrip. Nam si interrupta fuerit, nempe quia dominus perijt, aut alia uia, tunc tempora illa interrupta non censentur unũ legitimũ cõstituere. An uerò qui de re illa quã possidet, ambigit, sitne sua, pręscribat; quia longiuscula est disputatio, post conclusionis demonstrationem adiungetur. Reuertamur ergo his suppositis ad secundam conclusionem, quam ut dicebam, Summa Rosella simpliciter negat in uerbo, Pręscriptio, & ut Syluest. eodem uerbo. §. 13. refert; Anto. quoque de Bu. in cap. uigilanti. quia credere nequeunt, leges uero dominio legitimos dominos priuare posse, eò, quòd in leui sint neglìgẽtię culpa; esset enim, ut arbitrãtur, cõtra ius naturæ, sed tantũ denegatur eis, petitionis actio. Et aiunt isto more suo hãc esse opinionẽ Theologorũ; quos tamen si uidissent, secus pronuntiassent, cum D. Tho.

quolib.

Margin notes (left):

Quod in rebus ecclesiæ locum non habeat nisi quadragenalis præscriptio.

Contra ecclesiam Romanam non præscribitur nisi centum annis.

Opiniones duæ extremæ.

Prior conclusio.

Olim possessor malæ fidei præscribebat secundum leges.

Corrigitur ius antiquũ.

Quis possessor malæ fidei.

Margin notes (right):

Posterior conclusio.

Quæ requiruntur ad bonam fidem.

Laicus non potest præscribere ius exigendi decimas.

Mendicantium religiosus non potest quicquã præscribere.

Qui a latrone rem emit, potest illam præscribere.

Nequeunt leges secundũ aliquos ueros dominos dominio priuare, propter negligentiam opinãdi.

quolib. 12. art. 25. & Scotus 4. dist. 15. & omnes conclusionem à nobis assertam meritissimo teneant. Adria. autem eo modo procedit, quo superiori articulo: nempe, quòd vbi negligentia veri domini ad culpam pertingit mortalem, tunc qui præscripsit, tutus est in conscientia, etiam si posteà intellexerit rem esse alienam. Cui quidem iuri illud supponit fundamentum, quòd Imperator est dominus orbis. & ideo põt dominiũ ab uno in alterũ trãsferre Attamẽ si ille nõ fuit mortaliter negligẽs, tunc licet in foro exteriori res præscribẽti adiudicetur, tenetur tamẽ in cõsciẽtia restiture. Ratio eius est illud suũ axioma pperá intellectũ: Cessãte caussa legis, cessat subinde eius nineculũ. Cũ ergo lex præscriptionis in culpa negligẽtis rẽ suam fuerit condita, illa cessante, cessat præscriptionis caussa.

Opinio. Adriani.

Sententia auctoris.

His ueruntamen non obstantibus absoluiè asseritur conclusio, quòd qui bona fide præscripserit, siue dominus negligens fuerit, siue secus, tutus manet in conscientia, quamuis translacto pręscriptionis tempore, resciuerit alienum esse, quod possidet. Conclusio probatur non solùm auctoritate diui Thomæ, & Scoti, & Theologorum, vt modò dicebamus: uerùm & sacrorum Canonum Gelasij & concilij Toletani 16. quæstione 3. & Augustini loco citato, canon. si uirgo. 14. quęstione unica. & de præscription. can. sanctorum. & multis alijs. Et quod dictæ leges non solum approbentur à Pontificibus in foro exteriori, sed etiam conscientiæ, solidissimum sumitur argumentum ex cap. uigilanti. & cap. fina. de præscriptio. Nam postquàm illic consultissimi Pontifices præscriptionem duntaxat malæ fidei irritauerint, à contrario sensu illam confirmant, quæ bona fide subnititur. Sed quò ad rationes, descendamus, nulla est illa Adr. nempe quòd Imperator sit dominus orbis: tum quòd illud falsum est, ut suprà commonstrauimus. tum quòd etiam si dominus esset regnorum orbis, nõ tamen rerum habet dominium, vt pro suo libito possit res alienas vsurpare. Quod suprà quoque ostensũ est. Præterea, quia non solùm Imperator, uerùm & reges & inferiores principes possunt facere leges de translatione dominiorũ, etiã si nõ sint rerũ domini. Ratio ergo est quã articulo primo declarauimus, nempe quod reipublicæ princeps, tanquam pacis custos, ut potest criminosos suis bonis multare, ita & ab ipsis inuitis pro bono pacis suorũ dominia in alios traducere, idque lege, ut suprà diximus, in foro poli cogẽte, atque adeò possidentis conscientiam pacãte. Alioqui, uel suprà arguebamus, si conscientiam possidentis eiusmodi leges non inquietarent, tum frustraneæ essent, tum etiam iniquæ. quandoquidem ei rem adiudicarent, qui tamen eam tuta cõscientia possidere nequiret, eidemque per sentẽtiam, quæ non ex falsa præsumptione, sed ex certa scientia procederet. Isti enim talem principibus negantes in conscientia facultatem, tanti faciunt hæc bona exteriora, ut arbitrẽtur esse ceu supremũ reipublicæ finẽ: cum tamen nos Christus tantopere contrà admonitos curauerit; ut ad redimendum tempus contendentibus nobiscum de tunica, relinqueremus & pallium. Hęc quippe sancta meditatio antiquis legislatoribus altiùs in corde insidebat, quàm iudicibus modo, & ideo huiusmodi condiderunt præscriptionis leges.

Respondetur Adriano.

Hinc ergo gradum aduersus Adrianũ faciamus. Quatuor enim inter alia argumẽtis eius opinio cõfutatur, hęc s. quod si dominus non fuit mortaliter negligens, dominium non amittit. Primum, q in iure nulla eiusmodi legitur exceptio, quã tamẽ sãcti Põtifices cõsciẽtiarum cõsultores, non prætermisissent. Secundum, quod etsi uulgò non alia pręscriptionis caussa circunferatur, quam culpabilis domini negligentia, si iura tamen & rationes consulas, non hæc est potissima, sed certe bonum publicum, ut scilicet certa sint dominia, & error longi temporis tollatur, & tranquilla sit rerum possessio. Audi legem primã ff. de vsucap. Bono publico introducta est usucapio, ne scilicet quarũdã rerum diu & ferè semper incerta dominia essent, cum sufficeret dominis ad inquirẽdas res suas statuti temporis spatium. Et cap. uigilãti. de præscriptio. Ephesinus, inquit legislator, solùm propter uitãdam miserorum segnitiem, & longi temporis errorem & confusionem, primus tricennali & quadragenali præscriptioni uigorem legis imposuit. Nõ ergo lex punitiua fuit aliene culpæ, sed consultiua communis boni. Atque adeò nõ ille, sed hic fuit potissimus finis. Quapropter illo cessante, nihilominus lex præscriptionis ius tribuit in conscientia. Tertiò, in corroborationem huius arguitur. Si culpa domini finis fuisset legis, profectò uel iniqua fuisset, uel quàm rarissimè suum assequeretur effectum. Nam culpa negligentis bona sua perquàm rarissimè (quod isti non aduertunt) est peccatum mortale. Enimuero prodigalitas, ut omnibus in confesso est, genere suo non est mortale. Ob idque neque qui sua bona negligit mortaliter vnquam peccat nisi accidẽtariè, nempe in casu grauis necessitatis familiæ aut pauperum, quos sibi alere incumbit; ergo propter illam culpam raro contingeret præscriptionis iustitia, non ergo illa fuit caussa. Quarto denique, ut superius arguebamus, etsi ille fuisset finis, nihilominus illo in euentu particulari cessante, non subinde legis uigor extinguitur, sed si in communi cesset. Est ergo tutus in cõscientia, qui legitimè præscribit, etiam si posteà illi innotuerit, rem possidere quæ fuit aliena. Superest ergo tandem id examinare quod supra in lite reliquimus. Diximus enim ad bonam fidem exegi, ut neque possessor dubitet rem esse suam; sed id certo credat, alias possessor esset malæ fidei. Enimuero glo. c. fin. de pręscrip. aliter sentit, nempe quòd dubitans, etiam si iustam habeat dubitandi caussam, nihilominus est in bona fide. Et citat pro se. §. bonæ fidei. l. qui scit. ff. de usur. Eodemque uergit Panormitan. quod ait ad literam probari, ex cap. si uirgo. suprà citato, 34. quæstio. unica, ubi ait August. tandiu bonæ fidei possessorem rectissime quenquam dici, quandiu possidere se ignorat alienum, cùm uero sciuerit, tunc esse malæ fidei. Qui enim dubitat, ut censet Panorm. ignorat.

Quatuor argumentis confutatur sententia Adriani.

Opinio quod iure dubitãs an res sit sua bona tamen fide possidet.

Et arguitur præterea in fauorem huius opinionis, Qui dubitat rem quam possidet, esse suam, potest illam bona conscientia in iudicio defendere, donec à se euincatur, hoc est, iudicio subtrahatur; manet ergo semper in bona fide. At uero absque dubio contrariam sententiam crediderim, nempe quod tempus quo quis, non quidem tenui scrupulo, sed probabili cõiectura dubitat rem esse suam, non annumeratur præscriptioni, immo tempus eius legitimum interrumpit. Et ratio est quod iam habet conscientiæ uulnus, atque adeò fides eius non est bona, nam bona idem est quod sana & quieta, atque adeò ille iam non ignorat rem esse alienam, ut uult Augustinus, quod re uera Panormitan. ut probè Adrian. in 4. in quæstione de præscriptione ait, non attentè animaduertit, quia non erat dialecticus. Ignorantia enim altera est puræ negationis, idest carentia scientiæ, quæ stat cum dubio; altera uero prauæ dispositionis, quæ est contrarium iudicium. August. ergo non loquitur de hac posteriori, ut putat Panorm. sed de priori. Haud inquam uult possessorẽ in bona fide maneret quamdiu ignorat, hoc est quamdiu non certè iudicat aut opinatur rem esse alienam, sed quamdiu ignorat, idest, nullam habet uel probabilitatem uel coniecturam, sed certò credit esse suam. Id enim sonat bona fides, idest illæsa conscientia.

Contraria sententia auctoris.

Neq; illud. § citatum. ff. de usuris. cõtrarium insinuat. Illic enim tantùm habetur, quod si quis fundum bona fide ab usurario emit, sed antequã fructus perciperet agnouerit esse alienum, hoc est pbabiles habuerit cõiecturas, põt quidẽ fructus percipere quoadusque fundus euictus sit, hoc est publico iudicio sublatus. Nõ autẽ habetur q illa cõscientia tẽpus præscriptionis legitimè cõtinuet. Ad rationem autem quam nos adiecimus Adrianus respondet, nemini esse licitum rem illam possidere quam dubitat esse suam, nisi quantum temporis sibi conceditur ad inquirendam ueritatem. Quin uero subdit paulo inferiùs regulã, uidelicet quod sicut iniuste quis capit rẽ de qua dubitat an sit sua, ita & iniuitè tenet & possidet. At uero pfecto regula hæc in primis falsa est, totiq; iuri

Ad argumentum pro prima opinione.

Regula Adriani.

Regula impugnatur.

aduersa. Enimuero cùm melior sit possidentis conditio, non tanta scientia requiritur ad retinẽdum id quòd possides, quanta ad capiendum priuata auctoritate id quod non possides. Et ideo sub dubio tueri possum quam habeo possessionem rei, quam sub eodem dubio non possem ab alio suscipere. Quando ergo rem habeo de qua dubito, hoc est sub formidine iudico esse alienam, si nemo ex me petat, explorare teneor ueritatem. quam si assequi neutiquam possum, non ideo teneor totam dimittere, sed pro ratione dubij uel cum illo diuidere, quem dubito esse dominum, uel partem erogare in pauperes. Ratio ergo quare dubium tollit bonam fidem, non est quia sub illo nõ possum rem in iudicio defendere, uel illa uti: sed quia, ut diximus, saucia tunc conscientia non meretur nomen bonæ fidei ad præscribendũ. Post hæc autem non est silentio prætereunda opinio, quã Adr. ex his modò dictis sibi elicit, nempe vxori, quę hæsitat, an uir qui coniungitur uerè ac legitimè suus sit, non solũ non licere officium debitum ab illo exigere, verùm neque ipsi exactum reddere. Et ad cap. dominus. de secundis nuptijs. ubi præcipitur reddere, respondet id intelligendum esse in foro exteriori: cogetur enim habitare cum illo: tamen ei non licet cum ipso se amplexu maritali commiscere: perinde ac si post clancularias nuptias, viuente priore viro cogeretur habitare cum secundo. Ratio verò eius eodem semper peccato delinquit. Putat enim quod sicut dubius de re sua, non potest illam possidere: ita & dubia illa non potest ad uirum accedere. Quæ profectò conclusio, sicuti & ratio falsissima est: & illi c. dominus. planissimè contraria. Illic enim nõ dubitatur de foro exteriori, sed de conscientia. Obidque discrimen interponitur inter debitum reddere, & postulare. Et ratio est plana. Nam maritus legitimam habet possessionem uxoris: qua ideo non potest uxor eum expoliare per hoc, quòd habeat dubium, quousque sit certa, sicuti ego non possum surripere ab alio sua bona, per hoc quòd dubitem esse mea. Et ideo illa legitima possessio uxorem excusat à fornicatione, dum debitum reddit. Idque expresse habetur cap. laudabilem, ne lite penden. longeque apertiùs cap. inquisitione. de senten. excom. à quibus profectò capitulis Adrianus in omne se uertens latus, neutiquàm se extricare ualet. Quòd enim in cap. inquisitioni. de sedandis conscientijs habeatur sermo, planè inde colligitur, quòd sit trimembris diuisio: nempe ut qui coniugum certus est coniugium non esse legitimum, potiùs sententiam excommunicationis humiliter sustineat, quàm ut reddat uel petat: qui uerò leui temerariaque credulitate id credit, confessario suo parens, resputo scrupulo, & reddat & petat. Qui uerò probabili credulitate laborat, non reddat, sed petat. Hoc autem mihi profectò maiorem inijcit scrupulum, quòd in illis capitulis, Dominus. &, Inquisitioni. ille qui dubius est, petere cohibetur. Ex quo statim fit consequens, vtroque hęsitante neutrum posse debitum petere. Et ratio scrupuli mei est, quòd si qui dubitat, indagandæ ueritati diligentiam adhibuerit sufficientem, neque tamen illam possit assequi, non est cur arceatur à petendo: alias maneret absque sua culpa semper ligatus, ut neque præsente coniuge uti posset, neque ad alterum transmeare. quod concessu durum esset. Et ideo existimo dicta cap. sic intelligi. quòd ille, qui probabiliter dubitat, dum non facit diligentem inquisitionem, reddere quidem potest, sed non petere: quia est in mala fide: illa tamen facta, arbitror, sub aliorum censura, posse etiam petere: quia iam est in bona fide. Nam tunc uanum est habere positiuè assensum, uirum illum non esse suum. Argumenta ergo omnia in assertis conclusionibus planè soluta sunt. Primi enim antecedẽs negatur: nempe non posse rempublicam quenquam nisi propter crimen suis bonis priuare, immo potest propter pacem. Et quantum ad secundũ, iam satis explicatum est quemadmodum possessor malæ fidei non præscribat: & circa tertium pariter quemadmodum dubitatio bonam etiam fidem interrumpat.

Quare dubium tollit bonã fidem.

Opinio Adria. de redditione debiti.

Impugnatur opinio Adria.

Ad argumenta in princip. conclusionis.

QVAESTIO SEXTA, DE RESTITVTIONIS SVBSTANTIA.

S Thom. 2.2. quæstio. 62.

ARTICVLVS I.

Vtrùm restitutio sit actus commutatiuæ iustitiæ.

ALTERVM præambulum quod uitijs pertractandis, iustitiæ commutatiuę contrarijs debet quisque prænoscere, est restitutionis necessitas, eiusdẽque legum modus & forma; nempe ut quę in subsequentibus libris ostenderimus, aut sublata per iniuriam esse, aut retineri, constet qua lege sint redhibenda. Prima ergo quæstio est de restitutionis substantia, in cuius primo articulo interrogatur, an restitutio sit actus commutatiuæ iustitiæ? Primum enim, quod ad inuestigandam definitionem inquiritur, est genus. Arguitur ergo a parte negatiua. Primò sic, Restitutio nil a satisfactione distat, promiscuè nanque vtimur utroque nomine; quin uerò & iura pro eodem vtrunque uidentur accipere, ut extrà, de iniur. & dam. dato. c. si culpa. ubi cùm iubetur tam pro damno dato quàm pro iniuria satisfactionem fieri, utraque eodem nomine, scilicet tam damni restitutio, quàm satisfactio pro iniuria, comprehenditur: satisfactio autem est pars pœnitentię pro offensa in Deum commissa; inter Deum autem & nos nõ est ratio iustitiæ commutatiuæ, quia (ut 5. Ethic. Arist. auctor est) Dijs & parentibus æquale reddere non ualemus, restitutio ergo non propriè ad commutatiuam attinet iustitiam. Secundò arguitur; Restitutio non tantùm locum habet in commutationibus, uerùm etiam in distributionibus, ut dum quis non distribuit pręmia secundùm meritorum pondera, refundere ei tenetur. qui minus iusto recepit, ergo nõ tantùm commutatiuæ, sed & distributiuę etiam actus est. In contrarium est, quòd restitutio ablationi opponitur: ablatio autem alienæ rei, peccatum est iniustitiæ circa commutationes; restitutio ergo eiusdem est iustitiæ actus, quæ in commutationibus dirigendis uersatur.

Pro solutione quæstionis notandum est, restituere (ut nominis compositio pręse fert) idem esse quod iterum quẽpiam in suum locum & ius statuere: haud enim huiusmodi nominum allusiones & etymologiæ nilipendendæ sunt: quoniam cùm nomina sint conceptuum notę, talia curare debent linguarum conditores rebus indere, qualibus rerum natura explicetur, primum imitantes parentem nostrum, qui idem obseruauit, secundùm illud Gene. 2. Omne q̃ uocauit Adã animæ uiuentis, ipsum est nomẽ eius. Est autem restitutio, uerbum Latinis celebre. Dicitur enim quisque in suum locum, dignitatem, ac ius restitui, perinde atque homini restitui bona sua. Vnde ff. de uerb. & rer. signifi. l. plus est. habetur plus esse in restitutione, quam in exhibitione. Nã exhibere, est præsentiam corporis prębere; restituere autem est etiam possessorem facere, fructum reddere, &c. Vt si quis ui raptus est, aut per iniuriam in carcerem intrusus, suisque bonis expoliatus, non restituitur, licet exhibeatur, hoc est, liberè permittatur ad proprios lares remeare, nisi in locum suum pristinum statuatur. Hinc ergo colligitur conclusio huius quæstionis; Restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ. Probatur: Contraria ad idem genus pertinent, ut in Præd. c. 8. Aristo. docet: auferre autem rem alienam inuito domino, est uitium iniustitiæ circa commutationes; restitutio autem est recompensatio contraria. Est ergo eiusdem generis iustitię. Secũdò, Restitutio, ut legitima sit, fieri debet ad ęqualitatẽ rei, quę ablata est, siue per iniuriã sublata sit, ut furto et rapina, siue p domini uoluntatẽ, vt mutuo & ceteris contractibus; æqualitas

Restitutionis etymologia.

Conclusio.

autem

autem rerum (ut 5. Ethic. Arist. docet) per iustitiam cõmutatiuam constituitur: hac nanque ratione à distributiua distat, quòd illa non constituit æqualitatem, nisi inter proportiones meritorum & proportiones præmiorum.

Iustitia commutatiua & distributiua quomodo differant.

Est ergo restitutio actus commutatiuæ iustitiæ. Ex quo fit, ut restitutio propriè locum non habeat nisi ubi ratio debiti intercedit. Si enim quis dono mihi dedit centum, pòst uerò ego, ut gratiam illi referam, tantundem redono, non est censenda hæc mea gratiæ relatio restitutionis nomine. Nam etsi similitudinem quandam restitutionis habeat materialem, ut aiunt, idcirco quòd res eadem redditur: deest tamen restitutionis forma, puta obligatio, à qua restitutio & speciem & nomen sortitur. Obidq; donatio illa non ad iustitiam commutatiuam, sed ad liberalitatem potiùs spectat.

Restitutio non est, ubi debitum non erat.

Neque uerò opus est ad restitutionis naturam, ut eadem numero aut specie res quæ accepta fuit, reddatur: tametsi primæua eius significatio id uideatur auribus exhibere: sed satis est, quòd tantundem ualeat. Enimuerò sicut commutationis appellatio, quę propriè in rebus fit, ut commutatio uini pro oleo, & merces pro pecunia, ad actiones & passiones est more & usu translata: sic & restitutionis nomen extensum est. Vt si quis mihi contumelioso uerbo iniurius fuit, quem ego posteà fuste cecidi, quædam fieri potest commutationis compensatio. Et pari ratione qui iniuriam irrogauit, potest eam pecunia resarcire.

Argumenta uerò in contrarium obiecta, nonnihil afferunt difficultatis. Ad primum ergo respondetur, quòd etsi nonnunquam duo hæc omnia, satisfactio, & restitutio, usu confundantur, quando scilicet res in controuersiam non ueniunt: longo tamen interuallo actiones ipsæ differunt. At uerò quæ differre monstrãtur, ostendi priùs debent, quo pacto conueniant. nam (ut initio huius ex Aristot. 5. Ethic. c. 1. citatum) quo res æquiuocæ uiciniores sunt, & propinquiores, eò magis æquiuocatio latet.

Ad primum arg.

Sit ergo primum nostrum assertum: Satisfactio perinde atque restitutio ad iustitiã pertinet commutatiuam: nam utraque fit secundũ æqualitatem rei ad rem: in quo commutatiua iustitia à distributiua seiungitur, qua præmia secundum dignitatem personarum distribuuntur. Enimuerò qui iniuria alium læsit, ad æqualitatis mensuram debet ei satisfacere. Scio equidem Scotum in 4. distinct. 14. quæstio. 2. constituere pœnitẽtiam sub iustitia uindicatiua, quam speciem esse putat distributiuæ. Considerat. n. pœnitentem non solùm tanquam reum, uerùm tanquam ministrum iustitiæ Dei, qui quidem pœnitens de se ipso suppliciũ sumit. Quapropter cùm satisfactio sit pars pęnitentiæ, subsequẽter concederet ad eandẽ iustitiã pertinere, utputa cùm quis ieiunijs & uigilijs se affligit. Atq; hãc sententiam amplexus uidetur sanctus Thomas 4. dist. 15. q. 1. artic. 1.

Opinio Scoti de pœnitentia.

Attamen multò fortè congruentiùs pœnitens non consideratur ceu minister iustitiæ uindicatiuæ, sed tanquam offensor, qui de iniuria lata se accusat, & pro eadem satisfacit ei in quem commisit offensam, puta Deo, uel homini, ut iudicis uindictam effugiat. Quam ob caussam idem sanctus Doctor 3. par. quæst. 85. articu. 3. pœnitentiam sub iustitia commutatiua collocat, etiam quantum ad satisfactionem, si bene inspiciatur articulus; nam afficere quenquam iniuria, eodem redit, ac si rem illi abstuleris: & ideo satisfacere pro offensa eiusdem est iustitiæ, ac si rem ablatam rependas.

Opinio diui Tho. de pœnitentia alia ab Scoti sententia.

At uerò quoniam Deo corporeum aliud post contritum animum reddere gratius nõ possumus, quàm corporis castigationem, apparet in satisfactione respectu ipsius quædam punitionis forma, secundùm famosam illam Augustini definitionem, Pœnitentia est quædam dolentis uindicta, semper puniẽs in se quod dolet commisisse. Huic igitur rationi, in qua restitutio cum satisfactione conuenit, subijciuntur sepẽ differentiæ inter easdem duas uirtutes. Atqui prima sumitur ex parte materiæ: quam differentiam constituit S. Tho. 4. distinct. 15. q. 1. articulo 5. Inæqualitas nanque, quæ iustitiæ cõmutatiuæ contraria est, duobus modis usu uenit. Vno, in rebus exterioribus; ut dũ quis rem alienam occupat; altero uerò in actionibus & passionibus iniuriosis, ut cùm quis ciuem uiolenter uerberat, aut conuitijs aspergit.

Prima differentia inter restitutionem & satisfactionem.

Modus prior restitutionem exigit, qua in rebus ablatis æqualitas constituitur; posterior uerò expostulat satisfactionem; ut uidelicet de cõmissa culpa fiat proximo cõpensatio. Itaque satisfactio non est, nisi ubi iniuriosum crimen adfuit; restitutio uerò etiam, ubi nulla inter fuerit ablationis culpa. Hoc autem discrimen uel ex ipsis uocibus innotescit. Restituere nanque est reddere, quod ablatum est; satisfactio uerò, quia pars est pœnitentiæ, est iniuriam resarcire.

De quibus restitutio, & de quibus satisfactio.

Consequitur ergo ex hac propositione tanta disgregatio inter satisfactionem & restitutionẽ, ut licet quandoq; ambæ concurrant; possit tamen altera absq; altera reperiri. Exemplum accipe; Latrones & fures qui ui aut furto alienam domum compilauerint, tenẽtur inprimis ad restitutionem eorum quæ rapuerint, & prætereà de illata iniuria satisfacere; puta aut petendo ueniam, aut alia uia. At uerò cùm quis nihil surripuit, sed tamen aut conuitio aut manuum iniectione iniuriam fecit, satisfacere potest per supplicem submissionem, uel per alia grata officia citra restitutionem. Et econuerso, qui æs creditori debet, quod ab illo mutuatus est, restituere quidem tenetur; satisfacere uerò non item; quia nullum commisit crimen, quoadusque in mora est soluẽdi.

Secunda differentia ex hac prima enascitur, respectu illorum, quibus fit satisfactio & restitutio. Illa enim non solùm hominibus, uerùm & Deo, eidemque præcipuè fit; restitutio uerò propriè solis hominibus. Prior pars est certa. Quoniam licet in proximos cõtingat etiam peccare, quos diligere ut nos ipsos tenemur, atque adeò illis ratio ulla satisfactionis debeatur, propriè tamen in Deum solum peccatur, dicente Augustino peccatum esse dictum uel factum &c. contra legem Dei, & regio Propheta confitente; Tibi soli peccaui.

Secunda differentia.

Quibus fiat restitutio, quibus uidem satisfactio.

Propriè in solum Deum peccatur.

Haud enim proximorum læsiones scelera essent, nisi Dei auctoritate fuissent inhibita. Nam etsi lex naturæ obliget; illa etiã obligatio ab auctore Deo dimanat, sicut & lex humana; nam per me, inquit Sapientia, Prouerbiorum octauo, Reges regnant, & legũ conditores iusta decernunt.

Omnis obligatio legum auctore Deo est.

Ex quo fit consequens, ut ei propriè debeatur ad iustum satisfactio, quæ uel hic uel in purgatorio persoluenda est. Vnde Leuit. 6. cautũ erat, ut ille qui ui aliquid extorsisset, aut fecisset calumniam, aut quidpiam simile commisisset, omnia integra primùm restitueret, mox pro peccato offerret Deo arietem immaculatum. Fit ergo propriè satisfactio Deo. Haud quidem negandum, ut quidam contendunt, quin suo quoque gradu fiat hominibus, sed tamen maximè fit Deo, restitutio uerò non illi sed solis hominibus. Et ratio est in promptu, quia Deo nihil propriè auferimus, neque auferri ullo modo potest, licet per analogiam ad nos, dicamus illi per peccatum honorem adimi, sicut ait Paulus ad Romanos. 2 Tu autem Iudæus cùm sis, Deum inhonoras? Prætereà, neque ei possumus quidquam reddere, quod illi accrescat. Etenim quia Deus est, nostrorum bonorum non indiget. Quamuis per eandem analogiam satisfactio quæ illi fit, dicatur esse honoris restitutio.

Ex his rursus sequitur tertia differentia inter has uirtutes, ab effectuum diuersitate percepta. Per restitutionem non remittitur peccatum, sed tantùm cessatur à peccando, per satisfactionem uerò remittitur quantum ad pœnam, remissa culpa, eò quòd est solutio pro peccati debito. Nunc ergo effectum sortitur uirtute passionis Christi. Quo idcirco caret, si extra eius gratiam fiat. Restitutio autem legitimè fieri inter homines extra gratiam Dei potest, quin etiam extra amicitiam humanam, quod satisfactioni repugnat.

Tertia differentia.

Extra gratiam per satisfactionem nil pœnæ remittitur.

Et hæc est quarta differentia. Enimuerò qui inimico, quod ab illo mutuo receperat, integrum reddit, perfectè restituit, licet eum in suam amicitiam non recipiat; ei autem qui iniuria affectus est, non fit satis, nisi per amicitiæ reconciliationem, nisi fortè per ipsum quo minùs fiat, stetur. Hæc quippe ex diuersis debitorum radicibus pensanda sunt. Restitutionis inquam debitum non nascitur ab iniuria, sicuti satisfactionis. Et ideo licet illa non

Quarta differentia.

habeat

habeat pro fine amicitiam, hæc non fit legitimè, nisi illa recuperetur, quæ amissa fuit, gratia. At uerò etsi ob satisfactionem, quæ Deo fit, pœna ab ipso condonetur peccatori. non tamen ideo censenda est propriè restitutio, ut in quarto, distinctione 15. articulo quinto placet Ricardo. Arbitratur enim, quòd peccator restituit quod Deo debet. Est enim hæc uerbi abusio, quia, ut diximus, neque Deo quidquam adimimus, neque illi acquiritur quod in remissionem culpæ ei offerimus; Immo fit tunc debiti remissio.

Quinta differentia.

Huic ergo quartæ subnectitur quinta intercapedo, uidelicet restitutionem non esse pœnitentiæ partem, ueluti est satisfactio, sed duntaxat est præambulum, ut quis à peccato desistat. Etenim si quis alienum æs contraxit, quod dum est soluendo, inuito domino, retinet, uel iniuriam, quam illi intulit, diluere recusat, non potest dignè ad pœnitentiam accedere, nisi ab illo delicto per restitutionem euellatur. Itaque restitutio contritionem, quæ ordine prima est pœnitentię pars, antecedit satisfactio uerò etiam confessionem, quæ secunda est, subsequitur.

Sexta differentia.

Ex quo denique colligitur sextum discrimen, Satisfactio arbitrio sacerdotum uirtute clauium constituitur, eademque in illis tribus generibus, scilicet in oratione, ieiunio, & eleemosyna, restitutionem uerò ad æqualitatem quisque tenetur sua sponte facere, uel sententiæ parere iudicis.

Septima differentia.

Septimum præterea si libet interuallum accipito. In purgatorio nulla fit, fieriue expectatur restitutio, sed tantùm fit satisfactio, seu potiùs satispassio. Hoc dixerim ad depellandum errorem uulgi, quod arbitratur defunctos in purgatorio remorari quousque restitutiones quas hic suis commendarunt, executioni mandentur.

Nulla hic restitutio facienda hominem in Purgatorio remoratur.

Est enim deridiculũ. Haud siquidem lex esset digna Deo, si sanxisset ut quis pro ea culpa pateretur, quæ nullatenus in sua est iam libertate. Alioqui si hæredes nunquam restituerent, nunquam miser ille exiret illos purgatoris carceres: qua ntique ratione purgatorium uerteretur in infernum. Viderit sibi scilicet, quisque quomodo in hoc seculo restituere mandauerit. Nam si negligens fuerit, etiam si culpa remittatur, luet in purgatorio pœnas; quãuis post eius obitum ilicò fiat restitutio: illis autem pœnis persolutis, etiam si nunquam restitutio fiat, liberabitur. Ineptissimè enim in contrarium adducitur, quod ego meis auribus audiui, illud Augustini, quod statim articulo proximo audiemus, Non dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum. Illud nanque de remissione culpæ intelligitur in hoc seculo; quia qui non restituit, reus est semper culpæ. Ecce quanta intercapedine satisfactio & restitutio distent.

Ad argumenta.

Ex qua dilutio colligitur prioris argumenti. Ad posteriùs autem probè respondet sanctus Thomas quòd restitutio illius, quod per iustitiam distributiuam conferri omissum est, ad iustitiam spectat commutatiuam. Nam quanuis illud nunquam fuerit ab illo, cui dandum erat, possessum, fuit tamen debitum: & ideo quodammodo sublatum, ac subinde functio commutatiuæ iustitiæ est idem rependere. Quo fit, (ut scitè Caieta. colligit) quòd si princeps aut dominus aliquot annis distributionem prætermiserit, quam inter conscriptos ciues facere tenebatur, & posteà pœnitentia ductus restituere constituerit, non debet præsentibus tunc ciuibus restitutionem facere, sed eorum defunctorum hæredibus, quibus uiuentibus debebatur.

ARTICVLVS II.

Vtrum sit ad salutem necessarium, rei, quæ ablata est, restitutionem fieri.

SEcundo articulo, qui apud S. Thom. primus est, supposita restitutionis interpretatione, de eius est necessitate respondendum: Vtrum scilicet ablati restitutio sit ad salutem necessaria? Et arguitur ad negatiuam partem. Ad salutem animæ, hoc est ad uitam æternam consequendam, satis est seruare mandata, secundùm uerbum Domini, Matthæi. 19. Si uis ad uitam ingredi, serua mãdata. Quòd si quis in culpam fuerit collapsus, satis est, quòd per pœnitentiam quę secunda est tabula post naufragium, conscientiam abluat: restitutio autem neque inter præcepta neque inter partes pœnitentiæ, ut suprà dictum est, connumeratur: ergo non est hominibus necessaria. Secũdò arguitur: Si restitutio esset necessaria, maximè quia aliquo est præcepto imperata: id autem in Decalogo nullum extat, præter illud, Non furtum facias, hoc uerò negatiuum est; prȩceptum autem restitutionis affirmatiuum esse deberet, ut nomen ipsum sonat. ergo nullum est tale præceptum. In contrariũ est August. in epist. ad Macedo. quæ refertur 14. quæst. 6. Si res aliena propter quam peccatum est, reddi possit & non redditur, pœnitentia non agitur, sed simulatur. Si autem ueraciter agitur, non remittitur peccatum nisi restituatur ablatum.

Conclusio.

Quæstio hæc nemini dubia esse potest. Vnica ergo conclusione absoluitur; Ablatorum restitutio sic necessaria est, ut absque illa durare nemo posset in gratia Dei, illãve recuperare. At uerò in gratiam sancti Thomæ exponendi sunt termini, eò quòd hic secundus articulus subobscurus, quin truncatus etiam nonnullis uidetur.

Exponitur D. Thom.

Ait. n. id quod iniustè ablatum est, restitutioni esse obnoxium; quod uerò iustè, minimè. Cùm tamen tam mutuatũ, quod quis iustè sustulit, quàm pretium rei credito emptæ sit etiam restituendum. Notandum ergo est, quemadmodum nos sanctus Thomas proprias rerũ locationes docuerit, Illius enim quod quis uel mutuo uel quolibet ciuili contractu accepit, non propriè ad restitutionem cõuincitur, quoadusque sit in mora & culpa; nam mutuum uel pretiũ ante statutũ tempus reddere, non est necessarium.

Quando quis in tempore reddit quod ex contractu aliquo ciuili debet, non dicitur restituere.

Et dum in tempore redditur, non dicitur propriè restitutio, eò quòd cùm creditor illuc usque sua sponte careret illa re, nondum censebatur minùs iusto habere, aut suo iure, & statu esse deiectus; sed dicitur illa uel simplex redditio mutui, uel solutio pretij; quanuis largo modo restitutio dicatur. Nomen igitur restitutionis strictè solùm in rebus ablatis locum habet, puta quæ uel per iniuriam surreptæ sunt: uel si iustè fuerint acceptæ, iniustè tamen ultra constitutum tempus retinentur. Et ideo ait Augustinus non dimitti peccatum, nisi restituatur ablatum.

Restitutio solum locum habet in rebus iniustè ablatis, uel retentis.

Quod autem ait D. Tho. id quod iustè ablatum est, inæqualitatem esse restitui non intelligas de mutuato, aut de pretio rei futura moneta uenditæ, aut de similibus, quæ iustè accipiuntur, sed ut reddantur; at de illo quod quis, quia suum erat, accipit, ut depositum suum, aut laboris mercedem, aut dono datum, aut quid simile. His præhabitis probatur conclusio; Iustitia commutatiua est ad salutem obseruatu necessaria; restitutio autem importat redditionem illius rei, quæ iniustè uel aufertur uel retinetur, quæ quidem redditio opus est iustitiæ commutatiuæ, ergo illa est necessaria. Hinc fit consequens, prȩceptum, extare restitutionis, idque sub reatu mortalis culpæ obligans. Aliter non esset ad salutem simpliciter necessaria. Etenim qui rem detinet alienam inuito domino, & iustitiam uiolat, & subinde proximi charitatem.

Iam probatur conclusio.

At pro exactiori eiusdem conclusionis examine, intelligamus inprimis, quo gradu certitudinis habenda est, an scilicet sit pro ueritate Catholica reputanda. Hoc pro eo interrogauerim, quod Guido Carmelita inter Grȩcorum alias, hanc quoque hȩresin connumerat, quòd eorum sacerdotes nullam furibus & latronibus restitutionem pro manifesta rapina iubebant; sed oleo simplici illos inungentes absoluebant; illa duntaxat iniuncta pœnitentia, ut sibijpsis furtorum partem impertirent.

Græcorum amentia et Guidonis.

Nescio tamen qua essent insania illi correpti, qui ita desiperent. Lutherani nanque (ut est artic. 35. Lutheri ad Leonem uidere) satisfactionem inficiãtur; hoc tamen colore quòd Christus abundè delictis totius mundi satisfecit, nescientes discernere inter satisfactionem, quo ad sufficiẽtiam, & quo ad efficaciam.

Lutherani satisfactionem inficiantur.

Quòd autem restitutio non sit necessaria, non solùm hæresis, uerùm phrenesis est. Hic autem lectorem admonitum facere non præteribo, ut si inciderit in Erasmi annotationes usque ad quartã editionem, caueat ab illo adnotamento quod Luc. 11. super uerbo illo, Quod superest, date eleemosynam,

Erasmi documentum reijcitur: qd & ipse reuocauit.

mosynam. subijcit tale: illud adnotandum, cùm modò fecerit mentionem rapinæ, non fieri in remedium mentionem restitutionis: tantùm pollicetur eleemosyna data, omnia fore munda. Quo sanè loco uisus est restitutionis necessitatem uel infirmare, uel negare. Pòst tamen editione quinta, notam hanc, quã sibi ipse iusserat, abrasit. Ad rem igitur ut redeamus, meritò dicebam huiusmodi hæresim in phrenesin incidere. Cautum enim in Decalogo est: Non furtum facies. Qui autem rem alienam inuito domino retinet, perinde habet ac si furtum faceret. pro eodem enim prorsus recepit, rem alienam surripere eandemq; retinere. Vnde Paul. ad Ro. 13 Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum &c. Et ut cuncta expressiori emphasi complecteretur, subdit negatiuè: Nemini quidquam debeatis, nisi ut inuicem diligatis. Huius autem notulæ, Nisi, ille nobis sensus placuit, qui non est exceptorius, sed potiùs expositorius. Nam cùm rem alienam usurpare, dilectioni proximi obuersetur, admonet nos ut nihil debeamus, uidelicet ut synceré diligamus. Tametsi Chrysostomus & Augustinus ueneranter sint ausculrandi: qui exceptionis gratia illud Paul. aiunt addidisse. Quasi admonuisset ut dilectionem semper deberemus: quippe cuius debitum quantumcunq; soluatur, nunquam cessat. Item Christus Matth. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. Immo uerò qui rem non abstulit, sed bona fide possidet, quoties constiterit esse alienam, naturali ratione doctus, tenetur illam domino tradere. Vnde Thobias, ut eius tradit historia, cap. 2. cùm uocem balantis hædi, quem uxor attulerat, audisset: Videte, inquit, ne fortè furtiuus sit: reddite eum dominis suis: quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere. In summa, Deus Ezech. 33. nemini pœnitentium ueniam pollicetur, nisi prius pignus rapinamq; reddiderit. Adde quòd eodem iure quisquis rem nouit furto sublatam, tenetur eam domino indicare. Sic enim intelligendũ est uerbum Hieronym. super illud Prouer. 26. quod refertur extrà de furtis. c. qui cum fure. ubi ait, qui cum fure partitur, uel secundùm aliam literam, participat, scilicet, in crimine, occidit animam suam. Non ergo fur solus, uerùm & ille reus tenetur, qui furti conscius, quærente possessore non indicat. Haud tamen tenetur occultum furem prodere, sed furtum pandere.

Ad argumentum.

Per hæc ergo ad primum argumentum contra quæstionem respondetur, concessa priori assumpta: nempe satis esse ad salutem, si quis innocenter uiuat per expletionem mandatorum: posterior uera perimitur. Etenim qui furto commisso aut illata iniuria corruerit in culpam, nunquã inde resurget nisi præuia restitutione; nam aliàs semper tenebitur reus furti, aut illatæ iniuriæ: quod est contra Decalogi prohibitionem. Contra hanc autem solu-

Arguitur contra solutionem.

tionem non desunt argumenta. Primum enim statim præ foribus extat huiusmodi: Nemo reus est furti aliusue detentionis, cui constat legitimum dominum cõsentire, aut consentire debere: lex autem charitatis hoc uinculo uidetur mortales & maximè Christianos conglutinare, ut corporalia hæc & temporalia quisque propria saluti spirituali proximi posthabeat: ergo quisque consentire tenetur ut alius possideat bona sua, ne iniustè alius retinendo occidat propriam animam. Hoc argumentum sunt qui arbitrentur alicuius esse põderis, cũ tamẽ nullius sit prorsus. Respondet enim Adrianus, ꝙ etsi dominus rei fortè consentiat, hoc tamen non constat ei qui iniustè possidet: & ideo contra conscientiam retinet. Solutio autẽ non eneruaret argumenti uires, si ullas haberet: nam satis esset, ꝙ illi constaret, debere dominum consentire. Respondetur ergo facillimè, quòd quamuis quisque teneatur salutem animæ proximi, ordine charitatis proprijs bonis corporis & uitæ etiam temporali anteferre (ut S. Thom. 2. 2. q. 26. artic. 5. auctor est) attamen hic charitatis ordo solùm obligat exponere corporalia bona pro tuenda salute animæ proximi, quando uel talia bona sunt illi simpliciter necessaria, uel quis ex proprio officio curam gerit animæ alius: Alioqui solùm ad perfectionem charitatis hoc pertinet. Vnde cùm ille qui alienam rem iniustè usurpat, non id propterea facit ꝙ extremam necessitatem illorum bonorum patiatur: sed ex sua libidine & corrupta uolũtate, non tenetur dominus consentire in illam iniustam possessionem. Simile est in mortis articulo, cùm quis alium inuadit occidendi animo. Aiunt enim quidem nimirum misericordes, quòd inuasus potiùs debet permittere sui occisionem, quàm alium mortaliter delinquentem interficiat, ut sua temporali morte æternam euitet in proximo. Sed re uera nulla hoc ratio probare poterit: quia uita illius qui inuaditur, nõ est inuadenti necessaria: & ideo quia iniustè illam petit, potest alius illam defendere: etiã si sciat alterum in peccato mortem obire. An uerò sit consiliũ suam ipsius mortem permittere pro salute alterius, non est præsentis negotij disputare: maiorem enim charitatem nemo habet, quàm ut animam ponat pro amicis suis.

Ad secundum arg.

Secundo argumento petitur dubitationis solutio, quæ forsan non tam ad rem spectat, quàm ad nomen: Videlicet, an diuersa sint præcepta, quo furtum prohibetur, & quo restitutio præcipitur? Etenim quòd eadem sit præ-

Dubium an eodem præcepto prohibeatur furtum, & præcipiatur restitutio.

ceptio, est argumentum primum, quòd idem pollere uidetur: Non furtum facies. &, Non retinebis alienum. Sic enim negatiuè ait Paul. Nemini quidquam debeatis. Et S. Tho. 2. 2. quæst. 66. articulo 3. detinere, inquit, id, quod alteri debetur, eandem rationem nocumenti habet cum acceptione iniusta. Et ideo sub iniusta acceptione intelligitur etiam iniusta detentio. Mox arguitur, quòd si præceptum restitutionis singulare esset, non posset nisi affirmatiuum existere: præceptum autem affirmatiuum non obligat pro semper. restitutio uerò facienda est absque mora; nam quandiu quis in ære alieno manet inuito domino, quasi fur reputatur. Vnde fit, ut semper & pro semper teneatur restituere. Nihilo secius exactior loquutio erit, si

Solutio dub.

dicamus duo esse quodammodo præcepta; illud scilicet abstinendi à furto, merè negatiuum; hoc autem restitutionis, affirmatiuum, implicans in se negationem, quo prohibemur rem alterius detinere; ut 2. 2. quæstio. 62. artic. 8. auctor est S. Thomas. Et hoc patet ex obiectorum diuersitate. Actiones enim malæ prohibentur negatiuis præceptis; bonæ autem affirmatiuis mandantur; furari autem malum est; restituere uerò, bonum. Idem patet ex forma Christi; Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari. Quare Paulus ambo copulauit, scilicet, Reddite omnibus debita; & nemini quidquam debeatis. Falsum ergo est idem esse prioris uel obiectum uel præceptum; reducitur tamen hoc ad illud Decalogi. Non furtum facies. Et per hoc responsum est principali argumento. Ad illud autem quod modò de præceptis affirmatiuis subijciebamus, respondetur, quòd licet mandatum restituendi affirmatiuum sit, nihilominus propter id negationis quod includit, non habet circunstantiã temporis sicuti alia, definitã, sed sua substantia est ut statim & absque mora fiat. Hæc autem mora accipienda est secundùm ciuilium morem. Dicitur enim quis esse in mora cùm rei opportunitatem nactus, non statim operatur. Quapropter (ut postremo articulo huius libri repetendum est) obligatio huius præcepti quantum ad actum animæ interiorem, est, ut cùm primùm cuique constiterit rem alienam, animo proponat reddere, non tamen est in culpa, si statim non reddat, quousque habita tum creditoris copia, tum opportunitate soluendi, soluere amplius distulerit. An uerò quandiu quisque in mora durat, tandiu crescat culpa, & an aliquando eadem innouetur, ad eundem postremum articuli huius libri pertinet satisfaciendo respondere.

ARTICVLVS II.

Vtrùm omnia in uniuersum quæ quis uel ab alio abstulit, uel inuito domino retinet, teneatur restituere.

POst substantiam necessitatemque restitutionis, uidere tertio loco restat amplissimam eius obligandi uniuersalitatem. Quæritur ergo, utrùm omnia in uniuersum

ablata

ablata & retenta, teneatur homo restituere? Et arguitur à parte negatiua: Duo sunt bonorum genera, in quibus quis alteri nocere potest, scilicet spiritualium, & temporalium: spiritualium autem non est necessaria restitutio: ergo cùm sint temporalibus præstantiora, fit, vt neque temporaliũ sit necessaria. Minor exemplo monstratur: Enimuero qui alterum ad peccandum induxit, nihil illi restituere tenetur. tum quòd ille liberè fecit: tum quòd & ipse se potest in pristinum statum instituere. Secundò Si quis à monachatus professione uel cohibuit, uel abstraxit, eisdem prorsus rationibus modò adductis, nihil ei restituere cogitur: ergo neque in hoc casu restitutionem facere est operæpretium. Tertio: In bonis temporalibus maximum est uita: sed qui uitam alteri, uel membrum abstulit, nulli restitutioni manet obnoxius; quia ad impossibile nemo obligatur; quale est uitam aut membrum restituere. Quartò; Nemo ad peccatum obligatur quandoq; autem fieri nequit restitutio citra culpam: utputa cùm quis alienam famam reuelatione occulti criminis denigrauit, ergo eiusmodi restitutio neutiquam est necessaria. Quintò; Honor quem quis alteri cõtumelijs deturpat, nullatenus restitui potest; quia ad præteritum non est potentia; ergo illic locum non habet restitutionis uinculum. Sextò; Dũ quis cuipiam impedimento est, ne aliquod spirituale sacerdotium assequatur, auferre id illi censetur, nam (ut Philo. 2. Phys. text. 56. auctor est) quod parum distat à re, nihil distare uidetur, & tamen nullo innodatur restitutionis nexu, quia præbenda non debet ab altero auferri, ut priori conferatur; ergo non est omnium in uniuersum necessaria restitutio. In contrariũ est diuina sententia, Ezech. 33. Si impius egerit pœnitentiam à peccato suo, feceritque iudicium & iustitiam, & pignus restituerit, rapinamque reddiderit, &c. uita uiuet. ubi omnium insinuatur necessaria restitutio.

Conclusio. Quæstionis huius conclusio statuitur affirmatiua: Omnium in uniuersum quæ quis uel iniustè sustulit, uel iusto aliquo ciuili contractu accepta retinet, præceptum est, restitutionem fieri. Neque uerò nouis opus est testimonijs aut rationibus post ea, quæ proximo articulo dicta sunt. Enimuero ut prohibitio furti, sic & restitutionis præceptio, gñalis est, uniuersa cõplectens. Et ideo nisi aliqua de eã excusatio cõtingat, aut attenuatio culpæ, semper est mortalis eius trãsgressio. Excusatio aũt fit aut per ignorantiam, aut per impossibilitatem, absolutio uerò ab obligatione per domini uoluntatem, illam remittentis, sed attenuatio contingit ratione tenuitatis materiæ. Nam qui parum retinet, nihil retinere uidetur, ideoque leui tangitur culpa.

At uerò argumenta quæ obiecta sunt, non parùm considerationis postulant. Et quoniam tria sunt mortalium bona (ut 7. Politic. cap. 1. Aristot. meminit) scilicet animæ & corporis, atque illæ facultates quæ extrinsecus possidentur, dicere existimauimus, secundùm eorum dignitatem ordinem sequi dicendi, bonorum aũt animę alia sunt naturalia ut intellectus, alia uerò acquisita, sed tamẽ temporalia, ut scientia, alia denique simpliciter spiritualia, ut uirtus & gratia. At uerò de prioribus nulla est necessaria peculiaris disputatio, sunt enim simpliciter temporalia bona. & idcirco qui hominem (ut exemplum ponam) uel præstigijs uel alia uia dementarent, uel per uim aut fraudem à literarum studio diuerteret, teneretur ad arbitrium prudentium, damnum, sicuti in alijs temporalibus, reficere. Restat ergo, ut ab spiritualibus exordium capiamus, qualis est gratia, & quibus ipsa nutritur, uirtutes. De his enim primum argumentum propositum est. At quod Scotus 4. dist. 15 quæst 3. art. 1. & Richardus eadem dist. art. 4. q. 2. quem ibidem sequitur Paludanus, & in materia de restitutione Adrianus, respondet affirmando quòd quicunque alteri est caussa peccati, ipsum scilicet inducendo obligatus sit restitutioni, sic ut commodiori qua poterit uia eum teneatur in Dei gratiam reuocare, suadendo illi ut resipiscat, orandoq; pro eo, eumque pro posse iuuãdo. Quin uerò addit Adrianus neminem posse suorum restitutionem bonorum spiritualium remittere ueluti corporalium, utpote quorum nemo præter Deum dominus est. Et quidem si iacturam tantùm inspexeris quam homo facit cùm de diuina gratia decidit, hoc certissimum est, quo tantò exitialiùs perniciosiusque nocet qui proximo consultò in talibus bonis nocet, quàm si noceret in corpore, quantò anima pretiosior est corpore, & gratia Dei vniuerso orbe. Vnde Gregorius, quod refertur 6. q. 1. cap. ex merito. Deteriores, inquit, sunt qui uitam, moresque bonorum corrumpunt, his qui substantias aliorum prædiaque diripiunt. Attamen licet alij prudentiùs me forsan iudicent, nihilominus nullam mihi uideor rationem uidere, quæ hanc sententiam confirmet, quam præfati doctores affirmant. Et primùm omnium quantum ad culpam, Qui dedita opera idque ex odio contendens proximum procurat de gratia Dei expellere, & in eius inimicitiam cõijcere, enormiùs peccat quàm si uitę temporali pararet insidias, quia longè nocentius malũ intendit. At uerò cuius propositum non est proximo sic enormiter in spiritualibus nocere, sed uel suum commodum assequi, uel suã explere uoluptatem, non tanta grauitate delinquit, quàm si eius diriperet bona temporalia. Ecquis enim asserat eum qui liberam mulierculam corruptam, absque ulla ui & fraude solicitet, etiam si uel prece, uel pretio urgeat, tam graui crimine complicari, quàm si bonorum eius copiã depredaretur? Re uera nulla est in tali assertione apparentia rationis. Fallax ergo est argumentum, Plus nocet, ergo grauius peccat. Cetera enim non semper sunt paria. *Non semper qui plus nocet, grauius peccat.* Enimuero qui aliena bona surripiunt, id faciunt inuito domino unde iniuria ac subinde culpa suscipit incrementum, qui uerò alium allicit ad malum, nullam infert uim aut necessitatem, atque adeò neque iniuriam. Sit ergo secunda conclusio superioris expositoria; *Secunda conclusio.* Qui alterum in crimen conijcit ui aut fraude, tenetur eatenus illi restituere; ut quem seduxit, ueritatem doceat; & si uim intulit, liberum relinquat, ut in bonam redeat mentem. Decepit quis fortè hominem, docens non inesse culpam ubi erat; puta quempiam contractum non esse usurariũ, qui tamen erat, ob quam deceptionem exercet ille talem contractũ; in tali casu tenetur fallax ille homo docere alium ueritatem, ne falsus male agat. Quapropter hęresiarcha qui hęreses seminauit, tenetur recantare palinodiam, & quantum in se fuerit, conuellere iniqua semina. Eodem iure si ego quẽpiam induxi ut inimicitias gereret cum inimico meo, & mea caussa illas exercet, teneor illum liberum relinquere, ne sim illi caussa mali. Conclusio manifesta est. quoniam ego sum caussa non solùm ob quam deliquit, uerùm ob quam in delicto persistit. Tertia conclusio: Si quis *Tertia conclusio.* alium absque ui & fraude induxit in peccatum, etiã si consultò & ex animo induxit, alius autem scit se esse in peccato, estque ei liberum exire dum uoluerit; tunc inducẽs non tenetur peculiari præcepto iustitiæ cõmutatiuæ restituere, sed generali præcepto correctionis fraternæ sicut ceteros. Prior pars probatur; Primùm, iste inducens propriè loquendo nihil ab altero sustulit; nam aufert nemo quidpiam nisi ab inuito; qui autem sciens & prudens peccat, quantumuis precibus alterius succumbat, non facit inuitus, aliter non peccaret, dicente Augustino in De uera relig. & 1. lib. retract. Peccatum adeò est uoluntarium, ut nisi sit uoluntarium, non sit peccatum. 15. quæst. 1. cap. quod autem. Respondent autem Scot. & sui, quod licet taliter inducens non sit tota caussa peccati, existit nihilominus pars caussæ & occasio, & ideo manet quodam pacto restitutioni obnoxius. Contra hoc tamen est argumentum. Quando ego precum improbitate donum aliquod ab amico citra uim & fraudem extorqueo, nullatenus illi teneor, ut restituam ui iustitiæ, nisi mea liberalitate illđ decreuero esse gratus. Pari ergo iure qui à muliere uel prece uel pretio cõsensum expressit in malum, postquam illa ultrò consensit, liber est qui extorsit, à restitutione, scienti. n. & consentienti non fit iniuria, de reg. iur. in 6. Et facit ad idem text. eod. titu. cap. nullus. eodemque titulo. ff. l. consilij. quibus nimirum docetur neminem ex consilio,

Margin notes (left column): *Tria bonorum bona.* *Bona animæ subdiuiduntur.* *Ad primum argum.* *Scotus.* *Adrianus.*

consilio, quod fraudulentum non sit, restitutioni obligari. Secundò aliter idem comprobatur: Nemo ei restituere tenetur, in cuius potestate non est restitutionem fieri. Deus autem solus est auctor gratiæ: homo ergo eodem uinculo est solutus. Quòd si urgeas saltem obligari ad id quod potest, aliter arguitur. Nemo ei adstringitur restituere, qui sua sponte condonat quod sibi ablatum est: sed ille qui non vult resipiscere à peccato, uirtualiter condonat quod ablatum sibi est: quoniam cùm in sua potestate per solius Dei auxilium positum sit diuinam gratiam recuperare, si non recuperat, uidetur illam sua culpa negligere; atque adeò alter fit à debito liber, quia non retinet alienum. Etenim si ego furto sustuli auri pondus, quod expositum manifestumque relinquo domino, ut quando ei libuerit possit sine mea ullius ve alterius opera capere, profectò si non capit, censetur illud renuere atque adeò ego non amplius teneor facere. Etenim neq; obligor illū admonere ut capiat, neq; rogare. Ecce quod tuum est: aut cape, aut abi. Ad nostrum propositum; Vnde quæso obligor iniquum in bonam mentem reuocare, si cùm ipse absque opera mea possit, minimè vult emendari? Accedunt & argumenta alia minora: nam secundùm auctores cōtrariæ sententiæ consequens sit primum, ut si quis mulierem quæ in sordibus iacebat; ad sordidum actum induxit, teneretur eam emendare quod nulla suadet ratio. Item, quòd qui non potest eum, qui corrumpit in uiam reuocare, teneatur saltem pecunia pro posse ei satisfacere; licet diuina gratia nulla sit existimatione pendenda. nam in honoribus ita usu fit; quod tamen in spiritualibus nusquam obseruatur: nulli enim confessariorum tales restitutiones iniungunt. Tertio sequeretur, ut qui publicè peccauit, singulis eorum quibus fuit occasio ruinæ, teneretur restituere. Et accedit profectò (uti ait Syluest. in uerbo, restitutio) non debile argumentum in fauorem huius sententię, quod cùm S. Tho. solertissimus omnium scrutator de hoc genere restitutionis nihil vspiam meminerit, nullatenus indicauerit esse necessarium. Adiecimus autem in secundò mēbro, quod ligamine correptionis fraternæ, quod est charitatis, tenetur talis homo corripere fratrē, & forsan arctiori uinculo, quàm reliquos, ceteris paribus: nam alioqui quem in maiori periculo uideo, citiùs teneor corripere. Atque cùm maximè quem quis illata ui in peccatum cōpulit: utputa si quis mortis comminationem uirgini stuprum obtulit. At neq; uinculum hoc exit lineas correptionis fraternæ. Non inquam ingreditur iustitiæ limites, unde Exod. 22. solùm sancitur, ut qui dormierit cum uirgine, dotet eam, ducatque in uxorem, quod autem procuret eā emendare, non adhibetur. Hæc dicta sunt, non ut habenas perditis hominibus laxemus, est enim enorme scelus hominem alienos mores ueluti iniquitatis magistrum dæmonisque administrum deprauare. Nam etsi postmodum tanta adhiberetur cura, ut errātem in uiā reduceret, peccatum tamē ipsum & tempus quo in peccato durat, resarciri uix potest. Sed tamen admonita sunt ut quisque intelligat quousque Lex restitutionis obligando pertingat. In

De secundo argumento.

secundo argumēto tangitur aliud dubium huic affine, de illo, qui quenquam à religionis professione retraxit, aut inde detraxit. De hoc enim pari iure, ut ex eis apparet, isti suprà citati auctores pronunciant. Palud. nanque eo-

Palud.

dem loco citato adstruere non formidat eum qui alteri propositum religionis sic dissuasit, ut ne intrare persuaderet, uel alia uia eum uitę monasticę subduxit teneri ad restitutionem in integrum. nempe aut illi ingressum rursus persuadendo, aut alterum eius loco substituendo, aut, si neutra istarum uia patuerit obstringitur, inquit, idem ipse intrare. In eandem sententiā subscribit Antonius Florentinus 2 parte titulo 2 c. 2. Et ne opinio hæc monachorum tantùm censeatur propria, sequitur eandem Adrianus in 4. in eadem citata quæstione. de bonis animæ restituendis. Et præterea Maior. q. 17. & adducit Palud. exemplum Raimundi celeberrimi generalis ordinis nostri, qui eadem de caussa habitum nostrum induit. Argumentum isti uenantur ex cap. si seruus. primo, distin. 54. ubi iubetur episcopo ordinanti seruum nesciente domino duplū eidem reddere. Inde ergo & fortiore (ut putant) ratione colligunt obligationem restituendi religioni in eo exurgere, qui eidem religioni monachum subtraxit. Verum est tamen Adrianum & alios sententiam mitigare, dicentes tunc esse ueram, quando quis uel religionis odio uel alio malo animo id fecit: secus autem, si amicitia ad id adductus est, aut parentum commiseratione. Nam tunc etsi peccatum committatur, restitutionis tamen lex non ligat. At uerò neque opinio hęc multū probabilitatis habet. Prima ergo conclusio sit secundùm moderationem

Prima conclusio.

Adriani: Qui bona intentione impedimento est uolenti monasticum institutum capessere, nullam facit religioni iniuriam, quippe quæ nullum dum ius acquisierat. Cui præterea accedit, quod licet monachatus professio in genere, adeò sit Euangelicum consilium, ut nullo sit alio opus particulari, tamen quod hic & modò & cum ceteris circunstantijs tale institutum suscipiat, res est, quæ citra iniuriam in consultationem potest asciscі. Sit autem secun-

Secūda conclusio.

da conclusio, Nemo qui alteri, etiam iniquo animo monachatum dissuaserit, uel alia illi ratione obstiterit quo minùs monachus fiat, obnoxius subinde fit restitutioni uel eidē faciendæ uel conuentui de rigore iustitiæ, sed tātùm tenetur charitatis lege & correptionis fraternæ. Conclusio hæc perinde atque superior, quin uerò firmiùs demonstratur. Primùm, enim illi, qui à religione retractus est, nulla debetur restitutio, quia neq, ui cohibitus est, neque fraude seductus, atque adeò neque iniustitiam passus, nā ubi nō inuenitur inuoluntarium, sed spontanea concessio, nulla subest iniustitia; atque adeò neque iustitia restitutionem iniungit. Sed tantùm esse illic potest peccatum contra charitatem, quæ ideo charitatis postmodùm admonet correptionem fraternè fieri. Enimuero quodam radicem habuerit peccatum, scilicet uel contra charitatem uel contra iustitiam, talis est uirtus cui emendatio competit. Secundum argumentum est superiori simile: Ille qui à religione est impeditus, in sua post habet libera potestate suum prius propositum exequi, si autem non uult, tunc ille qui eum adduxit, exoneratus est onere restitutionis. Et sunt argumenta hæc inde fortiora, quòd perniciosius est hominem in peccatum contra legem adducere, quàm à consilio religionis reducere. Neque uerò restitutio necessariò est religioni facienda. Nam nullo pacto urget argumentum, quod religio illa & ordo ius quoddam habebat, saltem proximū. Enimuero illud semper dependebat à uoluntate illius, qui poterat à proposito retrocedere. Quòd si sua sponte mutauit, nulla restat obligatio restituendi. Immo eadem ratione addiderim, quòd etiam si quis à professione neophytū, puta qui habitu indutus est & chatecumenus, absque ui & fraude abduxit, licet graue committat peccatum, tamen dum non sit nisi contra charitatem, nulla iustitia eum obligat ad restitutionem. Nam si ego istum iam adornantem intrare hanc religionē ad aliam diuerterem, non fio debitor prioris conuentui: ergo nullum habebat ius quod me obligaret, etiam si simpliciter extraxissem. Quinuero neque ille qui iniquissimo animo professo persuaserit exire, planè uideo quo iure ad restitutionem teneatur. Neque argumentum quod à serui

Ad argumentum aliorum.

similitudine deducitur, prorsus in contrarium cogit. Etenim quidquid de seruo sit, de quo idem iudicium erit in conscientia, quòd secundùm leges ciuiles fuerit, non tamen eadem apparet ratio de monacho. Mancipium enim dominus in suam propriam utilitatē ueluti equum suum possidet: de monacho autem non sic censendum. Nā qui se diuino obsequio mancipарunt, etsi astrictissimi sint religionis uoto, non tamen possidentur ut serui, ob Prælatorum temporale commodum, sed ob suum ipsorū spirituale. Quare seruitus illa libertate plena est, qua licet monachus abutatur, habitum exuens, tantùm obligatur lege obedientiæ redire, ut dignus efficiatur regno cœlorum. Et ideo si sua sponte exierit, nulla inde nascitur ciuilis obligatio ad restitutionem. Tertia conclusio est: Si quis alium ui, uel minis, uel fraude, seu retraxerit seu extra-

Tertia conclusio.

xerit à uita monastica utpote dicendo non esse bonam, ille, quia contra iustitiam fecit, inuolunrarium hominem promouendo, tenetur, fateor, detecta fraude ueritatem docere, & uim amouere, ut libere possit redire: tenetur que forsan propter illatam iniuriam procurare ut iterum in conuentum recipiatur. Si tamen non redit, nullum tamen superest restituendi ligamen.

Quarta conclusio.

Quarta cóclusio: Quãuis quis iuuenem uel impedierit uel abduxerit, uel ui à monasterio expulerit etiam illum qui fuerat professus, neque tenetur alium loco ipsius subrogare, neque ipse intrare. Hanc conclusionem præterquam superioribus rationibus, hac præsertim mihi persuadeo. Consilium religionis nemo nisi cum omni libertati sequi tenetur. Est enim religio, quippe qua homo ab se abdicat propriam libertatem, perdifficilis: obidque lege sanctè decretus est annus integer probationis. Nullo ergo aut metu aut cómissione delicti potest quis in religionem obtrudi, etiam si quis monachos plures ut exirent peruerteret. Neque ullus potest casus dominicum illud uerbum mutare, quo ait: Si vis perfectus esse, uade, &c. sed uniuersum hoc relinquendum est libero cuiusque arbitrio. Nemo ad fidem nisi spontaneus admittitur. Qua ergo lege possumus ad opera consilij inuitum cogere? Contrarium porrò nos canonicæ leges docent, quæ licet uel adulteras, uel hæresiarchas, uel scelestissimos alios intra monasteriorum septa atq; in arctissimas cellulas occludant, neminem tamẽ ad professionem religionis cogunt. Isti ergo qua ratione putant institutis monasticis fauere, sunt fortè in religionis uota, quæ liberrima esse debent, iniurij: eaque dum homines eò cogunt, odiosa reddunt. Accedit huc, quod forsan retrahenti alium, minimè illud congruit institutum religionis: neque fortè conuentui expedit. Hac enim de caussa statutus est professionis annus: ergo si ante ingressum scit sibi nõ esse salutare, neutiquam intrare tenetur. Pugnat insuper aduersum istos ualidum argumentum. Sequitur enim ad eorum opinionem, quòd qui professum monasterio ademit, profiteri cogatur. Consequens tamen est contra ius concedens probationis annum: quo quis expertus fuerit, non sibi ex re esse tale institutum, liberè recedat. Accedit præterea quòd nõ semper est personarum paritas. Vtrùm uir illustris aut egregiè doctus teneatur ideo religioni se mancipere, quòd religioni uel parum uel nihil utilem extraxerit?

Optimè explicat quando in conscientia quis ad restitutionem tenetur.

Extat deinde argumentum quòd restitutio in foro conscientiæ non obligat nisi illis casibus, quibus si ueritas publicè constaret, obligatio secundùm leges oriretur in foro exteriori. At uerò neque Papa neq; Prælatorum ullus talis reum criminis compelleret illo pacto restituere: nulla ergo est obligatio in conscientia.

Quinta conclusio.

Quinta nihilo seciùs adhibenda est conclusio: qui conuentum aliquem aut religionem persona aliqua expoliauit, quæ religioni erat frugi (nam de inutilibus nullus subesse potest scrupulus) fortè teneretur de damno dato: neque uerò in integrum, sed ad prudentium arbitrium: ut qui rectorem Cathedræ uel fraude dementaret, uel ut exire constringeret, teneretur de damno cessantium prouentuum. Haud tamen hoc tãquam mihi compertissimum statuerim: imò standum arbitror tunc foro exteriori: nam (ut dixi) non eadem est hic prorsus ratio quæ de seruo. Hæc autem disputata sint de iustitia: nam de consilio aliud est. Peregregiè nanque fecit Raymundus, per suum ipsius ingressum damnum compensando, quod religioni dederat.

De tertio argumento.

Tria bonorum temporalium genera.

Tertium argumentum tam nos in considerationem mittit restituẽdorum temporalium bonorum. Hæc autẽ in triplici sunt differentia. Alia quippe sunt corporalis, alia uerò exteriores facultates, ac tertia inter hæc media, puta honor & fama. Quod Ioannes in sua Canonica dixit: Omnia quæ sunt in mundo, aut sunt concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia uitæ. Inter hæc autem illa sunt nobis congenita penitiùs ac natiua, atque adeò potiora, quæ ad eorpus attinent.

Qualis debeat fieri pro uita ablata compensatio.

In quibus primum est uita, quæ per homicidium tollitur. De qua S. Thomas, ac Theologi summo consensu respondent in tali casu, quia æquiualens restitui nequit, sat esse ut fiat possibilis compensatio: ueluti quia Deo & parentibus reddere ad iustũ non ualemus, utpote à quibus suscepimus uitam, sufficit eis reddere quantum possumus. At uerò operæpretiũ est hoc pressiùs explicare. Atqui in primis recolendum est ex superioribus necessarium esse homicidæ & restitutionem facere damni dati, & satisfactionem de iniuria: & ideo de utraque est dubium in foro conscientiæ: nam in foro exteriori posita est tali onus pœna ut iuxta uerbum Domini, Qui gladium acceperit, gladio pereat. Hoc autem nihil ad nos: qui tantùm instituimus confessarios ad pœnitentias iniungendas. Dicamus ergo priùs de damno dato. De quo est omnium conclusio, quòd si occisus familiam sudore proprio alebat, tenetur tunc homicida illud damnum compensare, alendo eandem familiam. Et ratio sit illis comperta ex natura cómutatiuæ iustitiæ. Sustulit ille uiduæ & orphanis alimoniam: reddat ergo. Sic enim decretum est ca. fin. de iniur. & dam. dato: Si tua culpa datum est damnum, iure super his satisfacere te oportet.

Dubium.

Hi autẽ sermones uniuersales, sunt magis ueri & minùs utiles.

Opinio.

Opus est nanque respondere an quicunque fit illi homicida, & quantacunq; fuerit defuncti familia, debeat illam perpetuò sustentare.

Maioris.

Maioris. 4. distinct. 15. q. 19. dubio postremo ait teneri homicidam tantùm reddere hæredibus defuncti, quantum ipse iudicio prudentium lucratus fuisset tota uita, deductis laboribus, quia non tantùm, inquit, debetur quiescenti homini, quantum laboranti. Hoc aũt nihil est dicere; quoniam si illi qui suis manibus uictitat, laborem ademeris, nihil relinquis; cessans quippe ab opere nihil lucraretur.

Impugnatio

Item argumentum est contra hoc urgentissimum. Si enim quis quenquam ab opera & labore cohibet, in integrum tenetur de damno, ac si ille laboraret; nam ille accinctus est operi. Si tu ergo illi obstas, adstringeris et quod ipse lucraretur, refundere.

Scotus.

Et ideo Scotus distinctione 15. q. 3. ait talem homicidã teneri ad sustentationem familiæ defuncti, non solùm uxoris & liberorum, uerùm si ille matrem quoque & propinquos nutriebat, uniuersos quoque cogitur ipse pascere. Et sequitur eum Adrian. eadem distinctione, citatque in eandem sentẽtiam Speculatorem & Panormit. dicentes, quòd quisque hæredem potest agere pro operis defuncti, quas posset exercere toto suæ uitæ tempore.

Improbatio

Hæc autem regula non est adamussim certa, sed dura ualde circunspectorum conscientijs. Sequeretur enim, quòd homicida ante iudicis condemnationem in summam pauperiem redigi deberet, & talem deberet imponere confessarius pœnitentiam. Vnde si homicida pauper est, qui tantum lucratur, quantum ille lucrabatur defunctus, teneretur totum dare, & nihil sibi reliquum facere. Quòd si fortè ille occisus erat mercator, cui ampli prouentus proueniebant, & homicida itidem est mercator, teneretur tantundem hæredibus refundere. Adrianus concedere uidetur; Maioris uerò negat. Nam dicit quòd postquàm familia habet aliunde uictum, non tenetur homicida illum ei suppeditare. At uerò hoc nihil refert: nam si nudam commutatiuam iustitiam consideres, nihil interest sint ne hæredes diuites, an pauperes. Etenim (ut quinta quæstio. superioris libri dicebamus) nõ hoc attendit, sed præcipit ut quantum ablatum est, reddatur, modò qui abstulit, soluendo sit. His ergo prætermissis, certissima quæ hic potest conclusio stabiliri, est hæc: In his quę secundùm speciem reparare nequeunt restitutio est ad arbitrium prudentiũ facienda. Neque particulariùs aliud S. Thomas respondet: nimirum intelligens nihil posse certius constitui. In hoc autem arbitramento habenda est ratio personarum, tam occisi, quam occidentis, quàm etiam hæredum: nam (ut modò disputabamus) nulla aliarum regularum est solida. Quapropter hæc est quæ prudentibus habetur in usu. Atque adeò plus huc conducit prudentum sententia, quàm Theologorum scientia, uel Iurisconsultorum. Quando enim homicida est diuitijs prępotens, maior est ei restitutio iniungenda, quàm si egeret: & si occisus inutilis erat suis, minor quàm si erat frugi. Est præterea in hisce iniurijs considerandum, quòd qualitas defuncti non tantùm

pensa-

pensari habet ex vtilitate ipsius, indigentiaq; suorum, verùm etiam ex valore & dignitate personæ. Nam qui virum ingenuũ literis vel aut alia ratione insignem occidit, ad maiorem multò restitutionem tenetur quàm si personam inferioris classis trucidaret. Falluntur ergo, qui arbitrantur ob id, ꝙ non reliquit familiam inopem, non esse restitutionem necessariam: quoniam talis persona multò pluris erat quàm alia. Quin verò & occidendi modos, si per insidias, aut fraudem, aut per insignem atrocitatem homicidium perpetratum est. Hæc inquam omnia venire debent in consilium vt restitutio legitimè fiat, dummodò hæc omnia iniurius possit soluere, etiam cum graui detrimento suorum bonorum: tametsi, vt ad superius quoddam verbũ respondeamus, non sit propter restitutionem in foro conscientiæ in extremam aut grauem necessitatem quisquam conijciendus. Sed & restat insuper in huiusmodi casibus animaduertendũ, id quod in spe est tantùm, non æquipollere ei, quod est in re: nam poterat defunctus citò mori, aut languere, ita vt non posset familiam sustentare. Idem prorsus dicendum de mutilatione membri: vt qui manum alteri abscidit, tenetur soluere operas medici, & damna, cessantesq; labores in integrum: ad arbitrium tamen sapientũ virorum. Quòd si quis sententiæ huic obijciat illud Exo. 21. quod iure etiam Canonico de iniur. & damno dato capite si rixati. pro lege susceptum est, nempe ꝙ si percusserit, alter proximum suum lapide vel pugno, & ille mortuus non fuerit, ille qui percusserit, opera eius & impensas in medicos restituat: ceterùm innocens erit. Respondetur, ꝙ erit innocens respectu homicidij: & si ille, qui læsus est, plenè conualuit, euadet tunc & percussor prorsus liber. Ex his fit consequens, ꝙ non debet æstimari pretium huiusmodi læsionum ad libitum illius, qui damnum accepit. Amputauit quis manum alteri, aut eruit oculum: vtrum teneatur tantum reddere quantum ipse peteret, si ante mutilationem ipse vellet reddere membrũ suum? Minimè gentium. Est plebeius, qui pro mille aureis nollet orbari oculo, & tamen postquã amissus ei est, non tenetur qui eum eruit, tantum reddere. Non enim est eadem hic habenda ratio, quæ in rebus recuperabilibus. Si furto surripui equum, debeo vel ipsum reddere, vel simpliciter quantum valet: at quia membra non possunt eadem restitui, non debent tanti æstimari, quanti homines illa faciunt, quando habent: quanuis etiam deformitas, quæ in mutilo restat, sit etiam repensanda. Sed est tandem adnotandum, quòd inter illustres illæ restitutiones non petuntur. Nam damna facilè condonant: iniuriæ enim sunt, quas nunquam obliuioni tradunt.

Præter damna etiam iniuria compensanda. Scotus.

Secundò. Præter damna data tenetur iniurius satisfacere pro iniuria, sed de hoc quoque diuersę versantur opiniones: est inquam Scoti grauis seueraq; sententia loco citato. Ait inquam, ꝙ vbi lex talionis iure sancita est, illa est sancta & legitima, & ideò iuste, inquit, debet illic homicida patienter soluere illam pœnam. Quòd si intelligat, dum captus fuerit, supplicioq; destinatus debere patienter tolerare, verissimum est. Attamen si intelligat, ꝙ ipse se debeat offerre Prætori, hoc profectò nulla probabilitate sustineri potest, quoniam nemo reus esse tenetur, ac simul actor, vt sponte se patibulo obijciat; esset enim hoc contra ius naturæ, quod tam truces leges, & præcepta non admittit. Haud tamen credibile est grauem doctorem ita sensisse. Id quod ex subiunctis statim verbis conijcitur. Subdit namque, ꝙ vbi lex talionis nõ fuerit statuta, reus nõ tenetur sibi eam inferre: quia nullus debet esse homicida sui. Hinc enim colligitur, ꝙ neque vbi statuta fuerit, tenetur reus obijcere se iudici. Hoc enim eodẽ recideret, ac si eam sibi inferret. Adijcit nihilominus expedire tunc tali homicidæ vt exponat vitam suam in caussa iusta, vtpote in bello contra inimicos ecclesiæ pro restitutione facienda illi cuius vitam abstulit. Et subdit ꝙ si neque tantam restitutionem velit facere, non potest omnino esse immunis à restitutione. Est satis seuera & rigida censura: quam videtur sibi satis corroborare verbo Christi: Qui gladio occidit, gladio peribit. Et Adrianus consentit cum illo.

Nemo reus esse tenetur & actor.

Improbatio.

Ego verò fateor quòd neminem possem sic obligare. Christus namque de vindice gladio reipublicæ loquebatur, quo malefactores pereunt. Immo verò probo viro, qui ira succensus, vnum homicidium fecit, non subinde consilium esset, illa de caussa cõmittere se bello: secus, si esset eousque perditis moribus vt esset velut publica pestis. Aliter ergo facienda est satisfactio pro iniuria, petendo videlicet suppliciter veniam, vel arbitraria pœnitentia. Quando verò nulla alia patet restituendi via, commoda restitutio est, si interfector orationibus & precationibus mortuum suum apud Deum adiuuet. Idque salutare est, vt in sacramentali confessione pœnitentiæ loco iniungatur; tametsi, vt verum fatear, iustitiæ obligationem de huiusmodi spirituali restitutione planè nõ video. Neque S. Thomas illius meminit, quamlibet Scotus loco citato necessariam existimet. Neque verò in foro iudiciali compulsio fit nisi de damno temporali dato, deque compensatione iniuriæ. Sed est nihilominus saluberrimum consilium, quando interfectus indiget. Nam si à fide catholica alienus vixisset, ridicula esset talis restitutio. Restat autẽ dubitationis nonnihil, qui sint illi hæredes, quibus facienda est restitutio de necessitate. Ait enim Scot quòd si ille defunctus alebat parentes & alios cognatos & propinquos, omnes tenetur interfector pariter sustentare. Et eũ sequitur Adrianus, & alij. Respondetur tamen per temperamentum huius sententiæ. Sunt enim aliqui hæredes necessarij: nempe qui tale ius habent, vt nequeant in totum ab hæreditate excludi; sicut sunt vxor & maritus, parentes & filij; hos enim tenebatur pater sustentare si egerent. Quapropter & hic hæredum ordo succedit in ius defuncti; quibus ideo de iustitia facienda est restitutio. Et ratio est, ꝙ homo est quoddam bonum, non solùm suum, sed vxoris, & prolium, & parentum. Et ideo qui hominem gladio sustulit, illis sustulit. Alij verò sunt hæredes solùm ab intestato, qui tamen non sunt necessarij; vt fratres, & inferiores cognati. Et his rigore iustitiæ in conscientia non tenetur homicida; nam licet defunctus sua liberalitate illos aleret, non ideo illa obligatio transit in homicidam. Aliàs teneretur pariter alere amicos & famulos, & quoscunque ille in domum receperat. Verum est tamen, ꝙ in foro exteriori fratribus & reliquis agnatis, quia ius habent agendi de iniuria, solet, vt eam remittant, pecunia rependi; non tamen ꝙ pro damno dato illis quidquam debeatur. Quòd si super his percontaris, verum hæredes homicidæ si ipse viuens nõ satisfecit, teneantur de damno in conscientia? Respondetur, ipsos teneri, si defunctus bona reliquit; aliàs minimè. Iniuriam autem compensare, non item conueniuntur; nisi viuens homicida condemnatus esset, transiretq; in rem iudicatam, vt pro iniuria tantum solueret.

Quomodo facienda satisfactio iniuriæ.

Dubium quibus debeat fieri restitutio.

Sententia auctoris.

Dubium, an obligatio restituendi transeat ad hæredes.

Sequitur, in quarto argumento de fama & honore læsis, quomodo debeant restitui. Qualiter autẽ fama & honor differant, libro sequen. quęst. 9. vbi eorũ tractatus propriũ habet locũ, explicabitur. Nũc aũt satis est nosse famam, quæ bona est existimatio de homine publicitus habita, per detractionẽ denegari; ob idq; infamator commodiori aptioriq; possibili modo, restituere, resarcireq; eã tenetur. Est enim in bonis tẽporalibus post vitã præcipuũ. Neq; verò est, sicuti ablata vita, irrecuperabilis; põt enim in integrũ restitui. Attamen præstituẽda est statim in fronte regula, Quòd læsa fama non est de necessitate salutis restituenda, nisi quando contra iustitiã aufertur, quæ regula vniuersalis est in omnibus bonis. Vnde cùm S. Thomas tres assignet infamãdi modos: Primus, inquit, cùm quis scilicet verum dicit, & iustè nõ obligat ad restitutionẽ. At quia de hac re variæ circunferuntur opiniones, ne tanta auctorũ citatione stylũ obnubilemus, subiectis notabilibus rem aperiamus. Primùm, vt obligatio restitutionis famæ oriatur, requiritur, vt verè fuerit ablata, vel obscurata: nam quandoq; ratione obiecti apparet

De quarto argumento.

Regula de fama restituenda.

Primum notabile.

Quatuor modis obiecto crimine homo non diffamatur.

auferri, quæ tamen re vera non aufertur. Id quod quatuor modis cõtingere potest. Primò, si quid diffamatur, talis homo est, cui secundũ humanam reputationem illa non est infamia. Dixisti aulicum hominẽ seruire, vt ipsi aiunt, aulicæ etiam fœminæ: licet suspirio inde oriatur, si modò fœminã nullatenus infamares, profectò viro nõ teneris ad restitutionem. Neque si diceres descendisse in duellum cum alio, quamuis hoc secretum esset & forsan mendacium; quia tali hominũ ordini nulla aut perquàm exilis oboritur ex his infamia. Secundò, neque aufertur fama quãdo persona iam publicè erat infamis. Mentitus es, verbi gratia, meretricem tali nocte admisisse leonem, quem non admiserat: re vera non esset peccatum mortale nõ restituere ei famam, quia nullam inde maculam ipsa contraxit. Tertiò, si infamia est de re leuissima. Vt si quis alium infamaret q̃ esset negligens in studio; & quòd non ieiunaret Quadragesimam totam, quamuis mendacium esset: si persona illa erat vulgaris, pro nihilo ducit. Quartò, si infamator vel non est fide dignus, vel ioco videtur dixisse, quoniã cui nulla datur fides, etsi delictum incurrat, quia tamen nullam generat infamiam, nullo se illaqueat restitutionis nexu.

Secundũ notabile.

Præterea, requiritur vt alius famã obnubilet per iustitiæ delictum. Etenim qui more & lege verum crimen propalat, nihil aufert quod restituere teneatur. Vt si quempiam in iudicio rectè accusasti: aut si per fraternam correptionẽ ad maiorem emendam prudenter plures accersisti testes, quibus proximi delictum patefaceres, aut si bono amici tui consulens, qui criminosum aut malè fidum seruum recipere in suam familiam adornabat, id ne faceret admonueris; nullus istorũ casuum iugo restitutionis hominẽ subdit. Mox, si quis quempiam infamet contra charitatem, non violando iustitiam, neque sic innectitur restitutionis necessitate. Detulisti criminosum in iudicium, qui re vera dignus erat supplicio, & testibus conuinci poterat, non tamen ad bonum suspiciens, sed iniquo animo, puta ex odio aut ex auaritia, vt illi in sua dignitate per ambitionem succederes. Deliquisti quidem cõtra charitatem & liberalitatẽ; non tamen restituere conuinceris, quia non fecisti cõtra iustitiam. Pari ratione, si prælatus proderet reum, quem licitè condemnauit, proderet autem quibus illud erat ignotum. Impingit quidem in charitatis iura; haud tamen restituere tenetur. Neque verò qui legitimè diffamatũ in vno loco traducit in alio, vbi res nondũ erat audita.

Tertium notabile.

Ad hæc requiritur tertiò, q̃ qui læsus est, non alia via famam recuperauerit; nam tunc immunis fit ille qui infamauit à restitutione, quippe cùm alter iam habeat quod perdiderat. Vt si ille quem de concubinatu traduxi, adeò se compurgauit vt nulla mihi ampliùs habeatur fides, onere sum restituendi exoneratus. Ecce ergo tres cõditiones ex quibus obligatio conflatur ad restitutionem: scilicet vt auferas famam, & cõtra iustitiam, & quam alter non iterum in integrum reparauit.

Duobus modis quis contra iustitiam infamatur.

Post hæc ergo ad singularia descendentibus dicendum restat, q̃ duobus modis (vt ait sanctus Thomas) vsu venit contra iustitiam infamatio; scilicet, quando quis falsum crimen imponit atque iniustè: secundò, quando imponit verum, sed iniustè. Sed nunquid fieri potest vt impositio falsi criminis sit vnquã nisi iniusta? quid ergo opus erat post falsum, addere iniustè.

Dubium.

Respondetur fuisse necesse: nam (vt libr. sequent. quæst. 4. visuri sumus) iudex ante cuius tribunal ille legitimè probatur nocens, quem ipse nouit esse innocentem, tenetur ipsum supplicio addicere: quo vtique casu falsum illius crimen facto ipse affirmat, iustè tamen; & ideo ad nullam cogitur restitutionem. At verò neque iudex extra illum casum, neque vlla priuata persona sciens ac prudens falsum de alio crimen adstruere valet citra iniustitiam. Tunc ergo ille non faciet idoneam restitutionem antequã asserat se esse mentitum, nisi forsan inter illos conuenerit, vt alia sit remuneratione contentus.

Notandũ de consuetudine restitutionis famæ.

De quo statim verbum alterum adhibebimus. Quin verò & hoc obseruandum est documentum, quòd non satis est coram eisdem quibus mendacium dixeras, te mentitum asserere: verùm teneris contrariam, quam feceras, fidem facere; videlicet quia homines procliuiores sunt ad credendum mala quàm bona, iureiurando si opus fuerit, adhibitisq; insuper testibus, monstrare te debes falsum dixisse; vt qui tua culpa fuerat infamia respersus, tua quoq; diligentia repurgatus euadat.

Secundus modus.

Secundo modo, obscuratio alienæ famæ fit contra iustitiam, quãdo quis verum crimen detegit: tamen contra iuris necessariũm ordinẽ. Vt si quis occultum crimen vel extra iudicium propalauit, vel in iudicium accusando detulit, q̃ tamen probare nequiuerat. Quando verò alias prætermisit ordinis minutias, non fit subinde restitutioni obnoxius, vtpote si accusauit die festo, aut loco indecenti, aut non seruatis alijs ceremonijs, quę rei substantiam non mutant. Veruntamen hic restitutionis casus, perquàm difficilis est, si fieri ritè debet ac rectè. Enimuero hoc certum est non licere illi infamatori dicere se fuisse mentitum; esset enim hoc ipsum mendacium; quod pro salute totius mundi neutiquàm dicendum est. Atqui id quod S. Thomas & Scotus & plerique Doctorum aiunt, debere scilicet illum tũc dicere se perperam illud dixisse, atque iniquè proximum diffamasse, neque esse sibi adhibendam fidem, vsqueadeò vel parum vel nihil ad restitutionem confert, vt citiùs ac sæpius noceat. Alij ergo recentiores aiunt infamatorem tunc debere vti amphibolis verbis, vt sic ipse non mentiatur, vt tamen alij arbitrari possint, fuisse mentitum. Sed re vera præterquàm q̃ hoc genus esset mendacij, nihil vtilitatis afferret. Obidq; satius mihi semper visum est, quod & hic Caieta. ait, non ampliùs talem detractorem coram eisdem de re illa fari debere; sed bonam vbique eiusdem hominis existimationem dispergere, videlicet quantum citra mendacium valet. Et quãuis inde alij, q̃ non se ipse retractat, colligant verum dixisse, non tamen ipse amplius facere valet. At verò tenetur ei, cuius famã vulnerauit, de damno dato, nempe si caussa illius iniuriæ aliquam iacturam suorum bonorum fecit. Non tamen in integrum, ac si per mendacium eum diffamasset, sed ad arbitrium sapientũ prudentumq; virorum. Veruntamen in his restitutionibus faciendis pensanda est rei possibilitas. Ecquis enim restituere valeat si ei quem diffamauit, impedimento fuit, ne episcopatum, aut egregiam cathedram, amplamve dignitatem obtineret? Debet ergo in hisce casibus consilium teneri sapientum.

Tertius modus infamandi iniustè.

Tertius verò modus, qui ab Scoto & Richardo & ceteris adijcitur iniustè infamandi, vsu venit, quando quis negat occultum suum crimen, quod alter iniustè detegit, siue in iudicio siue extra. Vt dum occultus concubinarius aut fur præter ius denuntiatus, ait denuntiantẽ fuisse mentitũ. Dubium enim est, teneatúrne illi restituere famã quam ei sauciat, dicendo illum esse iniquũ delatorem?

Caietanus.

Et quidem Caieta. hic. & in Summa, in verbo restitutio, vtrúq; eorum ait teneri alteri restituere, quãdo mutuò sunt sibi inuicem iniurij, & nullus, vt ipse arbitratur, potest suam famam remittere.

Scotus.

Scotus verò & Richardus mitiùs respondent, nempe illum concubinariũ non teneri sic denuntiatori restituere famam, vt occultum suum crimen fateatur, sed alijs verbis eum excusando: nempe dicendo bona intentione & zelo illũ fuisse adductum.

Sententia auctoris.

Crediderim tamen, si meũ est auscultandũ iudicium, q̃ licet hoc quod Scotus admonet, salubre sit consiliũ; tamen secundùm iustitiæ rigorem ille iniustè infamatus nullatenus tenetur denuntianti vel accusanti restituere: etiã si suum crimen negauerit, ex qua negatione colligatur alium fuisse vel mentitũ, vel falsum locutũ. Id quod & ante nos Syluest. adstruxit, in verbo, restitutio. 3. §. 3. Nam qui suo vtitur iure, nemini iniurius est, atq; adeò rigore iustitiæ nõ cogitur illi quidpiam restituere, ille aũt qui tali casu suũ celat crimen, suo vtitur iure. Quòd si arguas, illũ dũ negat crimen quod fecit, mentiri; & si cũ iuramẽto id negat, peccare mortaliter: ex quo cõsequẽs apparet, alteri ad restitutionẽ teneri: respõdetur primũ q̃ potest celare tacendo, scilicet neq; affirmando neq; negãdo. Secundò

respondetur

respondetur quòd etiam si negando citra iuramentũ peccet, non tamen mortaliter: quia non perniciosè mentitur: quandoquidem ius habet celandi. Et quanuis peierans mortaliter peccet contra Deum, non tamen iniustitiam contra reuelatorem committit. Neq; uerò, ut Scotus putat, contra rempublicam: quũ quandiu ipse habeat ius suum contegendi crimen, non est inobediens iudici: atq; adeò neque ad restitutionem cogitur. Est enim alta mente, illa suprapofita regula seruanda, Nullum peccatum ad restitutionem obligat, nisi sit contra iustitiam.

Caietanus.

Quocirca metaphysica hæc distinctio Caietani, scilicet quòd accusator potest cõsiderari uel tanquam iniustè accusator, & tunc alter crimen negando, non facit ei iniuriam: sed tamen potest etiam considerari tanquã homo, & tunc fit illi iniuria. Metaphysica inquã hæc distinctio, profectò nihil ad mores refert: nam cùm ipsissimus homo sit, qui accusat, nullam ei irrogat iniuriam, qui se suo iure ab illo tuetur. Præterea, inanis est ille modus mutuę restitutionis. Nam si qui accusauit, non potest dicere falso se accusasse, quia mentiretur: sed accusasse iniustè: per hoc non resarcit alterius famam: immo potius cõfirmat rem ueram affirmasse. Item postquàm alter non tenetur crimen suum occultum confiteri, si diceret, ut uult Caietanus, alterum non fuisse calumniatorem, illa esset quasi confessio proprij criminis. Ille ergo infamatus non tenetur restituere accusanti: sed si alteruter, potius accusator qui priorem intulit iniuriam tenetur accusato. Præter hæc quando uterque teneretur, certum est, contra quàm Caietanus censet, locum habere compensationem, ut scilicet iniuria pro iniuria remitteretur. Potest enim quisq; suam famam & remittere & commutare, ut statim uidebimus.

Quartus modus infamandi iniustè.

Quartus deniq; modus iniustè infamandi est tantò perniciosior, quantò usitatior & minoris æstimatus: nempe dum quis quæ audiuit retulit. Audisti scilicet uicinam tuam amicum receptare: id autem, ut ingenium est hominum, statim in aures uicinæ hisce uerbis susurras: Hoc aut illud audiui: ego quidem non credo, sed audita refero. Est profectò ingeniosus, sed pestilens detrahendi modus. Nam quò tu te ipsum sanctius iustificas, maiorem tibi arrogas fidem, & ideo peius infamas. Sic enim fama, ut ait ille, uires acquirit eundo.

Scotus & Caietanus.

Quare etsi Scotus loco citato distinctione decimaquinta, quæstione quarta, & Caietanus secunda secundæ, quæstione septuagesimatertia, articulo secundo, illam censeant nõ esse directè infamationem, quia ex natura rei non aufert famam, neque obligare putant ad restitutionem nisi ratione scandali: profectò ego non sic auderem tutas reddere conscientias. Immo qui sic infamat, licet non teneatur dicere se esse mentitũ, quandoquidem id audiuit: tenetur tamen non solùm dicere leuiter se esse locutum, uerùm & operam dare, ut opinionem quam alij conceperunt, illis adimat. Nisi fortè res sit tam publica, ut alia uia inserpserit. Cauendum ergo est maximè ab huiusmodi susurris. Præter hæc autem de hac famæ restitutione multa doctores controuersantur dubia, quæ sunt ordine discutienda.

Primum dubium.

Primũ est, utrum cum detrimento propriæ famæ restituenda sit aliena? Apparet enim id non esse necessarium: tum q; unusquisq; debet potius suæ famæ consulere quàm alienæ: tum etiam q; fama quam ego alteri abstuli, nõ mihi accreuit. Debeo inquam quos depredatus sum numos eò restituere, quòd mihi accreuerunt. ob id autem quòd famam alterius obscutaui, mea non fuit facta clarior. Respondetur, nihilominus procul dubio cum propriæ famæ detrimento eam tenemur, quam lacerauimus, reficere. Nam licet nostræ propriæ quàm alienæ accuratius debeamus prospicere: haud tamen ulli licet cum alterius iniuria sibi consulere. Neque dissimile est in alijs bonis temporalibus. Si enim alienam domum incendio absumpsisti, aut hominem coegisti suas merces in undas iactare, licet nihil tibi accreuerit, teneris nihilominus restituere. Vnde acutè profectò Aristot. quinto Ethicorum docuit in huiusmodi iniurijs, licet non proprium, tamen metaphoricum esse lucrum; nempe quòd tuam explens uoluntatem, alium deiecisti: ob idq; perinde teneris restituere, ac si quod abstulisti, tibi esset appositum.

Alterum dubium.

Hoc autem dubium, alterum parturit; utrum scilicet usqueadeò hoc sit uerum, ut nullam exceptionem admittat? Est enim pręgraue, ut si Antistes, uel alter egregiæ existimationis, famam priuati hominis maculauerit, teneatur cum tanta iactura suæ alienam reficere; dicendo se esse mentitum uel quid simile. Respondetur leges has morales non esse tanto cum rigore auscultandas, sed ut sapientissimus quisque ponderata personarum qualitate censeret, & ideo personæ illustri satis est, si quam obtenebrauit alterius famam, pecunia, uel alia ratione compenset. Quòd si alter noluerit, non tenetur infamator amplius facere; nam etiam in pecunijs si debeo decem, quæ soluere non possum, nisi cum millium detrimento, profectò differre possum solutionem, uel aliam uiam indagare soluendi.

Tertium dubium.

Grauius autem dubium hoic ãſ fine, est, utrum fama sit, cum detrimento propriæ uitæ restituenda? Caietanus hanque 2. 2. quæst. 62. articulo 6. quem iuniores nonnulli sequuntur, tres rerum ordines distinguit; nempe pecuniam, honorem, ac simul famam, & tertiò uitam.

Bonorum distinctio.

De quibus hinc constituit regulam; Rẽ inferioris ordinis nemo tenetur cum detrimento rei superioris restituere, ut pecuniam cum detrimento seu famę, seu honoris: nec famam uel honorem cum detrimento uitæ, sed rem cuiuscunq; ordinis cum detrimento rei eiusdem ordinis.

Reg. Caie.

Regulas autem huiusmodi ex uisceribus metaphysicæ expressas, multò plus nimio Caietanus ad morum Philosophiam accommodauit, quæ ideo non possunt non esse fallaces.

Reprobatio.

Profectò non est, q; ambigi possit, quin pecunia debeat nonnunquam cum detrimento famæ restitui. Primùm enim nemini fas est cum detrimento & iniuria alterius suum protegere honorem & famã; neque alter, qui læsus est, tenetur iuri suo etiam pecuniario cedere, ut qui iniuriam intulit, suam protegat famã. Suffuratus es verbi gratia, amplam pecuniam, haud dubiũ quin debeas omnem adhibere diligentiam, ut secretò restituas. Si tamen neutiquàm sine famæ & honoris periculo potes, non ideo debet alter sua denudari substãtia, maximè cùm damnum illius graue est. Haud enim negamus quin debeat respectus haberi famæ & pecuniæ; sed tamẽ, cæteris paribus, maius est ius innocentis, qui à te iniquè læsus est. Secundo, quanuis metaphysicam rationem inire uelimus, etsi fama genere suo præstantior sit quàm pecunia, tamen tantum potest æris accumulari, ut cumulus ille, multò sit pretiosior fama tua. Est quidem aurum suo genere argento pretiosius, sed tamen tantum esse potest argenti pondus, ut multò æstimetur pluris, quàm minus auri. Porro ergo illa regula ualde perniciosa est in rempublicam; quam idcirco absit ut ullus credat, qui suæ studet conscientiæ consulere.

An cum periculo uitæ teneatur quis restituere.

De uita autem, q; quis cum eius periculo aliquam teneatur restitutionem exequi, urgentius dubium est. Etenim cùm, vt suprà diximus, non modo nemo sit dominus uitæ, uerùm neque ob id nullum delictum teneatur se morti offerre, ut libro proximo dicturi sumus, aut mortem sibi ad quam condemnatus est, asciscere; consequens esse apparet, ut cum eius periculo nemo ad restitutionem teneatur. Respondetur ergo, q; secundum communem legum ordinem & morem nullus tenetur cum periculo mortis restituere, non solùm pecuniam aut famam, uerùm neque uitam quam alteri abstulit, etiam si insignem uirum occiderit. Et in hoc etiam fallit regula posita, scilicet q; res debeat semper restitui, etiam cum periculo rei eiusdem ordinis. Secundo nihilominus, saluo meliori iudicio, crediderim singularem posse euentum contingere, quo quis cum periculo propriæ uitæ teneatur restituere, non solùm famam & honorem, uerùm etiam fortè rem pecuniariam. Exempli gratia; Si quis illustrem familiam de hæresi aut de crimine læsæ maiestatis mendaciter diffamasset, ita ut nisi mendacium retractasset, eadem prosapia perpetua illa labe maneret infecta; deberet quidẽ oẽm adhibere diligentiã, ut uitam propriã in tuto constituendo testimonij peremisset. At uerò etiam si non posset sine periculo

 uitæ,

uitæ, credo nihilominus quòd teneretur. Veruntamen prudenter discernendum est, delictum'ne & damnum tã transierit, an uerò sit semper dependens. Occidisti hominem, ut dicebam, quem iam in lucem restituere nõ pores, non teneris ut pecuniam pro illo restituas, periculo te mortis exponere: neque si famam denigrasti, quam infamatus recuperare non potest. Sed tamen de illo casu loquor, quando ex re fama actu pendet ut recuperari possit. Idem censuerim de uita, ut si ob tuum solum falsum testimonium uinctus quispiam est, qui morti addicitur: profectò teneris etiam cum periculo uitæ tuæ illum morti eripere, in quam tu illum adigis. Secus, si tu crimen cõmisisti, ob quod ille falsò condemnatur. Enimuerò si tu illi non imposuisti, nihil tua refert. obidq; nulla lex teipsum nunc prodere cogit. Quid autem, dum quis famam restituere non potest? Diuus Tho. ait debere aliter compensationem facere: idemq; Scotus in quarto, distinctione decimaquinta, secundum tenorem illius glossulæ super cap. ecclesia. ut lite penden. nihil. innoue. Cùm res restitui non potest, in alio æquiualenti fieri debet restitutio. Syluester uerò in uerbo, Detractio. §. quarto, affirmare audet contrarium: illa nimirum similitudine ductus, quòd sicut pecuniæ debitor dum non est soluendo, non tenetur honorem aut famam exhibendo recompensare: ita neque qui famam restituere nequit, tenetur pecunia satisfacere. Et habet probabilitatis nonnihil. Nam aliàs qui neque per pecuniam potest restituere, deberet eam orationibus uel alia uia repensare. Nihilominus nõ est ab opinione regia diuertendum. Enimuerò cùm pecunia pretium sit omnium rerum, illa æstimatur & honor & fama. Et ideo per illam aut per aliud pecunia æstimabile, facienda est horũ restitutio. Quando uerò illa deest, non est cur per orationes uel per honores restituatur; quia hæc non sunt rerum pretia. Super his autem omnibus potissima hic quæstio de hoc disputatur, utrum fas cuique sit suæ remittere famæ restitutionem? Cuius utique partem negatiuam tuetur Caietanus secunda secundæ, quæstione septuagesimatertia, articulo secundo, & in sua Summa, uerbo, detractio: cui non desunt alij recentiores sequaces. Atqui fundamentum eius est hominem non plus esse famæ suæ & honoris dominum quàm uitæ: atque adeò sicuti occidere se non potest, neque eandem facultatem alteri facere, ita neque famæ suæ restitutionẽ remittere. Sed tamen hæc quæstio non est quòd magnum nobis negotium hic facessat: quippe qui supra quæstione tertia contrarium fundamentum iecimus, & ut arbitror constabiliuimus. nempe quòd homo est honoris sui & famæ dominus sicuti pecuniæ: tametsi in eodem ordine pluris habenda sit quàm pecunia, secundum illud Prouerbiorum uigesimosecundo; Melius est bonũ nomen, quàm diuitiæ multæ. Ex quo quidem contrario fundamento contrariam modò elicimus conclusionem? uidelicet remittere famæ restitutionem atque honoris, genere suo non esse peccatum mortale; nisi circunstantia personæ, scilicet quia est in publica dignitate aut magistratu constituta, aut fortè alia ratio mortale illud sufficiat. At si absque ulla caussa illam quis remittat, aut se non grauiter infamet, erit ei peccatum ueniale, sicuti prodigalitas pecuniæ quæ genere suo non est mortale, uel saltem in eodem ordine paulò deformius. Et ratio est, quia eiusdem ad seipsum in his quorũ homo est dominus nulla intercedit ratio iniustitiæ, sed erit peccatum præter charitatem, qua quisque tenetur se & sua diligere, quod quidem in temporalibus non attingit ad mortale. Ex qua quidem conclusione subinfertur secunda, scilicet quòd si quis aliqua bona & honesta caussa ei qui se infamauit citra aliquam restitutionem parcat; nẽpe ut illius qui aliàs probus est, honori cõsulat, aut propter aliam pietatis rationem, non solùm nullam contrahet culpam, uerùm & officium præstabit charitatis. Loquimur enim semper absque circunstantia personæ publicæ. Conclusio est non solum nostra, uerùm Adriani, auctoris non infimæ notæ, in quarto, quæstione penultima, de restitut. quinetiam Sancti Thomæ expressè, quidquid Caietan. contrà cõnetur. Ait siquidem secunda secundæ, quæstione 64. articulo 5. hominem esse constitutum dominium suipsius per liberum arbitrium, & ideo licitè de seipso disponere posse quantum ad ea quæ pertinent ad hanc uitam. Neq; quidquam excipit præter transitum huius uitæ ad aliam. Vbi palàm asserit omnium præter solam uitam esse hominem dominum. & quæst. 53. articulo 4. absque ullo ænigmate explicatissimè ait, in arbitrio hominis positum esse, detrimentum suæ famæ pati, nisi hoc uergat in periculum aliorum, utputa si quis persona sit publica, secundum illud Greg. hom. 9. super Ezech. Linguas detrahentium sicut nostro studio non debemus excitare, ne ipsi pereant, ita per suam malitiam excitatas debemus æquanimiter tolerare, ut nobis meritum crescat. Quin uerò non solùm ex doctoribus, uerùm etiam ex Euangelio id non est illatu difficile. Haud enim Christus tantam honoris & famę curam nobis commendauit, ut declararet non habere nos illorum dominium. Immo Math. 5. & alibi sæpe, honores omnes cum splendoribus huius mundi impendio nos admonet ut abijciamus. Et alibi, ne optemus primas cathedras. Et de fama ait Paulus, pro minimo habere, iudicari ab hominibus. Non ait pro nihilo, sed pro minimo, quia fama aliquod bonũ est, sed non de præcipuis. His adiecimus loco citato sanctorum exempla puta, Ambrosij, Augustini, & Anselmi, qui seipsos in suis scriptis humilitatis gratia diffamarunt. Quod certè non fecissent, nisi intra limen uirtutis id illis licuisset. At si fundamentum illic satis demonstrauimus, quod arbitror demonstrasse, nempe hominem esse dominum suæ famæ, nulla est ratio cur hic in confirmandis his cõclusionibus immoremur sanè quæ inde plane colliguntur. At uerò quando infamia esset hæresis aut apostasiæ, quæ contra fidem & religionem è regione militant, talis infamia non est ferenda, sed omnino repellenda, & quàm fieri maximè potest abstergenda, exemplo Christi; qui, ut legitur Math. quarto cùm alias sibi illatas à dæmone iniurias æquanimiter tulisset, ubi de idololatria eum tentauit, acerbitate usus in eum est. Istæ autem conclusiones apertius etiamnum dilucidabuntur lib. proximè sequenti, quæst. 10. ubi ex eodem fundamento collecturi sumus non esse homini contra iustitiam seipsum infamari permittere, quin uerò quandoq; uirtutem. Et re uera contraria huic nostræ opinio turpiter derogat iuribus amicitię. Possum enim pro amico uitam exponere, quamuis illius non sim dominus. cur ergo non possim exponere famam & honorem? At uerò non desunt in contrarium nonnullæ obiectiones. Prima uidelicet, quæ ex Sapiente adsciscitur, Curam habe de bono nomine, bonum enim nomen melius est quàm diuitiæ multæ. Respondetur tamen curam, quę habenda est boni nominis, eandem esse, quæ nobis uirtutis incumbit; utpote cuius præmium est bonum nomen. Debemus ergo bonum procurare nomen insequendo uirtutem, est enim eius umbra. Quapropter sicut eum qui recta pergit ad solem, umbra sequitur, sic & qui uirtutem colit subsequitur honor. At quia, ut ait Arist. honor non est in potestate honorati, sed honorantis, non est tanta cura facienda per se boni nominis. Propter quod dicebat Paulus, perparui facere iudicari ab hominibus. Et Augustinus. 11. quæstio. 3. Can. senti. ait Secundino Manichæo; Senti de Augustino quidquid libet, sola me in oculis Dei conscientia non accuset; immo qui bonum nomen nisi per uirtutem procurat, nunquàm illud attingit, sicuti qui Soli terga uertit, umbram quam persequitur, nunquam assequitur. Quòd si nobis eundem Augustinum obiciamus 11. q. 3. Can. nolo. ubi homines crudeliter ait propriam famam contemnere. Nam uita, inquit, nostra est necessaria nobis, sed fama nostra necessaria est alijs? Respondetur non insinuasse Augustinum dominiũ famæ nostræ non esse penes nosipsos. Immo id potius de uita debuisset asserere, cuius non sumus domini, & tamen ait, quòd uita nobis est necessaria. Sed tantùm ait, quòd licet fama res sit propria nostra, sicut nostra pecunia,

ubi

Notanda distinctio.

D. Tho. & Scotus.

Syluester.

Sententia auctoris.

Caietanus.

Solutio dubij.

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Gregorius.

Argum. contra conclusionem.

Colenda uirtus quam sequitur honor.

vbi tamen opus illa fuerit reipublicæ, debemus per bonã nostram famam ei seruire, sicuti qui dives est, suis pecunijs. Attamen inde hoc tantùm fit consequens, quòd homo in dignitate constitutus, aut reipubl. necessarius; famam propriam suæ functioni mancipatam habeat & obligatã, vtpotè sine qua gubernare nequit subditos, & ideo non ita possit eam negligere. Haud tamen inde sequitur, quòd priuatus homo teneatur suam seruare famam, sicut neque alia bona temporalia: præterquàm quòd Augustinus loquebatur quibusdam mulierculis, quæ consolitò humilitatem venditantes, diffamabant sese, admittentes ad se viros, quod certè non erat licitum. Hinc ergo ad præfectos gradum faciamus. De quibus prima sit nostra assertio, quòd prælatus quandiu prælatus est, contra iustitiam mortaliter peccaret, si in re præcipui momenti suã negligeret famam: quoniam, ut modò dicebam, habet illam in officio mancipatam. Attamen si non esset persona adeò egregiè utilis reipublicæ, & nellet magistratum abdicare, non magis teneretur seruare famam, quàm persona priuata: secus, si vult in loco publico perseuerare. Ex his autem plerique colligunt, eum qui prælati famam dilacerat, non illi tantùm obligari ad restitutionem, sed ēt subditorum collegio. Nam fama, inquiunt, non sua est tantùm sed & collegij. At verò absque moderatrice distinctione non id crediderim. Fama enim prælati sua est propria, ac si persona esset priuata: licet ad suam functionem illa indigeat. Obidq; dum infamia, de prælato tantùm dispersa est, puta quod concubinam habet, uel aliud crimen in quo subditi cum illo non participant, illi satis est restitutionem fieri: licet maior sit faciendi obligatio quàm si persona esset priuata. Si tamen ipse ab restitutione infamatorem absoluat, profectò crediderim, licet ipse malè faciat, alium nihilominus tutum manere: neque quidpiam amplius debere collegio: sicuti si suam prodigeret pecuniam, qua egebat ut erogaret in pauperes. Nã ipse est dominus suæ famæ, licet malè dispenset. Secus, si crimen totum collegium subnotaret, utputa si infamaretur de simonia, aut de hæresi, unde subditi infamiam participij contraherent: tunc etenim & collegio debetur restitutio. Ex his, quæ dicta sunt, dubiolum aliud solutum euadit, nempe utrum possit compensatio fieri in fama? Planè enim colligitur fieri posse, vt si tu meum de re aliqua corrosisti nomen, atque ego uicissim tuum, non solùm conuenire possumus, ut uterque cum suo maneat uulnere, si personæ sumus priuatæ, uerùm etiam mihi licebit non tibi uelle restituere, nisi eandem tu mihi solutionem facias. Probatur: quoniam, ut diximus fama potest per pecuniam repensari: & ideo sicut in nummis, ita & in fama locum habet huiusmodi cambium. Haud tamen infamatus potest per modum uindictæ infamatoris nomen lædere: sed tunc duntaxat, ut uim ui repellat, prodendo scilicet aliquod uerum eius crimen, quod ad labefactandum illius testimonium necessarium est. Quintum argumentum: Vbi de honoris restitutione inquisitio fit, non est tantæ ambiguitatis. Differunt autem honor & fama, ut quæstione nona latius dicturi sumus, quòd bona fama est bona existimatio & opinio, quæ de homine habetur, quæ ideo per detractionem denigratur; nempe aut per impositionem criminis falsi, aut per veri propalationem. Honor uerò est reuerentia quę alteri fit propter aliquam excellentiam, aut uirtutis, aut generis, aut magistratus, aut doctrinæ, &c. qui quidem honor deteritur auferturque per conuitia aut contumeliam, Obidque facilius restitui potest, quàm fama, scilicet per contrariam reuerentiam. Sed de hac tamen reuerentia hæsitari assolet, verũ ad honorem rependendum satis sit ueniam petere? Ad quod Caiet. q. citata. 2. 2. q. 72. artic. 3. impertinentem esse censet ad honoris restitutionem, ueniam petere. Haud tamẽ tam absolutum uerbum proferre ausim, sed per hęc documenta potius ineunda est responsio. Primùm, petere ueniam, decentissimus est & rei accommodatissimus modus honoris restituendi: quandoquidem restitutio per antidotum fieri debeat, hoc est per contrarium. Vnde cùm contumelia & conuitium signa sint contemptus, uidelicet quòd contumeliator ut superiorem se gerit, alterum subigens, proprium antidotum est contraria humiliatio, etiam corporis inflexio. Secundum assertum est, hoc neque sufficere semper, neque semper esse requisitum, sed prudenti arbitramento opus esse. Quòd enim non semper sufficiat, patet: nam aliquando contumelia est tanta, ut id non sufficiat, sed alia sit compensatio requisita. Quòd autem neque id requiratur, liquet ea regula beati Augustini, qui ait, non decere prælatos ueniam à subditis petere. Quare neque plebeius homo iusta ratione à uiro illustri tantam humiliationem exigeret, sed aliter fieri posset restitutio. Quin adde cùm mos inter nobiles & illustres non sit huiusmodi uenias petere, nõ sunt à confessoribus ad illas cogendi: sed more suo, qui tamen ab euangelico non exorbitet, eiusmodi restitutiones facere. Ad hæc discerniculo quoque opus est, quantum ad illos qui sunt contumelias passi, quomodo sit eorum conscientia ad remittendum iniuriam stringenda? Tenentur enim non habere animum uindicandi se priuata auctoritate. Nam, ut habetur Deuteronomij trigesimosecundo, & ad Rom. 13. Mihi uindictam, & ego retribuam. sed tamen non tenentur aut damnum acceptum aut iniuriam remittere, dumtamen more & ordine per publicam potestatem eam exequantur.

Prælatus negligens famam peccat mortaliter.

Quorundam opinio.

Infamando non ui repellere licet.

De quinto argum.

Differentia famæ & honoris.

Dubium.

Opinio Caie.

Primum documentum.

Secundum

De his qui passi sunt iniurias.

Ad sextum argumentum de eo, qui obstaculum est alteri, ne beneficium adipiscatur, sanctus Thomas respondet tribus dictis. Primùm: Si quis iustè, puta intendens honorem Dei, uel ecclesiæ commodum, minus dignum impediat, ne sacerdotium digniori cõferatur, nulla inde emergit restitutionis obligatio: quia nulla interuenit culpa. Secundum dictum est: Si quis iniustè, odio scilicet eum, consilio, uel alia uia qui dignus est & idoneus impediuerit, antea tamen quàm prælatus aut electores firmatum habeant animum ei conferendi, tenetur ei compensationem aliquam facere, conditionibus personarum perpensis & propinquitate, in qua erat ad obtinendum, secundũ sapientis arbitrium. Non autem tenetur in totum, eò ꝙ prouisio illa impediri poterat. Tertium assertum. Si autem enim quis impediat ne beneficium obtineat cui prælatus firmiter iam conferre constituerat in totum, per regulam Aristotelicam argumento citatam: Quod parum distat à re, nihil distare uidetur, secundum tamen possibilem facultatem. Antea uerò quàm ad istorum examẽ descendamus, quę de impediente asserta sunt, explorandum est de conferente, an si non conferat digniori, aut saltem digno, ad restitutionem teneatur, & cui sit illa facienda? Hoc enim hic à diuo Thoma desideratur, cùm tamen inde res tota pendeat. Et quidem Caietan. hic, articulo 2. in dubio tertio pro indubitato habet, quòd non conferẽs digniori, teneatur eidem ad restitutionem. Nam peccat, inquit, contra iustitiam distributiuam, & certum est huiusmodi iniustitiam obligationem parere restituendi: nã distributor tenetur id quod est totius reipublicæ, partibus applicare. Quare si alicui pro merito non conferat, deinceps distributiua iustitia uertitur in commutatiuam secundum quam restituere ei tenetur, ut planè D. Thomas articulo 1. huius quæstionis in solutione tertij docuit. Et quidem si Caietani fundamentum esset ueritatis germanum, indubitabilis esset conclusio. Arbitratur nãque bona ecclesiastica perinde omnino se habere ac bona reipublicæ, quæ sola distributiua iustitia debentur ciuibus; utpote quæ in bonum eorum instituta sunt. At uerò fundamentum pro hoc pro nostra uirili falsitatis redarguimus libro proximo, quęstione ult. ubi & sacris oraculis & bonis rationibus contrarium constabiliuimus, nempe ꝙ quamuis negandum non sit quin beneficiorum collatio instar fieri debeat distributiuæ iustitiæ, finis tñ eius est æqualitatem constituere commutatiuæ, eò ꝙ decimæ non sunt institutæ in præmium personarum pro eo quòd litteris & moribus polleant. Nam si ecclesiæ non essent nobis necessariæ, nunquam fuissent Christianis decimæ imperatæ. Sunt ergo mera stipendia ecclesiæ, mi

Ad sextum arg.

Tertium.

An qui non confert digniori uel digno, teneatur ad restitutionem.

Opinio Caietani.

Fundamentum Caiet.

nistris pro eorum ministerio instituta, quæ dantur illis, non quia boni sunt presbyteri, ut illic adnotauimus, sed quia bene præsunt iuxta uerbum Christi, Dignus est operarius mercede sua. Et illud Pauli, Si nos uobis spiritualia seminamus, non est magnum si carnalia uestra metamus 1. Corin. 9. Eadem ratione imperatæ fuerunt olim Leuitis. Hæc autem omnia iam illic satis explicuimus, quæ ideo repetitione non indigent. Meditanda ergo hic est potissimum commutatiua iustitia, per quam pontifices electoresq; ministrorum ecclesiæ debent eisdem ecclesijs idoneos ministros pro ratione stipendiorum quæ singulę illis persoluunt. Contemplandus enim est Christus tanquam institutor Christianæ familiæ, qui ministeria ecclesiæ instituit & ministris decimarũ mercedem proposuit, & fidelitati prudentiæq; dispensatorum commisit, ut idoneos ministros suis prouiderent ecclesijs. Ex his ergo planè, ni fallor, duæ colliguntur conclusiones.

Prior conclusio.

Prior: Prouisor tenetur per iustitiam commutatiuam dignum ecclesiæ prouidere: quod ideo qui non facit, sed illo repulso præfert indignum, tenetur, non illi quem prætermisit, sed ecclesiæ restituere.

Adrianus.

Atqui hoc ipsum Adrian. posteà Pótifex censuit in illa restitutionis quæstione quæ est, De collatione beneficiorum: tametsi rem non usque adeò disseruit. Conclusio est nota: quia ille non peccat contra iustitiam commutatiuam nisi in ecclesiam, quę stipendia soluit. Nam dignus nullum habet ius acquisitũ, neque eius caussa, quæ præcipua fuerit, institutæ sunt decimæ. Et confirmatur similitudine iam insinuata. Si enim paterfamiliàs œconomum suum conductum operarios mitteret, ille autem illos studio conduceret, qui non essent ad operas idonei, restituere profectò teneretur, non illis idoneis, quos prætermisit, sed domino, cui damnum dedit. Atque huic porrò sententiæ communis animorum conceptio applaudit. Si enim Rex aut Pontifex inidoneo atque indigno ecclesiam aliquam desponsaret, consensus populi non censeret eum teneri ad restitutionem illi, cui non dedit, sed re uera ecclesiæ. Cui idcirco deberet alium episcopi adiutoré adhibere, uel alia ratione prospicere, ut damnum illi in detrimentum animarum datum, alleuiaret.

Posterior conclusio.

Posterior conclusio est, q ubi digno sacerdotiũ confertur, digniore prætermisso, quanuis grauiter elector aut prouisor peccet: tamen non est quòd rigore iustitiæ ad restitutionem códemnetur. Prior pars iam satis illic à nobis demonstrata est, ubi malorum turbam protulimus quæ inde nascuntur, quòd digniores non eliguntur. Posterior tamen inde ueritatem sortitur, quòd tunc non peccatur contra iustitiam commutatiuã, appellamus enim dignum pro ratione præbéndæ. Si ergo ecclesiæ minister applicatur pro quantitate sui stipendij, non fit ei iniuria contra rigorem iustitiæ commutatiuæ, ut debeatur ei restitutio. Dixerim contra rigorem: quia semper fit ei aliqua iniuria contra fidelitatem, postquàm alius dignior poterat ei prouideri. Contra hæc autem est argumentum, quod uulgus nobis obmoliri potest: isti nanque qui ad hæc sacerdotia anhelant, sibi potius cum Caietano arbitrantur faciendam esse restitutionem: quia peccatur contra iustitiam distributiuam. Eisdem autem non sic est respondendum, ut negetur iniustitiam distributiuam obligari ad restitutionem illis faciendam, quibus malè distribuitur. Sed tamen id intelligitur, quando illa est mera iustitia distributiua scilicet, qua distribuuntur bona quæ ciuibus ob suam ipsorum caussam sunt instituta. Hæc autem iustitia non est in proposito, ut expositum est: quoniam etsi sacerdotia & præbendæ debeantur dignis, & ditiora dignioribus; hoc tamen nó est propter ipsos, sed propter ecclesias quibus ministeria debentur. Haud tamen diffitendum, quin ob violatam distributiuam iustitiam debeat prælatus illius dignioris prætermissi, ubi alia electio occurrerit; accuratiorem rationem habere.

Quomodo tenetur prælatus digniori prætermisso.

Idem affirmatius & clarius asseruerim de conferendis magistratibus secularibus, qui administrandæ iustitiæ seruiunt. Debentur inquam dignioribus per distributiuam iustitiam, sed tamen si illi prætermittantur, restitutio non est facienda prætermissis, sed populo, qui stipendia contribuit, & damnum accipit, iniuriaque afficitur. At uerò statim contra hæc insurgit argumentum, nimirum quòd si hæc uera sunt, inferri inde protinus apparet, ut neque qui alterum à consecutione beneficij per iniuriam impediuit, teneatur eidem ad restitutionem. Cuius tamen contrarium & S. Thom. & uniuersi Theologi docent. Respondetur nullam esse consequentiam. Nam etsi qui male eligit, commutatiuam iustitiam aduersus ecclesiam uiolat: nihilominus qui capax est sacerdotij, atque ad illud idoneus, ius habet peculiare petendi & procurandi: atque, si ei concedatur, possidendi: obidq; qui contra hoc ius illum obtinere conantem impedit, eidem facit iniustitiam, atque adeò restituere debet.

Regula Geraldi falsa.

Quocirca falsa est illa regula ac seductrix Geraldi Oldonis, quam recitat Adrian. illo cap. de restitutione. Consequenter quæro, uidelicet quòd impediens aliquem ab eo quod nondum erat sui iuris, sed dependebat ab alterius mera uoluntate, non sit ei ad restitutioné obnoxius. Falsa inquam est: Nam etsi in arbitrio prælati sit dare huic uel alteri: nihilominus alter expoliatur iure particulari quod habet petendi. Sicuti qui pauperé per uim aut fraudem impediret eleemosynam petere, teneretur illi ad restitutionem. Nam licet alij gratis conferant; ille tamen ius habet petendi.

Litera sancti Thomæ exponitur.

Hæc ergo præmeditati, ad litteram sancti Thomæ descendamus. Atque circa primum eius assertum, scilicet quod qui alicui impedimento est, ut detur digniori, restitutionis funiculo non ligatur: dubitas fortè an idem de illo sit pariter intelligendum, qui digno obstat, ut detur alteri digno? Respondetur idé esse iudicium; quia cùm ambo habeant ius petendi, possum ego ei fauere cui uoluero, eò uel maximè, quòd tunc distributiua iustitia non uiolatur. In his tamen omnibus hæc apprimè regula meditanda est, ne uis aut dolus interueniat.

Dubium. Regula.

Si enim ego uim intulero aut fraudem digno ne obtineat, haud dubium quin iniuriam illi irrogauerim; atque adeò ad restitutionem illi tenear, quanuis si in gratiam alterius digni id fecerim, fortè non tenear in totum. Neque refert utrum alium impedias ut detur alteri digno, an ut tibi ipsi, qui etiam dignus es. Quicunque enim ius habet pro se petédi illa quorum dignus est. Et quanuis procurare beneficia quę habent annexam curam animarum, peccatum sæpenumerò sit, non tamen ideo restitutionis nexum inijcit.

Sententia Sco. & Richar.

Illa tamen sentétia Scoti in Quarto, distinctione 15. ibidemq; Richardi non est hic absq; examine prætereunda. Aiunt enim quod si quis sibi uel alteri præbendam procurans sit alteri obstaculo ne obtineat; idq; faciat non ut alteri noceat, sed ut sibi uel amico prosit, ad nullam tenetur restitutionem. Si uerò facit alterius procurans nocumentum, tunc tenetur.

Caietanus.

Cui quidem sententiæ & Caietan. in dubio hic secundo uidetur subscribere. Atque in eandem sententiam citát. l. 2. de noui oper. denun. quæ tamen illic non est, sed est. l. 1. ff. de aqua pluuia arcen. §. idem Labeo. 2. ubi habetur quod qui non animo nocendi aquæ ductum qui per suum fundum ad uicini possessionem deriuatur rumpit, nó est iniurius. Si uerò id faciat non ut ipsi prosit, sed ut obsit uicino, iniurius est illi. At profectò regula illa iuris malè ab istis intellecta est. Animus enim nocendi potest quidem esse peccatum contra charitatem; sed tamen obligare ad restitutionem, ut suprà sæpe diximus non potest nisi ubi fuerit contra iustitiam. Videndum ergo est quantum ad restitutionem res attinet, non quo animo id facias, sed quo iure. Et sic est intelligenda lex; nam qui non ut sibi prosit, aquam uicini arcet, uidetur non facere iure proprio, & ideo potest in foro prohiberi. Si aũt uult fundamentum muri ducere per aquę ductum, qui per suũ transit fundum, obidq; uenas aquæ rumpit, licet ex odio faciat inimici & charitatem uiolet, nihil ei tamen restitutionis debet. Ad propositum igitur nostrum, qui suo utens iure præbendam absque ui & fraude sibi uel amico procurat, etiam si ex odio alterius id faciat, & contra charitatem delinquat, ad nullam tenetur restitutionem. Et

per

Explicatur secundum dictum S. Thomae.

per hoc claret ratio secundi dicti sancti Thomae: nempe quòd qui impedit eum, qui in via erat, ad obtinendum, si iniustè id faciat, tenetur ad restitutionem: puta quia intendit eius nocumentum propter odium aut uindictam. Facere enim ex odio aut uindicta, non te onere restitutionis grauat, sed facere iniustè: scilicet nullo tuo iure, sed uiolando alienum: facere tamen ex odio, est signum aliquod nullo tuo te iure uti.

Explicatur tertium.

In tertio uerò dicto explicando multum operis Caietan. insumit: nempe ad explicandam illam regulam Arist. 2. Physic. tex. 56. Quod parum distat à re, nihil distare uidetur. Obijcit namque exceptiones multas in materia morali. Qui enim parum abest, vt peccet, non ideo peccat, Et multò minus qui parum abfuit, vt hominem occideret, non punitur tanquam homicida, neque ad restitutionem tenetur. Sicut neque ille qui parum abfuit vt furaretur sed qui re uera furatur. Quemadmodum si parum abfuit vt rex in insidias incideret, licet fortunatus ipse fuerit: non tamen qui illas tenderât, tenentur ei ad restitutionem. Hisce ergo, nisi ego fallor,

Caietanus.

obiectionibus falsus plane Caietan. aduersatur menti sancti Thom. immeritò regulam eius inficians. Has verò omnes exceptiones potuisset excusare, si mentem D. Thomae tantisper fuisset speculatus.

Explicatio auctoris.

Laborauit enim amphibologia. Longè quippe aliud est parum abesse vt damnum des, quàm damnum dare, in eo quod parum abest, ut sit. Et diuus Thomas non somniauit, quòd qui parum abest ut damnum det, teneatur ad restitutionem, ut Caietanus putat: sed qui re uera damnum dedit in re, quae parum abest ne fit. Exempli gratia: Est uinea aut sunt sata, quorum fructus iamiam maturescent: si parum abfuit, ut uenator cum suo comitatu circum currens illa pessundaret, ad nullam tenetur restitutionem, qui nullum dedit damnum: sed si medius transiens illa pessundedit, tenetur in totum: quia damnum dedit in fructu qui perparum aberat ut esset. Pariter in proposito: Si parum abfuisset ut impedires hominem à praebenda, certè nulli esses restitutioni obnoxius: quia nullum dedisti damnum. Si tamé re vera impedimento fuisti quare ille non est assequutus, damnum dedisti in re quae parum aberat ut ipse haberet: atque adeò secundum tuam facultatem teneris in totum. Addidit tamen prudenter hoc uerbum diuus Tho. secundum suam facultatem: quia profectò in huiusmodi impedictionibus uix potest contingere ut fieri possit in integrû restitutio. At uerò quoniam haec in usum uenire possunt, non te pigeat si rem urgentius exprimamus: Quando ait S. Thom. tunc impeditorem teneri in totum quando firmatus est animus electoris huic dare, aut intelligit quando iam dedit, & hoc non esset impedire, sed auferre. Aut intelligit quando nondum dedit, & tunc apparet quòd nô est perinde ac si dedisset ut impeditor teneatur in totum, nam poterat elector mentem mutare. Quin uerò iustè, si alter posteà occurreret dignior aut aequè dignus. Respondetur non esse intelligendum quando iam dedit. Tres. n. gradus discernit diuus Thomas. Primus est, quando elector nondum animo constituerat huic dare, sed erat tamen in uia, & tunc restitutio est facienda ad arbitriû prudentis. Tertius est quando iam contulit, & de hoc nihil meminit: quia hoc non esset impedire, sed tollere. Quare si quis collatione facta possessioné iniustè impediret, manifestum est teneri in totum. Medius autem casus est, de quo S. Thom. loquitur, quando scilicet praelatus con-

Caie. expositio.

stituerat illi dare. Et tunc ait Caietan. in 4. dubio, ideo impedientem teneri in totum, quia iam elector tenebatur dare illi.

Reprobatio.

Hoc autem nescio unde intulerit ex S. Tho. neque secundum ueritatem. Nam diuus Thomas radicé restitutionis non illic collocat, quòd elector tenebatur dare, sed quòd constituerat iam dare. Quare licet ille non fuisset dignior, sed dignus, si impediens per uim uel fraudem mutauit animum collatoris, profectò tenetur in totum. Nam licet collator sua sponte conferret, neque teneretur isti dare; nihilominus ipse ei per fraudem abstulit,

Corollarium primum.

quod iam penè habebat. Et istud significat D. Tho. quando dicit, iniustè & propter indebitam caussam. Ex quo ego infero, quòd si non per uim aut fraudem id impediés faceret, sed precibus patefaciendo ueritatem: licet mutaret eius uoluntatem in fauorem alterius digni, non teneretur ad restitutionem.

Corollarium secundum.

Atque inde secundò infertur idé esse censendum in legatis testamentorum. Caietan. enim & nonnulli alij discrimen constituunt inter impedientem aliquem à consequutione beneficij, & impedientem legatarium, ne testator illi faciat legatum; dicentes quòd impediens legatarium nullo modo tenetur ad restitutioné. Mihi autem, ni fallor, diuersa arridet dicendi ratio. Vtendum inquam arbitror distinctione posita, an uidelicet per uim & fraudem impedias, an precibus. Si enim uim facias aut fraudem, ne ille qui paratus erat legare sua bona Petro, id perficiat, restituere teneris. Nam licet testator sua sponte id faciebat, tu tamen per iniuriam abstulisti ab illo ius quod habebat recipiendi, id est facultatem, & capacitatem, & proximam aptitudinem. Si tamen neque vim intulisti neque fraudem creasti, non teneris, licet id precibus feceris.

De Scholaribus suffragia praestantibus.

Postremùm denique in gratiam nostrarum Scholarium operaepretium est uerbum impraesentiarum adhibere: quomodo scilicet aut Scholares qui suffragia praestant, aut alij aliter quempiam impedientes, ne cathedram assequatur, teneantur ad restitutionem. Ad cuius utique iucundum responsum hoc primùm omnium non est cur in dubium reuocetur, quin Scholares qui suffragia praestant non testes, ut aliqui opinantur, sed uere electores sint. Etenim si essent testes, non opus esset uniuersos auditores accersere, sed satis esset iustum numerum sciscitari: neque opus esset suffragiorum numero stare, neque per secretos calculos sententias rogare. In summa, non solùm suffragandi forma, sed ratio ipsa ostendit esse electores; quandoquidem Rector stare omnino tenetur eorum suffragijs. Quo fit, ut compelli ceu testes nô possint ad suffragandum, sed possunt renuntiare iure eligendi, nisi quandoque Rectori, & qui ei sunt à consilijs, uel propter paucitatem, uel ad rescindendas alias fraudes ratio appareret, ut compellerentur. Hoc supposito sic de illis omnino censendum est, ac de praebendis diximus: nempe quòd qui praetermisso digniori, dignum eligit, licet moraliter côtra iustitiam distributiuam peccet; nullo tamen restitutionis nexu illaqueatur; quia Vniuersitati dat quod ei de rigore iustitiae commutatiuae debet. Sin uerò praetermisso digno eligat indignum, atque ea, quod arbitror, uera sunt quae suprà diximus, restitutioni tenetur; non illi praetermisso digno, sed Vniuersitati, si id modò posset restituere. Nam stipendia Vniuersitatis non, sunt instituta in rem ipsarum personarum, sed sunt mera stipendia quae Vniuersitas soluit suis ministris. Vnde sicut Rex qui non praefiert dignum ministrum reipublicae, nihil debet digno praetermisso, sed reipublicae; ita qui eligit indignum, damnum non dedit nisi reipublicae, quae suum soluit stipendium. Et ideo elector licet Cathedram debeat digniori, hoc nô est propter ipsum, sed quia per iustitiam commutatiuam, debet Scholis talem ministrum. Haud tamé negauerim quin aliquam ei faciat iniuriam, & ideo teneretur in alia Cathedra, ceteris paribus, illi fauere. De impedientibus autem alia est ratio. Qui enim per uim uel fraudé aliquem impediret ne obtineret Cathedram; non dico alteri suffragium suû praestando, sed si arceret eum ne Cathedram peteret, quam certum erat se alioqui obtenturum, aut si deciperet electores, ne illû eligerent; quia spoliat ipsum eo iure quod ad petendum habet, tenetur ei uel in partem, uel in totû pro ratione fraudis aut uis.

Notanda distinctio.

At de priuatione suffragantium, lib. 1. tetigimus, & nunc amplius dicere repetimus. Bifariam nanque Scholares iniustitiam faciunt suffragando. Vno modo, dum furtim se ingerunt, cùm non sint eiusdem Cathedrae auditores; atque isti si damnum dent, statim restitutioni tenentur; quia re uera nullum habét suffragandi ius. Alio modo, quia auditores sunt; tamen suffragandi iure propter delictum, uerbi gratia, ambitus, & quod aiunt, subornationis, sunt priuandi. Et tunc antequàm condemnentur, suffragari utique possunt. Quocirca si

ca si

ea si Rector eos delictum non interrogat, non sunt suffragando iniqui: si autem interrogantur, fateri tenentur veritatem; maximè si sunt suspecti, & condemnati, tenentur parere. Nam si nulla infamia aut indicijs laborant, iniuriosa est interrogatio, & ideo, dum citra mendacium id ualent, tacere possunt. Si autem iustè interrogati ueritatem celant, tunc perinde ac si condemnarentur iniquissimè faciunt, & contra iustitiam si suffragiū præstant: quandoquidem per iniuriam rectum iudicium suffugerunt. Et idem de illis censendum, qui Scholarium albo non sunt adscripti. Haud enim ipso facto suffragandi iure carent, si re vera sunt ordinarij auditores. Et ideo nisi per sententiam priuentur, eodem possunt iure uti. De his quę ludo acquiruntur quemadmodum sint restitutioni obnoxia, si petantur, aut si vis dolusve interuenerit, satis quæstione præcedenti dictum est. De inuentis autem, lib. seq. q. de furto dicendum.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum satis sit id simplum restituere, quod iniustè sublatum est.

NOn satis est definijsse omnia quæ ablata sunt, restitutionis onere esse grauata, sed & id quoque perscrutandum, utrum satis semper sit simplum restituere. Et arguitur à parte negatiua: Legitur nanq; Exod. 22. Si quis furatus fuerit ouem aut bouem, & occiderit aut uendiderit, quinque boues pro vno boue restituat, & quatuor oues pro una oue. Illud autem sunt iudiciale, cuius instar similia sunt sub lege gratiæ à princip bus constituta. Simile enim dixit Zachæus, ut se apud Christum commendaret, Lucæ 19. Si quid fraudaui, reddo quadruplum. Similisque est fori exterioris praxis: quippe qua fur non ad simplum tantùm condemnatur, sed ut multiplicatum reddat, uel supplicium pendat. Cùm ergo leges ciuiles obligent in conscientia, sit ut non semper sufficiat simplum restituere. In contrarium autem est, quòd restitutionis obiectum non est nisi inæquale illud, quod per ablationem factum est, per æqualitatem ad iustum reuocare: quod fit, si quantū abstulisti, tantundē reddas.

Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur, *Duo in ablatione rei alienæ consideranda.* iuxta duo huius distinctionis membra. Duo nanq; in ablatione rei alienæ est considerare. Primum scilicet, substantiam ipsam oblatiens, ex qua inæqualitas resultat, ut minus ille habeat à quo res sublata est: plus autem ille, qui sustulit. Et hoc ipsum commune est tam iustis quàm iniustis ablationibus. Nam siue rem mutuarò, siue furto accipias, siue eredito emas tantò alter minus habet, quantò tu plus. Secundum quod in ablatione consideratur, est modus ipse auferendi: puta si quis per fraudem aut vim quippiam vel aufert, vel auferre conatur. Et hoc vbique habet connolutam iniustitiam, seu re uera rem auferat, seu nihil auferat: ut ille qui in conatu suo quo præualere *Prima conclusio.* non potuit, succubuit. Sit ergo prior conclusio: Quantum ad naturam attinet ac finem restitutionis, satis in vniuersum est illud simplum restituere quod sustuleris, siue per fas id feceris, siue per nefas. Enimuerò restitutionis nomen officium est præcisè iustitiæ commutatiuæ, nil attinens ad uindicatiuam. Obidque nihil ei refert iusta'ne fuerit ablatio, an verò iniusta, sed solùm æqualitatem constituere. Accepisti quatuor siue per mutuum siue per furtum: totidem erga uia restitutionis debes. Conatus autem es furtum facere, nihil tamen potuisti surripere, nihil uia restitutionis debes. Quo fit, ut restitutionis obligatio quando debitum certam est, nullam expectet iudicis sententiam, sed ex lege ipsa oriatur. De hac autem actuaria restitutione, nempe si aliquando quis plus secundum conscientiam debeat restituere quàm abstulit, libro *Secūda conclusio.* sequenti sub titulo de furto redibit sermo. Posterior conclusio: Ad pœnā quæ debetur ratione iniustæ acceptionis, nemo ante iuris condemnationem tenetur; sed tunc, quando facta fuerit condemnatio. Conclusio hæc in latissimum hic nos campum disputandi mitteret, nisi tam longa tamque accurata disputatione libro secundo quæstione sexta fuisset à nobis pertractata. Illic enim eius ueritatem longa rationum acie constabiliuimus, ubi declarauimus quemadmodū si sententia sit pecuniaria, tūcò sit à reo soluenda, si autem sit corporalis supplicij, non teneatur se offerre, sed satis sit, si absque illata ministris iustitiæ iniuria, eam patiatur. Quocirca de hac secunda conclusione nullum hic uerbum addendum nobis est, ne simus nostra repetitione molesti. Illic enim cuius interfuerit inspiciat. Sed neque de priori conclusione dubiū restat ullum post illa quæ hactenus dicta sunt. Quod ergo ad hunc articulum spectat, id tantùm est ut discernere discas quando res ad meram attineat restitutionē, quando nerò ad pœnam iuris. Illa enim tūcò nulla spectata *Distinctio notanda.* sententia restitutionis oneri subijcitur, hæc uerò non nisi post latam sententiam. Exemplum unum pro pluribus esto; Dicebamus enim illic quòd dum lege frumento, aut uino, aut cuiuis aliarum mercium pretium statuitur, tunc qui carius uendit, statim ceu fur tenetur ad restitutionem excessus iusti pretij, ad pœnam uerò non nisi condemnatus. Pari modo, qui ouem aut bouem furatur, statim tenetur ualorem pecoris restituere. Quadruplum verò aut septuplum non nisi condemnatus. Per quod utique satisfactum est primo membro capitalis argumenti. Horum ergo instar de ceteris conijcito. Perspiciēdum inquam est, an leges pœnales sint, & tunc non obligant ni si post latam sententiam; secus autem, si alius generis extiterint. Quo fit, ut uectigalium leges & tributorum quæ *Leges uectigalium obligant in conscientia.* publicitus regi tanquam stipendia contribuuntur, in conscientia obligent ad soluendum ante sententiam, quia nō sunt pœnales; dico, dum tributa iusta sunt. Atqui ubi res est dubia, tunc iudicium non pertinet ad subditos, sed recurrendum ad principem, & interim seruandæ sunt leges, nisi apertissimam præ se ferrent tyrannidem. De illo autem tributo, quod nostri Alcaualam nuncupant, iam in calce superioris libri disputatum à nobis est, ubi quanta polleat iustitia, pro captu nostro diximus. Est enim, si cum moderatione exigatur, æquum & iustum. Diximus tamen inter alia hoc forsan moderamine uti esse conscientia licere, quòd dum res uenduntur, quæ non sunt grandis pretij, non tenentur uenditores publicanos ad soluendum quærere; satis enim est soluere dum ab illis petitur, dummodo uenditores non utantur fraude & dolo, ut se occultent. Leges autem, quibus transitus mercium prohibetur è regno, pœnales sunt; & ideo neque si frumentum, equos, uel aurum efferas, pœnam teneris soluere nisi captus. Quanuis ut in superioribus tetigimus, peccatum sit mortale eiusmodi res, quæ in regni commodum euehi uetantur, foras asportare. Neque in contrarium urget quòd publicani qui sua pecunia eiusmodi fiscales pœnas redimunt, ius habent recipiendi, & ideo qui non soluit, damnum illis dat. Non inquam hoc urget; quoniam illa se conditione intelligere debent *Nota.* easdem redimere fiscales pœnas, ut ab eis præcisè, quos ceperint extorqueant. Quin uerò hoc impræsentiarum obiter addiderim, quòd in regnorum confinibus, quæ eiusdem sunt regis, non deberent hæ mercium extractiones & commercia prohiberi; quippe quæ non tam in regnorum bonum, prohiberi uidentur, quàm in quæstum. Sed nolo in publicas leges oblatrare. Dubiū autem hic pro- *Dubium de cædentibus ligna in alienis nemoribus.* prium est his, qui furtim in alienis nemoribus ligna cedunt, aut in alienis pascuis furtim oues suas pascunt. Putat enim uulgus ob id quòd qui capiuntur, pœnnia mul tantur, quæ pœnali lege decreta est, eos, qui euadunt, ad nullam teneri restitutionem. Quod tamen manifestè *Distinctio.* falsum est; immo eadem regula utendum est, scilicet ut pœnam à pretio rei furto sublatę discernas. Hac rationè claritatis gratia uti pro meo captu soleo. Aut enim cædua sylua, eiusdem urbis aut castri propria est, cuius qui ligna cæduut, sunt ciues aut incolæ. Et tunc arbitror, nisi insignem stragem faciant, ad nullā teneri restitutionem,

nem, neque pœnæ neque pretij, nisi capiantur. De pœna enim res est certa, sed & de pretio: inde id mihi suadeo, q oppidum uidetur suis oppidanis illa lege ligna distribuere, ut qui capietur, pœnam luat: qui uerò euaserit, gratis sibi prædam acquirat. Idq; censuerim, si utrunque duorũ oppidorum, quæ propinqua sunt, nemora habeat: tunc enim uidentur etiam sibi mutuò illa lege ligna condonare. Quare non tenentur ad restitutionem nisi insignem aliquam deprædationem, ut dicebamus, faciant: sed si capiantur, tenentur subire pœnam. Aliter uerò contingit ligna furtim ex nemoribus euehere, quæ prorsus aliena sunt: nempe quæ neque sunt tui oppidi, neque alterius uicini, cuius oppidani uicissim nemora tui oppidi participant, ut modò dicebamus: quia fortè tuum castrum nullũ possidet nemus. Et hoc est quod in q. uersatur. Sunt enim

Regulæ aliquorum.

qui illam amplexi regulam, q ubi lex pœnam adhibet, nõ obligat ad peccatũ, securas eorum conscientias reddunt, qui ligna furantur, ut nisi capiantur, non sint restitutioni subiecti. Hæc tamen, ut libro primo latè discussimus, deceptoria est regula. Immo propterea lex pœnam imponit, quòd culpa subest. Pœna enim nisi pro culpa non potest poni: obidq; qui ligna ab eiusmodi nemoribus deprædantur, tenentur omnino ad restitutionem pretij lignorum: nam uerè committunt peccatum furti, genere suo mortale. Atq; idem de pascuis censendum: ad pœnã autem non, nisi capiantur & condemnentur. Secus, si fortè qui nemus uetat, suam explicet uoluntatem, q sub illa lege & conditione uult dare ligna: quod tamen nũquam audiui contigisse. Nonnulla aũt impræsentiarum admonito opus est.

Notabile primum.

Primùm, licitum esse exsionem syluæ uetari in bonum reipublicæ, nempe ne in eius perniciem dissipetur.

Secundum.

Secundũ est notandum, q domini, quibus rex oppida cum nemoribus elargitur, non possunt alia rõne illa custodire, quàm rex fecisset. Non.n. aliud eis ius concedit, quàm habet. Et ideo, si nemora hoc ferunt, non sunt oppidanis uetanda ad necessarios usus. Immo ugrò etiam si nemora propria sint dominũ, non sunt eo rigore uetanda ut corporalis infligatur pœna: neq; uerò grauis pecuniaria. Enimuerò arbores & ligna quæ absq; cultura terra progenuit, iure gentium communia esse deberent. Nequit.n. uita humana sine quotidiano lignorum usu transigi. Ob idq; eorum furtum nõ est ea lance æstimandum ac si quis ab area tua, aut de tua domo nummos aut suppellectilem furaretur tuam. Quocircà qui ligna cædunt, nusquam gentium infamia latronum aut furum denotantur. Satis ergo est moderatas exigere pœnas. Et re uera ubi domini tam acerba animaduersione miseros subditos à nemoribus arcerent, ut prægrauem paterentur inopiam, fortè sine mortali culpa possent illa suffurari ligna, quæ quotidianis usibus saltem foci essent sibi necessaria. Pari fermè modo est de uenatione arbitrandum. Venatio.n. primùm omnium iure gentium communis est: nẽpe ut fera & auis quæ à nemine capta prius fuerat in ius transeat capiẽtis: ut patet Insti. & ff. de rer. diui. Vnde Aristot. 1. Polit. c. 5. uenatoriam, partem esse uult rei bellicæ. Et fundatur hoc ius in illo dominio Gene 1. hominibus datum in cuncta animalia terræ, & uolatilia cœli, atq; aquarum natatilia. Nihilominus uerò triplici de caussa iure uenatio uetatur.

Arist.

De uenatione quibus caussis uetetur.

Prima.

Primùm etsi uenationis locus communis sit ciuitatis aut oppidi, uetari licitè potest à principe, & à domino per uiam gubernationis: nam feræ ac pisces non solùm ornamento sunt & decori reipublicæ, uerùm & necessitati seruiunt. Obidq; non est uulgi temeritati uenatio committenda: sed debet ordine ac lege fieri, ne dispereat.

Secunda.

Secundò, princeps etiam communia loca reipublicæ potest aliquot proprio usui dicare: neque ad hoc, ut quidam autumant, requiritur consensus populi. Iustum quippe est ut pro sua dignitate gratia recreandi animi uenationem habeat paratam. Præterea quoniam apros ac ceruos, & id genus bestias, non condecet à plebeis uenatu impeti: sed ut reseruentur ingenuis, qui præliorum simulacra aduersus eas meditentur. Hoc autem non est hic absq; admonitione silendum, q non est eadem ratio in magnatibus ad custodiendam sui gratia uetandamq; uenationem; quanta in principe: etiam si cum suis iuribus ea fuerit ipsis largitus. Nam Rex potest, exempli gratia, in toto regno decem aut duodecim loca sibi reseruare, & forsan nõ posset bis aut ter centum. Si autem magnatum singuli in suis oppidis aut territorijs plura haberent loca custodita, grauamẽ regno fieret intolerabilius. Sunt enim feræ aues & pisces de iure gentium communes, ut locis Instit. & ff. de rer. diui. citatum est, & ideo non est nimium populus à uenatione cohibendus, quandoquidem libertatem etiã habeat illo modo tum animum recreandi, tum & quæritandi uictum.

Tertia.

Sed tertio modo, quod ad rem pertinet, custoditur uenatio: nempe quia est in loco, non communi oppidi, sed proprio ipsius domini, quo suam custodit uenationem. Nam, ut habetur locis proxime citatis de rer. diuisio. potest fundi dominus prohibere ne quis uenationis gratia illud ingrediatur. At uerò in his omnibus primùm omnium, ut de syluis dicebamus, cauendum est ne pœnæ acerbæ statuantur: quia illud non existimatur furtum aut latrocinium, perinde ac dum domus aut bursæ compilantur.

Qui feras custodiunt ad damna data teneantur.

Quare profectò crudele est pœna corporali plecti ingredientes loca uetita uenationis gratia, sed satis est si duplum aut triplum soluerent. & plagas instrumentaq; perderent. Præterea hoc sanctissimè admonendum, ut qui feras custodiunt damna data in integrum soluant quod quàm rarissime fit. At quò tandem prætermissis pœnis, quæ absque dubio ante condemnationem non debentur, ad restitutionem ualoris bestiolæ aut piscatus descendamus, dicendum q ubi uenatio in loco communi seruatur, & qui uenatur ciuis est, arbitror ad nullam restitutionem teneri: tametsi fortè aliqua culpa sit facere contra legem; quoniam cùm uenatio illa sit totius reipublicæ, non præsumitur lex obligare ad restitutionem, sed ad pœnam si condẽnetur. Id.n. iustius sanè est, quàm quod de lignis diximus. Quando uerò locus est proprius domini, si locum ipsum ingrediaris species est furti, & tunc maximè dum muro est cinctus, & ideo ad restitutionem dãut teneris. Dixerim, si locus muratus fuerit, qm si fuerit patulus, non uideo cur restõnis obligatio emergat. Enimuerò etsi fundi dominus id iuris habeat illic uenãdi, ut alios inde arcere ualeat; non tamen inde fit consequens dominium habere ferarum, quæ illic nutriuntur, perinde atq; arborum aut terræ nascentium. Primùm q feras terra nõ fert, ut ceteros fructus, sed ipse se animantes progignunt; tum etiam q eadem animalia, uaga sunt, & ad quocunq; diuagandum libera; si ergo dominus fundi non est syluestrium animalium dominus, fit ut qui illa occiderit, non fiat restitutionis reus. Atq; huic definitioni maximè consonat. l. 16. Partit. 3. tit. 28. qua sancitur, ut qui à domino fundi non præmonitus quippiam fuerit in fundo alieno uenatus, sibi quod cepit acquirat. Quod certè iniustum esset, si id sub dominio esset domini. Qui autem præmonitus bestiolam ceperit, non sibi, sed dominio fundi obueniat; in pœnam scilicet q ingressus est alienum fundum. Quare fortè ante condemnationem in nihilum tenetur. Si autem extra domini locum feram transfixeris, aut laqueo ceperis, certum est te ad restitutionem non teneri; præsertim si in prædio tuo illam fueris uenatus, ac multò minus si feram damnum tibi dantem repereris. Nisi forsan inter oppidanos ac dñm conuentum stato pretio fuerit, quod dominus constituit, ut nullibi uenatione nocerent, sed suo uenandi, quod gentium est, iuri renuntiarẽt. Fortè quia dominus & damna bona fide soluit, & tributorum remissionem illis nonnullam facit, ut eidem iuri renontient. Aues autem in triplici sunt differentia; nam aliæ sunt merè syluestres, & harum aucupium defendere, etiam in fundo proprio iniquitas est, quandoquidem nullibi nisi per modum transitus commorantur. Præterquã si preciosissimæ essent, ut accipitres; de quibus plusculũ dubij esset. Sed tñ nec auderem ad istam restitutionem obligare uenantes. Aliæ sunt in alio extremo sicures ac domesticæ. Quas surripere absq; illa controuersia, furtũ est. Sed aliæ sunt mediæ ut columbæ, quæ nec prorsus do-

De columbis.

mesticæ

mesticæ sunt,nec prorsus syluestres. Et de his haud dubito, quin standum sit municipialibus legibus sicuti de alnearibus; nempe q̄ si lege præscripta est periodus,ut scilicet intra tot passus nemo illas capiat, cēsendum est usq; ad illam lineam esse domesticas. Quare extra illam pōt eas quisq; captare: modis tamen lege permissis. Nam pōt etiam Rex uetare ne certis laqueis aut plagis iccetantur, tunc autem nun emerget restitutionis obligatio, sed pœnæ post condemnationem. Si autem infra spatium lege præscriptum capiautur,fortè non sunt captores à restitutione immunes: quandoquidem usque ad limitem illum factæ sunt columbæ domesticæ. Tametsi nec summo sunt rigore urgendi ac si de ipso columbario illas furarentur. Vbi autem nullæ extant ciuiles leges, si solùm naturale ius consulas,apparet nemini reclamantibus illis qui sata circu neirca habentes damna sunt accepturi, licitum esse columbarium extruere. Quin uerò si Caietanum in sua Summa ausculres,peccatum est mortale columbas in aliorum perniciem alere. At uerò licet quando ingens esset detrimentum id sorte ut rum habeat,si tamen domini pabulum sufficiens pro columbarum numero in columbario suppeditent,non tantum agnosco crimmis. Est enim hoc genus auis nō solùm in escam,uerùm ratione decorationis reipublicæ utile: quare non est cur prorsus à ciuili republica abigantur.

Argumenta igitur in fronte quæstionis obiecta, solutione non indigent: sed attentione eorum quæ dicta sunt. Lex enim illa quadrupli,aut quintupli,iudicialis erat, & ideo furem,quantum ad restitutionem satis erat reddere, simplum: sed condemnatus deberet soluere pœnam. Zachæus autem inter alia super erogationis opera hoc ponebat q̄ reddebat sua sponte quadruplum,si quid furaretur: non q̄ ante condemnationem obligatus esset. Ad tertium uerò membrum negatur consequentia: iustè enim iudex uindictam condemnat reum ad aliquid ad quod antea non tenebatur.

ARTICVLVS V.

Vtrùm debeat aliquis id quod non abstulit restituere.

IN quinto artic.qui apud D.Tho. quartus est, quæritur, utrum id debeat quispiam restituere quod non abstulit. Et arguitur à parte affirmatiua. Primùm de illo qui semina effodit ne uenirent ad messem: qui uidetur grana debere quorum damnum dedit,quæ sibi tamen usurpauit. Secundò de illo qui mutuatum æs aut aliter debitum ultra præfixum terminum retinet, qui tenetur tam de lucro cessante quàm de damno dato, cùm tamen id sibi ipse non acceperit. Et tertiò arguitur auctoritate Redemptoris.Matth.25. Sciebas q̄ meto ubi nō semino, & congrego ubi non sparsi. Vbi insinuatur q̄ Deo debemus plus quàm ab illo accepimus,& cùm humana iustitia à diuina deriuetur,id etiam uidetur inter homines obseruandum. In contrarium autem est q̄ restitutio ibi perficitur ubi equalitas constituitur inter acceptum & datum: si ergo quis plus rependere teneretur,quàm accepisset,restitutio illa à iustitia exorbitaret.

Quæstionis responsio tribus facillimis conclusionibus constat. *Prima conclusio.* Prima est ceu superiorum repetitio: Vnusquisq; tenetur damnum quod alteri dedit, ad iustum restituere. Probatur; Damnum quempiam alteri dare idē est,quod quidpiam ab ipso auferre; siue pecunia sit siue aliud bonum illa æstimabile, nam damnum quempiam accipere, ut ait 5.Ethic.c.4. Arist.nihil aliud est, quàm minus habere,quàm habere debuit; qui autem alteri quidpiam abstulit,uirtute iustitiæ cogitur tantundem,neque plus, neque minus reddere. *Distinctio.* At uerò bifariam contingit ut quis quid alteri auferat; nempe aut illud quod ille actu habebat, aut quod habebat in potentia. *Secūda conclusio.* Est ergo secunda conclu. Quicunque id alteri adimit,quod actu habebat, tenetur ad æqualitatem idem repensare,ut si domum abstulisti,teneris de iusto pretio, & si honorem & famam, eandem, ut dictum est, secundum facultatem tuam reficere. Res est iam in superioribus liquida. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio; Quicunque alteri in eo damnum dat,quod nondum actu, sed potentia habebat,non tenetur id ad æqualitatem restituere ac si actu illud habuisset,sed ad æqualitatem illius potētiæ,pensata scilicet quàm esset actui proxima,perpensisq; personarum atq; negotiorū conditionibus. Vt si sata tuis equis conculcans effodisti semina,pensari debet potentia usque ad messem. Si autem iam albescentes segetes dissipasti,tantò plus debes, quantò iam fruges propinquiores erant. Probatur conclusio; Id enim quod nondum actu est, sed in uia & uirtute. non tanti æstimatur, quanti si esset in actu. Quare si secundum illum actus valorem reddendum esset,non simplum,sed præter iustitiam auctum restitueretur, ad quod utique ratio iustitiæ non obligat. *Argum. contra tertiā cōclusionem.* De duabus prioribus conclusionibus nihil est,quod in dubium uocari possit. Porrò autem contra tertium argumētum se statim offert,non utcunq; ualidum. Enimuerò si ille qui rem habet in spe,non uult illam in sola spe uendere, sed expectare pericula omnia usque ad rem; tunc ille qui contra eius uoluntatem rem illam diriperet, non solùm teneretur restituere quantum in spe ualebat, sed, ut apparet, quantum erat res ipsa ualitura, ergo conclusio falsa. Accipe antecedentis exempla. Est miser agricola qui semina sua terræ concredidit, & mauult omnia cœli terræq; pericula subire,& euentus expectare, quàm iactum seminis certo pretio facere. Et meritò quidem. Nam ut habetur Ecclesiast.11. Qui obseruat uentum, non seminat, & qui considerat nubes, nunquam metet: ergo si isto inuito sata eius tu destruas,certè ratio persuadere uidetur q̄ tenearis in totum. Est,uerbi gratia, totum unum oppidum aut castrum q̄ si semina omnia effoderentur, aut cum herbescerent,eradicarentur, non posset non graui postea inopia laborarē. quæ si non destruerentur, locupletissimas meteret messes, & uolunt oppidani pericula expectare; cur ergo priuandi sunt inuiti illa sua expectatione? Item habet quis tenerrimum pullum equinū, qui de se magnam promittit spem; tunc uerò non æstimatur nisi decem,ualiturus tamen centum, re uera non apparet iustitiæ consonum,ut res tunc sit compensanda solùm secundum potentiam,& non secundum actum. Respondetur ergo,q̄ conclusio S.Tho.est intelligenda,primùm qñ damnum datur casu,& non consultò per iniuriam,renuēte domino. *Exponitur conclusio. S. Thomæ.* Tunc.n. deducendæ in primis sunt impensæ, quas facturus erat dominus; quandoquidem illæ nō sunt ei sublatæ,sed penes ipsum manent. Et deinde pericula pensanda, si quæ sunt ad arbitrium prudentium,qui bona fide id iudicent. At uerò quando renuente domino dānum per iniuriam datur, multò est auctior æstimatio facienda, & maximè, quando damnum est graue, ut si latissimum uinetum destrueres, aut uastissimum segetum campum, ita ut prouincia uel ciuitas graue detrimentum pateretur.

Per hæc ergo liquet solutio primi argumenti. *De secundo argum.* Circa secundum uerò,dubitationem nobis offert doctrina Caietani. Ait.n. D.Tho. q̄ qui in mora est soluendi mutuū, aut alia ratione debitum, tenetur non solùm quod accepit,refundere,uerùm & damnum quod creditor ex dilata solutione patitur,& quod illi cessat lucrum. *Sententia Caie. de restitutione lucri cessantis.* Quod quidē iustitia præcipit postquàm alteri inuito totum illud aufertur. Caietanus autem inde infert eadem ratione & à principio posse inter mutuantem & mutuatarium conuenire de lucro cessante. Quod quidem si intelligat à temporis articulo, quo in mora cœperint esse bona fortè est illatio. Mutuo,uerbi gratia, tibi usq; ad festū Ioan. decē, quæ si tunc non solueris,quia me inuito deinceps retinebis,& sum ego mercator,cui tua culpa cessaturum est lucrum,dabis ergo mihi tantum. *Distinctio auctoris.* Si autem intelligat lucrū cessans statim à tempore mutuationis persoluēdum,profectò illatio nulla est. Tota enim ratio quare ab illo qui est in mora,potest negotiator lucrum cessans exigere,nō est ea præcisè,q̄ pecunia negotiatōris in uirtute plus ualet quàm si non esset negotiationi exposita, sed hæc iun-

ēta cum alia caussa, q̄ preter voluntatē ipsius mercatoris retinetur. *Cur liceat lucrum cessans exigere.* Quare dum sua ipse sponte alienatam à se habet pecuniā, perniciosum est cōcedere, vt possit lucrum cessans exigere. Hoc aūt lib. 6. sumus fusiùs disputaturi. *Ad tertium.* Et ideo de hoc modò satis. Solutio tertij argumēti, expositio est illius loci euangelici, Sciebas q̄ meto vbi nō semino, & congrego vbi nō sparsi. Cuius duplex est expositio. Primū enim hoc nos certissimū catholica fides docet, q̄ radix nostrorū omnium meritorū est gratia Dei, per quā illi sunt accepta, & ideo quidquid illi meritorū offerimus, ipse in nos priùs seminauit. Vnde alibi, seminanti semen suū sese cōparauit. Et ideo prior expositio est, q̄ verbū Christi non intelligitur secundū veritatem, sed secundū existimationem illius verbi nequam, qui ex odio arbitrabatur Deū petere quod seminauerat, & ideo ait Christus, ex eius ore eū iudicare, quasi non ex rei veritate. Posterior verò solutio est, q̄ aliquid præter gratiam, quam ipse nobis cōfert, exigit à nobis, scilicet assensum nostrum, vt sinamus nos ab illo moueri, & prætereà vsum eiusdē gratiæ, quo per meritorum incrementa ipsa augetur. Porrò autem syncerior apparet prior solutio. Nam & ipse nos mouet ad assentiendū, & fruges meritorum nostrorū ipse in nobis seminauit per gratiam. Vnde *Paulus.* Paulus: Ego plantaui, scilicet prædicando, & Apollo rigauit: Deus aūt incrementum dedit. Est hic autē ab illo *Dogma Lutheranorum.* Lutheranorum dogmate cauendum, quod nos lib. 3. de Nato. & grat. cap. 8. expugnauimus. Aiūt enim, opera nostra non esse nostra merita, sed Deū per nos mereri. Qua quidem falsitate nihil ineptius dici potuit. Meritū enim non dicitur nisi vnius ad alterū. Quare cùm mereri, non fit nisi in Deo, & erga ipsum, nō potest ipse mereri. Decipiuntur autē falso intellectu verbi Augustini in De gratia & liber. arbit. quo ait Deum in nobis coronare dona sua. vbi Augustinus nō dicit q̄ opera nostra sunt merita Dei, sed q̄ sunt dona Dei: & simul vtrunq; verum est, q̄ sunt & dona Dei, & merita nostra. Nam quia non sunt merita, nisi quatenus è radice gratię Dei pullulant, eius dona dicuntur, & sunt. At quia quatenus ex consensu libero volūtatis nostræ diuinitus motæ fiunt, sunt merita nostra. Coronat ergo Deus merita nostra quatenus dona eius sunt, & ideo quodāmodo illi damus quod nō accepimus, puta auctū, quod in radice accepimus, sed tamen nihil damus quod ipse nō seminauit & incrementū dedit.

QVAESTIO SEPTIMA, DE CIRCVNSTANTIIS RESTITVTIONIS.

S. Thom. 2. 2. quæst. 62. arti. 5.

ARTICVLVS I.

Vtrùm semper oporteat ei restitutionem fieri à quo res sublata fuit.

VONIAM quæstio præcedens substantiā nobis restitutionis patefecit, decet vt in hac septima circunstantias eiusdē exploremus; nempe cui, quis, quomodo, quando restituere debeat. Est ergo primus articulus, qui apud D. Thomam est quintus, vtrū sit semper restitutio ei facienda, cui res sublata est. Apparet nanq; id non semper oportere. Primū, quia restitutio nō debet illi esse nocua, cui fit, neq; alteri iniuriosa: Si autē ei cuius res est, esset semper restituenda, vsu quandoq; veniret, vt in eius perniciem esset vel aliorum: vtputa dum domino petenti suū gladium, vt homicidiū faceret, redderetur: ergo non semper est vero domino restitutio facienda. Secundò: Quæ quisq; iniustè prauoq; fine dat, indignus fit, qui eadē recipiat: solent autē homines aliquid simoniacè dare, vel ad corrumpendū iudicē, vel ad hominem enecandū, quæ quidē largitiones iniquæ sunt: ergo nō est illis facienda restitutio. Tertiò: Nemo ad id cogitur quod impossibile est, quandoq; aūt restitutio nō est factu possibilis, si ei fieri debeat à quo res ablata est, nempe vel quia est vita defunctus, vel peregrè profectus, vel prorsus ignotus: ergo tunc nō est necesse restitutionē eidē fieri. Quartò: Iustiùs homo cogitur ei beneficium repensare, à quo maius accepit, q̄ ei, à quo recepit minus; ergo ingruente simul parentū inopia, dum tempus restituendi alteri occurrit, si vtrunque simul nō est possibile, citiùs rependendū est parentibus beneficium, q̄ debitum extraneo restituendū. Quintò: Frustraneū esset ac perinde vanū id restituere quod rursus in possessionē restituēteis esset reuertendū; dum aūt prælatus quidpiam ecclesię debet, si eidem ecclesiæ restituatur, in suā ipsius regreditur potestatē; quādoquidē ipse est bonorū ecclesiæ administrator & custos; ergo tunc nō decet restitutionē ecclesiæ fieri. Atq; adeò non semper ei debet fieri restitutio à quo res ablata est. Contrariū autē nos Paulus admonitos curauit ad Rom. 13. inquiens, Reddite omnibus debita cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal, &c. *Paulus.*

Quæstio huius articuli præcipua est in materia restitutionis; ad quā plerique Doctorū conclusionū multitudine respōdent; nempe q̄ bona defuncti restituantur hæredi, & quæ ignoto debentur, restituantur pauperibus, & horum instar fiat de alijs. *Alorum sententia.* At verò licet forsan ad rem nō ita multū differat, tñ si loquendi proprietatē obserues, multò synceriùs & ad rem propriùs vnica conclusione D. Thom. respondet, quæ fit vniuersalis hæc, Necessariū vbique & semp est restitutionē eidē fieri à quo res sublata est. Enimuero hæredes personā defuncti gerūt, & ideo quod eis confertur, datur defuncto, & quod restituis pauperibus, vero domino reddis: nam illi per se nullū acquirunt dominiū, nisi quia loco veri dñi subrogantur. *Conclusio.* Probatur ergo cōclusio. Restitutio, vt suprà dictū habemus, est actus cōmutatiuæ iustitiæ, per quā æqualitas cōstituitur inter personas quæ inæqualia habent: hæc autem rerum adæquatio legitimè constitui non potest, nisi eidē ipsi id reddas, quod ei abstulisti; si quidem ille est qui propter tuam ablationē minus habet; ergo vero dño facienda est semper restitutio. *Explicatur conclusio.* Antequā tamen q̄ ad argumentorū solutionē descendamus, explicanda est cōclusio. Consultò quippe dictū est restitutionē fieri debere vero domino. Nam si rem ab eo sustuleris, qui eius non erat verus dñs: vtpote à latrone, nō est ei reddēda, sed dño, cui ipse surripuerat; ac perinde rem filiosamiliâs ademptā, suo patri: & quam monacho eripuisti, eius prælato. Enimuero vt articulo proximo dicturi sumus, duplici ex fonte oritur restitutionis obligatio; nempe & ratione acceptionis, & ratione rei acceptæ. Obidq; in hisce casibus, etsi nihil ab eiusmodi dominis acceperis, nihilominus quia eorū res penes te sunt, teneris in eorū potestatē tradere. *Tria in restitutione obseruanda.* Est autē operæpretiū, tria in eiusdem restitutionibus obseruare. *Primum.* Primum, vt tibi citra vllam dubietatē cōstet, rem quàm Petro eripuisti, nō esse suā, sed Pauli. Nam dum res tibi dubia est, tunc quoniā melior est conditio possidentis, eidē debes reddere, vt ipse videat cuius est. Quādoquidē in foro iudiciali, nisi tu planè probaueris rem nō esse illius, eidē è quo abstulisti, cōpelleris reddere. Et cōsultò dixerim, nō esse illius, puta quia nunq̄ eius habuit dominium, sed per iniuriā surripuit. Nam si ille, à quo sustulit ratione mutui vel alius legitimi contractus, rem illā debet alteri, nō tu potes priuata auctoritate ei reddere, sed ei ipsi debes, qui dominium habet. *Secundum.* Secundò; Vt tenearis dare dño, requiritur q̄ id possis absq; magno tuo detrimento facere. quoniā si latronē timeas, aut filiumfamiliâs, à quibus nisi eis reddas, vapulabis, aut graue aliquod damnū accipies, non teneris cum tuo incōmodo reddere nisi eis. *Tertium.* Tertiò, Quando restituis vero dño, teneris tam latronē admonere q̄ etiam dñm; illū scilicet, ne posteà pœnitentia ductus iterato restituat, quod semel restitutum est; hunc aūt, ne alia via procuret illud recuperare. *Argumentū contra secundam moderationem.* Arguitur autē contra secundā moderationē, nempe q̄

tes

res tunc restituenda est domino, si fieri illud potest sine restituentis detrimento. Ille qui rem sustulit à latrone, tenetur restituere vero domino, non solùm charitatis iure, verùm & iustitiæ rigore: ergo non solũ absque detrimento, verùm etiam cum illo debet talis restitutio fieri. Probatur primò antecedens: Nam qui rem alienam habet inuito domino, res ipsa accepta, vt modò dicebamus, in caussa est, vt restitutio iustitiæ vinculo fiat. Item verus dominus posset possessorem in foro iudiciali compellere vt sibi conferat; ergo tenebatur de iustitia. Nam ad id ad quod sola charitate tenemur, non possumus in iudicio cogi. Item quia, vt articulo proximo dicturi sumus, etiam qui furtum à latrone emisset, teneretur illud domino restituere, ergo quomodocunq; accipiat. Consequentia autem prima inde probatur, quòd iustitia etiam cum detrimento restituere obligat: vt suprà diximus.

Ad argumentum. Ad hoc respondetur, q̃ non solùm charitas, sed & iustitia obligat ad reddendum vero domino, quomodocunq; ab iniquo possessore acceperis. Negatur tamen cõsequentia, qua infertur etiam cum detrimento esse restitutioné perficiendam. Quando enim teneris ratione acceptionis, nempe vel quia iniquè à domino eripuisti, vel mutuasti: tunc restituere etiã cum aliquo detrimento, vt diximus, cogeris; haud tamen cum detrimento vitæ. Quando verò non ratione acceptionis, sed tantũ ratione rei acceptæ, tunc nullum cogeris subire periculum, si re vera periculum est alicuius momenti; sed satis est tũc vt eidem reddas à quo accepisti: admonẽdo, si potes, verum dominum. Quandoque autem egregium officium præstabis amico, si periculo te obijcias vt rem suam serues. De hoc autem iterum expressiùs articulo proximo.

Ad primum principale. Ad primum igitur argumentũ respondet D. Thomas, q̃ casu quo restitutio grauiter ei nocet, cui fit, vel in nocumentum alterius vergit, non ei tunc fieri debet, eò q̃ restitutio in vtilitatem eius fit, cui debetur: sed debet in tempus congruum prolatari; vel apud alterum res deponi, qui tutiùs custodiat. Hæc autem responsio nonnullas parturit dubitandi ratiunculas. *Dubium.* Et quò omnibus fundamentum subijciamus, quæritur quo iure depositarius teneatur in tali casu seruare depositum, atque id domino denegare; charitatisne, an iustitiæ; multum enim refert. Nam si iustitia illud seruare cogit, consequens fit vt si restituat, teneatur ad restitutioné damnorum quæ ipse intulerit, sin autem solo charitatis vinculo, nulli inde fit restitutioni obnoxius. *Responsio sub distinctione.* Responsio huius in distinctione posita est. Aut enim ille qui petit, volt re sua in iniuriam sui vel aliorum abuti; & tunc de iustitia teneor ei illam negare. Vt si gladium à me insanus petat, vt se vel alterum occidat, si modò tamen id sine meo incõmodo possum. Non enim teneor subire periculum quod mihi ille offert, si non reddo. Sicuti non teneor exponere me periculo ad defendendũ vitam proximi. Et q̃ q̃ potest sine periculo, teneatur de iustitia negare, inde patet, tum q̃ reddendo, caussam dat iniuriæ; tum quòd si reddat, condemnabitur in iudicio; licet non ad totum. Missam hic semper faciamus ignorantiam, quæ hominem potest excusare. Et eadem ratione, immo maiori denegare debeo, quando in præiudicium reipublicæ id petitur; vt qui amplam pecuniã deberet tyranno, quam ipse vt exercitum in internecionem reipublicæ armet, petit, tenetur ei tũc temporis de iustitia denegare. *Secũda pars distinctiõis.* Si verò dominus rem suã petat in aliquem abusum, qui nõn habet annexam iniuriam; vt si pecuniam quam illi debeo, ad scortandũ, vel ad ipsam prodigendum ex me reposcat, tunc de iustitia non teneor non reddere: quandoquidem reddendo nullius sim iniuriæ caussa: immo ipse petit suo vtens iure. Teneor tamen ex charitate rei proximi cõsulere, atque adeò, si possim restitutionem differre in aliud tempus.

Argumentum contra secundam partẽ distinctionis. At verò emergit à contraria parte argumentum: Nemo habet ius peccandi, ergo quomodocunque ille petat ad peccandum, etiam citra aliorũ iniuriam, denegandũ illi est de iustitia. Quòd si respondeas licitum illi esse dare scorto pro re illicita, & ideo petere vt vtatur iure suo, instruatur argumentũ de datione, quæ intrinsecè est peccatum. Vt si petat ad exercendã simoniam, quæ quidem datio intrinsecè mala est. *Responsio Caietani.* Caietanus hic ingenuè fatetur tunc etiam non licere ei dare. Nam dicit non licere pecuniam depositã domino reddere, vt Cardinalatũ emat: & multò minùs illi pecuniam in talem vsum mutuari. Sed re vera, quidquid sit de mutuatione, in quo maior cõtiã esse videtur ratio culpæ, quia mutuans eum minùs compellatur, magis videtur esse caussa, depositũ tamen tunc reddere, nullam videtur iustitiã afferre. Nam ipse petit quod suum est, non ad irrogandam iniuriam alicui tertio, neque sibi, sed solùm ad peccandum; sicuti si peteret vt mala caussa daret amicæ. Et ideo alij volunt eludere argumentum propter vitium appellationis. Non enim sequitur, nemo habet ius peccandi, & iste petit pecuniam suam ad peccandum; ergo nõ petit vt vtatur iure suo, quia petit ad dandum ad quod habet ius; licet non ad culpam quę rationi adiungitur. At verò profectò illo modo quo non habet ius ad peccandum, neque ius habet ad dandum, si datio ipsa sit peccatũ. Secus de meretricia mercede, quia dare, non est peccatum; licet fornicatio sit peccatũ. Duobus ergo modis cõgruentiùs respondetur. *Prima solutio.* Primò, quidquid sit de illo vsu ad quem suam à me pecuniam petit, tamen petendo vtitur iure suo, quia petit suum. Sed ais, Petit tamen vt ea vtatur contra ius suum. *Solutio secunda.* Respondetur ergo secundò, q̃ vti quenquam iure suo, bifariàm intelligitur. Si enim ius accipiatur pro lege, nemo habet ius peccandi; quoniam neminem lex peccare permittit. Si autem ius vniuscuiusque accipiatur pro eo, quod est suum, scilicet quo citra iniuriam vtitur, tunc ille, qui dat pecuniam simoniacè, vel ad corrumpendum iudicem, vtitur iure suo; hoc est dat quod suum est; atque adeò nemini iniuriam facit, sed legi, quam quidem ego qui habeo eius depositum, non teneor vitare.

Ad secundum. Ad secundum argumentum respõdet Diuus Thomas sub distinctione. Bifariam enim cõtingit aliquem quidpiam illicitè dare. *Illicita datio duplex.* Vno modo, quia datio ipsa est contra legem, sicut simoniaca, & tunc, quia dans meretur dominium perdere, quod alter nihilo magis acquirit, restitutio fieri debet, non ei, sed pauperibus. Si verò datio ipsa non sit illicita, sed caussa propter quam datur, vt scorti merces, non est restitutioni debita. Et quidẽ secundum membrũ adeò liquidum est, vt nullo indigeret examine, nisi quidam nuperrimus auctor Complutensis hanc sententiam S. Thom. quæ omnium ferè est Theologorum, infìciatus fuisset. *Sententia Ioan. Medinæ.* Ait quippe, meretricem nihil in pretium & mercedem suę turpitudinis recipere posse; sed tantùm donationis via. Itaque si in pretium recipere, restituere teneretur. At verò salua egregij Doctoris existimatione, ratio eius tam debilis est, quàm conclusio falsa. Inquit enim duo esse rerum genera, quæ diuersa ratione non sunt pretio æstimabilia; nempe spiritualium, quæ ideo pretio non æstimantur, quòd omne excedunt pretium, & operum, quæ delicta sunt, quæ propter eorum vtilitatem nullo sunt pretio dignæ. *Impugnatur Medina.* Porro autẽ vtrunq; membrum falsum est. Spiritualia nanque non illa ratione iniustè venduntur. Nam etsi supranaturalia sint, nihilominus quantum ad humanos vsus attinet, emerent illa homines quanto pretio possent. Vita enim omne pretium excedit, & tamen homicida condemnatur, vt vitam quam abstulit, ad arbitrium prudentum restituat. Præterea, spiritualia quæ habent fructus temporales annexos, possent tunc illa ratione emi, vt sunt sacerdotia. *Quare spiritualia venalia non sunt.* Ratio ergo quare spiritualia venalia nõ sunt, non est nisi quia gratis sunt diuinitus collata. Et ideo dispensatores illorum cùm non in peculiare suum commodũ, sed in bonum cõmune ea receperint, debent quæ gratis acceperunt, gratis dare, vt libro nono latiùs patebit. Quare scientia quam quis propriè acquirit, vendibilis est. At verò de peccatis, licet ratione culpæ non solùm vilia sint nulloq; pretio digna, immo abhorrenda & execranda nihilominus ratione consensus illius, qui suas locat operas, rationeque voluptatis illius qui conducit,

ducit, quatenus ad humanos vsus accommodantur, possunt mercede & pretio redimi. Quapropter mulier quæ sui corporis copiam facit, mercedem recipere potest pro voluptate quam vir captat, sicut posset, ut prolem illi gigneret. Immo vtraque ratione posset etiam masculus à fęmina pretium recipere: quin verò æquius, quia plus præbet. Sicuti Alexander in iure naturæ potuit à duce illa Amazone quæ illum gratia recipiendæ prolis inuisit, quod & prece & pretio, ut fertur, impetrauit. Nam illi fęminarum generi in more erat pretio accersere viros, qui ad illas ingrederentur. At verò quia fęminis maior inest pudor, obidque rariores sunt quæ illi turpitudini vacēt, quàm viri, pretium ipsæ iustius recipiunt. Item si caussa salutis quispiam emissione illa egeret, posset amplexum illum pretio coemere: & non obstante innatum haberet flagitium. Et quòd non solum donationis via, sed & loco pretij id possit recipere, manifestù probatur, quia respublica non solum miseras illas fęminas permittit, sed & pretium eis taxat: id quod nomen ipsum meretricis admonet: dicitur enim à merendo. Et qui illis statum pretium non persolueret, cogeretur in foro iudiciali; quod non contingeret, si donatio esset. Idque lege, idem si ob stuprum. ff. de condictione ob turpem caussam. adstruit: quippe quæ ait meretricem iustè recipere id quod pro iniusto actu accipit. Meretrix enim, inquit, turpiter facit quod sit meretrix; non tamen turpiter accipit, cum sit meretrix. Item arguitur contra huius Doctoris assertum, quo ait; si prostituta quidpiam animo recipiendi pretiũ accipiat, ad restitutionem teneri: si verò animo recipiendi donationem, minimè teneri. Arguitur inquam, quia non tam eius mens existimari debet quàm ipsa traditio: & re uera consuetissimo vsu nemo illis donat. sed pretiũ soluit; atque ipsæ id planè intelligunt, quare semper tenentur ad restitutionem. Neque contra nos quidpiam facit l. syncera. C. de donation. inter virum & vxorem. vbi miles donare prohibetur quidpiã meretrici. Illic enim non iustum pretiũ prohibetur, sed larga donatio, idque in fauorem militis, Nam alij donare etiam illis possunt, vt patet l. affectionis. ff. de donatio. Maiori tamen apparentia obijci nobis illud posset Deut. 25. Non offeres mihi turpe lucrum, nempe meretricis. Sed tamē neque hoc quidquam euincit. Ibi enim non condemnatur meretricis pretium, sed propter fœditatem prohibebatur in templo offerri; sicuti & pretium canis; quia non erat animal vtile. Vel, quod verisimilius est, ut ait illic Iosephus, in more erat vendere coitum canis ad impregnandum capram. Ad nullam ergo meretrices restitutionem tenentur. Maius autem dubium est, an aliæ quæ non sunt publicitus expositę, sed maiori cum verecundia copiam sui faciunt, possint pretium recipere? Sunt enim qui hoc propterea negent, quòd lex non permittit nisi illas quę sunt in fornicibus, neque alijs pretium taxat. Porrò autē crediderim has multò iustius posse recipere pretium; quippe quæ ob maiorem honestatem pluris sunt æstimandæ. Quòd si de alijs etiam sciscitcris, quę neque publicitus sunt prostitutæ, neque se tradere consueuerunt, sed sunt puellæ aut maritæ quæ semel aut bis collabũtur. De his .n. maior est apparentia; q̃ non possint pretium recipere: sed teneantur ad restitutionem; eò q̃ non modo nō sunt lege permissæ, verũ legē agitur cōtra illas, aut de stupro, aut de adulterio, neq; in iudicio audirētur, si promissum sibi pretium peterent. Nihilominus & illis quoq; liceret pretium recipere; tenebiturq; in foro conscientiæ, qui illis promisit, soluere; nisi excessus iustæ æstimationis pro ratione personarum immodicus esset. Et ratio est eadem S. T. Nam licet flagitia illa sint lege vetita, datio tamen non est prohibita. Et ideo iuri naturali standum est; quo vtique iure concessio illa corporum æstimabilis est pecunia. Atque ad hoc facit l. suprà citata, idem. ff. de condi. ob tur. cau. vbi ei qui aliquid ob stuprũ obtulit, denegatur repetitio. Sed tamen quantum ad forum iudiciale est differentia inter has mulierũ species, q̃ meretrici datur in iudicio actio petēdi pretiũ, ei autē quæ non est publico loco exposita, denegabitur; quia illis solis lege decreta sunt pretia. Vxores autem & virgines non solum à iudicio arcentur ne petant, verumetiam in pœnam sui criminis priuabũtur acquisito pretio: sed tamen ante cōdemnationem iure naturæ illis debetur. Quod autē adduci potest ex l. Lucius Titius. ff. de iure fis. vbi mulier quæ marito venenum propinauerat, cōdemnatur, vt quę turpiter in adulterio receperat, fisco applicentur, nihil ad rem facit. Primum, quòd ante condemnationem iure naturę poterat id recipere, deinde quòd condemnata est non solum in odium adulterij, sed & homicidij.

Potest vir à femina pretium recipere Alexander & Amazō.

Iosephus.

Aliquorum sententia.

Sententia auctoris.

Aliud dubium.

Solutio.

Verum autem marita teneatur pretium reddere viro, si id saluo pudore suo posset, & filia patri? Respondetur idem esse iudicium atque de alijs, quæ operis manuũ suarũ acquisierint. Potest .n. clã marito, & filia clã patre, illa in suos usus vertere; nisi amplam supellectilem illa nia acquisiuisset, quę idcirco in usum mariti venire deberet. Haud ergo eiusmodi mulieres ad restitutionem tenētur; nisi ab eo receperint, qui non erat sui iuris, vt amplã pecuniam possit illis vsibus expendere. Nam si res est modica, pro qualitate personæ, etiam si à filiofamilias recipiat, retinere potest. Nam præsumitur pater scire, ratasque subinde habere eiusmodi expensas. An verò, vice versa, qui puellam vitiauit, teneatur in conscientia in totam dotem? Respondetur, quòd si ipsa consensit, non tenetur de rigore iustitiæ ad aliud, nisi ad id quod pollicitus est. Nam scienti & volenti non fit iniuria. Tametsi æquitas honestatis sit, vt si illam ob caussam nuptui tradi non potest, aliquid elargiatur. Neque verò si sit sub cura parentum, tenetur illam dotare; secus, si inuitam rapuit. Adiecit tamen præterea hoc verbum S. Tho. quòd si mulier superfluum per fraudem & dolum extorserit, tenetur amasio restituere. Vbi notandum, quòd etiam si superfluum recipiat, dum tamen neque fraus adsit, neque dolus, nulla est necessaria illi restitutio. Fraus autem est, si verbi gratia, diceret se esse viro incognitam; aut non nisi semel, idque à magnate, qua fraude plus extorqueret, restituere profectò teneretur. Sed si falsò dicat se perditè illum deamare, aut facetijs & illectamētis quidpiam extorserit, fraus illa non obligat ad restitutionem; quoniam probè oēs norunt illas esse meretricum technas. An verò contrà, si quis illi superfluum aliquid polliceretur, teneatur promissum soluere: respōdetur teneri in conscientia; quia ius hoc naturale docet, nisi excessus ad prodigalitatem pertingeret. Nam tunc malè promissum esset, in quo resciodenda esset fides: etiam si cum iuramento esset promissum; nã iuramentũ de re illicita nō obligat. Neque simile est de illo qui iurauit latroni pecuniam se largiturum ad redimendam uitam: quoniam illud licitè potuit iurare. Consultius est tamen in eiusmodi euentibus relaxationem iuramenti procurare. Retrocedendum ergo est ad prius responsionis membrum quando scilicet datio ipsa est illicita, cuinam sit restitutio facienda; vt in simonia. Harum ergo quę illicitę sunt, dationum triplex est differentia. Vno enim modo datio potest esse mala solum ex parte recipientis: vt si cuipiam pecuniam porrigeres, ne peccatum committeret. Et tũc ille qui dat, potest repetere, eò quòd alter tenebatur id gratis facere. De quo extat l. vt puta. ff. de cond. ob tur. cau. Ex qua infert glossa, quam Summistæ sequuntur, illum qui recipit ad restitutionem teneri. Haud tamen eã sequentiæ vim intelligo. Immo crediderim tali esse distinctione vtendum: Aut inquã vitium à quo illũ donario meo cohibere procuro, perniciosũ est alteri: aut nullã habet annexã. Si .n. est iniuriosum ac perniciosum, vt puta cùm amico munus aliquod offero, ne homicidium aut furtum faciat: tunc mihi posteà repetitio dabitur. Atqui hoc tantum exēplum est in lege. Nihilominus si ego non repeto, crediderim ad nullam illum teneri restitutionem. Nã etsi ille gratis teneretur abstinere, nihilominus quia in gratiã mei abstinet, alioqui mala illa facturus, potest iure naturę pro sua illa uolũtate pretiũ ex me recipere. Quare lex a trãslationē dñij non prohibet,

An marita teneatur pretium sui corporis viro reddere.

De eo qui puellam vitiauit.

Dubium.

Iuramentũ de re illicita non obligat.

Triplices dationes illicitæ.

Primus modus.

Distinctio notanda.

S

hibet, sed repetitionem concedit: vt in ludo diximus, idque in odium illius criminis, ne homines iniurias, quas in alius meditantur, pretio venderent. Quando verò vitium non est contra iustitiam: vt si ego amico quidpiam darem, ne scortaretur, profectò non solùm ille recipere potest, neque ad restitutionem tenetur: verumetiam, vt credo, neque daretur mihi repetitio: quoniam lex illa pœnalis restringenda est ad suum ipsius exemplum: quod non profert nisi in vitijs habentibus iniuriam annexam.

Secundus modus.

Secundus ergo modus dationis iniustæ sumitur ex parte vtriusque, scilicet tam dantis quàm recipientis: non quidem quia actio pro qua munus offertur, nõ sit natura sua pretio æstimabilis, sed quia habet annexam iniuriam cõtra iustitiam. Vt si litigator, aut iudici, aut scribæ, aut testi corrumpẽdo munera offerret, aut assassino, vt hominẽ interficeret. Tunc enim vterque delinquit; & ideo tã qui dedit, quàm qui recepit, eodem pretio iure mulctatur, ac proinde largitio illa fisco iure addicitur: vt patet l. Mulcta. C. de mod. mul. Non quòd actiones illæ, puta hominem occidere, aut sententiam in tuum fauorem proferre, nõ sint natura sua pretio æstimabiles: sed quia actiones iniuriosæ sunt, indignus iure fit ille, qui accipit vt dominium acquirat. Qua perinde ratione intelligenda est lex illa ff de ver. obli. Generaliter nouimus turpes stipulationes nullius esse momenti: intelligitur inquam, quando vtrinque iniusta est (vt lex statim proxima declarat) velnti si quis homicidium vel sacrilegium se facturũ promittat, quia homicidium & sacrilegium sunt delicta contra iustitiam. De quibus etiam restitutionibus habetur iure Canonico 14. q. 5. can. Non sanè. qui est Augustini.

Turpes stipulationes nullius esse momenti, ex ponitur.

Dubium.

Interrogas autẽ cùm leges istæ pœnales sint, vtrum qui recepit, teneatur ante sentẽtiam restituere? Videtur enim ex his quæ diximus lib. primo, non teneri. Respondetur nihilominus, teneri. Et ratio est, quia lex fecit eũ inhabilem ad recipiendum in odium delicti, quod est cõtra iustitiam, & ideo nullum acquisiuit dominium. Haud tamen tunc tenetur restituere fisco; nam etsi ille inhabilis fieri potuit ad recipiendum quod non erat suum: alter tamen qui dedit, non potuit re sua, nisi per iudicis sentẽtiam expoliari; obidque antequàm condemnatio fiat, restitutio debet fieri domino qui dederat. Nihilominus facta etiã restitutione, ubi fiscus resciuerit, recuperabit. Quando verò delictum non est iniuriosum, optimè transfertur dominium. quia, ut suprà diximus, datio non est illicita. Vnde, ut suprà citatum est l. Idẽ. de condi. ob tur. cau. danti ob stuprum pecuniam non conceditur repetitio.

Dubium.

Sed nunquid licebit munera iudici, aut alteri iustitiæ ministro ad redimendam vexationem largiri? Apparet enim id licere, eò quòd cuique fas est suum protegere ius. Respondetur autem nemini id licere: quoniam iniustè, quod iustum est, exequeris; & quoniam lex huiusmodi largitiones vetuit, subinde cohibuit illa via redimere vexationem. Illo enim palliamento multæ fierent corruptiones. Nam cùm quisque in propria causa iniquus sit iudex, cuique apparet ius habere certum, atque adeò suã vexationem redimere: quæ quidem in litibus maxima pernicies est; nempe dum uterque litigantium vt vexationem redimat, necando præuenit alterum: datq́ue illi causam, ut & ipse suam redimat. Idq́ue vtinam non vsq; ad principum palliandas discordias procederet.

Tertius modus dationis illicitæ.

Tertio modo, dationem contingit esse illicitam, etiam ex parte utriusque, tam dantis quàm recipientis; tamen ratio nõ est ei similis quæ in proximo membro signabatur, videlicet, quòd actio, quæ emitur, est iniuriosa; sed quia non est pretio æstimabilis, qualis est datio simoniaca. Quòd enim mihi detur pretio sacerdotium si sum dignus, non est alterius iniuria; veruntamẽ quia res illa quæ emitur, nõ est pretio æstimabilis, propterea quod Antistites gratis acceperunt vt gratis dispensent, fit vt qui preciũ pro re spirituali recipit, nullam adipiscatur dominium, obidq́ue statim tenetur ante sententiam id relinquere.

Dubium.

At verò utrum tunc teneatur restituere pauperibus, an ei qui dederat, dubium est. Nam à priori parte facit quòd iura in pias causas iubent fieri restitutionem, vt can. qui habetis. 14. q. 5. & can. De hoc. de simo. cautum est. Et in foro exteriori eodem modo fieret cõdemnatio: eò quòd qui dedit, meretur dominio priuari; imò iustius, quàm qui dedit ad labefactandum iudicem. Sed ab altera parte est argumentum, quòd nemò expoliandus est re sua, nisi per iudicis sententiam. De hac ergo re, loco proprio, lib. 9. differendum est. Interim tamen standu in iure naturali, dicendum quòd ante condemnationem facienda est restitutio ei, qui dedit. Caueat sibi tamen restituens, ne posteà cùm in notitiã venerit ecclesię, denuò cõdẽnetur.

Ad tertium argum.

Solutio tertij argumenti trimembris est. Aut enim creditor, cui restitutio debetur, defunctus est, aut absens, aut prorsus ignotus. Et quidem loco defuncti hæredes subrogantur; qui in triplici sunt differentia.

Hæredes triplices sunt.

Aut enim sunt necessarij; vtputa quos testator, nisi legitima ratiſsimaque de caussa, exhæredare non potest. Quales sunt parentum filij, ac filiorum parentes. Alij verò succedunt ab intestato, ut fratres & consanguinei. Sed alij ex testamento; ut alieni. Et Quomodocunque quis sit alterius hæres, eidem est facienda restitutio. Quinimò, vt dicebamus, in hærede fit ipsi defuncto.

Dubium.

Pulsare autem cuipiam conscientiam potest, an qui inuestigatis hæredibus nulloque inuento, restitutionem in pios vsus confert; posteà reperto hærede, qui inuentus non fuerat, eidem nihilominus debeatur restitutio. Apparet enim id ratio poscere; quoniam ille non debet inscius & inuitus priuari iure suo. Ad hoc respondetur, quòd quando restitutio alicuius est ponderis, hæresq́ue non inuenitur coram publica Potestate, debet fieri diligẽtia, & penes ipsam deponendum est debitum. Si autem eius autoritate vel in pauperes vel in pios usus dispendatur, tunc restitutor tutus manet, tam in conscientia quàm in foro iudiciali. In rebus autem leuioris momenti non est tam anxia indagatio necessaria.

De restitutione creditori absenti facienda.

Quando verò creditor absens est, tunc quò commodius fieri posset transmittenda illi est restitutio. Quid autem si transmissio sine magno sumptu fieri non potest? Scotus quidẽ & Richard. in 4. dist. 15. aiunt quòd quando ingentibus opus est sumptibus, non tenetur debitor illus facere: sed potest tunc in pauperes quãtum debet erogare. At uerò S. Thom. de sumptibus nihil meminit, sed consultò id conticuit; quia simplicem constituere regulam nõ poterat.

Scotus et Richardus. Sententia correcta.

Est ergo discretione opus nempe perpendendum, utrum id quod debes, per iniuriam retinueris, an verò per cõtractum licitum puta aut venditione, aut mutuo, &c. Si enim per contractum licitum in tuum ius res illa venit, & ante solutionis tempus ille recessit, nullas teneris facere expensas ad restituendum, quia non plus debes, quàm acceperis. At si sine illis transmittere nequis, uel custodire debes, vel apud iudicem deponere. Nam in pios usus non licet dispẽdere, nisi longo expectetur tempore. Si autem per iniuriã, id illi debes, puta si furatus ei, aut si quamuis iustè accepisses; tamen ante solutionem peregrè profectus in mala es fide, absque dubio teneris sumptibus tuis restitutionẽ illi mittere; quandoquidem eum stringeris indemnem seruare, quia absque sua culpa suo caret iure.

Dubium quãdo creditor ignotus est.

De illo verò, qui prorsus ignotus est, grauius est vsitatiusq́ue dubium. Hic enim articulus ad istos coemptores, & negotiatores, ac salsamentarios spectat; qui minutatim quoslibet defrandant, atque expilant; ac subinde ad illos, qui vrbem aliquam iniusto bello in prædam dederunt. Præterea, ad illos, qui inuenerunt thesauros; de quibus sub titulo De furto, dicturi sumus. Huiusmodi nanque debitoribus ignoti sunt sui creditores. Primum ergo omnium admonendi isti sunt quisnam dicatur ignotus. Haud enim quicunque censendus est debitori ignotus, qui in sua non est notitia, neque memoria; sed ille prorsus qui facta pro ratione debiti solerti diligentia, inueniri non potuit. Quapropter antequam hæc fiat indago, non licet in pios usus restituenda dispensare, neque compositionem facere autoritate Cruciatę Bullæ: Illa enim præcipuè dicuntur debita incerta, quorum domini post uigilantem indagi-

Bulla cruciata.

uem

nem quæ bona fide fuerit facta, inueniri non possunt. Quin verò qui per iniustam acceptionem æs alienum cõtraxerunt, suis proprijs sumptibus tenentur eandem facere inuestigationem. Quocirca vbi sub dubio compertum fuerit, isti aut illi certò deberi; nempe cùm duo ad tuam tabernam accesserint, & certus sis alterutrum defraudasse: licet scire nequeas vtrum eorum: teneris nihilominus inter illos aut suos hæredes debitum æs dispertiri: quoniam tunc creditor non est omnino ignotus. Qua vtique ratione sunt qui censeant eum qui certus est cuius ciuitatis fuerit ille, cui restitutionem debet, si ille, neque hæredes haberi possunt, restitutionem debere pauperibus eiusdem loci. At verò nulla apparet huius necessaria ratio; sed forsan distinguere est operæpretium. Dum enim exercitus ciuitatem communi nomine fuerit deprædatus, tunc fortè si ignoti sunt domini, facienda est urbi restitutio, ut respublica

Distinctio. ipsa eam distribuat. Quando verò non illo modo per iniuriam toti reipublicæ illatam contractum est debitum, sed per iniuriam singularium ciuium; non est necessarium in eodem oppido fieri. Est ergo conclusio doctorum omnium, quod ignoto domino, facienda est pauperibus restitutio: vel potius ipsi in pauperibus, vt supra dicebamus. Veruntamen quo modus hic restituendi de sua radice innotescat, quæritur quo iure paupe-

Dubium. ribus elargienda sint quæ incertis dominis debentur: Vtrum sit naturale, diuinumúe, an humanum? Quis inquam illos fecit huiusmodi creditorum hæredes? Et arguitur sic. Obligatio restituendi iure naturæ uniuersos obligat mortales, siue Christiani sint, siue sola lege naturæ viuentes; natura autem non docet, ignoto domino, pauperibus id deberi; immo videtur tunc res transire in ius possidentis. Habetur enim Instit. de rer.diuisio. quòd res cuius non est dominus, occupanti conceditur: quando autem dominus non comparet, perinde habet ac si non esset. Præterea quòd restitutio fiat pauperibus, sola lege canonica introductum est, vt patet capitul. Cum tu. de vsur. & canon. Non sane. &. Qui habetis, 14. quæstio. 5. Pontifices autem non potuerunt inuitis dominis præter ius naturæ debita incerta in usum pauperum addicere. Nam ante illa sancita decreta, non apparet eiusmodi restituendi modus fuisse necessarius.

Responsio. Ad hoc primum omnium respondetur, eiusmodi incerta debita si ius tantum consulas naturale, in usus communes reipublicæ cedere. Nam cùm res vniuersæ, ut lib. præcedenti dictum est, traditæ in communi sint humano dominio, quarum diuisio iure gentium facta est, fit vt dum expectatus legitimo tempore dominus non comparet, iteratò veniant in vsum publicum. At verò quoniam Christi vicarius toti reipublicæ Christianæ curam pauperum gerit, iure & merito potuit hæc bona quasi communia reipublicæ pauperibus applicare: qui eiusdem reipublicæ sunt egena membra. Idque Alexan. sub anno Domini 1170. faciendum Salernitano Archiepiscopo iussit: ut patet dicto capi. Cùm tu. de vsur. Non tamẽ quòd ipse fuerit primus rei huius auctor, sed exemplo adductus est antiquissimorum sanctorum, Augustini scilicet, vt can. citatis 14. quæst. 5. cõstat, atque aliorum. Quin verò & naturali iure edoctus & Euangelio. Nam quod cuique superest, erogandum est in pauperes: eiusmodi autem bona redundare censentur in republica.

Ex quo sequitur primò dominium harum rerum non transire in pauperes, ac si creditorum hæredes essent, sed dum ipsis datur quasi creditoribus ipsis soluitur. Et tunc per dationem ipsam acquirunt verum dominium; quasi Papa tunc dominorum nomine illis tribuat. Subsequitur deinde secundo quòd dum respublica in alios pios illis debitis eguerit, cessat tunc ius erogandi pauperibus. Et potest respublica illa in tales usus consumere. Nam ius positiuum non potuit naturali derogare. Obidque princeps tunc secularis fortè potest incerta ipsa debita exigere & compositionem facere, puta pro certa quota reliquum remittere, ut facit Papa: ut ilico dicemus.

Quòd si sciscititeris an quisque priuatim possit ille quæ debet, ut libuerit, in pauperes diffundere: D. Thom. nihil hic de hac re fassus est; tum in 4. distinctio. 15. quæst. 1. artic. 5. ait debere fieri restitutionem secundum arbitrium episcopi, vel illorum ad quos pertinet cura ciuitatis. Vbi insinuare videtur rempublicam ipsam talem habere facultatem. Scotus verò eadem distinct. quæst. 2. negat id esse necessarium immo ait per se quemque id exequi posse: quem Richard. ibidem sequitur, art. 5. q. 4. Crediderim tamen, ubi modica est restitutionis quantitas, per se quemlibet restituere id posse. Cùm verò res est eu mulationis pretij, consilium est ut arbitrio prudentis cõfessarij fiat; immo posset tam ingens esse, vt consulendus etiam esset episcopus, vt eius prudentia commodius restitutio fiat. Haud tamen id ceu de necessitate salutis asseruerim. Neque sanctus Thomas, diuersum docuit maximè cùm in Summa de hac re siluerit. Vtilior autem erit responsio, verum ipse qui æs habet ignoti domini, posset sibi partem capere dummodò sit pauper: vel suis consanguineis & familiaribus elargiri. Caietanus quidem id absolutè affirmat, ego verò absque temperamento non auderem. Si enim hanc facias vnicuilibet licentiam, ilico sibi suisque effinget paupertatem pro ratione sui status, vt aiunt. Igitur vbi necessitas non fuerit patentissima & clarissima, nemo tutò potest sibi vsurpare quod restituere debet; licet possit restitutionem differre. At si cogitat sibi capere, id debet facere auctoritate episcopi, aut sui parœciani curati, aut confessarij, si prudens est & sapiens. Idque, tunc fieri licebit quando graniores aliæ miseriæ pauperum non se oculis obijciant. Quando uero auctoritate prælati aliqua sibi eleemosyna ex ijs quæ debebat applicatur, verè sit eius dominus; neque veniens in pinguiorem fortunã tenetur id amplius restituere. Percontaris autem de compositionibus istis quas nuperrimè nominauimus, sintne licitæ, vt Cruciatæ forma habet, nempe vt qui incerta debita contraxerit, certam soluens portionem, liber fiat à reliquo debito. In huius responsione interrogationis illud semper optima fide cauendum est, ne quispiã seipsam seducat, arbitratus quidpiam censeri incertum antequam diligens peragatur indagatio ad comperiendum debitorem. Hoc autem supposito nulla esse videtur ambigendi ratio, quin si legitima adsit caussa, possit summus Pontifex eiusmodi compositiones facere; quandoquidem iure naturæ, vt dictum est, illa bona sunt reipublicæ; quę tunc in tales usus illis indiget. Quin vero vt proximè insinuabam; quando Reipublicæ necessitas esset apertissima, rex quoq; fortè posset id facere. Tametsi quia Summus Pontifex iustior est eleemosynarum iudex, neque caussa ita semper est euidens, ille adeundus est, cuius auctoritate id fiat. Quod si quis arguat, ignotos creditores forsan non consentire; id negatur, immo consentire videntur, quia illa habent pro amissis; & liberius quisque ac gratantius contribuet centum quæ pro perditis omnino ducit, quàm quatuor quæ habet in crumena. Et quamuis non consentirent, respublica id potest facere. Sed rursus arguis, quamuis illa Papa colligere possit, quam tamen habet facultatem remittendi partem? Respondetur quod tanquam legitimus iam tunc bonorum administrator propter ingruentem instantemque publicam necessitatem, vt facilius expeditiusque fiat collectio, potest partem condonare vt reliquum soluatur. Hactenus de iure. De facto nanque & executionis modo nihil loquimur. Aequitas enim iuris huius hæc est, vt per eiusmodi compositiones tanta conficeretur pecunia publica, quæ vel alia tributa vel bonam eorum partem posset excusare; idque sic fieret, ut non offerretur iniquis suæ iniquitatis ansa; & tamen ex cẽtum & quinquaginta argenteis quæ reipublicæ pauperibusque debentur, tantum colligere duo, ac remittere reliqua, plus detrimenti offert pauperibus, quorum Papa est pater, Reiq; patronus quàm emolumenti in bonum publicum conferat. Pręterea pręsentissimũ creatur periculũ istis coẽptoribus &

Marginal notes: *Dubium.* *D. Thomas.* *Scotus.* *Richardus* *Sententia auctoris.* *Dubium.* *Caietanus.*

raptoribus, vt huius fiducia nihili faciant quoscunque
passim defraudare. Atque idem periculum fit inde pre-
sentius, quod certi sunt tertio quoquo anno eiusmodi
indulgentias prouenturas. At uerò bellorum frequẽtias
quæ non tantùm ab infidelibus nobis in dies ingruunt,
huius inter alia nobis sunt caussa mali, ut in conquiren-
dis vndique subsidijs modum non permittat. Quocirca
neque nos in quemquam obloquimur; quia neque nostra
est auctoritas tanta neque audacia. Sed tamen postquam
ius probamus, admonere subinde cogimur fraudatores
istos publicos, coemptores inquam ac negotiatores ne
fiducia istiusmodi immodicæ remissionis freti contrahe-
re fraudibus pergant æs alienum: quod si fecerint, resti-
tuere nõ tardent. Nam qui propositum non habet resti-
tuendi quousque veniat indulgentia, in peccato morta-
li se sciat persistere; quoniam habita restituendi opportu
nitate, per nullum tempus licet alienum retinere.

Ad quartum argum. Ad quartum argumentum respõdetur, quomquenque
de his quæ sibi propria sont arctius stringi parẽtibus sue
currere, quàm alijs; ea uerò quæ aliorum sunt, potius il-
lis sunt rependenda quàm impendenda parentibus, nisi
forsan, ut ait sanctus Thomas in casu necessitatis extre-
mę, in quo posset & deberet quisque ẽt auferre aliena, vt
Dubium. patri subueniret. Contra hoc autẽ postremũ verbũ de tẽ
pore extremæ necessitatis dubia exillunt nonnulla. At-
qui ut inde exordiamur, vbi parentior est dubitandi ra-
tio, quæritur vtrum debitore & creditore eatrema neces
sitate coactis teneatur debitor creditori præ seipso suc-
Scotus. currere, an potius sibi ipsi illo neglecto? Et quidẽ Scotus
4. dist. 15. q. 2. hac vtitur distinct. Si creditor in necessita-
tẽ prius incidit, tenetur tunc debitor illi soluere: si uerò
prius debitor, tenetur sibi prouidere. Atqui ambo hæc
mẽbra adeò sunt certa, vt de neutro possit vllus dubita-
re. Nam etiã si nihil extrema patienti deberes, cogeris il
li succurrere: & quando tu eadem necessitate strangula-
ris, quamuis nihil tibi alius deberet, teneretur tibi. Quã-
do autẽ simul eadem necessitas ambos occupat, tunc ait
Scotus debitorem, uita propria posthabita debere cre-
ditori quod suum est, reddere: quare homicida, inquit, esset,
si sibi tunc, usurparet. Neque desunt alij quorũ est Rich.
qui in eius sententiam subscribant. Et ratio eius est hęc,
quod cùm ambo necessitate pares sint, hoc iure creditor de-
bitorem superat quod res illa necessaria, nẽpe cibus aut pe-
cunia, quã debitor retinet, ipsius est. i. creditoris. Et po-
tuisset suam prętereà opinionem inde suffulcire, quod in ta
li necessitate neuter posset ab altero, quod ei necessariũ
erat eripere. Ex quo fieri videtur consequens, vt neque
Sententia auctoris. debitor tũc retinere id posset, quod alterius est. Idem. n.
esse videtur ac si ab ipso id eriperet. Nihilominus cõtra-
ria sentẽtia non solũ multò est probabilior, verùm pro-
D. Thomas. culdubio complectenda. In primis S. Thom. licet non id
expressè asserat, insinuare tamen illã uidetur, quando-
quidẽ absque ulla exceptione ait, quod casu extremæ neces
sitatis, citius debitor deberet præsidio esse parentibus; &
Caietanus. à fortiori; sibi. Quare Caietan. eandẽ amplexus est sentẽ
tiã. Ratio autẽ est hæc, ab illa Scoti diuersa, Ambo sunt
necessitate pares, & possidentis cõditio, quæ melior sem
per est, plus debitori fauet, quàm fauebat creditori rem
sibi esse debitã: ergo sibi potius debitor consulere debet,
saltem, potest, quàm creditori. Enimuerò tam intimè in-
natum est homini generalissimum illud rerũ omniũ de-
siderium, ac subinde ius seruandi sese, ut nulli quidquã
tunc plus debeat, quàm sibiipsi. Quocirca siue per cõtra-
ctum licitũ id ab altero acceperit, siue per furtum aut ra
pinã, siue in mora sit soluendi, siue secus: in summa quo-
modocunque illud alteri debeat, ius sibi retinendi natu
ra ipsa cõcedit. In tali. n. casu uniuersa cessant alia debi
ta. Quare ẽt si iureiurãdo te adstrinxisses soluere illa die
iure naturę intelligebatur facta exceptio extremę neces
sitatis. Et cõfirmatur sentẽtia hæc rõne, ni fallor, manife
sta. Iure naturæ, ut dictũ est, omnia sunt cõmunia, sed iu
re gentium, rerum dominia diuisa sunt: ius autem gen-
tium nequit extremæ necessitati præiudicium facere: at-

que adeo illa præsente quantum ad usum, omnis cessat
uis peculiarium dominiorum, ac subinde debitorum.
Quocirca etsi dominus prius in necessitatem illam ex-
tremam impegisset, qua ratione sub reatu homicidij te-
neret illi, quod debebam soluere. Si tamen non solui, &
postea ego in eandem incidi necessitatem, iam nunc nõ
teneor. Respondetur ergo ad argumentum, quod facie- *Ad argum.*
bamus, diuersam esse rationem, tunc rem possideas quan
do extremè pateris, an alter qui simile patitur. Si enim
ille possidet, tu non posses illi surripere; eò quòd tunc
surripere esset occidere, quia esset vera actio, qui uitam
alteri directè adimis, ac si hominem strangulares. Quan
do verò tu possides, id est, penes te rem quomodocunque
habeas, non agis, sed tantùm cessas succurrere, cùm pos-
sis. At uerò non succurrere, cum possis, non est directè oc
cidere, neque uerò per accidens, nisi quando teneris suc-
currere, & in tali casu non teneris. Sic enim intelligen-
dum est Ambrosianum verbum: Quem pascere potuisti, *Ambrosius*
si non pauisti, occidisti. Intelligitur enim quando non te
aliud ius excusabat. An verò parente tuo ac tuo pari- *Dubium.*
ter creditore in eandem extremam necessitatem conie-
ctis tenearis potius patri quàm creditori? arbitror pro-
blema esse in utranque partem probabile. Et qui dixerit, *Problema.*
creditori, bona quidem ratione tuebitur. Nam solùm il-
lud ius, quod vnusquisque habet seipsum seruandi, vide
tur in tali casu usum alienæ rei debitori vendicare. Quĩ
uerò crediderit parenti potius, & ipse quoque pietatis
officium prætexere sibi poterit. Nam ferè idem est, pa-
tris ac tuam ipsius vitam seruare. Sed tunc idem credide
rim de uxore & filio. Nam ad fratres minimè liceret
idem protendere ius: Vtrum uerò qui extrema suppres- *Dubium.*
sus egestate, rem insumit, quã alteri vel anteà debebat,
uel tunc arripit, debito absoluatur, an uerò post ditior,
soluere nihilominus obligetur, decidere superest. nam
quòd prorsus absoluatur, argumentum est; quòd si tunc
ab altero eriperet, non teneretur. Ad hoc iterũ Scotus lo *Scotus.*
co citato per hanc distinctionem respondit. Si ille virtu-
te alius contractus rem illam ante extremam necessita-
tem debebat, non fit à restitutione immunis; sed si tunc
accipiat, non fit restitutioni obnoxius. Et ratio est in
promptu; quia cum in extrema necessitate omnia sint cõ
munia, tunc qui capit, nullum cõtrahit debitum. Nihilo
minus si debitum erat contractum, non est cur dissolua-
tur præcedens vinculum, manebit ergo. At uerò Adrian. *Adrianus.*
in materia de restitu. huiusmodi distinctionem non ad-
mittit; sed absolutè tenet, illum qui extremæ subditus ne
cessitati, aliena capit, pinguiori arridente fortuna ad re
stitutionem teneri. Cui & sui asseclæ non desunt. Quin
verò eius opinionem corroborant. Et pondus suorum ar
gumentorum huc propendet, quod in extrema necessitate
non omnia sunt communia, quantum ad dominiũ. Nam
alias qui tunc indigenti non succurreret, ad restitutio-
nem postcà teneretur, quod re uera non est credendum;
eò quòd succurrendi præceptum non est iustitiæ, sed cha
ritatis. Sunt ergo non aliter communia quàm ad vsum;
quod fieri videtur vt transacto usu, tenearis ad restitu-
tionem rei. Secundò arguitur: Extremè indigenti abun
dè subuenitur per rem mutuatam; nemo ergo tenetur
simpliciter dare; atque adeò qui rem consumit, subiectus
manet restitutioni. Et tertiò Extremè indigenti non te-
netur medicus suas gratis impendere operas, neque phar
macopulæ sua donare pharmaca. Satis enim est si solu-
tionem expectent. Accedit & tex. canon. si quis. de furt.
Vbi habetur, quòd qui propter necessitatem famis aut
nuditatis aliena occupauerit, si posteà oblatum reddide
rit, non cogatur ieiunare. Vnde a contrario sensu colli-
gitur, quòd si non reddiderit, ieiunare cogatur. His nihi *Explicatur opinio Scoti.*
lominus nihil obstantibus persistendum est in priori sen
tẽtia; dũ tamẽ rectè explicetur. In primis, quando res est
parui momenti, omnes fatẽtur nullã restare restituendi
obligationẽ: sed si res qua extremè ille indiget, maioris
est existimationis, cõsiderãdum est, sitne ille simpliciter
indigẽs; nẽpe qui nullibi habeat unde soluere possit; an
vero

vero licet id hic nõ habeat, forsan habet alibi, vel ei debetur. hic.n. non est cẽsendus simpliciter indigẽs: & ideo satis est si quis ei credito mutuet vnde suæ necessitati occurrat. Sola.n. absoluta necessitas ius in tali casu accipiẽdi alienũ facit. Si aũt sit simpliciter indigens, citra cõtrouersiam esse debet, quòd ille nulli manet obnoxius restitutioni, si rem qua indigebat insumpsit. Enimuerò licet ita sit, quòd tunc solùm sint omnia communia, quantum ad vsum tantũ, quia in his quæ vsu consumuntur, ad vsum lege naturę sequitur dominium, vtputa si sit cibus, aut potus, aut pecunia: qui accipit, fit dominus. Et in hoc, si nos non fallimur, contraria opinio suos decipit. Esse enim communia omnia quo ad vsum, est quòd tunc possit indigens res alienas insumere ac si suę essent. Atque adeò nõ tenetur creditor recipere, sed alter tenetur gratis dare. Si verò res esset, quæ non vsu consumitur, tunc cessante necessitate teneretur illam reddere: vt si quia equo alieno vteretur vt periculum mortis effugeret, aut si indigeret lectu tempore infirmitatis. Per hoc respondetur ad argumentum de medico, deque pharmacopola. Porrò nanque si alter extremè indigeret sua opera vel sua medicina, teneretur sub peccato mortali: liret circunstantes tenerentur nihilominus eodem ligamine contribuere, si res esset adcò pretiosa. Tametsi in his medicinis subtrahendis non adeo sequens contingat culpa sicut in cibo, ac in alijs rebus; quia non ita esse solent necessariæ: neque misericordiæ vinculũ obligat, vt morti pauperis admodum pretiosa medicina occurratur, tantáue medici solertia. Quod autem ex cap. si quis. de furtis. adductum est, nihil tanè ad rem pertinet, planum quippe est illic mentionem non fieri necessitatis extremæ, vt bene ait glos. sed leuioris Ait siquidem tex. Si quis propter necessitatẽ occupauerit, &c. pœniteat hebdomadas tres. & liquidum est quòd cùm in extrema necessitate alienũ occupare, nulla sit culpa, nulla imponeretur pœnitẽtia.

De medico & pharmacopola.

Solutio quinti argumenti in longam nos hinc transmitteret disputationem de restitutione bonorum clericorum, quæ non ritè expenduntur, sed in malos usus dissipantur, nisi latissimus esset de hac nobis habendus sermo, libro nono, & decimo, à quo ideo impræsentiarum supersedendum est. Quod autem ad rem præsentem attinet, trifariam prælatus res ecclesiæ vsurpat. Vno quidẽ modo, si res illa non sibi deputata est, sed alteri: puta capitulo; Et tunc qui res illas ab illo præfecto receperit, siue dono sine pretio, tenetur eas ratione rei acceptæ restituere vero domino. Si verò res ecclesiæ, quæ sub sua sunt administratione, ut si exemplum ponamus in fabrica, vel in alijs, alienauerit in consanguineos vel in alios, illi tenentur restituere, non episcopo, ne illas iterum dissipet; sed Ecclesię, ut in deposito sint vsque ad futurum possessorem. Sed si penes illas se retinet & veluti proprias possidet, satis est ut animum illum deponat.

De quinto argum.

Trifariam potest prælatus res ecclesiæ occupare.

ARTICVLVS II.

Vtrum ille qui accepit, teneatur semper restituere.

POst circunstantiam cui, sequitur quis: de qua sunt duæ quæstiunculę. Prior huius secundi articuli est, vtrum vniuersim qui accepit, quisquis ille fuerit, teneatur restituere? Et arguitur à parte negatiua. Restitutio (quod identidem repetimus) est æqualitatis constitutio, qua scilicet ab eo subtrahitur qui plus habet, & ei apponitur qui habet minus. Vsu autem sæpenumero venit ut qui rem sustulit, citra suam culpam sit illa priuatus, ut si quis ab eo eandem surripiat; ergo tunc non tenebitur eandem restituere. Secundò: Nullus tenetur suum prodere crimen, secundum illud Chrysostomi. Non tibi dico vt te prodas, contingit autem quandoque vt debitor citra suam infamiam restitutionem facere nequeat; ergo tunc iugo restitutionis liberatur. Tertiò: Vna res una simplici restitutione contenta est contingit autem nonnunquam, vt quam multi furati sunt, unus in integrum restituat, ergo alij tunc ad nullam amplius restitutionem tenentur: atque adeo non omnis qui rem sustulit, ad restitutionem obligatur. In contrarium autem est quòd ille qui peccat, satisfacere pro culpa tenetur; culpa aũt, ut ait Augustinus, non dimittitur nisi restituatur ablatum; ergo eidem incombit restitutionem facere.

Quæstio hæc in materia restitutionis egregium obtinet locum. Ad quam ideo distinctione præmissa quatuor conclusionibus respondetur. In eo nanque qui rem occupat alienam, duo est considerare, scilicet & actionem quæ eã accepit, & rem ipsam. Est ergo prima conclusio: Quicunque penes se rem habet alienã, ratione rei ipsius quæ accepta est, tenetur eandẽ uero domino restituere. Probatur. Quicunque enim habet ultra id quod suum est, debet illi reddere cuius est, hoc enim ratio iustitiæ cõmutatiuæ exigit: quippe cuius officium est æqualitatem inter eum constituere, qui minus habet, & eum qui plus. At uerò acceptio ipsa triplex esse consueuit. Quandoque nanque est iniuriosa, nempe quæ inuito domino fit, qualis est furtum & rapina. de quo membro statuitur secunda conclusio: Quicunque rem per iniuriam accepit, tenetur eãdem ratione acceptionis restituere, etiam si illam iam apud se non habeat, sed fortè sibi furto sublata sit. Probatur. Quicunque alteri iniuriam intulit, tenetur eandem resarcire, etiam si nulla sibi fuerit inde lucri accessio facta; eò scilicet quòd alteri uel famam vel honorem abstulit. ergo eadem ratione qui rem iniustè eripuit, quandoquidem in re illa damnum dedit, restituere iure cogitur. Secundo modo: Actio illa citra donationem accipiendi iusta esse potuit, atque in usum & commodum ipsius qui accepit, ut cùm quis rem suscepit mutuatã, vel credito emptam. de quo subijcitur conclusio tertia, superiori similis. Quicunque hoc modo rem accepit, tenetur eam vel pretium restituere, non solùm ratione rei acceptæ si apud se perseueret, verum & ratione acceptionis; etiam si illam qualitercunque amiserit. Conclusio est clara; nam qui alienam rem iustè citra donationem in vsum suum accepit, non solum propter beneficium acceptum, sed de iustitia obligatur illum indemnem seruare. Tertio modo; Acceptio etiam iusta esse potest ex uoluntate domini; quæ tamen non vergit in utilitatem recipientis, sed in rem ipsius qui dedit. De quo adhibetur quarta eademque bimembris conclusio, Nemo qui ceu depositarius rem alienam seruat, tenetur ratione acceptionis illam restituere; sed ratione rei quam habet acceptam. Quare si citra suam culpam illam perdiderit, nulli restat restitutioni subditus, secus autem si magna sua culpa illam amiserit. Probatur prior pars contrario modo quàm tertia: Qui illo modo rem accipit, nisi pretio custodiæ sucipiat, vel aliter se seruare constrinxerit, non sit eiusdem rei custos ratione iustitiæ, sed ex gratia & beneuolentia; & ideo si absque sua culpa res perdatur, non ipsi sed domino perijt. Secundæ uerò partis probatio est. Quòd iure naturæ (vt regula habet iuris) qui caussam damni dat, damnũ dedisse videtur. Quare si tua grauis culpa in caussa fuit ut res periret, reus tunc sis damni repẽsandi. Vt autẽ conclusiones istæ suo ordine examinentur, ex duabus prioribus regula cum primis colligenda hæc est, Omnis restitutionis obligatio ex altero duorum capitum, enascitur, videlicet aut ratione acceptionis, et si rem non habeas, & ratione rei acceptæ quã habes, licet illam nõ acceperis. Quare si accepisti & habes, vtroque es funiculo colligatus. Nomine autem acceptionis quæcunque actio intelligenda venit per quam damnum dedisti, aut iniuriam irrogasti; etiam si nihil fueris lucratus: vt si incendisti alienas ædes, aut contumeliatus es. Quo fit rursus, ut quomodocunque res in tuam potestatem venerit, scilicet iustè, aut iniustè, pretio aut gratis, cùm primùm resciueris esse alienam, teneris domino reddere, non solum charitatis iure, sed etiam iustitię. Vt si ab illegitimo possessore, verbi

Distinctio.

Prima conclusio.

Acceptio triplex.

Secũda conclusio.

Tertia conclusio.

Quarta conclusio.

Regula notanda.

gratia, à latrone, vel furto, vel dono, vel mutuo, vel in depositum receperis, vel pretio emeris, reperto domino teneris illi conferre; nisi ius tibi fortè fauerit præscriptionis. Probatur conclusio, Duobus tantum medijs quæstio. 5. diximus rem legitimè possideri, scilicet aut domini voluntate, aut legis permissu: quomodocunque autem ab illegitimo possessore rem susceperis, neutra istarum causarum interfuit, quia neque verus dominus annuit, nec lex cōcessit; nullatenus ergo dominium nactus es, atque adeò reddere domino cogeris. Quòd si non feceris, cùm sine tuo magno detrimento, vt suprà diximus, id exequi possis: sed illegitimo reddideris possessori, restitutioni manes obnoxius: quādoquidem de iustitia tenebaris. Crediderim tamen in hisce restitutionibus accidere posse ignorantiam iuris, quę si excusat à culpa, excusabit subinde à restitutione. Haud enim tenetur plebeius quisque has iuris subtilitates scire. Et ideo qui id quod à latrone receperit ignorans, & bona fide eidem reddiderit, nō est in conscientia restituere cogendus. Exceperim præterea ius præscriptionis; quoniam postquam emptionis titulo aut donationis, qui legitimus est, rem bona fide, iusto legis tempore possedisti, licet tibi postea innotuerit esse alienam, immunis es à restitutione. Secus, si furto eam sustuleris, quia semper caruisti titulo, ideoque nunquam præscripsisti. Ratio hinc tamen dubitandi exurgit, quidnam hic rei nomine sit intelligendum: verum scilicet res ipsa præcisè, an verò etiam fructus. Et loquamur, exempli gratia, de illo qui non ratione acceptionis, sed solū ratione rei acceptę tenetur. Emi fundum à latrone qui mihi fructus tulit: vtrum tenear etiam fructus restituere? Ad hoc respondetur per regulam iure solennem ac celeberrimam. Quicunque solum ratione rei acceptæ restitutioni subijcitur, tenetur rem, seu id quod illius habet, & quidquid quo per ipsam factus est ditior, restituere; non tamen illud quod bona fide consumpsit per quod non est factus locupletior. Regula est iuris. ff. de pet. hære. l. item ueniunt. §. præter hæc. qua regula ait glo. nullam esse veriorem. Et l. sed & si lege. eodem titulo. Exempli gratia, teneris restituere fructus agri alieni, non solū quos habes, sed quos illis consumpsisti vsibus; in quibus nisi illos haberes fructus, alios insumpsisses; deductis tamen expensis & laboribus. Si tamen illos ideo consumpsisti, quòd, uerbi gratia, amplus fundus tibi donatus est, cuius donatione ductus statum mutasti & splendidius vixisti: tunc sanè non teneris nisi in eo quod alias consumpturus eras. Pari modo si vestem sericam uili à latrone emisti, qua ratione illam vsu attriueris: cum alias nō indueceris serico, non teneris nisi ratione vestis quam indui solebas. Similiter si donato tibi à latrone equo vsus es non in necessarijs casibus ad quos equum vel emisses vel conduxisses, nihil pro usu teneris restituere: quia non es factus locupletior. Secus autem si eius operas locasti, quibus factus es ditior: tunc enim deductis sumptibus in reliquum teneris. Pari modo si furtiuas escas inuitatus à latrone bona fide insumpsisti, in nihilum posteà teneris, nisi domi eras aliquid insumpturus. Ex quo fit, quòd si rē illam quam ab illegitimo possessore bona fide accepisti, citra magnam culpam tuam amisisti, nulli manes restitutioni subditus. Vice uersa, si rem furtiuam quam dono receperas, pretio vendideris, teneris posteà idem pretium restituere; utpote per quod factus es ditior. Intellige autem si factus es locupletior ex re ipsa; nam si ex tua industria id tibi accreuerit, ad illud restituendum non perstringeris. Vt si pecunia aliena negotiando tuam auxisti substantiam, de solo capitali teneris. Per hæc ergo de ceteris conijcito. De illo autem, qui per iniuriam rem alienam retinet, alia est ratio; tenetur quidem de damno emergente, & de lucro cessante; vt sub titulis de furto & de usuc. iterum videbitur; atque de omnibus fructibus quomodocunque illos consumpserit. Non autem de illo lucro quod per suam industriam per furtiuam pecuniam acquisierit; vt locis citatis locupletius monstrabitur. Cōtra hanc autem decisionem est argumentum, illum qui rem à latrone bona fide emit, non teneri gratis reddere vero domino. Dictum enim est articulo præcedenti, ratione rei acceptæ neminem ad restitutionem cū magno suo detrimento obligari, nemo ergo tenetur sine sua culpa secundum conscientiam dispēdium pati pretij, quod expendit. Si furto inquam vel mutuo, vel dono accepit, bene quidem, de emptore autem alia esse uidetur ratio. Ob hoc fortè non deerit, qui arbitretur licere tunc emptori rem latroni reddere ut pretium recuperet; nihilominus id falsum est. Licitum quidem ei est, si fieri potest, latronem conuenire, & capere à quo pretiū extorqueat; tamen periculo rem exponere, ut in manus domini non veniat, non est licitum. Res enim ipsa in cuiuscunque potestate sit, reum eum facit reddendi legitimo domino. Quòd si non faciat, ad restitutionem obligatur, ut suprà dictum est. Et confirmatur hæc veritas. Nam si latro disparuisset, vt comparere non posset tunc qui rem emit, debitor esset domino eique in foro iudiciali cōpelleretur rem cum iactura pretij exhibere; quod, ut suprà diximus, signum est teneri illum de iustitia, ob id autē quòd reperiri latro possit, idem dominus nullum ius amisit; ergo etiam tunc tenetur domino. Et confirmatur; Nam si in foro iudiciali compertum esset illum emptorem postquam certo sciuit rem esse alterius domini, tradidisse latroni, condemneretur domino soluere. Quocirca quando diximus non teneri possessorem rei alienæ, ratione solū rei acceptæ restituere cum suo detrimento, intelligitur de illo detrimento, quod ab alio timet, videlicet quo impeditur ipsa restituendi actio; non autem de iactura, quam ipse fecit emendo. Quicunque enim sibi videat, dū emit; sciens illo periculo emere, vt si res aliena sit, pretiū amittat. Quid autem iuris, si ille qui à latrone rem mercatus est, alteri bona fide vendidit, utrum sciens postea esse alienam, contractum teneatur rescindere, reddereque pretium suo emptori & rem domino? Apparet enim non teneri, quandoquidem neque tenetur ratione acceptionis, quippe cùm neque ipse rem accepit, nec fraude vendidit, neq; ratione rei acceptæ, si quidem neque eam habet, neq; per eam factus est ditior. Supponamus enim tanti vendidisse quanti fuerat mercatus. Nam si pluris vendidit, haud dubium quin illum pretij excessum teneatur domino reddere, eò q pars illa rei penes se est. Argumentum sanè est quod posset multos decipere. Nam si res illa, ut suprà diximus, primo emptori citra suam culpam fuisse furto sublata, uel bona fide cōsumpta, taliter ut non esset factus ditior, in nihilum teneretur. Cùm ergo bona fide uendidit, idem apparet iudicium. Nihilominus respondetur, q etsi domino eiusdem rei non maneat obligatus, ut argumētum cōuincere videtur, tamē tenetur emptorem suum indemnē seruare. Et ideo cùm sciat nullum in eum transtulisse dominiū, sed iure restituendi periclitari, iure cogitur suum ei restituere pretiū. Perinde ac si à latrone uitrū pro pretiosa gemma magno emisset, eodēq; pretio bona fide rursus vēderet, sciēs nanq; tū postea rei falsitatē, teneretur cōtractū rescindere. Ex quo sequitur, q si emptor ille secūdus nō cōparet; neq; ullus sit metus, q sit ab illo exigenda res illa, tunc ille qui bona fide illi vendiderat, licet tunc sciat fuisse alienam, ad nullam restitutione tenetur, quoniam à domino rei liber est, postquam nec rem habet, nec factus est per eam ditior, & alteri nullum dedit damnum. Horum instar cēsendum de illo est, qui bello iniusto res deprædatus est, bona tamen fide: quia putabat esse iustum. Tunc enim sciens posteà non fuisse iustum, tenetur illa restituere, quibus factus est ditior; non autem ædes, quas incendit aut animalia quæ occidit. De negotiatoribus autem, qui crebros fecerunt contractus, quos legitimos esse censebant, posteà verò intelligunt fuisse vsurarios, vtrum satis eis sit illam præcisam pecuniam restituere quam per vsuram lucrati sunt: an verò etiam illam, quam rursus negotiatione eiusdem pecuniæ acquisierunt, sunt qui dubitant. Apparet enim eis pecuniam vsurariam cum lucris etiam esse restituendam: illo adducti simili, q res aliena

cum

Quis excusetur à restitutione.

Dubiū quid rei nomine intelligatur.

Regula notāda iuris.

De retinente per iniuriā rē alienam.

Argumentum contra.

Dub. de vendente bona fide rem à latrone emptam.

Solutio dubij.

De præda bello iniusto.

cum fructibus est restituenda. Sed absque dubio satis est, si vsurariam pecuniam restituant. Nam cùm pecunia de se nô sit fructifera, sed per negotiantis industriam, nulla à rebus adduci potest similitudo, quæ per se fructificant. De hoc antè rursus lib. 6. Atque hactenus de primis duabus côclusionibus.

Dub. circa tertiam conclusionem.

In tertia verò exiguum latet dubiû. Designabatur enim secunda acceptionum species, quando quis iustè quidpiam recipit in suum proprium cômodum & vsum, vt mutuû: & assertum est tunc ratione acceptionis, etiam si res citra culpam perdatur, necessariam esse restitutionê. Appatet tamen côtrariû esse ca. vnicû. de cômod. vbi habetur ꝙ qui sine sua culpa cômodatum perdidit, ad nihilum tenetur. Res tamen est facilima.

Differentia inter cômodatum & mutuum.

Cômodatum quippe & mutuum differunt, si ad nomina spectes, ꝙ illud restituendum est in propria specie; vt si equum vel vas cômodato receperis, quæ vsu non consumuntur: mutuum aût non est necesse in eadem specie restitui, vt si pecuniam, aut vinum, aut grana mutuo receperis, quæ vsu consumuntur, satis est reddere pretium.

Alia differentia.

Reale tamen discrimen est, ꝙ rei cômodatæ nô transfertur dominium, sicuti rei mutuatæ. Et per hoc detegitur spiritus legis. Rem nanque tibi cômodatâ non debes ratione acceptionis; quandoquidem nô es eius constitutus dominus; obidq; dum sine culpa tua perit, non tibi sed domino perit; sicuti si penes ipsum deperijsset. At verò cômodationis iure teneris, etiâ de leui culpa, vt tex. ipse ait: non quidem in totum, sed in partê pro ratione culpę. Et quod de accômodato dicimus, de locato quoque intelligito. Nam si mihi vel domum vel equum locasti, quanquàm in cômunê vtriusque vtilitatem cesserit, si tamen res sine mea culpa perditur, nihil debeo. Illi enim se periculo locator inijcit: teneor tamen de leui culpa, in partê & de graui, in totum. Quando verò res tibi mutuatur, quia dominus eius côstitueris, ratione acceptionis efficeris restituendi debitor. Quare licet citra tuam culpam pereat, tibi, qui dominus es, perijt, onereq; adeò restitutionis non exoneraris.

De quarta conclusione.

Atque hinc cômodè transitus fit ad quartam conclusionem de deposito; nempè ꝙ depositarius non tenetur rem restituere, si citra magnâ suam culpam illam amiserit. Ita leges habent 1. & 2. de deposito. Itaque inter accômodatum & depositum differentia est, ꝙ cômodatarius tenetur de leui culpa, eò ꝙ in suum cômodum rem petierat; atque adeò de iustitia tenebatur eam custodire. Depositarius verò nô nisi de magna, quia nô in suam vtilitatê illam custodiebat, & ideo solùm charitatis beneficio tenebatur eam seruare. Intelligêdus ergo est depositarius, vt suprà diximus, qui merè est depositarius, hoc est, qui non pretio se obligauit custodire: nam huiusmodi custos etiam si citra suâ culpam rem perdat, de iustitia tenetur; sicuti qui contractu assecurationis periculû mercium subit. Quòd autem magna culpa eû obliget, ratio est ꝙ caussam damni dat, & ideo Iurisconsulti appellant eam latam culpâ, & aiunt talem teneri de dolo.

Dubium.

Dubium aût est, quænam culpa dicatur leuis, quæ verò grauis. Et quidem primo aspectu videtur culpa leuis, illa censeri, quę apud Deum venialis est; atq; illa grauis quæ apud ipsum est lethifera. At verò non est isto Theologo, more differêtia hæc pensanda, sed iuridico, secundum humanum arbitramentum. Crediderim nanque in foro conscientiæ leuem culpam cômodatarij non obligare eum ad restitutionê, nisi sit mortalis apud Deum: nam à venialibus vix homo liberari potest; quare propter illas non est homo tanta pœna plectendus aut mulctandus: sed dicitur arbitratu humano & iuridico leuis, respectu alterius, qui in depositario cumulatior requiritur, vt condemnetur. Hæc autem omnia existimanda sunt secundum iudiciale forum: cuius sententiæ in conscientia standum est.

Ad primum argum.

Ad primum igitur argumentum responsum est, ꝙ qui tenetur ratione acceptionis, non solùm æqualitatem tenetur facere, quia plus ipse habet, sed quia alter habet minus.

Ad secundum argum.

Quocirca etsi quomodocunq; rem amiserit, debitor nihilominus manet. Secundum argumentû exquirebat, quomodo sit facienda ab eo restitutio, qui secreto delicto rem vsurpauit alienam: nam ille non se tenetur prodere.

S. Thomas.

Ad quod D. Thom. nil amplius respôdit, quàm ꝙ tunc id per confessarium secretò peragi debet. Si autê illo fieri non potest secreto modo, quid tunc faciendum superest, nil respôdet. Caietanus autê arbitratur nunquâ cum periculo famæ necessariâ esse restitutionem. Hanc autê suam vniuersalê regulam superiori quæstione planè ac plenè arbitror esse confutatâ, immo verò prudenti discretione vtendum est, vt pretium famę cum iniuria & damno, quod datum est, conferas, ac perinde iudices an aliqua sit facienda famæ iactura, vt restitutio fiat: tum præcipuè, quâdo res pendens, & (quod aiunt) in fieri est, vt possit recuperari.

Dubium de adultera.

Dubium aût inter Doctores vulgatissimum est de adultera quæ nothum filiû marito supposuit, vtrum se prodere teneatur, ne legitimos hæreditate defraudet? Multa enim tam Theologi doctores in 4. dist. 15. quam iuris interpretes eademq; varia de re ista cômentantur. Extat enim casus in cap. officij. de pœnitên. & remissio. Et quidem vt à certioribus rem aucupemur, operæpretiû est distinguere. Aut enim mulier illa, vel dotem vel bona alia habet propria, eademq; libera quibus damnum compensare possit vero hæredi, & tunc cômunis confessio est, ꝙ nequaquâ se infamare tenetur, sed satis est alia via restitutionê facere. Si verò nô habet vnde restituat, tunc subdistinguendum.

Distinctio.

Aut enim credit se reuelando profuturam, aut secus; si enim nil ipsam prodesse speratur, certissimû est, nullatenus teneri; quoniam opus vanum, neque opus est charitatis neque iustitiæ, quare temeraria esset tunc illa infamatio, quia frustranea: sed reputanda illa tunc mulier est, ac debitor, qui non est soluendo.

Scotus.

Ait nihilominus Scotus eadem distin. quæst. 2. ꝙ debet tunc quantû potest facere, vt hæreditas spurio filio non obueniat, veputa consulendo ei religionis ingressum. At verò de iustitia non est cur ad hoc teneatur. Si verò putat se profuturam, quia nothus filius ei fidem perhibens hæreditatê recusabit, vel fortè probare taliter poterit vt in iudicio faciat fidem: tunc si id potest sine aliquo detrimento aut vitæ aut famæ, constantissimum est teneri; si autê non potest sine periculo famæ & honoris.

Scotus. Caietanus. Adrianus.

Scot. tunc huc inclinat, ꝙ non tenetur, & Caieta. in sua perseuerans regula, id certò asseuerat: Adrian. verò 1. quæst. de resti. contrariû censet: nempe ipsam teneri cum detrimêto famæ.

Sententia auctoris.

Attamen iudicio meo (si vllius est ponderis) per prudentiam libranda est tunc adulteræ fama cum iactura, quam verus hæres facit. Si enim prętiosior est multò fama mulieris, altàs nobilis & honestæ, quàm hæreditas, quæ fortè tenuis est, consulendum illi est, vt taceat. Si aût hæreditas contra maioris æstimatur: nempe si est illustris maioratus, & illa nô est tanti nominis, detegere se tenetur saltem sub mortis articulum, vt periculû homicidij non subeat. Ceteris tamen paribus, melior est conditio legitimi hæredis. Hoc tamen contrà quam Adrian. censet, arbitror. Ait enim ille nunquâ esse desperandum quin adultera rem detegendo prodesse possit, & ideo plurimùm in hanc partem inclinandû esse, vt se prodat. Ego verò contrarium pro meo tenui captu crediderim, videlicet nunquâ eiusmodi detectionê quidquâ prodesse, nisi tunc quâdo euidens est tempore conceptionis abfuisse maritum: aut quando probari alia via possit tunc non fuisse ab illo cognitam: vt habetur l. filium. ff. de his qui sunt sui vel ali. iur. Nam spurius nullam tenetur matri, quamlibet iuranti adhibere fidem, sed in iudicio existimandus est legitimus; vt eadem iubetur lege. Neq; suam allegantí turpitudinem vlla debetur fides; obidq; via offerri potest necessitas, vt ipsa se teneatur infamare. Nam in casu prædicto euidenti, non opus est sua confessione, & in alijs nihil prodest.

Nota. Quâdo adulterinus tenetur à se hæreditatem abdicare.

Tametsi & hoc non est in præsentia silentio prætereundum, ꝙ tam vehemens esse posset matris persuasio, vt adulterinus filius credere intus mente conuincatur, & tunc licet in foro exteriori sibi adiudicetur hæreditas, crediderim nihilominus secundû conscientiâ teneri à se

illam

illam abdicare: nam tunc sententia fundatur in falsa præsumptione. Neque in contrariũ vrget argumentum, ꝙ si quis mihi legasset centum, credens me esse suũ filiũ: sua tamen leuitate deceptus, vel ab alio citra meam culpam; ego possum iure optimo illa possidere. Vnde à simili videtur colligi, ꝙ licet relatione matris ego sciam me spurium, si pater mihi sua bona relinquat, possum possidere. Haud inquã argumentũ solidè vrget, neque adducit simile, quoniã in illo allato casu ego non fui per iniuriam caussa illius ignorantiæ: in nostro autem præsenti, pater nõ sua me spõte hæredẽ instituit: sed lege coactus, nimirum putans me esse legitimum. Et ideo ꝙ legis vigore agit, nil mihi suffragatur, scienti non esse legitimũ.

An cum periculo mortis teneatur adultera se prodere. Grauius autem existit dubium, an teneatur eadem adultera etiã cũ periculo mortis se prodere. Ad hoc Innocẽ. Host. & Panor. super dicto cap. officij. incunctanter negant illam teneri; nam reuelando, periculũ animarum excitat, puta mariti, qui de eius nece meditabitur. Atqui secundũ cõmunem legis rationisq; ordinem ita indubiè censendum est. Nam, vt suprà diximus, vita non est pro restitutione temporalium bonorum morti offerenda.

Quãdo cum periculo mortis quis teneatur se prodere. Nihilominus egregius extraq; ordinarius casus contingere potest, vt aliud fursan consulendũ esset. Enimuero si regnũ aliquod aut præclarissima domus silente adultera ad alienos deberet transire, vix posset aut deberet eiusdem adulteræ conscientia pacari, si res esset certa, ꝙ esset omnino suo testimonio profutura, nisi se etiã cum periculo vitæ proderet; dummodo priùs nullus nõ lapis esset motus, vt tale periculum caueretur: nam peccatum mariti ipsa non tenetur cum tanta iniuria veri hæredis euitare. Capitulum ergo officij citatum ad hæc applaudit, quæ dicta sunt. Delatum quippe illic est ad Pontificem, mulierem quandã sterilem, veritam ne mariti hæreditas ad alienos transmigraret, sese grauidam finxisse, alienumq; pro legitimo supposuisse marito filiũ. Consultus ergo Innocen. an deberet absolutionis beneficio gaudere antequã fraudem detegeret, affirmando respondet, scilicet absoluendã. Et subditur exemplũ de adultera, cum qua similiter est agendũ. Cogitauit enim Pontifex, aut ꝙ nihil esset reuelando profutura, aut ꝙ sibi fortè periculũ mortis immineret, aut ꝙ non erat egregius casus in quo deberet se pro hæreditate infamare; eò præsertim ꝙ cùm maritus legitima careret prole, nõ offerebatur tantum periculum, si effictus filius succederet. Iubetur nihilominus, vt competens illi satisfactio per confessarium iniungatur.

Dubium de adultero ipso. Sed molestior atq; vtrinque vrgentior fuit mihi semper impresentiarũ dubitandi ratio de adultero; nempe de illo, qui ex aliena vxore prolem sustulit, vtrum teneatur tum eius marito ea restituere, quæ in alendo educandoq; supposito filio expendit; tum etiam legitimo hæredi eam, qua defraudatur, hæreditatem. Pugnat enim à parte affirmatiua hæc ratio, ꝙ ipse caussam aliquã illius damni dedit; à parte verò negatiua ꝙ ipse nõ supposuit filiũ marito. Faciamus enim eum nunquã mulieri suasisse, vt maritum de re illa deciperet, dicens esse suum.

Responsio. Ad hoc igitur pro captu nostro respondemus, adulterum huiusmodi non tanto restitutionis vinculo illigari, quanto adulteram, de qua sassi sumus; præsertim si ipsa sua sponte in adulterium cõsensit. At quò rem à prima linea exordiamur, si soluta mulier cum duobus conuersetur, neuter eorum tenetur credere ex so habuisse in vtero. Immo licet Petrus suum esse credat, & Paulus eum suscipiat, & nutriat, & ditet, non tenetur Petrus rem detegere; quandoquidẽ alter vel sua leuitate, vel mulieris impostura deceptus est; neque ipse eum decepit. Pari ergo ferè iure se potest adulter defendere, ne credere adducatur suum esse filium. Haud enim scit an alium secum illa admiserit, quæ enim vnum recipit, absque iniuria credi potest alium pariter admittere. Quocirca, vt lege, Lucius. scriptum est. ff. de condi. & demon. nemo cuius patris filius sit, satis probare potest. Hæc ergo prior est ratio cur adulter nõ vsqueadeò restituere teneatur sicut adultera. Posterior verò est, quam proximè faciebamus; nam etiã si de facie vel alia via ei constiterit prolem esse suam: tamen ipse non supposuit marito. Enimuero etsi fuerit causa remota, quia adulterium cõmisit, ipsa tamen sibi vidisset, postquã sua sponte fuit adultera, quid sibi esset de suscepto filio disponendum. Quocirca si domi nutrit, sibi imputetur. Re vera non planè video cur adulter ad aliquam de iustitia teneatur restitutionẽ. Nihilominus adiecerim, ꝙ dum certissimum est, filium genuisse, potensq; est aliquã facere aut marito aut hæredi compensationem, aut filium citra periculum atque scandalum nutrire, tenetur id ob honestatem ac decentiam facere.

De tertio argumento. D. Thomas. In tertio argumento postulatur regula modi restituendi, dum plures in idem furtum coiuerunt. Diuus enim Thom. solùm respondet, ꝙ vno restituente ceteri non tenentur domino, sed illi pro rata qui restituit. Indiget hoc tamen ampliori explicationiq; responso: quippe quod non simplex, sed multiplex est. Attamen quia articulo proximo eadem regressura est materia, illic exactiùs decidetur.

ARTICVLVS III.

Vtrùm illi etiam qui nihil acceperunt, restituere teneantur.

De circunstantia, quis, non solùm examinare oportet vtrum quicunque accepit, restitutionis lege teneatur: verùm etiam, vtrum & ille quoque qui non accepit? Arguitur enim à parte negatiua: Restitutio, quædã pœnæ species esse videtur: pœnæ autem nemo subditur nisi ratione culpæ: ergo qui nihil accepit, nihil debet. Secundò: Lex restitutionis nõ exigit, vt plus refundatur, quàm fuerit sublatum; si autẽ qui nihil accepit nihilominus teneretur, vsu venire posset, vt auctior, quàm fas esset, fieret restitutio; tum ꝙ sæpè plures eum qui accepit, vel consilio vel fauore iuuant, à quibus ideo pluries deberet fieri restitutio: tum etiam ꝙ nonnunquã dare id damnum conantur, quod re tamen dare non possunt. Quare si tunc necessaria esset restitutio, cõferretur alteri, quod non fuerat ei sublatum. Tertiò: Si ille, qui non accepit propter eà ꝙ aliquã dedit caussam, restitutioni esset obnoxius, pari modo & qui iniuriosæ acceptioni non obstat, dum potest, restituere cogeretur. Hoc autem falsum est, quia nemo propter seruandã rem alienam tenetur se periculo obijcere, & tamen sæpè se obijceret, si in latrones proclamaret, aut illis se contrà opponeret. In contrarium tamen est illud ad Rom. 1. Digni sunt morte, non solùm qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Enimuero si consentientes digni sunt pœna, pariter & alij quomodolibet iuuantes.

Prima conclusio. Ad quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima sit generale ceterarum fundamentum: Quicunq; causa est iniustæ acceptionis, ad restitutionem tenetur ratione eiusdẽ acceptionis; licet nullatenus fuerit acceptæ rei particeps. Conclusio iam suprà probata est; vbi ostendimus ex duplici radice oriri obligationẽ restituendi, scilicet ratione acceptionis & ratione rei acceptæ; qui autem causa est acceptionis, sit eiusdẽ reus.

Secunda conclusio. Secunda cõclusio: Nouem modis accidere potest, vt quis sit acceptionis causa, qui hoc versu explicari solent.

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Distinctio. Numerus quippe iste hisce distinctionibus colligitur. Bifariàm potest esse quis causa, vt alter quid agat, vel accipiat, videlicet directè & indirectè. Et quidẽ directè tripliciter, videlicet aut ex parte acceptionis: mouendo scilicet ad ipsam vno quatuor modorum; nempè præcipiendo, consulendo, consentiendo, & factum laudando. Secundo modo ex parte accipientis; nempe quia ipsum quis ad se recurrentem receptat, aliove modo fouet ac protegit, quod vno recursus nomine significatur. Tertio id modo contingit ex parte rei acceptæ: nempè dum eiusdẽ furti vel rapinæ particeps sit, vel maleficij sociusq; & hoc significatur voce, Participans. Indirectè verò quis

dicitur esse causa, cùm quem impedire potest ac debet, non impedit. Et hoc tripliciter, scilicet quia præcipere cessat, aut ne faciat cõsulere, vel quia auxiliũ quo obsistere posset, subtrahit, vel factum occultat. Tertia conclusio: Ex his nouem modis quinque genere suo ad restitutionem obligant. Primus scilicet ac potissimè iussio. Enimuero qui iubet, princeps caussarum est, ac subinde præcipuè restitutionis legi se subdit. Secundo loco est illius consensus, sine quo res nõ fieret; vt si domus custos furem intus admittat. Tertiò, recursus: qui enim latronum receptator fautorq; est & protector, magnã damni caussam dat; quippe quibus latrones potissimùm confisi, suam nutriunt audaciam. Quartò, qui vel in crimine, vel in præda participat. Ac denique quintò, ille qui cùm obstare deberet, non obstat: vt princeps, aut eius minister; sanè qui in hoc tributa stipendiaq; recipiunt, vt malefactoribus rempublicã expurgent. Conclusio hæc pro suis omnibus partibus vnica ratione innititur, quod isti omnes iuxta tenorem primæ conclusionis vere sunt actionis causæ. Quarta conclusio: Ex alijs quatuor recensitis casibus nõ semper restitutionis vinculum emergit, eò quod non perinde atque superiores in caussam actionis semper veniunt. Qui enim consilium præstat, nõ semper est actionis causa: sicut neque ille, qui adulatur & laudat. Quare nisi quando causa verè extiterint, non fiunt restituendi debitores. Pariterq; & de muto, qui dum res fit, non clamat, & de non manifestante postquã factum est, sentiendum, quia non semper manifestare tenentur.

Tertia conclusio.

Quarta conclusio.

De prima conclusione Disceptatio.

Ad examen aũt accuratius harum conclusionum descendentes, primùm circa basilarem primã conclusionem exploremus, quisnam sit actionis causa censendus. Et quia id dupliciter contingit, scilicet directè atque indirectè, de ambobus dicamus modis: idq; à participantibus exordientes, in quibus res est clarior. Adrian. nanq; illa quæstiuncula de cõcurrentibus cũ fure, quo Syluest. in verb. Restitutio. 3. cum quibusdã Iurisconsultis super ca. sicut dignum. de homicidio. alludit, hanc sibi habet regulam persuasam, quod ille tantùm sit acceptionis causa, sine quo illa non fieret. Vnde isti inferunt, quod si fur nihilominus sine vllo socio facturus erat furtum, ille quem sibi adiunxit, non tenetur in solidum, sed pro parte, quæ sibi obuenit, quia non fuit alteri causa furti. Addit autem eorum interpres Adrian. quod si alter non erat nisi cum aliquo socio facturus, licet absque isto fecisset cũ alio, nihilominus iste comes tenetur insolidum, quia verè est causa.

Adrianus. Syluest.

Sed profectò nulla isti probabilitate tueri se possunt, quod bene Caiet. hic ante nos agnouit. Sequeretur enim in primis eadem ratione, quod si quis plures habens seruos, qui sibi essent ad nutum obsequi paratissimi, cuipiam illorum homicidium aut furtum iuberet facere, quod per se ipse paratissimus erat facere; vel si seruus vidẽs herum iamiam scelus adornantem, eum sua sponte præuenisset, tunc patrator ille sceleris nõ teneretur insolidum, neq; in partem; quoniã herus per se solus fecisset: quod tamen concessu absurdissimũ esset. Quòd autem consequentia concedenda sit, patet. Nam perinde est te prò alio facere, quod ipse per se iamiam erat facturus, ac si cum ipso tali casu concurras: quare si concurrens nõ tenetur, certè nec faciens. Igitur siue alter cum quo Petrus concurrit, facturus fuisset sine illo cum alio, quia sine comite nõ fecisset, siue omnino esset absque vllo socio facturus: nihilominus Petrus si concurrit, tenetur insolidũ. Quare in huiusmodi moralibus euentis non requiritur illum, qui ad restitutionẽ tenetur, fuisse caussam sine qua res nõ fieret. Quocirca nulla regula ab huiusmodi negationibus sumenda est, quod sine socio fecisset; sed ad affirmationem tantùm perspiciendum est, nempè vt quicunq; ceu causa efficax cũ altero concurrit, vt vnã efficiãt caussam, censeatur causa vt teneatur insolidum. Id quippe ratio naturalis ostendit. Dum enim duo ignes eidem admouentur passo, licet vterq; per se illud exureret, nihilominus dum simul coeunt, vterque est causa. Idque inde præcipuè confirmatur, quòd in foro iudiciali nulla auditur eiusmodi exceptio, si alter esset facturus necne, sed vterque insolidum condemnatur. Cùm ergo leges obligent in foro conscientię, sit secundum illas de conscientiæ securitate iudicandum esse. Præterea, conditionales istæ nihil ad mores attinent: videlicet neq; virtutes augent, neque attenuant peccata. Forsan domus quam diruisti, casura statim erat, & quas destruxisti, segetes, turbo statim transiens erat euulsurus: nihil te tamen à restitutione liberat. Atq; eodem pertinet illud Matth. 18. Necesse est vt veniant scandala: sed væ homini per quem scandala veniunt; id est, quãuis scandalum per alium venturum esset; ille tamen solus per quem venit in culpa est. Ratio ergo qua percipiendum est, an aliquis sit alteri auxiliaris causa, hæc sola est, si fecit aliquid quod alicuius esset momenti ad rem pertinentis. Obuios noctu habuisti fures, quibus admouentibus muro scalam tu quoque illam tetigisti, nihil tamen ex te illud pendebat; nam ipsi iam faciebant? Non es ergo secundum conscientiam causa censendus. Sicuti neque vsurarij famulus quis qui non aliter quàm tangendo vel seruando pecuniam est causa, quia nihil moraliter loquendo illud ad rem attinet. Illi autem qui sunt eorum agentes, qui scilicet contractus peragunt & negotia tractant, verè sunt causa, vt lib. 6 patebit. Dixerim, dum ambo vel dum plures coeunt in vnam caussam: nam si seorsum, exempli gratiam, furati sunt vnus scilicet vnum scutum, & alius postea alium, & sic ærarium expilassent, nemo tenebatur in totum, vt habetur lege, Vulgaris. ff. de furtis. Contra hanc tamen sententiã aduersarij objicere nobis possunt verba eiusdẽ legis. §. qui furti. quæ etiam habentur lege, ita vulneratus. ff. ad legem Aquiliam, nempe quòd si duo aut plures simul eandẽ trabem, aut tignum, aut quiduis aliud ponderosum furtum important, quod singuli baiulare non possent: tunc vnusquilibet tenetur insolidum actione furti. Ex cuius contrario sensu eliciendum videtur, quod si singuli totũ portare possent, nemo teneretur nisi pro parte; nempè quia nemo videtur totum capere voluisse, sed partem. Respondetur non hanc esse textus mentem; immo contrariam. Studuit enim Iurisconsultus tacitæ obiectioni respondere. Enimuero dum pondus singuli portare non possunt, non singuli, sed collectim omnes sunt causa. Ne ergo quis inde eliceret non singulos, sed omnes simul teneri pro rata ad restitutionem, exit obuiam Iurisconsultus, admonens singulos nihilominus teneri insolidum. Quare licet quisque per se portare posset, actiori vinculo teneretur quisque in solidum.

Quando aliquis sit alteri auxilio.

Argumentũ contra.

Ecce ergo de participante in crimine quomodo sit causa, teneaturq; in integrum. Nam si non in crimine, sed solùm in præda bona fide participat, iam suprà dictum est, non teneri nisi ratione rei acceptæ, pro eo, quod habet, & factus est ditior. Et per hoc de militibus censendum est, qui bello iniusto simul domum depredantur. Nam etiam si singuli per se id facerent, immo mallet vnusquisq; solus domum aggredi, vel duo, vel tres, quiá nõ pluribus indigẽt auxiliaribus, nihilominus quotquot, ceu vna manus, eam expoliant, tenentur in solidum. Neque contrarium, quidquid alij dicant, assertu tutum est. Dubium autem restat de illis, qui non simul vt vna caussa, sed disiunctim magnum damnum dederunt, quomodo culpæ labem, restitutionisq; obligationem contrahant, si adeò minutatim iurati sunt, vt nulla eorum actio fuisset peccatum. Exempli gratia: Singuli transeuntium diuersis diebus prope vineam acceperunt duos aut tres racemos: tandem verò totam illo modo præmaturè vindemiarunt, vtrum posteà singuli in integrum ad restitutionem teneantur? Videantur enim sic teneri, quia si restitutio sub pœna excõmunicationis tunc præcipiatur, tenentur ad illã sub reatu mortalis culpæ: cùm tamen si nullus teneretur nisi pro sua parte, nemo peccaret mortaliter non restituendo, quia rem tam paruam furari nõ est mortale. Respondetur eiusmodi furatiuncula non fuisse peccata mortalia. Neque propter damnum quod posteà ingens emersit, vllius actio fuit facta mortalis,

Dubium.

Nihilominus

Nihilominus cùm posteà ratione enormis nocumenti restitutio sub pœna excommunicationis præcipitur, quicunque sub pœna peccati mortalis tenetur vel respondere, vel soluere id tantùm, quod accepit. Quare qui partem suam soluerit, non tenetur se prodere. Quòd si arguas, excõmunicationis cõminationem non esse licitam nisi pro peccato mortali: respondetur id esse per se verum ratione culpę: secus autẽ ratione emergentis damni, quando sit graue. Hactenus de causa directa. Ad hoc autem quòd quis indirectè sit causa, quam vocant, etiam per accidens, tria sunt requisita. Primùm, vt malo non obstes. Secundò, quòd obstare possis. Tertiò quòd obstare tenearis: vt 1.2.quæst.6.artic.3.D.Thom.cum Aristo. docuit. Ad hoc enim quòd alterius actio mihi indirectè fiat voluntaria, requiritur, quòd cùm debeam impedire, non impediam. Nauis quippe gubernator dum illam seruare potest, quæ sub sua est cura, caussa est eius submersionis. Attamen si altera quæ sibi cõmissa non est, submergatur, licet ei potuisset succurrere, non censetur eius naufragij caussa. Quin verò adde non satis esse, vt malum quod nõ cohibes, cohibere debeas, vt restitutionis nexu irretiaris; sed requiritur vt ad id te iustitia obliget: nam solum charitatis præceptum, vt sæpè in superioribus admonuimus, ad restitutionem non obligat. His igitur præhabitis, examinandum restat discrimen, quod tertia quartaq; conclusione positum est, nempè quinque caussarum species ad restitutionẽ obligare: reliquas verò quatuor, minimè. *De iubẽte & consentiente.* Videtur enim neque iubentem neque consentientem semper ad restitutionẽ esse cogendos, quia non semper sunt efficax caussa. Respondetur ergo, per prædictas conclusiones illud discrimen sanctũ Thomam duntaxat constituisse, quod est de per se; cui ideo non obstat: quin & illa, quandoq; non obligent. Exempli gratia dictũ est participantem in crimine, hoc est cum altero concurrentem per se teneri; nihilominus quãdo nõ est efficax caussa, nõ tenetur. Similiter iubens per se quidem est caussa motiua: immo omnium potissima, applicans ministrum ad opus; nihilominus nonnunquã contingere posset vt iubens nihil ad rem faciat. Primùm, quando non subsequitur damnum. In his enim omnibus hæc est infallibilis regula obseruanda, quòd vbi re vera iussio, & consilium, & reliquæ caussæ nõ sortiuntur effectum, licet peccatum cõmittatur; nulla tamen oritur restitutionis obligatio. Item, quando alter sic est certus rem facere, & in procinctu est operis vt impediri non posset. Tunc qui diceret: Abi ergo & fac; non esset causa efficax quæ ad restitutionem obligaret. Secus, si iubendo moueret. *Regula notanda.* Prudentia enim hoc perpendendũ est. Nam etsi nequã mens seruus certus esset homicidium facere, nihilominus si ego qui impedire possem, iuberem, aut iubendo quodammodo mouerem, non sum à restitutione liber. Pari modo receptans per se sonat caussam. Neque obstat quin verè sit caussa: licet alius receptasset, vt dictum est. Sed tamen si illa receptatio non esset efficax caussa; quia tantũ hospitio recipio latronem, neque illum moneo, immo dissuadeo, neque quidquã furti participo, & sunt circùm multa diuersoria paratissima illum recipere, nõ sum in foro secreto conscientiæ condemnandus. *De tacentibus & non obstantibus.* Similiter iudicandum de consentientibus & non obstantibus, & tacentibus. Si enim non possunt obstare, vel de iustitia non tenentur, non sunt causa. Quapropter illi cui ex officio incumbit, vt princeps & prætor, cõsentiens in malum & non obstans, semper est in caussa, & tenetur ad restitutionem. Pariter famulus, qui custos est domus, vel ex qua latro exit ad furandum, vel quam adit, si consentiat, siue vnus vt exeat, siue alter vt intret, verè caussa est: nam de iustitia tenetur resistere. At verò si vicini domum latronibus impeti vides, aut à furibus perforari, licet nõ obsistas dum possis, peccas quidem grauiter, contra charitatem; nulli tamen secundùm conscientiam, te subiugas restitutionis iugo. Si autem quispiam prauo animo faciat, nempè quia odio vicinum habet, cuius ideo nocumentum gratum ei est; *Richardus.* Richardus & quidam ex Summistis arbitrantur eiusmodi hominem teneri. Meliùs tamen *Scotus.* Scotus & reliqui id negant. Persistendum namque est in illa superiùs asserta regula, quod sola contaminata charitas, nisi iustitia violetur, necessitatem restitutionis nõ inducit. *Nota.* Immo verò censuerim, quòd etiam si latro tunc in flagranti delicto munus vicino offerret, qui de iustitia non tenetur inclamare, vt taceret, non fieret ille secundum conscientiam restitutionis reus; tametsi in foro exteriori propter præsumptionem condemnaretur. Dico non fieri reum in conscientia si non pecuniã furto sublatam, sed aliud pretium reciperet. Et ratio est, quia ille non facit contra iustitiam, sed duntaxat contra charitatem. Quinimò etsi posteà interrogatus sit priuatim ab eo qui damnum accepit, an latrones vel vidisset vel audisset, non tenetur de iustitia respondere. Secus, si interrogetur à iudice; tunc enim si negat, ad restitutionem tenetur; vt sequenti libro sub titulo de testibus, dicturi sumus. Ad hunc ordinem restituendi reducuntur illi, quorum culpa aut damnum datur aut irrogatur iniuria; vt extrà de iniur.& damno dato, cap.fin. iubetur. Vnde Exo.21. Si quis aperuit cisternam in quam bos aut asinus cecidit, reus damni fit. Cui consonat l.qui foueas ff.ad leg.Aquil. Et Exod.22. Si egressus ignis inuenerit spicas, &c. reddet damnum qui ignem succenderit. *De eo qui laudat.* At verò de alijs caussarum speciebus, nempè de illo qui malefactorem laudat, deque alio, qui consulit, ait Diuus *D.Thomas.* Thomas non semper ad restitutionem obligare, quia non semper sunt efficaces caussæ. *De eo qui cõsulit minus nocumentum volens maius inferre.* Veruntamen de consiliario dubium se offert non dissimulandum, vtrum scilicet qui minus consuluit malum ad illud euitandum quod nocentius est, laqueo restituendi innodetur? Vides latronem pretiosum equum furantem, quem nullatenus cohibere vales; consulis vt strigoso alio minoris pretij sit contentus; vtrum tenearis illum restituere? De iure quidem & culpa, an vlla scilicet sit, minus malum consulere, quando ad obuiandum grauiori necessarium medium iudicatur, libro sexto, sub titulo de vsur. disputaturi sumus, atque in illam partem propensuri, quòd nulla sit culpa: immo sit quandoque virtus. Modò autem quidquid sit de culpa, dicendum de restitutione existimo ad nullam prorsus consulentem teneri. Id quod & *Adrianus.* Adrian. meritò opinatur: nam consulere minus malum, non est consulere simpliciter malum, sed comparationem illam quæ habet rationem boni. Neque intentio tunc fertur in malum quod minus est, sed in hoc quod est maius impedire. Quare non solũ est nociuum, immo est commodum. Et hoc profectò ex cõmuni animi consensu patet. Quis enim eiusmodi hominẽ ad restitutionem obligaret? Quin verò neq; rei dominus talem restitutionẽ reciperes; quippe cuius negotium optimè gestum est. Intelligenda enim responsio hæc est, quando tam res minoris pretij quàm res maioris, eiusdem sunt domini: nam tunc citra vllius alterius iniuriam rem eius seruas. Etenim si ad euitandum damnum, quod Petro datur, consulis vt minus detur Paulo, citra dubium teneris, quandoquidem illum læsisti. Circa hanc totam materiam disputandum hic fuisse quis cogitet, quomodo teneãtur aut fures aut testes secreta debita detegere quando sub generalis excõmunicationis comminatione præcipitur? Sed tamen de hoc libro proximo quæst. 6. & 7. latiùs habendus est sermo.

Ad primum argum. Primum igitur argumentũ iam satis solutũ est. Haud enim ille tantũ qui in scelere princeps est, delinquit; verùm & quicunq; illũ vel iussu mouẽt, vel cõsensu, vel cõsilio, vel alia quacunq; ope iuuant, & ideo homines eodẽ restitutionis nodo cõplicantur. *Ad secundũ argum.* Circa solutionẽ aũt secundi notandũ est, quòd dum plures ad idẽ damnũ aut iniuriam cõcurrunt, ille præcipuè ac præ omnibus qui princeps fuit, & alios mouit, restituere obligatur. Præcipuè inquã, quantũ ad culpã; hoc est grauiùs peccat, si nõ restituat, siue iussor fuerit, siue quomodocunq; aliter mouẽt. Nihilominus illo non restituente, singuli, vt dictum est, tenentur in solidum. Illo aũt vel quouis alio restituẽte,

ceteri

ceteri non amplius tenentur verò domino, sed illi. Indiget hoc tamen, vt suprà insinuauimus, ampliori explicatione. Vbi notandum est, quòd non eodem modo ceteri complices tenentur primo restituenti, quo omnes anteà tenebantur domino: nam illi debitores erant, non solùm ratione rei acceptæ, verùm & ratione acceptionis, etiam si rem iam non haberent: restituenti verò nihil ratione acceptionis debent, quoniã ab illo nihil acceperunt: sed ratione rei acceptæ, scilicet pro ea parte qua quisque potitus est. Sint igitur, verbi gratia, latrones tres, quorum primus pœnitentia ductus, totum restituit; tunc clarum est nihil alios in conscientia debere domino, postquã ei redhibitum est quod ei fuerat ablatum, & ad pœnam nõ tenentur nisi condemnati. Vtrum verò ceteri teneantur pro rata ei, qui restituit, distinguendum est. Si enim eorum quilibet parte prædæ potitus est, citra dubium singuli tenentur pro sua præcisè parte. Quo fit, vt si ille qui restituit totum insumpserat, reliqui nihil illi debẽt. Si verò ille nullum furti perceperat fructum, sed alius vel alij, illi qui consumpsit, debet ei totum ratione rei acceptæ. At verò si nulli eorum quidquã ex illo damno dato accreuit lucri, nempè quia diruerunt domum, aut quam eripuerant, prædam proiecerunt in flumen, ne caperentur: tunc etiam discernere oportet, an ille qui restituit, alios prorsus sic adduxerat, vt sine suo persuasu

Caietanus. illi nõ fecissent, & tunc existimauerim, vt hic ait Caietanus, reliquos nihil ei debere, quia non ratione rei acceptæ, postquã nullum perceperunt fructum, neque ratione acceptionis, quia ille fuit tota caussa. Tametsi & hoc negandum non sit, quin si ille absque sociorum comitatu rem non aggrederetur, teneantur etiam ei de aliqua portione. Si denique omnes sua sponte sese sceleri obtulerunt, tunc singuli aliorum debent primò restitutori

Soluitur alterius dubiũ. singulas tertias partes. Ex dictis colligitur solutio alterius dubitatiunculæ, vtrum duobus qui furtum commiserunt in solidum obligatis, possit dominus alteri remittere, & ab altero totum exigere? Planum enim est id in præiudicium restituentis nõ posse. Si enim totum ab vno extorques, facere non potest, quin alter teneatur restituenti pro rata, modo exposito. Si ergo alterutri donare libuit, debuit tãto minùs ab altero extrahere, quantum alteri condonauit.

Ad tertium. Ad tertium demum respondetur, illum, qui non de iustitia, sed ex charitate aut resistere malefactori tenetur, aut eum prodere; neque teneri, vt diximus, se periculo obijcere; neque si non resistat, restituere cogi. Secus autem de illis, quibus ex officio

Dubium. incumbebat, vt iam explicatum est. De illis autẽ forsan sciscitari pergis, vtrum ad id etiam teneantur cum periculo mortis? Vt si prætor noctu latronibus domum inuadentibus occurrit, vtrum teneatur illos aggredi etiam si aggressu ipso periclitetur ei vita? Videtur enim ratio id postulare, cùm istis ex officio incumbat custodia. Sed nihilominus respondetur pensandũ esse damnum, & cum periculo conferendum. Haud enim semper tenetur prætor quocunque casu obijcere morti vitam: sed vbi detrimentum reipublicæ id exposcit, & ipse iustum recipit stipendium, & vbi citra temeritatem potest obsistere.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm qui debet, statim restituere teneatur.

POstrema restitutionis circunstantia est tempus, de quo idcirco quæritur, vtrũ statim teneatur quisque restituere? Et arguitur à parte negatiua: Præcepta affirmatiua non obligant pro semper, vt aiunt: sed præceptum restituendi est affirmatiuum, ergo non obligat nisi occurrente temporis circunstantia, atque adeò non semper. Secundò: Nullus ad impossibile obligatur; sed accidit, quòd qui debet, non statim potis sit restituere; ergo tunc non tenetur. Tertiò: Restitutio est actus virtutis; tempus autem est vna circunstantiarum, quæ sunt ornamenta virtutum; fit ergo, vt quemadmodum reliquæ circunstantiæ non sint lege designatæ, sed per prudentiam relinquantur determinandæ; ita neque lex sit, vt statim fiat restitutio, sed quatenus fuerit per prudentiam vbique definitum. In contrarium est, quod eadem est ratio generis restitutionis, quæ in aliqua eius specie; opus autem mercenarijs statim reddendum est; iuxta illud Leuitic. 19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsque mane. Ergo omnis in vniuersum restitutio ilicò facienda est.

Ad quæstionem vnica respondetur cõclusione: Vnusquisque tenetur quàm primùm sibi fuerit possibile, vel restituere, vel temporis inducias ab eo, cuius interest deposcere. Probatur conclusio: Quemadmodum rem alie-

Conclusio. nam surripere, peccatum est contra iustitiam, ita & eam inuito domino detinere. Nam similiter impeditur eius vsus, qui finis est dominij; in peccato autem remorari neque per minimum tempus fas est, immo licere esse in peccato, implicatio est contradictionis; vnde Eccle. 21. Quasi à facie colubri fuge peccatum; est ergo res aliena, vbi primùm adfuerit possibilitas, restituẽda. Iam suprà,

Præceptum restituendi non omnino affirmatiuũ est. quæstione præcedenti, artic. 2. explicuimus quemadmodum præceptum restitutionis, quamuis formam habeat affirmatiuam, vt hic in solutione primi ait S. Thomas nihilominus negationem includere non retinendi, quæ ad illam reducitur quæ est, Non furaberis. Et hac ratione non perinde atque alia affirmatiua præcepta aliquam fert circunstantiam temporis, puta, vt fiat quando oportet, vt honorare parentes; immo, sicut cetera negatiua, omne excludit tempus; ac subinde nullam permittit moram. Vnde Paulus vtrunque coniunxit, Reddite omnibus debita, & nemini quidquam debeatis. Illic ergo, si iubet, reuise. Ex quo fit, vt hoc quod dictum est, statim

Exponitur quomodo statim restituendum. aliter de actu mentis interno intelligendum sit, aliter; in extremo opere arbitrandum. Nam quantum ad internum propositum, cùm primùm in mentem cuique venerit, in debito esse rei alienæ, proponere debet habita opportunitate restituere. Quoniã si, doctore Augustino, nõ dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum, absque tali proposito nulla esse potest vera pœnitentia. In actu verò exteriori id quod est, statim non est iudicandum mathematicè, quasi in puncto indiuisibili, sed moraliter ac ciuiliter. Dum enim in lecto tibi iacenti, aut ad mensam recumbenti occurrit te aliquid debere, non iure perstringeris statim surgere; sed expectare potes absque fraude & dolo opportunitatem; qua transacta incipies esse in mora, ac subinde in culpa. Quòd si arguas; ergo habet hoc præceptum circunstantiam temporis, sicuti cetera affirmatiua: Negatur consequentia. Nam materia honorandi parentes, aut audiendi Missam, non semper occurrit, & pariter contingit in actibus fortitudinis, & in præceptis misericordiæ, & ideo non obligant pro semper; sed secundum prudentiam arbitranda in illis est circunstantia temporis. In materia verò restituendi, semper existit necessitas per legem posita; sed quia requiritur actio; quæ subitò fieri non potest, permittitur opportunitatem expectare. Ad perspicaciorem autem

Dubium. rei euidentiam quæritur, quo sensu intelligendũ sit, restitutionem esse statim necessariam? Potest enim esse duplex: scilicet; vel quòd sit necessaria ad exeundum à priori peccato, vel quòd sit necessaria sub reatu noui peccati. Et quidem in primo sensu nulla est controuersia, quin sit statim necessaria, vt modò dicebamus, quantum ad propositum. Enimuero sicut qui in proposito persisteret furandi, semper esset in peccato: sic & qui sciens se habere alienum, nõ statim proponeret restituere. Quod inde etiam confirmatur, quòd si dominus statim peteret, statim reddere tenereris. Præterea, quòd si non statim esses reddere obligatus, eadem ratione neque tenereris cras, neque postridie. De hoc ergo sensu nulla restat du-

An peccet nouo peccato qui non restituit, cùm potest. bitatio. Sed tamen de altero est dubium. Et arguitur quòd fur, verbi gratia, præter peccatum quod eripiendo commisit, recens quocunque momento committat quo restituere non proponit. Diximus enim quæstione præ-

cedenti

cedenti præceptum restituendi esse distinctum a prohibitione furādi:quod patet tam ex obiecto, quàm ex forma. Nam prohibitio furti est prohibitio mali:præceptum autem restituendi, est iussio boni:est enim bonum restituere,sicuti & satisfacere. Quare Christus affirmatiuè dixit, *Paulus.* Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari. & Paulus: Reddite omnibus debita. Ex hoc ergo arguitur. Hoc præceptum est affirmatiuum,cuius circunstantia est,statim:ergo quocunque momento tenetur quisque id proponere,aut tale continuare propositum. Alias nouum semper erit peccatum omissionis. Ad hoc, concesso esse distinctum præceptum,ut loco citato expositum est,respondetur primùm, prçter peccatum furti dum fit, non ilicò committi nouum omissionis, si non fiat restitutio; illud tamen ipsum continuò crescit,quando maior est restituendi mora. Et enim, quòd non statim committatur peccatum omissionis, patet; primum; quia non protinus debet homo,immo neque moraliter loquendo, semper ad peccatum attendere;tum etiam quòd quanuis attendat, si continuat antiquum propositum retinendi, illud impedit contrarium restituendi; atque adeò non est aliud nouum peccatum omissionis hon propositi, quàm sit illud continuationis antiqui. Et confirmatur hoc; quia neque Deo tenetur homo statim sub reatu noui peccati mortalis per pœnitentiam satisfacere, sed manet in priori reatu. Quòd autem peccatum crescat, liquidum est, tum quod peccatum eo peius quo diuturnius; tum etiam quod dānum semper in dies datur maius ac minus domino; quippe quem usu rei suæ diutius tenet priuatum. Quin uerò tanta esse potest restituendi mora,ut sit de necessitate confessionis. Nam licet peccatum continuatum, in esse naturæ non mutet speciem;tamen in genere moris grauiter augetur; sicuti augeri potest ex parte obiecti, Qui enim decem millia ducatorum furatus est, non legitimè confitetur,nisi quantitatem exprimat. At uerò hoc grauitatis augmentum non fit per quæcunque momenta. Perparum enim refert, si rem detineas duas tresve horas aut certè dies,nisi grauis sit domini necessitas. *Paludanus.* Petrus quidē de Palude in.4.distinct.15.quæst.2. ait, quod qui per annum retinet alienum,grauius peccat, licet unum sit induratum peccatum, quàm si pluries identidemque per annum pluribus actionibus id furaretur. Nam in priori casu semper est in peccato, at in posteriori,aliquando cessat. Attamen quanuis hoc probabilitate non careat, contrarium tamen est probabilius. Primùm, quia vt modo dicebam, non quæcunque horaria aut diurna habitualis cōtinuatio auget culpam augmento notabili; tum etiam, quod illiterati multiplicatique conatus ad furandum, peiores esse uidentur,quàm habitus continuatio, quæ sępè ex desidia & negligentia contingere potest. Secundò nihilominus addiderim, quandoque nouum committi peccatum contra præceptum restituendi, quatenus affirmatiuum est. Primùm scilicet quoties proponis non restituere; ille enim actus prauus est. Mox, quoties creditor legitimè petit. Immo uerò dum eum uides graui premi necessitate. In his inquam casibus nouum peccatum est non restituere. *An liceat restitutionem differre.* Post hęc proximè sequitur, ut uideamus an liceat quandoque restitutionem differre. de hac enim re uaria apud Doctores inuenias. Multa enim hic pensanda sunt antequàm id permittatur. *Scotus.* Et quidem Scotus in quarto,distinctione 15.& aliorum plerique pro regula habent,quod ubi debitor absque ingenti detrimento suo restituere nequit,differre eam possit. *Caiet. egregia distinctio.* At uero prudenter quidem impræsentiarum distinguere mihi uidetur Caieta. de detrimento triplici. Si enim detrimentum id appellaueris, quod ingens substantia est restituenda, nihil hic prorsus iuuat ut proroganda sit restitutio. Alias melior esset conditio eorum,qui æs alienum ingentius per iniuriam contraxerunt, quam qui minora debent. Secūdum detrimenti genus est lucrum,quod debitori cessabit,si rē soluat. Et re uera neque hoc excusat quo minùs ilicò sit facienda restitutio. Nam nemo ius habet lucrandi aliena pecunia inuito domino, Tertius ergo detrimentorum ordo est damnum emergens;nempe si qui centum debet,restituere non potest, quin plurium insuper dispendium faciat, quin scilicet merces uilissimo pretio intempestiuè distrahat,aut domum fundumve uendant unde uiuit,idque cum maiori iactura, quàm si æs quod alteri debet. Atque hoc est,ratione cuius,si quando licitum est,differre licet restitutionem. Et ratio inquit Scotus est,quia dominus malle debet ingens damnum debitori cauere, quā ut sibi debitum restituatur. At uerò hęc caussa non prorsus rem conuincit, quoniam nemo tenetur iuri suo cedere ad euitandum alterius damnum,nisi in extrema necessitate,aut tam graui,ut deberet id, quod habet porrigere, & ideo graue debitoris detrimentum non iure stringit creditorem solutionem expectare. *Ratio protrahendi restitutionem.* Ratio ergo si ulla est prolatandi tunc restitutionem, aliunde sumenda est, inde uidelicet, quod debitor pro illo temporis articulo non est simpliciter soluendo, quia moraliter, quod fieri nisi cum tanto detrimento non potest, nō reputatur possibile. *Circunstantiæ iustæ prorogationis.* Quin uerò pluribus est uestienda circunstantijs tunc prorogatio,ut sit iusta. Animaduertēda enim in primis est acceptio, fueritne iniqua an iusta; nam si per latrocinium aut per usuras, aliásve iniurias debitor ille in ære est alieno, profectò qualecunque citra extremam necessitatem patiatur detrimentum tenetur ilicò restituere et si statum perdat. Hoc enim non est de suo statu cadere, immo in suum ab illo descendere, qui non erat suus. Si aūt per acceptionem iustā debita contraxit,tunc etiam existimandum est,qua uia in pauperiem incidit,nam si citra suam culpā aliqua eum aduersa fortuna suis nudauit bonis, faciliùs indulgenda illi est restitutionis prorogatio. Atque id demum etiam librandum,an creditor ferre dilationem possit,an uerò etiam ipse inopia laboret. Nam citra extremam necessitatem melior est multò creditoris conditio quàm debitoris. *Syluester.* Vnum hic autem silendum non arbitror,quod Syluest. uerbo, restitutio. 5.§.5. affirmat, quod, bona eius uenia non crediderim. Ait enim inquam,quòd in huiusmodi arbitrandis casibus deferendum est confessario. *Director.* Quod opinionem Directoris sequutus,affirmat, uidelicet si creditor non uult restitutionem expectare, & debitor induci non potest ad restituendum,statim tunc,inquit,sacerdos potest eum absoluere, si cautionem capiat, quòd certò post tempore soluet. Et ratio inquit est,quia tunc utiliter gerit creditoris negotium; nam si pœnitens non absolueretur, forsan ille nunquam debitum suum recuperaret. Et adducit legē, soluendo.ff. de negotijs gestis,& alias nescio quas. *Impugna.* Attamen regula hæc, quòd utiliter geratur creditoris negotium,licet in foro exteriori iuuet, tamen in conscientia nulla est. *Syluester.* Sacerdos nanque non est inter creditorem ac debitorem sequester,aut creditoris procurator, sed nomine Dei conscientiarum expurgator. Et ideo in hoc tātùm debet esse intentus,ut secūdùm caussas & merita,quę modò explicabamus, perpendat an debitor sit soluendo nécne; nam si soluendo est, nullatenus inuito creditore est absoluendus,nisi restituat, quanuis periculum immineat ut nunquàm sit restitutio facienda. Ipse enim pœnitens sibi uiderit. Potest tamen accidere, ut satisfaciat, si per partes statis temporibus restituat. Quin uero, uice uersa,in casibus implicatis & iure dubijs non est necesse ut semper pœnitens confessario auscultet, nisi doctrina polleat. *Procrastinantes restitutionem, in quanto uersentur periculo.* Ex his ergo facilè colligas in quàm aperto uersentur periculo, immo in quàm manifestario iaceant peccato, qui restitutionem usque ad mortis articulum procrastinant. In primis enim hoc certum est, quod quicunque pro comperto habet se ære grauari alieno, & non habet propositum restituendi usque ad mortem, licet firmissimum illud habeat tunc restituendi, aut restitutionem in testamento præcipiendi,perdurat in peccato mortali, neque est absolutionis beneficio donandus. Et ratio est quia habita opportunitate, per nullum tempus licet retinere alienum inuito domino. Quare si subita fuerit morte correptus, qualis ut plurimum eiusmodi hominibus accidere solet,in statu discedit damnationis.

nis.

nis. Et idem est censendum de illis qui ambigentes an id quod habent, alteri debeant, nolunt superstitè illis vita in iudicio decernere; sed satis ducũt si proponãt in testamento id hæredi suo demandare. Atque idem omnino de illis iudicandum, qui sub mortis articulum, cùm ipsi per se possint restitutionem facere, id renuunt, arbitrantes satis esse id hæredibus iubere, quoniam illi re vera non habent syncerum & candidum animum restituendi; nam qui tunc non restituunt, indicium apertum perhibent, quòd neque si vixerint restituent; atque adeò restituendi intentio non illis est nisi conditionalis, si moriantur; quæ profectò ad pœnitétiam non sufficit. Atque hoc potissimum periculum magnatibus imminet, quorum testamenta nunquam, aut vix vnquam hæredes cõplent, sed satis se fecisse arbitrantur, vt quam restitutionẽ auus patri, & pater sibi testamento præcepit, eandem ipse, alijs recentibus onustam, filio iubeat, quàm ipse posteà committat nepoti. Nescio ergo an hic sit legitimus alius verbi euangelij sensus: Impossibile est diuitem intrare in regnum cœlorum.

Ad primum argum. Primum igitur argumentum satis solutum est, vbi exposuimus præceptum restitutionis includere negatiuũ; ratione cuius restitutio prorogari non potest. Ac perinde soluitur tertium. Haud enim eodem modo præfinitur circunstantia temporis in restitutione, atque in alijs *Ad secundum argu.* præceptis affirmatiuis. Secundum autem est, quod nonnullas secum affert ambiguitates. Conceditur nãque ad *Ad tertium argum* impossibile neminem obligari, ideoque qui nunc nõ potest, ius habet prorogandi; & qui nullatenus potest, om- *S. Thomas.* nino est absoluti. Subdit autem D. Tho. quòd debet nihilominus debitor aut dilationem petere à creditore, aut omnino remissionem. Contra hoc autem statim se offert argumentum, quòd eiusmodi inops nullatenus renceatur, nam impossibilitas eum in conscientia absoluit. Quare licet creditor remittere abnuat; tamen ipse non tenetur amplius facere; superuacanea ergo est illa postu- *Obiectio cõtra S. Tho.* landi ceremonia. Respondetur, D. Tho. non sentire id esse necessarium quando impossibilitas est patens. At ve- *Dilutio.* rò quoniam rarissimè est ita liquida, salubre consilium est, vbi quidpiam dubitationis superest, illo vti remedio. Interrogas autem quænam cautela necessaria est, ut qui *Interrogatio.* remissionem efflagitat, tutus in conscientia maneat. Respondetur vnico breuissimo verbo: Ea prorsus, vt remissio sit verè libera: itaque neque requiritur, vt sit liberrima, neque sufficit si sit coacta. Cauendum ergo est ne vis *Solutio.* intersit aut fraus. Si enim creditorem decipis, aut persuades minus debere, quàm debes, aut nõ tãta te æquitate in illa debita esse collapsum, aut maiori te multò egestate comprimi quàm premeris, donatio non est libera. Aut si aliquid cõminaris, nisi tibi remittat; aut licet non commineris, id tamen subsignificas, pariter est coacta. Idque cauere quàm maximè debent magnates à subditis remissionem petentes. Cautio tamen illa, quam aliqui scrupulosi putant esse necessariam, vt scilicet debitor pecuniam prius in potestatem creditoris tradat, nimia est. Nam præterquàm quòd rarò accidat, vt debitor eam ha- *Caietanus.* beat, vt bene adnotauit Caieta. præsens aurum & oculos fascinare solet, & animas subinde mutare. Pensandæ *Dubitatio.* ergo sunt rei circunstantiæ, vt remissio sit libera. Postremum hic denique dubium est de hac impossibilitate; quã do scilicet restitutio arbitranda est impossibilis. Quod est quærere, vtrum debeat homo in quãcunque necessitatem citra extremam adigi, vt restituat. Nam quòd in extremam nemo sit injiciendus, non est qui ambigat; quoniam (vt suprà diximus) in tali necessitate omnino debitũ cessat. Sunt autem qui adstruant, citra illam in quãcun- *Dubij solutio.* que esse debitori descendendum, vt soluat: ita vt debeat etiã ille, qui est nobilis, manibus laborare, & si opus est, etiam mendicare: Quia vt nemini citra extremam necessitatem fas est alienum rapere, ita neque alienum retinere. Attamen quia hæc moralia sunt, ciuili more sunt arbitranda. Perspiciendum inquam in primis id, quod nuperrimè dicebamus, quibus modis & artibus fuerint debita conflata. Nam qui per iniuriam, videlicet per latrocinium & fraudes illa fecit, profectò ad inopiam redigẽdus est. Qui verò bona fide negotia contrectabat, neque ganeis & lusibus atque immodicis pompis sua dilapidauit bona, sed reflante fortuna factus est non soluendo, nõ est ita rigidè cogendus. Neque si nobilis est, manuales operas debet exercere, neque mendicare; satis est, ut vilius viuat & abiectius, denique miserè, atque omnem deponat pompam; nam etsi in tali necessitate non posset aliena rapere, non inde sequitur, vt nequeat particulam illius retinere vt viuat, quod bona fide acquisiuit. Vlti- *Cedere bonis quando liceat.* mum autem miserorum remedium, quod leges miserabile ac flebile vocant, est, bonis cedere. De quo sciscitatur quis forsan, verum tuta conscientia possit quisque bonis cedere, idque à republica permitti? Ad hoc cum eadem prorsus distinctione respondendum est. Etenim qui negotiationes subdolè & vafrè uel ingrediuntur vel exercent, re vera non essent permittendi. Sunt enim qui cum nihil in bonis habeant, credito vndique eo induunt, vnde fidem aliquam sibi arrogent, & (quod ipsi vocant) creditum. Neque ea fraude contenti, viuere lautè atque in dies lautius perseuerant. Qua ratione æs alienum ingens conflant, quo posteà pressi in sacrum aliquod se recipiunt. Hoc profectò pestilentissimum est latrocinij genus; neque essent isti à republica ferendi (vt libro sexto iterum dicturi sumus) sed seu latrones plectendi. Qui autem bona fide negotiantur, sed calamitosè sunt in pauperiem reiecti, optima conscientia possunt legum beneficio vti, ne carceribus absumantur; ob hoc enim beneficium instituta est ceremonia cedendi bonis, vt habetur l. 1. C. qui bon. ced. poss. Ac subinde possunt licitè illa retinere, quæ sibi leges permittunt; puta instrumenta suæ artis, quotidianaque alimenta, & menstrua, atque annua; vt habetur l. qui bonis. ff. eodem titulo. Est enim habenda ratio, ne egeant vt sanctè cauetur l. in condemnatione. ff. de reg. iur. Quocirca etsi bona aliqua posteà lucrentur, quæ quotidiano victui sibi sunt necessaria, retinere illa possunt quandoquidem eadem lex. Qui bonis. iubet non esse illa vendenda. Vtrum *Quando teneatur restituere qui bonis cesserat.* verò veniens ad pinguiorem fortunam teneatur secundùm conscientiam restituere, fortè dubitas. Apparet namque per illam ignominiam, legi, ac subinde creditoribus satisfecisse. At verò leges ipsæ eandem dubitationem abstergunt, decernentes omnino tunc teneri, nam beneficium illud eatenus (vt dictum est) illis suffragatur, ne carceribus sint intrusi. Vnde l. 1. citata in C. Qui bonis, inquit, cesserint, nisi solidum creditor receperit, non sunt liberati. Et l. cùm & filij. eodem tit. si quid pinguius postea eis accesserit, hoc iterum vsque ad modum debiti potest à creditoribus legitimo modo auelli. Idemque l. is, qui bonis. a. eod. titu. sancitur.

FINIS LIBRI QVARTI
DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER QVINTVS
De Iustitia & Iure.

PROOEMIVM.

XPEDITIS libro quarto duorum disputationibus, scilicet dominij ac restitutionis: quæ ad commutatiuam iustitiam, eiqúe subinde contrariam iniustitiam cognoscendam viam communiunt: iam nunc ex ordine de vitijs dicere aggredimur eiusdem iniustitiæ. Porrò autem Aristot. 5. Ethicor. cap. 2. humana commercia in duo partitus est: scilicet in ea quæ homines sua sponte faciunt, atque ea quæ ipsis inuitis fiunt. Et quoniam in hoc secundo commutationum genere plus multò inest iniustitiæ, congruit vt Quintus hic liber de huiusmodi vitijs, per quæ inuitis hominibus iniuria eis fit, instituatur. Quem Sextus ac subinde Septimus subsequenter de iniustitia quæ in liberis spontaneisqúe contractibus vsu venire solet. Irrogatur autem homini iniuria quoties illi contra ius nocumentum infertur: idqúe aut facto vel in personam suam, vel in sibi coniunctam, vel in res suas, aut denique verbo. Et quoniam bonorum omnium temporalium primum maximumqúe est vita, prima quæ interrogatur quæstio, est de homicidio.

Aristot. Bipartita humana cõmercia.

Ordo librorum.

Partitio libri.

QVAESTIO PRIMA, DE HOMICIDIO.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 64.

ARTICVLVS I.

Vtrùm aliquod viuentium quæ perfecta sunt occidere liceat.

S. Thomas.

VONIAM diuus Thom. Peripatetico vbique more ab vniuersalioribus rẽ auspicatur, in ingressu statim tractatus de homicidio minimè ineptum ducit disputare vtrum liceat brutas animantes interimere, perfectas scilicet; nam de his quæ per corruptionem generantur, quid opus est meminisse? Haud enim desunt à parte negatiua argumenta. Horum autem primum est hoc: Vita est nobis cum ceteris animantibus cõmunis; quam ob caussam commune pabulum nobis ipsique initio statim Gene. Deus contulit, vbi ait, Ecce dedi vobis omnem herbam &c. ut sint vobis in escã & cunctis animantibus terrę, omnique volucri cęli: ergo & natura ipsa, & eius auctor Deus, prohibuisse uidentur cunctorũ animaliũ uccisionem. Secundò arguitur; Si illa fas esset occidere, unus eorũ usus foret, ut nobis essent in cibum: hoc aũt uidetur crudelitatẽ quandã ac fœditatẽ animorũ arguere. ut scilicet carnibus, in quibus fuit anima uiuens, vescamur: nã hac de caussa fertur ante diluuiũ non fuisse talis vsus permissus; quia neque in principio Genesis concessus alius esus legitur, quàm herbarũ. ergo non omni culpa uacare uidetur, animalia in talem usum interficere. In contrarium est quod Genesis 9. ait Deus Noe: Omne quod mouetur & uiuit, erit nobis in cibum; in cibum autem nisi mactata uenire non possunt.

Primum argumentũ partis negatiuæ.

Secundum argum.

Ad quęstionẽ hãc duabus cõclusionibus, iuxta numerũ argumẽtorũ, respõdetur. Prima: Licita est tũ naturali iure, tũ adeò concessione diuina animaliũ brutorũ occisio. Conclusio primùm statim patet ratione, ordineque naturæ, quem Arist. 1. Politico. agnouit. ubi docuit inferiora creata fuisse propter ea quæ sunt perfectione pręstantia; scilicet herbas propter animalia; reliquos uero fructus terrę, & animalia ipsa propter hominẽ. Nẽpe quę &

Prima conclusio.

Aristot.

vtuen-

uiuẽtia adiumẽto nobis sint, & mortua in cibũ. Adde & in uestitũ & in alios usus. Seruiunt.n.nobis & lana, & corio, & elaboratis ossibus, ac multis alijs quæ nobis sunt usui. Vnde 2.Ethi. docuit idẽ Philosop. hominem esse finem omnium. Quapropter citata illa Genes.9. diuina concessio, Omne quod mouetur & uiuit, erit nobis in cibum: perinde est explicatio naturalis iuris, atque altera Genesis 1. Ecce dedi uobis omnem herbam, & uniuersa ligna fructifera, ut sint uobis in escam: nam tam naturales cibi nostri sunt carnes, quàm terræ fructus. Vsqueadeo

Manichæi.

hæc uera est conclusio, ut sit etiam uerissima, & fidei catholicæ confessio: cuius adeò contraria fuit Manichæorum hæresis, ut August. 1. de ciuit. Dei, cap.10. refert, & 6. contra Faustum Manichæum edisserit. Aiebant enim uesani illi, animalium animas membra esse Dei. Et ideo impietatem esse carnibus earum uesci. Ait ergo contrà Augustinus eodem 1. de Ciuitate ca.20. Nunquid cùm audiuimus, Non occides, uirgultum uellere nefas ducimus? & Manichæorum errori insanissimè acquiescimus? Et infrà: Non illud accipimus de frutetis, neque de irrationalibus animalibus. Nã iustissima ordinatione creatoris, & uita, & mors eorum nostris usibus subditur. Hæresis ergo hæc loco citato, Gene.9. condemnatur: Omne quod mouetur, erit uobis in cibum. Atqui erat iam tempore Apostolorum oborta. Illos enim Paulus 1. ad Timot.4. uetare aiebat, abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum, cum gratiarum actione. Et Actu. 10. Petro formidanti animalia comedere quæ ostensa illi fuerunt in linteo, responsum cœlitus est, Quod Deus purificauit, tu commune ne dixeris. De hac igitur conclusione nemini dubitare licet.

August. *Vesani.* *August.* *Manichæorum.* *Paulus.*

Dubitatio.

Hoc autem in quæstionem acciri potest, utrum ante diluuium fuerit esus carnium in usu? Videtur namque pars negatiua ex loco illo Genesis 9. colligi. Cùm enim tunc Noë è diluuio emergenti Deus in alimoniam indulserit omne quod mouetur, & uiuit, grande argumentum est anteà nondum id fuisse concessum: eò uel maxime, quòd Genesis 1. solas herbas legimus, & terræ nascẽtia pariter hominibus ac iumentis cõcessa. Mox accedit coniectura ex eodem cap. 9. Nam post citata uerba continuò subditur: Quasi holera uirentia tradidi uobis omnia: ac si dixisset, Etsi hactenus non nisi holera uobis in escam permiserim, iam hinc perinde atque indulta holera, trado uobis animantia in edulium. Accedit insuper & subiunctum uerbum, Excepto quòd carnem cum sanguine non commedetis. Enimuero si anteà in more erat carnium uictus, aut illas cum sanguine deuorabant, aut secus. Si prius dederis, responde quæso, cur non illucusque horridum illud facinus fuerit per mille sexcentos annos prohibitum? Si autem posterius concesseris, quid rogo tunc demum monito opus erat? Fit ergo coniectura, quòd anteà nullus erat usus carnium, obidque tunc primùm indulto docuit Deus homines quemadmodum eis sine sanguine, hoc est, elixis uel assis uterentur, non crudis, ut feræ.

Pythagoras.

Fuit enim & gentibus Pythagorico dogmate imbutis solenne, à sanguine abstinere eò quòd animarum sedem arbitrabantur: semperq; & uniuersis mortalibus horror fuit sanguinem sorbere. Arguitur deinde ratione, Nam ante diluuium uirtus in herbis uigebat ad alenda, uegetandaque, & irroboranda mortalium corpora: quia nondum erat terra alluuione illa stagnata. Tunc ergo non erat carnium usus necessarius, ut posteà. Atque hæc apparet ratio quare tunc temporis fuerint concessæ, sicuti & uinum: quia neque herbæ, neque aquæ pristinum uigorem retinebant, & humana corpora languere cœperant, & in uitam breuiorem ire. Quare de illo omnium primo seculo ait Naso:

Ouidius.

Contentique cibis nullo cogente creatis.

Præterea esus carnium præ se antiquis ferre uidebatur nescio quam animi crudelitatem ac feritatem. Vnde idem Poëta lib. 15. eiusdem Metamorph.

Parcite mortales dapibus temerare nefandis
Corpora: sunt fruges, &c. Et infra:
Carne feræ sedant ieiunia: nec tamen omnes:
Quippe equus & pecudes, armentaq; gramine uiuunt. Et inferius;
Heu quantum scelus est, in uiscere uiscera condi!
Congestoque auidum pinguescere corpore corpus?
Alteriusque animantem animantis uiuere leto!

Communis ergo ferè opinio est, ante diluuium nullarum carnium fuisse usum in cibis: tametsi sanctus Thomas 1.2. quæst. 102. articu.6. cunctabundus dixerit: Videtur esus carnium post diluuiũ introductus. Nicolaus uerò Lyranus Genesis 9. incunctanter id asserit. Sed Abulensis, Genesis 1. non id tantùm, sed insinuat insuper prohibitum fuisse tunc tale nutrimentum. Ait enim Deum taxasse omnibus herbas in cibum. Caieta. uerò eodem loco Genesis 9. medium se interposuit, dicens, neque fuisse prohibitum carnibus uesci, neque tamen fuisse in usu. Ego tamen mihi (ut sub aliorum censura id asseruerim) suadere uideor hanc, quæ sit huius articuli secunda conclusio: Ante diluuium non solùm non fuit prohibitum carnes ẽdere, uerùm etiam est ualde probabile illas post naturam lapsam ilicò inter humanos cibos usurpatas.

D.Tho. *Lyranus.* *Abulensis.* *Caietanus.* *Sentẽtia auctoris qua dissoluitur dubium.* *Secunda cõclusio.*

Diuus enim Thom. neque de prohibitione meminit, neque asseueranter usum negauit. Dixerim autem, post naturam lapsam. Nam in statu innocentiæ facilimum creditu est, quòd quantouis seculo durasset, nunquàm usurpatæ fuissent carnes in escam. Et ratio est, quòd fructus paradisi fuissent tum affluentissimi, tum & uirtute solidissimi ad nutriendos, uegetandosque homines. Et cùm in illa felicitate nullus esset uitiatæ affectionis locus: nullus uteretur superfluis: sed fuissent necessarijs contenti. Atque eo præsertim quòd esus ligni uitæ eos ualebat incolumes seruare, ut possent non mori. Veruntamen de statu naturæ corruptæ probatur nostra conclusio.

Probatio cõclusionis.

Esus carnium est uitæ humanæ post naturæ lapsum eiusque incolumitati quàm maximè naturalis: adeò ut Medici nihil salubrius in cibis ponant, tam ad bonam ualetudinem quàm ad uirium robur: hanc autem naturam statim à sua conditione carnes habuerunt. Arguitur ergo: Si mortales illi nunquàm carnes degustarunt, aut hoc fuit, quia fuerant illis interdictæ: aut quia earum salubritas & sapor nunquàm eis fuerant cognita, aut quia non erant necessariæ. Prohibitio autem nulla scripta legitur, neque ratione naturali doceri poterat; imò (ut iam dicebam) contrarium natura docet. Quòd autem earum naturam ad cibum accommodatissimam in mille sexcentis annis nunquàm speculando agnouerint, neque experiendo deprehenderint, nullatenus fit credibile: tantoque minus, quanto illas gentes circa ortum humani generis credibile est ingenio & sagacitate præ suis posteris ualuisse. Si dicas non fuisse talem cibum necessarium propter fructuum radicumque abundantiam, uirtutem ac salubritatem hoc satis euincere concedam, quòd si status innocentiæ durasset, nunquàm in usu fuissent, propter humanam tunc frugalitatem ac modestiam. Attamen uitiata natura, nullum est argumentum, quòd si carnes non erant necessariæ, ideo non essent in usu. Corruperat enim omnis caro uiam suam. Quapropter cùm homines illi ad malum proni peioribus se uoluptatibus immergerent, fit impendio probabile, & talibus et escis, atq; eduliorum delitijs ac lautitijs sese dedisse: & maximè prope ante diluuium, qñ (ut ait lib. 1. Antiquitatum Iosephus) nulli parcebatur uitio aut flagitio. Mox arguitur: Cuncta animalia facta sunt propter hominem: sunt autem complura, quæ non aliter illis hominibus usui esse poterant, quàm comesta: uelut sunt pisces, perdices, gallinæ, & alia id genus: præsertim quòd uenatio (ut ait 1. Politicor. Arist.) naturalis est homini: atq; adeò agrestibus illis hominibus non dubium, quin fuerit in usu.

Arist.

Tertiò arguitur: Offerebantur tunc Deo animaliũ sacrificia, ut de Abel legitur; quam ob causam Noe dicitur clausisse in arca de animalibus mundis septena & septena: sacrificia autem non fiebant de rebus inanibus, & quæ non possent sacerdotibus usui esse; ergo sumebantur in cibum. Ecquid enim laudis commeruisset Abel, quòd opima & pinguia gregis sui Deo litasset, si tantùm pelles & lana in rem essent sacerdotum, non autem carnes? Præte-

reà credibile est, vsos illos homines fuisse lacte. Cur ergo non carnibus? Iam cum tot animalium corpora in dies pellibus nudassent, vt corio induerentur & lana, nõ est credibile, carnes carnibus ac volucribus proiecisse. Imo fit maximè verisimile, igni tandem vt gustarent admouisse; nam & panem & herbaceos cibos igne adparabant. Neque verò ad locum Gene. 9. respondere operosum est: imò dicendum quòd cùm Gene. 1. herbæ tantummodo declaratæ à Deo fuisset in cibum propter ligna paradisi, in quo hominem Deus collocauerat, quæ illi statui affatim sufficiebant. & post natura vitiata humanum genus naturali iure carnes adhibuisset in cibum; & fortè prope diluuium eò hominum feritas euaserat, vt crudis carnibus cum sanguine vterentur: Deus à diluuij periculo emersis concessit, tanquam naturale ius, vt pisces & carnes ederent, excepto sanguine, hoc est. vt nõ crudas, sed igne paratas intelligerẽt in cibũ humanũ cedere. Obidq; Hebræi plus nimio carnes sanguine euacuabant. Et ideo horror illis erat uel in farsiminibus, vel in ferculis sanguinem gustare, quod gentibus erat in vsu. Atque ea propter in eorum gratiam, Actuum 15. indicta abstinentia fuit à suffocato & sanguine.

Ad primum argum.

Argumenta verò in contrarium facilimæ solutionis sunt. Ad primũ. n. respondetur, quòd etsi vita nobis cum ceteris animantibus communis sit, non tamen æquo iure, sed sua est propter nostram. & ideo neque qui suam occidit pecudem, vlli faciat iniuriam; neque qui occidit alienam, vllam irrogat pecudi, sed possessori: neque Deus pecora pascit nisi propter nos.

Ad secundum argu.

Ad secundum verò satis responsum est. neque vllam esse feritatem aut crudelitatem carnibus vesci; tametsi illa Poetæ ingenij gratia decantarent. At Manichæi erant, quos Augusti. lib. 6 contra Faustum, cucurbitarum homicidas appellat eò quòd arbitrabantur nefas esse mortificare viuentia.

ARTICVLVS II.

Vtrum liceat maleficos occidere.

Primum argumentum partis negatiuæ.

A Brutis pecoribus, primus gradus in hoc articulo secundo fit ad improbos homines, qui à sua degenerantes, in iumentorum naturam, Dauidis testimonio, desciscunt. Quæritur ergo, an illos liceat à viuentium cœtu morte resecare? Videtur enim nefas, hominem, quantumuis scelerosum, vita multare. Exempla enim Christi amplectenda nobis sunt. prohibuit autem Apostolos, vt Matthæi 13. legitur extirpare zizania, hoc est, filios nequam; ne vnà conuellerentur & triticum; ergo id nobis præceptum putandum est.

Secundum argum.

Secundò: Deus (vt Ezechielis ore ipse testatur) nõ vult mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat. Ergo eius exemplo neminem peccantium debemus extinguere, sed ad pœnitentiam animare, tunc præcipuè dum constat supplicium illi periculum creare perditionis æternæ.

Tertiũ arg.

Accedit tertiò loco, quòd id quod genere suo malum est, nulla de caussa, vti ait. 2. Ethicorum Aristot. fieri potest bene. *Arist.* Vnde Augustinus in libro, Contra mendacium, probat ipsum nunquàm esse licitum; *August.* occidere autem hominem per se, est malum, adeò ut sicut lib. 2. diximus, sit omnino indispensabile; ergo nunquam est licitum eo vel maximè, quòd Christiana charitas non solum ad amicos, uerum & ad inimicos & malos protenditur. In contrarium autem est citatum illud Exod. 2. Maleficos non patieris viuere. Et Exodi 21. Si quis per iniuriã occiderit proximum suum, & per insidias, ab altari meo euelles eum, vt moriatur: quod citatur in c. 1. de homici.

Scrupulus.

Quæstio præsens alicui fortè postulasse videatur, vt de prohibitione homicidij statim in fronte diceretur.

Dilutio.

At verò animaduertere oportet, hic non de iustitiæ præceptis initi tractatum: ianque libro 2. vbi Decalogum interpretabamur, absolutus est, sed agimus de contrarijs iniustitiæ vitijs.

Conclusio unica.

Ad quæstionem ergo, citra controuersiam respondetur affirmatiua conclusione. Iustum est malefactores interficere.

Ratio conclusionis S. Thomas

Cuius rationem pulchrè diuus Thomas ex superiori articulo deduxit. Definitum quippe est, ob id animalia bruta licitè mactari, quod in nostrum vsum ordinata sunt; sicuti imperfectius propter id quod perfectius est. Pari ergo iure cum omnis pars à natura facta sit propter totum corpus, atque adeò vbi saluti hominis necessarium est, membrum putridum resecatur, ne contagione cetera, ac demum totum perdat; singuli autem ciuium totius sint reipublicæ partes; consequens fit vt vbi incolumitati reipublicæ expedierit, ius eadem ipsa habeat ciuem morte resecandi, ne totam inficiat.

Paulus.

Nam vt ait primæ Corint. Paulus, Fermentum modicum totam massam corrumpit.

At uerò hoc occurrere cuique potest argumentum, contra hanc veridicam assertionem. Prohibitio hæc, Nõ occides, est diuina, eademque generalis, quæ cũctos mortales nemini excepto occidere vetat, nemini autem inferiorum facultas suppetit dispensandi in lege superioris: ergo nullo humano iure constitui potest vt homo quantumuis peccator occidatur.

Scotus lapsus est in explanatione huius præcepti, Non occides.

Hoc argumento Scotus in 4. distinct. 15. quæst. 3. persuasus, quatuor asseruit. Primum illud præceptum esse generale. Nam Exodi 20. absolutè ponitur. Et Matth. 5. sub eadem forma refertur, Non occides. Secundò ex hoc infert quòd nullum nocentium hominem, priuata publicave autoritate interficere licet, nisi in casibus veteri lege exceptis à Deo. Neq; verò lex humana vllum potest aliud crimen, morte vlcisci. Illud probat eodem argumento. Nã cùm hoc sit præceptum diuinum, nulli possunt homines super eo dispensare. Tertiò infert nõ esse licitum, furem interficere diurnum, scilicet illum, qui latẽter furatur. Hoc probat: quia vt patet Exodi 21. vbi denarrãtur crimina & scelera quæ erant capite plectenda, casus iste non connumeratur; quin vero capite statim. 22. exprimitur vt nocturnus fur in flagranti delicto captus morte opprimatur, diurnus verò minimè. Et bullam, inquit, super hac exceptione nullam audiuimus. Quarto demum infert, quod neque iorer Christianos, adulteram interficere fas est, quoniam licet olim, Leuic. 20. id præcipiebatur, tamen Ioannis 8. Christus idem præceptum reuocauit: vbi adulteram impunitã dimisit. Quare secundum Scotum, leges quæ contrarium præcipiunt non sunt iustæ.

Impugnatur Scotus.

At uero salua existimatione celeberrimi auctoris, ex falso fundamento, non potuit non falsas elicere conclusiones. Falsum inquam est, præceptum illud, Non occides, ea esse generalitate intelligẽdum, vt cunctas in vniuersum hominum occisiones, comprehendat. Primum enim inuasorem inculpata tutela transfigere, nullatenus illo præcepto prohibetur, alias cum in lege veteri non sit exceptum, secundùm eius regulam non esset licitum. Neque legitima est responsio, quòd inuasus nõ intendit alium occidere, sed se defendere. Nam etsi ita sit quòd superior finis sit defensio, nihilominus tanquã medium sumitur aggressorem occidere: potest nanque qui se defendit, hostis iugulum recta intentione petere. Neque rursus solida est aliorum responsio, quòd ille non occidit priuata auctoritate, sed publica aut diuina: quoniam profecto non alio, sed eo priuato iure quo quis potest ad seruandam vitam comedere, potest aggressorem interimere. Vnde qui ait publica auctoritate occidi inuasorem, deberet dicere, publica etiam hominem comedere. Secundo arguitur contra id quod secundo infert: nempe non licere reipublicæ alios occidere, quàm qui lege veteri excepti sunt. Primum enim si præceptum illud, Non occides, adeo erat generale, non erat cur Deus in tot casibus super illo dispensaret. Imò vero cum præceptum esset Decalogi, idque negatiuum, neque Deus potuit in illo dispensare, vt libro secundo ostendebamus. Mox arguitur. Aut præcepta illa occidẽdi malefactores, legalia erãt, aut naturalia: si legalia, prorsus cessarunt:

runt: quare neque liceret modò homicidas occidere: neque aliorũ ullum qui illic capitali supplicio subditur. Si autem fuerunt, ut uerè fuerunt, naturalia iuris interpretamenta: ergo lumine ipso naturali illi casus excepti erãt ab illo præcepto, Non occides, uel potiùs non erant illo comprehensi. Et cõfirmatur ratione, ad quam mirandum est Scotum non animaduertisse. Ante legem scriptam respublicæ gentium scelera iure & merito, capitis supplicio ulciscebantur: & tamen id non faciebant: quia excepti illi casus essent à lege scripta, quæ nondum erat. Imò uerò seculo illo legis scriptæ illa non tenebantur: & nihilominus cædibus auctoritate publica uindicabant scelera, idq; iustissimè: ergo ratio quare id reipublicæ licet non est exceptio scriptæ legis, sed ius ipsum naturæ. Id quod manifestissima demum ratione hac patefit. Tam naturale est ut nocentes homines & in rempublicam pestilentes, rescindantur, quàm q non occidantur innocentes; ergo potestas hæc reipublicæ non pendet ex illa exceptione legis antiquæ, sed iure sibi naturæ conceditur. Ad hęc si respublica modò ciuilis, facultatem non haberet naturalem alios interficiendi malefactores, quàm eos qui lege ueteri excepti erant, neque liceret illos alijs excogitatis mortibus interimere, neque alios ullo corporali supplicio afficere, puta fures flagellis cædere neque alia enormia delicta mortis comminatione prohibere: cõsequens tamen absurdissimum est, & contra tenorem legis, capitalium. ff. de pœnis. ubi incendiarijs, atque alijs pœna capitis decernitur, & parricidæ in dolium occlusi submerguntur, & hæretici exuruntur, & læsores maiestatis meritissimò dilaniantur, & alij flagellis uapulant, atque alij in exilium relegantur: quæ tamé pœnæ illic non erant positæ. Igitur rei explicationem diutiùs prolatemus pręceptũ hoc, Non occides, sicuti cuncta Decalogi, ut libro secundo ostensum est, id quod neque Scotus negare potest, præceptum est iuris naturalis: ex illo scilicet principio elicitum, Id ne facias alijs, &c. Quocirca legitimum eius sensum, ratio nos naturalis docet: atq; adeò eousque generale est, quousque natura uitam uult humanam seruare. Quo autem casu ratio naturalis hominis occisionem, aut iubet, aut permittit, idem casus, eodem præcepto, non comprehenditur. Ex quo fit ut aggressoris interfectio, non sit eiusdem præcepti exceptio: quia neque tale homicidium uetitum à natura est neque subinde uetari potuit. Atque eadem, imò æquiori ratione, neque malefactorum extinctio, quæ publica fit auctoritate, exceptio est eiusdé pręcepti; quoniam neque illo fuit unquàm comprehensa. Imò ipsa eadem natura nihilominus id iubet; quàm innocentium sospitatem. Quo enim se quisque iure tueri potest, cùm hostis interniciæ, & quo potest sibi membrum amputare ut ipse sit sospes, potest respublica se incolumen per ciuis necem seruare. Sequitur subinde secundo, casus illos antiquæ legis non omnes fuisse merè legales, sed interpretationes iuris naturæ. Tametsi ingenio illius gentis congruens fuerit ut aliqua tunc adhiberentur acerbiora legalia; ut fuit talionis pœna, & lapidationis adulteræ, atque alia id genus, quæ in tota Christiana familia perdurant. Sequitur tertiò, quòd præter illa supplicia potuit semper potestque quisque princeps; iusta ratione doctus, leges nouas facere mortis inflictiuas, quoniam illud præceptum, Non occides, manus reipublicæ, quatenus ratione ducitur, non alligat. De tertio Sco. asserto, scilicet an liceat fures occidere? commodiùs quæstio. 3. disputabimus, sub titulo de furto. Quartum uerò, quod de adultera asserit, nempe Christum reuocasse legem illius occidendæ, nescio qua consequentia potest ex Euangelio, colligi. Redemptor enim illic nõ induit iudicis personam; imò negare uisus est sibi quatenus homini, illud competere secularre iudicium, sed tanquam minister, ac rex regni cœlorum, admonitos illos curauit accusatores, ut si in aliquo essent crimine, resipiscerent, intelligentes cuiusque iudicium à seipso inchoandum esse. Hoc enim erat institutum regis regni cœlorum, non autem seculares causas iudicare. De adultera uerò, iterum articulo proximo. Per hæc demum aliorum opinio secunda recutitur; Sunt enim qui contra Scotum, in alterũ extremum impingunt. Aiunt enim dictum præceptum non solùm non esse generale, sed hoc modum particulare, Non occides innocentem. Nam licet Exodi uigesimosecundo absolutè positum sit, tamen statim capite uigesimotertio subditur, Insontem & iustum non occides. At uerò neq; hic modus dicendi tutus est, quoniam & qui priuata auctoritate sontem hominem & iniquum occidit, contra idem præceptum peccat, ut articulo proximo patebit. Imò & auctoritas publica, si eundem pretermisso ordine iuris, occidat, similiter contra idem ipsum peccat. Igitur nullis opus est moderaminibus illum præceptum onerare, quia si opus illis fuisset, in Decalogo fuissent expressa. Neque oportet sub illa forma explicare, Non occides, nisi ubi caussa fuerit iusta. Nam hæc forma quædam appareret petitio principij, sed absolutè est intelligendum, ut iacet, attamen quatenus ratio id naturalis explicat. Similem enim effigiem præfert totus Decalogus, Nolite iurare omnino, & tamen subintelligitur, nisi ratio naturalis contrarium exegerit. Et pariter interpretabimur illud, Non furtum facies. Et hoc est quod docet diuus Thomas. 1.2. quæstio. 100. articul. 8. ubi ait, homicidium, quod in Decalogo prohibetur, habere rationem indebiti. Neque hæc est petitio principij. Est enim sensus, quòd prohibetur id quod iure naturæ indebitum est, nempe id quod genere suo est malum, sed nihilominus ex caussa usu uenire potest ut sit bonum. Caussæ uerò explicandæ sunt, dum quis inculpata tutela se defendit, & quando iudex lege agit in malefactorem. Vnde cùm homicidium rem dicat intrinsecè malam, illæ hominum occisiones non sunt nuncupandæ homicidia.

Caligat in hac re Scotus minis.

Explicatio elegantissima illius præcepti, Nõ occides.

Pœna talionis.

Sensus præceptorum negatiuorum, Decalogi.

D. Thomas.

Restat nihilominus argumenta diluere, quæ non sunt prorsus ambiguitate uacua. Ad primum quidem, respondet S. Tho. cum sanctis interpretibus. Quorum prima solutio est, quòd ubi improbi absque proborũ periculo interfici nequeunt, abstinendum est. Id autem dupliciter usu uenire potest. Primo, si praui adeo sunt cum iustis commixti, ut dignosci nequeant. Quare si constaret in ciuitate, maiorem eius partem hæresi esse infectam; non liceret ad puniendum crimen totam incendere. Secus in agressu hostilis urbis, tunc enim licet sulphuris iactibus illam petere cum innocentum periculo. Secundo, si puniri non possunt nocentes, sine grandi commotione innocentum, qui scilicet sanguine, uel alia necessitudine, illis sunt coniuncti. Atque hæc Augustini expositio, contra Parmenianum. Quum uero aliud nobis documentum dedit Redemptor, ut potiùs sit propter bonos parcendum malis (uti angeli pollicebantur Abrahæ, ut si decem iustos Sodomis inuenirent, toti ignoscerent genti) quàm propter malos, bonis incommodandum. Tametsi prudenter regula hæc, ad humanam facultatem accommodanda est; Humanus enim princeps, non tam absoluta uiget auctoritate, quàm Deus. Ille enim omnia ad postremum iudicium reseruat: principi autem non licet quacunque de caussa delictoribus parcere. Hoc enim in cladem reipublicæ cederet. Quapropter quanuis multi scandalum accipiant, nihilominus si id commodè exequi potest, non debet à malorum punitione cessare. Hanc enim ob caussam (uti ait Paulus) gladium portat, ut tumultus ac seditiones exequutioni iustitiæ obsistentes, placare possit: & ubi opus fuerit, etiam conterere. Ac pariformi modo respondetur ad secundum. Deus nanque arcanorum cordium scrutator, atque humanæ salutis auidus, longanimi expectatione, ut ait Paulus, malos adducit ad pœnitentiam: idque consulit sanctus Thom. & humanam iustitiam pro posse imitari debere. Ait tamen pro posse, quando peccata non sunt publica, atque in aliorum perniciem uergentia. Nam aliàs, ut diximus, non habet tam amplam facultatem quàm Deus. Quod dixerim ad obuiandum uulgarium interrogationi. Dubitare nanque quis posset, utrum dum iudex aut princeps indicijs conijcit, si reum supplicio afficiat, perditum

Ad primum argu.

S. Thomas.

Augustinus.

Paulus.

Ad secundum argu.

Paulus.

S. Tho.

Consiliũ uulgarium soluitur.

eum

eum iri in infernum, si autem ei ignoscat mentem mutaturum progressurumque adeò per uiam salutis, debeat ei parcere: hoc enim ratio eò suadere uidetur quòd uita corporalis in spiritualem est semper ordine charitatis referenda: cuius utique charitatis iustitia non est inimica. Respondetur primò, quòd iudices, quatenus leges ferunt, multò esse debent in clementiam propensiores, quàm in rigorem iustitiæ. Nihilominus tamen quanuis per reuelationem etiam constaret, supplicium reo caussam esse dãnationis æternæ, non est illi indulgendum. Alioqui facile cuicunque esset illa uti uafricie, ut se impœnitentem fingeret. Et ratio est quòd punitio publica non refertur in emendam, neque in bonum ipsius qui punitur, sed in bonum publicum, ut alij terreantur: & quoniam bonum publicum præstantius est particulari, ordine charitatis præ illo diligendum est: nam & ista uia etiam consulitur saluti spirituali reipublicæ. Ad tertium denique respondetur, quod hominem occidere non est eo modo intrinsecè malum, ut mendacium; puta ita generale; sed quando est contra naturam; tunc autem est contra naturam quando homo dignitatem suam seruat, hoc est secundùm rationem uiuit; per hoc enim est liber ac propter seipsum existens; quãdo autem inde decidit, tunc in utilitatem seruitutemque brutorum animalium degenerat; secũdum illud Psalmi, Homo cùm in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis, &c. Obidque perinde atq; brutum, licet eum occidere. Est enim corruptus homo, ut 7. Polit. & 1. Ethi. ait Arist. tantò fera bestia peior ac nocentior, quantò per ingenium & uoluntatem pluribus abundat nocendi modis.

Punitio in bonum publicum ordinatur. *Ad tertium argumẽtum.* *Arist.* *Homo improbus fera bestia peior.*

ARTICVLVS III.

Vtrum scelerosum hominem unicuilibet priuato occidere liceat.

HAud satis est definijsse licitum esse homines nequã interficere, nisi & modum exploremus, nempe an id cuiq; liceat priuato ciui. Arguitur enim primum à parte affirmatiua, ex illo Mosaico mandato, Exodi trigesimosecundo. Vnusquisque fratrem suum amicum & proximum occidat. Secundò; arguitur ex eo quòd articulo proximo corruptum hominem ac perditũ cum bestijs conferebamus, syluestrem autẽ bestiam, ac præsertim si nocua sit unicuique liberum est occidere; pari ergo ratione & brutum hominem. Tertio; laude dignũ est ut homo id etiam priuatim faciat, quod in commune commodum est; occisio autem malefactorum utilis est reipublicæ; ergo illa etiã si priuatim fiat, iusta est & sancta. Contrà stant illa uerba Augustini primo de Ciuit. Dei. Qui sine aliqua publica administratione maleficum occiderit, uelut homicida iudicabitur. Et tantò amplius, quantò sibi potestatem à Deo non concessam usurpare non timuit.

Primum argumentum partis affirmatiuæ. *Secundum argum.* *Tertiũ arg.* *August.*

Quæstio facilis est, quæ hac una negatiua conclusione dissoluitur. Soli reipublicæ, principique, ac publico magistratu licitum est maleficos occidere. Conclusio in primis elicitur ex uerbis Pauli ad Rom. 13. ubi solum publicum iudicem appellat in hoc Dei ministrum, atque eadẽ causa gladium portare, ut uindex in iram sit ei qui malũ egerit. Et probatur ratione. Nocentium hominum interfectio, non est per se bona, sed quatenus in bonum publicum refertur; ergo illi præcisè incumbit, cui cura commissa est & custodia communis boni: quemadmodum amputatio membri, quæ proficua est corpori, medico præcisè incumbit; cui cura infirmi demandatur, ut iudicio secundum medicas leges id fiat. Cum ergo cura communis boni soli principibus, eiusque ministris sit commissa nisi ubi se respublica per se ipsam regit, sit ut illis tantùm id competat, maleficos occidere. Hic primùm omnium accuratiùs meditanda est ratio, cur nulli priuatim fas sit alterum occidere, neque in uindictam sui ipsius, ut uulgaribus respondeamus, qui uix id sibi persuadere possunt. Audies enim passim non solùm blaterones quosdam, uerùm & ingenuos alios tantum suo protegendi honori tribuentes, ut iniustum arbitrentur, cohibitos esse homines proprias uindicare iniurias. Memini cuiusdam hanc audijsse blasphemiam, Neque id Deum prohibere posse. Cùm tamen, etsi Deus id non prohibuisset, ipsissimum naturæ ius uetaret. Immo diuina prohibitio, explicatio est naturalis iuris. Et ratio est in promptu. Si enim eidem ipsi qui iniuriam passus est, uindictam natura commisisset, nemo nõ se ultra iustum uindicasset. Dolor enim illatæ iniuriæ & rationem obnubilat, & affectum in rabiem inflammat, atque adeò nemo se q̃ iustè deberet, sed quã posset maximè uindicaret. Documẽto nobis ẽ manifestò, perniciosus abusus nobiliũ, q honoris ceremonias, tam superstitiosè persequuntur, ut pro minima iniuria in mortem homines euocent. Igitur cùm præclarissima iustitiæ uirtus, non animo perturbato, sed integro iudicio mandari debeat executioni, iuxta illud diuinum oraculum Deute. 16. Iustè quod iustum est exequeris, impendiò quàm maximè necessarium fuit, ut non pars læsa, sed communis persona, omnique affectione libera iniurias ulcisceretur. Quin uerò neque hominibus id debuit prorsus concredi, uti Arist. ait. 5. Ethi. ca. 6. sed rationi legibus instructę. Qui hanc uiridicam sententiam non plenè deprehenderit, non de re hac iudicet dum iniuria ipse affectus est iracundiaque illi dominatur; sed quando eadem ipse alium affecit, & ratio libera est ad iudicandum. Tunc. n. non iustum cẽsebit, ut hosti suo modus committatur uindictæ. Quamobrem neque correptionis gratia licet patribus, aut dominis filios, aut seruos, uel occidere, uel certè mutilare; ut q. 3. dicturi sumus. At uero conclusione hac nihil obstante, dubia nihilominus existunt particularia. Primum de tyranno, an cuiuis ciuium liceat eum priuatim extinguere? Apparet enim id esse, natura magistra legitimum. Nam unicuiq; conceditur ius defendendi sese. De hoc diuus Thomas 2. sententia. distinctio. 64. q. 2. artic. 2. & opusc. 20. de regimi. princi. cap. 6. optimè disserit. Summa autem disputationis secundùm quosdam eius interpretes, atq; alios Doctores, hæc est; Bifariàm quempiam contingit esse tyrannum, uidelicet aut potentatus acquisitione, aut sola eiusdem administratione quẽ iustè adeptus fuit. Atqui in hoc secundo casu communis consensus est, nemini licere ipsum priuatim interimere. Et ratio est, quòd cùm ius habeat ad regnum, non est illo, nisi per publicum iudicium, expoliandus, ut scilicet audiatur. Lata uero in eum sententia, quisque potest institui executionis minister. Præterea dum particulariter ciuẽ quempiam aggreditur, ut uel ipsum trucidet, uel sua rapiat, potest ciuis ille, uim ui repellendo, eum interimere; dum tamen constantissimum sit esse tyrannum. Nam si quis aliàs bonus est princeps, subito motu id semel inceptet, non perinde ac priuata persona periculo mortis obijciendus est. Igitur ut ad rem reuertamur; quando secundo modo princeps tyrannidem exercet, tunc uerum habet illud monitum Petri, ut etiam dyscolis dominis obtemperetur. Hæc enim, inquit, est gratia, si propter conscientiam Dei patiatur quis tristitias patiẽs iniustè. Quare si respublica superiorem habet, ille adeũdus est, ut remedio succurrat: sin uerò, illa potest in ipsum coarmari. Dum autem potẽs non est, tunc Deus est orandus, in cuius manu cor Regis existit: quiq; & propter peccata populi finit nonnũquam hypocritam regnare. Atque in hoc casu intelligenda est sanctio Concilij Constantien. sessio. 15. ubi tanquam hæresis condemnatur eorum error, qui affirmabant cuilibet licere tyrannum occidere. Si uero tyrannide inuasam rẽpublicam obtinuit, neque unquam ipsa consensit, tunc quisque ius habet ipsum extinguendi; nam uim ui repellere licet: & quandiu ille rempublicam sic obtinet, perpetuũ gerit in ipsam bellum. Adducitur exemplũ de Aiod, Iud. 3. qui in uiscera tyrãni Eglon sicam abdidit. Eademque ratione Tullius lib. de offi. quem diuus Thomas loco citato auscultat, interfectores Cæsaris laude commendat; quippe qui per tyrannidem dominatũ fuerat adeptus.

Conclusio unica. *Blasphemia hominis impijssima.* *Perniciosus abusus nobilium in uindicandis iniurijs.* *Aristo.* *Dubia particularia.* *Primum dubium.* *S. Tho.* *Tyrannus duplex.* *Bifida ad dubium responsio.* *Concilium Constantien. explicatur.* *Aiod.* *Cicero.* *S. Tho.*

Decius Brutus. *Limitatio huius opinionis.*

Et pariter Decius Brutus commẽdatur qui extincto Tarquinio, reges exegit. At uerò, etsi forsan summo rigore iuris hoc liceat, non tamen consilium est semper: nisi ubi respublica nulla alia patente uia, tum in extrema sit necessitate, tum præcipuè in promptu habeat, ut illo extincto liberetur: quia alias huiusmodi interfectiones non solent prosperos habere successus. Immo interfectores quando id priuata auctoritate exequuntur peius, pestilentiusque in rempublicam debaccari solent, quàm prior faciebat tyrannus. Qua ratione anus illa Syracusana incolumem Dionysium optabat, ne sicut ipse durior alteri tyranno successerat, ita & immanior tertius illi succederet. Frequentissima sunt passim scripta exempla. Et re uera historia Aiod parum ad rem facit: tum quòd ille diuinitus fuit ad illud facinus electus, tum quòd & à populo etiam fuerat ad id missus. Et prætere non solùm tyrannus ille erat gubernator, sed acta hostis. Qua ratione & Mutius Sçeuola, catenus laude dignus est, quod Porsenę exitium aggressus fuit: licet quod flammis brachium admonuerit, non fuit uirtus opus: sed, vt ait Augustinus, inanis gloriæ cupiditas.

Anus Syracusana. *Mutius Sceuola.*

Ad primum argu. *Augustinus.* *Dionysius.*

Ad primum igitur argumentum, cum Augustino. 1. de Ciuitat. Dei, respondetur: quæ etiam Dionysij doctrina est. 12. ca. cœlestis Hierar. quod dum quis quidpiam per ministerium, quod iubenti debet facit, non ipse propriè facit, sed alter qui iubet. Et ideò cùm Moyses, legitimus esset loco Dei iudex ad vlciscẽdam immanem illam idolotriam conflati uituli, & tanta esset facienda cædes, nempe uiginti trium millium, necesse habuit plures instituere executores, ministros. Quare id quod ait, vnusquisque fratrem suum, &c. occidat, non est intelligendũ, quod temerè ac promiscuè vnusquilibet quem libet occideret: fuisset enim illa truculenta Andabatarum pugna, sed cõdemnatis illis qui fuerant in culpa numerosam copiam ministrorum destinauit: quibus ideo necesse erat vt amicus amicum, & frater fratrem occideret. Præterquàm quòd fratres appellabantur, non solùm eodem parente geniti, sed omnes eiusdem populi. Ex hac autem solutione dubium enascitur, vtrum princeps possit quibuscunq; priuatis facultatem facere occidendi malefactores. Respondetur id non licere, nisi certis moderaminibus. Primùm enim, non posset generalem facultatem ciuibus facere, ut unusquisque, quem obuium haberet nocentem, absque alia condemnatione interficeret. Est enim contra ius naturæ. ut contra inauditam partem, indictaque caussa, sententia feratur, sed quicunque quantumuis perniciosus, audiendus est, ut actuum 25. habetur ni forsan publicus esset reipublicæ inuasor aut Regis: nam tunc liceret vnicuique uim in rempublicam illatam repellere. Secundum assertum: Post latam sententiam licet quosque ministros instituere. Primùm, in publicos latrones apertissimosque reipublicæ hostes, qui alia uia comprehendi non possunt: De quibus habetur cap. pro humani. de homicid. uolun. lib. 6. Et præterea filijs & fratribus concedi solet ministerium occidendi interfectorem patris aut fratris: Attamen hanc facultatem non ualet inferior iudex concedere, sed tantùm princeps. Immo neque id fieri passim debet, sed quàm rarissimè, & in casibus egregijs. Nam præterquàm quòd eiusmodi executores uix expurgare conscientiam possunt odio atque iracundia quare ut insidias condemnatis rendant, alia accumulant peccata, usu sępe uenit ut sine sacramentaria confessione occidantur. Quocirca profectò non omnibus satis probatur Venetorum mos, qui cùm complures a patria exules habeant condemnatos, singulis facultatem faciunt, ut qui alium eorum interfecerit, uita ac libertate donetur. Sub[sequ]itur & de viro, & qui uxorem in flagranti adulterio enecat, de quo nemini aut Theologorum aut Iurisprudentum in dubium cadit, quin contra prohibitionem homicidij mortaliter peccet ratione iam dicta, quia nemo antequam iudicetur adiudicandus est morti, & eo casu intelligendus uenit Canon Nicolai Papæ. Interfectores. 33. q. 2. vbi eiusmodi homines censentur homicidæ. At uero lege non puniuntur, propter doloris grauitatem, quem tũc ferre difficillimum est ut habetur. l. Gracchus. C. ad l. Iuliam de adul. & l. Marito. ff. eo. titu. Grauius autem dubium est, utrum marito liceat uxorem sibi à iudice permissam occidere. Sunt enim qui hoc negant, propterea quod permissio illa non est præceptum, quali cogitur carnifex ad executionem iustitię: Accedit citatus canon, Interfectores. qui absque exceptione illos censet homicidas: & expresse canon proximus, Inter hæc. explicat quòd quanquam liceat marito secundum mundanam legem uxorem interficere, tamen sancta ecclesia nõ stringitur eisdem legibus: ubi glossa annuere uidetur, quod semper est peccatum. Duplex autem hic implicatur quæstio; Prior de lege, an sit licita? Antiquitus enim licebat patri filiam in adulterio captam, interficere; ut patet. l. patri. & l. neque in ea. ff. ad l. Iuliam de adulter. & l. castitati. C. eo. titu. Posteà uerò mutata est lex, ut patet. C. eod. titu. in Auten. sed hodie. ut scilicet uerberata in monasteria occluderetur. Et ista lex in usu est nunc in Gallijs, & in alijs multis prouincijs respectu mariti, nam illa patris iam aboleuit ab usu. Sed tamen lex Hispaniarum sequitur antiquam, non quidem cum illo rigore, ut adultera necessaria morte damnetur, sed traditur marito cui facultas sit, si eam uelit occidere. Et quòd lex sit iusta, non est cur dubitetur. Nam præterquam quòd crimen id uidetur mereri, profectò Hispanorum de hac re, ingenio, uix fieri aliter posset satis. Neque ut paulò anteà inter respondendum Scoto dicebamus, Christus illam legem reuocauit. Posterior uerò sensus quęstionis est, utrum eadem concessa marito libertate, secundùm conscientiam liceat ei id persequi: & re uera de hoc minor est dubitandi ratio. Nam etsi non instituatur ut necessarius minister iustitiæ, instituitur tamen liber; quare ius ei sit ut illam occidat. Quapropter licet opus fuerit misericordiæ, illi parcere, tamen iustitiam, neque coram hominibus uiolat, neque coram Deo. Et est porrò efficax argumentum, quòd si marito citra peccatum non liceret eam iugulare, peccatum esset principi & iudici, illam facultatem illi facere. Neque ualet solutio, si quis dicat, non illi permitti tunc uxoricidium, sed vt impunè id faciat; quoniam illo priuilegio iam fruebatur, etiam si absque iudicio, in flagranti delicto illam interficeret. Cùm ergo solenni forma iudicij condemnata illi traditur, testimonium apertum est, fieri illi ius occidendi, ceu ministro iustitię. Ad secundum principale argumentum respondetur, quod etsi homines a sua natura degeneres cum brutis conferantur, differunt tamen quòd bestiæ natura sua sunt tales, ideoque & sylnestres quisque citra iniustitiam occidit, & domesticas citra ipsarum iniuriam, licet dominis inferatur; peccator autem quia non est per naturam pecus, non debet nisi publico illius iudicio cui id incumbit damnatus interfici. Solutio autem tertij argumenti saluberrimum est documentum; Etenim ubicunque proximo citra alterius nocumentum & iniuriam prodesse quis potest, laudabile officium est eius commodum procurare, ubi autem nocumentum alterius sese offert, quale est mors peccatoris, non debet nisi iudicio illius ad quem functio illa pertinet intentari.

Dubium secundum. *Solutio.* *Venetorum consuetudo non probatur.* *Nicolaus.* *Tertium dubium.* *Duplex quæstio.* *Dilutio utriusq; quæstionis.* *Ad secundum argu.* *Ad tertium argu.*

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm clericis etiam maleficos liceat interficere.

Primum argumentum partis affirmatiuæ.

POst decisionem illius, quod publicæ potestati non solum licitum, uerum & sanctum est, maleficos extirpare; consequitur ut uideamus an præfectis etiã ecclesiasticis idem sit licitum? Existit enim a parte affirmatiua argumentum, quòd secundùm Paul. 1. ad Corint. 4. imitatores eius ac perinde sanctorum esse debemus, sicuti ipsi fuerunt Christi. Deus autem maleficos perimere solet, secundùm illud Psal. Qui percussit AEgyptum, cum primogenitis eorum. Et Phinees quanuis sacerdos

inter

interfecit Israelitam cum Madianitide coeuntem, ut legitur Nume. 25. Et Samuel Propheta interfecit Agag, regem Amalech. Et Helias sacerdotes Baal. Denique Petrus Ananiam & Sapphiram.

Secundum argu.

Secundò: Cùm potestas spiritualis superior sit temporali, Deoque coniunctior, non est cur habeat minorem facultatem occidendi eos malefactores, qui sibi subduntur, quàm secularis. In cõtrarium est illud 1. ad Timotheum. 3. Oportet Episcopum sine crimine esse, non uinolentum, non percussorem, &c.

Conclusio unica.

Quæstio est solutu facilis, quę hac una conclusione neganter deciditur. Minimè clericis, quacunque sint ecclesiastica potestate constituti, fas est ullum, quantumuis criminosum, morti addicere, aut mutilare. Probatur duplici capite.

Ratio conclusionis.

Primò: propter repręsentationem: Consecrantur enim altaris ministerio, ubi iugis fit memoria passionis Christi, qui cum in ara Crucis occideretur, percussus, uti ait Petrus, non repercutiebat: cuius ergo imitatione non debent esse percussores. Nam ut Ecclesiast. 10. commonesit, secundum iudicem populi, sit & ministri eius. Secundu, id inde confirmatur quod in Euangelio, cuius clerici sunt ministri, nullum capitis supplicium; aut mutilationis membri, ulli uindicandu crimini decretum est.

Responsio quorũdam.

Hic primum omnium animaduertendum quo iure clerici, sanguinis effusione interdicantur. Haud enim interdictum hoc, iuris est naturalis. Immo si merum illud consideres, non obstat quominus episcopus subditos suos patibulo adiudicare possit. Dubium autem est, an sit de iure diuino. Ad hoc enim sunt, qui distinguentes respondẽt. Aiunt inquam, duobus modis præceptum aliquod censeri posse de iure diuino: Vno modo, quia in sacra pagina scriptum est: altero uerò, quia est a Deo ipso positum tanquam de re supranaturali, qualia sunt sacramentorum mandata.

Paulus.

Sic enim. 1. ad Corin. 7. distinguit Apostolus, dicens uxorem a uiro non discedere, pręceptum est Dei: quod autem fidelis ab infideli uxore, secum habitare consentiente non discedat, ego dico, non dominus.

Obiectio.

Prohibitio ergo clericorum ne sanguinem effundant, licet non posteriori, tamen priori modo, aiunt isti, est diuinum,

Solutio.

quia extat apud Paulum loco citato. 1. ad Timot. 3. Quod si hæsites, num quicquid Paulus iussit pro præcepto habendum est Dei? quandoquidem quicquid Apostoli tanquam apostoli loquebantur quasi diuina organa proferebant. Respondetur quod in assertione fidei, immediata reuelatione mouebantur. Quare enuntiationes eorum ut diuina fides habentur, tamen in legibus aliquibus ferendis, licet Spiritus sanctus eis assisteret, sicut nunc ecclesiæ, nihilominus tales leges non sunt propriè iuris diuini, sicuti neque modò Papæ, & Conciliorum iussa. Vnde actuum. 15. Visum est, inquit Petrus, non tantùm Spiritui sancto, sed Spiritui sancto & nobis; quia tunc in Concilio non utebantur immediata reuelatione, sed humana consultatione, Spiritui sancto, ne errarent, assistente. Secus in fide proferenda, de qua admoniti sunt ne cogitarent quomodo, aut quid loquerentur, sed sola uterentur reuelatione.

Excluditur responsio illa ad dubium.

At uerò quanuis distinctio hæc, ex re ipsa perspectè fiat, nescio tamen an ad propositum satis queat applicari commodè. Paulinum enim illud uerbum, attentè perspectum, non huc spectare uidetur, ut clericos inhibeat ne tanquam publicæ potestates malefactores occidant, sed ne tanquam priuatæ personæ sint percussores. Vnà enim composuit, sobrium, prudentem, &c. non uinolentum, non percussorem, sed modestum, non litigiosum, non cupidum. Præterquam quod illic tantum cum episcopis sermo illi erat. Neque uerò inibi seculares iudices eiecit, ne in sacerdotalem ordinẽ admitterentur; quod tamen ecclesia facit. Quapropter si huic tantùm loco insistas, profectò neutro superiorum modorum prohibitio hæc est de iure diuino.

Cauillum.

Aliud autẽ argumentum posset ualidius ad propositum adduci, nempe quòd Christus, ut præcedenti li. q. 4. meminimus, non assumpsit secularem potestatem iudicandi, sed spiritualem regni cœlorum. Vnde fieri uidetur consequens, ut nec clerici possent illam exercere. Attamen neque argumentũ hoc rẽ demõstrat, sed hoc tãtum, quod potestas ecclesiastica, qua ratione spiritualis est, non se extẽdit ad iudicia secularia ferenda, nisi quatenus ordinem habent ad finem spiritualem.

Solutio.

Huic tamen minimè repugnat, quominus clerici possent esse secularium principum ministri, ut eorum nomine nocentium sanguinem effunderẽt. Immo uerò neque repugnat quominus episcopi eos possent gladio ferire, qui spiritualem ipsum finem perturbarent.

Solutio uera principalis dubij.

S. Thomas.

Ex his ergo sequitur (quòd certò crediderim) prohibitionem hanc solùm esse de iure merè positiuo ecclesiastico. Neque uerò sanctus Thomas uerbum adduxit apostolicum, ac si esset habendum pro lege, ne clerici in caussa sanguinis iudices sederent, sed solum per uiam consequentiæ & exempli, nempe quod postquam admonentur ne sint percussores, meritò ecclesia cauit, ut ab omni percussione abstinerent. Et in eodem sensu citat idem uerbum Gratianus in fronte distin. 45. ubi cap. neminem. & cann. episcopum. eadem habetur prohibitio. Et expresśe cap. sententiam. ne cleri. uel mona. Et in titu. de cleri. percus. Ratio ergo huius ecclesiæ sanctionis non fuit nisi decentia, & honestas duplex, quæ ad conclusionem allata est. Et pręterea mundicies quæ esse debet non solùm in sacerdotibus, uerum in uasis etiam sacris. Quapropter qui sacris initiantur, ut uotum emittunt ne se semine polluant, ita & lege prohibentur ne contaminentur sanguine. Quæ quidem duæ sordium species, si in templo fundãtur, illud quoque pollutum relinquunt, & suo modo irregulare.

Quos comprehendat ista sanctio.

Nomine autem clericorum in eiusmodi prohibitione omnes promiscuè comprehenduntur, tam minoribus ordinibus quam sacris initiati. Tametsi quantum ad culpæ gradum non sit eadem omnium ratio. Nam qui in minoribus constitutus iudicatum secularem, usque ad sanguinis effusionem exerceret, non peccaret mortaliter, quia ordines illi non sunt propriè sacri, qua tamen lethali culpa inficeretur qui esset in sacris, siue tanquam iudex, siue tanquam iustitię minister se cruentaret. Ajuero etiam in minoribus ordinibus, nullũ esset peccatum. Nam omnibus interdicta est sanguinis effusio.

Quando incurratur irregularitas.

Sed de irregularitate iure patentissimum est, occisores ac mutilatores fieri omnes irregulares, siue post susceptos ordines id fecerint, siue antè, ut patet can. Episcopum. distinctio. 45. & distincti. 55. cano. aliquantos & 23. quæstin. 8. can. 1. & can. clerici. & can. quicunque, & de homi. uolun. cano. de cætero. & can. ad audientiam, & multis alijs locis. Quod late Syluest. tractat, uerb. Homicidium 3.

Syluester.

Sola sanguinis effusio non est irregularitatis caussa.

Sed est notandum, quod licet citati canones, percussores omnes, immo & arma sumentes, ut habetur dict. cap. clerici. irregulares esse decernant: intelligunt tamen doctores eos tantum comprehendi, qui occisores fuerint, aut mutilatores. Quare Panor. in cap. 1. qui clerici. uel uouen. Sola, inquit, sanguinis effusio non inducit irregularitatem. Et ita expresse habet glos. Clem. unicæ. de homi. iuxta tenorem textus, Occidit aut mutilat, Sed de hoc standum est mori ecclesiastico. Caue tamen, ne excommunicationis censuras cum irregularitate permisceas. Hactenus enim de clerico percussore aut seculari dictum est. Qui uero uice uersa in clericum manus uiolentas iniecerit, licet neque mutilator sit, neque sanguinis effusor, sententiam excommunicationis incurrit secundum Canonem, Si quis suadente. Quod si fuerit sacerdos & celebret, tunc fit irregularis, & pariter qui semen aut sanguinem in sacro loco effuderit, si modo effusio notabilis, ut aiunt, esset. Etenim pueri cùm se inuicem pugno cædentes, parum sanguinis de naribus mittunt, non subinde sunt excommunicati. Homicidium autem etiam citrà sanguinis effusionem irregularem facit homicidam. Neque requiritur ut eiusmodi actiones peccata sint, ut sint irregularitatis caussa. Immo etiam si sint uirtutes, dummodo sint liberæ, id ipsum efficiunt, ut iudex eiusq; ministri, qui iustè iniquum interficiunt, irregulares sunt ad sacros suscipiendos ordines, atque omnes ministri iustitiæ, quos glossa refert super dicto cano. aliquantos. Dixerim autem, Dummodò sint actiones

liberæ

liberæ & uoluntariæ: quoniam, ut in articu. 8. dicturi sumus, per homicidium casuale & per alias actiones, quæ præter hominis uoluntatem accidunt, nulla incurritur irregularitas. Immo cùm quis se aut sua inculpata tutela defendendo alteri aut mortem infert, aut caussam mortis ut habetur Clemen uni. de homi. & eodem titulo, lib. 6. cap. prælatis. Ex his fit consequens irregularitatem non esse culpam: immo neque semper propriè pœnam: ut lib. 1. quæstione sexta, adnotauimus: quia ubi nulla est culpa, nihil propriè habet rationem pœnæ: sed est inhabilitas quędam & indecentia propter immunditiam ad sacrorũ administrationem. Quapropter cùm in Pontificis Bullis confertur facultas absoluendi a quibuscunque peccatis & censuris, censurę nomine non uenit irregularitas.

Irregularitas non est culpa.

Quod si quis forsan ambigat, utrum Pontifex maximus super hac lege dispensare possit, tam quantum ad culpam quàm etiam quo ad irregularitatem, facilimè colligitur ex superioribus affirmatiua responsio. Enimuerò cùm lex sit merè positiua non solùm quia, ut diximus, uerba Pauli nõ faciunt illum sensum, uerùm etiam quod quamuis eum facerent, non esset lex diuina illius generis, quòd non cadit in dispensatione Pontificis, colligitur posse eundem Pontificem iuxta de caussa dispensare, ut sacerdos, iudex secularis esse possit, & in bello miles: quibus functionibus annexa est sanguinis effusio.

Ad primũ argum.

Post hęc nulla restat difficultas ad argumenta quæstionis respondendi. Primi igitur responsio est quod Deus unicuique secundùm suam congruentiam imitandus est. Enimuerò neque liceret sic totam urbem punire, ut ipse puniuit Sodomam. Neque uerò (ut suprà diximus) omnibus parcere, quos ipse ad pœnitentiam expectat, sed unicuique agendum est secundùm pręscriptam sibi legem: quæ in hac parte congruentes clericis legis gratiæ posita est. Sacerdotes namq; ueteris testamenti non tractabãt spiritualia, sicut nostri: neque ministeria occisi innocentissimi Christi, sed erant legis ministri, qua corporalia supplicia, etiam mortis, maleficijs decernebantur. Quod autem de Petro adductum est, nihil ad rem facit: quoniã neque ipse coniuges illos occidit, neque eius iussu interfecti sunt, sed quasi ore Dei promulgauit sententiam, qua audita exanimati corruerunt.

Ad secundũ argum.

Ad secundum respõdetur, quod potestas spiritualis clericorum non in hoc debet potestati principum præcellere, ut corpora interficiat, sed ut animarum consulat saluti.

Ad tertium argum.

Qua utique ratione dicuntur principes terræ. Et per hoc soluitur tertium.

ARTICVLVS V.

Vtrum alicui liceat seipsum occidere.

Primum argum.

QVannis articulo tertio conclusum fuerit, nemini priuata auctoritate licitum esse quenquam occidere, quia id est contra iustitiam, restat nihilominus scire, utrum cuipiam id liceat in seipsum? Primùm enim argumẽtum à parte affirmatiua est, quòd prohibitio homicidij est prohibitio iustitiæ: unde cùm iustitia non sit nisi ad alterum, fit (ut quemadmodum ostendit 5. Ethico. Aristot.) nemo sibi faciat iniustitiam, etiam si se occidat.

Aristot.

Argum. 2.

Et accedit secundo loco, quòd quando iudex qui alios habet interficiendi potestatem, ea est ipse dignus morte qua alios meritò condemnaret, apparet tunc & sibijpsi eandem inferre posse.

Argum. 3.

Tertiò arguitur: Licitum est cuicunque periculo minore maius euitare, sicuti membrum sibi infectum resecare, ut uitam seruet: contingere autem posset, ut quis seipsum occidendo à maioribus se malis eripiat: uidelicet ignominia, aut periculo, aut turpitudine alicuius flagitij: ergo tunc id erit licitũ.

Argum. 4.

Quartò Samson, ut legitur Iudicum 16. seipsum ruina tẽpli contriuit. Et Razias, ut 2. Macha. 14 refertur, seipsum interfecit: eligens potiùs nobiliter mori, quàm iniquorũ fieri subditum: quod & de Catone memoriæ proditum est. In contrarium est uerbum Augusti. 1. de Ciuitate Dei: quod refertur 23. q. 5. si non licet priuata potestate hominem occidere, profectò etiam qui seipsum occidit, homicida est. Et paulò post; Præstat ut de homine intelligamus illud quod dictum est, Non occides, neque alterum, ergo neque te. Neque enim alium quàm hominem occidit, qui seipsum occidit.

Vnica conclusio.

Ad quæstionem unica conclusione respondetur, Nemini fas est seipsum occidere, & qui contrà facit, grauissimi peccati mortalis reus fit. Idque tribus rationibus comprobatur.

Prima ratio conclusionis.

Primò, quòd si homo secundum seipsum consideretur, contra suam ipsius naturalem inclinationem atque amorem quem sibiipsi naturaliter debet, facit, dum sibi uitam adimit.

Secunda ratio.

Secundò, quod si consideretur ut pars totius reipublicæ, in bonum totius ordinatur, atque adeò, ut 5. Ethic. cap. postremo ait Arist. qui seipsum enecat, iniuriam irrogat reipub.

Tertia ratio.

Tertiò; Quod si consideretur ut effectus est Dei, uita humana diuinum donum est, a Deoque subinde pendẽs, tanquàm eius possessio, ob idque qui seipsum perimit, perinde in Deum peccat, cuius est seruus, atque ille qui rem alienam usurparet. Ad solum enim ipsum pertinet iudicium uitæ & mortis, secundum illud Deu. 23. Ego occidam, & ego uiuere faciam. De conclusione nemo est qui dubitare possit, adeò est contra uniuersalem naturam ut sibi quisque mortem consciscat, per quam uita priuatur, quę omnium est fundamentum bonorum. Circa rationem autem discrimen priùs perpẽdẽdum est, quòd si hominem absolutè in seipso consideres, non est propriè contra iustitiam ut se occidat, sed contra amorem quo res quælibet seipsam diligit. Si autem consideretur uelut opificium Dei, ac reipublicę membrum, tunc quia ordinem habet ad alios, iniustus respectu eorum fit qui se occidit.

Obiectio contra primam rationem.

De eadem tamen prima ratione dubium existit, haud enim efficax satis apparet illatio, quod si homicidium fiat contra propriam inclinationem naturalem, fit protinus peccatum mortale. Inclinatio nanque naturalis, non omnis est bona, immo contra illam facere nonnunquam officium est. Enimuerò inclinatio humana in bonum delectabile naturalis est, quinetiam genere suo bona. Appetitus enim animalis suapte natura fertur in id, quod est delectabile. Qua utique ratione natura necessarijs officijs conseruandi, tam indiuiduum, quàm speciem, delectationem immiscuit, ut essent appetibilia. Et nihilominus eadem inclinatio sæpenumero est mala, eidemque adeo resistere bonum. Quapropter uirtus temperantiæ ac fortitudinis secundum Aristo. ad moderandum reprimendumque naturales affectus nobis inseruiunt, ob idque uirtutis opus, laboriosum est ac difficile, nempe quod eius conatibus contra naturalem inclinationem pugnamus, quæ superatu difficilis est. Adde, quod & iustitia originalis ad easdẽ infrænandas naturæ affectiones donata primis parentibus fuit. Qua ratione uidelicet, quia illæ naturales erãt, iustitia ipsa fuit supernaturalis. Hac enim de caussa Paul. ad Rom. 7. conquerebatur aliam in membris legem præsentiscere repugnantem legi mentis. Quodnam igitur argumentum est; sit contra inclinationem naturalem, ergo est peccatum? Quod intelligas illam inclinationem esse bonam, id tibi restat probandum, quandoquidem ex hoc quod sit naturalis, non cõuincitur.

Dilutio.

Duplex inclinatio naturalis in homine.

Ad hoc iam alias me dixisse memini. Habet enim homo duas, easdemque ambas naturales inclinationes, alteram ratione generis, alteram uero ratione speciei; quarum ideo prior materialis est, secunda uero formalis, Habetque subinde hoc inter omnem creaturam corporalem singulare, quod istæ inclinationes post naturam corruptam sint sibi inuicem contrariæ.

Paulus.

Caro enim, inquit Paul. concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnẽ.

Quæ dicatur absolutè inclinatio naturalis hominis.

At uero quia id simpliciter rei naturale est, quod formaliter & secundum speciem congruit, illud autem quod competit, materialiter competit secundùm quid, fit ut secundum rationem contra materialem, hoc est, contra sensualem inclinationem facere, ad hominis perfectionem pertineat. Igitur quando dictum est inclinationem naturalem ad uitę conseruationem ferri, atque eius amorem esse naturalem,

intelligitur

intelligitur secundum rationem: obidq; facere contra illam inclinationem peccatum est, non solùm inhumanum, uerùm & contra totum fundamentũ naturæ. Quòd enim uiuere sit rationalis inclinatio, inde patet, quòd rationalis natura est per rationis opera felicitatem consequi: quæ quidem opera nisi à uiuente exerceri non possunt. Post hæc circa alias duas rationes explicãdum esset quomodo homo non sit suæ uitæ dominus, nisi hæc conclusio superiori libro q.3. satis fuisset à nobis demonstrata. Recolere autem id opus est quod ibidem demonstrare etiam curauimus: nempe rempublicam non propriè habere dominium uitæ ciuium, sicuti Deum. Haud enim princeps pro libito, uelut ille, potest innocentem in mortem adigere, quod ad rationem dominij esset necessariũ: sed tantùm ut reipublicæ propugnator, iustusq; custos, ut inibi satis expositum est. Atqui huc applaudit exemplum totius, respectu partium. Homo enim non fungitur absoluto membrorum dominio, ut possit ea dum libuerit sibi amputare: sed ut custos uitæ potest illa obijcere ad defendendum totum: ac pariter dum putrescunt, rescindere. Sic ergo intelligendus est Arist. 5. Ethic. cap. 11. ubi ait homicidam sui, iniuriam irrogare reipublicæ. *Arist.* Disputatio se hic longa ingerebat, an liceat quempiam damnare ut seipsum occidat: nempe ut uenenum epotet, aut fame pereat, aut de carcere non fugiat: hæc autem propriũ locum inferiùs habent. q.6. ubi de remedijs quibus reus uti potest, art.4. latè disputandum est.

Reliquas ergo quæstiunculas huic principali adhærentes, inter soluendum argumenta dissoluere restat. Ad primum autem iam responsum est: *Ad primum arg.* nempe quòd homicidiũ, peccatum est tum contra iustitiam, tum etiam cõtra charitatem. Quare qui mortem sibi consciscit, respectu sui, non facit contra iustitiam, sed contra charitatem: respectu uerò reipublicæ ac Dei, facit contra iustitiam. *Ad secundum arg.* Ad secundum autem quod adijcitur dum iudex simul est morte dignus. Respondetur quòd nemo constituitur sui ipsius iudex: quia nemo de seipso rectè iudicare potest. Quare sicut ægroto medico non est committenda suijpsius curatio: ita neque malefactori iudici seipsum condemnare. *Ad tertium arg.* *D. Thom.* Ad tertium argumentum Diuus Thomas respondet id quod præcedenti libro à nobis citatum meminimus: nempe quòd cùm homo constitutus per liberum arbitrium sit suijpsius dominus, hoc est suarum actionũ, de omnibus quæ eidem libero arbitrio subsunt, disponere potest: non autem de uita, quæ Dei potestati, à quo illam recipit, tantùm subditur. Et ideo ob nullam prorsus caussam licitum ulli est sibi uitam adimere. Argumentũ est quod locupletissimè August. disserit lib. 1. de ciui. Dei: à c. 17. usque ad 26. *August.* *Paulus.* Quare neque qui illo Pauli desiderio arderet dissoluendi, ut esset cum Christo potest se illa caussa necare. Neq; ut extremas mundi huius calamitates suffugiamus. *Arist.* Nam cùm secundùm Philosophum 3. Ethi. ultimum sit temporalium malorum, mors: qui illa se orbaret ut malis alijs careret, maius tunc contra naturam eligeret malum ut euitaret minus. Neque summa quis immanissimi criminis pœnitudine perculsus, potest in se nefarias manus inijcere ut se absumat. Neq; uerò ad cui tandem atrocissimum scelus id licitum est. Quapropter *Lucretia.* Lucretiæ per mortem, quam sibijpsa inferret, non licuit adulterium cauere, & multominus postquam illam passa est iniuriam, ut Liuius lib. 1. refert, ignominiam morte cõtegere ut illic auctor est August. *August.* Nam si resistendo, se à culpa liberauerat, non erat digna quæ se occideret, & si in culpam consenserat, non erat sibipsius iudex. Occidit ergo sese ex pusillanimitate, quia ferre infamiam non ualuit. *Cato.* sicuti & Cato, qui Cæsaris dominatum subire potens non fuit. Quòd si hic obiter quæras quid ferre debeat pudica puella antequam in stuprum consentiat? *Quæstio.* Re uera quodcunque genus mortis. At uerò utrum si non pro uirili sua contrà pugnet, membrisq; resistat, sed immota manens nihil agat, consentire censeatur? *Solutio.* *Altera quæstio.* Respondetur: In foro exteriori si immobilis tacensq; maneret, rea stupri iudicaretur. Sic enim iubebatur, Deutero. 12. ut puella quæ in urbe comprimeretur, quia tacuerat, lapidibus obrueretur. *Responsio.* Tamen in foro conscientiæ tantùm tenetur non consentire, neque se sceleri accommodare. Quare si metu tacet, non peccat mortaliter: dummodo nullum præbeat consensum. Neque uerò manus in alterum tenetur inijcere. Tametsi quæ honesta est & ingenua, non debet facere quantum debet, sed quantum potest. Quæ autem inuita patitur, uirginitatem non amittit, quia (ut Lucia aiebat) non inquinatur corpus nisi de consensu mentis. Vnde quæ se occideret ut stuprum caueret, maius peccatum faceret, ut euitaret minus. *Ad quartum arg.* *Samson.* Ad quartum de Samsone sunt qui respondeant per uirtutem fortitudinis ei licuisse ad hostium cladem cum proprio periculo sese accingere. Ad hoc tamen iam libr. 2. quæstio. 3. articulo 8. respondimus, quòd cùm ille ausus non fuerit humanus, sed supernaturalis: quia iam illi coma creuerat quam Deo dicauerat: dicendum est potius cum Augustino quòd id diuina reuelatione fecerit. Id quod eius oratio testatur, qua diuinitus suppetias petebat. *Eleazarus.* De Eleazaro autem qui legitur primi Machab. 6. ut elephantem occideret, ab eodem oppressus, facilè, ut illic dicebam, crediderim uirtute ac robore animi id aggressum fuisse. *Razias.* *S. Thom.* Razias autem non est cur excusetur, ut bene ait San. Thom. nam animi mollities fuit & languor proprio gladio malle occumbere, quàm uinci. Quod & Sauli uituperio datur, & Catoni. Vnde quòd historia addit, maluisse nobiliter mori, &c. non dicitur secundùm rei ueritatem, sed secundùm eius existimationem. *Apollonia.* *August.* At uerò de Apollonia, cuius historia refert quòd carnificum operas præueniens exiliuit in flammas, Augustinus non est omnino certus. Si autem id uerum fuit, uel dicendum est quòd erat iam tam rogo admota, ut pœna esset coniecta: uel quòd cum esset fœmina, acuminisq; adeò iuris inscia, per inuincibilem ignorantiam sit excusanda: uel ad hoc cum eodem Augustino recurrendum, quòd id diuino instinctu egerit.

ARTICVLVS VI.

Vtrum liceat uitam, pro defensione amici, aut cuiuscunque uirtutis, exponere.

ARticulo proximè præcedenti operæpretium duximus hunc sextum adhibere: licet D. Thom. silentio hic eum prætereterit. Sunt enim apprimè affines & germani. Quæritur ergo utrum uitam propriam liceat pro amico aut pro quacunque uirtute morti offerre. *Primum argum. a parte negatiua.* Arguitur enim à parte negatiua: Vitam periculo mortis obijcere eodem recidit ac si quis seipsum occidat: nam gubernatorem nauem non seruare dum potest, perinde habet ac si illam submergeret: occidere se autem nemini licet, cùm non sit uitæ suæ dominus, sed custos: ergo neque uitam pro alio exponere. *Arg. 2.* Secundo, Ordine charitatis plus se quisque diligere tenetur, quàm alterum: saltem non licet alterum plus diligere, mandante nobis Deo & proximos sicut nos ipsos diligamus, qui autem propriam pro uita amici exponit, plus alium diligit quàm seipsum, ut lib. de mend. cap. 6. arguit August. *August.* ergo id non licet, ut ipse ibidem concludit. *Arg. 3.* Tertio, Sicut uita spiritualis ad spiritualem, sic & temporalis ad tẽporalem: nemini autem spiritualem propriam licet pro spirituali totius mundi amittere: ergo neq; temporalem propriam pro temporali amici. In contrarium est uerbum Christi, Ioannis decimoquinto. Maiorem hanc dilectionem nemo habet, quàm ut animam suam quis ponat pro amicis suis.

Quæstio est egregia: neque solùm Philosophis digna, uerùm & Theologis: tametsi non pro eius dignitate uiderim ex professo disputatam. Tribus ergo conclusionibus absoluendam duxerim. *Prima conclusio.* Prima est: Ponere uitam pro Deo, atque in testimonium eius fidei, catholica fides iubet; cuius perinde contraria assertio, hæresis est manifestaria. Hoc patet ecclesiæ testimonio, quæ

ob

ob hanc præcipuam uirtutem martyrium ordinem, ceu inter diuos præcipuum, usqueadeo colit, ut censeat per actum martyrij omnia condonari peccata. De hoc ergo non pertinet ad præsentem locum disputare. Sed adiungimus eidem conclusioni, pariter pro tutela cuiusque uirtutis id ipsum licere. Ob id enim Ioannes Baptista martyrum catalogo adscribitur, quòd de iniquitate incestuosum Herodem redarguebat. Neque solùm in præceptorũ tamen, uerum & ad defendendum consiliorum ueritatem id ipsum laus esset, nẽpe ut quis defenderet consiliũ esse, uota religionis suscipere. Hæc enim omnia in cultũ propugnationẽq; fidei referũtur. Neq; uero est qui negare possit quin etiã pro republica liceat periculum subire mortis, quandoquidem, ut antea sæpe diximus, respublica ad id potest ciues suos cogere, sicuti totum membra, ad sui defensionem. Hęc ergo citra disputationem iacta sint fundamenta. Quo autem alterum, quod patentissimum etiam est, extremum, cum hoc ipso componamus,

Secunda conclusio.

sit secunda conclusio; Nullatenus licet aut uitam spiritualem, hoc est Dei gratiam, amittere, aut minimam eius iacturam facere pro salute spirituali totius mundi. Immo, ut absit blasphemia uerbo, si casus per impossibile accidere posset, neque pro sanctorum defendenda gloria. Memini .n. quosdã hoc in dubiũ reuocare, nihilominus conclusio adeo per se nota est, ut contraria manifestam complicet repugnantiam. Enimuero optare de gratia Dei cadere, ut alij ipsa persistant, est eligere esse in odio Dei; quod autem hoc sit uirtus, implicatio est contradictionis. Nam quod est uirtus, licet; per id autem quod licet non perditur gratia. Item optare odium Dei, est optare id quod intrinsecè est malũ. Immo & minimũ ueniale peccatum licere admittere pro salute spirituali totius mundi, contradictionem inuoluit. Sed neque optare minus diligi a Deo, vt alij magis diligantur, fas esse potest: nam qui minùs diligitur, minùs diligit: optare autem minùs diligere, est quid optare contra naturam ipsam charitatis: atque adeò implicatio contradictionis est illud esse opus charitatis.

Obiectio.

Contra hanc nihilominus ueritatem arguitur: Sequeretur neque licitum esse uitam spiritualem periculo objicere pro salute animarum: nam si illam nequaquàm licet perdere, videtur sequi, neq; eius periculum subeundum esse. Consequens tamen est falsum. quoniam prudens charitatis feruor nonnunquàm hominem animat, vt ad cõuertendas perditas mulieres cum aliquo suo periculo earum colloquium adeat: uel aliquò ad prædicandum pergat, vbi in maiori uersabitur periculo uitæ spiritualis: quàm si intra claustra se monasterij contineret.

Solutio.

Respondetur, primã consequentiam nullius esse ualoris. Nam iacturam facere gratiæ, detrimentum est ipsius charitatis; exponere autem illam periculo, adeò non est charitatis remissio, ut ex nimio eius ardore procedat.

Tertia conclusio.

Tertia conclusio, ad cuius ueritatem explorandam præsens mouetur quęstio, sit; Licitum est, & sæpissimè officium, uitam corporalem exponere, non solùm pro uita spirituali amici, uerùm & pro temporali; quin uerò pro eius honore, & fama, & pro eius bonis temporalibus.

Augustin.

At qui de hac quæstione diuus Augustinus diuersè loquutus est; loco nanque inter arguendum citato usus est ad partem negatiuam annuere. Tamen libro de Amicitia, capitulo decimo, expressè ait uitam corporis ponendam esse pro amico, vt sanxit, inquit diuina auctoritas. Nimirum ad uerbum Christi alludens à nobis citatum, Maiorem charitatem nemo habet, &c.

Maiorẽ charitatem nemo habet, &c.

Et re uera nunquàm mihi in dubium uenire potuit, qui certò crediderim peregregiũ hoc esse amicitiæ, ac subinde uirtutis officium. Et primùm auctoritas Christi, si meditate perpendantur, hunc planè sensum facit. tametsi non desint qui cauillantes dicant Seruatorem nostrum hunc tantùm docuisse, quòd liceat uitam corporalem pro spirituali amici, sicut ipse fecit, exponere. Enimuero quamuis ipse ad hoc propositum illud citauerit, nihilominus dicterium illud vulgò inter philosophos, circumferebatur, illud nimirum ubique docentes, Amicus est alter ergo. Quare eorum sensus non ad uitam spiritualem referebatur, sed ad hoc quod ius amicitiæ sit cum periculo propriæ uitæ bona amici etiã temporalia tueri. Quocirca Christus vulgatum allegans axioma, eundem sensum approbauit: uidelicet quòd cùm charitatis sit, dispẽdium ceterorum bonorum amici gratiã facere: hæc tamen summa sit, ut etiam uitam ponas. Adde, quòd Christus pro uita temporali nostra propriam posuit.

Christus pro uita tẽporali nostra propriã posuit.

Nam sicut per peccatum, ut ait Paul. mors introiuit in orbem, ita & redemptoris munus fuit liberãdo nos à peccato, liberare etiam à temporali morte, donando nobis immortalia corpora. Quare eodem cap. 5. Paul. concludit; sicut regnauit peccatum in mortem, ita & gratia regnat per iustitiam in uitam æternam. Et cap. 8. Lex spiritus uitæ in Christo Iesu liberauit me à peccato & lege mortis. Prætereà, illo uerbo, Christus noluit mortalium amicitiam sibi maximè conciliare. Ob idque illud absq; ulla exceptione absolutè citauit; scilicet quòd in hoc maximè ostendatur charitas, quod quis ponat uitam pro amicis. Non enim ait pro hoc uel illo bono amici, sed pro amico ubi tua ipse uita indiguerit. At uerò ut ad rationes naturales descendamus, illa qua quidam utũtur, non est satis firma. Arguunt enim ob id licere uitam exponere pro amico, quòd iustum est illam ponere pro uirtute, & uera laude, & ponere uitam pro amico est uirtus. Hæc nanque ratio principium petit. Nam hoc ipsum est in controuersia. Amicitia enim non est uirtus, sed uirtuti proxima; ut ait 8. Ethic. Philosophus; Sum enim alteri amicus, quia studiosus est.

Aristo.

Sed de hoc est quæstio, utrũ ius amicitiæ hoc permittat, ut uitam cuius tu non es dominus, possis pro illo exponere: eò præsertim, quòd cùm uita sit bonorum omnium temporalium maximum, & amicitia non sit nisi temporale bonum: uidetur uita non esse pro amicitia commutanda.

Ratio efficax conclusionis.

Ratio ergo conclusionis sic efformatur; Vita nihil altius est, quàm quoddam temporale bonum quod non est supremus finis, in quo nostra consistit felicitas; sed est tantùm medium ad ipsam consequendam & cõseruandam; bonum autem utile licitum est in defensionem alterius boni exponere, quod pars est nostræ felicitatis, etiam si per se consideratum minoris esset pretij. Potest enim iure optimo quisque uitam periculo obiicere ad defendendum bona sua temporalia, eò quòd bona ipsa rursus ordinantur in conseruationem eiusdem uitę, atque in statum eius felicem; uita autem amici mei est proprium meum bonum, ad meam etiam felicitatem pertinens; ergo eadem ratione mihi licebit, immo multò decentiùs, propriam uitam pro illa ponere, nam merito illam pluris facio, quàm bona mea, quando quidem per ipsam felicem statum uitæ meæ conseruo.

Quin uerò eadem ratione sequitur, ut possim illam exponere ad protegendum eius honorem & bona tẽporalia, si fuerint usqueadeo ampla. Secũdo arguitur exẽplo Christi; Certũ enim est, uitã eius etiam temporalem præstantiorem fuisse nostra spirituali, nã erat uita Dei, per quam scilicet homo uerè erat Deus; & tamen quia uita nostra æterna in eius redundabat gloriam, illam in prætium nostræ dispendit. Tertio arguitur; Iure naturæ omnes mortales sumus eiusdem corporis membra; ergo sicuti membrum eiusdem corporis unum pro alio exponitur, ut inuicem se custodiant, sic licitum est inter homines. Quarto; Sicut pro republica debitum est uitam ponere, quia partes eius sumus, quam ideo conseruare tenemur, sic & pars se potest periculo alterius partis exponere; quandoquidem salus reipublicæ ex salute partium constat. Adde, quod negare filium cum propriæ uitæ periculo debere uitam patris tueri, feritas profectò esset & barbaries, cum eandem uitam à parentibus receperimus. Concesso ergo semel, quod iure charitatis hoc liceat, non est descensus difficilis, ut etiam pro oxore, pro filio, pro patre, atque adeò pro amico id liceat. Nam pro rege, nemo dubitat. Prætereà, nullus philosophorum sapiẽtumque Physicorum non laudat facinus Pyladis atq; Orestis sine historia fuerit siue fabula, ut Cicero lib. de Amicitia insinuat, tametsi mẽtiri ut alter ꝓ altero haberet, nõ fuit

Pyladis atque Orestis memorabile facinus.

uirtus.

Vox populi, vox naturae.

uirtus. Sed quid in re nō dubia moramur? uox populi uox naturę est, & tamen nulla fuit, seu barbara natio, seu sancta, etiam si Christianam intelligas, in qua non egregiæ laudi daretur, ac detur, quod qui homine in periculo mortis coniectum viderit, eidem se offerat periculo, ut proximi uitam, dum possibile apparet, eripiat. Dum possibile, inquam, apparet: nam alias, temeritas esset. Exempli gratia: qui gladijs se inuicem impetentes aspectat, & potens cum aliquo suo periculo litem dirimere, non se medium infert etiam si non teneatur: profectò vt ignauus & infamis habetur: tantum abest, vt si id fecerit, perperàm fecisse iudicetur. Idemque ferè iudicium est de protegendo amici honore, atque alijs magnis bonis, quibus uita eius sustētatur & honor. In summa, qui hoc negat officium esse eximium amicitiæ, ornamentum profectò eius præcipuum de media republica tollit.

Ad primum argu.

Occidere se, bifariam cōtingit.

Ad primum igitur argumentum negatur idem esse, uitam quempiam pro amico ponere, quod seipsum occidere; iam enim suprà diximus, occidere se quempiam, bifariam contingere. Vno modo, directè & per se: & hoc nunquā licet neque pro amico, neque pro virtute ipsa. Haud enim poterat martyr strangulare seipsum pro fide. Altero verò modo id contingit per accidens: scilicet, quando quis propriam vitam non seruat, quam seruare potest: & hoc non reputatur homicidium nisi quatenus ipsam seruare tenetur. Et quāuis homo non sit suæ uitæ dominus, sed custos: tamen non tenetur eam omni possibili modo seruare. Potest quippe eam, ut diximus, non solùm pro uirtute, verùm & pro bonis tēporalibus exponere. Quin verò etiam potest non vti optimo cibo ac regimine, aut optima medicina ad ipsam seruādam. Eadem ergo ratione potest illam exponere pro amico. Sed tunc peccaret, quādo illam prodigeret, hoc est, pro nullo bono fine, aut pro exiguo illam dispenderet, vt si ad defendendum valorem vnius scuti periculo illam obijceret. Ex hac autē solutione oritur scrupulus, vtrum in naufragio, vbi tantùm vna est tabula, quæ duos seruare non potest, liceat vni alteri cedere? Et fac esse filium & patrem. Ex conclusione enim uidetur sequi id esse licitum: ex hac autem solutione apparet contrarium colligi. Nam qui tabulam desereret, perinde haberet, ac si se in mare proijceret: quod est se directè occidere. Profectò res est dubia. Respondetur ergo quòd antequam tabulam filius capiat, potest illam relinquere patri, quia non hoc est positiuè se occidere, sed permittere se mori: postquàm verò eidem insidet, re uera non apparet licitum esse ut se in fluctus deijciat.

Qui tenentur seruare uitam propriam.

Scrupulus.

Ad secundum argu.

D. Thomas

Ad secundum respondetur quod ordo charitatis quo homo tenetur non plus proximum quàm seipsum diligere, attendendus est secundùm vitam spiritualem: cuius ideo detrimentum homo non debet pati pro toto orbe: sed quantùm ad temporalia non est ille ordo necessarius, quoniam temporalia per se non pertinent ad perfectam felicitatem: sed sunt tantùm media, ut diximus. Vnde S. Tho. 2. 2. q. 26. arti. 5. in solutione primi, ait, quod cùm vnumquodque id sit quod in ipso præcipuum est, magis est proximus diligendus quantùm ad spiritualia quàm corpus proprium: vt si simpliciter fuerit necessaria uita nostra pro salute spirituali eius, tunc sit nobis expendenda: ubi explicat ordinem qui est ex necessitate præcepti. Sed tamen inferiùs in solutione tertij ait, quòd licet non sit de necessitate charitatis quòd homo proprium corpus exponat pro salute proximi, nisi in casu quo tenetur eius saluti prouidere: tamen quòd aliquis sua se sponte ad hoc offerat, pertinet ad perfectionem charitatis. Vbi non distinguit de salute spirituali & corporali, sed vtrunque videtur intelligere.

Ad tertium argu.

Postremum denique argumentum solutum est, ubi monstrauimus non esse eandem rationem de spirituali & temporali salute. Quare falsum est eandem esse rationem spiritualis ad spiritualem, quæ temporalis ad temporalem.

ARTICVLVS VII.

Vtrum liceat in aliquo casu interficere innocentem.

Primum argumentum.

POst nocentis homicidium (quod quemadmodum lege fiat, dictum est) subsequitur in hoc septimo articulo, qui est apud S. Tho. sextus, disputare utrum liceat in aliquo casu innocentem interficere? Arguitur enim à parte affirmatiua. Abraham hac laude inter cetera commendatur, quòd innocentem filiolum aræ destinauerat. Secundo: Si id licet quod maius nocumentum infert, & id licebit quod infert minus: nam de illato documento æstimatur peccati grauitas: licet autem peccatorem occidere, etiam si periculo perditionis æternæ nonnunquam exponatur, ut suprà dictum est: ergo & innocentem quem certius creditur miserijs huius seculi solutum ad æternam felicitatem aduolare. Tertiò: Quod secundum ordinem iustitiæ fit, nullum est peccatum, sed quandoque iudex secundum allegata & probata innocentem in mortem adigere cogitur, quem scit falsis testimonijs delatum, & pariter minister qui eius dicto audiens esse tenetur: ergo licitum est quandoque innocentem interficere. In contrarium autem est illud Exo. 23. Insontem & iustum non occides.

Argum. 2.

Argum. 3.

Titulus quæstionis illustratur.

Duplex innocens.

Vnica conclusio.

Probatio.

Quæstionis titulus de duplici innocente intelligi potest. Primò, de eo qui non solùm reuera est innocens, uerùm etiam legitimè, quia non probatur nocens, & de hoc præsens intelligitur interrogatio. Alius uerò est, qui licet re quidem sit innocens, tamen legitimè probatur nocens: de quo, cùm grauior sit abstrusiorque dubitandi ratio, inferiùs q. 4. artic. 2. mouebitur peculiaris quæstio. Hæc ergo facilimè unica conclusione expeditur. Nullatenus licet hominem innocentem, cuius nulla habetur sinistra opinio, interficere. Probatio est peruia. Homo enim, ut ex dictis patet, & secundùm seipsum consideratur, & prætereà in ordine ad bonum commune. Et quidem secundùm priorem considerationem, scilicet quatenus est rationalis naturæ, neminem interficere licet. Nam & iniquissimi etiam peccatoris natura, quatenus Dei figmentum, diligenda est: ob solam ergo caussam communis boni peccator occiditur: in innocente autem nihil est cur ius reipublicæ fiat ipsum occidendi: quoniam præcipua est reipublicæ pars, atque ad eius salutem præcipuè conferens. De hac conclusione non est cur multùm dubites, offeruntur nihilominus nonnullæ, licet tenues, dubitandi rationes. Prima, dum in obsessa à tyranno ciuitate ciuis innocens est, cuius caput tyrannus ille petit, eo forsan quòd sibi est aduersus. Historia est de Demosthene, quem, dum Athenien. ciuitas obsidione opprimeretur, tātum dux ille hostis petebat, ut incolumem relinqueret ciuitatem. Tunc enim ille in senatu fabulam illam luporum retulit, qui ab ouibus canes deposcebant, illa uafricie ut securi posteà possent in inermem, pauidūque gregem irruere. Dubium ergo est utrum tunc pro salute totius reipublicæ licuisset innocentem in manus hostis perdendum tradere. Apparet enim fuisse licitum. Primùm quia respublica ius habet exponēdi ciues patētī morti pro salute totius: ut patet in bello: sicut totum suas partes. Deinde quòd & ipse tunc innocens, cuius morte salus totius ciuitatis agitur, tenetur se hosti dedere: ergo ad id potest respublica ipsum cogere. Nihilominus respondetur nequaquam id esse tunc licitum. Quare D. Tho. generalem statuit conclusionem. Nam, ut ad primum argumentum respondeamus, tunc respublica potest exponere ciuem quando necessarius ad pugnandum est & resistendum hosti: quia tunc est per se necessarium medium: non autem quando tantum est necessarius ex malitia alterius. Quoniam cùm homicidium per se non sit bonum, nunquam fit licitum nisi ex fine cuius est per se medium. Et innocentis mors nunquam est hoc modo reipublicæ necessaria. Quare sicuti, ut paulò antè meminimus, non licet tibi, iubente tyranno, exuere tibi

Demosthenes.

Solutio S. Thomæ.

ipsi

ipſi unum oculum, ut alterum ſerues; ita neque tunc reipublicæ innocentem morti tradere. Nam, ut ſuperius dictum eſt, non eſt abſolutè domina uitæ ciuium, ſicut Deus, & ideo in innocẽtis uitam ſolus Deus poteſtatem habet. Sunt qui licet diffiteantur rempublicam tunc iuſſu tyranni poſſe eum occidere, fatentur tamen poſſe ipſum eidem tradere ad occidendum. Porrò autem idem eſt utrunque prorſus, atque adeo neutrum licet. Poſſet nihilominus eum illo caſu non defendere, quia reſpublica cum ſui periculo non tenetur defendere priuatum ciuem. Quòd ſi contrà ſimilitudine arguas. Siquis mihi mortem comminaretur niſi manum aut linguam abſcindẽdam illi offerrem, poſſem membrum tradere ut uitam ſeruarem: licet medium illud nõ ſit neceſſarium niſi ex malitia alterius: ergo ſimiliter poſſet reſpublica ciuem ſuum tradere. Negatur conſequentia: quoniã membrum non habet eſſe diſtinctum abeſſe totius: neq; ullo modo eſt propter ſe, ſed propter totum, neq; per ſe eſt capax iuris uel iniuriæ. Homo autem quanuis ſit pars reipublicę, eſt nihilominus & ſuppoſitum propter ſeipſum exiſtens, atq; adeo per ſe capax iniuriæ, quam reſpublica non poteſt illi irrogare. Vnde ad ſecundum ſuprà obiectum argumentum reſpondetur, ꝙ quamuis ipſe teneatur tunc proprio ſe offerre periculo ut publicum caueat, non tamen ad id iure cogi poteſt, quoniam tenetur non de iuſtitia, ſed de charitate. Sicut ſtat me in graui neceſſitate ad eleemoſynam teneri ad quam cogi nõ poſſum. Alius dubitandi caſus eſt in bello: & quidem in cõi aggreſſu, ubi permiſti ſunt innocentes cum nocentibus non eſt dubium quin liceat hoſtes inuadere, cum innocentum periculo. Sed dubium eſt in ſingulari certamine. Video militem in me irruentem quem ſcio innocentem eſſe: puta qui certo credit bellum iuſtum contra me gerere. Videtur ratio ſuadere ꝙ tunc non poſſim illum occidere. Nã bellum non poteſt eſſe iuſtum ex utraque parte. Si ergo ille iuſtè contra me pugnat, nõ poſſum ego iuſtè me defendere. Reſpondetur nihilominus licere. Primum quia iuſtè ambo pugnare poſſumus ex ignorãtia, quando uterque putat ſe iuſtam defendere cauſſam. Præterea licet tunc in conflictu uni militum conſtaret iuſtitiam ab alterius parte ſtare, poteſt ſe defendere: quia non tenetur illam pati mortem. Quare non ſolum tunc ex falſa præſumptione (ut quidam aiunt) nempe quia uterque putat alterum eſſe nocentem, ſed etiam ſi ſciat eſſe innocentem, licitè tunc pugnat. Non poſſet autem alterum occidere niſi in ſuam defenſam. Sed rogat, utrum miles poſſit alterum aggredi quem ſcit eſſe innocentem? Reſpõdetur ꝙ ſi bona fide credat, iuſtum ſe gerere bellum, etiam ſi alium potet eſſe innocẽtem, puta quia uel idem ipſe credit, uel inuitus in exercitu retinetur, poteſt illũ aggredi, tũ ꝙ aggreſſus ipſe in bello eſt defenſio, tum ẽc ꝙ unus princeps ius hẽt aggrediendi alterũ. Qui aũt miles crederet bellum ſe gerere iniuſtũ, aggredi nõ poſſet.

Obiectio à ſimilitudine. *Dilutio.* *Soluitur rationes contra obiecta.* *Secũdus ſcrupulus.* *Submouetur dubium.* *Tertius ſcrupulus.*

Ad primum argum. Ad primum autem argumentum in cõtrarium, lib. 2. ſatis reſponſum eſt, q. 3. art. 8. Deus namq; non tanquam legiſlator, ut Scotus putat, diſpenſare ualet ſuper homicidio: ſed tanq̃ uniuerſalis uitæ dominus, poteſt cuiuis poteſtatem facere alterum occidendi, ſicuti fecit Abrahæ: cuius ideo obedientia laude digna fuit: tametſi pro ſua clementia id non permiſerit executioni mandari. *Ad ſecundũ argum.* Nemo autem mortalium hoc abſoluto utitur uitæ dominio. Solutio aũt argumenti ſecundi notanda eſt apud D. Th. nempe peccatorum grauitatẽ de ſe primo attendendam eſſe, non penes illatam nocumentum, ſed penes obiectum. *D. Thom.* Quapropter innocentis occiſio ſceleſtior eſt & maiori digna ſupplicio, quam occiſio impuri ac perditi hominis. Primò quia huiuſmodi occiſor præſtãtius bonum lædit, quod magis eſt per ſe diligendum, quapropter peius cõtra charitatem peccat. Secundo quia & illi iniuriam facit qui minus erat illa dignus: atque ideo iniquius iuſtitiam uiolat. Et tertio, quia rempublicam meliori priuat bono, ac ſubinde in bonum cõe eſt peſtilentior. Poſtremo, & Deum ipſum impudentius ſpernit, qui iuſtos chariores habet, ſecũdum illud Lucæ 10. Qui uos ſpernit, me ſpernit. Quòd autem iuſto mors in bonum æternę gloriæ cedat, occiſioni accidentarium eſt. *Ad tertium argum.* A ſolutione autem tertij argumenti quod de innocente legitimè probato nocente addebatur, ſuperſedendum eſt uſque ad locum citatum quæſtione ſexta.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum ius ſit unicuique proprium inuaſorem ad ſui defenſam occidere.

Primum argumentum à parte negatiua. CVm ſuprà diffinitũ ſit nemini priuata auctoritate licere malefactorem occidere explorandum ſupererat utrum ſaltẽ liceat aggreſſorem per modum defenſionis interficere. Sunt. n. nõnullæ ſanctorum auctoritates quæ id uetare uidentur. Ait quippe Auguſtinus, ad Publ. De occidendis hominibus, ne ab eis quiſque occidatur, non mihi placet conſilium, niſi fortè ſit miles aut publica functione teneatur, ut non pro ſe hoc faciat, ſed pro aliis accepta legitima poteſtate: ubi negare uidetur, cuipiam ne occidatur licere priuatim occidere. *Argum. 2.* Et in 1. de libero arbit. Quomodo, inquit, apud diuinã prouidentiã à peccato liberi ſunt qui pro his rebus quas contẽni oportet, humana cede polluti ſunt? Et cenſet illas res in uniuerſum eſſe contemnendas, quas homines inuiti amittere poſſunt, in quarum numero eſt uita. *Argum. 3.* Et Nicol. Papa. can. de his clericis. diſt. 50. art. De his clericis quibus conſuluiſtis. ſ. qui ſe defendendo paganũ occiderant, ſi poſtea per pęnitentiam poſſunt ad priſtinum ſtatum redire, aut ad altiorem aſcẽdere, ſcitote nullam nos occaſionem dare, neque ullam tribuere licentiam eis quemlibet hominem quolibet modo occidendi. Cui quidem legi cum ad mores pertineat, uidentur & laici eſſe ſubiecti. *Argum. 4.* Quartò. Homicidium eſt grauius quàm ſimplex fornicatio, ſed nemini hæc ad ſeruandam uitam eſt licita, ergo neque homicidium facere. Poſtremo. Si arbor eſt mala, ergo & fructus, ut habetur Mat. 7. ſed defenſio ipſa uidetur illicita contra illam Pauli monitionẽ ad Romanos 12. Non uos defendẽtes chariſſimi, ergo & aggreſſoris occiſio erat peior. *Argum. 5.* In contrarium aũt eſt illud Exo. 22. Si effringens fur domũ ſiue ſuffodiens inuentus fuerit, & accepto uulnere mortuus fuerit, percuſſor non erit reus ſanguinis, licet ergo ęquiori ratione uitam propriam uſque ad mortem inuaſoris defendere.

Prima concluſio. Ad quæſtionem tribus cõcluſionibus reſpondetur, Prima, Nemini licet aggreſſorem occidere niſi id fuerit neceſſarium medium, nempe ſi alia uia ſe non põt defendere. *Secunda cõcluſio.* Secunda, Vbi medium illud fuerit neceſſarium, licitum eſt nimui ſecundum iura repellendo, cum moderamine inculpatæ tutelę illum occidere. Probantur ſimul ambę concluſiones. Ad quarum probationẽ ſupponitur contingere poſſe ut unius actionis duo exiſtãt effectus, quorum alter ex intentione agentis proferatur, alter uero accidat præter eius intentionem. Vt dum quis fodiẽs ut uitem plantet theſaurum reperit. Morales autem actus ex eo ſpeciem ſortiuntur ꝙ in intentione, & propoſito agentis extiterat, ab eo autem quod accidentarium eſt, nihil laudis uel uituperij recipiunt, ut ſi uenator intendens ſagittam in ferã dirigere, hominem tranſuerberet, non eſt cẽſendus homicida. Ad propoſitũ ergo noſtrum, ubi quis ſe defendit, duos eſt cõſiderare effectus. ſ. & propriæ uitæ cõſeruationem, & exitium alienæ, quorũ prior fuit intentus, poſterior uerò accidentarius. Ille aũt per ſe effectus ex quo actio ſpeciem ſortitur, nullã habet rationem rei illicitæ, quippe cum hoc ſit ius naturale unicuiq; proprium ergo inde nullatenus uitiatur actio. Ex accidentario aũt effectu qui ex illo ſubſecutus eſt fine, uitiari non põt, niſi ubi medium illud proportionẽ non habuit legitimam ad finem, hoc eſt non fuit neceſſarium. Fit ergo utraque concluſio ex eodem ſyllogiſmo conſequens: nempe quòd ubi illud medium non fuit neceſſa-

rium iniusta fuit occisio, ubi uero fuit, non fuerit nisi licita. Nam cum quisque potius teneatur suæ propriæ consulere uitæ, quàm alienæ, nemo tenetur iuri suo cedere, ut alienam uitam propriæ anteferat. Tertia conclusio. Nemini priuata auctoritate licet ex intentione hominē occidere, ut propriā uitam seruet: sed illud tantum munus est publicæ potestatis, quæ talem occisionem in publicum bonum refert: ut patet in principe edicente alteri bellum, & in ministro malefactorem capiente. Probatur: quia occidere alium ea intentione, non est nisi publicæ potestatis, ad conseruandum bonum commune.

Tertia conclusio.

Hic in primis notandum est conclusionem secundam, quæ princeps huius quæstionis extitit, in corde esse iuris naturalis. Vnde dist. 1. can. ius naturale. inter alia eiusdem iuris ponitur, uiolentiæ per uim repulsio. Idq́; patet. ff. de ui & ui arma. l. 1. Et ff. de inst. & iur. l. ut uim, ait Florent. Iure hoc euenit ut quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur. & l. iniuriarum. ff. de iniur. Iuris executio nō habet iniuriam: cum quisque ergo habeat ius se defendendi, nemini tunc iniuriam facit. In summa, c. significasti. 2. de homi. & c. si uero. 1. de sen. excom. Vim inquit, ui repellere, leges omniaque iura permittunt. Et ff. ad leg. Aqui. l. sed etsi. expressè habetur quòd qui alium ferro se petentem occiderit, non uidetur iniuria occidisse. Adeo. n. naturale est cuique rei existere, ut in id quod sibi noceat statim insiliet. Exigit autem istarum conclusionum declaratio ut à tertia inchoetur. Dubium nanque statim existit, quidnam sibi D. Tho. uoluerit ubi ait, nemini licere hominem ex intentione occidere ut seipsum defendat. Videtur nanque negare illud medium esse licitum, atque adeo sibiipsi contradicere. Nam si intelligit quando illud non est necessarium, iam id docuerat in prima, atq; adeo repetitione utitur inutili. Si uero quando est necessarium, contrarium dixerat in secūda. Huius solutio apud Caiet. nisi amplius explicetur, metaphysicam obscuritatem præfert. Ait enim licere cuique ut se defendat, hostem occidere: non quidem ut occisio illa eligatur tanquam medium, sicuti medicus ex intentione pharmacum porrigit ad consequendam salutem. Et hoc est quod asseritur i tertia cōclusione. Sed ut sit defensionis effectus: quemadmodum debilitas infirmi non est in intentione medici: sed est curationis effectus qui præter intentionem sequitur. Hæc autem regula nisi acutè legatur, multos decipientur. Arguitur enim cōtra licitum est inuaso, dum uidet aliter inuadentis manus euadere non posse directo, spiculo iugulum eius ex intentione petere, ut illum pius consternat: ergo regula falsa. Patet antecedens. Docet nanque Arist. 6. Ethi. ad efficacem uoluntatem finis perinde sequi electionem medij, quod iudicatur necessarium, atque in speculabilibus sequitur ex præmissis conclusio; potest autem ille iure uelle illum finem, quem rectè iudicat aliter assequi non posse; ergo & illud eligere medium. Inuenias aliquos etiam ex nostris hæc omnia negantes antequàm concedant licere in conflictu illi qui inuaditur eligere alterius mortem. Sed profectò si licita est defensio, & iudicatur illud necessarium, nescio cur non liceat in hostis iugulum recta dirigere ensem. Quin uero qui uidet hostem in se rectà cum gnato gladio tendere, & timet confertis manibus defendere se non posse, potest sagitta eminus iacta, uel globulo illum solo sternere. Hęc enim est defensio cum moderamine inculpatæ tutelæ. Mens ergo S. Tho. clara est, & planè physica. censet enim tūc duntaxat homicidium ex intentione fieri propter defensionem, quando quis alterum aggreditur ipsum præueniens, uel ad uindicandā præteritam iniuriam, uel ad cauendam futurā. Et ideo optimè ait in tertia conclusione id tantum licere publicæ potestati, uel per bellum respectu exterorum hostiū, uel per executionē iustitiæ respectu pestilentium ciuiū, per quorum punitionē respublica sese defendit. At qui hoc propriè censetur, medium eligere ad illum finem; quod quidē priuatæ personæ non licet. At uero quando

Declarantur conclusiones S. Thomæ.

Caietanus.

Impugnatur Caieta.

Arist.

Mēs D. Th. aperta.

quis inuaditur, tunc quomodocunq; inuasorem occidat inculpata tutela, puta quia uidet aliter non posse eius manus euadere, etiam si directè sagitta aut alio iaculo iugulum aut cor petat, censetur id non intendere, sed solum sui defensam. Et hoc sensu bene potest teneri q̀ illa occisio nō est mediū, sed conseruationis effectus: tametsi consueto sermone rectè etiam appellatur medium eodemque nomine utitur D. Th. in 1. & 2. conclusione. At uero de tutelę moderamine quidnā requiratur ut sit inculpata, dubitari etiam potest. Nam sunt qui aiūt illum qui inuaditur debere summū adhibere iudicium, an possit aliter quàm per illatam mortem se defendere, népe uel fugiendo, uel pacem deprecādo, uel leuiter hostem cædendo, antequam ei liceat illum transfigere. At uero licet ita sit q̀ haberi debet horum ratio si commodè potest, tamen q̀ in conflicto agonizantem tanto negotio obligemus, nulla iubeat ratio, tum q̀ melior est cōditio illius qui inuaditur, postquam alter illi offert iniuriam, tum etiam q̀ illo temporis articulo metus non sinit iudicium liberum. De fuga autem post dicemus. Hoc dixerim quantum ad forum conscientiæ. De foro. n. iudiciali iuris prudentes iudices sunt. Existit autem nihilominus argumentum permolestum, quippe quod rem ualde facit ambiguam. Apparet inquam licere priuatæ personæ hostem occidere, idque tanquam medium eligēdo, nempe ipsum præueniendo & aggrediendo, quod in tertia conclusione negatum est. Faciamus. n. qui per inimicitias diu uexatur, occlusum esse in aliquo oppidulo, unde nullatenus effugere potest, uel in eisdem ædibus ubi est hostis qui & certissimus absque ullo dubio est eundem hostem eum decreuisse occidere, sed expectare horam, uel socios, uel aliam iamiam instantem opportunitatem. Apparet. n. eiusmodi miserū posse alium præuenire, & dum securus est, eum opprimere. Vel fac innoxiam mulierem cum marito eodem lecto iacentem euidenter scire eundem sub ceruicali abdidisse gladiū, quo ipsam dormientem iuguleт: neque patere miseræ suffugium aliud: nunquid non ipsa posset eundem gladium furtim arripere, & fabulam anteuertere? Profectò res est dubia. Ad quam aliud responderi non potest quàm q̀ dum actus ille aggressio est, nullatenus est licitus. Si tamen est defensio, non est cur condemnatur. Vtrum autem eorum sit non est lege aut scientia definiendum, sed arbitrio prudentis quocunq; casu iudicandum. Seruit autem hoc ad pacandas cōscientias post factum. Haud tamen est in publico hęc licentia prædicāda, ne rude uulgus, quod discernere nescit quando est aggressio, quando uero defensio, eam per abusum amplificet. At uero contra secundam conclusionem existit argumentum huiusmodi. Necessarius ordo charitatis exigit, ut modo dicebamus, uitam spiritualem proximi propriæ corporali præferre: quandoquidem spiritualis non solum perfectior est, uerum & finis ipse ad quem tēporalis refertur: quisquis autem priuata auctoritate alterū ui aggreditur, est in peccato mortali, quia id nemini licet: ergo alterum idem ordo charitatis stringit ut mori se citius permittat, q̄ alterū in infernum obtrudat: atq; adeo neutiquam licet eum occidere. Argumentum est quod non modo sciolos multos cogit, ut eius conclusioni fide adhibeant, uerum & Gersonē, grauem alioqui auctorem: qui tract. de Euch. eam habet pro confessa. At uero hoc esset non solū naturale ius peruertere, uerum & Christi iugum, quod suaue est & leue, acerbū facere: atq; importabile. Quænam. n. iustitia esset in lege quæ subditos cogeret, ut uitam quam mortales tanti æstimant, cuiuscunq; temeritati & audaciæ dono darent? Si me tyrānus ad malum vrgeret, uitā pro uirtute deberē ponere: sed tñ q̀ cuicūq; uolenti me iniquissimè occidere id permittere cogar intolerabilis res esset. Imò non solum uitā non cogor illi dare, uerum neq; honorē, neq; famā, neq; bona mea. Est, uerbi gratia, impurus homo & peruicax, qui iurat nisi dedero ei pondus auri patraturū sese graue aliquod scelus, utrum propterea ego stringar petitionē suā illi cōcedere? Minimè

D. Thomas semper sibi constat.

Inculpata tutela.

Obiectio contra tertiam cōclusionem.

Dilutio.

Argumentum contra secundam conclusionem.

Gerson.

gentium.

gentium. Ad argumentum ergo conceditur ordine charitatis magis esse diligendam salutem spiritualem proximi, quàm nostram temporalem. Hæc autem charitatis lex solum obligat, ut quoties ad eiusmodi spiritualem salutem mea fuerit temporalis simpliciter necessaria, debeam illam periculo offerre. Exempli gratia. Laborat ciuitas aliqua uel persona ignorantia inuincibili, quam ego solus possum tollere, deberem certè ordine charitatis cum periculo uitæ ueritatem detegere. Item si mihi incumbit ex officio. Nam tempore pestis tenetur prælatus, & tempore belli princeps non deserere populum: quia hoc secundo casu non sola charitas, uerum & iusticia concurrit. Vbi autem uita mea non est necessaria, sed ipsi sciunt se malè agere, & possunt cessare & sua culpa non cessant, ego non teneor: sed ad perfectionem charitatis quandoque id pertineret. Et hoc expresè docet S. Th. in loco nuperrimè citato, in solutione ad 3. & q. 25. eadem 22. art. 8. ait, quòd licet dilectio inimici in præparatione animi sit necessaria, quando necessitas occurrerit; tamen extra talem necessitatem diligere inimicum non est, nisi de perfectione charitatis. Ad propositum ergo ut descendamus, qui me ui armata priuatim adoritur, sua culpa id facit, quare mea uita non est illi necessaria. & ideo nec teneor illi succumbere. Aliàs occasio porrigeretur nefandis hominibus iustos inuadendi, nempe dum certi essent ab illis non se esse occidendos. Simili enim audacia Machabæorum hostes Sabbathis eos adoriebantur, arbitrantes tunc eos non posse pugnare. Quare ut legitur. 1. Machabæo. 2. decreuerunt etiam diebus illis sanctis sese armis defendere. Haud ergo est consequens. Teneor diligere salutem proximi spiritualem præ mea corporali: ergo teneor illam extra casum necessitatis plus seruare. Vnicuique nanq; mandata est cura suæ uitæ suorumque bonorum: non autem alienorum, etiam si pretiosiora sint. Sicuti seruare pater tenetur magis filium suum quàm extraneum longè meliorem. Hactenus de libertate quam quis habet defendendi se. De necessitate autem, utrum scilicet quisque ad id teneatur ab aliquibus dubitatur. Imò sunt qui id affirmant propter hoc quod à nobis modo asserebatur. Hoc autem dubium art. 6. decisum est, nempe demonstratum, licitum esse uitam ponere pro amico. Vnde palàm consequitur posse inuasum permittere se occidi, ne occidat. Quin uero quandoque tenetur. Quare tres ordines statuendos de hac re arbitror impræsentiarum. Est enim unus quo inuasus teneretur, ut reor, potius mortē perpeti quàm inuasorem interficere, etiam ubi aggressio iniuriosa esset. Etenim si aggressor esset rex, uel dux, uel alia persona quæ ualde esset reipublicæ necessaria: inuasus autem esset persona utilis, cuius uita ad bonum commune nihil referret: profectò crediderim tunc inuasum illum charitate cogi ut lethum potius ferat, quàm alteri inferat. Atqui per alterum extremum contingeret casus ut teneretur inuasus sub pœna peccati mortalis defendere se: ut si uice uersa princeps aut quæuis alia persona reipublicæ perquàm commoda ab impuro aliquo & nefario impeteretur: tunc enim proculdubio prodigalitas esset uitæ non se illum iniuria lacessitum defendere; etiam tùm opus esset lacessentem occidere. In reliquis uero medijs casibus & ius habet inuasus quisq; defendendi se; & nihilominus ei liberum est propter charitatem iuri eiusmodi renunciare. Quid autem si quis me iniuria lacesseret, non armis, sed ui alia aut fraude? ut si scirem iudicem decreuisse me per iniquitatem ad mortem adducere, aut testes iniquis testimonijs: idque mihi esset certissimum, remq; iam esse in proximo, nunquid non possem illos occidere sciens me aliter non posse mortem fugere? Apparet enim idem ius esse, ac si me gladijs inuaderent. Respondetur nequaquam licere, neque idem esse iuris; quoniam solum licitum est uim ui repellere; ius autem non est nisi in præsenti aggressione. Aliàs (ut suprà diximus) si tu præuenires, tu esses qui aggredereris. Quare tunc alia tibi iuris remedia exquirenda sunt. Si autem prætor aut alij ministri iustitiæ uellēt in me manus inijcere, constaretq; mihi per iniquitatem id facere, liceret mihi profectò perinde uim ui repellere ac si essent personæ priuatæ. Secus tamē si id bona fide & lege tentarent; nempe quia sunt indicia uel aliqua legitima accusatio. Tunc. n. licet ego essem innocens, non mihi liceret, quo me eriperem, ministros vulnerare; ut, infrà q. 4. dicturi iterum sumus. De bonis autem temporalibus dubium est, utrum in eorum defensam licet etiā latronem occidere. Apparet. n. hoc nō licere, quia bona hæc tēporalia lubrica atq; adeo necessario peritura non sunt tanti facienda, ut uita eorum gratia homo mulctandus sit. Eò præcipuè q omnia hæc in uitæ humanæ subsidium mortalibus collata sunt. Atque ad id faciat auctoritas Augustini ex 1. libro de libe. arbi. secundo argu. citata. Quin uero & illud Exod. 22 quod c. 1. de homic. citatur de fure nocturno; adiuncta gl. Augustini quæ citatur ca. si perfodiens. de homic. Glossa. n. est, propterea licere furem nocturnum in flagranti delicto morte opprimere, non autem orto iam sole, q noctu discerni nequit, ueneritne ad furtum faciendum an ad homicidium sicuti luce solis deprehendi potest. Vbi significat Augu. solum metu mortis licere furem occidere, non aūt metu amissionis bonorum. Respondetur nihilominus citra dubium licere furem etiam diurnum in defensionem bonorum tēporalium interficere, si aliter illa eripi ab ipso nequeunt. Et ratio est q bona mea, media sunt ad uitæ sustentationem, & status, atque honoris. Quapropter sicut uita fundamentum est omnium bonorum, ita est & eorum tutrix; ad Augustinum autem respondetur, aut q illius forsan fuit sententiæ q ob solum bona temporalia nō licet furi uitam haurire, uel melius q locutus est uti philosophus moralis, quia uix accidere consueuit, quin possint bona eripi à diurno latrone citra eius mortem. Et quando id fieri posset, certè iniquum esset illum occidere. sic. n. habetur lege furem. ff. ad leg. Corn. de sicca. furem nocturnum si quis occiderit, ita demum impunè feret, si parcere ei sine suo periculo nō potuit; parcere. s. liberando res suas. & l. sed & si. ff. ad le. Aqui. si quis cum furem apprehēdere posset maluit occidere, iniuriam fecisse uidetur. Idemq; habetur cap. Interfecisti. extrà, de homic. Vnde iurisconsulti inferunt q etiam dum spes est uia iuridica recuperandi furtum, non licet furem occidere. Et certè si spes esset certissima q facilimo negotio recuperari posset, uerum apparet. Vbi autē res esset dubia, posset liberum esse domino iure uti suo. Vnde eo. c. interfecisti. subditur. Si autem sine odij meditatione te tuaque liberando huiusmodi diaboli membra interfecisti, si ieiunare uolueris bonum est tibi. Quasi dicat, non teneris. De tempore autē defensæ, quamdiu duret, præterea fortè dubitas. Nempe utrum tunc tantum liceat, resistere quamdiu fur rem non arripuit, an uero etiam tunc dum tuis rebus onustus fugit, liceat tibi eum armis insequi, & si aliter deprehendi nequit, etiam iacto telo, sternere. Respondetur toto illo tempore flagrantis delicti licere uim ui repellere, etiam dum fugit; postquàm uero aliquo se iam recepit, non licet eum ui aggredi, sed tenere quousque iudex eum capiat. Attamen cum hæc licere astruimus, nempe furem telo prosternere, sic intelligimus si bona aliquanti sint precij. Nam pro re uili, nempe pro ualore duorum triumve ducatorum, uel uitam periculo exponere delictum esset, sic & alium interficere. Nam licet te tuaque tuendi ius habeas, conferendum tamen est damnum quod tibi caues cum illo quod das. Quamuis innocentis conditio melior sit. Superest autem de honore uidere, utrum ob eius defensam liceat aggressorem occidere. Est uerbi gratia ingenuus uir aut illustris, qui uidens hostem ad se gladio appropinquare, fugiendo posset liberare uitam, utrum fugere cum suo decore teneatur ne suam uel hostis periculo mortis obijciat. Apparet enim secundum ea quæ dicta sunt neutiquam expostare posse 3. quando quidem moderamen inculpatæ tute-

Solutio.

Charitatis lex quando obliget.

D. Thomas.

Quando sit necesse occidere aggressorem.

Tres ordines aggressionis.

Dubium.

Solutio.

Alterum dubium.

August.

Solutio.

August. explicatur.

Quādiu tempus defensæ duret.

Dubium aliud.

Solutio.

læ requirit hostis necem necessariam esse ad seruandam uitam: quod in illo casu non est. Respondetur nihilominus non tenere se in pedes conferre: quia moderamen hoc adhibendum est citra honoris detrimentum quod alicuius sit momenti. Quapropter sacerdotes & monachi fugere omnino in tali casu tenerentur; utpote quorum honor non est conflictum illum expectare: quippe quos armorum usus nisi in extrema necessitate non decet. Et idē est de plebeio infimæ sortis, qui nullam prorsus honoris iacturā fugiendo faceret. Quod si hinc quispiam contra nos intulerit, licere tunc etiam lacessitum & in duellum prouocatum exire: quoniam sine honoris iactura aliud nequit facere. Respondetur nullam esse consequentiā. Nam tunc nulla uis infertur, sicuti dum præsens est hostis. Et ideo qui exit in duellum non repellit nimni, sed cooperatur ad iniustitiam qua alter ipsum prouocauit. Præsertim quòd secundum rei ueritatem & sapientum iudicio, non exire non est dedecus quia ubi uirtus non defenditur, nullus est honor, quippe qui eius est præmium. Ob idque cùm exire ad occidendum priuata auctoritate, non sit uirtus; sic ut neque uerè sit honor, nisi secundum vulgus. Et nomine vulgi quicunque intelliguntur, qui non secundum rei naturam, sed secundum popularem opinionem de rebus iudicant. Sed de hoc nihil ad præsens. Vnum autem hic quispiam meditabitur fortè sophisma. Videtur namq; nobili qui in conflictu vulnus accepit licere hostem cessare iam uolētem repercutere: non quidem in defensam uitæ, sed honoris quem ei abstulit: nam si licet expoliato bona fugienti latroni, ui eripere, cur non & isti eripere honorem? Respondetur disparem esse rationem: nam latro importat tua ipsa bona quæ ab illo eripis: in casu uerò præsenti ille qui te dehonestauit nō secum portat tuum honorem; quare non potes illum iam uēdicare nisi per uindictam quæ soli publicæ potestati licet. Ex his suprà dictis fit quòd si quis quempiam aggrederetur; ut cum fuste leuissimè percuteret, posset id alter etiam hostem interimendo repellere. Præsertim in Hispania ubi tam atrox illa iniuria reputatur. Vtrum autem eadem sit ratio de clericis quæ est de laicis. Respondetur quantum ad ius naturæ idem esse prorsus nisi quòd de defensione honoris non est par ratio, utpote qui illum non habent in armis. De iure autem ecclesiastico, statim.

Subuentio ca nulla.

Excluditur alterum sophisma.

Ad primum & secundum argum.

Primum igitur argumentum pariter & secundum eadem solutione diluuntur. Loquitur enim planè August. in casu tertiæ nostræ conclusionis, nempe nemini ex intentione, puta per uiam aggressionis & præuentionis licere priuata auctoritate se defendere, neque sua. Et ideo ait, pro his rebus, directam significans intentionem, excipiens nisi sit miles. Ad tertium uero respondet D. Thomas, quod cum irregularitas incurratur præter culpam, ut patet in iudice, fit ut clericus etiam si se defendendo aliquem interficiat, fiat irregularis. Loquitur tamen secundum ius quod suo seculo erāt in usu. Postmodum namque Clement. unica de homicid. prouidenter cautum est, ut qui mortem aliter uitare non ualens suum occidit uel mutilat inuasorem, immunis sit ab irregularitate. Præterquam quòd in dicto capit. de his. nihil aliud habetur quàm quòd clericus, ille qui paganū defendendo se occidit multum sibi consuluit si ab officio sacerdotali recessit: quasi non esset necessarium. Adde quòd fortè loquitur ut in præcedenti cap. Clericum. de eo qui in militia, nempe obsidione inclusus paganum occiderat, debuerat enim in obsidione non manere. Vnde can. Interfecisti. de homicid. uolun. presbyter qui se & sua defendendo inuasorem occidit, non deponitur, sed ad pœnitentiā admonetur; forsan propter exēplum, aut propter aliquam præsumptam culpam. Sed de irregularitate statim articulo proximo, ubi hęc uerba S. Thomæ enucleatius examinabuntur. Quartum argumentū nullius est pōderis; quoniam neq; fornicatio neque adulterium media sunt ad defensionem, quemadmodum homicidiū. Quintum uero super eodē nos loco Pauli tractauimus.

Ad tertium argum.

Ad quartum argum.

Ad quintum argum.

Verbum.n. Pauli, Non uos defendentes, idem est Græcè quod, Non uos uindicantes; ut eius uerbale nomen statim subiunctum ostendit, Mihi uindictam, & ego retribuam. Licet.n. nim, dum infertur, repellere; non tamen illatā iniuriam, nisi per publicam auctoritatē uindicare.

ARTICVLVS IX.

Vtrum qui casu alterum occiderit, fiat homicidij reus.

Post uoluntarium homicidium sequitur de casuali, utrum reum faciat homicidam. Sunt.n. in partem affirmatiuam testimonia tam sacra quàm sanctorū patrum. Legitur.n. Gene. 4. de Lamech q̄ uirū in vulnus suum occiderit. Et historia secundū sanctos interpretes fuit q̄ cum in uenatu credens interficere bestiam, hominem interfecerit, nihilominus homicidium ei imputatū fuit. Secundò legitur Exod. 21. Si quis percusserit mulierem prægnantem & abortum fecerit, si mors eius fuerit subsequuta, reddet animam pro anima: abortus autem ille præter percutientis intentionem accidere poterat; ergo casuale homicidium non est absque culpa.

Primum argumentum.

Lamech.

Secundū argum.

Tertiò. Dist. 50. & extra de homic. quàm plures extāt canones quibus qui clerici casu homicidia fecerunt, irregulares habentur; irregularitas aūt ubi in pęnā ponitur, non nisi propter culpā incurritur. Contrarius aūt obuiā occurrit ad Publ. Aug. ubi sic ait, Absit ut quæ p̄p bonū aut licitū faciamus, si quidē p̄p hoc p̄ter nostrā uoluntatē quidq̄ mali acciderit, nobis imputetur, homicidiū aūt casuale est cū ei qui bonū intēdit, malus accidit effectus.

Tertium argum.

August.

Ad q̄ōnem tribus conclusionibus respondetur. Prima est bimembris, eadēq; ceterarū basis ac radix. Nihil casuale quatenus casu accidit, peccatum est; sed quatenus quidpiā habuerit uoluntarij, eatenus erit peccatū. Conclusio probatur secundum Aug. contra Faustū; peccatū nō est nisi quatenus uolūtariū; casus aūt secundū Arist. 2. Physi. est caussa p̄ter intentionē, atq; adeo p̄ter uolūtatē agētis, ergo casualia s̄m illā rōnē nihil secū afferūt culpę. Secunda conclusio. Nemo dans operā rei licitę, neq; sinistrā habens intentionē, dummodo debitā adhibuerit diligentiam ne noceat, quamuis ex actione sua sequatur homicidiū, reatū illius incurrit. Cōclusio hæc præcedentis appendix est & corollaria. Nam eiusmodi homicidiū nihil prorsus hēt uoluntatis, sed est simpliciter casuale. Tertia conclusio: Si quis dat operā rei illicitæ, uel dans operā rei licitæ debitā non adhibet diligentiā, non est à reatu homicidij immunis, q̄ ex eiusmodi actione fuerit subsequutū. Probatur conclusio; contingit id quod actu per se neq; uolitū est neq; intentū, per accidens esse uolitū, atq; intentū; quatenus id non impedit q̄ impedire tū poterat tum ēt debebat. Nam caussa quæ prohibens remouet, dicitur accidentaria. Quo fit ut qui caussam uel actionem non remouet atq; impedit quam tollere debebat; si sequatur homicidium, reus eius constituatur. Hoc aūt fit dupliciter. Vno modo quando operā nauat rebus illicitis, quas uitare debebat; altero uero qū uacās rebus licitis diligentiā non adhibet, ex cuius contraria negligētia subsequitur homicidiū. Atq; hæc est asserta nostra conclusio. Ad planā uero rei intelligentiā recolēdū est, bifariam aliquid esse uoluntarium. Vno modo directè, quia intentum, & hoc simpliciter nuncupatur uoluntarium, opponiturque simpliciter casuali, ubi nihil est uoluntarij; & alio modo contingit esse uolūtarium per accidens, quia non impeditur; & hoc est medium inter simpliciter uoluntariū ac simpliciter casuale. Sed nihilominus ob carentiā directæ intentionis dicitur casuale. Requiritur ergo ad casuale homicidiū primò q̄ non sic intentū; secundò ut imputetur q̄ re uera sequatur ex actione quę tolli debebat; ut habetur c. ad audientiā. de hom. & c. presbyterum. Nam si aliunde sequatur, nullatenus imputatur agenti, ut eodē c. Ioannes. Vt si quem imprudēter incauteq; castigans vulnerasti, & homicidium, uel nō est subsequutum; uel non ex vulnere, sed ex maligna

Prima conclusio.

August.

Arist.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

Illustratur conclusio.

Tres conditiones requisitæ ad hoc quod casuale homicidiū imputetur.

caratione,

curatione, vel alio accidente ille occubuit: non es in conscientia homicidij reus, sed tantum incautæ pulsationis. Tertiò requiritur quòd non solùm posses talem actionem euitare, verùm quòd deberes: licet enim uenator excusare posset venationem: atque adeò iactum teli quo præter intentionem factum est homicidium, nullam inde contraxit culpam. Similiter, vt paulò ante dicebamus, dum latro ex te pecuniam petit, comminatus nisi dederis, furtum aliunde se facturum: licet non dederis & faciat, non est cur tibi furtum imputetur, quoniam non tenebaris. Atque ex hoc sequitur quæstiunculæ solutio in præsentiarum moueri solitæ. Dubitatur nanque verum homicidium casuale quod per accidēs est uoluntarium, fit in vniuersum peccatum mortale. Apparet enim tale ex obiecto. Respondetur nihilominus non habere huiusmodi homicidia plus culpæ quàm fuit in caussa; siue caussa fuerit datio operæ rei illicitæ, siue negligentia in re licita. Exempli gratia, Prohibitus est clericus equum equitare, illum tamen ascendit casu quo non erat nisi uenialis culpa, & hominem infortunio pessundedit, ut habetur in cap. Dilectus. de homicid. non esset nisi veniale peccatum. Pariter si dans operam rei licitæ; ut miles venator ex negligentia, quia non satis circunspexit occidit hominem, si negligentia non fuit nisi venialis, homicidium non erit nisi ueniale. Haud enim diligentiam adhiberi semper necessarium est quàm maximè potest, sed quàm fuerit pro qualitate negotiorum cōgruens. Quòd si caussa culpam habuerit mortalem, leuiorem tamen quàm est genere suo homicidium, non erit in ipso homicidio culpa grauior.

Dubitatio submouetur.

Quod peccatum sit casuale homicidium.

August. Sententia est Augustini vigesimosecundo libro, contra Faustum, ubi ait, Loth, qui ebrius incestum commisit, non fuisse reum incestus: eò quòd crimen illud non habuit plus culpæ, quàm in ebriatione præfuerat. At uerò de irregularitate est dubium: & primò contra secundam conditionem suprà positam est argumentum. Dictum enim est quòd si quis lethaliter incautè & ex graui negligentia quempiam percussit, qui tamen uel per egregiam curationem vel fortè per miraculum mortem euasit, tunc percussor ille non est reus homicidij. Arguitur uerò contrà. Si ex intentione illum tam grauiter vulnerasset, eadem culpa inficeretur ac si esset homicida: ergo & si id incautus ac negligens fecerit. Respondetur in primis irregularitatem non incurri, quæ homicidis posita est, nisi re uera sequatur homicidium. Quare etiam si miraculosa sit mortis euasio satis est ut percussor non habeatur irregularis. Prætereà quantum ad culpam est differentia. Nam qui ex intentione hominem vt occideret percussit, statim, quidquid sequatur reus est apud Deum homicidij: qui verò non ex intentione, sed ex cautelæ defectu alium sauciauit, non fit reus maioris culpæ quam quæ fuit in caussa, vt modò dicebamus. At contra alterū membrum eiusdem conclusionis quo dictum est, etiam si sequatur homicidium, non tamen ex uulnere, sed aliunde, tunc non imputari, arguitur. Si uulnus erat re uera graue, quanuis infirmus non sibi satis caueret, uel non fuerit adhibita illa curatio, quæ si adhibetur euaderet: nihilominus dum moritur, re uera ex vulnere moritur: ergo quanuis negligentia vel infirmi uel medici fuerit, etiam in caussa, ille nihilominus est reus homicidij. Et confirmatur hoc inde, quòd neque infirmus tenetur tāta cautela sibi cauere, neque optimum exquirere medicum, neque uerò medicus tā solertem adhibere curationem: & ideo licet non simpliciter ex uulnere, sed adiūctis alijs negligentijs sequatur mors, nihilominus percussori imputatur qui per iniuriam caussam dedit. Adde quòd forsan neque chirurgorum copia haberi potuit, neque alterius qui sanguinis exitum restingueret, qua de caussa ille mortem obijt, tunc enim cùm nullus præter percussorē fuerit in culpa, ille erit uerè reus. Respondetur ad hoc quòd quando homicidiū subsequitur iudicio medicorū standū est, ut cap. significasti. titu. 2. admonetur, Verū re uera uulnus, lethale erat, quo plurimum homines mori solēt, & tunc non obstante à parte infirmi negligētia, homicidiū vulneranti imputatur. Si autem non erat eiusdē generis, tunc quantum ad percussoris culpam nihil fortuitus euētus refert, quandoquidem tota præfuit in actione; sed quantum ad irregularitatem si citra alterius culpam sequuta est mors, homicidium ei imputatur. Si uero ob culpam uel infirmi uel medici, excusatur. Nam vulneratus postquàm semel uulnus accepit iure naturæ tenetur suæ uigilanter saluti consulere, & chirurgus etiam ob fidem sui muneris eidem prospicere. His præhabitis descendendum nobis restat ad irregularitatis modos. In primis enim quòd qui iuxta tenorem secundæ conclusionis operam dat rei licitæ, prudentemque adhibet diligentiam quempiam occidit, nullo irregularitatis notamine sordescat, multi sunt textus, extra, de homicid. vt cap. lator. & cap. dilectus filius. & c. significasti & c. Ioannes. & c. ex litteris, extra, de homicid. atque alij, distin. 50 Quoniam illic non solùm nulla est culpa, verùm neque uoluntaria occisio. Ex hac ergo conclusione collige, infirmorum custodes atque infirmarios dum infirmum in lecto mouent ut uel aptius ei cibum ministrent uel quietiùs iaceat, etiā si inde mortem tantillùm accelerent nullam irregularitatem incurrere; quia dant rei licitæ operam. Nisi tam immodica esset negligentia & iactatio illius; ut prudentū iudicio censeretur occisio, atque adeò mortalis temeritas. Audiui de Confessario qui cùm reum quendam ad patibulum comitaretur, & in casu iumentum quo ille uehebatur pepulisset, inde scrupulum irregularitatis concepit, quòd sua caussa properantius eum morti obtulisset. At uerò hæc ridicula sunt. In tertia autem conclusione duas caussas irregularitatis posuimus, quarum prima erat dum quis dat operam rei illicitæ. Et quidem Caietā. hic Syluest. in uerb. Homicidium. §. 2. & Doctores iuris Canonici vniuersalem regulam astruunt, quòd omnis qui dat operam rei illicitæ, quomodocunque ex illa datione sequatur homicidium fiat irregularis. Attamen regula hæc in primis non habetur in iure, sed eius interpretes illam inferunt ex contrario sensu; nempe ex præfatis capitulis quibus qui dant operam rei licitæ excusantur. Et potissimùm ex cap. ex literis. 2. & ex cap. dilectus filius; ubi habetur quòd qui non dat operam rei illicitæ, si non est negligens non est irregularis. Inde nanque, tum alij tum etiam S. Tho. intulit, quòd qui rebus uacant illicitis fiant ex eo homicidio irregulares. Debet ergo suis moderaminibus temperari ut uerum habeat uniuersaliter. In primis si clericus in adulterio deprehēsus euaditur, & cum moderamine inculpatæ tutelæ inuasorem occidit, quanuis operam daret rei illicitæ, non debet irregularis censeri, quia homicidium illud nō est tunc uoluntarium. Nam quanuis adulteriū fuerit uoluntariū, nō tamē fuit per se caussa homicidij, sic vulneratio quæ non fuit uoluntaria. Rursus in dicto cap ex literis. excusatur ille monachus ab irregularitate qui cū campanā de campanili deponeret, cadēs lignū puerum oppressit. Fac opus illud fuisse seruile, & forsā in die festo, aut cōtra præceptū Prælati deliquisse illo opere monachū; uerū propterea esset irregularis? profectò minimè credēdū est. Itē in dicto cap. dilectus. excusatur clericus qui sanitatis gratia ascendens equum inopinatò alterum interimit, uerū si equitatio illa eidem clerico fuisset nocua & cōtra iussum medici deliquisset propterea esset irregularis? profectò nulla est ratio ut credas. Nā peccatum quod fuit in caussa ex natura sua, nihil ad homicidium referebat. Sed ais, neq; hoc dicunt Summistæ. Immo uero id asserit Syluester in uerbo Homicidio 2. dub. 18. uidelicet quod si quis cædens arborem quæ erat sua optimè circunspexit ne quenquam opprimeret, quanuis postea cadens arbor transeuntem fortè compresserit, non est irregularis. Si tamē arbor nō erat sua, fiet irregularis; quoniā dabat operā furto. Et pariter habent dicere quòd si nobilis secularis in proprio nemore uenatur, & merè casualiter hominē occidit, non fit irregularis ad suscipiendos ordines, sic: tamen si nemus est alienum, & contra domini uoluntatē illic deprædatur feras.

Impugnatur secundæ conditionis prior pars.

Posterior pars oppugnatur.

Solutio.

Qui incurrunt notam irregularitatis.

Factum ridiculum.

Explicatur tertia conclusio.

Quando debeas irregularis censeri qui das operam rei illicitæ.

Syluest.

Hæc autem profectò minimè credēda sunt: sed sic intelligenda est res illicita cui datur opera, ut scilicet genere suo res illa caussa esse soleat homicidij. Vt si clericus dat operam rei bellicę: licet imprudens & nesciēs alium pręter suam intentionem occidat, est irregularis: & pari iure si torneamenta atque alia pugnæ simulacra exerceat, quæ clericis uetita sunt. Itaque ut homicidium casuale ratione rei illicitæ caussa sit irregularitatis, requiritur quòd opus illud cui consultò operam dabat genere suo sit periculosum. Quando uerò illa opera non sunt clericis ideo prohibita, neque adeò illicita quia periculosa, sed aliam ob caussam tunc homicidium, quod merè est casuale, nullius est irregularitatis caussa. Quapropter Caietani hic sententia: quòd clericus qui inter uenandum homicidiū casuale fecit, similiter excusatur ac secularis nescio an sit vsquequaq; uera: nam si est uenatio talis quæ clericis non ob id uetatur, quòd periculosa est, uerum habet: si autem propter periculum prohibetur: ut est uenatio aprorū quę armis, & telis, & ferocibus canibus fit: profectò fiet clericus irregularis: ubi secularis non fieret. Et per hanc decisionem arbitror explicari cuncta capitula quæ de danante operam rei illicitæ adduci possunt. In primis in c. continebatur. de homic. unde suam isti regulam colligunt,

Explicātur multa capita de homicidio. Diaconus irregularis censetur non ob id quod operam dabat rei illicitę: nam iacere baculos leuandi laboris gratia neque clericis interdictum, neque erat periculosum; sed propterea quod dum alter in eum insiliuit, debuisset cauere ne falce qua ipse erat accinctus, vulneraretur: nā statim cap. lator. clericus qui alterum in terrā proiecit, quod opus de se magis uidebatur illicitum: quia non ex sua negligentia culiellus eius in alterum incidit, non cōdemnatur irregularitatis pœna. Casu autem capituli, Sn sccepimus. nō idcirco fit ille monachus irregularis quod latrones in defensam propriæ vitæ occidit, sed ob id quod pro rebus temporalibus, quarum monachi non debent esse adeò cupidi, eos ligauerat, ac perinde caussam dederat homicidio. Sed & casus capituli, Tua nos. eidem nostro asserto patrocinatur. Illic enim decernitur clericum qui chirurgiæ pietatis gratia in curanda quadam muliere operam impenderat, & pręter eius intētionem mortua est, non fuisse irregularem. Vnde à contrario

Quando incurratur irregularitas propter negligentiam. sensu colligitur quòd si quæstus caussa id fecisset, fuisset irregularis, eò uidelicet quòd propterea clerici ab illa arte arcentur: quod est genere suo periculosa. Secundus modus quo casuale homicidium imputatur, est negligentia; quæ quidem si absque ulla fuerit culpa, nulla est irregularitatis caussa; ut capitulis suprà citatis habetur, quibus secundam conclusionem D. Tho. suffulsimus. Nam etsi irregularitas citra culpam incurritur, ut patet in seculari iudice, debet tamen ut diximus, esse uoluntaria, & ubi negligentia extra omnem est culpam, effectus non censetur uoluntarius; quandoquidem inuoluntarium, ut dictum est, in his quę caussæ sunt per accidens, non est nisi ubi homo id facere omittit quod facere debuit. Quapropter, ut suprà diximus, prudenter cautum est Clemē. unica de homici. ut qui aliter mortem euadere non ualens inuasorē occidit, aut mutilat, liber ab irregularitate sit. Et pari iure etiam clerici sacerdotes petentes in iudicio seculari malefactorum emendā, & eorū quibus expoliati sunt restitutionē, dūmodo protestentur se id ad uindictā non facere, neq; ad sanguinis effusionem, quamuis pasibulo illi affigantur, ab irregularitate sunt immunes, ut habetur de homic. uolū. lib. 6. cap. Prælatis. Id an-

Dubitatio. tē forsan sciscitaris, utrū ubi caussa culpā non habuit nisi

Caietanus. uenialē, incurratur irregularitas. Caieta. imprǽsentiarū ad partē annuit affirmatiuā. Ait quippe casuale homicidiū sēper imputari dāti operā rei illicitę, quò ad pœnam

Solutio. irregularitatis, & culpā aliquā, sed nō sēper quò ad mortalē culpā. Vbi docet citra mortalē incurri irregularitatē propter aliquā culpā. At uerò quāuis hoc aliquam prę se ferat probabilitatē, pro eo quòd iā tunc homicidiū est quadantenus uolūtariū, nescio tamē an omnino sit uerū. Difficile .n. est creditu, quòd irregularitas, quæ ceu pœna propter culpam imponitur, incurratur ex sola ueniali culpa. Quare ego uix illud credere queam. Exempli gratia, Decreuit Clemē. modò citata clericum qui se defendendo hostē occidit, non esse irregularē: quod ergo quis per leuissimam culpam uenialem, caussam dedit homicidio, scilicet quia non usqueadeo perspexit an citra illud poterat se defendere irregularis fiat, nescio quis credat.

Primùm igitur argumentum erat de Lámech, qui Gene. 4. fatetur occidisse uirum in uulnus suum, nempe qui ut omnes habent interpretes, inter uenandum, Cain latētem, putans se feram occidere, iaculo infixit. Ad hoc igitur respondetur, non satis circunspexisse, uel ut alii aiūt, cum oculi iā sibi caligarēt ducatu pueri id incautè fecisse, ea scilicet ignorantia quæ ipsum in culpam coniecit. *Ad primum arg.*

Ad secundum respondetur quod qui mulierē prægnantem pulsat, idem iudicium subit, ubi periculum est abortus, atque homicida, nempe quod si ex intētione faciat, mortaliter peccat, & si casu, tanta delinquit culpa quanta fuit in caussa. Quod si fœtus erat animatus, fit uerè homicida, atque adeo irregularis. *Ad secundum arg.*

Ad canones autem adductos in tertio argumento, satis superq; responsum est. Neminem enim irregularitatis sententia condemnat, nisi eum qui uel operam rei illicitæ dederit, uel in re licita fuerit negligens. *Ad tertium arg.*

QVAESTIO SECVNDA, DE MVTILATIONE MEMBRORVM.

S. Thom. 2. 2, quæstio. 65.

ARTICVLVS I.

Vtrum quempiam suo mutilare membro sit licitum.

QVONIAM animalis uita ex ea quæ in mēbris est, cōstat: post homicidiū sequitur de membrorum mutilatione, vtrum sit ullo casu licita? Et arguitur à parte negatiua: Peccatū per hoc cōmittitur, ut libro secundo ait Damascenus, quòd receditur ab eo quod est secundum naturam, in id quod est contra naturam. secundum autem naturam, auctore Deo corpus decet esse suis membris integrum, ergo contra naturam est illud mutilare. *Primum argum. a parte negatiua.*

Secundo; Sicut anima ad totum corpus, sic & animæ partes ad partes corporis, ut. 2. de Anima auctor est Aristo. anima autem hominem priuare nisi publica potestate non licet; ipsum occidendo; ergo neque particularia membra nisi eadem publica potestate licebit suis animæ partibus, hoc est potentiis, orbare. *Secundum argu.*

Tertio; Salus animæ saluti corporis pręferenda est, nemini autem propter animæ salutem licet sibi membrum abscindere, puniuntur enim secundum prisca Niceni Concilij statuta qui se caussa conseruandæ pudicitiæ castrauerunt, ergo ob nullam aliam caussam amputatio ulla membri licita est. In contrarium est quod Exod. 21. iubetur. Oculum pro oculo, dentem pro dente, ac manum pro manu reddi. *Tertium argumentum.* *Concilium Nicenum.*

Quæstio hæc duobus sensibus decidenda est; quatenus amputatio membri aut publica auctoritate fieri potest, aut cuiusq; priuata. Nā & abscissionis caussa, vel morbus esse potest spiritualis, puta uoluntarium crimen, uel naturale corporis uitium. Respondetur ergo tribus cōclusionibus. *Sensus quæstionis.*

Prima, Sicuti publica potestate quis licitè ob graue crimē priuari potest uita, ita & propter leuius trūcari potest membro. Probatur, Sicuti partes eiusdem humani corporis membra eius sunt, atq; adeò in eius seruitiū atq; adminiculū creata: sic & singuli ciues mēbra sunt totius reipublicę ad eādē relata & ordinata; ergo sicut de membris eiusdē corporis eo mō disponēdū est qui saluti totius *Prima conclusio.*

corporis

corporis est cōgruentior; sic & de ciuibus singulis quatenus saluti reipublicæ est expedientius: membrum autem sanum absque detrimento corporis abscindi non potest; quia toti commodum est, sed tunc quando infectum nocet. Igitur si ciuis nocumentum intulit reipublicæ, sicut posset respublica illum prorsus, dum crimen id meretur, extinguere; sic dum peccatum non est tam graue, potest ipsum mutilare: etiam si membrum quod abscinditur, corporali sanitate vigeret, essetque personæ utile.

Secunda cōclusio.

Secunda conclusio. Rursus dum membrum aliquod naturali morbo corruptum fuerit, ex voluntate ipsius ægroti abscindi potest ad eius seruandam vitam. Probatur. Nam vnusquisque ius habet propriam seruandi vitam: ergo dū abscissio membri necessaria est, tunc perinde atque alia medicaminum genera potest illam quisque sibi optare. Quare & auctoritate etiam parentis, aut alius gerentis eius curam, citra publicam facultatem id fieri potest.

Tertia conclusio.

Tertia conclusio: Extra hos duos casus nulli per publicā auctoritatem, neque per consensum priuatæ personæ licita est mutilatio. Probatur: quia vita totius ex mēbris constat. Quare sicut homicidium nemini licitum est, ita neque mutilatio.

Adnotandū discrimen.

Adnotandum ergo discrimen est quòd propter spirituale vitium licet quidem reipublicæ hominem mutilare, non tamen ipsi priuatæ personæ: sed vice versa, ob corporalem morbum licet infirmo sibi membrum consilio medici abscindi permitti, non tamen hoc reipublicæ munus est vt eum cogere possit.

Ratio.

Et ratio est, quia vnusquisque est suæ vitæ custos; respublica verò boni communis. Quo fit vt licet homicidium non nisi ob culpam fieri possit, mutilatio tamen licita etiam sit propter corporalem salutem.

Solutio.

Sed nunquid non potest respublica, aut pater, aut prelatus filium aut subditum cogere, vt dum ad salutem fuerit necessarium, membrum sibi permittat abscindi? Respondetur quòd respublica in hoc nullum habet ius: prælatus verò cogere posset subditum propter singularem obedientiam illi promissam, vt medicamina admittat quæ commode recipere potest. At uerò quod ingentissimum dolorem in amputatione membri aut corporis inscissione ferat, profectò nemo cogi potest; quia nemo tenetur tanto cruciatu vitam seruare.

Vox Marij.

Neque ille censendus est sui homicida. Immo vera est illa Romani vox dum crus illa aperiretur, Non est tanto dolore digna salus. Tertia demum conclusio absque alia exceptione generalem continet veritatem. Nulla enim de caussa, præter iam exceptas, ulli licet à se membrum truncare. Summa enim videri potest ad extirpandos carnis agones:

Origenes.

quam ob caussam Origenes in Histo. Ecclesiasti. libro sexto, cap. 6. fertur sese castrasse; quo ad literam vt forte arbitrabatur, verbum impleret euangelicum de eunuchis qui se castrauerunt propter regnum cęlorum. Quod tamen flagitium illi fuit, vt decretum habet Concilij Niceni, cano. si quis à medicis. distinct. 55. licet zelus & castitatis indicium, laudi sit illi tribuendum. Neque verò Marci factum qui, vt eius habet historia, pollicem sibi ex nimia humilitate resecuit, ne inuitus sacris initiaretur, laude dignū est, nisi reuelatione aliqua protegatur.

Dubium.

Hoc autem restat haud dissimulandum dubium, utrum qui, vt exempli gratia dicamus, ferro manum haberet aut quoduis aliud membrum muro illigatum: si ignis flammam ipsum iā iam inuasuram, aut irruentes hostes aliter effugere non posset quàm membrum sibi amputando, id sibi liceret? Apparet enim nequaquam id iure posse. Perinde enim casus huiusmodi habere videtur atque ille quem suprà refutauimus. Videlicet si quis tibi mortem minaretur, nisi tu tibijpsi membrum resecares. Diximus enim id tibi non licere.

Dubij exclusio.

Respondetur nihilominus non esse similes. immo in præsenti euentu, nisi meum me fallit iudicium, ius illi misero fauet vt illo modo mortem euadat. Nam quando alter tibi minatur mortem, ab extrinseco est abscissio membri necessaria: & ideo tibi non licet; quando verò alligatus es, iam est ab intrinseco. Quare sicut si te canis dentibus teneret posses partem illam inscidere; & si occlusus esses, exilire de fenestra posses, cum periculo frangendi membri. Simile ius est in casu nostro.

Quando incurratur irregularitas ex membrorum mutilatione.

De irregularitate verò tam mutilantium quàm mutilatorum ut dicere pergamus, certum est mutilantem irregularitatē contrahere. Nam cum tot capitulis citatis in titulo de homicid. constitutum sit, homicidium irregularitatem inducere; & membrum quodcunque pars sit vitæ; consequens fit ut mutilator quadantenus homicida censeatur, hoc est membri occisor, atque adeo irregularis; ut optimè doctores notant post glossam suprà citatam in Clementi. de homicid. vbi ambo componuntur uerba, occidere & mutilare. Quare nō sufficit ad irregularitatem quòd quis membrum debilitet: immo forte neque quòd ipsum citra detruncationem mortificet. Nam pœnæ sunt restringendæ, & iura non loquuntur nisi de mutilatore.

Opinio iurisprudentium.

Adnotauit autem eadem glo. intelligendum esse mutilationem membri principalis; atque hactenus rationi consonat. Exemplum autem quod subdit nempe quòd abscissio digiti irregularitatem non inducat, non usquequaque ueritatem continere uidetur; tametsi plerique iurisconsultorum in eadem persistant sententia, cum hac moderatione, quòd digitus ille non sit index aut pollex, quibus diuinum corpus apprehenditur. Et ratio eorū est quod ceteri digiti non sunt principalia membra; utpote qui præcipua non habeant officia; iuxta uerbū Apostoli ad Ro. 12. ut est oculus, & manus &c.

Caietani opinio probabilior.

At uero forte probabilior est contraria Caie. assertio; nam re uera digitus quisque officium habet, licet non ita præcipuum sicut pollex aut index. Qui autē particulam tantum digiti uel sibi uel alteri abscinderet, eò non esset irregularis, quòd parum pro nihilo reputatur. Quo autem ad mutilatos & truncos descendamus, id primum adnotandum ob aliam rationem eos haberi irregulares quàm mutilantes. Illi enim quia se cruētarunt, inhabiles facti sunt; isti autem quia suo ipsorum corporis habitu inepti, ac perinde indecentes existunt, ut sacris altaribus administrent. Nam & antiquitus ut Leuiti. 22. memoriæ proditum est, nullum animal quod cęcum esset, aut truncum, aut fractum, aut testiculis sectis, aut tonsis, licebat offerre Domino. Etenim si ad principum mensas tales non admittuntur administri, multominus eos decet diuina mysteria tractare.

Concilium Nicenum. Concilium Arelatense. Gelasius. Alexan. 3.

Hac enim ratione in concilio Niceno eiusmodi corpore uitiati ab ecclesiastico munere abacti sunt, ut cano. si quis à medicis. 55. dist. refertur. Postquam sanctionem subsequutę sunt aliæ tam concilij Arelatensis quàm Gelasij, atque aliorum pontificum; ut eadem distinct. canon. Hi qui atque alijs, legitur. Atqui illi præcipuè à sacris functionibus inhibentur; qui sinistrè Euangelium audientes, quò carni resisterent, nolentes secti sunt; quibus canonibus post subscripsit Alexan. III. toto tit. de corpo. uitiat. Immo & deformitas si grauis sit in oculo, quamuis sit natiuitatis uitium, promotionem prohibet. Qui autem sanitatis gratia medicorum consilio secantur, non ideo redduntur inhabiles ad sacerdotium, ut habetur eadem distinctione. canon. si quis pro ęgritudine. & de corpo. uitiat. utroque cap. ex parte. Neque solum membri principalis abscissio, qualis est manus, irregularitatem inducit ut habetur cap. exposuisti. eo. titu. quòd immo & si quis partem digiti sibi abscidit; ut habet can. qui partem. 55. distinct. Sed intelligitur quòd sit tanta ut sine scandalo tangere sacrosanctum sacramentum nequeat, ut exponitur de corpo. uitiat. cap. 1. & cap. ultimo. Et forsan leuior caussa requiritur in mutilante ut fiat irregularis, quàm in mutilato. Nam in mutilante abscindere digitum, ut diximus, forsan sufficit quia membrum occidit, in mutilato uero requiritur quòd sit uel insignis deformitas; siue à casu, siue à natiuitate proueniat.

Ad primum argumen.

Ad primum igitur argumentum principale respondetur, id quod est contra particularem naturam fieri posse secundum uniuersalem, ut ascensus aquæ ad replendum uacuum, testimonio nobis est. Quare etsi membri amputatio deformis sit corpori; congruere tamen potest tum saluti eiusdem, tum etiam bono communi. Verum est

tamen

tamen quòd reipublicæ bene institutæ, quàm possunt maximè abstinent ab huiusmodi supplicijs. Primum ne pœnam talionis à malefactoribus antiquo more exigant: scilicet oculum pro oculo, & dentem pro dente. Deinde ne dexteras amputent, quæ quidem detruncatio inutilem hominum reddit. Blasphemis autem optimo iure lingua abscinditur, & falsis testibus euelluntur dentes. *Ad secundum argu.* Ad secundum respondetur, quòd cùm vita non ordinetur ad alium finem ipsius viuentis sed solùm ad bonum publicum, nullatenus se homo potest illa priuare; sed sola respublica illam habet potestatem; membra tamen ordinantur ad vitam, & ideo persona ipsa quæ suę custos est vitę, potest membrum caussa vitæ resecare. *Ad tertium argum.* Ad tertium denique respondetur, quòd abscissio membri corporalis eò est licita quòd necessaria esse solet vitæ seruandæ. At verò ad salutem spiritualem nunquàm est necessaria. Nam peccatum per quod anima moritur, vbique & semper voluntati subiacet; alias nõ esset peccatum. Et fidelis Deus, vt ait Paulus, maiorem hominis tentationem non permittit, quàm ipse per eius gratiã superare potest. Quapropter verbum illud, Si oculus tuus scãdalizat te, erue eum; & si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eã, non eò dictum est quòd esse possit vnquam necessarium, sed vel hyperbole est, vel alium sensum facit moralem de occasionibus amputandis, ut sancti interpretantur: & nos etiam pro modulo illic nostro expositum reliquimus. Vnde super illud Matth. 19. Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cœlorum ait Chrysost. *Chrysost.* Non per membrorum abscissionem, sed per malarum cogitationum interemptionem.

ARTICVLVS II.

Vtrum liceat patri filios, aut dominis seruos verberare.

Primum argum. partis negatiuæ ex Aristot. POst mutilationem sequitur de alijs uerberibus illi annexis dicere. Et quia nõ dubitatur quin reipublicæ id sit licitum, inquiritur de patribus an liceat uerberare filios. Ait enim Philo. 10. Eth. c. 11. quòd patris præceptio uires non habet, neque cogendi necessitatem neque vllius prorsus uiri nisi sit princeps, verberatio autem quædam est coactionis species; ergo id patribus non conuenit, neque uerò dominis. *Secundum argum.* Secundò arguitur. Si id parentibus ac dominis licitum esset, cùm ad fraternam correptionem pertineat, cuicunque personæ idem suffragaretur ius, vt quemlibet verberare corripiendo posset. In contrarium autem est illud Prouer. 13. Qui parcit virgæ, odit filium suum. Et infrà cap. 23. Noli subtrahere à puero disciplinã. Et Ecclesiastic. 33. Seruo maleuolo tortura & compedes.

Conclusio vnica. Ad quæstionem respondetur vnica conclusione. Patribus tantùm ac dominis, aut paternam gerentibus curam, puta magistris ac pædagogis verberare licet subditos & flagellare, nequaquam tamen mutilare. Vtraque conclusionis pars hac ratione probatur. Inter mutilationem ac verberationem hoc interest, quòd mutilatio vsqueadeo est maius verberatione nocumentũ, ut sit irrecuperabile; quale non est verberatio, vtpote quæ sensui duntaxat dolorem incutit; igitur cùm vita totius ea vita membrorũ constet, fit vt ad eundẽ præcisè legitima mutilatio pertineat ratione criminis, qui in vitam ipsam habet potestatem: quæ quidem functio penes solam est rempublicã. Verberatio aũt ad faciliorẽ castigationẽ promptioremq́ correptionẽ spectat: nihilominus & hæc quandam auctoritatem exigit, quam verberans in eum qui vapulat exercet, hanc ergo cum primis pater habet in filios: post verò dominus in subditos; ac demum in discipulos & pupillos magister ac pædagogus. Nam de prælatis, quia publica vigent potestate, ambigi non potest. Res est facilima. At quamuis de patria potestate, scilicet quanta sit in filios, lib. 1. q. statim prima dictum sit, nihilominus hic forsan studiosus roget quonã iure negatiua, cõclusionis pars fulciatur. Apparet enim iure naturæ liberum esse patribus, non solũ verbere, sed & mutilatione, & si opus esset, cęde etiã in filios animaduertere: Nam illo iure illis incumbit liberos educare, & moribus instituere: quæ quidẽ institutio sæpissimè exposcit mutilationis mortisque vindictã. *Obiectio contra conclusionem.* Secũdò arguitur. Statim in mundi primordijs non erat alia respublica, quàm domestica: nẽpe dum sola familia Adæ orbẽ possidebat: tunc ergo cùm necessaria esset publica scelerũ vindicatio, consequitur vt patri id incũberet munus. *Ratio altera* Enimuerò Cain dignus erat supplicio capitis, nisi ei Deus pepercisset: quod & reus ipse metu illo maximo, Qui inuenerit me, occidet me, testabatur. Illud ergo supplicium nemo ei poterat infligere præter patrẽ. Ad hæc, si aliqui essent mortaliũ sic dispersim viuentes, vt sub nullo agerent principe, sed vnaquęque domus seorsum viueret, tunc profectò ratio ipsa docere videtur ut eos qui commeriti essent mortem, pater posset vel auus eidẽ supplicio addicere. *Solutio.* His veruntamẽ non obstantibus respondetur ius ipsum naturæ parentibus eiusmodi vltiones interdicere, solique publicæ potestati tribuere. Idque iure gentiũ esse confirmatum. Vita enim humana vsqueadeo non debet absque meditatissimo iudicio & iuris ordine extingui, vt id non debeat tãtæ multitudini cõmitti quanta est parentum, qui neque leges sciunt, neque caussarũ merita perpendere omnes possunt. Quocirca sic parentibus educare filios natura concessit, ut tamẽ lineam præscripserit quousque sua facultas procederet, & unde publica inciperet: vt. l. si filius. cautum est. C. de patri. pote. & l. Prætor. ff. de iniur. §. præterea. Et secũdum argumentum iam loco citato lib. 1. q. 1. respondimus Adam habuisse publicam potestatem iure dominij orbis quod penes se tunc temporis erat: aucto uerò mortali genere, orbeque iure gentium per familias distributo, unaquæque habuit suum principem. Quapropter, vt ad aliud respondeamus, qui vagi nũc uiuerẽt seorsumque & priuatim absque republica, contra hominis naturam degerent vitã: quippe qui suapte natura animal ciuile est, & gregatile. Quare ab illis nullum sumitur contra præsentem veritatem solidũ argumentũ. Mutilare ergo parentibus non licet, neque mactaliũ vlli præter publicã potestatẽ, sed fuste cædere aut ferula. Id enim est illis iure naturæ concessum. *Qualis sit parentum potestas in filios.* Homo nãque tribus vijs ad uirtutẽ instituitur: nam & ratione ducitur, & metu cogitur, & allicitur præmio: antea ergo quàm rationis sydus eluceat, natura prouidit ut puer & metu cogatur & afficiatur munusculis. Quapropter institutio paterna, quę prima omnium est, his duobus vtitur. Vbi uerò iã ratio suo fruitur lumine, lege tunc incipit & ratione viuere: atque adeo sub publica potestate. At uero parentũ verberatio non vsqueadeo atrox esse permittitur ut habetur citatis legibus. C. & ff. *Paulus.* Quare Paul. ad Ephe. 6. Vos, inquit, patres nolite ad iracundiam prouocare filios vestros. Et infrà, Et uos domini eadẽ facite seruis remittẽtes minas. Vbi tã parẽtes, quàm dñi admonẽtur, tũ ne nimis suos acerbis exterreant. tũ præcipuè, vt dum bilis correpti acerba minãtur, nõ se obligatos adimplere arbitrentur: sed potius, quæ perturbato animo cõminati sunt, sedato post condonẽt. Ex quo fit patrẽ inter corripiendũ filiũ posse lethaliter peccare: nẽpe si iracundia non illi sit rationis miles, sed dux, quę illam suppeditet, & ad eandem iracundiã prouocet filium. Immo vero si ex odio in filium animaduertit, acrius hac ratione peccat quàm extraneus. *Discrimẽ inter patrẽ & iudicem.* Est. n. apprimè animaduertendũ discrimen inter patrẽ & iudicẽ. Publica enim potestas, ut suprà dictũ est, non tam reo ad emẽdã consulit, quàm communi bono ad uindictam: patri uerò, ac domino, & pædagogo ob alia ratione verberare suos fas est, nisi quo ad eius emendationem salubrius ei consulitur. Quare & pro ætate, & pro conditione, & ingenio pueri corripiendus est. *Quintilianus.* Immo & Quintil. & qui de educatione puerorũ scripserunt, non consulunt ut nimio rigore parentes in suos natos inuehantur. *Solutio aliorum dubiorum totalis præstita.* Nam si sint bene nati, solent eos illo rigore ignauos facere ac meticulosos; si uero duri sint ingenij duriores illos efficiunt. Sequitur ex his se-

cundò

cendò solutiu dubitatiunculæ, an liceat parentibus vulnerare filios: aut dominis seruos. Quatuor enim sunt læsionum genera: scilicet interfectio, mutilatio, verberatio, & vulneratiu, huc est vulneris inflictiu: quæ & fuste fieri potest, & gladio, per dyscrasiam & discontinuationem membri extra mutilationem: quare ad atrocem verberationem pertinet, quæ neque parentibus licet, neque verò dominis. Post hæc uero rogitas utrum liceat etiam eisdem œconomicis præsidentibus filios aut discipulos verberare etiam clericos, & an incurrant canonē, Si quis suadente. De hoc loquitur Syluest. verb. excommunicatio. 6. §. 4. Et quidem Panormi. super cap. cum voluntate de senten. excommunic. distinguit, q̃ si sint in minoribus ordinibus licet eus verberare correptiunis gratia. Atque id videtur colligi ex eodem cap. §. si vero. Nam dicitur quòd possunt clerici seniores, zelu deuotionis adolescentes in minoribus ordinibus turbantes diuinum officium leuiter percutere: tamen statim sine distinctione subditur, quòd possunt etiam obtentu prælationis & magisterij subditos scholares percutere; & expresse, ca. ex tenore. habetur quòd prælato liceat verberare inferiorem, etiam si sit subdiaconus. Ex quo infert Syluest. quòd si prælato id licet, eodem iure liceat patri. Et sic disscantur iurisconsulti de his subditis, qui sunt in sacris. Nam de minoribus nemo dubitat, quin verberari possint. At uerò his nun obstantibus de prælatu, nullatenus in dubium venire potest quin possit subditos etiam sacerdotes flagellis cædere more consueto. ut patet in Decretis, dist. 45. per totum. An verò ex bili arreptu fuste possit eos ferire, nescio an liceret: quia cùm modus non sit consuetus, minimè apparet tam castigatio quàm iniuriosa læsio. Attamen consequentia à prælatis ad parentes non est tam liquida quàm Syluest. arbitratur. Nam prælati habent publicam potestatem ac iurisdictionem cum vi coerciua, parentes vero ac reliqui non nisi œconomicam. Nihilominus non esset omnino condemnandũ quin magistri possint etiam discipulos ferula verberare, etsi essent in sacris. Sed de hoc standum est usui & foro ecclesiastico. Si vero dubitas vtrum dum corripiẽdo excesserit, seu prælatus sit, seu pater, canonis sententiam incurrat: Respondetur quòd quanuis aliquo modo excedat, etiam vsque ad sanguinis effusionem, dumtamen id præter suam intentionem accidat, non est cẽsendus incurrere; postquàm dat operam rei licitæ. Neque potest homo tam attentus esse quominus virtutis limitem trãsgrediatur. Quando vero vsqueadeò esset excessus enormis, vt odij iudicium existeret, tunc sanguinem fundens, canonem incurreret. Quapropter eadem distinctione, ca no. cùm Beatus Paulus, & can. disciplina. admonentur lenitatis prælati nempe ne tã immodicis verberibus quàm salutiferis verbis suos subditos instituant. De marito autem utrum vxorẽ verberandi ius habeat, respondetur nõ esse illis denegandum quandoquidem vir, vti ait Paulus, caput uxoris sit: uti tamen eodem iure dedecus est, atque adeo nefas, nisi grauissima ingruente necessitate. Sunt enim barbari qui vxoribus ut mancipijs utuntur: vt 1. Polit. auctor est Aristot. Cùm enim duo sint in carne vna, æqualitate quadam esse decet complexos.

Altera quæstio.
Syluest.
Panormi.
Legitima solutio propositæ quæstionis.
Scrupulus.
Responsio.
Aristot.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd etsi secundum Philosophum pater uim non habeat coerciuã; quia domus non est perfecta respublica sicut ciuitas: id tñ duntaxat sit inde cõsequens q̃ non possit, aut occidere, aut mutilare, aut alia irrecuperabilia nocumenta infligere: haud tñ vetatur quin leuioribus uerberibus possit vti. Ad secundum respondetur quòd etsi vnicuilibet licitum sit disciplina alios instituere & fraterna correptione admonere si sua ipsi sponte audire velint, ad id tamẽ cogere nemo potest nisi qui curam alterius gerit; quales sunt parentes, domini ac pædagogi; quibus iden solis pertinet verberibus castigare. Adde quòd etiam iussu istorum potest eorum minister idem facere; sed præterea id nemini licet. Quare etiam si in flagranti delicto latronem tua deprædantẽ occupes, tantum tibi licet resistẽdo eũ percutere, nõ tamẽ fugiẽtẽ per modũ vindictæ nisi adeò esset leuis verberatio ut pro nulla duceretur.

Ad primum argum.
Ad secundum argum.

ARTICVLVS III.

Vtrum licitum alicui sit carceri quempiam mancipare.

POst cædes, vulnera, & verbera, sequitur ut de carcere etiam dicamus, vtrum licitum sit hominem in ipsum includere. Arguitur enim à parte negatiua. Homo suapte natura est liber: secundum illud Ecclesi. 15. Deus reliquit hominem in manu consilij sui: libertati autem incarceratio aduersatur: humanæ ergo naturæ repugnat, atque ideo nemini licet. Secundò. Si hominem carcere coercere liceret, id maximè ad cohibendum illũ ne malefaceret, si autem illo fine licitum esset, idem cuicunque competeret iussuam cuique licet proximum suũ à malo cohibere. Consequens tamen est falsum; nã inter alias iniurias connumeratur; quæ quidem eo grauiores sunt quo in personã inferuntur quæ plures habet coniunctas; nam tunc iniuria quæ vnum tangit, multos attingit: ergo id nequaquam licet. In contrarium est historia Leuit. 24. ubi quidam legitur in carcerem de peccatu blasphemiæ intrusus.

Primum argumen.
Secundum argum.

Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior est. Publicæ potestati, eidemque soli fas est subditos in carcerem occludere, siue ecclesiastica sit, siue ciuilis. Probatur pars utraque conclusionis. In bonis corporis tria per ordinem considerantur. Primum eius integritas, cui per præcisionem ac mutilationem nocetur. Secundum, sensualis delectatio ac uoluptas quæ per verberationem impeditur: Tertium: membrorũ vsus qui per carceres, perque alia quæcunque ligamina cohibetur. Primum autem nocumentum propter eius grauitatem soli reipublicæ, vt dictum est, reseruatur. Secundũ uero, quoniam leuius est, parentibus ac dominis permittitur: Tertium ergo, cùm non modò via sit ad primum, uerum & quædam eius inchoatio; nam ob id reus carceri mancipatur ut uel auditus supplicio deputetur, uel ob leuius crimen illam luat pœnam; condecens est, ut eidem soli reipublicæ sit deputatum, penes quam potestas est uitæ & mortis. Quocirca neque parentibus neque dominis id licet. Hinc fit carcerum duplicem esse vsum in republica. Seruiunt nanque & ad conseruandum malefactores dum eorum caussæ tractantur ac deciduntur, & præterea in pœnam; qua plurimum ecclesiastica potestas utitur, dum ad verbera procedere non potest. Et quod de carceribus dictum est, idem & de exilio censendum. Pariter enim libertati cõtrapugnat. Quin uero vt perpetui carceres, ita & exilium morti iure æquiparantur; atque adeo parẽtes non possunt in exilium mittere filios, licet possint ab eo loco eos elongare, qui eorum moribus pestilens est. Posterior conclusio. Qui eiusmodi iniuriosas læsiones præter iuris ordinem illis intulerint personis, quæ alias sibi habent coniunctas, ex natura rei, si cetera sint paria, grauius delinquunt, quàm si alijs quæ consanguineis carẽt & necessarijs, easdem obtulerint. Tametsi aliunde, nempe ex qualitate personæ possit etiam aggrauari peccatũ. Personas coniunctas imprẽsentiarũ appellamus in primis cõsanguineos & affines, vt patrẽ, filiũ, generũ, leuirũ, &c. vel alia necessitudine œconomica copulatos, vt maritũ, uxorẽ, patronũ, & similes. Quinetiã & extra domum amicos, atque alios necessarios. Cõclusio est clara. Nam quanto iniuria & detrimentũ in plures profunditur, tanto grauior est; omnes aũt coniũcti quodãmodo eandẽ repræsentãt personã. Nam filius est aliquid patris: & vxor aliquid mariti; quinetiã amicus alter ego. Quapropter qui unũ lædit, in omnes iniurius est. Adde q̃ etiã dum illi personæ cum qua delinquis iniuriã non infers, potes & coniunctã lędere. Nam dum tibi uxor in adulteriũ sua sponte cõsentit, aut puella in stuprũ, licet uolẽtibus, iniuriã non facias, illã tamen infers marito ac patri. Quòd autẽ aliunde possit excessus fieri, patet. Primũ ex dignitate

Prima conclusio.
Probatio.
Duplex usus carcerum in republica.
Exilium.
Postrema cõclusio.
Ratio conclusionis.

tate personæ:ut si principē uel optimum virū, vel viduā, vel orphanum, iniuria lacessas, inde grauius peccas. Vnde Eccles. 35. Non despicies preces pupilli, neque viduā si effundat loquelā gemitus. Hic autē D. Tho. nil de illu impræsentiarum meminit, qui in alterum sibi coniunctum iniurius est; ut si patrem occidas aut fratrem (hæc enim scelera iam speciem mutant) sed loquitur de personis coniunctis ipsi læso: vbi species delicti non mutantur, sed per accidens crescit culpa.

S. Thomas.

Ad primum argumentū.

Ad primum igitur argumentū respondetur ꝙ licet homo suapte natura liber sit, tñ dum delinquit per abusum eiusdē voluntatis ius perdit quod habet ad membrorum vsum: & ideo meritu carceri mancipatur. Exēplo nimirū Dei, qui licet fecerit liberū hominē, quandoque eū arcet: iuxta illud Iob. 5. qui dissipat cogitationes malignorum ne possint implere manus eorū quod cœperāt: licet quandoq; permittat eos suis obsequi animi morbis. Pariter nāque respublica non de omni culpa carcere tenet reū, sed grauioribus.

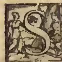
Ad secundum argu.

Ad secundū respondetur ꝙ solummodò parentes retinere filios possunt, ac domini seruos occlusos in pauū tempus, tā in pœnā, quàm ad eos cohibendos: nā inclusio illa non habet rationē carceris. Alijs autē priuatis id non licet. Quoniam etsi cohibere quisque possit fratrem à malo fraternè corripiendo, nequaquam tamen inferendo vim. Quin verò priuati carceres pro enormi delicto iudicantur puniunturque in republica: sed tantum licet unicuique delictorem qui sibi iniuriam irrogauerit, ad horā detinere, dum eū tradat iustitię ministris.

QVAESTIO TERTIA, DE FVRTO.

ARTICVLVS I.

Vtrum furti definitio sit bona.

SECVNDVM rerū ordinē, si pretiū earum ac dignitatē æstimes, post homicidiū quo summū bonorū temporalium adimitur, dicendum statim erat de detractione ac murmuratione, quibus honor famaq; læditur. Hæc.n. pluris habētur, quàm bona externa. Melius est enim, inquit Sapiens, nomen bonū quàm diuitiæ multæ. Attamen lucidior fiet dispositio si non hūc, sed aliam cū Sancto Thoma insequamur ordinem: nempe si prius iniurias expediamus, quæ facto committuntur, ac deinde ad alias discurramus quæ committuntur verbo. Nā ratione operis criminosior iniuria inest in facto, quàm verbo. Atqui S. Th. q. 66. duos hic articulos de dñio præmittit, qđ nos ceu primū fundamētum materiæ iustitiæ atque iustitiæ cōmutatiuæ, superiori lib. præiecimus, ubi per omnes suos numeros dominiorū materiam deduximus. Primus.n. articulus diui Tho. est de rerū possessione in genere; quæ homini statim condito diuinitus concessa est. De qua quidē re. q. 1. disputantes, cōstituimus soli Deo in primis rerum dominiū iure creationis cōpetere; non modò quantū ad earū vsum, verum etiā quantū ad earum naturas; quas utique creare, annihilare, & alterare præter leges naturæ potest; in creaturis autē corporalibus solum hominē ostendimus esse rerū dominum, ea. s. ratione qua libertatem suarū habet actionū ac dominium: Brutum vero minimè, ac multò minus rem vllā insensibilē. Secundum aūt S. Tho. adiecit articulum de dominiorū diuisione, quam q. 3. factam esse monstrauimus iure gentium; rationesque latè subiecimus, ob quas collapsæ naturæ ac prauis affectionibus subditæ diuisio talis cōgruat. Cùm ergo tam copiosè illic discussa hæc reliquerimus, nō est quod sit hic nobis de his articulis verbū aliud faciendū.

Primum argumentum.

Primus ergo articulus præsentis quæstionis, est de nomine ac definitione furti qui apud D. Tho. est tertius. Et arguitur à parte negatiua, ꝙ furti definitio quā S. Tho. ac

aliud

Theologi constituunt, curta mancaque sit: videlicet, Furtum est occulta acceptio rei alienæ. Furtū non solum in acceptione consistit; sed in retentione; quādiu.n. quod fur ripuisti non restituis, furti teneris. ergo non satis est dicere acceptio.

Secundum argum.

Secūdò. Potest quis non modo alienā rem, verum & propriā quā penes aliū deposuerat uel impignorauerat furtim capere: quod si alterū celauerit, iniuriā illi irrogat: ergo ad rationē furti nō requiritur acceptio rei alienæ.

Tertium argum.

Tertiò, Id quod peccatū minuit non constituit rationem culpæ, occultè autem delinquere peccatum minuit: tum quòd indicium sit uerecundiæ, tum quòd scandalum illa ratione caueatur. In contrarium est quòd definitio debet esse breuis compendiosaque oratio: sed tribus illis vocibus satis furti natura depromitur: ergo definitio pluribus onerata redundaret.

Sententia Isidori de origine nominis.

De furti tā nomine quàm definitione nonnullā inter Doctores uarietatē reperias. Isidorus nanque lib. 10. co ꝙ furtū clācularia acceptio sit, putat fur à furuo dici, id est à fusco & atro: nēpe ꝙ nocturno vtitur tēpore. Idem ait Varro de re rustica. li. 1. 4. Neque verò Iuriscōsultus. ff. de furtis. l. 1. hāc reiecit etymologiā: quāuis & alterā subijciat: ut. s. à ferendo siue ab auferendo dicatur. Nā & Græci fures, φῶρας appellāt à φέρω. Perparū tamen refert.

Definitio furti secundum Iuriscōsultos.

Attamen de definitione longius iuris interpretes à philosophis discrepant. Ait.n. Paulus eadem. l. furtum est cōtrectatio rei fraudolosa, lucri faciendi gratia, uel ipsius rei, vel etiā usus eius, possessionisúe, quod lege naturali prohibitū est admittere. Et addunt alij, ꝙ sit cōtrectatio rei mobilis; propterea ꝙ Institu. de usucap. §. ꝙ autē. habetur furtū non fieri loci, aut fundi; ac tandē adijciunt, inuito domino.

Vitium Iurisconsultorum definiendo.

Est tamen iuris Doctoribus in more, dum genus aliquod definiunt, species omnes in definitione subnotare: philosophi verò cōpendio, rei naturam exprimunt, quā post diuisionibus explicatius euoluunt. Quare definitio auctore Aristotele debet esse breuissima oratio, quæ rei naturā compendio explicet, qualis illa est, Furtū est occulta acceptio rei alienæ.

Reprobatur præterea definitio.

In primis.n. cùm cōtrectatio solū rei contractum significet, accommodatius dicitur, acceptio, hoc est, vsurpatio. Mox amplo nomine rei alienæ, copiosius res omnes furto captas cōprehendimus, quàm si dicas, rei mobilis. Haud.n. tantum res mobiles, verum & immobiles furto capiuntur, dum subdolè possidentur. Quocirca nihil opus est exprimere, rei uel usus; nam qui re aliena inuito domino vtitur, rē quodam modo alienam capit, hoc est, usurpat. Atqui in hoc quod dicimus, occulta, satis significatur fraudulentia; nam qui clam domino rem capit, fraudem nectit. Atque eodē verbo designatur acceptionē fieri inuito domino, nam ignorantia caussa est inuoluntarij. Id aūt quod adijcitur, lucri faciendi gratia; non solùm superfluè, uerum falsè adhibitum est: qui.n. rem capit alienam, quā in flumē proijciat aut incendio tradat, furti reus est: tametsi dum id facit non lucri cupidus, sed vt iniuriā inferat id faciat.

Tria requisita ad rationem furti.

Igitur ad rationē furti tria requiruntur. Primū ꝙ rationē habeat iniustitię in cuius genere constituitur. Et hoc exprimitur cum dicimus acceptio. Intelligitur.n. inuito domino, quæ contrariatur iustitiæ tribuenti vnicuique quod suum est, extenditurque adeò ad detentionē. Secundum est ꝙ differat ab alijs iniustitiæ speciebus: Et hoc in specie designatur dū dicitur, rei alienæ: puta ab eo possessę, qui eius est uerè dominus. Nā qui uel membrū alteri abscindit, filiamúe aut uxorē rapit, quibus abutatur, nō fur sed mutilator est, aut raptor, aut adulter. Tertiū est quod propriā rationē furti cōplet, ac demū illud à rapina & latrocinio seiūgit; videlicet ꝙ clāculo fiat. Oratio ergo horū triū explicatrix, genuina est definitio furti videlicet, Occulta acceptio rei alienę. Hinc fit ineptè diuidi furtū in fraudulentā occultamq; acceptionē & rapinam.

Furtum non complectitur sub se rapinam, sed est species illi opposita.

Furtū quippe non est genus ad rapinā, sed species illi opposita. Iniuriosa ergo acceptio rei alienæ est, quæ primò diuiditur in furtū & rapinā seu latrocinium; ut articulo proximo patebit. Vtraque tamen species ex parte obiecti in quatuor subsecatur. Nam si quod furto rapitur res est sacra, sa-

cra, sacrilegium dicitur; si uerò est possessio reipublicæ, dicitur peculatus. De utroque legitur. 23. q. 4. cano. quid ergo. Si autẽ furtum fit de grege disperso, dicitur abigeatus. Et qui pecora sic vel armenta abigit, nuncupatur abigens. De quibus extat tit. 47. lib. Digestorũ. Quarta denique species est plagiariũ siue plagiũ, puta furium hominis vt vendatur. De quo ẽt extat titulus ad legem Flauiã de plagia. Etenim qui seruum uel ancillam domino suo aufert, verè fur est; possidetur enim seruus vt pecus. Nisi ancillam in tẽpus caperet, turpitudinis gratia; nam ille fornicator esset, non fur. Sicut raptor est qui ea de caussa rapit virginem. Quid autem si quis filios aut uxorem alicui auferret, vt venderet; utrum esset furtum? iam superiori libro, responsum est, ꝙ cùm pater non sit verè dominus filiorum neque vxoris, illud non est furtum, sed plagium vel captiuitas. *Obiectio.* Contra hæc autem forsan quis arguat. Dum filius clam patre, vxoruè nesciente marito aliquid ei surripit accipit rẽ alienã: & tñ neuter cẽsetur fur. *Solutio.* Respondetur ꝙ vbi res non est tanti pretij nõ censetur filij acceptio, furtum: eo ꝙ non fiat inuito domino. Quicunque enim parentum iure præsumitur pro conditione sua & statu indulgere filio minutiores sumptus, & multo iustius maritus vxori. Quãdo verò res esset magni põderis, ita vt merito pater aut maritus censeretur inuitus, *Syluest.* profectò verè esset furtum, ut bene adnotauit Syluester, verbo Furtum. §. 11. & teneretur filius ad restitutionem si peculium haberet castrense: hoc est militaria stipendia, vel alia bona libera; vel saltem posteà in diuidunda hereditate id patefacere. Et pariter de uxore cẽsendum. Tametsi quantum ad excommunicationis censuras nunquam præsumendus est pater iam acri spirituali mucrone aut vxorem aut filios sauciare.

Ad primum argum. Per hæc ergo clarent argumentorum responsa. Ad primum nanque respondetur quòd peccati occultatio esse potest aut caussa ipsius aut circunstantia. Caussa scilicet quando delinquens occultatione vtitur ut tutius delinquat, ut patet in fraude & dolo. Quare tunc non diminuit peccatũ, sed suam per se constituit speciẽ, puta furti (vt dictũ est) vt distinguitur à rapina. Tunc autẽ occultatio est circunstantia quando is qui peccare decreuit ob verecundiam aut ob cauendum scandalũ in tenebras se abdit ut suam expleat libidinẽ: & tunc diminuit rationẽ peccati. *Ad secundum argum.* Ad secundũ argumentum, respondet D. Thom. detinere alienum inuito domino, eandem habere rationẽ nocumenti atque iniustam acceptionẽ: ac perinde ad rationẽ furti reduci. super quo responso multa Caieta. commentatur. At uero cùm bis libro præcedenti, nẽpe, q. 6. art. 1. & quæst. 7. artic. vlt. hoc satis fuerit à nobis discussum, non opus est plura hic adhibere. Sed recole, præceptum restitutionis affirmatiuũ esse, præcipiens bonum opus; includit tamen negationem retinendi quæ est prohibitio mali; qua ratione affinitatem habet cũ furto. Igitur hoc quod est detinere, non adhibet peccatum nouum illi quod est accipere: sed est illius continuatio tantò grauior illic, ut diximus, quanto diuturnior. Si autẽ nouus adhibeatur positiuus actus. s. si proponas nõ reddere, aut si re aliena ad consummendum vtaris non proponens dãnum soluere, illi actus sunt multiplicata delicta, contra eandem negationem non retinendi inclusam in eodem præcepto. At uero contra affirmationem restituendi recenter peccatur quoties retinens alienum aut videt dominum egere, aut eum petere audit; nam tunc nouo iuris merito restituere tenetur. *Ad tertium argum. S. Thom.* Ad tertium argumentum subobscurè idem S. Doctor respondet. Sensus eius tamen est, quòd qui rem suam quæ penes alium est, videlicet penes illum qui illam vel rapuit vel in deposito custodit, furtim capit, fur ob id censendus est, quòd licet simpliciter sit sua, est tamen alterius secundum quid; scilicet vel quantum ad custodiam, uel quantum ad detẽtionem. *Prima obiectio aduersus solutionẽ S. Thom.* Videtur autem hæc solutio nonnulla complicare falsa. Primum quòd res rapta nullatenus raptoris est: res enim illius tantum esse dicitur, qui iure possidet, quod latroni non competit: immo detinendo mortaliter peccat. *Secunda.* Secundò hæc solutionis sententia falsa est; nempe quòd qui rẽ, capit suam furtum faciat: quandoquidem non solum vulgari sermone non reputatur fur nisi qui alienum capit, verum & iura id decernunt; ut patet l. si is. qui rẽ. 1. ff. de fur. vbi habetur quòd qui rem quam commodauit surripit, non est fur. Quapropter si postquam res quispiam ex me sustulit, ut statim ab eodem extorqueam, non ero furti reus. *Solutio.* Respondetur mentem S. Tho. legitimam esse, quã ipse statim art. 5. eiusdem quæst. patefacit. Si enim ego apud quẽdam rem meam deposui, vel ille mihi eripuit, & clam illo accipio, propterea censeor fur; quia ille nesciens me accepisse tenebitur ex conscientia mihi restituere; & eadem ratione si auferam à latrone ipso inscio. Atque hac de caussa ait rem illam quodammodo esse illius seruantis depositum; nempè quantum ad ius custodiendi: quinetiam & illius qui rapuit; quia debet illam seruare ad restituendum. Quare ego non possum priuata auctoritate vi aut fraude illam capere.

ARTICVLVS II.

Vtrum furtum & rapina specie differant.

Primum argumen. QVannis ex præcedenti. artic. solutio huius quæstiunculæ facilè colligatur maioris tamen claritatis gratia de eadẽ differentia rursus quæritur. Nempè an inter furtum & rapinã sit specifica differẽtia. Arguitur nãque à parte negatiua. Primum ꝙ non videntur differre nisi tanquã occultũ & manifestũ; quæ quidem qualitates in alijs peccatorũ generibus non variant species, ut si in publicum peieres aut in secreto. *Secundum argum.* Secũdo, quia differentia specifica à fine & formali obiectio sumitur, quod furti & rapinæ idem esse videtur; nempè usurpatio alienæ rei. *Tertium argum.* Tertiò, sicut rapitur pecunia ad utendũ ea, ita & puella ad abutendum: raptus autem puellæ siue publicè fiat, siue secreto, speciem non mutat; ergo neque raptus pecuniæ. *Aristot.* In contrarium autem est Philosophus 5. Ethicor. capitul. 2. ubi furtum & rapinam diuersas species constituit.

Conclusio responsiua. Ad quæstionem breuissima conclusione respondetur. Furtum & rapina differunt specie. *Probatio cõclusionis.* Probatur. Differentia specifica actuum attenditur penes formalem, eãdemque proximam differentiam obiectorum: hæc aut in furto & rapina est specifica; ergo eiusmodi crimina differunt specie. Probatur minor. Vitia hæc ambo in hoc conueniunt quòd sunt commutatiuæ iustitiæ aduersa, quatenus per utranque istarum acceptionũ iniustum fit, puta ius alienum uiolatur iniustum autem, ut illic habet Arist. nemo nisi inuitus contraque suam uoluntatem patitur; inde ergo actiones istę iniuriosę sunt ꝙ contra voluntatem domini fiunt, qui ideo inuoluntarium, patitur; at uero inuoluntarium, vt 3. Ethicorum auctor est Aristot. *Aristot.* dupliciter fit, nempè aut per ignorantiam, aut per violentiam. Furtum autem ex sua ratione dicit acceptionẽ ignorante domino: rapina vero eodẽ conscio ac uim patiente; ergo furtum & rapina differunt specie. Itaque nõ ad rationẽ alieni aspiciẽdum est, quæ est materiale obiectum, sed ad rationem inuoluntarij. Differentia est quã non solùm morales philosophi, verũ & Iurisconsulti qui ex eadem philosophia suas leges elicuerunt, agnoscunt: vt patet l. sed nouo iure. C. de ser. fugi. & apud Vlpianũ. l. fur. ff. de fur. Est autẽ ne quis decipiatur meditatè considerãda. Cogitare. n. quispiam posset aut in hoc consistere ꝙ furtum fiat in tenebris: ut Exod. 22. habetur: rapina uero sub lucem diei. Aut ꝙ furtum in absentia domini committatur, rapina vero in eius præsentia. Cùm tamen in neutra istarũ ratione discrimen consistat. Sed differentia est ꝙ furtum fit absque uiolentia: rapina vero & latrocinium uiolenter. Hinc enim vt art. vltimo uidebimus, augescit rapinæ culpa præ illa quæ est in furto. Ex quo fit, ut præsente domino furtum fieri possit: sicuti & eodem absente, rapina. Exempli gratia, si præsente patrono impurus homo in ædes insultet, illumque uel resisten

tem opprimat, uel ne resistat alliget, aut in cellam includat, aut talem ei incutiat metum, ut taceat; quamuis inermis id faciat, habetur raptor & latro, quia vim infert. Si vero patronus etsi non consentiat, tamen ob suam modestiam taceat, latronis parcens uel honori vel uitę, non erit rapina, sed furtum. Eadem ratione si ædes quis vi aggrediatur, licet nemo sit intus, erit rapina. Quo fit vt latrones qui vias publicas obsident non fures modo sint, verum & raptores. Distinctio auté quæ habetur. l. 2. de furtis vbi distinguuntur duo furtorum genera, quorum alterum est occultum, alterum verò manifestum; nihil facit ad rem. Non enim accipitur illic manifestum pro rapina, sed pro eo casu quo fur in flagranti delicto comprehenditur, vt continuo exponitur l. tertia.

Ad primum argum. Omnia igitur argumēta soluta restāt. Ad primū.n. respondetur quòd peccata alia ab iniquitatibus iniustitiæ non habent pro obiecto inuolūtarium alterius, sicut furtum & rapina, & ideo ex diuersa ratione uoluntarij non uariantur specie, sicuti hæc. *Ad secundum argum.* Et per hoc responsum etiam est ad secundum, quòd etsi circa idem uersentur obiectū materiale & remotum scilicet alienum, tamen formale & proximum non est idem. *Ad tertium argum.* Ad tertium respōdetur quòd raptus puellæ quātūcūque respectu aliorum occultè fiat puellæ tamen semper est notus; & ideo quia illa semper præsumitur restitisse, dicitur raptus.

ARTICVLVS III.

Vtrum furtum sit genere suo peccatum mortale.

POstquam dictum est quid sit furtum, quomodoque à rapina differat, quæritur de vtriusque natura, an sit genere suo mortale delictum. Et quò historiam filiorum Israel espoliantium Aegyptios toties iam expositā missam faciamus, arguitur primum. *Primum argumentum.* Qui rem suā vel penes alium depositam uel furto sublatam furtim capit, ut fur iure habetur; & tamen non peccat, postquam iure nititur suo; ergo furtum non est peccatum. *Secundum argum.* Secundò arguitur; cum id quod quis inuenerit aut casu repererit nulli restituit, furtum committere uidetur; & tamē si ad naturalem æquitatem spectes, nullum est peccatum: nā, ut habetur Inst. & ff. de re. diui. quod nullius est, occupanti conceditur; & re vera quarum rerum dominus non cōparet, nullius esse censentur. *Tertium.* Quòd autem nō sit genere suo mortale, tertio loco probatur. Tum ea illo Prouer. 6. Non grandis est culpæ dum quis furatus fuerit, tum q si est rei modicæ, non est cur sit mortale; tum maximè q si mortale esset, cùm sit contra iustitiam & pacis quietē, dignum esset pœnæ mortis: illa autem nō apparet digna quæ furibus infligatur, sed satis est vt multiplicatum restituat furtum, secundum illud Exod. 22. Si quis furatus fuerit bouē aut ouem, quinque boues pro vno boue restituet, & quatuor oues pro vna oue. Idque habetur l. sed nouo iure. C. de seruis fugiti. In contrarium autem est quòd nemo secundum diuinum iudicium, nisi ob mortale delictum, vehementi percellitur maledictione; fures autem acri animaduersione damnantur verbis illis Zachariæ 5. Hæc est maledictio quæ egreditur super faciem omnis terræ: quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, iudicabitur: & omnis iurans ex hoc similiter iudicabitur.

Conclusio responsiua. Ad quæstionem vnica conclusione respondetur. Furtum, fortiorique ratione rapina, peccatum est, idque genere suo mortale, Probatur. Delictū mortale. vt identidem dicere consueuimus, inde perpenditur q charitatē extinguit, quæ uita est animæ; furtum autem est huiusmodi, ergo est mortale. *Ratio conclusionis.* Probatur minor. Illud delictū quod virtuti aduersatur, reipublicę necessariæ, per quam scilicet pax quiesque eius seruatur, extinguit charitatem; furtum autem aduersatur iustitiæ, in qua tota mortalium fides, humanaque societas salua consistit. Nam per furtū ciues expelluntur iure suo, atque adeò pax ciuitatis perturbatur: est ergo contra charitatē; sed tamen tantò grauior rapina, quanto vis peior est fraude. Dictum aūt est, genere suo, propter rationē explicari solitā in leuitate materiæ quæ culpam attenuat. *Dubitatio.* Conclusio clarissima ac perinde omnibus compertissima est; sed tamen de furti comparatione ad alia crimina posset quis, neque immerito dubitare, utrum sit genere suo omnium peccatorū contra Decalogū minimū, an peiorem obtineat gradū. *Martinus.* Primum enim de fornicatione affirmat Martinus tract. de Tempe. q. 2. minoris esse culpæ genere suo quàm furtum. *Prima ratio Martini.* Cuius potissimum fundamentū est, q fornicatio non est natura sua mala, & ideo prohibita. Immo verò ob id tantum est mala, quia prohibita, nempe lege veteri, Deute. 23. Non erit meretrix ex filiabus Israel: & noua, ad Eph. 5. Omnis fornicator, aut immundus, aut auarus non habebit hæreditatem in regno Christi. Et eodem applaudit Durandus. 4. Sententia. dist. 33 q. 2. *Secunda.* Pręterea quia furtum est contra iustitiam, fornicatio autem non nisi contra temperantiam; nam qui fornicatur, vti ait Paulus, in corpus suum peccat: iustitia vero præstantior est: quin vero, vt libro tertio definitum est, omnium moralium pręstantissima. *S. Thom.* At uerò D. Tho. 2. 2. q. 154. artic. 3. contrariā habet sententiam, nempe fornicationem genere suo grauius esse flagitium, quàm furtum. Nam de adulterio nemo dubitat, propter iniuriam quæ fit alteri cōiugi. Et re uera hoc nemo sanè doctus negare potest. *Ad primum argumentū Martini.* Et primum ratio Martini ac Durandi peior est multò quàm eorum cōclusio. Dicere nanque fornicationem non esse contra ius naturæ, error est hæresi proximus. Nam consequens inde protinus fieret, gentibus ante legem scriptam non fuisse delictum, quin verò neque post scriptam; quia lege Mosaica non tenebantur. *Ratio S. Th.* Ratio ergo, ut fornicatio genere suo grauius sit peccatum, est q peccati grauitas potissimum ex obiecto est perpendenda: malum autem fornicationis est nocumentum uitæ futuræ prolis. Nam quæ ex vago concubitu nascitur, si ad rei naturam spectes, neque educari rectè potest, neque uero ali commodè; uita autē præstantius bonum est exterioribus bonis quæ furto auferuntur: quare fornicatio non solum natura sua est mala, uerum & furto iniquior. Neque uero ratio quam contra idem auctor obmolitur digna est morali philosopho. Ait quippe hoc est accidentarium fornicationi quòd malè educetur alaturque proles: nam potest fornicarius tū facultatem habere maiorem, quàm coniugatus, tum etiā propositum firmius alendi, quin verò ditandi suos liberos. Non, inquam, hæc ratio digna est philosopho. Quia uerò id quod ipse dicit accidentarium est; hoc autē quod nos dicimus, conditio est vagi concubitus natiuum. Nam ea natura rei, qui non sunt matrimonio iuncti non possunt bene alere prolem. Et uerè si argutia Marti. vllius esset momenti, tunc sequeretur matrimonialem coniunctionem non esse vinculum naturale. Inde enim hoc habet quòd natura eius est, vt sit bene educatiua prolium. Et tamen usu nihilominus accidit, ut sæpe coniuges neque facultatem habeant, neque uerò voluntatem eas educandi. Est ergo existimandus actus ex natura & non ex accidente. Cùm ergo dicimus bonam educationem, naturalem esse matrimonio, non autem fornicationi, non de actione loquimur. Nam illa aliunde impediri potest; ut iam modo dicebamus, sed de naturali potentia. Quin verò & simplex per mollitiem pollutio; eo turpior est ac peior, non modo furto, verum & fornicatione, quòd seminatio nemini licita est nisi ad fructus ferendos: quare illa, quia frustranea est maiorem habet iniquitatem. *Ad secundum argu. Martini.* Ad aliud verò Martini argumentum responderi posset q quamuis fornicatio non esset cōtra iustitiam, non tamen inde sequitur nō esse grauius, quia neque si iustitia sit pręstantior virtus, fit consequens ut omne opus iustitiæ excedat quodcunque temperātię, quoniam satis est fornicationem esse contra melius bonum, puta cōtra uitā. Sanior autem solutio est q fornicatio est etiā quodammodo contra iustitiā quæ erga futuram prolem seruanda est. Constituitur autem principaliter in specie intemperantiæ, non ex eo ut quosdā audiui, q præcipuè in

illo actu

illo actu consideretur delectatio: nam & eadem est pariter in adulterio præcipua: & nihilominus est contra iustitiam. Sed quia ille actus non est contra personam actu existentem, neque verò quæ præcesserit, sed contra illam quæ est tantùm in potentia. Alter tamen nos possumus contra nosipsos arguere. Vitium furti expresse prohibitum est in Decalogo, non autem fornicatio. ergo furtum est peius. Mox. Nulla fuit unquam tam barbara gens quæ ignoraret furtum esse peccatum, quatenus iniuriosum est; & tamen multæ ignorauerunt in lege naturæ fornicationem esse peccatum, immo uerò usque adeò aliquæ poterant esse agrestes, vt talis ignorantia esset illis inuincibilis: patentior ergo est culpa furti atque ideò grauior. Deinde. Furtum etiam nunc maiori infamia denotatur quàm simplex fornicatio: est ergo fœdius ac perinde atrocius. Ad primum tamen respondetur consequentiam esse nullam. Ponuntur enim, vt suprà diximus, in Decalogo præcepta quę apertam habent iniustitiam sicuti adulterium, nihilominus fornicatio, quę ad illam reducitur, peior est quàm furtum. Alioquin probares etiam furtum esse peius nefando crimine, quod illic non exprimitur. Ad secundum respondetur, quòd quanuis furti nequitia apertior sit, non tamen inde sequitur esse peiorem. Nam etsi ratio iniustitię latentior sit in fornicatione, militat tamen contra maius bonum. Ad tertium denique, negatur maioris infamiæ esse furtum quàm fornicationē: nā honestę mulieri pudentius est fornicationē quàm furtum fecisse, sed viri propter corruptissimam cōsuetudinem minoris illam æstimant. Et quanuis minoris esset infamiæ, non inde fit consequens vt sit minus peccatum: quoniam, Gregorio auctore, peccata carnalia sunt minoris culpæ & maioris infamiæ quàm spiritualia. Et blasphemia citra dubium peior est furto: & tamen non de illa tam pudefiunt homines quàm de furto. Hac autem ueritate nihil obstante, nempe quòd fornicatio genere suo grauius sit peccatum, esse tamen potest in indiuiduo furtum quod sit longè fornicatione scelestius, vel ratione quantitatis, vel ratione illatę vis; quàm uerò grauius quàm adulterium: vt si decem millia ducatorum quis deprædaretur. Quinimò & qui amplissimum domum ac familiam expoliaret, grauius peccatum cōmitteret quàm si faceret homicidium plebei hominis. Est enim fallacissima regula, collationem, quæ est inter species uirtutis aut uitiorum, ad singula indiuidua applicare: quippe in quibus possunt esse aliæ qualitates augentes, aut minuentes rationem virtutis ac vitij. Pari modo infamatio & contumeliatio genere suo grauior est furto ex obiecto. In summa, cum bona externa sint inferiora quàm fama & uita, furtum genere suo, minimum est peccatorum Decalogi.

Obijcitur uersus contra præfatam ueritatem.

Ad primam obiectionem

Ad secundum.

Ad tertiū.

Pulchra limitatio præsentæ conclusionis.

Inter argumenta contra hanc conclusionem primum facit D. Thomas de furto filiorum Israel in Aegypto, quod nullum fuit peccatum: sed iam libro secundo satis dictum est illud nullam habuisse rationem furti. Nam præterquàm quòd Deus tanquam rerum dominus citra ullam dispensationem potuit illos eiusmodi bonis donare, tanquam rectus iudex soluit illis mercedem insumpti laboris in luto & latere. At uerò utrum liceat principibus Deum in hoc imitari ut aliquid occultè præcipiant quod citra publicum tumultum ministri teneantur exequi. Verbi gratia. Si princeps præciperet aulico aut bonis aut uita quempiam priuatim expoliare, utrum tenetur ille exequi? Respondetur quòd si dicta caussa lataque condemnationis sententia id faciat, citra dubium parendum ei est: quoniam expedit quandoque eiusmodi executiones secretas esse. Et tunc illud non esset furtum, sed executio pœnæ. Quòd autem citra iudicij formam & ordinem id imperet, nefas est, neque parendum est illi: quoniam & princeps tenetur iudiciario ordine procedere. Siquidem non est Deus, qui errare non potest. Nisi forsan, quod quàm rarissimè accidere solet in aliquo casu: qui cùm patentissimam haberet iustitiam, neque moras ferret, neque strepitum publicum. Quando uerò publicitus indicitur bellum, tunc nisi iniustitia caussæ manifesta esset, iussio principis pacare debet militum conscientias: ut Augustinus. 23. quæst. 1. can. quid culpatur, admonet. Ad aliud uerò quod primo loco posuimus argumentum de illo qui res suas proprias vel furatur uel rapit, artic. 1. partim dictum est, & partim modò dicendum superest. Restat enim dubium illic prætermissum utrum liceat cuicunque auctoritate priuata id quod sibi debetur recuperare. Ad quod S. Tho. respondet negatiuè: nam si rem illam apud illum deposueras quam ipso nescio furaris, aggrauas illum, ut tibi nescius furti restituere teneatur. Si uerò ille contra ius usurpauerat, inde peccas quòd transgrederis iuris leges, priuatim vsurpando iudicium quod publicæ potestati conuenit: quod quidem mortale delictum est: idque ciuili lege acerrimè prohibitum. Sed tamē operæpretium est hoc locupletiùs explicare. Quid enim faciet miser qui nullatenus res suas uia iuris recuperare potest? Et nanque in regulis iuris lib. 6. quòd nemo re aliena ditari debet. Respondetur ergo tam de culpa, quàm de restitutione. Licet nanque cuique priuata auctoritate sua capere, dummodò istæ adsint conditiones. Prima, ut omni procul dubio certissimus sit, rem sibi esse debitam. nam ubi quippiam est dubietatis, nequaquam id licet, iuris ordine prætermisso. Quapropter famuli siue principum siue inferiorum dominorum nullo iure possunt quippiam furtim à suis heris surripere, eo obtentu quòd non satis pro suo seruitio & famulatu repensum est illis. Solent enim creberrimè hæc sibi apud confessarios obtendere. Quibus tamen respondendum est, quòd si pretium illud de quo inter ipsos conuentum est, non possunt alia uia extorquere, possunt quidem id latenter eripere: illud autem uuctarium quod famuli ipsi putant sibi insuper adhibendum, nequaquam, nisi ui aut fraudu coacti à dominis fuerint seruire. Volenti nanque non fit iniuria. Et ideo si non uis illo pretio seruire, abi. Secunda conditio est, ut omnia expertus, certus sis te nō posse uia iuridica rem tuam recuperare. Nam alias publicæ potestati iniuriam faceres. At verò in tali casu distinctione opus est. Aut enim impossibilitas illa inde nascitur quòd testibus instrumentisque cares, quibus ius tuum probare possis; & tunc nequaquam licet per uim res tuas surripere, nam uim inferre nemini priuatim licet nisi ut vim vi in flagranti delicto repellat. Quare si alia uia rem tuam acquirere nequis, nullum tibi restat remedium: potiùs nanque publicæ quieti consulendum est, quàm tuo priuato cōmodo. Quare vnusquisque sibi prouideat qua cautela res alienet suas. Si verò via latenti citra scandalum potes eiusmodi tibi debitum surripere, aut tibi compensationem facere; licebit quidem, dummodò periculum caueas ne debitor ille tuus restitutionem iterato faciat. Et hoc quantùm ad excusationem culpæ. Nam quantùm ad restitutionem, dummodo tibi euidenter constet rem esse tuam, licet contra ius non expectata publica auctoritate etiam per violentiam illam debitori eripias, nihil restituere teneris. Neque ad excommunicationis censuras respondere cogeris; sed pœnas duntaxat condemnatus luere. Secundo modo contingere potest occludi alicui viam recuperandi rem suam, non quod probationes non sint legitimę, sed propter iudicis iniquitatem, qui renuit caussam decidere: tūc enim ratio apparētiùs euincere uidetur, licere etiam per uim unicuique rē suā capere, nam princeps hac ratione potest alteri bellum indicere, nempe quia alium non habet iudicē qui ius sibi reddat suum. Nihilominus respondetur, neq; tūc fas esse rem per vim patenter aggredi. Sed si latēti uia eripi nequit, uel adeūdus est superior, uel si nullum aliud remedium superest, potiùs ferenda est bonorum iactura, quàm ui rempublicam perturbare: ut in hac quæstione articu. 8. docere uidetur diuus Thomas. Eo potissimè quòd similis casus uix contingere potest. Vbi tamen tam barbara esset respublica, aut tanta tyrannide oppressa, vt nemo possit ius suum obtinere, tunc si citra armorum

Scrupulus.

Solutio.

August.

Ad primum argu.

D. Thomas

Dubitatio.

Conditiones quas adesse oportet vt liceat cuique priuata auctoritate sua recuperare.

ſtridorem poſſet quis etiam cum aliqua violẽtia in ſuum ſe ius reſtituere, non prorſus eſſet iniquitas. Dico in ius externorum bonorum: Nam uindicare ſe, nullo caſu liceret. Vt ſi iniuriam paſſus es, etiam ſi obtinere ius nequeas, nequaquam tibi licet illam priuatim vindicare. Neque ſimile eſt de principibus. Nam ille penes quem eſt ſumma reipublicæ, non ſolùm eſt eius iudex, uerùm & externorum hoſtium ad iniurias non modo propulſandas, uerùm etiam ulciſcendas.

Ad ſecundum argu. S. Thomas. Duplex genus rerum inuētarum.

Secundum autem argumentum materiam tangit inuẽtorum, ad quos ſanctus Thomas per hanc diſtinctionem reſpondet. Sunt quędam inuenta quæ nullius unquam fuerunt propria: vt lapilli & gemmæ quas maritimum littus procreat. Et talium inuentores nulli reſtitutioni ſubduntur, quoniam quod nullius vnquam fuit, occupanti conceditur. Inſtitutio. de rerum diuiſio. §. feræ. & ff. eodem titulo. Atque eadem eſt ratio de inuentione uetuſti theſauri, uidelicet cuius domini nulla extare poteſt memoria. Nam iam tum ille theſaurus perinde habet atque auri fodina quam terra nutrit. Præterquàm quòd legibus ciuilibus medietas domino agri adijcitur, perinde acſi eius fructus eſſet. Quod quidem ciuile ius uetuſtiſſimum eſſe oſtendit Euangelica parabola de inuẽtore theſauri in agro alieno, cui ad prudentiam apponitur, quòd illud priùs commerit quàm theſaurum proderet, ut integer ſibi obueniret. Sed aliæ ſunt res inuentæ in terræ ſuperficie, uel alibi recenter perditę, aut depoſitæ, quarum idcirco domini, aut hæredes ſuperſtites, eſſe cenſetur. Et iſtæ, ait ſanctus Thomas, accipi non poſſunt animo retinendi, niſi conſtiterit dominum pro derelictis eas abieciſſe, ſecundùm uerbum Auguſtini decima quarta, quæſtione quinta, ſi quid inueniſti & non reddidiſti, rapuiſti. Eſt tamen exponentibus nobis per ſingula diſcurrendum. Et primùm quòd in littore maris lapilli inuenti, ſint inuentoris, expreſſa eſt iuris definitio. Inſtitutio. de rerum diuiſion. §. lapilli & ff. eodem titulo lega item lapilli. Et ratio eſt, quia littora iure gentium manſerunt communia. Atque idem eſt iuris naturæ iudicium de auri aliorumque metallorum uenis, quæ ſunt in viſceribus terræ. Dubitare hic tamen quis poſſet propter noſtrates qui ad Occidentalem continentem auri gratia aduolãt, an liceat cuicunque unius nationis ad aliam quęſitum aurum peregrinari. Apparet enim id vnicuique eadem ratione licere poſtquàm iure gentium non fuerint res iſtæ diuiſæ. Reſpondetur tamen hoc duntaxat iure non eſſe omnino licitum, niſi incolæ ipſi conſentirent: aut pro derelictis eoſdem theſauros haberent, nam regiones iure gentium diuiſæ ſunt & ideo licet gentibus illius regionis ſint res illæ communes, tamẽ non poſſunt aduenę incolis inuitis eaſdem res uſurpare. Neque enim ualẽt Galli hac de cauſſa ad nos penetrare, neque nos ad illos ipſis inuitis: ſed hoc alius eſt loci diſputare. De theſauris autem, ut bene ait ſanctus Thomas eadem eſt ratio naturalis. Theſaurus enim eſt, ut habetur in l. nunquàm. ff. de acquirend. rerum domin. uetus depoſitio pecuniæ, cuius non extat memoria, ut iam dominum non habeat.

Auguſt.

Dubitatio.

Ratio dubitandi.

Reſponſio.

De inuentione theſauri.

Quapropter illos theſauros capere nullam habet rationem furti: vt habetur. l. falſus. ff. de furtis. Et ratio eiuſdem legis eſt quòd non fit furtum, niſi ſit cui fiat. Quapropter qui in fundo ſuo eiuſmodi theſaurum inuenit, inuentori conceditur: ut habetur Inſtitutio. de rerum diuiſio. §. theſauros. & C. libro decimò de theſ. l. unica. At uerò ſi quis id in alieno agro dedita opera inconſultoque domino illud quæritando inuenerit, iure ciuili, vt habetur eiſdem proximis citatis legibus, totus theſaurus eſt domini fundi, quia inuentor fur reputatur. Si autem fortè aliud agens repererit, dimidiam partem, inquit lex, retinebit, atque alteram dabit domino: Idque forſan ad ſeruandam pacem. Atque idem eſt ius de illo qui in ædibus quas emit theſaurum eiuſdem generis inuenit: licet ſint qui id negent. Nam profectò eadem eſt ratio, etiam ſi eandem ob cauſſam ædes emerit, eadem uſus prudentia quam Chriſtus in Euangelio laudi tribuit. Secus autem ſi in muro domus, aut in eius penetralibus pecuniam aut aliud quidpiam repererit, quod antiquus poſſeſſor illic poſuiſſet & per obliuionem reliquiſſet: tunc enim eiuſdem poſſeſſoris eſt, aut ſuorum hæredum: ut habetur in l. à tutore. ff. de rei uendicatione. Hinc fit opinionem Paludani in quarto, diſtinctione decimaquinta, quæſtione tertia, dicentis iam ex conſuetudine uniuerſos theſauros, ubiuis reperiantur, eſſe principum, non eſſe auſcultandam: ut bene ait Syluester in uerbo, inuentum §. 13. quoniam talis conſuetudo in republica bene inſtituta non eſt introducta. In Hiſpania nanque iſtę leges citatæ ad literam ſeruantur: quare ſi contraria conſuetudo alicubi obtinuit, eſt per uim, contra ius naturæ & gentium.

Paludanus.

Syluest.

Habetur enim Inſtitut. & l. citata, quòd Adrianus naturalem æquitatem ſequutus, ei conceſſit qui theſauros inuenerit. Et l. illa Codicis, de theſau. Inuentori, inquit, liberam tribuimus facultatem, ne ulteriùs Dei beneficium inuidioſa calumnia perſequatur. Vtrum uerò princeps quotam aliquam ab inuentore exigere ualeat; quis fortè dubitet. Reſpondetur autem nullam in tali exactione apparere iuſtitiam: & ideo in Hiſpania non eſt in uſu, neque ubi eſſet crediderim conſcientias obligare, ſed inuẽntorem ſecundum ius commune poſſe bona conſcientia poſſidere. Nam dictus titul. Inſtitut. nihil meminit principis: ſed ubi ait quòd qui repererit in loco alieno medietatem det domino, ſubdit quòd pari ratione ſi inuenerit in loco Cæſaris, dimidium det Cæſari: & ſi in fiſcali loco uel publico, det etiam medietatem fiſco. Et idem legitur. l. non intelligitur. ff. de iur. fiſc. § ſi in locis. Quæ quidem leges non loquuntur niſi ubi loca ſunt propria principis aut ciuitatis. Quocirca princeps tanquam dominus non poteſt quippiam exigere quando theſaurus infoſſus eſt in loco ciuis: niſi forſan ingruenti graui neceſſitate publica, tanquam gubernator poruerit id genus tributi petere, quod neſcio an ſatis probarem. De metallorum autem uenis uſus iam obtinuit, ut pars quinta obueniat principi: eò quòd uenæ illæ ſunt res naturales, quę quodãmodo in bonũ publicũ, metalla progignunt. Multò autẽ magis dubiũ eſt de rebus inuentis quæ non ſunt theſauri, ſed præſumuntur habere dominos. Eſt quippe ferè unus conſenſus tam Theologorum quàm Iuriſconſultorum, ut Summiſtæ aiunt, uerbo, inuentum, quod ſunt pauperibus reſtituendæ. Hoc autem primùm rei huius ut confeſſum ſupponamus, quod inuentor ſedulò tenetur dominũ perquirere bona fide, et præconio publico, atque alijs uijs pro ei quantitate commodis: alioqui furti reus habebitur. Illa autem adhibita indagine, licet ego non audeam contra communem opinionem aſſeueranter quippiam affirmare, ſunt tamen mihi grauiſſima argumenta quod inuentor poſſit ſibi in cõſcientia retinere. Probatur, iure naturæ & gentiũ, illa ſũt inuẽtoris, & nullũ eſt ius, aut Euãgelicũ, aut Eccleſiaſticũ ꝙ illa tribuat aut pauperibus aut cuiuis alteri: ergo põt inuẽtor ſibi capere. Probatur prior præmiſſa. Res, vt li. 3. dictũ eſt, ius naturę nõ diuiſit, ſed permiſit in cõmuni poſſideri: ius autẽ gentiũ, id cuius non extat dominus, primo occupanti permittit: res uero illa (cuius dominus poſt legitimã diligẽtiã nõ cõparet) ꝑinde habetur ac ſi nullius eſſet, ergo qui inuenit perinde acquirit eius ius, ac ſi theſaurus eẽt antiquus. Enimuerò antiquitas nihil aliud pręſtat, quàm quod indicium eſt rẽ carere domino; hoc autẽ quod dominus non reperiatur, eodem modo eſt cauſſa ne alicui fiat iniuria; quia non apparet cui furtum fiat. Quod autem non ſit poſitiuum ius, quod hoc pauperibus tribuat, probatur. Nam Iuris prudentes nullum afferunt niſi cap. cùm tu de uſuris. & ſimilia, quibus uſuraria pecunia & ſimoniaca adiudicatur pauperibus. Iura autẽ huiuſmodi non loquuntur, niſi de rebus malè partis & acquiſitis, ut habetur canon. Non ſanè. 14. quæſtione quinta. Inuentiu autẽ non eſt iniqua acquiſitio, ſed licita: neque eſt clauſũ debitũ, ſicuti ꝙ mutuato aut credito recepiſti. Secundo arguitur; Ante legem Euangelicam iure naturæ

Quæſtio. Solutio.

De metallorum uenis.

Opinio communis de rebus inuentis que ni ſunt theſauri.

Prima ratio auctoris in propriã ſententiam.

Secunda ratio.

turæ verisimilimum est, res inuentas fuisse inuentoris, sicuti antiquos thesauros; nam iura non faciunt aliā differentiam quàm quòd si inueniantur res quæ dominos habere præsumuntur, non capiantur nisi animo reddendi dominis; quod quidem ius solùm cogit vt dominus diligenter disquiratur. Hic enim est sensus legis, falsus. ff. de furt. quæ ait furti reum esse qui inuētum accipit, an imo non reddendi: etiam si dominum ignoret, nempe quia tenetur illum disquirere: quo vtique non inuento, nihil loquitur de pauperibus: non ergo est cur in lege Euangelica debitum fiat iustitiæ illis conferendi. Sed eis eiusmodi res venire in ius commune reipublicæ, & ideo applicari pauperibus eius. Hoc autem profectò nō satis probatur, Nam illud illic tantùm suprà ostendimus habere uerum ubi manifestum est quempiam aliquid debere ignoto domino: nempè quia iniustè accepit, uel sub fide reddendi: inuentio autem non est huiusmodi, immo beneficium est Dei, ut ait lex, rem aliquam reperire. Et profectò si eiusmodi res in ius commune reipublicæ, vel pauperum cederent, non uideo cur non etiam & antiqui thesauri. Neque obstat si dicas illum qui inuenit non amittere ius suum, sed velle ut des pauperibus, vt in eius bonum spirituale cedat. Nam si eo ipso quòd reperiri non potest, nulla ei fit iniuria, eo ipso caret executione iuris petendi.

Altera ratio ad idē.

Item si constat mihi eum qui perdidit esse Turcam, quid illi proderit dari pauperibus? non ergo succedit ius pauperum propter bonum perdentis, poterat enim esse iniquus: sed aliunde scilicet, quia sunt bona redundantia in republica. Quod tamen non satis probatur, cùm non probetur esse debita. Et est porrò mihi magnum argumentum, diuum Thomam nihil hic de pauperibus meminisse; sed id tantùm ait, quòd inuentor qui bona fide credit res haberi pro derelictis, non committit furtum sibi retinendo: & certè facta diligentia; pro derelictis habentur. Nam loquitur iam tunc nōn de thesauris, sed de illis rebus quę de propinquo dominum habuerunt. Argumenta uerò quæ ex Augustino & Hieronymo. 14. quęstione quinta afferuntur, nihil conuincunt. Ait, inquam, August. si quid inuenisti & non reddidisti, rapuisti. Et Hieronymus can. multi. Peccatum; inquit, simile rapinæ est si quis inuenta nō reddat. Planè tamen intelligunt quando dominus haberi potest: & mala fide non inquiritur.

Sententia auctoris.

Concludamus ergo primùm quòd vbi inuentor indigens esset, capere tutò potest uel totum inuentum, uel partem pro sua necessitate; id quod & fautores contrariæ opinionis etiam fatentur, ut patet apud eundem Syluest. loco citato: dummodò id faciat de consilio prælati aut confessarij, quanuis neque id forsan sit necessarium. Secundò, si qui inuenit est diues, consilium est saluberrimum res inuentas quarum domini haberi non possunt, in pauperes aut in publicos piosque usus erogari. Nā vti ait Grego. Timorati animi est, ibi culpam agnoscere, ubi culpa non est. At uerò an sit necessaria præceptio, non satis audeam affirmare. Qui autem id adstruxerit, per hoc suam tuebitur opinionem, quod iure naturæ illa quę in republica redundant sunt indigentium, ut statim articulo proximo dicemus: quod autem illa redundent inde quodammodo apparet, quod non habent certos dominos: præsumuntur tamen habere aliquos: quod antiquis thesauris non conuenit.

Ad tertium argu.

Ad tertium argumentum respondetur, quod furtum censetur, non grandis culpæ dupliciter. Primò ex parte subiecti, quia ex necessitate furantis alleuiatur. Præterea quia sicut proximè diximus, genere suo est minimū respectu aliorum mortalium. Vnde ibidem subditur, fur deprehensus reddet centuplum; qui autem adulter est, perdet animam suam. Ad secundum autem membrum respondetur, tam tenue tamque exile posse contingere furtum ut non sit mortale: propterea enim dictum est, genere suo esse mortale.

Dubitatio.

Ratio hæsitandi.

Ratio hinc autem dubitandi resurgit, quomodo sit perpendenda furti quantitas quæ culpam non habet nisi venialem, respectiuè ne, an absolutè. Enimuerò cùm grauitas furti ex damno dato sit perpendenda, & indigo, uerbi gratia, plus noceas unum suffurando quadrantem, quàm prædiuiti à quo ducatum eriperes, consequens fieri uidetur ut respectiuè sit æstimanda. In contrarium autem arguitur, quod si id uerum esset, consequeretur, furari a Cæsare centum aureos nunquam esse mortale delictum: quoniam longè minùs damnum inde ipse accipit, quàm misera vetula cui duo minuta raperes: quandoquidem & in Euangelio ob id cumulatiùs commendata est eleemosyna illius anus, quòd plus respectu suę facultatis in gazophylacium misit.

Distinctio.

Lis tamen hęc sic per distinctionem dirimitur. Est enim aliqua pecuniæ quantitas tanta, quæ per se absque ullo personæ respectu caussa est in furto peccati mortalis. Vt si, uerbi gratia, dicamus duo trèsue aurei ducati; quare etiam si a Cæsare surripiantur, licet illos ipse flocci pendat, nihilominus crimen est. Sed alia est tam exigua summa quę secum ipsa non habet tantum culpæ, sed nihilominus ob paupertatem possidentis fieret mortale, ut si argenteum nummum aut duplum à misero surriperes. Augescit autem prætereà damnum, etiam si per se parum sit, dum caussa est maioris; ut si lora boum rumpas quam ob caussam agricola diurnas operas perdit, aut aliud utile instrumentum ab artifice detrahas, cuius caussa ab opere cessat.

Obiectio.

At uerò forsan quis arguat; nunquam quantitatem furti tam pusillam esse posset, quin crimen sit mortale. Primò ex iure canonico, puta ex Hierony. 13. quæstione sexta can. fin. ubi ait furtum non solùm in maioribus, sed in minoribus, etiam iudicari. Deinde iure ciuili ex Inst. de rerum diui. §. Gallinarum. Vbi de gallinæ furto etiam datur actio.

Hierony.

Solutio.

At uerò ad Hierony. respondetur quod loquitur quando animus adest nocendi in maioribus; sic enim continuò subdit, Non enim quod furto ablatum est, sed mens furantis attenditur. Ius autem ciuile nihil aliud habet, quàm quod aucupium domesticarum auium sit furtum, sed tam parum esse posset, ut ridiculus haberetur qui de illo ageret in iudicio.

S. Thomas.

Adiecit autem in calce solutionis D. Thomas quod qui habet animum furandi & inferendi nocumentum proximis, etiam in talibus minimis potest peccare mortaliter, sicut in solo cogitatu per consensum. Sunt tamen amphibola uerba, & ideo anceps sententia.

Caietanus.

Ait ergo Caietanus non esse sensum diui Thomæ ut particula, in minimis referatur ad nocumentum, quasi docuerit, ut qui animo intendit in minimis nocere, mortaliter peccare posset. Est enim talis sensus, ut ipse putat, rationi dissonus: sed ait id tantùm uoluisse quod qui habet animum nocendi simpliciter, etiam si noceat in minimis peccat mortaliter propter extendentem se animum ad maiora.

Mens sancti Thomæ.

At uero etsi mens Diui Tho. non sit adeo perspicua, id tamen quod Caieta. refutat crediderim ego cōtra esse uerum. Etenim si noui pusillanimi hominis ingenium qui minimis maximè offenditur, atq; animo perturbatur & affligitur, & fortè ad iracundiam concitatur, profectò si haberem ego animum ei nocendi per illa minima, charitatem uiolarem, & amicitiam, nam de hoc esset ille mihi inimicus, atque adeo mortaliter delinquerem; idq̄ue non solùm re eum lædendo, verum etiam uerbo & gesto. Dico minima, quibus homines angusti cerebri uehementer offendi consueuerunt, nam tam pusilla esse possent, ut ludibrio haberetur qui inde se reputaret offensum, & tunc eiusmodi lęsio nō esset culpa.

Obiectio altera.

Sed aliud præterea argumentum restat, quod rem hanc furtorum paruularum rerum facere potest dubiam. Si paruum furtum non esset mortale, sequeretur quod neque si multoties iteraretur ad tantam culpam posset ascendere, ut esset mortale, nam peccata uenialia quantumuis multiplicentur, ut sana habet Theologorum opinio, efficere nequeunt mortale. Contingeret enim tunc transitus de genere in genus. Consequens tamen est falsum. Nam & si famulus nunquam nisi minimum quadrantem ab hero uno furto surripiat, tamen dum centies id multiplicat, reus furti iudicatur.

Solutio.

Ad hoc respondetur consequētia perempta. Nam etsi pluralitas peccatum uenialium

nunquam sit mortalis, nihilominus quando summa rerũ incipit esse magna, tunc actus ille, etiam si non sit nisi acceptio unius quadrantis, quia accessio damni est ad præcedentia, sit mortalis.

Replica.

At uerò uidere uideor studiosum lectorem contra hanc solutionem sic resurgentem. Sequeretur saltem quòd si eiusmodi furta idem fur non ab eisdem personis faceret, sed à diuersis ita ut ab uno caperet obolum atq; ab alio, ac subinde ab alio quadrantem, aut aliam paruam monetam, nunquam mortaliter peccaret. Probatur: quia nemini dat graue damnum. Neq; uerò ulla est redargutio quod ipse recipit grande lucrum: nam furtum non est æstimandum ex accedente furi lucro, sed ex damno dato. Si autem consequentia cum consequenti concedas, admittis posse furem aliena substantia citra peccatum mortale ditari: atq; adeò patrociniũ præstares istis publicis coëptoribus, qui diuersos in paruis defraudant. Nam secundum tuam opinionem nõ peccarent mortaliter. Respondetur ergo q̃ quanuis à diuersis exigua quis suffuretur, tamen cùm summa incipit crescere, actus iam unus furandi præcedentibus accedens efficitur mortalis: nam, ut modò dicebamus, quantitas quę per se est magna absq; ullo personarum respectu, siue à diuite accipias siue à pluribus, per se constituit peccatum mortale.

An fures licitè suspendantur.

Scotus.

In quarto argumento tangitur an capitale supplicium quod furibus decretum est, sit licitum. Et potest quæstio uel de potestate interrogari, uel de usu. Scotus nanq;, quem q. 1. attulimus, arbitratur talem potestatem non esse penes rẽpublicam: quia non ualet, inquit, quenquam morti addicere, nisi in casibus expressis antiqua lege. Hoc autem satis illic me arbitror expugnasse. Potest enim iure naturæ quod nusquam diuinitus reuocatũ est, publica ulcisci scelera prout uiderit salubrius expedire. De usu tamẽ, an uidelicet furti grauitas id mereatur, alia est quæstio; nam cùm bona exteriora non sint tanti habenda præcipuè inter Christianos, quos Christus admonuit ut petenti pallium relinquant & tunicam, non apparet ratio, ut pro furto uita exigatur. Accedit & ius commune. Nam cùm antiquitus pœna illa in legibus extaret, postea uisa est atrox; quare cautum est ne ollus de simplici furto capite plecteretur, ut habetur l. sed nouo iure. C. de ser. fug. & in auth. ut nulli iud ci liceat habere. &c. col. 9. Sed publici tantùm latrones digni illa morte censentur. Et re uera seculo S. Thomæ, non erat in usu simplices fures, sed tantùm latrones ad furcas sospẽdere. Nam ait non esse infligendam pœnam pro quolibet peccato mortali, sed pro eo quo dãnum datur irreparabile, quale non est furtum. Quin uerò in Hispania ius olim istud seruabatur, ut patet par. 7. tit. 14. l. 18. sed tantùm suspendebantur sacrilegi qui sacra deprædabantur, atq; alij id genus. Postea uerò crescente perditorum hominum audacia, auctæ sunt pœnæ.

Sententia Baldi.

Et arbitror Bal. in caussa fuisse huius supplicij; qui super eadem lege, Sed nouo iure. duo asseruit.

Prima obiectio aduersus sententiam Bal.

Primùm q̃ etsi pro simplici aut geminato furto non sit fur morte dignus, tamen triplicatum iam reputatur latrocinium. Secundò inde infert q̃ quando unum ingens est, tunc tribus æquipollet. Porrò autem ut nihil ego contra leges obmurmurem, tamen ratio Bald. nulla est. Primùm enim latrones non sunt censendi ex actuum solùm frequentia, sed ex modo, nempe quia uim inferunt & rapinis perturbant rempublicam, atq; illi duntaxat iure deputantur neci; fur autem licet identidem peccet, si tamen id semper latenter, ita ut neque publicas uias obsideat, neque irruptionem in ædes faciat, nec cædem offerat, non censetur latro. Quare gaudere debet priuilegio ecclesiastico, si se in sacrum recipiat.

Secunda.

Atque adeò multò minoris probabilitatis habet secundum assertum; q̃ quia ingens furtum æquipollet tribus, dignum sit morte. Nã licet æquipolleat in quantitate, non tamen in modo, ut reputetur latrocinium. Quanuis propter insignem audaciam imaginem eius gerat. Id autem quod tãdem pro ratione asserti sui adducit, uidelicet propter enorme delictum licere leges transgredi, indignum est iurisperito, nã transgredi leges peccatum est, & peccatum licere nõ potest, sed forsan transgressionem appellat dum fit aliquid contra uerba legis, non tamen contra mentem. Id uerũ tamen insuper adnotandum hic est, quod Bal. aut cuiusnis alterius doctoris assertio nullatenus haberi põt pro lege, immo uerò neque dictum ipsorum Iurisconsultorum, nisi aut principis auctoritate, aut reipublicæ more & usu eorum documenta pro legibus recepta sint; quippe cum (ut lib. 1. demonstratum est) sola auctoritas publica ualeat legem condere, quæ uim habeat coerciuam.

Vsus iam recepit sententiam Bal.

Est ergo iam receptissimum, ut fures pro simplici aut geminato furto, si non est magnum, aut flagellis cæsi, aut aures recisi, seu ferro inusti relegentur. Pro trino uerò aut pro uno enormi ad furcas suspendantur. Quæ quidem lex etiam Hispanis in more est, ut patet in lib. 4. regalis for. tit. 15. l. 6. qui furatus fuerit 40. dipondia, nouies tantundem soluat. Quòd si iterato simile committat furtũ, occidatur. Tametsi sub illo rigore non sit nunc eadẽ lex in usu, ut pro decima parte unius ducati quis suspẽdatur. Pluris enim tunc fortè æstimabatur illa quota, quàm nũc duplus ducatus.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm ei qui egestate premitur furari liceat.

Postquam tam stricto iure ostensa est iniquitas furti, disputare conuenit an aliquis sit inde excipiendus casus, saltem ubi extrema necessitas ingruit.

Primum argum. a parte negatiua.

Et arguitur primò à parte negatiua, de illo cap. suprà citato si quis. extrà, de fur. ubi habetur quòd si quis propter necessitatem famis furatus fuerit uestem, cibarium, uel pecus, pœniteat hebdomadas tres; quod non iuberetur nisi furtum tunc illicitum esset.

Arg. 2.

Secundò idem arguitur ex Aristot. 2. Ethicorum, ubi ait quædam esse quæ confestim nominata conuoluta sunt cum malitia, & subdit exẽplum in furto, ubi significat esse intrinsecè malum, atque adeò nullo fine nullaq; de caussa reddi posse licitum; cuius est in mendacio similitudo.

Arg. 3.

Tertio, homo debet proximum sicut seipsum diligere; nemini autem ad succurrendum per eleemosynam proximo licitum est furari, ut libro contra mendacium admonet August. ergo neque ad subueniendum sibi. In cõtrarium autem est quod in necessitate, ut axomia habet uulgare, omnia sunt communia.

Ad quæstionem tribus conclusionibus respondetur.

Conclusio responsiua.

Ambrosius.

Prima res quæ homini redundãt, pauperum sustentationi iure naturæ debentur. Auctoritas est Ambrosij quæ inter decreta refertur, dist. 47. esurientium panis est, quẽ tu detines, nudorum indumentum est, quod tu recludis, miserorum redemptio & absolutio est, pecunia quam tu in terra defodis. Ratio autem naturalis sic colligitur. Nullum ius gentium aut humanum naturali potest aut diuino derogare, cùm hæc superiora sint; iure autẽ naturæ, diuinaq; prouidentia institutum est, ut res inferiores hominum necessitati subseruiant, propter quos conditæ sunt; ergo ubi res huiusmodi redundantes possessori nõ seruiunt, nullo humano iure uetari potuit, quominus in egentium usum ueniant.

Secunda cõclusio.

Secunda conclusio. Hoc tamen non obstante, nemo citra extremam necessitatem, ei cui affluunt, eripere sua bona potest. Probatur; quoniam & si locuplex ille eadem teneatur bona diffundere, sunt tamen multi egeni, diuersis locis & tẽporibus occurrentes, quibus ideo charitatiuã illam erogationẽ per possessorem fieri conuenit.

Tertia conclusio.

Tertia conclusio. In extrema necessitate, puta ubi euidens & urgens est, tunc calamitosus ille licitè potest alienis rebus sibi succurrere, siue clã sublatis, siue palàm. Conclusio sæpè iam est à nobis asserta; quia tam innatum est homini ius seruandi sese ut illi alia cuncta cedant.

Prima cõcl. declaratio.

Primam istarum conclusionũ non intelligas obligationẽ sonare iustitiæ, sed tñ misericordiæ, ut libro. 4. quæstione, de diui. rerum, adnotauimus. Nam postquam diuisæ sunt res, quisque est suarum dominus, eatenus tamen persistit naturale ius commune, ut qui

abundat,

abundat, esse debeat in egenos beneficus. Qua ratione inde enascitur ueritas conclusionis secundæ, nempe ut nemo quantumuis grauiter patiens, possit à diuite furari. Neque ualet argumentum Diues in tali casu (nempè grauis necessitatis) tenetur egenti erogare, iuxta illud Io. in sua canonica, Qui uiderit fratrem suum necesse habere & clauserit uiscera sua ab illo, quomodo charitas Dei manet in illo? ergo ille potest sua auctoritate eripere: quoniam obligatio illa non est iustitiæ, sed charitatis, ad quam nemo inuitus cogi potest. At uero materia hęc de eleemosynarum obligatione non est præsentis loci. Tractat enim eam diuus Tho. 2.2.q.32. Circa tertiam autem conclusionem, quæ ad rem attinet præsentem, dubium est quænã necessitas sit extrema iudicanda. Vtrum ea tantum cum quis iamiam aut fame strangulatur, aut

Quænam extrema necessitas dicatur.

frigore, aliave calamitate absumitur. Videtur namque nomen ipsum, extrema, id designare. Respondetur tamen non eam, vt vulgus arbitratur, expectandam esse.

Responsio.

Sunt enim qui eam uocant extremam necessitatem cuius impossibile est tunc remedium: ille ergo censetur articulus necessitatis extremæ, quando uides fratrem periculo appropinquari incurabilis infirmitatis, aut alius miseriæ quæ homines solet conficere, ille inquam dum præueniri potest caueriqne summa miseria. Necessitas uero quæ in periculo hominem constituit honoris, licet non censeatur extrema, est tamen profectò grauis, quæ eum qui facultatem habet opem ferendi sub reatu mortalis culpæ obligat. Quid autem si puella in periculo uersetur amittendi pudoris ob uictus inopiam? Videtur nanque & illam censeri extremam, quippe qua non modò honor, uerùm & salus animæ periclitatur. Respondetur nihilominus quòd quamuis illustre sit misericordiæ officium eiusmodi miseris in orphanitate periclitantibus subuenire: non illa tamen censetur extrema ut possit puella alienum rapere, quoniam nulla est necessitas quæ cogere possit illam ut sui copiam alteri faciat; aliàs consensus ille non esset peccatum, sed perire potius debet quàm delinquere. Sunt autem ciuilia iura quibus iubetur ut extremè patiens ad publicum magistratum anteà recurrat quàm aliena priuatim capiat. Hoc autem intelligendum est quando commodè id fieri potest. At uero non deerit forsan qui contra nos impræ-

Obiectio aduersus responsionem.

sentiarum insurgat. Diximus enim tum aliàs sæpe, tum paulò ante, neminem ad id cogi posse ad quod sola charitate tenetur, sed ad id tantum ad quod de iustitia obligatur; extremæ autem necessitati nemo tenetur succurrere nisi ex charitate; nam si obligatio esset iustitiæ, ille qui tunc non succurreret, teneretur ad restitutionem; quod non conceditur; ergo neque publica potestas com-

Solutio.

pellere tunc quempiam iure potest, neque qui in periculo est quippiam alieni priuatim capere. Respondetur parum referre an dicas in tali necessitate aliquam iustitiæ rationem intercedere: propriè tamen profectò non est nisi misericordia, strictissimè tamen obligans. Quòd autem coactio tunc locum habeat, est propter singulare ius quod cuipiam competit suam seruandi uitam. Appendenda hic erat disputatio, an qui in articulo necessitatis alienũ rapit, arridente facilius postea fortuna teneatur id restituere, nisi iam satis libro pręcedenti sub tit. de restitutione, eadem à nobis absoluta esset disputatio.

Ad primum argum.

Ad canonem igitur adductum in primo argumento responsum illic est quod intelligitur de necessitate quę nõ

Ad secundum arg.

est extrema, ubi aliqua est culpa furari. Ad secundũ concedimus ingenuè, furtum esse actionem intrinsecè malã; imò talẽ, ut lib. 2. diximus, in qua Deus, ut legis naturæ lator dispensare non possit. At uero sicuti de prohibitione homicidij diximus quod illa generalitate, Non occides, eo quod præceptum est naturale, non includuntur casus quos ipsa natura includere non potest, neq; in illa, Nõ iurare omnino, sic neq; prohibitione furti uetari potuit acceptio rei alienæ quam natura ipsa hominib. in-

Ad tertium argum.

dulsit. Quocirca eiusmodi acceptio non est furtum, sed acceptio rei à natura concessæ. Ad tertium denique respondetur cuique pari iure licere in eadem necessitate alienum rapere ut indigenti succurrat. Sed citra illam uetat Augustinus eleemosynas de rapinis fieri.

ARTICVLVS V.

Vtrum rapina ullo pacto fieri possit citra peccatum.

ETsi furtũ in extrema necessitate licitũ sit, tñ quia rapina atrocius est crimen, uidere restat utrum & illa quoq; aliquando sit licita. Arguitur.n. à parte affirmatiua: Præda illata ui fit, quod rationem habet rapinæ: prædam autem accipere ab hostibus licitum iu-

Primum argum.

dicauit in libro de Patr. Ambrosius ubi ait: Cum præda fuerit in potestate uictorum, decet militarem disciplinã ut regi seruētur omnia. s. iam ad belli sumptus quàm ad

Argum. 2.

militum præmia: ergo rapina est aliquo casu licita. Secundo arguitur. Terrarum principes multa à suis subditis inuitis extorquent, quod effigiem prę se fert rapinæ, & tamen graue est illos delictores censere; ergo rapina

Argum. 3.

non est ubiq; mortale crimen. Tertio arguitur. Id quod possessoris nõ est, licitè ab illo aufertur: infideles autem iniusti sunt suarum rerum possessores: secundum illud August. in epist. ad Vicen. Donatist. Res falsò appellatis uestras, quas neq; iustè possidetis, & secundum leges terrenarum legum amittere iussi estis, ergo licitum apparet ab ipsis eadem eripere. In contrarium est quod tanq; de re iniquè parta prohibetur sacrificium uel oblatio de rapina fieri: secundum illud Esaiæ 61. ego Dominus diligens iudicium, & odiens rapinam in holocaustum.

Prima conclusio.

Ad q̃onem tribus conclusionibus respõdetur. Prima. Rapina nullatenus est licita, neq; priuato neq; publicæ potestati: itaq; sicut furtum nunquam est licitum, & ubi acceptio rei alienæ licita est, non habet rationem furti: sic, imò efficaciori ratione de rapina censendum est. Probatur: Quicquid nomine suo innatam habet rationem iniustitiæ, est sic intrinsecè malũ, ut bene fieri nequeat; rapina autẽ idipsum sonat quod uiolenta acceptio contra iustitiam sicuti furtum, id quod fraudulenta ergo rapina neutiquam esse potest licita. At uero ad maiorem

Secunda conclusio.

huius explicationem adhibentur aliæ duæ. Secunda ergo conclusio est: Sola respublica & princeps qui eius gerit uices, per uiolentiam potest citra iniuriam aliquid à suis ciuibus extorquere, quicunq; uero priuata auctoritate per uiolentiam aliquid rapit, raptor est & latro, atque adeo huius iniquitatis reus. Probatur utraq; simul pars. Violentiam inferre proprium est publicæ auctoritatis munus, nam uiolẽtia idem est quod coactio, uis autem coactiua solum in republica residet atque in principe qui eam repræsentat: sicuti non nisi totum animal potest cogere membra. Est.n. hæc potestas ab ipsissima natura concessa ad cohibendos homines à malo, adducendosque in bonum: quæ quidem concessio, ut suprà diximus, non expediebat priuatis fieri, propterea quod permanenti iudicio mandari debet executioni. Ex quo fit ut uiolentia in principe, si uia & ordine fiat, non habeat rationẽ rapinæ, nempe si uel contra externos hostes, uel contra internos maleficos illa ex legis præscripto utatur: in persona uero priuata semper eiusmodi uiolentia rõnem habet rapinę. Atq; hac de caussa, art. 3. etiam illi cui constat rem ab alio possessam, suam esse, idq; legitimè probare potest; tamen præ iudicis iniquitate nequit obtinere, negauimus per uim posse rẽ aggredi. Quòd si eũ saltẽ obieceris, qui extrema patitur, illũ arbitror iure ipso naturę exceptum esse ab hac lege. Adeo.n. uitæ cõseruatio naturalis iuris fastigium tenet, ut uiolentia tunc nõ sit

Tertia conclusio.

rapinæ charactere denotanda. Tertia conclusio. Si princeps, aut iudex, aut alius quiuis magistratus sua abusus ptãte per uiolentiã quidpiã à ciuibus rapuerit, insigne rapinæ scelus cõmittit, & ad restitutionẽ tenetur. Tanto enim impudentius ac scelestius eiusmodi potẽtatus peccant; quanto sanctiori fide iustitiam, cuius custodes existunt, erga omnes deberent immaculatam seruare.

acsi arguas, quòd cùm rex possit in toto suo regno uniuersos maleficos extirpare: possit pariter unusquilibet magnatum qui sub illo iurisdictionem habent, territorium alterius ingredi ad id exercendum munus. Aliunde ergo demonstrandum est, si uerum habet, nos tali facultate pollere. Attamen ut præcedenti libro sub titulo, De domi. diximus, ab hac disputatione in hoc opere bona caussa duximus supersedendum. Si nobis forsan diuino fauore licuerit libellum de ratione promulgandi Euangelium edere, illic disputatio hæc pro captu nostro suis numeris absoluetur.

ARTICVLVS VI.

Vtrum rapina sit grauius peccatum furto.

QVon à de furto & rapina in quæstione præsenti locuti sumus, quas duas demonstrauimus esse species, quærere in calce disputationis conuenit, uter istorum uitiorum alteri grauitate præcellat. Et arguitur, furtum esse peius, tum quòd suprà rapinam addit fraudem & dolum, quæ per se rationem augent peccati, tum etiam quòd uerecundia & metus ex actus turpitudine nascitur: magis autem pudefiunt homines de furto quàm de rapina, ergo illud est scelestius. Accedit demum, quòd delictum quod pluribus nocet, eo est iniquius: per furtum autem pluribus nocumentum infertur, nempe non solùm magnatibus, uerùm & plebeis & cuiusuis classis hominibus. Violentia autem & rapina non nisi illis infertur potentatibus qui resistere possunt: grauius ergo est furtum quàm rapina. In contrarium autem est quòd leges acerbiùs in latrones atque raptores animaduertunt quàm in fures.

Ad quæstionem unica eademque facilima conclusione respondetur. Rapina grauius peccatum est furto. Conclusio per ea quæ dicta sunt liquida constat. Dictũ enim est hæc duo in hanc unam rationem obiecti conuenire, quòd utrunque est acceptio alieni contra domini uoluntatem: nisi quòd furtum tollit uoluntatem per ignorantiam, rapina uerò per uiolentiam. Violentia autem è regione magis opponitur uoluntati quàm ignorantia. Nam uiolentia aperto Marte pugnat contra actum uolendi, ignorantia uerò efficit inuoluntarium per absentiam actus. Qui ignorat enim, non uult, sed qui resistit, contrariè uult. Hac ergo ratione rapina peior est. Accedit & ratio iniuriæ, quæ in rapina cumulatior est. Nam fur pluris facit rei dominum, quem scilicet per metum non audet apertè aggredi, sed latenter: Raptor uerò multò cum minoris æstimat, si quidem absq; metu eum adoritur. Quare non solùm in bonis lædit, uerùm & in honore per ignominiam. Qua etiam ratione contumelia (ut infrà dicturi sumus) peior est quàm murmuratio. Quin uero accedit tertiò quod non solùm in bonis externis atq; etiam in honore iniuriam infert, uerùm & uitæ periculum offert. Raptor enim & latro armis utitur quibus resistentem perimat; Fur autem pauore & metu est semper pallidus. Atque hac de caussa iura ipsa communia quæ furibus uitam indulgent, latrones morti omnino adiudicant: adeò ut neque perfugium ad sacrum illis suffragari concedant. Et per hæc, argumentorum solutiones clarescunt. Nam etsi in furto aliqua sit fraus, peior est tamen audacia iniuriaque rapinæ. Ad secundum autem respondetur quòd audacia uulgò apud sensuales homines pro indicio fortitudinis reputatur; & ideo fit ut etiam dum facinoribus perpetrandis exhibetur, minùs de illa homines pudefiant: cùm tamen argumentum minoris culpæ sit in sceleribus metus, qualis est in fure. Ad tertium denique respondetur, quòd etsi pluribus per furtum soleat nocumentum inferri, grauiora tamen per uiolentiam inferuntur.

QVAESTIO QVARTA, DE INIVSTITIA IVDICIS.

ARTICVLVS I.

Vtrum liceat iudici eum qui sibi non subditur, iudicare.

INIVSTITIAE quæ facto seu in personam, seu in res cõmittitur, proxima est species illa quæ uerbis fit. Huius autem generis illa est iniquior, quę in iudicijs uersari consueuit, uidelicet tam iudicum culpa, quàm testium, reliquorumque iustitiæ ministrorum. Sunt enim personæ quinque, uidelicet Iudex, accusator, reus, testis, & aduocatus. quæ quinque deposcunt quæstiones. Sed ex istis Iudex est cuius crimina grauiora existimantur. Quatuor autem in iudice sunt necessaria, uidelicet iudicandi potestas, ueritas, & forma, & executionis uis: quæ quatuor articulis explicabuntur. Primum ergo uitium est, si iudicandi, quam non habet facultatem usurpet. Igitur ut istud hoc primo articulo examinemus. Quæritur utrum possit quispiã eum qui sibi nõ subditur iudicare. Et arguitur a parte affirmatiua. Christus, quippe qui rex regum erat, & dominus dominantium, nulli erat creaturarum subiectus; & tamen Pilati iudicium pertulit, qui de hoc reprehendi non solet, quòd non subditum iudicaret, sed quòd innocentem condemnaret; potest ergo quispiam in alienum ciuem ius dicere. *Primum argumentum.* Secundo; Daniel (ut eius historia cap. 13. refert) seniores illos falsi criminis testes iudicio cõdemnauit, qui tamen non perhibetur fuisse iudex; ergo. *Secundum.* Tertio; Iura sæpe iudici facultatem tribuunt castigandi ratione delicti eos, qui, licet non sint sibi subiecti, delinquunt tamen intra limites sui fori; ergo eum iudicare qui iudici non est subditus, non semper est illicitum. *Tertium.* In contrarium est Gregorius super illud Deuterono. 23. Si intraueris segetem &c. ubi ait; Falcem iudicij mittere nemo potest in eam rem quæ alteri uidetur esse commissa. *Gregorius.*

Quæstioni huic, licet pro argumentorum ratione pluribus uideri possit indigere; duæ tamen conclusiones satisfaciunt; Prior est. Nemini fas est quempiam iudicare nisi eum qui sibi, uel simpliciter, uel tali casu subditus sit. *Prima conclusio.* Probatur; Sententia iudicis est quasi quædam lex particularis de singulari re probata; lex autem (ut supra monstratum est) uim debet habere coactiuam, ergo & sententia, aliàs frustranea esset, nulliusque efficaciæ; hanc autem uim habere non potest nisi uel princeps, uel respublica eiusque ministri, quibus ciues ueluti partes toti subduntur; ergo illum quisque solùm legitimè iudicare potest, qui sibi subijcitur; quippe in quem uices gerit reipublicæ. *Probatio.* Idem enim prudentiæ genus, quod ferendis legibus necessarium est, scilicet præceptorium, necessarium quoque est, ut secundum illas ius dicatur. Nec quidquam siquidem uis legibus inesset coerciua, nisi in earum applicatione persisteret. Hinc iura illa dimanarunt, extra, de iudi. c. at si clerici. sententia à non suo iudice lata, non tenet. Et de constit. lib. 6. cap. ut animarum. Extra territorium ius dicenti, non paretur impunè. Vnde iudex idem est quod ius dicens. cap. forum. de uerb. signification. & iurisdicti. tam facultas quàm territorium quod illa comprehenditur. Neque Paulus nos iubet subiectos esse nisi potestatibus sublimioribus; hoc est illis qui nobis loco & potestate præfecti sunt. Etenim sicut orbis cœlestis non in superioris substantias influit, sed in corpora quæ sibi sunt loco subiecta; sic neque homo potest nisi sibi subditos, legibus ac iudicijs gubernare. Hac enim de caussa (ut suprà diximus) homo ciuile animal in societate uiuit. Posterior conclusio; Quatuor modis contingit unum esse alteri subditum; Primo ordinariè, ueluti illi qui per se potestatem habet; sicut omnes Christiani Papæ subduntur, & in secularibus to- *Vltima conclusio.*

tum regnum regi. Secundo modo, quia potestatem habet legatam, sicuti prouincia proconsuli subijcitur & prætori ciuitas. Tertiò, eo quòd quis sua sponte alterius se iudicio submittit; ut ille qui arbitrum eligit, & qui iudicium quod retractare posset, subire mauult. Et quartò, si quis in alieno territorio, &, quod aiunt, districtu delinquat, uel alia uia alienam iurisdictionem subierit.

Ad primum argum. Per hæc ergo, obiectiones facile diluuntur. Ad primū nihil aliud respondet S. Thom. quàm q sua se voluntate Christus submisit Pilato à quo iudicatur, exemplo eorū qui arbitrū eligunt cuius arbitrio parere stata pęna, obligantur. Est tamen in exemplo nonnihil ambiguitatis. *S. Thomas. Obiectio.* Nam si ad viuum similitudo existimetur, uidetur tum S. Thom. sensisse quòd Christus constituerit sibi Pilatū iudicem, conferendo ei nouam potestatem, quam non habebat ordinariam? sicuti qui priuatam personam sequestrem sibi præfecit. Hoc autem falsum est: Nam Pilatus potestatem illam à Cæsare receperat, atque ideo ab ipso Deo, illa ratione qua lib. 4. quæst. 4. mōstratum est, ciuilem rempublicam per legem naturæ & gētium à Deo, deriuari. Idque Redemptor significauit Ioannis 19. dicens, Non haberes potestatem aduersum me vllam nisi tibi datum esset desuper. Hinc etenim sumitur argumentum aduersus illos qui dicunt potestatem ciuilem descēdere à Papa, tanquam à uicario Christi. Enimuerò non ait, Nisi tibi datum esset à me, sed desuper. Christus.n. vt superiori libro diximus, non assumpsit temporale regnū, sed temporalium usum, qui ad suum cœlorum regnum esset necessarius. *Solutio.* Solum ergo vult S. Tho. quòd ea ratione qua erat rex regni cęlorum, ac perinde rex regum & dominus dominantium, exemptus erat ab omni humano iudicio: in qua utique exēptione reliquit vicariū suum Pontificem maximum, eiusque subinde inferiores sacerdotes, secundum illud Matth. 17. liberi sunt filij. Et ideo quāuis potuisset retractare Pilati iudicium, ob nostram tamen salutem sua se libera voluntate illi subiecit, adiugendum morti. *Caietanus.* Hinc Caieta. sibi colligit, Pilatum non peccasse usurpatione iudicij (nam quòd peccauerit innocentem cōdemnando, dubium esse nequit) ego tamen nō id tā facilè colligerē. Sed si Augustus legitimus rex erat Iudæorum, non peccauit hac ratione Pilatus: quia Christus uoluit vt vnus ex Iudæis haberi. Si uero tyrannus erat, eodem modo deliquit iudicando Christum, quo iudicando Iudæos, quia Redemptor noster non indulsit ei peculiarem aliam facultatem. Neque in hoc eum cogitauit S. Tho. cum illo conferre qui eligit arbitrium: Hic enim potestatem iudici cōfert qui ea ante carebat. Christus autē nihil aliud fecit quàm quidquid de illo fieret libenter pati. Ex hoc Christi exemplo fit consequens, Papam eius uicarium qui similiter exemptus est, posse nihilo secius subdere se alterius iudicio; idque non modò in foro pœnitentiæ (quo res est comperta) uerum in foro iudiciali: qđ fecit Leo Papa IIII. qui, ut legitur secūda, q. 7. c. Nos, si submisit se iudici Ludouici Imperatoris de rebus quibusdam iudicandus ut seipsum iustificaret. *Corolarium.* Duplex tamen de hac re nascitur dubium. *Prima dubitatio.* Prius quòd sequeretur generaliter de quibuscunque caussis posse aliàs sententia cogi, etiam anathematis: nam eadem apparet omnium ratio; consequens tamen doctores in quarto sentē. *D. Thomas. Richardus. Petrus de Palud.* cōsentienter negant; vt S. Tho. dist. 19. quæst. 1. artic. 3. & Richar. distin. 18. artic. 5. & Petrus de Palud. quæstio. 2. *Postrema dubitatio.* Posterius dubium est de subiectionis modo. Videtur inquam quòd sic se posset alteri subijcere, ut eum sibi superiorem aut æqualem cōstitueret; id autem falsum esse inde monstratur, q cum sit Christi uicarius non ualet alterum eodem loco statuere. Consequentia uerò probatur. Ant.n. libera sua subiectio in necessitatem transit, ita vt cui se semel subdiderit, subducere durante iudicio nequeat; & tunc planum fit illum cui se subdidit, esse superiorem; vtpote cuius potestas à Papa non pendet. Si vero subiectio nō sit necessaria, superuacanea est. *Ad primam dubitationē.* Ad prius istorum perempta cōsequentia, respondetur. Haud enim consequitur, ut quidquid in aliquibus potest, possit in omnibus: sed est regula, q quacunque facultatem in seipsum in foro exteriori exercere potest, ualet alteri committere, ut si fortasse inter se & alterum lis contestetur; qua. s. debitū aliquod, uel alter ab ipso vel ipse ab altero petit, vel de aliqua sentētia quā ipse protulerit ad eundē ipsū prouocatio sit, tāquā, ab iniusto grauamine; sicut potest tūc ipse de illis caussis iudex sedere, sic potest & eadē alteri cōmittere, seq; submittere. Et hoc facit in d. c. Nos si. Excōmunicare aūt seipsum nequit, neque suspēdere, neq; seipsum propriè punire: & ideo neq; valet cōstituere sibi iudicem qui se excōiicet, suspendat, aut puniat, sed solùm qui sibi iubeat restitutionē facere aut reuocare sententiā. *Ad alterum dubium.* Alterius argumēti pariter interimitur consequentia. Haud.n. potest superiorē sibi aut æqualē constituere. Quapropter cùm duplex sit necessitas: altera. s. iustitiæ, atque altera simpliciter coactionis subiectio sua potest priori mō fieri necessaria, nō aūt posteriori. Pōt in quā subiectionē suam pęna vallare & stabilire; sicuti qui sequestrē eligit, teneturque adeò subire sententiam, etiā in foro Dei. Itaque esset peccatū mortale non stare fidei suę; obligareturque pœnā soluere quocirca non est uana subiectio. Attamē necessitate coactionis, ita ut potestas iudicis non depēderet à sua, nemini se potest subiugare, immo quoties uellet alterius sententiā retractare, illiusque reuocare potestatē, etsi malè faceret, teneret factū. *Argum. 1.* Extitit tñ ingens argumentū q possit Papa alteri se submittere, non modo in minoribus caussis, sed etiā ut anathemate aduersus illū procedatur usque ad depositionē. Supponamus.n. ex c. si Papa. dist. 40. quod dū hæreseos labe sordescit, potest à Concilio conueniri & deponi; & cū deponendus nequaquam sit nisi auditus, poterit sub anathematis censura, ut cōpareat, cogi. Fac ergo ipsum vehementi infamia de hæresi laborare, sicut Conciliū iamiā de illa re iudicatur. Videtur ratio persuadere q possit iudicium circunspectis viris & grauitate insignibus delegare. Arguitur enim sic: Iam sic iure potest fieri reus & cognita caussa deponi, idq fieri nequit sine magno episcoporum dispendio; ergo quò illam caueat iudiciorum turbam, potest illis negotium committere, qui rem expeditius transigant. *Argum. 2.* Secundo arguitur: Lite in consilio contestata possunt & concilium & ipse iudices delegare qui rē peragant. cur ergo ipse nō poterit seorsum committere? *Argum. 3.* Respondetur neutiquam hoc Papam posse. Enimuero potestas illa cogendi tunc Pontificem non est penes ipsum, quippe qui non potest uim coerciuam in seipsum exercere; sed duntaxat penes concilium: & ideo non est in arbitrio Papæ tàlis commissio; quia quam non habet potestatem, nemini ualet dare; neque depositio per suos commissarios facta ullius esset ualoris. *Alterum dubium.* Concilium autem potest & caussam cognoscere & alteri delegare. Posset quis forsan idem & de inferioribus sacerdotibus hæsitare, An scilicet possent sibi sequestres iudices sua sponte præficere? pro eo quòd iure vsqueadeo uetitum est in seculare forum pertrahi, vt illis sit adempta potestas renunciandi iuri suo: ut patet extrà, de foro compe. c. si diligenti. & latius 11. quæstio. 1. insolita. & canon. Placuit. *Responsio.* Respondetur nihilominus liberum esse quibuscunque sacerdotibus iudicem sibi arbitrium constituere, cui parere teneantur. Quod enim illis interdicitur non est nisi ut non consentiant in secularibū tribunalibus sisti. *Ad secundum argu. principale.* In secundo argumento de Daniele nihil est difficultatis, quoniam ipse instinctu afflatuque Dei sententiam illam pronunciauit. Legitur enim ibidem dominum suscitasse spiritum iunioris. *Ad tertium argum.* Neque in tertio argumento difficultas ulla est, quæ nunc debeat pertractari. Satis ergo hic fuerit concedere quòd qui in alieno territorio & foro delinquit, ratione delicti fit illis subditus; vt extrà, de raptori. c. 1. & ff. de accusa. l. Alterius. Sed præter delictum sunt etiam aliæ caussæ quæ ius faciunt iudici comprehēdendi castigandique alienum subditum, vt de foro competen. c. licet ratione. Excipiuntur autem clerici qui in iudicium seculare deferri nequeunt de quibus latior pateret nunc cāpus disputandi si proprius esset hic locus.

ARTI-

ARTICVLVS II.

Vtrum iudici liceat contra ueritatem quam certò nouit, iudicare, quando legitimè probatur contrarium.

POST auctoritatem iudicis secūdo loco ab illo exigitur iudicij ueritas. Et idcirco secundo loco quæritur, utrum iudici liceat contra ueritatem quā certò nouit iudicare, quando legitimè probatur cōtrarium.

Primum argum. a parte negatiua.

Et arguitur à parte negatiua: Legitur enim Deuter. 17. Venies ad sacerdotem Leuitici generis, & ad iudicē qui fuerit illo tempore, quæresq; ab eis, qui iudicabunt iudicij ueritatem. Vsu autem uenire solet ut innocens, cuius palam iudici innocentia cōstat, testimonijs falsis ad eius tribunal deferatur: ergo ob talia testimonia non debet ueritatem deserere.

Arg. 2.

Secundò arguitur: Homo debet iudicio suo diuinum imitari. diuinum autem semper fit secundum ueritatem. Reuelabitur enim ex hoc iustitia iudicij Dei (ut ait ad Roman. 2. Paul.) quòd reddet unicuique secundum opera sua. Et de Christo ait cap. 11. Isa. Non secundum uisionem oculorum iudicabit, neq; secundum auditum aurū arguet, sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ. non ergo licet iudici falsis testimonijs à ueritate abduci.

Arg. 3.

Tertiò: Testimonia in hoc sunt necessaria ut ueritas constet: quando autem res est manifesta, nullis opus est testimonijs, secundum illud Pauli 1. ad Timoth. 5. Quorundam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad iudicium: ergo quando iudici res est manifestè comperta non opus habet alienis testimonijs.

Arg. 4.

Quartò arguitur: Iudex condemnando innocentem facit contra scientiam, & conscientia nihil aliud est quàm scientia applicata ad opus: ergo facit contra conscientiam, quod proculdubio semper est peccatum: ergo id minimè licet.

August.

In contrarium autem est auctoritas Augustini super Psalter. Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed secundum leges & iura pronunciat.

Duplex q̄onis sensus. D. Thom.

Quæstio hæc inter doctores tam iuris quàm Theologiæ magna ambiguitate controuertitur. Et cùm utrinq; sit disputabilis, quàm maximè tamen refert eā sciri. Proposuimus autem quæstionem sub tenore quo eam interrogat sanctus Thom. scilicet utrum liceat iudici contra ueritatem quam certò nouit iudicare propter contraria testimonia? Includit tamen titulus duas partes. Prior est, utrum dum euidenter nosset eum quem in uinculis tenet, esse reum, non tamen legitimè probatur, immo fortè legitimis testimonijs purgatur, possit eum condemnare. Et hunc sensum non interrogat S. Thom. quia neque de illo dubitatum unquam est: immo est extrà controuersiā id non esse licitum, quoniam forum exterius non extenditur ad crimina occulta, & occulta illa iure censentur, quæ secundum regulas iuris legitimè non constat: sciētia autem iudicis non reputatur iure sufficiens testimoniū, ut habetur capitulo, si sacerdos. de offi. iud. ordi. nam iure naturali ac diuino, in ore duorum uel trium stat omne uerbum.

Sensus legitimus propositæ conclusionis.

Alter uerò est sensus contrarius, utrum dum iudici palam constat eum qui reus fit & legitimè criminosus probatur, innocentem esse, liceat illi eum condemnare. Et quanuis tantùm quæramus an liceat, explorādum tamen est an aliquando teneatur. Porrò autem quò ordine perspicaciori procedamus, ea præmittemus, quæ omnibus sunt in confessu, ut rem in ultimas redigamus angustias. Et constabit responsio conclusionibus tribus.

Primum documentum.

Supponitur enim hic primùm ex superioribus, iudicem non priuata, sed publica auctoritate fungi dum iudicat. Ex quo fit non suo priuato iudicio, sed communi & publico debere informari.

Secundum.

Huic autem subnectitur documētum alterum: uidelicet duplici ipsum scientia uti, ut puta uniuersali iuris, & particulari facti, quæ quidem scientia uia ordinaria à testimonijs petenda est. Habet enim iudicij quæstio duo membra. Alterum, utrum fecit alterū, quid ergo iuris.

Prima conclusio.

Est ergo prima conclusio; Scientiam uniuersalem iuris tenetur iudex sic sanctè sequi, ut neque suum proprium arbitrium, si contrariū est, audire possit, neque ullas in contrarium probationes admittere.

Ratio conclusionis.

Et ratio est, quia ipse non est legum iudex, sed custos, non enim ad ipsum attinet iudicare an lex bona sit, sed quid iubeat. Et ideo si uel actor uel reus contendunt probare legem non esse iustam, non sunt audiendi. Neque uerò in foro conscientiæ dum lex edicto principis promulgata est, potest quispiam tutò illam transgredi, caussatus non esse iustam, quia nemo est illius iudex: nisi fortè intollerabilem, eandemq; manifestissimam iniquitatem præ se ferret.

Secunda conclusio.

Secunda conclusio: In particulari facto licet scientia à testium instrumentorumq; testimoniis petenda sit, potest nihilominus iudex suo se ingenio & prudentia iuuare, scilicet in examinandis tam instrumentis quàm testibus. Idq; tunc maximè debet, quando sibi constat innocentem calumniarum falsitate premi.

Suadetur conclusio.

Hanc conclusionem ratio ipsa naturalis, innocentiæ fautrix, persuadet. Quamobrem impedio quàm rarissimè usu uenire potest ut iudex omnino cogatur innocentem, cuius innocentia ipsi euidens est, morti addicere. Nam tunc ipse sciet, non solùm testes esse falsos, uerùm & quibus uijs possint falsitatis deprehendi: Obidq; poterit illos instantius interrogare, districtiusq; scrutari horam, & locum, & formam, illa nimirum prudentia usus, qua Daniel præsbyterorum iniquitatem deprehendit, ut Susannæ innocētiam patefaceret.

Caietanus.

Quin etiam si Caietano auscultandum est, debet tunc coram populo iurare illum esse innocentem: ut puta quem ipse eadem hora alio loco uiderat. Neque ulla testibus tunc iniuria irrogatur. Immo cùm ipsi sint iniurij, eorū iniuria refellitur. Et quanuis fortasse id bona fide facerent, nulla eis fit iniuria, dum miseri innocentia protegitur. Haud tamen liceret occultum nocentem prodere. Addiderim ergo uerò tertium, quod deberet tūc, si profuturum cerneret, in tempus exuere personam iudicis, & coram superiori personam agere testis. Quin etiam si citra scandalum, optimaq; dissimulatione id fieri posset, liceret ei carceres apertos secretò dimittere, ut innocens se in pedes conferret. Itaq; (ut dicebam) uix potest extrema necessitas ingruere innoxij hominis in mortē adigendi. De duobus autem remedijs ac suffugijs reliquis, scilicet an teneatur iudex, aut innocentem superiori remittere, aut officium dimittere, dicemus statim. Igitur ut ad punctum descendamus, ubi necessitas contingeret, tunc auctores in diuersas dissecantur sententias: quæ numero sunt tres.

Prima opi.

Prima est in uno extremo, omnino diuo Thomæ contraria: puta quòd in nullo casu scilicet, neq; in caussa ciuili, neque in criminali licet iudici cōdemnare eum quem euidenter scit esse innocentem, quantumuis legitimè probetur reus. Nam citra euidentiam nemo ambigit sequendum esse iudicium publicum.

Hugo.

Hanc opinionem ortum traxisse arbitror & originem ex Hugone super legem Prætor. ff. de iurisdict. omn. iud.

Cald. Pan. Summa Angel. Nicol. Lyra.

Eandem tamen opinionem amplexi sunt Cald. & Panor. super cap. Pastoralis. de offic. deleg. & Summa Angeli. in uerbo, iudicare. q. 7. & Nico. de Lyr. Exod. 23.

Secunda opinio.

Secunda opinio utitur distinctione: nempe quòd in caussa criminali siue capitalis sit, siue ullius mutilationis, nequit iudex condemnare innocentem secundum allegata & probata. Secus autem in ciuilibus, puta cùm de pecunia agitur, aut de aliarum rerum possessione. Hæc autem opin. falsò tribuitur Cald. & Panor. qui certiùs fuerunt primæ sententiæ,

Rodulphus. Ioā. de Imo. Summa Rosel. Supplementum. Adrianus.

sed fuit cuiusdam Rodolphi quem loco citato Ange. citat. In quam sententiam subscripsit Imo. & alij Iurisconsult. super legem, A diuo Pio. ff. de re iud. & Summa Rosella, & Supplementum. Et hæc media opinio est quæ Adriano perplacuit, in quolibet. q. 6. artic. 3. Sed miror quòd hanc asserat esse Theologorum opinionem. Cùm tamen ex antiquis nemo sit qui non indubiè teneat cum S. Tho. immo minus inter omnes probabilitatis.

Tertia opin.

Tertia ergo opinio est in alio extremo secundum quam statuimus cōclusionem tertiam. Iudex in ultimas conclusus angustias debet in omni caussa tam criminali quàm ciuili contra

veritatem

ueritatem sibi notam secundum allegata & probata sententia pronuntiare. *D. Thomas* Hæc inquam opinio est S.Tho.2.2. quæst.67.arti.2.& superiùs.q.64.artic.3.ad tertium, ubi exemplum protulit in caussa mortis: nimirum quòd potiùs est morti adiudicandus innocens, quam deserenda *Alex. Hal.* testimonia publica. Eademq; fuit sententia Alex. de Hales Doctoris grauissimi in 3.par.q.40.membro 6.artic.2. *Richardus.* & Richar.ar.3.q.26.& egregij doctoris Petri de Tarātasia. *Petrus de Taramasia.* Et fuit inter Iurisconsultos opinio Bar.super l.illicitas.ff.de offi.præsi.& Ioan.And.in suis Nouellis,titulo de *Bartolus.* allegat. ubi recitat opinionem S.Thom.in qua se asserit. *Ioan. And.* Fuit etiam sententia Petri de Palud.& Sylue.in uerbo, *S.Thomas.* Iudex 2.§.5. Quam post plurimam auctorum citationem *Petrus Pal.* fatetur esse opinionem antiquorum omnium Theologo- *Syluester.* rum iurisq; utriusque interpretum: contra quam Adria. affirmat,cui re uera sententiæ & rationes constanter, & *August.* plane iura patrocinantur. In primis Augu.tam supra citatus id astruit, q̀ bonus iudex nihil ex arbitrio, sed secundum leges & iura pronuntiat. Eisdemque idipsum pror- *Ambrosius.* sus uerbis Amb.super Psal.Beati immaculati.& refertur. 3.q.7.ca.iudicet. Et 11.quæst.3.ca.summopere id quoq; *Gregorius.* Greg. ff.de offi.præsid.l.illicitas.§.ueritas.iubetur præses insequi quod conuenit eum sequi ex fide eorum quæ pro- *Cauillatio.* bantur. Censent ergo iura iudici nefas esse,nisi secundùm allegata & probata iudicare. At uerò fortasse quispiam hæc citata iura nihil aliud definire quàm quòd iudex debet secundùm leges & iura ius dicere, non tamen subinde censere q̀ debeat pronuntiare secundùm allegata & probata: immo iubent ut sequatur scientiam iuris: porrò autem ius ipsum (ut pâtet Exo.23.) iubet insontem & iustum non condemnari. Attamen cauillus iste repulsu facilis est. Idem est namque iudicare secundùm iura & iudicare secundùm allegata & probata. Id enim iura persanctè præcipiũt ut nemo præiudicio, hoc est incognita caussa condemnetur: sed per legitimos testes præ cognita.

Calderinus Sed est lepida Calderini glossa super uerbis legis citatæ, Illicitas. Iubetur ibi præses fidem eorum sequi quæ probabuntur: at uerò ipse quòd tantùm admonetur sequi allegata & probata, quando illa uera sunt. Sed respondeat nobis,quanam ria debet iudex cognoscere uera esse quæ probantur,nisi per idoneorum testium iuramenta. Nam si liberum ei postea relinquitur negare illa esse uera frustranea essent testimonia. Multò ergo melior est glossa super illo uerbo,ca.1.de offi.iud.ordi.quo admonentur episcopi iudicare secundùm quòd Canones censent, quæ quidem gloss.inde planè infert, iudicem debere iudicare secundùm allegata & probata. Id quod insuper confirmatur ex diuino documento Deuter.17.ubi admonitione præmissa, quòd in ore duorum uel trium testium peribit qui interficietur, subditur quòd iudices sequantur in iudicio ueritatem. Illic ergo docentur iudices illam sequi ueritatem, non quam ipsi sciunt, sed quam ab ore testium uenantur. *Prima ratio* Veruntamen, ut auctoritates rationibus dilucidentur arguitur ratione prima, quæ omnium est basis. Nemo ius habet quempiam cōdemnandi auctoritate priuata, sed in quantum publica fungitur. ad iudicium autem requiritur & scientia iuris, & facti, ergo & utraque debet uti publica, non priuata. nempe ut sicut in scientia iuris non debet sequi suam opinionem, licet reputet esse scientiam, sed auscultare debet leges: ita neque in cognitione facti sequi potest priuatam suam scientiam: sed stare tenetur testium publicæ fidei, quam leges probant.

Secunda ratio. Secundo arguitur. Per suam scientiam iudex neminem condemnare potest: ut suprà dictum est, quantumlibet eum euidenter nouerit esse reum: ergo neque potest quépiam absoluere. Id quod & patroni contrariæ opinionis fatentur. Si ergo non potest innoxium absoluere, sed debet perpetuis uinculis adseruare; & perpetua uincula morti æquiparantur; gratis profectò negatur, quin possit eum Iotis, ab eius sanguine,manibus,lege in ipsum agere. *Obiectio.* Sed obuiam; ergo innocens fuit Pilatus qui secundùm *Solutio.* allegata Christum iudicauit. Nulla sanè est consequentia; quoniam adeò erat Christi innocentia,non modò ei, uerùm & publicitùs cunctis euidens, adeòque subinde aperta testimoniorum falsitas, ut neque Pilatum ipsum celaretur eorum iniquitas.sed posset eos facilè falsitatis reuincere. Vnde cùm dixit. Innocens ego sum à sanguine Iusti huius,uos uideritis,non modò innocentiā Christi, uerùm & testimoniorum iniquitatem fassus est.Sed illum morti addixit (ut ex Euangelio comperitur) metu Cæsaris, qui uel nomen ipsum regis abhorrebat; & insimulatus est Christus q̀ se regem faceret. Quin uero & idem metus ne uenirent Romani & iudæorum gentē tollerent, eorum inuidiam exacuit ut eum reum agerent.

Tertia ratio Tertio arguitur ex fine publicæ auctoritatis. Publica iudicia ob tranquillitatē & quietum statum reipublicæ constituta sunt, atque eo pacto ut nulla sit patula iudici uia declinandi,ubinis libuerit, à ueritate. Si autem non teneretur secundùm allegata iudicare, pax illicò reipublicæ turbaretur. Nam cùm populus de occultis non iudicet, uidens non stari publicis probationibus, non posset non in iudicem proclamare, tunc præsertim ubi de re atroci lis esset, ut de urbis proditione, alia ue simili. Præterea, iudici semper relinqueretur uia excusandi se ab executione iustitiæ,per hoc quod diceret sibi patere contrariā ueritatem. In summa necessarium est ut iudex qui in oculis ciuium ius dicit, sententiam suam populo persuadeat, eatenus saltem ut conuincatur secundùm iura fuisse prolatam; quod facere nequiret nisi secundùm allegata iudicaret. *Quarta ratio.* Quarto, si (ut exempli gratia dicamus) certum esset duorum alterum, uidelicet Petrum aut Paulū hæresim seminasse, lateret tamen uter eorum id fecisset,& Petrus uerè reus, confiteretur sacramentaliter in aurem iudicis hæreticæ prauitatis, & postea Paulus innocens deferretur de illo crimine, cuius utique innocentia eidem inquisitori constaret; tunc profectò inquisitor perplexitate teneretur anceps. Nam si Paulum condemnare nequiret, secretum confessionis reuelaret; fieret enim inde compertum Petri crimen. *Quorundā euasio.* Sunt autem qui ex his omnibus elabuntur, respondentes quod iudex in casu quo innocentem euidēter nouit legitimis testibus accusari, debet illum superiori remittere. *D.Thomas.* Idque sanctus Thomas quæstione sexagesimaquarta, articulo sexto, ad tertium, admonet. Hoc autem remedium quòd licitum sit,non est dubium. Nam quamcunque caussam potest inferior superiori remittere. Et fateor præterea q̀ dum insignis persona de aliquo infami delicto accusaretur, illo diuerticulo pius iudex debet subterfugere postquam omnia alia intentata remedia nihil prodessent. Attamen q̀ illud sit necessarium, non uideo. *Prima ratio* Nam primùm inferior iudex legitimam habet auctoritatem terminandi caussam secundùm allegata. Mox remedium illud tenuissimum est, immo inane, quoniam cùm superior rei nesciat innocentiam, non posset ob testimonium inferioris eum absoluere; sed debet aliorum testium iureiurando stare. *Secunda ratio.* Et ideo perinde esset superiori remittere, ac supplicio offerre. Quare si non liceret eum occidere, consequens apparet q̀ nec deberet eum tradere superiori, sed eum liberare. Præterea, qđ instauratur de ipso supremo iudice apud quem delatus est miser,quem scit esse innocentem, accusatus tamen de grauissimo crimine, adeo ut citra graue scandalum nequeat illum uita donare. At uero supremus iudex multo plura habet remedia. Nam posset testes urgentius deterrere, possetque excogitare alias uias quibus innoxium à tanto eripere periculo. Præsertim cùm (ut articulo quarto uidebimus) possit etiā damnato ad mortem uitam concedere. *Alterum subterfugiū* Alterum subterfugium est, q̀ debet tunc iudex magistratui cedere. Quin alij aiunt teneri citiùs omnium suorum bonorum dispendium facere, quàm illum occidere. *Replica.* Hoc autem profectò multò est improbabilius, quàm id quod proximè tractabamus; tum q̀ remedium illud inutile est, tum præcipuè q̀ nemo tenetur tam ingenti suo incōmodo damnum, quod ipse non dedit, in fratre cauere. Etenim q̀ homo qui officio suo uiuit, debeat tantam iacturam facere,durum creditu est. Eo uel maximè q̀ si eum nequit supplicio tradere, potiùs

debet

debet mortem ipse perpeti, quàm in eum capitis sententiam proferre. Quòd nimis est creditu rigidum. Hinc fit nostrum Syluestrum, licet opinionem S. Tho. uisus sit defendere, id tamen non optima fide fecisse. Ait inquam, quod iudex tenetur occidere innocentem, quando neq; ipsum potuerit superiori remittere, neque suum officium dimittere. Hoc etenim secundum sanctus Thomas nusquam dixit. Et tunc nulla profectò esset nostra opinio; quia cùm quicunque possit officium suum dimittere, semper in promptu esset remedium hoc.

Syluester nõ satis plenè mentem D. Thom. assequutus est.

Sunt nihilo secius argumẽta non infirma contra hanc sententiam. Diluamus autem illa priùs, quæ sanctus Thomas adducit in suis solutionibus. Ad primam auctoritatem Deuteronom. qua iubetur iudex ueritatem iudicare, iam responsum est ueritatem illic eam censeri, quæ in ore duorum uel trium testium consistit. Et ad secundum respondetur quòd Deus qui nullo extraneo indiget testimonio, sed sua infinita sapientia omnia penitissimè nouit, & pariter Christus inquantum homo, rectissimè iudicant secundum propriam scientiam. Secus autem humani iudices qui mendicatis publicis testimonijs stare tenentur; quippe quibus iudicibus aliter non haberetur fides. Ad tertium respondetur, quòd quando res est manifesta, non iudici tantum, uerùm publicitus, non opus est testimonijs. Secus quando soli innotuit iudici. Ad quartum sunt qui respondeant non esse absurdum in persona publica facere contra conscientiam, secus si esset priuata. Attamẽ isti non sunt in Thelogorum scholis uersati. Quoniam agere contra conscientiam intrinsecè malum est: quia est agere id quod agens existimat esse malum. Et ideo negatur iudicem agere contra cõscientiam. Non enim agit contra conscientiam, qui tantùm agit cõtra speculatiuam sciẽtiam, sed qui agit contra practicam. Iudex inquam, facit contra illam scientiam, hic est innocens, non tamen contra istam, non est occidendus. Immo rectè iudicat esse occidendum propter idonea testimonia. ubi uerò iudex opinionem haberet persuasam, nostræ contrariam, censeretque subinde neutiquam innocentem esse condemnandum, nullatenus posset contra talem conscientiam eum morti tradere. Hic enim hanc tãtùm ueritatem definimus q innocens in tali casu sit condemnãdus quòd autem contra conscientiam facere nemini liceat, altera ueritas est. Accumulantur præterea alia argumenta nempe quintum, ex illo Exo. 23. Insontem & iustum non occides. ubi Nicolaus negat opinionem S. Thomæ. Ad hoc tamen respondetur, priuatis personis simpliciter iussum esse; publicis autem potestatibus non ille reputari debet insons, quem publica testimonia faciunt. Ob idq́ue iudex cùm publico muneri impendit operam, quia tunc ex intentione non occidit innocentem, sed debitum officij sui, quidquid sequatur, persoluit, nullatenus peccat, sed studiosè agit; sicuti ille qui tutamine inculpatæ tutelæ aggressorem interficit. Et per hoc soluitur aliorum argumentum, arguentium hoc esse contra ius naturale. Illi enim qui falsò accusant, ius uiolant naturale si scienter hoc faciant; nam possunt id bona fide facere. Iudex autem potiùs ius idem transgrederetur nisi debitum officij sui præstaret; quod iure naturæ ob commodum bonum constitutum est. Hæc argumenta communia sunt primæ ac secundæ opinioni. Aliud est quo Adrianus peculiariter utitur ut suam mediam persuadeat. Nullus mortalium est dominus uitæ humanæ, sed solus Deus; nemini ergo fas est innocentem perimere. Secus loquit. de bonis temporalibus, quorum homo est dominus. Potuit quippe, ait, populus consentire ut dum quisque innocens ciuili caussa legitimè accusaretur, qua deberet bonis præcisè externis multari, innocens ille consentiret propter allegata & probata. Hæc autẽ opinio omnium est incongruentissima, neque ullo sustentaculo fulcitur. Nam quòd ait neminem ius habere suæ uitæ aut membrorom, hoc duntaxat probat quòd auctoritate priuata nemo potest se, aut, nisi uim ui repellendo, aliũ interficere. Secus autem de persona publica quare iudici in tali casu publica idoneaq́ue testimonia ius faciunt occidendi innocentẽ. Mox reuincitur Adrianus: Si non posset innocens damnari in caussa criminali, profectò neque posset in ciuili. Quia sicuti iudex facultatem non habet uita priuandi hominem, nisi pro crimine: ita neq; externis bonis. Vnde enim ipse illum populi cõsensum piscatus est, eò præsertim q (ut sępe dicere cõsueuimus) posset esse tam ingens bonorum cumulus, qui uitam priuati hominis adæquaret. Nullum ergo profectò argumentatio aculeum habet aut pondus aduersus hanc D. Tho. quam plerique meritissimò amplexi sunt, opinionem, nisi illud q à pietate sumitur. Videtur enim animus extimescere innocentem morti adigere. Hoc autem solùm persuadet quod sit impendio quàm maxima adhibenda diligentia & cura in eius tutelam: non tamen quòd eius caussa desetendæ sint leges, deserendaque tranquillitas publica. Est enim lex omnis humana, quantumuis iusta, nihil aliud quàm cribrum expurgandi tritici: quæ nequit sic exactè iusta & iniusta discernere, quin cum purgaminibus nonnulla quandoque decidant grana. Veruntamen hoc non est prætereundum argumentum, quod posset quospiam decipere. Argumentum autem est; Vbi lis esset de aliqua condemnanda propositione hæreseos nota, & doctores plurimi decepti, illam damnarent, Papæ uerò aut iudici episcopo, euidens esset illius ueritas, neutiquam subscribere in aliorum sententiam posse; sed deberet constanter suam retinere ueritatem: ergo similiter iudex nequit contra sibi compertam ueritatem testium probationibus auscultare. Respondetur nullam esse rerum similitudinem. Veritatem enim nullatenus abnegare licet: iudex autem dum morti addicit innocentem, nihil asserit falsi; nam pro toto mundo non deberet affirmare illum esse in colpa; sed facto profitetur damnandum esse; idque uerum est, quia testimonia illum morti offerunt.

Ad primum argumen. *Ad secundum argum.* *Ad tertium* *Ad quartũ.* *Primum argum. contra positam conclusionem. Solutio. Argumen. secundum.* *Adriani opinio incongruentissima* *Ratio in Adrianum.* *Aliud argumentum contra conclu.* *Responsio.*

ARTICVLVS III.

Vtrum iudex absque accusatore possit quempiam iudicare.

Tertium quod ad iudicis rectitudinem requiritur, est forma iudicij. Circa quam quæritur, utrùm absque accusatore possit reum quempiam iudicare? Et arguitur à parte affirmatiua, tam Dei exemplo quàm sanctorum; Deus nulla præuia accusatione delictorum castigat: iustitia autem nostra à sua deriuatur: ergo & nobis id licet. Secundo idem ostenditur in Daniele, ut eius historia refert, capite 13. qui accusator una fuit & iudex. Tertio arguitur: Accusator in hoc necessarius est, ut crimen in aures deferat iudicis: potest tamen alia uia in eius notitiam peruenire, ergo non semper necessaria est accusatio. In contrarium est Ambrosius super Apostoli sententia de fornicatore. 1. ad Corinth. 5. ubi ait, Iudicis non est sine accusatore damnare; quia Dominus Iudam cùm fuisset fur, quia non est accusatus, minimè abiecit.

Primum argumentum. *Argum. 2.* *Argum. 3.* *Ambrosius.*

Breuissima est quæstio, unaque hac conclusione contenta; Iudex in criminibus nequit quempiam iudicio condemnare, nisi accusatum. Ratio est, quòd cùm iudex interpres sit iustitiæ, ad quem secundùm Arist. 5. Ethicor. uelut ad animatum iustum recurritur; iustitia autem hominis non ad eundem ipsum, sed ad alterum sit, fit ut iudex inter duas partes iudicaturus sedeat, actorem scilicet uel accusatorem, & reum. Accedit auctoritas Actuum 25. ubi ait Festus, Non est consuetudo Romanis damnare aliquem hominem priùs quàm is qui accusatur præsentes habeat accusatores, locumq́ue se defendendi accipiat ad abluenda crimina quę ei obijciuntur. Occurrit autem ilico argumentum contra formam huius conclusionis, quæ augusta strictaq́ue nimis esse uidetur. Arguitur inquam contra; Eadem est ratio criminalium caussarum & ciuilium; cur ergo strictim dictum est, in criminibus, ac si in ciuilibus minimè esset accusatio necessaria. Respondemus, diui nos Thomæ tenuisse formam. Ipse autem, si

Conclusio responsiua. Ratio conclusionis. *Argum.*

Caietann

Caietanus. Caietanu fides habetur exemplũ in criminalibus posuit, eò quòd in illis requiritur delictoris præsentia. & ideo eui *Vera solutio.* denter illic patet accusationis necessitas. Attamen expositio hæc non facit satis: deberet enim conclusionem ponere quæ latè patebat. Ratio ergo S. Thom. fuit quod licet in omni iudicio præter iudicem necessariæ sint duæ personæ: in caussa tamen ciuili; ubi non petitur delinquẽtis suppliciũ, sed rerum restitutio, patentissimum erat iudicium iniri nõ posse sine parte res suas petente, quę quidem, accusator non dicitur, sed actor. Et ideo quæstio particulariter mota est de accusatore, de quo in dubium uenire poterat, an esset necessarius: propterea quòd iudex *Argum. 2.* munere suo uidetur posse crimina uindicare. Arguitur autem prætereà contra conclusionem: Ius naturale non uetat quominus possit potestas publica, nulla expectata accusatione, perniciosum hominem extinguere. Nam & paterfamiliàs & monachorum præfectus potest familiam suam absque illa iudicij forma castigare: nulla ergo *Responsio.* debuit lex humana illud prohibere. Respondetur quòd licet ius naturale id expresſè non prohibeat, est tamen utroque humano iure sanctè prohibitum: ut extrà, de accus. capi. si legitimus. & l. illicitas. suprà citata. ff de offic. pręsi. & ff. de mune. & hono. l. rescripto. Si quis accusatorem non habet, ab honoribus prohiberi non debet. Et alijs Romanorum legibus quas insinuauit ille Festus locoe ita to in Actibus Apostolorum. Ad quas leges alludere nisus est Christus Ioan. 8. Nemo te condemnauit mulier? neque ego te condemno. Et est naturali iuri apprimè consonum. Satis enim republicę pax custoditur & quies, si qui accusatione aut proclamatione delati fuerint in iudiciũ, in conspectu populi afficiuntur supplicio. Nam si iudex accusatòris simul & uindicis personam gereret, uia calumnijs sterneretur. Debet ergo iudex tertius esse inter *Arist.* duas alias personas arbiter. Quare Aristotel. quinto Ethicorum, capite quarto, ait eum esse mediatorem. At uerò paterfamiliàs, qui ui nõn utitur coërcina, neque capitali sententia ferire potest, hac non indiget accusationis ceremonia. Sicuti neque monachorum prælatus in delictis minoris momenti, quæ, ceu pater castigare debet. Idque iuris habet pontificum concessione, quorum auctoritate monachales institutiones firmitatem habent. Quin uerò & extra religiones in leuioribus non opus est stricta accusationis forma: ut habetur l. leuia. ff. de accusat. ubi leuia audire & discutere de plano iubentur. At uerò grauia crimina quæ sine delinquentis infamia puniri nequeunt: nẽpe ubi carceribus opus est, neque in monachorum claustris uindicari possunt nisi accusatione præuia.

Ad primum argum. Respondetur ergo ad argumenta. Etenim quæ Dei sanctorumque exempla in contrarium obiecta sunt, nihil cõtra mouent. Deus siquidem nullo opus habet accusatore, eò quòd & omnia nouit, & pro sua absoluta potentia, summaq; æquitate neque minimam culpam impunè permittit. Tametsi nihil sine accusatore puniat. Creauit. n. nationem nostram adeò culpæ inimicam, ut conscientia ipsa criminosi ipsum ante diuinum eius tribunal iugiter *Paulus.* accuset: ut ad Romanos secundo, doctor est Paulus. Prætereà & factum ipsum, quòd etsi sit latentissimum, ipsi tamen patentissimum est, pro accusatore est ante eius conspectum. Vnde Genesis tertio, quasi Adæ præuaricatio eum ad suum tribunal detulisset, in iudicium euocauit dicens, Adam ubi es? & capite quarto; Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. Et capite decimóoctauo, in Sodomorum ultione; Descendam & uidebo utrum clamorem qui uenit ad me, opere compleuerint. Quin uerò forma finalis iudicij futura uidetur cum accusatione; ut habetur Matthæi duodecimo; Viri Niniuitæ surgent in die iudicij cum generatione ista, & condemnabunt eam. Regina Austri, &c. Atque eadem ratione Daniel quoniam Dei agebatur auctoritate & apulsu, potuit eosdem senes & reos accusando facere, & morti addicere condemnando. Ad tertium respondetur, præter homi *Ad tertium* nem, cuius proprium est accusandi munus, quatuor existere alias caussas, quarum quælibet locum sibi uendicat accusatoris. Prima est manifestarium crimen, quod notorium appellant; puta ubi quis in conspectu populi uel iudicis cũ legitimis testibus delinquit; tunc enim non alius præstolandus est accusator; secundùm illud Pauli primæ ad Corinthios quinto; Quorundam peccata manifesta sunt, præcedentia ad iudicium. Vnde glossa Augustini su- *August.* per locum citatum Genesis quarto, de sanguine Abel; Et refertur extrà de accusat. euidentia patrati sceleris clamore accusatoris non indiget. Idemque habetur secunda, quæstione prima, canone, manifesta. Secunda caussa est infamia, uel indicia, uel clamorosa insinuatio. Hæc enim uicem habent quodammodo accusatoris. Non quidem ut iusta sint caussa, reum in supplicium rapiendi, sed uia inquisitionis re priùs explorata, & discussa, iuxta formam capitulorum, qualiter & quando. &, Inquisitionis. extrà, de accusatio. Tertia caussa est, quando quis iudici denuntiatione iuridica denuntiatur, quæ ad uindictam tendit, qualis fit inquisitoribus hæreticæ prauitatis. Tunc etiam uia inquisitionis, proceditur ad cognitionem caussæ, & ultionem criminis. Est enim illa denuntiatio hoc tantùm ab accusatione differens, quòd qui denunciat non tenetur probare; aliàs nemo denuntiare auderet. Quarta denique caussa est, dum quis fraterna correptione præmissa euangelicè denuntiat fratrem prelato ut patri. Tunc enim si denuntiatus fuerit dictu audiens, non licet prælato ad pœnas & infamiam procedere; sed illic cessare debet ubi correptus frater, correctus subinde apparuerit. Nam illuc tendit illi processus. Sin uerò rebellis extiterit; tunc rebellio accusatoris uicem gerit ut possit prælatus in eum lege agere, ut infrà limatius patebit. Hæc enim non est hic locus enunctiùs examinandi.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm iudici liberum sit pœnam iuris relaxare.

QVartum denique quod in iudice requisitum est, ad iudicij pertinet executionem. Et ideo uidere restat. an liceat iudici pœnam relaxare? Arguitur ergo à parte affirmatiua. Admonuit nos Iaco- *Primum argumen.* bus capitulo secundo. iudicium sine misericordia ei manere, qui misericordiam non fecerit; ergo non solùm pœnam iudici misericorditer licitum est relaxare, uerùm etiam debitum. Secundo; id confirmatur Dei exemplo, *Secundum.* qui (ut habetur Ezechiel. 18.) non uult mortem peccatoris, sed ut magis conuertatur & uiuat. Tertiò; Id quod *Tertium.* alicui prodest, nemini verò nocet, quicunque instè præstare potest; ergo saltem ubi qui iniuriam passus est, noxiam condonat, poterit & iudex remittere noxam. In contrarium sunt legis testimonia. Legis enim Deuter. 13. de idololatria; Non parcat ei oculus tuus ut miserearis & occultes eum, sed statim interficies eum. Et de homicida. ca. 9. Morietur neque misereberis eius.

Ad quæstionem hanc quæ facilima est supposita distinctione per duas conclusiones respondetur. Alia enim est *Distinctio.* longè ratio supremi iudicis, puta principis penes quem summa est imperij, à ratione inferioris, qui ceu eius minister, exequendis duntaxat legum sanctionibus deputatus est. Prima ergo est conclusio. Antequam pars læsa in- *Prima conclusio.* iuriam remittat, nullus iudicum, siue summus sit, siue infimus, remittere potest pœnam. Probatur. Duplici enim *Probatio conclusionis.* nomine tenetur iudex scelerosũ supplicio tradere. Priori, quia caussam definire debet inter ipsum & accusatorem. Posteriori, quia minister est reipublicæ, qui non priuata, sed publica potestate uindex est iniuriarum, quę in ipsam fiunt. Nam qui ciui iniuriam infert, reipublicæ subinde eandem impingit. Igitur iudici duplex obstat impedimẽtum ne ualeat à noxa absoluere reum; alterum ex parte accusatoris, atque alterum ex parte reipublicæ. Quocirca quandiu qui iniuria affectus est, in accusatione perstiterit, non sit iudici liberum reum indemnem seruare: Obid quod, ceu iusti custos, tenetur unicuique ius persequenti suum reddere: & si contrarium faceret,

ret, perinde atque ille delinqueret, qui de alieno miseri cors est: teneretur que subinde ad restitutionem tam iniuriæ quàm damni. *Aristo.* Vnde 5. Ethic. Aristoteles capite quinto. Quando homines, inquit, uident non sibi per inflicta supplicia compensari iniurias, in seruitute se uiuere arbitrantur. *Vltima conclusio.* Posterior conclusio. Postquàm accusator ab accusatione contentus destiterit, in arbitrio est supremi iudicis pœnam iuris relaxare, aut commutare: tale autẽ arbitrium inferiori non cõmittitur. *Probatio.* Posterius hoc membrum inde fit planum, quod iudici inferiori præscriptus est à superiori agendi modus: & ideo sic legibus alligatur, ut nequeat earum præscripta exire. Vnde illud Ioannis decimo. Non haberes super me potestatem ullam. *Augu.* ait Augustinus. Talem Deus dederat Pilato potestatem, ut esset sub Cæsare, ne ei omnino liberum esset accusatum absoluere. Prius autem conclusionis membrum ex eo veritatem sortitur ꝙ princeps non tantùm est legũ custos, uerùm dispensator. Non inquam absolutus, ut posset illas pro arbitrio suo, ueluti pallium suum dispendere, ac dissipare: sed tamen potest ubi decere uidebit aut bono publico expedire, in legibus dispensare. Quo fit, ut accusatore desistente, & ueniam ei quem accusabat deprecante, non subinde obligatur princeps pœnam condonare: sed est in arbitrio suo illam infligere. Quin uerò merita rei debet perpendere. Et posset esse ille tam scelestus, ut debeat supplicio eum addicere: quod si non faceret, iniurius esset reipublicæ: utpota quando publicus esset sicarius, aut latro, uel studio scelerosus. Secus quando unum præ humana fragilitate commisit crimen. *Scrupulus.* Sed nunquid nõ posset reus qui unicum fecit humanum delictum tam insigniter esse reipublicæ utilis, ut etiam reclamante accusatore posset uita donari? *Solutio.* Respondetur hoc impendiò quàm rarissimè licere: nihilominus usu uenire posse, ut deceret principem (quod habetur 2. q. 7. ca. si quem pœnituerit) accusationem abolere, & accusatorem compellere, ut prudentum arbitrio alia satisfactione esset contentus, ut persona, uel ad bellum gerendum, uel ad alia munera egregiæ commoda seruaretur.

Ad primum argum. Ad primum igitur argumentum respondetur ꝙ personis priuatis quàm rarissimè, immo uix potest in remittendis iniurijs excessus contingere: adeò nos districtè commendauit Christus inimicorum dilectionem. Publicis autem magistratibus, quia patroni & protectores iustitiæ sunt, præscripta est linea inclinandi in misericordiam. Debent quidem genere suo esse clementes, neque caussas disquirere, technasq́; innectere trucidandi homines. *Aristot.* Immo quod Arist. etiam 5. Ethicorum agnouit, & est inter regulas iuris, debet esse clementior ad minuenda mitigandaq́; supplicia quatenus tamen fert ratio iustitiæ & legis. Inde enim exilire, non est clementia, sed clades publica. Quin uerò & illi qui pietatis obtentu nimium procurant malefactores è iudicum manibus eripere, non putent egregium pietatis opus exhibere: inferunt enim sæpe iustitiæ uiolentiam. Neque illic locum habet exemplum Christi, suis crucifixoribus ueniam à patre deprecantis; quippe quod ad culpæ remissionem pertinebat.

Ad secundum argum. Et perinde respondetur ad secundùm, ꝙ cùm Deus sit in quem primùm præcipueq́; peccatur, potest remittere culpam & pœnam, ut ei placitum fuerit, Tametsi ubi ait. Nolo mortem peccatoris, de æterna id intelligat; obidq́; subdit, sed ut magis conuertatur & uiuat, uidelicet spirituali uita. Pœnam autem nemini relaxat, præterquàm in sacramento, nisi secundùm opera & fructus pœnitentiæ. Ad tertium autem iam responsum est, ꝙ iudex remittendo pœnam, etiam accusatore cessante, nocumentum infert reipublicæ, quatenus metum de medio tollit, quo homines arcentur à malo. Vnde Deutero. 13. Post pœnam seductoris subiungitur; ut omnis Israel audiens timeat; & nequaquam ultrà faciat quidpiam huius rei simile.

QVAESTIO QVINTA, DE IVSTITIA ACCVSATORIS.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 68.

ARTICVLVS I.

Vtrum quispiam teneatur alium accusare.

SECVNDA persona in iudicio est actor, uel accusator; quam nisi ille qui noxius est ab alio in iudicium deferretur, nunquam ipse ueniret. In accusatore autẽ quatuor sunt consideranda; scilicet obligatio, forma, iustitia, & pœna, si iniustè accuset; de quibus ideo quatuor extruuntur artic. *Quatuor in accusatore consideranda.* Primò ergo quęritur, utrum quispiam teneatur quempiã accusare. Et arguitur à parte negatiua. *Primum argumentum.* Primò, quia Matthæi. 6. iubemur debitoribus nostris dimittere debita. Et ad Rom. 12. Non uos defendentes, hoc est non nos uindicantes charissimi; sed date locum iræ. *Secundum.* Secundò; Amicum in iudicium traducere amicorum fidei derogat; ergo id minimè fas est. *Tertium.* Tertio si accusatio esset uirtutis pręceptum, nemo inde exciperetur; multi autem ab accusatione repelluntur; ut 2. quæstio. 7. latè patet. de excommunicatis & infamibus, ergo non est præceptum. *Quartum.* Quartò; Si tale esset præceptum, illud potiùs officium deberemus prælatis & amicis persoluere; *Concilium.* sed eadem caussa & quæst. prohibentur subditi, nisi in certis casibus, Prælatos accusare. Et præterea clerici accusari à laicis & illos accusare; & maximè in caussa sanguinis; *Toletanum.* ut patet concilio Toletano quarto. 23. quæstione 8. can. his à quibus. & can. clericis. atque alibi crebrò, ergo non est præceptum. *Quintum.* Quintò; Accusator astringitur crimen probare; aliàs pęnam talionis subiret; nemo autem cogitur tantum subire periculum, ergo nemo accusare compellendus est. In contrarium est illud Leuit. 5. Si peccauerit anima, & quis audierit uocem iurantis, testisque fuerit quòd ipse uidit aut conscius est; ut si indicauerit, portabit iniquitatem suam.

Præsentem quæstionẽ in Relectione nostra de tegend. & detegen. secretis, quintam fecimus ubi eam adamussim disputauimus. Nihilominus non possumus non huc aliqua conferre ne ista lacuna intercisus appareat præsens tractatus. *Distinctio.* Respondetur ergo ad quæstionem, distinctione præmissa, duabus conclusionibus. Est enim differentia inter fraternam denuntiationem, & iuridicam accusationem, quæ ex parte finis sumitur. Denuntiatio enim illuc tendit, ut correptus frater corrigatur & emendetur. Quare (ut dicebamus) illo obtento scopo, non est ulteriùs progrediendum. Accusatio uero ad hoc nititur, ut reus puniatur, idq́; præsertim in bonum publicũ ut quies reipubli. conseruetur, neq; eius decor sordescat. *Quid denuntiatio fraterna.* Vnde denuntiatio fraterna est criminis delatio ad prælatum, ueluti ad partem correctionis gratia. *Quid accusatio.* Accusatio uerò est criminis delatio ad iudicem, uelut ad personam publicam, uindicationis gratia. *Prima conclusio.* Prior ergo conclusio est. Vbi quis scelus nouerit in reipublicę perniciem ire, quod idoneis testibus probare potuerit, tenetur noxium accusare. *Probatio cõclusionis.* Probatur. Criminum uindictæ quæ in hoc seculo fiunt, non propter ipsas expetendæ sunt, ueluti ultiones in odiũ exitiumq́; malorum: illiusmodi. n. pęnę infernales erunt, ubi tempus aduenerit plenarię retributionis; sed sunt tanquã medicinæ procurandæ, uel ipsius qui supplicio afficitur, uel boni publici, nimirum ut earum metu homines in officio contineantur, ne commune bonum perturbẽt: quicunq; autem bono cõmuni succurrere cõstringitur uelute pars toti, ubi uiderit uel contagione infici, uel sceleribus corrũpi, id uerò fieri non potest nisi per publicã potestatẽ, ad quã accusatione crimina deferuntur, ergo quisq; in tali casu tenetur perniciosum accusare. *Gemina conditio quam adesse oportet ut quis accusare teneatur.* Duæ ergo conditiones coire debẽt ut obligatio enascatur accusandi, s. ut crimen existat contra bonũ publicũ, & probari possit.

Postrema conclusio.

Atqui hinc consequitur posterior conclusio. De peccato quod uel in cladem reipublicæ non vergit, uel idoneis testibus probari nō potest, nemo iure naturali accusare tenetur.

Ratio conclusionis.

Prior conclusionis pars probatur. Nam cum quisque sit suorum bonorum dominus, etiam famæ & honoris, ut lib. 4. q. 2. ostensum est, potest illa remittere, tum ut dicto Christi audiens sit, quo nos tātopere ad dilectionem inimicorum animauit, tum etiam ad redimendum tempus. Et in hoc casu intelligitur lex unica. C. ut nemo inuit. agere, uel accus. cog.

S. Thomas.

Et est expressa sentētia S. Tho. 2. 2. non solùm q. 68. ubi hoc tractat, uerùm q. 73. arti. 3. ubi ait, cuiusq; arbitrij esse detrimentum suæ famæ pati, nisi hoc uergat in periculum aliorum.

Ratio sancti Thomæ.

Secundam partem probat S. Tho. quia nemo ad id tenetur quod perficere nequit: & ideo cùm in accusatione necessaria sit probatio, qui probare non potest, accusare non cogitur: eo præsertim ne periculum sibi creet uel talionis, uel alterius damni si in probatione defecerit. Dixerim iure naturæ, ne in litem aliam descendamus, utrum hæredes occisi teneantur iure ciuili homicidam accusare, secundùm opinionē Barto. super legem. In eum. ff. de accusa. ne ius hæreditatis amittant. Cuius tamen contrarium sentire uidetur l. diui. fratres eod. & C. citata, ut nemo inuitus l. unica.

Argumentum in priorem conclusionem.

At uerò quò prior conclusio explicatiùs euoluatur, arguitur contra eam. Nullum est peccatum, quod non afferat detrimentum publicum; nempe uel scandalum, uel mali exēplum, uel aliquam persuasionem consortij: ergo si conclusio uera est, nullam fert exceptionem, sed de quocunque peccato, cui pœna posita est, debet quisq; si probare id potest, delictorem in iudicium producere. Hoc argumentū plerosq; multos conuincit.

Solutio.

Attamē discretione opus est. Haud enim omnia peccata, sic in detrimentum cēsentur reipublicæ, ut sint necessariò, uel denuntianda, uel accusanda, uel tanquam talia inquirenda: sed illa tantùm quorum proximum obiectum est commune bonum, quod illis expugnatur & conturbatur. Reliqua siquidem quę aduersus priuatum bonum committuntur, priuata reputantur: nam ex obiecto actuum, species existimantur. Exempla sunto: Bona proximi furari, priuatum delictum est sicuti & priuatum hominem occidere; compilare autem ærarium publicum, sicuti & crimen læsæ maiestatis, hæc sunt quæ in publicum detrimentum uergunt. Pari modo mendacium perniciosum, quo fraus ciui extruitur, peccatum priuatum est. Hæresis uerò qua communis religio concutitur, crimen est cùm primis publicum. Nam etsi scelera quæ in singulas reipublicæ priuatas partes committuntur, quodammodo rempublicā attingant, non tamen ideo existimanda sunt publica. Latrones autem qui regias uias obsident, & Assasini publicis criminosis adscribuntur.

Secundum argum. ad idem.

Secundum argumentum est: Quando talia crimina publica quis resciuerit, satis est si illa denuntiet: non ergo necessaria est accusatio. eò præsertim quòd si denuntiat, non tenetur probare, sicuti ille qui accusat. Quare ut ab illo periculo deficiendi, in probatione liberetur, satisfecisse uidebitur dum denuntiauerit.

Summa An.

Propter hoc argumentum tenet Summa Angel. contra sanctum Tho. quòd nemo accusare tenetur: in quam sententiam citat Bart. super l. in eum. ff. de accusa.

Duplex denuntiatio.

Hic tamen est notandum, denuntiationem, quantùm ad rem attinet pręsentem, duplicem esse: licet Doctores canonici iuris plures præter accusationem, distinguant super c. nouit. de iudi. & 2. quæstione prim. can. si peccauerit, quas eadem 5. quęstione de Ratio. tegen. & detegen. secre. diffusè nos explicuimus. Vna est enim denuntiatio fraterna, & euangelica, quam modo diximus, ad fratris correctionē referri: sed alia est iudicialis, quæ bonum etiam publicum habet pro scopo; quæ ideo procedit etiam ad punitionem, sicut est illa quæ fit inquisitoribus; & seruus qui accusare non potest dominum, potest illum denuntiare; & subditus etiam inferiorē prælatum, superiori. Et illa est penè accusatio, hoc solo differens quòd denuntians non tenetur probare, sed iudex tunc tenetur inquirere. Et hanc forsan hic sanctus Thomas, nomine accusationis comprehēdit. Tametsi ubi crimen esset ualde perniciosum & contagiosum, ille qui testes posset afferre, accusare quoque tenetur; & crimen probare, ut iudicem labore inquirendi in re tanti momēti releuaret. Quare quidquid sit de iure ciuili, non dubiū quin in caussa publica teneatur quisque in cōscientia accusare. Et Bart. solùm loquitur in caussa priuata.

Dubium.

Tertium autem dubium est, utrum sicut ante denuntiationē euangelicam prærequiritur admonitio fratris, ita, & ante accusationem?

Argumentū partis affirmatiuæ.

Et arguitur à parte affirmatiua; In euangelio nulla fit exceptio accusationis, uel denuntiationis; sed simpliciter præcipitur, ut secreta admonitio præcedat. In contrarium tamen facit quod in c. qualiter, & quā do. de accusa. distinguitur inter denuntiationem, & accusationem, sub his uerbis; Sicut denuntiationem admonitio, ita & accusationem inscriptio præcedere debet; ubi nulla ante accusationem admonitio exigitur.

Durandus.

Proptereà Durandus in 4. disti. 19. quæst. 4. ait, quòd in foro interiori q; conscientiæ requiritur admonitio, non tamen in foro exteriori.

S. Thomas.

Et sanctus Thom. eadem distin. quæstio. secunda, articu. 3. recitat ambas opiniones.

Syluester.

Et quanquam Syluester in uerb. Accusatio. §. 3. existimet tenere partē affirmatiuam, tenere tamen apertius uidetur negatiuam, scilicet quòd non requiritur. Et ideo Caietanus. 2. 2. q. 33. arti. 7. dicit, quòd quando accusatio solùm est licita, tamen in præcepto necessarium est, ut admonitio secreta præcedat; quando uerò est in præcepto, tunc non est necessaria.

Caieta.

Solutio propositæ dubitationis.

His tamen non obstantibus, rem sic ratio dilucidat, ut nullis opus sit citationibus, sed distinctionibus. Prima est, quando accusatio alicui incumbit de re sua propria, nulla requiritur admonitio, neque in foro exteriori, neque in conscientia. Ratio est, quia scopus talis accusantis non est emendare fratrem: obidque inanis esset & uana admonitio; quoniam etsi fit emendatus, potest qui iniuria affectus est, ius suum persequi. Atque in hoc casu palàm deficit opinio Caieta. Iste enim non tenetur accusare, & tamen potest sine præuia admonitione id facere. Quando uero crimen, modo nuper exposito, pestiferum est reipublicæ, tunc distinguendum est. Enimuero si ille qui resciuerit certissimus omnino sit quòd per suam admonitionem sic frater emendabitur, ut damnum publicum omnino soppitum cessabit, necessaria est admonitio. Et hoc non solùm lege charitatis, uerùm etiam iustitiæ; quia pestilens ille scelerosus, adhuc habet possessionem honoris sui; obidque si satis potest occurri malo publico, sine eius læsione, non est in publicum traducendus. Est enim (ut diximus) accusatio medicinalis; & ideo si excusari tantum detrimentum potest, cauenda est. Si uerò non sit omni firmitate certissimus quòd sua proderit admonitio, uel sit in mora periculum ilico ad accusationem properandum est. Vnde si inserperet ciuitatis proditio, aut regis exitium, aut super omnia hæreseos crimine, maximè in dogmatizantibus; præceptum est statim ad iudices aduolare; quia nemo debet existimare se posse tam ingentibus periculis aliter occurrere. Quin uerò etsi non existerent idonei testes ad probandum, festinandum est denuntiationem iudicialem.

S. Thomas.

Sententia est expressa sancti Thomæ 2. 2. quæstio. 33. articu. 7. ubi ait oportere in talibus casibus statim procedere ad denuntiationem, ut huiusmodi nocumenta impediantur. Nisi fortè, inquit, aliquis firmiter existimaret, quòd statim per secretam admonitionem posset huiusmodi mala impedire.

Regula.

Et hinc sumenda est regula, in Inquisitionibus generalibus, quando edicto præcipitur, ut quisque denuntiet latentia crimina. Etenim si omnino sint emendata, cuiuscunque sint generis, nemo tenetur illa uel denuntiare, uel accusare; sed tantùm testis esse si eius testimonium in particulari legitimē postuletur. Si autem non sint emendata, tunc aut sunt priuata, ut concubinatus, uel alia quæ non habent pro obiecto bonum publicum; & hæc tantummodò denuntianda sunt fraternè, ad emendationem fratris. Si uerò sint in perniciem publicam ut proditio, hæresis, & si quis forsan non ea infirmitate, sed studio & quasi publicus ho-

stis

ftis membra reipublicæ ad malum solicitaret, ut rempublicam corrumperet: & non posset aliter obuiari illi malo, denuntiandus esset denuntiatione iudiciali: quin uerò accusandus, si probari res posset. Et pariter si immineat periculum tertiæ personæ. Quanuis in his non ita crebro usu uenit necessitas accusandi, quia huiusmodi crimina frequentius possunt uia correptionis fraternæ præueniri. Hic de fiscalibus examinandum esset in causis criminalibus. Etenim quòd fisci procuratores instituãtur, iustum est ut curam habeant ærari publici. Item ut criminũ etiam in perniciem publici boni (ut expositum est) uergentium accusatores existant: quandoquidem quilibet tenetur illa detegere. Sed tamen ꝙ fiscales instituantur scrutatores priuatorum criminum, credo, neque sanctus Tho. neque antiquiores sancti probassent. Quoniam taliũ scelerum ultionem & uindictam poscere, solis priuatis incumbit, qui iniuria perculsi sunt. At postquàm consuetudo hoc habet, non est nostrum de hoc censere.

Ad primum argum. Ad primum igitur argumentum, secunda conclusio respondit. Probant enim illa testimonia, priuatis personis cõsilium esse euangelicum suas priuatas iniurias cõdonare. *Ad secũdũ argum.* Ad secondum autem de amicorum fide respondetur, amicos, usque ad aras esse colendos: & ideo ubi res est de bono communi, hoc illis anteferendum est. Neque ideo amicitiæ fides infringitur, etsi promissio præcesserit seruandi secreti. Nisi sit sacrosanctum arcanum sacramẽtalis confessionis, quod neque pro toto mundo reuelare fas est. *Ad tertium* Ad tertium respondetur, ꝙ infames & excommunicati (ut dicta quæstione 7. habetur) ab accusatione repelluntur: non quidem in bonum ipsorum (siquidem accusare ubi & quando oportet, uirtus est) sed in pœnam arcentur ab illo munere: propterea ꝙ accusatio auctoritatem desiderat accusantis, quam illa sors hominẽ non habet. At ff. de accusatio. l. qui accusare. multis alijs de caussis alij prohibẽtur accusare, scilicet ratione sexus, ætatis, conditionis, &c. *Dubium.* Sed est dubium, utrũ saltem quando crimen est reipublicæ perniciosum, isti qui sunt iure repulsi admittantur ad accusationem? *Responsio.* Respondetur neque tunc quidem esse admittendos: possunt tamẽ & debent iudicia li denuntiatiuue pericula patefacere: ut 2. 2. q. 68. artic. 1. *Caietanus.* auctor est Caietanus. Et pariter respõdetur ad quartum: *Ad quartũ argum.* Prohibentur enim eadem caussa & quæstio. eademq; lege citata in ff. filij, & subditi, & serui, suos superiores accusare. *S. Thomas.* Hoc tamen glossat sanctus Thomas eadem quæst. ꝙ nihilominus affectu charitatis possunt illos accusare: & maximè in caussa communis boni: quia illi non cohibentur, uti alij, in pœnam: sed propter honestatem: quia accusatio præ se fert nescio quid odij, quod aduersus superiores dedecus est. *Clerici qualiter possint accusare.* De clericis autem respondetur, ꝙ in caussa sanguinis, ut illa habent iura, nequaquam possunt esse accusatores: possunt tamen denuntiare crimina, protestantes non se reuelare eiusmodi criminosos, petendo sanguinis uindictam, sed uel ad obuiandum malo publico, uel ad recuperanda bona sua. Cum hac enim protestatione licitum illis est, talia crimina in iudicium deferre: non solùm illa quæ sunt contra bonum publicum, ut hæreseos impietatem, & læsæ maiestatis: uerùm etiam illa quibus uel tertiæ personæ, uel sibijpsis iniuria fit, uel damnum datur: ut patet in c. Prælatis. de homicid. uolunta. lib. 6. *Ad postremum.* Ad postremum de pœna talionis inferiùs artic. 4. commodior dabitur respondendi locus.

ARTICVLVS II.

Vtrum necessarium sit accusationem in scriptis exhiberi.

Primum argumen. POst accusandi obligationem, quæritur circa accusationis formam, an debeat in scriptis exhiberi? Et arguitur à parte negatiua: Scriptura tunc est necessaria, quando aut de præteritis loquimur, ne nobis memoria elabantur; aut loquimur absentibus, ad quos uerba non pertingunt. Accusatio autem fit & in præsenti tempore, & ipso præsente reo; Nam ut habetur secunda quæstione octaua, can. accusatorum; nemo absens accusari potest, ergo scriptura non est necessaria. *Secundum.* Secundò, Nihilominus per denuntiationem quàm per accusationem crimen panditur alienum; in denuntiatione autem nullus est libellus necessarius; ergo neque in accusatione. *August.* In contrarium est Augu. eodem can. citato secunda, quæsti. octaua, ubi ait. Accusatorum personæ nunquam recipiantur sine scripto; neq; absente eo quem accusare uoluerint, quibuslibet accusare permittatur.

Facilima est quæstio, ad quam unica conclusione affirmatiua respondetur; Forma accusationis est, ut in scripto fiat. *Conclusio responsiua.* Conclusio est iuris, non solùm canonici loco citato, & eadem can. & quæstione, can. quisquis. & can. criminerum & iuris etiam ciuilis. ff. de accusa. l. si cui. *Ratio naturalis pro conclusione.* Et quanuis ius naturę id non plenè præcipiat, elicitur tamen inde naturalis ratio. Est enim iudex (ut suprà dictum est) medius inter duas partes, accusatorem scilicet, & reum, constitutus; qui caussam examinare debet, de qua est sententiam prolaturus. *Ratio secunda.* Cùm ergo ex una parte memoria, quæ lubrica est, cuncta diu uerba adseruare non possit, & ex altera necessarium sit eadem usque ad definitiuam sententiam retineri, necessarium est scripturę adminiculum. Adde, quòd cùm accusator pœnæ, antiquitus talionis, & nunc etiam non leui fiat obnoxius, si de calumnia fuerit conuictus, operæpretium est accusationem subscribere, quam post modùm inficias ire nequeat. *Ratio tertia* Ad hæc, cùm accusationi adhibendæ sunt tum defensiones & exceptiones tum etiam probationes, expediens est, ut libelli capue occupet accusatio. Attamen ut habetur l. Lenia ff. de accusatio. In leuibus de plano procedẽdũ est sine huiusmodi ceremonijs. Pręterea, in notorijs in quibus cũ (ut suprà diximus) nõ expectatur accusator, neq; scripto opus est.

Ad primum argum. Ad primum igitur argumentũ respondetur, quòd scriptura accusationis non est necessaria, eò quòd de præteritis ineatur, sed ut in futurũ debeat salua custodiri. Et ideo neque obstat accusationem fieri in præsentia rei; debet enim tam reus quàm accusator adesse. Vnde eadem caussa & quæstio. can. per scripta. iubet Stephanus Papa ne ullius accusatio per scripta suscipiatur; non quòd non sit in scriptis porrigenda (ut dictum est) sed quòd non est ab absente accusatore in scriptis mittenda; sed debet ipse comparere. Quòd autem cauetur, ne reus absens accusetur, non sic strictè intelligendum est, ut non liceat in eius absentia accusationem iudici exhiberi: sed quòd non est sententia condemnandus, antequam ipse præsens audiatur. Idq; potissimùm in caussa criminali, atque adeò omnium maximè in capitali; ut cauetur lege, Absentem. C. de accusa. si autem publico præconio uocatus, ne luerit comparere, sententia quidem ueluti in rebellem ferri potest; postmodùm uerò captus, antequam executioni mandetur, audiri debet. *Ad secũdũ.* Secundi uero solutio facilè ex dictis colligitur. In denuntiatione enim fraterna euangelica, quia ad uindictam non proceditur, sed tam iudex quàm denuntians soli consulit saluti fratris sine dispendio eius famæ, nulla est scriptura necessaria; secus in denuntiatione iudiciali. Atque hanc differentiam inter denuntiationem & accusationem denotat capitu. super his. de accusation.

ARTICVLVS III.

Vtrum accusatio per tria hæc reddatur iniusta, quæ sunt calumnia, præuaricatio, & tergiuersatio.

Primum argum. partis negatiuæ. TErtium, quòd in accusatore requiritur, est iustitia. De hac ergo quæritur, utrum tribus his uitijs corrumpatur, quę sunt, calumnia, præuaricatio, tergiuersatio. Et arguitur à parte negatiua; Calumnia (ut habetur secunda, quæstione tertia. cano. Si quem pœnituerit) est falsa crimina scienter intendere. Contingit autem quempiam alteri calumniam extruere ignoranter, leuitate tamen animi non omnino excusante;

ergo uel illa contra can. censcuda est calumnia: uel quae tum est uitium, quo accusatoris iustitia commaculatur. *Secundum.* Secundò: Præuaricari (ut ibidem subditur) est uera crimina abscondere: in hoc autem non semper subest iniquitas: quia nemo tenetur omnia crimina detegere, neque sua neq; proximi. *Tertium.* Tertiò: Tergiuersari, est in uniuersum ab accusatione desistere; hoc autem non semper est cum iniuria coniunctum; immo uerò in initio eiusdem capitis præscribitur, ut quem accusasse pœnituerit, de eo quod probare non potest, si cum accusato innocente conueniret, inuicem se absoluant. In contrarium tamen est idem textus: ubi habetur accusatorum temeritatem tribus modis detegi. Aut enim calumniantur, aut præuaricantur, aut tergiuersantur.

Conclusio responsiua. Vnica conclusione ad quæstionem respondetur. Tribus nominatis uitijs contingit accusationem uitiari. Conclusio est non solùm iuris canonici textu citato, uerùm & iuris ciuilis. ff. ad senat. consultum Turpill. seu de abolitionibus. l. accusatorum. unde eadé prorsus uerba desumpsit canon. Si quem pœnituerit. Numerus autem horum uitiorum sic colligitur; Cùm accusatio in bonum commune referatur, sic tamen, ut iusta fiat criminis ultio utroque pede claudicare potest accusator, uidelicet aut reo fauendo, aut plus nimio reipublicę siue parti læsæ. In rem publicam inclinat, cùm reo crimen falsum impingit. Et hoc est calumniari. Est enim calumnia subdola rei uexatio, per fraudem. Neque uerò ille tantùm calumniator est, qui falsum crimen imponit, uerùm & qui occultum, quod iure probari non potest in iudicio propalat. Nam iure quidquid idoneis testibus uel instrumentis innotescere nequit, falsum reputatur. Potest secundo accusator ui euersa in rempublicam esse iniurius, quando in caussa est, ne qui in bonum publicum delinquit, reprimatur. Et contingit dupliciter. Vno modo, fraudem extruendo reipublicæ; nempe inclinando in fauorem rei. Et hoc est prę uaricari: quasi uaricari idé est quod flecti. Cõtingit aũt hæc præuaricatio dupliciter. Vno modo dissimulãdo oia quę in commodum reipublicæ detegere tenetur, atque adeò probationes negligendo; & altero modo falsas admittendo excusationes, & exceptiones. Quare præuaricatio altero noie dicit collusio: quasi tũc accusator & reus simul illudant reipublicæ aut parti læsæ. Quocirca hoc uitium non tantùm accusatorem uerùm & in aduocatum, & in alios ministros, quinetiam & in iudicem solet usu cadere. Secundo modo ei contingit accusato fauere, prorsus & in uniuersũ (ut ait lex) ab accusatione desistẽdo. Et illa dicitur tergiuersatio, quasi accusator terga caussæ uertat.

Ad primum argum. Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd criminis impositio non censetur iure calumnia, nisi studio & consultò fiat. Nihilominus nemo debet accusator prodire, nisi priùs tum certior factus sit criminis, tũ etiã certam, paratamque habeat probationem; Et ideo qui leuiter ac temerè ad accusandum prosilit nõ est à culpa immunis: Attamen non debet ut calumniator, talione uel acri alio supplicio plecti, sed alia leuiori pœna. Nisi forsan iusto errore fuerit motus, nam tunc nulla est dignus. Hæc autem omnia, prudentia iudicis libranda sunt, & æstimanda. *Ad secundũ argum.* Ad secundum respondetur, quòd sua propria crimina nemo debet detegere, nisi reus legitimè factus, à legitimo iudice interrogetur. Neque uerò aliena nisi casu, quo denunciare uel accusare tenetur. Quando autem ob bonum publicum accusat, tunc tenetur omnia detegere, quæ ad rem conferunt. Quare si prece, uel precio, uel alia caussa cum reo colludat, præuaricator est. Pari- *Ad tertium.* ter ad tertium respondetur, quòd tergiuersari nõ semper est crimen, sed tunc prorsus, quando accusator tenetur in accusatione persistere. *Tribus modis tergiuersari contingit citra culpam.* Quare tribus modis tergiuersari citra culpam accidere potest. Primo; Cùm quis in caussa propria accusauit. Tunc enim sicut liberè accusationẽ inscripsit, ita potest & quando libuerit, illam deserere. Secundo; Quando accusauit in caussa publica, leuiter tamen: tunc enim quoties timuerit in probatione deficere potest cum reo conuenire, & ab accusatione desistere. Et hic est casus dicti cap. Si quem pœnituerit. Tertio; Authoritate principis, qui propter illustrem personæ dignitatem, & reipublicæ utilitatem; potest accusationem & in initio refellere, & in processu abolere, ut eodem capitu subiungitur.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum accusator qui in probatione defecerit, pœna talionis teneatur.

QVartum quod de accusatore disputandum restat, est utrum in probatione deficiens pœna talionis teneatur. Et arguitur à parte negatiua, *Primum argumen.* Contingit aliquando iusto errore quempiam ad crimen falsum accusandum prodire, cui ideo Fabianus Papa secunda, quæstione tertia, can. Si quis iratur. ueniam concedit; non ergo omnis calumniator dignus est talionis pœna. *Secundum.* Secundo, Si talis pœna iusta est, ob id iustè infligitur, quòd accusator damnum per iniuriam alteri intentat, igitur aut hoc est propter iniuriam reo illatam, & tunc non potest princeps eum remittere, aut propter illam quæ reipublicæ irrogatur, & tunc nequit eam remittere reus, potest autem eam uterque remittere, ergo signari non potest iniuria, ob quam talis statuatur pœna. *Tertium.* Tertio, Ob unam culpam nemo plectendus est duplici pena, secundùm illud Naum. 1. Non iudicabit Deus bis in idipsum. calumniatores autem infames habentur iure, ut patet. secunda quęstione tertia can. si quis circa. non ergo debent alterum subire supplicium. Sed in contrarium est *Damasus.* Damasi decretum secunda, quæstione tertia calumniator si in probatione defecerit, talionem recipit. Et alterum proximum *Adrianus Papa.* Adriani, Qui non probauerit quod obiecit, pœnam quam ipse intulit patiatur.

Talio unde trahat nomen. Pro solutione quæstionis notandum, quòd talio à tale dictum est, scilicet ut quisque tale patiatur, quale alteri contra ius, moliebatur. Id quod Aristotelis 5. Ethicorum, capite 5. repassum appellat, secundum illud Rhadamanthi, *Aristot.*

Si quod fecit, patiatur & ipse.

rectum fuerit iudicium. *Conclusio affirmatiua.* Statuitur ergo conclusio affirmatiua, Iustum est ut ille qui per accusationem in periculum quempiam induxit grauis pœnæ, similem & ipse ferat. Conclusio est non solùm canonici iuris locis citatis, uerùm ciuilis, ut patet ff. ad senatusconsultum Turpil. l. mulier. & l. quæsitum. Cùm ergo leges deficientem in probatione talionis pœnæ adiudicant, ostendunt non solùm eum qui falsum crimen imponit, uerùm & qui occultum quod probari non potest detegit, eidem subiacere supplicio. *Ratio conclusionis.* Ratio naturalis est hæc accusator constituitur pars reo aduersa, cõtendens eum in supplicium adigere, iudex autem medius inter ambos sedet iustitiæ protector. sed æqualitas iustitiæ id exigere apparet, ut periculum quod quis alteri per iniuriam creat, in ipsum recidat; ergo pœna talionis est iusta. Eadem conclusio confirmatur, Nam lege ueteri, quæ iustissima erat, eadem pœna stat scripta, scilicet Exo. 21. Oculum pro oculo, dentem pro dente. *Confirmatio* Et Deuterono. 19. Cùm diligentissimè perscrutãtes inuenerint, falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium, reddent, ei sicut fratri suo facere cogitauit. Haud tamen hinc infertur, vt quidam arbitrantur. illam pœnam esse modò de iure diuino, illa nanque non erat moralis de iure naturæ, sed tantùm iudicialis, quæ ideo prorsus cessauit. Non quòd Christus legem illam Matthæ. 5. peculiariter aboleuerit, illic enim tantum retulit veterem legem consulens nobis contrà ne nos uindicaremus, sed inimicis remitteremus iniurias, at quòd tota lex illa uetus cessauit, Nisi quòd præcepta moralia, quæ erant de lege naturę, confirmata sunt lege euangelica; ceremonialia uerò sic cessarunt, ut tanquam signa iam modo falsa, institui denuò non possint, iudicialia uerò possunt quidé, si iustũ censeatur, iterato constitui. Attamẽ lex talionis semper fuit

vt

ut trux duraq; existimata, sed propter duritiem illins populi, & ad nectendas calumnias, procimis posita fuit. Nã si naturalem rationem consulueris, satis est vt qui occidit, occidatur. Qui uerò occidere procurauit, non subinde, nisi summo iore reus, sit tanti criminis: eò præsertim q tuoc absterrerẽtur homines plus nimio ab accusandi munere. Et ideo (ut habentur Institut. de iniu. §. pœna) tam de desuetudine ferè abiit illa pœna: retinetur tamen quadantenus in prouincijs bene moratis: potissimum in teste qui studio falsum testimonium dicit in caussa capitali. Idq; maximè quando illius caussa innocens interficitur; tametsi debeant etiam extra talem casum iniqui delatores acri supplicio plecti.

Ad primum argum. Arist.

Ad primum ergo argumentum respondet Aristo. loco citato 5. Ethico. quòd repassionem, quàm nos talionem appellamus, non semper iustitia depoicit, quóniam ualde differt utrum quis uoluntariè quid faciat, ao inuoluntariè. Spontaneus enim in iurius dignus est pœna; qui autem inuoluntariè lædit, dignus est ueoia. Et ideo qui inculpata ignorantia eum quem in crimine esse putat, reum facit, non habetur iure calomniator, ut suprà diximus, atque adeò neque talione dignus.

Ad secundũ

Ad secundum respondetur, quòd calumniator & in reum & in rempublicam iniurius est. Vnde Deutero. 19. utrunque præcipiebatur; scilicet prius, ut qui falsum testimonium contra fratrem dixisset, id pateretur quod fratri cogitabat facere, scilicet propter iniuriam illi factam. Posterius, vt tales de medio populi auferrentur, ut audientes timorem haberent. Vbi insinuabatur iniuria quæ reipublicæ irrogatur. Ex quo fit ut quandiu accusatus pœnam talionis non remiserit, nequeat princeps illam remittere, ut superiore quæstione dictum est. Postquàm uerò illam ignouerit, tunc in arbitrio principis restabit illam relaxare.

Ad tertium

Ad tertium respondetur, quòd pœnam talionis incurrit accusator, ratione nocumenti quod proximo intẽtabat; infamiam autem propter culpam. Et ideo infamiam remittere ad principem pertinet; ut si sit ecclesiastica, ad Papam, ut ait, Gratian. 2. q. 3. can. Euthemium. ubi respondet ad illa uerba Gelasij, Quanquam animas per pœnitentiam saluare possumus, infamiam tamen abolere non possumus. dicens illud intelligi de infamia per ciuilem iudicem irrogata, quæ ad Papam non pertinet. Quanuis fortasse perspicatior sit sensus de infamia facti. Nam labem illam, quæ turpi facto annexa est, nemo delere potest; cùm ad præteritum non sit potentia.

QVAESTIO SEXTA, DE INIVSTITIA REI.

ARTICVLVS I.

Vtrùm accusato liceat ueritatem negare.

Ertia persona in iudicio est reus; de quo quatuor disputanda sunt; scilicet an liceat ei ueritatem negare, calumnijs se defendere, iudicium declinare, aut post condemnationem supplicio se capitali subducere. Et arguitur à parte affirmatiua primę quęstionis illa celebri auctoritate Chrysosto. quæ refertur de pœnitentia. distinct. 1. quis aliquando: Non tibi dico ut te prodas in publicum, neq; apud alios te accuses: Sic enim legendum est, non, excuses, ut corrupta litera habet. Qui autem ueritatem proprij criminis retegeret, seipsum proderet: ergo licitum est ei suum celare crimen.

Primum argumen.

Secundum.

Secundò; Mendaciũ officiosum, scilicet cùm quis mentitur ut alteri prosit, nemini nocens, non est peccatum mortale: qui autem mentitur ut se à morte protegat, officiosè mentitur: ergo citra noxiam mortalem id licet.

Tertium.

Tertio; Nullum est peccatũ mortale, nisi sit contra charitatem; qui autem mendacio sibi mortẽ cauet neq; contra charitatẽ Dei facit, neq; contra proximũ: immo secundùm charitatẽ qua se diligit: ergo id non est lethale piaculum. In contrariũ est illud Iosue 7. quod dux ille dixit ad Acham, Fili mi da gloriam Domino Deo Israël, & confitere, & indica mihi quid feceris: ne abscondas dare autem gloriam Deo tenetur quisque secondum illud 1. ad Corin. 10. Omnia in gloriam Dei facite.

Prima conclusio.

Ad quæstionem hanc tribus conclusionibus respondetur. Prima: Quicunque legitimè de proprio crimine interrogatur, tenetur sub reatu mortalis culpæ crimen suũ patefacere: etiam si merito eiusdem confessionis sit in mortem rapiendus. Cùm aio legitimè, intelligo à legitimo iudice, & secundùm idoneam formã iuris.

Ratio conclusionis.

Ratio conclusionis est manifesta. Virtus enim iustitię est ad salutem necessaria, ergo quicunque sub reatu mortalis noxæ tenetur eam seruare: iustitia autem subditum compellit superiori obedire, secundùm uerbum Pauli, Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, superior uerò sępenumero ius habet subdito præcipiendi, vt proprium sibi detegat crimen, ergo tunc subditus parere constringitur. Quòd autem hoc iudex aliquando ius habeat, patet, quoniam nemo, capitali præsertim sententia, quinimò neque alia communi ordine ob quæcunque indicia uel infamia condemnari debet nisi confessus, saltem ei qui aliter condemnatur conceditur appellatio, ut l. obseruare. C. quorum appellatio. nõ recip. Nisi sufficiens sit testium numerus, quibus conuincatur, idq; uia tantùm accusationis. Atque idem cauetur iure canonico, secunda, quæstione prima, can. nos in quenquam. & canon. iudex. Ergo nisi reus ad confessionem compelli posset, nimis esset stricta uia finiendi iudicia. Et est intelligenda conclusio etiam cùm quis citra iusiurandum interrogatur, nam etsi periurium sacrilegij impietate mẽdacium accumulet, nihilominus simplex mendacium, in re graui contra uinculum obedientiæ, crimen est genere suo mortale.

Secunda conclusio.

Secunda conclusio, Quando uerò quispiam non legitimè etiam iuratus interrogatur, puta uel ab eo qui non est sibi iudex, uel contra canonum legumque sanctiones non tenetur crimen suum confiteri. Quin uerò simile affirmandũ est de testibus in crimine alieno. Conclusio est clára, quia quicunque ius habet se suaque tuendi, nisi iure ad contrarium fuerit compulsus; at uerò quando quis præter legis caussas & ordinem interrogatur, nullo iure cogitur: ergo neutiquam se conuincitur prodere.

Tertia conclusio.

Tertia conclusio: Nemini siue iure siue iniuria interrogetur, licitum est mẽtiri. quoniam mendacium adeò est natura sua malum & iniquum, ut nullam ob caussam qui illud protulerit, incolumis à culpa sit. Tametsi quia iniustè ac citra iuramentum interrogatur, mendacium illud non sit mortale; quia non perniciosum, sed officiosum est. Secus autem, si sit periurium. Postulabant hic autem secunda & tertia conclusione, ut artẽ, prudentiamq; subijceremus, quo se rũe iniustè requisitus posset protegere, ac citra mẽdacium eripere. Ad hoc autem, articulo sequenti commodiùs respõdebimus, postquàm caussas habuerimus inspectas, quibus reus conuincitur ueritatem propalare.

Ad primum argum.

Ad primum igitur argumentum respondetur Chrysostomum loqui in caso secundæ conclusionis, aut quando nemo reum percontatur. Nam quando iuris ordine & merito interrogatur, non ipse se, sed infamia, uel testes, uel accusator eum produnt, quibus resistere non licet.

Ad secũdũ argum.

Ad secundum respondetur quòd mentiri quempiam ad cauendum mortem, uel sibi uel alteri, si fiat sine alterius nocumento, non est mortale; quando tamen quis iure rogatus culpam suam, mendacio se contegit, iniuriã facit, tum iudici cui obedientiam debet, tum accusatori & parti læsæ.

Ad tertium argum.

Et pariter respondetur ad tertium Negatur enim non esse tale crimen contra charitatem; Nocet enim & iudici & actori, atq; adeò aduersatur dilectioni Dei, qui iubet nobis parere maioribus. Nemo enim uirtutem iustitiæ contemneret, qui charitatem nõ subinde uiolet, tam Dei quàm proximi. Vnde super illud Psal. Non declines cor meũ in uerba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis ait gl. Hęc est consuetudo impudentiũ, vt deprehẽsi

Glossa.

Gregorius. per aliqua falsa se excusent. Et Greg. 21. Morali. super illud Iob. 31. Si abscondi quasi homo peccatū meum. Visitatum humani generis uitium est, & labendo, peccatum committere: & commissum, negando abscondere: & conuictū, defendēdo multiplicare. *Quaestio.* Percontaris hic autē utrū mendacium in iudicio, quando quis uerum fateri tenetur, in uniuersum mortale sit crimen? an uerò leuitate materiæ possit, sicut extra iudicium fieri ueniale? *Caietanus.* Respondet Caieta. 2. 2. q. 69. art. 2. Omne mendacium in materia etiam leuissima, in iudicio prolatum, esse mortale. Ratio eius est, quia talis mentiens uim infert iudicio, quod in mendacio fundatū falsum subinde fit. Itaq; sicut periuriū nullatenus tenuitate materię fit ueniale, sed omne est mortale, sic mendaciū in iudicio: Neq; id tantùm in iudicio sacramentalis confessionis, uerùm etiam in foro exteriori. At uerò, neq; Caiet. conclusio, salua eius egregia auctoritate, ueritatem præ se fert: neq; eius ratio probabilitatem. Immo procuidubio crediderim posse illic etiam contingere ueniale peccatū. Nam in primis hoc insinuat *S. Thomas.* S. Tho. eadē 2. 2. q. 70. ar. 4. ubi ait q uiolare iustitiā mentiendo, est mortale in suo genere: ubi insinuat posse esse ueniale. Item in materia fidei, & charitatis, & religionis, potest exilitas materiæ attenuare peccatum, ut sit ueniale: cur ergo non in iudicio? Præterea potest illic fieri ueniale mendacium, ex defectu plenæ deliberationis: quare ergo non ex pusillitate? Adde q tunc quicunque alius defectus leuissimus in iudicio esset mortalis; ut si quis rē exigui momenti taceret. Ac demum postremò arguitur: Peccata uenialia non sunt de necessitate confessionis; ergo illa illic negare non est mortale crimen. Conceditur ergo quòd ipsum ueniale mendacium peius est in iudicio quàm extrà; nō tamen fit consequēs ut sit omne, mortale.

ARTICVLVS II.

Vtrùm accusato liceat per calumniam se defendere.

POstquam afflicto reo, nec legitimè interrogato licet ueritatem negare, neq; præter ius requisito mentiri, consequitur, ut uideamus an saltem alterutro illorum casuum liceat ei per calumnias se defendere? *Primum argum.* Et arguitur à parte affirmatiua: Secundùm iura ciuilia, licet ei qui de capitali crimine delatus est, trāsigere, hoc est cū accusatore pacisci, & ipsum corrumpere, qui desistat; ut C. de transac. l. transigere. & expressiùs. l. in capitalibus. ff. de bon. eor. qui ant. sent. mortem sibi consciue. ergo non est illicitum calumnijs uti. *Secundum argum.* Secundo, Accusator qui in fauorem rei præuaricatur, pœna plectitur legibus constituta, ut superiori quæstione uisum est: & 2. q. 3. patet; accusato uerò nulla est pœna decreta, etiam si technis agat cum accusatore, eiq; imponat; ergo id nō est iniustum. In contrarium est ius canonicum, extrà de iuram. calum. c. inhærentes. præcipiés ut iuramento calumniæ in principio litis adstringantur tam reus quàm accusator; ubi & ciuiles leges de re eadem citantur; iuramentum autem calumniæ, ut nomen sonat, est, quod neque accusator, neque accusatus utetur calumnijs.

Quæstio est grauissima; quam nos in dicta nostra Relectione sexto loco per omnes, ut arbitror, suos numeros diduximus. Sed non possumus (ut suprà dicebamus) hūc locum hac disputatione uacuum relinquere. Respondebimus ergo hic septem conclusionibus; *Prima conclusio.* Prima est illa notissima, quā articulo proximo constituimus. Etsi nemini liceat ueritatem mendacio negare, licet eam tamen nonnunquā prudentia contegere. Nam (ut modò dictum est) nemo tenetur ueritatem propalare, nisi iure compulsus; ergo extra talem casum quisque poterit secretum, & præcipue suum, custodire. *Ratio conclusionis.* Rei autem articulus ac nodus illic occultatur, ut sciamus quando iudex, qui legitimus est, legitimè potest subditum, de proprio crimine, etiam iureiurando interrogare. *Secunda conclusio.* Ad hoc ergo explicandum, statuitur secunda conclusio; Tres sunt casuum differentiæ, quibus iure potest iudex reum percontari; in quibus subinde reus ueritatem respondere tenetur; uidelicet si infamia eius super aliquo crimine præcesserit, uel aliqua expressa apparuerint indicia, uel probatio interfuerit semiplena. *S. Thomas.* Conclusio est sancti Thomæ 2. 2. q. 69. articu. 2. Et quanuis rationem non subijciat, apertè tamen colligitur ex superiori definitione; nempe q iudex absque accusatore, uel eius supplente uices, neminem damnare potest. *Probatio.* Hæc autem tria sunt, quæ præter expressum accusatorem, uicem eius gerunt, ut possit reus legitimè interrogari. Sed arguis, non omnes caussas Diuum Thomam connumerasse. Diximus enim quæstio 4. articu. 3. crimen quoque notorium & manifestum, ius facere iudici condemnandi reum. *Solutio.* Conceditur id quidem, sed tamen tunc non opus est reum interrogare; nunc autem merita tantùm quærimus, quibus potest iudex secretum crimen inquirere. Igitur ad intellectum conclusionis supponēdum est ex cap. qualiter & quando. de accusationibus. tribus uijs patere ius ad cognoscenda crimina, compellendosque delictores, ut sua propria confiteantur; uidelicet uia inquisitionis, denuntiationis, & accusationis. *Triplex uia ad cognoscēda delicta iure præscripta.* Et licet super eodem capitulo, Iurisperiti plures inquisitionis species discernant, satis est tamen duas dignoscere. Vna est enim generalis, atq; alia specialis. Generalis est, qua Prælati munere fungentes suo, & (quod aiunt) officij debito, prouinciam aut conuentum uisitantes crimina disquirunt, quibus scilicet reuelanda sunt, eo ordine quo articulo primo quæstionis proximæ dictum est. Altera uerò est specialis, qua scilicet particulariter inquiritur crimen alicuius singularis personæ. *Quomodo uero dis denuntiatio fraterna differat a iudiciali.* Denuntiatio quoq; (ut suprà dictum est) altera est fraterna, quę procedit ad emendam fratris, & altera iudicialis, quæ tendit ad uindictam. Accusatio itidem duplex: altera in caussa priuata, atq; altera in caussa publica. Sunt autem differentiæ multæ inter has uias. Denuntiatio enim quæ fit per correptionem fraternam, differt à iudiciali & accusatione, quinque modis. Primo ex fine, ut sæpè dictum est; quia hæc procedit solùm ad emendam; aliæ uerò ad uindictam. Et ex hac sumitur secunda, q denuntiatio fraterna est officium charitatis; iudicialis autem & accusatio pullulat ex iustitiæ debito. Obidq; Sanctus Thomas de correptione fraterna tractauit in materia charitatis secunda secundæ, q. 33. de alijs autem in materia iustitiæ, quæstione 68. & duabus sequētibus. Tertiò differunt eandem ob caussam q ad denuntiationem fraternam omnes, nemine excepto, tenentur: nam possunt subditi denuntiare prælatos, & filij parentes; neq; infames aut excōmunicati eximuntur, sicuti in accusatione. Neq; uerò sacerdotes, ut habetur canone, tā sacerdotes, 24. quæstione tertia. Quartò differunt forma. Nam in correptione fraterna semper requiritur admonitio, in reliquis uero non semper, ut nuper expositum est. Et quinto differunt ex parte termini; quia fraterna denūtiatio si frater emendatur cessat: sin minus, rebellio exinde habetur pro accusatore, & incipit, forum iudiciale; ut diximus quæstione quarta. Iudicialis uero, & accusatio non cessant usque ad punitionem. *Discrimen inter denuntiationem iudicialem & accusationem.* Differunt autem iudicialis, & accusatio, primo (ut dictum est) quia denuntiator etiam iudicialis non tenetur probare sicut accusator. Præterea (ut habetur cap. inquisitionis. de accusationibus) licet denuntiatio hæc ad uindictam tendat, non tamen denuntiatio infligenda est tota pœna iuris, sicuti accusato. *Tertia conclusio.* Descendendo ergo ad istarum specierū singulas, statuimus conclusionem tertiam. Ille qui fraternè denuntiatur, tenetur prælato ueritatem criminis sui fateri, tanquā patri. Si tamen non leuiter sed grauiter timet q tanquam iudex machinatur eum castigare, nequaquam tenetur. Conclusio hæc fit clara ex fine & scopo talis denuntiationis; quæ sola emenda est; non autem punitio. *Quarta conclusio.* Quarta conclusio; Si denuntiatus fuerit rebellis, qui neq; tanquam patri uult fateri crimen, iure compelli potest. Hāc conclusionem statuimus membro secundo, quæstione quarta, de correptio. fratern. contra Altisiodorum, libro tertio. tracta. 25. cap. 2. & contra Durandum in quarta di *Altisiodo. Durandus.*

stinctione

stinctione 19. quæstione 4. qui putant si peccatum est secretum, nulla obstante rebellione cessandum esse. Sed

D. Thomas

est nostra conclusio sancti Thomę 2. 2. q. 33. articulo. 8. ad primum argumentum. Moderatur eam tamen ipse, &

Caietanus. Paludanus.

cum ipso illic Caieta. & Palud. 4. distinct. 19. quæstio. 4. duobus limitibus: uidelicet casu, quo crimen probari possit testibus adhibitis, in secreta correptione uel alijs. Præterea si spes vlla restat emendæ fratris: nam illa spe cessante illic cessandum est, si peccatum est priuatum. Nam si serpit in perniciem publicam, modò suprà explanato, vel in detrimentum tertiæ personæ, etiam si non emendetur, immo propterea quòd non iniquum propositum ille nequam exuit, progrediendum est. Et quamuis Caieta. secunda secundę, quæstione 69. articulo secundo, contrarium videatur sentire, arbitror tamen illum denuntiantem, si est omni exceptione superior, ualere pro teste in iudicio inde futuro, & pro semiplena probatione. Nam propterea in Euangelio iubentur adhiberi vnus aut duo testes, vt in ore duorum vel trium stet omne verbum: quia scilicet ipse denuntians valet pro tertio. Et hoc habetur expressè ca. In omni. de testib. At verò quantum ad illam restrictionem, quam nos quoque in Relect. de secreto. q. 2. membri 2. approbauimus; nempe quòd etiam si denuntiatus rebellis fuerit, nisi spes sit eius emendæ, non est iudicialiter procedendum, eò quòd totus ille processus in bonum fratris tendit. At verò in contrarium videtur existere uerbum euangelicum: Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. cui astipulatur can. tam sacerdotes. 24. q. 3. ubi habetur quòd tales incorrigibiles, ab ecclesia separentur. Quocirca arbitror quòd licet non sit citra spem emendę ad alias iuris compulsiones & pœnas progrediendum: sententia tamen excommunicationis est ab ecclesia fortè rebellis coram testibus denuntiationis separandus, donec resipiscat. Diximus quando crimen vergit in damnum publicum aut tertiæ personæ, progrediendum esse ad forum iudiciale: intelligendum est tamen, si aliter illud malum caueri non potest. Accidit enim temporibus nostris, ut quidam, præmissa correptione fraterna, denuntiauerit quempiam qui alterius cædem moliebatur; denuntiauit autem tanquam patri: iudex autem nolebat denuntiationem ceu fraternam audire, sed tanquam iudicialem, ut lege in illum criminosum ageret. De qua re Adri. antequam esset Papa consultus, respondit non posse denuntiatorem illum cogi, vt iudicialiter denuntiaret. Et fuit consultissima responsio. Est enim sententia August. 2. q. 5. can. hoc uidetur. ubi ait in eiusmodi casibus occultum crimen illi esse reuelandum, qui prodesse potest, & non obesse. Intelligitur tamen, si citra tale iudicium occurri poterat futuro homicidio: nam si aliter impediri nequiuerat, commutanda erat euangelica denuntiatio in iudicialem.

Adriani responsio.

August.

Quinta conclusio.

Quinta conclusio; Sicuti denuntiationem fraternam debet præcedere admonitio, sic & inquisitionem specialem uel infamia, vel expressa indicia. Dixerim specialem: quia generalem (ut dictum est) suapte auctoritate potest prælatus facere. Conclusio est expressa in iure, extrà, de accus. ca. cùm oportet. & cap. inquisitionis. & cap. qualiter & quando. secundo. Confirmatque illic eandem summus Pontif. sacris oraculis: utputa illo Luc. 16. vbi villicus non fuit in iudicium euocatus, antequam infamia eum proderet. Et Genes. 18. Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus, &c. Et ratio naturalis est, quam suprà tractauimus: quia sine accusatore nemo est in iudicium deferendus.

Ratio conclusionis.

Dubium.

Est autem dubium de obiecto infamiæ, vtrùm satis sit obortam esse de crimine, quod scilicet uel notorium, uel infamia publicum est, ut inquiratur persona, quæ nulla dum infamia læsa est. Iacet (ut exempli gratia dixerim) cadauer occisi hominis; utrum liceat per uiciniam disquirere quisnam interfecit? Et suffragātur affirmatiuę parti hæc argumenta. Primum est consuetudo: Vbi enim notorium est crimen, statim disquiritur reus: licet nullus sit specialiter diffamatus, aliàs vecors & negligens haberetur iudex; populusque, ut nunc mos est, scandalum acciperet, ac si iustitia dissimulatione langueret.

Primum argu. partis affirmatiuæ.

Secundum argu.

Et extant præterea canones 2. quæstio. 1. cano. manifesta. Et de accusatio. cap. euidentia. quibus habetur quod euidentia patrati sceleris non indiget accusatore. Quin uerò & patrocinari huic consuetudini apparet ius diuinum. Legimus enim Iosue 7. quod cùm Acham anathema occultus esset, crimē tamen notorium, sortibus inquisitus est, ac deprehensus. Accedit & auctoritas diui Tho. quem Caieta. 2. 2. q. 69. art. 2. refert, scilicet quòd cùm Parisijs ipso Baccalaureo furtum factum esset, consilio suo inquisitus est, ille qui latebat fur.

Postremū.

Responsio.

His tamen non obstantibus iura canonica & euangelica, ratioque ipsa consuetudini refragantur. Et ideo statuitur negatiua responsio: Infamia delicti non sufficit nisi paucis exceptis casibus ad inquirendum reum quem nulla dum respersit infamia. Verba sunt in dicto cap. Cùm oporteat. de accusationibus. Nisi super prædictis famam ipsius, scilicet personæ, læsam esse noueritis, uos ad inquisitionem non subitò procedatis. Et in ca. inquisitionis. iubetur nullum pro crimine super quo aliqua non laborat infamia puniendum. Et in ca. qualiter & quando. sic legitur; Si super excessibus suis quis fuerit infamatus, tunc procedendum est ad inquisitionem. Et in testimonijs diuinis suprà citatis de Villico & de Sodomitis extat, personas ipsas fuisse infamia læsas. Deinde ratio id probat. Nam iura hæc fundantur in loco illo Matthæi quinto: Nolite iudicare, & non iudicabimini. Est autem temerarium iudicium de persona iudicare propter publicum crimen, ac subinde illam explorare.

Quorundā sententia.

Sunt autem qui hinc tergiuersentur, dicentes quòd quanquam licitum non sit particulariter de singulari persona suspicari, atque adeò neque percontari; licet tamen in genere disquirere quisnam fecit.

Refelluntur præfati auctores.

Attamen distinctio hæc fallax uidetur. Etenim si qui interrogatur, tenetur peculiariter reum prodere, eodem recidit, ac si particulariter sciscitaris. Præterquàm quod etiam accidere posset ut inter cæteros reus ipse fortè interrogaretur; qui tamen nullo se iure prodere conuincitur; & tamen uix euadere posset, quominus uel de rubore vultus, uel de verborum ambiguitate deprehenderetur. Accedit huc vrgentissimum argumentum, ex ca. Inquisitionis. de accusationibus. Iubetur enim illic, quòd etsi duo uel plurès iurati affirment cuiuspiam crimen, de quo tamen ille nulla infamia laborat, non procedatur in ipsum via inquisitionis. Si ergo hoc uerum est, quomodo illi qui nondum iurati sunt, interrogari possunt, vt quem nulla insinuauit infamia ipsi prodant? Possent tamen fortasse in tali casu indicia inquiri; ut scilicet vicinia interrogaretur in qua hora fuerit occisus, quibus armis, & similia. Et tunc si illa indicia aliquem in particulari infamia denotassent, posset de illo inquisitio iniri.

postremum argu.

Vnde ad auctoritatem sancti Thomæ dum iunior erat, bone Caietan. respondit non permansisse in illa sententia: postquàm 2. 2. quæstione 69. articulo 2. eam non probauit. Quin uero fertur neque tunc fuisse magistrorum calculis approbatam.

Ad iura citata adhibetur responsis.

Iura autem quæ aiunt euidentiam patrati sceleris accusatore non indigere, intelligenda sunt quando & patrator ipse uel manifestus est, uel infamia detectus. Id uerò quod de sortibus antiquæ legis adiectum est, nihil mouet. Nam cùm Deus cognitor sit uindicatorque uniuersorum criminum, potuit illum totum populum sortibus illis deterrere, quibus expectabatur reuelatio diuini numinis. Vnde sensus illius: Da gloriam Deo, illuc spectat, quod postquàm Deus ipse ueritatem reuelasset, ille qui celaret, Deum subnotaret mēdacij. Et ideo dare ei gloriam, erat ueritatem confiteri, ut appareret quemadmodum Deus est occultorum cognitor, quod in gloriam suam magnuperè cedit. Illud autem scrutinium per sortes iam modo non liceret. Sicuti neque illud Nume. 5. de inuestiganda muliere adultera citra infamiam. Consuetudinem autem contrariam non est nostrum uellicare: ipsi uiderint qui illam in usū annexerunt: inde enim iam nunc persuasum habent ple

bes,

bes,necessariam esse: cùm tamen nusquam iuris peritissimi illam induxisse videantur. Nisi in quibusdam casibus quos ad sex vel septem loco citato in Relectione nostra reduximus, atque adamussim perpendimus. De quibus Bartol. ad leg. Iuliam de adulte. l.2. post glossam. §. si publico. & super extrauagan. ad reprimen. & Doctores iuris canonici,super citatis tribus capitulis,de accus. tractant. Ex quibus casibus illi sunt planissimi, qui contingunt in crimine hæresis & in crimine lęsæ maiestatis. Tunc enim oborto rumore criminis,disquiri possunt personę. De ceteris uerò illic,cui libuerit, nostra legat:Non enim postulat hic locus tam longam de hac re disputationem.

Regula certissima.

Hanc tamen regulam adhibendam hic duxerim, quæ infallibili(ut reor)certitudine, casus omnes complectitur,quibus licet notorio, diffamatove crimine,latentem reum inquirere. Ea autem est:Quandocunque accusare quisque tenetur, putà dum crimen est in perniciem publicam, aut tertiæ personæ:neque est emendatum,sed pendet in futurum:iustè vnusquisque interrogari vt testis potest,& prodere reum tenetur.Quo fit vt solùm ad uindicandum præteritum crimen nequaquam id liceat.

Obiectio.

Quòd si quis forsan contra hoc arguat, quòd si infamia expectaretur, multa crimina impunita manerent. Anacletus Papa respondet,can.si omnia. 6.q.1. quòd permulta relinquenda sunt iudicio diuino.

Responsio.

Argu. perperã à Caietano solutũ.

Illud tamen argumentum quod ex can. quidam maligni. 5.quæst.prima huic sententiæ obijcitur,quia ei Caieta. super hac quæst. S.Thom 2.2.quæst.69.ar.2.non(ut reor)pro dignitate satisfacit,non decet hic præterire. Casus tex.est, quòd quidam libello nocturno secretario diui Gregorij infamiæ notam inusserat.& ait Caiet.sub conditione latentem illum criminosum Pontificem excommunicasse: scilicet si non se reuelasset. Addit tamen excommunicationem illam non ferri super conditionem, nisi se reuelauerit,sed super crimen,quia,inquit, potest delinquens pro elapso delicto absolutè excommunicari. Et ideo benignè, inquit,cum illo actum est:cùm eius optioni delinquebatur, utrum mallet se reuelare, quàm sententia excommunicationis vulnerari. Hæc autem responsio(ut in dicta Relectione latius ostendimus) profectò (ut bona uenia dixerim) non est tanto Doctore digna.

Prima ratio in Caietanum.

Primùm enim quod pro delicto pręterito quis, nulla ante delictum præcedente monitione, sententia excommunicationis feriri possit, inauditum est. Nam ut ex Euangelio planè colligitur, nemo potest tali percelli censura nisi ob mortale peccatum, idemque inobedientiæ: quia scilicet rebellis non vult ecclesiam audire.Neq; Pau. Corinthium illum, ob cõmissum incestum, Sathanę tradidisset, nisi quia incorrigibilis erat. Ideo.n. separauit illum à cõsortio aliorum, admonens illos ne commiscerentur fornicarijs. Ob idq; postquàm correctus fuit,statim restituit reliquorum cœtui. Quamuis mos ille excommunicandi forsan non erat qualis nunc est, ut excommunicati priuarentur suffragijs ecclesię,sed in torturam tradebantur Sathanæ, quòd fieri poterat ob commissam culpam: separari uerò non,nisi ne contagione plebem inficerent. Quocirca nulla est licita excommunicatio nisi præuia monitione, ut sanctè cautum est cap. sacro. & cap. per tuas. extrà,de sententia excommunicationis. Ob id enim illi qui à iure præmoniti sunt censuram excommunicationis ipso facto incurrũt. At cum primùm parere parati sunt, ueniũt absoluendi, quoniam coram Deo iam non sunt excommunicati. Hinc ergo palàm fit,ut neque possit occultus peccator,qui nulla infamia denotatus est, sub illa conditione,nisi se prodat, excõmunicari:aliàs cuncta iura quę inquisitionis formam & ordinem delineant, corruerent.

Germana interpretatio citati textus.

Textus ergo Gregor.planissimus est.Nunquàm enim sanctissimus Pontifex cogitauit illum latentem diffamatorẽ extorsione excommunicationis in publicũ producere: sed hoc tãtũ ei pręcepit, ad quod iure naturę ipse tenebatur: nẽpe quod uel produceret se ut crimen probaret quod alteri imposuerat: aut famam ei restitueret, quam nisi se proferendo restituere non poterat;sin minus à sacrosancta Eucharistia sub pœna excommunicationis deinceps abstineret Excõmunicatur ergo nõ pro delicto præterito, neq; nisi se proderet sed pro futuro sacrilegio,si ab Eucharistiæ susceptione,in peccato existens,non abstineret. Atqui ex huius quæstiunculæ responsione facilè alterius solutio colligitur: uidelicet vtrum ille qui propriũ fassus est crimẽ licitè possit de complicibus interrogari, qui nulla infamia læsi sunt. Nã etsi consuetudo parti affirmatiuæ patrocinetur,ex his tamẽ quæ dicta sunt consequitur negatiua. Quin uerò expressa est iuris utriusq; determinatio: ut cap.cum monasterium. de confes. & cap. ueniens. extrà de testib. & 15.q.3.cap. nemini. & C. de accusationi. l.fina.& ff.de quæstionib.l.repeti.quibus locis cauetur ne confessi super aliorum conscientias interrogentur,crimine lęsę maiestatis excepto:quo cõprehẽditur & hæreseos impietas. Tametsi alios etiã Bartol. super eadẽ lege,repeti. excipiat:ut publicos latrones, & eos qui falsã monetã cudunt. De his autẽ satis illic à nobis dictũ est. Et eadẽ regula quã nupertimè statuimus, hic similiter locũ habet: uidelicet quod liceat reũ interrogare de cõplicibus, quando ipse teneretur accusare: nẽpe ad obuiãdum futuro malo in dãnnũ reipublicæ,vel perniciẽ tertiæ personæ, nõ autẽ ad uindicãdũ pręteritũ.Scio equidẽ cõtrariã uigere consuetudinẽ,nescio tamẽ quo orta sit iure. Profectò in conscientia interrogatus,parere non cogitur:ut Caietan.ait opus. 16. res. quæstio.5.Sed tamen absit: ut qui tacere licitè potest,mendaciũ dicat,vt illic insinuat.

Dubium alterum.

Enascitur autẽ hinc dubiũ aliud,utrũ uice uersa quando persona diffamata est de uno crimine, interrogari possit de alijs occultis. Petrus enim de Palude in 4.distinct.19. q.4. affirmatiuè respõdet.

Paludani sententia.

Fundamentum Paludani.

Cuius fundamentum est quod ratio ob quam non licet de abditis iudicare,non sumitur ex eo quod peccatum sit occultum, sed inde quòd secretus sit peccator: qui ideo per unius delicti confessionem detectus interrogari deinceps potest ac debet, an alia commiserit.

Adrianus S. Thom. Ratio in Paludanum.

Verùm hanc tamen opinionem & Adrian. quolib. 11. & Caietan. 2. 2. q. 69. art.2. meritò confutant.Nã expresse in canonibus citatis utriusque infamia exigitur,ex qua ius inquirendi nascatur, scilicet tam delicti quàm delictoris. Eademq; est sententia sancti Thomę 2.2.q.70.art. 1.& ratio est in comperto. Potest enim quis adulterij infamia obscurari,qui tamen circa furtum, aliaq; scelerũ genera serenum habeat nomen. Attamen duobus modis licet conuictũ de uno crimine, de alio interrogare.Vno, quãdo notum crimen indicium est alterius;ut si quis infamatus esset,conuictusq; de adulterio, & adulteræ coniunx reperiretur in suo lecto necatus, interrogari posset an reus esset talis homicidij. Et si quis de homicidio conuictus esset, & cadauer nudum inueniretur, interrogari posset super spolio.Secundus casus est, quando unum crimen,alterius est circunstantia:ut qui de consuetudine cũ puella conuincitur,iure interrogatur, an ipsam deflorauerit.At uerò de hac infamia quæ uiam inquisitionis antecedere debet,utrũ sit certo numero testiũ destinata,nõ satis inter Doctores cõuenit. Pleriq; tamẽ super illo ca. Inquisitionis.cẽsẽt denariũ numerũ satis esse. Attamẽ de hoc numero nihil in iure habetur,sed id solũ quod propter dicta paucorũ nõ dẽt qs ĩfamatus reputari nisi opinio eius apud probos & graues læsa existat.Quocirca an infamia sufficiẽs sit prudẽtũ arbitrio æstimãdũ est; ut. s. perpẽdãt quãdo iã rumor sit frequẽs.Numerus autẽ ille denarius, inde auctoritatẽ nactus est ad infamiã, quod sufficit populũ cõstituere.

Regula.

Nihilominus nulla est alia regula certior quã glossa dicti capituli,quæ ait, quod si rumor sit sparsus per maiorem partem uiciniæ, aut collegij,aut uniuersitatis, illa est sufficiens infamia. Hanc enim commendat Bartol. ff. de quæst. l. de minore. §. tormenta. ubi ait, fama est communis opinio,uoce manifesta,ex inspectione prouenicns,quæ si sit de malo, dicitur infamia.

Additio auctoris contra astrologos.

Requiritur ergo in primis bonorum opinio. Nam perditorum clamor atque hominum infimæ classis,legitimam infamiam non conflat. Perditorum autem perditissimos istos censeo ariolos & astrologos, qui per astrorũ obseruationẽ

occulta

occulta crimina propalare contendunt. Nam ut de sua scientia quam exilis sit certitudinis, nunc sileamus, vsus tamen eiusmodi artis in detegendis criminibus occultis pestilentissimus est, iniquissimusque à Deo atque omni diligentia à repub. profligãdus. Esto enim illis gratis, immo contra veritatem concederemus, perinde eis innotescere occulta crimina, ac si oculis proprijs uidissent, quo modo illi possunt illa nisi toto reclamante iure reuelare? Profectò neque inde iudex nisi vel imperitissimus vel nequissimus, ullam posset iuridicã ansam accipere ad inquirendum, vel vllo pacto procedendum contra illum, ab illis proditoribus proditum. Quare ipsi potissimũ atque illi simul qui illos interrogant in malam crucem arripiendi essent. Nihil enim aliud faciunt quàm homines falsò infamare: & quamuis vera dicerent, perniciosissimi nihilominus essent: sunt enim mortales adeò cupidi depræhẽdendi eos qui sibi nocuerunt: vt facilè istis fidem adhibeant. Vnde sexcentæ turbæ in Republi. oboriuntur. Quin & illi qui zelotypia exuruntur eos adeunt qui adulteria suarum uxorum sibi detegant. Hæc de infamia.

Qualia oporteat esse indicia quæ inquisitionem antecedant. S. Thomas.

Indicia autem, ubi non uolat infamia, non qualiacunque ait Sanctus Thomas, sed expressa esse debent, & quæ prudentia iudicis vehementer reum indicent antequàm ius emergat inquirendi. Vide quàm sancti sanctaque iura famæ & honori consultum curauere delitescentis rei, sanè cùm maluerint aliqua crimina impunè fieri, quàm delinquentes occultos de possessione honoris sui, famęque, & vitæ temerè depellere. Semiplena autem probatio censetur unus testis omni exceptione superior. Sed repetis fortè contra hanc definitionem argumentum suprà factum, ex cap. Inquisitionis de accusatio. ubi cauetur etiã si duo vel plures iurati testes crimen pandant, nisi infamia reus laboret, non patere inquirendi ius. Respondetur autem argumentum concludere semiplenam probationem: quin verò plenam trium testium nõ sufficere ad inquisitionẽ: sed semiplenam probationem tunc facultatem facere interrogandi tam reum quàm alios testes, quando proceditur uia accusationis. Atque hæc est mens S. Tho. Ex his autem, reliquum fit dubium aliud, utrum reus in foro aut exteriori aut conscientię compulsus sit ueritatem respondere antequàm certior fiat, iudicẽ iure ipsum interrogare: an ilicò ei potiùs debeat simpliciter credere. Respondetur nequaquã cõpelli quousq; illi cõstet more & lege interrogari. Etenim q bona sua, honorẽ, & uitã iure possidet: quousq ius alterũ sibi innotuerit quo debeat illorũ iacturã facere, non adstringitur illa dimittere: aliàs prodigus eorũ esset. Atq; id maximè in rebus grauioribus: sed in his potissimũ quæ uitã in discrimẽ obijciũt. Nam in leuioribus debet subditus prælato fidẽ adhibere, illi tamen prorsum quẽ probũ nouit, prudẽtẽ, & sciẽtiæ peritũ. Igitur vbi primũ reo notũ fuerit secũdũ iuris ordinẽ interrõgari, sub pœna peccati mortalis detegere ueritatẽ etiam iniuratus tenetur, multò tamen sanctiùs si iuratus interrogetur.

Quid semiplena probatio.

Argu.

Solutio.

Dubitatio.

Solutio.

Loquimur nunc modò ex genere rei. Nam ob leuitatẽ materiæ iã suprà dictũ est fieri posse, ut negatio ueritatis etiã in iudicio uenialis sit culpa. Quocirca reus qui ueritatem negat, etiam illam qua in mortẽ adigitur, nullatenus est sacramento confessionis absoluendus quousque illam aperiat. Debent tamen confessarij considerata maturitate tunc uti, ne calamitosum morti temerè addicant, scientes in re dubia propendendum esse potiùs in fauorem rei. Et ideo nisi meridie clarius lex illos cogat, nõ sunt miseri cogendi: maximè in caussa capitali, aut honoris & famæ: dum ex altera parte non agitur de tãto periculo alius tertiæ personæ: sed debent prius rimari an iudex legitimus sit, an reus aliquo sit priuilegio exemptus, putà quia clericus: an denique plenè constet cuncta legis merita fuisse seruata. Pręterea illa debent esse prudentia, ut etsi reus auscultare nolit eorum sententiam, dissimulatissimè id ipsi extra confessionem celatam rem seruent. Solent nanque sępe iudices de confessarij facie delictum expiscari. Ecce quando reus tenetur & iustus testis ueritatem patefacere. Quod autem plus dubietatis, & anxietatis affert est, nosse, quando uel reus uel testis præter iuris ordinẽ iniquè cogitur, cùm nullatenus ei (ut suprà dictum est) mentiri liceat, etiam si salus totius reipublicę illic periclitaretur, qua se poterit prudentia defendere, quòve suffragio elabi. Hæc fuit in illa nostra R. lectione citata mẽbri. 3. quæst. 3. ubi cuncta credo tetigimus quæ à nostro pusillo ingenio desiderare quis poterat: Vt autẽ summatim dicamus, complures secretorum gradus & ordines dignoscuntur.

Sanè doctrina ad cõfessores spectans.

Multiplex secretorum ordo.

Quorum summus est, qui sacramentali confessioni debetur; ob idque de illo constitutissimum est confessarium uerè respõdere, se nescire quod in sacramẽto audiuit: quoniam huius contradictionis, scio, nescio, utraque pars diuersis sensibus esse potest uera. Nam licet prior simpliciter uera sit, si scire pro eo usurpes, quod relatu credis, posterior nihilominus est uera in hoc sensu; quod nescis tanquam homo, uel quia nescis ut dicas; de hoc autem nõ est præsentis loci disputatio; illic enim satis superque dictum est. Vnum hic tamen repetere admonendo non cessabo, contra quod passim grauissimè peccari uideo: nempe quàm debeat esse reconditum, quamque ab exteriori foro semotum confessionis secretum. Video, inquam seculares iudices, immo & peius ecclesiasticos, suas sæpe caussas ad confessarios remittere, a quibus rei informati ueritatem posteà fateantur in iudicio. Idque pręcipuè in caussis matrimoniorum quę clam fiunt, Cùm tamen multò minus esset periculi si mille essent illegitimi coniugati & in perpetua fornicatione persisterent quàm illa uia procedere. Arbitrantur enim isti iudices neminem posse in confessione sacramentali mentiri, & tamen & adultera & puella, immo uulgaris homo qui semel ueritatem in iudicio negauerint, paratissimus est etiam in confessione id contegere, qua ideo ratione patẽtissima illis offertur occasio, ut sacrilegium faciant mentientes in confessione. Et quando id non cõtingat, faciunt eiusmodi iudices confessionem odiosissimam. Nam cùm uideat indocta plebs per illam uiam in iudicio compelli, quis non illam reformidet? Persuasissimum ergo Christianis esse debet secretum illud nulla prorsus ratione reuelari posse, magis quã si Deus solus sciret, aliàs apertissimo periculo exponeretur sacrosanctum sacramẽtũ, ut homines non auderent sua illic patefacere crimina. Caueri ergo sanctissimè debet ab hoc sacrilegio, ne iudices in suo foro sacramentum confessionis nominent. Neq; sacerdotes si qui ad illos inde remittãtur, ullo modo eos audiant. Immo & iudices ipsos acerrimè, reprehendant. Interstat sacer limes inter unum forum & alterum, quẽ trãsgredi sacrilegiũ est, in rẽpublicã Christianã pestilẽtissimum.

Iudicium huius tẽporis ignorantia.

Sed quò ad rẽ de iudicio exterioris fori reuertamur: In eiusmodi secretis sũt etiã gradus quãtùm ad fidẽ quę ipsis seruãdis debetur. Etenim qui per iniuriã ab altero secretum extorsit, arctissimo nexu stringitur illud seruandi: Adeo ut si illius reuelatione periclitaretur alterius uita, dicere auderẽ q deberet ipse periculum anteà subire propriùs, quã illũ detegere. Post hoc est illud q quis prudenter, uel tãquã prælato uel tanquã amico, alteri concredit. Tunc enim etsi nemo obligetur mortẽ oppetere, ut illud celet dum ab illo extorqueretur, tenetur tamen qoam posset maximè illum contegere. Deinde sequuntur alij gradus remissioris obligationis. Vt si scis secretũ uel quod alter temerè effutiuit, uel quod casu uidisti. At ne quæstione sequenti de testibus, eadẽ nos occupet quæstio, de omnibus tam reo quàm testibus constituitur sexta generalis conclusio. Licet cuicunque præter ius requisito primum non respondere, mox appellare. Quio uerò & quo potuerit pacto se defendere, ne loquatur, sicuti contra priuatam personam. Nam iudex multo grauiùs, mortaliter peccat (quod apprimè animaduertere debent) dum tali ui secreta exprimit, quam si priuata esset persona, eò quòd cùm sit iustitiæ patronus & custos, eidem iustitiæ auctoritate publica, uim infert.

Sexta conclusio.

Quamobrem dum per iniuriam extorsit crimen per illam confessionem non potest reum condemnare, quia ex iniuria nullum nascitur ius. Si uerò nullum aliud

Conclusio septima.

remedium interrogatis reliquum sit, pro tali casu est conclusiu septima. Possunt ac debent sic contra ius requisiti quacunq; vti amphibologia, quam usitatus sermo citra médacium ferre possit. Nam si talia uerba nullatenus sensum uerum admitterent, mendacium parerent, quod nullatenus licet. Et quidem antiquus doctorum clypeus ille erat, ut interrogatus diceret, Nego proposita, vt proposita sunt. Et re uera inter synceros iudices, illa esset legitima responsio sed tamen quoniam iam illa minimè contenti vrgentiùs instant, distinctione opus est. Dum enim testis de alieno actu interrogatur, faciliùs protegere se potest, quã si interrogaretur de proprio: Arbitror enim, licet non sit eo gradu certum, quo in confessario, posse rnè respondere se nescire: ut si interrogetur an alius quispiã, puta Petrus occiderit, illudve aut aliud fecerit, fuitve tali hora in tali loco, aut quidquã simile, per quod

Probatio cõclusionis.

veniri possit in notitiã criminis. Enimuerò cũ uoces sint conceptuum signa, oratio illa, nescio, recipere hunc sensum citra médacium potest: Nescio vt tibi modò dicam. Quare nõ aduersatur alteri veritati, scio simpliciter: etiã si proprijs oculis id de quo interrogatur uidisset. Nam si tantùm auditu illud teneret, dubium non est, quin posset respondere se nescire. Quandoquidem quod credimus, non propriè scimus. Et confirmatur conclusio, Iudex sciscitari de occultis non potest: immo vt habetur cap. qualiter & quãdo. 1. de accusationibus debet interrogans excipere occulta crimina admonẽs testem ne illa detegat, ergo quanuis ipse actu exceptionẽ non explicet, legibus ipsis intelligitur expressa. Quocirca iuramẽtũ calumniç, uel quodcũq; aliud testimoniũ, eo moderamine intelligitur, quòd ille iuratus dicet ueritatem secundùm ius. Atq; inter alias expositiones hæc optima est, & textui genuina illius loci, Marc. 13. De illo die nemo scit, neq; filius hominis. Cũ enim Apostoli Christũ sciscitarẽtur, Dic nobis quãdo ista fiẽt: ipse respõdit, De die illo nemo scit, neque filius hominis. Quasi dixisset, Ad fidẽ redẽptionis quã filius hominis operatur, nõ pertinet illũ manifestari, sed potiùs reticeri. Quare filius hominis nescit ut dicat. At tamẽ dũ interrogatio fit de proprio actu: vt scilicet si uel testis interrogetur, an viderit, vel audierit, uel adfuerit tali loco: & pariter si reus interrogatur an fecerit hoc uel illud, illic perplexior fit locus euadẽdi: Nã dicere, Nescio, ridiculũ esset: Potest tamẽ dicere, Nõ memini; nã eundẽ sensum recipit, quẽ, nescio, s. ut dicam. Si tamen res est tam proxima uel tam insignis, ut illa responsio fiat etiam deridicula, difficilior fit multò euasio: Nã dicere, Nõ vidi, uel, Nõ audiui, nõ mihi satis uidetur eundem sensum admittere, quem, Nescio. Nec auderem sic ego respondere si uidissem. Quanuis in, audire, tolerabiliùs idem permittatur sensus. Nam etiam audimus ut dicamus. De reo autem multò est res grauissima. Dum enim interrogatur an occiderit uel furatus fuerit, uel de quocũq; alio proprio actu, eludere interrogationem nequit, dicẽdo se nescire, neq; (ut diximus) admittetur si dicat se non meminisse. Quòd autem liceat ei dicere se non fecisse, nullatenus est sustentabile: quoniam, Nõ feci, nullo modo amplecti potest sensum, Non feci ut dicam: Facere enim non habet eandem connexionem cum eo quod est, ut dicam, quam habet, scire. In communi enim colloquio vbi sermo oritur de re aliqua quam secretò seruare uolumus, licet quis respondeat se nihil scire, non existimatur mendax, etiam si credatur id secretò nosse. Si tamẽ sermo esset de re quã alter fecit qui sciens rem illam fecisse, diceret, non feci: aut, non ita res est, profectò mendax meritò haberetur. Idem enim est prorsus, Non feci, &c. Nõ ita res est. Quod porrò nullo sensu à mẽdacio excusari potest. Scio Adria.

Qualiter interrogatus inique proprio actu possit se legitimè eripere.

Sententia Adria.

4. sent. q. de sigillo confes. dicere, quod reus contra ius interrogatus, potest etiam iuratus respondere, non solùm nihil de alia re nouisse: verum interrogatus an fecerit, potest, inquit, secundum omnes Doctores respondere se nõ fecisse. Nescio tamen qui sint omnes illi doctores: quia neminem uidi: immo indubius credo, id neutiquam licere. At quia neminem dico, est utiq; Caieta. opus. 16. resp. q. 5. quem suprà citauimus, qui ait, inquisitum præter ius de occultis complicibus, respondere posse nõ habere complices quod si uerum esset, cõsequens fieret ut de so quoque iniustè interrogatus respondere posset, non fecisse. Quod ego profectò adduci non possum, ut credam. Quoniam nulla amphibologia ualet eiusmodi responsa à mendacio excusare. Et est mihi apertissima demonstratio hæc, quod si illud non esset mendacium, uana tunc fuisset cura & solicitudo omnium Doctorum admonẽdi non licere, neque pro uita seruanda in iudicio mentiri: quia nullum aliud mendacium cauere uolunt, quàm hoc quo quis apertè negat se fecisse, quod fecit. Quæro enim ab istis, an si iudex diceret tu occidisti, respondens reus, non ita est, mentiretur; profectò non est dubium. Quare nec adulteræ à marito nudo gladio interrogatæ, an amicum admiserit, dicere fas est non admisisse, si id modò falsum est. Neque posset à mendacio excusari si cùm eum admisisset nudiustertiùs, absolute respondisset non admisisse, intelligens heri: nam illa negatio uniuersalis est. Quid ergo remedij est? profectò nullum: nam hominum iniquitatibus, postquàm semel iuris synceritatem pessundant, nullius potest legibus obuiam iri. Sed miseris necesse est mortem, uelut martyres perpeti, antequam ius naturale & diuinum mentiendo transgrediantur. Quod enim remedium excogitare potest misera puella, cùm mortem tyrannus ei minatur, nisi secum turpiter consentiat? profectò nullum: sed gladio potius succumbendum illi est. Eodem modo cui eandem mortem offerret, nisi mendacium proferret, moriendum esset. Et talis est casus, dum tyrannicè iudex reum in tales angustias redigit, ut uel mentiri debeat, uel mori. Hæc truncatim de hac materia hic dixerim: quoniam nec res est quæ hoc loco plenariè disputari deberet, & in dicta nostra Relectione copiosè extat discussa.

Ratio egregia in Adria.

Ad primum argu.

Ad primum igitur argumentum in contrarium respõdetur, iura ciuilia multa impunè permittere, quæ non ideo approbant diuinæ leges, ut meretricia. Atque hac ratione quia ferre mortem, quæ secundum Aristot. 3. Ethic. terribilium omnium terribilissimum est, egregiæ uirtutis est, illiusq; fortitudinis culminis quod rarissimi homines attingunt, leges humanæ nulla supplicia illis statuerunt, qui cum accusationibus transigerent, ut se à morte eriperent; licet ante tribunal Dei culpa non careat. Et similis est responsio argumenti secundi.

Aristot.

Ad secundũ argu.

ARTICVLVS III.

Vtrùm reo liceat iudicium per appellationem declinare.

TErtium uitium rei est subdola cauillosaque appellatio. Arguitur ergo quòd reo nõ liceat iudicium per appellationem declinare. Primũ, uidetur hoc contradicere documento Pauli ad Rom. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Nam appellatio, quædam est recusatio iudicis, & ab eius obedientia exemptio. Secũdò: Maior obedientia debetur ordinarijs iudicibus, qui publica potestate pollent, quàm alijs quos arbitrio tuo elegeris: sed ab electis communi partium consensu appellare non licet: ut patet 2. q. 6. can. à iudicibus. ergo nec ab ordinarijs. Tertiò arguitur. Si appellare licitum esset, quocunque tempore liceret: præfinitur autem à iure tempus decem dierum; ad appellandum: ut patet 2. q. 6. can. Anteriorum. ergo appellatio non est licita. In contrarium est exemplum Pauli, qui, ut refertur Act. 21. appellauit ad Cęsarem.

Primum argumentum.

Paulus.

Secundum argu.

Tertium argumentum.

Breuissima est atque facilima quæstio, ad quam duabus conclusionibus respondetur. Prior est; Licitum est reo quando iustitię confidit, qui iudicis fortè grauamine premitur, appellare: dummodo ad legitimum appellet iudicem. Conclusio est manifesta, etiam naturali iure: quoniam ut se suaque quisque defendat, tutela & beneficio uti potest, quod ratio naturalis ei nõ denegat. Quod au-

Prima conclusio.

Ratio conclusionis.

tem

tem id nulla ratio naturalis netet, patet, qui ea maximè esset, obedientia: hæc tamen non obstat: quia nemo obedire tenetur inferiori, nisi quatenus ille superiori subalternus est. Est enim iudicum ordo sicut caussarum naturalium, quarum in suis influxibus alia est alijs subdita. Quare eadem cau. & q. can. Omnis oppressus. conceditur afflictis reis appellare, iubeturque vt à nullo prohibeantur, sed fulciantur potiùs & audiátur. Et can. præcedenti, Appellantem, non debet afflictio ulla carceris, aut retentionis iniuriare custodia. Sunt autem multæ à iure præscriptæ ceremoniæ & formulę appellandi, de quibus non est præsentis loci pressiùs dicere. Quòd autem habetur in can. Catholicus, uidelicet quod si quis fidelium ad iudicem prouocauerit infidelem, excommunicetur, de Apostolica doctrina sumptum est. Obiurgat enim Paulus Corinthios in cap. 6. prioris epistolæ, quòd frater cũ fratre iudicio contenderet, & hoc apud infideles iudices; cũ inter seipsos possent suas cõponere lites. Nã vbi fides nõ est, neq; rectũ esse põt iudiciũ. Intelligitur autem illa probibitio de illis catholicis q inter catholicos uiuunt; nam illi nostrates qui in terris infidelium negotiationis caussa commorari permittuntur, nihil peccant si coram ipsorum iudicibus, uel actores cõpareant uel rei. Posterior cõclusio, Appellare ad superiorem caussa aut repellendæ aut differendæ instę sententiæ, iniustum, & iniquũ est. Probatur: quia sicut imponere reo (ut suprà diximus) calumnia est, sic imponere iudici, ille autem qui subdolè & uafrè appellat, pręterquam quòd obedientiam uiolat quam iudici debet, re ipsa imponit illi falsum, quasi iniustam sententiam tulerit: insuper & impedimento ille est ne suum persequatur munus: atque adeò eisdem de caussis iniuriam illi irrogat. Quapropter in eadẽ cau. & q. cã. quicunque. præcipitur ut tales appellationes non recipiantur. & can. omnino eiusmodi appellantes puniri iubentur: At uerò sciscitaris circa priorem conclusionem, utrum licitum sit & condecens sic religionum familias instituere, ut appellare prohibeantur. Apparet enim id neque decere, neque uerò licere; tum quòd prætipuè in caussa capitis, quam tãtopere nos natura admonet, ut defendamus, nemo debet naturali beneficio orbari, quo se tueri potest: tum etiam quod, ut eadem cau. & q. habetur utroq; canone, Ad Romanam. Christianis uniuersis hoc indulgetur beneficium, ut quoties se quisq; premi senserit, ad Romanam sedem tanquam ad caput, prouocatione confugiat. Respondetur nihilominus perquam sanctè è religionibus abigi appellandi usum, nam etsi forsasse accidere quandoque possit, ut monachus aliquis iniuria læsus affligatur, tamen ex alia parte talia damna (quę rarissimè contingunt) pace & quiete compensantur: neruus enim & decus religionis in hoc maximè consistit, ut altissimo inter se silentio, omnia ueluti inter fratres, quæ sua est professio, planiter tractent, & trãsigant, neque se seculo prodant. Etenim ubi primùm religionum caussæ claustrorum metas exierint, actum de illis est. Quocirca institutiones ipsas sic Pontifices confirmarunt, ut appellationes prohiberent. non quod per hoc summis ipsis Pontificibus obedientiæ quidquam sit ademptum. Quicunque enim quantumuis inclusus monachus ad ipsum appellauerit, iure id faciet: uerùm quòd sic consultum est religionum incolumitati. Sed & circa secundam conclusionem dubium prætereà restat, utrùm reo etiam dum iustè creditur ab inferiori condemnari, liceat superiorem interpellare: ea nimirum spe ductus ut superior, uel fauore, uel quia diuersam habet iuris opinionem, reuocabit sententiam, uel illa dilatione poterit se ipse eruere. Est enim à parte affirmatiua argumentum, quòd postquàm intra limites obedientiæ iure id permittitur, uidetur posse illuc subterfugere; nam (ut dicemus statim) licet ei è carceribus fugere. Accedit & usus: nam quicunq;, si potest, appellat. Respõdetur tamẽ id certè non licere: sed esse peccatũ genere suo mortale, ubi quis certissimus est meritò esse cõdemnatus, etiã ad mortẽ, per appellationẽ iudiciũ eludere: nam est cõtra iustitiã & in reipublicę detrimẽtũ: nã sępissimè illis prolatationibus iudices & ministri uel lassantur, uel corrompuntur, & restant scelera impunita. Secus si aliquo pacto de æquitate sententiæ dubitaretur.

Paulus. *Postrema conclusio.* *Probatio.* *Quæstio.* *Ratio hæsitandi.* *Responsio.* *Dubitatio.* *Argumentum partis affirmatiuæ.* *Solutio.*

Ad primum igitur argumentũ respondetur, quòd quãdo inferior iudex fines transgreditur iuris, exorbitat ab ordine superioris. & ideo subditus nullam transgreditur obedientiæ lineam, si ad superiorem recurrat: quoniam nemo constringitur parere inferiori, nisi quatenus ipse perseuerat in superioris ordine. Ad secundum respondetur, quod in utroque esse peccatum usu uenit, scilicet in iudice perspicientiæ defectũ, per quẽ iustã caussã dat reo æquiorem alium interpellandi; & in reo defectum constãtiæ, quia non persistit in eo quod semel elegit. Vnde licet ordinario iudici firmior obediẽtia quàm arbitro debeatur, tamen quia ordinarius non à reo eligitur, sed eius auctoritas pendet à superiori, fit ut quãdo ille ab eius ordine exit, possit reus citra inconstantiæ notam prouocare; quando uerò litigantes cõmuni cõsensu sequestrẽ elegerunt, propter eorũ incõstãtiã nõ permittuntur appellare. Attamẽ si tres fuerint electi, & duo sine tertio sentẽtiam tulerint, appellare licet, ut subditur statim in cap. sanè. Ad tertiũ argumẽtum respondetur, quod cum appellare, officium sit uirtutis, constringi debet ab utroq; extremo. nẽpe ut ita hoc beneficiũ reo cõcedatur, ut tamen non cedat in accusatoris iniuriã. Ob idq; antiquitus biduum aut triduum concedebatur reo, ut posset appellare: post uerò indultum est tempus decem dierum. Nam si quantocunque elapso tempore appellare liberum esset, nulla esset firmitas in iudicio & sententia, sed semper esset ex arbitrio rei pendens. Atque eandem ob caussam interdictum est super eodem articulo tertio appellare, ut patet extrà, de appel. cap. Directæ. Vbi permittitur appellare bis; & cap. sua nobis. ubi prohibetur appellare ter. Et est expressus titulus in Codice, lib. 7. ne liceat in una eademq; caussa tertiò prouocare. Iam uerò Romę inductus est contrarius mos: ut scilicet tres sententiæ expectentur concordes. Ea fortè de caussa quòd technis fraudibusq; humanis in dies crescentibus, aliter satisfieri litigantibus non posse creditum est, nam cum hæc ex iure pendeant positiuo, potest Summus Pontifex illa pro temporum uarietate mutare. Ille autem nocentissimus intolerabilisque stylus est, ut litigatores permittantur caussas in frustra lacerare, & nouus articulos effingere, ut a quocunque iudicis uerbo appelletur, & de singulis expectentur tres sententiæ, atque hac ratione lites immortales fiunt.

Ad primum argu. *Ad secundum argu.* *Ad tertium argu.*

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm liceat condemnato ad mortem se quacunque uia defendere.

POstremum remedium quod reo superesse uidetur est, ut se defendat, tunc præsertim dum morti addictus est. Arguitur ergo id licitum esse. Naturalis inclinatio semper est licita, cum Deo auctore illa sit uniuersis rebus indita; inter inclinationes autẽ naturæ, summa cunctis rebus inest ut sese conseruent, inde enim nascitur ut summam exoptemus felicitatem, in qua perpetuò permaneamus: ergo ad tuendam uitam quæcunque nobis defensa licet. Secundò; Perinde sententia fugiendo declinatur, atque resistendo: fugere autem licitum est, secundùm illud Ecclesi. 9. Longè esto ab homine potestatem habente occidendi, & non uiuificandi; ergo & resistere licet. Tertiò; Plus homo sibi ordine charitatis tenetur quàm alteri, licet autem alterum periculo mortis eripere, secundùm illud Prouer. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem, & eos qui trahuntur ad interitũ liberare ne cesses, ergo & cuique licet seipsum à morte liberare. In contrarium est Apostolus ad Ro. 13. Qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit, & ipse sibi damnationem acquirit. Etenim qui a suo se iudice defendit, potestati resistit quæ diuinitus ad uindictam malefactorum, laudem uerò bonorum instituta est.

Primum argum. *Secundum argu.* *Tertium argum.* *Paulus.*

Distinctio. Quæstio hæc per distinctionem est dissoluenda. Côtingit enim quempiam, aut iustè damnari aut iniustè. Et secundum hæc duo membra duæ sunt secernendæ conclusiones. *Prima conclusio.* Prior est. Nemini iustè ac iuridicè condemnato licet se à legitimo iudice defendere. *Ratio conclusionis.* Et ratio (præter testimonium citatum Pauli) est quod bellũ nequit esse utrinque iustum nisi ubi ignorantia alterutram partium excusaret: iudex autem iustè capit, tenet, supplicioq́ue addicit legitimum reum: non ergo reus iustè potest illi resistere, sed est suo genere mortale crimen. *Secũda conclusio.* Posterior conclusio: Cuicunque iniustè côdemnato fas est iudici resistere, ubi tamen non daret scandalum, ex quo grauis turbatio timeretur. *Probatio conclusionis.* Conclusio est nota: quoniam iniqua sententia nullam subdito inducit obedientiam: quin verò iam tunc iudex non publica, sed priuata utitur auctoritate: crescit autem inde eius culpa quod prætextu iustitiæ iniuriam infert, & violentiam. Vnde Ezech. 22. Principes eius in medio illius quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem: ergo sicuti à lupis, sic se quisque potest ab ipsis tueri, nisi graue inde metueretur scandalum. Emergunt tamen ex his conclusionibus rationes aliquot dubitandi: *Prima dubitatio.* Et primùm omnium offertur dubium de innocente, qui secundum allegata & probata condemnatur: unde licet utrùm sit illis connumerandus, quibus posterior cõclusio suffragatur, ut se defendant: an verò illis quibus refragatur prior præcipiens ut pareant. *Argu.* Nam quòd se possit defendere, argumentum est sua innocentia. Durissimum enim est manus innocentis ligare, qui per iniquitatẽ accusatus est: id præsertim in caussa mortis; cùm natura cui libet ius faciat defendendi sese. Sed ex altera parte est nihilo debilius argumentum, quòd illum iudex iustè condemnauit. Et ponamus eundem etiam iudicem credere illum esse nocentem. Quare si damnato liceret se defendere, bellum esset iustum ex vtraque parte. Res profectò grauis est: & qui à parte innocentis censeret, respondere ad contrarium argumentum posset, quòd bellum simpliciter est iustum ex parte innocentis: sed tamen iustitia iudicis fundaretur in falsa præsumptione, quę innocenti ius protectionis non adimit. *Solutio positæ dubitationis.* Nihilominus non auderem ab hac parte stare: sed crediderim (ut q. 4. dicebamus) ꝙ si eiusmodi innocens possent citra graue scandalum, & citra vulnerationem iudicis eiusque ministrorum se protegere, posset quidem: utpote non solùm fugiendo, uerùm & includendo se in locum munitum, & fortè armis territando ministros iustitiæ; & dum capitur, connitendo se eripere etiam pellendo ministros. Attamen si non posset se defendere nisi inflictis uulneribus, neutiquam crediderim id licere. Nam primum id non fieret sine grauissimo scandalo, quod peccatum est. Secundò arguitur; Iudex in tali casu non solùm licitè reum inuadit, uerùm & iustitiæ præcepto ita cõpellitur, ut si non faceret grauiter peccaret. Nam faciamus testimonia esse legitima, & iudicem habere illum pro reo; durissimum autem concessu esset quod iudex teneretur prælium contra hominem aggredi, qui iustè posset etiam se contra prælio defendere, nam etsi in bello possent cõtra se inuicem duo hostes iustè pugnare; quia alterum ignorantia excusat; est autem longè dissimilis ratio, quia allegata & probata secundùm iura obligant iudicem reum damnare. Itaque iudex etsi decipiatur credens illum esse reum, tamen non decipitur in hoc, quòd etiam si sit in secreto innocens, tenetur illum damnare. Pręterea, quòd ipse sit persona publica & reus priuata, plurimum ad rem facit. Adde quòd si prætorem uel occideret uel uulneraret, licet postmodum de eius innocẽtia constaret, nihilo secius ob id quòd illa se ui defendisset, puniretur. Signum ergo est quod in conscientia id ei minimè licuisset.

Ad primũ argu. Ad primum igitur argumentum in principio quæstionis respondetur, ꝙ inter inclinationes naturales illa est potissima, ut rationalis homo nihil contra rationem incipiet. Ob idq́ue uniuersale desiderium omnium creaturarum conseruãdi se, debet homo rationis moderamine exequi. Quapropter ubi citra iniuriam reipublicæ in suo se iure non ualet asserere, uitam potiùs quàm rationis ordinem deserere debet. *Ad secundum argu.* Argumentum autem secundũ multa exigit diluenda dubia. *D. Thomas.* Respondet enim S. Tho. quod cùm nemo ita condemnetur, vt mortẽ sibijpsi inferat, sed tãtùm ut patiatur, nullus tenetur facere illud unde mors sequatur: quod contingeret, si sua sponte maneret in carcere. Et ideo cùm ei fuga patet, arripere potest. Veruntamen non potest resistere ministro iustitiæ; nam hoc non solùm esset non agere suam mortem, uerum resistere ne patiatur. At uero contra hanc solutionem sunt argumenta permulta. *Prima conclusio.* Primùm, quod nemo potest suam custodire uitam cum alieno damno, quale daretur custodibus contra quos si fugeret, lege ageretur. *Solutio.* Ad hoc autem respondetur hoc accidentarium esse, quod ideo fugiens minimè tenetur cauere. Ipsi uiderint custodes quomodo munus suum expleant. Etenim si negligentes fuerint, illis imputandum est: nam fugiens, ius persequitur suum. *Secunda ratio.* Quòd si urgentiùs arguas, sequeretur si condemnato liceret se in pedes dare, quòd liceret pariter & cõpedes rumpere, & infringere seras, & perforare murum, qua se uia eriperet; hoc tamen reprehensibile uulgò reputatur. Quin uerò & legibus decretæ sunt illis pœnæ qui talia audẽt. *Henricus.* Hẽricus Gandẽsis quolib. 9. ar. 25. negat illationem hanc; nimirum arbitratus hoc perinde esse atque resistere iudici, eius percutiendo ministros. Vnde sicut licet tibi, inquit, per alienum agrum transire, haud tamẽ diruere sepem vt trãseas. sic condemnatus dum fores parent, fugere potest, nequaquã tamẽ uincula rumpere. Attamen etsi huic opinioni applaudere ciuiles leges uideri possint, tamen contraria probabilior est; quam Caiet. 2. 2. q. 69. censet D. Tho. consonam, *Caietanus.* dicenti quod licet fugere, sed non resistere. Et ita credo in foro conscientiæ de quo præcisè tractamus. Cuiuis enim fugere licet; iustum subinde sit & se ab impedimentis, citra uim expedire. Est autem notandum uim propriè, neque brutis animantibus, quę neque dominium ullum neque ius habẽt, neque uero inanimis rebus inferri, sed solis hominibus. Et ideo condemnato non licet uel iudici uel custodi carceris resistere, manus in ipsos inijciendo; uincula uero rumpere nõ est resistere, sed fugere. Sicut neque qui leonibus esset traditus, uim inferret iustitiæ, dum, ut se defenderet, illos interficeret. Qui autem custodẽ carceris ligaret, aut os illi, ne clamaret, obstrueret, uim faceret, nõ tamẽ si eum dũ se teneret post se fugiẽs traheret. *Argu.* Sed arguis contrà. Qui ædes rũperet vicini, uim inferret, ergo qui claustra rumpit carceris ut fugiat. Negatur consequẽtia; quoniã ille ius nõ habet ingrediẽdi, sicut hic exeundi. Fatemur tamẽ ꝙ teneatur in conscietia de dãno dato. Hic enim tantùm constituimus ius fugiẽdi, declarãtes illic nõ inferri uim iustitiæ uindicatiuæ; quidquid sit de cõmutatiua. *Solutio.* Quòd si arguas, saltẽ rumpere uincula, peccatũ iniustitiæ est, *Ratio altera.* Negatur consequentia, quia totũ reducitur ad hoc ꝙ est fugere. Quare nõ tenetur ille de dãno ratione acceptionis, sed ratione rei acceptæ. *Solutio.* Enimuero si fune ligati possunt nodũ dissoluere, immo & funẽ discindere, & habẽtes adulterinã clauẽ possunt seras aperire, fit ut & ferrea uincula limare, & perforare murũ liceat, etiã si qui hoc facit, sciat occlusos secũ alios exituros. Nam ipse suo utitur iure, cui cura nõ incũbit custodiẽdi alios. Veruntamẽ ex his nõ subsequitur ꝙ amici cõdẽnati possint uincto uel intrinsecus uel extrinsecus nauare operas suas, ut uincula uel muros dirũpat, licet possint cõsulere ut fugiat. Nã ille tãtũ cui fugere licet uiã sternere põt; ceteri uerò maiorẽ iniuriã facerẽt diruẽdo carceres, quã priuatã domũ, essetq́; in utroq; foro capitale crimẽ. *Caietanus.* Et quãuis Caieta. 2. 2. q. 69. cõtrariæ sit sẽtẽtiæ, arbitror tamen nemini licere porrigere uincto uel limam uel aliud instrumentum, quoniã iã hoc esset cooperari. Neque uera est illa regula, quòd si mihi licet aliquid operari, liceat alijs me iuuare; quoniam uincula & carceres rumpere, solùm est licitum sternenti sibi uiam. Secus habet cõsulere alteri ꝙ ei licet. Custodibus antẽ carceris iustitięq́; ministris grauissimũ esset infidelitatis scelus uel cooperari, uel cõniuere, uel dissimulare: immo credo, &

consulere.

consulere. Neque verò propterea quòd condemnatis fugere in foro conscientiæ liceat, aliquod patitur respublica detrimentum; nam satis obuiatur si carceres bene sint murati, & custodes vigilantes. Non enim est necessarium vt nullũ sit impunitũ crimen. Porrò autẽ fateor contra hanc determinationem frangendi carceres; quam in foro conscientiæ veridicam arbitror, validissimum existere argumentum ea iure ciuili, quo pœna capitis effractoribus carcerum decernitur: vt patet. ff. de effract. l. De ijs. & ff. de cust. & exhi. reo. l. in eos. Secundum quas & alias particulares solẽt bene moratæ respublicæ adhibere. Nam tam grauis pœna nisi pro mortali culpa, iniusta sanè esset: secundum ea quæ lib. 1. quæst. 6. definita reliquimus; nempè pœnam, nisi pro culpa infligi non posse. Ad hoc nihilominus respondetur, quòd cum legum conditores ciuiles non sint spiritualium iudices, vt perpendere valeant culpas in foro conscientiæ: nihil mirum si putent esse culpam vbi culpa nõ est. Igitur vel illam sunt opinionem sequuti, quòd per se effringere carceres lethalis culpa sit, vel suas leges in præsumptione fundauere. Præsumitur enim vis semper illata custodibus & resistentia; vbi verè inest culpa. Et ideo additur in dictis legibus: Si quis conspiratione facta cum ceteris carceres effregerit. Vbi vis & resistẽtia custodibus illata insinuatur. Subditur autem ibidem: Qui per negligentiam custodum euaserint, lenius puniantur. Et intelligendum est si vincula aut carceres ruperiẽt: nam aliàs profectò nulla esset æquitas; cùm citra controuersiã, nulla sit illic culpa. Tametsi qui fugit, eo ipso criminis sit iure suspectus. Subdit autem eadem lex, In eos. quòd etsi effractores inuenirentur posteà innocentes ex eo crimine propter quod impacti sunt in carcerẽ, tamen puniendi sunt. At verò leges (vt dictum est) semper præsumunt resistentiam. Alias re vera innocentibus nulla est colpa, vincula lacerare, nec terebrare parietes. Superest autem contra hanc eandem definitionem, & aliud argumentum huiusmodi. Qui ad mortem damnatus est, eo ipso damnatur ad carcerem; facit ergo contra obedientiam dum fugit: Respondetur per interemptionem antecedentis. Qui enim damnatur ad mortem, solùm cogitur pati; & ideo subducere se potest. Verum est quòd leges ciuiles decernentes fractoribus pœnas, in virtute præcipiunt ne carceres effringant: quia legislatores præsumunt illic culpam (vt expositum est) aliàs nequirent reposcere pœnas: ut lib. 1. quæstio. 6. dictum est. Possunt quidem & condemnare ad carceres sicut ad exilia, teneanturque tunc rei in carcere manere, essetque illis peccatum fugere, nisi immineret periculum mortis aut corporalis supplicij. An verò simul posset quis damnari ad carcerem & ad mortem? Caietan. loco citato innuere videtur, tales posse fieri leges, licet latæ non sint. Arbitror tamen quòd non essent iustæ, quia nõ potest miser illo naturali beneficio fugiendi priuari, quando ad supplicium destinatur corporale. Beneficium enim illud nascitur ex appetitu, quem natura dedit rebus conseruandi se. Quapropter distinguendum est, q in aliquibus non potest homo condemnari, nisi vt patiatur; puta in his quæ vel mortem vel corporale supplicium afferunt. Et tunc non potest condemnari ne fugiat. Diuersa autem ratio est in alijs, in quibus ad simile supplicium corporale non proceditur. Tunc enim potest reus condemnari non solum ad pati, verum & ad agere. Puta vt pecuniam soluat, in exilium secedat, in claustro maneat, vel in carcere; non solum ad tempus, verum & perpetuò. In his nanque omnibus obedire tenentur, & facere quod sibi iniũctum est. At vero ratio quam secũdum D. Tho. assignauimus, nempe ob id licitum esse damnato fugere, q non tenetur facere id unde mors sequatur, non apparet vsque adeò solida; nã expectare reũ in carcere, non est occidere se: aliàs minimè expectare liceret, quod falsum est, cùm expectantes martyres contra rũ dederint documentũ. Respondetur q neque S. Tho. affirmat hoc esse occidere se. sed facere unde mors sequatur, q licet nemo virtute sententiæ teneatur facere, potest tamẽ sua sponte: quia æquanimiter pati vult sententiæ executionem. De martyribus autem alia est ratio. Nam aliquando tenentur ob confessionem fidei expectare. In eadem solutione ad secundum subdit Diuus Thomas similitudinem, dicens: Sicut etiam si aliquis sit condemnatus vt fame moriatur, non peccat si sibi cibum ministratum sumat, quia non sumere, esset seipsum occidere. Et quòd liceat ei cibum paratum sumere, nemo ambigit; quia damnari non potest, nisi vt ei non ministretur. Restat tamen ambiguitas utrum teneatur sumere? Et quidẽ Caiet. illic inconstanter asseuerat teneri: ita vt si non sumeret, peccaret. Cuius maximũ argumentũ colligitur ex verbis S. Tho. nã dicit hoc esse se occidere, quod nemini licet. Ego vero fateor non esse mihi prorsus improbabile, q ei liceat non edere. Nã si verò dignus est morte, etsi licitè possit eã subterfugere, potest nihilominus non subterfugere. Quis.n. ambigat quin scelerosus homo suorum criminum conscius, sciens prætorẽ venire ad se capiendũ possit illũ operiri, atq; adeò in carcere aperto sine vllis vinculis mortem expectare quã meretur? Ergo, licet fatear, non esse parem omnino rationẽ, haud tamen est longè dispar, quin & damnatus, vt inedia absumatur, possit à cibis contra iudicis iussa oblatis abstinere. Neque S. Tho. aliud ait quàm q nemo potest ad hoc condẽnari. Et ideo neque ille comedens, neq; qui cibos illi porrigerent, nisi specialiter essent prohibiti, peccarent. Obidque laudi datur apud Valer. Maxim. lib. 5. Atheniensis Cimona, quæ patrẽ suum tali damnatũ morte, lacte pauit. Attamen nemo illis tenetur tales cibos suppeditare, sicuti extrema extra iudicium patientibus vt secunda secundæ quæstione trigesimaprima articulo secundo auctor est Sanct. Thom. Igitur vt ad ipsam diui doctoris rationem reuertamur: quando subdit quòd non sumere esset seipsum occidere, non intelligit positiuè, quod aiunt, & formaliter, sed reductiuè: sicut qui tenetur seruare nauim, si non seruat, censetur submergere. Et idcirco qui sine caussa non seruaret vitam, se occideret. Puta si quando extra casus iudiciales ruit domus, vel irruit fera, vel appropinquat flamma, non fugeret, suæ esset vitæ prodigus: quia sine caussa eam negligit, suique adeò est interfector, sicuti & qui non dãnatus non comederet. Qui autẽ legitima sententia proiectus esset leonibus, non teneretur se ab ipsis defendere, quamuis licitè posset: quia non se sine caussa mori sinit; sed quia mortem meretur, vult eam à iudice pati. Sed ais, ille non est damnatus ne comedat; fateor, & ideo potest comedere. Sed tamen quia est damnatus, ne ei ministretur esca, quousque exhalet animam, potest (quod probabile reputo) non comedere. Secus autem de illo innocente qui immeritus condemnatus esset. Ille enim fortasse teneretur & de carcere fugere, & comedere si apponeretur panis; præcipuè si vita sua vtilis esset reipublicæ: Nam aliàs nescio an vt tale patientiæ specimen exemplo Christi præberet, liceret ei sententiam iniquam sponte sua ferre, saltem non fugiendo. Postrema autem dubitatio superest de eo qui ad epotandum venenum condemnaretur: quo quidẽ mortis genere solenni Atheniensibus fuit ingenuos ac proceres enecare: quo & Socrates sublatus est. Videtur nanq; huiusmodi condemnato id licere: quia hoc non est agere, sed pati; vt si vi aperiretur ei os, cur non posset sponte sua aperire vt cruciatũ effugeret? Et si esset, verbi gratia, quis condẽnatus ut linguæ particula ei abscinderetur, dareturque ei optio vt vel paruam sibijpsi abscinderet; vel maiorem carnifex secaret, cur non posset minus detrimentum optare? sicuti de seipso Iosephus refert lib. secundo de Bell. Iudai. capit. 17. quòd data sibi optione, maluit vnam sibi ipse manum amputare quàm permittere ut ambabus trũcaretur. Et si quis condẽnaretur ad sanguinis emissionẽ, per venam quã lictor aperire nesciret, cur si reus esset artis peritus, id exequi tãquam minister iustitiæ non posset? Ad hæc breuiter omnia respondetur, in primis eiusmodi leges, atque sententias esse iniquas

Argumen. — *Responsio.* — *Argumentum alterũ ad idem.* — *Solutio.* — *Dubium.* — *Caietanus.* — *Solutio.* — *Disceptatur ratio sancti Tho.* — *Mens S. Thomæ.* — *Caietanus.* — *Valerius Maximus.* — D.Thom. — *Scrupulus & Solutio.* — *Postrema dubitatio.*

quippe quibus condemnantur rei seipsos vel occidere vel mutilare. Quapropter Christiana familia illas non permittit. Immo verò neque martyribus eiusmodi iudicibus parere liceret. Secus autem quãdo actio potius est passio; vt si reus linguam extrahat, manumúe aut collum lictori paret, aut patibuli scalam ascendat. Hoc enim nõ est agere, sed ad crucem se hominem adaptare; sicuti dũ in carcerem duceris, potes tu ipse ambulare. Ad historiã *Iosephus.* ergo Iosephi respondetur malè fecisse: sicut malè faceret qui particulam linguæ sibi resecaret, vt euitaret maius damnum: quia illud medium non erat per se necessarium, sed ex malignitate alterius præcipientis. Secus si putridum haberes membrum; tunc enim tu tibi ipsi, si alius chirurgi non haberetur copia, posses abscindere; sicuti alia quacunque via tibi ipsi mederi.

QVAESTIO SEPTIMA, DE INIVSTITIA TESTIS.

ARTICVLVS I.

Vtrum teneatur quandoque homo testimonium ferre.

QVARTVM locum in iudicio obtinet persona testis: de qua quatuor examinanda sunt, scilicet testium obligatio, sufficientia, repulsa, & culpa. Quæritur ergo primo vtrum quis aliquando teneatur testimonium dicere? Et arguitur à parte negatiua. *Primum argumentum partis negatiuæ.* Fraudulentia nemini licita est, quippe cui indiuidua malitia inest: qui autem occultum crimen reuelat, id præcipuè quod suæ fidei concreditur, infidelis est & fraudulentus, secundum illud Prouerb. 11. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana, qui autem fidelis est, celat amici commissum; ergo nulli licet talia reuelare secreta, tantum abest ut quispiam teneatur. *Secundũ argumen.* Secundò arguitur: Si testificari virtus esset, ea maximè conueniret sacerdotibus & clericis propter eorum maiorem auctoritatem. His enim qui sacra tractant firmior debetur fides; & tamen clerici testes esse in caussa sanguinis prohibentur; ergo testificari non videtur esse virtus. *August.* In contrarium est August. vbi ait: Qui veritatem occultat, & qui prodit mendacium, vterque reus est. Ille quia prodere nõ vult, iste quia nocere desiderat.

Responsio quæstionis quatuor conclusionibus continetur. *Distinctio.* Discernendum enim est inter eum, à quo testimonium requiritur, & eum, qui non est requisitus. *Prima conclusio.* Prima ergo conclusio est: Quicunque à legitimo iudice secũdum formam iuris in testem adsciscitur, tenetur testimonium ferre. *Suadetur cõclusio.* Conclusio inde patet, quòd illud est obedientiæ munus: & obedire quicunq; subditus tenetur maioribus suis iusta præcipientibus. *Secunda conclusio.* Secunda cõclusio: Qui occulta crimina interrogatur, de quibus neque infamia præcessit, neque alia iuris caussa ex suprà nominatis, non tenetur testimonium dicere. Hæc itidem est manifesta, quoniam quicunque tenetur bono proximi nomini consulere, celãdo eius crimina: nisi legitimè compulsus fuerit. *Ratio conclusionis.* Similes ergo sunt regulæ istæ à teste obseruandæ illis quæ reo præscriptæ sunt. Quando verò vel nullus te interrogat, vel ille qui tuus non est iudex, altera tibi est obseruanda distinctio. Enimuerò si testimonium tuũ necessarium est ad liberandum hominem, vel ab iniusta morte, vel à falsa infamia, vel ab iniquo damno, tunc auscultanda est *Tertia conclusio.* tertia cõclusio. Quicunq; ab eiusmodi periculis iniquè oblatis tenetur testimonio suo proximũ liberare. *Probatio cõclusionis.* Probatur: quia charitatis mãdato quicunque tenetur proximo suo malũ cauere. Exemplũ præstò est in eleemosyna, quã grauiter patienti porrigere quisque tenetur: Est.n.& hoc genus quoddã, idemq; præcipuũ eleemosynæ. Quapropter non solum petitus à suo proximo & rogatus obligatur, verum etsi minime fueris requisitus, tenetur quisque vltro satagere ut suũ denuntiet testimoniũ, vbi prodesse potest; ita enim nos admonet Psaltes: Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberare. Et Sapiens Prouer. 28. Erue eos qui ducuntur ad morté. Et ad Romanos primo: Digni sunt morte, non solùm qui faciunt, sed etiã qui consentiunt facientibus. *Paulus.* Vbi glossa, Consentire est tacere cùm possis redarguere. *Glossa.* Et eadem ratione cùm possis testificari. Quapropter conclusio hæc multò habet patentiorem veritaté in prodendis criminibus, quæ in exitium reipublicæ vergunt. Nam si tunc quicũque tenetur esse accusator, multo æquius testis. Quarta conclusio: *Quarta conclusio.* Extra casum necessitatis liberandi miserum ab iniuria, vel rempublicam à periculo, solum caussa condemnandi reum nemo tenetur sua sponte offerre se in testem, nisi iuridicè compulsus secundum ordinem iuris. *Probatio.* Probatur; quia celare tunc veritatem, nulla est caussa damni vel publici vel priuati. Quare neque iustitiæ ratio, neque charitatis quempiam tunc cogit priuatum ciuem secretum pandere, quod in pectore habet. *Argumentũ contra primã conclusionem.* At uero conclusiones has, sic iuxta ordinem sancti Thomæ simpliciter assertas, necesse est exactius perpendere. Existit enim statim argumentum contra primam, quod si teneretur testis euocatus à iudice testimonium ferre, sequeretur quod nequaquam ei liceret sese occulere ne accerseretur. Immo quod si vlla vteretur astutia ne verum testimonium ferret, teneretur restituere damnum quod uel actor vel reus acciperet, cui eius testimonium conducebat. Hæc enim illatio inde patet quòd ferre tunc testimoniũ, actus est iustitiæ; iustitia autem læsa restitutionem postulat. Quòd si argumento hoc conuincaris, consequens subinde apparet vt qui contra tenorem tertiæ conclusionis etiam à iudice non vocatus testimonio suo non succurrerit iniuriam patienti accipienti damnum, pari ratione teneatur restitutione id resarcire. Consequentia patet; quia dũ S. Tho. testimonium Pauli adducit: Non solum qui agunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, opinatur illum tunc in damnum proximi consentire. Quòd autem id concedendum non sit, arguitur sic: *Primum argum. in contrarium partẽ.* Primò, nemo charitatis lege tenetur proximum à calamitate eripere, nisi extrema aut graui necessitate prematur; ergo licet quispiam testimonio meo indigeat, vbi ei damnum agitur pecuniæ, aut famæ extra extremum aut graue periculum mortis, nisi à iudice cogar, non teneor obsequium meum ferre. *Argum. 2.* Secundò, Neq; verò eiusmodi periculis extremo aut graui eadem charitatis lege succurrere ullus compellitur, cũ detrimento suo. *Argum. 3.* Tertiò; etsi in talibus casibus quispiam charitatis negligens, officium suum nõ præstiterit, obnoxius subinde non fit restitutioni. *Legitimus sensus primæ ac tertiæ cõclusionum.* Conclusio ergo tertia nõ est usque adeò vera, vt in superficie sonat. Hæc argumenta adducta sunt, vt discrimen patescat, quo inter primã tertiamq; conclusionem interest. Enimuerò licet vtraq; vera sit, prima tamen iustitiæ lege; tertia uero solo charitatis debito. Per hoc ergo discrimen alia innotescunt. Qui enim se fraude & dolo subduceret ne à iudice vocaretur in testem, profectò si ita esset proximo suum testimoniũ necessarium, ut ibi tota periclitaretur caussa, tunc & grauiter peccaret, & restituere teneretur. Nã eiusmodi tunc homo contra iustitiam, dedisset alteri damnum. Et multò peccaret grauius, teneretúrque artius restituere si falsum diceret testimonium, ex quo alterius condemnatio sequeretur. *Ad primum argumen.* Igitur ad primum argumentum contra tertiam hanc conclusionem, respondetur, quòd quamuis qui non accersitur à iudice, non debet ex iustitiæ lege, sed per officium charitatis testimonium suum: est tamen inter hoc atque alias eleemosynas differentia, quòd in alijs licet extra extremam & grauem necessitatem nemo stringatur dare quod suum est; tamen quando alter tuo indiget testimonio, quoddam ius habet ad illud quia vnicuique mandatum est de proximo suo. Et ideo si absque vllo prorsus detrimento illud possis exhibere, etiã si alter non subeat periculum vitæ, sed famæ vel pecuniæ, obligaris charitatis amore. Quemadmodum si haberes aliquam scripturam ex qua ius eius & caussa depéderet,

ret, teneretis illam producere. Et accedit aliud vinculum singulare, quòd alia est ratio necessitatis, cui succurrere tenemur, quàdo illā quis patitur per iniuriā aut aliquā casualē cladē, quā si illam pateretur per solam inopiam. Etenim cùm proximus domo caret, non obligor illi donare, quando verò domus eius ardet, etiam si sit diues, teneor si possum sine meo nocumento incendium extinguere. *Ad secundum argu.* Secundò autem argumento concedimus suam conclusionem; videlicet quòd nemo cum suo graui periculo aut detrimento cogatur tale officium charitatis præstare, quin verò nec cum detrimento suorum. Vt si lis esset cum patre meo; non tenerer mea spōte contra eum prodire testis. Sicut si idem meus parens aggrederetur nudo gladio innocentem, quem defendere ego non possem, nisi eundem parentem occidendo, non teneor. *Ad tertium argum.* Et pariter ad tertium respondetur, quòd vbi solùm charitatis obsequium & munus omittitur, nulla nascitur restitutionis obligatio. Præterea ex quarta conclusione nonnihil exoritur difficultatis. Apparet enim quòd etiam extra casum liberandi innocentem, ad nocentis condemnationē compellatur iure quisque nondum à iudice accersitus, offerre se in testem; tunc scilicet quando legitimè accusatus est. Neq; solutio Sancti Thomæ vero similis est, vbi ait quòd neque si accusatori periculum immineat, curare hoc debeat testis. Nam quando accusatur accusare cōstringitur, videtur & testis ad testificandum subinde compelli, alias iniqua esset accusatoris conditio; scilicet qui teneretur immergere se in caussam vbi in probatione deficeret. Respondetur quòd sanctus Thomas præcisè loquitur vbi accusator nō tenebatur accusare. Et ideo subdit; quia ipse in hoc periculum sponte se iniecit. Tunc.n. nemo illi tenetur fauere, sicuti reo iniuriam cōtra suam voluntatem patienti. Et in hoc casu verum habet illud *Augus.* Augustini super verbo Abrahæ, Genes. 12. Dic quòd soror mea sis; veritatem celare licet, non mendacium dicere. 22. q. 2. can. Ne quis. Quando autem obligatio est accusandi, vt in criminibus bono publico exitialibus, tunc quicunque tenetur & non uocatus proferre se in testem.

Ad primum argum. principale. Ad primum igitur argumentum respondetur distinguendo esse secretorum gradus (ut superiori quæstione dictum est) sigillum enim sacramentalis cōfessionis, nulla esse potest, neque verò excogitari caussa, nisi expressa esset Dei reuelatio, ob quam detegendum esset. Et in hoc casu uerum habet prouerbium citatum, Esset enim illa sacrilega fraudulentia & infidelitas, dixerim sacramentalis confessionis. Nam vulgaris consuetudo detegē di alijs secreta sub sigillo confessionis, etiam, si genibus flexis signum crucis & Cōfiteor præmittatur; nisi fiat integra confessio omnium peccatorum, non obligat ad sigillum cōfessionis, sed ad sigillum seculare. Et ideo cùm iuridicè requiruntur, possunt ac debent talia secreta nullo obstante iuramento seruandi, reuelari iudici, puta si sint pestifera reipublicæ, debēs statim accusatione deferri in aures iudicis. Et si sint in periculum graue tertiæ personæ, cui non potest aliter occurri; vel si euoceris in testem. Ac citra tales casus tenetur quisque seruare secretum; aliter ius naturæ frangeret, essetque mortale crimē, & in leuibus, uenialis culpa. Quapropter extra casus modò nominatos, in re dubia potius inclinandum est ad seruandum secretum proximi, quàm ad prodendum. Vt si iudex solùm à te quærat an scias aliquid, & tu tantum audisti, non uidisti, potes dicere, nescio; quia quod audimus, non scimus. Si autem iustè interrogaris an audieris, fateri cogeris. Item uidisti fieri homicidium, etiam cum alijs contestibus; interrogaris tamen per uiam inquisitionis, non teneris respondere, nisi uel infamia præcesserit uel indicia. Si autem procedatur uia accusationis, etiam si solus uideris, teneris adductus in testem testimonium ferre. Reus autem tunc interrogari iustè non potest absque uno præuio, iuratoque idoneo teste. *Ad secundū argum.* Ad secundum autem iam satis suprà responsum est. Quæstione enim prima huius libri caussam reddidimus, quare clerici criminalium iudices esse non possunt; uidelicet ne qui sacra tractant, cædis cruore commaculentur. Eademque ratione quæstione quinta, diximus interdictum eis esse in eisdem caussis accusare, ac subinde modo diximus nefas quoque esse testificari.

ARTICVLVS III.

Vtrum duorum vel trium testimonium in iudicio sufficiat.

SEQVITVR secundo loco de testium sufficientia, utrum duo uel tres satis sint? Et arguitur à parte negatiua. *Primum argum. à parte negatiua.* Testimonium ut fidem faciat, concors esse debet; contingit autem sæpenumero duos & tres testes re aliqua discordare; eiusmodi ergo testimonium non est legitimum. *Argum. 2.* Secundò, In nonnullis caussis non sufficiunt tres testes; nam in obsignatis testamentis iure ciuili requiruntur septem; vt patet Institu. de testamen. §. fin. & C. eodem titulo. l. Hac consultissima. Et in alijs perinde caussis eadem seruatur cautela. *Argum. 3.* Tertiò, Contra personas in dignitate constitutas, & potissimum si sint Ecclesiæ Romanæ non satis est ternarius testium numerus. Legitur enim secunda quæstione quinta, capitul. Præsul. quòd Præsul non damnetur nisi cum septuaginta duobus testibus, qui fuit numerus discipulorum Christi. Presbyter autem Cardinalis non nisi cum sexagintaquatuor testibus deponatur. Diaconus uerò Cardinalis vrbis Romæ non nisi cum 27. condemnetur. Subdiaconus, acolythus, exorcista, lector, ostiarius, non nisi septem. Et est text. Syluest. in Concil. generali. In huiusmodi autem Ecclesiasticis, quippe quorum crimina minus sunt toleranda, pauciora deberent testimonia requiri; ergo vrgentiori ratione in alijs non sufficiunt tres. In contrarium est illud Deuteronomio. 17. In ore duorum uel trium testium peribit qui interficietur. & capitul. 19. In ore duorum vel trium testium stat omne verbum. Quod Christus Matthæi 18. approbando citauit. Idemque Paulus 1. ad Corinth. 12. *Paulus.*

Ad quæstionem unica conclusione respondetur. Duorum testimonium, qui sint homines fide digni, sufficiens est in iudicio, & ad maiorem certitudinem trium. *Conclusio responsiua.* Conclusio hæc trifario iure asseritur. Naturali scilicet, diuino, & humano. De diuino enim iam citata sunt testimonia. Et præterea Christus Ioann. 8. eadem ratione astruxit testimonium suum, quod simul erat & patris, fide dignum esse. *Suadetur conclusio.* Quo loco ait Augustinus quòd in hoc testium numero est trinitas secundum mysterium commendata; *August.* in qua est perpetua firmitas veritatis. Ius autem humanum patet secunda quæstione. 5. can. quod verò. & extrà de testib. cap. In omni negotio. & ff. eodem titulo l. vbi numerus. Ratione autem naturali probatur. Certitudo (vt 1. Ethicor. auctor est Aristot.) non est similiter in omni materia exquirenda. Obidque in actibus humanis, qui in caducis & contingentibus uersantur, & de quibus constituuntur iudicia, non ea exigitur certitudo quæ in scientijs demonstrabilibus; sed illa satis est quæ plurimum veritatem continet, rarò autem deficit; probabilius autem est, certoq; propinquius id quod à multis asseritur, quàm quod asserit vnus. obidque vbi vni tantum reo neganti multi obijciuntur testes, rationi consentaneum est, vt illorum potius testimonio stetur, quàm rei negantis. At uero multitudo tribus comprehenditur, principio scilicet, medio, & fine, quibus continetur linea; item longitudine, latitudine, & profunditate, quibus concluditur corpus. *Aristot.* Vnde Aristot. initio 1. de Cœl. totum & omne de tribus primum dicitur; nam de duobus solum dicimus ambo; duo autem testes cum actore faciunt tres; quò aūt absque actore cui in iudicio non tanta perhibetur fides, testimoniū absolutum sit ac perfectū, adhibetur tertius testis, Vnde Eccle. 4. Funiculus triplex difficilè rūpitur. Cū ergo sub disiunctione dicitur in ore duorū vel

trium, prius membrum necessitatem designat & sufficientiam, posterius vero abundantius complementum.

Obiectio. Solutio. Quòd si obijcias, cur non vnus affirmans contra negantem unum sufficiat, respondetur quòd cum reus sit suæ vitæ suorumque bonorum possessor, & melior sit conditio possidentis, non existimatur vnius actoris affirmatio cõtra sufficiens, etiã si vno alio fulciatur teste, ad depellendum ipsum de sua possessione. Sed nunquid non quandoque vnius auctoritas plurium testimonio præstat. Fatendum quidem est: tamen leges, ut sæpè dici solitum est, non ea considerant, quæ raro contingunt, sed quæ plurimum. Quamuis vnius eximiæ auctoritatis, qualis est Imperator, testimonium, sufficiens iudicatur; vt habetur l. omnium. C. de test. Quin verò neque plurimum semper affirmatio firma est. Nam vt legitur tertio Reg. 21. Naboth plurimum falso testimonio condemnatus est. Et innocẽtissimus Christus. Emergit aũt ex hac conclusione *Argumentum* argumentum contra ius humanũ. Leges humanæ nõ possunt naturali derogare, ac multo minus diuinæ: quòd autem tres testes sufficiant, est de iure naturæ & diuino, vt dictum iam modò est: ergo leges humanæ non potuerunt testimonium trium infirmare, constituentes vt in testamento aperto requirãtur quinque testes, & in occluso se-*Solutio.* ptem; atque alijs caussis item plures. Respondetur, ius naturæ & diuinum non usque adeò stabilire testimonium trium vt censeant nullam ob caussam exigi posse plures. Enimuerò quamuis nisi hominum malitia nimium excresceret, duorum vel trium abundaret testimonium; mortalium tamen fide & iustitia deprauata, idem ius naturæ persuadet, ut testimonia firmiora requirantur: & maximè in defunctorum testamentis, qui suas voluntates post mortem asseuerare nequeunt.

Ad primum argum. Ad primum igitur argumẽtum respondetur, quòd singulares testes non faciunt in iudicio fidem, sed illi tantũ qui sunt contestes. Dicuntur autem singulares, quando quisque suum actum seorsum contestatur. Sed est tamen *D. Thomas.* de eorum discordia cum D. Thom. distinguendum. Nam si discordant vel in substantia actus, putà quòd unus ait reũ percussisse alapa, alius uero fuste; vel in loco aut tempore quæ sunt proximæ actiuum circunstantiæ, nẽpe quòd unus ait rem cõtigisse, aut manè aut domi, alius vero serò, aut in agro; testimonium tunc aut refutatur, aut non satis ad sententiam facere censetur. Videntur n. singulares esse, hoc est de diuersis actibus loqui; præsertim si tanquam certa asserant. Nam si vnus dicat se non meminisse, non vsque adeò inficiatur eius testimonium. *Regula S. Thomæ.* Sed est tamen regula, quam prudenter Sanctus Thomas constituit: videlicet quòd si testes actoris & testes rei ab inuicem fuerint discrepantes, tunc ceteris paribus, standum est à parte rei, quoniam cùm melior sit cõditio possidentis, iudex propẽsior esse debet ad absoluendũ quàm ad condemnandum. Si uero testes eiusdem partis inter se dissenserint, & pariter testes alterius inter se, tunc iudex vtri partium assentiri debeat ex multis potest perpẽdere: scilicet vel ex numero testium, vel ex dignitate, vel ex fauore caussæ; vt si agatur de libertate alicuius, & de alijs negotiorum qualitatibus. Multo autem iustius repellitur testis, qui secum ipse diffidet; ac tunc maximè cum de vsu & scientia interrogatur. Nam qui de opinione requiritur & fama, non ideo reijciendus venit, quòd secundum diuersa visa & audita de re titubet. At uerò quando in aliquibus discrepant circũstantijs, quæ ad substantiam caussæ exiguum afferunt momentum, nõ ideo testimonium inficiatur: Vt si alius dicat contigisse rem hora tertia, alius hora quarta, uel quòd tempus erat subnubilum aut subclarum, aut si domus picturata erat, aut secus; ad quas circunstantias non solent homines esse at-*Chrysost. August.* tenti. Quinimo (vt de concor. Euangel. Chrysosto. & Augustinus sapienter adnotauere) aliquanta historicorum discordia, solidiorem illis arrogat fidem quàm si vsque ad minima essent concordes. Tunc enim consulto & ex condito videri possent conspirasse ad fingendum histo-*Caietanus.* riam. Præter hæc autem (& hoc cum Caietano) libenter impræsentiarum adnotauerim quòd etiam si testes singulares fuerint demultiplicatis ab eadem persona eisdem actibus, non debilem faciunt fidem; maximè in religionibus, vbi syncera debet esse & plana cognitio criminum; ut si unus attestetur talem commisisse unum furtũ, atque alius eundem commisisse aliud. Tunc enim, licet de rigore iuris non sit illis fides habenda, tamen in religionibus possent haberi pro indicijs, ut procederetur ad aliquam inquisitionem & ad interrogandum reũ ipsum etiam cum genere aliquo leuis tormenti. Secus autem in secularibus, vbi ad acerbiora supplicia proceditur. Ad secundum iam reddita est ratio cur in aliquibus caussis cumulatiora requirantur testimonia. Ad tertium autem respondet Sanctus Thomas quòd illud cap. intelligitur de episcopis & reliquis ministris singulariter Ecclesiæ Romanæ. Tribus enim de caussis tam ingens testium copia ante eorum condemnationem expectatur. Primum, quia ea debent splendere sanctitate, ac subinde auctoritate, vt plus fidei eis adhibeatur quàm testibus multis. Secundò, quia cum ipsi iudices sint vniuersæ Ecclesiæ, propter executionem iustitiæ inuidiam contrahunt apud multos; & ideo facilè possent aduersus illos falsa obijci testimonia. Præsentia tempora documento sunt quantas hæretici in Romanam Curiam expuerint blasphemias. Tertia caussa est, quod ex illorum condemnatione multum deperiret auctoritatis Romanæ Ecclesiæ; quod periculosius esset, quàm aliqua illorum mala citra scandalum tolerare.

Ad secundum argum. Ad tertium argum. D. Thom.

ARTICVLVS III.

Vtrum cuiuspiam testimonium citra eius culpam repellendum sit.

Tertio loco dicẽdum est de testiũ idoneitate. Quærendum scilicet, vtrum cuiuspiam testimonium sit citra eius culpam repellendum? Et arguitur à *Primum argumen.* parte negatiua; Ad ea quæ sunt reipublicæ necessaria, ac subinde de necessitate salutis præstanda, nemo repelli debet, nisi propter culpam; testimonium autem ferre, est huiusmodi; ergo ab illo munere nemo reijciendus est, nisi illius sit sceleris notatus. *Argum. 2.* Secundò: Repulsio testis, aut in pœnam illi decernitur, aut ideo fit, quod non datur illi fides, pœna autem nemo dignus est, nisi propter culpam, neque ob aliam caussam indignus est fide; quia quicunque præsumitur bonus, quoadusque sua ipsa malitia prodit; ergo nullo modo testis refutãdus est, nisi propter culpã. In contrarium est canon. si testes quarta, quæstio. 3. vbi complures hominum sortes à testimonio ferendo citra culpam suam, repelluntur.

Conclusio responsiua. Ad quæstionem respondetur hac affirmatiua conclusione, citato canoni consona. Iure & merito homines à testificandi munere, tam ob alias caussas, quàm ob culpam repellũtur. Cõclusio hæc, præterquã iure humano, rõne & naturali clarescit. *Ratio cõclusionis.* Enimuerò cũ incertitudo humani testimonij (vt proximè dictũ est) nõ sit prorsus infallibilis, sed fallẽtijs multis peruia, cõsentaneũ est ut quidquid testimonij fidẽ infirmat, refutetur. Infirmat aũt huiusmodi fidẽ cum primis culpa, cuius caussa infideles atque infames nõ admittũtur in testes. Præterea & qui publici criminis rei fuere. Præter culpã autẽ sunt & alij defectus probabilitatẽ testimonij debilitantes; ut rationis inopia ob quam pueri & amentes recusantur, atque etiam mulieres, nisi in certis casibus. Secundò & caussæ quæ plenæ libertatẽ obstãt, vt inimici & amici, atque adeò domestici. Tertiò, & humilium conditio; vt pauperes qui caussa leuandæ famis corrumpi possent. Præterea & viles, ut serui. Denique latissimè huiusmodi defectus can. citato dinumerãtur, videlicet rõne sexus, ætatis, criminis, cõditionis, aliarũque huiusmodi caussarũ. Circa hãc conclusionẽ, non tã dubitãdo quàm admonẽdo quærendum superest vtrum huiusmodi defectus, quãdo latent in teste, liceat litigãti in publicũ traducere quò testimoniũ sibi cõtrariũ vel infirmet vel prorsus recusiat? Et vt certissimũ citra discussionem statuamus,

statuamus, constantissimum est neutiquam crimen falsum licere testi obijcere, neque caussa seruandæ totius reipublicæ. Nam si mentiri officiosè fas non est, quanto minus perniciosè? Iniquissimus ergo vsus est, & qui in bene morata republica non esset ferendus, qui iam nunc tẽporis in iudicij re est frequens: nempe dum aduocati flagitia, quæ neque auspicantur quidem, testibus impingunt, dicentes uti iure suo ad suam redimendam vexationem: cum tamẽ mos ille plus habeat diabolicæ nequitiæ, quã iuris. Fatemur quidem causidicos illos procuratores minimum auctoritatis in hac re habere; nã meritissimo in his mendacissimi habẽtur: nihilominus via inde emergit testis sine læsione honoris & famæ. Et ideo præter illam quam irrogant priuatæ personæ, iniuriã quoque inferũt reipublicæ: nã illa ratione deterrentur viri probi, testes esse. Et nonnunquã legitimè excusantur, etiã dum à iudice requiruntur: quia nemo cum tanto periculo honoris sui & famæ, tenetur obsequium præstare suũ. Quare deberent isti taxatores, quos vocant testiũ, si in probatione deficerent, supplicio affici.

Dubitatio. At verò de crimine uero, occulto tamẽ, superest dubitandi ratio. Nã qui crimen occultũ reuelat (vt libro præcedenti quæst. 5. dictum est) licet secundo gradu, nihilominus iure infamator habetur, sicuti falsi impositor.

Solutio. Nihilo secius respondetur genere suo non esse peccatũ, reuelare occultũ crimen testis, ob quod iure repulsam patitur. Nã postquàm id ius concedit, licitum est cuicunque eodem iuris beneficio vti. Attamen multæ sunt requisitæ conditiones, vt talia detegere crimina, non sit charitati contrarium. In primis requiritur vt reuelatio illa sit vincendæ liti necessaria. Quare si crimen non est ex illis quibus iure testimonium repellitur, nefas est illud propalare. Non libranda est fœditas detegendi criminis, cum detrimento, quod si non detegeretur, dari posset. Nam si in caussa exigui momenti immane crimen testis patefaceres, ob quod vel periculum mortis subiret, vel infamis deinde viueret, profectò charitatẽ grauiter vulnerares. Tertiò & præcipuè perpẽdendum est, vtrum testis, vel sua culpa, vel sua sponte se ingesserit: nam tunc æquius posset ei crimen suum opponi, quo os illi obstrueretur. Quando vero, non solum absque culpa sua, verùm compulsus testimonium dicit, periculosum esset illum infamare; tunc vel maximè, quando nõ tam necessitate quàm ob vindictam id fit. Quartò denique perpendendum est utrum quanquam alias improbus sit, probè tamen & candidè verum fert testimonium. Nam si constaret falsum esse, multò iustius esset, etiam cum eius infamia impudens illi os compescere.

Ad primum argum. Argumenta autem quæstionis facillima sunt. Ad primum enim respõdetur quòd illa testimonia sunt penitus reipublicæ necessaria, quæ bonum habent auctoritatis pondus: quod quidem citra culpam alijs etiam defectibus diminuitur. Et ideo qui illos habens, refutantur.

Ad secundũ argum. Et per hoc patet solutio secundi argumenti. Haud enim omnis testium repulsa, pœna est, quæ ob culpam infligatur; immo quandoque est cautela. Ad alterum autem membrum respondetur quòd vbi res non vergit in nocumentum alterius, quicunque præsumitur bonus, dum non probatur malus. Quando vero agitur in tertiam personam, nemini fit iniuria, dum necessaria adhibetur cautela.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum testimonium falsum semper sit peccatum mortale.

QVantum quod in teste consideratur, est culpa, si falses sit de qua ideo quæritur an semper sit mortalis. Et arguitur à parte negatiua.

Primum argum. Primò sic: Quandoque testis non studio, sed facti ignoratione falsum dicit testimonium: ignorantia autem excusat à mortali labe: ergo non semper falsum testimonium peccatum est mortale.

Argu. 2. Secundò: Mẽdacium quod alicui quidem prodest, nulli vero nocet, quodque ideo officiosum appellant, non est mortale: sæpè autem testimonium falsum huiusmodi mendacium est: puta dum testis falsitate illa studet quempiã vel à morte liberare, vel ab iniuria, seu iudicis seu aliorũ testiũ; ergo hoc genus testimoniũ nõ erit lethale crimen.

Argum. 3. Tertiò: Ideo iusiurandum à teste requiritur vt timeat peierando mortaliter peccare. hoc autem necessarium non esset si ipsum per se falsum testimonium semper esset mortale: signum ergo est circa iuramẽtum quandoque contingere vt sit veniale. In cõtrarium est illud Prouerbio. 19. Testis falsus non erit impunitus; vbi cùm sermo sit de punitione apud Deum, culpa denotatur mortalis.

Quæstio hæc secundum triplicem gradum absurditatis, quæ in falso testimonio accidere consueuit, tribus cõclusionibus dissoluitur. Consideratur enim & secundum sacrilegium periurij, & secundum iudicij iniustitiam, & secundum falsitatem dicti.

Prima conclusio. Est ergo prima conclusio: Omne periurium siue in iudicio siue extrà, quantumuis de re sit minima, peccatum mortale est. Nec potest vlla ea caussa alleuiari, ut sit veniale: quia adducere Deum in testem cuiuslibet falsitatis, sacrilega impietas est.

Secunda conclusio. Secunda conclusio: Mentiri in iudicio uiolando iustitiam, etiam citra iusiurandum genere suo est mortale.

D. Thomas. Verba sunt sancti Thomæ, quibus insinuat opinionem, quam quæstione præcedenti contra Caietanum cõstituimus, nempe quòd potest mendacium in iudicio esse veniale. Ob id enim adiecit, genere suo, quod potest in indiuiduo esse veniale. Conclusio inde patet quòd præclara iustitiæ virtus est ad salutem necessaria: & ideo qui illam transgreditur charitatem, in qua salus consistit, auersatur.

Probatio cõclusionis. Quamobrẽ Decalogi præceptum Exod. 20. sub illa forma constituitur: Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. Nam testimonium falsum in fauorem proximi, non est mortale: neque adeo quando dicitur vt idem impediatur iniuriam facere: quoniam neque hoc est contra ipsum, sed illud contra ipsum existit quod dicitur, vt tollatur ei ius suum.

Tertia conclusio. Tertia conclusio: Mendacium, si aliam non habeat maculam quàm falsitatis, non est genere suo mortale. Patet, quia neque est contra religionem neque contra iustitiam: & ideo genere suo non expellit charitatem. Teneatur ergo in memoria differentia conclusionum istarum: Omne periurium, non solum in genere, sed in quolibet indiuiduo est mortale. Mendacium citra iuramentum, si sit perniciosum, genere suo est mortale, sed potest fieri veniale. Iocosum autem & officiosum genere suo non est mortale, potest tamen ex circunstantijs illuc vsque crescere.

Quæstio. Quòd si sciscitaris utrum sit grauius, periuriumúe quodcunque extra iudicium, an perniciosum mendacium citra iuramentum in iudicio:

Solutio. Respondetur ex obiecto grauius esse periurium, vtpote quod aduersatur religioni, quàm mendacium, quod aduersatur iustitiæ. Attamen in indiuiduis pensandæ sunt circunstantiæ, quibus potest contra simplex perniciosum mendacium malitia exuperare aliquod periurium.

Ad primum argum. Ad primum igitur argumentum respondet Sanctus

D. Thomas. Thom. Primum, quòd nemo debet in iudicio asserendo testificari, nisi id de quo per vigilantem cõsiderationem certam habet scientiam; sed quod sub dubio habet, sub dubio debet proferre. Attamen si post prudentem vigilantiam pro certo id habet, ac subinde asserit, quod falsum est, non ideo mendacij reus habetur; quia non iuit contra mentem, quod nomen mendacij sonat.

Corollarium Caietani. Quare neque si iuratus id affirmet, periurus est. Ex hoc responso elicit Caietan. neque vllam talis testis subire restitutionis obligationem. Etenim (vt lib. præcedenti dictum est) restitutio, vel ratione acceptionis nascitur, vel ratione rei acceptæ; eiusmodi autem testis ratione acceptionis, in qua culpa non infuit, non fit restitutionis debitor. Neque vero ratione rei acceptæ; quia cum testis non agat caussam propriam, id quod alter perdit sibi non accrescit. Hoc autem corollarium cum his temperamen-

tis uerum est. Primo, quòd nulla præfuerit negligentia aut leuitas & temeritas in credendo; nam tunc certè teneretur testis in parte pro ratione negligentiæ. Deinde omni procul culpa falsus est, quamuis non teneatur de sua substantia restitutionem facere, tenetur tamen dictum suum retractare, si illa uia prodesse poterit, ut qui iacturam fecit amissum recuperet; tūc præsertim cum de vita aut fama agitur alterius. Quin uerò licet iure testis non admittatur testimonium retractare nisi incontinenti & absque mora, ut patet extrà, de testibus; cap. præterea. nihilominus quia (vt glos. illic habet) etiam post temporis interuallum robur prioris testimonij retractatione infirmatur tunc maximè, dum testis bonæ est existimationis, de quo nulla est suspicio, consultò fuisse mentitum; debet quantocunque elapso tempore testimoniū mutare, si modò intellexerit q aliquo pacto poterit famam & honorem alterius resarcire.

Ad secundum argu. Ad secundum argumentum respondetur, mendacium officiosum adeò genere suo non esse mortale, ut neque in iudicio tale fiat. Quare dum innocens uel testium calumnijs accusatur, vel iudicis iniquitate vexatur, dicere aliquid contra veritatem, ut illa uia ab iniquo iudicio innoxius eripiatur, nisi iusiurandum interueniat, non est mortale. Et ratio est (vt ait Sanctus Thom.) quia iudicium iniustum, non est iudicium: ideoque nihil illic contra iustitiam peccatur. Dum autem vniuersaliter ait iudicium iniustum non esse iudicium, non loquitur more styloque doctorum iuris, sed sermone philosophorum moralium; qui quidquid vitiosum est, nullum arbitrantur; Iuris enim prudentes non omnem sententiam iniustam pro nulla ducunt. Sententia enim apud illos duplici de caussa est nulla, scilicet, uel quia dimanat à non iudice, uel quia errorem continet, tum intolerabilem, tum etiam manifestum. Attamen etiam si non sit nulla, accidit esse iniustam triplici de caussa, ut auctor est Gratian. cano. episcopus. 11. quæstio. 3. scilicet aut ex animo; ut puta quia iudex ex odio procedit; tametsi hoc quidem nisi alia adsit iniquitas, sententiam non uitiat, aut ex ordine. nempe quòd non seruatur necessarius ordo iuris: aut ex caussa, nempe dum contra veritatem aut facti aut iuris sententia pronuntiatur. Atque hæc est essentialis iniustitia: nam reliquæ accidentariæ sunt. Et quæ dicimus de sententia, quæ terminus est iudicij, idem & de iudicio censendum est. At uero licet hoc pacto sit sententia iniusta; non tamen (ut dicere cœpimus) censetur subinde nulla, nisi error tum intolerabilis, tum etiā

Gregorius. propalulus sit, ideo admonet Gregor. ead. cau. & quæst. dicens: Sententia pastoris siue iusta siue iniusta timenda est. Ob id scilicet quòd quando error non est manifestarius, ad reum non pertinet de illo iudicare. Consideratè ergo perpende duo uerba; sententia, & pastoris. Priori nanque intelligit quòd non sit intolerabilis erroris; & posteriori quòd sit veri iudicis. Hæc autem omnia in foro iudiciali intelliguntur. Nam in foro conscientiæ, quisquis omni proculdubio resciuerit sententiam esse iniquam, hoc est contra veritatem, potest non parere: dum id modò citra scandalum faciat. Et ideo S. Thom. omne iudicium iniquum censet nullum.

Ad tertium argum. Ad tertium facilè respondetur, quòd ideo stringuntur testes iureiurando, vt maiori percellantur timore. Grauius enim est à Dei religione præuaricari quàm humanam sauciare iustitiam.

QVAESTIO OCTAVA, DE IVSTITIA ADVOCATORVM.

S. Thom. 2. 2. questio. 71.

ARTICVLVS I.

Vtrum Aduocatus teneatur gratis præstare patrocinium pauperibus in suis caussis.

POSTREMA denique persona in iudicio est aduocatus, de quo primò quæritur, Vtrum teneatur pauperibus gratis patrocinari. Et arguitur à parte affirmatiua.

Primum argum. partis affirmatiuæ. Patrocinium inter alia misericordiæ opera connumeratur; sed opera misericordiæ gratis debent impendi, secundum illud Exod. 23. Si uideris asinum odientis te iacentem sub onere, non præteribis, sed subleuabis cum eo; cum tamen molestius premitur pauper lite contra ius sibi conflata, quàm asinus onere.

Argum. 2. Gregorius. Secundo accedit auctoritas Gregorij, qui inter suas homilias exponens locum Euangelicum Matthæ. 25. de talento quod seruus nequam subtus terram infoderat, ait: Habens intellectū curet omnino ne taceat: habens rerum affluentiam, à misericordia nō torpescat: habens artem qua regitur, vsum illius cū proximo partiatur; habens loquēdi vsum, apud diuitem pro pauperibus intercedat. Hæc enim omnia talenti nomine reputantur; talentum autem abscondere culpa est, ut de pœna ipsa deprehenditur quam seruus ille pertulit, ergo patrociniū est in præcepto.

Argum. 3. Tertio, Præcepta misericordiæ sunt affirmatiua, quæ idcirco loco & tempore obligant quo calamitas ingruit; necessitatis autem tempus in paupere est quoties iniuria opprimitur: ergo tunc aduocatus tenetur suo patrocinio illi adesse.

In contrarium autem est quòd necessitas cibi non est minor quàm illa qua pauper in iudicio vexatur; non autem semper tenetur diues cibo pauperi subuenire, ergo neque patronus suo patrocinio.

Sicuti de accusatore quæsitum est; vtrum de iustitia teneatur quandoque accusare; & de teste vtrum teneatur testificari: ita & de aduocato operæpretium est scire an officio misericordiæ teneatur fauore suo miseris suppetias ire? Ad quam utique quoniam gratis pauperibus patrocinari vnum est eleemosynarum genus, perinde respondendum est ac de alijs misericordiæ officijs, de quibus Diuus Thom. 2. 2. quæstio. 32. disputauit.

S. Thomas. Conclusio responsiua. Est ergo conclusio quæ sola quæstioni sufficit. Aduocatus non semper caussæ pauperum patrocinium suum gratis præstare tenetur: sed tunc duntaxat cùm non in promptu apparet quomodo ei possit aliter subueniri.

Probatio. Probatur conclusio. Præceptum misericordiæ, vt modò dicebamus, est affirmatiuū; obligat ergo non pro semper, sed miseria id inopis exigente; igitur ubi in promptu est ut possit aliter pauperi succurri, non te præceptum constringit, sed consiliū admonet. Eò potissimum q ad impossibile nemo obligatur; & nemo potest omnibus opē ferre; licet sit consiliū dum potes, aliū benefaciēdo præuenire. At vero vbi nō est in prōptu per uiā aliā subuētio, tunc extrema cēsetur necessitas, atq; adeò obligaris.

August. Vnde Aug. in princip. de doctrina Christiana, Cùm omnibus, inquit, prodesse non possis, his tibi potissimum consulendum est, qui pro locorum & temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus constrictius tibi tanquā quadam sorte iunguntur. Vbi rationem reddit cur omnibus non tenemur; nēpe quia non possumus.

Duo requisita ad præceptum charitatis. Mox affirmatiuum præceptū suis qualitatibus circunscribit vt sit obligatorium. Primum ratione loci: quia non teneris quæritare quibus benefacias, sed occurrentibus auxilio adesse; secundum illud citatum Exod. 23. Si occurris oui aut asino vicini tui errāti, redue eum. Secundò etiam addit rationem temporis: quia non teneris prospicere in futurum caussis pauperū,

sed

sed in præsenti eis opitulari secundū illud 1.Ioan.3. Qui uiderit fratrem suum necesse habere, & clauserit uiscera, &c. Subiungit autem August. uel quarumlibet rerum opportunitatibus: quia dum homo omnibus nō sufficit, illis citius opem debet qui sibi sunt aliqua necessitudine coniuncti secundum illud 1. ad Timoth. 5. Siquis suorum, & maximè domesticorum curam non habet, fidem negauit. Duo ergo requiruntur ad præceptum charitatis: prius ut hæ circunstantiæ conueniant, posterius ut non sit in promptu uia paratior subuentionis. Et quod de aduocato affirmatur, de medico pariter censendum est, ac de alijs perinde qui misericordiæ officio leuare ærumnas possunt, miserorumque necessitatibus opitulari, siue publicis siue priuatis. Primum autem circa hæc dubium existit, quomodo intelligatur excusatio hæc præcepti, quando in promptu apparet quomodo alteri necessitati subueniri possit, utrum satis sit ut tu excuseris, alios esse qui necessitatem intuentes, & melius quàm tu, possunt, & arctiori uinculo tenentur. Sic enim uulgus existimat: quare passim audias hoc sese pacto excusantes, Est talis qui melius facere potest ac debet: cur igitur ego tenear? Respondetur nihilominus istis eiusmodi physicas potentias & naturales obligationes, nisi adsit actus, nō excusare reliquos, qui succurrere possunt. Quid.n. misero prodest quòd multi possint & debeant, si occurrit illi nemo? Verba ergo hæc, si in promptu appareat aliter subueniri posse, intelligenda sunt in proxima aptitudine ad opus: scilicet ut credas reuera absque te subuentum iri statim per alios. Alioqui si tu non facis, aliorum culpa tuam non excusabit. Sed alterum deinde hic restat dubium. Videtur enim D.Tho. non satis ei fecisse; loquitur inquam, de extrema necessitate, nihil autem de graui; & tamen dubium est utrum citra extremam teneatur etiam aduocatus patrocinari pauperi in graui necessitate, aut medicus etiam infirmum curare. Et quidem Caietan. impræsentiarum solam extremam necessitatem arbitratur secum afferre, præceptum obligans ad mortale. Distinguit enim tres gradus. Primum extremæ necessitatis, cui sub mortali culpa succurrendum est. Secundum, necessitatis grauis citra extremam: cui non occurrere uenialis, inquit, culpa est. Leuioribus autē succurrere consilium est; sed illas prætermittere nulla est culpa. Mirandum est tamen quomodo sui ipsius fuerit oblitus; nam 2.2.q.32.art.5. legitimè Diuum Thomam interpretatus, duos confessus est casus præcepti eleemosynæ sub mortali; uidelicet necessitatem extremam de necessarijs, & grauem de superfluis. In cuius confirmationem tractatum postea composuit de eleemosyna, ubi eandem sententiam adstruit necessariam esse concessu. Ioannes nanque non tantum de extrema loquitur, sed de urgenti necessitate. Qui uiderit, inquit, fratrem suum necesse habere, & clauserit uiscera sua, &c. Viscera enim quæ sola extrema necessitas aperit, ferrea sunt & obstrusiora quàm finit charitas. Igitur non est dubium quin perinde atque in aliis eleemosynis, in patrocinio locum etiam habeat grauius necessitas, ut in loco citato ait S.Thomas; quod rectè Syluester agnouit in uerbo, aduocatus. §.28. Ecquis enim dubitet, quum si inopis hominis omni fauore destituti citra periculum uitæ periclitaretur honor, aliave illi ingrueret urgēs calamitas, teneretur & patronus suo illi adesse patrocinio? Et pariter medicus quamuis non immineret ægroto periculum mortis? Hoc autem uerum est quòd cum in graui necessitate non sit præceptum, nisi de superfluo, pensanda est & necessitatis grauitas, & aduocati aut medici possibilitas. Et quidem grauitas ex obiecto perpenditur, periculū enim præsentissimum uitæ extrema necessitas est. Et quanquam non esset tam certum periculū mortis, posset esse grauis necessitas, ut in infirmo graui cōto infirmitate, & si cui grauiter periclitatur honor & fama. Superfluum autem in aduocato, quatenus aduocatus est, sicuti & in medico, est tempus quod sibi superest. Haud enim ad succurrendum grauibus causis citra extremam tenetur horas succidere quas in alenda sua familia collocare eget; sed satis fuerit si sit diues qui non tanto tempore pro se eget, ut quod sibi superest, causis pauperum impendat. Si non omnibus illis potius quæ grauiora sunt. Nam inde quòd scientiæ locuples est, tenetur partem etiam impartiri egenis; sicuti si aliis diuitiis afflueret. Qui enim innisos habet pauperes, non est cur sit in conscientia securus; quia neque est in tuto. Et per hæc clarent argumentorum solutiones. Qui enim iumentum sub onere iacens obuium habet, uidet suam opem esse illi necessariam, cuius ideo fit inde debitor. Et pariter ad Gregorium respondetur, quod talentum abscondere est, ubi necessitas occurrit, auxilium subtrahere. Et quantum ad tertium attinet, iam exposita est illa quæ obligat necessitas, atque illa quæ sub consilio militat.

Primum dubium. *Responsio.* *Dubium secundum.* *Caietanus.* *Caietanus sui ipsius oblitus.* *Solutio prioris dubij. D. Thomas Syluester.* *Ad argumenta partis affirmatiuæ.*

ARTICVLVS II.

Vtrum meritò sint aliqui ab aduocationis officio arcendi.

POst hæc quæritur de aduocatorum qualitate & dignitate, utrum aliqui sint tanquam inidonei ab hoc officio abigendi. Arguitur enim à parte negatiua; Ab operibus misericordiæ nemo arcendus est. Secundum; Eiusdem effectus neutiquam incongruè assignantur diuersæ caussæ; uacare autem sacris & peccatis sordescere, contraria sunt; incongruè ergo ab hoc officio arcentur ex una parte infames, atque ab altera clerici. Tertiò quisque tenetur proximum sicut seipsum diligere, nemo autē cohibetur propriam defendere caussam, ergo neque cohiberi ullus debet tueri caussam proximi. In contrarium autem est, quòd infames & excommunicati repelluntur ab hoc officio: ut patet 3.q.7.cano. infames. & etiam monachi, nisi de licentia Prælati in caussis piis. 16.quæst. 1.cap. monachi. & extrà, de postulatio. cap. ex parte.

Primum argumentum. *Secundum.* *Tertium.*

Ad quæstionem supposita distinctione duabus conclusionibus respondetur. Bifariam enim quis potest à munere aliquo repelli, scilicet aut propter impotentiam aut propter indecentiam. Sed differunt, quòd impotentia simpliciter excludit hominem, indecentia uero non item, quia potest per necessitatem quod indecens erat fieri condecens. Est ergo prior conclusio. Qui potentia caret aduocandi, neutiquam patrocinari potest siue potentia desit in sensu interiori, quales sunt furiosi, qui sanum non habent sensum, atq; impuberes, qui ipsum non habent integrum ac solidum, aut in exteriori, sicuti sunt surdi aut muti. Requiritur enim in oratore primū mens, non solum sana, uerum etiam extructa ad iudicandum, & deinde cum caussæ in foro exteriori agantur, instrumenta ad exprimendum conceptus. Secunda conclusio: Duplex est qualitas quę in aduocato existens, nisi necessitas adsit, indecentem facit aduocationem. Prior est dignitatis excellentia. Posterior uero orbitas aliqua aut defectus. Excellentia inquam dignitatis indecentes reddit sacerdotes, & maximè monachos ut in foro uersentur. Qui enim sunt sacris ministeriis mancipati, orationique perinde, & contemplationi addicti, eos minimè decet ad seculares caussas demitti, quæ & impedimento illis sunt ne possint spiritualibus uacare: & auctoritatem diminuunt, atque offuscant, ne pro sua conditione & statu in honore & existimatione habeantur. Orbitas autem aut corporalis esse potest & naturalis, aut quæ ex peccato proficiscitur; corporalis inquā ut cęcitas. Nam qui cæcus est, non est ad dicendum aptus. Nemo enim acrimoniam habere potest nisi eos uideat cum quibus loquitur. Nam per oculos & concionis attentione excitatur Orator, & per eosdem spiritus quoq; remittit quibus uegetatur oratio. Loquitur enim de oratore qui uoce caussas agit. Nam in illis qui scripto responsa dant, non tantum officit oculorum orbitas. Fœdior autem ac nocentior est qui corruptis moribus sordescit. Qua ratione

Distinctio. *Prima conclusio.* *Secunda conclusio.*

tione repelluntur infideles hæretici, excommunicati, atq; infames, qui grauioribus criminibus maculati sunt. At uero ut in conclusione adiectum est, ingruere potest necessitas qua eiusmodi decêtia compensetur. Quare & monachi pro suis ecclesiis, atque alij pro seipsis, & sibi coniunctis, aduocationis officio fungi possunt. Primum ergo omnium, impresentiarum animaduertendum est, quanta in aduocato requisita sit dignitas. quæ certè paulò minor desideratur quàm in iudice. Vnde cum in aliis cunctis actibus atque officijs præscientiæ copia requiratur morum probitas, in oratore potissimum atque in aduocato etiam philosophi id singulariter exigunt. Quare

Munus oratoris. in descriptione Oratoris prius ponût, Vir bonus, ac subinde dicendi peritus. Debet enim patronus cum primis summa fide clientis curam suscipere: deinde cauere ne parti aduersæ iniuriam inferat, ac demum ea pollere auctoritate, ut non tantum iuris prudentia, uerum & morum præcipuè integritate fidem sibi arroget. Nam prauis, ut ait lib. 12. Quintil. etiam uera dicêtibus fides deest: uideturque malus aduocatus malæ caussæ indicium

Quintilianus.

Interrogatio theologica. & argumentum. Interrogatio autem hic existat theologica, Vtrum dura quis se contra ius in hoc officium insinuat peccet mortaliter? *Responsio.* Respondetur quòd si defectus non multum ad rem referat, nô est mortale crimen: immò potest fieri etiam citra ueniale. Vt si mutus scripto consulat & emendatus infamis, si tamen absque ulla iuris peritia, & negotiorum experientia ingereret sese, non esset à mortali culpa immunis: quandoquidem in illo periclitarentur caussæ sibi concreditæ.

Ad primum argum. Ad primum igitur argumentum respondetur, non omnia opera misericordiæ omnes decere. Immo si indocti ad docendum prodirent, & stulti ad consulendum, & inexperti medici ad medicandû, & infames ad corripiendum, potius pestilentes haberentur quàm misericordes.

Ad secundum. Ad secundum respondetur, quòd sicut uirtus inter duo extrema constituitur, ita & patrocinâdi muneri alij per excellentiam non sunt apti, atque alij per defectum.

Ad tertium. Ad tertium autem respondetur quòd necessitas non incumbit tanta succurrendi alienis negotijs quàm proprijs: ideò infames admittunt in caussis proprijs & nô in alienis.

ARTICVLVS III.

Vtrum aduocatis delictum sit iniustam caussam defendere.

Primum argumentum. POst aduocati dignitatem sequitur de idonea aduocandi forma: nempe utrum licitum sit caussam iniustam defendere? Haud enim desunt à parte affirmatiua argumenta: Etenim sicuti laus medicæ artis inde maximè relucet quòd desperatos morbos medicus sanet: ita & aduocatus inde præcipuè cômendari assolet, quòd

Secundum. infirmas caussas propugnat. Secûdò: Si caussam propter iniustitiam deberet deserere, non eò punirentur aduocati, quòd caussas perdunt: puniuntur autem tanquam præuaricatores, qui diuersam adiuuant partem, ut patet cap. Si quem pœnituerit. 2. q. 3. ergo licitum est susce-

Tertium. ptam caussam contra iustitiam defendere. Accedit tertio, quòd maior illic apparet culpa, ubi caussa iusta iniustè defenditur: puta dum uel falsi producuntur testes uel leges allegantur falsæ: quàm iniustam caussam uia regia defendere: licet autem aduocatu allutiis uti ac technis, sicuti militi ex insidiis pugnare. ergo iniustâ caussam protegere non est prorsus nefas. In contrarium autem est reprehensio illa 2. Paralip. 19. Impio præbes auxilium, & idcirco iram Domini merebaris.

Prima conclusio. Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior est: Aduocatus qui sciens & prudens iniustam caussam defendit, tum mortaliter contra iustitiam peccat, *Probatio.* tum perinde ad restitutionem tenetur. Probatur: Qui ad malum cooperatur, eiusdem est iniquitatis reus, atq; *Paulus.* ipse qui facit: secundum illud Pauli, ad Roma. 1. Digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui facientibus consentiunt: aduocatus autem & consilio & fauore cooperatur ei qui iniustam litem gerit: quin uero ipse est qui litem nutrit, ergo mortaliter peccat, ac subinde cum peccatum sit contra iustitiam, nempe in nocumentum alterius partis, ad restitutionem obligatur. Poste- *Postrema conclusio.* rior conclusio. Qui per ignorantiam, iniustam tuetur caussam, excusari pro ratione ignorantiæ potest, tam à culpa quàm à restitutione. Conclusio in omnibus materiis clara est. Emergit autem ex priori conclusione dubitandi occasio de caussa dubia, Vtrum aduocatus suscipere eam caussam possit ac subinde defendere, quæ iudicio suo anceps est. *Dubitatio.* Et quidem si in æquilibrio dubitatio pendeat, in promptu est affirmatiua responsio, quoniam iurisprudentis munus non aliud est, quàm legum sensa bona fide ad alterutram partem applicare. Immo hinc omnes lites pendent quòd res aut iure aut facto in dubio uersantur. Sed ratio dubitandi potissima est, utrum etsi aduocatus intelligat aduersam partem maiorem habere iuris energiam, possit eam quę minoris est probabilitatis defensare. Apparet namque id non esse licitum, quoniam uidetur nihil aliud quàm iniquitas iudicem in eam partem inclinare & trahere, contra quam pronuntiare deberet. Respondetur nihilominus sub di- *Argumenti Solutio.* stinctione. Quando enim est caussa mortis, aut sanguinis aut ubi honor alicuius periclitatur, tunc actori contra reum patrocinari, nisi minimum tanta uigeat probabilitate accusatio, quanta defensio, profectò ingens esset scelus, quoniam melior est conditio possidentis, maximè in fauorem honoris & uitæ. Ac ferè idem est cum quis reus fit, ut de sua deturbetur bonorum omnium possessione. Immo in hisce casibus potissimum caussa capitis, nisi reus perniciosissimus haberetur pium esset eius suscipere patrocinium, etiam si eius caussa minoris esset probabilitatis, dummodo nulli fraudi pâderetur locus. In caussis autem minoris momenti, tametsi uix absq; periculo possit infirmior caussa defendi ac debilior, tamê si ad rigorem conscientiæ loquamur, nô est cur omnino condemnetur, dummodo patronus clientem in primis suum admonitum curet, iustitiam non tam ei quàm alteri parti arridere, deinde nulla prorsus utatur, falsitate leges scilicet, aut commentitias allegando, aut falsè interpretando, sed illis semper utatur quæ caussæ suæ suffragantur, reliqua uero subticeat argumenta, quæ à parte contraria militant. Et ad argumentum in contrarium respondetur, quòd unicuique licitum est ius suum absque ui & fraude experiri & persequi. Et ideo cum pa- *Ad argum.* troni munus sit suo clienti fauere, nemini iniuriam facit si merita suæ caussæ patefaciat. Altera uero pars sibi uiderit, cui patrono suam concredat caussam, & iudex etiam sibi, ut quadratus stet, ne in partem nutet infirmiorem. Tametsi ut dicebam similium caussarum defensio non caret periculo adulterandi leges.

Ad primum argumentum principale. Ad primum igitur argumentum respondetur, disparem esse medici atque aduocati rationem. Medicus namque qui desperatum morbum curandum suscipit nemini iniuriam irrogat, scilicet neque tertio, neque uero infirmo, si ipse consentit. Aduocatus autem qui unam partem sic propugnat ut alteram expugnet, licet scientiæ laudem mereatur, est tamen secundum uoluntatem iniquus. *Ad secundũ.* Secundum autem argumentum, de illo qui bona fide caussam suscipit, quam post contestatam litem intellexit esse iniquam, abditioris est ambiguitatis. Respondet enim S. Thom. quòd non debet eam prodere ut *Ratio in S. Thom.* alteram partem iuuet secreta iniustæ caussæ retegendo, esset enim tunc præuaricator, iuxta cap. Si quem pœnituerit 2. q. 3. quod iam exposuimus, sed debet eam dissimulanter deserere. At uero solutio hæc ansam contra se affert arguendi. Si quis enim accusatori patrocinaretur contra aliquem in caussa capitali, quem decurrente caussa euidenter nosset esse innocentem, teneretur caussam prodere, ut eum à morte liberaret. Immo uero agere testem eius innocentiæ, & transire ad defendendum eius caussam. Nam innocentia tanto potitur iure,

ut etiam

ut etiam iudex (ut supra dicebamus) cui illa esset cognitu, ad idipsum teneretur, nedum aduocatus. Conceditur ergo huius argumenti conclusio. Nec sanctus Tho. loquitur nisi in cõmuni ordine & stylo iuris. Quin etiam si caussa in re grauissima uersaretur, quæ paulò minoris

Mës S. Tho.

æstimaretur quàm mors. Vt si quæstio esset de celeberrima fama & honore statuq; alicuius illustris, idem pro meo captu censerem. Hoc sub aliorum cẽsura dixerim. dummodò aduocatus non sub dubio id nosset, sed certissima scientia. Et præterea dum id posset facere absque scandalo, & præmissa fraterna admonitione, qua id comminaretur accusatori, nisi desisteret. Et dando quam posset operam ne accusatoris ultra periclitaretur. Sed tamen si usqueadeo ille nequam desiperet, ut resipiscere renueret, profectò cum eius periculo id posset facere. Immo si citra suum ipsius detrimentum id posset, arbitror teneretur. Et uice uersa illi qui reum mortis defenderet, quãuis nosset iniustè se protegere, neutiquam liceret caussã eius prodere: licet deberet deserere caussam, si nullo eam colore tueri posset.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm licitum sit aduocato pretio patrocinari.

Primum argumentum partis negatiuæ.

Sequitur deinde de stipendio patroni, utrum sit licitum? Arguitur nanque à parte negatiua: Opera misericordiæ non sunt intuitu humanæ retributionis exhibenda: secundum illud Lucæ 14. Cum facit prandium aut cœnam, noli uocare amicos tuos neque uicinos diuites, ne forte ipsi te reinuitent. patrocinari autem ut art. 4. dicebamus, officium est misericordiæ, ergo gratis est impendendum: eò potissimum quòd est spirituale opus, & spiritualia non licet temporalium æstimatione tribuere.

Secundum.

Secundo arguitur. Iudici quia persona est necessaria in iudicio, non licet quidpiam ab alterutra parte litigantium recipere, ut Augustinus ait contra Macedo. & refertur 14. q. 5. cano. non sanè. Aduocatus est etiam necessaria persona: ergo neque illi id licet.

August.

In cõtrarium est ibidem Augustinus ubi ait quòd aduocatus licitè uendit iustum patrocinium, & iurisperitus uerum consilium.

Prima conclusio.

Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior: Licitum est aduocato suum patrocinium pretio æstimare. Facilis est ex superioribus eius collectio: Nam quæ hominis propria sunt, neq; alteri de iustitia debet, citra iniuriam potest uendere, quia nemo quæ sua sunt gratis donare tenetur.

Ratio conclusionis.

Scientia autem iurisperiti, & aduocati solertia & prudentia, sunt propria ipsorum bona, sicuti & scientia medici & cuiusuis doctoris alius facultatis, neque illa rigore iustitiæ semper aliis debet, ergo tunc poterit pretio illa æstimare ac uenditare.

Vltima conclusio.

Posterior conclusio, Si quis istorum per improbitatem aliquid ultra modum extorqueat, mortaliter peccat, idque contra iustitiam.

Probatio cõclusionis.

Patet conclusio in primis auctoritate Augustini eodem loco, ubi ait quòd ab his extorta per immoderatam improbitatem repeti solent, data uero per tolerabilem consuetudinem non solent, scilicet repeti. Et ratio deinde est in promptu, nam eiusmodi officia pretio sunt æstimanda, in his autem quæ pretio penduntur excessus pretij iniustitiam operatur. Cui quidem rationi applaudit lex etiam ciuilis. C. de postul. l. si qui.

Dubium.

Circa priorem autem conclusionem dubitas forsan quomodo sit æstimandum huiusmodi patrociniorum pretium utrum consistat in indiuisibili, an potius latitudinem permittat ut possit quisque pacisci quantum uelit? Arguitur enim quòd tantum cuique petere liceat, quantum exprimere ualuerit, quoniam re uera scientia hominis est sicut margaritum quod nullo certo æstimatur pretio, sed pro uoluntate contrahentium. Immo omni est margarito pretiosior, secundum illud Prouerb. 16. Posside sapientiam, quia auro melior est.

Solutio.

Respondetur nihilominus aduocatorum pretium, perinde atque aliarum rerum duplex esse, ut lib. 6. dicturi sumus, scilicet & legitimum, & naturale. Legitimum inquam quod lege taxatum est, consueuerunt enim lege taxari mercedes operarum ministrorum iustitiæ, uidelicet tam scribarũ, quàm aduocatorum, atque aliorum, ut scilicet pro tali scripto tantum eis pendatur pretium, & pro tali, tãtum. De quibus utique pretiis dubitari non licet, quin sit peccatum iniustitiæ quidquam ultra ex pacto suscipere, & qui plus percipit, ad restitutionem tenetur, si lex modo sit usu recepta, neque annuente principe abrogata. Quoniam ut lib. 1. dictum est, leges obligant conscientiam, atque illæ potissimùm, quæ de rerum æstimatione iusta caussa feruntur. Et est profectò iustissima patrociniis præstandis responsisque ferendis mercedes lege publica statuere. Alioqui tùm litigantes ab una parte pudor suffundat, si parum conferant, ab altera uerò uincendi auiditas extimulet, non possunt non esse immodicæ. Qui utiq; ratione vsu maximè fieri solet vt lites nutriãtur: & utra vis pars vincat, maior tamen sortis portio caussidicis obtingat.

Scrupulus.

At uero quando mercedes non sunt lege cõstitutę, quia neque omnes commodè possunt, tunc superest dubitandi ratio, vtrum iurisconsulto quantum exprimere potuerit exigere liceat? Tunc enim militare uidetur argumentum quod suprà fecimus de rebus pretiosis, quæ tanti stant quanti uendi possunt.

Solutio.

Respondetur nihilominus id non esse licitum; Nam rerum uti lib. eodem. 6. dicturi sumus, aliæ sunt non simpliciter ad usum humanum necessariæ; quæ idcirco licet tanti æstimentur, quanti uendi possunt, non uergit, in reipublicæ perniciem. Sed aliæ sunt humano usui omnino necessariæ, ut frumentum, uinum, lana, &c. quæ citra iniuriam distrahi nequeunt nisi iusto pretio, pro ratione temporum, & locorum. Atque huius generis sunt forentia munera.

August.

Quare optimè ait Augustinus quod extorta per immoderatam improbitatem repeti solent, Improbitas enim si non dicat nisi instantiam petendi, non continet iniustitiam, sed quando est immoderata, hoc est excessiua respectu iusti pretij. Et sic est intelligenda posterior nostra conclusio. Quocirca neque scriba, neque aduocatus, quantum libuerit, exigere potest, immo uero neque recipere. Nam etsi gratis auctiora illa pretia uideantur conferri, nunquam tamen re uera conferuntur, nisi coacta uoluntate. Sunt fateor pensandi labores, quos studentes ad comparandam iuris peritiam exhauriunt, & quos faciunt sumptus, & præ omnibus ingenium eorum & scientia, sed tamen cum moderamine, habita qualitate & quantitate caussæ, & litigantium possibilitate. Neque uero audienda eorum sunt hæc obtendicula, Aiunt enim non posse aliter suum sustentare statum, cum tamen status eorum, & conditio non sit ipsorum iudicio æstimanda, qui illas sibi usurpant fastuosas pompas. Si enim scribæ & uictu & uestitu nobilitatem præ se ferre contendant, & aduocati illustrium statum, non debent illos splendores miserorum sumptibus sustẽtare.

Aduocatus non potest pacisci de quota litis.

Vnum autem prouidenter iure cautũ est, ne aduocatus de quota litis paciscatur, scilicet de medietate, aut de tertia, aut de duabus tertiis, &c. ut habetur. C. de postulati. l. si qui. & illic Bart. & l. item. C. de procura. & l. sumptus. ff. de pact. Et fuit optima ratio legis, nam illa uis inferperent fraudes, & technæ, quas aduocatus ut uinceret excogitaret. Immo uero eadem ratione, quidquid nonnulli Glossatorum in contrarium mussitent, neque licet pacisci de aliqua certa quantitate sub conditione uictoriæ, quæ sit tanquam honorarium. Nam eadem omnino offerretur tunc nefandis fraudibus occasio. Sed tantum licet pacisci absolutè de tanta quantitate, in utrauis partem euaserit caussa.

Ad primum argum.

Ad primum igitur argumentum iam sæpe respõsum est, non quidquid homo potest, facere debere per misericordiam, sed hoc tantum nos admonet Euangelium, ut eorum quæ per misericordiam exercemus, à Deo solo expectemus mercedem. Quare ubi caussa pauperis te cogit ei patrocinari, id debes solo diuino intuitu facere.

Non

Non tamen (ut supra diximus) tenemur semper ad talia opera: sed uendere suum potest homo patrocinium. Nam etsi scientia res sit spiritualis ratione subiecti, non tamen illius est generis spiritualium quæ gratis accepimus, gratisque debemus. immo nostro sudore & uigilijs parta nobis est, ut lib. 9. sub titu. de simo. liquidius fiet.

Ad secundum. *Discrimē inter iudicem ac testem & aduocatum quantum ad recipiendam mercedē pro tutela ueritatis.* Secundum argumentum discrimen petit inter iudicem, testem, & aduocatum. Nam cum singuli istorum ueritatem prorsus tueri debeant, perinde scilicet aduocatus ut reliqui, nulla apparet ratio cur huic potius quàm alijs, pro defendenda ueritate, liceat mercedem recipere. Est tamen discrimen quòd finis proprius iudicis ac testis est iustum & ueritas in communi, siue respectu actoris uel rei: ob idq; ob ueritatem dicēdam neutri illorum quidpiam recipere licet. Scopus autem aduocati non est iustum simpliciter, sed iustum clientis sui, cuius caussam omnibus suis uiribus protegit, altera neglecta: & ideo non solum, ut aliqui putant, pro labore, sed pro ipso patrocinio & defensa ueritate potest mercedem suscipere: sicut doctor pro ueritate docenda quam dilucidat. Nihilominus autem restat & inter iudicem & testem differentia, quòd iudex non solū pro ueritate pronuncianda nihil potest à litigantibus percipere, quia est communis utrique, sed neque pro labore, & studio id sibi licet, sed respublica debet illi prouidere tanquam personæ publicæ. Non quòd iure naturæ id sit prohibitum, immo si nullus existeret metus ne intuitu pretij in alterutram partem corruptus propenderet, ius naturæ non prohibet quin possit à litigantibus aliquid recipere, sed propter talem metum iure ciuili cautum est, ut ærario publico sustentetur. At uerò testis quia non est usqueadeò persona publica, sed citatur ab illa parte cui inter est, quanuis pro ueritate dicēda nil possit recipere, quia cuicunque parti debet eam syncerè proferre: tamen pro labore suo recipere potest pretium ab eo à quo citatus est. Cum autem iudicem negamus quidquam recipere posse, inficias non imus quin pro subscriptione aut citationis aut sententiæ quidpiam ei constitui lege possit. Hæc enim meditatio non est præsentis loci.

QVAESTIO NONA, DE CONTVMELIA.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 72.

ARTICVLVS I.

Vtrum contumelia consistat in uerbis.

XPEDITIS uerborum iniurijs, quę forensi iudicio accidere solent, progrediendum nobis est ad illa etiā iniuriosa uerba quę extra iudicium usu ueniūt. Quæritur ergo primo de contumelia, utrum consistat in uerbis? Arguitur enim à parte negatiua.

Primum argumentum. Contumelia nomen est nocumenti, uerbo autem nullum nocumentum uidetur inferri, sed factis potius læditur uel persona uel honor eius, ergo contumelia non in uerbis, sed in factis contingit.

Secundum. Secundò dehonoratio quæ uerbis fit, suum habet peculiare nomen uituperij & conuitij: hæc autem à contumelia differre uidentur, ergo contumelia non consistit in uerbis. In contrarium est quod solum uerbum auditu percipitur, contumelia autem ad aures pertinet, secundum illud Hierem. 20. Audiui contumelias in circuitu, ergo contumelia est in uerbis.

Differentia contumeliæ & detractionis. Quinq; sunt capitales iniuriarum species uerbalium extra iudicium, nempe contumelia, detractio, susurrus, irrisio, & maledictio. Contumelia autem & detractio primò per se differunt ex obiecto, Contumelia enim est iniuria quæ contra honorem alterius fit. Detractio uero est famæ læsio. Differunt namque honor & fama, quòd honor est reuerentia alicui propter aliquam excellentiam ac potissimum propter uirtutem exhibita. Fama uero, ut habetur in gl. c. uestra. de cohabit. cler. & mulie. est illęsę dignitatis status, uita & moribus cōprobatus. Vel si cum theologis ac philosophis loquamur, est clara illa notitia quam alij de nobis habent. Itaque esse potest honor sine fama, & è diuerso. Exhibetur enim reuerentia magnati quandoque propter sanguinis excellentiam, cuius tamen morum sinistra habetur existimatio. At uice uersa, esse solent priuati uiri in angulis latitantes, honoribus orbi, quorum tamen uitæ clara habetur opinio. Hoc præiacto discrimine, ad quæstionem duabus conclusionibus respōdetur.

Prima conclusio. Prior, Contumelia propriè loquendo in uerbis consistit.

Probatio. Probatur, Contumelia, ut modo dicebamus, idem est quod dehonestatio, reuerentiæ contraria, quæ honori exhiberi solet. Honor autem dupliciter alicui tollitur. Vno modo, ut si dicamus mediate, puta dum id quod honoris caussa erat, submouetur. Qui enim diuiti substantiam, cuius solius gratia honor illi habebatur, surripit, honorem eius contenebrat. Sicuti qui sapienti scientiam læsione cerebri aufert. Nam ea inde incipiunt illi minoris haberi. Quapropter ille solus honor uerus est, qui uirtuti debetur, quippe qui ea nulla extranea caussa præterquā ex Deo dependet. Eiusmodi autem dehonorationes non faciūt propriam speciem, sed referuntur ad alias iniurias, puta ad furtum, homicidium, & reliqua. Secundo autem modo, aufertur alicui honor directè & propriè. Et hoc fit dum quis quidpiā in notitiam alicuius deducit quod eius honori officit. Nam sicut honor excellentiæ debetur, ita & turpitudinis notitia caussa est dehonorationis, atque in hoc propriè ratio contumeliæ consistit. Deducere autem aliquid in notitiam alterius, pertinet ad rationem signi,

August. & cum secundum August. 2. de doctri na Christia. uerba inter homines primas partes significandi obtinuerint, sunt enim secundum

Arist. Arist. 1. Periherme. earum conceptionum indicia, quæ sunt in anima, consequens fit ut ratio contumeliæ propriè in uerbis inueniatur.

Isidorus. Vnde Isidorus in suis etymolo. Contumeliosus, inquit, ille dicitur qui uelox est & tumet uerbis iniuriæ. Allusio enim uocum est, tumet, & contumelia.

Postrema cōclusio. Posterior conclusio, Contumelia extenso nomine etiam in factis posita est, quatenus rationem habent significandi.

Probatio. *August.* Hoc patet, quia & rebus ipsis, ut illic docet Augustinus, conuenit signa esse aliarum rerum. Quapropter & factis potest quis alterius uitium patefacere. Vnde super illud ad Roman. 1. Contumeliosos, superbos, &c.

Gloss. dicit glo. contumeliosos illos esse qui dictis & factis contumelias & turpia inferunt. Hinc fit nullum factorum, quatenus res sunt, rationem habere contumeliæ, sed quatenus uim habent significandi. Dum enim quis fores alienas effringit furandi animo, non contumeliosus, sed latro est. Si autem id in uituperium & uilipendiū domini conetur, fit contumeliosus. Significat enim re illa dominum floccipendere. Pariter si quis fuste agasonem cędat, non animo dehonestandi sed feriēdi, non perinde contumeliosus est, atq; si nobilem pulsaret, non ut dolorem incureret, sed ut auferret honorem. Et eadem ratione qui uxorem uicini libidinis gratia sollicitat, non est formaliter contumeliosus in uicinum suum, sed si id tentaret ut honori mariti officeret. Designare enim tunc contēdit turpitudine illa hominis uilitatem. Enimuero quantum ad rem attinet contumeliæ, non semper exigitur ut uitium, quod propalari cōtenditur, peccatum sit, quanuis huiusmodi contumelia fit insignior, sed satis est esse uitium generis, aliusve animi uel corporis morbum, aut quidpiam excellentiæ contrarium, ob quam homines honori habentur. Ut si hominem denotes malignè natum, aut ignauum, &c. Neque uero requiritur ut sis contumeliosus, quòd hominem infames, uitium eius occultum detegendo, nam etiam si publicum concubinarium, aut coelitem, aut sordidè na-

dè natum sic appelles, contumelia enim afficis: maiore autem, si talia illi imponas. Præter hæc autem factorum genera, sunt alia p seipsa contumeliosa, quia nihil aliud in se habent quàm significationem ut nasum uel pollicem inter duos digitos demonstrare. aut linguam inter dentes. Significant enim hæc, ut fertur, Romanis fœdissimum uitium. *Sciscitatio.* Hæc autem contumeliæ descriptio occasionem offert sciscitandi, utrum ad eius rationem necessarium sit ut verba aut facta in præsentia alterius fiant? Apparet enim id esse necessarium. Nam hoc differunt contumelia & detractio, quòd illa enim secum affert & contemptum, hæc autem ad fraudem inclinat & dolum: illa ergo fit in præsentia palàm, sicuti hæc clàm in absentia. *Ratio alterius partis.* Respondetur perinde differre contumeliam à detractione, ac suprà de rapina & furto disserebamus. Contumelia enim quia contemptum significat, & reuerentiæ quæ in præsentia fit, aduersatur, ingenio suo in præsentia irrogatur: uel si fiat in absentia non est eo quod contumeliosus illam celare uelit, ut detractor: immo ob hoc uerba in absentem iactat, ut in eius perueniant notitiam. *Solutio.* Quare consulto dixit S. Thom. contumeliam esse cum quis id quod est contra honorem alicuius, deducit in notitiam eius & aliorum: hoc est cùm sua intentio est in faciem tale conuitium iactare.

Ad primum argum. Ad primum argumentum respondetur, quòd uerba quatenus sonus quidam sunt naturalis, neminem lædũt nisi forsan teoerrimis sit auribus: at uerò quatenus signa existunt, honorem & afferunt si sint honesta, & auferunt si sint turpia; eo quòd honor de excellentia quæ in hominum notitia est, ortum habet. Facta autem quatenus facta sunt, suas, ut diximus, habent uitiorum species: sed quatenus signa sunt, pro uerbis reputantur. *Ad tertium.* Ad tertium respondetur, per discrimen illud designari solitum inter contumeliam, conuitium, & improperium. *Interstitium inter contumeliam, conuitium et improperium.* Contumeliam enim, qui literarum collusionem cum Isidoro nimiũ obseruant, à contumeo deriuari contendunt, contumeliosus enim tumens est, & turgenti animo inflatus. *Isidoro.* Quare ut Vlpian. vult ff. de iniu. l. 1. à contemnendo rectius dicatur. *Vlpianus.* Quare sua primæua significatione solum significat dicti acerbitatem, contra honorem alterius, sed tamen ea usus accommodatione, apud Theologos illam speciem significat qua obijcitur alteri peccatũ mortale, ut quòd sit hæreticus, aut latro, &c. conuitium autem latius patet, ut sit maledictum quo alteri obijcitur, malum quoduis, seu culpæ, seu pœnæ. *Cicero.* Vnde Cicero pro Cœlio: Maledictum, inquit, nihil habet propositi præter contumeliam: quæ si petulantius iactatur, cõuitium: si facetius, urbanitas nominatur. Quod aũt Labeo apud Vlpian. ff. de iniur. l. Item apud Labeonem, ait: nempè conuitium perinde sonare atque conuocium: quasi plurium coeuntes uoces ad maledicta in unum iactanda: sicuti 4. Reg. 2. de puerorum uociferatione legitur aduersus Eliseum inclamantium, Ascende calue: forsan non multum ad rem pertinet. Non enim, cùm in hoc nomine tam concursum significat plurium, quàm uehementiam, sicuti in, conficio. Et crediderim ex, uitium, componi, conuitiari enim nihil aliud est quàm uitijs alterũ conspergere. *Valla.* Nisi dicas à conuitando, ut lib. 6. ait Valla. Nam quem conuitijs proscindimus, procul à nostro contubernio uitamus, quasi illum à nobis per contemptum abigentes. Hæc autem ad grammaticos attinent. Improperium uero aliam peculiariter speciem conuitij significat: nempè cum quis alteri beneficium obijcit quod à se receperat: secundum illud Ecclesiast. 20. Exigua dabit, & multa improperabit. *Terentius.* Et apud Comicum: Isthæc commemoratio, quasi exprobratio est immemoris beneficij. Sed hæc tamen receptissimo usu promiscuè usurpantur. *Quæstiuncula.* Quæstiuncula autem scholastica sese hic lectori fortè offert, utrum omnes hi atq; contumeliarum modi eiusdẽ sint speciei? an uero specie differant, sicut & ipsa probra differunt quæ quis in alterum iacit? Crediderim cum Caietano omnes esse eiusdem speciei. Nam contumelia species est specialissima, ut puta quæ unum habet honorem pro obiecto, quem ab eo aufert qui per uim patitur inuoluntarium: ab una enim ratione formali obiecti unica species constituitur. Nihilominus augeri tantum potest contumeliæ grauitas ut eius expressio de necessitate sit confessionis, ut si quem hæreticum, aut traditorem, aut quid simile appelles, id ipsum est confessione explicandum.

ARTICVLVS II.

Vtrum contumelia, & generaliter conuitium, sit genere suo peccatum mortale.

CVm cõtumelia in uerbis, ut dictum est, cõsistat, quæ genere suo non uidentur tam enormẽ habere læsionem, meritò quæritur utrum perinde atque homicidium, & furtum, & adulterium, sit etiam genere suo mortalis culpa? *Primum argum.* Arguitur enim à parte negatiua: Nullum mortale crimẽ esse potest uirtutis officium: conuitiari autem est actus uirtutis eutrapeliæ, ad quam secundum Philoso. 4. Ethic. pertinet bene conuitiari, *Philosophus* ergo contumelia non est mortale peccatum. *Secundum.* Secundo arguitur: Peccatũ mortale uiri perfecti non admittunt, qui tamen nonnunquàm conuitijs & contumelijs utuntur, ut patet apud Paul. ad Gal. 3. O insensati Galatæ. *Paulus.* Quin uero & Christus Luc. ult. O stulti, inquit, & tardi corde ad credendum. ergo contumelia nullum est peccatum. *Tertium.* Tertiò; Quamuis id quod est ex genere & obiecto ueniale, possit ex fine & ex circunstantia fieri mortale, ut mendacium quando sit perniciosum, tamen uice uersa id quod genere & obiecto est mortale, fieri non potest ex intẽtione ueniale, quia suum secum affert obiectum, quocunque enim fine fureris, mortaliter peccas, si ergo contumelia ea genere suo peccatum esset mortale, nunquàm posset ab illo cadere gradu, quod tamen est falsum, nam leue cõuitium, aut ex subreptione collapsum, nemo unquam pro mortali duxit. *Quartum.* Quartò, Omne peccatum mortale uel est capitale, uel alicuius capitalis soboles, contumelia uero nõ est capitale, ut per se liquet, neque uero capitalis criminis germen, nam maxime iræ, *Gregorius.* ut Greg. 31. Moral. auctor est. Quod tamen falsum esse uidetur, nam potius aut ex superbia gignitur, secundum illud Prouerb. 10. Vbi superbia, ibi contumelia, aut ad stultitiam reducitur, secundum aliud Prouerb. 20. Omnes stulti miscentur contumelijs. In contrarium est, quòd nihil æternam commeretur pœnam, nisi mortale sit crimen: conuitiator autem infernali pena dignus est, secundum illud Matthæ. 5. Qui dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennæ ignis.

Prima conclusio. Ad quæstionem, tribus facilimis conclusionibus respondetur. Prima est, Contumelia genere suo peccatum est mortale, idque atrocius quàm furtum & rapina. Hic autem animaduertendum discrimen est inter peccata quę in facto consistunt, atq; ea quę in uerbis posita sunt. *Internallum inter peccata quæ in facto uersantur, et ea quæ uerbis complentur.* In illis namque peccatis genus ex solo obiecto perpenditur, in uerbis autem non nisi ex adiuncta simul intentione. Quare hic, genere suo, non id tantum sonat quod est ex obiecto, sicuti in furto & in homicidio, sed etiam ex intentione. Et ratio est quòd cum uerba re ipsa non offendant, sicut facta, sed significatione: significatio autem ex intentione fiat aliquid exprimendi, non censetur formaliter contumelia nisi quæ ex animo conuitiandi procedit, uel ex crassa ignorantia & negligentia aduertendi quod dicis. Probatur ergo conclusio. Illud peccatum est mortale quod est contra charitatem, charitas uero per quodcunque peccatum tollitur per quod pax perturbatur & amicitia, tale autem est contumelia, ergo est peccatum mortale. *Probatio cõclusionis.* Probatur postrema hæc præmissa, Honor est inter bona humana præstantius, quàm exteriora, secũdum illud, Melius est nomẽ bonum quàm diuitiæ multæ. Et cum honor sit positus in excellentia potissimum uirtutis, merito pluris mortales faciunt honorem, quàm alia externa bona. Quin uero elegantes

homines,

homines, illis omnibus ut medijs utuntur ad comparandos honores, illorumque bonorum dispendiu illos sustentant. Est ergo contumelia ex genere suo grauius peccatum, quàm furtũ & rapina. Malunt enim homines alijs priuari bonis, quàm contemptui haberi: quanuis tanta esse possit quantitas furti, ut grauitatem exuperet contumeliæ.

Secunda cõclusio. Secunda cõclusio: Iactatio cõuitij & probri, quæ fit præter intentionem contumeliandi, pẽsanda est quãq; ex intentione proferentis; quãq; uerò ex rei quantitate, & quãq; ex defectu cautelæ, quę adhibẽda est. Vnde in triplici esse põt gradu: nẽpe ut sit quãq; uirtus, quãq; uenialis culpa, & nonnunq̃ mortalis.

Ratio pro conclusione. Probatur: Cùm uel pater, uel prælatus, uel maior natu corripiendo, probro aliquo utitur aduersus inferiorem, si moderamine utatur, officium præstat. Dum autem quis conuitium graue per iracundiam euomit, mortale est. Vbi uerò nõnullus est cautelæ defectus, plurimùm consueuit esse ueniale. Vt sæpè inter mulierculas contingit & homines infimæ classis, qui inuicem se conuitijs conspergunt, ut in buccam ueniunt, quibus perpaũ solet adhiberi fides. At uerò cùm tantùm semper fuerint homines honoris tenaces, consultissime cuiq; etiam prælatis, abstinendum est à conuitijs, quæ humanos animos amarulentiùs quam corporalia uulnera exulcerant. Atque adeò perparùm solent ad correptionem conferre. Facilimæ sunt conclusiones: neque ut illis ampliùs immoremur opus est.

Tertia conclusio. *Gregorius.* Tertia conclusio: Cõtumelia suopte ingenio nascitur ex ira, ut Gregorius ait loco citato. Non q̃ sola superbia uel odium quo quis alterum contemnit, non quandoq; sufficiat ad contumeliam: sed q̃ uitium inde censetur originem ducere, unde plurimùm oriri consueuit: contumelia uerò ex ira plurimùm nascitur: eò q̃ maximam habet connexionem ad eius finem. Iræ nanq; finis est uindicta atq; ultio: & nulla est præsentior compendiosiorq; uia ad ulciscendum, quàm contumelia. Qui enim potens non est ut re se uindicet, aut id non audet, statim in contumelias prosilit, fœminarum, ingenium testimonio est; per hoc .n. quis uerbis alium pessũdat, quadãtenus animo satisfacit suo.

Ad primum argum. *Aristot.* Ad primum igitur respondetur q̃ conuitiari secũdùm Aristot. 4. Ethicorum ca. 8. eatenus est uirtutis eutrapeliæ, quatenus intra limites moderatæ facetiæ continetur; quando scilicet urbanitatis uenustas in conuitio adest, secũdùm illud suprà citatum Cicero. Maledictum si petulantiùs iactatur, conuitium; si facetiùs, urbanitas nominatur. Quare isti aulici scurræ neutiquam permittendi sunt scommatibus uti, quæ plus amaritudinis afferunt quàm salis. Sic enim risus mouẽdus est, ut bilis non concitetur.

Ad secũdũ. *August.* Ad secundum respondetur q̃ sicut uerberibus gratia disciplinæ uti licet, ita & moderatis uerbis quæ suo acrore delinquentis animũ nonnullo dolore afficiant. At uerò ut Augustinus libro, de Sermone Domini in monte, admonet, rarò sunt huiusmodi amarulentæ obiurgationes adhibendæ.

Ad tertium. In solutione tertij, adhibendus animus est, ad intelligendum illud uerbum quod D. Tho. tractauit 2.2. q. 88. arti. 2. ubi docuit mendacium iocosum quod genere suo est ueniale, posse ex fine fieri mortale; ut si referatur uel ad adulterium uel ad infamiam alterius, mortale autem ex genere, quod facto cõmittitur ut furtum, ad quemcunq; finem referatur, etiam si fiat ad dandam eleemosynam, est mortale.

Intentio S. Thomæ Itaque sententia diui Thomæ est, q̃ intentio finis, licet ueniale pertrahere possit ad mortale, non tamen mortale usque ad ueniale extenuare. Haud tamen negandum est, quin quod genere suo est mortale, possit uel ex leuitate materiæ, uel ex surreptione fieri ueniale. Contumelia uerò (ut iam dictum est) quoniam significatione committitur, quæ ex intentione procedit, licet sit genere suo mortalis, nihilominus potest ex ipsa intentione fieri uenialis; quin uerò aliquando laudem habere uirtutis.

Ad quartũ. Ad quartum iam satisfactum est conclusione tertia; Est enim contumelia filia iræ; non autem superbiæ; nam peccatum quod ex alio nascitur, ad eundem debet ordinari finem; contumelia uerò non ordinatur ad exaltationem, qui est finis superbiæ. Attamen superbia disponit ad contumeliam; nam qui elatus est, facile alios spernit, & ideo ait Sapiens, Vbi superbia, ibi contumelia. Et rursus quia contumeliæ furor rationem obnubilat, addit dicens, Stulti miscentur contumelijs.

ARTICVLVS III.

Vtrùm debeat quisque contumelias æquanimiter sustinere.

Primum argum. POstquam de illata contumelia dictum est, sequitur ut dicamus quomodo sit ferenda. Est enim argumentum quod id non sit uirtus; qui enim probra conuitiaque sustinet maloquentis, audaciam atque petulantiam eius fouet; quod re uera nullum est uirtutis officium.

Secundum. Secundò arguitur; Plus se quisq; diligere tenetur quàm alterum: atq; adeò honorem suum pluris pendere quàm alienum; nemo autem ferre debet ut se præsente honori & famæ amici detrahatur; secundum illud Prouerb. 26. Qui imponit stulto silentium, iras mitigat; ergo nullus sua ipsius probra sustinere debet.

Tertium. Tertiò; Nemini licet sese priuatim uindicare; qui autem æquo animo spumam contumeliosi sustinet, sese de illo uindicat; quatenus eum spernere profitetur; secundùm illud Chrysost. super Matth. Si uindicari uis, sile; & funestam illi dedisti plagam; ergo id non licet. In contrarium est illud Psal. Qui inquirebant mala mihi, locuti sunt uanitates. Et subdit; Ego autem tanquam surdus non audiebam, & tanquam mutus non aperiens os suum.

Prima conclusio. *Probatur.* Ad quæstionem duabus receptissimis conclusionibus respondetur. Prior unusquisque tenetur animum contumelijs ferendis habere paratum, ubicunque fuerit expediens; non tamen eas semper ferre. Probatur utraq; conclusionis pars; Patientia, ut in his quæ contra nos fiunt, sic & in his quæ contra nos maledicuntur necessaria est; in his autem quæ contra nos fiunt tantùm est necessaria in animi præparatione; secundùm expositionem Augustini super illud Matth. 5. Si quis te percusserit in una maxilla, præbe illi & alteram; *August.* præparatio autem animi cum affirmatiuo præcepto iubeatur, non obligat pro quocunque tempore: sed pro illo articulo quo id ratio exegerit: ergo & animum debemus habere paratum, & tamen non semper re ipsa tenemur cõtumelias taciti ferre; Id quod ipsius Redemptoris exẽplo edocti sumus; Nam & à percutiente se rationem rogauit dicens, Ioannis 18. Quid me cædis? quod nonnullam reprehensionis effigiem præ se ferebat.

Vltima conclusio. *Ratio conclusionis.* Posterior conclusio; Quandoq; oportet illatam cõtumeliam repellere. Probatur duplici ex capite; Primo quidem propter bonum eius qui contumeliosus est; nempe ut tumentis eius animi insolentia reprimatur, ne illis iniurijs assuescat; secundùm illud Prouer. 26. citatum, & secundùm aliud ibidem, Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens uideatur. Secundo, propter aliorum bonum, tam circunstantium quàm absentium, qui contumelijs affectũ nonnunquàm solẽt minoris reputare, atq; adeò eius doctrina & monitis minus inde proficeret. *Gregorius.* Vnde Gregorius super Ezechie. homil. 9. Hi quorum uita in exemplo imitationis est posita, debent si possunt detrahentium uerba compescere, ne eorum prædicationem non audiant qui audire poterant, & ita in prauis moribus remanentes, bene uiuere contemnant.

Priuatus quisque potest lesam famam illatam remittere. Hic primum omnium arbitror apud diuum Thomam animaduertendum esse quod libro proximo, quæstione sexta, uerum iudicauimus, nempe licere cuiq;, saltem priuato, famæ suæ læsionem infamatori remittere. Nam si eis qui honorem nostrum contumelijs denigrãt, resistere non tenemur, non est cur semper teneamur splẽdorem famę nostræ alia uia sustentare, quàm officijs uirtutum uacando. Hoc autem solemne membrum prioris conclusionis, uidelicet quòd tenemur animos habere paratos ad ferendas contumelias, ubi id ratio tulerit, nonnihil explicationis desiderat. Et primo quæritur, utrùm

Quæstio. præceptum sit habere semper voluntatem, hoc est actuale propositum ferendi iniurias inferendas pro loco & tempore? Nam præparatio talem actum significare videtur.
Responsio. Respondetur id non esse necessarium: nam præcepta affirmatiua sicut non obligant pro quolibet tempore ad extera opera, ita neque ad intimos actus: sed satis est non habere propositum contrarium, atque in genere proposuisse seruare mandata: nam illic virtute includitur hoc propositum. Et est animaduertendum huiusmodi præparationem non solùm esse necessariam ad non uindicandas, auctoritate priuata, illatas iniurias: nam id certissimum est nemini licere, ut suprà dictum est, sed ad non resistendum ubi resistentia sine graui scandalo & ingenti detrimēto fieri nequit: & vbi ratio fidei & boni publici sustinentiam exegerit. Quare qui in animo gerit de quacunque contumelia se vindicatum ire: & cuicunque citra delectum obstiturum, in statu est perditionis. Attamen citra illos casus quisque potest & priuatim cum virtutis moderamine resistere, & per publicam potestatem iuris ordine vindicare se.
Hæsitatio. Quæris autem an citra casus necessitatis, dum quis possit resistere, consilium semper sit non resistere? apparet enim id esse consilium cùm sit misericordiæ opus. Sed ad hoc iam posteriori conclusione neganter responsum est. Vtrunq; enim simul consulit Sapiens: scilicet & ne respondeamus stulto iuxta stultitiam suam, ne efficiamur ei similes: & rursus ut respondeamus ei ne uideatur sibi sapiens. Quapropter prudentiæ perpendiculo librandum est quando contumelianti nobis respondere oporteat: quandò verò minimè. Est enim ei respondendum quando ratio correptionis fraternæ id decere monstrauerit: tunc enim præceptum charitatis est animum eius sedare, eumq́ue sui furoris & stultitiæ admonere. Sed enim maior cura nobis adhibenda est nostri: ne scilicet alterius furor nostrum excitet: & qui compescere alium deberemus, simili nos impetu fermentes eum potiùs irritemus. Leuiter ergo admonere eum debemus ostendendo absque caussa & ratione cōcitari: exemplo nimirum Christi, qui tantùm dixit: Cur me cædis? hoc est nullam habebas cædendi caussam. Quando uerò contumeliæ contra honorem fidei & religionis iactantur, tunc uicissim religio est acriori obiurgatione contra uti.
Paulus. Huc enim refertur, quòd Paulus Galatas insensatos appellauit, & Christus alios stultos, atque alios generationem nequam & prauam. Personæ autem publicæ etiam propter suum proprium honorem, ut dictum est, debent conuitijs resistere, utpote quarum honor necessarius reipublicæ est; priuatæ autem licet non teneantur, possunt tamen.
Postrema dubitatio. Postrema autem superest dubitatio, utrùm quando resistere licitum est, tunc fas sit pro una suscepta contumelia aliam reijcere? Appellat me quispiam latronē, appello eum sicarium. Notat meū genus, noto ego suum ingenium & mores.
Solutio. Respondetur in primis nunquam licere crimen falsum alteri obijcere; esset enim mendacium, idemq́ue perniciosum. Præterea neque crimē defectumve ullum vel occultum vel publicum per modum uindictæ, licet in conuitiatorem respuere, sed tantùm per modum defensæ vim vi repellendo. Hoc est, Non licet illi obijcere crimen quod impertinens est, ad obterendam eius auctoritatem, sed illud prorsus quod ad id est necessarium: ut si dicam eum esse hominem mendacem, & ad eius confirmationem patefaciam aliqua eius mendacia, ut in eo quod mihi impingit defringatur ei fides. Si autem me appellat concubinarium, non licet mihi eum appellare latronem; sicut neque ius est percutientem repercutere.

Ad primum argum. Ad primum igitur argumentum iam responsum est, quòd licet audaciam conuitiantis mitibus uerbis comprimere, ne uideatur sibi sapiens; non tamen acerbis, ne efficiamur ei similes.
Ad secundum argum. Ad secundum dicitur, quòd quando ei respondemus qui contumelias in alterum iacit, nō uidemur ex nimio amore nostri id facere, sed ex charitate, tā cōtumeliātis, quàm eius qui cōtumelias perfert; & ideo id facere sēper est officiū. Quādo uerò cōtumelias nostras propalsamus, tūc nō tā charitatē colere uidemur quā nostræ superbiæ succūbere, & iracūdiā irritare. Quare tūc sæpius cōsiliū est tacere.
Ad tertium. Ad tertiū deniq; respondetur, quod si quis cōtumelias suas audiēs astu taceret, eo scilicet animo vt alterū quasi spretū ad iracūdiā exagitaret, peccatū esse uindictæ; si autem sibi consulens taceat & uirtuti obsecundans, licet sciat alterum inde potiùs rēcitandū, nihil sua referre, debet.
Chrysost. Et hoc est quod Chrysosto. ait secundū Sapientis cōsiliū, Ecclesi. 18. Nō litiges cum homine linguaro; & nō struas in lignē illius ligna.

QVAESTIO DECIMA,

DE DETRACTIONE.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 73.

ARTICVLVS I.

Vtrùm detractio sit denigratio alienæ famæ per occulta uerba.

Ost contumeliā qua derogatur honori, sequitur de detractione per quā famæ detrahitur. Et primò circa eius quidditatem, quæritur utrùm sit denigratio alienę famæ per occulta uerba?
Primum argum. a parte negatiua. Arguitur enim à parte negatiua; Occultum & manifestum circunstantiæ sunt non constituentes morum species; in definitione autem id tantùm poni debet quod ad speciem pertinet; ergo non est quòd in definitione detractionis ponatur occultationis differentia.
Secundum. Secundò arguitur; Fama est publica illustrisq; notitia; ergo per id quod occultū est nō denigratur. Quare detractio quæ fit per occulta uerba non est famæ cōtraria.
Tertium. Tertiò; Detractio idē est quod subtractio & demptio ex aliquo toto; cōtingit autē famā denigrari nihil ueritatis subtrahēdo, sed occulta propalando crimina, ergo non idem est detractio quod famæ denigratio. In contrariū est illud Ecclesiast. 10. Si mordeat serpēs in silētio, nihil eo minus habet qui occultè detrahit; ergo occultè mordere alienā famā est illi detrahere.

Vnica conclusio. Ad quæstionem unica sufficit conclusio, quæ ex superiori quæstione palàm consequitur: Detractio est occulta denigratio alienæ famæ.
Probatio. Conclusio iam ex superioribus ostensa est, Enimuero sicuti facto nocere alicui bifariam solitum est, ut in furto & rapina ostendebamus; nempe aut per manifestam uim, aut per subdolam læsionem, ita etiam & uerbo usu uenit. Nam manifestè quis alteri per contumeliam nocet, occultè autem, per detractionem. Qui autem in alterius conspectu manifestis uerbis in eum inuehit, paruipendere eum se profitetur, quapropter honorem eius, ut diximus, ex professo lædit. Qua ratione, contumeliam diximus honori aduersari. At uerò qui in angulis absens aduersus quempiam obmurmurat, non tam vilipēdere eum quàm uereri se ostēdit. Ob idq; nihil contra eius honorem obmolitur, sed contra famam, putà contra bonam existimationem, ab alijs de illo habitam, quàm per contrariam opinionem, uel obnubilat, uel extinguit. Est ergo detractio nihil aliud quàm alienę famæ denigratio per occulta uerba. Ex quo clarescunt differentiæ illæ suprà positæ, inter contumeliam & detractionem; tum quantùm ad modum quòd scilicet illa manifesta sit, hæc uerò occulta, tum quantùm ad obiectum, quòd illa scilicet honori, hæc uerò famæ contraria est.

Ad primum argum. Nihil est, quòd hic ampliùs immoremur, sed est solutio primi argumenti aduotanda. Differunt .n. cōtumelia & detractio specifica differētia, nō tantùm ratione obiectorū materialium, putà honoris & famę, ut multi etiam discipulorum D. Thom. arbitrantur, sed ratione formali proæmorum, putà ob rationem diuersam inuoluntarij, sicuti diximus de furto & rapina. Nā etsi tam raptor

quàm fur alienum capiant, tamē in furto patitur homo inuoluntarium, per ignorantiam: in rapina uerò, per uim: quæ secundum Aristot. diuersæ sunt caussæ inuolūtarij. Pari ergo modo qui per acceptam contumeliam iacturā facit honoris, patitur inuoluntarium per uim: qui autem detrimentum accipit famæ, per detractionem, patitur inuoluntarium per ignorantiam. Respondetur ergo ad argumentum, quod etsi occultum & manifestum absolutè non uarient speciem, ut in eo patet qui mētitur uel occultè uel manifestè: tamen quando per hæc uariatur ratio inuoluntarij, species subinde mutantur.

Ad secundum. Ad secundum respondetur, quòd detractor dicitur occultè obloqui, non simpliciter, sed clam illo qui infamatur: ad differentiam contumeliosi. Nihilominus loquitur coram alijs quibus bonam aufert existimationem, quam de alio habebant. Itaque differētia inter detractionem & contumeliam nō consistit in hoc, quòd coram pluribus aut paucioribus fiat: sed in hoc quòd fiat coram ipso qui læditur, aut clam ipso.

Ad tertiū. Ad tertium denique respondetur quòd detractio nō dicitur respectu ueritatis, putà quòd ei quidpiam subtrahatur, sed respectu famæ quæ semper minuitur.

Octo modis famæ splendor minuitur. Id quod octo modis contingit; quatuor nimirum directè, quatuor que indirectè. Directè quidem primo modo quando falsum imponitur. Atque hic est omnium pessimus. Secūdò quādo uitium quis alienum suis uerbis exauget: qui quidem stylus pestifer est, & blateronibus ac maledicis familiaris. Tertiò, quando occultum reuelatur. Qua quidem peste illi rempublicam inficiunt, qui auiditate noua dicendi, nihil sciunt se continere secreti: sed rimarum pleni omnia profundunt. Quartò, quando id quod bonum est ostendere, quis conuicitur ex mala intētione profectum. Nam etsi hoc ad temeritatem quoque iudicij spectet, nihil tamen obstat quin unum peccatum in duabus sit malitiæ speciebus. Vnde quando quis id facit ad denigrādum alius existimationem infamator est: quatenus insinuat se aliunde intētiones hominis nosse prauas: unde bona eius opinio obscurescit. Indirectè autem ille quoque est infamator qui aliena bona, uel negat, uel ex liuore reticet, ubi propalare debet. Dum enim me præsente sermo de illo initur bonus, quem constat me optimè nouisse, & sileo, silentium meum indicium quoddam est, illum non esse tantæ laudis dignum: quod est genus infamiæ. Et tertiò id quoque contingit quādo quis diminuit aliena merita. Et denique quartò, cùm maligne quis alium laudat: quæ quidē uafricies, infamię modus est non infimus. Vnde Phauorinus apud Gellium: Turpius, inquit, est exiguè atque frigidè laudare, quàm insectanter grauiterque uituperare: quoniam qui maledicit, quantò id acerbiùs facit, tantò magis pro iniquo inimicoque ducitur: tantoque minus fidem capit. Sed qui infacundè ieiuneque laudat; à caussa ipsa destitui uidetur. Nam amicus creditur eius, quem laudare uult, sed nihil posse reperire quod in laudibus ponat.

Quæstio. Quòd si quis sicuti de contumelia interroget, an modi illi diffamandi specie differant, quod apparet ex formarum uarietate:

Solutio. Respondetur eodem modo omnes esse eiusdem speciei. Est enim detractio, ut reor, species specialissima: utpote cuius obiectum sit infamia, modusque iniustitię sit iniuriam inferre, quam alter per ignorantiam patitur: sicut in contumelia accipitur per uim. Tametsi (ut de contumelia dictum est) tam ingens posset esse infamia, ut esset de necessitate confessionis. Qui enim de hæresi, aut de incestu, aut de alio deformi peccato ciuem infamauit, non satis peccatum suum explicat, nisi uitium exprimat cuius notam alteri inussit.

ARTICVLVS II.

Vtrum detractio genere suo sit peccatum mortale.

Primum argum. Quemadmodum de contumelia, sic & de detractione quæritur, an sit genere suo mortale crimen? Arguitur enim à parte negatiua: Peccatum alienum, quod occultum est, aut per correptionem fraternam aut per accusationem detegere, est detractio: quippe qua aliena fama denigratur; & tamen illud est officium; ergo detractio genere suo non est peccatum.

Secundum. Secundò; Nullum uitium quod toti mortali generi commune est, censendum est mortale; nam à peccato mortali, præcipuè inter Christianos, multi sunt qui abstinent, sed uenialia sunt quibus nemo citra mendacium asserere potest se uacare: hoc autem specialiter uitio totum genus humanū periclitatur: ut habet gl.

Glossa. super illud Prouerb. 24. Cum detractoribus non commiscearis; ergo non est genere suo mortale.

Tertium. Augustin. Tertiò, August. in hom. de igne purgatorio minutioribus peccatis annumerat quando cum omni facilitate & temeritate maledicimus; ergo detractio non est nisi ueniale peccatum.

Paulus. In contrarium autem est quod Paulus ad Roma. 1. unà componit detractores ac Deo odibiles; cuius caussam subdit glossa, ne detractio, eò quòd consistit in uerbis, leue quid putetur.

Prima conclusio. Ad quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima. Detractio genere suo est peccatum mortale.

Ratio conclusionis. Probatur, præsupposito eodem notamine quod de contumelia declarauimus; nempe quòd cùm detractio sit peccatum in uerbis, quæ sola significatione nocent, non solo obiecto sed ex intētione significandi perficitur: quare ille propriè dicitur detractor, qui ex intentione uel crassissima negligentia rumorem hominis absentis disseminat, cuius famam obscurat. Et dicitur quis ex intentione facere, non solùm quando directè id animo proponit, uerùm & quando animaduertit qui dicit, & sine legitima caussa nihilominus uerbum effutit. Hoc ergo supposito, probatur conclusio, ut similes demonstrari consuescunt. Illud uitium est contra charitatem atque adeò mortale, quo in re maioris momenti proximus læditur: nam inde pax conturbatur, tale autem est detractio, quippe qua fama obnubilatur quæ meritò maiori habetur pretio, quàm exteriora bona, secūdū illud Ecclesi. 41. Curā habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi quàm mille thesauri boni & pretiosi.

Secunda conclusio. Secunda conclusio, Quando quis uerba aliqua profert, licet sint famæ detractoria, tamen id non intendit, sed quidpiam aliud, prolatio illa non per se propriè censetur detractio, quod aiunt, formaliter, sed quasi per accidens. Conclusio hęc sequitur ex præcedenti. Nam cùm intentio significandi sit detractioni natiua, ubi illa abest, deest detractionis forma.

Tertia conclusio. Tertia conclusio, In tali casu quo scilicet iniqua intentio non adest, si bono animo cordatoque zelo, & ubi oportet circunspectè oblocutio illa fiat, uirtus est: si autem ex animi leuitate loquendi libidine ore labatur, in summa, ꝓpter aliquam caussam non necessariam fiat, peccatum est plurimùm ueniale. Nisi fortè uerbum adeò sit acerbum, ut sua ipsius ratione secum afferat mortalem culpam. Nam tunc adeò requiritur prudens cautela, ut quęuis negligentia loquendi, nisi subitus sit motus mortale sit crimē.

S. Tomas. Et maximè inquit sanctus Thom. in his quę pertinent ad honestatem uitæ. Vt si quis alium de hæresi aut de quouis alio crimine notet,

Gregorius. præcipuè carnis; quæ licet sint, uti ait Gregorius, minoris culpæ, sunt tamen maioris infamiæ.

Superuacanea Caiet. disputatio. Quare superuacanea uidetur Caietan. disputatio ad quidnam referatur pronomen, Hoc, apud sanctum Thomam, ubi ait, Hoc ex ipso genere uerborum habere rationem peccati mortalis, utrùm scilicet referatur ad id, quod est dicere uerba contra honestatem alterius, an ad ipsum assertum, ut sit sensus quòd quoties quis asserit de aliquo peccatum mortale, assertio ipsa sit peccatum mortale, propterea quòd id quod de alio asseritur est mortale.

Sensus sancti Thom. Manifestum enim est priorem esse sensum sancti Thom. non enim uult quoties affirmo alium peccasse mortaliter, pariter me delinquere. Nam quando id non profertur ex intentione, iam dixerat non esse mortale. Sed uult dicere quod quando uerbum à me prolatum est nimis graue, ipsa prolatio est de se mortalis, licet non fiat ex intentione, propter incircunspectionem.

Quarta

Quarta conclusio. Quarta conclusio: Quicunque alteri famam iniquè sustulit, tenetur ei ad restitutionem, illo ordine & modo qui libro quarto, quæstione sexta latissimè expositi sunt. Multa hic dicenda fuissent, nisi eodem libro & quæstione, fuissent à nobis pertractata. Nihilominus quia hic commentatores diui Thom. nonnulla solent adnotare, recolere aliqua est operæpretium. *Caietani sententia.* Haud enim Dominus Caietan. impræsentiarum infamiam reputat *Refellitur prossima sententia.* mortalem, cùm quis occultum alienum crimen unicordato uiro secretò detegit, apud quem ita celabitur, ac si muro dictum esset. Quod ego profectò, salua eius pace, probare omninò non possum. Quin uerò mallem crimé meum notum esse tribus aut quatuor, quàm uni grauissimo viro. Nam quamuis ex una parte præsentius periculum immineat ab illis euulgatum iri, quam ab isto: tamé ex altera pluris ego estimo in bona esse æstimatione apud illum grauissimum, quàm plures alios minoris auctoritatis. Quare infamia non est solum accipienda hic in rigore iuris, quando est apud plures, uerùm & secundùm rei naturam. Quocirca pessimè ac nocentissimè illi faciunt, qui, nisi urgens sit caussa corrigendi fratrem, uel vni quantumuis prudenti uiro occultum alienũ crimen reuelant. Nam etsi in suo id pectore recõditum seruet, tamen alius apud ipsum magnum patitur honoris ac famæ detrimẽtũ. Illud autẽ quod idẽ Caietanus subdit, uidelicet recẽsere peccatũ alterius, unde ille nullam cõtrahit infamiã, nõ esse infamare, iã nos illic similiter confessi sumus. Vt si iuuenum amores referas, de quibus ipsi se iactant. *Alterum dictum Caietani in quo Scoto consentit.* In quo autem Scoto subinde consentit, nempè quòd qui non assertiuè rumores seminat, sed relatiuè, dicendo sese hoc & illud audisse, non sit habendus infamator: profectò consentire ego non possem. Immo ut iam illic diximus, genus hoc est infamandi. Nam non possunt illi qui aliàs non audierunt non nouam concipere opinionem sinistram proximi. *Ratio in Caietani.* Qua utique ratione ut illic notauimus, illo modo fama uires acquirit eũdo. *Quæstio.* Quod uerò ibi tantùm obiter tetigimus, examinãdo hic *Opinio Caietan.* pressiùs restat, nempe utrùm eum qui uno loco infamatus est, liceat in alio ubi bono fruitur nomine, infamare? Caieta. enim in opusc. 16. respons. respon. 9. id adstruit. *Adrianus.* Adrianus uerò quolib. 11. q. 1. negat. Et quidem ratio *Ratio Caietani.* Caietani ea est prorsus, quòd cùm quis priuatus sit iure famæ, nullam ei iniuriam irrogat, qui idem detegit alibi *Ratio Adriani.* crimen, ob quod famam perdidit. Secus autem si aliud quod occultum est detegeretur. Ratio uerò Adriani, cõtraria est: nẽpè quod licet alicubi quis infamia laboret, potest alibi illam habere illæsam; quare iniuria illi fit *Confirmatio.* dum eadem nudatur. Et confirmatur Adriani opinio. Quamuis quis uitio sit publico infectus, siue ad mores pertinente, siue ad naturam, nemini licet illud ei in faciem expuere; ergo minus licebit illud de quo alibi infa*Distinct. 1.*matus est, hic disseminare. Hęc tamen discordia per distinctiones est conciliãda. Bifariàm enim quispiam potest alicubi labem infamiæ contraxisse, uidelicet aut publica auctoritate & iudicio damnatus, aut priuatim per uiciniam aut urbem. Rursus dupliciter quis delinquere potest alterum infamando; scilicet aut contra charitatẽ aut contra iustitiam. His præhabitis dum quis priori mo*Secunda distinctio.*do honore suo & fama alicubi expoliatus est, nulla est iniustitia eum ubique de eodem crimine infamare. Et ratio est, quia ille iure, publicoque præconio in pœnã mulctatus est sua fama atque adeò cuicunque facta est facul*Solutio propositæ conclusionis.*tas scelus illud propalandi. Quare qui hominem sic infamat, ad nullam tenetur restitutionem. Nihilominus peccatum est contra charitatem, quin uerò posset esse mortale eiusmodi damnatis hominibus sua rursus pudenda nudare, tunc potissimùm quando emendati sunt, bonumque nomen alibi recuperauerint. Nam bona fama quàm maximè hominibus adiumento est ad uirtutem; qua perdita exanimantur. Non tamen tale infamandi delictum ad restitutionem obligat. Atque ad *Ratio conclusionis.* hoc facit text. l. eum qui nocentem. ff. de iniur. ubi habetur; eum qui nocentem infamauit, non esse bonum & æquum ob eam rem condemnari. Quando uerò quis posteriori modo extra ordinem iuris in uno loco iacturam fecit famæ, non solum contra charitatem, uerùm contra iustitiam facit qui eundem alibi eadem infamia respergit; & ad restitutionem, eo quo fieri potest modo, tenetur. Quandoquidem iure non sit illa priuatus, nam propter rumores, etiam si priuatim manifesti sint: nemo ius perdit honoris sui ac famæ, si domiciliũ mutet: sed reputatus ibi secretum esse delictum. *Ad argum. Caie. & Adriani.* Vnde ad Caietani argumẽtum atque ad prius Adriani responsum putato. Ad posterius uerò respondetur, diuersam esse rationem *Dubitatio.* contumeliæ & detractionis. Nam per modum contumeliæ nequaquam licet improperari alteri suum crimen *Ratio dubitandi.* aut naturale uitium etiam si naturale sit. Post hoc subsequitur dubitatio alia, utrùm eum qui falsis commentitijsque uirtutibus, seu moralibus, seu intellectualibus, famam per uafriciem in republica comparauit, licitum sit diffamare. Apparet enim id esse uirtutis officium, cũ *Adrianus.* tales impostores rempublicam seducant. Ad hanc autẽ dubitationem, licet Adrianus loco citato absolutè respondeat id esse licitum, cum temperamento tamen & *Solutio dubitationis proxima.* distinctione, respondendum est. Quando enim eiusmodi sycophantæ suis imposturis perniciem reipublicę offerunt, tunc non solùm licet, uerùm expedit eorum crimina fallaciasque retegere: ut si quis se optimum ementiretur medicum, aut theologum, qui populo essent pestiferi. Tunc enim docendus esset populus ueritatem. Si autem sunt mulierculæ quæ foris sanctitatem præ se ferunt, qua ratione eleemosynas uictitant, licet occulto aliquo crimine sint infectæ, neutiquam reipublicæ noxio, sed innocuè uiuunt, non est cur debeant infamari. De historicis autem dubitare merito quis poterit, an liceat illis hominum crimina perpetuæ memorię prode*Dubium de historiographis.*re. Ad quod cum grano etiam salis respondendum est. Primum quod ubi non denarrantur infamia peccata & turpia, sed bella, & homicidia, & alia quæ uiris illustribus dedecora non sunt, non est quod sint condemnandi. Mox quanquam aliqua turpia denarrent quæ nõ sunt omnino secreta, non est illis uitio uertendum, sed officio potiùs tribuendum. Debent enim optima fide quæ ad rem pertinent pernarrare. Nihilominus ubi inuidia moti aut alio prauo affectu quempiam aliquibus uitijs notant, nõ sunt a peccato liberi. Tũc potissimũ dum generi alicui & pro sæpię notã inurunt, quæ in perpetuam memoriam mansura est. *Alterũ de astrologis.* Astrologos denique, qui falsa sæpe uitia hominibus imponũt, puta latrocinia & alias turpitudines, nõ dubiũ est nõ esse ferẽdos. Nã præterquã quod maxima pars eorum quę sciunt, minima eorum est quæ ignorant, quã ob rem infinitis utuntur mendacijs; neque tanta fides est astris tribuenda; neque illa uia permittendum est, crimina explorare. Extat quidem. l. item apud Labeonem. ubi. §. si quis astrologus. habetur, ut si astrologus consultus furem aliquem esse dixerit, qui nõ erat, iniuriarum cum eo non agatur, subiungitur tamen constitutionibus eum teneri; hoc est municipalibus legibus condemnari posset. Quocirca. C. de malefic. l. nemo. cautum est ut nemo aruspicem aut mathematicum consulat. Porrò ergo isti non solùm tanquam impostores, uerùm tanquam publici infamatores, essent in ultimas cruces adigendi. Celeberrimum hic autem ac co*Quæstio cognitu digna.*gnitu necessariũ est, utrũ idẽ maiusve sit crimen seipsum quempiam infamare quam alium. Quod quidem in nostra Relectione de rat. teg. & deteg. secr. tractauimus, & superius hic lib. 4. quæst. 2. & rursus. quęst. 6. in hunc locũ reposuimus quippe. qui proprius est eius. *Opinio Caietani.* Et quidẽ Caie. hic & in sua Sum. uerbo, detractio, indubius partem tenet affirmatiuam; quatuor nimirum asserens propositiones. *Prima propositio Caietani.* Prima est: Quicunque seipsum infamat, peccatum cõmittit genere suo mortale: idque grauius quam si alienam famam læderet. Secunda, Illud peccatum non modò contra charitatem, uerùm contrà iustitiã cõmittitur, quia est contra ecclesiam & rẽpublicam cuius nostra fama est; ut ait Augu. 11. q. 3. can. nõ sunt audiẽdi, uidetur di

Tertia. cere. Tertia Nemo ab huiusmodi peccato excusatur:quã uis metu mortis id faciat. *Quarta.* Quarta: Quicunque se infamat,ad restitutionem tenetur. *Fundamentum Caiet.* Fundamentum opinionis huius est,quod perinde censet de hominis fama; atq; de eius uita:vt sicut uitæ non habemus dominium , ita neq; nostræ habeamus famæ. At quanuis non sim nescius hãc vulgò opinionem veridicam existimari, eius tamẽ funda*Fundamentum Caiet. falsum.*menti demõstratio adhuc semper desideratur quia nusquam probatur. nam etsi à Sapiẽte admoneamur curam habere de bono nomine, nullatenus tamen inde fit consequens, ut non simus famæ nostræ Domini: Quoniam & bonorum exteriorum tenemur habere nonnullam curam, quorum tamẽ dominio fungimur. Igitur,ut præsenti disputationi uia & ordine satisfaciamus , contrarium fundamentum censemus verum:uidelicet, vnum quemlibet suæ famæ habere dominium Id quod precedenti lib. q.3. quatenus materia fert moralis,demonstraſſe me arbitror. Ex quo utique fundamento postmodum q.6. elicuimus . in arbitrio esse cuiusque priuati restitutionem suę famæ remittere. His ergo, ut illic ostensis,hic supposi*Prima assertio auctoris.*tis. Primum assertum impresentiarum sit hoc: Hominẽ seipsum absque caussa infamare,peccatum est: tamen neque contra iustitiam neque genere suo mortale . Quod enim sit peccatum, patet , quia est præter charitatem. *Probatio præterita assertionis.* Tenemur enim nos nostraque bona diligere. & fama bonum nostrum est:quare à Sapiente curam boni nominis habere iubemur;quia pretiosius est diuitijs multis. Quapropter qui sine caussa se infamat , prodigus est suæ famæ;quæ quidem prodigalitas peccatum est.quòd autem non sit contra iustitiam patet : nam id maximè esset , q non sumus domini famæ· sed sicut uita nostra , sic fama reipublicæ est:cui eã dispẽdẽdo iniurij sumus . Hoc alio loco citato latè monstrauimus esse falsum,contrariaque argumenta diluimus,inferentes perinde nos habere honoris famæque dominium ut bonorum exteriorum, atque adeò nemini illum iniuriam irrogare qui suæ famæ prodigus est neque ad ullam restitutionem teneri,quoniam sibijpsi nemo ad restitutionem tenetur . Atque hinc fit rursus non esse genere suo peccatum mortale: & idcirco diximus esse non contra , sed præter charitatem:quoniam præcepto charitatis non usque adeò hæc bona tenemur diligere,ut illa negligere,sit mortale delictum. Quin vero, vt illic inter alia dicebamus , Christus Redemptor noster non sic nos instituit , ut honores ac famam,primos scilicet accubitus, & honorum splendores tanti faceremus. Immo admonemur infamiam patienter tolerare:ut Greg. super Ezech. home. 9. egregiè docet. Et Paul. parui ęstimabat iudicari ab humano die. *Ambrosius.* & Ambro.(si uera est eius historia) mulieres ad se indu*Augustin.*xit,ut illa infamia episcopatum sibi caueret. Et August. *Anselmus.* atque Ansel. sua peccata scriptis suis propalarunt. Et S. *S. Thomas.* Tho. q. præsenti art. 4. ad prim. ait in arbitrio cuiusque *Adrianus.* esse detrimẽtum suæ famæ pati. Idq; Adria. 4.q. de rest. fam. & latiùs quolib. 11. asseuerat . Quę certè uera non essent nisi dominium eius haberemus aliter quam uitæ. De hoc autem locis citatis abundè dictum est. Dixerim tamen genere suo non esse mortale. Nam qui iuratus crimen sibi falsum imponeret,reus esset periurij. Et prælatus qui famam suam regendis suis subditis habet obstrictam contra iustitiam faceret infamando sese, Sicuti qui familiam habens alendam, aut pauperes uidet grauiter patiẽtes, sua bona in flumen proijceret . Et qui hæresim uel aliud nefandissimum sibi crimen , etiam citra iuramentum imponeret , propter insignem turpitudinem posset peccare mortaliter. Sed re uera citra eiusmodi casus mendacia illa non essent nisi officiosa. Non est ergo cur grauius, immo nec tãtum delinquere censeatur qui seipsum infamat, quàm qui diffamat alium : cùm hoc sit contra iustitiam , illud uerò minimè. Et ad August. iam licet respondimus , solum intellige famam nostram sic esse reipublicæ, ut bona nostra exteriora: nẽpe ut cũ indiguerit, teneamur ei per bonã nostrã famã seruire: sicut tenemur per nostrã pecuniã. At sicut nõ tenemur seruare pecuniã pro futuris necessitatibus reipublicæ, ita nec famã. Ad aliud eius dictũ. 1. de Ciuit. Dei. ca. 20. scilicet q illo præcepto , Nõ falsũ dices , iubemur etiã nosipsos non infamare, respõdimus uerũ est quãtũ ad uim charitatis, nõ tamẽ quãtũ ad uim iustitiæ. Facit .n. qui suam obscurat famã , præter charitatẽ qua se diligere debet: nõ tãmẽ cõtra iustitiã, sicut qui alterã, cui odit. Et illud Curam habe de bono nomine, monitũ esse diximus, ut per uirtutũ culturã bonũ procuremus nomẽ. Ex his igitur, ut gradũ ad rẽ præsentẽ faciamus, secũdũ hic assertũ colligamus: Quando quis in quæstione contra ius de occultissimo suo crimine interrogatur , licet iure respondere nõ obligeẽ, tamẽ si ut ab acuiei pressura se eripiat illud infamando se reuelat, non solũ nõ est illi peccatũ, uerũ esse põt uirtutis officiũ. *Secunda assertio.* Conclusio est superioribus appendix. Nã cũ quisq; sit suæ famę dominus, põt eius dispendiũ ob causã facere; sicuti & aliorũ bonorũ tẽporalium : igitur ut in tali casu licitũ misero est liberationẽ ab illis tormẽtis propria pecunia redimere, ita & sui criminis cõfessione, qua suæ famæ iacturã faciat. *Probatio. Ratio altera ad idem.* Secũdo, id probatur: Potest esse tantus numorum aceruus, ut existimationem famæ vulgaris hominis adæquet : sicuti tantum esse potest argẽti pondus, ut aurum exuperet: quòd profectò nemo dextri ingenij inficias ire potest. cũ ergo cuique in illo casu dispendio magnæ pecuniæ eiusmodi cruciatus effugere liceat, fit ut possit id etiam dispendio suæ famæ facere. *Tertia ratio.* Tertiò id ipsum arguitur, Si quis contra ius eculeo exponeretur , ut alienum crimẽ reuelaret quòd sub sigillo secreti susceperat;non loquimur de sigillo sacramenti confessionis , quod antequam sacerdos reuelet, tenetur truculẽtissimam mortẽ perpeti:sed de alijs secularibus nequaquã teneretur tã grauia tormẽta perferre,antequàm id detegeret:maximè si non esset secretum regis aut reipublicæ , aut quod per iniuriam ab alio extorserat , ex huius reuelatione uita illius penderet;ergo à fortiori , nemo tenetur tã acrẽ torturã ferre ut suum celet proprium crimen . *Dubium.* Si autem de falso crimine interrogaretur, maius dubium est, an peccatum sibi esset mortale, illud sibi citra iuramentum imponere; nam periurium nemo dubitat esse mortale . Nec uerò dubitatur quin etiam citra iusiurandum peccatum esset ueniale, mentiri, atque adeò certum est succumbendum esse priùs morti quàm illud admittatur. Sed dubium est an mendacium illud citra iuramentum esset perniciosum , ac subinde mortale . Et profectò si quæ dicta sunt uerum habent, non uideo cur esset perniciosum , neque ad restitutionem obligatorium; quandoquidem ille sui ipsius infamator, si persona sit priuata, nemini mentiendo facit iniuriam; postquam sibi soli famam aufert. Loquimur enim de illo priuato homine qui crimen quod sibi imponeret, non esset hæresis aliáve enormitate aut fœditate grauissimum . Aliàs propter dignitatem personæ , uel propter enormitatem infamiæ , mortale esset . *Argumentum contra prædicta.* Existit tamen contra hanc sententiam argumentum, quando ex tali confessione delicti sequeretur mortis periculum qua reus ille condemnaretur , nam tunc uidetur ideo non licere, quod tenemur uitam pre rebus omnibus seruare . Ad hoc autem complurибus respondetur modis. *Prima solutio.* Primùm enim hactenus nihil de periculo uitæ locuti sumus, sed tãtũ de iactura famæ. Mox confessio illa sic extorta nõ est cui fides sit adhibẽda, ut propter illã reus adiudicetur morti: immo neq; ut propriæ pro infamia ducatur: ut patet 15.q. 6. can. Si quãdoque. *Secunda.* Deinde, etiã si mortis periculũ immineat, nõ tenetur homo tãto eũ cruciatu uitã seruare, sed potest breuiorẽ sibi permittere mortẽ, ut tã acerbam effugiat . *Ad primum argu.* Ad primum igitur argumentum respondetur , quòd ubi ratio denunciare aliquem vel fraternè vel iuridicè poscit, nõ est infamia occultum delinquentis reuelare crimen. *Ad secundum argum.* Ad secundum autem respondetur, glossam illam non toti generi humano impingere notam huius uitij in gradu mortali. Nã primũ addit plenè, deinde intelligitur de triuialibus murmurationibus, q in vulgus citra mortale serpere solent

lent

Augustinus. *Hieronym.*

lent, quas Augu. in tertio argumento citatus reputat minoriora peccata. Hierony. ad Gelantiam, rationem uniuersitatis huius morbi adnotauit: ubi ait, Pauci admodum sunt qui huic vitio renuntient, raroque inuenies qui ita vitam suam reprehensibilem exhibere velit, vt non libenter reprehendant alienam. Tantaque huius mali libido mentes hominum inuasit, vt etiam qui procul ab alijs vitijs recesserunt, in istud tamen quasi in extremum diaboli laqueum incidant.

ARTICVLVS III.

Vtrùm detractio sit grauius omnibus peccatis quæ in proximum committuntur.

Primum argum.

QVæritur tertiò loco de grauitate detractionis: quoniam uidetur omnium delictorum maximum quę in proximum committuntur. Ait enim glo. super illud Psalm. Pro eo quòd me diligerent, detrahebant mihi: plus nocere in eius membris detrahentes Christo, quia animas crediturorum interficiunt, quàm qui eius carnem mox resurrecturam peremerunt. Vnde fieri uidetur consequens, detractionem tantò grauiorem esse homicidio, quantò uita animæ corporali præstat: cùm ergo homicidium sit reliquis omnibus grauius, quibus proximus offenditur: sit ut detractio simpliciter sit omnium grauissimum. Secundò: Detractio uidetur esse grauior quàm contumelia, pro eo quòd contumeliam faciliùs homo repellit quàm latentem detractionem quã ignorat contumelia autem grauior adulterio: nam per adulterium coniunguntur duo in vnam carnem ad peccandum contumeliosus autem disiungit eos qui amore coniuncti erant: quatenus occasionem alijs præbet ut quem contumelijs afficit, odio habeant: ergo detractio est peior adulterio: quod tamen inter peccata quibus proximus læditur, magnum habet pondus. Tertio: Contumelia oritur ex ira, ut ex Gregorio, articulo præcedenti retulimus; detractio uerò ex inuidia, ut eodẽ loco 31. Moral. idem ait Diuus. sed inuidia grauius peccatum est quàm ira: ergo & detractio quàm cõtumelia. Quartò: Eo peccatum quodcunque grauius est, quo nocentiorem inducit effectum: detractio autem inter omnia peccata pestilentissimum inducit. scilicet mentis excæcationem, ex qua radice omnia pullulant. Ait enim idem Gregorius 11.q.3. Quid aliud detrahentes faciunt nisi quòd in puluerem sufflant, & in oculos suos terram excitant? & unde plus detractionis sufflant, inde minùs vident. Est ergo detractio inter ea quæ in proximum committuntur grauissimum. In contrarium, quòd scelestius est facto peccare quàm uerbo: homicidium autem & adulterium sunt peccata in facto; detractione uerò intra uerba peccatur.

Argum. 2. *Argum. 3.* *Gregorius.* *Argum. 4.* *Gregorius.*

Merito porrò crimen hoc in suspicionem uenire potest, quòd sit omnium grauissimum, adeò est reipublicæ multimodè pestiferum. Nihilominus tribus conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prima; Inter uniuersa peccata, quę mortales aduersus se inuicem committunt, est homicidium. Excepta enim hic semper habemus peccata, quæ Deum habent pro obiecto; qualia sunt infidelitas, desperatio, Dei odium, blasphemia, peiurium, & similia. Probatur conclusio; Princeps formalisque, ut aiunt, ratio unde unumquodque peccatum quod contra proximum committitur, malitiam sortitur, sumitur ex nocumento illato; nam quo illud peius est, eo repugnantius est charitati: nocumentum autem tanto peius est quanto bonum quod per illud tollitur, existit maius. bonum autem quod alteri quis maximum adimere ualet est corporalis uita; ergo homicidium est pessimum. Probatur hæc postrema præmissa; Bona humana in triplici sunt gradu. Primum enim est bonum animæ; atque ei proximum bonum corporis; ac tertium id quod in rebus exterioribus positum est. Bonum autem animę, quantis sit omnium præstantissimum, nemo tamen potest illud alteri inuito adimere, licet possit illi occasionem eius porrigere; bonum enim animæ est gratia, per quam uiuit, quæ solo cõsensu in peccatum mortale adimitur; in huiusmodi autem consensum nemo potest alterum cogere. Et ideo quamuis alterum in peccatũ inducere maiorem præ se ferat ex obiecto grauitatem, quàm si illum occideres, tamen quia talis inductio non est coactio, non tam enormiter peccas, quàm si temporali morte illum interimeres. Ratio est qua lib. 4.q.6. usi sumus, aduersus eos qui putabant grauius esse animam proximi per occasionem occidere, quàm illam corpori eximere. Restant ergo duo bonorum genera, quæ quis alteri inuito ui aut fraude potest eripere; illorum autem præstantius est bonum corporis, puta uita exterioribus bonis quæ primum est omnium fundamentum; sit ergo ut homicidium crimen sit genere suo omnium atrocissimum, quæ in proximum committuntur. Secunda conclusio; Detractio secundùm genus suum est maius peccatum quàm furtum, minus autem quàm homicidium & adulterium. Patet ex dictis; quoniam fama egregius est bonum, quàm exterior substantia; inferius autem quàm uita, quæ per homicidiũ tollitur, & per adulterium in futura prole læditur, nam per se loquendo, filius qui incerto nascitur parente, educari nequit commodè. Ex quo sit & fornicationẽ simplicẽ eadẽ ratione, ut q. 3. cõtra Mar. de Mag. cõstituimus, grauioris esse culpæ quàm furtum. Et secundò sequitur, contumeliam peiorem esse etiam furto; nam est detractione propter uiolentiam & contemptum acrior. Tertia conclusio; His non obstantibus quæ per se rebus conueniunt, potest accidentariè peccati grauitas aliundè, tũ augeri, tum etiam minui. Nam qui deliberatè malũ perpetrat, grauiùs peccat quam qui ex infirmitate aut ignoratione illud admittit. Qua utique ratione peccata quæ intra uerba continentur eò quòd linguę uelocitate expuuntur, aut leuiter ore decidunt, leuiora ceteris paribus reputantur. Qua utique ratione paulo antè asserebamus peccata, quæ in facto consistunt, grauiora esse quàm uerbalia. Intelligitur enim si rationem uerbi cum ratione facti conferas. Nam ex parte obiecti assertum peculiariter est in secunda conclusione, detractionem, quæ fama obnubilatur, grauiorem esse furto, quo bona eripiuntur externa. Hæc autem semper intelligenda sunt in specie; nam in indiuiduo potest esse furtum peius quam detractio; & detractio peior homicidio; ut si quis Deo aut eius fidei detrahat, quod ad blasphemiam attinet.

Prima conclusio. *Probatio.* *Secunda conclusio.* *Ratio conclusionis.* *Tertia conclusio.*

Ad primum igitur argumentum per hoc postremum uerbum respondetur. Nam qui Christo detrahunt in suam obmurmurantes fidem, atque adeò obstantes, quominus qui crediturі erant illam suscipiant, in eius diuinitatem blasphemi sunt; atque adeò quadantenus enormiùs peccant, quàm qui carnem eius, uita in tempus priuarunt. Nam illam uitam gratia confirmandæ fidei assumpsit. Inter soluendum argumentum secundum definit S. Tho. contumeliam peiorem esse detractione; licet faciliùs repelli possit propter maiorem contemptum & uiolentiam, sicuti rapina peior est furto. Contra hoc autem quis forsan arguat; Fama excellentius bonum est honore, ergo detractio peior est contumelia, quia nocentior. Reperias qui nescientes hoc argumentum ad mentem Tho. diluere, negent famam egregius esse bonum honore. Immo cùm audiant Tho. asserentem contumeliam esse peiorem, inferunt honorem præeminere famæ. Cùm tamen re uera contrà stet ueritas, Obiecta enim propria & formalia contumeliæ & detractionis, ut suprà diximus, non sunt honor & fama, sed rationes inuoluntarij. Et inde colligitur contumeliam esse acerbiorem, nempe quia per eam quis patitur inuoluntarium ui, & per detractionem non nisi ignorantia. Huic tamen decisioni minimè dissonat quominus fama cumulatius sit bonum atq; illustrius quàm honor. Pretiosior est enim bona existimatio quàm populus de tua habet probitate, quàm honor, puta reuerentia quę sæpe mendaciter exhibetur & uafrè: neq; semper

Ad prim. argu. *Ad secundum argu.* *Solutio sancti Thomæ.* *Tentatur solutio S. Thomæ.* *Quorundã solutio.* *Reprobatur proxima solutio.*

propter uirtutem, sed quãdoque propter alia minora bona. Quapropter Sapiens, non quidem honori, sed bono nomini, quo fama intelligitur, tres adscripsit præmincutes qualitates. Primùm quantùm ad pretium, quod bonũ nomen sit melius quàm diuitiæ multæ: Prouerb. 22. Secundò, quantum ad suauitatem & loci dilationem, quòd sit pretiosius quàm vnguenta, odore suo oblectantia: Ecclesi. 7. Et tertio, quantùm ad temporis diuturnitatem, quòd diutius permaneat quàm mille thesauri pretiosi & magni: Ecclesiast. 41. Sed & hoc rursus adnotandũ: quod etsi propter contemptum contumelia sit genere suo, & obiecto peior detractione, scatet nihilominus detractio mille incommodis ac pestibus. Obtenebrat enim in primis uirtutum gloriã, quę illius cœlestis represẽtatio est. Mox faciliùs cõmittitur pluresque inficit quam cõtumelia. Nam cùm in latebris fiat impunè atq; adeò passim & quacunque nacta occasione loquendi obrepit: cùm contumelia propter metum non sit adeò in usu. Deinde detractores ex insidijs pugnant, ob idq; quàm difficillimè cauentur. Et maximè dum bilingues sunt ac bifrontes: nempe qui in facie mulcent, in auresq; incantant, sed in durso latenter commordent. Quo quidem proditionis genere nihil in republica pestilentius esse potest. Nam cum nemo eiusmodi homines caueat, sed sua illis pectora cuncti securi pandant sanguinem alijs exugunt, quem in aliorum aures euomant. Vnde Ecclesi. 28. Susurro & bilinguis maledictus erit. Accedit huc, quod detractores non suas tantùm animas perimunt, uerùm & cũctis apud quos sua seminant scommata, eandem spiritualem mortem inferunt, quatenus eis odium eius ingenerant cui detrahunt, ac subinde pacem & amicitiam publicam, qua sydere nullo respublica splendidius fulget, uiolant, & contenebrant. Dicuntur autem peculiariter detractores, ut reor, homicidæ, ut in quadam epistola ait Clemens, quæ refertur de pœnitentia, distinctio. 1. can. homicidium. quod animam eius cuius famam denigrant, uirtutibus priuare & nudare contendunt, quibus spiritualiter uiuit. Et eodem fortè refertur uerbum 1. Ioannis 3. Qui odit fratrem suum homicida est. Ad tertium conceditur, contumeliam, ut superiori articulo dictum est, ex ira nasci: utpote quòd ira correptus, ut 2. Rhet. auctor est Aristot. in manifesto cupit uindictam, quam per contumeliam faciliùs adipiscitur. Et ideo detractio, quia non ad eiusmodi manifestam uindictam tendit, non est irę filia, sed inuidiæ. Detractor enim, quia liuore tabescit, claritudinem alienarum uirtutum conspurcare studet. Haud tamen consequitur, ut si inuidia peior sit quàm ira, filia eius sit peior quam filia iræ. Nam genituræ istę uitiorum iudicantur ratione conuersionis ad eundem finem: ad quem scilicet & filia ordinatur & mater; malignitas autem & grauitas attenditur ex parte auersionis. Et quia inuolantarium per uim inferre, quàm per fraudem, elongatior est auersio a charitate, contumelia est peior. Nihilominus & detractio hac inter alias macula sordet, quod ex inuidia nascitur, quæ sordidissimum est uitium, quatenus è regione maximè charitati opponitur. Charitas enim, ut ait Paul. non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate; congaudet autem ueritati; quorum omnia contraria in inuidia continentur. Habet enim hoc inter cuncta uitia enormissimum, naturæque rerum repugnantissimum, ut de malo, quod abhorrendum est, gaudeat: de bono verò, ac potissimum de alienis uirtutibus quæ amore sunt potissimum uenerandæ contristetur: id quod diabolicum est ingenium. Quapropter nemo est qui inuidiam cauere possit, quandoquidem omnes tenentur ad uirtutum fastigia conniti, & quò quisque altiùs euehitur, maiorem inuidiam liuidis concitat. Huius ergo hydræ sobolem sese detractores agnoscant. Ad quartum igitur perinde conceditur, ingenium esse detractionis mentem excæcare; nam cùm unusquisque, ut Prouerb. 15. ait Sapiens, in sententia lætetur oris sui, qui detrahere pergit, amare dicta sua incipit, maleque de bono sentire, ac probos subinde odio habere; per quam uiam mens excæcatur. Attamen cùm & idem ipse effectus alijs etiam uitijs communis sit, ut gulæ, luxuriæ, & ceteris: non inde arguitur omnium esse pessimam detractionem.

Documẽtũ.

Incommoda detractionis.

Ad tertium argum.

Aristot.

Paulus.

Ad quartũ argu.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm audiens, toleransque detrahentem mortaliter peccet.

PRopter pernitiem detractionis quærendum demum restat, utrum qui detrahentes audiunt, mortaliter peccent, nisi illis ora compescant? Arguitur enim contrà: Nemo plus alteri quàm sibi tenetur. Laudi autem cuicunque apponitur si suos ferat detractores: secundùm illud Gregorij suprà citatum, super Ezechielem homil. 9. Linguas detrahentium sicut nostro studio non debemus excitare, ita per suam malitiam excitatas debemus æquanimiter tolerare, ut nobis meritum crescat: ergo non est peccatum detractoribus aliorum non obsistere. Secundò: Eccle. 4. iubemur non contradicere uerbo ueritatis vllo modo: usu autem uenire solet ut qui detrahit, à ueritate non recedat: ergo tunc non est uirtus illi contradicere. Tertiò: Id quod in aliorum utilitatem cedit, nemo prohibere debet: detractio autem crebro in rem eorum est quibus detrahitur. Vnde Pius Pontifex 6. quæstione prima can. Oues. Nonnunquam, inquit, detractio aduersus bonum concitatur, ut quos uel domestica adulatio, uel aliorum fauor in altum extulerat, detractio humiliet, ergo detrahentes reprimere non est officium. In contrarium est Hieronymus, ubi ait, Caue linguam aut aures habeas prurientes, ut aut alijs detrahas, aut alios audias detrahentes.

Primum argumentum.

Gregorius.

Argum. 2.

Argum. 3.

Hieronymus.

Ad quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima: Quicunque uel alium ad detrahendum inducit, uel detractionem propter odium delectatur, nihilominus quàm detrahens peccat: quin uerò quandoque aliquanto plus. Probatur conclusio ex illo ad Roma. 1. Digni sunt morte, non solùm qui faciunt, sed etiam qui facientibus consentiunt. Eiusmodi enim consensus bifariàm contingit: uno quidem modo directè, quando uel quis alterum ad peccatum inducit, uel ei placet: & quidem qui isto modo consentit, omnino fit criminis particeps. Quin uerò si inducit, eò grauiùs peccat, quò in motore plus est culpæ quàm in moto, atque adeò si lætatur, fortè potest & grauius peccare, si odium cumulatius habeat quàm sit in detrahente. Ac de istis intelligitur uerbum Bernard. prope finem secundi lib. de consi. Detrahere, aut detrahentem audire: quid horum damnabilius sit, non facilè dixerim. Secundo autem modo consentire quis dicitur indirectè: quia scilicet non resistit. Hoc autem dupliciter contingit. Nam qui non resistit, aut munere suo proprio ac publico officio resistere tenetur, aut priuata persona est, cui id ex officio non incumbit. Sit ergo secunda conclusio: In priuata persona detractionem aliorum non repellere peccatum est: multò tamen minus quàm in detrahente: quod quidem plurimùm esse solet ueniale. Tertia conclusio: Quandoque non resistere detrahenti, peccatum esse potest mortale, primùm in persona publica, puta in eo qui detrahenti præest. Secundò, propter periculum quod ille qui audit, imminere ex detractione uidet. Ac tertio, si quis ob solum timorem humanum obijcere se detractori formidet. Conclusiones sunt sancti Thomæ. Et unica ratione ambæ confirmantur: Iam enim suprà plories monstratum est, ut quis sit indirectè caussa alicuius mali, non satis esse quod uitare illud possit, sed præterea exigi, quod teneatur. Teneri uero quempiam accidit aut ex iustitia aut duntaxat ex charitate. Priuata autem persona rigore iustitię non tenetur malũ proximi cauere, sed tantùm ex charitate si

Prima conclusio.

Probatio cõclusionis.

Bernardus.

Suadetur conclusio.

Tertia conclusio.

Suadetur utraque conclusio.

absque

absque suo detrimento potest. Et ideo oon est per se omnino charitati aduersum, à tali infamiæ detrimento proximum oon liberare: uix tameo à ueniali excusatur: ot in secunda conclusiooe assertum est: Nam ubicuoqoe detractio oboritur, potest quis facili negotio urbanè ac leniter detraheoti occurrere: atque adeò si id non faciat, negligere omnioo censetur proximi famam. Attamen si detractor ille usque adeò esset turgidus atque intractabilis ut periculum ab illo immineret, quicũq; accusaretur, etiam à ueniali. Hoc autem quam rarissiore usu uenit. Adde & sola uerecundia excusari aliquem posset: ut si qui detrahit illustrissimus est: audiens uerò famulus eius aut alia abiecta persona, quæ mutire oon audet. Ex iustitia autem cùm primis tenetur Prælatus, & ideo ille procul omni metu & pudore tenetur subditos à detractione corripere, si sit in re alicuius momenti: cuius idcirco omissio peccatum est mortale. Prælatus inquam, detrahentium: nam prælatus eorum quibus detrahitur, oon tanta iustitia eos tenetur protegere: quia cura prælati est cauere ne subditi peccent. Quanuis & quodammodo teneatur charitatis uinculo sobditorum honorem tueri. Præterea privata persona, cùm ex detractione oidet periculum imminere alicui mortis, uel turbationem reipublicæ, cum aliquo suo detrimento tenetur occurrere. Metus autem humanus tuoc ascenderet ad peccatum mortale, quando iacturam temporalium booorum charitati quis anteferret. Non autem id facere censendus est, quoties metu humano caoere cessat proximi detrimentum, ut io secunda conclusiooe dictum est: sed quando sua esset omoino necessaria renitentia ex præcepto: Vt si detraheretur fidei, aut
Documentū saluberrimum. religioni, &c. Ex his demom hoc colligamus saluberrimum documentum ut intelligamus impendiò quàm maximè necessarium esse ad pacem & salutem reipublicę, ac potissimùm Christianæ familię detractoribus obuiā ubique prodire. Qood certè, ut dicebam, nemo non suo gradu facilè potest perficere. Et quando id non poterit, prudentis officium erit colloquio abire: ut illa ratione de-
Hieronymus tractorem pudore suffundat. Vnde Hieronymus epistola ad Gelaotiam, quæstiooe decimaquarta egregiè tum detraheotes obiurgat, tum nihilominus & eos qui eis nō obsistuot: secuodùm illud Psalm. Detraheotem secretò proximo suo, hunc persequebar.

Ad primum argum. Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd maledicta quæ io præsentia eius cui maledicitur iactantur, non detractiones, sed contomeliæ sunt: & ideo ad uirtutem humilitatis attinet illas ferre. Quando oerò iam in alias aures inserpunt, detractioois rationem ioduunt. Et tunc ait S. Thom. (id quod suprà à nobis sæpe citatum est) in arbitrio eius esse detrimentum suæ famæ pati, nisi io periculo aliorum oergat. Dum autem io nostra præsentia absentis famam corrodit, ooo est nostri arbitrij infamatori parcere: quia oon sumus domini alienæ famæ. Et ideo uitio nobis uertitur si non resistamus, cùm facilè possumus. Nam si Deute. 22. præcipiebatur ut oemo iacentem asinum proximi leuare oegligeret, grauius erit periclitantem proximi famam non protegere. Ad secun-
Ad secūdū argum. dùm respondetur quòd etsi dum detractor oera dicit, oon sit ei contradicendum, est nihilominus ei reprimendum uerbum ne aliena uulnera exulceret: aut saltem subrugata fronte illi ostendendum eius nobis displicere sermonem. Nam ut Prouerb. 25. legitur, Ventus Aquilo dis-
Ad tertium argu. sipat pluuias, & facies tristis linguam detrahentem. Ad tertium demum respondetur utilitatem & emolumentum quæ ex detractione prouenit, noo ex intentione detrahentis proficisci, sed è Dei gratia mollientis alterius animum; & ideo perinde obsistendom est illi, atque raptoribus & furibus; licet ex talibus iocommodis, eis qui passi sunt meritum oonnunquam patientiæ accrescere solet.

QVAESTIO VNDECIMA, DE SVSVR:RATIONE, ET DERISIONE.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 75.

ARTICVLVS I.

Vtrum susurratio sit peccatum à detractione distinctum.

CONTVMELIAE & detractioni, quæ iotet oerbalia uitia primas obtinent, alia adiunguotur, quæ non sunt silentio prætereunda. Et primò, de susurratione queritur sit oe crimē à detractione diuersum, ao uerò quidpiā grauius. Primùm enim argoitur à parte negati- *Primum argumētum à parte negatiua.*
oa, nempe quòd à detractiooe oon differat. Ait enim libro Etymol. Isidorus, susurronem de sono locutionis appellari; quia nō in facie alicuius, sed in aure loquitur detrahendo; obi susurrare idem esse censet quod detrahe- *Isidorus.*
re. Et Leuit. 19. Non eris criminator nec susurro io populis. Et Eccle. 23. (ut suprà citatum est) Susurro & bilinguis maledictus erit; criminator autem & bilinguis idem esse apparet qood detractor. Secundò arguitur, ꝙ *Argum. 2.*
quanuis susurratio à detractiooe differat, non tamen sit grauior; peccata enim oris à maledictione malitiam contrahunt; detractor autem mala simpliciter de proximo spargit; cùm tameo susurrones satis habeant illa quæ apparentiam mali habent inculcare. Tertiò: Qui detrahit *Argu. 3.*
fratri suo, ot habetur Iacobi quarto, detrahit legi, atque adeò legislatori Deo. Vode maiorem contrahit grauitatem quàm sit in susurratione. Io cootrarium autem est il- *Prima conclusio.*
lud Ecclesiastic. quioto. Denotatio pessima super bilingoem; susurratori autem odium, & inimicitia & contumelia. Vbi peiores effectus tribuuntur susurrationi, quàm detractioni.

Ad quæstiooem duabus conclusiooibus respondetur. Prior; Susurratio etsi tam forma, quàm materia cum detractione cooueniat, fine tamen differt. Etenim tam susurro, quàm detractor mala in proximū oboquitur, idque clanculò, inque eius absentia: quare utrunque à contumelia differt. Atque hac ratione promiscuè apud Doctores ambo quandoque usurpantur uerba. Vnde super illud Ecclesi. quinto; Non appelleris susurro, ait
Glossa, id est detractor. Attamen si uerborum etymolo- *Glossa.*
giam consulas, detractio idē est (ot suprà diximus) quod famæ subtractio & diminutio. Susorratio autem solùm denotat claocularia m, atque adeo uitiosam loquutionē. Obidque forsan ex usus accommodatione, illam significat oblocutiooem, qua quis conteodit non tam famæ detrahere, quàm amicitias dissoluere; & ideo differt fine. Quapropter etsi tam susurro quàm detractor mala in geoere de altero loquantur, tamen in specie detractor illa disseminat quæ uerè siot mala culpæ; oempe quibus fama commaculetur; Susurro autem satis ducit illa proferre, quæ possint audientis animum ab alterius amicitia diuellere; etiam si sit booum dummodo uel malum appareat uel audieoti displiceat. Vt si apud prodigum de eius amico susurret, quòd sit pecuniarum tenax; & apud festiuum & dissolutum obmurmuret alterum esse nimis composi-
tum ac modestum. Discrimen hoc primum patet ex glos- *Probatio superioris conclusionis.*
sa super illud ad Romaoos primo, Susorrooes, detractores. quæ ait susurrones inter amicos discordiam seminare, detractores uerò aliorum bona negare aut minuere. Et Prooerbiorum. 26. Susurrooe subtracto iurgia cōquiescunt. Et Ecclesiasti. 28. Vir peccator (& est de susurrone ac bilingui sermo) conturbabit amicos, & io medio pacem habētium immittet inimicitiam. Quanuis & hoc *Scrupulus.*
etiam suprà detractori tribuimus, eidemque idem tribuit

ad

ad Gelantiam Hieronym. Quòd si nos interroges, utrum cùm multæ sint amicitiarum species secundùm Philosoph. 9. Ethicorum: alia scilicet quæ fundatur super bono honesto, & alia super utili, atque alia super delectabili, sint etiam diuersæ susurrationis species. *Solutio.* Respondetur negatiuè: Susurro enim tantùm contendit amicitias dissociare in genere. Tametsi dum alium scopum per illã uiam attingere contendit, hinc eius susurratio potest diuersas malignitatis maculas contrahere. Vt si quis in aures principis, aduersus alium susurret, ut eius honorem obtineat, ambitiosus est vel auarus: & si de marito susurret apud uxorem, ut amicitia inter eos sublata, eius potiatur amplexu, erit adulter. Sed hæc extra rem præsenté sunt. *Postrema conclusio.* Posterior conclusio: Susurratio genere suo, grauius peccatum est detractione, atque etiam quàm contumelia. *Ratio conclusionis.* Enimuerò (ut suprà dictum est) inde venamur peccatum esse grauius, quòd maius inferat nocumentum: eoq; nocumentum maius censetur, quo bonum sublatum est præstantius: amicitia verò præstantius bonum est, quàm fama & honor: ergo & susurratio pacis perturbatrix peior est quàm detractio & contumelia. Probatur autem ultima præmissa tum auctoritate Ecclesiastic. 6. Amico fideli nulla est comparatio. Tum & ratione, nam bona fama & honor in hoc utilis est, ut multorum quis amicitiam conciliet, atque adeò per regulam posterioristicam amicitia præstantior est quàm fama. Adde quòd post uirtutes, ad felicitatem comparandam, ut octauo Ethicorum ait Aristote. *Aristote.* nihil conducentius est quàm amicorũ copia. Sanè cùm non solùm amicorum omnia sint communia, uerùm omnes quadantenus homo unus. Quare cui legitimi abundant amici, nihil deesse in uita potest. *Obiectio.* Sed arguis etiamnum in contrarium. Detractor (ut suprà dictum est) amicos etiam dissociat, sicut susurro, non ergo differunt fine. *Solutio.* Respondetur quòd etsi per detractionem amicitiæ nonnunquàm euertantur, non est tamen ille detractoris scopus, sed tantùm famam deturpare, quæ ad inimicitias uiam sternit: finis autem proximus susurronis est easdem inimicitias cõflare: & ideo est turpior. De hac autem conclusione duo se offerunt minutiora dubia. *Primum dubium.* Primum de hac comparatione qua amicitia famæ & honori præfertur. Apparet enim fama inde pretiosior, tum quòd latiùs extenditur: plures enim sunt quibus studiosus notus est, quam quibus est amicus: tum etiam quòd est uirtuti propinquior. Nam qui moribus præstat, ilicò in aliorum notitiam uenit: etsi non tam facilè in amicitiam: propterea quòd non omnes sunt uirtutis amatores. *Solutio prioris conclusionis.* Ad hoc in primis respondetur, neque famam, neque honorem, neque uerò amicitiam, uirtutes esse: atque adeò neque spiritualia bona in quibus uera felicitas consistit: sunt tamen uirtuti agnata. *Aristot.* Vnde Aristote. 8. Ethicorum: Amicitia, inquit, non est uirtus, sed uirtuti proxima. Vbi de illa loquitur amicitia quæ hoc nomine uerè gaudet, nempe quæ ex bono honesto, hoc est ex uirtute proficiscitur. *Amicitia præstat famæ.* Nam quæ de utili aut delectabili initur, non est nisi secundum quid amicitia; sicuti & bona ipsa, quibus utitur. Et quia amicitia non gignitur ex uirtute nisi per eius notitiam; in qua fama consistit, inde fit, amicitiam præstantiorem esse quàm famam tanquàm eius finem: nam frustrà esset uirtutis notitia nisi homines ad studiosi amorem alliceret. *Ad argumentum factum.* Ac proinde in cœlesti beatitudine, propterea notitia illa mutua beatorum ad beatitudinem spectat, quod omnes eodem amore conglutinat. Vnde ad prius in contrarium argumétum negatur latiùs procedi famam, quàm amicitiã: nam quotquot notitiam habent integritatis hominis ac uirtutem præstantiæ, nisi corrupti ipsi sint moribus, ipsum amant. *Postrema dubitatio.* Ac perinde ad posterius negatur propinquiorem esse uirtuti formam quàm amicitiam. Immo amicitia germanior illi est; quapropter sicut uirtus nihil à fortuna pendet, ita & habere amicós potiùs à uirtute nascitur, quam à fortunæ temeritate. Alterum dubiolum est de grauitate peccati susurrationis. Ad quod facilè respondetur, quòd etsi genere suo mortale sit crimen propter nocumenti grauitaté, potest tamen ex leuitate materiæ esse ueniale. Verum autem aliquando contingere absque ulla culpa possit? *Responsio.* Respondetur primùm quòd susurrare ad dirimendam perniciosam amicitiam, dummodò citra infamationem fiat, uirtus est; etiam si nonnulla naturalia uitia hominis commemorentur. Vt si ad dimouendum hominem ab amica dicas esse deformem atque insulsam, &c. At uerò dissociare amicos quorum amicitia in uirtute & honesto fundatur, nunquam esse potest citra peccatum: & quidem mortale si ex amicis eõ tendas facere inimicos: nam si tantùm contendas amouere assiduam familiaritatem, esse potest ueniale. *Scrupulus.* An uerò quis possit amicitiam aliquorum dissuere non quidem illa intentione ut sint inimici, sed tanquàm medium ut se loco illius expulsi in amicitiam alterius insinuet; quia videlicet prælatus aut princeps non hunc ad tantam familiaritatem admittet, nisi alter excludatur. *Solutio.* Respondetur primùm, quòd alterum infamando neutiquam licet; sed tamen narrando aliqua eius uitia naturalia quæ sunt publica, forsan nullum est peccatum, quia unusquisque sine ui & fraude potest sibi commodum, cuius dignus est, procurare. *Obiectio.* Quòd si arguas, id est uerum nisi alter non repellatur à iure suo. *Dissolutio.* Respondetur quod quando illud ius ei per iustitiam cõpetit, nefas esset tali iure hominem expoliare; sed tamen quando gratuitò in amicitia alterius retinetur, non fit ei iniuria.

Ad primum argu. Ad primum igitur argumentum iam responsum est, quòd susurro secundùm illam generalem rationem qua malè de alio loquitur, detractor dicitur; differt tamé fine ut dictũ est. Ad illud aũt Leuit. 19. respõdetur criminatoré ut nomé sonat tã à susurrone quã à detractore differre. Est .n. ille qui aliena crimina præter ius, uel imponit uel denuntiat, uel auget & improperat, licet hoc etiam detractor aliquando susurroque faciat. Ad aliud uero Ecclesi. 28. concedimus & susurronem nonnunquàm esse bilinguem; nam duorum amicorum utriq; dicit quod ei displicet. Atque adeò alteri unum ac subinde alteri aliud, tametsi & detractor alia sit ratione bilinguis (ut supra diximus) quia aliud in absentia, aliud in præsentia loquitur. *Ad secundum argum.* Ad secundum respondetur, quod quamuis detractor semper quod malum est obloquatur, susurro autem non id semper, sed quod malum alteri apparet, est nihilominus susurratio peior; quia peccatorum grauitas non attenditur ex illo materiali obiecto, sed ex fine & effectu qui peior est in susurrone. *Ad tertium argum.* Ad tertium denique respondetur quòd qui detrahit homini, propterea censetur detrahere legi, quòd agit contra legé de dilectione proximi. Quapropter & susurro amicitiarum extinctor, quia nocentius eandem dilectionis legem transgreditur, Deum peiùs offendit; qui, ut habetur 1. Ioan. 3. dilectio est. Quapropter Prouerb. 6. Sex inquit sunt quę odit Dominus, & septimum (quasi omnium pessimum) detestatur anima eius. Atque illud septimum ille est qui seminat inter fratres discordiam.

ARTICVLVS II.

Vtrùm derisio sit speciale peccatum a præcedentibus distinctum, atque adeò mortale.

Primum argum. POst hæc, & de derisione etiam uidere superest, quale quantumque peccatum sit. Arguitur primò quòd non differat à contumelia, nam subsannatio idem esse uidetur quod derisio, eademque in contumeliam concidere. idque & ex materia & ex illato nocuméto comperitur. Nemo enim deridetur nisi de aliquo turpi, quod quidem si in faciem ei obijciatur, contumelia est: si uero clanculum, est uel detractio uel subsannatio. Item nocumentum quod per derisionem infertur, aut contra honorem est, & tunc est contumelia, aut contra famam, & tunc erit detractio, aut contra amicitiam, & tunc erit susurrus. Quod autem derisio non sit peccatũ

mortale

mortale arguitur, quia cùm derisio ludo fiat, ac sæpe inter amicos, non uidetur esse charitati contraria. Addo quòd neque derisio quæ in iniuriam Dei uergit esse apparet mortalis. Nam quicunque in peccatum recidit à quo per Dei gratiam resurrexerat, irrisor est eius etiam si peccatum illud sit ueniale: secundum illud Isidori, Irrisor est & non pœnitens qui adhuc agit, quod pœnitet: & tamen non quicunque relapsus in ueniale, est mortale. Item & simulator irrisor Dei est: secundum illud Gregorij, Per struthionem significatur simulator, qui deridet equum & ascensorem, idest Deum: & tamé non quęcunque recidiuatio neque simulatio est peccatum mortale. In contrarium est quòd irrisor fit ludo, cetera uero seriò, & ideo peccatum hoc ab illis differt. Et Prouerb. 3. legitur quòd Deus deridet illusores, deridere aút Dei, est æternaliter punire, ut testatur ille Psaltes, Qui habitat in cœlis irridebit eos. Vnde colligitur esse peccatum genere suo mortale.

Secundum argumentum quo tentatur altera pars agitatæ quæstionis.
Isidorus.
Gregorius.

Prima conclusio.

Ad quæstionem tribus facilimis conclusionibus respondetur. Prima est. Peccatum derisionis distinguitur à ceteris suprà nominatis. Probatur: Peccata quæ uerbis committuntur, ex intentione (ut suprà dictum est) existimantur, ergo diuersa eorum intentio diuersas inter ipsa constituit species. Sicut autem contumeliator honori intendit derogare, & detractor famam diminuere, & susurrator amicitiam extinguere, ita irrisor erubescentiam, & pudorem alteri offundere, qui quidem finis ab aliis discriminatur; ergo ab aliis specie secernitur. Differt præterea, ut dicebamus, quòd cetera seriò, irrisio uero sub ludi forma scommata sua tegit, unde & lusus dicitur. Quare irrisio frequentissimè in ironia uersatur, ut si deformem hominem pulchrum appelles, & infimè natum, ingenuum, & elinguem, disertum & elegantem. Ad subsequentium autem conclusionum intellectum præmeditandum est, quòd cum irrisio non sit nisi de aliquo uitio, aut morali aut naturali, prudenter discernendum est, an malum illud per se ingens sit & graue, an uero per se paruum: si enim per se magnum sit, non est secundum naturam suam irrisionis materia, immo eius commemoratio, ut seria improperatio natura sua reputatur, quare si in risum & iocum proferatur, hoc fit quia narratur ut paruum: Bifariam ergo uitium aliquod ceu exile & pusillum risu & lusu profertur, uidelicet uel tanquam paruum & tenue secundum se, aut respectu personæ quæ paruipenditur. Sit ergo secunda conclusio. Exponere peccatum alienum aut naturalem defectum irrisioni tanquam paruum, secundum se non est genere suo mortale, sed ueniale, si aliquo inde modo alter pudefiat, nam res esse potest tam exigui momenti, ut nullum sit peccatum. Conclusio est per se manifesta. Quoniam omne peccatum ratione leuitatis materiæ fieri potest ueniale. Dixerim autem genere suo, quoniam si quis uitium non adeo per se magnum alteri illudendo obiiciat, sciens irrisionem illum grauissimè laturum, peccatum contra charitatem committit. Vt si honestissimo uiro ac religioso quis in facie diceret absque arbitris fuisse puellæ loquutum, unde ille ingenti rubore suffunderetur, profectò non euaderet à mortali culpa illæsus. Tertia cōclusio, Si uitium quodpiam sub risu, & ioco in faciem hominis expuatur tanquam paruum, non quidem per se, quia magnum absolutè æstimatur, sed respectu personæ cui obiicitur, quę pro nili habetur, & ideo pro nihilo ducitur talis eum uitij denotare, peccatum mortale est, idque grauius quàm contumelia, tantoque enormius quanto personæ quæ illuditur maior erat habenda reuerentia. Probantur singulę partes, quoniam magnum uitium alteri in faciem obiicere peccatum est contumeliæ, quod (ut supra diximus) culpam affert mortalem, quod autem per ironiam uel sub risus schemate proferatur, re uera culpam non minuit, imò eo auget quòd tali irrisione persona adeo denotatur uilis, ut non magni pendatur tale uitium illi impingere. Sicuti nihil æstimatur pueros stultosque homines atque alios abiectæ sortis similium uitiorum nominibus denotare. Hoc enim rationem contemptus exaggeret, quare grauius est crimen quàm si serio per contumeliam talia obiicerentur uiris. Hinc palàm fit tertium conclusionis membrum, quòd quanto persona illa maioris erat reuerentiæ digna, tanto eiusmodi irrisionis schommata grauioris sunt culpæ. Quocirca dum in Deum eiusmodi irrisiones euomuntur, aut in fidem & religionem enormissima existunt blasphemiæ crimina. Vnde Isai. 37. Cui exprobrasti, & quem blasphemasti, & super quem exaltasti uocem tuam? Et subdi tur, ad Sanctum Israël. Post hanc secundum locum obtinet irrisio parentum. unde Prouerbio. 30. Oculum qui subsannat patrem & despicit partum matris suæ, effodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filij aquilæ. Deinde tertio loco habetur dirisio iustorum, nam cum honor sit uirtutis præmiū, iustu sobsannare est uirtutibus ipsis & quadantenus Deo iniuriam irrogare. Quin uero & hæc nonnunquam ob insignem uiri sanctitaté excedere illam potest quæ est in parentes. Et contra hos irrisores legitur Iob. 12. Deridetur iusti simplicitas. Quod quidem derisionis genus nocuum est & pestiferum, quippe quo homines à uirtutum exercitio prę pudore retrahuntur. Vnde Greg. Qui in aliorum actibus exoriri bona respiciunt, mox ea manu pestiferæ exprobrationis euellunt. Circa hanc tertiam cōclusionem, nam de aliis nullum est dubium, scrupulum ingerit argumentum quòd cum contumelia contra honorem existat, derisio autem cōtra uerecundiam, honor uero præstantius bonum sit uerecundia, uidetur contumelia grauius crimen quàm derisio. Respondetur nihilominus quòd uitiorum grauitas non inde semper sumitur unde eorum species distinguuntur: secernitur. n. derisio à contumelia ex fine diuerso, quæ. s. erubescétiam & pudorem efficit, grauitas tamen eius perpenditur ex maiori contemptu qui est in derisore quàm in contumelioso. Illa enim ratione diximus contumeliam peiorem esse detractione, licet fama cui per detractionem officitur, prætiosius donum sit quàm honor. Adde, quòd irrisio adiunctam semper habet contumeliam, quippe qua in præsentia irrisi improperatur eius uitium, sed singulari modo. Quòd autem irrisio Dei, aut fidei, aut religionis, aut cuiuscunque uirtutis sit nocentissima, inde patet, quòd multi aliás probatę uirtutis, nempe qui alia uitiorum monstra debellarunt, quoniam à filiis huius seculi hypocritæ nominantur, atque ideo quòd egregiè uiuunt subsannantur, pudefiunt in publico egregiis uirtutibus nauare operam. Cuius ideo familiam suam Christus admonitam prouidè curauit. Primum Matth 5. ubi singularem beatitudinis gradum illis proposuit quibus homines ob id maledicerent, quòd mundum ludibrio haberent, & eius sapientiam stultitiam reputarent, & ueluti stulti in mundanorum oculis uiuerent. Et Matth. 10. Qui me confessus, inquit, fuerit coram hominibus, confitebor ego eum coram patre meo, qui in cœlis est. Et apertius Luc. 9. Qui me erubuerit, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet cum uenerit in maiestate sua, & patris, & sanctorum Angelorum.

Ratio conclusionis.
Documentum.
Secunda conclusio.
Probatio.
Tertia conclusio.
Suadetur postrema conclusio quoad omnes sui partes.
Primus gradus irrisionis.
Secundus gradus.
Tertius.
Gregorius.
Scrupulus.
Solutio.

Ad primum igitur argumentum respondetur quòd subsannatio & irrisio licet fine conueniant pudefaciendi, differunt tamen in modo, quia irrisio solo fit uerbo, & cachinnis, & scommatibus potissimum ironiæ: subsannatio uero gestibus alijs, ut detorto rugatove naso, ut habet glossa, super illud Psalmi secundi. Qui habitat in cœlis irridebit eos. Aut prolatis labijs, aliisve seu membrorum seu rerum figuris ostensis, quibus uitium hominis subnotatur. Talis uero differentia speciem non uariat, eo quòd gestus illi omnes uerborum uice funguntur. Differt tamen utrunque à contumelia sicuti erubescentia à dehonoratione. Est enim erubescentia, ut ait Damascenus inhonorationis timor. Ad aliud eiusdem argumenti membrum respondetur, quòd etsi irrisio non fit nisi de aliquo turpi, quare in materia cum contumelia & detractione conuenit, tamen effectu differt. Tria. n. sunt quæ homo uirtutum usu apud homines commeretur,

Ad primum argumentum
Ad aliud membrum eiusdem argumenti.
Tria sunt quæ homo

uirtutũ usu apud alios promeretur. tur: scilicet & honoris reuerentia, & fama apud alios, & apud seipsum bonæ conscientiæ gloria, secundùm illud 2. ad Corinth. 1. Gloria nostra hęc est, testimonium cõscientiæ nostræ. contumeliosus ergo & detractor turpia dicunt, vt honori & famæ officiant. derisor autem & subsannator, ut per erubescẽtiam & pudorem gloriam conscientiæ illi alteri adimat. *Ad tertium membrum.* At per hoc responderut ad tertium membrum: nempe aliud esse detrimentum derisionis ab alijs: scilicet inquietatio ac turbatio tranquillitatis conscientiæ quæ magnum bonum est, secundùm illud Prouerb. o. 15. Secura mens quasi iuge conuiuium. Pabulum enim conscientię, nempe quo homo animam suam saginat, cogitatio est uirtutum, quibus Dei fauore in eius gratia perstat. *Ad secundum argum. principale.* Ad secundum argumentum respõdetur, quòd etsi ludus de se nihil importet charitati contrarium, respectu illius personæ cum qua lusus initur potest nihilominus ratione materię charitati aduersari propter contemptum. *Ad tertium argum.* Ad tertium respondetur, quòd neque qui in peccatũ recidit etiam mortale, neq; hypocrita officium simulans directè irrisor est Dei, quoniam potest uel ex infirmitate uel ex ignorantia relabi: sed interpretatiuè talis habetur: quia quãdam irrisoris effigiẽ præ se fert, dum quod in pœnitentia promisit non seruat. Adde quòd uenialia iterare non est propriè recidere, cùm non sit à gratia Dei casus. sed est dispositio quædam ad casum. *Ad quartum argum.* Ad quartum denique respondetur, quòd etsi derisio quatenus ludum importat, leuius quidpiam sonet quàm contumelia & detractio, nihilominus quia maiorem habet contemptum, inde fit grauior.

QVAESTIO DVODECIMA, DE MALEDICTIONE.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 67.

ARTICVLVS I.

Vtrùm cuipiam sit licitum alteri maledicere.

OSTREMA iniuria quę uerbis infertur, est maledictio: de qua primũ quęritur, utrum sit quoquo pacto licita? *Primum argum.* Arguitur enim à parte negatiua: Apostolus nanque (in quo Christus, ut 2. ad Corin. 13. ipse asserit, loquebatur) *Paulus.* præcipit ad Rom. 7. dicens: Benedicite; & nolite maledicere: & ut habetur Danielis 3. Omnes tenemur Deum benedicere. Ait enim, Benedicite filij hominum Domino. & tamen ex eodem ore (ut Iacob. Apostolus cap. 3. docet) non potest Dei benedictio & hominis maledictio procedere: ergo nulli licet alterum maledicere. *Secundum argum.* Secundò arguitur ratione: Nam qui maledicit, optare alteri increpareq́ue censetur malum. Quæ quidem animi affectio cum charitate pugnat. Quin uerò neque diabolus ipse malitia obstinatissimus licitum apparet ut maledicatur: quippe cùm Ecclesi. 20. legamus, cùm maledicit impius diabolum, maledicit ipse animam suam. *Tertium argum.* Tertiò denique arguitur: Si quempiam maledicere licet, hoc est quia malus est, tamen cùm aliena corda nobis non pateant, hac ratione non apparet licita maledictio: vnde super illud Nume. 23. Quomodo maledicam cui non maledixit Dominus? ait gloss. Non potest esse iusta maledicendi caussa, vbi peccantis ignoratur affectus. In contrarium autem existit maledictio illa Deut. 27. Maledictus qui non permanet in sermonibus legis huius. Et Eliseus, ut 4. Reg. 2. legitur, maledixit pueris sibi illudentibus.

Diuisio trimembris. Quanuis usitatius sit multò, maledicere alteri, quam alterũ; tamẽ inter morales philosophos usus etiam obtinuit, vt ad explicãdũ affectũ quẽ qs in aliũ exhibet, maledicere, cũ casu etiã accusandi copuletur. Ad quæstionẽ ergo trimẽbri diuisione pmissa, trina cõclusione respõdetur. Est enim maledicere idẽ q̃ malũ dicere; id quod trifariã cõtingit; Vno scilicet modo sub forma enunciationis, uitium alterius referendo; atque hoc quidem nihil ad pręsentem quæstionem attinet; sed ad uitium detractionis, aut contumeliæ, aut aliorum quæ hactenus explicata sunt. Secũdo uerò modo, maledicere aliquid contingit per modum caussæ aut effectricis aut motricis; qua scilicet alius quispiam ad agendum mouetur. Atque hoc idem primùm ac propriè Deo per excellentiam competit, qui solo uerbo condidit uniuersa; secundùm illud Psal. Dixit, & facta sunt. Quapropter Deo benedicere idem est quod bonum impartiri; & maledicere idem quod malum inferre. Secundum autem Deum suo quoq; gradu & ordine competit, etiam hominibus qui imperio suos mouẽt subditos ad aliquid exequẽdũ, ad quẽ exprimẽdũ affectũ instituta sũt verba imperatiui modi. Tertiò demũ mõ dicere expressã sio quædã est affectus id desiderãtis q̃ uerbo exprimitur cui quidẽ affectui uerbũ inseruit optatiui modi. Et hic ꝓpriè modus vulgò appellatur maledictio aut benedictio; puta boni malive imꝓcatio. Ex quo fit, q̃ dicere his duobus postremis modis, uelleq́; id, q̃ dicit̃ secũdũ bonitatẽ & malitiã, se cõsequũtur; nẽpe ut qualis bonitas aut malitia latet in uoluntate dicẽtis, talis depromatur in dicto. *Prima conclusio.* His ergo præhabitis sit prima conclusio; Imperare ut alij malum fiat, optareque aut imprecari malum quatenus malum illi est; nempe quasi illud proposito suo intendens; peccatũ est genere suo mortale. Conclusio manifesta est; Nã malũ alteri uel exhibere uel optare, charitati apertè repugnat. *Secunda conclusio.* Secũda cõclusio; Malum sic imperare, optare, aut imprecari ut rationẽ induit boni, licitũ est & quãdoque necessarium officiũ. *Probatur.* Probatur; Nõnunquã malũ peculiaris personæ ut mediũ cõcipitur ad assequutionẽ boni; nã licet malũ ꝑ se nõ sit necessarium medium boni finis; ẽ malitia tamẽ hominum accidere põt ut sit cõducẽs, tali ergo casu sicut uoluntas eiusmodi finis bona est, ita & imperatio & imprecatio illius medij, licet sit personæ incommodum. Quapropter tunc eiusmodi affectio nõ est per se propriè maledictio, sed accidẽtariè, quia tunc non per se malum intenditur, sed bonum, quemadmodũ mors quã qui seipsum defendebat, intulit. *Tertia conclusio.* Tertia cõclusio; Imperium huiusmodi & imprecatio mali bifariã potest rationem boni induere. Vno modo quia rationem habet iustitiæ quẽadmodum Deus ac subinde humanus iudex licitè malefactorẽ maledicit, supplicio eum adiudicãdo; quemadmodum & sancta ipsa ecclesia dum anathemate rebelles percellit, iure & merito maledicit. Atque hac ratione & prophetæ sæpè maledicunt, malè peccatoribus imprecantes, diuinæ sese accommodantes uoluntati. ut est illud, Confundantur superbi; quia iniustè iniquitatem fecerunt in me. ac totus Psal. 108. Constitue super eum peccatorem, & diabolus stet a dextris eius. & Psal. 100. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, ut disperirent de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem, tametsi eiusmodi imprecationes nonnunquam uim habeant propheticarum pronunciationum. Secundo modo contingit malum alteri imprecari sub ratione utilis, qua utiq; ratione licet ei imprecari, qui moribus corruptus est ægritudinem aliquã, aut aliã calamitatem, qua salubriter castigatus cautius resurgat. *Documentum.* Circa has igitur cõclusiones, idipsum recolendum est, quod suprà de alijs uerborum iniurijs adnotauimus, nempe ad iudicandum maledictionis culpam, ꝑpendendum esse animi propositum. Quapropter cùm parentes filijs maledicunt nullum intus habentes mali desiderium, nunquam est peccatum mortale; quanuis cõsuetudo profectò pessima est, & hominibus infimæ classis peculiaris; neque ad correctionem quidquam conferens, præterquam quod ipse maledicendi impetus sæpe iram in odium concitat, atque animum mutat, ut quidquid malorum imprecantur, ferè illis optent. Ad hæc demum Diaboli appellatio, qui illum cui maledicitur, importet, uix à mortali peccato excusari potest. Est

enim blasphemiæ genus & scandalum, sempiternam morté alicui imprecari. Neq; uerò quod maledicétē post cōmissā maledictionem dicti pœniteat indicium est non præcessisse cōsensum atque adeò culpā, sed duntaxat est signū impetū illū non tā ex habitu quàm ex passione emanasse. Leuiores autē maledictiones plurimùm sunt uenialia peccata. Atqui (ut art. proximo de susurratione dicebamus) ex maledictionis obiecto, peccatū ipsū speciē trahit. Qui enim imperat imprecaturve homicidiū, homicida reputatur, & qui imperat furtum, fur: non autem qui imprecatur ut ab alio quis suis spolietur numis. Hoc autem adnotādū est discrimen inter maledictionem sub forma imperandi, atque alteram imprecatoriam. Qui enim imprecationis tenore alteri maledicit, si nullā habeat malam intentionē neq; scandalū det, nullā committit culpā: qui uerò ut malum fiat, imperat, licet nihil habeat sinistræ intentionis, sed fictè id faciat, potest incautus caussam damni dare; atq; adeò tantū committere peccati quanta fuit cautelæ negligentia: Vt si quis famulis præcipiat ut nudis gladijs quēquam terrefaciant ex quo aliquid læsionis aut incommodi subsequatur. Sed quia scandali meminimus, illud maximè datur ratione personæ maledicentis: prælatus enim aut quæuis grauis persona uix sine scandalo potest male subditis precari. Quòd autē filij parētibus, aut inferiores superioribus maledicant, id quidem neque per iocum licet. Esset enim non modò scandalum, sed contumeliæ genus; tanta est reuerentia quæ illis debetur.

Argum. contra tertiam conclusionem. Contra tertiam demum conclusionem existit argumétum, quòd personæ priuatæ non liceat optare alicui malum, tanquam medium ad assequutionem boni: quoniam quòd facere non licet, nemo uidetur optare aliteri posse: nemini autem priuatæ personæ licet illi qui corruptis est moribus damnum dare ut emendetur: ergo neque illud liceret ei optare. *Solutio.* Respōdetur autem perempta priori præmissa. Nam quanuis mihi non liceat malum alteri inferre, quia non sum minister iustitiæ, licet tamen mihi optare ut Dei permissu (penes quem summa potestas est) aut publica auctoritate, malum ei obtingat, quo flagello resipiscat. Neque uerò solùm ob spirituale bonum optare uitioso possumus temporale malum, uerùm & ad cauēdum aliud temporale peius. Enimuerò optare possumus dilapidatori iactum bonorum temporale aliquod incommodum, ne ludo ac lusibus illa decoquat. Quinetiam & mortem alicui optare possumus, licet nobis constet uiam perditionis ingressum ire, ut nostræ reipublicę mala caueantur, pasque & tranquilitas contingat. Potest enim quisque Turcæ mortem, & clades omnes imprecari, ut ab eius tyrannide liberemur. Quin uerò & Christianis hostibus qui nos iniultè persequuntur, quando alia non pateuisset uia, licitum est idipsum optare.

Ad primū argum. Ad primum igitur argumentum respondetur, sacris illis testimonijs hoc solum conuinci, quòd malum, quatenus malum est, nemini licet imprecari, ac perinde ad *Ad secundum argu.* secundùm respondetur, quòd qui malum alteri bono fine et proposito imprecatur, non illi malum simpliciter optat, *Ad tertium argum.* sed bonum. Ad tertium respondetur, quòd diabolum quātum ad eius naturam maledicere non licet. quippe quæ Dei figmentum est. Tametsi propter eius culpam id licitum sit, secundùm illud Iob. 3. Maledicant ei qui maledicunt diei. Sensus autem citatæ auctoritatis Ecclesi. 21. est quòd cùm impius diabolo propter eius culpam maledicit, seipsum simili ratione iudicat maledictione dignum. *Ad postremum argu.* Ad illud autem postremo argumento inductum respondetur, quod ille Balaam meritò renuebat populo Israelitico maledicere: quippe cui constabat eidem populo Deū benedicere. Secus autem res habet de peccatoribus quorum culpas, licet eorum corda non inspiciamus, externis signis atque documentis perpendimus: & ideo illis possumus in rem suam maledicere.

ARTICVLVS II.

Vtrùm creaturæ etiam irrationali maledicere liceat.

SVperiori articulo, quo de maledictionibus quæ in hominem iactantur definitum est, alterum de irrationali creatura subiungitur. *Argu. partis negatiuæ.* Arguitur enim quòd non liceat illam maledicere. Maledictio nanque aut in pœnam licet, aut ad emendam culpæ: creatura autem irrationalis neque culpæ est capax, neque uero pœnæ: immo nihil in creatura irrationali est nisi natura quæ Dei opificium est, eiusque instinctu appulsuque agitur: quare qui ei maledicit, in Deum respergit iniuriam. In contrarium est quod Dominus, ut Matth. 20. narratur, ficulneæ maledixit. Et Iob diei natali suo, ut eius habet historia cap. 3.

Ad quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. *Prima conclusio.* Prima; quæ ceterarum est fundamentum, Benedictio ac maledictio per se propriè in solam potest conijci rationalem aut intellectualem creaturam. *Probatio.* Probatur; Benedictio & maledictio in eam tantùm rem competit cui bonum ac malum ad felicitatem seu infelicitatem pertinens contingere potest; id autem soli creaturæ spirituali aut homini congruit. Nam brutæ animantes quæ suarum actionum dominium non habent (ut libro 4. q. 1. demonstrabamus) neque felicitatis capaces sunt propriè aut iustitię; neque infelicitatis & iniurię. Consistit enim felicitas in assequutione ultimi finis, quem creatura per suas actiones intendit: irrationales autem atque inanimæ creaturæ nec fines agnoscunt, neque illuc quidpiam referunt, neque ideo ius propriè ad rem aliquam per se habent, sed quidquid sunt, hominis sunt. Maior autem dubitatio est de priore præmissa, *Obiectio.* Nam etsi irrationalibus creaturis neque bonum neque malum accidat ad felicitatem pertinens suam, famescunt tamen, infirmantur, & moriuntur, quę quidem mala possumus eis imprecari, atque adeo eis maledicere. *Solutio.* Ad hoc ueruntamen respondetur, bona aut mala quæ per benedictionem aut maledictionem imprecamur, non esse illius generis quæ merè sunt naturalia, & generalia Dei cōcursu lignis ac saxis contingunt, sed quæ sub speciali prouidentia Dei ad humanam felicitatem referuntur; hoc enim imprecatio optatiui modi, designat. Hinc ergo gradus fit ad conclusionem secundam, *Secunda cōclusio.* Benedicere ac maledicere irrationales creaturas, contingit in ordine ad hominem propter quem creatæ sunt, ita ut earum maledictio aut benedictio in hominem ipsum refundatur. *Ratio conclusionis.* Probatio est quod earum bonum & malum ad nostram felicitatem & infelicitatem refertur. Tribus autem præcipuè modis relatio eiusmodi cōsideratur. Primo quidē, per modū subuētionis, quatenus scilicet eorū seruitio adiumentoque utimur. Et ideo qui agris sterilitatē imprecaretur, hominibus faceret iniuriā, quibus arua fructus ferūt, & qui armētis aut pecoribus optaret mortē, dominio damnū illud optaret, Quare & in pœnam delictorū nostrorū sterilitates accidere solent, & iumētorum pestes. Atque hac ratione dominus Gene. 3. maledixit, dum ait, Maledicta terra in opere tuo, ut scilicet sudore uultus sui uictum quæritans pœnas suę culpæ lueret. Et econuerso Deut. 28. eidē benedixit, ubi ait. Benedicta horrea tua, ac subinde maledixit dicens, Maledictum horreum tuum. Secundo modo irrationalis creatura homini per modum significationis inseruit. Qua ratione Dominus maledixit ficulneam, in significationem Iudaicæ sterilitatis. Tertio denique modo eadem irrationalis creatura ad nos per modum continētis refertur, ut tempus & locus. Atque hac ratione Iob maledixit diei natiuitatis suæ. Non quidem malè hominibus precando, ut ille facit qui aeris inclementiam in frugum detrimentum desiderat. Peccaret enim tunc, cùm tamen Iob. 1. legatur quod in omnibus illis non peccauit. Et cap. 2. commonuit Deus Sathanam ne animam illius tangeret, sed maledixit illi diei propter amorem potiùs humani generis, ac potissimùm Dei. Nempe propter culpam originalem quam sui conceptione contraxit, & propter

pter calamitates atq; ærumnas inde humano generi fuecrescentes. Atq; ad hunc modum reducitur maledictio Dauidis 2. Reg. 1. qua montibus Gelboe malè precatus est, nempe ubi clades Saulis & populi contigit. Tertia cõclusio: Maledicere autem rebus irrationalibus, immo & dæmonibus, ut suprà diximus, quatenus creaturæ Dei sunt, blasphemia est. Quarta demum; Maledicere eisdem secundùm se consideratis, otiosum ac uanum est, ac subinde illicitum. Conclusio hæc ex prima manifestè colligitur. Ex his cordatissimus quisq; elicere nouerit, quonã; liceat tempestates, æruginem, & locustam, aliaque id genus portenta maledicere. Absit enim tanta sacrorum irrisio, quanta fieri inter aliquos rusticos fertur: nempe q locusta & bruchus patrono illis ac procuratore, ut fertur, consignatis, in iudicium euocantur, & contestata lite caussa utrinque agitur, ac demum anathematis censura exterminantur. quę enim res maiori ludibrio digna contingere Christianis potest, quàm cum eiusmodi portentis ac uermiculis & uolucribus quæ mero naturali instinctu aguntur seriò res agere? Quod ergo in eiusmodi calamitatibus licet, id tantum est, ut diuinum auxilium aduersus dæmones legitimis exorcismis implo remus, qui in ultionem delictorum nostrorum permittente diuinitus solent eiusmodi incursionibus ac turbinibus nos infestare. Atque fortè ratione licet terminos benedicere, quamuis hoc non sit adeò necessarium: sed satis est Deum pro fructuum prosperitate exorare. Benedicere autem campanas religionis habet prætextum, sicut benedicuntur calices, quanquam in his non negauerim quin possit nonnunquàm superstitionis nonnihil commisceri. Argumentorum ergo solutiones, per ea quæ dicta sunt, liquent.

Tertia conclusio.

Quarta cõclusio.

Rusticorum portentosa superstitio

Qua uia occurrentibus calamitatibus obuiandum sit.

ARTICVLVS III.

Vtrum maledictio, peccatum sit genere suo mortale, idemque detractione peius.

POstremo quæritur de culpæ maledicentium grauitate: uidetur enim nõ esse genere suo mortalis: tum quòd Aug. in homil. de igne Purgatorij, inter leues culpas & hanc commemorat: tum quòd malefacere peius est quàm maledicere: & tamen non quicunque malefaciens mortaliter delinquit. Quòd autem econtrariò grauius sit peccatum quàm detractio, inde primùm apparet, quòd maledictio genus quoddam blasphemiæ est, ut habetur in glossa super illud canonicæ Iudę. Quòd cùm Michael Arcangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore, nõ est ausus iudicium inferre blasphemiæ: blasphemia autem grauius peccatum est detractione. Adde quòd maledicens suo imperio caussa est mali; qui autem detrahit, solùm id malum significat quod existit; peius autem est caussam esse quàm signum. In contrarium autem utriusque partis est, quòd nihil à regno excludit, nisi mortale peccatum, à quo tamen maledictio excludit, secundùm illud 1. ad Corin. 6. Neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Quòd autem non adæquet detractionis grauitatem ex eo constat, q maledictio licita esse quandoque potest, detractio uerò nunquam.

Primum argum.

August.

Secundum argum.

Ad quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima, maledictio secundùm genus suum peccatum mortale est. Loquimur enim in proposito de maledictione illa quæ fit intentione mali: nam quæ bono fit proposito non adducitur in quæstionem peccati. Probatur conclusio. Imperare malum alteri infligendum, sicuti & illud cuipiam imprecari, aduersum est genere suo charitati cuius ingeniũ est bona dilectis optare; occidit ergo hoc uitium maledicentis animum. Quo fit ut tanto sit grauius quantò & personam chariùs amare tenemur: aut malum quod illi optamus, perniciosius est ac nocentius. Vnde Leui. 20. Qui maledixerit patri, uel matri, morte moriatur. Secunda conclusio: Potest nihilominus contingere ut maledictio sit uenialε peccatum, uel propter exilitatem mali quod imprecamur, uel propter defectum deliberationis: nẽpe uel q ex leui motu, uel lusu, uel fortè ex surreptione uerbum ore labitur: uerborum enim significatio, atq; adeò culpa ex affectu potissimùm pensanda est. Ex his id quod art. 3. diximus, apertius fit: nempe maledictionis peccatum multiplicis esse speciei. Est enim perinde de illo ac de odio censendum; unde si maledictio in genere fiat, nullo in specie explicato malo, ut si quis dicat maledicaris à Deo: tunc committitur generale maledictionis delictum: si uero, ut dicebamus, mortem fuerit alteri ex animo imprecatus, homicidium mente commisit. Tertia conclusio: Maledictio quæ simplex exprimit desiderium, genere suo minoris est culpæ quàm detractio. Probatur ex his quæ suprà dicta sunt. Primùm enim detractor, sicuti & contumeliator, malũ culpæ dispergit obiectiuè aduersus alterum; qui autem simplex est maledictor, non optat alteri nisi malum pœnæ, puta mortem, aut uarias calamitates, aut fortè culpam sub ratione pœnæ; culpa uero grauius malum est ac nocentius quàm pœna; est ergo hac ratione detractio, ac subinde reliqua uerborum peccata maledictione grauiora. Secundo & id confirmatur ex proferendi modo. Detractio enim & contumelia ac derisio est enuntiatio assertioque mali, simplex uero maledictio (nil enim modo de imperio loquimur) non est nisi solum desiderium; peior autem est enuntiatio & assertio quàm desiderium; nam desiderans non statim desiderio suo caussa est mali, sicuti qui enuntiat caussa est infamiæ; fit ergo ut detractio peior sit simplici maledictione. Attamen desideriũ internum mali, malitia sortitur sui obiecti. Vnde Chrysostom. super Matthę. Cùm dixeris maledic ei, & domũ euerte, & omnia perire fac; nihil ab homicida differs. Quarta, conclusio; Maledictio quæ per modum imperij fit, cùm rationem caussæ habeat, potest esse detractione grauior; si modo ingentius nocumentum inferat, quàm sit famæ denigratio. Erit autem tunc leuior, dum leuius damnum per ipsam detur. Hæc autem audienda sunt secundùm id quod per se ad rationem horum uitiorum attinet; possunt; namque alia considerari accidentia, quibus prædicta uitia uel incrementum accipiant, uel decrementum. Vnus tamen scrupulus reliquus fit circa tertiam conclusionem, qua dictum est simpliciter maledictionem eo esse leuioris culpæ quàm detractionem, q non est caussa mali. Arguitur enim contrà. Maledictiones parentum in filios esse sæpè solent efficaces; nam hac ratione sunt extimescendæ. Deus enim nonnunquàm eiusmodi imprecationibus annuit; ac potissimùm sanctorum; uti de Helia legimus 4. Reg. 1. q ob suam maledictionem ignis de cœlo cadens deuorauit unum, ac subinde alterum quinquagenarium. Et de Eliseo cap. 2. quòd cùm maledixisset pueris nomine Dei, egressi, duo ursi de saltu lacerauerunt quadraginta duos. Respondetur primò q dictum Diui Thom. intelligitur de uerbis exterioribus; illa enim non sunt perinde caussa sicut uerba detractionis per quam proditur secretum peccatum alterius. Secundo intelligitur de maledictione, quæ fit mala intentione; illas enim Deus non eo modo exaudit, quo iustas imprecationes parentum ac sanctorum. Ad primum igitur argumentum iam responsum est: Et ad secundum respondetur, q glossa illa intelligitur de maledictione qua creatura maledicitur, quatenus creatura est Dei. Et ad postremum, quod concludit maledictionem per modum imperij, peiorem esse detractione.

Prima conclusio.

Probatio cõclusionis.

Secunda conclusio.

Corollarium

Ratio conclusionis.

Confirmatio

Chrysost.

Quarta cõclusio.

Scrupulus.

Solutio.

Ad primum argum.

Ad secundum argum.

FINIS LIBRI QVINTI
DE IVSTITIA ET IVRE.

DE IVSTITIA ET IVRE.

PROOEMIVM.

Materia & sequentium librorum.

O deniq; destinati operis prouentũ nobis est, cuius præcipuè gratia de illo cœpimus cogitare. hæc inquã usurarũ cõtractuum, cambiorumq; ac simoniarũ sylua in aĩum potißimè nobis induxit, ut tantã operis molem aggrederemur. Videmus.n. instantia tẽpora hmõi iniustitiæ auaritiæq; portentis usq; adeò scaturire, vt vix reliqua nobis fiat spes veritatẽ persuadendi. Nauabimus nos tamẽ pro captu nostro, suffragãte Dei numine, operas nostras, ceterũ, ipsius erit, pectora eorũ, quorũ interest, tangere, vt secundũ veritatẽ afficiãtur ad mores, quorum nimirum gratia, auctore 2. Ethico. Aristotele, tractatio omnis moralis Philosophiæ instituitur. Quò ergo ad seriem dicendi identidem spectemus, in capite superioris libri sic tractationem iniustitiæ commutatiuæ partiti sumus, vt (quæ Arist. 5. Ethic. c. 2. diuisio est) in eodem præcedenti libro de iniustitia diceremus, quæ ab inuoluntarijs uiolẽtisq; acceptionibus proficiscitur: in hoc autem & subsequenti subinde alterum iniustitiæ membrum explicaremus, quæ in his pactis atque conuentis uersantur, quæ homines sua sponte faciunt. Hunc ergo Sextum librum de usuris & cõtractibus peculiariter expendimus quæ sub tit. de Iustitia & Iure, insignẽ habet locum. Et quidẽ S. Tho. duas duntaxat de hac re disputauit capitales qõnes: unã. s. De emptione, atq; alterã De usura, in quibus tota contractuũ materia uirtute cõtinetur. Enimuerò (quod ceu basis totius tractatus prænotandũ est) oĩs iniustitia cuiuscunq; cõtractus ad alterũ duorũ capitũ reducitur. Aut.n. pretiũ de re exigitur, quæ nullius est pretio ciuili digna; & hoc in tẽporalibus reducitur ad usurã: & in spiritualibus ad simoniã. Aut res pretio æstimabilis iniusto, per excessum traditur, per defectũue recipitur, & hoc reducitur ad iniustitiã uẽditionis & emptiõis. At uerò quia prædictas dũtaxat qõnes duas easdẽq; breuißimas tractare cõstituit, illã de emptione alteri de usura ordine prætulit, eò ꝙ emptio dignior uidetur cõtractus. Nobis aũt, qui de oĩ emptionis specie ceterorũq; cõtractuũ natura patẽtiorẽ locupletioremq; tractatũ instituimus, operæpretiũ est ordinẽ alterũ sequi. Nã cùm tota cõtractuũ iniustitia ad usuræ figurã exigẽda sit & perpendẽda, necessum fuit, eius naturã in capite statim enucleare, ne filũ posteà cõtractuũ qõ hac nobis interrũperet. Neq; præterea ratio huius ordinis bona deest, utpote ꝙ à maiori iniquitate exordium sumat. Iniquius enim est pretium inde quærere, unde nullum debetur, quàm unde iustum debetur, iniustum extorquere.

Arist.

Fundamentum.

QVAESTIO PRIMA, DE VSVRA.

S. Thomas. 2. 2. quæstio. 78.

ARTICVLVS I.

Vtrùm usuraria mutuatio genere suo sit peccatum mortale.

AD rem ergo ut descendamus, quæritur primò, an usuraria mutuatio peccatũ sit genere suo mortale? Et arguitur à parte negatiua: Primùm exẽplo Christi, qui nostrorum est morum norma. Ipse enim Luc. 19. se ipsum affirmat usuras exigere. Secundò, & lex diuina priscis patribus data, quam ideo Dauid Psal. 18. Immaculatam appellat, quòd prohibebat peccata, permittebat nihilominus usuras. Legimus enim Deut. 23. Non fœnerabis fratri tuo ad usurã, sed alieno. Quin uerò & eo. lib. cap. 28. id ceu præmium illis mortalibus proponebat. Fœnerabis gentibus multis, & ipse à nullo fœnus accipies; ergo fœnerari ad usuram licitum est. Tertiò, & leges humanæ quibus iustitia inter homines constituitur, usuras permittunt: ut patet totis titulis. de usur. ff. & C. ergo illæ sunt licitæ. In contrarium est præceptum Exod. 22. Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor: neque usuris opprimes. Et Dauid inter eos qui habitaturi sunt in tabernaculo Dei connumerat illum, qui pecuniam suam non dedit ad usuram.

Primum argum. *Secundum argum.* *Tertium argum.*

In capite statim quęstionis de nomine usuræ, ut moris nobis est, hoc prænotemus, quòd Latinis non dicitur, quasi usus æris, ut illi autumant, qui syllabarum collisionem superstitiosè rimantur: sed si primæuam eius significationem specter, idem est prorsus quod usus. Vnde Cicero aduersus Verrem: Cur piratis lucis usuram tã diuturnã dedisti? lucis ergo usura idem est, quod lucis usus, puta uita. Mox idẽ nomẽ ad id descẽdit significandũ, quod ex usu cuiusq; rei tanquã eius fructus accrescit. Idẽ libr. de Senect. Terra nunquã sine usura reddit quod accepit. ubi fructus apellatur usura seminis. Et Tusc. quęst. lib. 1. Natura dedit usuram uitæ, sicut pecuniæ; nulla præstituta die. Dicitur ergo ab usu, usura, sicuti à fœtu fœtura, & à cultu cultura. Quapropter secũdùm has significationes non est nomen uitij. Veruntamẽ inde tertiò more & usu accommodatum est ad significandum id peculiariter, quòd ex usu pecuniæ aut rei cuiusq; usu consumptibilis sorti excrescit. Et ratio forsan accommodationis huius est ut nomine ipso, rei peruersitas per antithesin denotaretur: nempe quòd cùm talium rerum usus, quippe qui re ipsa absumitur, sterilis per se sit, ueluti fructuosus æstimetur. Quocirca usura secundùm hoc significatum, ceu nomẽ delicti usurpatur. Appellatur deinde & usura ut 1. Poli. cap. 7. auctor est Arist. fœnus. Et est allusio ad Græcam ætimologiam. Quod enim nos usuram, Græci τόκον appellãt, ἀπὸ τοῦ τίκτω quod est pario. Sicut. n. aialia proles sibi similes pariũt, sic & pecunia pecuniã. Quare maximè inquit Philosophus contra naturam est hic acquirendi modus. Haud enim nummus ueluti terra, aut pecus, fœcundus est, ut pariat. Dicitur ergo Latinè fęnus, quasi fœtus. quanuis inter iuris doctores tãtum discriminis intersit, ut nomen usuræ latiùs pateat, & ut dialecticè dicamus, superius sit, quàm fœnus: nempe quòd fœnus duntaxat pro usura strictè sumpta usurpetur: nimirũ pro eo quod ex solo mutuo iniustè accrescit: usura aũt accipiatur extensiùs pro quocunq; augmẽtu ex quocũq; contractu, etiã dũ licitũ sit. Vt si quid credita pecunia uẽdidisti: & quia debitor in mora fuit, aliquid tibi ratione lucri cessantis auctum est, accessio illa usuraria quidem est, non autẽ fœnebris. Sic enim habet Iurisconsultus l. cum quidam. §. si pupillu. ff. de usu. Vsuræ non propter lucrum petentium (illæ scilicet quæ legitimæ sunt) sed propter moram nõ soluentium infliguntur. Item, dũ quis de hæreditate uel re aliqua etiam de pecunia litigat, si uincit addicitur ei cum sorte quidquid usu excreuerit: idq; usura nuncupatur. Sed tamen ubi de hac re quæstio non habetur, promiscuus est usus fœnoris & usuræ. Nos ergo, ut cõmunis usus non solùm Theologorum habet, uerùm & reipublicę, duntaxat accipimus nomen pro illicita usura mutui: adeò ut ubi quidpiam vel in pœnam, vel ratione moræ, vel aliter iustè soluitur, non existimetur usurarius contractus. Quod autem nos Vsuram, Gręciq; Partũ, id quidem Hebræi Morsum nuncupãt. Vnde Deut. 23. ubi nos legimus, Non fœnerabis fratri tuo: Hebræi, habent, Nõ morsum inferes fratri tuo; seu, Nõ fœnore mordebis fratrem tuum. Etenim ceu dẽtibus canis cadaueris uiscera, sic fęnerator debitoris sui substantiam diuellit. Quò etiã que Chrysost. allusit super illud Matth. 5. (ut nos illic adnotauimus) & uolenti mutuare, &c. Similis est, inquit, pecunia usurarij morsui aspidis. Percussus. n. ab aspide, quasi delectatus abit in somnum, & per suauitatem soporis moritur: quia tunc uenenum latẽter per omnia membra decurrit. Sic enim qui sub usura accipit, sub tẽpore quasi beneficium sentit: sed usura per omnes suas facultates decurrit, & totum conuertit in debitum. Hæc Diuus ille. Igitur si hæc meditatè considerasti, usura nõ more accidit nisi in solo mutuationis contractu, atq; in alijs quibus mutui ratio inest. Et cùm mutuatio non habeat locũ nisi in rebus usu cõsumptibilibus, in his duntaxat uersatur usura. Exẽplũ, Vẽdidi tibi expectato pretio rẽ meã: & ut te expectẽ, auctarium posco: quia cõtractus hic perinde habet, ac si idẽ pretiũ statim à te mihi solutum tibi in tempus mutuassem, usurarius est. Immo uerò hæc regula, fallentiæ nescia, in capite istorum contractuum præfigẽda est, quòd ad perpendendũ de unoquolibet contractu an usurarius sit, explorandũ est, an aliquã secũ complicet rationẽ mutui, pro quo pretiũ redditur. Tũc. n. in uniuersum usurarius est, alioquin, minimè. Et ideo in titu. quæstionis pro eodẽ duximus, cõtractus seu actio usuraria, & mutuatio usuraria. Incassum autem hauritur labor, quo nonnulli insudant, definitionẽ usuræ perscrutantes: &, nisi ego fallor, nunquam absolutam inuenientes. Accipitur enim dupliciter. Vno quidem modo, pro actione, hoc est, pro mutuatione cum pacto quidpiam ultra sortẽ recipiendi. Sic enim uidetur in concil. Agathen. usurpari, 14. q. 3. cano. usura. ubi habetur: Vsura est, ubi amplius requiritur, quàm quod datur. Alio modo accipitur pro pretio, quod usus æstimatione sorti accrescit, Quod eadẽ dist. c. plerisq;. ait his uerbis Ambro. Quodcũque accedit sorti, usura est. Et hoc certè est natiuũ nominis significatũ. Nam conuentionalis actio potiùs dicitur usuraria mutuatio, atque usuræ peccatum, quàm usura, sicuti tonsura est quæ ex tonsione restat. Itaq; usura obliquũ peccati est. Quapropter mutuator dicitur ad usuras mutuare, usurasq; recipere: mutuatarius uerò mutuũ ad usuras recipere, & usuras soluere. Est ergo usura (si exactã cõpendiosamq;, ut esse debet, definitionẽ cupis) pretiũ usus mutuatæ rei. Per hoc. n. quod dicitur, pretiũ usus,

Multiplex usuræ acceptio. *Cicero.* *Arist.* *Quid intersit usuram ac fœnus.* *Chrysost.* *Vsura in mutuo solum modo contracta rebusq; usu consumptibilibus locũ habet.* *Regula.* *Vsura dupliciter.* *Definitio usuræ.*

secluditur contractus emptionis,ubi nõ pro usu tantùm,
sed pro re ipsa penditur pretium. Per id autem,quod di-
citur, mutuatæ res semouentur à definitione contractus
emphyteusis,& locationis,quibus res non mutuatur. Rur
sus nomen pretij,præcurrens pactum designat in mutua-
tione,uel saltem ꝙ receptio sit ratione mutui. Obidq́;
hoc selectiùs posui, quàm lucrũ. Compingimus enim de-
finitionem hanc usuræ strictè pro maledicto fœnore. Et
ideo ubi quid iustè seu ratione lucri cessantis,seu damni
emergentis, seu in pœnam accrescit sorti,est quidem ex-
tẽto nomine usura,haud tamen usuræ peccatum, de quo
hic agimus,quia illud,licet sit lucrum, nõ tamen est pre-
tium:sanè cùm non pullulet ex conuentione mutui. Ne-
que uerò si quid mutuatarius honestatis gratia redonet
mutuanti, est usura: quia ubi non subest pactum,nullum
est pretium. Item si pecuniam uel auream, uel argenteã
(ut ait S. Tho. in solutione sexti) ad alium usum,qui si-
bi est accidentarius: putà ad ostentationem uel ad orna-
tum commodes,indeq́; pretium suscipias, usura non est:
quia pretium non obuenit ex mutuo,cùm illic non trans
feratur dominium, sed ex locatione pecuniæ. Eodẽ mo
do excluditur à ratione usuræ contractus societatis, ubi
qui ponit sortem,quia non tradit dominiũ,non mutuat.
Præterea,si id quod recipis, aliàs tibi debitum erat,etiã
si ex conuentione mutui id recipias,nempe dum debito-
ri tuo mutuas ut debitum soluat,non est usura:quia non
est pretium usus rei mutuatæ, sed recuperatio rei tuæ.

Quid sors. Sors autem impræsentiarum dicitur substantia ipsa mu-
tuata, quæ scilicet te contingit, & lex tibi tribuit. Et ar-
bitror ex contractu societatis pertractum esse nomen ad
omnes generales. Illic enim quisq; suam sortem, id est
portionem in aceruũ mittit: unde omnes dicuntur con-
sortes, id est suas unà participantes sortes. Græcè dici-
tur, ἀρχαῖον, hoc est principale: & κεφάλαιον, hoc est capita-
le: quæ etiam nomina Latinis in usu sunt. Ea definitio-
ne clara colligitur distinctionis ratio inter usuram exter

Discrimen inter usurã mentalem et externam. nam & mentalem. Differunt enim non solùm tanquam
actus interior & exterior eiusdem obiecti, utrùm ꝙ ex-
terna dicit pactum tacitum uel expressum: mentalis au-
tem (quod meditatè considerandum est) absq; ullo in-
tercurrente pacto cõmittitur. Statue ergo ante oculos
tria hæc, mutuum, pretium seu lucrum,& pactum. Vbi-
cunque interuenerit pactum,est usura in opere,puta ex-
terior: alioqui minimè. Atqui ad pactum expressum in
foro Dei neque scriptura requiritur, neque testes; sed
etiam dum absq; arbitris explicas tuam uoluntatem, sci
licet mutuo tibi, ut tãtùm ultra sortem mihi persoluas,
est expressum pactum. Si autem non sic in forma,sed nu-
tibus tuam insinuas uoluntatem, cẽsetur tacitũ pactum.
Vt si dicas; Ecce mutuo tibi: tu autem scis usum; ego nõ
habeo unde uiuam. Soles esse gratus alijs;uel quid simi-
le. Etenim licet non sit pactum ciuile,ut mutuatariũ pos-
sis cõpellere,est tamen obligatio: & ideo usura exterior.
Vsuram autem mentalem sola spes cum intentione con-
stituere sufficit absque ulla pactione. Vt si mihi mutuas,
sperans intendensq; ratione mutui me tibi aliquid exhi
biturum,usura mentalis est; ueluti intentio occidendi
hominem, homicidium: quia obiectum, scilicet recipe-
re ratione mutui, est obiectum usuræ. Non ergo fallaris
sic exteriorem interioremq́; usuram discriminans,ꝙ illa
requirat expressum pactum,hęc uerò tacitum;nam etiam
tacita pactio usuram facit exteriorem Sed quando dico,
spes, intelligitur dũ illa est mutuandi caussa & intentio,
ut non mutuasses,nisi ut ratione mutui quidpiam tibi lu
cri accederet. Nam dum ea beneuolentia mihi mutuas,
esto inde suboriatur tibi repensionis spes, quam gratui-
tò ratione amicitiæ facturus tibi sum, nulla subinde na-
scitur mentalis usura; quia nec illa ratione accipere;usu-
ra est realis. Sed de his articulo proximo redibit sermo.

Probatio cõclusionis. His de nomine usuræ præiactis ad quæstionem dua-
bus conclusionibus respondetur. Prima; Vsuraria mu-
tuatio, hoc est pretium usus mutuatæ rei ex pacto su-
scipere, peccatum est genere suo mortale, iustitiæ com-
mutatiuæ contrarium. Et quidem conclusio nulli non
est in confesso; sed tamen quo iure fundamentum ha-
beat,nonnulla est controuersia. Sunt enim (quod An-
charano tribuitur in quadam sua disputata quæstione)
qui negant iure naturæ prohibitã esse usuram; sed aiunt
iuri duntaxat diuino aduersari. Et ideo fortè idem au-
ctor tenuit, ꝙ tractare de usuris non pertineat ad Theo
logos, sed ad Iurisconsultos; quia cernebat perpendere
naturæ ius,Theologorum esse munus. At negari non po-
test quin sit de iure diuino, cuius Theologi interpretes
sunt. Respondere ergo de iure exteriori, deq́; fœnerato-
rum pœnis decernere,relinquitur Iurisperitis;usurarum
autem naturam de suis principijs enucleare, Theologo-
rum est. A diuerticulo autem, ut reuertamur,opinio hęc
ꝙ usura non sit iuri naturali contraria, non solùm planè
falsa est,uerùm etiam periculo subdit conclusionis ueri-
tatem,qua asseritur, usuram esse peccatum. Si ius inquã
naturale submoueas, tenuissimum conclusionis stabilimẽ
tum relinquis. Etenim licet antiqua lege multis locis ui
tuperata infamataq́; usura sit, tamen cùm etiam illic Iu
dæis permissa fuerit, quam exercent cum gentibus,aliun
de debent illa præcepta corroborari; ne suspicio oriatur
aliquo pacto esse licitam & iustam. Præterea (quod rem
uehementer urget) tota illa lex, ut ad Heb. 7. docet
Paul. impleta per Christũ est,ac subinde abrogata. Qua-
propter nullum eius prorsus preceptum uim ullam in le
ge gratiæ retinet, nisi quæ uel sunt de iure naturæ, uel
præcepta sunt rursus à Christo. Hoc enim sensu,ut dice-
re sæpè consueuimus,intelligendum est,moralia præce-
pta permansisse,uidelicet quia uigore iuris naturæ sustẽ
tata sunt hac perinde in euangelio cõfirmata. Igitur qui
negauerit crimen hoc, esse contra ius naturæ, præcepta
de hac re ueritas legis eneruat. Locus autem euangelij
Luc. 6. Mutuum dantes, nihil inde sperantes, ad hoc ip-
sum propositum adduci consuetissimum,profectò non il
lam habet energiam,quę uulgò æstimatur. Quamobrem
D. Tho. sacrorum sensuum occultissimus prospector, nõ
modò non usus est illo loco ad asserendam conclusionẽ,
uerùm ex illo quartum argumentum contra eandẽm o-
biecit. Agnouit enim non esse prohibitionem usuræ,
sed consilium mutuandi sine spe humanæ compensatio-
nis. Et ideo argumentatus est, ꝙ cùm mutuare nihil in-
de sperando, consilium præcitè sit Christi, non sit præce
ptum,nihil ex mutuo recipere. Tametsi insolutum non
reliquerit argumentũ. Et re uera euangelium est paten-
tissimũ. Commendat enim illic Christus dilectionẽ, quã
nõ solùm amicis,uerùm & inimicis debemus. Admonet-
q́ue subinde,ne ob fauorẽ humanũ & gratiam quã homi-
nes rependunt charitatis beneficia præstemus:sed solùm
diuinam intuentes mercedẽ. Et ideo ait, si benefeceritis
his qui uobis benefaciunt, quæ uobis est gratia? siquidẽ
& peccatores hoc faciũt. Et si mutuũ dederitis his à qui-
bus speratis recipere,quæ gratia est uobis? Nam & pecca
tores peccatoribus fœnerantur,ut recipiant æqualia. Si
loqueretur de usura, nõ dixisset æqualia; quia non est in
more ut fœnebre lucrum sit sorti æquale,sed dixit ęqua-
lia,hoc est,paria bona gratuitò refusa. Idẽ ergo est quod
subdit; Veruntamẽ diligite inimicos uestros,benefacite
& mutuũ date,nihil inde sperantes,id est,nullam ab ho-
minibus gratiã,sed à Deo. Quare subdit; Et erit merces
uestra multa,& eritis filij Altissimi. Quare inepta glossa
est,ꝙ priùs mẽbrũ sit consiliũ, posterius uerò præceptũ.
Neq; S. Tho. in prima solutione illius quarti argumẽti,
dũ dixit,ꝙ mutuũ dare,est consiliũ,& inde lucrũ nõ pete
re,est præceptũ;uoluit illũ sensum secũdi membri extare
in euangelio;sed ꝙ est lex iustitiæ,nõ expectare lucrum.
Quare sensum legitimũ statim subdit;scilicet ꝙ illic nõ
sit mẽtio de spe usurarij lucri, sed de quacũq; quæ in ho
mine ponitur. Nulla.n. illic edicitur prohibitio iniusti-
tiæ usurarũ,sed cõmendatio fit misericordiæ mutui,quę
propter solũ Deũ est erga proximos declaranda. Sed ro-
gas,quomodo ergo ait Alexan. III. in conci. Late. c. super
eo. de usur. quòd usurarium crimẽ utriusq; testamenti pa

Aliquorum sententia.

Ancharanus.

Prima ratio in proximã sententiam.

Secunda.

Tertia.

Obiectio prima.

Dilutio. gina detestatur? Respondetur, quòd in ueteri plana sunt testimonia, in nouo uerò illud abundè interdictum Decalogi, Non furtum facies: illam prohibet. *Obiectio secunda.* Ait uerò rursus: Vrbanus III. c. consuluit eo. tit. citat eũdem locum, *Vrbanus. 3.* Date mutuum, nihil inde sperantes. ad confirmandã usurarum prohibitionem. *Responsio.* Respondetur quòd Papa non ubicunque citat testimonia sacræ paginæ in aliquo sensu, intendit canonizare eundẽ sensum tanquam de fide: sed citat quãdoq; illud secundùm Doctorum opinionem. Præterea, illa euangelica sententia subministrat uim argumento per locum à maiori; nempe quòd si Christus consuluit ut neq; gratuitum donũ speremus ab hominibus, quod licitè possunt rependere, à fortiori consequitur, neq; expe- *Ratio conclusionis.* ctandum esse pretiũ usus, quod iustitia uetat. Deducitur ergo cõclusio ex uisceribus naturalis iuris hoc pacto: Rerum duæ sunt differentiæ. Quædam scilicet, quarũ usus est ipsarum rerũ consumptio, ut cibus & potus. Qua utique ratione in his non habet seorsum computari usus à re ipsa. Et est notandum uerbum S. Tho. ad repellendam quorundã argutiam. Arguunt siquidẽ in contrariũ: Cùm usus rei sit actio seu passio eius, res autem substantia, natura differunt sicut res duorum prædicamentorum. His autẽ respondetur, quòd S. Tho. nil de distinctione meminit, quantum ad rerũ naturas. Et ideo cautus non dixit, usus non differt à re: sed non est seorsum cõputandus, scilicet pretio distincto, quantũ ad humanũ usum. Et hæc est causa, quare istarũ rerum per mutuũ trãsfertur dominium. Nam si illud non transferas, nullum concedis usum proprium panis, qui est edi. Atqui hac de caussa, ut habetur Insti. de usufruct. §. constituitur. & ff. de usufr. ear. rer. quę usu. consu. l. 2. quando legatur ususfructus talium rerum, legatur & ipsarum dominium. Nisi quòd legatarius tenetur cautionem præstare pòst restituendi, ut sit quędã effigies mutui. Aliæ uerò sunt res, quarum usus ab ipsis distinguitur: ut sunt fundus, domus, equus, uestis, &c. Possumus. n. illis uti salua earũ substantia: quanuis uestis longo usu atteratur: quia suapte natura est consumptibilis, sicuti mista uniuersa. Et ideo talium rerũ potest locari usus, retẽto dominio: & uice uersa transferri dominiũ retento usu. Res ergo prioris ordinis sunt, quę mutuò dãtur, atq; ideo inde elicitur conclusionis ratio sub hac forma: Siue eadem res bis uendatur, siue id uendatur, quod per se nullius est pretij, utroq; modo cõtra naturalẽ rationem iustitię cõmutatiuę delinquitur; transferre aũt dominiũ huiusmodi rerũ, sic vt rei pretio alterum pro eius vsu accumuletur, uel est bis uẽdere idẽ corpus: uel usum, qui pręter rem nullius est pretij, uendere nouo pretio: ergo usuraria mutuatio est peccatũ contra naturam. In numero autem taliũ rerum potissimùm censetur pecunia: quippe *Aristot.* quæ ut 5. Eth. auctor est Arist. ad usum permutandi res fuit inuenta. Et per hoc soluitur argumentũ, quod fieri hoc pacto consueuit. Mutuator pro illo beneficio dignus est, cui mutuatarius par referat, ergo potest illud in pactum ducere. Enimuero pro beneficio mutuandi (ut ait S. Tho. in solutione quinti argumenti) de iustitia quidẽ non mihi plus debetur, quàm ego do: centum uerò aurei quos tibi mutuo. nil amplius ualent, quã centũ. Quare si amplius exigo, rem quodãmodo vendo plus iusto: quandoquidẽ usus rei non ualet nisi quantũ res ipsa, quæ usu consumitur. Ex honestate autẽ debes mihi beneficiũ, sed tamẽ gratis. Et ideo obligare te si illud est æstimabile pecunia, iniustitia est. Quòd si instãtiùs urgeas: Sciẽti, & uolenti non fit iniuria, mutuatarius sua sponte se uult obligare, nullam ergo præfert effigiem furti, aut rapinę. Respondet ad septimum S. Tho. quòd mutuatarius nõ sua sponte, sed necessitate compulsus, se nexu illo implicat: sicut si necessitate etiam compulsus cogeretur rem plus iusto emere. Sed quid si non ob necessitatem, sed propter uoluntatem quis mutuum petat? respondetur, quòd necessitas intelligenda est hoc modo, quòd quomodocunq; mutuũ petatur, non possit obtineri nisi soluatur usura. Ex hac conclusione fit, usurariã nequitiam, uti suprà diximus, præcepto illo Decalogi esse prohibitam: Nõ furtum facies. Vnde Ambro. 14. q. 4. Si quis, inquit, usuram accipit, rapinam facit: uita non uiuet. Quin uerò August. canone proximo, Quid dicam, cum homicidio confert. Ait enim: An crudelior est, qui subtrahit aliquid uel eripit diuiti, quàm qui trucidat pauperem fœnore? Nam inopi substantiam corrodere, trucidare est. Et in fine 2. lib. officio. introducit Catonem Cicero, qui interrogatus *Cicero.* quid esset fœnerari, respondit, hominẽ occidere. Testimonia ergo ueteris legis frequẽtissima: utpote Exod. 22. Leuit. 25. Deuter. 23. Ezech. 18. & Psalmorum alia, quibus pestis hæc atq; humanæ societatis exitium idẽtidem condemnatur, iuris huius naturalis explicatoria sunt, usque adeò, ut ubi regius Psaltes beneficia, quæ nobis Messias præstiturus erat, exaggerare constituit, unà composuit usuras & iniquitates, à quibus non esset liberaturus. Ex usuris enim, inquit, & iniquitate redimet animas eorum. Quòd si demum addubites, quo gradu certũ sit usurariam mutuationẽ esse peccatum; respondetur, esse catholicã fidem; cuius perinde contraria negatio, hęresis esset utpote Clementi. unica, de usuris. condemnata. Se- *Secunda cõclusio.* cunda conclusio, quæ prioris appendix est; Vsurarum lucrum obnoxium est restitutioni, etiam si non petatur, quippe cuius dominium minimè fœnerator acquirit.

Restat ergo tria argumenta, in capite quæstionis obie- *Ad primum argum.* cta, dissoluere; nam reliqua quatuor S. Tho. iam in superioribus soluta sunt. Atqui in primo nihil ambiguitatis est. Transtulit enim Christus nomen usuræ à secularibus ad spiritualia. Et ideo metaphorica est usurpatio. Est quippe similitudinis plurimum, sed dissimilitudinis multum. Mutuat nanq; nobis Deus spiritualia charismata, eo quòd gratis ac sine ullo nostro pretio donat; uult tamen ut nostro usu officijsque, ueluti semina in nobis iacta per eius fauorem cœlestemque rorem colamus, multiplicatosque fructus, terræ more, feramus. Et quia hoc in gloriam eius cedit, appellat suas usuras: utilitas tamẽ præmiorumque cumulus nobis accrescit, quasi nostra nos fœnora faciamus. interstat autem hoc discriminis, quòd pecunia temporalis usu consumitur; & inde fit uitiosa usura; dona uerò spiritualia usu crescunt, obidque eorum usura commendatur apud Deum. In secundo argu- *Ad secũdũ argum.* mento illius difficultatis expetitur solutio, utrùm in ueteri lege eatenus fuerit usura permissa, ut culpa uacauerit apud Deum; an uerò præcisè quantum ad forum humanum permitteretur impunè? Nã S. Tho. quæst. 78. ar. *S. Thomas.* 1. Et Alexander de Hales, 3. parte, quęstio. 36. membr. 4. *Alex. Halẽ.* & reliqui huius notæ auctores posteriorem hanc sententiam tenent. Conradus uero quæst. 24 licet ambas, uti *Conradus.* probabiles referat, priorem tamen alteri præfert; & iuniorum quidam illum sequuntur. Porrò autem non modo opinio S. Tho. certissima est, & ideo suo iure & merito communi consensu Doctorum recepta, uerùm & altera ægerrimè est sustentabilis. Et primò suus loquendi modus, quo aiunt Deum dispensasse cum illis, falsus ineptusque est. Enimuero uitium usuræ (ut nuperrimè ostẽ- *Vsura nunquam fuit licita.* debamus) contrà præceptum naturale est: quod scilicet uetat pretium de re illa suscipere, quæ nullius est per se ualoris, qualis est pecuniæ usus seorsum à pecunia considerati; præcepta uero naturalia neq; à Deo ipso dispensabilia sunt ut libr. 2. quæstio. 3. demonstratum reliquimus. Id enim quod natura uetat, tam intrinsecè malum est, quàm est homini esse rationalem. Cuius utique contrarium non est factibile. Et eadem ratione neque quod natura uetat, licere potest. Et qui contrarium dicunt, ideo id autumant, quòd ignorant, uel quid sit pręceptum naturale, uel quid sit dispensare. Igitur qui partem illam sustentare contendunt, non debent illam appellare dispensationem; & Conrad. omnium minimè; qui tam instructa argumentorum phalange probat, usuram esse contra ius naturæ. At quò res pateat, recolere opus est, usuram non laxa licentia, sed certo modo fuisse illi genti permissam, ut scilicet non fœnerarentur proximis suis, sed alienigenis. Sic. n. habetur Deut. 23. Non fœnerabis fratri tuo ad usurã, neq; fruges,

neque

neque quamlibet aliam rem, sed alieno. Fratri autẽ tuo absque usura id quo indiget, commodabis. Frater autem dicebatur ille, qui erat de populo: ut patet Exod. 22. Si pecuniam mutuam dederis populo meo, pauperi qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor, neq; usuris opprimes. *Quorundã assertio.* Aiunt ergo isti, quòd quia Deus concesserat Iudæis terram gentiliũ (permisit subinde eis usuras ab eisdem accipere tanquam ab hostibus, quorum bona in ius suũ uenerant. Sicuti posset, inquiunt, Cæsar suo concedere exercitui, ut sub usurarum effigie, hostes expolient. *Ambrosius.* Et adducunt textũ Ambrosij 14. q. 4. cap. Ab illo, ubi ait: Ab illo exige usuram, cui meritò nocere desideras. Cui iure inferũtur arma, huic legitimè auferũtur usuræ. Sed in primis licet hoc illis largiremur, illa nullatenus fuisset dispensatio, sed donatio Dei qui uniuersalis est omnium rerũ dominus. *Deus non dispensauit in usuris.* Quemadmodũ quando donauit eis Aegyptiorũ uasa, nõ dispensauit in furto, sed uel tãquã Dominus eis tradidit, uel quod probabilius est, tanquã iudex eis adiudicauit soluẽs eis laborũ operũq; mercedẽ, quibus Pharaoni seruierant: ueluti dũ ego amico rem meã dono, neutiquã dispenso in furto. Neq; uerò rex dispensat, quando per legẽ præscriptionis trãsfert dominium. Dispensare nanq; in usura esset, quòd pro usu pecuniæ quis licitè perciperet pretium, nõ illo ultro donante, qui donare potest. At uerò lite super nomine prætermissa, neque credendus Deus est illas alienigenarum usuras sic Iudæis concessisse, ut earum constitueret eos dominos. *Reprobatur altera assertio.* Primò, quia eandem prorsus usurarum speciem, quam inhibuit, respectu proximorum, permisit illis respectu Gentilium; quando autem inhibuit, ne fœnerarent fratribus suis, prohibuit illam quæ iure naturæ interdicitur. Eandem ergo uitiosam, & iniquam permisit illis respectu gentium. Respondet *Conrad.* autẽ Conrad. quòd licet eadẽ fuerit in genere, non tamen in specie. *Primum argumentum* At profectò si non erat eadem in specie, neq; erat usura in genere, sed erat uera Dei donatio: & ideo illi nõ recipiebant nisi quod suũ erat. Et tñ absurdũ est iam immodicam homonymiã & æquiuocationem in eodem uerbo scripturæ admittere. Ait nanq;: Non fœnerabis fratri tuo, sed alieno. *Secundum argum.* Secundò, quod miror istos nõ animaduertisse, Terra gentilium Iudæis donata non erat nisi utraque ripa Iordanis, quę centũ sexaginta miliaribus in longitudine patebat, & sexaginta in latitudine: permissio autẽ usurarum multò se latius dilatabat. Impunè quippe usuras suscipiebãt à quibuscũq; gentiliũ, qui remotissimis prouincijs ad illos aduentãtes cõmercia cũ illis inibãt. Adde, quòd eodẽ ipso c. Deut. 23. præceperat eis Deus, ne abominarentur Idumæum uel Aegyptiũ: & tamen ab illis impunè poterant usuras accipere: non ergo in ratione hostilitatis fundabatur illa permissio. *Tertia ratio* Et tertium argumẽtũ est, quòd profectò per tales technas suffurari hostiũ substantiam nõ esset inter Christianos bonum exemplũ, neque respublica ulla bene instituta eiusmodi fraudes permitteret. Haud ergo est credibile illa de caussa Deũ hoc illis cõcessisse: alias indulsisset pariter ut quacũq; uia deprędarentur eorum bona. *Quarta ratio in contr.* Item quartò: Prophetę Dei ubi ius naturæ, quod omnes seruare tenebantur, explicabant, absolutè improbabant usuras: ut Ezec. 18. illa iustitia cum alijs connumerabatur, Si quis ad usurã non commodauerit. Et infrà Ad usurã dans, & accipiens amplius, nunquid uiuet? Et cùm ait Dauid; Ex usuris & iniquitate redimet animas eorum, certè nõ de illis intelligebat quas extorquebant à fratribus suis, quia nullas accipiebant: sed de illis quas finebantur ab extraneis exprimere. *Postrema.* Postremò, quòd per illam furti imaginẽ Deus illis nõ donauerit gentiliũ bona, apparet, tum quòd illi non cognoscẽtes uerum Deum, iniquitati tribuissent; tum quòd si Iudæi tanquam suum accipiebant, absque modo & limite illas corrasissent, atq; ideo gentiles absterreretur eorum consortio. Quare neutiquã fit aliud credibile, quàm quòd Hebreis nefas erat, etiã à gentilibus usuras eripere, nisi usq; ad certũ limen & lineã; quã tamen non præscripsissent, si putassent accipere quod suũ erat. Accedit & quod Eusebius lib. 8. de præparatione euãgelica c. 2. ubi enarrat Mosaicæ legis præcepta, absolutè refert illis fuisse illicitam usuram, sub his uerbis; Non tollas quod nõ deposuisti; nõ tangas alienũ, nõ mutues fœnore. *Eusebius.* Et Iosephus legis peritissimus lib. 4. Antiquit. absolutè quoq; refert præceptũ dicens. *Iosephus.* Nulli uerò Hebræorum licebat fœnerari, neq; cibum, neq; potũ, &c. In quã etiam sententiam & Cunrad. citat Rabinum quendam legis interpretẽ. Cuius etiã signum est, quòd cum crebrò in lege inculcata fuerit prohibitio usuræ, nullibi legitur permissio illa fœnerandi alienis, nisi uno duntaxat loco Deut. 23. Permissio ergo illa eadem prorsus ratione intelligenda est facta Iudæis, qua ius ciuile modò eandẽ Christianis permittit; nempe ut impunè fieret ad euitanda maiora mala, scilicet latrocinia, quia erant auaritiæ deditissimi. Quemadmodum & meretrices permittuntur, ad euitanda adulteria. Simili nanque figura prędixerat eodem c. Non erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator, quasi dixisset, de gentibus impunè permitto. Quapropter sanctus Thomas in primo, inquit, uerbo, Nõ fœnerabis fratri tuo, denotatur ius naturæ; scilicet, quòd cùm mortales omnes naturæ glutino sint fratres, à nullo accipiẽda est usura. Altera uerò pars est permissio; ubi dissimulandam non duxerim quorundam calumniam imponentium Diuo Thomæ, quòd nomine fratris in illo loco intellexerit omnes homines; perspiciebat enim discrimen inter fratrem & alienum. *Mens S. Thomæ.* Sed intelligit, quòd licet nomine fratris speciatim intelligerentur, qui erant de populo; tamen quia amplissima uocis significatione (ut 1. de doctrina Christia. c. 30. auctor est Augustinus) omnes homines fratres sunt & proximi, *August.* insinuatur illic naturalem usuræ prohibitionem ad omnes homines protendi. Sed neq; hoc silenter prætereundum est, quòd non desunt qui alterum sensum illi cõcessioni, Sed alieno, assuere uelint; ut uidelicet nulla sit permissio, sed potiùs inhibitio; ac si dixisset, Fratri tuo nõ fœnerabis. sed si quis pro alieno tibi ducendus fuerit, ille esset à te fœnore premendus. Neminem tamen mortaliũ debet sic existimare. Quemadmodum inquiunt legendus est canon Ambrosij suprà citatus 14. quæstio. 4. Ab illo exige usuram, cui meritò nocere desideras, quasi dicat, secundum glos. illic adscriptã, sicut nulli nocere debes, sic à nullo debes petere usuras. *Explanatur locus Ambro citatus.* Quare ex uerbo ibidem subiũcto, Cui iure inferuntur arma, huic legitimè auferuntur usuræ, non est inferendum, ut communis infert opinio, quòd ab hostibus fas sit usuras surripere. Quoniam re uera, ut paulò anteà dicebamus, talis mos neq; specimen præ se fert honesti: neque Diuo illi inurenda est hæc nota, ut hoc consuleret. Sed uoluit excarnificare iniquissimam usuræ naturam. Et ideo subdit, Sine ferro dimicat, qui usuras flagitat: Sine gladio se de hoste ulciscitur, qui fuerit usurarius exactor inimici. Est ergo nõ licentia, sed consilium, quò cùm nemo se debeat de hoste ulcisci, neque debeat usuris illum affligere. Haud enim cũ regibus loquebatur, quibus solis licet bella indicere: sed in uniuersum cum priuatis, quibus consilium est ut fratribus iniurias condonent. Igitur quantum ad Ambrosium, longè mihi est probabilissimum, hanc nobis exhibuisse mentem. Quòd autem idem sensus accommodari posset textui Deut. 23. nouum esset, & credo, uiolentum: sed est sensus, quem iam exposuimus. Illud autem, quod obijcitur eodem c. Deut. cap. 28. Fœnerabis à gentibus multis, & ipse à nullo fœnus accipies: nihil ad rem pertinet. Accipitur enim illic fœneratio pro eo, quod est simpliciter, mutuare, iuxta illud Ecclesiast. uigesimonono. Fœnerare proximo tuo tempore necessitatis illius. Obidque nihil aliud illic Deus significauit, quàm bonorum affluentiam, quam populo illi pollicebatur. *Corollarium contra Conrad.* Ex his demum sequitur, non opus esse (quã Conrad. arbitratur) moderari permissionem illam antiquam, dicendo, quòd per euangelium iam cessauit. Nam usura illa culpam semper habuit: quòd autem impunè fiat, leges etiam nunc ciuiles illis permittunt, sicuti alijs Christianis. Et ideo cap. quanto, de usur. solum eisdem Iudæis inhibe-

tur, ne graues immoderatasq́ue usuras à Christianis extorqueant. eodemq́; pertinet, quod cap. post miserabilem. eo. ti. Papa principibus iubet, ut Iudęos usuras Christianis restituere compellant, nempe quòd immodicas diuellerant.

Ad tertium. Ad tertium argumentum de legibus ciuilibus usuras permittētibus pari modo respōdeius, quòd illas non permittunt tanquam licitas in foro Dei: quia neque possunt, cùm sint contra naturam & contra diuina mandata: ut cap. super eo. de usur. sed sicut meretricia ad obuiandum latrocinijs. quia sicuti mortalium luxuria, ita neq; auaritia potest humanis legibus omnino restingui.

Leges humanæ usuras permiserunt. Permissio autem usurarū patet toto titu. de usur. lib. 22. ffforum. & C. eo. tit. potissimùm, l. eos. ubi usurarum quātitati modus præscribitur, quarum summa est centesima. Hanc enim iura appellant maximam: ut l. qui sine. ff. de negotijs gestis. eademq́; appellatur grauissima. De qua fit quoque mentio canone, si quis. 14. q. 4. Deinde erant bes centesimæ, triens, &c. De quibus Bart. diffusum composuit tractatum super l. Si hæres. ad leg. Falcidiam. ubi §. item. nominantur trientes usuræ. In quo tractatu complures congerit opiniones. Multa enim de hac re nónulli iuris interpretum hallucinantes multiplicarunt glossemata. Ad huius ergo intellectum notandum, in more fuisse Romanis, usuras Calendis singulorum mensium persoluere. Vnde usura centesima erat cētesima pars sortis singulis mensibus aucta. Mutuo tibi dederam centum aureos, singulis mensibus debebas mihi unum.

Budæus. Budæus lib. 1. de asse, arbitratur nomen inde cadere, quòd centum mensibus reddebāt duplam sortem: sed multò significantiùs deriuatur à parte aliquota, unoquoque mense soluta. Itaque singulis annis obueniebant duodecim ex centum, ut mercatorū uerbo utamur. Et existimabatur hęc usq; adeò grauis, ut non permitteretur nisi in traiectitijs mercibus: putà, cùm quis pecuniam mutuabat mercatori marino, ut capitalis periculū ipse qui mutuabat, subiret. Ab hac centesima denominabantur reliquæ, scilicet bes centesimæ, triens centesimæ, dodrans, &c.

As dicitur omne totū. Nam omne totum iure dicitur as, qui diuiditur in duodecim uncias. Vnde triens est tertia pars, putà quatuor unciæ: semis medietas, &c. Et sic dicitur quis hæres constitutus ex asse, ex semisse, ex besse, quæ sunt duæ tertiæ partes, putà unciæ octo: & dodrans, nouem.

Dodrans. Quocirca triens usura non est (ut quidam putant) tertia pars sortis: nec quadrans, quarta: alioqui longè maior esset quadrans quàm cētesima: cùm eadem l. eos. centesima existimetur maxima:

Triens usura. sed triens est tertia pars centesimæ: ut si pro cētum aureis unoquoq; mense solueretur tertia pars vnius aurei. Et simili proportione in ceteris. Existimandum ergo hic est, quantò sit iam hisce temporibus licentior usurarum rabies. Non enim solùm duodecim ex centum in annum parùm existimantur, uerùm neque quatuordecim, neq; sexdecim in singulas nundinas satis habentur.

Vsuræ usurarum olim summo rigore prohibitæ. Prætereà, usurarum vsurę summo rigore prohibitę erāt: ut ff. de usur. l. placuit. Et C. eo. titu. l. ut nullo. Sic enim habet lex: Vt nullo modo usuræ usurarum à debitore exigantur. Vsuræ usurarū dicuntur, quæ nunc maximè sunt in usu. Suscepisti mutuu mille, pro quibus in usuram debes centum. Non soluis sua die, inde ergo priores usuræ alias pariunt, scilicet ut pro illis centum soluas insuper decem. Hoc sanè est, quod neque leges ciuiles unquam permiserunt. Et tamen modò usq; adeò pestis hæc irrepsit, ut qui id delicti notà reprehenderit, ceu ridiculus exibiletur.

Dubium. Sed dubium ex his fit reliquum, quousq; extendatur permissio ciuilis iuris, utrùm scilicet ad hoc tantùm, ut usurario nulla decernatur pœna, sicut permittitur meretricium: an uerò eousque ut usuris læso denegetur in iudicio actio ad repetendum: sicuti de illo dictū est emptore, qui citra dimidiū iusti pretij decipitur. An fortè ulterius etiam, ut qui usuras promiserat, cogeretur in iudicio eas soluere? His quippe tribus gradibus intelligi permissio potest.

Solutio. Ad hoc ineundū responsum meminisse opus est distinctionis propositæ inter usuras licitas & illicitas. Licitæ namq;, utpotè quæ propter moram soluendi, ratione uel damni emergentis, uel lucri inuito domino cessantis soluuntur, non solùm lege permissæ sunt uerùm & soluere eas cogitur qui in mora est. Et de istis intelligendæ sunt leges usuras solui iubentes. Qualis est l. prima, C. de usuris. Si interrogatione præcedente promissio usurarum rectè facta probetur, iure debentur. Rectè facta, id est iusta de caussa, ac debito stipulationis modo. De usuris autem iniquis, quæ fœnus dicebantur, arbitror nūquàm sic fuisse permissas, ut qui promitterent, pendere cogerentur. De quo notanda est lex tertia eiusdem tituli, quæ sic habet: Quamuis usuræ fœnebris pecuniæ citra uinculum stipulationis peti non possint. Ecce fœnebres usuræ non poterant in iudicio peti, tamen propter pactum, sicuti modò fit, soluebantur. An uerò qui solueret, posset in iudicio repetere, dubium est. Sequitur enim statim in eandem l. Tamen ex pacti conuentione solutæ, neque ut indebitæ repetuntur, neq; in sortem accepto ferendæ sunt. Ecce non repetebantur. At uerò quidquid antiquis in more erat, certè non esset iusta lex, quæ actionem negaret uolenti repetere. Dicamus ergo, quòd iura ciuilia rectè & ritè potuerunt usuras permittere impunè: nempe quòd cùm fur supplicio plectatur, fœnerator tamen ab illo sit immunis. Cogere autem mutuatarium usuras soluere, nulla unquam lex permisit, nec potuit. Sed & soluenti, actionem negare repetendi iniquum esset. Non enim est eadem ratio, quæ in decepto citra dimidium. Nam cùm hæc fraudulentia, ut suprà diximus, non semper facilè constet, litium pesti panderetur aditus, si actio daretur. In usura uerò patentissima est iniquitas. Item impedire nolentē repetere, esset contra ius canonicum, quod læso per usuras repetitionem concedit. Immo Clem. unica, de usuris, sententia excommunicationis feriuntur, quicunque rectores, ac iudices, & officiales, qui impedimento fuerint, uolentibus usuras quas persoluerunt, repetere. Per hæc ergo facilè dissoluitur alia dubitatio, utrùm principes seculares permittentes vsuras, sint iure canonico condemnati? Quæ quidem quæstio multos contorquet, arbitrantes ius canonicum hac parte obstare ciuili, quod tamen re uera nihil obstat. *Ius ciuile non aduersatur canonico circa contractum usurarum.* Si enim ius ciuile assereret licitas esse in foro Dei, hæresis esset in Clement. condemnata. Id tamen non asserit. Item, uel compelleret usuras solui, aut solutas non repeti, non esset ferendum, quia eidē Clementinæ aduersaretur. Quare bene ait cum glossa Bart. super l. cunctos populos. C. de sum. tri. quòd iure ciuili peti non possunt usuræ, ut usuræ, sed ut interesse ratione moræ. At uerò quòd principes seculares non plectāt suis pœnis usurarios, ius uerò canonicum suis eos puniat, nulla est cōtradictio. Nam principes illa tantùm ulciscuntur, ut lib. 1. diximus, quæ paci & quietudini reipublicæ officiūt, pręsertim per uim, Papa uerò & ecclesiastici Antistites munere suo attētius conscientijs consulunt. Et ideo nil mirum, si acriùs animaduertant in usurarios, quàm seculares principes. Ius ergo canonicū usurarios, tum multis opprobrijs proscindit, tum & pęnis pluribus accumulat. Quas ad undecim cōnumerat Syluest. in uerb. usura *Syluester.* 9. Prima etenim est infamia, ut patet cano. infames. 13. q. 7. & 6. q. 1. Quin uerò & lege ciuili aiunt esse infames. At *Pœnæ usurariorum iure canonico taxatæ.* tamen l. improbum. C. quib. cau. infami. irrog. non pronuntiātur infames nisi exigentes usurarū usuras, quas ius ipsum ciuile suprà diximus uetare. Atq; illud appellatur improbum fœnus. Tres aliæ statuūtur c. quia in omnibus. de usur. scilicet, quòd manifesti usurarij nō admittantur ad communionē altaris. Quod sic strictè quidā intelligunt, quasi non sint admittendi ad sacra audiēda. Verūtamen quiá pœnæ nō sunt restringendæ, & illic nō fertur in eos excōmunicationis sententia, nō est audiēdum nisi secundùm uerborū sonitum, quòd scilicet non sunt admittendi ad suscipiendam sacrosanctam Eucharistiam, eo quòd sunt publici peccatores. Item, quòd non donētur ecclesiastica sepultura. Deinde, quòd sacerdotū nullus eorū oblationes accipiat, quia censentur rapinæ. Et qui acceperit, est ab officijs suspēsus. Reliquas uerò cui libuerit, quæret loco ci-

tato

Baldus. Bartolus.

tato. Ex his demũ palã fit, quã fuerit superuacaneus labor, quẽ Bald. atq; Bart. sumpserũt super l. cũctos populos. C. de sum. trin. quamq; ab re longè ad quæstionẽ illã de Catholico Iustiniano Cæsare respõderunt; videlicet quomodo duo hæc cohærerent, quòd eadem lege præcepit cunctos populos sibi subiectos in religione versari, quam Diuus Petrus Apostolus Romanis tradiderat; & tamen vsuras permiserit, quas fides catholica docet esse illicitas; quasque Ecclesia vetat. Ad quod respondet Bald. quòd præcepit teneri fidem trinitatis, sed non respectu aliorum articulorum, qui requiruntur ad salutem animæ. Profectò solutio non erat digna Baldo. Nam Imperator præcepit omnes versari in religione Ecclesiæ Romanæ, quæ non solum fidem trinitatis, verùm totam includit, & simul etiam mores. Responsio ergo est, quam iam declarauimus; nempe quòd imperatoria vsurarum permissio nullatenus repugnat fidei; quia non astruit esse licitum in foro Dei. Hæc enim esset manifestaria hæresis. Quòd autem vsurarij ciuilibus pœnis non subiaceant, non est contra fidem: sicuti neque id quòd meretrices nullo afficiantur supplicio.

Responsio Baldi sinistra. Vera solutio

ARTICVLVS II.

Vtrum ratione mutui aliqua possit expeti commoditas.

Primum argumen.

QVoniam constitutum est nihil ratione mutui posse in pactum duci, explicandum restat, vtrũ neque commoditas expeti vlla possit. Et arguitur à parte affirmatiua: Eadem esse videtur comparatio dati ad datum, & mutuati ad mutuatum; sed pro data pecunia licet ea pacto recipere eandem vel eius valorem: ergo pro beneficio mutuandi licet par expectare officiũ; vt scilicet mutuatarius vinciatur vt mutuanti remutuet.

Argum. 2.

Secũdò arguitur: Si gener pignus mutui accipiat, quod sit fructiferum, ut hortum vel fundum, potest fructibus eius uti donec sibi de dote satisfiat, vt patet ca. salubriter. de vsuris. ergo licet aliquid recipere ratione mutui. In contrarium est quod Ezechi. 18. inter ea, quæ ad viri iustitiam requiruntur, ascribitur, si vsuram & superabundãtiam non acceperit. Vbi nomine superabũdantiæ res omnis comprehenditur, quæ pecunia æstimari potest. Accedit & verbum Ambrosij, c. plerique. 14. q. 3. quodcunque accedit sorti, vsura est. Et Hier. can. putant. Omnia munuscula cuiuscunque generis accipere, vsura est.

Ambrosius. Hieronym.

Prima conclusio.

Ad quæstionem præsentem tribus conclusionibus de mente S. Thomæ respõdetur. Prima: Nihil ea pacto mutus vel recipere vel expetere licet, cuius pretium pecunia æstimatur. Conclusio clara est; quoniam secundum Philosop. 4. Ethicor. Omne illud cuius valorem pecunia metimur, pro pecunia habendum est. Cùm igitur nõ liceat pretio mutuare, sit, vt neque ratione mutui quidpiam recipere, quod sit pecunia æstimabile. Secunda conclusio. Accipere aliquit non conuentionis nexu vel tacite vel expressæ, sed quod gratuito mutuãti rependitur, nullam impingit vsuræ labem. Probatur: Quia beneficium mutuandi non solum non auersatur amicitiam, uerum etiam conciliat, & firmat: ergo neque obstat quo minus mutuator possit munus quodcunque suscipere, quo solẽt amici amicorum beneficia repensare. Tertia conclusio: Nulla lex obstat quò minus fas sit mutuanti illa ratione mutui conquirere & exigere, quæ pretio pecuniæ non pẽduntur; vt puta mutuatarij amicitiam, ac beneuolẽtiam.

Aristot. Secunda conclusio. Tertia conclusio.

Tria sunt quæ mutuationem vsurariam reddunt.

Ex his conclusionibus summatim colligitur iudicium quæstionis præsentis. Tria enim requisita sunt, quæ mutuationem vsuraria macula inficiãt. Primum, vt id quod expetitur æstimabile sit pecunia: Secundum, vt ratione mutui expectetur; & non quia aliàs debitum, uel alia via. Tertium, quod ducatur in pactum, uel expressum vel tacitum. Quod intelligendum est, ut mutuationis actus sit re exterior vsura. Nam etiam si in mutuatione non interueniat pactum, si posteà receptio sit ratione mutui, est receptio vsuraria. Quare vsura mentalis, vt diximus, est mente intendere ratione mutui lucrum accipere. Per hæc enim prudentissimus quisque de omnibus iudicabit.

Contra tertiam uerò conclusionem, qua dictum est, licite pro mutuo exigere id, quod pecunia non æstimatur, obuium sit illicò sophisticum argumentum, quòd liceret mutui obligatione exigere ab episcopo sacerdotium; siquidem spiritualia non sunt prætio æstimanda. Responsio autem est, quòd conclusio loquitur de his, quæ in humana ciuilitate ad gratiam & vrbanitatem pertinent; videlicet, quæ sub obligationẽ non veniunt, sed solent dari gratis: spiritualia verò alia ratione non æstimantur pecunia, nempe quòd non sunt eorum propria, qui conferunt, sed sunt illis à Deo gratis commissa, ut tanquam eius bona gratis dispensent. Obidque res huius generis crimen est, pretio, tam dare, quàm recipere. At quia ait sanctus Thomas beneuolentiam & amicitiam non esse æstimabilem pecunia, arguitur contrà: Secũdum existimationem humanam uir probus pluris faceret bonorum amicitiam quàm aliquem pecuniæ numerum. Quin verò & pretio illam emeret; ergo est æstimabilis pecunia. Respõdetur, quòd non ideo censetur non æstimari pecunia, quòd non sit pretiosior, quàm illa, sed quòd natura sua, neque emitur, neque venditur; consistit enim in uoluntate, quæ nõ cogitur. Potes tu quidem collata pecunia emollire hostis animum, ut te diligat: emere verò, ceu panem, minimè. Obidque non modo intuitu amicitiæ contrahendę mutuare licet, uerum & amicitiæ signa in pactum ducere; nam uerum amorem, est impossibile; utputa quòd mutuatarius non tibi noceat, affabilem se tibi præbeat, atq; vrbanum, &c.

Argumentum Solutio.

Quid autem, si ad amicitiam illius adrepere per mutuum procures, qui tibi potest aut sacerdotium conferre, aut magistratum; puta si rex, ille sit, aut episcopus? Aiunt quidam, quòd quando propositum non sistit in amicitia, sed vlterius ad lucrum progreditur, vsura est mentalis. Sed tamen de hac iam regulam suprà tetigimus, quàm nunc confirmandam repetimus; videlicet, quòd vsura mentalis per obiectum perpendenda est; non per hoc, quòd sit principalis intentio uel accessoria, nempe si per mutuum intendis mutuatariũ allicere, vt ratione mutui tibi quidpiam conferat, usuram mente committis; quamuis illa fortè non esset principalis intentio. Si autem non intendis nisi amicitia eum deuincire, vt posteà, non ratione mutui sed ratione beneuolentiæ id tibi conferat, cuius tu dignus es, nulla est mentalis usura, etiam si illa sit tua principalis intẽtio; puta facere amicũ, vt posteà bene erga te affectus gratuitò & liberaliter tibi aliquid donet. Itaque totum negotium hinc pendet, quòd speras habere, vel ratione mutui, vel ratione amicitiæ. Si autem illius officij, quod speras, indignus es, alia est noua iniquitatis ratio. Sententia est S. Thom. quæst. 13. de malo, quam probè Caieta. quolib. 1. quæst. 3. sequutus est.

Scrupulus. Solutio. Vsura mentalis.

D. Thom. Caietanus.

Patet exemplis conclusio; Dum æquissimum nosti episcopum, quem nullo alio respectu, quàm iustitiæ, scis sacerdotia conferre, licet tibi ei seruire ad uenandum eius beneuolentiam, vt posteà gratis, & non propter impensa obsequia conferat tibi beneficium, cuius es dignus; quia certus es neque illum propter obsequia daturum, neque te recepturum. Item si tu magistratu dignus es, sed tamẽ regi inuisus, potes illum muneribus placare, ut te ad eius amicitiam insinues, & dignorum albo te adscribat: cur ergo non poteris etiam mutuato auro beneuolentiam eius piscari? etiam si alioqui non mutuares, nisi ut eius amicitia tibi esset frugi. In summa, cùm exterioris, mentalisq; vsurę idem sit obiectum, exterior est fidissima interioris regula. Accipere ratione mutui, usura est in re; ergo id animo proponere, usura est in mente. Accipere uerò ratione amicitiæ, nõ est realis usura; ergo neque illud optare, est mentalis. Scio equidem responderi posse, quòd licet illud simpliciter optare, non sit peccatum, tamen illam amicitiam per mutuum procurare, culpa non uacat. Attamen cùm obiectum intentionis sit licitum, nescio quid culpę hic lateat. Hoc tamen fatendum, quòd cum sit val-

sit valde subtile discernere, quando intentio subest recipiendi ratione amicitiæ, ut ratione mutui, semper est talis intentio suspecta. Sed ubi vir prudens id discernit, nulla subest culpa.

Quæstio.

Sed nunquid non potero per mutuandi beneficium amicitia cum illo me coniungere, cui debitor sum, ut mihi remittat? Vt si me quispiam de re aliqua in litem uocat, num mutuata pecunia possum cum illo fœdus inire, firmato pacto vt liti cedat?

Solutio.

Respondetur, quod si rem illam verè debeo, non possum in pactum ducere: si verò per calumniam diuexor, possum quidem conuentione mutui meam redimere vexationem.

Argumentū contra solutionem.

Existit autem contra priorem partem argumentum. Si quem ego iniuria affeci, seu honorem eius lædendo seu famam, etiam si pecuniariam restitutionem ex me iure posset exigere, possum nihilo secius ego mutuādi vinculo eum obligare. Responsio: Quòd ego quidem procurem, ut ratione amicitiæ per mutuum genitæ mihi condonet, iam assertum est, licere:

Licet ratione mutui iniuriæ gratiam, petere.

Quòd verò paciscì liceat, aliquantulo maior est hæredi ratio; tamen rectè mihi videor id quoque concedere, saltem antequàm sim in pecuniam condemnatus. Nam etsi honor & fama pecunia possit æstimari; tamen ex natura sua iure amicitiæ condonari solet. Quare illud pactum non est nisi amicitiæ fœdus. Suffragatur nobis Syluester ver. usura. pri. §. 11. Quæris autem fortè, nec immeritò, utrum illa amicitia possit in pactum duci, quæ turpis est usui? Vtrum scilicet petulans iuuenis conuenire ex mutuo posset cum muliere de turpi obsequio? Et ratio dubitandi est; quia illa nihil aliud appetet, quàm amicitia. Respondetur, quòd amicitiā per mutuum procurare, vt postmodum illa amore victa consentiat, non est usuræ vitium: obligare tamen illam minimè ab eodem vitio excusatur: quia illa obligatio æstimabilis est pecunia. Ecce de bit, quæ pecunia non sunt æstimabilia. Contraria ergo ratione nihil pretio pecuniæ dignum potest in pactum mutui constitui; ut non licet tibi ea conuentione regi mutuare, vt tributorum te pensione exoneret, siue per priuilegium subsignatum, vt fias nobilis, siue in tempus, nisi forsan in propatulo esset quòd per iniquitatem & tyrannidem exigerentur. Nam tunc quia illa non debeo, nihil ratione mutui recipio, sed vindico me ab iniuria, defendendo quod meum est. Eadem ratione nec possum ratione mutui principem obligare, ut opus. 21. ait S. Thom. qui mihi conferat magistratum aut rē aliam. Neque possum mutuare centum eo pacto, ut mutuatarius illa vel eorum partem suis expēsis extorqueat ab illis meis debitoribus, à quibus difficilè extorquebantur. Neque si habeo frumentum decē miliaribus ab hinc longè, possum mutuare, vt tu inde aduehas vel illic cōsumas; sed mihi id hic persoluas, quia te uectura aggrauo. Neq; verò ut aliquod obsequium recipias vel à manu vel à lingua; ut alius scilicet tibi adsit aduocatus in caussa, vel sit tibi amanuensis. Immo verò neque in pactū duceretur mutuatarius eleemosynas faciat, vel alia opera misericordiæ. Hæc inquā non licet in pactum ducere, neque expectare ratione lucri. Secus, si alter gratuito referat. Neque ut mutuatarius coram te cauat, aut saliat, aut negotia tua gerat, aut pro te oret principem; nisi res essent tā exiguæ, pro quibus non consueuit pretium rependi. Atque eandem ob caussam neque mercator citra notam usuræ mutuare sub eo vinculo potest, vt vel totum mutuum vel partem in mercibus mutuatarius suscipiat, etiā si iusto pretio vendat, dummodo ille re vera mercium non egeat, sed cogitur emere ratione mutui; quoniam obligatio illa emendi æstimabilis est pecunia. Immo inde lucrum mercatori obuenit; nam licet merces tantum valeant, maiorem tamen copiam vendit, quàm vendidisset.

Mercatorū insignis fraudulentia.

Ex quo iniquissima mercatorum fraudulentia proditur: qui indigenti regi stipendio militum, ea ratione ei mutuant, ut milites in mercibus tantum suscipiant, & tantùm in pecunia. Est enim triplex aut quadruplex signata prauitatis: Prima, quòd licet ipsi putent merces tanti valere; haud tamen ita res habet, quia emptorum raritas extenuat pretium: & si illi non distraherent inter milites, non citò nanciscerentur emptores, quibus illo pretio diuenderent. Secunda iniquitas est, quòd quia creditò uendunt, carius vendunt. Et cùm à rege expectationis intuitu lucrum cessans nihilominus eis tradūt, sit, ut tempus bis uendant. Et tertio, cùm miseri milites non indigeant eiusmodi mercibus, vilissimo eas statim pretio coguntur reuendere; atque vt summatim dicamus, pro decem milibus, quæ rex soluit, via milites sex milibus potiuntur.

Dubitatio.

Sed percontaris, vtrum possis mutuatarium ratione mutui ligare, ut tuum colat agrū iusto pretio, vel tuum molendinum, aut furnum, aut tabernam frequentet? Sunt quippe qui affirmant id licere: vt Summa Angelica, & Adrian. quæstione de vsura, & quos Syluester memorat in verbo, Vsura. pri. §. septimo.

Summa Angelica. Adrianus. Sylvest.

Quorum ratio est, quòd cùm huiusmodi mutuator nullum det damnum, nullum extorquet pretium. At tamen ab aduersa parte stat ratio, quòd illa ciuilis obligatio, est æstimabilis pecunia. Haud enim dubium est, quin priuatio libertatis suapte natura digna sit pretio.

Solutio propositæ dubitationis.

Alij verò arbitrantur nullam committi usuram, si mutuum dederis illo termino soluendum, quando mutuatarius cessauerit ad tuum molendinum venire, vel tibi alia via iusto pretio seruire. Sed re vera eodem relabitur. Et ideo vsuræ palliatio est. Nisi forte contractus sit emptionis & venditionis: nil enim vetat quo minus possit constituto pretio obligare hominem vt ad tuum veniat molendinum per tot annos, ac per totam vitam: etiam adiuncta pœna, vt quando defecerit, certam tibi mulctam soluat.

Corollariū.

Hinc planè colligitur, prædiorum dominos vsuræ sordibus infici, dum eo pacto colonis pecuniam aut frumentum mutuant, ut auctiori pretio fundos suos & prædia conducant. Neque verò excusantur dicentes prædiorum vsum tanti valere; sed quia non possunt colonos alia conditione inuenire, mutuant; nā si non inueniunt, signum est quòd non tanti valet conductio. Ergo quando inueniret alium tanto pretio conducentem, tutum tibi esset tunc pauperi mutuare, vt eodem pretio conduceret, aliter minimè. Sunt præterea, qui vsuram in hac conuentione nullam agnoscunt: Obliga tu te mihi meas in æstate demetere fruges pretio tunc temporis currente, vt ego tibi tunc soluam partem pretij. Nam hic nulla apparet mutui ratio, sed solutionis. At verò non auderem hoc admittere. Nam illa anticipata solutio mutuatio quædam est pecuniæ pro operas alterius soluendæ. Quare obligatio ratio mutui fit.

Argumen.

Sed arguis contrà: Dum mutuatarius iustam pretium suarum operarum recepit, nulla et videtur deberi restitutio.

Ioan. Andr.

Respondet Ioann. Andr. vt refert illic Adrianus, quòd debet fieri pauperibus. Nulla hoc tamen iubet ratio; quoniam restitutio non cedit in ius pauperum, nisi vbi non potest haberi creditoris copia; vel vbi condemnatur vt perdat, sicut in simonia. Sed illi est restituendum, quantum illa obligatio valet.

Solutio legitima.

Ex quo fit, quòd si vt se colonus obliget, pretium aliquantulo statueretur ei maius, aut vt veniat ad molendinum, aliquid remitteretur pretij mole, nulla esset usura. Item, si etiam conductor obligaretur ipsum conducere; nam tunc quia obligatur vnus, obligatur & alter, & non ex vi anticipatæ solutionis. Et hæc de prima conditione vsuræ, quæ est, vt quod recipiatur, æstimabile sit pecunia.

Secunda conditio vsurarij cōtractus.

Secunda verò est, vt ratione mutui recipiatur. Quapropter si mutuatarius aliàs mihi debitor est, possum illum pactione mutui districtius deuincire, vt cum mutuata pecunia aliam etiam mihi debitam soluat. Vt verbi gratia, si absque arbitris decem illi mutuò dedi, quæ in iudicio negare potest, possum ea lege decem insuper mutuare, vt coram tabellario syngrapham omnium viginti mihi subscribat. Nam licet illa obligatio æstimabilis sit pecunia, mihi tamen illam debebat. Et eadem ratione excluditur à ratione vsuræ, si vel ratione lucri cessantis, vel donationis, vel alia via illud recipiam. In calce tamen huius articuli explicandum superest, in qua specie sit mutuum

restituen-

Quæstio celebris.

restituendum, vt iustitia citra vsuræ crimen, quod alterutra partium committat, obseruetur. Habet enim locum mutuatio in his duntaxat rebus (vt suprà dictũ est: & habetur l. mutuum. ff. de reb. credi. si certum petatur) quæ vsu consumuntur. Mutuo ergo tibi modios frumenti decem, quo tempore vilius venditur, vtrum tempore redhibendi, quo fortè carius erit, eandem mensuram mihi debeas, quam tibi dedi, an idem tantum pretium, quo æstimabatur dum tibi consului? Et vice versa si pluris vendebatur dum tibi tradidi, vtrum posteà eandem præcisè mihi debeas mensuram, an, quo vendidissem, pretium? Idem est de vino, oleo, melle, & similibus. Tractat hoc Syluest. in verbo vsura. pri. §. decimooctauo, & decimoseptimo, & alij multi, quos re uera non video scopum punctim ferire. Responsio ergo hisce distinctionibus fit clara. Primum, discernenda est mutuatio à venditione. Etenim dũ tu hyemali tempore decem modios frumenti credidisti, videndum est, vtrum mihi eo pretio vendidisti quo tunc vendebatur, an verò mutuasti. Si vendideris, non tibi frumentum, sed pretium debeo. Quapropter si tunc singuli modij valebant ducatum, decem tibi ducatos debeo, quocunque pretio post frumentum væneat. Et ideo si inter nos conuentum fuit, ut idem pretium frumenti rependerem, & posteà ualet modius non nisi dimidium ducatum, viginti tibi modios debeo. Res est clara. Si autem non sit nisi mutuatio, tunc non pretium, sed decem tibi præcisè modiorum debitor sum, quocunque venundetur posteà numo. Vt si mense Iannarij frumentum suscepi, soluendum sequentis anni eodem mense, eosdem tibi decẽ modios eiusdem qualitatis remetiri teneor; vt scilicet granum eiusdem sit bonitatis. Neque refert, longè'ne maioris annona vænibat, quando tu mihi dedisti, an multò minoris? Et idem est vini iudicium atque aliarum rerum vsu consumptibilium. Etenim ratione mutui non tibi debeo pretium, sed corpora in eadem specie & qualitate. Quamobrem si quando ego tibi soluo, non ualet modius nisi dimidium ducatum, quinque ducatis tibi satisfacio: licet quando à te mutuatus sum, decem modij emerẽtur ducatis decem. At uerò si tu mihi mensus es frumentum vetustum, obligans me vt tibi remetiar nouum, vsuraria mutuatio est. Nam petis frumentum melioris qualitatis quàm mihi tradis. neque refert vtrum nouum vilius uendatur. Et ideo isti reconditores frumenti caritatem exoptantes, renouatorum nomine infamantur. Mutãt enim frumentum submarcidum, ac corruptioni proximum, vt reddatur eis nouum. Atque idem in oleo & vino & alijs censeto; vt si subacidũ uinum mutuas, vt dulcius tibi reddatur. Hæc doctrina, quia rationis germana, ciuilis quoque iuris est; vt patet ff. de rebus credi. si certum petatur. per totum. præsertim l. vinum. Quæris autem, quid si mutuo soluendo non sit designata certa dies, utrum fas sit tunc mutuatori non repetere, quando videt nilius vænũ dari, sed opperiri tempus quo sit maximi pretij, ut frumentum duplet aut triplet? Respondetur ex natura rei nullam prodi iniustitiæ effigiem. Esset tamen auaritiæ indicium euidentius, quàm charitatis. Dico non esse iniustitiam, nisi mutuator operã daret, ne aliter anteà solueret, tunc enim iniustitia fit. Alioqui mutuatio imputatur, si non sibi consulit soluendo, quando ex re sua fuerit. At uerò dum pactum interuenit, ut solutio non fiat ante certum tempus, quando coniecturæ docent auctiori pretio æstimandum, vsurarius contractus est. Contra hanc autem sententiam sumitur à monetarum æstimatione argumentum. Sequeretur inquam ex his, quæ dicta sunt, quòd liceret mihi mutuare tibi ducatos centum, quando minori argento vel ære æstimantur; & posteà dum regis pragmatica aureorum valor augetur, idem auri pondus suscipere. Syluester usura. pri. §. decimoquarto, refert Doctores iuris dicentes, quòd si verisimiliter dubitatur tempore solutionis posse valere minus plusúe, tunc eadem aurea moneta est restituẽda. Sed re uera uel me vel istos fallacia cæcat. Interstat enim, ni fallor, plaussima intercapedo inter valorem monetæ, & ualorem aliarum rerum vsu consumptibilium. Nam dum pretium, verbi gratia, frumenti, vel vini, uel olei augetur, res ipsa in se immutata manet. Et ideo eadem est restituenda mẽsura, quæ mutuò recepta fuit modo iam exposito. Quando uero monetæ valor augetur, ipsa in se natura monetæ, quatenus moneta, hoc est rerum mensura, augetur ac si augeretur mensura frumenti; vt puta modius fieret maior. Et ideo si quando à me mutuatus es ducatum, non valebat nisi regalia vndecim: & post ad duodecim eius æstimatio aucta est, non debes ducatum integrũ, sed vndecim argenta regalia. Quemadmodum prorsus si decem tibi vrnas frumenti mutuarem, dum urnam duodecim tantum medioli explebãt, & posteà per legem aucta est, ut capiat modiolos tredecim, non debes mihi nisi vrnas, quæ duodecim præcisè reddant. Veruntamen quod de variatione valoris pecuniæ diuersis temporibus in eadem prouincia dicimus, falleret quidem si pecunia traduceretur ab una prouincia, in aliam Ducatus, exempli gratia, in Hispania, quæ auri abondantior est, minori argento penditur, quàm in Anglia, vbi maior est argenti copia. Obidque vndecim hic argentea regalia plus valent quàm illic. De hoc ergo reponenda est disputatio usque ad proximum librum, vbi de cambijs disserendum nobis est.

Dubitatio. *Solutio.* *Obiectio cõtra dicta.* *Syluester.* *Discrimẽ inter pecuniæ & aliarum rerum ualorem.* *Solutio.* *Temperatio superioris assertionis.*

Restat ergo ut ad argumenta respondeamus, quæ tantum nos duo proposuimus. Primum enim sancti Thomę de lucro cessante, statim articulo proximo enucleandum est. Secundum verò idem fermè est, quod præcedenti articulo, quinto loco fecerat, atque illic ideo solutum reliquimus. Est enim eiusmodi: Mutuatarius tenetur ex honestate beneficium compensare, ergo potest ad illud beneficium ratione mutui ciuiliter obligari. Iam enim suprà negata est consequentia. Nam iustitiæ legi illa repensatio satisfacit, qua tantum tibi redditur quantum mutuasti: aliæ autem honestatis, libera esse debet; sicut tu liberè mutuasti. Ad quartum ergo, quod nos primum fecimus, nempe an liceat ratione mutui obligare mutuatarium ad iterum mutuandum, respondet Angel. assertoriè. Ratio sua est eadem, quæ paulò superius allata est; nẽpe quòd in tali contractu nullum mutuatario datur damnum. At verò iam ibidem monstrauimus fallacem esse rationem. Nam licet beneficium mutuandi, officium sit liberalitatis & misericordiæ, tamen obligatio est æstimabilis pecunia. Obidque perspectè D. Thomas negat esse licitum. At uerò vtrum mutuare hoc pacto liceat, ut in præsentia tu mihi aliam rem mutues; scilicet mutuo tibi frumentum, ut mutues mihi uinum? Nam ex dictis sancti Thomæ apparet licentiam hanc colligi, vbi ait; licet simul mutuanti unum aliquod aliud mutuum recipere: non autem licet eum obligare ad mutuum in posterũ faciendum, cùm tamen discrepantia deprehẽdi vix queat quòd cùm non te possim ligare ut cras mutues, possim te obligare ut statim mutues. Neque responsio solida est, si dicas mutuationem de præsenti non esse æstimabilem pecunia; nam etsi hoc verum sit, tamen obligatio est æstimabilis. Respondetur ergo quod neque sanctus Thomas dicit, quòd potest intercedere obligatio in præsenti ut scilicet petenti ex te mutuo, nõ aliter concedas, quàm ciuiliter obligando ut statim mutuet. Sed supponit, uti res habet, quòd mutuationes de præsenti gratuito fiunt. Vt, mutua tu mihi, & ego tibi. Et ideo simpliciter ait quòd licet mutuum recipere.

Ad primum argumen. *Dubium.* *Solutio.* *D. Thomas.* *Caietanus.*

Quapropter placet mihi appendix illa Caietani hoc loco; nempe quòd liceat fideiussori pretium recipere, vt fideiubeat. quoniam illa obligatio qua se stringit tuo nomine soluere, æstimabilis est pecunia ac subinde vendibilis. Quòd si cõtrarius insurgas; fideiussio est quædam species mutui: sed si fideiussor mutuaret amico pecuniam, non posset pretium recipere; ergo neque inde quòd pro eo fideiubet. Negatur tamen prior præmissa. Alia enim res est fideiubere pro te quàm mutuare tibi. Ex quo rursus infertur, quod posset quis ut se obligaret paratum esse ciuibus mutuare quoties egerent, stipendium Reipublicæ susci-

Renouatores.

tæ suscipere, hoc enim non est pro mutuo, sed pro obligatione. Ac demum ex his colligitur, quòd non mihi licet mutui te nodo colligare, vt pro me fideiubeas. Quintum diui Thomæ argumentum materiam induett contractus societatis; de qua nos infrà lógam dissertuti sumus quæstionem.

Ad secundum argu. Ad sextum ergo, quod nos secundo loco posuimus de pignoris vsufructu, respondetur planiter, quòd quando pignus est fructuosum, compotandi sunt eius fructus in sortem. Alias ijdem reciperentur in pretium mutui, vnde vsuræ labes contraherentur. Cautio est vtriusque iuris, vt extrà, de vsur. cap. 1. & 2. & C. de distra. pigno. l. 1.

Prima difficultas de fructibus pignoris. Exurgit autem duplex difficultas ex eodem iure. Prima nascitur ex cap. conquestus. eodem. vbi postquàm præcipitur vt fructus pignoris ducãtur in sortem, additur, Nisi terra ipsa de feudo sit monasterij vestri, nẽpè quòd si ecclesia fundos aliquos in feudum, seu in emphyteusim alicui tradidit, & posteà feudatarius eidem ecclesiæ eosdem impignorat fundos ecclesia potest recipere fructus non computando in sortem mutuatæ pecuniæ. Idem habetur extrà, de feud. cap. 1. & tamen esse apparet manifestariæ vsuræ scelus.

Solutio. Sunt ergo qui non aliter hoc putant defendi posse, quàm quòd in vtilitaté ecclesiæ permissũ est. Veruntamẽ solutio hæc nõ satisfacit.

Feudorũ conditio. Nam ecclesiæ mos & consuetudo est potius non exigere vsuras; neque vnde licitè posset, vt patet in cap. fraternitas. 12. quæstione secunda. Et ideo alia nequit reddi ratio, quàm quòd hæc est natiua feudorum cõditio, vt quoties adierint ad verum dominium, redeant cum fructibus; sed tamen feudatarius absoluitur à solutione feudi; vt eodem cap. 1. de feud. habetur. Verum est tamen æquitati apparere consine, vt si feudatarius, quia meliorem reddidit fundum, plures colligebat fructus quàm soluebat, ille excessus semper obueniret ei, quanuis eum impignorasset. Attamen quia exoneratur illo onere excolendi deinceps fundum, & meliorem reddendi, etiam illo excessu priuetur. Granius tamen oboritur dubium ex cap. salubriter. de vsur. vbi habetur, quòd si socer tradidit genero pignus dotis fructuosum, iustè idem gener vsufruitur pignore, dum sibi dos non soluitur; neque fructus illos cogitur ducere in sortem. Idem permittit ius ciuile, l. Pater. ff. de doli mali & met. excep. Et quidem de conclusione nemo ambigit; sed tamen de ratione est dubiũ.

Panormit. Aiunt enim Panormita. & ceteri super d. cap. salubriter. rationem sumi ex sustentatione onerum matrimonij.

Adrianus. Sed est Adria. in quæstione de vsura, cui caussa hæc non probatur?

Argumentũ Adria. Argumentum eius est, quòd in alijs quoque contractibus contingit vt qui pignus recipit, teneatur aliqua onera sustinere; & tamen non ideo potest percipere fructus extra sortem; vt si vendas annuam pensionem pretio mille ducatorum, pro quo recipis pignus, teneris illa onere soluendi pensionem sustinere: & nihilominus debes fructus pignoris in pretium numerare. Item, qui stipendio regis viuit, tenetur alere familiam; & tamen si pignus stipendij acciperet; teneretur fructus recipere in pretiũ; ergo ratio illa nulla est. Hinc ergo colligit Adrianus quòd non potest gener recipere illos fructus extra sortem nisi ratione interesse, puta lucri cessantis. Et miror ita alios esse hoc argumento deuinctos, vt dicant hãc esse Theologorum opinionem: cùm tamen nullus præter Adrian. extiterit qui hoc somniet.

Prima ratio in Adrianũ Enimuerò quòd propter onera matrimonij illi fructus percipiantur, non solum doctorum opinio est, sed expressa iuris sententia. Hanc enim rationem subdit præfatum cap. dicens, Cùm frequẽter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonij supportanda. Atque idẽ colligitur ex allegata l. Pater.

Secunda ratio. Quis ergo Theologorum id audeat negare? Præterà, caussa illa lucri cessantis communis est in alijs etiam contractibus, & tamen leges aliquid peculiare tribuunt genero in fauorem matrimonij. Addé, quòd si illa esset tantum caussa, locum non haberet nisi vbi gener esset mercator, qui in

Postrema. negotiatione deberet tractare pecuniam. Nam qui illam non habet negotiationi expositam, agere de lucro cessante non potest: & tamen generis in vniuersum indultũ est priuilegium hoc. Istæ rationes adeò remordent eosdem auctores, vt illi non persistant, sed dicant esse donationem soceri. Hoc tamen respõsum nullum habet fulcimentum: nam Papa cùm interrogatus fuerit de iure, nihil respondit de donatione, sed quid ius rationéque iubeat.

Deceptio Adriani & complicum. Igitur Adria. & qui eum sequuntur, ideo seducti sunt, quòd nullatenus intellexerunt quidnam esset onera matrimonij sustinere. Haud enim hoc, vt ipsi putant, id simpliciter est, quod vxorem familiamque alere, vt in alijs oneribus vsu venit; sed est eandem alere, reseruata semper dote.

Sententia authoris. Tenetur enim semper maritus vxori de integra dote: & quia præter dotem debet illam alere, etiam si non sit negotiator, recipit iure fructus pignoris, dum soluatur dos, quia præsumitur quod aliquid illa dote emeret, vnde, illa salua, vxorium onus ferret. Et ideo lex illa, pater, docet, quòd quando pater alit filiam, non potest gener recipere fructus pignoris.

Scrupulus. Sed quid si gener liberè concessit terminum solutionis socero?

Solutio. Respondeo, quòd si id cõcessit suscepto fructifero pignore, censendus est intellexisse secundum ius; ideoque potest percipere fructus extra sortem: nisi contrarium liberè expressisset. Nam cùm possit quisque indotatam sibi despõsare, potest & fructus remittere pignoris.

Almain. Quo fit vt Almain. 4. senten. distin. 15. quæst. 2. immeritò remordeat Iurisconsultos, dicens, quòd quando socer non est in mora soluendi, non licet genero recipere fructus pignoris vltra sortem. Immo ipse non penitus radicem iuris penetrauit, quo potest illos etiam tunc suscipere.

Panormit. Atque hinc planè, quòd Panor. eodem cap. salubriter. scitè, vt arbitror colligit, posse generum non solum fructuosum pignus, verùm & certam pensionem quotannis recipere, dum dos non soluitur. Illud enim non recipit ratione expectatæ solutionis, sed quia, dote salua, tenetur familiæ prouidere. Neque argumentum quorundam contrarium tenentium vllius est momenti, scilicet, quòd Papa non respõdet nisi de fructibus pignoris. Nã ex eodem responso colligitur, quòd potest alia via recipere vnde vxorios sumptus faciat.

Syluestri moderatio. Syluest. autem moderatur hic sententiam, vt non possit gener plures fructus suscipere pignoris, quàm quibus sufficiat onera supportare. Et arbitror conditionem non longè à veritate aberrare. Etenim quod alij dicunt, scilicet tantum posse recipere, quantum lucri cessat, inde refellitur, quòd (vt probatum est) non recipit ratione lucri cessantis.

Quæstio altera. Atqui ea eadem radice soluitur alia quæstio, si interroges, verũ defuncto marito possit etiam vidua recipere fructus pignoris, vel alia alimenta, seu à patre, qui nondum soluit dotem, seu à mariti hæredibus, si soluta fuerat.

Ratio dubitandi. Apparet enim inde non licere, quòd dissoluto matrimonio vidua non sic perfert matrimonij sumptus, vt debeat seruare dotem: & ideo potest mutuũ suscipere ex illa postea soluendum. Nihilominus respondetur, absque dubio, seu pater debeat, seu coniugis hæres, alteruter tenetur, vel dotem soluere, vel illam secundum suum statum & conditionem alere; quia tenetur maritus iure matrimonij eam alere quousque suam ei integram soluat dotem; quæ debet eius hæredibus, quàm maximè fieri potest, reseruari.

Dubium. Hoc tamen mihi dubium impræsentiarum occurrit, ad rem minimè impertinens; vtrum posset quis filiam non aliter dotare, quàm mutuando genero pecuniam; ita vt mutuaret quispiam decem millia ducatorum mercatori sub pacto & obligatione, vt suam duceret filiam?

Ratio hæsitandi. Apparet enim hoc esse licitum. Primum, quia posset quisque (vt dicebamus) indotatam ducere; ergo pro mutuo. Item, quia ducere vxorem, videtur esse opus amicitiæ; nam illam deberet prudentissimus quisque sibi matrimonio adiungere, quam haberet honestè charam; amicitiam antẽ pro mutuo poscere non est usura, vt suprà dictum est. Præterẽa, si ille diligens esset & negotiationum peritus, pluris penderet decem millia mutuata, quàm donata mille.

Responsio. Respondetur nihilominus non esse licitum. Nam dum mutui vinculo alium obligas vxorem ducere, cùm illa obligatio graui sit æstimabilis pecunia, vsum mutuatæ pecuniæ seorsum consideratum, rependis in pretiũ illius

obliga-

tionis, loco videlicet mille ducatorum, quos ille in doté reciperet. Neque refert, maiorisne ille æstimaret mutuum, an minoris. Et ad aliud respondetur, quod quamuis per amicitiam posset gratis vxorem ducere; tamen iā tunc non facit gratis, sed pro vsu pecuniæ, pretio æstimato. Ex his fit consequens, Reges autem magnates nullatenus posse vrbibus aut villis quas in pignus mutui suscipiunt, extra sortem vsufrui; neque vlla ratione possunt ab vsuraria iniquitate excusari. Remedium est tamen, vt non recipiant nisi emptas cum pacto retrouendendi: tūc enim fructus emptoribus obueniunt. Hoc autem nihilominus subticendum non est: Impignoras, verbi gratia, sterilem agrum, qui tibi neutiquàm erat vsui, quia nec erat frugifer, neque virescebat, neque illum colere cogitabas: alter autem, cui impignorasti, colit illum, vt olera saltē inde colligat, fortè non est condemnandus, vt in sortem ducat; quoniam cùm tu nullum pateris detrimentum, nō debet alterius industria in sortem computari; veluti si depositarius vsu pecuniæ tuæ lucretur, nihil tibi debet. Hæc autem prudenter pensanda sunt. Nam si emolumentum esset alicuius momenti; puta quòd ager, non quòd putabatur sterilis, sed domini incuria non colebatur, & postea cultus fit fruge, arbitror fructus in sortis solutionem annumerandos.

Ad argumenta facta.

ARTICVLVS III.

Vtrum ratione damni emergentis aut lucri cessantis, liceat mutuatori quidpiam vltra sortem recipere.

IN contractu mutuationis frequens habetur ratio dāni emergentis & lucri cessantis. Et ideo quæritur, an huiusmodi ratione liceat mutuatori quidpiam supra sortem accipere? Et arguitur à parte negatiua: Si hoc esset licitum, sequeretur, quòd nullum esset vsuræ vitium, eiusmodi lucrum in pactum ducere, consequens tamen est falsum, quia cùm mutuatio opus sit charitatis, gratis debet fieri, ideoque dum suapte sponte suam quis pecuniā mutuat, debet eam subinde gratis à lucro diuellere. Alioqui non mutuet, postquàm nō cogitur. Secundò arguitur ex verbo sancti Thomæ, quæstio. 78. articulo 2. Id quod nōdum quis habet, vendere non potest; mutuator non habet lucrum: immo multis peruium est periculis, quibus impediri potest, ergo pro illo nihil certi valet in pactum ducere. Tertiò: Si de lucro cessante posset mercator statim cum mutuatario conuenire, patentissima aperiretur via palliandis vsuris. Haud ergo licet talem concedere licentiam. In contrarium tamen est, quòd nemo tenetur ob præstitum beneficium sibi incommodare. contingit autem sæpe, vt cuipiam caussa mutui & damnum accidat, & cesset lucrum: ergo licitè potest tunc incolumen se, indemnamque seruare.

Primum argum. partis negatiuæ. *Argum. 2. D. Thomas.* *Argum. 3.*

Quæstio hæc & inter doctores controuersa est, & inter mercatores periculosa. Habet autem certi compertique quidquam, atque aliam partem dubiam. Ad eius ergo intellectum prænoscenda est terminorum significatio. Damnum quippe emergens est detrimentum, quod mutuator caussa solius mutuationis patitur; vt si ruinosas ædes reficere parabat, aut annonam in æstate in totū annum emere: & amicus precibus improbis mutuatam ab illo pecuniam, quia ipse fortè grauius indiget, euellit: & idem tunc mutuator cum damni commonefacit sui si posteà domus sine alia eius negligentia corruit, vel frumentum cogitur carius postmodum emere, vel per vsuras pecunias recipere quibus alia sua debita soluat, illud dicitur damnum emergens. Lucrum verò cessans est, si mercator pecuniam negotiationi expositam, precibus ēt victus mutuat; vel, quò citra dubium loquamur, ab inuito extorquetur, vel stato tempore non soluitur, lucrū quod augere potuerat, cessat. Respondetur ergo ad quæstionem quinque conclusionibus, ab his, quæ certiores sunt, initio sumpto. Prima: Quando mutuatori inuito, videlicet contra suam voluntatem vel damnum emergit, vel lucrum cessat, iustè & absque vllo vsuræ periculo illud potest exigere. Memento lucrum tunc duntaxat cessare, quando pecunia erat mercatoris negotiationi dedicata. Et ratio est patentissima; quia quando quis inuitus est, vim patitur, ac perinde quasi rapinæ iniuriam. Atque huc pertinet l. Cùm quidam. ff. de vsur. vbi ait Iurisconsultus: vsuræ non propter lucrum petētium, sed propter moram non soluentium infliguntur. Et l. 1. habetur, quod si socius communem pecuniam in proprios vsus conuertit, teneatur socio vsuras præstare. Et C. eodem l. vsuras, cogitur emptor, qui in solutionis mora est, vsuras insuper soluere venditori. Conclusio ergo in dubium venire non potest. Sed verum statim ab initio posset sic licitè inter ambos conuenire, vt si non solueris stato die, tenearis deinceps certum numerum vsurarum soluere? Respondetur in primis, quòd nomine pœnæ proculdubio potest. Nam cùm mutuatarius teneatur in tempore soluere, iā inde mutuator inuitus caret suis nummis. Et ideo rigore iustæ mulctæ potest illum cogere, sicuti & iudex eum cogeret. At uerò an idem liceat ratione cessantis lucri, etsi aliquantulo sit maius dubium; tamen neque negandum est licere; dumtamen in fraudem contegendæ vsuræ id non fiat: nempe si mutuator verè est mercator ex negotiatione victitans. quoniam potest bona fide mutuare vsque ad certum diem, admonitumque ex tunc mutuatarium habere, quòd deinde suum non est propositum mutuare, sed quòd deinceps inuitus à suis negotijs cohibetur. Secunda conclusio: Si quis habet pecuniam negotiationi mancipatam: quomodocunque inuitus cogatur illam mutuare, non solum damnum emergēs, verum & lucrum cessans potest iustè vltra sortem repetere. Dico inuitus: quia ei vel aliqua vis infertur, vel tenditur fraus. Exempla: Vt si quis mercatori mortem aut incommodum aliud comminetur nisi sibi mutuet: vel si vasallus prudēter grauiterque metueret, nisi domino suo mutuum daret, diuexatum iri ab illo, & molestias perpessurum. Hæc enim est quædam violentiæ species. Aut si fortè rex ingruente bello indigeret à mercatoribus pecunias mutuari; qua vtique ratione posset illos compellere illique tenerentur parere. In hisce inquam atque id genus accidentibus planum est mutuatarium propter tales coactiones se posse indemnem seruare. Atqui huic assertioni patrocinatur Pontificium ius, extrà, de fideiuss. ca. peruenit. & cap. constitutus. quibus iubetur, quòd si fideiussor nomine illius, pro quo fideiussit, soluit, dispendiūque aliud fecit, aut damnum accepit, tunc ille cuius gratia soluit, restituat eum in suū ius, reddatque ipsum prorsus indemnem, ab omnique immunem iactura. Veruntamen quò ad rem descendamus, ibi latet quæstionis neruus, vbi mutuator nullam speciem vis aut fraudis patitur, sed rogatus suapte sponte mutuat. De hoc igitur adhibetur conclusio tertia, paulò minoris certitudinis, quàm superiores. Ille qui rogatus mutuat, potest præuisum formidatumúe damnum emergens in pactum mutui ducere; uidelicet si domus ruinam timet, aut annonæ caritatem, quam modò emere impeditur, aut si vsuras postmodum soluere cogitur pro ære alieno, in quo manet. Conclusio est sancti Thomæ secunda secundæ, quæstione 78. articu. 2. alterique similis, quam præcedēti quæstione de venditore asseruerat, qui rei pretio apponere damnum potest, quod vendendo incurrit. Obidque simili ratione probatur. Damnum enim, quod talis mutuator patitur, sua interest, quòd ideo ratione mutui accipere non tenetur, atque ideo potest de sua incolumitate pacisci. Moderati autem consultò sumus conclusionem veluti de venditione dicturi sumus; nempe quòd rogatus mutuet, mutuatariumque admoneat. Nam si ultroneus tacitusque mutuat, sibi imputandum est damnum: quoniam si alter rem sciret, nollet forte sub illa conditione mutuum accipere. Atque hinc sequitur, quòd si damnum non fuit præuisum, neque timebatur, sed post

Damnum emergens. *Quid lucrū cessans.* *Prima conclusio.* *Ratio conclusionis.* *Dubitatio.* *Solutio.* *Secunda conclusio.* *Tertia conclusio.* *S. Thomæ.*

forte

fortè superuenit, non tenetur mutuatarius de illo: vtpote, qui reddere nõ cogitauit nisi simplex mutuum: vt per hæc intelligatur id quod diximus, rogatus: nihil enim aliud significauimus quàm quòd mutuatarius sciens & prudens tanquam rem sibi commodam mutuare ab altero velit cum illo damno. Nam si ea re sua non esset, nequaquam illud acciperet. Quo fit, vt etiam si qui damnum passurus est alteri ea charitate tanquàm amico offerat cõditionem, non ideo fit inhabilis vt damnum emergens recipiat. Hoc dixerim, quia rogari uel offerre, vt statim dicturi sumus, per se nihil facit, neque tollit rationem vsuræ. Hactenus plana sunt omnia.

Quæstionis difficultas.

Totum ergo quæstionis pondus huc inclinat, vtrum pariter possit lucrum cessans ab eodem mutuationis articulo recipi vltra sortem? Ad cuius examen præfigere operæpretium est distinctionem hanc: Bifariam potest existimari pecunia: vno modo absolutè secundum eius communem vsum.

Distinctio.

Et de hoc omnes consentiunt, nemini fas esse vltra sortem aliquid recipere ratione mutui. Cuius rei exemplum in vniuersis, qui negotiationi non vacant, latè patet. Nam hic est vsus, qui seorsum non venit computandus. Altero verò modo consideratur, vt negotiationis industriæ subest; nempe quia possessor illam habet negotiationi expositam. Et de hac pecunia aiunt Conrad. eúque multi posteriores statim, posse mercatorem pacisci, vt lucrum cessans ad sortẽ sibi accumuletur, etiã si non sit inuitus, sed rogatus mutuet.

Opinio Conradi.

Quarta conclusio.

Nihilominus statuo egomet mihi hanc quartam conclusionem: Quòd hoc modo possit lucrum cessans in pactum duci, non est adeò certum, vt patroni assertionis huius arbitrantur: sed est tum minus probabile, tum quàm plurimis vsurarum periculis expositum. Et quidem quòd non sit vsque adeò certum, multis rationibus cõprobatur.

Prima ratio pro conclusione.

Primum, nullam iuris aut canonici, aut ciuilis legem inuenias, quæ hoc permittat: quod certè non est infimum argumentum.

Secunda ratio.

Nam cùm tam frequentes extent, quæ vsuras ratione moræ pendi iubeant; videlicet dum mutuator, vel quiuis creditor inuitus re sua caret, si spontanea hæc lucri cessantis pactio tam planè licita esset, non defuisset lex, quæ id insinuaret.

D. Thomas.

Non si priscos doctores consulas, diuus Thomas id negat, consultò dignoscens inter damnum emergens & lucrum cessans; nempe quòd illud licet in conuentione ponere, hoc verò minimè. Cuius sententiæ accedit Scotus in 4. distinct. 15. quæst. 2. & Durand. in 3. Senten. distinct. 37. quæstio. 2. & inter Iurisconsultos illustris Innocen. super. c. Nauiganti. de vsur.

Scotus. *Durandus.* *Innocentius.*

Immo inter antiquos grauesque seu iuris, seu Theologiæ doctores neminem inuenias, qui explicitis verbis id astruat, nisi ratione moræ aut alius culpæ debitoris. Qui autem eam affirmant, sunt Conrad. recens auctor, quæstio. 30. eandéque cum formidine & timore septem conditionibus circumsepiens. Post verò Syluest. verb. vsura. pri. §. 19. & Caietan. super S. Thom. 2. 2. quæstio. 58. & in sua Summa affirmatiùs eandem defensant. Atque Adria. in quæstio. de vsura: licet fateatur (ut suo verbo vtar) esse opinionẽ modernorum.

Conradus. *Sylvester.* *Caietanus.* *Adrianus.*

Ratio potissima præteritæ conclusionis.

Quòd si ratione agamus, vna est, quæ vehementer apud me aduersus hanc opinionem depugnat: Lucrũ cessare, vt nomen sonat, est hominem à lucro cohiberi; nemo autem cohibetur nisi sua impediatur voluntas; inuoluntarium verò, doctore 3. Ethi. Aristo. sola uis, metusúe, aut ignorantia facit. ergo vbi nullum istorum intercedit, non propriè censetur cessare lucrum.

Aristot.

Certè est res creditu difficilis: quòd si mercator qui negotiationi expositam habet pecuniam, offert illam mutuo, non potest recipere lucrum cessans: & tamen per hoc solum quòd alter lenissimo verbo mutuum idem ab eodem petat, possit idem lucrum in pactum ducere: cùm nihilominus spontaneus facit rogatus, quàm si alterum præuenisset. Atqui per hãc rationem, omnes aliorum labefactantur.

Primum argum. contrariæ opinionis

Primum enim patens est discrimen inter damnum emergens & lucrum cessans; nam illud non pendet ex industria, sed est mera passio, à qua idcirco se quisque incolumem seruare potest. hoc aũt pendet ex industria, à qua qui si sua sponte suam abstrahit pecuniam, non est quòd impediri censeatur.

Arguunt præterea sic: Post moram licet recipere lucrum cessans; sed pecunia negotiationi exposita, tantæ vtilitatis erat ante illam moram; ergo poterat idem lucrum absque mora peti. Sed vides argumentum extra chorum saltare.

Solutio.

Haud enim negamus illam pecuniam tantum valere ante, quantum post moram; sed tamen antea non impeditur, sicut posteà. Nam illa iniuria quæ fit post moram, dimouet voluntatem inuiti mercatoris à sua negotiatione, & ideo debetur ei lucrum. Quando verò sponte mutuat, non propriè impeditur. Atque hanc differentiam optimè perspexit Diuus Thom. quippe qui secunda secundæ, quæstio. 62. articu. 4. in solutione ad secundum, fatetur, quòd qui pecuniam creditoris vltra terminum præfixum detinet, quia eum damnificat, tenetur ei refundere etiam lucrum. Ex quo malè infert ibidem Caietan. eandem esse rationis vim ante moram.

Caietanus.

Nam quantum ad lucrum cessans, non censet diuus Thom. creditorem damnificari, nisi dum inuitus impeditur; quandoquidem postmodum quæstio. 78. negat ante moram idem lucrum licere recipi.

Argum. 2.

Et per hoc aperitur fallacia alius istorum argumenti, huius scilicet: Qui mercenariũ à suis operis impediret, teneretur illi refundere lucrum cessans: ergo negotiatori mutuanti.

Solutio.

Negatur enim consequentia. Immo contrarium per hoc conuincitur. Si enim vi aut fraude illum impedias, teneris quidem; si autem tuis solis precibus ductus vult amore tui cessare, nihil ei debes. Et simile nos dicimus in proposito. Si autem conuentione facta ob pretium ille cessat, nullum ad propositum affers exemplum. Atqui & in huius discriminis ignoratione latet deceptio. Operæ enim mercenarij natura sua locabiles pretio sunt & conducibiles, pecunia verò minimè. Nam si aliquid plus valet, nõ à se habet, sed duntaxat ex adiuncta possessoris industria, obidque quando sua sponte mutuat, liberè nudat illam tali valore.

Argum. 3.

Quapropter neque est simile de illo, qui impeditur ne beneficium assequatur, cui restitutio debetur. Nam ille inuitus non assequitur.

Solutio.

Neque rursum est par ratio de instrumentis. Arguunt enim: Opifex potest instrumenta suæ artis pretio locare: sed pecuniæ sunt etiam instrumenta negotiatoris ad lucrum; ergo potest illas locare. Est namque latissimum interuallum quòd vsus instrumentorum, quia non consumuntur vsu, seorsum est dignus pretio, sicut vsus equi, & domus; quæ idcirco locabilia sunt. Vsus autem pecuniæ per se non est ad illum vsum locabilis, quo consumitur, sed totus valor de tua nascitur industria, quem ideo recipere nequis, nisi quando impediris; impediris autem solum quando inuitus cessas. Aristo. namque diuitias per se vocat felicitatis instrumenta; scilicet vt liberalitatis virtus vsum habeat, non tamen quòd sint sicuti aliarum artium instrumenta. Ac perinde patebit dissimilitudo de sato aruo.

Argum. 4.

Arguunt siquidem præterea, quòd sicut frumenti modius per se non valet nisi modium; seminati verò atque herbescentis pluris, propter potentiam æstimatur; ideoque non solum quando per vim ab aliquo pessundatur, verùm & ex conuentione potest vendi, quantum valet cum illa potentia, sic vtique negotiator, aiunt, potest cum illa potentia mutuare pecuniam.

Solutio.

Porrò autem à venditione ad mutuum, nulla fit solida consequentia. Nam res vendibilis suapte natura valet pretium; mutuum autem gratis fieri debet; nam, vt identidem hoc dicamus, industria mercatoris non impeditur nisi quando eius voluntati seu per vim seu per fraudem obsistitur. Quare nec argumentum de iactu retis, qui l. si iactum. ff. de actio. emp. & vendi. declaratur esse vendibilis in spe, ad præsens propositum refert. Est enim res illa per se vendibilis. Hoc enim solum concluderet, quòd postquàm mercator iam emit merces, quas ad nundinas misit, posset lucrum vendere, quod est in spe. Est enim tunc sicut satus ager; & ideo illud lucrum est vendibile. Quando verò nihil emis, sed sponte mutuas, nihil habes quod vendas.

Ac multominus ad rem facit argumentum quod de genere sit suscipiente fructus pignoris extra sortem siqui-

dem

dem iam probatum est non ratione lucri cessantis, sed propter vxorios sumptus illus recipere. Præter hæc alia sunt argumenta, quibus palàm docetur quantum periculi ab illa opinione conficiur. Circumuallant enim eam Conradus atque alij eius fautores multis conditionibus necessarijs, ut aiunt, ut contractus ab usuræ periculis liberetur. Harum capitalis est, quòd mercator potiùs expetere debet & optare negotiatione augere suam pecuniam, quàm mutuo. Per hoc enim putant impediri eius uoluntatem. Nam si mauult mutuare, fatentur non impediri, atque adeò non licere lucrum cessans recipere. Sed quàm sit imbecilla hæc conditio, apertè monstratur; id quod in re natura sua licitum est, nullum est peccatum desiderare; neque tale desiderium contractum vitiat: mercatori autem habenti pecuniam ad negotia paratam licet per hoc solùm, quòd rogetur lucrum cessans recipere: ergo licet desiderare ut aliquis se rogatum accedat, vt illo modo impediatur à negotiatione. Si ille sic apud se constituisset; Nisi quis à me mutuum petat, nolo mercaturæ meum æs committere, planum esset usuræ uitium; quia non habet pecuniam expositam. Dum autem firmiter cõstituit negotiari nisi quis ab eo mutuum petat, profectò nescio secundùm istorum opinionem, cur desiderare, ut quis mutuum petat ut lucrum recipiat, uitium conflet vsuræ. Atque adeò sequitur, quòd per hoc solùm, quod mutuator rogatur, non propriè impeditur, quandoquidem illud optare licet. Quòd si hoc verùm est, vide quàm lata sternatur usuris uia. Nam dicere, quod debet mutuator mutuare charitate uictus, ut possit lucrum recipere, commentum est. Siquidem ad naturam vsuræ tollendam, nil facit charitas. Adde, quòd tunc non opus est ut rogari expectet: nam maior esset charitas, si amicum egere sciens, offerret ei pecuniam mutuo, si vellet, cum pacto lucri cessantis. Nam dum metus est damni emergentis, profectò licet habenti pecuniam eandem amico offerre, ut si ex re sua est, mutuatam cum tali periculo recipiat. Alia eorum conditio est, quòd labores & expensæ, & pericula deducantur à summa cessantis lucri. Attamen neque hæc conditio, si sua vera est opinio, firma est. Expensas quidem planum est esse deducendas; quia remanẽt apud mercatorem. Sed tamen de laboribus & periculis non est eadem ratio. Sum ego, uerbi gratiâ, mercator hac arte uiuens: petis à me mutuo pecuniam meam. Arguitur ergo, si mihi liceret lucrum cessans iam nunc suscipere, possem etiam tantum recipere, quantum si meas uanarem operas, lucrarer: nam paratus sum ego impendere labores meos, & malo laborando lucrifacere decem, quã sine labore octo: nolo etiam subire pericula. Si ergo solas precer isti censent esse impedimentum meæ uoluntatis, ut lucrum dicatur cessare, profectò cum à laboribus meis & periculis impediar, totum possum petere.

Opinio Conradi non nihil continet periculi.

Argum contra opinionem recitatam.

Enimuero si mercenarium impedires ne suas operas in vineam locaret, totum denarium debes ei sine deductione laboris, quia maluisset ille integrum denarium laborando, quàm decurtatum cessando. Ecce rationes quæ me semper de re hac dubium tenuerunt. Et fateor, hanc mallem sententiam tenere. At satis duxerim rationes meas aliorum iudicio relinquere, sed optarem habere patronos, qui meeum eiusmodi personata usurarum portenta abigerent. Nam hæc lucri cessantis imago hiatum istum & uoraginem usurarum non à multis hinc annis patefecit. Nihilo secius; quia non mihi tantum arrogo, ut priorem opinionem illam prorsus refellam, sit nostra quinta conclusio, Non omnino probabilitate caret ut possit lucrum cessans in pactum duci ab articulo mutuationis, dummodo re uera cesset, & non fiat in fraudem usurarum. Verè enim cessare tunc penitus censendum est, non quia poteras negotiationi pecuniam committere, sed quando re uera iam firmus exponere constitueras, atque eandem, quam mutuas. Nam si habes uiginti millia, & non decreuisti mercaturæ nisi decem millia committere, nequis ex aliorum mutuo lucrum cessans petere, eò quòd illis quoque negotiari potuisses. Ratio conclusionis huius quæ ullam habeat probabilitatem, hæc una est, quòd postquàm illa pecunia tuæ mancipata industriæ, tanti æstimatur; & alter sciens & prudens vult illam cum illo onere suscipere, uideris tu posse de illo pretio paciscei. Et tunc S. Thom. sic interpretandus est, quòd non licet id integrum suscipere, quod re futurum erat in actu: quia nondum est certum, ac multominus quantum poterat accrescere, quoniam hoc minus habet certitudinis, sed quantum est in habitu, puta in spe secundùm coniecturalem prudentiam uerisimili. Quamuis cui rationes nostræ alteram persuaserint sententiam, optimo se iudicio tuebitur, dicens, nunquàm lucrum, nisi in inuito propriè cessare. Et idcirco argumenta in capite quæstionis proposita ille dissoluet cuia intererit.

Quinta conclusio.

Ratio conclusionis.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm quidquid lucri pecunia usuraria peperit, sit restitutioni obnoxium.

POst hæc sequitur sermo de usurarum restitutione. Et quia de ille ambigere nemo potest, quæritur amplius, an quidquid lucri pecunia usuraria peperit, sit restitutioni obnoxium? Et arguitur à parte affirmatiua, secundum Paulum ad Roma. 11. Si radix sancta, & rami, ergo à contrario sensu, si radix infecta, qualis est usuraria pecunia, & rami, putà eius lucra, ac perinde restituenda. Secundò, Si fænerator fænebri pecunia possessionem aliquam emit, uendenda illa est, ut iubetur extrà, de usur. cap. cum tu. ac de eius pretio pecuniæ usurariæ restituatur, ergo æquali ratione debet & lucrum eiusdem pecuniæ domino reddi. Tertio, Fænerator non plus iuris habet in lucrum usuraria pecunia comparatum, quàm in ipsam pecuniam, sed illius pecuniæ nullum acquirit dominium, ergo nec lucri, ac subinde pari iure tenetur illud domino refundere. In contrarium est ratio hæc. Id quod homo per suam propriam industriam nulla uetante lege acquisiuit, legitimè possidet, contingere autem potest, ut usurarius sua industria id acquirat, quod lex possidere non uetat, ergo illud non tenetur restituere.

Primum argum.

Argum. 2.

Argum. 3.

De usurarum restitutione vt in fronte quæstionis dicebam, nemo dubitat, sed tanquam certum relinquitur. Nihilominus quia eius ratio nonnihil habet dubietatis & de hoc quoq; respondendum est. Tribus autem conclusionibus constabit responsio. Prima; Quidquid pretij ratione mutui per usuram receptum fuerit, manet restitutioni subditum. Conclusio iam suprà articulo. 1. ex altera illata est, inde videlicet quòd vsura est peccatum iustitiæ commutatiuę, eo quod illic uel pecunia bis uenditur, vel semel vsus, qui seorsom nullius est pretij dignus: De lucro autem quod postmodum per pecuniam vel id aliam usurariam accrescit, distinguendum est cum D. Thomas. Rerum nanque, vt dictum est, aliæ sunt, quarum vsus est ipsarum consumptio, qualis est frumentum, pecuniæ, &c. aliæ vero, quarum vsus non est earum consumptio, ut prædium, domus, & similia. Est ergo secunda conclusio, Quando res, quę vsu consumuntur, per vsuram extorquentur, puta pecunia, grana, vinũ, &c. tunc fænerator non tenetur restituere nisi tantum penitus, quantum accepit cum damnis, si quæ alia dedit, & cũ lucro, si quod alteri cesset. Fructus autẽ qui per easdem res sua industria accumulauit, liberi sunt à restitutione. Extorsisti à mutuatario mille aureos per vsuram, quibus postea industria tua cẽtũ adiecisti, mille tantũ illi debes, ac insuper damna quæ tua caussa accepit, & lucrũ, si quod illi cessauit: Idem est, si cẽtum cados vini eripuisti, quibus venditis illos multiplicasti, centum inquam tantum debes. Ratio est manifesta. Nullus debet alteri, nisi quantum illi damni dedit, ergo qui mille tantum sur-

Prima conclusio.

Probatio.

Secunda conclusio.

ripuit, simpla illa debet; nã quod illi per suam industriã
accreuit, non erat alterius. Simile dicendum nobis infrà
est de emptore, qui non cogitur emere vtilitatem suam,
sed venditoris damnum. Atque idem omnino de deposi
tario, qui si usu depositæ pecuniæ alienæ lucretur, non
Tertia conclusio. debet nisi simplum depositum. Tertia conclusio; Si fœne
rator rem aliquam fructiferam per vsuram recepit, re-
stituere eandem tenetur cum fructibus. Vt si recepit fun
dum, non solùm ipsum, sed quotquot habuit fructus du-
bet. Et si recepit domum, cuius locatione acquisiuit de-
cem numos, eosdem unà cum domo debet. Et ratio S.
D. Thomas. Thom. est, quòd rerum illarum quas fœnerator per usu
ram acquisiuit, non est dominus, sed dominium manet
Obiectio. apud mutuantem. Quapropter non fœneratori sed alte
ri fructificant, ueluti de pignore dictum est, Sed arguis:
Nonquid non & usurariæ pecuniæ dominium penes ip-
sum conferẽtem pariter manebat? cur ergo lucrum illa-
Solutio. rum non eidem debetur, sicut aliarum rerum fructus? Re
spondetur planissimum esse interstitium, quòd res illæ,
quę usu consumuntur, steriles per se sunt, neque pariunt:
& ideo quanquam sint alienę, tamen accedens lucrum to
tum debetur negotiantis industriæ. Illæ uerò quæ per se
Replica. fructificant, domino fructificant. Quòd si arguas. Si fœ-
nerator illa pecunia usuraria emeret fundum, teneretur
ipsum cum fructibus restituere: siquidem cùm alterius
pecunia illum emerit, uidetur perinde esse, ac si eundem
fundum per usuram ab illo extorsisset; ergo eadem ra-
tione tenetur restituere lucrum eiusdem usurariæ pecu-
niæ. Negatur antecedens: Immo fructus illius empti fun
di sunt ipsius fœneratoris ementis: ut puta suæ industriæ
debiti. Neque tenetur restituere nisi pecuniam, ueluti si
depositarius aliena pecunia rus emeret, non debet ni-
Grauis quæstio. si pecuniam. At verò vt perspicacior fiat istarum con-
clusionum, ac potissimùm prioris, intellectus, examinan
da est uetus illa quæstio; utrùm per vsurariam dationem
Opinio glossæ. transferatur dominium? Fuit enim opinio glossæ illius
textus Ambrosij, Si quis usuram. 14. quęstio. 4. quæ id
Scotus. asserit. Cum qua consentit & Scot. in 4. distinct. 15. q.
Paludanus. 2. art. 3. & Paluda. ibidem; atque Adrianus in quæstio
Adrianus. ne de vsura: qui ait esse communem opinionem Canoni
Henricus. starum. Et citat in eandem sententiam Henricum Gan
den. in quolib. 4. q. 27. Immo & D. Thomam in 4. dist.
15. q. 2. artic. 4. Attamen S. Thomas non ait illic nisi
Ratio præteritæ opinionis. quosdam hoc dicere. Et ratio istius opinionis est, quòd
vnusquisque liberam habet potestatem donandi quod
suum est: mutuatarius autem liberè donat: ergo domi-
Solutio. nium transfert. Quòd si respondeas, vt art. 1. dictum
est, non esse omnino liberam donationem: quia ab eo
fit, qui necessitate compellitur, hoc non obstat: tum
quòd posset quis absque necessitate accipere ad vsuras,
tum etiam, quòd metus multò efficaciùs tollit volunta
rium, & tamen non obstante metu transfertur dominiũ:
ut patet vtroque iure. nempe cap. Abbas. de his, quæ ui
met. cau. fi. & l. metum. ff. eodem. licet detur repetitio,
Replica. & tales contractus sint in irritum reuocandi. Quinetiam
contractus matrimonij, si metus non sit cadens in con-
Aristot. stantem virum, tenet. Et consonat Aristot. sententia 3.
Ethic. de maritimo mercatore: qui metu abijcit merces.
Vbi licet inuoluntarij quidpiam admistum insit, est ni-
hilominus abiectio simpliciter spontanea. Item mutua-
tarius non dat usurario pecuniam tanquam in deposi-
tum, vel in pignus, neque per locationem, quibus contra
ctibus non transfertur dominium; sed verè dat pro mu-
tuo, ergo transfert dominium. Prætereà, si non transfer
ret dominium, sequeretur quòd omnes contractus quos
posteà usurarius illa pecunia cõficeret, essent cassi: perin-
de ac si latro pecunia furto sublata illos faceret. Ideoq;
quicunque usurario panem vel uinum venderet, aut rem
Solutio. aliam, teneretur restituere pretium vero domino. His ta
men non obstantibus, opinio negatiua est indubie uera.
D. Thomas. Quam quidem opinionem expressè hic tenet S. Thomas
in ultimis uerbis articuli: ubi ait fructus rei per usuram
extortæ, eò fore restituẽdos, quòd qui eã dedit, est eius-
dẽ rei dominus. Et esset nihil aliud quàm cauillus, dice-
re, quòd licet rerum vsu non consumptibilium non trans
feratur dominium, transfertur tamen pecuniæ. Eadem
quippe est vtrobique ratio. Quare D. Thom. in solutio-
ne tertij idem abstruit de pecunia. Ob idque non debuis
set Adria. eum citare in suam sententiam, neque verò
omnes iuris doctores. Nam & unus eorum, Syluest. in *Syluester.*
verb. usura secũdo dicit opinionem S. Tho. teneri commu
niter a doctoribus. Sed mos ipsorum est de hoc etiam ra
rò conuenire, quæ tam sit opinio communis. Et ideo pa-
rum deterrere debet illud suum verbum, Omnes. Opi-
nionem autem sanctæ Thomæ cuncti ampleat sunt anti-
qui patres, ut Alexan. 3. par. q. 66. membro 4. & Altissio *Alexãder.*
dorensis 3. par. tract. 21. quæst. 1. & Richard. in 4. dist. 15. *Altissiodorensis.*
q. 4. arti. 5. Et Caieta. quoli. 1. fecit de hoc quæstionem *Richardus.*
tertiam. Atqui ut rationes sententiæ huius eluceant, sup *Caietanus.*
ponendum est, quòd nuda traditio rei non est certum si-
gnum translationis dominij. Sic enim habet. ff. de acqui.
re. domi. l. Nunquàm nuda. traditio enim transfert do-
minium; sed ita, si uenditio aut iusta caussa præcesserit,
propter quam traditio sequeretur. Hoc supposito argui- *Prima ratio in grauiam prioris assertionis.*
tur sic: Si per usurariam solutionem dominium transfer
retur, vel hoc esset rigore legis vel arbitrio voluntatis
soluentis, quia non est alia uia transferendi: lege autem
non transfertur, cùm lex omnis talem contractum uetet:
uoluntatem verò soluentis, iam dictum est non constare
per hoc, quòd uoluntariè pecuniam tradidit. Supponi-
mus enim non dare ratione amicitiæ merè gratis, hoc
enim extra propositum est, sed ratione contractus mu-
tui: contractus autem hic translationem non indicat, ut
pote quo vsus pecuniæ emitur, qui nullo est seorsum pre
tio æstimabilis, ergo nullum est conuincens argumen-
tum, quòd uoluntas soluentis sit dominium transferre.
Cùm ergo nemo præsumatur donare nisi planis docu-
mentis constet, sit ut nulla fiat illic dominij transmissio
eò potissimùm, quòd in huiusmodi traditionibus, quæ
plenam non habent uoluntatem, quàm minima excogi-
tari potest; credenda est alienatio. Quòd si exquiras, cur *Scrupulus.*
ergo mutuatarius dat, postquam (ut suprà argutum est)
neque dat in depositum, neque in pignus? Respondetur *Solutio.*
eò dare, quia aliter non potest extorquere mutuum. Et si
urgeas, ergo decipit hominem: negatur consequentia; im
mo fœnerator seipsum seducit. Nam postquam accipit
quod nõ debet, ipse uiderit quomodo recipit; illa enim
traditio non habet peculiarius nomen, quàm datio usu-
raria. Et est non dissimile exemplum de illo qui in nau-
fragio eijcit merces in mare, non enim ideo dominium
ab se illarum abdicat. Quare si undarum postmodùm im *Secunda ratio.*
petu reijciantur in siccam, sui etiam tunc sunt iuris. Se-
cundò pressiùs; Omnes (illi etiam qui sunt partis aduer-
sæ) fatentur quòd si fœnerator loco usuræ extorsit
aruum, tenetur idem, uti ait S. Tho. cum fructibus resti
tuere, huius autẽ caussa alia reddi nequit, quã illa S. Tho.
s. quod eius dominium semper manet apud eũ, qui dedit.
Nã si prædiũ uerè esset fœneratoris, licet iniustè extorsis
set, fructificaret sibi, neq; ampliùs teneretur quã prædiũ
restituere. Quòd si dicas, debere illos ratione morę, quia
alter impeditur, tũc sequeretur, quòd si mutuatarius nõ
deberet agrũ colere, nihil fructuũ deberetur ei: quod est *Tertia ratio.*
falsum. Prætereà tertiò arguitur: Cum leges omnes usu
ris recipiendis reclament, quantum fieri potest, denegan
dum est usurariis ius: si autem ei dominium concedatur,
periculo exponitur restitutio: nam si uera est illa dona-
tio, posset quodammodo usurarius tergiuersari, negans
teneri se restitutionis ligamine, saltẽ quousq; alter pe-
tat. Ad hæc insuper quarto loco accedit, quòd soleant le- *Quarta ratio.*
ges dominiorum translationem impedire in donationi-
bus quæ fiunt pro re turpi & iniuriosa, ut si des Assasino
ut hominẽ occidat, aut corrũpẽdo iudici, aut simoniacè,
quia res illa nõ est uẽdibilis. Cũ ergo usus mutuatæ pecu
niæ seorsum nullius sit pretij, signum est, leges illius
contractus prohibitrices translationem dominij impedi
re. Mutuatarius autem, qui dat nõ ratione amicitię, sed

ratione

ratione mutui, nunquam intendit aliter dare quàm iura permittunt. Atque huc forsan spectat ratio Altissiodorensis, inde probantis non posse mutuatarium ratione talis conuentionis donare, quia à Deo probibetur, scilicet per leges naturæ ac diuinas contractum improbantes. *Postrema ratio auctoris.* Postremum autem egomet mihi argumentum excogito; Si usurarius usurariæ pecuniæ esset dominus, consequens fieret, ut si haberet creditores alios antiquiores, quibus non per usuras debitor erat, & posteà æs alienum per usuras contraheret, neque haberes alia bona nisi illa usuraria, prius deberet soluere antiquioribus. Nam si illa bona verè sunt illius, re uera antiquius debitum præferendum est, & tamen hoc nemo concedit. Ratio ergo cur usurarum dominus facienda est priùs restitutio, non est alia, quàm quòd usurarius non acquirit earum dominium. *Ad Primum argu. partis aduersæ.* Primo igitur argumento in contrarium conceditur, illam esse caussam, cur nõ transfertur dominium: quia scilicet illic non est libera donatio, sed datio propter usum mutuatæ pecuniæ, quæ nihil ualet. Neque refert (ut suprà arti. 1. dictum est) si usurarius stricta necessitate compulsus petat, an suo obsequatur animo: satis enim est, quòd postquàm constituit mutuum petere, compellitur dare: quia aliter obtinere non potest. Atque idem respondemus de datione per metum facta. Nam cùm spontanea non sit, non est cur dominium in alterum transmittat. Neque iura contrarium uolunt; immo hoc planè ipsum docent, dum scilicet sanciunt, cuiusmodi donationes non esse irritandas, sed ut irritas declarandas. Fatemur quidem, si latronis metu iures illi quidpiam largiri, teneri de ratione iuramenti: sed tamen cùm tradideris, minimè dominium traducis. *Dubitatio.* Quid autem si mutuatarius, id fœneratore exigente, dicat, se *Solutio.* suam pecuniam cum dominio tradere? Respondetur, quòd si non det ratione meræ amicitiæ, sed mutui caussa, quidquid dicat & iuret, non intelligitur dominium traijcere: quia iura prohibent, secus autem de matrimonio, ubi si metus non est cadens in constantem uirum, eò fit consensus legitimus, quòd citra talem metum nemo debet seipsum tradere, tamque cæcu nodo illigare.

Ad secundum argu. Secundùm autem argumentum solutum est. Sed tertium, an uidelicet usurarius possit per usuras acquisita eò uigore alienare, ut eius contractus sint ualidi, paulò inferiùs commodiùs tractabitur.

Ad primum argu. principale. Per hæc ergo respondetur ad argumenta in capite quæstionis proposita. Ad auctoritatem enim Pauli dicendum, quòd radicis qualitas, seu bona seu mala, propterea redundat in ramos, quòd habet rationem effectricis caussæ: pecunia verò vsuraria non est nisi sola materia industriæ: & ideo licet ipsa sit restitutioni obnoxia, non tamen eius lucrum. Et simili ratione respondetur ad secundum. Possessiones namque fœnebri pecunia emptæ, suæ ementis sunt, sibique fructificant: sunt *Ad secundum argu.* tamen obligatæ usurarum debitis. Et ideo cap. cum tu. iubentur uendi, si alioqui soluendo non sit fœnerator. Ex quo sequitur glossam eiusdem cap. textum non intellexisse. Elicit enim inde, quòd res usuraria pecunia emptæ, sunt restituendæ: cùm tamen textus non hoc dixerit, sed quòd sunt uendendæ: & refert quàm plurimùm. Nam cum possessiones illæ in dominio sint fœneratoris, si plus ualent quàm fuerat usuraria pecunia, ille excessus, ut hic sanctus Thomas docet, non alterius, à quo pecuniam extorsit, sed suus, qui emerat, est. Nisi forsan ratione vel damni emergẽtis uel cessantis lucri aliquid ei deberetur. Item si eædem essent restituendæ, & fructus quoque earum deberent cum illis refundi, quod est falsum. Longissimè ergo differt res esse debitis obli*Ad tertium argum.*gatas, & easdem esse restituendas. Atque inde liquet tertij responsio, quo arguebatur non habere fœneratorem plus iuris in rem emptam; quàm in pecuniam ipsam. Falsum enim est; quippe cùm ratione industriæ ius habeat in rem, quod in pecuniam non habebat. Et per hæc dissoluitur alia quæstio: *Quæstio.* Vtrum scilicet omnia bona usurarij sint subdita restitutioni: nam super eodem capitulo, Cum tu. aliqui affirmant (ut Panormitanus refert) alij uerò negant, ut Panormitanus ipse & Ioannes Andreas, *Panormit. Ioan. And.* dicentes quòd illa quæ per vsuram sunt extorta, obligata manent, reliqua uerò legitimè acquisita, minimè; quia nullum ius, inquiunt, id præcipit. At uerò sanctus Thomas in eadem solutione secundi, non *D. Thomas.* modò illa quæ usuraria pecunia empta sunt: uerum omnia affirmat esse obligata. Distinguendum ergo est. *Bona usurarij triplicia. Distinctio.* Primùm enim triplicia sunt usurarij bona. Illa scilicet, quę uelut usurarum pretium acquisita sunt: & ea quæ pecunia usuraria fuerunt empta: & præter hæc alia, si quæ legitima hæreditate, vel uia quauis licita possidet. Rursus obligatio, altera est personalis, scilicet quæ ex persona descendit in possessiones: alia uerò realis, quæ ratione rei ligat personam. *Solutio præmissæ quæstionis.* Res ergo primi ordinis, puta quæ usu non consumuntur, usura uel furto sublatæ, obligatione reali manent restitutioni obnoxiæ, quippe quæ eædem numero reddendæ sunt, eò quod dominium fixum permanet penes primum possessorem. Quocirca obligatio hæc quocunque cum re ipsa commigrat: nempe siue uendantur, siue donentur, siue iure hæreditario possideantur, obligatur possidens easdem res ratione rei acceptæ restituere uero domino. Sed sunt aliæ res siue usuraria pecunia emptæ, siue legitimè ab usurario acquisitæ, verbi gratia, sunt patrimonialia. Et hæc non sunt obligationi reali restitutioni subdita, sed personali. Nam fœnerator usurarium æs per usuras contrahens, fit restitutioni obnoxius: & ratione ipsius cuncta quæ possidet. Et est latissima differentia, quòd hęc personalis obligatio non transit perinde atque realis cum rebus, sed tantùm in illos, qui loco personæ succedunt. Exempli gratia. Si usurarius uendat suum patrimonium, quando alia bona habebat quibus usuras restitueret, post uerò in pauperiem lapsus, restituere non potest, illi emptores liberi sunt à restitutione. Nam bona quæ emerunt, uera erant fœneratoris. At uerò si uita defunctus aliqua reliquit in bonis, siue illa, quæ per usuras acquisiuit, siue aliud legitimum, etiam si usurariam substantiam totam perdiderit, hæredes tenentur paternas usuras soluere ratione obligationis, non quidem realis, sed personalis: quia succedunt loco defuncti. Ex his iam gradum facere possumus ad fœneratoris contractus, ut examinemus qui nam sint ualidi, qui uerò minimè; quòd quondam superiori argumento exquirebatur. Enimuero si usurarius dominium non acquirit, consequens fieri uidetur, ut nullatenus possit usuraria bona ullo contractu abalienare. Ad hoc in primis per distinctionem illam superiùs positam respondetur. Res quippe usu consumptibiles in pretium usurariæ mutuationis receptæ, alienari nequaquam ab usurario possunt, esset namque alienatio irrita, quandoquidem nunquam in suum ius uenerunt. De alijs autem, puta, quæ usu consumuntur, alia est ratio. Enimuerò si usurarius, etiam si illas alienauerit, alia habet bona, quibus restituat, contractus alienationis, siue gratuitò fiant, siue onerosu uinculo, tenent: quoniam non est necesse, ut eædem numero restituantur. Si autem nihil prorsus habet nisi quod per usuras corrasit, immo licet illa quę habet, nõ sint usuraria, sed legitima bona, quæ tamen debitorum summam non exuperant, tũc uniuersale fermè Doctorũ respõsum est, omnes eius cõtractus esse irritos, quia omnia illa bona sunt debitis obligata, uel obligatione reali, si sunt prioris generis, uel personali, si sunt posterioris, quia persona est restituere obligata. At uerò tã uniuersalẽ sentẽtiã, nisi cũ certo moderamine, nõ mihi uideor satis probare. *Moderatio sententiæ est [illegible].* Etenim si sit gratuitus cõtractus, uerbi gratiã donationis, planum est nõ ualere, quoniam tunc donatum illud ab usurarum debitis eximitur. Si autem sit onerosus, tunc distinguã. nam si per illum nihil usurarius recipit, quod debitoribus soluat, fateor similiter cassum esse, ut si filiam dotaret, quis non sibi ad iustum superest quantum debet. Atque idem cẽsendũ; si stipendia famulis persulnat, et si vi-

Venditio facta ab usurario ualida est secundum ius naturæ.

ctualia emat, quæ certū est ab ipso cōsumēda fore. Vide ergo quantū sit periculi cum vsurarijs atq; alijs qui creduntur non alia bona possidere, quam illicitè acquisita, huiusmodi contractus inire. Si tamen ueudat, dummodo id non fiat in fraudem, arbitror secundùm ius naturæ contractum firmum esse, emptoremq; in conscientia nullatenus teneri ad restitutionem. nam venditor etsi rem vendidit, pretium tamen recepit, quare nihilominus in bonis habet: & potest ex illo pretio soluere vsurarum debita, sicut poterat ex re ipsa. Itaq; ad irritandum contractum, eò conijciendus est oculus, vtrum per ipsum vsurarij substantia minor fiat, quàm quæ soluendis debitis sufficit. Et patet hoc modo ratio nostra: Fac vsurarium non ampliorem habere pecuniam, quam est suum æs alienum: si tunc illi vendo meum fundum, contractus est firmus; quia tantum habet in rebus, quantum habebat in numis. Si ergo iterum ego eundem fundum eodem numo redimam, cur contractus eadem ratione non sit solidus? Ius quidem ciuile forsan, quia fraudem præsumet, illum rescindet: sed tamen illo secluso non est cur conscientiam remordeat. Hinc protinus facilis est descensus ad fœneratorum hæredes. Ad illos enim non tantùm obligatio realis deriuatur, verùm & personalis defuncti. Non solùm inquam dum in hæreditate res eędem permanent, quæ ueluti pretium usurarum acquisitæ fuerant, tenentur easdem propter obligationem realem, quæ cum ipsis migrat, dominis referre: verum etsi nihil illarum superfit, sed tamen defunctus aliquid unde debita soluantur, in alijs legitimis bonis reliquerit, tenentur restituere quidquid ille debebat, propter personalem obligationem, eò quòd eius loco subrogantur: tenentur inquam in consciētia, si bona debitorum summam adæquent; Alioquin satis est, si totam hæreditatem restituāt. In foro autem exteriori, si hæreditate acceptarent, cogerentur in totū: nisi forsan scriptorū præcisè bonorum se hæredes pronuntiassent. Reliqua iam demum sit dubitandi ratio, verùm hæredem singuli in solidum teneantur, an duntaxat pro quota assis? Sunt enim & de hoc inter iuris Doctores placita diuersa. Et Syluest. arbitratur in uerbo, Vsura. 6. §. 10. se satis respondisse, quòd secundùm illam opinionem quæ tenet omnia bona usurarij esse obligata vsurarum debitis, unusquilibet tenetur in solidum: si verò nō sunt obligata, quilibet tenetur pro rata. At verò distinctio hæc parùm ad rem facit. Nam, ut suprà monstratum est, cuncta usurarij bona obligata manent, siue reali siue personali obligatione. Et ideo sic potiùs censendum, quòd res illæ quæ pretium fuerunt usurarium, à quouis hæredum possideantur, reddendæ sunt domino. Et tunc ceteri cohæredes tenentur illi refundere pro ratione suæ portionis. Si autem sint alia bona, arbitror neminem teneri nisi pro quota assis, ut qui hæres fuit ex semisse, teneatur de vsurarum medietate: & qui ex triente, de tertia; & ceteri similiter de sua cuiusque portione. Et ratio est, quia personalis obligatio non trāsit in hæredes nisi ratione hæreditatis; ob idque obligatio dispertitur secundùm portionem hæreditatis cuiusque. Et hoc sentio, etiam si bona illa, vsuraria pecunia fuerint empta. Et hæc de restitutione eorū quæ per realem vsuram acquiruntur. Restat autem de vsura mentali respondere, vtrùm obliget ad restitutionem, ut cap. consuluit. de usur. definiuit Vrba. III. Et imprimis ex superioribus constitutum supponamus, vsuram mentalem esse, quando etiam nullo præcedente pacto aliquid speratur ratione mutui recipiendum. Nam quando duntaxat ratione beneuolentię speratur, nunquàm contrahitur usuræ contagium: siue illa sit principalis intentio, siue secus. Hoc nanque iam suprà satis non solo testimonio S. Thom. sed clara ratione mōstratū est. Secundò supponendū est, vsurā mentalē, licet semper peccatū sit cordis, nūquàm tamen obligare ad restitutionem, nisi dum re vera subsequitur vsuræ receptio. Quinimo etsi pactum interueniat & mutuator iniquè tēdendat usuras exprimeré, nisi recipiat, nulla emergit restituēdi obligatio; quia nihil debetur nisi Deo in satisfactionem pro culpa. Igitur ca. cōsuluit. ubi restitutio iubetur usuræ mētalis, hoc pacto intelligendum est. At uerò nondum per hæc satis liquet eiusdem textus intellectus. Haud enim desunt, qui censeant mentalem usuram neminem restitutionis uinculo innodare, nisi eum, qui prauam suam mentem alteri insinuauerit. Immo Scot. in 4. distinctio. 15. quæstione 2. articu. 2. id uidetur sentire. Ait enim quòd animus sine vllo pacto uerbali uel alio signo æquiualenti ostendente debitori quòd mutuans non mutuaret sine spe lucri, non facit illum recipientem sine pacto habere alienum; & ideo non tenetur ad restitutionem. Et eiusdem sententiæ apparet esse Richard. eadem distinctio. artic. 5. quæstio. 5. ut putā si vsurarius ut habetur in eodem cap. parabolam iuramenti, hoc est chirographum debiti reddere recuset quousque aliquid ultra sortem ei supererogetur. Et facere pro Scoto uidetur Gregor. in Registro. Et habetur 1. p. 2. cap. sicut. ubi ait, eius oblatio scilicet mutuatarij, nullam culpæ maculam ingerit, quæ non ex ambientis petitione processit. Porrò autem hæc opinio, ut apud auctores iacet, nulla probabilitate uiget. Nam qui prauitatem sui propositi insinuāt, non mētales, sed reales usurarij censendi sunt. Quandoquidem licet pactum non ineant expressum; insinuant tamen tacitè. Quare in dict. cap. consuluit. seorsum mentalis usurarius secernitur ab eo qui mentem suam illo modo significat. Item ratio est manifesta vt etiam sine tali significatione usura obliget ad restitutionem, nam quanuis tuam auaram mentem celes, tamen dum scis alterum ratione mutui tibi dare, tunc planè intelligis dationem illius nō esse liberam donationem, sed fieri pro illo quod non est pretio dignum, ac perinde retines alienum inuito domino. Vt ergo res hæc lucidè pateat, notandum est quatuor modis posse contingere receptionem fœneratoris à mutuatario. Primò, si mutuator intendat ratione beneuolentiæ recipere, eodemque modo recipiat; tunc enim planum est nullum conflari usuræ peccatum, tantum abest, ut ulla exigatur restitutio. Secundò, Si intendit recipere caussa mutui, & re uera ita recipit; & hoc, licet nullum interueniat pactum, neque intētionis significatus, citra controuersiam, peccatum est restitutioni obnoxium, tum propter rationem proximè factam, tum quia expressa est determinatio dicta cap. consuluit. Vnum tamen offendit me dubium circa capituli uerba; Habentur nanque ibidem hæc: Si non aliàs mutuò esset traditurus. Ex quibus uerbis omnes colligunt, quòd intentio secundaria vsuræ non obligat ad restitutionem, sed duntaxat primaria & principalis, uidelicet si tu nō mutuares nisi ob eiusmodi spem & intentionem; nam si etiam sine illa mutuares, aiunt hoc licere, quia hoc est sinistrum, ut aiunt oculum habere ad lucrum. Attamen profectò intelligere hoc non possum. Enimuerò quanuis sine tali spe mutuares, ita ut hæc tua non sit principalis intentio, tamen posteà dum recipis, noueris alterum tibi dare ratione mutui, profectò recipere tibi non licet. Sed esset peccatum nexu te implicans restituendi; quia recipis quod neque est tuum, neque ille gratis dat. Quare non aliter percipio secundariam intentionem capituli, excusantem à restitutione, quàm dum nullo modo mutuo, ut ratione mutui aliquid recipiam, sed gratis, licet cogitatio obrepat, quòd mutuatarius supererogabit mihi aliquid, quod tamen ego sum certus non recipere nisi gratis contulerit. Alioqui quanuis secundaria intentio esset recipiendi ratione mutui, esset delictum cordis. Tertio modo potest sic lucrum contingere, quod fœnerator non putat se recipere ultra sortem ratione mutui, sed fortè ratione beneuolentiæ, nihilominus alter dat mutui caussa. Et tunc fortasse quispiam censeret nullam emergere restitutionis obligationem, quia illa intentio nullum fuit peccatum. Nihilominus discernenda moderandaque est hæc sententia, nam quandiu iste crediderit accepisse ratione beneuolentiæ, & à culpa & à restitutione est liber. Attamen cùm primùm rescieuerit

De hæredibus fœneratorum.

Dubitatio.

Syluester.

Ratio præfatæ assertionis.

Quæstio altera.

Primū fundamentum.

Secundum.

Scotus.

Ricardus.

Motiuū Scoti.

Gregorius.

Sententia Scoti nullius probabilitatis.

Dubium.

Explanatur textus citatus.

sciuerit mutuatarium non dedisse nisi ratione mutui, tenetur sub reatu peccati mortalis reddere. Et ratio, est quòd iam inde agnoscit non fuisse gratuitam donationé. At verò quia obligatio nō nascitur ratione acceptionis, sed ratione rei acceptæ, non tenetur restituere nisi id, quod illius possidet, vel quo factus fuit ditior. Itaque si quid bona fide consumpsit, putans esse suum, non debet. Quarto modo contingere potest, quòd mutuator corruptam habuit intentionem, sed tamen alter non est largitus nisi gratis ex liberalitate. Et de isto membro sunt opiniones diuersæ. Nam Hostiensis, & Panormitan. in cap. consuluit. de vsuris, & gloss. cap. fina. de simonia. & Ioan. Andre. in Mercur. regul. pactum. affirmant obligationem inde exurgere restituendi. Et ratio eorum est, quòd cùm illa intentio sit peccatum, receptionem vitiat, ac perinde quidquid recipitur, restitutionis debito implexum est. Et intelligunt etiam, dum constiterit alterum dedisse beneuolè. Nam dicunt quòd restitutio tunc non est facienda illi, postquàm gratis dedit, sed pauperibus ratione peccati. Nihilominus in hac opinione nihil prorsus probabilitatis inest: res .n. clara. De peccato inquam in primis cogitationibus, nulla est dubitatio. Secundò, neque de hoc ambigendum, quin quandiu mutuator habeat conscientiam, alterum ratione mutui dedisse, teneatur ad restitutionem, non quidem simpliciter, sed ratione erroneæ conscientiæ, pro eo quòd putat se retinere alienum. Et hactenus rectè dicunt prædicti auctores. Attamen quòd à parte rei teneatur, falsum est. Et ideo vbi constiterit alterum non dedisse ratione mutui, sed gratuitò, quanquàm deprauatissima intentione illud receperit, nullo implicatur restituendi nodo. Et hoc manifestè probatur. Restituendi obligatio ex nulla alia insurgit caussa, quàm ex damno alteri dato: hoc enim nomen ipsum aperit. Est enim restituere, alterum in suum ius statuere: quando verò mutuatarius ob meram beneuolentiam quidpiam confert, nullum accipit damnum, nec depulsus est à iure suo: ergo alter nihil ei debet. Nam lucrum quod fœnerator acquisiuit, restitutionem non inducit: aliàs quod donatum tibi est, reddere obligareris. Deinde arguitur. Dum ego rem meam ab altero eripio, quã arbitror esse suam, etsi tunc corde furtum committam: tamen si postea mihi innotescat, rem esse meam, nullo restitutionis reatu teneor. Immo verò quamuis sua ipsius fuisset, si postmodum uotum mihi faceret dono mihi dedisse, profectò religatus essem iugo restituendi: par autem ratio est in proposito. Illi ergo mutuatario nihil debebatur. Si autem illi nihil debetur, multo minus pauperibus. Restitutio namque, vt iam suprà dictum est, non cedit in ius pauperum, nisi vel quando copia creditorum haberi non potest, uel quando datio ipsa iure condemnatur, vt simonia: datio autem illa beneuola nullatenus est prohibita. Dicere autem quòd mala intentio sit digna illa pœna, vt vsurarius eleemosynam egenis eroget, profectò nullo fulcimento nititur. Ex his ergo collige solam receptionem ratione mutui atque omnem in vsuras sum, siue intentio primaria fuerit, siue accidentaria, obligare ad restitutionem. Igitur quando dixit Gregor. oblationem mutuatarij non ingerere culpæ maculam, si ex fœneratoris petitione non processerit, intellexit, quòd non impingit eidem fœneratori labem, si neque petijt, neque scit in pretium sibi propter mutuum rependi: nam dum sciens & prudens illa caussa recipit, eodem recidit, ac si peteret. Et sic glossare debet Scotum, qui eius suscepit patrocinium. Porrò verò postremum hic dubium dissimulandum non est, quippe quod multorum ingenia torquet: Videntur enim præfatum cap. consuluit. de usuris. & cap. mandato, quod est finale, de simon. secum pugnare. Nam cap. hoc, ut expositum est, usurarium mentalem nexu restitutionis perstringit. Illud verò de simon. ait quòd simoniacus affectus, nullo intercedente pacto, per solam pœnitentiam diluitur, neque ad resignandum beneficium obligat, quod tali affectu susceptum est. Et tamen quidquid in temporalibus usura est, sit in spiritualibus simonia, immo grauiùs est simoniæ crimen. Adrianus in illa quæstio. de vsura, hoc constituit discrimen, quòd cùm restitutio simoniaci pretij facienda est ecclesiæ, Papa potest illam remittere, secus autem de vsura. Hæc autem solutio nulla est prorsus: quoniam Papa illic nullam facit debiti relaxationem: sed tantùm de iure interrogatus respondet. Docet ergo nullam esse necessariam resignationem. Alij dicunt, quòd cap. consuluit. loquitur in conscientia, qua quisque tenetur usuras restituere; sed cap. mandato. loquitur tantùm in foro exteriori, quòd scilicet simoniacus mentalis non compellatur in foro exteriori resignare beneficium. At verò neque hoc satisfacit. Nam etsi in humano tribunali non cogatur, deberet ipse nihilominus in conscientia resignare: & tamen Papa illic pacatas curat conscientias per solam pœnitentiam. Panormita. & reliqui in illo cap. complures commentantur glossas, arbitror tamen quòd quam contestantur litem, nulla est. Etenim caput illud, mandato. forte nihil aliud sibi vult, quàm quòd si quis obsequia uel munera episcopo obtulit, ea intentione, ut illorum intuitu & interuentu obtineret sacerdotium, posteà tamen rescisceret collatum sibi fuisse non ratione munerum, sola pœnitentia deletur sibi præterita culpa: non tamen resignare tenetur: quia re vera collatio non fuit simoniaca. Sin autem sibi constaret collationem factam propter munera, forsitan necessaria esset resignatio. De hoc tamen lib. 9. in loco proprio examinatus. Post hæc demum dicendum superest de fœneratorum cooperatoribus, an teneantur etiam ipsi restituere ratione acceptionis quamlibet usurarum nihil apud ipsos fuerit: quales sunt eius factores & ministri. Atqui in initio statim quæstionis statuitur regula. Quicunque uerè est caussa, ut quispiam per usuras alterum lædat, tenetur in integrum ad restitutionem. Est enim regula iuris, quòd qui caussam damni dat, damnum dedisse uidetur. Estque par ratio ac de concurrentibus cum fure. Nam cùm secundùm Paulum ad Roman. 1. non solùm qui faciunt, sed qui facientibus consentiunt, digni sint morte, multò iustiùs, qui re vera in caussa sunt. Caussa autem illi cùm primis existimantur, qui mutuatarios ad soluendas vsuras compellunt, ut si principes in hunc errorem collaberentur, ac subinde iudices, etiam dum principum iussa id auderent: tales enim leges manifestariam haberent iniquitatem. Et pariter aduocati, & pariter quotquot in tale iudicium concurrent, ad restitutionem tenerentur. Parimodo proxenetæ & intercursores, qui fœneratarios disquirentes inter ipsos ac fœneratores fœnorum pacta conficiunt. Nam isti uerissimè sunt caussa. Item consultores, ut si quis filio uel amico persuaderet, ut tale iniret nundinandi institutum, profectò perinde teneretur restituere, ac si latroni consilio faueret. Hoc discrim propter quosdam, qui putant cooperari usurarijs ad mutuandum, non inijcere restitutionis laqueum, sed cooperari ad suscipiendum lucrum. Nam profectò si ex mutuo sequitur lucrum, eadem est utriusque ratio. Consulere autem mutuatario, ut soluat usuras, neque culpa est, neque ad restitutionem obligat, quia usuras soluere non per se uetitum est. De ministris uutem non est facile iudicare. Agentes enim quos uocant & factores, quibus usurarij sua negotia committunt, quique illorum pecuniam fœnori dant, omnino tenentur ratione acceptionis. Hæc omnia intelliguntur, si usurarij non restituunt, & ipsi soluendo sunt. Tametsi dum usurarum nihil in usum istorum uenit, consilium est, ut dent pro sua uirili operam qualiter usurarij restituant. Quòd si non profecerint, arbitror esse casum conueniendi creditores a quibus omninò uel debitorum uel partis remissionem deprecentur. Est enim tunc misericordiæ locus maximè, si illi ex aliqua ignorantia peccarunt. At postquàm & de ignorantia incidit sermo, animaduertendum est, quòd si huiusmodi admi-

Hostiensis. *Panormit.* *Glossa.* *Ratio præsentis opinionis.* *Auctoris iudicium.* *Ratio dicto.* *Ratio altera ad idem.* *Corollariū.* *Ad motiuū Scoti.* *Dubium.* *Adriani solutio.* *Solutio.* *Adrianu nō satis apta.* *Aliorum responsum.* *Solutio noua.* *Vltimum dubium.* *Regula.* *Qui dicantur caussa usurariæ prauitatis.* *Quid de ministris usurariorum sit sentiendum.*

nistros ea contingeret ignorantia teneri, quæ prorsus ab omni eos culpa perpurgaret, nullo posteà colligarentur restitutionis nexu. Nam cùm restitutionis obligatio non nisi ratione, vel acceptionis, vel rei acceptæ exurgat, si acceptio nulla fuit culpa, & res apud ministrum non manet, omnis cessat obligatio; veruntamen crimen est tam apertum, vt neminem possit ignorantia in totum excusare; nisi forsan in nonnullis casibus, quorum sunt grauiũ Doctorum opiniones diuersæ. Tunc.n. quem conscientia in contrariũ non remorderit, auscultare Doctoribus poterit, qui bonæ sunt auctoritatis. Præter hos nominatos sunt alij administri, qui propriè non censentur esse caussæ: veluti famuli, qui pecunias portant & seruant. Erat, verbi gratia, mutuatarius soluturus; mittit fœnerator per famulum ad petendum, & tradit alteri ad custodiendum illi non propriè sunt caussa, neque restituere tenentur. Immo credò neque amanuenses, qui in commentarios rationes dati & accepti referunt. Nam isti rātum memoriæ subseruiunt. At verò de publico scriba cuius instrumentũ fidem facit, paulò sanè maior est dubitandi ratio. Nã ille publica fide pactum firmat, quod vera est usuræ caussa. Ee ideo saluberrimũ esset consiliũ talia pacta non subsignare. Immo, si vigore illius instrumenti posteà alter condẽnaretur, non esset tabellio immunis à restitutionis debito; quamuis cùm tales vsurariæ lites non admittãtur in foro, non tantũ inde imminet periculum; nisi tabellio fraudem sciens, instrumentum vsurarium sub tacita nequitia subsignaret. Vt si mutuũ erat mille ducatorũ, & centum vsurarum, fidẽ faceret mutuatariũ mutuo recepisse mille & centũ tunc.n. reus est restituendi. Reliqua, quæ de restitutione adhiberi hic possunt, non sunt hoc genus restitutioni propria, sed alijs simul communia. Tenetur.n. vsurarius de damnis, quæ mutuatarius propter vsurarias solutiones accipit. Item fieri potest vsurarũ recompensatio. Vt si ego à te eũdem vsurarum numerum recepi, quẽ tu ex me per similem iniuriam extorseras neuter restat alterius debitor. Immo e. quia frustra de vsuris, non permittitur ille qui vsuras soluit, repetere antequàm ipse quas accepit persoluat. Ad hęc, si neque creditoris copia, neque hæredum haberi potest, pauperibus facienda est restitutio: vt Alexan. III. statuit, cap. cùm tu de vsuris.

Quid de famulis pecunias fœneratorum portantibus.

Quid de amanuensibus

Quid de tabellione.

ARTICVLVS II.

Vtrum liceat mutuo pecuniam accipere sub vsura.

CVm dare mutuum ad vsuras, peccatum sit, & mutuatarius caussam eidem malo dare videatur, merito subinde interrogatur, vtrũ liceat mutuo pecuniam accipere sub vsura? Arguitur.n. à parte negatiua: Pari iure condemnat Apostolus ad Rom. 1. eos, qui malefactoribus consentiunt, atque ipsos qui malefaciũt; qui aũt mutuũ sub vsura accipit, non solum vsurario crimini consentit, verùm & occasionẽ præbet, ac perinde scandalũ dat: ergo vndequaque peccat. Secundò: Si hoc genus necessitas acceptionem excusaret, sequeretur & excusare quoque posse, vt quis pecuniam suam in deposito penes vsurarium collocaret. Nam æqualis esse posset necessitas; hoc autẽ à crimine nullatenus excusatur: nã perinde esset atque gladiũ furioso committere, aut impudico virginem: ergo neque licitum est mutuum sub fœnoris vinculo suscipere. In contrarium autem est Philosophus. 5. Ethico. vbi docet iniuriam pati, non esse delictum, sed facere: mutuator autem iniustitiam irrogat petenti mutuum, si eum fœnore morsicat; alter verò tantum patitur.

Primum argumen.

Secundum.

Aristo.

Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior est: Eũ, qui paratus non est fœnori dare, nemini licet inducere vt fœneret. Posterior: Ab eo, qui paratus est fœnerato mutuare, licitũ est mutuari sub fœnore. Ambæ simul conclusiones vna bimembri ratione cõprobantur. Inducere quempiam ad malum, nemini licet. Præcipuum enim genus cooperandi ad malum, est ad illud mouere & excitare. Cùm ergo fœnerari malum sit, nemini in talle propositum quod ipse non habebat, conijcere potest. Attamen vti alterius peccato in bonum, nihil absurdi habet. nam & Deo hoc est in usu. Vtitur enim peccatis nostris in bonum, vt in Enchirid. disertè docet Aug. Vnde idẽ sacer auctor ad Publicolam: Qui vtitur, inquit, fide illius, qui per falsos deos iurat, non ad malum, sed ad bonũ, non peccato illius se sociat, quo per dæmonia iurauit sed facto eius bono, quo fidem seruauit; si tamen induceret eum ad iurandum per falsos deos, peccaret. Subiungit D. Thom. exemplum Hiere. 41. decem virorum, qui vt vitam ab Ismahele redimerent, qui eos volebat occidere, thesauros suos ei obtulerunt. Quocirca veluti dum quis incidit in latrones, licet iniuriam ab illis patiatur volentibus eum trucidare: ipse tamen offerens aurum, quo vitam redimat, non est prodigus: sic censendum de illo qui vt suæ necessitati prouideat, mutuum accipit fœnori obnoxium. Hic autem dubia non desunt minimè prætereũda. Primum est, vtrum sine vlla prorsus necessitate ab vsurario fœnerari, peccatum sit. Videtur enim Diuus Thomas hoc affirmare, dum non aliter huiusmodi mutui acceptionem excusat, quàm dum fit ad subueniendum necessitati propriæ, vel alterius. Hoc autem facilimæ solutionis est. Enimuerò ille, qui vel nulla, vel non iusta necessitate adductus fœnerato mutuatur ab eo, qui paratus est, non alio peccato delinquit, quàm prodigalitatis; quę genere suo nõ est mortale. Potest enim quisque citra peccatum mortale sua profundere. Attamen ex circunstantijs fieri potest mortale; nempe si familiam habet alendam, & proles quibus debet in posterum prospicere: vel si esset Antistes, qui scandalum daret. Quòd si sciscitaris, quænam ergo necessitas ingruere debet, vt protinus culpam abstergat? Respondetur, nõ esse necessariam ita multum grauem, sed satis esse vt occurrat decentia status, & ornatus personæ: vt si magnates ad Torniaminis apparatum, & ad similes celebrandas festiuitates sub fœnore mutuentur, non est peccatum. Quin verò si ob meram voluptatem facerent, non esset nisi veniale: tametsi etiam in hac magnatum classe fieri contingat mortale: vt puta dũ hac ratione ingens contrahunt æs alienum in grauissimũ liberorum detrimentum. Mox & inde arbitror grauiter peccare, quòd fomenta vsurarum subministrant, caussaq́ue sunt; vt omne genus mercaturæ deseratur, vertaturque in vsurarium quæstum. Vtrum verò liceat mutuum sub fœnore accipere ad exercendam mercaturam vel alias licitas negotiationes iucundas, fertur diuus Thom. Florentino mercatori respondisse, peccatum esse, attamẽ non est genere suo mortale: immo verò forsan quandoque nullum. Etenim dum quis non aliam instituere valeret rationem viuendi, non video cur non posset fœnebre mutuum petere, quò illa arte sibi suisq́ue prouideret. Veruntamen hoc tacendum impræsentiarum non est, quod in perniciem reipublicæ in dies ire pergit. Ingentẽ enim hominum turbam videas, qui nihil in bonis habentes, vt alias effugiant mechanicas artes, nacta à fœneratorum facilitate, occasione, sub vsuris mutua corradunt, quæ negotiationi exponunt; & derepẽte mercatores prodeũtes lautiorem vitam instituunt. Qua ratione & luxu breui suam inopiam produnt, & fracta creditoribus fide reclamant non esse soluendo. Hi profectò, tanquam publica pestis, essent necandi, & ceu publici latrones existimãdi. Hæc autem specialis ratio vtendi in bonum alieno peccato, ad id nos euocat generalius perscrutandum: vtrum videlicet in alijs quoque materijs pariter liceat? Et respondetur per hanc regulam, quotiescunque id quod petitur, tum iustè fieri potest, tum & bona de caussa petitur, quanquam scias alterum perperam facturum, licet tibi tuo vti iure. Exemplum est in re præsenti, dum mutuum ab vsurario petis, id tantum postulas, quod ipse posset tibi absque fœnore præstare. Igitur si beneficium tibi fœneratur, sua est, non tua culpa. Similiter in exemplo Aug. Dum ab infideli iuratam exigis fœderis conuentiue fidem, licitè ipse possit per Deum verum iuratam præstare: si autem per falsos iurat, suæ impietati tribui-

Prima conclusio.

Secunda.

Ratio vtriusque conclusionis.

August.

Dubium. 1.

Solutio.

Sciscitatio.

Solutio.

Scrupulus.

Solutio.

Dubitatio.

Solutio.

tribuitur. Veruntamen si id quod flagitas, præstari ab altero iustè nequit, petitio tua iniqua est. Vt si ab amico peteres, ut quò tuis prouideret sumptibus, furaretur: aut quò tuam iniuriam ulcisceretur, inimicum tuum vulneraret. Tametsi hanc regulam nō usque adeò uniuersalis ueritatis arbitror, quo minùs exceptionem citra uiolentiam patiatur. Etenim qui à misero prostibulo stato precio turpem consensum petit, non est alius criminis condemnandus, quàm simplicis fornicationis: quippe cùm id genus mulierem non censetur ille mouere; quandoquidem ipsa est quæstui paratissima. Secus, si honestam solicitaret. Hinc rursus ad rem proximè gradus fit ad

Dubium graue. aliud dubium examinandum, quod grauius est; utrùm liceat minus malum ad peius euitandum, consulere? Videlicet sicuti licet mutuū petere sub usuris utendo alieno peccato in bonum: ita sit decens dissuadere alteri ne occidat: quod bonum est, persuadendo ut mitiorem uindictam sumat. *Caietanus.* Visus enim est hic Caietan. hoc negare, quod nos tamen super 3. cap. ad Roman. obiter & quasi aliud agentes affirmauimus. Quapropter constituimus rem hic pressiùs enucleare. Et à parte negatiua militare *Primum argum.* uidetur primùm omnium sententia Pauli loco citato. Non sunt facienda mala, ut inde eueniant bona. Nā cùm cōsulens caussa illius rei sit, quam consulit, fit, ut qui minus malum consulit, idem censeatur facere: & cùm euitare maius malum quædam sit species boni, ut 5. Ethicorum. cap. 1. auctor est Aristot. consequens apparet, ut cōsulere minus malum ad euitandum peius, idem sit quod *Secundum argum.* facere malum ut inde eueniat bonum. Item alteri non licet malum ullum facere, ut peius euitet: ergo neque *Confirmatio.* tibi idem ei consulere. Et confirmatur Si tibi fas esset tale consilium alteri præbere, non esset nefas tibi ipsi idē assumere: quare liceret sibi facere malum ut peius caueres: quod est absurdum. Præterea, consulere minus malum, est inducere ad malum: at sanctus Tho. hic uniuersim negat licitum esse inducere alium ad malum: ergo nefarium est tale consilium. Ad hæc secundùm regulam *Tertium.* positam non licet ab aliquo petere id, quod licitè ipse *Postremum.* præstare nequit: sed nemo minus malū facere licitè po- *Solutio.* test: ergo neque hoc est licitum ab aliquo petere. His tamen non obstantibus arbitror documentum esse non solùm iustum, uerùm & salutiferum, si res perspecta consideratione uersetur. Enimuero quia res moralis est, debet casus in eas angustias perstringi, ut cui tale consilium dederis, constitutissimum habeat, certissimumque sit grauius scelus perpetrare; ita ut nullo non moto lapide, nulla fiat reliqua uia diuertendi induratum eius animum ab illo proposito, nisi molliùs incliuando in aliud, ubi uires euomat. Enimuero etsi amicum tuū certis coniecturis crederes eras commissurum adulterium, quod nondum constituit, nihilominus nefas esset persuadere modò illi fornicationē, qua colorem restingueret. Neq; si haberet corruptam naturam in alterum sexum, licitum esset ad euellendum illum habitum persuadere illi conuersationem cum fœminis. Nam ad præueniendum malum propositum, seu ad compescendum corruptum habitum, non licet hominem in alia in- *Aristot.* clinare uitia. Est enim regula Arist. 2. Ethico. ca. 9. eum qui delinquit in unum extremum, inclinandum esse in alterum: sed tamen intra uirtutis lineam. Igitur consulere minus malum non licet, nisi ad conuellendū animum qui actu, firmoque proposito infixus est in malum. Facergo unum hominem constitutissimum habere alterum trucidare, & accinctum esse operi: cui, ut dissuaderes nullā præteristi rationem. Quòd huic ergo consilium præbere possis, ut mitiore læsione uires expuas, arguitur sic: *Prima ratio præteritæ assertionis.* Illud consilium habet bonum obiectum & finem absque sinistra ulla circunstantia: ergo est bonum. De fine nulla est dubium; cùm sit homicidiū euitare: sed & de obiecto idem probatur. Illud siquidem non est, ut aduersarij falsò putant, simplex illud remissius incommodum: putà cædu cum fuste, aut alapa, aut quid simile: sed hoc conditionale, si alterum certus es facere, nempe aut occidere aut leuiùs vulnerare, citiùs hoc fac; hoc autem obiectum bonum est & rationi consonans, Nam ut Topicorum regula habet, Ex duobus malis minus est eligendum. Quod uniuersim, etiam in malis culpæ uerum obtinet; ut Gregor. 13. distinctio. cano. Nerui. perspectè do- *Gregorius.* cet. Quapropter cùm consulens duorum malorū minus, nihil aliud quàm electionem illam suadeat, nihil mali committit, sed bonum consulit. Sed arguis; Saltem non *Obiectio.* licet illud minus malum absolutè consulere. Distingui- *Solutio.* tur de absolutè. Si enim intelligas extra talem casum cōceditur. Attamen casu quo ille certissimus est committere grauius malum quod illi dissuadendo persuadere nequis ne faciat, quamuis comparationē non exprimas, sed alterum minus consulas, semper subintelligitur compa- ratio; scilicet si alterum facturus es. Secundò id etiam *Secunda ratio.* elucidatur; Si illud cōsilium malum esset, inde maximè, quòd per illud alter inducitur ad peccandum. Quòd autem id falsum sit, probatur; Nemo inducit alterum ad illud quod alter apud se habet constitutissimum facere, ille autem constitutum habet malum aut hoc aut illud facere; ergo consulens non inducit ut malum faciat, sed ut faciat minus malum. Nulla ergo est consequentia. Dimoueo illum à peiori, inclinando ad minus malū; ergo induco ad malum. Immo in tali casu inducere eum ad minus malum, est inducere ad bonum. Tertio, ad hominem *Tertia.* arguitur contra Caietanum. Fatetur nanque licitum esse in tali casu proponere illi materiam minoris mali. Fit ergo inde, ut licitum sit eandem ei declarare materiam, putà, quòd mitiùs potest vulnerare hostem, atq; illo modo suum explere animum, suoque honori satisfacere, meliusque sibi consulere, & maiora cauere pericula, sicut Loth exposuit filias nefandis Sodomitis, quò caueret hospitum abusum; hæc autem materiæ propositio (ut eius utamur uerbo) planè consilium est & suasio. Nam quomodo aliquid aliter consulas quàm explicando rationes quibus alter moueatur? Quin uerò & hoc est inducere. Porrò ergo figmentum est, perparùm ad mores referēs, concedere quòd licet proponere materiam minoris mali, & tamen negare consulendi licentiam. Quare Loth, non solùm exposuit filias, sed ait, Abutimini illis. Et dicere, quòd illud fuit tantùm permissio, est contra uerborum schema, quod apparet plus quàm consilij. Quapropter postea in sua Summa, uerbo, Tyrannis, concedit planè quòd licet consulere minus malum ad euitādum maius. Igitur uel putauit non sibi contradicere. Nā 2. 2. art. præsenti nūquā negauit licere consulere minus malū, sed licere inducere ad minus malum. Et forsan aliquid discrimenis commentus est inter Consulere & Inducere, quod ego non penetro. Vel fortè emendauit sententiam. Et *Adrianus.* Adria. quolib. 1. quæst. 2. nostram amplectitur. Sed dimissis huiusmodi auctoribus qui citra disputationem & exa- *August.* men simpliciter loquuntur, extat sententia Augustini in libro Quæstionum super Exod. & refertur 33. quæstio. 2. cano. si quod ueriùs. ubi de cōiuge adulteræ loquens ait; Si facturus est quod non licet, puta uel uxorem occidere, uel dimittere, iam faciat adulterium, & non faciat homicidium. Estque expressa sententia Chrysosto. hom. 27. *Chrysost.* ad populum; ubi admonet consulendum esse illi qui assuetus est iurare, ut iuret per caput suum, ne iuret per Deum. Et ex Gregoriano cap. citato, Nerui. idem colli- *Ad primum argum.* gitur. Vnde ad primum argumentorum in contrarium, concesso nō licere fieri mala, ut inde eueniant bona, negatur inde consequi, quòd liceat consulere minus malū; nam talis consultor, ut dictum est, licet sit caussa minoris mali, non ideò est caussa mali. Est enim fallacissima consequentia. Immo est caussa electionis bonæ; quandoquidem eum qui fixus est scelestiori proposito, deflectere ad remissius, uerè est bonum. Et perinde respondetur ad *Ad secundum argu.* secundum. Haud enim sequitur; Alteri non licet facere minus malum; ergo nec mihi licet consulere. Ille nanq; cùm in sua habeat potestate neutrum facere, alterutrum faciat, reus est; mihi uerò quia facultas non suppetit dimouendi illum ab utroque, iustum est, minus consulendo à

do à grauiori deuertere. Atque inde fit consequens, ut ego non possim mihi sumere simile consilium: nam semper in mea est potestate duobus delictis oblatis, utrunque cauere. Et quantum ad alia argumenta iam ostensum est, cõsulere minus malum non esse inducere ad malum, immo ad bonum. Atque adeò ne talis consiliarius petit id, quod alter præstare iustè nequit: nam absolutè non petit nisi ut grauius malum non faciat: obidque sua culpa est si acquiescere non uult, nisi in alterum impingendo malum. Cuius simile est, mutuum petere sub usuris. Ex his ergo colligito nemini licere minimum ueniale peccatum facere, ad euitandum immanissimum malum in altero. est enim contradictionis implicatio, malum esse, & licere. Neque licet id uni tertio consulere.

Ad reliqua argumenta.

Corollarium

Quapropter dum mihi tyrannus mortem comminatur, potiùs debeo permittere homicidium, quàm ut mentiar. Neque ad euitandum grauissimum adulterium in iuuene, liceret mihi secundam aliam uiro solutam inducere, ut illam cognoscendo, ab adulterio declinaret. At uerò de Loth, nondum per hæc, quæ dicta sunt, planè constare potest, ueniatne eius factum excusandum. Porrò Ambro. 32.q.7.can.offerebat. uidetur eius zelum excusatum habere. Et Petrus in secunda sua Canonica eum appellat iustum: licet inde non fuerit consequens, ut in illo singulari actu non deliquerit, tametsi etiam sit probabile eũ peccasse. Nihilominus si factum natura sua perpendas, profectò nullatenus licitum fuit, nisi ignorantia illud excuses. Haud enim prudens fuit consilium, sed res indecens. Et ratio est, quòd cùm illi incumberet suarum filiarum cura, atque adeò paterno iure teneretur earum custodire pudorem, non debuit illa uia peiori malo obstare. Nam iam dictũ est, neque minimum tibi peccatum licere ad euitandum in altero grauissimum. Secus, si consulendo dixisset, sunt in urbe uirgines fœminæ, quibus uestram potestis libidinem offerre. Quapropter excusatio quã ei prætexit hic Caieta. dicens, quòd tantùm exposuit materiam minoris mali, dupliciter mihi apparet deficiens. Primùm, quòd re uera fuit inductio. Abutimini enim, inquit, eis. Deinde quòd neque illa propriarum filiarum expositio eum decebat. Glossa ergo illius loci Genes. 19. quæ Augustini est & refertur 14. dist. ioct. cano. quod ait non consilio tribuit quod fecit Loth, sed animi perturbationi: quæ partim eius culpam extenuauit. An uerò prorsus excusauerit, perpendendum est secundùm scientiam, quam homines illius seculi tenebantur habere.

An Loth offerendo filias deliquerit.

Caietanus.

August.

Qualiter Loth sit excusandus.

Superest ergo tandem ad argumenta partis negatiuæ principalis quæstionis respondere. Et quidem primi solutio satis ex superioribus liquet. Negatur enim, eũ qui sub usuris mutuum accipit, usurario consentire: tantùm abest, ut caussam illi uel occasionem peccandi porrigat. Etenim cùm ipse sit paratus facere, minimè eum petens mouet: ut modò de consulente minus malũ dicebamus. Atque adeò ipse est, qui scandalum dat: secus si paratus non esset. Ad secundum uerò ex pacto respondetur, quo superiùs de illis dictum est, qui cõmercia cum usurarijs ineunt. Si usurarius inquam nullam aliam crederetur habere substantiam huius mundi, quàm usuris acquisitam, profectò nemini liceret pecuniam suam apud illum deponere; nam perinde tunc esset ac si tuum esset propositum, ut tuam quoque pecuniam fœnori daret. quod quidem propositum, iniquum est. Si uerò copiosiorem pecuniam habet, licet tibi sana mente tuam apud illum custodiendam deponere.

Primum argum. principale.

Ad secundum.

ARTICVLVS VI.

Vtrum Mons pietatis, usurarius sit.

HVic quæstioni adhibendum articulum duxerim de Monte pietatis, qui sub forma mutui usuræ labem cõtrahere uidetur. Dicitur enim Mons pietatis, cumulatus æris aceruus, qui subleuandis per mutuum miserijs pauperum destinatur: ea tamen lege ut mutuatarius quisq; exiguam pecuniam in singulos menses conferat: non quidem, ut aiunt, ratione mutui, sed ueluti stipendium ministrorum, qui ad seruanda excutiẽdaq; pignora, habendasq; rationes dati & accepti deputantur. Cùm ergo in mutuo pietas insit, quæritur utrùm ab isto collato stipendio usuræ macula inficiatur? Et arguitur à parte negatiua; Si quidpiam hic committeretur usurariæ iniquitatis, maximè inde quòd mutuatarij aliquid ultra sortem erogant: id autem non faciunt ratione mutui, sed ad alendos ministros eidem negotio necessarios; ergo procul hinc abest usuræ peruersitas. Probatur minor; Aequum est, ut illud ærarium ab illis, quorum interest, seruetur incolume; interest autem pauperum: nam diuitis, qui illud erogauit, nihil refert postquàm iam tali misericordiæ illud mancipauit. Neque refert reipublicæ, utpote cui nihil inde accrescit. Solis ergo pauperibus, quorum cõmmodo depositum est, incumbit illud custodire. Neutiquam autem in custodia esse posset, nisi sub pignorum fide mutuaretur, atq; adeò adiectis eidem negotio ministris, qui pignora seruarent, & post moram uenundarent, rationeque singulorum bona fide retineret; ergo pauperum munus est tales ministros suis symbolis sustentare; atque adeò illic omnis usura cauetur. In contrarium est quòd reddere tantum in singulos menses, ac perinde tanto plus, quanto plus temporis prolatatur solutio mutui; atque id ad reddendum eatam mutuatam pecuniam, qua certè cautela mutuantis negotium agitur, quandam habet effigiem usuræ.

Quid mons pietatis.

Primum argumentum a parte negatiua.

Institutum hoc Montis pietatis in Italia centum hinc annis ortum est. Nam Pius II. primus eius refertur approbator. Et posteà à Lateranen. Concilio sub Leone X. iterum fuit receptus; cuius utique extat approbationis Bulla. At quoniam, ut Caieta. eiusdem sanctæ ecclesiæ Cardinalis, qui ut 2. 2. q. 1. ar. 10. refert, eidem interfuit concilio, in Opusculo huius rei singulari commemorat, non cuncta eiusdem montis capitula fuerunt per eandẽ bullam approbata; sed quatenus sacris canonibus non essent contraria, nulla irrogatur iniuria eidem apostolicæ sedi, si de eadem montis ratione controuertetur; eò præsertim, quòd Papa & Concilium, in quibus auctoritas residet, summa condendi tum fidei articulos, tum & morum leges, non curant falcem suam mittere ad definiendas tanquam de fide philosophiæ disputationes, quæ non ex sacra scriptura, sed ex nuda philosophia eliciuntur, qualis illa est quæ instituitur ad examinandum quisnam contractus sit usurarius, quis uerò ab hoc crimine liber. Hoc enim non ex sacra scriptura colligitur, unde suas ueritates elicit sancta Sedes, sed ex media meraque natura rerum. Aliud denique est prohibere usuras sub his aut alijs censuris; quòd cùm non solùm ex morali philosophia, sed ex sacra scriptura colligitur, proprium est Apostolicum munus; aliud uerò examinare quisnã contractus sit usurarius, quod permittit ex sola natura rerũ perpendi. Et ideo licet in eadem Bulla sententia excommunicationis in eos feratur qui contrà uel prædicauerint, uel disputauerint, debet illa tamen intelligi cum eadem clausula, scilicet si impugnauerint capitula; quæ sacris canonibus non fuerint contraria. Aliàs Caietan. fuisset damnatus; qui tamen cùm tempore Leonis opusculum edidit, quo montem non probauit, minimè fuit reprehensus. Cum hac ergo quam facimus protestatione, quòd decretis uel cõcilij quatenus fuerit receptũ (quoniam neque omnia acta illius Lateranẽsis recepta sunt) uel sanctæ sedis, nullatenus uolumus contraire, sed eisdem sanctissimè obedire, paratissimi retractare quidquid ecclesia catholica iusserit, nihil aliud quàm operæpretium arbitror explicare rationes, quæ eundem montem oppugnare uidentur; ac pòst subijcere qua ratione eadem apostolica bulla sit interpretanda. Igitur Mons pietatis multis potest modis congeri. Primò, si qui habet substantiam huius mundi, commiseratione ductus alicui urbi aut reipublicæ auri pondus tribuit; non quidem

Institutio montis pietatis.

Pius secundus.

Concilium Latera.

Caieta.

Mons pietatis.

simpliciter

simpliciter in eius id transferendo dominium, sed huic mutuationis usui dedicando. Secundo, si respublica uel ex publico ærario id tali usui seponat, uel ciuium contributione conficiat. Nam quantum ad rem attinet præsentem, nihil refert. Neque uerò interest, pondusne auri sit, an frumenti copia, rerumve aliarum usu consumptibilium:

Capitula montis pietatis.

Capitula autem montis sunt: primùm, ut non mutuo detur pecunia aut frumentum nisi in tempus certum: puta in annum. Alias in reum communem non cederet, sed apud paucos totum occuparetur. Rursus neque decet absque pignoratitia cautione montem dispensare. Alioqui, cùm mutuarij pauperes esse debeant, sæpissimè contingeret ut soluendo non essent: qua utiq; dissipatione breui mons in nihilum abiret. Quapropter neq; pignora ultra præfixum tempus seruanda sunt, sed illicò sub hasta exponenda, ut cumulus reficiatur. His præhabitis radix huius disputationis una quidem est, sed tamé quæ diuersè intellecta diuersas parit opiniones.

Radix præsentis disputationis.

Radix inquam est quòd ille cuius interest capitalem illam summam pecuniæ seruare incolumem, debet suis impensis ministros sustentare. Sunt autem qui censent pauperum interesse ideoque immune ab usuræ uitio arbitrantur cõtributionem ab illis fieri: utpote quę alendis ministris necessaria est. Alij uero quorum est Caietan. putant hoc non interesse mutuatariorum, sed mutuantis: cuius ideo onus esse debet suos sustentare ministros: atque adeò quidquid ultra sortem recipit, extorquere aiunt ratione mutui, seu ratione dilatæ solutionis. Atque in hanc sententiam nostra conclusio inclinat.

Conclusio unica quæ satis sit quæstioni.

Arbitror inquam eiusmodi rationem montis neutiquam ab usuræ sordibus elui posse. Et quò huius sentétiæ ueritas innotescat, hoc primùm omnium utamur exemplo, quod esse existimo omnium regulam.

Prima ratio pro conclusione.

Arguitur inquam: Si quis diues, ac misericors homo decreuisset cuicunque petenti à se, euangelio auscultans, mutuare: non tamen nisi suscepto pignore, & usque ad certũ tempus secundùm iura Montis pietatis, nequaquam posset quidpiam ultra sortem recipere; ergo neque illa, quam uocant Montis communitatem, id licitè potest. Demonstremus priùs antecedés, ut inde ad illationem descendamus. Homo huiusmodi mutuatur si pignus recipit, hoc non facit in utilitatem mutuatarij, sed in suam propriam, ut tutam sibi faciat solutionem pecuniæ suæ: ergo quòd idem custodiatur pignus, sua interest, non mutuatarij. Nã mutuatarius mallet ipse retinere. Sed quia mutuator aliter non uult pecuniam suam ei credere, pignus recipit. atque adeò ratione eiusdem acceptionis fit debitor idé reddendi pignus. Idque adeò non solùm uti depositarius. Nam hic quia non in suam, sed in depositantis utilitatem depositum seruandum recipit, non tenetur ratione acceptionis, ut libro quarto, sub titulo restitutionis dictum est. Obidq; si citra suam grauem culpam depositum perdatur, non tenetur illud restituere. At uero qui pignus recipit, cogitur ratione acceptionis. obidq; licet minori culpa illud perdat; nihilominus restitutionis laqueo tenetur. Dixerim minori culpa: quia si nulla sua culpa dispereat, liber manet. Apparet enim hoc loco Caietan. falsus, qui tantum interualli inter pignus & depositum iecerit, ut putet eum qui pignus recipit perinde teneri ratione acceptionis restituere, ac si mutuum uel furto reciperet: atque ideo etiam si absq; ulla sua culpa pignus pereat, manere semper restitutionis fune ligatum: cùm sit latissima differentia. Nam qui mutuũ recipit, eius dominium acquirit. Quare quomodolibet perdatur, sibi perijt, Dominium autem pignoris manet apud debitorem: sicuti dominium depositi apud depositorem. Quocirca eidem perijt debitori: ut patet expressa lege, pignus. de pigno. act. Nisi aliqua culpa creditoris perierit ut colligitur l. quęsitum. ff. de distract. pignu. Ad nostrum ergo propositum satis est quòd creditori incũbit custodia pignoris.

Obiectio.

Quòd si arguas: Beneficium mutuandi in utilitatem cedit eorum qui mutuũ accipiunt mutuator autem habet sa incolumem seruare; ergo id potest aliorum sumptibus facere. Iam suprà prodita est fallacia huius argumentationis.

Solutio.

Beneficium enim mutui debet gratis cõferri: & ideo qui mutuat, recipere onera debet, quæ sunt mutuationi annexa: puta seruare pignus & reddere, aliàs non mutuet. Hoc quidem uerum est ꝙ ubi pignus tale sit, quod possit tinea corrodi, ut uestis: uel alia ratione perire, vt pote si est res pretiosissima ac subinde custoditu periculosissima, debet mutuans protestatione mutuatarium admonere, ut suo periculo pereat. Quòd si uoluerit pignus curari, suis fiat expensis. Est quippe accidentarium quòd pignus illius sit naturæ. Et pari ratione si mutuator suã credere pecuniam recusat antequàm mutuatarius publico se obliget instrumento, illud quidem debet expensis eiusdem mutuatarij à tabellione confici. Nam mutuator nil nisi fidem petit, quã alter tenetur dispendio suo exhibere. Atque hinc sumitur nouum contra Montem argumentum.

Secunda ratio contra montem pietatis.

Nempe quòd hoc quod quibuspiam pignoribus accidétarium & peculiare est, non debet in legem duci, vt quicunq; mutuatarius ratione cuiusque seruandi pignoris stipendium soluat. Quod autem de mutuatitia pecunia peculiaris domini censetur, constat & de illa existimandum cuius respublica dominium habet, nempe quòd eius est curæ, eam tutò seruare.

Obiectio aduersariorũ.

Sed tamen arguis. Esto ita res habeat dum mons certum habet dominium: secus tamen in monte pietatis. Est. n. ratio longè diuersa. Quare illatio suprà facta, nulla est. Cumulus siquidem huiusmodi nullũ habet præter mutuatarios proprium dominum: nam diues qui illum contulit, dominium à se eius abdicauit. Quare sua iam non refert eandem custodire. Neq. uero respublica, siue, ut aiunt, communitas eundem tenetur seruare montem; quo nihil ei inde emolumenti obtingit: neque uero dominium eius habet. Fac enim montem illum non esse congestum subsidijs ciuium, neque ex ærario publico, sed à diuite in illos usus donatum, qui uel reipublicæ uel certis personis merã administrationé commiserit. Cùm ergo nullus sit alius dñs, cõsequés fit ut mutuatarij custodia eiusdé ærarij incumbat.

Solutio præteritæ obiectionis.

Ecce argũ contrariæ sententiæ quod eius patronos seducit, si non contraria nus ratio falsus habet. Probatur ergo eodem relabi illam pecuniam domino alio carere, ac si certum haberet. Illa nanque tunc pecunia mutuationi exposita, non est pauperum qui mutuum recipiunt. Patentissimum enim est nunquàm in eorum dominium uenisse neque illa ratione uentũ ire, sed perinde sunt merè mutuatarij ac si illa pecunia alium haberet dominum; ergo non magis ad illos pertinet illam seruare quàm si esset uel particularis personæ uel reipublicæ.

Argumentũ alterum ad idem.

Ex hoc igitur capite sumitur argumentum. Mutuatarij non tenentur illam seruare; ergo idem est pro suis indicium illius stipendij quod ultra sortem tunc soluunt, quod esset si eadem pecunia esset particularis personæ; tunc autem iam ostensum est non esse licitum illud extorquere stipendium; ergo neque ubi nuda administratio existit apud rempublicam.

Quæstio.

Sed quæris, quis ergo tenetur illa custodire?

Solutio.

Respondetur; Si nullum aliũ habet dominum; illa seipsam. Itaque nullum restat remedium, quàm quòd expensę ea eadem capituli pecunia subtrahantur,

Replica.

Sed presliùs arguis: Tandem ergo exhaurireretur?

Solutio.

Fateor quidem ingenuè. Et hoc est quod tau tores alterius opinionis decepit. Ea quæ sequitur, quòd quicunque talem montem de sua substantia erigere cogitauerit, si voluerit fore perpetuum, debet stipendia statuere, quibus sustentetur, uel rempublicam obligare, vt montem sustentet alioquin mons seipsum mutuando cõsumet. Sed contrà; Mons ille tunc in perniciem tantum miserorum peribit, qui inde mutuabantur; ergo eorum referebat illum suis expensis seruare. Negatur consequẽtia. Simili enim ratione probares pauperibus incumbere suis expensis seruare diuitias hominis misericordis, qui mutuata pecunia præsidiu ipsis esse solet. Operas enim eiusmodi ministrorum ideo censeri in fauorem fieri pauperum, quòd ipsi mutuationis beneficia suscipiũt, atq; hac ratione eos obligare, ut illa contributione alãt

ministros,

ministros; iam monstratum est quàm sit fallax argumentum. Pari enim ratione, multas alias usuras defensares. Enimuero quotquot egestate coacti mutuum sub fœnore recipiunt, fauorabili beneficio potiuntur. Igitur ut iterum dicam, cùm mutuatio gratuitò sit facienda, non debet pensari in cuius fauorem operæ cedant ministrorum Montis, ex eo quòd mutuum recipere, beneficium sit pauperum, sed mutuatione supposita speculari oportet, cuius suam referat pecuniam seruare tutam.

Confirmatio superiorum rationum.

Quando uerò mutuatarius est in mora soluendi, liquidum sit suis expensis ac dispendio uænundanda fore pignora. Confirmant hanc nostram sententiam exempla ciuitatum quarundam Italiæ, puta Mediolani, & Brixiæ, & aliarum, vt Caietanus refert, & nos illic audiuimus, in quibus publico stipendio sustentantur Montis ministri. Vnum tamen argumentum superest, quod uidetur contrariæ sententiæ suffragari.

Postremum argum.

Nam etsi pro mutuationes beneficio nihil possit ultra sortem recipi: tamen mutuandi obligatio, vt suprà asserebamus, digna est pretio. Potest quis inquam stipendium suscipere, ut sit mutuare obligatus. Cùm igitur Mons ille tali sit uinculo astrictus, licitè à mutuatarijs aliquid pro illa obligatione exigitur.

Responsio.

Respondetur in hoc nullum apparere usuræ uitium: dummodò hac solùm de caussa tenuissima esset exactio & pro curatione pignorum, & pro scriptis rationibus dati & accepti, & pro alijs id genus operis nihil exigeretur.

Ad arg. principale.

Et per hæc ad argumentũ in principio quæstionis obiectum patet responsio. Negatur inquam tales contributiones non fieri ratione mutui: nisi hac fortè tãtùm de caussa fiant, quam modo adiecimus. Ac perinde Bulla Concilij tres permittit solutiones. Prima est (vt cum debita obedientia ac reuerentia id dicamus) non omnia acta illius Concilij more & vsu esse recepta. Nam illud Sessionis nonæ quod fuit inter præcipua, nempe quòd non persoluentes diuinum officium fructus sacerdotiorum pro rata restituerent, & post sex menses sacerdotijs priuarentur, nondum planè scitur an fuerit vsu seruatum. quanuis ego quia iuri diuino quàm proximum est, non audeo omnino contrà consulere. Secunda solutio est, quam suprà dedimus. Videlicet, quòd excommunicatio non fertur nisi cum illo moderamine, vt disputatio cohiberetur. Cõtra capitula, quatenus sacris canonibus ac naturali rationi non sunt aduersa.

Quæstio.

Nam simpliciter non fuit illic articulus fidei constitutus. Sed rogas, Nunquid non esset ecclesiæ conducens, ut casus omnes, de quibus dimicatur, sintne vsurarij, ecclesiæ auctoritate definirentur? Apparet enim hoc ad salutem animarum necessarium.

Dissolutio.

Respondetur minimè id expedire, vt tanquam de fide definirentur, si tales sunt, qui non nisi ea mera philosophia perpendi debeant: quoniam Spiritus sanctus non curat ecclesiæ nisi scripturam sacram exponere, & leges necessarias sancire. Et quũ sunt opiniones probabiles inter graues doctores, utramque sequaris, in tuto habes conscientiam. Secus de immortalitate animæ, ac similibus ueritatibus, quæ licet inter philosophos disputentur, nihilominus in sacris habentur, vel inde colliguntur. Tertia uero demum solutio est, quòd pensio quam Bulla in Mõte pietatis approbat, sit illa tantùm, quæ soluitur ratione obligationis ad mutuandum: atque hanc dicit cedere in ministrorum sustentationem.

Aliæ montiũ species, quæ sunt in mora patentiorum præ se ferunt grauitatem.

Aliæ uerò montium species, quas in vsu esse video, longè patentius uitium suum produnt. Solet enim potissimùm inter rusticanos aggeri copia frumenti quæ egentibus mutuo distribuitur sine pignore, & sine alijs negotijs quæ ministrorum operis egeant, illo nihilominus tributi onere, vt messis tempore duodecima partem mensuræ supererogent: nempe modiolum in fanecas singulas: quod profectò nun uideo quomodo defendi possit. Nisi omnes indiscriminatim oppidani & mutuum susciperent, & quasi gratuitum spontaneumque tributum per capita illud soluerent. Nam si non ab omnibus, sed ab illis tantùm, qui mutuato egent corradatur, palàm extorquetur ratione mutui.

QVAESTIO SECVNDA,

DE GENERALI RATIONE CONTRACTVS EMPTIONIS, ET VENDITIONIS.

ARTICVLVS I.

Vtrùm contractus emptionis & uenditionis sit Respub. necessarius.

DVo suprà capita statuimus, quibus humani contractus deprauantur. uidelicet aut id uendere, quod nullius est pretij, aut quod pretiosum est, pluris iusto distrahere. De priori uitio sub usuræ nomine quæstione præcedenti disputatum est, consequitur ergo ut de posteriori disputationem prosequamur, quæ quidem disputatio de contractibus inscribitur. Et quoniam omnium primus atque aliorum idea est contractus emptionis & uenditionis, quæstio hæc secunda instituitur de generali ratione huiusmodi contractus: atque adeo primus articulus, an sit necessarius reipublicæ.

Primum argumentum partis negatiuæ.

Arguitur enim à parte negatiua. Quanto uita humana simpliciùs ac synceriùs transigeretur: tantò quietiùs uiueretur ac feliciùs: sed si solùm esset rerum cambium, ut videlicet res non numismate distraherentur, sed pro rebus commutarentur alijs, quietior esset mortalium uita, & à tumultibus pacatior, quos negotiationum turbulentia secum affert; ergo contractus emptionis tollendus de medio esset humanæ reipublicæ.

Secundum. Aristot. Plinius.

Secundo arguitur: Secula multa, vt 5. Ethi. & 1. Politi. cap 6. Auctor est Arist. absque numorum usu transierũt. Et Plinius lib. 33. ca. 3. ait Seruium Romanorum regem primùm signasse æs nota pecudum, unde pecunia dicta est; & posteà fuisse signatum argentum, anno vrbis 585. & longè post aurum. Et libro 7. capit. 56 ait liberũ patrem instituisse emere ac uendere, illis autem seculis felicior agebatur uita, atq; à fraudibus ac solicitudinibus incolumior quàm modo nobis per istas negotiationes agere licet; ergo perniciosus est iste contractus, tantum abest ut sit necessarius.

Aristo.

In contrarium est idem Aristot. loco citato; ubi ait necessitatem humanæ uitæ numi fuisse inuentricem, qui esset uelut mensura & norma æquitatis rerum. Id quod & Iurisconsultus l. 1. ff. de contrahen. empti. diserte retulit.

Prima conclusio.

Igitur quò quæstionem à genere ipso auspicemur, prima nostra conclusio sit; Contractus est actio inter duos, ex qua utcinque obligatio nascitur. Sic enim Vlpianus ait l. Labeo. ff. de uerb. ac rerum significa. Contractus est ultrò citroq; obligatio, quòd Græci συνάλλαγμα uocant, hoc est confectum, quando uidelicet quidpiam ego caussa tui, tu verò caussa mei, accepta, dataq; utrinq; fide cõficimus, ac ratum habemus. Quapropter prædicatio illa contractus, est obligatio (ut sic loquamur) non est idẽtica, sed caussalis, illum exhibens sensum, quem nos in nostra conclusione explicuimus, ut quia stato pretio paciscimur, me tibi merces traditurum, te uerò mihi idem pretium, mutua emergit ex uenditione obligatio.

Stricto nomine nullũ pactum contractus dicitur nisi...

Atqui hinc fit ut stricto nomine nullum pactum dicatur cõtractus, nisi ea quo utrinque oritur obligatio. Qualia sunt, do vt des; facio, ut facias; do ut facias; facio, ut des; quæ quatuor connumerantur l. natura. ff. de præscriptis uerb. Quemadmodum in matrimonio, inque uenditione, mutuatione, & id genus reliquis. Contractus nanq; omnis, si de suo nomine rem perpendas, actus iustitiæ est, utrãq; colligantis partem. Laxant tamen alij latiùs nomen usque ad illas actiones ex quibus ex altera tantùm parte oritur uinculum, ueluti est donatio, & simplex promissio.

Baldus. Syluester. Conradus.

Et ideo Bald. quem Syluest. citat in uerbo, contractus. & Conra. sequitur q. 16. distinguit de nomine contractus,

tractus, q accipiatur propriè, quando obligatio oritur ea vtraque parte, & impropriè, pro eo ea quo oritur tantùm ex altera parte, & improprijssimè, quando ex neutra aascitur. Sed re uera abusiuæ istæ acceptiones ab usu essent abigendæ. Hoc enim est omnia à sua natiua significatione abalienare: siquidem neque donatio neq; promissio simplex ad iustitiam attinent, sed sunt actus liberalitatis. *Arist.* Vnde Aristote. 4. Topico. Donum, inquit, est datio irreddibilis: mutuatio verò, quamuis secùs ibidem Conrad. sentiat & Syluest. nihilo à propria ratione contractus recedit, tum quòd est datio ut reddatur, tum q si fide data pollicitus es mutuare, tu teneris dare atqon alter reddere. Quòd autem contractum, illum etiam uelint appellare, ubi nulla est obligationis uis, sed potiùs obligationis relaxatio, merito fatentur esse (vt suo vtar nomine) improprijssimum. Exemplum est in acceptilatione; putà quando debitur creditorem interrogat, an quidquid illi debeat, acceptum habeat: & ille respondet, acceptum habere, hoc est illi condonare. Hic nanque potiùs est solutio debiti seu remissio, quod ex contractu ortum est, quàm contractus. Sed & contractuum species, numerosiùs quàm ars permittit, multiplicant. *Scot.* Scot. enim 4. dis. 15. q. 2. octo species discernit, ac totidē *Gerson.* Gerson in suo tractatu de contract. licet parum differenter. *Antoninus* Antoninus verò 3. par. tit. 8. cap. 2. duodecim: sed *Conrad.* Conrad. quod suum ingenium est. ad species nume. 30. diuisionem inuitā pertrahit: quæ porrò species non sunt. sed rerum potiùs ēnumeratio in quibus confici contractus possunt. Eiusmodi autem materiales diuisiones cùm arte non continentur, in infinitum abeunt. Sit ergo nobis secunda conclusio; *Secunda conclusio.* Septem sunt contractuū species, scilicet emptio, cambium, mutuatio, emphyteusis, commodatio, permutata commodatio, & locatio, & tametsi prima ad secundam, sextaque ad septimam quodammodo reducantur. Missum enim hinc facimus matrimonij contractum, quæ mutua est personarum traditio. Nam reliquos tantùm qui in externis bonis, celebrantur, consideramus, quorum præsens tractatio instituitur. *Sufficientia præhabitæ diuisionis.* Horum autem tres tantùm ordines reperias. Etenim cùm tria in huiusmodi rebus sit meditari, uidelicet dominium, vsumfructum, & vsum, vnus est contractuum ordo, quibus dominium transfertur, alius verò eorum, quibus conceditur vsusfructus, atq; tertius eorum, quibus conceditur nudus vsus. *Donatio.* Igitur ubi dominium rei transfertur, si gratis id fiat absque vlla redditionis obligatione, nuda donatio est: quæ ideo contractus nomine non censetur. Cui adiongitur & liberum legatum: nimirum, ubi nullum est iustitię debitum. Si autem translatio non gratis fiat, inde emerguot tres contractuum species, scilicet cambium, uenditio, & mutuatio. *Cambium.* Cambium est, ubi res pro re commutatur: ut panis pro vino, mel pro oleo, corium pro panno, &c. licet de numorum cambijs alia sit longè ratio, ut infrà uidebimus. *Emptio.* Emptio autem est, ubi dominium æstimato pretio transfertur: sed mutuatio, ubi transfertur, ut idem uel tantundem reddatur. *Mutuatio.* Quod in rebus vsu consumptibilibus, & potissimùm in numismate vsu venit. Si autem saluo dominio transferatur vsusfructus non gratis, sed pretio, fit tertius contractus, qui est emphyteusis, seu censualis pensio. *Emphyteusis.* Vt si fundum sub annua pensione, uel in tempus, uel in perpetuū alteri tradas. Quanquam dum fit in perpetuum, emphyteuta dominium vtile dicatur habere, non tamen directum: eò quòd semper dependet à uero domino, si emphyteuta in commissum inciderit. Et dicitur emphyteusis, hoc est melioratio: ob id quòd illa ratione inuentus fuit olim huiusmodi contractus, ut steriles agri, quos dominus colere non poterat, alterius diligentia colerentur. Dum uerò merus usus transfertur tunc exurgūt tres aliæ species. Nam si vsum rei gratis indulgeas; vt sola tibi restituatur substantia, est commodatio. *Commodatio.* Hæc enim secundū nomen differt à mutuatione, eò q cōmodatum in eadē specie redditur: ut equus & vestis &c. mutuatio uero vel in illa vel in altera. Satis enim fit mutuāti aurū, si ei restituatur argentū. Secundùm uerò rē specie differūt: quoniā mutuatione transfertur dominium, cōmodatione uero minimè. *Discrimen inter mutuationem & commodationem.* Si autem usum non gratis concedas, sed pro vsu alterius rei, illa est permutata accōmodatio, ut si alteri cōmodes equū tuum, ut suam tibi commodet mulam. Si antē vsum concedis, nō pro vsu altero, sed pretio, illa est locatio, cui respondet conductio, siue domū, siue equum, siue proprias operas loces. Perspice ergo quemadmodum ut cambium ad emptionem, sic permutata commodatio ad locationem reducitur. Cambium enim (vt habetur l. prima, de contrahen. emptione) hoc tantùm à uenditione seiungitur, quòd in illa non secernitur pretium à re, sicuti in emptione, sed utraque existimatur alterius pretium. *Permutata accommodatio.* Pari modo in permutata commodatione usus unius rei, est pretium usus alterius rei, obidque est quædam locatio. Quare neutra istarum specierum peculiares habet difficultates præter illas, quæ in alijs sunt, ad quas reducuntur. *Locatio. Conductio.* Satis ergo fuisset quinque dinumerare species, nisi quòd explanationis gratia duæ aliæ adiectæ sunt. Venditio nanque nullo probabilitatis colore seponitur distincta species ab emptione: sunt quippe nihil aliud quàm duæ correllatiuæ partes eiusdem contractus, sicuti locatio & conductio. *Corollariū.* Hinc fit, neque depositionem, neq; impignorationem (quippe quibus neque dominium vllum transfertur, neque usus) esse per se contractum. *Quid depositio.* Depositio nanq; est positio rei, apud alium solius custodiæ gratia. Quare non est nisi quædā fidei commissio. *Quid impignoratio.* Impignoratio uerò est rei cuiuspiā temporaria positio apud alium, ad confirmandam contractus obligationem. Quare ea ratione dicitur contractus, quia est contractionis, utpote mutuationis aut venditionis confirmatio. *Fideiussio contractus dici nequit.* Quin uero neque fideiussio est per contractus inter fideiussorem & eum pro quo fideiubet; quoniam solùm nascitur obligatio ex parte fideiubentis: alter enim nihil ei debet si amicus gratus fideiussit. Sed fideiussio talis, dicitur iure contractus: quia est robur contractus inter debitorem, pro quo fit fideiussio, & creditorem, cui fideiubetur. Atq; idem dicendum de stipulatione, si pro fideiussione accipiatur. si uero pro simplici commissione, nullus est contractus. Sed tamen in iure frequentiùs usurpatur pro actione illa, qua quis interrogatus stipē obligat, tunc si alter aliquam pollicetur conditionem uerissimus est contractus, quia utrinque paritur obligatio. Si autem alter ad nihil obligatur, tunc quia tantùm stipulans obligatur, licet contractus iure dicatur, reducitur tamen ad donationem. Ecce contractuū species; quos uocant nominatos: quia suum quisque sortitur nomē. Innominati autem licet plurimi sint, ad hos tamen reducuntur. Omnes enim comprehenduntur sub illis quatuor speciebus suprà positis, do, vt des, &c. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio: Emptio & uenditio, sunt contractus reipublicæ maximè necessarij. Conclusio est Aristotel. & Iurisconsulti in locis citatis in argumento post quæstionē. *Aristot.* In primordijs enim humani generis, tantùm erat rerum cambium; mos autem & usus monstrauit penè esse impossibile illa ratione transigi humanam uitam. Dum enim sutor domo indigeret ingentissimo opus haberet calceorum aceruo, quem pro illa cambiret; quibus utique calceis dominus ædium fortè non indigeret, sed rebus alijs quibus carebat sutor. Et dum tu frumento afluens, uino alterius egebas, fortè alter tuo non agebat frumento. Et ideo Arist. 1. Pol. c. 6. barbaras eas gentes appellat, penes quas etiam tunc cambia tantùm rerum absque numismatis usu durabant, de quo, libro sequenti latiùs. *Vsus numismatum.* In hūc ergo usum signatum est numisma; nempe ut tum norma esset equandi res, tum etiam uas & fideiussor reipublicæ nomine, ut quoties illud porrexeris, dentur tibi res quarum indigueris. *Genuinus sensus loci sacri.* Atque hunc arbitror genuinum sensum illius Eccle. 10. Pecuniæ obediunt omnia, nempe quod pecunia in uirtute est omnis res. Pecuniā enim qui possidet, uænalia cuncta habet. Hac ergo ratione ex cambio ortum habuit emptio & uenditio. Obidque in illo contractu, quia non distinguebatur res a pretio, ex utraque

patte

parte dicebatur cambium. In hoc autem traditio mercium est uenditio; receptio uerò repenso pretio, emptio. Quare emptio est uenditionis finis, quia contractus hic ad id ordinatur, ut quisque sibi necessaria prouideat. Ideoque quasi à dignitori, denominatur contractus emptionis. Ex his ergo compendiosa elicitur uenditionis emptionisque definitio, in qua constituenda multi postquam se macerarunt, nihil exactum colligunt. Est enim uenditio, rei pro pretio distractio: emptio autem rei pro pretio contractio. Sunt enim hæc uerba iuris quibus generaliter significatur translatio dominij illius rei, quæ non est reddibilis, ut C. de rescin. uendi. l. 2. Rē maioris pretij si tu aut pater tuus distraxisti. Quocirca hoc uerbo notatur discrimen inter hunc contractum & emphyteusim, & locationem: in quibus non dominium, sed usus, uel usus fructus transfertur. Ea item uoce secernitur hic idē cōtractus ab usuraria mutuatione. [Nam liceat illic transferatur dominium pecuniæ pro pretio, tamen cùm eadem pecunia sit reddibilis, non propriè distrahitur; Particula autem pro pretio, separat eundem contractum à cambio, quo res pro re commutatur. Et per horum intelligentiam argumenta in contrarium responsa patent. Humanum genus ab imperfecto ad perfectum progressum est. Et ideo in initio, dum rude erat, incomptumque ac paucioribus necessitatibus implicitum, per rerum cambia sibi sufficiebat: pòst uerò iam cultius, politiorem ornatioremque uitam instituens, necesse habuit nouas excogitare commerciorum rationes: inter quas consultissima fuit commerciorum usus: licet humana auaritia nihil non deprauet.

Definitiones emptionis et uenditionis.

Solutiones argumentorum.

ARTICVLVS II.

Vtrum negotiatio sit licita.

QVanuis simpliciter rerum emptio & uenditio, quibus quisque suæ familiæ prouidet, demonstrata sit reipublicæ necessaria, non subinde clarer, negotiationem esse licitam, quæ est emere vt reuendas: quæ utique quæstio etsi à D. Thom. 4. ar. q. 77. sub cōpendio disputetur, hic tamen ordine quem nos instituimus uidetur congruentiùs apponi: ubi aliquantulo fusiùs differenda est. Quæritur ergo utrum negotiatio sit licita? Et arguitur à parte negatiua: Emptio & uenditio ideo ostensa est necessaria, quòd non omnibus omnia abundant: & ideo necesse quisque habet, ut uenditis quibus affluit, emat quod sibi deest: quare emptio (ut dictum est) uenditionis est finis: negotiatio autem est contra huiusmodi emptionis naturam. Negotiator enim non uendit, vt emat quod sibi deficit, sed peruersè emit vt reuendat: ergo negotiatio non est licita. Quapropter Aristot. 1. Polit. cap. 6. emptionem rerū, quæ necessariæ sunt ad uitam, uenditionemq́; ratione eiusmodi emptionis appellat contractus naturales: emptiones autem negotiatorias appellat contra naturam, utpote cuius finis non est uitæ sufficientia, sed lucrum. Atque ex hoc sumitur secundum argumentum, quod inibi idē Philos. subiungit; Ars illa quæ non habet præfinitum taxatumque finem, non est licita: ars autem numolaria & quæstuaria, qualis est negotiatorum, nullum sibi præscribit finis modum, sed in infinitum lucrum accumulare: ergo nefaria est. Tertio arguitur: Negotiatio in caussa est ut rerum pretia excrescant: tum quòd merces ad paucitatem uenditorum reducuntur, quę caritatis caussa est: tum etiam quòd negotiator cariùs quàm emit, uendit. Et ideo si omnes ad primos uenditores concurrerent, minoris emerent, id quod rerum vsu ubique experientia docet; ergo tanquam reipublicæ nocua interdicenda est negotiatio. Quartò: actiones morales ex plurimùm contingentibus æstimandæ sunt, plurimùm autem negotiationes plenæ sunt fraudibus, technis, ac dolis, ergo genere suo prauæ sunt, atque adeò de medio tollendæ. Hac enim de caussa pessimè audit negotiatio, & in sacris literis & apud sacrorum doctores. Vnde Dauid Psal 70. Quoniam non cognoui negotiationem (secundùm 70. interp.) introibo in potentias Domini: Domine memorabor iustitiæ tuæ solius. Quasi negotiatorum iustitia non sit iustitia Dei. Et Chrysost. super illam historiam Christi apud Matth. ejicientis uendentes & ementes de templo, & refertur 88. distinct. can. ejiciens, significauit, inquit, quòd mercator nunquam potest placere Deo: & ideo nullus Christianus debet esse mercator, aut si noluerit esse, projiciatur de ecclesia dicente Propheta; Quia non cognoui negotiationes, introibo in potentias Domini. Atque hac de caussa interdicta est clericis; ut patet eadem distinctione per totam. In contrarium est Augustin. sententia in lib. Quæstionum ueteris & noui testamenti; & refertur in eadē distinctio. cano. fornicari ubi ait, Fornicari hominibus semper non licet, negotiari uerò aliquando licet, aliquando non licet: laicis licet, sacerdotibus non licet.

Primum argumentum.

Aristot.

Secundum argum. Arist.

Tertium argumen.

Quartum.

Chrysost.

Confirmatio August.

Pro quæstionis decisione notādum est, negotium otio esse contrarium. Est enim idem quod absque otio. Vnde pro labore & occupatione accipitur. Quemadmodum dicimus, Negotium forense aut familiare, &c. Peculiariter autem negotiari idem est, quod mercaturam exercere. Et est fortasse Antonomasia quædam, propterea quòd ars hęc solicitudinibus implicita ab otio est alienissima. Est ergo negotiari, emere ut reuendas. Vnde negotiatores coemptores dicuntur, pro eo quòd ex omnibus simul locis emunt, & mercatores; quia mercari, communi usu non tam est simpliciter emere, quàm lucri caussa ad reuendendum. Et dicuntur prætereà institores, eò (ut ait Vlpia.) quòd negotijs instent. Vnde Prouerb. 31. Facta est sicut nauis institoris. Duplex autem negotiationis species distinguitur; uidelicet una qua res emitur, ut per industriam mutata reuendatur. Sed hæc (vt eod. ca. ejiciens. habetur) non est nuda negotiatio, sed inter alias mechanicas artes connumeranda. Quemadmodum enim mechanicus ex lana pannū texit, & ex ferro fabrefacit gladium: sic (ut exempli gratia dicamus) qui industrius est curandi, uel aues, uel equos, si rudem emat, ut cultiorem uendat, non tam negotium, quàm artem exercere censetur. Nam qui pannos tondet, aut attritas uestes coemit, ut refectas uendat, nihil amplius per suam artem præstat. Negotiatio igitur mera, de qua impræsentiarum loquimur, est, qua quis quod mercatur, ut nullatenus mutatum uendens, lucrum comparet. Respondetur ergo ad quęstionem quinque conclusionibus. Prima: Negotiatio neque est de se, hoc est intrinsecè bona, ut charitatis uirtus, neque de se intrinsecè mala, ut mendacium; sed indifferens, ut comedere, quod secundum finis circunstantiarumque qualitatem potest bene maleque fieri. Conclusio patet ex citatis uerbis Augustini. Ait enim non esse ut fornicari, sed quòd aliquando licet, aliquando non licet. Secunda conclusio; Si negotiationis finem per se consideres, qui non est nisi lucrari, quandam præ se fert turpitudinem. Conclusio est S. Thom. 2. 2. q. 77. ar. 4. quam quidem probat argumentum secundum suprà ex Arist. desumptum. Quoniam lucrari per se nil necessarium, honestumue nominat. At uerò si lucrum aliorsum ordinetur, licitè potest procurari. Et ideo subditur tertia conclusio; Negotiatio est simpliciter reipublicæ necessaria. Haud enim omnis pecunia omnibus abundat, quibus indiget; sed pro climatum uarietate alia affluit terræ fructibus & opificijs, quorum alia inops est. Et uice uersa, alia est aliorum locuples, quorū inopia alia laborat. Neque possent indigentium singuli tam longa facere itinera, ut minutiora quibus indigent, apportarent; neque uero omnes qui abundant, possunt necturam exercere, ut illa aliò transportent; necessarij ergo sunt, quibus ea sit cura ut mercium copias hinc inde transuehant, quæ singulis minutiùs uendat. Et quod de loco dicimus, de tempore etiam dicendum. Vsu enim uenire assolet, ut uno tempore redundantia sit re-

Fundamentum.

Quid sit negotiatio.

Duplex species negotiationis.

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

rum,

rum, alio uerò egestas, neq; tamē pauper quit potest suos fructus adseruare. Quare nisi essent qui emerent, ut in aliud tempus custodirent, non posset respublica seruari incolumis. Quin uerò & dum mercimoniæ uel in maris portu, uel in ciuitate exonerantur, necessarij sunt coemptores, qui earum copiam in tempus seruent: quia nō singuli possunt sibi in futurū prouidere. Sed rogas; Nūquid prudentius esset, ut respublica suos ministros conduceret, qui hanc prouinciam subirent? Re uera non posset commodè tam multis mercimonijs hac uia sufficere. Et ideo consultius ducit artem hanc inter alias permittere, quinetiam fouere. Atque hinc sequitur quarta conclusio, quam Sanctus Thomas interrogat in dicto articulo quarto. Licet negotiationis gratia merces cariùs uendere, quàm emptæ sunt, ratione impensarum, laborum, locorum, ac temporum, nam instæ rei pretium, uel in melius, uel in locum, uel tempus mutatæ, excrescit. Hoc autem non facilè, quod quidam autumant, concedam: uidelicet, quòd negotiatori liceat cariùs eodem loco & tempore uendere propter officium quod habet, quàm alteri cuicunque nam pretij iustitia nullum respectum ad personas dicit, sed per se absolutè pensatur. Scotus in quarta distinctione 15. quæstione secunda dicit, quòd tantum deberent mercatores lucrari quantum stipendij respublica illis decerneret. Regula autem hæc neque contemnenda porro est, neque tamen ad unguem seruari potest. Sed de rerum pretio statim articulo proximo. Quinta conclusio, Ars negotiatoria, tum ex multis circunstantijs illicita fit, tum compluribus fraudibus est peruia, tum subinde in plurimis uersatur periculis. Fit enim primùm illicita ex obiecto, ut puta si rem emas, quæ uel natura sua est inuendibilis, ut sacramentum, aut sacerdotium, quæ cùm gratis accipiuntur, gratis dari debent; aut lege est prohibita uendi: de quibus habes C. quæ res uendi non possunt. Secundo, ratione personæ, siue quæ negotiatur, ut sacerdotes qui iure negotiatione interdicuntur: ut patet dist. 88 per totā, uel ratione personarum cum quibus negotiatur. Nā ad Saracenos neque ad infideles licet Christianis arma deportare, ut patet extrà, de Iudæis. cap. Ita quorundam. & sequentibus. Fit præterà indecens negotiatio ratione temporis. Vt si in die Dominica, uel in alio festo egregiè solenni exerceretur, ut habetur cap. primo. de ferijs. vel in loco sacro. Qua ratione Christus eiecit de templo uendentes & ementes. Istæ autem circunstantiæ temporis & loci, ratione scandali constituerent peccatum mortale, aliàs minimè. Vel si in ecclesia impediretur diuinum officium, quod Christus notauit, dicens: Quia domus mea, domus orationis est. Qua ratione cap. decet. de immu. ecclesi. lib. 6. negotiationes, quæ in Ecclesijs præcipuè prohibentur, sunt nundinarum ac fori cuiuscunque tumultus. Citra hos autem casus non esset mortale. Nam in Ecclesia confabulando, citra expositionem mercium, negotiari, nisi sacrorum aut concionis tempore, non est tantum peccatum, quamuis indecentia non careat. De alijs autem circunstantijs quę non peculiariter negotiationes uitiant, sed in omnes artes inserpunt, quales sunt mendacia, & fraudes, hoc singulariter adnotandum est, quòd mercatura, nescio quo suo genio, præ cunctis artibus & officijs inextinguibile sitim lucri generat. Agricolæ enim atque opifices suis officijs uictitantes contenti sunt; mercatores autem, tum quòd pecuniam præ manibus semper habent, tum quòd hæc ars plurimùm euētibus fortunæ patula est, auidissimè lucro inhiant, in hoc nimirum aleatoribus similimi. Quæ quidem auiditas animos absorbet, mendacia nutrit, & dolos nectit. Atq; hac de caussa ait ibidem in solutione ad tertium S. Tho. quòd hæc ars habet speciem mali, & ideo interdicta est clericis. Inest præterea & in hac re pestis alia, quòd cùm sine labore magno & sudore exerceatur, & maiore sit in honore, quàm mechanicæ artes, otiosi homines & honoris cupidi, cetera deserētes opificia, in hoc se baratrū immergunt: atque adeò non ut merces loco traducant, aut in tempus reseruant, aut in melius mutent, sed meri gratia quæstus, uænalia cuncta coemunt, ut statim lucrum exprimant. Quorum subinde caussa, quia liberum non permittunt forum, pretia augentur. Qui idcirco exigendi profligandiq; è republica essent, atque alijs artibus, quæ personis uacuæ sunt, mancipandi. De his autem loquimur, qui ciues paratos priuatim emere anteuertūt. Haud enim condemnandi illi sunt, qui postquam singuli sibi necessaria emerunt, redundantia mercantur, ut in tempus seruent. Neque uerò illi qui publicitus parati sunt illa coemere, quæ pauperes necessitate coacti, nec emptores inuenientes, uendere uolunt: ut uestes, libros, &c. Qui uerò annonam emunt ut tempore futuro reuendant, licet quandoq; utiles sint, quasi rerum necessariarū custodes, multò tñ pluries sunt pestiferi; utpotè caussa immodicè augēdi pretia; & ideo nisi ubi necessitas aliud exposcat, meritissimò eiusmodi mercatus uetatur.

Interrogatio.

Responsio.

Quarta cōclusio.

Quinta conclusio.

Inextinguibilis sitis lucri negotiatoribus singularis.

Negotiatores aleatoribus similes.

Alia incommoda negotiatorum.

Per hæc ergo, argumenta suprà facta facilimę solutionis sunt. Ad primum enim negatur, negotiationem contra naturam necessariæ emptionis pugnare quinimò illi obsequens est. Ministerio siquidem mercatorum, res sunt ueluti in penu, singulis indigentibus expositæ. Illa autem negotiatio quæ merum lucrum haberet pro fine, quia insatiabilem faceret animum, non solùm necessaria non est, sed est impendio pestilens. Attamen hæc sitis in cuncta mortalium pectora se insinuat. Et per hoc respondetur ad secundum argumentum. Tertiò uerò concedimus, necessarium esse hac ratione rerum pretia augeri: sed tamen ex altera parte maiora fierent dispendia, si unusquilibet deberet longa facere itinera ad quæritandum quod in sua deest ciuitate. Ad quartum respondet August. super Psal. 70. Et refertur eadē dist. 88. can. quoniam quòd negotiatorum uitia nō sunt negotij, sed personarum. Etenim si propter eorum fraudes releganda essent negotia à republica, eadem ratione & agricolas & omnes pariter artifices atque opifices proscribere deberemus profligareque ab urbe. Nam & mentitur quandoque agricola, ut grana sua uendat, & opifex, ut pretium augeat. Qui autem negotiatores in sacris literis malè audiant, declarat ead. dist. Cassiodo. can. quid est. Negotiatores enim illi, inquit, abominabiles existimantur, qui iustitiam Dei minimè considerantes, per immoderatū pecuniæ ambitum polluunt merces suas, plus periurijs onerando, quàm pretiis. Veruntamen negare non possumus, ut paulò ante declarabamus, quin huic arti multò plus periculorum à dolis & fraudibus immineat, quàm ceteris. Vnde Ecclesiast. 26. Duæ species difficiles & periculosæ mihi apparuerunt. Difficilè exuitur negotians à negligentia, & non iustificabitur caupo à peccatis labiorum. Et c. sequen. Sicut in medio compaginis lapidum palus figitur; sic inter medium uenditionis & emptionis, qui quærit locupletari, angustiabitur peccatis. Quocirca Prouerb. 20. in uniuersum ait Sapiens: Malum est, malum est, ait omnis emptor, & cùm recesserit, gloriatur.

Ad primum argum.

Ad secundum argu.

Ad tertium argum.

Ad quartū argum.

August.

Cassiodorus.

ARTICVLVS III.

Vtrùm rerum pretia arbitrio mercatorum sint taxanda.

QVoniam primum in emptione & uenditione fundamentum iustitiæ est pretium, de illo quęrendum est loco tertio, an mercatorum æstimatione sit taxandum? Et arguitur à parte affirmatiua. Primo, Axioma inter Iurisconsultos est & celebrata regula, Tantum ualet res, quantum uendi potest: quam uidelicet adnotant l. pretia. ff. ad leg. Falc. & l. 1. §. si hæres. ad Senatusconsul. Trebel. & alibi sæpè. Ergo si fraus modò absit, & dolus, mercatorum erit arbitrium pretia suis

Primum argum.

Secundum argum.

mercibus statuere. Secundò; In unaquaque arte eiusdem peritis credendum est, ut. 3. Poli. cap. 7. auctor est Philosophus: & ut Iurisconsultus ait l. in re mandata. C. mandati. unusquisq; in re sua est moderator & arbiter: mercium autem artifices, sunt mercatores. Ipsis ergo ipsorũ iudicio deferendum est, ut pretia ponant. Tertiò; Vnusquisq; dominium rerum suarum habet, ac subinde liberam potestatem, ergo potest quisq; tantum petere ac recipere pretium pro sua re, quantum extorquere potuerit. Et quod in gemmis & rebus pretiosis usu fieri cõpertum est. In contrarium autem facit lex, Pretia citata ad leg. Falci. cuius uerba sunt: Pretia rerum non ex affectu neque utilitate singulorum, sed communiter finguntur, hoc est communi æstimatione taxantur.

Prima conclusio. *Ratio conclusionis.* *Aristot.*

Ad hanc quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima: Pretia rerum non secundùm ipsarum naturam æstimanda sunt: sed quatenus in usus ueniunt humanos. Conclusionis huius ratio naturalis est, q cùm mundus & quæ eo continentur, propter hominem facta sint, tanti ciuili æstimatione res ualent, quantum hominibus inseruiunt. Quapropter Aristot. 5. Ethicorum cap. 5. ait indigentiam caussam mensuramq; esse humanarum commutationum. Si enim nullus alterius re vel opera indigeret, omnis cessaret commutatio rerum humanarum: ergo indigentiæ admetiri debemus rerũ pretia. Viuentia enim genere suo præstantiora sunt uitæ expertibus: at tamen (ut ait Augustinus libro 11. c. 16. de Ciuitate Dei.) mallet homo frumentum domi habere, quàm mures. Et solet domus plus ualere, quàm equus: & nonnunquàm equus, quàm seruus: licet cum natura hominis nihil in corporalibus conferri ad æqualitatem ualeat. Vbi autẽ indigentiam nominamus, ornatum etiam reipublicæ intelligimus: ut cũcta complectamur, quæ hominibus præter uitæ necessitatem etiam ad suam uoluptatem & splẽdorem usui esse possunt.

Secunda cõclusio.

Secunda conclusio; Ad explorandum iustum rei pretium, ex multis ducenda est ratio, quæ in triplici sunt ordine. Primùm enim attẽdenda est necessitas rei, mox copia, & inopia: deinde negotiationis labor, cura, industria, & pericula. Prætetea si merces uel in melius mutatæ sunt, uel in deterius, uenditorumque atq; emptorum frequentia, atq; id genus alia, quæ prudẽtissimus quisq; speculari potest.

Tertia conclusio.

Tertia conclusio: Cùm pretium rerum iustum, duplex sit, aliud scilicet legitimum, & aliud naturale: iustum legitimum consistit in indiuisibili, naturale autem seu arbitrariũ minimè, sed in latitudine diuisibili. Iustum legitimum est illud, quod lege principis positum est; arbitrarium autem seu naturale currit, quando per legem non est constitutum. Distinctio est Arist. 5. Ethi. cap. 7. de iusto naturali & legitimo. Ad huius autem conclusionis, intellectum notandũ est, q merita illa & caussas statuendi rerum pretia existimare, per se quidem primùm ad rempublicam & eius gubernatores spectat: qui scilicet omnibus supradictis pensatis deberent sua singulis mercibus statuere pretia. At quia illud in omnibus impossibile est, relinquitur uendentium ementiumq; existimationi. Et illud nunc uocamus naturale: quia secundùm rerum naturam usui accommodatam currit. Igitur ubi pretiũ lege positum est, uempe, ut modius aut tritici aut uini, aut ulna panni uendatur decem, neq; unius oboli accessio licita est: sed est peccatum mortale, si excessus notabilis augeatur, obnoxiumque restitutioni. Et si excessus sit perexiguus, erit ueniale. Et ideo dicimus in indiuisibili consistere. Atq; hoc est, quod ait loco citato Arist. iustum legitimũ esse, quod licet antequam positũ sit, nihil referat: refert tamẽ postquam positum est. Pretium verò, quod non est lege positum, non indiuisibile est, sed latitudinem habet iustitiæ; cuius unum extremum dicitur rigidum; alterũ uerò piũ, sed mediũ, moderatũ.

Pretium rigidũ, pium, moderatum.

Vt quæ res iustè uenditur decem iustè quoq; uenditur tũ undecim, tum etiã nouem. Atqui ratio huius est, q prudentia humana, qua per supradictorũ considerationes de pretio existimatur, nequit pũctim attingere metam, sed arbitramẽto quodã. Sicuti 2. Ethi. c. 6. de uirtute ait Arist. q consistit in medio, ut definierit ipse prudens. Atq; adeò dum respublica penes quam talis residet auctoritas, punctum non indicat, laxior restat iustitia pretij latitudinẽ habens.

Prima deductio.

Ex quo fit primo consequens, ut infra illos extremos limites uendere cuicunq; liceat cariùs pecunia credita, quàm numerata, inimico quàm amico, diuiti deniq; quàm pauperi.

Secunda.

Sequitur secundò sensum illius legis, In caussæ. ff. de minorib. ubi §. idẽ Pomponius. habetur licere naturaliter contrahentibus se decipere. cui simile habetur l. item si pretio. ff. locati non esse (ut Conrad. & aliqui putant) infra latitudinem iusti pretij; quia intra hos carceres nullũ habet locũ deceptio; neq; ulla opus est remissione (ut prædicti doctores autumant) sanè cùm tota latitudo iusta sit. Sed (ut quæstione proxima exponetur) intelligitur citra dimidium iusti pretij. Et ideo ait naturaliter, q humanũ ingenium lucri auidum, in caussa est. Quare, licere, illic non est idem, quod sine culpa, sed impunè in humano foro.

Tertia collectio.

Sequitur tertio, multò tutiùs; si fieri posset, consultũ fore, tum coemptorum negotiatorumq; conscientijs, tum etiam communi bono, si omnium pretia lege paterent; unde lege prima. ff. de offic. præfect. urbis. §. cura carnis, inter alias præfecti curas illa censetur, ut rerum pretia statuat iusta. Obidq; quando in omnibus seruari nequit, quàm fieri posset maximè, deberent taxari. Enimuerò negotiatores, eò præsertim q (ut suprà dictum est) lucri sitienter inhiant, non solùm præ sua cæcitate decipiuntur, uerùm etiam propter suam auaritiam cõsulto alios que decipiunt. Quamobrem quando lege non est signatum pretium, non est standum uniuscuiuslibet mercatorum arbitrio, sed prudentium iudicio. eorumq; qui sunt æquitatis cultores.

Fallax regula in taxandis pretijs.

Est enim fallacissima regula, si quis semper quanto emit pretio, quantumq; laboris & periculorum subijt, tanti uelit uendere cum lucri accessione. Enimuero si mercator, artis negotiorumq; ignarus pluris iusto emit, aut sibi fortuna aduersa reflauit; quia scilicet copia mercium insperata successit, non potest iustè extorquere expensas, quas fecit. Et uice uersa si industrior alius aut fortunatior, cui uel contingit minoris emere, uel fautrix arrisit fortuna; hoc est insperata rerũ inopia pòst accidit, iustè sanè potest cariùs uendere, etiã eodem die & eodem loco, idq; nullatenus mercibus in melius mutatis. Nam cùm negotiationis ars plurimùm sit fortuitis rerum euentibus subdita, debent negotiatores & sinistra suo dispendio subire pericula, & dextrã opperiri fortunam. Loquimur cum Christianis de fortuna, pro euentu nobis insperato. Atq; hic est sensus l. pretia ff. ad leg. Falcid. Vbi habetur, pretia rerum non ex affectu aut utilitate singulorum, sed cõmuniter fingi. Hoc est non secundùm priuatorum existimationem, sed secundùm communem prudentiam constitui. Et eodem alludit simile uerbum l. in lege 4. eod. tit. ubi habetur, rem non æstimari pretio formali, id est, à contrahentibus formato, sed secundùm præsens, puta communi foro currens. Valor nanque rei non secundùm futurum, quando res nondum est, sed secundùm præsens, in quo res est, debet iudicari. Accipe horum exempla. Est frumenti caritas in Hispania, mercator tunc Siculus hoc audiens onusta frumento naui ad nos adnauigat; quãdo huc peruenit, uel afflante nobis clementiori cœlo, uel quia aliũde copiam grani habemus, longè imminutum est pretiũ: non potest ergo tanti uendere, quanti sibi stat merx. neq; uerò si credito futura solutione cariùs uenderet, ut saltem se indemnem redderet, immunis à peccato fieret, aut à restitutione liber. Et per hæc detegitur alia fallacia, quę in nundinis usu uenire solet.

Fallacia quæ frequenter negotiatores in nundinis uenatur.

Etenim in initio cũ sit uberior emptorũ copia, merces pluris ueneunt, in fine autem, contraria ratione pretium decrescit. Arbitrantur ergo tunc mercatores expectato in tempus pretio licitè posse tanti uendere, quanti in initio; cùm tamen numerata pecunia idem non possint extorquere pretiũ. Falluntur in caput suum. Vbi demum ad clariorem istorum notitiã animaduertẽda est quarta cõclusio; Mercium pretia; emptorum

Solutio. rum copia augentur, penuria uerò minuuntur; ficuti econuersò abundantia uenditorum minuuntur, raritate uerò exerefcunt. Enimuerò ubi merces affluunt, uenditorum numerus amplior eft, & emptorum minor. Atq; ex hoc tibi refponfum elicies, fi hæfitaueris an uendendi caussa & modus, pretium uariet. Etenim caussa uédendi aut emendi, nihil per fe ad rem facit. Siue enim uendas neceffitate compulfus, fiue præ fatietate rerum ipfas defpicieas: item fiue ob neceffitatem emas, fiue propter uoluptatem, nihil inde uariatur pretij. Attamen quia uenditoris neceffitas in caussa eft, ut merces fub hasta næ nū exponat, fit, vt paucioribus tunc exiftentibus emptoribus, pretium rerum uilefcat: ficuti in bello parta uictoria exiguo numo uenditatur præda. Econuersò vbi publici mercatores emptores expectant quia illu modo uendendi plures emerguot emptores, ualor merciũ crefcit. Atque eadem ratione in initio nundinarum, ut plurimùm cariùs uenditur quàm in fine. Atq; per hanc conclu-

Monopoliorum iniquitas. fionem lucet monopoliorũ iniquitas, putà cùm quis uel à principe priuilegium emit ut folus ipfe uédat: uel duo aut tres reliquam mercatorum multitudinem antenertentes, mercium aceruum coemunt, ut uniuerfi ad ipfus cogantur confluere. uel iuratá fide conftituunt ut nullus eorum nifi tanti uendat. Hinc enim raritate uenditorum pretium crefcit. Et eadem ratione, uice uerfa, licet non tam crebrò accidere confuefcat, emptorum monopolia, ad extenuãdum pretia, effent nihilominus iniqua. Vt fi in portu, cui pretiofiffima nauis applicuit, illi qui emere poffent, fibi mutuo promitterent non emere nifi tãti, aut fi in fubhaftatione alius ego ne licitarẽtur auertere, vt minoris ego emerem, peccatum profectò effet, quod ante reftitutionem non remitteretur. Et hoc eft quod

Cicero. ait Cicero lib. de Officijs: Non licitatorẽ uenditor, nec qui contra fe licitetur emptor apponet. Quando uerò uenditores monopolium facerent, tunc iuftè emptores, quafi uim ui repellentes, contraria pariter poffent prudentia uti: puta conuenire inter fe, ut nullus nifi certo pretio emeret.

Ad primum argum. Reftat ergo ad argumenta refpõdere. Et primùm omnium regulam illam: Tantum ualet res, quanti uendi poteft palàm eft, non habere tam vaftum fenfum, quantum uerba fonant. Aliàs liceret uendere ultra medietatem ueri pretij: quin uero duplo & triplo. Quod fi illam fic moderetis, ut intelligatur quantum iure & iuftè uendi poteft: nã id poffumus quod iure poffumus; tunc quafi principiũ petens, redderes illam inanẽ. Si enim quærenti quãti uendere põs, refpondeas. Quantũ iuftitia fert; nihil refpondes quod ipfe ignorabas. Senfus ergo eft quod tãtum ualet res quanti uendi poteft, feclufa ui, fraude, & dolo; quibus in emptore tollitur uoluntarium. Et quanuis eodem uideatur refponfum recidere ac fi dixiffem, iuftè, nõ eft tamen idem. Enimuero fi quærenti quid eft homo, refpondeas, effe hominem, nihil doces. Si autem refpondeas effe animal rationale; licet idem fit, tamen

Ad fecundum argu. Diftinctio. quia definitum explicas, non petis principium. Ad fecundum refpondetur, perito artis credendum effe quando affectione rei propriæ non eft infectus; & unufquifq; eft arbiter in re propria dum illa ad alterum nihil attineat; qui autem uendit, non rem propriã fuam, verùm communem fibi & emptori tractat. Et ideo non eft legitimus arbiter. At quia de gemmis & rebus pretiofis mẽtio in tertio argumento fit, diftinguendum de mercibus eft. Quędam enim funt reipublicæ minimè neceffariæ; atq; illas poteft quifque tanti uendere quantum emptor fciens & prudens uoluerit dare. Cuius generis funt pretiofi equi, gemmę, accipitres, &c. Spectant enim ad ornatum decoremq́, & fplendorem nobilitatis; & ideo magnatum magnificentia eft, res illas magno æftimare. Alia uerò funt reipublicæ neceffaria; ut quæ ad uictũ, ueftitum, & alios id genus ufus attinent. Atq; in his licet nihil fraudis dolive irrepferit, uis tamen eft, quantum extorquere potueris, tanti illas diuendere.

QVAESTIO TERTIA,

DE INIVSTITIA QVAE IN EMPTIONE ET VENDITIONE COMMITTITVR.

S. Thom. 2. 2. quæftio. 77.

ARTICVLVS I.

Vtrùm licitè quis poffet rem pluris uendere quam ualeat.

TRIBVS itaq; articulis fuperiori quęftione præiactis, fcilicet de emptionis, negotiationisq; neceffitate, ac de rerum pretio; fequitur tertia quæftio de iniuftitia quæ in hunc contractum fe infinuat. Hoc autem ftatim in capite tacitus non prætereo de quo lector fortè dubius apud S. Thom. hærebit. Ait enim in diftributio- *Dubiũ circa uerba S. Thomæ.* ne ftatim quæftionis, folas duas quæftiones tractandas affumere, de emptione fcilicet, & de ufura; eò quod circa alias uolũtarias commutationes nulla inuenitur iuftitia, quę non reducatur ad rapinam aut furtũ. In quibus uerbis dubitatio eft duplex. Prior, & eadẽ ratione potuiffet & has omittere: Nam fraudulentia emptionis & ufuræ, genus *Solutio.* quoddam furti eft. Quòd fi dicat, has duas effe commutationes uoluntarias, tunc emergit pofterior dubitatio, quod eadem ratione deberet de locatione, ftipulatione, & alijs tractare. Ad has autem fimul dubietates refpondetur, fcientem fuiffe ac prudentem confiderationem Diui Thomæ. Iniuftitia enim emptionis & ufuræ differt à rapina & furto, quia nõ fiunt fimpliciter inuito domino, fed fpontaneè tractante; hoc eft transferente res fuas in alium. Et ideo licet quantum ad iniquitatẽ pretij fuerit inuitus: eft tamen contractus, qualis non eft furtum. Et quanuis eadẽ fit ratio de locatione, tamẽ iniuftitia eius & quorumcunque aliorum contractuum ad iftorum normam exigenda eft & perpendenda. Omnes namq; iniuftitiæ uoluntariarum commutationum ad hæc duo capita reducuntur; fcilicet, uel quod aliquo pretio rem uendas, quę nullo digna eft, & hoc reducitur uniuerfim ad ufuram; aut quod pretio quod iufto uel maius uel minus eft, fiue rẽ tuam fiue ufum transferas. Et de hoc iudicandum eft per regulas emptionis & uenditionis. Eft ergo primus articulus vtrùm licitè quis poffit rem cariùs uendere, quàm valet. Quibus uerbis impliatur, an poffit contrà utilius emere. Et arguitur à parte affirmatiua. Iuftum in com- *Primum argumentum partis affirmatiuæ.* mutationibus iure ciuili conftitutum eft, idem autem ius permittit contrahentibus inuicem fe decipere, ut habetur l. rem. C. de refcinden. uendi & l. in caussæ. 2. ff. de minorib. §. idem Pomponius ergo licet pluris rem uendere, minorisq́; emere quàm ualet. Secundo; Commune *Secundum argum.* omnium defiderium à natura uidetur proficifci, ac fubinde colpa uacare, uili autem emere & magno uendere (vt Mimus ille apud Augufti. 13. de Trin. aiebat) com- *Auguft.* mune eft mortalium defiderium; cui & Sapiens confonat Prouerb. 20. ubi ait, Malum eft, malum eft, ait, omnis emptor: & cùm receſſerit, gloriatur. ergo licita eft venditio iuftũ exuperans pretium, atque emptio idẽ non attingens. Tertio arguitur; Lex amicitiæ fecundum phi- *Tertium argumen. Arifto.* lofophum 9. Ethicorum, ea eft, vt rei utilis repenfatio fecundùm utilitatem fiat, quam qui beneficium fufcepit, confequutus eft; contingit autem ut emptor cumulatiùs ex re empta beneficium fufcipiat, quàm ipfa res ualebat, ut fi equum emit quo hoftile periculum euafit; ergo licebit tunc uenditori pluris rem illam æftimare. In contrarium eft falnificum illud Redemptoris monitum; Quæcunque uultis ut faciant uobis homines, hæc & uos facite illis. Ex quo fit, quòd cùm nullus fibi uelit rẽ iufto

cariùs uendi, nullus debeat cariùs uendere alteri.

Ne institutum nostrum peruertamus, quod est Sancti Thomæ sententiam ubique nostræ præmittere, quatuor eius conclusionibus ad quæstionem respondemus. *Prima conclusio.* Prima est: Fraude uti & dolo, vt vel pluris res vendatur aut minoris ematur, sicuti in omni contractuum specie, delictū est, idemq; suo genere mortale. *Probatio.* Primò patet auctoritate *Paulus.* Apostoli 1. ad Thes. 4. vbi admonet, ne quis fratrem suum in negotio circumueniat: quoniam uindex est Dominus, inquit, de his omnibus. *Cicero.* Et Cicero de Offic. Tollendum est igitur in rebus contrahendis omne mendacium: non licitatorem uenditor: neque qui contra se licitetur, emptor apponet. Etenim vbi adest fraus, uoluntarium abest, ac subinde iniustitia fit charitati aduersa. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio: Si emptio & uenditio secundùm suam nudè naturam contempleris, neutiquam licet rem aut iusto maioris uendere, aut minoris emere. *Ratio conclusionis.* Conclusio est patentissima. Est enim hoc genus contractuum in commune bonum, æqualeq; commodum introductus. Quod autem sic institutum est, neutram partium grauare debet, sed ad iustitiæ æqualitatem est conficiendum: mensura autem ac uelut bilancium trutina est pretium, in cuius vsum numisma (vt suprà diximus) inuentum est. Ergo iustum pretium uel augere vel minuere, peccatū est iniustitiæ, atq; subinde genere suo mortale. Potest nihilo secius venditio secundùm accidens æstimari, népe quatenus res vendibilis, aut in detrimentum uendentis, aut in ementis utilitaté cedit. *Tertia conclusio.* Quo supposito adhibetur tertia conclusio: Licitum est in pretium rei ducere damnū quod uenditor accepit, ita vt non solùm res æstimetur quanti in se erat, verùm & quanti uenditori ualebat: Vt si meum solum per se non nisi decem ualebat, mihi tamen, quia ędes illic extruere commodissimum duco, valet duodecim: hoc ipsum ea te pretium possum tum petere, tum perinde recipere. *Ratio conclusionis.* Et ratio est plana: quia unusquisq; vendere totum potest quod suum est: & in tali casu non solùm res, uerùm & eius emolumentum est uendentis. *Obiectio.* Quòd si contrà sic arguas: Postquam rei dominus suapte sponte distrahere mauult, quàm emolumentum rei capere, sibi imputare debet, & non exigere plus quàm emptori confert: eò præsertim, q si hic resciisset rem non tanti per se ualere, forsan non emisset. Respondetur, argumentum conuincere id nequaquam licere, *Solutio.* nisi vēditor rem patefaciat emptori: admoneatq; hominem vt videat an sibi expediat illa lege emere. Quando enim emptor sciens & prudens, quia vel ipse tantam vel maiorem rei necessitatem patitur, vel suo vult animo obsequi, cum illo onere rem emere contendit, iustè uēditor tanti uendit, quanti sibi ualebat: aliàs minimè. *Quarta conclusio.* Quarta conclusio: Commodum quod ementi accrescit, si nullum inde detrimentum uendens accipiat, nō licet *Probatio.* in pretium duci. Probatur ratione contraria. Quoniam venditor non potest nisi quòd suum erat vendere: commodum autem ementis non erat res uendentis, sed sua ipsius necessitas uel ars caussa illius existit. Vt si quis equum emit qui non uenditori, sed sibi ad bellum necessarius est, vel rem aliam qua per usum suæ artis cumulatius lucrum facere potest, quàm fecisset uenditor. Alioquin si utilitas ementis pretio accresceret, liceret pharmacopolis medicamenta tanti uendere, quanti ualet salus in infirmo. Vrbanum autem est, ut eiusmodi emptor grates uenditori rependat. Et per hoc soluitur argumentum tertium ex Aristo. sumptum. In commutatiua namque iustitia rerum tantùm æqualitas pensatur: in amicitia verò vtili, utilitas, quæ per donum gratificum rependitur. *Regula Maioris falsa.* Vide quàm sit falsa & fallax regula Ioan. Maio. 4. distinct. 15. quæst. 29. ubi asserit, quòd id quod secundùm naturalem æquitatem debetur, potest in pactum duci. Nam tunc liceret mutuatarium obligare non solùm ad rē mutuandum, ut ipse fatetur, sed ad emendū à mutuātis officina & molendum in suis molis; & pariter emptorem ad augendum pretium ob suum emolumentum.

Quæstio. Quæreret hic autem attentus lector circa hanc conclusionem, an vice uersa detrimentum, quod emens patitur, caussa sit legitima vt pretij quidpiam detrahatur? *Syluester.* Syluest. quidem uerb. emptio. §. 7. asserendo respondet. Vt si quis, inquit, tuarum operarum nihil egens, tuis victus precibus quia pauper es, te conducit, poterit operas tuas minoris redimere, quàm si te ipse rogaret. Attamē huius certè caussæ non est emptoris detrimentum: sed quia (ut arti. præcedenti diximus) uenditoris copia uilescit pretium. Et ideo cùm emptorem rei tuæ quæris, uel tuarum operarum conductorem, minoris tu tuaque æstimantur. *Argumentum.* Aliud enim apparentius fieri potest argumentum contra eandem conclusionem. Sequeretur namque ex illa, q neq; dum quis uso alienæ pecuniæ, quam habet in deposito, quidpiam lucri conficit teneatur domino illud partemve refundere. *Responsio.* Conceditur autem planè conclusio: Neq; potest depositor cum depositario citra usuræ crimen pacisci de parte lucri, nisi societatem faceret cum periculo sortis, de qua infrà. Potest nihilominus ac debet idem depositor per honestaté & comitatem illi esse, re etiam gratus. Neq; uerò usuræ culpa subest. Si tu pecuniam tuam apud gratum mercatorem deponas, quem tibi speras fore beneficum: neque uerò ille vsurarius censetur, si ea spe tibi sit munere gratus, ut tu iterum eius custodiæ aurum tuum concredas.

Ad primum argum. Primum igitur argumētorū capitis quæstionis, dubij illius solutioné deposcit, quo. s. pacto iure permittitur in uéditione & emptione deceptio. Et quidem iam proximo articulo sensum illius legis exclusimus. In caussæ a. §. idem Pompo. ff. de min. Vbi habetur, q licet contrahentibus naturaliter se decipere. Cui simile concinit lex, Item si pretio. ff. loca. Haud enim intelligitur infra latitudiné iusti pretij; quoniam illic nulla est deceptio. Intelligitur ergo citra medietatem iusti pretij. Id enim non solùm ciuilia iam nunc citata, & l. 2. C. de rescin. uédi. & l. si uoluntate. eo. tit. uerùm etiā iura canonica permittunt; vt patet cap. cùm dilecti. & cap. cùm caussa. extrà, de emptio. & uendi. At uendere ultra dimidium iusti pretij, sunt qui, referente Conrad. q. 57. esse arbitrentur uendere ultra duplum: sed nulla se possunt probabilitate tueri; nomen enim ipsum rē explanat. Est enim uendere ultra sesquialterum; ut res quæ ualet decē, habet latitudinem iusti inter nouem & undecim: uendere autem eam sedecim, est uendere vltra dimidiam veri. *Quid sit uendere ultra dimidiū iusti pretij.* Sicuti emere citra dimidium, est emere quatuor; nam quinque, sunt media pars. Sic. n. habet lex illa citata, Rē maioris. in C. Minus pretiū esse uidetur, si neq; dimidia pars veri pretij soluta est. *Quæstio.* Est ergo q, verùm lex id permittat tanquā licitum? De quo tres sunt opiniones. *Prima opinio Durād.* Prima est Durādi ordinis Minorū; qué & citat Conrad. q. 57. & *Conrad.* reprehédit Anto. 2. par. tit. 1. c. 16. tenētis, licere vēditori *Antoninus.* in foro Dei exigere pretiū iusto maius, ēt si immodicus sit excessus; dūmodo nō sit ultra dimidiū. *Primum argumentum pro Durando.* Et posset qs in fauoré opinionis huius sic arguere; Lex humana obligat in foro cōscientiæ: pōt ergo in pœnā imprudētiæ cōdemnare emptoré illo excessu: sicuti facit in præscriptione, Secundo; Sententia iusta obligat in foro conscientiæ, nisi ea falsa præsumptione procedat; sed si emptor uenditoré in iudicium de hac re deferat, absoluetur uenditor; ergo in toto manet eius consciētia. *Sententia Gerson.* Proxima huic est sententia Gersonis in tract. de contractib. & in suis Floribus ubi ait, q huiusmodi deceptor peccat quidē, idemq; mortaliter, si excessus est notabilis, tamen ad restitutionem non tenetur. In tract. quidem de contract. cunctatiùs id *Secundum argum.* dicit: sed tamen in Floribus audaciùs idem asseuerat. Et ratio sua est; quia scienti & uolenti non fit iniuria. *Tertia opinio S. Tho.* Tertia tamé opinio est S. Tho. præsenti locu. 2. 2. Et quanuis dicat Gerson non esse de hoc concordiam inter Theologos; profectò in 4. Senté. q. 15. omnes cōmuni consensu *Ratio Gersonis.* ita sentiunt. At forsan quis contrà citet Scot. qui illic q. 2. ait, dum esse inter contrahentes, si non semper intenderent aliquid de indiuisibili iustitia remittere sibi mutuo, ut omnem contractum concomitetur aliqua donatio: ex quibus fortasse uerbis ille suus Durand. seductus

ctus est. At verò Scotus nihil sibi aliud vult, quàm q̃ vltrà citraque indiuisibile pretium contrahentes, sibi mutuo intendunt remittere, extrà latitudinem tamen iusti: ubi nos suprà diximus, nulla opus esse remissione aut donatione. Etenim inferiùs arti. 3. ait, quòd in fraudibus non est uoluntaria donatio. Igitur q̃ leges nec canonicę nec ciuiles permittere uelint deceptionē citra dimidiū iusti, tanquam ratam in foro Dei, patet cùm primis naturali diuinoque illo præcepto suprà citato: Id ne facias alijs, quod tibi fieri non uis. nemo enim seduci astu uellet. Est quippe (vt dicebamus) contractus hic emptionis ac venditionis pro cōmuni bono inuentos, quare neutra pars debet ab altera grauari. At demonstratio naturalis est hæc: Præceptis naturalibus nulla humana lex derogare potest; quia eiusmodi iussa (ut patet in Decalogo) non sunt dispensabilia: saltem nemo ambigit indispensabilia esse iure humano: quanto minus abrogabilia? seruare autem in commutationibus, est præceptū naturale, atque adeò diuinum: quia præceptio naturalis ab æterna lege deriuatur: ergo nulla humana lege potest abrogari. Minor porrò præmissa tam nota est, quàm Maior; quoniam iustitiæ obiectum est æqualitatem facere in rebus. Et ideo Aristot. 5. Ethico. docet totam uirtutem iustitiæ commutatiuæ in hoc uersari, vt æqualitatem inter personas constituat: nempe ut quantū à te accepi, tantum tibi reddam; neque tu ex me plus extorqueas: ergo recipere ultra latitudinē iusti pretij, manifestè repugnat natiuæ rationi iustitiæ. Secundo; Fraus (vt sæpe diximus) opponitur uoluntario; illic autem est iniqua fraus: ergo emptor inuitus dat ultra dimidiū, atq; adeò uenditor genus furti committit. Et præterea est contra præceptum Pauli 1. ad Thessa. 4. Ne quis fratrem suum in negotio circumueniat; ubi omnis fraudulētia condemnatur. Tertio; Si liceret decipere citra dimidiam iusti pretij, pariter liceret defraudare in mensura; ut si decem modios grani uēdidisti, liceret tibi recepto integro omnium pretio sex tantùm subdolè tradere. Patet; quia eodem relabitur: hoc autem iniquissimum est, assertuque absurdissimum, contra illud Deutero. 25. Nō habebis in saculo diuersa pondera, maius & minus, neq; erit in domo tua modius maior & minor. Ex his fit consequens q̃ huiusmodi deceptor tenetur ad restitutionē. Hoc compertissimum est; quoniam peccatum iniustitiæ (vt identidem repetimus) natura sua obligat ad restitutionem; iuxta illud c. Si culpa. extrà, de iniur. & dam. da. Si culpa tua datum est damnum, uel iniuria irrogata, iure super his satisfacere te oportet. Atque hinc sumitur quartum argumentum contra illam Durandi opinionem, & si qui sunt, (ut fertur) doctores iuris, qui illi patrocinantur. Si deceptio medietatem iusti pretij superaret, obligatio inde emergeret restituendi; quod negare non possunt. Tunc ergo aut restituendus esset totus excessus ultra iustum pretium, aut non nisi ille, qui est ultra iustum pretium cum dimidio. Hoc secundum dicere nequeunt. Siquidem ius etiam ciuile contractum rescindit, nisi integer excessus restituatur emptori; ut expressè habet præfata lex 2. C. de rescin. uend. Si autem tunc restituendus est totus excessus, fit, ut in deceptione citra dimidium restituēda sit illa pars. Mirabile enim est dictu, q̃ si rem ualentem decem, à te mercatus sum sexdecim, tenearis mihi restituere sex; dum autē mercatus eam sum quatuordecim, nihil mihi debeas. Quocirca multò magis est de Gersone mirandum, quàm de prima opinione, nā postquàm agnouit einsmodi deceptionem delictum esse, quomodo ignorare potuit præuaricationem esse iustitiæ? cuius utique naturale est nexu restitutionis delinquentem illaqueare. Neque planè intelligitur quid sibi uoluerit, regulam iuris allegando; Scienti & uolenti non fit iniuria. Nam etsi emptor sciēs & uolens emit, celatur eum tamen iustus ualor; ac subinde seducitur, putans tanti rem ualere, quantum uenditor petit. Sed aiunt isti (ut pro illis arguamus) lex potuit humana uenditorem à restitutione liberare, tradendo illi dominium, sicut in præscriptione. Profectò iustè non potuit: quia non subest tanta caussa. In præscriptione namq; ratio quietis obuiandi quam litibus persuadet, vt princeps qui custos est pacis, puniet negligentes, qui diu rē suam deseruot; quia post longi temporis lapsum multæ oborirentur fallaciæ. In contractu autem emptionis nequeunt cuncti rerum pretia nosse. Et ideo illi qui bona fide emunt, non est cur propter iniquitatem institoris mulctētur illo excessu; eò præsertim, q̃ in præscriptione possessor bona fide possidet; & ideo iniquū esset ut post tam longam temporis morā inquietaretur: fraudulentus uerò mercator mala fide decipit, obidque nulla fert ratio ut de sua iniquitate emolumētum reportet, atq; id præsertim, quod ab innocente extorquetur. Igitur ut rei conclusionem faciamus, uirtus humanarū legū in hac parte duplex est. Vna, q̃ læso citra dimidiū nō dat in iudicio actionē. Altera, q̃ nō permittit cōtractum rescindi, ut habetur lege citata, Si uolūtate. C. de rescind. vend. At verò rogas, cur ergo tali casu actio non datur? Respondetur, incōsultissimè legumlatores fecisse. Haud enim illi mortales tanti æstimabant bona hæc temporalia, vt propter illa tantam sinerent litigationū turbinē, quantam nunc videmus: contra documentū Christi admonentis, vt ad redimendū tempus petenti à nobis tunicam, dimittamus & palliū. Obidq; in præscriptione vbi maior erat caussa ratione consulendi paci, dominiū adiudicatur possidenti; in deceptione autem citra dimidiū, actio petenti denegatur; eò q̃ illa deceptio infra dimidium iusti ægrè q̃ lubricè potest semper percipi; & ideo multas parturiret fraudis formas. Remittitur tñ ad forū Dei. Et hac responsione fit satis argumento secūdo suprà facto. Haud. n. absolutio iudicis in tali caussa est sacramētalis. Sed alleget forsan cōtrarius axioma illud; Qui peccat legis auctoritate, non peccat: sed quia contra legem agit; vt contra Pellicianum ait August. 23. q. 4. can. Qui peccat. & idem fermè habetur l. Gracchus. C. ad legem Iul. de adul. Est autē delusoria hæc citatio. Illud. n. intelligitur de lege iussoria; secus autē de permissoria. Il. e. nanquā qui agit quod lex iubet, nō peccat, secus de illo, qui agit quod lex humana impunè permittit. Nō enim omne illud permittit diuina. Alioqui meretrices, quia lege permittuntur, non peccarent. Vnde Chrysost. (ut habetur 33. q. 1. can. hac ratione.) Quod permittimus, inquit, nolētes præcipimus; quia malas hominum uoluntates ad plenū prohibere non possumus. Et. ff. de reg. iur. Semper in coniunctionibus (sic enim lex incipit) non solùm quod licet considerandū est, sed & quod honestū sit. Vbi glossa ponit exēplū in proposito, Nā etsi liceat, inquit, contrahentibus se decipere, non tñ conuenit bono viro. Nullū ergo dubiū restat, quin huiusmodi vafri ac seductores, siue vēditor sit, siue emptor, teneantur restituere etiā nō requisiti. Quòd si insignē doctorē Innocētiū contrà nobis obijcias, qui super c. quia plerisq;. de immunitate ecclesiarū. in genere ait, q̃ qō contractus iure tenet, pars quæ lędit, nō tenetur restituere quoadusq; pars lęsa repetat, nullatenus cōtra nos pugnat: quia id de cōtractibus prorsus intelligit, in quibus ius trāslationē dominij non uetat. Qua rōne lucrū ex ludo nō tenetur lucrator restituere nisi petatur; impræsentiarū aūt iure naturali & diuino inhibetur trāslatio dominij. Quare idem egregius auctor super c. In ciuitate. de vsuris. in hoc particulari casu docet leges permittētes deceptionē citra dimidiū iusti pretij, intelligi iure fori, sed nō iure poli. Idēq; Panor. super dicto c. quia plerisq;. Atq; idem insequiter Bal. super c. cùm caussa. de testibus ubi allegans singularem illam gloss. l. semper. ff. de reg. iur. ait tales fraudulētos cōtractus nō esse licitos in foro conscientię, sed mercatorū animas in periculo versari; quanuis alibi uariare uideatur. Etenim qui non rerum caussas introrsum rimātur, non possunt sibi constare. Attamen in eandem subscribunt sententiā quotquot sunt iurisconsulti præcipui omnino. Ad secundum argumentum ipse ibidem Aug. respondet, dicens quod Mimus ille dicebat, scilicet carè

Scotus. *Suadetur sententia S. Thomæ.* *Prima ratio* *Aristot.* *Secunda ratio.* *Paulus.* *Tertia ratio.* *Corollarium contra Gersonem.* *Argum. 4.* *Obiectio* *Solutio.* *Scrupulus.* *Responsio.* *Obiectio.* *Solutio.* *Chrysost.* *Innocentius* *Mens Innocentij.* *Panormita.* *Baldus.* *Ad secundum argu.*

uendere, & uili emere, re uera uitium esse naturæ uelatam uiam per quam (vt Christus testatur) multitudo vulgi incedit. Cootra quod tamen potest quisquo adipisci iustitiam, qua illi resistat. Et subdit cuiusdam exemplum, qui venditori petenti modicum pretium pro libro, iustum soluit. Ad tertium autem suprà responsum est.

ARTICVLVS II.

Vtrùm uitium rei uenditæ sic uenditionem reddat illicitam, ut necessarium semper sit illud detegere.

POstquam substantia uenditionis visum est, quæ in iusto consistit pretio, subsequitur, vt eius conditiones exploremus. Secundum autem ac tertium articulum S. Thom. q. 77. nisi qui oculatè perspexerit, vix differre uideat. Quærit enim in secundo, utrùm uenditio reddatur iniusta propter defectum rei uenditæ? Cui quæstioni postquam affirmatiuè respondit, adiecit quòd si quis in uenditione scienter fraudem fecerit, uenditionem reddit illicitam, & restituere tenetur. In tertio nihilominus sciscitari pergit, utrum uenditor teneatur uitium rei venditæ dicere; quòd uideri potest affirmando definijsse in secundo. At uerò discrimen est huiusmodi, quòd uendere rem uitiosam, aut contingit eodem pretio, ac si integra esset & solida; & in hoc sensu procedit articulus secundus. Aut contingit pretio duntaxat, quod cum uitio ualet. Et de hoc adhibetur articulus tertius; uidelicet utrùm postquàm res non maioris uenditur, quàm iustè ualet, licet uenditori uitium subticere. At uerò adeò sunt quæstiunculæ germanitate connexæ, ut fortasse eodem simul articulo commodiùs dilucidentur. Quæritur ergo, utrum mercis uitium, sic uenditionem reddat illicitã, ut necessarium sit illud semper detegere? Et arguitur à parte negatiua; Tria sunt, in quibus accidit merces deficere, scilicet substantia, quantitas & qualitas. Defectus autem substantiæ, qui omnium est nocentissimus, non est cur semper contractum uitiet; putà si quis uendat argentum, aut aurum alchimicum pro uero. Nam, ut ferunt illius artis magistri, ad eosdem ferè humanos vsus confert, putà ad vasa cælanda, cudendaq; numismata; ergo multo minùs ob alios defectus qualitatis & quantitatis reddetur uenditio illicita. Secundò, ubi emptor emere non cogitur suo subest iudicio cognitio rei, hac perinde illi imputanda est deceptio, ergo uenditor dummodo non mentiatur, docere non tenetur emptorem. Alioqui illo stultitiæ genere notaretur, quod retulit in officijs Tullius, ubi ait; Quid tam absurdum, quàm si domini iussu ita præco prædiceret: Domum pestilentem uendo? Accedit hoc tertio, quòd caussa quæ urgere posset uitium detegere, non est alia quàm ut pretium fiat minus; haud tamen tenetur uenditor caussas semper propalare, quibus res minoris æstimaretur; nam mercator præsciens mercium quarum copia superuentura est, licitè potest tacitus suas præuendere pretio currenti; ergo illa de caussa non tenetur reuelare alia uitia. In contrarium est Ambro. lib. de officijs, ubi ait, Regula iustitiæ manifesta est, q à uero non declinare uirum deceat bonum; neque damno iniusto afficere quenquam; neque aliquid dolo annectere rei suæ. Atque ibidem rursum; In contractibus uitia eorum, quæ uæneunt prodi iubentur; ac nisi intimauerit uenditor, quamuis in ius emptoris transierit, doli actione euacuantur.

Primum argum.

Secundum argum.

Cicerò.

Tertium argum.

Ambrosius.

Cum in duos sensus partiti quæstionẽ simus. s. utrùm rem uitiosam pro integra, eodemque pretio vendere liceat; & utrum dum pretio ualorem non excedente uenditur, liceat eius uitium silere; de priori sensu tribus conclusionibus respondebitur, ac de posteriori alijs item tribus. In re aũt uenali (ut primo argumẽto dicebamus) tria sunt cõsiderãda uidelicet substãtia, quãtitas, & qualitas est ergo prima conclusio: Defectus mercis, siue in substantia, siue in quantitate, siue in qualitate contractum reddit illicitum: si pretio ueræ rei integræ & solidæ uendatur. Conclusio patentior est, quàm ut testibus indigeat. Violatur enim tunc iustitia, atque adeò genere suo est peccatum mortale, nisi rei pusillitas ueniale faciat. Atqui in eum qui cõtrà facit quantum ad substantiam, proclamatur, apud Isa. ca. 1. Argentum tuum uersum est in scoriam: vinum tuum mistum est aqua. Quantum uerò ad qualitatis mensuram, admonetur Deut. 25. Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus: neque erit in domo tua modius maior & minor. Et paulò pòst: Abominatur enim Dominus eum qui fecit hæc, & auersatur omnem iniustitiam. Vbi natura peccati mortalis exprimitur. Et simile est de qualitate. Vt si quis morbidum iumentum pro sano firmoq; uendiderit. De his omnibus extant præterea cautrices leges. Lege enim, In uenditionibus. ff. de contrahenda emptione. contractus rescinditur, si substantia una & corpus, ut aiunt, pro altera uendatur. Vt si mihi vnum fundum aut seruum uendas, & alterum tradas. De mensuris etiam, & de mercium qualitatibus leges abundant. Secunda conclusio, quæ ad illam consequitur: Venditor qui rei defectum cognoscens eundem fraudulenter emptorem celauerit, contra iustitiam delinquit; qui uerò rei nescius contractum fecerit, licet à culpa fiat immunis, tenetur tamen ubi primum defectus fuerit deprehensus, eundem contractum infectum reddere. alioqui restitutionis funiculo ligatur. Res est clara: atque eis etiam qui lippis sunt oculis peruia. Atqui celare censetur, qui ea uerborum uersutia utitur, vt vitium contectum relinquat: vt isti proxenetæ dum equum vitiosum uendunt, omnium morborum maculis eum depingunt, ut in aceruo verum uitium contegant. Tertia conclusio; Similis sententia comprehendit emptorem. Vsu enim uenire solet, ut venditor, substantiæ, aut qualitatis, aut quantitatis rei suæ ignarus, rem vendat emptori, qui ueritatem nouit; qui ideo & pariter peccat, & pari nexu restitutionis innodatur, si minoris rem emit quàm ualet. Atque hæc de priori sensu; In secunda autem opus est distinctionibus. Aut enim uitium, occultum est, aut manifestum. Et quando est occultum aut in damnum vergit, periculumve emptoris, aut secus. Sit ergo quarta conclusio; Quando uitium mercis occultum est, per quod emptori uel damnũ datur uel creatur periculum, nefas est uenditori illud celare, & ad restitutionem tenetur. Conclusionis ratio est hæc; quamuis non quisq; lege iustitiæ cogatur consilium, auxiliumve alteri præbere, quo à periculis damnisque eripiatur, nisi quando vel ipsi ex munere proprio & officio incumbit, uel alter extremè laborat, tamen occasionem periculi aut damni alteri dare nemini fas est; uenditor autem eo ipso q rem uitio aliquo affectam uænum exponit, occasionem damni dat, & periculi, quæ nescius emens incurrere posset; damnum quidem, si res propter uitium minoris sit pretij, quàm uenditur; periculum autem, si propter idẽ uitium vsus rei uel inanis sit, uel fortè nocuus. Vt si militi equum mancum pro sano uendas, quo postea in acie uti non posset; aut si domum ruinam minantem uenderes, aut pestiferum cibũ; ergo talis occultatio manifestaria iniustitiæ fraus est, ac perinde genere suo mortale, idéq; hominẽ restitutioni subijciens. Quinta cõclusio; Si uenditor caueat damnũ dare, puta q nõ pluris rem uendat quàm cũ uitio ualet, neq; ullo emptorẽ obijciat periculo; & res sit emptori pro pretij ratione usui, nulla lege cõpellitur uitiũ patefacere. Hanc cõclusionẽ nõ ponit in forma de occulto uitio S. Tho. sed in apertè ex præcedẽti colligitur. Et ratio est; quia uẽditor eatenus tenetur emptorẽ admonere quatenus nullius sit ei occasio uel damni uel periculi; sed tũc nullius est caussa; ergo põt rei suæ cõsulere, reticendo uitiũ. Nã si emptor sciret, fortè eã iusto etiam pretio renueret emere. Sexta conclusio: Quando uitium est manifestum, puta equus vnoculus est, vel à parte claudus, vel perforata domus, nulla est necessitas euidentiùs illud euulgandi: quia nisi

Tria in re uenali consideranda.

Prima conclusio.

Ratio conclusionis.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

Distinct.

Quarta conclusio.

Ratio conclusionis.

Quinta conclusio.

Probatio.

Sexta conclusio.

cæcus

secus emptor sit, ipse potest uidere. Quare si emit, præsumitur sciens emere. Itaque, vt summatim dicamus, si uitium est notum, nulla est necessitas diuulgandi: si uerò occultum & periculosum, quantumuis pretium extenuetur, illicita est venditio, nisi emptorem admoneas. Sed si non est periculosum, & pretium ad vitij qualitatem admetiaris, non teneris reuelare. Attamen pluris vendere, iniquitas est propter damnum datum. Circa harum autem conclusionum singulas minutiora dubiola emergunt. In primis Conrad. q. 54. non plenè approbat conclusiones has S. Thom. etsi fateatur easdem ille Gersonis, vt re vera sunt, in suis Regulis moralibus. Ait enim hoc egere moderamine, quod ceu regulam constituit, Si dum vitium est occultum, uenditur probabili coniectura scit emptorem, etiam si vitium deprehenderet, nihilo seciùs rem empturum: tunc licitè uenditor tacito vitio æquo pretio uendit. si autem coniiceret, quòd non esset empturus, iniustè occulit uitium. Et eadem est opinio Panor. in c. iniustum. de rer. permu. quem uidetur Syluest. sequi, verb. emptio. §. 20. Et ratio istorum est, quòd dum alter non esset empturus, inuoluntarius contrahit, ac perinde iniuriam patitur. Qui uerò eadem ratione addunt, quòd etiam dum defectus est manifestus, si emptor non animaduertit, tenetur eum uenditor admonere. Atque hanc sententiam sequuntur fermè iuniores. Sed tamen regula hæc istorum quanuis sit ipsis constitutissima, non tamen habet in ratione fundamentum. Nam etiam si uenditor sciret alterum empturum, fortasse ille uolet tanti emere, quanti res ualet: atque adeò etiam dum scitur, est nihilominus ratione pretij inuoluntarius & mixtus. Et tamen ipsi fatentur, quod potest tunc nihilominus uendere pretio iusto tacendo vitium, ne alter pretium imminuat. Idque ratione fategi vincuntur, nam uenditor non tenetur dare occasionem detrahendi suum iustum pretium. Quòd si in tali casu, quo licet uitium celare, profectò pariter id licet, etiam si sciret quòd alter non esset empturus, quia vtitur iure suo. Negamus igitur vllam esse rei consequentiam, quòd si emptori ignorantia in caussa est ut inuoluntarius emat, venditor fiat illi iniurius. Etenim nemo dum utitur iure suo, dat alteri caussam damni. Quocirca, ut Diogenes apud Cicero. lib. 3. Offitio. aiebat, aliud est celare, aliud tacere. Celas, dum quod pandere teneris, non prodis: taces, dum loqui iure non cogeris. Quemadmodum ergo et si quis tertius sciens vitium non admoneret emptorem, non laberetur in culpam, maximè si sciret nec dānum illi nec periculum creari, ita neque emptor est in culpa, qui suum seruat ius. Hoc tamen nos fatemur, quòd si nosset uenditor illam rem fore prorsus inutilem emptori, non potest uitium tacere. Vt si ego equum submancum uendo nobili iuueni, cui in more est eques cursitare, quamuis uendam iusto pretio, iniustè tamen ago. At si uendo seni medico qui optat equum leniter gradientem profectò nullam ei irrogo iniuriam. Et ideo posuimus tres conditiones; scilicet, quod caueatur periculum, & damnum, & res sit empturi usui. Adde, quòd si creditur emptorem alteri post rem uenditum ire, & quia uitium ignorat tantum petiturum, quanti absque uitio ualeret, tenetur tunc prior uendens emptorem admonitum facere, ne alterum fallat. Atque hoc modo concordia conciliari potest inter Diogenem & Antipatrum, de quibus illic meminit Cicero. Ille enim uenditorem minimè stringebat uitium mercis detegere, hic uerò contra putabat. Quidnam sit de iure ciuili in foro exteriori, ad Iurisconsultos remittimus, quorum interest scire quando est uenditori merces, & pecunia empturi propter contractus vitium redhibenda. Sed tamen iure naturæ conclusio S. Tho. est uerissima. At tunc potissimum quando uitium est manifestum, quis dubitat, si emptor nō aduertat, quin ipse reputandus, sit sui erroris caussa? Sed tamen scrutatores isti S. Tho. aliud obijcere illi potuissent argumentum, quo mordaciorem inijcerent scrupulum. Etenim si hæc eius sententia uera est, nō solùm in rei qualitate, uerùm & in quantitate mensuræ, & in substantia ipsa, id pariter esset licitum. Proferamus quippe mercatorem in exemplum, qui habet grana, uel uini genera, re uera pluris ualentia, quàm potest publico foro diuendere, & addo exemplum de rebus illis, quæ vel numero uel pondere ueneunt: sequeretur, quod posset ille si iustus modius, uerbi gratia, ualet duos aureos, sed nemo est qui det, & demus iniuriam illi fieri, uel propter monopolium emptorum, uel quia iniquus gubernator urbis hoc eum grauamine premit. Posset inquam tunc ille uendere minoris, sed tamen curtando mensuram, ita ut quam ille quantitatem tradit, iustissimè ualet illud, quod recipit pretium. Quin uero in substantia ipsa idem liceret. Est qui vænale habet uinum optimum, cuius amphora iustissimè ualet decem, sed tamen si populus crederet non esse Rhenense, non tantum daret pretium, sequeretur eadem consequentia posse illum, etsi non sit illius nucti, tacendo uendere decem. Adde, quod eadem ratione & aqua posset uinum diluere. Vt si nimia esset uini caritas, ita vt vrna staret duobus aureis, quam ob caussam nemo emeret, cur non posset caupo aqua illud miscere uendendo urnam viginti argenteis, quæ re vera cum illa aqua tantum ualet? Et tamen illic est error in substantia, ut ait S. Tho. secundùm illud Isa. 1. Vinum tuum mistum est aqua. Profectò conclusiones horum argumentorum magna consequentiæ energia colliguntur ex dictis S. Tho. nam quantum ad moralem usum, idem est tacere vitium in rei qualitate, atque in quantitate, & substantia; præsertim quando substantia non est adeò diuersa, quin eodem modo seruiat. Veluti si tu cogitas meum sericum esse Granatense, & pannum Segobiensem, quod tamen non est nisi minoris notæ. sed tamen ego uendo quanti ualet, & est tibi utile pro ratione pretij. Ne ergo nihil ad hæc respondeamus: Primùm omnium argumenta hæc non militant ubi pretium est legitimum, putà lege positum, quia tunc nulla esse potest uel arbitratio contra ius. Sed si militat, est, ubi pretium nō cōsistit in indiuisibili. Secūdò nolumus cauponibus atque alijs seu tabernarijs, seu alius generis coëmptoribus ansam porrigere innectendi fraudes; sunt enim iniquissimi suorū iudices, magni sanè suas merces pēdētes. Et ideo subijcio tertiò, quod reipublicæ magistratus non debent ad hæc argumentorum pōdera attendere, sed lege in eos agere, qui uel in mēsura uel in substantia publicam fidem uiolāt. Nihilominus in foro cōsciētiæ, soli stādo iuri naturæ, qui uir esset aliàs syncerus & candidus, concurrentibus illis tribus cōditionibus, uidelicet, quod periculum & damnū euitaretur, & emptori esset merx secūdū rationē pretij utilis, nō esset cur cōdēnaretur de istis memoratis occultationibus. Leges nanque naturales de æquitate mensuræ & de rei substantia intelliguntur, vel quando pluris iusto venditur res, aut quando res non sunt ad eosdem vsus accommodæ. Hoc autem per se compertum est, quòd mentiendo non licet uitium contegere. Quapropter si emptor interrogat rei qualitatem, tenetur uenditor veritatem aperire, si autem non interrogat neque damnum accipit, sibi imputet. quanuis forsan venditoris mendacium in talibus casibus, si alioqui prædicto modo seruetur iustitia, non est perniciosum. Secus autem, si talis rei qualitate neutiquam emptor indigeret. Vt si fortasse ad aliquam medicinam indigeret fortissimo uino, & uenderetur ei lymphatum. Et ideo inter pharmacopulas nefandum esset talium rerū cambium. His autem expeditis, restat nihilo minus dubitatio circa tertiam conclusionem. qua dictum est, simili iustitiæ ratione complicari emptorem, qui scilicet pari iure uenditorem admonere tenetur, si minoris rem uendat, quàm ualet. Cuius exemplum 13. de Ciui. refert August. Apparet nanque in contrarium ratio. Haud enim uidetur emptor tam strictè ratione contractus ligari vt venditorem doceat, quàm uice uersa obligatur emptorem docere uenditor. Etenim qui suas exponit

Conradus non usquequaque probat conclusiones prædictas.

Panormit. Sylvester. Ratio Conradi & aliorum.

Ad argum. Conradi.

Argum.

Prima assertio. *Secunda.* *Tertia.*

Solutio facti argumenti.

Dubitatio.

August. *Prima ratio dubitandi.*

merces inuitando emptores, occasionem eis offert erroris, nisi illos commonefaciat: emptor uerò nullam uenditori occasionem porrigit. Exemplis hoc patet. Venditat quis pretiosum lapillum, quem putat esse uel uitrum, vel quidpiam minoris pretij, quàm gemma; Incidit autem in lapidarium rei illius gnarum, qui scilicet cognoscit gemmulæ pretium; nunquid non ille poterit tacitus tanti emere, quantum alter petit, licet sit longè iusto minus? Idem est si aurifico speciem offeras & corpus, quod nescis esse purissimum aurum, ille tamen nouit. Procedimus nanque de venditoribus, qui hæc non proferunt, interrogantes, vt doceantur rei ualorem. Alioqui non ambigitur quin emptores teneantur eos docere, sed loquimur de illis, qui nullatenus suspicantur quid in re delitescat; quia forsan neque illis pluris stat res.

Secunda ratio. Et adhibetur altera ratio, quę id pressiùs persuadet. Si quis uel arte uel alia uia nouit in prædio tuo abditam esse auri fodinam, vel aliam venam, seu Iaspidis, seu alius pretiosi lapidis, potest ad se prædium emptum accedere, tacitoque mysterio, emere. Sic enim sæpe usu uenire solet. Quin verò Christus Redemptor noster, ut libro proximo, q. 3. dicebamus, idem uelut licitum ac legale uidetur recensere Matth. 13. ubi ait: Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro, &c. idest dominum agri secretum celat quousque diuenditis uniuersis quæ possidet, illum emat, ut sibi totus thesaurus competat, ueluti loco citato copiosè disseruimus. Igitur nequaquam emptor iure cogitur ualorem rei uéditori detegere.

Responsio. Ad hæc autem ipsa nihilominus respondetur, diuersam esse rationem agri atque aliarum rerum. Nam agri pretium de sola expenditur superficie. quippe cuius natura est fructus ferre. Ob idque qui agrum comit, non maiori vinculo tenetur detegere id, quod in uisceribus reconditum est, quàm si alios quispiã esset qui non cogitaret illum emere. Aliæ uerò res perpenduntur secundùm id quod sunt: & ideo dum quis tibi unum pro alio vendit, in primis si te interrogat, teneris ueritatem aperire. Sed prætereà etiam non rogatus, si illa esses persona quæ nolles emere, obligareris nihilominus charitatis vinculo fratrem admonere in re tanti momenti, postquam nihil tibi admonitio constat. Immo si grauem incurreres iacturam proximi, peccatum mortale esset non eum docere secundùm charitatis regulas, quas lib. proximo, q. de restibus, explicuimus. At uerò quando emere constituis, accedit insuper & iustitiæ lex. Nam cũ ille rei nescius, minoris tibi iusto rem suam uendit, inuo luntarius illo pretio distrahit, & ideo teneris sub culpæ restitutionisque reatu ueritatis illum admonere. Tamet si in eadem specie grauius esset in venditore delictum: quia cùm rem offert, arctiùs prohibetur decipere.

Ad primum argum. Restat ergo ex conclusionibus argumentorum in contrarium responsa colligere. Primi ergo solutio est peculiaris de auro & aurichalco, quod nunquam hoc ad puritatem pretiositatemque illius pertingere potest, neque ad dignitatem & omnes usus; præcipuè quòd naturam auri quæ corporum salubritati confert, nulla ars præstare potest, & ideo citata lex, In uenditionibus. illud pro uerò distrahi uetat. An uerò per Alchimiam exprimi possit uerum aurum, sub iudice S. Thom. relinquit. Et ideo subdit, quòd si id forte fortuna contingeret, non esset illicitum pro uero uendere: intelligas tamen relectis effectibus, quos artificiosum præstare non potest. Nihil enim uetat, secundum Augustinum. 3. de Trinita. quin arte dæmonum utentium naturalibus caussis ueri naturæ effectus ingenerentur.

Ad secundum argu. Ad secundùm uerò respondetur, quod etiam si emptor ultroneus emat, incumbit nihilominus venditori rem eatenus patefacere, quatenus neque damni sit caussa, neque periculi. Non quidem per præconem, quod Cicero irridet, sed tamen priuatim inter se & emptorem. Alioqui non satis ei permittit iudicium rei, quam nisi per suam relationem cognoscere nequit. Secus, dum uitia sunt manifesta.

Ad tertium argum. Ad tertium denique respondetur, non eandem extare rationem de rerum uitiu & de superuenturis mercibus. Rei enim ualor ęstimatur secundùm id quòd in præsenti est: & ideo per uitium rei decrescit. Qua utique ratione degendum est. Merces uerò post uenturæ nihilo reddunt uiliorem ęstimationem rei præsentis. Et ideo venditor non tenetur reuelare quid in futurum expectetur.

Historia Thaletis Milesij. Historia est Thaletis Milesij, quam primo Politicor. cap. septimo, Aristot. enarrat. Philosophus enim ille, cùm ei ceu opprobrium obijceretur, philosophiam pauperes suos alumnos efficere, & ipse per Astrologiam oliuarum ubertatem prospexisset, collecta exigua pecunia credito emit in hyeme sub consuso quantum quisq; collecturus esset olei, arrhasque dedit: posteà uerò, tum ingentissima copia prouenientе, tum quòd solus ipse esset uenditor, amplissimam confecit pecuniam. Nimirum ostendens facile esse philosophis ditari, sed tamen sapientis esse diuitias despectui habere. Simile legitur de Ioseph, Genes. 41. qui diuinitus edoctus futuræ ubertatis annorum septem, quos subsequutura erat aliorũ sterilitas, uili priùs emendo, & post carè uendendo Pharaonem ditauit.

Ciceronis exemplum. Exemplum est prætereà Ciceronis libro tertio de Officijs, de Alexandrino mercatore, utrum cùm Rhodum annonæ caritate laborantem frumenti numerum aduexisset, sciens se alios mercatores secuturos, teneretur ciues præmonere, an uerò tacitus posset pretio tunc currenti diuendere? Antipater enim aiebat, Diogenes uerò negabat. Cuius nos in præsentia sententiam cum Sancto Thoma amplectimur: sic tamen attemperatam, quod cumulatioris esset uirtutis, si quidpiam pretij venditor ille subtraheret. De quarto articulo Sãcti Thomæ quæstionis septuagesimæ septimæ, post illa, quæ quæstione proxima de negatione disseruimus, nihil nobis dicendum superest.

QVAESTIO QVARTA.

DE EMPTIONE CREDITO PRETIO.

ARTICVLVS I.

Vtrùm liceat rem carius uendere expectata, quàm numerata pecunia.

POsIT generales emptionis ac venditionis leges, quæritur in particulari, utrùm ratione crediti pretij liceat rẽ cariùs vendere. Et arguitur à parte affirmatiua:

Primum argum. partis affirmatiuæ. Pretium iustum rei secundùm prudentum iudicium debet ęstimari, & secundùm commune forum; duodecim autem numi absentes, scilicet in futuro soluẽdi, non plus ualent quàm decem præsentes: ergo res quę uendi potest præsenti pecunia decem, iustè potest credito uendi duodecim.

Secundum argum. Secundò: Venditor potest se indemnem seruare, quapropter diuus Thom. 2. 2. quæst. 77. articu. 1. asseuerare non est ueritus, posse uenditorem pretio damnum adhibere quod patitur. Porrò uerò ex dilata pretij solutione venditor multa subit incommoda; ut pote lucri cessantis; secundo periculum ipsius capitalis, quod sibi fortè nunquam soluetur, & tertiò periculum dispendiorum atque expensarum, quas fortasse antequã pretium recuperet, facturus est; isti autem periculorum metus pretio sunt æstimabiles. ergo potest horum gratia auctiori pretio uendere. Pari passu contrarium currit argumentum de emptore, qui ratione anticipatæ solutionis uidetur iure posse minori pretio emere. Nam anticipata solutio pluris æstimatur, quàm eadem prolata, & similia pericula subit emptor antequàm merciũ compos fiat.

Tertium argum. Tertiò denique arguitur: Sunt aliquæ mer-

ces reipublicæ necessariæ, quę nisi expectato pretio distrahi nequeunt, quod ex mercibus ipsis conficiendũ est: ergo iustum ipsarum pretium est, non illud quod in præsenti, uerùm illud quod in futuro soluendum est. Suntq́; aliæ econuersò, quæ vænundari nequeunt nisi anticipata solutione: ergo iustum pretium erit, non illud, quod cùm merces traduntur, valent, sed quod anticipato tempore soluitur. Exemplum prioris membri patet in maritimis mercibus, quæ nisi in magna copia aduehi non possunt. Enimuerò cùm totum nauis onus, si illa quæ ut plurimùm contingunt, spectes, vendi simul nequeat præsenti pecunia, sed expectãdum sit tempus quo emptores easdem valeãt merces minutiùs distrahere, iustum pretium erit quod in futurum promittitur: quanuis maius illo sit quod statim numeraretur. Exemplum secundi membri profertur in lanarum mercatu. Nam cùm, ut plurimùm accidit, pastores nequeant pastum gregum redimere nisi lanarum pretium sibi anticipetur, apparet illud esse iustum quod anticipatur: licet minus sit quàm quòd dum traduntur, ualent. In contrarium est, quòd pretium, vt quæstinne secunda dicebamus, & habetur l. in lege quarta, ad legem Falcidiam. res secundùm rei ueritatem, hoc est secundùm præsens pretium æstimandæ sunt. Verba sunt legis. Et idem colligitur ex subsequenti lege, Pretia.

Conclusio negatiua. Solutio quæstionis præsentis patula est: quippe quæ ex superioribus liquidò colligitur. Respondetur inquam vnica negatiua conclusione: Nulla enim ratione crediti prorogatiq́; pretij licet rem cariùs uendere quàm in præsenti valet: cariùs, scilicet vltra latitudinem iusti pretij. Nam infrà illam iam suprà dictum est id licitè augeri posse. *Prima ratio pro conclusione.* Conclusionem primò probat argumentum proximè insinuatum: quia neque rem pluris vendere licet quàm valet, neque plus valet, quàm est pretium in præsenti currens. Et ratio naturalis est, quòd pretium cuiusque rei, eius existentiam comitatur, ut tanti æstimetur, quanti est quando existitinam tunc est hominibus vsui. Secundò id patefit per regulam quæstione prima constitutam: nempe quòd ad perpendendum contractum an sit vsurarius, explorandum est an mutui quidpiam implicet, cuius ratione pretium recipiatur. Hoc enim in huiusmodi venditionibus reperias. Perinde quippe est rem, decem valentem, credito vẽdere duodecim, ac si decem *D. Thomas.* statim connumerata emptori mutuo dares sub duorum fœnore. Probatio est sancti Thomæ 2.2. quæstione 78. articulo secundo, ad 7. Ex quo fit, ut quæstione 2. dicebamus, neutiquam posse uenditorem sibi prætexere quòd tanti sibi merces stent, neque aliter posse sumptus quos fecerat reficere, quàm si credito vendat: quoniam negotiatio eiusmodi fortuitis euentibus subdita est. Quare ubi in dissolutione nundinarum mercium pretia decrescunt, non potest mercator tanti vendere credito, quanti præsenti numo uendidisset in emptorum feruore: quia res iam tunc minoris æstimatur. Et eadem conclusio emptores pari iure comprehendit: nempe quibus ratione anticipatæ solutionis fas non est viliùs emere. Nam pretium legitimum est, quo merces tunc æstimantur, quando traduntur, & ideo si minoris emunt, contractus reducitur ad vsurarium mutuum: videlicet quòd pecuniam venditoribus mutuant, auctuarium mercibus soluendam.

Ad primũ. At quia de conclusione nulla esse potest dubitatio, ad argumentorum solutionem descendamus. Et primum quidem tenuissimi momenti est. Negatur enim, quòd duodecim in futuro soluendi numi secundùm se ob plus valeant, quàm decem præsentes: immo duodecim absentes idem valent atque præsentes. Et licet accidentariè in negotiatore ratione industriæ possint decem augeri usque ad duodecim: tamen inde non crescit rei pretium, quod secundùm eius naturam æstimatur præcisis decem. De alio uerò membro, putà de lucro cessante, *Ricardus. Caietanus.* Ricardus & Caietanus & quibus eorum probatur opinio, perinde cẽsent atque de mutuo: nempe quòd licet mercatori pretium ob lucrum cessans augere. Nam eadem est vtriusque ratio. *Solutio auctoris.* Ego verò ægerrimè in hanc sententiam trahi possum: eo sanè argumento ductus, quòd neque lucrum ei cessat, qui uendere non cogitur, neque vllus absque vi & fraude cogitur: qui verò tantum rogatu vendit, vltrò vendit. *Panormit.* Quare neque Panormitanus cap. Ad nostram. de emptione & venditione, neque antiquorum vllus huiusmodi exceptionem approbat, sed simpliciter vsuræ reos faciunt quotquot creditò cariùs vendũt quàm numerato. *Antoninus.* Et Anton. secunda parte, titulo primo, cap. octauo. §. secundo, intrepidè negat ratione lucri cessantis licere cumulatius pretium exigere. Et re vera ex isto capite lucri cessantis frequentiores crebrescent vsuræ in mercatura, quàm in mutuo. Quare licet nequaquam dò vsque adeò asseueranter hanc refutare audeam opinionem, sed permanserim vt suprà in mea formidine, tamen argumenta contrariæ opinionis non sunt tanti ponderis, quàm eius patroni putant. Quare ad auctoritatem Sancti Thomæ, quàm Richardus pro simili adducit, idẽ quod suprà respondemus: nempe aliud esse damnum emergens, quod venditor patitur, quodque ideo uendibile est: aliud verò lucrum cessans, quod re uera, nisi inulto non cessat. Multò verò improbabilius est, quod quosdam neotericos valde miror defensare: nempe quòd ratione periculi, cui venditor suas exponit merces, dum pretium in tempus credit, ius habeat cariùs vendendi. Conradus quidem quæstione citata quinquagesimanona vbi hanc edisserit materiam, concedere hoc recusat: sed *Metina.* tamen iunior Metina, quæstione trigesimaoctaua de Restitutione. nescio quem imitatus, id audenter affirmat. At verò cùm res vsuraria, Ethnico etiam Aristotele teste, tam sit odiosa ac perniciosa, nemo deberet eius occasiones offerre, nisi vbi patentissima ratio id euinceret. Porrò autem in hac opinione, nulla, vel probabilis existit. *Prima ratio in præfatam opinionem.* Primùm ergo omnium in contrarium arguit Conrad. nullam, aut vix ullam esse huiusmodi venditionem in futuro soluendam, quæ non alicui subdatur periculo. Quocirca semper liceret aliquid vltra sortem recipere. Sed tuebuntur se contrarij auctores dicentes, non id opinari in qualicunq; periculo, sed vbi est legitimum: nempe quando mutuatarius uel pauper est, vel fraudulentus, vel quauis alia ratione malefidus: tunc quippe aiunt posse debitorem metum periculi pretio uendere. *Argum. secundum ad idem.* Secundum eius argumentum non est multò maioris efficaciæ. Arguit quippe, quòd tunc non solùm capitale, verùm & illud quoque metus pretium periculo subest. *Prima ratio auctoris.* Quare ratione illius liceret aliud recipere pretium. Veruntamen responderent aduersarij expectatione auctarii illius ultra sortem recipiendi, omnem compensari metum. Aliter ergo sic vrgentiùs reprobatur opinio: In primis mercator non vendit inuitus. Si ergo videt suas merces non tutò distrahi, non uendat credito, uel aliam accipiat cautionem. Cur ergo poterit metum illum uendere? *Secunda ratio.* Secundò arguitur: Venditor ille, uel fac esse mutuatorem, nullum patitur emergens damnum, neque iacturam facit cessantis lucri, neque dispendium aut sumptus in recipiendo pretio. Hæc enim omnia cessare supponimus, quando quidem de solo metu disceptamus: quo ergo iure poterit metus ille pretio uendi? Sed ais, quia est pretio æstimabilis. Fateor quidem: quoniam mallet homo alicuius pecuniæ dispendium facere, quàm tali anxiari metu. Sed tamen non inde sequitur, quòd sit illa ratione vendibilis: tum quòd venditor suapte sponte in illum se emergit: tum præcipuè quòd emptor non tenetur aliter leuare illum tali metu, quàm soluendo mercis pretium: cui idcirco dum soluit, satisfacit. Et elucidatur etiamnum argumenti uis, si initio non fuisset facta timoris mentio, venditor tamen fuisset ob periculum vehementer metu uexatus: posteà dum emptor soluit, nihil posset ultra sortem uenditor recipere ratione præteriti metus ac periculi: ergo neque in initio potuit in pactum duci. Profectò si vera esset talis opinio, conditio vendentis, putà si esset nimirum auarus ac perinde meticulosus, caussa

esset

esset legitima recipiendi maius pretium. Perpendamus ergo argumenta, quibus isti audent hasce perhibere usurarum nosas.

Primum argum. Primum est hoc: fideiussor (ut suprà dictum est) pro obligatione illa qua astringitur alienum debitum soluere, potest pretium recipere; ergo licet uenditori hisce uerbis cum emptore pacisci: Quod fideiussori præbiturus es, mihi exhibe, & ego subibo periculum: nulla enim apparet discriminis ratio. Nam etiam fideiussor in uirtute uidetur debitori mutuare, dum pro eo soluit.

Solutio. Respondetur latissimam esse discrepantiam, quoniam fideiussor non pro eo quòd mutuat, cùm contingere possit vt nunquam pro debitore soluat: sed quia obligatur soluere, illam potest obligationem uendere, mutuator uerò uerè mutuat: quod ideo gratis tenetur facere. Et miror istos non esse sui memores. Cùm enim fateantur, nõ quidem pro mutuo, sed tamen pro obligatione mutuandi licere pretium recipere, simili intercapedine deberẽt perspicere fideiussorem posse recipere pretium pro obligatione soluendi, seu mutuandi: non tamen mutuatorẽ pro mutuo: tametsi vterque in eodem versetur periculo.

Argum. 2. Responsio. Et pari modo recutitur secundum eorum argumentum de illo, qui per contractum assecurationis in se suscipit periculum alienarum mercium, ille enim nihil mutuat, sed pro illa obligatione soluendi merces si perierint, recipit pretium; sicuti ille qui per contractum societatis exponit periculo æs suum, non recipit lucrum propter periculum, sed propter negotiationem. Hic enim suam pecuniam non mutuat, sed negotiationi exponit; & ideo recipit eius lucrum. Quare ex istis nullum sumitur argumentum ad mutuantem, quippe qui mutuando gratis debet trãsferre in alterum dominium, ea solummodo obligatione, ut tãtũdẽ recipiat. Atq; hoc maximè cõfirmatur: quòd mutuator nõ obligatur pecuniã suã perdere, sicut assecurator, uel qui facit societatẽ, si merces pereãt, si quidẽ mutuatarius semper est obligatus soluere, quare tale periculũ nõ ẽ alio pretio dignũ, quã vt mutuatarius mutuũ persoluat.

Argum. 3 Arguunt tertiò; Qui equum suum homini locaret, à quo grauiter timeret, ne nimia cum fatigatione diuexaret, vel forsan alio modo occideret, posset cum illo de pretio conuenire; ut si equus periclitaretur, sibi periret; ergo eodem modo in mutuata pecunia.

Solutio. Sed uides quàm nulla sit similitudo. In locatione enim equi non transfertur dominium; & ideo potest verus dominus de periculo rei suę pacisci. Qui uerò uendit aut mutuat; transfert in alterum dominium, qui cùm teneatur totũ soluere, non est alio pretio grauandus ratione creditoris metus.

Quæstio altera. Superest autem respondere, utrùm liceat uenditori ratione impensarum, quas probabiliter se timet antequam pretium recipiat, facturum, aliquid ultra sortem in pactum duceret. Idem enim citatus auctor bifariã hanc licentiam concedit, scilicet quòd licet inter contrahentes de coniecturalibus expensis conuentionem facere. Secundò, quòd ratione anxietatis, quàm passurus est timore litis & laborum, potest etiã aliquid recipere.

Solutio. Hoc autem secundum iam satis repulsum est. Solus quippe metus & periculum absque ullo labore & dispendio nullum ius tribuit aliquid eius gratia recipiendi. At quantum ad expensas res attinet, non est dubium quin quidquid creditor in recipiendo debito dispendit, possit a debitore exigere. Attamen multò est tutiùs, dum hominis uafritiem & infidelitatem times, nil ei mutuare nec credito uendere, uel dum mutuas, expectare solutionis terminum, an fortè sine ullo dispendio fiat. Nam expensarum anticipatæ conuentiones uix usuræ suspicione uacant. Nihilo seciùs ubi omni procul fraude bonis coniecturis timentur expensæ; nempe dum tuus debitor à tua urbe loco distat, nulla est iniquitas de expensis & laboribus pactum cum illo inire, constitutumque pretium recipere, etiam si nullos sit posteà facturus. Nam etiam si esses plura expensurus, non posses amplius recipere, quàm fuit conuentione firmatum.

Solutio tertij argumenti. De materia tertij argumenti uariè etiam inter doctores opinatur. Ab una enim parte repræsentatur usuraria mutuatio, sed ex altera apparet emptio iusta. Et quia casus est consuetus, decisu necessarius est. Igitur re oculatius perspecta, arbitror sub distinctione respondendum. Quando enim debitum nulli esset prorsus subiectum periculo, sed absque vllo sumptu & labore certissimè speraretur soluendum, neutiquam liceret tale debitum minoris emere: quamuis longum esset tempus expectandum, esset quippe non solùm palliatum, uerùm & detectum fœnebre mutuum. Quoniam ratione dilationis temporis plus accipere, quàm tribuas, vsura est. Neque refert quòd creditori actionem uendendi cõmodiora sint nunc decem, quàm post annum duodecim. Non inquam hoc compurgaret ementem: quoniam non emptio sed certè mutuatio est. Quando uerò solutio in periculo uersaretur, nihil dubito quin liceret uiliori pretio emere quàm est totum debitum. utpote dum militi stipẽdiũ regiũ debetur, quod creditor timet, aut nõ totũ, aut non sine magno negotio & molestia, aut nõ sine expensis se recepturum, potest quisque tale debitum ab illo minoris emere. Quisque inquam, absque ui & fraude. Nam si quis regi à thesauris est, & quod soluere debet minoris redimeret, uis esset. Exemplum asserti nostri est, si debitor in pauperiem lapsus esset, vel fugisset, &c. Illic enim nulla est ratio mutui, neque in forma neque in uirtute, sed est emptio illius actionis; quæ re uera non tantum ualet, vt quidam putant, quanta est pecunia quæ debetur. Immo est sicuti emere sata, & emere actionem, quæ ex lite pendet. Quod est emere rem in spe.

Replica contra solutionem. Argumentum autem quod è regione militare putaretur, est quòd tunc uideretur debitor ipse licitè suum ipsum debitum minori pretio posse redimere. Nam quod alteri licet, cur non idem sibi licebit? Quòd autem illi non liceat, per id liquet, quòd qui non quantum debet, soluit, æquitatem iustitæ minimè seruat.

Responsio. Respondetur ergo, argumentum nulla similitudine pugnare: quoniam debitor ratione præcedentis contractus totam summam debet, tertius uerò quia nihil debebat, iustè emere potest actionem illam quanti ualet. Sed oritur hinc argumentum aduersus id, quod à nobis nuperrimè decisum est.

Argum. aliorum. Argumentum autem est hoc: Duodecim sub periculo nõ plus ualent, quàm decem certa: quandoquidem actio illa decem iustè emitur; ergo qui numerata pecunia posset rem uendere decem nummis, poterit eandem credito uendere tunc duodecim, dum probabile periculum solutionis imminet.

Solutio. Respondetur aliud esse rem emere, quæ periculo subiacet; aliud verò mutuare seu credito vendere sub periculo. Nam qui mutuat aut credito uendit, cùm nullam patiatur uim aut fraudem, quia ratione prorogatæ solutionis nihil posset recipere, uel cautionem capiat, uel non mutuet cum periculo. Quare si gratis vult illud subire, sibi imputet. Quartum demũ capitale argumentum diu me certè multumque ancipitem tenuit. Nam secundùm regulam uniuersalem ac regium, iustum rerum pretium est illud, quod receptis mercibus in prõptu soluitur. Veruntamen non mihi uideor negare posse quin in tali casu legitima fiat exceptio regulæ, ut iustum pretium non sit, nisi quod in futurum expectatur. Merces enim quæ peregrè, & potissimè quæ maritimis periculis traducuntur, nequeunt nisi in tanta copia traduci, quanta simul vendi non potest numerata pecunia. Dixerim, nequeunt, si illa quæ ut plurimum contingunt, consideres: secundum quàm considerationem de legibus censendum est. Quàm ob caussam qui naues eiusmodi mercibus onerant, necesse est vt partim credito coemãt. Ob idq; & sperare eis licet etiam in portu alijs mercatoribus eo simul pretio uẽdere, quod ex ipsis minutatim uenditis conficiendum est.

Solutio quarti argumenti. Veruntamen per hanc concessionem nullam cogitamus porrigere mercatoribus ansam, qui in ciuitatibus merces distrahunt; quoniam tota ratio contractum excusans, est necessitas vendendi & emendi tam amplam mercium copiam, quæ nequit numerata pecunia uendi, ob idque uenditur illis, qui pretium inde sunt collecturi. Citra hanc autem necessitatem debent res æstimari, pretio præsenti. Quapropter

pecu-

peculiares mercatores in nundinis sibi uideat quomodo emant, porrò intelligentes non posse reuendere nisi pretio præsenti. Nam nulla inde sumitur excusatio quòd emptuarij ciues non semper habeant pecuniam præsenté. Hoc enim esset illos cogere propter necessitatem emere ad usuras. De secundo etiam membro quarti argumenti, nihil est mirum, si prudentissimus quisque ambigat.

De lanarũ anticipata solutione. Nam re uera lanarum mercatus, qui anticipata fit solutione, effigiem præ se fert usurarum, cùm uilius illa ratione emantur. Attamen neque eiusmodi emptiones usurarias prorsus arbitror, si modo fraus absit. Nempe dum non anticipetur solutio nisi duos aut tres menses quando solet fieri herbarum solutio, aut plurimum intra eundem annum fiat quo sunt lanæ recipiendæ. Nam si anticipatur in alterum annum, ut ratione tam longæ dilationis minoris emas, manifestaria usura est. Ratio, quæ me in hanc egit sententiam, est, quod merces ipsæ natura sua hoc exigunt, nempe quòd sumptus pascendi tam numerosos greges eorum domini ferre nequeunt, nisi ex ipsa nutrienda lana præsens sibi subsidium communiant. Accedit, quòd forma huiusmodi fori adeò iam more & usu percrebuit, ut ipsi etiam pastores in quos grauamen

De piscatu marino. inclinat, renuant aliter uendere. Et fortè in marino piscatu idem permittitur anticipatum pretium; non solum propter sumptus pauperum piscatorum, uerum & propterea quod piscatura seruari nequires nisi emptores paratissimi essent e iactum anteà emptum recipere. Haud tamen inde exemplum ad alia minora diducitur, ut liceat ab agricola anticipata pecunia grana minoris emere. Nam accidentarium est, quòd agricola ea sit paupertate, ut exiguos illos sumptus ferre nequeat, qua ratione cogitur ad usuram mutuum quæritare. Parque iudicium est de alijs huiusmodi; nimirum quando necessitas personæ in caussa est intempestiuè uendendi. Etenim in lanis non tam accidentaria personarum necessitas inest, quàm rei ipsius natiua.

ARTICVLVS II.

Vtrum liceat rem credito carius, quàm præsenti pretio uendere, quando eas dominus non erat tunc uenditurus.

TAmetsi regula generalis sit, quam superiori articulo constitutam reliquimus, restat nihilominus explorare, an ullam admittat exceptionem, uidelicet, utrum quando merces uendendæ non erant, usque ad tempus, quo plus ualituras sperabatur, carius licitum sit eas distrahere quàm præsenti numismate? Et argui-

Primum argum. tur à parte negatiua, ex regula suprà constituta, nempè quòd rei pretium æstimandum sit secundum præsentem ualorem, ut habetur l. in lege. quarta ad legem falcidiá.

Secundum. Secundò arguitur; Si liceret carius tunc uendere, id maximè permitteretur ratione lucri cessantis, quod speratur ex pretij augmento: dictum est autem secundum sententiam nubit probationem, nemini propriè cessare lucrũ, prẹter eũ, quim uiam fraudẽ patitur. Qui ergo suapte sponte vendit, non potest de lucro cessante agere, atque adeò neque illa ratione cariùs uendere. Tertiò; Si il-

Tertium. la ratione cariùs liceret vendere, sequeretur, quòd econuersò liceret rem emere cum pacto, ut integra seruaretur, quoadusque uel maioris æstimaretur, vel fructus ferret. Verbi gratiã, liceret oues ante feturã eo pacto emere, ut venditor periculo suo eas custodiret, quousque fetus suos ederent, caseumque & lanam ferrent. Consequentia probatur: Nam si venditor potest futurum pretium quo in posterum valituræ sunt res, ex nunc tutum facere, pari iure poterit emptor tutos quoque reddere fructus rei emptæ, quos emit. Consequens tamen est falsum. Nam res lege non pereunt nisi domino. Vnde cùm primùm quis rerum acquirit dominium, sibi periclitantur, ut colligitur l. incendium. C. si certum petatur. & l. pignus. C. de pignora. actio. In contrarium est cap. Nauiganti. de usuris.

Cap. nauiganti, et ca. in ciuitate, de usuris. Articulus hic intellectum exposcit dicti capituli, Nauiganti. & cap. In ciuitate, de usuris. Et quidem in cap. Nauiganti, tria sunt membra. In primo condemnatur vsuræ contractus, quo quis nauiganti uel eunti ad nundinas pecuniam mutuat periculum capitalis subiens, ut aliquid sibi vltra sortem rependatur: quæ quidem condemnatio interpretamento indiget, ut uerum exhibeat in-

Dubitatio circa primũ membrum ca. nauiganti. tellectum. Nam ut quæstione sexta in articu. de societate, decisuri sumus, nihil usuræ committit, qui pecuniam suam in societatem mittit, ut inde lucrum speret, quòd periculum ingreditur capitalis: nam hoc non est ratione mutui, sed quia sua pecunia negotiatur: qui autem nauiganti proprio periculo pecuniam committit suam, non omnino mutuat: quãdo quidem si pereat, sibi perit: uidetur ergo contractus ille immeritò illic damnari. Respondetur, propterea condemnari, quòd cùm mutuatio gratis fieri debeat, non aliter mutuare, quàm mutuatarium ad contractum assecurationis vel societatis obligando, usura est. Quòd si contra redarguas: Qui mutuare non tenetur, potest id renuere, ut alios contractus sibi commodos faciat: respondetur hoc uerum esse: attamen ui mutui non potest alium cogere qui fortè assecuratione non egebat. Nam fortè illic nullum imminebat periculum, sed fingebatur. Quod patet ex illa compositione nauiganti, vel eunti ad nundinas. Nam euntes ad nundinas nulli subsunt periculo: & ideo fortè habebatur sermo de nauigatione, quę extra omne fieret periculum. Sed de hoc illic rursus. Ad quæstionem ergo præsentem duabus conclusionibus responde-

Prima conclusio. tur. Prior est: Licitum est merces anticipata solutione viliùs mercari, quàm præsenti foro venæunt, si tamen coniectura est tempore, quo tradendæ sunt plus minusve ualituras. Vt si quis in hyeme triticum emit, quod usque ad messem non est recepturus, etsi tempore contractus modius quatuor vendatur solidis, iustè potest tribus emi si creditur plus minùsue in æstate ualiturum. Iste est ca-

Ratio conclusionis. sus secundus dicti cap. Nauiganti. Et ratio est, quòd cum res propter usum emantur, id quod nunc nõ uenit in emptionis vsum, non debet æstimari præsenti pretio, sed il-

Obiectio. lo quo valiturum est, dum ei traditur. Sed arguis, rationem id tantum euincere, quòd liceat nunc emere indefinito pretio, hisce uidelicet uerbis, Emo ex te tot modios tritici eo pretio, quo æstimabitur tempore messis. Quod autem tunc liceat certum taxare, effigiem habet vsuræ, nam fortè valebit plus: & tamen cap. Nauiganti.

Responsio. de taxato pretio loquitur. Respondetur, quòd quando res in dubio versatur, potest prudentia ac perinde conuentione definiri. Quapropter iustitia huius contractus non in anticipata solutione fundatur; alioqui vsuram saperet, sed in coniecturali æstimatione rei dubiæ. Ex quo fit, vt etiam dum solutio non anticiparetur, firmaretur tamen sic contractus vt vtrinque resultaret obligatio, ęquus esset ac probus. Quẽadmodum si quis datis arrhis statoque pretio indefinitè emeret quantum olei vel vini est prouenturum; uti Aristote. de Talete (quòd suprà meminimus) retulit, nullam committeret vsuram; licet multò plus sperato proueniret; neque uenditor tenere-

Postrema conclusio. tur restituere, etiam si totum periret. Posterior conclusio: Qui suas non erat merces venditurus vsque ad tempus, quo pretium auctum iri conijcitur, potest pluris uendere quàm tempore vẽditionis valet, expensis deductis, laboribus, ac periculis; & casu quò, ut suprà admonitum est, scilicet rogatus uendat; vt qui vsque mensem Maium seruaturus erat granum suum, poterit sub natalem Domini cariùs quàm tunc ualet, diuendere. Hic enim est casus

Ratio conclusionis. tertius eiusdem cap. Nauiganti. Et ratio conclusionis superiori germana est; quoniam tunc non debet æstimari pretium secundùm præsens, sed secundùm tempus, quo suas erat merces distracturus. Aliàs pateretur emergens damnum, à quo, vt suprà dictum est, potest se iure venditor seruare incolumem. Quare non solùm indefinitè vendere potest eo pretio, quo mense Maij valituræ sint, uerùm definiri constituique pretium certum potest.

Nam

Nam res dubia potest, ut modò dicebamus, per prudentiam terminari. Non est autem, cur, vt in superiori casu, sciscitaris vtrum liceat sic etiam cariùs vendere præsenti numo, quoniam qui sic emeret, mentis veriùs quàm pecuniæ egeret. Ecquis enim numerata pecunia, quas res viliùs potest, cariùs emat? Attamen si venditor emptorem non decipiat, sed ille velit tantum dare, quanto ipse futuro tempore venditurus erat, genere suo non est vsura.

Argum.

At verò restat circa cap. In ciuitate. non paruum dubium. arguitur inquam, quòd non illi modo qui seruaturus erat merces, fas sit pretiosiùs vendere, verùm & illi quoque qui non erat seruaturus, si modò pretio credito vendat. Enimuero cap. In ciuitate. nulla conditionis illius mentio fit, esset ne venditor seruaturus, necne. Sed absolutè respondetur, quòd seu piper seu cinnamomum quod præsenti pecunia quinque venditur libris, citra peccatum potest vænundari sex: dummodo credatur solutionis tempore plus minusve valiturum.

Caieta. solutio.

Caiet. hac commotus auctoritate 2.2.q.78. artic. 1. distinguit de huiusmodi contractu. Ait inquam solutionis dilationem bifariàm posse considerari. Vno modo, per se, vt actionem ab emptione separatam: putà, si contractus venditionis nō simpliciter consideretur, sed tanquàm mutuum habens annexum. Itaque venditio perfectè nunc absoluatur, sed quia expectatur solutio, ratione taciti mutui aliquid extorquetur. Et hoc inquit, illicitum est, atque vsurarium. Secundo modo potest eadem dilata solutio considerari, nō quidem per se, at tanquam pars venditionis, quę nondum fuit completa, sed inchoata, & in futurum pendens. Et tunc inquit, aliquid insuper recipere, quàm sit præsens pretium si res creditur plus valitura, non est vsura: quoniam venditio tunc censetur perfici, quando fit solutio. Ob idque ait ineptè exponi cap. In ciuitate. per alterū, Nauiganti, cùm sint duo diuersi casus.

Ratio in Caietanum.

Veruntamen contra hanc opinionem est argumentum, quòd hæc Caietana distinctio obstrusior est, quàm vt facilè possit intelligi. Contractus enim, vt suprà citatum est l. Labeo. ff. de verborum significatio. est vltrò citroque obligatio: ergo tunc cōtractus emptionis absolutus est & perfectus, quādo venditor vel tradit vel tradere obligatur merces, atque emptor vel soluit, vel soluere obligatur pretium. Quo fit, ut expectata solutio nihil vetet, quo minùs contractus perfectus sit. Quare ex illo capite nihil vltra præsens pretium recipi potest.

Secunda ratio.

Secundò: Venditionis forma, quæ credito fit, vna est semper: scilicet, Vendo tibi hanc rem pretio tali tempore soluendo: nulla ergo restat discriminis ratio, vt dicatur aliquando contractus inchoatus & non perfectus, aliquando verò perfectus & includens mutuum: immo semper includit mutuum, putà expectationem solutionis.

Tertia.

Tertiò: Si venditor non erat seruaturus merces, nil ei refert quantum sit valitura, atque adeò nec damnum illi emergit, nec lucrum cessat: quare ratione illius nihil nisi pretium, quod in præsenti currit, percipere potest. Ob idque profectò multò est tutior solutio, quòd capitulum, Nauiganti. glossa sit capitali, In ciuitate. scilicet, quòd nunquàm liceat credito cariùs vendere, nisi quando seruandæ erant merces.

Solutio tutior.

Nam licet cap. Nauiganti. fuerit Gregorij Noni, & cap. 9. In ciuitate. Alexandri III. explicuit nihilominus Gregorius Alexandri mentem. Nihilo secius non est prorsus Caieta. opinio improbabilis, præsertim si venditio fiat in definito pretio.

Caiet. opinio non prorsus improbabilis.

Enimuero si qui tempore Natiuitatis grano abundat, rogatur credito vendere, quamuis non esset seruaturus, potest venditionem renuere, & dare quasi mutuum decem modios recipiendos mense Maio, vel pretium quo tunc vænierit. Veruntamē si est cen mutuum, non potest emptorem cogere, vt mense Maio, & non antè soluat. Atque hac tunc ratione dicetur imperfectus contractus, quòd non est taxatum pretium, sed in futurum pendens. An verò taxari possit, dubium pretium auctiore æstimatione quàm in præsenti foro currit: porrò concedere illi non auderem, qui non esset seruaturus. Et ideo bene admonetur eodem ca. quòd licèt ea forma contractus, non sit vsura, quia effigiem habet venditionis, tamen suspectus contractus est: ac perinde plebi interdicendus.

Ad prim. argum.

Primum igitur argumentum iam solutum est. Regula nanque docens iustum pretium esse quod in præsenti foro currit, intelligitur, si tunc merces emptori tradantur. Nam aliàs non sunt æstimandæ, nisi tempore, quo in emptoris vsum veniunt.

Ad secundum.

Secūdùm autem valentiùs pugnat, nimirum dum quærit, qua ratione qui seruaturus erat, pretiosiùs vendere potest. Nam si ratione id lucri cessantis, iam suprà probabiliùs arbitrati sumus: non cessare lucrum nisi inuito. Respōdere ergo primò possumus, quòd potest recipere ratione damni emergentis. Quod quidē etiam spontaneus venditor, quando ob commodū ementis vendit, potest, ut suprà decisum est, in pactum ducere. Si autem huic responso non acquiescas, eo quòd videtur lucrum cessans, respondetur secundò euidētiùs, quòd lucrum cessare dupliciter vsu venit. Vno modo, quando res quæ alteri traditur, non plus per se valet, sed solùm ratione negotiationis industriæ, qualis est pecunia. Et tunc censebam ego eum, qui vltrò à se alienat, mutuando, non posse lucrum recipere, quia propriè non impeditur, ut suprà expositum est. Secundò contingit quòd res ipsa quæ traditur, non modò ratione industrię, verum suapte natura per se ipsa plus est valitura. Huiusmodi ergo res, licet quis sponte sua vendat, si rogatus facit, cariùs vendere potest, ob illum, qui speratur valorem: expensis tamen ac laboribus, ut dictum est, inde subductis.

Ad tertiū.

Tertiò argumento dubitatio submouetur de quodam vsurato contractu emptionis non satis tuto. Sunt enim qui miseris rusticanis mutuare renuentes, mille innectant fraudes. Primum iumenta ab illis emunt, quæ non habent, eademque fictè eisdem locant, nempe consignant rustico viginti aureos, ceu precium boum, quos ille non habet, obligando illum ut saluos ac tutos locatosque custodiat, soluatque menstruum locationis pretium: hæc enim vsura est: nimirum cùm in fine anni adhibentur ijdem viginti aurei: utpote seruati boues, adiectoque insuper pretio dictæ locationis. Secundò est qui in Autumno mille, verbi gratia, oues emit, obligatis venditoribus ut usque ad Maium easdem saluas custodiant: nempe vt ipsorum periculo pereant. Et postquàm totam fœturam percipit, reuendit eisdem easdem eodem pretio. In quo contractu multæ latent iniquitates. Primùm enim si agricolæ obligantur ut iterum eodem pretio emant, manifestaria vsura est. Nam cùm teneantur eandem pecuniam remetiri, mutuum est: cui auderur pretium agnorum, casei, & vellerum. Rursus obligare illos ut illæsum seruent gregem, palliatio vsuræ est: nam grex ipsis ementibus, tanquam veris dominis periclitari debet: quod quidem periculum si venditores suscipiant, iusta pecunia esset pro quantitate periculi æstimandum, cùm tamen neque pro periculo, neque pro custodia recipiant nisi per tenue fortè stipendium. Negatur ergo argumenti consequentia, videlicet quòd si potest venditor qui merces erat seruaturus, immunem se à damno seruare, possit etiam emptor venditorem arctare, ut merces seruet: nam cùm primùm emit, suo sunt periculo perituræ.

QVAESTIO QVINTA DE CENSIBVS.

ARTICVLVS I.

Vtrùm censuum emptio ac venditio sit vsuraria.

POSTREMA quæstione de emptione & venditione, quæ huius libri quintum habet locum, interrogatur de censibus: quorum contractus latissimè in republica percrebuit. Est ergo articulus primus, utrùm huiusmodi contractus

emendi

Primum argum.

emendi vendendiqne census, sit vsurarius. Et arguitur à parte affirmatiua: Numisma, vt suprà dictum est, non est vendibile, sed tantum mutuabile, & qui vsum eius seorsum vendit, vsurarius est. Nam vt ex 5. Polit. c. 6. citabamus, solùm inuentum est vt sit pretium rerum, non ut ipsum vendatur: qui autem censum emit, pecuniam emit vltra sortem sibi augêdam: ergo vsurarius est. Probatur minor, Qui dat verbi gratia, mille ducatos, vt singulis mensibus aut annis certam pecuniā accipiat, nihil aliud emit, quàm illam pecuniam, quæ sibi vltra sortem accrescit. Nam si quotannis recipit centum, in decennio recuperat illam sortem. Quare si census redimitur, eandem duplat: si verò non redimitur, quidquid vltra recipit, sorti accumulat.

Aristot.

Secundum.

Secundò arguitur. Hoc genus contractus palleum est & clypeus omnium vsurarū: ergo deberet longè à republica relegari. Probatur antecedens: Quicunque gratis mutuare recusat, hoc astu vtitur, vt saluo capitali redimibiles census coemat: quod perinde est, ac si sub fœnore mutuaret.

Tertium.

Tertiò arguitur: Si census possent in rem aut rerum fructus institui, possent pariter & in personam, etiam quæ bonis careret: nam sicut res fructuosæ sunt, ita & operis suis persona fructificat: consequens autem uidetur condemnare cap. 2. de pigno. vbi habetur quòd liber homo pro debito non tenetur, si res defuerint. In contrarium est argumētum, quòd annui reditus in bonis immobilibus iure censentur, vt patet Clemen. Exiui. de verborum significatio. §. cumque annul. bona autem immobilia, vendi emique iustè possunt.

Census a censendo dictus.

Quæstio præsens pluribus fortè opinionibus controuersa est inter Doctores, quàm res exigit: est enim plana. Igitur vt à nomine rem auspicemur, census, ut libro tertio sub titu. de tributis dicebamus, à censendo ducitur: eò quòd, vt habetur l. forma. ff. de censib. facultates ciuium recensendæ sunt, vt pro sua quisque tributum soluat. Inde tamen secundò deriuatum est, vt peculiariter, tributum significet, quod pro capite exigitur: nempe dū princeps vult personarum capita catalogo esse recēsita; vt quantum sit eius imperium, sibi innotescat. De quo Christus interrogatus fuit, an liceret censum dari Cæsari. Cuius vtiq; superbię pœnas dedit Dauid: nēpe q̄ populum numerauit, ut legitur 2. Reg. 24. Tertiò & census, facultas, & substantia cuiusque dicitur, & patrimonij æstimatio.

Liuius.

Refert enim Liuius libro primo quòd Seruius Tullus Romanorum rex census ciuium constituit. At uerò impræsentiarum nomine census nihil aliud censetur, quàm pensio quam quis super suis bonis aut persona constituit. Aut, quò significantiùs dicamus, est ius percipiendi pensionem siue in fructibus, siue in pecunia, uel re aliqua vtili. Est nihilominus secundò adnotandum, quod census bifariàm constituitur.

Bifariā census constitutio.

Vno modo, ut sit reseruatiuus: alio modo, vt sit consignatiuus. Reseruatiuus est, quando quis uel rem suam alteri confert reseruato sibi iure quotannis recipiendi partē quāpiā. De quo extat lex fina. C. de rerum permutatione; vbi quisque permittitur mille alteri donare, reseruato sibi, siue annuo, siue menstruo censu. Et de huiusmodi censu meminit glossa super cap. constitutus, de religiosis domib. Condénator enim in eodem cap. quidem abbas qui pensionem quam debebat multis retrò annis non soluerat. Condénatur inquam, non ut ius prædij amitteret, de quo pēsionem debebat, sed vt pensionem persolueret. Et tamen si fuisset emphyteusis, prædio ipso expoliandus erat, ut patet l. secunda. C. de iure emphyteutico. Ait ergo bene glossa quòd emphyteusis hoc modo differt à censu, quòd quando quis in emphyteusim dat alteri prædium suum, quia non transfert dominium directum, sed tantū vtile: quòd si non soluitur pensio, prædium redit ad ipsum dominum. Sed quando dat bona sua alteri sub censuali pensione, quia transfert dominium rei in alterum, quantocunque tempore cesset ille pensionem soluere, non perdit ius predij, sed debet pensionem. Ille ergo dicitur census reseruatiuus. De quo tamen impræsentiarum non fiet amplior mentio. eò quod non est vsq; adeò in vsu.

Varia censuus diuisiones.

Alter ergo est cēsus cōsignatiuus; ut dū quis retentis suis bonis eorumque vsu consignat alteri certam pensionem, quam obligatur singulis mensibus aut annis soluere. Hunc autem censum quàm plurimis diuisionibus more suo patitur Conrad. quæst. 72.

Conradus.

Nam ex parte fundamenti in quo constituitur, alter est realis: putà qui in rem instituitur, atque alter personalis, qui constituitur in personam. Mox ex parte rei, quæ recipitur, alter est fructuarius. vtpote dum recipiuntur grana vel alij fructus, & alter pecuniarius, vt cùm recipitur pecunia, atque hic est more frequentior. Rursum alter certus, putà cùm taxati sint fructus seu pecunia: & alter incertus, dum non definitur nisi quota, puta vt tertiam partem vel aliam fructuum recipias. Deinde alter est perpetuus, & alter temporalis. Præterea, alter pro certo annorum tempore, & alter pro incerto, putà pro tota vita: quem appellat vitalitium. Ac demum alter est redimibilis, atque alter irredimibilis. De quorum fermè singulis peculiaria submouentur dubia, licet nonnulla parui momenti. Respondetur ergo ad quæstionem quatuor conclusionibus.

Prima conclusio.

Prima est; Vnusquisq; potest realem fructuariumque, vt aiunt, censum in sua bona constituere, dummodò sint libera. Quod dixerim, vt illa excluderem quæ maioratus vinculo sunt adstricta. Conclusio hæc in genere receptissima est, neque est, qui de ea dubitet. Est namque perquàm manifestum, posse quemque bona sua gratis donare ac vendere, & quocunque alio contractu alienare: poterit ergo pari iure donare aut quotam aliquam suorum fructuum, aut certam partem, perpetuo se vinculo perstringendo, eandem, vel præfinito tempore, vel certè in perpetuum persoluere. hoc autem est censum constituere, putà consignare.

Dubium.

At verò dubium est, an sicut potest sub donationis forma institui, sic etiam liceat per contractum venditionis? Enimuero ex Theologis, Henri. quodlib. 1. q. 39. vbi in suam sententiam allegat alios, & ex iurisconsultis Innocen. super cap. In ciuitate. de vsur. & ibidem Ioan. Andr. & Salicet. super Authen. ad hæc. C. de vsur. vbi pro se citat Gregor. Arimin. distinguentes, aiunt, quòd antiquos annuos reditus, putà qui iam fuerant anteà constituti, siue in res siue in personam, potest quisque emere.

Henrici fundam.

Innocentius

Ioan. And.

Salicetus.

Gre. Arim.

Haud tamen vllus iure potest sic tales reditus emere, vt tunc constituantur. Exempli gratiā quisquam potest constituere super bona sua aut super suam personam censum, quem dono det alteri; & postquàm constitutus est, potest vnus tertius ab illo donatario emere. Pari modo tributa regia quæ super ciues instituta sunt potest vnusquilibet emere. quæ dicitur iurium emptio. Attamen quod ego à te emā censum quem modo super te aut super bona tua constituas, iniquum est. Et ratio, inquiunt, est, quòd in emptione debet distingui pretium & merx; vt habetur l. 1. de contrahen. emp. Quando autem iam census est constitutus, ipse habet rationem mercis: si verò non est constitutus, nulla est merx, sed nummi nummis emuntur. Vnde ait Ioan. Andr. se nescire excusare talem contractum.

Ratio proximæ opinionis.

Veruntamen, salua Doctorum auctoritate, qui egregia merito pollent, nemini debet in dubium venire; quin sicut via donationis, ita & emptionis possit census constitui. Et sit hic secunda conclusio, quam ceteri omnes tam Theologi, quàm super eodem cap. in ciuitate, Iurisconsulti, vt Hostien. & reliqui, intrepidè confitentur.

Secunda conclusio.

Hostiensis.

Prima ratio pro conclusione.

Nam cùm quisq; liber homo bona sua diuēdere possit: planè fit consequens, vt possit quoque vendere eorū fructus, vel eorum partem, obligando se vel quotam eorum vel certam partem soluere, ita vt alteri ius vendat exigendi a se eosdē fructus.

Secunda.

Tertia.

Secūdo; Si potest tale ius gratis donare, cur nō poterit dare genero in dotē, atq; adeo cuicunque alteri, vel pro seruitio uel pro pretio? Tertio id confirmatur; Potest quisque superioris iussu & lege cogi, vt partem suorum fructuum annuatim soluat, ut patet in decimarum tributorumque exactione, ergo poterit sua se sponte taxato pretio ad eandem solutionem.

nem.

Quarta. nē obligare. Quarto: Poteſt quiſque (vt nuperrime vtroque iure monſtrauimus) rem ſuam alteri donare, ac per inde uendere retento ſibi cenſu: ergo poteſt uice verſa *Syluester.* retēto dominio cēſum vēdere. Quapropter uti Sylu. air, verb. uſura. 1. §. 12. fallitur contraria opinio non dignoſcens hic mercem à pretio diſtinctam: nam ſicuti dum emuntur reditus anteà conſtituti, emitur ius illud ita dum nunc conſtituitur, ius idem ipſum habet rationem *Tertia conclusio.* mercis. At quoniam de pecuniario aliquantulò maior reputatur dubitatio, adhibetur tertia cōcluſio: Iure etiā quiſque poteſt pecuniarum cenſum ſuper ſuis facultatibus cōſtituere: non ſolùm donationis forma, uerùm etiā venditionis. Hæc ex ſuperioribus facilè colligitur: & eſt *Conradus.* aſſertio Conra. q. 75. Enimuero ſi poteſt fructuarius cen*Probatio.*ſus conſtitui, & fructus æſtimabiles ſunt pecunia, nulla vetat ratio, quo minus poſſit & pecuniarius conſtitui. *Ancha.* Neq; in hoc cōtractu mutuū ſubeſt, vti Ancha. illic à Syl ueſt. citatus autumat: immo eſt uera emptio: quia pretiū illud non traditur vendēti cum pacto redhibendi, ſed in *Secunda.* perpetuum. Secundò, Poteſt ſe quiſque gratis obligare ad numariam annuamque ſolutionem, tradendo alteri *Tertia ratio.* ius petendi: ergo poteſt tale ius pecunia vendere. Tertiò, Poteſt cenſus ſuper domum conſignari, cuius fructus non eſt niſi pecunia, ergo poteſt taxari idem cenſus pecunia. Re uera de reali cenſu, ſiue fructuarius ſit & prædialis, ſiue numarius, res eſt apertior quā ut pluribus egeat probationibus. Et præter rationes ſunt etiam iura tā ciuilia, quàm canonica huiuſmodi comprobantia contractus. Eſt enim Authenti. Vt ij, qui obliga. ſe hab. per. res min. §. quoniam autem. ubi admonetur minorum curatores, reditus illis emere annuos. Et in regno noſtro extat lex Taur. 68. id permittens. Et ſuper omnia ſunt Extrauagantes duæ inter communes tit. de empti. qua*Martinus quintus.*rum prior eſt Martini 5. anno 1423. edita. poſterior uerò Calixti 3. anno. 1455. qui quidem Pontifices Maximi *Calixtus. 3.* interrogati de eiuſmodi iure, ſanxerunt licitos eſſe contractus. Neque iura hæc diſtinguunt inter fructuarios & *Dubitatio de censu personali.* pecuniarios. Veruntamen de cenſu perſonali grauius emergit hinc dubium. Multi quippe Doctorum qui cenſus reales fatentur eſſe legitimos, id de perſonalibus diſ*Ioā. de Lig.* fitentur, ut eſt Ioānes de Ligniano ſuper ca. in ciuitate. *Abbas.* de vſur & Abb. in diſputa. 5. & Sum. Ange. in verb. uſura *Summa Ange.* & diuus Anto. in. 2. parte, tit. 1. cap. 9. & Sylueſt. loco citato eodem propendet: dicens quod dum cenſus ſtatuitur *D. Antoninus.* ſuper domum, quæ non locatur niſi quinque, non poteſt cenſus conſtitui maior. Quare omnes iſti auctores aiunt non poſſe conſtitui cenſum niſi ſupra rem, cuius fructus *Fundamētū præsertim opinionis.* ad minimum tantundem valeat quantus eſt cenſus. Fundamentum huic opinioni hoc ſubijcere poſſumus, quod emptor cùm dominus fiat rei emptæ, debet eius ſubire periculum: vt patet l. 1. C. de pericu. & commo. rei uendit. Si autem cenſus ſupra perſonam conſtitueretur, nulli emptor ſubeſſet periculo. Nam interemptis etiam rebus, ſemper maneret venditor obligatus. Eſſet ergo iniqua conditio, quòd ſemper uenditor in periculo uerſare*Secundum argum. ad idem.*tur, emptor uerò in nullo. Secundò arguitur: Si cenſus poteſt perſonæ infixus remanere, eodem modo poſſet conſtitui & ſuper cunctis eius facultatibus ſimul obligata perſona, ſic vt pereuntibus cunctis bonis, nihilo ſecius obligatus ipſe ſupereſſet: talis autem contractus non appareret emptio, ſed mutuatio ſub fide pignoris: quoniam bonorum dominium non trāſit in emptorem, immo habent rationem pignoris, quandoquidem ipſis extinctis nihilominus tenetur perſona. Si autem eſt mu*Postrema ratio.*tuum, uſura eſt cenſum inſuper recipere. Fauere deinde videtur huic opinioni, tum cap. ſuprà citatum, de pignoribus, vbi habetur, quòd homo liber pro delicto non teneatur, ſi res defuerint: tum præſertim & præfatę conſtitutiones Martini & Calixti: in quibus habetur, quòd ſuper bonis, ſcilicet domibus, prædijs, &c. conſtituendi ſunt cenſus. Et ſubditur, quod etiam poſſeſſionibus ipſis obligatis, interemptis, & deſtructis, non debent venditores aſtringi. His veruntamen non obſtantibus adij-

citur quarta concluſio: Iuſtè quiſque emere poteſt perſonalem cenſum; utpote quem venditor ſupra ſuam con- *Quarta conclusio.* ſtituat perſonam. Concluſio eſt eiuſdem Cōradi, quæſt. *Conradus.* 74. quam & quæſt. 75. repetit. Probaturque iudicio meō *Ratio conclusionis.* rationibus ſatis firmis. Poteſt ſe perſona gratis obligare, etiam ſi bonis ſit temporalibus deſtituta, ad menſtruam vel annuam pecuniæ ſolutionem, gratuitò ius alteri conferens petendi, idemque ius genero filiæ conferendo: ergo poterit ius idem alteri vendere. Nam ut ſuprà dictum eſt, emptor tunc pretium non mutuat, poſtquàm non retinet ius repetendi: ſed illo emit ius illud, quod habet rationem mercis. Secundò, Poteſt ſe quiſ- *Secunda ratio.* que adſtringere ad æs certum quotannis mercenario pro ſuis operis perſoluendum; cur ergo non poterit eadem obligatio pecunia æſtimari, ac ſubinde uendi? Tertiò, Poteſt cenſus perſonalis principis lege conſtitui; ut patet 2. Nehemiæ 10. ubi Hebræi ſtatuerunt ſuper ſe tertiam partem ſicli ceu annuum cenſum perſonalem. Qua ratione in more nunc eſt aliquarum eccleſiarum, *Quarta.* perſonales decimas exigere; de quibus mentio fit cap. *Quinta ratio.* Apoſtolicæ. de decim. & de negotiatione ſoluuntur decimæ, ut eodem in cap. Paſtoralis. Et, ut ſuprà diximus, poteſt princeps non ſolùm ex facultatibus, uerum etiam ex capitum recenſione cenſus exigere, poteſtq; ratione delicti homo cogi ad annuum tributum; ergo poterit ſua quiſque ſponte tale ſuper ſe ius uendere. Rurſus liberum cuique iure eſt obligationem ſuarum operarum uēdere; nempe ut ſit obligatus ſuo corpore ſeruire, ergo pari iure vendere ualet & perſonalem cenſum. Quid nī? Poteſt liber homo non ſolùm alijs ciuilibus contractibus obligari, uerùm & in ſeruitutem, ut lib. 4. monſtratum eſt, ſeſe uendere, & filium ſuum poteſtque ſuper mācipium ſuum, ſicuti ſuper ſuas reliquas poſſeſſiones, cenſum conſtituere: cur ergo non & ſuper ſe uendere queat pecuniarium ius? Et (quod hiſce omnibus robur adhibet) quicunque realis cenſus annexam habet perſonalem obligationem; ergo ipſis etiam pereuntibus rebus ſuperſtes obligatio eſt in perſona, atque adeò conſtitui poteſt perſonalis cenſus. Probatur primùm antecedens. Tum quòd forma contractus ſemper ſic habet, quod uēditor obligat ſe & ſua bona, quippe cùm res inanimes non niſi per metaphoram dicantur obligari, ſed dominus eſt qui obligatur & iudicio cogitur, tum præcipuè quòd per huiuſmodi contractus nec dominium rei trāſfertur, neq; fructus uēduntur, ſed ius illos petēdi. Quapropter bona illa ſuper quibus cōſtituitur cenſus, non tam rei uenditæ rationem habent, quàm pignoris atque hypothecæ, qua uenditoris fides firmatur, iuxta tenorem legis, fundus. ff. de ann. legatis. Et probatur hoc ipſum: Quoniā ſi fructus illo cōtractu uēderētur, conſequēs fieret, vt eorum periculum non uenditor, ſed emptor ſubiret. Quapropter quo anno fructus perirēt, non deberentur emptori, ſed eidem ipſi perirent, quod tamen eſt falſum & cōtra uniuerſalē vſum. Qua utique ratione et vſu oſtēditur, cum qui cēſum emit, non emere fructus, ſed ius petendi, quippe cum venditor periculo fructuū, ceu rei ſuæ ſubditus maneat. Sunt nanque res cēſui obligatæ, inſtar pignoris, quo diſparente, non ideo creditori extinguitur agendi ius, ut l. ſeruo. C. de pigno. admonetur. Quod quidē inde rurſus confirmatur, quòd aliàs nō poſſent emi pecuniarij cenſus nullis conſignatis fructibus, cuius contrarium ſuprà probatum eſt. Ex hac cōcluſione ſubſequitur primò, cenſus reales non ſolùm conſti- *Primum corollarium.* tui poſſe ſuper certis deſignatisq; bonis, uerum & ſuper indefinitis, atque incertis, nempe ſuper quibuſcunque, quæ venditor ſeu poſſidet ſeu poſſidebit, eò quòd obligatio in perſonam reſoluitur. Sequitur ſecundò, quòd po- *Secundum.* teſt inſtitui cenſus ſuper re, etiam cuius fructus non adæquent cenſum. Denique in huiuſmodi emptionibus nulla uſura eſt. Neq; uerò iniuſtitia, ſi modò pretiū ſit iuſtum, ad quod eſt attendendum. Perſpice inquam, an ius illud tantæ recipiendæ penſionis iuſto ematur pretio. Nā tūc ſi res ſupra quam conſtituitur, tuta nō ſit, aut

non

non tantum fructum reddat, in emptoris vergit periculum. Quomodo autem iustum pretium æstimandum sit, articulo proximo patebit. Quapropter Mutynensis ægrè sibi constat, quippe qui cùm priùs asseruisset contrarium huius corollarij, posteà affirmauerit personales census. Nam si persona manet obligata, licet fundus fructum in illum non suppeditet, superest actio contra personam.

Obiectio. Sed arguis, Quando res non satis soluendo censui fructificatione census non est tutus: ergo tunc contracta subrepit vsura.

Solutio. Negatur consequentia. Immo verò ex parte potiùs venditoris resultat iniquitas, quàm à parte emptoris. Nam emptor suo periculo censum emit in re malè fida: sed alter est, qui non deberet vendere nisi super re tuta.

Restat ergo ad argumenta in contrarium respondere: atque ad illa priùs, quæ initio quæstionis obijciebamus.

Ad primum argum. Ad primum respondetur forsan iuxta de nomine disputationem, an huiusmodi contractibus emitur pecunia? Tametsi propriè non emitur, nisi ius petendi pensionem licet iuris eiusdem valor non sit maior quàm ipsa pensio. Vnde & lingua nostra materna census super regijs tributis constituti, iura dicuntur, dicuntur inquam vendi emique iura. At quamuis pecunia annuatim soluenda emeretur, nihil aliud esset quàm bonorum emptio immobilium, ut citata Cleme. exiuit. habetur. Neque verò inde quòd tractu temporis exuperent capitale, existimandus est contractus usurarius: differt enim à mutuatione ex diametro. Hæc enim est radix iustitiæ huius generis contractuum, quòd qui mutuat, obligat mutuatarium eandem sibi integram restituere pecuniam: qui verò censum emit, minimè, sed in pretium eam dat perpetuum. Quare nihil obstat quo minus, veluti in ceteris emptionibus, temporum curriculo fructus super pretium exuberent. Et per hæc solutum restat argumentum secundum. Nulla enim in hoc genus contractibus occulitur usuraria prauitas. Sed & reliqua, quibus personalis census diffuadebatur, pari facilitate soluuntur. Conceditur enim priori fundamento emptorem nullum subire periculum. Immo licet super re statueretur census, nullo se periculo obijceret vel rei super qua constituitur census, vel fructuum: quia dominium in ipsum non migrat, sed venditor est, qui pro recepto pretio sub eo permanet periculo tanquàm rerum dominus. Nihilominus & emptor huic subijcitur discrimini, quòd etsi res pereant nunquam potest venditorem cogere redimere censum; & similimodo in censu personali, hoc ei periculum imminet, quòd venditor ad paupertatem redactus soluere non possit censum.

Ad secundum. Ac subinde ad secundum argumentum conceditur consequentia & consequens: ac proinde fatemur, dum quis censum super suis bonis vendit, manente nihilominus obligata persona, bona illa formam induere atque effigiem pignoris & hypothecæ. Capitulo autem secundo de pignoribus, hoc tantùm admonetur, quod liber homo non potest constitui in pignus debiti, veluti mancipium, vt patet l. qui filios, C. quæ res pigno. obliga. poss. Haud tamen inde subinfertur non posse censui nexu, sicuti per alios contractus, obligari.

Argum. Argumentum autem, quod ego in meipsum contra personalem censum validius instruo, est hoc, Censum super re constituere usu consumptibili non est licitum, sed usurarium: personalis autem census est huiusmodi, ergo iniquus est. Probatur antecedens, Si ego tibi porrigerem aureos, teque grauarem ut de eorum usu quotannis certum mihi quidpiam solueres, usuram committerem, eò quòd vsum pecuniæ seorsum venderem. Minor autem patet; Nam perinde videtur facere, qui super personam censum emit; uidelicet vt pro usu illius pecuniæ certam pensionem rependat.

Solutio. Veruntamen argumenti huius vtraque præmissa negatur. In primis inquam constituere censum super usum pecuniæ, non est usura, nisi saluo id capitali fiat; putà cum obligatione restituendi pretium, nam tunc esset mutuum. Si autem tibi in perpetuum mille conferrem ducatos, nihil vetat quin possem de eorum usu pensionem recipere, Idq; patet. Primò, quia possum illos dare conuentione facta, vt tu eiusdem emas fundum fructiferum; quem si non emeris, tua erit culpa. Et hoc ipsum ait Baldus in feudis. Si de feudo vasallus l. unica. *Baldus.* Præterea, hoc habet vim contractus societatis. Secundò, & altera quoq; præmissa est falsa. Etenim personalis census non constituitur super vsum pecuniæ, sed est ius petendi, recipiendiq; à persona talem pensionem. Neq; verò Extrauagantes Martini & Calixti eandem quartam conclusionem nostram vllo pacto aduersantur. At verò hoc in primis admonito opus est, quòd cum in Conciliorum Summa, quam reuerendus noster Miranda, neque sine publico commodo, neque sine priuata laude compilauit, post dictas Extrauagantes in formam unius redactas, appensas inspexeris, sex conditiones ad æquitatem huiusmodi contractuum requisitas, non intelligas easdem in dictis Extrauagantibus ut necessarias extare, pontificiave auctoritate pollere, sed auctorem ipsum iudicio suo, quod peregregium est, illas ceu necessarias collegisse. *Miranda.* Earum autem conditionum prima est, quòd censuales reditus consignandi sunt in rebus certis, putà domo vel agro, quæ soli maneant easdem soluendis censibus obligatæ. Qua quidem conditione refutantur personales census. Attamen conditio illa nequaquam ex Extrauagantibus colligitur. Bulla enim hoc in sola enarratione Pontifici proposita continet, quòd res exprimantur, quæ permaneant obligatæ. Tamen posteà in approbatione non excludit quin super personam possint institui. Enimuerò illic tantùm fit mentio de realibus censibus, quos Bulla approbat, nulla tamen fit de personalibus, quos non subinde reprobat. Secunda autem eiusdem auctoris conditio, nempe quòd iusto pretio emantur census, statimque tempore contractus integrum soluatur, idem soluatur pretium, pro priori membro vera est, non quòd si pretium non esset iustum, ea ratione fieret contractus usurarius, siquidem res illa vendibilis emitur, sed quòd esset iniustus. Sicut domus pretio digna pluris minoris ve iusto distrahitur. At verò quantum ad secundum membrum, nullam præ se fert probabiliorem. Nam licet in narratione Bullæ id quoque ponatur, non tamen in approbatione tanquam necessarium constituitur. Quid enim vetat quo minus veluti in ceteris contractibus, venditor census emptori valeat partem pretij credere? Neque quinta conditio ex eadem Bulla colligitur, nempe quòd si res super quibus constitutus est census, perierint, emptor cogi deinceps nequeat ad soluendum censum. Nam Bullæ clausula id solùm cauetur, ne pereuntibus bonis cogantur venditores censum redimere. Haud tamen prohibetur, quin possint cogi pensionem soluere. Immo si extinctis bonis liberi debitores restarent a pensionis debito, profectò id Pontifices explicuissent. Quare cùm hoc tacuerint, insinuarunt licitos quoque esse etiam personales census, quamuis quia non sunt usque adeò emptoribus tuti, non erant tunc fortè in illis partibus in usu. Et ideo Pontifices non fuerunt de illis requisiti. Et per hæc quoque monstratur sexta conditio non esse necessaria, ut suprà dictum est, uidelicet, quod sit necessarium censum constitui suprà rem fructuosam, atque adeò vt fructuum valorem non excedat.

ARTICVLVS II.

Vtrùm census tam temporales, quàm perpetui sint liciti.

SAtis erat in genere quæstionem decidisse, nisi quòd nonnulla sont tam de temporalibus quàm de perpetuis peculiaria dubia. Quæritur ergo, an vtrumque istorum genus sit licitum? Et de perpetuis arguitur a parte negatiua; Si essent liciti, sequeretur quòd non solùm venditor, verum & eius successores perpetuò manerent eodem pensionis fune irretiti. *Primum argum.* Conse-

quens tamen videtur iniquum: maximè postquàm res perierint, super quibus constitutus est census.

Secundum. Secundò arguitur contra conditiones, quibus solet perpetuitas hæc firmari: nempe vt venditor teneatur prædia seruare super quibus constituitur: neq; illa possit absque censuarij facultate abalienare: quòd eius facultate vendiderit, decima nihilominus vel vigesima pars illi obueniat. Tertiò, quòd nisi statis terminis soluerit, rebus orbetur super quibus consignatus est census. Quartò, quòd etiam si res ipsæ dispereât, nihilominus maneat obligata persona. Addunt & fideiussores & sexcenta alia munimenta, quæ non satis apparent æquitati amica. *Tertium.* Tertiò contra temporarios arguitur: Si liciti essent, sequeretur non posse minoris emi quàm sit omnium pensionum summa. Vt si in decennium censum emas aureorum decem, non valeres minoris, quàm centum emere. Nam aliàs quidquid vltrà reciperes, sorti adhiberes, & tamen contrarius est vsus. *Quartum.* Quartò arguitur: Si liceret temporaneos emere census, perinde liceret, non solùm in tempus certum, verùm & in incertum, vt putà seculares, emere, quãtum videlicet qui emptoris seculo vitaque durarêt, quos vitalitios vocant, hoc autem rum iniustum apparet: quia cùm vitæ periodum solus Deus nouerit, vsu sæpe veniret multò plus durare, quàm venditor credidisset: ac perinde grauiter læderetur: tum etiã inde periclitaretur charitas. Nancisceretur inquam inde occasionem venditor exoptandi emptori mortem.

Prima conclusio. Duabus conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prior: Non modò perpetui census licitè emuntur, verùm etiam in illis minor est usuræ suspicio, quàm in temporalibus. *Ratio conclusionis.* Conclusio ex his quæ dicta sunt, euidentiam sortitur: quoniam ille merus est uenditionis emptionisq; contractus, ac si prædia emas, aut quæuis alia, quæ iure hæreditario tuis posteris relinquas. Quo fit, ut huiusmodi cēsus neutiquàm esse possint meri personales, sed debent esse non solùm reales, uerùm & rebus immobilibus infixi. Nam reliqua omnia collapso tempore dilabuntur. Quapropter Clemen. suprà citata, Exiuit. Annui, inquit, reditus intra immobilia censentur à iure. Atque eò minorem præferunt effigiem usuræ, quòd pretium nunquã est emptori redhibendum. *Posterior conclusio.* Posterior conclusio: Pari iure licet emere temporales census seu certi temporis, ut in decennium uel in alium quemlibet terminum: seu incerti, putà seculares pro ementis uita, aut filiorum. Conclusio est nota. Quia hic etiam distinguitur à pretio merx quæ est ius petendi pensionem. Quare nisi in pretio, de quo statim dicemus, iniquitas insit, nulla maculã talis contractus inficitur. Etenim sicut potest quisque fundum suum alteri in emphyteusim pro sua uita dare retenta pensione, ita uice versa potest & re ipsa retenta pensione ad uitam uendere. Item unusquilibet potest alienum prædium ad uitam conducere, cuius fructibus uiuat: cur ergo non & ius super eodem prædio emere recipiendi taxatam pecuniam? Adde quòd & de bonis ecclesiæ idipsum permittit Clemen. i. de rebus ecclesiæ non alien. nempe quòd ingruente necessitate possit prælatus pro sua vita possessiones ecclesiasticas alienare: ergo & potest emptor pro sua annuos emere reditus.

In conclusionibus ergo nulla est ambiguitas præter illas quæ per argumenta insinuantur. Quarum prima est in primo: utrùm omnis obligatio perpetui census perpetuò in hæredes descendat? Nam dum census super ædibus, aut molaribus, aut re simili constituitur, ratio persuadere uidetur, ut re tali diruta non debeat illa obligatio ampliùs hæredes premere: & tamen supra dictum est obligationem rei in personam refundi qua ideo extincta nihilominus similiter teneri personã. *Ad primum argum.* Quòd si uerùm esset, deberet eadem obligatio ad hæredes permanare. Quod quidam absurdum arbitrantur. Ad hoc tamen per hanc distinctionem respondetur: Quando perpetuus census super bonis incertis constituitur, scilicet super his, quę homo possidet, possessurusve est, tunc obligatio ad hæredes permeat: siue in bona quæ tunc venditor habebat succedant, siue, illis interemptis, in alia, quoniam illa omnia sunt eidem soluendi obnoxia. Et ideo hæredes tunc ipsi sibi videant, dum hæreditatem acceptant. Nam qui censum vendidit potuit cuncta sua præsentia futuraque bona illo innodare uinculo. Quando uerò census constituitur in rem hanc consignatam non prorsus perpetuam, qualia sunt ædificia, neque alia hypotheca contractus firmatur, non prorsus censetur perpetuus census, sed tantùm quantùm res duratura est, & persona, quę uendidit fuerit superstes. Nam illa personalis obligatio nõ succedit in hæredes nisi ratione illius signatæ rei. *Pretium censuum.* De pretio autem perpetuorum censuum dicere aliud non possumus, quàm quod non solùm quantitas census existimari debet, uerùm stabilitas ac firmitas super quibus constituitur. Quare iura super castra, & perpetua pascua, & prædia maioris sunt pretij. Qua utique ratione non potest lege unum in uniuersum pretium constitui. Sed illud est iustum quo publicitus sine ui & dolo uenduntur. Tametsi contingere possit, ut vrgens pauperum necessitas eos cogat viliori iusto emere. Quare non appatet iusto emi unum redimibilem nummum pretio decem, ut iam factitari incipit; quanuis ubi usus inualuerit, non prorsus condemnarem. Fuit autem consultissimum frumentarios census lege taxari. neope ut in frumento soluerentur, sed æstimato pretio, unum pro quatuordecim penderetur. Emisti, uerbi gratia, grani censum centum quadraginta aureis. Lex ergo præcipit, ut quoniam frumenti pretium latissimè uariatur, nõ tibi quotannis soluatur, nisi quantum frumenti decem aureis æstimatur.

Ad secundum argu. Circa secundum argumentum quo de conditionibus reliquis hisce contractibus apponi consuetis loquitur, hoc statim in fronte firmissimè asseueratur, nullam ab illis contrahi usuræ maculam. Nã usura, ut sæpè dictũ est, inde tãtúmodo nascitur, ubi res emitur, quę uẽdibilis nõ est. Nihilo seciùs hisce cõditionibus inuadi põt iustitia, per iniquitatẽ pretij, & nimiã uẽditoris oppressionem.

Quod cẽsuarius recipiat partem pretij, quia concedit facultatem uendendi iniquum est. In primis quòd non possit uenditor bona illa super quibus statutus est census absque censuarij facultate abalienare, non est iniqua conditio. Nam cõtingeret aliàs in alium possessorem demigrare, qui non esset usq; adeò tutus. Quòd verò censuarius, dum talem facultatem confert, ualeat partem pretij recipere, nihil mihi auribus æquitatis exhibet. Nam etsi in emphyteusi propterea quòd qui pẽsionem recipit, dominiũ rei directũ retinet, illo iure gaudeat; tamẽ quòd censuarius, qui nullũ habet rei dominiũ pro mera facultate quam concedit uendendi, quidpiam recipiat, profectò rationi non est consentaneum. At si iure particulari regni permittitur, nihil obloqui audeo. Item quòd ad stabiliendos decem aureos census cogatur venditor sufficientia hypothecare bona, ratio sanè poscit. *Altera conuentio iniqua quæ in huiusmodi censibus solet apponi.* Quòd autem sua bona, dũ amplissima sunt, debeat ad maiorẽ cautelã sic colligare, ut neq; illa diuẽdere, neq; impignorare, neq; vlla ratione de illis disponere queat, profectò importabile onus est, quòd miser ob solã necessitatẽ subire cogitur. Itẽ, quòd qui vno vel duobus annis nõ soluerit, eisdẽ obligatis possessionibus expolietur, nõ est prorsus genere suo iniquũ: quoniam potest id quidem in pœnã imponi. Et est l. Tauri. 68. approbatum. Attamẽ ut pœna sit iusta, debet esse moderamine ad culpæ quantitatẽ temperata. Nam si esset nimia, non esset iusta. Illud autem postremum, nẽpe, quòd rebus pereuntibus persona nihilominus obligata maneat: iam suprà ostensum est licere. *Ad tertium sentent. Ric.* In tertio argumento dubium submouetur de pretio tẽporaniũ cẽsuũ. Richar. enim q. 80. tenet posse emi temporalem pecuniarumq; censum certi temporis minori pretio, quàm sit pensionum summa. Possunt, inquit, nonaginta aureis emi decem in censum usque ad decẽniũ. Ratio inquit est, quod tanti æstimãtur nonaginta nũc, quanti centum in decennio diuisim soluti. Hæc autem ratio nulla est, nisi ubi uera sit emptio. Fallit nanque in mutuo, quoniam non licet tibi mutuare nonaginta, ut illo modo recipias centũ. Vnde cũ idẽ ipse

auctor

auctor metuat huiusmodi emptionem reduci ad mutuũ, subiungit tunc esse contractum licitum, quando emptor mallet non emere, quàm emere, sed rogatu venditoris emit. Addit inquam hoc temperamentum, arbitratus non licere decem illa recipere vltra sortem nisi ratione cessantis lucri: quod anteà dixerat tunc penitus licere quando mallet mutuator non mutuare. At verò cùm hoc lucrum cessans, vt crebrò suprà diximus, suspectum sit, quando quis sponte mutuat: idque maximè impræsentiarum: nam qui census emit, non putat se mutuare: ob idque non solùm rogatus, verùm & rogans emit, negare non possum, quin huiusmodi contractus emendi pecuniarios census certi temporis suspicionem præ se ferat, si minus sit pretium, quàm census. Neque verò sunt vsu frequentes, neque esse decet, nisi vbi aliquod subest dubium plus minusve suscipiẽdi. Liceret inquam aureis nonaginta possessionem emere decennio duraturam, quæ singulis annis prolatura esset fructus decem aureorum, liceretque adeò similes emere fructuarios census. Nam cùm fructus sint in dubio, verè cognoscitur emptionis ratio: quasi ideo non uitiatur quòd fructus tractu tẽporis superaturi sint pretium: cùm autem nonaginta ducatis, non possessionem, sed ius petendi in pecuniam cẽtum emit, quæ in nullo uersantur dubio: hoc enim supponamus, videlicet, quòd neque timeantur expensæ, neq; labores, neq; vllum existat periculum: profectò vix potest discerni, quin sit mutuum. Perinde atque si nonaginta nunc dares cum obligatione, vt post decennium redhiberentur tibi simul centum, ubi plana est usura. Nam quòd soluantur per partes, vel simul in fine, nihil videtur discriminis afferre. Quocirca absque formidine approbare non auderem, ut possint huiusmodi pecuniarij census certi temporis emi, nisi tanto prorsus pretio, quanta est omnium pensionum summa: vt sit omnino forma mutui. Si quis autem iudicio suo discreuerit inter solutionem centum faciendam in fine decennij, & faciendam per annos, ipse sibi viderit: tametsi de hac ambiguitate articulo proximo redibit sermo. De censibus autem incerti temporis, putà ad vitam: vel quousque paternam ingrediaris hæreditatem & similes, dubitari non potest quin sint liciti. Etenim cùm illic dubium sit quantum sis temporis uicturus, quantumve tuus parens, quantumque subinde fructuum emptor percepturus sit, manifesta est emptionis uenditionisque ratio.

Qualiter census pecuniarij certi temporis sint liciti.

De uitalitijs censibus.

ARTICVLVS. III.

Vtrum licita sit emptio censuum cum pacto retrouendendi.

Primum argum.

POstrema demum quę inter præcipuas est dubitatio huiusmodi contractuum, uersatur in pacto retrouendendi, vtrum sit licitum? Arguitur ergo à parte negatiua. Nullo contractu iustitia seruatur nisi sit in commune bonum utriusque partis æquilibris: ergo si licita esset conditio, qua uenditori facultas sit redimendi censum, deberet & eadem facultas emptori concedi, vt venditorem posset cogere ad redimendum, alias esset præ illo grauatus; hoc autem emptori non est licitum nam si uenditor ei tenetur pretium redhibere, mutuatum censeretur, ac subinde usura esset, emptorem quidpiam ultra capitale recipere. Secũdò arguitur: Si huiusmodi conuentum legitimum esset, sequeretur & legitimas pariter esse adiectiones, ut uenditor nequeat ante certum tempus censum redimere, eundemq; non minutiùs per partes, sed simul totum. Item, quod nunquam nisi usque ad præfixum terminum sit ei integrum redimere: quo transacto perpetuus maneat. Hęc autem omnia grauamina, tum iniqua per se uidentur, tum & sanctionibus contraria prędictarũ Extrauagantium Martini & Calixti. In contrarium autem est, quòd in nulla istarum committi uidetur usura. Quare nisi alia contractus iniustitia maculetur, non est cur repellatur.

Duplex prauitas in censibus.

Pro decisione quæstionis huius discerniculo illo primùm omnium in huiusmodi contractibus opus est, cuius in superioribus meminimus, nempe duplicem esse in eis diiudicandam prauitatem, scilicet usuræ & iniustitiæ. Nam, ut suprà dictum est, ubi res uenditur, quæ nullo per se pretio est digna, usura est: ubi uerò res uendibilis iniquo venditur pretio, citra usuram committitur iniustitia. Hoc præhabitos fundamento, quatuor conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prima est. Nequaquã fas est censum emere cũ pacto retroemendi. Puta obligando uenditorem ut eundem redimat eodem pretio, uel minori, nisi fructibus in sortem computatis nihilo plus emptor recipiat, quàm tribuit. Immo omnis talis contractus est manifestè usurarius. Hæc est conditio Extrauagantiũ Martini & Calixti, quæ quanquam illic nõ haberetur, est per seipsam manifesta. Enimuero ubicunque traditur uel pecunia uel res quælibet usu consumptibilis cum pacto eandem rursus uel eius ualorem recipiendi, & aliquid ultra sortem, illic usura uel patet, uel latet. Dum ergo mille ducatis censum emis qui tibi quotannis quinquaginta reddit, venditorem cogens ut iterum ex te redimat, tutum reddis capitale tuum, quod idcirco re uera mutuas, & ultra sortem recipis rei fructus. Hæc ergo est radix usuræ in huiusmodi contractibus. Dixerim cum pacto recipiendi ultra sortem: quoniam nil te vetat rem emere, sic cum uenditore conueniens, ut si tibi infrà certum terminum displicuerit, rescindatur contractus, dummodo perceptos fructus in sortem adnumeres. Eandem conclusionem lex etiam regni sanxit. Secunda conclusio, Licitum est censum emere cũ pacto retrouendendi, neque ulla illic subest usuræ labes. nempe dum emptor eam obligatur reuendere, si uenditori libuerit rem suam redimere, ita ut optio non in emptore, sed in venditore sita sit. Quare nisi aliunde iniustitia adsit, nihil erit iniquitatis in tali contractu. Hæc etiam est conditio earundem Extrauagantium Martini & Calixti quam & ratio ipsa naturalis patefacit. Quocirca per hoc pactum distinguuntur cẽsus redimibiles & irredimibiles. Quo fit, ut omnes perpetui sint irredimibiles, non tamen contrà. Nam etiam si non sint redimibiles, possunt uendi duntaxat in tempus, ut suprà dictum est Probatur cõclusio: Si aliqua hic subesset usurę ratio, maximè quia huc irreperat ratio mutui: at uerò cũ emptor ius sibi nõ reseruet cogẽdi uẽditorẽ ut pretiũ restituat, nullũ est mutuũ, sed uera emptio. Quòd autẽ talis emptio expers esse quoq; possit alius iniustitiæ, patet, quoniã talis iniustitia uel cõmitteretur propter uẽditoris grauamẽ: & hoc nõ, cũ ex re sua sit illa libertatis conditio, uel ob emptoris ligamẽ, & hoc minime, quoniam opus illud, pretij attenuatione releuatur. Valent, uerbi gratia, decẽ perpetui florẽni ducatis ducẽtis, ob illud autẽ vinculũ iteratũ uẽdẽdi minuitur pretiũ, ut emãtur nõ pluris, quã cẽtũ quadraginta florenis. Quapropter cũ obligatio illa, qua emptor reuẽdere cogitur, æstimetur toto residuo; nulla restat iniquitas. Secundò id probatur. Põt in cõtractu emptionis grauamẽ aliud quodcũq; emptor ultrò suscipere si fiat pretij remissio, uidelicet ut in emptis ædibus nõ aperiat fenestras, ut certis personis nõ uẽdat, & similia, põt ergo & hoc reuẽdẽdi iugũ suapte spõte subire. Cõclusio est quæ lege etiã ciuili iusta cẽsetur, ut patet l. si fundũ. C. de pact. interempt. & uẽd. atqui c. ad nostrã. de emp. insinuatur quoq; iusta, si pretiũ sit iustũ. Nã propterea illic similis cõtractus usurarius censetur, quòd qui redimibilẽ cẽsum emerat, adeò euoluerat uile pretiũ, ut potiùs cẽseretur mutuũ. Quod si quis argumentum obijciat ex Leuiti. 25. ubi iubebatur ut si rẽ uẽditã vẽditor posteà redimeret, percepti fructus reciperẽtur in sortẽ. Respõdetur legẽ illã fuisse legalẽ, sicuti alterã, ut anno Iubilæi res omnes uenditæ, ad suos remigrarent uenditores. Cauerat enim id Deus, ne uia uẽditionis sortes terræ promissionis in paucos aggerarẽtur, alijs in pauperie derelictis. & ideo leges illæ cessauerũt.

Prima conclusio.

Ratio conclusionis.

Secunda conclusio.

Probatio conclusionis.

Secunda ratio pro conclusione.

Argum.

Responsio.

Tertia conclusio; Licitum etiam est, neque usuræ saporem habet, census emere cum pacto retrouendendi:

Tertia conclusio.

dendi, constituto tempore, tam illo, ante quod non sit uenditori redimendi facultas, quàm illo citra quod, si non redimatur, nulla fiat reliqua ultrà redimendi facultas, sed census maneat perpetuus. Cõclusio est, quæ eidé citatis auctori eisdẽ Extrauagãtibus Martini & Calixti condemnata uidetur. Hoc tamé est in eadẽ hærere salebra, nempe ex affirmatione negatiuam inferre. Cõtinet enim narratio propositionis vt quoties venditori redimere libuerit, facultas suppetat. At quamuis propositioni Põtifex annuit, nõ tamé subinde censuit illam esse necessariã ad cauẽdã usuram. Immo propterea proposita illi est illa cõditio, q maiorem effigiẽ præferre uidebatur mutui, ac subinde usuræ, si quoties uellet uenditor pecuniam reddere, liber esset à censu. Nam, ut suprà diximus, quo minor est in uenditore redimendi libertas, maior est in contractu ratio emptionis, ac subinde minor usuræ suspicio, nam propterea minorem habet usuræ repræsentationem perpetuus census, quàm temporalis.

Suadetur utraq; pars cõclusionis.

Probatur ergo utraque conclusionis pars manifesta ratione. Potest quis perpetuum censum emere, ubi omnino aufertur uenditori facultas redimendi, ergo potest facultas illa ei cõcedi pro eo tempore, quo inter ipsum atque emptorem conuenerit. Et cõfirmatur; Grauamen illud quod emptor sibi imponit, iteratu uendendi quoties alteri libuerit, pecunia æstimabile est, & ideo minoris emit quã si emeret in perpetuũ. Quod autẽ uẽditorẽ adstringat, ut ante tale tempus emere non possit, nihil aliud mali habet quàm quòd eidem emptori alleuiatur grauamen: atque adeò pluris æstimandus est tunc census, quàm si integra libertas uẽditori relinqueretur. Ergo si ob hanc rem pretium augeatur ad iustum, nulla est usura. Immo licet pretium esset minus iusto, non esset usura, quamuis esset iniustitia, quæ usuram saperet, ut habetur citato cap. Per uestras. Eadem ratione potest etiam emi concessa præcisè facultate redimendi usque ad præfinitum tempus.

Cõfirmatio.

Quarta conclusio: Licitum est & ab usuræ ratione semotum, huiusmodi census redimibiles ea apposita conditione emere, ut non membratim & per partes, sed totum simul redimatur. Neque obstat, quod in narratione dictarum Extrauagan. proponitur, ut quoties voluerit uenditor totum uel partes redimere, in suo sit arbitrio. Eodem enim modo respondetur, quòd licet id concedatur: tamen in cõcessione nõ excluditur aliud. Immo ratio ducet non fuisse excludẽdum. Nam si eiusmodi pactio contractum vitiaret, eò maximè quòd faceret vt non esset emptionis & uenditionis: hoc tamen non facit: nam si absque illa conditione, ob id, quòd pretium dabatur in perpetuum sine obligatione restituendi, erat vera emptio; (nam in hoc vera emptionis ratio consistit) propterea quod illa apponatur conditio, non desinit esse emptio. Posset quidẽ esse iniustitia, quia minimè diffitendum est, illam conditionem alleuiare obligationem emptoris de retrouendendo: atque illa de caussa dignum fieri censum maioris pretij, sed tamen effigies usuræ nulla illic præfertur. Nam si census potest emi perpetuus, cur non erit vera emptio, si emptor noluerit grauiùs se obligare quàm ad reuendendum totum? Adde, quòd si vera esset contraria opinio, consequens fieret & nullius certæ partis posset apponi conditio. Sed si ego mille ducatis emi septuaginta in censum, ille posset singulos ducatos quoties vellet, redimere; quod re uera grauis esset emptoris incommodatio. Nam posset ille pecunia illa prædium emere, quo aleretur, saluo semper prædio. Si autem tam minutatim pretium reciperet, id non posset. Ad hæc, accidentarium est atque adeò extra rem, quòd venditor non possit redimere simul totum. Si enim emi censum vnius tantùm ducati, quis non poterit totum simul redimere? Et si uenditor diues est, quamuis census cumulatior sit, poterit illum totum redimere: quòd autem, uel ille pauper sit, vel census magnus, contractum non mutat. Potest quidem, ut dicebam, iniustitia committi ob defectum pretij; nam ob huiusmodi conditiones quæ in grauamen uenditoris, in leuamen autem emptoris uergunt, auctior esse debet census æstimatio, tametsi de hoc usui prouinciæ absque ui & fraude standum censeo.

Quarta conclusio.

Ratio conclusionis.

Ad primum igitur argumentum respondetur, in primis duabus conclusionibus assignatum esse discrimen inter emptorem & uenditorem. Si enim facultas in emptore maneret, ut quoties ipse uellet, teneretur uenditor reddere pretium, manifesta illic esset ratio mutui, atque adeò quidquid in censu uenditor recepisset, esset usurarium. Quòd autem in solo venditore maneat libertas redimendi, rationem non tollit emptionis: quia potest ipse nunquàm redimere. Ad secundum uerò responsum itidem est: duabus reliquis conclusionibus, eædem conditiones licitæ declarantur.

Primum argum.

Ad secundum.

QVAESTIO SEXTA, DE CONTRACTV SOCIETATIS.

ARTICVLVS I.

Vtrùm contractus societatis sit licitus.

POST contractum emptionis, & uenditionis, subsequitur de alio, qui uso celebris est, contractu societatis. Arguitur nanque non esse licitum; Si licitus esset, sequeretur iure inter duos ita contrahi posse societatem, ut alter tutam suam pecuniam periculo exponeret: alter uerò nihil aliud quàm operas. Nam ut habetur Institut. de societate. §. de illa. quorundam opera ita pretiosa est vt iustum sit conditione meliore in societatem admitti; consequens tamen apparet falsum: tũ quòd iniquum esse videtur vt alter periculũ subeat mille aut decem millium ducatorum, alter uerò nullum, & nihilominus partem lucri recipiat: tum etiam quòd si cõtingeret nihil lucri accrescere, iniustum etiam apparet, vt qui pecuniam contulit, nihil perderet, & tamen alter suas omnes amitteret operas. Secundò arguitur; Si eiusmodi societas esset legitima, sequeretur lucri distributionem sic fieri debere, ut tantò maior pars illi obueniret, qui pecuniam posuit, quàm ei qui posuit solas operas, quantò pecunia illa maioris valoris est quàm alterius operæ. Consequens tamen falsum est. Nam si decem millia ducatorum conferantur cum opera & diligentia vnius hominis, ferè totum lucrum deberet illi obuenire, qui pecuniam posuit; cùm tamen integrum suum seruet capitale; alter uerò suarum operarum dispendium fecerit. In contrarium est c. per uestras. de donation. inter uirum & uxo. ubi Innocentius III. contractum societatis approbat.

Primum argum.

Secundum.

Hic primũ omniũ ante cõclusionũ assertiones notãdũ est, ex noĩe ipso socios illos cẽseri q in unã coeũt negotiationẽ, ve suis q̃sq; seu pecunijs, seu operis, seu expẽsis particeps lucri fiat. Quin verò, ut suprà diximus, ex hoc contractu nomẽ sortis deriuatũ est: ut putã q singuli in cõmune partes suas conferant, quæ quidẽ partes sortes dicũtur. Secũdò adnotãdũ, duplex esse societatis genus. Vnum. f. dum simul multi mercatores vnum cumulũ suarũ pecuniarũ congerunt, cõmuneq; habẽt ministros: Itaque & pecuniæ, & operæ, & expẽsæ sunt cõmunes. Quod quidẽ societatis genus illustribus mercatoribus in usu est frequẽtissimũ, Burgensibus scilicet, Genuensibus, Brugensibus ac Londinẽsibus, & reliquis. Et in hoc nulla existit dubitãdi ratio. Quicũque enim sua pecunia negotiatur, eius periculũ subit: quibus tã expẽsarum ratio pro rata suæ cuiusque sortis obtingit, quàm etiam lucri distributio. Sed alterum est genus ubi unus pecuniam ponit, alter uero industriam & operas, ut habetur l. societatẽ. ff. pro socio. uel industriam cum aliqua parte pecuniæ.

Qui dicantur socij.

Duplex societatis genus.

Et

Et de huiusmodi cõtractibus peculiariter est quęstio. Est fortè uir honestus qui non habet negotiãdi peritiam, habet tamen numos, seu dotales, seu aliter acquisitos, quos apud mercatorem collocat, ut pro rata parte sibi lucri pendatur. De hoc ergo quæritur, sitne licitum? Quam quæstionẽ in duos articulos partiti sumus. Quorũ prior est: Vbi qui pecuniam ponit, periculum eius subit: posterior uerò, an etiam id liceat, saluo capitali, aut aliqua eius parte? Et quidem membrum prius unica eademq; indubia conclusione facilimè expeditur. Si qui pecuniã ponit, periculum eius subit, licitus est contractus: neque ullum subolet odorem usuræ.

Conclusio responsiua.

Conclusio est primùm iuris Pontificij. cap. citato, per uestras. deinde & iuris Cæsarei. Institu. de societ. per totum. & C. ac. ff. pro soci. quæ quidem iura ex natura rei colliguntur. Enimuerò cùm negotiatio licita sit, nihil refert an tu ipse pecunia negotieris tua, an uero alteri eam committas, qui tuo nomine eius negotiũ ineat: dummodò sub tuo dominio pecunia maneat: qui autem pecuniam suam in societatem ponit, dominium eius non transfert, sed penes se retinet, si modo eius periculũ subeat. ergo licitè potest lucrũ recipere quod pro illa pecuniæ sorte sibi contigerit. Quomodo autem tunc debeat lucri distributio fieri, quod secundo argumento petebatur, sic definiendum est; Debet quidem primùm cumulus fieri omnium sortium, singulis æstimatis, ut de qualibet constet, quota sit pars totius cumuli. Vbi cauendum est, ne quis, ut nonnullis accidit, fallatur, arbitratus totum ualorem pecuniæ quam quis posuit, ducendum esse pro una sorte. Vt si, uerbi gratia, Petrus industriam & labores ponat; alter uero duo milia ducatorum: una sors sit totus ducatorum ualor.

Qualiter fieri debet distributio lucri in contractu societatis, dũ unus ponit pecuniam, alter operas.

Nam tunc uix posset contingere vt industria tanti esset æstimanda quanti pecunia: cuius tamẽ contrarium habet textus Institutionum citatus; nempe q̃ pretiosior est quandoque opera quàm pecunia. Et confirmatur, q̃ ualor ille nõ sit totus censendus ad percipiẽdum lucrum; quoniam qui pecuniam sic ponit, non illam expendit, neque alteri tribuit: postquam est item sibi redhibenda, sed tantùm exponit illã periculo. Quapropter solum æstimandum est eiusdem periculum pecuniæ. Vt si Petri operæ & labores, & industria ualet centũ, forsan periculũ duorum milium ducatorum non æstimatur pluris: nã si contractũ cũ alio faceres assecurationis, illo centenario pretio assecuraret tibi illa duo milia: atq; adeò tunc lucri æqua portio utriq; obtingit. Et iste est casus l. nõ fuerint. ff. pro soc. ubi habetur, q̃ potest esse lucrũ cõmune, licet unus totum periculũ subeat. Vt si alter nauigat, aliosve labores assumit. Quin uero possunt esse tres, quorũ unus ponat pecuniã; alter industriam; quippe cuius prudẽtia negotiatio gubernetur, alter uero operas; & tunc sunt singula æstimanda. Per hæc quorundam deceptio detegitur, qui arbitrantur posse quempiam in societate ponere mille eo pacto, ut quintæ partis tantùm periculũ subeat, quintamque pariter recipiat lucri: nam cùm alter subeat periculum aliarum quatuor partium, illa ratione meretur alias quatuor partes lucri; atque adeo pro industria nihil reciperet. Pari modo si qui industriam ponit, aliquam etiam simul apposuit pecuniam, percipere ex lucro debet quantum operæ & industria ualent; & prætereà quanti periculum auri sui penditur. Atque hic est casus per quem intelligendus est. §. ille citatus, De illa. Insti. de soc. ubi sancitur posse alterũ sociorũ lucri quidẽ duas partes suscipere, damni uero non nisi tertiã. Quod quidem Mutius condemnabat propter iniquitatem quæ prima fronte apparet, sed præualuit Seruij Sulpitij sententia, illud esse licitum, Vt si uerbi gratia, Petrus posuit bis centum ducatos: Paulus uero non nisi centum, sed tamen posuit industrias & labores ualentes trecentũ; nempe quia negotiatio illa fortè obitur, ubi parum periculi pecuniæ imminet, & industriæ plurimum est necessariũ; uel ubi operæ & labores sunt magni, ut in nauigatione. Tũc. n. cumulus ualet sexcẽta: quorũ quatuor ponit Paulus, & ideo lucri debet recipere duas tertias, Petrus uero unã, qui posuit duo. In damno uero Paulus nõn subit nisi periculum unius, Petrus uero duorũ. Et eodem alludit casus l. societas. C. de societ. Simili modo censendum de alijs societatibus, ut dum quis pecunia sua oues aut armenta emit, alter uerò pascit, & industria sua curat: ille qui oues emit, periculum subit tanquam suarum rerum, ualor illius periculi conferendus est cum ualore industriæ & laborum alterius. Nam si facis ut pastor periculum subeat, iam suprà diximus esse usurarium mutuum, cùm saluum stet domino capitale ouium. Pariter si pecuniam das opifici ut tuo periculo artem suam exerceat, conferendum est periculum pecuniæ tuæ cum suis operis & laboribus, & illa ratione diuidendum lucrum.

Dubitatio.

Sed nunquid non poteris illi corium, aut lanas, aut aliã materiam uendere, ut postquàm industria suæ artis pecuniam confecerit, auctius tibi pretium soluat, quàm lana aut corium uenderetur præsente pecunia? Hic enim contractus in multis locis in usu est. existimaturque proptereà licitus, quòd in rem cedit, & commodum opificis.

Responsio.

Respondetur nihilominus esse omnino illicitum, etiam si utile sit opifici, qui illa mutuata pecunia uiuit. Nam est manifestum mutuum: nempe ubi res uenduntur cariùs pecunia credita.

Ad primum argum.

Ad primum igitur argumentum sunt qui respondeãt, ubi nihil lucri accreuit, non debere qui operas posuit, illas perdere, sed aliquid ei ex sorte tribuendum. Nihilominus respondetur, q̃ quemadmodum si capitalis iactura fiat, totum amittere debet qui illud posuit: ita uice versa si saluo capitali nihil lucri accrescat, totum esse illius qui illud posuit; & alterum debere suas operas perdere. Quoniam hic fuit pactionis nexus ut alter subiret capitalis periculum, alter uerò operarũ.

Ad secundum.

Ad secundum autem palàm dictum est: uidelicet quemadmodum sit distributio lucri facienda, non ęstimata tota pecunia, sed eius periculo.

ARTICVLVS II.

Vtrùm licitum sit pecuniam in societatẽ exponere, saluo capitali.

De societate contractus ubi legitima est societas, nulla extat dubitatio. Sed dubium tamen superest, utrùm saluo capitali, sit etiam permittẽdus? Arguitur enim à parte affirmatiua primò ex cap. Per uestras. citato, de dona: int. uir. & uxo. ubi permittitur ut maritus dotalem pecuniam apud mercatorem collocet, ut eius lucro uiuat: quod fieri non potest nisi saluum sit capitale; quandoquidem dos, ut suprà dictum est, debet salua persistere.

Ad primum argum. partis affirmatiuæ.

Secundò arguitur: Potest qui amplam pecuniam in societate ponit, pacisci cum socijs, ut non ipse totum eius periculum subeat, sed ipsi partem; ergo eadem ratione potest inter eos conuenire ut alij periculum subeant, ipse tantùm verò pecuniam conferat.

Argum. 2.

Tertio, Potest qui pecuniam in societate collocat, celebrare cum uno tertio assecurationis contractum, qui periculum in se uertat: ergo potest eundem contractum celebrare cum socio; cui perinde periculum imminet, seruato ipso in tuto, qui pecuniam contulit; ergo illud est licitum.

Argum. 3

In contrarium tamen est l. citata, societatem. C. pro socio. ubi cùm illa societas approbetur, ubi unus pecuniam cõfert, alter uerò operas, illa reprobari uidetur, ubi unus neq; periculũ pecuniarũ, subit, neq; operarum.

Quæstio licet controuersum sit inter doctores, parùm tamen habet ambiguitatis: unica ergo conclusione respondetur: Neutiquàm licitus est eiusmodi contractus, ubi quis sic pecuniam ponit, ut nulli se exponat periculo: sed alter tenetur, quidquid accidat eundem seruare indemnem.

Conclusio responsiua.

Ratio est manifesta: quoniam hæc non est societas, sed uerè mutuum. Eo enim ipso, q̃ alter periculum tuæ pecuniæ subit, efficitur pecuniæ dominus. Nam ille uerè est dominus, cui res perit si perdatur: & ideo quidquid ultra capitale mutuator ille recipiat, fit usuræ reus. Atque hinc fit, nullam esse societatem. Nam ille uerè nihil ponit, quandoquidem pecunia in uirtute

Ratio conclusionis.

iam

iam non est sua. In summa, qui neq; operam neq; pecuniã periculo exponit, nõ bene negotiatur. Illa.n.est negotiatio, ubi propria negotiantis pecunia negotio exponitur.

Ad primũ argum. Ad primum igitur argumentum sunt qui respõdeant, concedentes in dicto capitulo indulgeri marito ut possit dotem saluo capitali apud mercatorem ponere, ut eius lucro matrimonij onera sustineat: sicuti suprà genero permitti monstrauimus ut fructus pignoris extra sortem suscipiat: idemq; aiunt de bonis pupilli. Est tamen assertum hoc, ut improbabilissimum, sic pestilentissimũ: quoniam cum recipere usuras, sit contra ius naturæ & diuinũ, nulla est rõne dispensabile, ut expressè habet c. super eod. de usur. neq; pro redimenda uita captiui. Neq; simile est de pignore, cuius fructus iure censetur socer tribuere dum dotẽ non soluit. Capitulum ergo illud tantũ declarat quomodo maritus possit fructibus dotis uiuere: nẽpe si illam apud tutum mercatorem collocet iure communi societatis: putà ut capitalis periculo sit expositus.

Ad secundum argumen. Ad secundum concedimus, posse quempiam decem millia, verbi gratia, ducatorum in societatem conferre eo pacto, ut non subeat periculum, nisi sex aut octo miliũ. Attamen tunc non potest ex lucro recipere nisi illã præcisè partem, quæ illi pecuniæ respondet, cuius ipse periculum subit: nam reliqua censetur socijs mutuare: quippe q suo periculo illa suscipiũt: atq; adeo pars illa lucri quæ periculo illius prouenit, illorũ est, qui eidem sese submiserunt discrimini.

Ad tertium argum. *Ioannes Maioris.* *Accursius* *Panormit.* Tertiũ uero argumentũ est, ubi maior latet difficultas, tractat illud prolixè nimis Ioãnes Maioris in 4. dist. 15. q. 48. & 49. Et quidẽ Accursius l. si non fuerint. ff. pro soci. & Panor. c. citato, per uestras, indubiè, idq; meritò tenent nullatenus contractũ societatis licitũ esse ubi saluũ est capitale: nam re uera est merè mutuũ. Neq; argumentũ quo in contrarium arguit Maioris, ullius est momẽti. Arguit.n. ex eo q alter sociorũ pecuniã ponat, alter uerò periculũ subeat, nõ satis colligi eandẽ pecuniã mutuatã conferri. Nã in contractu commodationis & locationis apparet infirmitas argumenti. Potest enim quis alteri commodare equũ suum aut rem aliquã suæ supellectilis eo pacto ut cõmodatarius & conductor periculum in se sumat: & nihilominus nõ est mutuatio, cur ergo secus in pecunia? Hoc tamen, ut dicebã, argumentum nullius est ponderis: quoniã si in talibus contractibus taxato pretio rẽ alteri in quemcunq; usum tradas, profectò contractus est uenditionis pretio credito: cùm ergo pecunia taxatum habeat pretium, utputà quod ipsa eadẽ salua restituatur, iã alter fit dominus, & potest quidquid ei libuerit de pecunia disponere, ac si sua esset, dummodo illã restituat cũ lucro; est ergo uerè mutuũ.

Hostiensis. *Ioan. And.* Quapropter neq; moderatio Hostiensis & Ioan. And. qui illic ab eodẽ doctore citantur, faciunt rei satis. Aiunt.n. contractũ esse licitum saluo capitali, ea lege, ut si per negotiationẽ dispereat, teneatur negotiator illud restituere: non autẽ si casu fortuito. Et Maiores quidẽ prius approbat membrũ, reprobat uerò posterius; nã potest, inquit, taliter seruari capitale saluũ ut etiam si aduersa fortuna pereat, teneatur negotiator illud persoluere.

Argumentũ Maioris. Attamen procul dubio utrouis modo pereat, non erit contractus licitus, si sit capitale ad æquale restituendum. Ostendit ergo idem auctor dictum contractum esse licitum hac ratione, quæ iudicio suo manifesta est. Potest, ut exempli gratia sic loquamur, Petrus apud Paulum negotiatorem ponere mille aureos, quos potest tutos facere per contractum assecurationis celebratum cum Ioanne, pretio, uerbi gratia, quinquaginta ducatorum. Deinde potest cum Titio assecurare, ut aiunt, lucrum, nempe ut ipsi eidem Petro det centum pro lucro. Qua ratione habet saluum capitale, & quinquaginta in lucro. Si ergo cum diuersis personis illis modis contrahere iste potest, quidnam uetat omnes simul facere cum eodem? Do tibi mille in societatem, ex quibus cape quinquaginta pro assecuratione: supponamus enim periculum perexiguum esse, & dabis mihi centum aut octuaginta pro lucro. Habet ergo hic saluum capitale, & nihilominus recipit aliquid ultra sortem.

Caietanus. Caiet. opus. 16. respons. quæstione 11. partim contractum reprobat, partim uerò approbat. Ait inquam, si illi contractus unà simul cum eadem persona fiant, non esse licitos; scilicet contraho tecum societatem hac lege, ut inter nos etiã cõueniat tam de pretio assecurationis quàm de quantitate lucri. est enim tunc palliatum mutuum. Si autem, inquit, fiant successiuè, itaque qui ponit pecuniã, non obliget tunc alterum ad eosdẽ contractus; Sed postquàm pecunia communi lege societatis exposita est, ille negotiator socius uult facere eosdem contractus, non est cur condemnetur.

Iudicium auctoris. Eiusmodi distinctio placuit eidem auctori in pensionibus; nempe quòd non potest constitui pensio cum pacto redimendi: sed tamen successiuè non est inquit illicitum.

Reprobatio. distinctionis Caietan. Atuerò ea porrò est exiguitas ingenij mei, ut uidere aliud in his contractibus non possim, quàm usurarium mutuum, siue successiuè fiant, siue simul. Neque distinctio hæc ad rem mihi quidquam referre uidetur. Enimuero cùm simul fiunt, manifestum est mutuum. Nam eo ipso, quòd Petrus pecuniam tribuit Paulo, conueniturque inter eos de lucro, & quòd capitale sit Petro per eundem Paulum saluum, tunc, ut nuper dicebam, potest de illa pecunia Paulus disponere ac si sua esset; putà prædia emere, dotare filiam, &c. ergo uerè fit dominus pecuniæ. Vbi autem pecuniæ dominium tali forma transfertur, uerè mutuum est, atque adeo quidquid posteà ultra sortem recipitur, usurariam habet iniquitatem. Ex quo patentissima fit fallacia consequentiæ citati doctoris, dum à pluribus arguit ad unum.

Solutio argumenti facti. Cùm enim ego uni trado pecuniam meam, & cum altero paciscor de assecuratione, neutri re uera mutuo, nam illi cui trado, non tenetur mihi restituere, atq; adeò non transfero dominium in idipsum; alter uero qui restituere tenetur, non recipit meam pecuniam. Quando uero in eandem personam ambo concurrunt, nempe quòd idem ipse cui pecuniam trado, obligatur mihi ad restitutionem, ex illis duobus oritur ratio mutui. Possum quidem conuenire cum illo de quantitate lucri; quia per hoc non transfero dominium; non tamen simul conuenire de seruando capitali.

Corollarium Ex hoc rursus palàm colligitur, idem prorsus committi uitium, quanquam successiuè idem contractus cum eadem persona fiat. Nã etiam si ante mensem uel quoduis aliud tempus societatem cũ aliquo legitimè contraxi, numerando ei pecuniam meam meijpsius periculo, quotiescunque tamen cum eodem de tuto capitali paciscor, in uirtute transfero in ipsum dominium, atque adeo mutuo. Quod non contingeret, si cum alio tertio eundem celebrarem assecurationis contractum. Per hæc ergo quę dicta sunt, censeri de quodam contractu potest, qui cùm alibi tum sępissimè Romæ fieri solet. Habet Petrus officium, siue scriptor sit, siue aliter palatio seruiat, contingit nummis egere, conuenit mercatorem aut quemuis alium, qui illi tribuit centum aureos ducatos, pro quibus Petrus in suo officio decem annos aut duodecim consignat; ea tamen lege ut si intra semestre tempus mercator ille, qui pecuniam numerauit ab hac luce demigrauerit, capitalis iacturam faciat, neque Petrus teneatur suis hæredibus restituere. Si aũt post sex menses est uita superstes, protestatur debitori nolle amplius in societate remanere, ideoq; eum admonet, ut nisi extẽplo soluerit, inde ratione moræ soluturũ easdem statutas usuras. Est inquam contractus, quem societatem appellant: sed profectò eius iustitia nõ est usq; adeò liquida. Primum enim non potest reduci ad rationem empti census; quia tunc deberet ille qui pecuniam tribuit, priuare se in perpetuum eius dominio; ut neq; alter neque eius hæredes in perpetuum tenerentur censum redimere, sed in suo esset arbitrio, si uellent. Et tamen non ita fit. Immo uero in potestate tribuẽtis est capitale suum repetere; quin & re uera repetit. Et ideo eiusmodi contractus non appellant nisi societatis. Fingunt enim, quòd si quis fructuosum officium habet, mille, exempli gratia, illud emit; cuius fructus ascendunt usque

que

que ad centum mercator qui centum tribuit, init cum illo societatem; ponit scilicet decimam partem pretij, ut decimam etiam fructus suscipiat. At uero hoc uidetur à lege societatis distare, quod ille non subijt capitalis periculũ, eo modo, quo fieri solet in societatibus: uidelicet exponẽdo se periculo, si in negotiatione capitale perdatur, sed tantùm illi periculo si mortem ante sex menses obierit. Igitur, ut de hoc, si quid ualet, nostram aperiamus sententiam, quantum ad illud semestre tempus attinet, iustus apparet contractus: nã periculum illud quod centum conferens subijt, ut si uita tunc fuerit defunctus, illud amittat, æstimabile est pecunia: atque adeò sicut in ludo atque itidẽ in alijs fortuitis fieri consueuit, iustè uidentur pro illo periculo centum aureorum recipi sex. Attamen quod post lapsum sex mensium ratione moræ recipiantur singulis annis duodecim, fraudem uidetur sapere: tum quod ab initio mora illa præuisa est, atque adeò uidetur in fraudem mutui concessa. Tum præcipuè, quòd ratione moræ non potest supra capitale recipi, nisi damnum emergens lucrum uerò cessans minimè; nisi eiusmodi pecunia licitæ negotiationi fuisset exposita. Quapropter si ita res erat, contractus forsan est licitus: alias minimè. Quin uerò uix eiusmodi contractus approbare auderem, nisi sub forma empti census, aut planæ societatis; uidelicet, ubi pecunia periculo negotiationis exponeretur.

QVAESTIO SEPTIMA, DE CONTRACTV ASSECVRATIONIS.

ARTICVLVS VNICVS.

Vtrum assecurationis contractus sit licitus.

POSTREMVS deniq; contractus, nominatur assecurationis. Nam quanuis uerbum non sit inter linguę peritos Latinitate donatum; est tamen iuris Commentatoribus usu receptum, pro eo, quod est in tuto rem constituere. At quòd huiusmodi contractus non sit licitus, decretum apparet in cap. nauiganti de usu. Secundò & ratio id uidetur probare: nam qui pro pretio periculum in se suscipit, uerbi gratia, onustæ nauis, nihil emit aut societati committit: immo absque aliquo negotio pecuniam lucratur; ergo pro nihilo aliquid percipit; quod usuræ habet specimen. Accedit tertiò, quòd si contractus hic licitus esset, occasio porrigeretur temerarijs hominibus, ut etiam si nihil prorsus in bonis haberent, possent se assecuratores exhibere, postquàm nihil pecuniæ debent, præsentem offerre; quod esset reipublicæ perniciosum. In contrarium est receptus usus, idemque tam Theologis quàm Iurisconsultis probatus.

Primum argumentum. *Secundum.* *Tertium.*

Facile ad quæstionem affirmatiua conclusione respondetur; Contractus assecurationis, si lege & more fiat, licitus est. Probatur hæc conclusio ex obiecto; Pro quacunque re quæ pretio æstimabilis sit, potest quisque mercedem recipere; in tuto autẽ rem constituere, quæ periculis est exposita, pretio est æstimabile: ergo quisque potest illud pretio redimere, atque adeò qui periculum illud subijt, idem recipere pretium: atque id ex eo potissimè, quòd uterque se periculo summittit: uidelicet tam dominus nauis soluendi pretium, si salua sit, quàm alter soluendi merces si pereant. Secundo arguitur à necessitate; Contractus eiusmodi est reipublicæ non infimè necessarius; ergo cùm ex obiecto nullo inficiatur uitio, bonus est. Antecedens inde patet, quod est necessariæ negociationis adminiculum; multi enim mercatores metuerent naues cum tanto periculo mercibus onerare; & tamen cùm pro exiguo pretio magnum aurei pondus securum constituunt, audent eiusmodi mercaturã obire; quæ quidem reipublicæ necessaria est. Accedit huc tertio, quod licitũ est fideiubenti pro alio, quẽ non est adeò tutum soluendo fore, aliquid pro illo periculo suscipere cui se exponit soluendi. Persimile autẽ contingit in assecuratione. Ad hæc per uiam depositionis, quã uadiationẽ nonnulli uocant, licet dubijs euentibus pecuniã exponere, ut illo periculo possint depositores quidpiam lucrari; ut de honesto ludo diximus. Itẽ, an pluet cras uel non pluet, &c. ergo pari modo licet mille, uerbi gratia, ducatos periculo exponere, cum spe lucrandi quinquaginta aut sexaginta. Sunt quidem qui stupidum illum censeant, qui spe lucrandi centum aut mille, periculum subeat nauis institoris ualentis forsan uiginti aut triginta millia. His autem respondemus, de pretio quidem nihil nos decertare, potest quidẽ esse iustũ, uel iniustũ. Ipsi sibi contrahẽtes uiderint. Sed re uera nullus est stupor neq; dementiæ nota, pretio currente eiusmodi pericula suscipere; quippe cùm non sit iã euidentia, quin possint assecuratores bene sperare. Et quanuis aliquando iactura fit; aliquando tamen accrescit lucrũ; eo potissimùm, quod uiri cordati aleã cũ tanto periculo non faciũt. Et uice uersa ubi nullum prorsus immineret periculum, mente careret, qui assecurationis contractũ faceret suarum mercium. Oriuntur tamen hinc dubitatiunculæ nonnullæ. Primùm omnium, non sunt huc admittendæ uafrities & imposturæ, quæ in alijs etiam contractibus usu euenire possunt. Si enim qui nihil in bonis habet, periculũ se nauis suscipere ait ea nimirum spe, quod si salua fuerit, habebit mercedẽ; sin uerò perierit, abdet sese, aut bonis cedet, iniustissimus est, postquàm re uera nulli se exponit periculo, atque adeo mercedem contra iustitiã posceret. Et econuersò, si dominus nauis ad aliud minus fidum portum rostrum dirigat, quàm ad illum qui fuerat in cõtractu expressus, alter nõ tenetur. Hæc enim omnia debent in contractu liquere. Sed dubium est, si quis nauim uult uacua enauigare quam tamen uult assecurare, ac si esset onusta, utrum licitus sit etiam contractus, Dabo tibi mille, ut mihi uiginti millia rependas, si mea nauis fuerit submersa. Apparet enim non esse cõtractũ legitimum ex parte nauigantis; quia non habebit tantã curã seruandi nauẽ, quæ uacua non ualet nisi mille, ac si onusta esset, haberet. Respondetur, quod si nauigator alterũ decepit; quia forsan non sunt in portu, dicens suam nauim esse plenam mercibus tanti ualoris, cũ tamen nullas habeat; profectò contractus nõ ualeret; quia alter si rem sciret, non illũ iniret; timens non fore tanti curæ nauigatori seruare nauem. Quin uero timenda esset fraus, ne scilicet consultò submergi eam sineret, ut lucraretur uiginti millia. Si autẽ assecurator sciens & prudens id faceret, nullã patietur iniuriã; esset enim illud genus uadiationis seu depositionis; Si salua euaserit nauis, dabis mihi tantum; sin minùs, dabo tibi tantum. Eodem modo possent depositum facere alij ad quos nihil salus aut submersio nauis attinet; Si salua ad portum applicuerit, dabo tibi centũ; sin minùs, dabis mihi mille. Pari modo potest fieri assecuratio in nundinis; largire mihi tantum, & ego te securũ reddo, quod sis tantum lucraturus. Dubiũ autem hoc aliud gignit: nempe utrùm idem contractus in alijs quoque rebus quàm in mercibus sit licitus? Sunt enim nõnulli, quos Syluest. uerbo, Negotiatio. §. 4. citauit; qui negant posse quẽquam assecurare alterius uitam. Nam esset periculũ, ut alter cuius interest, optaret alterius mortem. At uero hic de iustitia loquimur contractuũ, atq; adeo de earũ natura, an sint usurarij; uitium autẽ contra charitatem huiusmodi naturam non mutat. Quare liciti semper ex obiecto manẽt. Quin uero aliquando sunt reipublicæ in usum. Petit ex me mutuum filiusfamilias; qui si præmaturè priùs parente suo mortem obierit, mihi non soluet. Si autem fuerit ei superstes, in tuto sunt mei nummi. Profectò tunc meritò formidabo, mutuatum ei quidpiam concredere. Et tamen si mercatorem qui securam mihi faceret eius uitã, mihi

Conclusio responsiua. *Probatio.* *Secunda ratio.* *Tertia ratio.* *Postrema ratio.* *Vitia quæ in cõtractu assecurationis contingere possunt.* *Dubium.* *Responsio.* *Dubitatio altera.*

tribueret,

tribueret, nihil ei uereret beneficium impendere. Eadem ratione licet assecurare, quidquid incertũ est euenturum: ut q̃ erunt prosperi terræ prouentus, q̃ nascetur prægnanti filius masculus, & similia. Ad primum igitur argumentum iam suprà responsum est, illic neq; condẽnari contractum societatis, neq; assecurationis, sed mutuationem: quæ cùm gratis fieri debeat, fit tamen cũ pacto alicuius obligationis. Vt si quis pecuniam nauiganti mutuet tali pacto ut secum assecurationis contractum faciat: præterquàm q̃, ut suprà diximus, forsan non erat tunc assecuratio necessaria, uel quanuis esset, tamen nauigator maluisset periculum ipse subire, quàm pretio redimere. Ad secundum uerò iam responsum est, q̃ pro periculo quod ille subijt, alia potest mercedem suscipere. Atque adeò ad postremum uerbum, ubi diximus quòd qui non habet unde id soluere possit, quod assecurat, neque pretium ualet percipere.

Ad primum argum.

Ad secundum argum.

QVAESTIO OCTAVA, DE CAMBIO IN GENERE.

ARTICVLVS I.

Vtrùm ars Campsoria sit licita.

CAMBIORVM disputatio ad usuræ tractatum attinet. Est enim materia hæc ut cognitu maximè necessaria, ita tum per seipsam abstrusissima, tum etiam mercatorum nouis quotidianisq; inuentis intricatissima, ac subinde doctorum opinionibus plurimum offuscata. Quamobrem complurium sum postulationibus improbè interpellatus, ut pus uenenumque huius pestis aperirem, quæ in dies magis ac magis in rempublicam grassatur. Curabo ergo pro ea quæ mihi suppetit ingenij facultate, id tentare. Deus nobis quod ueritas habet suggerat. Igitur in ingressu de arte primùm campsoria sciscitamur, an sit licita? Arguitur enim à parte negatiua: Ars campsoria, numularia est: nempe numorum commutatrix, & auctrix: hanc autem Arist. 1. Politi. cap. 6. & 7. ueluti contra naturam sit, condemnat: utpotè q̃ in numis commutandis nullum insit naturale cõmodum: sicuti in commutandis cibis, uestimentis, atq; alijs rebus ad uitam necessarijs. Accedit secundo, q̃ finis huius artis, ut superiori libro dicebamus, est diuitiarum conquisitio, quæ in infinitum procedit: cùm tamen temporalia desideria modum habere debeãt: qua idcirco de caussa est reipublicæ pestifera, ut experientia ipsa testatur. Quare & Christus numulariorum mensas euertit. Tertio per hoc claret, ut suprà dicebamus, esse contra naturam, q̃ per hanc artem maximè fit, ut sterilis pecunia fructuosior fit, quàm terra ipsa: & inde campsores odium contrahunt apud homines. Atq; inde præterea, q̃ ferè homines sunt sedentarij: nempe qui otiosi uiuunt, & tamen plus lucri corradunt, quàm alij æstuosi labore manuum suarum insudantes: eò præcipuè, q̃ pecuniã suam nulli subijciunt periculo: sicuti in alijs he negotiationibus. In contrarium tamen facit, q̃ quodammodo hęc ars usui est reipublicæ ad cãbiendas traducẽdasq; monetas.

Primum argum. a parte negatiua.
Aristot.

Argum. 2.

Argum. 3

Primum omnium nomen cambium Latinum est. Nam cambire, idem est quod rem unam pro alia commutare. Sed est cum Arist. loco citato, ut superiori libro partim adnotauimus, nunc emunctiùs recolendum, tres permutationum formas temporum curriculo ordine successisse. Cœperunt enim homines res ipsas primùm cambire: putà uineam pro domo, uinum pro frumento, uestem pro calceo, &c. Quæ quidem cambitio syncerităti naturæ est à suis primordijs natiua: sed tamen propterea minimè sufficiẽs, quòd nequa res possunt aut in diuersa loca omnes asportari ut cambiantur, neq; in longa seruari tempora. Et ideo successit secundũ cambiũ: nempe numus inuentus est qui rerũ esset pretium, cumq; rebus ipsis cambiretur. Atq; modus hic cambiendi proximè ad primum accedit, illiq; omnino deseruit. Quare hoc porrò ad uitæ sufficientiã satis erat. At uerò inuento numo humana sagacitas per auaritiam excicata, tertiam cambiorũ progeniẽ peperit: ut uidelicet numũ pro numo cõmutaret. Quæ quidẽ cõmutatio inde primũ ortũ traxit, q̃ auream pretiosioremq; monetã necesse erat cum minutioribus cambire. Deinde uerò, quia in una regione aurum numerosiori argento æstimabatur quàm in alia, & negotiatores idẽ aurũ pluris illic pendebãt, q̃ in alia emerent, atq; inde postea industria humana artificiosius eandem artem locupletauit. Hac ergo ratione nomen generale cambij, q̃ ò rerum cõmutatione origĩnẽ duxerat, tandẽ crebrescẽte usu ad pecuniarũ cõmutationem, q̃ minùs est naturalis, accõmodatum est. Quare cambiũ non est idem, quod ars ipsa numularia, seu pecuniaria. Nam ars industriam negotiandi significat; cambium uerò ipsam eius commutandi actionem. Sunt autem, qui intelligere aliter non ualentes cãbij nomen, quàm si inter res fiat diuersas, aiunt propriè cambiũ non posse intelligi nisi inter monetas aut diuersi metalli, aut diuersi signi. Hac autem conditione ratio cambij nullatenus eget: immo in cambio ratione loci, ut infrà patebit, idẽ propriè numi pro diuersitate loci cambiuntur. His ergo præhabitis ad quæstionem forsan alicui uidebitur propter rationes factas negatiuè simpliciter respondendum, scilicet, huiusmodi artem non esse licitam: plerique tamen contra respondent, non solùm licitam esse, uerùm & utilẽ. Crẽdiderim tamen tali esse conclusione respondendum; Ars campsoria quam numulariam Aristote. appellat, si per se nudè secundùm sonum uocis existimetur, in malum sonat; non tamen sic habet penitus intrinsecam malitiam, quin bono fine & circunstantijs fieri possit licita. Quatuor enim actionum genera libro tertio distinximus. Alia enim est genere suo bona, ut uirtutis opus: alia indifferens, ut ambulare: alia uero sic intrinsecè mala, ut nequaquam fieri queat licitè, ut mendacia. Quarta uerò est, quæ per se nudè considerata, in malum sonat: attamen non repugnat, quin modo fine aliquo & circunstantia fieri possit licitè, ut plura simul retinere sacerdotia. Atque hujus generis, si rem conijcio, est ars campsoria. Nomen enim numulariæ artis, ut Arist. loco citato docet, duo significatione sua præ se fert absurda. Primum ratione materiæ, q̃ præter peculiare primæuum usum, qui est, ut rerum sit pretium, cambiatur una pro alia. Secundo, ratione finis: quia scilicet eiusmodi commutatio non ad prouidentiam proximè necessariorum uitæ, sed propter lucrum fit: quod infinitam gignit appetendi sitim. Atq; adeò sic nudè considerata, malè sonat. Accedunt & eidem arti eadem etiam incommodorum periculorũq; genera, ac subinde fraudes atq; alia mala, quæ superiori libro quæst. 2. negotiatione ostendimus annecti: immo uerò hæc pluribus est delinquendi occasionibus exposita. Nam reliquæ negotiationum species, quæ in emptione & uenditione uersantur, plus habent naturalis commercij; cùm res illæ cambiantur ad uitam necessariæ, plusq; exigant industriæ, diligentiæ, ac laborum, pluribusque periculis capitale submittitur, quibus quidem rationibus honestantur, in hac uero arte nullum illorum inest. Præterea, maius habet illectamentum ad expiscandum aliena bona: porro cùm prodigi homines qui suis uolunt uoluptatibus inseruire, paratam à campsoribus habent uiam breui suas substantias decoquendi. At quoniam huius artis uitia in libri decursu tractandi sunt, de his modo satis. At uero secunda conclusionis pars nihilominus sic probatur. Hæc eadem ipsa ars aliqua reipublicæ afferre potest emolumenta: ergo si illis uitijs expurgetur, in finemque referatur honestum, licita erit, atq; adeo utilis. Antecedens inde patet, quòd necessarium quandoque est ciuibus pretiosiorem monetam cum uilioribus commutare, ut in subsequentibus compertum fiet. Quòd autem ab illis maculis, qui-

Conclusio responsiua.

Probatio 2. conclusionis.

bus

bus fordet, elui possit, liquet; nam potest campsor non absque modo, at honestum optare lucrum. Sed neq; numismatum cõmutatio, quæ earum institutioni aduersari uidetur, est omnino eius naturæ contraria. Nam sicuti in alijs rebus, Arist. eodem 6. c. 1. Politi. duplicem dignouit usum: sic & in pecunia licet. *Arist.* Est enim calcei, uestisq; ac reliquorum utensilium duplex usus: unus primæuus, cuius gratia inuentus est; quemadmodum calcei usus est calceatio, & indumenti, indutio, atq; equi equitatio, &c. alter uero emptio & uenditio. Horum autẽ licet prior sit proprius, posterior tamen non est repugnans. Ordinatur enim uenditio calcei ad priorem usum. Pari ergo modo etsi numorum proprius usus & finis sit rerum æstimatio, ac pro illis cõmutatio, nihilominus eorum inuicẽ cambiũ non est oĩno absurdũ, si eatenus permittatur, quatenus est Reipublicæ necessarium. In summa, si quod in huiusmodi cãbio subesset periculum mutui, id maximẽ ex parte campsoris; nam ab altero qui pecuniam in alterum locum traijcere optas, id non timetur: plurimũm tamen, immo semper campsor priùs recipit pecuniam quàm reddat, ubi omnis abstergitur effigies mutui. Et per hæc responsio clarescit argumenti in capite quęstionis obiecti.

ARTICVLVS II.

Vtrùm plures sint cambiorum species.

De cambio in communi, qui titulus est præsentis quęstionis, secundò explorare restat cambiorum species. Arguitur enim non esse plures. *Primum argumentum.* Nam cambium nihil aliud sonat, quàm rerum permutatio, propterea autem quòd materia, hoc est, res quæ commutantur, diuersæ sint speciei, actiones ipsæ non uariant species. Eadem enim artis species est, uestem uel ex serico uel ex pãno facere. *Argum. 2.* Secundo: Neque propterea rursus uariantur, quòd cambium fiat ratione loci uel ratione temporis, uel ratione monetæ; quandoquidem in his omnibus eadem cambitur moneta. In contrarium autem est receptissimus, non modo vulgarium, uerùm & scholarium usus, discernentium diuersas cambiorum species.

Ad quęstionem quinque conclusionibus respondetur. *Prima conclusio.* Prima: Si res ipsæ quatenus res sunt, existimentur, cambium non est genus plurium specierum. Conclusionem hanc profectò argumentum mndò factum satis ostendebat. Eadem enim est actio cambire uinum pro oleo, & aurum pro domo: & argentum pro auro, aut pro alio metallo: siue signata sint numismata, siue rudis metalli massa. Actiones enim non ex materia, sed ex obiecto speciem mutant. Eadem enim est statuaria ars, siue in ligno sculptio fiat, siue in lapide. Atque in moribus eadem est species furti auri & uestium. Quare, ut diximus, furtum species specialissima est differens à rapina sola ratione inuoluntarij, quæ est in obiecto: quia unum fit per fraudem, & aliud per uim. Immo uerò neque quantum ad rationem iustitiæ aut iniustitiæ, mutatur species. Nam ut in tribus cambiorum generibus superioris articuli exemplum ponamus, eadem est ratio iustitię & iniustitię, cambire uinum pro oleo, & pecuniam pro frumento, atq; aureum numum pro argenteo. Nam æqualitas in his omnibus seruata eandem habet rationem commutatiuæ iustitiæ: inæqualitas uerò, eandem rationẽ iniustitiæ. Quapropter physicè loquendo non sunt diuersa cambiorum genera, neque diuersæ species: sed dicuntur Latinè diuersa genera propter diuersas materias: & pręterea propter diuersam accommodationem ad ciuilem usum. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio: Si moneta, nõ ut naturalis res, sed quatenus numisma est, atque adeò legale rerum pretium existimetur, commutatio rerum pro pecunia, contractus est specie ciuiliter differens à cambio primi aut tertij generis. Cuius utique rationem superiori libro assignauimus. Nam commutatio hæc peculiariter est contractus emptionis & uenditionis: ut habetur l. 2. de contrahenda emptione. eò quòd illic distinguitur pretium à re: cùm in cambijs ceterorum generum inuicem res una sit alterius pretij. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio: Cambium tertij generis, quæ actio est numulariæ artis, species est etiam ciuiliter atque in genere morum distincta à cambio primi generis; nam illic non est nisi simplex rerum commutatio æqualis ualoris ad uitæ prouidentiam, & sufficientiam naturaliter instituta; hic autem non res naturales, sed legales numi, idq; non ad uictum neque uestitum, sed ad lucrum. Quare nescio an propria species sit negotiationis: quoniam negotiatio est rem emere, ut reuendas: quod non sonat in malum. hic autem, ut diximus, non est propria emptio, ubi pretiũ à re distinguatur; dicitur nihilominus negotiatio, quia est numorũ permutatio gratia meri lucri. Ex his fit cambium, de quo præsens initur tractatus, à reliquis contractibus ratione distare; *Differentia cambij a ceteris contractibus.* iam enim monstratum est non esse emptionem. Neque uerò est locatio aut commodatio, cùm hic dominium transferatur, quod non fit in illis. Sed neq; est mutuatio; quia non trãsfertur dominium simpliciter, hoc est ut sors simplex restituatur; sed cum lucro, & fœnore, aut pretio. *Quarta conclusio.* Quarta conclusio; Cambiorum, de quibus loquimur, complures nominantur species; quæ quidem siue re uera sint species, ut philosophi, seu naturales, seu morales de speciebus loquuntur, siue uulgari negotiatorum forensiumque usu, perparui ad præsens negotium refert. Igitur quoniam in genere moris prima consideratio in id fertur, quod est æquum aut iniquum, prima impræsentiarum cambiorum diuisio, est in reale & siccũ. *Prima diuisio cambij.* Via enim repetias horum nominum rationes apud auctores explicatas. Et tamen reale, quod à re dicitur, idem est, quod cambium in re, hoc est legitima commutandi ratione factum; *Cambium reale.* seu ratione diuersarum monetarum, seu ratione loci, seu aliud sit quodcunque legitimum, uelut in processu patebit. Siccum autem idem est, quod cambium, quod in re non est cambium, sed fictum & usuræ palliatum; *Cambium siccum.* quod idem è regione reali apponitur. Et dicitur siccum, id est sterile, & humore carens ad fructificandum; non quòd campsori non inde lucri fiat accessio: sed quòd, ut superiori libro diximus, contra rerum naturam pecunia pariat. Dicitur etiam siccum, quia merum est, ac nudum, fœnebreque mutuum; quod nihil habet legitimi contractus. Quapropter hæc duo cambiorum genera, licet in eadem uersentur naturali materia, putà in pecunia; tamen in genere morum contraria prorsus diametralique linea specie differunt; sicuti iustum & iniustum. Sub utroque ergo istorum membrorum multæ subsecantur species, siue modos dixeris cambiorum. *Quinta conclusio.* Sit ergo quinta conclusio; Omnes cambiorum formæ & modi, ut tam illicita, quàm licita comprehendamus, ad tria capita commodè reducuntur; quorum aliqua manifestam habent iniustitiam, alia uerò manifestam iustitiam. Sed alia sunt quæ in dubium reuocari possunt. Cambiũ enim monetæ non nisi propter aliquam diuersitatem fit, uidelicet aut ipsorum numorum, aut locorum, aut temporum. Non enim alia uarietas inuenitur, quàm in substantia, uel in loco, uel in tempore. At uerò quoniam monetæ diuersitas bifariã caussa esse potest cambij; scilicet aut quia ad usum humanum pretiosiores cum uilioribus cambiuntur; uel quia re uera una uẽditur pro alia ratione auctioris estimationis ob loci aut temporis diuersitatem, ad quatuor capita reducamus cambiorum genera. Iã enim deinceps nihil philosophicè disputabimus, siue genera sint, siue species, siue modi; sed more latino promiscuè his nominibus utemur. *Cambium minutum.* Primum ergo cambiorum genus est, quod minutum uocant; hoc est dum aurea moneta pro argentea uel ærea cõmutatur, uel ediuersò. Id enim nomen sumpsit, quòd minutiores numi pro pretiosioribus, aut ediuersò, commutantur. *Cambium per literas.* Secundum genus est ratione loci; ut dum qui alibi pecunia indiget, quam hic habet, hic numerat, ut sibi alibi consignetur. Et hoc solet appellari cambium per literas, ad differentiam superioris, quod potest dici manuale. Illud nanque præsenti utrinque pecunia fit manu numerata. In hoc autem qui

pecuniam

pecuniam recipit, literas tradit, quarum fide alibi solutio fiat. Atque hæc duo genera si nihil doli admisceatur realia sunt, ac subinde plane iusta. Tertium genus est ratione temporis; ut si quis pecuniam nunc recipiat quam certa die ratione expectati temporis cum fœnore restituat. Et hoc est cambium manifestè siccum, ac proinde iniquum, de quo libro præcedenti abundè dictū est. Illæ ergo duæ radices disputationem cambiorum ineuntibus ob oculos primùm omnium præfigendæ sunt, ad discernendum inter iustitiam & iniustitiam cambiorum. Vbi enim ratione præcisè loci cambium fit, hoc est ea duntaxat ratione, ut pecunia transmittatur, cambium reale est & legitimum. Vbi autē aliqua se ingesserit ratio expectati temporis, siccum est & usurarium. Solet etiam distingui cambium purum ab impuro: purumque nonnulli appellant cambium minutum, cui nullum aliud admiscetur; cambium uerò impurum, ubi aliud commiscetur, uel ratione temporis; ac subinde fatentur cambiū esse posse impurum, sed nihilominus legitimum. At uero quoniam impurum in malum sonat, significantiùs dicetur purum omne cambium reale siue minutum, siue ratione loci; impurum autem cui aliquid iniustitiæ permiscetur, uel ratione temporis, uel quauis alia iniqua. Quartum uero cambij genus est ratione monetæ; non inquam, quòd minutatim cambiantur, sed quia re uera pecunia unius loci pro pecunia alterius cambitur diuersis utriusq; loci æstimatis pretijs. Et in his genere cābiis potissimùm uersatur cambiorum disputatio; quippe quę, cùm in usu potissimū mercatoribus sint & campsoribus, quàm plurimos parturiunt scopulos, humanas conscientias cruentantes: atque adeo tum confessarios perplexos tenent, tum etiam Doctores & obscuros reddūt, & uarios, ut uidere est apud Caietanum. in singulari cābiorum opusculo, & apud Syluest uerbo, usura. 4. & apud alios multos. Vtinam nō idem nobis inuratur character. D. n. Tho. de hac re nihil ex professo scripsit. Nam tractatus ille usuræ, ut suprà diximus opusculo 73. nullum præ se fert specimen S. Tho. ac multò minùs c. 23. ubi de cābijs breuis fit sermo Ad argumentum ergo principale in fronte quæstionis positum, prima conclusio respondit.

Pulchrum documentum ad discernendam iustitiam aut iniustitiam cambiorum.

Cambium purum. Cambium impurum.

Caietanus. Syluester.

QVAESTIO NONA, DE CAMBIO MINVTO.

ARTICVLVS VNICVS.

Vtrùm minutum cambium sit licitum.

QVAMVIS minutum cambium obiter assertum sit licitum, restat nihilominus, ut à clarioribus & certioribus auspicemur, id suis rationibus patefacere. Arguitur enim non esse licitum. Numismata ad hoc publico signo cuduntur, ut sint iustum legitimumque rerū pretium; illud autem pretium quod legitimum, hoc est, lege positum est, ut superiori libro monstrauimus, in indiuisibili consistit. Si ergo exempli gratia, ducatus undecim regalibus lege æstimatur, non potest cum maiori argento commutari. Secundò, si id liceret, sequeretur cuique priuatæ personæ licitum esse, atque adeò in emptionibus & uenditionibus cuicunque ementi liceret; eò quod pretium in antea moneta soluit, uiliùs emere. Et vice uersa, si venditor dum recepto auro refundit, quod superest pretij, minutiori, atque ad vsum magis accommodata moneta, posset perinde atque campsor aliquid pretij recipere; consequens autem concessum uiam panderet ad euertendam pecuniarum æstimationem. In contrarium autem est receptus usus, qui neutro foro, aut exteriori scilicet, aut interiori condemnatur.

Primum argum.

Argum. 2.

Ad intelligentiam non modo quæstionis præsentis, uerùm & omnium subsequentium, animaduertendū est, pecuniam cùm in metallo cudatur, duplici ratione in pretio haberi: scilicet & tanquam res & tanquā signatum numisma. Propterea enim quòd sigillum publicū impressū habet, ualor metalli non mutatur. Sed & illud uelut signū alijs mensuris ac ponderibus publica auctoritate insculptum, quòd sit testimonium ualoris monetæ. Quo fit, ut si aliqua prouincia plus auro abundat, quàm argento, aurum illic minore argento æstimatur, quàm in alia, quæ ditior esset argenti, quàm auri. Et idem est de cupro & ære. Tanta enim posset esse raritas auri & argenti, tantaque copia aliorum metallorum, ut illorum æstimatione multò pluris penderetur aurum & argentum, quàm in alia regione, quę copia auri afflueret aut argenti. Ac qui eadem hæc ratio in cudendo numo habetur: æstimatur enim apud nos ducatus undecim regalibus argenteis propterea quòd secundùm copiā quæ apud nos est utriusque metalli, illa est legitima æstimatio. Et in Italia æstimatur duodecim Carlinis, atq; alibi maioris aut minoris. Quo fit, ut licet moneta non esset signata, idem pondus haberetur pro pretio rerum. Immo ut Aristot. loco citato ait, priusquàm signaretur, pondere æstimabatur: sed respublica illo signo testatur metalli ualorem. Duobus ergo modis licet cambire unam monetam pro alia: uno scilicet, si consideretur sub ratione metalli; atque altero sub ratione monetæ. Quapropter tribus conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prima est; Cambire diuersas monetas secundùm metalli naturam, etiam si parum aliquid supra ualorem signati numismatis recipiatur, nullum habet specimen mali. Vt si qui auro indiget uel ad deaurandum, uel ad medicamen aliquod conficiendum, uel ad ornamentum, uel ad alios usus, ad quos natiuum habet iuuamentum, potest quis ei ducatum optimi auri ultra ualorem, quo ceu nomisma æstimatur, uendere; dummodo augmentum illud non sit nisi exiguum. Conclusio est Syluestri, uerbo, usura, quarta §. tertio. & Caietanus in suo opusculo. & apparet manifesta; quia sicut tunc posset ille rude aurum egenti uendere, sic & illud quod est signatum. Haud tamen desunt, qui non ita gratis conclusionem fateantur; quorum est Ioannes Metinensis qui in suo cambiorum tractatu eam non recipit. Cuius argumentum est, quòd Rex dum monetam cudit, æstimat auri ualorem quo ad omnes eius usus, ueluti dum sua Pragmatica pretium taxat frumento; ergo sicut post talem legem non licet neque obolo pluris frumentum uendere, ita neq; signatum aurum. Respondetur tamen non taxari monetam nisi sub ratione pretij; quanuis etiā habeatur ratio ualoris metalli. & ideo nihil obstat quo minus aliquantulo pretio cambium fiat auri cum argento, propter metalli cōmoditates. Immo esse potest tam pulchra moneta, ut ceu gemma æstimetur. Quare non est simile de frumento, quod non habet aliam naturam, aut usum quàm frumenti. Secunda conclusio; Licitum perinde est numismata, qua ratione numismata sunt cambire, nonnullo ab alterutra parte concesso alteri pretio. Hoc patet in cambio minuto, quod suprà manuense nuncupabamus nimirum dum numularius, aut aurum dat pro minuto argento, aut uice uersa. Hoc inde probatur, quòd hoc genus cambij legi nullatenus aduersatur de numismatum æstimatione; æstimatio enim illa non est nisi quatenus sunt rerum pretia; minutum autem cambium ob id permittitur, quòd illic nulla est emptio aut uenditio, sed commutatio ad usum humanum utilis. Est enim pauper, qui minutim pecunias expendit, pro quibus ideo aurum exhibet, ut sibi ad sumptus familiares usui sint, & fortè est diues, qui argento ad fabrefacienda uasa opus habet. Et uice uersa, est alius, cui transportare expedit grandem pecuniam; uel cuius fert animus thesaurum recondere; qui ideo ne tanto sit sibi oneri magnum pondus uel argenti uel ęris cum exiguo auri commutat. Cùm ergo ad istos usus seruitiū sit & obsequium reipublicæ, uarias habere paratas monetas, quæ sine sumptu & labore congeri nequeunt, seruariq; & exhiberi, porrò est persona publica, qui huic muneri suas impendit operas,

Fundamentum.

Aristo.

Duplex consideratio numismatis. Prima conclusio.

Syluest. Caietan.

Argumentum Metinensis.

Solutio.

Secunda conclusio.

Probatur conclusio.

ras, iustum percipere pretium. Quin uero non solum ob illos usus, sed habes forsan monetas uetustate excesas, quæ uix signum repræsentant, neque facile à mercatoribus recipiuntur, quare ut illas cum alijs integris commutes, æquum est ut auctarium pretium soluas. Debet autem pretium tum tenue esse, tum etiam usu receptum, ut uia fraudibus occludatur. *Caietanus.* Caietanus autem in illo suo tractatu hanc facultatem solis camporibus concedit, propterea quòd publici sunt reipublicæ ministri, quare ait inter priuatas personas non esse licitum. Non autem uideo cur non etiam priuatim liceat. Nam si genere suo cambitio illa æstimabilis est pecunia, cur non licebit cuicunque? Quòd si non esset pretio æstimabilis, profectò nec liceret campsoribus, nam ut infrà apertiùs monstrandum est, antequàm sumptus & labores sint digni pretio, pensanda res est ex obiecto, licita'ue sit an non. Hoc tamen est uerum, quòd si ego debeo duodecim regalia, non possum propterea quòd aurum soluam, uno ducato satisfacere, & idem est in pretijs, tametsi qui liberè sine ui & fraude rem suam uendit, nihil obstat quo minus sua sponte minoris uendat aureo pretio, quàm argenteo, uel æneo. Et tunc alter iustè potest oblato puro & optimo auro minoris emere. Hactenus de hoc genus cambio secundum legem naturæ. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio. Potest respublica & princeps eiusmodi minuta cambia inter personas priuatas interdicere. Quod consultissimè lege cautum iamdudum est in Hispania, tum ad obuiandum iniustitiæ, quæ ex pretij cremento statim obrepit, tum præsertim ad inhibendum, ne aurea moneta in extera regna transportetur, quod re uera absque graui reipublicæ detrimento non fit. Quapropter eiusmodi lex si recipiatur, obligat in conscientia sub reatu peccati mortalis, & qui monetam auream cambiret pro alia supra legalem æstimationem signati auri, fieret restitutioni obnoxius. *Ad primum argum.* Ad primum igitur argumentum iam responsum est, quòd quamuis in cambio minuto nummi tanquam moneta cambiantur, non tamen ut rerum pretia, sed ad alios usus, qui ad emptiones ipsas & ad uenditiones ordinantur. *Ad secundum argum.* Ad secundum pariter responsum est, hoc genus cambij priuatis etiam personis esse licitum, dummodò in emptionibus, & uenditionibus fraudibus non aperiatur aditus. Nec uero sit ciuili lege interdictum.

QVAESTIO DECIMA, DE CAMBIO RATIONE LOCI ET RATIONE TEMPORIS.

ARTICVLVS I.

Vtrùm cambium ratione loci sit licitum.

ASSERTVM quidem iam est cambium ratione loci nihil præ se ferre iniustitiæ, sed tamen, ut id pressius examinetur, arguitur de more à parte negatiua. *Primum argum.* In omni commutatione requiritur æqualitas iustitiæ; monetæ autem suum habent aut natiuum aut signatum ualorem: ergo ubicunque existat debent ad æqualitatem commutari: atque adeo ratione loci non potest pretium recipi. *Argum. 2.* Secundò arguitur: In eiusmodi cambijs ratio latet mutui: recipit nanque unus dominium pecuniæ in uno loco, ut eandem restituat in alio, sicuti recipitur in uno tempore ut restituatur in altero; ratione autem temporis nihil licet recipere: ergo neque ratione loci. In contrarium autem est, quòd hoc cambium seruit traducendis pecunijs ab uno in alterum locum, quod reipublicæ usui est.

Duplex sensus quæstionis. Titulus quæstionis huius duos sensus auribus exhibet. Vnus est, utrum cùm eadem moneta in diuersis locis inæqualis ualore æstimatur, liceat illam hic numerare, ut eadem ubi plus ualet, restituatur: qui quidem sensus subsequenti disputationi reseruatur, nam in hoc intelligendo tota cambiorum machina posita est. Alter autem sensus est simplicior, utrum ratione transportationis transmissionisve monetæ ab uno in alterum locum, æquum sit pretium recipere. quod suprà diximus appellari cambium per literas, ad quem omnia affirmatione respondemus. *Conclusio responsiua.* Licitum inquam est ratione huiusmodi transmissionis pretium recipere. *Probatio conclusionis.* Conclusio est plana: quoniam sicuti merces aliaque rerum genera expedit sæpè ad diuersa loca transuehere, sic etiam expedit pecuniam traducere: tum ad alia transigenda negotia, tum præcipue ad coemendas merces quæ ab una in alteram prouinciam necessarium est asportari. Cùm ergo munus hoc necessarium sit, pecuniaque æstimabile, cuique licet mercedem inde percipere. *Secunda ratio.* Secundo arguitur: Si quidpiam iniquitatis res hæc haberet, maximè quia effigiem habet mutui, at re uera non est mutuum: quia qui hic pecuniam confert, ut alibi recipiat, non simpliciter transfert dominium, ut alio tempore restituatur, sed ut alio loco. Itaque temporis expectatio accidentaria est huic contractui: nempe quia non possunt innotescere literæ in alio loco, ut pecuniæ exhibeantur nisi in tempore. Tempus inquam quod genus hoc cambij non uitiat, atque adeo accidentarium existimatur, est illud, quod necessarium est ad transmittenda chirographa. Nam si longius interueniat, illud iam impurum redit cambium: hoc est, cum temporis expectatione commistum, ac subinde usuram redolens. Quapropter ad explanandam huiusmodi cambij legitimam rationem statui assolet tempus solutionis, protinus uisis perlectisque literis. Id quod in subsequentibus fusiùs elucebit. *Tertia ratio* Et probatur tertio eadem conclusio. Posset agaso & nauta ut transportaret pecuniam perinde pretium recipere: atque ob aliarum rerum uecturam, qui autem hic dat ut alibi recipiat, idem efficit: transfert enim pecuniam aliunde huc. Sicuti qui hic recipit, ut alibi reddat, transfert eam hinc illuc: ergo id potest pretio æstimari. Accedit, quòd pecuniarum traductio maximè ab uno regno in alterum multis subijcitur periculis, tam bellorum, quàm latronum, atque etiam submersionis, si mari & uentis committatur. Immo ob id quoque, quòd sæpissimè inhibitum est numeratam pecuniam à regno extrahi: quibus utique de caussis expedientissimum est, ut campsores existant, qui in diuersis prouincijs pecuniam habeant, aut fide polleant, & quod aiunt, credito, ut scilicet absque auri & æris transportatione pecuniam per literas transmittant. Quòd si id necessarium est, iustè subinde huic negotio stipendium constituitur: siue campsor hic tibi pecuniam numeret, quàm tu illi redditurus es Romę uel Brugis, siue tu illi id numeres, ut tibi aut Brugis reddat, aut Romæ. Nam priori modo transfert tibi pecuniam tuam aliunde huc: posteriori uero hinc alio. Vnde fit notum id, quòd suprà diximus, non esse de intrinseca natura cambij in diuersis fieri monetis. Nam hoc in eisdem fieri potest. *Dubitatio.* At licet conclusio certissimæ ueritatis appareat, dubitas forte utrùm si ei qui Metinæ, quod exempli gratia dicamus, pecuniam alteri numerat, ut Romæ aut Brugis recipiat, expedit illuc suas asportare pecunias. Itaque pretium ipsi transmissori penderet, liceat pro eodem cambio pretium recipere. Apparet enim neutiquam licere, quia non modo nullum suscipit laborem neque periculum, uerum & rei suæ sibique consulit. *Responsio.* Respondetur nihilominus id esse licitum, quia numerando alteri pecunias Metinæ, numerandas sibi Brugis, transfert illi suas à Brugis Metinam. Itaque licet & Petro expediret suam pecuniam à Metina transmittere Brugas, Paulo uero suas inde afferre Metinam, uterque illorum, nempe qui ab altero præuenitur, potest ab ipso præueniente pretium recipere. *Probatio.* Probatur responsio hæc: Nam in his omnibus quæ de cambijs dicenda sunt, oculus semper habendus est ad obiectum ipsum contractus, nempe si res est, primùm quæ malitiam non inuoluat, mox quæ sit pretio æstimabilis: tunc enim uniuersim potest pro pretio fieri. *Primum corollarium.* Ex quo fit, labores, & reliqua omnia esse accidentia, quæ rei naturam quantum ad usuræ labem non uariant.

Accidentiarum inquam est, quòd cum labore aut sine labore, aut cum meo commodo aut incommodo uicibus meis fungar: siue pecuniam alibi numeratam habeam, siue tantùm fidem apud aliquem, qui pro me respondeat: duntamen id pro te faciam quod est æstimabile pecunia.

Secundum. Nam in his industria plurimum ua'et. Sequitur deinde non solum illis, si qui essent per Rempublicam ad hoc munus conscripti, uerum & quibuscunque priuatis cambium hoc iure naturæ permitti, nisi fortè ciuili lege esset interdictum.

Documentum. Hoc inde patet, quòd res ipsa genere suo est licita & pretio æstimabilis. Quin uerò nulli sunt per rempublicam ad hoc deputati, sed quibuscunque mercatoribus in usu est hoc modo cambire. Hoc autem ad rem maximè impræsentiarum pertinens, admonito opus est, quòd ubi pecuniæ transmissio re uera non fit, sed fingitur, usura est. Est, uerbi gratia, illustrium quispiam numis in Hispania egens: conuenit mercatorem qui sibi mutuato auro succurrat, renuit ille: offert tamen hic ut sibi in Flandria rependat. Arbitrantur ergo mercatores & campsores, quibus non est tanta suæ salutis cura (nam qui timoratæ sunt conscientiæ, non se huiusmodi imposturis contaminant) arbitrantur inquam huiusmodi contractus non esse illicitos. Aiunt enim, Ego qui hic pecuniam confero recepturus in Flandria, illam cogito inde huc isti traducere: cuius idcirco pretium recipio: cùm tamen re uera nobilis ille neque ullam habeat in Flandria pecuniam, neque huc eam somniet afferre, sed suæ hic prouidere necessitati. Aiunt tamen campsores nihil sua referre, neque illis studium incumbere, an alij pecuniam habeant necne. Attamen nullo prorsus fuco incrustare possunt cambia ista, quin sint manifestè usuraria. Quoniam fundamentum iustitiæ huius contractus, de quo in præsentia tractamus, non est aliud, quàm quòd re uera fiat pecuniæ transmissio. aliàs apertum est mutuum, atque adeo quidquid ultra sortem percipitur, extorquetur ratione temporis. Alius autem clypeus, quo se protegunt, eo est iniquior, quo putant illo figmento omniscientem Deum fallere. Petunt enim ab illis, qui pecuniam recipiunt, literas in Flandriam, qui quidem eas exhibent, diriguntque ad eos ipsos ministros eorundem campsorum, ac si illi pecuniam ipsorum nobilium haberent: qui quidem ministri tanquàm eorum factores posteà remittunt Metinam sub nouo fœnore. cùm tamen re uera eiusmodi confictæ missiones ac remissiones non nisi expectando tempori inseruiant, ac perinde exaugendo fœnori ad exaggerandam debitorum substantiam. Et re uera si hæc non esset usura, licet etiam quibuscunque priuatis qui nullam exercent negotiationem, neque alibi pecuniam habent eodem quoque modo contrahere. Nolo tibi mutuare, sed tamen numerabo tibi hic, ut tu mihi renumeres in Flandria tali pretio. Satis ergo homines ducant hominum illusores esse, ne sint etiam Dei. Adde, quòd pecuniæ transmissio esse debet non ad quencunque proximum locum, ut si à Metina ad alteram Metinam uel Toletum fingatur transmitti. Nam traductio quæ fit intra regnum, non est pretio digna, sed expectati temporis palliatio. De quo inferius latius.

Ad primum argum. Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd in hoc genus cambio nullatenus iustitiæ æquitas uiolatur: redditur nanque pecunia eadem uel æqualis receptæ, sed pretium insuper traductionis.

Ad secundum arg. Ad secundum uero iam responsum est, non esse prorsus mutuum: immo maiorem habet depositionis formam. Collocat enim iste pecuniam suam hic apud istum, ut eam usque ad alium locum deferat.

ARTICVLVS II.

Vtrùm ratione temporis licitum sit cambij pretium.

Primum argum. Negatiua responsio huius quæstionis satis est superiori libro demonstrata. Attamen non modo quia in præsentia dicendorum fundamentum est, uerum quia multi aliter sentire uidentur, operæpretium fuit, hic rursum in disputationem repetere. Arguitur ergo à parte affirmatiua. Dictum est superiori libro, licere pro mutuandi obligatione mercedem recipere: nam alia obligatio est æstimabilis pecunia: cambium autem ratione temporis nihil aliud est, quàm quoddam genus mutui, quod apparet emolumentum afferre mercatoribus ipsis: atque adeo recipere pro illo publico munere, licitum est, pretium.

Argum. 2. Accedit, quòd multos labores campsores insumunt, expensasque faciunt: & supra hæc omnia lucrum etiam eis cessat, quod ex illa pecunia mercaturam exercendo possent conquirere; horum ergo caussa posse uidentur, habita ratione temporis, quo sua carent pecunia, aliquid percipere. In contrarium autem est definitio naturalis iuris, quam superiori libro monstrauimus: nempe aliquid pro usu pecuniæ ultra eius substantiam recipere, usuram esse.

Conclusio responsiua. Responsio, ut modo dicebam, non potest non esse omnibus receptissima ad partem negatiuam. Quare unica hic sufficiat conclusio: Cambium ratione temporis nequiquam potest esse licitum: quippe quod manifestam habet rationem mutui: cuius ideo pretium apertam habet usuræ iniquitatem. Quapropter demirandum est, doctores aliàs non infimi nominis huiusmodi cambia non reprobare, propter rationes, quas inter arguendum huc attulimus, uidelicet propter labores, & sumptus, & lucrum cessans. Enimuero ut labores & sumptus in aliquam functionem impensi mercedi digni existimentur, perspiciendum priùs est, an functio ipsa & negotium genere suo, & obiecto iustitiæ munus sit: nam aliàs neque labores neque sumptus ulla digni sunt retributione, immo supplicio. Alioqui uniuersos usurarios haberemus excusatos. Ecquis enim illorum est, qui in sua exercenda arte labores non collocet & sumptus? Quin uero latrones ipsi publici non ne improbas latrocinijs exercendis operas nauant? Igitur campsores, cùm mutuum indispensabili iure naturæ & diuino reprobetur, si ratione temporis ex mutuo aliquid percipiunt, nullos labores aut sumptus sibi prætexere possunt, quorum de caussa mercedem recipiant. Sed aiunt artem esse reipublicæ necessariam, ob idque esse licitam.

Ad secundum arg. Ecce aliam fallaciam: priùs enim ex natura rei perpendendum est, an negotiatio licita sit, quàm asseratur esse necessaria: nam quod natura sua non licet, ad nullum iustum finem esse potest necessarium, peruersa ergo illatio est, dum per hoc quòd res ab aliquibus iudicetur necessaria, infertur esse licitam. Sed obtendiculo, quod de lucro cessante adhibent, multo minus eorum ualet usuras fucare. Nam in primis si quod in superiori libro non absque magna probabilitate disputauimus, ueritatem habet, qui sua sponte, hoc est absque ui, & fraude suam à sua industria alienat pecuniam, non potest ante moram solutionis de lucro cessante pacisci. At uero ut in sententiam contrariæ opinionis subscribamus, tamen in campsoribus nulla fingi potest caussa lucri cessantis. Vniuersis enim in confesso est, nemini licere lucrum cessans exigere, nisi qui expositam habet negotiationi pecuniam, à qua negotiatione alterius rogatu illam euellit. Campsores autem nulli alij negotiationi habent pecuniam expositam, sed illi potiùs eam biendi muneri mancipatam: à nulla ergo licita negotiatione impediuntur, Nam etsi dicant se posse alia negotiandi forma lucrum conficere, omnes doctores, lucri cessantis patroni consentienter reclamabunt. Aiunt quippe illam potentiam non satis esse ad petendum lucrum cessans, sed requiri, quòd sit iam pecunia negotiationi destinata.

Scrupulus. Sed ais. Non solum campsores qui arti duntaxat numulariæ suam dedicarunt pecuniam, uerùm etiam alij mercatores licitis mercaturis uacantes, cambia faciunt, illi ergo possunt rationem habere lucri cessantis.

Solutio. Respondetur neque illis prorsus licere. Eiusmodi nanque mercatores suam pecuniam minimè cambiunt alibi percipiendam, nisi illam, quæ postquam suas emerunt merces, sibi superest. Quin uero sunt qui destinatam habent pecuniam mercaturis, atque aliâ ineundis cambijs. Adde, quòd idem etiam mercator, qui alteri Metinæ pecuniam numerat,

numerat, recipiendam in Flandria, ab altero etiam recipiat ibidem soluendam, prout sibi uidetur ex re sua esse. Cùm igitur cambia hæc, negotiatio per se sint, secundum nullam opinionem ulla potest haberi ratio lucri cessantis. Atqui hoc est, quod lectorem obsecro attente hic præ foribus perspectum habeat, ut legitime cambiorum disputationem ingrediamur. Per hæc ergo, argumenta suprà facta diluta restant.

QVAESTIO VNDECIMA, DE PRETIO SOLVENDI NVMERATA PECVNIA.

ARTICVLVS VNICVS.

Vtrùm campsori liceat, ut pecuniam in suo cambio consignatam in numerato soluat, mercedem aliquam recipere.

POST hæc sequitur, ut receptissimam consuetudinem examinemus, qua campsori permittitur, quo pecuniam numeret, pretium aliquod recipere. Est enim à parte negatiua argumentum, quòd numerare pecuniam, officium est proprium debitoris. Nihil enim aliud apparet pecuniam numerare, quàm illam soluere: ergo sicut nulli licet ob id quòd debitum soluit, aliquid recipere, ita neque id liceat ut debitam pecuniam numeret. Idque adeò inde confirmatur quòd certè præter campsores nemini aliorum ciuium id liceret tanquam pretium recipere, qui enim ciuis alteri æs aliquod deberet, quantumuis ingentis summæ, nihil exigere posset pro numeranda pecunia. Cum enim numerat, rei suæ consulit. Nam si non vult numerare, id creditori confidat. In contrarium est, quòd lege principum id permittitur.

Primum argum. — *Confirmatio.*

Postquam fundamenta superioribus quæstionibus præstituimus, quibus machina disputationis huius subnititur, campum barathrumque cambiorum ingredientibus pernecessarium est radices eorum & uenas aperire. Nam præter negotiatores rari sumus, etiam inter scholasticos, qui facta ipsa intelligamus. Quamobrem non possumus circa ius ipsum non hallucinari. Igitur animaduertendum initio est, primam radicem artis nummulariæ excogitandæ eam fuisse, quòd proceres mercatores, qui amplo ære negotiantur, non possint pecuniam aut in bursa ad nundinas deferre, aut in arca habere præsentem. Esset enim onus & impedimentum maximum eam ad tam diuersa, distinctaque loca euehere: sed omnia chirographis transigunt. Obidque introducti sunt campsores, qui eiusmodi chirographis responderent, nempe in quorum cambio mercatores pecuniam consignent. Secundo notandum, quòd huiusmodi chirographorum solutiones minimè, nisi in nundinis, fieri consuescunt, atque adeo in illis quæ ratione eiusmodi solutionum sunt illustres: in quibus scilicet stata sunt solutionibus tempora, ut infrà patebit. Quamobrem mercator qui ante nundinas merces emit illis tunc temporibus soluendas, præsente pecunia soluere censetur. Exempli gratia. Dum negotiator merces emit, quarum pretium chirographo suo apud campsorem consignat proximis nundinis soluendum, non existimatur credito emere, sed præsenti pecunia. At rursus sciendum, quòd dum creditores, qui super fidem campsoris bona sua uendiderunt, chirographi ei repræsentant, bifariam illud recipiunt debitum. Vno modo, absente pecunia. Recognoscit inquam campsor chirographum, manetque obligatus soluere æs illud, cuicunque idem creditor suo rursus chirographo consignauerit. Atque isto modo omnia sunt chirographa, & quæ uocant credita. Si autem eiusmodi creditoribus opus est numerata pecunia, soluere tenentur campsori quinque in singula milliaria. Hoc ergo quærimus, an liceat? Sunt enim qui rationem huius iustitiæ eam esse cogitant, quòd pecuniam numerant. Sed re uera argumentum suprà obiectum, sententiam hanc uehementer impugnat. Nam cum debitoris intersit debita numerare, nihil pro illo labore ei licet percipere. Et ita Caietan. opusculo citato indubiè asserit. Sed & præter hoc argumentum existunt etiam alia manifesta, quòd pretium illud non recipiant pro negotio & labore numerandi, sed propterea quòd pecunia soluitur in numerato, quæ pluris æstimatur. Primùm, quòd profectò creditor mallet ipse numerare quàm illa quinque soluere. Secundo, quòd qui uice uersa campsori soluit, nil recipit ut numeret. Tertio, præcipuè quòd quando in nundinis inopia laboratur numeratæ pecuniæ, pretium ipsum numerandi augetur ut soluatur in numerato, adeo ut aliquando exhibeantur decem & fortè triginta in singula milliaria. Non ergo pretium penditur pro numeratione, sed re uera quia pluris æstimatur pecunia præsens. Neque satisfacere uidetur ratio, quòd id recipiatur tanquam stipendium custodiæ, eo quòd est pecuniarum custos. Nam si pecunia illa, sua est propria, sibi incumbit custodire.

Prima radix unde ars nummularia duxit ortum. — *Caietanus.*

His nihilominus non obstantibus, affirmatiua respondetur conclusione, eiusmodi scilicet pretium iure posse recipi, non quidem, ut reor, ob rationes illas iam modo refutatas: sed ob hoc, quod cum campsores sint ueluti mercatorum depositarij ac fideiussores, ob necessitatem iam modo explicatam, huius muneris & obsequij gratia constitutum illis censetur hoc genus stipendij, ut quoties pecuniam numerauerint, illa quinque in singula milliaria suscipiant. Ex hoc ergo fit, nihil eos posse ultra recipere, quàm quod lege illis permissum est. Nam eatenus censetur publicum stipendium, quatenus lege publica proborum consuetudine permittitur. At si propter inopiam numeratæ pecuniæ, aut ob aliam caussam plus recipiant, profectò usura est, quippe cum pro solutione illius, quod uerè debent, pretium extorquent. Nam postquàm mercatorum fideiussores instituuntur, tenentur illa lege soluere, uel à munere illo & officio recedant. Et per hoc argumentum in contrarium responsum censeto. Pretium enim illud non recipiunt quasi numeratores pecuniæ, quam simpliciter debent, sed quasi numeratores illius, quam ceu fideiussores debent, atque adeo tanquam publicum stipendium illius necessarij muneris. Quo fit, ut personis priuatis id non liceat. Habet autem prætereà istorum usus, ut fertur, quòd si mercatorum quispiam in cambio numeratam pecuniam deponat, campsor pro maiori illius gratia respondeat. Numeraui campsori decem millia: fidem habebo apud ipsum, & creditum pro duodecim, & forsan pro quindecim, quia campsori habere numeratam pecuniam bonum est lucrum. Neque uero quidquam uitij in hoc fœdere apparet. Nam fideiubere pro alio, æstimabile est pecunia, atque adeo campsor idem potest facere pro beneficio, quod ex tali suscipit deposito.

Conclusio responsiua. — *Deductio.* — *Ad primum argum.*

QVAESTIO DVODECIMA, DE NVMERORVM CAMBIO RATIONE DIVERSAE EORVM AESTIMATIONIS in diuersis locis aut temporibus.

ARTICVLVS I.

Vtrùm liceat pecuniam unius regionis pro pecunia alterius, ubi plus ualet, commutare.

QVO ad usitata cambiorum genera, nos insinuemus, quæritur, an licita sit cambitio pecuniarum diuersarum regionum, quæ sub eodem pondere & numero diuersi sunt ualoris? Et arguitur à parte affirmatiua. Qui tribuit duca-

Primum argum.

tum unum pro alio eiusdem auri eiusdemque ponderis, legitimum facit mutuum. Nam nihil sibi petit restitui, nisi id quod confert: ergo illud est licitum perinde ac si frumentum mutues eadem tibi mensura reddendum, etiam si tempore solutionis pluris ualeat.

Secundum arg. Secundo: Si ego tibi decem mutuo ducatos, quos mihi elapso anno restituas, quamuis tempore solutionis pretium ducati fuerit lege auctum, possum ex te eundem ducatorum numerum recipere: ergo pari modo si pluris in alio loco æstimetur aurum, possum percipere idem pondus. In contrarium est, quòd iustitia non fert, ut plus recipias quàm tradidisti, nisi sit pretium pro re aliqua licita: si ergo ducatum hic contuleris ualentem undecim regalia argentea, debitor non tenetur restituere ualentem duodecim.

In ingressu statim materiæ cambiorum quæ super commutatione monetarum fundantur, ratione diuersi ualoris, in quibus tota uersatur cambiorum ambiguitas, adnotandum in primis est, non esse commiscendas diuersas *Sensus quæstionis.* cambiendi rationes. Modò enim non disputamus, utrum pro translatione pecuniæ ad alium locum fas sit pretium exigere? id enim iam constitutum est: sed tantùm quærimus, utrum illa ratione seclusa liceat cambire monetam hic minus ualentem cum eadem pluris alibi æstimata? Secundò notandum est, quatuor modis contingere posse, unam monetam plus in uno loco aut in uno tempore (ut de ambobus unà dicamus) quàm in alio ualere.

Primò ratione gradus auri uel argenti: nempe quòd in Anglia, uerbi gratia, purius est altiorisque gradus, aut in Lusitania quàm in Gallijs: sicuti reuera Anglicum argentum pretiosissimum est.

Secundo modo, quia rarius est aurum in una regione, quàm in alia, aut uice uersa argentum, uel aliud metallum quo nummi cuduntur, abundantius.

Tertio modo, quia princeps dum reipublicæ expedit, pretium auget eiusdem monetæ; quare uno tempore plus æstimatur, quàm in alio.

Quarto modo, quia pecuniæ in toto genere maior est copia in uno loco, quàm in alio, atque adeo illic minoris penditur, ubi autem maior est inopia, maioris æstimatur. De tribus prioribus modis præsenti articulo dicere adornamus, dicturi de quarto in subsequenti, ubi cambiorum natura potissimum est explicanda.

Prima conclusio Ad quæstionem ergo præsentem tribus conclusionibus respondetur. Prima, Cambire monetam minoris ualoris, hoc est inferioris gradus auri uel argenti, pro alia superioris nisi compensatione intercedente, est manifesta iniquitas. Hoc patet: Primùm, si in eadem fiat ciuitate: ut si coronas, quod deterius est aurum, pro auro ducatorum aut Castellanorum eiusdem ponderis, quod longè purius est, commutares. Nam perinde est ac si triticum, aut uinum, aut æs, aut cuprum pro alio cambires, quod esset ex natura sua melius. Idem ergo est, si Parisijs mille scuta Gallica aliquis numeraret, ut sibi in Hispania tot puri ducati rependerentur. Res est plana, si excessus est alicuius momenti. Nam cambire ducatum Hispanum pro Hungaro, quòd licet sit pretiosior, eodem apud nos argento æstimatur, nihil habet iniustitiæ.

Secunda conclusio. Secunda conclusio, Cambire monetam minoris ualoris ut idem prorsus pondus recipias, etiam cùm eius ualor lege auctus fuerit, iniquitatem præ se fert usurariam. Hanc conclusionem præcedenti libro quæstione prima constituimus, sed ut cunctas rationes diuersitatum monetarum simul componeremus, repetendam duximus. Et *Syluester.* intelligitur conclusio contra opinionem Syluestri in uerbo, usura. §. 14. siue actio illa præuisa fuerit, siue inopinata. Etenim dum decem tibi ducatos mutuo, quorum singuli undecim regalibus argenteis æstimantur, si postea lege publica constituantur ualere duodecim, non plura tibi debes argentea regalia, quàm centum ad decem. Atque adeo idem est, si in alia prouincia, ubi mihi soluturus es, cumulatior est æstimatio monetæ. Neque est simile, ut ibi dicebamus de moneta ac de alijs rebus. Nam dum frumenti ualor augetur, eadem prorsus res manet, quæ secundum naturam suam non habet, nisi unicum usum, & ideo quot modios tibi mutuaui, totidem mihi debes, etiam si plus ualeant, monetæ uero ualor cùm augetur, licet non mutet naturam metalli, mutat tamen naturam monetæ quatenus rerum mensura est, ac si faneca nostra, quæ duodecim modiolis expletur, augeretur ut tredecim caperet, tunc enim si mutuaui tibi illam dum duodecim tantùm capiebat, non debes mihi nisi aliam eiusdem quantitatis. Illic satis, ut arbitror, conclusionem confirmauimus.

Tertia conclusio. Tertia conclusio, Cambire monetam in una prouincia, ut eadem in alia rependatur ubi propter raritatem metalli pluris æstimatur, quàm ubi fuit numerata, iure non licet, sed est usura. Exempli gratia, Ducatus aureus apud nos ualet regalia undecim argentea, & apud Italos Carlinos tredecim, qui sunt regalia nostra, uel faciamus disputationis gratia rem sic esse in more, neutiquam licet hic centum numerare ducatos, siue mutuo siue cambio, soluendos Romæ æstimatione tredecim Carlinorum, nisi forsan crementum illud in pretium cederet traducendi pecuniam, de illo quippe nil modo loquimur. Res est liquida, quoniam perinde est, ac si pro mille hic ac centum regalibus quæ huic confers, uelles Romæ recipere mille ducenta. Dixerim, si Carlinus eiusdem sit prorsus ualoris apud illos, cuius est apud nos regale, nam forsan non est eiusdem ualoris. Et ideo idem est fortè recipere duodecim Carlinos, quod undecim regalia. Qua fortè ratione liceret cambire ducatum ualentem in Hispania tercentum septuagintaquinque dupondia, ut redderentur in Gallia quadringenta quadraginta Turonuli. Nam Turonus Galliæ non est tanti ualoris, quàm dupondium Hispaniæ. Contra hanc nihilominus conclusionem existunt duo argumenta, quibus uia ad subsequentia minimè obscurè panditur. Prius est, Posset quis in Si- *Primum argum.* cilia, uerbi gratia, centum modios tritici mutuare, restituendos sub eadem mensura in Hispania, ubi pluris æstimatur frumentum: ergo eadem lege potest centum mutuare ducatos soluendos ubi plus ualent. Secundo ar- *Secundum argum.* guitur. Potest quis deferre suam auream monetam à regione, ubi minus æstimatur, ad illam ubi pluris habetur, atque illic eodem modo cambire, quo pretio illic currit, sicuti potest merces minoris emere in una regione, & pluris uendere in alia: ergo eadem ratione possum centum ducatos alicui in Hispania mutuare, restituendos ubi auctioris sunt ualoris.

Ad primum argum. Ad prius argumentum istorum distinguitur antecedens, potest namque contractus ille frumenti & rationem habere mutui, & rationem cambij, quorum differentia est, quòd mutuum fit ratione temporis, quo expectatur solutio, eo quòd qui ab altero mutuatur, re caret in præsenti, cambium uero non nisi ratione loci. Petrus reuera habet frumentum in Sicilia, Paulus in Hispania; fit inter eos cambium unius pro alio. igitur ubi mutuum est, si non scitur quanti ualiturum in Hispania sit tempore solutionis, licitus est contractus. Si autem fieret mutuatio ea lege ut quando carius in Hispania ueniret, tunc restitueretur, iniquum esset atque usurarium, ut superiori lib. dictum est. Cambium ergo duarum rerum in diuersis existentium locis, siue grana sint, siue quæcunque aliæ res, neutiquam fieri licet si pluris in uno loco quàm in altero æstimentur. Claret enim tunc iniquitas iniustitiæ. Et pari modo censendum de pecuniarum cambio. *Ad secundum arg.* Ad posterius denique argumentum conceditur, cuique liberum esse ex natura rei, nisi ciuili lege sit interdictum, pecuniam suam ad locum alium transportare ubi maioris æstimatur, & illam illic currente loci æstimatione distrahere. Et pariter quisque alteri potest aurum suum concredere, quod quidem sibi alibi reddat. Nam hoc non habet rationem cambij, quandoquidem in mutuo, & quodammodo, ut dictum est, in cambio transfertur dominium, & ideo non potest recipi nisi res eiusdem ualoris. *Corollarium* Ex his fit consequens quòd cum in nundinis inter mercatores, ut infrà narraturi fusius sumus, scutum cremento sæpè ualoris ac decremento uarietur,

uarietur, cauendæ sunt usuræ quæ in mutuis hac ratione delitescunt. Si quis uerbi gratia, ut aliarum nationum sermone loquamur, centum alteri ducatos mutuet, pretio ciuili foro in urbe currente, ubi uerbi gratia, ducatus uiginti octo grossis æstimatur, ut restituantur pretio in nundinis Lugdunensibus, mercatoribus taxato, ubi pene certum est ducatum ualiturum grossos triginta, usura est manifesta: siue mutuatio in auro fiat, siue in argento. Nam in singula scuta recepturus est tunc mutuator duos grossos ultra sortem. Et uice uersa si in nundinis quis mutuet mille ducenta argentea regalia, numeret ea tamen in aureis ducatis æstimatione duodecim argenteorum regalium: quo pretio inter mercatores currunt: itaque non annumerat nisi ducentos ducatos. Eo tamen pacto, ut mille ducenta regalia recipiat ubi usu forensi ducatus non æstimatur nisi undecim argenteis, usuram committit. Nam cum non dederit nisi centum ducatos, uult suprà recipere centum regalia. Et est notandum in hoc latere fallaciam, quòd dum inter mercatores ducati aut scuti ualor crescit aut decrescit, non est propter raritatem auri, de quo tertia nostra conclusio loquebatur: immo eius numerus in foro semper habet suam argenti, & æris æstimationem: atque adeo inter mercatores qui dederit unum aureum, non recipiet nisi, uerbi gratia, undecim argentea regalia: sed singuot illa scutorum ac ducatorum nomina quæ maiori minoriue pretio æstimant. Et ideo qui mutuat aureum scutum æstimatum nundinarum pretio, maiori illud argento æstimat dum mutuat, quàm dum illud recipit. Mercatores nanque nullam habent auri rationem aut argenti: ut statim clarius patebit.

Ad primum argum. Atque hinc colligitur responsio primi argumenti in fronte quæstionis obiecti. Dum enim decem ducatos mutuas siue in auro siue in argento, nihil amplius tibi debetur quàm pecunia eiusdem ualoris. *Ad secundum arg.* Ac perinde secundi argumenti antecedens, conclusione secunda ostensum est falsum. Non enim possum crescente ualore aureæ monetę nisi illum recipere quo dum mutuaui uel cambiui æstimabatur.

ARTICVLVS II.

Vtrùm licitum sit monetarum cambium, quæ in diuersis locis propter copiam & inopiam totius generis monetæ inæqualis sunt ualoris.

Restat hic de quarto modo uariati monetarum ualoris disputare. Fac, uerbi gratia, in Flandria modo propter bella quæ illic geruntur, aut Romæ, multo esse strictiorem inopiam numeratæ pecuniæ quàm in Hispania: qua ratione pluris illic æstimatur ducatus quàm apud nos, utrum liceat hac ratione pro scutis quæ illic numerantur, plus in Hispania recipere. *Argumentũ partis negatiuæ.* Apparet nanque in proximo articulo definitam esse quæstionem ad partem negatiuam. Sanè cum tertia conclusione negatum sit licere cambire monetam auream ubi minus ualet restituendam ubi pluris propter raritatem auri æstimatur. Eadem enim ratione non licebit maiorem pecuniam recipere, ubi propter pecuniarum copiam minoris æstimatur, quàm illic ubi pecunia fuerat collata. In contrarium est, quia rerum copia pretium earum minuit: qua ratione licet pro uno modio frumenti ubi duplo pluris æstimatur duos suscipere ubi duplo minoris uenditur. Sic ergo erit in monetis:

Mercatorum praxis. Peruentum nobis tandem ad locum est ubi cambiorum natura quæ mercatoribus in usu habentur, explicanda est, Quam profectò, si ego non fallor, nusquàm hactenus apud auctores intellectam legerim. An uerò scopum ego tetigerim, alij iudices sunto. Igitur postea quæ in superioribus iacta sunt fundamenta, mercatorum modo praxis ante oculos constituenda illis est qui eiusmodi cambiorum mores deprehendere cupiunt. Dictum enim est, chirographorum solutiones quibus mercatores sua transigunt negotia in nundinis statis temporibus celebrari: quæ quidem solutiones ac si tunc fierent præsenti pecunia quando res uenduntur ita reputantur. Subijciamus ergo in nostratibus exempla quæ illis similima sunt, quæ in alijs prouincijs, siue Venetijs, siue Genuæ, siue Lugduni, siue Londini usu fiunt. Sunt ergo apud nostrates quaternæ statæ nundinæ: quibus sub eodem numero aliæ respondent in Flandria. Primæ celebrantur Campensis Metinæ sub mensem Maium: ubi campsorum mensę ad soluendum sternuntur, uel, suo idiomate, cambia aperiuntur, quintadecima Iulij, durantque solutiones usque ad decimam Augusti. His respondent aliæ in Flandria sub mensem Septembrem, ubi cambia solutionibus faciendis panduntur decima Nouembris, durantque solutiones toto illo mense. Secundæ nundinæ fiunt Metinæ Riui Sicci: ubi cambia incipiunt decimaquinta Septembris, finiuntur autem decima Octobris. His respondent aliæ in Flandria, quæ celebrantur sub Natalem Domini: in quibus cambia incipiunt decima Februarij, durantque per totum mensem. Tertiæ fiunt apud nos eadem Metina Campensi sub mensem Octobrem, cuius cambia durant à mense Decembri usque ad initium Ianuarij. Cui respondent in Flandria nundinæ Resurrectionis: in quibus cambia incipiunt decima Maij, durantque toto mense. Quartæ nundinæ fiunt apud nos in Villalun, quarum cambia fiunt Quadragesima dimidiata usque ad Pascha: quibus respondent in Flandria nundinæ Iunij, quarum cambia durant ferè toto mense Augusti. Igitur cambiorum praxis est hæc, ut tres menses post receptam pecuniam Metinæ, restituatur in Flandria. Nam campsor qui in nundinis Maij Metinæ in initio Augusti pecuniam numerat, recepturus est in Flandria nundinis Septembris, ubi solutiones, ut diximus, fiunt toto mense Nouembri. Et qui Metinæ Riui Sicci pecuniam annumerat in initio Octobris, eandem recipit in Flandria in nundinis Natiuitatis, puta mense Februarij. Ex simili analogia de alijs censendum. Aiunt enim illam temporis intercapedinem necessariam esse ut chirographa possint illuc commodè peruenire, & parari pecunia. His circa practicam intellectis, ecce cambiorum punctum. Quando in Flandria uel propter bella, uel alia quacunque de caussa numerorum penuria laboratur, ille qui hinc illuc suam uult inter mercatores transmittere, pretium pendit: qui autem uice uersa pecuniam in Flandria numerat, Metinæ sibi restituendam, non modo nihil pendit, uerùm & plus lucratur, quàm ille pendit, qui in Hispania numerat ut in Flandria recipiat. Exempli gratia: Nunc temporis quo propter continua bella Cæsar pluribus indiget apud Flandriam talentis, raritas est pecuniæ illic maxima. Itaque minor pecunia tanti habetur quanti apud nos maior. Sicuti ubi caritas esset tritici, unus modius tanti uęniret, quanti alibi duo. Quæstione enim sequenti articulo primo, narraturi sumus caussas augendi cambiorum pretia. Hac ergo de caussa mercator qui Metinæ alteri quadringentos ac decem denariolos nostros, quos dupondia appellamus, Itali quattrinos, Galli turonos, non plures in Flandria recipit quàm trecentos sexaginta. Itaque pro transmissione perdit quinquaginta: quamuis, ut suprà diximus, non iactura, sed lucrum est. Qui autem econuersò in Flandria numerat trecentos, recipit in Hispania trecentos septuagintaquinque. Itaque plus lucratur in remittenda huc pecunia quam penderat, dum hinc illam illuc transmiserat. Simile fermè nunc contingit inter Hispaniam, & Romam; ubi angustior est solito pecuniæ inopia. Per hæc ergo, ut obiter adnotemus, patet eiusmodi cambia non esse à Doctoribus intellecta: ac proinde in diuersas sententias dissident. *Caietanus* Caietanus namque in suo illo opusculo, capitulo septimo fundamentum huius cambij illud excogitat, quòd pecunia loco absens minoris habetur quàm si esset loco præsens: & eidem applaudit Syluester uerb. usura. quarto. *Syluester.* Nam quę loco, inquiunt, distat, pluribus est subiecta periculis: quocirca potest minor quæ tutior est, iustè pro maiori cambiri

quæ minus est tuta. Et quidem si re uera hæc existerent pericula, inficias non irem. Fassi enim suprà sumus, æs alienum, quod ille debet, à quo uel propter paupericm uel propter fidei tennitatem non est recuperatu facile, minoris uendi posse, quàm sit eius quantitas: neque merces insanis undis commissæ tanti emerentur, quàm si essent in portu.

Refutatur præma sententia.

Attamen inter mercatores nulla sunt, aut uia olla huiusmodi pericula. Nam illi qui Metinæ recipit apud Flandriam soluturo, tanta habetur fides, quàm si pecuniam haberet in Hispania. Quare hanc illis licentiam facere est plus illis indulgere quàm ipsi petunt. Adde, quòd si hęc esset horum cambiorum basis, tunc ille qui modo Metinæ pecuniam numerat, recepturus in Flandria, minoris deberet illam Flandrensem emere: hoc est, auctior illi deberet in Flandria restitui: cùm tamen in multo minus illic recipiat. Alij ergo arbitrantur rationem, qua huius cambij iustitia fundatur, eam esse, quòd aurum pluris penditur in Flandria. Et ideo aiunt hoc non licere, nisi commutatio fiat diuersarum pecuniarum, scilicet argenteæ pro aurea, uel ęnea. At uero hoc iam supra diximus, merè gratis esse dictum. Nam cambia ratione loci non est fieri necessarium in diuersis monetis. De quo cambio superiori articulo tertia nostra conclusio loquebatur. Immo, ut proximè dicebamus, nulla inter mercatores auri uel argenti uel æris habetur ratio. Sed fac nullum esse aurum uel argentum præter ęneos eosdemque minutissimos denariolos. Ex his nanque qui modo Metinæ confert quadringentos decem, in Flandria recipit non nisi tercentum supra sexaginta. Et uice uersa, qui illic confert tercentum, hic recipit septuagintaquinque supra trecentos. Vnde cùm amplius sit lucrum, dum prius pecunia numeratur in Flandria reddenda in Hispania, quàm dispendium, si Metinæ numeretur, redhibenda Brugis, unum ex frugiferis negotijs est thesaurizare pecuniam apud Flandriam, hoc est illam à nobis illuc transmittere, in hunc potissimum usum, ut inde huc rursus remittatur. Fit enim lucri accessio tredecim dupondiorum in singulos ducatos: quamuis illud etiam quod dispendium facere uidetur quis plus Metinæ uidetur prius conferre, quàm post recipit in Flandria, re uera non est iactura, uerum etiam sæpè lucrum. Sed & hoc demum nosse oportet, quòd quanto exuberantior est Metinæ pecunia, tanto uilius cambitur: hoc est qui pecuniam numerat soluendam sibi in Flandria, auctius pendit pretium: quia rariores inueniuntur qui Metinæ egeant. Et quanto angustior, tanto minus pendit: quia plures sunt recipientes Metinæ ut consignent in Flandria.

Primum argum.

Quæstio ergo præsens est, utrum cambia hæc sint licita? Et præter argumentum in capite quæstionis factum, arguitur hoc modo: Si hoc cambium, reale esset ac licitum, id maximè, uel quia esset diminutum cambium, uel ratione loci, nempe quia pecunia ab uno in alterum traducitur, minuti autem nullum habet specimen. Haud enim illic pretiosior moneta cum uiliori cambitur: sed denarij pro denarijs. Neque uero totum eius fundamentum est ratione loci: nam tunc sicut pro translatione ab Hispania ubi copiosior est pecunia ad Flandriam pretium soluitur: ita & econuersò pro translatione solueretur quæ fit à Flandria in Hispaniam: quod tamen, ut in practica ostensum est, non fit, sed accedit lucrum. Adde, quòd qui in Flandria pecuniam confert quæ sibi in Hispania referatur, porrò id non facit, quia indiget huc suam transmittere pecuniam, quia forsan illam hinc transtulerat, sed propter lucrum.

Secundum argum.

Secundo arguitur: Genus hoc cambij manifestam oculis exhibet speciem usuræ. Nam qui Metinæ, uerbi gratia, pecuniam numerat, restituendam sibi in Flandria, dominium eius in illum transfert absolutum, quam perinde alter ibidem dispendit ac si simpliciter esset mutuum. Et (quod rem probabiliorem facit) ille qui recipit, non ob id uidetur facere, ut quam habet in Flandria, Metinam transferat: quia fortè nullam illic habet: sed quia Metinæ indiget: & quò expectetur solutio, fucatur illo colore quòd soluatur in Flandria. Accedit, quòd si quis alteri in Hispania re uera mutuaret pecuniam, quam mutuatarius in Flandria esset repensurus: quia ambo illuc fortè proficiscuntur, propterea quòd in aduerso loco esset soluenda, nihil de natura mutui amitteret.

Confirmatio

Et confirmatur hæc ratio. Vt cambium ratione loci sit licitum, nulla debet temporis mora de necessitate interuenire. Sed ego, uerbi gratia, habeo hic pecuniam præsentem, & tu Romæ etiam præsentem, admetior tibi hic, ut tu mihi Romę remetiaris. Itaque si possibile esset me hodie existere Romæ, hodie mihi illic rependeres: sed requiritur tempus, quia non potest nuntius illuc aduolare. Attamen in istis cambijs habetur ratio temporis. Si enim qui hodie recipit Metinæ, cras deberet soluere in Flandria, uel intra hebdomadam, si statis succussarijs equis nuntius euolaret, iste qui recipit, re uera uel non reciperet, uel non nisi uiliori pretio. Cùm ergo hoc uerum habeat, signum est expectationem trium mensium esse in caussam lucri huiusmodi cambiorum.

Tertium argum.

Pręterea, ex notabili superius posito elicitur etiánnum recens argumentum. Nam si secundum copiam aut inopiam pecuniæ quæ est in nundinis cambiorum pretia uariantur, indicium est eadem cambia rationem habere mutui. Et enim si mercatoribus, reliquis negotijs peractis amplior pecunia superest, facilius eam conferunt, plusque perdunt. si uero maior est penuria, difficilius conferunt, & cum maiori lucro. Quòd si negemus esse mutuum, illuc relabi uidebimur ut concedamus (quod quidam arbitrantur) uenditionem esse emptionemque pecuniæ: ita ut pecunia in Hispania ubi est maior copia, minori æstimetur pretio, similis autem in Flandria maiori. Quemadmodum oliuæ, quæ apud nos nascuntur, non autem illic. Et hac ratione pecunia, quæ est Metinæ, uenditur illius pretio, quæ est in Flandria, & ediuersò. Pecunia autem cum sit rerum pretium, non potest pretio alio diuendi.

Conclusio responsiua.

Hæc profectò dubiam rem faciunt. Immo apud illos qui eius tantùm superficiem aspiciunt, merito demonstrabunt iniquam. Nihilominus quantum pro captu meo conijcere possum, res aliter habet. Quare ad quæstionem hac conclusione respondetur: Licitum est pecuniam ab uno in alterum locum cambire, habito respectu copiæ, quæ est in uno, atque inopiæ, quæ in altero, ut scilicet pro maiori numerata, ubi est copia, minor recipiatur ubi est inopia: dummodo nulla pretereà temporis habeatur ratio quàm illius quod necessarium est ad traducenda chirographa (pro quo, ut infrà patebit, nec pretium augeri potest) omneque fraudis dolique genus absit. Enimuero nisi mea me coniectura fallit, hoc quantum conijcere possum, est cambiorum fundamentum, quæ hac nostra tempestate usu celebrantur.

Probatio conclusionis.

Probatio apud me conclusionis est hæc: Iustitiæ lex est, ut dati & accepti æqua sit æstimatio: quadringenti autem, uerbi gratia, denarioli ubi affluentior est pecunia non pluris habentur, quàm trecentum quinquaginta ubi pecuniæ penuria laboratur: ergo numerare illic quadringentos, ut tercentum quinquaginta hic recipias, non est iustitiæ uiolatio. Nec uice uersa dare hic tercentum quinquaginta, ut illic tibi quadringenti reddantur. Exemplum profertur in oleo, ut modo dicebamus, cuius copia est apud nos, aut in uino, quod à nobis illuc defertur. Non enim pluris apud nos habentur, immo minoris centum cadi quàm sexaginta aut septuaginta in Flandria, ergo sicut potest quis maiorem hic mensuram huiusmodi liquorum pro minori apud Flandriam soluenda cambire, ita fieri potest in pecunia. Et uice uersa, sicut potest quis pauciores Metinæ ulnas lini cambire pro pluribus soluendis in Flandria: quia lini apud nos maior est caritas, sic potest modo mercator apud Flandriam, minorem cambire pecuniam pro maiori in Hispania redhibenda.

Confirmatio

Et confirmatur præterea inde conclusio, quòd si quis uellet cambire simpliciter ratione loci nempe transmittere pecuniam suam ex Hispania Romam, sed tamen uel propter bella uel propter alia præsentissima pericula, nulla alia pateret uia, nisi cambiendo hanc pro illa, & Roma numorum angustia grauiter præmeretur, liceret minorem illic reddere, eo quod tanti haberur quanti hic aliquantulo maior. Nihil ergo in hoc cambio

iniquitatis

iniquitatis apparet. Quòd si hoc licitum est, nihil refert, an obiter quis illud faciat, & præter consuetudinem, an uero ex officio. Nam quòd natura sua iustum est, quisque potest consultò exercere. Contra hanc nihilominus conclusionem hoc se statim offert argumentum, à loco ad tempus. Sequeretur inquam eadem ratione, quòd liceret cuique modo in Flandria suo ciui numerare, uerbi gratia, decem Scuta, quorum singula æstimantur tercentum denariolis siue in auro siue in denarijs. quia nihil refert, hac lege ut quando esset affluentia pecuniæ quanta est in Hispania uel maior, reciperet pro singulis scutis tercentum septuagintaquinque denarios, quos modo recipit in Hispania. Nam si hoc licet propter copiam, quæ est in Hispania, cur non erit licitum quando tanta fuerit abundantia in Flandria?

Argumentũ contra conclusionem.

Solutio.

Respondetur, hanc quæ apparet, non esse similitudinem, quoniam transferre nunc dominium pecuniæ ut designato post tempore restituatur, non potest non esse mutuum, & ratione mutui nihil potest pretij extorqueri: sed quando habetur ratio diuersitatis, non temporis sed loci, nõ est mutuum, uerum cambitio duarum rerum præsentium, quarum ualor modo æqualis est. Ex his ergo facilè moderamina colliguntur ac temperamenta conclusionis, quibus est eius ueritas circumscribenda. Primum enim diximus, cauendum esse, ne ratio huc temporis obrepat, quæ indicium sit palliati mutui. Ad cuius utique rei notitiam, hanc censeo statuendam regulam. Non potest uirtute huiusmodi cambij aliud quidpiam recipi, quàm si duæ res in præsenti existentes cambirentur: hoc est, non potest, qui pecuniam in Flandria numerat, quantum est ex genere suo, plus in Hispania recipere, quàm si eodem puncto quo pecuniam illic confert, fieri posset ut eandem reciperet in Hispania. Exemplum esto: Si ille admetiens pecuniam in Flãdria, certus esset eadem die ministrum suum eandem recipere Metinæ, nempe quia per literas anteà & nuntios inter eos sic conuentum fuerat, & ratione assertæ conclusionis amplius recipit, quàm confert, tantundem prorsus ualoris, neque alium præterea obolum recipere potest, siue solutio facienda sit post mensem, siue post tres, siue post decem. Hanc inquam regulam constabiliendam hic quàm maximè necessarium arbitror. Nam si tam uera est, quàm re uera censeo, infallibilis est iustitiæ index huiusmodi cambiorum. Modificati autem sumus conclusionem, dicẽtes, quantum est de genere suo, quoniam non perinde in pecuniarum cambio censeri potest tempus illud præsens, quo æstimandus est ualor pecuniæ in alio absente loco, atque in alijs mercibus: ut articu. proximo declarabimus.

Moderamina posita cõclusionis.

Regula.

Porrò autem eius ueritas ex dictis fit compertissima. Fundamentum enim iustitiæ horum cambiorum atque adeo testimonium rationem mutui huic non abdi, est quod cambitur maior pecunia pro minori, aut uice uersa, quoniam in uno loco tanti æstimatur minor, quanti in altero maior, ergo ratio ualoris huiusmodi pecuniarum ad eundem temporis articulum referri debet, & perinde ac si res præsentes sint, earum cambium existimari, atque adeo nulla temporis ratio interuenire ualet, quæ pretium uel unius augeat uel alterius minuat. Et quoniam conclusionem similitudine aliarum rerum fulciuimus, earum exemplo in eius explicatione utamur. Licet quidem mihi existenti in Hispania, ubi frumentum pluris uenundatur, duos modios cambire pro tribus in Sicilia, quos scio eodem æstimari pretio, quo duos in Hispania. Hæc autem cambitio non est licita, nisi pro eodem tempore, nempe quia tu habes frumentum in Sicilia, & ego in Hispania. Quare ex illo puncto quo ego tibi in Hispania meum confero, id quod tu in Sicilia habebas, factum est meum. Nam si tu illic nullum habes modo frumentum, sed expectas habere, & quo te expectem, reddis mihi pro duobus tres, manifestum est usurarium mutuum. Ad propositum ergo, si ille qui recipit in Flandria reddit tibi post trimestra plus quàm redderet, si eadem die qua tu confers in Flandria redderet tibi in Hispania, manifestum est hoc non esse syncerum cambium rei pro re, sed auctarium illud ob id adhiberi, quòd illo tempore illum expectas dum pecuniam quam paratam non habet, conficiat, atque adeò ratione mutui quod illic contegitur.

Altera ratio pro conclusione.

Et per hoc patebit uitium illius rationis, quam sibi mercatores obtendunt. Fatentur namque unam caussam cur expectetur toto trimestri, esse, ut ille qui in uno loco recipit, parare possit, & fortè conficere pecuniam ad soluendum. Hoc inquam indicium est manifestum mutui. Nam ut simplex sit cambium, requiritur (ut crebrò repetiuius) utriusque rei existentia: atque adeo ut ille qui recipit, in promptu habeat pecuniam. Quare si in præsenti non habet, palàm fit, pro expectatione dum conquirat, augere cambij pretium. Sed ait mercator, chirographum non est nolucris, quæ possit subitò euolare: atque adeo tempus requiritur. Fatemur quidem, ut suprà fassi sumus. Attamen cum tempus illud non nisi illi necessitati inseruiat, ut cambium innotescat, ratione illius nihil pretij extorqueri potest. Et hoc est punctum, quod consideratissimè meditandum est. Si enim cambium est rei pro re, ad idem est reducendum punctum pro tempore ergo notificandi nihil recipi potest. Quare ubi diximus admittendum esse tempus necessariũ ad transmittenda chirographa, non eo pacto intelligendum est, ut haberi eius ratio possit ad recipiendum pretium, quia tunc profectò pro eiusdem temporis expectatione reciperetur: sed intelleximus illud necessarium tempus non esse, ut quidem arbitrantur, usuræ indicium.

Exploditur mercatorum cauillatio.

Sed ait rursus, qui partes mercatorum defensat. Si iste qui pecuniam alio transmittit, cursori eandem concrederet transferendam inducias illi temporis concederet, tunc pro tempore pretium solueret.

Obiectio.

Respondetur non unam solùm falla- ciam in argumento latere. Primum enim, qui sic arguit, immiscet diuersas simul cambiorum species, quod in præsentis quæstionis fronte cauendum admonuimus: nunc enim non disputamus de cambio ratione loci, hoc est, quod fit sola ratione transmittendi pecuniam qua alibi indiges: sed de commutatione pecuniæ unius loci pro pecunia alterius, propter copiæ inopięque uarietatem. Nam qui pecuniam dat in Flandria, recipiendam in Hispania, nihil dispendit, ut diximus, sed lucratur. Item, qui pecuniam concredit cursori, non trãsfert in ipsum dominium, ut fit in cambijs. Atque adeo nulla illic abdi potest ratio mutui. Et quod ad rem pertinet, pretium non illi constituitur pro tempore, sed pro labore: cambire ergo pecuniam, quæ est Metinæ, pro illa, quæ censetur esse in Flandria, non debet illa norma iudicari, quæ est mera translatio per cursorem, eo uel maximè, quòd pretia non conueniunt. Transportaret enim cursor ab Hispania in Flandriam quatuor millia ducatorum, pretio centum, & tamen qui prius recipit in Flandria, repensurus in Hispania, soluit quintam partem, & eo amplius, capitalis.

Solutio.

Sed arguat sic forsan contra campsorem quispiam. Dum bella uel obstacula alia impedimento sunt, ne pecunia transferri posset, multo auctius esse debet translationis pretium, ergo id ego possum supra illam rationem suscipere, qua una moneta cambitur pro alia.

Argumentũ.

Nam cum duarum cambiorum specierum per se utraque licita est, nulla est iniquitas, si altera alteri adhibeatur. Ad hoc respondetur, & est iudicio meo apprimè notanda responsio, quòd si cambium de quo impræsentiarum loquimur, licitum est, nempe ut pecunia unius loci pro pecunia alterius cambiatur, hęc, nihil bellis obstantibus, strata est paratissimaque uia traducendi monetam, & ideo iniquissimum est ad lucrum huiusmodi cambij pretium aliud insuper adhibere, ratione translationis de loco ad locum. Sed alterum eligendum est, uel si quidpiam pretij ratione secundi adhibeatur, id debet esse tenuissimum.

Responsio.

Ex quo fit, quòd cum inter mercatores non habeatur ratio nisi prioris cambij, scilicet commutationis monetæ si cambium fiat cum alio ciue, qui non est mercator neque negotiator, & præter hanc habeatur etiam noua ratio pretij propter translationem, iniquum esset. Crediderim ergo certissimam esse nostra conclusionem: uidelicet ex cambio de quo impræsentiarum agimus, nihil amplius posse recipi, quàm si eadem die in uno loco pareretur, & in alio reciperetur, uel peruile

Primum corollarium.

insuper

Secundum. insuper quidpiam. Ex quo fit tandem, ut in calce totius quæstionis hoc adnotemus, nondum patere differentiæ huius æquitatem: nempe quòd cum ille qui pecuniam Metinæ prius capit, reddit autem post in Flandria, non lucretur nisi quinquaginta: ille, qui econuersò eodem tempore inuariataque pecuniæ æstimatione prius confert in Flandria, recepturus in Hispania, lucretur septuagintaquinque. Enimuero quòd prius cambium licitum sit, id in caussa existit, quòd tercentum sexaginta, quæ iste qui Metinæ recipit, reddit in Flandria, tanti æstimantur quanti quadringentadecem, quæ receperat, & ediuersò. Igitur qui uice uersa tercentum sexaginta prius confert in Flandria, non est cur posteà recipiat Metinæ, nisi quadringentadecem: nam idem est ualor. Quare nihil referre deberet, quòd prius quis recipiat Metinæ, ut soluat in Flandria: &, quòd prius adnumeret in Flandria, ut postea recipiat Metinæ.

Restat igitur argumentis responsa subijcere, quatenus contra hanc nostram assertionem militare uidentur. *Ad primum argum.* Ad primum ergo in uertice quæstionis oppositum respondetur, diuersam esse rationem, quando pretium auri augetur uel minuitur æstimatione argenti aut æris, propter solius auri raritatem: & quando tota pecunia pluris minorisve æstimatur propter eius in genere copiam uel inopiam. Nam priori modo qui ducatum, uerbi gratia, confert in Hispania, non confert amplius quàm undecim argentea regalia. Si quidem idem est, in auro tribuat an in argento. Qui autem illud recipit Romæ, æstimatione Romana recipit illic regalia tredecim: non ob id quòd tredecim regalia non pluris illic habeantur, quàm undecim apud nos, sed quod aurum carius æstimatur. Sicut si frumentum ualens undecim, cambiret quis pro alio ualeore tredecim. Attamen quando maior est copia pecuniæ totius in genere in una prouincia, quàm in alia, non pluris æstimantur, ubi maior est copia pecuniæ tredecim regalia, quàm undecim in altera, ubi est penuria. Et ideo potest, uerbi gratia, dare quisque in Flādria undecim in quacunque moneta, siue aureos ducatos, siue argenteos, siue *Ad aliud.* æneos numeros recepturus tredecim in Hispania. Ad primum autem eorum, quæ proximè ante conclusionem adiecimus, iam satis responsum est, iustitiam huiusmodi cambij monetæ pro moneta non in eo fundari, quòd sit cambium, mutuum, uel merū ratione loci, id est, ut numi transferantur, sed propter differentiam ualoris in diuersis locis. Quare non inde uariatur contractus quòd fiat non ob necessitatem transferendi pecuniam, ad alia negotia quàm ratione lucri, sicuti in alijs mercibus accidit. *Ad secundum arg.* Ad secundum uerò negatur hoc esse mutuum, ut declaratum est, quia non fit sic hoc cambium, uel fieri non debet, ut ratione temporis aliquid petatur: sed est cambitio duarum præsentium pecuniarum. Quocirca ingenuè concedimus cum qui cambit, transferre in alterum dominium suæ pecuniæ: ut quo libuerit usu illam dispendat. Vnde tamen non fit consequens, ut quidam neoterici censent, esse mutuum: nam in cambio etiam transfertur dominium, ut dum merces quaslibet tuas cum alijs commutas. Neque refert, ut idem auctor cogitat, pecuniam redditum iri in *Ad tertium arg.* moneta diuersi metalli aut eiusdem. Ad aliud uerò quod illic adhibebam, nempe accidere nonnunquam quòd qui Metinæ recipit, nullas habet pecunias in Flandria, iam etiam dictum est in tali casu, si iste non est soluturus in Flandria, omnino esse palliatum mutuum: quia non cambitur res pro re, sed soluitur pretium pro inducijs ad re- *Ad quartū arg.* stituendum indultis. Ad aliud autem etiam respondetur, quòd recipere hic & soluere in Flandria, non tollit rationem mutui si fiat ratione temporis. Si autem fiat ratione diuersitatis ualoris, non est mutuum, sed cambium. Sed & ad confirmationem satis responsum est ubi eius conclusionem concessimus: nempe non licere plus recipere ra- *Ad quintum* tione huius cambij, quàm si eodem die quo in uno loco confertur pecunia, referretur in altero. Ad aliud uerò de *Ad postremum.* augmento & decremento cambiorum statim dicturi sumus articulo proximo. Ad ultimum denique negatur sub hoc cambiorum tegmine pecuniam emi aut uendi: quia neutra habet rationem pretij alterius, sed est mera rerum permutatio.

ARTICVLVS III.

Vtrum cambiorum pretia inter campsores uariari possint.

Subsequitur ut de uarietate cambiorum pretij quæramus, an sit licita. Arguitur nanque quòd inter mercatores nequeant eiusmodi pretia uariari. Nam cum pecunia non sit uendibilis, non potest eius pretium ceu reliquarum mercium aliquo modo mutari, nisi sola principis lege augentis minuentisve eius ualorem. In contrarium autem est celeberrimus cambiorum usus, qui reprobari hactenus non consueuit.

Quæstio hæc ad superioris claritudinem apprimè est explicatu necessaria. Cùm enim definitum sit monetas diuersorum locorum propter diuersam æstimationem iustè cambiri, operæ pretium est nosse utrum in nundinis uariari iustè possint inter mercatores pretia. Ad quam idcirco quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior: Accidere possunt caussæ quarum meritò seclusis fraudibus ac dolis possint cambiorum pretia uariari. Conclusio *Prima conclusio.* hæc ex superiori articulo non obscurè fit consequens. Enimuero si raritas non auri uel argenti, sed pecuniæ in ge- *Ratio conclusionis.* nere in caussa est ut aliquantulo minor tanti æstimetur, ac maior ubi pecunia abundat: consequens est ut si in nundinis, uerbi gratia, Metinen. uel quia rea pecuniam corrasit, aut propter aliam calamitatem cussi æris penuria laboratur, & nihilominus ad mercaturam aliasque negotiationes reipublicæ necessarias, operæpretium est ab Hispania in Flandriam, & uice uersa, pecuniam per cambia traducere, potest qui illam Metinæ adnumerat, meliori conditione recipere in Flandria, & uice uersa, si Metinæ abundantior est pecunia potest etiam qui ibi recipit, meliori conditione recipere. Atque hic modus usitatissimus est augmenti & decrementi cambiorum: nempe ut nulla habetur ratio auri uel argenti.

Caietan. autem in suo cambiorum opusculo aliud enar- *Caietanus.* rat crementi decrementique genus: nescio uerumne sit an fictum. Nempe dum negotiator Mediolani recipit cum pacto reddendi marchā auri Lugduni uiliori pretio quàm est ualitura: ut si, uerbi gratia, dicamus quod quis accipiat mille argentea regalia repensurus centum ducatos, qui re uera ualent mille centum regalia. Neque uero condemnat hoc cambium, immo arbitratur uenditionem esse auri minori pretio propter necessitatem: quia mauult ille iacturam centum argenteorum regalium facere quàm ab alia negotiatione cessare, qua plus lucrabitur. Ego uerò neque credo hoc genus cambij in usu haberi: neque si haberetur illud auderem approbare: quoniam (ut sæpe diximus) inter mercatores nullum est discrimen auri & argenti, neque augent ualorem scuti uel ducati ratione auri ut facit rex cum auri pretium lege exauget: sed utuntur nominibus illis, scuti uel ducati, ut suprà diximus. Et hoc fortè dicere uoluit Sylvester uerb. usura. 4. §. 6. ubi ait non *Syluester.* uti mercatores moneta ut uulgus. Præterea quando in usu uersaretur, profectò pro usura ducendum esset. Nam illa non est uenditio auri, sed restitutio mutui cum usura. Eius enim qui pecuniam prius dedit, nihil interest solutionem in auro recipere uel in alia moneta, dummodo auctiorem extorqueat dilationis gratia. Dixerim autem hoc esse licitum, fraudibus exclusis ac dolis, quæ profectò creberrimè inter augendas monetas inserpunt. Nam qui huiusmodi cambiorum lucris omnem posthabent religionem, perinde atque in alijs mercibus monopolia exercent. Confœderantur nanque duo aut tres qui omnem abradunt pecuniam. Recipiunt scilicet ab omnibus initio nundinarum pecuniam, soluendam partim in Flandria, partim Lugduni, aut Londini, aut Genuæ, &c. Atque adeò qui postea in eisdem nundinis cambijs indigent, nempe præsenti Metinæ pecunia cum alia non pateat Bursa nisi monopoli, co-

li, coguntur eo pretio recipere quo illis libuerit. Est nocentissima pestis, neque esset ullo modo ferenda. Verumtamen pręcipua dubitandi ratio de hac conclusione est circa caussas, quibus legitimè pretium cambiorum uariari potest. Et quidem quòd raritas atque abundantia pecuniæ legitimè censeri possit in caussa, copertissimum est, esseque debet constitutissimum. Penuria uero hæc atque affluentia, bina esse potest, nempe absoluta & respectiua. Absoluta inquam, ut suprà dictum est, si propter bella aut quosuis alios ingentes sumptus rex undique pecuniam colligeret, aut propter aliam calamitatem re uera angustior esset. Et econuersò si ob aliquam prosperitatem afflueret. Et de hac dubitari non potest quin sit caussa legitima. Alia uero est de qua meritissimo inter prudentes multum est hæsitandum. Videlicet utrum frequentia paucitasque indigentium, atque adeo petentium pecuniam in forma cambij, augeat & minuat cambiorum pretia. Et quidem Caietanus in illo suo Opusculo cap. 7. id nihil formidat asserere: cui & Metinensis quoque subscribit: de quo hoc obiter adnotauerim quòd secum gratis pugnare uidetur. Concedit enim secundum, accipientium numerum uariari cābiorum pretia, & nihilominus negat copiam aut inopiam pecuniarum legitimam posse æstimari caussam ut eadem cambiorum pretia uarientur: cum tamen ob id numerus accipientium pretia augeat aut minuat: quòd cum sint plures, pecunia reputatur angustior, respectu eorum: cum uero pluris, reputatur amplior, sicuti in alijs mercibus. Porrò ergo dubia est hæc caussa uariandi pretium. Primùm, quòd pecuniam cum alijs mercibus hac ratione conferre, non est adeo legitimum. Nam pecunia non est uendibilis, atque adeo neque uidetur pretio more aliarum mercium æstimanda. Secundo (quòd attenta consideratione speculandum est) si hanc campsoribus licentiam indulgeas, fraudibus aditum aperis. Nam solent bursas in nundinarum initio claudere, expectantes quo pretio cambia currant. Et dum prosperum uident forum, illam in cambia producunt; alioqui seruant. Et quamuis primo aspectu nulla se illic prodat iniquitas, eo quòd quisq; potest rem propriam suo arbitratu aut seruare aut distrahere, prout ex re sua fuerit: tamen si res oculatius inspiciatur, illa eadem caussa est eadem augendi cambiorum pretia. Nam propterea plures sunt qui cambia quærunt, quòd rarior est pecunia; est autem rarior, quia abscōdita est, immo illa ratione abscondita ut augeantur pretia. Et re uera si ad normam aliorum pretium, ut mercatores uolunt, uarianda est cambiorum ęstimatio, debent eidem subdi legi quæ solet à republica in alijs mercibus obseruari. Dum enim multi sunt qui horrea obserant unde annonæ caritas nascitur, compelluntur eadem aperire, & legitimo diuendere pretio: immo quamuis non compellerentur, peccatum esset, eo quòd cum res sint reipublicæ necessariæ, non possunt eorum domini communem iniuriam illo modo populum affligere. Si ergo mercatores ita fatentur cambia esse necessaria profectò suo se mucrone iugulare uidentur dum pecuniam abscondent, eo potissimum quòd uix fieri potest sine aliqua specie monopolij. Nam si inter illos non conueniret ut bursas obserarent, unus & fortè alter aperiret cambium. Profectò res est mihi non satis comperta, nihilominus in hanc partem mihi ipsi propendere uideor, quæ sit posterior conclusio. Vberior accipientium copia genere suo si calliditas omnis & uersutia caueatur, caussa esse potest augendi cambiorū pretia, sicuti & raritas caussa minuendi. Conclusio inde suadetur. Primùm, quòd cambire monetam unius loci pro moneta alterius, non solum licitum monstratum est, uerum & necessarium. Mox quòd numorum penuria unius regionis caussa est, ut minor tanti æstimatur quàm alibi maior: cum ergo auctior numerus recipientium cambia, caussa sit ut minor habeatur pecuniæ copia quàm dum rariores sunt, qui capiunt, colligitur ut hac etiam ratione augeri possit pretium. At uero adeo sunt multæ technæ ac doli, qui hac se statim ratione ad augenda pretia insinuabunt, ut non absque formidine & metu sit conclusio in usum admittenda. Est enim res, quæ non tam in scientia posita est, quàm in conscientia & prudentia, & ideo optimorum cuique iudicio deferendus est huiusmodi usus. Ad argumentum ergo quod in uertice quæstionis proposuimus, respondetur, quòd etsi pecunia non sit uendibilis, atque adeo neq; proprio pretio æstimabilis, ob id autem quòd est campsibilis & commutabilis, potest pluris minorisque æstimari, ut cum alia alterius loci commutetur. Ad aliud autem quod insuper de fraudibus adiecimus, nihil aliud respondere possumus, quàm quòd, ut dicebamus, cuique timoratæ conscientiæ iudicio relinquatur. Nam etsi condemnandum simpliciter non sit, ut quis pecuniam suam ueluti reliqua bona in tempus seruet, quo commodius ac magis è re distrahere possit, uix tamen, ut dictum est, absque fraude fieri potest.

Caussæ quibus legitimè augeri potest cambiorum pretium.

Caietanus.

Metinensis.

Postrema conclusio.

Probatio.

Ad primum argum.

Ad secundum arg.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm cambium ad incertam solutionis quantitatem sit licitum.

EX articulo proximo hic nascitur, utrum scilicet cambiri possit pecunia præsens ac certa pro futura, cuius ualor incertus sit? Vt si quis alteri centum ducatos numeret eo pacto, ut solutio fiat secundum æstimationem cambiorum proximarum nundinarum, aut Metinensium, aut Lugdunensium, aut Londinensium, parum enim refert. Et apparet inde non esse licitum, quòd iustitiæ bilances periculo exponuntur, aut quòd minus referatur, quàm collatum est, aut (quod multo frequentius usu uenit) plus. Nam alterutrum contingat, uiolabitur iustitia. In contrarium autem est, quòd cum liceat pecuniam ambiguo euentui committere, ut in ludo patet, & in sortibus, non est cur id non liceat in forma cambij.

Argumentū.

Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior, Si omnis fraus atque dolus procul absit, nullam per se habet rationem usuræ quòd aliquis Mediolani, uel Parisijs, uel alibi, pecuniam alteri conferat, nempe centum aut mille ducatos, siue in auro, siue in argento (iam enim sępe dictum est nihil referre) pretio cambiorum primarum nundinarum redhibendo. Confessio est etiam Caietani in suo cambiorum opusculo, ubi procul absit fraus, nempe primùm, quòd sit æquilibre dubium pluris minorisue ducatum æstimandum. Secundo quòd ille qui confert, non sit ille qui augendæ pecuniæ operam daturus est. Et ratio est plana, immo id licitum esse potest sub forma mutui. Est enim sicut depositio, quam uadiationem appellant, hoc est, expositio pecunię periculo futuri euentus, ut etiam diximus de assecuratione. Accipe hac lege centum, ut si cambiorum pretia aucta fuerint, solues mihi plus, sin uero, minus, uel æquale. Nam utraque pars eidem subest aleæ. Quin uero Caietanus in suo opusculo cap. 6. aliud quid addit, quòd nescio an tutò affirmari possit, satisque doceri, nempe bifariam hoc posse contingere. Vno modo, in incertum restitutionem relinquendo, ut hac nostra conclusione assertum est. Altero uero pacto, ut quod in dubio est, certa quantitate taxetur. Exempli gratia. Credo tibi ducatos nunc centum, ualentes argentea, uerbi gratia, regalia mille, de quibus tamen dubitatur, utrum in nundinis ualituri sint mille, an fortè mille ducentos. Potest, inquit, inter nos conuenire ut mihi referas mille centum, quod est medium illinc excessus supra capitale. Huius autem contractus ęquitatem profectò uidere mihi non uideor, immo citra dubium id minimè licere crediderim. Primùm enim asserta nostra conclusio uerum non habet, nisi eius moderamine temperata, nempe quòd sit ęquale dubium, monetam plus quàm modo ualituram aut minus, iuxta monitum capituli, In ciuitate. de usuris. Vt si nunc centum ducati ualent mille argentea, æquale sit dubium, ualorem ęstimandum in nundinis mille centum, aut nongentis, tunc enim æqualis est alea. Si autem certum est, quòd sint, uel quanti modo ualent, uel pluris pendendi, non autem minoris, ut casus habet Caietani, nequaquam

Prima conclusio.

Caietanus.

Caietanus.

profectò

Secundum. profectò licet. Nam illud cambium diximus habere rationem depositionis, aut quam uocant uadiationis aut ludi: in quibus debet euentus æqualiter in utranque pendere partem. Item casus hic secundus manifestum inuoluit mutuum cum lucro. Nam si cambium sit, non potest nisi res pro æquali cambiri: sicut si modo tibi frumentum mutuarem. Quare non est simile de alijs mercibus iuxta tenorem capitis Nauigaōti. quòd qui seruaturus est merces, potest illas pluris uendere, si tempore quo à possessore erant uendendæ, plus erant ualituræ: quoniam pecunia nequaquam uendi potest, sed cambiri. Quocirca si taxatur lucrum, mutuum est, quod usuræ formam induit. Veluti si modo tibi frumentum mutuarem, & quia creditur plus ualiturum, eo te uinculo obligarem, ut pro decem modijs undecim mihi restitueres. *Documentũ.* Ex his hoc colligamus documentum, quòd neque secundum tenorem nostræ secundæ conclusionis, licèt genere suo uera sit, tutum est huiusmodi cãbia ad incertam solutionem facere. Nam semper illic abditur anguis, eo quòd perquàm rarissimè, immo possumus dicere, nunquàm, dum hæc cambia fiunt, timetur minus pretium: sed semper certum est auctum iri. Neque fiunt nisi ad personandas usuras. Adit enim, qui indiget, mercatorem aut campsorem, à quo pecuniam mutuetur: ille autem non renuit nisi rependatur pretio, currenti posteà in nundinis, quia certus est lucri. *Ad argumenta facta.* Argumenti igitur in capite quæstionis obiecti conclusio conceditur: nempe secundum id quod ut plurimùm cõtingit, non esse cambium licitum: quia iustitia periculo exponitur: argumentum autem in contrarium id tantùm probat, quòd si contingere posset æquale dubium futuri pretij 10 minus, quàm ualet, dum fit cambium, ut in maius, licitum esset.

ARTICVLVS V.

Vtrùm cambium huiusmodi, quòd intercalatis ac prætermissis primis nundinis in alias subsequentes fit, sit licitum.

IN hoc tandem postremo articulo, concludere negotium restat totius campsorum practicæ, quod ut lucidiùs reseratur luculentiusque examinetur, arguitur, quòd liceat sic eiusmodi cambia celebrare, ut propereà quòd in tertias aut quartas nundinas fiant, pretium augeri possit. *Primum argumentum.* Etenim si hæc conditio cambium uitiaret, id præsertim, quod ratione dilatæ solutionis aliquid percipitur: hoc autem minimè accidit: ergo est licitum. Probatur posterior præmissa, quoniam id pretij, ut campsores sibi ostendunt, non recipitur ratione temporis, sed ob id, quòd cambia quæ in longius fiunt tempus, minus sunt cambienti fructuosa. Nam si quam tibi Metinæ numeraui pecuniam, nõ mihi in Flandria in tempore numeras, cohibeor id cum lucro huc opportunè remittere, atque adeò pro illa quàm facio iacturam, possum ex te amplius recipere lucri. *Secundum arg.* Secunda ratio auctioris exigendi pretij dum solutio prorogatur, est, ut aiunt, quòd cũ cambia laxiora sunt, hoc est plus temporis ad soluendum indulgetur, plures sunt qui illa recipiant, ubi autem sunt strictiora, multo sunt rariores: quo autem qui recipiant plures sunt, eo cambiorum pretia meritò augentur, sicuti in reliquis mercibus. *Tertium argum.* Tertia: Quia quo plus temporis collator cambij concedit debitori ad soluendum, minus ei negotium exhibet ad parandam alibi pecuniam quandoquidem maiori tempore facilius poterit parare. Ob idque non est iniqua accessio, quæ hac ratione ad pretium fit. In contrarium autem est, quòd in huiusmodi cambijs manifestè augetur pretium ratione temporis, quod indicium est usurariæ mutuationis.

In campsorum praxi inter probos, atque eos qui sunt circunspectæ uirtutis, nunquam malè audiunt cambium in quo, ut eorum sermone loquamur, nundinæ transiliuntur: hoc est proximis intercalatis ac prætermissis, solutio usque ad tertias uel quartas prorogatur. Nihilominus uerò inter eos, de quibusdam ambigitur, quas intercalare, & transilire necessarium ducunt: atque adeò existimant ratione illius dilati temporis augeri posse cambiorum pretia. Rememoranda ergo sunt nundinarum tempora, quas secundo retulimus articulo. *Fundamentum.* Diximus nanque à nundinis Maij Metinensibus, hoc est à fine Iunij, in usu esse cambiri ad Flandrenses Septembris, idest ad mensem Nouembrem intercalatis nundinis Iunij: quarum solutiones fiunt toto mense Augusti, ob id quòd cum solutiones Metinæ decima die eiusdem mensis absoluantur, nequeunt commodè chirographa eodem mense transmitti. Item in nundinis proximis Rui Sicci, quarum solutiones absoluuntur mense Octobris, non cambitur ad Flandras Septembris, quarum solutiones durant toto Nouembri, quia non satis existimatur tempus illud ad transmittenda chirographa: sed cambitur ad nundinas Natiuitatis, quarum solutiones fiũt in Februario. Ac denique à nundinis Octobris, quarum solutiones fiunt in Decembri, plurimum cambitur ad nundinas Resurrectionis, quæ Bergis celebrantur, quarumque solutiones fiunt in Maio. Et de hoc est maior dubitatio. Nam dimidiata quadragesima fiunt etiam in Flãdria cambiorum quædam solutiones: licet non fiũt nundinæ. In hoc igitur tempus appuret commodè mense Decembri cambiri potuisse. Prætexunt sibi tamen mercatores hanc excusationem, quòd tẽpus non est satis longum: tum præcipuè, quia non fiunt tunc nundinæ in quibus debitores æs possint ad soluendum conficere: & idcirco protelatur solutio usque ad mensem Maium. Aiunt ergo quòd cum trimestre tempus necessarium sit ad mittenda chirographa, nihil aliud quàm æquitas est ratione illius temporis pretium aliquod recipere, quod alteri indulgetur, ut commodiùs soluat. Et adhibent rationes quas proximè nos denarrauimus. Atque huic potissimùm opinioni ansam porrexit decretum quorundam Parisiensium, anno Domini 1517: *Parisiensium decretum.* quo ad tria mercatorum quæsita respondentes, eam in tertia responsione illis indulserunt licentiam, ut ratione temporis pretium possent recipere propter lucrum cessans, ac labores, & industrias. Atque adeo adiecerunt, quòd si intercalatis nundinis solutio in alias differatur, eo quo longius fuerit tempus plus recipi potest. Fuerunt Coryphæi illius negotij duo fratres Coronelli, ciues nostri aliàs profectò non pœnitendæ eruditionis, & famæ, sed tamen in hoc, ipsorum etiam mercatorum confessione, ab scopo, ut silua eorum auctoritate dixerim, tam de facto quàm subinde de iure, neque absque ulcere conscientiarum, mercatorum, aberrarunt. *Conclusio responsiua.* Ad quæstionem ergo hac respondetur conclusione, quæ profectò nulli qui rem attentè perspexerit, posse uidetur in dubium uenire. Non modo nullatenus licet ob nundinarum intercalationem & prætermissionem pretium recipere: immo si ex ipsa temporis conditione res perpendatur, neque propter illud tempus quod inter cambium interstat & proximas nundinas. Conclusio ex superioribus elicitur, quin uero articulo secundo est expressè demonstrata, sed maioris tum elucidationis, tum confirmationis gratia hic resumitur: nempe ut ostendamus argumentis suis campsores contra seipsos pugnare. Aiunt nanque non recipi pretium pro illo trimestri tempore quod intercurrit inter Hispanas nundinas atque Flandras, sed quia non possunt chirographa citiùs mitti. Haud enim necessum est habere statos equos, quibus euolent, immo bellorum tempore fieri non potest. *Probatio eius.* Nos autem fatemur equidem tempus ad id muneris necessarium. Attamen tempus illud non debet in hoc seruire, ut diximus, ut qui pecuniam recipit, soluere possit commodè. Nam si de præsenti non habet, sicut propter expectationem pretium soluat, si uero habet, potius ei tempus seruit qui pecuniam contulit. Nam sua interest pecuniam recuperare, ac proinde chirographa mittere, quare nihil ratione illius temporis potest recipere. Itaque dicere ob id quod temporis intercapedo est mittendis contractus instrumentis necessaria, licere cambium carius fieri, repugnantiam inuoluit. Immo quomodocunque propter tempus illud quidpiam pendatur, significatur mutuum, atque adeo usura. Accipe aliarum rerum exemplum. *Secundo.* Si ego frumentum meum, aut uinum, aut quiduis aliud cum tuis similibus rebus commutarem, quas alibi habes eiusdem

omnino

omninm existimationis, cuius meç sunt: adijcerem tamen propterea ꝙ tempus requiritur quo contractus ministris tuis innotescat, qui meis restituant, quidpiam mihi pretij solueres, profectò iniqua esset usura, nisi perexiguum illum sumptum reciperem, quem in mittendis literis facerem. Sed persistunt etiam tunc in sua defensione, dicentes: Fatemur illum qui in Flandria cambium recipit, non habere im promptu pecunia Metinæ, sed expectare in nundinis, uendendo suas merces, quas illuc mittit collecturum. Porrò autem confessio hæc plus aperit rationem mutui, quandoquidem ob indigentiam temporis alter recipit, non loet sicuti nobilis ciuis ideo ab usurario mutuatur, ꝙ suos expectat prouentus quibus soluat. Et supra sub titulo de societate, diximus, usuram esse, si quis opifici lanam uel aliam materiam mutuet aut uendat, ut cum fœnore soluat, quãdo ex suo artificio pecuniam collegerit. Eadem ergo usura est, indigenti mutuare ut sua negotiatione pecuniam congreget unde soluat. Ad practicam ergo ut descendamus: Cambium quod Metinę fit, mense Decembri, nihil prorsus, ut reor, refert quãdo sit soluendum. Porrò inquam siue cambiatur ad nundinas Natiuitatis, quarum solutiones fiunt in Flandria in Februario, siue ad dimidiatam Quadragesimam, siue in nundinas Maij, non potest neque obolus recipi plus minusve propter temporis prorogationem, nisi id fortè quod in mittendis literis recuperandaque pecunia dispenditur, quod ferè nullum est. Et idem pro comperto habet

Caietanus. Caiet. cap. 6. sui tractatus, nempe ex hoc, ꝙ pecunia diutius occupata sit, non posse pretium exigi, quia non inde

S. Thomas. fit res ipsa pretiosior. Quia utique ratione S. Thom. 2. 2. q. 78. articu. 2. negauit licere rem carius uendi credito, quàm numerata pecunia: nisi fortè debitor in mora sit, hoc est, stato die non soluat. Quòd si qui campsorum partes agit, respondeat solutiones fieri commode non posse, nisi nundinis, atque adeò faciendæ solutioni necessarium esset tempus illud præcedens, hoc idem ipsi nos lubentes confitemur. Sed hæc eadem sua nostraque confessio à nobis pugnat, cambiumque usuræ conuincit, si pretium ratione illius temporis petatur. Si enim eius qui Metinæ pecuniam contulit, nihil refert ut illa primo mense aut secundo sibi rependatur, usque ad primas nundinas, nõ est ꝙ debeat quidpiam pretij auctius recipere, quàm si eadem sibi die solueretur. Nam ut ipsi fatentur, numi qui in proximis nundinis soluuntur, pro præsentibus habentur. Si autem demum uel lucrum cessans, uel alios labores, uel industriam sibi prætexant ad incrustandum hoc pretium ratione temporis, iam suprà quæst. 3. longè me arbitror hæc omnia exufflasse. Lucrum enim cessans nulla possunt ratione petere, etiam si millies rogati cambiant: tum ꝙ sua sponte faciunt, tum præcipuè, ꝙ à nulla alia cohibentur licita negotiatione: cum, ut illic declarauimus, solis cambijs expositam habeant pecuniam. Atque adeò si genere obiecti uitiorum est cãbium, nulla industria, nullique labores digni mercede sunt. Quod quidem si doctores illi celeberrimi Parisienses supra nominati fuissent consideratius meditati, nunquam tam patulam usurarum occasionem mercatoribus obtulissent. Sed ecce unde præcipitium fit in huiusmodi cambiorum barathrum. Nam etsi dociles campsores, qui rem perspicienter habuerint exploratam, hæc forsan omnia nobiscum fateantur, tamen multa comminiscuntur &

Suffugium mercatorũ. caussantur quibus se protegant. Primum (in quo rei nodus consistit) dicere fortè pertendent, ꝙ etsi non liceat hoc genere cambij pecuniam nisi præsentem pro præsenti permutare, tamen hæc ratio præsentis non potest hic perinde atque in reliquis mercibus perpendi. Primum quod fortè dum Metinæ cambitur, ignoratur cãbiorum forum quod in Flãdria currit uel Romæ. Secundò, quod est urgentius, quamuis modo id notum esset, nescitur tamen an quando facienda est apud Flandriam solutio aliquo inopinato euẽtu, malignior futurus sit pecuniæ prouentus, an uerò benignior. Qua uarietate crescere ualor pecuniæ solet aut decrescere. Tertiò, quod horum est cõfirmatio, eiusmodi æstimatio pecuniæ non fit in illa intercapedine, quæ est inter nundinas, sed in nundinis. Et ideo dum cambitur, uerbi gratia, Metinæ mense Octobris, necessarium est ut referatur solutio ad aliquas Flandrenses nundinas, aut Lugdunenses: nihil enim refert.

Argumentum. Quare perinde est cambire à nundinis in nundinas, ac si præsentem pecuniam cambires pro præsenti: obidque nulla hic latet iniquitas. Quòd si quis in cõtrariũ hoc argumento exurgat. Si qñ in Hispania fit cãbiũ, tunc de ualore nõ constat Flandrensis, aut Genuensis pecuniæ, fiat cãbium in incertũ, ut articulo proximo dicebamus: & tamen non sic fiunt, sed certo pretio. Do tibi tantum in Hispania, dabis mihi tantum in Flandria. Numero tibi tantum in Flandria, reddes mihi tantum cum fœnore Metinæ. Ex quo consequens fieri uidetur, ꝙ non possint cãpsores illo incertitudinis clypeo satis se tutò protegere. Ad hæc autem respondebunt, ꝙ illa ratione patentior fieret usurarum campus. Nam tunc qui pecunias Metinæ numerassent, ea uterentur calliditate, ut pecunia postea apud Flandriam minoris penderetur, quò locupletius eis lucrum obueniret. Et prætereà si cambia non nisi in incertam quantitatis solutionem fieri possent, porrò uel nulla essent uel quàm rarissima. Nam quot inuenias, qui uelint suam pecuniam sic fortuitæ aleæ committere?

Argumentum alterũ. Immo uero & horum maximum adhibetur ex superiori articulo argumentum, ꝙ cambia huiusmodi in incertum non sunt licita, nisi quando sunt in utranque partem ambigua: uidelicet, ꝙ plus sis recepturus quàm confers, uel minus. Et tamen cambia quę sunt in usu, non fiunt nisi cum certissimo lucro illius, qui prius pecuniam numerat. Nã & qui in Hispania prius confert denariolos quadringentos, recepturus in Flandria non nisi trecentos quinquaginta, licet perdere uideatur, lucratur tamen, ut suprà dictum est. Haud igitur absque caussa diximus, hinc fieri præcipitium in cambiorum spinetum, unde neque dicendo extricare se homo potest: quanto minus, ab eorum se periculo eripere, qui in re ipsa uersantur? Profectò pru-

Alexan. 3. denter ac salubriter Alexander III. capitu. In ciuitate. de usuris. ad interrogatum Genuensis Archiepiscopi respondit. Nempe ꝙ etsi uendere res maiori pretio credito quàm numerato, quando dubium est an sint plus minusve ualituræ, non habeat figuram usuræ: tamen consulendos fore ciues, ne istis se fluctibus propter præsentanea pericula immergant. Nam uix ibidem possunt non latere fraudes quæ Deum non celantur. Et ideo meritissimo quotquot sunt sancti & prudentes uiri, ab ista nummularia quæstuariaque arte deterrent homines, & qui illi se dedunt, male audiunt apud populum.

Prima assertio. At uero, ne nihil dicamus, neu totum cambiorum usum stirpitus uideamur conuellere, dicam quæ in re tam lubrica pro meo captu admonere possum. Primum, huiusmodi cambia fieri non possunt in incertam solutionis quantitatem: propter argumentum modo factum, nempe quia semper est certum non minus, sed plus ualituram restituendam pecuniam quàm sit illa, quæ prius confertur, & nisi certi essent campsores aliquam sibi factum iri lucri accessionẽ, nunquàm cambirent.

Secunda. Secundò hoc sit etiam constitutum ssimum, ꝙ temporis illius expectatæ solutionis nulla est ratio ducenda ad augendum pretium, siue in proximas, siue in tertias, siue in decimas nundinas cambitio fiat. Neque de hoc, ego saltem pro meo ingenio dubitare possem.

Tertia. Tertiò & hoc etiam impræsentiarum admonuerim, ꝙ dum aliqua fit nundinarum intermissio, ut cambium in illas proferatur, in quibus speratur cambiorum pretium auctum iri, usura metuenda est. Verbi gratia, campsorum praxis est in nundinis Octobris, quarum solutiones Metinæ fiunt mense Nouembri, ad nundinas Resurrectionis, quæ fiunt Bergis mense Maij cambire, eo ꝙ cum illæ sint ditiores, pluresque adeo sint, qui cambia suscipiant, pluris illic æstimatur pecunia. Atque hac ratione cambia quæ Metinæ in illas nundinas prolatantur, pretiosiora fiunt. Nam iam tunc non cambitur pecunia præsens pro præsenti, sed pro illa, quæ in futurum auctior speratur:

præter-

præterquàm quòd semper ratione maioris dilationis plus insuper recipitur. Hæc ergo omnia usuraria sunt cambia. Et confirmatur hæc ratio. quoniam si illa futuri ualoris ratio haberi possit in cambijs, eadem ratio duci posset in cambijs proximorum locorum eiusdem regni, immo, & eiusdem loci. Posset inquam quis numerare pecunias in nundinis Maij Metinensis restituendas ibidem in nundinis Octobris; easdemque cum lucro, propterea quòd speratur tunc auctum iri pretium, quæ tamen patentissima esset usura, ut quæstione etiam proxima repetentes monstrabimus. Quocirca intercalatio solutionum dimidiatæ quadragesimæ profectò non potest non esse suspecta.

Legitima cambiorum ratio.

Igitur nullam aliam uidere mihi uideor legitimam cambiendi rationem, quàm si ex præcedentibus nundinis illius loci ad quem cambitur, & ex præsentibus coniecturis æstimetur absque fraude & dolo pecuniæ ualor, qui est in præsenti aut in proximis nundinis, & secundum illud solutio cambij constituatur. Hoc enim esse censeo cambire præsentem pecuniam pro præsenti. & præcipuè dum cambitur ad Romam & ad quemcunque locum, ubi non expectantur nundinæ. Ex quo fit, quòd præteritio nundinarum nunquàm fieri præsumitur nisi cum usurarũ fraude. Quòd si dicas, forsan tempore faciẽdæ solutionis res fore uariatas, respondetur, quòd eiusmodi pericula oportet te subire. Nam hæc est negotiatorum conditio & sors. Etenim si uis pecuniam tuam adeo in tuto collocare, iam non est negotiatio, sed uerè mutuatio; cuius gratia pretium iure percipere nequis.

Descendamus ergo ad superiorum argumentationum responsa, quibus se ipsi mercatores iugulant; quanuis illi qui rationem suarum habent conscientiarum, bene uident nullius esse momenti; sed illi hæc cogitant, qui suam uolunt usuram fucare & incrustare.

Ad primum argumẽtum.

Ad primum igitur respondetur, quòd etsi cambia ad longius tempus non sint adeo frugifera, neque tam commoda conferenti prius pecuniam, non tamen ideo fit consequens, ut possit illius dilationis gratia pretium recipi. Aliàs omnes usurarum nequitias excusare à culpa ualeremus. Nam usurarius propterea ex longiori tempore amplius petit pretium, quòd diutiùs habet suam pecuniam impeditam. Igitur qui noluerit hoc expectandi beneficium gratis conferre, non faciat eiusmodi cambia, quia neque si improbissimè ab alio rogetur, excusabitur à peccato. Exponat ergo pecuniam suam aliæ negotiationi. Immo qui illam caussam allegat, recipiendi pretium, ore proprio, suam fatetur nequitiam, ac si lucrum cessans recipere posset, quod ut superiùs ac rursus nuperrimè dicebamus, iustè nequit.

Ad secundum.

Secunda uero ratio, nempe quòd quo laxiora sunt cambia, plures sunt qui recipiant, & ideo pretium augeri licet, non est præ sua fœditate audienda. Primùm, quia non sunt cambia aliarum mercium trutina perpendenda. Præterea, quando accipientium multitudo inde emergit, quòd plus temporis expectatur solutio, iam suprà explicuimus quemadmodũ non sit iusta caussa augendi pretia, eo quòd radix manifestissimum in fronte inscriptum habet usuræ titulum. Quare ridiculum est, quòd in tertia ratione adhibetur; uidelicet illud auctius non recipi propter longius tempus, sed quia indulgentur recipienti maiores induciæ, ut possit in loco solutionis parare pecuniam.

Ad tertiũ.

Nam profectò idem est prorsus recipere ratione expectati temporis, atque ob id recipere, ut alter possit soluendam pecuniam parare, quam in promptu non habet. Hac enim prorsus de caussa qui ad usuras recipit, maiores soluit, quanto longius illi tempus conceditur.

QVAESTIO DECIMATERTIA, DE RELIQVIS CAMBIORVM GENERIBVS.

ARTICVLVS I.

Vtrùm cambia ad proxima loca eiusdem regni sint licita.

DE NSTONATVS ergo cambiorũ spinetis emersi, reliqua quæ decisu faciliora sunt, in hac postrema quæstione proponamus. Et primò arguitur, licitum esse pro cambio inter duo loca eiusdem regni pretium recipere.

Primum argumen.

Nam loci distantia huic negotio accidentaria est, atque adeo licet iustitia pretij uiolari possit, si non pro ratione distantiæ taxetur; usura tamen non potest committi; quandoquidem & transferre pecuniam ab uno in alium locum, pretio quoq; æstimari potest.

Secundum

Secundo: Quia cùm dictum sit posse cambiri pecuniam unius loci pro maiori alterius, quando pluris illic æstimatur; eadem ratione id fieri potest in nundinis eiusdem regni. Vt si cambium fiat Metinæ ad nundinas de Villalon, ubi speratur auctum iri pretium, potest illud in pactum duci Metinæ. In contrarium est quòd eiusmodi cambia merito apud uiros probos usuræ charactere inuruntur.

Ad quæstionem tribus conclusionibus respondetur.

Prima conclusio.

Prima est; Si res syncerè & candidè, ut simpliciter sonat, consideretur, potest quidem pro cambijs inter quæcunque loca quantumuis propinqua pretium recipi. Hanc enim conclusionem prior earum rationum quas proximè faciebamus, demonstrat. Si enim magnum pecuniæ pondus transmittendum tibi esset à Metina Hispalim, uel à Florentia Romam, posset qui illam Hispali haberet uel in numerato uel in debitis, eãdem à te Metinæ accipere, & quia consignat eam tibi Hispali, pretium recipere.

Ratio conclusionis.

At uero nõ amplius quàm exiguum illud quo per nuntium posset mitti; nisi fortè non fictum, sed uerum latronum, uel aliùs generis periculum itineri immineret. Nam tunc aliquantulo cumulatius esset iustum. Hæc autem pretia adeo sunt exilis momenti, ut nihili apud campsores fiant. Quocirca adhibetur secunda conclusio.

Secũda conclusio.

Pro cambijs intra regnum soluendis nulla potest æquitate pretium recipi. De illis enim loquor pretijs tantæ æstimationis, quanta campsoribus in usu esse solet.

Probatio.

Probatur: quoniã illa non sunt caussa transferendæ pecuniæ. Quoniam ad id neque labores necessarij sunt, neque propter itinerum pericula industria aut diligentia, quæ sint aliquo pretio digna. Et ideo manifestum est eiusmodi fœnus pro ratione temporis exigi quo differtur solutio. Neque de hoc ullus eorum, qui bene morati sunt, ambigit.

Tertia conclusio.

Tertia conclusio; Cambia quæ reuera eodem loco aut parùm distanti in eadẽ prouincia redhibenda sunt, licet fieri fingantur ad nundinas aliorum regnorũ, neutiquàm ab usuræ labe elui possunt, sed inter ea, quæ propriè dicũtur sicca, primũ habent locũ. Quare illa quæ Mediolani. v. g. fiunt per Genuã, aut Venetias, aut per Brugas; & Metinæ per Lugdunũ, aut per Flãdriã; si re uera qui Mediolani aut Metinæ recipit, nõ habet in illis locis pecuniã, neq; sperat habere ut illic soluat; sed ubi recipit, indiget, & illic est soluturus; quidquid cãpsores fingant, impudentia cãbia sunt, ut suprà sub tit. de cãbio rõne loci adnotauimus. Hæc. n. sunt figmẽta & palliamenta quibus campsores nobiliũ bona deglubunt. Sciunt. n. dum ciues qui mercaturã non exercent, cãbia ab ipsis exposcunt, nullos habere apud Flandriã numos, & nihilominus cogunt eos ut ad suos ipsorũ campsorum ministros literas dirigãt qui cambia remittant. Non solum ergo hominibus ut illic diximus, immo & Deo ipsi imponere isti pergunt. At uero aiunt, nihil mea refert soluturusne sit mihi alibi an non.

Syluester.

Porrò autem his Syluester respondet uerbo, usura quarto. §. nono, quòd quando campsor id scit uel præsumit, in usuræ uitium mergitur, quia bene scit nullum recipere pretium nisi pro tempore; sicuti ille facit, qui fictitios

boues

boues à rustico emit, quos non habet, eosdemque illi locat qui saluos sustineret, & operarum mercedem soluat. Et quo usuræ huius uenenum apertiùs patescat, fac ciuium quemlibet, qui non est campsor, illa calliditate tribuere alteri suam pecuniam auctiorem sibi restituendam, nunquid non ut manifestarius usurarius haberetur? Cur ergo non etiam campsor? Multò autem impudentiùs eadem fiunt cambia à Metina in Villalon, aut in alteram Metinam: quamuis in uirtute eodem recidat, etsi nominentur per Flandriam aut per Lugdunum. Nã, ut dicebamus, si in oundinis Hispanis facienda est solutio, eodem recidit. Quapropter illa cambia quæ in Italia intra eandem prouinciam fiũt, nempe Mediolani per Florentiam aut per Genuam, nescio quo possint modo persouari, ne appareant usuraria; cum plenè pretium non ratione loci, sed ratione temporis, augeatur.

Ad primum argum. Ad prius igitur argumentum iam responsum est. *Ad secundũ* Ad posterius autem respondetur, ut superiùs dicebamus, quòd intra eandem prouinciam fieri nõ potest cambium præsentis pro præsenti pecunia diuerso ualore æstimata. Sicuti inter diuersas prouincias & regna. Nam in diuersis prouincijs uarietas inde prouenit, quòd in uno locò pecuniæ inopia laboratur: in alia uero ubertate fruitur. In eodem autem regno discrimen hoc haberi non potest, nisi habita ratione diuersorum temporum: ut si modo maior sit copia & timeatur in futuris nundinis inopia; & sub hac spe cambiri, usura esset ratione temporis, ut superiori quæstione explicatum est.

ARTICVLVS II.

Vtrùm cambia quæ licet ad primas nundinas fiunt tempore & loco distantes, tamen quo longius distant, pretiosius fiunt, sint licita.

Postremus denique cambiorum scrupulus est, utrũ quo proximæ nundinæ alterius loci distantius absunt, pretiosius fieri possit cambium? *Primum argum.* Et arguitur à parte affirmatiua. Cambire in primas nundinas quantocunq; tempore distantes, nulla est usura, ut suprà declaratum est. Quòd si fiant extra regnum, potest maior pecunia pro minori, & econuersò, cambiri, ut est etiam definitum; quo autem distantiores sunt tempore nundinæ, plures sunt qui cambiorum pecuniam petant, ergo nihil obstat quo minùs cambium pretiosius fieri possit. Quãdoquidem ubertiorem recipientium numerum pretium cambiorum auget, si ex corrupta radice non pullulet. In contrarium est quòd augmentum hoc prouenire uidetur ex hoc quòd diutius expectatur solutio; quod usuræ testimonium est.

Hũc articulum ob ea potissimùm cambia adiecimus, quæ apud nostrates in more sunt nempe propter cambia quæ inter Castellanos ac Lusitanos celebrantur. Enimuero si cambium ad nũdinas eiusdem prouinciæ fiat, iam satis dictum est non esse licitũ plus recipere, propterea quòd nundinæ plus distent. Nam illic sola temporis ratio habetur. Quando uerò cambium extra prouinciam fit, tunc est dubium; eo quòd uel ualor pecuniæ diuersus in altero loco, uel translatio uidetur cambium iustificare, dũ nundinæ distãtiores sunt tempore. Praxis ergo cambiendi à nobis ad Lusitaniam est, quòd cùm illic non sint nundinæ, sicut de Roma dictum est, non cambitur nisi ad certum tempus. *Explanatur quæstio proposita.* Diuersimodè tamen à nobis ad ipsos quàm econuersò. Campsoria enim pecunia quæ Metinæ suscipitur, soluẽda est Vlysipponæ post integrum mensem: & cùm illic, ut de Flandria hoc tempore dictum est, non sit tanta pecuniæ copia, pluris apud illos quàm apud nos æstimatur; obidq; ille qui Metinæ mille numerauit, licet aliquantulo minus reciperet Vlysipponæ, tamen sicuti de illo diximus qui Metinæ modo numerat & recipiat in Flandria, tantũ recipit. Et si tãtundem in forma reciperat, plus tñ recipit in ualore. Et ideo cãbiũ lingua nostra uocatur, Ad par; hoc est quòd idem prorsus recipitur quod cõferebatur; cùm tñ illud par Lusitaniæ ualore sit maius. Sed dicere possunt mercatores, ratione translationis pecuniæ illud lucrum esse licitũ. Attamen in remissione quę illinc ad nos fit, uenenosior latet anguis. Remittitur enim ad primas nostratum nundinas. Sed quo plus distat plus mercedis exigitur: & solent plurimum quatuor mẽsium induciæ concedi. Obtendunt autem campsores non illud plus recipere propter tempus; sed quia plures tunc sunt qui cambia recipiant. Et quidem Caietanus in illo suo celebri opusculo, cap. 7. horũ cãpsorum caussæ apertè fauet; *Caietanus.* admonet siquidem diligenter notandum, non esse sufficiens signum iniusti contractus minus dare pro cambio, dum tempus multum interiacet ante nundinas, plusque quando proximæ sunt nundinæ, hoc est campsorem qui prius numerat minus dare quando distantiores sunt nundinæ; plus autem quando sunt propinquiores: ut eãdem recipiat pecuniam: id est plus lucrari propter longius dilatum tempus. Sic enim est obscura eius litera explicanda. Nam forsan, inquit, hæc consuetudo introduci potuit, propterea quòd ad longius tempus pauciores sunt campsores qui locum habent uenditorum, pluresq; cambia recipientes. At uero profectò nisi ego grauiter decipior, non possum non mirari quòd hanc indulgentiã uir tãtæ eruditionis campsoribus obtulerit. Ad quæstionem ergo duabus conclusionibus respondetur, ad cãbia quæ ad Lusitaniam fiunt peculiariter accommodatis. *Prima conclusio.* Prior. In pretium missionis pecuniæ hinc illuc, recipi quidquam nequit, nisi quanti æstimaretur simplex trãslatio pecuniæ, iuxta formam explicatam quæstione secunda. Itaq; si centum ducati qui Metinæ mille centum argenteis regalibus æstimantur, ualent Vlysipponæ mille forsan tercentum, campsor non potest recipere Vlysipponæ nisi mille centum; & tantillum fortè insuper quantum ualeret illa translatio, quæ profectò dum per literas fit, non magno æstimanda est. Quocirca cùm, ut usus habet, longè plus recipiatur, eiusmodi cãbia culpa non carent. *Posterior conclusio.* Posterior conclusio: Neque remissio pecuniæ illinc ad nos maiori prorsus digna est quàm eiusdem pecuniæ transportatæ ualeret. *Probatio utriusque conclusionis.* Has simul conclusiones natura ratio ex superioribus collecta satis probat. Pecunia namq; unius loci nõ potest in aliũ cambiri nisi altero duorum modorũ, uel ratione translationis pecuniæ, uel quia in uno loco propter eius raritatẽ pluris æstimatur quàm in altero, in quorũ neutro nulla habetur pòt temporis rõ, sed laboris in trãsportando, & præsentis æstimationis amborũ locorũ. Sed refulget hic lucentiùs rõ, occluditurq; magis uia palliandi usuras, propterea quòd nullum hic patet suffugium ad nundinas; quæ quidem in Lusitania nõ fiunt, ut expectetur quantũ illic sit ualitura pecunia. Præterea quòd in remissione inde ad nos manifesta committatur usura, palam inde fit, quòd quanto maius est tẽporis interstitiũ usque ad nundinas, maioris æstimantur cambia. Et quo ad argumentũ à nobis præfactũ, ac perinde ad opinionẽ Caietani, respondeamus: Manifestum est quòd numerosior multitudo recipientium cambia non aliunde nascitur quàm quòd laxiores indulgentur ad soluendum induciæ. Quare illa de caussa augere pretia, manifesta est iniquitas. Secus si (ut quæstione præcedenti diximus) idem receptorum numerus aliunde augeretur. Præterea, & inde detegitur usuræ facies quòd campsores Metinenses propterea ad id cogunt cambiorum receptores ad soluendũ primo mense, ut inde posteà longior sit temporis distantia usq; ad proximas nundinas ut locupletiùs remittantur. *Scrupulus.* Sed rogant fortè campsores quomodo cãbient? quia non potest primo mẽse sibi Vlysipponæ pecunia solui in numerato, propter eius quæ illic est raritatem, sed in remissiuis chirographis: & ideo coguntur illo tempore cambire quo proximæ nundinæ longè distant. *Solutio.* Respondetur autem ita iustè cambire posse, si nullam prorsus temporis rationẽ habeant, hoc est eodẽ prorsus pretio cãbiant, dũ nundinæ per quatuor menses absunt ac si intra mensem essent. Haud equidẽ nescio quàm plurimos ab alijs multiplicari cãbiorũ modos, quos nos cõsulto missos fecimus; tum quòd adeò sint obscuri ut nullatenus possint

lectorem informare: tum etiam quòd omnia summatim fundamenta me arbitror tradidisse, per quæ de singulis potest quisque oculatissimus iudicare. Nam fateor, nisi qui mediocris fuerint ingenij, & attenta consideratione rem fuerint speculati, præterea ab ipsis campsoribus instructi; non possunt ad tanta quanta hac arte accidunt ambigua, respondere. Bellorum enim calamitas, quam ciuium peccata in rempublicam inuehere solent: in caussa potissimùm esse consueuit, ut reges pecuniam undiq; & maximè ex famosis nundinis cambiorum uia corradant. Atque hac de caussa cambiorum turba & sępè prę- ter legem permittitur. Sed fieret multò consultius, si in tali calamitate Rex secum tantùm eadem fineret cambia fieri, ceteris uero interdiceret: nam cùm non sit par in ceteris ac in ipso necessitas, non debet fieri consequens, ut si cum rege fiant, fiari debeant cum ceteris. Quamuis quæ personatæ usuræ sunt, neque cum rege licitæ fiunt.

De cambiorũ ministris. De ministris autem cambiorum, per ea quæ superiori libro de usurariorum famulis dicta sunt, iudicari potest; quamuis in cambijs celebrandis noua quæpiam de illis adnotanda supersunt. *Dubium.* Est enim dubium an qui cambium nomine aliorum recipit, tutò id faciat. Exempli gratia: Sunt locupletissimi mercatores qui regi potissimùm pecuniã succurrunt, neque ingenti fœnore: sed aiunt tanquam eius ministros se ex multis locis campsorum colligere pecuniam, quam ei contribuant: & ideo mundos esse ab omni usuræ labe, si quas usuras soluunt, ab ipso recipiant. *Solutio.* Hic autem multa sunt cõsideranda: Accipere.n. noie regis dupliciter contingit, immo uerò uno tñ contingit re uera modo, sed ipsi alterum fingunt. Ille inquã propriè cambium accipit nomine regis, aut alius magnatis, aut mercatoris, qui tanquam eius famulus id exequitur; putà quia eius œconomus est; uel à secretis, &c. itaque ipse non sit debitor cambij, quod recipit, neque postea tanquam suum tribuit regi: sed rex est qui per illum recipit. Et talis minister nullam usuram committit; sed accipit uice domini ad usuras: quod urgente necessitatu licitè fit. Sed alius est, qui licet fingitur minister regis, non est tamen: nempe mercator aut campsor qui aliunde ad usuras accipit ut regi sub eisdem uel maioribus tribuat. Exempli gratia: Petrus accipit à Paulo & à Ioanne &c. & dat Regi: itaque rex non cambit cum Paulo uel Ioanne, sed cum Petro, qui fit dominus pecuniæ. Hic ergo personatus fit regis minister, cùm officium campsoris exerceat; & ideo accipere ad usuras; peccatum illi est: non solùm quia id facit absque propria necessitatu, uerùm quia ad usum illicitum accipit: ac perinde ea sub usuris regi tribuere, aliud est ei nouum peccatum usuræ. Id quod ex alio eorum usu fit etiam apertius. Aiunt enim, quòd qua ratione possunt aliunde sub fœnore pecunias disquirere, quas regi tribuant, possunt & suas tribuere proprias. Hoc ergo non faciunt nomine alterius, sed proprio. Quare de istis citra dubium ullũ, si cambia faciant usuraria, uerè usurarij sunt. De cambiorum autem proxenetis, hoc est de intercurrentibus constituentibusque inter partes cambiorum pretia, non dubito quin adeò fiat usurarum ministri, ut eodem conuoluantur uitio: quamuis peiùs illi qui factores campsorum sunt, & ipsorum nomine cambia faciunt. *De cambiorum proxenetis.* De his ergo factoribus qui aliorum nomine cambia faciunt, magna est dubitandi ratio, quando & quomodo ad restitutionem teneantur. Ad quod ideo in calce huius disputationis respondere pro captu nostro est operæpretium. Et quidem si scientes ac prudentes usuraria cambia faciant, ad restitutionem indubiè tenentur: idque ratione acceptionis, quæ illis peccatum est: etiam dum nihil sibi lucri acquisierint. Si autem ignorantes & bona fide, arbitrantes cambia esse licita, usque adeò, ut (si accidere potest) ab omni sint culpa incolumes, liquidum est non teneri ratione acceptionis: teneri tamen uidentur ratione rei acceptæ, cùm postea cambiorum iniquitatem resciuerint. Saltem dubio procul tenentur, quando aliquid lucri apud ipsos remansit. Si uerò nihil illis prorsus ex lucro prouenerit; dare in primis tenentur solertissimè operam ut illi quorum nomine cambia fecerunt, restituant. *Dubitatio.* Si autem id perficere nequeant, tunc meritissimò dubitatur, an ijdem ipsi restituere teneantur. Neque dubium facilis solutionis est. *Primum argumentum a parte negatiua.* Enimuero quòd nullatenus teneantur, ex illis radicibus argumentum corruitur quas libro quarto sub titulo de resti. iecimus. Haud enim aliunde quàm ex altero duorum capitum uinculum restitutionis nascitur; scilicet aut ratione acceptionis, aut ratione rei acceptæ. Qui autem accipiendo nullam prorsus commisit culpam, non tenetur ratione acceptionis, nisi in mutuo & similibus, ubi promisit reddere. Hoc patet utroque iure: nam tota lex Aquilia; quæ de iniur. & damno dato scripta est, nemini actionem dat, nisi contra eum qui in culpa fuerit. Et extrà; de iniu. & damno dato, cano. si culpa. *Argum. 2.* non dicitur si caussa tua, sed si culpa tua datum est damnum. Vnde neque in practica, neque in foro exterioris iudicij, ullus damni aut iniuriæ condemnatur nisi qui in culpa fuerit, saltem leuissima. Accedit & quod suprà diximus, quòd si quis à latrone partẽ furti dono susceperit quod consumpserit, neque factus fuerit inde ditior, nullatenus teneri: isti ergo factores ratione acceptionis non tenentur, neque apparet teneri ratione rei acceptę postquàm nihil prorsus lucri eos tetigit. *Solutio.* Hæc argumenta hanc profectò negatiuam partem concluderent, nisi quòd ignorantia iuris nunquam, aut uix unquam, prorsus excusat, nisi homo sit agrestis, & ius ualde reconditum. Cambiorum autem usus adeò publicitus malè audit, ut nemo sibi prætexere queat excusationis clypeum, nisi peritos bona fide consulat, quin uero peritissimos atque homines præcipui nominis: adeo omnes clamant periculosissimam artem esse. Quocircà ego non auderem istos prorsus saltem à toto excusare. Sed si soluendo sunt, tenentur creditores cõuenire, & cum ipsis de re cõponere ut aliquid soluant; aliquid uero eis condonetur.

FINIS LIBRI SEXTI,

DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER SEPTIMVS De Iustitia & Iure.

PROOEMIVM.

ACTENVS de iustitia & iniustitia, earumq́ partibus subiectiuis, hoc est speciebus huic uirtutis generi subiectis, dictum est. Amodò de partibus eius potentialibus, id est, illi annexis subsequitur ut dicamus. Dicitur enim pars potentialis uirtus illa, quæ cùm non sit eius directè subiecta species, eò quòd non omnimoda ratione cum illa conuenit, nihilominus propter aliquid, quod utrique commune est, ad illam ceu ad capitalem reducitur. Exempli gratia: Absoluta iustitiæ ratio tria comprehendit. Primum, quòd est unius ad alterum: secundum, quòd uersatur circa debitum: ac tertium, quòd æqualitatem soluti ad debitum constituit. Liberalitas autem licet non uersetur circa debitum, est nihilominus ad alterum, cui per ipsam beneficium confertur. Obidq́ licet non sit iustitiæ species, reducitur tamen ad illam ceu pars eius potentialis. At religionis uirtus quæ inter nos & Deum consistit, circa debitam quidem reuerentiam & famulatum, quem ei debemus, uersatur. Sed tamen quia Deo, ut auctor est quinto Ethicor. Aristoteles æquale reddere non possumus: hac ratione, à uera ratione iustitiæ deest: quapropter reducitur ad iustitiam: tametsi ratione obiecti longè sit quàm illa præstantior. De liberalitate autem ac misericordia, deq́ id genus ceteris, quæ longiùs à iustitia distant, nihil præsenti Opere tractare decreuimus, sed de religione. Neque uerò de cunctis eius partibus: abiret enim Opus in immẽsum: sed de his tantùm quæ cum iustitia coniunctiorem habent affinitatem, nempe de uoto: quippe quod reddere, ad fidem pertinet, quæ est iustitiæ fundamentum: ac de decimis, & simonia: quæ, nisi quòd materia differt, simillima est usuræ, sacrilegaq́ iniustitiæ species: & postremò de his quæ ipsi uicissim, præsertim Episcopi, tum populo, tum ecclesiis debent, tam in eleemosynis quàm in residentia. Præsens ergo Septimus liber in uoti sermone uersabitur. Neque nobis vitio dandum est, quòd ordinẽ quodammodo D. Tho. non insectamur. Nam tum quòd decimarum tractatus simoniæ disputationi affinis est, quæ uoti sermonem subsequitur: tum etiã, quia spontaneæ promissionis consideratio illam antecedit, qua obligatio cõsideratur reddendi id quod debetur: in hoc septimo agere constituimus de uoto quo Deo aliquid ultrò promittitur, & in subsequenti de oblationibus ac decimis, quæ eidem debitæ sunt.

QVAESTIO PRIMA,

DE SVBSTANTIA VOTI.

S. Thom. 2.2. quæstio. 88.

ARTICVLVS I.

Vtrùm uotum fit alicuius rei poßibile, ad quam ui præcepti non tenebamur.

Primum argum.

HVNC statim in fronte articulum proponimus, Vtrum uotum sit rei alicuius possibile, qua anteà ui præcepti non debebamus? Nam si nihil est quod Deo non sit rigore præcepti debitum, inanis est uouendi religio. Et arguitur à parte negatiua; Nihil operis præstare Deo possumus, quod ei nõ sit à nobis tenore præcepti dilectionis super oĩa debitum: ergo uanum est quidpiam uouere. Probatur antecedens; Tenemur eum diligere ex toto corde, ex tota mente, & ex totis uiribus; ergo nihil est, quod uirtute huius maximi mandati non illi debeamus. Secundo; ille nos de nihilo creauit, suaque misericordia pascit, & sustentat; ergo quidquid sumus, atque adeò quidquid operati possumus, illi debemus. Immo uerò, ut etiam Ethnicus ipse Aristo- *Aristo.* te. 5. Physic. agnouit, nihil ei possumus pro susceptis beneficijs par rependere: nihil ergo ei alias indebitum spõdere possumus. In contrarium autem reclamat tota scriptura sacra, ut Deuteron. 23. Cùm uotum uoueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, & Psal. 75. Vouete & reddite Domino Deo uestro.

Hanc quæstiunculam, licet scholasticis insolitam, quã superficietenus in calce secũdi libri tetigimus, toti huic nostræ disputationi pro foribus affiximus, ut Lutheranis obuiam occurreremus, qui hanc uouendi religionem futilem & commentitiam contendunt. De qua re illius lib. 3. de natu. & gra. capit. 2. in iudicium detulimus. Luthe- *Lutherus.* rus inquam in suo damnato Opere De uotis monasticis, demoliri nititur morem hunc ecclesiasticum; quoniam res est, inquit, sine auctoritate & exemplo scripturæ, merumque ac perniciosum hominum inuentum. Audi monachum, quanto impetu suum euomat institutum; idq; posteà Lutherani in suis dogmatibus confirmare studue- *Vvicleff.* runt. Fuit enim Lutherus omniũ hæresum Vvicleff fidus atque impudens renouator. Ille quippe molimen hoc *Thomas.* fuit anteà molitus. Contra quem celeberrimus Thom. *Vvaldensis.* Vvald. tomo 5. de sacramentalibus, titu. 9. c. 83. & 84. doctissimè, disertissimeque de hac re disseruit. Sed ut alios omittamus, rationem originemque erroris huius, ut nos *Geminus Lutherus fons unde præteritum errorem hausit.* loco citato explicuimus, ex duobus fontibus Lutherus deduxit. Primus fuit; quòd putauit præcepto dilectionis Dei super omnia teneri nos ad omnia opera officiaque illi offerenda, quæ facere possumus; ut in primo argumento dicebamus. Vnde continuò intulit, nõ solùm nullum esse opus quod non sit natura sua præceptũ, uerùm & nullatenus mortales in hac uita posse illud præceptum satis implere. Quapropter ait quẽcunq; quãtumcunq; iustum in omnibus operibus delinquere, ut artic. 31. & 32. ad Leonem adstruit, Quoniam arbitrabatur hunc dilectionis modum quocunq; præcepto concludi; quem quidem modum cùm pro ratione præcepti adhibere non possumus, quocunq; opere delinquimus. Sed tamen misericordia, inquit, Dei est, quòd non nobis eandẽ omissionem imputet. Ex quo sibi ipsis inferunt nullum esse supererogationis opus, quod esse queat peculiaris materia uoti. Alter istorum putidus fons extitit, quòd opera iusti debent liberrimè fieri; uotum autem necessitatem infert ac subinde libertati obstat. At secundi huius *Auctor libro de natura & gratia* capitis error quæstio. subsequenti monstrabitur. Primum tamen expugnauimus loco citato; nimirum ostendentes quemadmodum in illa blasphemia persistant, quòd Deus nos ad impossibile obliget. Hæc autem expugnatio nihil ad præsens. Sed idcirco de hoc errore meminimus, ut radicem panderemus ea qua illas in nos blasphemias deprouiunt: porrò quòd distinguamus à præceptis consilia: cùm tamen omnia sint præceptis comprehensa; Item quòd putemus aliquæ esse opera supererogationis, per quæ homines & nos præcipuè monachi satisfacere gloriamur: non solùm pro nostris, uerùm etiã pro alienis delictis, de quibus subinde supererogationis operibus uota emittimus. Fuit tamen hæresis hæc aduersus Pelagianos condemnata; ut refert Aug. in epistola ad Pau- *August.* lin. Vbi ex decem eorum erroribus illum quintum facit, quòd diuites baptizati tenerentur renunciare omnibus diuitijs. Respondetur ergo ad quæstionem catholica cõclusione: Præter opera præceptorum supersunt alia nõ debita, quorum uotum emittere iustum est, ac celebre re- *Conclusio catholica.* ligionis officium. Conclusio tum frequentibus utriusq; instrumenti testimonijs stabilitur, tum etiam locupletissimis sanctorum exemplis, ac subinde ineluctabili ratione. Oracula enim ueteris legis iam cœpimus ex Deut. *Prima probatio.* 23. citare; & ex Psal. 75. Extat & Num. 6. lex; Vir siue mulier cùm fecerint uotum ut sanctificentur, & se uoluerint domino consecrare, à uino & omni quod inebriare potest, abstinebunt. Et eccle. 5. Si quid nouisti Deo, ne moreris reddere. Et Prouer. 20. Ruina est homini deuotare sanctos, & pòst uotu retractare. Neq; uerò se satis ab his iaculis ab clypeo illo protegunt, quòd uetus lex iã pridem cum suis præceptis est antiquata; nã hæc nõ ex ceremonialibus habentur, aut iudicialibus quæ abolita sunt; sed planè inter moralia quæ naturæ iure perdurant. Immo uerò quò istorum cæcitas apertiùs deprehendatur, Ethicorum mos, locupletissimo testimonio est ipsissimo naturæ iure hanc uouendi religionem fundari; sanè quibus semper ubiq; terrarum solenne fuit tam rebus afflictis, quàm pro lętis uictorijs uota suis delubris nuncupare. Vnde Liuius li. 1. Tullus, inquit, in re trepida duodecim uouit Salios, fanaq; Pallori & Pauori. Et Psaltes legem prospiciebat Euangelicam ubi aiebat, Immola Deo sacrificiũ laudis, & redde Altissimo uota tua. Sacrificiũ n. laudis sacrosanctũ conuiuium nostrũ est, cui conuenit reddere uota. Mox & patrum exempla per- *Probatio secunda.* petuò durant, ut illa imitemur. De Iacob autem legitur Gene. 28. uotum uouisse Deo. Et de Anna Samuelis matre. 1. Reg. 1. Et ut reliquos sileamus, ex illo Lucæ 1. quoniam uirum non cognosco, clarè colligitur sacratissimæ Virginis uotum, uti Augu. asserit in lib. de nuptijs & concupiscentia; & refertur 27. q. 1. can. sufficiat. Et in noua lege de Paulo legitur, Actu. 18. totondisse sibi caput in Cenchris, quòd haberet uotum. Et in Euangelio Matth. 19. constat uotorum instituta Christo esse probatissima. Ait enim primùm esse eunuchos, qui se castrauerunt, hoc est, sua sponte, absque legis uinculo, propter regnum cælorum. Et ne contrà cum Lutheranis existimaretur præceptum, subdit; Qui potest capere, capiat. Cuius instar ait 1. ad Corint. 7. Pau. De uirginibus præceptum non habeo: consilium autem do. Deinceps subsequitur adolescentis historia; qui Christum interrogatione pulsans quid faceret, ut uitam haberet æternã, responsum accepit, ut seruaret mãdata. Cui rursus dicenti cũcta à iuuẽtute custodisse, respõdit Christus:

St

Si uis perfectus esse, uade & uende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me; ubi apertè perfectionis statum à præceptorum materia discreuit. Ait enim primùm; Si uis ad uitam ingredi, tanquam de re necessaria. Quare ut legitur Marc. 10. postquàm adolescens respondit omnia seruasse, intuitus eum Christus, dilexit eum. *Hieronym. Origenes.* Vnde fit consequens, non fuisse mentitum, licet Hieron. & Orig. ad contrarium annuere uideantur. Obidque Dominus cupiens eũ ad uberiorem frugem promouere, culmen ei perfectionis monstrauit, quo post præceptorum fundamentum in consilijs prominet. Quocirca illicò Petrus publico Apostolorum nomine subdit: Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te: quid ergo erit nobis? *August.* Super quo, loco Aug. lib. 17. de Ciuitate Dei, cap. 4. ait: Hoc uotum potentissimi uouerant, iuxta illud 1. Reg. 2. Dans uotum uouenti. Constat ergo Apostolos uoto se obsequio Christi consecrasse. Hæc autem nõ est loci præsentis locupletiùs disserere: quę rursus q. 5. sub titulo de uoto religionis, in mentem redibunt. Sed expediebat statim in libri uestibulo rationem patefacere, cur extra præcepta materia pateat multa uouendi, q̃ non sunt lege debita. *Ratio conclusionis.* Ratio ergo conclusionis de contrario principio, quàm quo Lutherani nituntur, ducitur hæc. Plurima extant opera, ad quæ nullum nos cogit præceptum, multaq; alia, à quibus neque legis prohibitio nos arcet: ergo uoto possumus & ad illa nos obligare, & ab his nos cohibere. Probatur antecedens: Prouidentissimus Deus in edendis legibus, quibus nos cogeret, non tãtùm ad id aspexit, quod nos illi pro creationis beneficio deberemus, quodq; à nobis posset absoluta auctoritate exigere; sed cũ omnia suauiter pro cuiusq; conditione disponat, ad id prorsus quod uniuersi mortales secũdùm imbecillem naturam nostram præstare sufficiebamus: nam lex omnes ęquè obligare debet: atq; ad id maximè, quod tũ ad eius cultum, tum ad nostram mutuam charitatẽ necessariũ erat. Hoc autẽ non est quidquid unusquilibet totis suis uiribus efficere potest: sed ea prorsus quę in Decalogo continentur, & quæ illi tanquam ibidẽ implicita appendent: ergo reliqua omnia in nostra sunt posita libertate, faceremne ea uelimus an secus. Idq; apertiùs *Confirmatio* confirmatur. Deus naturæ auctor præter sacramẽtorum decreta nihil nobis aliud edixit, quam quod ipsa præcepisset: natura autem non obligat uniuersos ut unusquisq; quantum potest, faciat. ergo neq; Deus. Alias nõ omnes ex æquo suis legibus obligaret; cùm non omnes æqua ualeant. Est ergo nihil minus quàm uesania sic de Deo sentire ut isti prædicant. Colligamus igitur multa nobis esse extra pręceptorum lineam arbitraria & libera, quæ sint nobis uotorũ materia. Adde q̃ uotorũ materia, ut paulò inferiùs patebit, nõ modò sunt cõsiliorũ opera, uerũ & præceptorũ. Sed hactenus locuti sumus de illa peculiari, quæ non nisi uoti obligatione fit debita.

Ad primum argum. Ad primum igitur argumentum in contrarium, negamus maximo illo dilectionis mandato omnia complicari opera, quæ quisque exhibere potest: sed satis est sic tota mente, & anima & uiribus Deum diligere, ut nihil eidem dilectioni aduersum admittamus: quod quidem in hac uita per Dei fauorem & subsidiũ implere possumus. *D. Thom.* Dupliciter quippe, ut 2. 2. q. 10. 4. ar. 6. auctor est S. Tho. præceptum hoc impleri potest. Vno modo perfectè, scilicet dum ad finem peruenitur quem Deus intendit. quã sanè est, ut homo se illi omnimodo amore coniungat, ut neq; uenialiter delinquere, nec alium admittere amorẽ queat. Atq; hoc fiet in patria, quando secundùm uerbũ Apostoli 1. ad Corinth. 15. Deus erit omnia in omnibus. *August.* Vnde August. lib. de perfe. iust. Illa, inquit, plenitudine charitatis patriæ præceptum illud implebitur: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Sed alio modo impletur imperfectè, quando scilicet etsi nõ perueniatur ad finẽ; tamen à regula non receditur, quæ illuc ducit. Et isto modo impletur in uia. Quare impletio hęc nõ eò dicitur imperfecta q̃ nõ sufficiat ad euitandã culpã, sed q̃ per ipsam non assequimur finẽ. Vnde idẽ Aug. lib. de spiritu & lit. c. 36. inter militantẽ uitã & triumphantem sic discernit q̃ ad iustitiam huius uitæ quæ illo dilectionis mandato præscribitur, satis est non peccare. Neque id, inquit, deputandum est culpæ, q̃ nondum potest hic esse tanta Dei dilectio, quanta illius erit, dum à nobis conspicietur. *Ad secundum argum.* Ad secundùm autem respondetur, q̃ licet quidquid sumus, figmentũ Dei sumus; nõ tamen quidquid operamur, ei uirtute præcepti debemus: utpotè qui suas leges naturæ nostræ tenuitate admetitus est.

ARTICVLVS II.

Vtrùm uotum in solo uoluntatis proposito perficiatur.

SVpposito, uotum esse possibile propter liberam materiam, quæ extra præceptorum obligationem superest, quæritur, de eius substantia, quæ per definitionem innotescit. Atqui ordine Peripatetico prima inuestigatio est de genere: ac subinde de forma definitionis; secunda de materia. Primum exploratur in hoc articulo, atque alterum in sequenti. Compertissimum ergo cùm sit, uotum esse actionem humanam, quæritur cuiusnam sit potentiæ actus, utrum scilicet sit uoluntatis propositum, an uerò intellectus promissio. *Primum argum.* Et arguitur, quòd sit propositum. Est enim multis recepta definitio uoti, quòd sit conceptio boni propositi cum animi deliberatione firmata, qua quis ad aliquid, uel faciendum uel non faciendum se Deo obligat; propositum autem huiusmodi firmum solo uoluntatis motu perficitur; *Argum. 2.* ergo uotum in tali proposito consistit. Secundò & uox rẽ ipsam ostendit. Dicitur enim uotum à uoluntate; nam id quisque proprio uoto facere dicitur, quod uoluntate *Argum. 3.* facit; cum ergo promissio non nisi rationis opus sit, fit consequens, ut in uoluntate uotum consistat. Tertio, Illic uotum perficitur, unde obligatio nascitur; nam hęc est uoti genuina uirtus, obligatio autem ex solo proposito absque ulla promissione exoritur; ergo illic uotum consumatur. Probatur minor; Per hoc q̃ quis mittit manum suam ad aratrum, obligatur ad opus, secundùm illud Luc. 9. Nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retrò, est aptus regno Dei; nempe q̃ obligationem frangit; per hoc autem q̃ quis opus proponit, mittit manum ad aratrum; ergo illic fit obligatio, atque adeò uotum. In contrarium, est illud Ecclesia. 5. Si quid uouisti Deo, ne moreris reddere; displicet enim ei infidelis & stulta promissio. Vbi quod priùs nominatur uotum, ilicò nuncupatur promissio: in qua ideo eius sit substãtia posita.

Prima uoti acceptio. Ad quæstionis elucidationem hoc primùm de nomine notandum est, quod est Latinis celebre. idq; duplicis significatus. Est enim uerbi illius nomen, quod est, uouere; hoc est promittere: non cuiq;, sed Deo, uel diuis: Promittere siquidem, pollicerique, & spondere, communia uerba sunt pollicitationũ quæ uel Deo fiunt, uel hominibus; uouere autẽ eã præcisè significat, quæ fit Deo. Est nanq; uotũ, ut in subsequentibus patebit, religionis promissio, ac uirtus, qua soli Deo eiusque sanctis seruimus. *Cicero.* Vnde Cicero ad Atticũ; Ego me maiore religione quàm quisque fuit ullius uoti, obstrictum puto. *Secundum acceptio.* Quocirca uota nuncupare, est diuis uoce polliceri, & destinare pro felici rerum euentu. At uerò quia id quod à Deo uotis, hoc est oblatis promissionibus deposcimus ualde desideramus, inde vsu venit, vt desiderium ipsum uotũ dicatur. Vnde uoti compotes dicimur, & pro uoto succedere gaudemus dum nostra assequimur desideria. Et uota facere idẽ est quod optare, auère, & precari. Hic autẽ non usurpatur nomẽ in hoc posteriori, sed in priori significatu: ut uouere sit uota emittere, & quod Latinè dicitur; uota suscipere; hoc est aliquid Deo sanctè polliceri. His prębabitis ad qõnẽ duabus cõclusionibus respondet̃. Prior est; Ad uotũ tria ex necessitate requirunt̃. Primo quidẽ rõnis deliberatio. Secũdo uero propositũ uolũtatis. Sed tertiò

Probatio cõclusionis. promissio, in qua ratio perficitur uoti. Probatur: uotum obligationem secum affert ad aliquid faciendum uel cauendum: obligatio autem quæ ex propria uoluntate nascitur (nam secus de illa, quæ oritur ex lege) per modum promissionis fit; ergo ante promissionem nullũ est uotum. Probatur minor: Obligat se homo alteri non aliter quàm ordinando se illi offerendoq; id ad quod obligatur; ordo autem est opus rationis. Quare sicut imperando (qui est actus prudentiæ) ordinat homo ac disponit quid fieri à suo famulo debeat, & deprecando quid sibi per superiorem fiat, sic promittendo ordinat, quid ipse pro alijs facere disponat: atq; adeò in hoc rationis actu consistit obligatio, ac subinde uotum. Promissio autem ex faciendi proposito proficiscitur: propositum uerò, cùm sit actus deliberatæ uoluntatis, deliberatio rationis antecedit: ergo tres isti actus sunt ad uotũ ordine necessarij. Adde, q cùm ex promissiune obligatio emergat, debet ei innotescere cui fit. Est autem hoc inter homines ac Deum interstitium, q cùm nobis non nisi uocibus aut exteris nutibus aliena mens innotescat, non potest homo homini, nisi uoce aut signis quidquam promittere. Vnde Prouer. 6. Illaqueatus es uerbis oris tui. Deo autem (cui intima cordium patent, secundùm illud 1. Reg. 16. Homines uident ea quæ parent, sed Deus intuetur cor) per solam mentis loquelam fieri potest promissio. Quo fit, ut si uoti essentiam ac necessitatem spectes, in intellectu absque ulla uoce consumatur.

Postrema cõclusio. Posterior conclusio: Solent nonunquàm duo alia superaddi uoto, quę sunt illi accidentaria. Sed nihilominus ad eius attinent expressiorem firmitatem: utputà externa oris pronuntiatio: secundùm illud Psal. Reddam tibi uota mea, quæ distinxerunt labia mea. Quæ quidẽ uerba non sunt respectu Dei necessaria, sed respectu nostri sicuti uocalis oratio, ad expergefaciendos nostros animos, excitandosq; mentis oculos in Deum. Secundo etiam accideri solet aliorum testimoniũ, ut nõ solùm Dei metus, uerùm & humanus pudor firmiores nos reddat, ne uoti fidem defringamus. *Magister sententiarum.* Quo forsan allusit sententiarum Magister in 4. dist. 38. ubi ait, q uotũ est testificatio quædã; promissionis spõtaneæ, quæ Deo, & de his quæ sunt Dei, fieri debet, tametsi & de testificatione interna fortè loquatur, qua se homo Deo debitorẽ contestatur. *Documentum.* *Aristot.* At uerò quanuis hæc lucida sint, nihilominus pluſculæ lucis indigẽt. In primis circa tres actus prioris cõclusionis recolendũ est ex Philoso. 6. Ethic. c. 9. & 10. tres esse prudẽtię actus, scilicet consulere, & iudicare, seu sententiam ferre, ac tertiò imperare. Supposita enim finis intentione, quæ ex uirtute morali proficiscitur, uerbi gratia, temperatè uiuendum est uoluntas intellectu utitur ad consultandum de medijs, cõferendumq; difficultates quæ sunt in religione cũ illis quæ sunt in cõiugio, illaq; mediorũ collatio est consiliũ. Inuẽtis autẽ medijs per synesim fertur sententia: quæ est melioris cõmodiorisq; medij approbatio. *Quæstio deliberationis.* Significato ergo deliberationis, ambo comprehenduntur, tam consiliũ quàm sententia. Atque hoc est proprium voti fundamentũ. Restat tamen de huiusmodi deliberationis maturitate, quanta esse debeat, indagare; Verum antequàm votum obliget, cuncta sint consilio deliberanda, quorum ignoratiu cohibere hominem posset à uouendo? *Ricardus.* Hæc enim apparet esse quorundã Iurisconsultorum opinio: in quorum cœtu esse uidetur Richardus lib. 4. distin. 38 artic. 1. *Motiuum Ricardi.* Vbi ait, q ubi non est plena deliberatio, & si sit semiplena, inde nullum oritur voti ligamen. *Altera ratio ad idem.* *Syluest.* Et arguitur pro hac opinione: uotũ, cùm à uoluntate dicatur, debet esse spontaneum & uoluntariũ: ignorantia autem uoluntarium tollit; ergo ubi non omnia plenè liberantur, non est plena libertas, atq; adeò nec uotum. Secundò: Vota hæc qua facilitate fiunt, subinde franguntur: ergo periculosa sunt, neque succedere ualent prosperè: atque adeò tutius est illa irrita reputare. *Syluester.* Quapropter non desunt qui dicant, referente Syluestro in uerbo, uotum 2. §. 13. q iratus aut bene potatus uouens aut iurans ingressum religionis, non tenetur: quia quod calore iracundiæ fit, pro non facto haberi debet. *Palud.* *Caietanus.* His tamen nihil obstantibus sentiendũ arbitror cum Palud. 4. dist. 38. q. 1. & cũ Caiet. præsenti articulo, q ad uotũ requiritur plena deliberatio. Plenitudo tamen deliberationis bifariam intelligi potest. Vno modo, ut opponitur subreptioni, motui scilicet subitaneo, seu merè naturalis sit, quem uocant primo primum, ubi nulla est ratio uel culpa uel meriti; seu secundo primus, in quo sola esse potest uenialis culpa: & talis deliberationis plenitudo necessaria est ad uotum. Alio modo plena deliberatio ẽ, qua nihil quod deliberari poterat, omittitur, quæ quidem non est necessaria. *Probatur proxima sententia.* Probatur prior pars: Votum debet esse non modò spontaneum, uerùm & sic deliberatum, ut sub mortali reatu obliget: motus autẽ primo primus nullatenus est uoluntarius: & secũdo primus, qui est absq; plena aduertentia, esse non potest mortalis: ergo talis uoluntatis actus ad uoti obligationẽ non sufficit: quandoquidem uotum sub mortali culpa hominem deuincit. Hæc autem plena deliberatio in hoc consistit, q homo iudicio cognoscat quid faciat. Et confirmatur: Per motum ubi sola esse potest uenialis culpa, uotũ non frangitur; ergo neque per talem motum firmatur. *Prima probatio alterius partis.* Posterior verò pars probatur ratione contraria: Ad voti nexum satis est, q sit opus spontaneum, sed prior deliberatio ad hoc sufficit, putà iudicare quid facias: ergo posterior non requiritur. *Secunda.* Secundo id confirmatur: Talis promissio homini facta obligaret; ut si eo iudicio pecuniam pollicereris, aut uxorem tibi sponderes; ergo obligat ẽt respectu Dei. Nõ enim remissior Deus in exigendis promissis est, quàm homo. *Tertia.* Tertio, illa prior deliberatio sufficiens est ad meritum & ad mortalem culpam, ergo ad uoti obligationem. Enimuero, si quis in repentino periculo mortis constitutus uotum suscipiat rei bonæ, meretur, & non nisi per uirtutem religionis; ergo talis uoti susceptio est uerè uotum. Item, si esset rei illicitę, esset lethale crimen; ergo dum materia est debita, obligatio uoti emergit sub reatu mortali. *Quarta.* Quarto si religiosus iudicio illo ac deliberatione quæ opponitur surreptitio motui contra uotum faceret, illud uiolaret & frangeret; ergo eadem deliberatio sufficiens est ad uotum confirmandum. Colligamus ergo, q si quis ira percitus, aut calore, aut mortis metu, quæ rationis iudicium tollerent, uotum emitteret, non obligaretur; ubi tamen illa rationis lux perstat, quæ facere potest aut meritum aut mortale delictum, uotũ obligat. *Fallax regula Summæ Angelicæ.* Eam ob rem fallax est apud Angelum regula in uerbo, uotum. ad perpendendum, an subitum uotum fuerit ualidum; nempe q si transacta angustia periculi eum, qui uouit, facti pœnitet: uel, ut ipse ait, est male contentus, signum est uotum non tenere. Fallit inquam grauiter regula. Nam etiam si diu deliberes, potest te post facti tædere. Fulcitur præterea conclusio auctoritate canonica; ut c. sic nobis. de regula: ubi clericus, qui nimia ægritudine laborans religionem uouit, ad habitus susceptionem compellitur. Et 17. q. 4. can. sunt qui opes. illi etiam qui tumultuario mentis impulsu, non iudicio, perpetuas opes ecclesiæ contulerunt, & de uoti leuitate taxantur; & nihilominus tanquã sacrilegi habentur si eas reuocant. *Temperamentum præfatæ sententiæ.* Addiderim tamẽ huic sententiæ hoc temperamentũ, q talia uota, repentina deliberatione suscepta iustã secum afferunt dispensationis caussam. *Panormit.* Id quod doctè Panor. admonuit super c. ueniens. de uoto & uot. red. Quin uerò ca. ipsum id clare docet; tametsi neq; monitum hoc præteriertim q ubi uotum Deo nuncupas, qui te siue in mari, siue in lecto, siue alibi à pręsentaneo periculo eripiat, posteà saluus profectò iniquè & infidè dispensationẽ procuras. Nã licet repentina deliberatio id sinat: tñ caussa uouẽdi, beneficiũque receptũ ingratitudinis te redarguunt. *Ad primum argum.* Ad primũ igitur argumentorũ in contrariũ respondetur, q cùm quis rationis iudicio cognoscit quid facit, satis ignorãtiã abstergit, quæ uoluntariũ tollit; licet nõ cuncta consideret, quæ cõsiderari possint. Et cõfirmatur indo solutio, q labores & difficultates quæ sunt in religione, nunquã satis

citra

citra experientiã percipiũtor: Quare si cũcta essent perpẽdẽda, nullũ simplex religionis uotũ citra rei experiẽtiã obligaret.

Scrupulus.

Sciscitaris aũt, quid si te aliquis deciperet, affirmans in tali religione nõ seruari ciborum delectũ, nec ieiunia, aut quidpiam aliud difficile, quod si prænosses, nunquam voueres, vtrum cùm ita seductus voues, iugo subiaceas?

Solutio.

Respõdetur, quòd si deceptio est circa illa quæ tu ferre non posses, votum non obligat: quia est grauis iniuria. Cuius signum est probationis annus, in quo ius vult vt rei grauitatem perpendas. Sed tamen si deceptio est circa alia minutiora, nihilominus obligaris. Pari modo, si quis rusticum falleret, dicens Hierosolymas citra nauigationem adiri posse, aut Romam non lõgè distare, cùm longissimè distet, quàm ob caussam peregrinationem voueret, votum non teneret. Secus, si assereret maiorem esse itinerum amœnitatem, quàm re uera est. Hic videri cuipiam posset de metu protinus & vi, quę voluntarium tollunt, dicendum: veruntamen cùm tantùm hic de deliberatione fiat sermo, qua ignorantia cauetur, commodiùs de metu tractabitur quæstione sequenti, sub titulo de obligatione voti. Sequitur ergo de secundo actu, qui est propositum voluntatis. Nam quòd id sit voto necessarium, ambigere nemo potest: quandoquidem citra volũtatis actum nulla esse potest promissio voluntaria, atque adeò neque obligatorium votum. Igitur post deliberationem, quę est in intellectu, necessarium est in voluntate propositum: hoc est electio & cõsensus, quo voluntas iuxta deliberationis sententiam proponit operari.

Argum.

Arguitur autem, quòd hoc propositum non sit necessarium, sed sufficiat promissio. Nam dũ quis vel Deo vel homini quidpiam pollicetur aut iurat, etiam si non proponat seruare promissum, obligatur: quandoquidem ex ipsa promissionis natura, fides promittentis adstricta manet.

Solutio.

Respondetur trifariàm contingere promissionem fieri. Vno modo, dum quis proponit tum promittere, tunc etiam seruare promissum. Et de hac neutiquam ambigitur quin sit obligatoria. Tũc.n. ea deliberatio q̃ propositũ, q̃ promissio est de opere ipso: cum scilicet opus deliberasti, proposuisti, promisisti. De qua igitur ait sanctus Thomas: Promissio procedit ex proposito faciendi. Alia est promissio per contrarium extremum, scilicet dum quis neque intendit facere quod promittit, neque verò promittere quod dicit, sed nugari aut seducere. Quam ob rem neque de hoc casu vlla est dubitatio, sed certum est talem promissionem apud Deum non obligare, eò quod promissio signum est propositi & intentionis, qua dum caret, vana est. Sed tamen foro exteriori tam Ecclesiastico, quàm Ciuili, siue Deo promissio fiat, siue homini, compellitur sic vouens aut promittens seruare fidem; quia Ecclesia de interioribus non iudicat. Aliàs si vnusquilibet allegans non habuisse propositum obligandi se, audiendus esset, protinus respublica perditum iret. Vnusquisque enim contenderet non esse monachum, neque matrimonium contraxisse. Requiritur ergo quòd quicũque hoc caussari cogitauerit ante iudicis tribunal, legitimè id probet.

Quæstio.

An verò qui tale votum verbo tenus emisit, aut matrimonium contraxit, teneatur parere sententiæ?

Solutio Caietani.

Respondet hic Caieta. quòd ratione Ecclesiæ & scandali tenetur. Hæc autem sententia grano salis condienda est. Nam si id quod iubetur, fieri nequit licitè, porrò quia intrinsecè malum est, potiùs mortem perpeti ille debet, quàm obedire. Vt si quis post clandestinas nuptias secundò publicè contraxit, & si foro exteriori compellatur debitum reddere, obedire nequit. esset nanque fornicator. Si tamen id licitè fieri potest: vt fictum monachum habitare in conuentu, habitumque gerere, tunc obtemperare tenetur: vbi citra scandalum suffugere non valet. Nam si sobripere se posset, in aliamque se conferre prouinciam, vbi quia non esset notus, citra scandalum quiret exemptus viuere, non teneretur se sententiæ summittere, quæ in falsa præsumptione fundabatur.

Tertiò, Eodemque medio modo potest quis votum emittere, intendens quidem verè promittere, non tamen seruare promissum, aut intendendo iurare, non tamen iuramentum seruare. Quod re vera accidere potest in militaribus religionibus, atque in alijs, vbi obtentu citiùs bonorum temporalium quàm religionis solent talia vota celebrari. Et de hoc voto posset quodammodo dubitari, an sit obligatorium? Facere enim in contrarium videtur, quòd non præcessit propositum faciendi; & tamen sanctus Thomas dicit, quòd ex proposito faciendi procedit obligatoria promissio.

Qui manet animo promittẽdi nõ tamen stãd promisso, manet verè ligatus.

Respondetur nihilominus quòd illic est vera voti obligatio. Nam promissio ex natura sua parit obligationem. Quare si est humana, idest volita, ligat. Vnde fit, vt sic promittens grauiter peccet, quia id ad quod ligatur, facere non proponit. Et simile est de illo, qui intendit iurare. manet enim obligatus.

D. Thomas.

Nec sanctus Thomas hoc inficiatur; quoniam non loquitur nisi de regulari vouendi via.

Dubitatio.

Sed quid, si quis proponat intendatque promittere, aut iurare, sed tamen non intendat se obligare? Apparet enim tunc nullam oriri obligationem, postquàm obligatio non est volita.

Solutio.

At nihilo seciùs respondetur obligationem oriri pro eo quod est naturalis effectus promissionis. Et ideo satis est caussam esse volitam. Nequis enim laqueum tibi inijcere, quin illaqueeris. Sequitur de promissione in qua dictum est votum perfici. De qua quæritur, an sit post propositum ad voti obligationem necessaria?

Opinio Iurisconsultorum.

Sunt enim nonnulli ex Iureconsultis, qui super cap. consulti. de regularibus, affirmant sufficere propositum absque promissione, saltem quando res iam incepta est. Vt dum quis cum proposito permanendi in religione, induit habitum: nam ille est casus illius cap. in quo, quisquis ille erat, iubetur esse religiosus. Et arguitur pro hac opinione, vt quid sit propositum aperiamus.

Primum argum. prædictæ opinionis.

Propositum quidpiam faciendi, est animum habere applicatum ad opus; applicatio autem animi idem esse apparet, quod obligatio.

Argum. 2. Propositum non satis est ad votum.

Secundò, Propositum faciendi est affirmatio de futuro, faciam: ergo qui post propositum non facit, mentitur; siquidem reddit propositionem falsam, mendacium autem in re graui est peccatum mortale; ergo qui religionem, vel peregrinationem, vel quid simile proponit, si non faciat, mortaliter peccat, ac perinde obligatur facere, quæ quidem obligatio sufficit ad votum.

Probatio. 1. Secunda.

His tamen nõ obstantibus, respondetur, propositum ad votum nõ sufficere, sed necessarium esse promissionem. Et primò patet ex receptissima voti definitione. Nam vt Ecclesiast. 5. citatum est, votum est promissio. Et Magister Sententiarum ait, votum esse testificationem spontaneæ promissionis. Vnde vota nuncupare, est aliquid Deo polliceri. Sed ratione id etiam confirmatur; Votum non est nisi quod alteri fit; ordo autem unius personæ ad alteram, vt ait Diuus Thomas, non est nisi per rationem, qua se homo alteri vel sua subijcit & mancipat: ergo tantummodo fit per rationem, sicuti præcipere & precari.

Tertia. Cicero.

Tertiò, Quò punctim res tangatur, votum est illud, vbi ligatur fides, quę, vt ait 1. Offic. Cicero, est fundamentum iustitię: fides autem, vt ipse & Augustinus aiunt, est, quia fit quod dicitur, ergo votum nõ habet vim, nisi id dicitur, quod faciendum est; dicere autem est opus intellectus, ergo in promissione consistit obligatio, & non antea.

Confirmatio

Et confirmatur sententia hæc ex cap. literaturam. de voto & uoti redemptione. Vbi quidam qui in infirmitate constitutus dixerat, Non morabor, proponens in animo religionis habitum, absoluitur à voto, quia non promisit. Et sunt verba expressa in cap, si bona. 17. quæstio. 1. aliud esse propositum concipere in corde, & etiam ore nuntiare, aliud subsequenti obligatione se reum facere voti.

Gregorius.

Quare illic Gregorius illum, qui propositum absque promissione habuerat, absoluit à voto. Et iure ciuili ex pollicitatione nascitur obligatio: ut ff. de pollicita. seru. l. pactum.

Discrimen inter propositũ et promissionem.

Vnde pro solutione contrariæ rationis notandum est discrimen inter propositum & promissionem. Propositum

nanque

nanque cùm fit in voluntate, neque affirmatio est, neque locutio, sed est consensus seu voluntas, quæ exprimitur per simplicem intellectus affirmationem futuri, scilicet faciam. Hæc autem simplex assertio non facit illum fen sum: Promitto facere: sed est simplex affirmatio illius, quod quis tunc in animo gerit. Et ideo non est menda-

Ad primum argum. cium: quia mentiri est contra mentem ire. Ad formam igitur argumenti negatur, quòd si posteà se proponens non faciat, mentiatur: licet faciat propositionem fuisse falsam: quia potuit mutare propositum. Itaque licet falsum dixerit, neque mentitus est, quando protulit; quia tunc dixit quòd putabat facere, nec quando posteà fecit contra: quia non tenebatur non mutare propositum. Superueniens autem promissio sic firmat propositum, ligatque animum alteri, vt absque fractione fidei & iustitiæ non valeat illud mutare: promissio ergo est necessaria. Neque contrarium colligitur ex dicto c. consulti. sanè vbi solùm sancitur quòd qui proposuit per ingressum religionis Deo famulari, perseueret, vel in suscepto habitu vel in alio laxiori. Loquitur nanque illic Innocentius consueto more de proposito promis-

Argum. sione firmato. Restat tum demum postremum argumentum; Promissio pertinet ad illam partem prudentiæ, vbi est imperium & deprecatio, vt verbis sancti Thomæ suprà diximus: imperium autem & iussio pruden-

D. Thomas. tiæ antecedit electionem, vt sanctus Thomas sentire videtur secunda secundæ, quæstione 47. articulo 8. electio autem idem esse videtur, quod propositum uoluntatis; ergo promissio non sequitur, sed præcedit proposi-

Caietanus. tum. Caietanus hic distinguens respondet; videlicet quòd imperium quo quis sibimet præcipit, antecedit electionem. Nam post deliberationem intellectus per prudentiam imperat voluntati vt eligat. Imperium autem quo quis præcipit alijs, electionem subsequitur, & pari-

Reprobatur Caietani solutio. ter deprecatio ac promissio. At verò è contrario, vt reor, stat sententia, tam Aristot. quàm sancti Thomæ. ac subinde veritas: nempe quòd imperium, siue respectu alterius, siue respectu ipsius imperantis semper electionem subsequatur. Etenim post deliberationem statim sequitur electio. Sed post electionem non sequitur opus, nisi prudentia imperans, voluntatem ad operandum applicet. Imperium enim non est, Elige, sed, fac. Et ita ille dicit sanctus Thomas quòd consistit in applicatione consiliatorum & iudicatorum ad operandum Similiterque ideo promissio sequitur propositum. Ex his si definitionem voti, quę vniuersa comprehenderet, tam vana quàm solida, tam iniqua quàm legitima, elicere cuperes, satis tibi esset dicere, quòd votum est promissio facta Deo. Attamen illa quę legitimo tantùm uoto congruat definitio, articulo proximo cómodiùs constituetur. Circa verba autem sancti Thomæ inter probandum priorem conclusionem dubitabit fortè lector, an simplex promissio obliget, & an solo actu intellectus oriatur inter homines obligatio. Sed hæc quæstione sequenti inter agendum de obligatione voti commodiùs disputabuntur, porrò vbi ex professo id tangit S. Thomas.

Ad primum argum. Ad primum igitur argumentum iam negatú est, conceptionem propositi sufficere sine promissione. Quare qui dicunt, votum esse conceptionem propositi cum animi deliberatione firmata, voce firmata, intelligunt per

Ad secundum argu. promissionem. Ad secundùm respondetur, quòd votum non dicitur à voluntate, eo quòd sit actus eius, sed quia

Ad tertium argum. nascitur ex eius proposito. Et pariter ad tertium negatur quòd per solum propositum quis dicatur manum mittere ad aratrum Nam manum mittere, est animum operi admouere; quod non nisi per promissionem fit De promittente ergo ait Christus, quòd si respiciat retrò, non est aptus regno cœlorum.

ARTICVLVS III.

Vtrùm uotum semper fieri debeat de meliori bono.

PRæcedenti articulo determinatum est genus, & forma voti: subsequitur ergo eius materiam explorare:

Primum argum. a parte negatiua. Vtrù scilicet debeat semper fieri de meliori bono: vocant supererogationis: nempe cuius obligatio non cadit sub præcepto? Et arguitur à parte negatiua; Baptismus, ut habet glossa super illud Psal. Vuete & reddite, est votum: & tamen est opus præcepti. Et Iacob legitur Gene. 18. vouisse Domino quòd futurus ei esset in Deū. quod nihilominus est de necessitate salutis, ergo non

Argum. 2. semper sit de opere supererogationis. Secundò, Iephte, vt legitur Iudicum 11. voto adstrictus occidit filiam; quē

Paulus. nihilominus Paulus ad Hebr. 11. inter alios sanctos connumerat, & tamen illud non modò non fuit melius, ve-

Argum. 3. rùm neque bonum. Tertiò, Nonnunquàm emittuntur vota quæ in detrimentum personæ redundant, ut cùm quis se voto implicat, ieiuniorum ac vigiliarum, quæ immodicè vitam hauriunt, obseruatione affligit sese. Et nonnunquàm de rebus indifferentibus ac inutilibus, vt dum quis pollicetur non lauari aut comi, aut iter arripere certis diebus: hæc autem non sunt meliora bona; ergo illud non est ad voti obligationem necessarium. In contrarium est illud Deuteronomij 23 Si nolueris polliceri, absque peccato eris. Vbi materia uoti designatur esse illa, quæ non est in præcepto.

Ad quæstionem hanc, ut seriem Diui Thomæ etiam teneamus, quinque conclusionibus respondetur. Nam cùm votum multis qualitatibus vestiatur, secundum illas expendenda est eius materia. Ea propter ex illis quæ cogitari possunt vouendi virtuti subsilerni, quędam manifestam habent rationem, cur non possint voto offerri Deo; quędam per contrarium manifestam quoque cur liceat: sed alia sunt, de quibus est dubiū. Cuncta autem in genere sunt numero quinque. In quorum primo gradu ea collocantur, quæ sunt Deo, vel ad uersa & contraria, vel saltē incósona & inuisa; népè delicta, seu mortalia seu venialia. De his ergo statuitur prima

Prima conclusio. cōclusio; De re nulla illicita fieri licitè potest votū: putà

Probatur. neq; de homicidio, neque de leuissimo médacio. Probatur suppositā natura uoti, quæ est promissio Deo facta. Promissio est rei, quam quis in alterius gratiam facere disponit; hoc enim à comminatione, quæ sibi contraria est, differt. quòd comminatio est rei alteri iniuriosæ aut perniciosæ. Promittere enim alteri, quòd sis eum occisurus, aut quomodocunque læsurus, comminari potiùs est; promissio ergo non est nisi beneficij, delicta autem in iniuriam Dei cedunt: ergo qui occidere voueret aut furari, potiùs id Deo comminaretur, quàm polliceretur. Quare tale votum non esset obligatorium. Immo illud emittere peccatum quidem esset, idemque post im-

Secunda conclusio. plere cumulatius crimen. Huic proxima est conclusio secunda; De re indifferenti, nempe quæ nihil secum emolumenti affert neque diuini honoris, nullum religiosè potest emitti uotum: Vt si quis uoueat ungues die Sabbathi non rescindere, aut iter die Martis non arripere.

Ratio cōclusionis. Probatur conclusio; Quia cùm uotum in gratiam huno remque Dei fieri debeat, non solum de re illi inuisa emitti non decet, quod esset iniquum, uerùm neque de re, quæ illi non est accepta; quippe quòd, cùm Deo in gloriam non cedat, vanum est, quin uerò tunc etiam superstitiosum, dum numen aliquod in rebus illis inesse creditur. Ex his autem quæ Deo neque contraria sunt neque dissona, alia sunt vel impossibilia vel necessaria, tali uerò

Tertia conclusio. contingentia, in vtroque posita facultate. De illis prioris generis statuitur tertia conclusio; De re seu necessaria seu impossibili, fieri non potest uotum. Sunt duo enim esset, quòd se vel moriturum voueret, uel nunquam moriturum. Primum siquidem necessarium est, at que alterum impossibile. Sicuti qui uoueret se aut nun

Ratio conclusionis. quam uolaturum, aut uolaturum aliquando. Ratio conclusionis est, quòd votum debet esse non solùm vltro factum, uerùm & à prudentia profectum; impossibili autem & necessaria. nostræ uoluntati non subsunt: non ergo sub uoti obligationem cadere possunt. Eorum uero quæ in nostra sunt potestate, nanque Deo aduersa, alia

sunt

sunt ad salutem necessaria; nempe vniuersa præceptorũ opera, alia verò minimè. Cùm audis necessaria: nomen ad illa etiam extende, quorum contrarijs à via salutis remoramur: vt non solùm præcepta quę simpliciter talia sunt, nempe sub reatu mortali obligantia, verùm & illa includas, quæ obligans sub veniali. De istis ergo subijcitur quarta conclusio. *Quarta conclusio.* Opus præcepti quatenus est necessitatis, non est materia voti, bene tamen quatenus est in nostra voluntate. Materia enim voti est illa, quæ eius ratione fit debita: ergo quatenus opus est, legis obligatione debitum, non cadit sub voto, quia non pendet ex nostra voluntate, vt sit debitum, sed ex legis necessitate. *Explicatur conclusio.* At verò quia præcepti necessitas non est simpliciter necessitas, sicuti illa tertiæ conclusionis, quæ est mori, aut non volare: sed voluntariè illud implemus, aut transgredimur, hac ratione cadere nemo potest sub voto. Non quidem vt ad id obligemur ad quod non tenebamur, sed ut ad id, ad quod tenebamur, gemina simus obligatione constricti. Tenebaris inquam præcepto temperantiæ, non fornicari; cuius transgressio vitium erat tantum luxuriæ; emisisti eiusdem rei uotum; obligaris ergo virtute insuper religionis De illis demũ, quæ neque necessaria sunt ad finem, neque indifferentia, sed tamen conducentia & expedientia, vt consilia, adhibetur quinta conclusio; *Quinta conclusio.* Opera consilij sunt propria peculiarisque materia voti. Concurrunt enim in talia opera conditiones omnes & qualitates legitimi voti. Prima quippe voti qualitas est, quòd non sit de re Deo aduersa; propter quam exclusimus peccata: neque de re vana propter quam abegimus indifferentia. Tertiò, quòd prudenter fiat: quam ob rem exclusimus impossibilia & necessaria. Quare primum votorum genus est iniquum: secundum vanum; ac tertium stultum. Opera autem præceptorum licet quodammodo sint materia voti, non tamen omnimodè, quia simpliciter eorum obligatio non pendet à nobis, sed ex legis necessitate. In operibus autem consiliorum cuncta conueniunt. Sunt quippe in primis Deo gratissima, atque in nostra potestate constituta; eorumque obligatio non ex legis necessitate, sed ex mera voluntate nostra pendens. Hæc ergo hunc in modum cõstituta operæ pretium est pressiùs expendere, eminctiusque collimare. Et quidem circa primam conclusionem hoc primùm meditandum superest, quòd qui peccatum Deo vouet, eius id maiestati comminatur, quæ ingentissima blasphemia est. Enimuerò cùm quidquid peccatum fit, contra eius legem & voluntatem fiat, perinde est uouere hominem occidere, aut furari, ac si Deo ipsi comminareris idem malum. Vide ergo quanta hic sit peruersio; nempe quòd cum votum actus sit religionis, quo gratissima ei obsequia dedicanda sunt, eousque religionem, contaminas, vt obsequium in comminationis audaciam conuertas. Ex hoc fit, quòd cùm votum Deo fiat, atque ad primum Decalogi mandatum spectet, plus absurditatis habet Deo rem illicitam vouere, quàm homini sub iuramento iniuriam comminari. Nam iuramenti violatio contra secundum pręceptum est. Atque ex eisdem rursus consequitur, vt vouere Deo materiam peccati mortalis, in vniuersum sit peccatum mortale: etiam si non fieret cum proposito implendi votum, dummodo adsit intentio vouendi, quia obiectum de se est mortale. *Dubitatio. Ratio dubitandi.* Percontaris autem, utrum votum emittere uenialis culpæ, putà ioco mentiẽdi, aut otiosè loquendi, sit semper mortale. Et arguitur à parte affirmatiua; Qui aliquid Deo promittis; quod tenetur non facere, grauem inferre ei videtur iniuriam. Atque id urgentiùs roboratur. Votum, vt modò dicebamus, maioris est vinculi, cùm Deo fit, quàm iuramentum quod fit homini; iuramentum autem promissorium venialis committendæ culpæ, videtur mortale: quoniam qui iurat tenetur facere falsum; ergo & votum. *Solutio.* Nihilominus respondetur, votum de re veniali non esse nisi veniale: quoniam ipsum implere non est nisi veniale; Quare homo non se exponit periculo mortalis. *Ad argum.* Vnde ad priorem rationem negatur, quòd promittere Deo id quod sub culpa veniali teneris non facere sit tibi mortale, sit de te veniali, propter eandem rationem, quia scilicet implere illud non est nisi veniale. Idemque sequenti lib. q. de periurio, de simili iuramento dicemus, scilicet non esse mortale. Et ratio est, quòd illud implere non est nisi ueniale, facere autem contra illud, nullum est peccatum, immo est uirtus. Facere .n. contra iuramentum, quod non est obligatorium, nullatenus est illicitum. Vt si iuras non audire missam in die paschatis, quàm posteà audis. Sed tota culpa committitur dum iuras, eò quod iuras quod teneris facere falsum. *Dubium ad iuram.* Et ideo tota culpa debet perpendi ex obiecto. Obiectum autem iuramenti est veniale, quare neque iuramentum ipsum est nisi veniale. Circa secundam conclusionem de re indifferenti dubium inde emergit, quod multa sunt *Responsio.* indifferentia, de quibus emitti uotum pôt. Est enim indifferens transire per vicum, aut ędium limina penetrare, & tamen sunt nonnunquam salutaria uota, quibus se homo à similibus operibus arcet. Ad hoc facilimè respondetur, quod indifferentia quatenus indifferentia sunt, id est, sub sua indifferentia perseuerantia, dicari Deo, aut diuis voto non debent. Et hoc pacto intelligitur conclusio. Si verò pensata ratione aliqua, aut fine, pertinentia ad bonum fiant, tunc votum eorum nihil aliud quàm religio est. Dixerim ratione aliqua uel fine; ne quis putet propterea tantùm quod res quælibet vouetur, ilicò ratione voti de impertinentibus ad pertinentia commigrare. Exempli gratiâ, Vouere rescindere ungues uel non rescindere illicitum est; quia etiam post votum res est indifferens, nempe ad nihilum fructuosa. Et eadem ratione si absque alio fine uoues non transire per vicum, aut non ingredi domum. Sed si illa opera occasionem tibi offerunt peccandi, putà inspectandi fœminam, uel alium inimicum, tunc fiunt ad rem referentia, ac subinde voti materia. Eadem ratione muliercula uouens die Sabbathi in honorem Virginis non coquere panem, sed tamen non abstinet ab alijs operibus, uanum emittit votum; quia alios re insumente labores, nil diuæ Virginis refert hoc aut illos insumas. Si autem uoueat omni opere seruili abstinere, legitimum uotum est. Sunt tamen aliqua, quæ prorsus neque probantur neque reprobantur; Vt si quis uoueret die Sabbathi indui albo in memoriam virginitatis Deiparæ, non omnino esset vanum. Itaque existimandus est finis uel caussa, quę opus facit ad rem pertinere. *Pulchra doctrina.* Ex his fit consequens, quòd dum votum de similibus rebus emittitur, non obligat nisi quandiu finis ille conducit, & caussa durat, quæ uotum fecit legitimum. Illa enim cessante, cùm opus ad suam redeat indifferentiam, desinit esse materia uoti, atque adeò cessat obligatio. Vouisti vicini limina non calcare propter periculum, quod intus latebat; illo cessante non te diutius votum tenet. Hoc probatur; quia uotum non plus obligat, quam si lex esset; Lex autem cessante in vniuersum eius caussa & fine cessat, ergo pariter uotũ. His demum instructus documentis, confere de uotis quisque potest, quę de huiusmodi indifferentibus rebus passim emittuntur. Loquebaris fortè cum homine & in colloquio aliquid sibi ingratum accidit, propter quod nouisti nunquam ampliùs cum illo inire sermonem. Et forsan ludebas, & ideo nouisti nunquam deinceps cum illo ludere, uel non ludere chartis, uel non ludere in tali domo. Si illa nullius tibi occasio sunt mali, neque aliqua existit caussa, ut ad bonum inseruiant, tunc talia uota nullatenus tenent. Sed nouere fuit uanitatis peccatum. Si autem loqui cum tali persona occasio tibi est mali, uotum tenet. Sicut si uoueas non ludere propter dispendium, quod facis rei tuæ, aut propter alia pericula. Neque horum ulla esse potest dubitatio quæ hominis con- *Dubitatio.* scientiam ullo pacto sauciat. Sed absque ulla dispensatione, qui uota huiusmodi rerũ indifferentiũ fecit, pôt contra illa facere, satisq; illi est uoti pœnitere. At uerò de iuramento propter eius reuerentiam, posset quispiam animi hærere. Enimuerò si illud quod metu mortis extor-

torquetur implendum est, vt quod quis in nemore latronibus metu mortis perculsus fecit, ut doctores sentiunt, ratio videtur strictiùs persuadere, vt iuramentum de re etiam indifferenti sit seruandum; aliàs fieret falsum. Nihilominus respondetur, iuramentum promissorium hu-

Solutio. iusmodi rerum nulla prorsus caussa aut fine ad rem aliquam conferens, non magis obligare, quàm votum. Quoniam tale iuramentum nihil aliud est, quàm promissionis ac voti confirmatio. Et ideo si votum non obligat, fit vt neque iuramentum. Iurasti nunquam te ampliùs cum tali homine colloquuturum, aut nunquam ampliùs transire per limen ad quod pedem fortè offenderas, aliave similia, quæ nullius sunt emolumenti: peccasti quidem cùm iurasti contra secundum præceptum, veruntamen iuramentum nullatenus fit obligatorium: quare absque dispensatione facere contra ipsum nullum est peccatum: atque adeò neque mendacium; quoniam, vt suprà dictum est, tota istorum iuramentorum malitia patratur dum fiunt. Iurasti non audire missam die festo: facere contra, quia non est malum, non fit tunc mendacium; licet efficias fuisse falsum. Et quòd non sit obligatorium, patet: quia veluti si homini id promitteres, nihili tuam faceret promissionem: ita neque Deus. Quare Eccle. 5. vtraque promissio dicitur Deo displicere, scilicet infidelis, & stulta. Vbi verò dubiũ esset, an res esset aliquo mõ vtilis, tunc timorati animi esset dispẽsationẽ procurare. Neq; simile est de iuramento extorto quando cadit super materiam, quæ est alicuius emolumenti: latruni autem promissam pecuniam exoluere, res est commoda, atq; adeò

Scrupulus. ex natura sua iuramenti materia. Quapropter, licet sit extortum, propter reuerentiam diuini nominis est implendum; materia verò vana non est iuramenti subiectũ, ac proinde neque obligationis capax. Sed de hoc libro sequenti latiùs. Circa tertiam conclusionem nullla est dubitandi ratio, sed de quarta sequitur explorãdũ quidnam contineat veritatis. Est enim argumentum, quòd materia præceptorum non sit materia voti. Nam cùm uotum sit opus consilij, & materia debeat respondere formæ, fieri videtur consequens vt eius materia debeat similiter esse arbitraria & consiliorum; & ideo vbi lex obligatos non habet, vanum sit votum, immo verò quodam modo Deo ingratum, Nam qui vouet facere quæ Deus aliàs iubet, maiorem vim suæ videtur attribuere voluntati, quàm Deo iubenti. Item adhibere præcepto uotũ, ex animi languore procedere indicatur: nempe quòd homo viribus sit destitutus, vt quod Deus iubet, explere ne-

Solutio. quicat. Insuper & dæmonem lacessit vt pugnantiùs com tentamentis inuadat. Respondetur nihilominus præce-

Prima ratio S. Tho. ptorum materiam esse quoque posse votorum. Et ratio sancti Thomæ est, quòd nõ est simpliciter necessaria, sed à nostra pendet voluntate. Quare possumus nos ad calia opera arctiori vinculo astringere. Nulla enim inter am-

Secunda ratio. bas obligationes existit repugnantia. Secundò id solenni Ecclesiæ vsu probatur. Vouentes enim religionem, nouo nexu deoineiuntur ab adulterio & fornicatione abstinere, à quibus diuina lege erant prohibiti; idque à

Tertia. clericis, dum sacris maioribus initiantur, exigitur. Tertiò licitum est & sanctum, ad id ad quod lege tenebaris, iureiurando te insuper innodare: vt cùm mutuum recipis, aut depositum, aut alium iuris contractum: ergo si-

Quarta ratio. mili modo potes voto eandem confirmare fidem. Quartò, quamuis lege tenemur non occidere, non furari, &c. nihilominus malefactoribus supplicia decernuntur, ut quos uirtutis honestas non allicit, metus pœnæ cohibeat: ergo nulla est repugnantia legis obligationi alteram uoti adhibere. Sunt qui quasi de nomine disceptantes, dicant hoc genus promittẽdi nõ esse propriè uotum, ob id quòd materia non est proprijs apta: nihilominus qui sic promittit, duplici modo peccaret, si promissum non solueret, uidelicet cõtra legẽ, & cõtra promissionẽ. At uerò profectò nõ est cur negetur esse propriè uotum, postquã est uera promissio Deo facta. Et confirmatur sic esse fatendum. Nam qui tale uotum transgreditur, ut suprà dicebamus, verè contrà religionem peccat; non autem sic peccaret, nisi uerè faceret contra uotum. Nam si in hac obseruantia substantia religionis, quæ est genus, continetur, fit ut et substantia uoti contineatur, quæ eius existit species. Potest ergo quisque de materia singulorum præceptorum uotum emittere.

Ad primum argum. Vnde ad primum in contrarium argumentum respõdetur, quod etsi uouere sit opus consilij; non tamẽ requiritur ut materia sit propria consilij, nam potest esse consilium ut arctiùs nos ad id perstringamus ad quod lege tenebamur. Quod si hue fortè uerba sancti Thomæ ex 4. distinct. 38. quæstio. 1. contra nos afferas, dicentis, huiusmodi uota largè ita dici, non propriè. Respondetur, largè, nõ accipere pro eo quod est abusiuè, sed pro eo quod est communiter; quemadmodum illic Magister loquitur. Haud enim negat quin propriam habeant rationem uoti; sed tamen quia materia communis est & uotis & præceptis, ad quam subinde omnes homines in communi tenentur, ait huiusmodi materiam non esse propriam, id est, peculiarem uoti. Quare hic exactiùs loquitur. Et elicitur hæc materiæ distinctio ex uerbis Augustini. 17. quæstio. 1. vbi ait; Sunt quædam, quæ etiam non vouentes debemus, quædam etiam quæ nisi uouerimus, nõ

Ad secundum. debemus. Neq; in hoc plus tribuimus nostræ uoluntati quàm Dei, sed religamus eandem diuinæ religioni, ut firmiùs id quod nobis præcipit, persoluamus. Et quamuis in hoc profiteamur nostram imbecillitatem; illam tamen consolidamus. Atqui ut dæmones inde ferociores in nos insultant, ita & diuina subsidia locupletiora nobis mittuntur. Tametsi, ut uerum fatear, uota hæc operum præceptorum nunquam aut uix unquam alicui suscipienda aut consulenda sunt: quia neque crebrò solent bene succedere. Quare vel non fiant, uel cassanda sunt, uel facilè dispensanda: nisi quando persona prudens & constans est, ad rem tamen aliquam procliuis, quæ occasio illi est mali grauissimi aut scandali. Et cura nihilominus vigilantius adhibita, cauere illud potest malum. Vtrum verò uotum nunquam venialiter peccandi sanæ sit mentis? Ad hoc respondetur, eiusmodi uotum insanum esse, neque vllo pacto obligare: quoniã est de re hominibus impossibili. Si enim dixerimus (vt ait Ioannes) quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus. Vouere autem nũquam peccare mortaliter, non est genere suo malum; quoniam id per Dei gratiam possibile est. Attamen neque hoc prorsus consulere, quia res est perdifficilis, tum factu tum præsertim & cognitu; potissimùm de peccatis cordium. Crebrò enim scrupulus pungit consenserisne in mortalem culpam; votum autem debet esse de re comperta & de opere cuius transgressio in propatulo habeatur. A singulis autem cauere, hoc vouere permittitur, vt non fornicari, non ioco mentiri, & similia. Quæris an-

Quæstio per tem. tem, vtrum si quis emitteret votum nunquam peccandi, teneretur ratione voti euitare illa saltem peccata, quæ potuerit, vt iocosa mendacia? Offert se nanque ad id ratio: nam qui promisit dare decem, si cuncta non potest, tenetur tamen ea conferre, quæ potest. Et qui promisit ieiu-

Solutio. nare Aduentum, si nequit totum, tenetur nihilominus in quantum potest. Respondetur tamen tale votum ad nihil obligare, quia stultum est. Hoc tamen postremum superest decidere: Vtrum transgressio cuiuscunque talium votorum sit mortalis? Vt si quis uouit non mentiri iocose. Patrocinatur nãque affirmatiuæ parti ratio hæc, quòd tunc mentiri esset religionis violatio, quæ a genere suo est mortale. Solutio autem huius pendet ex articulo subsequenti, vbi disputabitur vtrum transgressio voti ex leuitate materiæ fieri possit venialis. Illic ergo & hoc examinabitur. Ex quinta autem conclusione, tametsi certissima sit, dubia emergunt multò grauiora. Et pri-

Primum dubium. mùm, an licitum illa sit malo fine uouere? Vt si quis, quemadmodum nuper dicebamus, religionem Cruciatorum militiæ profiteretur opulentiæ caussa prębendarũ: aut si quis quod creberrimè usu uenit, fieret sacerdos, nõ propter status sanctitatem, sed propter sacerdotia, nimirum;

Ratio bæsitandi. tũ altari magis cupiens, quàm sacrificare. Apparet enim votum non esse licitum, atque adeò nec obligatorium. Nam malus finis obiectum vitiat: de malo autem obiecto (vt cõclusione prima dictum est) iniquum est votum. *Solutio Caietani.* Dubium hoc etsi doctè hoc loco differat Caie. accuratioris tamen eget examinis. Multimoda enim distinctione vti impræsentiarum oportet. In huiusmodi inquam votis melioris boni triplex fieri contingit relatio in malũ finem. Potest quippe vel obiectum ipsum voti in malum *Distinctio.* referri, vel applicatio animi ad vouendum vel uotum ipsum. Exempli gratiâ: Si quis hanc faceret animo oblationem: Voueo dare eleemosynam propter uanam gloriam: hoc uocula, propter, moderari, & quod aiunt, determinare potest aut uerbum, dare, aut uerbum, uoueo. Et quidem priori modo obiectum ipsum uoti, quod est, dare, refertur in malum finem, à quo ideo datio ipsa *Prima assertio Caiet.* contaminatur ac deprauatur. Et de hoc sensu est prima assertio, eiusmodi uotum nullum esse: sed est inter illa, quæ prima conclusione cõdemnatur. Nam dare propter uanam gloriam, est malum obiectum, & multò erit iniquius uouere aliquid facere propter malum mortale, vt si voueas ad ecclesiã ire ad solicitãdã puellã. Nã ire ipsũ tunc malũ est, quod est voti obiectum. Exemplum secundi; Vt si quis intendens pingue sacerdotium, cuius nõ est dignus, fieret sacerdos, ubi est implicitum votum castitatis vel præceptum, de quo modò non disputamus: aut cùm nobilis tali animo induit militaris religionis habitum. Hic enim obiectum voti non refertur ad malum: Si enim hic dicat, voueo esse sacerdos propter beneficium episcopãdũ, præpositio, Propter, non modificat rem quæ est esse sacerdotem, sed hoc quod est, voueo. Haud enim pòst sacerdos aut miles effectus opera facit suæ religionis, putà nec orat, nec celebrat, nec obedit propter malum finem, sicut qui dat eleemosynam propter vanã gloriam; sed tantùm professus est propter malum finem. *Secunda.* Et de hoc intellectu fit assertio secũda: Votũ sic factũ, tenet. Et ratio est, quia obiectũ eius res licita est, & bona, scilicet esse militem, aut sacerdotem; nempe militare, orare, sacrificare: quæ quidẽ nõ referũtur in sinistrũ finẽ. Pari modo si quis profiteretur religionẽ, peruerso fine adductus; porrò vt posset postea res cõuentus suffurari. Ille .n. obiectũ voti, putà vigilias, orationes, & obediẽtias nõ refert in malũ, sed finis nouẽdi fuit malus. Quare votũ, quia de bono est obiecto, solidũ est & firmũ. Ad rei autẽ perspicaciorẽ intellectũ arguitur. Sicut dare eleemosynã propter vanã gloriã peccatum est; & corrupto fine ire ad ecclesiã: sic & malo fine votũ facere: ergo sicut votum primi generis est malũ, quia de malo obiecto, sic & uotũ secũdi generis, quia malũ habet finẽ. Quòd si utrũq; malũ est, nõ, vt neutrũ teneat. Pro solutione argumenti hoc apprimè in præsenti materia notãdũ est, quod lectorem minùs attẽtũ fallere ualdè posset, nẽpe nõ esse in uniuersum uerũ, ꝙ omne votũ illicitum & malũ sit irritũ, neque hoc à nobis assertum est, sed hoc tãtũ, ꝙ omne uotum de obiecto malo est irritum & cassum. Concedimus ergo, ꝙ nouẽs sacerdotium aut religionem malo fine, peccat quidem nouendo, tamen quia uotum, bonum habet obiectũ (nam etsi uotum referatur in malum finem, tamen obiectum non refertur in eundem) votum tenet. Negatur igitur postrema cõsequẽtia, uotũ factũ malo fine, malũ est; ergo nõ obligat; sicuti si haberet malum obiectũ, quoniã res Deo deuota bona est: licet malo fine dicata. *Tertius.* In tertio autem modo plusculum latet ambiguitatis. Exempli gratia, Rex sciens & prudens iniustum indicens bellum, uouet Deo auri talentum, si uictoriam obtineat. Hic obiectum voti, putà dare pondus auri, bonũ per se est. finis tamen voti, putà, obtinere iniquã victoriã, est malus. Et de hisce igitur notis distinguẽdum hoc pacto est: Si tale uotum fiat ut Deus eiusmodi uictoriã concedat, non est religionis actus; immo omnino religioni contrarius, eò ꝙ qui sic uouet, Deũ facit auctorẽ mali, ꝓ qua turpitudine quã Deo impingit munus illi spõdet: ob idq; nullũ est votũ, sed graue impietatis blasphemięq; peccatũ. Atq; adeò lõge scelestius, quã si esset votũ de re illicita. Multò enim enormius est Deum facere auctorem mali, quàm rem illi diuersam uouere. Pari modo si quis uoueret Deo munera, vt compotem eum faceret optati adulterij aut homicidij. Quocirca nihil refert uotũ autẽ facias quàm rẽ incipies, an postquàm fueris optatis potitus. Nam etiam si post partam uictoriam aut patratum adulterium Deo quipiam ob id voueas, quò te tui compotem desiderij, aut uictoriam iniquam habeas, votum non tenet: quia eadem impietatis sine sordescit. Neque si id voueres in gratiarum actionem: neque pro illo gratum Deo est gratias audire. Neq; verò interest tale votum emittas, non exprimendo vt Deus tibi in iniquitate patrocinetur, sed merè conditionaliter, hoc tenore, Si victoriam hanc obtinuero, aut si compos desiderij mei fuero, hãc faciam eleemosynam. Quoniam nullus sic sub mera conditione vouet, nisi vt Deum sui sceleris patronum ac fautorem compellans. Et aliud excogitare, esset casum insolentem effingere. *Dilutio.* Quare vota hæc absurda omnia sunt & nullius uigoris. Quòd si contra insurgas; Similes stipulationes hominibus factæ iure naturæ tenent; nam quod quis scorto pollicetur, soluere adstringitur; ergo & solidæ erunt responsio Dei. *Obiectio.* Negatur consequentia, quoniam potest homo ab homine turpe obtinere obsequium, pro quo mercedem debeat, à Deo autem nemo id recipit quod absurdum est, neque pro illo debet illi quidpiam rependere. Quare neque tenebit votum, etiam si quis ignorans putet talia vota esse licita, quoniam ex natura rei sunt impia & blasphema. At uerò quoniam in re mala aliquid boni inesse potest, cuius citra impietatem potest Deus auctor inuocari, secũdo modo fieri hæc vota sanctè possunt, nempe si rex bellum adortus nefariũ pro sui exercitus incolumitate aliquid uoueat, uotum tenet. Sicuti si in duellum descendens quidpiam spoponderit, si saluus euaserit, quia effectus hos Deo ascribere non est nisi virtus. Quapropter talis finis uotum non uitiat. Secus, si pro eo voueat, ut hostem iniquè occidat. Nam licet Omnipotens caussa sit omnium entitatum, utpote delectationis quæ est in flagitio, & similium, neutiquàm tamen peccati. Pari modo si quis voueat si prolem ex adulterio susceperit. Nam licet adulterij caussa Deus non sit, conceptio tamen partusque fœtus naturalis est, Deoque ascriptus. Neq; idem est de victoria; quippe cum idipsum quod est iniquè vincere, piaculum sit. Simili iure, si usurarius aut lusor pro parto lucro votũ uoueat, illud quidem tenet, iuxta uerbum Christi; Facite uobis amicos de mammona iniquitatis. Cum eo tamen id moderamine intelligitur, ut uotum ex ęre alieno quod aliter restituere nequit, non expleat: contingeret enim tunc de rapinis eleemosynam erogare. Validiori denique ratione uotũ tenebit, vbi illud emiseris ad puniẽdũ malũ, uel quò ab illo cautiùs cohibearis. Vt si huiusmodi emiseris uotum: Si tale flagitium admisero, talem faciam eleemosynam, aut peregrinationem, aut seculo religiosus valedicam. Huiusmodi enim vota vel sunt quasi opera pœnitentiæ, patratę iniquitatis vindicatoria, aut patrandæ prohibitoria, atque adeò conditione posita tenent. De quibus inferiùs enunctiùs.

Secũda dubitatio. Secundum dubium circa eandem cõclusionem existit de operibus, quę sunt consiliorum, aut directè contraria, aut impedimenta. Dissecantur hæc autem in tres ordines. *Responsio.* Quædam enim sunt prorsus contraria, de quibus respõdetur, nullatenus licere uotum emittere. Haud enim licet vouere non ingredi religionem. Nam licet nemo ingredi teneatur, liberum debet esse cuicunque & semper integrum. Quapropter uotum contrarium non ligat, atque adeò iniustum est, non solùm tãquã uanũ, uerũ & tanquã de re Deo odibili, quandoquidẽ cõsilia sua impendio sibi placeant. *Dubitatio.* Sed arguis; Non omnia opera quæ in seipsis cõsilia sunt, cunctis hominibus consilium est facere; & ideò qui certus est non esse ad religionem aptus, vel ad peregrinationem, uouere potest non facere. *Solutio.* Respondetur, tale uotum non posse à culpa excusare. Nam qui impotens est faciendi, incassum uouet

uet non facere; & qui quoquo pacto sperat posse, iniquus est, dum se uoto cohibet. Ob eandem caussam nemini licet uouere aut iurare se nunquàm aut ieiunaturum, aut peregrinaturum, mutuaturum aut fideiussurum, aut quæuis alia misericordiæ officia nunquàm indigois impensurum: quandoquidem ea facere, sæpe sit consilium. Ne tamen complures condemnemus qui hoc consueuerunt, hoc intelligimus quando ea facere consilium fuerit. Nā omnibus mutuo dare & pro omnibus fideiubere, non est consilium. Quare qui sic uoueret; Non omnibus indiscriminatim mutuabo, nihil mali uoueret; sed qui diceret: Nulli neque vllo casu. Ex his fit consequens, neque licitum esse uotum non uouendi; quoniam uouere in genere consilium est. At quoniam non cuicunque est semper cō silium, licet uotum facere non uouendi, nisi coram tali persona aut cum talibus circunstantijs. Nihilominus si eo non obstante uoueas, quamuis pecces: tenet tamen votum iure diuino & naturali, cui tu nō poteras derogare. Colligamus ergo nemini licere huiusmodi, seu uota seu iuramēta facere: quoniam neque facta tenent. Deus nāque ascensiones, teste Dauid, disponit in cordibus nostris, non descensiones. Quocirca uouendi religio suopte ingenio & natura instituta est ad promouendos homines in sublime, non ad retrahendum. Secundus gradus operum est, quæ licet non secum compatiātur maiora bona; ipsa tamen per se officia sunt, neque ipsorum vota votorumve impletionis impediunt, quin ascensus fieri possit ad sublimiora. Quocirca talium vota solida sunt; Vt si quis voto se pauperum seruitio in hospitali mancipet, etiam si dicat, perpetuò manebo, hoc inquam votum est obligans. Neque proinde obstat quominus ille si libuerit citra vllam dispensationem religiosus fieri queat. In tertiò vero ordine ea collocantur: quæ quāuis non sint formaliter religioni contraria, sunt tamen suapte natura eius obstacula; ut coniugale fœdus. Qui enim matrimonium semel consummauit, commigrare ad religionem viuente coniuge nequit. In dubium ergo vertitur, vtrum fas sit votum emittere ineundi connubium? Et arguitur hoc esse licitum, postquàm obiectum est bonum, ac uirtuti legitimum; & cuicunq; ante emissionem voti religionis integrum sit eligere quod maluerit viuendi institutum. Item, fas cuique est celebrandas à se nuptias iurare; quo quidem iureiurando deinde tenetur: ergo & quisque potest earundem votum emittere. Nihilominus respondet eiusmodi vota genere suo & obiecto non esse licita: vtpote per quæ Deo offertur id, quod illi non est acceptum. Non aio ob id solùm, quòd impediunt maius bonum, nam & matrimoniū contrahere & consumare impedit religionem, sed quia per votum offers quod Deo non placet, quatenus offers impedimentum sui consilij. Itaque potes contrahendo matrimonium obstaculum religioni apponere: non tamen illud votu Deo dicare. Nam etsi uouere nemo iure cogatur, compellitur tamen vnusquisque uiam Spiritui sancto per impossibilitatem non occludere, quousque statum mutes & firmes, si ei forsan aliquando afflare dignetur. Sed ais, saltem licere votum emittere connubialis consortij citra copulæ consummationem: quoniam illud nulli est religioni impedimento. Respondetur, quòd qui simpliciter votum emittit matrimonij, ex natura rei obligat se consummare, aliàs cassum deceptoriumque matrimonium esset: ob idque dum absolutè emittitur, semper est illicitum, si autem contingere posset, ut quis matrimonium voueret, quale fuit inter Virginem & Ioseph, alteri uidelicet voto perpetuæ uirginitatis vtrinque adiuncto, nihil aliud esset quàm religionis officium. Contra hanc autem decisionem arguitur, De matrimonio bifariàm meditari possumus. Vno modo, ut est in generationis officium, & tanquam status quidam ac uiuendi institutum. Atque hoc modo indubiè fatemur nemini licere voto se illi adstringere, quoniam est status inferior excelsiorē impediens, atq; adeò abusus est voti, quod esse debet semper felicioris frugis; aut saltem minimè illi obstans. Sed altero modo consideratur in remedium ad compensandam illegitimam libidinem. Et hoc pacto arguitur, quòd sit eius uotum licitum. Nam carnis illecebris obuiare iustum & sanctum est, & coniugale commercium ad hoc est etiam munus permissum; nihil ergo in tali uoto absurditatis inest. Propter hoc argumentum Caietan. arti. præsenti intrepidus asseuerat licere in tali casu ac tali caussa uotum emittere matrimonij. Et asciscit contra se argumentum ex S. Tho. in 4. distinct. 31. cui multi adhærent, adstruentes, quòd non liceat solùm ad uitādam fornicationem coniuge uti. Esset enim tori coniugalis abusus, qui in officium tantùm concessus est. At nihilominus respondet, se nihil absurdi in tali usu agnoscere, quin obiectum esse possit uoti. Verumtamen quidquid sit de usu, dato inquam quòd esset sola caussa cauendę fornicationis licitus, non tamen fit inde consequens fas esse tale votum emittere. Non enim ratio quare non liceat, ea sola est, quòd obiectum per se non sit bonum, sed quod est impeditiuum maioris boni. Et miror Caietanum hoc non aspexisse. Liberum enim cuicunque est ac licitum matrimonium inire, immo aliquando consilium, quia melius est, vt ait Paulus, & consultius nubere quàm uri; & tamen ratio quare non licet votum emittere, est, quod quandiu quis matrimonium non contrahit, liber esse debet, vt si Spiritus sanctus magis ei prosperè afflauerit, mutare mētem possit. Et quod ratio Caietani fallax sit, patet; nam alias sequeretur, quòd liceret uouere matrimonium quatenus est in officium, si quidem bonum est. Si ergo non licet, quia est impedimentum religionis, eandem ob caussam non licebit ut est in remedium alterius mali. Et confirmatur; Non obstante tali voto, posset vouens mutato proposito ad religionem transgredi, ergo uanum est atque adeò illicitum. Et ideo non possum de hac re Caietano nō refragari. Vnde ad primum argumentum superiùs factum iam responsum est, quod etsi cōnubiale fœdus obiectum sit bonum & legitimum, tamen hoc tantùm concluditur, quòd potest quisq; illud inire, non tamen quod possit uotum eius emittere, quoniam uanum esset, quandoquidem eo non obstante posset ille religionem profiteri. Et pariter ad secundum respondetur, quod etsi liceat futuras nuptias iurare, nihilominus non obstante iuramento, licet iuranti monachalem habitum induere, neque aliter illud tenetur implere, quàm si religiosus esse non maluerit, aut sacerdos, qui melior etiam status est. Quoniā istæ conditiones à iure semper intelliguntur prosilire. Superest autem postremum dubium, quantum scilicet grauitatis in huiusmodi uotis insit, quę fiunt contra consilia. Videtur enim nunquàm pertingere ad peccatum mortale; ob id, quod nullum obligat, atque adeò neque vllum sunt excelsioris frugis impedimentum, sicuti de illo diximus, qui se hospitali uoto addixit. Respondetur autem tria in ipsis pensari. Primum est obiectum ipsum & intentum. Cum enim dare eleemosynam, & similia consilia, nonnunquàm ad limen præcepti pertingant (tenemur enim quandoque eleemosynam facere;) si quis ita uoueret ut proponeret nunquam eam largiri, manifestè peccaret mortaliter, quia proponeret facere contra præceptum. Secundò, etiam consideratur in talibus uotis repugnantia diuinæ uoluntatis, qua ratione quis uouet Deo tanquàm gratum id, quod ingratum est. Et qui hoc sciens ac prudens faceret, non dubium quin peccaret mortaliter: esset enim manifestarius abusus uoti, posset tamē ignorās excusari. Attamē si cōsiderētur solū tāquā impeditiua maioris boni, nō habēt aliā malitiā quā uanitatis, quia re uera nō tenēt. Quare non uidētur genere suo mortalia, nisi in odiū fierēt religionis, nā impia essēt; quod si arguas, nullū prorsus habere, magis quā si uoueres seruire hospitali, negatur simile. Quando enim obiectum uoti etiam dum est executioni mandatum, maiori bono non obstat, uotum nihil habet culpæ. At uerò licet uotum coniugij ante eius consummationem non impediat, tamen quia cōsumma-

tio

Secundus gradus opera quæ sub voto comprehendi possunt. — *Dubium.* — *Ad primum argum.* — *Ad secundum.* — *Responsio.* — *Argu. contra præteritam definitionem.* — *Caieta. solutio.* — *Prima ratio in Caietanum.* — *Confirmatio.* — *Ad primum argum.* — *Ad secundum.* — *Dubium ad tertium.* — *Solutio.* — *Obiectio.* — *Replica.*

tio impedit, uotum uitiatur. Quid si arguas, licet iurare futuras uuptias, quia semper intelligitur exceptio, nisi iurans uouerit esse religiosus: ergo simili modo licet uouere matrimonium: respoudetur, quòd quando promissio fit homini, etiam sub iuramento: iure intelligitur exceptio diuini consilij: sed quia uotum fit Deo, illicitum est rem illi cuntrariam eiusdem cousilij polliceri, nisi palàm expromeres exceptiouem, scilicet uoueo Deo matrimoniũ, nisi de me ipse salubrius quidpiam disposuerit.

Licitum est uouere pro fine bonorũ temporaliũ.

Au uero uotum licitum sit, dum pro fine bonorum temporalium emittitur, ambigere uemo potest. Vt si quis quid uoueat, si Deus illi prosperũ iter dederit, ueluti Iacob, Genes. 28. Aut si dederit maritum, aut proles, aut uictoriam, tametsi nonnulli nos hæreticorum irrideant, dicentes hoc esse eo emere & mercari à Deo, cùm tamen uon sit nisi profiteri cuncta uobis ab ipso proueuire: & ideo ecclesia orat pro huiusmodi bonis: quia utilia uobis sunt ad uitam æternam. Quare si uotum fiat sub couditione; puta, si hoc mihi, illudve acciderit, tunc ante impletam conditiouem obligationem uou parit. Secus, si absolutè fiat. Nam tunc etiam si intentio tua sit temporale illud adipisci, quamuis nou adipiscaris, teneris. Ex his demum iu calce quæstionis quam de uoti substantia instituimus, uenari quisque potest definitiouem quam multifariam Doctores quarta distinctione trigesimaoctaua constituunt. Debet enim definitio & genus, & differentias compendiò coutinere, quæ subinde tam formam explicet quàm materiam.

Voti definitio.

Est ergo uotum promissio deliberatæ uoluntatis Deo de his quæ Dei sunt facta. Genus enim est promissio ex deliberatione & proposito proficiscens. Per hoc autem quòd dicitur, Deo facta, ubi intelligitur, uel diuis, separatur à promissione, quæ fit hominibus, coustituiturque in religionis genere. Adiectum autem est, De his quæ Dei sunt, ad explicandum cousiliorum materiam, quæ propria est ac peculiaris uoti, licet exteudatur ad præceptum.

Ad primum argum.

D. Thomas.

Ad primum igitur argumentum in contrarium respondere uidetur Sanctus Thomas, quòd in baptismo fit uotum, quamuis illud uon sit opus supererogationis, sed necessitatis. Dicitur autem, inquit, uotum, quia uoluntariè fit, sicuti cùm quis rem præcepti uouet.

In baptismo nõ emittitur uotum.

Quod quidem baptismi uotum Magister Senteut. quarta distinctione trigesimaoctaua appellat uotum commune. Attamen ut bene hic differit Caietanus, uon est propriè uotum, quasi præcepto adiectum, idque multis rationibus comprobatur.

Prima ratio proxime asserti.

Primùm, quòd Christianus transgrediens Christianismi præcepta, uou duplici, sed simplici peccato delinquit; quod manifestum signum est illic uos uun obligari nisi lege simpliciter, nullo superaddito uoto.

Secunda.

Mox ex uerbis illic prolatis constat. Interrogatur enim catechumenus, an abrenuntiet Sathanæ, & an uelit baptizari, & an credat? & respondet, Abrenuntio, uolo, & credo. Illa autem uerba tantummodo sunt professionis legis, & religionis Christianæ & assumptionis noui status, quæ quidem uon sunt signa noui uoti.

Postrema.

Postremò id confirmatur, quia baptizari est uecessariæ obligationis præceptum, uouere autem est liberum arbitrariumque opus consilij. At uon pluribus opus est. Nemo enim unquam cogitauit sic baptismum esse uotum, ut sit obligatio noua obligationi præcepti adhibita. Sicuti dum sacerdos uel monachus sua statuta profitentur uodo seruandæ castitatis, quæ est iu præcepto, nouum per uotum adiunguut, sed dicitur uotum commune, pro eo quòd Christianismus est quædam religio ad quam omnes homiues teneutur, atque ideo iu baptismo eaudem cuncti profiteutur religionem, sua nimirum uomina in talem militiam conscribentes. De Iacob autem cùm Deo uouit, quòd fumrus ei esset in Deum, dicendum est, uel quòd se uoto ad id ad quod lege tenebatur, religiosius adstrinxit, uel certè uouit nouum cunsilij cultum. Vnde subdit, Cunctorum quæ dederis mihi, decimas soluam tibi.

Ad secundum.

Ad secundum de Iephte, cum Hieronymo respondetur, fuisse in uouendo stultum, quia discretionem uou habuit, atque iu reddẽdo impium. Sunt enim, ut ait D. Thomas, nonnulla, quæ non modo genere suo bona sunt, uerum & iu omnem euentum, qualia sunt uirtutis opera. Alia uero uou solum mala in genere, uerum & in omni casu, ueluti illa quæ sunt genere suo mala. Quorum ideo priora tuto quisque absoluiè uouere potest, posteriora uero, nullo pacto. Sed alia præterea existunt, quæ etsi genere suo sint bona, & secundum hoc legitima uoti materia, possunt tameu in euentum exire sinistrum, & tale fuit illud quod Iephte uouit. Vbi uota opus illud nou fuisse indifferens, nam iudifferentia iam suprà abacta sunt à materia uoti, immo fuit genere suo bouum, utpote immolare Deo. Veruntamen quoniam immolationis materia nou fuit ab ipso præfinita, sed dixit. Quicunque primus fuerit egressus de foribus domus meæ, eum holocaustum offeram domino, uotum prudenti caruit discretione. Et similia sunt indiscreta uota, cùm sub uota uniuersalitatis proferuutur. Videlicet uoueo quidquid à me pauper petierit, illi porrigere. Nam forsan à te gladium petet ad patrandum homicidium, uel aliud quod largiri uon decet. Eapropter huiusmodi uota iu illis euentibus quæ iure naturæ licita nou sunt, neutiquàm obligant.

Iephte impius in reddendo uotũ.

Atque hac de caussa impius fuit Iephte uotum implens. Quoniam illud suapte natura de pecude intelligebatur, uel armento, deque alijs animalibus sacrificio offerri cousuetis. Neque uidetur ulla posse ignorantia excusari, eo quòd uou modo hominem contra ius naturæ, uerum & gnatam truculentæ adegit morti. Eapropter quod in eius historia præmittitur, uidelicet, Spiritus Sanctus factus est super Iephte, neque ad uoti emissiouem, neque ad eius solutiouem est referendum, sed ad id quod diuino zelo animatus Ammonitas Dei hostes adortus est. Et quamuis eum inter iustos antiquæ legis Paulus commemoret, uou inde fit consequens, uullum admisisse delictum. Recenset enim & Samsonem & Dauidem: quos coustat nonnuuquàm fuisse collapsos, tum, quòd aliàs iusti fuere, tum propter egregias eorum uictorias.

Ad tertium.

Ad tertium respondetur, neque uotum macerationis corporis, neque aliud quocunque tenere, nisi quatenus est uirtutis opus. Quare dum prudentiæ lineam exorbitant, obligare cessant.

Paulus.

Quocirca Paulus ad Ruman. decimosecundo suos alumnos commouefacit, ut exhibeant corpora sua Hostiam sanctam, uiuentem, Deo placentem. Ac tum demum addit. Rationabile sit obsequium uestrum.

Scrupulus.

At uero quia homines, inquit sanctus Thomas, iu his quæ ad seipsos attinet, plus sibi nimio iudicantes indulgent, cousultius est, ubi de hac re dubium ingruerit, præfecti iudicio subdi. Percontaris autem quòdnam erit iudicium transgressæ lineæ in huiusmodi uotis?

Solutio.

Respondetur uon esse aliud quàm dum ius naturæ reclamat. Nou dico quòd ubi ius naturæ uou præcipit talia ieiunia & operum asperitatem, nou sint talia uota licita, aliàs neque quadragesima esset licita, sed quando id quod facis, legi naturæ aduersatur, nempe quando afflictatio in homicidium uergit, tum uoti obligaio aboletur.

De alio uero argumenti membro, uempe de rerum indifferentium uotis, iam respousum est nihil ualere, quare aliquando deridicula sunt & mulieicularum ludrica, quin uero aliquando execranda, utpote quando sunt ceu sortilegia, & superstitionum uel deliramenta uel sacrilegia.

QVAESTIO SECVNDA, DE VOTI VIGORE, AC VIRTVTE.

S.Thom. 2. 2. quæst. 88 art 3.

ARTICVLVS I.

Vtrùm omne uotum obliget ad sui obseruationem.

Primum argum. CONSTITVTA uoti substantia, subsequitur de eius uigore & uirtute indagare. Ac primùm quæritur de eius ui obligandi. An uidelicet omne uotum sit obligatorium? Et arguitur à parte negatiua: Votum, ut dicebamus, est promissio Deo facta: promissio autem simplex, quæ fit hominibus, non obligat. Nam iure ciuili non omne promittens soluere cogitur: Deus autem cùm bonorum nostrorum non egeat, non censetur rigidior promissorum exactor quàm sit homo: ergo neque semper uotum obligat. *Secundum.* Secundo arguitur: Si uotum esset obligatorium sequeretur quòd nullus uouentium metus à uoti præuaricatione ualeret eos excusare: quia sicuti nullam Dei legem metus caussa uiolare licet, ita neque ullum suscipere uotum quod non optima fide soluas: consequens tamen est falsum: eo quòd uotum, spontaneum esse debet: uoluntati autem, auctore Aristotele, metus obstat. *Tertium.* Tertio: Nemo ad impossibile obligatur, usu autem nonnunquàm euenit ut qui aliquid uouit, explere uotum nequeat: nempe aut quòd ex alio dependet. ut si religionem uouit ad quam monachi eum admittere renuunt: aut si mulier quàm uirginitatem uouerat, lapsu deinde amisit, uel dum qui pecuniam uouerat, ad mendicitatem redactus est: ergo non semper uotum obligat. *Quartum.* Præterea quarto: Si uotum omne soluendi nexu colligaret uouentem, sequeretur quòd omne uotum ilicò esset implendum, nam quod debes, statim reddere cogeris: non tamen omne uotum statim reddere necessum est, ut puta quando sub conditione fuerit emissum: ergo non omne uotum obligat. *Quintum.* Quinto arguitur: Si uotum omne obligaret, consequens fieret tum quod quis posset subditum obligare, ut pater filium: tum etiam quòd qui per se non posset implere, teneretur id per alium facere: quod uidetur absurdum. In contrarium autem est illud Eccles. 5. Quodcunque uoueris redde. Multoque melius est non uouere, quàm post uotum promissum non reddere. Nam unum est consilium non capere; alterum uero iustitiam præuaricari.

Conclusio responsiua. Quæstionis solutio facilis est & clara, quæ in unica conclusione consistit. Votum genere suo & obiecto sub reatu lethalis criminis sacrilegijque obligat. *Probatur.* Probatur naturalis ratio conuincit ut promissi fides seruetur, unde ut *Cicero.* Cicero. 1. de offi. ex quo id *August.* August. in epistola 19. ad Hieronymum desumpsit, Fides, inquit, duabus suis syllabis significat, ut fiat quod dicitur. Quòd si homines hac lege inter se tenentur, longissimè constrictiùs tenentur Deo, tum ratione dominij, quod creationis iure in nos habet, tum etiam ratione beneficiorum, quibus nos in dies accumulat. Ex his nanque arctissimum fidelitatis uinculum nascitur, quo homines tenentur sua Deo promissa persoluere. Vnde Sapiens, displicere, inquit, maximè Deo infidelem promissionem. Hinc ergo fit uotum obligare sub reatu culpæ mortalis. Nam etsi uouere opus consilij sit, nihilominus reddere est actus iustitiæ, quæ citra charitatis iniuriam uiolari non potest, cùm sit inter homines maximè necessaria. Quidquid autẽ charitati aduersatur per quam anima uiuit, est peccatum mortale. *Secunda ratio.* Et secundo reatus augetur ratione vulneratæ religionis. Promissio quippe facta hominibus obligat iustitiæ uinculo, illa autem quæ fit Deo, insuper ratione religionis. Et igitur uouere Deo, religio, atque adeo id reddere, iustitiæ actus, religione insignitus. Ex utroque ergo capite uotum genere suo obligat sub reatu mortali. *Dubitatio.* Nihil in conclusione reliquum sit ambiguitatis; sed hoc unum quod omnibus præceptis uniuersale est, explurare id possumus de uoto. Verum ratione leuitatis materiæ fieri possit, ut uoti transgressio non sit nisi uenialis culpa. Videtur enim à parte negatiua id facere quod uotum strictioris est uinculi quàm iuramentum, maioremque adeo sanctitatem præ se fert: iuramentum autem falsum nunquam ratione materiæ fit ueniale, sed in omni indiuiduo est mortale. Ex altera uero parte, cum commune sit omni præcepto posse fieri ueniale, apparet & idem huic competere. *Solutio.* Atque ita indubiè confitendum arbitror. Et ne quis forsan propter religionis sanctitatem id credere reformidet, ego met mihi sic probo. Votum est quædam lex quæ ex hominis uoluntare dimanat, quam scilicet quisque sibi ponit; ergo non aliter obligare debet, quàm si lex esset ab ecclesia uel à Deo ipso posita. *Suadetur proxima assertio.* Immo urgentior uidetur legis necessitas quàm uoti; Lex autem etiam si genere suo obliget sub reatu mortali, ratione tamen leuitatis materiæ rigorem remittit, ut eius transgressio non sit nisi uenialis. Furari enim genere suo est mortale, sed nihilominus furari unum obolum, non est nisi ueniale. Aequa ergo ratione si ego uoueo non furari, tunc unum obolum surripere, non erit nisi ueniale. Quòd si dicas religionis celsitudinem hoc non permittere, profectò id non uideo, quandoquidem præceptis fidei & charitatis id minimè repugnet. *Secunda ratio.* Secundo; Transgressio uoti quando non est plena deliberatio, potest inde fieri uenialis; ergo & ratione materiæ. *Tertia.* Tertio; Si quis uouit quotidie recitare Rosarium, propterea quòd omittat unum Aue aut duo, non peccaret mortaliter; quia neque lex ecclesiastica, immo diuina cum tanto rigore nos obligat statos psalmos persoluere. Conclusio; ergo non est dubia, ubi prætermittitur tenuis particula illius quod uoueras. *Dubium alterum.* At dubium super est, quando totum id quod uouisti, est res leuis. Vt si spopondisti erogare pauperi unum obolum, aut dicere unum tantùm Pater noster, utrum horum omissio sit mortalis? Et facit pro parte affirmatiua, quòd tunc cùm totum omittas, fidem frangis. *Solutio.* Nihilominus arbitror huiusmodi omissionem non esse nisi uenialem. Nam dum materia leuis est, nihil refert, totumne sit obiectum uoti, an pars. Quocirca si uotum emisisti quotidie dicendi unum Credo, etsi id quotidie omittas, nunquàm mortaliter delinquis. Secus, si fortasse uoto spoponderis quotidie obolum erogare pauperibus; tunc enim licet nec unius solutionis nec duorum omissio sit mortalis, tamen quod hodie non tribuis, cras teneris. Quare ubi debiti summa excreuerit, mortalis fit culpa. Per hæc ad id quod suprà tetigimus, respondemus, nimirum quòd si quis uoueat unum ueniale cauere peccamen, tunc illud committere, gemina erit uenialis culpa, quoniam in hisce lege uetitis non se homo cogitat obligare nisi legis instar. Vnde si lex non obligat nisi sub reatu ueniali, uidetur uouens non aliter se obligare. Enimuero (quod hic consideratius meditari debea) non est in uouentis arbitrio situm sub reatu se mortali aut ueniali obligare, sed culpæ qualitas ex quantitate & necessitate obiecti perpendenda est.

Argumentum. Contra hoc autem est argumentum. Stat quòd ludere, uerbi gratia, decem aut uiginti ducatos ante emissum uotum non sit nisi ueniale, quoniam prodigalitas genere suo non est nisi uenialis, & tamen post emissum uotum, sit mortale sacrilegium. *Responsio.* Respondetur nos non ire inficias, quin id quod anteà erat ueniale, efficiatur quandoque mortale per uotum. Nam quod non erat malum, putà non dare eleemosynam, emisso uoto esset mortale. Immo fortè ludere illam pecuniam, esset uirtus ante uotum, & post uotum mortale. Sed dico, quòd est respiciendum ad quantitatem. Vnde postquam iam non ludere, uirtutem constituisti in genere religionis, ac iustitiæ, in quo anteà non erat, perpendenda est obiecti quantitas, & dum illa est grauis, erit mortalis.

Quæstio in primo argumento tracta. Difficultas ergo quæstionis non in ipsa, sed in argumentorum solutione tota consistit. In primo quippe insinuatur

tur dubium superiùs attactum, an uidelicet simplex promissio homini facta sit obligatoria? Et cùm simplicem audis promissionem, illam intellige, quæ nec ratione alicuius debiti præcedentis fit, nec iuramento firmatur: sed cùm quis sua sponte simplici uerbo quidpiam amico pollicetur. Et quidem quòd in huiusmodi promissione quędam semper sit obligatio, nemo est qui ambigat: quoniam ad minus est assertio, quàm si re non compleas, mentitus es: mendacium autem uniuersum delictum est, saltem ueniale: sed dubitatio est an genere suo obliget sub mortali reatu? Et quidem Caietanus secundo secunda, cùm quæstione octuagesimaoctaua tum euidentius quæstione centesimadecimatertia non aliam uim obligandi agnoscit in simplici promissione, quàm hæc modo insinuata. Putat inquam, promissionis obligationem non ad aliam pertinere uirtutem quàm ad illam quæ est moralis ueritas: scilicet uerum dicere: ob idque non adimplere genere suo nihil aliud est, inquit, quàm mendacium. Quapropter ex obiecto non est mortale, nisi aliunde fiat perniciosum: ut si nouisti rem quæ multum alteri referebat, puta suppetias amico ferre aduersus hostem, aut filiam eius ducere, quod non re compleueris. At uero in contrarium stare uidetur ueritas: nempe quòd promissio simplex genere suo obliget sub reatu mortali, nisi ex leuitate materiæ efficiatur uenialis. Et ratio habet contrarium eidem Caietano radicem. Enimuero promittere, non pertinet simpliciter ad uirtutem ueritatis, sed reducitur ad commutatiuam iustitiam. Non enim est utcunque uerum asserere, sed obstringendo alteri fidem. Quare ut ait Cicero in primo de officijs, fides hæc non solum ad iustitiam attinet, uerùm est ipsissimum iustitiæ fundamentum, cui omnia hominum pacta conuentaque nituntur. Ex hoc ergo arguitur: Peccatum, quod genere suo charitati aduersatur, est mortale: eiusmodi autem est promissum non soluere, quandoquidem est iustitiæ subuersio, quæ ligamen est ciuilitatis humanæ. Est ergo genere suo peccatum mortale, utpote per quod ingens detrimentum proximo infertur, qui suam fidem promittenti adhibuit. Insuper promissio Deo facta, obligat sub reatu mortali, non solùm quatenus cultus est religionis, uerum etiam quatenus officium est iustitiæ: ergo illa quæ fit homini, quia quantum ad hoc, eiusdem sunt generis. Ad hæc uniuersarum gentium existimatio est fidei uiolatorem, ueluti scelestum hominem execrari: uox autem publica, est uox naturæ: ergo obligat sub reatu mortali. Vnde quod ait Salomon, Deo displicere infidelem promissionem, ubi notatur mortale delictum, ad omnem extenditur, etiam quæ fit homini. Quòd si uerbum sancti Thomæ obijcias, dicentis hic promissionem obligare tantùm secundum honestatem, ubi uidetur excludere obligationem iustitiæ: nam sic solet usurpari honestas pro eo quòd non est ad iustitiam necessarium. Respondetur, quòd non accipit honestatem, ut excludat iustitiam, sed ut excludat ciuile forum. Non inquam negat, quin sit obligatio iustitię, sed insinuat, quòd quantum ad ciuile tribunal, non sufficit simplex promissio, nisi sit uel iuramento uel scripto uel testibus firmata. Immo & quantum ad honestatem iustitiæ in foro Dei, accidere conditiones possunt quæ uim obligationis tollant. Vt si quod tibi promisi, tibi posteà sit inutile, aut nocuum: ut si gladium tibi promisi, quo posteà uideo te uelle abuti. Aut si promittenti factum est impossibile aut perniciosum, ut si promisi pecuniam, quam postea ob infortunium reddere non possim. Aut si mihi ingratitudinis signa exhibuisti. Contra hanc autem promissionis obligationem stare uidetur testamentorum ritus. Quandiu enim testator uiuit, legata omnia mutare liberè potest, neque obligatus censetur illa soluere, & tamen legatum, quoddam uidetur promissi genus. Respōdetur autem legata non esse propriè promissiones, quæ ullam habeant firmitatem usque ad testatoris mortem, qua ut ait Paulus, testamentum confirmatur. Quare omnia ad illum sunt articulum referenda. Præter hæc ex superioribus recolendum est, simplicem assertionem futuri non esse semper promissionem. Si enim dicas faciam, id tantùm exprimens, quod in proposito habes, non subinde obligaris nisi illo id sensu proferas, quod est, Promitto facere, utputa dum quis ex te quidpiam petit, & respondes, faciam. Aliàs iam suprà diximus posse te mutare propositum. Aliquantulo autem difficilius dubium est, an promissio quam apud te sola mente homini facis, sit obligatoria. Visus est sanctus Thomas, articulo primo, id negare: dicens promissionem quæ ab homine fit homini, non posse fieri nisi per uerba. Cui & ratio suffragatur. Nam obligatio est inter duos: homo autem non loquitur homini, nisi uerbis aut exteris signis; ergo non se aliter ualet alteri deuincire. Hoc fortè problema est, stando in iure mero naturę & in conscientia. Nam in foro exteriori manifestum est mentalem obligationem, immo neque omnem quæ fit absenti, ligare. Sed in conscientia de utraque fortè parte opinari quisque potest. Et quanuis rarissimè id usu ueniat, nihilominus si contingat, necesse est scire an promittentis conscientia ligata maneat. Et quòd sit obligatoria, profectò sunt argumenta non pœnitenda. Primum; Voces sunt signa conceptuum. si ergo uox obligat, non est nisi ex ui conceptus. Et cùm mentalis promissio, locutio uerè sit, non potest si non impleatur, carere mendacio, quod intrinseca ratione delictum est. Mox; Quando solùm mente de re deliberasti, illamque facere proposuisti, nondum obligatus es: ergo si his mente loquendo adhibeas, Promitto tali indigenti amico talem pecuniam; aliquid obligationis ad præcedentia adiecisti. Tertio: Si tam promissionem in mente iuramento firmasses, uinctus remaneres ad soluendum, & tamen iuramentum promissorium non obligat nisi uirtute præcedentis promissionis: ergo promissio obligabat. Quarto; Si postea nullam aliam concepisses mente promissionem, sed illam amico posteà notificares, dicens; Nihil tibi nunc promitto, sed tamen heri tibi apud me hoc pollicitus sum, uide an promissum acceptum habeas, tunc obligatus uidereris; ergo uirtute prioris promissionis. Quinto; Si surdo nihil audienti aliquid uerbo promittas, similiter si in præsentia unius dicas, Ego tali absenti amico hoc promitto; promissio in conscientia uidetur tenere, quicquid sit de foro ciuili; ergo etiam si fiat in mente, quæ est promissio in absentia. Quòd si contra arguas. Promissio pendet ex acceptione alterius; ergo antequam ipse nouerit, non tenet. Fateor equidem; sed tamen quod contendimus, non est aliud quàm quòd ille qui alteri mente promisit, tenetur id ei significare, & si uoluerit acceptare, tenetur ei reddere. At uero quando promissio est mutua, puta, do ut des, facio ut facias, ut est coniugalis consensus, tunc non sufficit mentalis, nisi utrique parti exterius constet. Et pari iure nullus alius contractus teneret; putà emptionis aut uenditionis, nisi externè significarentur consensus. De simplici autem promissione uidentur argumenta nonnulla suadere probabilitate; at probabilius fortè est, eam quæ sola mente fit, non obligare; nam ante quàm alius sciuerit, potest rescindi & mutari, ut libro quarto, quæstione de translatione dominiorum, me dixisse memini; ob id quòd cùm naturale sit hominibus, uerbis aut signis suos significare conceptus, ante significatam promissionem nulla uidetur obligatio resultare. In secundo argumento tangitur de metu. Hoc enim constitutissimum est, quòd uotum debet esse uoluntarium. Voluntati autem ignorantia, uis, & metus obstant, ut tertio Ethicorum auctor est Aristote. Et quidem de ignorantia arti. t. dictum satis est. De metu ergo restat impræsentiarum hoc pacto respondere. Primùm in confesso est, metum obstare, ne uotum obliget ratione iam dicta, quia tollit uoluntarium. At uerò cùm metus multiplex sit, dubium restat, utrum omnis eandem uim habeat impediendi, nam solenne est in mortis periculo uota facere, quæ quidem nefas esset re non complere. Distinguitur ergo duplex metus; alter forinsecùs incussus; alter uero ab intrinseco ortus. Et quidem forinsecùs imminēs impedit ne uotū obliget nisi post liberè ratum habeatur & firmū; ille

Caieta. sententia.

Promissio simplex genere suo obligat sub mortali.

Probatio. Cicero.

Ratio altera

Postrema ratio.

Obiectio.

Solutio.

Argumentum.

Difficultas altera.

Ratio dubitandi.

Suadetur sequentibus rationibus altera pars quæstionis proxima.

Primum argumentum.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

Quintum.

Obiectio.

Solutio.

Duplex metus.

autem quid est ab intrinseco, obligationem non tollit. Distinctio est receptissima, non modo Theologis uerum & Iureconsultis, ut patet apud Panormitanum, cap. sicut. 2. de regula.

Panormit.

Quin uero ambæ istæ conclusiones, sanctiones sunt iuris canonici. Prima siquidem habetur in capit. Relatum. de his quæ ui metusve caussa fiunt. ubi mulier quæ coniugis metu uotum emiserat religionis, absoluitur. Secunda uero habetur eodem citato capitu. sicut. de regula. ubi clericus, qui nimia ægritudine monachatum uouerat, cogitur esse monachus. Sed est perspecte expendendum, quisnam impræsentiarum censeatur metus ab extrinseco qui excuset.

Explanatio superioris assertionis.

Haud enim satis est ut à re extrinseca incutiatur; nam uotum emissum in naufragio, metu turbati maris, tenet: neque requiritur incuti ab homine: nam qui in uincula coniectus aut in suspendium raptus uotum emittit, licet metus sit ab homine, ligatus manet: sed requiritur quòd incutiatur per iniuriam. Neque uero id satis est: nam si Turca te habet captiuum, & Deo uotum facias aut diuæ Virgini, quæ te inde eripiat, reuera tenet. Et similiter si inuasus ab hoste in conflictu uotum facias, ut illæsus euadas. Requiritur ergo quòd incutiatur ab homine per iniuriam intendente extorquere tale uotum: puta si dicat: Occidam te nisi noueris. Quocirca inde ratio huius discriminis elicitur, quòd metus ab intrinseco exortus, à Deo offertur, qui nemini facit iniuriam: ille autem qui ab homine infertur, ex iniuria nascitur. Sed licet forsan eodem recidat, genuina ratio est, quòd uotum per metum ab extrinseco non est uoluntarium, sicut alterum: qui enim uouet extrinseco metu percussus, nulla id ratione gratum habet, quod nouet, & ideo non sua sponte illud acceptat: sed quo se ab hoste defendat, quando uero metus est ab intrinseco, quia nulla existit pugna cum hoste, gratum habet illud uouere, ut patrocinium mereatur diuinum, quo liberetur à periculo. Et idem est alia ratione uoluntarium, quàm prius. Et exemplo insuper ab hominibus ostenditur id tenere. Dum enim grauiter iacens metu mortis amplam medico si eua seris polliceris mercedem, ideo uotum tenet, quòd illud medium eligis, ut senneris: multo ergo melius tenebit uotum emissum Deo. Huic nihilominus ueritati nonnulla obijciuntur argumenta.

Primum argumen. contra dicta.

Primum est; Iuramentum extortum per metum etiam cadentem in constantem uirum, prorsus obligat: uotum autem genere suo, quia fit Deo, maiori rigore ligat quàm iuramentum; ergo simile uotum obligat. Negatur consequentia. Nam etsi uotum propterea quòd fit Deo, coactius uinciat, quàm iuramentum, quod fit homini; tamen iuramentum aliam habet obligandi naturam quàm uotum.

Solutio.

Nam uoti obligatio ex nuda pendet puraque uouentis uoluntate, & ideo metus eidem uoluntati obiectus, tollendo uoluntarium, tollit obligationem; uinculum autem iuramenti non ex uoluntate iurantis, sed ex natura iuramenti resultat ac pendet. Est enim reuerentia hæc debita diuino nomini, ut quod iuras, nunquam falsum esse sinas, quomodocunque id iures; dummodo sis mentis compos. Sed de hoc iterum subsequenti libro, quæst. 1. art. 1.

Secundum argumen. Arist.

Secundum argumentum est, Consensus per metum forinsecus expressus, uerè consensus est. Ait enim Aristote. 3. Ethicorum, quòd qui in naufragio fluctibus suas merces committit, simpliciter vult, licet conditionaliter nollet; ergo uotum simpliciter est uoluntarium, atque adeo tenet. Non desunt è Iureconsultis, qui huic argumento manus dent; nimirum fatentes quòd si uouens habuit consensum quocunque fuerit metu coactus, tenet in conscientia apud Deum. Secus autem in foro ecclesiastico.

Solutio Panorm.

Opinio est Panormita. in cap. Cùm locum. de sponsa. cui astipulatur Syluester in uerbo, metus. §. 8. unde ad illud cap. Relatum. de his quæ ui, metusve cau. fi. respondeo, quòd Papa mulierem illam, quæ metu uouerat, absoluit, præsumens non habuisse consensum; similique ratione absoluit ecclesias eos qui legitimè timorem probant; quos utique si constaret habuisse consensum, non absolueret.

Chrisost.

Refutatur solutio Panormitani.

At uero salua Doctorum grauium existimatione, malè coniiciunt; immo quamuis reus fateatur se habuisse consensum, si tamen metum legitimis comprobet testibus, in more est, ut absoluatur. Et simili probatur exemplo in matrimonio, quòd quoties metu cadente in constantem uirum celebratur, irritum habetur in foro ecclesiæ, ut patet cap. cùm loco, & capitu. ueniens. de sponsa. & uigesimatertia quæstione quinta, cano. notificasti. Et ratio est, quòd cùm uoti obligatio non nisi ex arbitrio uouentis ortum habeat, naturale est ut dum uoluntas illa necessitate compellitur, uotum non sit legitimum, eo præsertim quòd uotum est opus consilij, cui metus usque repugnat.

Corollariũ.

Ex quo fit, ut idem metus, qui impedit, dum uotum emittitur, ne obliget, culpam etiam eiusdem transgressionis excusatione abluit. Exempli gratia. Si nouisti die Sabbathi ieiunare, aut non ludere, aut eleemosynam elargiri, & posteà tibi metus mortis incutitur, ut contra facias, tunc contra faciendo excusaris, nisi in contemptum religionis tyrannus tibi eam minaretur. Nam caussa, quæ promissioni obstaculo est, ne obliget, excusationem secum eadem affere transgressionis. Præterea, id probatur ratione suprà formata; nempe quòd uotum non obligat nisi ad modum legis; lex autem ecclesiastica ad ieiunium non eo rigore compellit, ut nos contendat pro sui obseruatione in mortem adigere, nisi infidelis tyrannus eam nobis in legis contemptum comminaretur.

Graue dubium.

Grauius autem intricatius que dubium impræsentiarum est, utrum hoc quod dictum est, nempe metum extrinsecus per iniuriam oblatum, uoti obligationem impedire, in uniuersum de omni metu sit intelligendum, siue grauis sit siue leuis? Et in primis consensus est omnium uniuersalis, metum omnem cadentem in constantem uirum, illam tollere uoluntarij rationem, quæ ad obligandum est necessaria, sed nondum satis est apud omnes compertum quisnam censendus sit metus cadens in constantem uirum.

Opin. Iurisconsultorũ.

Vulgaris enim quorundam Iurisconsultorum, immo & Theologorum opinio est, quæ prima fronte imaginem ueri præ se fert; nempe metum cadentem in constantem uirum, eum esse, cui ut constans non succumbit, ut faciat quod non debet. Hæc autem definitio tum falsa est, tum & principium petere apparet. Fieret enim inde consequens nullum metum quantumuis atrocissimæ mortis, ob quem homo naturalem legem ac diuinam transgrederetur, censendum esse cadere in constantem uirum; quoniam qui ullo impulsus metu, talem transgreditur legem, non est uir constans.

Prima ratio in primã opinionem.

Obligat enim nos uirtutis ratio, ut potiùs mortem feramus, quàm furari, aut mentiri, aut quid simile, quod intrinseca ratione malum est. Et tamen profectò metus mortis genere suo cadit in constantem uirum, ut res ipsa per se patet; cùm terribilium omnium terribilissimum sit. Et quòd definitio eadem principium petat, inde liquet, quòd cùm quæstio esset an metus aliquis matrimonij aut uoti obligationem tolleret, ob id quod cadens esset in constantem uirum, facilè pateret subterfugium dicenti talem metum in constantem uirum non cecidisse, propterea quòd ob talem metum id fecit quod non debuit.

Secunda.

Igitur descriptionem legitimam eiusmodi metus, uox nos ipsa docet.

Quid metus cadens in uirum constantem.

Metus enim ille est cadens in constantem uirum, quem uiri constantia secum patitur, scilicet quem stat uirum constantem sine suæ fortitudinis uimperatione habere, ita ut non repugnet esse uirum constantem, & sic metuere, nam una pars fortitudinis est, timere ubi oportet. Sed est apprimè animaduertendum, quòd nullus metus quantumuis in uirum constantissimũ incidere solitus, à culpa transgressionis excusat diuinæ legis & naturalis. Vnde etsi mortis metus puellę oblatus, ut stuprum patiatur, uerè sit cadens in constantem uirum, quia fortissima id fœmina metuere posset; nihilominus si ob talem metum consentiret stupro, non esset constans. At uero si eiusdem caussa metus ieiunium frangeret ecclesiasticum, uel Missam die festo cessaret audire, non esset inconstans, quia huiusmodi leges ecclesiasticæ cum tanto rigore non obligant, ut illarum semper gratia mortem oppetamus. Non ergo ob id, quòd quis metui succumbat, desinit esse cadens in

constan-

constantem uirum: quoniam tunc metus excusat ut succumbens non ideo faciat contra id quod debet. Tale ergo metuum genus est, quod uoti obligationem tollit. *Solutio dubitationis propositae.* Haud tamen hic pacabitur lectoris solertia, sed quæret fortè ulterius, unde perpendendus est metus ut cadere cognoscatur in constantem uirum: Verùm.s. in indiuisibilis metus consistat, idemq; sit uniuersis? Ad hoc ergo respondetur, Trinum esse caput, unde tale iudicium sumendum est. Primùm scilicet ex parte obiecti. Timor enim mortis, quæ omnium est temporalium truculentissimum malum, cadere existimatur in constantem uirum. *Scrupulus.* Atqui nomine mortis, exilium quoque & perpetui carceres comprehenduntur. *Solutio.* Quin uero & insignis infamia, quam homines formidare nihilominus quàm mortem assolent. Secundo, id pensatur ex parte modi quo metus incutitur. Si enim fœmina tibi, uel puer, uel inermis homo mortem comminaretur, metus ille non caderet in constantem uirum. Sed tertio (quod attentè hic considerandum est) id etiam perpenditur ex parte subiecti. Etenim uirorum ista constantia non consistit in indiuisibili, sed suâ habet latitudinem. Haud enim aut Thesei aut Herculis strenuitate pollere omnes aut debent, aut possunt. Est nihilominus linea, extra quam non esset constantia. Metus ergo, qui secum illam compatitur constantiam, quæ intra illam includitur latitudinem, est cadens in constantem uirum. Quocirca metus qui fœminam excusaret, aut senem calore sanguinis iam destitutum, non excusaret uirum alium. Vnde nonuneuiri intelligitur animi robur pro cuiusque conditione. Ex quo fit, quòd si puella religionem ingreditur parentum metu, pro eius conditione atroci: nempe quia illam & uerbis & re nimiùm tractant asperè, nisi in monasterium se permittat obtrudi, certè uotum tali cõsensu emissum non teneret. Sibi ergo suisque liberis parentes consulant, ut eiusmodi rigorem cogendi remittant. Quo ergo tandem rem concludamus, metus lenis, puta remissior, quàm qui cadit in constantem uirum, nec uoti obligationem impedit, nec eius transgressionem excusat. *Obiectio.* Quòd si arguas, neque eiusmodi uota esse prorsus spontanea, cùm ratione metus fiant: Respondetur, metum leuem in rebus spiritualibus, puta in uoto & matrimonio, non existimari metus nomine. De iure autem & foro ciuili nihil hic disputamus: sed ad leges & iudicia lectorem remittimus, quisnam metus contractum uitiet, quis uero minimè.

Tertium argumentum, quod apud diuum Thomam secundum habet locum, complures aperit dicendi materias. *Materia tertij argumentu* Prima est de illis, quibus possibile non est uotum implere: seu quod citra suam culpam in tali sunt impossibilitate constituti, seu quòd si uiam præcludunt seruandi promissum. Et primum membrum ad illum spectat, qui religionem uouit, quam sibi refragantibus monachis profiteri non est possibile. De quo censet Sanctus Thomas distinguendum esse. Aut enim eiusmodi hominis intentio fuit nouere religionem in genere, & principaliter: licet ex peculiari deuotione hanc postmodum elegerit: aut princeps eius propositum fuit se obligare ad hanc religionem uel ad hunc locum. Atqui priori casu tenetur ingressum illius monasterij bona fide & diligentia procurare. Quòd si illic non admittatur, tenetur adire aliud: ac demum si ad illam religionem non pateat sibi aditus, tenetur aliam ac subinde aliam tentare, ut per se non stet quo minus habitum induat. Sin uero nouendi intentio non fuit nisi ad talem domum, uel ad talem religionem, inde uel repulsus uel exclusus non tenetur aliam adire, sed liber est à uoto. In his ergo primùm omnium perpendendum est obiectum uoti. Vouisti religionem in genere. Itaque in obiecto uoti non posuisti hanc uel illam: tunc licet magis in unam sis, quàm in aliam propensus, non tamen ad illam magis es obligatus, quàm ad aliam. Si tamen in obiecto non solum genus religionis, sed hanc expresse statuisti, illam debes priùs aggredi, & inde repulsus alias adire. Igitur si uotum tuum fuit, hanc singularem domum ingredi, fortè in qua studium uiget: & repulsam à monachis pateris, nullatenus aliam explorare teneris, etiam eiusdem ordinis, quanuis obseruatione præstantiorem: neque ullum in contrarium scrupulum tibi ullus iniiciat: quia uotum tuum non fuit emissum alio religionis intuitu, quàm huius conuentus. Quare liceat eadem uigeat in alio religio, nihil ad te. Pariter si nouisti talem religionem, nempe nostram, aut diui Francisci, aut singulariter aliam, teneris quidem conuentus aliquot circumire, & si non admittaris, non teneris ad aliam. Si autem in genere uouisti religionem, tunc teneris alias tentare. Sed est dubium, utrum tenearis circumire omnes conuentus & religiones? *Dubium.* Apparet enim sic esse, nam postquàm uotum emisisti, quod ex omnibus pendet, explorare omnes debes à quibus uotum tuum pendet. In contrarium facit, quòd tunc deberes orbem totum peragrare: quod quàm molestissimum onus esset. Item, si in conuentibus bene institutis non esset receptus, deberes eum ingredi, ubi religio iacet, quod tuæ saluti non esset tutum. *Responsio.* Respondetur ergo primùm, quòd unusquilibet suam cùm primis debet intentionem consolere qualisnam fuerit; nam si tantùm fuit illis religionibus se addicere, quæ sibi erant circumstantes & notæ, non tenetur nisi easdem discurrere. Quinimmo licet quis sic suam intentionem non restrinxerit, sed absolutè uouerit religionem, non tenetur religiones omnes peragrare: quoniam neque Galli unquàm hac de caussa ad nos permearunt, neque ex nostris ullus ad illos. Aliàs deberes etiam usque ad Græciam, & Insulas eandem ob caussam oberrare. Enimuero ius nos ipsum naturæ circunspectè docet, ut eiusmodi uota intra regnum nostrum & linguam sint adimplenda. *Scrupulus* Ecquis enim uoueret, si ob id teneretur ignotas gentes inuisere? Quòd si instantius sciscitueris, utrum omnes saltem conuentus in regione propria circumire cogaris? (Apparet enim id saltem ratio postulare: quandoquidem uotum ex omnibus illis dependet.) *Solutio.* Respondetur, neque tam latè protendi obligationem. dum enim religioni te certæ deuoueris, tantùm teneris illam bona fide adire. Haud tamen metaphysico, aut dialectico significatu sic tota est adeunda, ut uniuersi conuentus uisitentur: sed morali modo. Ille enim sic dicitur totam religionem explorasse, qui bonam partem circumiuit; nempe si quinque aut paulò plures conuentus ambiat. nam licet ex paucis iudicium cæterorum uenari. Ex his quæ dicta sunt, palam sequitur, illum qui aliquod habes impedimentum religionis, quod uel quando uouit, non considerauit, uel post uotum siue citra culpam siue sua culpa incurrit, liberum fieri ab eiusmodi uoti obligatione: *Obiectio.* quoniam ad impossibile nemo iure cogitur. Vt si fortè eam religionem peculiariter uouisti, ubi neophyti non admittantur: cùm ad primùm resciueris, neque illam neque aliam ingredi teneris. Idem si morbo laboras perpetuo, aut alij perpetuo impedimento subiectus es, quorum caussa te iura repellunt, tutus es in conscientia, neque ulla eges dispensatione. Secus si impedimenta non sint nisi temporalia ut si laboras quartana febre, illa abeunte teneris. Vbi axioma illud theologum, cuius Sanctus Thomas quarto, distinctione trigesimaoctaua articulo tertio, meminit, memoriæ mandandum est: nempe, quidquid faciendum uotum impediret, si præsens esset, etiam emisso uoto obligationem auferre. Veruntamen ne quempiam decipiat, ad obligationem uoti referendum est, non ad impedimentum uoluntatis uouentis. Exempli gratia: Ille morbus, qui si dum uouebas, adesset, obligationem impediret, adueniens post uotum, eiusdem obligationem tollit. Attamen licet emisso uoto aliquid difficultatis experiaris, quam si prænosses, non uouisses, non ideo uoti obligatio cessat. Aliàs omnia dirimerentur matrimonia, omniaque expoliarentur religiosorum claustra. Quid autem si repelleris quia nescis Grammaticam, aut nescis officium aliud ut recipiaris inter professos laicos. an tenearis Grammaticam discere, aut aliud officium? Ad hoc non est simpliciter respondendum, sed cum discretione. Enimuero dum quis uotum edidit religionis, proponẽs illius esse ordinis,

qui sacris initiantur, bona tamen fide arbitrabatur non requiri Latinè scire: si id posteà ab illo requiratur, re uera non apparet obligatus Grammaticam discere, neque tenetur ad ordinem laicorum intrare, quoniam sua ignorantia uidetur hominem excusare. Ac perinde si religionem uouit laicorum, non tenetur aliquod discere opificium scitu difficile: quia putabat non esse necessarium. Quando uero quis communi lege religionem uouit, tunc arbitror teneri Grammaticam discere, si modò facultas suppetit: quia sciebat id esse necessarium, uel tenetur intrare ut laicorum ordini deputetur. Dubium autem egregium superest.

Dubium egregium.

Vtrum repulsam passus aut à religione exclusus teneatur religionis regulam inquantum possit seruare, ac munera religionis implere? Diacrimi repulsus aut exclusus. Nam repulsus est, qui non admittitur: exclusus autem, qui ob incorrigibilitatem habitum exutus pellitur. Neque idem est utriusque iudicium. De priori ergo prius disputemus. Et loquimur de illo, qui bona fide procurauit religionem profiteri, minimè uero potuit. De quo pro parte affirmatiua, scilicet quod nihilominus ad id quod potest obstrictus maneat, arguitur.

Primum argumentum partis affirmatiuæ.

Puella quę uotum emisit uirginitatis, si posteà illum florem sua amiserit culpa, debet nihilominus perpetuam seruare continentiam, uti hic Sanctus Thomas & consequenter Doctores asserunt: in uoto autem religionis perinde ac in uoto uirginitatis includitur castitas. ergo qui religionem uouit, licet repellatur, tenetur perpetuam seruare continentiam: atque adeo petere saltem debitum non potest.

Secundum argum.

Secundo. Si quis uoueat pauperibus decem erogare, aut Aduentus ieiunia sustinere, non autem totũ persoluere queat, tenetur quantum potest: ergo idem est ius de ijs, qui religionem uouerunt.

Tertium.

Tertio. Dum quis uotum solenniter confirmat, tenetur ad omnia officia & munera, quæ in eadem sunt religione constituta uotum autem simplex habet pro obiecto uotum solenne, nam qui simpliciter uouet, tenetur iuridico tempore uotum solennitate stabilire; ergo pariter tenetur eadem religionis officia inquantum ualuerit, exhibere ac soluere.

Quartum.

Quarto. Accedunt & text. de conuersio. coniugatorum. can. Quidam. & cano. Placet. in quibus eadem sententia definitur. Casus enim prioris capituli est, quòd quidam inuita uxore religionem ingressus, ac subinde ea ipsum repetente in seculum reuocatus, post eiusdem uxoris mortem cogitabat ad secundas se transferre nuptias. Alexander autem III. de eadem re consultus, licet eum non rursus in claustra religionis coegerit, inhibuit tamen ne secundam uxorem duceret. Idem deciditur in secundo cap. de muliere. quæ putans maritum obijsse uitam, monasterium ingressa est, atque inde posteà à coniuge extracta, orbata posteà uiro, tentauit secundo nubere, & tamen prohibita est.

Solutio dubitationis propositæ.

His nihilo seciùs non obstantibus sub distinctione respondetur, quòd si qui religionem uouit, continentiam in suo proposito expressit, tenetur in seculo permanens idem seruare; si uero nihil aliud quàm religionem uouit, ad quam non recipitur, eousque liber est, ut nihil in seculo teneatur religionis præstare. Probatur.

Probatio.

Si huiusmodi persona, uel ad castitatem tenetur, uel ad aliud religionis munus, aut hoc esset uirtute eiusdem uoti, aut quia repulsam passus, impossibilis ei sit ingressus, neutrum istorum: ergo. Probatur minor. Si enim teneretur ratione uoti, illa obligatio statim à tempore eiusdem emissis inciperet; hoc autem usus ipse falsissimum ostendit. Ecquis enim astruat, ut qui uotum simplex Carthusiensium suscepit, illicò perstringatur & Psalmos recitare, & à carnibus abstinere? Quòd autem ratione repulsæ teneatur, multo est improbabilius. Nam illa repulsa non fuit in eius potestate. Quare neque ipsum nouo uinculo irretiuit, nullo ergo pactu tenetur in seculo ullum religionis munus soluere.

Secunda probatio.

Secundo id arguitur, ut legitima caussa pateat. Nemo uirtute uoti obligatur nisi ad id quod est proprium eius obiectum, illius autem qui religionem simpliciter uouit, proposita fuit tantùm religio; ergo ad id tantum tenetur, quod si soluere non potest, immunis à uoto sit.

Obiectio.

At uero contraria fortè insurgis. Qui obligatur ad aliquid, simul & ad id obligatur, quod inde subsequitur, ut in religione instituta, is qui religionem simpliciter uouit, cuncta alia in uirtute uouit. Hoc autem argumentum non solum non est contrarium, uerum & fauet sententiæ nostræ.

Solutio.

Etenim qui statum aliquem pollicetur assumere, non se obligat ad leges illius status quousque statum illum re uera assumat, quia non exprimit in suo uoto obligationem ad peculiares leges illius status. Cùm ergo religio, status quidam sit, licet illum fueris assumere pollicitus quousque illum assumas, non teneris ad eius leges, quippe quæ non obligant nisi eiusdem status professores, utpote qui ad illas se expressè obligarunt. Exemplum est in Christianismo. Vniuersi enim mortales Christianismum suscipere tenentur, & tamen quousque per baptismum illum profiteantur, non tenentur ad leges nostrorum sacramentorum, neque ad alias nobis peculiares, quæ non sunt de iure naturæ. Eodem itidem pertinet illius exemplum, qui emisit uotum suscipiendi sacros ordines; haud enim tenetur ecclesiasticos psalmos recitare antequam sacris initietur, atque adeo neque castitatem seruare, nisi quatenus diuina lege prohibetur. Idem ergo est de illo, qui religionis simplex uotum fecit. Potest enim mutuum ius non solum coniugi reddere, uerum & sibi uicissim petere.

Ad argumenta facta in contrarium.

Et per hoc soluitur argumentum superius obiectum. Haud enim ualet consequentia. Votum solenne obligat ad singularia religionis statuta, & illud est obiectum uoti simplicis: ergo & simplex ad eadem obligat. Nam uotum solenne est completiuum, quod aiunt, nempe status professio, quo quisque expressè dicit uouere obedientiam, castitatem, & paupertatem, & leges obligant professos; simplex autem non obligat nisi ut statum suscipias. Ac perinde respondetur ad illos canones suprà citatos de conuersione coniugatorum. Illi nanque uota solenniter ediderant promittendo explicitè castitatem, & ideo inquantum se inuito coniuge potuerunt obligare, adstricti erant. Potuerunt autem se obligare, ut nunquam coniugalem usum peterent, & idcirco prohibiti sunt ad secundas transire nuptias. Sed quia quantum ad alia uotum non tenebat, non sunt defunctis coniugibus, in religionem reuocati.

Ad secundum arg.

De alio autem argumento, nempe de illo qui multum uouit, qui perinde si totum non ualet, debet soluere partem, nullum ad rem affertur exemplum, quoniam qui uouit totum, formaliter uouit partem.

Ad primum.

At uero de illa quæ suam uirginitatem Deo dedicauit, distinguendum est. Bifariam enim uouere quis potest uirginitatem. Vno modo ad ipsam propriè respiciens, ita ut sua non fuerit intentio, nisi à prima Venere abstinere, nam usu hoc uenire solet. Et tunc illa perdita non tenetur amplius ad castitatẽ, quia suum penitus propositum non fuit nisi ut carnis integritatem custodiret. Si autem simpliciter & absque ullo moderamine uotum emisit uirginitatis, tum illa etiam corrupta nihilominus tenetur ad castitatem, quia uotum eiusmodi simpliciter est negatiuum, puta uirum non cognoscere, Quare quoties illum experitur, uotum uiolat. Ob idque nullum inde exemplum ad illum deducitur, qui religionem uouit.

Quæstio.

Quòd si hic obiter sciscitaris, utrum illa, quæ uouit non nubere, teneatur subinde ad uotum castitatis, ut quoties fornicetur, dupliciter peccet; apparet enim inde sic esse, quòd ideo mulier non nubet ut castè uiuat.

Responsio.

Respondetur nihilominus eiusmodi uotum ex sua natura, nisi aliud exprimatur, non obligare ad castitatem. Est enim castitatis materia duplex. Altera, quæ opponitur luxuriæ. Et hæc est communis materia præcepti & uoti, ad quam idcirco se obligat, qui religionem profitetur. Altera uero est supererogationis, quę est propriè materia uoti, utpote à toro coniugali abstinere. Et quæ tantùm uouet non nubere, ad hanc solam se obligat, scilicet non opponere religioni obstaculum. Quapropter si fornicetur, simplici flagitio delinquit.

Scrupulus.

Quid autem si eo proposito non nubere uoueret, ut licentius scortaretur?

Solutio.

Respondetur uotum hoc nullatenus esse obligatoriũ, eo quòd est de re mala; obiectum.n. tunc quòd est nõ nubere, refertur in malum finem, atq; adeo uitiatur.

Eapro-

Eapropter neque nubendo, neque fornicando transgreditur illa uotum. Hactenus de illo dissertum est, qui citra suam culpam impossibilitatem incurrit implendi uotum. Sequitur ergo ut de illo dicamus qui sua sponte illud fecit impossibile. Verum uidelicet qui post emissum simplex religionis uotum, uxorē duxit, teneatur inquantum potest, castitatem seruare, puta debitum non exigere? Videtur enim hæc ratio id persuadere. Nemini sua culpa suffragari debet, neque suus patrocinari dolus, eiusmodi autem homo sua culpa uiam occlusit implendo uoto, ac perinde in eius fraudem uxorem sibi associauit: manet ergo inquantum potest, ligatus. Atque hanc opinionem propter hanc rationem amplexantur Iurisconsulti. Vnde Syluest. in uerbo, uotum. secundo. §. primo. cum cæteris Summistis, ait eiusmodi personam impediri à complemento uoti: quia ad debitum reddēdum tenetur, quasi compertum habens, non posse petere. Nihilominus contraria sententia, nempe q posset etiam petere, amplectenda est: quam hoc loco Caietanus meritò statuit, quandoquidem ratio proximè facta eisdem uiribus de utroque militet, seu citra culpam, seu ex culpa impossibile fecerit uotum religionis implere. Tenebatur enim ille duntaxat, ut præmisimus, statum illum suscipere, qui penitus fuit sui uoti obiectum. Nam cum statuta religionis solos professos perstringant, ad illa non tenetur quod illa fuerit expresse professus. idque iam insuper sic confirmatur. Religio tribus uotis constat, scilicet obedientiæ, paupertatis, & castitatis. Qui autem simpliciter uouet, illa non explicat: sicuti qui uouet solenniter. Quare ad illa nondum tenetur. Quis enim te audiat si asseueraueris q qui religionem diui Francisci uouit, postquam rei uxorię mancipatus est, teneatur bonorum dominium & possessionem abdicare? teneaturque ad ieiunia & alia obedientiæ munera, quæ in seculo præstare potest? Si ergo ad alia duo non tenetur, fit, ut neque ad uotum castitatis. Ex hac autem definitione alia emergit dubitatio, utrum scilicet qui non modo religionis ingressum uouit, uerum & perseuerantiam usque ad mortem, citra solennitatem tamen: & nihilominus suapte sponte matrimonij se nodo implicuit, ad aliquid præ illo teneatur qui non nisi ingressum uouit? Et ratio dubitandi est, q iste formaliter uouit suum uotum solēnitate firmare, & ideo apparet ad castitatem sibi impossibilem teneri, scilicet ut uxorium debitum ei petere non liceat. Caietanus de hac re multa insumit uerba, iudicio meo, superuacanea Fateor enim me non percipere quidnam nouæ obligationis uotum perseuerantiæ uoto religionis accumulet. triplici enim forma fieri uotum simplex potest religionis. Vno modo, ut quis uoueat tantum ingredi: non quidem animo perseuerandi, aut solenniter profitendi, sed statim exeundi. Et hoc arbitror esse uanum, uti ait Paludanus 4. distinctione 38. quæstione quarta. Nam etsi obtendatur id fieri gratia tantùm uerecundiæ, nihil ad religionem hoc refert. Secundo modo, ut in obiecto uoti ponatur perseuerantia & solennis professio. Tertio, ut simpliciter uoueatur religio. Et censeo secundum uotum nihil tertio adhibere uinculi. Nam qui religionem absolutè uouit, uotum illud secundum iura emittit, tam diuina quàm humana: ius autem diuinum est, ut uoueat ea intentione, ut uerè efficiatur religiosus, atque adeo ut perseueret usque ad mortem: iura autē ecclesiastica tempus indulgent probationis, ut si experimento bona fide didicerit non sibi religionem congruere, nō suscipiat quod ferre nequit. Quapropter etsi terque quaterque uouendo addas perseuerare, semper intelligitur, nisi tempore probationis experientia te aliud admonuerit. Atque adeo post tale emissum uotum, seu ad professionē sine tua culpa non admittaris, seu tua sponte matrimonium contraxeris, non arctius in seculo restas obligatus quàm si simplex emisisses religionis uotum. Et ad argumentum in contrarium respondetur, q quamuis uoueris perseuerare seu religionem profiteri, non obligas nisi ad profitēdum secundum iura. Et ideo quousque fueris professus, neque ad castitatem teneris, neque ad alia statuta. Superest hic demum de illo dicere, qui post solenne uotum, ceu incorrigibilis à monasterio pellitur, utrum tutus maneat in conscientia, postquàm ut expulsus est, & abiectus. Respondetur, q quandiu per ipsum steterit quo minus recipiatur, non est tutus, sed tenetur emēdare sese, & in uiam redire: quoniam cum ex culpa sua fuerit exclusus, quandiu in illa perseuerauerit, uersabitur in periculo. Si autem correcta uita ad claustra rediens, non admittatur, tutus manet in seculo. Quòd si sciscitaueris, an teneatur in seculo religionis uota seruare. Respōdetur. A uoto quidem obedientiæ absolutus manet, postquā prælatus eum reiecit, ac subinde à uoto paupertatis, quandoquidem cōuentus eum non alit. Ac perinde à persoluendo officio diuino, nisi fuerit in sacris atque à ieiunijs & alijs annexis religioni, siquidem illorum non fecit uotum expressum, neque ad illa tenebatur, nisi ratione religionis, à qua expellitur. Sed tamen à uoto castitatis non eximitur, eo q expresse illud emisit, nec prælatus potuit ab eo illum liberare. Quid autem, si ante indutum habitum uouerat religionem in genere, utrum sic exclusus ab hac religione, teneatur ad aliam correctus transmigrare? Ru uera ratio id uidetur conuincere. Nam sicut ille, qui non huc admittitur, tenetur aliam religionem explorare, ita ille teneri uidetur, qui post professionem expellitur. Et ita libentius censerem. Quamuis forsan dici posset, quòd per uotum solenne huius religionis cessauit illud simplex generale: & ideo si huc postcà non recipitur, liber ille est prorsus. Sed tamen prior sententia mihi probabilior est.

Quæstio altera.
Ratio partis affirmatiuæ.
Syluester.
Solutio quæstionis.
Caietanus.
Dubitatio altera.
Ratio dubitandi.
Solutio.
Argumentum.
Dubitatio de excluso à monasterio propter incorrigibilitatem.
Solutio.

In solutione ad quartum submouetur dubium de tempore adimplendi uoti. Ad quod Sanctus Thomas, solum respondet q qui se obligare proposuit, ut omni procul mora illud impleret, tenetur statim: qui uero ad certum tempus, uel sub certa conditione id proposuit, tenetur tunc. Veruntamen si exactius responsum desideras, sic accipito. Trifariam quis potest uotum edere, scilicet aut tempus constituendo, aut conditionem supponendo, aut simpliciter absque ullo additamēto. Et quidem primum membrum subdistinguendum est. Nam si uouisti certo tempore quidquam facere, idque temporis illius intuitu, ex deuotione scilicet illius, ut cum uouisti ieiunare in uigilia Corporis Christi, uel Aduentum, teneris tunc tēporis sub pœna mortalis culpæ. quòd si tunc non exolueris, non teneris alio tempore ieiunium supplere, eo q animus tuus ad illud fuit tempus propensus. Perinde enim tunc censendum de uoto est, atque de lege, quę singulariter quadragesimale ieiunium iubet. Si uero adiectio illius temporis nō fuerit propter eius affectionem, sed ut principali uoto limen poneres, tunc teneris quidem illo tempore. sed nihilominus illo transacto obligatio non aboletur, quin alio tenearis. Vt si uouisti religionem intra annum ingredi, delicto tibi dabitur nisi illo anno promissum reddas Domino Deo tuo, & nihilominus illo præterito eandem teneris suscipere religionem. Res est clara. Conditionale autem uotum non uno, sed duobus fit modis. Est enim alterum syncerè conditionale, alterum uero pœnale. Conditionale est, quotiescunque homo ad rem aliquam affectus est, sed quia impedimentum sibi obstat, uel facultas non suppetit, uouet sub conditione. Vt si uoueas post mortem matris quæ tibi erat impedimento religionem intrare, aut post mortem patris suppetentibus tibi nummis peregrinari, aut si tibi tale Deus beneficium contulerit, orphanam dotare. Pœnale autem est, quando non eras tali rei affectus, neque tibi erat cordi: immo quia exosa est & inuisa tibi, adigis te uoto in illam crucem, si in re tibi fortè aliqua peccare contigerit. Vt cum uoues si luseris, aut si adulterium feceris, religionem ingredi. Hoc enim licet formā habeat conditionalis uoti, est tamen pœnale: quoniam directè uotum non est religionis, sed non ludendi, aut non adulterandi; pœnam enim adiecisti, ut uel caueres, uel post factum, teipsum castigares. Eapropter inter hæc uota una

Ad quartū argum.
S. Thomas.
De tempore quo uotum reddendum est.
Votum conditionale.
Votum pœnale.
Differentia inter uotum conditionale & pœnale quantum ad dispensabilitatem.

ta una est cōpertissima differentia, & una item aperta conuenientia, sed una restat controuersia. Differentia inquam est, quod ante positam conditionem, quando uotum est religionis aliudve ex tribus Pontifici Maximo reseruatis, super purè conditionali non potest nisi per ipsum Pontificem, uel per Concilium dispensari: in pœnali autem potest per episcopum. Ratio est, quod in priori illud, quo directè fertur uotum, est religio; uotum autem pœnale non rectà fertur, ut præmisimus, nisi tu illud proximum obiectū: quod est non ludere, aut non adulterari. Quare qui in illa dispensari potest, ualet etiam in pœnam ex transuerso appositam, quantumuis sit religionis. Conuenientia uero est, quod utrunque posita conditione obligat, neque de hoc ullo pacto controuertitur. Quod ergo sub iudice restat, est, utrum posita conditione pœnale uotum nequeat nisi à summo Pontifice dispensationem suscipere, perinde atque aliud conditionale. De quo quæstione 4. sub titulo dispensationis, arti. 3. dicturi sumus. Videtur enim eodem modo esse indispensabile: quādoquidem uirtute uoti obligatio iam tunc religionis exorta est. Ad quintum facilè

Ad quintum principale. respondetur. In primis neminem posse alium suo uoto obligare: neu filium, neu seruum, neu aliter subditū, quoniam uotum est religionis actus, qua quis suam propriam offert Deo uoluntatem. Quare si uouisti filium alicui templo offerre, teneris illum ducere; ille autem solum tibi filiali obedientia tenetur parere, nullatenus tamen ex ui religionis. Rursus, qui per se uotum implere non potest, si personale est, nullatenus id tenetur præstare per alium, tum quod in uoto semper intelligitur possibilitatis conditio, tum quod personale uotum fit propter propriam macerationem, aut afflictionem corporis, aut ad excitandam deuotionem, ut patet in uoto ieiunij, aut peregrinationis. Hæc autem nemo per alium assequitur. Secus, si non est uotum merè personale, ut si in subsidium belli Hierosolymitani personam unam uouisti, & tu non potes, debes aliā mittere. Rursus, si uouisti monasterium ædificare, aut uirginem dotare, quod uiuens non persoluisti, tenetur hæres

Paludanus. tuus si bona illi relinquis, ut ait Paludanus 4. di. 38. quæst. Pro quo facit. l. 2. ff. de pollicita.

ARTICVLVS II.

Vtrum utile sit expediensque uouere.

POST uirtutem uoti obligandi sequitur de alia, quæ est eius utilitas. Vtrum scilicet aliquid nobis emolumenti afferat? Et arguitur à parte negatiua. Nemini

Primum argumentum a parte negatiua. expedit priuare se optimo bono, quale est libertas. Hac enim homines cæteris animantibus præstamus, quare nullo est auro æstimabilis; hac autem homo per uoti necessi-

Argum. 2. tatem nudatur: ergo uouere non est expediens. Secundò Nemini consilium est periculis sese obijcere, qui autem

August. uouit, periculo exponitur extra quod erat. Vnde August. in epistola ad Armentar. & Pau. quia iam, inquit, uouisti, iam te obstrinxisti. Aliud facere tibi non licet. Non talis eris, si non feceris quod uouisti, qualis mansisses si nihil tale uouisses. Minor tunc esses, non peior. Modo autem tanto (quod absit) miserior, si fidem Deo fregeris, quanto beatior si persolueris. Tertio arguitur. Consi-

Argum. 3. Paulus. lium est Pauli 1. ad Corinth. 4. ut imitatores eius simus; sicut ipse est Christi: Christus autem nullibi legitur aliquid uouisse, neque Apostolorum ullus; ergo nihil in uouendo emolumenti inest. In contrarium autem est Psal. ille, Vouete & reddite Domino Deo uestro.

Conclusio responsiua. Probatio. Ad quæstionem hanc unica eademque compertissima conclusione respondetur. Vouere utile quidem est, non tamen Deo, sed nobis. Probatur: Alia ratione homini quidpiam promittitur, quàm Deo; homini enim aliquid promittimus, quod non solum beneficium conferre, utile illi est, uerum & ipsum ei polliceri. Nā sicuti re ipsa collata iuuatur, sic & promissione fit certior futuri beneficij, unde spē generat, quam pro alio beneficio ducit. Quapropter non solum conferenti, uerum & promittenti gratiæ exhibentur. Deo autem ut nihil inde commodi accrescit, quòd aliquid ei conferimus, eo quòd nostrorum bonorum nō indiget, ita neque utile est, ut ei aliquid polliceamur. Scit enim oculatius, quàm nos quidnam ei simus exhibituri. At uero utrunque nobis utile est: nam per hoc quòd ei aliquid exhibemus, nobis ipsis augemus præmia, ei uero tantum extensior fit gloria. Vnde Augustinus, in eadem epi-

stola, Benignus exactor est, & non egenus, & qui non crescat ex redditis, sed qui in se faciat crescere redditores: nam quod ei redditur, reddenti additur. Inde autem, quod illi quidpiam pollicemur, hoc nobis accrescit lucri, quod uoluntatem nostram in bonum figimus & firmamus, ut mutare iure nequeamus animum. Est ergo ea re, nō quidem

sua, sed nostra uouere. Corolarium conclusionis hu- *Corolariū.*

ius est, salutare esse alijs consulere ut uoueant. Attamen tam conclusio quàm corolarium intelligitur in genere, & ea obiecto: nam speciatim non singulis est semper commodum. Quod quidem non ex natura & qualitate uoti descendit, sed ex imbecillitate, & defectu personarum: nempe quia sibi non sunt constantes, ut uoti arduitatem euincere ualeant.

Igitur inter Catholicos adeo res hæc euidens est, ut nisi cum hæreticis nulla nobis pugna reliqua fiat. Est ergo primum suprà factum argumentum, quo hæretici, ut nouissimè Lutherus in impio suo libro De uotis monast. contendunt, perniciosum esse uouere, tantum abest ut sit

utile. Verba sunt Lutheri in eodem libro. Et paulò *Lutherus.*

post. Votum, inquit, castitatis, & totius monasticæ, si pium *Monitum*

est, debet necessario secum inuoluere libertatem rursus *Lutheri.*

omittendi. Et potest hæc hæresis fucari ea uerbis Christi, Qui potest capere, capiat. Si uis perfectus esse. Et ex illo Pauli, Præceptum Domini non habeo consilium aut do. Et ratio, inquit, est: quia priuamus non libertate, qua iusti debent seruire Deo, & non sicut mancipia. Et inde inseripsit alium nefarium librum de captiuitate Babylon. sic

enim appellat Ecclesiasticas traditiones. Respondet *Solutio Sancti Thomæ.*

ergo S. Thom. quòd sicut non posse peccare non diminuit libertatem, ita neque necessitas firmatæ uoluntatis in bo-

num qualis est necessitas uoti. Ad huius autem liqui- *Fit liquida*

diorem intelligentiam notandum est, duplicem esse ne- *solutio Sancti*

cessitatem agendi, alteram quidem naturalem, qualis est *Thomæ.*

in brutis animantibus & in rebus inanimis. Et hęc prorsus tollit rationem laudis & meriti. Altera est necessitas obligationis. Et hæc non tollit meritum, sed auget. Aliàs inconsultè atque in nostram perniciem nos Deus legibus obligasset. Quòd si altissimam rei huius rationem desideras, ea fine libertatis tibi liceat perpendere. Enimuero etsi libertas nostra, naturalis nobis sit, tamen auctor ipse naturæ Deus, in hoc nos atque angelos liberos creauit, ut opera nostra digna essent laude, & præmij merita apud ipsum. Opera enim naturalia, ut modo dicebamus, merita esse nequeunt. Ad hoc igitur nostrā condidit libertatem, ut cum malum facere possimus, faciētes bonū, mereamur uitam æternam, quam si nobis absque ullis prorsus meritis, neque nostris, neque Christi contulisset, flore illo accidentario gloriæ caruisset, quod est mereri quod habes. Nam præstantius est mereri, quod non habes, quàm id habere quod non mereris. Vbi ergo libertas nostra in bonum figitur, ut non peccet, nihil libertatis perdit, quia figitur in id, ad quod creata est. Quapropter neque Apostolorum uoluntas in bonum confirmata ullam perdidit libertatem, ac multò minus beati, longeque minimè Christus, qui licet ad utrumlibet habuerit libertatem, non tamen ad id, quod malum est in sensu composito. Vnde Au-

gu. in eadem ipsa epistola, Felix, inquit, necessitas est, quæ *August.*

in meliora compellit. Vnde illæ auctoritates suprà citatæ quibus Christus ostenditur liberam reliquisse familiam suam ad consiliorum opera, perperam ab hæreticis intelliguntur: quasi nos prohibuerit ne uoto nos ad illa consecraremus. Legitimus enim sensus est, quòd noluit nos illorum præceptionibus deuincire. qui tamen uoto se noluerit ad illa præstringere, hoc ipsum consilium est saluberrimū. Alioqui nullus esset monachorum fixus status, si cui-

si cuilibet pro libito fas esset abire, sed hoc ipsum ē quod ipsi molinntur. *Scrupulus in uerba sancti Thomæ.* Aliquem tamen tibi fortè scrupulum uerba S. Thom. inijcient, quibus comparat necessitatem uoti illi, quæ est non posse peccare, cum tamen uotum de opere supererogationis sit, cuius contrarium non est peccatum. *Solutio.* Respondetur tamen non eo illa quidem uerba retulisse, ut affirmaret uotum esse firmitatem non peccandi se usus est similitudine, ꝙ sicut stabilitas non peccandi in Apostolis, & beatis non minuit libertatem, ita neque firmitas faciendi opus consilij, quod est maius de maiori bono. *Ad secundum argum.* Ad secundum respondetur per distinctionem, Duplex enim est periculum? alterum, quod ex ipso facto nascitur, cui quidem te obijcere non est consiliū. Vt cum quis se ponti committit ruinam minanti, aut inter cornua se proijcit trucis tauri. Sed alterū est periculum non quidem ex facto ortum, sed ex hominis fragilitate & languore. Et huic se hominem gratia melioris boni offerre, non solum non est semper temerarium, uerum & nōnunquam expediens, ut equum ascendere, ut expeditius iter absoluas: licet ob segnitiem tuam possis inde cadere. Item neque est temerarium periculis te committere, quæ ex euentu solent euenire. Ait enim Sapiens Eccles. 11. Qui obseruat uentum, non seminat, & qui considerat nubes, nunquam metet: periculum autem uoti non est prioris generis, sed posterioris, puta ꝙ uir constans & strennus superare potest. *Augustin.* Vnde in eadem epistola Augustini, Non te, inquit, nouisse pœniteat: immo gaude iam tibi non licere, quod cum tuo detrimento licuisset. *Ad tertium argum.* Ad tertium respondetur, ꝙ Christo nulla ratione uouere congruebat: tum ꝙ Deus erat, tum quòd inquantum homo constantissimam habebat uoluntatem in bono, ceu comprehensor existēs. Vnde illud Psal. Vota mea reddam in conspectu timentium eum, non de sua ipsius persona, sed de corpore, ꝙ est Ecclesia, intelligitur. Apostoli uero uota paupertatis, & reliqua susceperunt, ut Matt. 19. colligitur: ubi ait Petrus, Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te: quid ergo erit nobis? De quo latius quæstione tertia, & sexta.

ARTICVLVS III.

Vtrum uotum sit actus latriæ siue religionis.

Primum argum. CVM in quæstione hac de uoti uirtute sermo uersetur, quæritur, cuiusnam sit uirtutis officium? Et arguitur primò, ꝙ nullius sit specialis opus. Omne opus cuiusque uirtutis, ut suprà dictum est, potest esse uoti materia: eiusdem autem uirtutis esse uidetur promittere, & facere: ergo cuiuscunque uirtutis est, suum uouere opus, atque adeo non est specialis uirtus.

Secundum argum. Cicero. Secundò: Illa est solum religionis uirtus, ut in de Offic. auctor est Tullius, qua cultum Deo ceremoniamque offerimus: qui autem aliquid Deo uouet, tantum promittit, ergo non est religionis actus.

Tertium argum. Tertiò: Religionis cultus soli Deo exhibendus est, cui latria debetur: uotum autem nō solum Deo, uerum & sanctis fit, immo & prælatis quibus religionē professuri, obedientiam promittūt: ergo uotum non est religionis actus. In contrarium est illud Isaiæ decimonono. Colent eum in hostijs & muneribus, & uota uouebunt Domino, & soluent. ubi colere, quod est religionis, per id explicatur, quod est uouere.

Fundamentum. Ad intellectum quæstionis huius notandum est, actum quemlibet studiosum bifariam esse posse alicuius uirtutis, uidelicet, & elicitus, & imperans. Ille enim actus elicitur à uirtute, qui est obiectum formalis eiusdem uirtutis. Sic enim credere est actus elicitus fidei, & restituere alienum, actus elicitus iustitiæ, instar actuum potentiarum. Visio enim elicitur à uisu, quia est sensatio coloris. Ille autem actus imperatur à uirtute, qui elicitur per imperium illius mouentis aliam uirtutem propter suum finem, ut ieiunium, quod elicitur à temperātia, tunc imperatur à charitate, quando mouetur homo ad ieiunandum, non solum quia actus est temperantiæ, sed propter amorem Dei, sicuti & in uitijs, dum quis furatur propter mœchiam, furtum quod elicitur ab iniustitia, imperatur à luxuria. Dum ergo quæritur de aliquo officio cuiusnam uirtutis sit, non inuestigatur cuius imperio fiat (nam à multis potest imperari) sed cuiusnam sit actus elicitus. Et hoc est quod de uoto impræsentiarum percontamur. *Conclusio responsiua.* Ad quod unica conclusione respondetur. Vouere est actus elicitus religionis, tāquam Dei cultus. *Ratio cōclusionis.* Probatur. Votum est ordinatio quædā & oblatio eorum, quæ homo nouet in obsequium cultumque diuinum. Hoc enim sonat ipsum quod est Deo promittere: ordinare autem & offerre quodcunque opus in Dei cultum, est actus religionis. ergo eiusdem uirtutis est uouere. Monstratur minor. Opus cuiuscunque uirtutis Deo potest ceu sacrificium offerri, ut ieiunium, eleemosinæ erogatio, & quicunque actus, seu fortitudinis, seu temperantiæ, &c. Huiusmodi autem ordinatio, & oblatio non tribuuntur ipsis uirtutibus imperatis, à quibus illi actus eliciuntur, sed uirtuti imperanti, qualis est religio: ergo uouere est actus elicitus religionis. *Dubitatiuncula.* Vna autem tibi forsan dubitatiuncula ex his oboritur. Quòd cum ordinare & referre aliquid in Deum, nō soli religionis uirtuti, uerum & charitati, eidemque præcipuè competat, non magis inde colligatur, uouere esse actum religionis, quàm charitatis. *Solutio.* Respondetur autem hoc non inferri ex eo, quòd uouere sit ordinare & referre aliquid in Deū, sed ex hoc prorsus, quòd sit aliquid offerre Deo ad eius reuerentiam, & cultum. Itaque prima differentia est, quòd charitas refert opera in Deum tanquam in finem. Ieiunamus enim, oramus, &c. propter Deum, quæ quidem præpositio, finem designat. Sed tamen uouemus eadem opera Deo, ubi Deum non exprimimus sub forma finis, sed sub forma illius cui aliquid offerimus. Itaque Deus ponitur in obiecto religionis, sicuti in obiecto fidei. Secundum discrimen est, ꝙ charitas habet Deum pro obiecto tanquam rem amatam, id est, cui bonum in communi uolumus, & uolumus malum: religio autem tanquam id cui ueneremur & obsequimur, nos nostraque illi cultu offerentes; uotum ergo non solum ordinatum est in Deum, sed in reuerentiam eius & in cultum.

Ad primum argumentū. Primum igitur argumentum ueritatem conclusionis apertiorem facit. Respondetur enim, ꝙ etsi id quod cadit sub uoto, tanquam eius materia, ut ieiunare, & seruare continentiam, sint actus eliciti aliarum uirtutum, tamen illorum uotum non elicitur nisi à religione. Contingit tamen nonnunquam, ut non solum uotum, uerum & actus ipsi deuoti eliciantur à religione, ut cum uoues orare, & sacrificare. Nam orare, est actus religionis. Itaque quandoque uotum est actus religionis solum ratione formæ & materiæ, quia ipsa promissio elicitur à religione, q̄nq; uero rōne formæ & materiæ, s. qñ actus ipsi promissi ab eadem eliciuntur uirtute. *Dubitatio.* Emergit hinc aūt dubitandi ratio, utrum ulla sit uoti transgressio, quæ duas includat culpas: alteram scilicet contra specialem uirtutem, à qua elicitur, atque alteram contra religionem, per quam Deo offertur. Exempli gratia. Vouisti ieiunare, utrum nō ieiunans, & contra continentiam delinquas, & contra religionem. Item uouisti Deo ut obedires prælato, utrum & uirtutem obedientiæ uioles, quæ est iustitiæ, & rursus uoti religionem? *Argumentum.* Est enim argumentum, esse peccatum duplum: eo quòd, ut antè prædiximus, uotum est quædam particularis lex, quam sibi uouens præscribit: lex autem quidquid præcipit, constituit in aliquo uirtutis genere: ut dum præcipit quadragesimam ieiunare, constituit illum actum in genere abstinentiæ. Sicuti & lex diuina præcipiens coniugibus non se inuicem defraudare, constituit illum usum in genere continentiæ; ergo & ieiunium uouens constituit illud in eodem uirtutis genere. *Solutio.* Et prætereà in genere religionis, quare eius transgressio geminum erit delictum. In contrarium autem est, ꝙ communi iudicio non censetur nisi unicum peccatum contra uotum. Ad hoc respondetur, ꝙ trāsgressio uoti ex natura sua unicum est peccatum. Vbi adnotandum est, ꝙ actus ille qui uoto, ut materia substernitur, potest esse constitutus in genere

uere uirtutis, aut per legem aliam seu diuinam, seu naturalem, seu humanam, aut per solum uotum. Si priori modo, congeminatur peccatum; si uero posteriori, nõ est nisi simplex. Vouisti honorare parentes, aut confiteri, aut ieiunare Quadragesimam: quia iam secluso uoto opera erãt singularium uirtutum, si transgrederis, bifariam peccas. Vouisti autẽ ieiunium in uigilia Corporis Christi. Fateor quidem te constituisse illud opus in genere abstinẽtiæ, sed tamen quia non aliter quàm per uotum, ruptio ieiunij nõ est nisi simplex peccatum. Pari modo si puellæ dotẽ pollicearis, cum iam humana sis adstrictus fide, si eandem pollicitationem religionis uoto confirmes, tũc fracta fides duplum erit peccatum: scilicet tam cõtra humanam iustitiã, quàm contra religionem. Dum aũt soli Deo uouisti eleemosinam facere, si non facis, solum contra uotum peccas. Hinc ergo fit, simplum esse religioso crimen, non obtemperare præfecto; quia licet illud obsequium cõstituerit in genere obedientiæ, non tamen nisi per solum uotũ. Haud enim obedientiam prælato uoues, sed Deo, q eris prælato obediens.

Ad secundum argum. Ad secundum respondetur, q licet ille qui uouet, nondum det, si dare ad promissum referatur, quia nondũ dat quod promittit, dat tamen illud in caussa, quia obligat se; quæ quidem obligatio uirtute continet rẽ promissam: tametsi etiam re uera det suam mentem, suamque uoluntatem, quam Deo mancipat.

Ad tertiũ. Tertium argumentum quęrit, utrum uotum quod fit Sanctis, uel prælatis, ad religionem pertineat; quandoquidem religio solum Deũ habet pro obiecto. Et quidem de re nemo hæsitat, sed modus latet. *D.Thom.* Atqui S. Tho. nihil discriminat inter uotũ, quod fit prælatis, & illud, quod fit Diuis. Nam utrunque censet promissionem factam hominibus, quæ non pertinet, nisi ad humanam fidem. Sed utraque, inquit, esse potest materia uoti, quatenus id ipsum quod homini uel Sancto promittimus, offerimus Deo. Itaq; uotum quod facimus Beatæ Virgini, ut in sanctorũ culmine exemplum statuamus, non est uotũ, nisi quia quod ipsi promittimus, offerimus Deo; nimirum ei pollicentes q hoc uel illud faciemus in honorem Virginis; sicuti si Deo me uouerem puellę largiturum dotem, aut alium habiturum honorem. At uerò non est mirum, si hanc D. Tho. doctrinam alieni, non quidem falsa, sed tamen curta censeatur; nã usus uouendi Sanctis aliam præterea rationem præ se fert. Haud enim cum quis uouet Virgini, aut diuo Petro, aut diuo Iacobo peregrinationem, uouet formaliter Deo, talem honorem Diuo exhibendum. Non inquã hoc illo pacto uouet, quo religiosus, dum ait Præposito, Voueo Deo, q ero tibi obediens; sed uoueo Virgini, & uoueo Petro. Quinetiam religiosi unà cum Deo componunt sanctos, dicentes. Promitto obedientiam Deo & Beatæ Virgini, & beato Dominico, aut Francisco. Dicamus ergo, sanctos duobus modis æstimari. Vno, ceu homines aut angelos, qui puræ sunt creaturæ. Et isto modo uera est sententia S. Thom. quòd promissio illis facta, non est uotum nisi offeratur Deo. Secundo uero modo considerantur, ut Deus est in illis; non quomodocunque per gratiam, ut in uiatoribus, sed per gloriam quasi in his, qui ratione status suam ipsius præsentem diuinitatem participant. Et sic uouere Sanctis, est uouere Deo, qui est in ipsis. At uero S. Tho. hunc modum forsan non inconsultè præterijt, sed eo q sicut orare Sanctos non est orare Deum, sed diuersa est ratio; ita alia est ratio uouendi Sanctis, quàm Deo. Sed tamen ubi de catholico sensu conuenit, uana est de nomine disceptatio.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum magis sit laudabile & meritorium facere aliquid ex uoto, quam absque illo.

CVM articulo secundo definitum fuerit, uouere esse utile, & in tertio, esse actũ religionis, aptissima subsequitur quæstio, utrum opus uoti cumulatioris sit laudis ac meriti, quàm si fieret absque uoto. *Primum argumen.* Nam ex illis apparet hoc subsequi. Arguitur nihilominus à parte negatiua auctoritate Prosperi, lib. 2. de uita contempla. ubi ait. Sic abstinere, & ieiunare debemus, ut non nos necessitate ieiunandi subdamus; ne iam non deuoti, sed inuiti rẽ uoluntariam faciamus; uotum autem necessitati nos subdit; ergo præstantius est absque uoto operari. *Secundum arg.* Secundò arguitur ex illo Apostoli 2. ad Corinth. 9. Vnusquisque prout destinauit in corde suo, non ex tristitia, aut ex necessitate. Hilarem enim datorem diligit Deus. Votum autem, ut crebrò usu uenit, tristitiam generat; idque ob necessitatem. Nam ut 5. Meta. tex. 6. & 1. Rhet. cap. 11. auctor est Aristot. *Aristot.* necessitas eo q uoluntatem premit, tristitiam infert; ergo excellentius est opus absque uoto. *Tertium argum.* Tertiò; Votum ad hoc est necessarium, ut uoluntas in eo firmetur quod spondet. firmari autem immobilius nequit, quàm dum rem facit; ergo melius est sine uoto facere. Nam tunc firmior est res, quàm dum promittitur. In contrarium autem est monitum illud Dauidicum. Vouete, & reddite. Cuius solennis interpretatio est, uouere esse consilij; consilium autem, ut præmisimus, de meliori est bono; ergo melius est ex uoto operari, quàm citra uotum.

Titulus utrunque de opere uoti meditato quærit, scilicet utrum sit magis laudabile, ut quando extra gratiã est moraliter bonum, & an sit magis meritoriũ, utputà quando fit in charitate. *D. Thom.* Et S. Thom. unica respondet affirmatiua conclusione, quam tribus rationibus corroborat. *Conclusio.* Conclusio est. Maiori laudi ac meritò tribuitur opus ex uoto, quàm absque ipso exhibitum. *Prima ratio pro quæstione.* Primò probatur ex uirtutis obiecto. Opus nanque nobilioris uirtutis, excelsioris est tam laudis, quàm meriti, quare actus inferioris uirtutis, dum à superiori imperatur, præstantior fit, ut si ob charitatem tẽperatè agas; uirtus autem latriæ, in qua hoc quod est uouere, collocauimus, est uirtutum præcipua, utputà in cultu Dei posita; ergo actus ab illa per uotum imperatus præstantior est, quàm qui fit sine uoto. *August.* Vnde August. lib. de uirg. Neque ipsa inquit uirginitas, quia uirginitas est, sed quia Deo dedicata est, honoratur, quam fouet, & conseruat continentia pietatis. *Secunda ratio.* Secundò id rursus confirmatur ex ea re, quæ exhibetur. Nam qui opus citra uotum facit, solum actum Deo impendit; qui uero ex uoto non actum modo, uerum & potestatem. addicit enim ei mãcipatque suam uoluntatem ac libertatem, ut deinceps iure nequeat secus facere. Sicuti qui fructiferam arborem alteri conferret, ut in lib. 1. de Similit. auctor est Anselm. *Anselmus.* plus elargiretur, quàm qui solos donaret fructus. Qua utique ratione promittentibus gratiæ singulares debentur, præter illas, quæ illis aguntur, dum conferunt. *Tertia.* Tertiò & id confirmatur ex modo agendi. Enimuero per uotum figitur asseriturque uoluntas in bonum, facere autem aliquid est maiori animi stabilitate & constãtia, laudabilius est. *Aristot.* Vnde Philoso. 2. Ethi. nullum officium uirtutis nomine censet, antequam ex firmato habitu proficiscatur. Restat autem ante descensum ad argumentorum solutiones, conclusionem explanare. Catholicorum nanque nemini dubia est, sed tamen solet malè intellecta in abusum uenire. *Argumentum.* Arguitur igitur contrà. Sequeretur; si uera esset, q deberent semper monachi in quocunque obeundo obediẽtiæ munere exigere expectareque superioris scriptum præceptum. nempe ut ex maiori uoti energia opus factum maioris esset meriti, sicuti transgressio peioris esset culpæ. Sic enim faciunt religiosorum multi, quibus nos hic eo consultum pergimus, q à parte contraria stet ratio. Nam quo libentius maiorique animi promptitudine obtemperas, illustriorem præstas obedientiam; promptius autem facit, qui urgens præceptum non expectat, sed simplici iussioni audiens est. *Solutio.* Respondetur ergo sub distinctione. Quando res ardua est eademque dubia, ut ad Indos adnauigare, aut regiminis onus suscipere, aut quid simile, consilium est, ut monachus non iniussus suo proprio iudicio tales subeat prouincias, sed præfecti mandatum præstoletur. Quando uero res non est ambigua, tunc aut uanum est, aut certè delictum, cogentem præceptionem expectare. Etenim si paratus es facere, sed compulsorium præceptum ob id solum requiris, ut officij tibi

meritum

meritum augeatur, uanum est. Nam uirtute uoti obedientiæ, promptitudo est magis meritoria. Præceptum enim non ponitur nisi aut rebellibus, aut in dubio hærentibus. Et autem re uera facere tenuis nisi præceptu cogaris, tunc meritum non solum non crescit, uerum adeo diminuitur, ut nonnunquam uertatur in culpam. Conclusio ergo non sic est intelligenda, sed quòd omnia opera quæ sine nouo præcepto, ex uoto tamen facis, maioris sunt meriti & laudis, quàm si faceres sine uoti necessitate maiorisq; adeo, quàm si præcepti coactionem attenderes.

Ad primum argum. Ad primum igitur argumentum ex Prusperi sententia sumptum respondetur, quòd necessitas coactionis, ut potè quando quis inuitus operatur, quia uoluntarium tollit, laudem minuit & meritum: immo uouum, quam prorsus aufert. Et de illa loquebatur Prusper ubi aiebat. Nè tam non deuoti, sed inuiti rem uoluntariam faciamus; necessitas autem uoti, quo uoluntatem penitus in bonum asserit, eò deuotionem auget. *Obiectio.* Sed arguis fortè urgentius, uti hæretici putant. Qui absque uoto operatur, in singulis actionibus habet libertatem, ut citra iuris uiolatiunē cessare possit; qui autem uoto illaqueatus est, etsi liberè uouerit, tamen in singulis post actionibus illa caret libertate. liberius ergo facit qui non est uoto alligatus, libertas autem laudem auget, & meritum: ergo conclusio falsa. Qui rem superficie tenus cerneret, responderet fortè concesso maiorem inesse libertatem in eo, qui facit sine uoto, quia semper illi est integrum non facere. Sed tamen diceret ex altera parte, nimium ob rationes ad conclusionem allatas, auctius crescere meritum in eo qui fecit uotum: *Solutio.* legitima tamen solutio non est hæc, sed quòd maior est libertas in eo, qui uouit. Enimuero qui uouere seformidat, eo non uouet, quòd tam liberum suipsius dominium non habet, quàm ille qui uouit. Vnde sicut illustrior esset in illo libertas (ut io Anselmi exemplo persistamus) qui non solum arboris fructus quotannis daret, uerum totam semel arborem, quàm ille, qui solos fructus donaret: sic præclarior est magnificentiorque libertas, Deo non modo opera tua, sed ipsam uoluntatem semel dedicare. Quare libertas illius primi actus tanquam ex radice diffunditur ad singula opera, ut pretiosioris sint libertatis, quàm si fierent sine uoto.

Ad secundum arg. Solutio Sancti Thomæ. Aristot. Paulus. Ad secundum argumentum ex illo Pauli adscitum, Non ex tristitia, & ex necessitate: tria sub distinctione respondet S. Tho Primum, quòd necessitas coactionis est, quæ cum sit uoluntati contraria, tristitiam parit, de qua proinde loquitur Aristo. Et hanc iam concessum est non esse bonam. Eandemque perinde condemnat Paul. Secundum est, q necessitas uoti in his qui sunt bene dispositi, ob contrariam caussam, uidelicèt quia uoluntatem habent bono affixam, tristitiam non generat, sed planè gaudium. *August.* Vnde August. in eadem citata epistola ad Arment. Non te, inquit, uouisse pœniteat; immo gaude iam tibi id non licere quod cum tuo detrimento licuisset. Et quidem circa hæc duo asserta nullus superest scrupulus. Ait uero tertiò, quòd etsi quandoque opus uoti secundum se consideratum triste & inuoluntarium reddatur post uotum, dum tamen incōcussa maneat implendi uoluntas, non solū nō est malum, uerum est magis meritorium, quàm si fieret sine uoto, pro eo q procedit ex religione, quæ potior est uirtus quàm abstinentia: à qua exempli gratia damus illud opus elici, puta ieiunare. *Ambiguitas orta ex solutione S. Thomæ.* Hoc tamen documentum nō caret ambiguitate. Et idcirco explorandum est, utrum pœnitentia uoti sit quādoque delictum, & quale genere suo, ueniale'ne an mortale. Nā ex una parte uidetur perinde esse pœnitere uoti, ac si ante uotum nolles uouere, quę quidem nolitio, cum non sit rei ad salutem necessariæ, non est mala. Idem enim est obiectum utriusque actus. Nolo uouere, & nollem uouisse. Sed ex alia parte est argumentum, q pœnitentia rei bonæ mala est: quoniam pœnitentia esse non debet nisi de malo, uouisse autem est bonum: ergo illius pœnitentia est mala. Et ita consueuit uitio tribui Caietani responsioni suæ triformem præiacit distinctionem. *Caietani responsio.* Ait enim quenquam pœnitere posse, aut uoti, id est, promissi, aut uouisse, puta animum applicuisse ad uouendum, aut tertiò, bonorum operum quę ex uoto fecit. Pœnitere, inquit, uoti, est dolere de promissione, qui enim, inquit, sic dolet, promissionē non seruat: pœnitere autem uouisse, est pœnitere quòd se subiecerit uoto, qui quidem non ideo animum mutat. *Exploditur Caietani distinctio.* At uero licet inter mutare & non mutare propositum clarum sit discrimen, non tamen inter uerba ipsa, pœnitere uoti & pœnitere uouisse. Nam profectò Latinè idem est. Etenim si pœnitere uoti intelligas abstractè, id est, non illius à te facti, impossibilis est hæc pœnitentia. Quandoquidem neminem nisi facti sui pœnitere potest. Si autem id contractè usurpes, tunc pœnitere uoti idem est prorsus quod pœnitere te uouisse. Sicut pœnitere peccati, & pœnitere te peccasse. *Solutio ambiguitatis proximæ.* Haud ergo distinctio ex parte uoti & uouisse, sumenda est, sed à uerbo ipso, pœnitere, quod ambigui est significatus. Pęnitere. n. uoti, aut uouisse uno modo accipitur, pro eo quod est, retractare propositum. Dicitur enim ille pœnitere facti, qui mentem mutat. Et de hac significatione non habetur in præsentia sermo. Est enim citra controuersiam, genere suo lethale peccatum, ut dictum est, tum contra iustitiam, tum etiam contra religionem. Secundo autem modo, idque usitatius, accipitur pœnitere, pro eo quod est nolle fecisse. Et de hoc est præsens dubitatio. Ad quam respondetur, eiusmodi pœnitentiam, licet absolute considerata, sonet in malum, tamen dummodo propositum faciendi sit firmum, posse ex circunstantibus qualitatibus ab omni culpę macula esse munda. Sonat inquam in malum, sicut occidere, quia uouisse est bonum: tamen sicuti iudex uimque repellens non peccat, sic non semper, qui uouisse pœnitet. Idque præsertim ubi materia uoti res est ardua, ac perpetua, & qui uotum suscepit experimento difficultatem sentit, quam si prænosset, uotum non fecisset. Quare sicut initio nolle uouere, ita & emisso uoto nolle uouisse, nullum est uitiū. Quoniam hoc non tam ex animi languore quàm ex ipsius natura obiecti contingit. Vnde ad argumētum suprà factum respondetur, quòd pœnitentia rei bonæ, quando non est absolutè necessaria, non est per se mala. Et de hoc ait Sanctus Tho. esse præstantius ex uoto id facere cum tali mœstitia, quàm citra uotum. Atqui huius ueritas inde patet, quòd hanc ob caussam uouere est utile, & salubre, ut animus obligatione firmetur, ne posteà rei difficultas, & mœstitia non nos ab opere absterreat, sed omnibus impedimentis superatis in proposito persistamus. Addiderim tamen quòd licet eiusmodi pœnitentia per se non sit reproba, potest tamen ratione periculi ad uitium inclinare. Qui enim crebros eiusmodi mœrores uoti admittit, labefactari incipit, ut à proposito desistat. Quare dum quis experitur propositum suum languescere, non potest citra uenialem culpam eiusmodi pœnitentiam non recurere. Mortalem autem citra consensum frangendi fidem uoti, non est quòd metuas. At uero quando uota non sunt perpetua, neque de rebus arduis, sed de minutioribus, tūc pœnitere uouisse, durante tamen implendi proposito, non solum non est culpa, uerum rarò est periculum; quia potest qui uouit propositum in melius mutare. Vt si uouisti peregrinationem, aut prolixos recitare Psalmos, quod obex tibi sit, uel ad studium reipublicę commodum, uel ad alia misericordiæ opera, nullum est periculum pœnitere uoti. Tametsi absque dispensatione propositum demutare, nefas sit. *Pœnitentia uoti in monachis quale crimē sit.* Tertium membrum est, dum quis postquàm opera ex uoto fecit, puta in religione degit uitam, se pœnitet sub tali instituto uixisse. Et de hoc distinguendum est. Aut enim eum illius transactæ uitæ pœnitet, præsupposito uoto; hoc est pœnitet eum persoluisse opera quę ratione uoti debebat. Et hoc manifestarium est mortale crimen, nam cum si non persoluisset lethaliter peccasset, fit ut huiusmod pœnitentia sit de re ad salutem necessaria, atque adeo mortaliter iniqua. Si autem pœnitentia huc fertur quod est te uouisse, nihil curans an illis caruisses fructibus, incidit in secundum membrum proximè tractatum, ut non sit genere suo mortale, quanuis pluscułum habeat grauitatis. Nam postquàm fructus feceris,

non

non potes citra culpam illorum pœnitere. Nisi uota essent de re leui & temporali. *Ad tertium argum.* Quoniam tunc nihil habet absurditatis: pœnitere quòd illud tempus in commodioribus alijs negotijs non collocaueris. Ad tertium denique argumentum respondetur quòd etsi dum quis re ipsa officiuos aliquod præstat, firmatam tunc habeat uoluntatem in illo præsenti opere, non tamen in futurum, sicut ille qui nouit. Et præsertim si nouit, iugiter eadem opera frequentare.

ARTICVLVS V.

Vtrum uotum per susceptionem sacri ordinis, perq; professionem religionis, fiat solenne.

INTER uirtutes uoti summa est in uoto solenni: utpotè quod matrimonium non modo impedit, sed dirimit. Quapropter potissimum uotorum discrimen dignoscitur inter simplex & solenne. *Primum argum. à parte negatiua.* Quæritur ergo utrum uotum per susceptionem sacri ordinis, & per professionem religionis, fiat solenne. Et arguitur à parte negatiua. Votum, ut præfati sumus, fit Deo qui nouit intima cordium: solennitas autem in extera ceremonia consistit, quæ fit in conspectu hominum: ergo huiusmodi solennitas non est uoto necessaria, sed accidentaria, ut iure diuino nouum afferat uinculum. *Secundum argum.* Secundò: Si eiusmodi forinseca solennitas esset de substantia uoti, omnibus competeret uotis in quacunque materia: quandoquidem substantia generis in cunctis participatur speciebus: sunt autem multa extra ordinum susceptionem professionemq; religionis: ut peregrinatio, ieiunia, &c. quæ non consuescunt solennitate firmari: ergo huiusmodi solennitas ad substantiam uoti non pertinet. *Tertium argum.* Tertiò: Solenne idem esse uidetur quod publicum, sed possunt fieri multa uota in publico coram testibus, quæ non subinde sunt solennia: & uice uersa, potest fieri uotum religionis & sacri ordinis in secreto: ergo solennitas non est necessitas in uoto. Quartò denique peculiariter contra clericorum uotum arguitur. Si sacris ordinibus solenne uotum esset annexum: usu contingere posset ut quis ante legitimum pubertatis annum, quin uerò ante iustam rationis usuram posset funiculo perpetuæ castitatis illigari. Quod re uera nulla uidetur admittere ratio. Consequentia uerò inde constat, quòd cum ordinis sacramentum characterem imprimat, quocunque tempore conferatur, suscipitur. Quod quidem absurdum à uoto religione cautum est, cum ante quartumdecimum annum fieri nequeat solenniter. In contrarium est quòd huiusmodi duntaxat uota, matrimonium & contrahendum impediunt, & contractum dirimunt, quod solius est uoti solennis.

Prima conclusio. Ad quæstionem S. Thom. duabus respondet conclusionibus. Prior est. Solennitas uoti attenditur secundum aliquid spirituale, putà secundum benedictionem aut consecrationem, quæ ea institutione Apostolorum adhibetur. *Probatio.* Probatio. Solennitas rei debet eius naturæ & conditioni admetiri & accommodari, ut patet in rebus corporalibus: solennitas enim nuptiarum consistit in conuiuarum apparatu: solennitas uerò nouæ militiæ, in apparatu equorum, militumque concursu, ut potissimum in Germania uidere est, dum quis creatur Elector; & in alijs regnis, dum creatur auratus eques. Votum autem cum Deo fiat, est res spiritualis: solennitas ergo eius debet subinde spiritualis esse, putà benedictio aliqua; qualis in religionibus fieri consueuit, & in cōsecratione, ut dum quis sacris initiatur. Quæ quidem religio à tempore Apostolorum ortum habuit, ut apud Dionysium constat. nam de ritu sacrorum ordinum meminit 2. cap. Eccles. Hierarch. Et de monachis, cap. 6. *Postrema conclusio.* Posterior conclusio. Votum fit solenne tum in professione certæ regulæ, tum & in maiorum ordinum susceptione. *Probatio.* Probatur. Solennitas fieri non consueuit, nisi dum quis per susceptionem noui status rei alicui mancipatur. Haud enim solennitas nuptialis celebriter adhibetur nisi dum uterque coniugum alteri se mutuò tradit, statumque matrimonialem profitetur, qui publicitus innotescere debet. Per susceptionem autem sacri ordinis, puta subdiaconatus, diuino se homo addicit ministerio, firmum statum suscipiens clericalem. Similiter in professione certæ regulæ, quando per abrenuntiationem seculi propriæque uoluntatis, statum quis perfectionis assumit. igitur tunc fit uotum solenne. Hic primum omnium Doctores tam Iurisconsulti, quàm Theologi innumeras uoti diuisiones aggerant: ut peculiariter apud Palud. in 4. distinct. 38. quæstio. 2. est uidere. *Palud. Multiplex diuisio uoti.* Vbi usque ad duodecim illas multiplicat. Nam & Magister Senten. aliquas ponit. Alterum enim est uotum personale, ut continentiæ: alterum reale, ut eleemosinæ: atque alterum mistum, ut peregrinationis, ubi sumptus sunt necessarij. Item alterum est temporale, hoc est in tempus certum: alterumque perpetuum. Item alterum est commune, ut quando materia communis est præcepto, & uoto. Cuius exemplum Magister ponit in baptismo, atque alterum proprium, ut de opere supererogationis, quod est propria materia uoti. Hæc autem atque id genus aliæ sectiones parum ad rem conferunt. Sed illa satis nobis est, qua diuiditur in simplex & solenne. Horum enim uincula, & obligationes multum differunt. *Discrimen inter uotum simplex & solenne ex parte effectus.* Rursus adnotandum est discrimen inter simplex uotum & solenne si ex effectu perpendatur, hoc esse, quòd simplex matrimonium impedit contrahendum, haud tamen dirimit contractum. Impedit inquam, quia peccatum est mortale post emissum uotum simplex religionis, connubilia fœdera celebrare: tenet tamen matrimonium. Solenne autem non modo matrimonio contrahendo obstat, uerum & contractum dirimit. Non quòd sit propria diremptio, quia matrimonium nullum est, sed dicitur eo dirimere, quod personas inhabiles ad contrahendum reddit. Discrimen hoc extat apud Bonifac. 8 de uoto & uo. redempt cap. unico. lib. 6. Tertiò insuper supponendum est, uotum solenne in duabus tantum materijs habere locum, scilicet in professione religionis, & in susceptione sacri ordinis: utpote diaconatus, ut idem Pontifex ibidem definit. Non quòd definitio hæc illic fuerit primum sancita. Nam S. Thom. uiginti annis Bonifacium 8. antecessit, qui tamen, ceu rem priscam illam commemorat. His suppositis in lite uersatur in quo nam consistat uotum esse solenne, hoc est matrimonium dirimens; utrum uidelicet de iure sit merè positiuo, an uerò de iure diuino? Neque parum refert utra pars uera sit. Nam si est de iure diuino, nequit à Papa super uoto solenni dispensari: secus autem, si sit de iure positiuo. *Caietanus. Prima opinio.* Caieta. ergo hic tres de hac re opiniones recenset. Prima est, quòd uoti solennitas consistat seu in benedictione, qualis fit in religione, seu in consecratione, cuius usus est in susceptione ordinum. Hæc autem opinio multis rationibus confutatur. *Prima ratio in primam opinionem.* Primò, quia professio tacita, scilicet cum annus probationis, annuente neophyto elabitur, est in uirtute solenne uotum, & tamen absque omni benedictione. *Secunda.* Secundò, quia in aliquibus religionibus, ut in nostra, non benedicitur ille, qui profitetur, sed scapulare idque fit postquàm in manibus prælati professus est; ergo illa benedictio neque est de essentia, neque requisita. *Tertia.* Tertiò, neque illa, neque consecratio sufficit. Græcorum nanque sacerdotes consecrantur, & tamen non adstringuntur solenni uoto castitatis, idque perinde Ecclesia de nostris decernere posset. Quapropter sublato Ecclesiæ statuto, posset quisque dū sacris initiaretur, & (ut aliqui putant) religionem profiteri, faciendo simplex uotum castitatis, aut nullum. Antè uerò quàm ulterius transeamus, admonitum uolo lectorem hanc opinionem nusquam fuisse Sancti Thomæ, immo neminem *Mens S. Thomæ.* reor sic intellectam illam fuisse complexum, nam D. Tho. in priori conclusione (quod immediatè considerandum est) non astruit substantiam uoti solennis in benedictione aut consecratione consistere, sed præcisè ait, quòd solennitas uoti attenditur secundum benedictionem, & consecratio-

secrationem. Itaque tantùm vult dicere, quod illa benedictionis solennitas adhibetur in signum uoti; sicut et solennitas nuptiarum non est de essentia matrimonij, sed est eius testimonium. Quare non uult quòd illa ceremonia sit simpliciter de essentia; sed tantùm explicat ritum, qui re vera nunc in ecclesia uiget, quamuis de susceptione ordinum alia sit ratio. Nam eo ipso quòd subdiaconus ordines suscipit, unà suscipit & uotum.

Secunda opinio.

Secunda opinio est, quòd uoti solennitas consistat in exhibitione personæ, itaque substantia solênis uoti a simplici hoc differat, quod simplex est tantum promissio rei tradendæ: solenne autem sit traditio personæ, siue promissa fuerit, siue secus. Et quamuis opinio hæc a Caietano reprobetur, arbitror tamen esse uerissimam. Et est expressè opinio S. Thomæ in 4. distinctione. 38. quæst. 1. ar. 3. & expressiùs hoc loco. Et ut comparatione ad altam fulgentiùs elucescat tertia opinio, quam Caietanus amplectitur, est, uotum esse solenne in hoc consistere, quod Ecclesiæ auctoritate statutum est per tale uotum hominem fieri inhabilem ad matrimonium. Neque est peculiaris Caietan. sed est Scoti in 4. dist. 38. Probationes autem Caietani hæ sunt. Prima, quod Ecclesia posset statuere ut quicunque coram tribus testibus continentiam uoueret, faceret uotum solenne, sicuti ille qui ordines sacros suscipit aut religionem profitetur; quod utique signum est totum pendere ex arbitrio ecclesiæ. Secunda, quòd uice uersa licet quispiam quacunque solennitate profiteretur tria uota in religione nô approbata p sedê Apostolicam, non resultaret uotum solenne ex solo defectu ecclesiasticæ auctoritatis. Quinimo uerba sunt Pontificis loco citato de vot. lib. 6. uidelicet, quod uoti solennitas ea sola constitutione ecclesiæ est inuenta. Hanc uerû tamen opinionem reprobat S. Thom. in 4. loco citato hoc argumento. Si solenne uotum religionis solo statuto ecclesiæ faceret religiosum matrimonio inhabilem, & hoc non esset de iure diuino, sequeretur, quòd ecclesia posset contrarium statuere, uidelicet, quod posset dispensare in illo solenni uoto castitatis, quod tamen falsum est, ut posteà disputabimus. Respondet hic autem Caiet. relicto qua metaphysica, uidelicet, quod etsi neq; uotum seorsum sine statuto Ecclesiæ sufficiat ad irritâdû matrimonium, neque per se præceptum, tamen ambo simul sufficiunt. Solutio autem hæc dupliciter claudicat. Primo, si neq; per uotû ea ratione, quod quis se tradit, neq; per præceptum efficitur inhabilis, intelligi neutiquam potest, quomodo ratione utriusq; efficiatur: hoc enim declarandum restabat. Et arguitur sic, Clarum est quòd quâuis Papa seculari præcipiat, etiam sub pœna excommunicationis latæ sententiæ; ut uxorem non ducat, uidelicet, quia alia in eius tribunali eum petit, nihilominus si ille non est alteri coniugio mancipatus & contra iussionem pontificis contrahat, licet peccet, matrimonium tenet, quoniam iubere ne contrahat, non est inhabilem facere. Igitur si uotum eò quòd est personæ traditio, non facit eam connubio inhabilem, neque superueniens præceptû id perficiet. Præterea, neque respondet sancto Tho. Si enim solum statutû ecclesiæ in caussa est ut uotû religionis inhabilê faciat religiosû ad matrimoniû, pôt eadem ecclesia facere, primùm, quòd sit uera religio sine illa inhabilitate, quandoquidem ablato statuto uotum per se manet simplex: item poterit in tali uoto solenni postquam emissum est, dispensare. Profectò ad hoc non respôdet, sed fit ei consequens conclusio. Et ita tandem, ut posteà videbimus, concedit quòd Papa potest dispensare in voto solenni. Illa enim opinio natiuum germê est huius radicis. Igitur si opinio S. Tho. de indispensabilitate uoti solennis, sustinenda est, ut arbitror ceu antiquissimam doctorum confessionem sustinendam, sic censendum est de uoto solenni, uti dicere recipimus, quod substâtia eius cõsistit in hoc, q sit traditio, cû uotû simplex sola sit promissio. Quam quidem opinionem tam in. 4. quàm hic expresse tenet; dum per similitudinem nuptiarum ait, quod sicut in illis eò fit solennitas, quòd uterque coniugum totaliter mancipatur rei vxoriæ, ita per susceptionem sacrorum ordinum mancipatur homo diuino ministerio, & per abrenuntiationem seculi & propriæ voluntatis statum perfectionis assumit. Ex hoc enim discrimine nascitur aliud; uidelicet, quòd simplex potest fieri soli Deo sine aliquo eius ministro, solenne autem non nisi per eius ministrum. Et ratio est, quòd promissio cùm non sit datio, non habet pro correlatiuo solennem receptionê, sed solum, quia Deo promittis, tua restat ligata fides.

Tertia opi. Caieta. — *Scotus.* — *Prima ratio pro opinione Caieta. & Scoti.* — *Secunda ratio.* — *Argumen. D. Tho. in præcitatam opinionem.* — *Solutio metaphysica Caietani.* — *Argum. in Caieta.* — *Argum. 2.* — *Substantia uoti solennis.*

Obiectio. Solutio.

Traditio autem non fit, nisi vbi ille qui traditur, solenniter recipitur. Sed ais, Deus etiam te recipiet si tu te illi dedas. Ecce in quo stat punctum. Cùm tradere se hominê mutando statum renuntiandoque suæ propriæ voluntati, sit res maximi momenti, fieri non debet sine iudicio & examine: quod quidem iudicium non est illi committendum, qui vouet: sed ecclesiæ, quæ exploret. an qui tradere se adornat, idoneus aptusque ad illum statum sit. Ob idque ecclesia neminê ante tempus probationis ad religionem recipit. Neq; uerò ad sacros ordines absq; examine, vt patet in titu. de æta. & quali. ord. præfici. Itaque in hoc quod est hominem Deo se per illum tradere, à quo nomine Dei recipitur, consistit substantia solennis voti; quia tunc abdicat à se ius transeundi ad alium statum; ille autem Ecclesiasticus suscipiendi modus, quæ solennitas est uoti, est de iure positiuo. Veluti si quis secundùm iura antiqua alteri se uêderet eo ipso iure gêtiû esset eius mancipium, sed tamen posset rex ciuili iure sancire, vt nemini liceret se vendere, nisi tali solennitate; aliàs traditio non teneret. Et hoc est, quod ait Bonif. in dicto cap. scilicet quod voti solennitas ex sola constitutione Ecclesiæ est inuenta. Non enim dicit, quod substâtia solênia voti, putà quòd qui se tradit, non possit matrimonium contrahere, sit inuentum Ecclesiæ, sed quòd modus ille tradendi, sit decretalis Ecclesiæ constitutio. In summa, vt ad præfatam obiectionem respondeamus, nemini constare potest à Deo recipi per votum solenne, nisi per iudicium Ecclesiæ. Et hoc est quod ait Sanctus Thomas in dicta distinctione quarta, articulo secundo, quæstiuncul. 3. scilicet, quòd votum nunquam est solenne quantumcunque quis profiteatur, nisi seruato ordine positiui iuris. Atque ea propter, nempe quia in alijs votis scilicet peregrinationis & ieiuniorû, nulla fit traditio, neque status mutatio, non possunt fieri solennia. Itê neq; in religione, quæ non fuerit ad hunc effectum per Ecclesiam approbata.

Ad motiuû Caietani.

Dubitatio. Responsio.

Sed interrogas, ex quo loco scripturæ infertur votum solenne iure diuino dirimere matrimonium? Respondetur, hoc syllogismo id concludi: Quicunque se alteri tradit, suam illi voluntatem mancipando, iure naturæ et diuino fit inhabilis ad alium statum; qui uouet, solenniter tradit se, abdicando ab se ius ducendi vxorem, possidendique propria, &c. ergo fit ad coniugium inhabilis. Maior est de iure naturæ ac diuino: quod patet, nam si dominium rei tuæ alteri tradidisti, nullatenus illam rursus citra furtum potes surripere: secus, si promisisti: quoniam tunc cùm nondum dominium à te alienaueris, caussæ, ut suprà dictum est, superuenire possunt cur non reddas. Pari ergo modo si teipsum tradidisti, ius naturæ diuinumque vetat, ne tui ipsius furtum facias. Minorem autem esse de iure diuino in religione patet: quoniam religio debet esse status sequendi Christum, secundùm illud, Si uis perfectus esse, uade & vende, &c. & sequere me. Nam nisi hoc institutum per modum status accepis, non est firmum; status autem non firmatur per promissionem, qualis est uotû simplex, sed per traditionem. Vtraq; ergo præmissa est de iure diuino atque adeò conclusio. Discernito ergo inter solennitatem & votum solenne: Solennitas enim, hoc est illa ceremonia, non est de iure diuino, sed Ecclesiastico; sed tamen votum solenne dirimere matrimonium est de iure diuino, eò quòd est traditio. Et licet pergere videar molestus, esse id contra Scotum & Caietanus confirmatur. Sequeretur enim ex eorum opinione, quòd Papa possit dispensare in matrimonio rato non consummato. Probatur sic.

Ratio alia in Scot. — *Primum argum. Scoti.*

Votum folenne dirimit matrimonium eiusmodi, & tota vis voti solennis (ut autumant) est institutum Papæ, quod est ius positiuum, ergo pari auctoritate poterit illud matrimonium absque tali voto per solam dispensationem dirimere. Ecce argumentum Caietani, quod re uera secundùm suam opinionem concludit, atque adeò eodem deuictus, concessit conclusionem. Sed profectò, ut bona venia grauissimi auctoris dixerim, adeò est absurda conclusio & nullo vnquam seculo admittenda, vt antequàm illam concederet, dimouere animum deberet ab illa ratione solennis voti, quàm hic refellimus. Negamus ergo minorem: scilicet quòd votum solenne virtute Ecclesiastici statuti dirimat matrimonium ratum; sed dirimitur iure diuino: quia est mutatio status inferioris in superiorem. Ob id enim etsi consensus matrimonium statum constituat, licitum est tamen inde, quandiu non est consummatum, ad meliorem frugem conscendere: consummata verò copula, quia ex natura sua est procreatiua prolis, ascensum propter iniuriam, quæ educandæ proli irrogaretur prohibet. Ecce ergo in quo votum solenne consistat. Contra hanc autem conclusionem arguitur primùm omnium argumento Scoti, qui loco citato hanc opinionem ait minus omnibus valere. Homo, inquit, per propriam voluntatem dominium sui habet: ergo per eandem solam potest illud transferre: per votum autem simplex quod soli Deo facit, suam obligat voluntatem: ergo per ipsum Deo dominium sui confert, ac per uotum solenne. In hoc ergo non potest esse discrimen. Respondetur autem hoc esse negare manifestissimam naturam promissionis & dationis.

Solutio.

Enimuero qui pecuniam aut equum amico dare pollicetur, non ideo ab se dominium abdicat, nam si postea alteri daret, teneret datio tanquàm à verò domino profecta; aliàs deberes dicere quòd quicunque alteri aliquid debet, iam non esset contra dominus illius, quæ quidem assertio esset; omnem legem & forensem vsum. Concedimus ergo, quòd homo per voluntatem potest transferre dominium, non tamen per solam promissionem, sed per dationem.

Argu. Caietani.

Secundò arguit Caiet. Si Ecclesia constitueret, ut si quis coram tribus testibus votum faceret, illud dirimeret cõtrahendum, matrimonium illud esset solenne siue receptione.

Solutio.

Respondemus duo: Primùm, quòd illa esset tunc receptio Papæ: nam quomodocunque ipse statueret esse solenne, censeretur recipere votum. Secundò adijcimus, quòd Spiritus sanctus nunquam Ecclesiam permittet traditionem hominis per votum suscipere, nisi iudicio adhibito & examine, aliàs vergeret in religionum & sacerdotij exitium. At uerò transacto probationis anno per suum decretum tacitam professionem recipit. Et econuersò quãdo religionem non approbat, tunc quantumuis vota tria exprimantur, non est solenne uotum, quia Ecclesia illud non recipit.

Argum. 3. *Dionysius.*

Tertiò arguitur, Proper Apostolorum ætatem, vt est videre apud Dionisium 6. cap. eccle. Hierar. vigebant monachorum ordines; votorum solennitate (vt creditur) firmati; & tamen non erant sicuti modò sunt. Nam post Antonius & Benedictus hanc religionum formam Ecclesiæ auctoritate instituerunt.

Responsio.

Respondetur, quòd si uota edebant solennia, auctoritate Ecclesiæ, & forsan in manibus Episcoporum illa edebant. A sacratissima verò Virgine nullum accersiri potest contra nos argumentum: nam si votum emisit solenne, id fuit ea peculiari Dei reuelatione. An verò adeò sit religioni intrinsecum votum castitatis, ut neque per Ecclesiam fieri possit, ut absque illo sit uera religio, q. 5. disputandum est. Illic enim & q. 6. reuertendum nobis ad uotum solenne, & explicandum restat, tam religionis quam sacerdotij.

Ad primum argumen.

Ad primum igitur capitalium argumento respondetur, quòd voti solennitas, licet fiat in oculis hominum, pertinet nihilominus ad Deum, in quantum per eius ministros hominis uoluntas recipitur, transferentis ius suum in Deum, abdicantisque à se facultatem, & arbitrium mutandi statum. Quapropter catenus conceditur votum simplex perinde obligare apud Deum atque solenne, quod utriusque transgressio est mortalis, sed tamen utrunque in suo ordine. Simplex enim obligat sicut promissio; cuius ideo transgressio est non reddere ꝙ promisisti. Sed tamen solenne obligat sicut traditio, ob idque qui illud transgreditur, peccet auferendo quod tradidit, vel abutendo voluntate Deo mancipata. Vnde fit, ut sit grauior transgressio uoti solennis, quàm simplicis. Quòd si arguas, uotum solenne perinde esse promissionem, atque simplex: nam pari modo ait, qui profitetur, Promitto obedientiam Deo quòd ero tibi obediẽs.

Solutio.

Respondetur differentiam esse, quòd qui solenniter uouit, licet promittat obedientiam quantum ad officia religionis exequenda, nihilominus promittit illam seipsum suamque voluntatem, & totum ius tradendo addicendoque & mancipando Deo. Votum autem simplex non est traditio voluntatis, sed promissio, qua obligatur eam tradere statumque mutare.

Quæstio uentilata a Caietano.

Et per hæc deciditur quæstio, quàm hic tractat Caieta. utrum distinctio voti simplicis & solennis sit specifica, & pariter transgressio sit aliùs speciei. Respondet enim sub distinctione, nempe quod si distinctio attendatur ex parte subiecti, differunt specie; eò, ꝙ qui simpliciter vouit, non est inhabilis ad contrahendum matrimonium, sicuti ille, qui uouit solenniter; quemadmodum Primo de Anima affirmat Auerr. oculum hominis differre specie ab oculo leonis, propterea quod animę sic differunt. Si autem, inquit differentia attendatur ex parte obiecti, tunc non differunt specie; sicut neq; hac ratione differunt oculus hominis & oculus leonis; quoniam eiusdem sunt formalis obiecti, perq; eadem media sentiunt. Nam eadẽ, inquit, uis est obligãdi in utroq;, licet in solenni maior in eadẽ specie.

Refellitur definitio Caietani.

Et certè si tota differẽtia consisteret in statuto ecclesiæ, ita dicere debuit. Attamen tenendo quod unũ est promissio & alterum traditio, procul dubio specie differunt ex ratione formali obiecti. Atque ita forensi usu cẽsetur. Alia quippe actio est promissio, atq; alia trãsactio dominij.

D. Thomas

Et ita S. Th. in 2 2. ait differre sicut vegetatiuũ & sensitiuũ, ꝙ differunt ex obiecto, tametsi ad mores parũ hæc discrimina referãt; dũmodò certus sit grauius cõmitti peccatũ cõtra uotũ solẽne quã contra simplex.

Ad secundũ argum.

Ad secundũ iã etiã responsũ est, ꝙ cũ ꝑ vota aliorũ operũ non fiat mutatio status, nõ est cur fiãt solẽniter. Et ad tertium demũ respõdetur, aliam esse distinctionẽ publici & secreti, aliã verò solẽnis & simplicis seu priuati. Nõ .n. ob id ꝙ uotũ in publico fiat, est ilicò solẽne, sed quia fit ſm statutũ Ecclesiæ recipiẽtis uouẽtẽ. Quo quidẽ statuto seruato etiã in angulo põt fieri solẽne.

Ad quartũ argum.

Ad quartũ tandẽ, ubi maior est difficultas, respõdere restat. Et in primis ambigi nõ põt, quin etiã si ante vsũ rationis ordo suscipiatur, characterẽ imprimat, atq; adeò verè suscipiatur, vt S. Tho. in 2 2. di. 25. q. 2. et illic Ric. & Theologi fatẽtur, q2 ad susceptionẽ sacramẽti imprimẽtis characterẽ, ut est Baptismus, Cõfirmatio, & Ordo, nõ requiritur actus in suscipiẽte, atq; adeò neq; certa ætas de necessitate sacramẽti, sed eius de necessitate præcepti, q2 necn. sũt subdiaconi ante decimũ octauũ annũ creari, neq; sacerdotes ungi ante uigesimũquintũ, sub reatu peccati mortalis, & pœna suspẽsionis.

D. Thomas. Richardus.

Quapropter quidã qui arbitrãtur sacramẽtũ ordinis nõ suscipi ĩ quacũq; ętate, repellũt, ut ait illic S. Tho. quia eorũ assertũ neq; ratione ulla, neque auctoritate firmatur. Hoc ergo supposito cõsequẽs planè esse uidetur, id quod quarto argumẽto infertur, nẽpe ante legitimum rationis usum posse quẽq; uoto castitatis cõplicari. Neq; hoc absurdius est, quàm de obligatione matrimonij. Puella nanque, cuius malitia supplet ætatem, etiam si ante duodecimum nubat, uinculo matrimonij tenetur, ut patet c. De illis. de despõs. impu. Quapropter etiã si quis consensu extorto per metum cadentẽ in constantẽ virũ sacris initietur, uoto etiã eodẽ castitati tenetur, secũdũ dexteriorẽ opinionẽ ut bene ait Syl. uerbo. ordo. 2 2. nisi forsan uxori esset matrimonio coniunctus, qui in uita uxore abstinere non potest. Atq; id probatur argumẽ-

Syluester.

to sumpto ex cap. de Iudæis, dist. 45. vbi illi inuiti à Sigibuto credebantur baptizati, nihilominus ad fidem coguntur, propterea quòd charactere essent insigniti; & tamen illis, qui renuunt, grauius est ad totam Christianam religionem obligari, quàm ad solum castitatis uotum. At uerò distinguendum est, vt reor, de huiusmodi clerico ante ætatem ordinato. Si enim usum habebat rationis, puta quia decimum vel duodecimũ annũ attigerat, & fortè in octauo, quia liberè initiatur, cogendus est votum seruare. Si uerò nullum prorsus habebat rationis vsum, sed nesciens quid de illo fieret, ordinatus est, profectò rationi est maximè consentaneum, vt detur ei optio: nempe ut si uoluerit in ordinis functione permanere, abstineat; sin minùs, omni prorsus officio suspensus vxorem ducat.

QVAESTIO TERTIA, DE HIS, QVI VOVENDI FACVLTATEM HABENT.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 88. ar. 8.

ARTICVLVS I.

Vtrùm illi qui sunt alterius potestati subiecti, uouere possint.

Primum argum.

POST voti substantiam & virtutem, subsequitur circa eius subiectum indagare, qui nam sunt quibus facultas suppetat & arbitrium uouendi? Et primò de his qui sub aliena sunt potestate, arguitur quòd vouere possint. Minus .n. vinculum à maiori superatur: obligatio autẽ qua quis homini subdit, minus est quã quo obligatur Deo; ergo & obligatio prior nequit posteriori impedimẽto esse.

Argum. 2.

Secũdò: Filij qui sub cura degũt paterna, neq; ab illa sunt mãcipati, arbitriũ habẽt absq; parẽtum volũtate religionẽ profitẽdi: ergo illos qui alienæ potestati subsunt, nihil à uouẽdi virtute cohibet.

Argum. 3.

Tertiò; Maior desideratur ad faciẽdũ quã ad promittendũ facultas; religiosi autẽ possũt absq; maiorũ facultate aliqua religionis opera exhibere: vt Psalmos recitare, inediaq; se atq; alijs afflictationibus macerare, ergo subiectio minimè adimit vouẽdi facultatẽ.

Argum. 4.

Quartò: Quicunq; id iẽtat quod iure facere prohibetur, delinquit, subditi autẽ vouẽdo nõ peccãt; quãdoquidẽ nullibi prohibitum reperiatur, ergo vidẽtur iure vouere posse. In cõtrariũ facit illud Nu. 30. Si mulier in domo patris sui & adhuc in puellari ætate aliquid vouerit, non tenetur ea uoti, nisi pater eius consenserit, & idem subditur de muliere habente virum, quod. 33. quæstione 5. can. manifestum. & can. noluit. refertur. Ex quibus perinde pari ratione colligitur, neque alios quicunque alienæ potestati subdantur, voto se posse absque superioris arbitratu diuincire.

Duæ sunt hominum conditiones, quibus non plenaria suppetit ad vouẽdũ facultas nẽpe subditi: qui alijs habẽt mãcipatã volũtatẽ: & pueri, quibus per ætatẽ nõ licet rationis luce satis illustrari. De prioribus dicẽdum in hoc articulo, ac de posterioribus in subsequenti.

Conclusio responsiua.

Ad quæstionem ergo unica conclusione, eademque negatiua respondetur. Nemo qui sub alterius sit potestate, valet de ijs rebus in quibus ei subijcitur, votum ullum suscipere, quod citra eius assensionem solidum sit ac firmum.

Ratio conclusionis.

Conclusio est clara: Votum quippe, ut in superioribus patet, est promissio quæ Deo fit: Deus autem qui auctor est naturaliũ legum, non vult aliena surripi vt sibi tribuantur. Quare neque eleemosynas quæ de rapina fiunt, gratas habet; qui autem sub aliena est potestate, non est sui iuris, ergo nihil Deo uouere potest, quod domino suo aut maiori debet, sed est omnino ab eius potestate pendẽs. Fit ergo, vt eiusmodi votum absque eius consensu non sit validum: sed irritari à superiori possit.

Dubitatio.

Primum omnium, quia quæstio hæc; iste inquam & subsequens articulus de uotorum irritatione instituitur, supponamus irritationis nomine id significatum supponi, quod est nullum, ac perinde cassum haberi ac si nihil esset factum. Quomodo enim differat à dispẽsatione, & commutatione, & redẽptione, quæstione proxima quæ de dispensatione subsequitur, commodiùs explicabitur. Prima ergo hic caussa dubitandi est de fundamento auctoritatis prælatorum irritandi subditorum uota, utrum scilicet tantùm iure humano, an etiam diuino & naturali ea sibi competat auctoritas?

Ratio dubitandi.

Et ratio dubitationis est, quòd locus citatus Numeri 30. solùm loquitur de muliere, quæ est sub cura parẽtis, aut sub uiri potestate: quemadmodum Aug. illic exponit.

August.

Et refertur 33. quæst. 5. can. noluit. inferre autem inde generalem regulam subditorum, non apparet qua ratione firmetur. Nam subiectio vxoris & filiorum est naturalis, subiectio verò religiosorum, licet sit diuina, tamen non uidetur extendi, nisi ad obseruantiam trium uotorum & suarum constitutionum, eò potissimùm, quòd cũ religiosi statum profiteantur, qui uia est ad perfectionẽ, non uidentur diuino iure arceri, quo minùs sui sit arbitrij recentibus se uotis vrgentiùs ad meliorem frugem promouere. Adde, quod mandatum illud apparet in numero esse legalium, quæ per præsentiam Euangelij extincta sunt. Haud ergo desunt, qui censeant solùm humano iure ademptam esse monacho vouendi facultatem, citra maiorum assensum; nempe cap. illo, monacho. 20. quæst. 4. At verò cùm illud nõ habeat auctoritatem aliã quàm Basilij, cen auctoris, & Gratiani decreta colligentis, non potest habere vim legis, quippe quam Conciliũ tãtùm uel Papa edere potest. Quocirca nisi iuri diuino aut naturali auctoritas illa conniteretur, non inde satis esset collecta.

Responsio.

Respondetur ergo interdictum hoc monachorum à iure diuino & naturali promanare. Nam eo ipso quo quis religionem profitetur, addicitur per obedientiam arbitrio prælati, atque adeò iure naturæ non potest inde absque eius iniuria suam dimouere voluntatem. Quapropter non modò tanquam spiritualis prælatus ex vi iurisdictionis dispensare super votum subditorum potest, verùm & tanquam dominus uoluntatem eorum perinde ac secularis pater eadem irritare.

Scrupulus.

Sciscitaris autem, utrum in omnibus prælatis similis sit irritandi facultas, quibus adest dispensandi auctoritas? Videtur nanque affirmatiua pars uera, quando quidem dispensatio, vt pote quæ spiritualis sit functionis munus, maiorẽ exigat potestatem, quàm irritatio.

Solutio.

Respondetur nihilo minus non ita rem esse. Episcopi enim dispensare possunt, irritare uerò minimè, quia non sunt absoluti domini libertatis subditorum, sed tantum iudices. Immo uerò neque Pont. Max. potest secularium vota irritare, secus religiosorum: quorum non solùm iudex est, uerùm & peculiaris prælatus. Est enim sicut generalis minister, aut magister cuiuscunque ordinis, & sicut Prouincialis, & sicut Prior. Quare & in hoc etiam fallit regula, quòd si episcopus id quod plus est ualeat, perinde possit & quod est minus: quia non sunt eiusdem generis. Illi ergo qui facultatem habent irritandi uota præter religiosorũ prælatos, sunt iure naturæ parẽtes ac tutores utriusque sexus, & domini seruorum qui sunt mancipia. Nam paterfamiliâs non eadem auctoritate fungitur in suos famulos, utpote quorum voluntatum non habet dominium. De vsu autem huiusmodi potestatis, an uidelicet absq; vlla prorsus de caussa dñi maiori libuerit, possit quæcunque vota, irritare, ambigitur.

Archidiaconus. Syluester. Palud.

Archid. nanque, quem Syluest. verbo, votum. 3. & citat & imitatur, & Palud. in 4. distinct. 38. quæst. vsque adeò absolutiorem censent potestatem irritandi, quàm dispensandi, ut credant sine ulla prorsus caussa fieri posse irritationem, licet non dispensationem.

Ratio præfata opin.

Et ratio, inquiunt, est, quod dispensatio non sit, quia votum non erat ualidum, & ideo

requirit caussam, irritatio verò fit, quia nó erat ualidum absque superioris assensu, & ideo putant in mero esse ar bitrio superioris absq; alia caussa irritare, sicuti qui vouer, absque vlla caussa poterar non vouere. *Moderatio præternæ sententiæ.* At verò hæc sententia moderatione temperanda est: nam etsi discrimen sit, quòd irritatio, nulla intercedente caussa, sit valida; quod in dispensatione non sic vtique facilè conceditur; nihilominus prælatus absque vlla omnino ratione votum irritans profectò non esset à culpa saltem veniali liber: nam cùm irritatio actus quodammodo sit iurisdictionis, debet iudicio & perspicientia uti antequã irriret, ut perpendat vtrum sit vtilius ac decentius facultatem negare, an concedere. Quare non est tam absoluta libertas in superiori ad irritandum, postquàm subditus proposuit ante que vouere, quàm in subdito antequã à superiori facultatem exposcat. *Dubium 2.* His de potestatis irritandi præhabitis, secundùm continuò subsequitur dubium circa illud conclusionis temperamentum, videlicet, in quibus alteri subijcitur; nempe vt illa perscrutemur, in quibus monachus superiori subditur. Nam apparet nulla opus fuisse exceptione. Quoniam ut modò dictum est, simpliciter totam prelato tãquàm Dei uicario consecrauit uoluntatem. Ad huius intelligentiam notandum est, quadrifida esse monachorum opera. *Quadrifida monachoris opera.* Primum enim genus est eorum, quæ solenni voto comprehenduntur, vt sunt tria vota essentialia & peculiaria statuta. Et in his dubio procul subijcitur prælato monachus. Apparet nihilominus posse de his votum voto ita firmiter adijcere, ut illud prælatus irritare nequeat; vt si uoueat in ordine nostro nunquam carnes gustare, & nunquam locis & horis uetitis silentium rumpere: quoniam postquàm licuit uotum solenne de illis emittere, videtur posse, & arctiùs se adstringere ad ea seruanda.

Prima assertio. Respondetur nihilominus & hæc etiam posse prælatum irritare vota quin verò & debere; quia hæc vinculorum congeminatio super eadem materia vix vnquam prudẽter fiunt. Potestas autem inde patet, quod cùm super omnibus constitutionibus & regulæ statutis præter tria essentialia vota ualeat præfectus ex caussa dispensare, cohibere potest subditorum arbitrium, ne de hisce statutis recentia edant vota. Nam & illa super quibus dispensare potest, dum dispensando facit ea de illicitis licita, potest pro caussa nonnunquàm iubere, scilicet ut subditus silentium rumpat, aut religionis ieiunium, ac perinde valet horum uota cassare. *Secunda.* In secundo ordine sunt opera libera, idest, quæ neque lege sunt præcepta neque sub voto concluduntur, ut orare, atque noua superaddere ieiunia. Atque ad hæc quidem præfectus pro suo libito cogere nequit subditum; secundùm illud uerbum Bernardi, Votum meum non augeat Prælatus sine mea voluntate. Tametsi nonnunqum in casu necessitatis iubere possit orationes & fortè ieiunium: quod ad rem modò nó pertinet. Potest ea tamen impedire, quando libuerit, atque adeò hæc peculiariter propriéque sunt opera, quorum vota præfectus irritare potest. *Tertia.* Tertius operum ordo est, quę prorsus Prælati auctoritatem exuperant; ut transitus ad arctiorem religionem. Hoc enim cùm ad exitum spectet subditi, ex eiusdem obedientia Prælati non comprehenditur sub illa; quo fit, ut bene ait Caieta. uotum *Caietanus.* quod monachus eiusmodi transitus emiserit, non posse à Prelato irritari. Atque adeò hoc operum genus exceptum putes illo conclusionis uerbo in his in quibus alteri subijcitur. Haud tamen crediderim huiusmodi uotum transeundi ad arctiorem religionem, omnino exire auctoritatem Prælati, ut idem auctor insiuare uidetur, sed tantùm quo ad irritationem: immo arbitror posse eundẽ Prælatũ super idẽ dispẽsare. Quorũ discrimẽ quæ stiune sequenti, articulo tertio subijciemus. *Quarta assertio.* Quartum operum genus est eorum quę ad salutem sunt necessaria ut legis præcepta seruare, neque verò illa modo, sed & quæ ad charitatis feruorem attinent, quorum contraria sunt uenialia. Atqui horum votum censet idem *Caietanus.* Caieta. irritari à præfecto non posse, ut si monachus uotum Deu uouerit non furandi, aut non mentiendi. Ratio eius est, quoniam hæc materia non est prælato subdita: quandoquidem super his ipse, ueluti super regularibus statutis dispensare non ualeat. Ait nihilominus posse prælatum eiusmodi uotum nomine Dei commutare.

Quare & hoc quoque exceptum arbitratur in conclusione. At uerò non facilè illi de hac re subscriberem. Nam etsi quantum ad necessitatem implendi dispensatio illorum sub potestate prælati minimè comprehendatur, nihilominus illa noua obligatio qua subditus sua sponte religare se cogitat, non uideo cur non possit à prælato irritari. Nam quantum ad spontanea, dominus est subditarum sibi uoluntatum. *Tertium dubium.* Tertium subinde dubium circa eandem conclusionem est de illo uerbo: uidelicet, quòd eiusmodi uotum rei in qua subditus superiori subijcitur, non est sine eius consensu firmum, est inquam dubium, utrùm anteà quàm accedat superioris consensus, uotum subditi teneat, an uerò contrà ipso factu sit nullum? Et dubitationis articulus est, utrum cum in uoto subditi semper includatur superioris conditio, subintelligatur affirmatiuè, si ille consenserit, an uerò tantum negatiuè; scilicet nisi dissenserit? Nam priori modo uotum ante eius cõsensum nullum est: posteriori uerò ualet quousque per ipsum irritum fiat. *Richardus.* Et quidem Richardus 4. sen. d. 18. art. 4. quem multi Summistarum sequuntur, distinguunt inter religiosorum uota, atque alia aliorum subditorum, putà filij familias, & uxoris, &c. Et de religiosis generalem absolutamque asseuerat conclusionem, nempe sic esse per uotum solenne inhibitos noua edere uota, vt quodcunque cuiuscunq; generis absque expresso consensu superioris faciant, ipso facto irritum sit & cassum. Quare non solùm eius transgressio, nullum est peccatum, uerùm & emissio nonnulla est noxia. Nam in cassum uouere, culpa est. *Prima ratio Richardi.* Quin verò arbitratur Richar. éiusque comites hanc esse sententiam D. Thomæ propter uerba postrema solutionis tertij quartique argumẽti, ubi ait, uotum religiosi non esse firmum nisi superiori placuerit, aut non renuerit. Affertque in eandem sententiam can. Monacho. 20. q. 4. Et suprà hæc adhibet rationes duas. Prior est, quod cùm religionis onus sit ualde graue, neque decet, neque uero licet professionis uotum nouis sarcinis onerare, ne religiosus oneri succumbat. *Secunda ratio.* Posterior, quòd cùm idem religionis uotum tantæ sit altitudinis, ut omnia præcedentia in ipsum commutata extinguat, sit ut etiam subsequentia eiusdem uirtute irritentur. Quare de filio familiàs & uxore non negat quin possint facere aliqua uota de his quæ sibi non sunt prohibita. *Contraria opi. Syluest.* Huic autem opinioni, ut bene Syluester uerbo, uotum, tertio. §. tertio, ait, neq; Sanctus Thomas suffragatur, neque arridet ueritas. *Pet. à Palu. Innocen.* Quare Petrus à Palude, & Innocentius illic ab eodem Syluestro, citati, ingenuè fatentur religiosos, qui quidpiam uouerint, quo prælati obedientia non impetur, reos esse uoti, nisi dum per prælatum irritum non habetur, illud impleant. *Ratio opin.* Et ratio profectò est in promptu. Nam si alij subditi citra suorum maiorum iniuriam possunt ipsis inconsultis uotum suscipere conditionale, quousque superiores ipsi renuerint, vt Ricardus ipse fatetur, non est cur religiosi eadem facultas interdicatur. *Secunda ratio.* Secundò arguitur contra eius rationem. Non obstante religionis onere potest religiosus habita prælati facultate alia superaddere uota; ergo nihil obstat, quo minus ipso inconsulto de materia, quæ sibi non est prohibita, possit idem suscipere: dummodo paratus sit caussa voti nunquàm abesse officijs obedientię; & quoties superiori uotum displicuerit, ab ipso cessare. Cap. autem, monacho. nullatenus aduersarijs, immo nobis patrocinatur. Haud quippe ait illic Basilius quòd uotum monachi sine consensu Abbatis sit nullum, sed quod sit frangendum; ubi insinuat ante fractionem solidum fuisse. Quamuis neque illa admonitio illo est rigore audienda, ut quidquid religiosus uouerit,

ilicò

ilicò sit frangendum, sed illud prorsus quod vel ei vel prælato sit graue & molestum. Ad sensum igitur sancti Thomæ descendamus, qui videtur sentire votum ante consensum prælati emissum nullatenus esse obligatorium. Nam & in conclusione & in solutione tertij & quarti dicit, tunc nondum esse firmum; quod sonare videtur non esse obligatorium. Huius autem verbi sensum
Caietanus. Caieta. docta distinctione enucleat. Materia enim uoti respectu religiosi duplex esse potest: altera scilicet prohibita, uel in genere, sicut constitutionum interdicto, ne quis monasterij septa egrediatur, prohibetur uotû peregrinationis. Aut in particulari, sicuti si prælatus bona caussa inhiberet, ne quis suorum de tali aut tali re votû emitteret. Altera verò est materia non interdicta; ut orare, quibus horis vacat, & studere, ieiunare, &c. Secundùm quàm distinctionem ad dubium respondetur, quòd cùm uotum de materia prioris generis emittitur, subintelligenda est affirmatiua conditio: uidelicet si prælatus ratum habuerit. Si vero materia sit posterioris speciei, tûc conditio subintelligenda est negatiuè, scilicet, nisi prælatus irritum fecerit. Et ratio discriminis est, quòd votum debet fieri de re licita: quando verò materia est prohibita, non est licita nisi fiat super illa dispensatio; quapropter qui tale fecit votum, non obligatur quousque assensus prælati accesserit. Attamen quando materia non est prohibita, apta est ad uotum. Et ideo religiosus uotum faciens ordini, vel ieiunandi, vel non mentiendi, ipso facto astrictus est quousque præfectus uotum irritet. Qua fortè de caussa sub distinctione ait in solutione 4. S. Tho. quòd in votis religiosorum intelligitur debita conditio, scilicet si suis superioribus placuerit, renitantur vel non: ut prima membrum referatur ad materiam prohibitam, posterius uerò ad liberam. Quare cùm dicit uotum absque assensu prælati non esse firmum, si sit votum prioris generis, intelligit non esse validum; si verò posterioris, planè intelligit quòd etsi valeat; non tamen sit solidè, quia semper eius irritatio ex uoluntate
Dubitatio. pendeat præfecti. De utroque autem membro superest dubietatis nonnihil, ad quod operæpretium est respondere. De priori inquam est dubium, quòd votum de re illicita ipso facto est nullum, immo peccatum. votum ergo religiosi de re prohibita, neque sub conditione valet,
Solutio. immo est peccatum. Respondetur per distinctionem antecedentis. Quando enim res est prohibita, quia per se mala, tunc uotum illius iniquum est; quando uerò tantû est mala, quia prohibita, potest sub dispensationis condi
Scrupulus. tione materia esse uoti. Sed quæris, vtrum sic uouens teneatur id denuntiare prælato? videtur enim postquam
Solutio. non est voto ligatus, non teneri. Respondetur ideo teneri, ne uanum sit uotum; quod absque eius licentia imple
Dubium alterum. re nequit. Sed de hoc latiùs apertiùs. De posteriori etiâ membro dubitatur, utrum religiosus qui liberam materiam uouit (puta orare, aut ieiunare) teneatur rem prælatum celare, ne votum irritet: an uerò contrà licitum ei sit eidem id patefacere, ut infectum reddat? Videtur
Responsio. enim hoc posterius in fraudem uoti cedere. Respondetur licere rem detegere. Nam in hoc utitur iure suo. Quin verò si graue est uotum, potest molestiam suam et grauamen ei aperire, ut irritet. Neque fit uoto iniuria; quandoquidem munus maiorum est, subditorum temeri eatem corrigere, tametsi quando uotum non est acerbû, salubrius est libenter illud persoluere.
Hæsitatio. At uerò rursus circa priùs membrum dubitatur, utrû religiosus qui uotum rei prohibitæ emisit, satisfaciat petendo à suo præfecto facultatem operis obeundi nô exprimendo uotum? Apparet enim hoc satis esse. Nam post quam consensus superioris ad hoc requiritur ut tanquâ materiæ dominus illam permittat, qua ratione dicebamus quòd cùm uotum materiæ non inhibitæ emittitur, statim tenet, sit, ut si ipse opus inhibeat, uidelicet ne peregrinaretur, satis illud est ad nullitatem uoti. Multam
Caietanus. hic non necessariam metaphysicam accumulat Caieta. res enim perspicacior est, quam ut tot nerbis indigeat.

In primis hoc est certissimum, quòd si prælatus, uoti nescius, tantum prohiberet opus, non ideo uotum fieret irritum. Nam subtrahere materiam ad tempus non est uotum irritare. Etenim cùm irritatio actio sit iuridica, quæ rei notitiam exposcit, debet idem prælatus, uotum nosse vt ipsum casset. Atque hinc palàm sit consequens. *Prima assertio.*
teneri subditum antequam sit in mora, illud eidem pate facere. Quare Nume. 30. requiritur in patre notitia voti eius, ut consentiat uel dissentiat. Quod si contrà arguas: Maritata mulier, quæ votû simplex continentiæ fecit, non tenetur coniugi illud detegere, sed potest licite, dummodò debitum reddat, non petere; ergo pariter *Obiectio.*
potest tacere subditus. Respondetur, nulla similitudine argumentum pugnare: quoniam eò ipso quòd mulier est *Solutio.*
viro coniugata, adempta illi est potestas vouendi non reddere, etiam sub conditione; & ideo votum suum non intelligitur nisi de non petendo: quod potest facere inscio viro; sicut religiosus clam prælato implere votum orandi. Vbi autem materia prohibita vouetur sub conditione, tenetur uouens id dispensaturi notum facere, aliàs incassum voueret, quod in Dei ludibrium vergeret. Maiori autem ambigendi occasione interrogatur, *Quæstio.*
vtrum postquàm religiosus cum facultate prælati uotû de re aliqua suscepit, maneat nihilominus penes eundê superiorem irritandi facultas? Apparet enim nullam fieri reliquam. Quod Ricardus loco citato opinatus est, imo dubitat an dispensare tunc possit: sed ait euolandû ad Papam. Nam cùm ad uoti firmitatem in subdito nihil ampliùs requiratur quàm prælati côsensus, sit vt post quàm illo firmatum est, nulla super ipso illi supersit irritandi potestas. Nihilominus respondetur tuoc etiam in præfecti arbitrio permanere, illud irritare. Et ratio est; quia etiam emisso voto, religiosus nihilominus simpliciter manet subditus: atque adeò neque prælatus sua orbatur auctoritate. Quin uerò adde quòd nonnunquàm, etsi bona caussa facultatem concesserit, poterit nihilominus tite & rectè mutatis rebus id quod semel ratum habuit reuocare. Patrocinatur huic documento August. super Num. qui refertur. 33. quæstione 5. cap. noluit. ubi docet, uotum quod puella paterna facultate firmiter susceperat, posse postea à uiro irritum reddi. Adde quod quamuis absque ulla caussa uotum idem cassaret etsi peccet, nihilominus votum est cassatum. Atque huic assertioni suffragatur idem ibidem Augusti. eadem caussa & quæstione, can. manifestum. ubi ait expreſsè; quod si uxor auctoritate viri uotum emiserit, quod ipse, neque citra suâ culpam postmodùm cassauerit, nihilominus vxor parere tenetur. Quin verò textus ipse sacer id ipsum continet. Quod autem uir & pariter prælatus sine caussa reuocando peccet, non solùm illic Augusti. uerùm & textus ipse Num. 30. contestatur: ubi ait quòd etiam dum côniuere visus fuerit maritus, sed postea contradixerit, tunc uxor non tenebitur uoti rea, sed uir ipse portabit iniquitatem eius. Et ratio est, quòd etsi superior facultatem habeat irritandi inferioris uotum, non tamen usque adeo absolutam, ut suprà diximus, quin ratione & iudicio id debeat facere. Et ideò postquàm facultatem concessit non debet absque caussa reuocare. Confirmatur hæc manifestè de religiosis sententia, ea simili à muliere maritata desumpto. Enimuerò si uxor præmissa etiam uiri facultate munus aliquod nouerit sacro alicuius Diui, semper dum non soluit in arbitrio est uiri dictum retractare, quòd si retractauerit, quamuis ipse in culpa sit, nihilominus ipsa non poterit non obedire. Expressa est sententia Ambrosij in libro de Paradiso, qui refertur cano. nec illud 33. quæstionu quinta, ut illud Gratian. infert. Et ratio est, quòd illa facultatis concessio non est absoluta translatio dominij illius rei in uxorem, sed solum ins offerendi facto, quapropter quousque res ipsa tradatur, semper est à superiore dependens, si reuocare libeat. Neque tua consequentia ulla est si arguas: Superior peccat retractando se; ergo subditus minimè ei tenetur obsequi. Illatio inquam nulla est; Quoniâ nunc est subditi exami-
Ricardus. *Solutio.* *Augusti.* *Ambrosius.*

nare iussa maiorum iu his quæ uon sunt per se mala, sed ex ipsurum arbitrio dependent: secus vbi rem per se illicitam iuberent, vti furari, vel mentiri. *Quæstio altera.* At verò sicuti de religiosis monachis suprà quæsitum est, sic & de vxore respectu viri quærendum superest, vtrum in vniuersum possit vir cuncta vxoris vota irritare? *Caietanus.* Et quidem Caietanus part modo exciperet votum non peccaudi, puta nou mentiendi; quia in illa materia non videtur subdita vxor. *Solutio.* At verò crediderim & illud irritare posse. Nam licet quantum ad necessitatem legis non sit subdita, est tameo sobdita quantum ad vltroneam obligationem. Quare nullo excepto vir potest vniuersa vxoris vota irritare: & si aliquod esset quod irritare nequiret, dispensare notissimum est neutiquàm posse, quia ut quæstione proxima videbimus, illud proprium est spiritualis prælati.

Scrupulus. Attamen vice versa, vtrum etiam vxor irritare possit votum mariti, in dubiom euocatur. Apparet enim ab una parte nullam habere huiusmodi facultatem. Nam ut scriptum est, ipsa sub uiri potestate erit, nõ ecõuersò. *Responsio.* Respõdetur q cũ in fide cõiugalis tori pares sint, vt primæ ad *Paulus.* Corin. 7. tit Paulus: quia vir non habet potestatẽ sui corporis, sed vxor: sicut neq; vxor sui, sed vir, neuter absque alterius permissu votum facere potest simpliciter castitatis: immo illo non obstante tenetur vterque debitum alteri reddere. vt bene colligit Gratian. can. manifestum. trigesimatertia quæstione quinta. An verò possit alterutrum votum facere non petendi, maior est dubitandi ratio. Nam in hoc nullam, quantum ad fidem tori, irrogat alteri iniuriam. Nihilominus quòd vir possit eiusmodi votum vxoris irritare, non debet esse in ambiguo, non vtique propterea quòd est contra fidem thalami matrimonialis: sed quia ipsa verè est subdita. Et ita expressè *Augustin.* ait Aogust. in eodem cap. manifestum. Quòd autem nice versa simile uotum mariti possit vxor irritare, latentius dubium est. Nam propterea quòd sit contra fidem, non potest: postquàm paratus est debitum reddere. Neq; verò ratione subiectionis; quia vir non est uxoris subditus. Respondetur, in primis tale uotum prægraue esse uxori, & penè maritali fidei aduersum. Nam cùm mulieres præ pudore petere vix audeant debitum, si vir petere esset prohibitus, in fraudem matrimooij resultaret.

Et ideo non lõgè ab scopo aberraret qui diceret tale votum absque consensu vxoris non tenere. Saltem hoc certum est, quòd deberet per Antistitem omnino ad tollendos scrupulos dispensatione aboleri. An verò extra hãc materiam uir habeat absolutam potestatem uouendi inconsulta uxore, fortè quæris. *Dubitatio.* Apparet enim ueritas sic habere, postquàm non est uxori subditus. Sed tamen ab altera parte argomentum nihilominus existit, quòd in his, quæ ad communem vtriosque familiam attinent, nõ possit. Vt si longam peregrinationem voueret, per quam officium conmgale suo defraudaretur fructu, aut si amplam voueret pecuniam, quæ ipsi uxori & filijs alendis necessaria est. Profectò non prorsus probabilitate caret, id non posse; quandoquidem in oxoris perniciem vergit.

Solutio. Ad hoc nihilominus respondetur irritandi facultatem simpliciter non esse uxori permittendam, respectu uiri, maximè in bonorum dispensatione. Nam etsi illa reclamante ipse uoluerit bona prodigere, quamuis malè faciat, factum nihilominus tenet, postquàm absolutus est eorum administrator: atque adeò eiusmodi uotum non subest vxoris potestati. Nihilominus si votum in uitium prodigalitatis aut iniustitiæ impiugeret, ipso facto non haberet vim obligandi: & sic nulla egeret irritatione. Simile dicendum est de absentia. Potest enim uir citra fraudem matrimonij peregrè proficisci, atq; adeò si caussa exigeret votũ emittere: neq; in hoc subditur uxori. Si tamẽ nõ esset caossa legitima, pariter nõ teneret, sed peccatũ esset vouere. *Dubium alterum.* Potissimũ hic autẽ dubiũ est, quin verò solotu noo facile, utrum postquàm uterque coniugum communi coosensu uotum castitatis emisit, possit maritus, quàm fecit vxori, facultatẽ reuocare, atq; adeò eius irritare uotum; ac pari iure uxor quam facti forsan pœnitet, suam etiam quam viro dedit retractare, debitumq; ex illo petere. *Sententia Gratiani.* Est enim sententia Gratiani in eodem cã. manifestum. negatiua. Nam postquàm vterque suo renũtiauit iuri, uterque sit ab altero liber. *Argum. ad alteram partem.* Argumentum autem quod rem dubiam facit, est huiusmodi; Postquàm uir facultatem fecit uxori continentiam vouendi, uidelicet non petere debitum, potest illam reuocare, ut auctoritate nõ solùm diui Augustini, uerùm & diuinæ scripturæ, & ratione modò confirmatum est. Quòd antè plenarem concesserit, nempe vt neque peteret, neque redderet, non tollit quin utranque pari ratione possit retractare; ergo vir saltem anullare potest eiusmodi uotum vxoris. Et cùm hoc iure par sit marito coniux, ipsa etiam posse uidetur retractare concessam facultatem. *Solutio.* Accedit, quòd vsu uenire potest, vt vterque in periculo uersetur carnis illecebræ, atque adeò consultius sit iuxta monitum Pauli 1. ad Corint. 7. ad vsum cõiugij redire. *Solutio.* Quod si dixeris, eò quòd ambo communi consensu uotum emiserint, priuatum esse vtrunque potestate reuocandi, profectò ratio huius non est adeò patens. Si enim maritus reuocare facultatem ualet, quam dedit uxori, quando vxor non eandem ei uicissim contolit, non apparet cur eò quòd uxor eandem contulerit, priuatus sit uir facultate sua. Profectò argumentum videtur rem dubiam facere. Nihilominus respondere possumus, quòd cùm in illo officio pares sint coniuges quando vicario mutuoque cõsensu uterque vouet, est genus quoddam mutui contractus, facio vt facias, idest, renuntio iuri meo, ut tu renunties tuo. Quocirca ob id quòd uxor viro suo renũtiat debitum exigere, priuatur maritus non solùm iure petendi, sed & facultate reuocandi factum, quapropter utriusque votum censetur absolutum castitatis. *Postremum dubium.* Aliud post hæc dubium sequitur, Vtrum uotum semel à superiori irritatum, si postmodùm ab eius cura & seruitute exeat, reuiuiscat? Ad hoc sunt qui distinguant, votum impuberis irritatum non reuiuiscere. Si tamen pubes iam erat, quando illud fecit, nempe si quartumdecimum excesserat annum, quamuis irritetur; nam si reale est, ut suprà diximus, etiam tunc vsque ad vigesimumquintum irritari potest, tunc aiunt cùm taliter vouens fuerit emancipatus, teneri. *Innocẽtius.* In hanc sententiam solet citari Innocen. in cap. scripturæ. de uot. & vot. redempt. Attamen ipse nihil ampliùs dicit, quàm quod impuberes uouentes, uel qui sunt sub cura parentum, tenentur cùm fuerint emancipati, implere. Cùm ergo non explicet, etiam si fuerint cassata, non est credendus id sentire. *Paludani sententia.* Sed Paludan. tametsi ambiguus, annuere ad hoc uidetur in 4. distinctio. 38. quæstion. 4. Attamen salua auctoris existimatione, contraria sententia proculdubio amplectenda est: quam Sylnester tenet verbo, uotum. 3. §. 2. nempe quòd in vniuersum, votum quodcunque, siue vxoris, siue filij, siue serui, siue religiosi semel irritatum, nullam deinceps virtutem retinet, qua ullo tempore obligari possit, nisi iteratò fiat. Extat enim regola iuris, quod obligatio semel extincta instaurari non potest. C. de remissione pignoris. l. cùm ex caussa. *Reprobatur sententia præfata.* Atque huic sententiæ libentiùs arridet Panormitanus super eodem c. scripturæ. citato. Immo & textus c. quidam. & cap. placet. de conuersio. coniuga. id confirmant, quippe ubi habetur, quod coniux religionem intrans quatenus alterius coniugis reclamatione cassatum est, post obitum eiusdem coniugis non ampliùs ligat. Molestior autem dubitãdi ratio existit, dum uxor, uerbi gratià, uotum emitteret executioni tunc mandandum, si maritum uita superauerit, & idem de filio, si dum sub cura parentis ageret, votum emitteret, post suã emancipationem explendum, & pariter seruus sub conditione si fuerit libertate donatus, utrum & eiusmodi uota possint etiam ijdem superiores irritare? Videtur nanque pars negatiua inde confirmari, quod eiusmodi uota fiunt pro tempore, quo uouentis libertas sub aliena potestate non constringitur. Præterea, quia uotum uxoris, tunc nullatenus marito nocet. Ad hoc posset trifariam responderi, Primo, sub distinctione. Eiusmodi nanq, nota

ta

ts alia sunt, quæ fiunt superiori grauia & incommoda: alia uerò, quæ non nisi in uouentis grauamen uergunt. Illa quæ sunt prioris generis, non possunt ab illo irritari si pro tempore facta sunt quo fuerit ipse uita defunctus; ut si uxor religionem uouerit, aut castitatem: quia illa nullam habent incommoditatem, præterquàm q coniugali officio superstite, utro quadantenus uidentur obstare. Si autem incommoda sunt uouenti, itaque irritatio in bonum eius cedit; tunc uidetur posse maritus & pater illa irritare; ut si uouerent longam peregrinationem, aut longos sumptus. Alij uerò scrupulosius respondent, neutrius generis uota illo pacto edita irritari posse: ac subinde consulunt ad dispensationem recurrere.

Syluester. Syluester uerò uerbo, religio. 2. §. 15. cōtrariā per aliud extremum sequitur opinionem; nempe quodcunque uotum quod quisque dum sub alterius est potestate, emiserit, posse durāte illo tempore irritari: ut si puer decimotertio anno intrare decimoquinto uouerit religionem; & pariter si ante uigesimumquintum quidpiam uouerit, post illam ætatem exequendum, potest illicò ea pater irritare, uidelicet illud personale ante quartumdecimum; & alterum reale ante uigesimumquintum, ut articulo proximo uidendum est. Et re uera non est eiusmodi sententia metuenda. Apparet enim inde tuta, q cùm uoluntas subditi illo tempore simpliciter sit superiori arbitrio alligata, quacunque conditione id uouerit, irritari tunc potest. Adde, quòd ratio huius potestatis quæ superiori inest, illic fundatur, ut subdito consultum curet; propterea q non præsumitur eius uoluntas idonea rationis luce illustrari, ut uouere possit. Quapropter etsi conditionem apponat implendi postquam fuerit liber, eadem poscit ratio; ut superior iudicio suo tunc dum sui iuris est, perpendat, an id illi congruat; atque adeò in sua est potestate tunc quando uotum editur, irritare; eò vel maximè, q nullum est uotum quod in grauamen ipsius uouentis non cedat. Quare distinctio in prima responsione facta, superuacanea uidetur. Vtrùm uerò si durante ætate, qua filius est sub potestate parentis, nunquàm fuerit irritatum, postquàm eandem ætatem transilierit, possit ab eodem patre irritari, multò maiori perplexitate ambigitur; sed tñ articulo proximo aptiùs dissoluetur.

Superest ergo tandem ad argumenta initio quæstionis obiecta respondere. *Ad primum argumen.* Primi autem responsio iam suprà explicata est. Nam etsi obligatio quæ fit Deo, maior sit quàm illa quæ fit hominibus, nihil sibi tamen offerri optat, nisi quod sub dominio sit offerentis. Nam obedientia quæ parentibus debetur, obligatio etiam est diuina, & quam subditi debent prælatis: quare non habent gratum, ut contra eiusmodi maiorum uoluntatem subditi quidquam uoueant. *Ad secundum.* Ad secundum respondetur, q postquàm filij ad annos pubertatis peruenerint, putà quartumdecimum annum masculus excesserit, & fœmina duodecimum, nisi seruitia sint & mancipia, sui sunt iuris, quantum ad ea, quæ suam attinent personam: nempe vt vel religionem profiteantur, vel matrimonia contrahant; manent tamen sub cura parentum quantum ad bonorum dispositionem. Quare reale uotum, quod ante uigesimumquintum emittunt, irritari à superiori potest; ut articulo proximo videbitur. Seruus autē quia in potestate domini est, neque ad religionem se unquam obligare ualet, neque ad peregrinationem, neq; ad aliud per quod domini obsequio subducatur; vt Doctores super ca. scripturæ, extrà, de vot. & vot. redemp. annotant. *Ad tertiū.* Ad tertium uerò respondet sanctus Thom. q etsi plus sit facere, quàm promittere, atque adeò religiosi multa inconsultis prælatis facere queant, nihilominus non possunt firmiter absque eorum consensu vouere. Et ratio, inquit, est; quia nullum est tempus exceptum in quo prælatus non possit eum circa aliquod officium occupare. *Obiectio Conradi.* Veruntamen hanc rationem Conradus loco citato non approbat. Arguit enim hoc non euincere, quin possit subditus aliqua vouere, quorum contraria non potest iubere prælatus; vt non mentiri, non malè loqui &c. *Solutio.* At uerò sanctus Thomas non intendit illā pro ratione adæquata inducere. In contextu nanque quæstionis caussam reddiderat, cur subditus inconsulto prælato vouere non potest; nempe quia habet uoluntatem illius arbitrio alligatam; & eandem explicat in initio responsionis; scilicet quia religiosus subditus est prælato quantum ad suas operationes, secundùm professionem regulæ. Alia autem subiuncta caussa solùm est particularis, respectu illorum operum, quorū contraria prælatus potest præcipere. Nam cùm potestatem habeat quocunque tempore præcipiendi, libera esse debet subditi volūtas ad obtemperandum; & ideo vouere contra non potest. At uerò neque de huiusmodi operibus tam euidenter hęc ratio rem conuincit, quàm illa priùs enarrata. Nam, cauillari quis posset, dicens, quòd quamuis prælatus potestatem habeat quocunque temporis articulo occupare subditū, non inde euincitur, q possit eius vota irritare; sed hoc tantùm, q non obstante voto debet ei contrarium iubēti obedire. Sed nihilominus uotum præstat firmum, obligans subditum secundùm ipsum facere quandiu pręlatus opus contrarium non præceperit. Itaq; auctoritas pręlati extenditur ad impediendū aliquando executionem voti, nō tamen ad irritandum uotum. Attamen nihilominus est congruens ratio, q si potest quoties libuerit executionem impedire, possit & uotum tollere: quod quadantenus liberæ obedientiæ obuiare uidetur. *Ad quartum.* Ad quartum denique respondetur, q etsi uotum subditi sine consensu prælati emissum non sit omnino firmum, nihilominus quia eius permissu mandari potest executioni, non peccat subditus vouēdo siue religiosus sit, siue uxor, siue filius. Ex quo uerbo colligitur uotum statim esse obligatorium, si de materia sit nō probibita; licet à prælato pēdulum. Secus, si sit prohibita. Sed neq; tūc est peccatum vouere, postquàm fit sub conditione, si prelato placuerit; sicuti alterum cum conditione, nisi renuerit.

ARTICVLVS II.

Vtrùm pueri religionis uoto se possint obligare.

SEcunda hominum conditio de quibus dubitabatur, an se possint voti iugo subdere, est puerorum. De quibus arguitur, q nulla se possint vouendi religione vincire; *Primum argum.* Ad firmitatē requiritur deliberatio, quę cùm absque rationis luce fieri nequeat, amentibus & furiosis non accidit, ac perinde à religione vouendi excluduntur; pueris autē aut nullus assolget rationis radius, aut malignior atque exilior quàm vt deliberare queant; ergo quidquid vouerint, cassum est. *Secundum.* Secundo arguitur; Id quod fieri rectè potest, nequit ab alio haberi irritum; votum autem religionis quod uel puer vel puella ante pubertatis annos susceperit; potest à parentibus retractari, ac perinde à tutore: vt 20 quæstio. 2. can. puella. prospectum est; ergo uidentur eiusmodi pueri ante legitimos eosdem annos non posse ritè vouere. *Tertium.* Tertiò; Propterea religionē ingressis annus permittitur probationis, vt maturo consilio perpendant quid ferre ualeant humeri; hæc autem matura perpensio non competit pueris; ergo non possunt legitimè uouere. In contrariū est idem ipse citatus canon, puella. ubi admouetur uotum puellæ, nisi intra annum à parentibus reuocetur, validū esse; quod testimonium est antè fuisse rite factum. Nam quod non rite fit, etiam si non reuocetur, nunquam fit illa ratione solidum.

Ad quęstionem quatuor conclusionibus respondetur. *Prima conclusio.* Prima est; Si puer & puella ante pubertatis annos non ea utantur rationis luce, vt deliberare queant, nullo se uoto possunt constringere. Ante probationem autem cō clusionis recolere ex superioribus opus est, alterum esse votum simplex, alterum uerò solemne; quorum differentia est, quòd solemne sola ecclesiæ auctoritate firmatur eo q in benedictione aut consecratione, ad modum superiùs expositum, secundùm ecclesiastica decreta solida

tur:

tur; uotum autem simplex efficaciam non habet aliam, quã quæ à deliberatione uouentis exurgit, qua se obligare intendit. Hæc autem deliberatio duplici de caussa, ut dictum est, infirmatur, ne robur habeat. Vno quidem modo, ea defectu rationis; ut de furiosis & amentibus dictum est, dum suo paroxismo tenentur; altero uerò modo ea eo, quod uoluntatem habet alterius arbitrio colligatam. Ex priori ergo membro fit consequens nostra conclusio: quod si puer nondum usu rationis fungitur, nequaquam se potest voto perstringere. Secunda conclusio; Si puer ante pubertatis annos munere rationis fruatur, potest quidem quantum in ipso est uoto se obligare: sed nihilominus ex parentũ arbitrio pendet, aut eius qui pueri curam gerit, ut possit ab ipsis irritari. Probatur conclusio; Nam pueri ante legitimam ætatem in utroque memoratorum modò impediti sunt. nempe & ob rationis defectum, & ob ligamen quo eorum uoluntas sub iugo est parentum. At uerò quia, etsi non crebrò, tamen quandoque usu uenit, ut lux festina rationis ante consuetam ætatem aliquibus affulgeat, fiantque subinde doli capaces, idonei tunc fiunt, ut ritè possint quantum in se est uota edere: manet nihilominus impedimentum alterum putà dependentia ab aliena uoluntate, cuius arbitrio irritari possunt. Tertia conclusio: Votum solenne nemo quantumcunque sit doli capax, ante pubertatis annos potest suscipere. Conclusio non alia indiget probatione, quàm ecclesiæ auctoritate: nam sola est caussa huius asserti; quæ quidem masculis 14. annum præscripsit, fœmellis uerò 12. Quarta demum conclusio: Post annos pubertatis quisque se potest religionis voto nihilominus soléni quàm simplici, quãtumuis parentibus reclamantibus, firmissimè obligare.

Secunda cõclusio. *Probatio cõclusionis.* *Tertia conclusio.* *Quarta conclusio.*

Tres limites ætatis. Hic primùm omniũ tres sunt discernédi ætatis limites; uidelicet infantia, quæ durat primo septennio, quo tempore infantes censentur nullo fungi rationis ductu, atque adeò eorum vota nihil penduntur. Atque ad hoc tempus alludit prima conclusio. Mox sequitur pueritia, quę usque ad quartumdecimum annũ maribus protenditur: ubi pubertas aduenit. Et illa ætate possunt pueri esse doli capaces; sed tamen durat tunc potestas parentum ad irritandum puerorum uota, etiam si sint personalia, putà religionis: ut habetũr cap. non solùm. de reg. iu. lib. 6. Fœmellis autem præscribitur annus duodecimus, unde pubertas illic incipitur: ut habetur citato can. puella. 20. q. 2. sed quantum ad uota realia, quibus scilicet res uouentur, aut sumptus: deinde subsequitur tertia ætas, putà adolescentia, quæ dicitur pubertas: quo tempore adolescentes sunt sub cura parentum, ut de suis bonis sine auctoritate dispensare nequeant: ut habetur ff. toto titu. de minor. 25. annis.

Interrogatio Hinc autem forsan nos obiter interrogans interpellet, cur puellis minus sit tempus ante pubertatem præscriptum, quàm maribus? Nam cùm fœminæ lenioris sint iudicij & prudentiæ, contrarium uidebatur ratio flagitare: nempe ut longius eis pateretur ad consultandum tempus.

Responsio. Respõdetur forsan in caussa fuisse, quod in fœminis acceleratiùs festinat rationis usus; fructus enim quò excellioris sunt naturæ, seriùs maturescunt. Sed tamen legitima caussa fuit, quod in viro qui præesse debet uxori, præstantior requiritur prudentia quàm in fœminis, quibus gubernatio familiæ non adeò incumbit. præstantior enim sapientia requiritur ad gubernandum, quàm ad obediédum.

Primum documentum. Hic uero admonito opus est, quod puer qui ante pubertatem non habet rationis usum, vouere nequeat, non est tantùm intelligendum ante septennium. Nam etiam undecimo anno, & puer tertiodecimo, qui illo caret, eadem ratione prohibetur. Et uice versa iuxta tenorem secundæ conclusionis, si ante septimum eundem haberet vsum, quod quidem prudentum discerniculo perpendendum est obligare se posset uoto, nisi parentes renuerent. Illi ergo annorum limites designantur secundùm præsumptionem iuris: atque adeo quando res est dubia, ex illis sumendum est iudicium.

Secundum. Sed est hic prætereà notandum, quòd quando ante legitimum tempus pubertatis quis emisit votum, etiam si sit religionis, quod postmodùm neque irritatum fuit, neque legitima ætate iteratò confirmatum: tunc vt ille secundùm conscientiam reus voti iudicetur, non sufficit quæcunque opinio, tunc habuisse vsum rationis, quando vouit. sed requiritur rem esse adeo certam & compertam, vt nulla aut tenuissima apud viros prudentes reliqua fiat dubitatio contrariæ opinionis. Monitum hoc pro captu meo hic ob id appendi, quod vulgò existimatur, dum res est dubia, potiùs esse in fauorem voti iudicium ferendum, nempe obligare. Crediderim nanque prorsus contrarium; nam cùm iure eiusmodi puer præsumatur non habuisse usum rationis, non est in contrarium adigendus nisi luculenter id ratio conuicerit. Melior siquidem est possidentis conditio: & hominem manere liberum, censetur manere in sua possessione. Immo hoc semper arbitratus sum in fauorem voti facere, ac potissimũ religionis: quippe quod cùm res sit grauis momenti, nemo debet in illam nisi ratione cogente obtrudi. Et cõfirmatur; Quia nemo ante illud legitimum tempus tenetur ecclesiasticis legibus, putà sacramentorum aut ieiuniorum; non ergo est cur teneatur voto quod ex sua mera voluntate pendet, nisi planè constet esse doli capacem.

Discrimen & conuenientia inter uotum personale & reale. Ea his sic dispositis ætatum limitibus, colligitur tam conuenientia, quàm discrimen inter votum personale & reale. Personale enim est, quod ad personam attinet: vt est religionis, orationis, aut ieiunij; reale uerò, quod pertinet ad res: putà ubi sumptus requiruntur. Ambo ergo in hoc conueniunt, quòd ante rationis usum neutrum potest emitti illo tamen præsente, utrunque simplex. Nam solenne religionis, non est nisi post quartumdecimum annum. Rursus conueniunt, quod ante pubertatis annos, nempe ante quartũdecimum in puero, & duodecimum in puella, utrunque potest à parentibus vel tutoribus irritari, etiam si sit religionis; quo irritato, nulla eius obligatio in perpetuum resurgit. Differunt tamen, quod votum personale post quartumdecimum irritari non potest. Et ratio est; quia iam puer habet rationis vsum ut suam obliget personam; uotum autem reale usque uigesimũquintum irritari potest.

Dubitatio. Ratio dubitandi. Circa prius autem horũ membrorum forsan quis dubitet, an de omni personali uoto sit intelligendum. Nempe si puer anno decimoquinto voueat ieiunium, aut quotidianam orationem, utrum perinde ac si esset religionis nullatenus irritari possit. Est enim à parte affirmatiua argumentum; quoniam canones irritationem non prohibent, nisi uoti religionis; quod in eius fauorẽ uidetur factũ. Neque S. Tho. *S.Thomas.* in 4. de alio voto loquitur. Itẽ si uxor similia ederet personalia vota, possent à uiro irritari, & pariter prælatus oẽ uotũ subditi; sed tãtum habet potestatẽ pater in filiũ quantũ uir in uxorẽ: ergo & hæc valet cessare pater in filio qui nondum vigesimumquintum annum attigit. In contrarium est quod ratio quæ conuincit religionis uotum tunc ætatis irritari non posse, est, quod iam tunc est plenus rationis usus: quæ quidem ratio idem conuincit de quocunque alio personali.

Solutio. Quare non facilè credam illam exceptionem esse factam in fauorem religionis; immo est declaratio naturalis iuris. Et ideo cum illud quod obseruatu difficilius est, maioremque exigens deliberationem irritari uetatur: consequens apparet, minora minus irritari posse. Igitur libentius negatiuè ad quæstionem responderem; uidelicet nullum personale uotum filij pubertatẽ ingressi posse à parte irritari. Nã Doctores idem iudicium de omni personali proferunt. Neque simile est de uxore: quoniam illa non prohibetur vouere propter rationis defectum, sed propter subiectionem ad virum qui omne eius votum irritare potest: sicuti prælatus omne votum subditi; filius autem post pubertatem quo ad libertatis vsum non usque adeò subditur patri; sed duntaxat in dispensatione bonorum. Et ideo in tali casu non aliud quàm dispensationis remediũ suppetit. Quòd si quis contrarium censuerit, probatiorem rationẽ excogitet. Contra tertiã deinde conclusionem

qua

Argumētū contra tertiam conclusionem. qua negatum est votum solenne ante quatuordecim annos ualidum esse, arguitur. Matrimoniū eorum qui sunt doli capaces tenet; ut docemur.c.de illis de desponsatio. impuber. ergo & votum valere deberet; siquidem maioribus priuilegijs foueri debeat quàm matrimoniū. Adde quod etiam ordo sacer: quòd quæstio.præcedenti dicebamus; si quis ante legitimum tempus illi initietur, tenet. Cui quidem ordini annexum est castitatis uotum; ergo non est cur non ualeat solenne uotum. Neque satis est respondere sic ecclesiæ placuisse: nam cùm Spiritu sancto regatur, nihil temerè constituit. Quærimus ergo eiusmodi rationem decreti. Respondetur, quod sacramenta non subsunt ecclesiæ iudicio ut secundum essentiam matentur; & ideo ubi competens substat materia, non potest illa sacramenta irritare. Vnde cùm uir & fœmina liberè consentientes possint iure naturæ se matrimonio coniungere, fit vt si malitia ætatem suppleat, nēpe si non modò rationis lux utrique præfulgeat, uerùm & fœmina idonea sit uiro, atque ipse possit matrimonium consummare, non potuit ecclesia tale irritare matrimonium postquàm illic sacramentum perficitur. Et similis *Solutio.* parq; est de ordinis sacramento ratio. Attamen quoniā religio non est sacramentum, potest eadē ecclesia solenne religionis uotum irritare: idque adeò consultissimè *Scrupulus.* ante quartumdecimum annum cassatum duxit. Quòd si rursus interroges, an saltem tale uotum religionis existimandum esset pro simplici, apparet nanque sic esse; quoniam cùm ecclesia solam solennitatem deneget, uidetur ille in quantum potuit obligatus remanere, puta voto simplici. Simile enim habetur cap.quidam. & cap. placet.de conuers.coniuga. Coniuna enim qui altero reclamante abstractus est à religione, quamuis à voto solenni absolutus censeatur, ligatus tamen manet ne altero defuncto ad secundas transeat nuptias; quia obliga- *Solutio.* tus est carnis debitum non petere. Nihilominus nō obstante argumenti similitudine, quæ nonnulla est, crediderim impræsentiarum rem secus habere; nempe si ante quartumdecimum quis fecit solenne uotum, qui nunquā simplex aliud neque antè nec pòst egerit, nullo ligari, neque simplicis uoti fune; quandoquidem uotum illud irritum per ecclesiam habetur: ut habetur cap. non solùm.de uot.lib.6. Neque simile est de coniuge; nam in voto solenni coniugis includuntur tanquam duæ partes, & non reddere debitum, & non petere; & ideò licet ab altero coniuge sub cuius est potestate impediatur eius uoluntas respectu prioris: superstes nihilominus fit ei potestas obligandi se respectu posteriori. Ille autem qui ante ætatem solenniter nouet, non impeditur; quia alligatam habet alteri uoluntatem: sed propter ætatis defectum & ideo ubi simpliciter irritatum est solenne votum religionis, non est cur uirtutem simplicis retineat.

Postremum dubium. Postremum denique dubium est quod superiori articulo tetigimus: nempe utrum si pater uotum filij dum sub sua est potestate non irritat, integrum sibi sit, postquàm emancipatus est, idem eius votum irritare, quod dum sub sua erat cura emiserat. Exempli gratia: Puer tertiodecimo anno votum fecit simplex religionis, quod neq; pater ante quartum decimum irritauit, neque filius ipse posteà ampliùs confirmauit: in decimo autem quinto anno, voti eundem filium pœnitet; utrum facultas tunc perduret in patre illud cassandi; quandoquidem si tunc nouisset, certum est non posse. Pariter votum reale ante uigesimumquintum annum emissum à filio, verum postquam eodem elapso tempore emancipatus est filius, possit à patre irritari. Profectò res est dubia; gratius tamen in partem negatiuam inclinarem; nam etsi tempore emissi uoti pater irritare illud poterat, eadem ei potestas non perstat nisi usque ad præfinitum lege tem- *Solutio.* pus. Quare si illa intra idem tempus non fungitur, posteà non ualet illam exequi. Idque à simili confirmatur. Nam si seruus dum erat sub alterius dominio votum emisit quod nunquàm dominus irritauit, posteà libertus non potest ad dominum recurrere quis illud irritet. Neque irritatio tacerет.

Ad primum igitur argumentum respondetur, solùm *Ad primum argum.* excludere pueros quibus nundum rationis usus illuxit nequaquā uouere posse; ut prima asseruit conclusio. Ad *Ad secundū* secundum negatur prior præmissa. Enimuerò quamuis in potestate sit patri liberorum uota infecta reddere, nihil tamen obstat quominùs vouere possint: nam intelligitur negatiua conditio; nisi à parente uel tutore irritetur. Quare quandiu non irritatur, tenetur filius, uti de religioso diximus, illud exequi. Tertium denique de *Tertium.* uoto solenni currit; quod iam dictum est ante annos pubertatis suscipi non posse.

QVAESTIO QVARTA
DE DISPENSATIONE
ET COMMVTATIONE VOTI.

S.Thom.2.2.quest.88 art.10.

ARTICVLVS I.

Vtrùm in uoto possit fieri dispensatio.

Ost irritationem uoti eorum qui firmiter uouere nequeūt, sequitur quęstio de eorum dispēsatione, quæ firma sunt vota. Arguitur ergo de more, q *Primum argum.* nulla in huiusmodi uota cadere possit dispensatio. Minus est votum commutare quàm super illud dispensari: votum autem commutari non potest, ut uerbis illis Leuit. 27. insinuatur. Animal quod immolari potest Domino, si quis vouerit, sanctum erit, & mutari non poterit; neque melius malo; neque peius bono: ergo multominus potest super uotum dispensari. Secundo, in his quæ *Secundum.* de lege naturæ sunt aut diuina, non potest per hominem dispensari, ac multominus in præceptis primæ tabulæ quæ ad dilectionem Dei spectant; quæ auctore Paulo omnium est præceptorum finis; uotum autem semel emissum, re ipsa explere, est ius diuinum ad religionem attinens, ergo nulla in aliud incidere ualet dispensatio. Accedit tertiò, q redditio uoti pertinet ad fidem, quæ *Tertium.* Deo firma debetur, postquàm illi est impignorata; super hoc autem dispensare absurdum apparet: ergo non est licitum; In contrarium existit argumentum, q maioris roboris est, id quod ex communi uoluntate procedit habentis publicam auctoritatem, quàm quod ex uoluntate singularis personæ dimanat; sed in lege quæ ex cōmuni consensu reipublicæ stabilimentum habet, dispensari potest, ut lib. 1. ostensum est; ergo & super voto quod solo uouentis arbitrio firmatur.

Ad intellectum quæstionis præsentis recolenda est illa distinctio, quam lib. 1. quæst. ultima præmisimus, inter dispensare, irritare, abrogare, & interpretari; adde etiam in uoto, commutare, & redimere. Irritare nanq; *Irritatio uoti.* siue in lege siue in uoto id mediteris, est illud cassum habere per subtractionē materiæ. De lege illic exemplum posuimus, & de uoto, q. proximè præcedenti multa produximus. Commutare autem, ut nomen sonat, est unum *Cōmutatio.* in aliud quidpiam mutare: ut si peregrinationis uotam *Redemptio.* in ieiuniū cōmutetur. Atq; idem est redimere: nisi quod *Abrogatio.* redemptio commutationem sonat in pecuniam, uel in aliud pecunia æstimabile: ut dum uotum peregrinationis quod ad sacrum Iacobi edidisti, in aurum mutatur, quod eidem templo offeras. Abrogatio uero non habet locum nisi in lege, quando cessante caussa legis ipsa subinde cessat. Sed interpretio atque ἐπιείκεια perinde atque in lege habet locum in uoto quæ est quando declaratur legem aut uotum in tali casu non tenere; ut paulo pòst uidebimus. Dispensatio uero in lege, est exceptio ut illic diximus, personæ ab uniuersali obligatione; ut

cùm

Conclusio responsiua. cùm aliquis priuilegio excipitur, ne Quadragesimam ieiunet. Voti autem dispensatio, ut quod singularem tantùm personam obligat, non sic commodè definiri potest; sed est sublatio uoti: ob id, quòd caussa qua factum est, minimè iam tunc decere uidetur. Vt autem hæc clariùs elucescant, ad responsionem quæstionis descendamus, quæ hac continetur conclusione; Votum quodcunque simplex potestati subest ecclesiæ, tam vt super eo dispen- *Probatio.* set, quàm ut ipsum in rem aliã commutet. Probatur cõclusio: Voti dispensatio instar dispensationis legis perpendi debet. Dispensare autem, secundùm uocis sonum, idem est, quod communia ad singulares personas pro cuiusque gradu & ordine applicare; quod œconomus in familia exequitur. & per hoc clarescit dispẽsatio legis. Etenim cùm lex, ut lib. 1. latè monstratum est, non ponatur nisi habita consideratione boni communis & eorum quæ ut plurimùm contingunt, accidat autem id in aliquo casu & persona deficere, oportet per eum qui publicam gerit potestatem, discernere in tali casu non esse seruandam. Pari ergo modo de voto censendum. Nam qui vouet, quandam sibi constituit legem; ob id quod bonum sibi censebat, ac Deo cum primis gratum; vsu autem venire potest, vt rebus mutatis id quod sibi bonum erat, uel malum simpliciter fieri, uel incommodum, vel felicioris frugis impedimentum; quod est contra rationem uoti. Qua ratione expediens est, ut penes illũ, qui spiritualem habet iurisdictionem, potestas sit iudicandi, satius esse aut uotum non esse obseruandum, aut in rem aliam mitiorem commutandum. Atqui actio prior dicitur dispensatio; quæ maioris est potestatis; posterior uerò, commutatio, quę facilius fieri potest. Vnde ratio cur huiusmodi auctoritas in ecclesia fuerit necessaria, explicat Innocentius ad Ianuarium. 1. q. 7. cap. dispẽsationes. ubi prudenter aut dispensationes nonnunquàm cogere ex rigore debito aliquid remitte, instar nauigantium, qui tempestate urgente quædam exonerãt, ut cetera salua permaneant. Impræsentiarum tres tantùm caussas iustæ dispensationis refert diuus Thomas, scilicet, si uoti materia mala sit, aut inutilis, aut maioris impeditiua boni. Tertiò autem art. locupletiùs omnes sunt explicandę dispensandi rationes. nam in præsentia sat erat exemplũ proferre. Circa hanc conclusionem nihil aliud notan-
Discrimen inter dispensationem & reliqua. dum superest, quàm quo perspicuum fiat discrimen inter illa quinque uel sex quæ dicta sunt. Et primo inter dispensationem & commutationem liquida est differentia. Nam per dispensationẽ uinculum prorsus voti enodatur ac tollitur; in commutatione uerò minimè. Ipso enim eodẽ uinculo, quo ad peregrinationem, uerbi gratia; coactus eras, obligaris subinde ad orationem in quam votum commutatum est. Itaque ad orationem illam non teneris uirtute præcepti illius, qui commutauit. quia ille nihil iubet, sed mutat. Neque uerò nouum suscipis uotum, sed uirtus prioris manet in secunda materia. Ac perinde eadem est religio seruare illud in secũda materia, atque in priori. Non neque inter dispensationem & irritationem obscura differentia est. Nam irritatio est sublatio materiæ, atque adeò obligationis uoti, quod nondum firmum erat, sed pendulum ab irritantis uoluntate. Quæ ideo non solùm ad spiritualem pertinet potestatem, sed pater & maritus idem possunt. Dispensatio uerò est religatio & ablatio uinculi, quod firmum erat; quæ ideo functio ad spiritualem potestatem attinet. Neque sine caussa & iudi-
Quantum intersit inter dispensationem & irritationem. cio fieri potest, quo iudicetur caussam uouendi inutilem iam esse. Quod ad irritationem non est necessarium. Attamen inter dispensationem & *[illegible]* seu interpretationem, non tam clarum est interuallum. Nam qui dispensat, nihil aliud uidetur facere quam interpretari & declarare uotum iam tunc in illo casu non obligare. Ad hoc autem loco citato lib. 1. cùm de legis dispensatione diceremus, respondimus. Interpretatio enim uoti, sicuti legis, exigit ut eius impletio sit rationi naturali contraria; ad dispensationem uerò satis est, quòd legis & uoti ratio in tali persona deficiat. Ex quo fit, interpretationem pro illo articulo nullam exigere prælati auctoritatem, ut illic declarabamus, si recursus ad ipsum non pateat. Accipe exemplum. Vouisti carnes non edere, tamen in eum locum incidisti, ubi nisi eas comedas peribis: tunc quoniam res accidit naturali iuri contraria; tu ipse auctoritate priuata potes non obstante uoto illas comedere. Haud tamen ideo à uoti uinculo absolueris; sanè quòd eadem necessitate prætereunte seruare teneris. At uerò fortè tibi aliquo modo ieiunium nocet, uel impedimento tibi est, ne tam attentè possis studio literarum incumbere; nõ ideo potes per *[illegible]* contra uotum facere; sed tantùm potest esse caussa quare prælatus tecum dispenset. uotiq; obligationem uel ad tẽpus uel in perpetuum tollat. Quocirca dispensatio non est interpretatio, uotum tunc non tenere; sed etiam si uotum teneat, illud tollere. Quo fit, ut aliquam habeat similitudinem cum abrogatione legis, quæ fit principis auctoritate, cessante caussa; quamuis plus requiratur ad dispẽsationẽ, nempe quòd materia uoti fit, uti diximus, uel inutilis, uel mala, uel impeditiua melioris boni. Est præter hæc omnia & uoti cessatio, quæ nulla indiget dispensatione; de qua quæstio. 1. meminimus: nempe si nouisti certam domum nũquam intrare, & caussa fuit propter periculum quod illic tibi imminebat, cessante prorsus illa caussa, cessat & uotum. Nam nõ intrare domum, res est uana, atque adeò indigna materia uoti. Igitur ut
Ratio altera conclusionis. ad conclusionem redeamus, quòd condecens fuerit ecclesiæ prælatos tali fungi auctoritate in uotum, quali in legem, compertissimum est; nam cùm neq; uouentis prudentia tanta semper sit, ut uotum matura consultatione suscipiat; & res præterea humanæ quotidie subinde mutentur, sæpe sæpius rationi consonat, id quod quis vouerit, retractandum fore. Et quoniam per uotũ fides Deo obligatur, & priuatus homo esse non potest idoneus iudex in caussa propria, ratio ipsa à natura profecta docebat, ut qui uices Dei gerit, tali fungeretur arbitrio & iudicio. Quapropter Christus hanc ecclesiæ suæ auctoritatẽ reliquit. Tota autem rei huius difficultas in caussis consistit, quibus dispensatio iustificatur: de quibus artic. 3.

Ad primum argum. Ad primum igitur argumentum respõdetur, idem discrimen in lege ueteri inter animalia constitutum, quæ templo offerebantur, perinde apparere inter uotum solenne & simplex. Animal enim oblatum, quod immolationi idoneum erat, iam inde existimabatur quasi diuino cultui mancipatum; qua de caussa redimi pretio nequibat. At pariter, ut statim dicturi sumus, in uotũ solenne, quo se homo diuino tradidit cultui, dispẽsatio nõ cadit; animal uerò quod sanctificari per immolationẽ nõ poterat, redimi iubebatur: & pariter nũc super uoto simplici dispensari ab ecclesia potest. Ad secundũ respondetur, quòd
Ad secundum. quamuis super his, quæ iuris naturæ sunt ac diuini, dispensari per hominem non possit: tamen non minus tenetur homo legi maiorum mandatoque parere, quàm explere uotum. nam & hoc quoque naturale ius est ac diuinum. Quapropter etsi implere uotum, sit de lege naturæ ac diuina, tamen dum superior dispensat nihil contra uotum ipsum fit, sed tollitur: eò quòd iudicatur non debere in tali casu ligare. Quemadmodum quando princeps in lege humana dispensat, nõ id fit, ut subditus legi nõ obtemperet, quod esset cõtra ius diuinum, sed ad hoc prorsus, ut quod erat lex, in hoc casu cesset. Quare prælatus dispensans in uoto, non dispensat super ius diuinum aut naturale; hoc enim faceret, si manente uoto licitum censeret opus contrarium. Quòd si tibi hoc uideatur peti-
Obiectio. tio principij, atque adeò sic arguas Lex diuina & naturalis non potest per hominem tolli; reddere uotum est lex diuina: ergo potest illa tolli, atque adeò neq; eius obli-
Solutio. gatio. Respondetur, quòd dispensans non tollit legem diuinam, quæ est ut dum uotum firmum manet, seruetur, sed tollit obligationem quæ ex mera uoluntate uouentis ortum duxit. Quòd enim homo reus sit uoti, ex duabus præmissis colligitur: nempe quia uouit, & quia

lex

lex est ut uotum reddatur; dispensans autem non tollit hoc secundum, sed prius. putà obligationem, quatenus ex uoluntate istius emersit; quæ ut suprà diximus, quodammodo est lex humana. Ac pari modo respondetur ad tertium, quòd qui non persoluit uotum, quod præfectus censet incommodum, nullam frangit Deo fidem, immo eius uicario obsequitur.

Ad tertium

ARTICVLVS II.

Vtrùm super uoto solenni continentiæ religionis fieri possit dispensatio.

QVanuis ecclesia potestatem habeat, ut dictum est, dispensandi in uoto perinde atque in suis legibus: tamen propter singulare priuilegium uoti solennis, explorare restat, utrum usq; ad hoc etiam eadem potestas extendatur? Et arguitur à parte affirmatiua: Vna earum ratio, quæ suprà relatæ sunt dispensandi in uoto, est, si pretiosiori bono obstaculum sit: sed hæc in uoto etiam solenni continentiæ reperiri potest. Nam bonum commune, teste Aristot. diuinius est, quàm peculiare cuiuspiam: potest autem in uoto continentiæ alicuius personæ periclitari commune bonum; ut si per matrimonium illius qui continentiā solenniter nouit, perpetua regni successio seruaretur incolumis, ac subinde afflicta republica paci consuleretur publicæ; ergo tunc religio esset super tali uoto dispensare. Secundò: Latria nobilior uirtus est quàm castitas; potest autem super uoto latriæ, putà offerendi sacrificiū aliquod, iusta de caussa dispensari; ergo super uoto solenni castitatis. Tertiò; Sicut uotum abstinentiæ periculum uitæ afferre potest uouenti, sic & solenne uotum continentiæ: sed caussa seruandæ uitæ licita est dispensatio prioris; ergo & posterioris. Quarto; sub uoto solenni religionis non solùm castitas, uerùm & paupertas & obedientia continetur: horum autem duorum dispensatio legitima esse potest & iusta; ergo & castitatis. Minor patet, dum quis ex monachatu ad functionem episcopalem assumitur; tunc enim ille & à professionis obedientia eximitur, & in diuitijs permittitur uiuere. In contrarium autem est illud Ecclesi. 26. Omnis ponderatio non est digna animæ continentis, id est, nihil est quo continentiæ status compensari possit, Cui applaudit & c. cū ad monasteriū. de sta. monach. Cuius postrema uerba sunt Abdicatio proprietatis, sicut etiam custodia castitatis, adeò annexa est regulæ monachali, ut contra eam neque summus Pontifex possit indulgere.

Primum argu à parte affirmatiua. Aristo.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

Ad quæstionem tribus refutatis opinionibus respondet D. Tho. per suam, quā quinq; conclusionibus explicat. Ad materiæ autem intelligentiā prænosse oportet tria esse in uoto continentiæ consideranda: nempe materiam, perpetuitatem, ac solennitatem. Tres ergo opiniones, uidelicet duæ priores & quarta, in conclusione capitali eademq; negatiua consentiunt, nempe super uotū solenne continentiæ neutiquàm per ecclesiam dispensari posse. sed de caussa dissident. Prima enim quæ est antiqua Altisi. & glos. c. cùm ad monasterium, de sta. mona. & super c. 1. de vot. & uotis redemp. caussam ad materiā reducit. Aiunt inquam eius auctores huiusmodi solenne uotum idcirco non esse dispensabile, ꝙ excellentia continentiæ uirtutis æquam non recipit compensationem, ut auctoritas Ecclesiastæ citata insinuat. Rationem autē eam assignant, ꝙ homo per continentiam tum de domestico triumphat inimico, nimirum de carne, quæ diabolo & mūdo molestior est: tum & angelorum repræsentat naturam, Christoq; secundū animę puritatē & corporis, assimilatur. Hæc autem ratio non admodum urget: nam animæ bonum, ut contemplatio & oratio, præstantius est uitimiq; nos Deo reddit conformes: quàm bona corporis. Id quod & Apost. 1. ad Corint. 7. contestatur: ubi continentiam medium existimat fouendæ contemplationis, quæ eius est finis. Ait enim, ꝙ innupta mulier cogitat quæ Dei sunt; & ideo coniugibus ob id consulit à communi toro in tempus se iungi, ut possint orationi uacare; & tamen super uoto contemplationis & orationis dispensari potest. Ob id ergo alij, quorum fuit Alber. Mag. in 4. dist. 38. ar. 7. rationē eiusdē cōclusionis à perpetuitate uoti deducunt. Aiunt scilicet idcirco hoc uotum dispēsationi nō subdi, ꝙ prætermitti nequit, nisi per id quod omnino est contrariū; id aūt quod uoto contrarium est, eius perpetuitati repugnat. Attamen ratio hæc nullam habet energiam: nam etiam uotū abstinendi perpetuò ab esu carniū prætermittere nemo potest, nisi edendo carnes; & tamen potest in illo dispensari. Igitur tertia opinio conclusionis sententia differt; asseuerat enim uotum solenne continentiæ esse dispensabile propter communē reipublicæ utilitatem, ut suprà argutum est. Attamen his non obstantibus D. Thom. respōdet quatuor præābulis propositionibus ex quibus quintam colligit capitalē conclusionē. Prima propositio est; Nullus ecclesię prælatus, ut summum atq; minimū cōprehendamus, efficere potest ut qui uotū solenne emisit, ab eo desistat, ad quod consecratus aut benedictus est: nempe ut sacerdos nō sit sacerdos; aut religiosus non sit religiosus. Probatur ex illo Leuit. ulti. Illud quod semel sanctificatū est Domino: non potest in alios usus cōmutari; quoniā iam dicatum est Deo; ecclesia autē nō potest sanctificationē illius quod semel sanctū est, tollere, neq; in rebus ipsis inanimatis, nequit enim efficere ut consecratus calix, aut templū, aut ara, non sint cōsecrata; atque adeò multominus ut homo semel Deo consecratus aut dicatus, desinat esse cōsecratus: atq; adeò neq, potest ab illo usu abducere, ad quē consecratus est, aut benedictus, atq; alij applicari. Solennitas autē uoti ut quæstione secunda, dictū est, consistit in cōsecratione & benedictione uouētis: fit ergo consequens assertio nostra, nēpe fieri nō posse ut qui semel sacerdos aut religiosus est, desinat esse talis; tametsi sacerdos functione & executione ordinū suspendi possit. At quia hoc de sacerdote propter characterē certius est, nonnulli Iuristæ id de religioso negarunt; dicentes posse fieri non religiosum. Sed tamē hoc, inquit sanctus Thomas, ignoranter dixerunt. Hac ergo prima propositione præfixa, ut ad uotum continentiæ descendamus, speculari restat, utrum continentiæ uotum illi sit muneri essentialiter annexum, ad quod per uotum solenne consecratio fit, aut benedictio. Nam si ita sit, qua ratione qui consecratus est esse nequit nō consecratus aut benedictus, fit, ut neq; ulla queat super tale continentiæ uotū fieri dispensatio. Sin autem tali muneri continentia nō sit indiuiduè annexa, dispensari potest ut huiusmodi consecratus aut benedictus cōtinentiæ uoto soluatur. Res est apertissima. Subnectitur ergo secunda propositio: Ordini sacro debitū continentiæ non est essentialiter annexum, sed statuto ecclesiæ, ut superiùs iā nobis constitit. Hoc patet, quia non est de essentia sacerdotis castitatē seruare: quandoquidem Græci etiam ab ecclesia Latina permittuntur in coniugij fœdere permanere. Ex hac ergo protinus sequitur tertia. Videtur ecclesia dispensare posse in uoto continentiæ, quod per susceptionem sacri ordinis solenniter suscipitur. Patet postquàm non secum in eodem pugnat sacerdotem esse & non continere. Quarta propositio. Debitum continētiæ statui religionis essentiale est. Probatur: Homo per religionis statū seculo prorsus abrenuntiat, totū se Dei seruitio mancipando: ergo illo uoto ab se rescindit quidquid eiusmodi obsequio obstaculo esse potest; hoc autē maximē est coniugalis sarcina; ut per quam homini necessitas incumbit familiæ curandæ: secundum illud Apostoli 1. ad Corinth. 7. Qui cum uxore est, solicitus est quę sunt mundi, quomodo placeat uxori: & diuisus est: ergo religionis uoto essentiale est castitatis debitum. Idq; nomine ipso confirmatur, Nam monachus ab unitate, sic nuncupatur: nempe quia solus uiuit, atque unico Dei negotio incumbit, neque ad uxorem uel ad alia secularia diuisus est. Ex his tandem elicitur quinto loco

Tria in uoto continentiæ consideranda.

Altisiod. Glossa.

Ratio proxima non admodum urgens. Paulus.

Ratio Alberti Magni. Refutatur ratio Alberti.

Prima propositio diui Thomæ.

Probatio.

Secunda propositio. Ratio.

Tertia propositio.

Quarta propositio. Probatio. Paulus.

Conclusio responsiua. eo capitalis conclusio, qua ad quæstionem respondetur: In uoto continentiæ, quod religionis professione fit solenne, nequit ecclesia dispensare. Cuius rationem Decretalis citata subdit; nempe, q custodia castitatis annexa est regulæ monachali. De tertia propositione S.Tho. quæ ad uotum sacerdotale spectat, nemo dubitat, quin sit ab illo separabilis continentia. *Scrupulus.* Sed de hoc forsan tyrunculus hæreret, utrum uotum castitatis, quod sacerdotes modo statuto ecclesiæ suscipiunt, sit de castitate intelligendum, quæ rei uxoriæ apponitur; an uerò de illa, quæ simpliciter omni copulæ aduersatur, siue coniugali, siue fornicariæ; multum enim refert; nam si tantũ de priori intelligitur, tunc fornicatio sacerdotis non esset nisi simplex peccatum; si autẽ de posteriori, erit etiã fractio uoti. Apparet autem non intelligi, nisi de priori, scilicet q tantum uoueant non ducere uxores: nam hoc est quod suo statut satis esse uidetur. *Responsio.* Respondetur nihilominus, simpliciter esse intelligẽdum de castitate, sicut est uotum religionis. nam ad functionem suam qui consecrando uenerabili sacramento mancipantur, omnis mundities condecet; qua ratione ecclesia ordinibus sacris illud adnexuit uotum. Quare fornicantes, duplici culpa maculantur. *Quæstio.* At sciscitetur fortè quispiam, quomodo possit Papa super huiusmodi uoto dispensare; uidelicet utrum antequàm fiat; nempe abrogando hanc legem positam; ut qui amodò initiari uoluerint sacris, nõ teneantur uoti castitatis obnoxij; an uero etiam cum illis qui iam uotum solenne fecerunt. Apparet enim modus hic secundus non licere; nempe ut qui uotum solenne fecerunt, uxores ducant. *Solutio.* Respondetur, utroque id modo posse facere: quandoquidem huiusmodi uotum uim aliã nõ habet quàm ex ecclesiæ statuto: cùm ea natura rei, uotũ continentiæ nõ sit ordini sacro annexum. Et simile quæstione sexta, de militaribus religionibus dicturi sumus. De capitali autem conclusione multi sunt qui à sententia S.Thom. deflectunt; tenentes ecclesiam perinde in uoto solenni continentiæ religiosorum dispensare posse atque in uoto sacerdotum; ut est Henric. Ganden. quotlibe. quinto, quæstione uigesimaquinta, & uigesimasexta, *Henrici opinio.* & Richard. in 4 dist. 38. art. 9. & Durand. eadem distinct. *Richardus.* quæst. 2. Et ex nostris Palud. q. 4. *Palud.* Quin etiam & ipse D. Thom. aliquando contrariam sententiam non respuit; ut patet in 4. distinct. 38. q. 1. artic. 4. Immo uerò quod non possum non mirari, Caieta. impræsentiarum non solùm *Caietanus.* cõtrariam sententiam asseuerat, uerùm & asserit opinionem hanc sancti Thomæ de huiusmodi indispensabilitate non esse eius absolutè, sed opinatiuè: quia illum, inquit, sensum ex Decretali hausit; quem tamen ipse non censet esse legitimum. Idemque contendit & in opusculis q. 12. primi quotlibeti. Igitur pro examine præsentis quæstionis attentè notãdum est quemadmodum S.Tho. ex prima propositione & quarta colligit, dispensari non posse in uoto solenni continentiæ religionis; quæ est capitalis conclusio. Sic scilicet fieri per ecclesiam nequit ut qui semel in religionem benedictus est, desinat esse religiosus. Sicuti fieri non potest, ut qui in sacerdotem consecratur, desinat esse sacerdos. Continentia uero perpetua est de intrinseca ratione & essentia religionis; ergo super illa fieri non potest dispensatio. Qui autem sententiam hãc impugnant, utranque præmissam demoliri conantur. *Caietanus studet demoliri rationẽ S.Thomæ.* Immo non solùm extranei, uerùm & hic Caieta. priorem nõ approbat, quia non idem de religioso quod de clerico in sacris censet; eò q per sacros ordines imprimitur indelebilis character, unde fit impossibile eum qui semel est sacerdos, desinere esse talis, etiam si degradetur. In religione autem nullus character imprimitur, sed sola adhibetur benedictio. Quare etsi fieri nequeat religiosum non fuisse benedictum, nihil tamẽ uetat quo minus pro legitima caussa eiusmodi religiosus distrahatur ad alios usus; puta dispensetur cum illo ut à cœlibatu ad nuptias demigret. Veluti & consecratus calix potest per dispensationem in alios assumi usus; nam & sacros propositionis panes sacerdos legis ueteris Dauidi porrexit, quo suorum famem leuaret. Hæc omnia à Palude mutuatus est. Ex quo subinde infert D.Tho. Decretalem, Cùm ad monasterium, non citasse legitimo sensu. Illic enim solum habetur q non posse religiosi sine uoto castitatis religiosum permanere: haud tamen inde, inquit colligitur q non possit à religione extrahi. Immo ait q si auctor uidisset summos Pontifices eandem Decretalem sic fuisse interpretatos, proculdubio non suscepisset onus huius opinionis ad defendendã illam Decretalem; sanè cùm pluries à Romano Pontifice dispensatum sit in uoto solenni, ut cum rege Aragoniæ refert Petrus de Palu. in 4. dist. 38. & Papa Cælestinus dispensauit cum sanctimoniali Constantia filia Rogerij regis, ut monasterium post professionem exiens, Henrico Sexto Regi nuberet, ut historiæ tradunt. Alij autẽ Thomistæ ut D.Thom. defendant, fingunt nescio quam qualitatem religioso p benedictionẽ imprimi indelebilẽ; quod deridiculum figmentum est. Igitur quod Caietanus de S. Thom. censet. uidelicet q si sensus Decretalis intellexisset non perstitisset in hac sententia, id ipsum ego de eo censuerim; nempe quòd si mentem D.Thom. penetrare uoluisset, non tã facilè ab illo recessisset. Vis enim rationis D.Tho. ad probandũ religiosum fieri non posse non *Explicatio rationis S. Thomæ.* religiosum, nõ persistit in eius benedictione tanquã in prima radice: sed in legitima traditione: quia scilicet dũ solenniter profitetur, dedit tradidit q se in alterius possessionem; hoc est in alienam potestatem: nempe quia religioni se dedicat perinde ac si quis in mancipium sese traderet domino: ut quæstio. 2. arti. ulti. declarauimus. Sed quia illa traditio sub forma benedictionis celebratur, ea utitur quasi traditionis signo. Nam in ordine nostro anteà fit professio quàm benedictio. Vnde in 4. dist. 38. q. 1. arti. 2. expresse ait tum uotũ solenne fieri quãdo quis præsentialiter sese Deo tradit, diuinis se præceptis mancipando; uel in sacro ordine, uel in religionis professione. Et arti. 3. inter soluendũ tertiũ argumentũ postremæ quæstiunculæ; propterea ait per uotum solẽne dirimi matrimonium, quod non fit per simplex, quia uotum solenne habet actualem exhibitionẽ proprij corporis. Hęc autem ratio profectò non est tam debilis qua Caiet. & alij arbitrãtur, nã si quod est in hominis dominio & possessione per humanã potestatem auelli ab illo iustè non potest, nec uerò coniunx ab altero coniuge, multò fit probabilius ut qui iam se Deo in hoc obsequiũ mancipauit, amoueri inde non ualeat. Quæ quidem ratio tanti tẽpore D.Tho. habebatur, ut præter ingenitam sibi consuetissimamq; urbanitatem & modestiam, non fuerit dicere ueritus, eos qui sentirent religiosum posse fieri non religiosum, ignoranter id dixisse. Hoc enim prorsus argumento D.Mat. usus est aduersus regem illum, qui sanctimonialẽ Ephigeniã ducere uolebat; q cùm cęlestis regis sponsa esset, nefas permittere existimauit, quamuis dimidiũ regni illi offerret. Ad quã auctoritatẽ Caie. respõdere nequiuit nisi negando historiã. Et rationis fundamentũ est quod q. 2. arti. de solenni uoto declarauimus: nempe q etsi ceremonia solennitatis uoti constitutio sit humana, eius tamẽ obligatio iure est diuinũ ac naturale: uidelicet ut qui re uera iam se alteri perpetuò mancipauit nequeat inde citra iniuriã diuelli. Quòd autem religio sit perpetua traditio, patet ex illo euangelico: Vade & uende omnia quæ habes, & sequere me, perpetua scilicet animi firmitate. Igitur qui contrariæ opinioni patrocinantur, in eo, nisi nos fallimur decipiuntur, q cùm ceremonia professionis sit de iure ecclesiastico, inde inferũt uinculũ non esse de iure diuino. Quòd si uerum esset, profectò tam facilè posset super uoto solenni dispensari quã super simplici; quod tamen absurdũ est. Quocirca Altissiodorẽsis *Altissiodo.* & Alber. Mag. in 4. dist. 34. ar. 17. & Alex. Hal. *Albertus Magnus.* in 3. par. & Bonauẽtura ẽt in 4. in fi. di. 38: atq; alij huius *Alex. Hal.* classis pro constitutissimo semper hoc habuerunt. Obidque D.Tho. opinionẽ coi in 4. uisus est cõniuere, posteà *Bonauentura.* in Summa re oculatiùs perspecta, demutauit, contrariamq; quidquid Caiet. dixerit, affirmatissimè cõplexus

est.

Firmissima ratio pro opinione S. Thomæ.

est. Et est mihi profectò in confirmatione eius sententiæ argumentum minimè debile: nam si religiosus per dispensationem fieri ualeret non religiosus, non esset firma ratio, nec per professionem religionis matrimonium ratũ non consummatum dirimeretur. Fac enim maritum ante copulam religionem profiteri, atque uxorem alteri se cõiugio copulare, tunc si iste fieri posset non religiosus, transire posset ad alias nuptias: quandoquidem priores dissolutæ fuerant. Vnde usu ueniret ut post ratum matrimonium de præsenti, uiro liceret habere aliam uxorem, & uxori alium uirum. Hæc in corroborationem attulerim prioris præmissæ: nempe religiosum fieri non posse secularem. Ex his sit S.Tho. Decretalem, cum ad monasterium, non ad id citasse ad quod Caie. putat scilicet ad confirmandum q religiosus non potest fieri non religiosus: nam bene uidebat hoc illic non definiri. Sed hoc aliundè constitutio citauit illam ad asserendam alteram præmissam; uidelicet perpetuam continentiam sic esse religioni annexam, ut neque per ecclesiam fieri possit, ut sit uera religio sine continentiæ uoto. Et certè est mirandum q Caiet. apud diuum Tho. hoc non perspexerit. At uero & secundã præmissam non desunt qui inficientur; nimirum arbitrantes continẽtiam non sic penitus natiuam esse religioni quin absque illa possit uera esse religio. Immo uero Caie. licet hic aliud affirmare, & defensare uideatur, tamẽ illis suis uerbis. q. 88. ar. 7. q solo ecclesiæ statuto religiosus inhabilis fit ad matrimonium, quæ pariter Scotus ait, uidetur idem sentire. De hac autem re in subsequẽti quæstione singularis nos manet arti. 3. ubi de militaribus religionibus disputabimus, an ueræ sint religiones: cũ eiusmodi milites matrimonia contrahant. Interim tamen satis sit nobis expressum decretum Innocẽtij iam citatum; ubi ait nec per summum Pontificem indulgeri posse, ut absque castitatis uoto uerus sit monachatus.

Ad primum argumen. Replica.

Per hæc ergo argumenta contrariæ opinionis diluuntur. Simile nãque quod à sacerdotio ad religionem afferunt, nullum est, uidelicet, q si potest papa super continentia sacerdotis dispensare, possit cum monacho: nam castitas non est illi muneri indiuidua, ueluti huic. Sed arguunt sic præterea. Id quod uoto ne fieret obstaret, caussa est legitima, ut factum tollatur: si autem grande reipublicæ periculum immineret, nisi unus quispiam dum liber est, matrimonium contraheret, id potius eligere deberet quàm religionem: ergo si eadem necessitas postquàm est religiosus, incumbit, tunc etiam extrahendus est. Negatur autẽ prior assumpta.

Solutio.

Respondeãt enim mihi, qui hoc utuntur Achille. Si salus omnino reipublicæ inde esset dependens, q qui uxorem habet legitimam, alteram duceret, utrum dimittere quam habet, deberet, ut aliam sibi copularet? omnino negabunt. Et tamen si res esset integra, hoc est si ille liber esset, deberet illam sibi adiungere, quæ ad publicam salutem conferret. Simile ergo nos de religioso respondemus; quippe qui fortiori est uinculo colligatus.

Altera ratio Paludani.

Rursus, Paludanus arguit, q in omni uoto excepta subintelligitur auctoritas Papæ, si dispensare uoluerit. Atque alij eidem rationi aliam adiungunt, uidelicet, quòd homo à iure naturæ nullatenus se ualet eximere; quapropter nullo obstante uoto, si naturalis lex casum obtulerit necessarium parendum est; atque adeo omnino cum religioso dispensandum.

Solutio.

Negatur uero illud documentum. Immo sicut potest homo sic se per matrimonium alteri addicere, ut neque per Pontificem possit ab illo dissociari, ita se potest & per uotum religioni mancipari. Quocirca falsum est q in uoto solenni illa subintelligitur exceptio.

Ad aliud argumẽtum eorundem auctorum.

Reliqua istorum argumenta nullius sunt prorsus momenti præter illud, quod licet meritò pluris habeatur, non tamen perinde cogit, atque ipsi putant. Et est illud quod hic Caiet. ineluctabile existimat, nempe, quòd Pontifices suprà memorati cum religiosis dispensasse leguntur, ut religionem cum matrimonio commutarent. Ad hoc autem in primis responderi potest, historias illas, saltem illam regis Aragonum, non esse usque adeò certam: haud enim in Chronicis illius regni extat, nec uero in sacro canone, sed à Palude citatur. Secundò, ut Syluest. in uerbo, uotum 4. refert, sunt qui asseuerent religiosum illum Aragonem non fuisse professum. Idemque adstruunt de sanctimoniali Constãtia. Vel fortè allegarunt non usque adeò spontaneos solenniter uouisse; quod creberrimè usu uenit. Præterea, idem Syluester magister Palatij sacri non ueretur dicere alia multa Pontifices factitare, neque secundum ius, neque sine scandalo. At uero non opus est huc confugere. Sed cum de re hac diuersè fuerit iam pridem opinatum, papa dispensans sequutus est opinionem illam, quam probabilem censebat. Haud tamen subinde fit consequens, ut illam tanquam de fide decreuerit. Nam facta Pontificum minimè articulos fidei constituunt. Quod miror tum alios, tum præcipuè Caietanum non animaduertisse. Quapropter si Cœlestinus dispensauit cum Constantia, non dubium, quin hoc D. Tho. notissimum fuerit; successit enim ei paulò post. Et nihilominus non fuit cur uereretur contrariam probare sentẽtiã. Neque in hoc condemnabat papã; utpote qui arbitratus fuerat suam opinionem fuisse probabilem. Quare si diuus Thom. fuisset papa, nunquam dispensasset, nec citra culpã potuisset, nisi sententiam mutasset.

Caiet. affirmatio.

Quin agè, id expendamus quod Caietanus arbitratus est. Ait quippe, quòd cum Innocentius III. illius Decretalis auctor, cum ad monasterium. Cœlestino III. proxime successerit, qui cum Constantia dispensauerat, non est uerosimile antecessoris sui factum condemnasse.

Solutio.

Ego uero conijcio D. Thom. aliter sensisse, qui paulò pòst scripsit, uidelicet Innocentium ob id illum canonem edidisse, quòd diuersæ esset sententiæ, quàm fuerat Cœlestinus. Quod quidem citra eius iniuriam, ratione iam dicta facere poterat. Nam Cœlestinus non fecerat canonem quasi de fide. Et ideo Sanctus Thomas Innocentij potius canonem amplexus est, quàm Cœlestini factum sequutus.

Ad primum argumen.

Ad primum igitur argumentum respondetur, caussam illam dispensandi, quando uotum impedimentum est maioris boni, de simplici tantum intelligendum esse: nam solenne perinde ac matrimonium fit indissolubile. Quare nullam permittit dispensandi caussam. Vnde optimè ait S. Thom. periculis humanarum rerum per easdem res humanas obuiandum esse, non autem per hoc, q res diuinæ in usus profanentur humanos. Quocirca cum religiosi omnino sint mundo defuncti, nulla de caussa, aut euentu sunt illinc reuocandi. Vide quàm affirmanter hanc diuus Tho. opinionem habuerit imbibitam, contra quam Caieta. censuerit.

Ad secundum.

Ad secundum respondetur id tantum conuincere, q sicut potest in uoto orationis, aut sacrificij dispensari, quæ excellentiora sunt obiecta, potest & in uoto simplici continentiæ, siue temporalis, siue perpetuæ. Attamen dum solenniter fit, non censetur indispensabile propter dignitatem obiecti castitatis, sed, ut identidem repetimus, propter traditionem, & mancipationẽ uoluntatis; cuius gratia opus castitatis fit excelsioris uirtutis, puta religionis & latriæ.

Ad tertiũ.

Ad tertium respondetur, latum esse inter abstinẽtiam, & continentiam discrimen. Cibus nanque per se medium est ad conseruationem uitæ indiuidui; coitus autem non nisi ad conseruationem speciei; ob idque continentia, ubi in periculum uergit manifestũ ac præsentissimum uitæ, etiam citra dispensationem, ut suprà diximus, non obligat. Sed per ἐπιείκειαν potest qui uotum susceperat, illud frangere. Ac perinde ubi res est dubia, locus dispensationi patet. Nam in huiusmodi casibus continẽtia desinit esse materia uoti. Vbi aũt coitus saluti indiuidui medicinalis censetur, quia non per se ad talem uitã ordinatus est, non ideo esse desinit materia uoti, atque adeò dum solenne est, tolli per dispẽsationem non potest: sed tali periculo per alias medicinas, uel abstinentiam est succurrendum.

Ad quartũ.

Ad quartum denique S. Thom. respondet, q monachus dum episcopali infula insignitur, non magis à paupertatis uoto absoluitur, quàm continentiæ; quia nihil habere tãquam proprium debet, sed sicut dispensator communium bonorum ecclesiæ. Similiter neque à uoto obedientiæ liberatur: nam q prælatis religionis non

obediat,

obediat, inde accidit, quòd superiorem non habet præter Papam: sicuti generalis magister, licet nemini in religione obediat, non censetur exemptus.

Ad aliud argumen. Ad illud autem uerbum Ecclesiastic. contra quæstionem citatum, quatenus primæ superius repulsæ opinioni adstipulari uidetur, respondendum restat. Videtur enim continentia illic propter eius pretiositatem indispensabilis censeri. Quòd si uerum esset, nec uotum eius simplex dispẽsari posset. Respondetur ergo id tantum illic doceri, quòd nec carnis fœcunditas, nec bonum aliquod corporale comparandum est continentiæ, quæ bonum est animi. Sed nihilominus si uotum est simplex, dispensari potest. Id quod hoc loco diuus Thomas de episcopo monacho affirmat, profectò

Ambiguitas in litera S. Thomæ. difficultate non caret. Primum enim ambiguum reliquit, an nihil uoluerit discriminis inter episcopum monachũ, atque alios ex seculo assumptos in paupertate constituere: an uero soli monacho censuerit nõ licere habere proprium, reliquis uero id licere. Nam si peculiariter id de monachis adstruxerit, id porrò mori, & usui uidetur contradicere. Quoniã monachus in episcopum creatus perinde fit dominus decimarum ac prouentuum, qui suæ functioni destinati sunt, ac si ea seculo assumptus esset. Si autem uoluerit nullum episcoporum ullum habere dominium suorum redituum, sed tantum dispensationem, res esset creditu longè durior, quod lib. 9. tractaturi sumus, & 10. pro captu nostro pressius differturi. Crediderim nanque cùm episcopales fructus stipendia sint episcoporũ, dominium illorum habere: licet iure misericordię largiores teneantur eleemosinas fundere, quàm seculares, tanquam pauperum patres. Alioquin si dominium non haberent, quidquid superflui expenderent, contra iustitiam usurparent, & ad restitutionem tenerentur: quæ quidem sententia acerbissima esset. Sed quia hic articulus illic habiturus

Solutio. est proprium locum, supersedendum interim. Fortasse uero hic diuus Thom. inter episcopum ex seculo assumptũ, & illum qui assumitur ex religione, noluit discriminari quantum ad reditus episcopales, sed quantũ ad alias proprias possessiones. Concedit enim 2. 2. q. 85. artic. 6. secularem episcopum posse habere proprium, quod denegat religioso. At uero forsan non est tam indispensabile uotum paupertatis in religioso, quàm castitatis. Nam postquàm creati sunt episcopi, nonnunquàm hac parte cum illis dispensatur. Et illos qui ad primam apostolicam sedem assumuntur, notum est propria possidere: licet à uoto castitatis, religionis annexo, non sint absoluti.

ARTICVLVS III.

Vtrum ad commutationem, uel dispensationem uoti requiratur prælati auctoritas.

POSTQVAM uisum est auctoritatẽ commutandi dispẽsandiq; uota in ecclesia existere, uidere restat, an penes solos prælatos sita sit? Et arguitur à parte ne-

Primum argum. à parte negatiua. gatiua. Potest unusquisque liber homo absque prælati licentia religionem ingredi: per uotum autem solenne religionis à quibuscunque uotis in seculo editis absoluitur, ut habetur ca. scripturæ. extrà. de uot. ergo citra prælati

Secundum. auctoritatem fit uotorum absolutio. Secundò, Dispensatio uoti in hoc consistere uidetur, quòd præpositi iudicio decernatur uotum non esse obseruandum: at si prælatus id perperam decernat, non subinde uidetur subditus à uoto absolutus; quia nemo contra diuinum præceptũ soluendi promissum dispensare ualet: ergo prælati auctoritas nõ sufficit: immo uero nec requiri uidetur. Si enim qui uoto irretitus est, rectè censeat in tali euentu non esse seruandum, continuò fit liber: siquidem uotum eo casu non obligat, quo malum est ipsum seruari: non ergo ad hoc mu-

Tertium. nus auctoritas prælati necessaria est. Tertiò: Si dispensare in uoto, præfectorum esset potestas, tunc omnibus competeret, non tamen cuncti facultatem dispensandi habent in quocunque uoto: ergo hæc non est prælatorum potestas quatenus prælati sunt. In contrarium existit, quòd uotum perinde ac lex obligat; ad dispensationem autem legis necessaria est superioris auctoritas; ergo & ad dispensationem uoti.

In præsenti articulo tametsi de sola dispensandi commutandique auctoritate interrogetur, de caussa pariter legitimè dispensandi respondendum est. Quare duabus est operæpretium conclusionibus respondere. *Prima conclusio.* Prior est: Ad uotum dispensandum necessaria est superioris auctoritas. Nam (ut hoc obiter uerbum in tyronum gratiam nõ præterierim) non hic loquimur de absolutione à transgressione uoti, quamuis enim postquàm castitatem uoueris lapsus carne fueris, tuus te parœcius ualeat absoluere. Sed de dispensatione probatur conclusio. Votum, ut in superioribus commonstrauimus, est promissio quæ de re aliqua Deo fit, quæ illi accepta est & grata: quòd autem Deo acceptabile sit & gratum, ex eius pendet arbitratu: atque adeò & iudicio præpositi qui in ecclesia uices eius fungitur. Ad illum ergo spectat super uotis dispensare; secundum illud 2. ad Corinth. 2. Nam & ego quod donaui, si quid donaui, propter uos, in persona Christi. *Vltima conclusio.* Posterior conclusio. Ad uoti dispensationem ac perinde ad commutationẽ quæ in minus sit bonũ, requiritur caussa. *Probatio.* Probatur primò auctoritate modo citata. Nã ubi ait Paulus, in persona Christi, auctoritatem designat; ubi uero subdit, propter uos, caussam subsignat legitimè dispensandi quæ quidem in bonum ecclesiæ referri debet: alioquin in honorem Christi non cedit. Hoc enim iam suprà in fine secundi libri de legis dispensatione demonstrauimus: nã cum lex non nisi propter bonum publicum statuatur, sic nisi eiusdem gratia licitè dispẽsari queat. De uoto autem non longè dissimilis est ratio: nam postquàm quis fidem suam Deo obstrinxit, non debet eius uicarius promissum remittere, nisi in bonum ecclesiæ cui ipsum Christus præfecit. Aliàs non esset fidelis dispẽsator, sed dissipator iniquus. Circa priorem conclusionem discrimen in primis recolendum est, quod suprà inter eos constituimus qui irritare uota possunt, atque eos quibus solum incumbit dispensari. Functio enim prior potestatem ecclesiasticam non exigit, quare parẽtibus, maritis, & dominis conuenit. Posterior uero solis incumbit prælatis; qui tamen irritare non perinde ualent nisi religiosorum præpositi; quoniam his utraque competit facultas. *Dubitatio.* At de commutatione rimãdum est utrum citra superioris auctoritatem priuatim fieri queat. *Opinio Syluestri.* Syluester nanque uerbo, uotum. 4. §. 7. in partẽ negatiuam inclinat; nimirum affirmans quòd nec commutatio in melius absque prælati auctoritate fieri possit. Haud tamen opinio hæc ueritate pollet; quoniam nec eius testimonia firma sunt. *Refellitur Syluester.* Distinguendum igitur. Aut enim simplex uotum in illud mutatur quod manifestũ est esse melius, aut in illud de quo id quoquo pacto ambigitur. *Vera solutio.* Si n. liquet commutationem in melius fieri, tunc superioris auctoritas non exigitur, ut *Caietanus.* Caietanus hic probè cẽset. Huic nanque ueritati, & rationes suffragãtur, & testes. Est enim assertio, tum cap. peruenit secundo, extrà, de iureiurãdo. propositum aut promissum non infringere, qui in melius illud commutat. Et in cap. citato, scripturæ. de uoto. ob id uota in seculo facta extingui censentur per solenne religionis, quòd omnia mutantur in melius; quæ quidem commutatio priuata fit auctoritate eius, qui se religioni addicit. *Ratio præsentis assertionis.* Sed & ratio nihilo est minus efficax. Cum enim uoti obligatio ea sit prorsus, ut quod uouisti, reddas, quãdo id persoluis, quod constat, tũ melius, tũ perinde creditori acceptius, & gratius, cumulatior fit à te solutio. Cũ ergo Deũ qui ineffabili infallibiliq; iudicio perpensor est rerũ, constet, quò res meliores sunt, gratiores, acceptioresque habere, non est dubium, quin qui uotum in melius commutat, cumulatius ei soluat, atque adeò nulla indigeat prælati auctoritate. Accipe ad rem confirmandam exemplum. Si quis cereum, uerbi gratia, Deo uouit, aut ouem, aut bouem, & loco illorum argẽteum calicẽ ecclesiæ largiatur, quis ambigat uoto satisfecisse, æditruosq; & tutores ecclesiæ imprudenter atque infideliter agere, si solutionẽ repellerent? Nec uero iura ciuilia huic obstant ueritati; nam l.

mutuum

motiuum. ff. si certum petatur. solum habetur, quod aliud pro alio inuito creditore solui non potest nam inter homines non quidquid melius est, acceptius fit creditori; uel quia non est ei tam utile, uel quia non est tam gratum, uel alia de caussa; quod respectu Dei cōtingere non potest; immo dum nobis constat rem esse meliorem, constat eum magis acceptam habere; atque adeo semper in talem solutionē consentire; iuxta illum Institutin. titu. quibus modis tollitur obligatio. Consentiente creditore, aliud pro alio solui potest. Adde, quod fortè si certum esse posset rem esse æqualis apud Deum ualoris, inconsulto prælato posset fieri commutatio; sed tamen non esset adeò tuta: quia dū agitur de qualitate, alienum requiritur iudicium. Nam commutatio si solo debitoris arbitrio fiat, auctiorem solutionem uidetur exposcere. Nec uero simplex modo uotum commutari in melius potest auctoritate priuata, uerum & solenne religionis in arctiorem aliam, ad perinde altiorem ut permittitur cap. licet. de regularibus. Haud tamen commutari in aliud uotorum genus: sicut nec dispensari. At uero quando in dubio est, utrum mutatio in melius, an in minus bonum fiat: nempe ubi compertissimum non sit opus esse excellentius, semper est auctoritas prælati necessaria. Quocirca uotum simplex castitatis mutari priuatim non potest: quia nihil in uotis melius æstimatur. Nec uotum Hierosolymitanæ peregrinationis: nam postquàm hæc soli Papæ reseruantur, nullus alius ea commutare potest. Quin uero nec uotum abstinentiæ, nec alia personalia meo citra præpositi decretum mutantur: eò potissimum, quod quoties uotum in leuius mutatur, nonnihil habet dispensationis admistum: quandoquidem remissius fit uinculum. Qui sint autem prælatorum ordines, quibus facultas adsit dispensandi, ex iure canonico explorandum est. Primum omnium Antistites omnes, nisi per Pontificem Maximum prohibiti essent, suo ordinario munere super omni uoto in sua quisque Diœcesi, oeluti Papa in toto Christianismo, dispensare possent. Attamen quoniam maiores fidei caussas, ut extrà, de baptismo, & eius effectu, admonetur, ad summum ecclesię caput Christi uicarium deferri decet, quinque uotorum species ipsi sunt iure reseruatæ: nempe uotum religionis, & uotum castitatis perpetuæ, uotumque peregrinationis Hierosolymitanæ, Romanæque, ac Compostellanæ: tametsi Romanum Compostellanumq; uotum solum est usu reseruatum Romanæ curiæ: nam iure solum excipitur uotum Hierosolymitanum: ut patet c. quod super his. & ea. ex multa, extrà, de uoto. Immo uero cum reseruationis ratio ea illic supponatur, quod eiusmodi uotum in subsidium terræ sanctæ suscipitur, adnotauit ibi Panor. illud tantum esse papæ reseruatum, quod illa ratione suscipitur. Quare si fiat, inquit, ex deuotione, & non pro subsidio, episcopus posset dispensare. Attamen consuetudo aliter habet. cui ideo standum est. Quare dispensatio episcopi non teneret. Præter hæc ergo unusquisque episcoporum potest super omni uoto simplici suorum parœcianorum dispēsare. Hæc autem in archiepiscopo facultas, ad diœceses sibi suffraganeas non extenditur: quoniam cura ei non incumbit animarum ordinaria, nisi in sua diœcesi: etsi in caussis forensibus ad ipsum fiat prouocatio. Abbates item & religionum præfecti non solum generales ac prouinciales, uerum & conuentuales eadem uigent dispensandi auctoritate: nam hac parte ueluti antistites ordinarij suorum sunt subditorum. Haud tamen ad uota secularium qui sibi sunt subditi, eadem facultas nisi de speciali priuilegio protenditur. Et est generalis regula, quod dispensandi facultas eadem ubique est commutandi: quandoquidem diuus Thomas ait, maior est dispensandi quàm commutandi. Discrimen autem Panurmitani super cap. Proposuit. de concessione præbendæ. uidelicet papæ dispensationem, absolutam esse relaxationem totius obligationis; episcopum autem non prorsus uota commutare, sed relaxare, nullam habet aut iuris, aut rationis fundamentum. In illo nanque capitulo sic papæ conceditur dispensandi facultas, ut episcopis non interdicatur. Parœcij uero curati, quia iurisdictionem non habent, eadem dispensandi auctoritate carent. Nec uero archidiaconi eadem funguntur. At de his iura sunt consulenda.

Panormit.

Regula generalis.

Panormit.

Primum corolarium.

Ex his fit consequens, episcopum super uoto castitatis non perpetuæ, sed temporalis dispensare posse. Nam cum ordinaria potestate omnia ob caussam posset tollere uota, cohibitiones, & exceptiones restringendæ sunt, ut sonant; & ideo quia non eis excipitur, nisi uotum perpetuæ castitatis, fit, ut temporalia illis relinquantur.

Secundum.

Sequitur subinde etiam religionum præpositos posse in uotis subditorū dispensare transeundi ad altiorē religionem: quāuis illud, ut in quæstione superiori diximus, irritare nequeant. Est. n. latum interstitium: quod irritare est uoluntatem alterius coercere; dispensare uero, non nisi spontaneæ petitioni subditi annuere. Prælatus autem prohibere nequit subditum transire uolentem ad feliciorem frugem. Si autem ille uult sub eius obedientia permanere, poterit enim super eiusmodi uoto ab eodem prælato dispensari, quandoquidem illud non est simpliciter uotum religionis, quod papæ reseruatum est, sed uotum transitus ab una ad alteram, & huiusmodi exceptiones, ut modo dicebamus, restringendæ sunt.

Dubium.

Vnum uero dubiū quæst. 2. in hunc locum reposuimus de uoto pœnalis religionis, & peregrinationis Hierosolymitanæ, utrum perinde reseruetur papæ, ac si absoluta essent? Vouisti, uerbi gratia, à tali peccato, uel à re qualibet alia quæ tibi erat incommoda, cauere; adhibita cautione si contra faceres, monachale institutum suscipere, aut Hierosolymam ire. Quod quidem uotorum genus, ut frequentissimè inter inconstantes adolescentes in usu est, ita maximè in Dei despectum, & uilipendium fit: quia nemo est qui illud impleat. Quare huiusmodi uouentes acerbissimo pœnæ rigore esset à confessarijs uulnerandi. Dubium ergo est, utrum postquàm (ut semper accidit) malum illud admiseris, dispensatio sit Papæ reseruata. Etenim negatiuè argumenta hæc pugnant, quòd tale uotum non est propriè conditionale, ueluti illud. Si pater obierit, monachus fiam. Nam illi, qui hoc secundo modo uouet, cordi est religio, ad quam ideo eius dirigitur intentio. Quare posita conditione uotum fit firmum; qui autem in pœnam sibi ingressum religionis comminatur, non est ad religionem affectus, neque uoti intentio illuc fertur, sed in cautionem illius mali, putà ut à ludo, uel mœchia sese cohibeat. Quapropter citra dubium est, ante illud admissum malum posse ab episcopo dispensari, & à quocunque prælato, qui auctoritatem habet super illud uotum directum. Hæc ergo ratio probabilem hanc partem facit, quòd etiam post commissum illud malum sit ab eodem prælato citra papam dispensabile, quandoquidem non est directum uotum religionis.

Solutio.

At nunquam mihi hactenus hoc potui satis persuadere; nam etsi non sit uotum directum religionis, nihilominus posita conditione fit obligatio ad religionem, quæ ex ui uoti nata est, & confirmata. Et ideo omnino timeo aliud asserere, quàm quòd sit Pontifici Maxi. reseruatum, tametsi fatear non tantam caussam ad eius dispensationem requiri, ac si uotum esset absolutum.

De caussis dispensandi, & commutandi uoti.

De caussis subinde dispensandi, & commutandi uota, discrimen perpendendum est. Per dispensationem nanque & uinculum prorsus uoti dissoluitur, & eius materia tollitur. Quapropter bonum, quod est dispensandi caussa, utranque rationem compensare debet, scilicet, ut maius sit quàm erat materia uoti, & quàm erat uinculum, quod ad religionis latriæque uirtutem pertinebat. Commutatio autem uoti uinculum non dissoluit, & ideo non alio opus est, quàm ut materia sit melior, si mera est commutatio. Ecce regulas impræsentiarū constitui solitas. Sunt autem tum obscuræ, tum & fallaces, & ad usum parum conducentes, nisi accuratius explicentur. Et ideo ad huius explicationem commemorandæ sunt caussæ dispensandi in uoto. Superius enim artic. 1. tres ex mente S. Tho. retulimus, scilicet, si uotum sit malum, aut inutile, aut impeditiuū maioris boni. Hic autē ait debere huiusmodi caussam cedere in bonum ecclesiæ, ac subinde

in honorem Christi. Quæ quidem non sunt nouæ caussæ, sed aliarum finis, & explicatio. *Dubium Caietani.* Est ergo dubium, quod hic mouet Caietanus, utrum ad dispensationem non semper requiratur caussa quæ eius executioni obstet? Videtur enim id Sanctus Thomas in solutione secundi affirmare: ubi ait, quod si prælatus in uoto simplici religionis dispensat, nulla apparenti caussa obstante, dispensatio non tenet. In contrarium autem facere uidetur, quod commutatio sine ulla obstante caussa fit licitè: & tamen idem apparet utriusque iudicium. Item, quia nonnunquàm uotum dispensatur, etiam si impleri possit, propter aliquod publicum emolumentum. Ad istorum ergo dilucidationem per hæc respondetur documenta. *Primum documentum.* Primum ad uoti dispensationem necessaria est caussa obstans. Vbi notãdum, tripliciter posse caussam obstare: uidelicet, uel ex natura materiæ uoti, uel ex parte uouentis, uel ratione communis boni. Ex parte materiæ, primum, si illicita sit: & tunc malignitas eius obstat. Si uerò sit inutilis, inutilitas etiam ipsa quodammodo impedit. Nam opus uanũ non est Deo gratum. Et in his casibus non opus est quod caussa illa dispensandi præstantius sit bonum, quàm uoti uinculum absolutè consideratum, sed quàm uinculum talis uoti, scilicet mali, uel inutilis: quod proinde minimi é pretij: & ideo in rẽ parui momenti mutari põt, aut prorsus tolli. Potest secundò impedimentum intercedere ex parte uouentis: puta eius infirmitas, aut debilitas ob quam commodè non potest illud implere. Et tunc etiam in commutatione pensanda est illa infirmitas, ut commutatio remissior fiat, & clementior. Immo tanta esse potest, ut sit obligatio simpliciter dissoluenda. Sed potest tertiò obstaculum ex parte communis boni existere. Vt si uouisti ieiunium, quod tibi impedimentum est studendi, aut prædicandi: omnia enim talia bona cedunt in bonum commune. Et tunc uerum habet regula, quòd bonum illud uoto obstans, propter quod fit dispensatio, debet æstimari pretiosius, quàm erat materia, & ipsum uoti uinculum. Pariter, si Hierosolymitanam peregrinationem uoueris, & expedit ecclesiæ ut aliter ei inseruias. Vel si uoto simpliciter ad religionem obstrinxisti, sed ad communem pacem reipublicæ confert, ut uxorem ducas. Tunc enim licitè fit dispensatio: quia commune bonum tui obstat uoti executioni. Si autem in tuum tantum bonum particulare cederet, minimè eadem dispensatio liceret. Ex istis consequitur, ad commutationem, quæ mera est commutatio, hoc est, quæ in melius fit, nullam exigi prorsus obstantem caussam, satis esse, ut ad finem magis conducat. Exemplum extat in c. Quod super his de uoto. ubi mulierum uota uisitandi terram sanctam, permutari sinuntur in eleemosinas: nõ quòd executioni uoti quidpiã obstaret, sed quod in subsidium terræ sanctæ, plus mulierum pecunia quàm præsentia confert. Quando uerò commutatio fit in minus bonum, semper requiritur caussa obstans. Quoniam tali commutationi admista est dispensatio. nempe nonnulla uoti relaxatio. Hinc ergo fidelis dispensator & prudens colligat, ut dum uoti impedimento satis per commutationem succurritur, illo utatur citra dispensationem remedio: aliàs infidelis esset: nam omnimoda dispensatio, citra necessitatem, culpa non caret; neque dispensantis reatus petentem excusat, quin eodem complicetur; tametsi maior sit in dispensante. *Dubitatio.* Hic autem forsitan sedulus lector inquirat, utrum sit maiori cum difficultate dispensandũ, lex'ne an uotum? utrinque enim extant argumenta. Lex nanque quia in commune bonum ponitur, & uniuersos ciues ligat, apparet sanctius esse custodienda quàm uotum. E contrariò uerò quia uotum fit Deo, atque adeò ad uirtutem attinet religionis, uidetur maiorem caussam dispensandi requirere. *Solutio.* Vix ergo respondere ad hoc certa regula possumus. Igitur aliqua esse potest lex, quam dispensatione uiolare perniciosius sit, quàm particulare uotum tollere. Aliquod uero econuersò potest esse uotum, cuius dispensatio maius sit religionis offendiculum. Caussæ autem legitimæ dispensandi, latè 1. quæst. 7. commendantur: cano. requiritis. & ibi glos. & cano. necessaria, & subsequenti.

Sunt enim pensanda tempus, utilitas, persona, & rei qualitas. Verum uerò illa dispensandi caussa, ceu legitima, & idonea admittenda sit, quòd illi qui uoto tenetur, graue molestumque sit illud explere, iam loco citato in fine libri primi respondimus: quòd quando molestia, ac difficultas ex re ipsa nascitur, nempe quia res est ardua, & uiribus impar, tunc caussam offert ad dispensandum legitimam, tamen quando ex corrupta affectione, & morbo uouentis procedit, profectò non est legitima caussa: nam cum in hunc finem uoueris, ut morbo tuo prauoque habitui medeatis, idipsum in caussam proferre, ut ab eodem religeris uoto, non est fidei synceritatem seruare. Post hæc, de priuilegijs quæ in diplomatibus Cruciatæ ad uotorum dispensationem indulgentur, hoc notandum est, quòd non sunt perinde intelligenda atque facultas absoluendi à peccatis reseruatis. *Virtute diplomatis nequit dispensari nisi in uotis ante eius susceptionem emissis.* Facultas enim in peccata ad illa etiã extenditur, quæ quisque postquam Bullam susceperit, commisit. Priuilegium uero dispensandi in uoto, illudve commutandi, non nisi de illo uoto intelligitur quod ante edideras, quàm diploma susceperis. Nam dispensatio uoti nihil ad forum pœnitentiæ attinet: sed est alia distincta facultas, quam Pontifex suscipienti Cruciatę bullam tunc super uotum quod commiserat, indulget, ac si tunc dispensationẽ ipse postulasset. Etenim cum uota ad religionem pertineant, tantiq; subinde æstimata fuerint semper in Ecclesia, incongruens esset, ut alicui antequàm uotum emiserit, facultas fiat, ut quoties emiserit, possit ab illo per dispensationem liberari. Rursus circa eadem diplomata animaduertendum est, quo tenore eadem indulgeatur facultas: nam si exprimitur, ut super nullo uoto dispensatio fiat, nisi eleemosina in subsidium belli erogata, tunc non tam facultas dispensandi, quàm commutandi, aut redimendi uotum: atque adeò talis eleemosina pro ratione uoti per prudentiam dispensantis taxanda est. Si autem facultas simpliciter fiat dispensandi, tunc admoniti sint dispensatores, non illis fieri absolutam dispensandi licentiam, sed si legitima intercesserit caussa: nam uerbum absolutè prolatum, secundum tenorem iuris intelligendum est. Neque id demum tacitus præteribo, quòd crediderim nullo diplomate in fauorem alicuius monasterij, aut hospitalis, aut subsidij indulto, facultatem fuisse unquam concessam dispensandi in uoto religionis, aut perpetuæ castitatis. *Nullo hactenus diplomate concessa est facultas dispensandi in uoto religionis, aut perpetuæ castitatis.* Hoc propter Bullam admonitum duxerim, quæ in fauorem D. Antonij circumfertur; ubi si uerba cortice tenus audias, eadem illic facultas comprehendi uidetur; quandoquidem generale conceditur priuilegium dispẽsandi in uoto, exceptis illis Hierosolymitanæ Romanæque peregrinationis. Attamen eodem uerborum contextu accuratius perspecto constat minoris uoti exceptionem liquidum esse testimonium exceptionis maioris. Sed hic latet fallacia, quod uotum religionis, & perpetuę castitatis ab ipso uetustissimo iure excepta sunt. Et ideo nisi exprimatur facultas super eisdem dispensandi, non comprehenduntur sub generali clausula, sed semper intelliguntur à iure excepta. Votum autem Hierosolymitanum, quia recentiori iure excipitur, necesse habet expresśè excipi, quando non conceditur.

Ad primum argum. Ad primum igitur argumentum quęstionis conceditur omnia uota quæ in seculo fiunt, cessare per solenne religionis, ut capitulo citato habetur. Haud tamen prorsus illa cessatio fit priuata auctoritate uouentis; immo fit per legem ecclesiæ, quę optimè censuit, ut qui uitam secularem in monachatum mutauerit, ab illis particularibus uotis liberetur; quæ ad directionem eiusdem secularis uitæ ediderat; nam particularia in illo uniuersali clauduntur, quo tota uita perpetuò mancipatur religionis obsequio, præterquam quod religionis onus aliás secum sarcinas non fert. Qua ratione suprà dictum est, illa etiã, quæ post professionem monachus emittit, irritari posse à prælato. *Ad secundum arg. D. Thom.* Inter respondendum autem ad secundum confutat primo D. Thomas quorundam opinionem, qui aiebant prælatos omnes pro suo libito perinde posse super uota subditorum etiam secularium dispensare, ut dictum est, posse

parentes

parētes illa irritare, quæ filij illegitimæ ætatis emiserint, nulla scilicet interueniente caussa. Quorum ratio erat, quod in omni uoto intelligitur exceptio auctoritatis prælati. *Palud.* Immo uero Palud. in 4. distin. 38. quæst. 5. hac eadem ratione utitur ad probandum Papam dispensare posse super uoto solenni. Huic ergo opinioni asseuerāter D. Tho. contradicit, ubi fundamentum istorum subuertit: nam prælatus, nec uero maximus, dominus est absolutus, aut legum, aut uoluntatum subditorum, sed merus dispensator; idemque non in destructionem, sed in ædificationem corporis Christi, ut 2. ad Corint. 10. ait Pau. Et ideo sicuti præcipere non ualet quæ Deo displicent, nempe peccata, ita nec illis, ne fiant obstare, quæ Deo sunt accepta. Quare unusquisque subditorum absolutam habet potestatem uouendi, à prælato independentem; ac perinde in uoto, nulla subintelligitur superioris uoluntatis exceptio: nisi parentis, (ut diximus) ac prælatorum religionum. At uero spectat posteà ad episcopum prudenti maturoque iudicio perpendere, an caussa aliqua interueniat dispensandi. Ex his infert D. Thomas tripertitam regulam: nempe quod in manifestis, uidelicet ubi manifestus est error prælati, tunc dispēsatio non excusaret à culpa. Vt si prælatus, sine apparenti saltem obstante caussa, super uotum religionis dispensaret. Si autem, inquit, esset caussa apparens per quam res in dubium uerteretur, stari tunc posset iudicio prælati dispensantis, uel commutantis: non tamen iudicio uouentis proprio, quia ipse Dei uicem nō gerit, nisi fortè casu quo uoti materia manifestè illicita esset, neque ad superiorē opportunus pateret recursus: quoniam tūc, ut dictum est, [illegible] locus pateret. Circa hæc autem S. Thomæ afferta nonnullæ occurrunt dubitandi rationes. *Prima dubitatio circa asserta. D.Thom.* Prima circa illationem illius euthymematis. Prælatus prohibere non potest uirtutum officia: ergo neque pro libito dispensare. Etenim, aut nomine uirtutis intelligis materiam uoti, aut id ipsum quod est uouere. Prior enim sensus esset huiusmodi. Prælatus non potest cohibere subditos, ne ieiunent, aut orent, aut peregrinētur, &c. ergo nec potest pro libito tollere uinculum huiusmodi operum. Quæ quidem argumentatio, dupliciter peccaret. Primò, quia nulla est illationis uis: nam etsi monasticus præfectus nequiret impedire quin libere quis oraret, aut ieiunaret; posset nihilominus impedire uotum; sicut maritus, licet iniquè ageret, impediendo ne uxor oraret, nihilominus posset irritare uotum. Pariter ergo episcopus, licet non obstaret subdito quin liberè exerceret uirtutum opera, nihilominus tollere pro libito posset uinculum, ut scilicet non se nouo funiculo perstringeret. Secundò, & antecedens eiusdem illationis est falsum. Potest enim prælatus in religione aliquando opus unius uirtutis propter aliam prohibere; uidelicet ne orationi monachus uacet, sed infirmis seruiat, ne ieiunet, sed studeat. Si autem nomine uirtutis, intelligit ipsum uouere, nec tunc solida erit argumētatio, quæ est hæc. Nō potest præcipere peccata, ergo neque prohibere ne uota fiant, aut facta pro libito tollere. Infirmitas enim consequentiæ pares in religionis prælato, & parente respectu filij; qui non potest ei præcipere peccata, & tamen potest eius uota cassare. *Solutio.* Ad horum ergo intellectum notandum, alteram esse rationem superioris, qui habet dominium uoluntatis subditi, quales sunt, maritus, pater, dominus, & prælatus religionis: alteram uero prælatorum populi, qui eiusmodi non habent dominium, sed tantum spiritualem iurisdictionem. Et D. Tho. non loquitur hic de priore superiorum ordine, quorum est uota irritare: nam de illo rem iā arti. 8. & 9. expediuerat. sed loquitur de prælatis tantum, quatenus prælati sunt, spiritualesque iudices; quibus idcirco non irritandi, sed dispensandi suppetit facultas. Et de istis constituere pergit, quod cum non sint domini uoluntatum subditorum, non sunt eorundem uota ex ipsorum uoluntate pendentia: atque adeò neque in eiusmodi uotis excepta subintelligitur Antistitis auctoritas, ut sint conditionalia, si episcopo aut papæ placuerit; sicut uotum filij, aut uxoris, aut monachi. Quòd quidem documentum per se est manifestum; & ideo Palu. atque alij, qui contrarium sentiunt, in hoc sunt cæcutienter hallucinati. Pontifices nanque non sunt domini subditorum, nec eorum uoluntatum. Quare sicut matrimonia aliique eorum contractus, ita & eorum uota ijsdem episcopis incōsultis firma & solida sunt. Hac ergo uoti firmitate supposita, optimè procedit ratio Sancti Thomæ in utroque sensu eorum, quos nuper impugnabamus. In priori scilicet, quod sicut non potest episcopus prohibere uirtutum opera, puta ieiunare, orare, religionē ingredi, &c. ita neque potest eos prohibere quin eadem opera absolutè uoueant: quandoquidem non est dominus suæ uoluntatis. Quare nullum est argumentum, quod de parente & uxore faciebamus. Item & in posteriori sensu, ut nomine uirtutis uotum ipsum intelligat, procedit etiam argumentatio; uidelicet, quod sicut non potest episcopus, aut papa subditis peccata præcipere, ita neque potest opera uirtutum, puta uota, quippe quæ absque ipsius superioris consensu firma, & solida sunt, pro libito impedire, atque adeò neque horum nodos & uincula rumpere. Atque hanc secūdam arbitror legitimam esse mentē D. Thomę.

Sed dubium de sensu conclusionis restat, qua ait, dum prælatus sine ulla saltem apparenti caussa dispensat, eiusmodi dispensationem non excusare à culpa. *Dubium 2* Triplicem enim intelligentiam uerbum hoc parturit, nempe quod prælatus dispensans non excusetur à culpa: & de hac non dubitatur, quin uera sit: nam peccat, uel contra prudentiam, uel contra fidem dispensandi. Secundò, quod nec subditus dispensationem procurās, culpa careat; quod etiam certum est. Nam qui rem inutilam procurat, reus est noxiæ. Sed tertius sensus esse potest, quod etiam post dispensationē non excusetur à culpa, si illa utatur, quasi dispensatio non teneat. Et de hoc sensu suboriri alicui potest dubitatio; nam postquam dispensatum est, uidetur subditus absolutus. At uero diuus Thomas omnes tres sensus adstruxisse uidetur; nam ait, quod sicut non potest prælatus peccata præcipere, ita neque pro libito dispensare. *Solutio.*

Præceptum autem illud nullius esset uigoris; ergo neque dispensatio. Et in hanc partem in calce libro primo sententias secuti maiorum subscripsimus; nempe quod si papa, uel episcopus in legibus suis dispensat, quamuis aliquādo iniquè id faciat, nihilominus dispensatio tenet. In his autem quæ de iure diuino pendent, quale est notū, & promissorium iuramentum, ubi manifestè constat nullam intercessisse caussam, euanida est dispensatio; quoniam cum tam res debita Deo sit, non potest papa illud gratis sine caussa, quæ Deo saltem appareat accepta, condonare. *Ad tertium argum.* Ad tertium denique respondetur, nullam esse consequentiam, quod si ad prælatos functio dispensandi spectet, omnibus æquo iure competat. Maximus enim Pontifex, qui uicem Christi gerit, plenariam habet in ecclesia potestatem in omnia uota, quæ sint dispensabilia; quod D. Thom. ad excipiendum solenne uotum religionis apposuit. In ea uero quæ inferiora sunt, potestas se inferiorum prælatorum prolata, tempore ad quos necesse est identidem recurrere. Quare excepto uoto religionis, & perpetuæ castitatis exceptarumque peregrinationum, dispensare ualent, nempe in uotis orationum ac ieiuniorum, reliquarumque peregrinationum. *Scrupulus.* Sed S. Thom. non excepit nisi Hierosolymitanam; quia forsan sua ætate nulla alia erat excepta. At forsan hic quispiam eundem Sanct. doctorem contradictionis redarguat. Dixit enim in 4 distin. 38. quæst. 1. articulo 4. omnia uota perpetua reseruari papæ; hic autem uit super uotum ieiunij posse ab alijs prælatis dispensari, & pariter orationis; quæ nihilominus possunt in perpetuum fieri. *Solutio.* Respondetur autem uota illic appellare perpetua, quæ per se dum absolutè eduntur perpetuitatem habent annexam, ut est uotum religionis, & castitatis; qui enim absolutè castitatem uouit perpetuam intelligit. Votum autem ieiunij, & orationis nisi perpetuitatis conditio exprimatur, non affert illam ex sua natura. Et ideo quamuis in perpetuum fiant, possunt ab inferioribus prælatis dispensari.

amaci: utque hæc illa uerba sonant, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, & ex totis uiribus tuis. Proximus autem, tametsi non usque adeò absque modo sit diligendus, sed modus ille præscribitur, Et proximum tuum sicut te ipsum, tamen & modus ille quandam præ se fert infinitatis imaginem: nam homines etiam quadamtenus absque modò seipsos diligunt: immo uero dum uerè se diligunt, illam sibi debent æternam felicitatem absque ullo modo exoptare, eandemque reliquis. Consistit igitur essentialiter nostra perfectio in illis mandatis, quibus absque modo iubemur Deum proximumque diligere. *August.* Vnde August. lib. de perfectione iustitiæ. Cur ergo, inquit, non præciperetur nobis ista perfectio, quam in hac uita non habeat, scilicet in gradu perfectissimo, quæ nec uenialem offensionem admittit? *Argumentum.* Existit autem contra cõclusionem hanc argumentum: Si perfectio Christianæ uitæ in eiusmodi charitatis præceptis consistit, quibus sine modo diligere Deum & proximum iubemur, cùm eisdem præceptis cuncti teneantur mortales, uniuersi cogerentur in culmine perfectionis uiuere, atque adeo nemo esse ualeret à culpa liber: quod impium *Solutio.* est concedere, diuinæque benignitati aduersum. Ad hoc autem respondetur non sic esse intelligendum, absque modo, & termino positum esse charitatis mandatum, ut quemcunque obliget fastigium charitatis tenere: sed ut unusquisque intelligat quò debeat diligendo conari. Quare, ut transgressionis delictum quis euitet, satis est ut nihil contrarium charitati eiusque præceptis committat: ut in solutione ad secundum luculentius patebit. *Quarta conclusio.* Quarta conclusio: Reliqua omnia præcepta, tam illa quæ in Decalogo expressa sunt, quàm uniuersa, quæ ad ipsorum rationes reducuntur, utque adeò cuncta consilia ad perfectionem ipsam charitatis assequendam referuntur, ut perinde in ipsis tanquam in instrumentis perfectio nostra consistit, diuerso tamen modo in præceptis quàm in consilijs. Nam præcepta sic charitati inseruiunt, ut impedimenta tollant, quæ uel ei contraria sunt: ut, Non furtum facies: Non mœchaberis, & reliqua, quæ sub reatu mortali obligant: uel eandem tepefaciunt, ut uenialia peccamina. Consilia uero, ut suprà dictum est, illa rescindunt, quæ & si licita sint, nec charitati prorsus inimica, tamen nonnulla sunt ad culmen progredientibus obstacula, qualia sunt rerum possessiones & matrimonia, quæ mortalibus innumera facessunt negotia. Valeant ergo, qui monachorum institutis petulanter oblatrant: haud enim, uti nobis imponunt, sic in operibus consiliorum exercendis perfectionem collocamus, ut eius substãtia & essentia in illis suspicemur subsistere: neque uero eadem consilia præceptis anteferimus, utpote quæ non perinde atque illa necessaria existimamus: sed sic prorsus monachatum ad perfectionem spectare profitemur, sicuti acclinis compendiariaque uia ad perfectionem obtinendam expeditor est: acclinis inquam incipientibus: nam prouectioris planissima est. Atqui hic fortè non sinister est sensus illius uerbi Christi, Matth. 5. Qui fecerit mandata hæc minima, & docuerit sic homines, magnus uocabitur in regno cœlorum. Qui quidem *Chrysost.* sensus Chrysostomum non latuit: & ideo à nobis illic per ampliùs locupletatus est. Apparet enim illic Christus consilia quibus Apostolicum ordinem instituebat, minima appellare mandata, & nihilominus asseruit eorum cultores magnos appellari in regno cœlorum. Vnde nonnulla repugnantia prodire uidetur, nam si minima sunt, quomodo eorum cultores magnos reddunt? aut si magnos reddunt, quomodo minima? Responsum ergo est, consilia idcirco censeri minima, quòd non sunt ad salutem necessaria, ueluti præcepta: quæ proinde maxima censentur, quippe ex quibus nostra pendet salus, sed tamen qui hæc faciunt, eo magni uocabuntur, quòd non solum præcepta seruant necessaria, uerum & illa, quæ etsi licita sint, obstare nihilominus ei possunt, ne tanto compendio gradibus charitatis ad eius perfectionem conari ualeant. Vide quemadmodum non in consilijs perfectio constituitur, immo tam ipsorum quàm etiam præceptorum perfectio in charitate posita est. Quare de ambobus ordinibus ait simul in Enchiridio August. Quæcunque mandat Deus, *August.* ea quibus unum est: Non mœchaberis, & quæcunque non iubentur, sed speciali consilio monentur, ex quibus unum est, Bonum est homini mulierem non tangere, tunc rectè fiunt, quum referuntur ad diligendum Deum, & in hoc seculo & in futuro. Et Abbas quidam Moyses, ut in Collationibus Patrum legitur. Ieiunia, inquit, uigiliæ, meditatio scripturarum, nuditas, ac priuatio omnium facultatum non perfectio, sed perfectionis instrumenta sunt, quia non in ipsis consistit disciplinæ finis, sed per illam peruenitur ad finem. *Quinta conclusio.* Quinta conclusio. Consiliorum obseruatio non solum rationibus alijs, uerum & hac etiam adminiculum est ad altiorem obtinendum charitatis gradum, quòd cautionem præstant, ut præstantiùs ac tutiùs custodiantur præcepta. Non dixerim consilia eum habere finem. Votum quippe castitatis non in hunc scopum refertur, ut euitetur adulterium, uel fornicatio. Neque uotum paupertatis refertur ad cauendum furtum. Immo plurimi, qui hæc uouent, ab illis sceleribus liberi sunt, quãuis aliquem eadem ratione contingat eiusmodi uota suscipere. Sed tamen hoc certum est, quòd consiliorum exercitium, clypeus præceptorum existit. Qui enim paupertatem ex animo delegit, elongatior est à perpetrando furto, & qui uoto se castitatis obstrinxit, abstractior etiam ab adulterijs. Et qui pompis seculi uale dixit, à cædibus est alijsque inferendis iniurijs tutior. Quare nulla arbitror uiolentia uaticinium illud Isaiæ 26. in hunc sensum adduci. Vbi propheta de urbe fortitudinis loquens, cui est Saluator comparatus, ait. Ponetur in ea murus & ante murale. Muri enim appellatione quid nisi legis præceptiones intelligamus, quibus salus nostra circumspecta protegitur? Antemurale ergo, & ut sic dicamus, legis pomœrium, haud ineptè consiliorum exercitium est, quibus Seruator noster legem Euangelicam circumuallauit. Ecce quomodo monachi non in suis institutis perfectionem collocant. Sed ut Augustini uerbis in De moribus ecclesiæ, ubi de ipsorum uita loquitur, utamur, charitas inter eos, si legitimi sint, præcipuè custoditur. Charitati uirtus, charitati sermo, charitati habitus, charitati uultus aptatur. *Sexta conclusio.* Sexta conclusio. Votum religionis in paupertate consistit, castitate, & obedientia. *Ratio conclusionis.* Ratio huius est, quòd religio in hoc ut dictum est, collocatur, quòd seculum deseras, ut Christum sequens gradibus charitatis proficias. Huc enim attinet Paulinum illud uerbum ad Galat. 6. *Paulus.* Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Voluit enim eos qui Apostolicum institutum amplexuri essent, sic mundum post terga relinquere, ut non solũ eum prorsus obliuioni traderent, uerum & operam sedulò darent, ut mundus ipsorum uicissim obliuisceretur. Atque adeo uterque alteri sic esset alienus, ac si duo essent cadauera, hæc autem abdicatio mundi non aliter fit, quàm si illa relinquamus, quibus nos mundus retinet. Hæc uero, ut 1. Ethicorum auctor est Aristoteles, tria sunt genere bona; nempe *Arist.* externa, & corporis, atque animæ, de quibus in sua prima cano. Ioannes, Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia uitæ. Hæc ergo bona ne sua exorbitantia, uel charitatem propellant, uel eius feruorem tepefaciant, præceptorum lineis ac normis limitantur. Quare qui præcepta seruat, illis potest bonis licitè uti, nam iustitiæ limina non egreditur. Attamen quia etiam tunc non possunt non multa alendæ charitati creare pericula, saluifica Christus udiecit consiliu, ut illis prorsus impedimentis eiectis expeditiores suam sequeremur crucem. Quòd enim ijs etiam qui præceptis obtemperãt possessio secularium bonorum periculosa sit, enarrauit diuinè Christus Lucæ 18. in illa parabola triplicis malignæ terræ. Quòd enim seminantis uerbum in terra iactum sit, legis præcepta designat, humanis mentibus susceptu. Sed uel superbia uitæ eorum, qui secus uiam ambulant, hoc est cunctis mundi honoribus inhiant, uel cupidium auiditas eorum, qui carnis desiderijs

madentea

madentes in spiritualibus arescunt, vel eorum solicitudo, qui pungentibus diuitijs implicantur, lemen idē sale tiferum, aut dæmonibus exponunt, aut roris inopia exicāt, aut denique rerum auaritia suffocant. Hac igitur de caussa Christus legifer noller dum in montem ascendēs, vt Matthæi quinto, refertur, vnde eum mundus audiret, non hominum, aut angelorum, sed os suum aperiens, leges orbi ponere adornaret, statim vt optimus architector, ab ipso legum fine, nēpe à beatitudine exorsus, Beati, inquit, pauperes spū: beati mites: beati qui lugent. Vbi tria monachorum uota delineauit. In triplici nanque, ve primo Ethicorum auctor est Aristote. sapientes huius mūdi uersabātur errore de suprema felicitate. Alij quippe in diuitijs eam collocabāt, alij uerò in honoribus, atque alij in voluptatibus. Eorum ergo temulentam uesaniam trina sententia Redemptor retundit. Cùm enim totus mortalium orbis felicitatem, quam nullus non auet, vbi sita esset, scire percuperet, cōmuni omnium desiderio primo verbo obuiam exiuit. Optatis, inquit, beatitudinem cognoscere, quò lex omnis ducit; Beati ergo pauperes spiritu, hoc est, spōtanei. Ac si dicat: Tantum abest immodicam rerum exuberantiam homines beare, vt iustitia in eatum potius moderato vsu consistat, beatitudo verò in eorum prorsus neglectu & abiectu. Mox, beati mites, nempe qui nō satis habent iusto honorū moderamine, vti verùm altiori se obedientia religantes, ab eorū tumultu perfugiūt. Beati qui lugēt, hoc est, nō qui voluptatibus submerguntur, felices sunt: sed qui legit præscripto eis fruuntur, illi iusti. Qui verò vsque ad lutum illas repudiauerint: illi beati. Et quò id, qđ paulò antè diximus, clarescat, nempe cōsiliorum exercitia ad egregiam mandatorum custodiam magnopere conducere, subdit: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam; & beati misericordes. Etenim qui consiliorum votis sese perstringunt, nō satis ducunt, præcepta iustitiæ ac misericordiæ vt cunque seruare, verùm & sitienti ssimè. Et quoniam tam consilia quàm præcepta ad fastigium, vt dictum est, & perfectionem charitatis perducūt, qua corda mundantur, cordium verò munditiés ad Deum videndum mentis aciem purificat & exacuit, in qua uisione beatitudo consistit, subdit: Beati mundi corde; quoniam ipsi Deum videbūt. Et quoniam in omnimoda illa desideriorum satietate & trāquillitate positum est, vt iuxta Ioan. verbum filij Dei nominemur & simus, tandem concludit; Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Quòd si trinum hoc consiliorum uotum, quod uno hoc loco stabilitur, disper sum per Euangelium desideras, diuersis illud locis inuenies. Est enim paupertas horum ordine & vsu prima, quod Ambros. super Lucam adnotauit. Nam ut rerum facultates instrumēta sunt omnium vitiorum, sic earum ablegatio generatrix est nutrixque omnium uirtutum. De qua insigne plenissimumque extat Christi documentum, Matthæi decimonono, vbi adolescentem, qui uitam æternam sitiebat, gradatim instituit. Primùm enim quod necessarium erat, admonuit. Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Mox, cùm se illa à iuuentute seruari respondisset, adiecit. Si uis perfectus esse, vade & uende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me. Hand enim uendere quæ habes, si nudè id consideres, consilium est, sed pauperibus erogare. At quia neque in consiliorum ullo perfectio cōsistit, verùm in eo quod assecla sis Christi, ac perinde charitatis cultor, subdit. Et sequere me. Sunt, fateor, Hieronymus & Origenes illuc annuētes, q̃ adolescens ille præcepta non seruaret, cuius non nullum inde sumitur argumentum quod subditur: Impossibile est diuitem intrare in regnum cœlorum: vnde Lutherani colligunt nullam illic perfectionem designari, præter illam quę in præceptorum cultu sita est. Re tamen penitiùs considerata, præferenda est aliorum patrum sententia; videlicet vere respōdisse, cùm dixit ab ineūte ætate seruasse, tametsi non adeò id feruidè fecisset. Refert. n. Marcus tum eum Christum intuitum dilexisse; quod nisi verè loquutum intellexisset, non fecisset. Adde, quòd si Christus nosset mentitum fuisse, vel id ipsi significasset, vel nō tanquam altiorem gradum supra mādatorum cultum adiecisset: Si uis perfectus esse. In summa; cùm tanto uerborum discrimine priùs dixisset; Si uis ad uitam ingredi, serua mandata ac subinde: Si uis perfectus esse, vende omnia quæ habes, quod re uera ad ingressum uitæ nō est necessarium. Citra dubium mandatorum necessitati adiecit spontanea consilia, quæ utique ad perfectionem tutior compendiosiorque uia est. Quod quidem Petrus planè intelligens, protinus nomine omnium interrogauit; Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? Ex quibus uerbis, ut quæstione sequenti uisuri sumus, edocti sumus Apostolos uotum suscepisse, quod modò religiosi eorum exemplo eduut. Quòd antem inuene consilium renuente Christus adiecit, nēpe diuitibus difficilem esse ingressum regni cœlorum, exaggeratio fuit periculorum, quæ à diuitiarum possessione possessoribus imminent. Nam si ille qui cum præcepta vtcunq; seruasset, tanta auiditate Christū, quē magistrū cōfitebatur, cōuenerat qui se uiam regni doceret, anteā eius consiliū quā diuitiarū possessiones repudiauit, quid de alijs sperandum? Ecce quemadmodum paupertatis uotum non est perfectio, sed perfectionis medium, quæ in Christi obsequio charitatisq; ardore collocatur. Idē ergo & de uoto castitatis censendum. Hoc enim & alterum uerbum eiusdem Redemptoris in eodem capitulo denotat. Sūt eunuchi qui se castrauerunt propter regnū cœlorum. Idemque docet Paul. 1. ad Corint. 7. Qui sine vxore est, solicitus est, quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Et mulier innupta & uirgo cogitat, quæ Domini sunt, vt sit sancta & corpore & spiritu. Quibus locis non in castitate, sed in charitate perfectio ponitur. Atque idē de uoto obedientiæ facile est elicere ex uerbo Christi, Luc. 9. Si quis vult post me uenire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. Etenim cùm hominis natura quę cæteris animantibus præstat, de libertate penitus dignoscatur, secundum quā factus est ad imaginem Dei, idem est se hominem ipsum abnegare, quod propriā libertatē alterius arbitrio uoti nexu subdere. Sed nec in hoc perfectio sigitur nisi Christum sequaris, vbi sita est charitas. Consultò autem septimam hic addiderim conclusionem. Abrenuntiatio secu li eo pacto quod explicatum est, non modò iu iure diuino existit per Christum legiferum nostrum constituto, verù n etiam ex uisceribus naturalis iuris depromitur. Atque adeò Christi prædicatio, legis naturalis declaratio fuit. Probatur. Christus qui auctor fuit naturæ, ut crebrò in superioribus diximus, illam neque destruxit, neque mutauit, sed sua lege tum declarauit, cum etiam, vbi ipsa deficiebat, perfecit: consuluit autem nobis eandem seculi renunciationem, ergo idipsum in iure naturæ latebat licet non omnibus esset notum. Secundò ad idem arguitur; Deum, dum homo factus in hunc uenit mundū, maximè decebat, vt illud uitæ institutum nobiscum victurus iniret, quod secundùm naturam, quam ipse condiderat, optimum esset: elegit autem eam uitam, quæ in cōsiliorum exercitio posita est, nempe paupertatē, & inaccessum castitatis culmen; nam obedientiā, quæ castitatis uoto annexa est, cùm caput esset ecclesiæ, nemini præter parentē suū pstare potuit, ergo hæc est à natura sua optima uita. Sed forsan quis respondeat, nō quòd secundùm naturā optima esset eam elegit uitæ conditionem, sed q̃ cùm nobis esset ad uitam æternam expeditior, decuit ve non solùm verbis, sed & exemplo nos suo sic instrueret. Fuit enim cōdecens, vt facere inciperet, quod uerbo docturus erat. Hic autem cauillus nervum argumenti non rumpit: immo illud confirmat. Si en m nobis hæc uita expediebat, signum est, ex natura rei esse expedientem, alioqui aliter nos instituisset; quoniam ne rerum naturā mutaret, docuit nos eius ueritatem. Atque sic demum legitima ratione & caussa conmostratur, Ille est secundū naturam optimus uitæ status, qui ad sempiternam felicitatem assequendam aptior est & expeditior: quòd autem

Aristot.

Veterum non mirum deductus ex sacris literis. Ambros.

Hieronym. Origenes.

Paulus.

Septima conclusio.

Probatio conclusionis.

Secundum argumentū.

Solutio.

Replica.

autem eiusmodi status in renuntiatione seculi consistat, ex natura rerum planè colligitur; quandoquidem iam monstratum est, temporalia bona, uxorumque ac familiæ apparatum humanos animos inescare atque irretire, ne ad spiritualia suo ferantur impetu. *Obiectio.* Quòd si nos quis fortè redarguat, hæc bona temporalia Deo auctore in gratiã humani generis esse creata, nobisque in usum indulta, quare legitimum eorum usum propriùs ad perfectionem accedere, quàm omnimodam eorum abiectionem? *Solutio.* Respondetur, argumentum concludere quòd si in eo statu hominum genus perstitisset, in quo Deus illud condidit, nihil periculi ab eiusmodi bonis nobis immineret, sed potiùs ad inflammandum diuinum amorem nobis esset obsequio, atque adeò tunc neque castitas uirtutis munus esset, neque uerò paupertas. Attamen post lapsum eiusdem nostri generis, illa quæ nobis salubria erant, facta sunt nocua, non quòd res ipsæ naturas suas mutauerint, sed quod nos nostram deprauauimus. Sicuti uinum quod sanis utile est, ægrotis est nocuum: inedia uerò quæ firmis validisque hominibus nocet, febrem patientibus medela est. *Octaua conclusio.* Octaua denique postremaque conclusio sit: Ad perfectionis statum, qualiter in consilijs consistere explicatum est, nec sufficit, nec uerò requiritur ut re ipsa legitimè custodiantur: sed in hoc eiusmodi status consistit, quod perpetua uoti solennis obligatione stabiliatur. *Lutheri error.* Conclusionem hanc contra eandem Lutheranorum hæresim, sic enim eodem citato lib. De uotis monasticis, religionis uota permittit, ut tamen non sint perpetua, & quo hominem de suis uerbis agnoscas, sic inquit; Monachis uouendum esset; Uoueo obedientiam castitatem, & paupertatem, secundùm regulam Diui Augustini usque ad mortem libere: hoc est, ut quando mihi uisum fuerit, mutare possim. Vide temulentam morborum pugnantiam, usque ad mortem, ut mutare possim. Si enim usque ad mortem, quomodo mutari potest? nam uinculum quod ante mortem abrumpitur, non est usque ad mortem firmum. *Prima ratio contra Lutherum.* Igitur conclusio hæc è duobus pendet. Prius est, utrum legitimè ac decenter tale uotum facere quis possit perpetuum? Posterius, an ad statum perfectionis sit necessarium? Et quidem priorem partem, nemo nisi mente cæcus, negare ualet. Enimuerò cùm se homo ciuilibus contractibus in perpetuũ obligare queat, cur se non poterit Deo æternum mancipare? ut quod antea integrum erat, atque adeò sibi liberum facere, deinceps, per datam fidem in uinculum præcepti transeat? Potest inquam quisque res suas in perpetuũ uendere: potest & libertatem suam connubiali fœdere coniugi obligare, ut nexus inde restet insolubilis: immo uerò & secundùm ciuiles leges potest quis sese in perpetuum seruum alteri uendere, atque adeò alijs multis modis suam alteri fidem in perpetuũ impignorare fidem ut citra culpam nullus ei pateat ad libertatem regressus. Quid ergo obstat quo minus se Deo, cui seruire, regnare est, se quisque possit seruum offerre, idque insolubili uinculo sanctissimè confirmare. Accedit huc, quòd sacerdotes decenter etiam se irreuocabili fędere sacrorum ministerio alligant. *Secunda ratio.* Adde, quòd qua ratione isti negant posse se quenquam legitimè & congruè in perpetuum obligare, negare coguntur id fieri posse in tempus aliquod certum ac præfinitum, quantumcunque sit paruum. Nam si potest se homo in annum deuincire, poterit & in duos, & in decem, & perpetuò. Quòd si non potest in annum, fit, vt neque in mensem, neque in diem, neque in horam. Quod est totam uoti naturam denegare. In summa, isti nullam obligationem in uoto cognoscunt. Haud ergo ad suam phrenesim respondendum est, ne eis contra sapientis documentum, similes uideamur. An uerò consiliorum exercitium citra perpetuum uotum non mereantur status nomen, monstrandum nobis reliquum sit. Id quod sic elucidatur, status, idẽ sua uoce esse indicatur, quod conditio libertatis, aut seruitutis. Dicitur enim status matrimonialis propter uinculum fidei inter cõiuges, quæ quædam est seruitus: & status mulieris solutæ propter libertatem: status autem spiritualis, siue seruitutis sit siue libertatis, non solùm internam obligationem, quæ Deo parens est, requirit: uerùm & externam solennitatem in conspectu ecclesiæ. Non enim hic de statu gratiæ aut peccati nobis sermo est, qui in foro iũ Dei decernitur, sed de illis statibus, atq; ordinibus, quibus ecclesiæ pulchritudo compaginatur: quæ ceu regina spõso à dextris assidet, circũamicta varietate. Exẽplum in ciuilibus patet. Haud enim ob id, quòd quis alteri seruiat, in statu seruorum est, nam potest quisque libere alteri inseruire, sed quia solenniter se in seruum tradit. Nec uerò in statu libertatis asseritur, propterea quòd qualitercunque à seruitute se eripiat, nam põt fugere: sed quia publico instrumento libertate donatur. Pari itaque modo & si quisque absque solenni uoto possit consiliorum exercitio proficere, atque adeò illum charitatis gradum ac meriti apud Deum attigere, quem religiosorum multi nondum fuerint assequuti, statum tamen perfectionis nemo absque perpetuo uinculo habet. Et uice uersa, quamuis religiosus non pro ratione & dignitate sui instituti fuerit charitate progressus, nihilominus ratione solennis uoti in statu est perfectionis. Ob idque ubi cætera paritatem habeant, idem opus religiosi, vt q. 2. dictum est, cumulatioris est apud Deum meriti. *Confirmatio in Lutherũ.* Confirmatur autem eadem nostra conclusio aduersus istos hæreticos. Nam nisi perpetuo uoto religio constaret, multa essent Euangelica testimonia, quæ nullum haberent legitimum sensum. Illud enim Luc. 9. Nemo mittens manum suam ad aratrum & respiciens retrò, aptus est regno Dei: etsi de Christiana religione in vniuersum ueritatem habeat, peculiariter tamen uitæ monasticæ sancti applicant, sicuti & illud Lucæ. 7 Memores estote vxoris Loth. Et tamen si citra culpam liceret à cœnobio in seculum retrogredi, nihil iuris regni Dei illa ratione deperiret. Et illud suprà citatũ Leuitic. 27. Omne quod Domino cõsecratur, siue hõ fuerit siue animal, non ueniet nec redimi poterit, sed sanctum sanctorum erit, haud ineptè, ut suprà uidimus, sacerdotibus ac monachis assuitur. At quid cum istis disputamus? nisi religionum instituta solenni uoto firmarentur, quidnam essent aliud religiosorum claustra, quàm hominum ludibria, nempe hodie plena, cras uacua? Et qui hodie cucullam gestaret, cras esset opifex coniugatus. *Argumentũ* Restat autem contra ea quę dicta sunt postremum argumentum soluere. Inter cœnobitas nihilo secius distinguendi sunt tres hominum ordines, quàm inter seculares; uidelicet incipientium, proficientium, & perfectorum; *Solutio.* nun ergo omnes sunt in statu perfectionis. Ad hoc uerò per ea quæ circa postremam conclusionem modò dicebamus, respondetur. Nam etsi antecedens uerum sit, consequentia tamen est nulla. Dicuntur enim esse in statu perfectionis, non propter progressum ad culmen, sed propter uotum. Quamuis pudore deberent monachi omnes suffundi, qui non ad eum connitantur scopum, quem habitu & ceremonijs profitentur. Igitur qui monachorum statum, sic explicatum, perfectionis esse denegat, in ius omne naturale, scilicet, diuinum, & humanum, iniurius est. Haud enim unquam ulla fuit mundi ætas, in qua non essent aliqui à reliquo populo uitæ instituto semoti; qui specimen aliquod religionis præ se ferrent. Initio nanque statim nascentis orbis, inter cæteros mortales legitur Gene. 5. Enoch peculiariter ambulasse cum Deo. Quare non refertur morte sublatus, sed non apparuisse. Et inter Philosophus Pythagoreorum schola ac Diogenis asseclæ uitam agebant à communi cœtu secretam, ab ijs uidelicet abstinentibus secularibus fruitionibus, quæ uotis monasticis abijciuntur. Et Romæ erant sanctimoniales quæ Vestæ uirginitatem uoto consecrabant. Et Hiere. 35. commemorantur Rechabitæ, quorum religionis professio erat, uinum non bibere, neque domos extruere, neque sementem serere, neque plantare uineas. Et de Elia atque alijs Pro-

Paulus. phetis refert Pau. ad Hebr. 11. quòd circuibant in melotis, in pellibus caprinis, egentes angustiati, afflicti: quibus dignus non erat mundus: in solitudinibus errantes, in montibus, in speluncis, & in cauernis terræ. Et sut *Iosephus.* cap. 3. super Matthæum è Iosepho lib. 18. antiquitatum retulimus, ante aduentum Christi degebat in deserto Iudeæ Essenorum collegium, à reliquo populo in cellulis segregatum; uidelicet à matrimonijs abstinens, parcissimoque cibo utens, eodem denique instituto, quo Christianorum Anachoretæ mirifica sanctitate uiuentes. inter quos fertur Ioannes Baptista nutritus. At quando in hunc diuum incidimus, quisnam cum respiciens in religiones audeat obgannire? Hic nanque Domini Præcursor anteà sanctus quàm natus, non aliter appropinquans regnum cœlorum prædicare tentauit quàm ab humano conuictu semotus, habitusque & uictus horrore significantiùs quàm uerbo, illius pœnitentium uitæ nos admonens, quam pro sua uirili monachorum institutores imitari satagerunt. De Apostolis autem angustia loci dicere non sinit, quemadmodum à magistro suo prima susceperint semina, primaque iecerint fundamenta cœnobiticæ uitæ. Alij enim fuerunt, inter quos Thomas Vualdensis 2. & 5. tomo de sacramentalibus aduersus Vuicleff, argomentum hoc ditissimè locupletauerunt. Mihi *Thomas Vualdensis.* autem is tantùm animus fuit, ut scholastico stylo rem utcunque summatim dilucidarem.

Ad primum argumentū. AD primum igitur argumentum respondetur, religionis nomen communi vulgatiq; significato uniuersos comprehendere mortales, ac præcipuè Christianos, quatenus Deum uirtutum officijs secundùm legis præcepta colunt. At uerò per antonomasiam illis tribuitur qui super præceptorum cultum, consiliorum statum capessunt, siue religio à religando dicatur, ut Augu. ait, *August.* in De uera religione: nempe quod præter præceptorum *Cicero.* nexum arctiori se religant: siue, ut Ciceroni lib. 2. de natura Deorum uisum est, religiosi à relegendo dicti sint, quippe qui omnia quæ ad cultum Dei pertinent, retractent & tanquam relegant. Sacerdotes autem hoc pariter nomine, uidelicet sacerdotum, quod sequenti lib. iterum dicturi sumus, per similem antonomasiam appellantur: eò quod inter Christianos qui suo modo se suaque Deo sacrificant, propriè sacrificia offerunt. Quare antiqui Patres monachorum religionem, non uerebantur perfectam appellare, ut est apud Vualdensem tomo 5. cap. 83. videre. Ad secundum argumentum egregiè Au. *Ad secundū argumētum.* respondit in lib. de perfectione iustitiæ, perfectionem charitatis in hac uita absolutè uniuersaliterque nobis præcipi: adeò ut sub illo generali præcepto, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, dilectio etiam patriæ comprehendatur. Enimuero, sicuti in inferno nunquàm à Dei odio desistitur, quod illic etiam peccatum est, licet non sit maioris pœnæ demeritorium; ita & in patria ubi nunquàm à Dei amore cessatur, mandato dilectionis obeditur: tametsi meritum gloriæ non augeatur. Ex hoc autem Augu. asserto Lutherus suum il- *Lutheri pestiferum dogma.* lud delirum dogma elicuit; Quòd nemo in hac uita dilectionis mandatum implere ualet. Ex quo rursus intulit, quod cùm singula opera ad normam eiusdem mandati exhibere teneamur. quocunque opere cuiuscunque uirtutis peccamus. Hoc enim erat illius hominis ingenium, ut passim pugnantia diceret. Haud siquidem cæcus videre potuit, quemadmodum diceret, Deū nos ad impossibile obligare, quod ex sententia Hieronymi *Hieronym.* asserti impium est, ut lib. 3. De Natura & gratia, cap. 4. latissimè demonstrauimus. Augu. ergo illic se planè explicat: ubi duplicem charitatis perfectionem dignoscit; nempe uiæ & patriæ, per charitatem enim uiæ, tendimus in illam, quæ est patriæ. Quare perfectio huius nostræ est, rectà ad brauium currere, ut dicit Paul. perfectio autem patriæ est in Deo ipso quiescere. Atq; adeò in hac uita implemus præceptum tanquam uiatores, ut ex toto corde, idem sit quod nihil charitati aduersum mentis assensu concipere. In patria uerò, tanquam comprehensores, ut ex toto corde idē sit, quod continuenter sic amare ut nihil de amoris feruore neque per minimam negligentiam unquam remittamus. Quin uerò non solùm impletio mandati charitatis in hac uita esse potest, quæ incipientibus cum aliquo colluctatur timore, uerùm & perfecta charitas quæ secundùm Ioan. foras mittit timorem: quia ut ipse ait 1. Canon. cap. 2. Qui seruat uerbum eius, uerè in hoc charitas eius perfecta est: Et Christus nos admonet, ut simus perfecti, sicut eius pater. Et Paul. 2. ad Corinth. 13. De cætero fratres gaudete, estote perfecti. In summa, ut Lutheranis satisfaciamus, non August. modò, uerum & Pau. ad Philippen. 3. utrúsque perfectionis gradum, nempe uiæ & patriæ planè distinxit; ait enim primum: Non quod iam acceperim, ut iam perfectus sim, scilicet triumphantium perfectione. Sequor autem si quomodo comprehen- *Paulus.* dam. Perfectio ergo uiæ sequi est, de qua protinus subdit; Quicunque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. Igitur 1. ad Corint. 13. de perfectione patriæ loquebatur, per quam illa, quæ cum fide uiatrix est, euacuabitur. Iacobus autem intelligit etiam perfectos in uia; in multis uenialibus offendere; quæ charitati non aduersantur. Ad aliud autem ad Colossen. 3. iam concessum est, perfectionem quidem in charitate consistere. In consilijs autem tanquam instrumentis. Ad tertium argumentum per se- *Ad tertium argumētum.* cundam conclusionem satisfactum est, nempe in illis duobus mandatis, tanquam in conseruantibus, eandem sitam esse perfectionem.

ARTICVLVS II.

Vtrum paupertas ad mendicitatem vsque ad perfectionem uitæ monasticæ pertineat.

POSTQVAM in genere de perfectione cænobitici instituti dictum est, congruit, ut de singulis trium uotorum nonnihil disputationis adhibeamus. Et primò de paupertate quæritur utrum usque ad mendicitatem sit congrua; uidetur enim Apostolus 2. ad Corinth. 8. modum Christicolis eleemosynarum præstituere; Si uoluntas, inquit, prompta est, non secundùm id *Primum argumentum.* quod non habet; non enim ut alijs sit remissio, uobis autem tribulatio, sed ex æqualitate. Vbi sic Christi alumnos, ad eleemosynas animat, ut simul admoneat ne se tribulatione paupertatis premant. Et glos. super illud ad Timot. 6. Habentes alimenta & quibus tegamur, ait, non esse hæc temporalia abijcienda. Secundò, qui se periculo obijcit impatientiæ, in culpa est; qui autem se in mendicitatem adigit, tale subit periculum, ergo id non est uirtus. Secunda uerò præmissa, multis testimo- *Glossa.* nijs comprobatur. Ait enim Sapiens Prouerb. 30. Men- *Secundum argumētum.* dicitatem & diuitias ne dederis mihi; sed tribue tantùm uictui meo necessaria; ne egestate compulsus furer, & periurem nomen Dei mei. Et Eccle. 27. Propter inopiam multi deliquerunt. Et Philos. 4. Ethi. Videtur, in- *Aristot.* quit, diuitiarū corruptio perditio quędā ipsius hōis, quip- *Tertium argumentum.* pe cùm homo diuitijs uiuat. Tertio, uirtus, ut 2. est Ethi. in mediō cōsistit, mendicitas autem extremum est. Eo potissimum quod diuitiæ felicitatis instrumenta sunt ut 1. Ethi. auctor est Philoso. cui & Eccles. cap. 31. astipulatur. Ergo mendicitas aduersatrix potiùs est perfectionis, quàm nutrix. Quartò; esto consilium sit cuncta *Argum. 4.* prorsus propria abijcere, non tamen inde sit protinus cōsequens, ut mendicare liceat, sed tenentur tunc monachi manibus laborare, sicuti Paulus 1. ad Corinth. 4. se fecisse testatur, & Actu. 20. Ad ea enim, inquit, quæ mihi opus erāt ministrauerunt manus istæ. Et. 2. ad The. 3. Si quis non uult operari, nec manducet. Quinto, quan- *Argum. 5.* do hæc omnia cessarent, conducentius ad monachorum quietē esset, aliquid saltē in cōmuni possidere, quā ut uictū quæritantes inter seculares oberrarent. Accedit postremo, q̄ Epi altiori sint gradu genere suo quā cænobitę

quorum

quarum tamen perfectioni mendicitas non congruit. In contrarium autem est uerbum Christi, Matt. 5. Beati pauperes spiritu: vbi textus Græcus habet, Beati mendici.

QVANVIS in superioribus assertum fuerit paupertatem perfectioni charitatis inseruire, scire nihilominus superest, quònam gradu sit capessenda. Duplex nanque paupertatis genus inter religionum cultores inuenias: alij nanque sunt quadripartiti, quorum primæua institutio fuit mendicitas, hoc est, ut neque priuatim ab ullo monachorum, neque in communi à toto cœnobio quidquam possideretur: sed quotidianis eleemosynis uictitarent, siue oblatis, siue quæsitis, & postulatis. Vtra autem istarum paupertatum ratio sit alteri præferenda, non desunt qui disputent. Immo nec defuerunt hæretici qui utranque refutarent. Respondetur ergo tribus conclusionibus.

Prima conclusio. Prima. Omnimoda mendicitas: nempe ut neque priuatim neque in communi aliquid possideatur, si genere suo existimetur, plus habet dignitatis, & meriti apud Deum, quàm in communi possessio.

Prima ratio conclusionis. Prima conclusionis ratio, ex rerum natura, ut suprà dictum est, proficiscitur: est enim religionis monasticæ institutio, illam amplecti disciplinam per quam ad perfectionem charitatis expeditius ascendatur: primum autem quod hominum animos fascinatos ad sui amorem inescat, est rerum possessio. Nam cùm pecuniæ obediant omnia qui illam amat, per eam cuncta concupiscit: & qui illam abijcit, omnium quodammodo mundanorum affectus ab se facilè amputat. *August.* Vnde Augu. in lib. trigintatrium quæst. Nutrimentum charitatis est diminutio cupiditatis: perfectio, nulla cupiditas. Esset ergo tutius nunquam amorem in hanc rerum lubricitatem infixisse. Attamen secundùm hunc alter est gradus ab eisdem cùm possidentur animum euellere: quod longè est difficilius. Quocirca idem Augu. Ad Paulinum & Therasiam: Terrena, inquit, diligimur arctiùs adepta, quàm concupita. Nam inde iuuenis ille Euangelicus tristis discessit, quòd magnas habebat diuitias. Aliud est enim nolle incorporare quæ desunt, aliud iam incorporata diuellere. Illa nanque uelut extranea repudiantur, ista uerò uelut membra præscinduntur. Non igitur inconsulto legislator noster inde legiferam suam concionem orsus est, Beati pauperes spiritu. *Mendicitas in sacris literis commendatur.* Qua propter quanquam nihil aliud laudis in sancta paupertate comperiretur, hæc esset præclarissima, quòd primum uerbum quo Deus, legem orbi positurus, os suum aperuit, fuit felicitatem in ipsa collocare. Quòd autem hæc paupertas usque ad mendicitatem & nuditatem sic Christi alumnis commendabilis, magnificè Paulus exaggerat in posteriori Epistola ad Corint. cap. 8. Scitis enim, inquit, gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter uos egenus factus est, cùm esset diues, vt eius inopia uos diuites essetis. Si ergo, ut suprà diximus, nullum officium præstitit, quod ex rei natura non esset honestum, consilium est diuitibus, in pauperes sua bona distribuentes egenos fieri, ut cœlestibus diuitijs perfruantur. Accedit & eiusdem Seruatoris exemplum, quòd nihil possedisse legitur, nisi quod illi in diem suæque familiæ porrigebatur. Vnde Matt. 8. Filius, inquit, hominis non habet vbi caput suum reclinet. Accedit insuper & eius institutio. Matt. 19. Omnis qui reliquerit domum, uel fratres, uel sorores, uel patrem, uel matrem uel uxorem, uel filios, uel agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, & uitam æternam possidebit. Vide quam cunctis rebus eum denudet qui optauerit esse perfectus. Quare Apostolis quos lucem mundi, & sal terræ esse voluit. Nolite, inquit, possidere aurum, neque argentũ, neq; pecuniam in zonis uestris.

Secunda conclusio. *August.* *D. Thom.* *Glossa.* At uerò propter cauillũ quarti argumenti subtexitur secunda cõclusio. Religiosi qui proprijs renuntiarunt, non tenẽtur manuũ labore uictum quærere: sed iustissimè mendicare possunt. Conclusio est de qua D. August. institutũ librũ de opere monachorum inscripsit, quam sub inde D. Tho. opusculo 19. cap. 5. locupletissimè simul ac disertissimè contra religionum hostes dilucidauit. Graphicè nanque glossa super caput Exodi quintum, hæreticos, qui monachos in manuales labores adigunt cum Pharaone componit; qui Moysen & Aaron obiurgabat dicens; Quare sollicitatis populum ab operibus suis? ite ad onera uestra.

Probatio conclusionis. Probatur ergo conclusio, iure naturæ, & gentium, & cum primis diuino. Finis spiritualium bonis temporalibus præstantior est: sed in republica milites & equites, atque adeò iudices qui ad bella gerenda, aut ad tuendam iustitiam, aut denique ad rempublicam administrandam deputati sunt, communibus stipendijs populi sustentantur: *Paulus.* quod & Paulus ad Roman. 13. iure etiam diuino iustum existimat. Ideo enim, inquit, tributa præstatis: ministri enim Dei sunt: Religiosis autem monasticè uiuentes, spiritualium functione Reipublicæ inseruiunt. quod multò est magis ipsi necessarium, quàm temporalium administratio. Ergo nihil aliud quàm naturę ius, & gentium, ac diuinum est, ut populi eleemosynis sustententur. Illi nanque qui verbi ministerio incumbunt, digni sunt mercede sua, nam studij gratia, necesse habent à manualibus operibus eximi. De quibus ideò Paulus 1. ad Corinth. 9. Per exempla complura à naturalibus desumpta colligit eos qui spiritualia seminant, ius habere metendi spalia. Sic. n. inquit, Dominus ordinauit his qui Euangeliũ annuntiant de Euãgelio uiuere. Vbi glossa, sic Deus rõnabiliter disposuit de prædicatoribus, vt expeditiores sint ad prædicandum. immo uerò & Christus Matthæi decimo, idipsum explicuit. Ob id enim discipulos sine pera prædicatum dimisit, quòd dignus est operarius cibo suo. Et quando hanc prouinciam non susceperint, quæ tamen mẽdicantium ordinibus solennis est, uacant etiam sacramentalibus confessionibus audiendis. Immo uerò his etiam cessantibus ob id quod statos Psalmos solenniter persoluunt, precesque assiduas pro populo fundunt, & supra hæc omnia sacrorum studijs diuinæque contemplationis uacant, ius habent diuinum & naturale ut populi stipendijs viuant. *August.* Vnde Augu. opere illo citato: Si Euangelistæ, inquit, sint, potestatem habent de sumptibus fidelium uiuendi: sin ministri altaris, eandem non arrogant, sed planè sibi uendicant potestatem. Quinetiam Apostolus ipse loco citato rem ad certum officium non perstringit, sed in genere ait. Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt? & qui altario deseruiunt, cum altario participant? Quo fit vt qui monasticos religiosos operum solicitudinibus implicare contendunt, Marthæ opinionem sequantur, quę sororem suam ad pedes Christi contemplationi fruentem diuellere inde conabatur, ut se iuuaret. Quam quidem Christus opinionem ipsi retudit, dicens: Porrò unum est necessarium. Ob idq́ue bene glossa illud Matthæi 6. Respicite uolatilia cœli, non laborant, &c. & tamen Deus pascit ea, *Glossa.* sanctis contemplationi uacantibus attribuit: qui ita à mundo sursum euecti sunt, ut nil in terris agentes aut elaborantes, sola contemplatione in cœlo degant. *Hieronym.* Meritò ergo Hierony. in prologo super Iob, eos obiurgat qui malunt monachos fiscellam iunco texere, aut palmarum folia cõplicare ut in sudore uultus panem edant, quàm iuxta sententiam Seruatoris diuinorum cibum operentur qui non perit. Accidit supremè quòd mendicitas ad humilitatem non parum confert, qua ratione Alexio atq; alijs sanctis laudi datur quòd splendidas facultates ab se abdicauerint, ut mendicata stipe uiuerent. Impietas ergo est sanctam mendicitatem impugnare, utque adeò peregregium charitatis officium monasticos mendicantes adere.

Tertia conclusio. *D. Thom.* Tertia conclusio. Quanuis genere suo mendicitas omnimoda præferenda sit, potest nihilominus ratione finis aliarumque circunstantiarum pro tempore & loco conducentius esse ea in communi possidere, quæ monachorum uictui sunt necessaria. Conclusio est quæ ex D. Tho. colligitur 2. 2. q. 188. art. 7. Atqui in primis quòd eiusmodi possessio nihil de religionis perfectione deterat, tum canon expedit. 12. q. 1. ait.

q. 1. ait.

q. 1. ait, tum ex superioribus palàm fit. Haud enim in paupertate perfectionem sitam esse mõstrauimus, sed in charitate. Cùm ergo in paupertate ea tantùm ratione consistat quod rerum amorem solicitudinemq; præscindat, ea paupertatis species in vnaquaque religione præstantior est, quæ ad eius finem aptiùs confert. Etenim vt instrumẽtum ac medicamen non eo melius quo maius, sed quo ad finem accommodatius sic & de paupertate censendũ. Vnde si ordo institutus est ad contemplationis opera & prędicationem, quod quidem munus altam mentis quietem requirit: & tempora extãt vbi à populo non facilè religiosorum egestati succurritur, non solùm perfectioni non repugnat aliquid habere in cõmuni, verum confert. Quoniã illa monachorum diuagatio, quæ ad victum quærendum necessaria est, otium non secum permittit quod ad eiusmodi spiritualia munia exercẽda est operę pretium.

Prima ratio conclusionis.

Secundò & ex eadem temporum inclemẽtia oriri potest commoditas eiusmodi possessionis in communi. Nempe q̀ postquam charitas refrixit, mendicantes molesti sunt populo & onerosi. Qua ratione religio uilescere in eius oculis incipit. Præterea nimia egestas cogere mendicos assolet aliqua negotia cũ secularibus tractare, & aliquibus quãdoq; improbitatibus uictum extorquere, quę eorum instituta obscurant.

Secunda ratio.

Adde, q̀ quãdo religiones in illa syncera mendicitate, institutæ fuère, multa eidem instituendæ suffragabantur quæ ab aliquibus iam temporibus languère uidemus. Primum enim summa victus parcitate vestitusque uilitate contenti erant. Adeò vt eleemosynæ quę nunc uix uiginti religiosis sufficiunt, pluribus tunc quam centum satis erant: nam & corporis natura facta est imbecillior, & spũales vires remissiores. Legimus nãq; in historia diui patris nostri Dominici, q̃nq; œconomum obiurgasse, q̀ sæpius quàm par esset pitãciam conuentui porrigeret. Quod argumentum est perrarum quidem fratribus fuisse ouorum aut pisciũ vsum, sed leguminibus victitasse. Mox & charitas tũc populi locupletior erat ac syncerior. Et quod citra pudorem fateri monachi non possumus, nostra tunc uita aliorum quàm modò splendorem habebat, vt populares animos alliceret.

Tertia.

Sed ais, Rerum possessiones non possunt non possidentium animos solicitare, tum ad culturam, tum etiam ut augeantur. Fatemur equidẽ: sed tñ hoc perpẽdẽdũ est, vtrã nã solicitudo aĩos acerbiùs angat ac diuexet, quęritarène quotidie necessaria, an curare quæ in cõi possidẽtur: nã solicitudo possessionũ præter vnum aut alterũ qui illas procurat, cæteros uel non tangit, vel q̃ tenuissimè: solicitudo autem quotidiana plurimos occupat. Quòd si Christo institutore nostro exemplum sumere lubet, quamuis, vt dictum est, indigẽtis uitam delegerit, nihilominus eleemosynas sibi oblatas in diem reseruabat. Habebat enim loculos Iudæ commissos. Nam Ioan. 4. dicitur q̀ abierunt discipuli in ciuitatem ut cibos emerent. Et Ioan. 13. iussus est Iudas ea emere quę ad diem festum opus erant. Quamuis non nisi exiguos horariosque numos seruari sinebat. Quare ad emendos panes satiandæ turbæ pecunia discipulis defuit. Et ne illa quæ in victum tantum & in pauperũ subsidia seruabãtur in prophanos usus uerterẽtur, noluit inde tributum solui, sed Petrum ad piscem misit qui ei didrachma ore porrigeret. Et nõnunquam præ inopia eosdem discipulos spicas collectum misit. Absit ergo ne aduersus omnimodam mendicitatem oblatrare velim; vt pote quam suis nominibus superiùs illustrauerim. Fuerunt enim olim nonnulli quos D. Tho. opusculo. 18 cap. 14. confutare persistit, qui paupertatem reprobabant, nisi necessaria in communi possiderentur: quibus subscribere, errorem existimo. Immo qui syncerè, & candide supremam seruant mendicitatem, suscipiendi sunt & exosculãdi. Sed tamen hęc dicta sunt, tum ut caussa possidentium in communi defendatur: tum etiam ut mendicantes omnes admonitos habeam quanta esse debent parcitate contenti. Propterea enim asserente Christo Deus pascit volatilia cœli quibus vtique religiosi comparantur, vestitq; lilia agri: quòd cibo illa simplicissimo, hæc vestitu contẽta sunt. Porro ergo Diuus Benedictus altissimè cõtẽplatiuũ quieti studẽs, cõsultè possessiones recepit sibi oblatas, atq; alij deinceps religionũ institutores. Sed tñ humanũ ingeniũ, mediũ tenere nesciũ, eousq; eorum opes auxit, vt celeberrimũ ordinem nõ parùm de suo fastigio deiecerit. Quare in ordine nostro hactenus nisi caussa studij nõ est dispensatum possessiones habere: sed sunt frequentia monasteria quibus in antiqua mendicitate uiuitur. Vtinam nos Deus, quantum est hoc maximè seculo Christianæ familiæ necessarium, sustineat.

Obiectio. Solutio.

S. Thomas.

Ad primum igitur argumentũ respondetur, illic Paulum neutiquàm condemnare, si quis cuncta quę habet, in pauperes voluerit erogare, sed humanę imbecillitati indulget. Rarissimi enim sunt, qui arduum hoc cõsilium capessant. Et ideo ait neminẽ cogere vt sic alienis miserijs consulat, vt seipsum necessarijs destituat. Et eodem pertinet citata glossa ad Timoth. nempe non esse prorsus abijcienda temporalia.

Ad primum argumentum.

Ad secundum respondetur, eum qui ultrò temporalia bona propter Christum deserit, nulli se periculo nec temporali nec spirituali obijcere. Spirituali inquam: quia quod homo bona caussa sponte sua facit periculum non affert pœnitentiæ ac tristitiæ, sed quando quis inuitus suis expoliatur. Immo uerò à diuitiarum possessione præsentius periculum imminet: iuxta illud 1. ad Timoth. vltim. Qui uolunt diuites fieri, incidunt in laqueum diaboli. Nec verò periculo corporali subduntur. Nàm ut ait Psaltes. Diuites eguerunt & esurierunt, inquirentes aũt Dominũ nõ minuentur omni bono. Qui enim nos solicitos esse prohibet in crastinũ curam gerit nostri. Salomon aũt suum præsentiens ingenium, non se audebat extremæ paupertati cõmittere: obidque mediocritatem vitæ postulabat. Nam etsi, vt suprà diximus, opum affluẽtia nocua sit homini corruptæ naturæ, tamen rari sunt qui inopiam ferre queant. Sicuti infirmi licet uideant vinũ sibi nocere, nihilominus non semper se continere possunt, quin tantillum gustent. Qua de caussa propter inopiam multi deliquerunt. Accedit, quòd Salomõ erat rex, quare nõ poterat absq; diuitijs viuere.

Ad secundum argumentum.

Ad tertium respondetur, virtutis medium, secundùm Philosophum 2. Ethic. non secundùm quantitatem, sed secundùm rationem esse sumendum. Et ideo quidquid ex rationis præscripto fit, ab eodem medio non deflectit. Relinquere autem temporalia bona, ut expeditiùs Christum sequaris, ratio docet. Nã & lumine naturali doctus Socrates, ut ad Paulinum ait Hierony. auri pondus abiecit, vt cõtemplationi liberiùs vacaret.

Ad tertium argumentum.

Hierony.

Ad quartũ autem argumentum respondet diuus Thom. 2. 2. q. 187. artic. 3. quòd manualis labor (qua uoce humana omnia officia comprehenduntur, siue manibus, siue pedibus, siue lingua fiãt, eò quòd manus organorum illustrissimum est) ad quatuor esse utilis. Primò, quidem ad victum quærendum. Vnde primo homini mandatum est, vt in sudore vultus sui pane vesceretur suo: & in Psalmo, Labores manuum tuarum quia mãducabis. Secundò, commodus est ad vitandum otium, quod multorũ est caussa malorũ. Vñ Ecclesiast. 33. Mitte seruũ tuum in operationem, ne vacet, multam enim malitiam docuit otiositas. Tertiò refertur ad concupiscentiam refrænandam, quatenus labore corpus maceratur. Vnde 2. ad Corint. 6. In laboribus, in ieiunijs, in castitate. Quartò & labor frugifer est ad eleemosynas erogandas. Vnde ad Eph. 4. Qui furabatur, iam non furetur: magis autem laboret operando manibus suis q̀ bonum est, ut habeat vnde tribuat necessitatem patienti. Per hæc ergo quatuor membra, ad omnia Pauli loca respondetur, quibus manualem laborem uidetur, seu præcipere, seu commẽdare. Illud nanque citatum 2. ad Thessal. 3. Si quis non vult operari, nec manducet, non est nisi naturalis admonitio: vt scilicet qui aliunde non habet vnde uiuat, manibus victum quærat, vt furta & illicita negotia caotè fugiat. Quo vtique sensu dudum epistolã ad Ephes. citauimus. Huic tamen ueritati non obstat quominùs religiosi diuinis vacantes, ius habeãt eleemosynis uiuendi. Hoc. n. ipsum eodem loco docet Apostolus. Nã

Ad quartum argumentum.

S. Thomas.

Labor manualis ad quatuor utilis.

postquam

postquam dixit, nō gratis panē manducasse ab aliquo, sed in labore & fatigatione operatos ne quē illorū grauaret, subdit: Non quasi nō habuerimus potestatem, sed ut nosmetipsos formā daremus uobis ad imitandum nos. Quare illud 1. ad Thessa. 4. Operamini manibus uestris, sicut præcipimus uobis, non est generale præceptum, ut impugnatores religionū aiunt, quod monachos etiā conuolutat, sed eos tantùm cōplicans, qui aliter sine scandalo uiuere non ualent. Quod patet ex subiunctis uerbis: ut honestè ambuletis ad eos, qui foris sunt. Religiosi autē sine scandalo possunt stipem suscipere & postulare. Secunda etiam utilitas corporalis laboris ac subinde tertia, nēpe otij euitatio & afflictio corporis, nō est in præcepto, nisi quando aliter eisdē incommodis obuiari nō potest. Monachi autē per alia salutaria exercitia otium cauent, & corpus edomant. Quartū deniq; nēpe eleemosynas erogare, non est in religiosis uirtus; quippe qui semel cuncta largiti sunt. Nisi casu extremæ necessitatis pauperū, quo quidē euentu perinde atq; seculares, tenerentur manibus laborare. Hæc fermè D. Tho. loco citato. Ad quartū deniq; argumentum tertia conclusione respōsum est.

ARTICVLVS III.

Vtrùm uotum castitatis sit de intrinseca ratione religionis.

SEcundum membrum uoti monastici est castitas. Sed ut eius ratio patentior fiat, arguitur illā non esse de intrinseca ratione religionis. Sola ecclesiæ institutione, ut prędicebamus, inuenta est solēnitas uoti; ergo si ecclesia tale statutum abrogaret, profiteri quis posset religionē absq; uoto solenni castitatis.

Primum argum.

Secundo; Sacerdotiū ac religio hac ratione adæquantur, quòd utrobiq; sit uotū solenne castitatis. Sacerdotalis autē ordo uerus & legitimus existere potest absque huiusmodi uoto, ut in Græcorum sacerdotibus uidere est: quod pariter posset ecclesia de nostris etiā decernere: ergo & religio sine tali uoto esse potest.

Secundum argum.

Tertio; Militare cruciferorum institutum, est uera, ut aiunt, religio; emiserunt namq; explicitè etiā uota; & tamē dispensatum iā est cum illis, ut in religione perseuerantes, uxorem fœdus inire ualeant: ergo huiusmodi uotum non est de intrinseca ratione religionis.

Tertium argumentum.

Quarto deniq; arguitur, Omnis perfectio uitæ Christianæ Apostolis secundùm Christū in more esse cœpit; Apostoli uerò non uidentur continentiam seruasse: nam de Petro Christi uicario legitur Matth. 8. socrū habuisse; ergo castitas non est de intrinseca ratione religionis.

Quartum.

In contrarium faciunt uerba capituli suprà citati, Cùm ad monasterium. de statu monac. in cuius calce habetur, Abdicatio proprietatis, sicut etiā custodia castitatis, adeo annexa est regulæ monachali: ut contra eam neq; summus Pontifex possit indulgere.

Quæstio hæc duos habet sensus. Prior est, utrum re uera nunc uotum castitatis annexum sit religioni, idque decentissimè; cuius affirmatiua conclusio definitio est ecclesiæ contra hæreticos, ut habetur cap. Quod uotum de uoto. lib. 6. Fuit enim Iouinianus qui matrimonium cælibatui adæquabat: qui de eadem hæresi perinde condemnatus est, atque de alia Vigilantius, quod diuitias exæquabat paupertati.

Duplex quæstionis sensus.

Posterior uerò sensus est, utrum cùm solennitas uoti, hoc est uouendi ceremonia, sit de iure ecclesiastico, ut illic refertur, sic & annexio ipsa castitatis ad religionē sit de iure ecclesiastico, ita ut per ecclesiam fieri possit ut religio absq; castitate uera maneat religio: an uerò sit de iure diuino ut per ecclesiā institui uera non possit absq; castitate religionis substantia. At quoniam solus nobis est animus de secundo sensu cum catholicis disputare: quoniam primus orthodoxus est, ac perinde nemini nisi hæreticus dubius: unica cōclusione sub probabilitate, quæ mihi quàm maxima est respondetur.

Conclusio responsiua.

Sic est castitas religioni annexa, ut nulla humana dispēsatione fieri possit, ut religio absque castitate rem habeat suo nomini congruam. Haud ergo hic disputamus utrum ualeat Papa super uoto solenni religionis dispēsare: hoc est utrū eximere professum queat à sua religione: de qua re quæstione præcedenti satis dissertum est. Sed hoc tantummodò in præsentia sub doctorum censura negamus, quod religiosus uerè persistēs euāgelicus monachus in coniugio possit eiusq; usu permanere. Et quidem conclusio est S. Tho. ut q. 4. uidimus.

S. Thomas.

Apparet tamen eam negare Scotus 4. d. 38. ubi non alia de caussa sentit solenne uotum religionis matrimoniū dirimere, quàm quod ecclesia in cuius se manus uouens tradidit, eum illegitimum fecit ad matrimoniū: quorum similibus uerbis utitur Caiet. ut q. 3. uidimus 2. 2. q. 88. ar. 7. Vnde elici uidetur in potestate ecclesiæ situm esse ut religiosi simul possint cum coniugio religionem retinere, perinde atque sacerdos suos ordines.

Scotus.

Caieta.

Conclusio tamen nostra contraria planè ab Innocentio cap. citato. Cùm ad monasterium. asserta uidetur. Nempe ubi iusinuat castitatem iure diuino annexam esse religioni. Et quod sit ita, probatur ratione.

Prima probatio conclusionis.

Religio nomine ipso nihil aliud significat quàm quod Christus euangelicum adolescentulum docuit; Si uis perfectus esse, uade & uende &c. & sequere me. Et quod subinde Petrus subiunxit: Ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te, &c. qui autem cōnubiali nodo se semel innexuit, nomine quidē potest, sed tamen re ipsa nō reliquit omnia, immo neq; seculum; ergo non est uerè euāgelicus religiosus.

Secunda.

Media propositio probatur ratione S. Tho. 2. 2. q. 186. articu. 4. Res enim uxoria utroq; cornu è diametro pugnat cum religione. Primū contrauititur cōtemplationi, diuinorumque meditationi, quibus secundùm nomen suum debet sedulo religiosus uacare; renititur inquam propter uoluptatis uehementiam quæ ex Venere nascitur, cuius utique frequentatione concupiscentia augetur: ut 3. Ethic. cōmonitor est Arist. unde Augu. in primo Soliloquiorū; Nihil, inquit, sentio quod magis ex arte deijciat animū uirilē quàm blandimenta fœminę, corporumq; ille contactus sine quo uxor haberi non potest.

Res uxoria cum religione è diametro pugnat.

Aristot.

August.

Nec uerò naturalis ratio ualde est recondita. Etenim cùm contemplatio subtilissimis purissimisq; spiritibus foueatur, carnalisq; ac brutalis ille usus spirituum multitudinem insumat, sanguinemque à corde uehementer distrahat, cuius collectio ad mentis attentionem necessaria est, fit ut idē usus hebetudinē mētis efficiat. Qua utiq; de caussa Paul. 1. ad Corint. 7. coniugibus consulebat ut orationis tempore toro separarentur. Altero autem cornu status coniugalis religioni colluctatur, quod est administratio solicitudoq; rei familiaris. Vnde eodē loco Paulus; Qui sine uxore est, solicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo, qui autē cum uxore est, solicitus est quæ sunt mundi quomodo placeat uxori, & diuisus est. Vbi si meditatiùs attendas ad uiuum expressir religionis faciem, namque è regione opposuit coniugio, quasi maritari nequeant. Quocirca monachi, hoc est soli inde potissimè nomen trahunt, quòd à coniugali consortio semoti uiuunt.

Secundò id apertiùs explicatur. Duo alia uota, scilicet paupertatis & obediētiæ, adeò sunt à uoto castitatis pendētia, ut hoc sublato reliqua continuò sustulerit.

Secunda ratio.

Matrimonialis quippe sarcina uotum legitimæ paupertatis procul respuit. Qui enim fieri potest ut uxorem quis, & liberos, atque familiam illis appēdicem alere in paupertate ualeat? Eò præsertim quòd non solùm debet liberis in tēpus prouidere, sed in perpetuū prospicere, ac perinde possessiones & primogenituras ambire quas illis relinquat. Adde, quòd neq; legitimæ obediētiæ, de qua Christus ait, Sequere me, uxorius uir uacare poterit. Quare Paul. Christi asseclas peculiariter optabat manere sicut ipse erat, absque uxore. Eo ergo ipso quòd ecclesia uotum castitatis religionibus seiūgeret, synceritatē ipsam religionū euangelicā funditus conuelleret. Quare id certè, ut sub eius cēsura loquamur, nō est factibile. Hinc discrimiculū colligitur quo iudicādū est sitne quęuis religio uerè absolutoq; nomine religio, hoc esse unicū; utrū intrinsecè annexū habeat matrimoniū cōtractū seu potius attētatū dirimere; quod quidē nulla habet religio nisi auctoritate ecclesiæ instituentis solennitatem uoti. ut habetur in

dicto cap. unico, de uoto lib. 6. Quapropter religiosi tertij ordinis diui Francisci, & nostræ, solenne uotum non emittũt, quamuis expressiùs inculcariusq; dicãt se facere tria uota. Hoc dixerim de iure antiquo: nam iam Sixtus Quartus per suam Bullã declarauit eiusmodi fratres facere solenne uotũ. Et postmodum alij summi Pontifices idem etiã decreuerunt de quibusdã sanctimonialibus nostris eiusdẽ ordinis, quas Beatas appellamus: quæ inclusæ uiuunt. Illę autẽ quæ clausuram non seruant, eidem Bullæ non subduntur. Multò autẽ minus isti Eremitæ qui hac nostra tempestate in montibus dispersim degunt. Nã etsi episcopo promittant obedientiam, non intelligunt nisi pro tẽpore quo noluerint illic cõmorari. Immo neque de ratione illius instituti est ut uotum suscipiãt simplex castitatis. Tametsi citra illud nõ essent admittendi.

Ad primum igitur capitalium argumentum, conceditur uoti solennitatem, ut habetur in dicto cap. unico, de uoto. lib. 6. ab ecclesia constitui, hanc aut illam instituente approbanteq; religionẽ, ex qua matrimonij impedimẽtum sequitur. Sed iam quæstione proxima negata est consequentia, qua infertur connexionem castitatis cum uoto religionis non esse de iure diuino. Est enim in potestate ecclesiæ ut hæc aut illa habeatur pro religione: attñ postquã constituitur religio, de iure diuino est ut habeat castitatẽ annexã; secundùm illud, Vade & uẽde omnia quæ habes, & sequere me. Nemo enim statũ habere potest uia consiliorum sequendi Christum, nisi sit ab uxore liber: atq; hoc ea intima rei natura. Ad secundum respondetur, sacerdotalẽ ordinem nullatenus esse religionem: aliàs citatus canon & Doctores non sub duorum forma explicuissent solenne uotũ, dicentes consistere & in susceptione sacri ordinis, & in professione religionis. Ex quo fit hoc inter sacerdotiũ & religionem differre, ut D. Thom. loco citato arti. 11. edocet, q uotum castitatis non est de intrinseca ratione sacerdotij perinde atque aliud religionis. Immo sacerdotale ministeriũ seruari absq; eodẽ uoto potest. Hanc ob rẽ qui sacris initiatur, nõ perinde atq; religiosus expresse ait, uoueo. Quare nõ est votũ explicitum, sed implicitum; porrò in ipsa ordinũ susceptione abditum. Votum inquã tantùm castitatis. Cętera nãq; religionis nec implicitè facit. Haud enim paupertatẽ uouet, aut obedientiam, sed fit sui episcopi subditus: etiã si absens sit: non autẽ ordinantis. Quo fit, ut Gręci eiusdẽ sint nobiscum generis sacerdotes. Sequitur subinde secundò Rom. ecclesiã posse idẽ tollere uotum salua re ipsa sacerdotũ. Negatur ergo consequentia quę inde extruitur ad probandũ religionẽ absq; tali uoto posse consistere. Sed infers contra: Ergo incongruè sacerdotale uotũ dicitur solenne. Negatur consequentia, sed tñ id ingenuè fatemur q non est uotũ solenne de iure diuino tanquã religioni essentiale, sed est solenne de iure positiuo: hoc est tantùm statuto ecclesiæ sacerdotes illegitimos reddens & inidoneos contrahendo matrimonio.

Primum corollarium.

Secundum.

Obiectio.

Solutio.

Argumentum.

Contra hoc autẽ emergere uidetur argumẽtum suprà à nobis informatum. Visi enim hic sumus concedere tantũ esse præceptũ ecclesiæ ne mariti fiant. Quòd si ita est, licet malè facerent absq; licentia contrahendo, teneret tamen matrimoniũ: ut paulò antè argumentabamur; Respondemus autẽ non solùm esse præceptũ sed statutũ inhabiles eos reddens ad matrimoniũ, perinde atq; consanguineos. Habet sese ergo medio modo inter merũ præceptũ, & solenne religionis uotũ. Eapropter ecclesia perinde atq; prohibitionẽ in quarto gradu, posset hoc tollere uotũ à sacerdotibus. An uerò liceret, quæstione proximè sequenti disputabitur. Ex his sequitur, matrimoniũ ratũ non consummatum non dirimi per susceptionẽ sacrorũ ordinũ, sicuti per religionis professionẽ. Quod & Caie. q. 12. quol. 1. fatetor. Et caussa est, q sacerdos nõ fit simpliciter inhabilis ad aliud contrahendum matrimoniũ, sicuti religiosus; eò q cũ illo dispensari potest. Quod cùm uerũ sit, nescio quid Palud. sibi uoluerit in 4. d. 38. q. 3. vbi ait, q si post matrimoniũ ratũ non consummatũ uir sacris initietur, & uxor in seculo permanens uotũ faciat simplex, inhabilis ipsa redditur ad secundas nuptias, & post mortem uiri. Nam in primis susceptio illa ordinũ non est licita: cùm matrimonium non dirimat. Secũdo nulla est rationis apparentia q uotũ simplex uxoris in tali casu fieret solenne, ut ipse putat. Quare si mortuo coniuge alteri nubat, licet peccet contra uotũ simplex, nihilominus matrimonium tenet, quod ipse negat. Tertiũ autẽ argumentũ de militaribus ordinibus est, quod præcipuum hic habet ambigendi momentum. Equites enim isti cruciferi vulgò habentur religiosi: nam faciũt tria uota: & nihilominus uxoribus fœdere matrimoniali copulantur; coire ergo possunt ambo status; religionis scilicet & matrimonij. Idq; potest ratione ex superioribus deducta corroborari. Nam ratio qua suprà mõstrauimus coniugium cũ religione pugnare, erat impedimẽtum contemplationis & orationis: religio autẽ militum non hunc habet scopum, sed militare, ubi nulla est necessaria contemplatio. Nihilominus propter rationes suprà allatas persuasum habere nunquã potui, eiusmodi religiones, simpliciter esse religiones. Et ratio est, quia nõ solã castitatem isti non seruant, uã rei uxoriæ perinde ac cæteri seculares inseruiunt: eosdẽ. s. ambientes honores, easdemq; facultates suæ soboli procurantes, quod toto cœlo à religionis instituto distat: verùm neq; paupertatem, neq; obedientiam, nisi solo nomine profitentur. Non quidem de sacerdotibus cruciatis loquor, qui intra septa monasteriorum uitam degunt. De istorum namq; legitima religione nihil ambigendum est: sed de cõmendatarijs equitibus. Nam quænam paupertas quæso est religionem tantùm magistro facere suarum facultatũ: ex quibus si uel obolum eis adimeret, perinde reclamarent ac cæteri regni nobiles. Obedientia autem est per totã fermè uitam nullũ superioris mandatum audire, nisi dũ eorũ comitia fiunt. Sed aiunt, hæc est nostra religio, nec ad aliud tenemur. Ad hoc dupliciter respondemus. Primùm id negantes si primæuã eorũ institutionẽ respiciamus. Nã tunc nonnullum clausuræ genus incolebãt: multoq; crebriora obedientiæ persoluebãt munera: lõgequo aliam habebãt paupertatis rationẽ. Sed posteà lapsu tẽporis eouiq; labefactatæ sunt eorũ religiones, ut iã synceram religionis naturã exuerint. Obidq; secũdò dicimus q si nõ strictior quàm hæc, est sua religio, nõ est illa euãgelica quæ in consiliorum exercitio posita est. Porrò. n. si nostra, aut D. Francisci (quod Deus uertat) in eũ locũ collaberetur, ubi nõ plus paupertatis, castitatis, aut obedientiæ uigeret, religio esse desineret. Nõ dico q ubi eius statuta nõ seruãtur statim esse desinat religio, nã possunt forsan ex incuria & culpa præsidentiũ ea quæ mala reputantur non puniri. at si in illũ locũ aliqua deijceretur religio, ubi non maior exigeretur obedientia, aut paupertas, aut castitas, quã inter huiusmodi equites, non esset euangelica consiliorũ religio. Et ne primus ego uidear hanc asseruisse sententiã, eãdẽ apud D. Tho. inuenias loco citato 2. 2. q. 186. art. 4. Arguit. n. tertio loco q continentia ad perfectionẽ religionis nõ requiratur. eò q aliqui sunt religiosi qui uxoribus utũtur. Et respondet, illos uiuẽdi modos, ubi est matrimonialis usus, nõ esse simpliciter & absolutè loquendo religiones; sed secundum quid; inquantũ. s. aliqua participant quæ ad statũ religionis pertinent. Hæc D. Tho. Ex his ergo militũ ordinibus meritò excepertm equites diui Ioannis; sanè qui pro suo instituto cõuentũ habẽt & obediẽtię specimen; neq; matrimonia cõtrahunt. Quare nõ est cur nõ ut religiosi habeãtur. Quòd si cõtra superiorẽ assertionẽ arguas si isti equites cõnubiale fœdus absq; põtificio priuilegio inire tentarent, matrimoniũ non teneret: quod nõ aliũde emanare uidetur quàm à ratione religionis. Respondetur nõ inde prouenire q sit vera religio, sed ex põtificis statuto: ut modò de sacerdotibus dicebamus. Quapropter multo minus matrimonium ratum non consummatũ per ingressum huiusmodi ordinis dissoluitur, quàm per ordinis susceptionem. Ac per hæc alia diluitur quæstio, de qua ante quindecim hinc annos decertãter in Hispania fuit disputatum.

Solutio.

Caiet.

Palud. opin.

Refutatur Palud.

Grauis dubitatio de militaribus ordinibus.

Solutio quæstionis propositæ.

S. Thom.

Limitatio superioris assertionis.

Obiectio.

Solutio.

Quæstio bimembris diu ac multum in Hispania ventilata.

sputatum. Quæ quidē bimembris erat. Primū utrum expediens esset dispensatio ut huiusmodi equites uxores sibi possent copulare. Secundo, utrum etiam cū illis qui uota solenniter ediderant dispensare liceret: quæ quidem fuit multò molestior. De priori ergo pro meo captu semper eiusmodi dispensationem expedientem arbitratus sum.

Solutio prioris membri.

Quòd si eiusmodi religiones pro legitimis ducerem, impossibile reputarem. Commoditas autem dispensationis hæc est, q castitas in eiusmodi uitæ instituto si humano loquamur more, non est seruatu possibilis. Viuunt enim lautè & splendidè, domi seruitrices habentes foris; cum aulicis mulieribus iuge habentes commercium, torneamenta aliaq; militaria exercitia meditantes. Qua ergo ratione isti uoto castitatis astringendi essent? Eadem fermè de caussa quæstio secunda affirmatiuè soluta est.

Solutio posterioris quæstionis.

Nam cùm uotum illorum non sit legitimę religionis, sed statuto Pontificis matrimoniū impediēs, non est impossibilis dispensatio si legitima caussa fiat: ut de sacerdotum uoto proximè dictum est.

Ad quartum.

Ad quartum argumētū quod de Apostolis petebatur, an uotū castitatis susceperint, quæstione proxima cōmodiùs respōdebitur.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm obedientiæ uotum sit de essentia religionis.

Primum argum.

Tertium denique membrum monasticæ possessionis est, obedientia; quam ut suis numeris commendemus, arguitur de more non esse necessariā. Illa enim obsequia Deo maximè placent quę ex libertate, non ex necessitate fiunt: secundū illud 2. ad Corinth. 9. Non ex tristitia, aut ex necessitate; illa autem quæ fiūt ex obedientiæ uoto, simul cum necessitate tristitiam afferunt; ergo non est consilium obedientiam uouere.

Secundum argum.

Secundo, cùm hominem Deus liberū creauerit non est prudentia ut à se suam abdicet libertatem, præterquàm ubi Deus eam iusserit obedire: in euangelio autem nullum extat eiusmodi obedientiæ uouendæ mandatum.

Paulus.

Quod enim Paul. ad Hebr. 13. iubet dicens. Obedite præpositis uestris & subijcite eis, ad omnes attinet Christianos.

Tertium argum.

Accedit tertio q Christus, ut ad Rom. 8. ait idem Apost. liberauit nos à lege peccati & mortis, ac subinde adoptionem filiorū nobis commeritus perfecta nos libertate donauit. Ex quo fieri cōsequens apparet ut Christiana perfectio in summa libertate consistat; atq; adeò obedientiæ uotum, non sit consilium. In contrarium est q perfectio, ut suprà dictum est, ea re agitur ut Christum sequamur & imitemur. Id autem quod in ipso præcipuè commendatur, ut patet ad Philip. 2. est obedientia. Factus est enim obediens usque ad mortem, propter quod & Deus exaltauit illum, &c.

Ex tribus uotis quibus monastica religio constat, potissimum est obediētia. Nam possessionū renuntiatio & castitatis uotum in hoc præcipuè ordinatur, ut liberrimè indissolubiliq; obsequio obedire possimus. Quo fit, paupertatem, ut suprà diximus primā quidem esse executione: obedientiam uerò primam in intentione. At uero vt obedientia omnium est officiorum prestantissima,

Lutherus.

ita, quod hæreticorum ingeniū est, Luthero fuit execratissima. Vnde in lib. suo de uotis monasticis, & in altero de libertate Christiana, nullis non conuitijs monachalem obedientiam proscindit. Ait enim libertati euangelicæ è diametro obsistere; utpote q eadem euangelica libertate sublata sunt uniuersa hominum mandata, & quidquid in externis ceremonijs seruari potest.

Conclusio responsiua.

Nihilominus ipso tenuente Luthero, suoq; magistro Vvicleff, sua ueritate solida est conclusio, nulloq; hæreticorū uento nutabunda.

Ratio conclusionis.

Religiosorum status, qui euangelicū consilium est, obedientiā cum primis requirit, quæ peculiari præfecto nominē Dei uoto est offerenda. Et ratio est manifesta. Nam si perfectio cōsistit ut omnibus relictis sequamur Christum, necesse est, ut 2.2.q. 186. art. 5. ait D. Tho. aliquem eligere pręposititum qui omne Christi nouantem dirigat, etiam imperio (si opus est) ut quod Christo pollicitus est, bona fide soluat.

Duæ radices Lutherani erroris.

Sed ecce radices duæ Lutherani erroris. Prior, q non admittit uotū spōtaneè susceptum in necessitatem transire præcepti. Nam hoc dato necesse est eum qui solenniter uouet obedientiam alicui præstari à quo legitimè cogatur si opus fuerit. Altera uerò eius ignorantia est quod satis esse putat Christo obedire, homine quocunq; neglecto. At uero nō uidet quemadmodū homines nō possumus à Christo, qui in cœlis est, nisi per homines gubernari. Egemus enim præsente ductore qui humano more uices Dei erga nos fungatur. Sed ais forsan quispiam, Satis sunt episcopi atq; alij ordinarij prelati. Negatur tamē. Immo per hoc luculentiùs claritas huius ueritatis patescit. Prælati namque ordinarij non sunt nisi legum custodes, quare neminem nisi secundùm diuinas leges & humanas cogere possunt. Vnde cū uota, de operibus supererogatis suscipiantur, necesse est ut qui nouet, uel ipsi episcopo singulariter (ut in primitiua ecclesia fortasse consuetum fuit) uel singulari præposito (quod conducentius iā nunc existimatur) obedientiam præstet, ut supra ea quæ legibus præcipiūtur ad id etiā quod ex uoto tenetur, ducatur & compellatur. Id quod Christus uerbo illo suprà citato; Qui vult uenire post me abneget semetipsum, tollat crucem suam & sequatur me demonstrauit. Abnegare enim semetipsum, est propriam uoluntatem per quā homo, est homo abnegare; quod re uera nisi obligatorio uoto alteri eam sic tradas, ut in tua non supersit facultate eandem rursus tibi usurpare, fieri nō potest.

Ratio in Lutherum.

Quid autē cum Luthero depugnamus? illa enim sua libertate, quā euangelicam uocat, nō solùm cœnobiorum præpositos, uerū & seculares omnes principes & ecclesiasticos de medio sublatos pertendit. Sic enim posteà docere perrexit, nos esse à Christo liberatos, ut ab omni nos humana potestate exemerit, ut sibi soli seruiremus. Quæ quidem libertas Sathanica potiùs, & (quod idē est) Lutherana appellanda est. Nam si hierarchicos ordines obedientiasq; omnes quæ iubente Deo hominibus præstamus de republica summoueas omnesq; adeò malefactorum ultiones ad postremum diem iudicij reseruaueris, humanos mores, quin humana uniuersa statim necesse est perditum iri. Nā quanto quæso plures sunt qui metu pœnæ quàm honesti amore uirtutes colant? Et præter rationē hanc quæ abundè rem demonstrat, tota euangelica scriptura apertis testimonijs Lutheri impudentiæ reclamat. Alibi enim audias; Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: Alibi: Subditi estote præpositis uestris, etiam dyscolis. Et Christus: qui uos audit, me audit. Immo usq; adeò idem Redemptor noluit nos esse maiorum dicto audientes, ut nos sedulò admonuerit, q quamuis illi qui super cathedram Moysi sedent, hoc est uostri nostri præpositi, illa faciant quæ immitanda à nobis non sint; nihilominus quæ nobis iubent incunctanter expleamus. Superuacaneum tamen est in hoc peruulgato argumento diutius remorari.

Ad primum argum.

Ad primum igitur argumentum respondetur, necessitatem coactionis quæ inuoluntatium facit, illam quidem & tristitiam parere, & rationē laudis ac meriti excludere; Illa autem necessitas quæ ex uoto sponte propter Deum emisso nascitur, primùm tristitiam nō affert; mox etiam si nonnūquam illam parturiat, nihilominus meritū non imminuit, nam prima uouendi libertas, in omnibus actionibus uirtute perdurat.

Ad secundum argu.

Ad secundū respōdetur q libertas in qua homo suapte natura creatus est, in hoc nobis seruire debet ut nostro creatori seruiamus. Quare eam in eius obsequium dedicare non contra naturam est, sed maximè secundùm naturam.

Ad tertium argum.

Ad tertiū denique respōdetur, ex eo q Christus nos à lege peccati liberauit, non fieri consequens perfectionem Christianā in exemptione ab omni obedientia consistere; sed in hoc omnino q simus à peccatorum retinaculis liberi. Vnde cùm usque adeò simus periculosè animi nostri obsequentes, propriæque uoluntates animantes, ad eandem libertatem asserendam præcipuè confert nostram uoluntatē

alterius gubernaculo submittere. Nã si seruire Deo regnare est quo pluribus eius nomine obsequimur, perfectiùs regnamus. Tutius nãq; carnis illecebris atq; insultibus dominamur, atq; adeò cœlestẽ Hierusalẽ referimus; ubi ut felices illi necessitate quadã cõfirmatissimi sunt ne delinquere valeant: ita summa libertate perfruũtur.

QVAESTIO SEXTA, DE VOTO ET CONTINENTIA SACERDOTVM.

ARTICVLVS I.

Vtrum ecclesiæ decoro & stabilitati, sacerdotale uotum continentiæ congruens fuerit ac necessarium.

N CALCE demum libri huius in quo de uoto pro nostra uirili disputauimus, postremam quæstionem de continentia sacerdotum duximus adhibendam; hoc est de uoto, quod dum sacris initiantur, secundùm Occidentalis ecclesiæ institutum implicitè suscipiunt. Enimuero inter alia Lutheranorum molimina, quibus ecclesiam Dei funditus demoliri nituntur, hoc unum est, quòd totis uiribus cœlibatum à clero abigere contendunt. Quocirca cùm me apud Cæsarem in Germania agente de componenda cum ipsis pace tractaremus, hoc mordicus retinere pertendebant, ut sacerdotes non modò uxorio consortio non interdicerentur, immo cogerentur uxores ducere; adeò impossibile ducunt, hominem absque Veneris usu uiuere posse. Quod re uera si illis semel esset concessum, fieri non posset minus, quin protinus eadem confessio in totum serpens Christianismum, sanctam ecclesiam radicitus subuerteret. Hac ergo de caussa mutilum reliquissem tractatum hunc de uoto, nisi & hanc ei quæstionem adhibuissem. De hac autem re, vt de unaquaque alia, secundùm Philosoph. in posterioribus Analyticis tria esse possent quæsita; scilicet an sit, & quid sit, & propter quid sit. Quid autem sit, nempe in quo sacerdotale uotum consistat, quæstione proxima commonstrauimus; constituentes esse uotum, non quidem explicitum sed implicitum, neque de intrinseca ratione ordinibus annexum ut uotum religionis, sed ecclesiæ statutum matrimonium irritans. Duo ergo hic restant articuli. Prior de conuenientia huius ecclesiastici instituti. Nam in moralibus idem est quærere, an sit, & propter quid. Quod enim esse non conuenit, superfluit. Posterior, quam sit antiquum an uidelicet à primor-

Primum argum. dijs statim nascentis ecclesiæ fuerit in usu. Arguitur ergo prior quæstio negatiuè. Et primò quidem noua & uetera ad colorandum errorem adducendo. Primum enim exemplum Christi legiferi nostri à parte negatiua pugnat; quippe qui apostolos non cœlibes, sed certè maritos elegit, ut Petrum cuius socrus meminit in euangelio; Andream & cæteros, quos opinabile est uxoribus fuisse copulatos. Quin immo unum Ioannem quem uirginem elegit, de medio nuptiarum thalamo fertur

Secundum argum. euocasse. Mox & magistri exemplo discipulorum consonant documẽta. Ait quippe Pau. 1. ad Timo. 3. Oportet episcopum esse unius uxoris uirum, filios habentem subditos in omni castitate. Et ad Titum 1. Si quis sine crimine est, unius uxoris uir, &c. hunc scilicet constituas

Argu. 3. presbyterum, sicut disposui tibi. Tertio est loco exemplum sacerdotum ueteris legis; qui figuram nostri præferebant. Aaron enim ac deinceps Leuitarum sobolem constat suam constituisse tribum, atque adeò coniugali fœdere usos esse ut etiam Lucæ 1. de Zacharia progenitore Ioannis Baptistę legitur. Quorum quidem instar suos habent Græci sacerdotes institutos: nempe qui per uices & uices sacræ administrent, & nihilominus rei uxoriæ dent operam. Adde si figuris agere uolumus; quòd Arca Noe, uti in priori sua Canonica ait Petrus, figura fuit ecclesiæ, seruãtis nos à peccatorum illuuie; cui quidem

ecclesiæ sacerdotes præsunt, illam autem nulli cœlibes, sed octo animæ matrimonio coniunctæ ingressæ sunt, non ergo est cur uxorium institutum sacerdotibus inhibeatur. Quarto arguitur ratione. Connubia in ipso statim mundi primordio instituta sunt in officium humano generi impendiò quàm maxime necessarium; cùm ergo sacerdotibus qui primum obtinent in Christi familia locum, tanta religione interdicatur, uidetur ecclesia, ut saluo eius honore, contra diuinum naturalemq; permissum nuptijs cùm Martione & Manichęo detrahere: quod Apostolus 1. ad Corint. 4. erroris subnotauit, q̃ nubere essent prohibituri. Quinto ad rem proximè arguitur; Votum castitatis res est perquàm difficilis obseruatu. Adeò enim prouida natura propagandæ speciei consultè prospexit, ut uehementissimam uixque adeo eluctabilem eiusdem muneris appetentiam cunctis animantibus indiderit; quæ quidem appetitus rabies, post naturam corruptam inter omnium species longè ardentiùs humanam exurit. Sacerdotale autem officium adeo est ecclesiæ necessarium, ut absque illo cõsistere Christiana familia minimè ualeat. Immo eidem obeundo munerì tantus est numerus necessarius, ut pars populi paulò minor decima uel duodecima, eidem sit mancipata, tantum ergo populum in tam difficilem religionem adigere, nihil mirum si plus iusto rigidum coactumque uideatur. Enimuero monachatus, ut sanctum institutum est, non tamen administrandis sacramentis ac sacrificijs simpliciter est necessarius, atque adeò nec est tam numerosus; quare nihil rigoris est si qui liberè noluerint permittantur monasticis uotis addici: tam ingentem uero sacerdotum multitudinem eodem rigore cogere, uideri cuiquam potest non usque adeo consultum. Sexto, castitatis uotum adeo, ut dicebamus, est difficile, ut non nisi inclusis & eis qui sint claustris circumsepti permittendum uideatur; qua ratione se monachi in monasteria abdunt; sacerdotes autem proprios habent lares, nequo uiuere satis possunt commodè sine ancillis nec absque seculari tumultu, tanto ergo periculo uotum castitatis permittere, non apparet esse prudentia; non ergo id condecens est. Septimo, & id euentus ipsi docent. Sunt enim frequentissimi concubinarij alienisque toris insidiantes. Quamobrem & populo inuisi sunt, & sacramentis quę tractant iniurij: uidetur ergo melius fore rei uirtuique consultum, si suam quisque haberet uxorem: ut nullo se commacularent flagitio. Nam quo longiùs à carnis usu arcentur, spurciùs defœdantur. In contrarium est solennis & laudabilis mos Occidentalis Ecclesiæ secũdùm Pontificum sanctiones: ut antiquissimi Calixti 27. dist. cano. Presbyteris. ac Syricij. 82. distin. cano. plurimos. & aliorum complurium. *Argu. 4.* *Argu. 5.* *Argu. 6.* *Argu. 7.*

Pestiferæ huius hæresis, continentiæ sacerdotum oblatrantis, duo sunt membra; prius quod eis concedit licentiam matrimonia contrahendi: posterius uero quod etiam cogit, ut id faciant. Et sunt inter neotericos qui eius primum faciant parentem Lutherum: nam Iouinianus, inquiunt, etsi nuptias uirginitati æquauerit, non tamẽ sacerdotes uxoribus carentes reprehẽdebat. Quin uero ipse, ut August. lib. de hæres. c. 87. refert, connubio abstinuit: nõ propter meritum, sed ut uxorias molestias sibi caueret. At uero horũ opinione non obstante, dubitari in primis non potest quin concessionis, hoc est, uti sacerdotibus maritos esse liceret, Iouinianus fuerit primus auctor; quandoquidem in cœlibatu nihil egregij meriti nouerit. Quin uero omni pudicitiæ generi adeo apertũ bellum indixit, ut uirginitatem, ad Deiparã Virginem, ueluti ad sacram arcem confugientem, inde conatus fuerit impudentissimè deturbare. Sed neq; alterius impudentioris mẽbri Lutherus fuit primus auctor: scilicet ut sacerdotes non modo permitterẽtur, uerũ & cogerentur cõiuges sibi adiungere. Successit nãq; Iouiniano eius discipulus Vigilantius: qui in hãc euasit impudẽtem insaniam, ut neminem sineret sacris initiari antequam uxorem duceret. Vnde Hierony. epistola 2. aduersus *August.* *Iouinianus omnium primus docuit sacerdotibus licere ungere.*

ipsum

ipsum ad Riparium; Proh, inquit, nefas episcopos sui sceleris dicitur habere consortes: si tamen episcopi nominandi sunt, qui non ordinent diaconos, nisi prius uxores duxerint, nulli cœlibi credentes pudicitiam. *Hieronym.* Fuerunt, ut arbitror, & Nicolaitæ eiusdem hæresis au ctores; quorum impudicitiæ meminit Augustin. lib. de Catalo. hæreticorum cap. 5. A quibus Niceta quidam Græcus institutum Græcorum deduxit, ut articulo seq. uidebimus; nam etiam illi sacerdotes non ordinant nisi prius uxoribus copulentur. Quam quidem iamdiu sopitam sepultamque hæresim, reuocare in lucem curauit hæresiarcha ille Vvicleff, ut Thom. Vvald. 2. tom. de sacramentis capit. 128. fideliter refert; quam subinde hæresim in proximis capitulis profligatam curauit. Ab his ergo suis patriarchis contagionem hanc traxit Lutherus, ut sacerdotum continentia non modò non probaret, uerùm immani petulantia, quæ sibi natiua erat condemnaret. Vnde in libro suo illo identidem condemnato, De abroganda Missa priuata, de illo præcepto, Non mœchaberis, edisserens, hæc euomuit diabolica uerba: Nusquam sic insaniit Sathanas per Papamatq; in castitate & libidine tractanda. Primùm, etsi non prohibet uerbo castitatem, & scortari docet, cogit tamen scortari decreto suo intolerabili, & perditissimo de cœlibatu toties sui sacerdotij tam latè patentis; cùm tam rara & angusta sit castitatis gratia. Et subdit: quòd cùm continere neque possint neque debeant, rabies est Sathanica & plus quàm sacrilega, eos ab uxoribus arcere. Videte quousque ingenium bestiæ erat ad conuitia effræne. Huc itaque dogma adeò suorum cordibus altè impressit, ut nulla sit potestas quæ ab ipsis illud queat eradicare. Neque uerò hæreticorum tantùm animos error hic occupauit, sed usque ad catholicos irrepsit.

Vvicleff. *Thomas Vvaldensis.* *Lutherus.*

Panormit. Fuit enim Panormit. inter iuris canonici interpretes illustrissimus; qui tamen super ca. cùm olim. de cleri. coniuga. consultum iri ecclesiæ arbitratus est, si sacerdotibus abstinere nolentibus facultas fieret uxores sibi associandi, quia cùm quotidie, inquit, illicito coitu maculentur, facere ecclesia deberet ut bonus medicus: qui dum uidet medicinam potiùs officere quàm prodesse, eam tollit. Contra hunc ergo errorem statuitur catholica conclusio.

Conclusio catholica. Vsque adeò sacerdotum continentia, non modò congruens, uerùm necessaria est ecclesiæ Christi, ut absque illa neque decorem seruare possit, neque legitimam Christi effigiem retinere. Et quoniam subsequēs nos monet articulus, in quo antiquitas sanctionis huius, tum ecclesiasticis testimonijs, tum sacris oraculis corroboranda est, in præsenti, quod titulus eius postulat, duntaxat nobis est utendum rationibus, quibus ostendatur quàm fuerit congruens ac necessaria. Octo nanque aut nouem possumus meditari capita, ex quibus rationes huiusmodi deducamus.

Prima ratio cōclusionis. Primum, ut sicut obiectiones, sic & probationes Christi exemplo exordiamur, sacerdotes instar Christi spirituali connubio ecclesiæ copulantur: Christus autem uirgo deq; uirgine natus unicam sibi, candidam, immaculatamque columbam ecclesiam copulauit; cuius sacramentum auctore Paulo; coniugium primorum parentum gessit: quapropter adiectum illic est, Propter hanc relinquet homo patrem & matrem & adhærebit uxori suę. Hæc est ergo unica uxor propter quam sacerdotes, non solùm patrem & matrem, uerùm & carnales uxores sunt meritò relicturi. Si enim ecclesia uirgo casta, ut cum Paulo secūdæ Corint. 11. loquamur, despōsata est Christo, & sacerdotes eius sponsos castos esse condecet. Alioquin spirituale connubiū suā non teneret synceritatem.

Secunda ratio. Secundū, quod huic sancto instituto suffragatur, est munditiēs quæ sacerdotū functioni in sacrosancto potissimū altaris sacramento perficiendo necessaria est. Enimuero, ut semper ecclesia decentissimū duxit, ut ministri illius sacramenti ubi innocentissimus agnus immolatur, nullo effuso sanguine contaminarentur, sed etiam illi qui secularem iustitiam administrarent, irregulares fierent ad ordines suscipiendos: sic multoque iustius decuit; ne carnis usu fœmineoque commercio pollnerentur. Etenim postquam coniugalis amplexus tradua esse cœpit originalis culpæ, qua genus nostrum inficitur, illam subinde contraxit fœditatem, ut non possit homines non pudefacere. Vnde pudenda membra nomen hæreditarunt. Quocirca cùm carnalia spiritualibus è regione sint opposita, nullus carnis usus spiritualium nitori sic aduersatur, ac furdidus iste. Vsque adeò quòd locum etiam sacrum, ut sanguinis, sic etiam seminis effusio polluat. Neque huius defuit antiquitus religionis figura.

Planissima præteritæ cō clusionis figura. Legitur nanque primo Regum uigesimoprimo, quòd cùm Dauid à facie Saul fugiens uenisset ad Abimelech sacerdotem Leuiticum, postulasfetque ab eo sibi suisque refectionis panes, responderit, Non habeo laicos panes ad manum: sed tantùm panem sanctum, scilicet qui mensæ sanctuarij in usum sacerdotum superpositus erat. Si mundi sunt pueri, maximè à mulieribus, manducent. Neque uerò manducare permissi sunt, antequam Dauid certiorem eundem faceret, dicens; Continuimus nos à mulieribus ab heri & nudiustertius; & fuerunt uasa puerorum munda. Si ergo panem illum in quo nil aliud diuinitatis latebat quàm quòd sacramentum, hoc est, figura erat sacrosancti panis qui de cœlo descendit, edi nefas erat nisi ab his qui essent ab uxoribus mundi; quanto ergo iustius idem nitor illos decet qui ipsam sacramenti ueritatem tractant; hoc est quotidie sub specie panis Dei corpus manducant?

Secunda figura. *Gregorius.* Accedit & alia figura, quòd legalem agnum nisi succinctis renibus cęnare non licebat. Quod Gregorius homilia uigesimasecunda super euangelia exponens ait, in renibus delectationem carnis sedere: obidque illic significatum esse, ut qui pascha comedunt, uoluptates edomare debeant; & carnem à luxuria restringere. Igitur cùm sacerdotes euangelici quotidie agnum immolent immaculatum, par est suoque muneri decentissimum, ut abstinentia carnis perpetua fulgeant.

Tertia eiusdem ueritatis umbra. Adde & rei huius tertiam eandemque peculiarem umbram in sacerdotibus antiquæ legis. Legitur enim Exod 28. Porrò filijs Aaron tunicas lineas parabis. & infrà; Facies & fœmoralia linea ut operiant carnem turpitudinis suæ à renibus usque ad fœmora.

Beda. Quod quidem uenerabilis Beda, libro tertio de tabernaculo, interpretatus ait, fœminalia illa castimoniam, quæ appetitum copulæ coniugalis prohibet propriè designasse; sine qua nemo, inquit, uel sacerdotium suscipere, uel ad altaris potest ministerium consecrari, id est, si non aut uirgo permanserit, aut contracta uxore coniunctionis fœdera soluerit. At uero sicuti res ecclesiasticæ aurea sunt catena connexæ, sic uno defracto nodo, omnes dissoluuntur. Propterea ecclesia hanc à suis sacerdotibus sanctimoniam requirit, quòd incōnsē credit corpus Christi uerum ab ipsis tractari: postquā ergo Lutherani eiusdem corporis sacramentalem ueritatem diffitentur, nil mirum si eundem candorem à suis sacerdotibus non desiderent.

Tertia ratio *Theophrastus.* Tertium decentiæ huius caput sumitur ex altissimo meditationis, orationisq; culmine, cui sacerdotes dedicantur. Debent nanque sacræ scripturæ legendę ac relegendæ se totos dedere: ut sicut nubes in sublimi uolantes salutificam pluuiam populo suppeditent. Vsus autem uxoris non modò corpus conspurcat, uerùm & mentem deprimit & obnubilat; atque adeò superuorū cōtemplationi ineptissimam reddit. Vnde Apost. 1. ad Corinthios septimo, ubi cōiuges admonet ne se inuicem coniugali officio defraudent, exceptionem nihilominus faciens ait: Nisi fortè ex consensu ad tempus; ut uacent orationi. nimirùm docens quanto sit impedimento officium illud eleuandæ in Deum menti. Cùm ergo sacerdotes iugi sint meditationi & orationi pro se & populo consecrati, debent ab illo officio, atque adeò ab illo fœdere esse perpetim alieni. Vnde si ab Ethnicis etiam licet testimonium petere, peripateticus Theophrastus in libr. de nup. sapienter scripsit, per

coniugium impediri ſtudia philoſophiæ, neq; poſſe quen quam libris & uxori pariter inſeruire. Et, quò ad ſacerdotes reuertamur, *Origenes.* Origenes homilia 23. ſuper libro Numero. eundem Paulinum locum ediſſerens, ſic colligit; Vnde mihi uidetur q illius ſolius eſt offerre ſacrificium indeſinens (de ſacerdotibus porrò loquens) qui indeſinenti & perpetuæ ſe deuouerit caſtitati. *Ambroſius.* Et Ambroſius in tertiũ capue 2. ad Thimotheũ. Si enim, inquit, plebeis hominibus orationis cauſſa ad tempus abſtinere iubetur, *Hieronym.* quanto magis Leuitis aut ſacerdotibus, quos die noctuque pro plebe ſibi commiſſa oportet orare? Et Hieronymus libro primo, contra Iouinianum eadem fermè repetens uerba (quæ ambo ea Epiphanio, tomo 1. lib. 2. in *Epiphanius* hæreſi Catharorum deſumpſiſſe uidentur) ſubdit; Si ſacerdotibus ſemper orandum, ſemper ergo illis cauendũ eſt matrimonium. Neque uerò huius exemplum in ſacerdotibus defuit antiquæ legis. Hac enim de cauſſa, ut 1. Paralipom. 24. à Dauide inſtitutum eſt, & Lucæ 1. memoratum, per uices miniſtrabant templo; illoq; tempore uxorum conſortio intra templum clauſi abſtinebant; nempe q cùm eorum orationes ſicut incenſum quod ad altare cremabant, in conſpectu Dei aſcendere profiterentur, unà confitebantur non poſſe illas nitidè fundere, niſi eſſent ab coniugibus ſequeſtrati. *Beda.* Vnde Beda ſuper eundẽ locum exemplum colligit quòd ſacerdotes noſtri, quibus non per uices, ſed ſemper altari ſeruire iubetur, perpetuæ eſſe debeant caſtitati addicti. *Quarta ratio.* Quartus deinde fons eiuſdem inſtitutionis eſt, quòd ſacerdotes euangelici, qui, ut Paulus ad Coloſſenſ. primo, admonet, ea implent quæ deſunt paſsionum Chriſti, delicta iugiter debent lugere populi, perpeteſque adeò facere pœnitentiæ fructus. Hanc enim ob rem ut Oſeæ quarto legitur, peccata, hoc eſt, oblationes pro peccatis comedũt; luctui autem nihil magis ex diametro reluctatur quàm uenerea uoluptas; utpote quæ ſpiritus omnes exhalans, animam in carnem transformat. Propter quod de homine ante diluuium dictum eſt; Non permanebit ſpiritus meus in homine: quia caro eſt. Vnde ſi pœnitentibus, uti Ionæ tertio legitur, ieiuniorum mœrores congruunt, & illis qui antiquitus cultui templi offerebantur, uinum & ſicera, omne quod inebriare poterat, interdicebatur; multò congruentiùs euangelicis ſacerdotibus prohibetur, quæ uino truculentiùs inebriat. Addo *Quinta ratio.* rationem quintam; q niſi impudentiſſimus hæreticus, negare nemo poteſt, cælibatum, præſtantẽ eſſe uirtutem, quam potiſſimùm ſacerdotes populo prædicare & commendare debent, uiduaſque & reliquos continentes ad caſtitatem animare. Quomodo autem poteſt hortator eſſe uiduitatis, uirginitatis, aut caſtitatis, qui ipſe coniugij lege uiuit? *Sexta.* Ex ſexta inſuper radice ortum habuit ſancta hæc inſtitutio; nempe ex cura quam ſacerdotes gerere tenentur populi. Tenentur enim & pauperum, & uiduarum, & orphanorum patrocinium ſuſtinere, & inter egenos ſua bona diſtribuere: huic autem perſoluendo muneri nihil pugnantiùs obſtat quàm cura rei familiaris, ubi uxor eſt, & liberorum germina. *Paulus.* Vnde Paulus 1. ad Corinth. 7 Volo, inquit, uos ſine ſolicitudine eſſe. Qui ſine uxore eſt, ſolicitus eſt quæ domini ſunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore eſt, ſolicitus eſt quomodo placeat uxori, & diuiſus eſt. Quo *Ambroſius.* loco Ambroſius: Amputata, inquit, ſolicitudine rei uxoriæ, quæ ſola in mundo ceteris grauior eſt, ad Deum promerendum animus eruditur. Hæc ille. Inter omnes ergo mundanas ſolicitudines res uxoria moleſtiſſima eſt, & negotiorum anxietatibus occupatiſſima. Nam huic cetera cuncta ſeruiunt, non ſolùm ut in præſenti illa onera ſuſtententur, uerùm ut perpetuæ ſucceſsioni proſpiciatur. Qua utique ratione Iouinianus ipſe pudi- *Auguſ.* citiæ oſor, ut Diuus Auguſtinus lib. de hæret. cap. 82. refert, licet non ob meritum, tamen ut eiuſmodi moleſtiarum ſarcinam ſibi caueret, noluit ſe matrimonio addicere; ei ergo qui uxori alligatus eſt, nulla ſit reliqua libertas, quæ tamen ſacerdotum functioni maximè eſt neceſſaria. Septimus locus huius perſuadendæ eccleſiaſti- *Septima ratio.* cæ ſanctionis deſumitur ex auctoritate qua ſacerdotes in eccleſia Chriſti ad ſacramentorum miniſterium pollere debent, atque ex honore illis debito, ſecundum illud Eccleſiaſt. 7. Honora Deum, & honorifica ſacerdotes. Quod de noſtris potiſsimum intelligendũ eſt; quippe qui non tantùm diuina, uerùm & Deum ipſum ſacramento tangunt. Hæc enim auctoritas inde illis maximè adnaſcitur q ſint egregio loco, hoc eſt extra plebis gregem. Si autem mariti eſſent, in media uerſarentur plebe, neque honor illis haberetur egregius, neq; reuerentia. immo pudor eſſet myſteria diuini corporis & ſanguinis in manibus maritati hominis adorare; & metus, peccatorum confeſſionem illis concredere cui uxor ſemper aſsiſteret; nam inter uirum & uxorem, nihil ſecreto ſeruatur. At uerò Lutherani, ut ſuprà dicebam, quia hæc omnia ſacramẽta denegant, nihil mirum ſi neque ſuis ſacerdotibus ullam uenerationem impendant. Octauum *Octaua.* utique caput, idq́ue non in inferioribus habendum huius inſtituti eſt, tum ſacerdotalis alimoniæ prouidentia, tum & pax atque tranquillitas, quæ ex uxorum conceſſione turbarentur. Enimuero ſi uxorum proliumq́, turba obſepirentur, tunc ſacerdotia illis ac præbendæ non ſufficerent. Eſſent enim honeſtè alendi. Etenim Leuiticis, quæ duodecima pars erat populi, eò decimæ ſufficientes erant, q integrè illis obueniebant. Et præterea quòd non tot erant tunc unius templi miniſterio neceſſarij, quot nunc tantæ eccleſiarum multitudini. Ex qua re conſequens fieret ut deberent eſſe opifices & coloni, quales erant fortè Leuitæ, qualeſq; Lutherani ſuos optant habentq; ſacerdotes. Vnde in quantum uilipendium eorum ordo apud nos ueniret, unuſquilibet ſecum repetet. Inſuper ſi ſacerdotibus coniuges adhærerent tũc totam ſuam ſolicitudinem & uigilantiam illuc congererent, ut ſua ſacerdotia quaſi hæreditario iure in filios transfunderẽt. Hoc enim nobis ſacerdotum ambitio documento eſt qui filios habẽt. Si enim quibus nefas eſt & pudor filios ſuos præbendis ditare, nihilominus id tantoperè ſatagunt, quanto illi id facerent libentiùs & audaciùs, quibus non pudor, ſed honor eſſet longa liberorum ſerie abundare? Ad hęc demum accedit q ſi ſacerdotes coniugati eſſent, *Poſtrema ratio.* tunc ad epiſcopatus non niſi magnates, puta Duces & Comites, ac ceteri ſeculares principes aſſumerentur, & ad pinguia beneficia alij ſeculares nobiles. Quare oĩa litibus eſſent diſcordijſque ac bellis plena, cunctæque adeò res eccleſiaſticæ ſuſque deque confuſæ. Hæc ſunt quæ de hac re meditari ſoleo.

Ad primum argum. Ad primum igitur argumentum in contrarium reſpondetur, quòd eò Chriſtus Apoſtolos de matrimonio ſumpſit quòd tunc cælibatus religio non perinde atque nunc in conſilio, in uſuq́ue erat. Attamen ut doceret quòd tranſacta lege (ut apoſtolica uerba quæ ſunt ad Heb. 7. permutemus) ſacerdotum ratio erat ſimul mutãda, illos ad cœlibatum euocauit, Ioanneṁq́ue adeò de medijs nuptijs ad uirginitatem: quãuis, ut Hieronymus *Hieronym.* libro primo contra Iouinia. auctor eſt; de ſolo Petro certum ſit habuiſſe uxorem, de alijs autem non ita conſtet. Illo tamen ex ſuperfluo admiſſo ambigi non debet, uti ait ibidem Hieronymus quin annuẽtibus uxoribus uota fecerint caſtitatis. Id quod ex illis uerbis Petri Matth. 10. colligitur; Ecce nos reliquimus omnia & ſequuti ſumus te, quid ergo erit nobis? Alluſit enim ad id quod ab ore Chriſti adoleſcẽti dictũ audierat; Si uis perfectus eſſe, uade & uẽde &c. & ſequere me. vbi religionũ inſtituta fundantur. *Ad ſecundum.* Ad ſecundum verò argumentum, quod ex Paulinis verbis acceerſebatur, articulo proximo, commodius reſpondebitur. *Ad tertiũ.* Ad tertium de antiquis ſacerdotibus quod ad rem præſentem attinet, reſpondetur, eorum rationem latiſſimè à noſtra diſſeciſſe. Primum q illi non ſacramentorum ueritatem, quibus nunc Chriſtus offertur, ac Spiri. ſancti confertur gratia, ſed horum penitus vmbras tractabant, quare non tanta ab illis deſiderabatur mundities; tametſi lotionibus quæ illis erant

frequentes

frequentes, candorem qui in nostris debet sacerdotibus splendere, præsignabant. Præterea, vt Leuitic. 21. legitur, summus sacerdus virginē ducturus erat, non autem viduam aut repudiatam, aut sordidam, & cùm templo seruiebant, vt dictum est, ab vxoribus abstinebant: quod nonnullum erat candoris indicium. Vnde 1. ad Timoth. 3. *Ambrosius.* Ambrosius veteribus, inquit, idcirco concessum est sacerdotibus vxores ad vsum habere, quia multum tēpus otio vacabant à ministerio. Multitudo enim erat sacerdotum vt per vices seruire possent; nunc autem iugiter esse debent in ministerio. Ad hæc, tunc nondum prodierat cœlibatus consilium. Adde quòd Leuiticus ordo suam per se duodecimam tribuum constituebat, apostolici numeri prognosticam; ob idque necesse habebat suā sobolem vxorio munere procreare. nostris autem sacerdotibus sola commissa est spiritualis genitura: videlicet animas in Christo renatas, suo verbo, ministerioque, & studio lactare, fouereque ac nutrire. Id quod egregiè Arator in suo illo carmine, quo Apostolorum Acta contexit, hisce versibus declarauit.

Ecclesiæ nunc alma fides sine fine pudicos
Pontifices iubet esse suos: & quærit in omni
Causa tribu, quos vitæ probet: neque sanguinis iste,
Sed meriti successus erit.

Quocirca Græci Leuitarum institutum imitantes, multò fecissent consultius si Latinis Christianorum sanctionibus auscultarent. Sed de ipsis inferius repetendum nobis est. *Ad quartū.* Ad quartum latè contra Iouinianum Hieronymus respondet, quòd ecclesia cœlibatum anteferens, matrimonium minimè damnat, sed docet, vt illud ad propagandum humanum genus necessarium est, ita & sacramentorum ministros cœlibatum decere. Sicuti non condēnat iustitiæ ministros, licet suos sacerdotes à cruēto illo munere arceat. Hoc autem commune argumentum est, & satis à patribus locupletatum. *Ad quintū.* Quintum autem argumentum est quod cum subsequētibus punctim rem tangit. Fatemur nanque castitatis notum non esse obseruatu facile, sacerdotumque ordinem, ecclesiæ necessarium perquàm numerosum esse. *Ad sextum.* Et (quod in sexto argumento obtendebatur) agnoscimus insuper in priuatis ædibus nō vsque adeò tutè seruari posse eiusmodi votum, quàm in monachorum claustris. *Ad septimū.* Neque verò inficias imus, vt septimum argumentum admonebat, crebros esse in clero concubinarios & adulteros. Sed tamē ad hæc multimodū respōsum damus. *Prima solutio.* Primò. Reipublicę & maximè ecclesiæ statuta ex fine iudicanda sunt, licet non omnibus incommodis obuiari possit. Cùm ergo ad sacrosanctum altaris ministerium candorem illum & animi & corporis in sacerdotibus florere deceat, congruum fuit sic illos instituere, non obstantibus carnis insultibus, quos humanam fragilitatem necesse est quocunque statu perpeti. Alioqui & lex diuina quæ omnem libidinē inhibet, iniqua esset. Innumeri sunt qui carnis lapsu polluuntur, quàm plurimique adulteri. Deleantur ergo leges hæc prohibentes. *Secunda.* Secundò: Nemo ad sacerdotium compellitur: immo si sacros canones consulas, neque vllus nisi maturo iudicio admittitur, nempe qui ætate sit legitima, vt sibi videre deliberatè possit quid valeant humeri: mox vt morum probitate rerumque cognitione ac scientiæ lumine fulgeat: vt præter alias complures sanctiones videre est apud Alexan. tertium toto titulo de ætat. & qualitat. & ordine præficiendorū. *Paulus.* Ob id enim ait ad Timoth. Paulus, oportere episcopū, atque adeò sacerdotem, testimonium habere bonum ab his qui foris sunt, ne in opprobrium incidat & in laqueū diaboli. Et eundem discipulum admonitum curauit, ne cui citò manus imponeret: & Titum docuit quanta splēdere deberet virtutibus qui ad sacerdotium assumēdus esset. *Tertia.* Tertiò respondemus, humanam naturam nō esse vsque adeò imbecillem & lubricam quin vigilanti cura cautelaque adhibita, valeat se à carnis incursionibus per Dei gratiam tueri. *Nicena synodus.* Hanc enim ob rem sancta Nicena Synodus vt 3. eius cano. videre est, omnem extraneam mulierem à tectis, sacerdotum abegit abactasque subinde voluit Syricij decretum: quod est 18. di. cano. fœminas. *Syricius. Papa.* videlicet ut non nisi mater, aut soror, aut auia cum ipsis commorentur. Attamen hæretici, vt Hieronymus super tertium Hieremiæ caput sapienter adnotauit, cùm habitent in Aquilone, vnde omne malum panditur, perdito calore fidei audire illud Apostoli non possunt: Spiritu feruentes. Vnde voluptatibus se se tradentes, castitatis inimicis, non possunt non esse pudicitiæ hostes, naturęque infamatores, asserentes non posse homines nisi vt fœminarum mancipia viuere. Quanuis diffiteri non possimus, numerum iam nunc sacerdotum iusto ampliorē in ecclesia permitti: admittique citra delectum in hunc ordinem plebeios ac infimæ classis homines, idque eiusmodi ordinem in infimum, quo nunc iacet, locum proiecisse. *Quarta solutio.* Quarto loco responsioni nostræ adijcimus, quòd cōiugale officium, etsi iuxta Paulinum monitum, patrumque adeò confessionem nonnullum sit bene natis hominibus remedium effrænis carnis sedandæ, tamen lasciuis & obscenis adeò non est remedium vt sit etiam perniciosum periculum. Ausculta Paulum 1. ad Corinth. 7. Si acceperis, inquit, vxorem, nō peccasti. Et si nupserit virgo, non peccauit: tribulationes tamen carnis habebunt huiusmodi. Quæ quidem tribulationes non tantum ad familiæ molestias referendæ sunt, verùm & ad easdem carnis illecebras quibus occurrere licentia illa maritali putabant. Hostem enim fugientes, in hostiles pugnas incidunt. ignem extinguere volunt, & ignem suscitant. *Augustin.* Vnde Augustinus in lib. de singul. cleric. Mariti, inquit, & vxores coniugia quotidie gerentes, non sibi sufficiūt. Hæc ille. Nemo ergo credat carnali voluptati obsequēdo, eidem obuiare: sed fugienda est prorsus. Adde quòd coniugalis vsus tum natura sua satietatem facit, tum, irritante dęmone, nauseam, & alieni thalami desiderium. Quocirca dum isti hæretici sacerdotes volunt continentes maritos efficere, adulteros procreant. Non debuisset ergo, vt ad Panormitanum respiciamus, sacrorum canonum expositor illam censere salubrem medicinam ne carni aduersus spiritum depugnāti fœdè indulgeretur. Non enim sic nos voluit instructos Paulus, vbi aiebat. Volo autem omnes vos esse sicut meipsum. Sanctius certè S. Thom. quæstione præsenti. articulo vndecimo, admonitos voluit ecclesiæ prælatos; nempe quòd periculis humanarum rerum per res humanas obuiandum sit; non antē per hoc quòd res diuinę conuertantur in vsum humanum. Eò potissimum quia alia remedia præsentiora sunt morbo titillantis carnis medendo, quàm ei obsequendo eius excitare pruriginem. Si modo eadem remedia vigilantius ecclesia in sacerdotum ordine instauraret, & ad sacros canones exigeret. Nempe ut sacrorum doctrina pollerent, frugali vterentur mensa, secularibus abstinerent, tum delitijs tum commercijs, orationi denique incumberent. His enim institutis multò efficacius clericorum corruptioni prospectum foret, quàm eos in matrimonialia impedimenta submergendo.

ARTICVLVS II.

Vtrum sacerdotalis continentia ab ipsis statim ecclesiæ incunabulis cœperit.

SEcundo loco de antiquitate huius instituti dicendum superest. *Primum argum.* Et more nostro quòd non ab ipsis ecclesię primordijs fuerit exortum arguitur eodem loco suprà citato, ut limatiùs exponatur. Apostolus enim episcopos commonuit ut unius essent uxoris uiri: haud ergo ab illo sęculo originem mos iste traxit. *Secundum.* Secundo extat canon sextæ Synodi Constantinopolitanæ, quæ habita fuit sub Agathone Pontifice, tempore Constantini Quarti. Anno salutis. 673. & refertur 31. distinction. canon. quoniam. Canon est; Quicunque diligens inuentus subdiaconali ordinatione, aut diaconali, aut sacerdotali, hi nullo modo prohibentur ad talem ascendere gradum

gradum pro vxoris suę cohabitatione. Neque etiam tempore ordinationis suæ pfiteri cogantur quod abstinere debeant à legalis vxoris familiaritate. Tertiò arguitur authoritate quæ tribuitur Augustino in 15. de Ciuitat. citaturque à Gratiano canon. cùm igitur, 35. quæst. 1. Cuius verba sunt: Ecclesia post apostolica instituta quędā consilia perfectionis addidit: vtpote de continentia ministrorum ecclesiæ: hoc ergo non erat necessitatis præceptum, sed honestatis consilium.

Tertium.

Contrarium verò nos edocet decretum Calixti Primi, quod habetur 27. dist. cano. presbyteris vbi ait, Presbyteris, diaconibus, subdiaconibus, & monachis, concubinas habere seu matrimonium contrahere penitus interdicimus, contracta quoque matrimonia ab huiusmodi personis disiungi, iuxta sacrorum canonum definitionem iudicamus. Sedit autem Calixtus circa annum Redemptionis. 218. cùm ergo ipse antiquiores canones citet, documentum est rem esse antiquissimam.

Calixtus.

Quæstio præsens quinque conclusionibus eget, vt eius veritas clarescat. Prima. Apostolorum seculo permissum fuit ut qui coniugali commercio impediti erāt, nihilominus sacris initiarentur. Id quod nullo alio opus habet testimonio, quàm illo beati lamentato Pauli, 1. ad Timoth. 3. & ad Titum. 1. vbi ait, oportere episcopum esse vnius uxoris virum. Haud enim cludere loca illa possumus, dicentes intelligi de his qui cùm fuissent matrimonio mancipati, iam essent vxoribus vidui. Paulinus enim contextus planè communstrat illos esse intelligendos qui in matrimonio durabant, tum quod vnius vxoris uir, hoc ipsum sonat quod vxorem habens: tū etiā quòd inter alias eius virtutes hanc etiam ponat, ut sit suæ domui bene præpositus. Sed in hoc confirmando, nō est cur immoremur. Nam si ille non esset sensus Pauli, nunquàm postmodum ecclesiastica iura coniugatis permitterent fieri sacerdotes, quod tamen permittunt, vt cano. quoniam. supra citatus, distinct. 31. & canon. si quis. distinct. 32. & mos ipsu Græcorum contestantur. Quare quod in eius loci expositione ait Hieronym. videlicet, Non dicit qui vnam ducat, sed qui vnam habuerit, non sic est intelligendum quasi tunc nō haberet, sed quòd aliam ante ne duxerit. Hoc enim docuit propter sacramentum Christi, qui vnicam sibi ecclesiā desponsauit. Ratio autem asserti in hac conclusione est, quòd cùm Oriens tunc ecclesia copia ministrorum egeret, neque cœlibatus fuisset tunc tanta religione auditus constringebatur ex ordine cōiugali philosophos asciscere, & senes atque alios qui prudentia valerent, quibus sua ministeria & functiones interim committeret. quousque adulta altud posset sibi sanctius constituere. Secunda conclusio. Receptissimum est nunquam sacerdotibus licuisse postquam essent sacro ministerio addicti, vxorio se negotio implicare. Cōclusio est quā inter alios celeberrimus Vualdēsis uigilātissimus antiquitatis scrutator affirmat tomo. 2. qui est de sacramentis, c. 129. & tomo. 3. de sacramentalibus, cap. 66. Et Iodocus Clithoueus, oompœnitendus auctor. lib. de contin. sacerd. c. 4. ait eādē fuisse sententiā probatissimorum auctorum, in qua omnes sancti patres vno consensu conueniunt. Cīta nus istos auctores eò quòd cùm conclusio hæc negatiua sit, eademque historialis, inde potissimum fidem commereatur quòd si contrarium in vsu quandoque & more fuisset, nō defuisset eius historia, quæ tamen nulla extat. Tametsi eadē conclusio ex canonibus proximè citatis nō obscurè colligatur, qui ambo sunt sextæ Synodi Constantinopolitanæ. Nam in cano. quoniam. quo sacerdotes in coniugio permanerent sinuntur, duntaxat fit mentio de contracto ante sacros susceptos ordines. Et canon. si quis. d. 32. sic habet: Si quis eorum qui ad clerum accedūt, voluerit nuptiali iure mulieri copulari, hoc ante ordinationē subdiaconatus faciat. Vnde à contrario sensu infertur, postea non licere. Et in Concil. Neocæsa. quod refertur di. 28. Presbyter si uxorem duxerit, ab ordine deponatur. Attamen ut integra fide cuncta referamus, sunt verba Stephani Papæ in cano. aliter. eadem di. 31. quæ rem videntur facere dubiam. Ait enim quod Græcorum sacerdotes diaconi & subdiaconi in matrimonio copulātur. Ob quæ verba Caietan. 2. 2. q. 88. primi quolibe. audientes ait, quòd etiam post susceptos ordines quōdam sacerdotibus licuit matrimonio copulari. Nimirum glossam eiusdem capituli ineptam reputans; quæ vbi textus ait copulantur, exponit, copulato vtuntur. Porrò autē propter illum textum non debuisset vniuersalem confessionem Doctorum deserere, quæ in citatis modò iuribus egregiè fundatur, optimaque corroboratur ratione, & Græcorum more, vt fertur, comprobatur. Nam Latinè verbum passiuum non solùm actionem præsentem, cete tum & præteritam significat. Nulla ergo est violentia dicere, copulantur, id est copulati permanent, ut non sit sensus quòd liceret illis nouo connubio copulari, sed copulatos viuere: vt habetur ca. cùm olim. de cle. coniuga. Hoc tamē fateor negari nō posse, quin olim diacones & subdiacones permitterentur etiam post ordinē sacrū ad nuptias peruolare: dū tñ id in ordinū susceptione protestarentur, ut ex tex. Synodi Anchyritanæ 28. dist. cano. Diaconi. Ad sacerdotium tamen non admittebantur nisi conuersionis proposito confessi essent castitatem, quæ verba sunt Concilij Arelaten. 4. Quod eadem distinct. refertur, canon. Præterea. Rationem conclusionis huius illam Doctores asserūt, vt Clithoueus refert, quòd cùm opus sacerdotale præstantius sit coniugali, neque diuino iuri neque naturali consentaneum patres vnquam duxerunt, ut à sacerdotio ad cōiugium retro cederetur; fieret. n. iniuria, tum sacrosanctæ functioni, tum etiā ecclesiæ, cum qua sacerdos nuptias celebrat. Hanc inquam ob caussam qui vxoribus soluti sacros ordines expetebāt, cogebantur si sacerdotes creari luberet, uotum ædere castitatis, ut modò fit. Quanuis propter personarum tunc inopiam, ut prædiximus, coninges etiam sine tali uoro admitterentur: vt habet citatus text. quoniam. di. 31. Istæ ergo conclusiones citra controuersiam inconfesso cunctis sunt catholicis. Neque ullus secundam nisi Iouinianistæ, & Vuicleuistæ, ac demum Lutherani abnuūt. At uerò quod orthodoxorum nonnulli, quorum est Clithoueus in præalle. lib. c. 13. affirmāt, scilicet uotum sacerdotalis continentiæ esse indispensabile, neque Summi Pontificis auctoritate relaxari posse, ut qui semel sacerdos est vxorem ducat: ægerrimè fieri potest probabile. Nam si id intelligant ante idem notum emissum, ita vt nequeat ecclesia statutum abrogare, falsum plane est. Nam Græci qui iuxta sanctiones sextæ Synodi sacerdotes vnà sunt & mariti, uerè ac legitimè sunc sacerdotes. Quare non dubium quin idem ecclesia de Occidētalibus sancire possit, ut S. Tho. 2. 2. quæst. 88. artic. 11. fatetur, eò quòd castitas non est intrinsecè annexa sacerdotio, sicuti religioni. Quod prædicti auctores non animaduertentes, argumenta quæ propriè de religione militant, ad sacerdotium applicant. Quare posset pariter statuere, ut post susceptos ordines ad matrimonia aduolarent, persisterentque simul in sacerdotio; quoniam hoc totum ad ius pertinent ecclesiasticum, quippe quòd lex nulla neu naturalis neu diuina uetat. Si verò suam sententiam de uoto solenni iam emisso intelligant, ita ut cum sacerdotibus qui nunc in ecclesia sunt Occidentali dispensari non possit, aliquantulo probabilius loquuntur, sed tamen neque prorsus quod demonstrare proponunt, satis comprobāt. Nam cum statutum illud ecclesiæ non de intima sit ratione sacerdotij, nulla ratio necessariò negare cogit quin possit etiam super hoc Papa dispensare, licet, vt sapientiori articulo monstratum est, exitiosissima esset ecclesiasticæ rei clades. Hoc autē est quò præsens hęc nostra disputatio festinat, utrum illi eò ab ecclesiæ ortu mos inoleuerit, ut qui ex coniugio ad sacerdotium recipiebantur non prius reciperentur quam annuentibus vxoribus perpetuam castitatem vouerent. Haud enim ad conuincendos istos hereticos nos sé hoc parum refert. Et existit vtrinque pugnax argumentorum

Prima conclusio.

Ratio cōclusionis.

Secunda cōclusio.

Vualdensis.

Iodocus Clithoueus.

Concilium Neocæsariense.

Stephanus Papa.

Caietanus.

Diaconis ac subdiaconis olim permissum erat post susceptos ordines nuptias celebrare.

Synodus Anchyritana.

Concilium Arelatense.

Ratio posita conclusionis.

Sententia Clithouei.

Prima ratio contra præsentem sententiam.

Tertia conclusio.

torum aciet, quæ me semper penè tenuere perplexum. Affirmauerim hic autẽ sub probabilitate, quæ mihi perquàm maxima est, conclusionem tertiam, nempe quòd circa Apostolorum tempora cunctis fuerit sacerdotibus vxorius vsus interdictus: licet mos posteà fuerit corruptus. Existit enim apud me hoc ab ista parte argumentum: Sacerdotium euangelicum nunquàm non fuit præstantius habitum quàm Leuiticum: illi autem sacerdotes quando templo seruiebant, vt panes propositionis dignè ederent, ab vxorum contubernio abstinebant: vti articulo præcedenti monstratum est. Qui ergo credi potest, vt diuini Apostoli eorumque discipuli ferrent panem viuum, qui de cœlo descendit, eorum manibus contrectari, qui de vxoris latere illa die surrexissent? Adde, quòd si hæc meditatio posteris in animum induxit, nempe Occidentali ecclesiæ, vt sacerdotes à coniugali commercio arcerentur, quæ potuit esse necessitas quæ primitiuos illos patres excusaret, ne id ipsum prouiderent? Sed ais, raritas tunc erat virorum quibus sacerdotalis prouincia demãdaretur. Fateor equidem: sed tamen neque ecclesiarum tanta erat frequentia, quin feruente tunc Christi sanguine inueniri possent homines ętate prouecti, literis & probitate prædíti, qui illam castimoniam vxorum consensu profiterentur. Et confirmatur: Si Græci, Latinorum de hac re institutum non suscipientes, nunquàm ausi sunt quando templo administrant, vxores tangere, nonne testimonium est ab ipsis ecclesiæ incunabulis aliquid sanctius in more fuisse?

Argumentum pro conclusione.

Cõfirmatio.

Secundum argumẽtum.

Secundum autem, & quod me vehementer urget argumentum, est, quod ex superioribus conclusionibus egomet mihi excogito; Constitutissimum enim cunctis est statim ab ecclesię incunabulis coniugatos quidem ad sacerdotium admitti: sacerdotes verò à ducẽdis vxoribus fuisse cohibitos. Hoc autem discrimen nulla quiuit alia initi ratione, quàm quòd neutri illorum vsui matrimoniali indulgere sinebãtur. Alioqui si qui in matrimonio erant, poterant vxoribus vti, quidnam quæso vetabat, ne & sacerdotes possent pariter inire cõnubia? Nam si fateamur coniugatos vxorio usu fuisse interdictos, palàm fit ratio, cur post sacerdotium interdiceretur contractio matrimonij, nempe quia vouebant castitatem sicuti ceteri, qui erant vxoribus copulati. Adde, quòd illa disparitas, vt alij vxorio fruerentur complexu, alij verò minimè, nequisset non decorum Ecclesiasticum deturpare. Profectò quando nulla extaret auctoris assertio, rationes me vehementer in hãc cogerent sententiã; sed extant nihilominus sanctorum patrum testimonia quę consideratiùs pensata, rem aperiunt. Est quippe in primis auctoritas antiquissimi Epiphanij, encomijs Hieronymi atque Augustini illustrissimi: cuius uerba sunt, tom. 1. lib. 2. in hæresi Catharorum; Re vera non suscipit sancta Dei prædicatio post Christi aduentum eos, qui à nuptijs mortua ipsorum uxore secundis nuptijs coniuncti sunt, propter excellentem sacerdotij honorem ac dignitatem. Et hoc certò sancta Dei Ecclesia cum synceritate obseruat. Sed & adhuc viuentem & liberos gignentem vnius vxoris virum non suscipit; sed eum, qui se ab vna continuit aut in viduitate viuit, diaconum, & presbyterum, & episcopum, & hypodiaconum, & maximè vbi synceri sunt canones Ecclesiastici. Et subdit; At dices mihi omnino in quibusdam locis adhuc liberos gignere presbyteros, & diaconos, & subdiaconos. At hoc non est iuxta canonem; sed iuxta hominum mentẽ, quæ per tempus elanguit; & propter multitudinem; cùm non inueniretur ministerium. Hæc ille: atque alia subsequenter accumulat ad confirmandum nunquam fuisse licitum sacerdotibus vxoribus vti: quãuis essent maritati: nisi vbi propter libidinem canonum synceritas non seruaretur. Et tomo 2. lib. 3. circa finem, vbi ecclesiasticam disciplinam scribit, expresse ait non esse ad sacerdotium admittendos nisi ex his qui aut virgines sunt continentiam à proprijs vxoribus seruant, aut ab vnius nuptijs viduitatem custodiunt. Eodem accedit Hieronymi testimonium, ubi ait: Quid facient Orientis Ecclesiæ? quid Aegypti & sedis Apostolicę? quæ aut uirgines clericos accipiunt aut continentes, aut si vxores habuerint, mariti esse desistunt? En tempore Epiphanij Salaminæ episcopi in Cypro, & Hieronymi qui in Oriente vitam degerat, quanquam sacerdotes uxores alerent, earum tamen usu abstinebant. Eidem astipulatur Ambrosius in expositione 1. ad Timoth. super uerbis; Vnius uxoris virum. Vbi ait, Si qui filios bene gubernauerint, &c. poterunt digni fieri sacerdotio. & infrà. Iam de cetero se ab usu fœminæ cohibentes. Atque ibidem Haymo. unius vxoris; id est, quòd non sit bigamus: posteà uerò penitus abstinere debet. Et suprà citatus venerabilis Beda, lib. 3. de taber. astruit tunc temporis nemini licuisse in sacerdotem creari, nisi aut uirgo permansisset, aut contracta uxoris coniunctionis fœdera soluisset. Accedant demum verba Concilij Carthaginensis, quæ referuntur 32. distinction. canon. Placuit. Hæc scilicet: Placuit Episcopos, presbyteros, diaconos, subdiaconos, secundùm priora instituta etiam abstinere ab vxoribus. Et uerba subinde Leonis Pontificis cano. seriatim proximo: scilicet. Si quis ex coniugatis desiderat ad subdiaconatum ascendere, non potest sine consensu vxoris suæ vt fiat de carnali deinceps spirituale coniugium; nemine cogente eos. Neque permittitur posteà vxor iungi eidem marito suo carnaliter, nec cuiquam nubere in vita aut post mortẽ illius. Nempe quia vxor tenebatur etiam facere uotum perpetuum castitatis. Et hoc concilium appellat priora constituta: scilicet, vt arbitror, seculo Apostolorum proxima. Quin uerò & canon ipse sextæ Synodi. Quoniam. 31. distinct. quo se Græci tuentur, id planè docet, ubi ait quòd clerici tempore ordinationis suæ castitatem profiteri non cogantur; illic inquam docentur in primitiua ecclesia ita cogi. Ecce quæ mihi faciunt conclusionem impendiò quàm maximè probabilem, immo certam, & prætereà quòd nunquam tantum postmodùm ecclesia contra fuisset castitatis voto sacerdotes obstringere, nisi à sanctis ipsis Apostolis id fuisset edocta.

Epiphanius.

Hieronym.

Ambrosius.

Haymo.

Beda.

Concilium Carthaginense.

Nihilominus neque abnuendum est esse aduersus hãc sententiam non exilia argumenta, quibus aliqui putant, vt est Clithoueus, contrariam constitui. Et primum est locus Pauli in superiori articulo & in præsenti allegatus, Oportet episcopum esse vnius uxoris virum; qui aliter quidem ab hæreticis, aliter verò à catholicis nobis obijcitur. Ab illis quidem in hoc sensu quòd sit necessarium antequam qui sacris initietur vxorem ducere. Sed hic adeò Paulinis uerbis reluctatur, ut non alio indigeat mucrone. Altero verò mitiorique sensu à catholicis opponitur; Videlicet vt inde inferant licuisse tunc tortis etiam cum uxoribus communicare. Ambo ta meo satis per illorum sanctorum testimonia exclusi sunt, quos nuperrimè ad confirmandã proximam conclusionem attulimus: quippe qui non solùm negant necessarium fuisse ut qui sacris initiaretur, vxorem duceret, uerùm astruunt eis qui matrimoniali antea fœdere tenebantur, non licere vxoribus ampliùs uti. Et præterquàm in loco citato, audiamus rursum expositorem Hieronymum lib. 1. aduersus Iouinianum, vbi nostram tertiam conclusionem apertissimè confirmat. Ait enim: Non dicit (scilicet Paulus) eligatur episcopus qui unam ducat uxorem & filios faciat; sed, qui vnam habuerit uxorem & filios in omni subditos disciplina. Certè confiteris non posse esse episcopum qui in episcopatu filios faciat. Alioqui si comprehensus fuerit, non quasi uir tenebitur, sed quasi adulter damnabitur. Aut permitte sacerdotibus exercere opera nuptiarũ, ut idẽ sint uirgines quod mariti, aut si sacerdotibus uxores non licet tangere, in eo sancti sunt, quia imitantur pudicitiam uirginalem. Hæc Hieronym. Quare prætermissis expositoribus perspiciamus an Paulus ipse id minimè obscurè insinuauerit. Nam ubi dixit, unius uxoris uirum, statim subdit, sobrium, prudentem, ornatum, pudicum, quòd profectò

Primum argum. Clithouei in præsentem sententiam.

Solutio.

Hieronym.

non

non de pudicitia matrimoniali, sed de omnimoda intellexisse videtur. Quod & clariùs ad Titum censuisse apparet: quippe vbi ait. iustum, sanctum, continentem. Quasi diaisset, perinde cum coniuge atque cum sorore habitantem. Nam eum qui rei vaoriç operam nauat, quis continentem appellauerit? Accedit, quòd beatus Ioannes, episcopus fuit Ephesi, qui tamen uirgo electus est à Domino, & virgo in æuum permansit. Quin verò crebros alios reperias sanctos patres attestantes tempore Apostolorum obseruatam fuisse sacerdotalem continentiam.

Argum.

Sed est prætereà argumentum contra hanc nostram probatissimam assertionem quòd inter canones Apostolorum ille extat qui refertur distinctio. 28. Si quis docuerit sub obtentu religionis propriam vxorem contemnere, anathema sit. Cui consonat canon quintus Apostolorum; Ne episcopus aut presbyter vxorem suam prætextu religionis eijciat. & cano. si quis docuerit. 28. distinct.

Solutio.

Ad hoc autem responderi potest quidquid hæretici dicant, quibus Clitboueus minimè debuisset fauere, solùm illis locis prohiberi ne sacerdotes sic vxores contemnerent, vt eis, liberisque, & familiæ non prouiderent, sed domo pellerent. At verò citra contemptum cõmuni toro ea amborum consensu abstinebant.

Argum. 3.

Vehementius tamen argumentum primo aspectu sumitur ea historia Cassiodori in Tripart. lib. 2. ca. 14. quæ citatur a Gratiano. 31. di. can. Nicena synodus. Verborum sententia est, ne cuncta referamus. quod cùm synodus sancire adornaret ne presbyteri cum coniugibus quas ante consecrationem duxerant, non dormirent, Panutius, licet nuptiarum esset inexpertus, patribus persuasit ne talem ponerent legem; asserens esse grauem fornicationis occasionem. Cui quidem sententiæ statum est, atque adeò non in necessitate, sed vniuscuiusque uoluntate positum.

Prima responsio.

Ad hanc autem historiam primùm respondetur non esse relatam inter acta Concilij, sed sola Cassiodori auctoritate vigere. Immo mirum est si hoc uerum sit quòd in tertio canone eiusdem concilij, ubi sacerdotibus interdictum est mulierem extraneam secum habere, nisi fortè mater esset aut soror, aut auia, aut amita, aut matertera, non fuerit inter istas exceptas & vxor commemorata: Sed tamen vt auctoritatem historiæ non repudiemus, adhibenda est secunda responsio; nempe id solùm conuinci quod nos in conclusione adiecimus; scilicet post Apostolorum seculum corruptis sacerdotum moribus dissimulatam fuisse, ut ex Epiphanio citauimus, obseruantiam sacrorum canonum. Et quia tunc Nicena synodus cogitabat sacerdotium ad antiquam formam reuocare, Panutius consuluit potiùs esse propter corruptum seculum conniuendum, sicut nunc facit ecclesia cum Germanis. Et eodem modo respondendum ad canonem Concilij Gangrêsis, Si quis discernit, eadem 28. distinctio. ubi iubetur quòd sacerdotes nolentes abstinere non sunt ideo à sacris arcendi.

Quarta conclusio.

Denique ut cuncta quę diximus patentiura fiant, statuitur quarta conclusio. Decretum Ecclesiasticum quòd modò in Ecclesia Occidentali viget; ut scilicet neque post sacerdotium coniugia contrahant, neque coniugati sacerdotes fiant, non solũ ante Nicenam synodum factum est, uerùm quàm maximè sit probabile, proximè seculum Apostolicum fuisse in vsu.

Probatio.

Probatur ea illo citato canone Caliati, Presbyteris 27. distinct. vbi eadem extat constitutio. Et subditur iuxta sacrorum canonum definitionem; Vbi docetur iam anteà fuisse canonicum. Antecessit autem Calixtus Nicenam synodum annis centum. Sedit quippe anno 214. vsque ad 20. Synodus autem Nicena sub Syluestro celebrata fuit anno 315.

Calixtus.
Syricius.

Post Caliatum eandem constitutionem confirmauit Syricius qui falsò ab aliquibus censetur fuisse primus eius institutor. Anno 388. cuius decretum extat 82. distinction. canon. Plurimos Post uerò anno 408. eandem sanctionem suo decreto stabiliuit

Innocentius primus.

Innocentius primus, in Epistola ad Exuperium; quæ refertur eadem distinctio. cano. Proposuisti. His adhibentur & duo eiusdẽ rei canones, Diui Gregorij uidelicet, Nullum. distinctio 28. Et ante triennium, distinctio. 31. quibus sanctè prohibet ne quis in subdiaconum ordinetur nisi perpetuam castitatem voto profiteatur. Extant & quàm plutima huius rei testimonia quæ operosum molestumque esset huc congerere. Et hæc de Latinorum sacerdotum instituto.

Quinta conclusio.

Igitur ut ad Gręcorum institutum gradum hinc faciamus, quinta postremaque pręsentis articuli conclusio est. Græci non modò Romanum institutum repudiarunt, uerùm illud amplexati sunt, quod ex nullo prorsus vel Apostolorum uel Conciliorum permissu eliciunt; immo omni ecclesiæ antiquitati omnino repugnat. Haud enim tantùm eos qui rei vxoriæ mancipati sunt a sacris initiant, immo nullum ad eundem ordinem admittunt, nisi rogatus responderit coniugatum esse. Ad literam ergo Vigilantij errorem sequũtur, de quo Hieronymus ad Riparium in fronte quæstionis à nobis citatus lamentatur: nempe quòd neminem continentium in sacerdotem crearent. Quo ergo hæc liquidò pateant, rem auspicemur à canone. Quoniam distinction. 31. quem argumento secundo in Græcorum fauorem attulimus; qui habetur inter canones sextæ synodi Constantinopolitanæ. Et quoniã si synodali ecclesiæ auctoritate polleret, vt Gratianus & qui ipsum de prima facie iudicant, uehemẽter contra nostram tertiam conclusionem pugnaret, ac perinde hęreticis permagnum præstaret patrocinium qui Græcorum institutum Romano anteferunt, contenduntq; adeò expedire ut a Latinis recipiatur; operæpretium quam maximè duximus hoc absque cẽsura non præterire: nempe ut Græcanicum morem, quàm sit sacris Apostolorum institutis aduersum, perpendamus. Oportet ergo priùs uerba canonis adnotare, quæ subsequuntur. Quoniam in Romani ordine canonis esse cognouimus traditum, eos qui ordinati sunt diaconi uel presbyteri confiteri, quod non suis iam copulentur uxoribus; antiquum nos sequentes canonem Apostolicæ diligentię, & constitutionis sanctorum virorum, legales nuptias a modò ualere volumus; nullo modo eis uxoribus suis connubia dissoluentes, aut priuantes eos familiaritate ad inuicem in tempore opportuno. Et infrà; Neque etiã tempore professionis, suę castitatem profiteri cogantur, quod abstinere debeant à legalis vxoris familiaritate. Item oportet eos qui altario ministrant, in tempore oblationis sacrorum continentes esse in omnibus; ut à Deo possint consequi quę simpliciter postulant. Hæc ergo ait Gratianus omnia intelligi de Orientalibus sacerdotibus. Haud tamen absque acriori censura rem præterire debuisset. Quem ergo non piguit uerba canonis cuncta audere, non tædeat singula perpendere quantum habeant roboris; sunt enim ea, quę si penitiùs perspiciantur, manifestè falsitatis sese redarguunt. Vsque adeò ut ante nos alij minimè sint affirmare veritè eundem canonem profanum esse, insolentię imprudentięque plenum, & ab eis æditum qui castitatis Romanorum sacerdotum aperti essent hostes.

Albertus Pighius.

Fuit quidem in primis Albertus Pighius vir egregiæ solertiæ & eruditionis in propugnanda ecclesia Romana, qui auctoritatem illius Synodi non infimis rationibus labefactare conatus est; quippe quæ Honorium Romanum Pontificem eiusdem hæresis immeritò damnauit, cuius ipse condemnauerat Sergium. Et personam etiam Origenis pronuntiauit hæreticam, qui profectò, licet in aliquos errores lapsus, non censetur studio contra Ecclesiam fuisse pertinax.

Reprobatur Pighij censura.

Ego verò Pighio omnino non suffragor, neque verò refragari modò instituo; quia non est locus. Attamen etiam ipsi qui apologias pro eadem Synodo contra ipsum scripserunt, quorum fuit Franciscus Torrensis, negare nequeunt, quin verò planè fatentur eundem canonem qui ordine illic est. 13. non solum apocryphum, uerum & corruptissimum esse, huius enim uerba sunt quę nuperrimè recitabamus. Et primùm omnium notum est eiusmodi canones nõ fuisse æditos in eadẽ 6. synodo, sed uel, quemadmodum Tharasius, act. 4. septi-

Franciscus Torrensis.

mæ

mæ, synodi refert quinque post annis illuc reuersis episcupis; vel, quod verisimilius est, vt ex 3. cano. eiusdem sextæ synodi colligitur, vigintiseptē transactis. Quare Il eet Adrianus posteà eādē sextā Synodū, quatenus Romanis institutis nō repugnaret, susceperit, nō tñ cēsetur eosdē canones auctoritate catholica donasse, quippe qui neque ī Cōcilio editi sunt, neq; sub legato Romano. Quod aūt dict⁹ canō n̄ solū tāta, verū neq; vlla sit auctoritate dignus, sua ipsius facies ꝑ se fert. In primis. n. quęnā erat Cōcilij maiestas, in præsētia Romani legati si præses sedisset, recitato Romano decreto è regione statim subdere cōtrariā cēsurā: dicēdo, Antiquū nos sequentes canonem Apostolicæ diligentiæ. Ecquis. n. est ille canon? aut vbi extat? nā ꝙ ait glossa illud referri ad Paulinū verbum, ne cōiuges se inuicē defraudēt, minimè textui cōgruit, siquidē subdit, & cōstitutionem sanctorū uirorū: ubi planè Cōcilium secūdū Carthaginēse denotatur, ꝙ refertur trigesimaprima distinctio. Canona, Episcopos. & octuagesima quarta, canone, cū in præterito; ac subinde Cōcilium quintū. Quis aūt credat sanctū aliquā synodū Cōcilium prouinciale œcumenico Romano ante tulisse? Sed ꝙ apertè falsitatē eiusdē canonis detegit est, ꝙ nullū Carthaginense Cōcilium sic decreuit vt eodē canone refertur, sed totum cōtrarium: Canō. n. secūdus secūdi Cōcilij expresè iubet, quæ Aurelij sentētia fuit, omnes antistites, sacerdotes, & leuitas cōtinētes esse ī omnibus, etiā ab vxoribus: quò possint simpliciter ꝙ à Deo postulant, impetrare; verba sunt expressa. Perperā ergo hic canō citant illū: addens vt tēpore oblationis cōtinētes essēt. Hoc. n. Paulus cunctis etiā secularibus edixerat. Sed vide quomodo isti impostores deprauarūt Carthaginēse Cōcilium quintū; cuius cano. 3. ad literā sic habet: Cū de quorundā clericorum, quāuis erga vxores proprias, incōtinētia referretur, placuit episcopos, & presbyteros, & diaconos, secūdum propria instituta etiā ab vxoribus cōtinere. Omissus est subdiaconatus qui tūc fortè nō habebatur ordo sacer. Verbū aūt, secūdū propria instituta, quo ad literā intelligitur secūdū legē sacerdotali ordini cōgruā, quæ. s. ab Apostolis vsq; ea erat, vt nullus cōiux sacris initiaretur nisi votum emitteret castitatis; ipsi præuaricati sunt, dicentes: Cùm instaret tēpus sacrificij. Et propterea addiderunt ut sui sacerdotes tempore ordinationis profiteri castitatē non cogerentur, neque ab vxoribus abstinere. Quod nos benè suprà notauimus, tanquàm testimonium, quòd ille esset mos antiquus ecclesiæ. Vide ergo quā non liceat quidquid inter decreta à Gratiano fuerit relatum, vt moris est Canonistarum, tanquam oraculum adorare. Immo potiùs vel ipse debuisset vel sui glossatores radicitus historias consulere, ut rerum medullas eruerēt. At verò vt gratis donaremus eundem canonem legitimum esse, haud tñ in eo cōtinetur ut sacerdotes ad id muneris non admittantur nisi fuerint priùs cōiugati, ut Græcorū mos habet; sed hoc solū ꝙ nō cogātur castitatem uouere. Cui accinit & alter eiusdē synodi canon qui refertur 38. distinct. cuius uerba sunt. Si quis eorū qui ad clerū accedūt uoluerit nuptiali iure mulieri copulari, hoc ante ordinationē subdiaconatus faciat. Et canon subsequens Carthaginēsis Cōcilij quarti; Lectores cū ad annos pubertatis venērit, cogātur aut uxores ducere, aut cōtinētiā ꝓfiteri. Meritò ergò à multis, vt idē ait Torrēsia, creditur Græcos à Nicolaitis hæreticis eū morē cōtraxisse. Horū. n. parēs Nicolaus, vti in catalogo hæreticorū ait citatus iam August. cū pulcherrimā haberet uxorē, quæ proinde apud ipsū in suspicionem pudicitiæ venerat, neq; satis procos abigere domo posset, cōmunē vsū vxorū suis persuasit discipulis; qui quidē posteà multa in illū errorem deprauarūt. Inter quæ decimū septimū canonē mēdose supposuerūt sexto libro Institutionū Apostolicarū Clemētis; quē quidē canonē quidā posteà auctor Græcus Niceta, Pectoratus, nomine defendit, Græcisq; ꝓtasit. Canō uero, ut Vmbertus Leonis legatus in libro contra ipsum refert, sic habet: Episcopum, & presbyterum & diaconum dicimus, qui unam habet uxorem, ordinari, nec licet eos post manus impositionem innuptos esse. Ex quo canone suam Græci consuetudinem traxere. Hæc omnia patent apud dictum Vmbertum Cardinalem. Is enim à Leone nono circa annum Millesimum quinquagesimum Constantinopolim de hac re delegatus contra eundem Nicetam scribens, has omnes Græcorum præuaricationes patefacit. Haud ergo Græcorum mos censendus est alicui orthodoxæ Synodi consentaneus, sed tanquam error inter alios eorum tolerari ab ecclesia præsenti. Nam antiqua nunquam eis permisit, ut non ordinarentur nisi coniugati, sed id penitus quòd illi etiam secundo gradu post continentes admitterentur. Et fortasse idem fuit Niceta ad quem idem Leo direxit canonem, feriarum. 38. Atque eodem modo intelligendus est textus Innocentij III. cùm olim. de clericis coniugatis, nempe quòd propter Græcorum duritiam permissum eorum sacerdotibus est ne uotum castitatis emittant, haud tamen quòd cogantur esse coniugati. Igitur uel ad nostros Lutheranos, a quibus profecti sumus, reuertamus, nullatenus se possunt Græcanico instituto protegere.

Roboratur præterea assertio.

Fragmentum concilij Carthaginensis quomodo depravatum.

Hæresis Nicolaitarum.

August.

Canō alter corruptus.

Ex his argumenta in capite quæstionis obiecta, soluta restant. Primum enim ex Paulo hæretici accersunt, intelligentes illud verbum, Oportet episcopum esse unius uxoris uirum, quasi præceptum, quo sacerdotes cogantur connubia inire. Sed iam suprà monstrauimus quam diuersè sancti idem interpretentur uerbum. Fuit enim tantùm prohibitio ne bigami assumerentur in sacerdotes, & præterea propter sacerdotum inopiam permissio, vt etiam coniugati initiarentur; sed ut monstrauimus, præmisso, consentiente uxore, castitatis uoto. Simili prauitate & calumnia intelligunt quintum Apostolorum canonem ne presbyteri aut diaconi prætextu religionis uxores eijciant quasi præceptum sit ut illis utantur; contra quàm à nobis superiùs expositum est. Et pariter uerbum epistolæ cuiusdam quæ dicitur Clementis detruncantes, ad suam libidinem pertrahunt. Verba enim epistolæ sunt. Ministri altaris ad Dominica tales eligantur officia qui ante ordinationes coniuges suas nouerint. Quod quidem ipsi, perpende absurditatem, aiunt esse præceptum ac prohibitionem ne cui ante consummatum matrimonium liceat sacris initiari. Quod alij ut cauerent absurdum, negatiuè legerunt, non nouerint, cùm tamen non sit nisi affirmatiue legendum, at uerò non truncatè, sed si semper continere noluerint. Hoc est si non fuerint uirgines, aut continentes, sed coniugati, ea lege ad sacerdotium recipiantur, ut usque ad illud tantum tempus uxores nouerint. Quasi dicat, deinceps autem ab illis abstineant, ut in tertia conclusione monstrauimus. Secundum autē argumentum, de cap. quoniam iam satis solutum est. Tertium verò quod illi auctoritati nititur, quę Augustino tribuitur, nempe vbi apparet dicere continentiam sacerdotum post Apostolica instituta ab Ecclesia fuisse adiectam, nullatenus contra tertiam nostram conclusionem pugnat, tum quòd illud non est uerbum Aug. Sed quia initium illius cap. Cùm agitur. est illius; scioli legunt totum tanquam Aug. cùm tamen sit Gratiani. tum quod Gratianus hoc tantum ait quod continentia sacerdotum est opus consilij, quia consilium est, ut fiant sacerdotes, sed tamen postquàm ordinati sunt, iam fit illis præceptum. Quod autem ait post Apostolorum instituta fuisse adhibitam, si vult tempore Apostolorum nondum fuisse illud in more, auctoritates sanctorum ac rationes ad eandem tertiam conclusionem allatæ ei refragantur; quæ ideo pluris æstimandę sunt.

Ad Primum argum.

Correctio alterius canonis.

Ad secundum argum.

Ad tertium argum.

FINIS LIBRI SEPTIMI,

DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER

Definitio iuriurandi. co more hanc eliciamus. Iuramentum est dictio per diuinam attestationem confirmata; ut dictionis nomine, affirmationem & negationem complectamur: Dei uerò appellatione, res quoque diuinas nempe creaturas in ipsum relatas. Enim uerò qui per creaturas iurat, nomen aliquod illis inesse profitetur, siue falsum, vt idololatræ, siue uerum: ut orthodoxi, qui Deum in creaturis existere profitentur. Vnde iusiurandum ait de officijs Cicero est *Cicero.* affirmatio religiosa. Et Aristot. etiam in Rethorica ad *Aristot.* Alexandrum, iusiurandum est, cum diuina ueneratione dictio, probationis expers. Dictionis nomine affirmationem complexus est negationem. Adiecit autem, probationis expers, hoc est, quæ alia probatione caret: nimirũ, vt naturam penitus iuramenti patefaceret; quod vtique citra necessitatem, vbi res aliter probari non potest, non est licitum. *Iusiurandi etymologia.* At quantum ad etymologiam, iusiurandum à iure dicitur: ob id fortè (vt August. in citato sermone insinuat) quòd qui iurat ius veritatis Deo reddit, iuxta illud Euangelij, Reddes Domino iuramenta tua: puta honoris ius; quippe cui uelut ipsissimæ ueritati propriè cõpetit dictorum omnium & conuentorum ueritatem suo testimonio constabilire. Quamuis fortasse rei gratius applaudit quod hic diuus Thom. docet: nempe iusiurandũ ob id à iure dici, quòd pro iure sit introductum. Id enim quod iuratur pro lege habendum est, ac ueluti ius ipsum sanctè seruandum. Id quod uerbum Pauli denotat, dicẽs: iuramentum esse finem omnis controuersiæ, ac si lege esset sancitũ. Quare iura post præstitum iuramentum nullam aliam inquisitionem permittũt; iniuria enim alioqui *Secunda cõclusio.* irrogaretur Deo. Secunda conclusio Sancti Thomæ est Diuinum testimonium quandoque per iuramentum ad asserendum præsentia uel præterita inducitur; quandoque uerò ad confirmandum id quod in futurum promittitur. Quorum prius dicitur iuramentum assertorium: posterius uerò permissorium. Res est quæ suis ipsis nominibus fit clara. Quod si arguas, nonnunquàm iuramentum assertorium esse respectu futuri, ut cùm quis iurat, cras fore, ut pluat. Respondetur Sanctum Thom. loqui secundum iuramenti naturam. Haud enim futurum contingere asserendum est, nisi quatenus in suis caussis iam est notum, ut cùm quis iurat se facturum quod proposuit facere: iuramentum uerò leue, & temerarium etiam *Tertia conclusio.* de futuro potest esse assertorium. Tertia conclusio. Ad ea quæ sunt necessaria, perq́ue rationem inuestiganda nõ inducitur iuramentum: & est intelligenda conclusio in sensu prohibitorio. Quasi dicat illa non licet iuramento confirmare. Derisibile enim uidetur. Immo, ut infrà patebit, uitium est si quis in disputatione sciẽtiæ opinionem suam, vbi ratio non occureret, iureiurando confirmaret. Quocirca non accipit necessaria pro ijs solis quæ euidẽtia sunt. Nam in speculabilibus altera pars contradictionis semper est necessaria ut astra sunt paria uel non, licet neutra sit nobis euidens quare utramuis iures peccas, atque adeò si iures quantitatem rem esse à substantia differentem altàmue quamlibet opinionem. Alia conclusio adhibetur in solutione tertij & ideo suo ordine uidenda sunt argumenta. In primo exponit particulam definitionis, assumere Deum. Nõ.n. quicunque testimonium Dei adducit, iurat: ut cõcionatores & prælectores & disputãtes cùm testimonia sacra citant non iurãt: eò quòd testimonia illa Deus sua sponte dedit ad suas asserendas ueritates. Quare citantes illa, nihil aliud faciunt quam referre Dei asserta. Iurare autem est illum in testem assertionum nostrarum implorare. In solutione secundi exponit *Reddes altissimo iuramẽta tua.* illam particulam euangelij Matth. 5. Reddes altissimo iuramenta tua. Videtur enim iurans nullum ius Deo reddere. Respondet ergo dupliciter: uno modo, quòd dicatur ius Deo reddere qui iuramentum implet; nam illi suam fidem obstrinxerat. & potest etiam hoc in iuramento assertorio intelligi, qñ quis uerum asserit. Secunda uerò expositio est ad rem magis accõmoda; nempe quod qui iurat, eo ipso quod iurat, ius hoc est honorem Deo debitum illi reddit: uidelicet eum agnoscendo & confitendo infallibilem esse ueritatem. Quocirca Iere. 5. Deus de filijs Israel conquerebatur, quod eum dereliquissent, iurassentq́ue in his qui non erant dij. id est honorem iuramentorum sibi proprium in deos falsos transtulissent. Tertium denique argumentum est. Aliud est officium iudicis, aliud uerò testis. Sed quandoque iurando imploratur iudicium potiùs diuinum, quam testimonium; vt cum execratoria iuratio qualis est illa Psal. 7. si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis. Respondet autem quarta conclusione, duplex est *Quarta conclusio.* iuramẽtum scilicet simplex, vt quando seu Deus seu creatura simpliciter ut testis ascitur ut Deus est mihi testis, per Deum &c. Alterum uerò execratorium quod etiam dicitur imprecatorium cum adducitur in testem & pariter in uindicem ut tanquam iudex uindictam falsitatis sumat: ut dispercam, si non ita sit, quę quidem etiam forma iurandi antiqua fuit ut 2. re. 3. Hoc faciat mihi dominus & hæc addat; & quod utrunque sit iuramentum hinc patet, quoniã cũ Deus in testẽ adducitur, vt reuelator ueritatis. Hũc reuelare potest aut simpliciter internè aut exterius eum puniendo, qui mentitur. Quare & hoc quoq; est iuramentũ. Et ad hoc reducitur quãdo imploratur vt pręmiator ueritatis. Vt si dicas, sic me Deus adiuuet, sicut uitã meam seruet &c. Nam hic subintelligitur pars aduersa. *Quibus modis contingit iurare.* Alioqui Deus me perdat &c. Ad horũ pleniorẽ intelligẽtiã colligẽdũ imprimis nobis est, quibus modis cõtingat iuratio, vbi primũ assertũ sit. Nulla dictio simplex seu affirmatio sit seu negatio, quæ præ se nõ fert testimonij aut execrationis imaginẽ, est iuramẽtum. Simplicissima verò oium est illa Mat. 5. nobis admonita, est est, Nõ nõ, Quod *Vere in veritate &c.* est dicere ad id quod est, respõdere affirmãdo, est, & ad id quod nõ est, negãdo. Vide quã cãdidas quamq́ue sinceras Christus voluit nostras esse assertiones. Duabus.n. minimis syllabis admonuit esse explicãdas. His.n. verbis oia expressit. Interrogas fecerimne, aut dixerim? respõdendũ mihi, feci, aut, nõ feci, dixi, aut nõ dixi. Immo & verba excusare possumus dicendo, sic, aut nõ. Simplex ẽt assertio cẽsetur si aduerbiũ aliquod, aut nomẽ adiũgatur, quod nihil assertionis aut negationis mutat; vt si dicas, verè, in ueritate, certè, profectò, sanè, & id genus reliqua nullũ resultat iuramẽtum. Itẽ si dicas, in fide mea, aut in fide ingenui uiri, aut in bona fide, nihil iuras; quia nõ affers fidẽ i testẽ. Sed sensus est, te scd̃m fidem loqui. quæ in dictis & conuentis seruanda est. Secus si dicas; per fidẽ Dei aut Christi. Nam tunc iuras per sacrũ: sicut per euãgeliũ: quanuis forsan, si diceres, In fide boni Christiani, aut religiosi, nõ esset iuramentum, sed sensus esset, te id pronũtiare secundũ fidẽ humanã quã bonus Christianus seruare debet. Sũt autem uerba nõ bene sonantia maximè in uiris religiosis. Quando uerò adhibetur, per, ut si dicas per meam fidem, videtur inde species cõflari iuramẽti. sicut per meã animam, aut per meam vitam. Idem discrimen apparet si dicas in mea conscientia, aut per meam conscientiam. Idẽ enim censetur in mea conscientia, ac si dicas id aio q̃ sentio; sed cum addis, per; uidetur accusatiuus formam testis induere ob idq́ue uiris timorati animi ab his oĩbus abstinendum est. Et præsertim religiosis ab eo q̃ aiunt p̃ habitum .d. Frãcisci. aut d. Dominici: est.n. iuramentum tum nobis indecorum tum & audientibus absonum. Per hæc autem de ceteris cẽsendum. Secundò ad dignoscendas iuramentorum differentias notandum triplici ex capite variari. Primum ex parte obiecti diuiditur in assertorium (ut dictum est) sub quo intelligitur negatiuum & promissorium. Secundo ex parte illius per *Triplici ex capite uariatur iuramentũ.* quem iuratur diuiditur in iuramentum per Deum, & iuramentum per creaturas, quod, ut art. 6. latius patebit, fieri potest uel blasphemè, ut iurare per Herculem, per Iouem aut solem ea ratione, qua idololatræ qui creaturas pro Deo colunt; Vel catholicè sicuti per sãctos perq́ue euangelia aliasve creaturas in Deum relatas. Atque hic modus iurandi per creaturas potest fieri aut per simplicem attestationem vt in exemplis modo positis aut per execrationem subdendo creaturam iudicio & uindi-

Gen. 42. ctæ Dei, si aliter est. Quemadmodum Genes. 42. legitur patriarcham Ioseph iurasse per salutem Pharaonis. Et homines seu per proprias, seu per charorum simili schemate iurant. Sed de his art. 6. Tertiò denique variantur iuramenta per varias formas & exempla iurandi. Primũ quippe, idemque vetustissimum iuramẽtorum exemplar fuit olim lege ueteri celebratum, uiuit Deus aut, uiuit Dominus. Id quod Deus ipse docuit illam gentem, tum suo exemplo, tum etiam lege. *Viuit Dominus.* Iurauit enim ipse Nu. 21. viuo ego & ita præcepit Moysi renuntiare populo. viuo ego dicit Dominus. Deinde per Hieremiam ca. 4. Iurabis, viuit Deus. Fuit nanque hoc iusiurandi specimen tunc temporis ad abominandum abolendumque Ethnicorum iuramẽta appositissimũ. Iurabant quippe aut per elementa aut inanima saxa, aut per Iouem, & id genus homines uita defunctos. vnde Danielis vltimo. Nunquid est Bel Deus uiuens? cùm tamen ille qui in testem ascitur, præsens esse debeat, idemque rei conscius, quæ iuratur. Idem ergo est, viuit dominus. ac si dicas, illum, in testem affero, qui non modo vitam uiuit immortale, sed vbique adest: neque tantùm iurantis verba audit uerum & itima cordis intuetur: qui ideo neque decipi potest, nec vult quenquam seducere. Ad hanc formam reducuntur dicere, Coram Deo loquor ut Paulus ad Gala. 1. & Deus scit. Quamuis istæ possunt accipi & denuntiatiue & inuocatiue. Et quidem priori modo non sunt iuramenta, sed sensus est, Ego sic aut sic aio, sed tamen uerba mea Dei sciẽtiæ submitto. Ipse enim quid uerum sit nouit. Quare in uiris timorati animi ubi dolus abest, non est iuramentum. Si autem inuocatiue dicatur diuinam scientiam in testimonium inuocando, vt si dicas Deus scit quod non mentior iuramentum est. Sicut illud Pauli. Ecce coram Deo quia non mentior. Quocirca illud Petri, Ioãnis 21. Tu scis domine, quia amo te, formam profectò habet iuramenti perinde ac Deus scit. Quamuis si tantum respõdisset, Tu scis, sensus esset Tu scis an amem te; quod non esset iuramentum, cùm autem afferendo dixit, Scis quia amo te, visus est Christum in testem protulisse. Secunda post hanc forma iurãdi est, testor Deum, aut, testis mihi est Deus. *Testis est mihi Deus.* Qua vsus est ad Roman. Paul. atque hæc expressius refert naturam iuramenti. est siquidem iurare (vt suprà dicebamus) Deum aut diuina in testes citare. Atque ad hanc formam reducitur illud ad Roman 9. Veritatem dico in Christo Iesu & nõ mentior. Tertia forma fit expresso uerbo iurãdi ut iuro Deum, &, per Deum, vt Genes. 22. Per memetipsum iuraui aut sub tacito verbo, proferendo solam præpositionem, vt si dicas per Deum per sanctos, & per euangelia; sic & sic est. Quin verò absque ulla uerborum prolatione, cùm quis rogatus ac iussus, manu crucem aut euangeliorum volumen attigit intendens annuensque iurare, re vera iurat. Sunt præterea figuræ aliæ, & phrases, quas vulgus trutina iuramentorum æstimat; cũ sunt multo peiore nomine dignę. Vt voueo Deo dum fit per modum iurantis, est enim abusus uotum pro iuramento usurpare Deum pœniteat, aut Deo indoleat, non credo, discredo, atque id genus alia, quæ diuersis nationibus diuersa sunt in usu. Sunt enim non iuramenta tantùm sed apertæ blasphemiæ. *Blasphemia* De quibus quæst. 2. copiosius dicendum est. diuiduntur autem iuramenta uel ex parte caussæ in liberum & coactum illud quod sponte fit, hoc autem per uim. Item in iuramentum prudens & incautum illud scilicet quod à prudentia proficiscitur, hoc autem ex imprudentia ut si rem uel absque iustitia iuras uel absque iudicio. Item ex parte effectus ut in sincerum quòd in bonum fit & dolosum quòd fit ad decipiendum de quibus omnibus suis locis videbitur. Nunc tamen interim circa has diuisiones dubium facilè suboritur. Vtrũ iuramẽta assertorium, & promissoriũ sint eiusdẽ speciei. Apparet enim pars negatiua vera propterea quòd asserere & polliceri absque iuramento diuersæ figuræ sunt & speciei. Itemque dubium ratio offert de simplici & execratorio. Nã qui execratur, malum sibi iudicio Dei imprecatur. Ad utrumque tamen breui responso eodemq; bimembri fit, satis. *Responsio.* Respondetur namque si ratio iurandi per se in omnibus consideretur eiusdem esse omnia speciei: Deum enim in testem implorare siue in assertionibus siue in promissionibus fiat, siue in execrationibus eadem est iurandi species quia idem est testimonium. Differunt tamen accidentarie hoc est ratione materiei, quæ per se alio genere differunt, ut pollicitatio & assertio, si enim animal per album diuidas & nigrum, licet per se duæ sint differentiæ coloris sunt tamen genere animalis accidentiæ. *Secundum dictum.* Secundum dictum sit quod quamuis simplex iuramentum, & quod sit execratorium eiusdem sint speciei, nihilominus aut uirtus aut uitium iurandi alteri seu uirtuti seu uitio imperat, sicuti ubi quis ob mœchiam furatur. *Execrari.* Quare qui iuste execratorie iurat imperat uirtuti maledictionis supra se & qui perperam iurat ĩperat eidẽ uitio. Est. n. execrari horrori & abominationi rem habere: significat ergo qui per execrationem iurat adeò mendacium abominari, ut si mentiatur rem horrendam sibi optet accidere. Et ad hoc etiam reducitur, ut supra dicebamus, imprecatio benedictionis. Sic me Deus adiuuet &c. quæ abusiuè dicitur execratio proptereà quòd uidetur illam à contrario sensu includere.

ARTICVLVS. II.

Vtrum iurare sit licitum.

HABITO quid sit iurare, subsequitur inquisitio utrum sit licitum. Et respondet D. Thoma. duabus conclusionibus. Prior est. Iuramentum secundum se est licitum & honestum. Id quod duplici rõne probat uidelicet ex origine, vnde fit honestum quoniam iusiurandum ortum ex catholica fide habuit, qua homines credunt & profitentur Deum infallibilem omnium, habere ueritatem & prouisionem. Secundo ex fine unde fit licitum quia inductum, ut ait ad Hebræ. 6. Paul. est ut fine litib. impositis homines in pace & tranquillitate uiuant. Secunda conclusio: Iuramentum ob malum usum, id est quia sine necessitate & cautela fit in malum cedit. Primũ quia irreuerentia fit Deo ex leui caussa eũ in testem adducere. Secundo quod ea iurandi consuetudine periculum peierandi creatur, ubi id quòd homo facilè uerbo delinquit. Vnde Ia. 3. si quis in uerbo non offendit, hic perfectus est uir. Vnde & Ecclesi. 23. dicitur iurationi non assuescat os tuum multi enim casus in illa. Hic primum omnium notandus est sensus primę conclusionis iuramentum secundum se est licitum & honestum. Videtur enim sibi post contradicere artic. 5. ubi admonet idcirco non esse appetendam iurationem quòd non numeratur inter ea quæ sunt per se appetenda. *Secundum.* Atque adeo docet non esse per se uirtutem sed ratione necessitate. Responsio tamen est quod secundum se, aliter hic quã illic usurpat. Hic. n. idem est iuramentum secundũ se q̃ consideratum ut abstrahitur ab usu hoc uel illo. Illic autẽ idem est quòd consideratum seclusa necessitate. Sunt enim aliquæ uirtutes quæ per se seculi alia necessitate habent speciem boni, ut charitas religio &c. Aliæ uerò quæ secula necessitate per non essent uirtutes. Vt pœnitentia, quæ nisi peccatum ingruisset, in orbem non esset uirtus. Et talè est iuramentum; ut illic explicabitur. Secundò *Duplex uirtutũ genus.* meminisse oportet hæresim fuisse, ut lib. 3. distinct. 39. refert Bonauen. Manichæorum: quanuis Gui. Carmelita, non nisi Valdensis. eam impingat nullatenus esse licitum iurare. Quippe quod à Christo Matth. 5. prorsum interdictum aiebat, est tamen manifestarius error. Cui quidẽ in primis reclamat testimonium Deut. 6. quo Diuus Th. priorem conclusionem affirmat Dominum Deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis. Nam etsi imaginem potius permissionis, præ se ferat quam præceptionis, est nihilominus vera permissio tanquam rei licitæ, ac si dixisset; Nõ tibi simpliciter iurare iubeo, sed ubi eã necessitatẽ ratio attulerit, non falsos deos, sed per me iurabis. Tametsi Hie. super Mat. ca. 5. & refertur uigesimasecũda *Hierony.*

quæstione

quæstione prima, canon. considera. cui & Theophilactus astipulatur, permissionem illam non intelligat, ut fieret sine culpa, sed ut usura permittitur & meretricium, tanquam minus malum. Ait quippe iurare per Deum concessum fuisse illi populo: non quod recte hoc facerent, sed quod melius, puta minus malũ esset per Deum, quam per idola iurare. Hoc autem non planè intelligo. Nam iurare si consideretur sine ueritate & iustitia & iudicio, nunquam fieri neque in illo populo potuit citra culpam, & ideo in hoc sensu nunquam fuit concessum: ubi uero autem illi comites adsunt licitum est iurare: qua propter absque ullo dubio intelligitur permissio licita. Sed forsan sensit Hieronymus nana iuramenta per Deum permissa fuisse Iudæis, hoc est leuioris illis fuisse pœnæ quam nobis, ut auerterentur ab idolatrarum iuramentis per creaturas. Et in hoc sensu subdit quòd euangelica ueritas non recipit iuramentum cùm omnis sermo fidelis pro iureiurando sit. Non autem quod neget iuramentum quando legitimè fit, licitum esse. Ingenuè quippe ille ait quòd qui iurat aut ueneratur, aut diligit eum per quem iurat. Est ergo catholica ueritas iuramentum quandoque esse licitum, & contraria falsitas hæretica. Et probatur secundò præter allegatam auctoritatem exemplis ipsius Dei & Sanctorum. Iurauit enim Deus per semetipsum Abrahæ (ut habetur in Genesi) quod ex eius semine missurus esset super omnes gentes benedictionem. Veruntamen Deus non ea ratione iurat qua homines: nempe quod indigeat ueritatem suam iuramento confirmare. Tam firma quippe est simplex eius assertio, quam iuratio: iurat enim per semetipsum. Sed ut concilio Toletano habetur quod uigesima secũda quæstione quarta canon. immutabilis. refertur, iurare Dei est à se ipso ordinata nullatenus conuellere, sicuti pœnitere, eadem ordinata cùm uoluerit immutare. Sic enim per Hieremiam dicit; Loquar aduersum gentem, ut erradicem & destruam & disperdam. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo, agam & ego pœnitentiam à malo quod cogitaui, ut facerem eis. Itaque quod Deus sine iuramento affirmat, nonnunquam ceu comminatorium immutat: quod uerò iuramento asserit immutabile firmat. Et ideo mysterium filij sui tanquam immutabile iuramento firmauit Abrahæ. Vnde in psalmo. 109. è regione iuramento Dei eius opponitur pœnitentia. Iurauit enim, inquit, Dominus, & non pœnitebit eum: id est quia iurauit non pœnitebit. Tu es sacerdos in æternum. &c. Et ad Hebræ. 6 Paul. Volens, inquit, Deus abundantius ostẽdere immobilitatẽ consilij sui, interposuit iusiurandum, ut per duas res immobiles (scilicet pollicitationem & iusiurandum) quibus impossibile est mentiri Deũ fortissimum solatium habeamus. Quòd si quæras vtrum Deus possit iurare per alium à se. Paulus illic neganter respondet. Homines enim, inquit, per maiorem se iurant. Deus autem, quia maiorem se non habet, iurat per seipsum. Ratio uerò cur per alium iurare nequit, est eadem fermè ratione qua Deus, iurat angelus, de quo Apoc. 10. legitur iurasse per uiuentem in secula seculorum. Non quod cælestis Angelus iuratoria firmitate indigeat, quoniam mentiri nequit: sed vt D. Thom. præsenti quæstio. arti. 10. ait; Si ad ostendendum id quod affirmat ex infallibili fixaq; & immutabili Dei dispositione procedere. Præpositio, per, designat auctoritatem in eo per quod iuratur quæ sit principium confirmandi ueritatem; ueritas autem quam Deus profert, non potest per aliud certius principium stabiliri, potest tamen iurare in alio tanquam in illo cuius ministerio suam enuntiat ueritatem. Vnde super illud Amos. 4. Iurauit Dominus in sancto suo, ait gloss. In se ipso, uel in filio, vel in aliquo electo angelo, uel in homine. Et Hier. addit uel in omni quod factum est. Iurare autem hominis, ut præfati sumus, est Deum in testem suæ dictionis afferre. Quod & sanctis in usu fuit. Adiurauit enim Abraham famulum suum, dum eum in Mesopotamiam legauit quæsitum vxorem filio suo. Et illo iureiurando, usus Dominus usi sunt crebrò Dauid & Salomon; & reliqui Patriarchæ. Nam (ut est apud Hieremiam) illud iurandi exemplum concessum erat tunc temporis. Atqui sub lege Euangelica Paulus uariè quoque iurasse comperitur: ut ad Rom. Testis est mihi Deus. & ad Galat. Ecce coram Deo, quia non mentior: quanta tamen religione & ueneratione quæstione sequenti adnotabitur. Hæsitabit autem forsan hic lector utrum iusiurãdum non solum permissio sit, verùm etiam nonnunquam affirmatum præceptum. Ad quod citra vllam controuersiam affirmanter respondetur. Hoc enim in primis patet ex usu, habet enim ius quæcunque publica potestas, tam ciuilis quàm spiritualis iure & more exigendi à ciue, & à quocunque sibi subdito iuramentũ ad detegenda coercendaque mala, quæ siue in reipublicæ perniciẽ oboriuntur, siue in iniuriam proximi. Et qui tũc non iuraret cõtra præceptum ageret non solùm obedientiæ, verum & religionis, cuius generis, vt art. 4. patebit est iuramentum. Quin uerò quandoque non requisitus tenetur uir bonus iusiurandum offerre; vel ad liberandum innocentem à morte, uel pro alio magno bono publico. Et tunc usque adeo bonum est iurare, vt non iurare delictũ sit: qua utique ratione huiusmodi iuramenta dicũtur simpliciter necessaria, vt pote quæ sine culpa prætermitti nõ possunt. Atque illic præcipuè verum habet psalmus ille, Laudabuntur omnes qui iurant in eo, nimirum in Deo. Quòd si percunctãdo institeris quale nã præceptũ sit. Respõdetur esse naturale & diuinũ perinde ac mandata Decalogi. Atque hoc est quod rationes D. Thomæ, planè demonstrant. Probat .n. ratio prior, iuramentũ ab homine honestũ fieri, qui Deo à iurante: defertur dum illum per fidem Catholicam confitetur esse caput perẽnemque fontem omnium ueritatum, habereq; omniũ prouisionẽ. Id quòd à sancto Tho. non sine caussa appositum. Quanquã enim constaret Deum esse omnium sciẽtem, nisi pro sciremur curam habere nostri non esset idoneus, qui in testem à nobis adduceretur. Nam aliqui licet posset; fortasse nolet nobis asserta atrestari nostra. Itaque ut hanc rationem plenè perspicias, sicuti naturali lumine ueritates omnes per sua cuiusque principia sapiens demonstrat (siquidem auctore. Aristo. tunc vnamquanque rem scire arbitramur, cùm principia prima usque ad elemẽta cognoscimus) ita & eadẽ nos admonet naturalis rõ; sed præsertim catholica fides & religio, ut dubia omnia rerum in humanis comercijs cõtingentium, quæ aliter definire nequeunt, per diuinum testimoniũ, quasi per primum supremumque ueritatis principium, & fontem omnino confirmemus. Atqui ex hoc capite, nempe quia iurare ex fide catholica nascitur, sub genere religionis hanc uirtutem, ar. 4. collocabimus. Secunda item ratio palàm ostendit præceptum esse naturale. Est namque homo, animal suapte natura politicum & ciuile: haud tamen humana republica perdurare ualeret nisi fides, quæ, ut auctor est. 1. de offic. Cicero. dictorum est conuentorumque constantia & ueritas firmum inter homines haberet fundamentum: quod profectò absque diuino testimonio stabiliri nequiret. Etenim si status humanæ innocentiæ perdurasset, nunquam concessum fuisset hominibus iurare. eo quòd nulla occurisset tunc iurandi necessitas, sed simplici uerbo præstarent sibi homines mutuo certam fidem. Ad hanc nos ergo sinceritatem reuocare satagens Christus, ait, Sit sermo noster est est, nõ nõ. At uero quoniam inter alias plagas, quas nobis uersutus ille serpens impegit (qui vt habetur Ioa. 8.) mẽdax sẽper fuit & pater mẽdacij, hæc fuit una insignis, q auctoritas hominum usq; adeò fuit exinde sauciata & labefactata, vt nõ facilè homines digni sint, quibus adhibeatur fides clamante Psalmista: Ego dixi in excessu meo omnis homo mendax. Atqui ab hac læsione alterũ subinde accepimus incredulitatis vulnus: nempe q cum difficultate quæ nos latent credimus. Ob hanc ergo necessitatẽ indulta nobis diuinitus est iurisiurãdi facultas. Ex quo colligitur iuramentum non esse illarum virtutũ; vt paulò ante dicebamus, quæ per se absq; ulla necessitate sũt uirtutes,

Contra Hieronym.

Iuramenta Dei & Sanctorum.

Gene. 22.

Iurare Dei quid.

Gene. 24.

Hierem. 4.

Iurare nonnunquã est præceptum.

Præceptum iurandi naturale et diuinum.

Naturalis fides.

Ioan 8.

Psal. 15.

tes, sed earum quas sola necessitas numero victutum apponit. Indulsit enim Deus nobis hanc iurandi facultatem, ob suam in nos charitatem, nempe vt sine litibus im posito, in pace semper & tranquillitate viuamus. Id quod ad subsequentium intellectum plurimum conducit. Et ex hac parte est hoc naturale præceptum; nempe ob necessitatem confirmandæ inter homines fidei, supposita autem necessitate, tunc quòd non nisi per verum Deum iuremus, aut per creaturas in ipsum relatas, non solum naturale sed ius diuinum positiuum est. Atqui hic est sensus testimonij citati. Deu. 6. Quare testimonia diuina adducta, ut illud ad Hebræ. 6. Quòd iuramentum est omnis cōtrouersiæ finis ad confirmationem ius explicant naturale. Vnde iurisconsultus in capite tituli de iureiurando .ff. Maximum inquit remedium expediendarum litium in vsum uenit iurisiurandi religio. Et lib. offi. Cicero. Nullum ait uinculum ad stringendam fidem iureiurando maiores nostri arctius esse voluerunt. Ac demum Philoso. 1. cap. 3. Res, inquit, honorabilissima est iuramentum, cu ius ideo uenerationem nunquàm antiqui tribuerunt, nisi illis quos pro Deis colebant. Sed rogas nunquid tunc solum licitum est iurare, quando simpliciter necessarium puta in præcepto. Respondetur, non tunc solùm, verum quando fuerit vtile, tunc etiam est licitum. Duo nanque illud faciunt legitimum, scilicet & iusta necessitas & pia utilitas.

Hebræ. 6.
ff. De iureiurando.

Primum argumentum.

OFFERT tamen nobis non infimam ambigendi cationem, locus ille euangelicus Christi, Matth. 5. Ego autem dico vobis non iurare omnino. Vnde diuus Thom. primùm extruit. Nam cum relata Iudæorum seu licentia, seu facultate adiecerit. Ego autem dico visus est omnem nobis occlusisse iurandi locum. Quòd ideo interpretatus Iacobus Apost. Ante omnia, inquit, fratres mei, nolite iurare. Non ergo solùm non est præceptum, immo nec videtur permissum. Diuus Hiero. super eundem locum facilè se extricat, dicens, non prohibuisse illic Christum iurare per Deum, sed tantùm per creaturas blasphemè, ponendo in illis finem, vti idololatræ faciebant. Atque in eandem senteniam subscripsit Innocen. extra de iureiuran. canon. Et si Christus. Quam quidem hic D. Thom. deserit, Augustinum sequutus aliter sentientem. Et reuera euangelium ipsum præter Augustini auctoritatem planè demonstrat; deterruisse nos Christum ab omni iuramento, siue per creaturas, siue per Deum. Id quòd hoc pacto conuincitur. Non tantum nos hoc loco iurare cohibuit per creaturas, vt idololatræ iurabant, sed reuera immodicè per illas iurare, etiam ut ille populus citra idololatriæ labem in more habebat. Nam cùm uetustas illas sanctasque leges citasset. Non periurabis & Reddes altissimo iuramenta tua, adiecit. Ego autem dico uobis nō iurare omnino, nec per cœlum. &c. Palàm constat non tantùm uetuisse nos per creaturas idololatrico more iurare, sed illo quoque pacto quo referuntur in Deum, tūc enim redduntur iuramenta Deo. Si autem reprehendit iurare catholice per creaturas, quod subinde intelligendum est, quando fit sine necessitare arctius increpare voluit iuraméta per Deum. Nam quibus casibus fas est iurare per Deum, simul & per creaturas orthodoxè iurare licet: & quibus non est licitum iurare per creaturas, maius nefas est iurare per Deum. Licebat nanque illi populo, sicut nobis iurare per creaturas. Qua vtique ratione Christus, Matth. 23. Pharisæos insimulabat, quòd docerent plebem, iurare per templum aut per altare non esse iuramentum, sed iurare per aurum templi, aut per oblationem, propterea quòd periuros imposita pœna auri & oblationis castigabant. Accedit in confirmationem sententiæ huius creaturarū differentia, quibus rem Christus explicuit. Deus quippe uti sacrorum sapientes docent, tribus modis in rebus existit. qua certè ratione per creaturas iurare licet. Existit inquam in illis per essentiā, præsentiam, & potentiam. Vnde quo explicaret modum primum meminit cęli & terræ. Cęlum nanque sedes thronusque Dei, idcirco censetur, quòd illic existimatur potissimùm residere, ubi conspicimur: terra uerò eò nuncupatur scabellum pedum eius, quod hæc omnia inferiora, velutí vestigia sunt ipsius. Et quia cœlum, vt habetur Esaiæ. 23. & terram implet, per periphrasim depingitur quasi homo, qui cęlo sederet, & terram pedibus contingeret. Ciuitas autem Hierusalem, loca omnia sacra designat, vbi Deus colitur, illic enim præcipuè existimatur esse per præsentiam, vbi orantes cum illo colloquimur, sed nominatione capitis vniuersa complexus est, quæ eius nutui & potentiæ subduntur. Et ideo in caussam quòd nefas est iurare per caput, subnexuit, quòd naturam capitis mutare non possumus de albo in nigrum (& si arte possimus capillos defecare) quoniam tota natura opificiū est Dei. Cōstat ergo illic à Christo nos quadantenus esse iuratione per creaturas interdictos, quatenus in ipsi Deus existit: nempe sine iustitia, veritate, & iudicio. Ex quo fit planè cōsequens, vt iam suprà illatum est, & iurationem per Deum vrgentiore nobis ratione interdixisse, vt pote quę quando fit absque necessitate & vtilitate peior est. Subtexuit illud tamē, quoniam à minori ad maius euidens erat argumentum. Qua propter Iacobus documentum Christi explicatiùs referens, ait c. 5. Ante omnia fratres charissimi, nolite iurare, neque per cęlum, neque per terrā, neque aliud quodcunque iuramentum; hoc est, neq; per Deum, neque per aliam creaturam. At protinus hinc argumentum robustius exurgit. Si Christus nos illis modis iurādi per Deum & creaturas interdixit, qui antiquo populo liciti erant, in nullo ergo casu reliquam vllam nobis fecit facultatem iurandi. Id quod concessu esset absurdissimum, cùm auctor ipse naturæ ius tum necessarium naturale, non sit credendus abrogasse. Respondet ergo in lib. de mendacio. Augustin. cap. 15. quod cum Pau. post mandatum Domini non semel iurauerit, ipse nobis mandati sensum aperuit. Vnde quod dictum est, non iurare omnino, subintelligendum est, absque urgente necessitate. Ne scilicet iurando, ad facilitatem iurandi ueniatur, & ex facilitate, ad consuetudinem, atque ita ex consuetudine ad periurium decidatur. Et infra. Intelligendum est, inquit, illud quod positum est, omnino, vt quantum in te est, non affectes, non ames, non quasi pro bono cum aliqua delectatione appetas iusiurandum: Hæc ille. Hoc tamen si uerum fari licet, nō plenè rei satisfacere videtur. Id enim totum quod Augustinus ait nobis esse prohibitum, pariter erat & illi populo interdictum. Quoniam non modò iurare sine urgente necessitate, uerùm & consuetudo & appetentia iurandi iure naturæ prohibita est, ius autem naturæ non solùm Hebræos, uerùm & uniuersos mortales semper obligauit: Christus uerò aliquid nobis singulare inhibere uisus est, quandoquidem nos cum illis conferendo dixit. Audistis quia dictum est antiquis, ego autem dico uobis. Resolutio ergo responsionis (si uerum coniicimus) est, quòd etsi legislator noster nihil prorsus, nobis uetuerit quod antiquis non erat uetitum: explicuit tamen aliquid, quod illis non erat usque adeo apertum, ac deinde docuit, id quod illis erat turpe, nobis ratione status esse turpius. Ad cuius intellectum notandum, utrāque partem esse præceptum naturale, scilicet & iurare quando ratio id admonet, & neutiquàm iurare quando necessitas neque utilitas adest. Idem enim est iurare non omnino ac si dicas, non occidere, nō furari, &c. Sed rogas cur non adiecit, nisi in necessitate aut cum utilitate. Respondetur. Vt in expositione Decalogi lib. 2. respondimus, id non fuisse opus: quoniam præceptum naturale sub quantumcunque uniuersalibus uerbis proponatur nullatenus includit casus quos natura ipsa nō comprehēdit. Quòd enim iudex malefactores, aut suum quisque aggressorem occidat, non est exceptio illius præcepti; non occides, quia similes casus nunquam illic fuerunt inclusi. Eodē ergo pacto, nolite iurare omnino, casus necessitatis non includit. Quapropter perinde omnino antiquos, ut nos obligabat. At uerò, ut ex uerbis euangelij coniectari licet, populus ille uel Pharisæorum seductione uel ob suam cæcutiam non arbitrabatur iuramenta

Hieronym.
Extra de iureiuran. canone. Et si Christus. Cōtra Hieron.

Confirmatio.

Iacob. 5.

Egregiū argumentum.

Argumentū contra expositionem August.

Resolutio responsionis.

Dubitatio.

per

per aliquas creaturas, vt per templa & altare esse iuramēta: q Christus (vt modò dicebamus) Matt. 23. declarauit. Et ideo forsan neque putabant licet falsum dicerent esse periuros: & ideo ait Christus nolite iurare omnino. Vbi aduerbium omnino non excludit omnes casus: (quando quidem multi necessitatem iurādi afferūt) sed modos omnes & figuras iurandi, vbi non adest necessitas, scilicet neque per cœlum neque per terram, &c. quæ ipsi non pro iuramentis ducebant. Itaque sicuti in præcedentibus monitis. Audistis quia dictum est antiquis, non occides; Ego autem dico vobis quia omnis qui irascitur fratri suo reus erit iudicio. non adiecit illud quasi antiquitus esset licitum, sed id quod ignorabant explicuit, sic vbi dixit: Nolite iurare omnino, neque per cœlum. &c. Nil vetuit quòd vetitum non erat, sed explicuit iuramenta per creaturas verè esse iuramēta. Obidque esse illicita quando sunt vana. Diuus Bonauentura libro tertio, distinctione trigesimanona, quæstione secunda, articulo primo, nescio quid hic distinctionis comminiscitur. Ait enim Christum non dixisse; Omnino nolite iurare. Nam tunc omnes vniuersaliter exclusisset casus; sicuti qui ait omne animal nō est homo, omne hominem à ratione animali excludit, sed dixit Nolite iurare omnino. vbi cū omnino ponatur post negationem non facit sensum, nisi particularem. vt si dicas non omne animal est homo, quare non fuit sensus. ut nullo modo iuremus, sed quod non omnibus casibus iuremus. At uerò nō crediderim Christum huius dialecticæ meminisse, sed uniuersim dixisse ne iuraremus. Sub intellecta tamen, ut dictum est, restrictione iuris naturalis, scilicet ubi uel necessitas, uel pietas aliud exegerit. Super hęc autem forsan nos Christus admonitos hoc mandato curauit iuramentorum frequētiam, multò nobis esse turpioré quàm illis. Christiani enim illa deberent lucis opera de se ubique præstare, ut ad conciliandam inter se fidem nullo indigerente iuramento. Debet enim, ut ait Christus iustitia nostra super illam Iudæorum abundare. Vnde super Matth. citatus suprà Hierony. Veritas, inquit, euangelica, iuramentum non recipit; cùm omnis sermo uiri fidelis, pro iureiurando sit. hæc Hieron. In cuius exemplum, etsi Deus antiquitus iurasse legatur, tamē magister noster Christus nunquam iurauit. Sed plurimum aiebat Amen amen dico uobis. Sub quibus utique uerbis nulla delitescit iuramenti uis. Perinde enim est prorsus ac si dicas; uerè uerè: seu firmiter dico uobis quēadmodū apud Lucam ipse illud exposuit. Secundo argumentum Diui Thomæ est. Nihil quod à malo est, uidetur licitum, nam mala arbor fructus bonos facere nequit, sed iuramētum, ait Christus esse à malo. Sit enim, inquit, sermo noster est est, non non, quod autem amplius est, à malo est. Hæretici negantes ullo pacto fas esse iurare aiebant simplicem assertionem aut negationem, scilicet est est, non non, esse à bono Deo, id autem quod amplius est, nempe iuramentum esse à Deo malo. Duo enim principia Manichæi ponebant boni & mali idque aiebant id Christū significasse; glossema tamen hoc apertissimum hæreticū est Manichæorum. Legitimus autem sensus est Augustini in lib. de sermo. Domini in monte, quòd allegatur 22. quæstione. 1. cano. ita ergo, ubi ait iuramentum non esse malum; sed à malo nempe à mala caussa, puta ex infirmitate & plaga humani generis, quam de peccato originali accepit. Et per hæc uerba exponitur aliud eius dictum super epistolam ad Galat. & citatur ibi canon. non est. Vbi ait quod iuramentum est à malo, non quidem iurantis, sed increduli iuramentum petentis. Haud enim docuisse putes, petere iuramentum esse semper malum culpæ, sed ut à malo petentis, scilicet à malo pœnæ, quam per originalem culpam contraximus; est enim iam nobis inde naturales malum incredulitas in rebus grauibus. Esset tamē peccatum de leuissimis iusiurandum postulare. Tertium denique argumentum est, exquirere signum diuinæ prouidentiæ est tentare Deum. Secundum illud Deuteron. 6. Non tentabis Dominum Deum tuum, qui autem iurat uidetur eiusmodi signum exquirere ergo id perperam facit. Responsionis autem summa consistit in duobus. Primum, quòd tentare Deum non est quomodolibet signum eius exposcere, sed id absque necessitate & utilitate facere. Qemadmodum ille qui de turre se præcipitem daret (quod Sathanas seruatori nostro suadebat) ut experiatur si manus illi Deus supponeret. Et ueluti ille qui in duellum descendit cum altero in testimonium ueritatis. Potest enim aliter patere; & si est occulta, non debet illo modo probari. Qui autem iurat, pro necessitate & utilitate facit. Secus si candens ferrum manu uellet palpare, quod iam inhibitum est. At quoniam statim solutio hæc redargui potest, quod saltem iuramentum res apparet frustranea. Quoniam nūquam aut per quàm rarissimè Deus ueritatem pandit, seu illum qui peierat prodendo, seu ei qui rectè iurat testimonium publicè ferendo. Respondet D. Thom. Quod etsi non id præsenti seculo faciat, nullis se propterea periculo iurans exponit; quandoquidem certum est in die iudicij testimonium laturum quando ut. 1. ad Corinth. 4. ait Pau. manifestabit abscondita cordium. Videtur tamen animus huic solutioni ægerrimè acquiescere. Nam testimonia petuntur in iudicio, ut testes illicò ueritatem proferant: Si ergo Deus rem quam quis iurat non continuò attestatur, & quod in extremo iudicio futurum sit, homines latet, uidetur religio iurandi superuacanea. Respondetur quòd fundamentum religionis iurandi non est quod Deus confestim, sicuti homines, sit testimonium laturus, sed fides & honor quem mortales illi, quem pro Deo colunt deferunt. Vnde illa existimatio orta est quòd nullus sit credendus, tum Deo illam irreuerentiam exhibere, tum etiam sibi illud periculum finalis iudicij creare, si falsum iurat. Pungit nihilominus scrupulus quòd saltem qui falsè aut uanè iurat Deum tentet. Quandoquidem testimonium Dei absque necessitate exquirit. Respondetur nec uanè iurantes tentare Deum, quoniam nil aliud faciunt quàm simpliciter inuocare testimonium diuinum nulli se exponentes periculo, sed suo arbitratui committendo, si noluerit testimonium patefacere. Qui autem se præcipitat aut duello certat, aut ardens ferrum tangit, propterea Deum tentat, quia exponit se manifestario periculo si Deus eum eripere renuerit. Adde quòd etiam sceleratissimus homo qui nefandissima crimina multiplicatis iuramentis iniquè contegere persisteret, periculosè quoque exponere, ut Deus miraculo illum proderet.

Nobis turpius iurare quam antiquis.

Hieronym. Christus nō iurauit.

Secundum argumentū D. Thom.

Responsio Aug. 22. q. 1 cano. ita ergo.

Tertium argumentum D. Thom. Tentare Deum.

Redargutio solutionis.

Responsio.

Scrupulus.

ARTICVLVS III.

Vtrùm congruè tres comites iuramenti assignentur.

QVONIAM iusiurandum (ut suprà dictum est) & articulo quinto, iterum repetetur, non est earum uirtutum, quæ per se absque necessitate honestatem habent, consequens fit, ut certis comitibus & ornamentis antequam sit licitum, sit uestiendum. De quibus D. Thomas duabus conclusionibus respondet. Prior est. Tres sunt necessarij comites, quibus iuramentum honestatur. nempe ueritas, iustitia, & iudicium. Conclusio hæc non solùm ratione, sanctorumque testimonio sed oraculo item Sacrę scripturæ nititur. Ait enim Deus Hierem. 4. Iurabis, uiuit Dominus in ueritate, in iudicio & iustitia; quod exponens Hieronymus. Animaduertendum inquit est, quòd iusiurandum hos habet comites, scilicet ueritatem, iudicium & iustitiam. Probatur ratione. Quoniam per iuramētum Deus qui summa ueritas sūmaq; iustitia est, in testē adducitur, necessarium ad eius reuerētiā est ut id quod iuratur primum sit uerum, mox iustum & æquum, sed tertiò præterea circunspectio iurandi requirit, ut non leuiter, sed maturo iudicio, & discretione fiat. Exigitur ergo ueritas iustitia & iudicium. Posterior conclusio. Iuramentum

Prior conclusio.

cui ueritas non subest dicitur falsum & mendax; cui uero non subest iustitia dicitur iniquum & illicitum, sed quod leniter sine necessitate & iudicio fit dicitur temerarium. Tametsi ubi iustitia deest, vel iudicium communi nomine dicitur incautum. *Tres gradus periurij.* Vide ergo quanta sit iuramēti maiestas, quantaq; sit religione perornandum, autequā sit audendū. Addit quippe illic Hier. quod si tria ista defuerint, nequaquam erit iuramentum, sed periurium; Et intelligit non solùm periurium, ubi tria simul defuerint, sed ét ubicunq; eorum quodpiam abfuerit. Tametsi diuersa ratione & gradu: ut qōne subsequenti patebit. Quo fit ut si hæc illegitima iuramenta ad normam uiolatę prohibitionis accommodentur, quæ est ne nomen Dei assumamus in uanum, diuersam illis cōperietur uanitatis ratio. *Iuramētum uanum.* Vanū quippe est, q̄ fit frustra: pura quod fine suo caret. Diuersimodè ergo hæc uana sunt. Nā ubi non est ueritas, iuramentum sua euacuatur substantia & medulla, perinde atq; anclana sine nucleo. Vbi aūt aliquid iuratur iniquum, ut hoīem occidere, iuramētum fit secundo gradu uacuum; quia è regione aduersatur scopo & fini, nempe iustitiæ ad cuius custodiam concessa nobis est iurandi facultas sicut uana est oratio qua irritatur Deus. Iuramentum autem temerarium, & uanum caret caussa iurandi, nēpe necessitate; sicut uana fuisset pœnitentia, ubi nullum pręfuisset peccatū. *Veritas.* Requiritur igitur ueritas primum oīum in iuramēto, in assertorio quidem, ut id quod asseritur, uerum oīno sit; atq; id quod negatur, sit utiq; falsum; in promissorio uerò, ut id quod promittitur, si licitum modò fuerit, tempore & loco impleatur. *Iustitia.* De secundo autem comite nempe de iustitia dubium nonnullum extitit, an in solo promissorio locum habeat. Enimuerò si ad rem tñ quæ iuratur sit iustitia referenda, illi soli competit, ut scilicet quod promittimus iustum sit: *Caietanus.* In assertorio uerò ait hic Caiet. ineptum esse assignate iustitiam quantum ad rem iuratā. Possum.n. ego asserere sub iuramento me aut illū, scelera quæ iniusta sunt opera patrasse. Immo quāuis asserā iurando id quod nō est malū, ut me esse pransum iuro quidem rem ueram, sed tñ ineptè dicitur iusta, sicuti si iurem falsum: non ideo iurare uideor rem iniustam: si autem iustitia referatur ad caussam, ut nemo iuret, nisi iusta de caussa: etiam competit assertorio, sed tamen non ita apparet proprium propterea quod iustitia, hoc pacto generaliter & communiter dicta alios includeret comites, scilicet & uerè discretè iurare. Quapropter maluit Caiet. hunc comitē soli promissorio congruere. At uerò forsan rectius & assertorio quoque censeatur propriè conuenire. Nam iustitia propriè non solùm ad rem iuratam spectat, uerùm & ad iurandi caussam vt in solutione secundi ait S. Tho. iuxta illud Deuteron. 16. Iuste quod iustū est persequeris. Vnde si ego crimina eius omnino occulta sub iuramento asserens detego, certè iuramentum est iniustum, sicut si iurarem me facturū rem iniustam. At si iure & more requisitus illa reuelo, iustum sit meum iuramentum. *Iudicium.* Tertius demum comes iuramenti, est iudicium: hoc est discretionis prudentia. Nā etsi cum ueritate iustitiam coniungas, tamen absque iudicio comite, iurare non decet. Primum scilicet vt iusta illa ueritas quæ iuramento firmanda est, nequeat, vt artic. 3. dicebamus, alia uia comprobari. Quocirca speculatina dubia, nequaquam licet iuramento confirmare: sed sunt, uel rationibus, uel auctoritatibus, vel cōiecturis tractanda. Quam ob rem seu Philosophus esset, seu Theologus, seu Iurisconsultus, qui locis & argumentis suæ facultatis destitutus, dubia iuraret temeritatis culpam incurreret. Pari modo qui patentissimas ueritates iure adstrueret, ut quod pluit, vel frigus riget, aut sol adurit. Mox iuramenti discretio expostulat, ut nō, nisi grauissima perurgente necessitate, adhibeatur, videlicet ob aliquem pium finem, tuendæ charitati & paci necessarium. Diuina enim maiestas non debet qualibet de caussa in testem asciscí. Tertiò requiritur iurandi prudentia, vt circunspectè, & cum debitis fiat circumstantijs; nempe in iudicio, & præuia consultatione, maturoque ueritatis examine. Hæc autem quæstione sequenti de periurio fusius ac pressius sigilatim examināda pertractandaque nobis sunt per suos cuiusque gradus & numeros; ob idque satis hic fuerit, ea perstrictim proposuisse.

Primum argumentum. ARGVMENTVM primum D. Thomæ prædicta comitum nomina exponuntur. Cum enim distincta res sint nulla in aliam includitur, quare ueritas hic non accipitur ut est pars iustitiæ, qua scilicet homo fidem promissorum seruat, alioqui nomine iustitiæ comprehenderetur, sed latiùs, vt est omnis orationis conditio, vt id quod mente tenes, ore proferas. Eademque de caussa, neque iudicium sumitur pro eiusdem iustitiæ exequutione, sed pro discretione & prudentia. *Secundum argumentum.* In secundo argumento declarat quemadmodum deuotio & fides, & cetera quæ ad rectè iurandum concurrunt nomine iudicij comprehenduntur: Reliqua uerò duo nempe ueritas, & iustitia ad rem iuratam pertinent. Tametsi ut proximè à nobis adnotatum est, iustitia ad caussam etiam iurandi transferatur: ne scilicet iniquè ueritatem asseras. *Tertium argumentum.* In tertio denique id maximè annotandum quod licet isti comites, cuicunque uirtutis officio competant, tamen ob ingens periculum, quod iuranti imminet, tam ob diuinam maiestatem cuius nomen non est temere inuocandum. quam ob linguæ humanæ lubricitatem ad iuramenti dignitatem potissimè requiruntur.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm iuramentum sit actus religionis siue latriæ.

Conclusio Articuli. POSTQVAM iuramentum constitutum est esse actū uirtutis, nempe licitum & honestum si suis comitibus exornetur, subsequitur, vt uideamus cuius sit generis uirtutis. Respondetur vnica conclusione affirmatiua. Manifestum est quod iuramentum est actus religionis seu latriæ, quod idem est, puta cultus qui soli Deo debetur. Probatur ex verbis suprà citatis Deute. 6. Dominum Deum tuū timebis, & ipsi soli seruies, ac per nomen illius iurabis Vbi tria verba ponuntur, in quibus diuinus cultus consistit; scilicet timor reuerentialis quantum ad intimum actum, qui soli Deo debetur, seruitus religionis, quantum ad extera opera, quæ quidem ad primum præceptum primæ tabulæ attinent. Atque honor diuini nominis ad serundum attinens præceptum iurandi. Rationem autem colligit Diuus Thom. ex origine iuramenti, quam ar. 2. declarauimus. Qui enim iurat, diuinum testimonium ad sua dicta confirmanda inuocat: nihil autem nisi per id quod certius est & potius confirmatur. Nam propter quod vnumquodque tale, & illud magis. Iuratio ergo per Deum, professio fidei est, qua Deus recognoscitur omnium conditor & prouisor: atque adeò est actus religionis, quo Deum reueremur. Atqui hoc est quod ait Paul. ad Hebræ. 6. Homines per maiorem se iurant. Et super Mathæum Hieronym cap. 5. Qui iurat, aut ueneratur, aut diligit Deum, per quem iurat Obseruādum ergo hic est, quod quemadmodum contemplatio quæ cōsistit in mente, & oratio vocalis, & sacrificiū quod fit in opere, sunt religionis cultus, sic & iuratio. Nā sicut per precationes inuocatur Deus vt auxiliator: sic per iusiurandum inuocatur ut testis; atque adeò eadem est vtrobique religio, eiusdemque fidei professio: nempe quod omnia scit & potest. *Distinctio notanda.* Quo circa distinguendum est de iusiurandum vbi est legitima uirtus, & de periurio, aut leui iuramento. Nam legitima iuratio est religionis cultus, uana uerò est religionis contaminatio. Ex quo fit rursus vtrunque præceptum; scilicet ne iures uana per eum, & quod in necessitate iurandum sit, ad eandem primam tabulam pertinere, secundumque ad primum reduci. Sed ais, Cur utrunque non fuit expressum, sed tantùm negatiuum? *Optima dubitatio.* Responsio est, si rem bene conijcio, obseruanda, quod cùm iusiurandum non sit per se uirtus quemadmodum cultus Dei, & festorum sanctificatio, sed solùm ob necessitatem concessum, natura ipsa rerum exegit, vt duo pręcepta, scilicet cultus & sanctificationis festorum essēt

firmatina

affirmatiua, quasi res illæ per se essent optandæ. Tertium verò negatiuum, scilicet ne vana essent iuramenta nostra: hęc enim negatio simpliciter est necessaria; affirmatio verò iurandi non item: immo si omnes homines essent innocentes, nil aliud oporteret, quàm dicere, vt nos Christus commonuit, est, non. Et ideo neque opus fuit illam exprimere, sed inti naturæ relinquere, quæ necessitatis casus exponeret. In hoc autem quod ait, Ne iures uana per eũ, includitur quod vbi fuerit necessarium iures solidè & legitimè per eum.

Omni iure iusiurãdum religio censetur.

Quapropter omni iure naturali, scilicet ciuili & diuino iusiurandũ, vt religionis cultus habetur. Nouit enim id naturaliter Aristoteles, qui primo Metaphysi. capitulo tertio ait; Res honorabilissima est iuramentum; cuius ideo uenerationem nunquam antiqui tribuerunt, nisi illis quos pro deis colebant. Et iure ciuili in titulo Digestorum, de iureiurando, vt suprà citatum est, officium iurandi religio nuncupatur. Et Imperator. C. de iureiurando. Iurandi inquit, contempta religio satis Deum habet vltorem. Ex quo sequitur, quòd soli Deo iurandi cultus est exhibendus. Iuxta diuinum utriusque testamenti mandatũ: Reddes altissimo iuramenta tua. Qua utique de caussa conquestum legimus in Hieremia, Deũ de filijs Israel, quòd cum dereliquissent, iurassentque in his qui non erant dij.

Hier. 5.

Argumenta D. Thomæ.

PRIMVM argumentum extruit Diuus Thomas ex diuersitate materia: uidelicet quod cum actus latriæ sit circa sacra, iusiurandum verò, ut ait Paulus, circa humanas controuersias, apparet iusiurandum non esse latriam. Responsio autem est, quod etsi materia super quam fertur iuramentum, sit humana necessitas, nihilominus forma quę est diuinum testimonium, est actus religionis. Secundum informat ex ipsa actus substantia, scilicet quod per latriam semper Deo aliquid offertur; per iuramentum verò non uidetur quidpiam illi offerri. Et respondet, quod refertur illi honor: iuxta illud, Reddes altissimo iuramẽta tua. Tertium denique colligitur ex diuersitate finis: nẽpe quod finis est Deo reuerentiam exhibere; finis autem iuramenti non est, nisi uerum aliquid humanum confirmare; non ergo iuramentum est latria. In responsione verò concedit quidem finem proximum iuramenti esse hominem de aliqua re certiorem reddere. At quoniam omnia quę facimus iuxta uerbum Pauli debeamus in gloriã Dei facere, nil obstat quo minus ipsa utilitas proximi in gloriam Dei per diuinam attestationem cedat.

ARTICVLVS V.

Vtrum iuramentum sit per se appetendum, & tanquam res utilis frequentandum.

CVM iuramentum inter actus uirtutis, nec uero unius cuiuslibet, sed religionis quæ heroica est fuerit proximè constitutum, ratio inde uidetur statim colligere, quòd sit per se appetendum; & ideo id meritò in quæstionem profertur. Ad quam utique D. Tho. unica conclusione eademque negatiua respondet, scilicet non esse per se appetendum.

Conclusio articuli.

Id quod primò auctoritate illa Ecclesia. 23. probat. Vir multum iurans replebitur iniquitate. Cui Augustinus lib. contra mendacium subscribens ait, quòd præceptum Domini de prohibitione iuramenti ad hoc positum est, ut quantum in te est non affectes; ut quasi pro bono, cum aliqua delectatione appetas iusiurandum. Rationem uero ex his quæ dicta sunt colligit. Id enim quod non per se, sed ob finis cuiuspiam necessitatem bonum est, non inter ea numeratur, quæ per se sunt appetenda. Medicinam enim, nemo appetit, nisi quatenus salutis necessitas cogit: iuramentum autem ut suprà meminimus, non utique per se bonum est, ut charitas, sed quatenus necessitas asserendæ ueritatis cogit: non ergo est per se appetendum. Immo qui eo extra terminos necessitatis utitur, uiolator est religionis. Vnde Augustinus in libro de sermo. Domini in monte. Qui intelligit, inquit, non in bonis, id est per se appetendis; sed in necessarijs iurationem habendam refrenat se quantum potest, ut non ea utatur, nisi necessitas cogat.

August.

Duo uirtutum genera.

Nihil præsenti loco præter ea quæ superius esplicita sunt, restat, quod insuper annotemus, sed meminisse opus est, quod sicuti bonum diuiditur in utile, & per se honestum, sic & uirtus. Per se honestæ uirtutes sunt, quæ se habent, ut fines per se appetendi; sicuti salus & uita. Atque huius generis sunt charitas, fides, iustitia. &c. Aliæ sunt quæ tãtum sunt bonæ tanquam media ad finem. Sicuti Reubarbarum & reliquæ medicinæ, quæ per se non habent aliam bonitatem, nisi quatenus solutis necessitas possit. Et talis est inter uirtutes pœnitentia, quæ non esset uirtus, nisi propter necessitatem remittendi peccata, eiusdemque ordinis est suo modo & iusiurandum. Nam quanuis sit ob id honestum quod à fide catholica proficiscitur, nunquam tamen fuisset licitum, nisi ob necessitatem. Vnde ut suprà dicebamus, uirtutes prioris generis fuissent in statu innocentiæ; posterioris uero nequaquam, ut pœnitentia & iuramentum. Cum enim illic simpliciter sibi homines mutuam præstarent fidem, nullatenus potuisset fieri iuramentum quod non esset uanum, atque adeò peccatum saltem ueniale, quod illi utique statui repugnabat. Sed ob illud incredulitatis uulnus, quod dicebamus genus nostrum de peccato contraxisse iure naturæ corruptæ concessa nobis diuinitus est iurandi facultas.

Iuramenti usum nequaquam in statu innocentiæ fuisse.

Qui bene iurat &c.

Hoc ergo iacitur fundamentum primum absterrendi homines à pestifera iurandi consuetudine; in quo ceu in speculo blasphemi illi contemplari se debent mendaciter dicentes, quod qui bene iurat bene credit. Assertio enim hæc si sanè exponatur catholica est; ut quæ olim contra idololatras usurpabatur. Nam bene iurare est casu necessitatis, non per falsos, sed per uerum Deum iurare. Blaspheme autem peruertitur, ut bene iurare pro eo accipiatur, quod est multum iurare; contra quam Ecclesiasticus admonuit, dicens. Qui multum iurat, replebitur iniquitate. immo uero, si iuramentum solum ob necessitatem sit licitum, consequens fit, ut quemadmodum qui Reubarbarum, aut aliud quodlibet uenenosum medicamen ultra necessarios salutis limites frequentaret, facilè se perimeret, ita prorsus qui iuramentis, nisi urgente necessitate assuescit, animam suam enecat. Concessit nobis Deus uictum, & potum ob necessitatem uiuendi: uoracitas ergo ultra illum finem, gula est. Concessit & legitimum concubitum prolis gratia: illegitima ergo congressio, luxuria est. Fecit similiter & nobis iurandi facultatem, ubi ratio necessitatem offerret: aliter ergo iurare abusus est clemẽtiæ suæ, & bonitatis & maiestatis. Sed perinde est ad iuramentum accedendum ueluti ad rem sacratissimam tractandam. De hoc autem quæstione secunda pressius & copiosius.

Exempla.

Argumenta D. Thom.

Primum argumentum est huiusmodi. Quemadmodum uotum ita & iuramentum actus est latriæ: sed uotum per se appetendum est, quoniam quod per uotum fit, laudabilius est, quàm quod fit sine uoto: pari ergo ratione absque alia necessitate assertis nostris iuramentum apponendum est, ut fiat actus latriæ ac subinde pretiosior.

Responsio.

Responsio uerò in discrimine uoti à iuramento consistit. Nam per uotum id quod uouemus in Dei reuerentiam ordinamus, ut si uoueo ieiunium aut peregrinationem, materiam ipsam uoti refero ordinoq; in Dei reuerentiam: obidq; uouere per se est appetẽdum, tanquam actus qui per se est religionis. Qui autem iurat è conuerso reuerentiam diuini nominis assumit ad confirmationem ueritatis: quam propter id quod iuratur, uidelicet, me non esse furatum, non fit eo ipso actus religionis, sicuti in uoto fit mea peregrinatio: quia actus morales sumunt species ex fine. Et ideo iuramẽtum non est per se appetendum ut uotum: quia non est religio, nisi supposita necessitate manifestãdæ ueritatis.

Secundum arg.

Eodem pacto respondet ad secũdum sumptum ex uerbis Hieronymi suprà citatis. Qui iurat, aut ueneratur, aut diligit eum per quem iurat: uenerari autem & diligere Deum est appetendum tanquam per se bonum: ergo & iuramẽtum. Respondet inquam eodem modo negando consequentiã:

quo-

quoniam licet qui iurat ueneretur diligatque Deum, non tamen in hunc finem ordinat iuramentum, sed in necessitatem manifestandæ ueritatis. Quocirca non est nisi ob talem necessitatem, optandum. Circa has solutiones intricat hic Caietanus nescio quam metaphysicam, forsan non tam necessariam utrum iuramentum sit finis manifestationis ueritatis, an è conuerso manifestatio sit finis iuramenti. Nam profectò res est, & secundum Sanctum Thomam & in se ipsa patentissima. Forma enim iuramenti est Deum in testem adducere; & hoc non tam propriè dicitur referri in reuerentiam Dei, quàm esse ipsissimam reuerentiæ exhibitionem, nam est testimonium fidei qua Deū confitemur supremum rerum testem; utilitas autem & effectus eiusdem attestationis est manifestatio ueritatis, ut in solutione tertij superioris articuli asserit diuus Thomas. Neque uero est quomodocunque utilitas & effectus, sicuti inuentio thesauri ad quam uineæ fossio non refereatur, sed est utilitas, & effectus per se iuramēto intentus. Itaque absque eius necessitate non esset licitum, ac subinde neque actus religionis. Neutiquam ergo formidandum est asserere manifestationem ueritatis humanæ esse finem iuramenti: iuramentum autem medium respectu illius, ut in præsentiarum utraque solutione ait Sanctus Thomas. Quare ubi ait Apostolus finis omnis controuersiæ est iuramentum; finis illic pro effectu usurpat ad quem iuramentum ordinatur, qui est finire controuersias. Quod si cui absurdum appareat id quod præstantius est in id referri quod inferius est, intelligat nihil absurditatis habere: quando inferius uicissim in superius refertur. Mortuus enim Deus est ob nostram salutem: eo quod eadem salus in gloriam refertur. Et hoc est quod in solutione tertij superioris articuli explicuit Sanctus Thomas: nempe Deum una operari, & propter suā gloriam, & propter nostrā utilitatē. Itaq; uita nostra est proximus finis cur segetes creat, sed uita cadē in eius gloriā refunditur. Quapropter non solum manifestatio ueritatis est iurisiurandi finis: ob id quòd iurans in ipsam illud refert, uerùm quod Deus illud ad illam proximè ordinauit licet rursus manifestatio ipsa in eius gloriam redundet. Idem est in oratione deprecatoria, oratio inquam quæ contemplatio duntaxat est, & laudatio Dei per se est appetenda; sed quando in extrema necessitate Deum deprecamur qui nos inde eripiat, actus ille religionis refertur ad salutem humanam. Sed tamen magis id in iuramento uerum habet quo seclusa necessitate humana non esset religio, sicuti est oratio. Quod si aduersum nos responsum resurgas. Forma non est propter materiam, sed econuerso materia propter formam; id autem quod iuratur materia est iuramenti, iuratio uero forma: iuramentum ergo est finis. Respondetur aliud esse id quod iuratur, aliud uerò manifestatio ueritatis eius. Id enim quod iuratur, ut occidisse uel non occidisse, est quodammodo materia in quam iuramentum fertur: quare iuramentum non est propter illud: quoniam effectus iuramenti non est occidisse, uel non occidisse, sed manifestatio ueritatis illius, quæ subinde finis eius est. Tertium denique argumentum est ualde notandum, quod est huiusmodi. Quod suam quisque ueritatem confirmet bonum per se est: hoc autem fit per iuramentum: ergo est per se appetendum. Responsio uero est, quod quamuis certam firmamque faceret ueritatem fit per se bonum: non tamen illud per iuramentum absque necessitate facere. Et est pulchrum exemplum in medicina. Procurare nanque salutem, bonum per se est: illud uero per uirtuosissimum ac subinde uiolentum pharmacum intentare, nisi ubi grauissima est necessitas periculosum est. Obidque quanto iuramentum uenerabilius est, tanto periculosius, nisi urgente necessitate exhibetur. Id quod testimonio Ecclesiast. 23. confirmat. Vbi de uiro multùm iurante loquens, tribus membris gradationis, ait, Quod si frustrauerit fratrem. &c. Quem locum uariè expositum inuenio, sed nescio an satis explicatum. Conijcio nanque tres comites iuramenti qui sunt apud Hieremiam, illic uitiatos designari. Etenim qui fratrem frustratur, est ille qui falsum deceptoriè iurans fratrem suo fine priuat, nempè expoliando eum, uel sua pecunia, uel honore, uel fama, &c. Et de hoc subditur, quòd delictum illius (sic enim legendum, non, ipsius) super ipsum erit. Hoc est delictum illius cui per iniuriam imponitur sa sum crimē super ipsum iurantem refundetur. Manebit enim & culpa infectus, & obligatione restituendi onustus. Et qui dissimulauerit, hoc est, qui bonum fratris fingens, aut ueritatem quam reuelare tenetur iuramento celat, aut illam quam occulere deberet iuramento prodit, delinquet dupliciter. Non quod duplo plus quàm prior delinquat: immo peius est falsum imponere, quàm uerum celare, aut occultum detegere. Sed ait quòd illa simulata æquitas, est duplex iniquitas; scilicet & quia est iniustitia etiam si uerum prodat, & quia est per æquitatem palliata: quod est nouum crimen. At si in uacuum iurauerit, nempe sine necessitate & iudicio, quamuis uerum & iustum iuret, non iustificabitur, quia saltem uenialiter delinquit.

Caietani quæstio.

Manifestatio ueritatis est iuramenti finis.

Solutio scrupuli.

Idem de iuramento, quod de oratione.

Responsio.

Tertium argum.

Pulchrum exemplum.

Expositio loci Eccle. 23.

ARTICVLVS VI.

Vtrum liceat per creaturas iurare.

QVONIAM iuramentum officium est ad cultum latriæ pertinens, cultus uero latriæ soli Deo debetur, apparet nefas esse per creaturas iurare, quod interea diuus Thomas hic percontatur. Ad quod trinis conclusionibus respondet. Prima. Licitum est per creaturas iurare in Deum relatas; scilicet quatenus in eis diuina ueritas resplendet, ut per Euangelia, per Sanctos. &c. Probatur conclusio. Iuramentum testimonium est fidei, qua Deum primum fontem ueritatis profitemur, atque adeo perinde ac fides diuinæ ueritati nititur: fides autem licet primum supremeque de Deo sit, tanquam de prima ueritate, extenditur nihilominus ad creaturas, quas credimus esse opera Dei, in quibus per essentiam existit præsentiam, & potentiam. Pari ergo modo iusiurandum quanquam ad Deum primo præcipueque sicut ad primam ueritatem referamr, protenditur tamen secundò ad creaturas: quatenus in ipsis tanquam in effectibus Dei diuina etiam ueritas existit. Et ideo iuramus per Euangelia, per quæ diuina ueritas nobis innotescit, ac per Sanctos qui illam crediderunt, obseruauerunt, & prædicarunt. Atque eam ob rem quanto superior est diuus, grauius fit iuramentum. Vt per deiparam uirginem, quæ eādem fidem & sublimius nouit, & perfectius coluit. Vnde Augustinus quod refertur uigesimasecunda, quæstione prima, Canon. mouet. Sciendum, inquit, est quòd Sancti non tam per creaturas, quàm per creatorem creaturarum iurabant, neque in creaturis (per quas, scilicet iurabant) aliud quàm creatorem ipsarum uenerabantur. Etenim ut Innocentius bene ait cap. Et si Christus. extra de iureiurando qui iurat per cœlum, iurat per thronum Dei, atque adeo per ipsum Deum. Secunda conclusio, in hac prima à contrario sensu includitur, & in solutionibus argumentorum exprimitur. Iurare per creaturas exhibendo illis reuerentiam illam & latriam quæ soli Deo debetur, non est licitum sed blasphemum, & idololatriæ impietas. Hoc patet diuersa ratione: quia hoc est Dei gloriam, uti ait ad Romanos primo Apostolus, in creaturas transferibere. Vnde glossa Matth. quinto. Non ueneremur eas ultra quàm debemus. Nō iuremus per eas, ut uiles existimemus, ut scilicet cum per eas iuremus nihil iurare putemus. Tertia conclusio, iurare per creaturas catholicè, ut prima conclusio asserit, dupliciter contingit, & utroque modo licitè: nempe aut illus per modū simplicis attestationis afferendo, sicut de Euangelijs, & Sanctis modo dicebamus. Nam hoc est in uirtute iurare per Deum. Secundo uero modo id contingit per uiam execrationis: nempè creaturam Deo oppignorando eius que iudicio subdendo, si res aliter habeat quàm iuratur. Et sic homines iurant per uitam propriam, aut filiorum,

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

rum, q̃ quorumlibet necessariorum. Sensus enim est quòd Deus uitam nobis adimat, nisi quod iuramus uerum extitit. His appoditur corolarium, quod iuramentum illud Ioseph. Genes. 42. per salutem Pharaonis, potuit esse & execratorium, puta q̃ si iuratio esset falsa, Deos regem uita multaret. Quemadmodum & 2. ad Corinth. primo iurauit Apostolus, dicens. Ego testem Deum inuoco in animam meam, hoc est in uitam meam. Sed potuit nihilominus per modum simplicis contestationis fieri. Nam cum Deus per principes iustitiam exequatur, iuxta illud. Per me reges regnant, possunt ipsi & prælati. personæque publicæ per iuramentum quasi Dei contestes ueritatis citari. Hæc omnia clara sunt, neque indigent nisi memoratione primi articuli, ubi declarauimus, quod adducere creaturam in assertionem ueritatis non est iuramentum, nisi ut testis, uel per modū execrationis aduocetur. Quare dicere per fidem meam, aut in ueritate mea, nō est iuramē tum. De secunda uero conclusione, quæstione proxima redibit sermo, ubi grauitas impietatis iurandi blaspheme per creaturas exaggerabitur.

Genes. 42.

Solutio primi aduocanda.

Nota solutionem prima argumenti. Quòd enim expositionem Hieronymi super illud Matthæi quinto, D. Thomas approbat. Neque per cælum. &c. dicentis q̃ Christus illic non prohibuit iurare per Deum, sed per creaturas blaspheme more Gētilium quos Iudæi imitabantur, non arbitreris in integrum approbasse, at præcisè quantum ad id quod Hieronymus asserit inhibitū illic esse iurare per creaturas blaspheme. Nam quod præterea sentire uidetur, scilicet quòd non fuerit etiam illic modificatum iuramentum per creaturas catholicè, nec prohibitum iurare per Deum sine necessitate, tum ipse diuus Thomas respuit suprà artic. 2. tum nos subinde impugnauimus. In solutione secundi, nota sensum amborum Canonum. Clericum. & si quis per capillum. 22. quæstione prima. Haud enim facilè est sensum eorum deprehendere. Vbi enim Concilium Carthaginense prohibet clericum per creaturas iurare non est intelligēdum idololatriam illic prohiberi, ac si clerici creaturas pro dijs adorarent, aliàs neque solus clericus id facere prohiberetur, neque sub tam leui pœna, sed solum: ut ait hic Sanctus Thomas prohibebatur iuratio ad blasphemiam infidelitatis pertinens. Tūc enim cum Christiani inter infideles uiuerent, illa fortè pollicebantur iurandi forma per Solem per Mercurium, & per alia id genus, quæ gentilitas pro dijs colebat. Id quod clericalem habitum insigniter deturpabat: & ideo statuitur illic clericum sic iurantem acerrimè obiurgandum, & persistentem excommunicandum. In altero uero proximo capitulo. Pius Papa declarat blasphemiam esse contra Deum, iurare per capillum & per caput Dei, sic nimirum de Deo loquendo, ac si caput haberet & capillos. Et ideo clericus sic blasphemans deponi iubetur, laicus uero anathematizari. Et ad hoc genus blasphemiæ reducitur, ut quæstione sequenti dicturi sumus impudenter iurare per membra Christi. Ac perinde patet solutio tertij, quod est tale. Cultus latriæ non debetur alicui creaturæ, quippe quod Paulus ad Romanos primo acerbè uituperat, ergo nō licet per creaturas iurare, propterea quod iuratio sit latriæ cultus. Responsio tamen est iuxta secundam conclusionem, non licet iurare per creaturas exhibē do illis reuerentiam Dei. Exodi nanque 23. legitur. Per nomen externorum Deorum non iurabis.

22. q. 1. c. Clericum, & per capillū.

ARTICVLVS VII.

Vtrum omne iuramentum uim habeat obligandi.

CONSTITVTA per omnes suos numeros iuramenti natura subsequitur quæstio de eius effectu: nempe de ui quam habet obligandi. Ad quā quæstionem diuus Thomas ne ab eius ordine diuertamur sex conclusionibus respondet. Prima est. Obligatio non uidetur iuramētum respicere assertorium, quod est de præsenti, uel de præterito. Neque uero illud q̃ non est in potestate iurantis implere, ut si quis crastinam pluuiam iuraret futuram; sed de his duntaxat quæ per eum qui iurat facienda sunt. Conclusio ex ipso uerbi significatu protinùs elicitur. Obligatio nanque ad id refertur, quod est, uel faciendum, uel dimittendum. Est enim uoluntatis ligaris ad id quod quis pollicetur, ligare se: ergo nemo potest, nisi ad id quod in suo est arbitrio, uel facere, uel omittere. Si autem quis asserit hoc uel accidisse, uel in præsenti accidere non est in suo arbitrio positum, ut uerum sit, uel falsum. Secunda conclusio. Hoc non obstante discrimine, tam iuramentum assertorium de præterito, aut præsenti, quàm promissorium eorum, quæ per nos agenda sunt, debet habere ueritatem. Hæc per naturam iuramenti euidens fit. Nam Deum in testem, nisi ueritatis, adducere, nefas est. Huic secundæ conclusioni appendix subiungitur tertia. Tam assertorio quàm promissorio sua innata est obligatio. Diuersimodè tamen quoniam obligatio assertorij de præsenti, uel præterito non fertur in rem iuratam, sed ad actionem iurandi refertur. Hoc est nemo iurat. id uerum efficere quod asserens iurat, sed tamen obligatur id præcise iurare, quòd uerum est. Et ideo in prima conclusione non simpliciter negauit obligationem ad iuramētum assertorium respicere, sed dixit uidetur: aliàs sibi per hanc tertiam contradiceret; qua asserit quodammodo obligationem in ipsum cadere. Attamen in iuramento eorum, quæ per iurantem exequenda sunt obligatio cadit econuerso super rem iuramēto firmatam. Tenetur enim quisque id uerum efficere, quod sub iusiurā do pollicetur. Itaque differentia est hæc, quòd in iuramento assertorio obligatio non nascitur ex iuramento, sed ipsum antecedit: tenetur enim quisque iurare uerum. In promissorio uero è conuerso obligatio est effectus iuramenti: ex eo enim quòd quis iurat manet obligatus iuramentum implere. Quod nisi fecerit, deerit iuramento primus præcipuusque comes, ut suprà dictum est, nempe ueritas. Ex hac autem conclusione enascuntur subsequē tes. Est ergo quarta, si quis id iurat quod non est in sua potestate: ut si pauper sub iureiurando talentum polliceretur, deest iuramento tertius comes, nempe discretionis iudicium. Nisi forte quòd dum iurauit possibile erat, factum est deinde illi impossibile: ut si diues in pauperiem incidat. Tūc enim per impossibilitatem excusatur, dummodo quantum in sua est potestate faciat: similiter ut in uoto. Quinta conclusio. Si uero id quod quis iurat sit eidem factu possibile, neutiquam tamen licitum, aut quia per se Iniquum est, ut homicidium aut furtum, aut maioris boni impedimentum. Vt si quis nunquam religionem ingressurum iurasset, deest secunda comes iuramenti: nempe iustitia. Ex quo fit consequens, ut iuramentum eiusmodi quatenus iniquum est, non sit seruandum. Nam secundum August. utrunque eorum uergit in deteriorem exitum, scilicet iurare & seruare. Ex his demum colligitur sexta conclusio. Quicunque iurat aliquid se facturum, obligatur efficere, ut ueritas impleatur: dum tamen alij duo comites assistant, uidelicet iudicium & iustitia. Atque hic est unus sensus illius euangelici Domini mandati, Reddes Domino iuramenta tua. Hoc est solues fidē quam iurando Deo obligasti. Quamuis alter etiam sit uerus, Hoc est iura per Dominum cui soli tanquam uero Deo honor iuramentorum debetur.

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

Discriminis explicatio.

Quarta conclusio.

Quinta conclusio.

Sexta conclusio.

In isto articulo, nonnulla sunt dubia minimè contemnenda. Primum est. Vtrum obligatio iuramenti promissorij in uniuersum sub reatu mortalis peccati perstringat uouentem: id quod per ea quæ libro præcedenti de uoto dicta sunt, haud difficilè dissoluitur. Repetimus hic tamē illud propter Caietanum, qui diuersam opinionem, quā illic insinuauimus probare uidetur; & disputatio quæ se primum offert, est de iuramentis minimarum rerum, quæ præsenti loco uniuersim absque ulla exceptione obligare censet sub reatu peccati mortalis, id ipsum de uoto existimans: ut si quis uouerit dicere Aue Maria, & non dixerit mortaliter (ait) delinquit: & multò grauius si uotum iuramento

Primum dubium.

ramento firmauerit. Immo licet Deo nihil uoueret, sed homini sub iuramento. Et quidem de uoto hoc pacto sibi id persuadet. Cum ille qui uouet sua se sponte Deo obstringit constituendo id determinatè quod nouit tanquam Deo debitum, quantumcunque rem minimam illi polliceatur, id per uiam religionis Deo debet atque adeò si non soluat mortaliter, ait, delinquit. Vnde ad argumentum si quis contra obijceret. Si præceptum esset diuinum de re minima; ut non ioco mentiri, non obligaret nisi sub reatu uenialis culpæ. Pariter neque obolum furans peccat ob tenuitatem materiæ nisi uenialiter: tametsi furtum genere suo sit mortale ergo neque uotum rei perexiguæ obligabit sub reatu mortali. Negat consequentiam quoniam præceptum debet ex natura rei pensari: uotum autem ex uoluntate uouentis. Quod si rursus arguas. Si quis uoueret recitare Psalmum, & inter recitandum omitteret uersiculum, non esset nisi ueniale: ergo neque qui uoueret recitare uersiculum, mortaliter delinqueret, illum omittens. Negat rursum consequentiam, quoniam prætermittere modicum ceu partem cuiuspiam totius quasi pro nihilo reputatur; id ipsum uero tanquam totum omittere est uoto in integrum aduersari. *Sententia auctoris.* Attamen his omnibus nihil obstātibus quatenus ad materiam uoti res attinet, id quod libro præcedenti asserebam, constitutissimum mihi est, quòd uotum de re parui momenti sub reatu duntaxat obligat uenialis culpæ. Et ratio est, quam illic meditabar: nempe quòd qui uouet, constituit se obligare, & modo quo diuina lex si præceptum esset, id exigeret. Nam rustici homines immo neque elegantiores, non apponunt formæ uouendi sub reatu mortali, neque ueniali: sed simpliciter hoc relinquunt naturæ rei. Ergo quemadmodum furtum quod genere suo est mortale; ratione exiguitatis materiæ fit ueniale sic & uotum: quippe quòd nemo se obligare intendit, nisi quo pacto eum diuina lex obligaret. Immo quamuis quis diceret, uoueo sub reatu mortali, dare calamum alicui, uotum esset stultum, & non obligaret ad mortale; quin uero si esset res uana, nullatenus obligaret, ut illic diximus, atque adeo si esset leuis, esset ueniale. Fallacissima ergo illatio est Caietani, ex eo, quod quis sua se sponte per uotum obligat, colligere quod se obliget sub reatu mortali. Fateor equidem aliquantulo plus uenialis culpæ esse uouenti uersiculum recitare, totum omittere, quam uouenti dicere psalmum, prætermittere uersiculum; sed tamen non excedit uenialem culpam. Pari enim facilitate alioqui diceres uouenti unam proferre dictionem, mortale esse illam omittere; nisi forsan illuc suffugeres, quod iam uotum esset inane; de uoto autem satis suprà diximus. *De iuramento.* De iuramento uero urgentior perstringere uidetur ratio. Nam, ut quæstione proxima asserturi sumus, omne iuramentum falsum assertorium absque ulla prorsum exceptione, est mortale. Enimuero periurij culpa in hoc sita est, quòd Deus in testem adducitur falsi, Tam falsum autem est te, uerbi gratia, non mouisse palpebras, si mouisti, quàm non occidisse regem, si occidisti. Quare hic non attenditur tenuitas materiæ, ut fiat ueniale. Pari ergo modo, si iurasti dicere, Aue Maria, uel dare alicui minimum numum, & non facis, falsa tua est iuratio, atque adeo esse uidetur lethalis culpæ. *Sententia auctoris.* Hoc tamen non obstante argumento negandum arbitror iuramentū promissorium rei leuis uinculum mortalis reatus inijcere: immo promissum eiusmodi non soluere, non erit nisi ueniale, siue iuramentum adhibeatur uoto (ut recitandi uersiculum) siue humanæ promissioni, ut exiguum donandi amico assem. *Notandum.* Et ut ratio clarescat, animaduertendum est omni iuramento promissorio duas inesse ueritatis rationes; nempe & assertorij, & promissorij. Exempli gratia qui iurando quippiam pollicetur, tenetur (ut hic in solutione primi auctor est diuus Thomas, & quæstione sequenti repetemus) certum in præsenti habere propositum id faciendi, quod iurat, aliàs primus deerit comes; nempe ueritas, subindeque iuramentum erit falsum, atque adeo absque ulla prorsus exceptione peccatū mortale. Tenetur inquam simpliciter si legitimum est quod iurat, uel si est illicitum, tenetur secundum quid; supposito quod iuret. Quamobrem siue quis iuret rem iniustissimā, ut ciuitatem se incensurum, aut asserturum hæresim, siue rem leuissimam, siue futilem, & uanissimam, ut fricare barbam, non habens in mēte certum id facere, periurus est, & mortaliter delinquit. Quocirca qui homicidium perpetrare iurat, utroque modo fiet periurus. Si inquam id in proposito non habet, periurus est, quia falsè iurat; si uero tale habet propositum, periurus etiam, quia iniquum iurat. Itaque ratio hæc prima ueritatis assertorij consistit in hoc quod uerbo mens tunc præsens respondeat, ne contra mentem atque adeo mendacium iures. Altera uero est ueritatis ratio quæ sequitur obligationem iuramenti. Ex eo enim quod iurasti uinculo te obstrinxisti uerum id posteà facere in executione. Hæc autem obligatio qualis quantaque sit, non ad mensuram ueritatis prioris pensari debet, sed ex natura materię. Atque hac ratione diuus Thomas, ut conclusione tertia uidimus, diuersimodam obligationem in promissorio iureiurando dignouit, quàm in assertorio. Per hanc regulam multæ innotescunt iuramētorum obligationes, quas superiori libro, quęstione 1. de uoto. adnotabamus. Iurasti rem indifferentem, nempe quæ per se uana est, & nullius prorsus emolumenti; ut fricare barbam, ungues non resecare in sabbato, aut non loqui cum homine, unde nullum prorsus sequitur inconueniens. Quemadmodum ergo tunc diximus uotum illius rei non obligare: pari modo censendū, neque si fuerit iuramento confirmatum obligare; quoniam iuramentum non est nisi uoti firmitas. *Ratio conclusionis.* Obidque cum res illæ non sint Deo gratæ, nec proximo utiles, ut non sunt materia uoti, ita neque iuramenti; quoniam talibus iuramentis iudicium deest. Nunc enim de obligatione uoti loquimur, quod ad hanc quæstionem spectat. Qualia autem quantaque eiusmodi iurationes non obligatoriæ delicta sint, ad quæstionem sequentem de periurio attinet definire. Itaque non magis hoc iuramentum obligat, quàm si esset rei illicitæ Nisi quod illud neutiquā implere licet: hoc autem seruare possumus, sed non tenemur. Hinc ergo ratio ad nostram sententiam applicatur. Obligatio ex iuramento promissorio resultans, non inde pensari debet, quod simpliciter illud implere uerumque facere tenemur. Quandoquidem qui rem iurauit illicitam, aut non possibilem, aut uanam, & futilem nullatenus obligatur; obligatio ergo implendi iuramentum non resultat, nisi secundum qualitatem & quantitatem materiæ. Fit ergo consequens, ut ubi materia est leuis obligatio sit pariter leuis, & non peior quàm uenialis. Et confirmatur hoc rursus. In omnibus alijs criminibus quantumcunque grauibus leuitas materiæ in caussa est, ut peccatum genere suo mortale fiat ueniale, ut furari obolum. In iuramento autem ob id tenuitas materiæ, non attenuat peccatum, quoniam iam falsa est assertio in re leui, quàm in re graui; hoc autem solum habet uerum in assertione, aut negatione: ut scilicet non iures contra mentem: ergo obligationem inde resultantem nihil obstat, quum sequatur conditionem materiæ. Quandoquidem ut de uoto proximè dicebamus iurans nō se intendit, nisi ad morem legis obligare. Et tertiò arguitur. Si Deo rem minimam uoueas, ut modo dicebamus non resultat obligatio sub reatu mortali. Nam sicut inter homines sic inter nos, & Deum æstimādum est quanti ei referat, id quod ei spondemus: ergo licet illa promissio firmetur iuramento non mutabit speciem, ut fiat mortalis. Adde quòd si quis uoueret ab hoc singulari ocioso uerbo, aut ocioso mendacio abstinere, profectò contra faciens non peccaret, nisi duplata ueniali culpa, & contra legem, & contra uotum: ergo etsi id iuramento confirmasset, non peccaret, nisi citra mortale duplicata culpa. *Tertia confirmatio.* Quartò, id denique confirmatur. Secundum contrariam opinionem consequens fieret mulieres, quę paruo animi calore iureiurando promittunt filios uerberare, aut res alias eiusdem farinę, non implendo mortaliter peccare. Nam euasiones Caie-

tani

tani minimè ad plenum satisfaciunt. Ait enim uel ex eo quòd ira correptæ potius ad uindictam iurant quàm ad correctionem, uel ex eo quòd iuratas correptiones in melius mutant ne uerberati pueri in peius recrudescant excusari: quæ profectò suffragia uim argumenti non extinguűt. Nam sæpissime id faciunt non tanta ira quin plenum habeant rationis iudicium, idque in bonum correctionis relatum;& tamen durum esset in his leuissimis corrigendi iuramentis obligationem sub reatu mortali asserere. Et pariter si quis forsan polliceatur puero pomum, quod exemplum est Caietan. ubi huiusmodi obligationem sub reatu mortali inesse putat, quæ sanè censura acerrima esset. Satius est ergo & rationi longè consonantius dicere omnia illa iuramenta ob leuitatem materiæ leui quoque uenialique, adeò uinculo irretire iurantem. Atque eadem propemodum ratione de illis iurationibus sentiendum quibus se homines inuicem præuenientes iurant se non præcessuros in exitu, & dum se mutuo, uel ad conuiuium, uel ad ludum iurando inuitant; sunt enim peccata, etsi non adsit intentio id faciendi quod iurant, mortalia quidem; sed tamen quantum ad obligationem, tum quia pendent ex aliorum consensu, atque adeò non proponuntur tanquam absolute facienda, sed quantum in potestate iurantis fuerit, tum præcipuè quia de re sunt parui emolumenti non obligant sub reatu mortali.

Tribus modis iuramentum incautum.

In quarta & quinta conclusione quæ sunt tertiæ declaratoriæ, explicantur tres modi quibus iuramentum fit incautum. Quorum primus est cum quis impossibile iurat ubi adnotandum est non satis esse id quod iuratur esse difficilimum, ut admittenda sit in foro conscientiæ excusatio, sed requiritur esse impossibile, unde quantumcunque iraueris grauissimum æs persoluere, licet tibi perquàm difficile fiat, teneris iuramentum seruare, nisi aliunde res iurata desineret esse actus uirtutis: nam si esset manifestum prodigalitatis uitium, non ligaret. Rursus licet nullum esset uitium, esset tamen res grauissima, caussam tunc secum afferret idoneam petendi dispensationem iuramenti, ut si mulier pedestrem eãdemque longam peregrinationem iurasset, aut quisque difficile aliud unde periculum timeretur. Tunc autem pensanda ueniret iuramenti caussa, commutaretur potius quàm omnino dispensaretur, ut secundum uerbum S. Thom. id fiat quod fieri potest. Secundus modus incauti iuramenti est cum quis iurat rem illicitam. & tertius cum id iurat quod obstaculum est rei melioris de quibus statim in solutione secundi. Reliqua uero quæ hic dubitari possunt perinde omnino definienda sunt, ut superiori libro in materia de uoto sunt enucleata, uerbi gratia dicebamus quæst. 1. art. 3. quod si quis ob malum finem rem aliàs licitam uouet, uotum tenet ut si quis ob inanem gloriam eleemosinam uoueret facere, sic tamen ut finis ille ob uanam gloriam in opus eleemosinæ non cadat, uotum tenere. Nam si sensus esset quod opus dandi fieret ob uanam gloriam: tunc quia eiusmodi opus nõ est licitum, nec eiusdem operis uotum tenebit; sed dum uotum fuit ob uanam gloriam: tunc licet uotum sit uitiosum, tamen quia materia est bona, teneris illud implere, dum tamen non impleas ob uanam gloriam. Idem ergo prorsus sentiendum de iuramento facto ob similem uanum finem, uel turpem: tenet enim si sit de materia licita. Nisi forsan id iurares, ut Deus tibi adiutor iniquitates adesset. Si enim iurares eleemosinam aut peregrinationem facere, quo Deus te, uel Sanctus compotem faceret adulterij perpetrandi, iuramentum non te obligaret: quia ut impium est ab eo iniqua deposcere, ita & munus aliquod ei tali ratione offerri. Reliqua illic latius.

In argumentis D. Tho. tractat quatuor iuramentorum uitia: nempe incertum, incautum, coactum, & dolosum.

Primum argumentum de iuramento incerto.

Primum argumentum est. Iuramentum inducitur, ut dictum est, ad confirmãdam ueritatem; quando autem quis rem futuram iurat, satis est tũc ad ueritatem id habere in proposito, licet postmodum euentus non respondeat. Id quod Paulo 2. ad Corinth. 1. accidit: ergo promissorium iuramentum non habet uim obligandi. Ait enim illic Paulus proposuisse uenire ad illos; sed tamen postmodum bona caussa propositum mutasse. Respondet S. Thom. discrimen esse inter simplicem assertionem, & iusiurandum. Nam ad ueritatem simplicis assertionis satis est hominem habere in animo id facere quod affirmat, licet non sit certus. Affirmat enim quòd in suo proposito uerum, ut in sua caussa, existit. Quare licet propositum post sine caussa detractet non est mendax; ut si ego modo aio me à prandio dormiturum, & postea nolo. Sed ad iuramentum non satis est iuranti id habere in proposito, sed requiritur quod habeat in animo antequam iuret adeò id certum & firmũ, ut nisi impossibile fiat factu, aut in deteriorem exitũ uergat, neutiquam liceat contra iuramentum facere. Quare Paulus non iurauit ad Corinthios ire, sed id dixit quod proposuerat. Quanquam etsi iurasset forsan caussam mutandi propositum habuisset licitam; ne scilicet contristaret eos sua præsentia ob acerbam punitionem incæstuosi. Notandum ergo est hic quod proxime asserebamus; scilicet iuramentum promissorium duas exigere ueritates: futurum & intentionis faciendi dum iuratur, quæ est sicut ueritas assertorij, & præterea, ut id quod iuratur fiat, si alij simul etiam iuramenti comites concurrerint. Præterea animaduertendum etiam uerum iurare, nisi res sit certa, genus esse quoddam periurij, atq; adeò peccatum, ut quæstione sequenti articulo 3. ostensuri sumus; deest enim tunc tertius iuramenti comes, nempe iudicium.

Pau. 2. Corinth. 1.

Secundum argumẽtum de iuramento incauto.

In secundo argumẽto explicatur quinta conclusio superius posita de iuramento incauto, & est argumentum, uirtus ut est in prædicamento, non est uirtuti contraria: iuramẽtum autem actus uirtutis est, & nihilominus usu uenire potest, ut ipsum implere sit contra uirtutem, ut cum quis, uel iniquè facere iurat, uel à meliore uirtutis fruge desistere: ergo tunc iuramentum non erit obligatorium; & tamen apparet uerum esse iuramentum. Respondet autem per duas distinctiones; quare responsio quatuor assertionibus concluditur. Ait enim primum quod iuramentum uergens in deteriorem exitum non obligat; uergere autem in deteriorẽ exitum est quod peius sit ipsum implere quàm infringere, & est modus loquendi Augustini & Bedæ super Matthæum Homil. 24. & refertur. de consecratione, distinctione quarta. canone. Si aliquid forte. primo, & secundo. Hunc autem priorem exitum dupliciter habere iusiurandum potest. Vno modo quia statim à principio secum illum prauum exitum afferebat. Atq; id rursus dupliciter, uidelicet aut quia id quod iuratur secundum se malum est, ut iuramentum perpetrandi adulterium, uel quia obex est sublimioris boni, ut cum quis iurat religionem non ingredi, aut dignitatem nullo casu acceptare. Ex quibus quidem duo differentes effectus pullulant. Vnde secundum assertum est quòd dum quis delictum patrare iurat, tunc & iurando peccat, & pariter iuramẽtum implendo. Tertium assertum est ꝙ dum quis iurat à bono supererogationis abstinere, quod alias facere nõ tenetur, peccat quidem iurando, eo quod Spiritui Sancto bonorũ inspiratori obicem opponit, non tamen peccat iuramentum implendo, sed tamen multò sibi melius consulit non seruando.

Obseruanda regula.

Ex his ergo hæc fida regula obseruanda colligitur, quòd huiusmodi incauta iuramenta siue impleãtur, siue secus, & periuria sunt dum fiunt, ut quæst. sequen. art. 3. explicabitur; & nullatenus obligant, sed rem iuratam in sua nuda natura relinquunt. Vnde qui iurauit furtum, aut homicidium facere, si furetur, aut occidat eodem prorsus modo & gradu peccat, ac si id nunquam iurasset, immo uerò qui illud crimen ad uinculũ iuramenti respiciens perpetraret, scilicet, ut reuerentiam seruaret iuramẽto, profectò grauius delinqueret. Nam blasphemia est malum ob reuerentiam Dei facere: qui autem uouit religionem nõ ingredi, aut eleemosinam non facere, perinde ac si non iurasset consultius ei erit, contra iuramẽtum facere, tametsi illud implere non sit peccatum. Nisi fortasse illud opus quod erat supererogationis, oblatus casus necessarium cõstituerit; ut uidelicet si miser occurrerit qui graui perurgetur

getur inopia. Tunc enim necessarium est, contra iuramentum, eleemosinam ei porrigere. Et simile exemplum est. cano. Florentinum. distinctione 85. ubi refertur Archidiaconum qui iurauerat nunquã acceptum ire Episcopatum à Gregorio fuisse coactũ accipere; eo quod iudicatus fuit ecclesiæ necessarius, atque adeò oportuisse iuramentum infringere. Subdubitabit hic forsan quantæ sit culpæ iuramentum quod obstaculum est supererogationis. At uero huius responsio non ad præsentem, sed ad subsequentem quæstionem attinet, in qua uniuersæ peierandi species perpendendæ sunt. Illicque adeo differendum quanta sit culpa in iuramento peccandi uenialiter. Contra illud autem quod dictum est, iuramentum de re illicita non esse implendum quis forsan opponat de Iosue, qui, ut legitur Iosue 9. Et refertur de consec. distin 4. canon. inter cetera. fœdus pacis quod cum Gabaonitis inierat, seruauit.

Iosue. 3.

Quod quidem iuramentum illicitum fuisse ex eo constat quòd Deus, ut habetur Deut. 7. impensissime inhibuerat fœdus cum illis gentibus ferire, aut ulli eorum parcere. Respondetur tamen quòd iurando non peccauit. Nã fuit deceptus credens aliarum fuisse remotissimarum gẽtium legatos. Post uero quando resciuit esse Gabaonitas, quoniam prohibitio parcendi illis non erat de iure naturæ intrinsecæ mala sicuti homicidium, sed de iure positiuo, meritò ueritus est ne ingentiorem Deo irrogaret iniuriam, iusiurandum, quod per eius nomen bona fide fecerat, uiolando, quàm priori eius mandato obsequendo. Præterea, ut Ambrosi. lib. de offic. ait meliori eos morte multauit, scilicet obsequio ministerij diuini. Sic enim habet historia. Reseruentur, ut uiuant, ne contra nos ira Domini concitetur, si peierauerimus eis: sed sic uiuant, ut in usus uniuersæ multitudinis ligna cædant, aquasque comportent, &c. Secundum membrum distinctionis est, quòd iuramentum potest habere deteriorem exitum. Secundo modo, non quod à principio illũ importaret, sed propter id quod de nouo emergit. Quale fuit iuramentum Herodis in gratiam Herodiadis emissum quod quidquid ab eo peteret illi cõcederet. Potuit enim à principio esse licitum moderatione subintellecta si rem peteret honestã, postea uero proposita eius petitione debuit rescindi. Nã ut Isidorus in synonimis, ait, lib. 2. & refertur de consecra. distin. 4. in malè promissis rescindenda est fides. Et ut ait Ambrosi. lib. 1. de offic. & refertur eadem distinct. canon. est etiam. contra officium nonnunquam est promissum soluere sacramentum. Idemque Grego. admonet canon. nerui. distinct. 13. & Concilium Toletanum canon. duo mala. Et August. in sermone, de decollatione Ioannis. & refertur eadem dist. 4. canon. quod Dauid. Dauidem laude commendat, qui cum iurasset Nabal Carmeli interficere, essetque ad opus succinctus prece Abigail illius uxoris propositum retractauit, illique pepercit: nam fuerat iuramẽtum pre ira incautum. De illis autem qui uoluntatem aliorum facere iurant, quæstione sequenti articu. 2. alias offeretur aptior dicendi locus. Tertium argumentum, de iuramento coacto est huiusmodi. Quandoque homo inuitus compellitur iuramento aliquid promittere, quos tamen, ut refertur cap. uerum. extra de iureiuran. solent Romani pontifices nexibus iuramentorum absoluere: ergo non omne promissorium iuramentum est obligatorium. Ad hoc autem diuus Thom. supposita distinctione quatuor respondet. In iuramento enim inquit coacto duplex est obligatio, una qua iurans obligatur homini cui quippiam promittit. Et talis inquit obligatio per coactionem tollitur. Qui enim uim intulit, indignus redditur cui seruetur fides. Alia autem est obligatio, quæ fit Deo propter iuramenti reuerentiam. Et talis inquit obligatio non tollitur in foro conscientiæ: quia optatius est damnũ temporale sustinere, quàm iuramentum uiolare. Ait uero tertiò quod in iudicio datur soluti repetitio. Quare potest qui iurauit, denunciare prelato, non obstante quòd iurauerit non denuntiare. Quoniam obseruatio talis iuramenti contra publicam iustitiam uergeret. Quartò demum, inquit, quòd solent Romani pontifices homines ab huiusmodi

Tertium argumentũ de iuramento coacto.

iuramentis absoluere, non quasi decernentes nõ esse obligatoria, sed eorum obligationes ex iusta caussa relaxantes. Hæc autem singula perpendenda sunt. Et primum falsa uidetur distinctionis assertio, scilicet in iuramento coacto unam obligationem, quæ fit Deo atque altera quæ fit homini. Nam si aliqua fieret Deo, tunc ille coactor ut latro, cui in nemore iuramẽtum ab oppresso uiatore præstatur, nequiret iuramẽtum illud in totum relaxare. Nam obligationem respectu Dei non posset remittere: immo nec ecclesia id posset, nisi ob superuenientem caussam dispensare: quia ecclesia non potest uotum Deo factum, & multò minus iuramentum relaxare; & tamen relaxat, ut asseritur in dicto cap. uerum. & decimaquinta, quæstione quarta: in multis capitulis. Ad hoc autem, facile respondetur uerba Sancti Thomæ non esse accipienda per calumniam, ut sonare uidẽtur, sed secundum eius mentem: nempe in iuramento promissorio inesse duas obligandi rationes. Vbi enim nõ duę sunt promissiones, una Deo, & altera homini, sed una tantum homini, quæ iuramento confirmatur, nõ est nisi obligatio una duplici ratione constituta; scilicet & uirtute promissionis si est legitima, & uirtute iuramenti, & ideo ille cui promissio fit, remittere totam potest; & pariter ecclesia ubi metus iniuria irrogatur. Nascitur hinc tamen aliud dubium circa secũdum assertũ, uidelicet quod illa obligatio coacti iuramenti nõ tollitur in foro conscientiæ; ubi insinuatur, quod tollitur in foro contentioso. Et est argumentum. Quamuis cessat obligatio ratione promissionis coactæ, ut in priori membro assertum est: nihilominus postquam manet ratio obligandi respectu iuramenti, deberet iudex iurantem cogere iuramentum seruare: postquàm constat esse in cõscientia obligatorium: aliàs iustitia non satis in rebus manifestis prouideret. Syluester. in uerbo iuramentum 4. rationem huius hanc reddit, quod ecclesia eiusmodi iurantes non cogit propterea quòd præsumit nunquam habuisse intentionem se obligandi. Hæc autem ratio falsa est, immo ecclesia putat eum qui iuramentum coactum non seruat esse periurum, ut patet cap. si uero. & cap. uerum, extra de iureiurando, quare dispensando in huiusmodi iuramentis non censet illa esse irrita. Respondetur ergo quod iustitia publica non attendit nisi ad pacẽ tranquillumque statum reipublicæ; & ideo non debet iniurijs fauere per uim illatis, obidque non cogit eiusmodi iurantes, sed si non impleuerint iuramentum, eos ad Dei tribunal remittit. Nam ut C. de iureiurando admonitum est iurandi contempta religio satis Deum ultorem habet. Sed urgentiora argumenta sunt ad partem oppositam: nempe huiusmodi coacta iuramenta nequaquam coram Deo conscientiam ligare, enimuero iuramentum, quemadmodum votum, vt proximè dicebamus, vim non habet obligandi, apud Deum, nisi vbi materia est opus virtutis: Si enim sit res illicita, vel auctioris boni obstaculum, vel indifferens & vana, & iuramentum non ligat, sicut neque votum. Iuramenti autem materia per coactionem extorti, nullius est officium virtutis (supponamus enim incussum esse metum cadentem in cõstantem virum, de quo libro superiori explicatissimè dictum est) ergo eiusmodi iuramẽtum non obligat apud Deum. Probatur minor præmissa. Materia eiusmodi iuramenti est ipsa materia promissionis: illa autem non est opus virtutis. Nam per se absque iuramento non esset iustitia promissum seruare; quia nulla in eo inest ratio debiti, quæ est de intrinseca ratione iustitiæ. Quare nec est actus fidelitatis utpote quæ inferenti vim nulla debetur. Neque verò est actus liberalitatis, quoniam illa non est donatio, quippe cùm solutum repetere liceat. Neque verò est opus supererogationis. Nam beneficium præstare indigno, qualis est prædo qui vim infert, speciem habet mali. Sed ais forsan illud promissum soluere, esse actum religionis propter annexum iuramentum. Contra hoc autẽ emergit argumentum. Et enim vt Diuus Tho. superius art. 5. docuit, discrimen est inter votum & iuramentũ, id enim quod quis vouit, quia Deo offertur, ipsa oblatione fit actus religionis: id

Non est duplex obligatio in coacto iuramento.

Aliud dubium.

Argumenta maioris urgẽtia.

autem

autem quod iuratur non fit propterea religio, sed econuerso reuerentia diuini nominis, quæ est religio, adiūgitur ad confirmandum id quod per se erat uirtus. Quare quod ante non erat actus religionis, per iuramentum nō fit religio, immo nec per votum reliqua materia fit actus religionis, vt proximè dicebamus, nisi ipsa etiam sit materia alicuius uirtutis. Secundò ad huius explicationem arguitur. Iuramentum promissorium nihil aliud est, quā promissionis confirmatio. Nam sicut confirmatio donationis non est noua donatio, sed robur prioris, sic & cōfirmatio promissionis non est alia promissio immo iuratio & promissio, vt supra dicebamus, sunt duæ rationes ad eandem obligationem appositæ. Promissio ergo est fundamentum obligatoriæ rationis, quæ est in iuramento? In iuramento autem coacto nulla est promissio aut promissionis obligatio, ut Diuus Thom. planè fatetur quandoquidem illa obligatio per coactionem tollitur: ergo neque eiusmodi iuramentum ligat. Et confirmatur hęc ratio: iuramentum sequitur uim materiamque promissionis, si enim promissio est de re uel illicita uel inutili iuramentum non ligat: ergo vbi promissio est nulla, multò minus obligabit.

Tertiò denique arguitur. Illa traditio pecuniæ non est illi utilis cui datur, illi scilicet, qui iuramentum extorsit. Nā ille recipiens & peccat, & periculo se exponit nūquā restituēdi. ꝙ aūt vtile non est alteri nec sub uoto cadit nec sub iuramento. Hæc omnia bene Caie. dissoluit: cuius ergo prolixum responsum summatim elucidemus. *Responsio.* Iuramentum coactum tripliciter ex capite existimandum est, scilicet tam ex parte iurantis quàm ex parte illius cui iuramentum præstatur; & tertio ratione materiæ. Et quidem ex parte iurantis, si nihil aliud consideres, nullum est obligationis impedimentum: quoniam secundum Aristo. 3. Ethico. etsi illic adsit nollitio secundum quid, est tamen simpliciter uolitum ut exemplo illius patet qui insaniente pelago merces in undas proijcit. Vnde Augu. coacta uoluntas, uoluntas est. Ex parte autem illius qui per uim iuramentum extorquet, si nihil aliud meditemur, obstaculū obijcitur obligationi. Quare ac simplex promissio ratione incussi metus non teneret. Igitur ut obligatio ex illo iuramento oriatur, speculandum est, vtrum materia iurata, puta datio pecuniæ, sit actus alicuius virtutis, tum enim (vt sæpe dictum est) iuramentum obligat. Differt namq; uotum a iuramento, ꝙ voti materia, si propriam consideres, non est nisi consilij & supererogationis, materia uerò iuramenti cuiuscunq, uirtutis opus. Et quidem qui sic iurat, non tenetur sic dare pecuniam promissam, ut uerè eam in dominium alterius transferat. Quippe cùm alter illud nō acquirat. Nā & qui dedit repetere pōt, & qui accepit restituere tenetur. sed tenetur ei illam tradere: illa autem traditio (ut argutum est) si solùm uti solutio promissi, existimetur, non est uirtus, est nihilominus uirtutis officium: quatenus redemptionis uexationis & molestiæ, & fortè uitæ, quam uerbi gratia prædo uiarum obsessor adimere uiatori parat. Est ergo tunc misero uirtutis officium illa iurata pollicitatione propriam uitam protegere; tuncque adeò erit charitatis officiū, qua se quisq; diligere debet, & dū ob vitā alienā seruandā id iuratur, est officiū misericordiæ. Hac igitur ratione iuramentum illud obligat: quoniam seruare iuramentum non vergit in deteriorem exitum, sicut si res iuraretur illicita. Omne autem quod talem non habet exitum obligat. Syluester quidem in uerbo iuramētum 4. §. 7. tenet cum multis, quos citat iureconsultis & putat esse opinionem S. Tho. quod si coactus ille iurans habet propositum se obligandi manet quidem obligatus: sin uerò illud nō habuit minimè obligatur moderatio uerò hæc non est vera, vt illico sub sequenti argumēto monstrabitur. Qui enim habuit intentionē iurādi, licet illam nō habeat se obligandi, manet obligatus. Nā obligatio ex ipsa iuramēti natura si sit de re licita necessariò nascitur, secus si nō intenderet iurare. Vtrum uerò coacto liceat fingere se iurare absque animo iurandi super quartum argumentum dicere properamus. Sed forsan inferas. Ergo elapso illo periculo, non tenetur qui iurauit promissum reddere, vt si quis dū tenebatur captiuus iurauit in sui redemptionem certū ęs numerare, liber postea dum remeauit in patriam non tenebitur; quoniam cum iam uiolentia cessauerit, datio illa non habet redemptionis formam. Respondetur satis esse dum iusiurandum fuit exhibitum, sponsionē fuisse factam sub forma redemptionis. Nam uirtute eiusdē iuramenti, postea solutio eandem retinet redemptionis formam. *Dubium.* Sed arguis rursus. Cur non etiam simplex promissio, postquam eandem habet redemptionis effigiem, non obligabit? Nam dicit sanctus Thomas, quod tollitur per iurationem. *Caietan.* Caietan. respondet quòd simplex promissio debet habere rationem commodi & utilis, respectu illius cui fit: illa autem redditio est illi prædoni inutilis; sanè cùm delictum illi sit recipere. At uerò profectò ratio hęc parum ad rem attinet. *Sententia auctoris.* Nam si ego debeo pecuniam alicui, etiam ex promissione, & petit ad ludendum, vel ad eius dilapidationem, licet non sit utile, teneor nihilominus dare. Ratio ergo I proposito est, quòd ex natura ipsa rei promissio coacta uim promissionis nō habet. Et ideo quanuis promissio uerbalis habeat redemptionis formam, quę quidem redemptio genere suo uirtutis materia redditur, tamē per coactionem cassatur, nisi iuratio illam confirmet, immo uerò quāuis promissio nō fuerit metu coacta, sed per aliam iniuriam; quēadmodum indigus usurario usuras promittit non illas cogitur in conscientia reddere, nisi adiurauit. Decretum est Alexandri I I I. cap. debitores, extra de iureiuran. ubi habetur quòd debitores ad soluendas usuras in quibus se obligauerant cogi non debent. Si uerò de ipsarum solutione iurauerint, cogendi sunt domino iuramentum reddere; licet post repetitionem habeant. Quid si instantius quæras quomodo si cassa est iuramentum eam confirmat. Respondetur quòd quanuis materia iuramenti & promissionis sit eadem, cadit tamen sub illis diuersa ratione. Promissio enim fit homini, & iuramentū per Deū, quod quidem etiam de re propria fieri posset, promissio ordinem habet ad hominem cogentem, sub qua utique ratione non est uirtus. Ad obligationem uerò iuramenti sufficit quod alia ratione sit uirtus, nempe uexationis redemptio. Quod autem iuramentum etiam coactum obliget in conscientia habes eodem titulo cap. si uerò. & cap. verum citatum à Diuo Thom. & 15. q. 6. cap. si quando que, & sequentibus. In dubium autem immeritò profectò reuocatur, utrum non seruare iuramentum coactum peccatum sit mortale, an uerò tantùm ueniale. Immeritò inquam quoniam citra controuersiam concedendum esset mortale, quandoquidem est iuramentum cadens in materiam licitam, quę est magni momenti: *Iuramētum coactū frangere mortale est.* iuramentum enim rei licitæ ex genere suo obligat sub reatu mortali, nisi ex tenuitate materiæ, ut suprà dicebamus, alleuietur. Si ergo quis coactus iuraret dare pecuniam aliquanti ponderis, certum est teneri soluere sub reatu mortali. *Panormit.* At uerò Panormitanus suprà citato. cap. Si uero, quia rem à sua facultate alienam tractabat, ait, obligationem non esse nisi sub reatu ueniali. & fuit deceptus uerbo illo in cap. uerum, iam citato. ubi ait Papa, quod qui non seruauerint eiusmodi coacta iurataque promissa non ob hoc sunt tanquam pro mortali crimine puniendi? Sunt tamen illic distincta uerba de culpa & pœna. Ait enim primum Papa, quòd ut auferatur materia deierandi non dicatur illis, qui coactè iurarunt, ut iuramenta non seruent; ergo non seruantes deierant in materia graui, ac subinde mortaliter peccant, id quod q. 98. de periurio quę hic subsequitur arti. 3. D. Thom. expresse asserit Tametsi omnium sit mortalium periurium leuissimum. Quòd autem subditur non esse puniendos quasi pro mortali crimine, solum ad pœnā ecclesiasticā refertur. Haud enim sunt illa pœna digni in foro ecclesiæ secus uero apud Deum. Fortasse hic tamen sophista contra hæc asserta argumentetur. Eum qui iniuitus iura-

uit non teneri promissum in totum soluere. Fac verbi gratia, promiserit centum, tunc arguitur. Si soluerit quinquaginta non amplius debet: nam iam alter debet illi illa quinquaginta, ac perinde poterit fieri compensatio. Et eadem ratione si promisit quinquaginta soluendo viginti quinque, plene soluit. Respondetur tamen secundum id quod suprà adnotauimus, quod non promisit pecuniam transferre in dominium alterius, sed vere tradere siue alter ei tantundem debeat, siue secus. Quapropter licet prædo viatori centum alias deberet & viator nihilominus iurauit dare centum, tenetur tradere. Seriosius tamen argumentum fieri posset de voto. Votum enim, ut arti. proximo explicaturi sumus, magis obligat, quàm iuramentum: votum autem metu coactum, vt lib. præceden. q. 1. art. 1. demonstrauimus nulla vi pollet obligandi; ergo neque iuramentum per metum extortum. Hoc autem argumentum illic dissoluimus. Votum enim quamuis eò quod sit Deo arctiùs obliget quam iuramentum, quod fit homini, nihilominus si iuramento nó confirmetur, non est nisi nuda promissio: promissio autem coacta, etiam si fiat cum intentione promittendi, vt modò dicebamus, natura sua est cassa non solùm illa, quæ fit homini, uerum & illa quæ fit Deo utpote cui obsequium per coactam voluntatem non placet, sed quòd fit sponte. Iuramentum autem si feratur in materiam licitam sua ipsius natura obligat ratione iam exposita, quoniam est attestatio per sacra, quam nefas est fieri rei falsæ atque adeò crimen si per iurantem non reddatur uera. Quapropter si votum coactum iuramento firmetur, illa ratione obligabit, licet sit dispensatione dignum. Sed & tertium idem quę pugnatius adhibetur de matrimonio argumentorũ. Matrimonium enim metu cadente in constantem uirum contractum, neque in foro exteriori tenet, neq; secundũ conscientiã: ergo neque iuramentũ. Patet consequẽtia tũ quòd vt ad matrimonium, sic ad iuramentum requiritur consensus, quare si coactio matrimonio officit, pariter obstabit & iuramento: tum maximè quòd matrimonij arctius est uinculum, quàm iuramenti. Nã si postquàm quis iurauerit vxorem non ducere illam ducat, matrimoniũ est validum. Respondetur tamen a matrimonio ad iuramentum consequentiam non valere. Atqui nónulli hac sunt discriminis ratione contenti quòd si matrimonium coactum teneret non haberet remedium, quo possit factum infectum reddi; eò quòd matrimonium uinculum est indissolubile. Cetera verò promissa per uim iurata, ét si soluantur, possunt beneficio repetitionis recuperari. At uerò ratio non satisfacit. Nam etiam si quæ iuratione promittuntur repeti non possent iuramentum esset seruandum: quia obligat ex natura rei. Bonauentu. uero & Duran. & quidam alij in 3. dist. 39. meliusculam eam rationem afferunt nempe quod cùm matrimonium Christianorum significet vnionem Christi & ecclesiæ, quæ est perpetua, debet habere perpetuum atque indissolubile vinculũ, ad q; nõ solũ requiritur cõsensus, uerùm et liber cõsensus. Attamen non satis firmiter nititur libertas cõsensus ad matrimonium requisita in eo quod sacramentum Christianorum. Quandoquidem & coniugium etiã sub lege quoque naturæ liberum requirebat consensũ. Dicendũ ergo, q; matrimonium ob id q; à natura ad procreationem prolis constitutum est, ea sua ipsius natura perpetuitatem habet annexam; alias non esset satis liberis educandis consultum; perpetuitas autem ex natura sui liberum exigit animi consensum. Nam quæ uiolenta sunt, secundum Aristot. nequeunt esse perpetua. Iuramento autem quamuis coacto irreuerentia fit si non seruetur. *Argum.* Arguat autem quis fortè contra, sequeretur, quòd si quis metu mortis iurare cogeretur ducere aliquam in uxorem, teneretur iuramenti nexu. Respondetur, certum in primis esse tale iuramentum omnino relaxandum, sed tamen vtrum dum non relaxatur extet obligatio. Bonauentu. loco citato respondet per tale iuramentum oriri obligationem: quare ille iurans, inquit, ante relaxationem cum alia contrahere nequit, Etre uera quantum ad naturam iuramenti uerum est, si fiat cum intentione iurandi. Nam quamuis sit contra finem iuramenti illam contrahere alicuiu coactio, nihilominus non est adeò intrinsece malum, quin possit fieri materia redemptionis uitæ atq; adeò iuramentum teneret secus ubi nullum est iuramentum. De hoc autem in materia matrimonij latius. In tertio membro responsionis ait. D. Thom. quod postquam quis promissum illata ui iuratum soluit, potest id denunciare iudici, aut prælato, etiam si per eundem metum iurauerit non denunciare: quia illa iuratio est contra bonum commune. Quod quidem uerbum non tenuem offert disputãdi ansam. Argumentum enim extat primum contra rationem. Nam denunciatio uidetur referri ad emendationem denunciati, accusatio verò ad publicam iustitiam; nempe ut reus puniatur; in proposito uerò etiam si denuntians emendationem alterius neque non proponat, neque uerò speret, potest suam pecuniam repetere. Respondetur quod huiusmodi denuntiatio non est illarum, quæ per fraternam correctionem fiunt, sed iuridica ut denuntianti ius seruetur, si id modo probauerit; nihilominus hic proximus finis refertur in commune bonum, qui est ut penes publicam potestatem semper sit facultas ciuium iniurias recompensare. Et ideo qui iurauit non denuntiare, iurauit rem illicitam: atque adeò non fuit iuramento deuinctus. At uerò profectò hęc responsio scrupulo non caret. Nam in primis ea ea colligitur, quod si tlle quiuis inferebat compelleret alium iurare se nunquam denuntiaturum, potius deberet gladio succumbere, quàm id iurare. Nam cùm iuramentum rei illicitæ sit peccatum, mors potius patienda est, quàm id faciendum. Neque liceret dicere id se iurare, & tamen non habere intentionem iurandi; nam esset mendacium atque adeò peccatum. Quod autem illatum hoc absurdum sit probatur. Ille qui coactus pecuniam soluit, non tenetur sub reatu peccati denuntiare, nam potest suam propriam pecuniam simul atque iniuriam alteri remittere. Si forte ille esset tam nefarius latro, ut charitate boni publici omnes tenerentur illum denuntiare, aliud esset. Sed tamen supponamus non esse tam pestilẽtem, sed hanc mihi irrogasse iniuriam, profectò non tenetur eum denuntiare. Si ergo non teneor, sequitur q; gratia cauendæ mortis, possum iurare nũquam repetere neq; denuntiare, immo iurare q; gratis dono: Tametsi illa donatio, quidquid ego dixerim, nũquã poterit securã reddere illius conscientiam, quo minus semper ad restitutionem teneatur. Argumentum profectò cogit sub hac distinctione respondere. Dupliciter nanq; tale iuramentum potest fieri. Vno modo etiam si iurans requisitus à prælato fuerit vel à iudice, & tale iuramẽtum nequaquam est faciendum neque ob redimendam uitã: quia est iniquum. Quo ideo non obstante teneor requisitus denuntiare. Alio modo, quod mea sponte non denuntiabo, nec repetam, & hoc licitum est. Atque hoc pacto Diuum Thomam, intelligendum arbitror. In quarto mẽbro responsionis ait Diuus Thomas, Pontifices eiusmodi iuramenta, non quidem irrita pronuntiare; nam sunt solida: sed relaxare tamen, & quod aiunt in illis dispensare. Vbi primùm adnotandum est, quòd non omne iuramentum per illatam iniuriam expressum, si iura spectes, consueuit ecclesia relaxare, sed dũtaxat ea quę ui & metu extorquentur, ut patet cap. si uerò. & cap. uerum. extrà de iureiuran. & cap. abbas. de his quę vi met. ve caus. fiunt. & 15. quęstio. 6. per totum. Nam iuramentum quod quis facit usurario soluendi usuras sine relaxatione, uidetur Alexand. III. iubere seruare canon, debitores extra de iureiurando. Quãuis iurans iniuriam passus fuerit, quia plus illic inest uoluntarij. Haud tamen absurdum esset illa relaxare: quandoquidem usurarius non habet ius recipiendi. Caussa autem relaxationis coactorum prima est, quod plurimum habent inuoluntarij admistum. Quare 15. quæstione. 6. canon. si quandoque ait illa iuramenta simpliciter non fieri ex corde,

quod

Sophisma.

Argum. de voto.

Argumentum de matrimonio.

Vtrũ liceat id quod ui solutum est repetere.

Argumentum egregium.

Responsio.

Relaxatio coacti iuramenti.

Cauendum scandalum. quod Deus potissimùm inspicit. Secunda ue ansa impu-ris nefandisque hominibus porrigatur vim bonia infe-rendi. Est tamen ue hic bene admonet Caietan.io eius-modi relaxationibus cauendum, ue in blasphemiam ce-dant, aut in ecclesiæ cõtemptum. Si enim captiuus apud infideles sub iuramento per verum Deum sese obstrin-geret creditum sibi pretium redemptionis suæ persolue-re scandalum esset iuramentum postmodum illi relaxa-re ne solueret. Non enim solùm Christiana familia, sed & Deus noster contemptui apud illos tum maximè ha-beretur, immo verò si quis iurasset illuc redire quamuis esset iniustè captiuus, nec redire sine periculo mortis posset, redeundum illi esset, antequam cum ingenti scan dalo periculoque contemptus religionis nostræ iuramé tum illi esset relaxandum. Etenim si gentilitas Romanũ illum Regulum tam egregio præconio commendauit qui cum fide Carthaginensibus per falsos deos iurando impignorata dimissus esset Romam illuc rursus, vt cum capitis periculo suam fidem apud hostes liberaret, reuer sus est, quanto maiori fide & religione tenetur Christia-nus promissis stare per verum Deum iuratis? Si autem es-set persona reipublicæ ualde utilis, tentanda esset procu-*Argum.* randaque repensatio & redemptio. Contra id autem dicimus iuramenta non esse ipso facto irrita, sed post iu-sta caussa relaxanda, fortè quis nobis obijciat canonem Abbas, de his quæ vi met. ve caus. fiunt. vbi clerico, qui per vim ecclesiam suam abiurauerat, præcepit Papa ec-clesiam restitui, quia quæ metu (inquit) & vi fiunt in irri-tum debent reuocari. Vbi ab vi ratio illa non videtur ibi relaxari, sed irritari. Respondetur tamen, quod illic non fuit simplex solùm iuramentum coactum, sed re ve-ra expoliatio præbendæ, quam Abbas illi clerico ade-merat, & alteri contulerat. Et illa sunt quæ Papa irrita *Quartum argu. de iuramento doloso.* facit. Quartum argumentorum de doloso iuramento est hoc: Nemo ad duo contraria simul obligari potest: sed contingit quandoque eum qui iurat diuersam habere mentem quàm ille habet cui iuramentum præstatur; er-*Isidorus.* go eiusmodi iuramentum, non erit obligatorium. Re-sponsio in conciliandis duabus sententijs Isidori & Gre gorij versatur, quæ sibi prima facie videntur aduersæ. Isidor. namque lib. senten. 2. & refertur 22. quæstione 5. canon. quacunque. sic ait. Quacunque arte verborum quis iurat, Deus tamen qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit sicut ille cui iuratus intelligit. Vbi in fauorem il lius, cui præstatur iuramentum videtur admonere iura-mentum dolosum obligare, licet ille qui iurat animum *Gregorius.* non habeat se obligandi. Gregorij uerò 26. lib. Moral. uerba sunt: Humanæ aures talia verba nostra iudicant, qualia foris sonant: diuina uerò iudicia talia foris au-diunt, qualia ex intimis proferuntur. Vbi uidetur in fauorem iurantis uergere: uidelicet quod si non habet mentem obligandi se, non fit obligatus. D. verò Thom. hos patres concilians ait quòd quando intétio iurantis est dolosa; quia scilicet intendit alium decipere & sup-plantare, tunc habet uerum sententia Isidori: uidelicet quod iuramentum est seruandum secundum sanum in-tellectum eius cui præstatur iuramétum. Id quod ea ver bis subiunctis Isidori colligit dicentis, quod dupliciter reus ille fit, qui & nomen Dei in uanum assumit, & pro-ximum dolo capit. Si uerò iurans dolum non adhi-beat, tunc locum habet sententia Gregorij, nempe quòd æstimanda fit obligatio iuramenti secundùm intentio-nem iurantis. At uerò profectò conciliatio hæc Diui *Explicatio iuramẽti dolosi.* Thomæ nonnulla indiget explicatione. Ille enim qui dolo iurat pluribus modis potest aliam habere intentioné quam alter intelligit, cui iuramentum præstatur. Vbi primò notandum iuramentum dolosum, ut suprà dixi-mus, ab effectu sic nuncupari: nempe quod fit intentione fallendi. Et ideo qualitas hæc propriè conuenit iuramé to promissorio, quod secum affert obligationem aliquid faciendi, uel non faciendi ex iuratione pullulans. Tamet si in assertorio nonnunquã insit & dolus cùm quis fal-sum animo decipiendi iurat. Falsitas ergo iuramenti cõ-sistit in hoc quòd uerba iurantis foris prolata, eius men-ti non consonant. Est autem in iuramento promissorio *Tria in iuramento promissorio.* tria exterè considerare, nempe promissionem & iuramé tum, quo illa confirmatur, quæ tunc præsentia sunt cum fit iuramentum, & præterea executionem seu impletio-nem promissionis, quæ in futurum expectatur. Quibus vtique tribus totidem intus in mente iurantis, respon-dent, nempe intentio promittendi seu obligandi se, & intentio iurandi, & intentio implendi iuramentum. Et quidem ubi sola hæc tertia deest, si adsint aliæ duæ citra controuersiam omnibus est in confesso iuramentum esse obligatorium. Nam si quis intendit non solùm iurare, ue-rùm & se iuramento uincire, illis duabus intentionibus ligatur. Intentio autem non implendi est quidem ini-qua, sed tamen non magis uinculum iuramentum tollit, quàm si post præstitum adueniret. Et manifestum est ob id quod quis intendat, non id obseruare quod debet, ne-quaquam absolui obligationis nexu. Rursus si quis fin-git se iurare, non tamen habeat iurandi animum, liqui-dum quoque est obligationem nullam oriri ex natura iuramenti. Quoniam cùm iuramentum sit actus huma-nus, ubi abest intentio iurandi, nullum existit iusiuran-dum. Dubium ergo restat, quando quispiam medio se ha *Dubium.* bet modo, nempe quando intentione quidem iurandi iurat, tamen absque intentione obligandi se iuraméto, seu (quod idem est) id promittendi quod iurat. Hoc enim casu multi sunt, qui censent nullam oriri obligationem, & præcipuè iurisconsulti, quos refert Syluest. modò ci *Syluester.* tatus in uerbo iuramentum 4. quorum adeò sententiam sequitur. Et ponit exemplum in eo, qui coactus iurat. Et re uera uerba Grego. citata videntur primo sonitu huic opinioni patrocinari, ubi ait quod iuramentum de bet æstimari secundum intentionem iurantis, atq; adeò si ex corde obligatio non oritur, apparet nullam existe-re. Et confirmatur: quia cùm iuramétum non sit nisi pro-missionis confirmatio, ubi re uera non est promissio, nul-la uidetur reliqua iuramenti obligatio. His ueruntamen *Responsio.* nõ obstãtibus respõdetur, ꝙ ubi uera adest intétio iuran di, etsi desit intétio promissionis & obligationis, nihilo-minus subsequitur obligatio. Et ratio est quod obliga-tio, est naturalis iuramenti effectus, ita scilicet illi inna-tus, ut igni natiuum est calefacere. Quare sicut repugnat igne adesse & non calefacere, sic & iuramentum existere sine obligatione. Vbi autem quis cum intentione iuran-di iuramentum profert, vera est iuratio; uera ergo inde existit obligatio. Quocirca non est in hominis potestate obligationem à iuramento semouere. Haud enim ex iu-rantis uoluntate pendet, uerè iurare, & tamen sine obli-gatione. Ratio autem ex his quæ in fronte articuli, & posteà super solutionem primi argumenti Sanctus Thomas adnotabamus, colligitur, contemplabamur namque secundùm Diuum Thomã duas ueritatis ratio-nes iuramento promissorio inesse; scilicet & illam quæ est ratio assertorij, uidelicet vt cùm quis quid iuran-do promittit, simul habeat implendi intentionem, & ꝑtereà, ut postea in executione, si materia sit licita, id fa ciat uerũ ꝙ iurauit, & iuramétũ clarũ est ferri in utrãq;. Nã si tãtũ caderet in prioré, sésus iuraméti ꝓmissorij nõ esset nisi, iuro me ꝓmittere, seu uerè me habere intétio né iurãdi, & tũc sequeretur iuramétũ ꝓmissoriũ non esse nisi merè assertoriũ, atq; adeò licet postea in executiõe ille qui iurauit neutiquã iuramentũ impleret, non ideo fieret periurus. Nam in intentione faciendi salua esset to ta uis iuramenti, hoc auté est falsissimum. Nam utroque modo fit homo periurus, scilicet & non habendo inten-tioné implendi quod iurat, & postea id non implédo ubi desunt alij comites. Fit ergo consequens ut iuramentum feratur in utranq; ueritatem. Ex quo utique rursum fit cõsequens quod ex prima veritate enascitur nexus & uin culũ ad secundum. Sed ais hoc tantum concludi, quod ubi est intentio faciendi ꝙ iuratur, oritur obligatio, uel ubi est intentio obligandi. Immo uero ex hoc quod il-le qui iurat tenetur habere intentioné se obligandi, idq;

Nn 2 subinde

subinde faciendi, quod iurat; aliàs mendaciter iuraret ac perinde deieraret, subsequitur quod etiam si neutram illarum habeat, sola ipsa intentio iurandi, quę suapte natura & iure secum alias ambas deberet afferre comites, perinde est caussa obligationis, ac si vtraque illarum adesset.

Solutio argumētorum. Et per hoc ad argumenta in contrarium respondetur. Ad illam enim auctoritatem Grego. ea qua videtur con sequi quòd tunc iuratio non nascitur ex corde, respondetur eo ipso quod in corde ille habeat iurare, ea eodem corde simul pullulat iuramenti obligatio. Ad aliud verò quòd vbi non est promissio, neque intentio promittendi, non est iuramēti obligatio. Respōdetur quod cùm quisquis intendit promissoriè iurare, tenetur simul promittere & se obligare, perinde ex sola intentione iurandi oritur obligatio, ac si se intenderet obligare. Hic ergo est *Sensus Isidori.* casus sententiæ Isidori; nempe quòd iuramentum tenet sicuti ille cui iuratur intelligit. Atque hoc D. Tho. censet iurare in dolo quod nihil iuranti suffragatur. Quid ergo si quis exterius iuret proferendo verba & tangendo Euangelia, intus tamen non habeat iurandi animum? Respondetur in illo casu non esse verum, sed fictum iura *Sensus Gregorij.* mentum, & tunc habere locum uerba Grego. quòd Deus non habet illud pro iuramento. Ipse enim mentium scrutatur videt iuramentum non nasci ex corde. In foro autē exteriori omnino ab ecclesia quæ per externa verba iudicat, reputatur iuramentum, parique modo in prætorio *Dubitatio.* ciuili. Sed nunquid in conscientia qui sic iurat, tenebitur id implere. Respondetur minimè quidem, ea vi iuramenti, vtpote quod nullum est, atque adeò neque contra illi veniens periurij reus fiet. Teneri autem potest elijt legibus verbi gratia. Si quis vt puella frueretur quę sui copiam illi facere renuerat, antequam sponsalia illi iuraret, profectò si uerbis iurat, tenebitur lege iustitiæ fidem promissi seruare. Et pariter in quibuscunque alijs contractibus vbi interuenerit, Do vt des. Deinde gratia cauendi scandali, si quis solenniter iurauit quanuis fictè in re alicuius momenti proculdubio si non posset planè persuadere se non vere iurasse, teneretur ficto iuramento sub reatu mortali stare, ne scandalum daret, habereturque in opinione aliorum periurus.

Argum. Contra hæc autem duo responsionis membra arguitur sic. Qui iurat sine intentione obligandi se ad seruandum promissum, in virtute iurat sine intētione iurandi; ergo superuacaneum est hęc duo distinguere ad conciliandum cum Isidoro Gregorium. Probatur antecedens, Animus iurandi secum habet annexum propositum obligandi: nam aliàs, vt dictū est esset periurium: ergo qui non habet intētionem obligandi, si non habet intentionem iurandi. Eorum nanque quæ connexa sunt uno sublato aufertur & alterum. Respondetur annexa quidē esse de iure in hoc sensu, quòd qui propositum habet iurandi, debet habere idem subinde obligandi se & seruandi promissum: in facto uerò sicut potest esse primum sine alijs sic & vtrumque aliorum sine primo. Et ratio est: quia quæcunque actio exterior deliberata secum natura sua affert agendi intentionem; & ideo nisi per formalem negationem mentis excludator, semper intelligitur una concurrere cum actione. Intentio iurandi semper in externa iuratione includitur, dummodo & aduertenter fiat, & qui iurat non illam peculiariter & expresse mente remoueat. Quare qui non habet animum se obligandi mentitur quidem circa materiam iuramenti quæ est promissio non tamen circa ipsam iurationem: immo uere iurat. Ex secundo autem mē *Iuramentum fictum utrū sit mortale.* bro emergit dubium, utrum iurare exterius fictè sine intentione iurandi sit peccatum mortale: quoniam de ueniali non est dubium, quandoquidem qui dicit se iurare *Caietan.* & non iurat mentitur. Caieta. impræsentiarum absolutè absque ulla distinctione ait esse mortale peccatū, siue ille qui fictè iurat: spōtaneè iuret legitimè requisitus, siue per iniuriā illata ui. Et intelligitur respōsio quando planis verbis nō æquiuocis exterius iurat. Et ratio eius est quod exterius illud iuramentum fertur suprà mēdaciū, scilicet, seruandi promissum quod non intendit seruare. Mendacium autem inquit nō solū est contrariū uero iuramento interiori, sed etiam exteriori. Nam quemadmodum cultus exterior idolorū sine animo colendi (quod Marcellinus fertur egisse) peccatū est mortale, quia applicatur cultus cui non debetur. Ita & illud testimoniū, Deus est mihi testis, quod est actus religionis: applicare mēdacio est irreuerētia mortalis secūdū illud, Quicunque me erubuerit corā hominibus, hūc & filius hominis erubescet &c. Qui enim id facit metu humano per Deū fictè iurat. Et re uera quādo iuramētū iure exigitur, opinio hæc cōstātē habet ueritatē; tūc siquidē illa fictio iurādi perniciosū est mēdaciū, cū eiusmodi requisitus iurare sincerè teneatur, quando uerò per uim & metum postulatur, nō apparet vsque adeò certa. Demus enim hominem in nemore ab impuris latronibus inuasum, qui sub hac forma iurare cogitur, Iuras mihi tantam numerare pecuniam? & respondeat sic iuro sine intentione tamen iurandi. Arguitur sic uel fictio illa ob id esset mortale delictum, quod re uera ille habet intentionem faciendi contra iuramentum: & hoc non, quia iuramentum nullum est, sed simplex mēdaciū, tū quia dicit se iurare, & nō iurat, tū quia significat se daturum & non habet tale propositum: quare nullum est illic mendacium iuramentu firmatum vel esset mortale, quia mendacium est perniciosum; & hoc non, quia cùm non teneatur iurare, nemini facit iniuriam. Argumentum est argutum, tamen tutiorem arbitror Caietani opinionem, & ratio est. Quoniam cum ille tunc respondet sic iuro, non solùm est assertio in actu signato (ut dicunt logici) id est non solum asserit se iurare; tunc enim solùm esset simplex mendacium, sicut si nollens rem aliquam dicere; sic uolo, sed est iuratio in actu exercito. Etenim sicut cùm dicis, ego loquor, non solùm significas te loqui, sed uerè illud exerces. Pari modo cùm ais, sic iuro, perinde est ac si dicas, Deus est mihi testis, me pecuniam exhibiturum, aut per Deum pecuniam dabo. Vnde ad argumentum respondetur esse mortale, nō propter iniuriam illatam alteri, sed propter illam irreuerentiam, quę fit Deo saltem exterius asserendo nomen eius in testimonium falsi. Ex quo fit dicere illa uerba materialiter in tali casu, non esse mortale, nisi ille qui cogitur non habens intentionem iurandi sic responderet, dico ego iuro, nam caperet illa uerba tunc materialiter, & ideo non iuraret, immo nullum esset peccatum iuxta uerbum Hieronymi in canon. utilem 22. q. 2. ubi ait vtilem esse nonnunquam simulacionem, & pariter si responderet dico Deus est mihi testis. Totum enim hoc capitur materialiter. Si autem *Iurare uerū fictè.* diceret dico quod Deus est mihi testis, tunc caperetur personaliter, atque adeò uerbale mortaleque esset periurium. Quod si rursus quis arguat, sequeretur inde quod si quis exterius iuraret sine intētione iurandi, iurat tamē uerum, mortale quoque crimē cōmitteret. Est utbi gratia scrupulosus quispiā qui asserit quidē ueritatē, cuius est certus, sed tamen requisitus ut iuret, ait se iurare & intus non iurat. Quod autem id sequatur patet. nam contrauenit fini iuramenti qui est ueritatis confirmatio quam fingit se confirmare & non confirmat. Quare cùm menti os dissonet, erit abusus iurandi, atque adeò mortale periuriū. Immo apparet illusio diuini testimonij, utpote quod foris adducitur & animo non firmatur. Hic Caieta. impręsentiarum propter hęc argumēta asserebat esse mortale. Sed hoc profectò non modo non est certum, immo censeo esse falsum si generatim affirmetur. Crediderim inquā quod ubi quis lege cogitur iurare, scilicet uel à iudice uel ab illo cui interest, mortale sit crimen iurare sine intentione, etiā uerūm propter iniuriā quæ legi infertur & illi cui interest. Vbi autē per uim & metū extorquetur iuramentū, profectò nimiū esset ius rigidaque assertio illū cōdemnare ad mortale. Nam tūc non habens intentionem iurandi, nullā illi infert iniuriam, qui iuramentū extorquet neque uerò legi aut Deo. Nam illa uerba iuratoria non adhibentur mendacio, neque ille propriè facit contra finē iuramēti, neque testimonium Dei saltem

mortaliter

mortaliter illudit, quandoquidem neque intus neque extra falsum iurat, sed solùm fingit per testimonium illud veritatem confirmare, quàm re vera non cōfirmat: quod erit fortè veniale peccatum, quia est mendacium officiosum, sane quo quis iniuriam sibi illatam cauet. Hactenus de his qui planis verbis contra mentem iurant. Proximū ergo est, vt dicamus de iuramento, quod uerbis fit simulatorijs.

De iuramēto uerbis simulatorijs facto.

Verum qui alteri iuramentum præstat promissorium simulatorijs verbis, animo non implendi promissum, nec se obligandi, mortaliter peccet? dixerim simulatorijs: nam si planis verbis iuret, cum intentione iurandi, & mens intus sine aliquo moderamine sit non implere neque se obligare, manifestum corrolarium ijs quæ dicta sunt appenditur, illam intentionem iuramento cōtrariam, esse peccatum mortale: quoniam est intentio faciendi contra quam iuramento tenetur. Dubium ergo existit, quando illa intentio est cum aliqua restitutione.

Syluester.

Syluest. nanque loco citato ait, quod si quis coactus exterius uerbis absolutè iuret seruare promissum, neque tamen absolutam habeat intentionem simpliciter implendi, sed mente tacitus apud se intendat dare si debet; quæ quidem simulatio in hoc consistit, quod verba sunt absoluta, mens verò conditionata.

Responsio.

Ait inquam illud iuramentum nullum esse peccatum in quo vtique sensu intelligit textum illum Hierony. cap. vtilem. 22. q. 2. vbi ait, vtilē esse nonnunquam simulationem. At verò duplici hic distinctione opus est. Quoniam, aut extera verba relata ad mentem iurantis planè falsa sunt; aut æquiuoca: scilicet in vno sensu uera, & in altero falsa: aut denique ea arte prolata; vt alter cui iuramentum exhibetur ipsa callere nequeat. Secunda distinctio est ex parte iurantis. Aut enim ab eo exigitur iuramentum, quod iure facere tenetur, videlicet à suo prælato iuridicè, aut à priuata persona, cui ratione contractus iurare tenetur; aut exigitur per uim aut per iniuriam, ut illi contingit, qui in nemore incidit in latrones; vel si iudex contra ius illud vult extorquere.

Generalis regula.

His suppositis prima statuitur generalis regula, si uerba exterius prolata respectu intentionis iurātis, planè falsa sunt, id est menti eius dissona: vniuersim & absque vlla exceptione est peccatum mortale, id quod præsenti exēplo monstratur, ubi extra sine restrictione iuratur & in mente non habetur absoluta intentio, neq, iurans excusatur per illā mētalē restrictionē, dabo si debeo, aut iuro dare si debeo. Nā postquā illā uerbis nō explicat, sed verba sunt absoluta, non consonat os menti: sed ficta est iuratio: quia intus non fit absolutè, vt explicatur extra.

August.

Quem ideo casum comprehendit sententia August. super Psal. 5. relata eadem caussa & quæstione. cau. in dolo. vbi ait. In dolo iurat, qui aliter facturus est, quàm promittit. Quapropter quantumcunq, per uim et iniuriam fuerit iuramentum extortum, factumq; ad redimendam uitam, erit mortale periurium. Sententia ergo Hierony. non habet hic locum. Nam quod ait utilem esse quandoque simulationem, intelligitur ubi simulatio absque ulla fieri potest falsitate.

Quādo uerba sunt æquiuoca.

Quando autem simulatio fit in uerbis, quæ uel sub æquiuoco, uel artificiose proferuntur, ita ut sensum possint recipere, quem iurans intendit, licet eum alter non percipiat, tunc si iuramentum iure petitur, non licet tali amphibologia uti propter iniuriam quæ fit illi, qui ius babet petendi. Quādo uero ui illata petitur, licitum est ea fraude petentem deludere. Verbi gratiā. Si iniurius ille nequam sic rogaret. Iuras mihi tantam numerare pecuniam? & alter responderet, sic iuro (absque, i,) non esset peccatum mortale, sed simplex mēdaciū; quia fortè nihil tunc ureret. Itē si Dei nomen lingua illa qua fit iuratio, diuersum quoq; aliud habuisset significatum, liceret illud intelligendo, dicere testis mihi est Deus: quamuis alter Deum cœli intelligeret. Aut si altero interrogante. Iuras mihi numerare pecuniam? alter responderet. Tibi iuro numerare tibi, hoc est soluere aut tradere: sed tibi iuro apud me pecuniam recensere: quandoquidem, numerare utrunque significat. Quare tale iuramentum esset uerum, iustum, & prudens, atque adeò consonum documento Hierony. in canone citato, utilem. Quoniam tunc simulatio (quoniam absque falsitate fieret) vtilis esset. Quamobrem sententia Isidori, quacunque arte uerborum &c. non esset eiusmodi iuramentis contraria: quoniam intelligitur, quando iuramentum est, aut falsum, aut alteri contra ius præiudiciale.

ARTICVLVS VIII.

Vtrùm maior sit obligatio iuramenti, quàm uoti.

CVm tam uotum, quàm iuramentum inter officia sint religionis, non immeritò inter se conferuntur, ut exploretur, vtra sit maior obligatio, uotine, an iuramenti? Ad quam quæstiunculam D. Thom. uni cū conclusione affirmatiua respondet uotum ex ratione sua magis est obligatorium, quàm iuramentum. idque duabus rationibus persuadet.

Conclusio.

Prior est; Vis obligandi primùm pensari debet ea obiecto, uidelicet ratione illius, cui fit obligatio, uotum autem promissionem dicit Deo factam: iuramentum autem nonnunquam fit homini, licet fiat per Deum; Sanctior ergo est ac subinde maior obligatio uoti. Posterior uerò ratio procedit ex caussa & radice, vnde eiusmodi obligationes pullulant, utraque enim ex diuina radice nascitur. Quapropter tam iuramentum, quàm uotum (ut suprà monstratum est) ad religionem attinet, tametsi diuersimodè. Nam obligatio uoti ea fidelitate nascitur, quam Deo in promissis ei factis debemus, vt illa persoluamus; obligatio autem iuramenti oritur ex reuerentia, quam eidem debemus. Vt quod per eius nomen alicui pollicemur, reddamus; infidelitas autem fidelitati contraria peior est, quàm irreuerentia, nam includit illam, si quidem infidelitas species quædam irreuerentiæ est, non tamen uice versa includitur ab illa. Potest enim quispiam alterum per irreuerentiam dehonestare, quamuis nullam ei fidem frangat. Quō fit, ut infidelitas, ac præsertim hominis, ad Deum maxima sit irreuerentia; ergo uotum ea ratione sua magis est obligatorium, quàm iuramentum: quandoquidem eius violatio magis est propter infidelitatem sacrilega.

Nota nonas conclusionis rationes.

Conclusio facilis est, tum ut intelligatur, tum etiam ut credatur, si modò nominum significata ex superioribus supponantur. Votum enim ut lib. superiori dicebamus, est promissio facta Deo; iuramentum autem contestatio ueritatis, quæ fit per Deū, & nōnunquam promissionis, quæ fit homini. Quare uotum propinquius sublimiorique ratione habet Deum pro obiecto, quam iuramētū. Loquimur enim de iuramento per se, quod non est uotū. Cum. n. ais, Promitto hoc Deo, Deo te sine aliquo medio subdis debitorem, eumq; adeò creditorem ac dominum tui promissi. Cū aūt quidpiā promittis homini p Deū, nō Deo proximè; sed homini te reddis obnoxium. Neq; Deū creditorem & dominum constituis tui promissi, sed testem, & quasi fideiussorem. Quare nō solū fractio uoti, est fractio fidei Deo debitæ, & fractio iuramēti non nisi uiolatio eius reuerētiæ; immo uerò ipsa eadē reuerentia Dei impudentius uiolatur in fractione uoti, quā in fractione iuramenti. Atque eam ob rem S. Thom. non fuit contentus ostendere, quod infidelitas in fractione uoti ex natura fidelitatis est prior, quàm irreuerētia, quæ emergit ex fractione iuramēti, sed adiecit infidelitatem fracti uoti esse irreuerentiam, eandemque maiorem illa quæ est in periurio. Maiorem enim irreuerentiā facit famulus hero suo, cùm fidem illi frangit, absurdusq; eum contemnit, quàm adducendo eum in testem falsi. Cuius ratio, est, quòd directiùs è regione magis facit cōtra rationē domini, q habet supra ipsum. Accedit præterea, & alia excellentia uoti, qua art. 5. diximus iuramēto antecellere. Nam licet tam obseruatio iuramenti, quàm uoti, pertineat ad religionē, tamen uotum suam etiam materiam facit actum religionis. Dum enim eleemosynam uoues, illam in Deū per religionem refers, &

ideo ipsa eleemosynæ erogatio est imperatus actus religionis: materia autem iuramenti minimè. Immo reuerentia iuramenti ordinatur ad confirmandam veritatem promissi. Et ideo promissum illud non refertur in Deum: sed in hominem, ob idque votum interius pertinet ad religionem, quàm iuramentum: tametsi seruare quoque iuramentum sit religionis officium; quia est reuerentiam facere Deo. Sed nihilominus consilium est, vt suprà diximus, uouere, non autem iurare sine necessitate. Atque adeò ex hac parte peius est votum defringere, quàm iuramentum. Conclusio autem hæc quantum ad naturam rei attinet, intelligenda est. Nam posset ratione grauitatis materiæ, vel aliunde eousque augeri scelus periurij, vt scelestius esset, quàm fractio voti. Ecquis enim ambigat enormius esse crimen iuramentum frangere soluendi homini decem millia aureorum, quæ constante iustitia illi debebat, quàm fractio illius voti, quo quis eleemosynam decem nummorũ Deo vouerit. Cæteris ergo paribus, intelligendum est aut paulò plus aucta iuramenti materia.

Conclusionis moderatio.

Dubium. Hæsitabit quis forsan circa illud verbum Diui Thom. Infidelitas irreuerentiam continet. Nam inter homines adeò uidentur diuersa vitia, vt vtrunque possit sine altero existere. Respondetur autem bifariam. Primùm, quòd, inter herum & subditum neutiquam infidelitas absque irreuerentia esse potest; tametsi econuersò irreuerentia interuenire valeat aliqua præter infidelitatem. Et de infidelitate hac loquitur propriè S. Thom. Secundò autem respondetur, quod etiam infidelitas inter pares, & domini ad seruum, licet videatur irreuerentiam non includere, nihilominus infidelis omnis fœdifragus quodammodo est despector alterius. Quare & dominus cùm infidelis est seruo, illum contemnit & quadantenus irreueretur. Idemque accidit inter pares: quapropter omnis infidelitas speciem quandam irreuerentiæ continet.

Primum argum. D. Thomæ. Argumenta Diui Thom. facillima sunt. Primum est, votum est simplex promissio: iuramentum autem diuinum testimonium promissioni adhibet: est ergo præstantius. Respondetur, quod licet hac parte uideatur iuramentum excellentius, uotum tamen plus ex parte obiecti excellit, quia fit Deo.

Secundum, votum nonnunquam Deo factum iuramento confirmatur: id autem per quod aliud confirmatur, robustius uidetur, & fortius. Respondetur, & est notanda responsio, quòd iuramentum non adhibetur uoto, eò quòd sit fortius per se uinculũ, sed quia est aliud vinculum. Et ideo licet sit minus, additum tamen alteri implicatiorem facit nexum.

Argum. 3. Tertium, obligatio uoti emanat ex deliberatione humana uouentis, obligatio verò iuramenti ex diuina veritate quæ affertur in testimonium: ergo est fortior. Respondetur, quòd quamuis obligatio uoti pendeat ex humana deliberatione uouẽtis, & ex illa sola parte non habeat tantam uim, quàm iuramentum; tamen quia per deliberatam uoluntatẽ promissio fit Deo, ex parte diuinæ maiestatis, cui maxima debetur fides, nãciscitur votum maius robur, quàm iuramentum ex diuina reuerentia.

ARTICVLVS IX.

Vtrùm in iuramento fieri possit dispensatio.

DEcisioni de obligatione iuramenti annexa est inquisitio de eius dispensatione, utrum licet sit obligatorium, possit tamen eius obligatio per dispensationem extingui. Et respondetur unica conclusione affirmatiua in iuramento cadit dispensatio. Probatur primò per locum à maiori: Voti uinculũ ut proximè dictũ est, arctius est, quàm iuramenti: super illo autem potest dispensatio fieri: ergo & super isto. Secundò aũt adhibetur id altera explicatione; Necessitas dispẽsationis, ut de uoto in superiori libro dicebamus, inde emergit, quòd cõtingit officiũ aliquod uniuersaliter cõsideratũ esse licitũ, utile, & honestũ, secũdũ aũt particularẽ euẽtum, uel inhonestũ, reperiri, vel nociuũ, atq; adeò tũc neq; legis neq; uoti dẽt esse materia, ut si quis peregrinationẽ uouit, quæ post obstaculũ est alteri officio, quòd ille ad maiorẽ Dei gloriã & ecclesiæ maius commodũ põt exhibere; hoc autẽ ipsum vsu venire põt in iuramẽto: nã si id quòd quis iurauit, sit posteà inhonestum, repugnat iustitię, & si sit nociuũ, repugnat iudicio: ergo pariter in iuramẽto locũ habet dispensatio. Materiã hæc illis consultis, quæ de uoti dispensatione superiori libro disputauimus, facilè patet.

Duo discrimina inter uotum & iuramentum. Sunt nihilominus inter votum & iuramẽtum duo animaduertẽda discrimina, quibus res fit apertior. Differunt enim tum ex parte obiecti, quòd uotum fit soli Deo, iuramentum uerò fieri potest homini, tum ex parte materiæ, quod propria materia uoti est opus supererogationis, quod superiori libro declarauimus, materia autẽ iuramẽti cuiuscunq; opus uirtutis, ut ius suum vnicuiq; seruare, &c.

Duæ aliæ differentiæ. Ex his pullulant duæ aliæ differentię in dispẽsationibus meditãdę. Prior quantũ ad illos, qui dispẽsare possunt. Enim uero quãuis Papa dispensare ualeat in uoto, quod est maius; non tamen in iuramento, quod est minus. Haud enim relaxare potest iuramentum quod homo homini præstitit id soluendi quod ei debebat. Et hoc neq; accidit ex minore facultate Papæ, neque ex dignitate iuramenti, sed ex natura contractus qui iuramento confirmatur. Enimuero quia est uicarius Dei, potest uotum, quòd Deo fit, in id quòd ei gratius est cõmutare. At quoniam facultatem non habet tollendi alteri quod suum est, nequit ei iniuriã inferre, cui pręstitum est iuramentum illud relaxando. Et uice uersa, quamuis priuatus homo in uoto, quod Deo fit, dispensare nequeat, quia non est eius vicarius; ille tamen cui iuramẽtum pręstitũ fuit, potest illud relaxare, non quòd cumulatiorem habeat facultatem, quàm Papa, sed quòd est dominus bonorum suorum; & ideo sicut potest illa donare, sic & iuramentum sibi exhibitum remittere. Quare illa non est dispensatio: sed remissio donatioque debiti. Secunda differentia ex parte materię, est quòd in commutatione dispensationeque uotorum ad id tãtum attendi debet, quòd Deo sit magis placitum: in iuramentis autem relaxãdis cauenda est iniuria, ne fiat tertię personæ. Atqui per has easdem regulas de irritatione censendum. Potest quidẽ pater irritare uotũ filii citra legitimã ętatem, & maritus votum uxoris, Ac perinde omne iuramentum quod speciem habet uoti, ut si uxor iurasset peregrinationẽ, aut ieiunium, & pariter si filius ante quartumdecimum annũ ingressum iuraret religionis. At uerò in illa iuramenta, quę fiunt homini, sine cuius vtiq; præiudicio relaxari nequeunt, nõ habet paterfamiliàs tã liberã potestatẽ. Et sic intelligitur lex Nume. 30. ubi æqua facultas marito conceditur ad relaxandum tam iuramẽtum quã uotum vxoris, & patri ad relaxandum tam iuramentum, quã votum filij. Idemq; iure canonico habetur ex cõcilio Elibertano, uigesimasecunda, quęstione quinta, canon. puerl. sed habenda est ratio cõtractus iuramento confirmati. Quãdo. n. pater, aut maritus irritare põt suorum cõtractum, tunc filius, & vxor nexu iuramenti soluuntur, quia tollitur eius materia. Si autẽ cõtractum illum nequit irritare, tunc neq; iuramentũ. Ob idq; quandoque consultius erit vt huiusmodi iuramentorum dispensatio, & relaxatio ab ecclesiæ prælatis petantur.

Duæ regulæ dispensandi. Ex his duę regulę dispensandi in iuramẽto colliguntur. Prima, quod hominis pręiudicio cessante, nempe tertię personę, Papa, ut in omni uoto potest rationabili caussa dispensare, ita & in omni iuramento, quippe quòd ut dictũ est, minoris est vinculi; Secũda ad discernendum, quęnã iuramenta solus Papa relaxare possit, quę uerò episcopi, ad id conijciẽdi sunt oculi, utrũ si essent uota, solus Papa an uerò Episcopi possent illa remittere. Exempli gratia, in tribus uotis nempe religionis, castitatis, & Hierosolymitanæ peregrinationis,

solus

solus Papa dispensare potest. Fit ergo consequens, ut in similibus iuramentis earundem trium religionum ad solum ipsum dispensare pertineat. At quia in alijs omnibus uotis, nempe aliarum peregrinationum, ieiuniorum, &c. Item non ludendi, aut non uenandi, &c. Episcopi dispensare possunt, fit, ut in similibus iuramentis fortiori ratione ijdem Episcopi dispensandi facultate fungantur.

Primum argumentum. Primum argumentum sancti Thomæ est, Sicut ad iuramentum assertorium, ita & ad promissorium ueritas requiritur; cũ nemine tamen dispensari potest, ut contra ueritatem de præsentibus, uel præteritis asserẽdo iuret: ergo neq; ullus potest dispensare super iuramento, quod *S. Thom.* quis de futuro fecit. Respondet Diuus Thomas illationem nullam esse. Quãdo enim super iuramento promissorio dispensatur, non eò tendit dispensatio, ut qui iurauit, contra iuramentum faciat, ut scilicet manente iuramenti uinculo faciat contrà. Et in hoc par est promissorium assertorio. Nam sicut ius diuinum est, ut nemo asserendo falsum iuret, ita, ut quod iurando promisit, obseruet, si adsint alij comites, præceptum autem diuinũ non est dispensabile. Sed effectus dispensationis est, ut id quod sub iuramento cadebat, sub illo ampliùs non cadat. Vt si quis iurauit ieiunium, quod posteà obstaculum est uberioris uirtutis, sicuti de uoto dictum est. Materia autem assertorij, quæ est præterita, aut præsens ueritas; postquam iuratum est, non est mutabilis: nam ad præterita non est potentia, & ideo dispensatio in illa fieri nõ potest: dispensare autem in ipso actu iurandi, uidelicet ut iures falsum, esset contra præceptum diuinum. Materia autẽ promissorij, quia est de futuro, uariari potest, ut quamuis fuerit prius idonea, quæ sub iuramento promitteretur, fiat posteà inidonea, ut impleatur, atque in hoc *Secundum argumentum.* dispensationis ratio consistit. Secundum argumentũ est, Iuramentum in eius commodum fit cui præstatur; ille autem non uidetur tale iuramentum relaxare posse: ergo multo minus Papa, uel alius, cui nihil iuramentum interest. Responsio est, bifariam quempiam posse alteri rẽ aliquã iurare. Vno modo, quando ille id pollicetur quod est ei utile; cui adeò iuramentum illud interest. Et ideo à tali iuramento potest ille iurantem absoluere; quia potest ius, quod habet, alteri remittere. Alio modo, quando quis alteri id iurando promittit, quod ad diuinum attinet honorem; qualia sunt opera pietatis & religionis, ut religionem intrare, eleemosynam erogare, &c. Et tunc inquit, ille, cui fit promissio, non potest iurantẽ absoluere: quoniã iurationes huiusmodi, non fiunt propriè homini, sed Deo. Nisi forsan promissio conditionalis esset, ab illo homine dependens, cui fit. Vt si quis alteri ingressũ religionis iuraret, si illi expedire uideretur. *Notanda solutio.* Est ergo solutio præsens discretè obseruanda, ut intelligamus non omnem promissionem quę uerbo fit homini, re uera illi duntaxat fieri. Posset enim ignarus facilè decipi credens quidquid iurat amico in eius facultate esse, illud remittere: cùm tamen regula sit fallax, sed ad materiam respiciendum est. Quando enim quis amico pecuniam daturum se iurat, uel aliud eius commodum facturum, id uerum est; quando uero id quod promittitur, materia religionis est, aut pietatis, materia ipsa sua natura ostendit speciem habere uoti, quæ Deo fit. Vt si ingressum religionis ieiunium, peregrinationem, seruitiũ *Argumentum.* hospitalis & similiã iures. Quòd si contrà arguas, sequeretur quòd si ego amico iurarem pondus auri in dotem suæ filiæ elargiri, non posset ille mihi remittere, sicut si absolutè illud iurarem. Nam dotare uirginem, uidetur opus eleemosynæ, ac subinde pietatis atque adeò esse uotum; hoc autem uidetur durum. Respondetur, quòd huiusmodi promissiones sunt ancipites; & ideo uidendum est, quo animo fiant. Etenim si promissio fit homini in gratiam ipsius humano more iuramentum potest ab illo amico relaxari; sicuti ipsa puella idem sibi præstitum iuramentum posset remittere. Si uero promissio fit intuitu pietatis, & religionis, naturam iam induit uoti, quod ab homine relaxari non potest. Pariter, si iurasti pauperi ipsum alere, speculandum est, quo animo id fecisti, uidelicet an animo id Deo uouendi, an solo proposito te illi pauperi obligandi. Priorem enim obligationem relaxare ille nequit, potest autem posteriorem. In alijs uerò materijs profectò res est dubia; ut si iurasti amico non ludere, aut non uenari; si enim animum habuisti illi tantùm promissionem facere, illique te duntaxat obligare, ille tibi potest remittere. secus, si per uiam religionis id fecisti. Itaque quotiescunq; huiusmodi iuramenta speciem habent uoti, licet facta sint altero mouente homine, & ut illi rem faceres gratam, relaxatio pertinet ad episcopum, uel Papam, secundùm qualitatem materiæ. Et ideo quando absolutè fiũt, ita ut qui fecit, discernere nequeat, quẽ animum habuerit, censenda sunt, propter naturam materiæ, uota iuramento firmata. Tertio argumẽtatur San. Thomas, & eos *Tertium argumentum.* explorat qui dispensare possunt, & dispensandi caussas. Et est huiusmodi. Episcopus potest dispensare in uotis uulgaribus, exceptis tribus soli Papæ reseruatis; ergo eadem ratione posset in iuramentis; quod tamen uidetur esse contra iura; quæ iuramentorum relaxationes Papæ uidentur remittere; ut cap. uerum. extra de iureiuran. Quæstio ergo est, utrum par sit facultas dispensandi in iuramentis & in uotis? Respondet autem quatuor membris. Primum est, quòd ubi iuramentum fit, aut de re illicita aut de impedimento maioris boni, multa opus est dispensatione sed prius nullatenus est seruandum, posterius uero, licet seruari possit, consultius tamen est ut nõ seruetur. Secundum membrum est, quòd ubi iuramentũ ambiguitatem habet, licitumne sit, aut conducens, aut nocuum, seu simpliciter in genere, seu in tali casu, tunc Episcopus dispensare potest. Subintelligitur tamen tribus illis exceptis: scilicet religionis, perpetuæ castitatis, & peregrinationis Hierosolymitanæ. Tertium membrũ est, quòd ubi iuramentum manifestum est esse licitum utile & honestum, non uidetur locum habere dispensatio, nisi aliquid melius occurrat in cõmune bonum conferens. Et hoc, inquit, ad potestatem Papæ pertinere uidetur. Quartum assertum est, ad unumquemque pertinere irritare iuramentum quod à sibi subdito factum est circa ea quæ eius potestati subduntur: ut pater irritare potest iuramentum puellæ, & uir uxoris: ut habetur Nume. 30. quod iam suprà expositum est. Quartum uerò membrum nonnihil habet ambiguitatis. Haud enim uidetur hic Diuus Thomas iuramenta distinguere, in quibus solus Papa dispensare potest, & in quibus potest Episcopus ex natura materiæ, sicut in uotis, ut scilicet tria reseruentur Papæ, & alia committantur Episcopo: sed ex conditione & qualitate ambiguitatis; nempe ut illa de quibus ambigitur, an sint conducentia, subdantur Episcopo; reliqua uerò reseruentur Papæ. Nos tamen proximè contrarium dicebamus id quod ratio comprobare uidetur. Nam si uotum, arctius uinculum est, fit, ut tantam facultatem habeat episcopus in uniuersa iuramenta, quanta in uota; nisi expressè sint reseruata. Respõdetur, quod quantum ad rigorem rationis, & iuris, non asserit D. Tho. contrarium; sed quantum ad æquitatem, & ut tutiùs conscientijs consulatur, consueuit ecclesia res magis arduas ad Papæ tribunal deferre. Ad quam, ut habetur de baptismo, & eius effectu cap. maiores. sunt maiores caussæ referendæ. Et ideo nemo hic de uerbo ambiguitatis fallatur. ubi enim res iurata, ambigua est, sitne expediens, facilior est dispensatio; & ideo committitur Episcopo. Quia quanto materia est magis ambigua, tantò est certiùs, & clariùs dispensandum esse. Quando uerò res iurata non est ambigua, sed palam est fuisse licitam, maior est ambiguitas, an sit dispensandum, difficiliorque adeò est dispensatio; quia re uera id non licet, nisi ubi res maioris commodi superuenerit. Et ideo reseruatur Papæ. Qua de caussa, ut inter arguendum adnotauit D. Tho. cano. si uerò. & uerum, extrà de iureiur. & cano. Abbas de his quæ ui met. ve. caus. si. & 15. q. sexta

per totum. & alij complures iuramentorum dispensationes à solo pontifice maximo leguntur factæ. Et ita præcipuè obseruandum est quando iuramenta fiunt hominibus quibus interest. Illa enim nunquam, aut uix unquã, & tunc maxima de caussa, sunt relaxanda. Haud tamen negauerim, quin episcopus etiam id possit, nisi sint expresse reseruata. Vt sunt iuramenta super statutis collegiorum, scholarum, & ecclesiarum, quæ sunt Papæ, quorum dispensationes sibi reseruat. Ac precipuè illa, ut D. Thom. hic insinuat, quæ super bonis ecclesiasticarum rerum dispensandis fiunt. Hæc enim iuramenta ne facilè eadem bona dilapidentur, Papæ solita sunt reseruari: Illa uerò iuramenta quæ super beneficij fiunt, licet plenariè ad Papam pertineant, tamen si quis clericus iurauerit non acceptare præbendam, nec ecclesiæ seruire, episcopus ubi expedire senserit, poterit super eiusmodi iuramentis dispensare, immo & cogere, ut accipiat; sicuti Gregorius coegit Florentinum Archidiaconum accipere episcopatum, ut suprà citauimus cano. Florentinum. dist. 85. Est autem hic apprimè obseruandum; quòd sicut de uoto dictum est, nemo in iuramentis sine legitima caussa dispensare ualet. De quibus autem caussis, nõ opus est hic alium meditari tractatum, præter illum, quẽ de uoto libro proximo, q. 4. art. 3. scripsimus: ubi eas latissimè dilucidauimus. Consueuit enim super iuramentis bifariàm dispẽsari, scilicet, aut directè aut indirectè.

Dispensare super iuramentis non licet absque legitima cã.

Directè autem, ratione subditæ materiæ, ut modò de rebus beneficijsque ecclesiasticis dicebamus; in quarum dispensationem Papa plenissima fungitur potestate, atque adeò facultate in iuramentis dispensandi, quæ in illam materiam feruntur ratione uenditionis, aut commutationis eorum. Quocirca in omni iuramento dispensabili dum fit, subintelligitur; nisi superiori potestati rationabilis uisa fuerit dispensatio; ut patet cap. uenientes. extrà de iureiu. Immo ut de uoto dicebamus, quantumcunque quis iuret non petere dispensationem; neque illa uti potest ubi ratio id planè poposcerit, prælato iuramentum patefacere. & si ille uoluerit dispensare, potest illa uti; sunt enim huiusmodi iuramenta & fatua & fictilia. Secũdo dispensat ecclesia ex officio propter caussam; ut de iuramento coacto dictum est, cuius dispensatio in odium illius fit, qui uim intulit, & ubi quis deceptionem aliquam, uel nimiam facilitatem citra consiliũ iurandi allegaret. Sed in hæc etiam dispensare ualet episcopus. Et pariter in odium excommunicatorum, iuramenta quæ illis fiunt, relaxantur, ut patet 15. q. 6 can. nos sanctorum. & can. iuratos. Fit denique dispensatio alias ob caussas, ut si licentiatos iurat non recipere doctoratũ nisi in tali uniuersitate, & pòst superuenit caussa iusta alibi recipiendi, Papa dispensat, non alius, si statuta sunt illius. In summa, ubicunque cedit in commune bonum, nisi tertiæ personæ iniuria fit, legitima esse potest dispensatio. Indirectè uero fit dispensatio, quando subtrahitur materia iuramenti, ut si Papa Episcopũ functione sua priuat, aut Regem regno, subditus absoluit, ne iuramento obedientiæ illi amplius teneantur. Et pariter si statuta reuocat, quæ quis iurauit, eo ipso iurantem nexu iuramenti absoluit. Hæc autem omnia plana sunt. In dubium autem reuertere quis impræsentiarum posset, utrum si Papa in iuramento sine caussa illegitimè dispensat, dispensatio teneat, sicut qui contra iuramentum de mente sui fecerit, non sit periurus? Exẽpli gratia, si ego iuraui pecuniam debitam creditori meo soluere, quamuis Papa non me absoluere possit ab illo debito; quia uirtute iustitiæ reddere conuincat, utrum si absque ulla caussa dispenset in iuramento, tollatur mihi religionis ratio, qua insuper obligabat, ut liber sim à periurio etiam si non soluam. Hoc autem satis libro primo discussimus: quæst. 7. art. 3. in dispensatione legum; quod post libro septimo de uoto resumpsimus. Et ideo hic citra disputationem respondemus, minimè dispensationem esse ualidam. In illa enim, quæ sunt de iure diuino, & naturali, dispensatio neutiquam cadit. Cùm ergo de iure diuino sit, ut qui debet reddat, atque adeo quòd qui iurauit, quamuis illa uincula ex uoluntate uouentis, uel iurantis nata fuerint, nequeunt profectò sine caussa tolli. Et multo minus, quando iuramentum fit alteri cui interest, ut exemplo proximo modo explicabamus. Nam illi cui pecuniam debeo, non solùm id interest, quòd illi soluere teneor, uerùm & modus, quo teneor. Et ideo absque illius præiudicio, ut in principio dicebamus, relaxare Papa illud iuramentum nequit. Quare si id sine urgentissima caussa facere attentaret, relaxatio, ni fallor, non teneret. Cetera uide in libro superiori de voto.

Dubium an dispensatio sine caussa sit ualida.

ARTICVLVS X.

Vtrùm omnibus cuiuscunque conditionis liceat absque discrimine quocunque tempore iurare.

CVm iuramentum actus sit religionis, & nonnunquàm necessarius, meritò in calce eius disputationis quæritur, utrum omnibus id competat, an aliqui ab eo præstando cohibeantur. Ad quod D. Thomas, supposita distinctione, tribus conclusionibus respondet. Iuramentum enim & ratione Dei, per quem iuratur, æstimari potest, cui maxima debetur reuerentia, & ex parte iurantis hominis, qui in testimonium suæ ueritatis illo indiget. Prima ergo conclusio est; Ratione prioris considerationis duo hominum genera in solenni iurandi officio iure deuotantur: nempe pueri ante annos pubertatis iurare non coguntur. Periuri uero & infames ab eodem officio arcentur. Secunda: Ob eandem reuerentiã iurare in sanctis solenniter, nisi à ieiunis fiat, non reputatur honestum, ut uigesimasecũda, quæstione quinta, Cone. Papa definiuit can. honestum. Tertia conclusio; Ex secunda ratione prouenit, ut personas egregiæ dignitatis iurare solenniter non deceat, quales sunt sacerdotes. Debent enim esse tantæ auctoritatis, ut citra iuramentum fidei eis adhibenda fides. Vnde 22. q. 4. c. si quis presbyter. habetur, quòd sacerdotes ex leui caussa iurare non debent. Quarta conclusio: In necessitatum, uel pro magna utilitate licitum est illis iurare præcipuè pro spiritualibus negotijs etiam in diebus festis, in quibus citra tales casus non licet.

Conclusio prima.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

Quarta conclusio.

Conclusiones istæ omnes habentur in iure, sed sunt dextero legitimoque sensu intelligendæ: imprimis prima tam de pueris quàm de periuris habetur 22. q. 5. can. paruuli. Et ibidem cano. pueri. explicatiùs designatur ætas, nempe quòd ante annos quatuordecim iurare non cogãtur. Sed perspice differentiam, quòd pueri non coguntur, si iurare renuerint. Si autem uigere in illis ratio apparuerit, & ultrò se ad iurandum obtulerint, quantum ad tenorem illorum canonum, non apparent repellendi. Periuri uero etiam si iurare uoluerint, cohibentur. Et ratio discriminis est, quòd pueros solus naturalis defectus ætatis facit non esse satis ad iurandum idoneos, ut iurare caueant; periuros uerò uitium ipsum inidoneos reddit. Et qua ratione non coguntur iurare pueri, arcentur, & à iurando furiosi. Moderati tamen sumus conclusiones de iuramento solenni, quod ad publicum testimonium exigitur. Nam de illo & iura loquuntur & Diuus Thomas, intelligit, ut in solutione secundi patebit. Ex quo fit consequens, quòd qui periurus anteà fuit, dum priuatim, ut reliquum uulgus iurat, non magis peccat, quàm reliqui; neque dum iterum peierat, illud singulare periurium habet duplicem malitiam: unam scilicet, quia periurium, atque alteram, quia fit post aliud. Immo uero periurus non quicunque à ferendo testimonio repellitur, sed ille, qui reus in iudicio factus est periurij, atque adeò condẽnatus. Quocirca licet quis priuatim plures mendaciter iurauerit nõ ideo est à testimonio ferendo cohibendus. Circa secundam conclusionem, uenerationem adnotato, quæ iuramento debetur. Nam quamuis ceremonia illa, ut nemo nisi ieiunus ad solum iuramentum admittatur, non sit prorsus necessaria, reputabatur tamen

Nota.

Conclusionum moderatio.

Iusiurandi ueneratio.

men olim inductum aliter fieri, ut quasi ad sacrosanctum sacramentum altaris, sic ad iuramentum accederetur; nempe ut iuraturus attentiori animo secum reputaret certissimum'ne esset, id quod sub iuramento asserturus accedebat. Quapropter, & alijs circũstantijs exornabatur iuramentum; scilicet ratione loci, ut nemo nisi in templo, & super altari, & libro euangeliorum attacto, quæ sacerdos in manibus teneret: quasi ante tribunal Dei tremebundus iuramentum præstaret. Vnde

Chrysost.

homil. 15. ad populum Chrysostomus Non ita gemo & deploro quospiam in uijs iugulatos, audiens, sicut gemo, & lachrymis prosequor, & horresco, cùm uideo quempiam prope mensam hanc, scilicet altare uenientem, & manus imponentem, & euangelijs iurantem attactis. Im

Ethnicorum religio.

mo & apud Ethnicos, ut inter Romanorum problemata apud Plutarchum extat, nemini Herculem sub tecto iurare licebat: sed sub dio, quasi in Iouis præsentia, ut iuraturus admoneretur quãtum iudicium præstando iuramento deberetur.

Declaratio tertia conclusionis.

Tertia conclusio; nempe ut honor ille sacerdotibus deferatur ne pro leuibus iurent, loco citato, cano. si quis presbyter, secunda quæstione quarta habetur. Vbi adhibetur, quod uice iuramenti per sanctam consecrationem interrogentur, & uigesimasecunda, quæstione quinta cano. nullus. primo cauetur, ne ullus ex ecclesiastico ordine quidquam laico cuiquam super euangelia iurare præsumat. Adijcitur autem eodem canone, si quis presbyter. & in proximo, presbyter. quòd in certis caussis, nempe ad purgandam suam innocentiã,

Ethnicorum mos.

& pro alijs caussis spiritualibus iurare eis liceat. Fuit enim etiam in lege naturæ tanta sanctitate habitum iuramentum, ut à personis integræ uitæ & intemeratæ fidei illud petere nefas esset. Vnde & inter eadem Romanorum problemata refert Plutar. quòd uiris ingenuis & nobilitate insignibus iusiurandum tormenti genus erat seruis nanque & mancipijs non deferebatur iuramentũ, sed in eculeum rapiebantur, ut quæstione ab illis extorqueretur ueritas: liberis uerò & ingenuis, quos torquere non licebat, idem reputabatur iuramentum ad extorquendam ueritatem, quod seruis tormentum. Continebat prætereà eorum religio, ut neque Diali flamini, neque sacerdotibus iurare liceret, sed simplex eorum asser

Iurandi abusus.

tio pro iureiurando duceretur. Quòd si cum ista iuraturæ religionis sanctitate abusum nostrorum temporum conferas, non poteris non locum deplorare, in quem Christiana religio hac parte deciderit. Admittuntur enim, immo de improuiso abripiuntur ad iurandum, sine delectu cuiuscunque sortis homines, nempe bubulci, muliones, bauli, ebrij, & helluones, neque uerò in templo, sed ubi ius iurare absque ulla præmeditatione coguntur. Neque uero sacerdotibus idem honos habetur, quem iura sanxerunt: sed promiscuè uti seculare vulgus iurare coguntur; immo ipsi se offerunt. Qua de re adeo iurandi religio iam niluit, ut periuria, pro nihil nimis delictis habeantur; Sed de hoc q. seq. arti. 3. iterũ: ubi de tertio comite repetendus est sermo.

Primum argum. D. Thomas.

Primum argumentum D. Tho. est, iuramentum ad confirmationem inducitur, ut ait ad Hebræ. 6. Paul. Vnicuiq. autem suum dictum confirmare congruit; ergo quicunque iurare potest. Responsio ad minorem præmissam dirigatur. Quidam enim sunt quos ob proprium defectum dicta sua iuramento firmare non decet. Alij uero, quos propter firmitatem suæ auctoritatis eo non indigent.

Secundum argumen. ex Chrysost.

Secundum argumentum sumitur ex Chrysostomo homil. 44. super Matth. c. 25. ubi ait, Si aliqua caussa fuerit iurandi, modicum uidetur facere, qui iurat per Deum; sed qui iurat per euangelia, maius aliquid fecisse uidetur. Quibus dicendum est; Stulti, scripturæ propter Deum factæ sunt, non Deus propter scripturas. Quibus uerbis docet gra

Grauius iuramentum per Deum, quàm per euangelia.

uius esse iurare per Deum, quàm per euangelia. Quicunque autem & quocunque tẽpore communi locutione iurare per Deum consueuerunt: ergo à fortiori omnes cuiuscunque conditionis possunt per euangelia (quod leuius est) iurare, Respondet D. Tho. interpretando Chrysostomum, nempe, quòd iuramẽtum secundum se consideratum grauius est, cũ fit per Deum, quàm cum fit per euangelia. Nam ut ait ad Publicolam Augustin. Quanto fortius est id, per quod iuratur, tanto iuramentum strictius obligat. Nihilominus econuersò propter modum iuramenti potest fieri grauius, dum fit per euangelia solenniter: tum quòd cùm fit solenniter fit cũ maiori deliberatione, quàm dum fit priuatim per Deum, tum etiam quòd maius esset tunc scandalũ periurij, quia publicitus fit. Et ideo cohibitæ sunt personarum aliquæ conditiones, à iuramento solenni per euangelia, quæ iurare, ut reliquum vulgus, per Deum permittuntur. Quæstione autem sequenti arti. 3. de hac re iterum.

Tertium argumentum. D. Thomæ.

Tertium argumentum est, Idem esse effectus non potest contrariarum caussarum; excluduntur autem aliqui à iuramento propter defectum, ut pueri & periuri: ergo nulli debent propter excellentiam excludi, ut sacerdotes. Respondetur non esse absurdũ, quod in priori præmissa negatur, nempe, ut aliqui excludantur, quia maioris sunt auctoritatis, quam ut eos iurare deceat: alij uero, quia minoris, quàm eorum iuramento stetur.

Quartum argum. Angelorum iuratio.

Quartum denique argumentum est; nullus homo in hoc seculo tantæ auctoritatis est, quàm angelus. Nam ut Matthæi 11. ait Christus. Qui minor est in regno cælorum, maior est Ioanne Baptista; angelus autem, ut Apocalyps. 10. legitur, iurauit per uiuentem in secula seculorum: ergo homo quantæcunque sit dignitatis, iurare potest. Responsio autem est, quam in primo articulo copiosè dilucidauimus. Enimuerò, ut Deus minimè ob id iurat, quòd necesse habeat asserta sua per aliquid fortius confirmare, sed ad ostendendum immobilitatem illius, quod iurat: sic & Angelus non iurat, nisi ad ostendendum id quod affirmat, ex immobili infallibilique Dei dispositione procedere. At uerò quoniam homines non iurant, nisi ut certiora dicta sua faciant, illi qui sunt eximiæ dignitatis, iuramento non indigent.

QVAESTIO SECVNDA, DE PERIVRIO.

S. Thom. 2. 2. quæst. 98.

ARTICVLVS I.

Vtrum falsitas requiratur ad periurium.

QVAMVIS Diuus Thomas alium ordinẽ seruauerit inter quæstionem de iuramento, & hanc de periurio materiam superstitionis interserens: quoniam tamen non est mihi animus illũ, quæ latissima est, materiam modo tractare, ordini consentantum duxi, uirtuti iuramenti extremum periurij uitium adiungere, quã quæstionem, sententiarum Magister, in 3. dist. 39. disputauit. Est ergo primus quæstionis articulus, ut moris est D. Tho. generalis; Vtrum scilicet uniuersim omni periurio falsitas insit? Ad quam quæstionem vnica conclusione affirmatiua respondet, scilicet quòd de ratione intrinseca periurij est falsitas;

Conclusio.

Hoc primùm patet ex eius definitione, quæ rei naturam exponit. Est enim periuriũ, ut loco citatu ait sententiarum magister, nihil aliud, quàm mendacium iuramento firmatum.

Probatio.

Ratione autem id confirmatur. Morales actus, vt 12. quæst. 1. articu. 2. definitum est, ex fine sortiuntur speciem; finis autem iuramenti est confirmatio dicti humani; confirmatio autem einsmodi per hoc fit, quod illud dictum firmiter ostenditur esse uerum; quod quidem rei falsæ contingere non potest; ergo falsitas confirmationi ueritatis opponitur, quæ ideo finem iuramenti euacuat. Fit ergo ex his consequens, peruersitatem iuramenti, quod periurium dicitur, à falsitatu præcipuè speciem sortiri, atque adeo de

ratione

ratione periurij esse falsitatem, sicuti ueritas est de ratione legitimi iuramenti.

Quæstio hæc egregia est, per quam præcedens perfectiùs elucidatur. Nam quoniam opposita iuxta se posita, clarius elucescunt, à multis, quæ illic se insinuabant usque ad hunc locũ supercedimus. In introitu uerò examinationis præsentis conclusionis, obijcit se cõtra probationem eius *Caieta.* Caiet. qui hanc saliuam deglutire non potest, quòd finis iuramenti sit confirmatio humani dicti. Quod tamen D. Tho. ut superiori q. art. 4. & 5. & hic liquidis uerbis affirmat, & in solutione secundi. Ratio uero suæ formidinis est, quia cõcedere submetuit id, quod nobilius est, nempe actum religionis (qualis est iuramẽtum) referendum esse ad id, quod est ignobilius, putà ad confirmandum hominis dictum, ceu medium ad finẽ. Illic tamen nempe art. 5. satis responsum à nobis est, uidelicet non esse formidandum finem iuramenti esse firmare humanum dictum, quando quidem hoc ipsum in *Dubitatio.* gloriam Dei refertur, quod illic copiosiùs explicuimus. Hoc ergo prætermisso nonnihil profectò ambiguitatis conclusio habet Sancti Tho. quatenus generalis est. Non enim ad omne periurium uidetur requiri falsitas. Immo etiam si iuratio sit uera, aliunde uidetur habere posse rationem periurij. Et ratio quidem hæsitandi est, quam *Hieronym.* hic D. Tho. argumento primo tangit, & præcedenti q. ar. 3. fuit tacta. Ait enim Hiero. super illud Hieremiæ. 4. Iurabis uiuit Dominus in ueritate, in iudicio, & iustitia, tres, illos comites, scilicet, ueritatem, iudicium, & iustitiam, sic esse iuramento necessarios, ut quandocunque illorum unus defuerit, periurium sit; potest autem assistente ueritate deesse uel iustitia, uel iudicium, & tunc quidem erit absque falsitate periurium. Vt uerbi gratia; Si quis iuret hominem occidere: quod patrare intendit, & patraturus est. Ob hoc ergo argumentum, *Bonauentura.* ut D. Bonauentu. in 3. dist. 39. q. 1. refert nõ deficere, qui negarint omne periurium esse mendacium, immo citra mendacium, ut argumentum ostendit, aiunt posse contingere. Neque uerò Hieronym. ait, q ubicunque aliquis trium comitum defuerit, sit mendacium, aut falsitas, aut periurium; insinuans, q citra falsitatem, & mendacium potest esse periurium. Et certè id ipsum ratione confirmare uidetur. Nam cùm ueritas sit unus comes per se ab alijs duobus distinctus, fit ut peruersitas iuramenti accidere possit absque falsitatis uitio, per hoc q desit, aut iustitia aut iudicium. Hoc tamen non obstante respondetur omni periurio germanam esse falsitatem propter rationem S. Tho. Etenim periurium & legitimũ iuramentum è regione opponuntur; legitimum autem *Conclusionis expositio.* est ueritatis confirmatio. Cùm ergo falsitas ueritati opponatur, exactiùs D. Tho. loquitur, dum ait, omne periurium aliquam falsitatem inuoluere. At uerò, ut ne- *Tres falsitatis gradus.* ra sit hæc sententia, non debet accipi falsitas, ut est contraria ueritati, quæ est primus iniurandi comes: hoc enim satis ratio hæc proxima persuasit: quandoquidem absque illo primo comite, qui est ueritas, possit periurium accidere; sed accipitur falsitas, ut sit commune genus ad plures falsitatis gradus & species. Vnde bene ait Diuus in solutione primi, q primò & principaliter (adde & maximè propriè & formaliter) periurium est, ubi deest actu ueritas, quæ est primus comes; tunc enim actu exurgit falsitas: atque id potissimum, dum quis consultò, scilicet sciens & prudens intendit falsum asseuerare. Siue in iuramento fiat assertorio, siue promissorio, scilicet quando quis pollicetur id quod non intendit facere. Vadit enim expressè tunc contra mentem, ubi perficitur ratio mendacij, quam quidem falsitatem suprà diximus in promissorio semper esse peccatum mortale, etiã si quis iuraret hominem occidere, quod facere non intenderet. Idemque proinde gradus est, quando quis iuramento assertorio iurat, id quod uerum est putans esse falsum. Nam uadit etiam contra mentem, atque adeò formaliter est mendacium: licet materialiter uerum iuret; quare semper erit mortale crimen. Hoc ergo iuramentum suapte proprietate & natura dicitur falsum, eò quòd uerbum menti non consonat; dicitur autem quando est promissorium, ab effectu dolosum, quia fit ad decipiendum. Ad hunc autem gradum reducitur, cùm quis id quod falsum est iurat, putans esse uerum; ex negligentia tamen, quia diligentiam omisit, quam adhibere tenebatur, ut certior fieret. Erit tamen peccatum non semper mortale, sed secundùm negligentiæ culpam. Secundariò autem falsitas inest periurio defectu secondi comitis, nempe iustitiæ, ut si quis iuret peccatum mortale perpetrare. Tunc enim licet illud facere proponat, atq; adeò insit ei ueritas, quæ est primus comes, deest tamen ratione contrariæ obligationis ueritas; quæ est quoddã falsitatis genus. Fit enim ipsa iuratione periurus, propterea q id iurat, quod alia lege tenetur falsum facere. Itaq; licet postea sit facturus, tamen iurando deierauit, atque adeo quodammodo falsum iurauit in uirtute contrariæ obligationis. Atqui huc ille reducitur, qui iurat non facere opus consilij, & supererogationis; nam licet illud possit implere, ut suprà diximus, ad id tamen non tenetur. Et ideo est quædam falsitas propter obligationis defectum; quia consultius est postea iuramentum falsificare. Tertium genus falsitatis est, ubi deest iudicij ueritas. Nam etsi quis uerum quidem iuret putans esse uerum: leuiter tamen, ac temerè scilicet aut citra necessitatem, aut citra cordatam aduertentiam, ut certior ueritatis sit, antequam iuraret, licet insit illic simpliciter ueritas; est tamen quædam falsitas in potentia, proptereà quòd, qui sic iurat, in periculo iurãdi falsum uersatur. Sunt ergo tres falsitatis gradus, scilicet primus simpliciter in actu; secundus in uirtute, aut contrariæ obligationis, aut contrarij consilij; at denique tertius in potentia deierandi. Hac ergo ratione asseritur omni periurio inesse falsitatem, suo cuiusque gradu & ordine. Qua utique ratione superiori quæstione, artic. 3. ut omne periurij genus ad normam euangelicæ prohibitionis exigeremus, quæ est, ne nomen Dei assumamus in uanum, triplex uanitatis genus iuxta hos tres falsitatis gradus discreuimus. Sed arguis, q neque illis gradibus falsi- *Argumentum contra prædictam sententiam.* tatis admissis teneri possimus omne periurium esse mendacium, ut Magister scoteo. ait, & Diuus Thomas, consentit. Nam ubi quis id iurat, quod uerum esse censet, quod tamen materialiter est falsum, periurus est. Et tamen non uadit contra mentem, atque adeo neque mentitur; hoc enim est mentiri. Et multò minus, si id quod iurat, uerum est, non tamen ueritatem satis explorauit. Respondetur, quod in priori casu uadit contra mentem, quam tenebatur habere, & habuisset, si diligenter rimatus esset ueritatem. Et in posteriori quodammodo dicitur ire contra mentem, propterea quòd non habet mentem tam ueritatis consciam & certam, quàm iuramento affirmat. In secundo argumento inquiritur, utrum iura- *Secundum argumentum. S. Thom.* tio ueritatis per falsos deos mereatur nomen periurij? Apparet enim potiùs hoc esse periurium, quàm iurare falsum per uerum Deum. Ab eo enim quod in re potissimum est, species eius pensatur, in iuramento autem id per quod iuratur, præstantiùs apparet, quàm id quod iuratur: nam illud habet rationem principij, quo ueritas confirmatur: hoc autem conclusionis; & secundũ Aristotelẽ in posterior. principia potiora sunt conclusione; ergo iuratio per falsos deos, inde potiùs deberet dici periurium, quàm iuratio falsi per uerum Deum. Respõdet *Responsio.* autem D. Thomas, illud non esse periurium; immo periurium ab eo solùm, quod iuratur sortitur speciem, & nomen. Et ad rationem ait discrimẽ esse inter syllogismos, & morales actiones: in illis namq; id quod habet rationem caussæ efficientis, qualia sunt principia, potissimum est in moralibus autem potior est finis; & quia finis iurandi est confirmare ueritatem, ex defectu ueritatis iuratio periuriũ fit. Quapropter etsi iurare uerum per falsos deos peruersum sit iuramentũ, speciesq; idololatriæ, ut ar. 3. uidebimus, nõ tamen dicitur periurium; quia finẽ iuramenti nõ tollit, qui est ueritas: ex quo sequitur,

non

non omne peccatum peruersum, nq; iuramētū esse periuriū; de grauitate, uero peruersitatis, quæ est iurare per falsos deos, quamuis uera sit iuratio, dicemus articulo tertio. Tertium argumentum, est expositio Augu. in sermone 28. de uerbis Apostoli Iacobi, ubi tria profert periuriorum exēpla. Primū est illius, qui falsum iurat, putans esse uerū. Secundū illius, qui iurat falsum putans esse falsum. Tertiū illius, qui iurat id quod uerū est, putans esse falsum. Pro cuius expositione notat D. Tho. actus morales procedere à uoluntate, cuius obiectū est bonū apprehensum. Ob idq; ex apprehensione & intentione æstimanda est morū forma: conditio autē nō apprehensa per intellectū, dicitur materialis. Et quoniā forma est, per quā actio est bona uel mala, malitia & bonitas ex intentione iudicatur. Quocirca qui aliquid iurat putans esse falsum, siue materialiter falsum sit, siue uerum, formaliter est periurus. Si autem id iurat, quod putat esse uerum, id tamen fortè est falsum, nisi aliqua interuenerit negligentia, nullum est peccatū: si uero illa antecesserit, tāta est culpa periurij uel mortalis, uel uenialis, quāta fuit in negligentia. Quocirca suo genere peius est periurium formale, hoc est secūdum intentionem, putà cùm putat iurare falsum, quàm materiale, id est, cùm putat iurare uerum, licet sit falsum. Ob id enim subdidit illic Augu. quia ream linguam non facit nisi rea mens.

Tertium argumentum.

ARTICVLVS II.

Vtrum omne periurium sit peccatum.

NOn quærit de quantitate peccati, uenialis, aut mortalis (hoc enim articulo proximo seruatur) sed in genere an sit peccatū? Et respondet unica conclusione affirmatiua, quòd omne periurium est peccatum, asserta ab Augustino loco modò citato super Iacobum, ubi generaliter de periurio loquens, ait; Videte quàm ista detestanda sit bellua, & de rebus humanis exterminanda. Et ratione prætereà fit lucida. Diximus enim supra legitimum iuramentum esse actum religionis, per quem & Deum fatemur omnia scire, quantum ad intellectum, & omnibus uelle prospicere, & prouidere quantum ad uoluntatem. Qui autem ipsum in testem falsi profert, aut ignorantiæ notam Deo inurit, uidelicet, quòd aliqua eum lateat ueritas, aut prauæ uoluntatis, nempe q consultò uelit falsum attestari quorum utrumq; contra eius debitam reuerentiam impium est. Fuit ergo manifestum, periurium omne delictum esse religioni contrarium. Res est clara. Nam quando nihil absurdi esset aliud in periurio, quàm quòd uniuersum, ut modò dicebamus, quodammodo includit mendaciū, esset peccatum. Nam mendacium absque peccato fieri non potest uerum. Prætereà periurium uitium est priori decalogi tabulæ aduersum, uidelicet transgressio secundi præcepti, Ne iures uana per eum. Iam enim ut proximè dicebamus art. 3. superiori quæstione, expositos tres gradus reliquimus uanitatis in iuramento falso, iniquo, & temerario. Quapropter duplici ratione intrinseca & inseparabili periurium est peccatum, uidelicet, & quia mēdacium includit, & quia per ipsum Deus contra religionem dehonestatur. Atque adeò ceteris paribus simplici mendacio absurdius crimen est. Sūt autem ut Bonauentu. in tertio, dist. 39. q. prima, periurium esse contra octauum mandatum, Ne quis falsum testimonium dicat. At uero hoc accidentarium est periurio. Nam falsum testimonium dicere, & citra iusiurandum usu uenire potest, & peculiarem habet materiam: nempe certam speciem iniuriæ, quæ proximo irrogatur; iuramentum uerò multò habet ampliorem siluam; cùm ad assertorium & promissorium protendatur in omni materia. Hic autem articulus quoniam in subsequenti particulatior fiet, pluribus non indiget modò uerbis.

Conclusio.

Primum argumentum Sancti Thomæ est; Quicunq; non implet quod iuramento firmauit, periurus esse uidetur: sed quis aūt iurat facturum se illicitum, putà adulterium, uel homicidiū, si id facto expleat, peccat; ergo si non faciat, non peccabit; aliàs esset perplexus: & tamen tūc uidetur periurus non uerificando id quod iurauit. Ergo non omne periurium est peccatum. Respondet autem q eiusmodi iurans iurando quidem fit periurus: quia id iurauit quod tenebatur facere falsum. Nequaquam verò eò q non implet fit reus periurij. Cuius rō notanda est: quia illa non erat materia periurij. Quare nec implendo nec non implendo fit ob id periurus, sed implendo crimine homicidij, uel adulterij peccaret; quia ut suprà declaratum iuramētum illud relinquit materiam illam illicitam in sua natura. Et eodem ferè modò respōdetur ad secundum quod ille qui iurauit opus supererogationis non facere, non tunc quando nō implet periurus est; immo consultius facit iuramento contrauenendo: quia illa non erat materia iuramenti; sed quando iurauit tūc fuit periurus. Ad tertiū de illo, qui promittit facere uoluntatē alterius, quā post cognoscit esse iniquam, aut durā, aut importabilem, qui uf non soluendo promissum non delinquere, & tamen esse periurus. Respondet quòd nemo se alteri obligare potest, nisi sub debita conditione; scilicet si id quod ei mandauerit, fuerit licitum, honestum, & tolerabile; & ideo ille nec delictor est, nec periurus. Circa hoc igitur assertum hærere quis forsan dubius posset, utrum quicunque uoluntatem se alterius in genere facturum iureiurando pollicetur, mortale delictum committat. Sunt enim, qui re uera non circa iniuriam antequam suam uoluntatem exponant ab amicis petunt, ut quidquid ab eis expostulauerint, sibi concedant. Ea enim fuit matris filiorum Zebedæi apud Christum postulatio. Matth. 20. qui eum adorabat petēs aliquid ab eo: Et matris Salomonis apud filium 3. Reg. 2. dicentis, Petitionem unam paruulam ego deprecor à te. Est ergo dubium utrum illa generalis concessio crimen sit mortale; maximè si sub iureiurando fiat. Ambiguitatis aūt ratio à parte affirmatiua est q qui iurat se quidquid alter petierit præstiturum, in confuso pollicetur etiam malum perinde atque ille qui iurat se homicidium facturum. Id quod Herodis exemplo comprobatur Marc. 6. Nam propter iusiurandum sub quo Herodiadi, quidquid petisset, fuerat pollicitus, capite obtrūcauit Ioannem. A parte uerò negatiua extat nihilominus argumētū, quod eiusmodi pollicitationes multi imprudentes faciunt, qui tamen nō arguuntur lethalis criminis. Respondetur duos esse hac parte imprudētiæ gradus. Primus est huiusmodi petitionibus generalibus nequaquam antequā explicentur, annuere. Id quod Christi exemplo didicimus. Nihil enim Zebedæi uxori concessit antequam interrogaret, quid uis? ac subinde petitionem intelligens renuit, dicēs ad filios, Nescitis quid petatis. Quocirca eiusmodi postulationibus antequam intelligantur, sub iuramento assensum præbere animo absoluiè implendi quidquid ille petierit, peccatum mortale est genere suo. Nam qui sic iurat animo destinauit etiam absurdum si postuletur facere uti Herodes. Dixerim genere suo; nam ex circunstantijs fieri hæc potest promissio citra culpam: uidelicet cùm inter uiros probos usu uenit; nempe quando iurans certò scit nihil ab alio deposcendum, nisi quod iure & iure fieri possit, neque si aliud poposcerit, id se facturum timet. Vix tamen à culpa saltim ueniali tale promissum excusari potest. Et ideo uiri prudentes & præsertim principes, ac publicæ potestates nequeunt citra imprudentiæ notam eiusmodi petitiones concedere, & ut illis imprudētia id promittere, impudentia alijs est petere. Secūdus (hoc deficiente) prudētiæ gradus est, illa facta concessione, ubi posteà cōstiterit iniustum peti, non stare promisso. Quod nos Salomon exemplo docuit, sanè qui petitionem matris, postquā illa suam mentem aperuit implere renuit. Quoniam in eiusmodi promissionibus conditio honesti, etiam si iurans eam non apposuerit, subintelligi-

Tertium argumen.

Dubitatio.

Duo imprudentiæ gradus.

Agesilaus. subintelligitur. Vnde Agesilaus rex cùm quidam illum improbè postulando urgeret, dicens, sibi id quod petebat promisisse, quasi illa ratione fas nõ esset negare, respondisse fertur, Si quidem iustum est quod petis; promisi: sin minus, dixi, non promisi. Et iuridicum axioma est in malè promissis rescinden. fidē. Extrema ergo dementia in Herode fuit propter iusiurandum per quod in confuso Herodiadi fuerat quidquid postulasset pollicitus, nefandum illud scelus patrare. Tametsi non tam ex iurandi religione, quàm ex amoris turpitudine illud emanauit. In quarto argumento explicatur quẽadmodum obligatio iuramenti unius personæ non transit in aliam. Neque uero in aliam materiam. Argumentum enim est, Promissorium iuramentum ad futura se extendit: potest autem obligatio illa per rei mutationem tolli. Quod.n.ciuitas modò iurat succedentibus nouis ciuibus, aut canonicis, obligatio illa minime illos ligat; Et canonicus dum hæc statuta iurat, alia si addantur, seruare non cogitur; & nihilominus isti ciues & canonici uidentur quodammodo iuramentum transgredi; ergo nõ omne periurium est peccatum. Responsio autem est quadripartita. *Quadrifida responsio.* Primum enim notandum iusiurandum esse actionem personalem; & non communem: sicuti enim tota ciuitas excommunicari nequit, ita nec tota ciuitas iurat nisi uel singuli iurent, uel in singulari uni facultatem faciant hoc pro omnibus iuramentum præstandi. Quare uirtute iuramenti quod unus facit nemo alius ligatur. Ob idq; quotiescunq; aliquis in senatum, aut in capitulum recipitur, tenetur statuta iurare; alias ciuitas mutatis ciuibus nullo tenetur iuramento à maioribus præstito. Ait tamen secundo q teneretur quicunque ciuium etiam iniuratus ea æqua fidelitate. Nam qui fit honorum particeps fit subinde & onerum; si autē non seruaret, non esset ob id periurus. Qua utiq; ratione etiam si pater iurauerit quidpiam soluere, non tenetur filius, ipso defuncto, ui iuramenti paterni id soluere ita ut non soluens sit periurus: sed tenetur tanquam hæres paternum debitum reddere; uerum est tamen, q paterna iuratio arctius perstringit hæredē, quàm si non fecisset iuramentum. Pari modo si rex, episcopus, aut canonicus ad dignitatem absq; ullo iuramēto admitteretur, non perstringeretur uirtute iuramenti antecessorū constitutionibus stare; teneretur tamen ea communi fidelitate postquàm dignitate & eius fructibus & honoribus fruitur, iura illi annexa seruare. Per hæc de iureiurandis censendum est, quæ caussarum patroni, & procuratores nomine suarum partium præstant. *De iuramentis alterius nomine. Conclusio.* Id enim dupliciter fieri potest: uno modo absque speciali facultate partis ad singulare illud iuramentum præstandum: & tunc ille pro quo iuramentum præstitum est, non sic ligatur ut si non impleat periurus sit: tenetur tamen stare uerbo procuratoris, uirtute potestatis, quā illi dedit ad sua negotia transigendum: si tamen dominus caussæ ad singulare aliquod iuramentum præstādum agenti suo dedit: tunc iuramentum procuratoris perinde ligat dominum ac si ipse iurasset. Nam etsi iuramentum perinde atque matrimonialis contractio, actio sit personalis, potest nihilominus per destinatum ad id procuratorē, ceu matrimonium, celebrari. Sed rogas, Nunquid dum quis procuratorem in propria caussa instituit potest illi generalem facultatem facere, quodcunq; iuramentum exhibendi, quod ipse iudicauerit esse licitum? Respondetur nequaquàm id fas esse, taliter, ut iuramentum procuratoris suum ipsius reputetur. Cuius profectò ignorantia multi laborant. Nam iurare nemini quamcunq; ueritatem licet, sed illam tantum quam prius certo cognouerit. Et ideo illa generalis facultas iniqua esset, & illegitima, atque adeo iure non admittenda, nisi in singulari, dñs caussæ agenti suo dicat. Iura meo noīe hoc. Quo fit ut illa iuramenta procuratorum nomine suarum partium potius sint ceremonia iuris quibus partes stare tenẽtur si modo licita sint & honesta. Tertium dictum D. Thomæ, est q canonicus uel senatus iurās statuta ecclesiæ uel reipublicæ nõ iurat, nisi illa quæ illuc usq; edita sunt. Et ideo si aliqua superaddantur, nõ tenetur illa, ui iuramenti seruare: nisi intenderit non solùm facta, sed facienda custodire; Tenebitur tamen tanquam socius illius familiæ ex ui statutorum, quæ uim habent coactiuā legum si honesta sint, & alijs conditionibus iustæ legis ornata. Circa illud tamen uerbum nisi intenderit se obligare etiam ad futura, notandum illam intentionem, non esse licitam, nisi tacita conditione si ædenda statuta fuerint undequaq; iusta: immo nec cū tali conditione esset omnino prudentia sic iurare: quia, ut modò dicebamus, nemo debet nisi illa quæ certò nouit iurare,

ARTICVLVS III.

Vtrùm omne periurium sit peccatum mortale.

POstquam in genere constitutum est omne periuriū esse peccatum, interrogat in specie an omne sit peccatum mortale. Et respondet unica conclusione affirmatiua. *Conclusio.* Periurium ex sui ratione est peccatum mortale, Cuius prima ratio est, quidquid est diuino pręcepto contrarium est peccatum mortale; periurium autem est contrarium illi præcepto. Leui. 19. Non periurabis in nomine meo. ergo omne periurium sui ratione est peccatum mortale. Secundo probatur. Nam id propter quod aliud est tale, ut uerbis Philosophi in Posterioribus loquamur, magis est tale; ut si aqua est calida propter ignem, uirtuosior est in igne calor. Constemur autem id quod per se est ueniale peccatum, ut ociosum uerbum, si fiat in Dei contemptum, fieri mortale; ergo fortiori ratione periurium, quod suapte natura contemptum Dei innatum habet, quia est uirtuti reuerentiæ Dei è diametro aduersum, erit peccatum mortale. Poterit autem ratio paulo differentiùs sic informari. Peccatū mortale est quod Dei proximiue charitati aduersatur; omne aūt periurium diuinæ charitati repugnat; Deum enim eiusque religionem despicere, charitati eius aduersatur, ut documento in hominum ciuilitate constat; ergo est mortale scelus.

Articulus hic uastissimum nobis aperit differēdi campum. Et primum omnium conclusio Diui Thomæ, cum suis probationibus, neque adeò perspicua est, neque omnino certe uidetur. *Dubia circa conclusionē.* Si enim rationes animaduertas, id duntaxat concludunt, quod periurium genere suo sit peccatum mortale, sicuti furtum & homicidium; & tamen titulus quæstionis fuit uniuersalis ut: si omne periurium in indiuiduo quomodocunq; fiat sit mortale. Et uidetur in solutionibus argumentorum partem affirmatiuam in uniuersum sustinere. Et ut artic. 7. dicebamus, periurium assertorium, in quantumcunq; leui materia fiat est mortale; neq; in hoc simile est furto, quod ratione tenuitatis materiæ potest esse ueniale. Sed tamen ex altera parte extat argm̄; neq; in promissorijs, neque in assertorijs omne periurium esse mortale. Iam enim supra diximus, si quis iuramento promittat rem leuissimā quam non soluat esse periurium, non tamen mortaliter peccare. Et si quis iuret uenialiter peccare periuriū facit ueniale. Itē si quis citra iudiciū discretionis iuret putans id esse uerum quod iurat, est periurus, & tamen non semper lethaliter peccat, sed tantū quāta fuerit negligentia. Dubia est ergo cōclusio S. Tho. an intelligat periurium ex sua tantū ratione generica esse peccatum mortale, an uerò usq; adeò rōne intrinseca, ut oē in indiuiduo sit mortale. Ad quā quidē q̄onem per uniuersas periuriorum species discurrentes septem cōclusionibus respondemus. *Responsio dubiorum.* Et ut ordinē à nefandissimis auspicemur, prima conclusio sit. *Prima conclusio.* Scelestissima periuriorum species est blasphemia, & inter blasphemias illa quæ est idololatria, ut per falsos deos, seu ueraciter, seu mendaciter iurare. *Impietissima iuratio per falsos Deos.* Blasphemiæ inquam multæ sunt species, illa tamen sola ad nostrum facit propositum, quæ sub forma sit iuramenti. Et quod eiusmodi iuratio sit omniū impiētissima.

tis sima, nemo dubitare posset, nisi qui Augusti. ad Publicolam segniter & absque discretione audierit. Et refertur. 12.q. 1. canone, mouet. Ait quippe q sine ulla dubitatione minus malum est per deum falsum iurare ueraciter (quod est blasphemia, quàm per Deum verum fallaciter, quod sit citra blasphemiam. Quantò.n. (inquit) per quod iuratur est sanctius, tanto magis est pœnale periurium. Nihilominus conclusio nostra uerissima est. Nam blasphemia genere suo peior est simplici periurio. Est nanque blasphemia maledictum & conuicium in Deum ipsum iactatum, quo uel honori ipsius & dignitati quidpiam detrahitur, uel quod ei non conuenit impingitur. Quapropter per periurium veritas eius in dicendo dehonestatur: per blasphemiam verò sua ipsius veritas in essendo offenditur: qui autem per falsos deos iurat insigne blasphemiæ genus Deo impingit; sanè qui honorem vni Deo debitum alijs qui non sunt eo digni impartitur. Secundo apertius arguitur Blasphmia, vt. 2. 2. q. 13. auctor est. D. Tho. confessioni fidei opponitur, quæ primum est totius religionis fundamentum: estque idcirco infidelitatis species atque adeò contra primum mandatum de vno colendo Deo committitur: cum periurium non fiat, nisi contra secundum: Peccatum autem quod primo mandato opponitur magis impium est quam quod fit contra secundum. Et tertio inde id fit manifestum, quod qui per falsos deos iurat, manifestarius idololatra est, vtpote qui actione illa pseudodeos colit ac si illis, aut supplicaret, aut turificaret. Vnde Hier. 5. ubicunque Deus filijs Israel æqua libra improperat: tempe & quod ab eo ceu à potestate defecissent, & quod iurarent in his qui non erãt dij. Quapropter Chrysost. in imperfecto Idololatram se inquit facit omnis, qui per aliud à Deo iurat: idololatria uerò scelestius sacrilegium est, quàm periurium. In summa, qui Deum diffitetur esse sulum Deum, atrociorem ei irrogat iniuriam (vtpotè qui in suam ipsius substantiã & quidditatem impius est) quàm qui contra eius scientiã & dignitatem ipsum allegat in testimoniũ falsi: ergo enormius contra ipsum delinquit. Immo uerò, vt Augustinũ ipsum sui ipsius interpretem huc appellemus, in libro cõtra Menda. ait blasphemare ideo peius est, quàm peierare, q peierando falsæ rei adhibetur testis Deus: blasphemando autem de ipso falsa dicuntur. Ergo cum re uera qui per aliũ quàm p uerum Deum iurat, aut per creaturas in ipsũ relatas falsum dicat de Deo uero, putà q non sit solus Deus, fit ut multò impius sit iurare p falsos Deos quàm deierare. Sed ais forsan hoc tantùm concludi, q falsum iurare per Deos falsos sit peius, q̃ per Deum verum. Immo uerò idipsum concluditur, ẽt dum per falsos deos uerum iuretur. Nã illic impietas idololatriæ permanet, hoc est falsorum deorum cultus. Dicendum ergo est ad Augu. q cũ illic de solo periurio loqueretur, docere cogitauit, quod quãtum ad rationem attinet periurii, cuius quidem substantia est falsum iurare, minus malum est ueraciter iurare per falsos Deos, quàm mẽdaciter per Deũ verum: imo illud ut art. 1. dicebamus, non est periurium. Et ad idem attinet id, quod subdit, q quanto id per quod iuratur, sanctius est, magis est pœnale periuriũ, si eius intrinsecam rationem consideres. Nihilominus rationem idololatriæ, quę illic inuoluitur, nunquam Aug. negasset esse delictum periurio grauius. Definitio ãt quæstionis huius, aliam suscitat, uidelicet, vtrum liceat ab idololatra iusiurandum p suos deos petere & recipere. Apparet .n. id nõ licere. Nam cùm ipse iurando ẽt verum per suũ Deum, actum idololatriæ exerceat, atque adeo enormiter peccet, uidetur ille qui tale iuramentum exigit, socius eiusdem criminis fieri. Augu. nihilominus eodem loco affirmatorie respõdet, illud esse licitum. Et ratio est, q cùm idololatra more & usu paratissimus sit per suos deos iusiurandum præstare, ille qui illud recipit, non magis eum mouet, quàm usurarium ad suam nequitiam paratum, ille qui mutuum ab illo sub fœnore petit. Quare neque se illi in illa iniquitate associat, sed utitur eius fide, non quidem catholica, per quam Christiani sumus, sed naturali

August.

Alia quæst.

fidelitate, quam mortaliũ quicunque cuiuscunque sit religionis, in pactis & fœderibus seruare tenetur. Id quod exemplo Laban & Iacob confirmat, qui ut Genesi trigesimonuno refertur cùm fœdus iniissent, mutuo, sibi iurarunt per Deum Iacob & Deum Nachor patris Laban. Et idem innuitur Genesi. vigesimosexto de Isaac, & Abimelech, quorum vterque sorte al teri per proprium Deum iurauit, licet vt ait Augustinus, non sit ita compertum. Ex quo fit consequens, quod tam idololatra, quàm gentilis iusiurandum suum seruare teneatur; non quidem ex vi religionis, quæ falsa est, sed ob fidelitatem humanam, quàm secundum suam conscientiam iureiurãdo confirmauit. Atqui hic est legitimus sensus August. qui refertur 22. quæstio. 5. canon. Ecce dico, vbi ait, quod qui super lapidem falsum iurat, periurus est. Quod quidem glossa nescio quo ficto interpretamento aliorsũ vertit, quàm res habet. Ait enim Augustinum suos parœcianos reprehendere, qui cùm super librum iurare debebãt lapidem aliquem loco libri supponebant, ut eos deciperent, quibus iurabant. Quo, ideo ait Augusti. iuramento ligari, quandoquidem alij putabant illud super librum fieri. Glossator autem, bene testatur uerba Augustini in proprio loco non consuluisse. alia alij etiam Theologi illo loco affingunt, quæ non sunt relatu digna. Augustinus enim illic non loquitur nisi de iuramentis gentiliũ; quibus inter omnia solennissimum erat per Iouem lapidem iurare. Inde tractum, ut apud Liuium lib. 1. & apud Gellium, & apud uniuersos Latinos, quod ceremonia ineundi fœdus erat, ut pater patratus manu tenens lapidẽ conceptis uerbis iuraret, & tunc suam lapide feriret. Ex quo sermo ille deriuatus est ferire fœdus. Illum ergo lapidem appellabant Iouem, quatenus testis fœderum erat. Ait ergo Aug. non quod qui super, sed quia ad lapidem, scilicet Iouem, iurat, quamuis re uera non iuret per rem sanctam, iurat tamen per eum quem putat esse sanctum. Et ideò tenetur fidem illam seruare. Sed rogas forrasse, utrum talis idololatra ratione iuramenti, arctiùs sit deuinctus, quàm si absque iuramento fidem suam obligasset? Augusti. enim ad Publicolam, hoc dumtaxat ait, q qui per Deum falsum iurat uerum, semel peccat: quia iurat per quem non debet; qui autem per eundem iurat, falsum, bis peccat, quia præterea iurat falsum; Et idem est, si non impleat iuratum promissum. Respondetur autẽ eiusmodi. Ethnicum non teneri arctiùs absoluta obligatione ratione iuramenti, quoniã illud frangens nulli uero Deo aut rei sacræ iniurius est, sed illi penitus, cui fidem frangit: neque ueram religionem contaminat; sed tamen tenetur ex hypothesi, id est, supposita eius fallaci conscientia, qua putat uerum Deum iurare. Est enim Theologum axioma, erroneam conscientiam obligare. Huic enormitati secundo gradu accedit blasphemia iurandi per creaturas more gentilico, quamuis qui iurat, Christianus sit, & non idololatra, ut per solem, per Mercurium &c. q 22. quæstio. 1. cano. clericum. Carthaginẽse concilium ut blasphemum damnat, quem canonem superiori quæstio. artic. 6 emunctius exposuimus. Tertio ordine blasphemiæ ueniunt Christianorũ quæ formam habent apostasiæ. Qualia sunt quinque illa uerba in Hispanis damnata, scilicet, Non credo in Deum: seu ut fingunt de Deo discredo. Item de Deo renego, quod est ipsum abnegare & abiurare. Et Pesse, hoc est Deo displiceat, eumque tedeat huius aut illius rei: ac demum per Dei uitam. Prima nanque tria genera significationem infidelitatis habent & fidei abiurationis. Est tamen adnotandum huiusmodi blasphemias non esse re uera apostasias: Nam qui sic iurant nõ habent animum decisendi à fide, sed iræ impetus uerba illa extorquet blasphema. Etenim ut uera apostasia & defecti à fide ex superbia nascitur, ut hæreticorũ exemplo constat, sic huiusmodi Christianorum blasphemias flammata bilis profert. Sunt tamen suprà quàm dici potest enormissimæ. Sic enim de fide blasphemare, quàm in baptismo profitemur, etiam apud Turcas & impurissimos idololatras esset exhorrendum. Quare non

Gentilis tenetur suum iuramentum seruare.

Iouem lapidem iurare.

Alia qõ.

Secundus blasphemiæ gradus iurãdi.

Concil. Carthaginen.

Tertius gradus.

Iuramenta Hispanorum

Nota.

æstimanda huius impietatis immanitas de sola ciuili pœna, quæ leuissima est carceris. Est enim citra controuersiam latissimè grauior culpa apud Deum, quàm homicidium quandoquidem, ut suprà iam constitutum est, sit fidei contraria, quæ ad primum legis mandatum attinet. *Blasphemiæ enormitas.* Ob idque inquisitores etiam hereticæ prauitatis in blasphemos solent animaduertere. Immo antiquitus pœna acerrima mortis plectebatur blasphemus. *Pœna antiqua blasphemiæ.* Legitur enim Leuitic. 24. Homo, qui maledixerit Deo suo, portabit peccatum suum: & qui blasphemauerit nomen Domini morte moriatur, lapidibus opprimet eum omnis multitudo: siue ciuis siue peregrinus fuerit. Omnis inquit multitudo quoniã uniuersi vindices esse debent honoris Dei. Iam uerò respublica nõ quo crimina grauiora sunt acerbiùs vlciscitur: ea enim iudicio Dei relinquit, sed quo magis sunt pacem eiusdem perturbantia. Qui autem ait *Pese.* Pese, hoc est, Deum tædeat eo blasphemus est quod bilem quam de alio concepit, in Deum respuit, & quem iræ, habet corruptum affectum, eundem Deo impingit, quod nefandissimum est. *Per Dei uitam.* Dicere autem per uitam Dei vt superiori quæstio. articu. 6. dicebamus, non est Dei uitam in testem simpliciter adducere: alioqui non esset blasphemia sicuti neq; illud viuit Deus, sed est nefandissima execratio. Etenim sicuti dum ais per uitam patris, aut filij, illam nisi uerum dixeris, ultioni Dei subdis: sic dum ais per uitam Dei, perinde eam videris eius ipsius iudicio subijcere, ac si posset Deus de seipso supplicium sumere. Sunt & blasphemiarum non infimę species iurare per membra Dei, ut per caput, per sanguinem, per iecur, & per alia membra quę nominare depudet. Nam præterquam quòd Deo videantur isti membra tribuere, etiam si de membris Christi intelligant, enorme conuitium & contumelia est. Quandoquidem hoc non est membra in testimonium afferre: sed uituperijs Christum sordidare, sicuti nefas est iurare per intemeratam Deiparæ uirginitatem. Ob idque mirari satis nequeo, cur publicæ potestates si non euangelium, saltem authenticum Constantini non consulunt de hac re: cuius titulus est ne non luxurientur hoies contra naturam, ne iurent per caput aut capillos Dei & ne Deum suum blasphement, ubi iurare per capillos nefando exæquatur flagitio, quod sit cõtra naturam. *Authenticũ Constantini.* Quin verò (vt suprà diximus) grauior illo est blasphemandi impietas. Quocircà propter huiusmodi peccata (ut illic habetur) sæuire sępenumero Deus solet in genus humanum. Nunc scilicet urbium incendijs, nunc fame nũc bellis, & submersionibus, & huiusmodi alijs portentis vindicans sanctissimum honorem & nomen: & hanc ob causam sãctissime illic obtestatur imperator prętorem vrbis ut quos talibus delictis irretitos deprehenderit pterquã quod semetipsos indignos faciunt Dei misericordia, vltimis subdat supplicijs. Vt non ex contemptu talium inueniatur & ciuitas & respublica per hos impios actus lædi. Nam si contra homines inquit factæ blasphemię, impunitæ non relinquuntur, qui Deum ipsum blasphemant, magis digni sunt supplicia sustinere. Hæc Constantinus. Et est pręcipuè recolenda collatio hominum cum Deo. Bone Deus, qui in regem blasphemat, quam omni opprobrio & supplicio, & quidem meritò dignus habetur. Et tamen eum qui in regem regum contumelijs proscindit non tam iniquis oculis conspicimus? Sed de blasphemijs hactenus. Ad hæc profectò si blasphemiæ nõ sunt, saltem proximè accedunt: dicere, Sicuti Deus est & sicut natus ex uirgine (& similia) sic quod assero uerum est. *Sicut Deus est.* Quocircà dum falsitas sic affirmatur fœdissimum est periurium, blasphemiæ affine. Et quanto affirmatio ueritate polleret, non tamen esset à blasphemia longè distãs. Nam quãuis veritas, vt aiũt Philosophi, eo quod adequatio est rei ad intellectum, ac perinde indiuisibile consistens non recipiat magis & minus, tamen quia diuinæ ueritates ipsissimi sunt ueritatum omnium fontes, non sunt à nobis accessibiles, atque adeò insolentissima superbia est tantam nobis fidem arrogare ut ueritates caducas nostras cum illis sempiternis conferamus. A blasphemiæ iurationibus ad alia periuria eo ordine descendendum nobis est, qui inter iuramenti comites constituitur. Primus autem est ueritas, quæ si iuramento absit, insigniter uanum est, quod scilicet iurandi substantia euacuatur. De hoc ergo statuitur secunda eademque uniuersalis conclusio, quæ nullam prorsus exceptionẽ permittit. Omne assertorium periurium est peccatum mortale. *Secunda conclusio de periurio assertorio.* Omne (inquã) in quacunque materia, quocunque fine, quacunque de culpa & sub quacunq; forma, & quocunq; modo & intentione fiat, dum tamẽ sit actio deliberata. Dixerim in quacunq, materia siue magna siue parua. Etenim qui falso iurat se nõ fricasse barbã mortaliter peccat, atq; si iurasset rem aliã grauissimã. Nam tam falsum est, te non fricasse barbam (si falsum modò est) aut non penna lauasse dentes, quàm te non patrasse homicidium, quod tamen commisisti. Et quouis id fine aut caussa facias, nihilominus lethale peccatum est, quanto sit cunque finis alias sanctissimus, & pientissima caussa eademque grauissima: vt si deieres ad cauendum tibi mortem, uel innocenti, uel regi: vel ad liberãdã à proditione & incendio totã rempublicã: quin etiã si illa uia hominem seruasses ab æterna morte nihilo secius tuã ipsius animã peremisti. Exemplum est in lib. cõtra menda. *August.* August. Si quis esset infidelis in potestate impiorum constitutus ad quem peruenire nõ posset, vt regenerationis lauacro ablueretur, nisi deceptis mentiendo custodibus, minime id liceret. Perspice non solũ peierare nefas esse, verùm neq; mẽtiri fas ẽ, ad redimendã aiam proximi, eripiendamq; à tartareis faucibus, & ut sũmatim dicamus quẽadmodũ (ut in decretis extat. 22. q. 2. canõ. Primum ẽ nulla neu uera neu cogitata ratione mẽdaciũ dici potest citra peccatũ. Ita nullũ esse potest mendacium, quãlibet leuissimũ, quin si iuramento firmetur sit mortale periuriũ. Et cũ audis assertoriũ, promissoriũ quoq; intelligito, qua ratione (vt superiori quæst. dicebamus) assertoriũ est ut si dum quispiã se aliquid facturũ aut nõ facturũ iurat, nõ habet intentionem faciendi vt iurat; mendaciũ assertoriũ est, quãuis iuret hominem occidere aut peius aliquid patrare, tametsi postea id re exequens nouũ cõmittat crimen cõtra legem opus illud prohibentem. *Tertia conclusio.* Huic autem cõclusionis adiungitur tertia. Omne iuramentũ promissoriũ rei, quę sine peccato mortali fieri non potest, est pariter absq; exceptione peccatũ mortale, etiamsi uerũ iuretur, videlicet dũ intentio adest implendi. Nã cùm qui iurat, alia teneatur lege cõtra iuramentũ facere, perinde est ac si falsum iurasset. Immo cũ omnis res illicita sit cõtra diuinũ mandatũ. Nam tam naturales quàm ciuiles ut libro primo dictũ est ab illo deriuantur: fit ut iurare per Deũ rẽ illicitã est illi, aut p ipsum promittere facere cõtra eius ipsius mãdatũ. Quapropter sicut superiori libro de voto rei illicitæ dicebamus qui rẽ iniquã iurãdo promittit Deo potius malũ cõminatur quàm verũ promittat. Cõminatur inquã illi iniuriã facere, quo nihil uel impudẽtius, vel audacius dici potest. Promissio nãque de re fieri debet quæ sit ei grata, cui fit. Hęc ergo duo simpliciter sunt dicunturque piuria, de quibus idcircò tũ conclusio Diui Thomæ uniuersũ intellecta verissima est, tũ & eius rationes firmissimæ. Nam qui bis modis deierat Dei contemptor est eiusque adeò uiolator charitatis. Nomine autem periurij imperæsentiarum non illud tantum intelligimus, quod fit per Deum uerum & illud etiam quod fit per creaturas in ipsum relatas. Nam etsi ut in solutione secundi uidebimus, peius sit peierare per Deum, est nihilominus peccatum mortale, dum fit per creaturas, siue utrumque solenniter fiat coram iudice, siue priuatim. Omne enim esset peccatum mortale. *Quarta conclusio.* Haud tamen monstrasse satis est periurium simpliciter dictum mortale crimen esse de eius etiam enormitate quartam conclusionem addamus. Periurium quod sacrilegiũ mortale est peiorem Dei offensam innatam habet, quàm ullum crimen quod aduersum proximi charitatem admittitur: etiam quàm homicidium, siue per Deum siue per creaturas in ipsum relatas fiat, siue solenniter, siue priuatim. Conclusio est Diui Thom. in quolibet. decimo octa-

uo

uo.atque aliorum plurium.Sed quando nulla extaret doctorum auctoritas, rationes in propatulo sunt. Est nanque periurium præuaricatio præcepti prioris tabulæ, ut suprà diximus, qua eius detrahitur honori & reuerētiæ: huiusmodi autem iniuriæ immaniores illis sunt, quibus offenditur proximus. Quod si quis rationem hanc infirmare conetur, redarguens quod rūc sequeretur acerbius esse crimen, uiolare diem festum seruili opere, quàm hominem enecare, eo quod mandatum de seruandis festis attinet ad priorem tabulam. Nullius est uigoris argumentum: quoniam festorum præscriptio, quæ ab ecclesia seruantur, non est de iure diuino, sed de iure duntaxat humano: & ideo uiolatio festi non est tam graue peccatum, quam uel homicidium, uel furtum. Qui uerò id quod iure diuino de celebrādis festis cautum est, transgrederetur, grauius quàm homicida peccaret: puta qui nullum in tota uita feriaret tempus, quod dicaret diuino cultui. Adiungitur & secunda ratio, qua demonstratur periurium iniquius esse homicidio, alias enim non esset iuramentum, finis omnis controuersiæ: ut ait Paulus: Nam si esset minus peierare, quàm occidere, aut adulterium facere, nunquam ab homicida & ab adultera iuramentum peteretur calumniæ: quoniam coniectura esset, ut per periurium, tanquam per exilius peccatum, maiora contegerent crimina. At uero fuit semper omnibus gentibus tam sancta, tamque solenniter culta iusiurādi religio, ut quęuis agatur caussa, iurisiurādi beneficio & tractetur, & expediatur. Sed si forte quis hoc argumētum ut inualidum sic redarguat. Vbi quis de hæretica defertur prauitate, quāuis iniquior periuro sit, ab eo nihilominus exposcitur iuramentum calumniæ ergo illa ratione non probatur periurium esse grauius homicidio. Respondetur, quod hęresis error quidam est intellectus, & ideo licet hæreticus per ignorantiam aliquid de Deo falsè diffiteatur, confitetur nihilominus reuerentiam ei debitam. Qua propter in sua existimatione grauius est periuriū ac proinde dignus existimatur cuius iuramentum exigatur. Ac demum quāta sit periurii pernicies tertiò demonstratur. Periurium nanque subuertere molitur fundamentum humanorum omnium commerciorum, quod ut suprà ex Cicerone retulimus, est dictorum fides. Hæc enim tunc firma est cum per iuramentum constabilitur. Quare si iusiurandi uim infringas nulla sit reliqua inter homines constantia fidei. His ergo de caussis Leuiti. 19. cum tanta emphasi prohibetur periurium. Alia enim mandata simpliciter ponuntur, scilicet, Non furtum facies, &c. Periurium autem cum emphasi. Non periurabis in nomine meo, nec pollues nomen Dei tui, Ego Dominus. & Exod. 20. non satis Deus duxit admonitos nos facere ne nomen eius in uanum assumeremus sed subdit, Neque enim habebit insontem Dominus eum qui assumpserit nomen Dei sui in uanum. Et C. de iureiurando. Iusiurandi inquit contempta religio satis Deum ultorem habet. Quapropter etsi respublica non perinde atque homicidia periuria ulciscatur non ideo existimandum est non esse grauioris culpæ. Vnde uigesima prima, quæstione prima, canon. mouet. ait August. grauissimam esse pœnam periurij, scilicet, & apud Deum, & apud Ecclesiam. Et Eutici anus Papa canō. statim proximo prædicandum (inquit) est, ut periurium fideles caueant, & ab hoc summopere abstineāt, scientes hoc grande scelus esse. *Quinta conclusio.* Quare & periuri infames iure habentur; ut sexta, quæstione prima canon quicunque. & canon. infames. & extra de testibus. cap. testimonium habetur. His autem non obstantibus subnectimr quarta conclusio. Plura sunt promissoria periuria quæ nō sunt grauioris culpæ quā uenialis. Primū .n. in ualde probabile est, q̃ præcedenti quæstione, Caietanus ait. nēpe iurare id q̃ officio supererogationis obstat, non esse grauius quā ueniale, ut nō intrare religionē, qa potest absq; peccato illud impleri, nisi forsan id quis iurasset in casu etiā necessitatis: tunc .n. illicitū iurasset. *Argumen.* Quocirca ut legitur canon. Florentinū. distinctio. 85. ille Archidiaconus, qui iurauerat nūquā fore episcopū, cōpulsus fuit eādem functionem accipere. Quod si arguas, qui opus supererogationis iurat nō facere obicem ponit Spiritui sancto: ergo peccat mortaliter, nā Spiritui sancto resistere, insigne scelus apparet, negatur cōsequentia. Si .n. eo pacto quis opponeret ei obicem; ut nequiret absq; culpa mortali eius inspirationi auscultari, ipsa obicis appositio esset mortalis: qui autem iurat non facere opus supererogationis non obstante iuramento potest optime Spiritui Sancto obedire. Et ideo non est alia culpa quàm q̃ contra concilium Spiritus Sancti iurauit quod natura sua ideo non est mortale, q̃ ad consilia sequenda nemo tenetur; est nihilominus, irreuerētia quædā saltim uenialis. Secūdò etiā conclusio uerificatur, ubi quis iurat promittendo rem sterilem & omnino uanā, ut cū quis iurat leuare festucam, aut rescindere ungues tali die, aut id genus alia quæ nullius sunt emolumenti; iuramenta .n. hęc ob id sunt peccata quod non sunt obligatoria, suntq; subinde uana. Haud tamen cōdemnanda sunt mortalia, postquàm etiā citra peccatum nōnunquam impleri possunt, ubi impletio cōtra bonos mores nō uergit. Tertiò, conclusio uera ostenditur ubi quis iurat aliquid se facturum q̃ non est nisi ueniale malum nempe iocosè mentiri, aut ociosum uerbum loqui. Tunc .n. quia illud iuramentum implere, non est nisi ueniale, consequimr ut neque illud fieri, grauiorem afferat culpam. Quod si in contrarium arguas. Qui illud iuramentum emittit, tenetur illud falsificare non implendo; ergo in uirtutem facit iuramentum falsum; quod uidetur esse mortale. Respondetur, quod quanuis teneatur illud falsificare, solum teneatur sub reatu ueniali. Et ideo licet iuramētū sit quodammodo falsum, nō tamen inde fit esse mortale; iam .n. supra regulam illam quod omne iuramentum falsum sit mortale, præmonstrauimus non esse uniuersalem, nisi assertoriè. Quare si dum ille de quo loquimur iurat non haberet intentionem implendi, illud esset mortale: nam esset assertio contra mentem. Sed tamen obligatio promissorij iuramenti debet cēseri, ut diximus, ex parte obiecti. Vnde quando obiectum (hoc est materia) non est nisi ueniale, iurare id facere cum intentione faciendi, non erit grauius quàm ueniale. Quartò denique & postremo uerificatur conclusio, ut superiori quæst. art. 7. disputabamus quando sub iuramento pollicetur rem parui momenti; quod quidem profectò, ut reor, non est nisi ueniale. Sexta conclusio, Non omne iuramentum assertorium *Sexta conclusio.* licet sit uanum atque illicitum & subinde quodammodo periurium est peccatum mortale, sed crebrò ueniale. Cōclusio hæc ueritatem obtinet ubi periurium solo defectu tertij comitis committitur; quod quidem non simpliciter, ut arbitror, sed secūdum quid periurij nomine denotatur. Primum ubi quis uerum certumque iurat, sed tamē sine necessitate; quod plurimum illis qui iurare assueuerūt accidit, ut cum quis iurat solem lucere aut pluere, dū ita est, & similia. Hæc enim iuramenta quia uana sunt, culpa non uacant, sed tamē, quia uera existunt & certa, mortalem labem non impingunt. Vbi autem quis pro certo id curat, quod certū nō habet, plusculū difficultatis emergit. *Adnotandum.* Est ergo animaduertendum quòd ad iudicandum uerumne sit, an falsum iuramentum, non tam ad rem iuratam, quam ad mentem iurantis attendendum est. Si enim quis id iurat, quod post legitimum examen certo putat esse uerum, licet fortè sit falsum, nullatenus delinquit. Et uice uersa dū putat esse falsum quod pro uero iurat, quāquā forte sit uerū: nihilominus periurus est; ut supra articulo primo ex mēte Augustini explicuimus. Requirit autē iuramēti reuerentia, ut q̃ præced. art. 7. adnotauimus, nō solū, ut uerū iuretur, sed ut nihil homo iuret antequā pro rei qualitate certus sit, uerū esse q̃ iurat. Dixerim pro rei qualitate & dignitate. Nā nō æqua diligētia in omni materia requiritur, ad ueritatē perscrutandā quę iuramēto asserēda est, sed i rebus egregijs atq; arduis multò maior, quā in his quæ sunt minoris momenti. Immo quādoque res potest esse tā peruia, ut sine ulla discussione possit iurari. Culpa ergo iurādi rē incertā pro certa æstiman

da est, penes negligentiam, hoc est penes omissionem diligentiæ, quæ pro dignitate materiæ erat adhibenda. Quæ quidem indiligentia tanta esse potest, ut faciat peccatum mortale, tamque remissa, ut non constituat nisi ueniale: id quod iudicio prudentis pensandum est. Veruntamen circa has duas conclusiones ingens ex dictis D. Thom. contra seipsum exurgit argumentũ. Cõstituit.n.in.1.arti. oẽ illicitũ iuramentũ, quodãmodo dici periuriũ, ẽt illud cui solus deest tertius comes. Et in scdo vniuersum cõstituit oẽ periuriũ esse peccatum: in tertio uero ait oẽ esse peccatũ mortale. Quod si uerũ est, falsę sunt quinta & sexta conclusiones nostræ de peccato ueniali assertæ quod profecto concedere enormis apparet error. Quis.n.mortale peccatum in vero iuramẽto & certo cõmitti astruat, ob id solum quod non erat necessarium? Ad hoc ergo respondetur, ut bene Caie. hoc loco speculatur, periurium uno modo dici simpliciter, & altero secundum quid. Et est distinctio Bonaueoturæ ad hoc propositum in 3. dist. 39. art. 1. q. 1. Periuriũ.n. simpliciter est id quod præcipuo potissimoq; fini iuramenti aduersatur, qui est ueritatis cõfirmatio & attestatio; videlicet omne assertorium periurium quod sit contra mentem: s. quotiens quis id iurat, quod putat esse falsum, aut si iurando promittit, quod tunc facere non intendit: ut impræsentiarum secunda nostra conclusione assertum est. Huic.n. periurio deest primus comes: nempe ueritas, quæ illud constituit simpliciter periurium. Huic autem annexum est & illud quod in tertia conclusione subiecimus iuramento promissorio rei, quæ sine peccato mortali impleri non potest, quippe quod in virtute ẽt est iuramentum falsum: quandoquidẽ qui illud emisit, tenetur sub reatu peccati mortalis falsũ reddere. Reliqua uero illicita iuramenta, tametsi suo gradu dicantur periuria, sortiũtur tñ hoc nomen scdm quid: quia nunc è regione fini iuramenti obuersantur: qui est confirmare attestarióq; ueritatẽ, ut patet, si per singula discuras. Nã in promissoriis quintæ cõclusionis saluaẽ ueritas, quæ finis est iuramenti in intẽtione iurantis, sed quia rõne materiæ obligationes deinde resultantes nõ ligãt sub reatu mortali, fit ut neq; periuria ipsa sint mortalia. Atq; idẽ iis accidit assertoriis, quæ hac sexta conclusione protulimus. Salua.n.in illis fit veritas in intentione iurantis, sed quia aliunde cõtrahunt rõnem culpæ, non oportet semp esse mortalia. Hæc ãt oculatius discernas, si uires duas iuramẽti, quas.q.præced.ar.7. dignouimus mediteris: quarũ prima est ueritas assertoria, confirmatoria, & testificatoria: quæ semper obligat sub mortali reatu, sed altera est obligatoria, quæ resultat ex iuramento promissoris, & huius grauitas ex natura obiecti pensanda uenit. Vnde conclusio D. Tho. huius articuli, scilicet, Periurium ex sui ratione est peccatum, si accipiatur vniuersaliter pro uniuersis indiuiduis, restringenda est ad periuria simpliciter, in secunda & tertia conclusionibus expressa. Si uero ut sonat intelligatur solùm quantum ad genus, sicut si dicas, furtum ex sui ratione est peccatum mortale, nõ opus habet restrictione: sed nihilominus illa quæ in quinta & sexta conclusionibus allata sunt, ratione materiæ excipiẽtur, ut non sint nisi uenialia: sicuti suffurari obolum. Est nihilominus magnopere necessarius tertius comes: nempe iudicium & circumspectio iuramenti, quæ multa habet membra. Primum vt dicebamus, ut magna necessitas interueniat. Hæc autem necessitas inde primùm iudicanda est quod sit res dubia; nam vbi res liquet, frustra iuratur, & idcirco ĩprobe. Et præterea requiritur, ut id quod iuratur, sit dubium, non, aut iuris, aut scientiæ, quod aliis methodis, vtpote uel auctoritate, uel ratione terminandum est, sed quod sit dubium facti, idque tale, ut alia uia quàm per iuramentum innotescere nequeat. Mox, rei magnitudo æstimanda quoque est & pietas, ut uidelicet digna sit, cuius Deus sit in testem accersendus: nam pro re leui iurare, pro qua non modo regem, uerum neque uirũ honestum in testimonium euocares, citra diuinum contemptum fieri non potest. Sed debet præterea tum usurpatio diuini nominis, tum & periculum peierandi, quod à iuramento imminet, magnitudine necessitatis compensari. Id quod tum ille qui iurat, quàm alter à quo iurare cogitur, tenetur animaduertere. Immo efflagitat præterea iurandi ratio, & ut forma certa, & ordine fiat in iudicio forinseca nimirum religione qua secundum leges consueuerunt iuramenta celebrari. Puta super altari, tactis euangeliis & cruce, uel saltem in præsentia iudicis; concesso prius iuraturo induciarum tempore, ut secum mature deliberet, quid est quod iuret. Quocirca iuramẽta, quæ uocantur libera, hoc est, quæ priuatim extra iudicium fiunt, perquàm rarissimè excusari possunt à culpa, saltem ueniali ex defectu necessitatis. Exemplo nobis sit Paul. ad Rom. 1. vt discamus quàm circunspectè quantaq; cum reuerentia sit nobis diuinum nomen per iuramentum nominandum. Iurauit primo in scriptis, quia nõ ita de calamo, ut de lingua quidpiam potest inconsultum decidere, & de re prætereà, tùm occultissima, tùm etiam necessaria ad conciliandos sibi Romanorum animos, Testis mihi est Deus. Ecquis uerò Deus? cui seruio, non utcunque, sed in spiritu meo, in euangelio filii eius, quod sine intermissione memoriam uestri facio, &c. Post hæc tandẽ de pestifera iurandi consuetudine adhibenda est postrema conclusio. Recitat namque Sco. in 3. dis. 39. nescio quorum opinionem, quod unum leue periurium nõ est mortale: sed tunc fit idem mortale dum fit ex consuetudine: atque alia est recentior quorum domi assertio usq; adeo diuini nominis honorem zelantium pessimamq; subinde iurandi consuetudinem eatenus uituperantium, ut dicãt omne iuramentum siue uerum siue falsum quod ex mala consuetudine fit, esse peccatum mortale: quia si fiat, inquiunt, ex consuetudine, non potest habere tertium comitem, qui est iudiciũ, atque adeo tunc iurant incertum pro certo. Quocirca etiam si verum iuretur, illud accidit materialiter & præter intentionem iurantis: vtpote qui eodem modo id ipsum iurarent, licet esset falsum. Nã qui ex consuetudine iurat, quidquid in buccam uenerit sub iuramento profert. Ad intellectum ergo rei præsentis statuitur septima conclusio: Cõsuetudo licet caussa sit iurandi, magnumq; secum afferat peierandi periculum, tamen neque ipsa per se peccatum est, neque spẽm mutat iuramenti, neq; aliter aggrauat, quàm tollendo aliquem trium comitũ. Ad huius autem conclusionis explicationem notandum est consuetudinem in quacunque materia, non esse nisi actionum frequẽtationem, ex qua secundum Philos. 2. Ethi. generatur habitus. Patet ergo prima conclusionis particula. Nã habitus ille ex actuum frequẽtia genitus caussa est iterum, atque iterum iurandi: siquidem habitus quicunque generat similes illis actus ex quibus genitus est. Illa autem iurandi facilitas, ut artic. 2. ex Augustino contra Menda. retulimus, secum affert periculum deierandi: nam anteuertit rationis usum, ut antè homo iuret quàm adhibeat ueritatis iudicium. At uerò cùm frequentatio actuum nõ sit distincta ab ipsis actibus, non est per se peccatum ultra numerum multiplicatarũ actionum. Sed si decies nanè iurasti, decem præcise cõmisisti peccata vel mortalia, vel uenialia, scdm absẽtiã comitis, qui deest iuramẽto: Hoc est si fuerint falsa aut iniqua de re, quæ sine mortali impleri non põt erunt mortalia. Si ãt leuia ex defectu iudicij & discretionis, erũt uenialia. Quocirca cõsuetudo ut conclusio affirmat spẽ iuramẽti, nec mutat, nec aggrauat: nisi quatenus comitẽ aliquẽ tollit. Vñ vt ad opinionẽ quã Scotus refert respõdeamus. Si piuriũ fuerit leue & ueniale, uidelicet eorum quæ in quinta & sexta cõclusione designauimus, quantũcunq; fiat ex habitu & cõsuetudine nõ efficitur mortale. Et eodẽ modo respõdetur ad opinionẽ secundo loco recitatã, immo si iuramẽtũ sit quod per se esset licitũ propterea quod ex consuetudine iurandi fiat nullã cõtrahit culpã neque uenialem, neq; hoc in dubiũ radere potest: solus enim defectus alicuius trium comitum facit iuramentum esse peccatum. Sed aiunt fortè isti idem esse iuramentum fieri ex consuetudine, & fieri sine iudicio: uidelicet ut iuretur aut falsum pro uero, aut incertum

pro

Argumen.

Periurium simpliciter & secundũ quid.

Vires duæ iuramenti.

Sensus conclusionis D. Thomæ.

Necessitas iuramenti.

Forma et ordo.

Iuramenta libera.

Pau. ad Ro.

De pestifera iurandi consuetudine.

Septima cõclusio.

pro certo. Illis autẽ respondemus primò falsum esse quod assumunt: nam in primis non conuertuntur. Potest enim defectus iudicij contingere, non ex mala consuetudine: sed aliunde, uidelicet quia homo ualde affectus est ad id quod iurat, uel ex ira, uel aliam ob caussam. Præterea, stat quempiam ex consuetudine iurare, & nihilominus nõ peccare defectu iudicij. Nam iurare ex consuetudine est iurare instigante cõsuetudine, sed nihilominus res potest esse tam peruiæ ueritatis, ut nulla sit opus mora iudicandi. Et ideo tunc iuratio nullum erit peccatum. Deinde quia; potest contingere in illo motus surreptitius, qui sic naturaliter linguam rapiat, ut culpam, uel omnino tollat, uel uenialem reddat. Adde quod ut suprà monstrauimus non quæcunque negligentia iudicandi peccatum mortale est. Ad hæc stat etiam quempiam (licet raro contingat) iuramentis esse assuetum, qui tamen suopte ingenio non est mendax: immo abhorret mendacia; illum ergo sic condemnare, ut quotiescunque iuret, siue uerè, siue falsè, mortaliter delinquat, enormis profectò esset censura. At fortasse aliud hic quis commentum fingat, q à nonnullis cõmisci audiui nempe eum qui consuetudinem habet intemeratam iurandi in statu esse peccati. Hoc autem multo minus intelligo. Status enim peccati non cẽsetur, nisi ubi uel te non pœnituit elapsi criminis; uel animum habes delinquendi, uel occasionẽ non amoues, ut si non domo depellas amicam, aut si artem exerces (ut campsoriam) quæ ansas ingenio suo, & natura peccandi offert; ubi uerò hæc absint, neque peccatum superest, neq; subinde status peccati. Igitur quantũuis sit homo male iurandi consuetudini addictus quamprimum mentem mutauerit, & occasiones fugere proposuerit, puta familiaritatem cum illo qui caussa ei erat iurãdi, uel alias quaslibet, in nullo remanet statu peccati. Nam habitus per cessationẽ ab actu extenuabitur ac tandẽ delebitur. Hæc dicta sint, non q prodigiosam nefandissimãq; iurandi consuetudinẽ excusare uelimus; sed ut illis occurreremus, qui plus nimio eã inculpãtes culpã perscrutantur, ubi culpa non est. Satis.n. est quòd eiusmodi consuetudo tã præsentaneũ afferat deierandi periculũ, ut sit seu uirulentissima pestis; exterminãda. Vix.n. iam reperies qui citra iuramentum minimã orationẽ, uel inire, uel concludere sciant; quippe cum ceu orationis ornamentum, & sustentaculũ, sic iuramentum in singulis uerbis usurpant. Vide quanta emphasi Aug. in ser. citato uerba illa Iacobi præponderet. Ante oĩa nolite iurare. Ante omnia, inquit, ut attendatis præ ceteris, uigiletisque, ne subrepat uos consuetudo iurandi. tanquam in specula ita te posuit contra te, ante omnia leuauit te super cetera, unde te attẽdas. Et infrà, Nolles, ut diceret tibi ante omnia, ut omnia tua inspiceres, omnes motus linguæ tuæ diligentissimè custodires, essesq; custos malæ consuetudinis tuæ. Ad eã constringẽdam audi, ante omnia. quid est ante omnia? Ante omnia uigila, ante omnia intentus esto. Hæc ille, at numero perstringi nequeunt quæ passim à Sanctis patribus aduersus illam teterrimam ueternosissimamq; ac perinde mortiferam iurandi consuetudinem dicta sunt.

Consuetudo iurandi non est status peccati.

Aduersus iurandi consuetudinem.

Primum argumentum S. Thom.

Primum argumentum S. Tho. est, quod q præced. ar. 7. contra Panor. tractauimus. ait enim Cœlestinus Papa cap. uerum. extra de iureiuran. Romanos Pontifices arbitratos fuisse à iuramentis coactis iurantes absoluere. Subdit autem quòd, ut agatur consultius, & auferatur materia deierandi, non eis ita expressè dicatur, ut iuramenta non seruent, scilicet antequam relaxentur: sed si non attenderint, non ob hoc sunt tanquam pro mortali crimine puniendi, ubi uidetur affirmari huiusmodi periuria coacta non esse mortalia, ut ait Panor. super cap. si uerò. eodem tit. Respondet tamen S. Tho. q coactio non aufert à iuramento promissorio uim obligandi. Et ideo qui non implet, mortale periurium incurrit. Potest tamen ille auctoritate summi Pontificis ab obligatione absolui. Quod autem subditur, non esse tanquam pro mortali crimine puniendos non ideo dicitur q mortaliter non peccent, sed q pœna ecclesiastica mitior eis infligitur. Secundum argumentum est. Propter periurium iure incurritur infamia, ut habetur. 6. q. 1. can. infames: non autem propter quodlibet assertorium periurium infamia uidetur incurri: ergo non omne huiusmodi periurium est mortale. Argumentum hoc ideo D. Tho. attulit, ut modum quo per periuria infamia cõtrahitur, declararet, quem nos. q. præced. ar. 10. explicuimus. Periurus.n. nisi duabus cõditionibus adiũctis non fit iure infamis, scilicet, & quod solenniter iurãdo peierauerit, & q postea in foro iudiciali sit de periurio publicè condemnatus, ut sit à testimonio ferendo repudiandus. At uero non sequitur q si assertoriũ periurium, propterea q tunc non sit ante sententiam diffinitiuam infame, non sit peccatum mortale Quoniam peccata mortalia non afferunt infamiam, nisi in iudicio traducantur, & condemnentur. Immo hæreticus quoadusq; sit de hæresi condemnatus, non habetur iure infamis. Habet tamen periurium promissorium nonnihil amplius culpæ supra assertorium. Nam qui assertoriè peierauit, post factum iuramentum non habet potestatem faciendi quod non fuerit falsum. Qui autem solenniter iurando quidpiã promisit, propterea si id non implet, maiorem incurrit infamiam, quod post iuramentum factum tempus habuit implendi.

Secundum argumentũ.

de infamia periurii.

Tertiò arguitur inquirendo an iocus, uel inaduertentia, uel aliud quidpiam culpam diluere ualeat periurij: iurare enim per Deum, ut quæst. præced. art. 10. ex Chrysostomo retulimus Homi. 44. super Matth. grauius est, quàm iurare per euangelia; sed iurare priuatim per Deum falsè, non semper est mortale, puta cum uel ioco, uel lapsu linguæ fit, ergo non omne periurium est peccatum mortale. Ad hoc autem D. Tho. quinque respõdet. Primum q ioco peierare, cum diuina irreuerentia nõ careat, non excusatur à mortali. Secundum quod si ille qui lapsu linguæ falsum iurat, aduertat se falsum iurare, sicut non excusatur à Dei contemptu, ita neque à mortali. Tertium, Si autem hic nõ aduertat, uidetur non habere peierandi intentionem; & ideo à crimine periurij excusatur. Quartum est q etsi de se, ut q præced. diximus, grauius sit iurare per Deum quàm per euangelia, tamen solenniter iurare per euangelia grauius esse potest, quàm priuatim iurare per Deum tum propter scandalum, tum et propter maiorem deliberationem, quæ tunc adhibetur. Quintum est quod omnibus hinc inde pensatis, nempe, ut æquale sit scãdalum, & deliberatio, grauius est peierare per Deum, quàm per euangelia. Hæc omnia perspicua sunt. Secunda tamen conclusio sanè intelligenda est, scilicet, q qui lapsu linguæ deierat, si id aduertat, peccat mortaliter. Intelligitur enim si aduertentia sit satis deliberata. Nam si est motus surreptitius, adeo ut sit subita deliberatio non autem plena poterit esse ueniale, scilicet, si tẽpus non suppetebat ad plenè deliberandũ. Nam si mala consuetudo fuit in caussa non plenè deliberandi, non semper excusabitur à mortali. Et pariter moderanda est tertia conclusio, scilicet, q ubi non est aduertẽtia, nullum est peccatum. Intelligitur enim de surreptitio motu naturali, ubi non fuit tẽpus aduertendi. Nam si aliqua negligentia præcessit etiam sine aduertentia potuit emergere culpa. Vnum autem hic adnotauit Caietan. quod uel non intelligo, uel adduci non possum, ut credam. Ait enim quod si quis propter continuam consuetudinem tam uerè, quàm falsò in communi locutione iurandi non aduertit, non excusatur à mortali. Ex quibus uerbis illi, quos suprà commemorabã eliciunt quod etiam iurare uerum ex consuetudine sit mortale, & ratio est, ut ait Caieta. quòd inaduertentia, ut excuset periurium, debet esse caussa ipsius, ita ut si ille aduerteret non peieraret. In illis autem qui iuramentis assueti sunt, inaduertentia non est caussa periurij, quia etiam si aduerterent nihilominus peierarent: sed est ignorantia concomitans, quæ non excusat. Quod autem hoc non sit credibile, patet. Nam primum hæc postrema suppositio falsa est. Enimuerò etiam si creberrimè quis peieret, fortè nunc si aduerteret, non peieraret; & ideo inaduertentia caussa fuit periurij. Præterea istæ cõditionales nullius sunt meriti, uel demeriti, s. si aduerteret non peccaret, aut nihilominus peccaret. Quamuis.n. conditiona-

Tertium argumentum.

Expositio.

Caietanus.

Contra Caietan.

lis hæc uera esset. Si inimicum haberem præsentem, illum occiderem, tu nulla propterea ego sum culpa, sed actus uoluntatis quam nunc habeo æstimandus est, qualis sit. Et ideo quidquid contingeret, si homo aduerteret, nihilominus inaduertentia postquàm tolli: uolúntarium, tollit peccatum. Hoc autem uerum est, quod si consuetudo me præcipitauit, ut non aduerterem illa præcipitatio, & indiligentia potuit esse peccatum, & fortè tanta potuit esse negligentia, ut esset mortale, ut suprà dictum est.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum liceat iuramentum ab eo petere qui peieraturus est.

POSTQVAM de peierante uisum est, sequitur ut illius crimen exploremus, qui iuramentum à peieraturo expostulat. Et respondet D. Tho. duabus suppositis distinctionibus per tres conclusiones. Prior distinctio est, ex parte illius qui iuramentum exigit. Aut enim pro seipso priuatim sua sponte iuramentum exigit, aut tanquam publicus index ex necessitate officij ab alio imploratì si priuatim quidem aut probabilibus coniecturis scit

Prima conclusio. alium mendaciter iuraturum, aut nescit. De illo ergo, qui nescit statuitur prima conclusio. Nullum est peccatum ab eo iuramentum petere, quem nescis falsum iuraturum; tametsi humana sit tentatio: quia scilicet ex quadam infirmitate procedit, qua homo dubitat alium citra iuramentum uerum dicturum. Et hoc est quod ait Christus Matt. 5. Quod amplius est, à malo est. Hoc est ab illa dubietatis plaga, per quam originalem culpam contraximus, ut de

Secunda conclusio. aliorum ueracitate dubitemus. Secunda conclusio. Exigere ab eo priuatim iuramentum, quem scis mendaciter iuraturum, peccatum est mortale. Nam ut ait Augustinus in sermo. de uerbis Iacobi, licet peierans de suo periurio se interimat, tamen cogens ad iurãdum manum interficientis impressit, & ideo homicida est; hoc est animã

Tertia conclusio. occidit proximi. Tertia conclusio, Publico iudici nullum est peccatum iuramentum ab eo exigere, quem scit falsum iuraturum, si tamẽ id faciat ab alio requisitus: quoniam iudex tunc non est qui iurantem cogit, sed alius qui publicum eius officium implorat. Primæ duæ conclusiones sunt Augustini in sermo. illo 28. citato de uerbis Iacobi, & referuntur uigesimasecunda, quæstione quinta, cano. qui exigit. Et quidem primam paulò differentibus uerbis astruit, quàm hic D. Thom. Verba siquidem eius sunt. Si quis nesciens alium peieraturum iuramentum exigit, ut fides ei fiat, non audeo dicere non esse peccatum, tamen humana tentatio est. Nihilominus bene Diuus Thomas, & doctores affirmant non esse peccatum, si tamen caussa iurandi intercesserit; quia in re graui dubitare de alterius ueracitate, nulla est culpa, sed infirmitas humana. August. autem ideo non audet negare esse peccatum, qui arbitratur creberrimè fieri sine necessitate: nempe uel in re parui momenti, uel ubi alter est satisfidei dignus, in quibus casibus uix sine culpa exigitur iuramentũ. Secundæ autem conclusionis ratio est, quòd neminem licet ad malum inducere. Nam auctore ad Ro. Paulo, non solum malefactores digni sunt morte, uerum & illi qui consentiunt facientibus, ac multò perinde magis qui illos inducunt. Ille autem qui sciens alium peieraturum cogit, ut iuret illum ad malum inducit. Contra hanc autem cõclusionem eiusque probationem arguitur. Si quis à fœneratore parato sub usurarum uinculo mutuare, mutuum petat, quamuis sciat illum delictum commissurum nullatenus peccat, & diuus Thomas 2. 2. quæstione septuagesimaoctaua, artic. 4. confitetur ergo neque ille scit alterum peieraturum ire. Secundo exigitur iuramentum ab infideli, etiam si scias illum per falsos Deos iuraturum, ut ad Publicolam ait Augustinus. Quem hic ad hoc propositum diuus Thomas citat: & tamen iurare per falsos Deos peccatum est, idemque ut suprà diximus grauius, quàm iurare falsum per Deum uerum: ergo fortiori ratione petere iuramentum ab eo, qui scitur mendacium iuraturus, erit peccatum. Nam sicut quis petendo ab infideli iuramentum suo utitur iure, ita & qui ab illo petit, qui paratus est mendacium iurare: ipse enim sibi uiderit quomodo iurat. Ad istorum intelligentiam hæc præfigenda est certissima regula, quòd nemini licet quempiam *Regula.* ad malum inducere: licet tamen alterius delicto in bonum uti. Assertio est D. Thom. in solutione quarti. Ob idque quamuis liceat eius iuramentum recipere, qui per falsos deos iurare paratus est; sicuti mutuum ab usurario petere, neutrum tamen fas est inducere ad illud malum. Sed rogas quomodo cognoscam an inducam, uel tantum utar? Arguitur enim sic quamuis infidelis pa- *Quæstio.* ratus sit iurare per falsos deos: hoc tamen iuramentum modo non faceret, nisi ego exigerem; ergo ad hanc actionem in indiuiduo ego eum induco. Ad hoc respondetur quòd ille qui utens iure suo ab altero id petit quod potest bene facere, si ipse peieratur est id ipsum malefacere non inducit illum. Exempli gratia, qui petit ab usurario mutuum, quia utendo iure suo petit id quod licite alter potest facere, scilicet illud gratis mutuo dare, non censetur illum inducere; induceret autem si ipse nullatenus uellet usuras dare, quia cognoscit esse peccatum, & alter eum ad id instigaret. Pari modo qui ab infideli petit iusiurandum, solum utitur iure suo, petendo ut fidem contractus confirmet, quod ipse posset facere Christianè iurando. Quare ut Augustinus ait ad Publi- *August.* colam non eum inducit ad malum, sed utitur eius malo *Optima interrogatio.* quod ipse sua sponte fecit nempe fide contractus per impium iuramentum confirmata. Sed rogas cur non idem usu uenit, dum ego peto iuramentum ab eo quem scio falsè iuraturum, nam pariter dicas te uti iure tuo, & tantum peccatum immo maius est iurare uerum per falsos deos, quàm falsum per uerum. August. eodem loco ad Publicolam respondet, cuius responsum citat hic D. Thomas in solutione quarti. Quoniam in iuramento illius qui uerum per falsos deos iurat, est aliquod bonũ quo ille utitur qui iuramentum petit, nempe fides quæ in contractibus est necessaria, in iuramento autem illius qui falsum iurat, neque hoc existit bonum, neque aliud quo qui iuramentum petit utatur. Et ideo deest ius petendi incassum, quę subinde petitur, & ideo qui petit reputatur alium inducere. Contra hoc autem arguitur. Sequeretur quod *Argumentum.* quamuis ille qui petit non sciret alterum mendaciter iuraturum? sed id dubitaret, aut suspicaretur, non liceret idem iuramentum exigere, quia exponeret se periculo præcipitandi alterum in crimen. Respondetur quod non quæcunque dubietas uel suspicio quæ est tenuis assensus, neque opinio quæ est formidolosa, sufficit adimere ius petendi; aliàs uix unquam iuramentum liceret petere, sed probabilissima coniectura quæ intellectum uincat, ut humano more credat. Nam hoc quod forte ille rectè iurabit, est ius aliquod in altero ut petat.

Primum argumentum. Primum ergo argumentum Diui Thom. sequeretur quod nemini liceret iuramentum ab alio petere. Nam uel scit illum uerum iuraturum, uel falsum: si uerum, pro nihilo & in uanum onus iurandi illi iniungit; si uero falsum, non licet, ut dictum est. Respondet quòd obiectio hæc procedit quando pro se quisque exigit iuramentum qui quidem neutrius partis scientiam habet, aut fidem, sed uel credit uerum iuraturum, uel re uera dubitat, & tunc ad maiorem certitudinem id petit. Iudex autem, ut tertia conclusione assertum est, etiam si sciat alterum fore periurum, potest ab eo iuramentum exigere. Secun- *Secundum arg.* dum argumentum distinguit inter recipere simpliciter iuramentum, sicut recipit sacerdos, uel alia tertia persona inter partes, & iniungere, seu cogere ad iurãdum, quod plus est. Ait ergo recipere iuramentum citra coactionem, non uidetur esse licitum, præcipuè dum sit periurium, quia uidetur recipiens consentire alterius peccato: ergo multominus licet exigere. Responsio est Augu. ad Publicolam, qui ait. Quamuis dictum sit non iuremus, nunquã tamẽ me in scripturis Sanctis legisse memini, ne ab aliquo iurationẽ accipiamus. Vnde colligitur, quod

iuratio-

iurationē recipere non est peccatū nec consentire alieno peccato, sed cogere dum timetur periuriū. *Argumētū.* Sed contra si quis vult se occidere, ministrare illi gladium est peccatum; ergo periurium ab illo recipere, quia suapte sponte vult peierare. Negatur consequentia, quia recipere iuramentum, neque est ministrare arma neque aliquo modo coagere sed quasi passiue se habere. Verum est quod lege communi charitatis & correctionis fraternæ deberet ille admoueri, ne peieraret, si speraretur correctione facere. *Tertium argumentum.* Ad cuius explicationem adhibetur tertium argumētum ex illo Leuitic. 5. Si peierauerit anima & audierit uocem iurantis falsum, testisque fuerit quod ipse uidit aut cōscius est, nisi indicauerit, portabit iniquitatem. Ex quo uidetur consequens quod quicunque scierit tenetur alterum corripere & cohibere ne peieret: atque adeò tunc neque licet exigere, neque uerò recipere iuramētum. *Augustin.* Responsio autem colligitur ex Augustino super eodem loco, ubi ait, quod cùm Moses non expresserit cui sit periurium indicandum, neque uerò ordinem, recurrendum est ad legem communem correctionis fraternæ: Nam, ut est Iurisconsultorum axioma, casus omissus lege communi censendus est. Et ideo debet per ordinem correctionis fraternæ procedi, sicut in alijs peccatis secretis, admonēdo delinquentem ac tandem si opus fuerit, reuelando ijs qui prodesse possunt, & non obesse. Sed hoc non obest ijs quæ dicta sunt.

QVAESTIO TERTIA, DE ADIVRATIONE.

S. Thom. 2. 2. quæst. 90.

ARTICVLVS I.

Vtrum liceat hominem adiurare.

VRATIONI annexa est adiuratio, atque adeò post illius tractatum congruit, ut quæstio hæc subtexatur. Quærit ergo D. Thom. hic tres articulos, tametsi quatuor sint rerum genera, quas in usu & more est adiurare, quæ sunt Deus, homines, dæmones, ac res denique irrationales. De Deo ergo ac de homine respondet in hoc primo articulo quinque conclusionibus. *Prima conclusio.* Prima est, Adiurare est aliquem uel superiorem nobis, uel inferiorem per diuinam aliquam obtestationem ad aliquid agendum ordinare; Quam utique definitionem probat ex ordine adiurationis ad iuramētum promissorium. Potest enim quisque seipsum & superiorem se atque se inferiorem ad aliquid agendum ordinare & destinare, se autem ipsum per iuramentum, hoc est, per reuerentiam diuini nominis quisque destinat & obligat ad id faciendū quod promittit. Dum ergo alium per aliquod sacrū adducit ad aliquid agēdum, siue deprecando, si est superior, siue imperando, si est sibi inferior, tūc dicitur illum adiurare. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio. Differentia est inter iuramentū quo quis se obligat, & adiurationem, qua alios ad aliquid mouet & excitat. Est enim homo suarum actionum dominus, non tamen eorum quæ sunt ab alio agenda, nisi sibi sit subditus, ob idque sibi ipsi potest per iuramentum necessitatem imponere, non autem alijs præterquam sibi subiectis. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio; Si quis per inuocationem diuini nominis uel cuiusque rei sacræ illi, qui sibi non subditur necessitatē quispiā agendi imponere intentat, sicuti sibi ipsi imponit iurādi, eiusmodi adiuratio illicita est. Sanè cùm sit iniuriosa usurpatio potestatis, quam in aliū non habet. *Quarta conclusio.* Quarta conclusio, Cuicunque superiori licitum est, dum ratio necessitatem affert, sibi subditis in materia licita & honesta tali genere adiurationis constringere. *Quinta conclusio.* Quinta conclusio; Licitum est cuicunque quosuis alios, siue sibi superiores, siue inferiores citra necessitatis impositionem per reuerentiā diuini nominis uel alicuius rei sacræ ad aliquid agendum adducere. Et dum ait D. Tho. hoc licere respectu quorumlibet, Deum etiā comprehendit quem adiurare possimus. Quare in argumento duo protulit contra quæstionem exempla. Alterum, quòd Deum ipsum per aliqua sacra obtestantes obsecramus. Alterum apostoli ad Rom. 12. Vbi per Dei misericordiam obsecrat fideles. Quæ quidem obsecrationes quædam sunt adiurationis formæ.

Adiurare. ADIVRARE, si uim præpositionis, quæ augmentatiua est, consideres, idem est quod ualde iurare, & potissimum per execrationem, cùm quis negans se aliquid fecisse, ait Dispeream, si hoc feci. Vnde apud Teren. in Hecyr. Sanctè adiurat non posse apud uos Pamphilum se absente perdurare. Impræsentiarum autem idem est, quod iurandi quempiam ad opus aliquod appellere & inducere, sicuti abiurare, idem est quod aliquem iuramento abigere & repellere. Quemadmodum in baptismo abiuramus dæmones, illis eorumque pompis abrenunciantes, & hæretici dum conuertuntur, hæresim abiurant. Est ergo Latinè adiuro, idē quod Græcè ἐξορκίζω, vnde exorcismus, idem est quòd adiuratio. Et quamuis frequentius usurpetur pro adiuratione dæmonum, qui ab energumenis exorcismis propelluntur, latiùs tamen patet, vt modò dicebamus. Nam & Deum adiuramus & homines & irrationales bestiolas, & tempestates uobis nocentes. Adiuramus enim Deum, cùm per merita filij sui eum obsecramus. Quem quidem morem ecclesia in periodis omnium collectarum obseruat, cùm in calce semper ponat, Per dominum nostrum Iesum Christum, &c. Et adiuramus Christum per suam crucem, perque suam passionem & resurrectionem; & miseri obsecrant per uiscera Christi, per merita Deiparæ uirginis. In summa, ut ait San. Tho. Sicuti per iuramentū necessitati faciendi aliquid, nō ipsos adigimus, ita & adiuratione alios inducimus. Quo fit, vt sicut iurō, sic & adiurō dum legitima est, ad uirtutem religionis pertineat; & dum est illicita, sit etiam uitium religioni cōtrarium. Atqui idem est de abiuratione: coniuratio uerò alium habet significatum. est enim conspiratio in aliquod facinus reipublicæ perniciosum; sic dicta, quia multi in eundem finem simul iurant, quamuis & pro uehementi adiuratione usurpetur; coniurantur enim tempestates. *Argumentum.* Tertia tamen cōclusio esse cuipiā ambigua potest, qua negatur licitum esse necessitatem per adiurationem imponere alicui non subdito. Nam dū quis ab aliquo iuramentum petit, & recipit seruandi fidem contractus & pacti, nempe ab emptore soluendi precium creditum, illum uidetur adiurando necessaria obligatione deuincire. Perinde omnino ac de Abraham Genesi. 24. legitur, qui seruum iureiurando perstrinxit, supposita fœmori manu, ne uxorē filio suo Isaac de filiabus Chananæorum, sed de terra cognationis suæ acciperet. Quapropter nullum hac ratione discrimen est inter seruum, & alium, qui est liber & sui iuris. Hoc argumentum ob id fecimus, ut penitus ratio adiurationis exprimeretur, quatenus à simplici iuratione differt. Haud enim negat conclusio, quin possit quisque quemlibet iuramento constringere; nam à rege ipso capitur iusiurandum obligatorium, sed de adiuratione sit in ea sermo. Etenim differentia, quòd cùm iuramentum ab aliquo capitur, idem ipse à quo capitur, actione propria iurat, seipsum obligans, siue alterius, qui iuramentum recipit, seruus sit, siue dominus. Adiuratio uerò non actio eius est, qui adiuratur, sed adiurantis: ut si uerbi gratia, ego quempiam prece & sacrorum obtestatione ad aliquid agendum moneā, sicut Pontifex dixit Christo, Matth. 26. Adiuro te per Deum uiuum, ut dicas uobis, si tu es Christus: hoc enim non fuit iuramentum capere sed adiurare. Et Num. 5. aiebat lex zelotypiæ; Adiurabit mulierem sacerdos; & dicet; Si non dormiuit uir alienus tecum, &c. Et 1. Reg. 14. adiurauit Saul populum dicens; Maledictus uir qui comederit panem usque ad uesperum donec ulciscar de inimicis meis. Haud ergo adiuratio idem est, quod iuratio,

Vnde

Vnde fit consequens, quod qui contra adiurationem sibi factam venit, etiam si seruus sit, neutiquam est periurus, quod re vera esset, si ipse iurasset, licet fiat criminis inobedientiæ reus. Quocirca si Abraham fecit, vt seruus suis uerbis protulisset iuramentum per dominum cœli & terræ non fuit adiuratio, sed captio iuraméti, quod fecit seruus seipsum obligans. Magis tamen cōsentaneum textui apparet, illa uerba Abraham per modum adiurationis protulisse, dicens, Adiuro te per dominum Deum cœli & terræ, &c. Sic enim legitur: Pone manum tuam subter femur meum, vt adiurem te per dominū Deum cœli & terræ, vt non accipias, &c. tametsi captio iuramenti nonnunquam adiuratio dicatur. Legitur nāque Iosue. 2. Postquā exploratorum hospita illos iuramento deuinxit, vt se domumque seruarent suam, innoxij erimus à iuraméto hoc quo adiurasti nos, &c. Potest ergo, vt quarta asseruit conclusio, dominus non solùm iuramentum à seruo exigere, verum & ipsum proprijs uerbis per Deum & sacra adiurare. Et tunc seruus tenetur parere ex fide, quam domino debet. Attamen per proprium iuramentum arctiùs quisque constringitur, quàm per alterius adiurationem. Est tamen grauior culpa adiurato serui, si non sit obtemperans, quàm si non fuisset adiuratus. Quapropter domini iure nequeunt sine caussa legitima seruos imperando adiurare. Quin uerò aliæ adiurationes, quæ fiunt ad superiores, non debent sine competenti ratione fieri. est enim importunum & religioni minùs consonum, dum quidam sine urgente necessitate, vt miserum obolum extorqueāt, per Christi vulnera perq; intemerata virginis uiscera, obuium quemlibet adiurare, immo dum Deum obsecrātes adiuramos, debemus obsecrationes rei, quam postulamus, admetiri, & nō pro re, quæ minima pecunia æstimatur, contremendas obsecrationes accumulare.

Primū argumentum. S. Thom. PRIMVM argumentum D. Tho. sumitur ex Origene homil. 35. super illud Matth. 26. Adiuro te per Deum viuum &c. vbi ait, Aestimo quoniam non oportet, ut homo qui uult secundùm Euangelium uiuere, adiuret alterum. Si enim iurare non licet quantum ad Euangelicum Christi mandatum, neque licet adiurare. Idque inde confirmatur, quòd princeps ille Sacerdotum Iesum illicitè adiurauit per Deum uiuum. Responsio tamen est. Origenem id intelligere de adiuratione, qua quis alium non sibi subditum cogendo adiurat. Adiuratio autem principis sacerdotum iniqua ob id fuit, quod pacto noluit perstringere Christum, an si eius esset legitimus princeps. Erat enim Iudæis frequentius adiurare subditos, quàm iuramentum. b illis exigere: præcipuè quòd princeps ille ueritus fuit à Christo iuramentum exigere: timens ne ille facere renueret. Adiuratio tamen illa multis nominibus fuit absurda. Primum, ex defectu potestatis: quoniam in processu illo, quo Iudæi ad Christi necem tendebant, non poterant eum de crimine interrogare: quia non poterant interficere quenquam. Secundò, quia superflua erat interrogatio, cùm satis id per doctrinam & miracula Christi debuissent habere exploratum eū esse Christum. Ad hæc adiuratio illa impura erat & nefanda quia nolebant id à Christo audire, ut crederent, sed ut caussam (ut fecerunt) inde nanciscerentur adigēdi eum in mortem. Quare Christus neque paruit respondendo sū, neque prorsus negauit cùm respoonderit, Tu dixisti. Secū-

Secundum argumentū. dum argumentum eodem pertinet: scilicet, quòd non licet adiuratione alium compellere, necessitatem illi imponendo præterquam subditur. Tertio argumēto discrimen tangit, quod nos suprà inter adiurationem & captionem iuramenti declarauimus. Arguit enim, Adiurare est aliquem ad iurandum inducere: quod tantum potest dominus in seruum, uel creditor in debitorem, ergo non licet inferioribus superiores adiurare. Respondendo autem assumptum negat. Adiurare enim non est alium ad iurandum inducere; sed obtestatione ad aliquid prouocare. Est autem differentia inter adiurationem, qua ad hominem utimur, & qua utimur ad Deum. Cùm enim hominem adiuramus, contendimus per sacrorum reuerentiam eius animū emollire, & immutare. Cùm autem Deū, qui omnino immutabilis est, obsecramus, non id intendimus: impium enim hoc esset, sed cōtendimus aliquid ab eo obtinere, si modò per æternam eius uoluntatem nobis destinauit concedere. Multa enim nobis, quæ ab æterno elargiri constituit, decreuit dare per nostras obsecrationes & merita, quæ sunt effectus gratiæ, atque adeò prædestinationis. Itaque licet nos sine nostris meritis & prædestinauerit, & per præuenientem gratiam uocauerit; tamen nos per eius adiutricem gratiam & nostra opera, ac subinde per nostras obsecrationes augmentum spiritualium charismatum promeremur: iuxta verbum Petri, Certam uestram uocationem facite. *Discrimē inter adiurare Deum & adiurare hominem.*

ARTICVLVS II.

Vtrum liceat dæmones adiurare.

SVBSEQVITVR, ut uideamus an liceat adiurare dæmones, Ad quod D. Tho. supposita distinctione duabus conclusionibus respondet. Distinctio ex superioribus colligitur. Bifariam nanque quempiam adiuramus, scilicet per modum deprecationis, ob reuerentiā rei sacræ quempiam inducendo; & rursus per modum cōpulsionis. Prima ergo conclusio est; Neutiquam licet dæmones per modum deprecationis, adiurare. Cuius ratio *Prima conclusio.*
est, quia hoc genus quoddam est beneuolentiæ & amicitiæ: quam ergo dæmones nullatenus gerere fas est. Secundus autem modus subdistinguitur. Nam alium compellendo adiurare dupliciter accidit, scilicet, aut tanquam hostem, aut tanquam subditum. Præterea, tanquam hostem aut ad illum repellendum & propulsandum, ne nobis noceat, aut ad aliquid ab eis obtinendum: siue per doctrinam, siue per aliud quod uis auxilium. Est ergo secunda conclusio quadrimembris; Dæmones per modum
cōpulsionis adiurare possumus, non tamen tanquam no *Secūda conclusio.*
bis subditos idque ad ipsos repellendos, non autem ad aliquid ab eis obtinendum, nisi forsan aliqua nobis affulserit diuina inspiratio, ut id faciamus. Ad huius autem conclusionis intellectum, speculandum est, dæmones in huius uitæ decursu constitutos esse aduersarios nostros. Etenim ut post originalē culpam amisso freno originalis iustitiæ, relicta nobis fuit rebellio carnis ad exercitium, sic & post uictoriam serpētis qua dæmones primos nostros parentes superarunt, permissum illis est, ut nos bello impugnent: nempe ut per hanc militiam, quæ uti ait Iob, est uita hominis super terram, ad triumphum sempiternæ felicitatis promoueamur. Vnde Paul. ad Ephe. 6. Induite nos inquit, aduersus insidias diaboli, &c. Sunt ergo dæmones in hac uita aduersarij nostri, tanquam leones, uti ait Petrus in nos rugientes; in futura uerò erunt ut ministri iustitiæ Dei, ultores nostrorum scelerum. Non tamen sunt nobis tanquam serui subiecti, sed Dei angelorumq; dispositioni subduntur, iuxta uerbum Augu. 3. de trinit. Spiritus desertus regitur per spiritum iustum. Hac enim ratione & prouincijs & nostrum singulis addicti diuinitus sunt angeli in custodiam ad hoc gerendum cum illis bellum. Patent ergo singulæ conclusionis particulæ. Possumus enim dæmones per uirtutem diuini nominis à nobis propulsare, ne nobis uel spiritualiter, uel corporaliter noceant: hanc enim nobis potestatem Christus reliquit. Vnde Lu. 10. Ecce dedi uobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & supra omnem uirtutem inimici, & nihil nobis nocebit. In cuius uirtute potestatis ecclesia exorcismos instituit, ad expellendos dæmones ab obsessis corporibus. Immo uerò idem redemptor de ijs, qui in ipsum credituri erant, ait. Mar. ulti. In nomine meo dæmonia eijcient, &c. Hinc ergo sequitur secunda particula, quod eos non possumus tanquam nobis subitos, nobisque obtemperantes adiurare, sed per uim arcere, ne nobis aduersentur. Sequitur deinde tertia particula, quod neque possumus eos urge-

re,

re, ut nos doceăt, aliàve ulla ratione iuuent: hoc enim ef ferret nos erga illos tanquam erga amicos gerere. Nisi forsan diuinus instinctus ad id nos excitet, sicut de Diuo Iacobo legitur, qui dæmonem compulit: ut Hermogenem ad se adduceret.

Dubium. Dæmonum potestas.

Est autem circa has cõclusiones tantillũ nobis immorãdũ, ut exactiùs exploremus; utrũ aliquid nobis cũ demonibus cõmerciũ habere liceat? Ad cuius intellectũ notandum est, quòd dæmones, quia spirituales sunt creaturæ, qui ideo in suis motibus à loco nõ pendent, sed subitò se & alia mouere possunt, multa supra humanã facultatem in naturalibus efficere ualẽt, uera tamen miracula nequaquam. Verum enim miraculum est, quod supra naturã fit: supra naturã uerò nihil, nisi uirtute Dei, qui uniuersalis est naturæ dominus, fieri potest. Deus autem talem uirtutem nunquàm dęmonibus impertitur, ut D. Thom. de potentia. q. 6. art. 5. auctor est. Nã cùm dęmonis uoluntas sẽper fit ad malum intenta, si Deus uirtutẽ miraculorũ illis donaret, testis fieret illorũ prauitatis; quod absurdum est concedere. Miraculũ enim testimoniũ est diuinæ uoluntatis.

Paulus.

Quare 2. ad Thessal. 2. ait Pa. aduentum Antichristi fore in omni uirtute & signis & prodigijs mẽdacibus. Immo uerò non solùm hãc uirtutẽ illis Deus non tribuit uerùm neq; eos tantum facere sinit, quantum sua natura posset. Itaq; sicut angelis bonis mirabiliũ uirtutem supra suam naturã confert, ita & malos arcet, ne totum faciant quod naturaliter ualent & utrunq; in bonum nostrum.

August.

Vnde Aug. lib. 3. de trini. ca. 9. Quod angeli, inquit, mali possent si permitterẽtur, ideo nõ possunt quia non permittũtur. Et illa cohibitio dicitur ligatio dęmonũ: permisso aũt ut aliquid faciant, nuncupatur solutio, sicut in tentatione Iob soluta fuit dęmonis potentia, certis tamen limitibus ne tamẽ acriter eum inuaderet, quàm suis uiribus nequiret posset.

Trina dæmonum potẽtia.

Et Apoc. 20. legitur, quòd oportebit dęmonẽ solui modico tẽpore, nempe sub aduentum Antichristi. Potestatem ergo dęmones in ijs potentijs, quæ nobis miracula censentur, trifariàm exercent. Vno modo, faciendo, ut res appareant quæ ueræ non extant, idque permutationem organi phantasię, commotionisque specierum & fumigantium humorum capitis, sicuti dormientibus usu uenit, & phreneticis, & mente captis, quibus per eiusmodi elusionem sensuum multa in acie apparent, quę nõ sunt.

August.

Quo pacto portenta illa, quę Marcus Varro enarrat interpretatur Augu. lib. 18. de ciuit. Dei. uidelicet socios Vlyssis ab illa famosissima Circe conuersos in bestias, & Archades stagnum quoddã tranãtes conuersos in lupos, & Diomedis socios in aues, quę aliquanto post tempore ad eius sepulchrum circumuolabãt: Quemadmodum Augustinus ipse in Italia audiisse affirmat stabulariat mulieres, quę uenenum in caseo hominibus porrigentes in iumenta conuertebant. sicuti Apuleus de se uel narrat, uel fingit. At inquam Augustinus id sopitis sensibus per internam eorum illusionem apparuisse; quamuis si aues illę circum sepulchrum Diomedis uolantes permanserunt, aliunde erant ministerio dæmonum allatæ. Vnde Magi, qui hac arte utuntur, pręstigiatores dicuntur: solẽt.n. magnifica conuiuia instruere, mensasq; epulis reficere & ministrantium frequentia perornare, ut de nostro Inacho a Mendoza fertur, quæ tũ tandem derepente in carbones, inque alia id genus futilia euanescunt. Pari modo, & ludi, quos nostri de passa passa uocant, pręstigiæ nuncupantur, uel quòd oculorum aciem perstringant, uel ab styge, quod est tenebrę, quasi sensus obtenebrent, ut res cernere uideantur, quæ non sunt: tametsi non omnes illos lusores dæmonum ope censendi sunt uti; alioqui nõ ita uulgo permitterentur: possunt enim manuum agilitate & celeritate res fictas, ceu ueras ostendere. Secundo modò id faciunt applicãdo naturalia actiua passiuis, sicuti idẽ Augusti. libro tertio de triuita. cap. septimo, & 8. & libro triginta quæst. q. 79. ait Magos Pharaonis cõuertisse uirgas in serpentes & ranas: afferendo, scilicet aliunde aliquid putrefactiuum, quòd eas citissimè putrescere faceret, atque in illa animãtia transformari. Nã scriptura Exod. 7. Magis fecisse similiter de suis uirgis affirmat, sicut Aaron de suis, quamuis Aaron uirtute diuina per uerum miraculum; Magi uerò citra miraculum per artẽ & modum naturę. At uerò ut Deus ostenderet quidquid creatura facit, & et malus dęmon, à sua ipsius ptãte pendere, & permisit illos aliqua facere, & tãdem adhibuit ne plura facerent. Qui.n. uirgas in serpentes & ranas & alia aĩantia conuerterant, tandem nequiuerunt easdẽ in cinipbes transformare. Quare cõfessi ipsi sunt dicẽtes. Digitus Dei est hic.

Mirabilẽs rerum naturalium uirtutes.

Accedit & in hanc caussam id quod maxime adnotandũ est, nẽpe in herbis lapidibus, & aquis, & reliquis naturalibus rebus mirificas inesse uirtutes, hominibus quidẽ ignotas, quas dęmones cognoscentes citissimo quidẽ motu afferre possunt, quocunq; uelint, ad insolẽtissimos effectus demonstrãdos. Nã profectò, ut lib. 21. de ciuitate Dei. ca. 4. auctor est Aug. qui primũ magnetis uirtutẽ trahentis ferrũ agnouerit, nõ potest dũ primũ uiderit, nõ ilico in admirationẽ rapi: quod ipse Augu. sibi usu uenisse fatetur. Subiungit autẽ cap 5. mirabilia multa naturalia, uẽpe apud Garamantes emanere fontẽ tã frigidum diebus, ut uõ bibatur: tam feruidũ noctibus, ut non tãgatur. Et in Epyro alium in quo faces accensæ extinguuntur, & extinctæ accenduntur.

Aristo.

Et Aristote. in libro de admirandis rebus, ait lapidẽ Modã in Tigride reperiri, quẽ qui portauerit, à feris lędi nequibit, herbãque charisiam crescere in monte Igero, quã si mulier portauerit, homines ad sui amorẽ pelliciet. Et Pli. atq; alij mirabilia huius generis referũt. Iis ergo possunt dęmones supra hominũ captu uti, ut miracula facere existimẽtur.

Magis sapientes.

Quare Magi, si ad primum uocis significatum attendas, ijdẽ sunt qui sapientes, uidelicet rerum naturas perscrutarentur. Sed quia à Zoroastre Persa Magorum principe cœptum est per astrorum speculationẽ, quod eius nomẽ sonat, de rerum euẽtibus iudicare, illã occasionem nacti dęmones insinuerunt sese ad plures euentus reuelãdos. Et inde Magi cœperunt malè audire, esseque infames, nempe quod non solùm naturali cognitione, sed dæmonum ope & adminiculo uterentur.

Tertius modus. Hermes. Alexan.

Tertius ergo modus, quò dæmones miracula se mentiuntur facere, est, quòd intrantes aliena corpora, seu uiua, seu inanima, occulta & humana cognitione remota, loquuntur. Quocirca falsissima est opinio Hermetis trismegisti, quem D. Augustinus libro 8. de ciui. Dei. refert, & Alex. in lib. de magicis sustentat, uidelicet, quod omnia Magorum opera in caussas naturales resoluunt ac potissimũ in astrorũ cõcursus. Quãobrem solent Magi certis obseruatis astris, certisq́, adeo tẽporum momentis, anulos statuasq́; astronomicas fabricare, quibus mirabiles uirtutes tribuunt, à quibus anulis sumpta occasione in anulis à maleficis spiritus familiares digito gestari solent. Quod ãt astrorum cõcursus atque influxus ad id nõ sufficiãt, patet. Nam quamuis ita sit, quod sydera per suas influentias his inferioribus dominentur: tamen multa faciunt Magi quę per naturam impossibile est fieri Faciunt enim statuas moueri, atq; adeo loqui & respõsa dare, quæ nisi uiuẽti atq; intellectum habenti cõgruere nequeunt. Vitã autem nulla res nisi ab alio uiuente per generationem habere ualet, uel Deo, qui dominus est naturæ, id præstãre. Quapropter certum est, dæmones easdem astronomicas fabricas ingressos, illos exhibere motus & loquelas, sicuti in ergumenis faciunt. Similiter nanq; angelus bonus lingua asinæ Balaam loquebatur. Sed rogas, nunquid nõ posset anima negotio dæmonis afferri, quæ corpus resumeret, informaretq́; perinde atq; in die iudicij? Respõdetur id minimè fieri posse, est.n. opus supranaturale, ob idq́; inter uera miracula recensendum, quæ dæmõ facere neutiquã põt. Quocirca historiã Saulis, quæ ut 1. Regu. 28. legitur per Phitonissam fecit suscitari Samuelem nequaquã sic intelligere fas est, ut arte dæmonum fuerit uerè suscitatus: sed uel quod Augu. ad Simplicianum ait, dispensatione Dei spiritus eius apparuit, uel etiã reuixit, ut uerba historiæ sonãt. Et Eccl. 46. notatur uel fortasse, ut idem Augu. 21. de ciui. auctor. est, quod refertur 26. quæstione quinta, cano. mirum. arte magica inuo

catus

catus dæmon sub forma Samuelis apparuit: sæpissime nã que se esse defunctorum animas mentiuntur. Atque ita intelligendum est, quòd Clemen. libro primo, de Simone Mago refert, qui aiebat in hominibus à se interfectis, retineri sua arte animas, erant enim planè dæmones. Ad aliquem ergo istarum trium caussarum, vniuersi dæmonici effectus reducendi sunt. Vnde laruarum (quas nostri Bruxas appellant) maleficia in caussam primã ferè auctores referunt, scilicet, quòd somno sopitæ manent in suis domibus, aut in extasim raptæ, somniantes illa facere, quæ dæmones assumptis ex aere similibus corporibus perpetrant: cui sententiæ D. Augustinus applaudit. At profectò adeò sunt multa experimẽta de hac re cõperta, vt nõ esset uanum opinari nonnunquam rapi per aera motu dæmonum inuisibiles factas, vt ipsæ Deum offendentes mala perpetrent. Nam compertum est dum illa mala faciũt, abesse suis domibus, & è lectis quibus accubuerant. Hæc autem examinandi nõ datur hic locus: de quibus ergo satis.

De laruis.

Secundò autem ad præsens attinens propositum adnotandum est dæmones in odio Dei quod primo actu cõceperunt, adeo esse obstinatos & obduratos, ut quidquid uel faciant uel meditentur ex alio odio dimanet, & ad Deum ipsum infestandum procedat. Quocircà (id quod consideratè meditandum est) odia, quæ in nos exercent, non in nostrum tantum malum intendunt: sed vt Deum offendant, & iniurijs persequantur, eumque eo fine & proposito frustrentur, quo nos creauit: uidelicet ne gloria sua nomenq; amplificetur. Quapropter professiu nostra est aduersus illos tanquam aduersus acerrimos hostes nostros, perpetuum gerere bellum, quod super fontem baptismi illis indicimus noĩa nostra dantes in militiã Christi aduersus illos, quos ideo abiuramus, renuntiantes illis omnibus pompis eorum, atque adeò sanctissimè pollicitantes nullo nos unquam eorum fauore, aut auxilio aut beneficio uti.

Odium dæmonum.

Ex his ergo colligitur conclusio prima, qua ad propositam quæstionem respondetur, videlicet quòd nullum cum illis commercium inire possumus aut societatem aut pactum, quod ullius sit beneuolentiæ indicium: sed semper debeamus illos, ut summos hostes tractare, etiam si ultro nobis gratisque aliquod beneficium offerant, nihil à nobis exigentes. Idque non solum quia praua eorũ uoluntas nihil nobis nisi in malum nostrum impendere potest, sed etiam si in bonum nostrum esset semper successurum; quia hostes sunt Dei, nullum eorum beneficiũ acceptare possumus. Id quod apprimè notandum est. Nã illud aut petere aut suscipere esset decisćere à fide Dei & ceu transfugas in eorum militiam transmigrare. Atque hic maximè locum habet illud Christi, Qui mecum nõ est, contra me est: & qui mecum non colligit, spargit. Nã & inter humanos reges lex est, ut miles qui aliquid ab hoste receperit reus fiat fractæ fidei. Vnde Pau. 1. ad Corin. 10. Nolo uos socios fieri dæmoniorum. Ex quibus fit cõsequens ut neque ad expellendos alios dæmones, neque ad illorum maleficia dissoluenda & curanda licet alium dæmonem innocare. Potest enim unus alium pellere: quia non sunt omnes æqualis uirtutis, sed neque hoc licet eo quod aliquod esset beneficium, quod ab illis recipere non possumus. Huius autem dæmoniaci consortij gradus existunt alij alijs nequiores: nam eorum adoratio summum obtinet idololatriæ fastigium. Enimuerò quan uis reliquas creaturas pro dijs colere, ut homines & marmora & sacra immanis fit idololatriæ impietas. indicibiliter scelestior est dæmones colere, utpote qui summum Dei odium in ipsum continenter exercent. Secundus pauloque inferior gradus est, aliquam amicitiã ceu inter pares cum illis contrahere. Solent se enim insinuare tanquã incubos & succubos: deinde quasi consultores in rebus, quę sunt hominibus clarissimæ atque adeo ceu medici ad curandos corporum morbos. Neque uero in initio, quę sua uafricies est, quidquam ab hominibus uicissim reposcunt ut astutius eos inescare ualeant. Sed & hæc tamen societas ad apostasiam pertinet, grauissimumque adeò peccatũ est. Tertius gradus est deinde remissior aliquid ab eis citra ullum amicitiæ indicium petere, uel illos ad aliquid inuocare etiam si securrissimus sis, nulla te amicitia cum illis colligare, & peius est cum illis aliquid pacisci etiam citra cultum uel adorationẽ, sed tanquam hosti dicere, affer mihi tale aut tale auxilium, & reddam tibi hoc. In summa omnis eiusmodi societas ob id peccatum est apostasiæ, quod cum hoste Dei contrahitur. & quasi cum rege alterius regni, quod cœlesti aduersatur; & cum tali hoste, qui nullas potest inducias habere belli, sed continenter absque ulla cessatione aduersus Deum & nos pugnat, quasi leo rugiẽs quærens quem deuoret. Secunda ergo conclusio in præsentiarum sit, ꝙ possumus cum dæmonibus pręcise colloqui & conuersari tanquam cum hostibus, idque dupliciter uel eos uirtute Dei expellendo, ut per exorcismos facimus, uel compellendo ad aliquod seruitium, ut Simon & Iudas dæmones compulerunt suam statuam confringere, & Iaco. aliũ, ut Hermogenem ad se adduceret.

Conclusio prima.

Gradus diuersi.

Primum & tertium argumentum D. Tho. facillima sunt. Primum enim est Origenis auctoritas super Matthæum loco supra citato, dicentis, non esse scd'm ptãtẽ. datam à Saluatore adiurare dæmonia; sed Iudaicũ esse. Hoc autem intelligitur de adiuratione, quæ non fit uirtute diuina ad dæmones compellendos; sed per modum beneuolentiæ uel deprecationis. Tertium uerò est quod adiurare aliquem uidetur ad quandam societatem pertinere, quam nobis cum dæmonibus contrahere nefas est; Ait enim Paul. 1. ad Corint. 10. Nolo uos socios fieri dęmoniorum. Argumentum autem hoc tantùm conuincit, quòd per modum beneuolentię, non possumus illos adiurare; possumus tamen per uim compulsionis. Secundum autem argumentum ampliorem postulat sermonẽ. Cui ut alia nos duo adhibemus, arguitur sic; Cum energuminis à dæmonibus obsessis licet nobis colloquia conserere. Nam & exorcistæ & circunstantes multa illos interrogant. Imò exemplo Christi docemur id esse licitum. quippe qui Mat. 5. à dæmone sciscitatus est quodnam esset illi nomen, qui respondit, Legio. Quapropter D. Tho. q. 95. art. 4. licitum esse autumat à dæmone sua sponte id offerente, propter aliorum utilitatem, aliquid interrogare; hæc autem omnia speciem cuiusdam societatis præ se ferunt; ergo eiusmodi societas non est illicita. Secundo (quod est argumentum D. Tho.) arguitur, Si licitum esset dæmones adiurare, licitum perinde esset Necromãticis suis incantationibus dæmones inuocare, cum tamen de hoc male audiant sintque adeo iure prohibiti. Tertiò denique arguitur, Si non liceret dęmonum arte eorumque reuelationibus uti, eo quod non licet cum illis habere commercium, sequeretur quod neque liceret ariolari per astra. Nam quàm sæpissime illuc se dæmones insinuant ad reuelandum futura, & occultos euentus; & tamen non prorsus huiusmodi astrologi condemnãtur, nec ab scholis proscribuntur. Primũ argumento subnotantur exorcistæ, in quibus profectò multa sunt cauenda. Primũ quod maxima ex parte neq; diuina uirtute, neque uerò magica arte utuntur, sed sunt meri impostores, ut ego ipse plurimorum sum oculatus testis; sępe enim fingunt dæmonia inde eijcere, ubi nullum est, atque adeo plurimæ mulierculæ dæmonio obsideri mentiuntur lucri caussa; dicentes esse animas defunctorum quas infamant. Et ideo nisi aliquod intercesserit dæmonij documentum quod sit efficax, nulla est eis habenda fides nempe nisi dum lingua loquãtur peregrina uel adeo immobiles existant, ut multis hominum uiribus dimoueri loco nequeãt. Pręterea neque longa inire colloquia cum illis licitum est. Fateor equidem, ut ad argumentum respondeam unum aut alterum uerbum interrogare nõ esse mortale, sed quædam uenialis curiositas. Attamen longos sermones cum illis habere, præterquam quod ad quandam eorum societatem urgere uidetur, periculosum est. Nam dæmones cùm honori nostro & famæ insidientur, si aliquam fortè ueritatem dicunt, non id faciunt ni

Primum argumentum. S. Thomæ.

Tertium argumentum.

Argumenta alia.

Responsio primi argumento.

si ad

si ad diffamandum aliquem vel defunctum uel viuum: & sæpe circunstantes. *Chrysost.* Vnde Chrisosto. super illud Mar. 1. vbi Dominus spiritui immundo dixit obmutesce, & exi ab homine, Salutiferum hoc inquit nobis dogma datur, ne credamus dæmonibus, quantumcunq; denuntient veritaté. Quocirca superstitiosissimum, neq; vllo mô ferendũ est, petere à dæmonibus signum in testimonium loci, vnde venit, aut quod nunquam in homioem à quo expellitur reuertatur, est enim mendax & pater mendacij. Et ideo neq; illi, neque suis signis & testimonijs vlla est habenda fides: sed sulum virtute Dei repellendi sunt. Interrogari autem quidquam nisi à sanctissimis uiris non debent, vtpote qui à Deo obtinere possint ut eos ueritatem fateri compellant, sicut fassi sunt Christo vbi dixerunt esse legionem. Postremò hic animaduertẽdum est quod quanuis exorcismi sanctę res sint, & à Christo usque & apostolis originem ducant, non tamen tã crebrò sperandi sunt eorum effectus, quàm tempore nascentis adolescentisq; ecclesiæ. *Nota de exorcismis.* Nam cùm expulsio dæmonum per ecclesię ministros testimonium sit fidei, fit vt tunc temporis quando opus erat fidem per miracula stabilire, frequẽtius eiusmodi miracula æderentur. Modo autẽ firmata iam religione, non ita crebrò contingunt: neq; adeo tamen exorcismorum religio contemnenda est. Circa secundum argumentum meditanda sunt uaria Magorum nomina, quę tam iure caoonico 26. q. 5. quàm iure ciuili. C. de maleficiis & mathematicis, atq; alibi sæpe denotantur. *Varia magorum nomina* Sunt .n. Necromantici, sic dicti, quod in defunctorũ cadaueribus secreta rimantur, Νέκρος enim idẽ est quod cadauer, & Μαντία diuinatio: vel ideo quod per artem Magicam mortuos suscitare se autumant. Hydromantici vero qui per aquæ inspectionem diuinant. Sicut & Chiromãtici qui de manuum liniamentis de moribus hominũ judicant. Iam uero Necromantici per Antonomasiam dicuntur, qui circulos faciunt & cœlestes plagas captant ad inuocandum dæmones. Hi autem omnes ob id grauissimis censuris utroq; iure condemnantur, quod, vt ait in solutione secundi D. Tho. magiam in hoc exercent, & dęmonum adminiculo ad res perdiscendas vtuntur sicuti & Aruspices; id est auium inspectores & Phytones qui de occultis respondent. Est enim de omnibus istis hæc regula præ oculis habenda quod eorum incantamenta non attestantur, quod dæmones, cui hostes tractent, ut diuina uirtute eos à maleficijs arceant, sed potius tanquam familiares atque auxiliares suos. *De astrologis.* Tertium argumentum prolixioris egebat disputationis, quàm locus fert præsens. Duo tamẽ de istis astrologis affirmãtur. Prius quod per astrorum obseruantiam, & domos ac regiones quas ipsi delineant, quanuis possint effectus naturales uelut pluuias & serenitates temporumque successus quadamtenus prospicere, haud tamen accidentarios effectus, & euentus. Enimuero cum natura semper certis determinatisq; periodis eosdem operetur effectus, non possunt per caussas naturales contingentia deprehẽdi, ut quod ad homine fodiente sepulchrum thesaurus fortè reperiatur, aut quod fulmine sit quispiam uel alia extraordinaria morte periturus. Et multominus per easdem caussas futura contingentia uel occulta deprehenduntur quæ ex mera nostra uoluntate pendent: eo quod intellectus & uolũtas incorporeæ potentiæ sunt ac perinde ab impressionibus cœlestibus exemptæ. Nam corpus in spiritum nihil immediatè imprimit. Vnde Aristo. 3. de anima tex. 150. contra illos qui aiebant talem inesse hominibus uoluntaté qualem in die inducit pater uirorum deorumque, scilicet sol uel cœlum in die natali, ait in hanc opinionem inde fuisse collapsos quòd animam putarent esse sensum. Quapropter cœli, caussa per se esse nequeunt actionum liberi arbitrij. Et quanuis imprimẽdo in corpus humanum, possint circa complexiones aliquid facere, atq; adeo circa sensus, qui cùm sint animæ organa, possunt illam quodãmodo inclinare. Tamen quoniam sensuales uires vt 3. Ethic. auctor est Philos. rationi obediunt, nulla idcirco necessitas libero arbitrio imponitur, sed cõtra cœlesti influxus põt homo operari. Atque eo præsertim quod educationes, & cõsortia cum ijs aut alijs hominibus & potissimũ amor Dei & gehennę metus atq; honoris cupiditas, & infamię timor, & alia id genus multa possũt hominũ inclinationes & affectus permutare. Colligamus ergo cũ D. Tho. 22. *Duæ conclusiones.* q. 65. arti. 5. cõclusiones duas, quibus ad tertiũ argumẽtũ respõdeatur. Prior, Licitũ est per astrorũ inspectionẽ de effectibus naturalibus quę ordinario naturę cursu sũt aliquod iudiciũ captare vt de serenitatibus, de pluuijs, de pestibus, deq; id genus tẽpestatibus alijs. Hoc .n. est de effectibus per proprias caussas iudicare sicuti medici ex morborũ malignitate de futura morte iudicãt. Posterior neque de accidentarijs cõtingẽtibusq; effectibus, neq; vero de ijs quæ in nostro sũt arbitrio per astrorũ cõsiderationẽ potest iudiciũ nisi fallacissimũ ferri. Multoq; minus valẽt eos qui occultissimè crimen aliquod cõmiserunt illa sciẽtia inuestigare neq; eorũ qualitates & indicia quibus deprehendantur. Hęc .n. astrorum aspectus nõ produnt. *August.* Quare August. lib. quarto cõfes. Illos inquit Planetarios, quos mathematicos vocãt, cõsulere, Christiana & vera expetit & amat. Hęc ille. Ratio autẽ est quod dęmones cum homines videãt tã cupidos secreta agnoscẽdi, atq; illos pręsertim quorum ea interest scire, in eiusmodi astrorum iudicia ferẽda omni solertia sese ingerunt. Pręterquã quod eiusmodi astrologi adeo sẽper & falluntur & fallunt, ut uix eos semel cõtingat vnã veritatẽ proferre. *August.* Quare idẽ Aug. 2. sup Gene. ad literã bono, inquit, Christiano, siue Mathematici siue quilibet impiè diuinãtium, & maxime dicẽtes vera cauẽdi sunt, ne consortio dęmoniorum animã deceptã pacto quodã societatis irretiãt. *Meditatio de astrologis maxime consideranda.* In his ãt astrologis, vt lib. 5. dicere cœpimus, attentissimè inter eorum sciẽtiã discernẽdum est & eiusdẽ sciẽtię vsum. Enimuero quãuis eis gratis, immo cõtra veritatẽ demõstratã cõcedamus, quod occulta possint per suã sciẽtiã inuestigare, nihilominus eius usum ad hoc applicare, ut occulta crimina reuelẽt, est nouum peccatum idẽque mortale & grauissimũ cõtra iustitiã. Est .n. occultos peccatores præter ordinẽ iuris infamare. Demus .n. perinde astrologum scire quis furtum, aut adulterium, aut homicidium fecit, ac si proprijs oculis vidisset, profectò nihilominus grauissimum illis peccatũ est & reipublicæ perniciosissimum, illũ detegere & reuelare. Pręterquã quod ad nihil aliud vales quã vt inter homines infamię & iurgia ferãtur, quãdoquidẽ iudici neutiquã licet solo indicio astrologi cõtra quẽpiã procedere. Neque .n. trãquillus status reipublicę in hoc cõsistit, vt occulta crimina, nisi ordine seruato iuris, inuestigentur. Fac nullũ crimẽ cõmitti posse occultissime quin illico fieret manifestũ, profectò neutiquã homines viuere possẽt. Si aũt astrologis ulla daretur fides nullũ esset occultũ. *Cõdemnatio trini iuris aduersus Magos.* Igitur quãuis verissima semper dicerent, ob hoc ipsũ essent citius è republica exterminandi, nisi se cõtinerent ne vllũ vnquã infamia denotarent. Igitur vt rem tandem concludamus omnia magorum genera trino iure acerrime cõdemnata sũt, diuino scilicet, põtificio, & Cęsareo. *Deu. 8.* Verba enim sunt Deute. 18. *Leui. 19.* Quãdo ingressus fueris terrã quã dominus Deus tuus dedit tibi, caue ne imitari velis abhominationes illarum gentium: neque inueniatur in te qui lustret filium suum aut filiã, ducens per ignẽ, aut qui ariolos sciscitetur, & obseruet somnia atque auguria, nec sit maleficus, nec incãtator, neque qui Phytones cõsulat, nec diuinos, & quęrat à mortuis veritatem. Oia hęc abhominatur Dominus, & propter istius modi scelera delebit eos in introitu tuo. Et Leui. 19. Nõ declinetis ad Magos, neque ab ariolis aliquid sciscitemini, ut polluamini cum eis. Et cap. 20. Vir siue mulier in quibus phytonicus, uel diuinationis fuerit spiritus, morte moriant, lapidibus obruent eos: sanguis eorum sit super illos. Hęc atque aliæ id genus animaduersiones frequentes extant in ueteri testamento aduersus omnes Magorum species. Erat enim populus ille sitientissimus occulta perscrutandi & cognoscendi, ac subinde in istud idololatrię genus propensissimus. Sed & lege euãgelica ecclesia anathematis gladio idem genus hominum acerrime impetit, ut patet. 26.

q. 5. per

26. quæst. 5 q. 5. per totum. videlicet can. si quis ariolos. & omnibus subsequentibus usque ad cano. nec mirum, arioli, aruspices, stellarũ cursus obseruãtes, & sortilegi & incãtatores, & augures qui Gentiliũ idololatriã sequi uidẽtur & pariter illi qui cũ illis fuerint conuersati, auxilia aliqua à suis artibus petentes, anathematizantur, excõicantur, & ab *C. De maleficis.* ecclesia procul excluduntur. Et C. de maleficis & mathematicis. l. artem geometriæ. & l. nullus aruspex & l. corum & l. nemo. & in summa per totum titulum aruspices & magi seuerissimis legibus uindicantur. Nã l. etsi. eculeo deditã iubentur ungulis sulcantibus latera pœnas perferre proprio dignas facinore. & l. nemo. supplicio etiam capitis puniri iubentur. Accedũt & leges regni nostri partita. 7. ti. 23. Hoc tamẽ cõtra adnotauerim quosdã qui sinistre legem primam huius tituli intelligentes eam in fauorem Astrologorum allegare cõtendunt. Ait enim lex, diuinationem, quæ fit per scientiam Astronomiæ nõ esse illicitam, sane cum illa sit una ex septem artibus liberalibus. Verba hæc tamen secundum tenorem duarum conclusionum quas proxime cum Diuo Thoma collegimus, interpretanda sunt, uidelicet, quod illa scientia est licita ad iudicandum de pluuiis, aut pestibus, ac tempestatibus, quæ astrorum concursu certitudine naturali eueniunt. Haud tamen lex intelligit eandem scientiam esse licitam ad iudicandum de accidentarijs effectibus, aut de illis quæ ex nostra uoluntate pendent & multominus ad inquirendum personas occultas, quæ aliquod peccatum perpetrarunt. Immo huiusmodi Astrologos cum Necromanticis, & Diuinatoribus, & Mathematicis comparat: quos subinde grauissimo iudicio condemnat. Et l. 3. supplicio capitis plectendos censet. Et idem habetur inter ordinationes regni titulo octauo, capit. quarto, l. prima & secunda.

ARTICVLVS III.

Vtrùm liceat adiurare irrationalem creaturam.

POSTQVAM visum est tam Deum quàm homines & demones adiurari posse, sequitur postremò an irrationales quoque creaturas liceat adiurare, sicuti locustas & brucum, nubesque atque alias tempestates. Et respondet D. Tho. suppositis distinctionibus duabus per *Distinctio.* tres conclusiones. Distinctio prior est. Adiuratio huius- *Prima conclusio.* modi, aut refertur ad ipsam irrationalem creaturam ita ut oratio & locutio ad illam dirigatur. Et de hoc est prima conclusio. Vanum esset irrationalem creaturã sic adiurare, ut sermo ad eam dirigeretur. Atque hanc probant argumenta tria D. Tho. Nam cùm adiuratio non nisi per locutionem fiat, quam irrationales creaturæ percipere non ualent, frustraneum esset illas adiurare. Deinde adiuratio illis tantùm competit, quibus congruit iurare: irrationales autem creaturæ iurare non possunt: ergo neque adiurari. Ad hæc cùm duplex, ut dictum est, sit adiurationis modus, scilicet & deprecatorius, & cõpulsorius, prior uanus est respectu irrationalium creaturarum, utpote quæ nullum habent suarum actionum dominium, vt præce moueri queant. Posterior uerò soli Deo competit, cuius solius imperio, ut habetur Matth. 8. obediunt uenti & mare quare nos creaturis irrationalibus nihil imperare possumus. Secundo modo fieri potest adiuratio, ut refe- *Secundus adiurationis modus.* ratur ad eum à quo talis creatura agitur & mouetur nempe ad Deum & ad dæmonẽ, quorum actione licet diuersa ratione eiusmodi tempestates nobis ingruunt. Enimuero eadem est actio agentis & eius rei quæ agitur & mouetur: sicut motus sagittæ, & ipsius est tanquam rei motæ, & sagittantis tanquam eam mouentis. Quapropter motus tempestatis est motus ipsius tanquam rei motæ, Dei autem tanquam primæ caussæ omnium naturalium actionum; & præterea tanquam permittentis dæmonem eisdem irrationalibus creaturis uti ad nobis nocendum. Hac igitur de caussa statuitur secunda conclusio. Dupli- *Secunda conclusio.* citer iure possumus irrationalem creaturam adiurare. Vno scilicet modo adiurationem per modum deprecationis ad Deum dirigendo; & alio modo dirigendo eam ad dæmonem per modum compulsionis. Atqui prior modus pertinet ad eos qui diuina inuocatione citra exorcismos miracula faciunt: sicuti de Simone & Iuda legitur qui dracones adiurarunt: præcipientes eis ut in desertum *Tertia conclusio.* secederent, posterior uerò pertinet ad exorcistas. Tertia conclusio: Nequaquam licet dæmones in eiusmodi euentibus adiurare, quasi auxilium ab eis implorando. Posset enim ut modò dicebamus, unus dæmon alium arcere, & dæmones qui nubila colligunt rogatu nostro cessare, sed hoc esset eos ut deos colere, quod ingens esset apostasiæ crimen.

Secunda & Tertia conclusiones certissimæ sunt, neq; ullum præ se ferunt dubium quod sit disputatu dignum. Prima uerò, quanuis nihilo sit minus certa, est tamen memoriæ penitus contra quorundam abusum commendanda. Nempe ut in eiusmodi adiurationibus, quas vulgus cõiurationes appellat, bruci, locustarum, & nubium adiuratio non ad huiusmodi res dirigitur: sed uel ad Deum per modum deprecationis, ut dignetur nostri misereri, dæmonesque cobibere, qui eius permissu eiusmodi tempestates in nos obmoliuntur. Et hic est optimus omnium modus eiusmodi cladibus occurendi. Quod si adhibeantur exorcismi, non intelligantur aduersus res irrationales dirigi, sed aduersus dæmones, ut in uirtute Dei cessent nobis esse infesti. Hoc aduersus illos adnotauerim qui potius impostores & incantatores sunt, quàm exorcistæ: nempe qui cũ nubibus & locustis & brucis, cumque alijs eiusmodi bestiolis pugnare contendunt, ac si eorum colloquia perciperent, aut in ipsarum nubium aut locustarum potestate esset cessare. Quin uerò litem cum locustis contestantur, patronosque & aduocatos & procuratores illis creant, qui caussam ipsarum defendant, illasque coram iudice accusant; à quo conuincuntur, condemnantur, anathematizantur, & excommunicantur: cum ipsi potius adiuratores excommunicandi essent, atque in vltimas insulas relegandi. Nam si contra uermiculos loquũtur, quid illi intelligunt? Sin uerò contra dæmones, quid opus est illos ordine iuris oppugnare? Sane cùm nostri sint publici hostes, qui nullo iure, sed sola in suam nequitiam in nos exercent. Atque adeò tanquam manifestarios inimicos nostros sola uirtute Dei armatis licet nobis illos propulsare. Haud ergo iudices & ecclesiastici & ciuiles (nam utrisque res incumbit) in huiusmodi impostores, & præstigiatores animaduertere negligant: quippe qui religionem Christianam irrisioni exponunt.

FINIS LIBRI OCTAVI,

DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER NONVS
De Iustitia & Iure.

PROOEMIVM.

IN SEPTIMO libro, ubi religionis argumentum ingressi sumus, de Voto à nobis disputatum est: nempe de his quæ homo Deo suapte sponte pollicetur, atque adeò de sacerdotibus qui diuinis peragendis sacrificijs mancipantur; in proximo de iurandi religione. Subsequitur ergo secundùm ordinem ibidem propositum, ut de illis dicamus quæ mortales religionis uinculo eidem Optimo Deo reddere constringuntur: utpote de oblationibus ac de decimis, quæ substantia sunt & alimonia sacerdotum: ac subinde ue uitio simoniæ, quo aditus eiusdem sanctæ ecclesiæ pollui solent. Oblationum autem decimarumque tractationem nequimus aliunde aptius ac subinde pulchriùs auspicari quàm ab earum radice & fundamẽto: nempe à sacrificijs, quæ nõ modò Christiani, uerùm uniuersi mortales Deo suo iugiter offerre tenẽtur. Est enim sacrificium, oblationum suprema, ad quam reliquæ uniuersæ referuntur. Quare duas sacrificiorum quæstiones præmittere operæpretium duximus: unam in genere, atque alteram in singulari.

QVAESTIO PRIMA, DE SACRIFICIO IN GENERE.

S. Thom. 2. 2. quæst. 85.

ARTICVLVS I.

Vtrùm Deo sacrificare, sit de lege naturæ.

Primum argumentum a parte negatiua. PRIMVS igitur articulus quæstionis de sacrificio est, utrum sacrificiorũ oblatio sit de iure naturæ. Arguitur namque negatiuè; Ea quæ sunt iuris naturæ, cunctis sunt mortalibus cõmunia; sacrificia autẽ Deo offerre nõ fuit semper uniuersis mortalibus cõmune & usũ. Abel namque legitur obtulisse de grege suo; Cain uerò de terræ frugibus. Atqui Melchisedech, ut Gen. 14. relatũ est, panẽ & uinũ; alij uerò alia animalia; ergo sacrificiorum oblatio non est de iure naturæ. *Argum. 2.* Secũdo: Ea quæ ius naturæ docet, minimè credere licet iustos homines præterijsse; de Adam autem nusquam sacrificium obtulisse legitur: neque uerò de Isaac; cũ tamen de eodem primo parẽte Sapientia ipsa capite decimo contestetur eduxisse eum à delicto suo: ubi potissimum sacrificij oblatio uidebatur congruere. *Argum. 3.* *August.* Tertio: Sacrificia, ut decimo De ciuitate Dei, auctor est Augustinus, in quadam significantia offeruntur, significare autem quod uocibus primùm (ut 2. de doctrina Christ. idem est auctor) deinde rebus congruit, humano beneplacito instituitur: non ergo sacrificia à lege naturæ dimanarunt, sed à iure humano. In contrariũ autem est quod omni ætate semper fuit apud cunctos mortales aliquod sacrificandi specimen, quod autem mortales omnes docti sunt, natura magistra, didicerunt.

Cum res sit per se ipsa euidens, sacrificia, seu deorum seu ueri Dei, ab ipso statim mundi primordio more & usu inter mortales celebratissima, superuacaneum fuisset quærere an fuerint. Sed prima quæstio de eorum fonte & origine instituitur, nempe utrum sit hominum inuentum, an potius documentum naturæ. Vbi primùm omnium non est prætereundum, ut res ipsa, solennissima semper Latinis fuit, ita & nomen eisdẽ esse receptissimũ. Est enim sacrificiũ idem quod factio sacri, & sacrificare idẽ quod sacra facere. *Quid sacrificium.* Quapropter, ut sciẽter D. Thom. præsenti quæst. art. 3. adnotauit, sacrificium non idem est prorsus quod oblatio. *D. Thomas.* Nã quidquid in Ecclesia offertur, oblatio dicitur, etiã si nihil circa rem ipsam fiat. Sicut dum offeruntur numi, aut panis, aut res aliæ; sacrificium autem nõ fit nisi ubi circa res ipsas Deo oblatas aliquid exercetur. Quales erant priscis animalium immolationes: & nobis dum sacrosanctum panem benedicimus, frangimus, & consumimus; hoc enim est

sacra facere. Vnde apud gentes præter sacerdotes sacrificia offerentes, erant sacrificij qui illa exercebant opera. Est ergo sacrificium, peculiare sacerdotum munus.

Conclusio responsiua.

Ad quæstionem igitur unica conclusione respondetur. Sacrificiorum oblatio nõ solùm diuini iuris est & humani, uerùm & ex eorum numero, quæ in iure naturæ sunt posita.

Probatio.

Probatur; Ratio ipsa naturalis magistra ex his quæ in se homo experitur eum planè docet alicui superiori esse subditum. Miseriæ namque, ærumnæ, & calamitates quibus indesinenter afflictatur, eũ commonefaciũt aliunde sibi, hoc est desuper opem ferri. Atq; adeò sentit aliquẽ sursum existere cuius auxilijs egeat: idq;, quidquid sit, omnes pro Deo habent. Rursus & ex rerũ ipsa natura discit sublunaria hęc quia cœlorũ influentiã suscipiunt eisdẽ esse loco subdita, eademq; ratione terram ceteris elementis, utpote quorũ roce aereque iuuatur: ac perinde se etiã ipsum Deo, cuius ope uiuit, subiectionẽ debere atq; honorẽ. Modus autẽ sensuali homini congruens est, ut reuerentiam quam Deo debet non modò intus animo referat, uerùm & sensibus signis eãdẽ foris exhibeat. Hac igitur naturali ratione docti atque admoniti sunt uniuersi mortales qualicunq; ratione Deum nouerint, eidem sacrificia offerre, in signum debitæ reuerentiæ & subiectionis. Quemadmodum & inter homines mos subditorum est, dominis, quasi eorũ dominium confitentes, munera offerre; hoc autem ipsum impræsentiarum sacrificij nomine intelligimus. Fit ergo nostra conclusio consequens: nempe sacrificiorum oblationẽ esse de iure naturæ. Et est notanda conclusionis persuasio; quæ non de sacrificio tantùm quæ mente intus offertur procedit, sed etiam de externo. Nam etsi uerus Dei cultus, qui spiritus est cordiumq; inspector, intus in corde potissimum cõsistat, iuxta illud Psal. 50. Sacrificiũ Deo spiritus contribulatus: id quod tũ Christus ipse Ioannis 4. testatur dicens, Venit hora & nunc est quado ueri adoratores adorabũt in spiritu & ueritate: tũ etiã Apostolus 1. ad Cor. 14. Orabo spiritu, orabo & mente; tñ cũ nos corporei simus, utroq; homine debemus eum colere.

Paulus.

Corollariũ.

Ex his utique colligitur quantũ ad Dei cognitionem attinet, neque externum sacrificium esse necessarium, neque uerò uocalem orationem, ueluti inter homines, quibus non nisi externis signis aliena corda innotescunt. Neque uerò externus cultus laudi datur nisi quatenus ad internum refertur. Attamen non ideo nõ est magno pretio æstimandus. Valet enim tũ ad excitandum, tum etiã ad testificandum mentis affectum. Quare suo non caret egregio merito. His namq; quæ ex animo redundant, debitum Deo secundũ nostram naturã persoluimus. Quare sanctè institutum est ut publicitus in tẽplis res diuina celebriter fiat. Arguat uerò quispiam contra conclusionis rationem sic; naturalis ratio, etsi nos nostrorum defectuũ admoneat, tamen nõ ab altiori principio nos docet subsidia nobis prouenire quam à naturalibus caussis. Nam si lumen duntaxat naturale consulas, quantũ ad corpus per orbes cœlestes naturales philosophi docuerunt nobis esse à natura prouisum, quantum uerò ad animi cognitionem per intellectuale lumen: sed quantum ad effectus per liberum nostrum arbitrium.

Solutio.

Respondetur q ubi naturalis ratio omnibus est nebulis expurgata, clarè monstrat hæc ipsa naturalia adminicula non nobis sufficere ad medendũ omnibus miserijs quas corpore & animo patimur: atq; adeo satis in cõfuso aliã indicat superiorem causã quã homines pro Deo habẽt. Quòd si aliquæ reperiãtur tam barbaræ nationes quæ nõ nisi uel cœlorũ, uel alia inferiora præsidia cognoscũt, solari syderi, aut cuipiam alteri creaturæ honores pendunt diuinos, ac subinde sacrificia. Cõclusio ergo cum sua ratione adeò est lumine naturali nota, ut nulla unquam fuerit natio quæ non Deũ coleret, sacerdotesq; haberet, atq; adeò sacrificia. Duæ.n. hęc paria cogitare soleo quibus omnis semper cõstitit respublica; uidelicet sacrificiũ & sacerdotiũ: lex & gubernator. Nã reipublicæ institutor quẽ primũ ilico scopũ ciuiũ oculis præfigere consueuit, fuit Deus, quẽ populus ueneraretur, & à quo subsidia posceret. Mox, quibus coleretur, sacrificia instituere. Deinde leges cõdere eidẽ religioni congruas ac subinde magistratus penes quos sita esset legũ custodia. Sic.n. Liuius tradit, Numã illũ secundũ Romanorũ Regẽ instituisse rempublicã. Vnde Arist. 6. Ethi. c. ulti. inter magistratus sine quibus cõstare nequit respublica, cõnumerat sacerdotes qui publicis sacrificijs addici debent, quorũ quidẽ præsidentes, tũ reges sacrorũ dicuntur, tũ Pontifices Maximi. Idq; repetit lib. 7. c. 8. ubi in primo magistratuũ gradu eosdẽ collocat sacerdotes. Et Ethic. c. 8. c. 9. ad rationẽ alludẽs nostræ cõclusionis, ait sacrificia uetusta post perceptionẽ frugũ fuisse fieri solita. Quòd si historias tã nostras quàm profanas perlustres, statim ab orbe cõdito, Abel, Noe, ac Melchisedech, in lege naturæ uideas oblationes, & sacrificia obtulisse. Et ante legẽ datã, Abraham etiam & Iacob. Et in sacra prætereà historia, Genesis 47. extat sacerdotum Aegyptiorum memoria, qui erant regalibus priuilegijs insignes.

Ad primum argum.

Ad primum igitur argumentum respõdetur, q sacrificiorũ oblatio, si eã in genere mediteris, cunctis fuit gẽtibus semper cõis, q aũt his uel illis uterentur, constitutiones fuerũt humanæ secũdùm hãc, aut illã Dei cognitionẽ quam unaquæque gẽs attingebat. Hac.n. ratione dicebamus libro proximo, & secundo, humanas leges à naturali deriuari. s. per modũ determinationis generis ad species. Est.n. lex naturæ ut malefactores supplicio plectantur: q autẽ hoc aut illo, lex sanxit humana, secũdùm cuiusque nationis ingenium. Et idẽ est de cultu, & sacrificijs.

Ad tertium argum.

Et per hoc respondetur ad argumentum tertiũ, uidelicet q suos significare cõceptus, naturale est homini, his aũt, aut illis uocibus & signis, cuiuslibet est nationis placitũ.

Ad secundum argum.

Ad secundũ uerò respondetur non esse dubitãdũ, quin Adã & Isaac, sicut & ceteri iusti, sacrificiũ obtulerunt; maximè cùm Adæ sua innotuerit culpa, atque Isaac sua ẽt originalis; quæ quidẽ culpa secũdum Gregorium antiquis patribus per sacrificiorũ oblationes remittebatur. Sed non opus fuit ut uniuersa in sacram historiam essent relata. Et fortè consultò. Nã cùm in Adam initium habuerit culpa, non est tanquam oblator sanctificãtis hostię nominatus, sed filij sui Abel & Cain in quibus sacrificiorum disparitas quæ semper fuit in orbe placentiũ & displicentiũ Deo, notata fuit. Sacrificij autem quod Isaac obtulerit, ideo forsan nõ habetur in sacris memoria, q ipse fuit à patre in sacrificium oblatus, tanquam hostiæ Christi prognosticum, quod uniuersorum apex radixque fuit.

ARTICVLVS II.

Vtrùm soli Deo sit sacrificium offerendum.

Primum argum.

QVoniã dicere uisi sumus, Deo, cuius ope indigemus, sacrificia à nobis deberi, arguitur q non illi sit soli sacrificijs litandum.

Argum. 2.

Sancti homines, iuxta uerbum Petri in 2. Canonic. diuinæ efficiuntur consortes naturæ. Prætereà angeli, ut patet Iob 1. filij Dei nominantur, ergo utriusque decet sacra litare. Secundò, Maior illis quàm terrenis principibus debetur honor, sed homines principibus honores deferunt & munera offerunt, ergo licitum est, ut sanctis sacrificia fiant. Eo potissimùm q aras illis templaque & altaria erigit Ecclesia. In contrarium est illud Exod. 22. Qui immolat dijs, occidetur, præterquã Dño soli.

Cõclusio negatiua.

Ad quæstionem simplici conclusione negatiua respõdetur. Nemini præterquam uni summoq; Deo fas est sacrificia immolare. Conclusio præter allatum testimonium triplici ratione probatur.

Prima ratio conclusionis.

Prima aũt ex superiori facilè colligitur. Dictũ enim est sacrificiũ externum, ceu testimoniũ offerendũ esse interni illius quod est in aĩa, nã religio exterior in hoc potissimũ seruit, aĩa uerò se illi in sacrificiũ addicit, penes quẽ, ut dicebamus, situm esse cognoscit suum præsidium & subsidium: ille autem

solus

solus est Deus: ergo illi tantùm sacrificia debentur. Probatur hæc postrema præmissa. Homo sicuti & rerũ unaquaq; præter Deum & ab aliquo principio emanare se cognoscit, & in aliquem ultimum tendere finem, qui sua est suprema felicitas; Deus autẽ solus est, & principium hoc, & subinde finis, atq; adeò ab ipso ueluti à primo fonte, & quidquid habemus recepimus: & ad id quò tendimus adiuuamur. Soli ergo ipsi fas est sacrificia libare.

Secunda ratio. Accedit secundò q̃ illi tantum licitum est sacrificare apud quem licitum est orationibus nostris ac precationibus accurrere, tanquam ad illum unde nos, nostraq; utriusq; hominis salus pendet. Hac autem ratione solum, Deum oramus, ut nostri misereatur, nobisq; opem ferat.

Tertia. Ad idem facit tertiò exemplũ quod inter homines cernimus. Regi enim, summo reipublicæ capiti, illi dicati sunt honores: quos alteri inferiori deferre crimen esset læsæ maiestatis; debet enim præ omnibus cunctis in ea esse excellentia, ut ei quempiã exæquare, citra eius iniuriã fieri nequeat. Hæc igitur nos cõclusio docet, sacrificare, officiũ esse cultus latriæ, hoc est seruitutis & subiectionis, quæ soli Deo debetur. Id cuius nos

Paulus. Paulus ad Roman. 1. planè curauit admonitos, ubi impudentissimam illam gentium idololatriam obiurgabat, arasq; eorum, & lucos, ac subinde nefaria sacrificia abominabatur; quæ cùm honores essent immortali Deo, iure proprio debiti, uilibus creaturis impendebant.

August. Et est præterea cõclusio Diui August. 10. de Ciuitate Dei; quã ca. 3. & subsequentibus luculenter edisserit; ubi rationes D. Tho. insinuat. Deus nanq; sacrificia nostra nõ ideo q̃ illis indigeat à nobis exposcit: est enim, teste Dauide, Deus qui nostrorum nullatenus bonorũ eget; sed significationis gratia. Primùm scilicet, ut exterioribus rebus vera cordis sacrificia expromamus. Vnde sacrificium, inquit, uisibile, inuisibilis sacrificij sacramentum est; hoc est sacrum signum. Interna autem sacrificia protestationes esse debent, quibus Deum profiteamur, eum esse unum, à quo salus nostra, totaque rerum summa, ac demum suprema nostra felicitas pẽdet. Quare dum peccamus, confitentes cum propheta ei soli peccasse, corda nostra conterimus & contribulamus, atq; orationes ei ueluti suauissimũ incensum adolemus; cuius utiq; sacrificij signa erant illa quæ sub antiqua lege in uictimis atque incenso offerebantur. Vbi profectò egregiè sacer ille pater uersiculum illum pœnitentis Dauidis interpretatur: Si uoluisses sacrificiũ, dedissem: utiq; holocaustis non delectaberis. Sacrificiũ Deo, spiritus contribulatus; cor contritum, & humiliatum Deus nõ despicies. Admonet enim nos propheta ea ratione Deum nolle sacrificia qua vulgus eum uelle arbitratur; scilicet q̃ in pecudũ trucidatione delectetur; aut q̃ illis cibis indigeat: quas quidem dementium cogitationes in alio Psal. retundit dicens: Si esuriero, non dicam tibi: meus est enim orbis terræ, & plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Quasi diceret; Ego quidem esurire non possum, & ideo tauris tuis & hircis tu tibũ nõ egeo. Neq; uerò si esurire possem, tuo indigerẽ pasto; nã meus est orbis terræ & plenitudo eius. Non ergo hac ratione vult sacrificia. At quia non omnino ea renuit ac despicit, sed grata habet, tanquã signa spiritualis sacrificij, subdit, Sacrificiũ Deo, spiritus cõtribulatus. &c. Per hęc ergo ratio elucidatur priscorum sacrificiorum; nempe immolationis animalium, emissionis hirci, ac ceterorũ.

Ratio ueterum sacrificiorum. Ratio inquã erat q̃ nõ offerebantur tanquã res simplices; sed tanquã signa. Duo aũt ea his sũt reliqua dubia.

Prima dubitatio. Prius de sacrosancto sacrificio altaris nostri, quod re uera non tantũ ut signũ à nobis offertur, sed ueluti res nullo æstimabilis pretio, sanè cùm Deo Deũ ipsum in pretiũ debitorũ nostrorũ offeramus ut quæstione proxima dicturi sumus.

Solutio. Ad hoc autẽ respondetur, rationẽ huius immensæ hostiæ longè esse à reliquis diuersam: nam est cõmemoratio pretij humanæ redemptionis. Tametsi nihilominus signum sit seruitutis nostræ, quo profitemur totum nostrum genus, tum præuaricatione in Deum fuisse collapsum, tum eius beneficio saluatum, atque adeo eiusmodi expiatione in eius gratiam reuocatum. Sed de hoc statim latius.

Dubium. 2. Alterũ uerò dubiũ est, q̃ uidentur Christianorum mores pręsenti conclusioni contradicere, nam & Deiparæ Virgini ceterisque diuis in more nobis est munera offerre, locaque habere designata, quorum deuotione diuersis sanctis nosipsos, nostraque offerimus, atque id etiam sub forma sacrificij, nam & sanctis thura adolemus, & cereos incendimus, & reliqua facimus quæ imaginem præ se ferunt sacrificij. Hoc autem dubium, argumentorum responsa dissoluent.

Ad primum argum. Ad primum igitur respondetur, q̃ etsi angelis ac sanctis diuinitatis nomen per Dei gratiam communicetur, iuxta illud. Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes, nẽpe in filiorũ ordinẽ adoptari, tamen hęc non est diuinitas per naturam & æqualitatẽ Dei. Quare nemini pręter ipsum par est honores deferre diuinos, atque adeò neque sacrificia facere ratione iam dicta.

Ad secundum argum. Et ex hoc deriuatur solutio argumenti secundi, nempe q̃ etsi principibus humanis maiora offerãtur q̃ quæ antiquitus, & pter sacrificiũ altaris modo offerũtur Deo, tñ pretiositas sacrificij non estimatur secundùm rem quę offertur, sed secundùm cultus, subiectionisque significationem; & ideo sicut illa qua homines Deo subduntur, obedientia & ueneratio nemini præter ipsum impendi potest, sic nec ulla sacrificij ceremonia.

Ad tertium argum. Ad tertium demũ respondetur, ex hac ueritatis confessione nullatenus fieri consequens, ut non modò hæretici, uerùm & alij arbitrãtur qui nolunt illo nomine censeri, ullã idololatriæ imaginem hac religione palliari q̃ diuis munera offerimus; nam in primis illa non sunt sacrificia, sed meræ oblationes. Etenim uerùm sacrificium altaris soli Deo offerre fas est.

August. Vnde Aug. 8. de Ciuita. Dei, Nõ constituimus martyribus templa sacerdotalia, quoniã non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus. Vnde sed sacerdos non dicit, offero tibi sacrificium Petre uel Paule, sed Deo dicimus. Accipe oblationem quam tibi offerimus. Sanctorum autem memoria fit in Missa, tum quia de eorum uictorijs Deo gratias referimus, tum quia eos oratores atque intercessores nostros apud eũdem Deũ nostrum constituimus. Præterea & simplicia munuscula quæ sanctis offerimus, in Dei laudem & honorem referimus, quippe qui amat in sanctis suis laudari, quatenus eius sunt filij ad æternam iam hæreditatem recepti. Quemadmodum quo regis famulos honore dignaris, regem ipsum colis. In summa, sicuti sanctos sola duliæ adoratione colimus, non latriæ, & oratione pulsamus, non ut nostri misereantur, sed ut pro nobis orent, eadem interstitio oblationes illis facimus, nõ sacrificia.

Licitum est eleemosynas in honorem uirginis ac sanctorum petere et porrigere. Hinc fit absurdè eos errare qui licere negant & eleemosynas in honorem Virginis & sanctorum, aut petere aut porrigere. Nam primum aliud est quàm gratitudinis uirtus si sanctorum ipsorum amore eleemosynas ob id conferamus, quòd nostri sunt interuentores apud Deum, ut suo charitas officio par rependamus. Et præterea eleemosynæ quas in honorem sancti pendimus, perinde ac de alijs oblationibus dictum est, in Dei honorem cedunt.

ARTICVLVS III.

Vtrùm sacrificiorum oblatio sit specialis uirtutis actus.

POstquam uisum est de substantia, & obiecto, seu fine sacrificij, quæritur quàm latè pateat. Primùm in hoc articulo quantum ad actus, an uidelicet omnia opera omnium uirtutum, sint sacrificia. Et subinde articulo sequenti quantum ad personas, quæ ad sacrificia obligantur, utrum uniuersi mortales ad hoc obligentur. Quæritur ergo utrum offerre sacrificia ad specialem pertineat uirtutem.

Primum argumentum. Arguitur enim negatiuè. Primùm ex Paulo. Admonet quip-

pe sic nos ad Rom.12. Exhibeatis corpora uestra hostiã uiuentem, Deo placentem, &c. & ad Hebr. ultimo; Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci; talibus enim hostijs promeretur Deus. Exhibere autem corporum membra in hostiam, ad corporis afflictionem attinet, cuius maceratio per plures fit uirtutes; nempe per abstinẽtiam & ieiunium, per castitatis continentiam, & per fortitudinem in martyrio. Et pariter beneficentia, quæ officium est charitatis per misericordiam exercetur, & per liberalitatem; id ergo sacrificare officium est singularis uirtutis, sed omnium. Huc secũdo accedit Augu. lib. 10. de Ciui. Dei; ubi ait uerum sacrificium esse omne opus quod agitur ut in sancta societate inhæreamus Deo.

Argum. 2. *August.*

Adde tertiò, q sacrificium id omne censetur quod offertur Deo. Offerimus ei autem tum mente deuotionẽ & orationem, tum etiam corpore res: ut decimas, primitias, & holocausta. &c. quæ uariarum sunt uirtutum officia. In contrarium est q singularia præcepta non dantur nisi de actibus singularis uirtutis: & in Leui. singularia sunt de sacrificijs posita.

Argum. 3.

Veritatem huius quæstionis pluris iam propter Lutheranos scire refert, quàm elapsis temporibus referebar. Negant enim non minus obstinanter quàm impudenter aliquod esse familiæ Christianæ singulare sacrificium, ad certam attinens uirtutem & cultũ; sed dicunt omnia uirtutum officia nihil aliud esse quàm sacrificia quædã; atq; adeò in Christianismo nullũ dignoscũt singularẽ sacerdotum ordinẽ, sed aiunt uniuersos Christianos utriusq; sexus esse promiscuè sacerdotes, iuxta uerbũ Petri, in sua prima Canonica, uniuersos appellãtis regale sacerdotiũ. Ac perinde inficiantur sacrosanctũ altaris sacramentũ esse sacrificium. De quo quidem capugnando errore cõstituta hic nobis est proxima, quæ subsequitur, quæstio. Vt igitur hic articulus eiusdẽ sit quęstionis substernicuIũ, respondetur ad præsentem qõnem tribus conclusionibus.

Lutheranorum error.

Prima; Sacrificiorũ oblatio secũdùm suam propriam rationem, est actus specialis uirtutis; nempe religionis: suam inde nanciscens laudem, q in diuinam fit reuerentiam. In hoc enim, ut lib. 2. dictũ est, propria ratio religionis consistit.

Prima conclusio.

Secunda; Cuncta officia uniuersarum uirtutum participatiuè & ab extrinseco quatenus per religionis uirtutem in diuinum honorem & cultũ referunt, sunt quædam sacrificia.

Secũda conclusio.

Exempla ambæ simul conclusiones patefiunt. Virtutum singulæ ea suis proprijs obiectis sortiuntur speciem: ut alia sit fortitudo; & alia iustitia; & sic ceteræ. At uerò dũ per charitatẽ referuntur in Deũ, quandã charitatis speciem participãt: sed nihilominus charitas suũ habet propriũ obiectũ & actum, qui est Deũ sub ratione bonitatis eius diligere, ac subinde eadem ratione proximum. Similiter in uitijs furtum per se est peccatum; attamẽ dum fit propter mœchiam quandã, inde maculam eiusdem uitij contrahit, ut 5. Eth. auctor est Arist. Pari ergo modo proprium religionis obiectum est, Dei excellentia & omnipotentia nobis opitulandi, quam sacrificijs & hostijs protestamur: significantes nos illi esse subditos, & tanquã domino tales debere honores. Quapropter corda nostra altaria ei constituimus, in quibus & per pœnitentiã cruentas peccatorum uictimas ei cedimus, & per fortitudinem pro eius ueritate martyrio nos consecramus; & per charitatis feruorẽ incensum ei adolemus; ac perinde per misericordiã eius amore pauperibus subuenimus; & per tẽperantiã corpora maceramus. Cùm hęc inquam omnia in Dei cultũ & honorẽ uirtute religionis referimus, sacrificiorũ rationem participant. Et hoc pacto intelligendus est Augu. lib. allegato de Ciuitate Dei c. 4. ubi quædã horũ exempla congeminat. Et illud Oseæ ultimi; Reddemus uitulos labiorum nostrorũ. Et ad Hebr. ultimo; Per ipsum (scilicet Christum) offeramus hostiã laudis semper Deo; hoc est fructibus labiorum, eius celebrantes nomen.

Ratio utriusque conclusionis.

Arist.

Tertia conclusio: Sunt tamen actiones quædam & officia quæ nullã habent aliunde laudem quàm q in diuinã reuerentiã significãdi gratia exhibentur. Et hæc maximè propriè dicũtur sacrificia. Exẽpli gratia; Eleemosynas erogare, temperatè ac fortiter agere, ẽt si non per uirtutẽ religionis sacrificia fierẽt, essent nihilominus per se uirtutes. Attamẽ uetus illa animaliũ occisio, & aspersio sanguinis, pinguedinũque incẽsio, si significationis rationẽ semouęas, nullum per se haberent uirtutis rationẽ: & ideo hæc peculiariter dicuntur sacrificia, quasi non aliã promerentia quã religionis laudem.

Tertia conclusio.

Argumenta igitur in contrarium allata, per has tres conclusiones dissoluuntur. Probant enim officia aliarum uirtutum esse, nõ intraneè suapteque natura sacrificia, sed extrinsecus propter relationẽ in reuerentiam Dei. Quo tamen non obstante, sacrificandi munus officium est specialis uirtutis religionis.

Ad argumenta facit.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm uniuersi mortales ad sacrificia teneantur offerenda Deo.

POstquam uisum est quomodo sacrificandi uirtus ceteris uirtutibus imperet, utpote quasi in suum ipsius finem eas referẽs, uidere restat quàm latè se ad omnes mortales extendat. Arguitur nihilominus à parte negatiua: Inde sacerdotes nomen trahunt q litandis sacrificijs sunt adscripti, non autem omnes sunt sacerdotes; ergo neque omnibus incumbit sacrificandi munus.

Primum argum.

Secundo; Sacrificare proprium est populi sub lege Dei peculiariter agentis. Nam ut ait Apostolus ad Roma. 3. quæcunque lex loquitur, his qui sub lege sunt, loquitur; & lex uetus fuit ubi primò populus est: ad sacrificandum uerò Deo institutus, ut patet in toto Leuitico: ergo Gentiles, qui sola uiuunt lege naturæ, ad nulla tenentur sacrificia. In contrarium autem est quòd sacrificijs Deum reuereri ac uenerari est de lege naturæ: ad ea autem quæ sunt legis naturæ, uniuersitas mortalium tenetur.

Secundum argum. *Paulus.*

Ad quæstionem sub distinctione, quatuor conclusionibus respondetur. Est enim sacrificium, aliud intraneum quod mente immolatur; aliud uerò extraneum quod re foris exhibetur. Atq; hoc extraneum rursus duplex, ut superiùs dictum est: aliud scilicet quod sic specialiter est sacrificium ut nullam habeat aliunde laudẽ; aliud uerò quod per se quidem officium uirtutis est, licet relatum in reuerentiam Dei fiat sacrificium; qualia sunt cuncta uirtutum munia.

Duplex sacrificij genus.

Est ergo prima conclusio: Ad sacrificium mentis internũ non solùm antiqui lege scripta, Christianiq; sub lege gratiæ, uerùm & mortaliũ uniuersitas lege naturæ tenetur: nemo enim uiuentium existit qui quatenus creatura Dei est, atq; ad ipsum tanquam ad supremum finem condita, non teneatur illam intus reuerentiam illi exhibere quæ primo rerum principio supremoq; fini debetur.

Prima conclusio.

Secunda conclusio. Ad illa sacrificia quæ sola significatione uirtutem religionis induunt, soli illi tenentur qui sub lege scripta Dei agunt; ut patres ad suum sacrificiorum numerum, nos uerò ad unicũ nostrum. Hoc enim probat locus ille Pauli citatus ad Roman. 3. nam lex illa solùm obligabat suos subditos sicut nos nostra.

Secunda conclusio. *Paulus.*

Tertia conclusio. Nihilominus solo naturali iure uinctes, quocunq; seculo fuerunt futurique sunt, eodem semper astricti sunt iure ad aliquod exhibendum sacrificium, quo secundùm legitimam cognitionem quam de una prima caussa habere tenentur, profiteantur se illi esse subiectos, honoresque diuinos debere, per cuius quidem sacrificij protestationem in lege naturæ abstergebatur eis originalis macula. Conclusio est manifesta, quoniam eo ipso quo quis nouerit unum primum rerum parentem, intelligere debet illi esse subiectum, atque adeò, non solùm mente, uerùm & corpore obligari eum colere. Eò potissimum q nunquam Deus humanũ genus remedio destituit abluẽdæ originalis culpę, nisi mẽtis cęcitas aliquibus mor-

Tertia conclusio.

talibus

talibus impedimento fuerit ne illud deprehenderent. Quarta conclusio. Sacrificia quæ ab extrinseco sic dicuntur, hoc est cuncta uirtutũ opera uniuersi tcoẽtur Deo offerre, uel actuali, quod aiunt, uel uirtuali relatione; nam tenetur quisque proponere uiui seruire primæ caussæ, supremoque rerum fini, declinando à malo & sequendo bonum; ac subinde uidem officia cuncta offerre & obsequia sua, cui uniuersa bona tenetur accepta referre. Hic autem non est locus quo hæc debeant altioribus principijs disputari: in hoc quippe duntaxat, hic commemorata à nobis sunt, ut literam Diui Thomæ per conclusiones distribuẽtes, uiam sterneremus ad quęstionem proximam quæ de peculiari est nostro sacrificio. Et per hæc ad argumentum respondetur. Nam quatenus homines uirtutum omnium officia in Deum referunt, Petrus Apostolus Christianos uniuersos appellauit sacerdotes: tamen illis propriè nomen conuenit, qui propriè sacrificant; hoc est illas ceremonias in quibus diuinus cultus consistit, peragunt. *Ad argumẽta facta.* Argumenta autem initij quæstionis ad prorsus conuincunt, q̃ non singuli mortalium propriè offerũt sacrificia, & idcirco nihil definitioni quæstionis præsentis obstant: nimirum qua id tantùm constitutum est, quod iure naturæ unaquæq; respublica tcoebatur per suos sacerdotes quos huic muneri mancipare debet, Deo Optimo Maximo genus aliquod offerre sacrificij.

QVAESTIO SECVNDA, DE INEFFABILI SACRIFICIO ALTARIS IN PARTICVLARI.

ARTICVLVS I.

Verum sacrosanctum Sacramentum altaris sit verè sacrificium.

CVM IAM SATIS demonstratum sit, sacrificiorum ritum ad religionẽ iure naturæ pertinere, consequens fit ut ad ineffabilem Christianorum hostiã descendamus: nimirum cum primis interrogantes, sitne aliquod peculiare sacrificium Christianæ familiæ, idemque sacrosanctum altaris sacramentum. *Primum argumentum.* Videtur enim Paulus huiusmodi confessioni ad Hebræos 10. refragari ubi conferens Christum supremum sacerdotem nostrum cum antiquis, qui hostiarum multitudinem quotidie frequentabant, ait: Hic autem scilicet Christus, unam pro peccatis offerens hostiam in sempiternum sedet in Dextera Dei. Et è uestigio iterum; Vna enim oblatione cõsummauit in æternum sanctificatos. Ac subinde rursum uoluntariè peccãtibus nobis post acceptã notitiã ueritatis iã nõ reliquitur pro peccatis hostia. Quibus utiq; asserit contestari uidetur unicam fuisse ueram uictimam quam Christus in cruce obtulit: atque adeò altaris sacramentum non esse sacrificiũ. Alioqui non una, sed quam plurimæ existerent hostiæ, quæ peccantibus nobis essent à Christo relictæ. *Argum. 2.* Adde secundò quòd cùm hæc altaris ceremonia nihil aliud sit quàm memoria illius Christi passionis, ut illud eius commonstrat mandatum; Hæc in mei memoriam facietis; non modò abusus uidetur uocis, uerum & temeritatis audacia, appellare illud sacrificium; memoria siquidem rei nõ est noua res, sed antiquæ repræsentatio. Etenim dum memoriam Natiuitatis aut Resurrectionis festiuè celebramus, non utique consideramus tunc Christum nasci aut resurgere. Quare neque dum in altari eum offerimus, ipsum tũc fingere licet crucifigi aut mori, sed in memoriam reducimus, quemadmodum se ipse obtulit. *Argu. 3.* Ad hæc tertiò: Christus non se obtulit sub speciebus panis & uini; ergo nostrum sacramentum, non est sacrificium, sed sacrificij memoria. *August.* Præterea, Augu. lib. 10. de ciu. Dei c. 20. lib. 4. de Trini. In immolatione, inquit, Christi idem est sacerdos offerens, & ipsa oblatio; quod in Missa non usu fit. In contrarium est solennis ecclesiæ confessio in uenerando canone, qui omni est antiquior memoria. Nam ante uenerabilis sacramenti consecrationem perhibet sancta Ecclesia offerre se diuinæ maiestati, sancti sacrificia illibata, ac subinde post consecrationem protestatur se eidem diuinitati offerre hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum uitæ æternæ, & calicem salutis æternæ.

Sacrosanctum sacramentum altaris adeò est religione nostra ac fidei confessione perspicuum, esse sacrificium, ut nisi in diabolo diuinitus per missã tanta esset potestas homines dementandi, nullus posset Christianorum eatenus desipere, ut id unquam inficias iret. *Vvicleff.* At tamen ille Vvicleff Anglus, sathanica furijs correptus, cùm omnes ritus ac sacramenta Ecclesiastica à medio tollere pertenderet; & hoc etiam diuina maiestate plenum demoliri conatus est. Et quatenus sacramentum est, quatenus sacrificium. De quo articulo uenerabilis Vvaldensis contra ipsum egregiè disputauit, libro secundo de sacramentis ac de hoc peculiari puncto an sit sacrificium, cap. 31. & 32. *Vvaldensis. Lutherus.* Post uerò Lutherus qui in omnia eius uerba diabolicè iurauit, idem sacramentum negat esse sacrificium. De qua ideo re uirulentum edidit libellum, cui titulum fecit, De abroganda Missa priuata. vbi postquam inanibus rationibus, quas nos modo retulimus, uisus sibi est rem demonstrasse, amarulentis nos scommatibus proscindit; dicens quod qui sacramentum altaris sacrificium uocamus, idololatra impietate commaculamur; immo eodem uerbo ait nos negare, Christum semel tantùm fuisse mortuum. Nam suam, inquit, mortem unicum esse uoluit sacrificium. Infert ergo subinde nullum esse peculiare sacrificium in Ecclesia Christi, sed cuncta Christiana opera nempe eleemosynas, orationes, atque oblationes, & reliquarum uirtutum officia esse nostra sacrificia. Et quoniam sacerdos a d immolando sacrificio dicitur, eadem ratione totam Ecclesiasticam Hierarchiam subuertit, negans distinctos esse gradus episcoporum, sacerdotum & laicorum; sed quotquot Christiani sunt, ait esse sacerdotes; iuxta illud primæ Petri 2. Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, &c. Ob idque vnum quenque suum offerre sacrificium sacramentaque ministrare posse, etiam altaris. *Prima conclusio.* Contra hanc autem absurdissimam hæresim, non duæ dicam constituuntur modo conclusiones, sed ostenduntur legitimè ab Ecclesia constitutæ. *Prima probatio.* Prior; Adorandum altaris sacramentum non solum uti cetera sacramentum est, uerùm proculdubio uictima & sacrificium; Idemque Christicolis vnicum. Probatur conclusio primùm omnium naturali iure. Nullam enim unquam fuit, ut quæstione proxima dicebamus, mortalium respublica quæ secundùm existimationem, quam uel Dei uel deorum haberet, non peculiaria sacrificia institueret, ut illo potissimum ritu ab alia republica dignosceretur. Qua propter alia erant Atheniensibus sacrificia, alia uerò Lacædemonijs, atque alia Romanis: Adeo ut illis quatuor confessum vbique semper fuerit, constare rempublicam, scilicet sacrificio, sacerdotio, legibus, & gubernatore. Cum ergo nos per Dei gratiam tam alta insigniti simus ueri Dei cognitione, non modo impium, uerum & barbarum est prorsum ambigere, quin peculiare sit nobis sacrificium, in quo nostra religio cõsistat. Quod nisi hoc altaris confiteamur, nullum inter Christianos sit reliquum, quod propriam habeat rationem sacrificij. Enimuero oblationes aliæ, nempe decimæ & primitiæ & in summa, reliqua opera uirtutum, ut quæstione præcedenti dicebamus, non sunt secundum propriam speciem sacrificia, sed relatione extrinseca, quia p̃ uirtutẽ religionis ĩ honorẽ Dei referatur. Sacrificiũ vero quo p̃priè ĩ signũ

subiectionis Deum colamus, si hoc altaris sustuleris, nullum sit reliquum. *Secunda ratio.* Mox ex lege Moysi secundum sumitur argumentum. Iubebat enim lex illa numerosissimam sacrificiorum hostiarumque oblationem, quibus cum suam subiectionem erga Deum commendabat, tum etiam nostram præfigurabat legem. Ergo nisi legem illam nostræ uelis dignitate præferre, necesse est Euangelium professis peculiare esse sacrificium; quod ut identidem repetamus, præter illud altaris nullum est propriè. *Euasio Lutheri.* At uerò respondet Lutherus hæc omnia probare aliquod esse sacrificium Euangelicum, hoc tamen, inquit, non fuit nisi illud quod Christus in ara crucis semel obtulit. *Replica.* Attamen responsio hæc minimè rationibus nostris satisfacit. Enimuero sacrificium, quod religioni peculiare est, tandiu durare debet, quãdiu religio perstat: illud autem Christi in propria specie non iteratur. Nam ut ait Paulus Christus semel mortuus est, siquidem resurgẽs ex mortuis, iam non moritur, mors illi ultrà non dominabitur. Necessarium ergo fuit sacrificiũ institui, quod religio Christiana quotidie Deo suo offerret, tum pro alijs ab eo receptis beneficijs, tũ præcipuè pro illo redẽptionis insigni. Alioqui ut dicebamus, inferior obscuriorq; hac parte esset lex nostra, nõ modò quã uetus, uerùm & quàm lex naturæ. *Tertia ratio.* Tertium subinde argumẽtum est, quod Christus, uti tum Psaltes Prophetauit, tum Paulus interpretatus est, fuit sacerdos secundũ ordinem Melchisedec, qui obtulit panem & uinũ. Cùm ergo in cruce non has corporum species, sed suum proprium corpus moriens immolauerit, documentum est maximum, hoc quod nos, qui sua membra sumus, sub eisdem speciebus quotidie offerimus, legitimum esse nostrum sacrificium. Quare seipsum, panem de cœlo descendentem nuncupauit. Atqui ceu huius præsagium, præter Agnum paschalem, quem secundùm legis mandatum Exod. 12. antiqui patres semel quotannis in figuram Christi passionis immolabant, iubebantur, & Numeri 28 offerri quotidie in templo duo agniculi immaculati in holocaustum; nempe ut doceremur, non modo quod Christus obtulit, sed & quod nos quotidie offerimus legitimũ esse sacrificium. *Quarta ratio.* Quarto loco arguitur; Quicunq;, ut paulò antè dicebamus, peculiare aliquod ac nostræ religioni proprium renuerit esse sacrificium, debet perinde & peculiarem sacerdotũ ordinem ac pontificum, ut Lutherus fecit, prorsum denegare: quo utiq; sublato speciosissimus ecclesię decor & pulchritudo cõfunditur ac perturbatur; quod quàm sit Christi prouidẽtiæ indecens, nullus est uel mente captus, qui nõ planè uideat. Cùm enim, ut Diuus ille uetustissimus Diony. in lib. de Cœlesti Hierachia testatur, triumphantium cœtus, angelorũ Hierarchijs pulcherrimè disponatur, cur quæso sancta militantium Ecclesia, quæ prophetico testimonio ut regina Christo à dextris assidet, circumamicta uarietate, non simili ordinum dispositione, functionumq; discretione, ut idem ipse Diony. in libro ecclesiasticæ Hierarchiæ optimè collegit, nõ sit distincta? *Dionysius.* Augetur & huius rationis uis exẽplo ciuilis reipublicæ: quæ cùm distinctis magistratibus usq; ad regẽ ascendat, testimonio est, quod nisi Ecclesia sic esset disposita, prouidentiã eius nõ referret qui illã instituit. *Confirmatio Quintæ rationis.* Quin uerò cùm Deus orbem ipsum tam multijuga cœlorum, elementorumq;, ac rerum uarietate constare uoluerit, cur eadẽ simili pulchritudine sua orbasset Ecclesiam? Adde, quod & lex uetus Euangelij umbra, distinctis ordinibus sacerdotũ, ac Leuitarum, quibus Summus præsidebat Põtifex, diuinitus est instituta. Umbrã illo decore honestauit, cur & ueritatem ipsam promiscua confusione dehonestasset? In summa, erant gentibus suæ religionis peculiares sacerdotes, quare non in nostra, quæ sola legitima est diffiteansur isti peculiarem existere gradũ ordinemq; sacerdotum; Accedit enim & Pauli analogia primæ ad Corinth. 12. *Paulus.* ubi declarat quemadmodum & humanum corpus, sic & Ecclesiam uarijs membris compingi. Vnde ad Ephes. 4. dedit quosdã quidẽ, Apostolos, quosdã aũt Prophetas, alios uerò Euangelistas, alios autẽ pastores & doctores; ad consummationem sanctorum in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi. Igitur cùm palã constet singularem esse in ecclesia sacerdotum hominẽ, sit, ut & peculiare quoq; sit sacrificium, quod eorum est munus. Colligamus ergo, quod ut Christiani omnes generali nomine sacerdotes ob id dicuntur secundùm Petrũ Apostolum, quod officia uirtutum quæ extrinsecus communiq; nomine dicuntur sacrificia, offerunt, sic per antonomasiam ea proprio munere illi dicantur sacerdotes, qui singulare propriumq; immolant sacrificium. His præterea rationibus accedunt sacrosanctæ Ecclesiæ decreta; nempe antiquissimi in primis Niceni Consilij, ut habetur dist. 93. c. peruenit. *Consilium Nicenum.* Cuius uerba sunt: Hoc neq; regula, neque consuetudo tradidit, ut hi qui offerendi sacrificium non habent potestatem, his qui offerunt corpus Christi porrigant. *Innocentius tertius.* Et Innocen. Tertius in Cõci. Latheranẽsi, ut de sum. Trini. & fid. ca. firmiter, habetur. Vna inquit, est fidelium uniuersalis ecclesia, extra quã nullus omnino saluabitur: in qua idem ipse sacerdos est & sacrificium Iesus Christus. Et ne putes ad mortem cruentam allusionem fieri, subditur. Cuius corpus & sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis & uini ueraciter continentur. Quasi dicat: Quod ipse semel sub carnis forma immolauit sacrificium, nos quotidie sub speciebus panis & uini offerimus.

Ad primum argumentum. Ad primum igitur argumentũ ea Paulo ad Hebræos 10. desumptum, respondetur, Apostolũ illic sermonem prorsus habere de hostia quàm Christus in ara crucis, uidelicet proprium corpus idemq; sub specie carnis moriens obtulit. Quæ quidẽ unica fuit, eadẽq; infinito modo sufficiens ad delictorum omnium remissionem. Qua rõne iterari neq; debet, neq; põt. Eadem tñ ueritate nihil obstante, & hoc quod quotidie offerimus uerè est sacrificiũ, quatenus à Christo, ceu eiusdẽ sacrificij memoria institutum est. *Ambrosius.* Vñ Ambrosius super eodẽ loco, Semel oblata est hostia ad salutẽ sempiternã potens. Quid ergo nos? nonne per singulos dies offerimus? Sed ad recordationẽ mortis eius, & una est hostia, nõ multę. Quo modo est una, non multæ? quia semel oblatus est Christus. Hoc aũt sacrificiũ exemplũ est illius: idipsum semper idipsum: proinde hoc idẽ est sacrificiũ. Sicut id quod ubiq; offertur unũ est corpus, & non multa corpora. Ecce quomodo sacramentũ uerè sacrificiũ est: atq; idẽ quod Christus obtulit. Sed hinc emergit uis secundi argumẽti. Sacramentũ hoc nihil aliud habet ut sit sacrificium, nisi quòd est illius commemoratio; memoria autem non est uera res; aliàs memoria natiuitatis esset natiuitas. *August.* Quòd si dicas, uti ait ad Simplicium August. consueuisse imagines, nominibus ipsarum rerum appellari; quod Diuus Thomas 3. parte. quęstio. 88. articu. 1. ad hoc propositum citauit, *D. Thom.* parùm profectò ad rem confert, tum quòd imagines appellari nominibus rerum, non est esse res ipsas, & tamen nos profitemur sacramentum nostrum esse uerum sacrificium; tum etiam quod eadem ratione in uictimis quoque antiquæ legis potest censeri Christus sub figura immolatus; iuxta illud Apocalypsis 13. Quorum nomina non sunt scripta in libro uitæ agni, qui occisus est ab origine mundi. Si autem dicas nostram oblationem ob id censeri sacrificium quod per eandem efficimur participes passionis Christi: ut ibidem. S. Thomas subiungit, neque hoc porrò satisfacere uidetur; nam quodcunq; sacramẽtum eundem habet effectum. *Ad secundum argum.* Vidẽtur ergo hæretici Lutherani nõ exiguam occasionem nacti negandi sacramẽtum nostrum verè esse sacrificium, asserendique solum esse signum commemoratiuum illius passionis, instar Comicę repręsentationis. Respondetur nihilominus radicem huius intelligentiæ esse hanc ecclesiæ ueridicam confessionem, quòd corpus sanguisque Christi realiter sub his speciebus panis & uini contineri, easdemq; Christus in cœna consecrasse: hac enim negata ueritate catholica, palam fit consequens mysterium altaris non esse sacrificium,

crificium, sed nudum memoriale signum. Quare Lutherani ex priori posterius collegerunt: catholica verò confessione supposita, res fit protinus liquida. Est enim idem Eucharistiæ sacramentum ob id victima & sacrificium, quod idem realiter corpus eundemque sanguinem quæ Christus in cruce obtulit, nos perinde offerimus. Quare nulla est similitudo cum festo Natiuitatis aut Resurrectionis: illic enim non habemus Christum præsentem qui tunc vt natus aut resurgens offeratur. Nec verò sacrum hoc facientes profitemur tunc mori: falsa enim esset tunc nostra professio: sed tamen quia corpus ipsum crucifixum & sanguinem fusum in memoriam passionis offerimus, vere & propriè absque ullo figmento sacrificamus. *Ad tertium argum.* Atqui ex his colligitur tertij argumenti solutio. Distinguimus enim Christum non se obtulisse sub speciebus panis & vini. In ligno enim crucis verum est, sed tamen in cœna dum nostrum sacrificium instituit, sese vt nos modò ipsum, obtulit. Ad verbum autem Augu. quod in Christi immolatione idem est sacerdos & sacrificium: respondetur, quòd quia sacerdos nomine Christi sacrificium libat, eiusq; vice fungitur; quanuis non tam propriè quàm dum Christus se obtulit, tamen neque inepte in nostra immolatione conceditur idem esse sacerdotem & sacrificium.

ARTICVLVS II.

Vtrum altaris sacrificium pro pluribus oblatum perinde singulis ad satisfactionem prosit ac si duntaxat offerretur pro uno.

QVoniam superiori articulo definitum est sacrosanctam Eucharistiam vnà esse & sacramentum & sacrificium, res ipsa postulat vt quemadmodũ sit satisfactorium exploremus. Apparet quippe nihilo parcius ad satisfactionem singulis prodesse pro pluribus oblatum, quàm si præcisè offerretur pro uno. *Primum argum.* Primo, quia cùm hoc sacrificio, ut dictum est, corpus ipsum uerum sanguisque Christi offerantur, uidetur perinde esse infiniti ualoris, atque res ipsæ quæ offeruntur: eò potissimùm quòd est memoriale, vt dictum est, passionis Christi, quę fuit quantum ad sufficientiam infiniti valoris: ualor autem infinitus non in singulis minuitur quòd pluribus applicetur: ergo pars affirmatiua quæstionis uera. *Argum. 2. D. Thomæ.* Secundò in eandem sententiam applaudere uidetur Diuus Thomas 3. parte, quæst. 79. articu. 5. vbi ait, quòd quanuis hęc oblatio ex sui quantitate sufficiat ad satisfaciendum pro omni pœna; tamen fit satisfactoria tam offerentibus quàm ijs pro quibus offertur secundùm quantitatem suę deuotionis, & non pro tota pœna; vbi quantitatem valoris videtur infinitam designare: sed limitari censet secundùm quantitatem deuotionis suscipient. si; deuotio autem unius non impedit deuotionem alterius: ergo ex numero eorum pro quibus offertur, non minuitur singulorum fructus: sicut eorum qui in conspectu solis sunt, nihilo minus caloris singuli suscipiunt, propterea quòd in plures irradiet. *Argum. 3.* Tertiò arguitur ex ecclesię ritu, Offert enim sacerdos ecclesiæ nomine pro Papa, pro Rege, & pro astantibus, in summa, pro uiuis ac defunctis, & tamen non apparet dicendum, quod pro pluribus offertur, eo minus prodesse singulis; nam ut ait Hieronymus de consecratione, distin. 5. can. non mediocriter. *Hieronym.* Cũ pro cunctis animabus Psalmus vel Missa dicitur, nihilo minus quàm si pro uno quolibet ipsorum diceretur, accipitur. In contrarium est quod etsi ipsa passio Christi quantum ad sufficientiam infiniti fuerit valoris, tamen quantum ad efficaciam, per singula sacramenta sub certo limitatoque gradu applicatur: quod & sacramento altaris etiam congruit, per distributionem autem finiti, quo inter plures dispertitur, minus singulis obtingit.

Scotus. Quæstio præsens celebris est inter Theologos; nec tã explicatu facilis, quàm utilis scitu. Scotus enim quolib. 20. ad partem arridet negatiuam; nempe Missam pro multis oblatam non tantum singulis prodesse, quàm si singulariter offerretur pro uno. *Syluester.* Et Syluester in uerbo, Missa. §. 9. in eandem sententiam ex Iurisconsultis plurimos citat, inter quos connumerandus uidetur Palud. *Palud.* quippe qui in 4. dist. 9. q. 8. eisdem apparet conniuere. Ipse tamen Syluest. medio quodam modo incedit, nempe quòd si sacerdos generali oblatione pro multitudine offerat, tunc non tantum singulis prodest. Si uero sigillatim ad singulos peculiariter referat intentionem, nihilo satisfactionis minus singulis obtingit. *Caietanus.* Caieta. autem 3. 2. q. 79. artic. 5. & ex professo latissimè quolibet. suo. 1. q. 18. absolutè affirmatiuam responsionem sustentat: uidelicet perinde singulis prodesse si offeratur pro pluribus, immo etiam pro infinitis ac si præcisè pro uno. Eandemque arbitratur esse opinionem D. Thom. Neque desunt qui magno fauore eandem amplexentur opinionem. At uerò ut meam ego inscitiam fatear, semper sum arbitratus non solùm falsam esse, verùm antiquissimo ecclesiæ usui contrariam; ac subinde ut à peiori uerbo abstineamus, parum caeitandę plebi ad eleemosynas pro celebrandis missis elargiendas conducens: ut infrà notum fiet. Ad quæstionem ergo ut respondeamus, supponendum est ex superioribus in hoc sacrificio tria considerari; nempe sacramentum, & sacrificium, & precationes quæ Deo funduntur. *Tria cõsideranda in altissimo altaris mysterio.* Quorum tertium non est de essentia aut sacramenti aut sacrificij. Sacramenti enim consecratio in illis solis uerbis consistit; Hoc est corpus meum. &, Hic est calix sanguinis mei, &c. vsus autem in sumptione. His autem ambobus ratio sacrificij addit oblationem. Ecclesia uerò consultè adhibuit orationes, & sanctorum laudes, ut in canone est uidere. Et quidem de ratione sacramenti nihil ad locum pręsentem. Prodest nanque tantùm sumentibus quibus ceu alimoniam spiritualis uitæ gratiam confert; & dulcedinem, atque adeò deuotionem excitat. At uerò tanquam sacrificium, de quo pręsens est quæstio, non solis sumentibus, verum & offerentibus & pro quibus offertur confert. Nec uerò tantùm sacerdos offerens censetur, uerùm & astantes & eleemosynam largientes, ut infrà patebit. Prodest inquam illis ad satisfactionem pro peccatis, nempe ad pœnarum remissionem eorum criminum, quorũ culpa deleta est, His igitur suppositis tribus conclusionibus, respõdetur. Et quoniam unicum fundamentum Caietani est, hoc sacramentum esse infiniti ualoris, *Prima conclusio.* Prima sit hæc; Res contentę in hoc sacramento, nempe corpus sanguisq; Christi, infiniti ex se ualoris sunt, nam sunt corpus & sanguis Dei per quæ quantum ad sufficientiam, peccatis totius mundi satisfecit. *Secunda cõclusio.* Secunda conclusio: Sacrificium quod per sacerdotem, Christi ministrum, conficitur, non est infiniti ualoris. Hoc enim hic primùm animaduertendum est, uidelicet huic nomini, sacrificium, non præcisè corpus sanguinemque Christi suppont, sed hęc dum offeruntur. Enimuerò dum in pyxide reseruantur, non sunt sacrificium, licet sint sacramentum; sed dum à sacerdote, consecratione, oblatione, & sumptione celebrantur, quare sacrificium actionem sacerdotis suo significato complectitur. *Prima ratio cõclusionis.* Probatur ergo conclusio: Quantitas sacrificij, quandoquidem rei oblationem importat, nõ solũ ex parte rei oblatæ, sed ex dignitate quoque intentioneque offerentis perpendi debet. Haud enim sacrificium Christi quod in cruce obtulit, sola ratione rei oblatæ infiniti ualoris fuit, sed quia offerens ipse Deus erat, ac perinde patri infinitum gratus: sacerdotes autem qui ministri sunt Christi non habent illam uirtutem, neque illis diuinitas collata est. Profectò æquiparare sacerdotis sacrificium in ualore oblationi Christi, non est apostolicis uerbis consonum, quæ superiùs ex 10. cap. ad Hebræ. retulimus. Porrò ubi ait una oblatione consummasse in sempiternum sanctificatos: quæ ideo oblatio nec potest, nec debet ampliùs iterari. Quod re uera de nostro sacrificio, etsi commemoratio illius sit, non asseruisset.

Secunda.

Secundò, ut res hoc pacto patentior fiat, arguitur, Infinitus ualor satisfactionis Christi solùm æstimatur quantum ad sufficientiam, at uerò quantum ad efficaciam per sacramenta non operatur nisi finitè; & ideo singulis, etsi instrumenta eiusdem passionis existimant, non nisi sub gradu finito tribuit ad certam mẽsuram esse caussas gratiæ: vt patet in baptismo & ceteris, ex opere, quod aiũt, operato: nempe virtute sacramenti. Id quod & ipsi eucharistiæ sacramento cómune est: quippe quod etsi corpus & sanguinem veraciter contineat, non nisi limitatũ gratiæ modum ex sua institutione confert. Cùm ergo idem sacramentum, quatenus sacrificium uirtute etiam ipsius operis, sicut cetera sacramenta, gratiam cõferũt, sic satisfactionem efficiat: planè fit consequens vt ex sua ipsius ratione operis, scilicet ratione institutionis Christi, qui non disposuit per instrumenta suæ passionis operari, nisi finitè, non sit ad satisfaciendum infiniti valoris, sed certe finiti. Sed hoc est biuium, unde Caietanus à nobis, &, vt arbitror, à veritate declinat, nempe quòd huic sacrificio nullam ex opere operato vim confert, sed totam satisfactionis mensuram censet ex solo deuotionis gradu, seu offerentiũ, seu pro quibus offertur taxari. Quod re vera sanctus Thomas, quem se sequi existimat, neque opinatus est, neque opinari potuit: nam cùm non solùm quatenus est sacramentum, verùm & quatenus sacrificium, instrumentum sit passionis Christi, vtraque ratione manifestũ est virtuti operis, seu quod aiunt, operi operato respondere certum terminatumq; satisfactionis gradum. Tertiò, etiamnum ad maiorem explicationem arguitur: Cuncta sacramenta per intentionem conferentis potissimùm perficiuntur: ergo eucharistia, etiam inquantum victima est, per Christi & ecclesiæ ministrum, perq; eius adeò intentionem fit sacrificium: nẽpe quia minister illud secundùm intentionem ecclesiæ offerre intendit. Vnde rursus consequitur, quòd seclusa quacunque particulari deuotione, sacrificio per intentionem ministri oblatio respondeat certus satisfactionis gradus. Et hoc est punctum, in quo veritas sententiæ, quam defendimus, si uera est, consistit. Quod quidem punctum inde confirmatur, quod etiam dum sacerdos & cuncti astantes qui offerunt essent in peccato, immo etiam illi, pro quibus singulariter offertur, nihilominus verum esset sacramẽtum, ac perinde sacrificium, idemque satisfactorium. Qui quidem fructus, si illis nõ prodesset, in thesauro ecclesiæ reconderetur. Sed arguat forsan contrà discipulus quispiam diui Thomæ, quòd idem sanctus Doctor loco citato 3. par. quæst. 79. artic. 5. totam satisfactionem admetiri quantitati deuotionis videatur. Respondeo autem sic Caietanum eam intellexisse, indeq; hausisse opinionem suam: attamen diuus Tho. hoc non sensit; quippe qui tantùm ait magis in oblatione attendi affectum offerentis, quàm quantitatem oblationis, vt non neget ipsam sacrificij sacerdotalem oblationem, suum per se habere valorem; eundemque suo gradu taxatum, ut Christus, ceu in ceteris sacramentis disposuit. Et patet eodem ipso exemplo, quod sanctus Thomas adduxit de vidua, quę duo ænea minuta in gazophylacium misit; nam licet ex eius affectu paupertatisque respectu auctum est illi meritum, nihilominus ipsa per se minuta à quocunque oblata, aliquid valebant. Quin uerò fortasse hoc quòd valor huius sacrificij crescat ex deuotione offerentis aut recipientis, non est ei singulare, sed omnibus sacramentis commune. Fortasse inquam gradus ille gratiæ, qui in baptismo sacramentali virtuti respondet, crementum accipit ex deuotione suscipientis, si sit adultus; nam beneficia gratiæ conferuntur quantum ad hoc, instar operum naturæ, putà vberius ei, qui aptiùs præparatur. Immo neque desunt, qui dicant crescere etiam ex sanctitate ministri, licet hoc secundum mihi non sit ita multùm probabile. At uerò multò est compertius ualorem sacrificij crescere ex deuotione quàm valorem sacramentorum, ratione oblationis, quæ est actus offerentis, nam in alijs sacramentis nihil offertur. Et hoc significat Diuus Thomas. Ex his ad rei elucidationem consequitur, non crescere valorem sacrificij omnino secundùm proportionem deuotionis offerentium; nam ille gradus respondens sacramento, semper manet idem. Exemplum in baptismo accipito, Gratia (verbi gratia) ex opere operato est unius gradus, quo quidem paruulus ante rationis vsum suffunditur; si ergo duo adulti sacramentum suscipiant, vnius dupla deuotione & meritò quàm alter non subinde gratia baptismalis duplabitur, eò quòd nõ duplatur tota caussa; quandoquidem sacramentum idẽ confertur vtriq;. Pari ratione et si vnus sacerdos dupla deuotione consecret, quàm alius, non duplabitur illi satisfactio, quæ prouenit ex sacramento quia non duplatur sacramentum ipsum, nec eius efficacia quã ex Christi dispositione habet; quæ quidem multò est maior, quàm quæ ex deuotionibus accedit; licet plus obueniet melius offerenti. His insuper addiderim verbum aliud sancti Thom. quo ait, oblationem sacrificij ex sua quãtitate sufficere pro omni pœna, scilicet offerentis, vel eius pro quo offertur, non significare esse de se infiniti valoris; nam hòc etiam conuenit baptismo, immo & sacramento pœnitentiæ de se quatenus instrumentum est passionis Christi. Et enim qui optima cõtritione resurgeret, omnis condonaretur pœna. Haud ergo unquam sensit sanctus Thom. sacrificium hoc nisi in Christo esse infiniti valoris. Sed vbilibet vel ipse, vel alius appellauerit infinitum, intelligit præcisè quantum ad rem oblatam, attamen sacrificium actionem sacerdotis suo significatu, vt dictum est, comprehendit: cum qua Christus, vt dictum est, non nisi finita mensura & modo concurrit. Igitur vt summatim concludamus, non dicitur hoc sacrificium memoriale illius Christi; eò quòd dum sacerdos consecrat, censeatur tunc Christus ut olim, infinitum quo ad sufficientiam satisfacere, sed quòd quantum ad efficaciam per idem corpus & sanguinem finito operetur modo, vt in ceteris sacramentis, tam ad satisfactionem, quàm ad gratiam. Nam ut planè intelligas sacrificium nostrum, non est Christi passio, sed eius applicatio. Tertia conclusio, qua ad quæstionem respondetur: Ineffabile sacrificium Missę quò pro pluribus offertur, minus singulis ad satisfactionem prodest. Conclusio hæc corollaria est, appendixque superioris, nam quo res finita in plures dispertitur, minor unicuilibet contingit portio; sed prætereà eadem conclusio per assertionem ipsius Caiet. tum declaratur, tum etiam cõfirmatur. Fatetur enim, quòd si ille qui sacrificium offert, nempe vel sacerdos, vel astans, vel eleemosynam soluens, tantam habeat deuotionem, cui vnus satisfactionis gradus in sacrificio respondet, eandemque duobus impartiatur, non prouenit singulis nisi pro medietate illius gradus, & si tribus, pro tertia parte. &c. Eadem ergo similitudine nos bifariàm arguimus. Primo; Id quod ipse ait de deuotione; longè efficaciori ratione intelligendum est de intentione sacerdotis, nam si omnes astantes & qui eleemosynam conferunt, offerre censeantur, longè tamen differentius sacerdos qui rem diuinam ceu ecclesiæ minister peragit. Ille etenim solus consecrat, & ecclesiæ uerbis offert, & sumit. Quare suę particulari functioni & sumptioni, quibus victima perficitur, correspondet, certus limitatusq; satisfactionis gradus ex opere, quod aiunt, operato, ut per aliorum sacramentorum analogiam monstratum est, etiam si sacerdos in peccato mortali consecret absque vllo deuotione ualore. Quare diuus Thom. in 4. dist 45. quęst. 2. artic. 1. loquendo de Missa mali sacerdotis, quæ certum est illis prodesse, pro quibus offertur, pro ratione subdit, quòd ipsum opus operatum, putà sacrificium altaris, sicut reliqua sacramenta, etiam per malum ministrum oblatum prodest. Et iste est gradus essentialis sacramenti, nam qui ex deuotione aliorum offerentium adiungitur, accidentarius est maior aut minor. Atque adeò hic est, quem qui eleemosynam porrigit,

Caieta. hal lucinatio.

Tertia ratio.

Obiectio.

Solutio.

Valor sacrificij non crescit secundũ proportionem deuotionis offerentium.

Explanatur locus diui S. Tho qui uidetur Caiet. patrocinari.

Tertia conclusio.

Probatio.

rigit, applicari sibi optat: vnde fit cõsequens vt quò pluribus distribuatur, minor fit in singulis. Adde argumentum alterum eiusdem rei minimè debile: Sacerdos tanquam minister ecclesiæ si legitimè consecret, non solùm intentionem, verùm & deuotionem afferre debet: iuxta verbum Canonis, Quorum tibi fides cognita est, & nota deuotio. Quare qui suam confert eleemosynã, vt pro se offeratur sacrificium, merito iustitiæ petit, vt sacerdos non solùm ex intentione, verùm & ex deuotione pro se offerat: præsertim secundùm ipsum Caietanũ; nam cùm inopinabile aliud sit, quàm quòd aliqua actio sacerdotis sit de intrinseca ratione sacrificij, & tamen ipse oblationem in deuotione ponat, fit, vt illis sit debitor: deuotio autem secundùm eundem quo pluribus applicatur, minùs singulis prodest, ergo conclusio nostra fit planè consequens. Hoc autem argumentum ad hominem ex eius assertis procedit: nam re vera actio sacrificij necessaria est oblatio cum intentione: quę etiam in sacerdote dum in peccato consecrat, reperitur. Quare de rigore iustitiæ absq; deuotione satisfacit ei, qui eleemosynam porrexit: quamuis sanè noua sit culpa, nisi ex deuotione ipsam obtulerit, pro qua eleemosynam suscepit.

Ratis altera pro conclusione.

Argum. Syluestri. Vnum tamen argumentum facit Syluester, quo putat contrarium concludere: quod tamen à nobis pugnat. Arguit enim sic: Quò plures sint offerentes sacrificium, eo id ipsum fit auctius, ergo nullus per consortium aliorum suo defraudatur fructu: aliàs consultius esset illi sacrificio interesse, cui pauciores assisterent. Et subdit exemplum in baptismo: nam etsi vno sacramẽto baptizarentur plures, nihil minus reciperet vnusquisque gratiæ.

Solutio. At verò non videt, vt baptismus secundùm eorum multitudinem qui baptizantur multiplicetur, nam si ego vna aspersione quatuor vel decem baptizarem, tot essent sacramenta baptismi, quot essent baptizati: sacrificium autem nõ multiplicatur propter multiplicationem offerentium, sed est vnum solum propter vnicam oblationem atque intentionem sacerdotis, quæ est de essentia sacrificij. Et ideo licet uerum sit, quò plures offerunt sacrificium, quodammodo augeri extensiuè: nam vnusquilibet suam satisfactionẽ sortitur, tamen valor illę sacramento intrinsecus non crescit eadem proportione, qua multitudo offerentium est maior. Quare illa distinctio eiusdem Syluestri de oblatione sigillata aut confusa, non usque adeò eum iuuat: nam etsi per sigillatas distribuatur, minores singulis portiones obuenient.

Potissimum argum. contra opinionem Caietani. Potissimum autem argumentum, propter quod contraria opinio esset repudianda, est, quòd si illa vera esset, liceret sacerdoti pro vno sacrificio à duobus & à tribus pitantias (quas uocãt) suscipere, quin verò à triginta & à trecentis: nam si sacrificium tantum tunc singulis prodest ac pro vno oblatum, neminem suo defraudat fructu, atque adeò nulli facit iniuriam. Quod quidem adeò apparet concessu incongruum, vt nemo id ausit adhuc concedere. Immo Scotus & à Palude loco citato omnino negant: licet hic nonnullos casus excusatorios subijciat. Quin etiam neque Syluester id admittit.

Prohibetur Caie. api. Quocirca neque Caietanus argumentum hoc debuisset dissimulanter ac tacitè præterire; quia si quis respondeat id non esse licitum propter scandalum, ad minus citra scandalum secretè posset id sacerdos facere. Item scandalum ex falsitate illius opinionis nascitur, nam si vera esset, persuaderique posset plebi, nullum scandalum daret. Et ideo in ordine nostro sanctè cautum est, ne fiducia illius opinionis à pluribus eleemosynæ pro eadem Missa recipiantur. Immo verò qui ab eadem opinione asseclam dimouere nequiuerit, nihilominus neq; eiusmodi numerosas pitantias suscipere potest; nam cùm illa neque fides sit, neq; scientia, sed obscura opinio, nemo se eius persuasi debet periculo iniustitiæ obijcere, plura stipendia pro vna Missa recipiendo. Immo aliud argumentum quod ipse contra seipsum inducit, non debiliter pugnat: nempe, quòd posset sacerdos per vnam Missam illi satisfacere, cui decem debet, saltem si tantam illuc afferret deuotionẽ, quantæ essent dispertiæ decem. Modo verò nihil de eleemosynis pro Missarum solennijs recipiendis definimus, ad quam possint quantitatem & numerum recipi; quippe quæ doctrina ad proximam, quæ de oblationibus est, quæstionem attinet. Supra hæc autem & illa nõ est prætereunda ratio, quę ad sacrificij precationes attinet; nam & hanc idem auctor inficiatur.

Quarta ratio pro conclusione. Ratio autem est hæc: Quicunque erogata eleemosyna Missam pro se offerri poscit, non solùm sacrificij satisfactionem, verùm & ecclesiæ preces ab ecclesia institutas, sibi iustè optat eleemosynæ suæ merito applicari; sacrificium nanque per modũ solutionis debiti satisfacit, oratio uerò prodest per modũ impetrationis veniæ, quorum ideo vtrũque eleemosynam offerenti singulariter applicandum est: oratio autem eadem atque vna non multiplicata, minus prodest singulis, si pro pluribus fundatur: huius enim veritatis mos ipse Christianorum atque ecclesiæ documentum nobis est. Primò nanque in ipso canone non sine caussa post oblationem pro ecclesia in genere subditur, nominatim, Pro Papa, &c. Item, quando aliqua irruit calamitas, illius peculiariter auersionem precamur; siue in ecclesiam ingruat, siue in singularem amicum, nam etsi Deus tam facilè plura donare possit, quã vnum quodlibet beneficium; nihilominus quando aliquem videt ad rem aliquam singulariter affectum, in quam precando incumbit, si iusta est, magis, vt more nostro loquamur, flectitur; ergo cùm in Missa orationes illę statutæ ab ecclesia non multiplicentur, fit, vt dum sacrificium pro pluribus cõficitur, minùs singulos iuuet, quàm si singulariter pro vno offerretur.

Obiectio. Quòd si Augustini sententiam nobis objcias 1. quæstione 8. ubi contrarium videtur sentire, dum ait, tantò plus singulos de oratione gaudere, quantò pro pluribus funditur,

Solutio. S. Thomæ. ad hoc respondet diuus Thom. in 4. distin. 45. q. 2. art. 2. inter loquendum de suffragijs, quod etsi suffragiorum ualor (quibus orationem annumerat) quatenus à charitate procedunt, per quam membra ecclesiæ vniuntur, maior quodammodo fit, quia eandem vnitatem præstantius repręsentat, atque adeò maius gaudium ingenerat singulis. Attamen si consideretur per modum satisfactionis, quam quis alteri applicat, valor idem diuiditur inter eos, quibus applicatur. Et ideo qui pluribus tribuitur, minus singulis obuenit. Idque adeò in solutione tertij de oratione spatiatim confitetur.

Postrema ratio. Accedit huc demum, quòd hac ratione pij fidei cultores particulares Missas vel certis Christi mysterijs, vel diuorum solennitatibus proprias offerri pro se volunt, propter singularem affectum, quem habent & iuuamina, quæ inde participant; quare neutiquam posset tunc sacerdos pro singulis vnam celebrare Missam. Ad unum demum Hieronymi uerbum restat respondendum suprà à nobis argumento tertio citatum. de consecratione, distin. 5. cano. Non mediocriter, uidelicet, cùm pro cunctis animabus Psalmus uel Missa dicitur, nihil minus quàm si pro vno quolibet diceretur, accipitur. Quod uariè Syluester atque alij interpretantur. Sed primùm omnium in hoc nobis potissimùm astipulatur, quod Psalmum cum Missa confert, dicens vtrunque perinde pro pluribus oblatum perinde ualere atque pro uno, nam compertissimum est, psalmum non esse infiniti valoris; quare non insinuat Missam illa de caussa, quod infiniti sit pretij, non minùs prodesse singulis dum pro pluribus offertur. Duo ergo glossemata illi tratui subscribuntur. Prius, quod referatur ad meritum offerentis, nempe quòd non minus meretur, qui pro pluribus illum offert, quam qui pro uno. Posterius (quod superficie tenus præcedentibus uerbis quadrare videtur) quòd tantùm prodest singulis unus psalmus ex attentione & animi ardore pro pluribus oblatus, quàm ex tempore pro uno. At profectò ingratè glossas istas textus amplexatur, sed arbitror eodem modo soluendum, quò

secundùm

secundùm sanctũ Tho. ad aliud nuperrimè dicebamus, nempe quod si oblatio æstimetur ex radice charitatis volentis membra ecclesię, non minùs prodest singulis si offertur pro multis; hoc est, meritum charitatis offerentis æqualiter singulos iuuat. quia extentione non minuitur; si tamen consideretur in ratione satisfactionis ac solutionis debiti ad tales personas applicatæ, nõ tantum prodest, ac si singulis applicaretur. Haud enim negaret Hieronymus, quin si hunc psalmum pro vno recitares, mox eundem rursus pro alio, atque iteratũ pro alio, plus prodesset singulis, quam si vnum diceres pro omnibus tribus.

Ad primum argum.

Primum igitur argumentum eorum, quæ in capite obiecta sunt, illic solutum est, vbi diximus, quòd etsi res in hoc sacrificio contentę infiniti sint ualoris: tamẽ sacrificium cùm sacerdotalem actionem includat, per quam Christus non nisi finito modo certaque mensura operatur, finitum est. Quare non idcirco memoriale passionis Christi dicitur, quod æqualis sit virtutis, sed quòd idem offert quid illic oblatum est.

Ad secundũ

Ac perinde ad secundùm, quòd ex verbis diui Thomæ colligitur, pariter satisfecimus; quãdoquidem monstrauimus nequaquam negasse sacrificium de sua alicuius esse certi finitique ualoris, quem uirtute sua si suscipientis obex non semper exercet, sed nihilominus pensandas etiam esse offerentium deuotiones, secundùm quas sacrificium crescit: haud tamen secundùm totam proportionem illarum, vt explicatum est.

Dubium.

Circa hanc autem deuotionem dubium restat, vtrum non solùm conficientium & offerentium, verum & eorum, pro quibus offertur, sit æstimanda deuotio.

S. Thomas.

Nam Diuus Thomas loco citato priùs, nõ loquitur nisi de affectu offerentis quod exemplo euangelicę viduæ declarat: & in 4. Sententiarum, distinctio. 12. quęstio. 2. articu. 2. ait hoc sacrificiũ pœnam tollere in toto uel in parte, secundùm mensurã pœnæ debitę ex deuotione, qua sacramentum offertur. Nihilominus eodem loco. 3. part. quæstio. 79. statim uidetur subiungere; quòd est satisfactorium illis pro quibus offertur, secundum quantitatem suæ deuotionis: idemque repetit articu. 7. in solutione secundi. & in 4. Sententiarum, distinctio. 43. quæstio. 2. articu. 1. Ab vtraque verò parte extant argumenta, nam quòd pensanda sit illorum deuotio pro quibus offertur, argumentum est, quòd quemadmodum natura, verbi gratia, ignis, quo materiam aptiorem nanciscitur, eò efficaciùs formam producit; & in republica dignioribus cumulatiora conferuntur beneficia; ita intẽtio Christi ac subinde ecclesiæ suæ esse uidetur, vt paratioribus benignius sacrificium hoc rem suam conferat. Quare Augustinus ad Renatũ: Quis offerat corpus Christi nisi pro eis, qui sunt membra Christi? Nihilominus uerò à parte negatiua stat argumentum, quod dum quis priuatim æqualia ieiunia aut æquales eleemosynas in satisfactionem applicat duobus amicis, bonitate disparibus, æquè illis prodest. Vnde non inepta uidetur collectio, quòd dum sacrificium quod sua ipsius ratione æquale est, pro pluribus offertur, licet illi inæqualis sint probitatis, æqualiter nihilominus illis conferat.

Qui sacrificio intersunt item & qui eleemosynas pro eo pendunt, offerentes censendi sunt.

Ad horum igitur intelligentiam notandum in primis, offerentes censeri non solùm sacerdotem qui rem facit diuinam, verum & astantes omnes, atque illos qui eleemosynas pro Missa pendunt, uel quomodocunque fauent, ut Missa celebretur, licet longè præstantius (ut diximus) ac propriùs sacerdotem. Ac de istis non ambigitur quin eorum deuotio in caussa sit percipiendi maiores fructus. Etenim cùm uerè sit offerentes, inde ualor ipse sacrificij extensiuè augetur. Et forsan ubi ait sanctus Thomas deuotionem illorum, pro quibus offertur, augere sacrificij fructum, id de deuotione sensit eorum, qui Missam celebrari faciunt. quandoquidem actualem afferunt deuotionem, & sunt veluti offerentes. Quare de circunstantibus peculiariter habetur in Canone, Quorum tibi fides cognita est, & nota deuotio. Quasi illi actu ad sacramentum sint affecti; atque adeò Deus cui eorum sunt deuotiones notæ, secundùm earum mensuram tribuat vnicuique.

Solutio dubitationis propositæ.

Alij uerò sunt, qui actualem deuotionem nunquam habuerunt ad hoc indiuiduum sacrificium, quod hodie in hac Basilica celebratur; ut pueri ante usum rationis, & alij Christi fideles, qui hoc nunquàm cogitarunt, pro quibus nihilominus ecclesia offert, vt quam primùm dicturi sumus. Et isti non dicuntur offerentes nisi quodam fortè generalissimo modo per modum habitus, quatenus membra sunt corporis ecclesiæ quę offert. De istis ergo nulla porrò esset absurditas, censere, quod omnes æquales percipiant portiones sacrificij, licet inæquali urgeant charitate, nam cùm nihil prorsus vel egerint uel cogitarint circa hoc indiuiduum sacrificium, apparet nihil eis obtingere, præter nudam portionem, quæ illis ex opere operato prouenit: ueluti de gratia baptismali certum est, quæ infantibus ante usum rationis confertur. Qui autem aliter senserint, suum sequantur iudicium. Quapropter argumenta utrinque facta arbitrio eligentium relinquuntur soluenda. Tertium autem argumentum omnium maximum est, quę contrariæ sententiæ patrocinantur. Ecclesia nanque pro multis offert primùm in communi pro pace & regimine ecclesiæ, secundùm illud canonis; Pro ecclesia sancta catholica, quam pacificare, &c. Mox pro Papa, pro Antistite, pro Rege, & pro circunstantibus, qui pro se & suis offerunt. Neque solæ orationes pro illis offeruntur, uerùm & satisfactio ipsa sacramenti, nam subditur, Pro redemptione animarum suarum. Deinde pro animabus, quæ igne purgatorio detinentur. Cùm ergo ecclesia sacrificium pro tot offerat, non est vero simile, ut minus idcirco satisfactionis singulis obueniat. Alioqui via minima particula quenque contingeret. Quòd si dicas ecclesiam sic offerre pro multis, ut nihilominus singuli nanciscantur, secus autem sacerdos in singularibus applicationibus, hæc discriminis ratio desideratur.

Ad tertium argum.

Respondetur ergo nullatenus hac parte ecclesiam à sacerdote discriminari, quippe qui ceu eiusdem ecclesiæ minister sacrum conficiat atque offerat. Sed est ex superioribus colligendum, sacrificio Missæ nudè considerato, hoc est, ut actionem dicit sacerdotis, cum sua intentione faciendi quod Christus instituit, respondere ex opere operato certam satisfactionis quantitatem, sicut ceteris sacramentis, gratiam: uerbi gratia, ut decem, nam arbitror esse amplam. Quæ quidem secundum ecclesiæ institutum applicatur. Ecclesia igitur ipsa certam illius portionem illis, qui in canone nominantur, distribuit, licet illam non nominet, alteram uerò relinquit singulari intentioni sacerdotis secundùm suam peculiarem oblationem applicandam. Ex illa ergo portione ecclesiæ, una particula prouenit toti simul corpori mystico, alia Papæ, alia Antistiti, alia Regi, &c. & quamuis minima in quolibet sacrificio unicuilibet obtingat, tamen secundum ingentissimum sacrificiorum numerum, quæ quotidie in tota ecclesia offeruntur, ditissimus congeritur cumulus. Præterquam quod singularis memoria singulorum, quæ in precationibus habetur; permultum eis confert. Portio ergo, quæ sacerdoti relinquitur, perinde atque altera ecclesiæ, quo pluribus applicatur, minùs singulis sufficit. Et si pro se etiam, semper ius habet applicandi. An uerò alia ratione plures pro una Missa eleemosynas recipere queat, siue parochus sit, siue uagus sacerdos, ilicò quæstione proxima uidebitur. At quia dicere de illis coeptum est, pro quibus sacrificium offertur, nomine ecclesiæ ad quam primò refertur oblatio, comprehenduntur etiam paruuli ante usum rationis sacro fonte intincti, nam etsi in satisfactionem pœnæ, quam nullã debent, oblatio non sit necessaria, ualere tamen ad solatium uiuorum & ad repræsentandum mysticum corpus, eiusque redemptionem, quæ ad illos usque promanauit, Veruntamen quamuis eadem ecclesiæ

Oblatio generalis ecclesiæ ad paruulos fideles extenditur.

generalitate

generalitate scelesti quoq; & criminosi Christiani contineãtur, nulli tamẽ charitate carentes participes eiusdem sacrificij fiunt, quatenus satisfactorium est; nam satisfactio remissionem præexigit culpę. Vnde ad Renatum Augustinus: *Augustin⁹.* Quis offerat corpus Christi nisi pro eis, qui sunt membra Christi? Vbi certè de viuis membris loquitur. Nihil tamen obstat quo minùs pro illis qui hęretici non sunt nec legitimè excommunicati, orationes inibi fiant. *Error esset Capellaniã instituere pro infidelibus.* Eapropter error esset Capellaniam instituere aut Missas pro infidelibus: qui quidem casus ad me de quo responderem, allatus est; nam instituere Missam, est instituere, vt sacrificium pro illis offeratur, atque adeò eius applicetur eis satisfactio, quod nefas esset. Nihil tamen vetat instituere, ut oratio in Missa pro eorum conuersione fundatur. Pro excommunicatis autem & hæreticis orari non potest, si uerè sunt excommunicati. In die autem Parasceues ex dispensatione ecclesię, quæ illos excommunicauit, oratur pro hæreticis. Offertur etiam sacrificium pro illis, vt diximus, defunctis qui loco purgatorij ignis deputati sunt; non quòd ecclesiæ nomine intelligantur, vtpote cuius gremio & iurisdictione non comprehenduntur, sed forsan illo verbo canonis, vnà cum animabus viuentium designantur: vbi legitur, Pro redemptione animarum suarum. Etenim vbi habetur circunstantes pro suis offerre, etiam includuntur sui defuncti. Quidquid autem de illo verbo sit, posteà exprimuntur in secundò memento, vbi precatio pro illis funditur, qui cum signo fidei in somno pacis dormierunt. Nam etsi per modum orationis dicatur, Vt indulgeas deprecamur; subintelligitur tamen acceptando sacrificij huius satisfactioné. *Augustin.* Vnde Augustinus in libro de agenda cura pro mortuis: Non parua est, inquit, vniuersæ ecclesiæ, quæ in hac consuetudine claret auctoritas, vt in precibus sacerdotis, quæ Domino Deo ad eius altare funduntur locum etiã suum habeat commendatio mortuorum. Quæ quidem consuetudo, ut Damascenus in quodam sermone de suffragijs mortuorum, refert, ab Apostolis demanauit. Ait quippe discipulis Saluatoris & sacros Apostolos, tremendis & viuificis mysterijs memoriam fieri eorum qui fideliter dormierunt, sanxisse. Id quod & ultimo capite cælestis Hierarchiæ Dionysius refert. *Dionysius.* *Dubium.* At ne nihil ad quęstionem attinens immotum relinquamus, dubium hic restat postremum de intellectu verbi Augustin. in eodem libro de agenda cura pro mortuis, & in Enchiridio: *Gratianus.* quod Gratianus 13. quæstione secunda, cano. Non ęstimemus. & canon. Tempus. relatum duxit. Ait enim tam sacrificium altaris, quàm reliqua suffragia pro defunctis oblata eis prodesse, qui cùm uiuerẽt, hoc sibi vt possent prodesse meruerunt. Et rationem dubitandi solus Caietanus offert in suo opusculo viginti vnius quæstionum, quæstion. 5. *Solutio Caietani.* vbi generale hoc verbũ August. speciatim sic cõtrahit, ut nemini defunctorũ in purgatorio existẽtium, sacrificia, suffragia, aut indulgẽtias quidquàm prodesse cẽseat; nisi in hac uita deuotionẽ ab ecclesiæ claues & indulgẽtias habuerint, aut solicitudinẽ ad satisfaciẽdũ pro peccatis, aut studiũ ad suffragãdũ defunctis, aut quid simile. Saltẽ specialia sacrificia ꝑ eis oblata ait nihil eos iuuare. At profectò, quãuis me tędeat uiro doctissimo & mihi colendissimo tota ista quæstione obuiam prodire: tamen quia neque hoc, si credatur, ad pietatem eorum qui in defunctos benefici sunt, quidquam confert, non mihi videor hic debuisse tacere. *Prima ratio in Caietanum.* Enimuerò cùm hoc neque ex euangelio neque ex ullo ecclesię decreto colligatur quin uerò contrarium, sanè cùm ecclesia pro omnibus qui in charitate sunt, indiscriminatim offerat, & indulgentias conferat, non erat sic facilè asserendum in eorum pręiudiciũ, qui piè in Christo dormierunt. Canonis enim ublatio nullum excipit, sed generaliter ait; Memento famulorum, famularumque tuarum. qui nos præcesserunt cum signo fidei, & dormiunt in somno pacis. Et ilicò: His & omnibus in Christo quiescentibus. Quòd si huius omnes sacrificij participes fiunt, non est, cur nõ & vniuersis priuata suffragia opitulentur. *Secunda.* Secundò: Quicunque est in charitate, eo ipso quòd amicus Dei est, vt satisfacere pro se potest, sic & ius habet ut quicunque iustorum sibi quamcunque applicet, si uoluerit, satisfactionem. *Solutio dubij.* Quare suprà Augustin. pro omnibus Christi membris, nempe uiuis, asseruit sacrificium offerri. Vnde quod locis citatis ait, uidelicet illis defunctis prodesse suffragia, qui dum viuerent, ut prodesse sibi possent meruerunt, ipse statim planè exponit, ut est uidere apud *Magister Senten.* Magistrum in 4. distinctio. 45. eos siquidem omnes docet id meruisse, qui in fide per charitatem operante, atque adeò in communione corporis & sanguinis Christi defuncti sunt. Quocirca quamuis quispiam neque ad indulgentias neq; ad defunctos affectionem habuerit, neque ad satisfaciendum diligentiam, si tamen in charitate Dei decesserit, non est cur uindex ultrixque eius iustitia, ut ait Caietanus, obstet, quominùs per sacrificia eis, perque suffragia & indulgentias ferre ualeamus opem. *Postrema ratio.* Et quò rem suprema ratione concludamus, Christus Dominus suum ipsius sacrificium, nempe passionem omnibus fide præditis per charitatem operante efficaciter applicat, ergo & altaris oblatio, & perinde quodcunq;, seu commune seu speciale suffragium sibi placet eis applicari. Quare illa Caietani distinctio, quòd defunctum capacem esse alienæ satisfactionis sibi applicatæ, non ad meritum essentiale, sed ad accidentarium attineat, putà ut defunctus ad illa supradicta affectua fuerit, nullas piæ se fert fundamenti radices.

QVAESTIO TERTIA

DE OBLATIONIBVS ET PRIMITIIS.

S. *Thom.* 2. 2. *quæstio.* 86.

ARTICVLVS I.

Vtrum homines de necessitate præcepti ad oblationes teneantur.

POST sermonem de sacrusancto sacrificio, quod oblationum omnium Christianę familiæ apicem obtinet, superest, ut hac quęstione de oblationibus & primitijs, subsequenti verò de decimis, quæ ad eiusdem sacrificij celebritatem suppeditantur, mẽtionem subdamus. *Primum argum.* Primò ergo de oblationibus, quæritur, vtrum sint de necessitate præcepti. Arguitur enim negatiuè: Oblationes ueteris legis, inter ceremonialia præcepta connumerabantur. nam Exod. 23. ad modum & formam celebrandi ceremoniales festiuitates, adhibetur. Non apparebis in conspectu meo uacuus. Ceremonialia verò cuncta per euangelium cessarunt; ergo Christiani ad oblationes non cogimur. Id quod Christus Matthæi quinto designare uidetur, dicens; Si offers munus tuum ante altare, quasi offerentium arbitrio id reliquerit. *Secundum.* Secundò arguitur. Quicunque ius aliquod ecclesiæ debet, si non soluat, potest sacramentorum subtractione ad id cogi: acerbum autem esset renuenti oblationem soluere, sacramenta ecclesiastica denegare, iuxta canonem illum sextę Synodi, prima, quæst. 1. Nullus qui sacram communionem dispensat à percipiente gratiam, aliquid exigat, sin verò exegerit, deponatur; ergo ad oblationes ex vi præcepti nullus tenetur. *Grego. 7.* In contrarium autem est illud Gregorij 7. de consec. distinct. 1 Omnis Christianus procuret ad missarum solennia, aliquid Deo offerre, & ducere ad memoriam quod Deus per Moysen dixit, Non apparebis in conspectu meo uacuus.

In proloquio quæstionis præsentis notanda est nominis

minis significatio. Enimuero oblationis uerbum, actiones omnes suo significatu ambit, quibus res quæcunque ad diuinum cultum exhibentur. Quo fit, ut oblatio latior sit parentiorque uox, quàm sacrificium. Quidquid enim sacrificium est, censetur oblatio: haud tamé consequentia recurrit. Etenim cùm aliquid offertur, quod integrum est permansurum, hoc est, quod sacrificio ipso non insumitur, nec circa illud aliqua fit ceremonia, sed ecclesiæ offertur, siue in fabricam, siue in ministros cedat: oblatio quidem est, ut si numos, uel cereos offeras, vt in exequijs panem, aut uinum, aut fortè prædium. Sacrificium autem, ut diximus, non est nisi oblatio rei, quæ immolatur, vt animalia olim, & nunc sacrificium altaris. De primitijs autem deque decimis quomodo ab his differant, suo loco dicemus. Vnde Exodi 29. Offeres totum arietem in incensum super altare. Et sequitur: Oblatio est Domino odor suauissimus uictimæ Dei. Et Leuit. 2. Anima cùm obtulerit oblationem sacrificij Deo, simul erit eius oblatio. His suppositis duabus ad quæstionem conclusionibus respondetur.

Quid nomē oblatio designet.

Prima conclusio.

Prior est; Oblatio naturali sua significatione vltroneā exhibitionem designat: offerre enim est ultrò munus quodpiam donare. Quo fit, ut res per se, si nudè pensetur, opus sit supererogationis ad cultum religionis attinens: quippe qua, ut suprà diximus, obedientiam subiectionemq; Deo profitemur. Vnde Exodi. 25. Loquere filijs Israel, vt tollant mihi primitias, ab omni homine qui offert vltroneus, accipietis eas.

Posterior conclusio.

Posterior conclusio: Oblationes quadruplici de caussa sub præceptum cadere possunt. Primò quidem ex præcedenti connétione, ut dum ecclesia fundum aliquem cui cófert retenta pensione, statis temporibus referenda. Quæ quidem pactio census rationem induit. Secundò propter præcedentem deputationem: quia res donatione, uel pollicitatione, aut testamenti legatione debetur. Tertiò, quòd ad rem propinquius accedit propter ecclesiæ necessitatem: nempe si aliunde ministri ali, sustentariq; non possent. Quartò propter consuetudinem, quæ in ius transit: ut scilicet si consuetum est certis solennitatibus hoc aut illud offerri. Quamuis nonnunquàm his postremis duobus casibus oblationis quantitas relinquatur uouentis libertati. Circa posteriorem conclusionem, quoniam prior planissima est, nonnulla existunt, licet exigua adnotamenta. Prętermisso enim priori obligationis membro ad rem parum attinente, quia est uelut census, de secunda extant textus decima tertia, distinct. secunda, canon. qui oblationes. & duo sequentes: quibus sub anathematis censura coguntur, quibus incumbit, ut defunctorum oblationes, seu donatas seu legatas facilè & absque mora persoluant; sunt enim planè debitę. Et generaliter de omnibus oblationibus extat cano. Præter hoc trigesimasecunda distinctio. & cano. Statuimus. distinctio. decimasexta. quæstione prima, quibus eandem animaduersionem retinentibus debitas oblationes ecclesia comminatur.

Primum documentum.

Tertia uerò ratio obligationis est adnotanda, quæ præcipuè legitima est. Etenim cùm Christianorum religio, in sacramentorum susceptione, sacrificijque oblatione posita sit, ad quæ iure naturali ac diuino, eodemque, vt sanctissimo ita & strictissimo, totus Christianismus teneatur, fit, ut quisque populus sub reatu criminalis impietatis, tum templum pro sua facultate extruere, tum & ministros alere, & cultui necessaria contribuere sit iure constrictus. Quapropter ubi decimæ non soluuntur, neque aliunde ad eiusmodi sumptus prouisum est, tenetur populus eosdem sumptus de sua substantia suppeditare. Ad quod, si renuerit, per censuras ecclesiasticas, atque adeò si opus fuerit, animaduersione secularis iudicij cogi potest. Locus est constitutissimus apud Paulum, primæ ad Corin. 9. vbi docet plus iuris ministris altaris suppetere ad subsidia temporalia recipienda, quàm ad suum stipendium militi, & ad vineæ fructum, qui illā plantauit, & qui gregem pascit, ad fruendum lacte: sanè

Populus iure naturæ tenetur ministros ecclesiæ alere & téplum struere.

Paulus.

cùm Dominus disposuerit vt qui altari seruit, de altari viuat. Dubium autem deinde offert textus ille citatus Gregorij, Omnis Christianus. utrum scilicet ad Missarum solennia teneatur vnusquisque aliquid in templum afferre quod offerat? Hugo nanque, ut Host. in rub. de paro. & alien. paro. ait, omnem Christianum tenore eiusdem capituli teneri ad oblationes in Missa sub reatu criminalis culpæ. Quare potest, inquit, qui non fecerit, ecclesiastica censura compelli. Idq; idem Host. hoc adhibito moderamine fatetur, quòd intelligatur in præcipuis duntaxat festiuitatibus. Alij uerò id dorū arbitrati, censent solum intelligi de interna animi oblatione per deuotionem. Hæc autem glossa longissime à Canonis mente aberrat; citat enim Grego. textum ipsum antiquum, quo oblationes temporalium rerum iubebantur. Omissa ergo opinionum recitatione, res est clara. Etenim ubi cuiuspiam oblationis cósuetudo usque adeò inoleuit, ut uim legis obtinuerit, vbi pręcepti obligatione armata est: ut D. Tho. ratione quarta docuit. Vbi autem neque lex extat, neque eiusmodi uiget consuetudo, nullum metuendum est præcepti uinculum. Consultò dixerim: ubi consuetudo uim legis obtinuerit. Nam vlla teneri potest consuetudo per modum liberæ deuotionis: quæ ideo nunquàm, quātumcunque diuturna, vim ingerit præcepti. Quòd si aliquod sciscitaris iudicium, quo eiusmodi consuetudines dignoscantur, forsan hoc non est adeò fallax, quòd ubi decimæ in usu non sunt, neque alia ministris iusta stipendia constituta, ibi consuetissimæ oblationes censentur in præcepto esse. Et pariter, si consuetudo sit populi omni memoria uetustior, statis solennitatibus aliqua munera ecclesiæ, uel ad fabricam, uel ad alios sumptus offerre. At uerò vbi decimarum solutio more seruatur, quæ ministris sufficit, re uera quotidianę oblationes, quæ uel in profestis diebus, vel in festiuitatibus, quantumuis præcipuis offeruntur, existimari non debēt præcepti obligationi esse obnoxiæ. Neque verò ullo colore in contrarium obtendi potest, quòd legitimi pastores omnes decimarum fructus, gregem deglubentes, sibi usurpant, miserisq; mercenarijs quotidiana illa munuscula, quę ad altaris gradus offeruntur, relinquunt: nā postquàm decimis pastores saginantur: ipsis incúbit primū pręsentes seruire, mox si officio abesse iustè vel initū permittantur, uicarios cum iusto stipendio sibi substituere. Quare in hanc rem optimè per concilium Tridentinum prospectum est, ut parœcijs non residentibus tertia pars fructuum adimatur, quæ uicarijs addicetur. Haud tamen arbitrentur curati se exoneratos subinde esse animarum cura, excusatosque ne residere teneantur, nam cùm ad hoc iure diuino naturalique irretiatur, sanctum concilium nullatenus excusare illos cogitauit, sed ecclesijs quàm minimè male potuit prospicere. Inter oblationes autem una est quæ offertur pro Missa. De qua duplex superest dubium. Vnum, an liceat sacerdoti, pro missa celebranda de pretio pacisci. Quod quidem cùm ad titulum simoniæ pertineat, quæstione sexta disputabitur. Secundum, utrum licitum sit plures, ut aiunt, pitantias pro una Missa recipere. Nam ratio illa quòd pro pluribus oblata tantum singulis prosit, iam superiori quæstione explosa est, sed vtrum alia de caussa id liceat, iam nunc ambigitur. Apparet enim si illa non sit legitima, nullam heri reliquam, nam quicunque illa caussa eleemosynam largitur, contendit sibi totum sacrificium applicatum iri. Nihilominus hic in primis distinguendū est de plebano pastore, & de alijs mercenarijs, qui neque parœcij sunt, neque eorum vicarij. Parœcij nanque iure decimarum quotidie celebrare tenentur pro sua parœcia, si modò fructus satis sint ad ipsum alendū, sin minùs, pro eorum quantitate uel ter vel quater in hebdomada, ad iudicium Antistitis, quod tutius est, uel ad arbitrium prudentum. Quotidie inquam, pro humana fragilitate: nam licet vno aut altero die cesset, seu

quia

Dubium.

Hugo.

Hostiensis.

Solutio.

Indicium ad dignoscendū quando consuetudo offerēdi obligat sub præcepto.

Definitio cōcilij Tridentini de portione vicarijs adiudicanda.

Dubium.

Parœcij quotidie celebrare tenentur pro sua parochia si competentes habeant redditus ... Corollarium primum. S...

quia non se præsenti fecit idoneum vel animi laxandi gratia, non ideo constituitur in culpa. Vnde & monitū hoc adhibendum est, quod legitimus pastor si per fas vel nefas non resideat, tenetur iustum alimentum vicario suppeditare, vt possit tot Missas celebrare quot ipse teneretur: ne vicarius caussari possit non sufficere sibi victum, nisi aliunde pitantias corradat. Ex hoc fit, pastorem parœciæ in seruitutem non posse peregrinas pitātias ab alijs, præterquā à suis parœcianis percipere: hoc .n. esset in fraudem sacrificiorum quæ pro sua parœcia offerre tenetur. Attamen non obstante obligatione, qua tenetur pro parœcia offerre, potest particulares pitantias ab eisdem parœcianis vltrò oblatas recipere, dummodo illas non extorqueat: idemque sacrificium potest & pro parœcia & simul pro tali parœciano facere. Idemque censendum de defunctorum exequijs & testamentorū Missis. Ratio huius est, quòd defunctos sepelire, & piorum Missas offerre, propria est functio ipsius pastoris; neque debent parœciani foras exigere sacerdotes ad hoc munus quæsitum. quocirca hæc non sunt incōpatibilia. Hoc autē documentum, vt cuncta moralia, cum moderamine temperandum est, videlicet ne Missarum prouentus immodicè sit exuberans: nam tunc deberet pastor, qui curā habet animarū, auxiliares sacerdotes ad se adiūgere.

Dubitatio altera. Sed & hoc præterea consultari assolet, vtrum possit pastor qui curam habet animarum, cuique subinde incumbit huiusmodi functio ex pitātijs portiunculam sibi vsurpare, imminutasque mercenario porrigere. *Solutio.* Et re vera si iustum stipendiū mercenario relinquatur, non video in hoc apertam iniuriam: quando quidem pitantiæ omnes parochio cōferuntur: qui subinde, vt Missarum debitor, quo potuerit honesto stipendio, potest mercenarios ad eas celebrandum conducere.

Tertium dubium. Subsequitur ergo membrum alterum eiusdem dubietatis ad uagos sacerdotes attinens: qui aliàs functionem suam celebrandi alligatam non habent, vtrum plures valeant pitātias pro eadē Missa percipere. *Prima responsio.* Huius autē prima respōsio esto: q; si Antistites in clericorū ordinatione iura castè seruarēt, nō tāta hinc emergeret ambigēdi ratio. Si inquā neminē sine legitima bonorū possessione ac titulo sacris initiarent, nō cogerentur sacerdotes mendici esse, & exigua Missarum mercede viuere; quòd porrò tū reuerētiā sacramēto debitā nō tenuiter obnubilat: tum etiam periculum eisdem sacerdotibus offert pluries celebrandi, quàm fortè pro sua puritate par esset. Ceterū, quia rei huius perexigua habetur cura, sed plurimi effictis titulis ordinantur, in quæstionem meritò vertitur, vtrum hac ratione, vt necessariū sibi victum, & quibus tegātur, habeant, recipere plures pitantias possint, nam ratio infinitatis sacramenti iā suprà repulsa est. *Secunda responsio.* Respōdetur ergo, q; vbi nō est in vsu eā pro vna missa eleemosynam erogari: quæ diario victui sufficiat, potest sacerdos duplam saltem percipere; dum tamen latiùs non se hæc licentia proferat: quoniam statūs apparatum non licet sacerdotibus hac ratione sustentare, sed pauperem vitam ducere. Hac enim ratione iure cautū est, vt absq; aliqua bonorum possessione ad ordines non admittantur, & ideo qui sua culpa pauper ordinatus est, paupertatem æquo animo ferat. Dū autē sacerdoti abundat vnde honestè & forsan ornatè viuere possit, videtur nequire vti hoc subsidio, quandoquidē ob leuādā necessitatē permittitur. Sed nihilominus respondetur, quòd etsi non adeò id ipsum eiusmodi sacerdotē deceat, tamen secūdū rigorē iustitiæ nulla esset iniquitas, quoniam iudicium non est de rebus ferendū secundùm id quod accidit, sed secundum rei naturā. Quare vbi per se satis pitātia nō sufficiat, vnicuiq; eodē iure licet ampliorē suscipere. *Obiectio.* Quòd si contra sententiam hanc argumēto suprà facto resurgas; Qui pitātias largiuntur, sibi volunt totum sacrificium applicari, atque ita faciendum putant, ergo sacerdos secus faciens, illos decipit. *Solutio.* Respondetur, eum silere posse quidquid alij credant: nam vtitur iure suo quo potest de altario viuere. Secus autem, si alter expressè postulet pro se solo ipsum sacrificium offerri: nam tunc si sacerdos annuat, tenetur seruare pacti fidem.

Ad primum argum. Ad primum argumentum quæstionis respondet D. Thomas iuxta illa, quę libro secundo diximus, sub titulo de cessatione legalium, quod quāuis legalia sic cessauerint, vt quasi iudicia legis veteris seruare nobis non liceat, tamen non obstat quin possint ab ecclesia alia ratione institui. *Replica.* At uerò si oblationes inter legalia dūtaxat haberentur, solutio satisfaceret, sed tamen habētur, vt ipse ait, etiam inter ceremonialia nam sacrificare, ceremonia est, & festa colere, atque adeò in eisdem festiuitatibus quidpiam offerre, & vt illic expositum reliquimus, ceremonialia sic cessarunt, vt ea nobis instituere minimè liceat. *Solutio Caietani.* Ad hoc autem S. Thomas infrà art. 4. ad 1. respondet, duas ceremonialium species discernens. Illas quippe ceremonias instituere nequit ecclesia, quę vel statum Hebræorum referunt, ut obseruatio Sabbathi, uel aliquid futurum in nostra lege prædicebāt, vt circuncisio, esusque agni paschalis, & similes: nam essent iam nunc mendacia, eademque in fidem perniciosa, vtpote significantia figuras illas non esse completas. Veruntamen sunt aliæ ceremoniarum species sic ad diuinum cultum pertinentes, ut citra vllum mendacium possint ad eundem finem nunc institui, vt thurificare, consecrare in azymis, purificatio puerperæ: quæ non condemnatur, extrà de purificat. post part. cap. unico. Et tales sunt oblationes. *Ad secundum.* Aliud autem uerbum Christi. Si offers munus tuum, &c. solùm probat, non omnes oblationes esse de necessitate præcepti, nihil tamen obstat, quin aliquę ut dictum est, eidem subijciantur necessitati. *Ad tertium.* Ad tertium denique respondetur, quòd propter voluntarias oblationes nulla fieri potest excommunicationis censura, secus autem propter illas, quæ iure debentur. At verò sacerdos priuatus, qui sacramentum administrat, vt excommunicare nō potest, ita neque illud rebelli subtrahere, sed postquàm fuerit à superiori iurisdictionem habente excommunicatio lata, tunc sacramenti subtractio erit legitima. Textus autem sextæ Synodi solùm uetat sacramenta pretio vendi, quæ labes est simoniaca.

ARTICVLVS II.

Vtrum oblationes solis sacerdotibus debeantur.

POst oblationum uinculum sequitur, ut de illis dicamus quibus debentur. *Primum argum.* Apparēt enim nō solis sacerdotibus conferendæ. Etenim illud est in oblationibus præcipuum, quod hostiarum sacrificijs deputatur, hostiæ uerò pauperibus ascribuntur, secundùm illud ad Hebræ. ultimo; Beneficientiæ & communionis nolite obliuisci, talibus enim hostijs promeretur Deus, ergo & oblationes eisdem largiendæ sunt pauperibus. *Secundum.* Secundò In multis parœcijs monachi oblationum portionem sortiuntur, cùm tamen alia sit, secundùm Hieronymum, clericorum cura, quàm monachorum. Ergo non solùm sacerdotibus sunt oblationes erogādæ. *Tertium.* Tertiò: Et laici oblationes, nempe panem & uinum, in proprium usum à sacerdotibus coemunt, nō ergo illis solis earum usus permittitur. *Damasus.* In contrarium autem est canō Damasi decima, quæstio. 1. Oblationes quæ intra sanctam ecclesiam offeruntur, tantummodò sacerdotibus, qui quotidiè Domino seruire uidentur, licet comedere & bibere, quia in ueteri testamento prohibuit Dominus panes sanctos comedere filijs Israel, nisi tantùm Aaron & filijs eius, ut patet 1. Reg. 21.

Prima conclusio. Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Vna est: Vniuersarum oblationum, quæ à plebe Deo exhibentur, dispensatio ad sacerdotes pertinet. *Probatio.* Probatur, Oblatio genere suo non est nisi rei, quæ Deo ad cultum religionis dicatur, est enim nobis de sacris, non de secularibus oblationibus sermo; In-

ter homines autem & Deum sacerdos est sequester constitutus: & suo gradu secundùm Christum mediator: vt de Moyse Deuteronomij 5. legitur: nam illi incumbit tum diuina dogmata per Deum reuelata populum docere, tum etiam & sacramenta per ipsum instituta eidé populo ipsius nomine administrare. Et vice versa eius est functio à parte populi coram Deo stare: eius scilicet preces apud ipsum fundere, sacrificia ei offerre: donaq; & oblationes, & munera præsentare: secundùm illud Apostoli ad Hæbræos 5. Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum: vt offerat dona, & sacrificia pro peccatis: ergo omnium numerum quæ populus Deo dicare constituit, vsus, administratio, & dispensatio, ad eosdem pertinet sacerdotes. *Scrupulus.* Quod si extemplò dubitandi ratio irrepserit, multa Christianam familiam, non sacerdotibus, sed ad templorum fabricas vtensiliumq; ornamenta ecclesijs dedicare, quę ideo sacerdotibus vsui esse non debent; *Solutio.* Respondetur propterea nos consultò nó asseruisse oblationes omnes in eorum transijsse dominium, vt in proprios vsus possint cuncta consumere: sed eorum dispensationes illis incumbere. Quare adiungitur altera conclusio: *Secunda cõclusio.* Sacerdotes trifariam possunt ijs, quæ ad diuinum cultum offeruntur, vti. Primùm in fabricam reparationemque ecclesiarum & rerum apparatum, quæ ad diuinum cultum attinent: secundò in suum ipsuium proprium victum: quoniam, vt Paulus suprà citatus ait: Qui altario seruit, de altario viuere debet. Tertiò, in subsidium pauperum, quos condecet bonis ecclesiasticis pasci & sustentari. Conclusio est nota. Nã quidquid Deo exhibetur, cùm nostrum ipse bonorum non egeat, ad duo tantùm vtilia sunt: scilicet aut ad templorum vel ædificia vel ornamenta: aut ad sacerdotum alimoniam. Quidquid autem superest, erogare debent pauperibus, præterquàm quòd antiquitus, vt subsequentia demonstrabunt, aliqua etiam solebant ecclesijs conferri peculiariter in vsus pauperum. Eorum autem quę ad ecclesiæ sumptus dedicantur, episcopus est administrator ac dispensator, vel canonicorum collegium, secundùm morem qui legitimus sit. Quapropter verissima est sic exposita prior conclusio, quòd omnes oblationes ad sacerdotes pertinent. Res est clara; quæ si vllam habet dubietatem, libro sequenti tractanda est, inter explorandum sintne sacerdotes suorum fructuum domini: quomodoque sint ab ipsis bona ecclesiastica expendenda.

Ad primum argum. Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd eleemosynæ in pauperes erogatæ, licet quadantenus oblationes dicantur ac sacrificia, eò quòd in Deum referuntur; non tamen aut sacrificia propriè sunt oblationes. Hoc enim nomen solis illis congruit, quæ officia sunt religionis. Eleemosynæ autem non sunt nisi misericordiæ opera: sunt tamen, vt dictum est, ijdem egeni & per sacerdotum dispẽsationem sacrarum quoq; oblationum participes. *Ad secundum.* Ad secundum respondetur, monachos partem quoq; earundem oblationum triplici de causa sibi posse vendicare; porrò aut sacerdotum largitate tanquam inopes, aut ratione mercedis, si illis sint adiutores, aut si aliqua eis fortè fuerit commissa parœcia. *Ad tertium.* Ad tertium denique respondetur, quòd oblationes postquàm consecratæ sunt, non possunt rursum in secularem vsum reuocari; vt ara consecrata aut calix. Sed tamen si non sint consecratæ, possunt sacerdotum arbitrio & permissu ad seculares reuerti.

ARTICVLVS III.

Vtrũ oblationes de reb⁹ ijs b⁹, quæ licitè possidẽtur, facere liceat.

Ratio⁹ à parte negatiua. SEquitur tertio loco, postquàm de oblationum dispensatoribus dictum est, de earum quoque materia dicere. Haud enim omnia, quæ homo possidet, materia esse videntur oblationis idonea. Etenim meretrix iustè ea possidet quæ turpiter lucratur: vt patet l. idem ob stuprum. ff. de condict. ob turpem cau. & tamen Deuteron. 23. legitur; Non offeres mercedem prostibuli in domo Domini Dei tui. Continuoq; ibidem prohibetur & pretium canis offerri, quod tamẽ animal iuste venditur. Et Malach. primo; Si offeratis claudum & languidum, nonne malum est? Non ergo quidquid iustè possidetur, perinde offertur iustè. In contrarium autem est illud Prouerbiorum tertio, Honora Dominum Deum tuum de tua substantia. Qua vna voce cuncta quæ possidentur, concluduntur.

Ad quæstionem tribus respondetur conclusionibus. *Prima conclusio.* Prima; De ijs, quæ iniustè acquiruntur & possidentur, nulla fit Deo oblatio licitè. *Probatio.* Probatur; Oblatio cùm virtus sit religionis, esse non debet iustitiæ uiolatio. nam eadem virtus sub præcepto est Dei; & sicut uero, vt ait Aristotel. omnia uera, sic & cuicunque diuino mandato cetera consonant, cuncta autem iniustè parta, iustitię lege, atque adeò Dei restitutioni obnoxia sunt; ergo nequeunt eidem Deo dicari. *Augustin⁹.* Huius rei August. in lib. de verbis Domini pulchrum affert exemplũ. Si depredaueris, inquit, aliquem inualidum, & de spolijs eius dares alicui iudici, qui pro te iudicaret, tanta uis est iustitię ut & tibi displiceret. Nó est talis Deus tuus, qualis non debes esse neque tu. Hæc ille. Vbi affabrè rationem rei exerit. Oblatio enim ad propitiandum placãdumq; Deum fit, qui iudex est virtutum omnium, legumque custos. Cùm ergo te condemnaturus sit, nisi quidquid debueris, restituas, genus est diuinæ contumeliæ, si eadem re illum propitiari cõtendas, de qua te certus est cõdemnare. Vnde & Ecclesiasti. 34. Immolantis ex iniquo, oblatio est maculata. *Secũda conclusio.* Secũda cõclusio. Quantũ ad rei per se naturã attinet, de re quacũq; iustè possessa iustè fieri potest oblatio. *Ratio. cõclusionis.* Patet; Nam & eiusmodi rerum homo est verè dominus aut possessor legitimus; quorũ ideo habet legitimũ vsũ, eũdéq; sibi prętãte Deo potest ergo vnusquisque, atq; adeò debet cũ prudentiæ moderamine eorũ, quæ ab ipso recipit, partẽ ei rependere, secũdũ illud primi Paralipõ. cap. vlti. Quæ de manu tua accepimus, reddimus tibi. *Tertia conclusio.* Tertia cõclusio; Ex his quæ rei accidunt, cõmaculari oblatio potest, etiã eorũ quæ licitè possidẽtur. Probatur; Quia ad operis studiositatẽ nó satis est genere suo esse bonũ, nisi & quæ circũstãt superinde honesta. accidere autẽ potest unde eiusmodi oblatio sit mala. Et primùm cultoribus priscæ legis, quibus omnia in figura contingebant, multa erant legalia, uel propter significationem, vel propter id, quod illi Respublicæ immundum ac turpe habebatur, offerri non licebat, quę quidem prohibitionis ratio sub lege nostra cessauit, nã vt ait Paulus ad Titum primo, *Paulus.* Omnis creatura Dei reputatur munda. Possunt nihilominus & nostris oblationibus alia contingere incommoda, uel quia id quod licitè possidetur, per misericordiam debetur potiùs alteri, quàm offerri debeat in templo, vel propter scandalum, vel propter contemptum; vel propter aliud quidpiam. Obiurgat enim Christus Matthæi quinto, Pharisæos, qui plebi persuasum contẽderent, vt potius subueniendis parentibus abessent, quàm faciendis oblationibus. Et meretrix dum turpe lucrum offert, scandalum dat, & qui quod despectui habet, Deo offert, eum ipsum despicit.

Argum. Cõtra primũ autẽ mẽbrũ tertiæ huius conclusionis, quo dictũ est nõnũquã debere potiùs res vel parẽtibus uel egenis erogari, quam tẽplo offerri, arguitur, in uniuersum conducentius esse atque ad diuinum cultum accommodatius, bona nostra ad conficienda celebrandaque sacrificia elargiri, quam in egenorum subsidia; Apparet enim vulgo sic censeri, eò quòd per sacrificium Deo propiùs re ipsa accedimus. Cui tamen uulgari opinioni miserorum egestas nonnunquàm reclamat. Ad hoc sub distinctione respondetur. Opus enim uirtutis è duobus inter alia quantæ sit perfectionis æstimatur. Primùm, ex obiecto, unde suam speciem sortitur. Secundò: ex necessitate, cui charitas semper

succurrere

succurrere satagit. Igitur si ad priorem rationem spectemus, oblationes sacræ, ac perinde sacrificia, reliquis eleemosynis longè præstant: nam religio, ut Secunda Secundę, quæstione decimaoctaua, auctor est diuus Thomas, quippe quæ Dei reuerentiam pro obiecto habet, excelsior est virtus, non modò misericordia, verùm & moralibus vniuersis, vtpote quæ non nisi ergo proximos versantur. Atq; huc pertinet verbum Christi, Matthæi 26. ubi officium & causā Magdalenæ, quæ ipsum dispēdio pretiosissimi unguenti vnxerat, aduersus indignātes discipulos defendit, sanè qui opus misericordiæ pluris pendebant. Docuit.n. opus illud in reuerentiam personæ ipsius Dei exhibitum, religione sua anteferendum. Et ideo non condemnauit misericordiā in pauperes, immo cōmēdauit maxime: dicens, Pauperes semper habebitis vobiscum. Attamē declarauit, quod opportunitatē illā vt eleemosyna cùm tā excelso gradu religionis esset adiuncta, nunquā deinceps foret mundus habiturus. Atque ideo ait, Me autē non sēper habebitis. Religio autē fuit, tum diuinitatis maiestatē atq; immortalitatē pretioso illo incorruptibilique onguēto confiteri, tum etiā & incorruptionē humanitatis pręsignare. Scriptum.n. erat; Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. idq; fortasse verbo illo cœlestis Redēptor declarauit. Ad sepeliendum me fecit. Hoc est, Sic ista protestatur me uerè mortuum sepeliendum, ut quasi spiritu prophetico singularem meum sepulturæ modū prænuntiauerit, ubi non meum corpus communi lege est in cineres abiturum. Adde inter huiusmodi religionis officia potissimum esse atq; optatissimum sacramentum, ubi nihil minùs, quàm Deus ipse immolatur. Nihilominus tamen hoc uerissimum est, quod utinam, ut est certissimum, ita esset Christianæ familiæ persuasissimum, quòd necessitatis pondus unde uirtus ac potissimum misericordiæ incrementa suscipit, efficere potest, ut ad Dei cultum conferentius sit, atque adeo optatius opem ferre miseris, quàm oblationes & sacrificia facere. Et ratio est, quod sacrificia, ut dictum est, non in Dei vtilitatem, qui bonorum nostrorum non eget, sed in eis dūtaxat gloriā, nostramque deuotionem excitandam celebrantur & offeruntur. At verò tanta est Deo pauperum cura, ut eorū utilitatem sępenumero pluris ad sui charitatem, ac subinde gloriam æstimet, quàm reliqua sacrificia. Idque maximè postquàm idem ipse Deus cùm diues esset, uti ait Paulus, propter nos egenus factus est, nostrasque miserias & ęrumnas usque adeò suas fecit, vt in die illa tremenda coram angelorum hominumq; vniuersitate confiteri non sit ueriturus, se ipsum apud nos esuriuisse, nudumque fuisse, & mendicum, ac tandē quidquid uni ex minimis indigentibus fecimus, quasi eipsi in propria persona fecisse. Vnde Matthæi nono, nec verò citra indignationem Pharisæos obiurgat, quod propheticum oraculum non intellexissent. Euntes. n., inquit, discite quid est, Misericordiam volo, & non sacrificium. Sic enim scriptum extabat Oseę sexto, cui Propheta adiecerat; Et sapientiam Dei plus quàm holocausta. Quapropter postquàm Paulus epistolam ad Hebræos, qui tam erant sacrificijs frequentandis dediti, in hoc penè insumpserat, vt singulare Christi Pontificis nostri sacrificium commendaret, cuius præsentia illa omnia aboleuerant, ne inde colligerent ob illud dimittēdam semper fore misericordiam pauperum, illum tandem Epistolæ colophonem adhibuit, vt commonitos beneficentiæ eos apprimè curaret. Charitas.n., inquit, fraternitatis maneat in vobis, & hospitalitatem nolite obliuisci: per hanc. n. latuerunt quidā angelis hospitio receptis. Et infrà; Beneficentiæ & communicationis nolite obliuisci; talibus enim hostijs promeretur Deus. Ad

Solutio.

argumentum igitur contrarium respondetur, nihil vetare quo minùs virtus, quę altera genere suo inferior est quandoque ob necessitatem sit pretiosior. Hæc propterea tā multis inculcauerim, quòd sunt qui falsò omnia putēt sua bona, potissimùm dum ab hac luce recedunt, in amplissimum Missarum numerum & in Capellanias expendenda. Nam etsi in ecclesię ortu illa essent impendiò necessaria, & ubi modò desunt, consulenda sint; tamen vbi diuinus cultus satis est celebris, multò esset consultius egenorum calamitates leuare: longè enim crebiùs in euangelio huius nos Christus misericordiæ admonitos curauit, quàm vt eleemosynas in sacrificia conuerteremus. Nam quamuis oratio satisfactioque sacrificij acceptissima sit, tamen eleemosyna quæ præcipuum est charitatis officium, & pauperum orationes ualde sunt, testante Christo, efficaces, vt nos in ęterna recipiant tabernacula.

Ad primum argum.

Ad primum igitur argumentum respondetur, in ueteri lege mercedem prostibuli offerri esse prohibitam, propter immunditiam, quæ ratio cessauit in noua. Esset tamen scandalum talem recipere oblationem; quia viderentur sacerdotes ad meretricum turpitudinem conniuere. De pretio autem canis. Iosephus libro secundo (ut inter tractandum de legalibus dicebamus) sic legem interpretatur, quòd canum operæ, sicuti modò asini & equi ad fœcundandas equas, redimi solebant pretio ad imprægnandas canes, quare pretium illud propter turpes sordes, quoque ab oblationibus repellebatur. Et sortitur inde probabilitatē interpretatio, quòd vnà componuntur prostibuli merces & pretium canis. Altera verò à Doctoribus adhibetur interpretatio, quod cùm primogenitum animalis mundi sic esset in templo conseruandum, vt non redimeretur, animalis verò immundi primogenitū, redimebatur pretio. Canis autem sic reputabatur abiectus, ut non esset quinque siclis dignus, quibus eiusmodi animalia redimebantur, & ideo aiunt, quod extra templum occidebatur. Porrò autem expositio hęc neque rationi neque textui est consona. Si.n. propter eius vtilitatem ad nihil erat commodum, ad quid erat in templū præsentādum? Quocirca melius est dicere simpliciter fuisse offerri prohibitum, tū propter animalis vtilitatem, tum etiā quia forsan, vt ait Sanctus Thomas, in usu erat Gentibus ad sacrificandū idolis. Ratio ergo illa cessauit in euangelio. Ad tertium

Iosephus.

Ad tertium.

respondetur, quod animal cæcum, aut aliter truncum, aut debile, ad oblationem ineptum erat. Primùm, quia oblatio debebat esse immaculata. Secundò, quia esset vilipendium atque opprobrium. Præterea, ratione noti, quod debet Deo optimè solui. Quare oblatio Caini nō fuit Deo accepta sicut Abelis. Quæ quidē rationes vim suam in lege nostra retinent. Qui enim uel acidum uinum uel putrem farinam ad rem diuinam celebrādam offerret, prauè quidem faceret, nam illa non sunt conficiendo sacrificio congrua. Et qui uasa aut indumenta sordidissimis usibus seruientia, templo dedicaret, ex quibus uestes sacræ & uasa fabreficerent, contemptor eorundem sacrorum censeretur. Et qui animal uoto Deo deuoueret, & claudum, uel cæcum, uel alia de caussa uilissimi pretij solueret, uel decimas ex pessimo grano & musto, profectò non castè seruaret fidem, quam Deo habet obligatam.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm ad primitiarum solutionem homines teneantur.

INter alias oblationum speciem cōnumerantur primitiæ, de quibus ideo inquiritur, utrum ui præcepti debeantur? Est enim contrarium testimonium suprà citatum. Exod. 15. ubi ait Dominus ad Moysen, ut primitias ab homine qui ultroneus offerret, ciperet. Et Exod. 13. data lege primitiuorum, quæ legitimè erant primitiæ, subditur. Erit quasi signum in manu tua. non autem signi ceremonialia designat, quæ in nostra lege cessarunt: ergo sicut non tenemur primogenita offerre, ita neque aliarum rerum primitias. Secundò Primitiæ olim Deo reddebantur, ut de

Primum argumentum.

Secundum

singularibus beneficijs ab ipso susceptis gratias ille populus eidem rependeret. Habetur enim Deuteron. 26. Tolles de cunctis frugibus tuis primitias; accedesque ad sacerdotem, qui fuerit in diebus illis, & dices ad eũ: Profiteor coram Domino Deo, quòd ingressus sum terram pro qua iurauit Deus patribus nostris vt daret eã nobis: ergo neque extraneæ nationes, neque verò nos tenemur illas prohibere. Tertiò: Si lex esset primitiarum coactrix, tunc præscripta esse deberet taxataq; solutionis quantitas, sicut in decimis. At verò in neutro testamento talis habetur taxationis lex: ergo sub nullo comprehenduntur præcepto. In contrarium autem est canõ Gregorij 7. Decimas. 16. quæstio. 7. Cuius verba sunt: Oportet congruentiùs nos decimas & primitias, quas iure sacerdotum esse sancimus, ab omni populo accipere: quas fideles Domino præcipiente offerunt.

Tertium.

Primitiæ singularem in genere oblationum locum obtinent. Differunt enim à reliquarum generali ratione, quatuor modis, quos hic D. Thomas dignouit. Primò, iuxta vocis sonitum differunt materia: nempe quòd de primitiuis rerumque opimis initijs offerebantur: quamuis, sint qui nomine primitiarũ non prima, sed optima intelligant. Quemadmodum de Abele refertur, quòd obtulit de pinguedine gregis. At verò textus Numeri 8. vtrunque insinuat. Nam quod primum est, censetur optimum. Vnde ibidem: Omnem medullam olei, & vini, ac frumenti; quidquid offerunt primitiarum, tibi dedit, scilicet Aaron. Et subdit: Vniuersa frugum initia quæ gignit humus, & Domino deportantur, cedent in vsus tuos: Secundò, ratione caussę à reliquis distant, quia reddebantur Deo ea caussa speciali: nempe vt homines diuinum beneficium recognoscerent, profiterenturque adeò quidquid ex terræ fructibus percipiunt, Deo auctore illis prouenire; cui adeò iuxta verbum citatum. 1. Paralipomen. vlti. quæ de manu eius acceperunt, reddere debent. Tertiò differebant & in modo, quòd cum aliqua ceremonia offerebantur. Legitur enim Deuteron. 26. post verba suprà citata offerentium primitias: Suscipiens sacerdos cartallum (quod est canistrum primitiarum de manu eius, qui defert primitias) ponet ante altare Domini. Et infrà commemoratis Dei beneficijs, subduntur offerentis verba: Idcirco nunc offero primitias frugum terrę, quàm Dominus dedit mihi, &c. Quartò deniq; differunt ex parte eorum, in quorũ vsum exhibebantur. Nam cùm Deo pro beneficio rependerentur, inter quem (vt diximus) & populum sacerdos est sequester, in eius singulariter vsum cedebant: ad differentiam decimarum quæ totam Leui tribum contingebãt. Vnde loco citato Nume. 18. ait Deus Aaron: Omnes primitias sanctuarij quas offerunt filij Israel Domino, tibi dedit, & filijs ac filiabus tuis, iure perpetuo. Et subditur: Filijs autem Leui dedi omnes decimas Israelis in possessionem pro ministerio, quod seruiunt mihi in tabernaculo fœderis.

Quadruplex differentia primitiarum à cæteris oblationibus.

His ergo præhabitis, ad quęstionẽ duabus cõclusionibus respondetur. Vna est: Primitiæ præcepto legis naturæ & scriptę, Deo debẽtur, eiusq; ministris: atq; adeò iure pontificio, ex eadem prisca lege diuina deriuato. Probatur cõclusio ratione illa iã insinuata. Ius naturæ iam nos docuit gratitudinẽ vt benefactoribus gratias redderemus: Deus autẽ est primus naturaliũ omniũ beneficiorũ auctor: illi ergo primas debemus pẽsiones eorum omniũ, quæ nobis natura cõfert. Quòd si quis cauilletur id ei deberi nõ de præcepto sed de honestate, redarguitur sic. Iure naturæ cogimur Deũ nostri nostrorũq; auctorẽ profiteri, quãdoquidẽ in eo viuimus, mouemur, & sum⁹. Nã si parẽtibus à quibus vitã accepimus, vt quarto nos loco Decalogus admonet, dũ his quæ ad victũ nostrũ possidemus, dũ egẽt, succurrere strictè cogimur, lõgè strictiore iure Deo eãdẽ debemus recognitionẽ: nõ quidẽ propter eius indigentiã, quia nullã habere põt, sed propter nostrum cõmodum & eius gloriam. De hac itaque ratione sic mortaliũ vniuersitatẽ natura erudiuit, ut Ethnicis etiã fuerit cunctis seculis (vt suprà dicebamus) notissima. Ob idq; non speciatim quæsiuimus hic, an Christiani, sed verũ homines, scilicet cuncti mortales primitias soluere teneantur, ad quos idcirco vniuersos respõsio protẽditur. Vnde Romani, vt Plinius in eorum historia libro 18. capi. secũdo refert, nihil antea de terræ nascentibus degustabant, quàm sacerdotes nouarum frugum ac vini primitias libarẽt. Sed occurrat hic fortè nobis obuius quispiam, rationem hanc non esse ad debitũ primitiarum concludendum propriam, sed hoc tantùm euincere, quòd teneamur Deo religionis lege sacrificia offerre, vt suprà dictum est, quibus eum conditorem nostrum profitemur. Primitiæ autem longè à sacrificijs distant, cùm simplices sint oblationes. Respondetur autẽ, aliter nobis naturalem rationem sacrificia persuadere: aliter verò reliquas oblationes, ac singulariter primitias. Nam Deo quatenus Deus est, supremũ scilicet per se bonum, honores debemus diuinos, atq adeò obedientiam. Qua vtique ratione rem illi diuinam facere & sacrificare tenemur. Sed præterea quia fructus terrę nobis quotidie suppeditat, colligimus ad eius honorẽ accedere, de his quæ nobis donat partem illi libare, & singulariter rerum primitias, quibus profitemur illum esse primum supremumq; auctorẽ, cuius nutu & solis circuitus, & aeris clementia hęc nobis affatim progignũt.

Prima conclusio.

Probatio cõclusionis.

Plinius.

Obiectio contra proxima rationem.

Solutio.

Altera conclusio: Etsi ius naturę antiquitus diuina lege expressum nos huiusmodi primitiarum oblationis admoneat, tamẽ qualitates & circunstantiæ, nẽpe personę, quibus tradẽdæ sunt, & materia, videlicet an de primis omnino fructib⁹, atq; adeò quantitas legibus humanis patriæq; vsu & more nobis repertę & legitimę sunt. Olim nanq; primitię singulariter sacerdotibus obueniebant, decimæ verò Leuitis. Iam nunc decimæ vice versa sacerdotũ sunt: primitiæ verò plurimùm sacristis sacrorumq; ædituis deputantur, in aliquibus tñ ecclesijs in fabricæ sumptus cõsignantur, & nõnunquàm ipsis eisdẽ sacerdotibus. Neque verò tam exactè deposcitur, vt de primis soluantur fructibus. Neq; de oleribus aut leguminibus, sed de frugibus tantùm. Illa enim omnia antiquis patribus legalia erant: quibus non ideo modo minimè obligamur. Tanta.n. commendatione ius illud decimarum ac primitiarum Deus illo seculo indixit populo suo, vt quemadmodum Exod. 34. legitur, hebdomadarum solennitatem ĩ primitijs frugum messis triticeę celebrari præceperit, quæ nobis non est in vsu. De quantitate autem primitiarum nihil vel ĩ veteri vel in nouo testamento scriptum legimus, prætereã illud Ezech. 45. Hæ sunt primitiæ, quas tolletis, sextam partem Ephi de coro frumenti, & sextam partem Ephi de coro hordei. Mensura quoq; olei Batus de quolibet coro. Super quibus verbis Hieronymus declarat illud ad decimas pertinere, nam Ephus, decima pars cori erat, sicut Batus in liquidis. qui quidem corus triginta continebat modios. Subdit autem idem sacer Doctor verba isthæc, quæ extrà de decimis, capitulo primo, referuntur. At verò primitiæ, quas de frugibus offerebant, non erant speciali nomine definitæ. Traditionem quoque accepimus Hebræorum, non lege præceptam, sed arbitrio magistrorũ inolitam: quòd qui plurimum, sexagesimam partem dabant sacerdotibus, qui minimum inter 60. & 40. licebat quodcunque voluissent offerre. Hæc in antiqua lege. In noua autem nulla signata est quota, sed in Hispania, si cui prouentus vltra decem modios obuenerit, unum soluit, etiam si vsque ad mille aut decem millia ascenderint. Et in alijs locis magis est tenuis solutio. In hoc. n. plurimum consuetudini defertur. Quin verò vbi decimæ ad totum ecclesiarum cultum affatim abundarent, nisi consuetudo aliud contineret, non esset cur & primitiæ legis obligatione exigerentur, nam quod diximus naturale ius primitias solui iubere, decimæ tunc satis suppleret.

Vltima conclusio.

Hieronym.

Ephus decima pars cori sicut Batus in liquidis.

Ad auctoritatem ergo suprà positam Exo. 25. respondetur quòd nomine illic primitiarum, ut litera planè

Ad primum argum.

docet,

docet, intelligebantur oblationes, quas populus ad templi ornamenta fabrefacienda admonebatur facere, videlicet, vt vnusquilibet aurum conferret, aut argentum, aut hyacinthum, aut purpuram, aliamq; id genus pretiosam supellectilem ad vasa paramentaque templi fabricanda. Quod autem Exod. 13. primitiuorum oblationes, signa, hoc est ceremoniæ appellantur, Sanctus Thomas non negat: sed respondet ut articu. 1. de oblationibus, in genere respondebamus; nempe illas præcisè ceremonias sanctæ Christianorum Ecclesiæ non licere ex lege veteri instaurare: quæ figuræ futurorum erant, eò quòd iam mendosa essent. Alias tamen quæ duntaxat in recognitionem beneficiorum Dei adhibebantur, cùm eadem apud nos ratio permaneat, nõ est quod nobis non liceat instituere. Ad secundum respondetur, quod primitias vetus populus Deo non solùm debebat ob fructus quos terra Dei benignitate proferret verùm et ob terras ipsas, quę eius beneficio tum illis promissæ fuerant, tũ etiã donatæ. Hæc ergo secũda caussa non est apud nos superstes, sed prior: Tametsi cũ & mũdũ ipsũ Deus ob nostri gratiã cõdiderit, nobisq; subinde & possessioně donauerit, iuxta illud psalmi: Terram autem dedit filijs hominum, hac etiam de caussa debentur illi primitiæ. Tertium autem iam solutum est, vbi diximus, quantitatem primitiarum non esse lege præscriptam: quia cùm intra oblationum lineam comprehendantur, deberent saltem spontanei aliquid retinere.

Ad secundum argum.

Ad tertium argum.

QVAESTIO QVAATA, DE DECIMIS.

S. Thom. 2. 2. quæst. 87.

ARTICVLVS I.

Vtrùm homines teneantur dare decimas ex necessitate præcepti.

Prima ratio a parte negatiua.

OST oblationes, sequitur de decimis sermo. Apparet.n.nõ omnes homines ex necessitate præcepti ad earum solutioně teneri. Illud.n.præceptũ extat Leuitici vigesimoseptimo, vbi legitur, Omnes decimæ terræ, siue de frugibus, siue de pomis arborũ, Domini sunt. Et infrà; Omnium decimarũ ouis, & bouis, & capræ, quæ sub pastoris uirga transeunt, quidquid decimũ uenerit, sanctificabitur Domino. hoc autě præceptũ inter moralia cò referri nequit, q moralia natura iubet, quę tñ nõ decimã potiùs q̃ uel vndecimã uel nonã partě præcipit. Si autě ceremoniale fuerit aut indiciale, iã satis libro. 2 mõstratũ est, quẽadmodũ illa fuerint antiquata. Secũdò; Illa sola Christianis, quorum fidem vniuersi mortales suscipere tenentur sub præcepto cõcluduntur, quę Christus vel eius Apostoli nobis indixerunt; secundùm illud Matthæi vltimo, Docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis. Et Paulus Actuum 12. Non subterfugi, quò minus annontiarě uobis oě consilium Dei. Sed neq; inter Christi, neq; inter Apostolorum documẽta obligatio vlla legitur decimarum. Quod.n. Dominus de decimis Matth. 20. meminit, Vę uobis qui decimatis mentham, & rutam, &c. hæc oportuit facere, ad tẽpus præteritæ legis referẽdum cẽsetur; secundùm illud Hilarij super Matthæ. Decimatio illa holerum quæ in pręfigurationem erat utilis, nõ debebat omitti, ergo tempore gratiæ dissolutum nobis est decimarum iugum. Tertiò, Tẽpore gratię ea solùm ea lege ueteri nobis relicta sunt, quæ nobis natura iubet, quare neque ad plura tenemur, quam gẽtes ante illam legem, illis autem seculis nõ exhibebantur ex præcepto decimę, sed ex voto. Legitur enim de Iacob, Genesis 8. quod votum Deo vouerit, dicens: Si fuerit Deus

Secunda ratio.

Hilarius.

Tertia.

mecum, & custodierit me in via per quam ego ambulo, &c. cunctorum quæ dederis mihi, decimas offeram tibi: ergo neq; nos arctiùs decimas debemus. Quartò; Sub illa priscorum lege trinæ soluebantur decimæ. Primæ quidem tribui Leui: de quibus, vt articulo proximo dicebamus, legitur Nume. 18. Leuitæ decimarum oblatione cõtẽti erũt: quas in vsus eorũ & necessaria separaui. Secũdæ, de quibus Deuter. 14. refertur: Decimã partě separabis de cũctis frugibus tuis, quæ nascũtur in terra p annos singulos, & comedes in conspectu Dei tui in locu quě elegerit Deus. Ac demum tertię, de quibus inibi protinus subiũgitur: Anno tertio separabis aliã decimã ea omnibus quæ nascũtur eo tẽpore, & repones intra ianuas tuas: venietq; Leuites, qui aliã nõ habet partem neq; possessionem tecum, & peregrinus, ac pupillus & vidua, quæ intra portas tuas sunt, & comedent, & saturabuntur. A secundis autem atq; à tertijs lex gratiæ nos absoluit: ergo pari modo ab illis primis generis. Quintò, quidquid absque temporis determinatione præcipitur, id nisi tempore congruo soluatur, in culpa constituit negligentem: ergo si necessitas eos qui Euangelium profitentur, ad decimarum solutionem vrgeret fieret subinde consequens, vt quibus terris eadem solutio non est in more, criminalis delicti rei essent, non modò non soluentes, verùm & ecclesiæ ministri dissimulantes, quod non est dignum, vt facile concedatur. In contrarium autem est Augustini testimonium decima sexta, quæstione prima, canone, decimæ. vbi ait, decimæ ex debito requiruntur: & qui eas dare noluerint, res alienas inuadunt.

Quarta ratio.

Quinta ratio.

Augustin⁹.

In quæstionis vestibulo appendendum statim discrimẽ est inter decimas ac reliquas oblationes. Differunt quippe secundùm omne caussarum genus. Primùm scilicet ex parte finis, per quem de ceteris iudicatur, quòd reliquæ oblationes Deo in eius honorě immediatè, vt cùm scholasticis loquamur, dedicãtur, quamuis in vsum ministrorum deinde redundent; quippe qui nomine ipsius eas suscipiunt, uti in sacrificijs expositum est, quorũ ceremonia diuina maiestas colitur, atque in primitijs, quæ p susceptis fructibus eidẽ repẽduntur. Decimæ verò, veluti hic ait D. Tomas, ceu ministrorum stipẽdium, sunt peculiariter institutæ. Hoc vtiq; lib. 3. sub titulo de acceptione psonarum, satis superq; monstrauimus. Sic.n. habetur Num. 18. Filijs Leui dedi oěs decimas Israel in possessioně p ministerio quo seruiunt mihi in Tabernaculo fœderis. Et infrà de eisdẽ decimis: Pretium est p ministerio quo seruitis in Tabernaculo testimonij. Et Malach. 3. Inferte omnem decimationem in horreum meum, ut sit cibus in domo mea. Et eadẽ ratione sub lege gratiæ soluuntur sacerdotibus pro altaris obsequio, sacramẽtorumq; administratione, ſm verbum Christi, Lucę 10. Dignus est operarius mercede sua, & illud sæpe citatũ 1. ad Corinth. 9. Nemo suis stipẽdijs militauit vnquã. Quod Inno. III. in eãdẽ sententiã, extra, de præben. citat, cap. Cùm secundùm Apostolum. Atque hoc, q loco citato satis superq; iudicauimus, fundamentum est eorum maximum, quæ non modò hic dicenda sunt, verùm & lib. sequenti repetenda, Ex hac sequitur secunda differentia ex parte materię, nempe q cùm reliquæ oblationes non fiunt ex rebus omnibus necessarię, decimæ tamen ex cunctis quę vel domi uel in agro procreãtur, ſm strictum ius persoluuntur. At demum tertia differentia sumitur ex parte formæ, quod cùm reliquæ oblationes u'tro offerantur, uel saltem quo ad quotam: Decimæ tñ rigore pręcepti, eædemque sub illa quota, quã nomě sonat, debentur. His sic tenuiter prænotatis, quatuor cõclusionibus ad quæstionem respõdetur. Prima; Decimarum solutio ex præcepto iuris debetur, partim diuini ac naturalis, partimq; humani. Nam quod in genere ecclesiæ ministri populi sumptibus sustententur, naturale præceptum est, atq; adeò I lege veteri moralium numero cõprehẽsum. Quod autě pars fructuum decima eisdem sumptibus mãcipetur, iudiciale tunc ius

Discrimen inter decimas & reliquas oblationes.

Innocentius.

Prima conclusio.

erat, atque adeò in nostra lege pontificium. Vtraq; pars patentissima est: si modò tamen illud inter moralia iudicialiaque discrimen recolas, quod lib. 2. latè diluc:dauimus. Est enim morale præceptum, quodcunque ex naturæ principijs seu syllogismi conclusio elicitu:ueluti

Probatio cõclusionis.

illud: Nõ occides ex illo generali, Id ne facias alijs, &c. Iudiciale autem est illud, ad quod speciarim arbitratu quodam ab vniuersali descenditur: ut si vniuersale illud, Aliquid Deo est offerendum, sic arbitreris, vt bimã vitulam offeres, aut aliud quoduis animal. Hoc ergo discrimine supposito, facilè conclusio liquet. Et quidem prior pars præcedenti quæstione sub titulo de religiosorum paupertate, satis est nobis demonstrata. Etenim quicunque reipub. in re necessaria administrant & seruiunt, ius habent stipendium ab eadem repub. suscipiẽdi, immo & exigendi; administratio autem diuini cultus reipub. necessaria est: immo uerò multò plusquàm seculariũ magistratuum: ergo eiusmodi administris stipendium respub. debet, idq; multò æquiùs quàm quę principibus ac militibus conferuntur: nam diuino ordine temporalia spiritualibus inseruiunt. Quare Deus iure optimo ecclesias earumque ministros instituit: in quorum sustentationem tanquam rerum Dominus imperare populo potuit quam ipse iustã cẽseret bonorũ suorũ portionẽ. Hoc ipsũ naturale ius docet Paulus. 1. ad Corin. 9. Altera verò cõclusiõis pars nihilo patet obscurius. Ius er. n. naturæ nõ nisi ministrorũ ꝓ eorũ numero & dignitate sustentationẽ iubet. At verò qualis esse debeat populi pensio, id arbitrio prudentiæq; reipub pro rei qualitate statuendum relinquit. Deus autem qui populum illum priscum peculiari cura gubernabat, quoniam è duodecim tribubus vnam diuino cultui administrando mancipauit: quæ adeò agriculturæ uacare nõ poterat, atque adeò nec propriam sortem in terra promissa erat possessura, ne minus reliquis, immo aliquantulo plus tanquã honoratior de terrę fructibus perciperet, decimam partem singulis reliquarum tribuum in eorundem Leuitarum subsidium imperauit: ut patet Leuit. 23. & alibi crebrò. Atque ob id etiam quòd cùm forsan solutio non tam exactè fieret, paulò plus obueniebat illi tribui quàm ceteris. Nã ex centũ decẽ quæ vndecim simul tribus quotannis in horrea conderent, vndecim reddebant Leuitis; atque adeò aliarum singulæ retinebant nõ nisi nouẽ. Ex quo fit præceptũ illud de quo

Corollariũ.

ta, fuisse, vti ait sanctus Thom. iudiciale, veluti alia multa, ad seruandam populi æquitatem & decorem; tametsi ex consequenti aliquid etiam in futurum significabat, sicuti & ferè cuncta eorum gesta, secundum illud ad Corinth. 10. Omnia in figura contingebant illis. Decima enim pars, perfectionis symbolum est, quippe cùm dena eius digitorum sit numerorum supremus limes cunctos concludens. Qua ideo quota protestabatur ille populus legem suam & statum non esse perfectum, sed eius complementum à Christo fuisse dependens. At verò licet hac ratione quodammodo præceptum illud cum ceremonialibus conueniebat, tamen non erat eiusdem generis; quia non præcipuè significandi gratia erat constitutum.

Secunda cõclusio.

Secunda conclusio. Inter ceremonialia & iudicialia legis præcepta sic differebat, ut circa finem secundi lib. demonstrauimus, & paulò antehac repetiuimus, quòd ceremonialia non licet post Euangelium integrare; iudicialia verò quamuis quantum ad usum illius legis fuerint prorsus antiquata, possunt nihilominus nonnulla Christianis instaurari. Quemadmodum lex talionis; & quòd qui ouem deprædatur, quatuor reddat, potest à principe modò lege institui.

Tertia conclusio.

Tertia conclusio. Determinatio decimarum ad istiusmodi quotã, est de iure ecclesiastico & pontificio; quod prudentibus considerationibus institutum est. Atqui in primis quòd id posset ecclesia constituere, haud dubium est, cũ non fuerit ex eo ceremonialium genere quod aliquid nouæ legis præsignabat; sed iudiciale, idque ad cultum diuinum pertinens; quod apud nos excellentius permanent. Sed ꝙ eadem debuerit imperare quotam, probatur tam ex parte populi quàm ex parte sacerdotum.

Probatio.

Ex parte quidem populi; quia Euangelicos antiquo dignitate præstat abundantiorq; est iustitia prædiius: secundùm illud Matth. 5. Nisi abundauerit iustitia uestra plus quàm Scribarum & Phariseorum, non intrabitis in regnum cælorum. Ex parte quidem sacerdotum; quoniã longè sunt excellentioris dignitatis, quàm antiqui, excelsiusque tractantes sacramentum; ut 2. ad Corin. 3. monstrauit Apostolus. Decimarum ergo genus ex iure naturali ortum habet; species uerò ab humano per ecclesiam meritu sancita est. Quarta conclusio: Hæc decimarum quota pro temporum, locorumque & personarum qualitate & opportunitate maior potest minorq; secundum ecclesiæ iudicium institui: hæc conclusio, est superioris appendix.

Dubitatio.

Circa corollarium primæ conclusionis, qua assertum est decimas ad iudicialem ordinem spectare, ambigere quis forsan posset: tum ex eo quòd cùm ad diuinum cultum attineant, ceremonia potius esse videntur: tum præcipuè ex cap. Tua nobis, de decimis, vbi Innocentius I I I. ait Deum sibi eo signũ vniuersalis dominij reddi præcepisse: unde fit, ut ad cultus religionem spectent. Ad hoc tamen facilè per ea quæ dicta sunt, respondetur.

Solutio.

Haud enim Deo immediatè sicuti sacrificium offeruntur, sed ministris tanquam merces soluuntur, perinde atque principibus tributa: itaq; non sunt ipsæ cultus, sed ministrorum stipendia qui cultui deputantur: secundum verbum Malachiæ citatum, vt sit cibus in domo mea. Quare statim Propheta subdit, propterea quod decimæ non soluebantur, inhibuisse Deum pluuiam, fameq; populum oppressisse. At uerò quia Deus ecclesias, sacramentaq;, eorumq; ministros instituit quibus stipendia hæc consignauit, ideo ait Pontifex in signum vniuersalis dominij Deo exhiberi. Confirmatur hæc nostra solutio: quia quota tam nostris quàm antiquis ecclesiæ ministris ad æqualitatem in populo seruandam, atque adeò ad humanitatem plebis, honoremq; qui sacerdotibus debetur, cõstituta est; quod est indicium in ordine existere iudicialium.

Argum. 2.

Aliud autem ex eodem canone argumentum sumitur; nempe non modò decimas secundùm genus & substãtiam, verùm & quotas esse de iure diuino, nam Papa illic de decimarum integritate loquebatur; sed de hoc statim in solutione postremi argumẽti, vbi iterũ dicere cœperimus quotã nõ esse de iure diuino: quippe cũ lex vetus nil nos obliget, & de huiusmodi quota nihil in nouo sacro eloquio scriptum sit, sed extant ecclesiasticæ & pontificiæ constitutiones, instar antiquæ legis factæ, vt patet toto titulo de decimis. & 16. quæstio. 1. & alibi crebrò. Obligant nihilominus eadem sancta decreta sub reatu lethalis criminis; ita vt ubi desuetudo culpã non excusaret, sacrilegium esset eandẽ quotã nõ persoluere.

Corollariũ

Ex his subinfertur, vt in quarta conclusione diximus, eandem quotã variari posse, & dispensatione pontificis & minui & tolli: dumtamen id quod iuris naturalis est, sit semper superstes & saluum nempe vt alicunde ecclesiarũ ministris pro sua dignitate & munere alimẽta suppetãt, reliquaq; vitæ subsidia. Hoc. n. nulla consuetudo vel dispẽsatio violare põt.

Dubiũ graue.

His ergo quæ patentia sunt prænarratis, potissimũ hic dubiũ, idẽq; explicatione dignissimũ, tertia nobis offert cõclusio. Nã si hãc quotã, ut cõpertissimum est, neq; lex Euãgelica neque vlla perinde diuina nobis imperat, videtur ecclesia nimiùm à Christiana familia pro suis administris exegisse, atque adeò neq; æquitatẽ seruasse antiquæ legis, neque humanitatẽ quã nona debuisset induere. Nam si in illo Hebraico populo decima templi ministris addicta fuit, ratio id postulabat. erãt siquidẽ Leuitæ duodecima pars populi. Quocirca etsi vndecim decimas perciperent nõ erat enormis excessus, cũ reliquarum singulæ retinerẽt nouẽ: eò potissimùm, ꝙ vxores habebãt & alendam familiam. Clerus autem Euangelicus curatorum, quibus solis (si Caiet. credamus) debẽtur ꝓ suo ministerio

decimæ,

decimæ, fortè non est decima pars populi, aut plurimùm quinquagesima: quod ergo à reliquis quadraginta nouê totidem recipiat decimas, & singulisque ceterarum non fiant nisi nouem reliquæ, nulla ferre uidetur æquitas; atq; obid maximè, q neque uxores, neque sobolem habere debent. Et ex alia parte decimæ Christianis etiam personales imperantur; quæ antiquitus non erant in usu. Ex quibus fit consequens, neutram earum rationum, quibus tertiam conclusionem sanctus Thom. fulciuit, esse solidam. Nam etsi populus Christianus iustitia præstare debeat Hebræo, non est necesse in hoc abûdare, ut supra iustum sacerdotibus suis effundat. Et quanuis sacerdotes sint præ antiquis honorandi, non tamen tanto stipendiorum aceruo. Hæ sunt rationes, quibus tum alij, tum præsertim hoc loco Caietanus conoi ctu, non aliam iustitiam in decimarum quota reperiunt, quàm quòd clericis non pro ipsis solis, sed pro pauperibus quibus ecclesiæ fructus dispensare tenentur, persoluitur. Et quidem si id duntaxat auctores illi sentirent, q ecclesiastici striciori longè sanctioriq; misericordiæ uinculo quàm laici teneantur in pauperes esse benefici, assertio esset certissima; contendunt tamen decimas illis non omnino tanquam dominis solui, sed tanquã dispensatoribus concredi; quarum partem rigore iustitiæ tenêtur egenis refundere: immo tanta obligatione, ait Caietan. quanta eis eædem debentur decimæ. Vnde fit istis auctoribus consequens, ut secus facientes, sint restitutioni obnoxij. Hoc ergo profectò non tanta probabilitate pollet, quin contrarium sit longè probabilius: immo, ni fallor, certa ratione uerum: vt lib. sequenti constabit; ubi de hac re amplam disputationẽ adornamus: à qua ideo impræsentiarum supersedendum nobis est.

Solutio rationum.

At uerò quoniam hoc potissimum eorum est argumentum, quo aduersarij suam opinionem fulcire contendunt, respondere hac de re illis est nûc operæpretium. Primum ergo contrarium fundamentum si fieri potest affirmemus; nempe decimam sub hac quota non exuperare iustum stipendium ministrorum ecclesiæ; etiam si tanquam ueris dominis tota eis adiudicetur. Et probatur contraria ratione illius, qua aduersarij utuntur. Iustus numerus clericorum qui ad cultum diuinum in lege gratiæ necessarij sunt, non tanta proportione minor est reliquo populo, ut iniustè decimam suscipiant. Immo forsan duodecima est pars populi, sicut olim Leuitica tribus; aut plurimum quintadecima, uel multò minor quàm uigesima. Probatur hoc; In lege ueteri unicum erat duntaxat templum quo omnes duodecim tribus; ad sacra confluebant, neq; nisi quater in anno; nam tot erant duntaxat præcipuæ solennitates, in nostra uerò ecclesia uix sunt centû domus, quæ non habeant unû templû, cui quotidie ab omnibus sacerdotibus seruitur; nam illi per uices hebdomadatim seruiebant. Si ergo in seruitium unius præcisè templi duodecima pars populi erat conscripta, quidnã miraculi est, si æqualis nunc pars tantæ templorum multitudini administrãdæ mancipetur? quãdoquidem ratio mediorum à fine sumitur. Sed ait Caiet. solis clericis, qui curam habent animarû, decimas deberi; cuius profectò assertionis nescio quódnam habere potuerit fundamentû; nam attulit nullum. Enimuerò si têplo illi, quo nõ nisi Arca testamêti custodiebatur, tam numerosa cantorum aliorumq; ministrãtiû copia, ut in libris Paralipomenon legitur, deputata fuit, cur non in templis nostris, quibus corpus Christi adoratur & colitur, non pter parœcios amplior sacerdotû numerus dedicetur; quibus, ut iuxta uerbum Malac. cibû habeant in domo Dei, decimæ contribuantur? His autê insuper adiungamus, sacerdotes nostros multò esse sublimioris dignitatis quàm illos; utpote in quibus amplissimus esse debet Antistitum numerus: mox & Canonicorû, quibus ecclesiã præfulgere cõgruit, qui adeo necesse habent ministros & familias habere. Nã si quis nobis obijciat debere omnes in paupertate uiuere, profectò nemo esset qui huic sententiæ refragaretur, si possibile esset ut tantus clericorum numerus, quantus necessarius est, decenti sanctitate polleret; nã tunc citra aliû ornatum populo haberetur in pretio. At quod fieri non potest, necesse est, cõditioni humanæ indulgere: haud enim esse omnes possunt ut D. Martinus aut Nicolaus, atq; adeò sic sacerdotes familia & auctoritate honestare, ut populus eos non despiciat, sed tanquã præcipuos Reipub. colat. Quare nullum est indecorû, si episcopi, ceu alij magnates uiuant; & canonici, sicuti alij nobiles, & sacerdotes, ueluti alij ciues. Etenim documêtû huius rei manifestû est, quod in illis prouincijs, ubi sacerdotes nimia egestate premuntur, uilescunt in conspectu populi, atq; inde sacramenta & res sacræ eò inclinant, ubi in opprobrio habentur. Quocirca ut aliud ineamus argumentû, nõ cõdecet sacerdotes nostros propter sacramentorû dignitatê opifices esse, manualesque operas exercere, quod Leuitis licebat. Colligamus ergo, q si tantû esse decet tamq; præclarû ecclesiasticû ordinem, cunctosq; adeò eius gradus cû suis familijs perpendamus, non minor est pars in populo, quàm duodecima, seu uti dicebant, quintadecima.

Secunda ratio.

Præterea, sacerdotes nostri uacare debent literarum studio, atq; adeò hoc negotio patrimonia sua insumere. Quare reperiri non possent qui absq; aliquo proposito præmio tantos facerent sumptus, tantûq; & ætatis & laborû dispenderent. nam qui hoc religionis duntaxat amore facerent, quàm rarissimi essent. Quapropter consulere ecclesia debuit humano ingenio, eiusq; imbecillitati cõniuere. Fateor equidem ingenuè, ecclesiastica sacerdotia iniquissimè esse distributa. Quare alij abundant, neq; citra scandalum pompis ac rerum luxuriç exuberant; alij uerò esuriunt; tñ si ad normam diuini iuris pro qualitate & dignitate personarum eiusmodi fierẽt distributiones, constaret liquidò sanctionem ecclesiasticã de decimarum quota non esse superfluam, sed æquissimã.

Confirmatio

Atq; hac ratione in primitiua ecclesia ubi syncerius colebatur fides, multi de sua substãtia ecclesias locupletabãt. Accedit huc, q decimæ non ita exactè ubiq; exoluuntur sed multis in locis exiliores: suntq; cœnobia multa atque hospitalia illarum fructibus fundata. Supra hæc, & ingruente aliqua ecclesiç calamitate necessarij sunt ampliores sumptus: qua ratione & regibus adiudicatus iã est bonus decimarû cumulus. Hæc igitur cuncta ecclesia maturè prospexit, dû decimas edixit. Haud ergo ad iustificandû hanc legem est ad id suffugere opus, q clerici de iustitia teneantur sua bona eleemosynis dispendere. Quare meditatissimè D. Tho. hanc rationem inter probandum conclusionem tertiam non cõmemorauit, sed illarum tantùm meminit, quod noster populus iustior esse debet antiquo, nostriq; sacerdotes amplioris dignitatis.

Tertia ratio.

At uerò quia lex misericordiæ perstrictiùs clericos cogit, subdit idê sanctus Doctor bis aut ter in hac quæst. q decimæ dãtur sacerdotibus, ut sint in pauperes effusiùs benigni. Et quo potissimû propositi nostri argumentum in calce ponamus, arguitur tãdem: Quota decimarum nihil aliud est quàm moderatio & specificatio naturalis iuris: ius autem naturæ in hoc tantum decimas imperat, ut sint ministris ecclesiæ in alimentû & stipendiû: ergo quota de rigore iustitiæ ad hoc præcisè instituta est, non in usus pauperum. Nam & Caiet. ipse impræsentiarû concedit, q decimæ quantû ad ius naturæ in uictû tantùm debentur ministris: sed ius eleemosynarum est, inquit, ut auctores eisdem sacerdotibus pro pauperibus tribuantur. At uerò nescio cur esset cogendus populus, ut eleemosynas pauperû sacerdotibus cõcrederet. De hoc autem infrà loco citato. Igitur nemo debuisset propter illam excogitatã proportionem quòd clerus non sit quinquagesima pars populi in hanc descendere sententiam, quòd Clerici teneantur de iustitia sub pœna restitutionis sua stipendia pauperibus impertiri. nã res tanti momenti absq; ecclesiæ expresso decreto certè non est affirmanda. Dixerim excogitatã proportionem: nam, ut summatim cuncta complectar,

Postrema.

si experien-

si experientiam: qua moralis scientia nititur, consulas, nulla est ciuitas aut insigne oppidū, ubi non multò plures reperias ditiores quàm sint sacerdotes. Fictitium ergo est dicere, quòd habeant ipsi quinquagintanouē decimas; & singuli in reliquo populo nouem.

Ad primum argum. Primum igitur argumentum satis superq; discussum est, atq; dilutum. *Ad secundum argum.* Ad secundum uero respondetur, decimarum præceptum, qua parte naturale est & morale, illic esse à Christo designatum: ubi Luc. 10. ait dignum esse operarium mercede sua; locupletiùs autē 1. ad Cor. 9. ab Apost. inculcatum: ubi tā multis naturalium ciuiliumq; exēplis constituit, ut qui altari seruit, de altari uiuat. Sed quantū ad quotā, cōmissum fuit ecclesiæ iudicio & sententię. *Ad tertium argum.* Ad tertiū respondetur, ante tēpus antiquæ legis ab Adam usq; semper uiguisse idē mandatū, quatenus naturale est. Fuerunt enim semper in quacunque Republ. bene instituta sacerdotes, qui feruntur fuisse primogeniti. At uerò quia non erant certo numero decreti, quotā unaquæq; Respub. sub arbitrio instituebat, uel aliūde suis prouidebat sacerdotibus. Abraham autē, ut legitur Gene. 14. prophetico instinctu decimas obtulit Melchisedech: qui teste Paulo, figurā nostri sacerdotij præferebat. Et eodem fortè spiritu Iacob easdem non certis sacerdotibus, sed Deo uouit. *Ad quartū argum.* Ad quartum respondetur q cùm illo quōdā populo tā frequentia iterarentur sacrificia, necesse habebant præter decimas Leuitis soluendas, secundas etiam ad sacrificia offerenda reseruare. Quæ nobis quibus iam illæ uictimę cessarunt, non imperantur. Tertium verò decimarum genus, quæ cū pauperibus diuidundæ erant, in noua lege mandato misericordiæ augetur: quo nos identidem Christus admonuit, ut essemus in pauperes profusi. Ait .n. Luc. 11. Quod superest, date eleemosynam. Addit autem D. Tho. & decimas, quæ ministris ecclesiæ dantur, per eosdē deberi in usus pauperū dispensari. Quod nō intellexisse de præcepto iustitiæ, sed misericordiæ, inde constat, q hoc cū altero præcepto eleemosynarum adiunxit. *Quæstio postremo argumento præiacta. Sententia Iuristarum.* Postremo uero argumento illa tangitur dubitatio, utrum per desuetudinē abrogari ius possit decimarum; quæ ex altera pendet, An decimæ sint de iure diuino? Et quidē nonnulli interpretū canonici iuris super c. in aliquibus. de decimis. censent omnino esse de iure diuino, etiā quantum ad quotā, nam postquàm illic dicitur decimas cum integritate esse soluēdas, subditur; quia debentur ex lege diuina, uel ex loci consuetudine approbata. Et c. Parocianos. eod. tit. legitur decimas non ab homine, sed ab ipso Domino esse institutas. & c. tua nobis. suprà citato: & c. Reuertimini. extra, de decimis. idē apparet insinuari. Et quamuis aliorum dicta doctorum glossari possint, q intelligant de decimis quātum ad substantiā: *Hostiensis.* Hostiensis tñ in sua Summa, titulo de decim. §. 7. expresiè sustentat ēt quotā esse de iure diuino: dicens tum illud quotæ præceptum fuisse morale, tum legē illā non prorsus cessasse: plurimis id inculcans auctoritatibus; subsannansq; adeò Raimundum & Theologos contra sentientes. At uerò non est res, quæ in controuersiam uenire possit, cùm planissimum sit, decimarum quotā in lege ueteri iudiciale fuisse præceptum: nō morale. Quod Hostiensis nunquā negasset, si suæ fuisset facultatis, rationem discriminis nosse inter morale præceptum & iudiciale. *Reprobatur proxima sententia.* Morale .n. (ut sæpe dictum est) cōclusio est principiorum naturalium, ex quibus quamuis eliciatur, alendos esse ecclesię ministros, quod ad decimarum genus & substantiā attinet; tñ q hæc aut illa fructuum quota contribuatur, nulla lex naturæ præcipit, sed q id tantùm tribuatur quantum eisdē sufficit. Sed glossa, quā Paulino uerbo ad Hebræos 7. astruere conititur, est adnotāda. Ait Paulus: Translato sacerdotio necesse est, ut & legis translatio fiat. Cuius sententia est, legem illam cum Christo expirasse, atq; adeò illa cessasse legalia. Et respondet ipse nō facere illum sensum: quia nullo modo, inquit, concedēdum est legē illā omnino cessasse. Sed sensus est, inquit, ius Leuitarum petēdi decimas in Euangelicos sacerdotes transijsse. Vide, quàm facerent consultiùs, qui Theologiā non profitentur, ab interpretamento scripturę sacrę calamum abstinere, neq; de diuino naturali ue iure tractare, quod ipsis messis aliena est. Cessauit enim omnino lex illa, ut latissimè lib. 2. cōmōstrauimus: præter id, q uel lex naturæ retinuit, uel ecclesia sanxit. Quotā ergo hanc certissimum est nō esse de iure diuino. Sed si quæ inter Decretales & Canones sacros offendantur uerba, quibus decimæ diuino iuri tribuantur, uel intelligenda sunt quantum ad substantiā, vel si de quota habeatur sermo, glossandus est, ut sint de iure diuino exēplariter, hoc est, exemplo uetusti iuris, constitutę. Igitur utrum per desuetudinē aboleri possit decimarum obligatio, D. Tho. negare omnino impræsentiarū uidetur: *Solutio diui Tho. ad præcipuam quæstionem.* nam respondet in Italia, in illisq; terris ubi decimæ non soluuntur, ob id solùm incolas à culpa eripi, q ecclesiæ ministri indulgere illis censentur, nō petēdo sicuti Paulus se fecisse 1. ad Cor. 9. restatur. Nā ubi postquàm demonstrauit potestatem habuisse sustentamina ab illis petēdi, subdit, nō esse usum eadem potestate, ne quod offendiculum daret Euangelio Christi. Est autem responsio hæc D. Tho. non usque adeò clara. Ad huius igitur intellectum distinguendum est de decimarum desuetudine. Aut enim pensatur quātum ad quotā, aut in totum. Et priori quidē modo forsan quis arbitraretur solā desuetudinem sufficere ut nō debeantur, propterea q quota nō est nisi de iure positiuo. Ac perinde censebit D. Thomā intelligere de cessatione in totum. Sed profectò utrunque est falsum, primum quidem non utique propter rationem Hostiensis, atque aliorum, qui dicunt quotam esse de iure diuino, sed quia licet sit de iure pōtificio, nihilominus quia ius illud tum tanta æquitate pollet, tum etiam instar antiqui diuini iuris positū est nulla contra illud censetur pręualere desuetudo, quin possit ecclesia, ubi oportuerit, uti iure suo, nisi annuerit, ac dissimulauerit. Et hęc est mēs S. Tho. *Mens S. Thomæ.* Nomine .n. decimarum, quotā intelligit. Et eodē pacto intelligendus est quolibet. 2. art. 8. ubi eodē modo respondet. Et q de quota loquatur, confirmatur: nā desuetudo decimarum in totum nullatenus ab ecclesia permitti pōt: quandoquidem, ut iā monstratum est, ius existat naturale, & præceptum mortale, strictissimeq; diuinum, ut sint ecclesię, ubi res celebretur diuina, sacramentaq; dispensentur ac ministrentur, sacerdotesque adeò & ministri populi sumptibus alantur. Quare super hoc totum ecclesia non habet auctoritatē dispensandi: neque ab Spiritu sancto in unquā facere permittetur. Id quod & usus ipse palàm ostēdit, quoniā neq; in ullo Italiæ angulo, neque alibi uspiā gētium reperitur Christianorum locus, ubi non sint sacerdotes, quibus uel prouentus annui stati sint uel populi stipēdia. At uerò cōtra prius solutionis mēbrum existit argumētum, q, ut ait Augu. 16. q. 1. canone, decimæ. *Argumentum Augustini.* earum pensio tributum est animarum egētium, & qui eas, inquit, dare noluerint, res alienas inuadūt, & pauperes propter illā penuriā fame perempti, ab his qui nō soluunt, occisi sunt. Quare ecclesia nō uidetur contra ius pauperum dissimulare posse. Quòd si dicatur id ob cauēdum scandalum fieri, inde fit cōsequēs, nō liberè id facere, quare non soluētes minimè uidētur à culpa excusari. *Ad argumentum.* Ad priorē locum argumenti respondetur, illud ius pauperum nō esse iustitiæ, sed misericordiæ, nō solùm in soluentibus decimas, verùm & in ipsis clericis, & ideo ecclesia pōt dissimulare illa uia easdem eleemosynas extorquere. Ad posteriorē autem respōdetur, q ēt si id ad cauendū scādalum permittat, & ne detur, ut ait Paulus impedimentum Euangelio, nihilominus subditi excusantur; quia laudabiliter id facit ecclesia, spiritualibus temporalia posthabens. Vbi aūt populus animi obstinatione indurescceret, nec petenti ecclesię obtēperare uellet, tunc culpa non uacaret. Si autem gens aliqua ea lege uellet in Christianismum sua noīa dare,

ut

ut decimarum tributo nullatenus oneraretur, respondet Caietanus ecclesiam posse ac debere eandem conditionem recipere. Quod si intelligatur quantum ad quotam, uerũ est. Attamen ut nullo modo tenerentur ministros ecclesiæ alere, profectò ecclesia sinere non posset, nisi aliunde ipsa unde uiuerent prouideret: nam aliàs illa conditio contraria esset naturali diuinoque iuri in re quæ apud Christianos præcipui est momenti.

ARTICVLVS II.

Vtrùm de omnibus teneantur Christiani decimas soluere.

Primum argumentum.

POst decimarũ substantiam, subsequitur ut earum materiam perpendamus, apparet namq; non de rebus omnibus deberi. Decimarum namq; pensio ex ueteri instrumento originẽ duxit: illic autẽ nullũ personalium præceptum legitur: nempe earũ rerũ, quæ homo propria industria & negotio acquirit: quales sunt mercatio, & militia, & similia. Ergo de istis nullæ debẽtur decimæ.

Argumẽ. 2.

Secundò: De malè acquisitis (ut suprà dictum est) nulla fieri potest oblatio; ergo neq; decimarũ solutio. Nã cùm oblationes propinquiùs ad diuinũ cultum accedant, illę potius de omnibus fieri deberent.

Argum. 3.

Tertiò; Leuitici ultimo, ubi decimarũ scripta est lex, nõ nisi de frugibus & arborum pomis ac de animalibus quæ sub uirga pastoris transeunt, iubentur; ergo de minutioribus herbis quę hortorum cultura feruntur, nõ debẽtur.

Argum. 4.

Quartò; Nemo nisi quod in sua est potestate, soluere potest: sed non omnes fructus qui de prædijs percipiũtur, in domini potestate permanent; nã quædã coloni domini fundorũ pẽdũt: quædã in mercedem famulis; quædã & principibus in tributa. Et sæpe aliqua uel furto uel alia uia pereunt; ergo de illis nihil debetur. In contrariũ est legis exemplũ, Gen. 28. in Iacob qui aiebat: Cũctorum quæ dederis mihi decimas offeram tibi; cuncta autem quæ homo habet, diuinitus ei donantur: ergo de omnibus decimæ debentur.

Cõclusio negatiua.

Ad quæstionem unica conclusione respondetur, de uniuersis tam ex terræ prouentibus quàm ex personarum labore partis, si merum ius perpendas, nec consuetudo obstet, debentur decimæ.

Probatio.

Probatur. Iudiciũ uniuscuiusque rei ex eius proprijs caussis radicibusque sumẽdum est, natiua autẽ decimarum radix est, quòd secundùm Apostolum 1. ad Corin. 9. spiritualia seminantibus ius competit metendi carnalia. Si nos, inquit, spiritualia seminauimus, nõ mirum est si carnalia uestra metamus, hoc enim est instituti ecclesiastici fundamentum; uniuersa autem, quæ homo possidet, carnalium uoce cõprehenduntur: ergo de uniuersis soluendæ sunt decimæ. Conclusio quidem præsens multis locis canonici iuris constituta est, ut c. Tua nobis. de decim. & cap. Reuertimini. 16. q. 1. sed expressiùs canone, decimæ. qui est Augu. ubi ait de negotio, de militia, de opificio, ac deniq; de rebus omnibus soluendas esse decimas. Idemq; ait Cœlestinus Papa c. Non est. extrà, de decim. ubi habetur, quòd etiã de uenatione debentur, & c. peruenit, etiã de piscaturis, & de molendinis, &c. & ca. nuntios. additur etiam de apibus.

Decimæ aliæ personales, aliæ reales.

Quapropter celebris esse solet decimarum distinctio, in reales seu prædiales, ac personales. Reales enim sunt, quæ de rebus debentur: putà de prędiorum fructibus, quos terra per solis aerisq; clementiam natura sua progignit. Personales autem, quę ex personarum operis ac negotijs siue terræ ope exercitis soluuntur.

Quidquid autem ueritatis conclusio contineat, ratio tamen D. Thom. non magna energia pollere uidetur. Colligit enim uniuersalem ex particulari: nempe quòd si ius suppetat clericis metendi carnalia, de cũctis carnalibus debeantur eis stipendia.

Obiectio contra rationem S. Thomæ.

Solutio.

Respondetur primò rationem hanc sanctum Tho. adduxisse ad declarandũ potiùs defendẽdumq; ius ecclesiasticũ, quàm ad eius necessitatem demonstrandã. Secundò, Cùm ius naturæ, ut dictum est, clericis suppetat temporalia pro spiritualibus metendi, nõ consulq; ratio ad aliqua temporalia præpõderat, quin eadẽ ferè de omnibus intelligatur. Nã quod afferri contrà solet, ex agri fructibus iustiùs deberi decimas, quàm de opificijs, pro eò quòd fructus illos Deus naturæ auctor creat; opificia uerò aliaq; negotia ad humanã industriã attineant, licet quandã præ se ferat probabilitatẽ, nõ tñ necessitatẽ. Quoniam & in agricultura industria adhibetur, & in negotijs non deest naturalis Dei cõcursus; eò potissimùm quod decimarũ obligatio, si quæ dicta sunt, respicias, nõ in illo naturali Dei beneficio fundatur, sed in eo potiùs, quòd populus ministros ecclesiæ sustentare tenetur, à quibus sacramenta suscipit. Et ideo quia sunt plurimi qui non agriculturã, sed aliã artem exercent, ijdemq; pariter sint sacramentorũ participes, non est quòd ab exactione tributi ecclesiastici excipiantur. Quare uerbũ Pauli quo carnalia nominat, uniuersalẽ uidetur sensum auribus exhibere.

Dubitatio.

His tamẽ nihil obstantibus sciscitaretur quispiã, utrũ desuetudo, legitima esse posset præscriptionis caussa super personales decimas, ne soluantur? Sciscitaretur inquam, propter Hostiensem in sua Summa, loco citato, atque alios iuris interpretes super c. In aliquibus. de decim.

Hostiẽsis sententia.

Fundamentũ superioris sententiæ.

Qui porrò inter decimales personalesq; decimas sic dijudicant, ut cõtra istas inolere posse credant præscriptionẽ; cõtra illas uerò non itẽ. Quorũ fundamentum est, illas esse de iure diuino, has uerò minimè, quippe cùm loco citato Leuitici ultimo nõ nisi de frugibus, & arborũ pomis, & animalibus indicantur decimæ. At uerò iã satis de hac re cõtra istos depugnatũ est. Illud namque ius antiquũ quod iudiciale erat, tã quantũ ad illius legis uim excitauit; obidq; non est tñ discrimen inter has species meditandũ. Neq; quantũ ad huiusmodi prę scriptionẽ S. Tho. inter eas distinguit.

Solutio auctoris.

Igitur, ut in calce proximi articuli dicebamus, siue prædiales siue personales decimas existimes, nulla desuetudo aut præscriptio obtinere cõtra ecclesiã ullo tẽpore potest, quo minus dum ad alẽdos ecclesiæ ministros nulla alia pateret uia, posset siue ex fundis siue ex personis tributa imperare, quæ eidẽ muneri honestè sufficerent. Porrò cũ dissimulare nõ posset quin erigantur tẽpla, addicãturque illis ministri. Hoc autẽ nihilominus discriminis nõ est diffitendũ, quòd iustiùs paratiùsq; alio ex terræ prouentibus, quàm ex opificijs ac negotijs decimæ exigũtur: eò quòd fructus illi magis sunt naturales. Quocirca si satis suppetunt, præscribi contra personales potest, hoc est, nisi consuetudo soluendi illas uigeat, dignum non est ut exigantur.

A seruitoribus non sunt decimæ exigẽdæ nec ab agricolarum famulis nisi de hoc uigeret consuetudo.

Quapropter quòd à seruitoribus de sua mercede decimæ exigantur, nisi mos omni memoria uetustior ad id cogat, nulla apparet æquitas. Ac multò minor ab agricolarũ famulis, quibus ex decimato aceruo, merces soluitur: ut ex D. Tho. in solutione quarti colligitur. Sententia. n. Augu. quòd ex negotio & militia soluuntur decimæ, illic forsan suã retinet uim, ubi prędiales nõ sunt adeò uberes ac pingues. Quare in Hispania ex opificũ negotiatorũq; lucris nullus est usus soluẽdi decimas. Vtrùm uerò agricola ex aceruo ante decimationẽ operas & suas sumptus, aut saltẽ semina excipere possit, non uideo cur dubitetur, neq; de hoc ratio permittit consuetudinem ualere: adeò id certũ est nõ licere, ut cauetur c. Non est. & c. Tua nobis. & ca. Pastoralis. Quoniam existimandũ in pręsentia est, genus quoddam societatis inter hominẽ & Deum. Homo enim semina sua laboresq; & sumptus ponit: exponitq;, Deo cõfisus periculo. Cum ergo Deus sua benignitate cumulatam frugem conferat, satis est si homo pro suo periculo nonam retentis partibus decimam Deo reddat.

Ad primum argum.

Ad primum igitur argumentum respondetur. In ueteri populo rationem ob id poposcisse, ut personales decimæ non exigerentur, quòd singulæ undecim tribus suas habebant prædiorum sortes, quarum decimæ satis erãt tribui Leui, quæ sorte carebat; eò potissimùm, quòd Leuitæ ab alijs opificijs negotijsque secularibus non arcebantur; obidque iniquum erat, ut ex similibus artificijs

ab

ab alijs corraderet. Secus autem in Christiana familia, ut dictum est: ubi neque cuncti possessiones habent ex quibus decimas soluant, neque clerici implicare se debent mundi negotijs, ut 2. ad Thimoth. 2. admonet Paulus.

Ad secundum argum.

Ad secundum respondetur, malè acquisita in dupliei esse ordine. Quædam enim sunt quorũ acquisitio iniusta est & iniuriosa: ut furtum, & rapina, ac perinde usura. Et hæc quia in integrum ueris dominis restituenda sunt, decimari non possunt. Secus de arborum fructibus quæ usuraria pecunia empta fuerint; nam illi, ut lib. 6. ostensum est, nulli sunt restitutioni subiecti; sicut neque lucra eiusdem usurariæ pecuniæ. Alia uerò dicuntur malè acquisita, nõ quòd acquisitio iniuriosa iniustave sit, uerùm quòd turpi caussa comparentur; Ut sunt meretricum, histrionum, aliorumq; id genus lucra. Et istorum, inquit S. Thom. decimæ debentur. Loquebatur tamen secundùm sui temporis regionisque morem. ubi Augustini sententia ad plenum in usu erat. Iam uerò modò nullibi, quod audierim, eiusdem perstat decimarũ obseruatio.

Ad tertium argum.

Ad tertium respondetur, quòd cùm decimæ in sortem Leuitarum olim penderentur, debebant honestè & absque sordibus exigi; ad sordes aũt attinet, ut 4. Ethic. c. de liberalitate, auctor est Aristot. minimorum esse hominem exactorem; non erat Leuitis congruens ex minutis holeribus exigere decimas. Sed Pharisæi, qui iustitiæ splendorem præ reliquo populo ambiebãt, de illis etiam decimas persoluebant. Nec uerò Redemptor de hoc illos obiurgauit, quòd mentham, anethum, & rutam decimarent, sed quod illa pluris quàm maiora præcepta æstimabant. Immo quadamtenus commendauit, cùm subiunxit; Hæc oportet facere, sed alia non omittere. ubi non tam præcepto quàm consilio eiusmodi decimationem attribuit. Sub lege autem Euangelica immemoralis consuetudo obseruanda est. Immo ubi aliæ frugum uiniq; decimæ malignè prouenirent, exigi de nouo possent. hortorum decimæ; ut te uera, extrà, de decimis. c. non est. exiguntur. Præsertim de illis hortis quorum diuenditis holeribus hortulani uiuunt. Nã de exiguis priuatis sicuti de minutissimis holeribus non sunt exigendæ: ut notatur ex capitu. ex multiplici. extrà, de decimis.

Ad quartũ argum.

Ad quartum denique respondetur, quòd si granum agricolæ ante decimationem sublatum est, tunc decimas, nisi culpata sua negligentia furtum accideret, non debet. Idem profectò arbitror si uel fruges uel iã excussus granum aceruus alluuione aliqua ĩ area perierit. Si enim granum sua culpa diu illud reliquit in area, profectò nõ esset à decimarum debito immunis. Secus, si esset à culpa liber: nam quãto tempore subdio est granum, sacerdotibus etiã periclitatur. Postquàm uerò in horrea conditum est, iam inde dominus est decimarum debitor: quacunq; strage aut calamitate dispereat. At qui granũ aut uinum non decimatum uendit, manifestum est reum teneri soluẽdi decimam. Quin uerò & emptor si sciuerit, nihilominus obligatur ecclesiæ quousq; uenditor restituat.

Documentum.

Ceterùm, notandum est, quòd cùm decimæ ex rebus diuino munere partis soluantur, nulli subduntur aut mercedi aut tributo: obidq; agricola, neq; famulorum mercedem, neq; regis tributum excipere ab aceruo potest, antequã totius decimam exoluat. Et arbitror nomine tributi comprehendere D. Thom. etiam pensionem, quam colonus alieni fundi domino soluit. Itaq; si rigorem legis spectes, agricola qui fundum colit, siue proprium, siue alienum quod ad culturam conduxit, tenetur in integrum de decimis; nisi aliter inter eundem colonum ac fundi dominum fuerit conuentum. Quare si dominus non soluit, ecclesia cõuenire colonum potest. Hinc superius colligebamus, mercenarium qui ex decimatis mercedem recipit, nullam inde aliam debere decimam. Ac perinde & de fundi domino idem colligendum apparet ex suis prouentibus, quos colonus post decimationem ei soluit.

ARTICVLVS III.

Vtrùm decimæ solis clericis debeantur.

Post decimarum materiã, sequitur de personis quibus iure & more debentur. Arguitur enim, quòd non debeantur clericis: cuius contrarium ex superioribus colligitur.

Primum argum.

Decimæ antiquis Leuitis addicebantur, ut ex Numero. decimoctauo, iam sæpe citatum est; eò quòd fortè promissæ terræ carebant, in nostra uerò Christiana familia clerici patrimonia nonnunquàm habent, & præter decimas oblationes recipiunt & primitias: superfluere ergo illis uidentur decimæ.

Argum. 2.

Secũdò; Si clericis iure decimæ deberentur, fieret inde sæpenumero consequens soluendi perplexitas. Nam usu uenire potest ut incola unius parœciæ fundos alterius colat, aut fundos in alia habeat, quos illius parœciano colendos locat. Contingit etiam & pastorem eodem anno in pascuis unius episcopatus aut parœciæ gregem suum pascere: partim uerò in pascuis alterius: uel fortasse ipse moratur in una, & ouile habet in alia. Quare perplexi istiusmodi hominis essent cuinam ecclesiæ deberẽt decimas.

Argum. 3.

Tertiò; Consuetudo sæpenumero habet, ut seculares laici decimas in feudum possideant: & nõnullis etiam monachis conferuntur; non ergo solis debentur clericis. In contrarium est, quòd, ut Nu. 18. legitur, solis Leuitis adiudicabantur; quibus in nostra succedunt clerici.

Duo in decimis consideranda.

Ad quæstionem distinctione præmissa duabus conclusionibus respondetur. Duo nanque in decimis est considerare; nempe & ius illas petendi, & res ipsas.

Prima conclusio.

Prior ergo conclusio est; Ius petendi decimas clericis duntaxat merito suo competit.

Probatio conclusionis.

Probatur; Ius spirituale solis congruit clericis; utpote qui spiritualium sunt administratores; ius autem, hoc est spirituale, secundum illud Pauli, Cùm spiritualia seminemus, nihil mirum si carnalia uestra metamus: ergo ius hoc proprium est clericorum.

Posterior conclusio.

Posterior conclusio. Res ipsæ quæ hoc iure clericis obueniunt, nihil uetat quo minùs eorum concessione in ius laicorum demigrent. Probatur; quia res eiusmodi, ut frumentum & uinum, non sunt spirituales. Hic primum omnium consideratè discernito inter ius petendi & res ipsas. Alioqui falli potes. Enimuero feudatarius, immo uerò reges & principes quibus pars decimarum adiudicata est, non solùm decimas possident, uerum ius uidetur habere petendi: atque adeò cùm seculares ipsi sint, ius habere uidentur spirituale.

Ratio conclusionis.

Hæc autẽ fallacia diluitur, si impræsentiarum nomine iuris petendi facultatem prorsus intelligas petendi à parœcianis decimas, tanquam proprium stipẽdium pro spirituali officio: hoc enim ius in sola existit ecclesia, eiusq; ministris qui spiritualia dispẽsant. Feudatarius autẽ nõ nisi eiusdẽ ecclesiæ nomine easdẽ petit decimas. Et pariter Rex & secularis princeps ex priuilegio & concessione eiusdem Ecclesiæ. Et habere tale priuilegium, non est habere ius petendi pro proprio spirituali officio, sed rebus frui: uel quia res ipsas ab ecclesia redemerunt; uel aliud ei impenderunt obsequium, seu infideles debellandi, seu aliud simile, ob cuius respectum meritò tali præmio donati sunt.

Caietani assertio.

Caietanus impræsentiarum in sua persistens sententia, quam anteà retulimus, nempe solis clericis curam animarum gerentibus deberi decimas, ait ad ius hoc petendi duo simul prærequiri; nempe & altaris ministerium, uidelicet sacramentorum administrationem, & præterea spiritualium seminationem, hoc est, Euangelij prædicationem, quorum utrunque per se personæ incumbat.

Refutatur Caietanus.

Quare alij clerici aliter altari seruientes & monachi, quibus accidentariè & non ex proprio munere conuenit prædicare, eodem iure ceu proprio non funguntur. At uerò iam supra diximus, non solùm decimas ob sacramentorum administrationem deberi, uerùm & ob alia altaris obsequia: putà cantare, ut canonici & ipsi sa-

crosancto

crosancto sacrificio altaris administrare; quod diaconorũ munus est; ideoq́; spirituale. Immo & Leuitis olim decimæ propter templi ministeriũ conferebantur; cùm neq; in ipsis, neq; uerò tunc in sacerdotibus quidquã esset propriè spirituale; tametsi omnino fatendũ sit, curatorũ munus functionũ spiritualium apicẽ tenere: cuius subinde caussa potissimùm debentur decimæ. Nihilominus & canonici, & archidiaconi, atq; id genus ceteri, nõ sunt negãdi suo gradu & ordine ius idẽ participare. Sacerdotes uerò mercenarij, qui nulli sunt addicti particulari ecclesiæ, sicut neq; monachi, eodẽ iure non funguntur, nisi ex priuilegio. Atqui ex hoc documento & discrimine inter ius petẽdi & res ipsas eodẽ iure acquisitas possidendi, elicienda est regula, ad perpendẽdum quænam sacerdotia ecclesiasticæq́; præbendæ sint spirituales. Quòd quidẽ fundamentũ est & basis disputationis de simonia, quã sumus quæstione proxima ingressuri. Illa enim præbenda, quæ spirituali muneri annexa est, censetur spiritualis. Munus autẽ spirituale non solũ est sacramentorum administratio animarumq́; cura, uerùm & alia nonnulla ecclesiæ munia. Cuius contrariũ error quisnam possit asserere. Aliàs canonicatus & alia peregrina sacerdotia ad ecclesiarum seruitiũ instituta, non essent spiritualia: ac perinde neque simoniæ materia; quod concedere error esset.

Regula ad dignoscendum quæ nã præbendæ sint spirituales quæ uerò minimè.

Ad primum argum.

Ad primum igitur argumentum sanctus Thomas respondet, quòd Leuitis non dabantur decimę, ut ex illis eleemosynas pro reliquo populo facerent: nam aliud decimarum genus in hanc pietatem decretum erat. In noua autẽ lege decimæ non solùm in clericorum uictũ, sed & in eleemosynarũ ubertatem pro egenis cõferuntur: & ideo licet præter decimas alias clerici possessiones habeant, siue patrimoniales, siue quas populi benignitas & pietas ecclesiæ contulit, quas Leuitæ non habebant: non ideo decimarum solutio redundat. Vtrum autem S. Thom. hoc quod de clericorum eleemosynis affirmat, ad iustitiæ rigorem pertineat, ita ut negligentes ad restitutionem teneantur, an uerò ad singulare misericordiæ officium libro proximo examinabitur. Interim tamen non arbitror de rigore iustitiæ loqui, sed de misericordia, ad quam clerici nostri pæ Leuitis obligantur, cùm uxoria onera non sustineant, atq; adeò plus illis redundet.

Ad secundũ argum.

Ad secundũ respondetur, personales decimas illi ecclesiæ deberi, cuius quisq; parœcianus est; ut habetur extrà, de deci. c. Ad Apostolicæ. prædiales autem si rerum naturam nudè perpendas, eidem uidentur ecclesiæ deberi, ubi prædia iacẽt. Nihilominus ecclesia mauult se ad consuetudinem referre: ut patet eodẽ cap. & c. Cùm sint homines, extrà, de decim. Itaq; si agricultor est in una parœcia, colit autẽ terras alterius, præcipitur insolita consuetudo obseruari. Nã utraq; ecclesia potest ius suum allegare. Altera scilicet, q̃ personæ sacramenta dispensat; altera, uerò, q̃ in suo territorio prædia iaceant. Quare multis in locis solẽt tunc decimæ diuidi. Pari modo, si nobilis ciuis qui ciuitatis parœciam incolit, fundos in aliquo castro aut pago possideat, quos illic colendos locat, ratio uidetur deposcere, immo ut plurimùm usus habet, ut decimæ diuidantur: ubi autem præscripta consuetudo aliud iusserit, sequenda est. Idem D. Tho. de pastore respondet, qui Verno tempore gregem habet in una parœcia, hyemali uerò in alia; ut scilicet pro rata utrique pendat ecclesiæ. Est tamen alicubi in usu, ut ubi fœtura gregis tollitur, nempe ubi uel tondetur, uel partus edit, illic sit decimandum. At uerò Sanctus Thomas contrarium hic uidetur sentire: dicens, quòd quia ex pascuis fructus gregis proueniunt, potiùs ubi sunt pascua, decimandum est, quàm ubi ouile locatur. Hæc omnia adnotãda suor, non ad euellendas inueteratas consuetudines, sed ad sciendum, ubi manifesta consuetudo non uiget, quinam sint secundùm rationem eligendi.

Ad tertium argum.

Ad tertiũ deniq; respondetur, q̃ sicut res nomine decimæ partas possunt clerici diuendere, & quomodocunq; distrahere: ita possunt & laicis facultatem facere, ut dandas in futurũ decimas accipiant, uel ecclesię reseruato censu, uel in subuentionẽ pauperum: sicut pontificio priuilegio decimę hospitalibus & monasterijs annectuntur. Quibusdã autem religiosis, inquit Diuus Thomas, cura solet adiungi animarum, atq; adeò decerni Decimæ: de hac autem re pro utraque parte suasiuę rationes existunt, utrũ uidelicet congruat sacerdotia cum curis animarum monasterijs annecti. nam ex una parte uidentur monachi solertiùs ac uigilantiùs posse gregi prospicere: ex altera uerà propinquius Euangelio uidetur, ut proprius pastor sit in sua parœcia; qui cum suis subditis conuersetur, eos deniq; consilijs, ope, & eleemosynarũ largitate iuuet: cùm tamen monachi non nisi per uicarium eã administrare possint. Et certè hæc ratio apud me semper inualuit. Multo antiquitatẽ Benedictinorum ac Cistercienſiũ, in quã nõ est oblatrandũ: sed tamẽ hac ætate uix huiusmodi faciendis annexionibus suffragari possem.

Nõ cõgruit Monasterij annecti sacerdotia cũ animarum cura.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum clerici etiam ipsi decimis soluendis sint adstricti.

POst substantiam materiamq́; decimarum, atq; eorum cognitionem quibus debentur, subsequitur tandem, ut uideamus quinam mortalium illas debeant. Et primùm, q̃ ipsi etiam clerici sint decimarum debitores, arguitur. Ius cõmune est ut parœcialis ecclesia de cunctis prædijs, quæ intra suum territorium iacẽt decimas percipiat. Contingere autem assolet ut clerici possessiones etiam habeant, easdemq́; uel in sua parœcia, uel fortè in aliena. Et similiter quòd patrimonium unius ecclesiæ in alterius territorio situm sit: in huiusmodi ergo casibus clerici, quin & ipsa ecclesia decimas debere uidentur. Secundò arguitur: Religiosi inter clericos nominantur: & tamen decimas ratione prædiorũ debent ecclesijs, in quorum sunt territorijs ut patet in c. dilecti, & c. licet. de decim. Tertiò: Numero 18. Leuitæ præcipiuntur summo sacerdoti decimas decimarum soluere: ergo eadem ratione clerici Leuitis succedẽtes, easdem Pontifici Maximo debent. Quartò: Decimæ nõ solùm, ut dictum est, in sustentationem clericorum soluuntur, uerùm & in pauperum subuentionem; ergo si clerici à decimarum solutione essent exẽpti, pariter essent & pauperes, hoc autem falsum est: ergo neq; illud est uerum. In contrarium autem est c. secundum. de decim. vbi ait Paschalis Papa, Nouum genus exactionis, ut clerici à clericis decimas exigant.

Primum argumentum.

Argumẽ. 2.

Argum. 3.

Argum. 4.

Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Vna est, Clerici, inquantum clerici, hoc est, inquantum de decimis, quas pro suo spirituali munere recipiunt, & de ecclesiæ fundis, quorum fructibus clericali iure utuntur, nullas tenentur soluere decimas. Altera, Clerici non quatenus clerici, sed qua ratione seculari iure, uel hæreditario, uel emptionis, uel quouis alio terras possidẽt seculares, decimarũ sunt debitores, uidelicet ex fructibus, qui inde sibi proueniunt. Probantur ambæ simul conclusiones. Neutiquam idem esse potest fundamentũ & ratio quidpiam dandi ac recipiendi. Est enim contra naturam, ut idem sit agendi patiendiq́ue principium. Ignis quippe quatenus calefactiuus est, non est calefactibilis, clerici autẽ propter spiritualẽ functionem ius habẽt recipiendi decimas, ac perinde fructus prędiorum, quæ ecclesia possidet, ergo eadem ratione nihil debẽt decimarum refundere. At uerò nihil obstat quo minus in eadem persona diuersa sint principia, alterũ agẽdi, alterum uerò patiendi. Sicuti aqua quatenus frigida, infrigidat, & quatenus materialis, calefit. Pariter ergo in clerico non obstante spirituali principio recipiendi decimas, inueniri potest spiritualis possessio, ex qua easdem debeat. Conclusiones receptissimæ iure sunt, de quibus ideo nihil restat dubitandum, nisi quòd contra tenorem secundæ conclusionis aliquibus

Prima conclusio.

Secunda cõclusio.

Suadetur utraque conclusio.

contessa

concessa extant priuilegia. Cisterciensibus namq; & hospitalarijs concessit Alex. 3. ut de prædijs quæ quomodocunq; possiderent, si proprijs manuũ laboribus illa colerent, decimas non soluerent. Idẽq; concessit Adrianus, ut patet c. Ex parte. extrà, de decim. & intelligebatur, etiam si illa colerent per suos famulos. Quare cæterorũ nulli, siue clerici, siue monachi eximuntur, quin illas debeant, etiam si ipsi arua sua colant, nisi simili eximantur, priuilegio. Dum autẽ terras easdẽ colonis locant, multominus dubium est quin eiusmodi decimarũ sint debitores; ut illic habetur c. Licet. & subsequenti, Ad audientiam. quanuis & super his consulenda sit etiã cõsuetudo. At uerò postquàm de personis hic loquitur, quæ ad decimarum pensionem tenentur, quæritur utrũ non modò Christiani, uerũ & infideles, ad ecclesiasticas decimas teneantur? Ecclesiasticas inquã: quoniã quod in iure naturæ quæcunq; Resp. ueridica Dei cognitione illustrata, teneretur suo more eidem sacrificare Deo, atq; ad id muneris magistratus instituere, alia est ratio. tenebantur enim, ut ex superioribus colligitur. Sciscitamur hanc aũt quæstionẽ propter nonnullos Iurisperitorum ac potissimùm propter Panormitanũ, qui super c. de terris. extrà de decim. affirmatiuè quæstionẽ decidit. Iubentur enim in præfato cap. Iudæi. de illis quas colunt terris persoluere; & c. quanto. de usuris. perinde coguntur de domibus ac possessionibus, quæ antequam in eorũ uenirent dominiũ, eidẽ oneri subdebantur, decimas reddere. Ex his ergo Panormitanus, Odoardum sequutus, infert, omnes infideles ubicunque gentiũ uitã degant, iure compelli posse si factu esset possibile, ut decimas soluerent. Neque uerò tantùm prædiales, uerùm & personales. saltem, inquit, tenetur ad id Iudæus, quod Christianus loco suo habitans solueret, Aliàsq́; inquit, ecclesia defraudaretur. Immo ait dũ ad Christianismũ accedunt, posse cogi, ut quas in infidelitate agentes reddere renuerũt, persoluant. At uerò siue textus consulas, siue diuinum Ius, siue naturalem rationẽ, nulla probabilitate, ut cũ uenia tãti doctoris dixerim, huiusmodi opinio fulcitur. Primùm enim de iure diuino nullũ est dubium; non solùm quia, ut sæpe diximus, ius uetus de quota iudiciale erat iamq; adeò antiquatũ est, uerùm et si in naturali ac morali persistamus. Quoniã decimæ antiquitùs solùm in stipendiũ ministrorum templi, & apud nos pari ratione in alimoniã clericalis ordinis ecclesiæ ministrantiũ iussæ sunt. Itaq; nisi ecclesię essent, nulla esset ratio illas exigendi. Cùm ergo infideles non sint in ecclesiæ gremio, neque illis sacerdotes quidpiã spirituale dispensent, nullũ eis ius suppetit, auctore Paulo, petendi ab illis carnalia. Sed ait Panormitanus; Tenentur tamẽ sacramenta suscipere; & in Christianismum nomina sua dare. Ecce quomodo illi ius tractant diuinum. Enimuerò quanuis tota mortalium uniuersitas ad fidẽ suscipiendã teneatur, tamẽ quoadusq; illã homo profiteatur, neq; nostris tenetur legibus, neque nostris prælatis obedire secũdũ uerbũ Pauli: De his qui foris sunt, nihil ad nos. Quemadmodùm qui uotum religionis emisit, licet perstrictus sit religiosus fieri: tamen quousq; fuerit professus, ad peculiaria religionis mãdata nõ tenetur. Ecquis enim qui ius diuinũ calleat, affirmare ausit Turcas eò delinquere quia non confitẽtur sacramento nostro, eucharistiã non gustant, festa ieiuniaq́; nostra non seruant? At uerbũ illud suprà citatũ, auctores huiusmodi opinionis seducit, quod habetur c. Tua nobis. & c. Cùm non sit. de decim. Deum scilicet in signũ uniuersalis dominij sibi decimas reseruasse. Inde enim colligunt quoscunque mortales, cùm omniũ sit dominus, easdẽ debere. At uerò si talẽ sensum uerbũ illud faceret pontifices ipsi, aut ecclesia eundem nobis alicubi tradidisset: quod nusquã fecit. Et profectò eodẽ modo colligeretur uniuersos olim mortales decimas etiã debuisse Leuitis: quod cõcessu esset absurdum. Sensus ergo legitimus est quia in signum uniuersalis dominij uoluit Deus semper sacrificijs à quacũq; repub. coli: ac subinde, ut sacerdotes sustẽtarentur. Sed quia Leuitis Mosaici populi illa cõgruebat sustẽtationis moderatio per iudiciale præceptum indixit eidem populo, ut decimam fructuum eis soluerent, Id quod & ecclesia pro suis sacerdotibus, instar illius præcepti, imperauit suis subditis. Quo ergo præcepto eos qui eius fidẽ nunquã amplexi sunt, non comprehendit. Neque capitulum, de terris: neque capitulum quanto. quoquo pacto contrà facit. Nam illic peculiariter habetur de Iudæis sermo, qui inter Christianos commorantur, possessionesque habent, quas à Christianis uel emerunt, uel aliter receperunt. Et quanuis sermo ad illas quoq. prolataretur terras, quæ nunquã fuissent Christianorũ, quod tamẽ non facilè credã, alia est tamen fortè ratio de Iudæis qui non alia ratione permittendi sunt inter nos uiuere, quàm sic, ut ecclesiã suo territorio nõ defraudent. Attamen quod infideles terras possidẽtes, quæ nunquã sub nostro fuere dominio, priusquã sint fidem professi, cõpellantur decimas soluere; non dubito quia antiquis patribus sacrorum peritis quàm alienissimum ab Euangelio fuisset existimatum. Quo circà sub hoc tituli obtentu ab illis quibus fides prædicatur, non uideo quomodò possint decimæ exigi, utrũ uerò ratione prędicationis ad concionatorũ sustẽtationẽ possit aliquid ab illis tributi exigi, ipsi quibus id scire incũbit, uiderint. Ego namque in hoc libro, ut alias dixi, nihil de Occidentalibus Insulanis dicere constitui.

Quæstio. (margin, beside "quæ ad decimarum pensionem")
Panormitani opinio. (margin, beside "torum ac potissimùm")
Opinio Panormitani nulla fulcitur probabilitate. (margin)
Argumentum in Pan. (margin)
Solutio Panormita. (margin)
Replica. (margin)
Deceptio Panormit. (margin)

Vt ergo ad rẽ redeamus, Primum argumentum in capite quæstionis obiectũ, duas habebat partes. Prior erat de bonis clericorũ quæ seculari titulo possident. Ad quã respondet D. Tho. iuxta tenorẽ cõclusionis secũdę, quod tenentur huiusmodi fructuũ decimas pendere, etiã si ipsi sint eiusdẽ ecclesiæ clerici. Huic autẽ decisioni nõnulli argumentũ obmoliuntur ex citato c. Nouũ genus de decim. ubi habetur, illos clericos qui à clericis spiritualiũ ministeriorũ accipiunt decimas, eisdẽ debere. Cũ ergo clerici ab alijs clericis eiusdẽ ecclesię nõ recipiãt ministeria, sed simul omnes populo administrent, non est quod alij alijs decimas debeant. Ad hoc autẽ respondetur, uerbum illud non esse exclusiuum. Asseritur, inquam, quòd clerici (& forsan, ut habet glossa, intelligitur de coniugatis) ob id quod sacramenta suscipiunt, decimarum pensioni sint obnoxij. Haud tamen excluditur, quin alia ratione, nempe propter terras quas peculiariter possidẽt, maiores etiã clerici easdem debeant. Vnde, ut ait S. Tho, aliud est aliquid habere ut propriũ, ratione cuius debentur decimæ, aliud uerò habere cõmune ecclesiasticum, ratione cuius nõ debẽtur. Pręter hãc autem solutionem altera est, quod clerici à clericis eiusdẽ parœciæ nonnunquã sacramenta percipiunt pręter Curatum, qui non nisi à suo uicario illa suscipit, sed nihilominus de suis temporalibus fundis decimas debet. Posterius membrum eiusdem argumenti ecclesiam tangebat, quæ prædia fortè habet in alia parœcia. Ad quod contrario modo quã ad priorẽ partem D. Tho. respondet, nempe eiusmodi ecclesia nullas de suis possessionibus debere decimas. Et ratio, est, quod eo ipso quòd fundus sit ecclesiæ, efficitur ecclesiasticus, hoc est, spirituali muneri, aut ecclesiasticæ fabricæ mãcipatus. Quòd si quis contrà insurgat, per hãc legem usu uenire posse ut aliqua ecclesia omnibus prorsus suis decimis expoliaretur, ut si parœciani sua bona alienis ecclesijs donarent: Placet responsio domini Caietanũ, quod lex hæc eo tẽperamento & moderamine condenda est, ut res in tantum detrimentum ecclesię non uergat. Quare tunc trãsire deberent fundi cum suo decimarum onere. exemplum extat c. suggestũ. de decim. Nam cùm cuidam ordini indultum priuilegium esset ne decimas solueret, & tanta illis deinceps fieret prædiorum accessio ut aliæ parœcię magnum damnum acciperent, iussum est ut fieret super hac re compositio. Quare in tali casu clerici clericis per accidens decimarent, id est ratione prædiorum. Neque obstaret capitulum, Nouum genus, quippe

Ad primum argum. (margin)
Argumentum. (margin)
Solutio. (margin)
Solutio sancti Thomæ (margin)
Replica. (margin)
Solutio Caietani. (margin)

quod

quod intelligitur ne clerici à clericis inquantum clerici decimas exigant. Ad secundum respondetur, eos religiosos quibus est animarum cura iniuncta, ius habere recipiendi decimas, nõ autem illa ratione obligationem soluendi. Reliqui uerò de iure communi decimas debent prædiales, nisi ullo sint priuilegio exempti vt suprà citatum est ex cap. ex parte de decim. Ad tertium respondetur quòd cùm in ueteri testamento Leuitæ quibus decimę decretæ erant, sub sacerdotum obedientia uiuerent, & sacerdotibus non nisi primitiæ obuenirent, congruens fuit Dei pręceptum, ut decimarum decimam Summo sacerdoti penderent. Qua utique nunc ratione Summus Pontifex iusta ingruente necessitate decimam decimarum à clero exigere ualet. Immo uerò utinam uniuersalis eademque perpetua toti clero imponeretur: si tamen illa ratione omnis alia occluderetur in perpetuum uia, & modus alia commentandi iura, aliasque excogitandi artes sustentandi Apostolicam sedem, quibus Ecclesiasticę leges non possunt non periculosissime arctari. Ad quartum denique respondetur, quòd etsi decimæ in subsidiũ etiam pauperum tribuantur clericis, qui præcepto misericordię ad eleemosynas tenentur erogandas: tamẽ quia eiusmodi eleemosynæ ipsorum dispensatione fieri debẽt non perinde atque clerici, à decimis exoluendis pauperes eximuntur.

Ad secundum argumentum.
Ad tertium argumen.
Ad quartum argu.

QVAESTIO QVINTA, DE PECCATO SIMONIAE IN GENERE.

S.Thom. 2.2. quæst. 100.

ARTICVLVS I.

Vtrum Simonia sit studiosa uoluntas emendi uẽdendiue aliquid spirituale, vel spirituali annexum.

TERTIA pars libri pręsentis, quã post tractatum de sacrificijs, alterumq; de oblationibus, primitijs, ac decimis, polliciti sumus, est de Simonia: de qua disputat Diuus Thom. 2. 2 quęstion. 100. Huius ergo tractatus prima quæstio, quę quintum hic habet locum, instituitur de simonia in genere: cuius primus articulus definitionem inuestigat: nempe, utrum simonia sit studiosa uoluntas emendi aut uendendi aliquid spirituale, aut spirituali annexum. Et arguitur à parte negatiua. Primum de nomine: vitium hoc tam in uẽditione consistit, quàm in emptione spiritualium. Simon autem vt Actuum 18. videre est, nihil uendere uoluit, sed tantum Spiritum sanctum emere; non ergo à Simone satis congruè nomen deducitur: sed congruentiùs duceretur à Balaam; qui, ut legitur Numeri 22. Moabitis suas locauit operas, ut per donum Dei populo malediceret, quem Petrus in sua cã. cap. 2. criminis huius, reum facit. Et rursus Iudas apostolos, uel à Giesi, qui ut legitur 4. Reg. 5. Naama, donum sanitatis pretio uendidit. Deberent ergo dici Baalamitæ aut Giesitæ, cuius Giesi ad hoc propositum mentio fit. 1. q. 1. can. qui studet. Immo & Iudas immanius commisit sacrilegium Christum auctorem omnium spiritualium charismatum uendendo, quàm Simon magus. Secundò; Multa sunt spiritualia bona quæ citra simoniæ labem uendi possunt; ut consilia, ut habetur can. Non licet. 11. quæst. 3. & pariter artes & naturales scientiæ; ergo illa non est legitima definitio. Tertiò; Simonia ut ex registro Gregor. 1. quæst. 1. can. eos. legitur, hæresis est. Tolerabilior enim, inquit, est Macedonij impia hæresis, quam Simoniaci. Illi enim creaturam & seruum Dei patris & filij spiritum sanctum deliberando fatentur; isti uerò eundem spiritum sanctum efficiunt seruum suum. Omnis enim dominus quod habet, si vult, uendit, siue seruum, siue aliquid eorum quę possidet. Hæresis autem nõ in uoluntate, sed in intellectu est: ergo. In contrarium sunt uerba can. qui studet 1. quæst. 1. qui studet donum Dei pretio mercari, in sacro ordine nulla ratione de cetero remanere, aut reuocari non posse, dubium non est: à uerbo nanque studet, deriuatur studiosa uoluntas.

Primum argum.
Argum. 2.
Argum. 3.

Ad quæstionem tribus respondetur conclusionibus: prima de nomine: secunda de materia: ex quibus tertia colligitur, de definitione simoniæ. Prima ergo est, Nomen uitij huius à nullo significantiùs deduci potuit quàm à Simone illo mago, cum quo Petro contentio fuit. Primum, quod Balaam & Giesi ad historiam ueteris testamenti attinent, cuius sacramenta non conferebant gratiam, ut nostra, atque adeo non erant tanto gradu spiritualia. Secundo, quod illi gratias tantum gratis datas, ut donum sanitatis & arcendi per maledictionẽ hostes, quod Moabitæ à Balaã petebant, vẽdiderũt: Simõ autẽ nihil minus quàm ipsum spiritũ sanctũ emere voluit. Nõ quidẽ in sua persona (nã talis meditatio insanissima esset) sed eius donũ: vt habetur 1. q. 3. can. Saluator. puta gratiam, facientẽ eius gratiã quæ spiritualium donorum culmen per essentiã tenet. Tertio, vt ad primum argumentum respõdeamus, illi tãtum uendiderunt, nihil emẽtes: Simon autem emere spiritum sanctum ambiuit, ut uẽderet. Sic enim habet historia. Cum uidisset Simon quod per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus (dabatur nanque tunc uisibiliter) obtulit eis pecuniam dicens: Date mihi hanc potestatem, ut cuicunque imposuero manus, accipiat spiritum sanctum: nempe pretio quo oblatam posset cum usuris pecuniam reficere, vt habetur eodem can. Saluator. Iudas autẽ etsi Christum auctorem spiritualis gratiæ uendiderit; cuius, eodem can. qui studet. Greg. ad hoc propositum meminit: tamen quia ipsum non uendidit tanquam donum ementibus utile, immo ut morte perimẽdum, nõ est ab illo nomẽ huius sacrilegij tractum, sed à Simone cogitãte emere ac uendere Spiritum sanctum, cui omnia tribuuntur diuina dona, eundemq; ab apostolis, ecclesiæ secundum Christum fundatoribus: quæ utique ecclesia hoc propriè inficitur crimine. Itaq; sicuti artes à suis primis inuentoribus nomina sortiri consueuerunt, sic & simonia ab eo qui primum eã excogitauit. Secunda conclusio, Res spirituales sunt propria simoniæ materia, sed non cuiusq; generis. Vbi animaduertendum est quod spiritus idẽ, est quod animalium halitus, quæ aspirando respirandoq; uiuunt: inde autem per similitudinem significat quẽcunq; uenti flatum. Sed quia uentus atque spiritus inuisibilia sunt, & ad sensum incorporea, inde translatum est nomẽ ad cuncta significandum quę corporum expertia sunt: vt Deum, angelos, & animam, ac perinde accidentia spiritualia. Quocirca sunt qui impræsentiarum duo spiritualium genera distinguant: alterum eorum quæ deriuantur ab spiritu creato: alterumque eorum quæ ab increato dimanant. At uerò quia etiam naturalia ab increato effluunt, in quibus, ut illicò patebit, ratio simoniæ non constat, accommodatiùs ad rem secernas alterum genus spiritualium naturale: cuiusmodi sunt intellectus, acquisitæque scientię, ac uirtutes; alterum uero supernaturalium, ut sunt iã gratia gratis data & gratum faciẽs, sacramẽtaque & sibi annexa sacerdotia. Quocirca plerique doctorũ arbitrantur spiritualia uniuersa tam prioris quàm posterioris generis materiam esse simoniæ. Qui subinde doctores astruunt, uẽdere sciẽtias & artes uitium esse simoniæ. Huius opinionis fuere Altissiodorẽ. lib. 3. tracta. 2 t. coæuusq; suus Alex Halẽs 2. parte. q. 185. mẽbro 3. & est glo. cap. Nõ licet 11. quæst 3. & fermè doctores canonici iuris; vt est uidere apud Syluest. in uerbo doctor. & in verbo simonia. §. 10. Quinetiam & S. Tho. in 4 distin. 25. q. 3. art. 2. Et probatio Altissio. qui hanc posterioris opinionẽ propinauit, prima fuit auctoritas Prouer. 23. Noli uẽdere sapiẽtiã, & doctrinã, & intelligẽtiã. Secunda, quia ut Augus. in li. de magisterio docet, Spũs sãctus, est qui interiùs

Prima conclusio.
Prima ratio.
Secunda ratio.
Tertia ratio.
Secunda conclusio.
Vocabulum spiritus multipliciter usurpatur.
Duplex genus rerum spiritualium
Altissiodo. sententia.
Alexand. Halẽ Glos.
Syluester.
D. Thomas.

Fundamentum prioris sententiae. homines edocet scientias, etiam naturales. Quare qui illa diuendit, dona prophanat Spiritus sancti. Nihilo secius contraria opinio absque formidine credi uera potest: nempe quod licet scientias naturales uendere. Haud quidem per se, ut panem aut pannum: stultum enim hoc esset dictu; cum in nullius potestate sit suam in alium traducere sciētiam ueluti rem aliam corpoream. In quo sensu illud legendum est, Prouer. 17. Quid prodest stulto habere pecunias; cum scientiam emere non possit? Sed loquimur de uēditione doctrinae, hoc est quod licet pretio docere, sicuti cōsulere, &c. In primis enim opinio est quę non caret auctoribus; quorū est Duran. in 4. distin. 25. q. 3. & Palu. ibidem. quaest. 5. & Adria. quolib. 9. & ex antiquioribus Armacha. lib. 10. c. 8. & Richar. in. 4. dist. 25. Immo & S. Tho. 2. 2. quaestio. 100. art. 3. ad tertium ab eadem opinione non abhorret; vt infrà eodem loco uidebimus. Sed quādo nullum haberet patronum, ratio ei satis patrocinatur. loquimur enim de sciētijs naturalibus.

Opinio Durandi. Palud. Adrianus. Armachanus. Ricardus. D. Thomas.

Prima ratio secundae opinionis. Primū igitur arguitur: Vitiū simoniae quale sit, ex Euāgelio ueniit vestigādū: at uerò Matth. 10. vbi Christus gratiarum dona Apostolis contulit, quae plebi communicarēt. Infirmos, inquit, curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, daemones eijcite: gratis accepistis, gratis date: vbi de naturalibus nihil commeminit. Item Ioan. 2. vendentes & ementes de templo eijciens; tantum significauit sacrorum uenditionem & cambium, esse sacrilegium. Et Actuū 8. in Simone illo Simoniacorum primate, non damnatur nisi quod spiritum sanctum eiusq; gratis emere uoluit. Hoc nanque illic appelatur donum Dei; cum ergo nullibi bonorum naturalium mentio fuerit habita, non est quod eorum uenditio labe simoniae denotetur. *Secunda ratio.* Secundo arguitur ratione. Si scientias & artes naturales uendere non liceret, maximè quia dona sunt Spiritus sancti. haud tamen sunt dona per specialem influxum, de quibus 1. ad Corinth. 10. loquitur Paul. Sed per generalem concursum, ergo ex hoc capite dānari non debet huiusmodi vēditio. Alias nulla alia bona naturalia fas esset uēdere, neque grana scilicet, neque uinū, neq; oleum. Itē sequeretur quòd neque docere pretio artes mechanicas artēve scribendi liceret: quod esset cōcessu absurdū. *Ad argumentum Altissiod.* Et per hoc respondetur ad argumentū Altissiodoren. Nam licet Spiritus sanctus doceat omnem ueritatem: aliter tamen supra naturales, ut scripturae mysteria. de qua re peculiariter intellexit Christus vbi ait, Ipse vos docebit omnia: aliter uero naturales: & certè has vendere non est simonia, quia neque gratis habentibus dantur, vt gratis non habentibus communicentur. *Tertia ratio.* Tertiò arguitur. Si non liceret huiusmodi scientias uendere, fieret consequens, ut neque liceret pro labore precium recipere, quo doctor docendo desudat. Nam quando res uerè spiritualis est, vt sacramenti administratio, neque pro labore licet quidquā recipere: idem quippe esset recipere pretium pro labore baptizandi, seu ministrandi ordines sacros, & recipere pro ipso opere, quod est administratio sacramēti: Labor enim non distinguitur ab opere. Quomodo autem sacrorum ministris recipere alimoniam liceat, infrà patebit. *Postrema ratio.* Et postremò quando temporale spirituali annexum est, non licet pro re illa auctius suscipere pretium quàm sine illo spirituali ualeret, non inquam, licet calicem, aut uestes sacras pluris uendere, quam si non essent cōsecratae: licet autem ut manifestum est, pretiosius vēdere unā sciētiam, quàm aliam: quāuis minus laboris fuerit ibidem impensum. Immo unus atque idem Doctor quo doctior, etiam si minores fecerit sumptus minoresque exhauserit labores, pretiosius suas locare operas potest ad docendum. Quare etiam si sine labore posset suam scientiam in alium transfundere sicut flatum, posset pretium recipere. Illud autem Prouer. 23 nihil contra nos pugnat. Immo quod habetur illic, est. Veritatem eme; & noli sapientiam uendere, ac si dixisset, tanti est pretij ut qui nō habet, emere illā debeat, & qui habet, nunquā uendere, id est nunquā illa priuari. Et glossa illa cap. Non licet. ad uersatur textui; quippe quo asseritur quod potest aduocatus uendere suum consilium, & patronus suum patrocinium. Et ibidem tenuit sanctus Thomas 2. 2. quaestione 71. vbi uidetur reuocasse suam sententiam quam in quarto Alexandrum sequutus asseruerat. Quare impertinens est ad labores recurrere, qui in docendo hauriuntur. *Quaestio peculiaris de Theologia, solutio.* At uerò de Theologia peculiariter dubitatur, propterea quod uidetur priori modo spiritualis: per donum enim Spiritus sancti panduntur scripturę, quae sunt Theologiae principia. Attamen neque hanc scientiam pretio de cathedra scholaribus praelegere, simonia est etiam si citra ullum laborem & expensas fiat, haec enim accidentaria sunt. *Ratio assertionis.* Et ratio est, quod licet fides & arcanorum reuelatio donum Dei sit, scientia tamen Theologiae humano sudore conquiritur. Quocirca quod Hostien. ait super cap. Nonnullis. de magis. nempe Theologo publicum habenti salarium non licere pro extraordinaria lectione quidquam recipere, alioqui simoniam committere, gratis dictum est, & absque ulla ratione. Quid enim quaeso refert, salariumne publicum recipias an peculiarem mercedem pro peculiari lectione? *Praedicatori euang. laico non licet pro munere praedicationis pretium ex conuentione recipere.* Hoc autem est uerum quod concionatori, theologiam de suggesto docenti, neutiquam citra simoniam licet praedicationis pretium ex conuentione recipere. Et ratio discriminis est, quia Theologia tantummodo intellectum erudit, sicuti aliarum quęlibet scientia, praedicatio uero per se ad animarum salutem sit, commouendoque sursum animos. Et ideo pertinet ad donum prophetiae, quod Paulus ad Corinth. 12. inter alia connumerat. Licet autem praedicatori sustentationis subsidium sicut ceteris ecclesiae ministris recipere. Colligamus ergo, spirituale in definitione simoniae non accipi pro naturali munere, sed pro supernaturali, hoc est pro gratia & sacramentis, atque alij Spiritus sancti donis, quae ad aeternam nos felicitatem promouent. Appositio autem illa, uel spirituali annexum, illa significat, quae non per se, sed per ordinem ad spiritualia idē contrahūt nomen: vtpote sacerdotia, & praebendę, quae sunt sacerdotum stipendia, & ius patronatus, atque alia iura eligendi ecclesiastica supposita. *Corollariū.* Ex his fit consequens (id quod assertam sententiam euidentiùs confirmat) quòd dare aliquid spirituale pro doctrina alicuius scientiae, quantumlibet sit Theologia, est simonia, ut si episcopus ordines aut beneficium Doctori conferat, ut ipsum doceat. Confert enim tunc spirituale pro doctrina, quae est pecunia ęstimabilis. *Quaestio altera.* Per hec rursus dirimitur lis alia, quam doctores contestari solent, utrum extra ecclesiam apud infideles contingere possit simonia. *Argumentum partis affirmatiuae.* A parte enim affirmatiua existit argumentum quod inter illos est sacerdotium, quo secundum ipsorum iudicium Deum colunt, ergo si illud uendunt, est simonia. A parte autem negatiua affertur alterum nihilo infirmius, quod apud illos nihil est propriè spirituale. Durand. ergo & Palud. respondent uerè illos non committere simoniam, sed solum quantum ad suam existimationem. Nihilominus cum distinctione est meditatiùs respondendum. Enimuero ante Christi aduentum extra dubium est, inter patres ueteris testamenti uerè committi potuisse simoniam. Erat enim tunc uerum donum prophetię, quod si uenderetur, simonia fuisset, ut patet ex uerbis Hieronymi quae citantur cano. Nunquam. 1. quaestio. 1. *Hieronymus* Item & eorum sacerdotium, quanquàm per illud nulla tunc conferretur gratia, spirituale tamen donum erat, ad diuinum pertinens cultū. Quare Ieroboam 3. Regum 13. insimulatur, quod sacerdotes pretio crearet. Quin uero & lege naturae erat sacerdotium quale fuit in Melchisedec, & quidem pro illo seculo legitimum, quod perinde si pretio conferretur, simonia emergeret. Spirituale enim suo modo cēsetur, quidquid Deus & natura quocunque mortalium statu pro animorum salute ad Dei cultum instituit. *Solutio quaestionis.* At uerò post Christianā redemptionē nil iam extra ecclesiā superest, quod sit legitimè spirituale, nisi si fortè sunt qui inuincibili ignorantia legis nostrę laborant. Illos enim eadem excusat ignorantia,

ignorantia, si naturalibus tantùm ritibus utantur. Quocircà extra ecclesiam iam nulla esse potest simonia, nisi secundum humanam existimationem.

Tertia conclusio. Tertia demum conclusio est, quam de definitione promisimus. Probè illa præfixa definitione exprimitur natura simoniæ. Probatur: Definitio illa & obiectum unde uitium uel uirtus speciem sortitur, explicat, & pariter subiectum eius & modum: ergo bona est. De obiecto quidem iam constat: subiectum verò iustitię, ac perinde iniustitię, omniumque eius partium est voluntas; vt sanctus Thom. 1.2. q.56. sapienter secundum Aristot. docuit. Hoc enim interest inter uirtutes quæ hominem in ordine ad seipsum componunt, atque illas quæ ipsum disponunt in ordine ad alterum; quod cum uoluntas ad proprium personæ bonum per se sit propēsa & determinata, respectu illius boni nulla uirtute indiget prçter illas quæ sunt in potentijs, quæ affectionibus, passionibusque turbantur. Enimuero si nulla esset passio neque in irascibili neque in concupiscibili, nulla esset in uoluntate difficultas parendi rationi. Ob idque temperantia in concupiscibili sita est, & fortitudo in irascibili: quibus eiusmodi morbi turbidiq; affectus sedātur: vt 2. Ethic. auctor est Aristote. At uerò quoniam hominis voluntas non sic per se est affecta, & propensa in alienum bonum, fit ut quamuis nullas patiatur sēsuales affectiones, uirtutibus nihilominus indigeat ad persoluenda proximis debita officia. Sed tamen cōtrarium argumentum apud Scotum in tertio, distinctione

Argumentum Scoto. trigesimatertia, illa potentia est uirtutis ac uitij sedes, cuius actione consummatur ratio laudis & uituperij, seu meriti & demeriti: hæc autem potentia est uoluntas, utpote cuius electione tam uirtus quàm peccatum consummatur: ergo illa est omnium uirtutum subiectum. Negamus tamen cum Aristotele priorem præmissam. Hęc enim opinio non sancti Thomæ tantùm, immo manifestissimè est Aristotelis, secundo Ethicorum. Non ergo uirtus in ea potentia est quæ electionem facit, alias fides esset in uoluntate: quippe in cuius assensione consistit eius meritum: sed debet potius existere in illa potentia in qua tota consistit difficultas bene eligendi; & certe affectionibus appetitus sensitiui pacatis liberrimè fit uoluntatis electio: atque hac ratione uirtus est habitus electiuus. Ad propositum ergo cum iustitia sit uirtus ad

Solutio. alterum, fit ut in uoluntate sedeat; vt Aristote. 5. Ethicorum docet; atque adeò religio, & similes. Cum ergo simonia uitium sit & iniustitiæ, & cōtra religionē, cōsequitur ut sit in uoluntate: ob idque in definitione dicitur studio-

Obiectio. sa uoluntas. Quod si arguas, auaritiam caussam esse simo-

Responsio. niæ, vt pote quæ iustitię officijs obsistit; auaritia autem est in concupiscibili: Respondetur, non esse renuendum, quin alia uitia sint à quibus simonia imperetur, elicitur tamen ab illo quod est in uoluntate. Existit autem alterum argumentum aduersus id quod dicitur, studiosa. Nam cum studio peccare idem sit quod peccare ex malitia: tale autem peccatum sit contra Spiritum sanctum, consequens fieret simoniam in uniuersum esse peccatum in Spiritum sanctum: quod nemo concessit vnquam. Re-

Argumentum secundum. spondetur non id significare, studiosa, quod ex mali-

Solutio. tia, sed id quod consulto, puta quod non excusatur ignorantia: immo scienter fit uel ea passione. Panormita au-

Panormi. tem super cap. Nemo. de simonia. Hostiensem sequutus,

Hostiensis. addit definitioni ut opere emptio subsequatur, idem-

Richardus. que ait Richard. sequutus glossam dicti cap. qui studet. quæ ait cum effectu. Attamen hoc esset nomen ad solam externam simoniam arctare; cum tamen ex æquo commune sit etiam internæ. Nam ut infrà patebit, peccatum simoniæ intus committitur, etiam ad restitutionem obligans. Consultiùs ergo dicitur, studiosa uoluntas, absque adiectione. Sub illis autem uerbis emendi & uendendi, cunctos usurarios contractus intelligito: puta permutationem & cambia præbēdarum sine auctoritate Pontificis, atque alia obsequia quæ loco pretij existimantur.

Ex his ergo quę dicta sunt primo secundoque capitali argumento satisfactum est. Ad tertium autem quod

Ad tertium argumentum. ex uerbis Grego. arguebatur, simoniam hæresim esse, atque adeò in intellectu existere, sanctus Thomas duo dat responsa. Prius, quòd etsi simoniacus non sit propriè hæreticus, quoniam absque intellectus errore potest præ auaritia in hoc uitium labi: tamen re ipsa & facto profiteri uidetur dominium Spiritus sancti esse penes homines; qui est hæreticus error. Atque hoc quidem responsū amplexus est Gratianus in capo. ventum. prima, quęstione prima. Secundò, ac si non satis sibi hoc placeret, dicit sanctus Thomas, Simonem Magnum præterquam quod uoluit Spiritum sanctum coemere hęreticum etiam fuisse, in eo quod credidit mundum non fuisse à Deo creatum. Attamen propter hoc simoniaci non dicerentur hęretici; quo tamen ferra crebrò nuncupantur in iure. Et ideo forsan dicendum est, quod Simon ille propterea uoluit Spiritum sanctum emere, quod credidit esse uænalem, & pretio posse ab Apostolis dari, quod quidem apostolica responsio palam docet, Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti, hoc est credidisti, pecunia possideri. A qua porrò hæresi tanquam à proprio fonte uitium ipsum nomen contraxit.

ARTICVLVS II.

Vtrum uitium simoniæ genere suo sit peccatum mortale.

SVPPOSITA definitione simonię quęritur de eius qualitate, an sit mortale crimen. Et arguitur, à parte negatiua,

Primū argumentum. Inter cuncta spiritualia quæ creata sūt, regnum cœlorum culmen tenet, utpote quo cetera alia referuntur, ipsum autem uendibile est. Vnde Gregor. Re-

Gregorius. gnum cœlorum tantum ualet quantum habes, ergo non est simonia uelle emere aliquod spirituale. Secundò, Si

Secundum. simonia genere suo peccatum esset, sequeretur quod etiā Papa spiritualia uendens eodem uitio commacularetur; fertur tamen non posse esse simoniacum, quia princeps non ligatur suis legibus. ff. de legib. l. Princeps. ergo non est genere suo mortale. Tertio, Spiritualia cambire,

Tertium. uidelicet unum pro alio permutare, ut calicem pro ara quinimo sacramentum pro sacramento, ut si sacerdos nollet alterius sacerdotis confessionem audire, nisi uicissim audiret ille suam, aut si cathecumenus nollet alterum baptizare nisi cum pacto ut se mutuò baptizaret, non apparet esse simoniam, ergo nec spiritualia uendere. In contrarium autem sunt sacri cano. Habetur enim in regesto Grego. quod Paschalis 2. refert prima, quęstione tertia. Altare, uel decimas, uel Spiritum sanctum emere, uel uendere, simoniacam hæresim esse nullus fidelium ignoret, & dicitur hæresis ad exaggerādam eius grauitatem. & cap. sicut. de simonia. Simoniaca pestis sua magnitudine alios morbos uincit. & cap. proximo, Tanta est labes huius criminis quod etiam serui aduersus dominos, & quilibet criminosi admittuntur ad accusationem.

Conclusio responsiua. Ad quæstionem unica, eademque cūctis receptissima conclusione respondetur. Simonia est genere suo crimē

Prima ratio conclusionis. mortale. Probatur, Emere aut uendere id quod nullo pretio uendibile est, genere suo est mortale crimen, ut sub titulo de usur. dicebamus. Nam cum sit iustitiæ contrariū, quæ uirtus reipublicæ quàm maximè est necessaria, fit subinde ut etiam sit contrarium charitati, in quo ratio consistit peccati mortalis. Excrescit tamen uitiositas in simonia ratione contaminatæ religionis. Probatur autem minor ex triplici loco. Primo ex ratione obiecti, Res enim quæ modo suprà exposito spirituales sunt, nullo æstimari possunt terreno pretio, utpote quod supernaturalia sunt inter quæ & terrena, nulla est proportio. Vnde de diuina sapientia Prouerb. 3. asseritur, Pretiosior est cūctis opibus, & oīa quæ desiderātur, huic nō ualēt cōparari. Quod utique respiciens. Petrus ait Mago illi. Pecunia tua tecum sit in perditionem: quoniam donum

Secunda. Dei existimasti pecunia possideri: id est, æstimari. Secundò idem ex eo probatur quod etsi spiritualia per se vænalia essent, neutiquàm tamen possent à præfectis ecclesiæ uendi: nemo enim iustè rem uendit nisi cuius est dominus. Si enim œconomus rem patris familias iniussu illius distraheret, iniquus esset: Præfecti autem ecclesiæ non habent spiritualium dominium, sed sunt meri dispensatores, secundum Pauli confesionem, primæ ad Corint. 4. Sic nos existimet homo ut ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. *Tertia ratio.* Tertio idem ex origine confirmatur, qua spiritualia nobis obueniunt. Id enim quod gratuito à Deo collatum est, non quidem in peculiare commodum illius cui confertur, sed in bonum publicum totius ecclesiæ, nemo potest iustè vænundare; quia non est suum, sed illorum quibus uendit: talia autem sunt spiritualia dona Dei. Atque hoc Christus admonitos curauit Apostolos Matt. 10. vbi ait, Gratis accepistis, gratis date. Idque illo uerbo denotauit, Luc. 12. Quis putas est fidelis dispensator & prudens? Fidelis scilicet, ut quod gratis accepit, gratis largiatur; & prudens: hoc est, qui oculato iudicio merita personarum discernat, vt pro cuiusque dignitate cuncta dispenset. Fit ergo ex his consequens, simoniam peccatum esse, non solum contra iustitiam, uerum & ratione materiæ, quæ spiritualis est, contra religionem. Obidque adeo nuncupatur sacrilegium, nam læsio est sacrarum rerum. Hic primum omnium citra conclusionem hanc cum suis rationibus inuestigandum occurrit, quoniam iure simonia sit prohibita, utrum diuino tantum, an etiam naturali? *Simonia naturali diuinoque iure prohibetur.* Ad quam quidem dubitationem peruia est responsio, simoniam spiritualium donorum supernaturalium tam naturali iure quàm diuino esse prohibitam. Et quidem ius diuinum in utroque testamento manifestum extat. Nam Matthæi 10. connumeratis eiusmodi donis subdit Christus; Gratis accepistis, gratis date. Et Ioannis .2. in figuram eius, flagello eiecit ementes & uendentes columbas è templo. Columba namque spiritum sanctum, eiusque dona significat. Et Actuum 8. idem patet in historia quæ Petro aduersus Simonem contigit. Et Numero 22. idem notatur in historia Balaam, quem ceu donum Dei uendentem obiurgat, tum Petrus tum etiam Iudas in sua Canonica. Tametsi postea diuinitus admonitus non fecit quod Moabitæ uolebant. Et Ieroboam .3. Reg. 13. reus fit quod sacerdotes pecunia creabat, quamuis illi non essent uerè sacerdotes, sed Balaam. Et. 4. Reg. 5. opprobrio etiam datur Giesi quod pro dono sanitatis quidquam receperit. *Prima ratio ad suadendum simoniam esse iure naturæ prohibitam.* An uero sit etiam contra ius naturæ, dubium idcirco est quod spiritualia quæ eius sunt materia res sunt supranaturales, ad quas naturalis lex non uidetur pertingere: nam hac ratione præcepta sacramentorum non sunt naturalia, sed supra. Nihilominus contrarium est asserendum. *Secunda.* Idque inde primo probatur quòd ius omne diuinum in euangelico expressum præter partem illam quæ ad fidei sacramenta pertinet, nihil continet, nisi quæ iure naturali necessaria sunt. Atque hæc una est ratio cur dicatur lex libertatis ut lib. 2. quæstione ultima adnotauimus, artic. 1. Cum ergo simoniæ prohibitio ad sacramenta non pertineat, fit ut in euangelio non nisi tanquam res naturalis sit prohibita. Secundò, id rationes confirmant, quibus peruersitas simoniæ demonstratur. Nam etsi spiritualia bona supra naturalia sint, tamen quia natura sua non sunt vænalia, neque Antistites ecclesiæ domini eorum sunt: sed gratis acceperunt, gratis dare debent: ius ipsum naturæ eorum uenditioni reclamat. *Tertia.* Et tertio nisi iure naturæ prohibita esset, Balaam non peccasset uendens, neque Rex Moabitarum emens, quia Gentiles erant: qui non alio quàm naturali iure tenebantur. Quin uerò eadē rōne neq; Simō Magus peccasset; quoniam cùm in Christianismo neophytus esset, nisi ius naturæ suum ausum condemnasset, poterat euangelici mandati ignorantia excusari. Ad argumentum ergo in contrarium negatur consequentia. Materia simoniæ sit talis iure diuino: ergo ipsa non est contra ius naturæ. Et est meditanda consequentiæ fallacia. Nam vndecunque res fiat spiritualis, fit subinde ut nō sit vænalis; vænum autem exponere quod vænale nō est, ius naturæ uetat. *Dubitatio.* Aliquantulo autē grauior dubitādi ratio existit, utrum aliqua sit simonia quæ neq; diuino iuri neque naturali cōtraria sit, sed solùm quia humano iure est inhibita. *Glossa.* Rationem quippe hanc dubitandi offert nobis glossa in cap. ex parte. 1. de off. deleg. quę distinguit inter simoniā prohibitam quia mala est, ut est illa quæ iure euangelico talis est, atque aliā quę non est mala nisi quia iure positiuo prohibita; quæ subinde distinctio Doctoribus canonici iuris solēnis est: ut est uidere apud Syluest. in uerbo, simonia. §. 4. Quin uero & multis Theologis. *Durandus.* Durandus autem in 4. distinct. 25. quæst. 5. duabus rationibus hanc distinctionem refellit, nullā nimirum admittens simoniam contra ius merè positiuum. *Prima ratio Durandi.* Prior est: Circa illud quod non est per se malum nisi quia prohibitū, peccare non contingit nisi peccato inobedientiæ. vt dū tibi Præpositus rem alias indifferentem iusserit, si non pareas, nihil aliud quàm inobediēs sis: si ergo sola est humana prohibitio, ne hoc aut illud uendas, inobedientia erit non parere, non autem simonia. *Secunda.* Posterior eius ratio est, quod simonia est rei spiritualis uenditio: ecclesia autem non potest rerum naturas mutare ut faciat spirituale quod antea non erat, nam hoc ad solum pertinet ius diuinum. *Ecclesia potest aliquid facere spirituale, quod prius nō erat.* *Secunda assertio.* *Ratio assertionis.* Nihilo seciùs medio modo inter has opiniones censendum est. Primū enim contra secundam rationē Durandi certum est posse ecclesiam aliquid facere spirituale quod iure diuino non erat. Hoc patet in consecratione ecclesię, & aræ & in benedictionibus calicum, corporalium, & ornamentorū. Hæc enim iure diuino spiritualia nō sunt. Nam quantum ad rei essentiam, consecratio corporis & sanguinis fieri posset etiam si uasa & ornamenta non essent consecrata aut benedicta. Secunda assertio. Nihilominus horum uenditio & emptio, si ratione consecrationis pluris uendantur quàm res ipsa ualet, est simonia contra ius diuinum & naturale. *Secunda ratio ad idem.* Nam utrunque ius prohibet quod vænale non est pretio uendi, cum ergo illud sit spirituale, quamuis iure positiuo factum sit spirituale, iuri nihilominus diuino & naturali repugnat eius uenditio. Et confirmatur, quia qui uendit benedictionem calicis aut aquam benedictam, uendit certè id quod gratuitò donatur in bonum publicum; est ergo huiusmodi simonia iure diuino prohibita. Secundò ad idē arguitur. Minores ordines non sunt de iure diuino, quin verò neque diaconatus habeatur olim ut ordo sacer, quod patet ex uerbis Innocentij III. in cap. à multis, de æta. & qualit. ordin. præfi. sed sunt de iure merè positiuo, & tamen ista uendere est peccatum simoniæ iure diuino prohibitæ, ergo licet res iure positiuo fiat sacra, nihilominus eius uenditio est cōtra ius diuinum. Sicuti nuperrimè fallacem esse diximus consequentiam illam, Spiritualia sunt de iure diuino, ergo illa uendere non est contra ius naturæ. Ex quo fit, illos doctores qui in huiusmodi rebus cōsecratis exemplū collocant simoniæ de iure mere positiuo, paralogizari, inde id nimirum inferentes, quod materia eius iure positiuo sit constituta, ueluti & supra de solēnitate uoti dicebamus, quæ est de iure positiuo, & nihilominus obligatio ad perpetuam castitatem, quæ ex illo uoto solenni resultat, est de iure diuino. *Hæsitatio.* Sed interrogando urges, an detur aliqua simonia ad ius mere positiuū attinēs? *Dissolutio.* Respōdetur aliquā esse. Primū ubi uenditur officium ecclesiæ annexū quod de se non est spirituale. Hoc patet ex cap. Saluator. suprà citato 1. q. 3. vbi Vrbanus prohibet ne uendatur officiū œconomi ecclesiæ, aut sacristæ, aut protectoris, citās Conciliū Calcedon. hæc autē officia uendere non est cōtra ius diuinū aut naturale, siquidem personæ non sunt aut res, per se sacrę. Neque ecclesia facit eas sacras sicut tēpla & vasa, & personas, putà sacerdotes consecrationi sacramenti eucharistiæ dedicata, sed quia sunt sacrorum custodiæ deputati. Eiusdem autem simoniæ exemplum sunt qui pensferant in commutatione præbendarū.

Prohibitio permutatio- nis praeben darum non ē permere de iu re positiuo sed significatio de iure iuris. [sic]

Prohibetur enim capit. quæsitum. de rerum. permut. ne sine licentia episcopi præbendæ cum pacto permutentur. Attamen prohibitio hæc non est merè positiua, sed significatio diuini iuris. Nam qui attentaret præbendas priuatim permutare, nihil faceret. Potest enim quisque suo renuntiare sacerdotio, sed id tamen facere debet in manibus prælati: constituere uerò alterum in iure præbendæ, neutiquam iure potest, nisi solus Pontifex & episcopus: aut prælati quorum est sacerdotia conferre. Quod autem illic papa iubet est, ne quis pactum permutationis faciat; quia hæc labem sapit simoniæ. Attamen si fiat sub conditione, si Papa consenserit, nulla est culpa. Illa tamen conditione prætermissa, simonia resultaret. Quocirca si conditio esset iuri diuino contraria: ut si pactum esset supererogandi pecuniam, uel aliud pretium pro maiori præbenda; tunc simonia esset contra ius diuinum, nam talis permutatio mistam haberet emptionem præbendæ. Si uerò tantùm esset contraria iuri positiuo: ut si esset pactum soluendæ pensionis absque Papæ concessione; tunc simonia esset contra ius positiuum. Enimuero permutaret res sacras & spirituales, præsertim si tales sint iure tantùm positiuo, non est contra ius diuinum, ut si cambium fiat calicis pro calice, aut pro sacro uestimento. Quin uerò neque in his quæ spiritualia sunt de iure diuino; ut si sacerdos confessionem alterius sacerdotis audire noluerit nisi alter audiat suam: licet Richar. secus censeat, de quo statim; ergo cùm præbendæ non sit adeo spirituales, pactum illarum permutandarum non est contra ius diuinum. Secūdo id confirmatur. Si esset contra ius diuinum, neutiquam Papa posset super eadem re dispensare; & tamen Papa eiusmodi permutationes constitutis pensionibus permittit. Præterea, si huiusmodi uenditio perinde esset prohibita iure diuino atque uenditio sacramentorum non licet de illo pacisci, etiam adhibita conditione si Papa consenserit; quia hoc certè in sacramentis non licet, & tamen talis pactio in præbendis cum tali conditione non condemnatur. Iam ut rem concludamus, in euangelio non est prohibita talis commutatio, sed de solis Spiritus sancti donis habetur; Gratis accepistis, gratis date; non ergo huiusmodi pactio est contra ius diuinum. Nihilominus tamen quædam est simoniæ species de iure positiuo. Vnde ad primum Durandi argumentum duobus modis respōdetur. Primò negamus illud suum assertum quòd ubiuis res prohibetur quæ alioqui non est mala, transgressio non est aliud peccatum quàm inobedientiæ. Immo uero ecclesia dum abstinentiam quadragesimalem indixit, ieiunium illud constituit in uirtute abstinentiæ: & ideo non solùm ille contra obedientiam peccaret, qui ieiunium ex contemptu frangeret, uerum & ille contra abstinentiam, qui non ex contemptu, sed præ gula id faceret. Et pari modo ecclesia potest actum quempiam in uitio simoniæ constituere. Secundò respondetur, quod officium sacristiæ uendere, aut pactum facere commutandi sacerdotia contra ius ecclesiasticum, non definiuit ecclesia esse propriè simoniam sicuti uendere sacerdotia: sed dicitur simonia, quia simoniæ pœna uindicatur.

Ad primum argumentū.

Per hæc facilis fit argumentorum solutio. Ad primum quippe respondetur, regnum cœlorum uænum esse expositum, non si uenditionis nomen propriè usurpes, sed per metaphoram, sicut dicitur uim pati. Quod enim propriè non sit uendibile, primum inde patet, q̄ cùm sit supernaturale, nullo est pretio æstimabile. Vnde Pau. ad Rom. 8. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futurā gloriam quæ reuelabitur in nobis. Et loquitur de operibus filiorum Dei per gratiam significans opera nostra ex obiecto existimata, non esse regni cœlorum pretium: sed quatenus procedunt ex gratia. Quod autem gratis datur non uēditur. Tum etiam quod ex nostris obsequijs Deo nihil accrescit: siquidem bonorum nostrorum non indiget, Vnde Isaiæ 52. Gratis uænundati estis, & sine argento redimemini. Dicitur autē per metaphorā emptio iuxta uerbum eiusdem Prophetæ. ca. 55. vbi ait Sapiētia ipsa; Sitientes uenite ad aquas; & qui non habetis argentum, properate & emite: uenite, emite absque argento, & absque vlla commutatione lac & mel. hoc est regni cœlestis dulcedinem. Metaphora autem in eo consistit, quòd operibus iusti regnum cœlorum proponitur: tanquam merces; ut patet in Parabola conducentis operarios in uineam, constituto denario diurno, & in uerbo Psalmi: Inclinaui cor meum ad faciēdas iustificationes tuas propter retributionem. Ad secundum argumentum licet inter interpretes Canonici iuris de Papa litigium sit an possit esse simoniacus, per illa tamen quæ dicta sunt peruia fit responsio. Enimuero de simonia quæ iure diuino naturalique talis est, nullam esse licet controuersiā, quin illam possit committere. Si, inquam, sacramenta pretio administraret, donūmve quoduis aliud Spiritus sancti dispensaret, ambigere nemo posset, quin simoniacus esset. Ageret quippe contra ius diuinum, super quo ipse dispēsare nequit. Neque istiusmodi donorū dominus est, sed merè dispēsator. Immo uero tāto grauiùs maiorique scādalo peccaret, quāto eminētiorē locū in ecclesia tenet. Vnde Petrus primus Christi uicarius hoc sibi crimē à Simone uigilātissimè cauit. Quin etiā si tēpla, uel uasa, uel uestimēta sacra pretio cōsecraret: quāuis talis ritus iure sit positiuo sanctus, nihilominus, quia eius uænalitas est cōtra ius diuinū, simoniacus esset. Et pari modo si sacerdotiū aut præbēdas uænūdaret, utpote quorū dispēsator est tantū, neutiquā tamē dominus. Si autē admittas officiū sacristæ & œconomi ecclesiæ uēdere, nō esse simoniā nisi de iure positiuo: quia propriè nō sūt personæ sacræ, illud ipse posset citra peccatū pretio conferre, nisi obstaret scandalū, quia potest super suis legibus dispēsare. Et eadē ratione pœnas iuris simoniacis decretis incurrere nequit. Etenim quāquā sacerdotia uenditaret, neque excommunicatus esset, neque suspensus, quoniā princeps est & quantum ad uim coactiuam suis legibus non subditur. Sed hoc tamen superest hic dubiū, utrū si sacerdotiū cuipiam uenderet, facto ipso censendus esset super pœnis iuris cum illo dispēsare, ut neque excōmunicatus emptor ille esset, neque teneretur renuntiare præbendam.

Dubium.

Quidem enim: ut Palud. dist. 25. q. 4. affirmant, alij uerò in quibus est Adrianus quolib. 9. negant. Profectò res est quæ me ancipitem tenet. A parte quippe negatiua est argumentum Ioannis Andreæ in Mercurialibus, q̄ si episcopus ludum aliquem sub pœna excōmunicationis inhiberet clericis, licet posteà eorum aliquē ad ludēdum induceret, non ideo dispensaret in lege, nisi illam exprimeret, quia uel posset esse illius oblitus, uel ad malum illum inducere. Rursus quamuis excommunicato osculum pacis porrigat, non ideo illum absoluit. A parte autem affirmatiua est argumentum quòd non est censendus Papa tam insigniter peccare ut præbendam cogitet sacerdoti uendere, quam neque emere ille neque retinere citra excōmunicationem, atque adeò citra culpā nequit. Porro ergo huius ambiguitatis affirmatiuā hanc partē præ altera eligerem. Nam forsan & episcopus inducēs ad id subditum quod lege sua prohibitum est, quidquid Io. Andreas censeat, dispensare creditur perinde ac si præciperet. Deinde quidquid hoc ueritatis habeat, tamen de Papa quando præbendam uendit, cùm ipse sit qui dat, omnino uidetur habilem alium reddere ut recipiat. At tertium denique respondetur cum diuo Tho. nomine emptionis quamcunque aliam commutationem comprehendi spiritualis pro temporali. Quare sicut præbēdam nummis emere, simonia est, ita & secularem illum fundum pro illa cōmutare. Quin uero (ut supra diximus) neq; præbēda p̄ præbenda absq; facultate Pontificis cōmutari citra simoniam potest. Tametsi ut expositum est, non esset simoniam nisi de iure positiuo. Quocirca res alias sacras commutare, quia tali iure minime prohibetur nulla est simonia, dummodo solius rei ualoris habeatur ratio, neque pro consecratione quidquam pendatur. Potest inquam calix pro calice commutari, immo tanti uendi, quanti materia & forma absque consecra-

Ad secundum argumentum.

Papa simoniam potest contrahere.

Paludanus.
Adrianus.
Argumentum à parte negatiua.

Papa beneficia alicui vendens censetur cum eo dispensare & pœnis simoniæ.

Ad tertium.

Moderatio superioris assensus.

tione æstimaretur: atque adeò alteri ecclesiæ locari. De sacramenti verò Coradus 4.distin.25.art.3. negat vnum pro alio commutari posse: nam licet non sit, inquit, tam illicitum quàm simpliciter illa vẽdere: est tamen aliqua venditionis effigies: quia vnum tunc cẽsetur alterius. At verò profectò non uideo quid nam vẽditionis aut pretij admisceatur si uicariæ operę in pactum ducantur. Baptizabo te si me baptizaueris: & si meam volueris audire cõfessionem, tuam vicissim audiam. Et orabo pro te si tu mihi vicissim par rependeris beneficium.

Sacramentorum commutatio licita.

QVAESTIO SEXTA, DE MATERIA SIMONIAE.

ARTICVLVS I.

Vtrùm quandoque liceat pro sacramentis pecuniam seu dare seu accipere.

ONSTITVTA definitione & culpabili qualitate simoniæ, sequitur vt seriatim de eius materia disputemus. Et primò de sacramentis arguitur quòd liceat nonnunquam illa pretio redimere. Baptismus ianua est sacramẽtorum: & nihilominus dum iniquus sacerdos iam iam morientem puerum absque pretio baptizare nequit neq; pater manus hẽt aut linguam quibus ipsum tingere valeat, cõsultius videretur pater facere si pecuniam offerret sacerdoti, quàm si animam prolis suæ perditum ire sineret: ergo licet sacramentum mercari. Secundò. Eucharistia est sacramentorum maximum, pro quo tamen conficiendo & offerendo liceat pecuniam offerre, oblatamque accipere: ergo facilius est concedendum alia sacramenta redimi prætio posse. Tertiò: Pœnitentia est sacramentum necessitatis quę absolutionem ab excommunicatione præexigit, sed pro absolutione ab excommunicatione in more iudicibus est pecuniam recipere: ergo id non est sacrilegium. Quartò: Consuetudo in caussa est vt quod anteà delictum erat, licitè fiat. Qua utique ratione ait Augustinus plures habere vxores quando mos erat, non fuisse crimen: viget autem apud quosdam consuetudo ut pro consecrandis episcopis, benedicendisque abbatibus, inungendisque sacerdotibus aliquid pro chrismate & oleo detur, accipiaturq;, ergo illud est licitum. Quintò: Ius habet vnusquisque suam redimendi vexationem: sed vsu sępe accidit ut quispiam ab episcopatu uel alio sacerdotio per iniuriam arceatur; ergo licebit eiusmodi vexatu numis se ab illa iniuria eripere. Sextò. Matrimoniũ est quoddam sacramẽtum: sed datur pro matrimonio pecunia, nempe vxoris dos: ergo licet pro sacramento pretium tum dare tum etiam percipere. Contrarium admonetur canone illo 8. Synodi prima quęstione prima. Qui per pecuniam consecrauerit, vel ab alio consecratus est, alienus à sacerdotio fiat.

Primum argumentum.

Secundum

Tertium.

Quartum.

Quintum.

Sextum.

Iam suprà inter spiritualia quę materia sunt simonię, atque alia spiritualium genera discriminatum est. Illa nãque spiritualia quæ naturalia sunt, neque nobis gratis ut largiamur donantur, simoniæ uitio non substernuntur: sed illa prorsus charismata quæ dono diuinitus suscipimus ad gratiam quoquo pacto spectantia. Hęc autem quadruplici differentia diuiduntur: Quędam quippe sunt spiritualia per essentiam, vt gratia quę ipsissima est vita spiritualis animæ: & charitas quæ est habitus quo officia, & opera vitæ exhibemus. Et hæc nullatenus in quæstionem accersiri possunt an vendi emive queant: sunt enim usq; adeò Dei munera, vt dementia esset cogitare quoquam posse in alterum illa siue dono siue pretio transfundere. Secũdo ordine sũt spiritualia: quę hisce velut caussa proximè antecedunt. Qualia sunt sacramenta, quę ceu instrumẽta passionis Christi effectricia sunt gratiæ. Tertio gradu spiritualium sunt actus charismatum, quæ gratiæ nuncupantur gratis datæ; quales sunt dona prophetiæ & linguarum, quibus annumerare possumus & orationem & religionem. Quarto denique loco accedunt & spiritualia per annexionem, qualia sunt sacerdotia & prebendę, quę spiritualium functioni inseruiunt. Prætermisso ergo primo membro, de singulis aliorum trium singuli sunt hic articuli examinandi. Igitur in hoc primo qui apud Diuum Thom. secundus existit, respondetur de sacramentis duabus conclusionibus. Prior; Pro spiritualis sacramentorum gratia pecuniam accipere, crimen est sacrilegium simoniæ: vsque adeò naturali diuinoq; iuri aduersum, vt nulla possit consuetudine excusari; sanè cùm nulla eiusmodi iuribus præiudicari possit. Et quidem pecuniæ nomine iuxta Philosophi documentum 3. Ethicor. quidquid numo æstimatur intelligitur. Conclusionis probatio manifestissima est. Nam sacramenta nouę legis quàm maximè sunt spiritualia quippe quę gratiæ, spiritualisque vitæ caussa existunt, quæ quidem virtus priscis illis Mosaicis non inerat: gratia autem, ut nomen ipsum personat, gratis nobis confertur: alioquin auctore Paulo non esset gratia, nemo ergo mortalium pro eius collatione pretium percipere pôt. Etenim præterquam quod ius naturæ iniquissimè violaret id vendens, quod neque suum est neq; vllo est pretio æstimabile, in Deum esset impientissime iniurius. Porrò quòd id vendere cogitaret quod solus ipse Altissimus sua benignitate cõfert. Atque hic primus est simoniæ apex vnde & nomen traxit. Nam vt suprà dicebamus, munus hoc Spiritus sancti conferendum erat, quod malus ille Simon emere cogitabat. Huc accedunt canon Leonis, Gratia 1.quæst.1.& plerique multi eiusdem Caussæ. Posterior conclusio: Ministris ecclesiæ stipẽdia populi alimentaque ad sui sustentationem accipere nullum est simoniæ vitium, neque uerò peccatum vllum. Prior conclusio adeò est clara ut nullum nobis dubium relinquat. Posterior uerò sæpe & sæpius suprà demonstrata est ex uerbis Pauli 1. Corinth. 9. Quibus & illud accedit 1. ad Timot. 5. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni sunt. Vbi Augustiniana glossa; Accipiant, inquit, sustentationem necessitatis a populo, mercedẽ dispensationis à domino. Permagno ergo sacerdotes iure pollent, non ut qualitercunque, sed pro sua dignitate decenter sustentari. Quod hic igitur dubitandum restat, est; Vtrum pro his quæ sacramentis annexa sunt, nempe pro vasorum usu pro materia; & potissimum, pro labore ipso possit pretium suscipi, idque ex pacto. Apparet enim nullũ interuenire posse pactum quod non sit simoniacum; ut diuus Thom. articulo tertio, ad secundum argumentum, astruere videtur In cõtrarium autem est usus ab ecclesia permissus. Consentit enim presbyterum de stipendio paciscì, vt Capellaniæ seruiat, ter scilicet in hebdomada, aut quotidie in tali loco celebrare cogetur. Cui quidem mori & ratio, vt hic ait Caietanus, suffragatur. Quoniam si uelle stipendium in sustentationem licet, vt secunda conclusione assertum est, nihil vetat quo minus id procurari atque in pactum duci possit. Nam materia est quæ contractum facit simoniacum Quare cùm eadem sit materia absque pacto & cum pacto; nempe temporalis sustentatio, fit vt si absque pacto id licet optare & accipere quod ad vitã necessarium est, siue quo spiritualia ministrari non possunt, nullum sit uitium de pretio conuenire. Res est inter Doctores, potissimũ iuris Canonici, plurimũ controuersa; de qua Summulistæ in uerbo, simonia, variè loquuntur; & Adrianus quolib. 9. cũ Altissiodorensi antiquo Theologo cõplures allegat Iurisperitos in sñiam affirmatiuã; nempe quod liceat pro labore administrationis sacramentorum, de pretio pacisci, iuxta apostolicam doctrinam in superioribus allegatam. Cui consonare videtur can. vltimus. 1 q.2. vbi astruitur, quòd clerici stipendia accipere possunt, iustis laboribus merita. Quin uerò & euangelium, ubi ait Christus, dignus est operarius mercede sua. Et est uulgaris opinio. Durand. tamen in quarto, distinctio. 25. quæstione 1. omnino tenuit pro labore administrãdi sacramenti quid

Quadruplex differentia verum spiritualium.

Prima conclusio.

Probatio conclusionis.

Vltima conclusio.

Dubitatio.

Adrianus.

Altissiodo.

Durandus.

quam

Caietanus. Distinctio.

quam recipi posse. Et Caietanus & hic & in sua Summa, verbo. simonia: & quæstio. 9. primi quolibeti, permulta de hac dirimenda lite doctè disseruit: si modò res paulò explicatiùs & compendiosiùs colligatur. Placet ergo ad rei intellectum, tripertita distinctio inter pretium spiritualium & stipendium ad sustentationem, & mercedem pro locatis operis. Et quidem de primo membro nemini ambigitur: adeò perspicuũ est pretium pro re spirituali aut ei annexa percipi non posse: veluti suprà explicatum est, ob id quod tales res non sunt pretio vendibiles. Neque vero duorum ceterorum membrorum distinctio vsque adeò est intellectu difficilis uti prima fronte apparet. Merces enim operi adæquatur, de qua Matt. 20. Redde operarijs mercedem suam, stipendium verò sustentationis, licet tandem referatur ad ministrorum operas, tamẽ proximè non sit nisi ad necessariam sustentationem ministri. Et possumus distinctionem hãc quantum ad duo mẽbra hoc exemplo elucidare. Si enim quispiam artifex, cuius opera digna essent magno pretio, sic cum domino aliquo conueniret; Da mihi uictum, & operas omnes meas tibi impendam, quantiuis fuerint pretij dignæ; tunc non æstimarentur operæ, sed tantum necessaria sustentatio. E conuersò dum diues artifex pro imagine aut alia fabrica quantum opificium ualet, petit, non æstimat necessitatẽ victus, sed valorem operis. Quare Augustinus nuperrime citatus acutè distinxit dicens: Sustentationem necessitatis recipiant à populo; mercedem autem dispensationis, id est æqualem valorem operis, à Domino. Igitur quod clerici stipendium sustentationis recipere possint, non est dubium. Idq́ue possunt dupliciter. Primò, auctoritate publica ecclesiæ; quæ quotam decimarum taxauit. Ac perinde episcoporum constitutionibus: sanè qui taxare possunt quanto stipendio ille dignus sit, qui tali seruitio ecclesiæ mancipatur. Secundo modo, priuata libertate. Potest nanque & ipse sacerdos victus indigens, cum ad seruitium conducitur capellaniæ, aut uicariatus, pacisci de stipendio sustentationis, secundum loci temporisque dispensationem. Hoc autem non ego eadem facilitate approbarem qua à Caietano asseritur, nempe quòd quando sustentationis stipendium superioris auctoritate decretum est, potest illud sacerdos, siue pauper sit siue locuples, percipere. Nam idem sacerdotium potest diues sacerdos nihilo minori iure suscipere quàm egenus. Quando uerò eiusmodi stipendium non est lege constitutum, sed priuata cõuentione constituendum, tunc, inquit pauper pacisci de illo potest; diues uerò minimè. Quoniam cum aliunde sibi sustentatio suppetit, iudicium est conuentum facere, non pro sustentatione, sed pro operarum mercede. Hunc tamen ego inquam censendi rigorem nõ facilè probarem. Nam si ex rei natura ad sustentationem ministri tali functioni mancipati talis sustentationis moderatio necessaria est, tunc ex natura rei nulla emergit simonia, atque adeò neque ex qualitate sacerdotis creatur. Intentionis nanque Deus solus scrutator est. Quod autem tale stipendium sustentationis gratia sit licitum, suprà satis lege naturæ & diuina demonstratum est: quandoque debeat sacerdotis ordo decenter sustentari. An uerò in mercedem pro labore liceat aliquid etiam recipere, quod fuit tertium distinctionis membrum, hoc est de quo inter doctores ambigitur & controuersatur; quanuis non sit tantum dubium quantum multi auctores putant. Immo per distinctionem adeo omnes conciliantur, ut dissidere nequeant. Labores enim & operæ aliæ sunt antecedentes sacramentum, atque adeò illi accidentes; aliæ uerò concomitantes: immo uerò de eius substantia. Priores ergo locari possunt stato pretio; posteriores uerò minimè. Est exempli grattà, infirmus cui à longinquo accersendus est sacerdos, qui eius audiat confessionem, uel Missam celebret, uel rem faciat diuinam. Potest profectò sacerdos pro itineris labore pretium exigere. Alius est labor & operatio sacramento intrinseca; puta Missæ celebratio, aut baptizandi opus, aut quæuis alia sacramẽti applicatio. Et pro his laboribus & operis manifestum

Clerici stipendiũ sustẽtationis recipere possũt.

Potest sacerdos locare operas antecedentes non subsequẽtes.

est nihil pretij posse recipi. Sed de his ait Augu. mercedem dispensationis à Domino recipiat. Perinde enim esset ac si reciperetur pro gratia sacramenti. Baptizatio enim & baptismus pro eodem reputantur: sicut Missa & celebratio Missæ; ueluti qui domum fabricat, idem pretium pro domo & pro eius fabrica recipit. Nec potest duo recipere, alterum pro re, alterum pro opere. Cùm autẽ pro huiusmodi functionibus adstruitur nihil posse mercedis recipi, non negatur quin pro earum obligatione percipi possit. Quemadmodum etsi pro mutandi officio nihil pretij possis exigere, tamen pro mutandi obligatione non est illicitum. Licet inquam sacerdoti, dum ad seruitium parœciæ conducitur, pro obligatione his aut illis diebus celebrandi, confessionibusq́ue audiendis assistendi, de stipendio conuentum inire. Cui quidem assertioni astipulatur cap. significatum. de præbendis. Per hæc & de uasorum usu atque de materia sacramentorum facilè unusquisque iudicabit. Nefas enim esset pro usu calicis aut corporalium illum qui consecrat aliquid deposcere præmij: nam usus ille de intrinseca est ratione sacramenti conficiendi; quanuis, ut diximus, possit una ecclesia alteri calicem, sicut uendere, ita & locare. Nam locatio illa est accidentaria, longè antecedens ad sacramẽtum. Pari modo, si nullum esset oleum in urbe, posset una ecclesia oleum consecratum tanti uendere, quanti si non esset consecratum. Immo & chrisma posset unus mercari in uno loco & uendere in alio. Nam omnes illi contractus similes sunt actionibus quas nuper diximus accidentariè antecedere ad sacramentum: nisi hoc in iniuriam & contemptum rei sacræ fieret; utpote si consecratio ipsa uenderetur. Attamen sicut neque actio ipsa quæ est de essentia sacramenti, neque labor, qui est illi annexus, uendi potest: ita neque usus materiæ sacramenti, quæ ad substãtiam eius attinet. Hoc est; Sicuti neq; eps pro labore confirmandi, neque sacerdos pro labore & opere ungendi infirmum, mercedem recipere põt; ita neuter pro usu chrismatis aut olei, quod illic cõsumit, põt quidquam suscipere. Et quod de actionibus sacramentorum dictum est, id pariter & de sacramentalibus sentiendum. Neque enim sacerdos pro exorcismis & cathechismis, aut pro benedictionibus nubentium quidquam percipere præmij loco mercedis. Ad canonem ergo ultimum, prima, quæstione secunda, respondetur, quod loquitur de stipendijs sustentationis; sicuti & uerbum Christi. Quare ait Lucas, Dignus est operarius mercede sua; aut Matthæus, cibo suo. Ex his deniq; colligitur, quàm sit absurdus usus quãque sacrilegè simoniacus pro ordinum exhibitione pecuniam aut munus aliquod exigere, qui quidem per timlares episcopos inuectus est; nam cùm proprij & legitimi, aut non sui residentes, aut celebrare ordines, quod pudendum est; non dignentur, titulares ad id muneris accersunt, & quod absurdius est, non tam iustum eis stipendiũ pẽdunt, ut possint illos ab omni exactione prohibere. Est ergo iniquum cogere illos, qui ordinantur, ut non modo candelas, uerùm & pecunias offerant. Immo uerò arbitror neque pro litteris testimonialibus quidquam posse exigi.

Licet sacerdoti pro obligatione celebrandi pacisci de mercede.

Ad primum igitur capitales argumentum diuus Thomas sic respondet, ut uniuersa perlustrans remedia, nunquam concedat, licere mercedem pro actione sacramentali exhibere. Ait enim, quòd si baptizandus nondum est rationis usum ingressus, & sacrilegus sacerdos nolit absque pretio baptismum dispensare, perinde censendum est, ac si nullus adesset sacerdos, atque adeò sicuti in casu extremæ necessitatis, ubi quilibet est minister, à quocunque est ciuis tingẽdus, quàm sacerdotis sacrilegio assentiatur; quanuis aqua, quæ elementum est, possit ab illo emi. Si autem sit adultus, neque ullus alius adsit à quo sacramentum suscipiat, potiùs est illi absque sacramento de uita migrandum, quàm baptismum emat. Tunc enim baptisma flaminis satis ei erit ad salutem. At uerò rem in extremas angustias non cogit. Faciamus enim nequam sacerdotem præsente paruulo, soloque parente, eodemq́

Ad primum argum. Solutio. S. Thom.

Dubitatio.

trunco

trunco & ad baptizandum inepto, suam exprimere corruptam mẽtem, videlicet nequaquam sacramentum administrare velle, nisi pretium sibi pro ipsa sacramentali functione pendatur: vtrum fas tunc sit patri, tale illi porrigere pretium? Apparet enim ratio non infirma id persuadere. Vnicuique enim ut paulò ante dicebamus, licet suam vexationem redimere; ille autem parens, qui liberi vicem gerit, ingentem patitur iniuriam, & grauiorem paruulus: quippe cui ius diuinum, naturaleque suffragantur & humanum, ut teneatur ille nequam sacrilegus ipsum baptizare. Potest ergo pater illam pretio redimere vexationem. Exemplo nobis ille est, qui ad usuras tempore necessitatis petit: quod re vera citra culpam facere potest. Immo longè efficaciùs videtur huic patrocinari ratio. Nam cùm iura omnia ad animarum salutem referantur, neque ullum aliud misero infanti remedium suppetat, potius est uexatio illa pretio repellẽda; quàm infans à regno cœlorum in æternum repellatur. Cùm ergo dubitandi rationem hucusque diuus Thomas non perstrinxerit, restat nobis ad hoc respondere.

Paludani solutio.

Et quidem Paludanus in 4. distinctio. 5. sacrilegium omnino reputat, etiam in tali casu pretio emere sacramentum ad redimendũ vexationem. Et fortè id propter diuum Thomam adstruxit qui in 4. eadem distinctio. quæstio. 2. probabilius id arbitratur. Quod & ante ipsum Alexandri fuerat opinio. 2. parte, quæstio. 189. membro tertio: & Richardi in. 4. distinct. 52. articul. 3.

Alex. Halẽ. *Richardus.*

Et subdit Paludanus rationem. Nam redimere, inquit, uexationẽ, bifariàm usu venire potest. Vno modo ab illo qui obesse potest & prodesse uerò non item; altero uero ab illo qui obesse potest & prodesse. Et prioris, inquit, uexationis redemptio licita est; posterioris verò nequaquam. Exempla eius sunt. Episcopus electus potest ab illis qui suam possessionem & confirmationem perturbant, uexationem redimere: non tamen à confirmatore. Et ratio diuersitatis est, quod priori casu non uenit in suspicionem quòd episcopatum uelit emere, cũ illi non possint dare. Posteriori uerò eadem suspicione respergitur. Et ideo cùm sacerdos prodesse baptizando possit; nequit ab illo, inquit, uexatio redimi. Lepidam autem glossam super cap. Baptizandus. 1. quæstione 1. audi. Postquàm enim ait neutiquàm posse in tali casu pretium pro baptismo pendi, subdit: Ego tamen potiùs darem pecuniam quàm puerum sic dimitterem mori: & bene; licet non deberem facere. Perpende si non deberet, quomodo bene faceret.

Panormita.

Igitur Panormitanus super cap. Cùm in ecclesiæ. extrà, de simonia. atq; alij quos Richardus loco citato refert, distinguentes inter infantem, & adultum, probè concedunt debere eum qui paruuli curam gerit, uexationem pretio redimere propter extremam necessitatem: non tamen adulto qui per baptismũ flaminis seruari potest. In quorum sententiã Caietanus subscribit: idq́ue ut reor, meritò. Nam quod paruulus extremam patiatur necessitatem, in dubium nemo reuocare debet. Etenim dicere quòd intentio uolentis baptizare sufficiat paruulo, & quòd Deus uicem baptismi suppleat, non solum temerarium est, nullaque ratione fulcitum, immo & peiori nomine dignum.

Solutio propositæ dubitationis.

Nam cùm nemo alteri mereri possit gratiam sine ipsius actu qui recepturus est, nulla intentio baptismi censetur baptismus flaminis, nisi solum propria ipsius qui baptizari cupit: & lex est, sine baptismo aut sãguinis, aut flaminis, aut fluminis, saluũ fieri neminem. Cùm ergo sacerdos in casu nostro tam stricto iure baptizare hunc paruulum teneatur, ac perinde paruulus tam insignem patiatur iniuriam, licitè illa uexatio pretio redimitur. Neque est simile de electo episcopo respectu confirmatoris: quia neque illi tanta ingruit necessitas ut confirmetur: neque alter simili iure confirmare cogitur. Quare tunc pater pueri pecuniam non eo pendit fine, ut beneficium sacramenti emat; sed ut iniuriam propulset.

Argumẽtũ.

At uerò quò res explicatiùs pateat, urgentiùs arguitur. Sit ille uel sacerdos, uel alius quispiam infidelis, usque adeò peruersus ut nolit anteà baptizare puerum quàm pater per sanctè iuret pretium largiri, non ad redimendam uexationem, sed emendum sacramentum ipsum, & gratiam sacramentalem: utrum tunc liceat? Et apparet non esse licitum: ne tunc pretium conferens, idẽ uideatur efficere quod Magus ille Simon tentauit.

Caietanus.

Caietanus hic non uidetur huc annuere, ut liceret pro sacramento dare: & quæstione 9. primi quolibe. id apertius uidetur denegare; porrò cùm censeat tam intrinsecè malum esse rem spiritualem emere quàm uendere. At profectò ista, iudicio meo, nõ sibi inuicẽ cohærẽt: nam si sacramentum emere, esset perinde ac mentiri, intrinsecè malum, neque ad redimendã uexationem licitũ fieret.

Argumentũ contra. Cai.

Quoniam pretium ad redimendam uexationem est sacramentum emere, tanquam medium ad propulsandam iniuriam. nam etsi suprema intentio in emptionem sacramenti non feratur, nihilominus illud accipitur tanquam medium quod ad cauendam uexationem refertur: Veluti qui ad redimendam uexationem emeret fauorabilem sententiam iniqui iudicis. Et confirmatur hæc ratio: quoniam quantumuis ille me iurare cogat quòd pecuniam pro sacramento tribuo, nihilominus salua est mea suprema intentio quòd hoc facio ad redimendã vexationem, ob idq́ue nulla subest in iuramento falsitas.

Solutio de coeru.

Quapropter, nisi mea me fallit inscitia, sententia hæc de redimenda uexatione non aliter defensari potest, quàm per distinctionem emendi uendendiq́ue sacramentum. Itaque etsi uendere sacramentum & rem quamcunque spiritualem sit penitus intrinsecè malum, adeò ut neque ad redimendam uexationẽ, neque ulla excogitabili caussa fieri possit licitè: pretium tamen pro illo offerre dicendum est, non usque adeò esse intrinsecè malum, quin extrema necessitas illud permittat. Cuius aliquale exemplum est in mutatione sub fœnore, quæ intrinsecè mala est, & in receptione quam potest excusare necessitas.

Ad argumẽtum factum.

Neque ullum potest contrà argumentum peti à Simone Mago, qui de emptione gratiæ condemnatur. Nam ille ideo emere uoluit, ut potestatem haberet reuendendi. Qua ratione fœdissimam gratiæ irrogauit iniuriam. Qui autem ratione modò dicta pretium pro sacramento offert, non ea intentione id facit, sed ex ueneratione præcepti baptismi & summa æstimatione gratiæ sine qua credit neminem seruari posse. In summa sicut dare pretium pro sacramento extra extremam necessitatem non liceret, sic extrema necessitas id efficit licitum. Hęc autem omnia eatenus affirmauerim, quatenus ille qui baptismum uendere pertenderit, id ne faciat in religionis contemptum. Nam si esset hæreticus aut tyrannus qui in religionis ludibrium simoniacam prauitatem persuadere uellet, illudq́ue pretium tanquàm confessionem illius falsitatis exigeret, neutiquam tunc liceret eidem pretio dato conniuere. Nam esset fidem diffiteri.

Limitatio solutionis proxime.

Secùs si non illa ratione peteret, sed uel propter auaritiam, uel inducens ipse arbitraretur alterum ad malum. Per hæc de adulto facilè ut iudicium sumitur.

Argumẽtum alterum.

Si enim arguas, adultum qui baptizari optat perinde habere ius, ut ab altero baptizetur atque paruulum, eãdemq́ue subinde iniuriam perpeti, atque adeo eandem redimere posse uexationem, negatur omnino esse simile. Quoniam in spiritualium simonia multo est adhibẽda maior cautio quàm in temporalium usura. In usura nanque grauis necessitas à recipiendi culpa liberat.

Solutio.

Sed tamen in spiritualibus propter eorum excellentiam sola extrema necessitas excusat, ne pretium offerens consentire in alterius simoniam uideatur: atq; adeo ne efficiatur eius particeps, adultus uero non laborat necessitate. Neque uero urget si redarguas forsan illum non habere nisi attritionem, quæ per baptismum fieri posset contritio.

Replica. *Solutio.*

Nam sua culpa est si dum uidet alterum nolle nisi sacrilegè baptizare, nõ se mente satis per Dei suppetias ad ipsum uertit. Caue tamen prudens, ulla te ex his quæ dicta sunt suspicio tangat, licere cuipiam, quanuis dignissimo, ad suam redimendam uexationem, uel electoribus uel Antistiti quidpiam temporale offerre ut eligatur; esset enim aperta simonia, ut infrà patebit. quęst. proxima. Ad secundum argumentum bene sanctus

Thom.

Ad secundum principale. Thom. respondet, sacerdotem pro Missę sacrificio non pretium aut mercedem operæ suscipere; sanè q̀ simonia cũ esset; sed eleemosynam ad sustentationem. Ad illam nanque superius pręfixam distinctionem respiciendum est inter sustẽtationem & mercedem operis pro labore: Sed nunquid fas erit de eleemosynæ quantitate ad susten

Scrupulus. tationem paciscí? Apparet enim non licere. Quoniam suspicio inde suborîretur, sacerdotem pretio rẽ diuinam æstimare. Respondetur, si rem nudè secũdũ suã naturã expendamus, non uidetur esse illicitum, quòd sacerdos nollet celebrare, nisi vbi victus suppeditaretur: idque ei explicaret, qui pro se petit rem fieri diuinam. Qua utique ratione suprà concessimus posse sacerdotem duas pitantias pro uno faciendo sacro suscipere. Attamen de quantitate contendere uix citra scandalum fieri posset pro-

Responsio. pter rationem adductam. Quapropter id superest impræsentiarum admonendum de usu quodam inserpere, incipiente, quod si antiquis patribus innotuisset, arbitror dehortarentur obnixè & execrarentur. Fertur nanque in nonnullis ecclesijs ab episcopis eleemosynam quæ pro una Missa offerenda est, sic taxari, ut sacerdotes sub anathematis censura inhibeant ne minorẽ suscipiant. Quod si quis in testamento eleemosynas pro certo Missarum numero legauerit, taxata pro singulis eleemosyna sub eadem censura hæredes testamentorumque executores compellunt, ut eandem augeant eleemosynam. Quod profectò nescio quomodo citra scandalum, citraque iuris uiolationem fieri queat. Fateor equidem posse debereque episcopum plebem instantius admonere, ut pro sua quisque facultate, proque temporum ratione eleemosynam Missæ augeret quò se sacerdos sustentare ualeret. Sed tamen lege & plebem perstringere, & plebanos arcere ne minori pretio celebrare possint, è diametro rationi eleemosynæ aduersatur, quæ libera esse debet, & imaginem induit pretij, mercedisque pro sacrificij celebrationũ. Nota uerbũ S. Tho. in præsenti quæst. articu. 3. inter soluendum secundum argumentum: Illicita enim, inquit, esset ordinatio. Quòd si redarguas, Antistitem posse sustentationis stipendium taxare: Distinguitur. Etenim quod id possit pro obligatione qua se sacerdos stringit ad capellaniam, & ad seruitium in tempus, uel in perpetuum, fateor: sed tamen taxare pro singulari Missa, quæ non est obligatio, sed simplex actio: Do ut celebres: idque sub tali censura, ne minus dari aut recipi possit profectò uis non uideo, sed scandalum.

Ad tertium. Ad tertium respondetur quod in absolutione ab excommunicatione pecunia non penditur in pretium rei sacræ, sed in pœnã delicti.

Ad quartũ. Ad quartum respondetur quod ubi prisca inoleuit consuetudo, ut pro eiusmodi actibus hierarchicis aliquid retribuatur: credendum est illud ceu sustentationis stipendium fuisse introductum. Qua ideo ratione illud nefas non esset percipere. Vbi autem id quasi actionis pretium soluitur, nulla consuetudine fit licitum: ut habetur ca. Cũ in ecclesiæ. de simonia ubi pro uniuersis huiusmodi actionibus prohibetur quidquam percipi. Nam cum simonia uitium sit contra naturam, nulla in contrarium uim habet consuetudo. Quare huiusmodi moribus attentè cauenda est species mali secundum uerbum Apostoli primæ ad Thessalonicen. secundo, Ab omni specie mala abstinete uos.

Ad quintum. Ad quintum respondet Diuus Thomas, antequam quidpiam iuris ad episcopatũ, uel ad aliud quoduis sacerdotium, uel dignitatẽ per electionem uel prouisionem acquiratur, simoniacum esse eiusmodi aduersantium obstacula pecunia propellere. Sic enim uiam sibi homo sterneret ad rem spiritualem mercandam. Sed postquam ius alicui acquisitum est, licet per pecuniam iniustã impedimenta remouere: nempe si aliqui obstarent ne electus confirmatorem adiret, aut in possessionem admitteretur. Priorem autem partem sic intelligito, ut quemadmodum libro quarto de impediẽte ab assecutione beneficij dicebamus, illos excipias qui uim inferunt. Si enim quis etiam ante electionem ue dignitatem peteres te in carcerem obtruderet, aut electorum quemlibet ne te eligeret, porro pecunia illam redimere posses iniuriam. Secus si per ambitum & palpationem, & quã subornationẽ dicunt, te procuraret excludere. Neq; uero, ut suprà diximus, confirmatorẽ qui te confirmare renueret pecuniã emollire posses; ob id, ut suprà dicebamus, quod non solum potest obesse, uerum & prodesse. Qua propter largitio illa, emptionis specimen exhiberet. Quod in alio qui te impediebat non reperitur.

Licet pecunia redimere uexationem ab eo qui per iniustam electionẽ suos impedire. Et forsan neque ab illo qui te in possessionem missurus est, uexationem redimere licet; nam possessio aliquid est spirituale, quod tu mercari uideris. Quamuis de possessione non sit res adeò certa, ac de confirmatione.

Dubitatio. Circa hæc autem insurgit non subticendum dubium; Verum ad cauendam iniquam electionem, quæ ecclesiæ nocua est & perniciosa, liceat pecuniam offerre.

Caietani assertio. Caietanus in illa nona quæstione primi quolibeti asserere non formidat, in electione Pontificis maximi, si liquidò constiterit electionem in indignum inclinare, & ecclesiæ pestilentem, licere oblato pretio eiusmodi electionem cauere, hoc enim esset ecclesiæ uexationem redimere. Sed tamen ad eligendum, inquit, bonum, id non licet. Et quidem usque adeò in priorem sententiæ partem arbitror consentiendum, ut etiam posteriorem crediderim esse temperandam. Enimuero tanta pernicies est, & atrox ecclesię deuexatio si non eligatur dignus, ac si eligatur indignus, quoniam inter hęc non est medium. Quocirca ubi duo essent tantùm inter quos nutaret electio, quorum unus esset dignus & alter indignus, ut liceret pretio indignum repellere, liceret profectò electionẽ ad dignum inflectere, quia repulsio unius esset alterius electio. Arbitror enim, ut supra dicebam, quod licet huiusmodi spiritualia uendere omnino sit intimẽ malum, redimere tamen non usque adeo, quin extrema necessitas licitum id possit facere. Quapropter ubi multi essent digni, neutiquam liceret pretio ambire unius electionem. Immo quamuis alij essent alijs digniores, non liceret id in fauorem dignissimi facere, quoniam ubi dignus speratur eligendus, non ingruit extrema necessitas eligendi alium, quæ sola huiusmodi largitionibus simoniam abstergit. Ad sextum denique respondendo reprehendit diuus Thomas quosdã, qui pro matrimonio affirmant licere pecuniam recipere, ac si non esset sacramentum, gratiæ collatiuum. Et fuit opinio Bernardi in apparatu, super cap. Cum in ecclesiæ. de simonia. ubi ait quod quanquam pro benedictionibus nubentium pecuniam recipere non liceat, tamen pro matrimonio non est illicitum, eo quod etsi sacramentum sit, gratiam tamen non confert.

Magister sententiarũ. In cuius opinionis suspicionem uenit apud quosdam Magister Sententiarum, propterea quod in quarto, distinctione uigesima sexta, non explicat idem sacramentum aliter quàm in remedium esse institutum.

Durandus Sed neque Durandus super eãdem distincti. eidem opinioni conniuere est ueritus. Est tamen error plus quàm falsus, ut inibi Doctores ferè concludunt. Dotalis ergo pecunia uxoris, pro matrimonio confertur, non quatenus sacramentum est instrumentalisque adeo gratiæ caussa; sed quatenus est officium naturæ; cuius utique onera sine sumptibus fieri nequeunt.

ARTICVLVS II.

Verum pro spiritualibus actionibus dare accipereque pecuniam sit licitum.

Primum argum. CONSEQVENTER de alio spiritualium ordine arguitur: nempe quod pro actionibus spiritualibus fas sit pecuniam tum dare, tum etiam accipere. Vsus.n. prophetię est actus spiritualis, pro quo tamẽ quondam aliquid offerebatur ut. 1. Reg. 9. de Saule legitur, & 3. Regum 13. de Iosia, ergo non est illicitum.

Secundum Secundo, Oratio, prædicatio, atque adeo diuinæ laudes, actiones sunt inter spirituales præcipuæ, sed ad im

petrandum

siue à paupere siue à diuite. Quare idem propositum quod locupletem faceret simoniacum, faceret & inopem, quod excusaret locupletem saltem à simonia; quid quid sit de auaritia.

Solutio auctoris.

Resolutio ergo est quod ire ad ecclesiam tempore quo clericus alias non tenetur, tantum distributionum caussa; ita ut alias non iret, non est uera simonia, nisi intenderet pro re spirituali pretium recipere modo supra exposito. Peccaret ille clericus nihilominus grauiter contra suum ordinem & institutionem qui nunquam uel rarò ecclesiam uiseret nisi illa de caussa, & qui in genere non haberet præcipuum propositum frequentandi ecclesiam propter diuinum cultum, cuius solius gratia præbendarum iura instituta sunt. Immo uero qui cultum ad temporalem mercedem tanquam ad finem referret, peruersam sacrilegamque haberet intentionem contra legitimum rerum ordinem, qui est ut beneficium fit propter officium.

Ad primum argumentum.

Ad primum igitur respondetur quod quemadmodum nos pro rebus sacris, ita prisci solebant bonis Prophetis spontanea munera offerre, ut Hierony. super Michæam adnotauit, sicuti & de Damiano eius tradit historia: qui pro dono sanitatis vltronea munuscula penè inuitus accepit. Petere autem nefas est; vt patet de Giezi quem Eliseus de postulato à Naama pretio pro dono sanitatis acriter obiurgauit.

Ad secundū argumentum

Secundum argumentum triforme erat. Ad cuius primum membrum de eleemosynis quæ pauperibus pro eorum suffragijs precationumque subsidijs erogantur. Respondetur non esse licitas in pretium eiusmodi subsidij; quod re uera spirituale est, sed donantur in ipsorum pauperum alimoniam. Vtrum uero tertio modo quasi pro locatis operis ad orandum liceat de mercede pacisci aliquis forsan hæsitaret; quandoquidem cantoribus musicis id liceat. At uerò hoc affirmare non auderem. Est enim discriminis multum. Quoniam musica (ut diximus) non est ad sacrorum celebrationem necessaria. In oratione uerò non distinguuntur labor & opera ab ipso spirituali munere. Immo labor est ipsissimum spirituale officium. De prædicationibus autem in dubium euocari non debet utrum possint pretium pro functione ipsa recipere, esset enim aperta simonia, ut de oratione modò dicebamus. Neque est simile de scientia, quę uendi potest: nam in scientia etiam Theologiæ, humanitus acquisita, non æstimatur nisi merum subsidium temporale: puta intellectū dirigere, instituere, & illustrare. Munus aūt prædicationis est non solum intellectum illuminare: sed id facere secundum donum Spiritus sancti, atque adeò secundum eius gratiam expurgare corda, animosque sursum prouehere, diuinoque amore consolidare & perficere. De quibus ideo Doctoribus intelligitur uerbum illud apostolicum ad Ephe. 4. Et ipse dedit quosdam Apostolos, alios pastores & doctores, ad consummationem sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi. Et ad Rom. 10. Quomodo prædicabunt nisi mittantur? Itaque ex duplici capite nequit prædicationis functio pretio uendi: scilicet & quia spiritualis res est, & quia diuina delegatio, quod ideo officium illorum spiritualium numero comprehenditur, de quibus ait Christus; Gratis accepistis, gratis date. Vnde glossa super illud Timo. 5. Qui bene præsunt presbyteri &c. Necessitatis est accipere unde uiuitur, charitatis est præbere, non tamen uænale est euangelium ut pro his prædicetur. Quocirca, ut de oratione nuperrimè dicebamus, non potest concionator laborem ipsum prædicandi & operam quam insumit proferendo uerbum, mercede locare, quoniam labor ipse res spiritualis est. Solum ergo potest honestam sustentationem recipere, & pro uictu qui ad laborem studij sustentandum necessarius est & pro librorum sumptu. Neque uerò simoniacam labem contrahit si quando prædicatio non est prorsus necessaria, mauult uerbum seminare ubi melius sustentetur. Immo & si illic concionari renuat ubi uictum sibi non sperat suppeditandum, culpam non committit. Est tamen semper cauendum scandalum, idque potissimum monachis.

Prædicationis functio ex duplic. capite nequit pretio uendi.

Tertium demum membrum erat de laudibus diuinorum officiorum, tam pro uiuis, quàm pro defunctis: de quo satis dictum est. Pretium namque nunquam est licitum, sed sustentationis stipendia, atque alia præterea iura (ut appellitamus) quasi mercedem operarum, quę non sunt omnino necessarię, sed ad pompam pertinentes. Sed & uerbum nihilominus D. Thom. notandum est, scilicet, quod non licet pactum facere, neque mentem habere recipiendi pretium emptionis. Vnde illicita esset, inquit, negatoria illa lex, quod processio in funere nullatenus sine certo pretio fieret, quippe qua uia precluderetur ne gratis eiusmodi pompa fieret. Atque adeò speciem haberet exactionis, quod quidem, ut diximus, multo esset absurdius in celebratione Missarum. Non tamen haberet eandem absurditatem affirmatoria conditionalisque lex. Vt si quis talem obtulerit eleemosynam, talis ei pompa, quę nō est necessaria, exhibeatur. Haberet quippe eiusmodi lex speciem gratuitæ retributionis.

Ad tertium.

Ad tertium argumentum, quia prælatorum hierarchicas functiones cum doctorum scientia & aduocatorum consilijs conferebat, per distinctionem respondetur, quandoquidem diuersa est ratio. Antistites nanque cæterique ecclesiastici præfecti, uirtute potestatis sibi commissæ, rationeque stipendij ad ipsorum sustentationem constituti, obligantur suas administrare prouincias. Quocirca qui pro usu eiusdem potestatis aliquid ultra reciperent, non iam pro operis, quas gratis debent, id intelligerentur suscipere, quam uendere usum spiritualis gratiæ. Vnde colligit D. Thom. pro nulla dispensatione licitum eis esse quidpiam accipere: neque pro hoc quod uices suas committant, neque pro correctione, aut pro eo quòd non corrigant. Nomine autem dispensationis, non solum legis relaxationē intelligas, ut uulgò uerbum sonat, sed omnem etiam spiritualem administrationem. Pretium ergo recipere ut cum aliquo subdito dispensetur, in lege manifestaria simonia est: nam pro caussa dispensare, ad spiritualem gubernationem attinet; quæ per gratiam fit Spiritus sancti. Est enim pastoris officium, de quibus ait Paulus; Alios autem constituit pastores: & ideo gratis fieri debet, sicuti correctio & eruditio. Si autem absq; caussa fit, iniqua est, atque eò longè deterior quòd pretio vēditur. Neque uerò vllus est pastorum tam mentis inops, à minimo usque ad maximum, qui hoc non intelligat. Sed exactiones illas quæ in dispensationibus fiunt, nescio quo alio fuco incrustant. Appellant enim compositiones, & quasi commutationes legis, ut qui à legis uel uoti onere excipitur, alterum subeat; ipsi uiderint. At uero pretio cum subdito pacisci ut non corripiatur, magis esset nefandum facinus, putà cùm licentia illi fieret impunè delinquendi.

D. Thomas

Addit autem D. Thom. licere prę latis dum subditos uisitant, statas procurationes percipere non quidem tanquam correctionis pretio, quæ procul dubio spiritualis res est, sed quasi debitum stipēdium. In quo quidē uerbo duo ipse mihi obseruo. Prius quod re uera uisitationem stipendia ob id censetur licita, quod prę lati per seipsos uisitare debent greges suos, ut vultum pecoris agnoscere possent, & vocē audire, secundum verbum Christi. Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ, nam alios mittere, qui duntaxat mercedem corradant, nulla erat mercede dignum. Posterius quod hic obseruauerim, est, quod cum eiusmodi stipendia sustentationis gratia fuerint constituta, illic præcisè uidentur purissima conscientia exigi posse, ubi episcopatus non sint nimium pingues, nam vbi decimæ abundant, profectò non est usque adeò tutum.

Visitationū stipendia tūc licite percipiuntur cum prælati p se ipsos visitant & aliūde nō hēnt cōgruā sustentationem.

Ad secundum membrum argumenti, quod ad scientiā pertinebat, bimembre D. Thom. responsum reddit, Qui enim, inquit, officium non suscepit ratione cuius sibi incumbat alios docere, licite potest pretium suę doctrinę percipere, non quasi ueritatem aut scientiam uendens, sed quasi operas suas locans. Cui autem ex officio illud

incum-

incumberet, si aliquid pretij reciperet, intelligeretur, inquit, ueritatē uēderet & ideo grauiter peccaret. Locus hic D. Thom. contra nos stare cuipiam forsan uidebitur, qui quæstione præcedenti, contra quam multi censent, monstrare nitebamur licitè posse scientias, artesque acquisitas pretio doceri. Ait siquidem non licere ei recipere pretium pro ueritate aut scientia, sed quasi operas suas locans. At uerò potiùs nobis fauet, tantum abest, vt sit contrarius. In primis enim ueritatis doctrinam non omnino censet spirituale, alias neque operas locare liceret, vt de sacramentis, & prædicationibus, & orationibus dictum est, sed tantùm sustētationem recipere. Et tamen doctori etiam ditissimo licet operas ad iustum locare. Atqui ubi sciā est excellentior, & qui docet, peritior & luculentior, cariùs easdē æstimare. Itē etsi pro ueritate dicenda nihil pretij liceat recipere (vt li. 5. q. 8. de teste diximus) eo quòd cùm mentiri nefas sit, nemini licet uisi uerum fari aut docere. Tamen pro eadem ueritate ex suis principijs eruenda, ac subinde differenda, elucidanda, prælegendaque & relegenda, non dubium quin liceat pretium recipere. Quinetiam (ut supra diximus) etiam si sine vllo labore id fieri posset, liceret illud uendere. Sicuti si quis alium doceret scribere aut pingere quia illud non est spirituale, de quo loquimur, scilicet quod gratis accepimus, ut gratis demus, sed tm̄ ratione subiecti. Immo uerò neq; Theologia sic est spiritualis: quoniam etsi scripturarum fides donum sit gratis datum, atque etiam scientia Apostolis ad prædicandum infusa, quam ideo uendere illis nefas fuisset: tamen illam quam in scholis discimus, humanitus acquirimus. Idem & de aduocatorum consilio censendum: vbi certè nihil spiritualitatis initiatur, etiam si ditissimus pretio illud perhibeat in caussis agēdis. Immo quanuis, pauperibus pretiū extorqueat, nullam committit simoniam, tametsi præceptum misericordiæ violet. Secus de correctione fraterna & consilio ad leuandum mœrorem afflicti hominis: talia enim officia, porrò quæ per se ad salutem animi referuntur, spiritualia quidem sunt, & ideo gratis impendenda. Secundum nē uerbum D. Thom. scilicet, quod qui ex officio docere tenetur, non potest pretium recipere.

Hostiensis. Hostiem. super ca. Quia nonnullis. de magist. eò usque protendit, ut sentiat nemini qui publico stipendio prælegit, fas esse peculiarem aliam mercedē exigere, hoc autem gratis dictū est. Nihil enim uetat quominus qui nō tenetur nisi vnam facere lectionem, pro alia pretium recipiat. Sed quod D. Thom. ait, exemplo ipse protinus pādit secundum tenorem dicti cap. quia nonnullis. nempe quod ubi ecclesia habet canonicatum aut certum stipendium decretum pro cathedra, ille qui illam regit, gratis docere obligetur pauperes. Neque tamen contra faciens ulla ideo simoniæ labe denotatur, sed qui pro facultate quam facit doctori ad legendum, pretium exigit, à beneficio Ecclesiastico iubetur esse alienus.

Ad quartū. Ad quartum argumentum de religionis ingressu, tripertita est responsio. Primum enim constitutissimum est; pro ingressu, hoc est pro professione, neutiquam fas esse pretium, aut exigere, aut offerre. Porrò quòd religionis cultus res sit spiritualis, ad quam ideo prælatus uolentes gratis gratanterque recipere debet, utpote quòd illud sit institutum beneficium diuinum. Text. enim extant In cano. Quàm pio. 1. q. 2. & in cap. de regularib. & cap. quoniam de simonia. id declarantes. Itaque spiritualitas per quā in ingressu religionis attenditur simonia, non est inde perpendenda, quod religiosi aliqui ex decimis uiuant & bonis ecclesiasticis: possunt enim decimæ titulis secularibus applicari, putà regibus, aut ducibus, ad propugnandam ecclesiam; preterquam quod sunt religiosi nullis talibus fruētes decimis aut spiritualibus oblationibus. Sed ratio spūlitatis in hoc consistit, quod professio ipsa & religio institutio Christi est, ut uolentes eum sequi, gratis admittantur. Secundum assertū est, quod ubi monasteriū est tenue, nec ad tantum numerum nutriendum sufficiēs, nulla est simonia aliquid pro uictu & uestitu recipere. Exemplum qualecūq; possumus in matrimonio ponere. Pro illo nāque quatenus est sacramentum, nil potest vir ab uxore recipere: potest tamen id admittere ad sustinenda eius onera. Ex hoc tertio fit consequens, neque esse simoniam, si illa inter moniales libentiùs suscipiatur, quę ex sua deuotione largas eleemosynas monasterio fuerit elargita. Sicut & econuerrò licitum est monialibus tēporalia impendēdo beneficia, seculares ad deuotionem allicere, vt sanctimonialē habitū induāt; tametsi nō possint pretium dare ut tale capessant religionis institutum. Circa secundā conclusionē dubia exurgunt exigua. Primum, utrum quando monasterium est locuples, ut possit personas quę recipiunt, alere, simoniacum sit pretium exigere. Extat enim à parte affirmatiua argumentum, quod cū non alia ratione eiusmodi exactio iusta sit quàm propter monialium alimentum, ubi illud aliunde suppetit, apparet pretium pro ingresso religionis exigi. Quod quidem argumentum doctores ferè canonici iuris, ut est uidere apud Syluestrum, verbo simonia. §. 15. in eandem affirmatiuam sententiam cogit; Respondetur nihilominus, opulentiam monasterij nihil prorsus facere, ut quæ in paupere non erat simonia, sit in diuite. Et ratio est patentissima; nam simonia ex obiecto speciem sortitur; nempe quia spirituale uenditur, putà professio ipsa & locus in religione. Si autem illud cauetur, & pecunia non nisi pro uictu recipitur, etiam si monasterium illo subsidio nullatenus egeat, poterit quidem esse peccatum auaritiæ, non tamen simonię. Sed hoc tantum fatendum est, quod tūc præsumitur simonia, nam si uictus est abundans, præsumitur pecuniam recipi pro ingressu, ut probè illic cōuinсit Syluest. Quocirca monasteria ditissima, quę pauperes recipere absque pretio renuunt, eodemque ingenti, profectò citra scandalum facere id non possunt: tunc maximè, quando uidentur pecuniam recipere, non pro sustentatione, sed alijs de caussis, nempe quia puella non est tam bono sanguine orta, aut alia notata infamia, aut deformitate. Hæc enim pretio in conuentu æstimare, vix à simoniæ macula elui potest, atque huc demum, si conuentus ut suam amplitudinem & magnificentiam clariorem reddat, auctiora exigunt pretia.

Primum dubium.

Argumē.

Solutio.

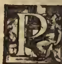
QVAESTIO SEPTIMA,

DE SIMONIA, IN SACERDOTIIS AC DIGNITATIBVS CONQVIRENDIS.

S. Thom. 2. 2. quæst. 100. articu. 4.

ARTICVLVS I.

Vtrum pro sacerdotijs atque alijs præbendis quæ spiritualibus sunt annexa, liceat pretium percipere.

POSTQVAM de rebus spiritualibus puta de sacramentis deque alijs spiritualibus actionibus disputatum est, subsequitur ut rationem simoniæ circa sacerdotia, præbendasque ac dignitates, quæ eisdem functionibus mācipantur examinemus. Apparet enim *(Primum argumentum.)* titulorum mercatū, nulla sordescere simonię macula, qm̄ si hæc emere aut uēdere, simoniacum esset, eò uel maximè quod sunt spiritualibus actionibus cōiuncta; sed hac ratione nullam rem temporalem liceret uendere: quia cùm omnia temporalia mundi fuerint propter spiritualia condita, cuncta censentur spiritualibus annexa. Secundo; Sacrorū uasa sacrataeq; uestes, inter ea quæ spiritualibus cōnectūtur, cōnumerātur calicē āt ad occurē- *(Secundum.)*

dum

dum ecclesiæ necessitati uendere licet & sacras uestes; ergo liceret etiam Pontifici Maximo, ubi Ecclesia graui premitur necessitate episcopatum aut quoduis aliud sacerdotium, pretio conferre, dummodo conferetur digno. *Tertium.* Tertio arguitur: Inter spiritualibus annexa ascribuntur ius sepulturæ, ius patronatus, & secũdùm aliquos, ius etiã primogenituræ: eò quòd tunc ius sacerdotale erat illi coniunctũ. Sed Abraham emit ab Ephrõ speluncam duplicem in sepulturam, ut Genesis 23. memoriæ proditum est: & Iacob à fratre suo misera lenticula ius emit primogenituræ, ut eodem lib. cap. 25. legitur. Ius præterea patronatus transit, cum re uendita, & in feudum conceditur. Item decimæ quibusdam sunt regibus ac militibus concessæ, à quibus rursum & redimi possunt. Deinde & prælati prębendarum fructus, quos alijs conferunt, in tempus retinent; ut Papa medietatem annatis: etiam si præbendæ spiritualibus sint annexæ; ergo sacerdotiorum mercatus in uitiũ simonię minimè impingit. In cõtrarium autem facit canon Paschalis Pontificis summi. 1. q. 3. ca. si quis obiecerit. Cuius uerba sunt; Quisquis eorum uendiderit alterum, sine quo neq; alterum prouenit, neutrum inuenditum derelinquit. Nullus ergo emat Ecclesiam, uel præbendam, uel aliquid ecclesiasticum? utpote sine quo spiritualis actio non prouenit. Hæc ibi.

Distinctio. Ad quæstioné supposita distinctione duabus conclusionibus respondetur. Bifariam enim accidit temporale quidpiam spiritualibus esse annexum. Vno quidé modo, tanquam id quod ab spirituali dependet: sicuti sacerdotia habere Ecclesiastica, quod eam clericali officio coniunctũ est de quo utiq; annexionis genere, statuitur prior conclusio. *Prima conclusio.* Nentiquam id, quod hoc pacto spiritualibus annectitur, est pretio uendibile. immo eiusmodi uenditio esset simoniaca. Et ratio est clara iuxta tenorem citati canonis. Nam cùm eiusmodi temporale sine spirituali non transeat, dum illud uenditur, spirituale coniunctum uenditur. Alio uero modo id quod temporale est, spiritualibus est coniunctũ, in quantũ ad huiusmodi spiritualia ordiné habent; cuiusmodi est ius patronatus; utpote cuius munus est clericos ad Ecclesiastica sacerdotia præsentare. Et uasa uestimentaq; sacrorum usui destinata: de quibus posterior adhibetur conclusio. Illa quæ hoc pacto ad spiritualia referuntur, nulla est simonia uendere: dũmodo non quatenus sacræ sunt uendãtur, sed quatenus res quædã. *Postrema conclusio.* *Probatio.* Probatur contratio modo; nã cùm temporalia hæc nihil spirituale præsupponant, transire in alterius dominiũ possunt, qui nihil habeat spiritualitatis; ut si quis secularium uillam emat, cui ius patronatus annexũ est. Et si calix in massam argẽti refundatur, & formam perdat, potest in alterius trãsire dominiũ, qui ex eadé massa potest profanum uas fabrefacere. *Dubium.* Circa prioré conclusioné dubium emergit, tũ quòd subobscura est ius ratio, tũ etiam quòd nec satis uidetur solida. Quare ad luculentiorem eius explicationé inquiritur, quo iure emptio uenditioq; prębendarũ, seu simoniaca sit uetita, utrum solùm Ecclesiastico, an uerò diuino? Nã etsi q. 5. de simonia in genere similem quęstioné disputauerimus, ubi uenditioné sacramentalium actionũ decisum est iure diuino esse simoniacam, nihilo minus de præbendarũ dignitatumq; mercatu non est tã compertum. Apparet quippe huiusmodi simoniam solo humano & pontificio interdici: nam sacerdotia hæc nihil aliud sunt quàm decimarũ fructus, quæ quidé res sunt merè temporales; ergo non obstante quòd sint spiritualibus annexæ, possunt ab illa spiritualitate semoueri, & uendi; sicuti calicis materia, dummodo consecratio non uendatur, uendibilis est. Mox, etsi decimarũ substantia iure diuino sit spiritualibus functionibus addicta; quota nihilominus, ut suprà monstratũ est, iure humano est constituta: poterit ergo Papa si sacerdotiũ ualet centũ, ius medietatis uendere; alteramq; Ecclesiæ relinquere. *Caietanus.* De hac quęstione interpretes canonici iuris in diuersas distrahũtur; quas Caietan. quolib. 1. q. 9. ad tres reducit. *Prima opinio.* Prima. n. eadéq; extrema est huiusmodi simoniã in uniuersum esse de iure humano, quę ortum habuit ex *Glossa.* gl. in c. ex parte. de off. deleg. 1. quã illic Ant. de But. & *Anton. de Butrio.* *Cardinalis.* Card. c. 1. de simonia. cõprobant. Secunda, per aliud extremũ est oém simoniam esse prohibitã de iure diuino, *Secunda opinio.* quã D. Tho. docere hic uidetur. *D. Thom.* Et tertia est Panor. eo. c. 1. de simonia; & rursus in sua repetitione, super c. extirpandæ. de præben. ubi ait, uenditioné præbendæ cui annexa est ordinis administratio, uel clauiũ executio, simoniã esse de iure diuino; quia id cui annectitur, eodé iure est spirituale. *Tertia opinio Panor.* Venditio auté præbendæ quæ nõ est talibus ordinibus sacris mancipata, tantum est simonia de iure positiuo; quales utique sunt illæ, quæ administrationibus hospitalium destinatæ sunt. Caie. uerò hac solo ab hac tertia Panor. opinione differt, quòd ait, non solùm illam præbendam, quæ annexa est, executioni ordinis sacri aut clauium, iure diuino ad simoniã pertinere, *Non omnis clericatus usque ad primam tonsuram est de iure diuino.* si uendatur, uerum & illam quæ annexa est cuicunq; clericatui citra sacros ordines, putà primæ tonsuræ aut minoribus ordinibus. *Probatur opinio Caietani.* Et ratio eius est, quia clericatus, inquit, est de iure diuino, sanè cùm omne clericale officiũ in spiritualibus actibus cõsistat; etiã prima tõsura. Arbitror asit istarũ opinionũ suo singulas condimento opus habere. In primis quod ait Caiet. omné clericatum usque ad primã tonsurã esse de iure diuino; non est adeò probabile, quin contrarium sit probabilius; immo plurimis certũ, ut in 4. Sententiarum disputatur; quandoquidem nõ sint de sacerdotis essentia. Sed nihilominus inde nõ colligitur opinio Panormitani, quòd nulla uenditio prębendę quę non est mancipata functioni ordinum maiorum aut clauium, sit simoniaca iure diuino. Immo cum Caiet. crediderim satis esse, ut sit annexa simplici clericatui; non quidem propter eius rationem, sed quòd quãuis minores ordines sint de iure positiuo, nihilominus postquàm re uera sunt res sacræ, uendere ius prębendæ illis addictę, est cõtra ius naturę, atq; adeo diuinum; sicuti de calice & ara dictũ suprà est: quæ quidem res licet iure positiuo sint sacræ; uendi tamen pluris ratione consecrationis nequeunt quin sit simonia contra diuinum ius. Prima auté opinio glossæ citati capituli Ex parte. nullã uim in cõtrarium habet; nã in c. illo nulla sit mentio simoniæ, sed hoc solùm habetur, quòd si quidã Archidiaconus renuntiare suæ uellet præbendæ, daretur certæ personæ: unde infert glossa, quòd si in alterius fauorem renuntiaret, aliàs nõ renunciaturus, esset simonia de iure positiuo. In qua glossa duplex est peccatum. *Duplex peccatum glossa.* Primum, quòd falsum asserit: immo dummodo fiat de consensu Papę, nulla est simonia; nam talis est uniuersalis usus. Secundò inde inferre, uenditionem præbendæ esse simoniã de iure positiuo, nullã habet apparentiã: quãuis neq; hoc in glossa habeatur. Igitur quò ad declarandam uim rationis huius prioris conclusionis descendamus, fundamentum eius est, quòd præbendæ & sacerdotia *Fundamentum prioris conclusionis* ex decimarum fructibus sunt constitutæ. Decimę autem iure diuino & naturali nulla alia rõne imperatæ sunt, quàm ut sint stipendia alimentaq; clericorum pro spiritualibus functionibus. Quocirca conferre alicui præbẽdam, nõ est solùm conferre illi fructus: nam huiusmodi fructus laico possunt uendi sed cõferre ius decimarum; quod quidem est Ecclesiasticum, atq. adeò spirituale; quandoquidem suopte instituto propter munus Ecclesiasticum exiguntur. Et hic est sensus canonis pontificis citati, scilicet, quod uendita præbenda, uenditur res ipsa spiritualis, puta ius ipsum clericale. *Obiectio.* Quòd si quis cõtrarius sic nos coarguat; saltem illi qui iã est sacerdos, non esse simoniã sacerdotium emere; nam eò uel maximè quòd cum præbenda simul acquirit ordines quibus annexa est. Sed hic nõ; quia iam erat sacerdos. Et faciamus esse prębendam, quæ nõ habeat animarum curam, ne dicas tunc illam spiritualitatem acquirere. Itẽ, cõfertur nõnunquã ex dispensatione præbenda puero antequàm ordinetur, ergo cum illa nihil spirituale transit atque adeò vẽdi põt. *Solutio* Respondetur (vt dictum est) ipsissimũ ius

petendi decimas esse spirituale, & ideo siue ille, cui confertur, fuerit clericus, siue futurus sit, semper venditur spirituale. *Scrupulus.* Quid autem de fundo præbendæ mancipato? ille enim non est pars decimarum. *Solu.* Respondetur, quod uendi nõ potest cum illo Ecclesiastico titulo: ut scilicet clericali iure posset emens eosdem fructus recipere: potest tamen ab illo sacro titulo emancipari & uendi; sicut materia calicis, seclusa consecratione. *Ad primum argum.* Vnde prius superiorum argumentorum, nullius erat roboris: nam emere præbendam, non est tantùm emere fructus, sed ius spirituale. *Ad secundum argum.* Ad posterius autẽ de decimarũ quota, quæ solo Ecclesiastico iure uidetur cõstituta, respõdetur, & est notãda solutio, quod eiusmodi põtificia sanctio nõ est per se alia distincta à diuino iure, quo præcipitur decimarũ substantia; sed est ipsius determinatio & moderatio. Quemadmodũ ecclesiastica præcepta de celebrãdis his illisve festis, & de annuali cõfessione, nihil aliud sunt quàm determinationes diuini iuris. Et ideo nõ solùm uendere ius decimarum, in totũ cũ titulo clericali, uerùm & quo ad quotã, est simonia contra ius diuinũ. At uerò non negamus quin aliqua sit simonia de iure positiuo; nẽpe quæ nõ est prohibita quia mala, sed mala, quia prohibita; ut habet eadem glossa; putà quãdo præbenda non est annexa clericali muneri, sed alijs officijs; utpote hospitalis seruitio, aut sacrorũ æditui, Ecclesiæve œconomo; ut quæstione quinta, articulo quarto, declarauimus; nam eiusmodi munera & officia non sunt propriè spiritualia, sed sola pontificia lege eorũ uenditio est inhibita: ut patet cap. Saluator. prima, quæstione tertia. *Præbendæ quas Præstimeras dicũt spirituales sunt, & obligant ad persoluendum diuinum officium.* De præbendis autem quas Præstimeras uocant, audio aliquos hæsitare, an sit merè spirituale. Haud tamẽ est cur in litem euocetur, quoniam non sunt ut pensiones quæ sine titulo conferuntur; immo habent uerum titulum. Et cùm ille non sit secularis sequitur quod sit clericalis, ac perinde spiritualis. Quòd enim aiunt sola ratione studij esse subductas à communi decimarum cumulo, non habet in iure fundamentũ, neque huius ueritas liquet, sed à quibusdam confingitur. Quare in re dubia standum est iuri decimarum communi, uidelicet ut eiusmodi titulus, spiritualis sit. Quare ambigere nõ possum, quin eiusmodi titulus obliget ad persoluendum diuinum officium: atque adeò emptio & uenditio ipsius simoniã proculdubio germinat. Secus de alijs titulis secularibus, quales habent seculares principes & reges ad decimas: ut statim articulo sequenti patebit. In calce demum quæstionis commendandum memoriæ est, tunc duntaxat simoniam pullulare, cùm quippiam quasi pretium confertur. Nã ut bene ait Caietanus in Summa, in uerbo, simonia. cùm multis rationibus ac modis quidpiã consueuerit temporale, dum spirituale recipitur, retribui: scilicet uel per modum sustentationis Ecclesiasticorum ministrorum, quam suprà diximus esse necessariam, uel per modũ liberalis honestatis ad gratiam uel referendam uel ineundam; uel fortè quasi ex lege ob laudabilem consuetudinẽ, atq; alijs præterea modis nullus simoniã procreat, nisi quidpiã per modũ pretij rependatur. Neq; uice uersa cũ qui spirituale confert, quidquã retributionis quouis aliorũ modorũ expectans, simoniacus fit. immo uerò etsi antequàm illud cõferat, illud postulet, quod ex laudabili & firmata cõsuetudine ei debetur, ut latẽ caueat quã post ad recuperandum timet, ullam contrahit simoniæ labem. *Dubitatio.* Postrema deniq; dubitatio sit, utrũ saltem ad redimendã uexationẽ liceat tẽporale pro præbenda largiri? Arguitur enim à parte affirmatiua ex superiori decisione, qua assertũ est, nullam esse simoniã ad redimendam vexationẽ pro baptizando paruulo iã iam animam exhalaturo pretium porrigere. Cùm enim sacramẽtũ maiorẽ habeat spiritualitatis rationẽ, quàm præbenda, uidetur ut pro ipsa sit etiam licitum. *Solutio.* Respõdetur nihilominus sub distinctione, uexationẽ redimere duobus modis usu uenire potest. Vno modo, ut diximus, cùm quis per uim aut fraudẽ impeditur præbendã petere ut si quis te ui detineret ne ad competendũ canonicatum pergeres: aut si timeres aliquem falsa de te sparsurum, ut tuam electionẽ impediret: & hoc licitum est pretio redimere: quandoquidẽ quicunq; idoneus tale habet quæsitum ius. Alio modo, si quis putaret præ alijs candidatis dignitate pollere, & ideo putaret iniuriam ab electoribus pati contra suum honorem si non eligeretur, & idcirco electoribus aut alio intercursori pretium porrigeret. Et hoc proculdubio non licet: nam etsi quisque ius habeat petendi, non tamen par ius habet ut eligatur: sed hoc debet manere in libero arbitrio eligentium. Quare caueat prudentissimus quisq; hoc sibi palliamentum prætexere: esset enim uera emptio spiritualis. Secus autẽ de baptismo in extrema necessitate, in quo casu paruulus ius habet ut baptizetur propter sacramenti necessitatem. Quod quidẽ acquisitum ius respectu præbendæ nemo habet; præterquam quod nemo non fallitur dum de propria idoneitate iudicat. Neq; polliceri liceret pensionem super futurã præbendam; etiã si exprimeret de cõsensu Papę: totũ enim hoc esset temporali spirituale coemere. Secus in permutationibus aut resignationibus. Possum siquidẽ ego permittere pensionem super beneficium, quod in meum fauorem resignas: ut statim articulo sequenti patebit.

Ad primum argum. Primi capitalis argumenti dilutio subobscura apud D. Thomam apparet: concedit nanque temporales omnes possessiones spiritualibus, sicut fini annecti, nam ut corpus propter animam, ita temporalia propter spiritualia cõdita sunt. Colligit autem inde uendi posse, nõ tamen eorum ordinem, quẽ habẽt ad spiritualia. Quod est dicere, Sicut quisq; secularium sua uendere potest, quia illa non uendit quatenus ad spiritualia referuntur, sed quatenus in usum humanum assumuntur: ita & sacerdotes fructus suarum decimarũ uendere possunt: ordinẽ tamen ad spiritualia, putà ius decimas percipiendi, quatenus clericali functioni mãcipantur, uendere, simonia est. *Ad secundum argum.* Pari modo respondetur ad secundum, uasa sacra quatenus res materiales sunt, uendi posse; consecrationẽ uerò, nequaquam. Si autem uendantur in profanos usus, pro Ecclesiæ uel pauperum necessitate, tunc aut infringi aut effundi debent, ut desinant esse sacra. Si autẽ una Ecclesia uendat alteri ad sacrum usum, potest quidẽ sine fractione, dummodo nihil pro consecratione recipiatur. Et idẽ est de uestimentis. Etenim per dilacerationem possunt perdere formam, & tunc uẽdi, etiam in usus seculares. *Ad tertium argum.* Tertiũ uerò argumẽtum plura habet mẽbra. Primum de spelunca Abrahæ, quam emit in sepulturã ab Ephron. *S. Tho.* Ad quod bifariã D. Tho. respõdit. Primò, quod forsan terra illa nondum erat in sepulchrum dedicata: quare neq; ulla fuit simoniæ culpa, illã emere: sicuti neq; ulla est, solũ emere profanum, ubi cœmeterium extruatur. Præfert tñ solutionem alterã; nempe quod cùm ẽt apud gentiles officium sepulturæ religio esset, si Ephron speluncam quæ in sepulturã destinata erat, pretio uendere intendebat, simoniaca contagione infectus fuit. Non autẽ itidem Abraham, ut qui nõ intendebat nisi terrã emere cõmunem, aut uexationẽ redimere. Quamuis neq; Ephron apparet nisi gratis obtulisse eam, neq; uerò Abraham nisi pretium gratis retulisse, quanto terra æstimaretur. Vbi id quod quæstione quinta dicebamus, aduotandum est; nẽpe apud infideles quadãtenus illis seculis rationem rei spiritualis uiguisse, ac perinde simoniæ notam. *Quæstio.* At uerò cùm nõ esset tunc talis templorum consecratio qualis est modò, dubium restat, utrum apud nos loca cœmeterij sepeliẽdis mortuis pretio uendere, sit simonia? Apparet enim id iure prohibitum, ca. Abolendę. de sepulturis. & c. quia in Ecclesia. de simonia. *Ratio dubitandi.* Et ratione idipsum confirmatur nã ius sepeliẽdi mortuos, ad religionẽ attinet: si ergo illa de caussa gentilibus ut fas erat sepulchra uendere, maiori ratione erit & nobis, ut qui cœmeteria consecramus aut benedicimus: *Responsio.* Immo apparet eẽ simoniã de iure diuino & naturali: nã eodẽ iure religio uirtus est.

Nihilo-

Nihiluminus respondetur per hanc distinctionem. Ut officium sepeliendi mortuos quantum ad id quod necessitatis habet, nequit citra simoniæ labem uendi, ut suprà propter hanc modò factam rationem constitutũ est; ita & pro loco necessario in cœmeterio pretiũ exigere simonia esset, utpote si clerici nullo loco sacro uellent mortuum humare, nisi pro terra aliquid penderetur: nã profectò eadem est ratio officij sepeliendi, & necessarij soli: quandoquidem religio Christiana est, ut cadauera in cœmeterio recondantur. Et hoc est quod ait sanctus Thomas, etiam apud gentiles fuisse simoniacum. At uerò si quis honoratiorem locum in Ecclesia ceu pompam non necessariam affectat, non prorsus simoniæ condemnandum est, si aliquid pro illo loco ad Ecclesiæ fabricã erogatur; sicuti de superfluis pompis suprà diximus. Vnde ubi talis uiget consuetudo, quæ iam est pro lege recepta, citra scandalum potest taxatus numos postulari. Quare sententia Hostien. super cap. Audiuimus. de simonia. negantis licitum esse huiusmodi pactum, non est necessaria. Quoniam re uera si nihil pro consecratione aut benedictione loci recipiatur, sed uendatur terra, sicut materia calicis, nihil illic spirituale uenditur: sed humanus temporalisq; honor: dummodo scandalũ caueatur. Quẽadmodũ & loca in Ecclesia honoris gratia ad sedendũ certis prosapijs destinata esse cõsueuerunt. Quamuis diffitendũ nõ sit, quin isti honoris tituli in locis sacris nimium affectati deformem habeãt uanitatẽ. Ad capitula uero citata respõdetur nihil aliud prohibere, quàm ne id uendatur quod est de necessitate sepulturæ, cõpulsu scilicet pacto, ut nõ sepeliatur qui terrã nõ emerit. Ad historiã autẽ Iacob respondetur, nequaquã simoniã cõmisisse propterea q̃ diuinitus traditum illi fuerat ius primogenituræ, atq; adeò sacerdotij; secundùm illud Malachiæ 2. Iacob dilexi, Esau autẽ odio habui. Esau uerò cui idẽ mysterium celatum erat, peccauit uendens secundùm Apostolũ ad Hebræ 12. Ne quis fornicator aut profanus ut Esau qui propter unã escam uendidit primitiua. Haud tamẽ responsio hæc omnẽ lectori dubietatẽ eximit. Primùm enim non constat tale mysterium quod Esau opertũ erat, apertũ fuisse Iacob. Mox, etiã si ei fuisset notum, non idem eluitur à culpa: tũ propter inhumanitatẽ renuentis indigenti fratri porrigere pulmẽtum; tũ q̃ Esau ad peccandũ induxerit, cũ ipse nõ esset, ad modũ usurarij paratus uendere. Immo cùm iure naturæ bona fide possideret primogenituram, nullatenus uexabat Iacob: quare nõ est excusatio legitima dicere redemisse suã uexationẽ. Ad horũ primũ respõdetur ex textu sacro colligi Rebeccæ innotuisse mysteriũ, aut nutu patris aut alio diuino modo. Alias nunquàm id persuasisset nato suo minori, dicẽs: Super me sit fili ista maledictio. Qua ratione & Iacob id ipsum intellexit. Et ideo iure suo usus est; Dicẽs enim, uẽde mihi, idẽ intellexit q̃ da quod meũ est. Nec tenebatur mysterium fratri suo reuelare, quia tunc ille fraternæ suasioni nõ acquieuisset. Quocirca licet nõ, esset idẽ Esau paratus uẽdere, non idcirco cẽsetur Iacob eũ induxisse: na qui iure suo utitur, nemjnẽ inducit. Quare cùm alter possideret alienũ, bene dicitur ipsum Iacob uexasse, postq̃ alia non pateret ei uia recuperãdi, quod suũ erat, ac perinde Iacob redemit uexationẽ suã: prætérquam quod Esau nõ necessitate, sed gula affectabat lenticulã; qua ratione Iacob ab inhumanitate defenditur. De iure autẽ patronatus, ut extrà, eodem titulo patet, perinde ac de re spirituali cẽsendũ est: ita ut simonia sit illud per se pretio uẽdere, sed transit cum uilla aut castro, cui est annexum. Quocirca qui uillã uendit, neutiquam propter ius patronatus potest auctius pretiũ exigere. Circa aliud mẽbrum de decimis, primò notandũ est duo in ipsis consideranda, nẽpe fructus ac prouentus, quæ res sunt merè temporales; & ideo, ut dictũ est, uendi possunt, ut patet de publicanis, q̃ cõstituto pretio eosdẽ fructus mercãtur. Et post est, inquit D. Tho. q̃ Papa cõcessit secularibus dominis ac principibus. Qua ratione regi nostro concessæ sunt tertiæ in bellorũ subsidium cõtra fideles. Secundò notandum consideratẽ est, ius spirituale illas petendi, & hoc laicis indulgeri nõ posse; quoniã est ius sacerdotale. Contra hoc aũt est argumentum q̃ Rex & quicunq; seculariũ habent huiusmodi decimas, quales sunt qui templariorum bona possident, idẽ ius habent eas petendi, quod clerici ipsi; nam Rex ex cõmuni decimarum cumulo tertias capit, & alij domini totas decimas perinde atque episcopi. Immo ipsi sunt qui parœcio suã consignatã sortem tribuunt. Ad hoc bifariàm responderi potest. Primò q̃ recipiũt nomine Papæ. Secundo, ad rẽ accõmodatiùs, q̃ Papa cùm decimarũ partẽ principibus adiudicat, illas sub seculari titulo, putà defendendi Ecclesiam, constituit. Et ideo principes ius quidem habent petendi, non tamen spirituale, quod tãtùm D. Tho. negat posse concedi laicis; sed ius seculare quod ipsi possunt alijs uendere, & ceu alia secularia bona quomodocunque distrahere & alienare. Ad ultimã deniq; particulã responsionis perpendenda est solutio D. Tho. uidelicet q̃ si Papa ante beneficiorũ collationem ordinauerit particulam pro sua iusta sustentatione, aut pro alijs pijs usibus adimendam, rectè id quidem potest. Sed nota, ordinauerit, id est cõmuni & æqua lege sanciuerit, pro caussa iusta; nam profectò si pro libito absque lege id fecerit, suspectum est. Et hac ratione lege in Hispania recepta & in alijs nonnullis prouincijs cõstitutum est, ut à natis, hoc est à tẽpore quo quis obtinet sacerdotium, dimidiatos fructus illius anni soluat. Et posset si necessitas ingrueret, ut suprà diximus, decimas decimarũ sibi retinere, si modò illa ratione, reliquæ omnes exactiones & compositiones extinguerẽtur. Sed id maximè notandũ, quod D. Tho. subdit; si uerò enim, inquit, ab eo qui beneficiũ confert, præter positam anteà legem requirat aliquid sibi exhiberi de fructibus illius beneficij, idem est, ac si aliquod munus ab eo exigeret; & ideo nõ caret uitio simoniæ. Quã quidẽ sententiam ego mihi plurimum obseruo in confirmationem nostræ, quã lib. 3. de pensionibus declarauimus. Quemadmodum enim non potest pro se Papa pẽsiones iniungere, ita neq; pro alijs: nisi tanquam stipendiũ pro officio & obsequio seu spirituali, seu seculari: quod Ecclesiæ est cõmodum. Quòd si quis contrarius sic arguat. Quidquid alteri concessione Papæ conferri potest, sibi ipse ualet applicare; quandoquidẽ ipse est bonorũ Ecclesiæ dispensator; potest autem commutans aut renũtians eius auctoritate pensionem sibi retinere: ergo eandem potest sibi & Papa adiudicare. Respondetur fallaciam in argumento latere; nam & si auctoritate pontificis commutanti ac renuntianti concedatur pensio, non est tamen eadem caussa in ipso põtifice, ut sibi retineat quandoquidẽ ipse non est præbendæ dñs, uelut ille, qui commutat aut renuntiat, sed duntaxat dispensatur: qui ideo debet suã p̃ iusta caussa interponere auctoritatẽ,

Refutatur Hostiensis sententia. Iacob emendo primogenituram ab Esau simoniam non cõmisit.

Prima Obiectio.

Secunda.

Ad primam Obiectionem.

Ius patronatus uendere simonia est. Decimarum prouentus uendi possunt.

Argumentum.

Solutio.

D. Thom.

Obiectio.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum prebendarum permutatio absque simonia fieri possit.

PRæbendarum permutatio earum uenditioni affinis est; & ideo quæritur an absque simonia fieri possit. Arguitur enim à parte negatiua. Primùm ex glossa suprà citata, c. ex parte, prima, de officio delegati. ubi habetur q̃ si quis in gratiã alterius sacerdotiũ renuntiauerit, alias non renũtiaturus, simoniã cõmittitur cõtra ius humanũ. Cùm ergo uniuersæ cõmutationes illo pacto fiãt, simoniã redolẽt. Secundo arguitur; si eiusmodi permutationes iure essent permissæ, sequeretur, q̃ liceret dũ exilior pro pinguiori cõmutatur, tãtũ retinere pensionẽ super pinguiori, quãto excessu alterã superat. Id autem falsum esse sic monstratur; q̃ tunc pariter sequeretur, si una nullos haberet fructus, sed tãtum personalẽ titulum, altera uerò fructibus abũdaret, posse quãtitate pecuniæ refusa quãti sunt fructus illius diuitis fieri permutationem; nã q̃d de parte permittit,

Primum argum.

Argum. 2.

non est cur de toto interdicatur; & tamen contractus iste emptio uidetur esse præbendæ. *Argum. 3.* Tertiò potissimùm arguitur: Si tales permutationes iuri essent consonæ, consequens inde fieret, ut eiusmodi pẽsiones possent numerata pecunia æstimari & redimi. ut annua pensio ducatorum 10. 80. aut 100. numeratis redimeretur. Conclusio tamen si uera est, aditum uẽdendis sacerdotijs patefacit. In contrarium est c. quæsitum. de rerum permuta. ubi solùm uetantur permutationes cum pacto, sine licentia episcopi: cõceditur tamẽ episcopo facultas easdẽ faciendi; quod quidẽ nõ cõcederetur, si simonia esset.

Ad quæstionem iuxta argumentorum numerum tribus conclusionibus respõdetur. *Prima conclusio.* Prima; Resignatio prębendę in manus legitimi Antistitis in fauorem alterius designatæ personæ, & non aliàs, si non aliud interueniat pactũ siue fiat per modum permutationis, siue per modũ simplicis renuntiationis, nullã habet rationẽ simoniæ; neq; iure diuino neq; iure humano. Conclusio hęc suprà à nobis cõtra citatã glossam asserta est. Quòd si glossam subglossaueris, ꝙ id sentiat, quando renuntiatio aut commutatio fit sine licentia Papæ aut prælati, inanis tunc esset: ut quæstione quinta diximus: nam cùm nemo possit præbendam dimittere nisi in manibus prę latì, cuius est beneficia conferre, neque auctoritate priuata alteri adiudicare, illa non esset simonia nisi fortè mentalis; quia nihil fieret. Quòd autẽ cum illa conditione renũtiare nulla sit simonia, patet manifestè: quoniam cùm prælato sacerdotiorũ collatio incumbat, nullo prohibetur iure in eius arbitrio ponere, si uoluerit conferre Petro; ꝙ si noluerit, aliter ille, qui iure possidet, non renuntiat. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio; Cõmutare prębẽdas cũ pacto, nisi in pacto ponatur, cũ consensu Pontificis, simonia est: ut verbi gratia, si duo de cõmutatione paciscantur, & qui minorem præbendam habet, alteri polliceatur pensionem, Papæ autẽ non referat nisi simplicem cõmutationem, neq; ipsa eandem pensionem cõcedat, simonia est apertissima: & tamẽ apud idiotas frequentissima. Et pariter si quis non per uiam permutationis, sed simpliciter renuntiat in fauorem alterius, non reuelando Prælato pensionis pactum; quod inter eos interuenit. Est autem simonia de iure positiuo; nã commutare præbendas retenta pensione, non est iure diuino prohibitum, sed pontificio; ut patet in c. Ad quęstiones. de rerum permutatione. Sed fieri nequit nisi consentiente prælato, ut illic patet, & cap. citato. Quæsitũ Quare dum Papa non concedit pensionem illam, reputatur ut pretium commutationis. Ac perinde profectò crediderim talẽ collationem, etiã si à Papa, pactũ ignorante fiat, non teneri. Quòd si pactum contra ius diuinum intercesserit, scilicet ut quis pro tali renuntiatione pecuniam numeret, tunc nec Papa dispensare absque culpa posset, vt tali modo fieret, renuntiatio. Quare qui illo modo præbendã obtinuisset, inhabilis fieret ad possidẽdum, nisi posteà pacto pro infecto habito, Papa, qui solus potest, eum idoneum redderet & habilem. *Nullus prælatus Papa inferior pensiones constituere ualet.* Adde, pensiones, ut habet mos Romanus, nullum prælatũ Papa inferiorem cõstituere ualere, neque in permutationibus, neque in simplicibus renuntiationibus. Quòd autem eiusmodi pensionum pacta in commutationibus assensu eiusdem Pontificis fieri possint, expresse habetur cap. citato, ad quæstiones. Est tamen excessus Christiano cauendus. *In præbendis commutãdis dignitatis earum nulla est habenda ratio.* Audio nanq; in huiusmodi cõmutationibus non solùm fructuũ quantitatem æstimari, uerùm & per se etiam honorem & dignitatem sacerdotij; ut cùm archidiaconatus aut decanatus illustris ecclesię pro simplici præbenda permutatur, etiam si fructus pares fuerint, alia insuper pensio pro dignitate exigitur: quod quo modo fieri possit, non uideo: quippe cùm dignitas res spiritualis sit; & in dicto cap. proximè citato, expressè caueatur, ne misceatur dignitatem cum compensatione fructuum, sed per se simpliciter sacerdotium pro sacerdotio, & dignitas pro dignitate permutetur absque aliqua refusione pecuniæ; & seorsum fructus pauperiores ad ditiorũ æqualitatẽ cõpensentur. *Iniquum est in sacerdotijs habentibus annexũ seruitium fructus omnes pro pensione statuere.* Præterea, & fructus omnes pro pensione statuere, pręcipuè in sacerdotijs habentibus annexum seruitium, atq; omniũ potissimùm in curatis, nescio quis probet; non solùm ꝙ iure cautum sit, ne pensio tertiam fructuum partem exuperet, uerùm ꝙ diuino iuri & naturali aduersetur ut quis seruitio sit absq; ullo stipendio addictus. Quare pro minori absurdo duco, ut quis duo sacerdotia cũ animarũ cura retineat, quàm ut alterũ, retentis fructibus, relinquat. Nã qui duo habet, potest alternatim ambo uisitare, & eleemosynas suis parœcianis dispertiri. qui uerò fructibus beneficium expilat, in caussa est, ut qui titulũ habet, neq; curam possit gerere animarum, neq; eleemosynas facere. Nã cùm cogatur uictũ aliunde quæritare, quomodo functioni suæ adesse potest? De tertio membro quęstionis, quod argumento tertio tactum est, puta de redemptione pensionũ, uariè à doctoribus opinatur. *Quæstio.* Caie. nãq; in opusculo decimosexto, respõsionũ, quæstione decima, in uniuersum affirmat perpetuas pẽsiones numerata pecunia redimi posse, alij uerò recentiores, quorum est Ioannes Maior in quarto, distinctione 25. q. 5. in uniuersum negant. *Maior.* Varietas autem hęc ex fundamentorum diuersitate suboritur. Caie. enim censet pensionem esse rem merè temporalẽ, solos scilicet fructus respicientem. Alij uerò censent ius pensionum esse clericale ac perinde spirituale. Inter has ergo opiniones statuitur tertia conclusio. *Tertia conclusio.* Pensiones functionibus spiritualibus adiudicatæ, neutiquam redimi pretio possunt. Secus autem illæ quæ sub seculari titulo conceduntur. *Explanatur conclusio.* Vtraque pars non tam probatione, quàm solo exemplo indiget. Enimuerò si priscum pensionum morem spectes, nunquam concedebantur nisi spiritualibus functionibus annexæ. Non sufficiebat, uerbi gratia, episcopus uniuersam diœcesim uisitare & gubernare; accersebat sibi auxiliarẽ qui sibi esset adiumẽto: cui ideo certam pensionem in suis fructibus consignabat. Atqui huiusmodi pensiones sic ubi modò in more sint, ut uẽdi non possunt, ita neque redimi. Habẽt enim præbendarum effigiem quæ spiritualibus annectuntur. Et fortasse idem est ferendum iudicium de pensione quæ darentur seni ac benemerito episcopo aut presbytero propter exhaustos labores si quoniam uires eum ad seruiẽdum deficiunt, renuntiare uellet sacerdotium suũ. Hoc enim libro tertio legitimum sumus arbitrati pensionũ genus: uidetur enim huiusmodi pensio clericali iuri annexa. Aliæ uerò sunt pensiones quas iam diximus titulis secularibus applicatas; putà principibus ac militibus; & has non est dubium posse redimi: quandoquidẽ, ut dictum est, uendi possunt. Si enim militi constituatur pensio super episcopatũ, potest eã episcopatus redimere. Sed aliæ sunt quæ nonnihil habent dubietatis; utpote quæ in cõmutationibus aut simplicibus renuntiationibus interueniunt; Renuntio in tuum fauorem meum beneficium, retenta certa pensione. Videtur enim hoc genus pensio esse merè temporalis; nam ut libro tertio diximus, ad nullum officium talis pensionarius tenetur: nec titulum habet, sed solum ius à possessore petendi fructus. De his ergo inquit Caietanus, quòd si unico contractu utrunque conficias; constituas scilicet pensionem decem ducatorum, octoginta redimendam, simoniacus est contractus. Si uerò diuisim post constitutam pensionem illam uelis redimere, nullum tibi ius obstat. *Capitulum ad quæstiones exponitur.* Et primò de commutationibus citatum capitulum, Ad quæstiones, de rerum permutatione. in cautum lectorem fallere posset. Illic nanque nulla habetur mentio pensionis: sed hoc solùm quòd quando inæquales sunt prębendarum fructus, potest illi qui maiorem habebat, pecuniarum quantitas refundi: ubi apparet ꝙ possit pecunia præsens tota numerari; & per cõsequens pensio unico contractu constitui & redimi. Immo sine pensionis nominatione, si tua ualet centũ, mea nonaginta, numero tibi pro tuis decem, simul octoginta, uidetur illic contractus ꝓbari. Quod profectò nõ est

concedendum;

concedendum; aliàs liceret & præbendam emere. Vt si ego nullam haberem præbendam, possem octoginta ducatis emere tuam, quæ valet decem. Textus ergo intelligendus est de quantitate pecuniæ quæ habeat ratione annuæ pensionis. At uerò quod illa possit redimi uidetur ex dicto textu colligi. Nam habetur & iubetur seorsum fieri permutationem præbendarum simpliciter, & postea æquiparari fructus. Quare iam illa pensio uidetur dari sine clericali iure, & ideo forsan illa redimi potest: Tametsi ingenuè fateor non posse me discrimen illud percipere domini Caietani inter duos seorsum contractus & unum. Nam si constitutam pensionem ob id redimere possum, quod est res sine titulo Ecclesiastico, nescio quando constituitur, postquam tunc extrahitur ab eodem Ecclesiastico titulo, cur non possit simul de redemptione pacisci. Sed ne tantam largiamur licentiam, dicendum quod talis contractus habet uehementé suspicionem, emptionis & uenditionis. Quare non potest non scandalum dare. De alijs pensionibus quæ in usu modò sunt, scilicet quæ pro libito sine aliquo titulo conceduntur, illi, qui licitas existimant, respondeant. Ego namque, ut libro tertio dicebam, deuorare ius illud nequeo ut possit pensio poni, nisi pro titulo aliquo Ecclesiastico uel seculari, aut pro commutatione, aut dum in lite dubium dirimi, aliter inquam non potest. Per hæc ergo, argumenta quæ in fronte quęstionis proposita sunt, soluta restant, præter secundum quod in gratiam Caietani adiecimus. Concedit nanque in commutationibus licitam esse compensationem excessus maioris præbendæ, dummodo altera fructus habeat: hæret autem ambiguus quando altera nullos habet fructus: propterea quod talis commutatio quandam habet emptionis imaginem. At uerò non est cur dubitetur quin talis commutatio perinde atque altera, licita sit: ideo nihil absurdi argumentum concludebat.

Ad argumē in facie.

ARTICVLVS III.

Vtrùm liceat spiritualia pro munere conferre quod est uel à lingua uel ab alio quouis obsequio.

Primum argum.

Gregorius.

QVamuis constitutum fuerit spiritualia non esse pretio æstimanda, apparet nihilominus pro alijs muneribus posse cōferri. At quippe in registro Gregorius Ecclesiasticis utilitatibus deseruiētes, ecclesiastica dignū est remuneratione gaudere. Ecclesiasticis autē utilitatibus deseruire, est munus ab obsequio; ergo licitè pro eiusmodi munere rependuntur Ecclesiastica sacerdotia. Secundò; Tam sordidum & carnale est intuitu consanguinitatis beneficium conferre, quàm si pro suscepto munere & obsequio daretur: illud autem nō apparet usque sordidum, ut sit simoniacū; ergo neque hoc secundum. Tertio: Quod precibus conceditur, gratis fieri uidetur, ac perinde à simonia est alienum: utpote quam sola uenditio emptioq; constituit. Quartò, Hypocritę spiritualia opera foris exhibēt ut per munus linguæ laudem aucupentur humanam; neque tamen eiusmodi hypocrisis simoniæ tribuitur: ergo munus à lingua simoniam non parit. In contrarium est uerbum Vrbani Papæ, Canone, Saluator. prima, quæstione tertia, Quisquis res Ecclesiasticas non ad quod institutæ sunt, sed ad propria lucra munere linguæ, uel obsequij, uel pecuniæ largitur, uel adipiscitur, simoniacus est.

Argumē. 2.

Argum. 3.

Argum. 4.

Prima conclusio.

Probatio.

Ad quęstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior: Simonia perinde committitur si res spiritualis pro aliquo temporali munere uel obsequio seu exhibito seu exhibendo tribuatur, ac si pro pecunia quis eam uel numerata uel promissa largiretur. Probatio est clara: quoniā nomini pecuniæ uniuersa supponuntur quæ pecunia æstimari possunt. Manifestum autem est, eiusmodi obsequia; quippe quæ ad commodum aliquod reseruitur, pretio pensari posse; nā & nummo operarij ministri conducuntur. Posterior conclusio: Sicuti suscepta pecunia aut alio quouis munere simonia contrahitur: ita & per munus a lingua. Exēpli gratia; Si quis episcopus precibus ad temporalem utilitatem capiandā inflexus sacerdotium conferat, ea scilicet intentione ut fauorem captet, ex quo sibi aliqua possit ratione collationis prouenire utilitas. Probatur eadē ratione, quia hoc etiā est pecunia ęstimabile. Circa istas cōclusiones post illa quæ de usura decisa sunt, nil ferme adnotandum restat; nā propemodū quod usura est in temporalibus, id in spiritualibus est simonia. Quare sicuti mutuum dare pro aliquo munere usura est, ita & sacerdotiū pro eodē munere largiri est simonia. Neq; uerò refert munus alias genere suo honestum sit necne. Si quis.n. propter turpem familiaritatem cū muliercula fratri eius aut alteri quasi in pretium sacerdotium penderet, simonia esset: & qui reciperet, resignare teneretur. Secùs si ob amicitiam, licet turpiter contractam, gratis illud conferret. Adde quod etiā si non ille qui sacerdotium recipit, sed alius, quantumuis ipso nescio, pretium pro ipso obtulerit, simonia emergit: ut patet c. Nobis. de simonia. Quapropter cùm primum ipse resciuerit, tenetur sacerdotium renunciare; quia collatio nulla fuit. Quæris autem eadem ratione si quis præbendam ambit, non episcopo, sed alijs interuenientibus qui ipsam ei procurēt, elargitur, utrum talis sit simonia ut teneatur præbendā deserere? Apparet enim ex una parte non esse rationē parem. Nā si episcopus nihil pretij recipit, neq; preces pecunia ęstimabiles, ut in solutione tertij declarabitur, gratis sanè confert, ac subinde collatio tenet. Ex altera uerò apparet eandem esse rationem; nam ut quæstione sequenti explicaturi sumus, diuino naturaliq; iure non solùm datio spiritualium pro pretio prohibita est, uerū & receptio. In casu autē præsenti licet episcopus gratis secundū suam opinionem conferat, nihilominus alter non gratis recipit, sed pretio. Et est tanti apud me uigoris hæc secunda ratio, ut ei libentiùs quàm priori assensum præbuerim. Si quæ autem alia dubiola emergere hinc possunt, propositis argumentis attinguntur.

Postrema conclusio.

Sacerdotium largiri pro munere est turpi simoniæ est.

Quæstio.

Solutio.

Ad primum igitur respondetur, sententiā Gregorij huc tantum pertinere: Quod si clericus uel ecclesię uel prælato honestum impenderet obsequium ad ecclesię commodum, uel aliud spirituale negotium conducens, eo ipso idoneus sit cui sacerdotium conferatur: sicut respectu aliarum uirtutum conferri potest. Obsequiū autem & munus quod iure cōdemnatur, illud est prorsus quod ad carnalia refertur; putà si quis seruit prælato aut suis agnatis uel amicis ad tēporale commodū ut sacerdotiū, tanquā merces eiusdem obsequij repēdatur. Quod idcirco addiderim quod episcopus qui iustam mercedē temporalē suis famulis persoluit, nihil absurdi facit si gratos habeat, atq; adeo erga eos gratiosum animū gerens, dum idonei sint, etiā in præbendarū collatione se illis beneficum exhibeat: quia tūc illud obsequiū nō reducitur ad temporale commodum, sed ad gratiam quam famuli possunt per idonea grataq; obsequia cum hero sibi conciliare. Quare seruire Antistiti propter Ecclesiasticum sacerdotium, non est in uniuersum culpabile, nisi quando illud quodammodo ad emptionem reducitur, scilicet cùm spectatur tāquam pretium obsequij. Nā ut articulo primo dictū est, cū multifariā quidpiā alteri conferri possit, scilicet per modū liberalis uel doni uel obsequij, & per modū reuerentiæ & honestatis, uel quasi debitū ex laudabili consuetudine, nihil istorū uitiū simoniæ parturit, sed sola ratio pretij aut mercedis. Ad secundū respondet D. Thom. negando eandē esse rationē de consanguinitate quæ de alijs carnalibus obsequijs; nā hæc quandā habent rōnem pecuniarij pretij, quæ non inest in consanguinitate. Quare qui alioqui gratis suis consanguineis sacerdotiū cōfert, etsi id tali respectu faciat, erit quidē culpata collatio: haud tū simoniaca. Secus si i altero sacerdotiū collocaret ea de

Ad primum argum.

Ad secundum argum. D. Thom.

caussa ut suis consanguineis beneficium remuneraret. Huic autẽ sententiæ nõ desunt qui contradicant. Enimuerò Altisiodorensis antiquus auctor. 3. parte, tractatu 21. quendam refert Parisiensem cantorem collationem sacerdotij ratione consanguinitatis uitio simoniæ tribuentem, licet ipse eidem opinioni non subscripserit. Sequuntur autem eam Durandus & Bonauentura in 4. distinctio. 25. & Adrianus. Quin uero & inibi D. Thomas in eandem opinionem inflexit. In cuius gratiã arguere sic possumus: Beneficia debent gratis cõferri; qui autẽ persona consanguinitatis respectat, non dat prorsus gratis. Nã ut libro tertio diximus, acceptio est personarũ. Quin uerò cõsanguinitas pretio uidetur æstimabilis. Quis. n. nõ super aurũ æstimet, consanguineũ illustri esse prosapia ortum? Quæstio ergo hæc quia scrupulorũ nutrix est, subiectis propositionibus eliquidatur.

Alisiiodo. *Durandus.* *Bonauen.* *Adrianus.* *Ratio prætis uitæ opinionis.* *Prima propositio.*

Prima est. Etsi conferre beneficiũ cõsanguineo indigno crimen sit genere suo mortale; digno autẽ propter consanguinitatẽ, peccatũ etiã nonnullũ; neutrũ tamen est simonia. Prima pars libro tertio satis probata est: nã est peccatũ iniustitiæ contra fidẽ episcopalis officij. Mox & secunda etiã nota. Quoniam cùm sacerdotia pro illis qui dignè seruiant sint instituta, si cõferantur alio respectu, acceptio est personarũ. Haud tamẽ erit mortalis si digno fiat collatio, sed tantũ uenialis, eò q; nulla uiolatur iustitia. Tertiã aũt partem bene asserit D. Tho. nã ubi nõ est spiritualiũ uẽditio, nulla est simonia: illic autẽ nullum interuenit pretiũ. Id quod à simili usuræ deducitur. Quod enim in temporalibus usura est, id in spiritualibus, ut dicere solemus, est simonia. Et tamẽ mutuũ dare consanguineo, & tali respectu, nulla est usura.

Probatio.

Accedit q; in c. Saluator. ubi Vrbanus simoniæ caussas enumerat, nullã consanguinitatis mentionẽ fecit. Idq; inde prætereà cõfirmatur q; propter talẽ personarũ acceptionẽ nemo incurrit pœnas iuris in simoniacos decretas. Propter argumentum ergo proximè factum distinguitur q; qui dat consanguineo, non det gratis. Si. n. intelligitur, non dat simpliciter ea ratione qua debet, uerum est; si autẽ intelligatur pro pretio, id negamus; nam etsi præclara consanguinitas super aurum æstimetur, ut Sapiens de sapientia inquit, nullo est tñ foro uẽdibilis: sicuti possessiones & ministrorum operæ. Secunda propositio; Conferre sacerdotiũ cõsanguineo digno ratione dignitatis ac probitatis, tantum abest à ratione simoniæ, ut sit etiã laudabile; quoniam consanguinitas de genere bonorum est, ueluti amicitia. Et ideo illius de caussa nemo fit deterior qui aliàs dignus est. Immo ceteris paribus si scandalum caueatur, ille præferẽdus est ueluti ceteri honesti amici. Vltima propositio. Antistites qui in proposito habẽt, aut uniuersa sacerdotia, aut cuncta quæ pinguiora sunt in consanguineos & affines profundere, etiã si adiunctã habeant intentionẽ nõ conferendi nisi dignis, non habent conscientiã tutã; immo uix possunt à mortali macula elui. Primùm q; qui hoc pacto affecti sunt, facilè à suo affectu decipiũtur, ut eos pro dignis ducant, qui uerè non sunt. Mox q; uõ possunt non scandalũ dare. Deinde q; alijs qui digni sunt, & forsan digniores, non parũ iniuriæ irrogant. Quin uerò illis occasionem offerũt, ne cũ fauore & præmio sint destituti, segniores sint ad literarum studia, atq; ad probitatis studia exercenda. Quare bene inter alias iniquitates ueterũ sacerdotũ ac iudicũ deplorabat Michæas capite tertio, quod ædificarent Sion in sanguinibus, & Hierusalẽ in iniquitate. Ad tertium plura D Thom. respondit: nempe tria. Primùm est, quòd qui in collatione sacerdotij munus principaliter à lingua intendit, puta uel laudem aucupari, ac perinde humanum fauorem, uel preces, aut ea quibus idem fauor humanus acquiritur aut contraria inuidia uel odium caueatur, simoniacam labem contrahit. Quòd si contrà quis arguat: Qui dat propter laudes, aut precibus uictus, gratis dat: quare neque pœnas incurrit iuris, perspectè ponderet uerba. Non enim Diuus Thomas laudis intentionem, etiam si sit principalis, nec precum caussam simoniæ simpliciter tribuit; sed quando per hęc aliquod emolumentum temporale pretio æstimabile contenditur; ut si episcopus sacerdotium regis famulo, aut eius precibus ductus cõferat, qui se apud regem laudibus efferat, quò hamo pinguiorem Ecclesiam possit capiscari. Immo uerò neque tunc est simonia, nisi quando id principaliter intenditur, cuius indicium est quando collatio fit indigno, nã cùm tunc principalis intentio non sit idoneitatis personæ, conuincitur esse emolumenti temporalis. Quare crimini tunc iniustitiæ & infidelitatis adhæret insuper simonia. Atque adeò recipiens præbendam, tenetur eã relinquere, nisi denuò integretur prouisio. Quando uerò non nisi simpliciter laudes Antistes affectat, aut per preces amicitiam & gratiam, tunc nulla est simonia. Immo uerò quando quis confert digno, præcipuè propter dignitatem, licet sinister oculus non modo ad humanã laudem & fauorem spectet, uerùm & ad temporale emolumentum & lucrum, simonia nõ inficitur. Quòd si Innocentium consulas super c. Tuam. de ætate & qualit. ord. similia suo more docet. Cui & Caieta. in sua Summa, uerbo, simonia. stipulatur. Secundùm igitur assertũ est, quòd dum preces pro digno porriguntur, tunc collatio non est ex genere suo simoniaca; quandoquidem legitima subest tã precandi, quàm conferendi caussa. Potest nihilominus illuc irrepere simonia mentalis, si collatio non propter dignitatẽ fiat, sed præcipuè propter fauorem & emolumentum pretio, ut dictum est, æstimabile. At quia in sermonem de precibus & fauore incidimus, altera nos occupat dubitatio; Vtrum collatio metu extorta sit simoniaca, ita ut qui beneficium tale recepit, resignare ipsum teneatur? Idem enim præfatus cantor Parisiensis, referente eodem Altisiiodorensi, tenet. Quoniam metus, inquit, pecunia est redimibilis. At uero eodem modo, quo de consanguinitate & amicitia, respondetur, uidelicet, quòd etsi metu conferre indigno peccatum sit genere suo mortale; digno uero, nonnulla etiam culpa, quia collatio non fit legitimo fine, neutrum tamen est simonia: quoniam dare metus caussà, non est dare pretio. Nam etsi quis pretium daret ad propellendum metum, nihilominus qui metuit, nil recipit. Immo uerò nec sacramenta conferre propter metum, ullo condemnatur iure; ut si quis metu confessionem audiret. Nec uerò vulgò talis episcopus haberetur simoniacus. Sed tamen quando ille metus incuteretur, qui esset modo exposito pretiũ æstimabilis, tunc esset simonia; ut si rex uel eius aulicus comminaretur episcopo quòd nisi sacerdotium tali personæ conferret, de gratia regia excideret, neque ad aliam esset ascensurus sedem. Qui. n. tali metu sacerdotium conferret, id ad uenandum episcopatum faceret; ac perinde simoniacus esset. Secus, si metus ei incuteretur amittendi uitam, aut temporalia bona quæ possidet: nam tunc metuens nullum habet respectum lucri. At quoniam dictum est ob metum indigno conferre, peccatum esse genere suo mortale, non quidem simoniæ, sed iniustitiæ & infidelitatis; postremus superest scrupulus; Vtrum ullus metus talem culpam excuset? Respondetur tamen nullum esse in tali re excusantem metum; nam cùm & diuinum ius & naturale id uetet, atque adeò facinus sit intrinsecè malum, potiùs gladio succumbendum est, quàm illud patrandum. Tertium dictum diui Thomæ est; Nunquam pro se rogare ad obtinendum sacerdotium, cui animarum cura subiungitur, præsumptuosum est, ac proinde per suas ipse preces indignus redditur; atque adeò peccat pro indigno rogans. Si autem sacerdotium absque tali sit cura, ipse autem uitæ sustentatione indigeat, citra simoniam potest id petere. Ratio prioris membri est, quòd dignitatem, quæ ad animarum curam requiritur, si quis in se non agnoscat, iniuste appetit: si verò habere se crediderit, insolentia turget: id quod lib. sequenti clariùs patebit. Secus au-

Ad tertium argum. *Prima assertio D. Tho.* *Obiectio.* *Secunda.* *Dubitatio.* *Altisiiode.* *Solutio.* *Scrupulus* *Responsio.* *Tertium assertum.* *Ratio assertionis.*

tem

tem de alijs simplicibus sacerdotijs. Hæc veruntamen

Prima ratio in D. Thom. sententia Diui Thomæ nil mirum si nimium appareat rigida. Enimuerò si de sola episcopali cura illa fuisset prolata, maximam haberet probabilitatem, vt lib. sequenti visuri sumus. Exigit enim episcopalis professio in eo culmine perfectionem, vt possit episcopus ceteros perficere: vt Dionysius ait in lib. Ecclesiasticæ Hierarchiæ. Et ideo, vix non solùm procuratio, verùm appetitus potest esse sine culpa: aut iniustitiæ, si appetens non se agnoscat idoneum: aut præsumptionis, si id facile credat. Cura autem animarum in parœcianis Ecclesijs non tam excelsum expostulat perfectionis gradum. Et ideo non apparet tanta præsumptio, si quis se dignũ

Secunda ratio. existimet. Secundò ad id arguitur. Potest esse tanta eorum raritas, qui ad parœcias regendas sint idonei, tantaque ecclesiarum necessitas, vt viro cuius egregia in populo habetur æstimatio, tam doctrinæ quàm uitæ, nõ modò non sit præsumptio, verùm etiam sit charitatis

Tertia ratio. virtus se ad id munus offerre. Tertiò, Potest etiam contingere tanta in prælatis corruptio, vt dignis posthabitis Ecclesias omnes indignis committant: quo certè casu non esset aliud, quàm officium charitatis ad occurrẽdũm tali pesti illum, qui communi vulgi opinione idoneus habetur, & qui in se nullum crimen agnoscit, prodire, vt per suffragium electionem alij impedirentur. Nam quamuis nemini de se credere liceat, nec leue aliquod peccatum habere, possunt nihilominus multi iustam habere probabilitatem suæ dignitatis, atque adeò ardore charitatis laboris sitire, qui administrationi Ecclesiæ sunt necessarij, ac perinde cùm Isaia dicere, Ecce ego: mitte me. Accedit &c. tua nos. de simonia. quòd pro se rogantem vt in Canonicum eligeretur, reum non facit simoniæ. De hoc autem latiùs libro sequenti in tractatu episcoporum. Interim autem de parœcianis pres-

Moderatio sententiæ S. Thomæ. byteris sic est sententia Diui Thomæ moderanda. Primùm non ait, vt de episcopo dicturus est, quòd appetere talia sacerdotia, sit præsumptuosum, sed pro se rogare, quòd certè vix potest carere scandalo. Secundò, id etiam sentit, si res per se consideretur; nempe si prouisores sacerdotiorum diuinam legem ad vnguem obseruarent, digniores semper anteferendo. Item in prouincia bene instituta, in qua viri non desunt idonei. Tunc enim rogare pro se quenquam præsumptuosum esset et scandalo proximum; quia talem tunc virum non tam publica necessitas quàm priuata voluntas ad id adducere videretur. Immo verò non dicit Sanctus Thomas huiusmodi præsumptionem semper esse mortale delictum, quoniam potest esse leuius.

Ad quartũ argum. Ad quartum respondetur, secundùm Diuum eundem, quod hypocrita non cõfert spirituale propter temporalem laudem, sed solũ seipsum talem demonstrat. Quare per talem simulationem potiùs furtiuè surripit laudem humanam, quàm emat; quapropter illa non est simonia.

Quæstio. Huic autem responsioni affine est disputare, vtrùm qui per hypocrisim aut aliam simulationem aliquid acquirit, teneatur illud restituere? Vt si quis nequam simulata sanctitate, aut diues efficta paupertate, eleemosynam aut beneficia acquirat, vtrùm teneatur ea, quæ sic acquisiuit, suis

Alexander Altissiodorensis. Adrianus. Fidamentum præmissæ opinionis. dominis refundere? Fuit enim assertio antiqui Alexandri & Altissiodorensis, illius quidem quarta parte, quæstio. 86. membro 3. huius verò libro 4. capite, De restitutione. In quorum sententiam se contulit Adrianus eodem libro, in titulo, De restitutione. Et fundamentum istorum est, quòd hypocrita fraude seducit populum, atque adeò quidquid sibi illa uafricie acquirit falso titulo adipiscitur, ob idque nullum sortitur dominium. Perinde ac si ego Petro pecuniam deberem, cuius personam mentitus Paulus illam à me extorqueret. Nec omnino opinio hæc quibuspiam probabilitate care-

Argu. contra præteritam opinionem. re uidetur, tametsi nimiùm sit acerba. Arguunt autem contra se ipsi hoc pacto; Si episcopus occulto criminoso, aut alteri alias indigno, quem crederet esse legitimè idoneum, beneficium conferret, collatio teneret quamuis falsus titulus in caussa eius fuisset, ergo eodem

Solutio Alexandri. pacto dominium acquirit hypocrita. Respondet Alexander antecedente confesso, inficiando consequentiam; Quoniam qui indoneus est sacerdotio, non fingit probitatem illo fine sicuti hypocrita. Quapropter hypocrita fur est & latro. Alter uerò etsi ecclesiam ingrediens indignus sit, ingressum tamen legitimum habet. Ex hac tamen istarum solutione duo sequuntur. Primum contra ipsos, quod non omnis hypocrita tenetur ad restitutionem eorum, quæ talium intuitu illi erogantur, sed ille præcisè qui intentione & caussa illius lucri hypocrita sit, nam par esse debet ratio illius atque alterius, qui sacerdotium suscipit.

Replica contra solutionem. Quocirca ex eorum solutione sequitur secundò: Quòd si quis sanctitatem, qua caret, ea intentione simulet, ut ab episcopo sacerdotium aucupetur, simoniam similiter cõmittat, restitutioni obnoxiam; quod re uera non esset assertu securum. Alias multi essent qui mala fide præbendas possiderent, atque adeò multi curati, quin uerò episcopi, qui uerè non essent tales, quod qui concederet, multas Ecclesiasticas functiones suspectas redderet atque inualidas. Igitur prædicta opinio si quid ueritatis habet, his est moderaminibus temperanda. Primùm de culpa nemo dubitat, quin sit grauis, tali uisco inescare populum ad extorquendam eius substantiam. Sed quãtum ad restitutionem animaduertendum est, aliud esse quidquam alteri porrigere sub conditione, hoc est, do si sis talis qualis appares. Aliud uerò absolutè donare; etsi motiuum sit illa qualitas, quæ apparet. Collationes autem sacerdotiorum dignitatumque ecclesiasticarum ambigere non licet, quin absolutè fiant, & absque vlla prorsus conditione perinde atque sacramẽtorum dispensationes. Alioquin nihil esset in ecclesia firmum neque solidum. Quare qui aliter hæc munera dispensare cogitaret, non id faceret quod ecclesia intendit. Quo fit, vt etiam si qui ad Ecclesiam assumitur, illa intentione mendosam sanctitatem venditasset, nihilominus collatio teneret. Et quamuis post adeptionem dignitatis, aut cuiuscunque sacerdotij quis uitam suam corruptis moribus contaminet, nihilominus uerè possidet, neque ad restitutionem tenetur fructuum.

Qui simulata paupertate eleemosynam extorquet, ad restitutionem nõ tenetur. Per hæc ergo fermè de eleemosynis iudicandum est. Enimuerò si qui eleemosynam aut hypocritæ aut diuiti personato pauperi largitur: sub tali conditione id faceret, si verè est, quod apparet, certum est non transferre dominium, illa non assistente conditione. At verò non illo pacto conferri censentur, sed absolutè donantur: tametsi motiuum sit falsum; & ideo re vera credendum est transferri earum dominium etiam si in hypocritas & falsos pauperes conferantur. Quòd autem absolutè donentur inde apparet, quòd homines propter Deum eleemosynas largiuntur, immo quodammodo Christo ipsi in pauperibus. Nam quod vni, inquit, ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Et ideo non debet tam exacta fieri inquisitio dignitatis personæ ad porrigendum stipem.

Confirmatio præterita assertionis. Et confirmatur: nam vt Adrian. ipse concedit, quando caussa finalis est vera, licet motiua sit falsa: translatio dominij non impeditur: vt patet in alijs negotijs. Si enim quis famulum, quem putat esse bonum, conducat, licet non sit talis, nihilominus acquirit mercedis dominium, dummodo seruiat, quæ fuit caussa finalis: quamuis non tam bene seruiat, vt herus putabat. Eleemosynarum autem finalis caussa est charitas Dei, qui solem suum oriri facit super bonos & malos: ergo licet motiuum sit falsum, scilicet personæ dignitas, non impeditur dominium. Alias qualecunque mendacium diceret pauper, submitteretur restitutionis iugo.

Ratio altera ad idem. Et postremò ex alio istorum asserto arguitur: Si hypocrita & mentitus pauper tenetur restituere, quæritur cui facienda sit restitutio?

Solutio Alexandri. Respondet Alexan. non illis qui eleemosynas porrexerunt: quippe qui propter Deum earum à se dominium alienarunt; sed facienda est reipub. uel alijs pauperibus

bus

Replica. bus quibus fuissent fortè collatæ. Sed contra arguitur; Si qui eleemosynas largiti sunt, à se dominium abdicarunt, fit ut in ipsos transtulerint quibus tribuerunt: nã in Deum non transtulerũt nisi in illos quibus eius caussa donarunt. Porrò ergo opinio illa non est necessaria. *Obiectio.* Quòd si nos rursus urgeas; Illi eleemosynas porrigentes non sponte fecerunt & voluntariè, quandoquidem ignorantia fuit in caussa, quæ secundùm Aristote. facit inuoluntarium. Quare D. Thomas ait hypocritam furtiuè surripere laudes, inuoluntaria autem donatio non valet. *Solutio.* Negatur prior præmissa, non enim omnis ignorantia facit inuoluntarium, quando non ignoratur potissima caussa operis. Sciunt autem omnes misericordiam officium esse charitatis, quod non indiget tanta exploratione meritorum personæ; quoniam licet pauper non sit dignus, nulla tamen fit meritorum iactura. *Limitatio superioris dicti.* Et ideo quanquam eadem dignitas ignoretur, nihilominus spontanea est misericordia. Hoc in quotidianis eleemosynis adstruxerim: nam si insignis impostor eximiam, uel sanctitatem uel necessitatem effingeret, ut grande æris pondus exprimeret, crediderim talem pessimum ad restitutionem teneri; nam tunc ingens eleemosyna illa non esset censenda spontanea, sed per fraudem extorta. Soluta ergo restant argumenta in contrarium. Conceditur enim talem hypocritam deceptorem esse, & quodammodo falso titulo, qui in eo scit corrasisse eleemosynas, sed negatur nihilominus, propter rationes dictas, dominium non acquisiuisse: quoniam vltroneè in illum translatum est. Neque simile est, quando vna persona pro altera supponitur. Si enim quis mihi diceret esse Petrum, cui ideo id tribuerem quod non nisi Petro largirer, si non est Petrus, non tenet datio, sicut non teneret matrimonium. Error autem in moribus aut in bonis fortunæ non habet eandem efficaciam ad eludendum contractum.

QVAESTIO OCTAVA, DE RESTITVTIONE SIMONIAE ET POENA SIMONIACI.

ARTICVLVS I.

Vtrum quidquid per simoniam vel datur vel recipitur, sit restitutioni obnoxium.

POSTREMA demum quæstio de simonia, ut restitutionem, ac reliquas pœnas exploret, oportet. *Primum argum.* Apparet nanque non esse necessarium, ut quisquis per simoniam prębenda aliqua aut dignitate potitur, debeat illam relinquere. Sunt enim spiritualia quædam, quæ semel obtenta abjici nequeunt, ut characteres qui per sacramentales consecrationes imprimuntur, ergo illi licet simoniacè acquirantur, non sunt restituendi. Secundò: Contingit episcopum simo- *Argum. 2.* niacè esse promotum, cuius subinde pœna est suspensio, & tamen ipsum subdito sub anathemate iubere, ut à se ordines suscipiat, qui ideo uidetur ad obediẽtiam obligari; nemo tamen ab eo qui potestatem non habet conferendi, intenta re debet recipere, ergo episcopus per debitũ simoniæ ab illa episcopali potestate non suspen- *Argum. 3.* ditur. Tertiò Nemo ꝓ illo delicto puniẽdus uenit, ꝙ se neq; sciẽte neq; uolẽte factũ est, siquidẽ pœna solũ uoluntario delicto debetur. Contingit autem nonnunquã ut quis spirituale quidpiam accipiat, alijs clam ipsum id procurantibus, ergo non est quod ille debeat collatione sibi facta priuari. *Argum. 4.* Quartò, Nemo pro sua culpa debet commodum reportare, usu tamen uenire assolet, ut si simoniacus id quod sic acquisiuit, resignare in rem eorum cederet; qui fuerunt simoniæ participes, utpote quando prælatus aut totum collegium, cui facienda est restitutio, in simoniam consensit. Ergo tali euentu nulla est restitutio facienda. *Argum. 5.* Quintò; Dum quis per simoniam ad solenne uotum religionis admittitur, non potest ab eodem se uoto religare, ergo ab eius restitutione quod per simoniam adeptus est absoluitur. *Argum. 6.* Sextò; Exterior pœna in hoc seculo non debet pro intimo cordis motu infligi, quippe qui soli Deo patet: Accidit autem simonia non solùm foris in opere, uerùm & intus in corde, qua ratione, ut suprà patuit, per uoluntatem definitur, ergo eiusmodi simonia nulli est restitutioni obnoxia. *Argum. 7.* Septimo arguitur; Multò plus est ad altiora promoueri, quam in susceptis permanere. Quandoque autem eum cum simoniacis fit dispensatio, ut ad sublimiora euehantur, ergo non semper debent susceptis orbari. In contrarium est sententia illa canonis, Si quis episcopus. 1. q. 1. Qui ordinatus est, nemo ex ordinatione uel promotione, quę est per negotiationem facta, proficiat, sed sit alienus à dignitate uel solicitudine, quam per simoniam acquisiuit.

Conclusio responsiua. Ad quæstionem unica conclusione respondetur: Quidquid per simoniam acquisitum est, siue pecuniario pretio, siue munere alieno periode ualente, restitutioni subiectum est: uidelicet, neq; qui spirituale emit, retinere illud potest, neque pretium ille, qui uendidit. *Probatio conclusionis.* Probatur conclusio: Nemo id retinere potest quod contra uoluntatem Domini acquisiuit, ut si dispensator res heri sui distraheret, neque ipse posset retinere pretium, neque res emptores retinere. Dominus autem, cuius dispensatores sunt Ecclesiarum præfecti, lege cauit, ne spiritualia, quæ gratis ipsis in commune bonum collata sunt, pretio distribuerent, secundùm illud Matth. 10. Gratis accepistis, gratis date. Ergo si pretio eodem spiritualia dispẽsantur, neque uenditor pretium, neque emptor spirituale retinere potest. *Dubium.* Circa hanc conclusionem cum eius, quæ S. Tho. est probatione, primum dubium est, quo iure vigorem habeat ueritatis, diuino'ne & naturali, an uerò solo pontificio? De hoc nanque nulla extat dubitatio. totum enim canonicum ius id conclamat, ut patet canone citato, Si quis episcopus. ubi qui dignitatem per simoniam emit, ab eadẽ iubetur esse alienus, & can. presbyterum. ea. cau. & q. qui per pecuniam Ecclesiam obtinuerit, priuari ea iubetur. Et uice uersa, cap. de hoc. de simonia. Reges qui pretium ut in electionem consentirent: acceperint, idem pretium restituere coguntur. Et in Extrauan. Martini. V. quæ extat inter acta concilij Cõstantiensis, sessione 43. sancitum est, ut electiones, postulationes, & quæuis prouisiones simoniacæ nullæ sint in ipso iure. Vnde fit, vt neque præbendę neque pretium pro ipsis pensum retineri ualeat. *Paulus 2.* Id quod & Paulus 2. in sua Extrauan. cùm detestabile constantissimũ esse voluit. Pręterquàm quòd eiusmodi simoniaci prælati perpetuæ damnationi perpetuè adiguntur, & excommunicati ab ordinis officijs suspenduntur, ut patet ibidem, & cano. Si quis dator. & can. Si quis episcopus. 1. q. 3. Quin uerò mediatores, & intercurrentes, ac procuratores omnes excommunicantur ibidem. Vtrum vero iure etiam naturali, ac perinde diuino utraque restitutio, scilicet tam præbendæ, quàm pretij sit iussa, ambigitur. Et quidem quòd qui sacerdotium uendidit, ad pretij restitutionem teneatur, manifestè ex naturali, diuinoque iure colligitur. *Qui sacerdotium uendit, diuino ac naturali iure tenetur restituere pretium.* Nam cùm spirituale non sit natura sua vẽdibile, sed gratis dari iussum, ut per uerbum Christi proximè citatum constat, palam est, iniquè recipi, sicuti de usuraria pecunia suprà monstratum est. Quod autem ille qui præbendam uel quidpiam spirituale pretio recipit, teneatur diuino naturali ue iure illud relinquere, nulla uidetur ratio conuincere, nam ut in exemplo conclusionis persistamus, bifariàm dispensatur potest res domini contra eius uo-

luntatem

ʃuntatem alienare. Vuo modo, quia dominus nullatenus id præcepit, & tunc iure naturæ ille, cui hæc traduntur, non acquirit dominium. Altero modo, quia herus præcepit, vt gratis dentur, verbi gratia, pauperibus distribuatur frumentum. Et tūc etsi dispēsator id pauperibus diuēdēs teneatur pretiū reddere, tamē pauperes ꝙ gratis erāt accepturi, etsi quidpiā pretij repēdāt, nullatenus tenētur res ipsas restituere. Pari modo Dominus præcepit dispēsatoribus suis spiritualia gratis distribuere, ergo qui idonei erāt, etiā si emerint, nō tenētur id ꝙ emerūt, restituere iure diuino, neq; naturali; sed ratiōe ecclesiastici iuris cassātis huiusmodi prouisiones. Id ꝙ exēplo vsuræ cōfirmatur. Etenim quāuis qui dat ad usuras, restituere sit obligatus, qui tamē pro mutuo usuram soluit, nō tenetur. His rationibus probabile fortè quibusdam fiat in iure diuino & naturali nō fundari, vt emptor spiritualium teneatur illa resignare. At verò secus res habet: nā in primis D. Thu. & doctores ex illo diuino iure, Gratis accepistis, gratis date, inferunt, spiritualia empta esse resignāda; immo nō Doctores modò, verùm & iura ipsa. Demonstratur ergo nō modò pretij verùm & spiritualiū restitutionē fundamētū à iure diuino ducere, licet parū differēter. Spirituale nō solū uēdere, verū & ipsū emere, est simonia: ergo in iure naturæ eius fundatur restitutio. Probatur antecedēs: Spirituale est mera gratia Dei, gratia autē nō modò gratia esse desinit, quia nō gratis datur, sed quia nō gratis recipitur, vt probè Leo Papa adnotauit in ca. Gratia. 1. q. 1. ubi ait: Gratia si non gratis datur, uel recipitur, gratia non est. Et Vrbanus c. Saluator. 1. q. 3. dicens: Qui Dei dona quę gratis accipiūtur, vt gratis dētur, propter sua lucra vendit vel emit, cū Simone donū Dei possideri pecunia existimat. Immo Simon in hoc priùs ꝙ spirituale emere voluit, cōtra Spiritus sancti gratiā, atq; adeò contra ius diuinū peccauit, licet posteà eādē gratiā uēdere cogitaret. Neq; solū gratię emptio diuino iuri aduersatur verū & contra ipsā est rerū naturā; nam gratia non pretio, sed gratis possideri debet. Itaq; etsi Christus tātùm dixerit: Gratis accepistis, gratis date, in eo tamen ꝙ dixit, gratis date, intellexit ꝙ omnes gratis debent accipere. Vnde nō minorē iniuriā ei infert, qui emit, quā qui vendit, nā vult Deus gratiā suam sibi soli deberi, & qui emit, profitetur se non à Deo ipso, sed à uenditore recipere. Quocirca non solū vēdere, uerū & emere, quia est contra diuinā gratiā, peccatū est, vt suprà diximus, contra religionē. Atq; in hoc simonia ab usura differt. Vsura enim solū prohibetur in bonū proximi, putà ad canēdum iniustitiā, ne pretiū pro eo ꝙ nō est uēdibile, recipiatur. quare vsura solū ex parte accipiētis, & nō ex parte dātis est iniustitia. In simonia vero ex vtraq; parte peccatur cōtra religionē, & cōtra Dei iniustitiam, quippe qui nō tantū dispensatoribus suis iussit gratis illa donare, uerū etiā cunctis inhibuit, ne alter quā; gratis illa reciperent, ut illa ratione confiterentur à solo se Deo suscipere. Et per hoc liquēt corū argumētorū solutiones, quæ proximè faciebamus. Igitur si spiritualia emere, simonia est, contra ius diuinū & naturale, nēpe contra rationē gratiæ, & ideò ibidē iactum est restitutionis spiritualiū fundamētū. Dixerim, iactū fundamētū, quoniam modò id solū constituimus, ꝙ tā emptio quā uēditio sit iure naturali ac diuino simonia, an verò eodē iure impediatur trāslatio tā præbēdę quā dominij pretij, vt restitutio ipsa perinde atq; in usura sit de iure diuino, in responsione sexti argumēti inter enarrandum cap. mādato de simonia. dilucidabitur. Post hęc ad penitiorem conclusionis intelligentiam, recolenda est, sicuti usuræ ita & simoniæ celebris distinctio, in realē ac mentalē. Simonia realis est illa, quæ pacto fit, uel expresso uel tacito: hoc est nutibus significato. Quamuis nisi posteà re vera sequatur executio pacti, hoc est, si non soluatur cōstitutum pretiū, tunc uenditor ad nullam in cōscientia restitutionē teneatur, ut de usuratio etiā diximus, quandoquidē nihil recipit. Vtrum uerò, qui præbendam recipit, teneatur illā resignare, statim examinabitur. Simonia uerò mentalis est internum propositum & intentio dandi aut recipiendi spirituale pro tēporali. Ad cuius percipiendum intellectum, ad id recurrito, quod lib. 6. de vsura mentali diximus. Est enim lubrica fallaxque illa regula, quòd principaliter intendatur pretium aut minùs principaliter; sed est philosophico more ex obiecto mens perpendenda, nimirum vt illa precisè mentalis simonia cēseatur, cuius obiectum est simonia realis, scilicet intentio dandi recipiendive spirituale pro pretio temporali. Vnde si quis episcopo ex sua liberalitate ad conciliandam eius amicitiam seruit, & certus sit neque se recepturum neq; episcopum largiturum pro seruitio, sed speret, quòd factus amicus fortè id gratia dabit, cuius ipse est dignus, nulla est mentalis simonia, quia obiectū ipsum, scilicet dare ratione amicitiæ, nulla est simonia realis. Neque si cogitet dare aliquid liberali honestaque datione, quasi gratias referens, aut quasi aliquid ex laudabili consuetudine debitum. Neque vice uersa si episcopus taliter intendat recipere. Colligit autem Caie. in sua Summa, trinam simoniæ speciē. Prima consistit in sola intentione, absq; ullo opere, nēpe cùm quis mente decreuit spirituale uēdere aut emere, quam quidem certissimū est nō esse pœnis iuris obiectam, cùm ecclesia de illis non iudicet. Secūda uerò est, de qua Doctores loquuntur, dum quis foris munera offert intentione praua, sed latente, dum scilicet celat qua intentione id facit. Et dum prælatus corrupta etiā intentione quam occulit, spirituale confert. Tertia, inquit, quando pactum interuenit, sed non mandatur executioni. Immo antequàm collatio fiat, vtrinque à præcedenti conuentione desistitur. Hæc autem non tam mentalis dicenda est, quàm realis nondum perfecta, propter quam licet peccatum sit graue, nemo pœnas iuris incurrit. Dubiū hinc autē non dissimulandum exurgit: Vtrū sicuti contingit simonia mētalis absq; reali, ita uice uersa contingere realis possit absq; mentali? Est, verbi gratia, deceptor quispiam atque impostor, qui pretium episcopo pro sacerdotio pollicetur, idque instrumento cōfirmat, absque vlla tamen implendi intentione. Apparet tunc ex una parte simoniam oriri, quandoquidem si hoc innotuisset ecclesiæ, pœnis ille iuris adigeretur, expoliareturque sacerdutio. Ex altera uerò nulla uidetur simonia, vtpote cùm externa operatio ex intentione sit pensanda, à qua speciem fortitur. Dicendum ergo re uera non esse simoniam, neque in foro conscientiæ præbēda donatum teneri eam relinquere, ut Caieta ait. q. 10. primo quoli. Ecclesia tamē certior rei facta, quia de exterioribus iudicat, legitima præsumptione eum condemnaret. His denique prælibatis, conclusio in primis restitutionem imperans, omnem complectitur realem simoniam, ubi pretium verè solutum est. Vbi autem pactum præcessit, sed non subsequutum est pretium, iam dictum est venditorem ad nihil teneri, sed solùm ad delicti pœnitentiam. Vtrùm verò empto teneatur sacerdotium dimittere, distinguendum est. Si enim ante collationem explicat se pretium non daturum, non dubium quin collatio, si fiat, teneat; neque opus est dispensatione habilem eum reddente ad suscipiendum. Et usq; ad hanc ueritatem intelligendum est veridicum illud dictum, cuius modò meminimus. Quod si pactum non mandetur executioni, non incurritur in pœnas iuris.

Si uerò sub tali pacto collatio fiat, nullatenus hæsitari debet, quin collatio nulla sit, quòd propterea tam asseueranter affirmamus, quòd video nonnullos de hoc deceptos. Et in primis assertio fuit sancti Tho. in articulo præcedenti, nam ob id consultò expressit, quòd si aliquis det rem spiritualem pro aliquo temporali obsequio exhibito vel exhibendo, simonia est. Et ratio est manifesta, nam illic est expressa emptio & uēditio. Qui enim credito uendit, uerè uendit. Adde, quòd collatio non dependet ex futuro contingenti, sed supposito pacto, protinùs absolutè fit. Quare iam inde est simonia, quidquid

Emens spiritualia tenetur resignare iure diuino.

Ratio assertionis.

Distinctio simoniæ.

Illa simonia mentalis cēsenda est, cuius obiectū est simonia.

Triplex species simoniæ.

Dubium.

Solutio.

Omnis simonia realis ad restitutionem obligat ubi pretium solutum est.

Dubitatio.

Quando ante rei spiritualis collationem pactum præcedens dissoluatur restitutio accepti pretij est facienda ei qui soluit.

quidquid posteà subsequatur, uidelicet siue pretium soluatur, siue secus. Aliàs nunquã sub pollicitatione cõmitti posset usura: quod est falsum. Neq; refert, pactum scripto & cũ iuris solennitate fuerit celebratũ, an solo verbo inter duos absq; arbitris: dummodo fidẽ tuam impignores, pollicens te daturũ pro præbenda: quãdoquidẽ inde exoriretur ciuilis obligatio, quę i alia materia firma esset & valida. secus, si non interueniat talis obligatio, sed aliqua spes fiat alicuius referendæ gratiæ de honestate. De simonia verò mentali, obligetne ad restitutionem, in responsione sexti dicendum est. Interim ergo de reali dicere consequitur, cui quomodoq; sit restitutio facienda. Et priùs quidẽ de pretio, mox de præbenda aut re alia spirituali suscepta. Et quidem quãdo ante rei spiritualis collationem præcedens pactum dissoluitur, etiam si pretium fuerit solutum, nullũ est dubium, quin restitutio eidem sit facienda, qui pretiũ largitus est, siquidem, vt modò dicebamus, ob illam simoniam nemo fit reus pœnarum iuris. Confessio est Caietani in sua Summa. At verò si simonia executioni mandata sit, scilicet collatio tam pretij quàm præbendæ facta, tunc est dubium. Omnes enim in hoc consentire uidentur, etiam diuus Tho. in solutione quarti quod restitutio pretij sit facienda uel ecclesię, in qua simonia confecta est, aut pauperibus. Augustinus enim, vt habetur cap. Non sane. 14. quęst. 5. restitutionem malè acquisitorum pauperibus adiudicat: ea. verò. de hoc. & cap. audiuim⁹. de simonia. eiusmodi pretia simoniaca ecclesijs restitui iussa legimus. Idemq; expressè Cæsar imperauit in Authentico de sanctissimis episcop. Attamen si res penitiùs inspiciatur, distinguẽdum est. Etenim post condemnationem, extra controuersiã faciẽdam esse cõstat restitutionem ecclesiæ vel pauperibus, aut quemadmodum Papa iusserit, quoniam & qui dedit, ob crimen, mulctatur ære quod dedit: & qui recipit, dominium nõ acquirit. Veruntamẽ dum crimẽ nõ est delatũ, sed in foro cõscientiæ latet, persuadere aliud mihi non possum, quàm q restitutio pretij facienda sit eidẽ, qui dedit. Et ratio est, quòd lex pœnalis, ut libro primo disputauim⁹, ante condemnationem reũ non ligat, vt ipse teneatur exequutorem esse sui supplicij aut mulctæ. Cùm ergo ille præbendæ emptor ob crimẽ ueniat suo pretio mulctãdus, fit, vt ante cõdẽnationẽ de crimine nõ amiserit vel dominium vel possessionẽ, vt illic declarauimus, ac proinde cũ dominiũ translatum non fuerit in recipientem, fit, ut suo sit domino redhibẽdũ. Neq; quidquam refert iure'ne diuino & naturali, an solo ecclesiastico impediatur trãslatio dominij. Posset.n. forsan impræsentiarũ quisquã cõminisci translationẽ pretij nõ esse prohibitã diuino iure, aut naturali, nam licet Dominus noster iusserit gratis spiritualia cõferri, nihilominus quia præbenda res est æstimabilis pecunia, quamquã uendere peccatum sit, nihilominus iure naturali acquiritur pretij dominium, pariter ut præbendę, sed quia ecclesia annullauit cessauitq; tales cõtractus, ut patet iuribus suprà citatis, proclamantibus esse nullus, potuit ipso facto pretium applicari pauperibus. Huiusmodi autẽ cõmentum bifariã, ut reor, peccat. Primum enim arbitror iure diuino & naturali dominium pretij non transmitti. Nam cum Deus gratis dare iusserit pretium pro re non uendibili datur, quidquid sit de collatione præbendæ. Secundò, etiam si talis annullatio contractus ex solo statuto ecclesiæ ortũ habuisset, non potuit eadẽ sancta ecclesia simoniacum emptorẽ indicta caussa in pœnam adigere, quousque esset de crimine condemnatus. Ex his ergo sequitur, quòd qui tale pretium recepit, perinde atque vsurarius debet absq; ulla mora nullaq; expectata iudicis sententia restituere illud tanquã alienum, cuius dominium non habet dummodo cautionem capiat, ne posteà cùm fiscus resciuerit, cogatur iterato soluere, quamuis ille qui dedit, repetitio iure non permittitur, quãdoquidem recognita pretio mulctabitur.

De restitutione præbendæ.

De restitutione autẽ præbendæ longe diuersa est ratio: etenim si collatio facta est, restitui immediatè priori possessori non potest: quoniam dum prælatus secũdum suam æstimationem Petro contulit, Paulo simpliciter, abstulit. Quare neuter eius dominus est, videlicet neq; Paulus, quia illi fuit adempta, neq; Petrus, quia ratione simoniæ indoneus factus est recipiendi. Quocirca Paulo restitui aliter nõ potest, nisi resignatione in arbitrio prælati facta, qui reddat, prçuia tamen dispensatione super irregolaritate per simoniam contracta. Quamuis retecta Papæ simonia, qui solos simoniacos habiles reddere valet, nihil obstat quò minùs Petro denuò prouideatur. Sed est aduertendum, quod quãuis simoniacus solo iure pontificio irregularis sit atque inhabilis ad recipiendum sacerdotium, vel rem spiritualem, atq; adeò eodem iure impediatur translatio dominij, ut artic. proximo apertius fiet; nihilominus ius illud cogit vt nulla expectata sententia protinus resignet præbendam, utpote cuius non est legitimus possessor. De fructibus autem præceptis, in solutionibus tertij & quarti dicendum.

Ad primum argum.

Ad primum igitur argumentũ multa diuus Thomas respondet. Primùm, quòd etsi qui sacru ordinu simoniacè initiatur, characterem propter sacramenti efficaciã suscipiat, haud tamen sacramentali gratia propter obicem simoniæ suffunditur. Secundò subdit, quòd ab ordinis executione suspenditur, ob id quòd quasi furto contra domini uoluntatem characterem surripit. Vbi id q anteà diximus, recolendum est, nempe quòd non solũ dare, uerum & recipere spirituale pretio, delictum sic simoniæ. Tertiò addit, suspensionem ordinis eò protendi, ut non modò suspensis non liceat ordinis muneri fungi, uerùm neque alijs fas sit eis in tali executione cõmunicare, siue delictum publicum fuerit, siue occultũ. Itaque dum quis pretio quantumuis occulto, hoc est, nondum in ius foras delato, sacerdotalem ordinem suscipit, neque celebrare potest, neque alij, quid id sciuerint, eius celebrationi interesse. Quartò, subiungit talẽ simoniacum repetere non posse pretium. Intelligo hoc autem in publico foro, vt nuperrimè dicebam, nã priuatim, ante condemnationem arbitror eidem esse restituendum. Quintò denique concludit, quòd simoniacus inde factus quòd ordinem simoniacè contulit, aut præbendam vel dedit vel recepit, vel mediator fuit, si delictum sit publicum, putà iudiciali foro, iure suspenditur & quo ad se & quo ad alios, si uerò secretum, tunc duntaxat est suspensus quo ad se. Notanda ergo hic est differentia, quòd in collatione beneficiorum, nec dãs nec recipiens quando delictum est occultum, est suspensus quo ad alios, sed tantùm quo ad se. In collatione autem ordinum licet conferens eadem liberetur lege, scilicet vt crimine occultu, non sit suspensus nisi quo ad se, recipiens tamen, etiam si sit occultum, utroque modo est suspensus.

Panormit.

Sentẽtia est antiqua, quam Panormita. super cap. tanta de simonia. comprobat. Et arbitror eam esse rationem quòd cum in suscipiendo radix ipsa infecta fuerit, non solùm ipsum ab executione voluerunt iura arcere, verùm & quoscunque priuatim id scientes, quãuis crimen occultum esset, hoc est non in publicum iudicium pertractum. Dator uerò si legitime erat ordinatus, satis duxerunt, vt ipse abstineret, reliqui uerò non tenerentur eum euitare, nisi publicitùs esset condemnatus; De istis suspensionibus extant iura in Extrauagãti. Martini supra citata, Sacro. quæ est in concilio Constantien. & in Extrauagan. damnabile eiusdem Marti. & Eugenij & in alia, Cùm detestabile. Illa autem quę de aliorum communicatione cum simoniacis hic recensentur, ad seculum diui Tho. referenda sunt, nam posteà ad cõsulendum timoratis conscientijs decretum est in concilio Constantien. ut nemo excommunicatum uitare teneatur, nisi nominatum, uel eum qui fuerit publicus clericorum percussor. Nec satis est, quòd sit nominatus generali nomine criminis, putà simoniacus, aut hæreticus, sed requiritur, q sit de proprio numine expressus.

Ratio asser.

Martinus. 5 Eugenius.

Concilium Constantiensis.

Alias

Alias non esset delicatis conscientijs satis succursum. Quare cùm omnis excommunicatio suspensionem secum afferat, fit, vt etiam à suspensis antequã publica sententia nominati sint, possint legitimi subditi sacramenta suscipere, etiam absolutionis. Immo verò subdito suum ius petente parrochus potest sine culpa illi sacramentũ administrare: quia hoc totum in fauorem subditi indultum est: dummodo tamen non celebret; id quod peccator citra immane sacrilegij crimen facere non potest.

Ad secundum. Ad secundum pari modo respondetur, quod ab episcopo simoniacè promoto non solùm propter præceptum, verùm & propter eius excommunicationem nemo debet ordines suscipere absq; dispẽsatione. Idq;, ut diuus Thomas ait, casu etiam quo subditus probare crimẽ nõ possit. Alias recipiens participaret cum illo in crimine. Hoc autem simili modo, quo proximè dicebamus, venit intelligendum; loquebatur enim secundùm leges sui seculi. Iã quippe nunc nisi talis episcopus nominatim sit excommunicatus, potest subditus iuxta dictum decretũ ab ipso petere sacramenta: si tamen ei sit necessarium. Neq; verò episcopus tunc administrãs delinquit. Secus, si sua se sponte ingereret: vt si subdito non petente præciperet eum ad recipiendum vrgeret: aut si extraneos ordinaret. Quare tunc subditus non tenetur ei parere. Ab episcopi autem communione, qui aliter quàm per sui promotionem simoniacus est, nisi crimen esset iuridicè publicatum, neque secundùm iura antiqua vllus tenebatur abstinere.

Ad tertium. Ad tertium respondetur, bifariàm quenquam, veluti de vsurario & fure dictum est, ad restitutionem teneri. Vno modo, ratione acceptionis, quando scilicet peccauit accipiendo. Altero verò, ratione rei acceptæ, quando videlicet rem possidet, quæ nõ est sua. Igitur dum quis sciens & prudens, sua sponte uel ordines, vel ordinibus adiunctas præbendas suscepit, tenetur tunc ratione acceptionis. Quapropter non solùm ijs priuatur qui accepit, nempe ordinis executione & beneficio cum perceptis fructibus, verùm & alios quos fortè non percepit, potuisset tamen alius legitimè possessor percipere, restituere tenetur: quia omnium damna per iniuriam, dedit: deductis tamen expensis causa fructuum factis: etsi quos in ecclesiæ vtilitatem legitimè, ut tenebatur, fecit. Quando uerò se nesciente neque volente per simoniam promotus est, tunc quidem solùm tenetur ratione rei acceptę: & ideo cùm primùm resciuerit, ab ordinis executione suspensus esse debet: sed tamen eos tantùm fructus restituere, quibus factus est ditior: haud tamen eos insuper, quos suis usibus bona fide insumpsit. Si uerò ille qui pecuniam eius nomine obtulit, in fraudem id fecit atque astu, vt posteà ipse expoliaretur, tunc nisi ipse consenserit, nullatenus expoliandus est.

Ad quartũ. Ad quartum respõdet diuus Thomas, quòd tã pecunia uel possessio, hoc est, prælato impensa, quàm etiã fructus simoniacè percepti, sunt ecclesiæ restituendi: etiam dum prælatus uel aliquis collegij in simoniã consensit. Si autem totum collegium fuerit eodem contractu infectum, tunc per facultatem prælati facienda est restitutio, vel alteri ecclesiæ, uel pauperibus. Et quidem id quod de fructibus asserit, ad verbum verissimum est secundùm antiqua iura, tamen si iam nunc mos habet Romanus, vt Papę obtingant ad suos sustinendos apostolicos sumptus. Quare cum illo fieri super eos potest compositio, ab illoq; obtineri remissio. Quod autem de simoniæ prætio addit intelligendum arbitror

Mens sancti Thomæ. eo modo quo suprà à nobis expositum est, nempe postquàm quis fuerit criminis condemnatus, nam dum res est occulta, existimo ei qui dedit, redhibendum.

Ad quintũ. Concilium Lateranẽse. In solutione ad quintum, enarrat diuus Thom. decretum Lateranensis concilij sub Innocentio III. quòd proximè eius tempora celebratum est, referunturq; cap. quoniã de simonia, ubi qui ad religionis professionem simoniacè sunt recepti, nisi sustentationis gratia (ut suprà explicatum est) non quidem solennis voti obligatione liberantur, quia nequiuerant, sed tamen de suo monasterio repulsi ad perpetuam pœnitentiam in arctiori regula subeundam addicuntur. Quod autem subsequitur, nihil ad præsentia tempora attinet, sed ad illos qui ante eiusmodi decretum fuerant delinquentes, qui scilicet tantùm cogebantur in alijs conuentibus eiusdem ordinis commorari.

Ad sextum. Sextum denique argumentum, quod impræsentiarũ longe plus ambiguitatis affert, ad explorandam naturã mentalis simoniæ adhibitum est: obligetne ad restitutionem dum foras opere non prodit. Et quidem si qui præbendam recepit, nullum re uera tribuit pretium, tunc collator, etsi pretium ea pacto sperasset, ad nihil teneretur, ut de usurario diximus.

Dubium. Sed dubium est de illo qui præbendam suscepit, si citra pactum credidit se eandem per simoniam recipere, videlicet uel quia collatorem spe pretij allectum, arbitratur eandem contulisse, uel quia munera præmiserat praua intẽtione, quæ etiam prȩlatus nihilo sanior receperat, tunc inquam dubium est, neque parùm molestum, vtrum teneatur resignare præbendam, & pariter prȩlatus quicquid receperat restituere, nam si leges vsurarias cõsulas, dum usurarius mente concipit id, quod ab altero sibi ultra sortem porrigitur, non gratis, sed ratione mutui porrigi, ad restitutionem tenetur. Tamen in contrarium extat textus, vt multis apparet expressus, in cap. mandato. quod vltimum est tituli de simonia. Vbi habetur, quòd quando sic inter duos contingit, vt alter ab altero spirituale quidpiam, scilicet locum in monasterio, alter uerò, scilicet conuentus, temporale recepit, utrinque tamẽ corrupto affectu, uidelicet quia uterque apud se credidit id sibi simoniacè collatum, immo fortè uterq; eadem intentione largiebatur, dummodo nullum externus interuenerit pactum, nullaq; expressio corruptæ mẽtis, neuter ad restitutionem, ut plerisq; rentur, obligatur, sed satis utrique est per solam pœnitentiam suo satisfacere creatori. Hoc ergo cap. quatenus aliter sentire videtur quàm de usura definitum est, prægrande Doctoribus facessit negotium ad explicandum.

Hostiensis solutio. Vnde Hostien super eodem cap. distinguens, ait, ea quę per simoniam contra ius diuinum acquiruntur, necessaria esse quæ restituantur, quæ uerò per simoniam de iure positiuo, hoc est malam, quia prohibitam, esse a restitutione libera. De quibus, inquit, Papa illic loquebatur.

Henricus Gandensis. Consentit Henricus Gandẽsis quolib. 6. q. 26. inquiens in dicto cap. sermonẽ haberi non de illo, qui pro ingressu religionis pecuniam contulerat, sed de illis monachis, qui honorifica loca coemerãt, puta Abbati propinqua.

Exploditur praterita solutio. Attamen si legitimum significatum introspicias, locus in monasterio pro eodem usurpatur, quod est admissio ad religionem. Quare illic proculdubio de simonia contra ius diuinũ initus est sermo. Vnde statim subtexitur mentio resignationis spiritualium.

Panormit. Quocirca Panormita. illic credens nullum simoniæ mentalis genus ad restitutionem obligare, etiam si munus sinistra intentione & detur & recipiatur, hoc discriminis inter vsuram & simoniam comminiscitur, quòd in odium vsurariorum iussa est restitutio usuræ mentalis, ne scilicet illo palliamento crimen obtegeretur, non autem restitutio simoniæ.

Solutio altera eiusdem Panormita. At verò maiorem sanè deberet simonia inuidiã parere, quã usura, utpote quæ uirulentior est. Addit ergo secundò, quòd forsan dictum capitulum est intelligendum, quãdo principalis intẽtio nõ est simoniaca.

Obiectio contra solutionem. Veruntamẽ neque hęc ualet solutio, quia in usura ut suo loco declarauimus, quacunq; intẽtione recipiatur aliquid ultra sortem pro usu pecunię, est usura.

Ioan. Andr. Ioannes Andreas super dicto cap. aliud minoris probabilitatis affert discrimen nempe quòd in usura sola mens usurarij est deprauata, exigentis aliquid ultra sortem, non autem alterius soluentis. & ideo iubetur ei fieri restitutio. In simonia uerò utrinsq; animus est corruptus. Nã tã emi quàm uẽdi spiritualia prohibetur, & ideo ceteris paribus melior est cõditio possidẽtis, vt vterq; permittatur id possidere quod recepit. Præterquã, inquit, quòd per usuram magis vulneratur

tur

tur charitas. Sed tamen ꝙ hæc cõficta interpretatio minùs sit ad rem accommoda, inde patet, quòd depravata mens nemini debet suffragari. Quare multo minus simoniacus deberet dominiũ acquirere, quàm usurarius. Nã aliàs etiã si pactũ interuenisset, deberet vterq; dominiũ acquirere. Caietanus ergo longè alia via procedit. Ait inquã, secus habere simoniã, q̃ vsuram: nã usurã, inquit qui soluit, inuitus dat. Quare alter neutiquã dominiũ acquirit. In simonia uerò vterq; dat vltroneus, nam cũ præbẽda suapte natura æstimabilis, vt ei videtur, si pretiu, lubẽter eã recipiẽs pretiũ soluit, quare nisi ecclesia probiberet trãslationẽ dominij, teneret uterq; datio, & quia citra pactũ non impedit, vterq; euadit dominus. Sed neq; ista solutio hærẽti animo satisfacit, nã perinde simoniacus inuitus videtur cõferre pretiũ, atq; ille, qui accipit ad vsuras: siquidẽ mallet gratis accipere, ut iure diuino alter tenebatur cõferre. Innumeræ deniq; sunt expositiones aliæ huius textus, ꝙ indicium magnæ eius obscuritatis est. Igitur vt eũ quã maximè ego possũ perspicuè explicare pergã, totũ dubiũ ex illo pẽdet, ꝙ ex præcedẽtibus huc reposuimus enudãdũ: nẽpe, vtrum restitutio tam pretij simoniaci, q̃ rei spiritualis, sit de iure diuino & naturali? Et primũ omniũ hoc confessissimũ sit, ꝙ vtrinq; cõtra ius diuinũ cõmittitur simonia, s. tã ex parte ementis, q̃ ex parte uendentis. Qua ratione, vt supra exposuimus, simonia differt ab vsura, quoniã nõ solũ uẽdẽs, verũ & emẽs aduersatur naturæ gratiæ spiritualiũ, s. quæ gratis debẽt nõ solũ dari, sed etiã tãquã Dei donũ recipi. Secũdò & hoc cõpertissimũ est, ꝙ restitutio ex utraq; parte in simonia hactenus est de iure diuino, ꝙ in tali diuina prohibitione uendendi & emẽdi fundatur, sed hoc est, ꝙ apud neminẽ disputatũ reperio, cũ ab omnibus huius capituli interpretib⁹ examinari deberet, videlicet, utrũ iure diuino sit impedita translatio tam rei spiritualis pretio receptæ, q̃ dominij eiusdẽ pretij. Nã si iure diuino simoniacus inhabilis fit ad recipiẽdũ, tũc ecclesia nullatenus facere potuit, vt simoniacus mẽtalis, putã credens aliquid sibi datũ in pretiũ, dominiũ acquireret. Si autẽ translatio eiusdẽ dominij solo iure ecclesiastico est impedita, potuit quidẽ ecclesia illud impedire interueniẽte pacto: permittere autẽ, ubi nullũ intercederet. Et quidẽ Caiet. hãc secundã uiã est ingressus. Arbitratur. n. ꝙ etsi spiritualia iubeãtur gratis dari & recipi, nihilominus ex natura sua esse pretio æstimabilia. Quare qui pretiũ sua spõte pro illis cõfert, licet peccet quidẽ cõtra diuinã prohibitionẽ, nihilominus dominiũ trãsfert, nisi ubi translationẽ ecclesia impediuerit. Et fateor hoc modo planã fieri textus intelligẽtiam. Porrò verò ex altera parte suadere contendam, nescio an persuadere potero, translationẽ dominij, saltẽ pretij iure diuino impediri, nam de re spirituali empta nõ est tãta persuasio. Et quò à probibitione ipsa diuina auspicemur, Christus dicẽs, Gratis accepistis, gratis date: omne ius sublatũ uoluit aliquid recipiẽdi pro spirituali. Si autẽ nullũ reliquit ius recipiendi, fit, vt pretiũ recipiẽs, nullatenus, Deo uetãte, efficiatur dominus, sanè cũ nisi aliquo iure, nemo rei domin⁹ cõstitui valeat. Secundò: Qui mutuum dat, propterea tenetur usuras restituere, ꝙ gratis mutuare debet. Tenetur autẽ prælatus diuino iure eodem pacto spiritualia cõferre, ergo eudẽ inhabalis fit vt dominus fiat. Quòd si dixeris nõ ob id usurarium teneri, sed quia seorsũ vsum pecuniæ vẽdit, qui nullius per se est pretij. Pariter arguitur de spirituali re, nã neq; hæc quidẽ, ut omnes fatẽtur, est pecuniæ æstimabilis. Quod si respõdeas, ex natura sua esse æstimabilẽ, saltẽ ubi est fructiferũ sacerdotiũ, coarguitus nihilominus hæc nõ esse uẽdibilia. Nam dũ quis ꝓ aliquo magistratu administrando publicum suscipit stipẽdium, ea lege, ut gratis illum administret, si quid ultrã pretij recipiat, nõ fit dominus, sed ad restitutionem tenetur. Prælati autem ecclesiastici sunt huiusmodi, ergo siquis eorum pro collatiõe spiritualium quidpiam recipiat, iure diuino reddere perstringuntur

Refutatur interpretatio Ioã. An. Cai. solutio Ratio in Cuiusm.

Sñentia au thoris.

Caietanus.

Ratio prima in Caie.

Secunda.

Tertia ratio.

eò potissimũ, ꝙ neq; Papa, neq; Antistitum ullus, dominus est spiritualium, sed merus dispẽsator rerum domini sui, qui gratis id facere cunctis iussit. Quare nec tanquam domini nec tanquam dispẽsatores dominium pretij acquirunt. Accedit huc præterea vrgens admodũm argumẽtum, ꝙ si solo iure põtificio ꝓhibita esset translatio dominij in simonia, sequeretur, ꝙ si quis quid ꝓ administratione sacramẽtorum, præter sacros ordines, reposceret, uerè perciperet dominium. Nam iure põtificio eiusmodi translatio solùm legitur prohibita, ut ait in præsenti articulo diuus Thomas, in ordinũ & beneficiorum collatione, & ingressu religionis, in quibus pro nullis habẽtur cõtractus, ut suprà dictũ est. Profectò ergo quàm maxima probabilitate pollet, ut in hoc etiam sensu iure diuino fuerit in simonia restitutio iussa, id ꝙ antiqui semper crediderunt, ut Henricus Gandensis, quolibe. 6. q. 26. & Armacha. lib. 10. c. 23. quibus & quolibe. 9. ar. 3. Adrianus adhæresciti. Immo & sanctus Thomas idem hic uidetur sentire, siquidem obligationẽ restituendi in simonia non aliundè deducit, quàm ex uerbo Christi: Gratis accepistis, gratis date. Quãuis Caie. hic in sua Summa, verbo, simonia: & illic Syluc. §. 2. Panormit. suprà citatum sequuti, cõtrarium cẽseãt. Dixerim autem nõ tantam esse persuasionem de acquisitione simoniaca rei spiritualis, ꝙ nulla sit iure diuino tum ꝙ licet dans pretium peccet cõtra naturam gratiæ, tamen dum id sua dat spõte, nõ videtur inhabilis subinde fieri ad recipiendum, tũ præsertim, ꝙ si iure diuino nulla esset, nullatenus posset Papa super eo dispensare, & tamen cõmunis est omnium consensus, ꝙ si alicui simoniacè cõferat beneficium, licet vterq; pessimè faciat, collatio tñ teneat, ut articulo proximo disputabitur. Tenendo ergo, ut quàm lõgissimè certius censeo, iure diuino iussam esse in simonia restitutionem, restat ad allegatum capitulum respondere, ꝙ non est facile. Alijs ergo prætermissis solutionibus, duæ sunt quæ alicuius momenti haberi possunt. Vna, ꝙ etsi qui tanquam pretium aliquid obtulit prælato, sed tñ nullo expresso pacto, dominium in ipsum nõ transtulerit, tñ quia restitutio nõ illi facienda est, sed ecclesiæ, potuit Põtifex illã eidem prælato indulgere, atq; adeò ipsum è uinculo liberare. At uerò mihi nullatenus fit probabile, posse ecclesiam condemnare quenquam ad pœnam ante condemnationem de crimine, & ideo neq; illum, qui pretium dedit, priuare suo iure potuit, quamdiu eius lateret crimen. Ob idq; ꝓbè ait Adrianus loco citato, quolib. 9. Papam non posse restitutionem cuipiam remittere quæ facienda est parti, quæ dedit, sed illam quæ facienda est ecclesiæ. quanuis & hoc non prorsus improbabiliter põt ad textum applicari, nam illi monachi mẽtales simoniaci cùm dispensatioñe peterent, delictuum suum ꝓdebant. Quocirca iã ecclesia poterat eos, q dederant eodem ꝓtio mulctare, tribuereq; ecclesiæ, atq; adeò restitutionem et remittere qui possidebat. Attamen ob id solutio hæc non oĩno quadrat textui, ꝙ illic Papa nullum indulgentiæ beneficium apparet confere, sed prorsus id respondere ꝙ est de iure. Alia ergo est solutio Adriani loco citato, quæ ꝓfectò attentè perspecta; vt meum fert iudicium, ꝓplacebit. Ait siquidem illic Pontificem nullatenus decernere in simonia mentali non esse necessariam resignationem spiritualium, aut temporalium restitutionem, immo contrarium docet, sed lectio q̃ punctum & comma ineptè collocat, errorem generat. Vulgò namq; post narrationem casus, responsum in duo diuiditur: uidelicet, ut post uerbum, extendi, fiat rubrica, & inde quasi noua clausula sic legatur. Et ad resignationem spiritualiũ & temporalium, quæ nullo pacto, sed affectu animi præcedente, in quo casu deliquentibus sufficit per solam pœnitentiam suo satisfacere creatori, eos pro simonia huiusmodi nõ teneri. Ita ut hoc ultimum verbum referatur ad præcedentia, scilicet non teneri ad resignationem temporalium & spiritualium. Quod profectò Papa non apparet sensisse, qui erat Gregorius

Pretium rei spiritualis iure diuino restituendum est.

Henricus Ganden.

Armachanus.

Adrianus.

S. Thomas.

Caietanus.

Syluester.

Panormit.

Prima interpretatio prefati cap.

Ratio in proximam solutionem.

Adrianus.

Secunda solutio quam auctor probat.

gorius Nonus. Nã Gregorius Primus, ut patet canone. Si quis neque. 1.q.1. contrarium statuisse videtur; ubi admonet, quòd qui fraudulento munusculo ecclesiasticam dignitatem acceperit, tenetur illam sub pœna damnationis resignare. Fraudulentum enim munusculum, planè significat illud, quod fraudulenta mẽte absque pacto expresso supponitur, nam ubi conuentio interuenit, non est fraus, sed aperta iniquitas. Igitur non est credibile Gregor. IX. contrarium voluisse docere. Igitur ut rectè textus legatur præmittendus est casus capituli. *Qualiter legendus citatus textus.* Quidam enim dato praua intentione pretio absq; pacto recepti sunt ad religionem: & forsan dederant monasterio aliquã præbendam, & insuper aliquod temporale. Postmodùm verò compuncti Romam miserunt, vt cũ illis fieret dispensatio. Papa verò misit mandatũ, ut eadẽ fieret. Sed tamẽ dubitauit postea eius Abbas de extẽsione mandati quantũ ad duo, nẽpe utrũ extẽderetur facultas usq; ab Abbates: vt ipse posset cum illis dispẽsare: itẽ utrum extenderetur etiã ad dispensandũ super resignationibus, ne ex altera ira parte fierent: vt scilicet cõuẽtus resignare non teneretur, sed omnia posset retinere, quæ monachi contulerant. Respondet ergo ad vtrunq; Pontifex affirmatiuè: dicens, Mandato nostro recepto, vt cum monachis, qui per simoniã dato aliquo (scilicet munere tã temporali, quàm spirituali) locum in monasterio sunt adepti secundùm constitutionem generalis cõcilij (videlicet Constantiensis, vt habetur capit. quoniam. paulò ante in eodẽ titu. relato & infrà,) Sequitur responsio: Consultationi tuę breuiter respõdentes, dicimus, mandatũ apostolicum (id est facultatem dispensandi) ad abbates extendi (vt scilicet ipsi valeãt dispensare) & ad resignationes spiritualium & temporalium. Itaque verbum, Extendi, fertur in hoc quod sequitur: sed interlita rubrica rem obscurauit, peruertitq; subinde lectionem, vt intelligeretur non teneri ad resignationes. Debes ergo sic legere: Extendi ad abbates vt ipsi possint dispensare, extendique ad resignationes tã tẽporalium quàm spiritualiũ, si modò nullum interuenit pactum, nempe vt abbas possit dispẽsare, ne resignatio tã temporalium quàm spiritualium, quæ aliàs necessaria erat, non fiat. Addit verò, quæ utrinque taliter acquiruntur, utpote quòd dispensetur ne vel monasterium restituat, quæ perceperat, neque verò monachi inde abire cogantur, id quod alioqui iuxta tenorem dicti concilij facere tenebantur, & transire ad aliud monasterium. Ait ergo Papa, quod in illo casu, idest facta dispẽsatione, delinquẽtibus sufficit per solã pœnitẽtiam suo satisfacere creatori. Verbũ ergo, Solã, non excludit quin ex natura simoniæ facienda esset tã resignatio spiritualiũ, quàm restitutio tẽporaliũ. Immo cùm dicat mandatum dispẽsandi, ad id extẽdi, palã docet super his dispẽsationẽ fuisse necessariã, sed excludit illa, quæ in dicto cõcilio iubẽtur, scilicet ne exeant monachi à monasterio, sed maneãt in suo loco cum sola pœnitẽtia. Profectò apud me perquàm abunde uidetur respõsio hęc capituli vim explicare, atq; adeò cùm cõmunis opinio, quod simonia mẽtalis nõ obliget ad restitutionẽ in eodẽ solo cap. suadetur, nõ est cur ei adhibeatur fides. At sanctus Thom. est, cui respõdẽdum superest; quippe qui in præsenti solutione ait sufficere simoniaco mentali de mala intentione pœnitere. *Obiectio ex S. Thom.* Cui igitur respõdetur nõ loqui de simonia mentali, vt communis opinio intelligit dictum capitu. mandato. *Solutio.* aliàs cùm inter pontificia decreta iã tũc extaret, ipsum citasset. Sed uocat simoniacũ mẽtalẽ eum qui intendit pretio dare aut accipere rem spiritualẽ, tñ uerè nõ dat. Colligamus ergo id quod sentimus. Si prælatus aliquid pro collatione rei spiritualis receperit, ẽt sine pacto, credẽs illud in pretium sibi dari, profectò nõ magis dominium quàm usurarius acquirit, atq; adeò restituere tenetur eidem qui dedit, si tamen posteà resciuerit id nõ sibi datum in pretium, retinere põt. Atqui si quis cõfert beneficium, scit in pretium sibi munera esse impensa, non tenet collatio. Si autẽ quis contulit non credebat sibi dari in pretium, collatio ex parte sua tenet, sed tamẽ si posteà sciuerit ceu pretium sibi data, restituere tenetur, & collatio constat ob inhabilitatem ementis fuisse inualida. Et profectò quousq; me vel ecclesia uel sapientes aliud docuerint, egomet mihi aliud persuadere nequeo.

ARTICVLVS II.

Vtrùm summus Pontifex possit super pœnis simoniæ dispensare.

POstremo denique quæritur, vtrum pœnæ simoniæ sint per pontifices dispensabiles? Et arguitur negatiuè. *Primum argum.* Quidquid Papa potest in tota familia Christiana, potest antistitum quicunque in sua diœcesi: nullus autem ipsorum dispensare super eiusmodi pœnis ualet, ergo neque Papa. Secundò: Vna potissimaque pœna, vt articulo proximo disserebamus, est spiritualium resignatio, temporaliumque restitutio. *Secundum.* Super hoc autem dispensare nullus videtur mortalium posse, cùm eiusmodi restitutio iure appareat diuino imperata. *Tertium.* Accedit tertio: Quod si talis esset i Papa facultas, inde peruius pareret aditus ad simoniarum barathrum, nam & Papa secum ipse dispensaret, ut dum uellet, sacerdotia uenditaret, quorum nihilominus collationes tenerent. In contrarium est textus in c. mandato, proximè expositũ, de simonia, ubi Papa facultatem indulsit dispẽsandi super simoniã. Id quod celeberrimo vsu cõfirmatur.

Ad quæstionẽ duabus cõclusionibus respõdetur. Vna, Pœnæ uitio simoniæ decretæ, sunt numero quatuor aut quinq. *Prima conclusio.* Prima, si uerè pœna dici põt, est spiritualium resignatio, tẽporaliumq; restitutio. Hoc patet c. supra eleatis, si quis episcopus, & cap. presbyterũ. 1.q.1. & c. de hoc. & cap. audiuimus. de simonia. *Probatio.* Et in extrauagantibus Martini, Eugenij, & Pauli 2. cũ detestabile. quibus cõtractus simoniacus habetur ut nullus, siue declaratio ea sit diuini iuris, vt arbitror, siue ecclesiastica sanctio. Vbi aũt cõtractus est nullus, inde protinus restitutionis uinculum exurgit. Quare nõ propriè censenda est pœna, sed naturalis obligatio, ut quisq; alienũ relinquat. Quã ob rem nulla est (ut suprà diximus) expectãda sententia Secunda pœna, est Papalis excommunicatio, vt eisdem Extrauagantibus patet, & can. reperiuntur. 1.q.1. quę quidem (ut li. 1. expositum reliquimus) ipso facto incurritur per sententiã ipsã iuris, eiusdemq; admonitionem. Tertia est suspensio ab ordinum functione qui per simoniã recipiuntur, ut patet eodem cap. si quis episcopus, & repetiũtur, & in eisdem Extrauagãtibus Martini & Eugenij. Atqui excommunicationis pœna communis est etiã mediatoribus, ut inibi patet. Itaq; illi qui suo negotio caussam præbent, ut alij simoniacè contrahãt, sunt ipso facto excommunicati. Quin uerò & quot quot, certa scientia testes essent simoniæ, iure antiquo tenebatur anathematis pœna reuelare, neq; antequam reuelarent absolui poterant, ut in Extrauagãt. Martini legitur. *Iure antiquo quos quos certa scientia testes essent simonia tenebantur sub anathematis pœna reuelare.* Sed tamen; ut in uerbo simonia. §.19. Syluester admonuit, de illis tãtũ intelligebatur, qui pręsentes essent in Curia Romana. *Syluester.* Immo verò neq; illo modo temperata lex nim nũc, inquit, habet ullã, quoniã est per vsum iã abrogata. Pœna autem irregularitatis nõ est sub hoc termino iure expressa, neque in Extrauaganti, cum detestabile. ubi omnes pœnæ percensentur, exprimitur. Nihilominus suspensio ab officio illius qui ordines simoniace suscipit, aut contulit, quoddam genus irregularitatis est. Præterea cùm simoniaci omnes sint excommunicati, si posteà celebrant, tunc lege communi excõmunicationis manent irregulares. Immo uerò quamuis non celebrent, quandiu excõmunicati sunt, nequeunt ad alios ordines promoueri: quæ est alia irregularitas. Quare diuus Thom. articu. 6. in responsione septimi, maximam dispensationem quæ cum simoniaco fieri potest arbitratur, ut in eadem ecclesia maiores ordines cõsequatur, ubi denotat simoniacos esse irregulares.

Postrema deniq; pœna est infamiæ, vt habetur 15. quæstio. 3. can. Sanè. & de accusationibus. ca. inquisitiones.

Postrema cōclusio. Posterior conclusio: Cum eo qui simoniæ labe infectus est, summus Pontifex, idemq; solus dispensare valet.

Prior pars inde patet, quòd cùm plenissimam habeat potestatem remittendi peccata, fit, vt eorum quascunq; pœnas valeat pro caussa remittere; aliàs Christiana familia remedio esset orbata. Accedit, q pœnę quæ verè sunt pœnæ, videlicet vna excepta restitutione, omnes sunt ecclesiastico iure decretæ, in quod ipse plenissima fungitur potestate. *Ratio conclusionis.* Posterior verò cōclusionis pars non est vsq; adeò certa: immo diuus Tho. loco proximè citato, artic. 6. distinctio. 6. secus censet. Ait quippe solū Papā cum eo, qui sciēter est simoniacè beneficiatus, dispēsare posse: in reliquis uerò casibus posse etiā episcopū. Quin verò ordinaria potestate episcopus valet à quouis commisso crimine absoluere: nisi Papa id sibi reseruans eius coerceret potestatem. Quocirca vt cōmunis habet Doctorū sentētia, quos Syluester refert verbo, dispensatio. §. 14. cōtra canonē Papæ aut concilij episcopus dispensare nō potest. *Excommunicatio omnis simoniaci Papæ reseruatur iure nouo.* Cū ergo simoniacę pœnæ omnes sint conciliorum aut summorum Pontificū decretis cōstitutæ, vsus iā habet, ut solus Papa vel cōciliū dispensat, saltem in simonia ordinis aut collati beneficij sciēter acquisiti, non est dubiū quin soli Papæ hoc sit reseruatū, ut habetur in Extrauagā. cùm detestabile. Pauli 2. & idē arbitrādum est de ingressu religionis: ut patet in dict. cap. Mādato. vbi constat ad solum Papam de hac re fuisse recursum, & Martinus V. in sua extrauag. etiā receptionem monasterij simoniacā anathematis mucrone iugulat, cuius ideo absolutio ad solū attinet Papā. Sin uerò in susceptione aut ministratione aliorū sacramentorū quidpiam simoniacè aut detur aut recipiatur, sanctus Thomas posse censet episcopū dispensare. Attamē recentior Extrauagans, cū detestabile. omnē prorsū simoniā ferit excōmunicatione sibi soli reseruata. Ait enim, qui quomodolibet dādo vel recipiendo simoniā cōmiserit, aut q illa fiat, mediatores extiterint, seu procurauerint, sententiam excommunicationis incurrant: à qua nisi à Romano Pontifice absolui nō possint, nisi in articulo mortis. Cum ergo ait quomodolibet, nullius prorsus simoniaci conscientiam pacare auderem antequam summum Pontificem uel eius uicarium adiuerit. Sunt autē dispēsationis gradus, super simonia quōdam consueti, numero quatuor, quos diuus Thomas eodem art. 6. recenset. *Quatuor gradus dispensationis super simonia.* Erat enim parua dispensatio, magnaq;, maior, & maxima: Parua quidem, ut ad laicorum communionē simoniacus admitteretur: Magna, vt post pœnitentiam in alia ecclesia in suo ordine remaneret. Maior uerò, ut remaneret in eadem ecclesia, sed in minoribus ordinibus: Sed maxima, ut in eadem etiam permaneret, atque ad maiores ordines posset promoueri, nunquam tamen usq; ad præfecturæ dignitatem. Hæc enim olim nunquam concedebatur. Quin uerò, ut illic ait idem sanctus Doctor, nullum de dispensatione uerbum audiebatur, priùs quàm tum temporalium, tum etiam spiritualium restitutio fieret. Nunc verò temporis super his omnibus facilè dispensatur.

Ad primum argum. Ad primū igitur argumentū respondetur: Quidquid episcopi ordinario iure possunt, Papa nihilominus meritò huiusmodi dispēsationes & absolutiones ad seipsū in odiū simonię aduocauit. ne si diœcesani eadē omnes potestate fungerētur, hiatus simoniæ propter dispēsādi facultatē patentior fieret. *Ad secundum.* Ad secūdū respondetur, dispēsationē super simonia bifariā cōsiderari posse. Vno modo post factū, Altero uerò ut fiat. Et quidē post factum nullatenus cōtrouertitur quin possit Papa super omnibus pœnis dispēsare, simoniacūq; in pristinū restituere honorem & locum. Atque adeò non solū de fructibus, uerùm & de pretio simoniaco arbitratu suo disponere. Nam postquàm crimen in suum est forum delatū, restitutio non est ei facienda, qui dedit, sed cui Papa constituerit. Posteriori autem modo neutiquàm sic Papa dispensare potest, ut quis rem spiritualem pretio emat, quin talis emptio & uēditio sacrilegium sit & immane scelus, quādoquidem iure sit diuino & naturali interdicta, siue cū alio, siue secū dispēsare ausit. Immo quotiescūq; spiritualia pretiū uēderet, tā ipse quā emens eodē cōplicaretur simoniæ execrabili uitio. Potest tamē dispensare super excōmunicatione & infamia, atq; alijs ecclesiasticis pœnis, ut scilicet citra earū reatum possit cōtractus simoniacus celebrari. *Dubium.* At uerò de restitutione dubiū restat, utrū scilicet si uel ipso uel alio pretiū recipiēte spiritualia cōferret, eatenus dispensatio ualeret, ut collatio teneret, & pretiū maneret à restitutione liberū? *Solutio.* Et re vera nescio an antiqui patres id cōsiterērentur. Nā Sāctus Thomas nō aliter dispensationem admittit quā præmissa resignatiōe spiritualiū, tēporaliūque restitutione. Quanuis dici posset non esse locutum nisi de legitima dispensatione. Dicendum ergo, quòd si ea sentētia uera sit, quòd iure diuino sit simoniacus inhabilis ad recipiendū præbendā, non est in Pontificis facultate illam collationem efficere validam. Et ideo qui antecedens crediderit, eum necesse est id quod sequitur, confiteri. *Ad tertium.* Et fateor quòd nisi communis opinio reclamaret, sic dicerem. Nihilominus admittamus, ut suprà hęsitantes insinuauimus, collationem illā pretio emptam, atque adeò iniquam, non vsque adeò iure diuino impediri, quin teneat: esset tamē insigniter iniquus, ut absit impietas verbo, Pontifex ille qui tale patraret scelus. Quòd si vēderet, ambigere nequeo quin pretiū sēper restituere teneretur: quādoquidē (vt sępenumero dictū est) illius trāslatio dominij, iure diuino est nulla. Hinc ergo gradus fit ad solutionē tertij. Concedēdum enim est huiusmodi facultatem dispensandi, vt sacerdotiorum collatio simoniaca firmā sit, suapte natura præcipitium esse ad simoniacum barathrum. Est tamē hoc Deo fidendum, quòd nūquàm vel quàm rarissimè in tā absurdum sacrilegium suum uicarium collabi permittet. *Hesitatio.* Vtrū uerò eo ipso q Papa secū dispenset vt sacerdotiū vēdat, pariter cum emptore dispenset, vt percipiat: non dico quantum ad culpam, quia non potest, sed vt verus sit possessor? Iam quæstio. 5. affirmatiuum cum Palu. *Solutio.* contra Adrian. responsum reliquimus. *Caietanus.* Caieta. verò hic eidem sententię priùs refragatur, licet posteà uideatur suffragari. *Ratio Caie.* Nam re vera ratio quam contra potissimū obmolitur, non est præcipui momenti. Arguit enim quòd cùm illa Papæ venditio non sit expressa dispensatio, non est præsumenda nisi recta id ratio persuadeat, quæ quidem potiùs suadet oppositum, quoniam ex tali præsumptione fieret consequēs, vt omnes passim adirēt Pontificē ad emendū sacerdotia, quo nihil esse perniciosius potest. Quare etsi iniquitas sit, inquit, in Papa, vendere: peior tamen esset, si vendens præsumeretur dispēsare, quia peccatum duplaret. Respondetur autem rationem rectam potiùs suadere, quòd eadem semper pręsumatur dispensatio; quoniam si sine dispensatione pręsumpta venderet, peius ei duplaretur facinus. *Solutio.* Nō enim tantùm sacerdotium vendere attentaret, verùm & iniquiorem adhiberet fraudem, scilicet quod pretium recipiēs nihil cōferret; siquidē nisi emptorē ab excommunicatione immunem redderet, & habilem constitueret, collatio non teneret. Neque isto modò patentior fit aditus ad simoniam, tum quòd si dispensatio ipso facto non præsumeretur, qui iniquus Pontifex esse uellet, tam facilè venderet, unaque expressè dispensaret, quàm sine dispēsatiōe uēderet. Tū precipuè, quod etsi tāta insit in Papa facultas, tamē cū eius vsus tā sit detestādus, nō est de ipso tam malè timēdū vt per talē occasionem fiat ad ipsum, vt sacerdotia vēdat, sacerdotum cōcursus.

FINIS LIBRI NONI

LIBER DECIMVS
De Iustitia & Iure.

PROOEMIVM.

Argu. libri. *IBRVM decimum, qui huius nostri destinati operis conclusio est, de Episcoporum ordine, deq; eorum potissimùm in suis diœcesibus residentia polliciti sumus. Nam postquàm in septem prioribus in cunctas iustitiæ iniustitiæq; species, quæ illi generi directè substant, absoluimus, in tribus subsequentibus, religionis materiam eidem iustitiæ annexam, subtexere tulit animus. Sic enim arbitrati sumus totum negotium de Iustitia & Iure, quem titulum eidem operi inscripsimus, pro virili nostra ad iustum pertractare. Non ergo, tum vtilius ac pulchrius, tum etiam ad rem accomodatius colophonem operi adhibere duximus, quàm si extremam manũ ad Antistitum dignitatem & functionem admouerimus: in quibus sacrosanctum iustitiæ columẽ super omnes qui Christiana cẽsentur religione emi*Partitio libri. *nentissimè promicare, condecet. In quinque ergo membra & quæstiones præsentem librum dispertiti sumus. In quarum prima, dignitas institutumq; episcoporum quale sit, quoq; iure institutum, elucidatur. In secunda de episcopali prouincia adeunda differitur. In tertia de eorum residentia. In quarta de ratione & modo quo tenentur ecclesiasticos prouentus dispendere ac dispensare. Ac demum in quinta de officio diuino, cuius solutione clerici eosdem promerentur fructus.*

QVAESTIO PRIMA, DE EPISCOPALI INSTITVTO, ET IVRE, QVO INSTITVTVM EST.

ARTICVLVS I.

Vtrùm episcopalis dignitas fuerit in ecclesia super sacerdotalem necessaria.

NITIVM ergo disputationis nostræ inde nobis aucupandum est, vt rationem episcopalis culminis perpendamus. Primum argum. Apparet nanque præter sacerdotalem dignitatem neutiquam fuisse episcopalem ecclesiæ necessariam. Dignitas enim facultasque ministrorum ex eorum functione perpenditur Functio autẽ sacerdotalis est sacrosancti corporis Christi consecratio ac dispensatio, quo nullus sacer actus esse potest maior. Secundum. Secundò, Si ad figuram id referre lubet, sacerdos effigiem Christi in ecclesia gerit, quatenus se pro nobis in ara crucis obtulit: Christo autem in ecclesia nemo altior excogitari potest, vtpote qui caput eius est: atque adeò neque repræsentatio esse potest sublimior: ergo nulla est præstãtior sacerdotali potestas. Tertiò: Vt ad quæstionis titulum alludamus, etiam si gradus ille superior possibilis esset, non erat necessarius: siquidem per singulos sacerdotes omnia possent ecclesiastica munera administrari, ad quos perinde expeditior foret accessus, cùm quicunque parœciani ad suum Plebanum facilimè accurrerent; qui suas caussas definiret. Tertium. In contrarium autem est traditio Dionysij Apostolorum seculo scribentis: qui 5. cap. Ecclesiasticæ Hierarchiæ Pontificalem dignitatem sacerdotali præfert: dicens sacerdotum esse populum purgare, & illuminare: pontificum verò hæc ipsa & suprà hæc, ipsum perficere. Dionysius.

In ingressu statim præsentis tractatus proponendus ob oculos est pontificum gradus, institutumque adeò et functio. Quod quidem, vt de nomine primùm expendamus, ab Hieron. Græcè perito, in epistola ad Euagrium, quæ refertur 93. cano. legitimus episcopos superintendentes appellari. Ἐπισκοπεῖν nanque idem est, quod superintendere. Idemque ait August. super epistolam ad Timot. & refertur 8. quæstione prima, cano. qui episcopatum. Quanquàm & uis uerbi Græci, vehementiam attentionemq; mentis explicat: ut idem sit quod inspicere, & tota mentis acie atque animi solertia aduigilare, ut episcopum esse idē sit quod in perpetua specula persistere, indefesseque suo gregi inuigilare ac prospicere. Quocirca vt ad residentiæ obligationem iam hinc oculos intendere ordiamur, nemo se se interpretamento Hieronym. & August. seducat: uidelicet arbitratus propterea episcopum superintendentem appellari, quòd cùm sacerdotes simpliciter dicantur intendentes, satis sit episcopo super ipsos, hoc est eorum tantum mores intendere, gregemque reliquum eis concredere: esset quippe hæc nocentissima fallacia. Non enim hoc tantùm illud, Super: significat, sed perspicaciorem curam uigilantioremque solertiam, quam non solum sacerdotibus, verùm & toti gregi debēt: quæ longè maior est, quàm illa quam simplices habere debent Plebani. Quomodo enim aliter veritatem uerbum Christi contineret, quo optimum pastorem inde commendat quòd de facie & uoce, tum suas cognoscat oues, tum etiam uicissim cognoscatur ab ipsis? De nomine ergo proprium natiuumq; episcopi officium & munus deprehenditur. Est enim nihil aliud quàm pastor, hanc enim metaphoram & analogiam Christus toto euangelio consultissimè obseruauit. Quin uerò re perspecta non quidem solùm metaphora, sed proprietas forsan est, nam mentis eruditio morumque institutio uerè pabulum animi est. Cùm multi ergo essent alij præfectorum subditorumque ordines, neque regem se, neque ducem, quod poterat, neque prætorem, neque consulem, sed pastor, quod uerissimè existebat censeri uoluit: uidelicet qui rem de cœlo & nomen detulit. Etenim cùm illic meridies sit vbi sanctæ mentis ineffabili otio recubantes diuinitatis pastu perfruuntur quem utique meridiem ostendi sibi spōsa inter Cantica efflagitabat, quasi pastor se Deus ipse, relictis illic reliquis 99. ouibus, centesimam quæ perierat quæsitum ad nos descendisse profitetur. Quare ut pastor fuerat uenturus decantatus. Isai. 40. Sicut pastor gregem suum pascet. Ob idque primum eius natiuitatis nuntium ad vigilātes pastores super gregem suum Angeli detulerunt. Ac subinde pastori se optimo solenter assimulauit, qui etiam animā pro suo grege ponere non dubitaret. In eadem igitur persistens rei figura, non in aliam dignitatem vicarium sibi substituit, quàm vt esset suarum ouium pastor. Pasce enim, inquit, oues meas: quo vtique verbo episcopale munus significantissimè expressum est. Non ob id modò quòd tum cuncta beneficia quę Antistites suis populis debent, tum & damna quæ illis aut per auaritiam, aut per socordiam, aut per crudelitatem eisdant, cum illis quę in pastoribus & opilionibus insunt genuinam habent similitudinem, ut subsequens sermo latissimus luculentius declarabit, verùm quòd pastorale otium præ cunctis reipublicæ exercitijs pacem ac tranquillitatem supremam, quam Christus mundum docere instituerat, penitissimè refert. Regum enim & ducum nomina licet magistratus designēt suopte munere iustos, adeò ut Homerus Regem, pastorem etiam esse adstruxerit, tamen non possunt non sæpe bellis perturbari. Si autem consulem dicas aut aliud iudicum genus, necesse illos est litibus obrui: Pastoris uerò munus ab omni est tumultu longissimè alienum, ouium innocentia, taciturnitate, & simplicitate dulcissimum, ac subinde pręse ferens tum silentium illud quo suam Christus familiam uoluit à terrenis abstractam cælestium negotio vacare, tum & synceram & silentissimam obedientiam, quam sine ulla respōsatione oues suas Christus uoluit suis administris exhibere. Igitur ne præter scopum procedentes, consueti moris nostri obliuiscamur, ad quæstionem unica affirmatiua conclusione respondetur. Necessarium fuit ex sacerdotibus episcopos institui, qui dignitate, auctoritate, & functione ceteris præeminerēt. Probatur. Duæ sunt natiuæ sacerdotali dignitati facultates. Altera scilicet prima & præcipua conficiendi ministrandique corpus & sanguinem Christi, quò tota ecclesiastica religio refertur. Altera uerò eidem subseruiens ad præparandum adaptandumque populum, ut pro rei dignitate sacrosanctam illā synaxim suscipiāt, uidelicet ad purgandum ipsum à peccatis, doctrinaque illuminandum, atque adeò gubernandum. Et quidem quantum ad primum, sacerdos eo ipso quòd sacro illo ordine initiatus est, à nullo ampliùs dependet, sed charactere ipso Christi ad id muneris plenissimè pollet, vt quotiescunque consecrare tentauerit, uerè sacrum conficiat, ad quod igitur nullo opus habet superiori. Sed quantum ad secundum decentissimum fuit, iurique naturali cōsonantissimum, ut inter sacerdotes unus in tota esse diœcesi qui totam gubernaret, atque adeò à quo sacerdotalis iurisdictio dependeret, ne uidelicet presbyteri quoscunque obuios à peccatis absoluere temerè possent, quod ad facultatem præparandi populum attinet, nisi iurisdictione ab episcopo inter ipsos dispertita. Est ergo episcopus, licet nō in consecratione corporis & sāguinis, tamē in iurisdictione sacerdotibus superior. Quod aūt hoc fuerit rationi naturali germanū, patet. Primū si supra cælestia suspicias, inter beatas illas mētes ordines sunt, hierarchiæq; distinctę: nēpe, ut inferiores p superiores illuminētur. Inter quas ideo sunt angeli & archāgeli, & principatus, &c. Rursus & corporalia Deus, qui prima est omniū caussa, p sublimes cælorū orbes & astra res sublunares gignit & procreat. Et in ciuilibus politijs necessarij ēt sunt magistratuū ordines, ut uidelicet plebs iudicibus, iudices aūt principibus ac regibus subdantur. Sed ecce radicem unde huiusmodi ratio ortum ducit. Ad populi gubernationem permagna necessaria est tum prudentia & sapientia, tum etiam morum probitas, atque adeò auctoritas cogendi errantes in uiam. Hæc autem tantę sacerdotum multitudini suppetere non possunt, necesse ergo fuit tum populo tum etiam ipsi clero episcopum præficere, qui eis esset sicut sol ad illuminandum, & sicut norma ad regendum. Hinc ergo perpende, quantum sit dignitatis ac sanctitatis culmen episcopo necessarium. Sed de hoc alius nos locus inferiùs expectat. Quod si peculiare præterea exemplum ab antiqua lege petere lubet, eosdem illuc gradus distinctos inspicies. Nam cùm tota tribus Leuitica, ut magister Sētentiarum in 4. distinctio. 24. adnotauit, diuino esset cultui mancipata, soli tamen Aaron & filij eius erant sacerdotes, neque uerò omnes pares, sed pater erat Pontifex, cui tantùm licebat semel introire in sancta: filij autem eius simplices sacerdotes. Quare alijs ornamentis indutus erat Aaron (sicut modò episcopi) aliaque unctione consecrabatur, quàm ceteri, ut Leuit. 8. legitur. Cuius ideo in consecratione episcopi mentio fit per illum Psalmi uersiculum: Sicut unguētum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron, quod descendit in oram uestimēti eius. Nā tāta erat unguēti effusio, ut usq; ad ima diffunderetur.

Ad primum igitur capitalium argumentum respondetur, quòd etsi sacerdotali functione in consecrando sacrosanctas species nulla esse queat maior, est nihilominus episcopalis dignitas superior quantum ad aliam facultatem præparandi populum. Nam sacerdos in absolutione a peccatis, ab episcopo dependet quantum ad iurisdictionem. Solutio est S. Thomæ in 4. sententiæ. distinctio. 24. quæstio. 3. articu. 3. Vbi ergo non uidetur concedere simpliciter episcopalem gradum superiorem esse sacerdotali,

Hieronymus.
Quod uocabulum, episcopus, Latinè sonet.
Augustin.
Episcopi munus idem quod pastoris.
Pastoris nomen multo rectius ceteris functionem episcopi exprimit.
Homerus. 1. Iliados.
Conclusio responsiua.
Ratio conclusionis.
Ratio congruens.
Elucidatur conclusio.
Ad primum argum.
S. Thomas.

cerdotali, sed solùm quantum ad iurisdictionem. *Scotus.* Scotus vero eadem distin. articulo. 2. & Durand. ibidem *Durandus.* quæst. 1. atque alij simpliciter concedere pergunt ordinem episcopalem esse simpliciter digniorem, eò quòd includit facultatem sacerdotalem conficiendi corpus. Nam vt cap. ex litteris. de excessib. præl. cautum est, nemo antequàm sit sacerdos, in episcopum potest consecrari. Addit autem tum superiorem facultatem iurisdictionis, tum & potestatem conferendi ordines, consecrandique ac benedicendi templa, vasaque & vestimenta ecclesiastica. attamẽ parum refert, & eodem recidit. Etenim si dignitatem nudam consecrandi consideres, nulla est in episcopo maior. Quare id, quod episcopus supra sacerdotem habet, non est sacerdotali dignitate præstantius. At quoniam idem episcopalis splendor sacerdotalem præsupponit, tota eius amplitudo maior est sua parte. *Ad secundum.* Ad secundum uerò respondetur, quòd cùm Christus caput esset ecclesiæ, perinde erat omnium ecclesiasticorum munerum exemplar, atque Deus est omnium naturalium rerum: vnde, vt Magister Sententiarũ inquit loco nuper citato, omnes ecclesiæ ministri, scilicet singuli suo ordine Christum secundum diuersa, quæ gessit repræsentant, illi tamen perfectiùs, qui secundùm altiorem qualitatem ipsum referunt. Sacerdotes ergo repræsentãt ipsum secundùm peculiarem actum & personalem, quo se in cruce pro nobis obtulit: episcopi verò non solùm in hoc quatenus sacerdotes sunt, uerùm & quatenus episcopi etiam secundũ id quod caput erat institutorque ecclesiæ. Vnde & sacerdotes ipsos consecrant atq; omnes ministros, quod fecit Christus: & omnia alia ecclesiastica præparamenta benedicunt: quæ ipse instituit: atque ex plenitudine Spiritus sancti baptizatos confirmant.

ARTICVLVS II.

Vtrum episcopatus sit ordo natura sua a simplici sacerdotio distinctus.

Primum argum. NOn satis est nosse episcopum excellẽtiori fungi munere, quàm simplicem sacerdotem, sed rimari oportet, vtrum ex rei natura differant. Apparet enim non esse ordinem ex natura rei distinctum à sacerdote. *Hieronym.* Ait quippe Hieronymus in epistola ad Euagrium suprà citata, & rursus super epistolam ad Titum: quod refertur 95. distinct. can. olim. idem quõdam fuisse episcopum, quod presbyterum. Id quod multis sacrorum testimonijs confirmat. Ait nanque Paulus in salutatione epistolæ ad Philippen. Paulus & Timoth. serui Christi Iesu, omnibus sãctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis, cum episcopis & diaconibus. vbi presbyteros (nam in vna ecclesia non erant episcopi plures) appellat episcopos. Quare simul composuit episcopos & diaconos. Et actuum 20. Attendite nobis & cuncto gregi, in quo uos Spiritus sanctus posuit episcopos. Et ad Titum: Postquam, inquit, ob id ipsum reliquisse Cretæ, vt constitueret presbyteros per ciuitates, subdit: Oportet enim episcopum sine crimine esse. Et Petrus, qui erat episcopus, ait in epistola 1. Presbyteros compresbyter precor. Haud ergo episcopalis dignitas à sacerdotali *Secundum argum.* ex natura sua & instituto differt. Secundò arguitur: Si episcopus ordine à sacerdote distaret, eiusmodi ordo esset uerum sacramentum, atque adeò sicuti sacerdotalis character atque diaconi: sic different. Quòd falsum esse inde constat, quòd tunc plures essent, quàm septem ordines. *August.* In contrarium est auctoritas Augustini in epistola ad Hieronymum, quæ refertur 2. quæstione 7. cano. Quanquàm. vbi ait secundũ honoris vocabula iã tunc usum obtinuisse, quòd episcopatus presbyterio sit maior.

Ad præsentis quæstionis intelligentiam prænotandum est, bifariàm intelligi posse episcopum reliquis sa- *Distinctio.* cerdotibus dignitate præstare. Vno modo, in eodem genere, nempe intra lineam sacerdotis. Alio modo, ac si sit in altiori genere. Exempli gratia, sacerdos differt à diacono in alio genere, quia est distinctus character, distinctaque consecratio. Archidiaconus autem à diaconis, & archipresbyteri à presbyteris eodem genere quia scilicet unum eligunt qui sibi præsit. Nec refert quòd *Sententia.* Papa illis an ille sibi eum præficiant. Hieronymus ergo *Hieronym.* hoc tantùm secundo modo, putà in eodem genere arbitrari uidetur olim episcopum altiorem esse presbyteris nẽpe quòd in schismatis remediũ factũ est vt ex presbyterorũ numero unus ceteris præponeretur, quod ideo nõ erat nisi magnus presbyter. Est. n. presbyter nihil aliud quàm senior, ac pro sua ętate uenerandus & colendus. Igitur *Nomen ordinis bifariam est in usu.* ne per homonyma & æquiuoca procedamus, ordinis nomen bifariàm in usu est. Vno modo, secundùm eius significatus amplitudinem, quo latissimè omnem gradum et dignitatem significat. Dicitur enim senatorum ordo, & doctorum, & ducum. Vnde Cicero sæpissime alium or- *Cicero.* dinem appellat consulum, atq; alium tribunorum, &c. Altero verò modo per solẽnem usum Christiani Theologi nomen accommodarunt ad significãdum unum ex septem sacramentis, quales sunt ordo sacerdotalis, diaconi, &c. Quo supposito ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior est: Secundum priorem significationem episcopalis potestas natura sua semper fuit singularis ordo, hoc est gradus & dignitas sacerdo- *Prima conclusio.* tali sublimior. Conclusio hæc primum omnium fundamentum habet in auctoritate Dionysij, qui ætatẽ Apo- *Probatio.* stolorum attigit, Pauloque institutore potitus est. Is enim loco suprà citato, de eccl. Hier. cap. 5. planè lateq; distinguit ex rei natura inter episcopos ac reliquos sacerdotes. Nam ait pontifices integrè sacerdotalis perfectionis participes esse: quasi reliqui non habeant integram perfectionem. Et subdit: Pontificum itaq; ordo sacratior, primus est diuina speculantium ordinum, idemque & summus & ultimus, quippe in quem perficitur & impletur sacerdotij nostri distinctio omnis. Sicut enim Hierarchiam omnem in Iesum terminati conspicimus, ita unamquanque functionem in diuinum Pontificem proprium. Vide quomodo instar Christi præfert Pontificem reliquo clero. Est ergo arctioris generis. Et apertiùs subdit secundùm aliam translationem: Discretè autem huic ultra ceteros ordines in sua operatione diuina lex distribuit diuiniores sacrificationes. Hæc autem sunt perfectrices diuinæ uirtutis imagines, consummantes omnia diuina symbola, & omnes sacras dispositiones. Quoniam neq; sacerdos sacrum baptismum operabitur sine diuinissimo vnguento, sed neq; ipse sacerdos erit, nisi à pontificibus id muneris fuerit sortitus: Vide quàm latè & disertè explicat differentiam inter episcopum & sacerdotẽ, idq́ diuino iure: quandoquidẽ nullus sacerdos sine episcopo ordinatur, neq; chrismate uti potest, nisi ab episcopo cõfecto, neq; uestibus aut uasis nisi ab ipso consecratis aut benedictis, præter iurisdictionẽ *Ratio altera pro conclusione.* quam altiorem habet. Quod demũ ait diuina lege esse sãcitũ. Nã vt art. 4. uidebimus, diuina lege institutus est episcopatus, licet chrismatis confectio & aliæ eiusmodi ceremoniæ traditione Apostolorum institutæ credãtur. Ex his ergo Dionysij verbis talis colligitur ratio: ille est cẽsẽdos distinctus ordo, hoc est gradus & dignitas in ecclesia, cui aliqua propria inest & peculiaris spiritualis functio ad sacramẽtũ eucharistiæ ordinata, talis autem est episcopalis gradus, nam ad ipsum, ut dictum est, spectat sacerdotes ceterosq; ministros, ac deniq; & chrismata & tẽpla cõsecrare, atq; adeò & plebẽ cõfirmare, quæ quidẽ simplices sacerdotes perficere nequeunt, ergo suapte natura est ordo & gradus à sacerdotali di- *Confirmatio.* stinctus. Et cõfirmatur hęc ratio: Nã ordo & gradus huiusmodi ac potestas ex sua ipsius solẽnitate dignoscitur. Episcopus autem pręter sacerdotalem unctionem solenniùs inungitur & consecratur, quasi nouam in sacrorum administrationem potestatem suscipiens. Nã cum sacerdotes solùm inungantur manus ad consecrandum sacramentum, episcopi ungitur caput, sicut Aaron: ad

denotãdum esse caput ecclesię suę instar Christi: ut proximè Dionysius aiebat. Nisi quòd Christus non solùm hominibus, verùm & angelis vniuersæq; creaturę ceu caput præfectus est. [*Tertia ratio.*] Tertiò id arguitur; Episcoporum status, status est perfectionis, longe altior, quàm monachorum. Profitentur enim solenniter, non doceri, sed docere perfectionem, est ergo per se ordo. Accedit & exemplum antiquæ legis; nã dignitas Aarõ diuino iure excelsior erat, quàm reliquorum sacerdotum. In summa episcopalis dignitas non ratione solius iurisdictionis cõstituitur per se in altiori gradu, neque illa de caussa opus habebat aut uestis aut unctionis differentia, sed ratione spiritualiũ functionũ. Quocirca episcopus ante consecrationem iurisdictione fungi potest: quamuis ordine tunc episcopalis non polleat: ut habetur cap. suprà citato, ex litteris. de excessi. prælatorum. [*Vltima conclusio.*] De altero verò ordinis significatu controuersium est inter Doctores, verũ episcopatus sit ordo, hoc est sacramentum. Partem affirmatiuam credit Duran. in 4. Senten. dist. 24. quæst. 5. Et eadem dist. Scotus ait esse Canonistarum opinionem. Contra quos statuitur posterior conclusio; Episcopatus non est ordo, qui septem sacramentis connumeratur. Sententia est Hugonis grauissimi auctoris, qui post numerationem septem sacramentorum vsq; ad sacerdotium, subdit, Hic gradus dispares in eodem ordine habet dignitates, vt Episcopalem, &c. Eãdem sequitur Magister Senten. eadem distinct. 24. ac D. Tho. ac reliqui eius interpretes. Et ratione cõprobatur. Episcopus nullum recipit characterem in ordine ad corpus Christi & sanguinem conficiendum. Ergo cùm in hunc scopum omne sacramentum ordinis referatur, episcopatus non est ordo. Probatur antecedens: Quoniam si talem reciperet characterem, aut esset minor sacerdotali aut maior, non quidem minor, nam eiusmodi characterum functiones omnes sunt administratrices in confectione sacrosancti sacramenti: vt in diacono patet, & subdiacono. Episcopus autem de sua natiua ratione nõ sic administrat sacramentu. Neq; verò esse potest excelsior character respectu eiusdem, qui sacerdotalis est. Quoniam conficere sacramentum, quod quilibet potest sacerdos, fastigium tenet & culmen, quo omnia referuntur sacramenta. [*Secunda ratio S. Thomas.*] Secundum hunc adhibet D. Tho. argumentum loco citato. Natura sacramenti est, ꝙ à præcedenti quantum ad eius necessitatem non dependeat, episcopatus autem depẽdet à sacerdotio: nã vt iã antea dictũ est, cõsecratio episcopi, antequã sit sacerdos, nõ valeret. [*Solutio Scot.*] Hoc autem argumẽtum Scotus in 4. distin. 24. eludit potiùs, quam impugnat. Ait quippe inde quòd episcopatus sacerdotium præ requirat, argumentũ potius sumi quòd sit perfectior. [*Refutatio.*] At vero hoc nihil ad rem. Haud enim de perfectione hic disputamus, sed de natura sacramenti ostendimus inde nõ esse sacramẽtũ, ꝙ alias etiã absque præuio sacerdotio consecratio episcopi esset valida, sicuti consecratio sacerdotis, etiam si nõ fuerit diaconus suum imprimit characterẽ; vt distin. 52. cano. solicitudo & extrà de clerico per sal. ordina. ca. vt tuæ litterę decretũ legitur. [*Postrema ratio.*] Accedit huc & ritus ecclesiæ, ꝙ sacramẽta ordinis in sabbato conferuntur, episcopus uerò, tanquã legitimus eius sponsus, die Dominica consecratur. Est ergo opinio hæc, vt dictum est, nõ modò D. Tho. sed [*Alexander. Bonauentu.*] Alexandri & Bonauen. & omniũ cõmunis. [*Argumentũ Scoti.*] Scotus uerò loco citato ait Canonistas contrarium tenere propter hoc argumentum; quod nisi episcopatus ordo esset, posset funditus auferri: nam tunc non restat quid aliud sit, quàm iurisdictio: iurisdictione autem quicunque priuari potest: quandoquidem propter crimen hęreseos atque alia, priuatur sua ecclesia episcopus. Et quidem Scotus deuinci hac ratione uidetur. Annuit. n. concedere, ꝙ si nõ sit sacramentũ, nihil in eo superest nisi auferibilis iurisdictio. [*Solutio.*] At uerò profectò nulla est rerum consequentia. Immo quãuis nõ imprimatur sacramentalis character, nihilominus adhibetur sacerdotalis habilitas quædã & facultas indelebilis atq; ab episcopo immobilis, vt ait loco citato Bonauentura. Quare depositus episcopus si iterum in suum ordinem restituatur, non opus habet denuò consecrari. [*Durandus.*] Sed & Durand. quoq; eadem distin. quæst. 5. alia via negat hanc nostram cõclusionem. Concedit inquam episcopatũ sacramẽtũ esse nõ quidem a sacerdotio distinctum, sed illud ipsũ perfectũ. Itaque simplex, inquit, sacerdos licet simpliciter habeat characterẽ sacerdotalẽ, nõ tamen est omnino cõpletũ & perfectũ. Et subtexit exemplũ, ꝙ sicut cõsecrationes corporis & sanguinis unum constituunt perfectum sacramentũ, ita cõsecratio sacerdotis & consecratio episcopi. Quare subsequenter confitetur episcopatum characterẽ imprimere perfecti completique sacerdotij. [*Argum. Durandi.*] Argumentum autem, quo sibi hoc habet persuasum, est, quòd pariter, immo perfectiùs episcopalis dignitas ordinatur ad sacramentum Eucharistiæ, quàm diaconatus aut subdiaconatus cùm ministros ipsos instituat. Ex quo concludit esse perfectius sacramentum. [*Solutio argumenti facti.*] Ad ipsum autem atque ad suam rationem pariter respondentes fatemur ingenuè dignitatem episcopalem perfectionem sacerdotio adhibere, quod supponit & includit, sed illa tamen perfectio non est de essentia sacerdotij, sed illi accidentaria & accessoria, quæ ideo non constituit una cùm illo uerum sacramentum, neque est pars integralis eius. Nec uerò est intellectu facile, duos imprimi sacerdotales characteres, alterum simplici sacerdoti, alterum uerò episcopo. Quocirca nulla est rationis eius illatio. Episcopatus est in ordine ad corpus Christi uerũ, ergo est sacramentum. Requiritur enim amplius, quòd sit potestas ad id proximè pertinens, nempe quòd eius functio sit, uel missæ celebratio, uel eius ministratio, ceu diaconatus & subdiaconatus. Functio autẽ episcopi non est eiusmodi, sed istituere ac pręparare ministros. [*Obiectio.*] Quòd si contra rursus arguas: Episcopus, quatenus episcopus, aliqua sacramenta confert, putà ordines, quæ non posset inquantum sacerdos, ergo eius propria potestas est sacramentum, quoniam potestas in unum sacramẽtum, sacramentum alterum est. [*Solutio.*] Negatur consequentia, sed solum concluditur, ꝙ episcopalis potestas sacramentum sacerdotale præsupponat. Nisi enim esset sacerdos, nequiret ordines conferre. [*Altissiodorẽsis opinio.*] Porrò autem Altissiodorensis non solùm eodem, quò Durandus inclinat, uerum ulterius progressus ait, quod archiepiscopatus est etiam sacramentum distinctum ab episcopatu, qui ideo in articulo sequenti in disputationẽ est accersendus. Per has igitur conclusiones conciliantur iura, sanctorumq; asserta, quæ uariare uidentur. Quoties enim legeris quempiam in episcopum ordinari, non ita propriè intelligas atq; ordinantur sacerdotes. Atq; id pariter, quod 21. distin. can. cleros. ait Isidorus, quòd scilicet ordo episcoporum quadripertitus est. Sed tamen, ut in priori conclusione asseruimus, nil est cur cuncteris uere uocare ordinem, tametsi alij ad ambiguitatem tollendam non ordinem, sed dignitatem appellent, ut Hugo de sacramentis suprà citatus. [*Hugo. Magister Senten.*] Et Magister Sen. libro 4. distin. 24. ubi extra numerum sacramentorum ait, Sunt & alia quędam, non ordines, sed dignitatum nomina, ut episcopus.

[*Ad primum argum.*] Ad primũ igitur argumẽtũ respondetur, fortasse Hieronymũ illa fuisse affectũ opinione, ꝙ episcopus & presbyter solo diuino iure cõsulto eadẽ esset res, sed humano arbitrio unũ ex presbyteris fuisse ceteris præfectum. Nã præter citata testimonia subdit, ꝙ Alexãdriæ à Marco Euangelista usq; ad Heraclã & Dionysiũ presbyteri semper unum ex se electum, in excelsioremq; gradum collocatum, episcopum nominabãt. Et subdit exemplũ, ut diaconi eligunt archidiaconum. Tametsi Hieronymum non planè intelligam, quandoquidem subdit, episcopum conferre ordines posse, non autem sacerdotem simplicem, vbi distinctionem ex natura rei insinuat, nisi uelit hoc tantum esse ex ordinatione ecclesiæ, ut in fine eiusdem citati ca. olim. ait. Cuius uerba, ut ait Duran. maiori sunt admiratione digna. Ait siquidem episcopos consuetudine magis quàm dispensationis domi-

nicæ

nicæ ueritate presbyteris esse maiores, & in communi regere debere ecclesiam, cùm tamen citatus suprà Diony. iam tépore Apostolorũ diuina lege adstruxerit *August.* episcopũ à simplici sacerdote distingui: Quin verò Aug. in lib. de Hære. Arrianos inquit ea fuisse infectos, q dicerent presbyteros ab episcopo nulla differentia debere discerni. Haud tamen tam infami nota uerba Hieronymi inurenda sunt; nam ipse, quocunq; id iure factum sit differentiam & in conferendis ordinibus & in loci eminentia agnoscit. Sed in hoc tamen lubentiùs Augustinum atq; alios sanctos patres auscultare debemus, q *Hieronymus* illa realis differentia ex institutione diuina per Apostolos originem traxerit. Ad ea uerò loca sacra quæ Hieronymus affert, respondetur, hoc inde tantùm concludi, quòd olim nomina episcoporum & presbyterorũ promiscua erant, ut tam episcopus diceretur presbyter, quàm presbyter, episcopus. Itaque utrunque erat commune nomé ad significandum duas diuersas dignitates.

Ad secundum argum. Ad secundum satis superque secunda conclusione satisfactum est. Concedimus enim episcopatum esse ordinem secundùm amplitudinem suæ significationis. Negamus uerò esse sacramentum.

ARTICVLVS III.

Vtrum episcopi inter se perinde differant atque ipsi à simplicibus sacerdotibus.

POstquã uisum est, epalem dignitaté à sacerdotali suopte instituto differre, explorare cõsequens est, an episcopi similiter inter se differant. *Primum argum.* Apparet enim sic esse; nam Archiepiscopo ex proprio incumbit officio episcopum consecrare, quod episcopo nó nisi ex commissione uidetur competere, ut patet c. Quod sedé. de off. iud. ordi, & unde pallio utitur, quod episcopo nó est indultum: ergo specie differunt. *Argum. 2.* Secundò; Papa saltem dignitatis specie ceteris est excellentior, quandoquidé Petri successor est, cui peculiariter Christus uniuersum gregem commisit. Quare & singulariter etiam si fuerit aliàs episcopus, in Papa consecratur, singulariq́ue Tiara utitur. Quocirca distin. 21. ait Pelagius Romanam Ecclesiam non Synodicis constitutis ceteris ecclesijs esse prælatam, sed Euangelica uoce Domini Saluatoris nostri primatum obtinere. Sed in contrarium est, quòd in ijs quæ ad confectionem corporis & sanguinis attinent, nihil potest unus episcopus q singuli non possint; ut patet in ordinum collatione, atque in ipsorũ mutua consecratione; nam unus alterũ consecrat. Quin uerò Hostien. consecrat Papam, & tamen si inferioris esset potestatis id nequiret: iuxta illud ad Hebræ. 7. Sine ulla contradictione quod minus est, à meliore benedicitur.

Quęstionis huius duo insinuantur membra. Primum de episcopalibus officijs & functionibus. Atq; alterum de ipsorum distinctione; quippe quorum posterioris cognitio à prioris notitia pendet. Duabus ergo conclusio- *Prima conclus.* nibus ad quæstionem respondetur. Prior est: Vniuersæ functiones quæ ad perfecti pastoris officium attinent, sunt episcopo peculiares & propriæ. Iam enim suprà artic. 1. ostensum est genuinum episcopi munus, officiũ esse pastoris: in cuius testimoniũ dum consecratur, traditur ei baculus pastoralis. Immo uerò antè designatur esse pastor, quàm anulo fiat sponsus Ecclesiæ. Omnes ergo functiones quæ pascendo gregi accommodãtur sunt dignitati episcopali, quatenus cũctis cómunis est, pares *Scrupulus.* & æquales. Sed ais, nunquid non & plebani sacerdotes suarum functiam parœcialium ecclesiarum pastores? Sunt quidem. Haud tamen undoquaq; absoluti & perfecti. Quare non omnibus uniuersa pastorum officia ra- *Solutio.* tione suæ dignitatis incumbunt, sed quædam. Ad cuius *Pastoris officium.* intellectum notãdum primum pastoris officium esse uitam præbere gregi, eundemq́ue alere, sanare, & sustentare. Functiones autem huiusmodi ad tria genera & ordines reducuntur. Primum namque id potissimùm fit per administrationem omnium sacramentorum. Baptismo enim regeneramur: deinde confirmati eucharistia, alimur; & per pœnitentiam sanamur; &c. Illa ergo sacramenta quæ ad huiusmodi sunt uitam prorsus necessaria & congrua, incumbit cuicunque plebano sacerdoti administrare. Qualia sunt baptismus, eucharistia, pœnitentia, & sacra unctio: & præterea benedicere sponsos. Attamé ordinare ministros, incumbit epscopo, & præterea ob uberiorem copiam Spiritus sancti cõfirmare plebem. In administratione ergo sacramentorũ primùm incipit pastorale officiũ locupletius ac perfectius esse in episcopo, quàm in plebano sacerdote, tum scilicet, quòd sacerdotes non omnia conferre possunt, tum etiam, quòd quæ possunt, ex sola iurisdictione ab episcopo concessa habent.

Ad officium pastorale pertinet docere populum. Secundum ad idem pertinens pastorale officium est, fidem docere populum. Huius auté functionis duo sunt gradus. Alter, illos explicare articulos qui sunt ad salutem necessarij. Et hoc propriè parœcianis sacerdotibus curam gerentibus animarum incumbit. Quare profectò huius muneris, ubi grandis est negligentia, peccatũ est illis mortale. Tenentur enim plebem Articulos docere fidei & Decalogum. Immo uerò & orationem Dominicam, illa uidelicet, quæ pœnitentes, an sciant, sunt interrogãdi. Scire enim debet Christianus quisque quidnam sibi credendum, quidq́ue agendum, & quid à Deo petendum. Alter gradus est altiora fidei mysteria explicando sacram scripturam propalare, ac morum probitate gregem imbuere & instituere. Et hoc propriè pertinet ad officium episcopi. Cui ideo in consecratione, tradito Euangeliorum libro, sub forma præcepti dicitur, Vade, & prædica populo Dei. *Gubernatio & correctio ad pastorem spectant.* Tertium, quod ad idem pastoris officium spectat, est gubernatio & correctio, nã & hoc pacto uita gregis seruatur. Et facultas hæc, planum est, quàm sit in quolibet episcopo plenaria, nisi sit per Papã coercita, in plebano uerò nulla est, aut quàm tenuissima. Potest enim plebi, ut statis temporibus sacra audiat, sacramentaque suscipiat, præcipere. An verò excommunicatione aut alia pœna in foro exteriori cogere, paulo inferiùs dicemus. Et per hæc intellectus est capiendus doctrinæ Dionysij suprà citati, distinguentis *Explanatur Dionysius.* tres hierarchicas, hoc est sacri principatus actiones, putà purgare, illuminare, & perficere. Quorum primum ait ad diaconum pertinere, secundum ad sacerdotes, tertium ad episcopos. Purgare enim, est purum ab impuro separare, ut triticum cribro, & farinam discerniculo. Venientes enim ad baptisma diaconus examinabat, an uellent uitam pristinã deserere, erroresq; abiurare, & sic separabat illos qui baptismo digni erant ab alijs. Sacerdos uerò fidei cathechismo illos erudiens, fonte sacro tingebat, ubi per gratiam gratum facientem illos illuminabat, sed episcopus confirmabat, hoc est gratia perficiebat. Deinde autem ipsorum prædicatione, quæ de sacra scriptura hauserat, illos peramplius ad diuinũ amorem inflammabat, in quo Christiana perfectio con- *Sacerdotes plebani uere sunt pastores* sistit. Haud ergo negandum est, qu in sacerdotes plebani curam uerè gerant animarum, quarum etiam exhibituri Deo sunt exactam rationem, ueréque sint pastores. Perfectum tamen absolutumq́ue nomé solùm congruit episcopis, ut de suo ipsorum nomine admonentur. Per hæc *Soli episcopi successerunt loco Apostolorũ.* subinde fit etiam liquidum, quemadmodũ episcopi omnes sint ac soli qui propriè loco Apostolorum successerunt, eorũq́ue funguntur uicibus, ut habetur can. in nouo. dist. 21. & cano. ecclesiæ principes. dist. 35. Id quod can. quorum uices. distinct. 68. auctoritatem August. fulcitur, inquiẽtis, Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Patres missi sunt Apostoli, pro Apostolis filij nati sunt episcopi. Ad huius tamen intelligentiam, notãdum est, tria esse munera in quibus res & ordo Apostolorum cõsistit, ut Diuus Thomas super illud uerbum Pauli 1. ad Corinth. 12. Quosdam posuit Deus in ecclesia primò apostolos, adnotauit, Videlicet auctoritatem guberna-

di

di fidelem populum, facultatem docendi fidem & Christianos mores. Tertio, potestatem miracula faciendi ad confirmationem doctrinæ, secundùm illud Lucæ 9. Cõuocatis Iesus duodecim Apostolis dedit illis uirtutem & potestatem super omnia dæmonia, & ut lãguores curarent, & misit illos prædicare regnum Dei. quo postremo uerbo intelligitur, ut eos qui uerbum susciperent, gubernarent; secundùm illud Lucæ 10. Qui uos audit, me audit, & qui uos spernit, me spernit. Et quidẽ quantum ad primum munus, episcopi sunt illis subrogati: tametsi illorum singuli in uniuersum Christianorum orbem potestatẽ haberent, Episcopi uerò non nisi in suas diœceses, sed solus Papa qui substitutus est Petro, uniuersalem retinet iurisdictionem. In secunda autẽ eiusdem potestatis uirtute, quæ est prædicare fidem, gradus sunt dignoscendi. Apostoli nanque eousque illa pollebant uirtute, ut (quod in sua 2. Canonica Petrus ait) firmissimum habentes sermonem propheticum: quidquid ipsi prædicarent, eò q ipsi id assererent, fides esset; utpote qui cùm organa essent per quæ spiritus sanctus loqueretur, non opus haberent cogitare quomodo aut quid loquerentur. Qui quidem gradus in ecclesia post Apostolos & Euangelistas non permansit. Potest quidẽ Papa & Concilium articulos fidei explicare: sed tamẽ eos, qui in sacra scriptura impliciti sunt, uel ex traditione Apostolorum ore tenus firmissimè habentur: utẽdo scilicet fundamẽto Christi, ac subinde Apostolorum. Illi uerò sine scripturæ perscrutatione à Spiritu sancto mouebantur. In singulis uerò epis neq; ista quæ in Papa & cõcilio est facultas, inest, sed tm̃ prædicãdi, interpretandi, amplificandi, persuadendiq; ea quæ Christus per se perque Apostolos docuit. Tertia uerò facultas faciendi miracula non perinde in ecclesia modò est, atq; in Apostolis extitit; quia non eadem est prorsus necessitas. Quanuis ubi ratio id fieri modò exigeret, non haberet Deus manum occlusam. Ecce differentiam inter pastoralem episcopi functionem, & eam, quæ est parœcianorum sacerdotum. Et ideo, ut cap. in nouo. suprà citato legitur, ut episcopi Apostolis, quos Christus Luc. 9 legitur elegisse, successerunt, sic & reliqui sacerdotes parœciani successerunt 72. discipulis; quos, quia messis multa erat, in auxilium episcoporum idẽ Christus sufficit; ut Luc. 10. legitur; nempe ut eorum essent auxiliares administri. Quare de lege communi episcoporum est in ecclesijs parœcialibus presbyteros instituere: ut legitur cap. Sicut. 16. q. 7. Sed rogas nunquid & prædicare plebanis etiam conuenit, & aliqua iurisdictionis imago? Respondetur, prius de prædicatione certũ est nihil amplius eis ex officij necessitate incumbere quàm doctrinam, ut dicebamus, Christianam populo necessariam docere. Vtrum uerò sit salutare consilium illis id muneris iniungere, in Tridentino Concilio fuit in publicum cõsilium prolatum: & prima fronte sic nonnullis patribus apparuit; sed non defuit, qui ut sententia pensiculatiùs agitaretur, supplex orauit: à qua posteà decernenda supersessum est. Enimuero ut decorum & salutiferum est illis parœcialibus sacerdotibus, qui uerè Theologi sint, id muneris suis plebibus impendere: sic pestilentissimum est Theologiæ ignaris id committere. Iam enim & eo miserabili loco iacet ecclesia, ut in animarum curu committẽnda, uix ulla habeatur dignitatis ratio; præterquàm quòd neq; proprij plebani suas ecclesias administrant, sed per uicarios id faciunt, uix Latinè scientes; nempe per eos, quos quàm minimo possunt pretio, conducunt. Adde quòd in aliquibus quas lustraui prouincijs, illi sunt plebani; qui cùm neq; de limine Theologiam salutauerint, tamen Latinè & fortè Græcè deturgentes, putant feliciter prædicare posse. Et isti sunt, qui pestilentiores disseminãt errores. Salubrius ergo populo est, eiusmodi concionibus carere, quàm infici. Ad secundum interrogationis membrũ respondetur: in sacerdote secundùm suam propriam auctoritatem nullam existere uim coactiuam, quantum ad forum iudiciale. Nam maximè per excommunicationem, quæ pœna pastorali baculo annexa est. Excommunicare autem propria auctoritate, solius est episcopalis muneris; ut habetur 24. q. 3. cano. corripiantur, & apud Diuum Thomam 4. sen. dist. 18. q. 2. Excipit illic tamen idem doctor Sanctus furtum & rapinam, pro quibus, inquit, concessum est à iure, ut possit parœcianus sacerdos excõmunicare. Iam tamen non est in usu concessio illa. Est nihilominus peccatum inobedientiæ, illi non parere in ijs, quæ suprà diximus iure posse præcipere, nempe ut festa ecclesiastica celebrent, & statis temporibus sacramẽta suscipiant, & doctrinam ecclesiasticam discãt. At nisi adsit contemptus, non est mortale aliud nouum præter transgressionem ecclesiastici præcepti. De officijs functionibusq; episcopalibus plura hic essent eadẽque scitu perutilia adhibenda: sed usque ad quæstionem tertiam ea duximus reseruanda: ubi inter tractandam obligationem, qua episcopi tenentur in suis ecclesijs residere, cõmodius differentur. Posterior conclusio: Episcopales dignitates quamuis archiepiscopum & patriarcham, immo & summum ipsum Pontificem commemores, non sunt, specie diuersæ, sed solo iurisdictionis ambitu aliæ alijs superiores aut inferiores. Ait quippe Isidorus, ut suprà ex can. cleros. 21. distinct. citatũ est, quod episcoporum ordo quadripertitus est. Nempe in Patriarchas, Archiepiscopos, Metropolitas, atq; Episcopos. Est enim patriarcha, patrum summus, atq; princeps: archiepiscopus uerò episcoporũ princeps. Nã ἀρχὸς Græcè, idem est quod princeps. Metropolita, qui certis ciuitatibus circunscriptã habet iurisdictionẽ: episcopus uerò, qui unam regit cathedralem ecclesiam. Iam uerò metropolita nullus est sub archiepiscopo, sed ipsi sunt metropolitani. Patriarchæ uerò, ut Alexandrinus, Hierosolymitanus, & Constantinopolitanus, plures sub se singuli habẽt archiepiscopos. Immo & Romanus olim etiã appellabatur Patriarcha. Horũ ergo dignitates ait lib. 4. c. de ordinibus, Altisiodo. saltem episcopalem & archiepiscopalem (nam de alijs non meminit) esse sacramenta; eademq; distincta. Nam ut argutum primo loco est, ut episcopus sacerdotes atq; alios ministros ordinat & consecrat, sic & archiepiscopus ex proprio officio habet ordinare episcopum: Episcopi autẽ non nisi ex commissione. Nihilominus conclusio à nobis asserta indubia esse debet. Primùm siquidem quantum ad id q ait episcopalẽ dignitatem esse sacramentũ, iam suprà satis reprobatũ est. Ceterùm, & q eiusmodi ordines episcoporũ inter se genere nõ differant, sed sint eiusdẽ generis & speciei, probatur. Nam quidquid potest archiepiscopus & Patriarcha, potest episcopus in sua diœcesi, etiam episcopos consecrare & Papa. Et quamuis hoc faciant forsan ex cõmissione, hoc accidit propter iurisdictionis defectũ non autẽ ex defectu episcopalis dignitatis. Quẽadmodum ob solum defectum similẽ non potest sacerdos quẽquã absoluere, cũ uirtute characteris quoscunq; posset indiscriminatim. Et per hoc solutũ restat eius argumentum. Ad secundum autẽ de Pontifice maximo pariter negatur, dignitatis specie ceteris sibi subditis antecellere. Sed quantum ad iurisdictionis uniuersalitatem, iura omnia illi primatum perhibent. Nã quantum ad dignitatem, etiã episcopus Hostien. ipsum consecrare consueuit. Neq; quidpiam spirituale est ad corporis Christi consecrationem relatum, quod Papa efficere potest, quod non queat etiam simplex episcopus quantum ad suam spectat dignitatem, nisi sit ratione iurisdictionis ab ipso Papa cohibitus. Itaq; habet se inter episcopos summus Pontifex (quantum ad dignitatem episcopalem) sicut Petrus inter Apostolos, quorum, quatenus ecclesiam representabãt, caput erat: tametsi quatenus erãt Apostoli, essent pares: ut can. in nouo. suprà citato habetur, distinct. 21. Neque uerò quatenus episcopi ordinari ab ipso fuere, sed à Christo constituti. Præeminent ergo episcopi sacerdotibus altiori dignitatis genere: Papa uerò episcopis in eodẽ genere: sed

Tria in quibus ordo Apostolorũ consistit. D. Tho.

Facultas faciendi miracula, non est perinde modo in Ecclesia atque fuit in apostolis.

Quæstio.

Solutio.

In sacerdote nulla existit uis coactiua quantum ad forum iudiciale, si suam modò auctoritatem spectes.

Postrema conclusio.

Altisiodo.

Probatio assertæ conclusionis.

Ad secundum argum.

sed tamen quatenus Christi uicarius, omnium est caput: unde illi singulariter prius dictum est, Tibi dabo claues regni cœlorum: Matthæi decimosexto, licet postea Ioan. nono, omnibus datæ sint; eique peculiariter dictum est, Pasce oues meas; licet in ipso cunctis sit episcopis dictum; qui per ipsum erant ratione iurisdictionis in orbem distribuendi. Decuit enim maximè, ut Christus suam potestatem uni committeret capiti, ut tota Christiana politia imaginem regni spiritualis præ se ferret, quæ omnium est politiarum optima.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm institutio episcopalis dignitatis sit de iure diuino.

Primum argum.

POst hæc tandem ut hæc tota quæstio absoluatur, Quæritur, Vtrù episcopi sint iure diuino instituti? Apparet enim aliter res habere. Primùm, quia præter Apostolos neminem legitur Christus instituisse episcopum; sed Apostoli ipsi sua auctoritate illos instituebant; ut patet de Timotheo & Tito, quos Paulus cõstituit; ergo pariter episcopi non debent censeri iure diuino creati: sed à Papa iure positiuo, penes quẽ diximus summam iurisdictionem ecclesiæ esse. Secundo, id confirmatur facto ipso Christi, Petrum sibi substituentis. Ipsi enim singulariter iussit dicens, Pasce oues meas. Ac si dixisset; Tibi summam rei huius concredo: tu ipse pro tuo arbitratu de illa dispone; ergo episcoporũ institutio non Christi, sed Petri est, eiusq́ue successoris. Vnde uox illa ipsius in prima eius cano. cap. quinto; Pascite, qui in uobis est gregem; non diuina, sed humana, nempe Petri præceptio apparet. In contrarium est illud Pauli Actuum uigesimo: Attendite uobis & uniuerso gregi, in quo uos Spiritus sanctus posuit episcopos, regere ecclesiam Dei quam acquisiuit sanguine suo.

Secundum.

Paulus.

Constitutum quidem suprà reliquimus, dignitatem episcopalem ab Apostolorum seculo à sacerdotio propria dignitate & muneribus fuisse secretam. Desideratur autem quàm maximè ad rei præsentis elucidationẽ, nosse quo fuerit iure instituta. Nã cùm Papæ sit episcopos eligere, uidetur eius institutio. Id quod ad persuadendã ipsorũ residentiã tanti refert scire, ut inde sint præcipua argumenta petenda. Et qui cauillari eludereque rationes pertendunt, quibus saluberrimum illud ac diuinum residentiæ ius fulcitur, non alio se protegunt æneo clypeo, quàm quòd aiunt non à Deo immediatè, sed à pontifice episcopos fieri. Sic enim quidam coarmauit sese in defensionem, ut ipse arbitratus est, episcoporum: uidelicet ut eos à iure diuino residendi liberaret, ut quæstione tertia, fusiùs luculentiusque patebit. Quemadmodum enim inquit episcopus iure diuino residere teneatur, cùm nullus à Deo immediatè fiat episcopus, sed à Pontifice? Ipsius enim est diuidere diœceses & particularia ouilia, & imponere curam. Multaque alia id genus subdit, quæ illic ampliùs differemus. Hic ergo more nostro duæ sunt conclusiones asserẽdæ & irroborandæ: utpote quæ basis futuræ sunt ac fundamentum illius disputationis. Duobus n. modis comminisci quis potest episcopatus particulares: nẽpe summo inferiores, non esse de iure diuino. Vno, quod dignitas ipsa non fuerit à Deo ipso instituta, ueluti sunt incremẽta, sed à Papa, ut est quadragesimalis abstinentia, particularisq́; obseruatio festorũ, & annualis cõfessio. Altero uerò, quod eorum electio, quę per Pontificem fit, non fit diuina, hoc est de iure diuino; quorum utrunq; est apertè falsum. Sit ergo prior conclusio; Episcopalis ordo, hoc est gradus & dignitas, institutio prorsus diuina est, quã Christus ore suo proprio fecit; hæc iã satis in superioribus est demonstrata. Christus enim ipse Apostolos elegit, cui muneri annexa est episcopalis dignitas, putà Christianum gregem pascendi. Illam autem dignitatem, præter spiritum propheticum quo illos imbuit, non in tempus instituit, sed ut perpetuò in Ecclesia perduraret; ergo episcopalis dignitas & gradus qualis nunc in ecclesia perseuerat, ipsissima est Christi institutio. Posterior quidem præmissa nemini in dubium uenire potest; quandoquidem Christus Ecclesiam fundauit perpetuò duraturam, perpetuoq; pastu gubernationisque adminiculo indigentem, cui adeò in singulis prouinciis fides morumq́ue norma perpetuò esset elucidãda. Non ergo in tempus, sed in perpetuum hanc instituit dignitatem. Huc secundò accedit testimonium Pauli suũ ad Ephesios 4. Et ipse dedit quosdam Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios uerò Euangelistas, alios autem pastores & Doctores, ad cõsummationem sanctorũ in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionis filij Dei. Pastorum autem nomine episcopi potissimùm, ut dictum est, censentur: ergo illi necessarij sunt in ædificationem corporis Christi; atq; adeò à Christo instituti sunt, ut quantum Ecclesia, tantum essent duraturi. Tertiò: Sacerdotium Euangelicũ præstantius est Mosaico, plusque adeò necessarium; illud autem in pontificem & sacerdotes diuisum pro toto legis tempore diuinitus institutum est; ergo & nostrum sacerdotium, in quo episcopi sacerdotibus præferuntur, à Christo est usque ad finem mundi institutũ. Id quod Paulus ad Hebr. contestatur, dicens; Translato sacerdotio, necesse est ut & legis translatio fiat. Nisi quod cùm sub illa lege unus dũtaxat populus unaq; tantùm synagoga degeret, uno pię eisè opus erat pontifice: ecclesiæ uerò Euangelicę in totum orbem latè patenti quàm plurimis. Id etiam quartò ratione patet; Christus fuit solus ecclesiæ fundator. Vbi enim ait Paulus fundamentũ neminem posse aliud ponere quàm quod positũ est, quod est Christus Iesus, non solùm personã designat, uerùm & eius leges & politiam. Vnde ad Petrum ipse ait; Super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Ad fundationem autem ecclesiæ non solùm necesse erat fidem sperandarum rerum, quo ceu in scopum tendendum nobis erat, docere, & leges illuc ducentes condere, uerùm & magistratus instituere, qui ecclesiã secundùm easdẽ leges gubernarent. Qui quidem nõ alij sunt quàm episcopi, qui secundùm uerbum August. pro patribus Apostolis nati sunt nobis filij; ergo episcopalis functio institutio Christi est, aliàs non satis firmiter fundasset ecclesiam. Quintò, Sacramenta & quæ illis necessaria sunt, Christus ipse per se instituit, ac perinde sacramentorum ministros, quare ipse sacerdotes ordinauit. Episcopi autem soli proprio nomine habent quædam sacramenta administrare; nempe ordines & confirmationem. Haud ergo dubium est ullum, quin Christus, non solùm Papatum, uerùm & dignitatem episcopalem, quæ latissime ad omnes Antistites patet, instituit. Sextò; Dignitas episcopalis, ut in præcedentibus monstratum reliquimus, eiusdem generis est in omnibus episcopis; nam sola iurisdictionis latitudine inter se distant; ergo quatenus Papæ & reliquis episcopis communis est, eodem auctore Christo, instituta est. Septimò: Episcopalis dignitas inter charismata numeratur, quibus Christus sponsam suam ecclesiam dotauit. De quibus nimirum ait Paulus primę ad Corinthios 12. Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus: & diuisiones ministrationum sunt, idem autẽ Dominus; & diuisiones operũ sunt, idẽ uerò Deus, qui operatur omnia in omnibus. Ergo episcopalis dignitas donum Dei est per ipsum ecclesiæ donatũ, secundùm uerbum Pauli 1. ad Timot. 4. Noli negligere gratiã quę in te est: quę data est per prophetiam, cum impositione manuum presbyterij. Postremò denique id confirmatur; Cùm Papa episcopum eligit aut confirmat, non magis instituit episcopalem dignitatem, quàm instituitur Papalis, dum ipse eligitur, sed sola persona ad eandem dignitatem applicatur. Accedit tum demum & Pius Papa, qui can. oues. 6. quæst. 1. contestatur hanc ueritatem, dicẽs quòd episcopos Deus sibi oculus elegit. Est ergo certo certius, & si sic de his quæ sunt fidei loqui liceret,

Catharini fundamentum ad infirmandam residentiam.

Prima conclusio.

Ratio conclusionis.

Ratio altera.

Tertia ratio.

Quarta ratio.

Quinta ratio.

Sexta ratio.

Septima ratio.

Paulus.

Postrema ratio.

Pius Papa.

luce

luce euidentius, Christum instituisse dignitatē episcopalem, quæ modò in ecclesia uiget. Et quis enim credat tam insignem magistratum in arbitrio Papæ posuisse, ut ipse illum crearet? Et ita omnes Theologi tenent in 4. dist. 24. omnesq; iuris canonici interpretes, qui idipsum confessissimum habent. Qua uiq; ratione Paulus nō homines ministros, sed Dei prorsus Apostolos ac perinde eius successores episcopos, ac demum sacerdotes, existimandos docet. Sic enim inquit, nos existimet homo ut ministros Christi & dispensatores mysteriorum Dei. Cùm Papa episcopos creat aut episcopi sacerdotes ordinant, nil aliud faciūt q̄ ceu Christi ministri Dei mysteria dispensare. Hanc ergo conclusionem tam multis duximus asserendam, non q̄ ullus de illa dubitare credendus sit, sed ut per illam falsitas apertiùs innotescat assertionis illorū, quos suprà citauimus: in quibus est Catharinus, qui aiūt episcopales functiones eorūq; obligationes ad residendū ob id esse de iure duntaxat pontificio q̄ Papa est, qui illos eligit applicatque ad suas singulorum ecclesias. Cuius contraria impræsentiarum asseritur talis conclusio: Episcoporū electio, atq; adeò obligatio ad sua exercenda munera, est de iure diuino. At uerò sunt qui hanc conclusionem, quamuis ueram, non satis ex suis principijs deducunt, quorū est Torrensis ille, alioqui nō pœnitendus auctor, quē suprà libro octauo citauimus; qui quidē plus inferūt, quàm ueritas permittat. Existimāt inquā ob id eiusmodi episcoporū electiones esse de iure diuino, q̄ fiunt à Papa, quatenus est Ecclesiæ minister. Quæ profectò caussa ad colligēdum non satis est firma; neq; exemplum quod subdunt talē habet in uniuersum efficaciam. Aiunt enim quòd sicut baptizatio, quia fit à ministro Dei eius ipsius nomine, est de iure diuino: sic electio episcopi, quā facit Papa. Sed possent qui contrarium defendunt, hoc pacto rationē hanc debilitare: Christus Papæ & Concilio nō modò administrationē commisit eorum quæ ipse instituerat, uerùm & facultatē tradidit nouas cōdendi leges & ritus. Quare obseruatio quadragesimæ festorumque multorū merè sunt positiui iuris, nempe pontificij. Et idem meritò censeri solet de cōsecrationibus Ecclesiarū altariūq; ornamentorū. Quocirca nulla est collectio hæc si in uniuersum fiat, Pontifex quasi Dei minister hoc aut illud facit; ergo est de iure diuino; nisi antecedenti adhibeas illa facere tanquam institutionē ipsius Dei, vel quā Apostolis ipse explicuit, vt ecclesię verbo tenus traderent. Quocirca ceu fundamentum huius posterioris conclusionis priorem anteiecimus. Est aūt prius nostra nobis explicanda conclusio; Episcoporum enim electiones esse de iure diuino, bifariàm intelligitur. Vno modo in genere, q̄ singulis ecclesijs secundùm ecclesiasticam diuisionem sui applicētur episcopi. Alio modo, q̄ hic Petrus aut Paulus huic aut illi. Et quidem in hoc secundo sensu notum est, hanc huius personę electionē nō esse de iure diuino eo pacto, quo electio Matthiæ ac subinde Pauli, sicuti aliorum Apostolorum fuit à Deo facta: sed ex humano eligentium iudicio, aut Papæ. In priori ergo sensu intelligenda est conclusionis ueritas; quæ quidē facilè ex præcedenti sic colligitur: Deus Dei minister id quod ipse instituit ipsius iussu dispensat, actio est de iure diuino cēsenda: cùm autē Papa episcopū confirmat & consecrat, alicuiq; attribuit ecclesiæ, id exequitur qđ Christus in genere instituit, quodque ei facere iussit: ergo id iuris diuini censendum est. Posterior quidē præmissa superiori cōclusione satis est demonstrata. Prior uerò in sacramentorum administratione perspicua fit. Baptizatio nanq; & sacramentalis absolutio & similia licet per ministros ecclesiæ immediatè (ut isti loquuntur) fiat, nihilominus ob id iuris diuini sunt, q̄ Christus illa instituit, eiusq; nomine fieri sic ac dispensari iussit. Et hoc est, quod Paulus in priori ad Corinthios epistola admonitū esse curauit, ubi illa sugillat diuersa symbola; Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, &c. Nunquid Paulus crucifixus est pro nobis? aut in nomine Pauli baptizati estis? & infrà c. tertio: Quid igitur est Apollo? quid uerò Paulus? ministri eius cui credidistis; & unicuique sicut Dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit; sed Deus incrementum dedit. Deus ergo per ministros sacramentorū gratiā dispensat. Et pariter omnino de episcoporū electionibus censendum est, parique modo nos docuit Paulus loqui. Sic enim locis suprà citatis ait, Christus posuit quosdam Apostolos, alios uerò pastores & doctores &c. Et alibi, Attendite uniuerso gregi, in quo uos posuit Spiritus sanctus. Et cùm Exodi uigesimooctauo, Deus Moysi iusserit, dicens, Applica ad te Aron & filios eius, ut sacerdotio fungantur mihi, nūquid propterea q̄ per ministrum Dei illa facta fuerit applicatio, continuò fit consequens non fuisse diuinam? Nonne & de episcopis qui à Pontifice summo creantur, assertio uera est, quòd sint serui, quos Dominus constituit super familiā suam? Vide consecratoris uerba. Ait enim inter alias benedictiones ad Deū loquēs, Sit fidelis seruus & prudens, nō quē ego aut Papa, sed quē cōstituas tu Domine super familiā tuā, ut det illi cibū in tēpore opportuno, & exhibeat omnem hominem perfectum. Hæc est enim episcopalis functio, perfectionē tum docere, tum etiam persuadere. Seductorium ergo argumētum est; Electiones episcoporum distributionesque ecclesiarum per Pontificē fiunt; ergo id non est de iure diuino. Enimuerò cùm Christus permansurus nobiscum non esset in æternum ut nos exteriori functione, ut dum inter mortales agebat, gubernaret, sed Spiritus sanctus quem nobis in hoc misit, ut intima mentis tātùm motione ecclesię assideret, fieri nequiuit aliud, quàm ut quæ Christus instituerat, ministris committeret, qui externo foro & iudicio nomine ipsius prohiberent. Vnde Paulus non simpliciter, sed per externam ceremoniam, nempe per manuum impositionem Timotheum ac Titum ordinauit: id quod commentarijs super Isai. adnotauit Hieronymus inquiens, ordinationē non tantùm precibus, sed manus impositione perfici, ne uocis tacita imprecatio clericos ordinet nescientes. Adde, id quod isti aiunt, immediatè eiusmodi electiones per Pontificem fieri, æquiuocatione laborare. Immo uerò secundum Philosophum libro 1. Posteriorū Analyticorum, illa caussa dicitur immediata quę est omnium prima; sicuti immediata principia sunt in quæ ultima fit resolutio. Quare Deus est qui immediatè huiusmodi facit electiones per suos ministros. Sed in esto caussa secūda dicatur immediata, eò q̄ inter ipsam & effectū nihil mediat. Sicut dū quis baculo mouet lapidē, baculus dicit immediatè tāgere lapidē, nā & hoc quoq; pacto permittitur inter philosophos, locutio, inepta tamen est illatio: Quidquid Papa immediatè faciat, continuò excludere à iure diuino; sic scilicet, quādo Deus qui illud instituerit & fieri præcepit, & tanquā primus auctor charismata potestatemq; cōfert ueluti episcopo, usu uenit qui eligitur & consecratur. Sed alia cōsulenda est ratio ad explorandū sit nunc id quod Papa facit de iure humano: nēpe ut suprà dicebā, sit ne institutio ecclesiastica per potestatē à Deo traditā nouas instituendi, tum leges, tū etiā ceremonias. Et quò tandem aduersarios de sua ipsorum confessione reuincamus, quæritur; Cùm episcopus ex Papæ cōmissione aliū eligit & consecrat, utrum illa electio & cōsecratio censeatur Papæ, an illius episcopi qui eius fungitur uicibus. Profectò nō negabunt quin sit potius Papæ delegantis, quippe cuius auctoritate fit, quàm delegati. Pari ergo modo dicendum q̄ cùm Papa eligit, uel consecrat, illa electio est de iure diuino. Id quod postremo isto testimonio corroboratur. Nam si dignitas episcopi effectus esset Papæ, posset quidē eum illa priuare; ut potest cùm eū deponit, ecclesiastica spoliare iurisdictione. Et tamē quidquid Papa post consecrationem attentet, nō potest dignitatem illam auferre: perinde ac si character esset sacramentalis. At fortè non desit qui ex nostra nos confessione hoc pacto coarguat. Quamuis electio

in

Secunda cōclusio.

Torrensis.

Bifariàm intelligi potest episcoporum electiones esse de iure diuino.

Probatur conclusionis

Hieronym.

Deus immediatè facit Episcoporum electiones.

Ratio altera ad idem.

in genere fit de iure diuino, nihilominus hæc quæ fit huius personæ, non fit nisi humano arbitratu; ergo hoc sufficit ut electiones simpliciter dicantur de iure positiuo. Id quod inde confirmatur q; sicut multi regnant, ut Deus per prophetam conqueritur & non per ipsum: ita Hieremiæ 23. lamẽtatur, q; pastores dilacerãt gregem pascuæ suæ; & in Euangelio q; intrant non per ostiũ, sed ut fures & latrones aliunde; qui ideo non Dei numine, sed humana uoluntate eliguntur, atq; adeò non diuino iure, sed humano. Ad hoc respõdetur, aliud esse ius, aliud iuris usum. Ius enim est facultas & præceptio faciendi id quod Deus ipse instituit. Quod ideo diuinum est. Vsus autem est exercitium quod in facto consistit; & hoc relinquitur prudentiæ & iudicio eligentium & confirmantium. Quocirca potestas episcopalis, nisi fiat uane contra iura errante, ut putà q; irregularis non eligatur, semper iure diuino confertur. Quòd autem bonus uel malus eligatur, hoc dependet ex facto & usu humano; ex quo procedere cõtra Dei uoluntatem potest electio mala. Atq; in hoc, de quo nos aduersarij decipi arbitrãtur, ipsi falluntur. Censent inquã nos inde seduci, q; ex eo q; Episcopatus est de iure diuino, elicimus electiones episcopales eodẽ fieri iure. Hæc autẽ nõ nostra est fallacia, sed sua: qua ex eo q; usus iuris fit arbitrio & iudicio humano inferunt electiones esse de iure humano. Audiãt quæso Leonẽ Pontificẽ in sermone de assumptione sua. Dignatio, inquit, cœlestis gratiæ gignit Antistitẽ. Et Ambrosius in Pastorali, cõtra eos, qui pretio ordines conferunt. Quis, inquit, dat gratiã episcopalẽ Deus an homo? Et respondet, Sine dubio Deus, sed tamẽ per hominẽ dat Deus. Homo imponit manus, Deus largitur gratiã. Episcopus initiat ordinem, & Deus tribuit dignitatẽ. Si homo in ordine nihil amplius operatur, nisi seruitiũ, quod ei creditur, cur Deo totũ negatur, qui ipsum ordinẽ tibi largitur? Hæc ille. Electio ergo iure diuino fit. At ne de nomine disputare uideamur, dicimus q; quidquid potestatis Papa eligẽs cõfert, iure diuino Deiq; nomine confert, atq; adeò quidquid eũe ei præcipit, iure diuino præceptũ est existimandũ. Exempli gratia. Cùm consecrator ait: Accipe Euangeliũ, & prædica populo tibi cõmisso. Illi contrarij nobis auctores uocẽ esse aiunt non Dei immediatè, sed Papæ. Quare ordinatus, inquiunt, Episcopus arbitrio Papæ id exequi tenetur; ut si Papa uoluerit, ne ille resideat, aut si nõ curauerit ut episcopale munus rectè exerceat, ipsi Papæ imputandũ est, non aũt episcopo. Atq; in hoc puncto status litis cõsistit. Ecquis aũt hoc ferat audire? Ecquis inquã ullo modo ambigere queat, quin uox illa perinde habeat, ac si illã Christus proprio ore protulisset? quandoquidẽ quod ipsissimus instituit, iussuq; suo, ore sui organi profertur, Deũ ergo id loquẽtem debet episcopus auscultare: diuinoq; subinde id iure sibi imperari. Nã retrocedamus paulò antè in cõsecratione. Cũ ait cõsecrator; Accipe baculũ pastoralis officij, ut in corrigẽdis uitijs piè sæuias, iudiciũ sine ira teneas, &c. Quo nomine illa proferuntur? Nonne Dei? Nunquid nõ ipse est qui per suũ ministrum illam confert potestatem & charismatis donum quod ipse instituit? uide quemadmodum id planissimè subiuncta precatio explanet, quæ ad Deũ funditur. Subdit nanq; qui consecrat: Creator & cõsecrator humani generis, dator gratiæ spiritualis, largitor æternæ salutis; Tu domine emitte tuã benedictionẽ super hunc annulũ, ut quicunq; hoc sacrosanctæ fidei signo insignitus incesserit, in uirtute cœlestis defensionis ad æternã sibi proficiat salutem. Et quasi iam Deus ad precationem annuerit; Accipe anulum, fidei scilicet signaculum, quatenus sponsam Dei sanctam uidelicet ecclesiã intemerata fide ornatus illibatè custodias. Deus ergo est, cuius nomine fit electio, & potestatis donatio. Id quod ex illo uerbo Numer. undecimo, fit notius. Iussit enim Deus Moysi dicens; Congrega mihi septuaginta uiros de senibus Israel &c. & auferam de spiritu tuo, tradamq; eis ut sustentent tecum onus populi, & non tu solus graueris. Reuera, illa institutio fuit diuina. Quòd autem ait, Auferam de spiritu tuo, non sic est audiendum q; donum Moysi collatũ curtandum esset, sed quòd de eodem spiritu quo illum donauerat, donaret etiam suis auxiliatoribus. Quare idẽ genus gratiæ confertur omnibus episcopis. Vnde consecrator, Propitiare, inquit, Domine supplicationibus nostris: & inclinato super hunc famulum tuum cornu gratiæ sacerdotalis, benedictionis tuæ in eum infunde uirtutem. Ex his ergo fit planè consequens, Episcopum nõ Papæ, sed ipsissimo Deo fidem suam obstringere. Quare facta electione, non Papæ, sed ipsi redditurus est animarum rationem sibi commissarum. Ecce in quo ueritas ab eorũ opinione quos hic redarguendos duximus, distat, & quo quæstionem præsentem perducere constituimus; Videlicet electionem quæ fit à Papa eatenus esse de iure diuino, ut eius uinculo ille qui personam induit episcopi & residere teneatur in sua ecclesia, & alia exhibere perficereque munera, quæ suæ pastorali dignitati incumbunt. Atque adeò hinc sumendum nobis restat initium quæstionis tertiæ de residentia.

Ad primum igitur argumentum eorum quæ in fronte quæstionis proposita sunt, respondetur: q; etsi neminem Christus legatur instituisse episcopũ præter Apostolos, ubi eos prædicatum misit; nam illi functio episcopalis erat annexa, & singulariter Petrum sub pastoris nomine; tamen cùm eandem auctoritatem, ut dictũ est, perpetuò permansuram fundasset, eo ipso facto in Apostolis, & singulariter in Petro singulis futuris episcopis locutus est. Itaq; quòd Petro dixit, Pasce oues meas; cunctis qui per ipsum creandi essent episcopi dictum uoluit; nempe ut eo ipso q; quisque creatus esset, idẽ sibi datum diuinitus præceptum intelligeret. *Ad primum argum.* Ad secundũ respondetur, propterea singulariter dictum fuisse Petro, Pasce, q; quantum ad iurisdictionis plenitudinem singulariter ipsum caput constituebat. *Ad secundum argum.* Quocirca sicut illi peculiariter permissæ sunt claues regni cœlorum. Matthæi. 16. quas posteà Ioã. 9. cunctis dedit Apostolis; uerò & Ioan. 20. cũctis suo gradu sacerdotibus in foro conscientiæ: sic hoc quod ipsi dixit, Pasce, cũctis fassus est. Ad aliud autem uerbũ eiusdem Petri, Pascite qui in uobis est gregem Domini; negamus catholicè idemque firmissimè uocem esse præcipuè Petri. Immo id nomine Dei admonuit. Quin uerò mirari satis istos nequeo qui contrarium putant; uidelicet uocem esse perinde à Petro prolatam ac si episcopus suis præciperet subditis, aut prælatus monachis aliud quidpiam q; sua esset ordinatio & Præceptio. Cùm planũ sit ac perspicuum eum diuinũ organum esse locutum; perinde nimirum atq; Paulum ubi aiebat, Attendite uobis & uniuerso gregi in quo uos Spiritus sanctus posuit. Cõsultò namque dixit, Pascite gregem Domini. Nã si oues sunt Domini, cuiusnam pastores nisi Domini, & cuius præcepto pascere tenentur, nisi Domini? Vnde Hierony. ad Nepotianum: & refertur, distinctio. 95. cano. esto. Petrus secundùm Domini præceptum illud dixisse.

QVAESTIO SECVNDA, DE EPISCOPATV OPTANDO, INEVNDO, ET CONFERENDO.

S. Thom. 2. 2. quæst. 185.

ARTICVLVS I.

Vtrùm liceat episcopatum appetere.

CONSTITVTO ergo quidnam sit, quoque iure dignitas Episcopalis fuerit instituta, subsequitur secundùm rerum ordinem de eius desiderio, optationeque & collatione sermonem subtexere. Et ne diuo Thomę honorẽ quem hacte-

nus detulimus, adimamus: nempe ut ubi ipse loquitur eius interpretemur mentem, exponenda nobis est quæstio eius 185. secundæ secundæ. *Primum argum.* Arguitur enim quòd desiderare affectareque Episcopale munus, sit non modò licitum, uerùm & laudabile. Ait enim primùm omnium Paulus 1. ad Timotheum 3. Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat; desiderium autẽ boni operis, dignum est laude: ergo & Episcopatum optare. *Secundum.* Secundò; Episcopatum status præstantior est & excellentior quàm monachorum religio: monachatum autem expetere pietas est & religiosis officium; ergo optatiu erit ad Episcopatum anhelare. *Tertium.* Tertiò; Prouerbiorum. 10. legitur; Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis; benedictio autem super caput uendentium: illo autem qui uita & scientia pollet, atque adeò Episcopali muneri idoneus est, uidetur spiritualia frumenta abscondere, si se eidem muneri subducat; cui si se subdat eadem spiritualia frumenta salubriter dispensare potest: ergo idẽ munus retractare uitio dandum est, optare uerò laudi tribuendũ. *Quartum.* Quartò; Sanctorum exempla ceu documenta nobis ad imitandum proponuntur, secundùm illud ad Roma. 15. Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinã scripta sunt: legitur autem Isaię 6. eundem Prophetam ad munus se prædicationis obtulisse; ubi ait, Ecce ego, mitte me; ergo illud nulla reprehẽsione, imo pręmio dignum est. In contrarium facit uerbum illud Aug. 19. de Ciuita. Dei. Locus superior sine quo populus regi non potest, etsi administretur ut decet, tamen indecenter appetitur.

Ad quæstionem, ut litteram S. Thom. consueto more in cõclusiones colligamus, supposita triformi diuisione, quinq; conclusionibus respondetur. *Tria in episcopali munere consideranda.* Est enim in episcopali munere tria considerare. Primum scilicet, quod omnium est caput & finis, episcopalis operatio & functio per quã communi saluti populi cõsulitur: id quod uerbo illo designauit Christus, Ioã. ultimo. Pasce oues meas. Secundũ est, ordinis gradusque celsitudo & eminentia, ad quam episcopus assumitur, secundùm illud Mat. 25. Fidelis seruus & prudens quem constituit Dominus super familiam suã. Tertium denique eodẽ munere tanquam consequens annexumq; attenditur, honor reuerentiaq; ac temporalium prouentuum affluens copia: sm illud Aposto. 1. ad Timot. 5. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni sunt; nempe & apud Deum, & apud homines. Hac ergo substrata distinctione, *Prima conclusio.* prima conclusio, ut à postremo mẽbro exordiamur, est: Episcopatum intuitu affectuq; temporalium bonorum appetere, manifestarium crimen est ambitiosæ cupiditatis: nam cùm bona temporalia non sint nisi subsidia, & sustentacula, ad finem administrationis instituta, eadẽ temporalia, præcipua intẽtione appeti, peruersa appetitio est. Cuius quidẽ criminis obiurgabat Pharisæos Redemptor, Matt. 23. ubi aiebat: Amant primos occubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis, *Secunda cõclusio.* salutationes in foro, & uocari ab hominibus Rabbi. Secunda conclusio circa secundum distinctionis membrũ. Episcopatum ratione celsitudinis & eminentiæ ambire nihilominus est criminosum; nam eiusmodi gradus altitudo, consequens est ad operis functionem; quare cùm illa primùm appetitur, præpostera est appetitio. Vnde & idem Seruator noster, Matth. 20 uituperio illud tribuit, ubi ait, Scitis quia principes gentium dominantur eorum: uos autem non sic: sed qui maior est inter uos, *Chrysosto.* sit tanquam minister. Vbi Chrysostom. Per hoc, inquit, ostenditur gẽtile esse primatum cupere, & sic gentium comparatione eorum æstuantem animam conuertit. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio: Episcopatus functionem ad animarũ salutem illũ, qui dignus existimatur appetere, studiosum officium est, egregiaque laude commendandum. Hoc enim est quod Paul. laudat: quoniam affectus ex obiecto perpenditur, & illud per se opus, charitatis exi- *Quarta conclusio.* stit officium. Quarta conclusio. Eiusmodi opus episcopale etiam ad consulendam proximorum utilitati expetere: ob id quod gradus celsitudo illi adiungitur, pręsumptuosum uidetur; atque adeò reformidandum est: nisi ubi manifesta id necessitas exegerit. Vnde Grego. 1. *Gregorius.* parte pastoralium, c. 8. Tunc, inquit, laudabile fuit episcopatum quærere, quando per hunc quẽquam dubium non erat ad supplicia grauiora peruenire. Quibus uerbis scienter explicuit, ipsum per se bonum opus esse, ubi culmen celsitudinis nõ habet annexum. Quare tũc temporis rari erant qui id oneris sibi imponi cuperent nempe illi duntaxat qui charitatis zelo ad id diuinitus excitabantur. Qua utique ratione ibidem Gregorius cap. 7. Isaiæ zelum offerentis se commendat. Quinta cõclusio. *Quinta conclusio.* Nihilominus pôt quispiã absq; illa ꝓsumptione appetere se esse episcopatu dignum, prouinciamque illam dignè administrare, siue infula insignitus sit, siue anteà quàm ad id muneris assumatur; ita ut desiderium non in celsitudinem & primatum, sed in obsequium ipsum Dei, gregisq; beneficium feratur. Conclusio est tertiæ appendix. Vnde super Matth. Chrysost. Opus quidẽ desiderare bonum, bonum est, primatum autem, hominis uanitas est cõcupiscere: primatus namq; fugientẽ se desiderat, desiderantẽ se horret. Assertiones tametsi uerę sint, plusculũ tamẽ lucis appetunt. *Dubitatio.* Et primùm circa duas priores ambigitur, quantumnã culpæ in eo immoderato affectu insit, dum quis aut temporales prouẽtus, aut humanos honores pręipsa episcopali functione desiderat: utrũ scilicet genere suo mortale sit crimen. Apparet enim sic esse, eò ꝙ est peruersus affectus erga res sacras: Sed nihilominus ab altera parte pugnat argumentum, ꝙ illa iusta sint illius officij præmia, mouesi eorum affectu ad optandũ episcopatum, dummodo paratus homo sit, rectè & ritè ipsũ administrare, nulla uidetur aut perexigua culpa. Nam cùm honos, ut ait ille, alat artes, consultò eiusmodi præmia proposita esse uidẽtur, ut homines ad studia allecti digni fiant huiusmodi dignitatibus adeundis. Respõdetur bifariàm cõtingere appetere epatum propter tẽporalia bona. *Solutio.* Vno modo ut hæc ordinis peruersitas sit obiectum appetitus. Itaq; uox, propter, designet bona tẽporalia esse finẽ episcopatus, ut cùm dicis, Appeto episcopatum propter bona tẽporalia, affectus appetendi feratur in illũ inuersum ordinem, scilicet episcopatus propter bonum tẽporale. Et re uera hoc genere suo existit peccatum mortale, quia rerum ordo eis diuinitus inditus peruertitus. Est enim debitus ordo, ut episcopatus propter functionem legitimam appetatur. Subsidia uerò temporalia ad sustentationem, ut rectè possit iniunctum onus administrari. *D. Thom.* Quod quidẽ S. Tho. statim in c. quæstionis docere cogitauit, dicẽs, Principale & finale in episcopatu esse episcopalẽ operationẽ, per quã proximorum utilitati intẽditur. Quare ad argumentum proximè factum respõdetur. Primum, ꝙ etsi eiusmodi homo in animo habeat rectè episcopatum administrare, nihilominus præsentissimo exponitur periculo præcipuã habẽdi curã deglubendi gregẽ, procurandique honorẽ & fastum, posthabendique animarum curam, nam qualis ordo est in appetitus obiecto, talis est in opere metuendus. Pręterea, Et si nullum tale immineret periculum, appetitio ex suo ipsius obiecto peruerso uitiaretur. Secundo autẽ modo contingit episcopatum appeti ratione temporalium quæ ei annectuntur, non ꝙ ratio illa constituatur finis episcopatus qui concupiscitur, sed quòd fuerit prima ratio mouendi appetitũ. Et huiusmodi affectio non apparet genere suo mortalis, cùm per illam non constituatur peruersus ordo in rebus. Possunt enim bona tẽporalia mouere hominem ad appetendum episcopatum, etsi ipsa functio episcopalis non ordinetur in finẽ illum. Immo potest amor temporalium mouere hominem ad amandum Deum propter se, atque adeò episcopatum. Sicuti & timor inferni potest quenquam mouere ad diligendum Deum ipsum propter seipsum. Nihilominus quia concupita non eodem ordine appe-

titum

titum moueret quem inter se habent: eiusmodi appetitio non caret culpa, saltem ueniali. At quàquam hæc in scholis utcunque explicari ualeant: tamen in affectu & usu ægrè distinguuntur. Etenim qui primo à temporali præmio mouetur, adeò facile ordinem peruertet, ut discerni nequeat, quin episcopatum propter huiusmodi præmia concupiscat; atque adeò in periculo sit peccati mortalis. Quare alia est consulenda regula: nempe ut qui certus sit in ecclesiæ administratione nullum propter bona temporalia admissurum ire crimen, sed officio suo secundum leges seruitum ire, licet temporalium appetitu moueatur, extra metum est peccati mortalis. Sed tamen profectò rarò ista cohærent. Secunda ambiguitas est in distinctione duarum istarum conclusionum, uidentur quippe in idem coincidere. Nam etsi appetere bona temporalia ad auaritiam spectet, appetere uerò dignitatis celsitudinem ad præsumptionem; tamen appetere honores, quod primæ conclusioni appositum est, ad præsumptionem etiam attinere uidetur: cuius mentio fit in secunda.

Secunda ambiguitas.

Responsio.

Respondetur autem diuersum esse appetitum honoris, qui est ambitio, ab appetitu celsitudinis, qui est præsumptio. Nā altitudo & honor habet se ut caussa & effectus. Est siquidem honor excellentiæ effectus ac subinde testimonium. Quare ambitio, uti 2.2.q.131. ait S.Tho. est inordinatus appetitus honoris: ut puta uel cum quis testimonium excellentiæ appetit quam non habet, uel non ad utilitatem aliorum appetit, nam honor non propter se, sed tanquam aliorum commodum appetendus est. Præsumptio autem, est immoderata spes, nempe concupiscentia alicuius dignitatis aut loci, quæ uires appetentis excedit: Quæ quidem uitia in appetitu episcopatus diuersa sunt.

Obiectio.

His autem sic expositis insurgere quis contrà poterit; nempe quòd huiusmodi bona propter ipsa appetere non sit peccatum. Quoniam, ut ab auaritia incipiamus, duplex est eius species, ut S.Tho. 2.2.q.118. docet. Altera scilicet quæ opponitur iustitiæ: Nimirum cum quis aliena iniquè cupit: quæ quidem ex genere suo est mortalis. Altera uero est quæ opponitur liberalitati; cùm quis scilicet nimiū cupit bona temporalia: quod sanè non est peccatum, nisi quatenus periculum affert, aliquid contra charitatem appetendi. Potest autem quispiam bona temporalia spiritualibus annexa concupiscere, qui tamen firmum habeat propositum, rectè eadem bona temporalia dispensandi. Eadem ratione aliquis potest cognoscere in se uirtutis scientiæ dignitatem, in cuius excellentiæ testimonium potest rectè appetere honorem, atque adeò poterit in se uires præsentiscere, ut citra præsumptionem ualeat appetere celsitudinem loci.

Solutio.

Hæc ueruntamen argumenta ex superioribus soluuntur: nisi quod luculentius eandem elucidant. Etenim loci altitudo natura sua non est propter se appetenda: sed ut quis super candelabrum erectus luceat omnibus qui in domo sunt. Et suo modo est de secularibus magistratibus sentiendum. Enimuero ad hoc huiusmodi loci sunt instituti. Qui ergo in hunc finē talē locū cōcupierit, genere rei nihil mali cōmittit: nisi propter periculum, ut quarta conclusio declarauit. Qui autem propter celsitudinem episcopatum appetiorit: eo ipso se indignum profitetur, quādoquidem peruersum habet affectum atq; adeò supra uires id appetit suas, quod est præsumptio. Pari modo de honore sentito; qui non est nisi ob testimonium uirtutis expetendus, ut alijs prosis. Et pariter de bonis temporalibus rei spirituali annexis quæ nō debēt appeti nisi in sustentationē ut possis officio in aliorū cōmodum fungi. De tertia conclusione nulla apparere potest dubitandi ratio, adeò perspicuum est licitum esse appetitum consolēdi uacādiq; animarum saluti. At uerò quarta est meditatè cōsideranda, qua ait D. Tho. idipsum propter annexā gradus celsitudinē præsumptuosum uideri nisi ubi manifesta necessitas extiterit. Etenim quanuis non omnino eiusmodi appetitum cōdemnare uideatur, ait tamē præsumptuosum uideri. Subsequitur ergo ex his conclusionibus, Præsulatus appetitū si ad salutē animarū nō refertur, genere suo peccatū esse, uel mortale, uel ueniale, ut explicatum est. Attamen ad huiusmodi salutem relatus, genere suo nec malitiam habere innatam, nec uerò esse per se bonum: nam si per se bonus esset, nulla egeret circunstantia quæ ipsum excusaret. Si uero per se malus, nulla eum redderet excusatum. Quocirca propter annexū periculum, nisi caussa aliud exigeret, malus est: caussa uerò exigēte fit licitus. Quēadmodum si quis in rapidum flumen aut alium quēuis periculosum locum sine caussa se inferret, peccatum committeret: cuius tamen culpam nonnunquam caussa posset abstergere. Caussam uerò D.Tho. nō aliam agnoscit quàm necessitatem; non quidem personæ propriā, sed communem ecclesiæ.

Obiectio.

Quod si quis eum redarguat, præter illam accidere posse alteram; puta si quis sobrium se & pudicū & doctum, ac deniq; irreprehensibilem nouerit; qualem Paul. 1. ad Timo. 3. depingit episcopum. Hic enim nihil culpæ contrahere uidetur si episcopatum salutis gratia animarum concupiuerit: etiam dum necessitas ecclesiæ non ingruat.

Solutio.

Ad hoc respondetur, consulto D.Tho. hanc caussam subticuisse; eo quod nemo id de se credere debet nisi diuinitus, ut ait in solutione quarti argumenti, fuerit attractus; ut patet exemplo Isaiæ: nam ut cap. eius 6. refertur, prius angelus tetigit os eius, ut omni cum iniquitate permundaret, quàm diceret; Ecce ego; mitte me. Et de Samuele legitur 1. Reg. 3. diuinitus esse à somno excitatum, ut faceret uerbum Domini in Israel. Et de ceteris Prophetis similiter est sancto numine dispositum. Et in lib. Dialogorum de Equitio monacho refert Grego. sensisse linguam sibi à Deo tangi ut deinceps continere se à diuinis eloquijs non ualeret. Hæc autem supernaturalia & rarissimè contingentia, non sunt in ordinem doctrinæ redigenda. Adde quod neque diuina ista prouidentia nisi necessitatis tempore nunquam accidit.

Gregorius.

Vnde episcopatus desiderium reddatur iniquum aut de præsumptionis suspectum.

Igitur quò rationem summatim colligamus, cur episcopatus desiderium, aut iniquum semper sit, aut de præsumptione suspectum. Primum ante oculos constituēda eius est sublimitas. Est enim status non utcunque perfectionis, ut religiosorum qui perfectionem discunt; sed qui illud requirit perfectionis culmen ut gregem suum eandem doceat. Sanè cùm tanquam Apostolorum successores, ut dictum est, sint animarū custodes quas Christus proprio sanguine redemit. Ob idque eadem esse debent tum scientia, tum etiā uitæ eminentia instructi; ut quod de Christo ait Pau. ualeant ecclesiam suam sine ruga & macula Deo in die iudicij præsentare; pro quo persoluendo munere, mortem etiam, si oportuerit, oppetere. Hoc ergo scopo ab oculos posito, si quis hoc munus propter bona temporalia cupit, iam dictum est quàm peruersum habeat affectum. Si uerò id propter animarum salutem appetat, tunc aut dignum se atque idoneum sentit, aut secus; si non se arbitratur idoneum, iniquus est; putā iniustitiæ crimine impleaus. Si autem idoneum se esse censet, uix liber esse debet à præsumptionis metu, nam uix ullus citra culpam ualeat tantum sibi dignitatis adscribere, quantum munus hoc expostulat. Quando uerò palam est ecclesiam uirorum inopia laborare, qui ei pro rei dignitate inseruire possint, tunc qui plane se uidet ad eandem prouinciam aptum, licet illam ob salutem animarum optet, eadem necessitate poterit excusari. Igitur si episcopatum mente expetere peccatum est, quāto desormius illud opere procurare & ambire? Porro ergo depudendum est quòd tam licenter tamque perfricata fronte præfecturæ huiusmodi petantur, procurentur, & ambiantur.

Ad primum argum.

Ad primum igitur argumentum ex dictis colligitur solutio, quæ bifariàm exponenda uenit. Primò ut illo loco Apostolus legitimum episcopatus desiderium definire noluerit, quasi dixerit, qui ritè & rectè episcopatum desiderat, non nisi opus desiderat quod bonum est, nempe operas suas saluti animarū nauare, quod in tertia conclusione tanquam licitum assertum est & laudabile. Vnde Augustinus 19. de Ciuitate Dei, Apostolus illic, inquit, quid episcopatus sit exponere uoluit. Est enim no-

August.

men operis, non honoris *nomen*: nanq; speculari est, & intendere: atque adeò episcopus idem quod superintendens de quo iam suprà nos diximus. Quare ut paulò anteà dixerat, non episcopatus honor amandus est & potentia, *Gregorius.* quæ per se uana sunt: sed opus. Quare Grego. in Pastorali. tunc, inquit, Apostolus illud dixit quando ille qui plebibus præerat, primus ad tormenta martyrij ducebatur. Quapropter nihil tunc episcopis quàm bonum opus in *Interpretatio altera Paulini loci.* uotis erat. Secundo autem paulò differentius idem Apostolicum uerbum & fortè syncerius interpretandum est, ut tanquam admonitio intelligatur, qua id muneris cupientibus pauorem incutiat. Ac dixisset: Qui episcopatum desiderat, sibi caueat, sibique quidnam desideret prouidenter uideat. Desiderat enim opus non utcunque bonum, sed eousque egregium ut nix ullus sit qui illi obeundo sufficiciat. Quem quidem sensum subiuncta uerba planè commendant. Subdit enim: Oportet episcopum irreprehensibilem esse, vnius vxoris virum, sobrium, prudentem. &c. Vnde Gregor. ibidem laudans, inquit, desideriū boni operis in pauorem uertit protinus quod laudauit. Quare prudenter Diuus Thomas tertiæ conclusioni quartam adiungit. *Ad secundū argum.* Secundum pariter argumentum in superioribus solutum est. Sanè ubi diximus aliter præsulum statum quàm monachorum perfectionis esse. nam religiosi solùm tanquam discipuli eiusque sequaces illam profitentur: Episcopi uerò tanquam doctores quasi illam iam assecuti. Nam adolescentulum quem Christus ad religionem inuitauit, non est sciscitatus an perfectus esset, sed utrum nellet esse perfectua. Petrum uero non anteà pastorem sui gregis instituit, quàm tertio interrogaret, an se plus illis diligeret: hoc est an ceteris esset perfectior? *Dionysius.* Vnde Dionysius elicuit perfectionem episcopo actiuè tanquam perfectiori congruere, monacho uero passiuè tanquam perficiendo: velle autem perfici non est præsumptuosum, ut nelle perficere, neque eidem periculo expositū. Adde preterea quòd monachus alijs *August.* se subdit ad spiritualia capessenda. Quod secundum Augustin. 19. de Ciui. Dei. cuicunque est laudabile à studio inquit, cognoscendæ ueritatis nemo prohibetur, quod laudabile otium est. Ille autē qui personam episcopi induit alios eligit sibi esse subiectos, à quo appetitu omnes dehortatur Apost. ad Hebræ. 5. vbi ait: Neq; quisquam sumat sibi honorem, sed qui uocatur à Deo. *Chrysosto.* Et Chrysosto. super Math. Primatum ecclesiæ concupiscere, neque iustum est neque utile. Quis enim sapiēs vult vltra se subijcere seruituti & periculo tali, ut det rationem pro omni ecclesia, nisi fortè qui non timet Dei iudicium, abutēs primatu ecclesiastico seculariter: vt scilicet seipsum con*Ad tertium* uertat in secularem. Ad tertium optimè etiam D. Tho. respondet, quòd frumentum dispensatio fieri non debet cuiuslibet arbitrio: sed primū diuina dispensatione, mox & maiorum iussu & ordine, secundùm illud 1. ad Corint. 4. sic nos existimet homo ut ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. Et ad Roma. 10. Quomodo prædicabunt nisi mittantur? Quapropter cui neque, ex munere proprio incumbit, neque id à superiori iniunctū est, is non censetur abscondere frumēta: sed ille prorsus qui uel officium quod assumpsit negligit, uel pertinaci*August.* ter recipere renuit: vnde August. 19. de Ciuita. Dei: Otiū sanctum quærit charitas ueritatis: negotium iustum suscipit necessitas charitatis: quam sarcinam si nullus imponit percipiendæ atque intuendæ uacandum est ueritati. Si autem imponitur, suscipiēda est propter charitatis ne*Ad quartū.* cessitatem. Ad quartum denique iam suprà responsum est. Sanctorum enim exempla nihilo nos amplius docent quàm quod nemo se ad episcopatum ingerat antequam diuinitus sit accersitus, nisi sit diuinitus ad id purgatus: ut in Isaiæ exemplo uidere est.

ARTICVLVS II.

Vtrum episcopatum iniunctum liceat omnino recusare.

QVONIAM à uirtutis linea uersus utrunq; extremum declinare contingit, & nisum est quantum in episcopatus appetitu insit aut peccati aut periculi, subsequitur ut uideamus an in eius refutatione peccatum esse contingere possit. *Primum argum.* Arguitur enim à parte negatiua ex Greg. in Pastorali. vbi ait per actiuam *Gregorius.* uitam prodesse proximis cupiens, Isaias officium prædicationis appetit. Per contemplationem uerò Hiere. amori conditoris sedulò inhærere desiderans, ne emitti ad prædicandum debeat contradicit. Ex his nanque uerbis sic arguitur. Amor Dei amori proximi præstat: sicuti & uitæ actiuæ cōtēplatiua: nemo aūt vt meliore potiatur fruge inferiore renuens culpa denotatur: ergo omnino licet episcopatum contemplationis gratia refutare. *Secundum.* Secundo: Ex definitione superioris articuli arguitur. Nemo nisi purgatus, quod Isaiæ exemplo monstratum est, debet episcopalem subire prouinciam, sed id quenquam de se cognoscere, uelut ibidem inquit Grego. perdifficile est: ergo nemo tutò nisi fortè id diuinitus nouerit debet se permittere episcopali functioni addici. *Tertium.* Tertiò de beato Marco in eius prologo ait Hieron. quod dicitur post susceptam fidem amputasse sibi digitum ut illa orbitate ineptus sacerdotio fieret. Nec desunt qui emisso uoto sese arceant, ne episcopi creari possint. Obstacula autem huiusmodi sibi quenquam obtendere, grauius est, quàm dignitatem ipsam recusare: ergo unicuique subducere se dicet ne eligatur. *August.* In contrariū occurrit Augusti. in epist. ad Eudoxium, quę est numero 81. hisce uerbis: Si qua, id est, aliqua ratione, operam uestram mater ecclesia desiderauerit, nec elatione auida suscipiatis, nec blādiente desidia respuatis: sed miti corde obtēperetis Deo cum mansuetudine portantes eum qui nos regit, qui dirigit mites in iudicio, qui docet mansuetos uias suas. Nec uestrum otium necessitatibus ecclesię præponatis; cui parturienti si nulli boni ministrare uellent, quomodo nasceremini, non inueniretis.

Cōclusio responsiua. Ad quæstionem unica cōclusione respondetur. Quēadmodum ad inordinationē uoluntatis pertinet vt proprio *Explanatur conclusio.* motu sese vlius gubernādi periculis subdat, ita & aius prauitas est superioris iudicio & pręcepto se subducere. Probē.n. hic D. Tho. duo in episcopatus assumptione meditāda dignouit: nēpe quid hominem deceat sua sponte appetere, quidque maiorum iussu acceptare. Propria enim uoluntas hominis illuc debet esse mēte intenta unde sua propria pendet salus; quia hæc sibi propriè cura incumbit, atque adeò cauere ne se illuc immergat, vnde sibi periculum imminet, sed tamē cum superioris vigilantia ad bonum cōmune debeat potius attendere, ex eius arbitrio & dispositione debet subditorum quisque publicam administrationē capessere. Hinc ergo sit nostra cōclusione nota; videlicet utrique subditi uoluntatem periclitari, nēpe & dum proprio motu ad episcopatum sese infert, & dum à superioribus iussu sin aufe. t. Quare optimè post ci*August* tata uerba subdit Augustinus. Sicut inter ignem & aquā tenenda est uia, ut neque exuratur homo, neque demergatur; sic inter apicem superbię & uoraginē desidiæ iter nostrum temperare debemus. Sicut scriptum est. Non declinantes neque ad dextram neque ad finistram. Duo au*Duo incōmoda eorum q iniunctū episcopatum pertinaciter recusat.* tem iniuriosa incommoda Diuus Thomas refert illius qui se p!ur nimio subtrahit. Primum quòd charitatem repudiat proximorum, quibus frugi esse potest. Nam ut ait suprà citatus Augustinus. Negotium iustum suscipit necessitas charitatis. Secundum, quòd humilitatē uiolat, & obedientiam quam superioribus debet. *Obiectio.* Vnde Greg. in Pastora. Tunc, inquit, ante Dei oculos uera est humilitas, cū ad respuendum hoc quod utiliter subire præcipitur, pertinax nō est. Sunt aūt hæc digna quæ paulò altius expendantur. Primum enim differentia alla de pro-

pria

pria subditi & aliena superioris uoluntate non uidetur rationi consona. Nam cùm bonum commune præstantius sit particulari, non solum magistratus & persona publica, uerum quicunque priuatorem debet illud suo priuato commodo anteferre. Vnde licet quis maiorem recreationem & dulcedinem in oratione sentiat & abstinentia, ubi tamen nouerit bonum publicum periclitari, suum proprium otium debet sua spôte etiam iniussus deserere, ut ad prædicandum prodeat, uel ad aliud commune bonû. etsi opus ad id fuerit solidiori cibo uti.

Solutio.

Ad hoc respondetur quòd etsi bonum commune sit præstantius particulari, tamen cura eius ex proprio officio soli personæ publicæ incumbit. Salus autem spiritualis cuiuscunque sibijpsi propriè commissa est. Et ideo subditus quidquid sua propria auctoritate inceptauerit, debet facere secundum quod expeditius côducentiusque ad suam propriam animæ salutê fuerit arbitratus. Quare licet uideat quàm maximè posse bono cômuni prodesse: si tamê prudenter timeat, periculum suę salutis spirituale inde offerri, quod utique putat non posse uincere, nequaquam se debet illi committere. Prælatus uerò econuersò secundum indigentiam boni communis iudicare debet quid cuique imperet. Et ideo metuenda est illinc utique superbia, atque hinc rursus inobedientia.

Dubium.

At uerò sciscitaris uerum utrunque timendum sit tanquam genere suo malum. Apparet enim non sic esse: quoniam non obedire, genere suo peccatum est mortale: & tamen quod sua se quis sponte ad episcopatum offerat, suprà dictum est, non esse suo genere peccatum. Immo potest id fieri licitè si circunstantiæ suprà explicatæ concurrant.

Duplex solutio Caie.

Ad hoc duas subdit Caietanus solutiones. Primam: quòd forsan Diuus Thomas noluit similitudinem secundum omnia constituere, sed satis est quod utrobique potest esse peccatum. Secundam, quod fortasse in priori membro loquebatur, de appetitione episcopatus peruersa: utpote non propter opus, sed propter honores aut fructus: quod genere suo est mortale.

Refelluntur solutiones. Caietani. Solutio auctoris.

Hæc autem posterior solutio menti D. Thom. non congruit: quia in priori membro non constituebat peccatum propter peruersionem finis, sed eò quòd quis sua sponte se ingerat. Neque prior adeò est uero proxima; nam utrobique uidetur aliquid ex genere malum agnoscere. Et ideo forte dicere uoluit quod quia episcopatus nullatenus esse potest sine periculo, ex genere suo habet quandam malitiam. scilicet quòd quis se periculo obijciat: licet non sit adeò innata quin per alias circunstantias possit omnino excusari. Eodem modo de inobedientia est censendum. Est enim genere suo peccatum, quare esse nô potest inobedientia quin sit peccatum: sed tamen concurrere possunt in persona tales circunstantiæ, propter quas nulla sit inobedientia non parere prelato, subditum ad episcopatum adigenti: vt in solutionibus argumentorum explicare festinamus.

Ad primum argum. D. Thomas.

AD primum igitur trimembrum solutionem affert Diui Thom. Cuius prima pars est, quod etsi uita contemplatiua excellentior sit quàm actiua: tamen ex altera parte bonum commune præstantius est particulari: & ideo tenetur homo cùm ad episcopatum accersitur, etiam cum aliquo spiritualis otij detrimento iussa capessere. Quòd si responsio hęc conclusioni ipsi eiusque nostræ expositioni aduersari cuipiam appareat, eò quod diximus priuatæ personę magis propriè incumbere custodiam propriæ salutis spiritualis, quàm boni cômunis, etiam spiritualis: intelligant nullã esse repugnantiam.

Mens S. Thomæ.

Illud enim solû concludit quòd spontaneè nullus se debet ingerere. At uerò quãdo superioris mãdato accersitur, iã tunc saluti suæ magis expedit obedire, tum quòd etsi ratione actus contemplatio sit melior, tamen ratione obiecti seruire communi bono excellentius est, tum etiam quod uirtus non solum ex obiecto existimanda est, sed ex necessitate, quæ in tali casu ingruit.

Paulus.

Quemadmodum Eleemosyna esse potest pręstãtior uirtus quàm oratio. Vnde Paulus ad Philippen. 1. Coarctor, inquit, è duobus: desideriû habens dissolui & esse cum Christo: multò magis melius. Permanere autem in carne, necessarium propter nos.

August.

Quare Augustinus in uerbis citatis; Non otium, inquit, uestrum necessitatibus ecclesiæ præponatis. Addit autem secundò ad maiorem huius explicationem hoc ipsum ad maiorem dilectionem Dei pertinere. Optatius enim Deo est & charius ut cura suarum ouium, quas suo sanguine redemit impensè habeatur, quàm ut suæ ipsius contemplationi uacetur. Vnde Augustinus super illud Ioan. vltimo, Christi ad Petrum: Pasce oues meas; Sit, inquit, amoris officiû pascere dominicum gregê, sicuti fuit timoris indicium negare pastorê. Adijcitur demum tertio quod neque episcopus sic est addictus uitæ actiuę, ut à contemplatiua sit prorsus alienus. Immo debent esse sicut nubes uolantes: nempe diuinorum contemplatione pluuiam concipientes, qua prædicando subditorum animos fœcundent.

Ad secundum argumentum. S. Thomas.

Inter respondendum autem ad secundû, primum omnium Diuus Thom. præiacit fundamentum conclusionem scilicet, quod nemo tenetur in his quæ illicitè sibi præcipiuntur, dicto obtemperare: nam obędiendum est Deo magis quàm hominibus. Subdit autem tria impedimentorum genera obedientiæ obstantia. Primum scilicet quod subditus ipse amouere potest; ut si sit in peccato mortali quod quidem tunc amouere tenetur, ut obediat. Secundum quod non ipsi, sed prælato auferendum incumbit, quale est irregularitatis aut excommunicationis. Et tunc debet eidem prelato ipsum patefacere, ut iudicet si expedit dispensare. Quemadmodum de Moyse legitur Exodi 4. Obsecro Domine, non sum eloquens ab heri & nudiustertius. Cui Dominus: Ego ero in ore tuo, doceboque te quid loquatis. Tertium uerò est cui neque prælatus medere potest, ut si archiepiscopus cum electo super irregularitate dispensare nequeat: & tunc ad Papam conuolandum est. Et quidem circa duo ultima nihil restat dicendum.

Existens in peccato mortali, indignus est episcopatu durante peccato.

De primo autem id primùm animaduertendum est, quod qui in peccato est mortali, quod Paulus crimen uocat, indignus est qui episcopatum antea suscipiat quàm animum ab illo diuellat: nam qui Dei iussu probitatem debet eius gregem docere, contra eius uoluntatem prouinciam subit, qui, ut ait Paulus, non est sine crimine. Vnde non dubito quin ille qui cum animo perseuerandi in peccato episcopatum acceptat, eodem ipso facto mortaliter peccet. Sed nihilominus si alias idoneus est & nô vult sibi sordes abluere ut obediat, etiam in hoc admonet Diuus Thomas ipsum peccare; quandoquidem ait ipsum teneri peccatum amouere. Sed hoc profectò paulò accuratiori indiget meditatione. Primum enim non est intelligendum nouum esse peccatum ab inobedientia distinctum; sed vult quòd qui ut in peccato persistat, obedire renuit, non habet legitimam caussam ut inobedientiæ crimine abluatur.

Dubitatio.

Quæstio hæc tamen ilicò legentis animum mouere potest; Vtrum si homo ille qui eligitur ea est affectuû pestilentia corruptus, quanuis latenter, ut turbulêtiã suæ côsciæ peccare nequeat, sed prudêter timeat se identidem ab illis fore superandum, proponendo utrunque exire à peccato, teneatur electori parere.

Solutio.

Apparet enim ratio id conuincere, quandoquidem impedimentum habet primi generis; nempe quod ipse potest excutere. Re uera ambigua res est. At uerò cùm possibile impræsentiarum non dialecticè, sed secundùm prudentiæ regulas, &, quod aiunt moraliter sit usurpandum; pro eo etiam quòd perquam difficile est, ille qui sentit se posse feritatem suorum affectuum non edomare, profectò non teneretur parere; immo delictum esset apud Deum tanto se discrimini obijcere. Secus autem si inidoneum se quãtum ad sciêtiam uel alias qualitates, quę foris patescunt prę sua modestia existimaret; nam si hęc prælatus prudens & probus cognoscit, illi deferendum est iudicium, atque adeò obtemperandum.

Quæstio.

Sed percontaris quinam censendus est prelatus cui est necessitate in hac parte auscultandum; an solus Papa electionis episcopi confirmator, & episcopus in collatione sacerdotij, an etiam electores?

Responsio.

Videtur quòd soli Antistites; nam electores non sunt Præ-

lati. Immo reges iam sunt qui electorum loco præsentãt. Respondetur quòd quantum ad rigorem iuris solus prælatus qui verè iurisdictionem habet, necessitatem infert vt citra inobedientiæ crimen nequeas eius iussa retractare: immo tunc duntaxat quando in uirtute obedientię id præceperit. Attamen quando electores uiri sunt probi qui sancto zelo electionem faciunt, non opus est electum difficilem se gerere. Immo cõsultius est electionem acceptare dummodo religiosus id ne faciat nisi facultate prælati præmissa; quandoquidem suum sic habet institutum. Enimuero in eiusmodi honoribus fugiendis circunspectus esse quisque debet. nam solent ut Schytæ fugientes in tergum periculosius uulnerare: solent inquã sæpe istarum dignitatum despectores peiori inde superbiæ raptu corripi, quàm si acceptarent metuerent. Adde quòd etsi huiusmodi celsitudinis loca omnino respuere actus esse possit heroicæ uirtutis, nihilominus potest fidelis seruus & prudẽs in administratiõe ecclesiæ creberrima præstare officia quæ simul multò sint apud Deum cumulatioris commendationis, quàm unica humilitatis actio. Viris igitur probatæ uitæ sic est prudentia modestiaque in amplectendis magistratibus exhibenda, ut in nihilo sit minor in renuendis adhibenda cautio. Tũc uel maximè, dũ præsulum, qui digni sint, inopia laboratur, atque adeò ecclesia Christi bonorũ opus habet obsequio; vt paulò nos anteà citatus Augu. admonebat. Ad tertium respõdetur;

Ad tertium

Cùm episcopatus simpliciter non sit de necessitate salutis, vt sacramenta ac uirtutum officia, sed tunc tantùm quando ratio id obedientiæ exegerit, nihil per se implicat iniquitatis, ut uoto quis aliove obice sese præpediat, ne capiat. Quemadmodum transitus ad secũdas nuptias non ideo est illicitus quòd ordinibus suscipiendis obstat: dummodo uotum nunquam acceptandi episcopatum sic habeat restrictam intentionem quòd hoc quantum in se fuerit neque procurabit neque accipiet. Nam si proponeret nulli prælato de illa re obedire, delictum esset, neque tale uotum eousque esset obligatorium. Ad id autẽ quod de beato Marco allatum est, si res ita habuit; nam Hiero. non prorsus affirmat, sed ait, dicitur; necesse est fateri diuina id reuelatione fecisse. nam quempiam se tali sine mẽbro mutilare, delictum esset: ut ex concilio Nicæ. cano. si quis. dist. 55. innotescit. Hoc autem hic non est silentio prętereundum.

Hierony. Concilium Nicenum.

Dubitatio.

Vtrum licitum sit desiderare & exoptare eum qui creditur omnium optimus utilissimusque ecclesię in præsulem creari. Quamuis propter rei arduitatem uehemẽtissimè de propria ipsius salute timeatur. Est enim casus creberrimè contigens, nempe quòd quis in magistratus administratione nõ sit totum facturus, quod debet, & tamen inter omnes quiesse possunt sit minimè malus, & reipublicæ maximè utilis: Apparet ergo id expetere non esse licitum. Nam quippiam alicui optare quod illi est ad salutem tam periculosum, & probabilissimè nociuum, uidetur ad odium pertinere. Ad hoc nihilominus respõdetur.

Solutio.

Primum quòd nemini licet cum tam ingenti periculo publicam prouinciam subire, neque uerò in illa perdurare si metum excutere non potest. Nam quid prodest homini si uniuersum mundum lucretur, animæ uerò suæ detrimentum patiatur? Immo è diametro repugnat charitati Dei salutem spiritualem propriam saluti totius orbis posthabere. Secundum assertum sit: Non solùm licitum est, immo laudabile desideriũ, ut ille sit Antistites qui ecclesiæ est magis idoneus, seu minus incommodus, quantusuis de eius salute habeatur metus. Nõ dico quòd possis hoc illi consulere ut accipiat: nam ipse tunc inequiter acciperet aut retineret, sed quòd licitum sit tibi id de altero desiderare: quin uerò & procurare: & ideo quantumuis tibi aliter esset amicitia aut alia necessitudine coniunctissimus, id debes optare. Et ratio est manifestissima; quoniam bonum uniuersale prę̈stantius est particulari; atque adeò, proprio excepto, magis est optandũ quàm bonum spirituale cuiuscunque amici. Atque hoc ipsum confirmatur; nam si elector esses, deberes illum eligere: ipsi .n. electo examinare incumbit quid sibi expediat.

Laudabile est eũ expetere in Antistitẽ qui ecclesiæ ẽ magis idoneus, etiam cũ fortitudine aduersa ualetudinis.

Ratio asserti.

ARTICVLVS III.

Vtrum oporteat eum qui ad episcopatum assumitur, esse ceteris meliorem.

POST appetitum episcopatus & temperatam obedientiã eius qui eligitur, subsequitur de electoribus & confirmatoribus explorare, utrum semper teneantur eligere eum qui sit ceteris omnibus melior. Apparet enim quòd per nos Christus facto docuerit, Petrum enim non anteà ecclesię suę præfecit; quàm trina interrogatione examinaret an se plus ceteris diligeret. Meliorem autem simpliciter sola facit charitas: ergo nunquam nisi melior eligendus est. Secundò, Symmachus Papa. 1. quæst. 1. uilissimus, inquit, computandus est nisi scientia & sanctitate præcellat, qui est dignitate præstantior: sed quisquis scientia sanctitateque præcellit, melior simpliciter censetur: ergo nemo, nisi qui morum probitate ceteris pręstet, est eligendus. Tertiò; In quolibet genere minora gubernantur per maiora, sicut corporalia per spiritualia; & inferiora per superiora; ut 3. de Trinita. August. est auctor. Sed episcopus assumitur ad regimen aliorum, ergo debet esse ceteris melior. In contrarium est textus Decretalis, de electio. cap. scriptum. dicens quòd sufficit eligere bonum, neque oportet eligere meliorem.

Primum argum.

Secundum.

Tertium.

Et si quęstionem illam libro tertio de omnibus ecclesiæ magistratibus latissimè discusserimus, tamen quia hic à diuo Tho. de episcopis peculiariter inseritur, ordo nos rerum cogit illam repetere. Summa ergo responsionis Diui Thom. supposita distinctione duabus conclusionibus continetur. In electione enim, inquit, ad episcopatum, aliud est ex parte eligentium, atque aliud ex parte electi pensandum. Est ergo prior conclusio. Nemo eligere tenetur meliorem, si nomen melioris secundum proprium significatum usurpes, sed eum qui ad munus pastorale fuerit expedientior & aptior. Bonus enim nemo simpliciter nisi ob solam charitatem existit. Potest enim uti aliàs diximus, esse bonus artifex sine virtute morali; sola autem hæc facit hominem simpliciter bonum. Vnde cùm charitas sit omnium uirtutum forma, ab illa homines apud Deum boni denominantur & sunt; & quo quisque sit illa prouectior, eò melior est. Probatur ergo conclusio. Electio personæ ad sedem episcopalẽ ex eius functione perpendenda est, vtpote quæ finis est propter quẽ persona eligitur, & bonitas medij est à fine. Latissimè nãque libro tertio, quæst. citata ostendimus decimas stipendiaque ecclesiarum non tanquam præmium qualitatis bonitatisque personæ fuisse instituta. Illud enim præmium in cœlis nos apud Deum manet, sed tantum ut ecclesijs rectè administretur; secundum illud primę ad Corinth. decimoquarto. Ad ædificationem ecclesiæ petite, ut abundetis. Vnde non, inquit, qui boni sunt presbyteri, sed qui bene pręsunt, duplici honore digni sunt. Ad eiusmodi autem obsequia obeunda & perficiẽda non solum morum probitas & charitas, quę simpliciter facit meliorem, necessaria est, uerum & uirtutes aliæ tã intellectuales quàm naturales; ut scientia, prudentia, efficacia, & grauitas. Nõ ergo necessum est simpliciter eligere meliorem, sed eum qui ad ecclesiæ regimen est expedientior. vnde Hierony. Quidam, inquit non quærunt in ecclesia columnas eligere, quos plus cognoscant ecclesijs magis prodesse, sed quos plus ipsi amant. Hactenus ille. Quod quidem ad acceptionem personarum attinet. Vnde super illud Iacobi 2. Fratres mei nolite in personarum acceptione habere fidem Domini gloriæ. ait August. Quod si ad honores ecclesiasticos referatur, nõ est putandum leue peccatum. Posterior conclusio; Ille qui ad sedem assumitur, non se tenetur ceteris meliorem reputare. In superbiam enim & pręsumptionem talis cogitatio hominem adigeret; sed satis est, si non in se crimen aliquod agnoscat, per quod nefas ei sit sedẽ occupare. Quare etsi Petrus per cõparationem fuerit interrogatus, an plus ceteris diligeret; non

Distinctio

Prima conclusio.

Probatio cõclusionis.

Augustinus

Posterior cõclusio.

Elector ex debito officij tenetur explorare ac põderare uita eligendorum, ac meliorem ecclesiæ tribuere.

non tamen nisi simpliciter respondit, Domine tu scis, quia amo te. Hæc omnia adeò latè ac fusè libro tertio, quæstione sexta, per decem conclusiones elucidauimus, ut nil ad rem pertinens possimus nunc adhibere: sed satis fuerit textum diui Thomæ, in eius gratiam non prætertijsse. Duo uerò aut tria sunt in eius uerborum textura mente perspicienda. Primum, quòd cùm ipse electionis uox collationem inter plures designet, quorum reliquis posthabitis unus assumitur, elector de suo nomine admonetur nō satis habere eum explorare quem idoneum eligat, sed plurium debere merita expendere ponderareq́; ut præstantiorem ecclesiæ tribuat: non solùm probitatis uitæ ratione habita, uerùm & reliquorum quę ad publicam functionem sunt expedientia. Tametsi loco citato admonitum curauimus, quòd primum idoneitatis fundamentū probitas esse debet. Nam cum qui prauus est, nullæ aliæ qualitates efficere possunt, ut eligatur, idoneum. Vnde Paulus tanquam necessarium in episcopo requirit ut sufficienti testimonio sine crimine habeatur. Quod quidē nomen non leuioris est culpæ, sed mortalis. Quę autem præter charitatem in episcopo requiruntur, ad tria quæ hic sanctus Thomas refert, reducuntur: quę sunt instruere plebem fide & moribus, & ab hęreticorum aliorumque periculis, qui mores peruertunt, defendere: ac demum pacificè gubernare. Nam scopus gubernationis est pax mentium & corporum. Hac enim ratione Dei filij suum retinent nomen. Nam beati pacifici, quoniam filij Dei uocabuntur.

Tria præter charitatem ī episcopo requisita.

Obiectio.

De illo autem notando uerbo quo ait sanctus Thomas, diuina mysteria, atque adeò stipēdia non dari hominibus quasi præmiū suæ charitatis & probitatis, dubitare quis posset: eò quòd & naturalis ratio, & ecclesiastica iura reclamare uidētur: quippe quæ uolunt clericos qui de ecclesia bene meriti sunt, ab ipsa remunerari.

Solutio.

Respondetur autē dictam sententiam nullo opus habere interpretamēto. nam ut iacet est uera. Non enim negat eos qui integræ sunt uitæ, præbendarum, ac dignitatum ecclesiasticarum dignos esse, uerùm id tantùm, ꝙ nos loco citato libro tertio, non leuiter demonstrauimus: nempe sacerdotia, eorumq́; stipendia non esse instituta ad remunerationem bonorum, sed duntaxat ad ecclesiarum seruitium. Si enim hoc in familia Christiana necessarium non esset, certè neque essent imperatæ decimæ, neque stipendia constituta. Quare si hęc tribuenda sunt dignis, non est ea suprema caussa quòd suæ bonitati sint debita, sed quòd elector debet ecclesiæ idoneum ministrum pro ratione sui stipendij prouidere. Reliqua loco citato libro tertio, si lubet reuise. Demonstratum enim illic curauimus, quòd etsi quantum ad rigorem exterioris fori & restitutionis uinculum, satis sit dignum eligere: tamen quantum ad forum poli, necesse est eligere digniorem. Quòd si in omnibus sacerdotijs & præcipuè in habentibus animarum curam necessum est, quantò id magis necessarium in episcopis præficiendis? utpote quorum administratione tota salus spiritualis Christianę reipublicæ periclitatur: ac perinde ipsissimus Christi sanguis, qui per ipsorum, non modò iniquitatem & fraudem, uerùm etiā inscitiam, ignauiam, & socordiam frustrari potest, & sępissimè solet, suæ redemptionis fructu. Sibi ergo uideant quibus id muneris incumbit, quantum debeant solerter oculis perlustrare eorum merita quos Apostolis ipsis diuinitus electis substituunt. Atqui eos præsertim cauere debent, qui huiusmodi honores ambiunt. Illi enim non pastores ouium habendi sunt, qui pro ipsis sanguinem fundere anhelent: sed lupi qui ipsarum sanguinem sitientes nihil pendunt eorum animas extinguere.

Ad primum argum.

Ad primum igitur argumentum respondet D. Thomas quòd cùm Christo notissimæ essent aliæ Petri qualitates ad ecclesię gubernationem idoneæ, ob id de amplitudine dilectionis eum præcisè examinauit, ꝙ vbi aliæ insunt conditiones, hæc debet existimari præcipua. Sed potest huic altera etiā supponi solutio, quòd cùm aliæ partes Petri ad regimen requisitæ, cunctis circunstantibus propatulę essent, charitas autē in corde intus delitēscat, hanc uoluit cunctis etiam constare: vt, quemadmodum libro tertio diximus, manifestum in foro exteriori fieret, optimi electionem fieri. Hnc autem loco citato libro tertio, fusiùs explanauimus.

Secunda solutio.

Ad secundū

Ad secundum respondetur, uerbum illud Symmachi non de illo intelligi qui eligendus est, utpote quòd nisi sanctitate & scientia præcellat, uilissimus sit in electione existimandus: sed de illo qui iam electus est. Quo ideo uerbo episcopi admonentur, quòd etiam si dum in minoribus agebant, non prorsus ea sanctitate fulgebant, quæ episcopum decebat. Tamen postquàm in candelabrum erecti sunt, satagere prorsus debent, ut nomen & locum suum re ipsa expleant: alias non possunt nū in conspectu populi uilescere. Quæ autem scientia in episcopo sit requirenda, Theologię scilicet an Canonici iuris, loco citato libro tertio utcunque disputauimus. Haud enim res digna est, quæ in disputationem deberet accersiri: est siquidem indigna sententia quæ audiatur, illic præcipuè theologum esse præferendum, ubi hæreses serpunt. Tum quod cùm oporteat hæreses esse, vbique & semper timendę sunt, atque adeò docta prædicatione coarmandus populus, ne unquàm labasci possit: tum præcipuè, quòd Christus episcopos pastores instituit, qui doctrinæ pabulo quam ipse docuit, suum gregem saginarent, moribusque quos ipse instituit, imbuerent; non præcipuè Doctores legum, quas homines posteà adiecerunt & litium iudices; eo præcipuè quod canones ex Theologiæ fonte deriuati sunt. Id quod eius bicurnis mitra designat. Vt enim in eius consecratione patet, caput episcopi cornibus non utrisque iuris, sed utriusque testamenti armatur ut terribilis appareat, non aduersantibus sibi mutuo in foro, sed aduersarijs ueritatis.

Sciētia theologiæ maximè in episcopo desid.randa.

Ad tertium

Ad tertium respondetur, discrimen esse inter regimen rerum naturalium & gubernationem in spiritualibus, quæ ad supernaturalē gratiam spectant. In naturalibus enim eo ipso quod res sit simpliciter sublimior, suapte natura magis est ad regendum idonea; ut cœli, quàm elementa, & alia elementa, quàm terra. In donis autem gratiæ, quæ ut in priori ad Corint. ait Paulus, Spiritus sanctus diuidit prout vult, nil prohibet ut qui inferior simpliciter est secundùm charitatem, cumulatoribus gratijs ac donis sit ad regendum instructus. Et ad hunc gratiæ ordinem pertinet ecclesiasticum regimē. Immo uero non hoc solùm, sed etiam ciuile. Quare neque in magistratibus ciuilibus eligendis solùm, ut in tertio Politicorum ait Aristote. attendenda est integritas viri, inquantum persona est priuata, id quod charitas facit, sed quod sit bonus ciuis. Quare aliæ qualitates regum & iudicum suo etiam gradu ad gratiarū diuisiones attinēt.

Aristot.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum episcopo liceat cura episcopali deserta, ad religionem se conferre.

POST qualitates eorum qui eligendi sunt, & eligētium obligationem, sequitur disputare, utrum episcoporum status ita sit firmus, quem postquam episcopus assumpserit, deserere nequeat. Arguitur enim id ei non licere, nam maximè religionis intuitu, sed hoc non licet, quoniam à perfectiori ad minus perfectum retrospicere damnabile est, secundùm Domini sententiam, Luc. 9. Nemo mittens manum ad aratrum & respiciens retro, aptus est regno Dei. Episcoporum autem status altior est monachorum instituto, ut paulo antè dicebamus, ergo sicut de monachatu ad seculum nefarius est regressus, ita & de episcopali ad religionis claustrum.

Primum argum.

Secundum.

Secundo: Ordo gratiæ decentior est ordine naturæ: secundùm autem naturam nihil contrarijs motibus cietur, vt lapis qui naturaliter descendit, nequit ascendere naturaliter, at secundū ordinē gratię à monachatu ad episcopatum licitus est ascensus, ergo cōtrarius descēsus illicitus.

Tertium.

Tertio, Nihil in operibus gratiæ debet esse otio-

sum; ille autem qui semel in episcopum consecratur, perpetuo retinet potestatem ordines conferendi, aliaque id genus perficiendi. Hæc autem potestas si quis curam pastoralem deferret, otiosa remaneret; ergo id minimè liceet. In contrarium est, quòd nemo ad id quod illicitum est, cogi potest; qui autem cessionem à pastorali cura petit, postea si cedere cunctetur, ad id cogitur; vt patet ca. Quidam. de renunciat. ergo non est episcopo illicitum episcopatu abscedere.

Prima conclusionis. Ad quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima, quæ ceteris ut fundamētum substernitur, est; Tam diu obligatur episcopus pastoralem retinere curam, eiusque agones perferre, quamdiu spes aliqua illi durat quòd possit plebi prodesse. *Ratio conclusionis.* Probatur: Episcopalis status in hoc consistit, quòd aliquis ob diuinam dilectionem proximorum saluti curandæ seipsum mancipat: id quod Christus, dum Petrum elegit, planè docuit. Haud enim premisit, Diliges gregem plus his: sed, Diliges me. Nulla enim dilectio nisi ex diuina deriuetur, sufficit ad subeūdos labores, persistendumque in uigilia & solicitudine quæ episcopali functioni est necessaria. Quare episcopus non ecclesiæ tantùm aut populo, sed & Deo ipsi fidem suam obligatur tanquam fidelis dispensator & prudens gregem suū gubernabit. Quę quidem obligatio genus voti est, ut sanctus Thomas in calce quæstionis ait. *S.Thomas.* Atque huc illæ consecratoris interrogationes alludunt: Vis ea, quæ ex diuinis scripturis intelligis, plebem & uerbis docere & exemplis? Vis beato Petro Apostulo eiusque successoribus fidem & obedientiam exhibere? Itaque licet nō emittatur nouum uotum castitatis præter sacerdotale, neque ullum aliud quod sit solenne super quod Papa dispensare nequeat; emittitur tamen obedientiæ uotum, quòd à solo summo Pontifice est dispensabile. Quòd si uotum est, vt D.Thomas ait, non Pontifici tantùm, sed etiam Deo ipsi fit. Atque adeò, ut conclusio asserit; perpetuo uinculo obligatus restat episcopus ecclesiæ suæ, quā sibi per anulum fidei desponsat. Quapropter diuortium esset, si non cum illa perpetuò permaneret. *Secunda cōclusio.* Secunda cōclusio; Nequit eandem ecclesiam neque propter dulcedinem contemplationis, neque propter quoduis euitandum incommodum, neque propter commodum proprium lucrandum, relinquere. *Probatio.* Probatur: Nam Paul. quem suprà ad Philipp. primo citauimus, quasi duobus perplexus, & quid illorum eligeret nesciens, etsi iudicaret dissolui & esse cum Christo multò melius; tamen uidens necessarium esse manere in carne propter fratres, subdit; Et hoc confidens scio quia manebo. Et Christus Ioan. 10. Bonus, inquit, pastor animam suam ponit pro ouibus suis. Meditatius ergo perspexeris, quanta cum energia omnia commoda atq; incommoda quæ personam episcopi propriè tangere possunt excludantur. Nam si fruitionem sempiternæ felicitatis, quæ etiam in paruum tempus omnia, quę desiderari possunt, indicibiliter exuperat, iustam caussam Paulus non iudicabat, ut posset fratres in eorum necessitate suo præsidio & munere destituere: quęnam excogitari potest propria commoditas, quæ episcopum excuset? Etsi Christus uitam etiam ipsam admonet pastorem, ut exponat pro grege, quod sit reliquum detrimentum cuius cauendi caussa possit grex deseri? *Tertia conclusio.* Tertia conclusio; Possunt nihilo minus aliqua accidere impedimenta propter quæ cedere episcopus possit episcopatui: quę quidem Innocen. III. c. Nisi cum pridem. de renuntia. percenset. Sed hæc tamen impedimenta pensanda sunt respectu functionis, quæ fieri non potest debitè: vt si sit spiritualis defectus personæ: aut corporalis; sæpe crimen, ut simonia aut homicidium aut hæresis, aut aliud quodcunque propter quod episcopus deponi debet: aut per quod infamiam contrahit qua quidem respersus, quamuis pœnitentiam egerit, auctoritate caret ad regendum: cuius gratiā plus officit quàm prosit. Enimuerò si purgare infamiam potest, tenetur quidē sub pœna peccati mortalis, si in dignitate vult persistere. Nam quo iure tenetur ad rectam administrationem, tenetur & obstacula amouere dum potest; etiam si citra suam culpam eam contraxerit. Quando uerò infamię sordes eluere non ualet, tunc si absque sua culpa illis infectus est, non tenetur episcopatum renuntiare. At si caussam uerè dedit eiusdem infamiæ, quę tam obscura sit, ut uerè sit functionis impedimentum, profectò tenetur præsulatu decedere. Et idē est, si sit uir seditiosus aut scandalosus. Nam ut ait Apostolus 1. ad Corint. 8. *Paulus.* Si scandalizauero fratrem meum, non manducabo carnes in æternum; dummodo sit scandalum datum, nō acceptum; nam qui scandalum leuiter accipiunt, relinquendi sunt, ait Christus, tanquam cæci & duces cęcorum. Vel potest esse defectus in scientia & prudentia. Haud enim sibi se ullus persuadeat, si omnino sacerdotio indignus sit, proptereà habere conscientiam securam, quòd à legitimo iudice sic fuerit ei collatum ut collatio teneat. Immo ut acceptatio peccatum est, maximè si curam habeat animarum, sic & illud retinere in dies, fit absurdius crimen, & ascendere ad aliam ecclesiā, multò scelestius. Vnde Osee 4. Quia inquit Dominus, scientiam repulisti; ego te repellam, ne sacerdotio fungaris mihi. Si autem irregularis tunc erat, quando ad sacerdotium assumptus fuit, nō dubium quin collatio fuerit nulla: si autem postquam obtinuit, illam incurrit, iam dictum est quemadmodum sine dispensatione non possit dignitatis munere fungi. Si autem impedimentum est corporale, ut putà aut senectus nimia aut infirmitas, non est necessaria abdicatio ecclesiæ, sed posset esse consilium, retenta aliqua sustentatione. Sed ad minus secundùm antiqua iura debet persona digna in adiutorium illi adiungi. Tanta tamen posset esse auctoritas in sene, ut consultius esset in magistratu persistere & sua umbra gubernare, quàm alteri committere; vt eodem titulo de renun. cano. literas. ait idem Innocen. Postremò denique ex parte subditorum potest esse defectus, non quicunque: nam proptereà quòd aliquantulo sit populus durior, non ilicò per desperationem respuendus est, sed diuino præsidio confidendum. At tunc relinquere eos licet, tametsi ad id nulla emergat obligatio, quādo nulli sunt inter improbos probi; sed labor omnino existit infrugiferus ac perinde superuacuus. Solet enim ob defectum populi inepta esse Præsulis prædicatio, secundum illud Ezechie. 5. Linguam tuam adhærere faciā palato tuo; quia Dominus exasperās est. Quocirca secundo dialogorum Gregorius; *Gregorius.* Ibi ęquanimiter portandi sunt mali, ubi inueniuntur aliqui qui adiuuentur boni. Vbi autē omnino fructus de bonis deest, fit aliquando de malis superuacuus. Vnde sæpe agitur in anima perfectorum, quòd cùm laborem suum sine fructu esse considerant, in locum aliunde ad laborē cum fructu migrant: iuxta illud Pauli. Ecce conuertimur ad gentes: quia uerbi Dei uos indignos fecistis. *Quarta conclusio.* Quarta conclusio; Quantumuis caussæ adsint ad iuste cedendum, nihilominus cessio citra auctoritatem prælati fieri non potest: putà Papæ, si episcopus vult cedere, quippe cui soli facultas suppetit, ut ait diuus Thomas, in illo noto dispensandi. Parœcialis autem sacerdos posset de licentia episcopi cedere. Sententia est eiusdem Innocentij in vltimis uerbis eiusdem cap. vbi ait, Et si pennas habeas, quibus satagas in solitudinem auolare, ita tamen strictæ sunt nexibus præceptorum, ut liberum non habeas absque nostra permissione uolatum. Immo neque ad religionem demigrare absque Papæ facultate episcopo liberum est, ut patet cap. licet de regula. *Ratio cōclusionis.* Et ratio est, quod sicut nemo ad ecclesiam absque iudicio superioris assumendus est, Ita neque absque eius arbitrio ulli licet illam destituere. Sed est demum meditanda cautio cap. quidam, suprà citati. Quòd si quis cessionem petit, retrocedit, cogendus est. Consueuerant enim aliqui & consuescunt episcopatum renuntiare pauperiorem, aut alias sibi minus commodum, ut uberiorem possint expiscari. Et ideò cum uident se suis technis frustrari, retrocedunt. Merito ergo illi cedere compellendi sunt, & ab ecclesia repellendi.

Ad primum argum. Ad primum igitur argumentum respondetur: Cùm perfectio monachi sit propriæ saluti studere, Episcopi

uerò

verò perfectio eò sit excellentior, quod proximorum saluti debeat incumbere; consequens fit, ut quandiu utilis esse possit ecclesię, idem muneri debeat impensè suas nauare operas. Ob idque si tunc ad religionem commigraret, retrocedere censeretur, uèpe quod cùm non ad suam tantum, uerùm & ad subditorum utilitatem procurandā se obligaret, suæ solum uacare studeat. Vnde Innocen. c. citato, Facilius, inquit, indulgetur, ut monachus ad præsulatum ascendat, quàm pręsul ad monachatum descendat. Attamen quando iam ecclesiæ inutilis sit, aut fortè pestifer, consilium est, ut quò suæ salubriùs conscientię consulat, in monasterium sese recipiat. Ad secundum per idem fundamentum respondetur: quòd per nullum impedimentum homo curam propriæ salutis præterire debet quod ad religionis statū pertinet. Potest tamen à negotio alienæ salutis impediri. Et ideo monachus quidem ascendere ad episcopatum potest, ubi propriæ saluti periculum non paratur. Et pariter episcopus ubi cohibetur ne alienæ saluti absque propriæ detrimento incumbere quiuerit, intra claustra monasterij sese conferre. Cessante autem impedimento, potest rursus ad prius institutum remeare; nisi forsan ob crimen aliquod fuerit episcopatu priuatus, & in monasterium ad peragendos pœnitentiæ fructus obtrusus. Quemadmodū illud intelligitur decretum septima quæstione 2. Præcipit sancta Synodus, vt quicunque de pontificali dignitate ad monachatum uitam & pœnitentiæ descenderit, nequaquam ad pontificatum resurgat. Ad tertium demū respondetur, quod quemadmodum in naturalibus infirmitas efficit, ut potentia maneat suo usu orbata, ut caligans oculis; itaque incongruum est ut episcopalis potestas propter spiritnale impedimentum maneat ab usu colligata.

Innocentius

Ad secūdū

Ad tertium

QVAESTIO TERTIA, DE EPISCOPORVM RESIDENTIA.

ARTICVLVS I.

Vtrum episcopi in suis diœcesibus residere iure diuino teneantur.

TERTIO loco libri præsentis quæstionem polliciti sumus hāc insignem, de residentia Episcoporum, ac sacerdotū curam habētium animarum. Apparet enim diuino iure non esse indicta. Ius enim hoc, illud præcisè cēsetur, quod in euangelio aut loco alterutrius Testamenti, tāquam diuinum præceptum legitur: vt est præceptum baptismi: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit; aut quod inde planè colligitur. Huiusmodi autem residendi pręceptio non est huiusmodi; ergo non est sanctio diuini iuris. Secundò; Soli Petro commissæ sunt claues regni cęlorū, illiq; soli dictū, ut uniuersum Christi gregem pasceret: ergo illi soli cōmissa est summa rei huius, ac subinde pascendi modus. Ad modum autem pascēdi attinet residentia: atque adeò non est de iure diuino. Tertio: Timotheus Ephesinus episcopus crebrò Pauli iussu impulsus est per alias ecclesias diuagari: diutiusq; propria abesse: ergo id non est de iure diuino. In contrarium autem est, quòd episcopi sunt pastores: secundum illud euangelicum: Pasce oues meas, pascere autem gregem officium personale est, quod personæ præsentiam exposcit, ergo eodē euāgelico iure tenentur suis ecclesiis residere.

Primum argu. partis negatiue.

Secundum.

Tertium.

Quæstionem hanc temporum iniquitas celebrem fecit: nā eius affirmatio, si vel de solo pastoris nomine existimetur, adeò perspicaciter ueritatem suam oculis ubijcit, ut in quęstionem euocari penitus renitatur. Quare apud antiquos, admonitam quidem ut libet uidere poteris, disputatam uerò uix uspiam. At cum ecclesiastici mores de florido illo priscorum loco tam miserè deciderint, eandem ueritatem consque in quæstionem reuocarunt, ut iam non sit persuasu facilis. Atqui Caieta. loco præsenti, scilicet 2.2. quæsti. 185. ueluti rem compertam breuibus absoluit. Tempore autem Tridentini concilij peregregius frater Bartholomeus Miranda necessitudine religionis, ac ibi tunc temporis societatis mihi coniūctissimus, eandem quęstionem tum plurimis sacrorum testimonijs, tum etiam rationibus adstruxit: idque ita locupletè ac disertè, quod suum ingeniū est ac solertia, ut laborē alijs potuisset excusare; nisi Reuerē. Catharinus Minoriensis ad contradicendum prodisset. Haud inquam negauit, quin præsides residere teneantur; sed tamen asseuerare perstitit, humano quidem iure, hoc est pontificio, ad id obligari, non autem aut naturali aut diuino. Ex quo inferre perrexit, curam illam soli Papæ incumbere, ut illos residere faciat: ipsos autem non aliter teneri, quàm ipse disposuerit. ego uerò litem cum homine contestari nolo. Est enim uir, alióqui quidem religiosus, attamen acerrimi ad contradicendū ingenij; cum quo mihi prius de certitudine gratię, & posteà in Cōmētarijs super Paulum de prædestinatione controuersia fuit. Qua de re, ut audiui (nam legi nunquam) multis me, quæ sibi genuina sunt & natiua, scommatum figuris respersit. Et re uera si tantum suis assertis cōfirmandis insudaret, quantū hmōi inuectēdis conuitijs assolet; felicius suum celebrasset nomen. Sed putat simpliciter suis dictis ueluti oraculis auscultandum. Et cum ægrè ferat quod omnes uelint esse magistri, nihil ipse ueretur omnium prodire magister. At uero non constitui, quia neque theologicum neque Christianum est, malum pro malo reddere. Et ægriùs feru, quod episcopus similia de aliquo euomat, quam quòd de me quisquam eò præsertim, quod neque ea in me expuit mala quæ multa opus habeāt ad ferendum longanimitatem. Rem ergo tantum pro meo ingeniolo dilucidare satago, non cum homine contendere. Igitur quò lineam aliquam omnibus confessissimam præstituamus, unde disputationem auspicemur, conclusionem primùm uniuersis literarum professoribus receptissimam præfigamus. Constantissimum est, ecclesiarum Præsules, imò & aīarum omnes pastores, usq; ad parœcios inter suos greges residere teneri. Sed quod in quæstionem uertitur, est de iure ad id cogentes: sitne tantum humanum, an uerò diuinum etiam & naturale. Ecquis enim mente sanus in quæstionem compellet, utrum ianitor, cui iura claudendi recludendique commissa est, ad ianuam assistere debeat? Et cui nauis gubernatio incumbit, ad clauum sedere? Et utrum dux in bello, dum geritur, & miles in acie debeat existere? Quin uero non modo humanę leges hoc de episcopis in quæstionem traduci non sinunt; uerum & diuina & naturalis dementiæ nobis, certum est, adscribunt, quod ipsum intentamus. Etenim si Deus, ut ipsi cōtrarij fatentur, quia diffiteri nequeunt episcopalem dignitatem, quę latè in ecclesia patet, instituit, nonne & officium ipsum pascendi instituit? Pascere autem, num naturale ius apertè clamat personalem requirere præsentiam? ergo quamuis illis largiremur electiones iure tantum humano fieri, nunquam inde obtinerent, ut Papa mutare posit quin officium pastoris sit iure diuino per se pascere, ac subinde residere. Ac ne dicendi impetus sine dispensationis atque œconomiæ luce in uiscera nos disputationis inferat, supposita prima fundamentali conclusione, quod in quęstionem accersitur, est, quo iure hęc residendi obligatio innitatur. Et primus articulus est de diuino. Debet autem sacrorum tractator, ut Primo de doctrina Christiana auctor est Augustinus, documentū patrisfamilias; auscultans, de thesauro scripturæ proferre, primum noua, deinde uetera. Qua de caussa peculiarem hic titulum fecimus, de diuino iure tam euangelico quàm antiquo: ex quo primum petendum est rei præsentis fundamentum: & articulo proximo de naturali, ac tertio de humano. Tametsi adeò istæ iuris species sibi inuicem meritæ sint, adeoque se uicariè elucident, ut testimonia sacra, nisi naturali statim ratione & iure explicentur

Caietanus.

Bartholomeus Miranda.

Catharinus.

Suadetur posita conclusio.

Augusti.

& con

& confirmentur, debiliora uideri possint:& ideo necesse erit sæpenumero permistim ab omni iure argumenta accersere. Ad horum autem perspicacem intelligentiam, meminisse ex libro primo, & tertio, opus est, primùm diuidi ius in naturale & positiuum, deinde positiuum in diuinum. Ius enim naturale est, quod nos ipsa natura docuit: ius autem positiuum, quod uel ex hominum condicto, uel ex principis iussu legis habet uigoré. Et quia summus princeps Deus est, fit, vt ius positiuũ diuidatur in diuinum & humanum. Quo fit consequens, ut minime repugnet aliquid esse de iure naturali simul & diuino; vt patet in Decalogo, quem etiam si Deus non scripsisset, natura nos ipsa docuit. Sed tamen quia Scripto Dei expressus est, censetur etiam de iure diuino. Vnde fit, ut distinguatur ius diuinum in naturale, & positiuum. vt positiuum sit, quod nos Deus præter aut suprà cognitionem naturæ docuit, ut sunt sacramentorum mandata. Et de hoc genere diuini iuris loquimur in hoc articulo: nempe quod in sacra pagina scriptum est. Id quod bifariam contingere potest: nempe aut quod expressis verbis sit scriptum, vt, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Et, Quorum remiseritis peccata, remissa erunt. Et, quorum retinueritis, retenta. Aut quod ex uerbis scripturæ expressis planè colligitur. Et quidem quod sub hoc uerborum tenore expressum sit in euangelio, ut episcopi resideant, nemo affirmat: quia nusquam legitur. Sed tamen quòd uerbis æquipollentibus eandem prorsus habentibus significationem, id sit in eisdem sacris Biblijs assertũ, hoc persuadere contendimus. Sit ergo secũda conclusio:

Secunda cõclusio.

Obligatio Antistitum ad residendum, omniumque pastorum parœcialium ecclesiarum, est de iure diuino. Et cum primis, postquam diui Thomæ interpretes agimus, sua est conclusio præsenti quæstione, quam exponendam hic duximus, articu. quinto. Vbi ex testimonio Christi, quod bonus pastor animam suam teneatur pro ouibus suis ponere, infert, ob nullum temporale periculum licère præsuli de sua ecclesia decedere. Materiam autem illius articuli, in quarto nos huius quæstionis disputaturi sumus; An uidelicet aliquæ sint caussæ quæ huiusmodi decessum excusatum faciant. Interim autem conclusio præsens affirmatiùs est demonstranda. Atqui solet quidem ab officio pastoris initium demonstrationis sumi; est tamen illud altiùs petendum.

S. Thomas.

Prima ratio conclusionis.

Episcopus nanque non est propter quem ecclesia est constituta, sed ipse potiùs est propter ecclesiam institutus. Mundum quidem Deus fecit propter hominem, nempe ut ei esset subsidium uitæ: ipse autem non propter ipsum, sed creatus est tanquam eius dominus: Et patresfamiliàs seculares diuitijs suas domos propter suos successores amplificant. Itaque in eiusmodi familijs non personæ propter domos, sed domus propter personas sunt extructæ. In rebus autem publicis diuerso modo se res habent. Regnum enim non est sanctum propter regem, sed rex propter regnum. Et in hoc, ut libro primo dicebamus, rex differt à tyranno, quòd ille omnibus ob publicum bonum utitur; hic uerò regno propter se abutitur. Multo id autem certius est in episcopis. Christus enim qui propter nos homines descendit de cœlis, propter seipsum ecclesias fundauit & propter ipsas, tum alios pastores, tum præcipuè episcopos. Nisi quòd est discrimen duplex inter ciuilem & ecclesiasticam rempub.

Duplex discrimen inter ciuilem ecclesiasticamque rempublicã.

Vnum scilicet ex parte finis, ex quo in modo administrãdi alterum deriuatur. Finis nanque proximus ciuilis reipublicæ, ut in superioribus adnotauimus, est pacificus trãquillusque eius status, etsi in supracœlestem subinde referatum. Finis autem proximus ecclesiasticę est sempiterna felicitas, ad quam nos Christus ecclesiæ fundator per suos ministros perducere expetit, & omnimodè contendit. Alterum autem discrimen est quod seculares principes in modo sui regiminis effigiem habent dominorum: episcopis uerò nullam pręse ferre licet, licet ministrorum atque omnino seruientium. Principes enim gentiũ ait Matt. 20. dominantur eorum, & qui maiores sunt, potestatem exercent in eos. Non ita erit inter vos. Sed quicunque uoluerit inter uos maior fieri, sit uester minister: & qui uoluerit inter uos primus esse, erit uester seruus. Sicut filius hominis non uenit ministrari sed ministrare, & dare animam suam in redemptionem pro multis. Vnde August. super Isaiam homil. 7. Qui uocantur ad episcopatum, non ad principatum uocantur, sed ad seruitiũ totius ecclesię. Ecce ergo episcopalis institutionis fundamentum, quod constitutissimum est esse de iure euangelio: nempe quòd ut seruus quidquid est, domini est, sic episcopus quidquid est, sit ecclesiæ. Hinc consequitur episcopalem dignitatem non esse institutam nisi propter officium. Est enim dignitatis pastoralis officium, pascere. Ad quam ueritatem penitissime commendandam nunquam dignitas in sacra pagina nisi officij nomine designatur.

August.

Episcopalis dignitas non est instituta nisi propter officium.

Nam ut conclusionem ab eo primùm loco demõstrare ordiamur, qui est Ioan. 20. Pasce oues meas, ubi potissimo quo episcopalis dignitas planissimè declaratur, non ait Christus, Sis præsul aut episcopus. Immo nec, sis pastor; nam & pastores socordes esse possunt & gregi indormientes. Sed pasce: hoc est doce, institue, atque adeo guberna exemplo meo meas oues. Et ubi apostolos prædicatum dimisit non dixit: Messis quidem multa est: ij autem qui metendi docti sunt, pauci; sed operarij: nempe qui usu potestatem exerceant. Nil enim refert qua doctrina aut facultate prædití sint sacerdotes, nisi munere suo fungatur. Misit ergo Deus non qui operari possent, sed qui operarentur. Similiter enim instituerat Deus Aaron, Leuiti. 28. Applica enim, inquit, ad me Aaron & filios eius: Nõ ait ut sacerdotes mihi sint, sed ut sacerdotio fungantur mihi: & ut suprà in Paulo adnotauimus, Qui episcopatum, inquit, desiderat, bonum opus desiderat; id est si legitimum est eius desiderium, non ad dignitatem, sed ad opus referendum est. Quare illicò subiunxit; Oportet episcopum doctorem esse: quo nomine non designatur habitus seu facultas & dignitas, sed usus; hoc est oportet vt doceat. Vnde ad Paulinum suprà citatus August. & refertur. 8. q. 1. can. qui episcopatum. Exponere, inquit, uoluit apostolus quid est episcopatus; quia nomen est operis, non honoris. Et ad Honoratum Hierony. Qui episcopatum desiderat, opus desiderat: hoc est, non dignitatem aut delitias, sed opus & laborem.

Corollarium

Ex hoc secundo ut per gradus descendamus tertium colligitur: nempe decimas & primitias, ut lib. 3. latè demonstrauimus, & sæpissime repetimus, non esse in hoc populo imperatas ut sint bonorum pręmia, eò quòd uel boni uel docti sunt. Sed in hoc potiùs, ut bene ecclesijs, ut ait Paulus, & inseruiant. Haud enim me pigebit hoc inculcantissime repetere quod ad rem penitissime attinet. quod si hoc ecclesiasticum seruitium Christianis non fuisset necessarium, nulla fuisset à Christo habita personarum, quæ idoneæ sunt, ratio, quãtum ad decimarum impositionem. Haud ergo arbitrentur uel nobilissimi uel doctissimi, sanctissimi sibi ulla ratione deberi ecclesiastica stipendia, neque eorum gratia fuisse instituta; sed eò prorsus quòd ad ecclesiarum obsequia Dominus ipsis personis opus habet. Reuisito, ne sim morosus, quæ lib. 3. questio. 6. articu. 2. in huius demonstrationem attulimus. Etenim Nume. 18. non alia de caussa Deus decimas legitur instituisse, quàm pro ministerio quo Leuitæ, ac potissimum sacerdotes tabernaculo seruiebant. Et cùm Christus apostolos dimisit ut messores esse uoluit qui pro operis digni sunt mercede sua. Et Paul. 1. ad Corint. 9. omnia naturalia exempla ad hoc propositum congerit. Vt de milite qui non militat suis stipendijs; & de triturante boue. &c. Et primæ ad Timo. 5. Presbyteros non censet præmio ecclesiastico dignos quia boni sunt, sed quia bene pręsunt. Et si ius consulas canonicum, Innocentius III. cap. cum secundum apostolum. de præben. eisdem usus sacris oraculis idem processus constituit quod stipendia ecclesiastica, atque adeo dignitates solum propter opus conferuntur ac tandem .c. si. de rescript. beneficium asseritur non dari nisi propter officium.

Paulus.

Innocentius. 3

Communia sunt hæc; sed impręsentiarum etiã usque ad nauseam repetenda. Ex his ergo colligitur nostra con-

Ratio pro cõclusione.

stra conclusin illatione illa quam paulò ante insinuabamus. Christus non alia prorsus ratinne quàm propter ea rum obsequia atque administrationes pastores instituit, quorum subinde officium proprium esse uoluit pascere: & in huius tantùm mercedem & stipendia populo imperatæ sunt decimæ: ergo quanuis est ex rei natura, diuinaque institutione, ipsis per se incumbit gregē pascere. Hoc autem absque personali præsentia fieri non potest, ergo residentia est de iure diuino: nam quo quisque iure obligatur ad finem, obligatur ad medium, sine quo nequit illum commodè attingere. Primum antecedens nemo est qui neget, sed primam consequentiam inficiari moliuntur aduersarij.

Solutio. Republica.

Quoniam inquiūt Papa episcopos creat: illi ergo incumbit disponere ut per se uel alios pascere debeant. Quod autem cauillus hic nullum præ se ferat uel probabilitatis colorem, palàm ex superioribus colligitur. Primum enim iam satis constitutum est, creationem episcopi, licet fiat per Pontificem, nihilominus iure diuino fieri: quippe cùm institutio Dei sit, per ipsumque fieri iussa, perinde atque sacramentorum administratio. Sed ne de nomine nos angat disputatio, esto Papa immediatè ut aiunt electionem facit, num consequens subinde fit ut naturam ipsam quam dignitas à Deo instituta proprio significato declarat, possit Papa mutare? Vnde rogo duarum rerum consequentia quæ tam sunt disparatæ? Nunquid dum Papa episcopum eligit & consecrat, efficere potest, ut non sit pastor, magis quàm cùm sacerdotem initiat efficere, ut non sit sacerdos? Potestne inquam efficere ut functio episcopi non sit sacramenta ordinum administrare, populumque docere, ac moribus instituere: &, quod nomen eius sonat, gregi inuigilare? Quisnam hoc uel fari queat, cùm hæc omnia episcopali muneri sint diuino iure annexa; quin uerò ipsissima eodem iure sint dignitatis substantia. Profectò si Dei institutio eandem vim habeat, quam natura per ipsum instituta, planè fit vt sicuti qui morum serit, efficere non potest, ut prunus inde aut alia arbor germinetur, quàm morus; ita neque qui episcopum facit, efficere potest, ut eius natura diuinitus instituta non sit per se pascere. Haud enim modò disputamus an ulla de caussa efficere iustè possit, ut ipse per se nō pascat, sed per aliū. De hoc.n alia nos disputatio manet: sed rei tantùm naturam constituimus, docentes, ut quemadmodum qui scamnum fabricat aut arcam, efficere non potest, quin figuram habeat scamni aut arcæ: aut qui facit calcem, efficere non potest, quin rem faciat formam habentem pedis; ita qui facit episcopum, quæ res diuinitus instituta est, efficere non potest quin eodem iure quo est instituta, officium habeat, atque adeò obligationem per seipsum pascēdi ac subinde residendi; quidquid posteà forinsecus accidere possit.

Illustratur amplius cōclusio.

Episcopus pastor est secundum propriam nominis notionē.

Etenim ne nobis pastoris homonymia & æquiuocatio negotium amodò facessat, intelligere episcopus debet pastorem esse secundum propriam nominis notionem, & non secundum illam abusiuam, qua gregum domini pastores dicūtur. Solent enim & pastores nuncupari, pecudum, armētorumque domini, eò quòd sua substantia & peculium pecorarium sit: quemadmodum rogati filij Iacob à Pharaone quid haberent operis, responderunt, Pastores sumus, putà hæc est nostra diuitiarum possessio. Et isti per se nullam exercent ouilis curā, nisi per suos famulos, sed duntaxat vellere, caseo, fœturaque fruentes, delicatè ac molliter uitam degunt, Episcopi autem non sunt sic instituti pastores gregis Christi, sed prorsus uelut ministri, qui gregum uigilias perferre tenentur, & per prata scripturæ gregem deducere, eiusque fontibus potare, atque oleo scabiem inungere, eisque lupum cauere, & quidquid ullo pacto nocere poterit.

Solutio tacitæ obiectionis.

Neque enim est, quòd huic sanctæ ueritati quis obmoliatur, soli Petro dictum esse, Pasce: in hoc enim uerbo aliquid est singulare Petro dictum; aliud uerò cunctis præsulibus generale. Singulare inquam, ut tanquam uniuersalis pastor suo gradu & ordine uniuersum gregem pasceret, non quidem uniuersis assistendo ecclesijs, sed suis constitutionibus, & fidei, ac morum sententijs uniuersos illustrando & instituendo; dignosque adeò ministros cuicunque ecclesiæ adscribendo. Generaliter autem explicata est episcopalis functio, quæ in apostolis & in ipso per ipsissimum Christum ecclesiæ institutorē constituta est, ut scilicet cùm primum unusquisq; crearetur, iussum ab eodem Christo putaret, ut similiter suum peculiarem gregem pasceret. Ait quippe August. cap. 13. in lib. de pasto. ob id Petro singulariter Christum id quod omnibus erat commune, iussisse, ut unitatem commendaret. Multi enim erant, inquit, apostoli: & uni dicitur, Pasce oues meas. Hactenus ille. Ac si dixisset, In uno cunctis potestatem dedit. In uno cunctis generalem regendi formam expressit, atque adeò in uno cunctis idem iussit. Et Ambro. in Pastora. Nobis, inquit, in uerbis diuinis credita est dispensatio, gregemque Christi alendum suscepimus. In uerbis inquit diuinis: Alludens ad ista Petro dicta. Et infrà; Repetitum est à Domino tertiò, Pasce oues meas. Quas oues & quem gregem non solum tunc beatus suscepit Petrus, sed nobiscum illas suscepit: & cùm illo nos suscepimus omnes. Iussit Dominus Petro pascere oues, per quem ad reliquos omnes potestas & auctoritas pascendi manat à Deo. Hæc ille. Ex his ergo fit consequens, peruersam esse calumniosamque interpretationem, ut uox illa consectatoris, Vade, prædica populo tibi commisso: perinde intelligatur: ac si solius sit Papæ. Est enim illius tanquam organi Dei, atq; adeo expressio & quasi repetitio verbi ipsius Christi, Pasce oues meas. Quò planè alludit Paul. Actuum 20. dicēs Attēdite uobis & uniuerso gregi, in quo uos Spiritus Sanctus posuit episcopos, &c. Haud enim aduersariorum glossa ullius est pretij, qua scilicet aiunt propterea tantùm dixisse, Spiritus sanctus posuit, quod ecclesia etiam quo ad ius positiuum eius nutu gubernatur. Nā 1. ad Corint. 7. distinguit inter ea quæ Deus præcepit & quæ ipse: & hic propriam actionem & iussum Dei designat. Nō enim ait se illos posuisse, sed Deum. At uerò quò res etiamnum patentior fiat, explicare paulò amplius opus est spiritualis pastoris officium. dictum enim iam suprà reliquimus, esse spiritualis ouium uitæ impensissimam curam gerere. Quæ quidē cura tripertita est: uidelicet ut episcopus sacramētis plebem in uita spirituali generet & nutriat, atque adeo prædicatione foueat, & prudentia gubernet. Quæ sub alijs nominibus sanctus Tho. expressit, putà instituere, defendere & gubernare. Nomine autem sacramentorum, etiā sacramentalia quædam intelliguntur, quæ quidem can. quanuis. distin. 68. Leo Papa recenset. Incumbit enim eis presbyterorum ac diaconorum cæterorumque ministrorum altaris, & uirginum consecratio. Mox constitutio altaris, & benedictio, & vnctio atque adeò omnium uasorū indumentorumque ad idem altare pertinentium, ac denique baptizatos chrismate confirmare. Omnium autem maximè proprium eius munus est prædicare: hoc est non de suggesto modò, sed & peculiariter etiam sacra oracula interpretari, & de ambiguitatibus respōsa dare. Vnde sup illud Pau. ad Eph. 4. Alios pastores & doctores, adnotauit Hiero. consultò nō dixisse alios pastores atq; alios doctores, sicut dixerat alios apostolos & alios prophetas: sed alios pastores & doctores: s. quod idē est in ecclesia pastor, qui & doctor. Idemque Augo. in epist. 58. Paulinu sciscitanti quo pastores à doctoribus differrent, respondet; uidelicet nullo differre discrimine; quod eodem apostolico uerbo confirmat. Tertium demum eiusdem muneris membrum est gubernatio, quibus nō infimè adiungitur pauperum, uiduarum ac pupillorum cura. Hæc autem expressius, tum Gregorius lib. priori Pastor. tum etiam alij sancti patres per Ezechi. prophetam explicari autumant c. 34. vbi ait Dominus. Filij hominis propheta de pastibus Israel, qui pascebant semetipsos. Nonne greges à pastoribus pascuntur? Lac comedebatis, lanis operiebamini. His enim duobus cuncta designantur, quæ ad uictum uestitumque spectant. Quæ quidem ad sustentationem episcopi populus suppeditat. Sed ad designandam eorum luxuriem subditur. Quod crassum est, occidebatis;

Gregorius.

Prior locus veteris instrumētis pro conclusione.

debatis;

debatis: vbi summa iniquitas pastoris insinuatur. Cùm enim officium eius sit gregem doctrinæ ac morum pinguedine saginare & pinguefacere: eius potius substantia ipsi curant pinguescere. Et gregem meum nō pascebatis. Quid autem sit pascere, explicare prosequitur, dicens. Quod infirmum est, non consolidastis: quod ægrotum nō sanastis: quod confractum, non alligastis: quod abiectum est, non reduxistis: & quod peierat, non quæsistis. Hic autem primùm omnium animaduertendum est, oracula antiquæ legis non eandem prorsus energiam ad rem præsentem habere, quam testimonia nouæ. Etenim sacerdotium nostrum longè ab illo differentius ac perinde sublimius existit, quàm quo illi fungebantur. Nam cum illorum sacramenta nullam conferrent gratificantem gratiam (nil de illa loquimur quæ sub signo circūcisionis cōferebatur) neque clauium illi potestatem habebant ad remittenda peccata, neque subinde curam, ut nostri sacerdotes, gerebant animarum: quæ potissimum est fundamentum ut nostri prælati residere teneantur. Petuntur autem inde ad propositum argumenta. Tum ratione figuræ, in qua, ut ait Paul. omnia contingebāt illis: nempe quòd illud sacerdotium præsagium erat nostri. Tum etiā per modum exempli: nam si illis tanto uitio tribuebatur, quod curam non gererent gregis, & in excubijs templi perpetuo esse cogebantur. Iussum enim legitur Nu. 16. Aaron filijsque eius ac Leuitis; excubate in custodia sanctuarij, multo efficacius conuincitur pastores nostros animarum custodes, debere semper præsentes gregi prospicere. Quamuis ut ad præsentem locum Ezechi. reuertamur, non solùm sacerdotes illic, pastorum nomine, denotantur, sed & omnes iudices & gubernatores populi; tametsi iā tunc temporis, gubernationis sceptrum penes sacerdotes esset. Affabiè ergo Propheta illa quinaria oratione pastoris munus delineat, quātum ad ea saltem, quæ in grege medenda sunt. Quinque enim incommodis Christianus grex periclitari consueuit. Primùm est in fide, quæ totius Christianæ uitæ fundamentum est, nam sine fide impossibile est Deo placere. Primum autem detrimentum fidei est, languor & imbecillitas, quando scilicet homo propter magnitudinem credendorum nutabundus nacillat. Quare Paulus ad Roma. 4. laudi tribuit Abrahæ, quòd nō fuit infirmatus in fide. Et ad Roma. 14 Infirmum in fide assumite (id est) ne cadat, sustentate. Hæc ergo Antistitis, qui doctor est fidei, prima functio est; nempe ut fidei scrupulos mentibus gregis eximat, dubia scilicet explicando; ac subinde animos affirmando & consolidando, ut intellectum, quemadmodum ait Paulus, captiuent in obsequium fidei. Aegritudo autem ad mores attinet, cùm quis corruptis affectibus infectus est. Etenim, ut intellectus scrupulis fidei infirmatur, sic & appetitus affectuum tumultu ægrotat. Quare sicut illud doctrinæ luce est consolidandum, ita & hoc salutaribus monitis sanandum. Confractio uerò iam ad discordiam inter fratres attinet; videlicet cùm populus aut uarijs opinionibus, aut litibus & iurgijs inter se dissidet. Tunc enim ligamine pacis atq; vnitatis confœderādus est amicitiaque conglutinandus. Ex his enim facturis, nisi in tempore colligantur, hæreses solent intumescere. Quod re uera uecordia & inertia præsulum, ac potissimum absentia à suis ecclesijs creberrimè accidere, præsentia tempora documēto nobis sunt. Quocirca id quod subditur, abiectum; ad manifestariā hæresim & apostasiā refertur. Dissēsio enim populi, seminariū est hęresum, per quas ab ecclesia eximr, & usq; ad huius etiam medicamina prælati cura protenditur, ut saltem una atque altera monitione, ut docet Paulus, enitendum ei sit abiectos in ecclesiam reducere. Concludit demum; Et quod perierat, non quęsistis: exemplo illius, qui de cœlo quæsitū uenerat quod perierat. Perit autem homo per quodcunque mortale delictum, insigniter uerò per obstinationē. Sed neque illo prorsum desperandū est, quin omnis adeatur quærendi ipsum uia. Atqui effectus porro isti, gratię Dei eiusque singulari fauori referuntur accepti. Attamē quia ipse eiusmodi gratiam ministerio sacerdotum nobis suppeditat, fit, ut propter eorum negligentiam usu ueniat, ut populus eadem gratia priuetur. Id quod protinus ibidem Deus apertè admonet, dicēs, Et dispersæ sūt oues meæ, eò quod non esset pastor; & factæ sunt in deuorationem omnium bestiarum agri; hoc est, ab omnibus uitijs pessundatæ sunt, omniq; errore conculcatę. Qua de caussa statim comminatur pastoribus; Requiram gregem de manibus eorum. Hac eadem enim ratione ait, ad Hæbreos ultimo Paulus, pręposítos sic debere super gregem inuigilare, quasi rationem pro eius animabus sint reddituri. Porro ergo nisi hæc episcopi munera & officia tā essent obliuione sepulta, nemo esset, arbitror, qui uel hæsitare posset tenerenturne iure diuino episcopi per se illa pręstare, ac perinde in suis diœcesibus residere. Etenim non solum publica cōcione, si suum bene noscunt institutum; hæc perficere debent, uerùm priuatis uisitationibus, exhortationibus, recreationibus, concilijsque adeo & cōsolationibus. Immo non uerbo tantum uerum exemplo, ac denique re ipsa iuuando, nempe egētiū caussas negotio etiam tuendo & eleemosinis adiuuando; Ecce sacerdotis officium, qua parte debet nocumenta gregi cauere. At uero qua parte ipsum ad perfectum promouere tenetur, altius eius prominet functio. Hac quippe ratione appellat eos in suis antecessoribus Christus lucem mundi. Vide quanta largitate sua ipsius nomina illis impartitur ut si in officio non perstiterint, eos peius in die iudicij pudefaciat. Quin uero, ut suprà diximus, Pius Papa, cano. oues, 6. quęstio. 1, ueluti oculos Deum illos instituisse ait siue per quos Deus ipse gregi suo prouidet, siue per quos populus quæ diuina sunt suscipit. Appellat etiam illos ciuitatem supra montem positam, quia non solum doctrinæ lumine de candelabro lucere debent, uerum prominenti uitæ exemplo in conspectu populi, & ueluti sal terræ mores condire. Perpende, an eiusmodi officia absentes exhibere, ut decet, ualeāt. Quin age, ut cuncta cōplectamur, episcopi in ea perfectionis sublimitate esse debent, ut perfectionem non discant, sed quemadmodū in sua cōsecratione admonentur, omnino doceant. Quid demum perfectionem doceant? ceu Christi ministri ecclesiam suā sic expurgent, sic promoueāt, sic itaque exornent, ut sine macula, ut Christi sponsam decet, Deo patri offerat. Ecce primum locum euāgelicū, Pasce oues meas. Secundus locus ex quo ueritas pręsentis conclusionis elicitur, extat Ioan. 10. vbi Christus naturam boni pastoris sub hac uerborum exaggeratione commendat. Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis, mercenarius autem fugit. Intelligere autem nequeo qua ullus fronte deludere hunc possit locum, dicens non intelligendum esse generaliter de pastorum vniuersitate, quippe quod Christus de seipso particulariter, ut aiunt, id asseruit. Haud enim opus est sanctos huc interpretes compellare, qui hunc sensum refutant. Præstat nanque semper scripturam sacram, ubi id fieri possit, ex suis ipsius uerbis elucidare. Perpēde ergo uerborum cōtextum, Ego sum pastor bonus. ecce assertionem. Haud uero satis duxit simpliciter id asserere; sed demonstrare perrexit. Quomodo autem demonstrauit. Quia bonus pastor animam suam pro ouibus suis dat. Hoc ergo non de se peculiariter & propriè asseruit, alias id quod dixerat per idem ipsum probasset, nempe, ego sum pastor bonus, quia ego ipse pastor bonus animam pro ouibus meis pono. Per illam ergo probatoriam propositionem, naturam ingeniumque & substantiam boni pastoris definitione patefecit, nempe ut sic colligeret. Ille prorsus qui animam suam dat pro ouibus suis, bonus est pastor, ego autem animam meam, hoc est uitam do pro ouibus meis, ergo ego sum bonus pastor. Generalem ergo regulam præfixit, per quam bonus pastor ab ijs, qui non sunt boni, discernendi sunt. Vnde Gregor. in homilia. Eius, inquit, bonitatis formam, quam nos imitemur, adiunxit, dicens, Bonus pastor animam suam pro ouibus suis ponit. Fecit, quod monuit, ostēdit quod iussit, &c. Et Augustinus de uerbis Domini,

Oracula antiquæ legis non eandem habent energiam quā testimonia nouæ ad suadēdam conclusionē præsentem.

Expeditur locus citatus.

Paulus.

Paulus.

Pastores ecclesiæ lux mundi.

Pius Papa.

Pastor ecclesiæ ciuitas supra montem posita.

Idem sal terræ.

Secundus locus pro conclusione.

Refellitur quorundam interpretatio.

August.

Domini, sermo.5. Pastor bonus, Christus. Quid Petrus? nonne bonus pastor? nam & animam suam pro ouibus suis posuit: quid Paulus? quid ceteri Apostoli? &c. Itaq; si attentè uerba respicias, non tantum Christus exemplū sese perhibere oculis nostris uoluit, quod imitaremur, secundum illud Ioan. In hoc cognouimus charitatē Dei, quoniam ille pro omnibus animam suam posuit, & nos debemus pro fratribus nostris ponere. Et sicut ait ad Honora. August. quod instante persecutione episcopus non potest fugere: quia exemplo Domini tenetur bonus pastor animam ponere pro ouibus suis. Hæc enim quodam modo possent aduersarij cauillari, dicentes, quod licet Christus de se peculiariter id diceret, posuit nihilominus de se imitandum exemplum. Sed insuper affirmamus *Roboratur amplius proxima ratio.* posuisse regulam & definitionem, per quam se probauit esse bonum pastorem, quamque adeò licet ipse per impossibile non seruasset, tenerentur uniuersi præsules iure diuino & naturali seruare. Agedum, idem ex subiectis uerbis corroboremus. Subdit enim, Mercenarius autem, & qui non est pastor: cuius non sunt oues propriæ, uidet lupum uenientem, & dimittit oues, & fugit. Quomodo rogo illic usurpauit mercenarij nomen? utrum peculiariter pro aliquo? Re uera non nisi generatim; ergo eodē modo acceperat uocem boni pastoris. Aliàs non ē regione apponeret illi mercenarium; Vtriusque ergo naturam amborum oppositione explicuit. Nisi admittere absurdè malis, quòd naturam explicuerit mali pastoris, non aūt boni. Neque contentus fuit id simpliciter enuntiare, sed natiuam subinnuit caussam: Mercenarius enim, inquit, fugit: quia mercenarius est, cuius non sunt oues propriæ, & ideo ad eum de ouibus non pertinet: quia non sunt inquit, eius propriæ: ut pote q̄ cùm ei nō sint à Christo cōmendatæ, fit ut eas non diligat, nimirum ea dilectione qua ex Petro requisiuit an se præ ceteris diligeret. Sed & urgentissimum præterea argumentum, quòd hoc Dominus ac Redemptor noster non de se tantum propriè, nec rum tanquam cunctis qui legitimi sunt episcopi necessarium enuntiauerit; est, quod ex hoc loco sancti omnes & Doctores colligunt (vt articulo 4. videbimus) teneri episcopum dum necessitas gregi suo ingruerit, uitam exponere antequàm inde recedat. Quam quidem ueritatē cùm ipsi aduersarij negare profectò non auderent, inde deberent colligere residentiam esse de iure diuino: idque adeò ex hoc loco inferri, aliàs ecclesia non eum tanto periculo eos residere cōstringeret. At de hoc illic pressius. Hic ergo pedē sistere cuperē, si pro rei dignitate mihi facultas ad persuadendum suppeteret, rogareq; colendissimos episcopos, expenderent, utrum potuerit Christus significantius rem aperire, uehementiusque ipsos, ne mercenarijs suos greges confiderent dehortari. Quomodo enim diligere animas usque ad sanguinis effusionem possunt, quas ut proprias nō habent? & nisi ita charas in Domino habeant, quomodo possunt eis legitimè prospicere? Abunde se nāq; mercenarij fecisse arbitrantur, quādo pro ratione stipēdii, quod recipiunt audiēdis litibus, horas aliquot insumunt. Prosequitur autē Christus eādem boni pastoris naturā etiānū patefacere. Ego inquit, sum pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ. Haud ergo locus iā ullus sit reliquus deflectendi, ut quis dicat de se propriū Christum loqui. Immo eādē demōstrationē insinuat, nēpe ob id, q̄ ingenium, fides, & cura boni pastoris sit, ut mutuò se de facie & uoce ipse & oues cognoscant: se, in quē hæc cōpetunt, bonum esse pastorē. vbi Theophylactus: Hoc loco, inquit, agnosco differentiā pastoris & mercenarij. *Theophylactus.* Nam mercenarius quidem nescit oues: quod cōtingit, quia non sæpe illa inuisit, &c. Qui enim per Dei dilectionem non sibi ecclesiam desponsauit, nō potest eius conspectu & familiaritate magnopere se oblectare; præterquàm q̄ neq; officia pastoris gregi præstabit, nisi cuiusq; ouis faciē & balatum nouerit, ut nō per relationem aut per alium, sed de vultu, gestu, & voce animi morbum deprehendat. Neque uerò grex eum uicissim satis diligere, eiusq; tum exēplum imitari, tum & auscultare mādatis ualeat, nisi de vultu & sermone eum agnoscat. Quocirca hoc q̄ isti dicunt Christum de se propriè affirmare, quàm sit falsum inde cōstat quod fortalse ad illud prouerbium Salomonis allusit, q̄ ipse tum propter priscos pastores, tum in nostrorum figuram illius ore iāpridem protulerat. Ait enim ille Prouerb. 27. *Prouerbio.* Diligenter cognosce vultum pecoris tui, tuosq; greges cōsidera; nō enim habebis iugiter potestatem, sed corona tribuetur tibi in generatione & generationem. Vbi Hebraicè habetur, Cognoscendo cognosces seu euidenter agnosce faciem pecoris tui: & ut dicitur facie ad faciem & pone cor tuum ad greges. Vbi nō adeò ad rem accommodè quidam comminiscuntur, uerbo illo apponere, allusionem fieri ad illud Christi, Bonus pastor animā suam ponet. Nam præterquàm quòd uerbum euāgelicum non significat nisi, dat, manifesta est rerum discrepantia; nam uerbum Salom. ad internā curam & solicitudinem quam pastor habere debet erga gregem, refertur; ut scilicet cor impensissimè habeat ad singularium ouium necessitatem attentum. Vox autem Christi ad testimonium amoris; ut scilicet si opus fuerit mortem eius gratia oppetat. Nam si cura bruti gregis illam mutuam agnitionē exposcit, quanto magis studium quod erga Christianam familiam impendendum est; sanè cùm quot sunt subditi, tot sint & morborum genera. Alius enim consolatione indiget, alius cōsilio, alius reprehensione, alius denique alio eleemosynæ subsidio. Quare protinus in initio eiusdem cap. Ian. *Cōfirmatio.* vbi se Christus ostium esse ouium dicere adornabat. Qui non, inquit, intrat per ostium, sed aliundè, fur est & latro; qui autem intrat per ostium, pastor est ouium. Huic ostiarius aperit, & oues uocem eius audiunt & proprias oues uocat nominatim, & educit eas; & cùm proprias oues emiserit, ante eas uadit, & oues illum sequuntur, quia sciunt uocem eius. Vide quomodo lex boni pastoris non tantum in hoc consistat, quod quis ad dignitatē secundum Christi leges accedat, uerum & quod eius exemplo eandem administret; nempe cognoscendo oues singulas de nomine, easque exemplo uitæ antecedendo, quod ipsæ sequantur. Id quod absentes quò nam pacto præstare pficereq; possint ipsi uiderint. Vnde sequitur; Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo; quia non nouerunt vocem alienorum. Vbi alieni appellatione non solum eos, qui non legitimè ingressi sunt censet, immo & qui illegitimè rem administrant; scilicet tā mercenarios, quàm eos qui illa quę præmiserāt, non seruant, Et quidem Apostoli non cognouerunt quid loqueretur eis, scilicet mysterium fidei ipsius, per quam solam ingressuri erant quotquot ueris pascuis essent potituri; quia non est aliud nomen sub sole in quo possint homines salui fieri. Nobis autem, qui illud iam certò per eandem fidem cognoscimus, aliud restat constantissima fide tenere, nempe quòd qui ab ipso instituti sunt pastores, eius instar necesse habent munere suo perfungi. Vnde Damasus Papa in aurea sua epist. 4. *Damasus.* vbi de depellendis chorepiscopis locupletè disseruit, hoc Christi testimonio uehementer inuehitur in episcopos, qui alienis suas plebes educandas concredunt, cum Christus bonum pastorem asserat uitā pro ouili suo ponere, mercenarium autem ingruente lupo oues destituere. Sed de hac epistola statim arti. proximo. Habeant ergo aduersarij, & contra sic arguat; *Obiectio aduersariorū.* Quidquid homo per suos administros facit, per seipsum censetur efficere; ergo cùm episcopus uicarium ecclesiæ suę deleget, residere non tenetur, sed pro sua satisfacit obligatione. Videant autem huiusmodi argumentatores, quanta eos responsa persequantur. Primum omnium, ut suprà diximus, hic non disputamus an caussa possit aliqua intercedere propter quam dispēsari cum episcopo absenti queat; *Solutio.* de quo arti. 4. repetendus est sermo, sed rei naturam constituimus, & ea quæ diuina lege episcopo iussa sunt. In primis ergo si factum spectemus, absentes episcopi non sibi uicarium ad omnia sua munera substituunt, sed eum tantum, qui ad lites audiendas sedeat; quod re uera non est præcipuum. Et præ-

terà

terea uisitatorem, qui dioecesim circumuolet, cùm neque ista in ipsorum absentia fieri possint cômodè, neque alia ullo modo, ad quæ præcipuè tenentur. Potissima enim pars spiritualis pastoris, ut in concilio Carthagi. 4. licet breuioribus uerbis admonetur, nempe cui animarum lõgè maior cura incumbit, quàm temporalium, in hoc posita est, ut lites, quæ sine iudiciorum strepitu definiri possunt, componere satagat, pacareque & extinguere procuret, ut tempus secundũ Christi mandatum redimat, quod oues in Christianis exercitijs collocent. Quod quidem nemo sine episcopi auctoritate & grauitate & amore quo gregem prosequi tenetur, atque adeò sine eius præsentia perficere ualet. Item neque uisitationis longissima experientia testatur, per alium quàm per seipsum fieri castè posse. Haud.n. criminibus sola pecuniarum mulcta aut excõmunicatione medendũ est, sed profectò uerbo, nũc placido, nunc acerbo, ac alijs deniq; adhibitis remedijs: quorũ uisitatores, quia mercenarij sũt nulla tãgit cura. Adde q̃ eleemosynæ quæ inter episcopales operas tam aliũ locũ tenẽt. (Oportet enim episcopum, vt ait Paulus, esse hospitalem) nisi per præsentes Antistites fieri nequeunt cõmodè. Cõspectus nanque pauperis, egenorũque clamor uiscera cõmouens, uel eleemosynam exprimit, uel aliam saltem consolationem, qua suam possit miseriam leuare. Huc enim illa spectant, quæ modò circa uerbum Christi tractabamus: nimirum quanti referat vultum pecoris visu agnoscere, & uocem auditu. Sed ais, quid si episcopus hæc omnia atque alia per alium rectè dispẽset? Accidere enim potest, ut alij efficaciores sint prædicatores ipso episcopo, atque alij ad alia munera doctiores & aptiores: quos cùm suffecerit, munus suum expleuit, ut absens ecclesiæ suæ uiuere possit. Huius autem una responsio est, esse impossibile. Altera præcipuè notanda, quod episcopi uicarij non sunt perinde constituti ac si sint futuri præsules, sed quasi præsulum adiutores. Et ideo non per hoc excusatur eorum residentia. Debent enim uicarij esse sicut membra in corpore, ipse uerò sicut anima. Christus.n. nõ eos ut operariorum constitutores, sed ut operarios, misit. Et Paulus non ait oportet episcopũ esse doctoris substitutorem, sed esse doctorem: & 2. ad Timo. 2. Solicitè, inquit, cura teipsum probabilem exhibere Deo, operariũ inconfusibilem, & rectè tractantem uerba ueritatis. Vbi confusione eum Antistitem aspergit, qui operarius non est. Et alibi admonet, ut qui nõ operatur, nec manducet. In summa, non uidẽt isti qui munus episcoporum in hoc collocant, ut bonos sibi habeant subrogatos ministros, quemadmodum leges uniuersas electionis episcoporum & pastorum de medio tollant. Quid enim opus est tantã solicitudinem & uigilantiam adhibere ad digniorem eligendum, quantam iura omnia clamant, si satis episcopo est alios ecclesiæ suæ ministros delegare? Ergo si iura illa certa ratione constituta sunt, planè colligitur personalem industriam in episcopo eligi, atque adeò per se residendo teneri munia sua explere. Quare non est cur nobis Valerium obijciant, qui Augustinum sibi substituit. Id enim fecit ingrauescente iam ætate, quando uires sibi non suppetebant. Immo nec tunc credendus est, sic cessasse, quin id quod posset, efficeret. Immo hinc sumitur argumentum, quàm sit necessaria præsentia personæ. Hac enim de caussa Petrus Apostolus, ut Theodoretus refert in lib. de 70. discipulis: & antiquissimus Epiphanius. to. 2. c. 26. nẽpe quia illi necesse erat tanquam Apostolo per alias ecclesias diuagari, substituit sibi episcopum Romanum: non qui esset Papa, sed qui sibi esset auxiliaris uicarius. Ad eorum ergo argumentationem respondetur, quod etsi vnicuique liberum sit de suis proprijs bonis, vt libuerit, per famulum disponere, in quo casu quod quis per alium facit, ipse facere censetur: in publicis tamẽ administrationibus longè res secus habent. Publici.n. magistratus, atque illi potissimũ quibus ob personalẽ functionẽ iusta stipendia decreta sunt, nõ ad iustũ per vicarios administrantur. Ecquis.n. in cõsulẽ aut prætorẽ, aut ducem creatur, ut per aliũ rẽ administraret? Immo uero in rebus priuatis quis œconomũ, pincernã, immo vel coquũ, vel quod rei magis arridet, nauclerũ uel certe aurigã cõducit, qui nõ munus eiusdẽ personæ requirat? Quòd si magistratus alij hãc habẽt residẽdi naturã, quis nõ videat episcopatũ qui animabus prospiciendis quas Deus & ad suũ ipsius cõsortiũ cõdidit, & proprio uitę dispẽdio redemit, primũ huius legis obtinere locũ? Vnde Paulus 2. ad Corinth. 9. Væ mihi si nõ euãgelizauero: necessitas mihi incũbit. Sed uide quomodo aduersarij cauere hãc plagã cõtẽdũt. Aiunt .n. apostolis per seipsos necessariũ fuisse prædicare, quoniã in ipsis personalis industria electa fuit. Episcopi autẽ nõ illis successerũt in apostolatu, sed in episcopatu. At uerò, ut fateamur vrgẽtiorẽ fuisse in apostolis prędicãdi obligationẽ pp reuelatã eius doctrinã, tamẽ quis neget in episcopis personalẽ ẽt industriã quatenus in episcopatu ipsis successerunt, eligi? Sed neq; aliud istorũ cõmẽtũ illis admittẽdũ est, nẽpe q̃ apostoli iussi sũt solis infidelibus prædicare, episcopi uerò solis subditis, immo Paul. sæpe prædicauit cõuersis quod certe ad eorũ confirmationẽ facere debebat. Nec episcopo dicitur, ut aiũt, Vade, prędica populo Dei: sed, populo tibi cõmisso. cui non repugnat quin aliquãdo possit & debeat infidelibus prædicare. Alius uerò cauillus istorum est, q̃ etsi Papæ dictum sit, Pasce oues meas, nõ tamẽ inde colligitur, q̃ residere teneatur in omnibus ecclesijs: atq; adeò neq; de singulis colligitur, q̃ teneãtur in suis residere. Quòd autẽ cauillatio hęc peiori sit nomine digna, quis nõ plane uideat? Iussus.n. est Papa per seipsũ pascere, atque adeò in sua ecclesia, quæ Romana destinata est, residere, uel ubi expedire uisũ esset. Decet autẽ pp cõfluxũ orbis illuc, ne per alias diuagetur, sed suos singulis, ut Deus ei iussit, episcopos cõsignet, qui eodẽ diuino iure teneãtur in suis dioecesibus residere. Vnde Pau. ad Thes. 5. Rogamus, inquit, uos fratres ut noueritis eos, qui laborãt inter uos, & præsunt uobis in Domino, & monẽt vos vt habeatis illos abũdãtius ĩ charitate pp opus illorũ. Nõ ergo pp dignitatẽ, sed pp opus quod residẽtes personaliter exercẽt. Alia deniq; eorũ argutia non est respõsio digna. Arguũt.n. q̃ cũ Papa possit episcopũ à sua dioecesi dimouere atq; alteri adscribere, sit, vt dispẽsatio episcopi cũ hac ecclesia nõ sit de iure diuino, atq; adeò nec residẽtia. Iã n. suprà ostẽsa est infirmitas cõsequẽtiæ: nẽpe q̃ licet Papa possit episcopos sũmutare, nõ tamẽ eorũ naturã & functiones, quæ iure diuino annexæ sunt dignitati. Sed rogas, nõne multa episcopus potest per ministros dispẽsare? Apparet.n. posse. ut ordines conferre, & cõfirmare, benedicere tẽpla, & ornamẽta, &c. Itẽ permulta sunt episcopalia officia quæ nõ nisi statis tẽporibus eadẽq; rarò fiũt, ut chrisma conficere, & sacris initiare: quæ ideo iugẽ residentiam non exigunt. Respondetur inter episcopalia munera gradus esse dignoscendos. Quędam.n. sunt quæ licet non ita decenter fiant, tamen non usque adeò absurdum est per substitutos illa exercere. Vt sunt chrismatis cõfectio, & tẽplorũ ornamentorumq; cõsecratio. Est inquã in his, dũ per titulares episcopos fiunt, indecòrũ quiddã, q̃ non tanta grauitate, ut decet celebrantur, præterquàm q̃ ansa inde porrigitur titularibus episcopis introducẽdis. Veruntamen non ista sunt munera quæ urgentissime residentiam episcopi requirunt: sed alia suprà commemorata quę assiduam pręsentiam sedulamque diligentiam exposcunt. Immo uerò, ut iam diximus, propterea episcopi obligationis residendi obliti sunt, quòd non putant alia sibi incũbere onera, quàm lites audire. & semel in anno ordines conferre. Si enim se ignorantium lucẽ, delinquẽtium regulam, afflictorum suffugium, egentiumque subsidium ac pręsidium (vt vere sunt) esse cognoscerent, non grandi opus esset negotio, ut ius residẽdi persuasissimum haberent. Multa alia hic missa facimus scripturarum testimonia: nimirum satis rati ea, quæ præcipui sunt momenti attulisse. Multasq; aduersariorum arguitas silentio prętermittimus: ad quas utique molestius esset respondere, quàm vtile. Quod autem de episcopo assertum curauimus, de cũctis ẽt parœcialibus pastoribus subinde est intelligendum. Sane cùm & allata testimonia idem sibi

uelint

Margin notes (left): *Visitationes non possunt castè fieri per alium quam per ipsum episcopum.* — *Obiectio altera.* — *Prima responsio.* — *Secunda.* — *Paulus.* — *Ad argumentum factum.* — *Pulchra ratio.*

Margin notes (right): *Paulus.* — *Aduersariorum subterfugium.* — *Refellitur proxima solutio.* — *Cauillus alter.* — *Paulus.* — *Scrupulus.* — *Solutio.* — *Etiam pastores parœciales residere tenentur.*

uelint licet multò efficaciùs episcopus urgeant. In apice aut istorum quæ dicta sunt, hoc licet per seipsum euidentissimum sit: non erit tamen admonitu superuacaneum, nempe quod residendi obligatio sic præceptum est, ut non sit præcepti finis. Videas enim præsules in suis quidē ecclesijs residentes; sed tamen adeò oscitanter & segniter in administratione uerbi, in gubernatione, in afflictorum consolatione, & pauperum subsidio sese gerentes, ut nihil referat absentesne sint an præsentes. Residentia enim propter hæc necessaria est, quę si non fiāt superuacanea, immo quandoq; caussa, ut episcopus maiori opprobrio & uilipendio à sua plebe habeatur.

Ad primum argum.

Ad primum igitur argumentum respondetur, uerba illa formalia, quod episcopi residere teneantur nullā fuisse necessitatem, ut in Euangelio exprimerentur. Sanè cùm euidentissimè ex ipsa episcopali functione diuinitus instituta colligantur; quod etiam secundùm aduersarios satis est, ut eadem residentia sit de iure diuino. Nā ubi Christus eos operarios miserit prædicatum Apostolos atq. alios 72. discipulos, quibus episcopi & parœciales sacerdotes successerunt; & ubi iubet in Petro cunctis episcopis, ut gregem pascant; & ubi ait Paulus episcopum esse doctorem & hospitalē, & ubi admonet Timoth. ut seipsum operarium incōfusibilē, uerbum ueritatis rectè tractantē exhibeat; & ubi admonet pręsules, ut uniuerso gregi attēdant, in quo eos Spiritus sanctus posuit epos ad regendum ecclesiā Dei: atq; in id genus alijs locis usque adeò luce clariùs residentiam pastorū præcepit, ut fatuū sit expressiora uerba requirere.

Ad secundum argum.

Ad secundum iam satis responsum est, quod etsi summā ecclesiæ iurisdictionem Petro eiusq; successoribus singulariter commiserit, ubi ait, Pasce oues meas; atque adeò facultatem eligendi pastores: modū tamen pascendi non reliquit suo arbitrio, ut eum mutare posset. Haud enim in arbitrio est Papæ facere ut episcopus non sit doctor, non sit hospitalis, non sit uigilator super gregē, quibus muneribus intimum est ut resideat.

Ad tertium argum.

Ad tertium deniq; respōdetur, quod si Timot. & alij forsan episcopi iussu Pauli à suis nonnunquam ecclesijs peregrinati fuerint: id tamen ob ecclesiæ uniuersalis necessitatem factum est, atque adeò per interpretationem eiusdem diuini iuris & naturalis. Haud enim secum pugnant residentiam esse de iure diuino, & nihilominus posse casus accidere, in quibus non solùm licitum, uerùm & expedientissimum sit episcopum à sua ecclesia in tempus abscedere.

ARTICVLVS II.

Vtrùm residentia episcoporum iure naturali fundetur.

CVM monstratum sit residentiam episcoporum de iure esse diuino, subsequitur ut uideamus an ius etiam naturæ suas rationes eidem ueritati submiuistret? Arguitur nanque à partu negatiua:

Primum argum.

Euangelicus episcopatus, ordo est supernaturalis: quippe cū fundatio ipsa ecclesię super naturam fuerit à Christo instituta: non ergo episcoporum residentia in iure naturali fundatur. Secundò: Si iure naturali eiusmodi residentia iuberetur, nulla ratione posset super eo dispensari. Nam ut libro 2. de Decalogo pronuntiauimus, ob id indispensabilis est, quod indiuiduū habet à natura obligandi uinculum: & tamen, ut in capit. quarto. patebit, ingruere ea necessitas potest, ut legitimè à sua ecclesia episcopatus absens fiat. Tertio denique arguitur; Esto de residentia præceptū agnoscamus; natura tamen pręceptorum affirmatiuorum est, ut non obligent, (quod aiunt) pro semper. Nō ergo iugis cōtinuaq; residentia necessaria est. In contrariū est quod cùm ius naturæ auctore Deo mētibus nostris insculptū sit explicandis etiam fidei legibus ab eodē Deo promanantibus multū inseruit. Nam diuinæ leges naturaliū perfectrices existunt.

Iam suprà dictum est naturale ius esse, quod natura nos docuit; atq; adeò minimè repugnare, ut quod diuino iure sancitum est, naturali etiam quadamtenus roboretur.

Conclusio responsiua.

Respondetur ergo ad quæstionem affirmatiua hac conclusione, Obligatio residendi quàm proximè est naturali iuri affinis. Enimuero quamuis episcoporū institutio iure sit facta diuino: tamen ut suprà dictum est, rationibus naturalibus eius congruentia innotescit; atque adeò modus episcopalis administrationis eisdem rationibus elucidatur: quas quidē in superioribus adeò insinuauimus, ut hæc non sit nisi explicatior repetitio.

Prima ratio.

Primum igitur argumentum sumitur ab officio. Enimuerò tùm pastoris officium, ut dictum est, sit spirituali animarum saluti prospicere, functio hæc bipartita est: nempe uel respectu gregis infirmantis ac deficientis, ut iuuetur sanetur q;: uel respectu eiusdem sani, ut ad perfectionem promoueatur. Defectus autē & quantum ad intellectum accidere potest, & quantū ad affectū. Est ergo pastor ignorantiū lux. Nam Vos, inquit, estis lux mundi. Lucē autem natura docet nisi præsentem lucere non posse. Illis autem qui de uia decedunt, est ciuitas supra montem posita, cuius uitæ sydus aspiciens populus recto tramite incedere debet: in conspectu autē populi nisi resideat, esse nō potest. Cōdiendis uerò corruptis affectibus est sal, qui in operibus uirtutis ostēdere saporem debet. Deniq; ægrotis est medicus. Nā talem se appellauit Christus, ubi ait: Non est opus ualentibus medico, sed malè habentibus. Perspice ergo quæso te utrū si rex selectissimum medicū eligat, cui iusta stipendia pro ratione suę facultatis euoluat, ferre queat, ut ubi corporalis sibi uita periclitatur, per aliū seruiat? Si ergo in medico corporali industria personæ expetitur & optatur, quis neget tantò id iustiùs in medico spirituali, quanto tēporali uitæ spiritualis præstat? Est deniq; episcopus, ut suprà diximus, auriga, nauclerus, dux, fidelisq; seruus ac dispensator mysteriorum Dei. Et tamē si ad rempublicā ciuilē spectes, quisnam mortaliū permitteret hęc per uicarios exhiberi? Cur ergo Deus id permittat? Renera naturæ ius apertè reclamat, Sunt etiā ad arcendū hostes, custodes & uigiles, quod absentes esse nequeunt. Respectu autē gregis etiam si sanus esset ab hostibus tutus, summum episcopi officium est, ut iam suprà diximus, & in sua consecratione habetur ad perfectum plebē perducere, quod de Baptista Luce. 1. legitur: ut sit sine macula & ruga: ac perinde digna, quæ in conspectu Dei appareat. Ad hæc autē ratio naturalis manifestè demonstrat industriā, atq; adeò præsentiam personæ requiri.

Secunda ratio.

Secūdus locus idē naturaliter demonstrādi sumitur ex stipēdio, quod, ut suprà satis probatū est, non pro scientia aut morum probitate, aut nobilitate, aut dignitate episcopali, sed pro præsidentia & functione, atq; adeò pro exercitio ipso & opere & usu pēditur: ut Nume. 18. admonitio diuina habet: & 1. ad Cor. 9. docet Apostolus.

Paulus.

Vbi namq; stipendium pro opere penditur, naturalis ratio ilicò demonstrat nō satis esse uicariū constituere, etiā si digniorē teipsū substituas. Est enim ille uelut auxiliarius, qui ideo episcopum non excusat quin præsens quod ualuerit, efficiat.

Tertia ratio

Sed tertius locus sumitur ea detrimentis quæ episcoporū absentia progignit, & parturit. Horū autē potissimùm est, idq; nisi omni sensu careant pastoribus extimescendum, quod propter eorum negligentiā creberrimè multæ animæ perpetua morte pereunt; quę quidem si secūdùm obligationem diligentes essent, sempiterna felicitate fruerētur. Reuise illud suprà citatum oraculum, Ezechie. 34. Postquàm enim ait Deus, Væ pastoribus Israel, eorumq; negligentiam in consolandis infirmis. &c. recenset, subdit: Ecce dispersę sunt oues meæ, eò quod nō esset pastor, & factæ sunt in deuorationem omnium bestiarum agri. Ecce, eò quod non esset pastor, Non quod nullus esset; alias nō dixisset, Væ pastoribus Israel: sed quod nullus legitimè suā expleret curā. Et ideò subdit; Et ego de manibus pastorum meorum oues meas requiram. Hunc uellem attentos habere Christi pastores. Si Rex charissimos filios neglig**ē**tia pedagogi custodisq; eorum trucidatos conspiceret, quisnam regiam

Proficua ac salubris moderatio Ecclesiasticis pastoribus iugiter mitte uersanda.

iracundiam ferre posset? Cùm ergo Deus (quod sæpe & sæpius ac sæpissimè usu uenire solet) pastorum incuria priuatam se uiderit animarum contubernio, quas ut sua ipsius gloria fruerentur, condiderat; quarumq́; gratia filium suum qui pro illis moreretur huc demisit, easdemq́; in inferuorum abysso perpetuò trucidandas conspexerit, quęnam rogo non suppliciorum genera ab infidis illis & tam insigniter sacrilegis pastoribus nô reposcat? Quin uerò non solùm in pastores ipsos prauos indignari solet Deus, uerùm & ob ipsorum prauitatem indignatio eius dimanat in populum. Sic enim legitur Nume. 19. *Excubate in custodia sanctuarij & in ministerio altaris, ne oriatur indignatio mea super filios Israel.* Non ꝙ ob aliquam culpam populus æternaliter puniatur, sed ꝙ uel ex eo ꝙ in populo nunquam ingentissimus delinquentium numerus deest, qui prælatorum suffragijs sustentari debet, illis cessantibus indignatur Deus in populum ob sua ipsius crimina, uel quod cessantibus episcopis manus cum Moyse ad cęlum cum præcibus leuare atq; adeò negligentibus populi curam, facile à suis hostilibus cupiditatibus prosternitur, dignusq́; adeò fit indignationis Dei. Cùm ergo ex absentia pastoris tam præsentaneum moderando gregi emineat negligentiæ periculum, naturalis profectò ratio planissimè demonstrat, quàm debeant præsentes aduigilare. Mox & præter gregis detrimentum eadem præsulum absentia indecorum aliud in Christiana republica peperit. Nam cùm ob personalem residentiam ius cogat unicuique ecclesiæ suum mancipare episcopum, ubi persuasum habent licere sibi absentes esse, pro inconuenienti non ducitur, ut quis plures habeat ecclesias, quarum simul fructus unus percipiat. Id quod in Concilio Lateranensi

Concilium Lateranense

prohibitum est; ut patet cap. Quia nonnulli. de reg. & 20. q. 1. can. clericos. Ac deinde protinùs mos in ecclesiam ingestus episcoporum titularium; per quos quemadmodum ordines atque reliqua episcoporum sacramētalia perficiantur experientia ipsa testimonio est. Inde enim emanauit, ut einsmodi spiritualia uænundentur, adeoq́; tractentur abiectè, vt in conspectu Christiani populi despectui habeantur. Accedit quartò ꝙ cùm episcopi cultores instituti à Deo sint animarum, messoresq́;

Quarta uia ad demonstrandā praeceptam conclusionem.

adeò spiritualium frugum missi, ipsi per se deberent in conspectum Domini portare manipulos suos; quod reuera qui per alios gubernant, minimè faciunt. Ipsiq́; talenti sui usuras quas per se accumularent Deo reddere & tanquā legitimi pastores exemplo cælestis illius qui illos instituit, oues suas proprijs humeris baiulare, proprijsq́; manibus contrectare. Sic enim de illo præcantauerat Isai. ca. 40. *Sicut pastor gregem suum pascet: in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo leuabit; fętas ipse portabit.* His nanque atq; id genus alijs exemplis Damas. Papa, ut in illa suprà citata epistola 4. uidere est, chorepiscopos explodere sanctè curauit; qui qui-

Damasus Papa.

dem non ita multum ab istis titularibus differebant: ut 68. distinct. can. ecclesijs. & duobus sequentibus explicatur. Et potissima caussa eos abigendi & extinguendi fuit, quòd legitimi episcopi illis suos greges pascendos committebant; ut otio torpescerent: instar, ut ait illo sanctus Pontifex, meretricum; quæ statim ut pariunt infantes suos alijs nutricibus tradunt educandos, ut suam citiùs libidinem explere ualeant.

Episcopi qui absunt à grege instar meretricum.

Confirmatio.

Sic enim miserandi episcopi faciunt, dum sibi commissos populos uicarijs educandos concredunt, ut liberiùs ipsi secularibus curis inhient. Perspice ergo quam ratio naturalis persuadeat, ut qui ecclesiæ despòsantur, proles Christi sanguine per se progignant, suisq́; proprijs uberibus lactent. Nam sponsa, ut in Canticorum capite legimus, sponso ubera tribuebat; eademque super uinū unguentis optimis fragrantia. Quæ profectò cùm in episcopo sine usu sunt: ultore Deo, desiccantur. Sed ò temporum calamitas. Istarum nanq; omnium necessitudinem obliuio obligationis residēdi obscurauit. Quis enim iam se, ut sponsum ecclesiæ suæ gerat, & ut subditorum patrem? Paulus quidem inter suos episcopales la-

Paulus.

bores & Ecclesiarum solicitudinem id potissimum. 1. ad Cor. 9. commemorat, ꝙ & Iudæis Iudæus fieret, & gentilibus gentilis, & infirmus infirmis, ac denìq; ad omniū se accommodaret affectus, ut omnes Christo lucrifaceret. Et in posteriori ad eosdem Corinthios. *Quis infirmatur, & ego nō infirmor? quis scandalizatur, & ego nō uror?* Iam uerò nunc tēporis hic charitatis gradus adeò aboleuit ab usu, ut nullibi zizaneorum seminatur peiora scandala, quàm inter episcopos & capitularia sua collegia seminauerit. Id quod episcoporum multi caussantes sibi prætexunt, ut suam absentiam excusent; cùm tamen e contendum illis summoperè primùm esset canonicos paternis uisceribus lucrari; quod si perficere nequirent, nō ideo illis esset de diœcesi decedēdū. Nā propter paucorū culpā non esset grex totus deserendus, immo adeò uigilanter curandus & colendus, ut clericorum proceres pudore conuicti deuinctas eis manus offerrēt.

Ad argumenta proposita in capite quæstionis.

Et per hæc ad argumenta in capite quæstionis proposita responsum nobis censetur. Prioris enim solutio est, tum quòd episcopalis dignitas non usq; adeò est supranaturalis, quin sit rationi naturali germana; tum etiam ꝙ etsi sit supranaturalis, illa tamen supposita, tunc ratio naturalis modum quo administranda est, plurimùm elucidat. Posterioris autem responsio articu. 4. patebit; ubi constabit ius etiam ipsum naturale ac diuinū nonnunquam caussas offerre, ob quas liceat episcopis suas diœceses exire. Ad tertium denique respondetur, pręcepta affirmatiua propterea non obligare pro semper, ꝙ obligant pro loco & tempore, & cum reliquis circunstantijs; quamobrem nec episcopus obligatur semper prædicare aut ordinare, &c. Attamen quia multa eius munia sunt, quæ non habent determinatū tempus, sed creberrimè & præter spem eorum necessitas offertur, tenetur in sua semper esse diœcesi, nisi in casibus quibus ius ipsum diuinum & naturale ei absentiam indulget.

ARTICVLVS III.

Vtrùm Episcopi iure humano, hoc est pontificio, residere teneantur.

QVamuis post diuinum ius & naturale non ita multùm nosse de humano referat; conducit tamen ad omnimodam obtinendam uictoriam. Arguitur nihilominus de more ab utraque parte. Aut

Primum argum.

enim residendi obligatio iure diuino ligat, aut secus; si iure diuino, superfluebat ius Ecclesiasticum; quoniā humanum uinculum urgentius esse non potest diuino; sin minùs, uidetur ecclesia rigidius iusto id præcepisse. Nam cùm res sit tam grauis ut præsules arbitrantur, nō debuit ecclesia diuinum ius onerosius reddere. Secun-

Argum. 2.

dò arguitur; Si residentia, iuris diuini est, tūc præceptiones de illa pontificię, esse non possunt nisi eiusdem iuris declarationes, atq; adeò dici nō potest ut sit de iure humano. In contrarium est totus titulus de cler. non resident. nempe ca. Quia, & cap. relatum. & reliqui; ubi qui absentes à suis sunt parochialibus ecclesijs, anathemate atque alijs pœnis plectuntur.

Quo tandem nullum suffugium reliquum fiat, sed palàm pastoribus sit citra ullam controuersiam ad residendum esse perstrictos, adhibetur in hoc 3. artic. postrema conclusio; Residentia episcoporum ac perinde sacerdo-

Conclusio responsiua.

tū animarū curam gerentiū, iure humano, puta ecclesiastico sancita est, & sub pœna peccati mortalis cōstituta.

Explanatio conclusio.

Hęc autē conclusio non perinde intelligēda est, ut ꝙ singulis annis fiat confessio, & quadragesimalia abstinentia, singulorumq́; festorum, multarumq́ue ceremoniarū obseruantia. Ista enim licet ab Apostolorum seculo cēseantur instituta; haud tamen ab ipso Christo immediatè, sed ab ecclesia per potestatem illi ab ipso collatā cōdendi leges. Præceptum autem Ecclesiasticum residentię est explicatio diuinæ institutionis. Distinguit enim

Paulus

Paulus 1. ad Corinth. 7. inter hæc duo, ubi ait: Is qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus. Nam ceteris ego dico, non Dominus. Est ergo differentia, quòd quæ sunt de iure humano, etiam si per potestatem diuinitus traditam sint constituta, nullam tamen ui pollerent obligandi nisi ab ecclesia essent præcepta. Quæ autem sunt de iure diuino, etiam si ecclesia de illis nihil decreuisset, obligassent. Huius ergo secundi generis est obligatio, qua præsules ac pastores, residere coguntur siquidem ut dicebamus, lex diuina est. Dicitur autem de iure humano, propterea quòd ecclesiasticis sanctionibus ius idem diuinum explicatur. Immo usq; adeò eisdem sanctionibus iubetur, ut etiá qui proterua obstinatione ius diuinum agnoscere noluerint, cogãtur nihilo minus ius pontificium fateri. De hoc enim nemo doctorum aut Theologiæ aut canonici iuris hęsitauit unquàm; sed solùm pastores, quorum id nosse confiterique potissimùm refert, facto ipso diffitentur. Nam usq; adeò, non quidem tuti, sed securi à suis ecclesijs peregrinãtur, ac si omni essent iure liberi; cùm tamen hoc citra ullam controuersiam confessissimum esse debet, quòd etiam si solo iure pontificio residere tenerentur (quod ius procul dubio planum ac firmum est) nequeant absque dispensatione, eademq; ob legitimam caussam petita & obtenta notabilem moram extra suas diœceses protrahere.

Prima probatio conclusionis.

Conclusio ergo plurimis iuris testimonijs irroboratur. Primò enim, ut dicebamus, extrà, de clericis, non resident. c. quia nonnulli Concilij Lateranen. sancitũ est, ut ecclesiasticum ministerium nequaquam committatur nisi personæ quæ residere in loco, & curam ecclesię per seipsum ualeat exercere. Quamobrem arctissimè illic inhibetur, ut nemo duas parœcias quibus per sese residere non possit, retinere ualeat: neq; fructus earum percipere, & in ca. 32. eiusdẽ Concilij eadem prohibitio repetitur: nempe ut qui parœcialem ecclesiam habuerit, non per uicarium, sed per seipsum illi deseruiat; nisi forsan præbendæ uel dignitati parœcialis ecclesiæ sit annexa. De qua quidem exceptione statim c. proximo redibit sermo. Idemq; subinde Alexand. III. c. relatum, eo. tit. confirmat. Idemq; Cœlestin. c. ex parte. & Innocen. cap. qualiter. & alijs duobus subsequentibus. Et in Concilio Antiocheno, cap. 21. strictissimè inhibetur episcopus à sua diœcesi exire. Et in Concilio Sardicensi, can. 14. prohibetur, ne episcopus in aliena prouincia ultra tres dominicas commoretur. Idemq; habetur in Concilio Agath. quod refertur 7. q. 1. can. si quis. & cano. 9. Et duobus sequentibus eiusdem Concilij Sardicen. prohibetur accessus episcoporum ad principum curias: sanè quæ sine inuidia hominum & reprehensione esse non possunt. Adeoq; illud prohibitũ est, ut si quę iustæ emerserint caussæ, uidelicet pro pauperibus, aut uiduis, aut pupillis tuendis, tunc diaconum mittant, ut ipsi in suo grege permaneant. Idemq; habetur in sexta synodo, c. 18. & 80. Atque in Concilio Romano sub Syluestro & Constantino: cano. 17. arctissimã idem accessus ad curiã interdicitur. quia curia, inquit, à cruore dicitur; quoniã immolatio est simulacrorum. Et in Concilio Calcedonen. ca. 17. quod 92. distinct. refertur. Si quis episcopus per manus impositionẽ episcopatum acceperit, & præsse populus constitutus ministerium subire neglexerit, neque acquieuerit ad ecclesiam sibi commissam redire; hunc oportet cõmunione priuari donec susceperit coactus officium. Hæc autem pœna ingentis criminis indicium est. Et 21. q. 1. can. Clericus. residentiæ gratia prohibetur ne quis in duabus ecclesijs connumeretur. Idque diuino testimonio confirmatur; quia nemo scilicet potest duobus dominis seruire. Et in 8. synodo, canon. 19. prohibetur, ne quis archiepiscoporum aut metropolitanorum relinquat propriam ecclesiam, ut sub occasione quasi uisitationis ad alias accedat. Et in Concil. Carthagin. 5. quod refertur 7. quæstio. canon. placuit. habetur, ut nulli sit facultas, relicta principali cathedra in aliquam ecclesiam in diœcesi constitutam se conferre: uel in re propria diutius quàm oportet constitutum curam & frequentationem propriæ cathedræ negligere. Et eadem cau. & quæstione can. Sciscitaris. ait Nicolaus Papa, perinde iure naturali aduersari episcopum in persecutione ecclesiam deserere, ac nautã sæuientibus fluctibus nauim destitueret. Et 10. quæst. 1. can. decreuimus. iubentur episcopi annuatim diœcesim uisitare. Quin uerò 28. distinct. can. episcopis. iubentur episcopi annuatim diœcesim uisitare. Quin uerò 82. dist. can. episcopis. iubentur saltem die Dominica esse in ecclesia. Plura deniq; sunt iura, quàm ut possint referri. Et quò rem tandem concludamus, eadẽ demum ueritas nouissimo decreto sancita est in Concilio Tridentino, sessione 6. quo definitum est, nullos episcopos quouis gradu & dignitate fulgentes (ut Cardinales etiam comprehenderentur) excusari à personali residẽtia episcopali in suis ecclesijs: nisi legitima habeant impedimenta, nempe quæ iure ipso naturali probẽtur. De quibus statim ar. proximo. Iuri insuper canonico appẽditur & imperatoriũ. Primò in Autẽtico, quomo. opor. episc. & c. coll. 1. § & hanc. uersi. & illud ubi sic lẽgitur; & illud etiam definimus, ut nemo Deo amabilium episcoporum foris à sua ecclesia plus, quàm per totum annum deesse audeat, nisi hoc per Imperialem fiat iussionem. Idq; latiùs cauetur in Authen. de sanctis. episcopis. coll. 9. § interdicimus. ubi arctissimè prohibentur suas proprias relinquere ecclesias, nisi de consensu patriarcharum, aut metropolitani. Similis enim sanctio habetur in Concilio Anthiocheno, can. 11. Permittitur tamen ut possint per annum manere in curia Cæsarea. Sed de hoc statim articulo proximo. Quòd si post concilia sanctos etiam patres de hac re audire non piget, uide Damasum in epistola citata de exigendis chorepiscopis; & August. in lib. de pastor. & Greg. Nazian. in oratione de statu episcopali; & Chrysost. in libr. de sacerdotio. Et Grego. atque Ambro. in suis Pastoralibus. Sed latissime Hieronym. in 2. epistola ad Oceanum, super illud Pauli ad Titum; Oportet episcopum sine crimine esse. Ubi multa ad propositum disserit: cõcludens quòd non sat est episcopis innocentibus esse, nisi & latrare sint canes. absentes autẽ latrare non possunt. Vnde Bernardus serm. 77. super Cantica; Qui dimittit, inquit, oues in pascua absque custodes, pastor est, non ouium, sed luporum. Ibidemq; complura præclarè aduersus pastorum negligentiam disertè congerit: qui re uera successores, inquit Apostolorum esse cupiunt, sed imitatores non item quia neq; sunt tam uigilantes ad curam, quàm alacriter currentes ad cathedram. Et lib. citato de pastor. August. cap. 10. docet, quòd episcopi non laborantes in prædicatione uerbi non debent percipere fructus ex ouibus; nã Pau. Si euangelizauero, inquit, mercedem habeo: nempe tam apud Deum quàm apud homines; Quasi dicat; Si non euangelizauero, non sum mercede dignus; Et Origen. super Iosue, homilia 7. cessantes esse cum ouibus reprehendit exemplo pastoris Christi, qui relictis 99. ouibus in cœlo, quæsitum uenit illam quę perierat. Sed pergo esse molestus; cum omnia persequi quę de hoc argumẽto apud patres scripta sunt sit prorsum impossibile; & sic frustatim pauca decerpere, parum utile. Concludamus ergo cum Bernardo de persecutione sustinenda. c. 31. super illud, Mercenarius uidit lupum uenientem, & fugit; Vt suam hodie quicunque pastores nõ sunt, mercenarios gregi uellent se exhibere, non lupos. utinam ipsi non lęderent. Vtinam non fugerent nemine persequente; utinam non exponerent gregẽ dum uenientem lupum uiderent. Taceant ergo, qui aiunt quæstionem istam nouã esse. Fuit enim, ut ex locis citatis apparet, antiquissima, ac potissimùm ex Athan. epistolis, quas articulo proximo appendere pergimus. Antiqua inquam, nõ quòd in dubio apud probos uersaretur; sed quòd qui contrá faciebant obiurgabantur.

Secunda.

Alexander Tertius.

Cælestinus.

Concilium Agathense.

Concilium Sardicen.

Sexta Synodus.

Concilium Romanum.

Concilium Calcedonense.

Octaua Synodus.

Carthaginẽse quintum.

Nicolaus Papa.

Concilium Anthiochenum.

Damasus.

August.

Gregorius Nazianzenus.

Chryso. Io.

Gregorius.

Ambrosius.

Hieronym.

Bernardus.

August.

Origenes.

Bernardus.

Ad primum argum.

Ad argumentũ ergo prius à parte negatiua propositum respondetur, quòd quamuis ius diuinum sit quo

eiusmodi residentia indicitur, non tamen fuit supervacaneum, immo ex re plurimùm communi ecclesiasticis constitutionibus explicari; ut nemo sibi eius ignorantiam prætexere posset: præter quàm quòd etiam si diuinum ius non extaret in sacris literis, natura ipsa pastoralis officij ecclesiam admonebat, ut ipsum strictissimè præciperet. Neq; uerò huiusmodi præceptio tã est rigida, q̃ uel auaritia & ambitio, uel luxus & socordia episcopis mentiuntur. Nam præterquàm q; fructuum temporalium pinguedo digna est illo labore, Christi charitas, qui illis suos greges concredidit, deberet in primis rem illis dulcorare. Ecquid enim cuiq; suauius, quàm in domo propria sponsum cum sponsa, patremq; cum filijs commorari? Ad posterius uerò argumentum iam respõsum est, quomodo hoc dicatur ius humanũ. Haud enim intelligendum est per exclusionem, ac si nõ sit diuinum aut naturale, sed quòd sit horum explicatio.

Ad postremum argumentum.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm aliqua emergere possit caussa, ob quam liceat episcopo à grege sibi commisso abesse.

S. Thom. 2. 2. quæst. 185. articu. 5.

IN calce demum præsentis disputationis ad expositionem Diui Thomæ reuertẽdum nobis restat; nempe ad articulum 5. eiusdem quæstionis 185. ubi disputat utrum aliqua possit caussa intercedere propter quam liceat episcopo gregem sibi commissum deserere. Sumitur unum argumentum à parte negatiua: primùm ex illo loco Ioan. 10. suprà iam exposito: ubi ait Christus bonum pastorem animam suam dare pro ouibus suis; mercenarium autem uiso ueniente lupo gregẽ relinquere & fugere. In cuius homilia Greg. Lupus, inquit, super oues uenit, cùm quilibet iniustus & raptor fideles quosque atq; humiles opprimit. Si ergo episcopus ingruente tyranni persecutione, gregem suo præsidio destituat, mercenarius & nõ pastor reputabitur. Secundò: Inter Prouerbia, cap. 6. sic legitur: Fili si spoponderis amico tuo; defixisti apud extraneum manum tuam. Et subdit; Discurre, festina, suscita amicum tuũ. Quod quidem idem Greg. in Pastoral. ad propositũ exponens: Spondere, inquit, pro amico est animam alienam in periculo suæ conuersationis accipere. Qui autẽ ad uiuendum alijs in exemplum præponitur, non solùm ut ipse uigilet, sed & ut amicũ suscitet, admonetur: hoc autẽ facere nequit nisi qui corpore præsens adsit gregi: ergo tẽpore persecutionis nemini pastorum, licet se subducere. Tertiò; Ad perfectionẽ episcopalis status pertinet animarum curam gerere: nemini autẽ perfectionem professus liceat ea quæ ad perfectionẽ attinẽt, ob nullum periculũ deserere: ergo episcopo, cùm statũ perfectionis profiteatur, nullatenus neq; in periculo mortis constitutus potest, ubi suum officium exigitur, terga uertere. In contrarium est illud Christi mandatum Matth. 10. ad Apostolos, Si uos persecuti fuerint in una ciuitate, fugite in aliam.

Primum argum.
Gregorius.
Argum. 2.
Gregorius.
Argum. 3.

Ad quæstionem D. Tho. duabus conclusionibus respondet. Prior; Neutiquam episcopo aut pastorum ulli ubi subditorum salus suorum exigit præsentiam, licet illis se personaliter subtrahere; neq; propter aliquod cõmodum temporale, neq; propter quoduis periculũ imminens. Probatur conclusio; Obligatio cuiuscunq; personæ ex fine eiusdem obligationis (quod cuiusque medij natura est) debet perpendi: finis autem episcopalis muneris, atq; adeò obligationis episcopi est spiritualis salus populi; ergo ubi illa præsentiam eius exegerit, nullum periculum eum excusabit, quo minùs adesse teneatur. Id quod testimonio Christi confirmatur; nam si animam pro ouibus ponere tenetur, quod, uti ait Philosophus, terribilissimum est omnium terribilium; nullum minorum periculorum culpã excusabit; atq; adeò neq; ullum temporalium commodum, quandoquidem natura faciliùs indolgeat detrimenta euitare corporalia, quàm cõmoda procurare. Secunda conclusio: Quando legitimus pastor satis potest saluti plebis per alium prouidere & consulere, tunc nõ erit ei nefas, etiam ut proprium personæ periculum euitet, à sua ecclesia in tẽpus secedere. Immo uerò ubi id ex re fuerit ecclesiæ; expediens erit ut faciat. Cõclusio ex superioribus colligitur; nam tunc fini obligationis nullatenus aduersatur. Vnde in epistola ad Honoratum August. Fugiant, inquit, inde de ciuitate in ciuitatem serui Christi: quãdo eorum quisque specialiter à persecutoribus quæritur; ut ab alijs, qui non ita quæruntur, non deseratur ecclesia. Cùm autem omniũ est commune periculum, hi qui alijs indigent, non deserantur ab his quibus indigent. Idem suprà citatus admonet Nicolaus VII. q. 1. can. sciscitaris, ubi non negat quin quandoq; liceat prẹsuli per fugam cauere tyrannum. Attamen quando populus sua præsentia indiget perinde, ait, delinquet, ac si nauta in periculo nauim deserat. Quin uerò tantò enormius quantò salus spiritualis præstantior est corporali. Hic primum omnium animaduertenda est sentẽtia S. Tho. quæ ex uisceribus Euangelij desumpta est. At quo perspicacius fiat, quæritur, utrum fides quam episcopus ecclesiæ suæ, immo Deo suo obstrinxit, usque ad mortis perpessionem eũ, ut resideat, obliget? Apparebit enim hoc forolis prima fronte creditu durum: quoniam obligatio subeundæ mortis, quæ mortalibus summa est, affirmari non debet nisi diuinum de hoc mandatum palàm constiterit. Et tamen ubi ait Christus bonum pastorem pro ouibus suis animam dare, consilium magis significare uidetur, quàm præceptum. Verbum enim illud. Bonus pastor, non uidetur necessitatem, sed supererogationem præ se ferre. Accedit, q; martyriũ tunc duntaxat ubi fides periclitatur, confessionẽq; sui exigit, necessarium est. Obligare autem episcopos ad martyriũ, ubi fidei tale periculum non imminet, temerarium apparet. Nihilominus indubiè tenenda est pars affirmatiua; quam hic expresſè Diuus Thomas in priori conclusione affirmat: quandoquidem ait propter nullum imminens personale periculum licere episcopo ecclesiam suam tempore necessitatis deserere. Idque confirmat testimonio Christi: quod ideo in sensu prẹceptorio intelligit, sic scilicet, quòd nemo sit bonus pastor bonitate, quæ ad gratiam amicitiamque Dei retinendam necessaria est, nisi ubicunque necessitati casus occurrerit, cùm periculo uitæ gregi suo fauore & auxilio præsens usque ad mortem adfuerit. Idque Augusti. suprà ad Honoratum citatus asseueranter enunciat: dicens, quòd instante persecutione episcopus non potest fugere, sed exemplo Christi debet animam pro ouibus suis ponere. Verbum nanque, non potest, necessitatem prẹcepti significat. Vnde sanctus Thomas secunda secundæ, quẹstione uigesima sexta, artico. 5. ad tertium argumentum, ubi ait non semper charitatis necessitatem obligare hominem ad offerendũ uitã pro amico, casum excipit, quo tenetur eius saluti prouidere; ad officium potissimè episcopi alludẽs. Ab hac ergo ueritate, de qua nemo unquam ambigere quiuit, peregregium argumentum sumitur, residentiam esse de iure diuino. Nam si non essent nisi de iure positiuo, cùm pontificia præcepta, ut quadragesimalia ieiunium, & festi obseruatio, ut lib. 1. scriptum reliquimus, non consueuerint usque ad periculũ mortis obligare, non facilè persuaderes teneri episcopum in periculo mortis residere: eò potissimũ, q; ut suprà uisum est, prædicti auctores uerbũ Christi de se proprie assertum arbitrantur: & tamen si illud uerbũ neges uim habere præcepti, nihil relinquis, unde inferatur teneri episcopum tempore necessitatis uitam pro suo grege ponere. Quæ tñ omniũ est generalis confessio. Ad argumentũ ergo in contrarium respondetur, huiusmodi præceptum non esse censendum atrox, quin uerò cùm tota salus temporalis orbis mediũ sit ad spiritualem

Prima conclusio.
Probatio.
Secunda cõclusio.
Ratio conclusionis.
August.
Nicolaus.
Dubitatio.
Ratio hæsitandi.
Tenetur epĩscopus propriæ uitæ discrimen subire ingruente necessitate ut gregi prospiciat.
August.
D. Thom.
Argumentũ
Ad argumentũ facessĩ

ritualem promouendam, idq; usque adeò fit certum, ut Deus ipse temporalem uitam, corporalium præstantissimum, pro salute nostra posuit, naturalis ordo diuinusque postulabat, ut qui pastores animarum futuri essent eodem tenerentur præcepto. Neq; ullus anteà ad id muneris eligeretur, quàm idoneus esset inuentus, qui illud optima fide compleret. Immo uerò & rex tenetur pro sua republica uitam ponere. Quocirca sicuti ubi fidei confessio id monuerit, martyrium est mortem oppetere; sic & ubi hæc ratio iustitiæ idipsum postulauerit. Cuius nobis Ioannes Baptista documentũ reliquit, qui iustitiæ defendendæ caput obtulit. Hinc facilè ad posterioris conclusionis expositionem descenditur; nã ex his quæ dicta sunt, elicitur, caussas oẽs, ob quas licitè præsul potest à sua ecclesia abscedere, nullatenus existimãdas esse respectu suę propriæ personæ, quandoquidem & uitam ipsam ecclesiæ debeat, sed tantùm respectu boni ecclesiæ, cui fidem habet obligatam. Quare etsi Caietan. impræsentiarum easdem caussas sub tribus generibus complectatur. quæ sunt: Necessitas impedimenti; qualitas negotij; & conditio personæ: ad commodum tamen ecclesiæ sunt omnes referendæ. Atqui impedimẽtum, aliud est quod ab intrinseco prouenit, & aliud, quod ab extrinseco. Ab intrinseco scilicet, ut est aduersa episcopi ualetudo; ratione cuius solum & aerem mutare debet. Et q hoc etiam debeat respectu ecclesiæ pẽsari, patet. Nam si etiam tunc ecclesia necessitate præsentiæ Antistitis premeretur, occumbere potius deberet morti, quàm exire, secundùm legem boni pastoris à Christo præscriptam. Quando autem non usq; adeò ecclesia affligatur, in rem eius uergit, q episcopus suæ saluti consulat, ut expeditiùs ei seruire possit. Neq; uerò solius ualetudinis gratia, uerùm & animi recreandi, suosq; uisitãdi necessarios ius naturale indulget, ut possit exigua tempora succidere, quæ his, alijsve id genus suis negotijs possit impendere. Nam eiusmodi obligatio non est intelligenda ac si deberet esse in carceribus, compedibus uinctus. Pari modo censendũ si impedimẽtum forinsecus ingruat: ut cùm tyrannus ecclesiæ infestus est. Nam si non singulariter in odium præsulis, sed in ecclesiã ipsam grassatur, tũc persistendũ illi est usque ad mortem. At ad hanc necessitatem applaudunt exẽpla August. ad Honora. suprà allata. Et de verbis Domini serm. 5. de Petro & Paulo, ac ceteris sanctis martyribus qui pro suis ecclesijs, exemplo Christi, tyrannorũ gladijs occubuerunt. Si autem ob particularem inuidiã prælati tyrannus est infestus ecclesiæ, tunc etiam ex re eiusdem ecclesiæ est, ut in tempus sese inde auferat; sicuti ibidem idem ait Augustinus ne subditi fugere cogantur. Cuius exempla nobis extant in Ioanne Euangelista, qui precibus suæ ecclesiæ, ut expediebat, secessit; & in Cantuariẽsi Thoma. Sed tamen posteà dũ opus fuit, ad easdem sedes cum periculo uitæ remearunt. Qualitas autem negotiorũ similiter respectu eiusdem ecclesiæ pensanda est, ut legitima inde petatur absentiæ excusatio. Est enim triplex particularis ecclesiæ habitudo animaduertẽda. Consideratur inquam generalis utilitas Salmãticensis ecclesiæ ad singula eius ministeria, ut prædicare, uisitare &c. ut totum ad singula membra. In ordine autem ad uniuersalem ecclesiam Romanã; sicuti mẽbrum ad caput, seu ad totum corpus. In ordine autem ad alias ecclesias, sicut unum membrum ad reliqua eiusdem corporis. Et omnes istæ necessitudines, iustas possunt episcopo afferre caussas secedendi ab ecclesia; etiam iure diuino & naturali. Quãdo ergo ecclesia particularis in aliqua est calamitate cõstituta, tunc ob primam habitudinem totius ad partes potest eius episcopus ab alijs muneribus & officijs cessare, & accedere curiam uel Romanam uel Regiam ad protegendam suam ecclesiã; idq; iure diuino & naturali. Quandoquidẽ non solùm alia particularia officia, uerùm etiam hoc, idemque præcipuè ei debet; dummodo per alios id perficere non possit. Si autem necessitas uniuersalis ecclesiæ absentiã episcopi expetiuerit, nemini dubiũ, quin diuino iure & naturali cogatur abscedere. Nam sicut membrorũ singula naturali ordine se saluti tuendæ capitis obijciunt: ita & ecclesiæ particulares sese tenentur offerre, atq; adeò suos episcopos communi bono. Perplacet autem hic aduotamẽtum domini Caietani, non solùm ob suam doctrinam, uerùm & ob suam dignitatem, qui Cardinalis erat Romanus. Ait quippe iudicium hic esse adhibendum, quo discernatur an personalis opera & industria episcopi sit ecclesiæ uniuersali necessaria. Nã si necessaria non est, non excusatur eius absentia. Exempli gratia: Dum Concilium œcumenicum aut prouincialis synodus indicitur, constantissimum est debere iure diuino episcopos illuc commeare. Nam Concilium, est ecclesiarum cœtus: & nomine ecclesiæ uenit episcopus. Pari modo, si citra cõcilium expedierit Papæ propter egregiam doctrinam aut singularem auctoritatem personæ aliquem episcopum accersere, cuius consiliũ in commune bonum capiat, licebit quidem ad tempus eum è sua sede euocare. At uerò si quia eleganter scribit aut psallit, vult illo pro amanuensi aut cantore utiq; uel uult eum esse auditorem cameræ aut rotæ, cum id non sit necessarium per episcopum exequi; immo abundant, qui eiusmodi prouincijs obeundis præsto adsint, profectò non est legitima apud Deum excusatio, eò potissimum, si residentia, ut uerè res habet, iure diuino sit necessaria. Nam inde certum fit nõ posse Papam dispensare, nisi idem ius naturale ac diuinum interpretando; quod quidem nisi in uera & legitima necessitate neminem excusat; qualis in similibus casibus neutiquã occurrit. Haud equidem nescio nonnullos iuris prudentum huc nobis obuiam exituros, qui aiunt eos qui Romæ resident, residentes censeri in suis ecclesijs: nempe q quę residcat in membro. Attamen hoc esse metum figmentum, neq; Caietanus, iuris non ignarus, affirmare ueretur, neq. ullus iuris aut Theologiæ peritus non plane uidet. Cùm enim ius diuinum sit ut unicuiq; diœcesi suus mancipetur episcopus: idq;, ut demonstratum est propter peculiarem curam & uigilantiam, quæ eidem ecclesiæ est necessaria, planè colligitur q residere Romæ, non solùm non sit residere Salmanticæ, uerùm neque absentiam nõ residentis excuset; nisi legitima id exigente necessitate. Quã ob rem sic in Germania nonnulli episcopatus, quos ego uidi, instituti sunt, ut episcopus nullos habeat alios fructus præter uictum & honestissimam suæ familię in omnibus necessarijs sustentationem dum fuerit pręsens, absenti uerò nihil tribuitur. Per hæc utiq; de Reuerendissimis Cardinalibus episcopis censendum est; sua enim se ipsi lege iudicare debent. Haud enim frustrà lege ab ipso sacro senatu cautũ est, ne episcopi ad illam insignem dignitatem assumantur; nempe quòd iudicarunt residentiam episcoporum esse de iure diuino; cuius idcirco dispensationem, nisi ulia eiusmodi iuris interpretatio, puta grauitas necessitatis, non admittebat. Quę quidem lex usque adeò summo Pontifici sancta habetur, ut nullatenus super illam dispensare in animam inducat. Et nihilominus electo Cardinali comendatur sine titulo ecclesia; quod, ut libr. 3. dicebam, si fas est minimo monacho, Christiano tamen de re sari Christiana, apertam præ se fert legis elusionem; quasi non tam stricto iure obligetur, cui ecclesia commendatur, illic residere, ac si esset legitimus episcopus. Aufertur Cardinali ecclesiæ titulus eò solùm quòd residere non potest, & tamen non timetur eandem ipsissimo commendare. Utinam hoc non sit Deo imponere. Porrò ergo qui diuinum ius consuluerit, primùm hoc æquissimè iudicabit, ut nemo episcoporum Cardinalis erectur. At verò si contrarium fiat, multo minor est culpa, immo forsan nulla, si ut in sua ecclesia persistens, nunquam Romam uisat, quàm ne in curia commoretur, suam deserat ecclesiam. Siquis diœcesim proximam haberet Romæ, quam crebrò uisitare posset, & ea esset doctrinæ au-

Caussæ legitimæ ob quas licet episcopo abesse a grege non respectu ipsius, sed ecclesiæ pẽsandæ sunt.

Prima caussa absentiã honestans.

Secunda.

Caietanus.

Licitum est pastori pro cõmodo uniuersalis Ecclesiæ gregem alteri committere.

Iurisconsultorum fallacia.

Cardinalibus inhibitũ est ne fiant episcopi.

Limitatio superioris assertionis.

ctoritatisque excellentia ut plurimum ad ecclesię bonum referret sacro interesse senatui, forsan suam posset defendere caussam; hac nanque ratione, ut aiūt, per instruntur sex episcopatus, Romæ circumiacentes, Cardinalibus esse mancipati. Extra hos tamen casus ipsi sibi uiderint; nobis enim non licet os ponere in cęlū, nisi quatenus ipse cęli Dominus perstrinxerit. Huic demum

Iuno centius tertius.

sententiæ maximè astipulatur decretū Innocentij III. in cap. Bonæ memoriæ. t. de postulat. præla. ubi noluit exhibere Cardinalem in archiepiscopum Rauēnatem; quia necessarius erat ecclesiæ Romanæ. Quo fit, ut nisi in tali casu, scilicet propter excellentiam, tum auctoritatis, tum etiam probitatis personæ, & propter ecclesiæ uicinitatem, non sit audienda sententia Panormi. super eodem c. nempe Episcopatum, & Cardinalatum esse di-

Concilium Tridentinū

gnitates compatibiles. Qua ratione in Concilio nuperrimo Tridentino (ut suprà dicebamus) ubi decretum est nullos episcopos excusari à personali residētia, adiectum est. Quouis grado uel dignitate fulgeant. Præter hæc, necessitas etiam unius particularis ecclesiæ potest alterius episcopo charitatis iure in animarum inducere, ut illi succurrat; quando id sine detrimento proprię plebis facere potest. Sumus enim omnes, ut ait Paul. eiusdem corporis mēbra, atq; adeò cùm singuli aliorum ope indiguerint, mutuò se possunt ac debent iuuare; ut quod in Symbolo de Sanctorum communione scriptū est, opere referatur; maximè cùm præstantiùs membrū inferioris auxilium expostulat. Atq; hac de caussa Pau. Titum ac Timot. aliosq; discipulos nonnunquàm à suis ecclesijs abire in alias iussit; propter raritatē quę tunc erat similiū suppositorū ecclesiæ, & propter necessitatē

Argumentum aduersariorum. Solutio.

promulgandæ fidei. Per hæc respondetur aduersariorum argumentis, fictis potiùs quàm legitimis. Arguunt quippe nonnunquàm episcopos necesse habere ad concilium ire, aliaq; pontificis capessere iussa; & Apostolorum discipulos à suis ecclesijs diuagatos. Sed hæc nihil conclusioni aduersatur: sanè cùm residentia propter salutem ecclesiæ sit instituta. Quare ut eidem consulatur fini, ipsum naturale ius ac diuinum eiusmodi exceptiones, non solùm permittit, sed & iubet. Eadē ratione potest episcopus ad infideles in tempus transire & legatus ad componendum pacem, aliudve id genus exequendū munus ecclesiæ necessarium abire. Secus, si legatio de re esset temporali, quæ per alium posset absolui. Tunc enim abusus esset episcopalis dignitatis in detrimentū ecclesiæ; quandoquidem uetitum sit ne Deo militans

Tertium genus caussarum quibus se potest episcopus ecclesia subtrahere.

implicet se negotijs secularibus. Tertium demum caussarum genus, quibus potest episcopus nonnunquā se ecclesiæ suę subtrahere, est conditio personæ, adiunctis tamen temporis ecclesiarumq; qualitatibus. Ut si raritas esset personarum, quibus ecclesiæ demandari possent, & persona existeret excellēter idonea, & ecclesiæ proximæ, quibus fructuosior esset uicissitudo uisitationis talis præsulis, quàm perpetua alius residentia. Tunc enim uni personæ duarū possent ecclesiarum tituli committi; ut patet can. Illud. 21. q. 1. ubi archiepiscopus Tarraconensis permissus fuit episcopus esse Fundēsis. Hoc autem accidentarium est, & quàm rarissimè usu cōtingēs. Præter hæc de iure concessum est dum parœcia annexa est superiori dignitati, ut qui in superiori ecclesia residet per uicarium seruiat parœciæ; ut habetur in Concilio Lateranen. cano. 32. suprà citato: iubetur tamen idoneum & perpetuum habere uicarium canonicè institutum, & uoce perpetuum, designari uidetur ut sit quasi

Quæstio.

curam habens animarum. In calce demum præsentium exceptionum sciscitabitur quis forsan, utrum possit Papa præter has caussas super hoc iure dispensare; peruia tamē est solutio; quippe quæ ex superioribus planè colligitur. Quem enim opinio tenuerit hoc esse tantū de iure humano, subsequenter respondebit, perinde Papā super hoc dispensare posse, atque super ecclesiastico ieiunio, aut quauis alia id genus lege. Itaque non solùm poterit interpretari ius, nempe quod ad talem casum non extendatur, uerum & obligationem prorsus singularis personæ tollere. Qui uerò ius hic diuinum & natu-

Solutio.

rale confessus fuerit, quòd non solùm probabilius, uerùm certo certius est, subsequenter respondebit, pontificem dispensare non posse, sed ius interpretari diuinū ac naturale, scilicet declarando talem casum ab ipso eodem diuino iure excipi. Quod si quis sic contrà redarguat:

Obiectio.

Reddere uotum simplex est etiam de iure diuino, super quo tamen Papa dispensare potest; ergo poterit residē-

Solutio.

tiæ uinculum pariter dissoluere. Negatur consequētia: nam etsi redditio uoti manente uoto sit de iure diuino, cuius contrariū Papa permittere non potest: tamē quia obligatio uoti nascitur ex peculiari uouētis uoluntate, super illo Papa pōt dispensare; uidelicet, ut factū uotū, pro infecto habeatur. Lex autem diuina iubet episcopū residere. Quare dum manet episcopus, per nullam potest pontificis dispensationem ab eodem residendi nexu relegari. Vide quanti referrat sic aut sic loqui. Attamen licet in illa uix probabili opinione persistas quòd residentia tantùm sit de iure humano, nihilominus Papa pro libito dispensare non ualet, sed legitima id caussa exigente. Neque aliter ille cum quo fuerit dispensatū

Hæsitatio.

tutò potest eadem dispensatione uti. Iuxta hoc ergo documentum hæsitabit quis forsan utrum ratione ciuilis administrationis reipublicæ possit episcopus licitè in

Ratio hæsitandi.

curia regia uel alibi uitam agere. Et arguitur à parte affirmatiua. Primum iuris auctoritate in authenticis suprà citatis, Quomodo episcopi. & de sanctis episcopis permittitur, ut possint per annum in curia manere atq; diutius de Cæsaris facultate. Et ratione id patet; quia bonum, quo communius est, eo præstantius. Administrare autem rempublicam regni uniuersalius est, quàm ad gubernaculum unius ecclesiæ sedere: ut exempli gratia, si episcopus fiat prorex, aut curiæ præses. Nam uerisimilius est per episcopum eiusmodi magistratus sanctiori fide & iustitia, uigilantioriq; cura administrari quàm per seculares administratores. Et supra hæc si fiat generalis fidei protector aduersus hæreticam prauitatem nā eiusmodi prouincię præfici commodiùs ac decētius nemo potest quàm ecclesiasticus præsul propter illustrem auctoritatem ecclesiasticam ad idē munus requisitam.

Solutio.

Ad hoc autem discreta distinctione respondēdum est. Quod enim episcopus ob caussam cōponendę pacis, aut aliam non fictam, sed uerè honestam, regia legatione fungatur ad alium principem; Itèm quòd inquisitor fiat hęreticæ prauitatis, profectò nullum refragatur ius: immo æquitas ipsa suffragatur. Quòd uerò annorum curriculo maneant ciuilibus magistratibus, atq; administrationibus mancipati, tum iura citata consentienter reclamant; tum & ratio sublimitatis, ac perinde fidei qua se suis ecclesijs mancipatunt, & iustitia insuper suscepti

Suadetur posita responsio.

stipendij nullatenus ferre possunt. Primum enim eiusmodi administrationes non solùm necessarium non est ut per episcopos fiant, uerùm neque sui statum condecet. Possunt enim in primis uiri seculares illas optimè exequi; Antistites uerò non satis dignè. Cùm Thimo-

Paulus.

theū Paulus admoneat neminē, qui Deo militat, implicari debere negotijs secularibus, ecquis rogo ratū ducat episcopū qui tam sancto spirituali muneri addictus est, in discordijs ac litibus secularibus audiēdis totū tēpus prodigere? Quod re uera uel altissimo cōtēplationis silētio deberet, uel suis ouibus docēdis educendisq; impēdere. Euocauerat Romā Nicolaus Papa episcopos

Nicolaus.

quosdā, qui erāt apud Carolum Cæsarē; caussante uero Imperatore quòd cōtra maritimos piratas inuigilarent & ire non possent, respondet ut patet. 23. q. 8. quòd reprehensibile id ualde esse constaret: nam cùm militum, inquit, Christi sit Christo seruire, milites seculares debent seruire seculo. Potissima tamen ratio quæ huic abusui reclamat, est, quòd etiam si eiusmodi munia meliùs ac salubrius per episcopos quàm per alios exhiberentur, nō tamen hoc est talentum quod Deus illis augendū commisit, neque id quod eis iussit, & pro quo tam ampla deci-

marum

marum stipendia ipsi percipiant, neq; de quo rationem est ab illis exacturus? Quid enim particulares ecclesiæ reipublicæ ciuili debent vt tantam decimarum copiam pro seruitio rependant, quod episcopi non sibi sed seculo impendunt? Aut quomodo cum Christus ab illis in die iudicij effusi sanguinis sui rationem repoposcerit, quo animas redemit, quas illis seruandas cöfidit, respondebunt se alijs uacasse negotijs, non sibi ab ipso commissis? Perpendant si rex à suo duce malè ducti exercitus rationem interrogaret, cui ille responderet, rei aulicę dedisse operam, quomodo responsum ferret. Si qui in agone seculari contendunt, se ab omnibus abstinent, vt ad Corinth. 9. ait Paul. vt se totos suo muneri tradant: qui Christo tam insigniter militant, perpende quàm se debeant à cunctis alijs subtrahere vt tanto negotio integri adsint? Et si qui inuitati ad nuptias malè in Euangelio ob id audiunt, quòd quia vel villas vel iuga boum emerant conuiuium detractauerant, quantò putas peius sit apud Deum auditori præsules, qui ad cöuocandum conuiuas missi sunt: immo qui secundùm Christum sponsi & ipsi existunt ecclesiæ, qui sunt conuiuium celebraturi, si alijs sese mancipent negotijs, quibus illa vel defraudetur vel remittatur cura? Regi Ozię, vt legitur. 2. Paralipo. 26. conuitio & sacrilegio dabatur, quòd thuribulo incensum adoleret Domino. Cui sacerdotes improperantes aiebant, Non est tui officij Ozia vt adoleas incensum Domino, sed sacerdotum. Sed longè iustiùs vice versa sacerdotibus ac maximè episcopis opprobrio tribuendum est, quòd officium suũ adolendi incensum deserentes, thurificent seculo. Non enim est ille spiritus, quem Deus illis dum consecrantur, suggerit, sed quo spirituales proles progignant ac nutriant. Audi Moysen Numero. vndecimo, quanta verborum significantia similes curas quas Deus animarum pastoribus committit, exaggeret. Cur enim, inquit, posuisti pondus vniuersi populi huius super me? Nunquid ego concepi omnem hanc multitudinem, vel genui eam vt dicas mihi. Porta eos in sinu tuo, sicut portare solet nutrix infantulum, & efferes in terram, pro qua iurasti patribus eorum? Profectò multò maiorem curam & solertiam requirit Christus à Præsulibus animabus quas suo ipse sanguine progignit, impendendam, ad quod propriè spiritum fauoremq́ue suppeditat. Quocirca illic statim subditur; Congrega mihi septuaginta viros. &c. & auferam de spiritu tuo, tradamq́ue eis vt sustentent tecum onus populi. Aliqui volunt imminutum fuisse tunc spiritum Moysi, sed forsan, vt suprà dicebam, non ille est sensus: quandoquidem illi non fuit culpa auxiliares sibi poscere: & ideo neq; pœnam commeruit. Sed sensus est fortè, Auferam, idest, capiam eiusdem generis spiritum, quem illis infundã. Nam, vt ait Pau. diuersa sunt gratiæ & spiritus munera, quæ Deus suis dispertitur iuxta officiorum necessitatem, quæ illis committit. Quare in episcoporum consecratione ab ipso petitur, ut super eum qui consecratur, de oleo sacerdotali infundat. Horum ergo meminimus vt episcopi intelligant nõ sibi diuinitus aliam gratiam & fauorem atque spiritum impertiri, quàm quo ad suã regendam ecclesiam opus est. Sed humanæ appetentiæ & conatus sunt, qui illos in alia secularia negotia submergant, ut nauim, quàm illis Deus ceu proretis, ut ait in quadam epistola Clemens, ad regendum concredidit, submergi sinant.

Paulus.

Paulus.

Neque verò diffitendum est, hanc pestem quæ ecclesias præsentia suorum pastorum expoliat, inde latiùs inserpsisse, ex quo episcopi à suis capitulis eligi desierunt, cœperuntq́ue in curijs, vel Romana vel regijs creari. Non quidem est quod prorsus contra principum indulta obmurmurem. Nam eò iam vsque euasit humana malitia, vt si penes capitularia collegia potestas electionis duraret, omnia essent discordijs plena, cruentisq́ue dissensionibus dilacerata. Sed tamẽ quia, ut est humanum ingenium, nullum remedium rebus adhiberi potest, quod secum non aliquid incommodi afferat: inde cœperunt curię, tum Romana, tum potissimum regiæ episcopis crebrescere: qui sponsis pauperioribus neglectis cum ditioribus adulteria cõmittere semper inhiant. Quod quidem malum non est recens. Hac enim de caussa, vt Hieronymus in epistola citata ad Ocean. refert in concilio Nice. cautum fuit, ne isti episcoporum ascensus ecclesiarumq́ue cambia permitterentur.

Ex quo Episcopi non a capitulis, sed regibus creari cœperunt, passa est ecclesia dispendium residentiæ.

Porrò autem quò ad finem iam demum quæstionis properemus, ex huiusmodi episcoporum tum absentia à suis ecclesijs, tum frequentia in curijs, cœpit vulgus eorum dignitatem despicari. Cœptum inquam eis est & à secularibus parum reuerentię, & à clericis minus obedientiæ exhiberi, & à ciuilibus curijs & foris plurimum iudiciorum adimi. Nam, ut ait super vltimum ca. ad Hebræ. Athanasius, quemadmodum necesse est ut præsidentibus populos obsequentem se præbeat, ita & sacerdotem oportet vt aliorum animas curet, & noctes ducat insomnes.

Incommoda quæ episcopis ex frequentatione curiæ obueniunt.

Athanasius

Aequissima ergo est vindicta, vt qui suum negligunt locum, sensum de illo decidant. Hæc enim ultio fuerat de sacerdotibus à Malachia præcantata cap. 2. vbi ait: Et nunc ad uos mandatum hoc, ò sacerdotes: Si nolueritis audire, & si nolueritis ponere super cor, ut detis gloriam nomini meo, ait Dominus exercituum, mittam in uos egestatem, & maledicam benedictionibus uestris. Ecce ego proijciam à uobis brachium (seu armum) & dispergam super vultũ uestrũ uentriculũ solennitatũ uestrarum. Et infrà: Ego dedi uos contemptibiles & humiles in omnes gentes pro eo quod non custodistis uias meas. Perpende maledictiones: Mittam in uos egestatem, hoc est, subtraham uobis doctrinæ lumen & gratię fauorem, quibus vberes fructus ferre soletis in populis. Et maledicam benedictionibus uestris. Fortasse idem est. Nam sacerdotum benedictiones sunt fructus quos populus per ipsorum doctrinam & fauorem capeat. Quare maledicere benedictionibus, est, ut malignos fructus ferant. Quamuis etiam si ad sacramenta id referatur, quodammodo uerum est. Nam etsi sacramentorum fructus mali esse non possint, tamen sæpe cũ per ignaros & auaros dispensantur, non tenent, nempe ordines quos conferre attentant propter irregularitatem, non uerè conferunt, & crebiò quos non possunt, à delictis absoluunt, quod sæpenumero propter absentiã prælatorum accidit. Adde, quòd maledicere idem quoque sonare potest, quod permittam ut maledicantur. Quod lamentabili usu accidisse in Germania & Anglia atque alijs regionibus experti in malum nostrum sumus. Nam propter ignauiam & perniciosissimam episcoporum aliorumq́ue pastorum incuriam cuncta sunt hæreticis plena, qui sacramenta omnia execrantur, blasphemijsq́ue conspurcant. Vnde sequitur: Et ecce proijciam à uobis brachium, seu armum, quod est robur dignitatis uestræ, & regiminis baculum. Ac demum dispergam super uultum uestrum uentriculum solennitatum uestrarum. Alia litera pro uentriculo, impudentiori uoce, sed tamen significantiori, habet, stercus. Et fit illusio ad Mosaica sacrificia, quibus animalia mactabantur. Nam iam apud hæreticos adeò sacramenta nostra fœtere cœperunt, ut sacerdotum uultus stercore sordescere existimentur. Simile est apud alium Prophetam, nempe Zachariæ 11. O pastor & idolum derelinques gregem: Ad uiuum profectò exprimit naturam ingeniumq́ue pastoris derelinquentis gregem. Est enim nil aliud quàm pastoris idolum, nempe imaginem tantùm prę se foris gerens & personam pastoris, ut sculptus lapis, re tamen ipsa carens. Gladius super brachium eius: hoc est, super regiminis potestatem, & super dextrum oculum eius, putà super rectum sensum & iudicium. Nam postquam libido sua eos cogit ecclesiæ gubernaculum deserere, ilicò eis suadere incipit non ea obligatione teneri, quam sapientes docet, quod est oculum dextrum eis eruere. Vtinam ille,

Radix & origo Germanicæ Anglicæq; stragis hoc nostro seculo editæ.

qui

qui lux venit in mundum, quotquot super candelabrum ecclesię suę erexit, ſic illuminet & inflammet, vt iura ſui muneris, tum clarè cognoſcant, tum & charitatis ardore moribus ea bibeant. Argumenta ergo in fronte quæſtionis propoſita, quoniam ad id militabant, quòd nequtiquam epiſcopo liceat à diœceſi ſua decedere, facilliſmæ ſunt ſolutionis. Ad primum enim reſpondetur, quod non omnis qui à ſua eccleſia ſeſe in tempus aufert, fugere vt mercenarius cenſetur, ſed ille prorſus qui ob peculiare commodum id facit: videlicet ſalutem ſpiritualem populi corporali ſuæ poſthabens; ſecundum illud Gregorij in eadem homilia. Stare in periculo ouium non poteſt, qui in eo, quod ouibus præeſt, non oues diligit, ſed lucrum terrenum quærit. Et ideo opponere ſe contra periculum trepidat, ne hoc quod diligit, amittat. Ille ergo qui abſque detrimento gregis receſſu ſuo periculum ſibi cauet, non eſt mercenarius. Pariter ad ſecundum, ex Prouerb. 6. reſpondetur, quòd qui fidem ſuam alteri ſpondet, ſi legitimè eſt impeditus, ſatis per aliam ſeruit. Ad tertium denique reſpondetur, quòd cùm epiſcopus in altiori ſit gradu perfectionis, quàm monachus, dum ab illius functione impeditur, non tenetur ſe religioni mancipare.

Ad primum argum.

Gregorius.

Ad secundum argum.

Ad tertium argum.

Tametſi pro captu noſtro diſputationem hanc & fortè prolixiùs iuſto abſoluerimus, non ſoppudebit fragmenta quarundam epiſtolarum Athanaſij ſubſcribere, quæ ante nos alij, rum traduxerunt, tum præſenti quæſtioni appenſas curarunt: Sunt enim profectò digniſſimæ, quas præſules vniuerſi cordi altiſſimè haberent impreſſas. Quem ergo legere non pigebit, eundem profectò neque pœnitebit legiſſe, qui verò tædeo iam feſſus legere recuſauerit, non grauabitur ſcriptas habere. Sanè ut cōſtet quàm hæc quæſtio fuerit antiqua, quamque ſanctiſſimis illis patribus affirmatiua eius veritas, ſanctiſſima, quamque duxerint epiſcoporum reſidentiā ad animarum ſalutem & perpetuitatem Chriſtianiſmi neceſſariam. Irrepſerat enim iam tunc mos ut epiſcopi Imperatoriam urbem Conſtātinopolim, cuius Athanaſius patriarcha erat, frequentarent. Primam ergo ſcripſit epiſcopo Cretæ: qui dum abſens à ſua eſſet eccleſia, proponebat illuc proficiſci: quod quidem propoſitū præcipuis laudibus & rationibus commendat. Chariſſime enim, inquit, mi frater & comminiſter, gratia tibi et pax à Deo. Conſilium iſtud tuum ac uoluntas, quæ ad aures meas perlata eſt, fortis virilisque animi, ac ſurſum tantum aſpicientis, verè ac legitimè certantis, & nomini ac vocationi ſuæ reſpondentis viſa eſt, non autem mercenarij, & fugientis, nō ſolùm ſi lupum uideat, ſed ſi vulpem: vnde gregi Chriſti principis paſtorum damnum creet, & animæ ſuæ infinitos præparet cruciatus. Attende verborum emphaſim. Et ſequitur: Cur enim iſte, ſcilicet, qui in ſua non permanet diœceſi, non potiùs vitam priuatam uiuere maluit, ſi cogitabat ſoecum bere, ſeque, non oues paſcere, pro quibus ſanguinem ſuum Chriſtus profudit: Quemadmodum non uenit huic in mentem eius, quo maledicto eum affecit qui opus Domini facit negligenter? Quamuis facere nomine ſimulet, in cuius aliòqui animo inſidet, quod de iaciente ſcriptum eſt, qui dixit in corde ſuo, non eſſe Deum. Neque enim Deum ponunt, qui hæc in conſpectu eius facere audent. Audi, Deum non ponunt, quia eum factis eſſe negant. Ex quorum numero & ordine faxit Deus ne ſimus, adſcribatque nos inter fideles diſpenſatores, cōcedatque benignè, ut præſtō ſimus principi paſtorum ad perficiendum quæ oportet, ponamusque animas pro ouibus eius, qui ſimul id & exemplo demonſtrauit & edicto ſanxit. Præceptum ergo in uerbis Chriſti Ioan. decimo, agnouit. Et paucis interiectis. Quamobrem, inquit, ueris paſtoribus non eſt tutum non vigilare, & non circumquaque omnia luſtrare, ouesque errantes ſolùm quærere, ac non magis ſolicitos eſſe pro ijs quæ non errant, perterritos horum temporum tenebris, quæ iuſto Dei permiſſu ac iudicio

Prima epiſtola Athanaſii ad firmandam reſidentiā epiſcopo Cretæ deſtinata.

nobis illatæ ſunt, quia ſcilicet non ita viuimus, ut eum decet, qui nos uocauit. Sed ò animarum noſtrarum detrimentum. O ingentes pœnas nobis ob noſtras libidines, & perturbatas uoluntates, quæ hoc malum pepererunt, inſligendas hoc inquam malum, ut gens ſancta, per omnes campos & montes uitio paſtorum abſentiū diſpecta & diſſipata eſſet. Debent ergo hoc facere (hoc eſt in ſuis diœceſibus reſidere) omnes boni paſtores, qui cunque hoc nomine digni ſunt, ita ut qui ceſſarit, non ſit impunè ceſſaturus. Etenim ſi quiſque paſtor in dice ceſi quæ ſibi obtigit, uel biduum moretur, experiri liceat permulta peccata, & damna non eſſe futura in populo. Perinde nanque eſſe uidetur gregem abeſſe à paſtore, ut cæcum duce carere. Sanè augentur oues, & in tuto ſunt, cùm præſunt ueri paſtores: non autem qui ſolùm ebibant lac, & lana tegantur, omnique ſtudio, & ar te ſeipſos, non oues paſcant. Hæc atque alia id genus multa in illa epiſtola. Secundam miſit epiſcopo Sardenſi, ubi ſtatim a proloquio ſic incipit; Scio te non ignorare, quæ à ſanctis Apoſtolis de conſtitutione rerum eccleſiaſticarum ſancita ſunt. Ex quibus unum eſt, vt quiſque paſtor, intra ſuos fines inſiſtat propter pacē, & charitatem, quarum eſt Ieſus arctiſſimum nunculum, quod ſolui non poteſt. Scis præterea, ut quales nos eſſemus, appareret, quibus nobis uerum paſtorem deſignantibus magnus ille Pontifex Chriſtus munus paſtoris dederit: nempe mutua in illum charitate. Alludit ad illud, Diligis me plus his? Deinde non ignoras ornatum egregij paſtoris, qui ſit animas ſuas euidenter cognituras, hoc eſt de facie, de quo in Prouerb. ſcriptum eſt, quòd bonus paſtor de facie cognoſcere gregem debeat. Et infrà: Intellexiſti etiam quis ſit mercenarius, & qualis de quo pudet me tum dicere, tum tacere, cùm ſatis ipſe ſtatus temporum, & rerum, eum uſtendat, atque coarguat, De quo ſi attente audiam propbetas, cùm in mei ſimiles paſtores his verbis inuebuntur, Paſtores paſcunt ſeipſos, non oues. Et illud. O paſtores qui perdi tis oues paſcuæ: Item, ſacerdotes legem Domini occul tarunt, & legem meam violarunt, & ſancta mea profanarunt. Item illud, Lanis ouium indui, & mactare quod pingue eſt, lac bibere. Hæc inquam attentè audiens, quid faciam, ne metuam eos, qui me redarguunt, & clarè ob oculos mihi ponunt, qualis ſim? Quæ ſi fabulas putat, qui in ignem illum extremum non intuetur, mihi fabulæ non certè, ſed ita horribilia omnia eſſe uidentur ut horrore excedant, conſumantque medullas. Neque tamen curamus, facere pro uiribus, ne propter aliquod ex his nitrum, ac ſcelus, conſtricti uinculis arctiſſimis, pœnis ſempiternis afficiamur. Sed quod ſubinde ſequitur, eſt notatu dignum. Ait nanque, quòd cùm a principio conſtitutum eſſet, ut bis quoquo anno ſynodus haberetur, poſteà commodius uiſum eſt haberi ſemel, ne oues propter crebram abſentiam paſtorum faci lè à lupis inuadi poſſent. Vide quantæ illis patribus curæ erat reſidentia, ut eius gratia à ſynodo celebranda abſtinerent. Et ſequitur ad mores noſtrorum temporum accommodè contra illos epiſcopos, qui deſertis ſuis gregibus in Curia Conſtantinopolitana perſabantur, de quibus ait, Denique maluerunt breui uoluptate contenti carni indulgere, quàm cum populo Dei laborare contemptis legibus diuinis, quæ prohibent ne pauliſper quidem impune à grege abeſſe. Auſculta, lege diuina eam ſic eſſe iuſſam reſidentiam, ut ne pauliſper quidem liceat impunè à grege abeſſe. Et ſubdit: Ac niſi, ut Apoſtolus ait, inimicus uiderer, uerum eloquens, poſſem aliquid uere dicere: Quid, quæſo, iuuat iſtos epiſcopos, & paſtores in urbe morari, niſi (ut omittam alia) ut patriarchas, alios moneant, alios eligant, ne ſi idem diu ſit patriarcha, res omnes eccleſiaſticę cō poſitæ ſint, quod præclarum facinus ex eo tempore facere iſti conſueuerunt, ex quo Conſtantinopoli potiti ſumus. Quod quidem cum reliquis malis non eſt ambiguum & incertum, quin iram Dei nobis augeat. Certū enim

Secūda eiuſdem epiſtola miſſa epiſcopo Sardenſi.

enim est pastores, qui gregem negligunt non impunitos inultosque discessuros: tamen si fortasse non ita uideatur ijs, qui sponte velamen obtendunt, ne limatam Euangelij ueritatem aspiciant. Hæc ille. Et in alia tertia epistola ad episcopum Apameæ, inter alia sic illum admonet. Vt debet verus episcopus, resideas sanctè ad sanctam aram, de qua tibi participandum est, sicuti Dominus pronunciauit, Dignum esse operarium mercede sua. Quamobrem non est existimandum, licere tibi dio quauis de caussa abesse, quin potiùs faciendum tibi est, ut celeriter ire possis ad eam ecclesiam, quæ tibi addicta est, & commendata vt ei præsis. Sed in alia ad eundem, quæ quarta est, verba etiamnum maioris emphasis accumulat. Ait quippe: Ego verò eum, cui grex Christi commissus est, si dignitatem muneris norit, iniquum esse arbitror, non usque ad sanguinem ei studere & incumbere nisi fortè ignoraoeris Deum esse, qui dixerit, Petre amas me? pasce oues meas. Sed hei mihi, non iam pastores oues pascunt, sed ouibus tanquam pane pascuntur iam horribilia illa mala pastorum, quæ propheta Ezechiel describit, summa licentia irrepserunt. Quæ si talia tamque grauia vobis videntur, agè optime vir, contentus esto tua diœcesi, permane in ea, fac sis cũ ouibus tuis, vt vsque ad sanguinem illis affixus, quas quidem nunc in frutetis, inter ficus & rosas, atque in montibus diuina prouidentia custodit. Neque enim quod certissimum est, virga, & baculo tuo pastorali fit ut in pascuis vireutibus pacis, & bonorum cælestis Hierusalem ex fint. Scis enim quę amplius sex mensibus à diœcesi abfuerint, nisi eos grauis morbus teneat, canonibus & legibus firmatum esse, vt sacerdotium & gregem amitterent. Verùm nouum consilium, & sceleratum hic à nostræ ætatis hominibus excogitatum est, scilicet mittitis aliquem, qui sciat mulgere gregem, ipsi uerò in urbe Constantinopoli spectatis propter præfecturas ciuiles, subscriptiones, intempestiuas ordinationes: adde etiam bullas, & decreta. Nostra hæc sunt tempora. Et tanquam impunè sit uobis futurum, ita procul à diœcesi vobis commissa receditis, & alia huiusmodi vt cuique libet committitis: oportebat potiùs cunctis episcopis vndique in vnum congregatis, suam cuique diœcesim funiculo distributionis circumscribi, atque ita patriarchæ partem suam à uobis assignari, aut uos à patriarcha priuari. Alias prætereà de eadem re subnectit epistolas, quas ne fastidio esse persistam, missas faciam. Sed & ad Imperatorem, qui Constantinopoli sinebat episcopos degere, nec cogebat eos ad suas ecclesias abire, multa etiam commemorat: inter quæ ait: Si tu oues pastori cõmitteres, deinde illas quidem derelictas cerneres, illum verò quieti suæ, suisque cupiditatibus indulgere & seruire, dic obsecro, relinqueresne pastorem impunitum? Non patimur oues & pecudes impunè negligi, & patiemur pastores animarum impunè seipsos pascere, non oues? Quid quæso apud Deum excusabimus? Vtinam ne illud nobis exprobretur, omnes quærunt quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi. Deinde aliam de eadem re ad eundem hoc tenore subtexit: Si uerum est, quod dici solet, qui gregem pastore priuat, vtrique periculum creare, profectò graue supplicium manet eum, qui pastorem arcet ab ouili, debetque qui pastor est usque ad sanguinem pro grege Christi non relinquendo labores perferre: nisi cùm opus fuerit, in synodo singulis annis ad agendum de rebus necessarijs paulisper abesse. quibus conclusis celeriter redeundum illi sit, si crediderit se redditurum rationem summo pastori Christo, & si dignus est nomine pastoris. Nisi fortè etiam propter necessitatem ad vtilitatem animarum pertinentem, ab Imperatore, aut à Patriarcha statim redditurus uocetur. Quòd si aliter episcopis aut Imperatori videatur, siue quid secus fiat, minimè ipse sequar, neque assentiar vllo modo. Neque enim rationem habebit Deus caussationum nostrarum & cupiditatum, sed rationes reposcet de ueritate, iustitia, diuinisque legibus, & statutis. Ac demum in alia breuiori sic habet: Memento scripturæ, quæ iubet contristari potiùs homines quàm Deum, tibi vero Imperator, cur graue videatur iustitiam, temperantiam, misericordiam populis tuis sancire, & inde nõ modò nullum incommodum reportare, sed potiùs operibus bonis conciliare Dei misericordiam? Quid iustius, quàm si episcopus quisque iubeatur, uelit nolit, ad diœcesim suam redire? an non hoc debitum soluere tenentur? idque canone sanctum est? Video fusiùs rem hanc deduxisse, quàm cuiquam fortè par censebitur: haud me tamen prolixitatis pœnitet.

Tertia epistola eiusdem.

Quarta epistola.

Fragmentum alterius epistolæ ad Imperatorem directæ.

QVAESTIO QVARTA, DE VINCVLO ET MODO QVO EPISCOPI ET SACERDOTES TENENTVR SVA BONA DISPENSARE.

ARTICVLVS I.

Vtrùm episcopo liceat aliquid proprium possidere.

QVANTAM præsentis libri quæstionem proposuimus de vinculo & modo, quo sacerdotes, & precipuè pares ei, ut potissimùm episcopi bona ecclesiastica dispensare tenentur. Quæ quidem quæstio vsque adeò me diu multumque ancipitem habuit, ut maluerim alios audire, qui me satis docerent, quàm meam explicare sententiam. Veruntamẽ ea proferam, quæ de hac re meditatus sum. alij uerò iudices sunto. Est enim res abstrusa & perplexa, utrinque porrò suis subnixa rationibus ac testimonijs. Præterea cognitu perquàm necessaria. Primus ergo articulus est ut ordinem Diui Thomæ non deseramus, utrum episcopo liceat aliquid proprium possidere. Est enim Christi oraculum apud Matth. ca. 19. Si ois perfectus esse, uade & uende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ueni & sequere me. ubi paupertas voluntaria ad perfectionem requisita docetur. Episcopi autem statum perfectionis profitentur: ergo non iustius possunt propria possidere quàm monachi. Secundò episcopi, ut suprà satis comprobatum est, & glossa habet Lucæ. 10. Apostolorum locum tenens, Apostolis autem rerum dominium Christus interdixit, Matthæi 10. Nolite enim, inquit, possidere aurum neq; argentum, neque pecuniam in zonis uestris, Cuius obedientiam Petrus Matthæi. 19. confessus est; dicens, Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te. ergo episcopi nullum possunt habere dominium rerum. Tertiò: Cleros Græcè ut ad Nepotianum Hiero. auctor est, & refertur 12. quæstio. 1. cã. Cleros, idem est Latinè quod sors. vnde clerici ideo sic appellantur, vel quòd de sorte Domini sunt, uel quòd sors eorum Dominus: cuius autem possessio Dominus est, nihil extra ipsum possidere debet. Nam si aurum, si argentum, si possessionem, si uariam supellectilem habet, cum istis participibus non dignatur Dominus pars eius fieri. Hæc ille: ergo uidentur episcopi rerum dominio interdicti. In contrarium est cau. Episcopi. Concilij Agathen. eadem caussa & quæstione, vbi habetur, quòd episcopi de rebus proprijs, uel acquisitis, uel quidquid de proprio habent, hæredibus suis si uoluerint relinquant.

Primum argum.

Argum. 2.

Argumen. 3. Hieronym.

Concilium Agathense.

Titulus præsentis quæstionis generalis est, quippe quo non distinguitur inter ecclesiastica bona atq; alia quæ naturali ciuilique iure obtinere potest episcopus. Duo nanque sunt bonorum genera, quæ episcopus possidet, uidelicet alia, quę iure, seu hæreditario, seu donationis, seu quouis alio seculari, illi obtingunt, atq; alia ecclesiastica.

Duo bonorũ genera, quæ episcopus possidet.

ecclesiastica. Et de illis prioris generis nulla est ambiguitas, quin propriè ac priuatim illa possidere valeant, sed de posteriori erit tota rei disputatio. In hoc ergo primo articulo solùm disputatur an episcoporum status sit status paupertatis sicuti monachorum, ita vt nequeant proprium possidere. Ob idque perspicua est ac facillimæ solutionis, quæ vnica conclusione continetur. *Conclusio responsiua.* Episcopi quamuis statum perfectionis profiteantur, non tamen quemadmodum monachi ut absque proprio uiuere obligentur. Conclusio inquam plana est & constantissima, ob id quòd nihil in particulari de bonis Ecclesiasticis affirmat. Quare inde potest ueritatem sortiri quòd iure secularis acquisitionis potest episcopis dominium rerum competere. At uerò consultò cum D. Thom. est à nobis generaliter asserta. Arbitror nanque ut in solutione secundi planè quisque adnotare potest, & articu. sequenti planius fiet, ueram etiam illam sensisse de bonis ecclesiasticis, pro ea portione, quæ ipsis ratione stipendij obtingit. *Probatio.* Probatur ergo secundùm istiusmodi generalem sensum: Ad ea quæ sunt supererogationis nemo nisi specialiter se ad illud uoto adstringat, constringitur. Ait enim in epistola ad Paulinam & Armentarium August. *Augustinus.* Quia iam uouisti, iam te obstrinxisti: & aliud tibi facere non licet. Priùs quàm esses uoti reus liberum fuit quòd esses inferior? uiuere autem absque proprio, opus est supererogationis: nempe non sub præcepti uinculo, sed sub optione consilij comprehensum, ut patet Matthæi. 19. Nam post necessitatem mandatorum, Si uis ad uitam ingredi, adiectum est, ut qui uelit perfectus esse, omnia quæ habet, relinquat, & sequatur Christum. episcopos autem manifestum est non se eiusmodi uoto irretire, quia neque id ad pastorale munus necessarium est, sed satis est ut Christum egregiè diligant: ergo episcopus secundùm leges suæ dignitatis non arcetur quo minùs dominio possit rerum fungi. *Documentũ.* Hic nulla emergit dubitandi ratio, sed hoc solum est memoriæ mandandum, quòd cùm episcopus religionis uotum non emittat, fit vt nec uotum faciat peculiare castitatis, præter id quod sacerdotio adiunctum est, neque uotum paupertatis, sed tantùm promittit obedientiam Papæ, fidemque suam huic ecclesiæ, à quo ideo uinculo nisi auctoritate ipsius pontificis dissolui nequit. Et ideo quatenus episcopus quisque est, non ei repugnat proprium possidere, non solùm hæreditario uel alio quouis ciuili iure, verùm neque ecclesiastico. Haud enim ex parte suæ dignitatis ei repugnat, iustum stipendium pro ratione suæ functionis percipere, cuius sit uerè dominus, sicuti olim erant sacerdotes & Leuitæ. Vtrum uerò tale ecclesiasticum dominium alia ratione sit eis prohibitum, nempe ut nullum in decimarum portionem habeant, quæ sibi prouenit, articulo proximo & subsequenti examinandum est. Nunc ergo satis sit constitutum, habere dignitatem episcopalem non esse paupertatis statum usque adeò neque episcopo repugnare habere dominium rerum quas possidet.

Ad primum argum. Ad primum igitur argumentum negatur propositio illa, quòd ad naturam perfectionis aut ad perfectionis statum generaliter & absolutè necessaria sit paupertas, sed tantùm est necessaria ad peculiarem perfectionis statum religiosorum. Quòd enim ad perfectionem non sit necessaria, iam suprà lib. 8. satis constitutum est: ubi monstrauimus perfectionis rationem in copia charitatis consistere, ad quam quisque quocunque statu progredi potest. Ad statum autem religiosorum ob id est paupertas necessaria, quòd profitentur perfici (hoc est) perfectionem discere & comparare, cui quidem instituto rerum possessio oneri est & impedimento. Episcopi autem non profitentur perfici, sed perficere. Quocirca eas debent in charitate radices iecisse, ut à nullo uento possint inde eradicari, nempe neq; ab amore diuitiarum, quas possident, neque ab alio quouis humano affectu, exemplo Grego. *Gregorius.* in cuius uita ad Heremitam responsum diuini oraculi refertur, quòd plus ipse suam catam, quàm suas ille diuitias diligeret. Quare adolescenti non dictum est. Si perfectus es: aut, si uis esse perfectior: sed, si uis perfectus fieri, vade, & uende &c. A Petro uero dum pastor instituitur, nullu exigitur paupertas, sed charitatis culmen. *Ad secũdũ.* Ad secundum tres applicat diuus Thom. respondendi modos: Vnus est Hieronymi, *Hierony.* idemque mysticus: ut sub nomine auri & argenti prohibiti sint prædicatores sapientiæ, atque eloquentiæ huius seculi inniti. Alius uerò est August. *August.* in lib. de consensu Euangelistarum, nempe ut illud: Nolite possidere, &c. non habeat uim præcepti, sed potiùs permissionis. Ac si dixisset: Non opus est uobis auro & argento. Permittitur enim nobis tanquam operarijs uictum suscipere. Vnde subdit: Dignus est operarius mercede sua. Nam quod noluit Paulus, ut 1. ad Corinth. 9. refert aliquando uti oblata sustentatione, opus erat supererogationis. Sed tertia responsio est Chrysost. *Chrysost.* vt inhibitio illa intelligatur peculiariter facta discipulis dum ad prædicandum Iudæis mittebantur, tum ut populus ille facilius alliceretur, tum etiam ut ipsi firmiorem haberent fiduciam, quod diuina subsidia non essent eos defectura. Ex quo ideo neque ipsi, neque eorum successores obligantur absque proprijs sumptibus euangelium prædicare. *Paulus.* Quare Paulus, ut secundæ ad Corinth. undecimo, de se meminit, ab alijs ecclesijs stipendia mendicabat, quò posset gratis prædicare Corinthijs, quæ ideo aliunde sibi missa iure possidebat. Confirmat præterea inde D. Thom. solutionem, nempe posse episcopum propria possidere, quod stultum esset sanctos illos Pontifices Athana. Ambros. & Augustin. eiusmodi præceptum sanctitatis fuisse trãsgressos. *Scrupulus.* Duo hic tamen circa hanc solutionem non sunt dissimulanda. Vnum est, quod solutio neque uera in totum apparet, neque argumento satisfaciens. Apparet enim negare uerè apostolos fuisse professos paupertatem: quod falsum esse ea auctoritate ab ipso citata cõstat: Ecce nos reliquimus omnia. Quare nec satisfacit eidem auctoritati, quam in argumento assumpserat. *Solutio.* Ad hoc respõdetur hic diuum Tho. non disputare de Apostolis, utrum tria uota, ut modò religiosi, emiserint, tanquam religiosorum futurorum exemplaria, quod quidem D. Thomas ut libro octauo uidimus 2. 2. quæst. 88. art. 4. concludit, sed modò tantùm de illis differit quatenus apostoli erant, & episcopi, ad quem quidem statum non necesse attinet paupertas. *Dubitatio.* Alterum hic maximè adnotandum est, quod hic affirmare uidetur, immo planè affirmat, quòd potest episcopus habere dominium, non solùm rerum alio iure acquisitarum, verum & stipendij ecclesiastici quod suæ functioni deputatum est. Nam argumentum erat, quòd episcopi quatenus episcopi, hoc est uerbi prædicatores, debent esse pauperes. Et responsio est illius negatio. Vnde cùm paupertas in negatione dominij consistat, & in hoc neget debere esse pauperes, quòd possunt functionis suæ stipendia possidere, concedit eis illorum dominium, paupertati contrarium. Sed de hoc pressiùs artic. tertio. *Solutio.* Vt autem plene solutio tertij intelligatur, notandum est, quòd Deus dicitur pars clerici, nõ ut dicat respectum ad aliam partem ab ipso clerico possessam, sed sicut unus heres possidet partem hæreditatis, quæ sibi est totu substantia, quæ dicitur pars respectu alterius, quæ alteri hæredi obuenit. Exempli gratia debet clericus contentus esse Deo quem possidet, ut cũ illo nihil aliud possideat, non quòd nequeat possidere famam, & honorem, & salutem, & aliqua bona temporalia, sed quòd reliqua omnia ad nutum eius possideat. Itaque studium erga Deum nullatenus per curam aliarum rerum diminuatur. Hoc enim esset secundum Hieronym. aliquid extra Deum possidere. Qui uerò sic Deum possidet, Deus est sua pars, hoc est tota sua possessio respectu reliqui uniuersi, quem alijs possidendum relinquit.

ARTI-

ARTICVLVS II.

Vtrum episcopi mortaliter peccent, si bona ecclesiastica, quæ procurant, pauperibus non largiantur.

Primum argum. NE filum Diui Thomæ rumpamus, quæritur secundò, vtrum episcopus mortaliter peccet si bona ecclesiastica quæ procurat, pauperibus non largiatur? *Ambrosius.* Apparet enim Ambrosius id definire inter exponendum illud Lucæ duodecimo, de homine diuite, cuius ager vberes attulit fructus. Ait quippe, Nemo proprium dicat quod est commune: plus quàm sufficiat sumptum, violenter obtentum est. Et paulò post: Neque minus est criminis habenti tollere, quàm cùm possis & abundas, denegare indigentibus: alienum autem violenter tollere, criminale delictum est: ergo episcopi, qui quæ sibi supersunt, in pauperes non effundunt, lethaliter delinquunt. *Secundum.* Secundò super illud Isaiæ tertio, Rapina pauperum in domo uestra. Ait Hieronymi glossa, quòd bona ecclesiastica sunt bona pauperum. Idem ad Damasum. decimasexta, quęstione prima. can. quoniam. quòd iam ceu prouerbium vulgò susceptum est: quicunque autem id quod alterius est, vel sibi vsurpat, uel in alios vsus dispendit, mortaliter peccat, atque ad restitutionem tenetur, ergo cùm episcoporum bona, ecclesiasticæ sint, fit vt si quæ sibi redundant, aut sibi retinent, aut consanguineis largiuntur, ad restitutionem teneri uideantur. *Tertium.* Tertiò: Multò magis sacerdotibus licet de rebus ecclesiæ ea accipere, quæ sibi necessaria sunt, quàm superflua augere. *Hieronym.* Ait uerò in epistola ad Damasum Hiero. & refertur prima, quæst. secunda, clericos illos commodè stipendijs ecclesiæ sustentari, quibus parentum & propinquorum bona nulla suffragantur: qui autem bonis parentum & opibus proprijs sustentari possunt, si quod pauperum est, accipiunt, sacrilegium cõmittunt & incurrunt. Hæc ille. Vnde Apostolus 1. ad Timot. 5. Si quis fidelis habet uiduas, subministret illis, & non grauetur ecclesia: ut ijs, quæ uerè uiduæ sunt sufficiat: ergo multò est certius tunc episcopos mortaliter delinquere, cùm ea, quæ sibi de bonis ecclesiasticis exundant, pauperibus non profundant. In contrarium est episcoporum quorundam usus, qui ea quæ supersunt, non cuncta pauperibus erogant: sed ad ampliandos reditus ecclesiæ, idque (ut apparet) laudabiliter expendunt.

Operæpretium est in fronte disputationis nostræ textum Diui Thomæ, in conclusiones distribuere, quas explicatioris lucis gratia septem numero constituemus. Persistendum autem est in ea distinctione inter episcopi bona quæ propriè, putà aut hæreditario, aut alio ciuili iure possidet, & bona ecclesiastica. *Prima conclusio.* Est ergo prima conclusio: Propriorum bonorum, hoc est, quæ iure seculari episcopi possident, verum habent dominium. Hæc iam suprà articu. 1. satis est confirmata ex eo, quòd status episcoporum non est paupertatis professio. Quo fit, vt ex rerum ipsarum conditione & natura non teneantur iustitiæ lege ea pauperibus uel alijs erogare, sed & retinere possunt, & ut libuerit elargiri. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio: Quamuis possint in earum dispensatione sicuti seculares ciues peccare, nempe aut propter auaritiam contra debitum charitatis eas retinendo, uel indignè prodigendo, nemini tamen ad restitutionem obligantur. Enimuerò ut 4. lib. sæpe diximus, ubi iustitia non uiolatur, nulla inde restitutionis obligatio emergit. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio: Episcopi bonorum ecclesiasticorum sunt dispensatores vel procuratores. *Augustin°.* Hoc patet ex uerbis August. ad Bonifacium Comitem, quæ referuntur. 2. quæst. 1. canon. vltimo. Si priuatim possidemus, quod nobis sufficiat, non illa bona nostra sunt, sed illorum, quorum procurationem gerimus: proprietatem nobis usurpatione damnabili uindicemus. Hinc fit bona illa optima fide esse ab illis dispensanda, secundùm illud primæ ad Corinth. 4. Hic iam quæritur inter dispẽsatores ut fidelis quis inueniatur. Hæc de bonis in communi possessis intelligitur, ut subsequentes declarabunt. *Quarta conclusio.* Et ideo de eorum distributione subtexitur quarta conclusio: Eiusmodi bona ecclesiastica non solùm in usus pauperum, verùm & in diuinum cultum, & in ministrorum supplendis necessitatibus sunt expendenda, iuxta tenorem decreti Simplicij Papæ 12. q. 2. qui ait, *Simplicius Papa.* De reditibus ecclesiæ uel oblatione fidelium solis episcopis ex his una portio remittatur. Duæ ecclesiasticis fabricis & erogationi pauperum profuturę à presbytero sub periculo sui ordinis ministrentur, ultima clericis pro singulorum meritis diuidatur. *Quinta conclusio.* Quinta conclusio: Vbi distincta sunt bona quæ debent in usum episcopi cedere, ab alijs tribus, quæ pauperibus ac ministris & cultui addicuntur, si episcopus aliquid de his tribus portionibus retinuerit, non dubium quin contra fidem dispensationis mortaliter delinquat, & ad restitutionem teneatur. Conclusio per legem commutatiuæ iustitiæ innotescit: nam in tali casu uerè furtum alienæ rei committit. *Sexta conclusio.* Sexta conclusio: De his quæ specialiter usui episcopi deputata sunt, eadem ratio uidetur quę de proprijs bonis, ut scilicet per immoderatum affectum & usum peccet quidẽ si immoderata sibi retineat, & alijs non subueniat, sicut requirit debitum charitatis. *Correctio literæ D. Th.* Corrigendæ sunt impressiones, quibus deest ultimum hoc verbum, Sicut requirit debitum charitatis. Immo uehementi opinione teneor deesse etiam, quòd ad restitutionem non teneatur. Contra quam dixerat in superiori conclusione, quandoquidem ait, Eadem ratio uidetur quæ de proprijs bonis, quorum prodiga consumptio restitutionem non exposcit. *Septima conclusio.* Septima conclusio: Si uerò non sint prædicta bona, distincta, eorum distributio fidei episcopi committitur. Deest etiam in multis impressionibus totum illud, Si uerò non sint prædicta bona, in quibus ideo legitur, non subueniat distincta. quare fit litera in intelligibilis. De his ergo indistinctis adhibetur expositio conclusionis, nempe quòd si in modico distributio uel deficiat uel redundet, potest id quidem fieri absque bonæ fidei detrimento: siquidem nequit homo punctum ubiq; uirtutis tam certum tenere, quin pro humana conditione in alterutrum uergat extremum. Si uerò sit multus excessus, tunc neque latere potest, neque à peccato mortali excusari, quoniã tunc bona fides uiolatur, atque adeò distributiua iustitia. Vnde tres denotãtur maculæ infidelis serui, Matthæi 24. vbi sic legitur: Si dixerit malus seruus in corde suo; moram facit dominus meus uenire; quod pertinet ad diuini iudicij contemptum; & cœperit percutere conseruos suos; quod pertinet ad superbiam; Manducet autem & bibat cum ebriosis; quod pertinet ad luxum, cuius gratia mala fide fit dispensatio, ueniet dominus serui illius in die qua non sperat, & diuidet eum, scilicet à societate bonorum, & partem eius ponet cum hypocritis, scilicet in inferno. Ecce literam D. Thomæ quam in fronte disputationis expediebat ob oculos ponere. Enucleanda uerò est in articulo sequenti, ubi inter alia & argumenta quoque ex Ambrosio & Hieronymo in capite quæstionis proposita, dissoluentur.

ARTICVLVS III.

Vtrum episcopi ac reliqui sacerdotes uerum ac legitimum habeant dominium fructuum ecclesiasticorum, qui illos pro sua portione contingunt.

PRæiacta ergo sententia S. Tho. subsequenter circa singulos eius articulos qui generales sunt, mouentur singuli in particulari. Et primò circa priorem, quo disputatum in genere est, utrum episcopi possint habere rerum dominium, quæritur in particulari circa sextam conclusionem, utrum tam ipsi quàm reliqui sacerdotes uerum legitimumque habeant dominium eorum fructuum ecclesiasticorum, qui supra sua

portione

portione contingunt? Sunt enim innumeræ auctoritates, quæ à parte negatiua militare uidentur. Illæque in primis sacræ paginę. Nam etsi status clericorum non perinde sicque monachorum votum habeat paupertatis annexum, saltem eorum quæ ipsis pro clericali functione ministrantur, nihil eis uidetur competere, præter uictum & uestitum, iuxta uerbum Domini. Dignus est operarius cibo suo, & uerbum Pauli. 1. ad Timot. 6. Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus, ceu boues, quod sit alibi, aream triturantes. Quocirca apostoli missi sunt ad prędicandum sine pera, iussi non possidere aurum neque pecuniam. Atque eam ob rem in libro præcedenti sub titulo de simonia, monstrauimus, nihil debere clericis, neque ipsi quidquam alio iure posse à plebe pro administratione sacramētorum & reliquis spiritualibus functionibus percipere, quàm iure sustentationis. Secundò accedit huc & sanctorum patrum numerosissima testimoniorum turba. Nam præter loca Ambrosij, Hieronymi, & Augustini proximè citata, grauissimus Prosper 12. quæstione 1. can. expedit. ait, facultates ecclesiæ non esse proprias, sed in communi possideri. Et in concilio Agathen. ut illic refertur, canon. episcopi. habetur, quòd quidquid de prouisione ecclesiæ fuerit, siue de agris, siue de fructibus, siue de oblationibus, omnia in iure ecclesiæ sunt seruanda. Et Vrbanus Papa ibidem in canon. res. ait, Res ecclesiæ non quasi proprias, sed ut communes, non in alios quàm in præfatos usus, putà in subsidium pauperum, & ministrorum, & cultus diuini esse dispensandas. Et eadem caussa & quæstione, canon. episcopus. qui est concilij Antiocheni, habetur, quòd episcopus ecclesiasticarũ rerũ habeat potestatē ad dispensandũ in oẽs, qui indigent cũ summa reuerentia & honore Dei: participet autem & ipse quibus indiget, si tñ indiget. Et inter Canones Apostolorum est trigesimusnonus, talis; Omnium negotiorum ecclesiasticorum curam episcopus habeat, & eadem ut Deo contemplante dispenset, neque illi liceat ex his aliquid omnino contingere, aut parentibus proprijs, quæ Dei sunt, condonare, quod si pauperes sint, tanquam pauperibus subministret. *Hieronymus.* Et suprà citatos ad Nepotia. Hieronymus ait clericorum hæreditatem solum esse Deum, cum quo nihil aliud debent possidere. Et ibidem eadem caussa & quæstione, can. quia aiunt Imperatores Carolus & Ludouicus, iuxta sanctorum patrum traditiones nouimus res ecclesiæ uota fidelium esse, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum. Et canon. decimæ. ait Augustinus, *Augustinus.* quòd qui decimas dare noluerit, quanti pauperes in locis suis, ubi ipse habitat, illo decimas non dante fame mortui fuerint, tantorum homicidiorum reus ante æterni iudicis tribunal apparebit, quia rem a Deo pauperibus erogatam, suis usibus reseruauit. Quare idem de sacerdotibus censendum erit, si illas non dispensauerint. Multa huiusmodi sunt sanctorum loca. Et Hiero. ad Damasum, & refertur ca. quoniam. 16. q. 1. clerici qui secularibus bonis affluunt, non possunt bonis pauperum ali. In contrarium autem facit text. in ca. unico. de clerico non residente. vbi habetur, quod qui diuinis officijs non intersunt, nisi infirmitas, seu iusta & rationabilis necessitas, aut euidens ecclesiæ utilitas releuet, non sunt domini quotidianarum distributionum, neque faciunt eas suas, sed ad restitutionem sic perceptorum obligantur. Vnde è contrario sensu colligitur, quòd residentes verum dominium earundem distributionum acquirant, atque eadem ratione aliorum ecclesiasticorum fructuum.

Quæstio præsens, ut initio dicebam, nimium ambigua est, sanè cùm sanctorum testimonia primo uerborum sonitu diuerse appareant illam definire, quam ratio penitiùs inspecta uidetur permittere. Missa ergo hinc faciamus episcoporum ac sacerdotum bona secularia, de quibus, ut articulo proximo conclusum est, nemo ambigit, sed omnes consentiunt priuato dominio à sacerdotibus possideri. De ecclesiasticis uerò tres, ut sępenumero assolet, versantur opiniones. Vna est Alexandri de Hale. grauissimi auctoris 3. parte. q. 36. membro. 5. articu. 2. Et Ricard. in 4. dist. 45. articu. 3. q. 1. qui expressè aiunt fructuum ecclesiasticorum clericos solum habere vsum, & non proprietatem. Atque hanc fermè amplexi sunt doctores iuris canonici, ut Archid. super cap. statutum. § assessorem. de rescript. lib. 6. ubi ait hæreticum esse in iure, quòd ecclesiasticus acquirat sibi verum dominium fructuum præbendæ vel ecclesię. Cui accedit Panor. in cap. cùm esses de testamen. Et Dominicus in ca. præsenti. de offic. ordina. Et, qui non est in postremis habendus, eidem opinioni adstipulatur Tho. Vualden. tomo 1. lib. 4. cap. 42. & quatuor subsequentibus. Vbi multis patrum testimonijs uidetur sibi constantissimè probare nullum penes clericos esse ecclesiasticorum bonorum dominium. *Prima opinio Alexan. Halen.* *Richardus.* *Archidia.* *Panormit.* *Dominicus.* *Tho. Vualden.*

Secunda nihilominus opinio est, quam hic tenet sanctus Thomas: *Secunda opinio S. Tho.* videlicet, quòd illius portionis quæ particulariter applicata est episcopo, perinde videtur dominus atque aliorum bonorum, quę seculariter possidet, ut patet in sexta conclusione. Secus, si omnia bona ecclesiæ in communi possiderentur, & eius essent depositioni mandata, ut patet in tertia & septima. Et eandem opinionem amplectitur Adrian. in 4. in materia de restitutione. *Adrianus.*

Tertia est Caieta. loco prę senti, quam etiam suprà insinuauit, ut lib. præcedenti sub titulo, de decimis. uidimus. *Tertia opinio Caiet.* Partim enim tenet cum sancto Tho. nempe quòd regulariter episcopi sint domini suæ portionis, postquam facta est bonorum distributio in quatuor partes. Meditatus est tamen eam exceptionē, quod quando portio illa quę ipsos contingit, est notabiliter abundans, tunc tenentur duas partes eiusdem portionis in pauperes & fabricam refundere. Et quamuis expressè non affirmet vtrum teneantur iure charitatis an iustitiæ, tamen sentire uidetur, quòd teneantur de rigore iustitię, sicuti antequam essent diuisa bona. Ex quo sit consequens secundùm eũ, neutiquã esse uerè dominos eiusdē portionis, sicuti non erant tunc totius aceruì.

At verò secunda opinio adeò mihi semper pro meo exili iudicio persuasa fuit, ut quamdiu ecclesia contrarium non definierit, nescio an de illa decidere possem, eò potissimùm cum S. Tho. eam teneat, neque vllus eiusdem ordinis palàm contrarium expressè dicat. *Probatur opi. S. Tho.* Non quod clerum aut certè episcopos ab eleemosynarum uinculo absoluere moliar. Immo quàm eos crediderim eidem mandato esse obnoxios, art. seq. expromam. Sed quod vbique cuperem vnam quamlibet rem suo loco & iure pro meo modulo collocare. Ad plenã ego eius intelligentiam duo statim præ foribus prænotare oportet. Vnum scilicet de diuersis ecclesię bonis, atque alterum de varijs eius statibus. Hæc enim summoperè rem dilucidat. Et quantum ad primum, quatuor sunt bonorum temporalium genera quibus fruuntur clerici, uel olim in penu ecclesiastico reponebantur. *Quatuor bonorũ temporalium genera quibus clerici fruũtur.* Prima uidelicet erant quę Christi fideles in primordijs ecclesiæ in commune conferebant, ut inde tam clerici quàm pauperes alerentur. De quo titu Actuum 4. scriptum est, non fuisse quemquam egentem inter illos. Nam quot quot possessiones agrorum aut domuum habebant, vendentes offerebant pretia eorum quæ uendebant, & exponebant ante pedes apostolorum. Diuidebantur autem singulis prout, cuique opus erat. Et quamuis illud institutum Hierosolymis ortum habuerit, inualuit mos tamen inde in Christianismo ut partem saltem bonorum in cœtum clericorum eodē fine Christiani conferrent, neque possessiones uenderentur, sed permanerent in ecclesia. Ait enim Melchiades Papa in canon. futuram. 12. q. 1. quod cùm apostuli futuram ecclesiam in gentibus prænoscent, idcirco prædia in Iudæa minimè sunt adepti, sed pretia tantummodo ad fouendas gentes. *Melchiades Papa.* At uerò cùm ecclesia succresceret, omnes, ut maximè de Constantino Cæsare constat, non solùm

pretia,

prétia, sed possessiones ecclesiæ conferebant. Et Vrbanus cano. statim proximo; Videntes, inquit, summi sacerdotes plus vtilitatis posse conferre si hæreditates & agros quos vendebant ecclesijs quibus præsidebant episcopi traderent, eò quòd ea sumptibus eorum tam præsentibus quàm futuris temporibus plura & elegantiora ministrare possent fidelibus communem vitam ducentibus, quam ex pretio ipsorum, ceperunt prædia & agros quos vendere solebãt matricibus ecclesijs tradere, & ex sumptibus earum viuere. Hæc ille. Forsan enim tunc nõdum per totam ecclesiam inoleuerat tam exacta decimarum solutio, sed illis fortè distributionibus contentus erat clerus, parcissimè tunc viuens. Alia sunt bona quę postmodum offerri etiam ecclesiæ cœperont: non solùm in fabricę aut pauperum subsidium, sed tanquam stipendium alicuius perpetuæ capellaniæ. Immo verò fortè præcisè ad hoc tantùm onus: quæ quidem in ecclesijs nunc collegialibus dicuntur anniuersaria, quorum institutiones extãt: in quibus nullius oneris habetur mẽtio aut fabricæ, aut pauperum, sed solius anniuersariæ memorię perpetuò celebrandę. Quibus adiunguntur et quæ episcopalibus sedibus denotata sunt: nempe castra & vasalli: de quibus articu. 5. redebit sermo. Tertium genus bonorum ecclesiasticorum est quotidianæ pitantiæ & oblationes vel pro sacris celebrandis, vel quæ ad pedem altaris fiunt. Quartum deniq; idq; solennissimum est decimarum quota iuri clericorum addicta: vt habetur can. decimas. 16. q. 1. & alijs illic pluribus. Et extrà, de decimis. per totum. Secundò & id quoq; meminisse opus est quòd nascens clericorum ecclesia, cœpit in communi viuere: in quo vitæ instituto nonnihil temporis adoleuit. Ille enim erat decentissimus eorum status si perdurare posset: vt patet ex Canon. Clementis, Dilectissimis. & Canon. citato Vrbani, Videntes. & cano. Scimus. & multis alijs 12. quæstione 1. Nam cùm paucitas tunc existeret clericorum & ecclesiarum, poterant sic commodè viuere. Immo & in multis ecclesijs cathedralibus etiam nunc specimen aliquod eiusdem vitæ communis retinetur. Quando autem omnia erant in communi, tunc facultati & potestati episcopi, tanquam legitimi distributoris erant mancipata, vt clero & fabricæ & pauperibus secũdùm cuiusq; necessitatem illa distribueret, eaq; etiam, sibi quibus egeret, perciperet: vt habetur Canon. citato, episcopus. duodecima, quæstione prima. Vbi legitur, quòd episcopus ecclesiasticarum rerum habeat potestatem ad dispensandum erga omnes, qui indigent, cum omni reuerentia & timore Dei. Et canon. statim proximo, Præcipimus. qui est inter canones Apostolorum, habetur, quòd si animæ Episcopo traditę sunt, multò magis oportet eum curam de pecunijs agere, ita vt potestate eius indigentibus omnia dispensentur. Idemque continet canon citatus trigesimusnonus eorundem Apostolorum. At verò exaucto paulò plus clericorum numero, vix illa communis vita tolerari poterat. Vnde tempore iam August. in lite erat & sub iudice, verum deberent sacerdotes initiari, nisi qui vellent in communi viuere. Quoniam, vt primo articulo definitũ est, eorũ institutum id necessariò non exigit, sanè cùm paupertatis votũ nõ habeat annexum: neq; verò obedientiæ, quam non quisq; in domo sua præstare episcopo possit. Vnde idem August. vt citatur eadem caussa 12. quæstione prima, canon. certè fatetur de se statuisse, nullum ordinare clericum, nisi qui secum vellet manere: aut si vellet à proposito recedere, illi clericatum tollere. Sed ecce, inquit, in conspectu Dei & vestro muto consilium. Qui volunt habere aliquid proprium quibus nõ sufficit Deus & ecclesia eius, maneant vbi volũt, & vbi possunt: nõ eis aufero clericatũ. Nolo habere hypocritas, &c. Cũ autẽ clerici nõ cũ suo capite vitã cõmunem degerent, cœperunt episcopi infideliter cõmunia illa distribuere. Quare vidẽtes Pontifices non posse vitã retineri cõmunẽ, facta bonorũ ecclesię partitione, in quatuor portiones singulas singulis addixerunt. Episcopo scilicet vnam, reliquo verò clero alteram, & fabricæ necessitatisque ecclesiæ tertiam, ac denique quartam pauperibus. Idque fieri cœpit circa annum Domini quadringentesimum septuagesimum, nempe in confinibus temporum Hieronym. & Augustinus. Tunc enim sedit Simplicius Papa, cuius est ille can. de reddítibus. 12. q. 2. vbi hæc habetur diuisio. Et post viginti annos sedit Gelasius cuius sunt canones, Vobis enim. &c. Quatuor. quibus eadem diuisio confirmatur. & posteà anno fere sexcentesimo sedit Grego. cuius sunt canones, cognouimus. &, mos. quibus eadem refertur partitio. Hęc tempora eò denotauerim, vt sententiæ quæ de hac re August. & Hierony. extant de tempore illo, intelligantur quando in communi viuebatur, omniaque erant sub episcopi dispensatione. His præmeditatis ad quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima est: Si quæ modò alicubi extant illius generis bona, quæ Christianus populus in subsidium pauperum offerebat, certum est neque illa neque eorum fructus posse vel ab episcopo vel à clero in totum vsurpari; sed lege iustitiæ debere distribui, quæ si non distribuantur, ille qui distributionem omittit, ad restitutionem tenetur. Libro enim quarto declarauimus iuxta verbum S. Thomæ. 2. 2. q. 62. ar. 1. quòd qui ex debito distributionem omittit, illicò fit lege commutatiuæ iustitiæ restitutionis reus. Idem, & quidem certius, asserendum est de bonis quæ hospitalibus sunt mancipata. Et hic est vnus verus sensus quintæ conclusionis S. Tho. Quocirca si quidpiam bonorum istorum reperiantur episcopi vsurpasse, suæque applicuisse sedi, ambigi non potest quin ipsa cum fructibus restituere teneantur. Hæc tamen censura limites præsentis negotij exit. Vbi enim contraria iustitia non constat, ille qui bona fide possidet, ab omni restitutione est liber; quamuis non nulla sit suspicio, quòd castra, & villæ, & aliæ ecclesiarum possessiones fortasse aliquo respectu pauperum fuerint ecclesiæ tributa. Secunda conclusio ad rem magis pertinens, Prædia, & castra. & vniuersę possessiones, siue episcopali sedi, siue canonico collegio, siue cuiuis alij præbendæ ecclesiasticæ annexæ, non transeunt in absolutum dominium episcopi neque sacerdotis præbendam possidentis, sed tantùm sunt earundem possessionum administratores. Probatur conclusio; Quia illa neque vendere neque alienare possunt nisi de consensu episcopi & capituli, atque eorum, quorum interest; immo sæpe nisi Romanæ sedis accedente consensu; idque in bonũ & in perpetuitatẽ ecclesiæ. Hic est sensus canonis Bonifacij 12. q. 2. Nulli liceat ignorare. Omne quod Domino consecratur, sanctum sanctorum erit Domino, & ad ius pertinet sacerdotum, propter quod inexcusabilis erit omnis, qui illud à Domino vel ecclesia aufert, vastat, inuadit, &c. Et 12. q. 1. can. expedit. ait. Prosper facultates ecclesiæ nõ proprias, sed cõmunes esse. Vnde eadem caussa & quæstione, cano. multi. & 16. q. 1. cano. possessiones. & per totam quæstionem; & extrà de rebus eccle. nõ alienã. arctissimè cauetur earũ alienatio. Hęc cõclusio intelligitur de quibuscunq; bonis quomodocunq; ab ecclesia possessis, seu ratione anniuersariæ capellaniæ seu cuiuscũq; alius clericalis obsequij. Res est clarissima, & de istis in vno sensu intelligenda venit cõclusio tertia. S. Tho. Nã de duobus primis nil restat disputandũ. Tertia cõclusio: Fructuũ ex possessionibus prouenientiũ, quæ ratione alicuius obsequij clericalis annexæ sunt ecclesię, nempe anniuersarij aut capellaniæ, clerici pro sua quisq; portione sunt verè domini, sicuti & quotidianarũ pitãtiarũ quæ illis pro Missis vel alijs diuinis exequijs offeruntur. Et hic erit vnus sensus sextę cõclusionis S. Tho. conclusionẽ hanc nescio quis inficiari põt. Enimuero si eleemosynarum quę pauperibus erogantur, dominium acquirunt pauperes, non est cur dubitetur quin & eleemosynarum quæ fiunt sacerdotibus fiant & ipsi domini, eò potissimùm quòd, ut dictum est, nullum susceperint paupertatis votũ. Dominia nanq;

Documentũ.

Clemens.
Vrbanus.

Quando bona ecclesiæ possidebantur in communi ad episcopum pertinebat eorum dispensatio.

August.

Partitio bonorum ecclesiæ facta est anno Domini quadringentesimo septuagesimo.

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Probatio conclusionis.

Explicatio proximæ conclusionis.

Tertia conclusio.

Ratio proximæ conclusionis.

vt lib. 4. diximus, non alio æquiori titulo transferuntur quàm libera voluntate transferentis: sed quia eleemosynam pro Missa celebranda vel pro exequijs mortuorum largitur, liberrimè pro illo spirituali obsequio cõfert: ergo clericum in vero dominio constituit. Neque vllo pacto refert temporalesne sint tales eleemosynę et quotidianæ, an verò perpetuæ: scilicet fructus prædiorum & possessionum quæ pro talibus obsequijs mancipatæ sunt clero absque vlla pauperum ratione aut ecclesiæ fabricæ.

Secunda ratio. Item stipendia quæ magistratibus ciuilibus pro suis laboribus dantur, et iudicibus, prętoribus, quin verò & regibus & alijs dominis, verè transeunt in ipsorum dominium, ergo & illa quæ clericis pro suis obsequijs & muneribus erogãtur: cùm ipsi multo pretiosius reipublicę seruiant.

Obiectio. Quòd si arguas, spiritualia non esse vendibilia, *Solutio.* iam tibi superiori lib. respõsum est posse clericos ad sui sustentationem stipendia suscipere, & iura quæ sibi pro mortuorum exequijs & alijs officijs stata sunt percipere, atq; adeò eorum dominium acquirere.

Quarta conclusio. Ex his colligitur quarta conclusio de episcopis. Quòd si castra & prædia quæ habent, de quibus arti. 5. dicturi sumus, constet illis non esse adiudicatas sub conditione & modo vt pauperes alant, sed absolutè ad deferẽdum, eorum sedi honorem & auctoritatem, quamuis collatores crediderint beneficos eosdem fore Antistites in pauperes, nihilominus fructuum earundem possessionum sunt veri ac legitimi domini: neque contra rigorem iustitiæ faciunt quomodocunq; illas dispendãt. Et in hoc sensu etiam verificatur eadẽ sexta cõclusio Sancti Tho.

Probatio. Et probatur: quoniam si eiusmodi possessiones dono illis datæ sunt absque vlla conditione & oneris vinculo, nisi quòd maneant in perpetua possessione succedentiũ in sede, nulla est ratio iustitiæ quæ illis prohibeat esse annuorum fructuum dominos. Contra hæc profectò nescio quis firma aliqua ratione reclamare possit. De decimis autem tempora distinguenda sunt. Nam de illo quo pro indiuiso possidebantur, & sicubi nunc temporis eo modo possidentur, statuitur quinta conclusio.

Quinta conclusio. Tunc non erat penes episcopum ita plenum dominium quin distribuere partem pauperibus teneretur, sicuti & suam clero, & fabricæ suam. Hæc fuit septima conclusio D. Tho. Nihilominus ambiguitate non caret verum totum decimarum dominiũ esset tunc penes clerum, an pars penes pauperes. Itaq; tam æquũ ius pauperes haberent ad partem suam tanquam verè illius domini, quàm clerus ad suam, an potius totum dominium esset penes clerum, cum illo tamen onere, vt vel misericordiæ iure, vel etiã iustitiæ tenerentur illis dare partem. Et quantum conijcio, communis opinio priorem modum tenere cogitat. Tum quòd tanta fructuum copia non censetur soli clero esse addicta: tum quòd diuisio quæ posteà facta fuit attestari videtur, partem semper fuisse pauperum. At verò re oculatius inspecta, posterior modus nõ solùm est multò credibilior, verùm, vt arbitror, certissimus: nempe q dominium non erat nisi penes clerũ. Atq; huius prima ratio hæc est quæ ex superiori libro colligitur.

Decimarum dominium ante earum partitionem solum est penes clerum. Decimarum finis ultus non fuit quàm ecclesiarum seruitium, sacrorumque ac sacramentorum administratio. Hoc enim sublato quòd ecclesię nõ essent, profectò nullę essent populo imperatæ decimæ. Atqui eadẽ ratio inde cõfirmatur, quòd ea de caussa exigũtur à populo euãgelico, decimæ, quo à Mosaico: illic autem, ut Nume. 18. constat, solũ soluebãtur Leuitis & sacerdotibus, neq; alia ratione quàm ob ministerium templi, atq; illius legis instar taxata est ab ecclesia decimarũ quota, nempe q ecclesiæ nostræ ministri excellentiores sunt antiquis, vt ait sanctus Thom. 2. 2. q. 77. arti. 1. vbi nullã assignat rationem pauperũ.

Prima ratio proximæ assertionis.

Confirmatio. Hinc ergo planè colligitur decimarũ dominiũ penes clerũ etiã tunc fuisse. Nisi dicas nullum habuisse dominiũ præter Deum: q profectò falsum est, quia non Deo, sed clericis conferuntur, & pro eorũ obsequio.

Secunda ratio. Secũdo ad idẽ arguitur: Ius petendi decimas, vt omniũ est vna confessio, ius ecclesiasticũ est, q ideo penes solos sacerdotes existit, non autẽ penes pauperes. Immo, ut suprà diximus, neq; ipsi quantumcunq; inopes ab earũ solutione liberãtur, nullum ergo vnquam penes pauperes fuit decimarũ dominiũ. Accedit huc tertiò inuincibile argumentum: Quòd si intentio ecclesiæ tunc temporis fuisset pauperes in partẽ dominij decimarũ mittere profectò nõ solùm signata esset illis sua quota, verùm neq; episcopo fuisset eius solutio cõmissa. Immo populo prę ciperetur vt singuli ex suis decimis partẽ adimerẽt, quã pauperibus elargirẽtur. Sicuti in antiqua lege, et libro superiori vidimus, quilibet separabat decimas pro peregrinis. Quidnam enim opus erat id quod verè erat pauperũ, nẽpe cuius ipsi erant domini, episcopo cõmittere, vt illis refunderet? Nunquid non spiritus sanctus cuius nutu regebatur ecclesia, bene nouerat non ita multos ferè antistites qui fideles essent futuri dispensatores? Quid ergo illis alienum committeretur?

Postrema ratio. Accedit denique q eleemosynarũ ratio, alia est à decimarũ. Illa .n. vt eleemosynæ vox testatur, tota est posita in misericordia: cùm decimarũ solutionẽ ipsissima iustitia exigat.

Corollariũ. Ex his ergo fit cõsequẽs, decimarũ dominiũ penes clerũ sẽper fuisse, perinde atq; in antiqua lege fuit penes Leuitas. Nã cũ neq; alio paupertatis voto sint sacerdotes nostri impediti, neq; eis minores, immo multò maiores, si uigilãter seruiãt, labores impendant, nõ est cur nõ perinde atq; illi efficiantur suorũ stipendiorũ domini. Attamẽ cũ tunc clerus non esset multũ numerosus, & in communi viuens paucis esset contentus, quàm æquissimum erat vt pauperes pro sua facultate alerẽt, & ideo tenebatur episcopus illam facere distributionẽ.

Dubitatio. Sed adhuc nõ sedatur animus quo minus sciscitetur quo ad id iure tenerentur, iustitiæ ne an misericordiæ.

Ratio dubitandi. Ex vna enim parte videtur nomen distributionis iustitiæ legem insinuare, ex altera uerò, si dominium penes clerum erat, nõ apparet qua iustitia pauperibus deberentur, sed sola misericordiæ, quę solet etiam sub reatu mortalis delicti obligare. Enimuerò lex iustitię tunc solum locum habet quando aut alienũ possides, vt apparet in furto, aut sub ea suscepisti fide vt reddas, vt apparet in mutuo, quorũ neutrum locum habere impræsentiarum videtur.

Responsio. Respondetur ergo quod radix illius distributionis ex misericordia profecta est, non ex iustitiæ debito. Nec parum hoc scire refert, vt in subsequentibus liquebit.

S. Thomas. Sed tamen quia de superfluo eleemosynam dare pręceptum etiam est misericordiæ, vt 2. 2. q. 32. auctor est D. Thom. & clericorũ collegijs superfluere tunc decimarũ quota videbatur, adiunctum pręceptum creditur, ut sacri canones docere videntur, vt illo modo fieret distributio nulla pro tunc designata quota pauperibus. At quia præceptum semper intra limites misericordiæ continebatur, vehementer suspicor, libenterque crederem quòd omissio pro tunc eiusdem distributionis non obligabat ad restitutionem.

Adrianus. Et ne videar primus id asserere, non modo Adria. astruere uidetur, uerum & mihi S. Thom. impresentiarum insinuare. Nam cùm in quinta conclusione asseruisset quod vbi distincta sunt bona & sua singulis adiudicata, si episcopus quod alienæ sortis est sibi surripiat, non solùm mortaliter peccat, verùm ad restitutionem tenetur: in explicatione tamen septimæ, quæ vbi non sunt distincta loquitur, primùm ait quod modicus defectus non creat culpam; secundo quamuis grandiorem defectum culpæ attribuat mortali, tamen de restitutione nullum adiecit verbum. Quod quidem etsi Caietanus nescio quo aliorsum diuertat, certo tamen crediderim consulto de restitutione subticuisse, eò quòd vbi bona indistincta sunt, solum præceptum misericordiæ agnouit; non autem iustitię. Sicuti vbi portio aliqua hospitalibus adiudicata est, aut fabricæ, aut aliter pauperibus.

Sexta conclusio. Sexta conclusio ad quam præsens disputatio festinabat, tandem constituitur. Post factam ecclesiasticorum fructuum diuisionem episcopus verè est dominus portionis quæ sibi contigit, neq; vllo iustitiæ vinculo quidquam illius pauperibus aut cuiuis

alteri

alteri debet. Conclusionem hanc, vt suprà dicere cœperam, non eo animo affirmauerim vt ad minores eleemosynas eos crediderim obligari, quàm qui in diuersa sunt opinione, vt artic. sequen. patebit. Sed quò legitimum ius ab eo quod legitimum non est pro meo captu discernam. Est autem contra duas non nihilo differentes opiniones asserenda: primùm videlicet contra primam recitatarum Alexandri & quorundam Iurisconsultorum, qui hæreticum in iure arbitrantur vllum penes clericos esse ecclesiasticorum fructuum dominium. Deinde contra tertiam Caieta. qui opinionem D. Tho. moderatus, excipit casum vbi decimarum cópia exuberans est. Et primùm quòd hæc fuerit S. Tho. opinio, clarissimè ex sexta eius conclusione constat: quæ fermè idem est quæ hæc nostra: quippe vbi ait: De his quæ specialiter episcopi vsui deputata sunt, eadem esse videtur ratio quæ de proprijs bonis; ut illic declarauimus. Et vt artic. 6. vt in solutione tertij adnotauimus, cùm argutum esset episcopus, saltem quantum ad stipendia suarum functionũ deberu esse voto pauperes, id negauit, ac perinde concessit eorum habere proprium dominium, quod voto paupertatis opponitur. At verò non est sola D. Thom. auctoritas, quamuis sola esse possit quę hanc opinionem persuadeat.

Prima ratio contra priorem opinionem negantem episcopis dominiũ suæ portionis. Arguitur ergo primo contra primam opinionem quæ omne prorsus eiusmodi dominium denegat, ex ipsa iuris diuisione. Diuidere namque ecclesiasticos fructus in quatuor partes, nihil aliud effingi potest fuisse quàm suæ cuilibet dominium adiudicare: ergo sicut reliquus clerus dominium habet suæ partis, & fabrica suæ, & pauperes suæ (vbi designata est) ita & episcopus habebit suæ. Nam profectò discrimen excogitari nequit vllum. Sed probatur antecedens. Etenim quia ecclesia, ut dicebamus, more & vsu experiebatur episcopos in distributione fidem frangere, abstulit eis distribuendi arbitrium: & ideo ne plus iusto caperẽt, cõsignata est illis portio qua viuerent, atq; adeò suo dominio addicta, sicuti & suæ singulis aliorum. *Glossa.* Et ita tenet glos. super cap. duo sunt. 12. q. 1. Et facit ad id cap. peruenit. extra, de fideius. vbi præcipitur de beneficiorum fructibus satisfieri clerici creditoribus, quod si non essent fructuum domini, non præciperetur.

Secunda ratio. Secundò arguitur: Si per illam diuisionem non esset episcopo suæ portionis dominium ascriptum, sed perinde teneretur eandem distribuere, atq; anteà totum, frustranea profectò esset diuisio. Cùm ergo non frustra facta sit, sed vt cuiq; sua certa esset portio, manifestè colligitur perinde ei applicatum esse dominium suæ sortis, ac reliquis dominia suarum. *Gelasius.* Vnde in cap. citato. vobis enim. 12. q. 2. eisdem verbis explicatur episcopi portio atq; aliorum. Ait enim Gelasius: Antistes, de quatuor portionibus vnã sibi tollat, aliã clericis pro suo iudicio & electione dispertiat, tertiam pauperibus, fabricæ verò quartam. Quid ergo est, sibi tollat, quàm sua sit? sicuti & reliquæ aliorũ. Vnde posteà successu temporis factum est vt episcopo prorsus fuerit adempta distributio, sed ex ipso cumulo fabrica suam partem capit, & clerus suam.

Tertia. Tertiò arguitur. In cunctis reipublicæ magistratibus creandis illa semper habetur ratio vt stipendia eis discernãtur iusta, quorum porrò domini sũt. Cùm ergo episcopatus inter omnes tam ciuiles quàm ecclesiasticos præstantissimus sanè sit, ac maximè necessarius, iniquissima esset eius conditio si non eodem iure episcopo decretum esset stipendium cuius verè esset dominus. Neq; obstat quòd sit ipse pater pauperum. Necessitudo enim hæc eam illi obligationem adiungit, quemadmodum articulo proximo explicabimus; vt in pauperes sit de sua substãtia præ secularibus diuitibus beneficus & misericors. Nam & diuites huius seculi, ut ait Paulus, tenentur etiam in pauperes esse benefici, de suo tamẽ. Quin verò si in similitudine persistere volumus, pater etiam omniũ, quę tribuit, filijs verè dominus est.

Quarta ratio ad idem. Quartò, idq; porrò vehementissimè, arguitur: Si vera est opinio omnino negãtium episcopis ecclesiasticorum fructuum dominium consequẽs subinde sit (quod ipsi liberè fatentur) nullam eis certam partem esse applicatam, sed tantùm indultum, vt pro ratione sui status fructibus victitent, quidquid autem superent rigore iustitiæ, tanquam veris dominis, egenis conferant: hoc autem consequens profectò incredibile est. Fac enim quartam partem fructuum episcopi attributam, decem millia ducatorum valere. Et quæro, an totam summam possit suis vsibus insumere? Cõcedis fortè, vbi pro ratione sui status illud fuerit necessarium, sin minus, non potest, nisi quantum est ei necessarium. Quòd autem solutio hæc consistere non possit, probatur. Primũ, nõ constituis certam regulam, per quam debeat status decentia iudicari, nam si regula sit, ecclesiæ amplitudo & maiestas, profectò illa non est certa, nam solet aliqua ecclesia esse magnæ auctoritatis, ac numerosissimi populi, quæ tamẽ nõ ita est prouentuũ temporalium diues: atq; alia multò minoris auctoritatis, longe tamen ditior. Quapropter episcopus qui ditior est, non est cur non possit ampliorem alere familiam, & maiores facere sumptus. Ecquis enim renuat, quin episcopi Hispaniæ possint splendidiorem domum sustentare, quàm Itali? quippe qui bis & ter decuplo locupletiores habent ecclesias. Si autem decentia status pro ratione fructuum æstimari debeat, profectò neq; illa est satis fida regula, nã posset vice versa ecclesia esse tam paruę auctoritatis, vt non requireret in episcopo maiorem, etsi ditior esset. Sed hoc admisso neq; inde potest haberi certitudo. Nam quis debet sumptus, quos episcopus potest facere, admetiri. Etenim si dicas ad prudentiam boni viri id esse deferendum, inter bonos & prudentes est opinionum varietas. Exempli gratia, de episcopo Salmantino forsan quis prudens satis iudicabit vt sumptus faciat quatuor millium ducatorum, & alius concedet ei sex, & alius octo. Cuinam ergo sententiæ debet episcopus stare?

Confirmatio. Immo, quod euidentius est argumentum, demus secundùm omnes prudentes posse consumere octo millia: quare si habeat duodecim, satis est ut in mendicos quatuor millia effundat. Forsan vult parciùs viuere, & non expẽdere nisi sex millia. Tunc vtrum illa duo millia quæ supersunt, teneatur de iustitia dare pauperibus? Si negatiuè responderis, iam illum concedis habere plenum dominium octo millium ducatorum, qui ad suum statum sunt necessarij, atque adeò si voluerit fraudare genium suum, illam superstitem quotam poterit pro suo libito expendere, vel in consanguineos, vel in alios licitos vsus citra scandalum, quod nos probare contendimus. Si verò responderis, quod dum non consumit nisi sex millia, reliqua duo debet de iustitia pauperibus, eadem ratione affirmare perrexeris, quod si ex octo millibus quæ expendere in proprios vsus licitè poterat, non vult, quia parcissimus est, expendere nisi quatuor, continuo debet pauperibus reliqua quatuor, etsi non vult expendere nisi duo, debet reliqua sex. Ex quo consequitur, episcopum respectu suorum bonorum nihil aliud esse, quàm conuiuam sedentem ad alienam mensam, cui tantum comedere licet quantum libuerit, sed nihil ampliùs percipere; quod profectò nescio quis quantum ad rigorem iustitiæ concesserit; nam de officio misericordiæ nihil modo loquimur. Porro enim si ecclesia cùm bona in quatuor partes diuisit, hoc facere cogitasset, non illam præstitisset prudentiam, quam certum est instinctu Spiritus sancti habuisse, nam legem iustitiæ quæ constitutissima esse debet, in ambiguo reliquisset, vtpote in humano arbitrio, quod maximè est variabile.

Obiectio aduersariorũ. Sed ecce aduersariorum Achilles, Populus Christianus ad nihil ampliùs sacerdotibus tenetur, quàm illos alere ac sustentare, ergo non aliter illis debuit prouideri, quàm quod necessaria caperent, reliqua vero pauperibus redderent.

Solutio. At vero illatio hæc fallacissima est, nam etsi nihil plus eis debeatur quàm sustentatio, tamen ratio prudẽtiæ exigebat vt certum stipendium arbitrio ecclesiæ illis ad eandẽ sustentationẽ destinaretur, porro cuius essẽt veri domini, vt illis neq;

liberum sit quantum libuerit capere, neque rursus inquieta conscientia metum incutiat an plus capiat, quã sibi congruat. sic enim res habet in republica ciuili. Nil inquam amplius publicis magistratibus, nempe senatoribus, ac iudicibus, quin verò regib⁹ debetur quàm sustentatio pro ratione & obsequio quod reipublicæ impendunt: et tamen singulis decreta sunt præscriptaq; certa stipendia: aliàs enim non esset bona prouidẽtia. *Quinta ratio.* Quinto arguitur: Si episcopis omne adimitur ecclesiasticorũ fructuũ dominiũ, eadẽ ratione & reliquis sacerdotibus & toti clero adimi debet, quod profectò nemo audet dicere: immo Caie. hic reliquos sacerdotes fatetur habere verũ dominiũ, nec teneri de iustitia sua distribuere bona. Quod tamẽ eadẽ sit ratio, patet: quoniam nõ est cur episcopus vilioris hac parte sit cõditionis quàm reliqui parœciani sacerdotes, atq; alij aliarũ dignitatũ: eo vel maximè, quod sua eis quarta addicta est, sicut reliquis suæ. Item, via percipere istorum possum opinionem. Aiunt enim episcopos non esse dominos suę portionis: nihilominus satis esse, vt quartam partem dent pauperibus. Quid ergo vbi pauperes suam habent quartã? Immo si nõ habeãt, cur non e a toto cumulo illa quarta succidatur, vt autè quàm fieret diuisio, sed ex sola episcopi portione? Adde, quod iã aliarũ triũ faciunt eum dominum. Sed aiunt: Creduntur episcopi fortè pauperũ sibi applicuisse. *Suffugium aduersariorum.* At vero hoc nõ ita certa ratione cõstat. Immo (quod nõ crediderim ratione vacare) cũ illa quarta pars pauperũ, fundamẽtũ vt supra diximus, nõ habuerit in decimarum iustitia, sed tantùm in misericordia, vtpotè quia ipsarum cumulus superfluere cẽsebatur fortasse in alia ecclesiastica beneficia mutata est: & ideo disperijt. Est enim hoc ad istorũ intellectũ apprimè obseruãdum, quod à ere ex decimis pauperes, nõ est ius diuinũ, neq; naturale, sed merũ ecclesiasticum positiuũ, idq; misericordiæ, obidq; ecclesia potest illud variare. Nam pauperes naturali ac diuino iure alia uia sunt præter decimas sustentandi. Ad cuius quidem cõiecturam accedit, quòd præter sortem episcopi, & fabricæ, & clericorum, videmus plures alias a decimarum aceruo decisas, vt sunt sacerdotia, quę appellant præstimonia, quæ quidem multò maior pars est, quàm quæ episcopum contingit. Nam esse plutimũ consueuit tertia pars totius acerui, quæ quidem beneficia nulla extat memoria qua fuerint ratione instituta, sed suspicari solet (nam certa coniectatio nulla est) quòd ad alẽdos pauperes in studio fuerit destinata. Etenim quid aliud in ecclesia illi facere teneãtur, non legitur. Vnde coniectura fit quod illic fuerit portio pauperum assumpta. Immo verò forsan etsi sub prætextu studij fuerint illæ præbendæ institutę, suspicione minimè caret, nõ aliam habuisse radicem, quàm quòd exuberantibus ecclesiasticis prouentibus ambitio humana ad illos anhelauit, & sedem apostolicam improbitatibus deuicit, ut illas prębendas ex decimarum trunco amputaret. Præterea iam in Hispania & alijs prouincijs bona portio pro regibus excipitur. Non ergo est cur iam modo totum onus alendi pauperes ex fructibus ecclesiasticis, quantum ad rigorẽ iustitiæ attinet, in episcopo reijciatur, quamuis suauissimo, eisdemq; peculiari misericordiæ onere, nõ sint exonerandi. *Postrema ratio.* Postremum denique, & quod rẽ concludat argumentum contra aduersam opinionem informetur aduersus restitutionem ad quam isti aiunt episcupos teneri, si quidquid illis superest, pauperibus nõ restituãt. Qui enim dicũt rigore iustitiæ, tanquam veris dominis, pauperibus id deberi, subsequenter dicere coguntur quod aliter facientes ad restitutionem teneantur. Quòd autẽ consequens ineptè, atque, vt bona venia dixerim, inaniter concedatur, arguitur. Valeat verbi gratia, ut dicebamus, Salmatinus episcopatus pro quarta parte quæ sibi forte obtingit, decem millia ducatorum, quorum sex ad suam sustẽtationem secundùm suam dignitatem necessaria sunt. Et fac reliqua quatuor, quæ pauperibus debebat, illis præsenti anno subtraxisse, & in alios prodegisse proprios usus, tunc anno subsequenti unde restituet? Nam sex pro sua sustentatione indiget, & alia quæ supererunt quatuor, pauperum sunt: nil ergo habet unde restituat. In summa, Si quidquid episcopo quotãnis supra necessarium redundat, pauperum lege iustitiæ est, vnde quæso episcopus, quod pauperibus semel ademit, postea restituet? Nisi forsan alia habuerit bona patrimonialia: aut nisi dicas debere de parte sibi necessaria suũ fraudantem genium illa, quæ pauperibus debet abscindere, quod non est concessu dignum. Porrò ergo opinio hæc nullatenus videtur rationi consona. Ex his diluta euadit alia quæstio: uidelicet, vtrum illi, quibus episcopus sua bona fuerit malè elargitus, siue consanguinei fuerint, siue alij extranei, ad restitutionem teneantur? Illi nanque qui episcopum non faciũt dominum, id quidẽ affirmant: nisi illi tãquam pauperes illa receperint. *Episcopus bona suæ portionis prodigens ad restitutionem minimè tenetur, neq; illi quibus sunt collata.* Attamẽ si episcopi verè sunt domini, ut probatum est, quamuis contra præceptum misericordiæ, exiguitate & nimia parcitate eleemosynarum mortaliter delinquãt, & sua bona aliter profundant, etiam in malos vsus, verè dominia transmittunt. Quocirca qui illa recipiunt, ad restitutionem minimè tenentur. Atque idem ante nos sensit Adrianus. Et patet exemplum: Dum enim quis, cuipiam in extrema necessitate constituto succurrere prætermittens, id quod illi præbere tenebatur, alteri diuiti prodigè contulit, neque ipse neq; ille, qui recipit vllatenus sit restituẽdi reus. Restat ergo examinãda Caietani opinio, quàm suprà diximus medium tenere locũ. *Opinio Caieta.* Vtitur enim hac distinctione, nempe quòd dum reditus episcopales aut tenues sunt tantumque sufficientes episcopo, aut mediocres, ita vt sint parum abundantes, non tenetur de iustitia illos distribuere, sed omnino, inquit, iudicandum est tunc de istis ac præbendis aliorum clericorum, quę ad ipsorum sustentationem deputatę sunt. Atqui hactenus videtur tenere cum sancto Thoma, videlicet, quòd perinde illorum bonorum sint episcopi verè domini, vt aliorum quæ sunt sibi propria. Quando verò huiusmodi fructus suprà id quod eis necessarium est, multum redundant, tenentur, inquit, etiam quotam, quę sibi obtingit, in tres partes diuidere, quarum vnam largiantur fabricæ, atqui alteram pauperibus, siquidem clerici iam habent suã. Probatio eius est duplex. Prior, *Ratio prima Caieta.* quòd tunc in sapientis animum cadere non potest, quòd tanti fructus episcupo sint assignati pro sua sustentatione; & ideo fabrica & pauperes non sunt, inquit, fraudandi in sua quota. Posterior verò ratio est, quã tetigerat 2. 2. quæst. 70. arti. 1. ubi censuit decimam partem fructuũ *Secunda.* longè illam proportionem exuperare, qua se habent clerici ad Christianum populum, quippe qui vix sint quadragesima eius pars. At verò opinionem hanc in primis Caieta. ex diuo Thom. elicere nequiuit, quippe qui in 6. conclusione simpliciter ait, de his quæ episcopi usui sunt deputata, eandem videri rationem, quę de proprijs bonis. Et diuus Antoni. 3. par. titu. 20. ca. 8. idem simpliciter sentit. *Antoninus.* Quin verò hæc opinio Caieta. noua est, quę præter ipsum neminem habuit auctorem. Siquidem omnes in altero duorum extremorum simpliciter persistunt, nempe aut quòd episcopi nullum habeant dominium, aut quòd suæ portionis simpliciter dominio fungantur. Prætereà, diuersa Caieta. immiscet in hac opinione. Primùm enim ex eo solùm, *Primum argum. in Caietan.* quòd fructus episcopi sint multum abundantes, uidetur colligere quòd teneatur illos in fabricam & pauperes dispertiri. In ratione autem qua id probat, aliorsum diuertit, nempe quòd fabrica & pauperes non sunt defraudandi à suis partibus, nimirum insinuãs, fabricam tunc & pauperes nulla habuisse partes. Quò ergo perspicuè contra ipsum arguamus, interrogatur ab illo, quomodo intelligat fructus episcopi esse nimiũ abundantes. Aut enim intelligit, quod eius quota maior sit quàm quarta, nempe quia fabrica & pauperes nullam habent portionẽ, ut ratio eius insinuat, & tunc ratio quæ illum cogit & fabricæ & pauperibus prospicere, non est, quod fructus eius nimium abundent, sed quod

præsumatur

præſumatur portiones fabricæ & pauperum ſibi iniquè applicuiſſe: cuius tamen non inde ſemper coniectura comperta ſit. Nam forſan portio pauperum, vt ſuprà diximus, in aliud beneficium fuerit mutata aut fortaſſe canonici ſibi ſurripuerunt, aut fortaſſe fabricæ & pauperibus aliter fuerit prouiſum. Hoc autem accidentarium eſt ad propoſitum. Si autem intelligat eiuſmodi fructus nimium eſſe abundantes, non ratione diuiſionis nempe quod maiorem quotam habeat, quàm deberet, ſed quia eccleſia ipſa eſt pinguis, & ideo portio epiſcopi creſcit ſicut aliæ portiones: tunc grauare potiùs epiſcopum, quàm clerum ut de ſua portione rigore iuſtitiæ debeat prouidere fabricæ aut pauperibus magis, quàm alij clerici, nulla perſuadet ratio. Nam id quod accidentarium eſt, non mutat ſubſtantiã iuſtitiæ: quod autem fructus vno anno ſint benigniores, alio verò maligniores, aut quòd una eccleſia ſit alia pinguior aut exilior, poterit quidem augere aut minuere vim præcepti miſericordiæ, ſi plus minùsue ſuperfluit non autem rationem iuſtitię. Eccleſia nanque non fecit diuiſionem ex futura uarietate pendentem, ſed abſolutè dedit epiſcopo quartam, quidquid in futuro foret euentu: & ideo vbi pinguiores ſunt decimæ pinguior etiam eſt epiſcopatus: & pluris epiſcopus ſecundùm ſuam decentiam indiget. Quocirca, vt ad priorem rationem Caieta. reſpondeamus, negatur hoc non poſſe cadere in ſapientis animum. Secundò arguitur: Si eiuſmodi fructuum exuberantia iuſtitiam mutaret, ſequeretur, quod etiam ſi pauperes haberent ſuam portionem & fabrica ſuam, nihilominus de iuſtitia epiſcopus teneretur de ſua illis portione conferre: Immo verò ſi poſtquam ſemel eis contulit, id quoq; quod reſtat eſſet ſuperfluens, eadem lex iuſtitiæ cogeret, vt iterum daret: & ſic relabendum eſſet in primam opinionem, quæ omne epiſcopo dominum denegat, ſed aſſerit quidquid illis ſupereſt, de iuſtitia deberi pauperibus. Quare profectò illa media opinio Caiet. ægriùs ſuſtineri poteſt, quàm prima. Ad ſecundum antem argumentum Caiet. in hoc perſiſtentis, quòd decimarum quota exuberans ſit reſpectu proportionis, quàm clerus habet ad reliquum populum, partim lib. 9. ſub titu. de deci. partim nunc proximè reſpõſum eſt. Vellem enim ab illis, qui hoc opinantur, conſiderari, quod cùm in illo tam numeroſo populo qui iuſtum faciebat regnum, non niſi vnicum eſſet templum, in quo nec ſacramenta gratiam conferentia adminiſtrabantur, neque corpus ſanguiſq; Dei adorabatur, & nihilominus duodecima gentis pars eius ſeruitio erat mãcipata, decimaq; pars fructuum non in ſubſidium pauperum, ſed liberè tanquam eius ſtipendium addicta, cur in noſtra ſacroſancta religione, in qua tam innumera ſunt templa, & in quibus tam longè excellentiùs Deus colitur, exceſſus exiſtimabitur, ſi tot ſint epiſcopi, eaque dignitate & auctoritate viuant, tam ampluſq; nutriatur clerus, qui non tantum adminiſtrandis ſacramentis, curæque animarum gerendæ ſufficiat, verum & eccleſijs aſſiſtendo cantandoq; ſeruiant. Tolle maieſtatem illam ſacerdotum in cathedralibus reliquiſq; eccleſijs, illoſq; cantus qui ſine ſacerdotum numero modulatus eſſe nequit, & animo perſpice quo loco haberetur Chriſtiana religio. Quòd ſi talis religionis apparatus neceſſarius eſt, profectò neq; decimarũ quota ſuperfluit; eò vel maximè, quòd, ut proximè dicebamus, tantæ iã portiones ad ſeculares titulos ſint inde ſuccisæ. Fateor equidem, vt illic dicebam, tum in ordinatione ſacerdotũ, tũ etiã in ſacerdotiorũ præbendarumq́; prouiſione, quàm maximè abuſus patere. Attamen ſi pro rei dignitate ſecundũq; diuina iura hęc fierent, ipſiq; miniſtri loca ſua fideliter tenerẽt, atq; in pauperes eſſent miſericordes, nulla fieret occaſio reliqua aduerſus decimarũ quotã, & nonnullas eccleſiarũ diuitias obmurmurãdi. Per hæc rurſũ quæſtio diſſoluitur, quæ ad me aliquando perlata eſt.

Bona eccleſiaſtica in

Sunt enim multa bona eccleſiaſtica in titulum ſecularẽ trãſmutata, ut patet de regijs tertijs. Quin verò totę decimę aliquarũ eccleſiarum, vt patet de tẽplariorum bonis & multis alijs quæ illuſtribus dominis adiudicata ſunt, ac iure ſucceſſionis à ſecularibus poſſidentur. Dubitari ergo poteſt an illa de iuſtitia ſint pauperibus pro ſua portione obnoxia. Sed eſt reſponſio negatiua. Nam totũ ius ꝙ pauperes ad decimas habent, eſt poſitiuum & eccleſiaſticum, ſuper quo Papa diſpenſare poteſt: & ideo cùm ratione aliqua bona eccleſiaſtica ſeculari titulo aſcribit, libera relinquit. Pro ſolutione autem argumentorum, nẽpe auctoritatum ſanctorum, quas vim magnam oſtentare prima facie fateor.

titulum ſecularem tranſlata pauperibus nullatenus ſunt obnoxia.

Notandũ eſt primò, ꝙ cũ auaritia, ut aliàs diximus, altera ſit iuſtitiæ cõtraria, quæ propriè furtum & rapina nominatur; altera verò liberalitati, ſanctis patribus illa familiaris eſt Hyperbole, vt auaritiam contra liberalitatẽ ac miſericordiã, quæ eſt erga pauperes exercenda, rapinæ etiã nomine denotent: propterea quòd in neceſſitate omnia communia cenſeant, quo ad vſum. Idq́ue non tantùm in clero, uerùm etiam in ſeculari populo.

Ad primum argum.

Quamuis de hac re acerbiùs meritò ſugillẽt clericos, ac potiſſimùm epiſcopos, vt articulo proximo videbitur; eò ꝙ eleemoſynarũ præcepto arctiùs perſtringuntur. Quare hoc genus rapinæ, reſtitutionis vinculum minimè ſecũ affert. Itẽ notandũ, multa apud ſanctos patres reperiri dicta de ſtatu clericorũ in communi viuentiũ, quæ tempori factę diuiſionis non congruunt, multaque alia quæ conſilia duntaxat ſunt, licet illa ſint emphaſi exaggerata, vt formam præ ſe ferant præceptorum. Per hæc ergo argumenta diſſoluuntur.

Duplex modus auaritia apud ſacros doctores.

Nam vt ab auctoritate Ambroſij exordiamur, in fronte præcedentis articuli citata, & diſtinct. 47. canon. Sicut hi. quę rem plurimùm elucidat, qua ait: Proprium nemo dicat, quod eſt commune, manifeſtum eſt non propriè de clericis aut epiſcopis loqui, ſed generaliter, vti ait diuus Thom. de omni Chriſtiana familia. Ad quemcunque enim auarum ait, Quid propria dicis, quæ in hunc mũdum non attuliſti? Ad omnes ergo ſubdit: Proprium nemo dicat, quod eſt commune. Plus quàm ſufficiat ſumptui, violenter obtentum eſt. Cuius ſimile ait Hieronymus, ut refertur 42. cano. hoſpitalem. Aliena, inquit, rapere conuincitur qui vltra neceſſaria retinere probatur. Erat enim illorum ſanctorum idioma, ut quidquid ſuperflueret, commune cenſerent, quantum ad vſum. Quocirca id etiam quod in ſecundo argumento eiuſdem articuli citatum eſt, ea eodem Hierony. ſuper illud Iſaiæ; Rapina pauperum in domo veſtra, uidelicet, quòd bona eccleſiaſtica ſunt pauperum, propemodùm de ſecularibus etiam dixiſſet; nam uerbum Prophetæ de omnibus intelligitur, qui eleemoſynas ſubtrahunt, quando erogare debent. quamuis alia ſit gloſſa, quam Diuus Thomas inſinuat, nempe quòd nomine pauperum non ſolum ſeculares pauperes veniant, verùm & clerici ipſi.

S. Thomas.

Vnde ſicuti dum in communi epiſcopi cum ſuis uiuebant, neceſſaria ſibi capere poterant, ita dum facta eſt diuiſio, de qua Hieronymus non loquebatur, epiſcopus dominium acquirit ſuæ portionis, ſicut & reliquus clerus ſuarum ſortium. Similiter reſpondendum eſt ad ea, quæ in fronte præſentis articuli nos obiecimus. Ad primum nanque reſpondetur, uerbum Domini, Dignus eſt operarius mercede ſua, aut cibo ſuo, non tollere quin poſſit epiſcopus dominium acquirere illius portionis quę arbitrio eccleſiæ pro eius ſuſtentatione taxatur.
Verbum autem Pauli, quòd habentes alimenta & quibus tegamur, contenti ſimus, non de clericis tantùm, ſed vniuerſaliter de omnibus etiam ſecularibus intelligitur; loquitur etiam illic contra diuites huius ſeculi. Ad aliud autem quòd Apoſtoli ſine pera miſſi ſunt, iam ſuprà reſponſum eſt. Ad ſecundum, nempe ad auctoritatem Proſperi, canon. expedit. 12. quæſtio. 1. videlicet facultates eccleſiæ non eſſe proprias, ſed in communi poſſideri, & ad ſimiles canones eiuſdem cauſſæ & quæſtionis reſpondetur, intelligi quãtum ad poſſeſſiones, quas, ut dictum eſt, neque diſtra-

Ad ſecundum.

hi neque alienari licet nisi in bonum ecclesiæ. Quòd si intelligatur de fructibus, ut loqui videtur can. episcopi, vt scilicet quòd quidquid de prouisione ecclesiæ fuerit, siue de agris, siue de fructibus, siue de oblationibus, omnia iure ecclesiæ sunt seruanda: referendum est ad tempus, quo clerici in communi viuebãt. de quo etiam loquuntur canones, res.&, episcopos. Dictum autem *Ad Augu.* August. quod est ad Bonifac. comitem, & citatur 23. quæstio.1. cap. final. profectò etsi ad ecclesiasticos illud applicet, etiam ad seculares propemodùm attinere sentit. Nam inducit in illa epistola misericordiæ præceptum, quo singuli quæ propria possident, communia quantum ad vsum facere debent; sed quia loquebatur illic contra Donatistas, qui conquerebantur bonis suis mulctari, ait: quòd si ad ecclesiam reuerti voluerint, omnia illis fient communia, etiam illa quæ priuatim ecclesia possidet. Quod autem ipse ait in canon. decimæ. 16. quæstio.1. nempe quòd qui decimas non soluit, pauperes enecat, ad tempus referendum est, quo in communi viuebatur. Tunc enim decimis pauperes tam seculares, quàm clerici alebantur. Postrema auctoritas Hieronym. ad Damasum, quæ refertur 16. quæstio.1. cap. quoniam. singulare Iuriscõsultis negotium facessit, verum non solùm episcopi, verùm & alij clerici qui bonis paternis aut alio ciuili iure acquisitis abundant, possint de bonis ecclesiasticis viuere. Ait quippe illic Hierony. clericos qui secularibus bonis affluunt, non posse bonis pauperum ali; immo sacrilegium committere, & per abusionem talium iudicium manducare & bibere. Cuius simile habetur in cano. clericos. & can. pastor ecclesiæ. 1. quæstio. 2. Est autem apud Panormit. dubium quæstione. 4. in libello suarum quæstionum. Sed profectò non erat quæstio digna tam longa disputatione, quandoquidem vniuersalis ecclesiæ vsus illam affirmatiuè decidit: præterquam quòd & rationes & canones eandem sententiam confirmant. Enimuero cum ecclesiasticæ præbendæ ceu stipendia sint ecclesiasticarum functionum, nil obstat quo minus clericos, etsi aliunde valeant vitam ducere, possint, vti ait Pau. tanquàm triturantes boues de area pasci. Vnde. 1. quæst. 2. ex concilio Agathen. can. clerici. habetur sine exceptione, quòd clerici omnes qui ecclesiæ fideliter vigilanterque deseruiunt, stipendia sanctis laboribus debita consequantur: iuxta verbum Apostoli, Qui spiritualia seminat, non est magnum si temporalia metat. Et iure permittitur, vt sacerdos propria bona possit, si libuerit, hæredibus relinquere, & de euangelio viuere: immo sic habet vsus. Quare episcopi debent illa quæ ad sua patrimonia pertinent scribere, vt habetur cano. manifesta. & can. sunt manifestæ. 12. quæ. 1. vbi permittitur vt eis si libuerit, liceat ea suis agnatis ac necessarijs relinquere. Accedit & diuisio facta in c. quatuor. &, de redditibus. vbi absque discrimine episcopo adiudicata est quarta pars. Duabus ergo solutionibus, licet Panormit. plures congerat, dicti canones sunt contenti. Prima est, quam diuus Thom. artic. 7. reddit; nempe dicta illa Hieronym. intelligi in extrema pauperum necessitate. Cùm enim tunc etiam seculares teneantur quidquid possunt elargiri: multò æquiùs episcopi patrimonijs pollentes debent ecclesiastica pauperibus impertiri. Altera forsan est solutio, quæ colligitur ex dicto cap. sacerdos. 1. q. 2. & ex ca. illi autem. 12. quæstio. 1. nempe quòd Hierony. loquebatur de illo ecclesiæ statu, quando clerici in communi viuentes omnia sua bona in vnũ aceruum conferebant. Dabatur enim eis optio, vt vel bona quæ habebant parentibus suisque necessarijs relinquerent, & de ecclesiæ fructibus cum reliquis pauperibus vitam ducerent, aut si mallent, sua retinerent, quæ illis sufficerent; sed tamen sumptui parcerent eorum quæ in communi possidebantur.

Panormit. Clerici aliunde idoneum habentes victum possunt de bonis ecclesiasticis viuere.

Concilium Agathense Gemina solutio citati canonis.

D. Thomas.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm singulari iure teneantur episcopi præ secularibus diuitibus ad eleemosynarum subsidium.

Postquam de dominio ecclesiasticorum fructuum visum est, sequitur, vt de eleemosynarum iure quo episcopi tenentur, quartus subdatur articulus. Arguitur enim quòd non arctiùs ecclesiastici teneantur quàm seculares; nam si perinde vere sunt suorum fructuum domini ac seculares suorum, nulla superesse videtur ratio quæ illos arctiùs perstringat quàm seculares. Secundo; Officium misericordiæ extra extremam necessitatem non obligat nisi de superfluo; sunt autem multi seculares diuites, quibus affluentiora sunt bona, plusque suo statui superfluentia quàm episcopis; ergo non ipsi in vniuersum districtiori eleemosynarum iure tenentur. In contrarium autem est, quòd episcopi peculiariter sunt patres pauperum. Vnde ad Nepotianum Hieronym. quod refertur 12. quæst. 2. Gloria episcopi est, pauperum opibus prouidere; ignominia sacerdotis est, proprijs studere diuitijs.

Primum argum. *Secundum.* *Hieronym.*

Hactenus de rigore iustitiæ loquuti sumus, secundùm quem pro captu nostro aliud censere nequiuimus, quàm quòd episcopi suæ sint portionis domini. Nam propter nullum misericordiæ opus veritas iustitiæ, aut occultanda; sed nihilominus, vt illic dicebam, non erat nobis animus in eadem confirmanda veritate, episcoporum, sacerdotumque conscientias eousque eleuare vt maligniores sint, cordisque duriores in pauperes. Immo verò, vt meum de hac re iudicium expromam, longè eos urgentiùs, si id mihi auctoritatis arrogaretur, adstringerem, quàm multi alij, quos vidi alteram opinionem sequutos. Conuenit inquam multos tenentes, episcopos non esse dominos, sed de iustitia quidquid eis exundat, debere pauperibus; nihilominus satis esse asseuerantes si sextam aut quartam partem egenis largiantur. Immo audias aliquos, qui prælatum habentem centum millia ducatorum, satisfecisse existiment, si sex aut decem millia tribuunt; quod profectò ego mihi persuasum habebo nunquam. Tribus ergo conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prima est, quæ ex superiori articulo subinfertur. Neque episcopus neque sacerdotum vllus illius portionis quæ sibi contingit, ea iustitiæ lege ad eleemosynas obligatur, vt si quas omiserit, ad restitutionem teneatur. Enimuero si verum est, quòd per celebrem ecclesiæ diuisionem adiudicatum eis est suæ portionis absolutum dominium, non alio iure tenentur de illa ad eleemosynas, quàm de alijs bonis: ut sexta nostra conclusione, quam etiam monstrauimus esse sancti Thom. adnotatum à nobis est. Exceptus hinc tamen censendus est semper casus, quo vehementi suspicione laboratur, episcopum aliquũ bona seu fabricæ seu hospitalibus aut alia ratione pauperibus consignata, sibi applicuisse. tunc enim certum est, iustitiæ lege ad restitutionem teneri. Extra tamen eiusmodi casus liberi sunt ab illa distributionis forma & vinculo, quo dum in communi viuebant, tenebantur: atque adeò nullo constringuntur iustitiæ præcepto. Secunda conclusio; Mandato misericordiæ, quo vniuersi, vt 2. 2. quæst. 32. auctor est sanctus Thomas & grauium Theologorum plerique, ad eleemosynas coguntur, & episcopi inter omnes Christianos, ac subinde inter omnes mortales arctissimè perstringuntur. Conclusio hæc multis nominibus comprobatur. Primùm, vt modò dicebam, quòd episcopi esse tenentur viduis fauore & auxilio ceu mariti, orphanis tanquam patres, ac denique vniuersis mendicis & inopibus singulare præsidium ac suffugium. Enimuerò cùm virtutum cultus animarumque subinde salus sæpenumero in rerum temporalium egestate periclitetur: qua ratione Salomon.

Prima conclusio. *Probatio.* *Secunda conclusio.* *Prima ratio conclusionis.*

lomon, ut diuitiarum abundantiam, sic & rerum inopiã metuebat;& episcopi pastores sint animarum, non modò uerbo & exemplo pascere promouereq; gregem tenentur, uerùm & re ipsa indigis suppetias ferre. Viduarum enim honestas ac uirginũ pudor, rei familiaris penuria uehementer arietatur, & famem patientes, furandi, puicrandi, decipiendi, multaq; id genus incommoda intentandi periculis sunt expositi. Quibus cauendis Antistites pro sua quisque facultate prospicere uigilãtissimè debent. Secundò accedit, q quamuis propter collabentem clericorum uitã facta sit illa diuisio, qua cuique sua portio adiudicata est, nihilominus episcopi exuere non debent antiquam illam ecclesiæ pulchritudinem, quæ in subsidio pauperũ elucebat; nimirũ quando Apostoli diaconorum ministerio impensè uiduarum orphanorum, indigentiumq; curã gerebant. Neq; uerò debẽt prorsus de memoria delere ecclesiasticos fructus spirituales esse, gratiaq; diuini cultus, & peculiariter in honorem Christi impensos; cui tam cordi fuit pauperes suæ familię commẽdare, ac potissimùm pastoribus quibus illam fidẽter commisit. Tertiò accedit huc, quod caput ipsum præcepti misericordiæ, nempe rerum redundantia & superfluitas, ceteris paribus, multò maior est aut esse debet in episcopis, quàm in secularibus. Primùm enim frugaliùs uiuere debẽt, multoq; cum minori pompa, quàm diuites huius mundi. Neq; enim cõuiuiorum splendor & lautities illis est licita, neq; alius domesticus apparatus. Nam, ut ait Hieronymus, de altari illis uiuere fas est, non luxuriari. Præterea, cùm uxoribus careant, eximio inde sumptu eripiuntur, quo mariti premuntur. Atq; adeò cùm neq; proles habeãt quibus debeant maioricatus instituere, aut aliter in perpetuum prouidere, non alios debent habere filios quàm pauperes: neq; cõsanguineis aliter prouidere, quàm pauperibus. Haud enim his debet erogare, quibus sua sufficiunt: ut habetur cano. pastor ecclesiæ. 12. q. 1. Quanuis documentum hoc non summo rigore intelligendũ est, sed grano salis, hoc est naturali æquitate condiendum. Haud enim, ubi scandalum caueri potest, uitio est prorsus uertendum, si episcopus qui pingui ecclesiæ præfectus est consanguineos anteà indigos quadam uictus mediocritate honestet: non pro suæ tantùm uita, sed pro suis successoribus in perpetuum. Non inquam ut locupleta erect primogenitorũ iura, sed ut quadantenus statum illi mutare possint, ut absque necessitate deinceps uitam ducant. Si enim qui uiginti aut eo plura, immo qui decem uel quindecim habet ducatorum millia, quartam partem in pauperes & pios usus erogauerit, profectò ab omnibus censebitur suo debito fecisse satis. Et si tertiam in tales usus dispensauerit, nihil ab eo amplius, quantum ad cauendam culpam res attinet, desiderabitur. Cùm ergo residuum absq; ullo scandalo possit licitè in proprios usus consumere, cur non ei licebit ex reliquis sumptibus tantillum quotãnis adimere, ut possit honestam sustentationem, eandemq; perpetuam alicui consanguineo relinquere? Sed fateor scandalum attentè semper esse cauendum. Quod tunc utique cauebitur, dum subditi amplas pro eius facultate uiderint Antistitem eleemosynas profundere, & quod dat consanguineo, de suis proprijs sumptibus succidere: neq; uerò ipsum eousq; locupletare, ut de humili mo statu ad illustrem subleuet. Hoc igitur non q superbis & ambitiosis uelim indultum iri, dixerim, sed ut quod mihi rei ueritas offert, non diffitear. Tertia conclusio: Pręceptũ hoc eleemosynarũ, quo episcopi perstringuntur, non potest uniuersim secundùm quartam, aut quintam maiorem aut minorem aliquotam partem existimari: sed secundum iudicium prudentum, pensat tum prouentuũ quantitate, tum & pauperum indigentia, ac temporum calamitate. Conclusio cunctis liquida fiet, qui rationem præcepti misericordiæ fuerint perscrutati. Est enim ut de superfluo fiat: superfluum autem respectu status tã possidentis quàm indigentis uenit existimandum. Exempli gratia: Sunt Itali episcopi, qui cùm decimas nõ habeant, uix habent unde uiuere queant. Illis ergo nullus aut perquàm exiguus inijciendus est scrupulus, si eleemosynas non faciant. Immo & præter illos sunt etiam, qui quanuis decimis fruantur, proueniunt illis tamen adeò tenues & malignæ, ut si sextam aut minorem partem in pauperes refundant, satis sint fecisse censendi. Qui autem duo triave millia ducatorum, & eo ampliùs habent, profectò nisi uel quintam uel saltem sextã partem distribuant, non debent existimare, se abundè pręceptum cõpleuisse. Quorum autem reditus uiginti aut triginta millia exuperant, profectò maiorem deberent elargiri partem. Hæc autem exempli gratia dicta sint: nam & temporum calamitas, ut dicebam, & pauperum frequentia rigorem potest augere præcepti. Quod autem de episcopis dictum est, id de reliquis etiam sacerdotibus suo gradu intelligendum: ac de ijs præsertim, quibus animarum cura incumbit: atq; adeò de religiosorum monasterijs, quibus prouentus redundant. Quocirca non debent episcopi ob id securiùs pacare conscientias si in eleemosynis erogandis remissiores sint, q uinculo iustitiæ ad restitutionem non teneantur: satis se proinde facturos arbitrantes, si in mortis articulo sacramento pœnitentiæ eiusmodi culpas abluant. Nam cùm etiam præceptum misericordiæ, de quo præfati sumus, sub reatu mortalis criminis obliget, inde satis debent exterreri, ut fidẽ Deo suo illæsam seruent. præterquàm q quamuis lex eos iustitię ad restitutionem nõ obliget, debent profectò eorũ confessarij, tã durante uita quàm in mortis articulo, eis quos pauperum negligentes nouerint, per modũ sacramentalis satisfactionis largissimas eleemosynas imponere, ut eodẽ propemodùm res recidat, ac si lege iustitiæ ad restitutionem tenerentur. Modus autem eleemosynarũ Christo gratissimus est, ut in præsentes pauperes sint diuites benigni. Non quidẽ inficias ierim, quin ubi hospitalia extructa non sunt, laudabile episcopo sit eorum fabricis uacare, atq; adeò ecclesiarum ruinas reficere. Attamen quòd ut suum nomen perpetuò celebret, in ędificijs ampliandis & perornandis ea insumat, quibus præsentibus pauperibus succurri posset, ne fame perirent, non solùm uanum, sed & profectò perniciosum, & Christo ingratissimũ est. Quòd enim ait, Pauperes semper habebitis uobiscum: id moniti auribus exhibet, ut cura nos eorum pauperum angat, qui nobiscum sunt, futuris enim misertis per futuros Deus misericordes prospiciet. Atque ex his argumẽtorum solutio colligitur, quæ in uertice quæstionis proposita sunt. Ad primum nanque respondetur, q etsi lege iustitiæ non magis episcopi uinciantur, quàm diuites seculares; tenentur tamen strictiori misericordiæ nexu. Ad secundum autem respondetur, q etsi accidere possit ut laicus præ nimia diuitiarum exuberantia urgentiùs ad eleemosynas obligetur quàm episcopus: tamen episcopi ceteris paribus ratione sui status pressiùs ac uehementiùs urgentur.

Secunda ratio.

Tertia.

Moderatio proximæ assertionis.

Tertia conclusio.

Explanatur conclusio.

Modus eleemosynarum Deo gratissimus.

Ad secundũ argum.

ARTICVLVS V.

Vtrum ecclesiastico statui condecens sit inter alias possessiones, castra, uasallosque, ac iurisdictionem ciuilem habere.

QVoniam articulo 3. inter alia ecclesiastica bona de oppidis meminimus, nõ ab re fuerit, de hoc possessionum genere articulum quintum adhibere. Apparet nanque ecclesiasticis Antistibus atque alijs dignitatibus minimè congruere castra & oppida possidere, aut uasallos ciuili iurisdictione gubernãdos. Primùm quòd ecclesiasticus status, spiritualis est, atque adeò Christi obsequio totus mancipatus; ciuilis autem status totus est secularis, atq; in rebus temporalibus positus, ubi plurimum iniquitatis commiscetur. Quare ut lux & tenebræ, differre uidentur. Ait autem

Primum argum.

Paulus

Paulus. Paulus. 2. ad Cor. 6. Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Christi ad Belial? *Argum. 2.* Secundò ecclesiasticus ordo in secessu potissimùm silentioq; contemplationis positus est; ciuilis autem litibus, fraudibus, atq; alijs id genus negotiorũ turbinibus expositus, quibus necesse est Antistitum mentes à sua quiete sæpenumero deturbari; eò potissimùm, quòd caussæ sanguinis in illo foro agitãtur; quibus ne se cruentet, omnis clericus prohibetur, nõ ergo illis congruit eiusmodi turbulentis rebus præesse, sed illa omnia posthabere. *Argum. 3.* Tertium de prisco more antiquæ legis sumitur argumentum. Leuitis nanque nulla possessionum sors consignata fuit, sed solùm decimarum subsidium. *Argum. 4.* Sed & de Christi exemplo quartũ adhibetur. Nam, ut lib. 4. sub titulo de domino, dicebamus; & super ca. primum Matthęi, latiùs commonstrauimus, nullum ipse seculare regnum huius mundi accepit, sed tantùm fuit rex regni cœlorum. In res autem temporales ea fuit præcisè, quatenus homo, potestate cõtentus, ut in ordine ad finem redemptionis, quando ad eundem finem opus esset quibusuis temporalibus uteretur. Id quod illic significauit, ubi dixit; Regnum meum nõ est de hoc mundo. Et ubi Lucæ 12. petenti ut inter se & fratrem iudicaret, respondit; Quis me constituit iudicem aut diuisorem super nos? Et alibi sæpe, ergo neq; suos administros ciuilis iurisdictio decet. *Argum. 5.* Quintò: Eiusmodi iurisdictio & secularis in uasallos potestas ad superbum fastum & mundi extollentiam episcopos exagitat, quę humilitati ac modestię, qua illos Christus instituit ex diametro aduersantur; secundùm illud eius admonitum, Matth. 20. Scitis quia principes gentium dominantur eorum: & qui maiores sunt, potestatem exercent in eos. Nõ ita erit inter uos; sed quicũq; uoluerit inter uos maior fieri, sit uester minister; & qui uoluerit inter uos primus esse, erit uester seruus: sicut filius hominis non uenit ministrari, sed ministrare. Non ergo ecclesiasticis dignitatibus decorum est, sed plurimùm indecorũ eiusmodi secularibus iurisdictionibus splẽdescere; multoq; minùs cõuenire uidetur religiosis monasterijs, per quorum ingressum seculo renunciatur, omnesq; seculares pompæ post terga relinquuntur. *Argum. 6.* Sextò demũ arguitur; Ciues illi suot præsidibus in caussis ciuilibus & criminalibus committendi, à quibus decentiùs gubernentur. Seculares autẽ non possunt in eiusmodi caussis per ecclesiasticos ritè & rectè gubernari; tũ quòd illos nõ decet ciuilibus legib. esse imbutos, tum præsertim, quòd illa auctoritate non pollent, ut subditi sint terrori, qui ad arcendã humanam audaciam perquàm necessarius est. Immo usque adeò uidẽtur precariò in rebus ciuilibus præsidere ut despicientes eos subditi ad regias curias suas caussas deuoluant. *Paulus.* Qua ratione admonet nos Paulus ad Timoth. ut nemo militans Deo implicet se negotijs secularibus. Et Christus duobus gladijs fuit contentus, qui essent distincti; & sicut in cęlo, ita & in terra uoluit duo esse luminaria; nempe auctoritatem sacram Pontificũ, & regalem potestatẽ; ut habetur 96. dist. can. duo. Haud ergo expedit ciuilem iurisdictionem cum ecclesiastica commisceri. *Syluester. Constantinus.* In contrarium est Christianorũ usus à Syluestri & Constantini seculo per sanctissimos patres atque orthodoxos Cæsares & reges approbatissimus, per quem constat nõ solùm primam ecclesiæ sedem, uerùm & alias inferiores eiusmodi dotationibus esse decoratas; in quibus permulti habentur uasalli, non solùm episcopis, uerum & monasteriorum abbatibus subiecti.

Quæstionem hanc non solùm quia præsens tractatio eam exigebat hic attexere statuimus, uerùm & quia hisce diebus de illa controuertitur. *Duo quæstionis membra.* Duo tamen sunt eiusdem quæstionis membra. Vnũ, utrum ad ecclesiæ decorum condecens sit eiusmodi ciuili auctoritate fungi. Secundo, utrũ propter aliquam emergẽtẽ necessitatẽ reipublicæ ecclesiasticæ uel ciuilis expediat eadẽ castra & uasallos secularibus uendere. Et quidẽ de secundo non constitui ad dicendum me ita multùm insinuare; quia cùm negotium sit ad Summum Pontificem atq; ad Cæsarem attinens, non est meum, nisi interrogatum respondere. Ad priorem ergo quæstionis partem una eademque affirmatiua conclusione more nostro respondetur. *Conclusio responsiua.* Consentaneum ecclesiasticæ auctoritati fuit inter alias rerum temporalium dotes & hac quoq; insigniri, ut castra, immo uerò urbes cum potestate utriusq; gladij sub suo habere dominio. *Probatio.* Conclusio hæc uel inde maximè probatur, quòd Christianissimi Imperatores tempore sanctissimorum Pontificum eiusmodi dotationib. ecclesiã honestarunt. In primis Constãtinus ille Magnus, maximusq; Christianæ religionis cultor & fautor, inter alia priuilegia quibus ecclesiam accumulauit & hac etiam eam auxit auctoritate, ut Romã cum alijs urbibus Apostolicæ sedi donauerit. Et Theodosius posteà tempore Ambrosij, atq; alij deinceps multi catholicorum Cæsares id genus donationibus ecclesiã locupletarunt: quas quidem nisi ut sanctum haberetur, neq; ipsi obtulissent, neque illi sancti Antistites accepissent. Accedit quod, ut nostratium Annales tradunt, Christiani Hispaniarũ reges cùm Mauros ex prouincia bellis depellebant pro partis uictorijs de eisdem castris atque opibus, quæ de hostium manibus eripiebant, offerebant ecclesiæ, non solùm episcopales sedes illo modo augendo, uerùm & monasteria utriusque sexus fundando & ditando. *Ratio quare Christiani Principes olim ecclesiã tam multis opibus ditarunt.* Quod ergo illi Christi amãtes fecerunt, omni potiùs ratione defendendum est quàm aliquo pacto condemnandum. Ratio ergo, quàm illi ecclesiarũ fundatores sibi in animum inducebant, hæc erat, quòd cùm temporalia omnia propter spiritualia, in eorumq; seruitium condita sint: & homines (quod nostrum ingenium est) rerum illarum splendore maximè moueantur: nam cognitio nostra, ut natura docet, à sensu incipit, operæpretium existimarunt ecclesiam non solùm sanctis legibus instituere, uerùm & rerum facultatibus instruere & fulcire, ut Christiano populo illam repræsentans maiestatẽ, maiori haberetur in pretio & ueneratione. Eadem enim de caussa, ut nobiles atque illustres sacris initiarentur, qui ecclesiæ essent stabilimentum, iura permittunt, ut duo possint habere sacerdotia: ut habetur cap. de multa. de prębẽ. *Prima obiectio contra præfatam assertionem. Secunda.* Haud equidẽ nescio statim obmoliri quenquam posse huic sententię argumenta. Primùm, ab Apostolorum exemplo & priscorum præsulum, qui huiusmodi fastus præ nimia sua humilitate abigebant. Secũdò ab absurdo: usu nanque & experimento compertũ est, huiusmodi seculares episcoporum possessiones multa attulisse incommoda: uidelicet, non solùm bella & eorum defensionem, sed etiam hæresum turbas & rebellionũ insultus: aduersus ecclesiam Germaniæ nanq; atque Angliæ hoc in caussa etiam ponitur turbatarum rerum, quòd neque principes seculares ferre æquo animo poterant episcoporum potentatus, neque uulgus monasteriorum diuitias. Immo & religiones ipsas inde plurimùm uidemus labefactatas, quòd immodicis diuitijs abundant.

Ad primam obiectionem. Ad primum autem respondetur, ut lib. 9. sub titulo de decimis, dicebam, quòd si omnes episcopi & ecclesiæ prælati essent, uel sicut Petrus, uel sicut Augusti. aut Martinus, aut Nicolaus, ut sua sanctitate possent à Christiano populo beneuolentiam ac reuerentiam captare, forsan non esset opus ecclesiæ eiusmodi subsidijs temporalibus fulciri. Sed tamen quia tam numerosam multitudinẽ episcoporũ ac sacerdotũ, quàm est ecclesiæ necessaria, illa religione pollere, non est possibile, consultũ alio modo est, ut existimatio ecclesiæ conseruetur: & sint qui quodammodo ad uirtutum, literarũq; culturã horum respectu animentur. *Ad secundum.* Ad secundum autem respondemus, ut sępe consueuimus, quòd humanis moribus non potest ulla uel ratio uel prudentia ita prouidentet mederi, quin temporum iniquitas omnia corrumpat. Negari enim non potest, quin ecclesiarum diuitiæ multa spiritualibus rebus pericula conflent; sed fortè maiora crearet paupertas; nisi, quod impossibile est, sacerdotes & populi omnes sancti essent. Experimur enim obi

episcopi

episcopi pauperes sunt, in nullo haberi pretio, & mendicantes sacerdotes præter eos qui intra claustra nutriuntur, uilipendio haberi, & sic omnia ecclesiastica pessundari. Et re uera antistites nisi ullam secularé etiã habeant potestatem, uix possent uitia castigare. Immo etiam in Germania, nisi catholici ecclesiarum præsules potentatibus secularibus subnixi essent omnia essent iam fortasse à tyrannis & hæreticis obtrita, & consumpta. Quocirca ut argumẽto respondeamus, principum secularium ambitio & inextinguibilis sitis, qui ecclesiasticis sua bona semper inuident, quibusque eos expoliare armis ac technis cupiũt, licet caussa fuerit ut ecclesiasticum statum cõtenderint demoliri, nullum est argumentum, ꝙ ecclesiam non deceat eiusmodi facultatibus pollere; tametsi diffitendum non sit, quin excessus in hoc, sicuti in omnibus alijs rebus accidere possit; uidelicet ut nimium plusque iusto locuplerentur ecclesiæ. Nam ut historia Exod. 36. prodit, cùm uidere Moyses tãta animi promptitudine populum aurum, & purpuram, & reliqua ad ornatum & cultum tabernaculi necessaria afferre, ut exuberarent, præconis uoce cantari iussit ac prohiberi, ne vir aut mulier quidquam ultra amplius offerret in opus sanctuarij.

Ius naturale patrocinatur præteritæ assertioni

Adiungitur in fauorem eiusdẽ conclusionis ius etiã naturale; Nam cùm reges cuncta per se gubernare nequeant, sed necesse habeant Ducibus, Comitibus, atque alijs potentatibus partem iurisdictionis committere, dumtamẽ semper penes eos suprema potestas resideat, nõ est cur ecclesiastici Antistites ab huiusmodi functione abigantur. Sanè cùm ipsos, si eorum statum spectes, credendum est tum iustiùs & æquius, tum etiam mitius & maiori cum beneuolentia subditorum lites & caussas aut composituros, aut iudicaturos: maiorique ex charitate uitia uindicaturos. Hac enim confidentia freti antiquè reges, huiusmodi iurisdictiones illis cõmittebãt; nẽpe quia fore certò sperabant ut tanquam patres filios, essent subditos tractaturi. Quapropter præclarè secum agi ciues existimabãt, cùm ecclesiæ iurisdictioni subdebantur. Et re uera, ut absit inuidia uerbo, nisi ubi ecclesiasticus dominus corruptissimus est, experimento didicimus multò minoribus exactionibus ecclesiasticorum subditos premi, quàm secularium dominorum. Nihil in reges obloquimur, penes quos est summa potestas.

Ciuiles iurisdictiones frequentius secularibus quàm ecclesiasticis committendæ

Atq; adeo ecclesiastici, qui secus faciunt in peiori sunt crimine, maiorique digni reprehensione. His ueruntamen nihil obstantibus, diffitendum non est, quin plures multò ciuiles iurisdictiones sint secularibus committẽdæ, quàm ecclesiasticis; nam illis ratione sui status natiuum est illud regimen: ecclesiasticis uerò, accessorium.

August.

Accedunt huc & sanctorum testimonia. Aug. namque in illa quinquagesima citata epistola ad Bonif. comitẽ, egregiè laudat Constantini religionem, uel inde etiam ꝙ ecclesiam eiusmodi donationibus locupletauit: idẽque latiùs Hom. 6. super Ioan.

Melchiades

& Melchiades Papa eiusdem factum plurimùm commendat, cano. futurã. 12. q. 1. nempe ꝙ sedẽ Imperialem relinqueret, & beato Petro suisque successoribus profuturam concederet.

Vrbanus.

Et Vrban. in canone statim proximo, uidentes. itidem institutum laudat, ꝙ possessiones ecclesiæ traditæ non uendantur. Inter quas non dubium quin etiam essent uasalli. Patrocinantur eidem conclusionẽ & omnia testimonia suprà citata, obnixè prohibentia ne ecclesiæ bona alienentur. Idemque commendatur utroque can. Constantinus. 96. dist.

Iustinianus.

& Iustinianus in Authentico, de rerũ ecclesiasticarum alienatione. collatione. 5. mirificè con stabilire consolidareq; studet immobiles cunctas ecclesiarum possessiones. Immo uerò adeò sancta habenda est hæc ueritas, quòd ecclesiæ liceat immobiles possessiones nullo excepto genere habere,

Vvicleff.

ut Vvicleff uel de hoc etiam habitus fuerit hæreticus quòd Constantinum eò uituperabat, quòd ecclesiam tam amplè dotasset:

Vvaldensis

ut refert Thomas Vvaldens. Tomo. 1. lib. 4. cap. 39. Aiebat enim impius ille quòd cùm uoluntas supremi Domini Christi ex Euangelio non constaret huiusmodi approbantis donationes, uituperio potiùs quàm laudi dandum esset Constantino factum illud. Ex quo subinferebat, ex illo tum temporis articulo ecclesiam cœpisse labascere. At uerò cùm unicuique liberum sit sua bona donare, & ecclesia non sit recipere inhibita, quanuis aliud non esset in Euangelio testimonium, hoc satis esset ad illius egregium facinus commendandum; eò potissimùm, quòd, ut iterũ atque iterum diximus, tam sancti Pontifices non solùm eas susceperunt, sed & conferẽtes ut facerent animarunt: & ne ullus illas uel alienare uel inuadere auderet, sanctissimè dehortati sunt. Malè ergo de fide Catholica audire illum necesse est qui eiusmodi ecclesiasticas possessiones, aut cõtra ius diuinum donatas ecclesiæ dixerit, aut non omni rationi & religioni esse consentaneas. Id quod per solutiones argumentorum clariùs elucebit. Si autem hæc, ut res habet, uera sunt, attentas oportet, Christianasque considerationes adhibere antequàm ecclesiasticæ sedes & sacra collegia de eiusmodi possessionibus deturbentur. Nihil enim aduersus reges obmurmurandum est; quem non est credibile aliter quàm extrema necessitate constrictos quidpiam quod aliquem mali colorem præferat, à sede Apostolica petere; neque contra Pontificem Maximum, quem minus est opinabile quidpiam aliquid quàm maturo consilio concedere. Attamen res est usq; adeò magni momenti, ut nisi permultis priùs in consilium adhibitis considerationibus non sit decernenda. Fatemur equidem calamitosa tempora, ea posse Christianæ reipublicæ creare pericula, ut etiam ex ecclesiasticis reditibus sint ad illa propulsandum auctoritate Apostolica conquirenda subsidia. At uerò antequàm huiusmodi ecclesiæ dotationes secularibus diuendantur, primùm omnium explorandum summa fide est, an caussa ingruat verè necessaria. Mox oculatè meditandũ, an aliquo modo inde decoloretur ecclesia, aliquodue honoris detrimentum accipiat; nam si res ita habet, omnia sunt temporalia posthabenda; eis potissimùm temporibus quando hæretici & uerbis & factis ecclesiam suis dotibus denudare contendunt, atque adeò paupertate obscurare. Si enim catholicorum facta eorum ausibus responderint, approbare eorum dogmata uidebimur. Deinde & id quoque consideratè attendendum, utrum regia maiestas & ciuilis respublica inde maius capiat emolumentum: nã si quæ ecclesijs auferuntur, regi aut reipublicæ accrescerent, inde posset ratio huiusmodi uenditionis uires aliquas acquirere. Tamen quòd in alios seculares dominos transfunduntur, uidendũ est, an expedientius sit regi; eò potissimum, ꝙ illa pretia quæ ecclesijs refunduntur, ex regijs possessionibus subtrahũtur, sed magnates sunt qui illa rõne pinguescunt. Tertiò, & id quoque ex charitate pensandum utrum eiusmodi uenditiones in rem sint subditorum; nempe an credẽdum sit, cũ tanta beneuolentia & charitate tractandos fore à secularibus possessoribus, quàm ab ecclesijs supportantur. Et quartò nihilo minori consilio perpendẽdum, ꝙ cùm Papa pater sit ecclesiarum, reges autem patroni, licet possint ab ecclesiasticis subsidia poscere; id tamen tunc fas erit quando secularium tributa nõ suffecerint. Sunt enim præ omnibus qui vel ratione sanguinis uel alijs priuilegijs à tributorum exactione eximũtur, immunes custodiendi. Supra hæc autem omnia; quãdo ad ecclesiasticos recurrere necesse esset, deberet ab omnibus æqua libra eiusmodi subsidium exigi. Vnde si qui uasallos habẽt ob id præ alijs grauentur, nulla id ferre ualebit æquitas: nam cùm uasalli pretio neq; modico æstimentur, illos suis dominis eripere, non repenso pro illis pretio, sed præcisa prouentuum compensatione facta, iustitiæ lex ferre non uidetur. In summa, cõsulendi sunt sanctorum canones, qui ut suprà diximus, istiusmodi alienationes omnimodè uetant. Ait enim Bonif. 12. quæstio. 2. Nulli liceat ignorare, omne quod Domino cõsecratur, siue fuerit homo, siue ani- *Bonifacius.*

mal,

Fit planus quaestionis titulus.

fert animus in præsentiarum dicere. Esset enim opus in immensum protrahere: sed tantùm de Psalmorũ pensione, quas horas Canonicas appellant; quæ quidẽ obligatio uniuersum clerum in sacris agentem comprehendit. Cuiusque ideo omissione dominium prouentuum ecclesiasticorum, modo inferiùs explicando, amittitur; de quibus præcedenti quæstione disputatum est. Affirmatiua autem huius quæstionis ueritas, & aduersus hæreticos asserenda est, & pro catholicis differenda. Nunquam enim à primordijs nascẽtis ecclesiæ hæretici defuere, qui hoc sacrosanctum institutum cõcuss[er]int, demolirique contenderint. Fuit quippe antiquissima hæresis qua Pelagiani infecti sunt, ut August. lib. de hæresibus, cap. 88. refert, qui orationes ecclesiasticas destruebant. Immo omnem necessitatem orandi negabant, sed satis existimabant bonam ducere uitam; eò quòd gratiam non Deo referebant acceptam, sed proprijs uiribus tribuebant. Eandemq́; hæresim sustinuit Vvicleph, ut Thomas Vvaldens. in initio quinti tomi de sacramẽtalibus refert, dicens, satis esse bonam uitam. Primus autẽ qui in mundo semen illius hæresis iecit, fuit famosus ille Nemrod, de quo refertur Genes. 10. De illo enim suisque assectis legitur Ecclesiastici. 16. Non exorauerunt pro peccatis suis antiqui gigantes qui destructi sunt, confidentes suæ uirtuti. De quod Nemrod Iosephus etiam lib. 1. Antiquitatum sic ait; Cùm esset audacior & manu fortissimus, suadebat suis ut non Deo asscriberent, quòd hominibus per illum felicitas eueniret, sed quòd hoc eis propria uirtute præberetur. Cùm enim orationis uis illic subruitur, quòd nihil nobis boni nisi à Deo prouenire potest; qui necessitatem diuini subsidij diffitentur, nullam possunt in oratione religionem agnoscere. At uerò non est præsentis instituti de oratione in genere, quatenus ad priuatas & solennes ac publicas commune nomẽ est disputare. Hoc enim alius est loci, sed tantùm de publicis, quas ecclesia clerum persoluere iubet. Qui enim religionem orandi Deũ diffitetur, non est dignus qui inter rationales creaturas asscribatur. Haud enim humanam tãtùm naturam ignorat, quæ à Deo prorsum est pendens, uerùm & diuinæ propriam gloriam adimit, immo Deum ipsum de rebus sublatum contendit. Prima enim supremaque orationis uirtus non est respectu nostri æstimanda, nempe quòd per eã cuncta nobis bona imprecamur & obtinemus, tã temporalia quàm æterna, sed respectu Dei uidelicet quòd per ipsam confitemur profitemurque perennem omnium bonorum fontem in Deo existere: utpotè qui totius bonitatis substantia sit; ex cuius nutu cuncta dependent, quæ extra ipsum existunt. Hanc enim confessionem qui oraturus ad Deum accedit, debet primum caput orationis constituere. Quæ quidẽ maxima omnium est quæ Deo possunt esse gratissimæ perquamq́; adeò summa ab ipso beneuolentia captatur. Vnde quòd tantore à nobis efflagitatur ab ipso aliquid petamus, & quòd Christus tam fitienter optat, ut in nomine eius quidquid nobis opus fuerit, postulemus, non tã ob nostrum commodum quàm ob ipsius gloriam desiderat. Vnde Ioan. 16. egrè cõqueritur, dicens; Vsque modò non petistis quidquam in nomine meo; petite & accipietis. Quasi dicat, nondum nihil istam tribuistis gloriam, quæ tanquam uero Deo ab omnibus mihi debetur. Respondetur ergo Pelagianis & Vvicleffistis, quòd non solòm bona uita sine oratione non sufficit, immo neque existere potest. Nã bona uita quæ Deo grata est, ex sola gratia & fauore ipsius supranaturaliter procedit, quæ quidem per orationem impetramus. Ipsi autem quia tale supranaturale auxiliũ ut suis uiribus subnixi, necessarium esse negant, uirtutem subinde orationis ignorant, sed proprijs meritis fidũt. Horsum ergo hæc dixerim, quòd qui orationem abnegant, uel diuinam prorsus de medio tollunt prouidentiam, uel omnia putant ex necessitate contingere, quare digni non sunt, cum quibus ulla ineatur disputatio. Ad rẽ ergo præsentem reuertẽtes, cùm duplex sit oratio, una priuata ad quam quisque præcepto illo; Petite & accipietis, tenetur; atque altera publica; quæ per ministros ecclesiæ fit: non de illa, sed de hac peculiariter præsentem inimus quæstionẽ. Hanc autem idem Vvicleph, ut ibidem Valdens. refert, hac ratione repudiabat, quòd ceu sanctissimum fundamentum ducebat, ut primo argumẽto, quod suum est, significabamus, nihil esse prorsus inter ecclesiasticas ceremonias permittendum, quod in sacra pagina non sit expressum. Quod quidem fundamentum fuit antè ipsum Lollardorum, & multò anteà Arrianorum, & nunc etiã est Lutheranorũ. Reliqua enim omnia appellant Pharisæorum traditiones. Quapropter præcisa uerba consecrationis totã esse Missam aiũt cetera uerò, adiectitia, nempe tam uestes quàm lectiones atque orationes, inuenta esse hominum; atque adeò horas canonicas penitijsè suis ecclesijs eradicarunt. Quare esto, inquiunt, orare bonum sit tanquam pars bonæ uitæ: debet esse tamen in cuiusque libertate tam tẽpus orandi quam modus. Quam quidẽ hæresim Aeneas Syluius in libro de origine Bohemorum, antiquioribus Valdensibus impingit; qui dicebant in horis canonicis cantandis frustrà tempus teri. His ergo præcensitis, catholica ueritas quinque conclusionibus constituitur: tum quantum ad substantiam rei spectat; tum etiã quantum ad orationum numerum, & statas horas attinet. Prima sit: Impendiò quàm decentissimum ecclesiæ decoro fuit, & ad salutem Christiani populi quàm maximè necessarium, clerum instituere, cui præter sacramentorum administrationem id etiam proprio munere incũberet, ut quotidie Psalmos Deo nomine totius populi offerret. Ratio nanque naturalis manifesta est. Enimuerò cũ inter omnia reipublicæ munia & functiones religio cultusq́; diuinus apicem teneat; cuius præcipua pars est, Deum laudibus extollere, præcibusque nobis placare, multò sanctissima æquitate persuasum esse debuit Cħrianis, ut sicut militiæ milites mãcipati sunt, & iudicatibus iudices, atq; alijs functionibus sui magistratus & ministri, sic & clerici deputati sint, ut non solùm sacramentis populũ sanctificent, doctrinaq́; & exemplo promoueant, uerùm & qui publico populi nomine qui alijs artibus, opificijsq́; & muneribus ac negotijs occupatus id iugiter facere nequit, incessanter Deo laudes dicant, precesque fundant, tanquam inter Deum & populum mediatores; qui uidelicet ut ministerium gerũt deriuãdi ad populum gratiam per sacramenta, sic & nomine populi gratias illi uicissim rependat; & quæ illi necessaria sunt subsidia poscant, ac potissimùm peccatorũm remissionem. Hac enim de caussa, ut est cap. 4. apud Oseam, Sacerdotes peccata populi comedunt, hoc est, populi eleemosynas, quas in peccatorum remissionem offert. Accedit hæc ratio secũda, quòd cùm huiusmodi laudum precumq́ue celebratio ea debeat lingua, arteq́; ac rerum peritia celebrari qua tota plebs pollere non potest, necesse est, personas esse destinatas quæ sicut in ceteris artib. fit, doctæ sint faciendi. Secunda conclusio; Non solùm personas apprimè decuit esse huic muneri destinatas, uerum & stata tempora & horas quibus Psalmi eiusmodi & laudes celebrentur. Cuius plures existunt rationes. Prima, quòd quando temporis articuli cuique negotio fixi non sunt, neque ordo esse potest neque ulla subinde perpetuitas. Est enim hoc ingeniũ nostrum, quòd ubi tempore non constringimur, quod nos rei faciendæ admoneat, libertas statim laxatur differendi negotia. qua ratione mos facilè disperijt. Quare qui perpetuò durare constituit, ut tempora figat opus habet. Secundò & illic nos huius ad Thessalonicen. admonitos curauit, ubi ait; Ideo & nos gratias agimus Deo sine intermissione. Et expressiùs cap. 5. Sine intermissione orate. Hæc enim intermissionis prohibitio intelligi nequit adeo absolutè, ut nullum tempus refectioni aut somno tribuamus, sed sine intermissione intelligitur, hoc est nulla hora ad id constituta prætermissa. Vnde cùm singuli plebis eundem ordinem, concantibus

August. *Vvicleph. Tho. Vvaldens.* *Iosephus.* *Prima orationis uirtus.* *Bona uita sine oratione existere non potest.* *Duplex oratio.* *Motiuum Vvicleph ad exterminandam orationem publicã.* *Aeneas Syluius.* *Prima conclusio.* *Ratio conclusionis.* *Secunda ratio.* *Secunda cõclusio.* *Prima ratio* *Secunda ratio.*

cantibus alijs curis, teuere nequeant, necesse fuit certo hominum ordini eandem demaadare curam sine intermissione orandi. *Tertia ratio* Tertiò; Id patet, quoniã, ut ait Sapiens, omnia tempus habeat, atque unaquæque res suũ proprium; quod profectò orationi quàm maximè congruit. Cùm enim inter omnia negotia altissimum silentium exigat, nõ omnia tempora talem habent ad orandum aptitudinem. Noctis enim tranquillitas ad orationẽ inuitat maximè, qua ratione Dauid: Media, inquit, nocte surgebam ad confitendum tibi. Quo fit, ut horæ antemeridianę, quo sunt auroræ uicíniores, eo sint orationi congruentiores; pomeridianæ uerò, quo noctis magis accedunt, eo ad orationem minus aptæ. *Quarta ratio.* Quartò demũ id potissimùm inde confirmatur, quod cùm populus ad earundem laudũ celebrationem concurrere debeat, nisi tempora stata essent quibus ad eundem cultum accederent, non possent omnes simul concurrere: neq; scirent quomodo negotia familiaria deberent disponere, ut orationum religioni non essent impedimento. *Tertia conclusio.* Ex his demum consequitur conclusio tertia; nempe quod & loca sita esse decet quibus eiusmodi laudum Psalmorumque oblatio fiat; tum quod cùm cultus res sit sacratissima, locus ille consecrari debet, atq; adeo uasa uestimentaq; & alia ornamenta, quibus maiestatis quæ adoratur, repræsentatio fiat; tum etiam quod cùm oratio in communi fieri debeat (nam ubi sunt unus, duo, uel tres, in nomine Christi congregari, illic se ipse adstiturum pollicitus est:) nisi locus designatus sit, commodè orari non potest. Hanc enim tertiam conclusionẽ adiecimus, eo quod brutalis Vvicleph, ut Vvaldé. Tomo 5. de sacris, titulo 17. c. 43. refert, tẽpla abominabatur. *Vvicleff. Vvaldensis. Probatio cõclusionis. Argumentũ Vvicleph.* At quando historię tam phanæ quàm prophanæ eũ non uincerent, inde tamen deberet conuinci, quod cùm reliquis publicis actibus sua sint loca destinata ut forum ad iudicandum, senatus ad consilia conferenda, & scholæ ad docendum, quin & theatra ad ludos spectandum, nulla ei restabat ratio templorum religionem abnegãdi, quibus populus in unum congregatus Deũ suũ adoraret. Sed ecce argumẽtum suum; Illi statu innocentię non fuissent templa sicuti neque uestes, ut nuditas primorum parentum ante peccatũ attestatur: Christus autem noluit nos ad illum statum reuocare ergo neq; nostrum statum eiusmodi fabricæ decent. *Solutio.* Vide quàm sit brutus hominis syllogismus. Primùm, quamuis in illo statu aeris inclementia nullam necessitatem regumentorum induxisset, forsan propter pulchritudinem & artium exercitium: aliqua fuissent opificia fabricata. At esto, templa non fuissent structa, nihilominus mortales illi Deum coluissent; atque adeo, ut plus quàm credibile est, in unum ad Deum adorandum laudandumque conuenissent. Quare secũdùm nostræ naturæ statum necessaria sunt, templa, quibus eandem religionem colamus. Sed de huiusmodi probationibus statim latiùs.

Quarta conclusio. Quarta cõclusio, ad rem maximè propriam; Quẽadmodum personas, templaq;, & reliqua ornamenta definita esse condecuit & præscripta, sic & Psalmos, orationes, ac preces constitutas esse, fuit ad eundem cultum necessarium. *Probatio. 1.* Probatur; Quoniam eiusmodi laudum cultum oportuit doctrina maxima & prudentia esse præstitũ; quæ quidem eruditio in singulis esse non potest. Quare opus fuit ab ecclesiæ primoribus, immo à toto cœtu cui spiritus sanctus præest fuisse inuentum legeq; firmum, sicuti & reliquas leges necesse est nõ à singulis ciuibus, sed à tota republica institui. *Probatio. 2.* Secundò; Quia ut in reliquo cultu, sic præcipuè in gratiarum laudumque actione, atque in orationibus, & precationibus, necessarium fuit ut totus Christianus populus unitatem repræsentaret, ut hac maximè ratione, quod ait Pau. unam fidem, unum baptisma, atq; unum Deum profiteremur. Hæc autem concordia & unitas seruari non potuit, nisi Psalmorum corpus & substantia lege constitueretur, quæ esset uniuersis Christianis seruanda: Dixerim corpus & substantia; quia nihil incongruit; immo est congruentissimum, ut uariæ prouinciæ in horarum solutione nõnihil uarient: ut ecclesia, quemadmodum eam Sapiens depinxit, reginam referat à dextris, sponsi assistentem, circumamictam uarietate. Hęc de publicis orationibus quantum ad personas & reliquas circunstantias temporis, locique & modi, tenuiter affirmata, antè quàm ad quintam conclusionem de septenario horarum numero descendamus, operæpretium est firmiori antiquitatis molimine & uallo confirmare ac prœmunire. Hęc enim omnia naturali iure & utriusque testamenti diuino, ac subinde humano corroborantur & constabiliuntur. *Prima ratio in hæreticos citatos.* Primùm quippe omniũ natura ipsa, quæ figmentũ est, Dei, uniuersos mortales sola eius lege uiuentes, utcunq; de deorum uarietate perditè ac impiè opinarentur, nihilominus docuit quidquid deorum colerẽt, sacerdotes esse necessarios, & lucos, templaque & designatas aras, quibus statis horis cõstituisque ceremonijs religionẽ colerent. Cuius bona pars erat psalmos suo more cõcinere, precesque tam in bellis, quàm quibuscunque alijs negotijs rebusque gerendis ad Deum fundere, tum ut eum sibi propitiarentur, tum ut eidem gratias referrent. Cuius ritus tum alij, tum Valerius Maximus lib. 1. capitu. 1. commemorat, ubi ait: *Valerius Maximus.* Maiores statas solenneque ceremonias Pontificum scientia explicatas curasse, ut prisco instituto rebus diuinis daretur opera; uidelicet, cũ aliquid commendandum esset precatione aut exposcendum uoto, aut gratulatione exoluendum. Neque solùm prophanæ historiæ, immo & sacræ id contestantur; quippe quę non solùm de Abraham, Isaac, & Iacob ante scriptam legem refert altaria Domino extruxisse; uerùm & Melchisadech diuerso sacerdotij genere fuisse perfunctum: de quo ambigendum non est quin statas Deo laudando haberet horas & ceremonias. *Secunda ratio.* Ac ne diu in profanis percensendis immoremur, mos antiquæ legis abunde deberet omne os hęreticorum obstruere. Porrò illic. Deus tam attenta cura, etiam dũ per desertum illi mortales castrametãtes diuagarentur, tabernaculũ fabricari iussit. Ac mox terra promissa potitis magnificentissimum templum quod omni auro omnimodaque gemmarum uarietate splẽdesceret. Deinde summum sacerdotem uestium ornamento insigniri, aliosque sacerdotes ac numerosissimam Leuitarum multitudinem, ut Exod. 26. & subsequentibus legitur; qui quidem non solùm sacrificandi muneri, uerùm & orandi addicti erant. *Euasio hæreticorum. Replica.* Sed aiunt omnia illa, ceremonialia fuisse, atq; adeò cessasse. Fatemur equidem id quod ceremoniale erat ab usu aboleuisse, sed tamen cum hymnis, laudibus, & precationibus Deũ colere in iure sit naturali positum, nõ solùm hoc aboleri non debuit: immo tãto maiori religione lege Euangelica retineri, quanto excellentius ueritas quam umbra id deposcebat. Omnia enim illis in figura contingebant diuinæ ueritatis corporis & sanguinis Christi, quæ sub sacramento nostris templis continetur, adoratur, & colitur. *Hæretici templa auersantur.* Quòd autem ex his ad nostram Euangelicam legem descendamus, à templorum religione sumamus exordium, quæ cùm sint publicarum orationum loca, hæreticis non placent. *Prima ratio in præsentẽ errorem.* Attamen quàm Christo placuerint, restatus ipse est, non solùm paruulus ad templum crebrò delatus, & cùm esset uir illuc ad festa creberrimè conscendens; uerùm & flagellorum uerbere negotiatores inde depellens, nisque improperans quòd domum patris sui domum negotiationis facerent: Ioan. 2. Et apud Lucam expressiùs, Domus mea domus orationis est. Eadem enim est domus patris & sua; quia eadem orandi religionu trinitas in ea colitur. Nam quàm fuerit Deo gratum in tẽplis habitare, patefecit ipse. 2. Reg. 7. ubi quasi conquestus ait; Neque enim habitaui in domo ex die illa qua eduxi filios Israel de terra Aegypti usq; in diẽ hanc, sed ambulabam in tabernaculo & in tentorio per cuncta loca quę transiui cum omnibus filijs Israel. Quo ergo fronte hæretici negare possunt orationis domos quas Deus olim tanti fecit, & Deus idem Christus ab

oI negotiatione semotas huic muneri sacratas esse uoluit? Quin uerò & ipsum proculdubio creditur constitutas habuisse orationes quibus utebatur. Consueuerat.n. ut habetur Luc.6.pernuctare in oratione Dei. Et Matt. 26. habetur quòd hymno dicto exiit in templum orare. Quibusverbis certus designatur hymnus quo in gratiarum actione utebatur. Et Lucę.18. Oporret, inquit, semper orare, & non deficere, quod ut supra de alio Pauli, Si ne intermissione orate, diximus, intelligi nequit nisi de orationibus quæ statis horis dicuntur. Et 1.ad Corinth. 11.ait idem Apostol. quòd omnis uir orans aut prophetans uelato capite, deturpat caput suum; mulier autem non uelato. Vbi secundùm Ambrosium & alios interpretes iam tunc tempore Apostolorum mos erat Christianis præscriptis uerbis tum fidem confiteri, cuius Symbolum ipsi constituerunt, hoc.n.appellat prophetare; tum etiam certis orationibus orare, idque manifestè confirmatur ex illo Lucę. 11. q Apostoli tanquam rem arduã neque omnibus peruiam uno ore petierunt à Domino; dicentes, Dñe doce nos orare sicut docuit Io. Discipulos suos. Et subdit: Sic autem uos orabitis: Pater noster, &c. Haud ergo negari potest quin Apostolorum tempore essent certæ orationes constitutæ. Sed aiunt heretici, Non fuit nisi illa quam Christus docuit, Pater noster. Profecto falsum est. Alias enim quaspiam designat Paul.1.ad Timoth.2.ubi ait: Obsecro igitur primùm omnium fieri obsecrationes, orationes, pòstulationes, gratiarum actiones pro oĩbus & pro regibus, &c. Duo.n.illic designantur. Primum quòd essent differentes orandi modi iam tunc constituti. Secundum quòd hoc clero potissimùm incumberet. Vnde Chrysost. eodem loco: Quòd, inquit, est hoc? Primum omnium, hoc est in cultura quotidiana & hoc primum sciunt presbyteri qualiter orationes per unamquâque diem fiunt, & sero & manè. Et Isidorus lib. 1.de Officijs, cap. 8. præcibus nobis Dominum deprecari Christus Dominus & docuit & constituit. Cum enim Apostoli nescientes orare petierunt à Christo, dicentes, doce nos orare: id est compone nobis preces, quas Christus statim docuit, exinde producta est consuetodo ecclesiæ: scilicet uti precibus; instar earum quas instituit Christus; quas quidem primi Græci cœperunt componere. Per hæc ergo Isidori uerba diluitur hæreticorum argutia, uidelicet non esse utendum alia oratione præter illam quam Christus protulit. Haud enim intentio Christi fuit, ad illam præcisè sic populum constringere ut neutiquàm aliam adhibere fas esset. Sed illud ecclesię proposuit exemplar, ut quidquid orationũ aut precationum & laudum institueret, ad aliquod illiuis membrorum reduceretur. Quare laudum psalmodia refertur ad id, Sanctificetur nomen tuum; Petitiones autem gratiæ & remissionis peccatorum ad illud, Adueniat regnum tuum. &c. Christo ergo orationem toti populo necessariam congruebat instituere: reliquas uerò ecclesiæ instituendas illius instar commisit. Hic aũt publicus orandi modus, cum, ut suprà dicebam, doctrina & arte esset persoluendus, certas personas quibus id incumberet exigebat, quales sunt clerici. Vnde idem ipse Apostolus in priori ad Corinth. capit. 14. Cum conuenitis, inquit (nempe ad publicas orationes) unusquisque uestrùm psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet. &c. Quasi dicat, unicuique diuersum incumbit munus, ut scilicet alij psalmos intonẽt, alij doceant; alius, scilicet concionator, apocalypsim, hoc est reuelationem, interpretetur. Vnde subdit, siue lingua quis loquatur secundum duos, aut multum secundum tres; id est illi qui publicè horas soluunt, ordine, numero, & uicissitudine id exequantur. Si uerò non fuerit interpres, taceat in Ecclesia, sibi autem loquatur; id est, qui non habuerit munus loquendi aut cantandi, alios auscultet, tacitus Deum oret. Ecce circa conclusiones quatuor in capite præfixas quàm omnes ab antiquo fundamenta trahant; nimirum ab Apostolorum tempore; nempe & personas fuisse ad orandum decretas, & psalmos, & templa, atque orationes certas. De temporibus autem atque diei horis ad orandũ constitutis, quod presentis disputationis præcipuum est pũctum, adhibetur demum cõclusio quinta. Septenarius numerus horarũ Canonicarũ, ut antiquissima est Ecclesiæ institutio; ita & cõgruẽtissima atque decentissima; nempe ut post matutinarum nocturnum officium horæ diurnæ sex sint numero; ut uidelicet prima, tertia, sexta, noua, uesperi, & cõpletorium. Et primum quòd nocturnum officium ab Apostolorum seculo originem duxerit, testatur Hieronymus super illud Matthæ. 25. Media nocte clamor factus est. Ait enim quod cum traditio Iudæorum esset Messiam media nocte uenturum, in similitudinem Aegyptij temporis quando Pascha celebratum est & exterminator uenit, traditio Apostolica ut retur permansit, ut in die uigiliarum Paschæ ante noctis dimidium populos dimittere non liceret spectantes aduentum Christi. Vnde & Psalmista dicebat, Media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustificationis tuæ. Hæc ille. Sed quando in hunc Psalmi uersiculum incidimus, multi alij sunt eiusmodi; quibus nocturnarum laudum officium cõmendatur. Ait enim alibi idem Psaltes, Lauabo per singulas noctes lectum meum. Et alibi: Bonum est confiteri Domino, & psallere nomini tuo Altissime. Ad annuntiandum manè misericordiam tuam & ueritatem tuam per noctem. Atque alibi; Memor fui nocte nominis tui Domine. Et quod in Completorio canimus, In noctibus extollite manus uestras in sancta, & benedicite Domino. Non ergo ab Apostolis tantum mos nocturnæ orationis originem duxit, sed à Prophetarum oraculis. Præterea & eundem nos morem Christus institutor noster re ipsa docuit. Erat enim in oratione pernoctans, ut Luc.6. refertur. Et ut habetur Matth. 26. media nocte in montem Oliueti ad orandum ea uit; ubi discipulos increpans quòd non possent una hora secum uigilare, & à Iuda traditus est, & à Iudæis captus. Quæ quidem mysteria omnibò deberent Christianum populum in nocturnis orationibus continere. Igitur quoniam Vuicleffistæ, ut eodem cap. 55. idem Thomas Vualden. refert, huiusmodi nocturnos psalmos contrectant, caussantes quòd cum noctem ad quietem nobis Deus indulserit, nos iam uigilijs insumentes, religionem Christianam grauem reddimus: ut eorum blasphemiam conteramus, respondemus; Primum, eãdem nocturnam quietem, ut suprà diximus, ad contemplationem, atque adeò ad orationem naturaliter inuitare: eò quòd tũc sensibus à suo usu cessãtibus mens introrsum pacatior est. Secundò & prophetarum oracula & Christi exemplum eiusdem rei nos admonent. Sed tertio, quod in primis ducendum est, id antiqui patres ob id sanctum duxerunt quod in primitiua ecclesia infestissimæ erant nocturnæ dæmonum incursiones, contra quas ideò nocturnas uigilias orationibus instructas instituerunt, ut lib. de Offic. ca. 19. peregregie tradidit Isidorus. Milites nanque in exercitu, sicut & in naui nautę, quatuor stationes nocturnas ordinant, quas uigilias appellant; nimirum singulas tribus horis durãtes. Tres.n. horas ab occasu solis quãdo sopor cubare homines cogit, primã uigiliã appellant; tresq; deinceps usque ad mediã noctẽ, secũdã: & à media statim nocte appellãt tertiã; atque deinde usq; ad diluculũ, quartam. In quibus alijs dormiẽtibus, alij excubantes inuigilãt. Huius ergo instar, in primitiua ecclesia, nimirũ Ab Apostolorũ seculo, clerus in tres partes diuidebatur; quarũ una in prima uigilia primum canebat trium psalmorum nocturnum, & alia in secunda secundum, atq; alia in tertia tertium: ut tã in singulis quàm in omnibus trinitatẽ profiterẽtur; ac demum diluculo in quarta vigilia omnes simul ad laudes concinendas conueniebant. Vnde Augusti. de uerbis Domini, sermo. 14. Venit inquit ergo Dominus ad uisitandum discipulos suos qui turbabantur in mari quarta uigilia noctis. Quarta uigilia noctis, extrema pars noctis est; uigilia una tres horas habet, ac per hoc nox quatuor uigilias. Et ne hæretici putent eiusmodi uigilias

Ambrosius. *Confirmatio* *Suffugium Hæreticorũ.* *Chrysost.* *Isidorus.* *Quinta cõclusio.* *Hierony.* *Obiectio Vuicleffistarum nocturnum officiũ damnantiũ.* *Prima solutio.* *Secunda.* *Tertia.* *Isidorus.* *Ratio decantandi officiũ diuinum in primitiua ecclesia.* *August.*

lias sanctorum patrum inuentum fuisse, perspiciant in ipsissimis Christi verbis fundamentum habuisse; vt est videre & Lucæ. 12. vbi secunda & tertia vigilia nominatur: & expressius Marci 13. Vigilate enim, inquit: nescitis enim quando Dominus veniat: serò, hoc est prima vigilia: an media nocte in gallicantu, hoc est secunda aut tertia, an manè, hoc est hora laudum ne cū venerit, repētè inueniat vos dormientes. Quod autē vobis dico, omnibus dico, vigilate. His ergo instructa edoctaq; ecclesia, suas stationes atq; vigilias collegit. Vnde Valerianus libro primo cap. de matutinis. Vigilias, inquit, tribus horis dispertimus nocturnis vt nō solū verbo, sed & facto tres vigilias prædicemus: de quibus ait Dominus: Beati sunt serui illi quos cū venerit Dominus inuenerit vigilātes, &c.

Valerianus

Vigilantius.

Qua de re cū Vigilātius hæreticus illius esset perfidiæ auctor, q nox quieti & somno indulgēda esset, non autē orationibus terenda: ista occasione Hieronym. vt in epistola ad Ripariū videre est, peruersa nomine pro Vigilantio eum Dormitātium appellauit. Ait quippe Quod dicis eum execrari vigilias, facit & hoc contra vocabulum suum, vt velit dormitare Vigilantius, & non audiat Saluatorē dicentem sic, Nō potuistis vna hora vigilare mecum? Quapropter sequenti statim epistola appellat eum Dormitantium. Vnde idem Hiero. ad Eustochium virginem; Bis, inquit, nocte terque ad orandum surgendum est. At verò quoniā postmodum aucto clero tātum pondus humana imbecillitas ferre nequiuit; vicissitudo illa cessauit & à toto simul clero tres oēs nocturni cum laudibus vnà cani cœpti sunt; idque in diebus festis; nam in profestis non canitur nisi vnus, sicuti & in Paschali tēpore. Et quamuis alij primam vigiliam elegerint, alij verò tertiā, plurimæ tamen ecclesiarum ac religionum mediam noctem constituerunt tanquam orationi, iuxta Dauidis testimonium, aptiorem. Haud quippe uti Ambrosius super Psalmum centesimum decimum octauum auctor est, inconsulto dixit, Media nocte. tunc .n. feruet carnis illecebra, coquitur cibus, potusq; digeritur. Qua occasione tentator multis tentamētis, & carnem illidit & animum occupat. Hęc ille. Vnde Petro inter punctum mediæ noctis & gallicantum ardor fidei refrixit, & calori temporalis ignis admot⁹ Christum negauit. Quocirca huius temporis relaxatio non tam facilè aut peti aut cōcedi deberet. Ferè .n. iā cathedrales ecclesiæ sanctum illum priscorum rigorem remittentes, indulta ab Apostolica sede impetrant matutinos psalmos appetente nocte soluendi. Sic .n. omnia labascunt.

Hieronym.

Ambrosius.

De horis diurnis testimonia è sacris accersita.

De horis autē diurnis testimonia quoq; sunt & rationes non minoris energiæ. In primis tres horæ, nempe tertia, sexta, & nona uiuentibus ipsis Apostolis celeberrimæ erant ad orādum. Extat .n. Actuum primo, memoria, quemadmodùm post ascēsionem Domini Apostoli essent Hierosolymis vnanimiter in oratione perseuerantes, neq; dubium sit quin in oratione solenni, quæ sicut modò in choro ab omnibus celebrabatur. Vnanimiter .n. nō tātùm cordium vnitatem, verùm & vocum cōcordiā designat, ac tandem hora tertia, vt 2. ca. legitur, Spiritus sanctus illis apparuit, linguarum cordiumq; inflāmator. Quocirca ambigi non debet quin illa tunc hora destinatos psalmos dicerent. Qua de caussa ecclesia illo tunc vtitur hymno; Nunc Sācte nobis Spirit⁹, &c. De sexta verò legitur Actuum 10. nimirum vbi Petrus refertur circa horam sextā in superiora, vt oraret, ascēdisse. Sed de nona mentio etiam fit Actuum. 3. Habetur .n. q Petrus & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam. Quin verò easdem horas more & vsu Hebręis fuisse celebratas, pręter coniecturam quæ maxima est, auctores non desunt qui astruant. Cyprianus nanq; in calce lib. de oratione Dominica; In orationibus, inquit, celebrandis inuenimus obseruasse cum Daniele tres pueros in fide fortes, & in captiuitate victores, horam tertiā, sextā, nonā. Alludit tum ad illud Danielis. 3. q illi tres quasi ex vno ore laudabant, glorificabant, & benedicebāt Deum. Et ad id potissimùm Danielis. 6. vbi refertur q contra Hierusalem ter in die flectebat genua sua, & adorabat cōfitebaturq; corā Domino Deo suo, sicut & antè facere consueuerat. Erat .n. prophetis solennis, statis statisq; horis concinendi usus. Vnde Primi Regum. 10. ait Samuel Sauli: Cùm ingressus fueris ibi vrbem, obuium habebis gregem Prophetarum descendentium de excelso, & ante eos psalterium, & tympanum, & tibiam, & citharam, ipsosque prophetantes, hoc est, Spiritu prophetico psallentes. Et insiliet in te Spiritus Domini & prophetabis cum eis. Vnde in prouerbiū exijt, Nūquid Saul inter prophetas? Addit præterea illic Cypria. illis tribus horis mysteriū trinitatis fuisse præsignatū, q in nouissimis tēporibus manifestandum erat. Eundē prorsus horarum numerum, scilicet tertiæ, sextæ, & nonę, in eodem Daniele fundat Isidorus lib. 1. de Offic. cap. 19. Illo ergo tunc Apostolorum seculo non reperitur mētio nisi illarum trium horarum ante meridiem, prima subtacita. Quare Hieron. super eodem loco Danielis. 6. Has, inquit, tres horas, scilicet tertiam, sextā, & nonam, ecclesiastica traditio intelligit. Hæc ille. Conijcio nanq; q illo tunc tempore quo ter ad nocturnos psalmos surgebatur, laudesque in aurora cantabantur, superflua ducebatur alia hora usque ad tertiam. Vnde idem Hier. ad Eusto. de horis ad orandum diuisis loquens, horam inquit tertiā, sextam, nonam, diluculum quoq; & uesperam, nemo est qui nesciat. Vbi diluculi nomine laudes forsan intelligit.

Cyprianus.

Horarum diurnarum numerus in ueteri testamēto fundatus

Isidorus.

Hieronym.

Et quo cōiecturas agere pgamus, Cassianus li. 3. de institutis monachorum. cap. 4. cuius Isidorus meminit lib. 1. de Offi. ca. 23. Sciendum, inquit, hanc matutinā quæ obseruatur in occiduis uel maximè regionibus, canonicam functionē nostro tēpore nostroq; monasterio primitus institutā. Matutinam ergo forte appellat quam nos primam. Quo ēt referri uidetur uerbum Cypriani loco citato, .s. Sed nobis fratres dilectissimi præter horas antiquitus obseruatas orandi, nunc & spatia & sacramenta creuerunt, nam & manè orandum ut resurrectio Domini in matutina celebretur. Antiquas ergo horas appellat tertiam, sextam, nonam; cui addit & primam. Atqui horæ istæ per diuisionem artificialis diei sunt intelligendę ut quocunque anni tēpore ab ortu solis incipiat prima. Tertia autē finitur in tertia diei hora, & sexta ēt ab eodem solis ortu. Sic .n. intelligendæ sunt illæ horæ, Matthæ. 20. nēpe q patri familiās exijt summo mane conducere operarios, deinde hora tertia atque hora sexta. De uespera autem & cōpletorio ait loco citato D. Hieron. neminē esse, qui nesciat, quasi res esset antiquissima & uniuersis Christianis receptissima. Atqui de completorio ait loco citato Ambrosius nostrè illis in mentem autem recordationem quæ cum eunt cubitum quasi peracto lætè munere, æthera cantu mulcere consueuerunt. Quod velut a surgente & occidente die semper instaurare consueuerunt, ut uel decursu uel adorto nocturno diurnoque tempore, iustas laudes suo referant creatori. Vnde magnum incentiuum excitandæ deuotionis lumen nobis est.

Cassianus.

Isidorus.

De horarum diuisione et exordio.

De Completorio.

Ambrosius.

Igitur vt quæ dispersim commemorauimus, collectim ad nostram confirmandam conclusionem applicemus. Tribus de caussis septenarius iste numerus canonicus instinctu Spiritus sancti sanctissimus est Christianæ familiæ. Prima scilicet eademque ad literam potissima, ut iuxta Christi præceptum & Pau. monitum, iugis neque intermissa in nobis persistat Dei memoria, lausque & gratiarum actio, ac demum deprecatio & fauoris petitio. Nam cùm in die naturali sex sint horarum ternarij, cùm in singulis statos habemus psalmos, perpetuo circulo in oratione persistimus. Mox & Trinitatem quæ nostræ est fidei confessio, trinis quibusque horis profitemur, nam pari ratione eodem numero & psalmos & orationes distribuimus. Accedunt deinde tertio & mysteria, tum alia, tum etiam Christi, quæ glossa colligit super cap. presbyter. de celebra. Missar. Quod quidem est Concilij Agathen, celebrati sedente Zozimo Papa, sub anno Domini quadringentesimo vigesimo, vbi prædictæ omnes horæ tam diurnæ quàm

Trina de caussa septem horæ Canonicæ in ecclesia institutæ.

Glossa.

nocturnæ

nocturnæ persolui iubentur. Cauenda autem est deceptio ne quis putet. ut hæretici blasphemare attentant, tunc primum fuisse institutas. In hoc enim superiora adduximus testimonia ut eas de antiquitate & tempore Apostolorum deduceremus. Quare illic tanquam res antiqua confirmatur. Mysteria autem sunt quòd septem existunt hebdomadæ dies, quibus mundus fuit creatus septemque Spiritus sancti dona, quibus recreatur: ac septem mundi ætates, quibus duraturus est septemq; adeò petitiones dominicæ orationis, quibus eadem dona postulamus. Christus autem matutinali hora captus est, & per reliquas diei passus. Vnde versus: Hæc sunt septenis propter quæ psallimus horis: Matutina ligat Christû, qui crimina purgat; Prima replet sputis, caussam dat tertia mortis; Sexta cruci nectit, latus eius nona bipertit. Vespera deponit, tumulo completa reponit. Ex his ergo cũctis quæ dicta sunt colligitur, septem esse Canonicas horas: secundum illud Psal. Septies in die laudem dixi tibi. Accipitur enim illic dies pro naturali, ut noctem includat. Quare non sunt audiendi qui matutinum à laudibus separantes, octo connumerant.

Ad primum argu. Ad primum igitur argumentum supra obiectum Vvicleff, usque adeò negatur horarum canonicarum pẽsum graue esse, ut affirmemus esse suauissimum. Ad illud autem quod insinuat non esse in ecclesiæ facultate aliquid sancire, quod in altero duorum testamentorum expressum non sit, plura respondemus. Primum illud est hæreticum fundamentum, atque illius bestię quam Ioan. Apocalyp. 3. vidisse scripsit. quę cùm agnus videretur cornua gerens in fronte, draco tamen erat. Super quo loco ait *Augusti.* Aug. serm. 11. hæreticam illic ecclesiam significari: quæ cùm, ceu agnus Christi, duo in fronte cornua, hoc est, duo testamenta præ se ferat, draconis tamen morsu Ecclesiam Catholicam dilacerat. Hæc ille. Habet enim ecclesia catholica potestatem à Christo Apostolicam qua leges possit condere, quas uel ex sacra pagina elicit, uel ad Christianorum ornamentum necessarias ducit. Instar nimirum Apostolorum qui suis uestimentis iumenta illa strauerunt quibus Christus Hierosolymam ingressurus molliùs incederet. Ait quippe super eodẽ loco Hierony. quòd uestis Apostolica, uel doctrina uirtutum uel editio scripturarum intelligi potest: sicut ecclesiasticorum dogmatum uarietas, quibus nisi anima instructa fuerit, sessorem habere Dominum non meretur. Et Ansel- *Anselmus.* mus: Vide inquit quòd super iumentum ponebant Apostoli uestimenta sua, sed cetera Iudaica turba sub iumenti pedibus: quia mandatis Apostolorum instruimur & ornamur: legis aũt antiquę mandata conculcamus, dum carnales obseruationes & circuncisiones reprobamus. Adde quòd Ecclesia non solum intus per Spiritum sanctum edocta, sed uiua uoce Apostolorum Christi illu- *Ad secũdũ argum.* strata eiusmodi horarum religionem amplexa est. Ad secundum respondetur quod in orationibus priuatis non opus est uoce, sed satis est mente orare, nisi ad excitandam deuotionem. Quod autem Christus & Paul. secundum ipsum ait, Spiritu & mente orãdum: nihil aliud edocent quàm quòd orantis psallentisque uox non debet esse sicut auium garritus: sed mente & spiritu plena. Ter- *Ad tertium argum.* tium argumentum artic. 3. plenius dissoluetur, ubi monstrabitur clericorum sacris initiatorum officium, etiam si curã gerant animarum, esse horarũ munus persoluere.

ARTICVLVS II.

Vtrum congruens sit & decorum ut horæ Canonicæ, Psalmorum, Hymnorumque alto cantu psallantur.

POST horarum Canonicarum substantiam & institutionem subsequitur modo explorare utrum canticis & hymnis sint persoluendæ. Nam idem *Vvicleff. Vvaldens.* Vvicleff, ut eodem tomo. 5. ca. 16. Thom. Vvalden. refert, de hoc catholicos subsannabat, quòd alto cantu laudes & preces ad Deum inclamarent. Quam quidem hæresim Lutherani suscitarunt, obridentes ceu ridiculis nobis quòd uocibus in templis obstrepamus Deo. Argumẽ- *Primum argum.* tum istorum est quòd Deus nõ est surdus aut dormiens, ut clamoribus nostris, quibus excitetur, indigeat. Quocirca nos Baalaticos appellãt, hoc est sacerdotibus Baal similes: quos, vt. 3. Regu. 18. refertur, deridens Elias ut altius inclamarent irritabat subdens. Deus enim uester forsitan cum alio loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certè dormit, ut excitetur. Et me dum inter illos agerem quandoque de eadem re sic conueniebãt: Nũquid si tu cum Cęsare cantando colloqueris, aut aliquid ab illo altissimis uocibus & musico artificio deposceres, non derid iculus esses: Quid ergo coram Deo facere nõ ueremini quod non auderetis corã Cæsare? Secundò ar- *Argum.* guitur exemplo illius matronæ Samuelis matris, quæ uel initio li. 1. Regum refertur, pressis labijs adeò silenter orabat, ut temulenta appareret. Quod quidẽ exemplum quasi orantium figura inter sanctos celebratissimum est. Vnde auctor imperfecti homilia. 13. Possumus inquit intelligere, ut ostium domus, os corporis, ut non clamosa uoce oremus Deum, sed desiderio tacito. Nam ex clamosa inquit oratione multa mala nascuntur: maximè hæc tria. Primum quòd clamosa uoce orans non credit Deum ubique esse & secreta audire. Secundum quòd mysteria secretarum suarum petitionum, quę fortè nõ oportebat alterum pręter Deum scire, auribus bonorum & malorum audienda committit. Tertium denique quòd clamosè orans alterum iuxta ipsum astantem orare non sinit. Id quod experientia testatur. Nam dum in ecclesia canitur, non possunt astantes orare, uocibus eorum sensus rapientibus. Accedit postremò quòd musica qua seculares in suis festis utuntur, sacra prophanare uidentur. *Postremum argum.* In contrarium est autem illud Dauidis Psalm. 149. Cantate Domino canticum nouum. Et rursus: Laudent nomen eius in choro. Cui accedit & Concilium Toletan. *Concilium Toletanum.* quartũ, de cõsecratione, dis. 1. cuius uerba sunt, De hymnis canendis, & Saluatoris & Apostolorum babemus exemplum.

Cum tantoperè isti rerum nouatores & ecclesiasticarũ rerũ pturbatores ecclesiasticos cantus, ut modò dicebã, propellere à Christiano cętu cõtẽdãt, nõ satis rei pręsenti fecissemus nisi hunc addidissemus articulũ, de quo S. Tho. 2. 2. q. 91. nonnihil tetigit. Ad quẽ vnica eadéque ecclesię receptissima respõdetur cõclusione. Cãtus eccle- *Conclusio responsiua.* siastici quibus horæ Canonicæ solenniter celebrãtur, ut in ecclesia sunt optima ratione cõstituti ita sunt & antiquissimi. Et quò rationibus testimonia clarescant, ab ipsis est nobis sumẽdum exordium. Sed est cum primis adnotãdum, horas Canonicas in quibus religio colẽdi Dei consistit, tres habitudines inter nos & Deum continere. Prima est diuina laudatio quam quidẽ ei propter seipsum tãquã summo bono debemus, Hac. n. de caussa illa à nobis debetur cõfessio, q. sit summè infiniteq; bonus, iustus, misericors, &c. atque adeò cũctipotens omniscius, & quidquid boni in rebus existit immensa sua continet essentia. & propterea concinimus ei Hymnos & Psalmorum laudes. Secunda earundem horarum ratio est vt quidquid nobis ad uitam salutemque tam temporalem quàm spiritualem necessarium est, ab ipso petamus, confitentes nos suas ipsius esse creaturas, atque nil nobis boni nisi ab illo posse cõtingere. Tertium deniq; officium quod illis orando persoluimus, est gratiarum actio pro receptis beneficijs. Hoc autem supposito, rationibus pluribus demonstratur conclusio. Primum enim om- *Prima ratio cõclusionis.* nium, laudum conditioni adeò cantus non repugnat ut maximè ei congruat. Nã si naturale hominum ingenium consulamus, inde heroica carmina ortum babuere ut ipsis sonoro metro decurrentibus, Heroùm laudes & gesta canerentur. Quod & Poeta Aeneidum principio significans ait: Arma uirumque cano. Quare Aristot. 8. Poli. capit. 5. & Boeti. in Prol. Musicæ permultum Musi- *Secunda ratio.* cam commendant, ceu rem ad morum affectus plurimum conferentem. Immo uero, ut secundum subnecta-

mus argumentum, symphonia in eiusmodi canendis laudibus adeò est naturalis, ut etiam auctori ipsi naturæ in cœlis eodem modo concini referantur. Vnde Apocalyp. 4. de sanctis animalibus refert Ioannes quod requiem die ac nocte non habebant, dicentia, Sanctus, Sanctus. Vnde in Missę præfatione seipsam ecclesia cohortatur ut quemadmodum cœli cœlorumque uirtutes, Cherubin quoque & Seraphin socia exultatione clamare non cessant, ita ipsa cum eis concinat. Quare & Deo supplicat ut suas etiam cum illis uoces admitti iubeat dicentis: Sanctus, Sanctus, &c. Quapropter non immeritò sunt qui fateantur ueris uocibus, licet supernaturalibus, Deum in cœlestibus laudari. Atque rei huius testimonium terris angeli desuper attulerunt: vbi pastoribus nato Domino, non solùm cum splendore diuinæ gloriæ affulserunt, uerum & cantantes intonarunt: Gloria in excelsis Deo. Vnde circa finem secundi lib. de Epipha. Gregor. *Gregorius.* Cum pastoribus, inquit, uenerare, cum Angelis hymnum dicito, cum Archangelis choros ducito. Sit nobis ista communis solennitas terrestribus cum cœlestibus cōis. Qua ergo oris impudentia hæretici hæc laudū præconia negare possint? Hac enim de caussa militās ecclesia, nempe quò societatem cum triumphante initam referat, in duos choros clerum partitur, qui alternis uocibus laudes intonent, atque altero sedente alter stet; uidelicet ut qui stat, militantium aciem repræsentet; qui uerò sedet, triumphantium requiem. Quare cùm uterque alteri respondeat, ambo, nempe angelicus atque humanus chorus eundem Deum pulcherrima concordia uenerantur. *Tertia ratio.* Tertium post mortalium naturam & immortalium conditionem argumentum sumitur ab antiqua lege. Eundem namque canendi ritum eodemque diuino numine afflatus Dauid, psalterium cithara composuit quo canere diuina mysteria consueuerat. Cantabiles enim, inquit, mihi erant iustificationes tuæ, in loco peregrinationis meæ. Quo quidē ritu nō solum Deo quidquid animo gerebat intimabat, uerum & ad depellendos obsessores dęmones utebatur, ut patet 1. Regu. 16. Nimirum futurā ecclesiam admonens, ut Psalmorum concentu insultantes dæmones fugaret. Quocirca & in domo Dei, ut legitur. 1. Paralipo. 14. quatuor millia Psaltes constituit, canentes Domino in organis quæ fecerat ad canēdum. Ob idque Psalmo. 148. & duobus sequentibus omnimode sanctos Dei admonet, ut hymnis & cāticis, omnique musico instrumento Deo laudes resonent. Accedit & in rei confirmationē celeberrima illa spiritualia cantica q̃ sancti Prophetæ & Patres illius legis spiritu sancto dictante cecinisse leguntur, & nunc ecclesia per hebdomadam cōcinit. Vt cātica Moysi, Annæ, Delboræ, Isaiæ, Ezechiæ, ceterorumque Prophetarum. Neque est cur quispiam reclamet, cantiones illas templo illi nō nostro congruere: nam cum illud figura fuerit nostri, multo nos magis condecent. *Quarta ratio.* Vnde quod quartum sit argumentum, cum Christus Hierosolymam ingreditur, ubi ingressus in ecclesiam nostram designabatur, concentu puerorum psallentium & cantantium, Hosana fili Dauid, exceptus est. Atque obmurmurantibus Iudęis Dominumq; interpellantibus qui illos tacere iuberet, respondit; Si tacuerit, lapides clamabunt. Igitur si horæ Canonicæ quatenus laudes diuinæ sunt existimentur, congruentissimum est ut canticis persoluantur. Quod si ut gratiarū actiones proferātur, nō minus eius cantio congruit. *Quinta ratio.* Id quod Christo ipsi, ex quo quintum sumitur argumentū, in more & usu fuisse testatur Matth. c. 26. vbi postremam enarrās cœnā ait; Et hymno dicto exierunt in montem Oliueti. Vnde colligitur Christum cum suis gratiarum actiones cantando fecisse. *Isidorus.* Ait enim Isidorus libro sexto Etymolo. ca. 34. quod hymni sunt cantica laudantium Deum. Quare si sit inquit, laus, & non Dei, non est hymnus: & si sit & Dei & laus, & non cantetur, non est hymnus. *August.* Qua de re Aug. in illo libello quem de laude spiritualium cāticorum inscripsit, ex eo q̃ Zach. hymni uoce prophetauit, & Angeli Gloria in excelsis Deo, intonarūt, & pueri Hierosolymitæ Hosanna inclamarūt, & Xps hymnū cum discipulis cōcinit, sic colligit; Quis iā habito tali documēto de psalmorū & hymnorū religione dubitauerit quando ille qui à cœlestibus adoratur, & psallitur, ipsum cū discipulis hymnū cantasse perhibetur? Et Ioā. inquit in Apocalypsi, refert se spiritu reuelante uidisse & audisse uocem aquarum multarum, & tonitruum multorum dicentium Halleluia. Hęc Aug. *Argum. 6. pro conclusione.* Neq; uero si solennem orandi religionē sub pręcum ratione mediteris, deerit Apostolicum exēplum, ut canora melodia fiat. Est namque sextum argumētum, id quod Actu. 16. legitur: nempe quod cum Paulus & Silas in carcere custodirentur, adorantes media nocte laudabant Dominum, nimirum suam caussam illi proponentes. Et audiebāt eos qui in custodia erāt, & subitò terræmotus factus est magnus, omniaque ostia aperta & omnia soluta uincula, vbi secundū Bedā alia littera habet q̃ hymnū dicebant. *Beda.* Quo loco hymnorum psalmorūq; uim idē doctor adnotauit; admonens ut quicunque fideliū in tentationes varias inciderit cum Paulo & Sila, inter carceris tenebras hymnizet, & cum Psalmista Domino canat, Tu es præsidium meū à pressura quæ circūdedit me. In qua item Apostolica auctoritate illorū triū differētia meditanda est: nēpe hymnorum, psalmorū, & canticorū, quā ad Colossen. 3. repetit vbi ait: Cōmonentes vosmetipsos psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus, in gratia cātantes in cordibus uestris. Quo loco in suis annotationibus Hieronym. Hymnis, inquit, ut trium puerorum, psalmis, ut Dauid, canticis ut Moysi & aliorū. Hęc ille. Canticū.n. simplicē uocū intonationē designat: hymnus carmē psalmus uerò est, qui instrumento musico psallitur. *Argum. 7.* Adde & quod ad Epe. 5. idē admonet Apostolus: Implemini.n. inquit, Spiritu sancto, loquētes nobismetipsis in psalmis, hymnis & canticis spiritualibus, cātantes & psallentes in cordibus vestris Domino, gratiā agentes semper pro omnibus in nomine domini nostri Iesu Christi. Vobis inquit metipsis, id est in choro uestro alternis uocibus; & in cordibus uestris, hoc est ut spiritus ex corde profectus cātū uiuificet. *Antiphonas primi Græci composuerunt teste Isido.* Antiphonas uerò, ut Isidorus lib. 1. de offi. c. 7. auctor est, Græci primi composuerūt; quos posteà Ambrosi. imitatus Latinas excogitauit. *Eusebius.* Sicut & hymni, ut Eusebius lib. 1. Ecclesiasticæ historiæ. cap. 18. refert, in conuentibus sancti Marci in Alexandria cōpositi sunt multi: quibus & idē Ambro. & Hilarius plures addiderūt, ut illic cap. 6. ait Isidorus. *Responsoria unde instituta.* Responsoria uero ibidem Isidor. c. 8. tradit ab Italis longo antè tēpore sunt reperta, & inde sic uocata q̃ uno canente chorus consonando respōdeat. *Rabanus.* Lectiones enim, ut de institutis clericorū, cap. 80. ait Rabanus, antiquissimæ religionis à Iudæis deriuatę traditio est ut choro sedēte, ab uno stante legātur; qua finita chorus cōcinēdo respōdeat: & inde dicta sunt responsoria. *Cassiodorus.* Quin uero, ut Cassiodorus li. 10. historiæ partitæ refert, Ignatius Antiochiæ Syrię tertius post Apostolum Petrū episcopus, atque adeo cū ipsis Apostolis conuersatus, vidit Angelorum visionē quomodo per antiphonas sanctæ Trinitatis dicebant hymnos. Itaque modum uisionis Antiochenæ probatur tradidisse ecclesiæ: & ex hac ad cūctas transiuit ecclesias. Multa denique alia cōmemorari possent, quibus antiqua hæc ratio laudandi Deum canticis cōfirmaretur, quatenus ad naturā rei attinet laudādi, deprecandi, & gratias agēdi. *Ratio prima pro cantibus ecclesiasticis ex parte hominis sumpta.* Sed illis prętermissis ad alios arguendi locos descendamus, qui ex parte nostra sumūtur. Cantus enim ecclesiastici, præter quàm quod sic cōmode Deus laudatur, permagnam habent energiam ad nostram excitandam deuotionem. Nam cum sensus sint mentis organa quos musica suapte natura demulcet, illa ratione mens in sublime rapitur ad diuinam maiestatem contemplandam. *Rabanus.* Vnde Rabanus de institutis clerico. cap. 76. Psalterium inquit idcirco cum melodia cantilenarum suauium ab ecclesia frequētatur, quò facilius animi ad compunctionem flectantur. *August.* Et Augusti. libr. 9. confessio. cap. 7. refert quemadmodum tempore suo Mediolanensis ecclesia genus hoc consolationis & exhortationis celebrare susceperit vt fratres vocibus, &

cordibus

cordibus magno studio concinerent, ad depellendum mœrorem quo propter hæresim Arrianorum Christiani animi tabescebant: tunc .n. inquit, & psalmi ut canerentur secundum morem Orientalem partium, ne populus mœroris tædio contabesceret, institutum est. Quod non est sic intelligendum ac si noua tunc fieret institutio: immo erat instauratio illius quam illi hæretici depulerant. Et lib. 10. cap. 33. uoluptates inquit aurium tenacius me implicauerant & subiugauerant, sed resoluisti & liberasti me nunc in sonis quos animant eloquia tua, cum suaui & artificiosa uoce cantantur. Et infra cum Athanasij Alexandrini episcopi morem meminisset, qui tam modico flexu uocis faciebat sonare lectorem psalmi, ut pronuntianti uicinior esset, quàm canenti, subdit, ueruntamen cum reminiscor lachrymas meas quas fudi ad cantus ecclesiæ tuæ in primordijs recuperatæ fidei meę, & nunc ipse commoueor, non cantu, sed rebus quæ cum liquida uoce & conuenientissima modulatione cantantur, magnam instituti huius utilitatem rursus agnosco. Ita fluctuo inter periculum uoluptatis & experimentum salubritatis, magisque adducor, non quidem irretractabilem sententiam proferrens, cantandi consuetudinem approbare in ecclesia, ut per oblectamenta aurium infirmior animus in affectum pietatis assurgat. Quin aliam egomet mihi rationem adhibeo eiusmodi cantiones, extollēdi. Valent enim

Ratio altera auctoris.

& ad amorem erga nos Dei magnificandum: nam quis non uel de hoc Deum suum amet, qui religionis officium tam necessarium, sed tamen quòd ex alia parte nonnihil posset afferre molestiæ suo sancto numine instituit, ut talis à nobis melodie impenderetur, quæ & laborem leuaret, & animum recrearet ac demulceret. Adde quod & clementiorem eum nobis eiusmodi spirituales cantilenæ exhibent: nam qui fert ut crimina nostra quibus suam iustitiam offendimus, quæque adeò lugenda potius essent & omni mœrore plangenda, harmonico cantu ad suas perferamus aures, quomodo eum non credamus patentissimum esse in nos uisceribus, atque ad nobis indulgendum paratissimum? Vnde Lactant. lib. 6. Diuinarum institutionum. cap. 22. postquàm secularem melodiæ suauitatem quę humanos animos labefactare solent reprobauit, paulò inferius subdit: Itaque si uoluptas est audire cantus & carmina, laudes Dei canere & audire iucundum sit. Postrema uero horum nostrorum argumentorum clausura quæ sanè rem planissimè pandit, ab experientia sumitur. Qui enim has cantandi ceremonias condemnāt, interesse catholicis ecclesijs cuperem, in quibus concentus cum uenustate & religiosa modestia canitur: & postea ut hæreticorum templa uiserent vbi silentium nihil aliud quàm ecclesiarum cadauera refert vt illis discriminis interstitio de utroque indicarent. Hoc ueruntamen in calce demum quæstionis silendum non est quod, uti in reliquis sanctis ceremonijs accidit, ita & in hac potest absurdus excessus obrepere, nempe si prosa inter spirituales cantiones admittatur, uel aliqua quę pias aures offendant, ut in natalitijs Domini & in alijs festis diebus alicubi consueuit. Aut si ea præfectorum incuria ineptissimi ad canendum admittantur qui aures obtundant & attentionem perturbent. Quę quidem Hier. ut dist. 92. can. Cantantes. refertur, reprehendit. Quanuis hoc pro ratione populi expendendum est. In uillis enim & rusticanis oppidis etsi haberi non possit urbicus cantus, non ideo est absurdus existimandus. Organorum autem usus neutiquam est repudiandus, cum & sacris testimonijs comprobetur, & ubique sit celebris. Tametsi in Capella Pontificis Summi non sit admissus. Alia uero instrumenta neque prorsus approbanda sunt, neque omnino respuenda, sed consulenda est prudentia quænam illorum locum sanctitatis deceant. De quibus Sāct. Thom. quæstio. citata, nil aliud inquit, nisi quod antiquo populo magis quàm nobis congruebant.

Lactantius.

Postrema ratio.

In ecclesiasticis cātibus excessus immodicus, & vituperabilis esse pōt.

Organorum usus.

Iudicium de alijs instrumentis musicis.

Ad primum argum.

AD primum igitur argumentum respondetur, uel de hoc hæreticos esse blasphemos quòd ecclesiasticos cantores cum sacerdotibus Baal componunt. Haud enim de hoc Elias illos irridebat quòd canerent, sed quod lapides, & marmora, & mortuos homines, ac denique dęmones illa ratione colerent, quos arbitrabantur clamoribus esse ad audiendum excitandos. Qui uero ad animi lætitiam & deuotionem excitandam canunt, seu ut Deo illum referant honorem, laude digni sunt, non uituperio. Sicuti Hierosolymitæ Christo acclamantes Hosanna. Et pueri in fornace, angelorum instar, Hymnos psallentes. Quare neque aliud simile quod ab humana maiestate ad diuinam afferunt, quidpiam ad rem attinet. Eò enim non decet coram humanis principibus preces cantando fundere, quod non sunt ut dij colendi, tametsi & heroum laudes, ut supra diximus, in ipsorum præsentia, cani soleant. Secundum autem argumentum ab Anna Samuelis parente deductum; de priuatis tantum orationibus procedit, atque adeò sanctorum documenta quibus iubemur silenter orare. Secus autem se res habet de solennibus quę nomine publico fiunt. Neque ullum est absurdum in choro canitur, populus, si orare nequit, auscultet. Ad postremum autem uerbum respondetur quod secularis musica in ecclesijs non est licita: ecclesiastica uerò non est profana.

Ad secundum.

Ad postremum.

ARTICVLVS III.

Verum tam illi omnes qui sunt sacris initiati, quàm qui titulum habent ecclesiastici sacerdotij, ad horas dicendas teneantur.

IN primo articulo monstratum est quemadmodum ad orandum solenniter necessarium fuerit quatuor esse constituta, nempe personas, orationumque substantiam, loca & tempora, quibus & ex ipsa natura rei quintum intelligitur adhiberi, videlicet intentionem atque attentionem. De primo ergo, scilicet de personis, in isto articulo, de reliquis uerò in subsequentibus dicendum est. At quòd non omnes qui sacris initiati sunt teneantur ad diuinum officium, arguitur argumento illo quod suprà tetigimus. In ecclesia dispertita sunt clericorum munia; alij nanque animarum curæ sunt mancipati, alij uero uel ad prædicandum, uel ad alia negotia quæ ad rem ecclesiæ attinent: ergo illi qui alijs sic impediuntur, non est cur ad horas canonicas obligentur. Pari modo arguitur secundò, quòd neque omnes sacerdotia habentes ecclesiastica, ad horas soluendas teneantur: tū quod beneficia propter diuersa officia sunt instituta, ut præstimonia, quæ, ut fertur, ratione studij constituta sūt: tum etiā quòd eadem ratione qui in religione ante professionem probantur canonicum officium pendere tenerentur, eo quòd illis fructibus pascuntur quibus populus propter eiusmodi spiritualia officia religiosis erogat. Quod tamen non est rationi consonum. Tertiò denique arguitur. Si eiusmodi clerici ad horas dicendas tenerentur, id maximè esset de iure diuino, in quo religionem horarum canonicarū fundatam esse suprà monstratum est. Quod si uerum est, consequens fieri uidetur ut Papa super his dispensare nequeat, cuius tamen contrarium mos habet & usus. In contrarium autem est ca. Presbyter. de celebratione Missarum. quo omnes presbyteri obligantur ad diuinum officium: vbi nomen presbyteri secundum glossam extenditur ad omnes clericos iuxta tenorem capit. Si quisquam. de cohabitatione cleric. & mulier.

Primum argumentum.

Secundum.

Tertium.

Duæ causæ ex quibus oritur obligatio ad persoluendas horas canonicas.

De hac quęstione quædam sunt inter Doctores constituta, quædam uero quæ uix possunt certa ratione definiri. Duæ inquam caussę pro certis habētur quarum per se utraque ad pensum horarum canonicarum obligat: nempe ordo sacer & ecclesiasticum beneficium. Ad quæstionem igitur duabus conclusionibus respondetur. Prima; Omnis clericus in sacris, puta subdiaconus & illo superior tenetur officium persoluere diurnum ac nocturnum. Conclusio est quam tenet glossa, complectiturque

Prima conclusio.

Panormita. Panormita. & reliqui Doctores cannnici iuris præcipui nominis, super dicto capit. presbyter. de celebratione *D. Thomas.* Missarum. Est & sententia diui Thomę quolibeto. 6. arti. 8. & vnanimiter Theologorum. Nam quamuis in dicto cap. quod, ut suprà diximus, est concilij Agathen. de solo presbytero mentio fiat: tamen Innocen. cap. dolentes. minores etiam clericos exprimit. Et distin. 92. cap. finali expressiùs obligantur presbyter, diaconus, & quilibet *Ratio conclusionis.* clericus ad quotidianum officium. Ratio autem, quæ optima est iuris interpres, inde emergit, quòd qui sacris initiatur, singulari Dei cultui mancipatur, atque in illo constituitur statu qui ad diuinas laudes institutus est iuxta illud Isai. 43. Omnem illum qui inuocat nomen, meum, in laudem meam creaui illum, laudum autem ordo & modus, ut suprà diximus, ab ecclesia lege sancitus est. ergo eo ipso quòd quis in clericorum ordinem suscipitur, tali est vinculo obligatus. Quapropter, hoc quàm maximè cupio cunctis clericis esse persuasissimũ, ut quidquid negotij eis incumbat, siue litterarum studium, siue gubernandi, aut legendi munus, aut etiam prædicandi, constitutissimum habeant nunquàm ullam interpolare canonicam horam. certò uidelicet scientes hoc esse proprium genuinumq; eorum officium, atque adeo cunctis alijs præferendum: eò præsertim quod tempus statis orationibus dicatum, ex quocunque alio succidatur negotio, nunquàm impedimento est, Deo sic disponente, quo minus bene expediatur. De clericis autem qui in minoribus sunt ordinibus constituti, quique nulla potiuntur ecclesiastica præbenda, quanquàm Panormi. loco citato in alteram partem propendeat, absque dubio credendum est ad nullas teneri canonicas horas. Neque eius ratio ullius, est momenti. videlicet quod, ut ipsum nomen clerici sonat, assumuntur in sortem domini. Haud enim sic assumuntur, ut statum firmiter mutent: nam quandiu integrum illis est matrimonio se copulare, statum non mutant. Item quia functio illorum ordinum in solo preparamento templi vasorumque finitur: neque ordinem habet proximum ad eucharistię sacramentum, ceu officium diaconi & subdiaconi. Et *Paludanus.* quàuis Palud. in 4. distinct. 15. q. 5. dicat quòd ad aliquid plus teneantur quàm laici, non est credendum de præcepto: ita ut eius omissio aliqua sit culpa: sed forsan de honestate si uoluerint. Quare non solum qui prima tantum tonsura ordinati sunt, verùm neque alij aliorũ graduum infra subdiaconatum tenẽtur ad canticum graduum. Neque ulla est lex & consuetudo quæ talem iniiciat scrupulum: neque episcopus ad hoc potest obligare.

Clerici l'omnibus constituti, ad nullas horas canonicas tenẽtur, contra Panormit.

Secunda cõclusio. Secunda cõclusio; Quicunque habet ecclesiasticum beneficium aut præbendam sub clericali titulo, tenetur sub reatu lethalis criminis ad plenum horarum canonicarum officium. Et est intelligenda conclusio cum præcisione sicut pręcedens. Itaque sicut sacer ordo sine beneficio obligat, ita & beneficium absque ordine sacro. De hac quidẽ conclusio- *Probatio primæ conclusionis.* ne expressum iuris textum non uidi: annotatur tamen c. fin. dist. 92. cuius uerba sunt, quod presbyter aut diaconus, uel quilibet clericus ecclesię deputatus, ad quotidianum officium teneatur: vbi uerbum, deputatus, intelligũt per titulum alicuius beneficij, vt distinguatur à prioribus membris presbyter, & diaconus. Facit & verbum ca. fina- *Moderatio cõclusionis.* lis, de rescrip. lib. 6. Beneficium non datur nisi propter officium: nam peculiare ac proprium clerici officium, ut suprà diximus, est horarum canonicarum pensum. Facit & capit. cum secundum Apostolum. de præbendis, ubi sancitur, clericos omnes ad onus eligi, atque adeo non esse à mercede depellendos. Ac subinde iubetur nemi- *Qui præstimonialia sacerdotia possident, ad officium diuinum tenẽtur.* nem sine titulo aut beneficij aut patrimonij esse ordinandum: aut si secus fiat, quod episcopus ei uictum præbeat. Cùm ergo merces propter onus debeatur, & proprium onus clerici sit dicere officium, fit ut ex quacunque prębenda nascatur hæc obligatio. Atque hac de caussa sic sumus conclusionem moderati, ut talis præbenda possideatur clericali titulo: nam qui titulo seculari decimas percipiunt, ut reges & equites & concionator & lector: non tenentur ad huiusmodi horas soluendas. Quam ob rem eos qui præstimonialia sacerdotia possident, licet alij aliter sentiant, excusare non auderem ab officio diuino persoluendo: eò quòd ille titulus, clericalis est, & non secularis. Nam quod dicunt illa fuisse instituta tantum ratione studij, non ea pollet iuris auctoritate, ut ob id sint ab eiusmodi munere exonerandi. Quare de conces. pręb. cu. quoniam. lib. 6. præstimonia inter ceteros ecclesiasticos titulos connumerantur. Quocirca non tenetur opinio Lan- *Reprobatur opinio Laurentij.* rentij, ut bene ait Syluest. uerbo, hora. §. 3. dicentis, clericos in minoribus ordinibus beneficiatos qui per alios seruiũt, excusari posse ab officio diuino: immo satis ait Pa- *Syluester. Panormit.* nor. loco citato quod cùm horas pẽdere, officium sit personale, semper ad illud teneantur. Et quàuis Ioannes An- *Io. Andr.* dr. in Nouellis dicat quod libenter uideret, si ecclesia ratione studij liberaret huiusmodi beneficatos in minoribus, non habentes animarum curam: ut tantum recitarent officium Virginis, profectò non esset salutare consilium: eo quòd ecclesiastica stipendia præcipuè, ut dixi- *Pensionarij tantum non tenẽt ad horas.* mus, propter huiusmodi officia pendũtur. Illos autẽ qui tantùm habent pensiones, quia nullum habent ecclesiasticum titulum, sed merum ius petendi ab illo qui titulũ habet, iam sępè diximus minimè ad canonicas horas teneri. Dubium autem restat quando prębenda est tenuissima. Sunt enim qui eatenus hanc conclusionem affirmẽt, ut etiam dum beneficium tenuissimum sit, adeò ut neque ad miseram ducendam uitam sufficiat, nihilominus obligare censeant. Immo uero & si merum titulum sine fructibus quis habeat, non excusent à culpa si horas canonicas prætermiserit. Atq; hoc sequitur Syluest. ver. horas. *Dubitatio Syluestri solutio.* §. 3. & quidã è recentissimis Theologis. Sed profectò multò libentius id contrariam sententiam subscriberem. Nã *Refellitur solutio Syl.* cùm clericus citra subdiaconum ad officium non alia ratione quàm stipendij ad officium diuinum teneatur, quã do beneficium adeò est exiguum ut fere pro nihilo reputetur nõ est cur talem obligationem inducat. Nec uincit obiectio dicentium illi esse imputandum, qui illud recepit: nam tenuissimum beneficium ex natura sua non obligat. Quare qui illud recipit nõ obligatur. Dixerim tamẽ *Qui solum habet titulũ beneficij sine fructibus, nõ tenet ad officiũ diuinũ.* tenuissimum, ut fere pro nihilo reputetur: nempe si his temporibus summam saltem octo ducatorum non attingeret: nam si ditius est, quamuis non sufficiat ad victum, sit tñ pauperi clerico bona esse posset pars sustentationis, non oino possidens excusatur. De hoc ergo sapientũ prudentia consulenda est. Pari modo de illo censendum qui uel litigiosum, ut ait Paul. merum habet titulum præbendæ sine fructibus, idque ex cõcessione Pontificis, eosdem fructus alteri reseruantis, itaque in sua potestate non sit *Caieta.* illos percipere. vt ait Caieta. in Sum. verb. hora. quandoquidem obligatio non emergit nisi ex sacro ordine, uel ex perceptione mercedis. Neque in contrarium solida est superior obiectio, uidelicet illi esse imputandum qui tale beneficium accepit: nam quod auctoritate fit Papæ, alteri non imputatur. Cùm ergo sacerdotium fructibus, *Limitatio superioris assertionis.* suis priuat, uidetur possessorem ab obligatione absoluere dicendi horas. Secus res haberet si per illum qui præbendam possidet staret ut fructus nõ perciperet: utpote si vel *Exploditur præterea sententia. Palud.* alteri gratis daret, aut propter excommunicationem, aut quia non residet, illis priuaretur: nunc enim non esset ab orandi ligamine absolutus. Petrus de Palude loco citato eos propterea excusat qui Breuiarium nõ habent neque emere possũt. Quamuis dicat q debẽt officiũ addiscere. Porro uero eiusmodi excusatio non est cur admittatur. Etenim cum nemo sit in clericalem ordinem admittendus, qui non habeat unde uiuat, nemo clericorum excusatur si Breuiarium non habeat; immo antequàm haberet, non esset ordinandus. Eò potissimum quod Palud. loquebatur antequàm essent impressiones. Modò nãque uilius emitur. Diuersa uero est ratio ubi fortuito casu quis Breuiarium perdidit, neque est in loco ubi haberi posset. Ad discere uero officium ut memoriter dici possit, nemo lege cogitur, quia res est non omnibus bene possibilis; satis enim est si legere sciat. Quare si quis esset aut inter insi

deles

deles aut in prouincia vbi Breuiarium neutiquam reperiretur, legitima obtegeretur excusatione. Eadem ratione excusatur & caeci, aut ita oculis caligantes ut legere nequeāt. Tametsi dum aliquas horas memoriter proferre possent, fortasse tenerentur. Quamuis neque oīno sim certus an essent rigore cogēdi: quādoquidē tenacitas illa memoriç accidētaria sit: licet tutius esset nō se obligatos censerēt. Pari modo qui sic esset impeditus aut circa infirmos, aut aliter, ut nullatenus posset orare, itidem excusaretur. Quamuis fraus semper cauenda est, eò potissimū quòd huiusmodi obligatio arctissima est, à iure quoque diuino descendens. Immo uerò si ulla mihi adhibenda est fides, conijcio ut qui ex choro mittuntur ad thurificandū altari, simpliciter non teneantur Magnificat & Antiphonam dicere: quia neque coguntur memoriter scire, nec alium tunc secum portare librum. Eò praesertim quòd dū illi in re illa ad celebritatem eiusdem officij occupantur totus chorus pro illis supplet. Immo nescio an ille qui organis choro respondet teneatur posteà officium pendere: quia in primitiua ecclesia tantum erat unus liber in choro. In infirmis autem atque in alijs similiter impeditis manifesta est excusatio, dummodo absque omni fraude ad prudentiam boni uiri impedimentum existimetur esse legitimum. Quamuis re dubia consilium medici, auctoritasque praelati uti in ieiunijs, intercedere debeat. At de alijs iuris impedimētis haesitare quis posset: uidelicet utrum excommunicatus, irregularis & degradatus ab orandi uinculo immunis fiat. Apparet enim inde sic res habere quòd ab alijs officijs iure cohibentur. Sed nihilominus respondetur nullatenus excusari. Nam ut habet glo. can. leg. 16. q. 1. nemo ex suo delicto facit conditionem suam meliorem. Et ideo isti tenentur ad ea quae sunt oneris: licet illis priuentur quae sunt honoris. Debet tamen excommunicatus solitariè officium soluere: quia non potest se publicis officijs ingerere. Tametsi nisi sit nominatim excommunicatus, aut manifestus clericorū percussor, non tenetur alijs, ut alias diximus ipsum euitare: sed potest quisque cum illo orare. Irregularis uero & degradatus qui excommunicatione non est irretitus, in choro etiam potest cum alijs officium soluere: quoniam solum impediuntur ab administratione sacramentorum, & executione ecclesiasticae iurisdictionis, & à susceptione ordinum. Post haec autem, quod omnium maximum dubium ingerit, est de religiosis, qui nondum maiores ordines susceperunt. Maximum inquam dubium: non quod non sit omnium opinio, ut ait Syluester loco citato, & Panor. & omnes Iurisconsulti: & diuus Antoninus 3. par. titu. 13. ca. 4. Neque est qui contrarium asserere audeat: neque ego auderem. Sed dubium est de iure, aut ratione. Nam cùm neutrum superiorum capitum: nēpe neque ordo sacer, neque beneficium illos cogat, nulla apparet fieri reliqua obligationis ratio. Quapropter Caietanus in sua Sūma, uerbo, hora. Certè inquit nisi consuetudo illos obliget (de qua nihil scio) non tenentur ex professione. Hactenus ille. Quòd enim annū teneri ratione uoti ex cap. licet. de uoto. non satis habet cogendi uim. Illic enim solum habetur quòd si quis quid uouit, teneatur illud soluere: religiosi autem tria tantum suscipiunt essentialia uota: & postea licentur uiuere secundum suas constitutiones. Vnde Hieronymus ad Heliodorum: & refertur. 16. q. 1. Alia est inquit caussa monachi alia clerici; illi de altario uiuūt &c. Et ad Rusticū monachū. Sic uiue in monasterio ut clericus esse merearis: cū in clericū te populus elegit, age ea quae sunt clerici. Hoc ergo differt religiosorū ordo à clericali quod clerici deputātur ecclesiarum seruitio: religiosi uerò non nisi contemplationi. Cui quidem discrimini applaudit diuus Thom. 2. 2. q. vlt. artic. 8. ad secundum. Secunda uero ratio, quae omnibus est celeberrima: uidelicet quòd uiuunt ex eleemosynis, quae propter diuinum cultum ipsis à plebe erogantur, nihilo maius habere uidetur uigoris pondus. Decimae nanque sunt propria merces seruientium ecclesijs; reliquę uerò eleemosynae non habent illud opus annexum; atqui rari sunt Cōuentus ex decimis uiuentes. Pręterquam quòd tales decimae potuerunt illis, sicut reliquis pauperum hospitalibus absque tali onere adiudicari. Et qui absq; decimis uiuunt, licet eleemosynas percipiant, erogantur illis, tamen sicut ceteris pauperibus. Et esto pro benefactoribus orare teneantur, non tamen ideo canonicum persoluere officiū. Quod autem mihi argumentum occurrit, omnium molestissimum est. Si religiosus choro deputatus, qui tamen non est in sacris, teneretur ad officium, nō posset absque Papae dispensatione illo onere eximi; & tamen si in eadem religione fiat laicus, quos nos Conuersos uocamus non tenebitur ampliùs ad officium canonicum; illa autē mutatio nulla indiget Papae dispensatione, sed per solā praelati assensum fieri potest. Mirabile ergo cuipiam fortè apparebit quòd solus praelatus possit monachum liberare ab officio persoluendo, ad quod tenebatur. Nam si dicas pariter qui beneficium habet, teneri, à qua tamen obligatione si illud relinquat, liberatur, nullam prę te fers rei nostrę similitudinem, nam illa obligatio tantum erat propter mercedem; obligatio uero monachi debet esse ratione status quem relinquere nequit. Quare qui ex choro subductus fit conuersus, statum religionis non mutat. Si ergo conuersus non tenetur, apparet quod neque ille qui deputatus est choro, nisi sit in sacris. Et simile argumentum, immo ualidius fit de sanctimonialibus quae ex choro distractae sūt laicae. Quod si nos uicissim redarguas, saltē eiusmodi religiosos teneri uinculo suae regulae, de hoc non contendimus. Obligabuntur enim tunc saltem in ordine nostro, non ad culpam, sed ad poenā; ut de religiosis laici ilico dicturi sumus. Quęstio autem est de pręcepto quale est in subdiaconibus & suprà. His uero nō obstantibus, etsi negari nequeat, si uim tantum rationis consulas, per multum mouere, haud tamen negandum est celeberrimam eandemque laudabilem cōsuetudinem, uno antiquorum patrum consensu approbatam, uim habere praecepti uidelicet ut nullus religiosorum, qui choro dedicati sunt, ab eiusmodi obligatione soluendi diuinum officium eximatur. Immo uero neque nuda hic confitenda est consuetudo, uerum & lex ēc est agnoscenda. Arguitur ergo in confirmationem praesentis sententiae. Vniuersi & singuli monachorum conuētus cuiuscunq; spiritualis ordinis qui sub ratione solēnis uoti ab ecclesia sunt approbati, tenentur in communi diuinum officium celebrare: ergo quotquot eidem muneri addicti sunt, quoties choro defuerint, tenentur idē officium pendere quod illic publice canerent. Antecedens profectò nemo posset, neque ullus auderet negare, nam ubi ecclesia religiones secundum euangelium instituit, eas uidelicet quas rei spiritualis gratia admisit, easdem diuinis laudibus mancipauit; quippe cum illud sit praecipuum contemplationis munus; atque adeò, si ubi fieri potest, pręfecti negligentia tale officium in communi non fieret, citra dubium mortale illi esset crimen. Loquor de religionibus antiquis; nā si alius religionis modus citra huiusmodi obligationem admittatur, certè vix nomen religionis meretur; quippe quae maximo splendore religionis careat. Consequentiam uero argumēti fortasse quis neget, cogitans sat esse eos qui sunt in sacris tale officium soluere; reliquos uero dum affuerint choro. Attamen consequentia inde maximam habet probabilitatem, quod tota religio eidem muneri mancipata est; atque adeo sicut clericus ratione ordinis, ita & religiosus choro mancipatus, ratione religionis ad officium tenetur. Quare S. Thom. loco nuper citato. 2. 2. quaestio. vlti. in sol. ad secundum, quidquid Caieta. autumet, solos laicos monachos excipit ab officio clericorum. Quod si hoc de uiris religiosis uerum habeat, idem est & de sanctimonialibus censendum: nempe quod teneantur in cōmuni, ubi fieri potest, ad officium diuinum; sin minus, priuatim. Quocirca ad primum argumentum respondetur, quod etsi monachorum status sit contemplationi addictus, contemplatio tamen in officio diuino persoluendo potissimum consistit. Saltem ille, potissimum est contem-

plationis

Marginal notes (left column): *Impediti nō tenentur, etc.* — *Infirmi ab horis recitandis excusantur.* — *Quaestio.* — *Solutio.* — *Glossa.* — *Dubium de religiosis.* — *Syluester. Panormit. Antoninus.* — *Ratio primae inefficax ad colligēdū religiosos ut teneātur diuinum officium persoluere.* — *Hieronym.* — *S. Thom.* — *Secunda ratio ēt inefficax.*

Marginal notes (right column): *Argum.* — *Solutio post conclu. Suadetur prima assertio.* — *Praelati negligētia circa soluendū diuinum officium in cōmuni, peccatum mortale est.* — *S. Thomas.* — *Ad primum argum.*

Ad secundum. platinis effectus. Ad aliud uerò argumentum, quòd fateor esse difficile, respõdetur quòd ea ratione qua quis est choro deputatus, obligatur statas horas persoluere: sed quomodocunque inde amoueatur, ab eodem fit uinculo liber. Hanc enim liberandi facultatem apostolica sedes in institutione religionum, earum præfectis indulsit. Et quando ratione satis dissolui nequirent, nihilominus præualere deberet, tum cõsuetudo quę uniuersis religionum patribus vim censetur habere præcepti. tum etiam quòd hac facta licentia ut religiosi ac potissimum sanctimoniales ad diuinum officium nõ tenerentur, nullum eis fieret reliquum exercitium spirituale, quo tempus pro ratione sui instituti expenderent. Et re uera demu fateor nescio quid erroris præsentiscere dum mihi cogitatio animam subit negandi tam illustrem consuetudinem uim habere præcepti. Eos autem qui nondum professi sunt, quamuis *Paludanus.* Petrus de Palud. loco citato in 4. distinct. 15. quæstio. 5. duplici capite eosdẽ obligari censeat, videlicet & quòd eleemosynis sustententur, & quòd priuilegijs religiosorũ gaudeant, vt patet de senten. excommu. lib. 6. c. religioso. tamen cùm hæc assertio nullo iure fundetur, ut probè ait *Syluester.* Syluest. loco citato, nõ est cur recipiatur. Enimuerò cum *Monachi nõ professi non tenentur ad officium diuinum, contra Palud.* nec religionis habeant statum, neque clericalem, nulla superstes fit caussa illos obligandi. Similiter & de religiosorum laicis Augustinus de Anchona, quem duus Anto. 3. parti. tit. 13. c. 4. citat & sequi uidetur, censuit: videlicet quòd sub reatu mortalis delicti teneantur ad diuinum officium sibi præscriptum. Melius tamen rem alij conijciunt, quorum sententiam Syluest. illic amplectitur: *Augustinus de Anchon. Antoninus. Syluester.* nempe quòd non teneantur: quandoquidem non sunt diuino officio dedicati. Quapropter quod præfecti religionis illi laicorum ordini orandum iniunxerit, non aliam vim *De monachis laicis auctoris iudicium.* habebit præcepti, quàm quæ in tali religione exprimitur. Quare in nostro ordine illud uinculum non obligabit ad culpam, nisi vbi contemptus irrepserit, sed ad pœnam pro arbitrio prælati.

Ad primum argum. capitale. Ad primum igitur capitale argumentum respondetur quòd utcunque dispertita sint alia clericorum officia, vniuersis tamen commune est horarum canonicarum pensum. *Ad secundũ* Et pariter respondetur ad secundum quod qualecunque quis possideat sacerdotium sub titulo clericali, etiam præstimoniale, tenetur ad officium persoluẽdum: ut circa secundam conclusionem monstratum est. Et de religiosis non professis declaratum est, quòd non teneantur. *Ad tertium* Ad tertium denique in quo de dispensatione super hoc uinculo interrogabatur, Respondetur obligationem hanc partim esse de iure diuino, partim de iure positiuo. Nam in genere quòd omnes clerici sacris initiati ad aliquod officium diuinum persoluendum teneantur, ius diuinum est, super quo Papa dispensare non potest. Quod autem hoc aut illud dicatur, ius est positiuum ecclesiasticum, ut statim articulo proximo patebit, super quo adeo Papa, ratione id legitima exigente, dispensare potest.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum ordo & modus sit aliquis persoluendo diuino officio necessarius.

POSTQVAM uisum est quinam sint illi qui diuinum dicere officium tenentur, sequitur de alijs tribus circunstantijs nempe quid, quando, ubi; nam de mo*Primum argum.*do articulus subsequens adhibendus est. Et quod quãtum ad substantiam nullum sit officium determinatum, arguitur, nam, vt habetur can. in die. de consecratio. distinct. 5. diuersæ ecclesiæ & religiones diuersa canunt. Et cano. placuit. distinct. 12. prohibetur monasteriorum consuetudines cum secularium ecclesijs commisceri; nil ergo *Secundum.* certi statutum est omnibus necessariò canendum. Secundò; Nec tempora sunt necessaria; quia ordo non est de essentia, ut ferè usus habet clericorum; &. c. presbyter. de celebra. Missarum insinuat, præcipiens ut rurales sacerdos post matutinum officium pensum, statim aliarum horarum persoluat, antequam in infirmos uisitet & in rus exeat; non ergo temporalis horarum ordo necessarius est. Immo neque circunstantia loci, quia vbicunque quis officium soluat, etiam extra ecclesiam, implet præceptum. In contrarium tamen faciunt canones, de his. & placuit. 12. distinct. vbi præcipitur ut idem ordo psallendi secundum metropolitanam ecclesiam ab omnibus teneatur. Et in dict. cap. Dolentes. præcipitur deuotio & attentio.

Quinque proposuimus in superiori articulo de horis canonicis disputanda; nempe qui teneantur, ad quid, quãdo ubi, & quomodo. Vnde cùm primum illic fuerit expeditum, & quintum singularem articulum exigat, superest ut ad præsentem quæstionem secundum aliorum numerum tribus conclusionibus respondeamus. *Prima conclusio.* Prima ad orationum substantiam spectans, est; Ea quæ horis canonicis canenda recitandave statuta sunt, non eadem prorsus in omnibus ecclesijs & religionibus existunt. Radix conclusionis est illa quam articulo proximo tetigimus; uidelicet quod etsi densio officij diuini iure diuino ac naturali præcipiatur, tamen quod hæc aut illa dicantur, ius pontificium est; quo ideo pro diuersis anni temporibus, pro diuersisque prouincijs & hominum ingenijs uariantur. Vnde can. in die. de consecratio. distinct. 5. *Gregorius.* ait Gregorius VII. in tempore paschali tres tantum psalmos totidemque lectiones cantari. Cuius caussa intelligenda est duplex aut triplex; scilicet ad recreandos animos à quadragesimali labore; & ad significandum tum dies quibus Christus in sepulchro remansit; tum etiam Resurrectionis lætitiam. Alijs uero testis nouem psalmi cum eodem lectionum numero; in profestis autem satis sunt lectiones tres. At monachi nigri duodecim psalmos canunt, & alij octodecim, sed alij toto anni circulo tribus contenti sunt psalmis. Quod, ut illic ait Papa, non ex regula sanctorum patrum, sed ex fastidio & negligentia comprobantur facere. Vnde ca. no*Lex canonica de psallendis horis.*uit. dist. 12. idem Pontifex Augustinũ Anglorum admonet ut ex multis ecclesijs colligere ea satagat quibus ecclesiam illam nouam salubrius instituat. At uero etsi ecclesię nonnihil varient; nihilominus lex illa seruanda est quæ eadem distinctione, cano. de his. & cau. placuit. constituitur; nempe ut unus sit psallendi modus secundum morem ecclesiæ metropolitanę; atque in religionibus secundum sua cuiusque statuta. Et quamuis nõnullorum *Non est liberum singulis personis seq. usum.* opinio sit ut possit quisq; sequi usum ecclesiæ Romanæ, non facilè crediderim id singulis personis sine auctoritate Pontificis esse liberum; nam quod in cap. nouit. citato, admonetur August. Anglorum ut consuetudinem ecclesiæ Romanę consulat, id intelligitur ad sanciẽdas leges illius nouæ ecclesiæ; non autem ut eandem quisque licentiam priuatim accipiat. *Romanum persoluendi horas absque superioris auctoritate.* Quare licet non prorsus cõtradicere ausim Caieta. sententiæ, inquientis in sua Summa non esse reatum mortalem solui officium de sanctis, die qua deberet de feria; neque solui iuxta ritum Romanæ ecclesiæ dum deberet iuxta monachale institutum. haud tamen culpa omnino caret; nec tam laxè remittendæ sunt in re eiusmodi habenæ. Immo debent Antistites & religionum præfecti omnino eiusmodi ausus cohibere; uidelicet ne vllus clericorum aut religiosorũ aliter priuatim officium pendat quàm in choro faceret. Illud namque Directorij documentum, quod qui ad titulum patrimonij ordinatus est, põt quod libuerit officium diuinum soluere, nullam habet iuris fundamentum. Obligatio enim orandi non nascitur solum ex beneficio; sed ex clericatu; & ideo tenetur quisque & in hoc quoque matrici ecclesiæ suæ esse subiectus, nisi dum in alia ecclesia sacerdotium obtinuerit; nam tunc illius more canere, atque adeo orare debet. Et si in pluribus ecclesijs ha*Directorij documẽtum nullum habet iuris fundamentum.*beat beneficium, illam debet sequi cui magis tenetur seruire. Fateor equidem prolixitatem nimiam psalmorum, molestissimamq; precationum inculcationem aliquarum ecclesiarum subditos sępenumero ab officio illo pacto soluendo absterrere, atque adeo in caussa esse

ut

vt compendiosius Breuiarium exquirant. Hoc enim, vt lib. 1. dicebamus, cum primis latores legum animo prospicere debent, ne illas leges ferant quas temporis longinquitas propter ipsarum intollerantiam corrodat. Putant enim homines magis pij quàm prudentes bene rei consulere si psalmos ad psalmos, orationesq; ad orationes lege accumulent, cùm tamen occasionem potius offerant, ut breuius eiusmodi orandi instituta pereant. Fuit olim sanctissimè institutum vt creberrimè de tempore pēderetur officium: qua ratione totum Psalterium hebdomadatim recurrebat. Auctæ tamen postmodùm sunt tot uiuorum ac mortuorum suffragia; preces, ac litaniæ, vt itum iam fuerit ad breuissima sanctorum festa excogitanda: adeò vt neque in Quadragesima vel tribus diebus officium de sanctissimo tempore celebretur: quod profectò, præsertim inter religiosos, neque ratione studij decorum est. In ordine autē nostro sic cōsultū semper fuit mediocritati, vt officium nobis temporis

Censura Breuiarij Romani.

vsu sit frequentissimum. Per hæc, si vera sunt perpendere ea quisque potest, quæ de nuperrimo Breuario Romano lib. 1. adnotare cœpimus. Primum quòd finis orandi non est Psalmos addiscere, aut sacrarum scripturarū studium, vt illic habetur, sed laudes Deo dicere, precesque fundere. Quare non sunt responsoria, antiphonæq;, & hymni, atque aliæ cantiones aspernanda, quæ nō solū tam longa sanctorum patrum series, tanta cum meditatione & consultatione pro singulorum temporum rationibus constituit, verum & angelicus chorus cęlitus attulit. Enimuerò sit, ut eodem loco dicebamus, ciuilis legis antiquitas tantùm sit honoris digna, vt nisi vrgentissima necessitate sit mutanda, moltò id minùs permitti debet in sacrorum legibus & institutis quibus populus

Obiendiculum.

ab antiquo imbutus est. Sed aiunt, Breuiarium illud non esse excogitatum, ut publicitus in ecclesijs cantetur, sed vt priuatim quisque horarum pensum soluat. Hoc autem obtēdiculum multorum profectò est incommodorum caussa. Primùm enim cùm clericorum cœtus ex omnibus constet, si singuli semel illo orandi modo assueuerint, facilè eum admittens in publicum. Quod iam in aliqua ecclesia Hispaniæ intentatum est. Quod Tridenti in concilio non sine mœrore & scandalo fuit auditum; nam cùm populus in Quadragesima & sancta hebdomada consueta officia non audiret, non potuit non uehementi tristitia & scandalo perturbari. Et quādo hoc nō existeret periculum, usq; adeò iam canonicis ecclesiarū vsu receptum est domi per illud Breuiariū horas pendere, ut in choro muti sedeant, & vtinam tam attētiquàm seculares. Haud enim animaduertunt stipendia, non vt adsistant & duntaxat sint numerus, sed re vera vt psallāt eis esse constituta. Nam beneficium, ut ait lex, nō datur nisi propter officium. Immo uerò eò res peruenit vt canere dedignentur, putentque suæ maiestati derogari: sed capellanis inferioris classis id committūt. Vide quàm sint sui officij immemores: ego ipse ab eorum quibuspiā rogatus sum utrum debito soluendi horas satis faciant si domi eas non soluant, sed in choro cantando. Quod profectò audiens, hinc risu, inde mœstitia afficiebar. Perspice ergo quanta sit habenda cura vt nemo aliter priuatim diuinum officium soluat quàm in choro soluitur. Preter quàm quòd tres tantum psalmos canere, quod illud habet Breuiarium, ut can. in die. supra citato ait Gregorius ex negligentia nascitur & fastidio diuini officij, contraque sanctissimum antiquissimumque ecclesiæ morem trium nocturnorum quem primo articulo commonstrauimus. Nunc ergo maximè temporis quando hæretici sanctissimum orandi institutum ab ecclesia deturbare cōtendunt, omni cura & uigilantia esset asserendum, & si

Additio auctoris.

qua parte claudicat, instaurandum. Adde quòd neque psalmi, ut sunt in eodem breuiario per ferias distributi, congruere festiuitatibus satis possunt, quæ in easdem ferias incidere assolēt, sunt uerbi gratia feriæ sextæ tres illi consignati, Deus Deus meus respice in me. Et saluum me fac Deus quoniam intrauerunt aquæ usque ad animam meam, & In te Domine speraui, designati, utpote qui celebritati passionis accommodantur, quando ergo in eandem feriam festum incidit; aut natiuitatis domini, aut assumptionis beatæ Virginis, aut aliud quod iucunde celebrandum est, quomodo ijdem psalmi accōmodabuntur? Item ad completorium ubi certas nocturnas preces contra dęmonum insidias ecclesia semper cecinit, nihil opus erat singulis ferijs psalmos cōmutare. Haud. n. tāti refert totū psalteriū hebdomadatim perlegere, quàm orationes tēporibus & necessitatibus ecclesiæ adaptare. Hęc dixerim non quod in cęlum, hoc est in Apostolicam sedem, cui summus honor semper deferendus est, os ponere cogitauerim, sed ut alios Antistites inferioris classis admonuerim ne pergant in suis ecclesijs nouis horarum ritibus clerum conturbare. De officio

De officio beatæ Virginis controuersia.

beatæ Virginis controuertitur itidem inter Doctores, vtrum ét sit in præcepto eò quòd hac de re nullum extat ius, sed sola consuetudo. Immo uero si historias consulas, res non est antiqua, sed fortè à trecētis hinc annis. Nam ante Bernardi tempora & religionum Mendicantium institutionem non increbuerat tanta Virginis deuotio. Quocirca si coniecturis agere licet, hæc consuetudo non cœpit tanquam uim habens præcepti; aliàs alicubi legeretur; sed ex pietate & deuotione, qua sanctissima Virgo dignissima erat. Atque huius non nullum indicium est, quod in institutione nostri ordinis iussum est ut surgentes fratres, illic in Dormitorio

Officium beatæ Virginis sub præcepto debetur.

officium Virginis nocturnum recitādo soluant, quod si præceptum esset ecclesiasticum, in choro iuberetur solui. At uerò decursu temporis consuetudo adeò inualuit, vt nullus doctorum aut sanctorum patrum negare audeat uim habere præcepti. Quare neq; debuit omninò ab ecclesiastico more abigi, quamuis Breuiarium illud citatum, eiusmodi uinculum dissoluerit. Iā enim clerus eò ad sacerdotia ecclesiastica quasi seculari sibi iure possident, uidelicet quia uel successores à prædecessoribus hæreditant, uel propria solertia & pecuniæ dispendio conquirunt, ut uix arbitrentur ad officium teneri, sed illud cunctis alijs negotijs posthabentes, in dies procurēt

De officio mortuorum. D. Thomas.

leuius reddere. De officio autem mortuorum idem est censendum; quamuis mos iste, vt dimus Thom. quolib. 6. articulo octauo insinuat, potiùs introductus est ratione præbendarum quas clerici possident, quàm ratione meri ordinis. Ad officium namque animarum postridie festi omnium sanctorum manifestum est omnes clericos in sacris teneri, cùm sit illius diei proprium, sed ad aliud officium quod secundum diuersarum ecclesiarum consuetudines diuersimodè aut dietim aut hebdomadatim soluitur, apparet non teneri, nisi eos qui ex decimis uiuunt, putà beneficiatos ut illic censere sanctus Thomas uidetur, etiam illos qui in scholis existunt, nam retribuitur pro bonis, quæ mortui ecclesijs reliquerunt. Et ideo in religionibus tenentur singuli clerici secundùm sua statuta, ut reor, sub pœna peccati mortalis illud exoluere. Seculares autem clerici, qui nullum ecclesiasticum habent beneficium, non est ita constans ad eiusmodi onus lege cogi, tametsi cùm iam sint sacris mancipati, uideantur more teneri ecclesiæ, cui subduntur. De Litanijs de

De litanijs nocturno officio adiectis.

mum, quæ in profestis diebus nocturno officio adhibentur, bene arbitror censere, qui aiunt eiusmodi consuetudinem non habere uim præcepti. Non enim habent formam ut sint pars diuini officij, sed sunt precationes quædam ad sanctos adhibitæ, qui solutum munus Deo offerunt. Et fortè ortum habuerunt inter religiosos propter satisfactoria flagella, quibus tunc uapulabant. Quare iam nunc in ordine nostro sancitum est, ut chorus duntaxat Litanias dicat, qui autem priuatim orant ab illis dicendis sint absoluti. Sequitur de tempore & ordine horarum. Secunda conclusio. Quamuis in com-

Secunda conclusio.

muni adeò sit necessarium, officium statis per ecclesiam horis persolui ut eius omissio culpa sit mortalis: tamen priuatim tempora & ordinem mutare, licet culpa nonnulla esse possit, non tamen mortalis. *Prima conclusionis*

sionis

Probatio prioris partis conclusionis. Sionis pars inde constat, quod, ut articulo primo monstratum est sanctissimis rationibus ecclesia horas publicis dicendis laudibus statuit; & præsertim ut sciret populus, quo tempore ad ecclesiam confluere deberet. Quapropter si ordo ille intermitteretur, pregrauem offensam ecclesia pateretur, & pro grauitate autem obiecti æstimatur culpæ magnitudo; esset ergo mortalis. Vnde Clementi. primo de celebratione Missarum. Graui, inquit concilium, turbatione monemur, quod nonnullorum rectorum negligentia, &c. Quo fit, ut eiusmodi delictum præfectis esset impingendum; atque illis, quibus cura publica incumbit, ut officium diuinum in communi fiat. Vnde ad significandum, quantum hoc referat, subdit concilium: Sancimus, ut illi ad quos id pertinet &c. Et infrà, ut cathedralibus, regularibus, ac collegialibus ecclesijs horis debitis deuotè psallatur. Secunda uerò pars conclusionis probatur. *Suadetur altera conclusionis pars.* Nam quod à priuatis personis tempus & ordo mutetur, cum in conspectu populi non fiat, non præ se tantum fert absurditatis ut lethalem obducat maculam: immo uerò licet cùm sine caussa fit, leui saltè culpa non careat: tamen aliquando nullā prorsus affert. Quin inquā, absque ulla caussa horā constitutā prætermittit, absque dubio saltè venialiter peccat: Nā & sæpe & sæpius inculcare non uereor, cū hoc sit propriū clerici munus, illud debet cunctis alijs negotijs anteferre, nempe ut quando in choro canitur, ipse officiū soluat, ut cum alijs orare censeatur: eò uel maximè & si semel horā legitimā prætermittas, periculum imminet, ut usque ad noctē rē prolates, & tunc potiùs murmurādo quàm orādo debitum indignè soluas: quod fœdum est. Quare ut notatur in cap. presbyter. de celebratione Missarum, satius illi est quo impedimētum timet, horas præponere, quàm postponere. *Explicatur celebris Summistarum assertio.* Igitur cū apud aliquē Sūmistā legeris horarum ordinē nō esse in præcepto, duobus modis illud attempera. s. quātum ad eos, qui priuatim orāt. Et rursus quod illos sub mortali reatu non obligat. Attamē qui uel ex causa uel absque illa horā, exēpli gratia, primā aut tertiā, immo & nocturnum officium dicere quādo debuit omiserit, si posteà occurrit tēpus quo potest choro interesse, consultius est ut inibi posteriores prius persoluat, & posteà priuatim, priores quàm sint ordinē seruet choro absit. De ordine præterea missæ inter alias horas meminit Verucensis, quē Sylnester refert, *Verucensis.* uerbo, Missa. §. 6. qui ait eum qui ante nocturnum officium, post matutinos Psalmos & laudes, Missam celebrat, mortaliter peccare: quod idem Syluester ait omnes Summi- *Syluester.* stas tenere. Et Antoni. tertia part. titulo decimotertio, *Antoninus.* capite quarto citat in eandem sententiam Hostiensis & *Hostiensis.* alios quibus non refragatur. Hoc autem absque ullo iure & rationis fulcimento dictum est: Nec consuetudo censenda ullo pacto est tale præceptum inuoluere: nam sacrificium Missæ non connumeratur inter canonicas horas, cum tantum sint septem: sed per se antiquitus sua habebant stata tempora saltem Missa solennis, quam maiorem appellant, scilicet diebus festis post tertiam. de consecratione. distinctione 1. canon. nocte. & in profestis post sextā, ut illic canon. solent, & in diebus ieiunij post nonam. *Non est mortalis culpa Missam celebrare ante matutinū officium persolutum.* De priuatis autem nihil est cautum, præterquàm quòd nisi ex priuilegio, neq; post meridiem celebretur, neque ante lucem, excepta nocte Natalis Domini. Si ergo soluere nocturnum officiū sexta aut nona hora diei non est mortale, nescio unde inferatur, quòd celebrare prius Missam sit mortale: quandoquidem distincta sint officia, neque unum habeat necessarium ordinem ad alterum. Forsan ob cōsuetudinem, uenialis esset culpa, ubi fieri posset commodè, si non priùs nocturnum solueretur officium: nam ob caussam aliquam ordinem anteuertere, nulla est culpa, utpote si illi qui nōdum matutinas dixit, caussa incumbit celebrandi: quia uel prælatus præceperit, uel aliquis eleemosynam offerret statim dicat. Immo uero si quis propter morbum aliquem legitimā haberet excusationem soluendi officium diuinum, non uideo cur non posset sacrum Missæ facere: quamuis neque dixerit neq; dicturus esset ceteras horas. De prima autem nullus restat scrupulus. Qui enim in conuentu aurora Missam & reliquas ante primam dicere iubentur, *Melius est post missam celebratā conuenire ad primam, quam illam ante Missam soluere.* melius facient post Missæ celebrationem interesse choro ad primam, quàm illam ante Missam soluere: nisi eos obligare uelis ut bis eandē dicant, quod esset rediculum. Igitur ordo legitimus est, ut diuinum officium suis horis persoluas: priuatam uerò missam, quando fuerit expedientius: quamuis decorum est ut sit post primam celebraueris, illam priùs soluas. Post hæc de loco ubi horæ dicendæ sunt, tertia conclusio superioris ferè instar constituitur. *Tertia conclusio.* Horæ quidem in communi & solenniter in ecclesia sunt de præcepto celebrandæ: priuatim uerò ubique dici possunt. *Probatio.* Prima pars similiter ut superior nota est: nam templa in hoc exstructa destinataque sunt, ut illic horæ celebrentur, sicuti & Missarum solennia. Quare in Clementina traui. de celebratione Missar. in ecclesijs iubentur horæ psalli. Nihil tamen obstat quò minus in aulis principum eadem canantur officia, atq; alibi ex priuilegio: quamuis Missa profectò nō deberet domi permitti. De hoc autem alias. Priuatim uero nulla est culpa, ubiuis, dummodo locus non sit adeo indecēs, horas pendere. *Innocent. Hostiensis. Syluester.* Quamuis Innocentius & Hostiensis. quos Syluester uerbo hora. §. tertio refert, censeant beneficiatum clericum teneri singulis diebus horas dicere uel audire in ecclesia, nisi iusto impedimento excusetur: alias si in camera dicat, debitum, inquit, non reddet. Sed re uera usque adeo hoc est rigidum, ut non sit tenendum. Verum tamen catenus Innocentij sententia uerum habet, quod qui stipēdio ecclesiastico fruitur, quod propter officium ei suppeditatur, non debet caussas absentiæ excogitare & fingere, & ecclesiam suo seruitio defraudet, ad quod tenetur, cuius alimentis uiuit. Alioqui iniustitiam committere, immo tam apertè hac parte posset esse iniustus, ut ad restitutionem teneretur. Nihilominus tamen etiā illi qui priuatim diuinum officium canonicè soluunt, *Diuinæ præces loco honesto persoluendæ.* curare debet ut si nō in ecclesia, saltem domi oratorium habeant pro sua facultate destinatum, ubi attentè & deuotè tam egregium religionis officium Deo ualeant exhibere. Nam illud in foro aut in vicis more aliorum negotiorum secularium præstare, præterquam quod attentioni impedimentum obijcitur, non habet illam honestatem, quam res pro sua dignitate deposcit. Adde, quod locis indecentibus, ut ubi profana fiunt, & inter compotandum, & dum naturæ ceditur, esse non potest absque culpa. Quare multo est cōgruentius, tempus orandi differre, quàm illis locis aut tēporibus orare. Argumenta igitur initio quæstionis obiecta, soluta restant.

ARTICVLVS. V.

Vtrùm ad soluendum canonicè diuinum officium requiratur attentio.

QVINTVM denique circa orationem meditandum, est orandi modus: qui in deuotione attentioneque adhibenda positus est. *Primum argum.* Arguitur ergo quod huiusmodi attentio sit per totum officium necessaria. Oportet enim, ait Redemptor, Ioannis quarto. cum Deus spiritus sit, ut ij qui adorant eum, in spiritu & ueritate id faciant: quare oratio dicitur ascensus intellectus in Deum, ubi autem non est attentio, neque spiritus adest quo in Deum conscendi possit: ergo illa est semper necessaria. *Secundum.* Secūdo arguitur: Orationi, quippe quæ actus religionis existit, necessarium est ut oī careat peccati macula: qui autem absque attentione Deum aliquid oraret, potiùs eum deridere appareret, quàm honorare. *Basili.* Cuius exemplū Basilius in libro de vita perfecta, cap. secundo à principe humano depromit. Attentione .n. inquit, oranti in primis opus est: nam si ante principem consistas, negligentius te habendo, minimè audiendo, minimè respōdendo, minimeq; aspiciendo, sed alio uersum oculos flectendo, non solum non placabis, sed & ad iracundiā eundē prouocabis. Quantò magis ante Deū, qui

Tertium. Innocent. qui tuam conscientiam intus & in cute nouit, & qui si quid vacillas, statim deprehendit. Tertiò, & eidem consonat præceptum Innocentij cap. Dolentes de celeb. Missar. vbi districtè præcipit in virtute obedientiæ, vt diurnum officium quantum nobis Deus dederit studiosè celebremus pariter & deuotè. In contrarium tamen est, quòd id quod in hominis potestate situm non est, neutiquam nobis ad culpam imputatur. Tenere autem fixam mentem, vt non diuagetur, non semper nobis est possibile: immo propterea Dauid lamentatus aiebat, Cor meum dereliquit me.

Potissima orationis consideratio est de deuotione et attentione, quæ illi partim necessaria partim verò maximum ornamentum est. Et vt res est pretiosissima ita tum difficilima, tum subinde rarissima. Ea enim natura est omnium rerum quæ excellentissimæ sunt. Formauimus autem articulũ de attentione orationis in genere, *S. Thomas.* eo tenore, quo eum D. Thom. tractauit. 2. 2. q. 83. cuius est artic. 13. vt inde ad attentionem horis canonicis ne*Bifariam aliquod est necessarium.*cessariam descendamus. Vnde quò eius mentem præmittamus, ait bifariè aliquid esse necessarium: vt 5. Metaphysic. Philosoph. auctor est. Vno modo, per quod melius & decẽtius peruenitur ad finem: sicut equus ad peragendum iter. Atq; alteru simpliciter vtpote sine quo res suum finem attingere nequit, veluti cibus ad vitam. Pari modo attentionis necessitas duobus modis existimatur. Vno, vt iam diu perseueret quamdiu oratio durat: atque altero vt tùm quis ad orandum se accommo*Prima conclusio.*dat, attendat quid facere aggreditur. His præhabitis ad quæstionem septem conclusionibus respondetur, quinque ad genus orationis vniuersim spectantibus, duabus ad horas canonicas propriè attinentibus. Prima, Attentio priori modo, hoc est per totam orationem necessaria est ei, si necessarium, priori etiam ratione vsurpetur. Est enim splendidissimum orationis ornamẽtum & decus singulis verbis attendere, quis, quid, cum quo loquaris. Si autem posteriori modo, hoc est simpliciter necessitatis nomen accipias, tunc in oratione trinus est considerãdus effectus. Primus, vt actus sit moraliter bonus, si extra gratiam fiat, idemque meritorius, si ex gratia procedat. Et de hoc statuitur secunda conclusio. Vt actus sit moraliter bonus, atque adeò meritum apud Deum, non est simpliciter necessarium, vt attentio toti orationi assistat: sed satis est, vt qui oraturus accedit, animaduertat, quid operis inceptet, tunc enim vis illius attentionis virtute per totum durat, ut faciat illum actum esse hu*Secunda conclusio.*manum. Secundus orationis effectus, est impetratio. Et de hoc similis constituitur tertia conclusio. Neque ad istum effectum simpliciter necessaria est attentio, quę totam orationem comitetur: immo si quis initiò attendat *Tertia conclusio.* quid petit, impetrare poterit. Tertius denique effectus orationis est, idemque præcipuus, spiritualis quædam mentis refectio, dulcissimaq; recreatio, quæ ab eloquio *Quarta conclusio.* cũ Deo initio instillat. Et de hoc adhibetur quarta conclusio: Ad huiusmodi effectum assequendum necessaria simpliciter est attentio quæ sit totius orationis indiuiduus comes. Est enim attẽtio huiusce effectus caussa coæua, quippe quòd cùm primùm illa cessat, effectus quoq; *Ratio conclusionis.* euanescit. Et ratio est, quòd huiusmodi mentis refectio non in habitu, sed in actu spiritualis vitæ consistit: Qua*Paulus.*re nisi attentione pręsenti, extare nequit. Vnde Paulus 1. ad Corinth. 14. Si orem lingua (scilicet sola) mens *Quinta conclusio.* mea sine fructu est. Quinta conclusio attentionis explicatoria est. Triplex est attẽtio, quæ vocali orationi adhiberi potest. Prima, vt quisque ad verba duntaxat attendat, ne prolatione erret. Secunda, qua attenditur ad uerborum sensa. Tertia, qua attenditur ad finem orationis, scilicet ad Deum & ad rem, pro qua oratur, quæ quidem est maximè necessaria. Et hanc etiam possunt habere idiotæ, immo verò & docti sic per hanc Deo possunt mente affigi, ut aliarum obliuiscantur. Hæc D. Thom. quæ generalia sunt omni vocali attentioni scilicet tam spontaneæ populi, quàm clericorum canonicæ. Quò autem antequam ad eam quæ horis canonicis necessaria est descendamus, ista explicatius euoluantur, notandũ quòd attentionis quæstio in vocali oratione locum habet, nam in mentali, cùm ipsa eadem attentio sit ipsissima oratio, vanũ est quærere vtrum illic requiratur attẽtio. Est enim repugnantia, mente orare & non attende*Primum documentum.*re, nã cũ primùm diuagari mens incipit, orare desinit. Immo ob id mentalis oratio sæpenumero optatior est, quòd cùm mens ad uerba non effunditur, diuinis hauriẽdis mysterijs liberius vacat. Quare sola uocalis oratio est, quæ attentione carere potest, nimirum dum aliorsũ cogitatione diffluente, lingua dat sine mente sonum.

Secundum. Secundò notandum, quòd attentio & deuotio, præsertim ut uulgus nomen deuotionis usurpat, res sunt diuersæ, Vulgus namq; deuotionem eam esse putat, quam in quarta cõclusione diximus mẽtis esse refectionem & recreationem, cùm tamẽ Latinè aliud auribus insonet. Deuouere nãq; est aliquid sanctè promittere. Vnde deuotio (ut 2. 2. q. 82. ait S. Tho.) est quædã animi inalicuius obsequiũ propẽsio, & applicatio, nẽpe dum quis paratissimus est & prõptissimus, Deo vel diuo obsequi. Sic. n. dicitur quispiã sacrosanctæ uirgini deuotus. Immo cũ morti se quisq; pro re aliqua destinauit, dicitur aiam deuouisse. Attẽdere uerò, nihil aliud sonat, q̃ mentẽ habere præsentẽ ad id quod dicitur; nẽpe ut quod lingua foris personat, mẽs simul intus cõcipiendo loquatur. Et qđ ait Aug. hoc uersetur in corde, qđ profertur in ore. Vnde illic Pau. mentẽ appellat verborum animã. Quę sine anima, inquit, sunt uocem dantia, siue tibia, siue cithara &c. Est. n. ceu uox tubæ, ille qui sine attentione orat. Et ideo subdit inferius: Orabo spiritu, orabo & mẽ*Deuotio & attentio res distincta.*te. Distinctæ ergo res sunt deuotio & attentio. Stat. n. aliquem destinatum habere animum ad Dei seruitium, qui tamen mente dum orat nõ sit attentus: & fortè uice uersa. tametsi deuotio suapte natura caussa sit attentionis. Nã qui animum procurat diuinis obsequijs habere præsentem, ille & in oratione attentum eum habebit. At uerò qm̃ ex illa mentis præsentia & attentione distillat, ut diximus, spiritualis quædam dulcedo, qua anima reficitur & recreatur, hanc vulgus appellat deuotionẽ cùm tñ potiùs sit deuotionis attẽtionisq; affectus & fructus. Ex quo fit, illarũ trium attentionis specierũ *Corollariũ.* postremã eẽ fructuosissimã. Prima nãq;, puta attẽtio ad uerborũ prolationem infimus est attentionis gradus: quem hře nõ pt̃ nisi qui linguã norit. obidq; clerici oẽs saltẽ debent esse Latini: alias rectè & cõgrue efferre verba nequibunt. Secundus aũt gradus, putà ad sensa attendere, nõ oĩbus Latinis cõgruit, nisi Theologiæ peritis. Tertius uerò spiritualibus est familiaris, et si sint idiotæ. Illi nãq; qui alia mysteria nõ callent, attendunt dũ orant, tum ad diuinam maiestatẽ, cum qua loquuntur, *Supremus orandi scopus.* tum ad suã exiguitatem, qui loquuntur: & præterea ad eorum necessitatem quæ postulãt. Supremus aũt scopus orãdi esse debet, cor & mentem q̃ maximè fieri queat deificare. Quocirca si possibile esset, in deitatem ipsam satiùs semper foret attendere. Quòd si uel in alios sanctos uel in sacrã Virginem attendatur, nõ sic debet illic mens gradũ figere, ac si ultimus esset scopus: de quo indocta plebs sępissime errat; sed debet id tãquã mediũ accipi, per quod ad diuinitatem, quãtum Deus dederit, ascendatur. Quapropter oratio à sanctis sic describitur ut sit ascensus mentis nõ in diuos neque in alias supre*Orationis ratio.*mas substãtias, sed in Deum ipsum. Quin uero meditatio passionis Christi ceterorumq; eiusdem humanitatis mysteriorum dum oratur, etsi sanctum sit cõsiliũ, haud tñ illic sistenda est mens tanquã in fine, sed tanquã medio utendum, quod omnium supremum est ad diuinorum amorem. Cuius quidẽ nos meditatissimè ecclesia admonet in pręfatione Natiuitatis. Per incarnati. n. inquit, uerbi mysteriũ, noua mentis nostræ oculis lux tuæ claritatis infulsit; ut dum uisibiliter Deũ cognoscimus, per hunc in inuisibilium amorem rapiamũr. Ex quo fit rursus, q̃ attendere ad id quod petis, si tẽporale est, quãuis

uis quadamtenus liceat, periculo tamen non caret, ne diuinam maiestatem illuc referas. Et ideo nõ est illic diutius immorandum. Immo uerò cùm inter ea quæ à Deo nobis efflagitãda sunt, sempiterna gloria, ac subinde gratia & uirtutes, quibus illuc promouemur, apicẽ & culmẽ teneant: tamen neque in illis est finis orationis constituẽdus. Etenim, etsi propterea quòd Deus ipse eorũ obiectũ est, saluberrimũ sit postulare: tamẽ intẽtionis uertex in Deũ ipsum eiusq; gloriã, qua ipse beatus existit, referendus est; videlicet, ut id ipsum quod eius conspectu frui expetimus, non tã ad nostrũ bonũ, quod ad amorẽ attinet cõcupiscẽtiæ, quàm ad suũ ipsius, quod amor est beneuolẽtiæ referamus: nẽpe nõ tã ad id quòd nostra volũtas, quã ad id quòd sua expleatur: qua voluit suã propriã felicitatẽ in nos effundere. Quamobrẽ in horis singulis dũ inchoãtur, post petitionẽ diuini adiutorij statim initio canitur, Gloria Patri. &c. tanquã scopus quò tota referatur oratio. Hæc aũt alius est loci, fusiùs differere. Hinc ergo ad propositũ reuertentes, statuimus sextã conclusionẽ: Attentio est in præcepto, nõ solũ clericis canonicè canentibus & orãtibus, sub reatu mortali obligante, uerũ & suo modo secularibus, dũ spontaneas fundunt preces. Vtriusq; partis ratio ex ipsa rei natura proficiscitur, nam cum orare sit actus uirtutis, neq; verò cuiuslibet, sed religionis, necesse est ut fiat, quando, & vbi, ac potissimũ quomodo oportet quibus circunstantiarũ ornamentis vnaquæque uirtus secundũ Philòso. vestitur: modus aũt nullus est naturæ orationis germanior, quàm attẽtio. Quatenus aũt ad horas canonicas res attinet, cõclusio peculiariter probatur ex verbis Innocẽ. in cõcilio generali: cap. dolẽtes. de celeb. Miss. vbi ait. Districtè pręcipimus in virtute obedientiæ, ut diuinũ officiũ nocturnũ pariter & diurnum, quãtũ eis (nẽpe clericis) Deus dederit, studiosè celebrent, pariter & deuotè Verba nãque illa, districte in uirtute obedientiæ, planissimè ostẽdunt præcepti vim, obligãtis sub reatu mortali. Neque vllius est apparentiæ eiusmodi cauillatio, quòd præceptũ illic non fertur super modũ attentè deuoteq; orandi, sed super substantiã, vt diuinũ officium integrè persoluatur. Nullius, inquã, est apparentiæ: nã cùm præceptum illud iampridẽ, vt dictum est, in ecclesia extitisset, nulla erat in Concilio oborta de illo quęstio: sed quia modus dicendi sensim in præceps ibat, curatum est sub pręcepto illum instaurare. Adiectio aũt illa, quãtum eius Deus dederit, ansam prima fronte offerre potest dicendi quòd attentionis relictus fuerit orantis arbitrio. Attamen non sic se res habet: sed sensus eius est, quòd nemo teneatur summã adhibere attentionem ac deuotionẽ: sed tamen apparare sese, modo statim explicando, ut per se non stet quo minus Deus deuotionem atque animi refectionem influat. Quòd si aduersus huiusmodi sentẽtiam inde arguas, quòd ecclesia de actibus animi internis, utpote quos minimè nouit, iudicare non debet: Respõdetur, quòd quamuis per se, si illos seorsum spectes, sub ecclesiæ iudicium nõ cadant, nihilominus tanquam exteriorum radicem aut circunstantiam, mandare de illis potest. Dum enim annualem confessionem indixit, subsequenter iussit ut mente de peccatis cogites, illaq; in memoriam reuoces. Immo in Clemen. multorum de hæretic. eos, qui odio uel amore hæreticos inquirunt, aut inquirere prætermittunt, excõmunicatione ferit: quam non incurrẽt, nisi ex huiusmodi affectionibus delinquant. Pariter ergo præcipere potuit attentionem, quæ orationis ingenio & conditioni natiua est. At ne quis nimium mandati rigore perterrefiat, adhibetur conclusio septima: Præceptum attentionis in officio diuino canonicè persoluẽdo, duo includit: videlicet ut orandi initio quisque attendat quid agere aggreditur. Præterea, vt talem attentionem inter orandum consultò & ex professo non interrumpat: hoc est nihil cõsultò & meditato agat per quod animum à priori attentione distrahi deprehẽdat. Quin uerò ad prius membrum satis est, ut uirtute alicuius præcedentis intentionis & cõsuetudinis fiat. Vt si quis, dum signum ad horas datur, ad chorum de more uadit, aut secum priuatim, faciẽdo id quod solet, recitare inchoet, per illud satisfacit pręcepto. Secundum autẽ mẽbrũ declarat D. Tho. arti. citato in solutione tertij. Si quis. n. inquit, ex proposito in oratione mẽte vagetur, hoc peccatũ est, & impẽdit orationis fructũ. Peccatũ inquit est: vbi præceptũ denotat. Et fructũ orationis amittit, putà non solũ animi refectionẽ, quam suprà diximus nõ durare nisi quamdiu attẽtio durat, verùm & meritũ & impetrationẽ quia illud odimouetur ab attẽtione. Et in hoc, inquit sensu accipiẽdũ est illud Aug. in regula: Psalmis & hymnis cum oratis Deum, hoc versetur in corde, quod profertur in ore. Euagatio uerò mentis quæ fit præter propositum, orationis fructum nõ tollit. Intellige meritum & impetrationem, ut suprà exposuimus: nam animi refectio non prouenit nisi dum ad rẽ attendis. Vnde Basilius loco citato de uita perfecta: Si debilitatus, inquit, à peccato fixè nequis orare, quãtumcunq; potes, teipsum cohibeas, & Deus ignoscet: eò quòd nõ ex neglgẽtia, sed ex fragilitate non potes, ut oportet assistere coram Deo. Hæc ille. Vbi nota, quòd ex negligẽtia crassa mentẽ diuagari permittere, eodem relabitur, ac si cõsultò id faceres. Est. n diuagatio mentis, cùm cogitatio à proposito uersa absq; ullo scopo oberrando discurrit. Cuius quidẽ caussa multiplex est. Prima quidẽ, quam Basilius significat. s. mentis debilitatio & languor, quem ex peccato originali contraximus, per quod frænum originalis iustitię amisimus. Vt enim qui non est poplite firmus, non potest fixè incedere: ita neque mens nostra firmetur propositæ meditationi adhærescere. Et sicut sol dum fluctuantem aquam irradiat, non potest radios solidè illic infigere, sed uidentur titubare; sic se habent diuini radij in mentibus nostris. Præterea & praui habitus nostrorum scelerum & inolita consuetudo mundana cogitandi. Nam sicut corruptus humor corporeus quò semel fluere incipit, illuc semper ac pertinaciter decurrit, sic & lubrica nostra cogitatio. Accedit & supra hæc omnia, dæmonum infestatio, qui nobis in oratione qua cum Deo tam familiariter conuersamur, infestissimi sunt. Quapropter nec nobis demirandum est, quòd mentem in oratione retinere non possumus, neque tamen desperandum; sed tanquam in re ut pretiosissima, ita & difficillima, omni potius diligentia enitendum, ut orantis, præsentes animo simus: primum diuinum fauorem contra dęmones imprecando. Hac enim ratione nos instruxit ecclesia, quæ canendi exordium inde auspicatur: Domine labia mea aperies. Et Deus in adiutorium meum intende. Deinde & cogitatricem mentem aliunde, quantum in nobis est, dimouentes, ad diuina assuefaciendo. Quò autem ad rem redeamus, quoties quis dedita opera mentem ab attentione non dimouet, præceptum orandi non omittit. Vt autem rei perspicuitati timoratis cõscientijs consulamus, nemo censendus est attentione ex professo distrahi, nisi hæc concurrant, uidelicet ut dum horas pendit, alio negotio occupetur, quod suapte natura orationis attentioni aduersetur. Vt si quis uerbi gratia, tunc legat, aut scribat, aut pingat, aut id genus aliquid faciat quod attẽtionẽ requirit. Quare si dum quis orat, manus lauat, aut se induit, aut aliud quidpiam facit, quod non tantam animæ aduertentiam expostulet, etsi contra orationis dignitatem male faciat, & forsan uenialiter peccet, haud tamen contra præceptum mortaliter. Dixerim, forsan uenialiter, quoniam non semper est peccatum, immo in ordine nostro præceptum nobis est, ut surgentes officium Virginis dicamus; & ut antiqua indicat Dormitorij dispositio, inter induendum se fratres illud incohabant; uidelicet ut iniqua phantasmata quæ in ipsa expergefactione occurrere assolent, abigerentur. Rursus requiritur, quòd qui aliquid facit aut cogitat, quod ab orationis attentione extraneum est, aduertat per illud ab eadem attentione dilabi. Quare etsi ultrò & uoluntariè alia cogitet (ut bene ait in sua summa Caie.) quousq; inspiciat se distrahi, semper reputatur inaduertenter

Secundum documẽtum.

Sexta conclusio.

Ratio conclusionis.

Innocent.

Obiectio.

Solutio.

Septima conclusio.

D. Thomas.

August.

Basilius.

Quid mentis diuagatio.

Multiplex caussa præsentis diuagationis.

Quoties quis dedita opera mentẽ ab attentione nõ dimouet orãdi præceptum non omittit.

Caietanus.

ter diuagari, atque adeò excusatur ab omissione præcepti de attentione, impletq́, adeò subinde orandi mandatũ: tametsi differendũ non sit, propter dignitatẽ orandi & propter periculũ, crebrò ueniale culpã irrepere. Supra hæc aũt adde, quod non quoties per attentionis omissionẽ mortaliter delinquitur, necessitas incurritur restituẽdi: ut articulo proximo dicturi sumus. Emergit autẽ obligatio iterum eandem horam repetendi. Quòd si contra hoc postremum uerbum sic arguas: Qui ecclesiam ad audiendum sacrum die festo intrat, cum animo tamen mortaliter corrupto, si sacrum audiat, præceptum implet: ergo qui psalmorum substantiam profert, etsi sciens & prudens uaga mente id faciat, pari ratione satisfacit debito. Negatur consequentia: quia præceptum audiẽdi Missã nõ obligat nisi taliter audire ut sit actus humanus: qualis esse potest, etiam si aliud simul adsit sinistrum propositũ. Soluere autem officium diuinũ obligat ut fiat attentè. Quare sublata attentione præceptũ non impletur. Conuincit autem præfata argumentatio quòd si quis attentè oret, quamuis id faciat adiunctam habẽs uanã gloriam, immo quamuis simul habeat propositum aliud mortale, satisfaciet præcepto, quantũ ad substantiam: ita ut non teneatur officium iterare. Hæc ad pacãdas conscientias dicta sint; nihilominus nõ esse debet contentus sic orare: immo, ut nuperrimè dicebamus, adhibenda est cura & diligentia ut attentio per totam orationem perseueret; & magis ac magis mens reficiatur. At uero quoniam conclusionis tenore seculares etiam liberè orantes cõplexi sumus, adorãdi præceptũ; ut c. sexto & septimo, super Matthæ. in illo Christi uerbo, Petite, & dabitur uobis. adnotauimus: tametsi cùm sit affirmatiuum, non obliget pro semper, sed pro tempore & loco; quod non est præsentis loci discutere. Vnde quando quis in tempus incidit eiusmodi explendi præcepti, perinde ad attentionem tenetur atque clericus. Quare D. Thom. loco proximè citato generaliter, ait, ex proposito in oratione mente uagari, peccatum esse.

Seculares orantes suo modo ad attentionem tenentur.

Dubitatio. At uerò dubium est, utrum dum quis liberè & suapte sponte orat, teneatur etiam mente attendere. Apparet nanque minimè teneri; nam si hoc ego tempore nullatenus orare obligor, nulla apparet culpa si orare ad meũ libitum uelim; etiã cõsultò mentem aliorsum uertendo. Exempli gratia. Cùm opifex & mercenarius dum manibus operatur profana canit, cur non etiam tunc orare poterit: tametsi dedita opera totam attentionem manuali operi habeat defixam? *Solutio.* Respondetur collectionem nullam esse: Non teneor orare: ergo quamuis orẽ, non teneor attendere. Nam quanquam licitum mihi sit ab opere religioso nonnunquàm uacare, tamen dum facio, ex ipsa natura uirtutis obligor, debitè facere. Sicuti in operibus otiosis contingit. Nam, licet non tenear operari; tamen dum operor, teneor fine aliquo honesto id facere; aliàs nonnulla est culpa. Pariter ergo dum oro teneor pro rei dignitate orare, ne contemptor & irrisor apud Deum habear. Dixerim, dum orat nam, si quis quidquid negotij faciat, uelit Psalmos recitare ut alias caueat cogitationes, non est cur uitio detur: quia illud nõ per modum orationis eligitur, sed tanquam mentis retinaculum. *Hæsitatio.* Sed rogas nunquid perinde erit peccatum mortale, attentionẽ orationis aut negligere aut dimouere dum quis citra præceptum orat, ac si clericus in horis canonicis id faceret? Apparet enim sic res habere; eo quòd, ut modò dicebamus, dignitas orationis attentionem exigit. Respondetur nihilominus non perinde peccare; nam ubi præceptum interuenit orandi, eodem præcipitur attentio. Vbi autem liberè & citra obligationem oratur; sola est culpa uenialis indecenter orare: quare distractio, etiam meditata, nisi contemptio adsit, nunquam erit mortalis.

Ad primum argumentũ. Argumenta ergo quæ in capite quæstionis proponebantur, non necessitate præcepti procedunt: aliàs efficacia essent, ut conclusione sexta assertum est, & in septima declaratum. Sed dirigebantur ad probandum attentionem necessariam esse per eam orationẽ: quod re uera non probant. Et ideo ad primum respondetur, illum in spiritu & ueritate orare, qui instinctu Spiritus sancti secundùm diuinam & ecclesiasticam sanctionem ad orandum se accommodat: etiam si ex animi languore mens posteà aliorsum diffluat. Et eidem sufficit ut oratio sit ascensus mentis in Deum. *Ad secundũ argum.* Ad secundum satis inter explicandum septimam conclusionem responsum est; nempe quòd non quicunque mente dum orat diuagatur, Deum irritat; sed ille duntaxat qui id uel consultò uel negligentia crassa facit. Authoritati autem capituli, Dolentes. sua est conclusio concessa; nempe, præceptum esse attentionis, non tamen quæ necessario totam orationem debeat comitari.

ARTICVLVS VI.

Vtrum episcopus & clericus id facere prætermittens, quod facere tenetur, ad restitutionẽ aut præbendæ aut fructuũ obligetur.

CVm decimas clerici, ut suprà ostensum est, stipẽdij loco propter officium suscipiant, ordo præsentis disputationis ut exploremus exposcit, utrum ecclesiastici seu episcopi sint, seu inferiores sacerdotes & clerici, ad restitutionem toties teneantur, quoties id quod debẽt non faciunt. *Primum argum.* Et arguitur à parte affirmatiua. In primis capit. licet. de electione. lib. 6. sancitum legimus in concilio Lugdunen. sub Greg. X. ut ille cui ecclesia parœcialis demandata est, nisi intra annum sacerdos fiat, ut residere in ecclesia ualeat, nulla præmissa monitione sit præbenda priuatus. *Concilium Lugdunen.* *Bonifacius.* Cui Bonifa. capit. cõmissa. eodem titu. adiecit, ut si mentem non habuerit ad sacerdotium promouendi, teneatur ad restitutionem fructuum. *Secundum.* Secundò: In Concilio Lateranen. sub Leo. X. sessione 9. decretum est, ut qui diuinum officium canonicè non persoluerit, pro rata teneatur perceptos fructus restituere: quod si supra dimidiatum annum in eadem negligentia perstiterit, beneficio priuetur; quippe quod propter officium datum erat. *Tertium.* Tertiò; Non solùm qui horas canonicas non pendit, immo qui corruptis moribus est, uidetur ad restitutionẽ obligari. Sanè cùm fructus ecclesiasticos populus clericis tanquam pretium suorum peccatorum & uota apud Deum offerat: ut habetur 12. q. 1. cano. uidentes, quare, ut Osee 4. legitur: & refertur 1. q. 1. can. ipsi sacerdotes peccata populi comedere dicuntur. Qui autẽ aliorum intercessores sunt apud Deum, tenentur pura mente integram uitam uiuere. Quare si aliter uiuũt, ad restitutionẽ tenentur, secundùm tenorẽ tituli. de cõdi. cau. data & nõ sequuta. ff. In contrariũ facit, quod neque stipẽdia, neque uerò decimæ cõferuntur, sub ea cõditione ut quocũque actu stipẽdiatus famulus defecerit, ad restitutionẽ teneatur. Nemo. n. quę fragilitas humana est, tam inculpatẽ famulari potest. Prętereà, quod ut li. 1. disputabamus, qui pęnã incurrit, nõ teneĩ ante cõdẽnationẽ illã luere.

Quatuor capita controuersiæ præsentis. Quatuor capita sunt de quibus in pręsentiarũ cõtrouerti põt, utrum clerici ad restitutionẽ, seu præbendæ, seu fructuum teneãtur; quæ argumẽtorum ordine designata sunt. Primũ cùm qui sacerdotium possidet, in anno nõ fert sacerdos aut clericus fieri. Secundũ, cùm prædictos ordines in tẽpore nõ recipit. Tertium, cùm officiũ canonicarũ horarũ nõ pẽdit. Quartum, cùm honestã uitã, ut clericum decet, nõ uiuit. Haud. n. hic de simonia, aut de homicidio, aut de alijs sceleribus, ob quę uel irregularitas cõtrahitur ad obtinẽdũ beneficium, uel priua louis mulcta incurritur. Illorum. n. disputationes ad alia loca spectãt diuersa. Sed ea hic duntaxat disputamus, quæ ad promerẽdos decimarũ fructus atque alia stipẽdia sunt clericis necessaria. Ad quõnem ergo licet supra prædictũ numerum, sex cõclusionibus respõdetur. *Prima conclusio.* Prima est expressa assertio prædicti c. cõmissa. de ele. li. 6. Qui parœcialẽ habet ecclesiã nõ intẽdens ad sacerdotium promoueri, ad perceptorum fructuum restitutionẽ tenetur. parœcialem inquam quæ curam habet animarum annexam secus de collegiata, ut habet illic glo. Et ratio est: quoniam;

niam:ut cauetur in citato cap.licet.eodem.tit. tenetur
eiusmodi clericus io ecclesia sua residere,per seq; eccle
siæ famulari:quod antequã sit sacerdos,nõ ualet. Qoo-
circa eadem lege cumprehenditur episcopus. Et quam-
uis text.loquatur de receptione,pari ratione intelligi-
tur de retentiooe. Quemadmodum inquam si dum pa-
rœciam soscipis,promoueri ad sacerdotium non cogi-
tas,froctos restituere cogeris, quamdiu mentẽ non mu-
taueris; ita licet dum illam suscepisti sanum habueris
propositum, si tamen id posteà mutes, decernens non
fore sacerdo●,ab illo temporis articulo teneris fructus
restituere. Itaq;quocunq; tẽpore oõ intenderis sacerdo
tiũ suscipere,fructus illios tẽporis non facis tuos: nam
par est de acceptione & retẽtione ratio,ut illic scitè in
gl.notatum ell. Et nota, Non intendens:quo uerbu cõ-
prehenditur etiam ille qui dubio est animo:oã qui hæ-
sitat, nõ intendit. Quocirca si qoi parœciã suscipit non
dum de uita deliberauit,sed pendens est animi; ut si res
alia uia felicius successerit: habitu clericali sit renun-
tiaturus,profectò oon tuta coosciencia fructus recipit.
Si aũt intẽtionẽ quidẽ habuerit sacerdotij suscipiendi
sub cõditione tñ, nisi per mortẽ primogeniti fratris hæ
reditas paterna sibi obtigerit,aut aliud quidpiã secula-
re prosperè successerit, fortasse erit, qui dicat eũ posse
eosdẽ fructus ecclesiasticos percipere; eò ꝙ conditiona
lis intẽtio,quodãmodo est intẽtio. At neq; huiuscemo
di profectò conscientiã sanam esse arbitrarer;qoontam
cùm textus ait, Non intẽdens,absolutã intentionẽ expo
scit. Et ratio ẽt suffragatur:nã qui absolutè percipit fru
ctus,absolutã habere debet iotentionẽ. Alioqui fraudu
lenter ,ut ait tex.eos recipit.Parenthesis uerò illa tex-
tus(oisi uolõtate mutata promotus fuerit)nõ sic astutè
intelligẽda est,ꝙ cũ uoluntate mutata ad sacerdotium
promotus fuerit, possit fructus illius tẽporis recupera-
re,quo propositũ sacerdotij nõ habebat:sed ꝙ cùm pro-

Quæstio.

posoerit promoueri,iã inde suos illos faciat, Percõtaris
aũt utrũ in eiusmodi restitutione facienda expectanda
sit iudicis condemnatio, an uerò nulla expectata sen-
tentia sit exequẽda. Apparet nãq; sententiã esse præsto
landã; eò ꝙ lex illa uidetur pœnalis. Respõdetur oihilo

Solutio.

minus nulla opus esse iudicis cognitiooe: sed eo ipso ꝙ
quis non habeat propositũ suscipiendi sacerdotiũ, fru-
ctus non facit suos:quoniã lex illa oõ est pęnalis. Immo
collatio parœcialis sacerdotij,licet absolutè fiat, con-
fertur tñ cũ illa obligatione, ut cui confertur, sacerdos
fiat; aliàs fructuũ dominium non acquirat. Quo ergo ca
su locũ habet Digestorũ titulus suprà citatus, de cõdit.
cau. da. & non sequu. Sed est prætereà aduotandũ ꝙ ẽt
si ille non intenderit promoueri, immo licet propositũ
habuerit rei se uxoriæ implicãdi,titulũ præbẽdæ secũ-
dũ rigorem textus nõ perdit. Immo quotiescunq; sacer
dos esse uoluerit,absq; noua prouisione eandẽ ualet re-
tinere præbendã. Porrò uerò saltẽ ille qui firmato ani-
mo nunquam sacerdotalẽ ordinem suscipiendi parœcia
lem ecclesiã possidet, præterquam ꝙ fructus,ut ait tex.
non facit suos,nõ est immunis à delicto iudicãdus;immo
crediderim mortali,nisi illã reliquerit:quandoquidem
ecclesiam occupat cui seruire non cogitat, quod profe-
ctò absq; exitiali animarum detrimento,quarũ cura ei-
dem prębendæ annexa est,fieri non potest. De alijs autẽ
beneficijs quę extra animarum curã sunt,etiã si seruitiũ
habeant annexum,nihil sancitum est. Quare neq; te-
merè asserendum ꝙ etsi absq; clericali intentione possi
deantur, obligatio restitutionis fructuũ inde emergat;
nam odiosa iura,ut habet Regula iuris, restringẽda po-
tiùs sunt,quàm amplianda. At uerò neq; arbitror à cul-
pa mortali esse mundum qui beneficium habet cui anne
xum est clericale obsequiũ,nisi propositũ habeat, si non
sacerdotalem, saltẽ illum ordinẽ suscipiẽdi qui ad tale
seruitiũ necessarios est. Aut si nullus requiratur ordo,
saltẽ intentio necessaria est, clericorũ more uiuẽdi. Ab
surdissimũ enim esset qui canonicatũ,aut aliud eiusmo
di beneficium, obsequio ecclesiastico deputatum reti
neret cũ animo ad matrimoniũ conuolãdi, aut seculari-

Quid de præstimonijs

ter uiuẽdi. Quin uerò neq; præstimonia,quę uocãt,abs-
que culpa cũ eiusmodi seculari alo & habitu possidẽtor;
quãdoquidẽ, ut sępe anteà diximus, istiusmodi titulus,
clericalis est. De pensionibus aũt alia est rõ;quippe quæ
sine ecclesiastico titulo cõferũtur. Quãuis ipsi propter
aliquẽ famulatũ ecclesiæ concedãtur, absurditate nõ ca-
ret. Sunt.n.qui cũ sacerdotiorũ potiantur, mutato ani-

Quid de pensionibus.

mo eadẽ,retẽtis pẽsionibus,resignãt, quas quidẽ cõiuga
ti retinent,quibus oxorẽ,& proles,& secularẽ fastũ su-
stẽtent. Quod quidẽ adeò est iostituto ecclesiastico ab-
sonũ,vt cur ecclesia ferat nõ uiderim. Secundũ caput re
stitutionis quod posuimus erat,dum parœcialis clericus
intra aonum sacerdotiũ nõ suscipit. De quo in d.c.licet

Secunda cõclusio.

de elect.lib.6.extat cõclusio,quæ hic sit nobis secunda;
Qui titulum habens parœcialis ecclesiæ intra annum
ad sacerdotium non promouetur, nulla etiã præmissa
monitione,eadem est prębẽda priuatus. Et est similiter
intelligenda ac præcedens;nempe,ꝙ non opus est alia
priuatoria sententia eò ꝙ lex illa non est pœnalis, sed
cõuentionalis. Enimuerò cum nulli esset aoimarum cu

Ratio cõclusionis.

ra demãdanda, nisi sacerdos esset qui illicò suam pro-
uinciã admoistrare posset, sanctum ecclesia duxit, nemi
ni eiusmodi præbendas indulgere,nisi cum illa conuen
tione,qua non seruata,eo ipso sit priuatus. Quòd si ar-

Obiectio.

guas; Ille facta prouisione uerè & absolutè est præben-
dæ dominos,ergo nisi audiatur,nõ est expoliandus. Ne

Solutio.

gatur consequẽtia; quia eiusmodi collatio semper quo-
dammodo est à futuro pendens. Sicuti si tuã tu pecuoiã

Limitatio

alicui sub aliqua obligatione & pacto conferres,eo ip-
so ꝙ ille pacto oon stet, tenetur eandẽ tibi reddere. Illũ
autem canonem postmodùm Bonif.c.cùm ex eodem ti-

Bonifacij ad præteritã conclusionẽ.

tulo.sic moderatus est,ut duntaxat ratione studij, quo
posset postmodum sacerdos esse ecclesię fructuosior, ua
leat episcopus cum eiusmodi clericis per septẽnium di
spensare. Nunc uerò temporis quacunq; de caussa dispẽ
sator. Circa hanc ergo conclusionẽ nulla extat immorã

Dubium.

di caussa. Tertium ergo caput restitutionis ecclesiastico
rum fructuum ex omissione ortum ducit persoluẽdi di
uinum horarum officium,iu quo plura cõplicantur du-

Primum argum.

bia. Et primum est, An qui officium diuinum non soluit,
ad restitutionem teneatur,& quo iure. Et incipiendo à
naturali & diuino,apparet in primis non teneri;quia in
capite.presbyter.de celebratione missarum. & alijs su-
prà citatis usque ad Concilium Lateranen. sub Leone
X. nulla extat restitutionis mentio; sed tantùm præci-
pitur ut soluatur officium diuinum. Si autẽ restitutio di
uini esset iuris,nõ fuisset ab ecclesia tã longo silẽtio dis
simulata,sed expressis uerbia explicata; nam per hoc ꝙ
orare præuisum est,non satis exprimitur ꝙ aliter faciẽ

Argum. 2.

tes ad restitutionẽ teneãtur. Item beneficia nõ propter
horarum officium solùm,uerùm & pro alijs impendun
tur clericis: qui autẽ alia prætermiserit, ut si plebanus
in sua cura fuerit negligens,nõ ideo iure diuino ad re-

Tertia conclusio.

stitutionẽ tenetur. His tamen non obstantibus statuitur
tertia conclusio. Qui sub titulo clericali stipendium
habet ecclesiasticum, nempe ex decimis aut similibus
oblationibus, nisi diuinum officium soluerit, ad aliquã

Probatio.

restitutionẽ tenetur. Hoc patet;quia huiusmodi stipẽ-
dia licet nõ quãtũ ad quotã, tñ iure diuino, quin ẽt na-
turali, instituta sunt tanquã stipẽdia ecclesiasticarũ fun
ctionum. Munus autẽ maximè propriũ clerici est, ut su-
prà diximus, officium diuinũ certis horis pẽdere. Qua-
re in Cõcilio Lateran. ad hoc propositum allegatur ꝙ
beneficium datur propter officium, ergo qui non pende
rit, iugo restitutionis eodem iure subijcitur: eò ꝙ non
utcunq;, sed contra iustitiam deliquerit. Non dixerim, si
hoc aut illo modo officium non soluerit, neq; ꝙ talem
aut talem restitutionem teneatur; nã hæc omnia sunt
de iure positiuo,sed ꝙ sub pœna alicuius restitutionis
teneatur clericorum quisq; ad orandi munus. Atqui in
huius conclusionis confirmationem facit, nõ esse aliud
credibile, quàm ꝙ ante nuperrimum Lateranen. con-

Confirmatio

cil.

cil. mos fuerit ecclesiæ, ut qui officium diuinum non diceret, ad aliquam restitutionem teneretur; aliàs præfatum Conciliũ nõ sic repentè tam insigne præceptũ protulisset, & tamẽ ut dicebamus, expressa restitutionis mẽtio non habetur anteà in iure; ergo præceptum ipsum orandi, secundùm naturale ius & diuinum sub alicuius restitutionis pœna interpretabatur. Subtexitur nihilominus quarta conclusio; Non quicunq; defectus in persoluendo diuino officio, immo neq; omnis qui culpam inducit mortalem, ad restitutionem obligat. Ut, si incõgruè proferas: aut uersus aliquos, etiam ex supina negligentia & oscitantia interpoles. Probatur; quia hoc esset nimium irretire conscientias: cùm uix caduca, labilisque hominum uita sine huiusmodi negligentijs transigi queat. Immo uerò & si matutinale officium, aut aliã horã, seu ex culpabili obliuione seu dedita opera prætermiseris, quod fortè semper est mortale: aut si totum diẽ orare prætermittas, quod certè est lethale; nõ ideo ad restitutionẽ rigore iuris teneris. In primis. n. qui non ratione beneficij, quia nullum habet, sed ratione ordinis orandi lege tenetur, non est quod restituat. Qui uerò ratione beneficij, fuerit obligatus, quamuis collatũ ei fuerit propter officium, non tamen adeo minutatim respondere debent stipendij portiunculæ singulis canonicis horis, ut cuiusq; prætermissio ad restitutionem illius portionis obliget. Quoniam neque in ciuilibus familijs tã exactè requiritur seruitiũ, neque Spiritus Sãctus, cuius nutu ecclesia regitur, tales noluit suis ministris scrupulos inijcere. Ex quo fit ꝙ & si dum oras attentionem studio & meditatò inde dimoueas, licet mortale crimen sit, ut suprà diximus, ad restitutionem tamen non obligeris; quoniam neq; si officium prætermitteres, obligatus esses. At uerò dubium de illis restat qui longiori tempore orare canonicè prætermittunt; maximè si præbendas habeant ecclesiasticas. Et dubitandi rationem nobis offert sessio. 9. citata Latheranensis Concilij. cuius uerba sunt; Statuimus & ordinamus, ꝙ quilibet habens beneficium cum cura uel sine cura, si post sex menses ab obtento beneficio diuinum officium non dixerit, legitimo impedimento cessante beneficiorum suorum fructus non faciat, pro rata omissionis officij & temporis; sed eos tanquam iniustè perceptos in fabricas ecclesiarum huiusmodi beneficiorũ, uel pauperum eleemosynas erogare teneatur. Si uerò ultra dictum tẽpus in simili negligentia contumaciter permanserit, legitima monitione præcedente, beneficio ipso priuetur: cùm propter officium detur beneficium. Intelligatur autem officium omittere, quo ad hoc quod est beneficio priuari posse, qui per quindecim dies illud bis saltẽ non dixerit. Hæc in Concilio. In hac uerò, ut iacet, uerborũ serie partim nimia uideri cuipiam potest relaxatio, partim uerò nimia perstrictio. Nam ꝙ usque post sex menses ab obtento beneficio non cogatur clericus sub aliqua pœna officium dicere, nimia relaxatio est. Rursus, ꝙ qui posteà uno aut duobus diebus orare cessauerit, teneatur pro rata soluere, nimium apparet rigidum. Præterea, quod urgentius est, nec uerba concilij, ut iacẽt, satis sunt intelligibilia. Habetur enim prius, ꝙ qui post sex menses ab obtento beneficio non orauerit, pro rata restituat, posteà uerò subditur: Si uerò ultra dictũ tempus in simili negligentia contumaciter permanserit, &c. Quæ quidem uerba prioribus non gratè cohærent; nã hæc postrema, in simili negligentia, apertè denotant negligentiam priorum sex mensium ad restituẽdum pro rata obligasse; quandoquidem post illos rigor cogendi per comminationẽ priuationis beneficij adhibetur. Conijcio ergo, immo certò crediderim, illud uerbum Concilij non esse, post, sed, per: uidelicet ut sensus sit, ꝙ qui per sex menses ab obtẽto beneficio uel quamlibet eorum partem officium non dixerit, solum teneatur ad restitutionem pro rata. Elapso uerò semestri, si post admonitionem in quindecim diebus non bis orauerit, beneficio priuetur. Itaq; primũ semestre nõ datur tã quã induciæ, ut clericus nõ orans nulli subiaceat pœnæ; esset. n. omni rationi dissonũ, sed, ut nõ priuetur. Et hoc pacto uerba sunt intelligibilia; alioqui minimè. Colligitur ergo ex hoc Concilio, ꝙ quæcũq; horarũ omissio cũ primum quis habet beneficiũ, eũ ad restitutionẽ obliget; immo si rigorẽ uerborũ spectes, quãuis unã dumtaxat horã prætermittat, restituere cõpellatur. Porrò autẽ hic censendi rigor, nimiũ ius apparet, eò uel maximè ꝙ etsi præcipuũ clerici officiũ sit horarũ pensum, nihilominus beneficium pro alijs etiam officijs tribuitur; & ideo ratio nõ exigit ut usq; ad huiusmodi minutias fiat restitutio. Neque ius diuinum ad id cogit, neq; synodus credenda est tam districto rigore sua protulisse uerba. Igitur quò rem summatim comprehendamus, cõcilium saltem hoc capitulum nõdum plenè, ꝙ sciam, usu & more receptum est. Fuit enim Synodus illa nimiũ prolixa, & aliqua continens quę nõ erant tanti momenti. Quapropter salua illa auctoritate quæ concilijs summa debetur, nescio an sit omnino necessarium ad rigorem sessionis huius omittentes unũ aut duos dies ad restitutionem obligare. Enimuero neque altera pars, nempe ꝙ qui ultra semestre officium diuinum non soluerit, priuatione beneficij mulctetur, in usu (quod audirem) uspiam est. Neq; admonitio illa, quæ illic fieri iubetur, fieri consueuit. Haud enim est ipso facto priuatus, ut de illo suprà diximus, qui in animo non gerit ad sacerdotiũ promoueri, aut nõ intra annũ promouetur: sed, si cõcilium seruaretur, esset priuandus. Quod ergo consiliũ egomet mihi ex his colligerem, est pro uno aut duobus diebus nemini restitutionis scrupulum inijcere, quamuis peccatum sit mortale: saltem eos, qui relaxationibus cruciatæ Bullæ gaudent, quibus ab horis malè pensis absolutio cõtinetur, satis crediderim esse tutos, quãuis eiusmodi paruas negligentias commiserint. Quãdo uerò orãdi omissio ulterius procedit, tũc cõpositio cum summo Põtifice, aut eius legato locũ haberet. Id quod propter auctoritatẽ Concilij dixerim. Nã stãdo iuri diuino, cũ episcopo fieri posset. Enimuerò huiusmodi restitutiones, si idem diuinum naturaleq; ius immo si pontificium priscum consulas, ecclesiarum fabricis adiudicandæ essent, aut in pios usus insumendæ. Etenim cum decimarum stipendia res sint propriæ ipsarũ ecclesiarũ, ministri qui non seruirent, eisdem ipsis deberent restitutionẽ. Quin uerò idẽ Lateran. cõcilium eisdẽ ecclesijs aut pauperibus fieri iubet. Attamen, iã nunc temporis, ut aliàs diximus, summi Põtifices suis usibus necessarias esse ducũt; & ideo cũ illis de restitutione paciscitur. Postremum deniq; dubium huc pertinens, superest de illis, qui ecclesijs famulari tenentur, non tamẽ pro dignitate satis inseruiunt: nempe de canonicis qui in intrando chorum, indeq; exeundo, cõstitutũ signũ punctim non seruãt: uidelicet, ut neq; antè ingrediãtur neq; post permaneãt: utrũ ad restitutionẽ pariter teneantur? Petrus namq; de Palud. in 4. dist. 15. q. 5. istorũ conscientias flagellat, dicẽs ꝙ si residuũ tẽporis negotijs ecclesiæ impẽdunt, bene quidẽ, qui autẽ otiosè & sine bona caussa spõte abest, nõ est tutus, etsi ecclesiæ statutũ aut consuetudo eũ excuset. Quoniam tale statutũ irrationabile erit; quod ideo cõscientias sedare non sufficit maximè in anniuersarijs: eò ꝙ qui sua bona sub tali uinculo ecclesijs legarunt, non ea cẽsentur canonicorum statutis, nisi rõnabilibus, subdidisse. Nihilominus cõtra eiusmodi scrupulum subijcitur quinta conclusio; Ubi non est manifesta statuti peruersitas quicunque choro iuxta tenorem institutionum suæ ecclesiæ inseruiens bona fide & cõsciẽtia fructus facit; neq; ad ullam tenetur restitutionẽ. Conclusio est per se liquida: nam postquã totum collegium more, & usu legẽ condidit nisi manifestariè prauitatem & corruptelam præ se ferat, nemo eiusdem societatis, tenetur ampliùs de legis ratione discutere, sed eam seruãdo satisfaciet. Quartum deniq; ac postremum caput restitutionis bonorum ecclesiasticorum ab aliquibus, ut suprà diximus, constituitur, si clericus mori-

Quarta conclusio.

Probatio.

Dubitatio. Ratio dubitandi.

Concilium Latheranense

Expẽduntur uerba Concilij Latheranen.

Explanatur Concilium commodè citatũ.

Cõcilium Latheranense more & usu receptum nõ est quo ad restitutionẽ fructuum beneficij pro rata omissionis officij diuini.

Consilium auctoris contra proximã dubitationẽ.

Postremum dubium.

Petrus Palud.

Quinta conclusio.

Quartum caput restitutionis bonorum ecclesiasticorum.

bus & uita non sit ille, quem esse decet. Quam quidem opinionem Adria. amplexari uidetur in illa suprà citata quęstione de restitutione: ubi ait, quòd clericus perditè uiuens, & Deum continuò prauis moribus stimulans, aut officium debitum prætermittens, tenetur restituere quidquid de fructibus ecclesiasticis expenderit. Cuius argu. suprà in fronte quæstio. 3. sede collocauimus. Opi. tamen hæc esse nō potest, nisi quorūpiam forsan Iurisconsult. qui ex sancto potiùs zelo quàm consulta ratione philosophantur. Nā Alexan. Halensis 3. par. q. 36. cui Adria. illā inscribit, nō loquitur nisi de eo qui ecclesiæ non seruit; de quo ait, ꝙ sicut cōductus agricola nō laborans non est mercede dignus, ita neq; clerici nō seruiētes. Contra illā ergo opinionē subnectitur. 6. conclusio: quāuis clerici tōne sui status moribus inter seculares effulgere debeant, atq; adeò tantò pręstātiùs, quantò quisq; altiori insignitur dignitate, tñ sola uitæ corruptio eos ad restitutionem nō obligat: nā eius stipēdia minimè ei sub tali cōditione, conferuntur, sed ut ecclesiæ seruiat. Tenentur enim etiam & reges & quicunque publici magistratus morū integritate præpollere: tñ quis dicat sub tali pacto eos stipendia suscipere? Adde, ꝙ si ulla esset in tali opinione probabilitas, laqueum hominum conscientijs inijceret: nā in tanta multitudine clericorum innumeri sunt qui in dies lethaliter delinquūt. Et quod res manifestè demōstrat, ecclesia præscribens crimina, uępe simoniæ, homicidij, aliaq; id genus, de quibus clerici suis præbendis expoliantur, manifestè animum suum patefacit, nō esse ab reliquorum quopiam suo sacerdotio priuare. Ex dictis ergo colligitur responsio. q. quæ neq; omnino est affirmatiua, neq; omnino negatiua, sed media. Primo ergo argumēto ex c. licet. & quoniā. lib. 6. cōposito, suas concessimus cōclusiones, quæ fuerunt nobis. 1. & 2. Tertio uerò id quod probare contendebat, in sexta negauimus; atque adeò eisdem argu. satisfactum est.

Adrianus. *Alexander Halensis.* *Sexta conclusio cōtra recitatā opinionem.* *Ratio pro cō clusione.*

ARTICVLVS VII.

Vtrùm religiosi creati episcopi ad obseruantias regulares teneantur.

S. Thom. 22. quæst. 185. art. 8.

QVoniam in superioribus quæstionem D. Tho. 185. de episcoporum statu tractare aggressi sumus, sed tamen meditatio canonicorum horarum, qua altera de clericorum bonis nobis obtulit, paulisper nos diuertere, licet non abs re, compulit; operæpretium duximus ad postremū eiusdem quæstionis articulum, quem missum feceramus, reuerti: ut decimū hūc lib. qui præcipuè de episcopis institutus est, cōsideratio monachorum, qui episcopali dignitate fulgent, enucleat. Arguitur ergo ꝙ eiusmodi religiosi in episcopos promoti ad obseruantias regulares non tenentur. Habetur enim can. statutum. 18. q. 1. ꝙ monachum electio canonica à iugo regulæ monasticæ professionis absoluit. & sacra ordinatio de monacho episcopum facit: obseruantiæ autem regulares sub iugo monasticæ institutionis continentur: ergo illi qui episcopi creantur, ab illis eximuntur. Secundò; Ille, qui ab inferiori ad altiorem gradum assumitur, uidetur à uinculis inferioris absolui, eo ꝙ homo non potest tot sarcinis esse onustus. Quemadmodum, qui monasticam profitentur uitam, ab omnibus uotis religantur, quibus erāt in seculo obligati; status autem episcopalis sublimior est monachali, ergo religiosus illuc promotus, ab omnibus canonicis institutis liberatur. Tertio, insolubiliores monachorū nexus sunt obedientiæ & paupertatis. episcopus autem ab obedientia suorum prælatorum fit exemptus; & ꝙ ab altero etiā paupertatis funiculo enodetur, apparet sentire præfatus can. ubi ait eiuscemodi monachū creatum episcopum legitimè posse paternam hæreditatem adire. Adde ꝙ etiam illis conceditur testamenta conficere: ergo & ab alijs etiam obseruantijs liberantur. In contrarium uidetur facere can. Innoc. de monach. 16. q. 1. quo ait; De monachis, qui diu immorantes in monasterijs posteà ad clericatus ordines peruenerint, statuimus non debere eos à priori proposito discedere.

Primum argum. *Argum. 2.* *Argum. 3.*

Sententiæ D. Tho. de hac q. tribus conclusio. continetur. Prima: Ad eas religionis obseruantias quæ pontificiæ functioni nullo esse possunt impedimento, immo esse possunt, adiutorio, perinde tenetur monachus sedem episcopalem adeptus, atque dum erat in claustro. Huius generis sunt, continentia, paupertas, atque adeò religionis uestitus: qui est eiusdem obligationis signum. Secunda conclusio: Si quę uerò inter regulares obseruantias existunt, quæ pontificis administrationi obstaculo esse possunt, ab illorū iugo eximitur per episcopatum religiosus. Cuiusmodi sunt solitudo, silentiū, grauesque abstinentiæ atque uigiliæ, quæ corpus debilitando, possent episcopum suo muneri ineptum reddere. Ambas has simul conclusiones hac ratione commonstrat. Cùm uterque locus, tam religioni scilicet, quàm episcoporum, sit status perfectionis; hoc tamē differūt, ꝙ status religionis uiā ad perfectionē sternit tanquàm eius discipulatus: status aūt episcoporū est ceu perfectionis magisteriū: dispositio aūt ad aliquā formā per illius perfectionē nō cessat, nisi quatenus eius fuerit impedimentum; ut lectio ac meditatio discipuli cessare nō debet, dū sit magister; imo hoc impēsiùs facere debet. Nō tamen amplius debet audire, sed docere: quia illud huius impedimentū. Pari ergo modo illæ obseruantiæ reli. quæ functioni episc. non obstant, in monacho episcopo non cessant, sed illę prorsus quæ obstant. Tertia conclusio; Aliarū obseruantiarū à quibus nō absoluitur, potest eiusmodi episco. dispensatione nonnunquàm per suā auctoritatē uti, sicut in religione id poterat auctoritate prælati. Hæc D. Tho. quæ quidem aliquando indigent maiori amplificatione. Et primum omnium iuxta numerum conclusio. tria denotat in religioso operum genera, quæ in eius assumptione ad episcoporum ordinem sunt meditanda. quædam scilicet, quæ non solùm non obstant, sed & conferunt: ut castitas & paupertas atque obedientia: quam non relinquit. sed mutat: ut qui prefecto religionis obediebat, deinde obtemperet Papę. Quædam uerò sunt manifestè repugnantia: ut solitudo, & silentium, & immodicæ abstinentiæ. Aliæ uerò medij generis, quæ scilicet non semper obstant, sed aliquando, ut si dicas reliqua moderata ieiunia, & lanis ad cutem indui, in ipsisque dormire. Ad illa ergo primi generis ait teneri episcopum monachum: ad alia uerò secundi, ipso iure absolui; sed in reliquis, licet nō prorsus ab illis absoluatur, posse tamen secundū quod expedierit, dispensare. De singulis ergo nonnihil sese offert dubietatis. Primum enim membrum trinum includit notum: scilicet castitatis, obedientiæ, & paupertatis. De primo nullatenus dubitatur quin monachus illi maneat adstrictus, non solùm sacerdotum lege, uerum & religionis. Quare licet cum alijs episcopis; ut lib. 8. explicuimus, dispensare ecclesia possent super continentia: non tamen cum episcopis monachis. Neque de secundo ulla est ambiguitas. Nam sicut dum religiosus in generalem magistrum aut ministrum ordinis assumitur, non obstante obedientiæ uoto, soli Papæ manet subiectus; sic monacho accidit dum fit episcopus. Non inquam deserit, sed mutat obedientiam. De uoto autem paupertatis restat sanè dubium nec solutu facile. Primum enim sanctus Thom. in hac secunda secundæ, tum quæstio. 88. ad quartum argumentum: tum hic clarissimè defendit monachum factum episcopum nullatenus à uoto paupertatis absolui. Nam & in prima conclusione exemplum ponit continentiæ & paupertatis. Et in solutione tertij ait religiosum episcopum non posse habere proprium. Et ratio apparet plana; nam, ut libr. 8. dictum est, uotum religionis est indispensabile, quod tria includit uota. In contrarium autem est argumentum quod illic insinuanimus,

Prima conclusio. *Secunda cō clusio.* *Ratio utriusque conclusionis.* *Tertia conclusio.* *Tertia operum genera in religioso.* *Dubitatio.* *Argumentū*

& hic

& hic apertius vim suam demonstrabit. In episcopo, vt suprà dictum est, duo considerantur bonorum genera: nempe secularium & ecclesiasticorum. Omissis ergo modò secularibus, de ecclesiasticis arguitur, Reliqui episcopi ex seculari clero assumpti post factam portionum diuisionem dominium habent suæ: vt quæstio. 4. multis modis confirmabamus: episcopis autem ex religionibus euocatis eadem prorsus ratione & modo adiudicatur sua portio, sicuti & alijs qui ex reliquo clero eliguntur: ergo perinde eiusdem portionis dominium habent atque reliqui. Fateor equidem ad hoc argumētum me respondere nescire: quoniam neutram præmissarum video quomodo negare valeam. Nam quòd eodem modo omnes fiant episcopi, dubitari non potest. Neq; verò D. Thom. quantum ad hæc bona ecclesiastica aliam paupertatē tribuit religiosis episcopis, quàm reliquis. Immo articu. 6. præsentis. q. vbi constituit episcopum non teneri ad paupertatem cùm secundo loco argumētatus esset, quod Apostoli fuerunt pauperes, respondet ad illam paupertatem non teneri episcopum. Idque confirmat exemplo Athanasij, Ambro. & August. qui fuerunt vnà & monachi & episcopi. vbi palàm ostendit monachos episcopos perinde possidere ecclesiastica bona ac reliquos seculares. Cùm ergo idem Doctor sanctus articulo. statim 7. dixerit quòd de his quæ vsui episcopi deputata sunt, eadem esse videtur ratio quæ de proprijs bonis, profectò id monachis episcopis nō denegat. At quoniam semper habuit oculum ad illud tempus quo clerici in communi viuebant, propterea simpliciter ait monachum factum episcopum, nō absolui à paupertatis voto.

Solutio. Dicendum ergo sub peritiorum censura, quòd sicut obedientia monachi dum fit episcopus, sic mutatur vt soli fit Papæ subditus, ita & eius mutatur paupertas, vt decimarum portio reliquaq; episcopalia bona illi sicuti & reliquis episcopis adiudicentur: nimirum vt & ipse sustentetur: & singulari misericordiæ præcepto, quod præ alijs episcopis religiosos ligat, subsidio sit pauperibus. Quantum ad aliud verò bonorum genus, scilicet secularium, dubitari non potest, quin etiam paupertatis voti quadātenus ei mutetur, vt patet ex cano. statutum. 18. q. 1. vbi monachus, qui in monachatu hæres paternus esse non poterat, idoneus declaratur eidem adeundæ hæreditati, qua vtique potest superstite vita perfrui. Et in caussam adducitur, quòd ipsum electio canonica à iugo regulæ monasticæ religionis absoluit: & sacra ordinatio de monacho episcopum fecit: quin verò, si vsum qui iam receptissimus est, consulas, Papa cum episcopis monachis nonnunquàm dispensat, vt secularia bona emāt, quæ posteà quibus volunt, relinquāt. Qui quidem mos si legitimus est, profectò ostendit non esse tam indispensabile paupertatis votum, quàm continentiæ aut obedientiæ.

Paupertatis votum. *Caietanus.* Circa. 2. autem obseruantiarum genus, scilicet illorū à quibus monachus eo ipso quo fit episcopus absoluitur, adnotauit hic Caieta. non solùm illas comprehendi, quæ manifestè episcopali functioni aduersantur, vt silentium & solitudo, verùm & quæ eiusmodi dignitati dissonant, aut congruentia non sunt; quod quidem concessu facile est, sed tamen exempla, quæ subdit nescio an sint adeò congruentia. Ait enim quòd absoluitur à ceremonijs habendi socium ordinis, bibendi sedēdo, cum duabus manibus, & benedictione & similibus. Attamen licet forsan ita sit, propterea quòd res sunt parui momenti. non tamen propter caussam, quam ipse affert; videlicet quia episcopum illa non decent. Immo verò cùm talis episcopus habitum religionis exuere nō debeat, nisi summus fiat Pontifex, adeò huiusmodi monachales ceremoniæ ipsum non dedecent, ut eius habitum decorent. In Italia, quidem, vbi monachi ad quemcunque pauperem episcopatum assumantur, habitum vel prorsum abijciunt, uel alia figura incrustant, omnes monasticas ceremonias cum illo deponunt: quia Itali non dignantur episcopos in habitu monachali uidere: quæ quidē pestis ad alias iam nationes inserpsit. Et inde *Non probatur ratio* Caietanus iudicium sumpsit. tametsi non pro se, qui & Cardinalis cum habitu monachali semper religiosissimè vixit. *Caietani.* Igitur quòd episcopus religiosus sociū sui ordinis, qui auctoritate vigeat, sibi adiūgat, & ceremonijs quibuscunque religionis, ac religiosorum idiomate vtatur, adeò non est indecens, vt qui contrà faciunt oculos prudentium secularium offendant. De tertio verò ceremoniarum ordine à quibus sanctus Thomas ait religiosum non absolui, licet super ipsis secum possit dispensare, qualia sunt lineis non vti, regularia ordinis ieiunia seruare, etsi sit ordinis nostri vel Carthusiensium, esu carnium abstinere, dubium est, idemque impræsentiarū præcipuum, quo vinculo religiosi episcopi ad horum obseruantias teneantur, vtrum scilicet legali debito, an solùm morali. *Dubium.* Legale enim debitum est, quando quis lege per uim coactiuam tenetur, ita ut qui contra fecerit, legis pœnis obligetur. Vinculum autem morale est, quando quis sola vi directiua legis obligatur, non autem pœnis subditur. Exemplum est in principe qui non tenetur vi coactiua, sed directiua. Et quòd monachus teneatur vtraque vi legis, videtur hic D. Thomas sentire, dicens quòd in istis potest tantùm secum dispensare. ubi insinuare videtur, quòd perinde obligatur atque quando erat in claustro.

Solutio. Nihilominus placet mihi Caietani sententia, quam impræsentiarum protulit, sed expressiùs in singulari Opusculo, quod de hac re intitulauit, nempe in libello viginti vnius quæstionum. quæst. 19. Sententia verò est, quòd non tenetur ex debito legis, sed ex morum honestate: tum quia id significatur cancitato statutum illis verbis est; A iugo regulæ monasticæ religionis absoluitur, & de monacho fit episcopus, iugum enim vim coactiuam designat. Item postquàm eximitur à subiectione prælatorum ordinis, quia nullatenus nisi per Papam puniri potest, indicium est, quod neque pœnis regularium statutorum subiacet. Quòd autem ex debito morali & de honestate teneatur, patet, nam postquam monachatum professus est, qui perfectionis est disciplina, condecens est; vt magister perfectionis factus eandem seruet disciplinam, nam licet non per vim coactiuam, liberè tamen; quemadmodum discipulus licet factus doctor ferulæ metu alijsque coactionibus quibus ad studium compellebatur, liberetur, debet nihilominus sua sponte eisdem studijs incumbere. Neque est ineptum exemplum, quod à naturalibus sumitur. Quamdiu enim calor in ligno ad formam ignis disponit, vi quadam coactiua agentis retinetur, aduenientē autem substantiali forma, fit naturalis, atq; adeò suapte sponte in igne permanet.

Primum corollarium. Ex quo fit, vt debitum morale religioso episcopo propterea quòd de religione assumptus est, maius sit, quàm in episcopo seculari.

Secundum. Sequitur nihilominus secundo, quòd religiosus factus episcopus quamuis ferijs sextis peculiari instituto religionis, etiam si sub reatu mortali obliget, vt in ordine diui Francisci obligari fertur, factus episcopus potest in die Natalis Domini, si illa feria occurrerit, carnibus vesci, & ieiunium frangere. Oppositum dicit impræsentiarum Caieta. sed in Opusculo cordatius mutauit sententiam. Nam cap. explicari. extrà de obserua. ieiuni. ubi cunctis Christianis illud priuilegium indultum est, non excipiuntur, nisi qui ex uoto aut ex regulari obseruantia ieiunare adstricti sunt. Et intelligitur ex regularis obseruantiæ legali debito, quod non manet in episcopo nisi morale. Neque votum abstinentiæ fecit singulare, nisi vouendo religionem. Igitur S. Thom. hoc pacto intelligendus est sensisse monachum episcopum non absolui a dictis obseruantijs, scilicet quantum ad morale debitum.

Argum. 2. Sed contrà, ergo neque ad castitatem tenetur sub reatu mortalis criminis, quia debitum morale non videtur sub tali reatu obligare. Negatur consequentia, quoniam votum castitatis expressè fecit, virtute cuius, etiam si cesset vis coactiua obseruantiæ regularis, obligat. Cetera verò non vouit formaliter nisi uouendo religionem, cuius vis cessat in illo, quo ad legale debitum.

debitum. Verum est tamen, quòd pœnis quæ in religione decretæ sunt transgressoribus trium votorum essentialium non manet subiectus. Sed vtrum illud morale debitum plus obliget episcopum religionis D. Francisci, quàm nostri ordinis: eò quòd ipse ad aliquas obseruantias tenetur sub culpa mortali: nos verò ad nullas. Et princeps quamuis non teneatur vi coactiua, tenetur tamen fortè aliquibus suis legibus sub reatu mortali. Respondetur, quòd si vera est; hæc opinio, episcopi Diui Francisci, non magis quàm nostri obligantur: quia æqualiter absoluuntur à legali debito. Quare de hoc nonnulla est in principe differentia: quia licet non cogatur, lege tamen illa durante, si ad se pertinet, tenetur illa. Debent autem religiosi vt in adeundis episcopatibus multò esse cunctantiores, quàm seculares: ita & in administrandis longissime vigilantiores. Qui enim sese in claustra, mundo vale dicentes, abdiderunt: non debent sicuti vxor Loth retro, hoc est, ad seculares splendores respicere. Nam præter Dei offensam seculari populo scandalo sunt, ac subinde vilipendio & ludibrio: nisi palam constet tum renitentes vi fuisse à suis claustris extractos, tum ecclesijs cum omni timore Dei famulari, alijsq; abstinere pompis, quæ non fuerint ad ornamentum suæ dignitatis necessariæ.

Ad primum argum. Primum igitur argumentum in capite quæstionis ex can. statutum. obiectum, iam sua declaratione solutum est. *Ad secundũ argum.* Ad secundum respondet D. Thom. quod vota in seculo facta non ex eo præcisè per professionem religionis dissoluuntur, quòd fit ascensus ab inferiori ad superius; sed quòd illa habent se ad religionem sicut particulare ad vniuersale, puta sicut ille qui partem sui Deo obtulit ad illum qui se offert totum. Pars autem includitur in toto, & ideo adueniente toto superfluit. Ascensus autem à religione ad episcopatum, est sicut à dispositione ad perfectionem: dispositio autem non cessat adueniente perfectione. Intellige, vt diximus, quantum ad debitum morale sicuti calor dispones ad ignem permanet in illo. Ad tertium autem quantum ad id de obedientia iam responsum est, quòd non relinquitur, sed mutatur: & pariter quantum ad paupertatem. *Ad tertium argum.*

Dubium. Restat nihilominus dubium quod Diuus Thomas illic insinuat circa illud cap. statutum. de hæreditate paterna quam monachus episcopus acquirit, cuinam post eius mortem obueniat, monasteriòne, an episcopali ecclesiæ? Verba quippe capituli obscura sunt. nihil enim aliud explicant, nisi quòd quæ monachus acquisierat, monasterio relinquat: quæ verò factus episcopus acquisiuerit, ad altare ad quod sanctificatus est, restituat. *Solutio.* Sensus ergo istorum verborum est, quem vsus declarat, nempe quòd quæ acquisierat in seculo, relinquat monasterio: quod autem episcopus factus adiecit, relinquat episcopali ecclesiæ. Bona verò religiosorum, qui titulares episcopi fiunt, quia sedem non habent licet acquisita eis sint in episcopatu, monasterija obueniunt. *Episcopus religiosus testamentum condere non potest absq; facultate Papæ.* Testamenta autem condere, manifestum est non posse sine Papæ dispensatione. Et tunc ait Diuus Thomas, si episcopus religiosus est, non sibi concedi vt tanquam de proprio testamentum faciat, sed quia Papa eius ampliat facultatem dispensandi sua bona, vt eadem facultas duret post mortem. At verò postquàm ita liberè dispensatur cum illo atque cum alijs episcopis, parum refert quomodo fiat.

Epilogus. Ecce Opus decem Librorum, quod de iustitia & Iure polliciti sumus; & in Quæstiones septuaginta sex, Articulos verò ducentos octuaginta & octo partiti sumus, per varia ac lubrica, perque ardua ac difficilia rerum genera, aspirante diuino flamine, ad optatum portum perdoctum est Anno Christianæ salutis Millesimo quingentesimo quinquagesimoquatro. In quo si quid per inscitiam nostram & ignorantiam, aut certè per negligentiam & oscitantiam à nobis peccatum est (nam studio per Dei misericordiam certus sum neutiquàm deliquisse) Deus ipse misericordiarum ignoscat. Si quid verò præstitimus quod in rem Christianæ familiæ esse possit, eidem soli Deo acceptum referendũ est. Cui laus sit & perennis gloria per infinita seculorũ secula: Amen.

LIBRORVM DECEM DE IVSTITIA, ET IVRE,

FINIS.

Registrum.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z. Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt Vu Xx Yy Zz. Aaa.

Omnes sunt Terniones, præter Aaa qui est Duernio.

VENETIIS,
Apud Gratiosum Perchacinum,
1568.

SALVS VITAE

